

UNIVERZITET U BEOGRADU

FILOZOFSKI FAKULTET

Dragan Ž. Cvetković

**GUBICI PRIPADNIKA PARTIZANSKOG
POKRETA SA TERITORIJE
JUGOSLAVIJE 1941 - 1945**

doktorska disertacija

Beograd, 2016

UNIVERSITY OF BELGRADE

FACULTY OF PHILOSOPHY

Dragan Ž. Cvetković

**LOSSES OF MEMBERS OF PARTISAN
MOVEMENT FROM TERRITORY OF
YUGOSLAVIA 1941 – 1945**

Doctoral Dissertation

Belgrade, 2016

Mentor:

dr Ljubodrag Dimić, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Članovi komisije:

dr Milan Ristović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

dr Mira Radojević, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

dr Milan Terzić, viši naučni saradnik, Institut za strategijska istraživanja, Beograd

dr Aleksandar Životić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Datum odbrane:

GUBICI PRIPADNIKA PARTIZANSKOG POKRETA SA TERITORIJE JUGOSLAVIJE 1941 - 1945

Rezime:

Ciljnu grupu u disertaciji predstavljaju stradali pripadnici oslobodilačkog, antifašističkog i revolucionarnog pokreta koje su, uglavnom, organizovali i predvodili članovi Komunističke partije Jugoslavije (KPJ). Pod pripadnicima partizanskog pokreta (partizana) podrazumevaju se svi pripadnici jedinica i ustanova koje su menjale nazive tokom rata od Narodnooslobodilački partizanski odredi Jugoslavije (NOPOJ), preko Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije (NOV i POJ), do Jugoslavenske armije (JA). Posmatrani vremenski okvir se, uglavnom, podudara sa trajanjem rata na prostoru Jugoslavije, pošto je partizanski pokret dobio svoje temelje već i junu mesecu 1941. godine formiranjem Glavnog štaba i kao takav postojao do završetka rata i prerastanja u Jugoslovensku Armiju.

Dugogodišnja ideološka tumačenja Drugog svetskog rata, narodnooslobodilačke borbe (NOB) i uloge KPJ u njoj, partizanskog pokreta, veličanje njegovih uspeha i zasluga, ali i prikrivanje ili zanemarivanje nekih činjenica, pojava i događaja, uz glorifikacija stradanja, kako kolektivnog tako i pojedinačnog, te vezivanja ukupnog stradanja isključivo za kontekst NOB, kroz namerni selektivni pristup u istraživanju i prezentaciji teme, doveli su, između ostalog, do stvaranja neke vrste monopola nad podnetim žrtvama, njihovog svojatanja, kreiranja mitova pogodnih za političku kontrolu i manipulaciju. Kasnija nekritička revizija činjenica, pojava i događaja vezanih za rat u Jugoslaviji, koja su išla do potpunog osporavanja uloge partizanskog pokreta u ratu, minimiziranje njegovih uspeha, a potenciranja neuspeha i učinjenih grešaka, prisutna je na čitavom postjugoslovenskom prostoru, iznošena je, često politički i ideološki obojena, a uglavnom bez dubljeg istraživanja problema. Vremenom je sve ovo stvorilo iskrivljenu predstavu o partizanskom pokretu, kao i gubicima koje je pretrpeo. Time se nametnula potreba da se pitanje gubitaka partizanskog pokreta ponovo otvori, razmotri, kritički preispita i istraži.

Pored osnovnog pitanja *koliki su pretrpljeni gubici partizanskog pokreta?* u radu je otvoreno, razmatrano i odgovoreno na čitav niz drugih, podjednako važnih pitanja: vreme, mesta i način stradanja, nacionalnost, uzrast, pol i profesije stradalih, u zavisnosti

od teritorija sa kojih su poticali, čime je sagledana unutrašnja struktura partizanskog pokreta, što je otklonilo nedostatke u saznanjima koje smo imali.

Osnovni izvor za izradu disertacije predstavljala je građa Arhiva Jugoslavije iz fonda 179, „Popis Žrtve rata 1941 – 1945“ iz 1964. godine, zatim građa Arhiva Muzeja žrtava genocida u Beogradu, fond „Žrtve rata 1941 – 1945“, odnosno njihova digitalizovana verzija, baza podataka „Žrtve rata 1941 – 1945“. U radu su paralelno korišćeni statistički i analitički metod. Statistički metod istraživanja na osnovu personalne identifikacije stradalih, sa svojom specifičnom metodologijom (analizom pojedinačnih ličnih podataka i njihovim objedinjavanjem radi dobijanja ukupnih brojeva), ne pruža konačne rezultate o broju stradalih, ali zato otvara najbolju mogućnost za sagledavanje njihove unutrašnje strukture. Korišćenjem analitičkog metoda u potpunosti su sagledana raspoloživa građa i literatura, steknut je uvid u sve segmente stradanja pripadnika partizanskog pokreta, kao i šireg konteksta u kome su se dešavala. Omogućio je da se informacije dobijene iz izvora posmatraju kroz tri osnovne dimenzije stradanja, prostor, vreme i ljudi, od kojih svaka ima promenjive vrednosti. Radi lakšeg savladavanja i preglednosti obilja numeričkih vrednosti iskazanih u tekstu, korišćeni su grafički modeli izražavanja, tako da su rezultati istraživanja prikazani kroz 642 tabela i 660 grafikona.

Rad je podeljen na trinaest (13) celina, koje prati spisak korišćenih izvora i literature, te biografija autora. Centralni deo rada predstavljaju jedanaest (11) poglavlja u kojima su prikazani su gubici pripadnika partizanskog pokreta sa teritorija nastalih dezintegracijom Jugoslavije, dakle prema okupiranom, anektiranim teritorijama, protektoratu i novoformiranoj državi, za svaku teritoriju posebno, uz uvažavanje njihove nacionalne strukture, kao i demografskog potencijala i nacionalne strukture regiona koji su ih sačinjavali, prikazane su nacionalna, starosna, socijalna i polna strukture stradalih partizana, vremena, mesta i načina njihovog stradanja, te istaknute sve specifičnosti i razlike koje su iz njih proisticale. Prikazan je bilans ukupnih gubitaka pripadnika partizanskog pokreta u podeljenoj Jugoslaviji, uz uvažavanje veličine teritorija, brojnosti populacije koja ih je nastanjivala i njihove nacionalne strukture, predloženi su nacionalna, starosna, profesionalne i polna struktura stradalih partizana, te prikazane godine, mesta i način njihovog stradanja, kao i bilans stradanja pripadnika partizanskog pokreta prikazanog prema administrativnoj podeli Jugoslavije nakon 1945. godine

(republikama i pokrajinama), komparativno prikazanog u relaciji sa rezultatima dobijenih istraživanjem stradanja pokreta prema podeli Jugoslavije u ratnom periodu, izloženog u vidu tekstualnih, tabelarnih i grafičkih priloga. Na isti način priloženi su i gubici partizana sa teritorije koja je posle rata priključena Jugoslaviji.

Partizanski pokret u Jugoslaviji je od svog osnivanja, pa do pobedonosnog okončanja rata, prolazio kroz različite faze, imao svoje uspone i padove, što je uticalo na njegovu masovnost, a što je, opet, bilo u tesnoj vezi sa stradanjem njegovih pripadnika (179.549). Eksponirajući se u ratu kao stvarno jugoslovenski, antifašistički, ali istovremeno i revolucionarni i jedini koji je delovao na čitavom prostoru Jugoslavije (pa i van njene tadašnje teritorije), partizanski pokret je imao niz lokalnih specifičnosti. U nekim delovima okupirane i podeljene zemlje je bio u pojedinim periodima rata u usponu, dok je u drugima bio jako slab ili nije ni postojao, da bi se kasnije naglo pojavio i omasovio, ili pak gotovo nestao. Polovina svih stradalih partizana Jugoslavije (51,41%) je poticala sa teritorije NDH, uz petinu sa teritorije Okupirane Srbije (22,45%), dok je učešće u gubicima pripadnika pokreta sa teritorije anektirano od Italije bilo 2,02 puta veće od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije. Partizanski pokret je permanentno pokušavao da okupi pripadnike svih nacionalnosti, što mu je u većoj ili manjoj meri uspevalo, ali uz brojne lokalne osobnosti, koje se, prvenstveno ogledaju u vremenu kada one pristupaju pokretu i u njihovoj masovnosti. Tri petine gubitaka partizanskog pokreta činili su Srbi (60,03%), dok su s obzirom na zastupljenost u populaciji najveće gubitke su pretrpeli Crnogorci (2,29 puta veće). Iz opštenarodnog pokreta u kome su učestvovalе sve starosne grupe i pripadnici oba pola, od kojih su stariji od 45 i mlađi od 15 sa jedne i žene sa druge strane, podneli značajne žrtve u kritičnom periodu po njegov opstanak, partizanski pokret je prerastao u armiju koja se oslanjala na uzrste između 15 i 34 godina u završnom periodu rata, kada su i podneti najveći gubici. Iako je ideološki bio vezan za „radničku klasu“, partizanski pokret je brzo prerastao u, prvenstveno, seljački pokret (60,86% stradalih), uz stalno nastojanje da proširi svoju socijalnu osnovu, što je u manjoj ili većoj meri uspeo da uradi, uz određene razlike u pojedinim delovima države, kao i periodu rata u kome se to dešavalo. Kao najaktivniji antifašistički pokret, najorganizovaniji, najbrojniji, najžilaviji u smislu preživljavanja i prilagođavanja situaciji na terenu, politički pragmatičan, ali i

beskompromisan pri unitavanju ideoloških protivnika, partizanski pokret Jugoslavije je, uz civile, pretrpeo najveće gubitke u ratu.

Ključne reči:

Jugoslavija, partizani, teritorije, regioni, nacionalnost, uzrast, profesije, pol, mesto i način stradanja, civili

Naučna oblast: Istorija

Uža naučna oblast: Istorija Jugoslavije

UDK: 94(497.1)"1941/1945"

LOSSES OF MEMBERS OF PARTISAN MOVEMENT FROM THE TERRITORY OF YUGOSLAVIA 1941 - 1945

Summary:

The dissertation focuses on human losses among both the liberation and anti-fascist movements, mainly led by the Communist Party of Yugoslavia (KPJ). As “members of the partisan movement (Partisans)” I have considered all the members of units and institutions that have changed their names during the War: from National Liberation Partisan Detachments of Yugoslavia (NOPOJ) over National Liberation Army and Partisan Detachments of Yugoslavia (NOV i POJ), to Yugoslav army (JA). The observed chronological frame generally coincided with the duration of war in Yugoslavia since the partisan movement was established in June 1941, with the formation of the General Staff which lasted until the end of the War, growing into the Yugoslav Army.

Many years of ideological interpretations of World War II, the national liberation struggle (NOB) and the role of the Yugoslav Communist Party in it, the partisan movement, the glorification of his success and merit, but also concealed or ignored certain facts, phenomena and events, with the glorification of suffering, both collective and individual, and binding of total suffering exclusively to the context of National Liberation, through intentional selective approach to the study and presentation of topics, led, among other things, to the development of the some kind of monopoly on the submitted victims, their appropriation, creation of myths suitable for political control and manipulation. Subsequent uncritical revisions of facts, phenomena and events related to the war in Yugoslavia, which went to complete denial of the role of the partisan movement during the war, minimizing its success, and point out of failure and mistakes committed, is present throughout the post-Yugoslav area, often politically and ideologically colored, mostly without a deeper exploration of the problem. Over time, this has created a distorted picture of the partisan movement, as well as the losses incurred. It became necessary that the issue of the loss of partisan movement reopens, review, and research.

Besides answering the basic question - *what were the actual losses of the partisan movement?* – this dissertation openly discusses a number of other important issues, defining the elements of a precise structure: from place, time and cause of death, to national, professional, and gender structure of victims, regarding their territorial origin and distribution which enabled more precise internal structure of the partisan movement, removing the existing gaps in historiography at the same time.

The main source of my dissertation were the documents of the Archives of Yugoslavia kept within the fund 179 - “The List of War Victims 1941-1945” (1964), along with documents of the Archives of the Museum of Genocide Victims in Belgrade (the fund “Victims of war 1941-1945”), namely, their digitized version “Victims of War 1941 – 1945”. These data I have analyzed using both statistical and analytical methodology. Statistical methodology, based on personal identification of victims (analysis of individual personal data, and merging them in order to obtain the total number), does not provide conclusive results on total number of casualties, though allowing reliable insight into their internal structure. On the other hand, the analytical methodology enabled processing the most relevant material and literature completely. It also served as a reliable tool for gaining insight into the widest aspects of partisan casualties, as well as to sketch the broader context in which they had occurred. Moreover, it helped to analyze the obtained information on casualties through the three basic dimensions (territory, time and people), each of which has a variable value. In order to facilitate surveying of presented numerical values, I used a graphical expression (642 tables and 660 graphs) by which the research results were presented.

The thesis is divided into thirteen chapters, followed by the list of used sources, selected bibliography and the author’s biography. The central part of the text consists of eleven chapters that present the scope of human losses among the partisans within the territory formed by the disintegration of Yugoslavia. In this section of my paper I present the national, age, social and gender structure of killed partisans, including the time, place and cause of their death, which points out some specificities and consequent differences. This was done according to the one occupied territory, five annexed territories, one protectorate and the newly established states (each territory separately), taking into account their national structures, regional demographic potential and national structure. My concept could also show the total losses of partisans in divided

Yugoslavia, taking into account the size and structure of both territory and population. In this part of my thesis I have analyzed the national, age, professional and gender structure of killed partisans, noting the time, place and cause of their death, as well as the total number of killed members of the partisan movement shown according to the post-1945 administrative division of Yugoslavia (republics and provinces). All the aforementioned was compared with the results obtained by the research of the partisan losses during the war, and finally exposed in the form of text, tabular and graphic presentations. In the same manner I presented the partisan losses in the territories annexed to Yugoslavia after the war.

Since its inception until the victorious end of war, the partisan movement in Yugoslavia experienced various stages, while its scope and power were closely related to the number of casualties amongst its members (179,549 killed). The partisan movement had a number of local specificities, although it exposed itself during the war as a real Yugoslav, anti-fascist, and revolutionary movement, able to operate throughout the territory of Yugoslavia (even beyond its former territories). In some parts of the occupied and divided country it was on the rise occasionally, while in others it was very weak or non-existent, still very potent in sudden (dis-)appearances. The partisan movement was permanently trying to attract all the nationalities with variable success and many local specificities reflected in time when they accessed the movement.

From a broad popular movement consisted of all ages and both sexes (older than 45 and younger than 15 along with women submitted significant sacrifices in critical periods of war), the partisan movement grew into an army which relied at the end of war predominantly on younger people (aged 15-34) when they had the biggest losses.

Although ideologically linked with the “working class”, the partisan movement has quickly evolved into a peasant movement, with constant effort to expand its social base. There were some differences in certain parts of the country as well as in specific periods war in which it was happened. As the most active and organized anti-fascist movement, the most resistant in terms of survival and adaptation to real situation, but also uncompromising in destruction of ideological opponents, Yugoslav partisans (excluding civilian victims) suffered the greatest human losses in the war.

Key words:

Yugoslavia, partisans, territories, regions, ethnicity, age, profession, gender, place and cause of death, civilians

Science Field: History

Special topics: History of Yugoslavia

UDC: 94(497.1)"1941/1945"

SADRŽAJ:

Uvodne napomene	1
Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Nemačke.....	27
Partizanski pokret sa teritorije okupirane od strane Nemačke.....	71
Partizanski pokret na teritoriji anektiranoj od Italije.....	173
Partizanski pokret sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom.....	263
Partizanski pokret sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji.....	340
Partizanski pokret na teritoriji NDH	422
Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Bugarske	564
Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Mađarske	646
Bilans stradanja pripadnika partizanskog pokreta u podeljenoj Jugoslaviji (anektirane i okupirane teritorije, protektorat i novoformirana država.....	727
Bilans stradanja pripadnika partizanskog pokreta u Jugoslaviji prema administrativnoj podeli nakon 1945. godine.....	962
Gubici partizanskog pokreta sa teritorije dela Kraljevine Italije pripojenog Jugoslaviji.....	1104
Zaključak.....	1130
Spisak izvora i literature.....	1189
Biografija autora.....	1208

Uvodne napomene

Disertacija „*Gubici pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije Jugoslavije 1941 – 1945*“ pokriva do sada nedovoljno obrađenu temu u obimnom opusu historiografije koja se bavi partizanskim pokretom.

Ciljnu grupu u disertaciji predstavljaju stradali pripadnici oslobodilačkog, antifašističkog i revolucionarnog pokreta koje su, uglavnom, organizovali i predvodili članovi Komunističke partije Jugoslavije (KPJ). Pod pripadnicima partizanskog pokreta (partizana) podrazumevaju se svi pripadnici jedinica i ustanova koje su menjale nazive tokom rata od Narodnooslobodilački partizanski odredi Jugoslavije (NOPOJ), preko Narodnooslobodilačka vojska i partizanski odredi Jugoslavije (NOV i POJ), do Jugoslavenske armije (JA). Posmatrani vremenski okvir se, uglavnom, podudara sa trajanjem rata na prostoru Jugoslavije, pošto je partizanski pokret dobio svoje temelje već i julu mesecu 1941. godine formiranjem Glavnog štaba i kao takav postojao do završetka rata i prerastanja u Jugoslovensku Armiju.

Dugogodišnja ideološka tumačenja Drugog svetskog rata, narodnooslobodilačke borbe (NOB) i uloge KPJ u njoj, partizanskog pokreta, veličanje njegovih uspeha i zasluga, ali i prikrivanje ili zanemarivanje nekih činjenica, pojava i događaja, uz glorifikacija stradanja, kako kolektivnog tako i pojedinačnog, te vezivanja ukupnog stradanja isključivo za kontekst NOB, kroz namerni selektivni pristup u istraživanju i prezentaciji teme, doveli su, između ostalog, do stvaranja neke vrste monopola nad podnetim žrtvama, njihovog svojatanja, kreiranja mitova pogodnih za političku kontrolu i manipulaciju. Kasnija nekritička revizija činjenica, pojava i događaja vezanih za rat u Jugoslaviji, koja su išla do potpunog osporavanja uloge partizanskog pokreta u ratu, umanjivanja njegovih uspeha, a potenciranja neuspeha i učinjenih grešaka, prisutna je na čitavom postjugoslovenskom prostoru, iznošena je, često politički i ideološki obojena, uglavnom bez dubljeg istraživanja problema. Vremenom je sve ovo stvorilo iskrivljenu predstavu o partizanskom pokretu, kao i gubicima koje je pretrpeo. Time se nametnula potreba da se pitanje gubitaka partizanskog pokreta ponovo otvori, razmotri, kritički preispita i istraži.

Pored osnovnog pitanja *koliki su pretrpljeni gubici partizanskog pokreta?* u radu će biti otvoreno, razmatrano i delimično odgovoreno na još čitav niz drugih, podjednako važnih pitanja: Kakav je kontinuitet stradanja pripadnika pokreta tokom rata, u celini i njegovim delovima u podeljenoj Jugoslaviji? Da li se pokret ravnomerno razvijao i trpeo gubitke u svim delovima Jugoslavije i kakva mu je bila razvijenost unutar teritorija nastalih njenom podelom, te kako se menjala tokom rata? Da li je pokret uspeo da okupi sve nacionalnosti Jugoslavije, kakva je bila njihova zastupljenost u njemu, te da li se, kako i koliko menjala tokom rata? Da li su postojale razlike u učešću u pokretu, a samim time i u pretrpljenim gubicima, partizana iste nacionalnosti iz različitih delova podeljene države? Kakva je bila starosna struktura pripadnika pokreta, da li je bila jednaka na svim teritorijama i kod svih nacionalnosti i kako se menjala tokom rata? Kakva je bila socijalno-ekonomska osnova na kojoj je partizanski pokret počivao i da se i kako ona menjala tokom rata u zavisnosti od teritorije na kojoj pokret postojao i nacionalnosti koje su ga činile? U kojoj meri su žene bile uključene u partizanski pokret, kakva je bila polna struktura u različitim delovima Jugoslavije i kod različitih nacionalnosti zastupljenih u pokretu, kao i da li se i kako menjala tokom rata? Gde i kada su trpljeni gubici pokreta, ko ih je pretrpeo, u kojoj meri i kada su pretrpljeni? U kakvom su odnosu bili gubici pripadnika partizanskog pokreta prema stradanju civila, da li je bilo jedako na svim teritorijama, kod svih nacionalnosti u posmatranom vremenskom periodu? Odgovori na postavljena pitanja otvoriće mogućnost sagledavanja unutrašnje strukture partizanskog pokreta i otkloniće, barem delimično, nedostatke u saznanjima koje sada imamo.

Podaci o gubicima i unutrašnjoj strukturi partizanskog pokreta počeli su da se pojavljuju još tokom trajanja rata. U nizu sačuvanih dokumenata jedinica postoje izveštaji sa opisima izvedenih akcija koji su, sporadično, sadržali informacije o pretrpljenim gubicima, ali nekog zbirnog podatka o gubicima na višim komandnim instancama (Glavnim ili pokrajinskim štabovima) nema. Svesni da odnos Srba i Hrvata predstavlja ključ za rešenje problema u Jugoslaviji i njenu budućnost, političko i vojno rukovodstvo pokreta je preko Glavnog štaba za Hrvatsku tokom rata u više navrata tražilo da se izrade pregledi nacionalnog sastava jedinica u Hrvatskoj, što je učinjeno u više izveštaja u periodu od 1942. godine do kraja rata, bilo da su u pitanju pojedinačne

jedinice ili komande. U tim izveštajima se ponegde mogu pronaći i podaci o socijalnom sastavu jedinica, kao i o broju žena u njima. Oko nacionalnog sastava jedinica NOVJ u istoriografskoj literaturi je često navođen intervju Josipa Broza Tita datog američkom i engleskom novinaru 6. maja 1944. godine u kome je rečeno da je pokret sastavljen od 44% Srba, 30% Hrvata, 10% Slovenaca, 4% Crnogoraca, 2,5% Muslimana i 6% ostalih, ubrajajući tu i Italijane.¹

Prvi zbirni podaci o gubicima partizanskog pokreta pojavili su se neposredno nakon rata. Na zahtev Ministarstva spoljnih poslova Ministarstvo narodne odbrane DFJ je 11. juna 1945. godine oformilo komisiju koja je procenila ljudske gubitke NOV odnosno Jugoslovenske armije i Jugoslovenske ratne mornarice na oko 275.000 poginulih i još oko 50.000 umrlih u koncentracionim logorima.² U elaboratu Reparacione komisije pripremljenom za savezničku konferenciju broj stradalih boraca NOVJ je procenjen na 283.540, a zatim prepravljen na 305.000.³ Elaborat *Ratni napori Jugoslavije 1941 – 1945. godine* pruža nešto potpunije podatke. U tabelarno i grafički priloženim podacima kao gubitak NOV naveden je broj od 305.672 stradalih, razvrstan prema godinama stradanja i načinu stradanja, kao i gubici tokom neprijateljskih ofanziva bez ikakvih objašnjenja.⁴

Pregled – Gubitak NOV u ljudstvu od dana ustanka 1941. do 16. maja 1945. godine

Jugoslavija- način stradanja	ukupno	1941	1942	1943	1944	1945
poginuli	245.549	18.896	24.700	80.378	80.651	72.924
umrli	31.200	3.217	4.194	7.923	8.066	7.800
nestali	28.923	3.800	6.300	5.423	5.600	7.800
ukupno	305.672	25.913	35.194	61.724	94.317	88.524

¹ Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, (urednik Pero Damjanović), tom dvadeseti, 16. april – 30. jun 1944. godine, Beograd, 1984, 60. S obzirom da je VŠ preko izveštaja komandi bio upoznat sa nacionalnim sastavom jedinica donekle čude ovakvi podaci prezentirani u intervjuu. Prilikom sastanka Tita, Čerčila i Šubašića u Napulju 13. avgusta 1944. godine, kao odgovor na kritike Britanije o odnosu prema srpskom narodu, Tito je izjavio da je narodnooslobodilački pokret srpski po poreklu i u velikoj meri po sastavu, što su Čerčilu potvrdili Šubašić i Kosanović. J. Broz Tito, *Sabrana djela*, tom dvadeseti, 1. – 31. avgust 1944. godine, Beograd, 1986, 334.

² Vojni arhiv (VA), fond NOVJ, K25A, 43/1 – 2/I. Prema informaciji iz regesta document bi trebalo da sadrži i pregled brojnog stanja, naoružanja, socijalnog i nacionalnog sastava o poginulim, zarobljenim i nestalim borcima, što, na žalost, ne postoji ili taj deo dokumenta nije sačuvan ili je nestao.

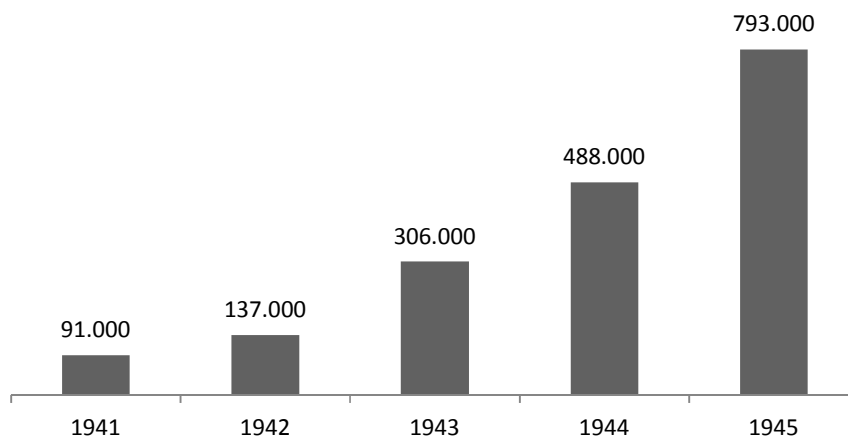
³ Arhiv Jugoslavije (AJ), fond Reparaciona komisija 54 – 1 – 3, . Broj stradalih od 283.540 se u dokumentu sporadično pojavljuje u još nekoliko navrata.

⁴ VA – fond NOVJ – k0021A, 019/001 – fascikla 02, Elaborat *Ratni napori Jugoslavije 1941 -1945*, 13. Isti elaborat se nalazi i u materijalima Reparacione komisije, s time što postoje verzije na engleskom, ruskom i francuskom jeziku.

ofanziva	poginuli	nestali
I	4.180	3.800
II	2.750	1.120
III	6.400	5.300
IV	6.450	961
V	8.500	1.870
VI	25.320	2.675
VII	29.450	1.800
ukupno	83.050	17.529

Upoređivanjem podataka iz devet tabele proizilazi da je u ofanzivama koje su neprijateljeske snage vodile protiv partizanskog pokreta život izgubila trećina ukupno stradalih partizanskog pokreta. Elaborat sadrži i grafikon sa prikazom brojnog stanja Jugoslovenske Armije po godinama rata prikazano bez ikakvih daljih objašnjenja.

Broj pripadnika NOVJ tokom rata

Ukrštanjem podataka iz tabele gubitaka i grafikona sa brojem pripadnika NOVJ može se zaključiti da su stradali partizani u prvoj godini rata predstavljali 28,47% ukupnog broja pripadnika pokreta, u 1942. godini 25,69%, sredinom rata 20,17%, 1944 godine 19,33% i poslednje godine rata 11,16%.

U Vojnom arhivu u okviru fonda NOVJ nalazi se analitički inventar sa kartotekom stradalih partizana složenih abecednim redom po prezimenima sa nepoznatim brojem pripadnika pokreta. Personalni kartoni sadrže lične podatke stradalih

pripadnika pokreta, jedinice kroz koje su prolazili, kao i mesta njihovog stradanja ukoliko su poznata.⁵

U obimnom opusu historiografske literature posvećene drugom sveskom ratu i partizanskom pokretu pitanje gubitaka pripadnika tog pokreta nije razmatrano ili je samo doticano u manjoj meri, koliko je bilo nužno da se ilustruje osnovna tema o kojoj je pisano. Posebno malo pažnje je poklonjeno unutrašnjoj strukturi partizanskog pokreta, uz navođenja opštih mesta o masovnom učešću radnika i seljaka, ta da je omladina činila najveći deo jedinica. Na problem je ukazano još 70-tih godina.⁶ U monografijama posvećenim pojedinim partizanskim jedinicama,⁷ počev od četa, odreda, preko bataljona i brigada, do divizija, u kojima je pažnja bila usmerena na njihov borbeni put, često postoje pojedinačni podaci o borcima koji su prošli kroz te jedinice (nekada samo onih koji su bili prisutni prilikom formiranja), ali se u nemalo slučajeva radilo samo o komandnom kadru i članovima ili kandidatima za članove KPJ i SKOJ, dok su u samo malom broju njih podaci sistematski sređeni sa izrađenim pregledima unutrašnjih struktura. U nekima postoje i posebni spiskovi njihovih stradalih boraca, sa podacima različitog kvaliteta (od navođenja samo imena poginulih do opširnih personalnih podataka), ali su takođe u malom broju njih sistematično sređeni pregledi stradalih.⁸ Pozitivan primer dobro obrađenih podataka o unutrašnjim strukturama pripadnika pokreta na većem uzorku predstavlja knjiga Viktora Kučana „Borci

⁵ Prema usmeno dobijenim informacijama inventar sadrži podatke za 170.000 do 200.000 partizana i ukoliko se digitalizuje i obradi može predstavljati odličnu dopunu popisu iz 1964. godine, te proširiti postojeća saznanja o gubicima partizanskog pokreta Jugoslavije.

⁶ Igor Graovac, „O strukturama sudionika NOB-a i socijalističke revolucije u Hrvatskoj (teorijsko-metodološki pristup i globalni rezultati istraživanja struktura za razdoblje 1941 – 1945)“, *Narodnooslobodilački rat i socijalistička revolucija u Jugoslaviji u završnoj etapi Drugog svetskog rata*, Beograd, 1978, 301 – 318.

⁷ Najveći broj monografija je objavljen u Vojnoizdavačkom zavodu u Beogradu u okviru zbirke „Ratna prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije“ u ediciji „Monografije jedinica NOV i PO Jugoslavije“, deo su objavile organizacije SUBNOR-a i manji deo istorijski instituti, od čijih izdanja je značajno pomenuti ediciju „Srbija u ratu i revoluciji 1941 – 1945“ Instituta za savremenu istoriju i republičkog odbora SUBNOR-a Srbije u kojoj su objavljene monografije srbijanskih brigada.

⁸ Praćenje stradanja pripadnika pokreta preko jedinica kojima su pripadali je izuzetno složeno pitanje. Priroda partizanskih jedinica kao „živih organizama“, uglavnom vrlo pokretnih (izuzev u početnoj fazi rata), za posledicu je imala menjanje terena na kojima su delovale i prikupljale ljude, jedinice su se uvećavale i smanjivale, bivale su raspuštane i ponovo osnivane, međusobno su se sjedinjavale ili su iz jednih izdvajani ljudi i prebacivani u druge. Digitalna obrada podataka iz monografija jedinica i njihovo sistematsko sređivanje i prezentacija, kao jedan od zadataka revizije popisa „Žrtve rata 1941 – 1945“ koju sprovodi Muzej žrtava genocida, omogućiće produbljivanju sadašnjih saznanja o gubicima partizanskog pokreta.

Sutjeske“ (Beograd, 1996).⁹ U nekoliko manjih radova o pretrpljenim gubicima pokreta moguće je delimično sagledati unutrašnju strukturu pokreta na većim teritorijama i većem obrađenom uzorku.¹⁰ Takođe se dragoceni podaci o stradlim partizanima mogu pronaći u raznim hronikama i monografijama naselja, opština ili regiona u kojima su prikupljeni podaci o stradlim žiteljima tokom rata.¹¹

Utvrđivanjem gubitaka pripadnika partizanskog pokreta, njihove teritorijalne pripadnosti i nacionalne strukture probali su da se bave i pojedini demografi u okviru utvrđivanja ukupnog broja stradlih stanovnika Jugoslavije u Drugom svetskom ratu. Ako uzmemo u obzir da su popisi stanovništva (u ovom slučaju popisi iz 1921. i 1931. odnosno 1948. i 1953. godine) osnovni polazni izvor u proračunima stvarnih ratnih i demografskih gubitaka stanovništva, na osnovu njih se može proceniti gubitak stanovništva neke teritorije i izračunati gubitak neke nacionalnosti, starosne grupe ili profesije, ali nije poznato na koji način i na osnovu kojih parametara iz popisa se može utvrditi da li je neko izgubio život kao pripadnik neke vojne formacije ili kao civil, te gde je i kako izgubio život. Stoga svako ovakvo istraživanje u vezi gubitaka partizanskog pokreta treba odbaciti kao metodološki neozbiljno.

Osnovni izvor za izradu disertacije predstavljala je građa Arhiva Jugoslavije iz fonda 179, „Popis Žrtve rata 1941 – 1945“ iz 1964. godine koja se kao čuva u 2.948 kutija (312,80 metara građe), zatim građa Arhiva Muzeja žrtava genocida u Beogradu,

⁹ U obimnom delu su uz priložene spiskove boraca sa kraćim biografijama, analizirane nacionalna, socijalna, polna i starosna struktura boraca, te poreklo prema njihovoj teritorijalnoj pripadnosti (republička podela), svih jedinica i ustanova NOV uključenih u operaciju (Vrhovni štab, 4 divizije, odnosno 16 brigada, kao i ranjenika iz Centralne bolnice), a prikazani su i odnosi između brojnosti jedinica i pretrpljenih gubitaka.

¹⁰ Dragan Cvetković, „Stradali pripadnici Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije iz Hrvatske prema popisu „Žrtve rata 1941-1945“ iz 1964. godine – Analiza trenutnog stanja prema do sada izvršenoj reviziji“, *Dijalog povjesničara/istoričara Srbije i Hrvatske* 6, (ur. Igor Graovac), Zagreb 2002, 365-382; Isti, „Socijalno-ekonomska struktura stradalih pripadnika Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije iz Hrvatske prema popisu „Žrtve rata 1941-1945“ iz 1964. godine“, *Dijalog povjesničara/istoričara Srbije i Hrvatske* 7, (ur. Igor Graovac), Zagreb 2003, 527-548; Isti, „Страдали припадници НОВЈ из Ужје Србије према попису „Жртве рата 1941-1945“, *Историја 20. века* 1 / 2003, Beograd, 119-132; te delovi koji se odnose na stradanje pripadnika partizanskog pokreta, na njihovu teritorijalnu pripadnost i nacionalnu strukturu u D. Cvetković, „Stvarni gubici Vojvodine prema popisu „Žrtve rata 1941-1945“ iz 1964. godine – pregled stradanja po oblastima i opštinama“, *Istina o događajima u periodu od 1941. do 1945. godine u Vojvodini*, Novi Sad 2004, 113-166; Isti, „Босна и Херцеговина – нумеричко одређење људских губитака у Другом светском рату“, *Годишњак музеја жртва геноцида - тематски број: Прилози истраживања злочина геноцида и ратних злочина*, (ур. Јован Мирковић) Београд 2009, 79-156.

¹¹ Ove podatke je potrebno obraditi i uključiti u mozaik stradanja partizanskog pokreta što je jedan od zadataka revizije popisa „Žrtve rata“.

fond „Žrtve rata 1941 – 1945“ (14 kutija, 1,96 metara) i fond preuzete građe Saveznog zavoda za statistiku (SZS) „Popis Žrtve rata 1941 – 1945“ (63 kutija, 8,82 metara – nerazvrstana građa)¹², odnosno njihova digitalizovana verzija, baza podataka „Žrtve rata 1941 – 1945“ koja se nalazi u Arhivu Muzeja žrtava genocida u Beogradu.

S obzirom da Jugoslavija nije posedovala konkretnu dokumentaciju o ratnim gubicima, inicijativu za izradu poimeničnog popisa žrtava rata podneli su krajem 1962. godine Državni sekretarijat za inostrane poslove (DSIP) i Savesni sekretarijat za finansije (SSF)¹³ iz potrebe stvaranja pratećeg dokaznog materijala prilikom pregovora Jugoslavije i SR Nemačke oko obeštećenja žrtvama rata.¹⁴ Prvobitnim predlogom bilo je predviđeno da se popisom obuhvate preživeli i stradale osobe za koje je bilo moguće tražiti odštetu, internirci, politički zatvorenici, deportirci, prinudni radnici i stradali u direktnom teroru, a da anketiranje izvrše članovi boračkih organizacija (SUBNOR). Predlog je razmatran na sednici SIV-a 12 marta 1964. godine i odlučeno je da SUBNOR obavi probni popis sa dobrovoljnim popisivačima, a „da Savez komunista i Socijalistički savez imaju mobilizatorsku ulogu“. Osnovana je Savezna popisna komisija (SPK) koja je dobila stručnu podršku SZS i koja je odmah uputila zahtev da se popis proširi na popisivanje stradalih u Narodnooslobodilačkoj borbi i „neprijateljskim i kvislinškim formacijama“ pošto je to bilo potrebno iz „naučno-istorijskih i praktičnih razloga“. Nakon što su SPK i SZS izradili metodološka uputstva, pristupljeno je početkom aprila izradi probnog popisa u opštinama Bosanska Dubica, Zemun i Tetovo. Probni popis je pokazao da je u pitanju obiman posao, da SUBNOR nije u stanju da sprovede kvalitetan popis pošto ne može da obezbedi 40.000 kvalifikovanih popisivača, kao i da predviđena suma od 160 miliona dinara nije dovoljna za sprovođenje popisa u čitavoj Jugoslaviji, te je SUBNOR odustao od njegovog sprovođenja.

Svesni potrebe izrade popisa žrtava rata, na sastanku u SIV-u 11. maja 1964. godine na kome su učestvovali svi republički Sekretari Izvršnih veća, predstavnici DISP, SSF, SUBNOR-a, Ureda za zaštitu imovine u inostranstvu, te predstavnici SZS i

¹² Najvećim delom se radi o formularima objavljenim u *Politic i Politici Svet* tokom 1992. godine kojie su građani sa ličnim podacima stradalih u ratu slali u periodu od 1992. do 1994. godine Arhivu Srbije, a koji ih je prosledivao SZS. Deo građe se odnosi na originalna dokumenta SZS nastale u procesu izrade i obrade podataka popisa. U ostalom raznovrsnom materijalu nalaze se brojna lična svedočanstva koja su poslata u vidu pisama, fotografije, isečci iz novina, fotokopirani delovi knjiga i drugo.

¹³ AJ, fond Savezno izvršno veće, 130 – 594 – 983. Elaborat SSF od 2.marta 1964. godine.

¹⁴ Opširnije o pregovorima videti Zoran Janjetović, *Od Auschwitza do Brijuna, Pitanje odštete žrtava nacizma u jugoslovensko-zapadnonjemačkim odnosima*, Zagreb, 2007.

republičkih zavoda za statistiku, odlučeno je da se izvrši popis, ali „pripadnike neprijateljskih i kvislinških organizacija ne popisivati“. Zaključeno je da popis treba izvršiti kombinovanom metodom: veći gradovi, kao i gradove i naselja u kojima je bilo dosta migracija stanovništva popisati po kućama, a u oblastima u kojima je bilo manje stradalih, ukoliko je to moguće, koristiti već postojeće prikupljene podatke, ako takvi već postoje, te izvršiti „izolaciju naselja u kojima nije bilo stradalih“ radi uštede sredstava.¹⁵ Mesec dana kasnije SIV je 10. juna donelo odluku da se popis obavi, odredilo okvirnu veličinu troškova od 500 miliona dinara za njegovo sprovođenje, s time što će se ona korigovati po potrebi. Odlučeno je da nosioci posla budu „organi vlasti uz tehničku podršku SZS-a“, a da će SPK u hodu rešavati metodološke probleme.¹⁶ Popis žrtava rata je sproveden krajem iste godine, prema mestu stalnog boravka preživelih žrtava rata, odnosno prema mestu boravka članova domaćinstava poginulih, ubijenih, umrlih i nestalih. Popisom je trebalo obuhvatiti internirane, zatvarane, deportovane, odvedene na prisilni rad, bez obzira da li je ubijen, poginuo, umro, nestao ili je preživeo, zatim poginule pripadnike jugoslovenske vojske u vremenu od 6.4. do 7.7. 1941. godine, poginule kao pripadnike NOVJ ili savezničkih vojnih formacija do 15.5. 1945. godine, odnosno umrle od posledica ranjavanja do 15.5 1946. godine, poginule kao civilna lica prilikom borbi ili bombardovanja i ubijene kao civilno lice „pod udarom direktnog terora neprijatelja (okupatora) i njegovih saradnika u vremenu od 6.4. 1941. do 15.5. 1945. godine“.

Rezultati popisa su, nakon obrade podataka u SZS, avgusta 1966. godine pokazali su da je njime popisano 1.107.172 osoba od kojih je bilo 597.323 stradalih¹⁷ i 509.849 preživelih lica koje se mogu kvalifikovati kao žrtve rata, što je prema proceni SPK bilo 56 – 59% od onih koje je trebalo obuhvatiti popisom. Popisna komisija je proračunala da bi popisom trebalo obuhvatiti 1.016.000 do 1.066.000 osoba stradalih u ratu. Procena je izvršena u Saveznom zavodu za statistiku uz stručnu saradnju Dr Dušana Breznika, upravnika Centra za demografska istraživanja. U broj koji je trebalo obuhvatiti popisom nije uračunato procenjenih oko 50.000 stradalih „kvislinga“, kao ni

¹⁵ AJ, 130 – 594 – 983. Zapisnik sastanka od 11. maja 1964. godine.

¹⁶ Isto, odluka SIV od 10. juna. 1964. godine.

¹⁷ Među stradalima bilo je 58,04% Srba (346.740), 13,94% Hrvata (83.257), 7,03% Slovenaca (42.027), 5,41% Muslimana (32.300) 3,06% Crnogoraca (18.276), 1,12% Makedonaca (6.724), 0,54% Albanaca (3.241), 0,45% Mađara (2.690), 7,53% Jevreja (45.000) i 2,86% ostalih i nepoznatih nacionalnosti (17.068). *Žrtve rata 1941-1945 (rezultati popisa)*, Savezni zavod za statistiku (SZS), Beograd 1966, reprint Beograd 1992, 22.

oko pretpostavljenih 40.000 Roma i Jevreja za koje nije imao ko da pruži podatke, iz čega proizilazi da je u Jugoslaviji u ratu stradalo između 1.106.000 i 1.156.000 osoba, što znači da je popisom obuhvaćeno između 51,7 i 54% stvarno stradalih iz Jugoslavije.¹⁸ Popis je urađen na tadašnjoj teritoriji Jugoslavije, što znači da su u njemu uračunati i stradali sa teritorija pripojenih nakon Drugog svetskog rata. Odbijanjem broja stradalih sa teritorija priključenih Jugoslaviji nakon 1945. godine dobija se broj stradalih sa teritorije Kraljevine Jugoslavije koji iznosi 580.981.¹⁹

Savezno Izvršno Veće, na sednici u užem sastavu, 10. avgusta 1966. godine je u vezi Predloga Zaključka u vezi Izveštaja o izvršenom popisu žrtava rata 1941. – 1945. godine donelo odluku da se građa nakon potpune statističke obrade „preda na čuvanje Državnom arhivu ... i da bude dostupna odgovarajućim institucijama u cilju naučno istorijske obrade“.²⁰ Na 68. sednici SIV-a u proširenom sastavu 14.09. 1966. godine usvojen je Izveštaj o popisu žrtava rata, ali je dopunjen „da se omogući korišćenje podataka za naučnoistraživačke svrhe onda kada nadležni organi ocene da se ova dokumentacija može javno koristiti. Veće je zaključilo:

1. Da podaci koji su sadržani u Izveštaju i prilogima treba da imaju tretman konkretne dokumentacije o našim žrtvama u Drugom svetskom ratu. S tim u vezi, ovi podacine ne odgovaraju, odnosno ne zamenjuju ranije iznošene podatke o našim žrtvama u Drugom svetskom ratu (Elaborat *Ratni napori Jugoslavije 1941 -1945* – primedba D.C.)
2. Prezentirani podaci i materijali imaju tretman strogo poverljivih dokumenata sve dok nadležni organi o tome ne donesu drukčiju odluku.
3. Da se sa današnje sednice Veća u pogledu ovog pitanja ne daje nikakvo saopštenje za za javnost.²¹

¹⁸ Isto, 5 – 23. Novija demografska istraživanja, kao i analiza rezultata ovog popisa, upućuju na to da za polaznu tačku u istraživanjima treba uzeti procenu broja stradalih koja se kreće između 1.070.000 i 1.120.000 osoba, odakle sledi da je popisom obuhvaćeno od 53,3 -55,8% stradalih. Procenjeni broj za teritoriju Kraljevine Jugoslavije iznosi između 1.042.000 i 1.092.000 stradalih. U ove brojeve nisu uračunati stradali u komunističkim represalijama nakon 15. maja 1945. godine od kojih je deo, svakao, izgubio život kao posledica njihove angažovanosti u ratu.

¹⁹ Isto, 27 – 39.

²⁰ AJ, 130 – 594 – 983. Zapisnik sa sednice 10. avgusta 1966. godine.

²¹ Isto, Zapisnik sa sednice 14. septembra 1966. godine. Da li su i u kojoj meri politički odnosi i problemi u Jugoslaviji, u vreme ponovnog otvaranja nacionalnog pitanja, imali uticaja na objavljivanje rezultata popisa predstavlja temu za detaljnije istraživanje.

Početak 90-tih je u Ministarstvu informisanja SR Jugoslavije odlučeno da se zabrana korišćenja ukine i da se otpočne sa revizijom popisa. U SZS je 1992. godine izvršena digitalizacija popisa stvaranjem baze podataka, odštampana su 1992. godine samo 4 kompleta po 16 knjiga, sa naznakom za internu upotrebu, od kojih se po jedan nalazi u bibliotekama Arhiva Jugoslavije, SZS (danas Republički zavod za statistiku) i dva u MŽG. Arhiv Srbije je, u ime tada formalno postojećeg MŽG, otpočeo sa prikupljanjem formulara sa podacima o stradalima u Drugom svetskom ratu koje je prosledivao SZS-u u cilju dopunjavanja popisa. Revizija je, uz prekide, vršena u periodu od 1995. do 1999. godine u SZS-u, uz asistenciju MŽG, da bi posao revizije samostalno nastavio MŽG od 2003. do 2008. godine u skladu sa svojim materijalnim i kadrovskim mogućnostima. Ideja je bila da se revizijom obuhvate sva lica koja su živela na prostoru Jugoslavije bez obzira na njihovu nacionalnu, versku, etničku, političku i vojnu pripadnost čime se ispravlja osnovna metodološka greška ne popisivanja "kolaboracionista".²² Broj stradalih osoba je uvećan za preko 10%, dok je popis delimično očišćen od dvostruko ili višestruko upisanih osoba.

Popis „Žrtve rata 1941 – 1945“ koji je imao za cilj da obuhvati kompletne gubitke Jugoslavije u granicama iz 1964. godine, ubuhvatio je reprezentativni uzorak stradalih pripadnika NOVJ. Njime je popisano 183.256 stradalih pripadnika partizanskog pokreta, od kojih je 3.279 izgubilo živote kao zarobljenik. Objavljeni rezultati popisa pružaju delimičan uvid u unutrašnju strukturu stradalih partizana. Prema tadašnjoj republičkoj administrativno-geografskoj podeli od stradalih partizana 33,36% je poticalo iz Hrvatske (61.132), 29,61% iz Srbije (54.263, od kojih je 6,17% bilo iz Vojvodine – 11.307 i 1,49% sa KiM – 2.733), 20,60% iz Bosne i Hercegovine (37.823), 9,49% iz Slovenije (17.395), 3,96% iz Crne Gore (7.256) i 2,66% iz Makedonije (4.879). Nacionalna struktura stradalih je pokazala da je među njima bilo 57,54% Srba (105.442), 19,32% Hrvata (35.413), 9,76% Slovenaca (17.893), 4,41% Crnogoraca (8.082), 3,52% Muslimana (6.444), 1,98% Makedonaca (3.629), 0,960% Albanaca

²² Ovako loš metodološki pristup popisivača 1964. godine doveo je do toga da je čitava nacionalna grupa Nemaca proglašena za "kolaboracioniste" te nije popisana, a slično se desilo, ali u daleko manjem obimu, sa nekim drugim nacionalnim grupama. Ispravka je usmerena i na utvrđivanje počinioca zločina odnosno odgovornih za stradanje što nije činjeno 1964. godine (iako su popisnice pune podataka u izvršiocima zločina), na utvrđivanje broja Roma koji nisu posebno popisivani već su vođeni uglavnom kao ostale ili nepoznate nacionalnosti ili pak kao Hrvati, a u manjem broju kao Srbi ili Muslimani, zatim na otklanjanje netačnosti u podacima, što sve dovodi do promenljivosti podataka. Stoga izložene podatke vezane za ove kategorije treba primiti sa rezervom. Do sada je revizijom za područje Jugoslavije utvrđen broj od 657.290 stradalih što je povećanje od 10,04% (59.967 osoba).

(1.658), 0,80% Mađara (1.468), 0,35% Slovaka (646), 0,17% Turaka (314), 0,14% Jevreja (266) i 1,11% ostalih i nepoznatih narodnosti (2.034).²³ Revizijom popisa izvršena je delimična provera podataka za stradale pripadnike NOVJ, vršeno je izbacivanje duplikata (dva ili više puta upisanih osoba), nekim osobama je promenjena kategorija stradanja (u slučaju partizana najčešće se radilo o deci), tako da je broj stradalih partizana neznatno smanjen (za 0,93% - 1.711 osoba), što nikako ne utiče na konačnu sliku o gubicima pokreta.

Kraljevina Jugoslavija je u rat ušla podeljana na banovine koje su, nakon okupacije i podele njene teritorije, nestale ili izgubile svoju funkciju, te stoga nisu predstavljaju pogodanu polaznu osnovu za istraživanje. Okupaciona podela Jugoslavije na teritoriju anektiranu od Nemačke, teritoriju Srbije pod nemačkom vojnom upravom (u disertaciji je korišćen termin Okupirana Srbija), teritorija anektirana od Italije, teritorija Crne gore pod italijanskom upravom, teritorija pripojena Velikoj Albaniji, Nezavisna država Hrvatska (NDH) i teritorije anektirane od Bugarske i Mađarske, je bilo realno stanje na terenu u posmatranom periodu. Stoga je ova podela uzeta kao osnovna teritorijalna podela prilikom istraživanja stradanja pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije.²⁴ Sa druge strane, KPJ koja je predvodila partizanski pokret, teritoriju Jugoslavije je posmatrala kao jedinstvenu celinu sastavljenu od budućih federalnih jedinica, pa je vojno vođstvo pokreta pored Glavnog, kasnije Vrhovnog štaba, imalo i Glavne štabove za teritorije budućih federalnih jedinica. Stoga istraživanje stradanja pripadnika partizanskog pokreta posmatrano i kroz prizmu kasnije nastalih republika (i pokraina) što je prikazano u prilogu. U istraživanju je utvrđen broj stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa pomenutih teritorija, prema oba predložena kriterijuma. U cilju stvaranja detaljnije slike gubitaka partizanskog pokreta posmatrane teritorije su podeljene na regione, NDH 12 regiona, Srbija pod nemačkom vojnom upravom 10, teritorija anektirana od Bugarske na 5 regiona, teritorije anektirane od Italije i Mađarske i pripojena Velikoj Albaniji po 4, Crna Gora pod italijanskom upravom na dva regiona, dok je teritorija anektirana od Nemačke

²³ *Žrtve rata 1941-1945 (rezultati popisa)*, 8, 19, 20 – 21.

²⁴ Prilikom izrade digitalnog modela podeljene Jugoslavije korišćeni su relevantna literatura i istorijske karte ne bi li se dobio što precizniji rezultat, ali uvek postoji minimalna mogućnost da su se potkrale neke greške oko pripadnosti pojedinih naselja, ali to ni u kom slučaju ne može da dovode u pitanje ukupne iskazane rezultate.

posmatrana kao jedinstvena celina. Ovo je bilo značajno zbog toga što nisu svi regioni u okviru teritorija nastalih podelom Jugoslavije stradali u istoj meri. Izvršena je komparacija gubitaka pripadnika partizanskog pokreta među teritorijama nastalih podelom Jugoslavije, kao i komparacija gubitaka partizana iz regiona unutar posmatranih teritorija. Iako je kao osnova za istraživanje uzeta teritorija Kraljevine Jugoslavije, u radu su delimično obrađeni i podaci o stradalim partizanima sa teritorija priključenih Jugoslaviji nakon završetaka rata, a koji su se do tada nalazili u sastavu Kraljevine Italije, pošto su tokom rata delovali kao integralni deo pokreta, što je, takođe, dato u prilogu. Naravno, treba imati u vidu da pojedine teritorije nastale dezintegracijom Kraljevine Jugoslavije nisu postojale tokom čitavog rata u celini ili nekom svom delu, da je nekima tokom rata promenjen status, ali su izračunavanja za njih vršena radi očuvanja zatatog kriterijuma i komparativnosti u čitavom posmatranom periodu rata.

U cilju složenije komparativnosti posmatranih teritorija izvršen je proračun broja stanovnika i nacionalne strukture svih teritorija na osnovu popisa stanovništva Kraljevine Jugoslavije iz 1931. godine. Potpuno drugačija administrativna podela i metodologija izrade popisa 1921. i 1931. godine, kao i države nakon 1945. godine, usložile su problem izračunavanja broja stanovnika i nacionalne strukture, kako većih, tako i manjih delova, odnosno teritorija nastalih podelom Jugoslavije, njihovih regiona, te kasnije nastalih republika i pokrajina.²⁵ Proračuni broja stanovnika, veličine naseljenih mesta²⁶ i nacionalne strukture²⁷ urađeni su za teritoriju Kraljevine Jugoslavije, sve

²⁵ Popis stanovništva 1921. godine je rađen prema administrativnoj podeli na istorijske pokrajine, dok je popis iz 1931. godine rađen u vremenu postojanja banovina, a takođe su vršene i promene na nižim administrativnim jedinicama (opštinama) koje su ukрупnjavane (spajanjem više predhodnih opština) u pojedinim delovima Jugoslavije, uglavnom na teritoriji koje će kasnije postati Hrvatska i BiH. Ove administrativne promene su problem izračunavanja broja stanovnika i nacionalne pripadnosti učinile složenim, kao i izračunavanje veličina pojedinih naselja (na primer Konjic je 1921. godine imao 2.310 stanovnika, a prema popisu 1931. godine 13.527 stanovnika što sigurno nije prirodni, a ni uobičajeni mehanički priraštaj, dok je opština Knin 1931. godine imala 27.263 stanovnika bez navođenja naselja). Takođe treba napomenuti da je izračunavanje nacionalnosti na osnovu jezika i veroispovesti stvorilo probleme prilikom potrebe razdvajanja Srba, Crnogoraca i Makedonaca, te se i tu mogu provući manji propusti, ali koji nikako ne mogu da utiču na ukupni iskazani rezultat.

²⁶ Svi proračuni za brojnost stanovništva teritorija nastalih nakon destrukcije Jugoslavije i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931. godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937.

²⁷ Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu istog popisa, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945; *Demografska statistika, Stanovništvo po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Hrvatska, pregled po opštinama*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931. године, Босна и Херцеговина, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Demografska statistika, Prebivalstvo po veri in maternem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Slovenija, pregled po*

teritorije nastale podelom Jugoslavije, za regione unutar njih, kao i za kasnije nastale republike.

Usponi i padovi kroz koje je prolazio partizanski pokret jasno su uočljivi u broju stradalih njegovih pripadnika. Broj stradalih pripadnika pokreta i vreme njihovog stradanja nisu bili jednaki u svim delovima Jugoslavije. U disertaciji su komparativno prikazane razlike u broju i vremenu stradanja pripadnika partizanskog pokreta sa različitim teritorija (većih i manjih), uz uvažavanje brojnosti populacije na njima. Odredivši sebe kao jugoslovenski, pokret se trudio da okupi sve nacionalne grupe koje su živele u Jugoslaviji i da ih aktivno uključi u borbu protiv okupatora i kolaboracionista sa jedne, ali i za ostvarivanje klasnih i ideoloških, dakle revolucionarnih, ciljeva pokreta sa druge strane. Različiti uslovi u kojima su se našli pojedini narodi, njihove nacionalne težnje, ciljevi, aspiracije i očekivanja, usloveli su to da se nisu svi u istoj meri i istovremeno priključili partizanskom pokretu. To je izazvalo bitne razlike u njihovom stradanju u okviru pokreta. Razlike su uočljive i u stradanju u okviru istog naroda s različitim teritorija. Napravljena su poređenja stradanja po nacionalnostima i vremenu njihovog stradanja u partizanskom pokretu, te su istaknute osobnosti njihovog stradanja u pojedinim delovima Jugoslavije, uz uvažavanje brojnosti i nacionalne strukture posmatranih teritorija.

Partizanski pokret se tokom rata eksponirao kao pokret mladih, te je najveći deo stradalih pripadnika pripadao tom delu populacije. Slobodarski duh, želja da se učestvuje i doprinese pobjedi, pristupanje u pokretu iz nužde kao vrsti zaštite od terora, potreba za održanjem pokreta u kritičnim periodima rata, uz opšte specifičnosti gerilskog pokreta kakav je bio partizanski u većem periodu svoga postojanja, usloveli su da su u pokretu znatan deo stradalih predstavljale uzrastne grupe koje nisu prikladne standardnim vojnim formacijama, dakle osobe mlađe od 15 i starije od 45 godina.²⁸ U radu su

občinah, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Србија са Војводином и Косово – Метохијом, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Население по вероисповест и мајчин јазик, по пописот од 31-III-1931 година, Македонија, преглед по општините*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Црна Гора, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985; Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.

²⁸ Na osnovu zahteva za pojašnjenjem republičkih statističkih zavoda u Zagrebu i Sarajevu, tokom obrade podataka popisa (11. oktobra 1965. godine) Petar Divljak, načelnik Odeljenja političke statistike u SZS u Beogradu, javlja tim zavodima da se kategoriji stradalih u narodnooslobodilačkoj borbi (NOB) i savezničkim vojnim formacijama doda šifra 9172 – ustanove Narodnooslobodilačke vojske i

komparativno prikazana njihova brojnost u okviru starosnih grupa, nacionalna struktura i vreme stradanja u različitim delovima Jugoslavije.

Ušavši u rat kao „avangarda radničke klase“ KPJ, je vrlo brzo uvidela da je potrebno proširiti socijalnu osnovu partizanskog pokreta. Praktični razlozi opstanka u ratu su ih primorali da se oslone na selo, čime je i pokret dobio pretežno seljački (zemljoradnički) karakter, uz manje ili veće učešće ostalih socijalnih grupa u njemu. Socijalno–ekonomska struktura stradalih partizana, prikazana u radu kroz profesionalnu strukturu stradalih, nije bila ista u svim delovima Jugoslavije, niti kod svih nacionalnosti, kao što ni vreme stradanja pojedinih profesionalnih grupa nije bilo ravnomerno. Njihov komparativni prikaz prema teritorijalnoj i nacionalnoj pripadnosti, kao i vremenu stradanja, istakle su sve postojeće sličnosti, ali i razlike i specifičnosti u njihovom stradanju.

Jedan od postulata partizanskog pokreta je bila ravnopravnost polova, pa je stoga pokret pokušavao da u svoje redove uključi što veći broj žena. Različiti položaji u kojima su se našli narodi Jugoslavije, različiti položaji u društvu koje su žene imale, kulturno nasleđe i tradicija, uslovile su razlike u broju stradalih žena u partizanskom pokretu. U radu je komparativno prikazana njihova brojnost i zastupljenost u gubicima, nacionalna struktura i vreme njihovog stradanja u različitim delovima Jugoslavije, prikazana je njihova starosna i profesionalna struktura, odnos prema broju stradalih muškaraca prema istim parametrima, uz poštovanje nacionalne strukture posmatranih teritorija.²⁹

Kao opštejugoslovenski partizanski pokret je postojao i delovao na prostoru čitave države te su i njegova stradanja postojala u svim njenim delovima. Tok rata, razvijenost pokreta u pojedinim delovima Jugoslavije, kretanja i delovanja manjih i većih jedinica, uslovili su da je najvći deo gubitaka podnešen u centralnim delovima Jugoslavije. Pretrpljeni gubici partizanskog pokreta prema mestu njihovog stradanja su prikazani kroz prizmu teritorijalnih podela, od velikih celina do regiona, čime su iskazane sve sličnosti i razlike, a koje su ukupnu sliku njegovih stradanja činile potpunom. Vodeći aktivnu borbu protiv okupatora, kolaboracionaista i ideoloških

partizanskih odreda (NOV i POJ) Jugoslavije: bolnice, zbegovi i slično, čime je otvorena mogućnost da se u redove pripadnika partizanskog pokreta uvuku stradali u ratu koji mu nisu pripadali. AMŽG, fond građa SZS „Popis Žrtev rata 1941 – 1945“ (nerazvrstana građa).

²⁹ Oko mogućnost da su se u redove stradalih žena u partizanskom pokretu uvukle i žene koje mu nisu pripadale videti predhodnu napomenu.

protivnika, pokretu je trpeo gubitke u kojima najveći deo pripadnika poginuo, dok je znatno manji broj ubijenih, umrlih i nestalih. Način stradanja je u radu komparativno prikazan kroz prizmu teritorija i vremena u kome se dešava.

Partizanski pokret je tokom čitavog rata bio u većoj ili manjoj meri bio vezan za narod, u zavisnosti na njegovu nacionalnu pripadnost i iskazane simpatije ili neprijateljstvo prema pokretu u različitim vremeskim periodima i različitim teritorijama. Pokret se na narod (ili njegov veći deo) oslanjao, iz njega je crpeo svoju snagu, ali mu je povremeno nametao sudbinu kroz uvećano stradanje civila prouzrokovano terorom i represijom usled delovanja pokreta. U disertaciji je sagledan odnos u stradanju pripadnika pokreta i pretrpljenih gubitaka civila, kod kojih su takođe postoje velike razlike u stradanju među teritorijama (većim i manjim), nacionalnostima, njihovom socijalno-ekonomskom, starosnom i polnom sastavu, kao i razlike u odnosu na gubitke partizana prema istim parametrima. Kao deo ukupnog stradanja stanovništva Jugoslavije u Drugom svetskom ratu, gubici partizanskog pokreta predstavljali su drugu grupu po broju stradalih, iza civila kao najbrojnijih.

Iako se iz naslova to ne uočava, rad je po metodološkom pristupu specifičan i do sada kod nas ovaj metod rada nije korišćen u ovako opširnom istraživanju. Metod istraživanja na osnovu personalne identifikacije stradalih, sa svojom specifičnom metodologijom (analizom pojedinačnih personalnih podataka i njihovim objedinjavanjem radi dobijanja ukupnih brojeva), poznat je svetskoj historiografiji i po njemu je rađeno više radova, a naročito se primenjivao u izučavanju stradanja u holokaustu.³⁰ Važno je napomenuti da analize rađene na osnovu personalne identifikacije stradalih na velikim uzrocima ne daju konačne rezultate, ali zato otvaraju najbolju mogućnost za sagledavanje unutrašnje strukture stradalih. Iako predstavlja dobar način da se preciznije prikažu ljudski gubici, statistički metod, koji je (uz analitički) korišćen u radu, u sebi krije opasnost od dehumanizacije žrtve njenim svođenjem na numerički podatak. Stoga, svaki broj stradalih prikazan u radu, bez obzira

³⁰ Yad Vashem u Jerusalimu (Republika Izrael), najveća svetska institucija koja se bavi prikupljanjem, odradom i prezentacijom dokumentarnog materijala i predmeta vezanih za holocaust, kao i istraživanjem, izdavaštvom i edukacijom vezanim za ovu temu, raspolaže sa sređenom bazom podataka za oko 4.000.000 stradalih Jevreja koja služi kao osnova za izradu naučnih radova.

koliko je on veliki, treba posmatrati kao zbir osoba iza kojih je postojao život i lična istorija.

U istraživanju je korišćen analitički metod koji je omogućio da se u potpunosti sagledaju raspoloživa građa i literatura, kao i da se stekne potpuni uvid u sve segmente stradanja pripadnika partizanskog pokreta. Pomoću njega je sagledan širi kontekst opšteg stradanja na području Jugoslavije tokom rata, te je stradanje pripadnika partizanskog pokreta smešteno u taj kontekst. Korišćenje analitičkog metoda je omogućilo da se informacije dobijene iz izvora posmatraju kroz tri osnovne dimenzije stradanja, a to su prostor, vreme i ljudi, od kojih svaka ima promenljive vrednosti. Time je dobijena, gotovo, reljefna (3D) slika stradanja pripadnika partizanskog pokreta. Radi lakšeg savladavanja i preglednosti obilja numeričkih vrednosti iskazanih u tekstu, korišćeni su grafički modeli izražavanja, tako da su rezultati istraživanja prikazani kroz 642 tabela i 660 grafikona.

Prilikom izrade disertacije konsultovan je obiman opus literature dvojakog karaktera, konkretnog i opšteg. Prvu i obimniju grupu literature predstavljala su dela posvećena partizanskom pokretu u celini ili njegovim delovima, vezanim za njegov razvoj i delovanje, monografije jedinica, kao i dela posvećena lokalnoj istoriji što je omogućilo i olakšalo tumačenje događaja, dešavanja i procesa na užem nivou i manjem prostoru. Drugu grupu literature predstavljala su dela opšte istorije rata na prostoru Jugoslavije i Evrope koja su olakšala sticanje znanja o događajima koji su proizveli žrtve i sagledavanje opšteg konteksta u kome se konkretni ratni gubici dešavaju.

Rad je podeljen na trinaest (13) celina, koje prati spisak korišćenih izvora i literature, te biografija autora. U uvodnim napomenama su delimično prikazana dosadašnja saznanja o ovoj temi, njihova ograničenja i nedostaci, izloženi su način i metodologija izrade rada, kao i način korišćenja arhivske građe, te dat sažet prikaz Drugog svetskog rata na teritoriji Jugoslavije sa posebnim osvrtom na partizanski pokret.

Centralni deo rada obuhvataju poglavlja od prvog do jedanaestog. U poglavljima od prvog do osmog prikazani su gubici pripadnika partizanskog pokreta sa teritorija nastalih dezintegracijom Jugoslavije, dakle prema okupiranom, anektiranim područjima, protektoratu i novoformiranoj državi, za svaku teritoriju posebno, uz uvažavanje njihove nacionalne strukture i demografskog potencijala i nacionalne strukture regiona

koji su ih sačinjavali, prikazane su nacionalna, starosna, socijalna i polna strukture stradalih partizana, vremena, mesta i načina njihovog stradanja, te istaknute sve specifičnosti i razlike koje su iz njih proisticale. Prva dva poglavlja opisuju gubitke partizanskog pokreta sa teritorija koje su podelom Jugoslavije pripale Nemačkoj, dakle teritorija anektirana od Nemačke i teritoriju pod vojno-upravnim zapovedništvom Nemačke (Okupirana Srbija). Naredna tri poglavlja se odnose na gubitke partizana sa teritorija koje su podelom Jugoslavije pripale Italiji, teritorija anektirana od Italije, Crna Gora pod italijanskom upravom i teritorija pripojena Velikoj Albaniji. Gubicima partizanskog pokreta iz novonastale NDH posvećeno je šesto poglavlje. Stradnju partizana sa teritorija anektiranih od Bugrske i Mađarske posvećena su naredna dva poglavlja. U devetom poglavlju je komparativno prikazan bilans ukupnih gubitaka pripadnika partizanskog pokreta u podeljenoj Jugoslaviji, uz uvažavanje veličine teritorija, brojnosti populacije koja ih je nastanjivala i njihove nacionalne strukture, predočeni su nacionalna, starosna, profesionalne i polna struktura stradalih partizana, te prikazane godine, mesta i način njihovog stradanja. Deseto poglavlje predstavlja bilans stradanja pripadnika partizanskog pokreta prikazanog prema administrativnoj podeli Jugoslavije nakon 1945. godine (republikama i pokrajinama), komparativno prikazanog u relaciji sa rezultatima dobijenih istraživanjem stradanja pokreta prema podeli Jugoslavije u ratnom periodu, prikazanog u vidu tekstualno, tabelarnih i grafičkih priloga. Na isti način priloženi su i gubici partizana sa teritorije koja je posle rata priključena Jugoslaviji. Poslednju celinu rada predstavlja zaključak u kome su sublimirani rezultati istraživanja.

Predstavljeni rad je ostvario svoj primarni cilj da preko stradalih pripadnika partizanskog pokreta prikaže unutrašnju strukturu pokreta u celini i parcijalno, u različitim delovima države, među različitim nacionalnostima koje su ga činile, vremena u kome su stradali njegovi pripadnici, njihove starosne, profesionalne i polne strukture, kao i mesta i načina njihovog stradanja, čime su otklonjeni nedostaci i nedoumice dosadašnje istoriografije vezanih za ovo pitanje. Pošto je stradanje pripadnika partizanskog pokreta sastavni deo ukupnih ljudskih gubitaka Jugoslavije, u radu je uspostavljena i sagledana veza između njihovog stradanja sa stradanjem civilima. Rad predstavlja doprinos istoriografiji Srbije i bivše Jugoslavije po više osnova. U istoriografiji, do sada, nije postojlo puno radova koji su se na odgovarajući način bavili

problemom stradanja stanovništva uopšte, pa ni stradanjem pripadnika partizanskog pokreta. U radu se prvi put koristi metoda personalne identifikacije stradalih na velikom uzorku, koja je sa svojom specifičnom metodologijom, pružila mogućnost dubljeg sagledavanja unutrašnje strukture stradalih pripadnika partizanskog pokreta. Takođe, novi pristup u obradi teme gubitaka partizanskog pokreta predstavlja posmatranje stradanja pripadnika pokreta prema teritorijama nastalim podelom Jugoslavije nakon Aprilskog rata, uz sagledavanje gubitaka prema kasnije nastalim republikama. Jedna od najbitnijih odlika rada je komparativnost kojom promatra sve segmente gubitaka pripadnika partizanskog pokreta, kako u vremenskom i prostornom okviru, tako i u okvirima nacionalne, starosne, socijalno-ekonomske i polne strukture stradalih pripadnika, te načina i mesta njihovog stradanja.

Suprotnosti između nacističke Nemačke i fašističke Italije, sa jedne i zemalja liberalnih demokratija zapadne i srednje Evrope, predvođenih Velikom Britanijom i Francuskom, sa druge strane, uz opšte nepoverenje i odbojan stav prema SSSR-u, rastući antagonizam među njima, doveli su do izbijanja Drugog svetskog rata 1. septembra 1939. godine. Unutrašnji politički i ekonomski problemi, koji su se pretočili u vojnu nespremnost za rat, uzrokovali su brzi vojni poraz liberalnih demokratija, tako da je Nemačka u periodu 1939/40. godine ovladala većim delom kontinentalne Evrope, dok se SSSR proširio na svojim zapadnim granicama anektiranjem čitavih država ili njihovih znatnih delova. Priključivanjem silama Osovine država na jugoistoku 1941. godine, Nemačka je uspostavila političku, vojnu i ekonomsku dominaciju i u tom delu Evrope, ostavivši Veliku Britaniju usamljenu u borbi protiv njih. Ostvarena vojna nadmoć, ekonomska dobit i privredni potencijal porobljenih država, uz političku dominaciju u većem delu Evrope, materijalizovana je brzim osvajanjem značajnih delova Sovjetskog Saveza u leto i jesen 1941. godine, a ulaskom u rat Japana i SAD, do tada evrpski rat je dobio svetsku dimenziju. Rat je ušao u fazu dugotrajnih i iscrpljujućih borbi, vođenih na tri kontinenta i svim svetskim morima, sa maksimumom angažovanih ljudskih i materijalnih resursa, okončan je pobedom antifašističkih snaga u maju, odnosno septembru, 1945. godine.

U šest godina trajanja, drugi sveski rat se pokazao najbrutalnijim vojnim sukobom do tada, sa masovnim ratnim zločinima i zločinima genocida (uključujući

holokaust kao njegov najekstremniji oblik). Svet se prvi put suočio sa sistematskim, unapred planiranim uništenjem civilnog stanovništva pojedinih nacionalnih, verskih i rasnih grupa. Pored pojedinačnih i masovnih ubijanja, koje su sprovodile vojno-policijske formacije fašističkih država, osnivani su i brojni koncentracioni logori, kao najorganizovaniji oblik uništavanja ljudi.

Drugi svetski rat je Kraljevina Jugoslavija dočekala puna unutrašnjih političkih problema višenacionalne zajednice, koji su se iskazivali u nacionalnim, verskim, političkim, regionalnim i ekonomskim suprotnostima, sa kulturnim i jezičkim razlikama. Pokušaj unutrašnje konsolidacije nagodbom srpske i hrvatske elite stvaranjem banovine Hrvatske nije doveo do jačanja države. Kraljevina Jugoslavija je politikom balansiranja između dve zaraćene strane, pokušala da održi zemlju van rata, što se u tadašnjim okolnostima pokazalo kao nemoguće u dužem vremenskom priodu. Nepovoljno spoljno-političko okruženje i unutrašnji problemi doprineli su da Jugoslavija bude nespremna da se nosi sa iskušenjima koje je rat donosio. Kao posledica podeljenosti vladajuće elite usledilo je prihvatanje, pa odbacivanje savezništva sa fašističkim blokom, uz jasno iskazano antinemačko raspoloženje većine naroda, prvenstveno srpskog, izazvalo je napad sila Osovine na Jugoslaviju, brzi vojni slom u aprilu 1941. godine. Odmah nakon kapitulacije usledila je dezintegracija države u kojoj su učesvovala sve susedne države, izuzev Grčke i Rumunije. Jugoslavija je podeljena na osam celina, računajući i novoformiranu Nezavisnu Državu Hrvatsku, različitih veličina, demografskog i ekonomskog potencijala, sa drugačijim pravnim statusima i sa jasno razgraničenim sferama uticaja Nemačke i Italije. U podeljenoj državi srpski narod je živeo, u manjem ili većem broju, na sedam novonastalih teritorija (jedino su u Okupiranoj Srbiji bili većinsko stanovništvo), najveći delovi hrvatskog i muslimanskog naroda su se našli u okviru NDH koju su većinski videli kao rešenje nacionalnog pitanja i napretka, slovenački narod je bio podeljen na tri dela, makedonski na dva, a najveći delovi albanskog i mađarskog naroda su bili sjedinjeni sa matičnim državama.

Prestanak postojanja države nije značio i kraj rata na prostoru Jugoslavije. Rat koji je usledio, izrazito kompleksan i brutalan, uz učešće više zaraćenih stana, domaćih i stranih, isprepletanih interesa, želja i aspiracija, a koje su sve težile ostvarivanju proklamovanih ciljeva, u sebi je sadržavao elemente oslobodilačkog, antifašističkog, građanskog, međunacionalnog, verskog, revolucionarnog i ideološkog. Sprovođenje

holokausta, kao najekstremnijeg oblika genocida, na čitavom području podeljene Jugoslavije i genocida ili zločina koji je sadržavao elemente genocida, na delu njene teritorije, uz masovne ratne zločine neizbežno je doveo do izrazito nesrazmernog stradanja kako civilnog dela populacije sa različitih teritorija, tako i različitih nacionalnosti koje su živele na njima.

Stradali civili su predstavljali dve trećine svih ljudskih gubitaka Jugoslavije u ratu. Uz represalije i teror nad civilnim stanovništvom koje su sprovodile okupacione sile, te sprovođenja holokausta kao vida rešenja „jevrejskog pitanja“, delom i romskog, pokušaji da se uslovima rata nacionalna pitanja reše stvaranjem etnički čistih teritorija za posledicu je imalo stradanje civila u svim delovima podeljene države, s time što ono nije bilo ujednačeno i ravnomerno raspoređeno po teritorijama nastalih podelom Jugoslavije. Gotovo tri četvrtina stradalih civila je poticalo sa teritorije NDH, uz osminu stradalih sa iz Okupirane Srbije, dok je manji deo stradalih poticao sa ostalih šest teritorija.

Stradanje civila i njihovi pretrpljeni gubici nisu bili jednaki kod svih nacionalnosti Jugoslavije, kao ni na svim teritorijama koje su nastanjivale. Opravdano posmatrani kao nosioci državnosti Jugoslavije, viđeni kao prepreka za ostvarivanje nacionalnih težnji i aspiracija pojedinih naroda Jugoslavije ili iz susednih država, zatim kao pokretači otpora okupaciji i podeli zemlje, Srbi su od početka rata bili izloženi teroru i progonima u kojima su pretrpeli velike gubitke civilnog stanovništva. Sa tri petina stradalih, učešće Srba u ukupnim gubicima civila je znatno prevazilazilo njihovu zastupljenost u stanovništvu države. Pokušaj njihovog uništenja na teritoriji NDH je za posledicu imali da je tri četvrtina gubitaka Srba poticalo sa te teritorije, iako je na njoj živelo manje od trećine srpskog nacionalnog korpusa. Značajnije stradanje i progone Srbi su pretrpeli i na teritorijama pripojenoj Velikoj Albaniji i anektiranih od Mađarske i Bugarske. Od drugih nacionalnosti povećano stradanje imali su Muslimani i Crnogorci, dok su Slovenci i Hrvati većim delom stradali u poslednjim godinama rata, a stradanje ostalih nacionalnosti je bilo minimalno.

Na teritoriji Jugoslavije je uz regularne vojne i policijske jedinice okupacionih sila, te vojnih i policijskih jedinica i jedinica ustaškog pokreta u NDH, delovalo još niz vojnih i paravojnih formacija i milicija različitih kolaboracionističkih uprava, nacionalnih grupa, političkih partija i pokreta, od kojih je svaka imala svoje ciljeve,

aspiracije, težnje koje su pokušavale da ostvare, često suprotstavljene jedne drugima, ali i prinuđene da međusobno sarađuju u pojedinim periodima rata radi ostvarivanja trenutnih ciljeva. Sve njih je karakterisala vezanost za neku od okupacionih vlasti ili više njih u različitim periodima rata, čime im je bila određena politička sudbina u ratu.

Na većem delu prostora Jugoslavije delovao je Ravnogorski (četnički) pokret eksponiran kroz loše organizovanu Jugoslovensku vojsku u otadžbini, sa slabom centralnom komandom i lošim političkim vođstvom koje nije valjano prepoznavalo probleme sa kojima se suočavalo na terenu, a još manje u evropskoj politici. Pokret je nastupao sa legalističkih osnova kao predstavnik međunarodno priznate jugoslovenske kraljevske vlade u emigraciji. Nominalno jugoslavenski i antifašistički, pokret se uglavnom oslanjao na srpski nacionalni korpus, štiteći i zastupajući njegove interese, a u centralnim i zapadnim delovima podeljene države, na kojima je srpski narod bio izložen pogromu i uništenju, bio često brutalan, u pokušajima da „omeđi“ i sačuva srpski nacionalni prostor, čineći pri tome brojne ratne zločine. Počevši rat kao antifašistički, Ravnogorski pokret se nakon sloma ustanka protiv Nemaca u Srbiji pasivizirao u borbi protiv njih, a u većem delu rata se esponirao kao sve više, do samo, antikomunistički. U svom antikomunizmu, bio je spreman da otvoreno, prikriveno ili prećutno, u zavisnosti od vremena, prostora i situacije, u delovima ili celini sarađuje sa svima koji su bili antikomunistički nastrojeni, ne bi li tako ostvario svoj primarni cilj očuvanja monarhističkog uređenja u Jugoslaviji, uz uverenje da će borba protiv okupacionih snaga, a time i njihovih saradnika u Jugoslaviji, biti rešena na globalnom nivou.

U izuzeno kompleksnim uslovima nastalim na prostoru Jugoslavije nakon njene podele, prepunoj isprepletanih interesa različitih zainteresovanih strana, pojavio se partizanski pokret Jugoslavije. Antifašistički i jugoslovenski orjentisan, ali i čvrsto ideološki opredeljen, spreman da u uslovima rata sprovede klasnu revoluciju. KPJ, koja je organizovala i predvodila partizanski pokret, se već od kraja juna opredelila za otpočinjanje oružane borbe na prostoru čitave Jugoslavije i 27. juna formirala Glavni štab NOPOJ. Za komandanta je određen generalni sekretar KPJ Josip Broz Tito, a istaknuti politički lideri partije su dobili vojne funkcije, čime je pokret od početka dobio svoju jasnu političku i ideološku dimenziju. Partizanski pokret je u rat ušao sa čvrstom političkom strukturom dobro organizovanog i disciplinovanog članstva koje sprovodi dobijena naređenja, naviknutog da deluje u uslovima konspiracije, dovoljno brojnog za

podizanje ustanka i dovoljno agilnog da pokrene narod, spreman da podnese žrtvu, ali i izloži opasnosti i ugrozi narod svojim delovanjem. Čvrsto uvereni u brzu pobjedu SSSR-a, političko vođstvo je odlučilo da težište ustanka bude u istočnim delovima podeljene države, zbog čega je Politbiro KPJ 4. jula formirao Štab NOPO Srbije, a odmah je pristupljeno organizovanju odreda, nakon čega su usledile i prve vojne akcije.

Masovni ustanak u leto 1941. godine je najveći zamah imao na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom, u zapadnim i centralnim delovima Srbije pod nemačkom vojno-upravnom komandom i u delovima NDH koje je nastanjivao životno ugroženi srpski nacionalni korpus, a koji se već spontano organizovao za odbranu nazivajući sebe gerilcima ili ustanicima. U ostalim delovima Jugoslavije ustanak je bio slabijeg inteziteta svodeći se na delovanje malobrojnih borbenih grupa sastavljenih od antikonunista, uglavnom članova ili simpatizera KPJ. Aktivnost partizanskog pokreta primorala je i Ravnogorski pokret na aktivnije učešće u ustanku i zajedničko delovanje, što je za posledicu imalo brzo oslobađanje većih delova teritorije u Srbiji, Crnoj Gori, BiH i manjem delu Hrvatske. Insistiranje KPJ, kao predvodnika partizanskog pokreta, na formiranju potpuno novih organa civilne i političke vlasti u vidu Narodnooslobodilačkih odbora (NOO) dovelo je do raskola u ustaničkim redovima i odpočinjanja trajnog sukoba sa Ravnogorskim pokretom. Vojna nadmoć Nemačke i Italije na terenu dovela je sloma ustanka u Srbiji i Crnoj Gori, gubljenja slobodnih teritorija, povlačenja glavnine jedinica sa političkim i vojnim rukovodstvom u BiH i prelaska u novu fazu rata, gerilskog delovanja na brdsko planinskom prostoru.

Paralelno sa vođenjem borbe partizanski pokret je radio na svome oblikovanju stvarajući sve čvršću organizaciju. Nakon savetovanja političkog i vojnog rukovodstva u Stolicama septembra 1941. godine Glavni štab NOPOJ postaje Vrhovni štab NOPOJ, uspostavlja se institucija načelnika štaba, uvodi se jedinstvena komanda i struktura odreda (desetine, vodovi čete, bataljoni), koji postaju isključivo partizanski (ukida se naziv gerilski koji je postojao u nekim delovima Crne gore i NDH), izrađuju se pravila pokreta, određuju izgled, disciplina, organizacija života odreda. Uvođenje jedinstvene strukture nije prolazilo bez problema u svim delovima Jugoslavije, usled sfecičnih prilika u kojima se pokret u njima razvijao. Štab NOPO Srbije je samo preimenovan u Glavni štab NOPO Srbije, u BiH je Vojni štab preimenovan u Glavni štab NOPO BiH, Poveljstvo slovenskih partizanskih čet preimenovano u Glavno Poveljstvo slovenskih

partizanskih čet, Štab narodnooslobodilačkih gerilskih (partizanskih) odreda za Crnu Goru, Boku i Sandžak preimenovan je u Glavni štab NOPO Crne Gore i Boke, a decembra 1941. godine formiran je Glavni štab NOPO Sandžaka. Štab NOPO Vojvodine je podeljen na delove u Bačkoj i Banatu, a Srem je izdvojen iz njegove komande formiranjem Štaba NOPO Srema, koji je kasnije stavljen pod komandu GŠ Hrvatske (do sredine 1943. godine). Ukidanjem Operativnog partijskog rukovodstva CK KPH, formiran je oktobra 1941. godine Glavni štab NOPO Hrvatske, koji je komandovao odredima Like, Banije, Korduna i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, dok je slabo razvijenim pokretom u ostalim delovima Hrvatske i dalje rukovođeno preko CK KPH. U uslovima slabe razvijenosti pokreta na KiM Vojni komitet PK KPJ je ostao do oktobra 1942. godine i formiranja Privremenog glavnog štaba za KiM, dok je Pokrainski vojni štab za Makedoniju raspušten novembra 1941. godine, a početkom 1942. je obnovljen kao Pokrainski štab NOPO Makedonije. Tokom ustanka partizanski pokret je na teritoriji Jugoslavije formirao oko 450 odreda, četa i samostalnih bataljona, različitih veličina, od kojih je većina rasformirana, uništena ili reorganizovana spajanjem u veće jedinice, tako da ih je na kraju godine ostalo manje od stotinu.

Sa snažnim uporištem u centralnim delovima Jugoslavije partizanski pokret je ubrzo počeo da jača i u ostalim delovima, tako da je njegovo delovanje bilo prošireno na područje čitave države, gde se razvijao sa većim ili manjim uspehom, često nezavisno ili sa malo stalne veze sa predpostavljenim komandama i još manjom sa VŠ. U početku oslonjen uglavnom na srpski i crnogorski narod i malobrojne antifašiste drugih nacionalnosti (uglavnom pripadnike i simpatizere KPJ), pokret je lagano širio uticaj i na ostale nacionalne grupe koje su mu u većem broju pristupale od sredine rata. To je partizanskom pokretu omogućilo da stvori i u dužem periodu očuva značajnije oslobođene teritorije na kojima je imao punu političku vlast, nagoveštavajući sliku posleratnog uređenja države. Suočeni sa jačanjem partizanskog pokreta, okupacione sile i njihovi savesznici su tokom 1942 i 1943. godine, uz niz lokalnih akcija širom Jugoslavije, povelili nekoliko većih operacija u centralnim delovima zemlje radi uništenje glavnine pokreta sa njegovim vojnim i političkim rukovodstvom. Uspešno prevazilaženje krize sredinom 1943. godine, partizanski pokret je ojačalo, otvorivši mu nove mogućnosti za pridobijanje novih pristalica i pripadnika, širenje uporišta u narodu i stvaranja slobodnih teritorija čime je kontrolisao područja van okolina većih gradova i

glavnih komunikacijskih pravaca, posebno nakon kapitulacije Italije. Ostvareni uspjesi su mu omogućili da dobije međunarodno priznanje.

U ovom periodu rata ubrzano je razvijana vojna struktura pokreta, prvenstveno stvaranjem brigada kao mobilnih jedinica nevezanih za zavičajni prostor, a krajem godine se formiraju i prve divizije. Pored 1. proleterske brigade formirane posljednjih dana 1941. godine, u 1942. godini formirano je 37 brigada, od kojih je deo bio u sastavu 9 prvoformiranih divizija i 2 korpusa. Istovremeno je nastavljen proces formiranja samostalnih bataljona, njihovih rasformiranja ili reorganizovanja, prerastanja u brigade. Odredi su ostali kao teritorijalne jedinice za kontrolu zavičajnog područja, okupljanje i sprovođenje primarne vojne obuke ljudstva pre njihovog upućivanja u brigade. U 1943. godini formirano je 19 divizija, 2 su rasformirane, te ih je na kraju rata ostalo 26, uz jednu italijansku, od kojih je deo delovao u sastavu 9 korpusa. U istom periodu nastavljeno je sa formiranjem brigada, ali i rasformiranjem (uglavnom u Srbiji), od kojih je najveći deo bio u sastavu divizija, dok su pojedine delovale samostalno. Nastavljeno je sa osnivanjem odreda, njihovim rasformiranjem i reorganizovanjem prerastanjem u krupnije vojne sastave.

U 1944. godinu partizanski pokret je ušao kao jaka, organizovana vojna sila sa kojom su morali da računaju kako njengovi neprijatelji, tako i saveznici. Vojničko jačanje sa jedne strane i globalni razvoj događaja u ratu sa druge, omogućili su partizanskom pokretu da uz pomoć SSSR-a trajno oslobodi istočne delove Jugoslavije, a uz minimalnu pomoć zapadnih saveznika i Dalmaciju, te Crnu Goru i deo Hercegovine, uz istovremeno obračunavanje sa političkim i ideološkim protivnicima. Oslobođeni deo države je partizanskom pokretu omogućio da uz mobilizaciju ljudskih i angažovanje svih materijalnih potencijala, te pomoći saveznika (zapadnih i SSSR-a), oformi jedinice sposobne za frontalni način ratvanja u praćenju nemačkog povlačenja, da porazi njegove zalaznice, probijuje front u aprilu 1945. godine, oslobodi čitavu teritoriju Jugoslavije, zauzme deo Kraljevine Italije, zarobi značajne vojne efektivne Nemaca i različitih kolaboracionističkih jedinica, te u potpunosti porazi jedinice rojalističkog pokreta.

Izvesni kraj rata i oslobođena teritorija na istoku države omogućili su intezivni razvoj vojne strukture partizanskog pokreta, koji je u poslednjoj godini rata prerastao u Jugoslovensku armiju. Tokom 1944. godine formirane su brojne brigade i divizije, od kojih su one formirane na istoku države i primorju bile približne veličine divizija

evropskih armija. Najveći deo divizija je bio raspoređen u sastavu 15 korpusa ili operativnih grupa. Odredi su i dalje imali svoju funkciju, te je nastavljen proces njihovog formiranja i reorganizovanja. U poslednju godinu rata partizanski pokret je ušao sa tri formirane armije, uz formiranje još jedne početkom marta, a koje su ospešno privedle kraju oslobađanje zemlje. Istovremeno je VŠ NOV i POJ preimenovan u Generalštab JA.

Uporedo sa vojnim aktivnostima, koje su bile osnovni vid njihovog prepoznavanja kako u zemlji tako i u inostranstvu, partizanski pokret je vodio borbu za političku prevlast u Jugoslaviji i sticanje međunarodnog priznanja. Pošto je sudbina svih drugih pretendenta na vlast bila usko povezana sa sudbinom fašističkog bloka, a kasnije nacističke Nemačke, tako je Ravnogorski pokret ostao jedini politički takmac za vlast u posleratnoj Jugoslaviji, te je time bio i primarni protivnik u ratu. Oslonjen na SSSR, ali i spreman da autonomno odlučuje kad su njegovi interesi u pitanju, pragmatičan u pristupu rešavanja problema, ali i neumoljiv u vojnoj i političkoj eliminaciji političkih i ideoloških protivnika, partizanski pokret je odneo pobedu na unutrašnjopolitičkom i na spoljnopolitičkom planu.

Proklamovana i stalno obećavana ravnopravnost naroda u budućoj državi koncipiranoj na federalnom principu, ostvarena kroz klasnu revokuciju, dala je partizanskom pokretu prednost nad suparničkim Ravnoogrskim pokretom u okupljanju pripadnika svih nacionalnosti. Vremenom je partizanski pokret od pretežno srpskog prerastao u jugoslovenski. Tome je doprineo pragmatični stav rukovodstava pokreta oko propagiranja nacionalnih pokreta u početnom periodu rata, tako da je delovao kao skup nacionalnih pokreta sa posebnim štabovima (GŠ NONO Hrvatske, Slovenije, ...), preko formiranja jedinica sa nacionalnim prefiksom (hrvatska, muslimanska, albanska, ...), konstituisanja političkih predstavničkih tela budućih federalnih jedinica, uz tolerisanje separatističkih istupa i težnji dela rukovodstava pokrajinskih KP, prvenstveno Hrvatske i Slovenije. Od sredine rata, sa jačanjem partizanskog pokreta u celini, došlo je do jačanja potreba za isticanjem njegove jugoslovenske opredeljenosti, kako iz centralističkih težnji rukovodstva pokreta, tako i iz spoljnopolitičkih potreba. Naredbom VŠ iz oktobra 1943. godine izvršena je prenumeracija korpusa i divizija koji postaju korpusi i divizije NOVJ, a ukudaju se svi dotadašnji nacionalni i regionalni nazivi, neki Glavni štabovi se ukudaju, a drugima se smanjuju ovlašćenja u meri u kojima je to bilo moguće.

Nastupanje partizanskog pokreta sa pozicije jugoslovenskog, vojna nadmoć koju je uspotavio na terenu u drugoj polovini rata, bolje prepoznavanje međunarodne situacije, interesa velikih sila, anticipacija budućih događaja i razvoja odnosa među velikim silama, dovele su do punog međunarodnog priznanja pokreta. Svestan realne kontrole koju je ostvario na terenu, spreman da se kaže ono drugi žele da čuju, preuzme obaveze i kasnije ih zanemari ili izigra, uz pristajane da privremeno uđe u međunarodno priznatu Vladu Kraljevine Jugoslavije (koju je do tada proglašavao izdajničkom), partizanski pokret je uspeo da u završnom periodu rata legalizuje borbom uspostavljenu vlast u Jugoslaviji.

Partizanski pokret u Jugoslaviji je od svog osnivanja, pa do pobedonosnog okončanja rata, uz niz lokalnih specifičnosti, prolazio kroz različite faze, imao svoje uspone i padove, što je uticalo na njegovu masovnost, a što je, opet, bilo u tesnoj vezi sa stradanjem njegovih pripadnika. Kao najaktivniji antifašistički pokret, najorganizovaniji, najbrojniji, najžilaviji u smislu preživljavanja i prilagođavanja situaciji na terenu, politički pragmatičan, ali i beskompromisan pri unitavanju ideoloških protivnika na svom revolucionarnom putu, partizanski pokret Jugoslavije je, uz civile, pretrpeo najveće gubitke u ratu.

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Nemačke

Teritorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Podelom Jugoslavije Nemačka je anektirala veći deo Dravske banovine pozivajući se na istorijsko pravo po kome se ta oblast vekovima nalazila u nemačkom carstvu. Anektirana teritorija je predstavljao većim delom planinske predele sa brdskim predelom na istoku, oba povoljna za gerilsko ratovanje. Teritorija je bila ispresecana dolinama reka Save i Drave, kroz koje su prolazili putni pravci, železnički i drumski, od vitalnog značaja za vezu Nemačke sa jugoistokom Evrope i sa Italijom.

Anektirana teritorija je prema popisu stanovništva iz 1931. godine imala 771.222 stanovnika,³¹ sa nacionalno homogenim sastavom stanovništva³² u kome su Slovenci predstavljali 96,19% populacije, uz skromno učešće ostalih nacionalnosti, 1,93% Hrvata, 1,73% Nemaca, 0,34% Srba i 0,55% ostalih i nepoznatih (0,03% Jevreja).³³

Na teritoriji anektiranoj od Nemačke, a koja se predhodno nalazila u sastavu Dravske banovine, nalazilo se 3.288 naseljenih mesta u kojima je prosečno živelo 0,03% stanovništva ove teritorije. Prema popisu iz 1931. godine Maribor je bio jedini grad veličine između 20.000 i 50.000 stanovnika i u njemu je živelo 4,09% stanovništva teritorije anektirane od Nemačke, dok su se u grupi gradova sa više od 5.000, a manje od 10.000 stanovnika nalazili Celje i Krško sa 1,62% populacije. U ostalih 3.285 naselja

³¹ Svi proračuni za brojnost stanovništva teritorije anektirane od Nemačke i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937; *Opštine*: Brežice, Celje, Laško, Mozirje, Sevnica, Slovenske Konjice, Šentjur pri Celju, Šmarje pri Jelšah, Velenje, Videm-Krško, Žalec, Domžale, Hrastnik, Jesenice, Kamnik, Kranj, Litija, Radovljica, Škofija Loka, Trbovlje, Tržič, Zagorje ob Savi, Dravograd, Gornja Radgona, Lenart, Ljutomer, Maribor, Tezno, Ormož, Ptuj, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem, Slovenj Gradec, Slovenska Bistrica.

³² Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu Popisa stanovništva iz 1931. godine, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945, *Demografska statistika, Prebivalstvo po veri in maternem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Slovenija, pregled po občinah*, Beograd, 1945.

³³ Na teritoriji anektiranoj od Nemačke živelo je Slovenaca 741.811, Hrvata 9.204, Nemaca 13.361, Srba 2.610, ostalih i nepoznatih 4.236 (od kojih 244 Jevreja).

živelo je 94,29% stanovništva što anektiranu teritoriju određuje kao područje malih naselja.

Partizanski pokret u delu Slovenije anektiranom od Trećeg rajha je bio neravnomerno razvijen. U 20,44% naselja ove teritorije nije bilo stradalih osoba.³⁴ U približno istom broju naselja, 22,84%, registrovani su stradali koji nisu pripadali partizanskom pokretu. Stradali pripadnici partizanskog pokreta poticali iz 56,72% naselja ove teritorije, s time što su u 43,31% naselja bili pomešani sa ostalim grupama strdalih, dok je u 13,41% naselja bilo samo stralnih partizana.

tabela 1 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – zastupljenost po naseljima

anektir.Nemačke	ukupno naselja	naselja bez stradalih	%	samo strad. partizani	%	zajedno part/ostali	%	samo ostali stradali	%
naselja	3.288	672	20,44	441	13,41	1.424	43,31	751	22,84

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 1

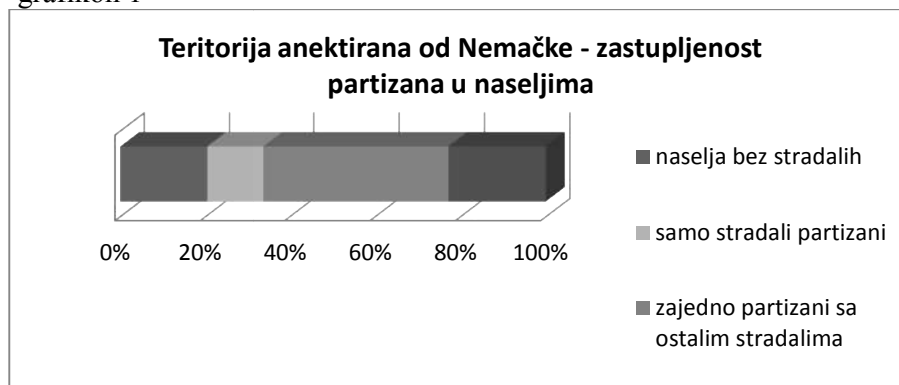

tabela 2 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – gubici po naselju

anekt.Nemačke-part-naselja	ukupno naselja	sa strad. partizan.	%	1 – 5	%	6 -10	%	11 – 20	%	21 – 50	%	51 – 100	%
naselja	3.288	1.865	56,72	1.546	82,89	207	11,10	84	4,50	19	1,02	4	0,21

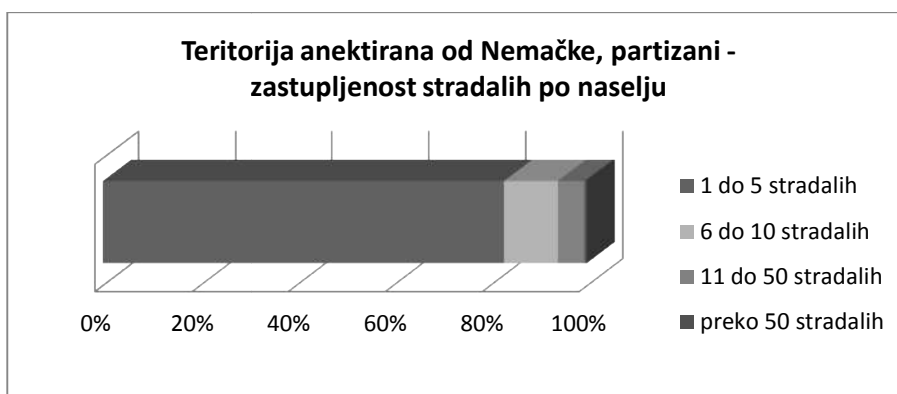
tabela 2 (nastavak) – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – gubici po naselju

AN-part-naselja	ukupno naselja	sa strad. part	%	101 - 200	%	201 - 500	%	501 – 1.000	%	preko 1.001	%
AN	3.288	1.865	56,72	3	0,16	2	0,11	--	--	--	--

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 2

³⁴ Revizijom popisa „Žrtve rata 1941-1945“ do sada je obuhvaćen jako mali broj stradalih pripadnika domobranstva, JVuO, pripadnika raznih nemačkih vojnih, policijskih i upravnih jedinica, kao i civila koji su stradali od pripadnici partizanskog pokreta, tako da je verovatno da će se njihovom budućom identifikacijom smanjiti broj naselja iz kojih nema stradalih.

Stepen urbanizovanosti teritorije, odnosno veličina naselja, je bitno uticao na broj partizana koji se iz jednog mesta pridružio pokretu, a samim tim i na broj njihovih žrtava. Nedostatak većih urbanih centara bitno je uticao na brojnost stradalih partizana po naselju. Postojala su dva grada (Maribor i Trbovlje) sa brojem stradalih partizana koji se kretao između 201 i 500, kao i 3 naselja iz kojih je poticalo od 101 do 200 stradalih pripadnika pokreta. Sa druge strane brojnost malih naseljenih mesta uslovlila je da iz 82,89% njih poticalo do 5 stradalih partizana, dok je iz još 11,10% naselja poticalo od 6 do 10 stradalih pripadnika pokreta. Iz 98,49% naselja teritorije koju je anektirala Nemačka poticalo je do 20 stradalih partizana.

Godine stradanja i nacionalnosti stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke

Rat na teritoriji anektiranoj od Nemačke³⁵ sadržao je elemente antifasističkog, oslobodilačkog, građanskog, revolucionarnog, nacionalnog rata za opstanak na ovoj teritoriji. Partizanski pokret nastao na ovoj teritoriji, kao deo jedinstvenog jugoslovenskog pokreta, uz sve specifičnosti koje je imao, u svome delovanju objedinio je neke od ovih karakteristika, dok se drugima oštro suprotstavljao. Lagano se razvijajući u prve dve godine rata, pokret je stalno jačao čime su se i njegovi gubici tokom rata povećavali.

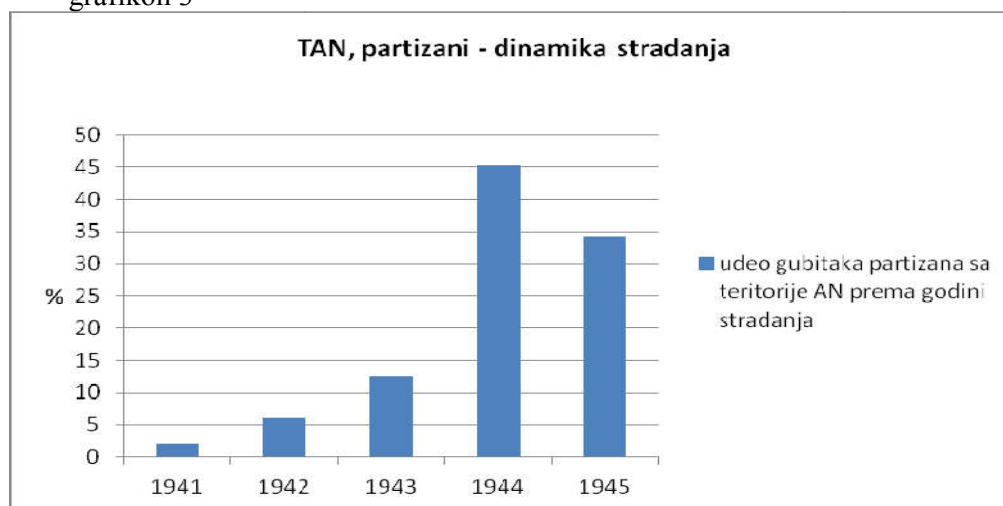
³⁵ Opširnije o ratu na ovoj teritoriji videti: Bojan Godeša (ur.), „Druga svetovna vojna na Slovenskem 1941 – 1945“, u *Slovenska novejša zgodovina*, (ur. Neven Borak i drugi), Ljubljana, 2005, 573 - 799; Zdravko Klanjšček, *Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941 -1945*, Beograd, 1984; Tone Ferenc, *Nacistička politika denacionalizacije u Sloveniji u godinama od 1941 do 1945*, Ljubljana, 1979; Lojze Penič, *Partizansko Pohorje: kronika NOB na Štajerskem*, Ljubljana, 1975; *Žrtve vojne in revolucije*, zbornik radova, (urednik Janvit Golob i drugi), Ljubljana, 2005.

tabela 3 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – dinamika stradanja

anek.Nemačke - partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
ukupno	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 3

Ustanak protiv novonastalog položaja u kome se našla ova teritorija je zahvatio sve njene delove nije odmah bio masovnog karaktera, tako da je u njemu život izgubilo 2,10% stradalih partizana teritorije anektirane od Nemačke. Partizanski pokret je na ovoj teritoriji uspeo da u prvih pola godine formira borbene grupe, manje ili veće odrede i druge vojne ili političke institucije,³⁶ privremeno oslobađao manja područja i vršio stalni pritisak na okupatora, ali i otvorio sukob sa ideološki protivnicima. Razvoj pokreta u narednoj godini doveo je do značajnog omasovljenja jedinica, njihovog nastanka, nestanka i obnavljanja, formiranja samostalnih bataljona i grupa odreda³⁷ ali i uvećanja gubitaka koji su realno bili 1,43 puta veći nego u prvoj godini rata. Razvoj pokreta u 1943. godinu praćen je njegovim daljim jačanjem što je dovelo do formiranja i brigada, divizija i korpusa,³⁸ formiranja većih slobodnih teritorija u zapadnim

³⁶ Partizanski pokret je formirao manje ili veće jedinice u svim regionima teritorije anektirane od Nemačke. U Gorenjskoj i Štajerskoj je uz više borbenih grupa formirano u periodu jul - avgust 14 partizanskih četa (termin odred se u Sloveniji koristi tek od proleća 1942. godine). Zdravko Klanjšček, *Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941 -1945*, Beograd, 1984, 69.

³⁷ Radi bolje saradnje među jedinicama koje su delovale nepovezano GŠ Slovenije je odlučio da objedini njihove aktivnosti formiranjem komande grupa odreda. Na teritoriji Anektiranoj od Nemačke formirane su 1. (Gorenjska) i 2. (Štajerska) grupa odreda. ZNOR, VI-2, Beograd, 1963, 90 – 99, 121 – 123.

³⁸ Od dela jedinica 1. i 2 grupe odreda koji su operisali na teritoriji anektiranoj od Nemačke u julu i avgustu 1943. godine formirane su 2 brigade, po jedna u Štajerskoj (6. brigada) i Gorenjskoj (7. brigada), koje su se odmah prebacile u južnu Sloveniju gde su ušle u sastav u junu formiranih divizija (14.i 15.), iz

delovima teritorije, izbacivanjem Italije iz rata u čemu su pripadnici pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke aktivno učestvovali, masovnim prilivom novih boraca u jedinice, ali i pojačanim sukobima sa nemačkim jedinicama sada na čitavoj teritoriji Slovenije, što je sve dovelo do dvostrukog uvećanja gubitaka u odnosu na predhodnu godinu (2,07 puta). Stalno sukobljavanje s protivnicima u narednoj godini, obnavljanje i formiranje novih jedinica,³⁹ dovelo je do oslobađanja značajnog dela nekadašnje teritorije anektirane od Nemačke krajem 1944. godine, što je bilo praćeno novim uvećanjem udela gubitaka 3,66 puta. Poslednja godina rata, čiji se poslednji čin odigrao upravo na delu ove teritorije njenim konačnim oslobađanjem, dovela je do nominalnog smanjenja gubitaka, ali sa stopom smrtnosti koja je bila realno dvostruko veća nego predhodne godine (2,01 puta).

U nacionalno homogenoj sredini partizanski pokret je bio oslonjen na većinski slovenački narod, ali je u svoje redove uključio i pripadnike ostalih nacionalnih grupa. Gubici koje su različite nacionalne grupe pretrpele u partizanskom pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke nisu uvek bili u skladu sa njihovom zastupljenošću u populaciji. Apsolutnu većinu u gubicima partizanskog pokreta činili su partizani slovenačke nacionalnosti sa učešćem neznatno većim od zastupljenosti ove nacionalnosti u populaciji, učešće Srba je bilo dvostruko veće,⁴⁰ dok je zastupljenost Hrvata i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti bila 3,64 odnosno 10,86 puta manja od nacionalne zastupljenosti u populaciji. Pretrpljeni gubici različitih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu na teritoriji anektiranoj od Nemačke su se razlikovali prema dinamici i intezitetu stradanja.

grafikon 4

sastava 7. korpusa. Septembra je formirana 12. (štajerska) brigada koja je ušla u sastav 15 divizije, dok se 6. brigada vratila u Štajersku pod komandu 4. operativne zone, a 7. brigada prešla u sastav 31. divizije, iz 9. korpusa i delovala u zapadnoj Gorenjskoj. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 250-252, 297-299, 301.

³⁹ Januara 1944. godine je formirana 11. (pohorska) brigada. Novopridošli pripadnici pokreta uključivani su i u jedinice 14. divizije koja je od februara 1944. godine, nakon dolaska iz Dolenjeske, delovala u Štajerskoj i istočnoj Gorenjskoj. Ideja da se u Štajerskoj i Koruškoj formira korpus nije ostvarena zbog nemogućnosti formiranja nove divizije. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 366. Miroslav Stiplovšek, *Štandorova brigada*, Ljubljana- Maribor, 1971, 315-316. Nakon gubitaka pretrpljenih u januaru i februaru 14. divizija je bila prepolovljena, te je popunjavana mobilisanim ljudstvom iz Štajerske, koji su već u jesen 1944. godine činili 5/6 njenog sastava. Lado Ambrožič Novljanin, *Pohod četrnaeste*, Beograd, 1984, 272 – 312.

⁴⁰ U 11. brigadi, prilikom njenog formiranja januara 1944. godine, Srbi su činili 1% sastava. Mirko Fajdiga, *Zidanškova brigada*, Ljubljana, 1975, 60.

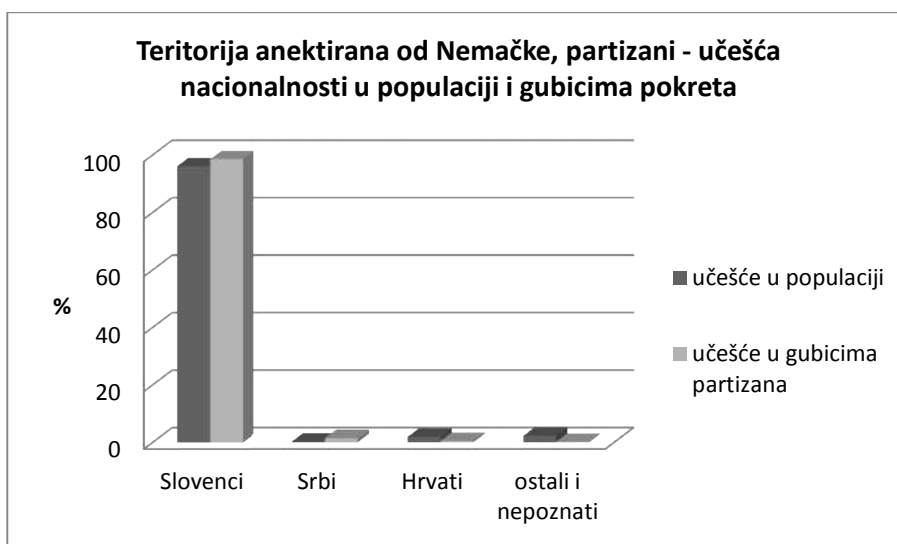
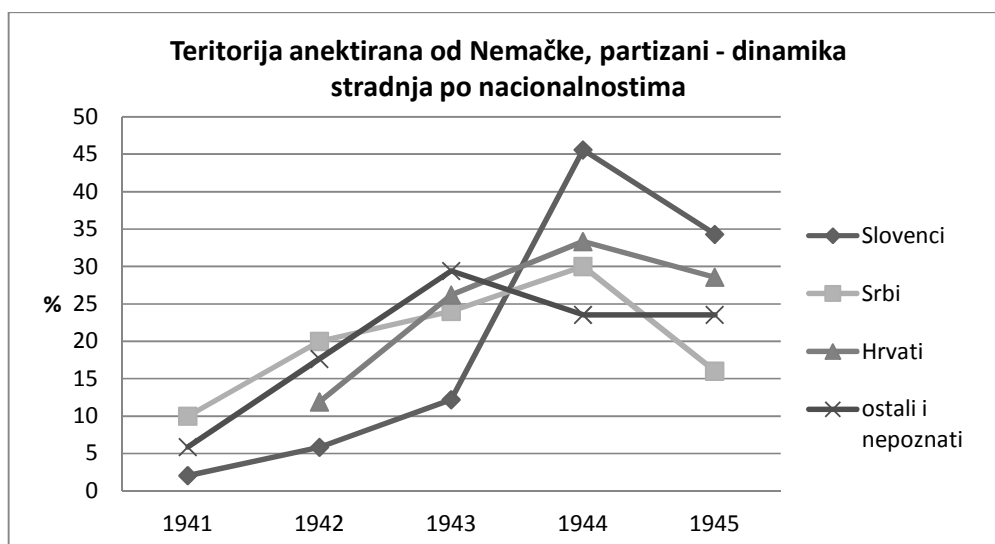

tabela 4 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – nacionalna struktura prema godini stradanja

anek.Nemačke - partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenci	7.780	160	2,06	455	5,85	950	12,21	3.546	45,58	2.669	34,30
%	98,62	96,38	//	96,19	//	97,14	//	99,08	//	99,11	//
Srbi	50	5	10,00	10	20,00	12	24,00	15	30,00	8	16,00
%	0,63	3,01	//	2,11	//	1,23	//	0,42	//	0,30	//
Hrvati	42	--	--	5	11,90	11	26,19	14	33,33	12	28,57
%	0,53	--	//	1,06	//	1,12	//	0,39	//	0,44	//
ost. i nep.	17	1	5,88	3	17,65	5	29,41	4	23,53	4	23,53
%	0,21	0,60	//	0,63	//	0,51	//	0,11	//	0,15	//
ukupno	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14

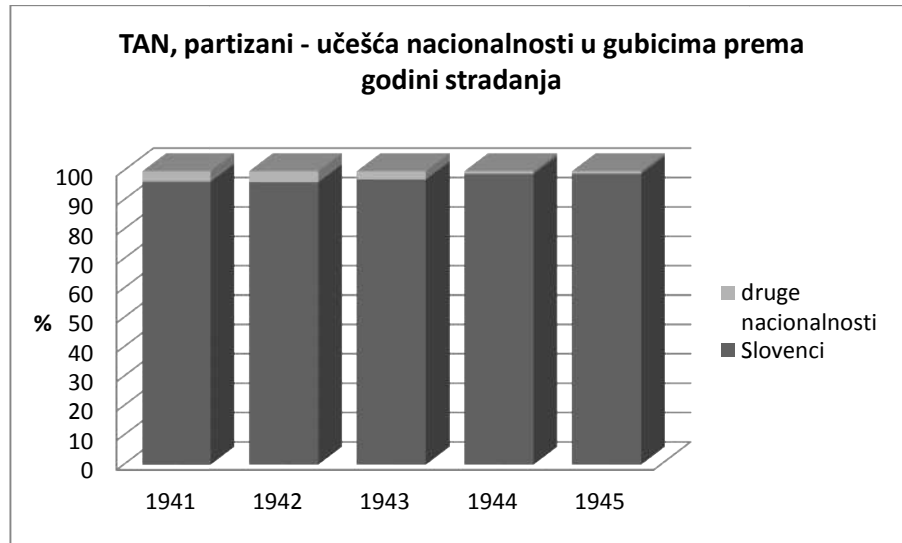
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 5

Svojom apsolutnom dominantnim učešćem u gubicima Slovenci su oderili dinamiku stradanja čitavog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke, sa četiri petina gubitaka pretrpljenih u poslednje dve godine rata. Udeo stradanja manjinskih naroda je u prve tri godine rata bila izraženiji, tako da su Srbi i pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti u tom periodu izgubili više od polovine ukupnog broja stradalih (54,00 odnosno 52,94%) i Hrvati dve petine (38,09%), što je bilo daleko veće stradanje od partizana slovenačke nacionalnosti u istom periodu rata (20,12%). Veliki gubici koje su partizani svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke pretrpeli u završnom periodu rata nisu imali jednaku stopu smrtnosti, te je ona kod partizana slovenačke nacionalnosti u 1945. godini bila dvostruko veća (2,01 puta) nego u predhodnoj godini, kod partizana srpske 1,42 puta, hrvatske 2,28 puta veća i kod partizana ostalih i nepoznatih nacionalnosti 2,67 puta veća.

grafikon 6

Kao okosnic partizanskog pokreta na teritoriji anektiranoj od Nemačke, Slovenci su tokom čitavog rata činili najveći deo gubitaka partizanskog pokreta i bili su u prve dve godine rata zastupljeni u gubicima jednako njihovom učešću u stanovništvu teritorije, da bi njihovo učešće u gubicima u naredne tri godine postalo tek neznatno veće. Partizani srpske nacionalnosti su u gubicima pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke najveće učešće imali u prve dve godine rata, 8,85 odnosno 6,20 puta veće od zastupljenosti u stanovništvu, da bi se narednom periodu ono smanjivalo te se u poslednjoj godini rata izjednačilo sa zastupljenošću u populaciji. Učešće u gubicima partizana hrvatske i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti je tokom čitavog rata bilo višestruko manje od njihove zastupljenosti u populaciji anektirane teritorije (Hrvata od 1,73 do 4,95 puta, ostalih i nepoznatih 3,62 do 20,73 puta manje).

Starostna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Nemačke okupio je pripadnike svih starosnih uzrasta.⁴¹ Tri četvrtina gubitaka pripadnika pokreta, 77,33%, činili su stradali partizani uzrasta između 15 i 34 godina,⁴² s time što je pripadnika mlađe grupe, uzrasta

⁴¹ U Prešernovoj brigadi 31. divizije novembra 1944. godine bilo je 22% boraca utrasta 14 do 20 godina starosti, 40% uzrasta 21 do 30 godina, 31% uzrasta 30 do 40 godina i 7% starijih od 40 godina. Stanko Petelin, *Enaintrideseta divizija*, Ljubljana, 1985, 309 – 310.

⁴² Starosni uzrast između 15 i 34 godina je u Dravskoj banovini, čiji su se veći deo našao u sklopu teritorije anektirane od Nemačke, predstavljali su 34,70% stanovništva. *Definitivni rezultati popisa*

između 15 i 24 godina starosti bilo za četvrtinu (1,24 puta) više u gubicima. Stradalih partizana starosti između 35 i 44 godina bilo je 1,82 puta manje nego stradlih iz predhodne uzrastne grupe. Pokret je u sastavu imao i pripadnike starije od 45, ali i mlađe od 15 godina koji su činili 2,65 odnosno 0,54% stradalih. Kod partizana sa teritorije anektirane od Nemačke intezitet stradanja i dinamika pretrpljenih gubitaka pojedinih uzrastnih grupa su se menjale tokom rata.

grafikon 7

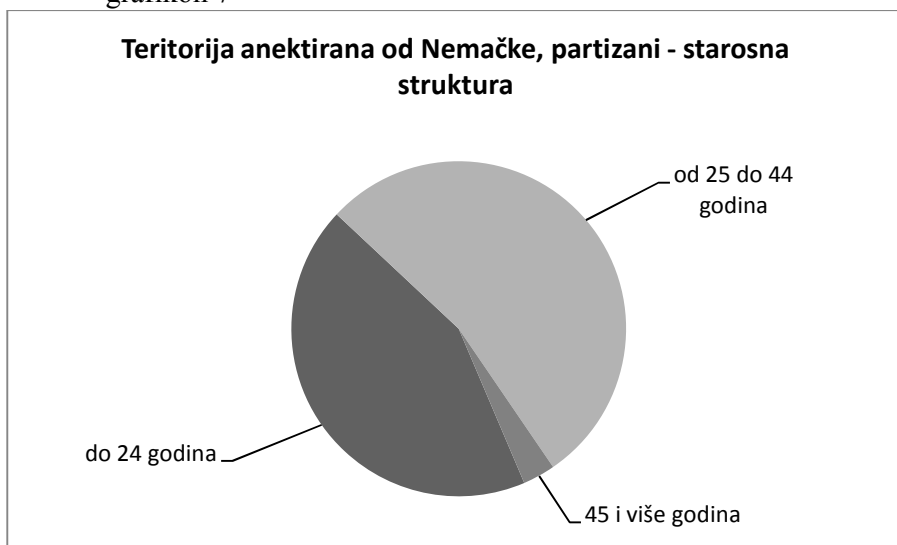

tabela 5 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

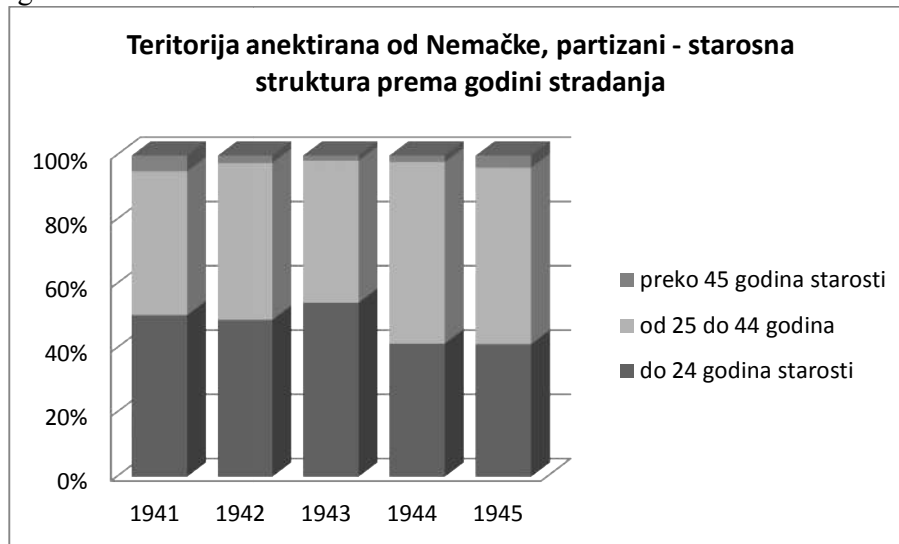
anek.Nemačke.- partiz.- uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	43	10	23,25	7	16,28	9	20,93	11	25,58	6	13,95
%	0,54	6,02	//	1,48	//	0,92	//	0,31	//	0,22	//
15 do 24	3.379	72	2,13	223	6,60	517	15,30	1.466	43,38	1.101	32,58
%	42,83	43,37	//	47,14	//	52,86	//	40,96	//	40,88	//
25 do 34	2.722	56	2,06	167	6,13	313	11,50	1.293	47,50	893	32,81
%	34,50	33,73	//	35,31	//	32,00	//	36,13	//	33,16	//
35 do 44	1.498	17	1,13	63	4,21	116	7,74	721	48,13	581	38,78
%	18,99	10,24	//	13,32	//	11,86	//	20,14	//	21,57	//
45 do 54	182	8	4,39	9	4,94	14	7,69	62	34,06	89	48,90
%	2,31	4,82	//	1,90	//	1,43	//	1,73	//	3,30	//
55 do 64	23	--	--	1	4,35	1	4,35	8	34,78	13	56,52

stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938, 3). Oko napora KPJ i SKOJ-a da organizuje omladinu sa teritorije anektirane od Nemačke i uključi je u partizanski pokret opširnije videti u Petar Kačavenda, Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945., Beograd, 1985, 62 – 69, 152 - 159.

%	0,29	--	//	0,21	//	0,10	//	0,22	//	0,48	//
preko 65	4	--	--	1	25,00	1	25,00	2	50,00	--	--
%	0,05	--	//	0,21	//	0,10	//	0,05	//	--	//
nepoznata	38	3	7,89	2	5,26	7	18,42	16	42,10	10	26,31
%	0,48	1,81	//	0,42	//	0,72	//	0,45	//	0,37	//
Ukupno	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 8

Promene kroz koje je pokret prolazio tokom rata prouzrokovala je drugačije učešće u gubicima pojedinih uzrastnih grupa. Uzlazno-silazna linija kojim se kratala zastupljenost u gubicima partizana između 15 i 24 godina starosti, kao najbrojnije starosne grupe u pokretu, išla je od dve petine stradalih u ustanku i u poslednje dve godine rata, preko manje odnosno više od polovine gubitaka sredinom rata.⁴³ Stabilnost pokretu na teritoriji anektiranoj od Nemačke dali su partizani uzrasta između 25 i 34 godina starosti koji su čitavog rata, uz manje variranje, predstavljali trećinu gubitaka. Zastupljenost u gubicima partizana starijih od 35 godina bila je u prve tri godine rata između šestine i sedmine stradlih (između 13,49 i 15,64%), da bi se ona uvećala, pa su poslednje dve godine rata činili petinu odnosno četvrtinu (25,35%) gubitaka,⁴⁴ 1,68 puta

⁴³ Prilikom formiranja 6. brigade avgusta 1943. godine u Štajerskoj je uzvršena mobilizacija generacija rođenih između 1920. i 1926. godine koji su činili najbrojniji deo sastava. Shodno planu da brigada pređe u Dolenjsku bilo je potrebno da bude vrlo mobilna te su za nju birani mlađi uzrasti. M. Stiplovšek, *Štandorova brigada*, 50

⁴⁴ Porastu gubitaka starijih uzrasta doprinela je mobilizacija koju je sprovedena u više navrata od jeseni 1943. do proleća 1944. godine po naredenju GŠ NOV in POS i Izvršnog odbora OF. Tako je Prešernova

više 1945. godine nego u ustanku. Partizani mlađi od 15 godina imali su zapaženo učešće u gubicima u prve dve godine rata, da bi ono bilo smanjilo u narednom periodu, tako da je njihovo učešće u gubicima u poslednjoj godini rata bilo 27,36 puta manje nego u ustanku.

Dinamika stradanja nije bila ista kod svih starosnih grupa partizana sa teritorije anektirane od Nemačke. Kao dve najbrojnije starostne grupe u pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke partizani uzrasta 15 do 24 i 25 do 34 godine starosti odredili su dinamiku stradanja čitavog pokreta. Ove dve uzrastne grupe su imale gotovo indentičnu dinamiku stradanja, sa minimalnim razlikama u 1943. i 1944. godini, u kojima se udeo stradlih mlađe grupe uvećan 2,83 puta u odnosu na predhodnu godinu, a starije 4,13 puta. Starostne grupe iznad 35 godina imale su veće stradanje u poslednjim godinama rata, dok je partizana mlađih od 15 godina tri petina (60,46%) izgubilo živote u prve tri godine rata. Iako su sve uzrastne grupe najveći deo pripadnika izgubile u poslednje dve godine rata, stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata najbrojnije uzrastne grupe bila je dvostruko veća nego u predhodnoj godini, kod naredne uzrastne grupe 1,84 puta, dok je kod grupe koja je obuhvatila partizane između 35 i 44 godina starosti bila 2,15 puta veća.⁴⁵

Starosna struktura stradalih partizana sa teritorije anektirane od Nemačke nije bila jednaka kod svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu. Takođe ni udeo pojedinih nacionalnosti u okviru određenih starosnih grupa nije bio jednak njihovom ukupnom udelu u stradalim partizanima teritorije anektirane od Bugarske, kao ni zastupljenosti naroda u njenoj populaciji.

tabela 6 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anek.Nemačke -partiz.- uzrast	ukupno	Slovinci	%	Srbi	%	Hrvati	%	ostali i nepoznati	%
do 14	43	43	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,54	0,55	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	3.379	3.337	98,76	15	0,44	20	0,59	7	0,21
%	42,83	42,89	//	30,00	//	47,62	//	41,18	//
25 do 34	2.722	2.677	98,35	23	0,84	15	0,55	7	0,26

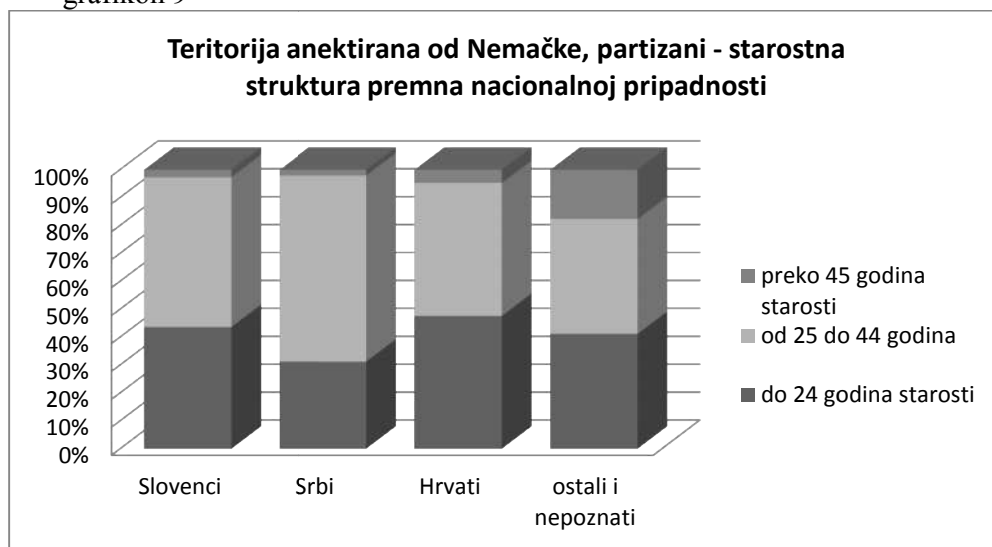
brigade 31. divizije vršila mobilizaciju svih uzrasta između 17 i 45 godina u zapadnom delu Gorenjske, a u pojedinim periodima su i druge brigade ove divizije vršile popunu na ovoj teritoriji. S. Petelin, *Enaintrideseta divizija*, 303, 306. Takođe opšte prisutna želja da se doprinese oslobađanju i pobedi doprinela je masovnijem priastupanju pokretu starijih uzrasta.

⁴⁵ Stopa smrtnosti u 1945. godini partizana starijih od 45 godina je bila 3,83 odnosno 4,33 puta veća nego u predhodnoj godini.

%	34,50	34,41	//	46,00	//	35,71	//	41,18	//
35 do 44	1.498	1.481	98,86	9	0,60	5	0,33	3	0,20
%	18,99	19,03	//	18,00	//	11,90	//	17,65	//
45 do 54	182	179	98,35	1	0,55	2	1,10	--	--
%	2,31	2,30	//	2,00	//	4,76	//	-	//
55 do 64	23	23	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,29	0,29	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	4	4	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,05	0,05	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	38	36	94,74	2	5,26	--	--	--	--
%	0,48	0,46	//	4,00	//	--	//	--	//
Ukupno	7.889	7.780	98,62	50	0,63	42	0,53	17	0,21

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 9

Kod svih naroda zastupljena u partizanima na teritoriji anektiranoj od Nemačke uzrast između 15 i 34 godina je činio osnovu partizanskog pokreta, ali sa različitim učešćem u gubicima. Oni su činili tri četvrtina gubitaka partizana slovenačke i srpske nacionalnosti (77,30 odnosno 76,00%) i četiri petina stradalih Hrvata i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti (83,33 odnosno 82,36%), ali sa različitom zastupljenošću, tako da je mlađa uzrastna grupa kod Slovenaca i Hrvata bila 1,25 odnosno 1,33 puta brojnija, kod pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti učešće im je bilo izjednačeno, dok je u gubicima Srba starija uzrastna grupa imala 1,53 puta veće učešće od mlađe. Stradali partizani stariji od 35 godina predstavljali su po petinu gubitaka Slovenaca i Srba i šestinu gubitaka Hrvata.

Svojom apsolutnom dominacijom u gubicima partizani slovenačke nacionalnosti su odredili i udeo starosnih grupa u ukupnim gubicima koji su kod svih brojnijih grupa bili izjednačeni sa ukupnim udelom nacionalnosti u gubicima, s tim ešto su jedini stradali partizani mlađi od 15 godina i stariji od 55 godina pripadali ovoj nacionalnosti. U odnosu na udeo u ukupnim gubicima partizani srpske nacionalnosti su imali za trećinu veće stradanje u uzrastnoj grupi 25 do 34 godina starosti, a smanjeno u grupi koja je obuhvatala stradale partizane iz grupe 15 do 24 godina (1,43 puta), dok su Hrvati imali neznatno veći udeo u gubicima partizana utrašta između 15 i 34 godina starosti (1,08 puta), manji u grupi 35 do 44 godina (1,61 puta), ali i dvostruko veći u uzrastu 45 do 54 godina starosti.

Intenzitet stradanja i dinamika pretrpljenih gubitaka različitih starosnih uzrasta pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke nije bila jednaka ni u okviru istih nacionalnih grupa koje su ga sačinjavale.

tabela 7 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani, Slovenci – starosna struktura prema godini stradanja

anek.Nemačke -part.- uzrast- Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	43	10	23,25	7	16,28	9	20,93	11	25,58	6	13,95
%	0,55	6,25	//	1,54	//	0,95	//	0,31	//	0,22	//
15 do 24	3.337	71	2,13	216	6,47	503	15,07	1.454	43,57	1.093	32,75
%	42,89	44,37	//	47,47	//	52,57	//	41,00	//	40,95	//
25 do 34	2.677	51	1,90	162	6,05	300	11,21	1.280	47,81	884	33,02
%	34,41	31,87	//	35,60	//	31,58	//	36,10	//	33,12	//
35 do 44	1.481	17	1,15	60	4,05	116	7,83	714	48,21	574	38,76
%	19,03	10,62	//	13,19	//	12,21	//	20,13	//	21,51	//
45 do 54	179	8	4,47	7	3,91	14	7,82	61	34,08	89	49,72
%	2,30	5,00	//	1,54	//	1,47	//	1,72	//	3,33	//
55 do 64	23	--	--	1	4,35	1	4,35	8	34,78	13	56,52
%	0,29	--	//	0,22	//	0,10	//	0,23	//	0,49	//
preko 65	4	--	--	1	25,00	1	25,00	2	50,00	--	--
%	0,05	--	//	0,22	//	0,10	//	0,06	//	--	//
nepoznata	36	3	8,33	1	2,78	6	16,67	16	44,44	10	27,78
%	0,46	1,87	//	0,22	//	0,63	//	0,45	//	0,37	//
Ukupno	7.780	160	2,06	455	5,85	950	12,21	3.546	45,58	2.669	34,30

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 8 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani, druge nacionalnosti – starosna struktura prema godini stradanja

anek.Nemačke -part.- uzrast- drugi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
--	--------	------	---	------	---	------	---	------	---	------	---

do 14	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	42	1	2,38	7	16,67	14	33,33	12	28,57	8	19,04
%	38,53	16,67	//	38,89	//	50,00	//	36,36	//	33,33	//
25 do 34	45	5	11,11	5	11,11	13	28,89	13	28,89	9	20,00
%	41,28	83,33	//	27,28	//	46,43	//	39,39	//	37,50	//
35 do 44	17	--	--	3	17,65	--	--	7	41,18	7	41,18
%	15,60	--	//	16,67	//	--	//	21,21	//	29,17	//
45 do 54	3	--	--	2	66,67	--	--	1	33,33	--	--
%	2,75	--	//	11,11	//	--	//	3,03	//	--	//
55 do 64	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	2	--	--	1	50,00	1	50,00	--	--	--	--
%	1,83	--	//	5,55	//	3,57	//	--	//	--	//
Ukupno	109	6	5,50	18	16,51	28	25,69	33	30,27	24	22,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod nacionalnosti zastupljenih u pokretu na teritoriji anektiranoj od Nemačke, partizani od 15 do 24 godina starosti su kod Slovenaca činili pojedinačno najbrojniju grupu među stradalima tokom čitavog rata, ali sa različitom zastupljnošću u gubicima, dok su kod partizana drugih nacionalnosti varirali sa učešćem i u drugoj i trećoj godini rata predstavljali najdominantniju uzrsatnu grupu u gubicima. Kod u partizanima stradalih Slovenaca pripadnici ovog uzrasta činili su tokom čitavog rata više od dve petine gubitaka i više od polovine u 1943. godini. Partizani starosti između 25 i 34 godina su među stradlim Slovencima, uz malo variranje, konstantno činili trećinu gubitaka, dajući stabilnost pokretu. Stariji od 35 godina su do sredine rata predstavljali šestinu odnosno sedminu gubitaka partizana slovenačke nacionalnosti, da bi se njihovo učešće u poslednje dve godine rata povećalo na petinu odnosno četvrtinu gubitaka, što je bilo 1,82 puta veće učešće nego sredinom rata. Učešće uzrasta 15 do 24 godina starosti u gubicima drugih nacionalnosti u partizanskom pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke se kretalo uzlazno-silaznom linijom, čineći šestinu gubitaka u ustanku, polovinu sredinom i trećinu gubitaka na kraju rata. U tri od pet godina rata, grupa koja je obuhvatala partizane drugih nacionalnosti starosti između 25 i 34 godina je bila brojnija od predhodne uzrastne grupe, s time što je njihovo učešće u gubicima u ustanku bilo 3,05 puta veće nego u narednoj godini i 2,22 puta nego poslednje godine rata, dok su partizani stariji od 35 godina u drugoj i poslednje dve godine rata predstavljali oko četvrtine njihovih gubitaka.

Dinamiku stradanja starosnih grupa kod svih nacionalnosti u pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke odredile su dve uzrastne grupe koje su okupile partizane između 15 i 34 godina. Najbrojnija uzrastna grupa (15 do 24 godina), od tri koje su činile okosnicu pokreta, je kod partizana slovenačke nacionalnosti imala veće stradanje u prve tri godine rata sa udelom koji je bio 1,24 odnosno 1,82 puta veći nego kod dve starije grupe. Dinamičnost stradanja kod partizana slovenačke nacionalnosti je posebno došla do izražaja u 1944. godini kada su gubici, dostigavši maksimalne udele, u svim uzrasnim grupama višestruko uvećani u odnosu na predhodnu godinu, u mlađoj grupi 2,89 puta, u srednjoj 4,26 i starijoj uzrastnoj grupi 6,16 puta. Masovno pristupanje pokretu svih uzrasta u poslednje dve godine rata dovelo je do najvećeg stradanja u tom periodu, njihova stopa smrtnosti nije bila jednaka već se povećavala sa starošću grupa, od realno dvostruko većeg stradanja u 1945. godini nego u predhodnoj kod uzrasta 15 do 24 godina starosti, preko 2,09 puta većeg stradanja kod uzrasta 35 do 44 godina, do 4,42 puta većeg stradanja uzrasta od 55 do 64 godina starosti. Kod pripadnika drugih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke dinamika stradanja dve najbrojnije uzrastne grupe je varirala, posebno u prvoj polovini rata, tako da je udeo stradalih u ustanku uzrasta 25 do 34 godina bio 4,67 puta veći nego kod mlađe grupe, da bi u naredne dve godine rat udeo u gubicima grupe 15 do 24 godina starosti bio za četvrtinu veći od starije grupe. Kraj rata je doneo izjednačenje udela stradalih ove dve uzrastne grupe, sa istom stopom smrtnosti, ali i 1,81 puta manjim udelom gubitaka od uzrastne grupe koja je obuhvatila partizane 35 do 44 godina starosti i 1,47 puta manjom stopom smrtnosti.

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke

Shodno socijalno–ekonomskoj strukturi područja dela Jugoslavije koje je bilo anektirano od Nemačke u partizanskom pokretu bili su zastupljeni pripadnici svih profesionalnih grupa.⁴⁶ Radnici, intelektualci, školska omladina i studenti, uz grupu

⁴⁶ U prvim partizanskim četama (odredima) formiranim do avgusta 1941. godine u Gorenjskoj borački sastav je činilo 56,18% radnika, 29,21% privrednika, 2,53% učenika i studenata, 1,40% popljoprivrednika i 10,67% ostalih, a u istom period u Štajeskoj je u četama bilo 53,03% radnika, 25,76% privrednika, 7,07% učenika i studenata, 1,51% popljoprivrednika i 11,11% ostalih. U masovnijem prilivu boraca decembra 1941. godine u Gorenjskoj struktura je delimično promenjena jer je

sitnih privrednika (uglavnom zanatlija i trgovaca) pripadnike slobodnih profesija, vojske i policije, kao klasni element na koga je partija najviše računala, činili su najveći deo, dve trećine (69,49%) stradalih partizana ove teritorije, što je bilo znatno iznad njihove zastupljenosti u populaciji.⁴⁷ Poljoprivrednici su četvrtinu gubitaka. Profesije prisutne u partizanskom pokretu nisu bile jednako zastupljene među stradalima u pojedinim periodima rata. Takođe ni dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa u pokretu tokom rata nije bila ista kod svih.

grafikon 10

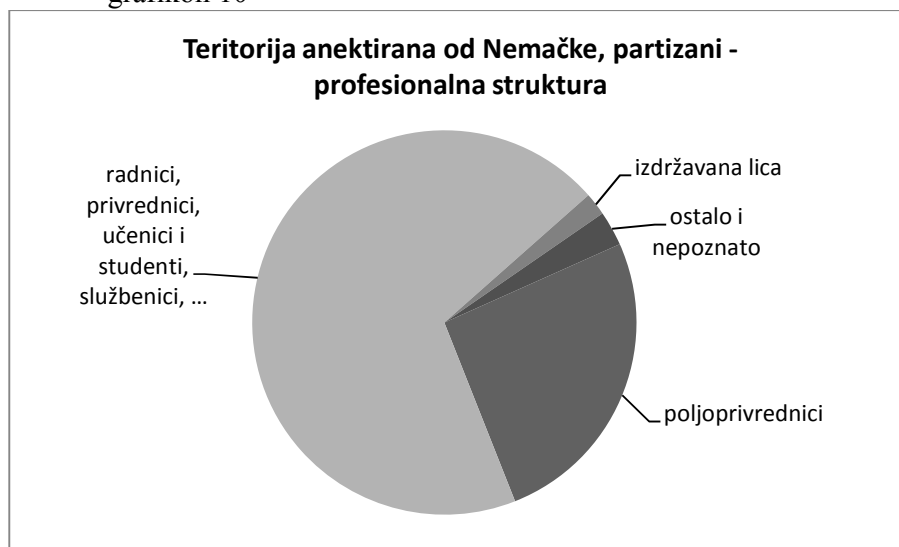

tabela 9 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

anek.Nemačke.- part. – profesije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%

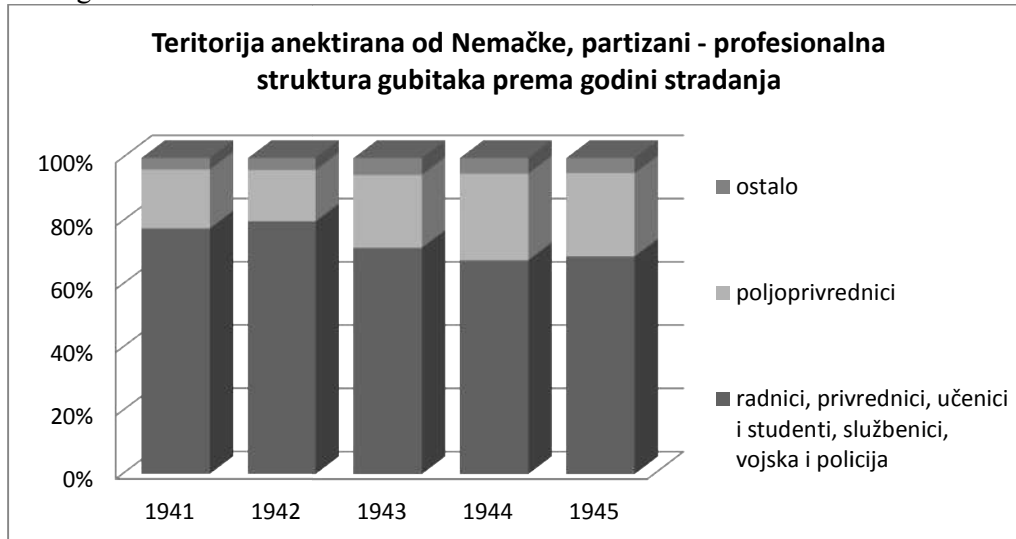
među novopridošlima bilo 54,89% radnika, 26,31% seljaka i 18,80% ostalih. Zdravko Klanjšček, *Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941 – 1945*, Beograd, 1984, 62, 66, 101. Novembra 1944. godine u Prešernovoj brigadi bilo je 30% radnika, 37% seljaka, 24% privrednika, 8% intelektualaca i 1% ostalih zanimanja. S. Petelin, *Enaintrideseta divizija*, 310.

⁴⁷ Delimično sagledavanje profesionalne strukture stanovništva teritorije anektirane od Nemačke je približno moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unepređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne. U Dravskoj banovini, čiji je severni deo anektirala Nemačka, radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 17,02% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 3,28%, a privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 3,41%. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 90 - 91. Srednjoškolci su u Dravskoj banovini predstavljali 2,57% populacije. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, knjiga II, Beograd, 1997, 189.

poljoprivred.	2.025	31	1,53	77	3,80	226	11,16	981	48,44	710	35,06
%	25,67	18,67	//	16,28	//	23,11	//	27,41	//	26,36	//
privrednici	843	19	2,25	64	7,59	108	12,81	378	44,84	274	32,50
%	10,68	11,44	//	13,53	//	11,04	//	10,56	//	10,17	//
radnici	3.646	74	2,03	246	6,75	442	12,12	1.662	45,58	1.222	33,52
%	46,22	44,58	//	52,01	//	45,19	//	46,44	//	45,38	//
vojs., pol.,	89	6	6,74	12	13,48	19	21,35	31	34,83	21	23,59
%	1,13	3,61	//	2,54	//	1,94	//	0,87	//	0,78	//
služb., stuč.	273	12	4,39	23	8,42	45	16,48	111	40,66	82	30,04
%	3,46	7,23	//	4,86	//	4,60	//	3,10	//	3,04	//
slob. prof.	21	1	4,76	4	19,05	3	14,28	7	33,33	6	28,57
%	0,27	0,60	//	0,84	//	0,31	//	0,19	//	0,22	//
izdržavana l.	151	3	1,99	6	3,97	26	17,22	59	39,07	57	37,75
%	1,91	1,87	//	1,27	//	2,66	//	1,65	//	2,12	//
đaci i stud.	610	17	2,79	29	4,75	83	13,60	232	38,03	249	40,32
%	7,73	10,24	//	6,13	//	8,49	//	6,48	//	9,25	//
ostala zan.	177	3	1,69	8	4,52	17	9,60	92	51,98	57	32,20
%	2,24	1,81	//	1,69	//	1,74	//	2,57	//	2,12	//
lični prihodi	10	--	--	--	--	1	10,00	3	30,00	6	60,00
%	0,13	--	//	--	//	0,10	//	0,08	//	0,22	//
nezaposleni	9	--	--	1	11,11	--	--	7	77,78	1	11,11
%	0,11	--	//	0,21	//	--	//	0,19	//	0,04	//
nepoz. zan.	35	--	--	3	8,57	8	22,86	16	45,71	8	22,86
%	0,44	--	//	0,63	//	0,82	//	0,45	//	0,30	//
Ukupno	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 11

Radnici su tokom čitavog rata predstavljali pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu pokreta na teritoriji anektiranoj od Nemačke čineći najveći deo stradalih partizana, određujući svojim prisustvom ili neprisustvom učešće svih ostalih

profesionalnih grupa. Oni su konstantno predstavljali između dve petine i polovine gubitaka, sa maksimalnim učešćem u drugoj godini rata. Paralelno sa njima su stabilnost pokretu davali privrednici kojih je u gubicima bilo između osmine i desetine, sa većim učešćem u prvim godinama rata. Učenici i studenti, kao jedan od oslonaca delovanja KPJ u pokretu, su u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Nemačke varirali sa učešćem, čineći njihovu desetinu u ustanku, dvasnaestinu sredinom rata i jedanaestinu u poslednjoj godini rata, s time što je u 1942. i 1944. godini njihovo učešće opadalo na šesnaestinu gubitaka. Značajno učešće u gubicima u prve tri godine rata imali su službenici i stručnjaci, sa pripadnicima slobodnih profesija, kao i pripadnici vojske i policije, da bi se učešće ovih profesionalnih grupa u gubicima smanjilo u završnom periodu rata, pa ih je 1945. godine bilo 2,40 odnosno 4,63 puta manje nego u ustanku. Ukupno su profesije u kojima je KPJ imala oslonac u pokretu na teritoriji anektiranoj od Nemačke predstavljali gotovo četiri petina gubitaka (77,70%) u ustanku, 71,57% sredinom rata i dve trećine na kraju rata (68,84%), što je čitavom pokretu davalo stabilnost u delovanju. Poljoprivrednici, koji su predstavljali drugu pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu u gubicima, su u prvim godinama rata imali učešće u gubicima manje od petine, da bi u poslednje tri godine rata njihova zastupljenost porasla na četvrtinu, tako da im je učešće u gubicima 1944. godine bilo 1,68 puta više nego u 1942. godini.

Dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa je uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika pokreta ove teritorije, kao profesionalnom strukturom samog pokreta koja se menjala u pojedinim periodima rata. Svojom brojnošću i učešćem u gubicima radnici, a pored njih i privrednici su, uz minimalna odstupanja, odredili dinamiku stradanja čitavog pokreta. Najizraženije stradanje početkom rata imali su pripadnici vojske i policije, slobodne profesije i službenici i stručnjaci čiji je udeo u gubicima u prve dve godine bio 2,30 odnosno 2,71 puta veći i 1,46 puta veći od udela radnika, dok je udeo stradalih poljoprivrednika u tom periodu bio 1,65 puta manji od udela radnika, a učenika i studenata 1,16 puta manji. Središnja godina rata je dovela do povećanja udela stradanja kod svih profesionalnih grupa, ali je najveća bila kod poljoprivrednika i učenika i studenata (2,94 odnosno 2,86 puta), kao i izdržanih lica 4,34 puta. Opšti rast udela stradanja u 1944. godini odrazio se i na povećanje udela svih brojnijih profesionalnih grupa, a posebno je bio izražen kod poljoprivrednika, 4,34

puta. Kod svih profesionalnih grupa sa značajnijim učešćem u gubicima udeo stralih u poslednje dve godine rata iznosio oko četiri petina stradlih. Stopa smrtnosti poljoprivrednika, radnika i privrednika zastupljenih u partizanskom pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke u 1945. godini je bila dvostruko veća (između 1,93 i 1,96 puta) u odnosu na predhodnu godinu, dok je jedino kod učenika i studenata bila 2,83 puta veća.

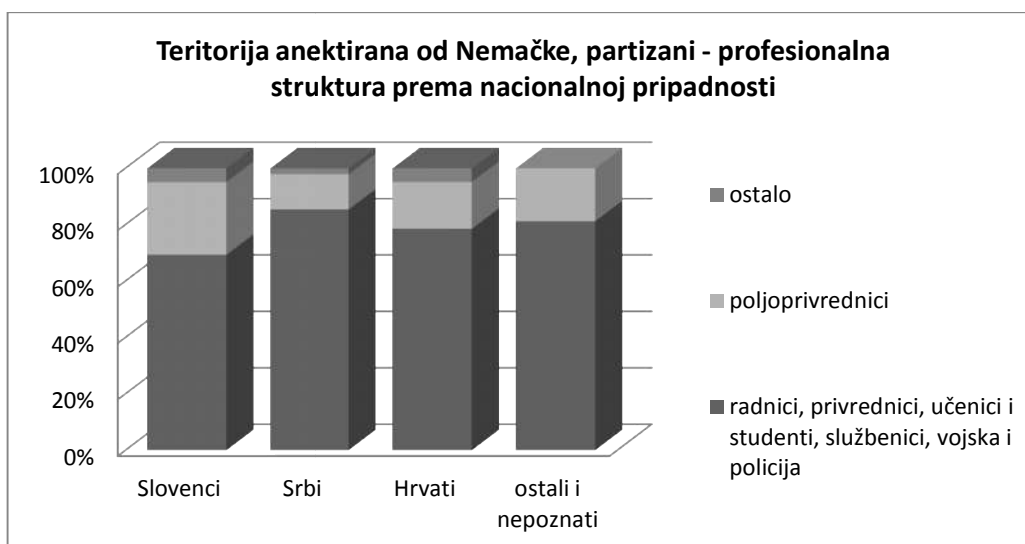
Profesionalna struktura nije bila jednaka kod stradalih partizana različitih nacionalnosti okupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke. Udeo stradalih iz pojedinih profesionalnih grupa kod različitih nacionalnosti nije uvek u skladu sa njihovim udelom u ukupnom stradanju partizana ove teritorije.

tabela 10 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anek.Nemačke - part. – prof.	ukupno	Slovenci	%	Srbi	%	Hrvati	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	2.025	2.009	99,21	6	0,30	7	0,34	3	0,15
%	25,67	25,82	//	12,00	//	16,67	//	17,65	//
privrednici	843	838	99,41	3	0,35	2	0,24	--	--
%	10,68	10,77	//	6,00	//	4,76	//	--	//
radnici	3.646	3.607	98,93	14	0,38	23	0,63	2	0,19
%	46,22	46,36	//	28,00	//	54,76	//	11,76	//
vojs., pol.,	89	61	68,54	18	20,22	3	3,37	7	7,86
%	1,13	0,78	//	36,00	//	7,14	//	41,18	//
služb., stuč.	273	264	96,70	4	1,64	3	1,10	2	0,73
%	3,46	3,39	//	8,00	//	7,14	//	11,76	//
slob. prof.	21	20	95,24	--	--	1	4,76	--	--
%	0,27	0,26	//	--	//	2,38	//	--	//
izdržavana l.	151	149	98,67	1	0,66	1	0,66	--	--
%	1,91	1,91	//	2,00	//	2,38	//	--	//
đaci i stud.	610	605	99,18	2	0,33	1	0,16	2	0,33
%	7,73	7,78	//	4,00	//	2,38	//	11,76	//
ostala zan.	177	176	99,43	--	--	1	0,57	--	--
%	2,24	2,26	//	--	//	2,38	//	--	//
lični prihodi	10	10	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,13	0,13	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	9	9	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,11	0,11	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	35	32	91,43	2	5,71	--	--	1	2,86
%	0,44	0,41	//	4,00	//	--	//	5,88	//
Ukupno	7.889	7.780	98,62	50	0,63	42	0,53	17	0,21

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 12

Svojom apsolutnom dominacijom u ukupnim gubicima partizani slovenačke nacionalnosti su odredili ukupnu profesionalnu strukturu gubitaka partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke. Profesionalno prisustvo u pojedinim grupama pripadnika drugih nacionalnosti udredila je njihovu profesionalnu strukturu u gubicima. Pripadnici vojske i policije su nesrazmerno mnogo bili zastupljeni u gubicima svih drugih nacionalnosti čineći dve petine gubitaka pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti, više od trećine gubitaka partizana srpske i četrnaestinu gubitaka partizana hrvatske nacionalnosti, što je bila 52,79 odnosno 46,15 odnosno 9,15 puta veća zastupljenost nego među partizanima slovenačke nacionalnosti. Takođe je i zastupljenost službenika i stručnjaka kod partizana ostalih i nepoznatih nacionalnosti bila 3,47 puta veća nego u gubicima Slovenaca, a kod Srba i Hrvata, 2,36 odnosno 2,11 puta veća. Pripadnici onih profesija na koje se KPJ najviše oslanjala u svom delovanju, su kod Srba i Hrvata u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Nemačke bili 1,18 odnosno 1,13 zastupljeniji nego kod Slovenaca.

Udeo stradlih partizana različitih nacionalnosti u gubicima pojedini profesionalnih grupa nije bio uvek u skladu sa zastupljenošću tih nacionalnosti u ukupnim gubicima pokreta. Razlike se javljaju u onim profesionalnim grupama gde je bilo većeg profesionalnog prisustva pripadnika drugih nacionalnosti. Tako je udeo Srba u gubicima pripadnika vojske i policije, službenika i stručnjaka bio 32,05 odnosno 2,60 puta veći od nacionalnog udela u ukupnim gubicima (u svim ostalim profesionalnim grupama, izuzev kod izdržavanih lica, je bio manji), Hrvata 8,98 puta kod pripadnika

slobodnih profesija, 6,36 kod pripadnika vojske i policije i 2,07 puta kod službenika i stručnjaka, dok je kod ostalih i nepoznatih nacionalnosti bio 37,43 puta veći udeo kod pripadnika vojske i policije i 3,48 puta kod službenika i stručnjaka od njihovog udela u ukupnim gubicima.

Tokom rata, profesionalna struktura partizana različitih nacionalnosti u sastavu partizanskog pokreta teritoriji anektiranoj od Nemačke se menjala i nije bila jednaka kod svih nacionalnosti. Razlike su postojale kao u učešću profesija u gubicima u pojedinim periodima rata, tako i u udelu u gubicima koji su pripadnici pojedinih profesija imali tokom rata. Takođe razlike su postojale kako u okviru jedne nacionalnosti, tako i među nacionalnostima zastupljenim u pokretu.

tabela 11 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani, Slovenci – profesionalna struktura prema godini stradanja

anek.Nemačke - part. – prof. - Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	2.009	31	1,54	74	3,68	224	11,15	974	48,48	706	35,14
%	25,82	19,37	//	16,26	//	23,58	//	27,47	//	26,45	//
privrednici	838	19	2,27	63	7,52	106	12,65	378	45,11	272	32,46
%	10,77	11,87	//	13,85	//	11,16	//	10,66	//	10,19	//
radnici	3.607	73	2,02	241	6,68	432	11,98	1.649	45,72	1.212	33,60
%	46,36	45,62	//	52,97	//	45,47	//	46,50	//	45,41	//
vojs., pol.,	61	2	3,28	8	13,11	11	18,03	24	39,34	16	26,23
%	0,78	1,25	//	1,76	//	1,16	//	0,68	//	0,60	//
služb., stuč.	264	11	4,17	21	7,95	44	16,67	106	40,15	82	31,06
%	3,39	6,87	//	4,61	//	4,63	//	2,98	//	3,07	//
slob. prof.	20	1	5,00	3	15,00	3	15,00	7	35,00	6	30,00
%	0,26	0,62	//	0,66	//	0,31	//	0,20	//	0,22	//
izdržavana l.	149	3	2,01	6	4,03	25	16,78	58	38,93	57	38,25
%	1,91	1,87	//	1,32	//	2,63	//	1,63	//	2,13	//
đaci i stud.	605	17	2,81	28	4,63	82	13,55	232	38,35	246	40,66
%	7,78	10,62	//	6,15	//	8,63	//	6,54	//	9,22	//
ostala zan.	176	3	1,70	8	4,54	16	9,09	92	52,27	57	32,39
%	2,26	1,87	//	1,76	//	1,68	//	2,59	//	2,13	//
lični prihodi	10	--	--	--	--	1	10,00	3	30,00	6	60,00
%	0,13	--	//	--	//	0,10	//	0,08	//	0,22	//
nezaposleni	9	--	--	1	11,11	--	--	7	77,77	1	11,11
%	0,11	--	//	0,22	//	--	//	0,20	//	0,04	//
nepoz. zan.	32	--	--	2	6,25	6	18,75	16	50,00	8	25,00
%	0,41	--	//	0,44	//	0,63	//	0,45	//	0,30	//
Ukupno	7.780	160	2,06	455	5,85	950	12,21	3.546	45,58	2.669	34,30

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 12 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani, druge nacionalnosti – profesionalna struktura prema godini stradanja

anek.Nemačke.- part.- prof.- drugi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	16	--	--	3	18,75	2	12,50	7	43,75	4	25,00
%	14,68	--	//	16,67	//	7,14	//	21,21	//	16,67	//
privrednici	5	--	--	1	20,00	2	40,00	--	--	2	40,00
%	4,59	--	//	5,55	//	7,14	//	--	//	8,33	//
radnici	39	1	2,56	5	12,82	10	25,64	13	33,33	10	25,64
%	35,78	16,67	//	27,78	//	35,71	//	39,39	//	41,67	//
vojs., pol.,	28	4	14,28	4	14,28	8	28,57	7	25,00	5	17,86
%	25,69	66,67	//	22,22	//	28,57	//	21,21	//	20,83	//
služb., stuč.	9	1	11,11	2	22,22	1	11,11	5	55,55	--	--
%	8,26	16,67	//	11,11	//	3,57	//	15,15	//	--	//
slob. prof.	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,92	--	//	5,55	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	2	--	--	--	--	1	50,00	1	50,00	--	--
%	1,83	--	//	--	//	3,57	//	3,03	//	--	//
đaci i stud.	5	--	--	1	20,00	1	50,00	--	--	3	60,00
%	4,59	--	//	5,55	//	3,57	//	--	//	12,50	//
ostala zan.	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,92	--	//	--	//	3,57	//	--	//	--	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	3	--	--	1	33,33	2	66,67	--	--	--	--
%	2,75	--	//	5,55	//	7,14	//	--	//	--	//
Ukupno	109	6	5,50	18	16,51	28	25,69	33	30,27	24	22,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Profesionalne grupe na koje se KPJ najviše odslanjala u svome delovanju imale su presudnu ulogu u održanju pokreta na teritoriji anektiranoj od Nemačke, čineći najveći deo gubitaka tokom čitavog rata kod svih nacionalnosti zastupljenih u njemu. Radnici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, privrednici, pripadnici vojske i policije i slobodnih profesija predstavljali su više od tri četvrtina stadalih Slovenaca u ustanku i narednoj godini (76,89 odnosno 77,78%), sa blagim padom učešća u narednom periodu, čineći više od dve trećine u poslednjoj godini rata (68,73%), što je bilo 1,12 puta manje nego u ustanku, dok su među stradlim pripadnicima drugih nacionalnosti predstavljali jedine stradle u ustanku,⁴⁸ četiri petina u naredne dve godine rata, tri četvrtina 1944. godine i pet šestina poslednje godine rata. Učešće poljoprivrednika među stradlim Slovencima je variralo početkom rata, čineći petinu gubitaka u ustanku i

⁴⁸ Pripadnici vojske i policije su činili dve trećine stradlih pripadnika drugih nacionalnosti u ustanku i svi su bili Srbi.

šestinu naredne godine, da bi od sredine rata predstavljali četvrtinu njihovih gubitaka. Među partizanima drugih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke učešće poljoprivrednika je više variralo, nije ih bilo u gubicima u ustanku, a činili su njihovu šestinu druge i poslednje godine rata, četrnaestinu sredinom rata i petinu 1944. godine.

Dinamika stradnja pojedinih profesionalnih grupa nacionalnosti zastupljenijih u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke pokazuje razlike. Dok kod partizana slovenačke nacionalnosti postoji kontinuirano stradnja u svim profesionalnim grupama, kod pripadnika drugih nacionalnosti ono je prisutno jedino kod stradlih radnika pripadnika vojske i policije i službenika i stručnjaka. Udeo stradlih radnika drugih nacionalnosti je u prve tri godine rata (41,02%) bio je dvostruko veći (1,98 puta) od udela stradlih radnika slovenačke nacionalnosti u istom periodu (20,68%), udeo pripadnika vojske i policije 1,66 puta i udeo službenika i stručnjaka 1,54 puta veći.

Različite nacionalne komponente među partizanima nisu imale istu zastupljenost u profesionalnoj strukturi stradalih tokom rata. Radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, slobodnih profesija drugih nacionalnosti činili su 4,65% svih stradalih iz ovih profesionalnih grupa u ustanku, 3,14% sredinom rata i 1,08% poslednje godine rata, što je permanentno bilo nešto iznad njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima u tim periodima rata.

Polna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke

Učestvujući kako u borbenim, tako i pozadinskim jedinicama pokreta,⁴⁹ žene sa teritorije anektirane od Nemačke dale su nemerljiv doprinos razvoju i uspehu pokreta, a

⁴⁹ Žene su u partizanskom pokretu na teritoriji anektirane od Nemačke bile angažovane na različitim poslovima od vitalnog značaja za opstanak pokreta, poput sanitetske službe, političkog rada, snabdevanja. Partizanski pokret je na ovoj teritoriji je čitavog rata, delovao kao gerilski, te je kao takav prvenstveno zavisio od izgrađene logističke podrške u narodu, a u kome su opet žene odigrale značajnu ulogu. U partizanskom pokretu na čitavoj teritoriji anektiranoj od Nemačke žene su činile najbrojniji deo sanitetske službe (opširnije o organizaciji saniteta i učešću žena u njima videti u Marjan Južnić, „Sanitetska služba u Narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima Slovenije 1941 – 1945“ u *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945*, knjiga III, (Radomir Đondović), Beograd, 1989, 9-196). Žene su činile 80% sanitetskog osoblja u 31. diviziji. Od partizanki 31. divizije 39,28% je bilo u

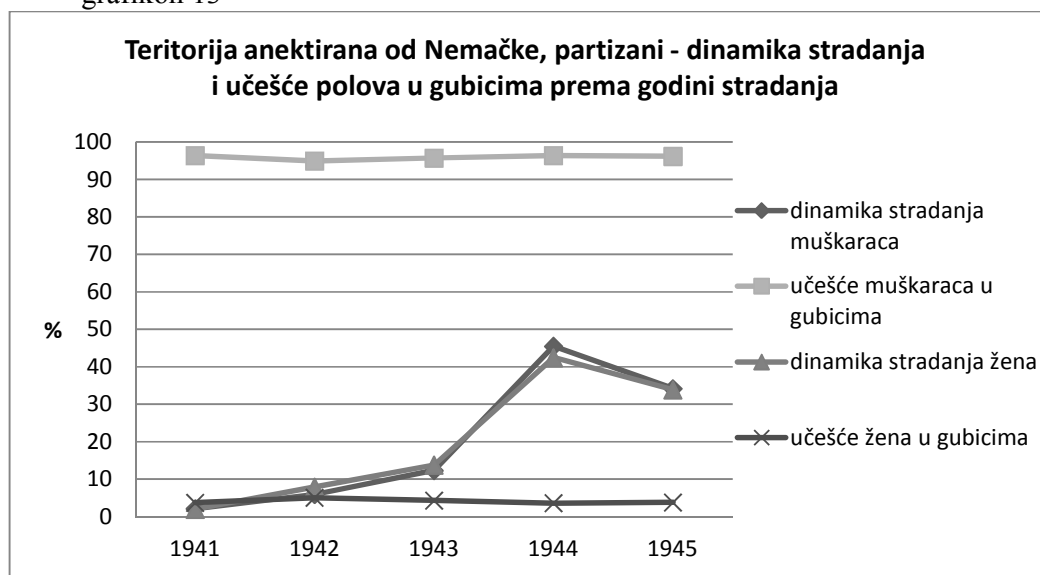
time i borbi za oslobođenje Jugoslavije. Zastupljenost žena u partizanskom pokretu sa ove teritorije je varirala tokom rata.⁵⁰ Na teritoriji anektiranoj od Nemačke partizanske su činile dvadeseti šesti deo (3,86%) gubitaka pokreta. Dinamika i intezitet stradanja muškaraca i žena u partizanskom pokretu na ovoj teritoriji nisu bili jednaki.

tabela 13 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – polna struktura prema godini stradanja

anek.Nemačke -part-pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	7.585	160	2,11	449	5,92	936	12,34	3.450	45,48	2.590	34,15
%	96,14	96,38	//	94,93	//	95,70	//	96,39	//	96,17	//
žene	304	6	1,97	24	7,89	42	13,81	129	42,43	103	33,88
%	3,86	3,72	//	5,07	//	4,30	//	3,61	//	3,83	//
Ukupno	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 13

Izrazita dominacija muškaraca u pokretu određivala je dinamiku stradanja svih pripadnika partizanskog pokreta teritorije anektirane od Nemačke. Razvoj pokreta na anektiranoj teritoriji koji je imao nagli rast u 1944. godini prouzroko je stradanje

boračkom sastavu, 35,71% u sanitetu, dok su ostale radile u administraciji i ostalim pozadinskim službanma. S. Petelin, *Enaintrideseta divizija*, 312

⁵⁰ Pohorski bataljon je nakon formiranja septembra 1942. godine u svom sastavu (90 boraca) pored tri četa imao i poseban ženski vod. Marjan Znidarič, „Pohorski bartaljon“, *Čelna kolona NOV in POS*, (uredio Lado Kocijan), Ljubljana, 1997, 30. Partizanke su predstavljale 3% sastava 11. (pohorske) brigade po njenom formiranju januara 1944. godine, a u maju ih je bilo 2,95%. M. Fajdiga, *Zidanškova brigada*, 58, 201. U 6. brigadi marta 1944. godine žene su činile 2,17% sastava. M. Stiplovšek, *Šlandorova brigada*, 270. Prema sprovedenoj anketi boraca iz novembra 1944. godine, žene su predstavljale 3,55% sastava 31. diviziji je, a čiju su polovinu sačinjavali borci iz Gorenjske. S. Petelin, *Enaintrideseta divizija*, 309, 312.

muškaraca u toj godini 3,68 puta veće nego u predhodnoj i 2,23 puta u odnosu na do tada pretrpljene gubitke muškaraca od početka rata, dok je rast gubitaka žena u tom periodu bio 3,07 puta u odnosu na predhodnu godinu i 1,79 puta u odnosu na čitav predhodni period rata. Iako sa skromnim učešćem u gubicima tokom čitavog rata, udeo stradalih žena u partizanskom pokretu ove teritorije je u prve tri godine rata bio je za šestinu veći (1,16 puta) od udela muškaraca. Najveći deo pripadnika pokreta oba pola izgubio je živote u poslednje dve godine rata, sa neznatno manjim udelom stradalih žena u tom periodu, ali sa nešto većom stopom smrtnosti žena u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu nego što je bila kod muškaraca (2,13 prema 2,00 puta). Učešće partizanki u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke nije mnogo variralo, maksimalno čineći dvadeseti deo gubitaka u 1942. godini, 1,32 puta više nego u ustanku i 1,18 puta više nego u narednoj godini, dok je u ostale tri godine bilo prilično stabilno, tako da ih je njihova zastupljenost u gubicima poslednje godine rata bila kao u ustanku i za trećinu manja (1,32 puta) nego 1942. odnosno 1,12 puta manja nego 1943. godine.

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Nemačke je okupio pripadnike gotovo svih nacionalnosti koje su nastanjivale ovu teritoriju. Na prisustvo žena različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu uticalo je više činioca, kao što su razvijenost partizanskog pokreta, njihova emancipovanost, potreba za njihovim angažovanjem, kao i sposobnost samog pokreta da ih angažuje i uključi u svoje delovanje. Među stradalim partizankama Slovenke su činile apsolutnu većinu, uz malobrojno učešće pripadnica drugih nacionalnosti. Prisutnost žena među stradalim partizanima različitih nacionalnosti nije bila ujednačena. Hrvatice su činile gotovo desetinu gubitaka partizana ove nacionalnosti i njihova zastupljenost je bila 2,48 odnosno 4,76 puta veća od zastupljenosti Slovenki i Srpkinja u gubicima partizana ovih nacionalnosti i 1,62 puta veću od pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

tabela 14 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anek.Nemačke -part. - pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Slovenci	7.780	7.482	96,17	298	3,83
%	98,62	98,64	//	98,03	//
Srbi	50	49	98,00	1	2,00
%	0,63	0,65	//	0,33	//
Hrvati	42	38	90,48	4	9,52
%	0,53	0,50	//	1,31	//

ost. i nep.	17	16	94,12	1	5,88
%	0,21	0,21	//	0,33	//
ukupno	7.889	7.585	96,14	304	3,86

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Učešće partizanki slovenačke nacionalnosti u gubicima žena u pokretu su bila je gotovo jednaka učeću njihovih sunarodnika u gubicima muškaraca, učešće Hrvatica i pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti je bilo 2,62 odnosno 1,57 puta veća, dok je učešće partizanki srpske nacionalnosti bilo dvostruko manje (1,97 puta). U partizanskom pokretu stradale Slovenke i Srпкиnje imale su jednako učešće u gubicima žena u pokretu sa zastupljenošću naroda u populaciji teritorije anektiranoj od Nemačke, dok je učešće Hrvatica i pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti bilo 1,47 odnosno 6,91 puta manje.

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Nemačke je obuhvatao pripadnike oba pola tokom čitavog rata, ali dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta u zavisnosti od polne pripadnosti nije bila ujednačena za sve nacionalnosti sa teritorije anektirane od Nemačke.

tabela 15 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani, Slovenci – polna struktura prema godini stradanja

anek.Nemačke -part.-pol- Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	7.482	154	2,06	432	5,77	910	12,16	3.420	45,71	2.566	34,29
%	98,62	96,25	//	94,94	//	95,79	//	96,45	//	96,14	//
žene	298	6	2,01	23	7,72	40	13,42	126	42,28	103	34,56
%	3,83	3,75	//	5,06	//	4,21	//	4,55	//	3,86	//
Ukupno	7.780	160	2,06	455	5,85	950	12,21	3.546	45,58	2.669	34,30

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 16 -- Teritorija anektirana od Nemačke, partizani, druge nacionalnosti – polna struktura prema godini stradanja

anek.Nemačke -part.-pol- drugi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	103	6	5,82	17	16,50	26	25,24	30	29,13	24	23,30
%		100,0	//	94,44	//	92,86	//	90,91	//	100,0	//
žene	6	--	--	1	16,67	2	33,33	3	50,00	--	--
%		--	//	5,56	//	7,14	//	9,09	//	--	//
Ukupno	109	6	5,50	18	16,51	28	25,69	33	30,27	24	22,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod svih nacionalnosti muškarci stradali u partizanima su svojom brojnošću odredili dinamiku stradanja čitave nacionalnosti, posebno kod pripadnika drugih nacionalnosti gde je nije postojalo kontinuirano stradanje žena. Slovenke koje su imale neprekidno stradanje tokom čitavog rata, sa tri četvrtina stradalih u poslednje dve godine rata, imale su neuznatno veći udeo u gubicima od muškaraca u prve tri godine rata (1,16 puta). Partizanke drugih nacionalnosti su gubile živote u središnjim godinama rata, sa polovinom gubitaka u predposlednjoj godini i udelom gubitaka u prve tri koji je bio gotovo izjednačen sa udelom muškaraca (1,05 puta veći).

Učešće pripadnica pokreta među stradalim sunarodnicima je varirala tokom rata. U kontinuiranom stradanju tokom rata, Slovenke su najveće učešće imale u tri središnje godine rata, sa maksimalnih dvedesetim delom gubitaka, dok im je učešće u gubicima u ustaku i u poslednjoj godini rata bilo manje za trećinu. Pripadnica drugih nacionalnosti nije bilo u gubicima u ustanku i poslednjoj godini rata, ali su u ostalim periodima imali značajno učešće, koje se stalno povećavalo, dostigavši maksimalnih jedanaestinu gubitaka u 1944. godini.

Dinamika i intezitet stradanja partizanki različitih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke nisu bile jednaki. Partizuanke slovenačke nacionalnosti, koje su činile apsolutnu većinu gubitaka žena u partizanskom pokretu ove teritorije imale su stalni rast udela stradalih, dok je udeo stradalih pripadnica drugih nacionalnosti bio promenljiv postojavši samo u pojedinim periodima, Hrvatica u drugoj i predposlednjoj godini, a Srпкиnja i pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti u središnjoj godini rata.

tabela 17 - -- Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

anek.Nemačke.- part. -žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenke	298	6	2,01	23	7,72	40	13,42	126	42,28	103	34,56
%	98,03	100,0	//	95,83	//	95,24	//	97,67	//	100,0	//
Srпкиnje	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,33	--	//	--	//	2,38	//	--	//	--	//
Hrvaticе	4	--	--	1	25,00	--	--	3	75,00	--	--
%	1,31	--	//	4,17	//	--	//	2,33	//	--	//
ost. i nep.	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,33	--	//	--	//	2,38	//	--	//	--	//
ukupno	304	6	1,97	24	7,89	42	13,82	129	42,42	103	33,88

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kao apsolutno dominantne u gubicima žena i kao jedine sa kontinuiranim stradnjem tokom rata, gubici Slovenki su u ustanku i u poslednje dve godine rata bili neznatno veći od nacionalne zastupljenosti u populaciji teritorije anektirane od Nemačke, dok su u ostalim godinama rata bili neznatno manji. Učešće u gubicima Srпкиnja i Hrvatica u godinama u kojima ih je bilo, bilo je 7,00 puta veće odnosno 2,16 i 1,21 puta veće od njihove nacionalne zastupljenosti u stanovništvu, dok je učešće pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti bilo gotovo izjednačeno (1,04 puta veće).

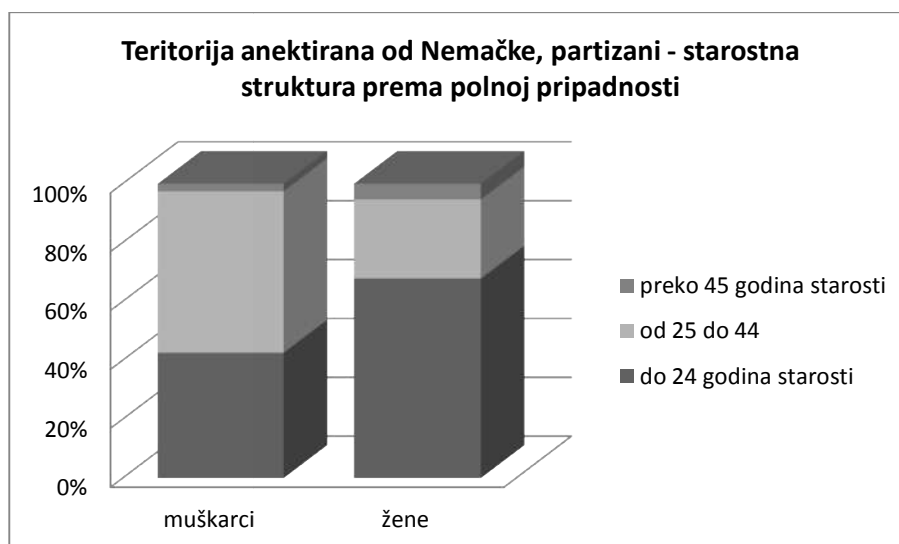
Među stradalim partizanima teritorije anektirane od Nemačke muškarci i žene nisu imali jedanko učešće u različitim starostim uzrastima. Takođe ni zastupljenost žena u među stradalim partizanima različitog uzrasta nije bila jednaka. Takođe, ni stradle partizanke različitih nacionalnosti nisu imale jednaku starosnu strukturu gubitaka.

tabela 18 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

anek.Nemačke -part. -uzrast	ukupno	muškarci	%	žene	%
do 14	43	41	95,35	2	4,65
%	0,54	0,54	//	0,66	//
15 do 24	3.379	3.177	94,02	202	5,98
%	42,83	41,88	//	66,45	//
25 do 34	2.722	2.664	97,87	58	2,13
%	34,50	35,12	//	19,08	//
35 do 44	1.498	1.475	98,47	23	1,53
%	18,99	19,45	//	7,56	//
45 do 54	182	169	92,86	13	7,14
%	2,31	2,23	//	4,28	//
55 do 64	23	20	86,96	3	13,04
%	0,29	0,26	//	0,99	//
preko 65	4	4	100,0	--	--
%	0,05	0,05	//	--	//
nepoznata	38	35	92,10	3	7,90
%	0,48	0,46	//	0,99	//
Ukupno	7.889	7.585	96,14	304	3,86

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 14

Najveći deo stradalih partizana oba pola je uzrasta od 15 do 44 godina starosti, ali sa različitom ukupnom zastupljenošću u gubicima, tako da one čine 96,45% stradalih partizana i 93,09% stradalih partizanki. Mlađa uzrastna grupa koja obuhvata stradale uzrasta do 24 godina starosti je kod stradalih partizana bila za petinu brojnija (1,19 puta) od srednje uzrastne grupe, dok je kod partizanki bila 3,48 puta zastupljenija u gubicima.⁵¹ Starija od ove tri uzrastne grupe koja obuhvata stradale između 35 i 44 godina je 2,57 puta zastupljenija kod muškaraca nego kod žena stradalim u partizanima sa teritorije anektirane od Nemačke, s time što je ona kod oba pola imala dosta manje učešće od srednje grupe, 1,80 odnosno 2,52 puta. Stradale partizanke sa ove teritorije su imale veće učešće u gubicima starijih od 45 godina koji su predstavljali 5,27% njihovih gubitaka i bili su dvostruko zastupljeniji (2,07 puta) od stradalih muškaraca u ovim uzrastnim grupama. Udeo žena među stradalim partizanima teritorije anektirane od Nemačke bio je u najbrojnijoj uzrastnoj grupi 1,55 puta veći od prosečnog udela žena u gubicima, kao i kod partizanki starijih od 45 godina, dvostruko (1,98 puta).

Partizanke različitih nacionalnosti u pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke nisu imale istu starosnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenog uzrasta nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost

⁵¹ Zastupljenost uzrastne grupe koja je obuhvatala stradale pripadnike partizanskog pokreta između 15 i 24 godina starosti je među stradlim ženama bila 1,59 puta zastupljenija nego među muškarcima. Od partizanki 31. divizije, čiju su polovinu sastava činili borci iz Gorenjeske, 62% je bilo mlađe od 20 godina. S. Petelin, *Enaintrideseta divizija*, 312.

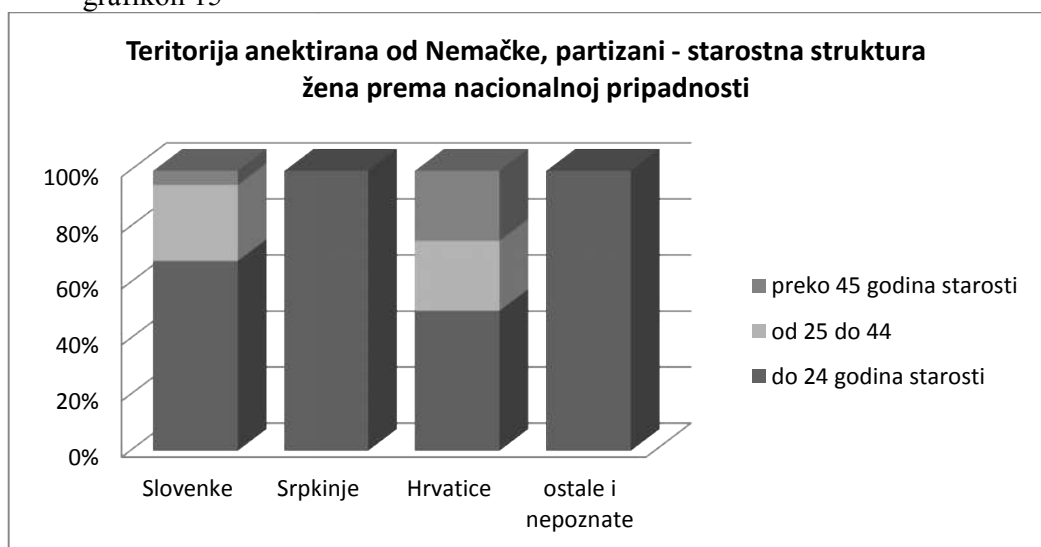
nekog naroda u pokret, stepen zastupljenosti žena u pokretu kao i vreme njihovog uključivanja u pokret.

tabela 19 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

anek.Nemačke -part.- uzrast. - žene	ukupno	Slovenke	%	Srpkinje	%	Hrvatice	%	ostali i nepoznati	%
do 14	2	2	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,66	0,67	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	202	198	98,02	1	0,49	2	0,99	1	0,49
%	66,45	66,44	//	100,0	//	50,00	//	100,0	//
25 do 34	58	57	98,27	--	--	1	1,73	--	--
%	19,08	19,13	//	--	//	25,00	//	--	//
35 do 44	23	23	100,0	--	--	--	--	--	--
%	7,56	7,72	//	--	//	--	//	--	//
45 do 54	13	12	92,31	--	--	1	7,69	--	--
%	4,28	4,03	//	--	//	25,00	//	--	//
55 do 64	3	3	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,99	1,01	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	3	3	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,99	1,01	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	304	298	98,03	1	0,33	4	1,31	1	0,33

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 15

Uzrastu između 15 i 34 godina starosti pripadaju sve ili najveći deo partizanki nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Nemačke, ali sa različitim učešćem, tako da njima pripadaju sve stradale partizanke srpske i ostalih

nacionalnosti, 85,57% partizanki slovenačke i 75% hrvatske nacionalnosti. Partizanki starijih od 35 godina bilo je jedino kod stardalih Slovenki i Hrvatice kod kojih su učestvovala sa 12,76 odnosno 25,00%. Apsolutna dominacija Slovenki u gubicima žena odredila je njihov udeo u svim uzrastnim grupama, izuzev uzrasta 45 do 54 godina starosti. Stradale Srпкиnje su imale veći udeo u gubicima najbrojnije uzrastne grupe dok su Hrvatice imale veći udeo u gubicima partizanki sarijih od 25 godina.

Zastupljenost partizanki u gubicima određenog uzrasta među partizanima sa teritorije anektirane od Nemačke kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. U najbrojnijem uzrastu u pokretu koji je obuhvtao partizane oba pola uzrasta između 15 i 24 godina starosti partizanke slovenačke nacionalnosti činile su 5,93% stradalih sunarodnika, srpske 6,67% što je bilo nešto iznad njihovog prosečnog učešća u stradanju partizana ovih nacionalnosti, dok su pripadnice hrvatske nacionalnosti činile 10,00% stradalih sunarodnika ovog uzrasta, što je bilo jednako učešću žena u gubicima partizana ove nacionalnosti.

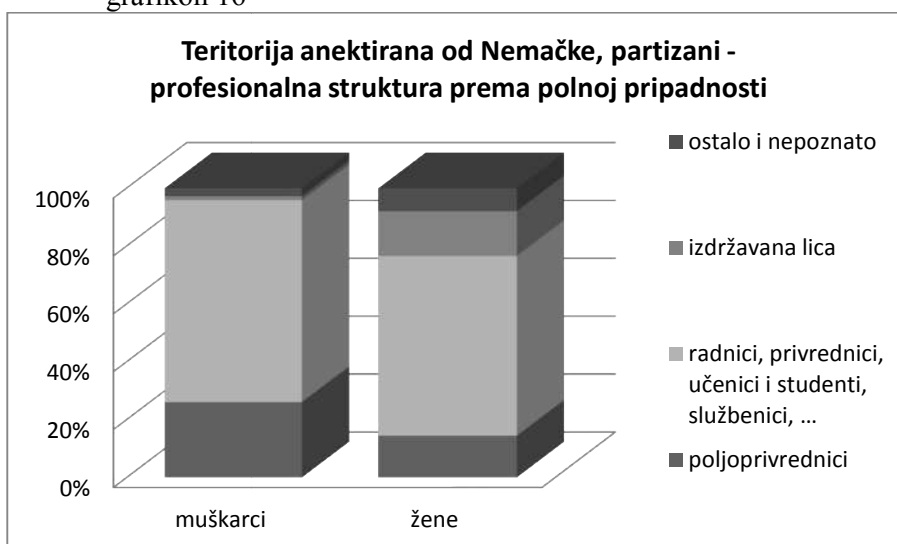
Polna struktura stradalih partizana sa teritorije anektirane od Nemačke nije bila jednaka u svim profesijama koje su se našle u pokretu. Ona je bila određena sa dva osnovna faktora, postojanjem određenih profesija u ženskom delu populacije i zastupljenošću žena u partizanskom pokretu. Žene su bile zastupljene u većini profesionalnih grupa, izuzev među pripadnicima vojske i policije. Socijalni položaj je uslovio da su žene predstavljale trećinu u partizanima stradalih izdržanih lica, što je bio 8,06 puta veći udeo od njihove prosečne zastupljenosti u gubicima pokreta. Značajniju zastupljenost među staralim partizanima sa teritorije anektirane od Nemačke žene su imale među učenicima i studentima, 2,12 puta veći od udela žena u ukupnim gubicima pokreta, službenicima i stručnjacima (2,56 puta), ostalim zanimanjima (2,93 puta) i slobodnim profesijama (1,23 puta), dok im je zastupljenost među poljoprivrednicima i radnicima bila 1,78 odnosno 1,48 puta manja.

tabela 20 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – profesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

anek.Nemačke - part. – prof.	ukupno	muškarci	%	žene	%
poljoprivred.	2.025	1.981	97,83	44	2,17
%	25,67	26,12	//	14,47	//
privrednici	843	827	98,10	16	1,90
%	10,68	10,90	//	5,26	//
radnici	3.646	3.551	97,40	95	2,60
%	46,22	46,82	//	31,25	//

vojs., pol.,	89	89	100,0	--	--
%	1,13	1,17	//	--	//
služb., stuč.	273	246	90,11	27	9,89
%	3,46	3,24	//	8,88	//
slob. prof.	21	20	95,24	1	4,76
%	0,27	0,26	//	0,33	//
izdržavana l.	151	104	68,88	47	31,12
%	1,91	1,37	//	15,46	//
đaci i stud.	610	560	91,80	50	8,20
%	7,73	7,38	//	16,45	//
ostala zan.	177	157	88,70	20	11,30
%	2,24	2,07	//	6,58	//
lični pripdi	10	9	90,00	1	10,00
%	0,13	0,12	//	0,33	//
nezaposleni	9	9	100,0	--	--
%	0,11	0,12	//	--	//
nepoz. zan.	35	32	91,43	3	8,57
%	0,44	0,42	//	0,99	//
Ukupno	7.889	7.585	96,14	304	3,86

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“
grafikon 16

Radnici su u gubicima partizanima oba pola predstavljali pojedinačno najveću profesionalnu grupu, s time što su među muškarcima bili za polovinu zastupljeniji nego među ženama (1,50 puta). Učešće izdržavanih lica u gubicima žena je bilo 11,28 puta veće od učešća iste profesionalne grupe kod muškaraca, a takođe je učešće učenika i studenata, kao i službenika i stručnjaka u njihovim gubicima bilo 2,23 odnosno 2,74 puta veće nego kod saboraca muškog pola, dok je zastupljenost privrdnika među stradalim ženama bila dvostruko manja (2,07 puta) nego kod muškaraca. Profesionalne

grupe na koje se KPJ u delovanju najviše oslanjala bile su 1,12 puta zastupljenije u gubicima partizana (69,77%) nego kod partizanki (62,17%).

Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu profesionalnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenih zanimanja nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u partizanski pokret i stepen zastupljenosti žena među njima, a iznad svega položaj žene u društvu kod različitih nacionalnosti na teritoriji anektiranoj od Nemačke.

tabela 21 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

anek.Nemačke - part. – prof. - žene	ukupno	Slovenke	%	Srpkinje	%	Hrvatice	%	ostale i nepoznate	%
poljoprivred.	44	42	95,45	--	--	2	4,55	--	--
%	14,47	14,09	//	--	//	50,00	//	--	//
privrednici	16	16	100,0	--	--	--	--	--	--
%	5,26	5,37	//	--	//	--	//	--	//
radnici	95	95	100,0	--	--	--	--	--	--
%	31,25	31,88	//	--	//	--	//	--	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	27	27	100,0	--	--	--	--	--	--
%	8,88	9,06	//	--	//	--	//	--	//
slob. prof.	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,33	--	//	--	//	25,00	//	--	//
izdržavana l.	47	45	95,74	1	2,13	1	2,13	--	--
%	15,46	15,10	//	100,0	//	25,00	//	--	//
đaci i stud.	50	50	100,0	--	--	--	--	--	--
%	16,45	16,78	//	--	//	--	//	--	//
ostala zan.	20	20	100,0	--	--	--	--	--	--
%	6,58	6,71	//	--	//	--	//	--	//
lični prihodi	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,33	0,33	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	3	2	66,67	--	--	--	--	1	33,33
%	0,99	0,67	//	--	//	--	//	100,0	//
Ukupno	304	298	98,03	1	0,33	4	1,31	1	0,33

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Profesionalna struktura stralih žena partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od nemačke određena je profesionalnom strukturom partizanki slovenačke nacionalnosti. pripadnice drugih nacionalnosti su imale sasvim drugačiju strukturu zanimanja. Polovinu stralnih Hrvatica činile su poljoprivrednice, a po četvrtinu pripadnice slobodnih profesija ui izdržavana lica, dok su stradale Srpkinje pripadale

izdržanim licima. Udeo partizanki različitih nacionalnosti nije bio isti u svim profesionalnim grupama, a u osnovi je određena apsolutnom dominacijom partizankama slovenačke nacionalnosti u gubicima žena. Partizanske hrvatske i srpske nacionalnosti su u onim profesionalnim grupama u kojima su imale gubitke imale i veći udeo od njihovog prosečnog udela u gubicima partizanki.

Mesta i način stradanja pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke

Učestvujući u opštenarodnom ratu koji je zahvatio čitavu Jugoslaviju, pripadnici partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke, kao integralni deo opšte jugoslovenskog pokreta, stradali su na teritoriji čitave Jugoslavije. Mesto⁵² i vreme stradanja partizana ove teritorije uslovljeno je razvojnim putem kojim je pokret prošao od svog formiranja pa do kraja rata, kao i njegovom specifičnošću. Pripadnici partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke svojim delovanjem u prvim godinama rata doprineli su njegovom održavanju u najzapadnijem delu Jugoslavije, u vreme presudnih borbi po opstanak vođenih u središnjim delovima zemlje, učestvovali su u oslobađanju matičnih teritorija u sklopu vojnih operacija vođenim u završnom periodu rata za oslobađanje čitave države. Gotovo četiri petina partizana sa anektirane teritorije je izgubio život u Sloveniji, uz desetinu u Hrvatskoj, dok je stradanje u ostalim delovima Jugoslavije bilo zanemarljivo. Intezitet i dinamika stradanja partizana sa teritorije anektirane od Nemačke u pojedinim delovima Jugoslavije ili van nje nije bila ista tokom rata.⁵³

⁵² Pod mestom stradanja posmatrane su teritorije prema administrativnoj podeli na republike i pokrajine. U konkretnom primeru partizana sa teritorije anektirane od Nemačke uzeti su u obzir i stradali na teritorijama koje nisu bile u njenom sastavu, dakle na delovima teritorije kasnije Republike Slovenije koje su ušle u sastav teritorija anektiranih od Italije i Mađarske. Za gotovo polovinu stradalih partizana sa teritorije anektirane od Nemačke nije ustanovljeno mesto stradanja, s time što je učešće partizana sa nepoznatim mestom stradanja varira tokom godina rata, kao što ni njihov udeo nije bio jednak na svim teritorijama.

⁵³ Podaci u popisu su složeni prema mestu boravka pre izbijanja rata. Precizno sagledavanje mesta stradanja je jako otežano migracijama stanovništva koje su usledile odmah nakon izbijanja rata. Deo stanovništva koji je do početka rata živeo na teritoriji anektiranoj od Nemačke, a poticao je sa drugih teritorija (činovnici, stručnjaci, ...), Srbi i pripadnici drugih nacionalnosti, napustili su ovu teritoriju i vratili se u zavičaj gde su se neki priključili partizanskom pokretu. Stoga je izvestan broj stradalih partizana sa teritorije anektirane od Nemačke registrovan na drugim područjima do kojih nisu dospele partizanske jedinice sa teritorije anektirane od Nemačke u bilo kom periodu rata. Deo proteranog, izbeglog ili deportovanog stanovništva sa teritorije anektirane od Nemačke, prvenstveno slovenačke nacionalnosti, priključio se partizanskom pokretu u okupiranoj Srbiji i NDH, te su se sa tamošnjim jedinicama prebacili na druge teritorije, najviše u BiH, gde je deo njih izgubio živote.

grafikon 17

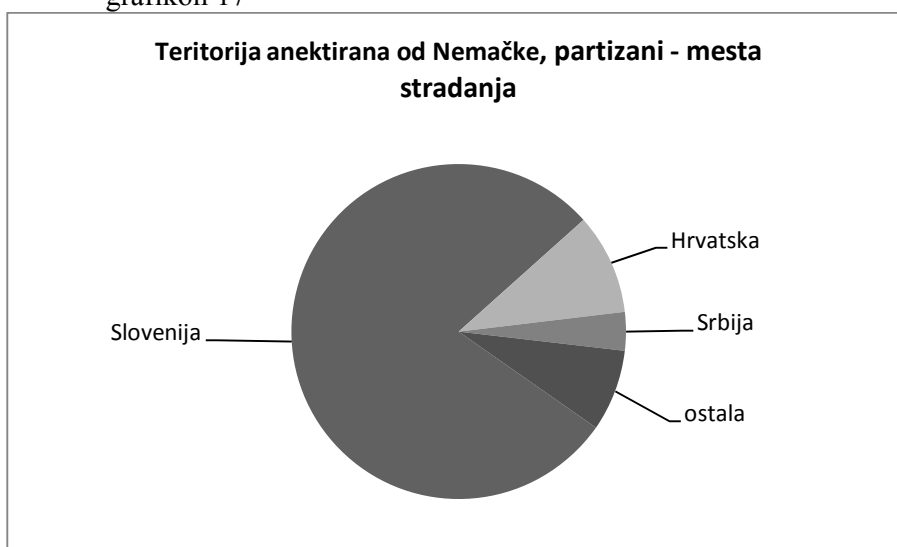

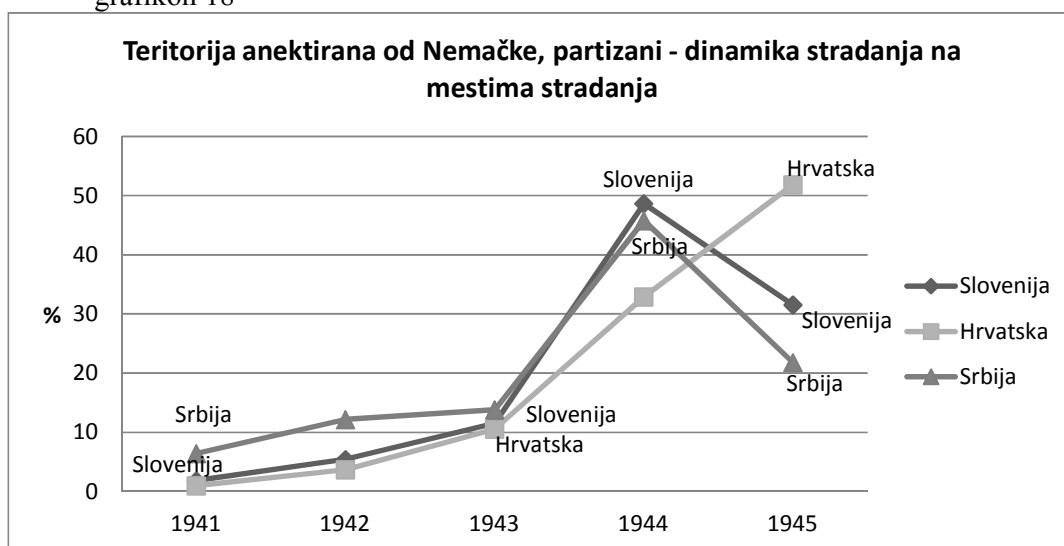
tabela 22 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – mesta stradanja prema godini stradanja

anek.Nemačke -part. - mesto stradanja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	3.290	60	1,82	179	5,44	412	12,52	1.601	48,66	1.038	31,55
%	78,67	73,17	//	78,85	//	81,58	//	83,47	//	71,59	//
Hrvatska	407	4	0,98	15	3,68	43	10,56	134	32,92	211	51,84
%	9,73	4,88	//	6,61	//	8,51	//	6,99	//	14,55	//
BiH	114	2	1,75	9	7,89	11	9,65	41	35,96	51	44,74
%	2,72	2,44	//	3,96	//	2,18	//	2,14	//	3,52	//
Srbija	156	10	6,41	19	12,18	20	12,82	73	46,79	34	21,79
%	3,73	12,19	//	8,37	//	3,96	//	3,81	//	2,34	//
Vojvodina	59	4	6,78	--	--	2	3,39	13	22,03	40	67,80
%	1,41	4,88	//	--	//	0,40	//	0,68	//	2,76	//
KiM	4	--	--	--	--	--	--	2	50,00	2	50,00
%	0,09	--	//	--	//	--	//	0,10	//	0,14	//
Crna Gora	10	--	--	2	20,00	3	30,00	3	30,00	2	20,00
%	0,24	--	//	0,88	//	0,59	//	0,16	//	0,14	//
Makedonija	58	1	1,72	2	3,45	5	8,62	26	44,83	24	41,38
%	1,39	1,22	//	0,88	//	0,99	//	1,35	//	1,65	//
inostranstvo	84	1	1,19	1	1,19	9	10,71	25	29,76	48	57,14
%	2,01	1,22	//	0,44	//	1,78	//	1,30	//	3,31	//
ukup. pozn	4.182	82	1,96	227	5,43	505	12,07	1.918	45,86	1.450	34,67
nepoznato	3.707	84	2,26	246	6,64	473	12,76	1.661	44,81	1.243	33,53
%	46,99	50,60	//	52,01	//	48,36	//	46,41	//	46,16	//
ukupno	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Udaljenost od glavnih ratnih poprišta u Jugoslaviji uslovlila je da matična teritorija Slovenije (u širem smislu) predstavlja primarno mesto stradanja partizana sa teritorije anektirane od Nemačke tokom čitavog rata. Na njoj je stradanje permanentno bilo gotovo na istom nivou, u kojoj je život izgubilo po tri četrtina partizana stradalih u prvoj i poslednjoj godini rata odnosno po četiri petina u periodu 1942. do 1944. godine.⁵⁴ Preostala četvrtina odnosno petina gubitaka partizana sa ove teritorije, živote je izgubila na ostalim mestima stradanja širom Jugoslavije, ali sa promenljivim učešćem u gubicima. Među njima se kao sekundarno mesto stradanja prve i druge godine rata ističe Srbija sa osminom odnosno dvanaestinom gubitaka, te Hrvatska u 1943. i 1945. godini sa dvanaestinom odnosno sedminom gubitaka u njoj.

grafikon 18

Dinamika stradanja nije bila jednaka na svim teritorijama, ali je svima zajedničko to što je više od polovine gubitaka podneto u poslednje dve godine rata. Većinsko stradanje u Sloveniji je uslovlilo da dinamika stradanja u njoj predstavlja i ukupnu

⁵⁴ Partizani sa teritorije anektirane od Nemačke su u sklopu delovanja svojih jedinica napuštali svoju matičnu teritoriju i prelazili u druge delove Slovenije, najčešće u Dolenjsku, što je povremeno izazivalo nezadovoljstvo kod dela boraca, te su zabeležena pojava dezerterstva, kao što je bio slučaj sa 45 boraca 12. brigade koji su nekada pripadali 6. brigadi, a koji su samovoljno napustili jedinice i vratili se u zavičaj priključivši se ponovo 6. brigadi. Petoricu kolovođa je osuđeno na smrt. Stiplovišek, *Štandorova brigada*, 165, 198. Novomobilisano ljudstvo za koje nije bilo mesta u jedinicama u Štajerskoj usled nedostatka naoružanja slato je u jedinice u Dolenjsku. Od januara do kraja jula 1944. godine iz 4. operativne zone (Štajerska i istočni deo Gorenjeske) u 7. korpus upućeno je 4.221 boraca. M. Fajdiga, *Zidanshova brigada*, 246-247, 249.

dinamiku stradanja partizana sa teritorije anektirane od Nemačke. Od mesta sa zanačajnijim stradnjem u pojedinim periodima rata izdvaja se Srbija u kojoj je udeo stradlih u prve dve godine rata bio 2,56 puta veći nego u Sloveniji u tom periodu, s time što je realni gubitak stradalih u Srbiji u ustanku bio jednak onome iz naredne godine. Više od četiri petina stradlih u Hrvatskoj je bilo u poslednje dve godine rata,⁵⁵ s time što je učešće u završnim operacijama za oslobodjenje državeu poslednjoj godini rata prouzrokovao 4,20 puta veću smrtnost u Hrvatskoj nego u predhodnoj godini, a koja je od stope smrtnosti u Sloveniji (1,73 puta) u istom periodu bila 2,43 puta veća.

U gubicima partizanskog pokreta, kao i kod svih ostalih zaraćenih strana koje su učestvovala u ratu, najveći deo pripada grupi poginulih. Manje grupe stradalih, kao i kod ostalih, predstavljaju umrli, ubijeni nestali. Njihovo učešće u gubicima tokom rata je variralo, kao što je varirala dinamika strdanja pojedinih grupa.

tabela 23 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – način stradanja prema godini stradanja

anek.Nemačke – part. -način	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poginuli	7.237	137	1,89	434	6,00	915	12,64	3.335	46,08	2.416	33,38
%	91,73	82,53	//	91,75	//	93,56	//	93,18	//	89,71	//
ubijeni	252	9	3,57	24	9,52	22	8,73	101	40,08	96	38,09
%	3,19	5,42	//	5,07	//	2,25	//	2,82	//	3,56	//
umrli	177	5	2,82	6	3,39	15	8,47	60	33,90	91	51,41
%	2,24	3,01	//	1,27	//	1,53	//	1,68	//	3,38	//
nestali	223	15	6,73	9	4,03	26	11,66	83	37,22	90	40,36
%	2,83	9,04	//	1,90	//	2,66	//	2,32	//	3,34	//
ukupno	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli su tokom čitavog rata činili daleko najbrojniju grupu u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke sa stabilnim učešćem od oko devet desetina. Grupa ubijenih je najviše učešće u gubicima partizanskog pokreta imala kod partizana stradalih u prve dve godine rata, čineći dvadeseti deo gubitaka, da bi ono u naredne dve godine rata prepolovilo, dok je u poslednjoj godini rat ponovo došlo do

⁵⁵ Partizani sa teritorije anektirane od Nemačke su prebacivani u Dolenjsku gde su su popunjavali tamošnje jedinice, između ostalog i 14. diviziju, te su delom stradali u Hrvatskoj prilikom njenog proboja iz Dolenjske u Štajersku tokom januara 1944. godine. L. Ambrožič Novljanin, *Pohod četrnaeste*, 56 – 87. Na teritoriji Hrvatske u poslednjoj godini rata delovala je 5. prekomorska brigade sastavljena od Slovenaca mobilisanih u nemačke jedinice koje su su na zapadnom frontu predali saveznicima. Opširnije u Jože Šmit, Rado Bordon, Albert Klun, *Peta prekomorska brigade, Ivana Turšiča – Iztoka*, Nova Gorica, 1969.

blagog rasta učešća ubijenih u gubicima. Zastupljenost umrlih u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Nemačke je variralo, sa maksimumom u prvoj i poslednjoj⁵⁶ godini rata, dok je njihovo učešće sredinom rata bilo dvostruko manje. Nestali su značajno učešće od jedanaestine gubitaka imali u ustanku, da bi njihovo učešće u narednom periodu rata bilo značajno manje.

Dinamiku stradanja čitavog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke svojom dominantnošću u gubicima odredili su poginuli partizani. Udeo ubijenih partizana u prve dve godine rata je bio 1,62 puta veći od prosečnog udela stradalih partizana u tom periodu, s time što je udeo ubijenih druge godine rata realno bio za trećinu veći (1,33 puta) u odnosu na ustank. Kontinuirana streljanja zarobljenih⁵⁷ ili njihovo ubijanje u logorima,⁵⁸ intenzivirana su u poslednjim godinama rata,⁵⁹ sa uvećanjem udela u 1944. godini 4,59 puta u odnosu na predhodnu, da bi ubijanje u poslednjoj godini rata bilo realno uvećano doatnih 2,53 puta, čime je udeo ubijenih u poslednje dve godine dostigo 78,17% strdalih na ovaj način. Udeo umrlih je naglo porastao predposlednje godine rata, 4,00 puta u odnosu na predhodnu, sa daljim realnim uvećanjem 4,04 puta u 1945. godini, dostigavši četiri petina stradalih na ovaj način. U odnosu na prosečno stradanje, udeo nestalih je bio znatno povećan u prvoj i poslednjoj godini rata.

Gubici civila i partizana sa teritorije anektirane od Nemačke

⁵⁶ Razloge za ovoliko povećanje umrlih treba tražiti u boljoj organizaciji sanitetske službe krajem rata i preciznijim evidencijama stradalih partizana u bolnicama, te prosleđivanju tih informacija rodbini stradalih koje su ih kasnije dale popisnoj komisiji. Predpostavka je da za ranije period rata nisu postojali precizniji podaci o stradalima, tačnije načinu njihovog stradanja, već su uglavnom vođeni kao poginuli.

⁵⁷ Tokom rata se često dešavalo da budu ubijeni zarobljeni partizani, često i ranjenici, kao što je bio slučaj u januaru 1945. godine, kada je streljano 40 zarobljenih ranjenika i osoblja iz bolnice 11. brigade. M. Fajdiga, *Zidanškova brigada*, 581.

⁵⁸ Od ubijenih partizana sa teritorije anektirane od Nemačke u direktnom teroru (streljanjem) je stradalo 79,37% dok ih je 20,63% izgubilo živote u logorima. Prve godine rata 77,78% je stradalo u direktnom teroru (streljanjem) dok je preostalih 22,22% stradalo u logorima i zatvorima, a kasnije se taj odnos ubijenih u direktnom teroru i logorima održavao na istom nivou, izuzev u 1944. godini kada je učešće ubijenih u logorima smanjilo na 18,81%.

⁵⁹ Od zarobljenih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke koji su stradali u logorima i zatvorima 3,85% je izgubilo živote u prvoj godini rata, 7,69% naredne godine (realno stradanje je ostalo isto), 9,61% u 1943. godini (uvećanje 1,25 puta), 36,54% u narednoj (uvećanje 3,80 puta) i 42,31% u poslednjoj godini rata, čime je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata uvećana realno 3,09 puta u odnosu na predhodnu. Stopa smrtnosti kod streljanih partizana sa teritorije anektirane od Nemačke je varirala tokom čitavog rata, sa realnim uvećanjem 1,43 puta 1942. godine u odnosu na predhodnu, zatim je neznatno smanjena u narednoj godini, da bi porasla 4,82 puta u 1944. godini i realnim uvećanjem od 2,19 puta u poslednjoj godini rata.

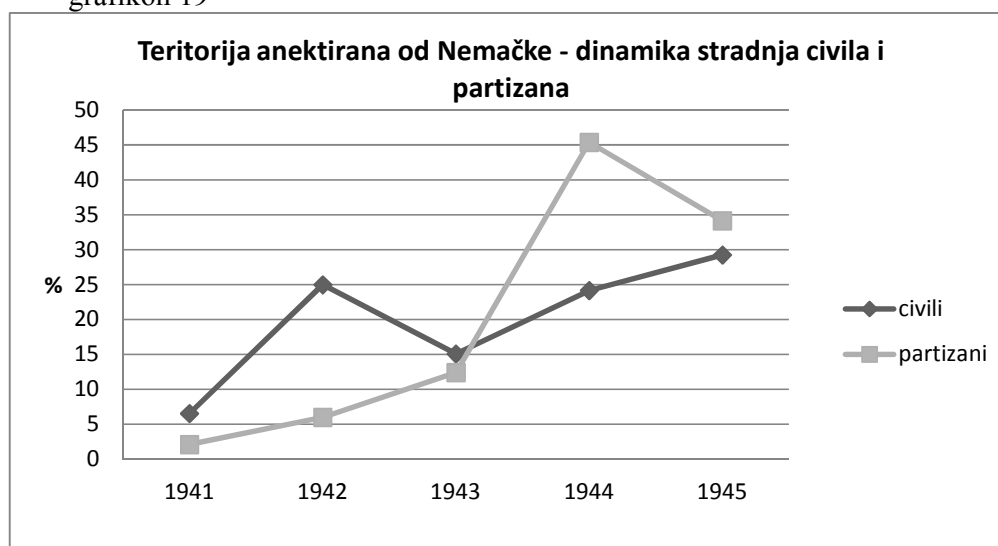
Rat vođen na teritoriji anektiranoj od Nemačke, u kome je učešće imalo više zaraćenih strana, neminovno je doveo do velikog gubitka civilnog dela tamošnjeg stanovništva. Parizanski pokret je bio neraskidivo povezan sa narodom iz koga je iznikao i crpeo svoju snagu. Gubici koje su pretrpeli civili bili su 1,44 puta veći od gubitaka koje pretrpeo partizanski pokret ove teritorije. Dinamika stradanja civila nije bila ista kao kod parizanskog pokreta, kao što ni odnos u stradanju između ove dve grupe nije bio isti tokom trajanja rata.

tabela 24 – Teritorija anektirana od Nemačke – kategorije stradanja prema godini stradanja

anekt od Nemačke	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	11.349	741	6,53	2.835	24,98	1.712	15,08	2.741	24,15	3.320	29,25
parizani	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14
odnos	1,44:1	4,46:1	//	5,99:1	//	1,75:1	//	1:1,30	//	1,23:1	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 19

Za razliku od partizana koji su imali stalni rast gubitaka, dinamika stradanja civila sa teritorije anektirane od Nemačke je varirala, tako da je u drugoj i u dve poslednje godine rat život izgubila po četvrtina od stradalih civila. Teror nad stanovništvom koji je počeo uspostavljanjem nemačke vlasti, nastavljen je i u narednoj godini što je dovelo do realno dvostruko većeg stradanja (2,55 puta) nego u predhodnoj godini, da bi stradanja civila u 1943. godini bilo smanjeno 1,66 puta, nakon čega je došlo do ponovnog uvećanja gubitaka 1,60 puta u 1944. godini i još realno 3,23 puta u poslednjoj godini rata. Udeo stradalih civila u prve dve godine rat bio je 5,17 puta veći

od gubitaka partizana, da bi udeo gubitaka partizana u poslednje dve godine rata bio 1,49 puta veći. Međusobni odnosu u broju stradalih civila i partizana varirao, civili su prtpeli daleko veće gubitke u prve tri godine rata, da bi u 1944. godini broj gubitak partizana bio za trećinu veći, ali je poslednje godine rata broj stradalih civila ponovo postao veći za četvrtinu.

Većina nacionalnosti koje su živele na teritoriji anektiranoj od Nemačke se našla u podređenom položaju, izložena teroru u većem ili manjem obimu, peretrpevši gubitke u kategorijama civila i pripadnika različitih vojnih formacija, među kojima su pripadnici partizanskog pokreta bili najbrojniji. Slovenci su predstavljali najbrojniju nacionalnu grupu među civilima, apsolutno dominantnu u gubicima, proporcionalno jednaku njihovoj zastupljenosti u populaciji. Gubici civila srpske nacionalnosti su bili 2,09 puta veći od zastupljenosti u stanovništvu anektirane teritoije, dok su gubici civila hrvatske i postalih i nepoznatih nacionalnosti bili 1,71 odnosno 2,23 puta manji.

tabela 25 – Teritorija anektirana od Nemačke – nacionalna struktura prema kategoriji stradnja

anek.Nemačke - nacionalnost	civili	partizani	odnos u stradanju
Slovenci	11.024	7.780	1,42:1
%	97,14	98,62	//
Srbi	81	50	1,59:1
%	0,71	0,63	//
Hrvati	128	42	3,05:1
%	1,13	0,53	//
ost. i nep.	116 ⁶⁰	17	6,82:1
%	1,02	0,21	//
ukupno	11.349	7.889	1,44:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Učešće u gubicima stradalih civila i partizana nije bilo jednako kod svih nacionalnosti. Zastupljenost Slovenaca u gubicima partizanskog pokreta teritorije anektrane od Nemačke bila je neznatno veća od učešća među stradlim civilima ove teritorije, dok je zastupljenost svih drugih nacionalnosti bila manja, Srba 1,13 puta, Hrvata 2,13 puta i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti 4,86 puta manja. Gubici civila svih nacionalnosti sa anektirane teritorije su prevazilazili gubitke u partizanskom pokretu.

⁶⁰ Dve petine gubitaka (42,24%) civila ostalih i nepoznatih nacionalnosti predstavljali su Jevreji (49), a ujedno su činili 0,43% ukupnih gubitaka civila teritorije anektirane od Nemačke, što je bilo 14,33 puta veće učešće u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji.

Polna i starostna struktura stradalih civila se razlikuju od istih kod pripadnika partizanskog pokreta. Specifičnost partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svojim redovima uslovlila je razlike u strukturi gubitaka.

tabela 26 – Teritorija anektirana od Nemačke – polna struktura prema kategoriji stradanja

anek.Nemačke - pol	civili	partizani	odnos u stradanju
muškarci	8.472	7.585	1,12:1
%	74,65	96,14	//
žene	2.877	304	9,46:1
%	25,35	3,86	//
Ukupno	11.349	7.889	1,44:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 27 – Teritorija anektirana od Nemačke – starosna struktura prema kategoriji stradanja

anek.Nemačke – uzrast	civili	partizani	odnos u stradanju
do 14	901	43	20,95:1
%	7,94	0,54	//
15 do 24	2.179	3.379	1:1,55
%	19,20	42,83	//
25 do 34	2.423	2.722	1:1,12
%	21,35	34,50	//
35 do 44	2.236	1.498	1,49:1
%	19,70	18,99	//
45 do 54	1.394	182	7,66:1
%	12,28	2,31	//
55 do 64	1.037	23	45,09:1
%	9,14	0,29	//
preko 65	1.072	4	268,00:1
%	9,44	0,05	//
nepoznata	107	38	2,81:1
%	0,94	0,48	//
Ukupno	11.349	7.889	1,44:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Žene su činile četvrtinu gubitaka civila i njihova zastupljenost je bila 6,57 puta veća kod civila nego kod partizana. Odnos u stradnu oba pola među civilima i partizanima nije bio jednak, tako da je muškaraca stradalo osminu više u civilima nego u partizanima, dok je gubitak žena kod civila bio destostruko veći. Za razliku od stradalih pripadnika partizanskog pokreta kod kojih je tri četvrtina uzrasta između 15 i 34 godina, starosna struktura stradalih civila je daleko raznovrsnija i obuhvatila je sa

zančajnim učešćem sve uzrasne grupe. Tako su mlađi od 15 godina činili dvanaestinu gubitaka civila i oni su bili 14,70 puta zastupljeniji među stradalim civilima nego među partizanima, dok su stariji od 45 godina predstavljali trećinu gubitaka civila (30,86%) i imali su 11,64 puta veće učešće među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta. Nalazeći se u partizanskom pokretu, koji je svojim redovima okupljao najvitalniji deo populacije, stradali uzrasta između 15 i 24 i 25 do 34 godina starosti bili su za polovinu odnosno osminu brojniji među stradlim partizanima nego civilima. Sve ostale starosne grupe su u daleko većem obimu stradale kao civili, te ih je među njima bilo za polovinu više (1,49 puta) kod uzrasta od 35 do 44 godina starosti, dok ih je kod mlađih od 15 i kod starijih od 45 bilo mnogostruko više među civilima nego među stradlim partizanima.

Sve profesionalne grupe koje su bile zastupljene u društvu anektirane teritorije bile su pogođene ratom. Profesionalna struktura gubitaka nije bila jednaka kod civila i partizana koji su poticali sa teritorije anektirane od Nemačke. Takođe ni odnos u broju stradalih pripadnika određenih profesionalnih grupa kod civila i partizana nije bio isti.

tabela 28 – Teritorija anektirana od Nemačke – profesionalna struktura prema kategoriji stradanja

anek.Nemačke – profesije	civili	partizani	odnos u stradanju
poljoprivred.	3.178	2.025	1,57:1
%	28,00	25,67	//
privrednici	1.126	843	1,33:1
%	9,92	10,68	//
radnici	3.050	3.646	1:1,19
%	26,87	46,22	//
vojs., pol.,	117	89	1,31:1
%	1,03	1,13	//
služb., stuč.	584	273	2,14:1
%	5,14	3,46	//
slob. prof.	74	21	3,52:1
%	0,65	0,27	//
izdržavana l.	2.152	151	14,25:1
%	18,96	1,91	//
đaci i stud.	515	610	1:1,18
%	4,54	7,73	//
ostala zan.	255	177	1,44:1
%	2,25	2,24	//
lični prihodi	194	10	19,40:1
%	1,71	0,13	//
nezaposleni	46	9	5,11:1

%	0,40	0,11	//
nepoz. zan.	58	35	1,66:1
%	0,51	0,44	//
Ukupno	11.349	7.889	1,44:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poljoprivrednici i radnici su sa po više od četvrtine gubitaka civila predstavljali najbrojnije profesionalne grupe, ali je osnovna razlika između civila i partizana bila u gubicima izdržanih lica koja su predstavljala petinu gubitaka civila i bila su 9,93 puta zastupljenija u gubicima civila nego gubicima pripadnika pokreta. Od ostalih profesionalnih grupa veću zastupljenost u gubicima partizana imali su radnici, učenici i studenti, izjednačeno učešće u obe kategorije imali su pripadnici i pripadnici vojske i policije, dok su ostale grupe bile zastupljenije u gubicima civila. Izuzev radnika i učenika i studenata, kojih je za po petinu više stradalo u partizanima, sve ostale profesionalne grupe sa teritorije anektirane od Nemačke su pretrpele veće gubitke kao civili.

Potpuno suprotne karakteristike kategorija civila⁶¹ i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne organizacije uslovlila su i drugačije načine njihovih stradanja. Poginuli čine devet desetina stradalih partizana, dok su tri petina gubitaka civila predstavljaju ubijene osobe. Umrli su činili mali deo gubitaka pripadnika pokreta, dok su, sa druge strane, predstavljali trećinu stradalih civila i stradali na ovaj način bili su 15,41 puta zastupljeniji među civilima nego među partizanima.

tabela 29 – Teritorija anektirana od Nemačke, partizani – način stradanja prema kategoriji stradanja

anek.Nemačke – način strad.	civili	partizani	odnos u stradanju
poginuli	264	7.237	1:27,41
%	2,33	91,73	//
ubijeni	6.682	252	26,51:1
%	58,77	3,19	//
umrli	3.917	177	22,13:1
%	34,51	2,24	//
nestali	486	223	2,18:1
%	4,28	2,83	//

⁶¹ Od gubitaka civila na teritoriji anektiranoj od Nemačke dve petine (39,54%) je izgubila živote u logorima i zatvorima, četvrtina (24,79%) u direktnom teroru, petina u deportacijam (20,11%), desetina (9,76%) je izgubila živote prilikom borbi i bombardovanja, a 5,80% je stradalo u ostalim (izbeglištvo, prinudni rad, ...) ili nepoznatim okolnostima.

ukupno	11.349	7.889	1,44:1
--------	--------	-------	--------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Dijameralno suprotni načini stradanja su usloveli su razlike u odnosima u stradnju civila i pripadnika pokreta. Gubici koje su pretrpeli civili ubijanjem i umiranjem bili su mnogostruko veći od stradnja pripadnika pokreta na isti način, dok je poginulih bilo mnogostruko više kod partizana.

Partizanski pokret sa teritorije okupirane od strane Nemačke

Teritorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Nakon dezintegracije Jugoslavije Srbija je bila oformljena kao zasebna teritorija koja se nalazila pod nemačkom okupacijom i direktnom vojnom upravom.⁶² Teritorija Srbije pod nemačkom vojnoupравnom komandom (dalje Okupirana Srbija) je prema nemačkim podacima zauzimala je prostranstvo od 60.876 km² sa procenjenim brojem od 4.450.000 stanovnika.⁶³ Teritorija na koji je formirana Srbija u rat je učla kao administrativno podeljena na banovine i Upravu grada Beograda, od kojih se deo zadržao sa skućenim upravnim ovlašćenjima i nakon formiranja vojnoupavnog područja. Njena teritorija je bila geografski raznolika, sa ravnicom na severu, središnjim delom koji su karakterisali kombinacije ravničarkih i brdsko planinskih predela, ali bez izrazitih planinskih masiva i pretežno planinskim predelima na jugoistoku i jugozapadu teritorije. Čitava teritorija je bila ispresecana većim rečnim tokovima, Dunavom, Velikom, Južnom i Zapadnom Moravom, Nišavom, Ibrom i Drinom, čijim su se dolinama pružale glavne komunikacijske linije, kao drumske tako i železničke. Komunikacije, rečne i kopnene, bile su od vitalnog značaja za Nemačku, radi održanja redovnog transporta ka istoku i jugu Evrope, kako iz vojnih tako i iz privrednih razloga. Značajna rudna nalazišta bakra i olova, poput Bora na istoku teritorije i Trepče na jugozapadu, bili su dodatni razlog za pojačano prisustvo okupatora na ovoj teritoriji. Nedostatak većih planinskih masiva u središnjim delovima teritorije, sa jedne i važne komunikacije sa druge, uz urbane centre koje je okupator lako kontrolisao, nisu bili povoljno područje za vođenje gerilskog rata.

⁶² Opširnije: Dragan Aleksić, "Србија под немачком окупационом управом у Другом светском рату – Особености окупационе управе", *Ослобођење Београда 1944.године* – zbornik radova (ur. Aleksandar Životić), Beograd 2010, 53 – 72.

⁶³ Jovan Marjanović, *Ustanak i narodno-oslobodilački pokret u Srbiji 1941*, Beograd 1963, 23. Na osnovu beleške iz arhiva Nedićeve vlade, na teritoriji Okupirane Srbije je živelo 3.773.000 stanovnika od kojih je 89,24% Srba (3.367.000), 0,61% Hrvata (23.000), 1,35% ostalih Slovena (51.000), 2,70% Mađara (102.000), 3,87% Nemaca (146.000), 1,75% Rumuna (66.000) i 0,48% ostalih (18.000). (Isti, *Isto*, 23) Proračun za 1941. godinu na osnovu popisa iz 1931. godine pokazuje da je na teritoriji Okupirane Srbije živelo 4.149.678 stanovnika. *Демографска статистика, Израчунат број становника Југославије за 1941 и 1945*, Beograd, 1945, 5 – 8.

Prema popisu stanovništva iz 1931. godine na teritoriji koju je kasnije zauzela Okupirana Srbija živelo je 3.824.516 stanovnika⁶⁴ u 10 geografskih regiona⁶⁵ nejednakog demografskog potencijala. U Beogradskom regionu je živelo 9,40% populacije, Severozapadnoj Srbiji 12,19%, delu Zapadne Srbije 6,64%, Centralnoj Srbiji 13,89%, Severoistočnoj Srbiji 13,09%, delu Istočne Srbije 11,77%, Jugozapadnoj Srbiji 7,46%, delu Južne Srbije 7,68%, delu KiM 2,56% i Banatu 15,31% stanovništva.⁶⁶ Teritorija Okupirane Srbije je bila nastanjena dominantnim srpskim korpusom koji je činio 85,06% populacije⁶⁷, dok je od ostalih nacionalnosti u njoj živelo 3,87% Nemaca, 2,69% Mađara, 1,50% Albanaca, 0,89% Slovaka, 0,80% Muslimana, 0,79% Hrvata, 0,33% Jevreja, 0,26% Slovenaca i 3,78% ostalih i nepoznatih nacionalnosti.⁶⁸ Srbi su su

⁶⁴ Svi proračuni za brojnost stanovništva Okupirane Srbije i pojedinih regiona i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. (*Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937). Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu istog popisa, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945, Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Србија са Војводином и Косово – Метохијом, Преглед по општинама, Beograd, 1945, Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985, Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.

⁶⁵ Regione treba posmatrati isključivo kao geografske celine pošto oni u tom periodu nisu postojali kao administrativne jedinice i nastali su iz potrebe da se u radu lakše sagleda stradanje pripadnika partizanskog pokreta koji potiču iz njih. Regioni su obuhvatali opštine ili njihove delove prema administrativnoj podeli iz 1964. godine.

⁶⁶ Beogradski region (359.699 stanovnika): grad Beograd i naselja iz opština Čukarica, Palilula, Zvezdara i Voždovac, opštine Barajevo, Grocka, Sopot; Severozapadna Srbija (466.290): Obrenovac, Bogatić, Kamenica, Koceljevo, Krupanj, Lajkovac, Lazarevac, Loznica, Ljig, Ljubovija, Mali Zvornik, Mionica, Osečina, Prnjavor, Šabac, Ub, Valjevo, Vladimirci, Volujac; deo Zapadne Srbije (253.970): Čačak, Lučani, Arilje, Bajna Bašta, Čajetina, Ivanjica, Kosjerić, Kremna, Požega, Priboj, Užice; Centralna Srbija (531.236): Arandelovac, Batočina, Čuprija, Despotovac, Knić, Kragujevac, Paraćin, Rača, Rekovac, Stragari, Svetozarevo (Jagodina), Svilajnac, Topola, Gornji Milanovac, Mrčajevci, Varvarin, Velika Drenova, Mladenovac; Severoistočna Srbija (500.720): Azanja, Golubac, Kolari, Kučevo, Mala Krsna, Malo Crniće, Petrovac, Požarevac, Saraoci, Smederevo, Smederevska Palanka, Velika Plana, Veliko Gradište, Žabari, Žagubica, Bor, Brza Palanka, Donji Milanovac, Jabukovac, Kladovo, Majdanpek, Negotin, Salaš; deo Istočne Srbije (450.066): Aleksinac, Bela Palanka, Boljevac, Doljevac, Gadžin Han, Knjaževac, Kalna, Minićevo, Merošina, Niš, Ražanj, Soko Banja, Zaječar; Jugozapadna Srbija (285.346): Aleksandrovac, Brus, Čičevac, Kruševac, Kraljevo, Novi Pazar, Raška, Trstenik, Ušće, Veliki Šiljegovac, Vrnjačka Banja; deo Južne Srbije (293.807): Bojnik, Blace, Brestovac, Grdelica, Kuršumlija, Lebane, Leskovac, Medveđa, Prokuplje, Vlase, Vlasotince, Vučje, Žitorađa; Deo KiM (97.833): Kosovska Mitrovica, Leposavić, Podujevo, Vučitrn, Zubin Potok; Banat (585.549): Alibunar, Bela Crkva, Čoka, Kikinda, Kovačica, Kovin, Nova Crnja, Novi Bečej, Novi Kneževac, Opovo, Pančevo, Perlez, Plandište, Sečanj, Uljma, Vršac, Zrenjanin, Žitište.

⁶⁷ Popis iz 1931. godine, kao ni ostali raspoloživi izvori, ne pružaju mogućnost razdvajanja Crnogoraca i Makedonaca od Srba na ovoj teritoriji.

⁶⁸ Prema popisu stanovništva iz 1931. godine na teritoriji koju je zauzela Okupirana Srbija živelo je Srba 3.253.249, Muslimana 30.805, Mađara 103.067, Albanaca 57.547, Hrvata 30.433, Slovenaca 10.119, Slovaka 34.001, Nemaca 148.186, Jevreja 12.648, ostalih i nepoznatih 144.462.

u 8 regiona činili preko 90% stanovništva,⁶⁹ dok su u dva regiona, Banatu i delu KiM, bili u manjini predstavljajući ispod polvine populacije.⁷⁰ Od svih Srba na teritoriji Okupirane Srbije u Beogradskom regionu je živelo 9,14%, Severozapadnoj Srbiji 14,10%, delu Zapadne Srbije 7,57%, Centralnoj Srbiji 15,93%, Severoistočnoj Srbiji 14,41%, delu Istočne Srbije 12,84%, Jugozapadnoj Srbiji 8,14%, delu Južne Srbije 8,77%, Banatu 7,91% i delu KiM 1,18%. Rat je doveo do velikih demografskih poremećaja u stanovništvu Okupirane Srbije, prisilnih i dobrovoljnih, koje su uticale na demografsku sliku teritorije. Okupirana Srbija je ostala bez značajnog dela stanovništva koje se našlo u ratnom zarobljeništvu kao pripadnici vojske Kraljevine Jugoslavije, zatim je deo stanovništva odvođen na prinudni rad u inostranstvo, u najvećem broju u Nemačku,⁷¹ deo je otišao dobrovoljno na rad, dok je deo stanovništva odveden u internaciju u logore u Nemačkoj, zatim deo koji je napustio ovu teritoriju vraćajući se u zavičaj gde se osećao sigurnijim. Najveći deo odsutnog stanovništva je pripadao grupi vojnosposobnih što je sve uticalo na smanjivanje potencijalnog dela stanovništva koje bi se priključilo partizanskom pokretu. Istovremeno je prisutan veliki priliv izbeglica sa okolnih teritorija na kojima im je opstanak bio ugrožen. Stoga je teško odrediti segment

⁶⁹ Beogradski region: 82,67% Srba (297.349), 3,85% Hrvata (13.939), 1,65% Slovenaca (5.944), 3,97% Rusa, Slovaka, Čeha (14.273), 0,77% Muslimana (2.763), 1,66% Mađara (5.966), 0,27% Albanaca (961), 2,95% Nemaca (10.598), 2,20% Jevreja (7.906); Severozapadna Srbija: 98,36% Srba (458.623), 1,64% ostalih (7.667); deo Zapadne Srbije: 97,00% Srba (246.351), 2,37% Muslimana (6.011), 0,63% ostalih i nepoznatih (1.608); Centralna Srbija: 97,57% Srba (518.319), 2,43% ostalih i nepoznatih (12.917); Severoistočna Srbija: 93,65% Srba (468.931), 6,35% ostalih i nepoznatih (31.789); deo Istočne Srbije: 92,85% Srba (417.867), 7,15% ostalih i nepoznatih (32.199); Jugozapadna Srbija: 92,76% Srba (264.699), 6,10% Muslimana (17.416), 1,13% ostalih i nepoznatih (3.231); deo Južne Srbije: 97,08% Srba (285.231), 1,12% Albanaca (3.307), 1,57% Muslimana i Turaka (4.615), 0,22% ostalih i nepoznatih (654).

⁷⁰ Deo KiM: 39,26 Srba (38.408), 54,46% Albanaca (53.279), 5,84% Muslimana i Turaka (5.721), 0,11% Jevreja (109), 0,32% ostalih i nepoznatih (316); Banat: 43,97% Srba (257.471), 0,59% Hrvata (3.433), 16,35% Mađara (95.760), 20,57% Nemaca (120.450), 5,29% Slovaka (31.000), 0,63% Jevreja (3.717), 17,35% ostalih i nepoznatih (101.618).

⁷¹ Popisom je među preživelim žrtvama rata registrovano 75.639 osoba koje su bili ratni zarobljenici sa teritorije Uže Srbije, dok je među stradalim zarobljenim vojnicima registrovano 2.805 osoba. Iz procene poinsne komisije o obuhvatnosti popisa od 56-59% proizilazi da je u zarobljeništvu tokom rata bilo između 128.201 i 135.069 preživelih i između 4.754 i 5.009 stradalih pripadnika Vojske Kraljevine Jugoslavije sa ove teritorije što daje ukupan broj koji se kreće između 132.955 i 140.078. Takođe popisom je registrovano 15.636 osoba koje su preživele rat, a nalazile su se na prinudnom radu u Nemačkoj i 503 osba koje su stradale na prinudnom radu. Iz pomenute procene sledi da je na prinudnom radu bilo između 26.501 i 27.921 preživelih i između 852 i 898 stradalih osoba, što ukupdo daje broj između 27.353 i 28.819. (*Žrtve rata.*, 31-33, 70-75).

stanovništva koji bi se potencijalno opredelio za partizanski pokret i priključio ustanku.⁷²

Na teritoriji Okupirane Srbije je bilo 3.950 naselja raznih veličina, počev od Beograda, preko više majih ili većih gadaova, do izrazito brojnih sela u kojima je prosečno živelo 0,02% populacije. U Beogradu, kao prestonici i najvećem gradu, je prema popisu stanovništva iz 1931. godine živelo je 6,24% stanovništva, a uz njega je postojalo još šest gradova u grupi 20.000 do 50.000 stanovnika, Niš (0,93%), Zrenjanin/Veliki Bečkerek (0,86%), Vršac (0,77%), Kikinda (0,74%), Kragujevac (0,71%) i Pančevo (0,58%), u kojima je živelo 4,59% stanovnika okupirane Srbije. U grupi naselja sa više od 10.000, a manje od 20.000 stanovnika nalazilo se 9 gradova⁷³ u kojima je živelo 2,85% stanovništva, uz još 41 varoš⁷⁴ veličine između 5.000 i 10.000 stanovnika u kojima je živelo 7,20% stanovništva. U 3.893 naselja manjih od 5.000 stanovnika živelo je 79,12% stanovništva Okupirane Srbije. Teritorijalni raspored urbanizovanih naselja nije bio jednak, već se najveći deo većih naselja nalazio u Banatu, 4 od 6 naselja veličine preko 20.000 i 15 od 41 naselja veličine 5.000 do 10.000 stanovnika. Ukupno je u 177 naselja Banata, što je 4,48% naseljenih mesta Okupirane Srbije, živelo 15,31% stanovništva ili 0,09% po naselju. Nasuprot njima, u Južnoj i Jugozapadnoj Srbiji u 595 (15,06%) odnosno 507 (12,83%) naselja živelo je 7,68 odnosno 7,46% stanovništva ili 0,01% po naselju u oba regiona. Tako su naselja Banata prosečno 9 puta brojnija od naselja Južne i Jugozapadne Srbije. Najneurbaniji je bio deo KiM koji se nalazio u sastavu Okupirane Srbije gde je 2,59% stanovništva živelo u 343 (8,68%) naselja ili prosečno 0,007% po naselju. U ostalim oblastima prosečno je po naseljima živelo 0,03% u Centralnoj i Severoistočnoj Srbiji, 0,02% u Severozapadnoj,

⁷² Treba imati u vidu da se na teritoriji Srbije stanovništvo u leto i jesen 1941. godine opredeljivalo između dva antifašistička pokreta, komunističkog i građansko-rojalističkog, tri kolaboracionistička pokreta, Srpskih oružanih odreda (kasnije Srpske državne straže) i Žandarmerije, Srpskog dobrovoljačke komande i četničkog pokreta Koste Pećanca. Opširnije videti: Bojan Dimitrijević, *Bojčka Heđuheve Cpbuje*, Beograd 2011;

⁷³ Šabac (0,33%), Valjevo (0,29%), Smederevo (0,27%), Požarevac (0,37%), Zaječar (0,28%), Kruševac (0,29%), Leskovac (0,46%), Novi Pazar (0,27%) i Kosovska Mitraovica (0,29%)

⁷⁴ Čačak, Užice, Kraljevo, Čuprija, Paraćin, Jagodina, Azanja, Kusadak, Mokrin, Novi Bečej, Melenci, Kovin, Bela Crkva, Crnja, Kovačica, Debeljča, Uzdin, Bavanište, Mramorak, Banatsko Novo selo, Dolovo, Mokrin, Srpski Itebej, Smederevska Palanka, Selevac, Lapovo, Vranjevo, Krnjevo, Lozovik, Velika Plana, Aleksinac, Lukovac, Negotin, Blace, Prokuplje, Žitni potok, Knjaževac, Lebane, Medveđa, Turekovic, Vlasotince.

Zapadnoj i Istočnoj Srbiji,⁷⁵ dok je u Beogradskom regionu, ne računajući grad Beograd, naseljenost po mestu iznosila 0,04% stanovništva Srbije.

Nisu sva naselja Okupirane Srbije pretrpela gubitke tokom rata, tako da u 4,17% naselja (165) popisom nisu registrovane žrtve.⁷⁶ Rasprostranjenost pokreta se ogleda u činjenici da njegovi stradali pripadnici potiču iz 85,34% naselja OS. Samo stradali partizani se nalaze u 6,83% naselja (270), a zajedno sa ostalim žrtavama se nalaze u 78,51% naselja (3.101). U 10,48% naselja nalaze se samo ostale grupe stradalih, bez pripadnika partizanskog pokreta.

tabela 30 – Okupirana Srbija, partizani – zastupljenost po naseljima prema regionalnoj pripadnosti

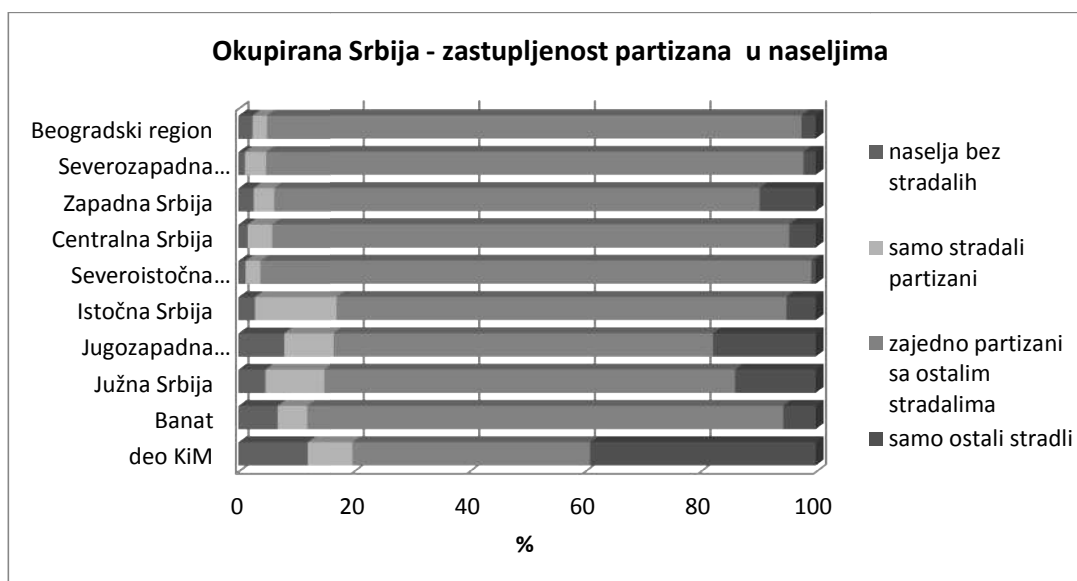
Okup.Srbija-part-naselja	ukupno naselja	naselja bez stradalih	%	samo strad. partizani	%	zajedno part /ostali	%	samo ostali stradali	%
Beograd	81	2	2,47	2	2,47	75	92,59	2	2,47
%	2,05	1,21	//	0,74	//	2,42	//	0,48	//
SZ Srbija	520	6	1,15	19	3,65	484	93,08	11	2,11
%	13,16	3,64	//	7,04	//	15,61	//	2,66	//
Zap. Srbija	340	9	2,65	12	3,53	286	84,12	33	9,70
%	8,61	5,45	//	4,44	//	9,22	//	7,97	//
Cent. Srbija	547	9	1,64	23	4,20	490	89,58	25	4,57
%	13,85	5,45	//	8,52	//	15,80	//	6,04	//
SI Srbija	389	5	1,28	10	2,57	371	95,37	3	0,77
%	9,85	3,03	//	3,70	//	11,96	//	0,72	//
Istočna Srb.	451	13	2,88	64	14,19	351	77,83	23	5,10
%	11,42	7,88	//	23,70	//	11,32	//	5,56	//
JZ Srbija	507	40	7,89	44	8,68	333	65,68	90	17,75
%	12,83	24,24	//	16,30	//	10,74	//	21,74	//
Južna Srbija	595	28	4,70	60	10,08	424	71,26	83	13,95
%	15,06	16,97	//	22,22	//	13,67	//	20,05	//
Banat	177	12	6,78	9	5,08	146	82,48	10	5,65
%	4,48	7,27	//	3,33	//	4,71	//	2,41	//
KiM	343	41	11,95	27	7,87	141	41,11	134	39,07
%	8,68	24,85	//	10,00	//	4,55	//	32,37	//
Ukupno	3.950	165	4,17	270	6,83	3.101	78,51	414	10,48

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 20

⁷⁵ Prosečno je po naselju u OS živelo 0,025% njenih stanovnika, što je jednako prosečnom učešću ovih regiona.

⁷⁶ Revizijom popisa „Žrtve rata 1941-1945“ do sada je obuhvaćen jako mali broj stradalih pripadnika JVuO, SDS, SDK, balista, pripadnika raznih nemačkih vojnih, policijskih i upravnih jedinica, kao i civila koji su stradali od pripadnici partizanskog pokreta, tako da je verovatno da će se njihovom budućom identifikacijom smanjiti broj naselja iz kojih nema stradalih.

Rat nije podjednako pogađao sve delove Okupirane Srbije, pa tako ni stradanje stanovništva nije bilo ujednačeno u svim njenim delovima. Najviše naselja bez stradalih bilo je u delu KiM 11,95%, kao i u Jugozapadnoj Srbiji i Banatu gde čine 7,89 odnosno 6,78% tamošnjih naselja. Naselja u kojima je bilo žrtava ali u kojima nije bilo stradalih partizana bila su najzastupljenija na delu KiM sa 39,07%, kao i u Jugozapadnoj i Južnoj Srbiji gde su činila 17,75 odnosno 13,95% tamošnjih naseljenih mesta. Partizanski pokret nije bio podjednako razvijen u svim delovima Okupirane Srbije tako da ni žrtve nisu bile jednako raspoređene po naseljima. Zastupljenost stradalih partizana po naseljima je bila veća u severnim i istočnim delovima Okupirane Srbije, gde ih je bilo u 97,94% naselja Severoistočne Srbije, 96,73% Severozapadne Srbije, u 95,06% naselja Beogradskog regiona, a nešto manje u Centralnoj Srbiji i Istočnoj Srbiji sa 93,87% odnosno 92,02% naselja, dok ih je u Banatu bilo u 87,57% naseljenih mesta. U zapadnim i južnim delovima Okupirane Srbije primetno je bila manja zastupljenost partizanskih žrtava po naseljima, tako da ih je bilo u 87,65% naselja Zapadne Srbije, 81,34% Južne Srbije, 74,36% Jugozapadne Srbije i svega u 48,98% naselja dela KiM. Najviše naseljenih mesta sa samo stradalim partizanima nalazilo se u Istočnoj i Južnoj Srbiji gde su činili 14,19 odnosno 10,08% tamošnjih naselja, dok ih najmanje bilo u Beogradskom regionu.

Stepen urbanizovanosti regiona, odnosno veličina naselja, bitno je uticala na broj partizana koji su se iz jednog mesta pridružili pokretu, a samim time i na broj

njihovih žrtava. Postojanje većih gradova u regionu je uticala na sliku o broju stradalih u pokretu iz pojedinačnih naselja. Na teritoriji Okupirane Srbije postojao je samo jedan grad sa više od 1.000 stradalih partizana, a to je, prirodno, bio Beograd, kao prstonica i najveći grad. Postojala su još tri grada (Užice, Kragujevac, Niš) sa brojem stradalih partizana koji se kretao između 201 i 500, kao i 12 gradova iz kojih je poticalo 101 do 200 stradalih pripadnika okreta. Sa druge strane, brojnost malih naseljenih mesta je uslovlila da iz 44,50% njih potiče od 1 do 5 stradalih partizana, dok je iz 88,11% od svih naselja Okupirane Srbije poticalo do 20 stradalih partizana.

tabela 31 – Okupirana Srbija, partizani – gubici po naselju prema regionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija - part-naselja	ukupno naselja	sa strad. partizan.	%	1 – 5	%	6 -10	%	11 – 20	%	21 – 50	%
Beogradski reg.	81	77	95,06	11	0,14	7	9,09	27	35,07	23	29,87
%	2,05	2,28	//	0,73	//	0,91	//	3,82	//	7,01	//
Severozap.Srbij	520	503	96,73	107	21,27	129	25,65	159	31,61	95	18,89
%	13,16	14,92	//	7,13	//	16,75	//	22,49	//	28,96	//
Zapadna Srbija	340	298	87,65	171	57,38	74	24,83	43	14,43	7	2,35
%	8,61	8,84	//	11,40	//	9,61	//	6,08	//	2,13	//
Centralna Srbija	547	513	93,78	186	36,26	151	29,43	118	23,00	49	9,55
%	13,85	15,22	//	12,40	//	19,61	//	16,69	//	14,94	//
Severoist. Srbija	389	381	97,94	87	22,83	97	25,46	109	28,61	73	19,16
%	9,85	11,30	//	5,80	//	12,60	//	15,42	//	22,26	//
Istočna Srbija	451	415	92,02	153	36,87	110	26,51	121	29,16	29	6,99
%	11,42	12,31	//	10,20	//	14,28	//	17,11	//	8,84	//
Jugozap. Srbija	507	377	74,36	260	68,96	59	15,65	45	11,94	11	2,92
%	12,83	11,18	//	17,33	//	7,66	//	6,36	//	3,35	//
Južna Srbija	595	484	81,34	314	64,88	118	24,38	46	9,50	4	0,83
%	15,06	14,36	//	20,93	//	15,32	//	6,51	//	1,22	//
Banat	177	155	87,57	50	32,26	22	14,19	36	23,22	37	23,87
%	4,48	4,60	//	3,33	//	2,86	//	5,09	//	11,28	//
deo KiM	343	168	48,98	161	95,83	3	1,78	3	1,78	--	--
%	8,68	4,98	//	10,73	//	0,39	//	0,42	//	--	//
Ukupno	3.950	3.371	85,34	1.500	44,50	770	22,64	707	20,97	328	9,73

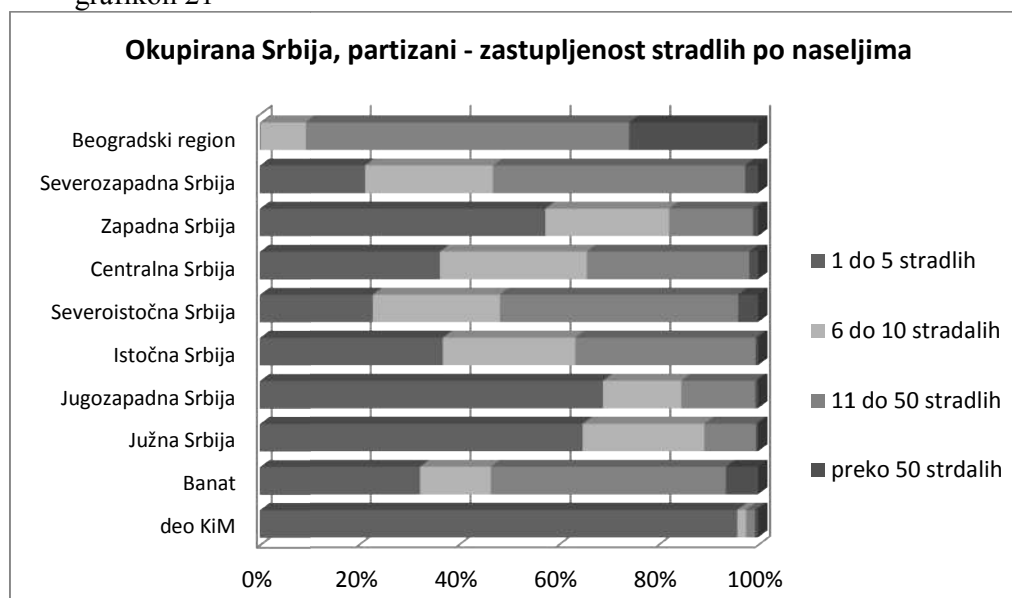
tabela 31 (nastavak) – Okupirana Srbija, partizani – gubici po naselju prema regionalnoj pripadnosti

Okup.Srb. -part-naselja	ukupno naselja	sa strad. part	%	51 – 100	%	101 - 200	%	201 - 500	%	501 – 1.000	%	preko 1.001	%
Beograd	81	77	95,06	8	10,39	--	--	--	--	--	--	1	1,30
%	2,05	2,28	//	16,00	//	--	//	--	//	--	//	100,0	//
SZ Srb	520	503	96,73	10	1,99	3	0,60	--	--	--	--	--	--
%	13,16	14,92	//	20,00	//	25,00	//	--	//	--	//	--	//
Zap. Srb.	340	298	87,65	1	0,33	1	0,33	1	0,33	--	--	--	--

%	8,61	8,84	//	2,00	//	8,33	//	33,33	//	--	//	--	//
Cent. Srb	547	513	93,78	8	1,56	--	--	1	0,19	--	--	--	--
%	13,85	15,22	//	16,00	//	--	//	33,33	//	--	//	--	//
SI Srbija	389	381	97,94	14	3,67	1	0,26	--	--	--	--	--	--
%	9,85	11,30	//	28,00	//	8,33	//	--	//	--	//	--	//
Ist. Srbi.	451	415	92,02	1	0,24	--	--	1	0,24	--	--	--	--
%	11,42	12,31	//	2,00	//	--	//	33,33	//	--	//	--	//
JZ Srbija	507	377	74,36	--	--	2	0,53	--	--	--	--	--	--
%	12,83	11,18	//	--	//	16,67	//	--	//	--	//	--	//
Juž. Srbi.	595	484	81,34	--	--	2	0,41	--	--	--	--	--	--
%	15,06	14,36	//	--	//	16,67	//	--	//	--	//	--	//
Banat	177	155	87,57	7	4,52	3	1,93	--	--	--	--	--	--
%	4,48	4,60	//	14,00	//	25,00	//	--	//	--	//	--	//
KiM	343	168	48,98	1	0,59	--	--	--	--	--	--	--	--
%	8,68	4,98	//	2,00	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	3.950	3.371	85,34	50	1,48	12	0,36	3	0,09	--	--	1	0,03

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 21

Dugačija struktura veličine naselja koja je postojala u regionima uslovlila je različitu strukturu naselja po broju stradalih partizana koji su iz njih poticali. Velika brojnost malih naselja na jugu i zapadu okupirane Srbije prouzrokovala je da iz 95,83% naselja dela KiM, 68,96% naselja Jugozapadne Srbije, 64,88% naselja Južne Srbije i 57,38% naselja Zapadne Srbije potiče od 1 do 5 stradalih partizana. Od svih naselja iz kojih je poticalo 1 do 5 stradalih partizana, 20,93% je bilo u Južnoj Srbiji, a 17,33% u Jugozapadnoj Srbiji. Naselja sa prosečno većim brojem stanovnika na severu zemlje uslovlila su veći broj stradalih po naselju, tako da je 29,87% naselja Beogradskog

regiona i 23,87% naselja Banata pripadalo grupi naselja iz kojih je poticalo 21 do 50 stradalih partuzana, dok iz još 10,39% naselja Beogradskog regiona poticalo od 51 do 100 stradalih pripadnika pokreta. Od svih naselja iz kojih je poticalo 21 do 50 stradalih partizana, 28,96% se nalazilo u Severozapadnoj Srbiji i 22,26% u Severoistočnoj Srbiji, dok se od svih naselja iz kojih je poticalo od 51 do 100 stradalih partizana, 28% nalazilo u Severoistočnoj Srbiji, a 20% u Severozapadnoj Srbiji. Centralna Srbija je uglavnom pratila prosek okupirane Srbije po broju stradalih partizana po naseljima. Većih gradova iz kojih je poticalo od 101 do 200 stradalih partizana bilo je 12, a geodrafski su bili raspoređeni po celoj okupiranoj Srbiji, s time što ih je više na severu zemlje, tako da ih je po 3 (25%) bilo iz Severozapadne Srbije i Banata. Gradovi iz kojih je poticalo 201 do 500 stradalih partizana se nalazili su se u središnjim delovima okupirane Srbije, po jedan u Zapadnoj, Centralnoj i Istočnoj Srbiji.

Godine stradanja i nacionalnosti stradlih pripadnika partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije

Partizanski pokret u Okupiranoj Srbiji⁷⁷ je prošao kroz više faza u svom razvoju. Rat koji se na ovoj teritoriji manifestovao kao oslobodilački, građanski, revolucionarni, ideološki, nacionalni prolazio je takođe kroz više faza, a sve su one uticale na razvoj

⁷⁷ Branko Petranović, *Srbija u drugom svetskom ratu 1939 -1945*, 1992; *Oслобођење Београда 1944. године* – zbornik radova, (ur. Aleksandar Životić), Beograd 2010; Bojan Dimitrujević, *Војска Недићеве Србије. Оружане снаге српске владе 1941 – 1945*, Beograd 2011; Kosta Nikolić, *Историја равногорског покрета*, Beograd, 1999; Aleksandar Stojanović, *Ideje, politički projekti i praksa vlade Milana Nedića*, Beograd, 2015; K. Nikolić, *Страх и нада у Србију 1941 – 1944. године: свакодневни живот под окупацијом*, Beograd, 2002; Zoran Janjetović, *»U skladu sa nastalom potrebom...« Prinudni rad u okupiranoj Srbiji 1941 – 1944.*, Beograd, 2012; Rade Ristanović, *Акције комунистичких илегалца у Београду 1941 – 1942*, Beograd, 2013; Venceslav Glišić, Gojko Miljanović, *Руковођење Народноослободилачком борбом у Србију 1941-1945*, Beograd, 1994; Milan Borković, *Србија у рату и револуцији: 1941- 1945*, Beograd, 1976; *Београд у рату и револуцији*, I – II, (urednik Radomir Bogdanović), Beograd, 1984; Đorđe Momčilović, Aleksandar Vitorović, *Централна Србија*, Beograd 1967; Dojčilo Mitrović, *Западна Србија 1941.*, Beograd, 1975; Milovan Milosavljević, *Ужички крај у НОР и револуцији 1941 – 1945*, Zbornik radova (glavni urednik Milutin Pašin), Titovo Užice, 1989; Milorad Prokić, Ilija Jovanović, *Преглед историје народноослободилачке борбе у Шумадији*, I, Arandelovac, 1981; Milovan Milosavljević, Milorad Prokić, Ilija Jovanović, *Преглед историје народноослободилачке борбе у Шумадији*, II, Arandelovac, 1987; Slobodan Bosiljčić, *Источна Србија*, Beograd, 1963; Živojin Nikolić – Brka, *Југоисточна Србија у Народноослободилачком рату и револуцији 1941 – 1945*, Beograd, 1979; Milivoje Perović, *Јужна Србија*, Beograd, 1961; Mirko Ćuković, *Санџак*, Beograd, 1964; Đorđe Momčilović, *Banat u narodno-oslobodilačkom ratu*, Beograd, 1977; *Руковођење Народноослободилачком борбом и револуцијом у Србију 1941-1945*, zbornik radova (ur. Radomir Đondović), Beograd, 1988; Milan Radanović, *Kazna i zločin: Snage kolaboracije u Srbiji: odgovornost za ratne zločine (1941 – 1944) i vojni gubici (1944 – 1945)*, Beograd, 2015; Venceslav Glišić, *Терор и злочини нацистичке Немачке у Србију 1941 – 1944*, Beograd, 1970.

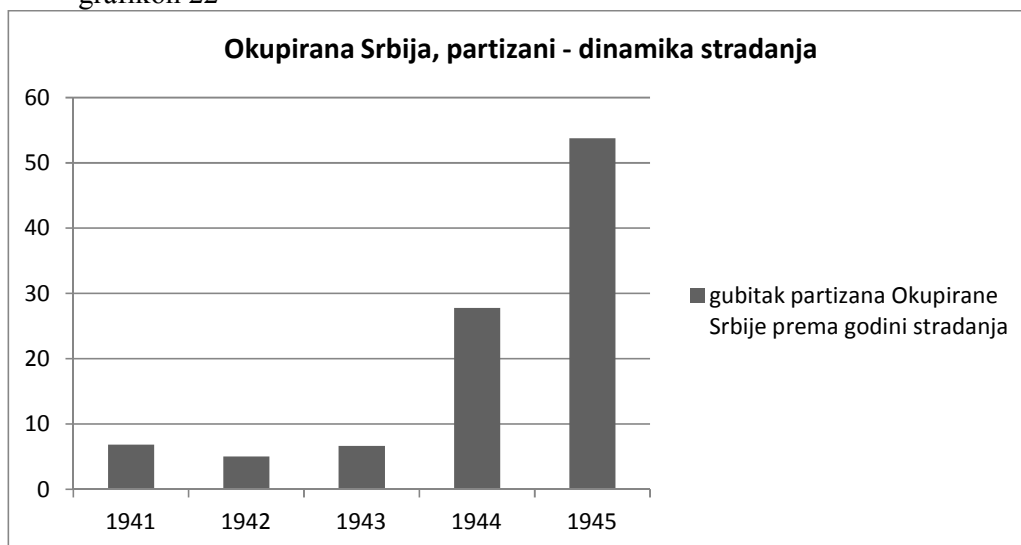
partizanskog pokreta. Stvaranje pokreta kroz masovni ustanak protiv okupacije zemlje, njegov slom i stagnacija u razvoju u naredne dve godine do njegovog ponovnog oživljavanja i rapidnog omasovljavanja u poslednje dve godine rata dovele su do stalnih promena u dinamici stradanja kroz uspon, pad i ponovni uspon broja stradalih partizana.

tabela 32 – Okupirana Srbija, partizani – dinamika stradanja

OS-partiz.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Ukupno	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 22

Masovni ustanak u Okupiranoj Srbiji prouzrokovao je stradanje 6,82% svih partizana ove teritorije. U 6 meseci trajanja ustanaka partizanski pokret je uspeo da stvori veliku slobodnu teritoriju u zapadnim i centralnim delovima Okupirane Srbije, da razvije svoje jedinice i institucije,⁷⁸ da kroz borbu sa nadmoćnijim neprijateljem izgubi oslobođenu teritoriju, te da pređe na gerilski oblik ratovanja, izvukavši glavninu svojih snaga iz Srbije. Pad oslobođene teritorije i napuštanje teritorije okupirane Srbije od glavnine partizanskih jedinica nije značilo i prestanak postojanja pokreta na ovoj teritoriji. U drugačijim uslovima posotjanja, sa smanjenim intezitetom delovanja, pokret

⁷⁸ Do kraja septembra u Okupiranoj Srbiji je stvoreno 25 partizanskih odreda (prvobitno 38 ali ih je 13 rasformirano ili je izvršeno spajanje manjih) koji su imali oko 14.000 boraca. Nikola Anić, Sekula Joksimović, Mirko Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije, Pregled razvoja oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije 1941 – 1945.*, Beograd, 1982, 29-33.

je u 1942. godini pretrpeo manje gubitke, tako da je tokom ove godine stradalo 5,02% partizana Okupirane Srbije. Broj stradalih partizana 1942. godine u odnosu na broj stradalih u ustanku je bio 1,36 puta manji, ali je s obzirom na period trajanja rata koji je bio duplo duži broj stradalih stvarno bio 2,72 puta manji. Pokret je stagnirao i tokom naredne godine u kojoj je imao tek mali rast broja stradalih. Ulazak Srbije u fokus ratnih dešavanja na prostoru Jugoslavije u 1944. godini dovelo je i do ponovnog naglog oživljavanja partizanskog pokreta, te konačnim njenim oslobađanjem krajem godine.⁷⁹ Masovno pristupanje naroda partizanskim jedinicama, dobrovoljno ili kroz mobilizaciju⁸⁰ koje su se borile protiv okupatora sa jedne i pristalica rojalističkog pokreta i drugih ideoloških protivnika sa druge strane, dovelo je do značajnog uvećanja gubitaka pokreta, tako da je broj stradalih partizana iz Okupirane Srbije je u 1944. godini bio 4,17 puta veći nego u predhodnoj godini. Oslobođena Srbija je postala baza za formiranje novih⁸¹ i popunjavanje postojećih jedinica koje su se našle na njenoj teritoriji,⁸² ali i van nje⁸³, čime je storena osnova za prerastanje partizanskog pokreta u regularnu armiju. Prelazak sa gerilskog na frontalni način ratovanja za posledicu je imalo povećano stradanje. Gubici tokom poslednje godine rata dostigli su udeo od 53,75% što je bilo 1,94 puta veće stradanje nego predhodne godine. S obzirom da je rat

⁷⁹ Konačno oslobođenje je usledilo nakon potpunog izvlačenja jedinica nemačke Grupe armija E sa teritorije Srbije. Opširnije videti u *Борбе са главнином немачке групе Армија Е на ибарско – западноморавском правцу у ослобађању западне Србије 1944. године*, zbornik radova (ur. Koča Jončić), Beograd – Kraljevo – Čačak, 1990.

⁸⁰ Pored dobrovoljnog pristupanja jedinicama ili mobilisanjem naroda, partizanske jedinice su od septembra popunjavane i ljudstvom koje je do tada bilo u četničkim jedinicama ili su im bili naklonjeni. ZNOR, II – 14, Beograd, 1981, 147. Naređenje o opštoj mobilizaciji izdato je u novembru 1944. godine. Isto, 343.

⁸¹ Na teritoriji Okupirane Srbije stvorene su 21., 22., 23., 24., 25., 47. divizija i delovi 51. divizije, dok se deo partizana iz Okupirane Srbije našao u 45 i 46 diviziji. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 32 - 376.

⁸² Prema izveštaju Mijalka Todorovića političkog komesara 1. korpiusa 8. jula 1944. godine 1. proleterska divizija je imala 3.091 boraca (1. proleterska brigada 1.286, 3. krajska 1.086 i 13. hrvatska 719 boraca), slično stanje je bilo i u 6. ličkoj diviziji, te je Koča Popović tražio popunu ljudstvom iz baza u Italiji. Zahteve za popunom je tražio i 2. korpus u kome su 2. proleterska i 2. dalmatinska brigada brojno smanjene na članove KPJ, a 3. srpska na manje od 300 boraca. Kao odgovor Tito ih je uputio na prikupljanje ljudi mobilizacijom na terenu kojim prolaze i da je to jedina mogućnost. Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, (urednik Pero Damjanović), tom dvadeset prvi, 1 – 31. jul 1944. godine, Beograd, 1985, 93, 98, 315. Prilom prodora u centralnu Srbiju u leto 1944. godine Prvi proleterski korpus (5 divizija – 1., 2., 5., 6., 17. i 21.) i 12 korpus (4 divizija – 11., 16., 28. i 36.) su imali oko 40.000 boraca što je oko 4.000 po diviziji uz prateće delove korpusa. Naređenjem Vrhovnog štaba iz septembra, a zatim i oktobra, brojno stanje divizija je trebalo uvećati sa 6 na 8, zatim i na 8 – 10.000, te „najmanje 10 hiljada boraca“ (ZNOR, II – 14, 185, 206), što je većim delom ostvareno kod jedinica u Srbiji, dok su divizije u pozadini neprijatelja ostale u predhodnom brojnom stanju. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 397 - 399.

⁸³ Naređenjem Vrhovnog komandanta iz decembra 1944. godine izvršena je popuna jedinica 3. udarnog korpusa u BiH sa 10.000 regruta iz Srbije. ZNOR, II – 14, 422.

u 1945.godini trajao 4,5 meseca stvarna stopa smrtnosti je bila uvećana 5,17 puta. Gubici partizana iz Okupirane Srbije u poslednjoj godini rata bili su 1,16 puta veći od gubitaka u čitavom predhodnom periodu, ali su zbog perioda trajanja rata u toj godini (4,5 meseci naspram 42 meseca) realno bili 10,83 puta veći.

Partizanski pokret je postojao u svim delovima Okupirane Srbije ali nije bio jednako razvijen u svim njenim delovima. Neujednačena razvijenost pokreta dovela je do različitih gubitaka pripadnika pokreta iz različitih delova okupirane Srbije. Najveći deo stradalih partizana bio je iz sevnrnih delova, Severozapadne, Severoistočne, Centralne Srbije i Beogradskog regiona. Sa ovog područja poticalo je tri petina (61,28%) stradalih partizana.

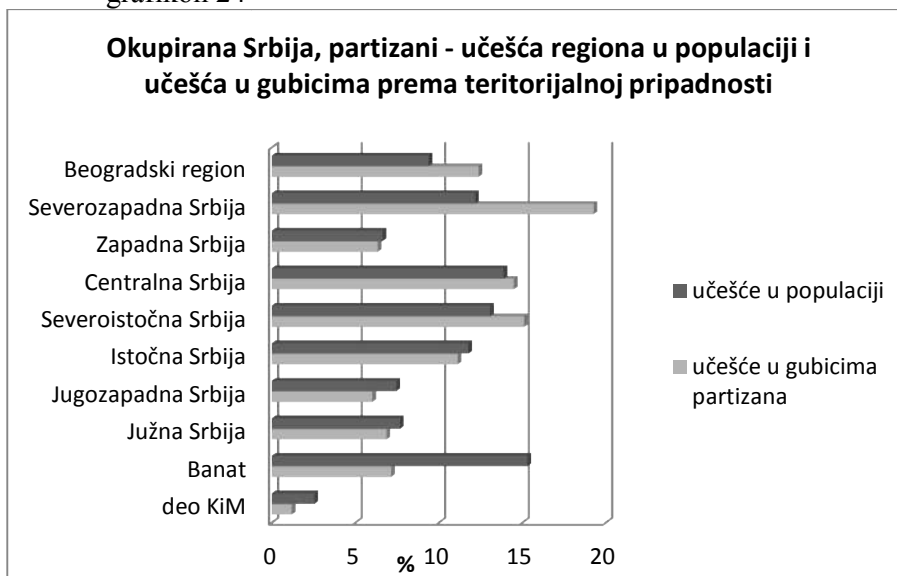
grafikon 23

tabela 33 – Okupirana Srbija, partizani –učešće u populaciji i učešće u gubicima prema regionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija - partizani	% učešće u popul. OS	% među strad. partizanima
Beogradski region	9,40	12,39
Severozapadna Srbija	12,19	19,27
deo Zapadne Srbije	6,64	6,35
Centralna Srbija	13,89	14,50
Severoistočna Srbija	13,09	15,12
deo Istočne Srbije	11,77	11,13
Jugozapadna Srbija	7,46	6,03
deo Južne Srbije	7,68	6,87
Banat	15,31	7,15
deo KiM	2,56	1,20

grafikon 24

Gubici partizana iz pojedinih regiona nisu bili u skladu sa njihovom zastupljenošću u populaciji čitave teritorije i izdvajaju se tri grupe. Prvu su činili delovi Srbije iz kojih je učešće partizana u ukupnim gubicima veće nego što je bilo njihovo učešće u populaciji Okupirane Srbije. Ovu grupu čine Severozapadna Srbija sa 1,58 većim učešćem, Beogradski region sa 1,32 puta većim učešćem i Severoistočna Srbija sa 1,15 puta većim učešćem. Drgu grupu predstavljaju teritorije koje imaju izjednačeno učešće partizanskih gubitaka sa njihovim udelom u stanovništvu i čine je Centralna, deo Zapadne i deo Istočne Srbije. Poslednju grupu čine teritorije kod kojih je učešće stradalih partizana koji potiču sa njih u ukupnim gubicima bilo manje od njihovog učešća u populaciji. U treću grupu spadaju deo Južne Srbije sa 1,12 puta manjim učešćem, jugozapadna Srbija sa 1,24 puta manjim i deo KiM i Banat sa 2,13 odnosno 2,14 puta manjim učešćem. Četiri regiona sa najvećim stradanjem učestvuju u gubicima sa 61,28% dok su u populaciji zastupljeni sa 48,57%, čime je njihovo stradanje u poređenju sa ostalim delom Okupirane Srbije 1,58 puta veće, ali je zbog zastupljenosti u populaciji realni gubitak bio 1,67 puta veći.

Partizanski pokret je u Okupiranoj Srbiji prolazio kroz različite faze koje su karakterisale njegovi usponi i padovi. U prvoj godini rata pokret je bio razvijeniji u

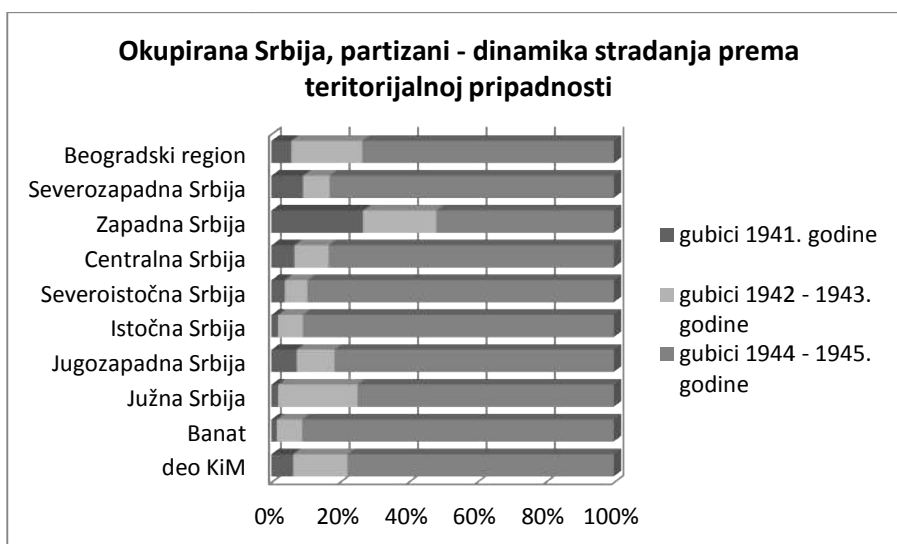
zapadnim i centralnim delovima teritorije, nakon čega dolazi do opadanja i stagnacije u tim područjima, pa ponovnog jačanja u poslednjim godinama rata. Nakon slabe razvijenosti u početnoj fazi rata, pokret je u ostalim delovima Okupirane Srbije, prvenstveno na istoku i jugu, imao stalni uspon od druge godine pa do kraja rata. Promene u dinamici stradanja koje su svojstvene partizanskom pokretu iz Okupirane Srbije, još su izraženije u pojedinim njenim delovima. Takođe, njeni regioni se razlikuju i po zastupljenosti u gubicima u pojedinim periodima rata.

tabela 34 – Okupirana Srbija, partizani – gubici prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

Okup.Srbija -part.- reg.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Beograd	4.827	282	5,84	388	8,04	616	12,76	1.543	31,97	1.998	41,39
%	12,39	10,62	//	19,84	//	23,75	//	14,27	//	9,54	//
Sever.-zap.	7.508	700	9,32	327	4,35	255	3,40	2.169	28,89	4.057	54,04
%	19,27	26,36	//	16,72	//	9,83	//	20,06	//	19,38	//
deo Zapad.	2.474	664	26,84	245	9,90	283	11,44	407	16,45	875	35,37
%	6,35	25,01	//	12,52	//	10,91	//	3,76	//	4,18	//
Centralna	5.649	383	6,78	216	3,82	349	6,18	1.468	25,99	3.233	57,23
%	14,50	14,43	//	11,04	//	13,45	//	13,57	//	15,44	//
Sever.-ist.	5.889	233	3,96	143	2,43	250	4,24	1.067	18,12	4.196	71,25
%	15,12	8,77	//	7,31	//	9,64	//	9,87	//	20,04	//
deo Istočn.	4.335	87	2,01	156	3,60	160	3,69	1.453	33,52	2.479	57,19
%	11,13	3,28	//	7,97	//	6,17	//	13,44	//	11,94	//
Jugo-zapa.	2.348	174	7,41	89	3,79	172	7,33	583	24,93	1.330	56,64
%	6,03	6,55	//	4,55	//	6,63	//	5,39	//	6,35	//
deo Južne	2.675	54	2,02	292	10,92	330	12,34	1.283	47,96	716	26,77
%	6,87	2,03	//	14,93	//	12,72	//	11,86	//	3,42	//
Banat	2.786	48	1,72	74	2,66	131	4,70	718	25,77	1.815	65,15
%	7,15	1,81	//	3,78	//	5,05	//	6,64	//	8,67	//
KiM	466	30	6,44	26	5,58	48	10,30	123	26,39	239	51,29
%	1,20	1,13	//	1,33	//	1,85	//	1,14	//	1,14	//
Ukupno	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 25

Prema dinamici stradanja regioni u Okupiranoj Srbiji se dele na dve grupe. U prvu grupu spadaju oni delovi Okupirane Srbije u kojima je stabilan rast ili stagniranje udela u stradanja tokom čitavog rata. Nju čine Beogradski region, Banat, deo Istočne Srbije⁸⁴ i delimično deo Južne Srbije u kojoj je udeo stradalih poslednje godine rata jako smanjen u odnosu na predhodnu.⁸⁵ Drugu grupu čine delovi Okupirane Srbije u kojima se nalazilo jezgro ustanka i nju karakteriše veći ili manji pad udela stradalih partizana u 1942. godini, nakon čega dolazi do oporavka pokreta i povećanja udela stradalih do poslednje godine rata. S obzirom na duplo duži period rata u 1942. godini, pad stradanja u odnosu na ustanak doveo je do smanjenja gubitaka partizanskog pokreta koji je u delu Zapadne Srbije realno 5,42 puta manji, Severozapadnoj Srbiji 4,28 puta manji,⁸⁶ Jugozapadnoj 3,91 puta, Centralnoj 3,55 puta i Severoistočnoj Srbiji je 3,26 puta manji. Specifičnost dela Zapadne Srbije u Okupiranoj Srbiji je što je ona jedini region iz koga je 48,18% partizana izgubilo živote u prve tri godine rata, dok je u istom periodu stradalo svega 9,30 odnosno 9,08% partizana dela Istočne Srbije i Banata. Ponovno jačanje pokreta 1943. godine doveo je do uvećanja gubitaka u Centralnoj i Jugozapadnoj Srbiji 1,62 odnosno 1,93 puta, uz dalji blagi rast gubitaja u delu Južne

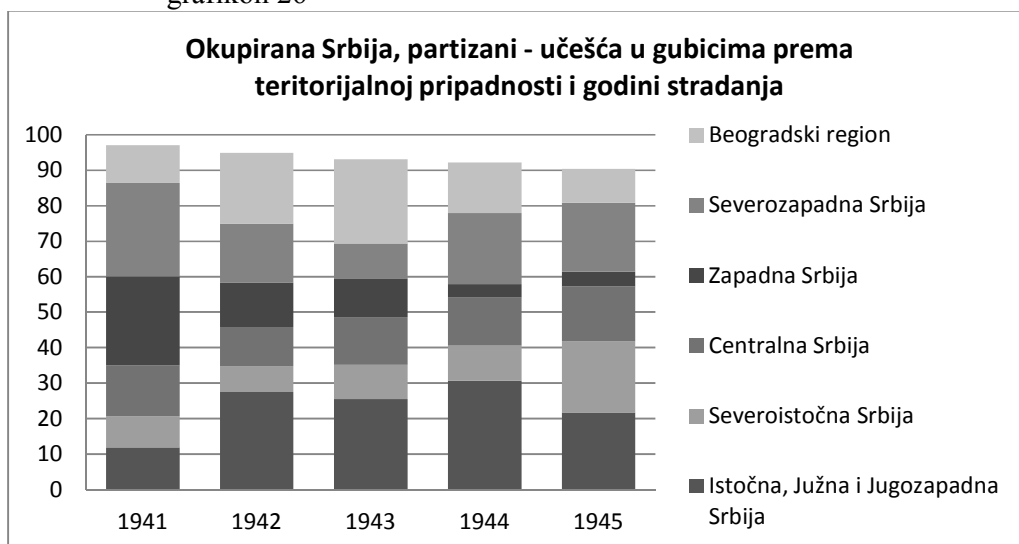
⁸⁴ U ovinim regionima postoji nominalni rast stradanja partizana, ali kada se uzme u obzir da je period rata u 1942. godini duplo duži nego u predhodnoj postoji realni pad stradanja u Beogradskom regionu 1,45 puta, Istočnoj Srbiji 1,12 puta i Banatu 1,29 puta.

⁸⁵ Deo Južne Srbije je jedini region u Okupiranoj Srbiji koji ima smanjenje udela stradanja u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu. Ipak, s obzirom na period od 4,5 mececi trajanja rata u 1945. godini, stopa smrtnosti u njoj je realno 1,49 puta veća nego u 1944. godini.

⁸⁶ U Severozapadnoj Srbiji je postojao pad u udelu u stradanju 1943. godine od 1,28 puta u odnosu na predhodnu godinu i to je jedini region sa padom stradanja u ovoj godini.

Srbije.⁸⁷ Omasovljavanje pokreta u 1944. godini kroz dobrovoljno pristupanje i mobilizaciju, borbe za oslobađanje Srbije, formiranje novih i popunjavanje starih jedinica i učestvovanje u završnim operacijama za oslobađanje Jugoslavije drastično su uvećali gubitke partizanskog pokreta u svim regionima. Svima je svojstveno da su najveće gubitke podneli u poslednje dve godine rata, a u sedam od deset regiona Okupirane Srbije više od polovine partizana je izgubilo živote u poslednjoj godini rata. S obzirom na period od 4,5 mececi trajanja rata u 1945. godini, stopa smrtnosti u Severoistočnoj Srbiji je 10,48 puta veća nego u 1944. godini, u Banatu 6,74, Jugozapadnoj Srbiji 6,06 puta, u Centralnoj Srbiji 5,87 puta, Zapadnoj 5,73 puta i u delu Istočne Srbije 4,55 puta.

grafikon 26

Učešće pojedinih regiona u gubicima partizanskog pokreta u Okupiranoj Srbiji nije bilo jednako tokom čitavog rata. Beogradski region je tokom čitavog rata imao učešće među stradalim partizanima veće nego što je njegovo učešće u populaciji, slično je i sa Severozapadnom Srbijom izuzev u 1943. godini.⁸⁸ Učešće partizana Zapadne

⁸⁷ Sredinom rata dolazi do ponovnog jačanje pokreta u Šumadiji, Toplici i Jasenici što je dovelo do formiranja prve dve brigade u jesen 1943. godine, koje su vodile borbe sa Nemcima, Bugarima, JVuO i sadejstvovala sa glavnom snagom NOVJ koja je prodirala u jugozapadnu Srbiju, kojima su se priključile i napustile Srbiju krajem iste godine. *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941 -1945*, grupa autora, Beograd, 1957, knjiga I, 614-621 Opširnije o formiranju 1. bataljona NOV Srbije i 1. šumadijske brigade videti u Isidor Đuković, *Prva šumadijska brigada*, Beograd, 1978.

⁸⁸ Učešće Beogradskog regiona u gubicima partizanskog pokreta u tri središnje godine rata je bilo 2,11 odnosno 2,53 odnosno 1,52 puta veće od njegove zastupljenosti u populaciji, dok je učešće Severozapadne Srbije u poslednje dve godine rata bilo 1,64 odnosno 1,59 puta veće.

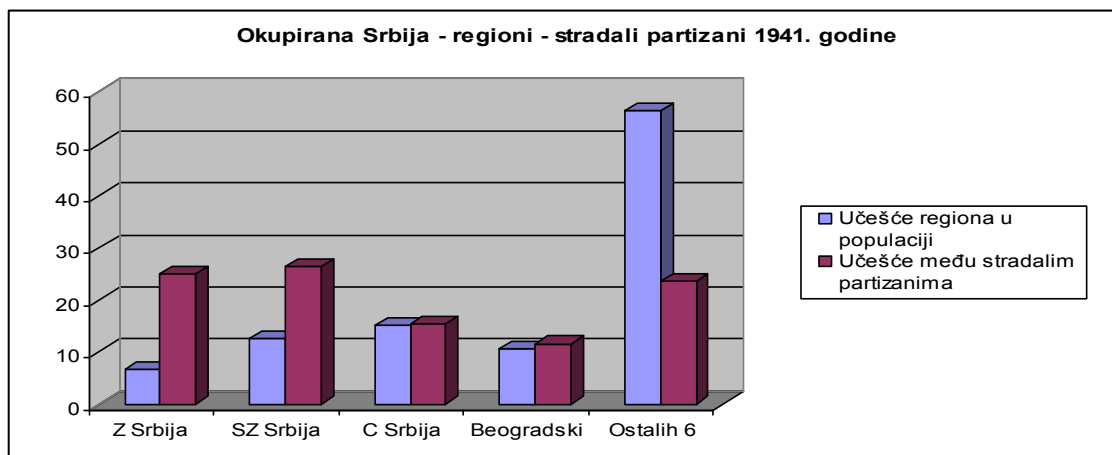
Srbije u gubicima pokreta u prve tri godine rata bilo je iznad zastupljenosti ove teritorije u populaciji, da bi u poslednje dve godine bilo ispod.⁸⁹ U Centralnoj Srbiji je odnos učešća u gubicima pokreta i učešća u populaciji bio uglavnom uravnotežen, dok je u Jugozapadno Srbiji učešće u stradanju bilo prilično stabilno, ali ispod učešća regiona u populaciji. Partizani Severoistočne i Istočne Srbije učestvovali su u prve četiri odnosno tri godine rata u gubicima pokreta daleko manje nego što su ovi regioni bili zastupljeni u populaciji. U poslednjoj godini rata učešće u gubicima partizana iz Severoistočne Srbije bilo 1,53 puta veće od učešća u stanovništvu, a učešće u stradanju partizana iz Istočne Srbije je dostiglo zastupljenost regiona u populaciji tek tokom poslednje dve godine rata. U delu Južne Srbije u Okupiranoj Srbiji, učešće partizana u gubicima pokreta bilo je u prvoj i poslednjoj godini rata višestruko manje (3,78 odnosno 2,24 puta) od zastupljenosti teritorije u populaciji, ali je u središnjim godinama rata njihovo učešće bilo veće od 1,94 puta u drugoj do 1,54 puta u predposlednjoj godini rata. Banat i deo KiM su tokom čitavog rata imali višestruko manje učešće u gubicima pokreta od njihove zastupljenosti u stanovništvu Okupirane Srbije.

Ustanak u Okupiranoj Srbiji nije jednako zahvatio sve njene delove i žarište je imao u zapadnim i centralnim oblastima. Iz Severozapadne i Zapadne Srbije potiče 51,37% svih partizana stradalih u utanku, a značajno je učešće u stradanju partizana iz Beogradskog regiona i Centralne Srbije.⁹⁰ Borbe za stvaranje slobodne teritorije i neuspešni pokušaji frontalnog otpora za njeno održanje izazvale su nesrazmerno velike gubitke partizana ovih regiona. Tri četvrtina (76,42%) partizana iz Okupirane Srbije koji su život izgubili u ustanku poticalo je iz ova četiri regiona. Učešće u gubicima partizana iz Zapadne i Severozapadne Srbije u ustanku je 3,77 odnosno 2,16 puta veće od učešća ovih teritorija u populaciji Okupirane Srbije, dok je učešće pripadnika pokreta iz Centralne Srbije i Beogradskog regiona u stradanju takođe veće od njihove zastupljenosti u populaciji. S obzirom na zastupljenost u stanovništvu ova četiri regiona, njihovo učešće u gubicima partizanskog pokreta u ustanku bilo je 4,45 puta veće od gubitaka partizana iz ostalih delova Okupirane Srbije.

grafikon 27

⁸⁹ U 1941. godini učešće partizana Zapadne Srbije u gubicima pokreta bilo je 3,77 puta veće od zastupljenosti ove teritorije u populaciji Okupirane Srbije, dok je u 1944. godini bilo 1,76 puta manje.

⁹⁰ U ova četiri regiona formirano je 12 od 25 odreda, s time što su oni bili daleko brojniji od odreda u drugim delovima Okupirane Srbije. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 70.

Slom ustanka širokih razmera, gubitak slobodne teritorije, prelazak na potpuni gerilski oblik ratovanja, napuštanje jedinica od dela boraca,⁹¹ masovnih represalija nad stanovništvom u ustaničkim područjima,⁹² prelazak Vrhovnog štaba i političkog rukovodstva sa glavninom snaga u Sandžak, pa u Bosnu, smanjili su gubitke partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije u narednom periodu. Ipak, učešća teritorija u kojima je bilo žarište ustanka i dalje su imale zastupljenost u gubicima koji su bili iznad ili su približno jednaki njihovoj zastupljenosti u stanovništvu, a u Beogradskom regionu učešće u gubicima je duplirano.⁹³ Pojačano delovanje pokreta u ostalim predelima doveli su toga da je gotovo četvrtina (22,90%) stradalih partizana Okupirane Srbije 1942. godine poticala iz delova Južne i Istočne Srbije.⁹⁴ Najveći teret u oslobađanju

⁹¹ Postojala je velika fluktuacija u sastavu i brojnosti odreda, jer seosko stanovništvo nije bilo spremno za težu i dugotrajnu borbu, niti za podnošenje većih gubitaka, kao ni za napuštanje zavičajne teritorije, tako da su često i masovno napuštali odrede. (B. Petranović, Srbija u drugom ..., 184)

⁹² Od svih stradalih civila Okupirane Srbije, 36,89% je izgubilo život u 1941. godini. Najveći deo stradalih civila 1941. godine potiče iz Severozapadne Srbije 26,75%, Beogradskog regiona 18,04%, Centralne Srbije 17,85% i Jugozapadne Srbije 16,94%. Time sa teritorija na kojima je ustanak bio najrazvijeniji potiče 79,58% stradalih civila 1941. godine, a one su u populaciji Okupirane Srbije učestvovala sa 42,94%. Polovina stradalih civila Okupirane Srbije 1941. godine (51,81%) je izgubilo život u oktobru.

⁹³ Do kraja proleća 1942. godine eliminacijom delova Kosmajskog, Valjevskog, 1. šumadijskog odreda i Posavskog odreda, partizanski pokret je na području zapadne Srbije i Šumadije gotovo u potpunosti uništen. (*Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941 -1945*, Knjiga I, 213-215.) Veći deo gubitaka partizanskog pokreta sa ovog područja u 1942. i 1943. godini predstavljaju stradali partizani koji su se kao glavnina snaga pokreta sa Vrhovnim štabom izvukli u Bosnu, a zatim prošli ratni put 1. i 2. proleterske brigade. O borbenom putu brigada videti Miloš Vuksanović, *Prva proleterska brigada*, Beograd, 1981, Sredoje Urošević, *Druge proleterske brigade, Ratovanje i ratnici*, Beograd, 1988.

⁹⁴ Formiranje slobodne teritorije na jugoistoku Srbije pokrenulo je početkom 1942. godine ofanzivom združenih snaga 1. bugarskog okupacionog korpusa, Nemaca, SDS-a, SDK-a i četnika Koste Pećanca koja se u fazama odvijala gotovo čitavu godinu. U tim akcijama uništeni su Leskovački i Jablanički odred, dok su Nišavski, Babički, Rasinski, Toplički, Ozrenski i Jastrebački odredi pretrpeli znatne gubitke. Pokret se na ovom području oporavio krajem 1942. i početkom 1943. godine formiranjem 1. Južnomoravskog odreda. Živojin Nikolić – Brka, *Jugoistočna Srbija u narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji 1941 - 1945*, Beograd, 1979, 115-289.

Srbije i formiranju fronta u Sremu podneli su Beogradski region, Severozapadna i Centralna Srbija i delovi Istočne i Južne Srbije iz kojih je poticalo tri četvrtina (73,20%) stradalih partizana 1944. godine. S obzirom na učešće ovih pet regiona u populaciji Okupirane Srbije od 54,93%, njihovo realno stradanje je 2,24 puta veće od gubitaka pripadnika pokreta iz ostalih pet regiona. Popunjavanje pridošlih jedinica iz drugih delova Jugoslavije u oslobođenoj Srbiji vršeno je u njenim demografski najjačim delovima, Centralnoj, Severoistočnoj i Severozapadnoj Srbiji, pa su ovi regioni pretpeli najveće gubitke tokom 1945. godine.⁹⁵ Iz ova tri regiona poticalo je 54,86% stradalih partizana u borbama za oslobođenje Jugoslavije 1945. godine iako su u populaciji učestvovali sa 39,17%, čime je njihovo realno stradanje bilo 1,88 puta veće u odnosu na gubitke partizana iz ostalih delova Okupirane Srbije.

Proklamovana nacionalna ravnopravnost partizanskog pokreta doprinela je da se u njemu okupe sve nacionalnosti koje su živele na teritoriji Okupirane Srbije. Kao

⁹⁵ Organi vojnopozadinskih vlasti u Srbiji sprovodili su mobilizaciju ljudstva za NOVJ. Samo je Kragujevačka vojna oblast (5 vonih područja: beogradsko, kragujevačko, jagodinsko, požarevačko, zaječarsko) do 15. januara 1945. godine mobilisala 116.000 ljudi. Od 32 brigade formiranih na teritoriji Okupirane Srbije tokom 1944. godine samo su četiri, kao samostalne jedinice, formirane u ovim regionima, 21. (2. šumadijska), 22. (Kosmajska), 31. i 32. (Mačvanska) srpska brigada. Od formiranja srpsko-šumadijske divizije „potrebnog iz političkih i vojnih razloga“ na kosmajsko – valjevskom području se brzo odustalo, nakon čega usledila izričita zabrana njenog formiranja i brigade su, uprkos protivljenja GŠ NOV i PO Srbije, raspoređene u već postojećim divizijama. ZNOR, II – 14, 171, 214, 216, 222. Od njih je 21. ušla u sastav 5. krajske divizije (brigada je rasformirana januara 1945. godine), 22. je ušla u sastav 5. krajske, a zatim 6. ličke divizije, dok su 31. i 32. postale deo 21. srpske divizije (31. se privremeno nalazila u sastavu 36. vojvođanske divizije). Iz ova tri i Beogradskog regiona prikupljeno je ljudstvo za formiranje pet brigada NO koje su ušle u sastav 4. i 5. divizije NO. Sve ostale brigade, koje su formirane u Južnoj i Istočnoj Srbiji (26), ušle su u sastav novoformiranih srpskih divizija. (N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 378, 734-744, 768-770) Primera radi, nakon popune u Beogradu novomobilisanim ljudstvom iz Srbije, 6. lička divizija je imala potpuno promenjenu strukturu boraca u kojoj su apsolutnu većinu činili novopridošli borci, a kojih je bilo 8 puta više od Ličana koji su zadržali komandne funkcije u diviziji. Oko broja primljenih boraca podaci variraju između 10 i 18 hiljada (deo novih boraca je prosleđen drugim jedinicama), ali je po upućivanu na Srmski front brojala 16.000 boraca. (Đorđe J. Orlović, *Šesta lička proleterska divizija*, Beograd, 1990, 459-465) Nakon popune u Beogradu ljudstvom iz Srbije 5. krajska divizija je pri upućivanju na Sremski front imala oko 12.000 boraca. Milutin Morača, *Peta krajska divizija*, Beograd, 1985, 297-299. Neke jedinice, poput 11. krajske su popunjavane direktno na frontu. Dužan D. Samardžija, *Jedanaesta krajska NOU divizija*, Beograd, 1987, 248. Neke divizije su već u septembru i oktobru 1944. godine pounjavane borcima iz centralne Srbije, poput 17. istočnobosanske divizije koja je popunjena u reonu Užica i Kragujevca čime je učestvovala svojom brojnošću. Gligo Mandić, *17. istočnobosanska NOU divizija*, Beograd, 1976, 251-252, 268. Popunjavanje 2. proleterske brigade i divizije vršeno je više puta u Jablanici, okolini Kruševca i Gornjeg Milanovca, te mobilisanim ljudstvom iz Kraljeva, Čačka i Mačve. S. Urošević, *Друга пролетерска*, 513-514. Prva proleterska brigada odnosno divizija je popunjavana novim borcima u reonu Valjeva, a najvećim delom u Beogradu. M. Vuksanović, *Prva proleterska*, 372, 383. U ovim regionima su popunjavane i jedinice koje su došle sa juga Srbije. Tako je na primer, 18. (toplička) brigada iz sastava 25. divizije mobilizacijom i prihvatanjem dobrovoljaca uvećala svoj sastav 7 puta u Severostočnoj Srbiji oktobra 1944. godine. Krstivoje Milosavljević, *Осамнаеста српска бригада*, Beograd, 1989, 25, 131-133.

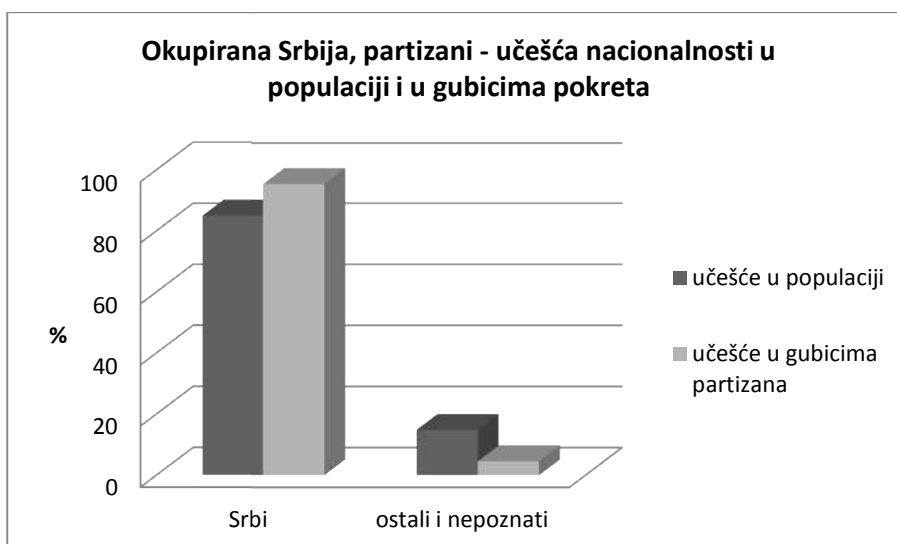
dominantan narod na ovoj teritriji Srbi su bili najbrojniji među stradalim partizanima. U gubicima partizanskog pokreta predstavljaju 93,98% stradalih, što je nešto više od njihovog učešća u populaciji koje iznosi 85,06%.⁹⁶ Zajedno sa Crnogorcima i Makedoncima gubici dostižu učešće od 95,37%, te je njihovo učešće u gubicima pokreta 1,12 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji Okupirane Srbije. Od ostalih nacionalnosti samo su Hrvati i Slovenci dostigli i prebacili učešće u gubicima pokreta u odnosu na zastupljenost u populaciji. Učešće Mađara, Albanaca, i Muslimana u gubicima partizanskog pokreta je višestruko manja od njihove zastupljenosti u populaciji. S obzirom na zastupljenost u stanovništvu Okupirane Srbije gubici partizana srpske nacionalnosti bili su realno 3,62 puta veći od učešća svih ostalih nacionalnosti zastupljenih u pokretu.

grafikon 28

grafikon 29

⁹⁶ Popis stanovništva iz 1931. godine koji je poslužio kao osnova za izračunavanje nacionalne strukture Okupirane Srbije ne pruža mogućnost izdvajanja pripadnika crnogorske i makedonske nacionalnosti te su stoga uračunati zajedno sa Srbima.

Partizanski pokret na teritoriji okupirane Srbije je uspeo da okupi različite narode u svojim redovima ali njihovo angažovanje nije bilo jednako u svim periodima rata. Dinamika i intezitet stradanja različitih nacionalnosti u partizanskim pokretu okupirane teritorije su varirali tokom rata.

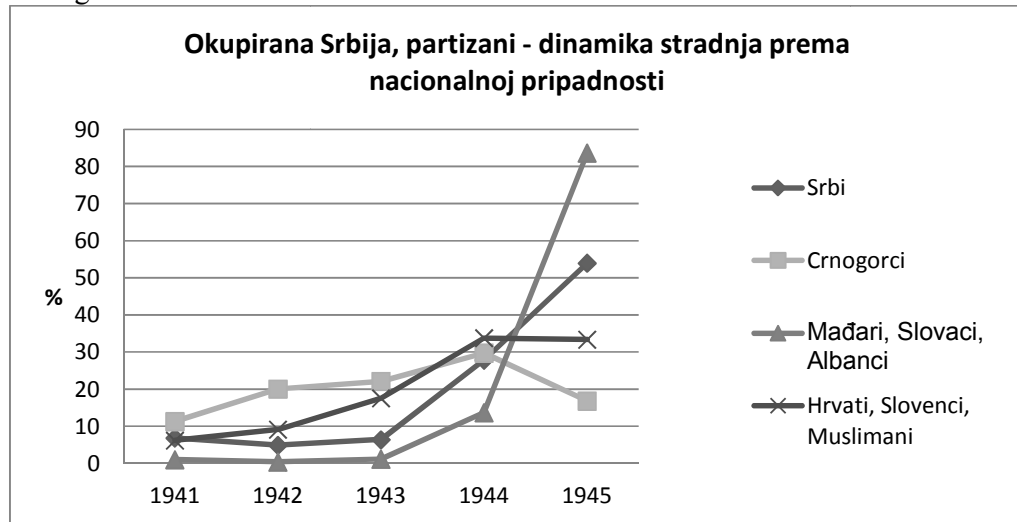
tabela 35 – Okupirana Srbija, partizani – nacionalna struktura prema godinama stradanja

Okup.Srbija - partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	36.613	2.516	6,87	1.786	4,88	2.341	6,39	10.202	27,86	19.768	53,99
%	93,98	94,76	//	91,31	//	90,25	//	94,34	//	94,41	//
Crnogorci	434	49	11,29	87	20,05	96	22,12	129	29,72	73	16,82
%	1,11	1,84	//	4,96	//	3,70	//	1,19	//	0,35	//
Mađari	368	6	1,63	1	0,27	2	0,54	33	8,97	326	88,59
%	0,94	0,22	//	0,05	//	0,08	//	0,31	//	1,56	//
Hrvati	280	20	7,14	27	9,64	49	17,50	98	35,0	86	30,71
%	0,72	0,75	//	1,38	//	1,89	//	0,91	//	0,41	//
Albanci	236	2	0,85	1	0,42	6	2,54	54	22,88	173	73,31
%	0,61	0,08	//	0,05	//	0,23	//	0,50	//	0,83	//
Slovaci	162	--	--	1	0,62	1	0,62	18	11,11	142	87,65
%	0,42	--	//	0,05	//	0,04	//	0,17	//	0,68	//
Slovenci	143	9	6,29	11	7,69	27	18,88	43	30,07	53	37,06
%	0,37	0,34	//	0,56	//	1,04	//	0,40	//	0,25	//
Muslimani	113	4	3,54	11	9,73	18	15,93	40	35,40	40	35,40
%	0,29	0,15	//	0,56	//	0,69	//	0,37	//	0,19	//
Makedonci	108	7	6,48	11	10,18	10	9,26	51	47,22	29	26,85
%	0,28	0,26	//	0,56	//	0,38	//	0,47	//	0,14	//
Ost. i nep.	500	42	8,40	20	4,00	44	8,80	146	29,20	248	49,60
%	1,28	1,58	//	1,02	//	1,70	//	1,35	//	1,18	//

Ukupno	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75
--------	--------	-------	------	-------	------	-------	------	--------	-------	--------	-------

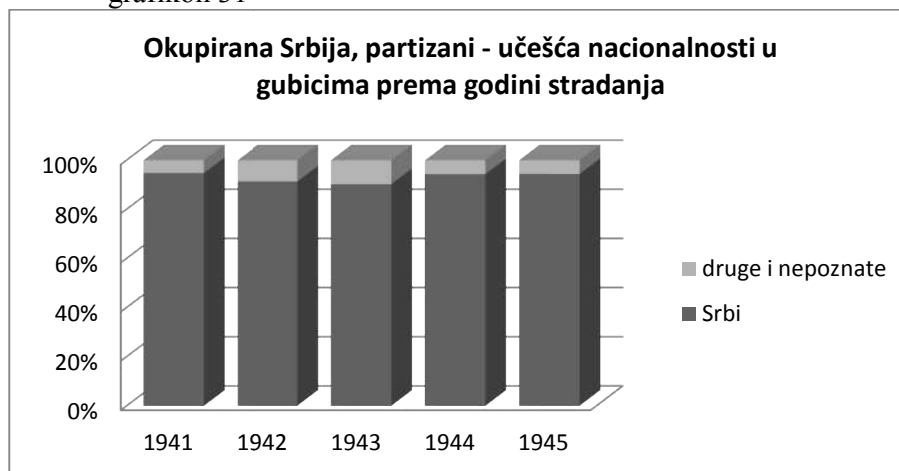
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 30

Svojom dominantnošću u populaciji i partizanskom pokretu srpski narod određuje dinamiku stradanja čitavog pokreta. Neraskidivo povezani sa njima Crnogorci stradali u partizanskom pokretu imaju specifičnost da ih je više od polovine (53,46%) izgubilo život u prve tri godine rata. U istom periodu izgubila je život po trećina Hrvata i Slovenaca (34,29% odnosno 32,87%) stradalih u partizanima. Nevoljni da se priključe pokretu od početka rata, većinski zadovoljni rešenjem podeljene Jugoslavije, Mađari, Albanci i Slovaci su se tek poslednje dve godine rata, dobrovoljno ili kroz mobilizaciju, masovnije priključili pokretu, te je dominantna većina njih izgubila život u poslednjoj godini rata.

grafikon 31

Srbi (sa Crnogorcima i Makedoncioma), tokom čitavog rata imaju učešće među stradalim partizanima koje je oko 95%.⁹⁷ Jedinsteveni u otporu i neraskidivo vezani u stradanju kod ova tri naroda su приметne izvesne razlike. Učešće Srba je najveće u prvoj i poslednje dve godine rata, dok u 1942. i 1943. godini, zbog sloma ustanka, gubitka slobodne teritorije, prelaska na gerilski oblik ratovanja, svesti o razmerama represalija koje je okupator sprovodio nad civilnim stanovništvom srpske nacionalnosti, dolazi do pada njihovog učešća među stradalim partizanima. U tom periodu dolazi do povećanog učešća u gubicima partizanskog pokreta kod Crnogoraca i Makedonaca koji su nadomestili manjak srpske komponente u pokretu, ali i Hrvata u Slovenaca čije učešće u gubicima višestruko prevazilazi (u 1943. godini kod Hrvata 2,39 puta i Slovenaca 4 puta) njihovu zastupljenost u populaciji Okupirane Srbije. U istom periodu partizani muslimanske nacionalnosti su imali svoje najveće učešće među stradalim pripadnicima pokreta, ali je ono bilo 1,16 puta manje od njihove zastupljenosti u stanovništvu.⁹⁸ Zapaženije gubitke u gubicima pripadnika partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije Mađari, Albanci i Slovaci su ostvarili u poslednjoj godini rata, ali je ono daleko ispod njihovog udela u populaciji ove teritorije.⁹⁹

Beograd, prestonica bivše države, sada glavni grad novoformirane administrativne celine, vojni i upravni centar, kako okupatora tako i kolaboracionističkog režima, sve do oslobađanja 1944. godine, najveći urbani centar regiona i države, tokom čitavog rata je bio neiscrpan izvor ljudstva partizanskog pokreta. Stradali pripadnici Beogradskog regiona su u gubicima partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije imali 1,32 puta veće učešće nego što je zastupljenost stanovništva regiona u populaciji ove teritorije. Među stradalim partizanima Beogradskog regiona prisutni su pripadnici svih nacionalnih grupa koje je su u njemu živele kao najvećem urbanom, administrativnom, ekonomskom centru Jugoslavije. Najbrijniji su Srbi sa 87,18 %, dok su u populaciji regiona bili zastupljeni sa 82,67%, čime je njihovo učešće u gubicima pokreta tek nešto veće od zastupljenosti u populaciji. U partizanima stradali

⁹⁷ Prve, druge i predposlednje godine veće je od 96%, a u 1943. godini iznosi 94,33 i poslednje godine 94,90%.

⁹⁸ Učešće Muslimana u gubicima pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije okupirane Srbije na početku i kraju rata bilo je 5,33 odnosno 4,21 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji.

⁹⁹ Učešće Mađara u gubicima pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije okupirane Srbije na kraju rata bilo je 1,72 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji, Albanaca 1,81 puta i Slovaka 1,31puta manje.

Srbi Beogradskog regiona predstavljaju 11,49% svih sunarodnika iz Okupirane Srbije stradalih u partizanima. S obzirom da je Srbi ovog regiona čine 9,14% nacionalnog korpusa u Okupiranoj Srbiji, to je njihovo učešće u gubicima partizanskog pokreta 1,26 puta veće od njihove zastupljenosti u nacionalnom korpusu ove teritorije. Hrvati i Slovenci stradali u partizanskom pokretu imali su učešće u gubicima približno njihovoj zastupljenosti u stanovništvu regiona.¹⁰⁰ Među stradalim partizanima Beogradskog regiona nalazi se 73,14% svih stradalih Makedonaca u partizanima iz Okupirane Srbije, 57,86% Hrvata, 53,85% Slovenaca i 45,16% Crnogoraca. Dinamika i intezitet stradanja različitih nacionalnosti u partizanskim pokretu iz Beogradskog regiona varira tokom rata.

tabela 36 – Okupirana Srbija, partizani Beogradski region – nacionalna struktura prema godini stradanja

Beogradski region	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	4.208	242	5,75	315	7,49	483	11,48	1.329	31,58	1.839	43,70
%	87,18	85,82	//	81,19	//	78,41	//	86,13	//	92,04	//
Crnogorci	196	17	8,67	48	24,49	54	27,55	53	27,04	24	12,24
%	4,06	6,03	//	12,37	//	8,77	//	3,43	//	1,20	//
Hrvati	162	8	4,94	10	6,17	33	20,37	66	40,74	45	27,78
%	3,36	2,84	//	2,58	//	5,36	//	4,28	//	2,25	//
Makedonci	79	3	3,80	4	5,06	8	10,13	40	50,63	24	30,38
%	1,64	1,06	//	1,03	//	1,30	//	2,59	//	1,20	//
Slovenci	77	1	1,30	5	6,49	18	23,38	24	31,17	29	37,66
%	1,60	0,35	//	1,29	//	2,92	//	1,56	//	1,45	//
Ost. i nep.	105	11	10,48	6	5,71	20	19,05	32	30,48	37	35,24
%	2,17	3,90	//	1,55	//	3,25	//	2,07	//	1,85	//
Ukupno	4.827	282	5,84	388	8,04	616	12,76	1.543	31,97	1.998	41,39

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Svojom brojnošću među stradalim partizanima Srbi su odredili dinamiku stradanje čitavog regiona. Kod u partizanima stradalih Srba Beogradskog regiona postojao je nominalni rast stradanja tokom čitavog rata, stime što ih je tri četvrtine (75,28%) izgubilo život poslednje dve godine rata.¹⁰¹ Crnogorci iz Beogradskog regiona su se od početka rata masovno uključuju u pokret i do predposlednje godine rata imali

¹⁰⁰ Treba imati u vidu da se deo Hrvata, Slovenaca, Makedonaca, Crnogoraca, pa i Srba iz drugih delova Jugoslavije koji su do rata živeli na teritoriji koja je ušla u sastav Okupirane Srbije, nakon sloma države vratio u svoje zavičaje gde su se priključili partizanima na tanošnjim teritorijama, te se ne mogu smatrati pripadnicima partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije.

¹⁰¹ Njihovo realno stradanje, s obzirom na period rata u prvoj i poslednjoj godini rata, 1942. godine 1,53 puta manje u odnosu na predhodnu, dok je realno stradanje poslednje godine rata 3,69 puta veće nego u 1944. godini.

stalni rast gubitaka,¹⁰² i jedina su nacionalna grupa koja je u u prve tri godine rata imala tri petine gubitaka (60,71%). Partizani hrvatske i slovenačke nacionalnosti iz Beograskog regiona zanačajnije gubitke u okviru svojih nacionalnih grupa imali su od 1943. godine, s time što ih je po dve trećine, 68,52 Hrvata odnosno 68,83% Slovenaca, izgubio živote u poslednje dve godine rata, a u istom periodu je u partizanima stradalo i 81,01% Makedonaca iz ovog regiona.¹⁰³

Učešće u partizanima stradalih Srba Beogradskog regiona u gubicima pokreta ove teritorije se tokom čitavog rata kretalo u ravni sa njihovom zastupljenošću u populaciji, stime što je prve i dve poslednje godine rata bilo nešto iznad, a druge i srednje godine rata nešto ispod.¹⁰⁴ Sa jako izraženim slobodarskim duhom u partizanima stradali Crnogorci su u prve tri godine rata imali učešće koje višestruko prevazilazi njihovu realnu zastupljenost u populaciji. Pad učešća Srba u učešću u gubicima 1942. i 1943. godine je doveo do rasta učešća partizana hrvatske, slovenačke i makedonske nacionalnosti.

U tri regiona, Severozapadnoj, Zapadnoj i Centralnoj Srbiji, u kojima je srpski narod imao učešće iznad 97% u tamošnjoj populaciji, nacionalna struktura stradalih partizana iz njih odgovarala je nacionalnoj zastupljenosti Srba u njihovom stanovništvu. U partizanima stradali Srbi iz ova tri regiona predstavljali su 41,23% svih sunarodnika Okupirane Srbije stradalih u pokretu. S obzirom da su Srbi iz ova tri regiona predstavljali 37,60% nacionalnog korpusa u Okupiranoj Srbiji, njihovo učešće u stradanju sunarodnika u partizanima bilo je 1,10 puta veće od njihove zastupljenosti u srpskom narodu ove teritorije. Pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti ova tri regiona su imali sličnu brojnost u stradanju, ali je njihova zastupljenost bila najveća među partizanima Zapadne Srbije, koje je bilo nešto iznad njihove zastupljenosti u populaciji regiona. Razlike u dinamici i intezitetu stradanja tokom rata postoje u okviru iste nacionalnosti, kao i među različitim nacionalnostima.

¹⁰² Iako su u poslednjoj godini rata imali pad udela u stradanju od 2,21puta, njihovi gubici su u poslednjoj godini rata koja je trajala samo 4,5 meseca realno 1,21 puta veći nego u 1944. godini.

¹⁰³ U Beogradu je nakon oslobođenja formiran bataljon „Jane Sandanski“ od tamošnjih Makedonaca, kome je priključen izvestan broj Albanaca i Muslimana, te je ušao u sastav 6. ličke divizije. Đ. J. Orlović, *Šesta lička proleterska divizija*, 461.

¹⁰⁴ Učešće je 1943.godine bilo 1,05 puta manje od zastupljenosti u populaciji, a 1945. godine 1,11 puta veće.

tabela 37 – Okupirana Srbija, partizani, Severozapadna Srbija – nacionalna struktura prema godini stradanja

Sever.-zap. Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	7.142	688	9,63	311	4,35	248	3,47	2.146	30,05	4.019	56,27
%	98,12	98,29	//	95,11	//	97,25	//	98,94	//	99,06	//
Ost. i nep.	96	12	12,50	16	16,67	7	7,29	23	23,96	38	39,58
%	1,28	1,71	//	4,89	//	2,75	//	1,06	//	0,94	//
Ukupno	7.508	700	9,32	327	4,35	255	3,40	2.169	28,89	4.057	54,04

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 38 – Okupirana Srbija, partizani, deo Zapadne Srbije – nacionalna struktura prema godini stradanja

deoZapadne Srbije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	2.388	632	26,47	236	9,88	273	11,43	392	16,42	855	35,80
%	96,52	95,18	//	96,33	//	96,47	//	96,31	//	97,71	//
Ost. i nep.	86	32	37,21	9	10,46	10	11,63	15	17,44	20	23,26
%	3,48	4,82	//	3,67	//	3,53	//	3,69	//	2,29	//
Ukupno	2.474	664	26,84	245	9,90	283	11,44	407	16,45	875	35,37

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 39 – Okupirana Srbija, partizani, Centralna Srbija – nacionalna struktura prema godini stradanja

Centralna Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	5.567	371	6,66	204	3,66	336	6,04	1.446	25,97	3.210	57,66
%	98,55	96,87	//	94,44	//	96,28	//	98,50	//	99,29	//
Ost. i nep.	82	12	14,63	12	14,63	13	15,85	22	26,83	23	28,05
%	1,45	3,13	//	5,56	//	3,72	//	1,50	//	0,71	//
Ukupno	5.649	383	6,78	216	3,82	349	6,18	1.468	25,99	3.233	57,23

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Apsolutna dominacija Srba u stanovništvu usloвила je da dinamika stradanja partizana ove nacionalnosti određuje dinamiku stradanja pripadnika pokreta čitavih regiona. Više od četvrtine stradalih partizana ove nacionalnosti iz Zapadne Srbije je izgubila život u ustanku 1941. godine, čime se ona razlikuje od ostalih dva regiona. Iako je svim regionima svojstven pad u stradanju Srba nakon ustanka, u Zapadnoj Srbiji je u prve tri godine rata život izgubila gotovo polovina (47,78%) partizana ove nacionalnosti, dok je u istom periodu stradal po šestina njihovih sunarodnika iz Severozapadne (17,45%) i iz Centralne Srbije (16,36%), čime je udeo stradalih iz Zapadne Srbije bio bilo 2,73 odnosno 2,92 puta veći. U sva tri regiona su pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti stradali većinski ili u značajnom delu u prve tri godine rata, Zapadnoj 59,30%, Centralnoj 45,11% i Severozapadnoj Srbiji 36,46%.

Učešće u partizanima stradalih Srba Severozapadne i Centralne Srbije u gubicima pokreta ovih regiona se tokom čitavog rata kretalo u ravni sa njihovom zastupljenošću u populaciji, stime što je prve i poslednje dve godine rata bilo isto ili nešto iznad, a druge i srednje godine rata nešto ispod. Pad u učešću Srba u drugoj i trećoj godini rata izazvao je povećano učešće pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti koje je u Severozapadnoj Srbiji bilo 2,98 i 1,68 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji, dok je u Centralnoj Srbiji ono u istom periodu bilo 2,28 i 1,53 puta veće. U Zapadnoj Srbiji učešće u partizanima stradalih Srba je uprve četiri godine rata bilo neznatno ispod njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona. To je dovelo do većeg učešća pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti koje iznad zastupljenosti u populaciji, najviše prve godine rata kada je ono 1,61 puta veće.¹⁰⁵

Srbi su u četiri regiona, na istoku i jugu Okupirane Srbije, imali apsolutnu dominaciju među stradalim partizanima. S obzirom na učešće Srba u populaciji ovih regiona, bila je različita zastupljenost ove nacionalne grupe u gubicima partizanskog pokreta u njima, tako da su u Severoistočnoj, delu Istočne i Jugozapadnoj Srbiji imali veće učešće u gubicima pokreta od njihovog učešća u stanovništvu, dok je u delu Južne Srbije učešće u gubicima bilo nešto manje. Suprotno Srbima, kod pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti učešće u gubicima partizana bilo je u tri regiona manje od njihove zastupljenosti u njihovom stanovništvu,¹⁰⁶ dok je u delu Južne Srbije bilo nešto veće (1,54 puta). U gubicima Srba u partizanskom pokretu sa teritorije Okupirane Srbije, stradali partizani ove nacionalnosti iz ova četiri regiona učestvovali su sa 40,39%, što je bilo 1,09 puta manje od dela srpskog nacionalnog korpusa koji je živio u njima.¹⁰⁷ Dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta različitih nacionalnosti u ovim regionima nije bila jednaka, kao u okviru iste nacionalnosti, tako ni među samim nacionalnostima.

¹⁰⁵ Od svih u ustanku stradalih pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti ova tri regiona 57,15% je poticalo iz Zapadne Srbije.

¹⁰⁶ U Severozapadnoj i delu Istočne Srbije učešće je bilo 3,11 odnosno 3,50 puta manje, dok je u Jugozapadnoj Srbiji bilo 1,40 puta manje.

¹⁰⁷ Regionalne razlike u zastupljenosti Srba u gubicima partizana i populaciji postojale su i u ova četiri regiona. Gubitak partizana srpske nacionalnosti iz Severoistočne Srbije, iz koje je poticalo 15,76% u partizanima stradalih Srba Okupirane Srbije, bio je 1,09 puta veći od dela srpskog nacionalnog korpusa koji je živio u njoj, dok je gubitak u delu Južne Srbije, iz koje je poticalo 6,98% sunarodnika stradalih u pokretu, bio 1,26 puta manji od dela srpskog naroda koji je živio u njoj.

tabela 40 – Okupirana Srbija, partizani, Severoistočna Srbija – nacionalna struktura prema godini stradanja

Sever.-ist. Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	5.769	222	3,85	136	2,36	237	4,11	1.038	17,99	4.136	71,69
%	97,96	95,28	//	95,10	//	94,80	//	97,28	//	98,57	//
Ost. i nep.	120	11	9,17	7	5,83	13	10,83	29	24,17	60	50,0
%	2,04	4,72	//	4,90	//	5,20	//	2,72	//	1,43	//
Ukupno	5.889	233	3,96	143	2,43	250	4,24	1.067	18,12	4.196	71,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 41 – Okupirana Srbija, partizani, deo Istočne Srbije – nacionalna struktura prema godini stradanja

Istočna Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	4.238	82	1,93	149	3,52	152	3,59	1.405	33,15	2.450	57,81
%	97,96	94,25	//	95,51	//	95,0	//	96,70	//	98,83	//
Ost. i nep.	97	5	5,15	7	7,22	8	8,25	48	49,48	29	29,90
%	2,04	5,75	//	4,49	//	5,0	//	3,30	//	1,17	//
Ukupno	4.335	87	2,01	156	3,60	160	3,69	1.453	33,52	2.479	57,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 42 – Okupirana Srbija, partizani, deo Jugozapadne Srbije – nacionalna struktura prema godini stradanja

Jugo - zap. Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	2.227	166	7,45	77	3,46	151	6,78	544	24,43	1.289	57,88
%	94,85	95,40	//	86,52	//	87,79	//	93,31	//	96,92	//
Ost. i nep.	121	8	6,61	12	9,92	21	17,36	39	32,23	41	33,88
%	5,15	4,60	//	13,48	//	12,21	//	6,69	//	3,08	//
Ukupno	2.348	174	7,41	89	3,79	172	7,33	583	24,93	1.330	56,64

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 43 – Okupirana Srbija, partizani, deo Južne Srbije – nacionalna struktura prema godini stradanja

deo Južne Srbije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	2.555	49	1,92	276	10,80	314	12,29	1.226	47,98	690	27,01
%	95,51	90,74	//	94,52	//	95,15	//	95,56	//	96,37	//
Ost. i nep.	120	5	4,17	16	13,33	16	13,33	57	47,50	26	21,67
%	4,49	9,26	//	5,48	//	4,85	//	4,44	//	3,63	//
Ukupno	2.675	54	2,02	292	10,92	330	12,34	1.283	47,96	716	26,77

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

I u ova četiri regiona apsolutna dominacija Srba među stradalim partizanima uslovljava da njihova dinamika stradanja određuje dinamiku stradanja čitavog regiona. U delu Istočne i Jugozapadnoj Srbiji više od polovine Srba stradalih u partizanima je izubio život tokom poslednje godine rata, a u Severoistočnoj Srbiji njihov udeo dostiže

gotovo tri četvrtine (71,69%), dok je u delu Južne Srbije polovina (47,98%) stradala u vreme oslobađanja Srbije 1944. godine. U Severoistočnoj i Jugozapadnoj Srbiji, u kojima je ustanak bio razvijeniji, postoji u 1942. godini izrazito smanjenje stope smrtnosti od 3,26 odnosno 4,31 puta, nakon čega dolazi do rasta stradanja srpske komponente u partizanima. U druga dva regiona, koja nisu imale značajnije stradanje u ustanku, primetna je stagnacija stradanja u Istočnoj Srbiji, dok je u delu Južne Srbije pokret doživeo uspon te su gubici Srba realno uvećani 2,81 puta, sa daljim rastom gubitaka u oba regiona u narednom periodu rata.¹⁰⁸ Pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su u sva četiri regiona imali dosta veće strdanje u prve tri godine rata od Srba i ono se kreće od petine gubitaka (20,62%) u delu Istočne Srbije do trećine (33,89%) u Jugozapadnoj Srbiji, s tim ešto je i kod njih najveći deo izgubio živote u poslednje dve godine rata.

U Severoistočnoj i delu Istočne Srbije učešće stradalih Srba u partizanima je tokom čitavog rata bilo iznad njihove zastupljenosti u populaciji ovih regiona sa tendencijom stalnog rasta do kraja rata. Suprotne tendencije, dakle, smanjivanje učešća u gubicima u drugoj polovini rata, su prisutne kod u partizanima stradalih pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti ova dva regiona, koji ni u jenom periodu rata nisu dostigli svoju zastupljenost u stanovništvu. Partizani srpske nacionalnosti su u Jugozapadnoj Srbiji imali u prvoj i poslednje dve godine rata veće učešće u gubicima nego što je njihova zastupljenost u populaciji regiona, dok je u drugoj i trećoj godini to učešće bilo manje. Smanjeno učešće Srba u gubicima partizanskog pokreta u ovom periodu dovelo je do povećanja učešća pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti koje je tada 1,86 odnosno 1,69 puta veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona. Partizani srpske nacionalnosti iz dela Južne Srbije su uz stalni rast tek poslednje godine rata dostigli učešće u gubicima koje je izjednačeno sa njihovom zastupljenošću u populaciji regiona.¹⁰⁹ Učešće pripadnika drugih nacionalnosti je u prvim godinama rata bilo višestruko veće (3,17 puta u 1941. godini) od njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona, da bi se u poslednjoj godini rata učešća približno izjednačila.

¹⁰⁸ Rast u delu Južne Srbije je bio daleko veći, tako da je gotovo četvrtina partizana srpske nacionalnosti (23,09%) izgubila život tokom 1942. i 1943. godine, što je višestruko više od udela stradalih ostala 3 regiona u ovom periodu.

¹⁰⁹ U prvoj godini rata ono je bilo 1,07 puta manje, a već u narednoj 1,03 puta manje.

Banat i deo KiM, dva regiona na severu i jugu Okupirane Srbije čiji su većinski ili značajni delovi populacije bili zadovoljni sa novonastalim stanjem i nisu učestvovali u formiranju partizanskog pokreta, su u gubicima pokreta imali manje učešće od njihove zastupljenosti u populaciji, 2,14 odnosno 2,13 puta. U oba regiona, u kojima su Srbi činili po dve petine populacije (u Banatu pojedinačno najveća nacionalna grupa, dok su na delu KiM bili manjinsko stanovništvo), učešće u gubicima pokreta je veće od njihovog učešća u populaciji, 1,68 puta u Banatu i 1,29 puta u delu KiM.¹¹⁰ Učešće Mađara među stradalim partizanima Banata bilo je 1,33 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji, dok je učešće Slovaka bilo približno isto. Na delu KiM u sastavu Okupirane Srbije učešće u partizanima stradalih Albanaca je bilo 1,17 puta manje od zastupljenosti ovog naroda u stanovništvu regiona. U partizanima stradali Srbi ova dva regiona predstavljali su 5,61% odnosno 0,63% gubitaka sunarodnika iz Okupirane Srbije stradalih u partizanskom pokretu, što je bilo 1,41 odnosno 1,87 puta manje od njihove zastupljenosti u nacionalnom korpusu ove teritorije. Različite nacionalnosti koje su sačinjavale partizanski pokret u ovim regionima su imale drugačiju dinamiku i intenzitet stradanja.

tabela 44 – Okupirana Srbija, partizani, Banat – nacionalna struktura prema godini stradanja

Banat	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	2.062	41	1,99	63	3,06	119	5,77	620	30,07	1.219	59,12
%	74,01	85,42	//	85,14	//	90,84	//	86,35	//	67,16	//
Mađari	343	4	1,17	1	0,29	1	0,29	28	8,16	309	90,09
%	12,31	8,33	//	1,35	//	0,76	//	3,90	//	17,02	//
Slovaci	155	--	--	1	0,64	--	--	15	9,68	139	89,68
%	5,56	--	//	1,35	//	--	//	2,09	//	7,66	//
Ost. i nep.	226	3	1,33	9	3,98	11	4,87	55	24,34	148	65,49
%	8,11	6,25		12,16	//	8,40		7,66	//	8,15	//
Ukupno	2.786	48	1,72	74	2,66	131	4,70	718	25,77	1.815	65,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 45 – Okupirana Srbija, partizani, deo KiM – nacionalna struktura prema godini stradanja

deo KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Albanci	217	2	0,92	1	0,46	4	1,84	46	21,20	164	75,58
%	46,57	6,67	//	3,85	//	8,33	//	37,40	//	68,62	//

¹¹⁰ U slučaju dela KiM je računato učešće u stradalim partizanima pripadnika srpske i crnogorske nacionalnosti.

Srbi	187	23	12,30	19	10,16	28	14,97	56	29,95	61	32,62
%	40,13	76,67	//	73,08	//	58,33	//	45,53	//	25,52	//
Crnogorci	45	3	6,67	6	13,33	12	26,67	14	31,11	10	22,22
%	9,66	10,0	//	23,08	//	25,00	//	11,38	//	4,18	//
Ost. i nep.	17	2	11,76	--	--	4	23,53	7	41,18	4	23,53
%	3,65	6,67	//	--	//	8,33	//	5,69	//	1,67	//
Ukupno	466	30	6,44	26	5,58	48	10,30	123	26,39	239	51,29

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Nemogućnost da se u Banatu organizuje ustanak širokih razmera, usled nepovoljnog terena i demografske strukture stanovništva, kao i pogrešne procene o primenjenoj taktici u početnoj fazi rata, uslovalo je da je najveći broj stradalih partizana izgubio život poslednje dve godine rata i ovo je karakteristika svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu. Pripadnici pokreta srpske nacionalnosti sa pripadnicima ostalih i nepoznatih nacionalnosti održavali su pokret u prve tri godine rata te je njihov udeo u gubicima u tom periodu bio 6,18 odnosno 5,82 puta veći od udela stradalih Mađara u tom periodu. Dinamika stradanja Srba i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti pokazuje da su oni u nešto većem broju u odnosu na ostale stradali u 1944. godini, dok su gotovo svi Mađari i Slovaci u partizanima izgubili život u poslednjoj godini rata. Na delu KiM u okviru Okupirane Srbije polovina stradalih partizana je izgubila život poslednje godine rata, ali stradanje nije bilo jednako za sve nacionalnosti. Tri četvrtine gubitaka Albanaca je stradalo u poslednjoj godini rata, dok je gotovo polovina Crnogoraca (46,67%) i više od trećine Srba (37,43%) izgubila živote u prve tri godine rata. Čvrsto povezani sa pokretom u Srbiji čiji su sastavni deo bili partizani srpske nacionalnosti iz ovog dela KiM u 1942. godini imali su realno 2,62 puta manju stopu smrtnosti u poređenju sa ustankom, nakon čega dolazi do rasta stradanja, dok je kod Crnogoraca održan isti nivo stradanja u prve dve godine rata, sa rastom u potonjem periodu.

Čineći okosnicu partizanskog pokreta, Srbi iz Banata stradali kao njegovi pripadnici predstavljali su apsolutnu većinu u gubicima tokom čitavog rata čineći čak 90,84% svih stradalih 1943. godine, što je bilo 2,06 puta više od njihove zastupljenosti u populaciji regiona. Značajnije učešće među stradalima Mađari i Slovaci su ostvarili tek u poslednjoj godini rata, kada njihova zastupljenost među stradalim partizanima Banata odgovara njihovom učešću u populaciji regiona. Srbi i Crnogorci sa dela KiM u Okupiranoj Srbiji predstavljali su apsolutnu većinu u gubicima partizanskog pokreta

tokom prve četiri godine rata, čineću u 1942. godini 96,16% stradalih, što je bilo 2,45 puta više od njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona. U partizanima stradali Albanci ove teritorije značajnije učešće u gubicima pokreta ostvaruju u 1944. godini i naročito u poslednjoj godini rata, ka da je ono bilo 1,26 puta veće od njihovog učešća u populaciji.

Starosna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta Okupirane Srbije

Partizanski pokret koji se manifestovao kao opštenarodni okupio je u svom sastavu pripadnike svih starosnih uzrasta koji su uzeli učešće u njegovim boračkim i neboraćkim jedinicama. Najveći deo stradalih partizana, 91,03%, pripadao je uzrastu između 15 i 34 godina,¹¹¹ uz još 6,33% stradalih uzrasta do 44 godina starosti. Odnos u broju stradalih partizana dve najbrojnje starosne grupe u pokretu bio je 2,92:1 u korist mlađe. U gerilskom pokretu, kakav je bio partizanski na teritoriji Okupirane Srbije u većem delu rata, svoje mesto su našli i uzrasti koji ne pripadaju boračkom sastavu, a to su osobe starije od 55 i mlađe od 15 godina, koje predstavljaju 0,68% stradalih partizana. Učešće i dinamika stradanja pojedinih uzrasta kod partizana ove teritorije menjala se tokom rata.

grafikon 32

¹¹¹ Starosni uzrast između 15 i 34 godina je u Jugoslaviji činio 34,68% stanovništva. Isto učešće je i u svim banovinama čiji su se delovi prostirali u Srbiji, sa izuzetkom Uprave grada Beograda gde ovoj staraosnoj grupi pripada 47,70% populacije. (Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938). Oko napora KPJ i SKOJ-a da organizuje omladinu Srbije i uključi je u partizanski pokret opširnije videti u (Petar Kačavenda, *Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945.*, Beograd, 1985, 46 – 54, 159 – 165)

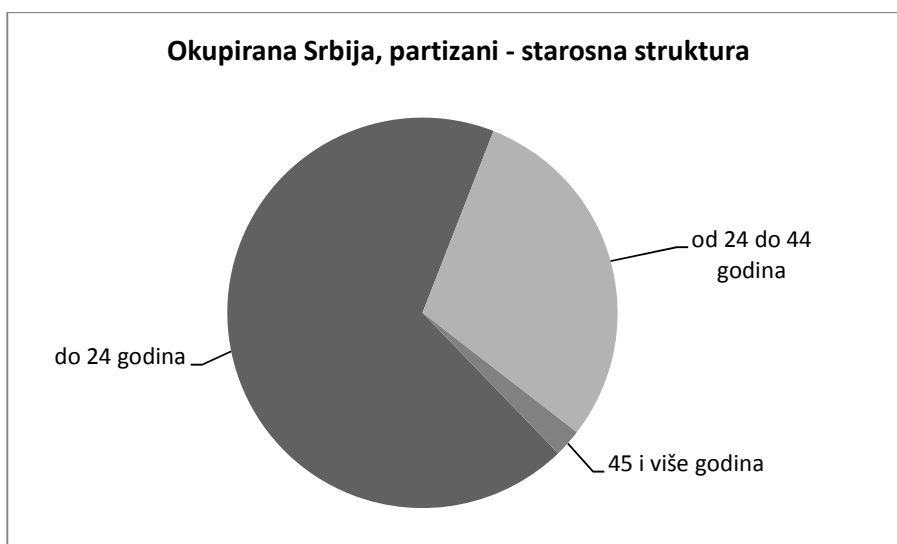
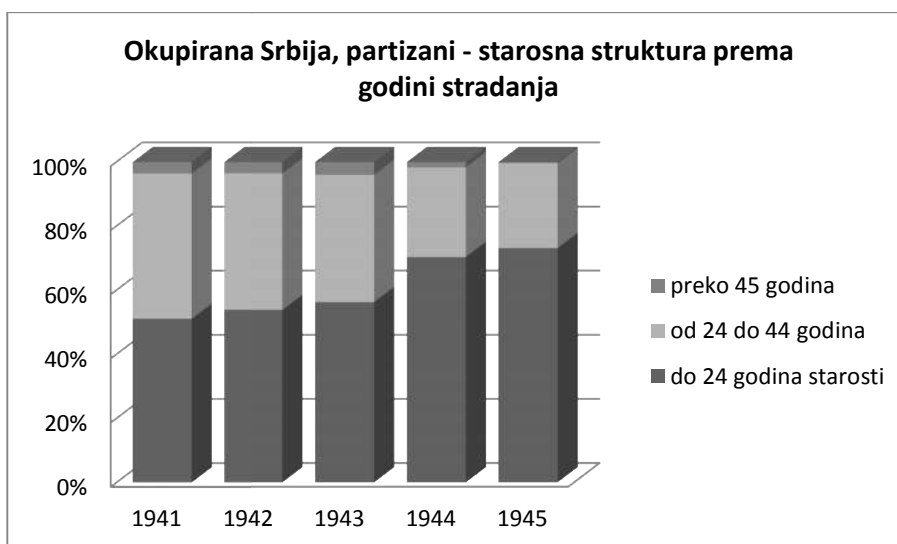

tabela 46 – Okupirana Srbija, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija – uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	138	23	16,67	20	14,49	24	17,39	44	31,88	27	19,56
%	0,35	0,87	//	1,02	//	0,92	//	0,41	//	0,13	//
15 do 24	26.416	1.299	4,91	1.023	3,87	1.418	5,37	7.504	28,41	15.172	57,43
%	67,81	48,93	//	52,30	//	54,66	//	69,39	//	72,46	//
25 do 34	9.046	781	8,63	581	6,42	726	8,02	2.260	24,98	4.698	51,93
%	23,22	29,42	//	29,70	//	27,99	//	20,90	//	22,44	//
35 do 44	2.466	391	15,85	244	9,89	291	11,80	743	30,13	797	32,32
%	6,33	14,73	//	12,47	//	11,22	//	6,87	//	3,81	//
45 do 54	407	79	19,41	55	13,51	80	19,66	127	31,20	66	16,22
%	1,04	2,97	//	2,81	//	3,08	//	1,17	//	0,31	//
55 do 64	113	13	11,50	13	11,50	21	18,58	47	41,59	19	16,81
%	0,29	0,49	//	0,66	//	0,81	//	0,43	//	0,09	//
preko 65	14	2	14,29	1	7,14	2	14,29	4	28,57	5	35,71
%	0,04	0,07	//	0,05	//	0,08	//	0,04	//	0,02	//
nepoznata	357	67	18,77	19	5,32	32	8,96	85	23,81	154	43,14
%	0,92	2,52	//	0,97	//	1,23	//	0,79	//	0,73	//
Ukupno	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 33

Masovnost ustanka u Okupiranoj Srbiji usloвила je da su se među stradalim partizanima nalazili pripadnici svih starosnih grupa, pa se među stradalim partizanima nalazile osobe koje po godinama ne pripadaju boračkom satavu, posebno ne gerilskom pokretu kakav je bio partizanski. Starosne grupe od 15 do 24 i 25 do 34 godina,¹¹² kao vojno najsposobnije, činili su 78,35% stradalih partizana.¹¹³ Intenzivni politički rad KPJ i SKOJ-a među omladinom za rezultat je imao njihovo masovno priključenje jedinicama pokreta, tako da starosna grupa od 15 do 24 godina predstavlja 48,93% stradalih partizana. Među pripadnicima pokreta, 0,87% stradalih predstavljaju deca mlađa od 15 godina.¹¹⁴ Slobodarske tradicije srpskog naroda, uspomene na uspešno ratovanje „sa Švabama“ u predhodnom svetskom ratu, očinska briga „da se zaštite neiskusna deca“, uticale su na „starije“ stanovništvo da se priključi jedinicama partizanskog pokreta. Kombinacija gerilskog i povremenog frontalnog ratovanja dovelo do značajnog stradanja ovih starosnih grupa. U ustanku su aktivno učestvovali pripadnici uzrasta starijeg od 35 godina koji su činili 18,26% stradalih partizana. Naredni periodu rata

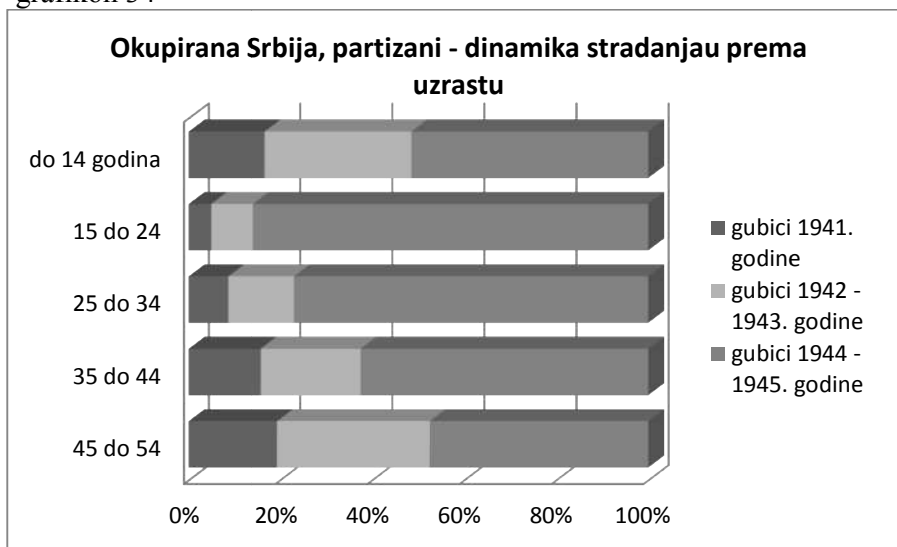
¹¹² Članovi SKOJ-a su činili najmasovniji deo partizanskih odreda u periodu njihovog formiranja. Petar Kačavenda, *SKOJ i omladina u ratu i revoluciji*, Beograd, 1979, 33-35. Od 20.000 boraca u Srbiji 1941. godine većinu su činili omladinci. Isti, *SKOJ i omladina u Narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskom odredima Jugoslavije 1941 – 1945.*, Beograd, 1975, 109.

¹¹³ Na teritoriji Užičke republike omladinci su sačinjavali 70 do 80 odsto ljudstva partizanskih odreda i pretrpeli su najveće gubitke prilikom borbi za stvaranje slobodne teritorije i njenoj neuspešnoj odbrani. (V. Glišić, *Užička...*, 71) Pored samostalnog priključivanja jedinicama, na teritoriji koju je zahvatio ustanak vršene su dobrovoljne i prisilne mobilizacije stanovništva uzrasta od 18 do 40 godina starosti za boračke i neborračke jedinice partizanskog pokreta. (Jovan Marjanović, *Ustanak ...*, 257-259)

¹¹⁴ Deca su bila spontano angažovana u različitim akcijama NOP-a (V. Glišić, *Užička...*, 74)

karakterisao je stalni rast učešća uzrasta između 15 i 24 godina u gubicima pokreta¹¹⁵ koji dostiže gotovo tri četvrtine stradalih u poslednjoj godini rata, što je bilo za polovinu (1,48 puta) veće učešće u gubicima nego u ustanku.¹¹⁶ Sve ostale starosne grupe beležile su pad učešća u stradanju, naročito u poslednje dve godine rata kada se pokret transformiše iz gerilskog pokreta u regularnu armiju, u kojima je značajnije prisutna u gubicima još samo uzrastna grupa od 25 do 34 godina starosti. U završnoj godini rata učešće u gubicima pripadnika starijih od 35 godina bilo je 3,59 puta manje nego sredinom rata i 4,32 puta manje nego u ustanku. Odnos u broju stradalih partizana dve najbrojnije starosne grupe u pokretu varirao je tokom rata od 1,66:1 u prvoj godini rata, preko 1,95:1 u 1943. godini do 3,23:1 u poslednjoj godini rata.

grafikon 34

¹¹⁵ Jačanju pokreta 1943. godine doprinelo je ukuljučivanje omladine u njegove jedinice koja je činila 70% boračkog sastava. Petar Kačavenda, *SKOJ i omladina u ratu i revoluciji*, Beograd, 1979, 60. U 4. srpskoj brigadi 70% sastava činila su mladi uzrasta 17 do 21 godine starosti. Milorad Gončin, *Четрнаест српска бригада*, Beograd, 1996, 20; Prilikom formiranja 14. srpske (niške) brigade 1944. godine 80% sastava činili su uzrasti do 25 godina starosti, ostalo starija godišta sa nekoliko boraca starijih od 50 godina. Svetislav Miladinović Slavko, *Четрнаеста српска НОУ бригада (нишка)*, Beograd, 1982, 105; U novoformiranoj 18. srpskoj (topličkoj) brigadi juna 1944. godine 37% sastava je bilo mlađe od 20 godina, 38% je bilo starosti od 20 do 25 godina, 17% između 25 i 35 godina i 7% starijih od 35 godina. Prilikom popune u severoistočnoj Srbiji (u požarevačkom kraju) oktobra 1944. godine brojno stanje brigade je uvećano 7 puta mobilizacijom novih boraca starosti između 18 i 35 godina. K. Milosavljević, *Осамнаеста српска бригада*, 25, 131-133.

¹¹⁶ Vrhovni štab je 2. novembra 1944. godine naredio Glavnom štabu Srbije da radi popune jedinica NOVJ izvrši mobilizaciju ljudstva uzrasta između 17 i 30 godina starosti. ZNOR, II – 14, 343. U 9. srpskoj brigadi od ukupno 4,959 boraca koji su prošli kroz njen sastav od formiranja marta 1944. godine pa do kraja rata borci uzrasta između 17 i 30 godina (godišta od 1915. do 1927) činili su 76,49% satava. *Девета српска ударна бригада*, 435.

Transformacija kroz koju je pokret prošao tokom rata uslovia je različitu dinamiku stradanja pojedinih starosnih grupa. Značajnije prisustvo starijih uzrasta u pokretu u prve tri godine rata uslovia je da polovina (52,58%) odnosno više od trećine (37,54%) pripadnika uzrasta između 45 i 54 odnosno 35 i 44 godina straosti izgubilo živote u tom periodu. U istom periodu život je izgubila polovina (48,55%) partizana mlađih od 15 godina. Udeo stradalih partizana uzrasta 25 do 34 godina starosti je u prve tri godine rata bio je 1,63 puta veći od udela mlađe generacije koja je činila glavninu pokreta (23,07 prema 14,15%). Smanjeno stradanje partizana, koje je bila posledica slabljenja pokreta nakon ustanka, nije jednako pogodilo sve uzraste. U 1942. godini stradalo je realno 2,54 puta manje partizana uzrasta između 15 i 24 godina starosti, 2,69 puta manje iz naredne starosne grupe i 3,20 puta manje partizana uzrasta od 35 do 44 godina starosti.¹¹⁷ Oporavak pokreta u 1943. godini doveo je do rasta stradanja kod svih starosnih uzrasta zastupljenih u pokretu. Dobrovoljno pristupanje pokretu, uz mobilizaciju mladih između 17 i 30 godina straosti, u leto i jesen 1944. i početkom 1945. godine uslovia je da 57,43 odnosno 51,93% ovih starosnih grupa strada poslednje godine rata. Njihovi realni gubici u poslednjoj godini rata bili su 5,39 puta veći nego predhodne godine kod mlađe i 5,54 puta veći kod starije starosne grupe.

Delujući na čitavoj teritoriji Okupirane Srbije partizanski pokret je u svim njenim delovima okupljao pripadnike svih starosnih grupa. Starosna struktura gubitaka partizanskog pokreta je u svim delovima Okupirane Srbije, uz manja odstupanja u pojedinim regionima, bilo prilično izjednačena. U svim njenim delovima najveći deo stradalih partizana je uzrasta između 15 i 34 godina starosti. Udeo stradalih partizana određenih uzrasta u ukupnim gubicima tog uzrasta iz pojedinih regiona nije bio jednak u čitavoj Okupiranoj Srbiji.

tabela 47 – Okupirana Srbija, partizani – starosna struktura prema regionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija -uzrast	ukupno	Beogradski region	%	Sev-zap Srbija	%	Zapadna Srbija	%	Centralna Srbija	%	Sev-ist Srbija	%
do 14	138	31	22,46	23	16,67	15	10,87	15	10,87	9	6,52
%	0,35	0,64	//	0,31	//	0,61	//	0,26	//	0,15	//
15 do 24	26.416	2.868	10,86	5.331	20,18	1.616	6,12	4.112	15,57	4.058	15,36

¹¹⁷ Formiranje proleterskih brigada kao visoko mobilnih jedinica zahtevalo je da borački sastav bude uglavnom sastavljen od mlađih starosnih uzrasta. Među partizanima koji su napustili Okupiranu Srbiju 1941. godine i koji su ušli u sastav 1. proleterske brigade 62% je bilo mlađe od 25 godina. M. Vuksanović, *Prva proleterska*, 21.

%	67,81	59,42	//	71,00	//	65,32	//	72,79	//	68,91	//
25 do 34	9.046	1.389	15,35	1.600	17,69	535	5,91	1.166	12,89	1.353	14,96
%	23,22	28,77	//	21,31	//	21,62	//	20,64	//	22,97	//
35 do 44	2.466	422	17,11	396	16,06	175	7,10	237	9,61	382	15,49
%	6,33	8,73	//	5,27	//	7,07	//	4,19	//	6,49	//
45 do 54	407	64	15,72	74	18,18	31	7,62	58	14,25	43	10,56
%	1,04	1,33	//	0,98	//	1,25	//	1,03	//	0,73	//
55 do 64	113	30	26,55	14	12,39	10	8,85	10	8,85	8	7,08
%	0,29	0,62	//	0,19	//	0,40	//	0,18	//	0,13	//
preko 65	14	1	7,14	1	7,14	4	28,57	2	14,28	1	7,14
%	0,04	0,02	//	0,01	//	0,16	//	0,03	//	0,02	//
nepoznata	357	22	6,16	69	19,33	88	24,65	49	13,72	35	9,80
%	0,92	0,45	//	0,92	//	3,56	//	0,87	//	0,59	//
Ukupno	38.957	4.827	12,39	7.508	19,27	2.474	6,35	5.649	14,50	5.889	15,12

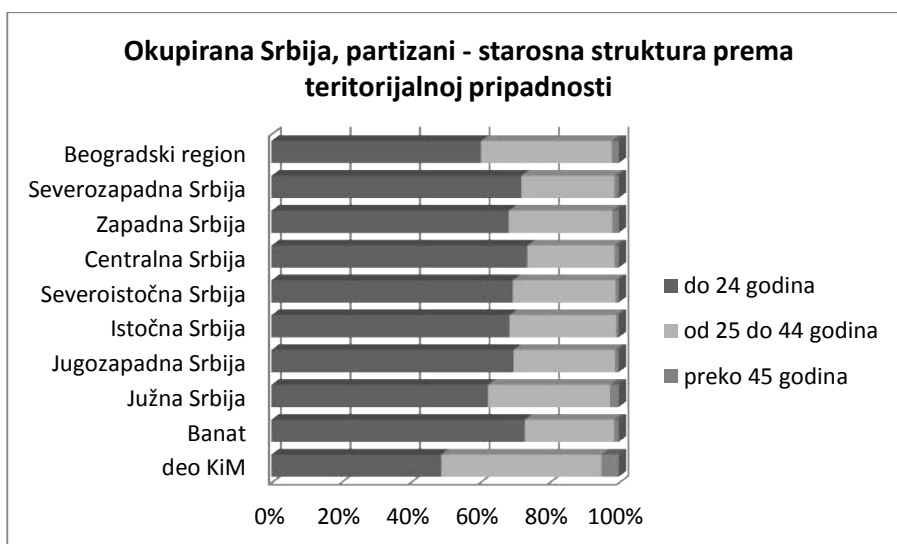
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 47(nastavak) – Okupirana Srbija, partizani – starosn struktura prema regionalnoj pripadnosti

Okup. Srbija -uzrast	ukupno	Istočna srbija	%	Jug-zap Srbija	%	Južna Srbija	%	Banat	%	deo KiM	%
do 14	138	13	9,42	10	7,25	12	8,69	7	5,07	3	2,17
%	0,35	0,30	//	0,42	//	0,45	//	0,25	//	0,64	//
15 do 24	26.416	2.931	11,09	1.611	6,10	1.645	6,23	2.019	7,64	225	0,85
%	67,81	67,61	//	68,61	//	61,49	//	72,47	//	48,28	//
25 do 34	9.046	1.040	11,50	526	5,81	674	7,45	598	6,61	165	1,82
%	23,22	23,99	//	22,40	//	25,20	//	21,46	//	35,41	//
35 do 44	2.466	276	11,19	154	6,24	261	10,58	114	4,62	49	1,99
%	6,33	6,37	//	6,56	//	9,76	//	4,09	//	10,51	//
45 do 54	407	24	5,90	18	4,42	51	12,53	29	7,12	15	3,68
%	1,04	0,55	//	0,77	//	1,91	//	1,04	//	3,22	//
55 do 64	113	6	5,31	7	6,19	12	10,62	9	7,96	7	6,19
%	0,29	0,14	//	0,30	//	0,45	//	0,32	//	1,50	//
preko 65	14	1	7,14	1	7,14	2	14,28	--	--	1	7,14
%	0,04	0,02	//	0,04	//	0,07	//	--	//	0,21	//
nepoznata	357	44	12,32	21	5,88	18	5,04	10	2,80	1	0,28
%	0,92	1,01	//	0,89	//	0,67	//	0,36	//	0,21	//
Ukupno	38.957	4.335	11,13	2.348	6,03	2.675	6,87	2.786	7,15	466	1,20

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 35

Ukupna starost stradalih partizana iz različitih delova Okupirane Srbije nije bila jednaka. Prosečno starije stradale pripadnike pokreta imali su Beogradski region sa 10,70% stradalih starijih od 35 godina, Južna Srbija i deo KiM sa 12,19 odnosno 15,44%, dok je u Centralnoj Srbiji i Banatu ovim uzrastima pripadalo 5,40 odnosno 5,45% stradalih partizana. Najbrojnijem uzrastu zastupljenom u pokretu, koji je ujedno činio i demografski najpotentniji deo populacije pripadalo je 72,79 odnosno 71,00% stradalih partizana Centralne odnosno Severozapadne Srbije, dok su oni činili svega 48,28% stradalih partizana iz dela KiM. Odnos u broju stradalih partizana dve najbrojnije grupe u pokretu varirao je od regiona do regiona, tako da je on na delu KiM bio 1,36:1, Beogradskom regionu 2,06:1, dok je u Centralnoj Srbiji iznosio 3,53:1.

Pojedini delovi Okupirane Srbije pretrpeli su mnogo veće gubitke u pojedinim uzrastima od ostalih regiona. Gubici partizana uzrasta od 15 do 24 godina starosti iz Severozapadne Srbije bili su 1,65 puta veći od zastupljenosti ovog regiona u populaciji Okupirane Srbije. Povećani gubici ovog uzrasta su prisutni i među stradalim partizanima Beogradskog regiona (1,15 puta), Centralne i Severoistočne Srbije (1,12 odnosno 1,17 puta), dok su u ostalim regionima bili približno jednaki učešću regiona u stanovništvu,¹¹⁸ sa izuzetkom Banata i KiM gde je bio 2 odnosno 3,01 puta manji. Udeo Beogradskog regiona i Severozapadne Srbije u gubicima partizana uzrasata između 25 i 34 godina starosti bio je 1,63 odnosno 1,45 puta veći od učešća ovih regiona u populaciji Okupirane Srbije. Povećano stradanje ovog uzrasta primetno je i kod

¹¹⁸ U Južnoj Srbiji je bilo 1,23 puta manji.

partizana Severoistočne Srbije, dok je u ostalim regionima jednako ili manje od zastupljenosti tih regiona u stanovništvu (u Banatu 2,32 puta manji). Iz Beogradskog regiona je poticao i nesrazmerno veliki broj stradalih partizana uzrasta između 35 i 64 godina starosti (čak četvrtina svih stralaih uzrasta 55 do 64 godina starosti).

Starosna struktura stradalih partizana iz Okupirane Srbije nije bila jednaka kod svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu na ovoj teritoriji. Takođe ni udeo pojedinih nacionalnosti u okviru određenih starosnih grupa nije bio jednak njihovom ukupnom udelu u stradalim partizanima Okupirane Srbije.

tabela 48 – Okupirana Srbija, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija -uzrast	ukupno	Srbi	%	Crnogorci	%	Mađari	%	Hrvati	%	Albanci	%
do 14	138	125	90,58	5	3,62	1	0,72	1	0,72	1	0,72
%	0,35	0,34	//	1,15	//	0,27	//	0,36	//	0,42	//
15 do 24	26.416	25.206	95,42	167	0,63	241	0,91	117	0,44	114	0,43
%	67,81	68,84	//	38,48	//	65,49	//	41,78	//	48,30	//
25 do 34	9.046	8.256	91,27	188	2,08	115	1,27	98	1,08	79	0,87
%	23,22	22,55	//	43,32	//	31,25	//	35,00	//	33,47	//
35 do 44	2.466	2.245	91,04	54	2,19	8	0,32	49	1,99	25	1,01
%	6,33	6,13	//	12,44	//	2,17	//	17,50	//	10,59	//
45 do 54	407	353	86,73	13	3,19	2	0,49	8	1,97	9	2,21
%	1,04	0,96	//	2,99	//	0,54	//	2,86	//	3,81	//
55 do 64	113	91	80,53	3	2,65	--	-	4	3,54	8	7,08
%	0,29	0,25	//	0,69	//	--	//	1,43	//	3,39	//
preko 65	14	12	85,71	1	7,14	--	--	--	--	--	--
%	0,04	0,03	//	0,23	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	357	325	91,04	3	0,84	1	0,28	3	0,84	--	--
%	0,92	0,89	//	0,69	//	0,27	//	1,07	//	--	//
Ukupno	38.957	36.613	93,98	434	1,11	368	0,94	280	0,72	236	0,61

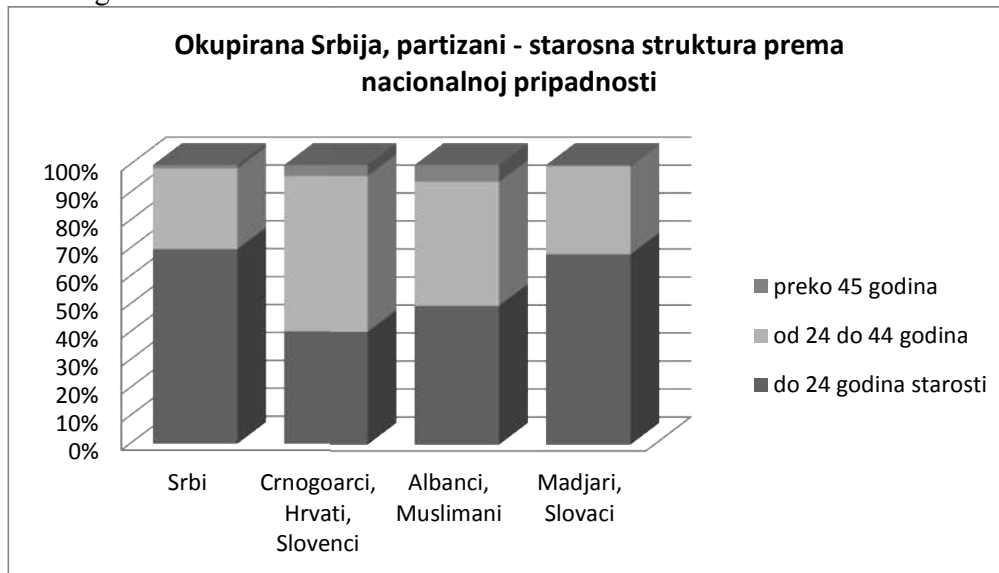
tabela 48 (nastavak) – Okupirana Srbija, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija -uzrast	ukupno	Slovaci	%	Slovenci	%	Muslimani	%	Ostali i nepoznati	%
do 14	138	--	--	1	0,72	3	2,17	1	0,72
%	0,35	--	//	0,70	//	2,65	//	0,16	//
15 do 24	26.416	117	0,44	52	0,20	55	0,21	347	1,31
%	67,81	72,22	//	36,36	//	48,67	//	57,07	//
25 do 34	9.046	39	0,43	58	0,64	42	0,46	171	1,89
%	23,22	24,07	//	40,56	//	37,17	//	28,12	//
35 do 44	2.466	4	0,16	26	1,05	8	0,32	47	1,90
%	6,33	2,47	//	18,18	//	7,08	//	7,73	//
45 do 54	407	--	--	4	0,98	4	0,98	14	3,44
%	1,04	--	//	2,80	//	3,54	//	2,30	//

55 do 64	113	--	--	--	--	--	--	7	6,19
%	0,29	--	//	--	//	--	//	1,15	//
preko 65	14	--	--	--	--	--	--	1	7,14
%	0,04	--	//	--	//	--	//	0,16	//
nepoznata	357	2	0,56	2	0,56	1	0,28	20	5,60
%	0,92	1,23	//	1,40	//	0,88	//	3,29	//
Ukupno	38.957	162	0,42	143	0,37	113	0,29	608	1,56

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 36

Kod svih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu Okupirane Srbije najbrojniji među stradalima bili su utrasta između 15 i 34 godina starosti, s time što mlađa starosna grupa nije uvek bila i brojnija. Kod Srba i Slovaka mlađa grupa je bila 3,05 odnosno 3 puta brojnija, Mađara 2,09, tek nešto veće učešće od starije grupe imala je kod Hrvata (1,19 puta), Muslimana (1,31 puta) i Albanaca (1,44 puta), dok je kod Crnogoraca i Slovenaca starija grupa bila brojnija od mlađe 1,12 odnosno 1,11 puta. Prosečna starost stradalih partizana nije bila jednaka. Dok su među stradalim Srbima stariji od 35 godina predstavljali 7,37% gubitaka, a kod Slovaka i Mažara 2,47 odnosno 2,71%, dotle je kod ostalih nacionalnosti učešće ovih uzrasta bilo znatno brojnije, tako da kod Hrvata oni činili 21,79% gubitaka, Slovenaca 20,98%, Albanaca 17,79% i Crnogoraca 16,37% stradalih partizana. Muslimani, Slovenci i Mađari nisu imali gubitke u među starijima od 54 godina, dok Slovaci nisu imali stradale iznad 44 godina

starosti. Među stradalim partizanima muslimanske i crnogorske nacionalnosti deca mlađa od 15 godina imala su zapaženo učešće.

Različite nacionalnosti nisu bile zastupljene među stradalima u pojedinim starosnim grupama jednako njihovoj prosečnoj zastupljenosti u ukupnim gubicima partizana Okupirane Srbije. Kao apsolutno dominantna grupa među stradalim pripadnicima pokreta, Srbi su imali nešto veće udeo među stradalim partizanima uzrasta između 15 i 24 godina od njihovog prosečnog učešća među stradalima. Njihova zastupljenost u ovom uzrastu je 1,12 puta veći od njihove zastupljenosti u populaciji. Gubitak srpske komponente partizanskog pokreta sa ove teritorije u poređenju sa ostalim nacionalnostima, u ovoj demografski najpotentnijoj starosnoj grupi, bio je realno za petinu veći (1,21 puta). Kod svih ostalih nacionalnosti udeo među stradalima u uzrastima iznad 24 godina je veći ili jednak od njihovog učešća u ukupnom stradanju.¹¹⁹ Udeo stradale dece mlađe od 15 godina je kod Muslimana i Crnogoraca višestruko veće od njihove ukupne zastupljenosti među stradalih partizanima.

Intezitet i dinamika stradanja različitih starostih uzrasta partizanskog pokreta sa teritorije Okupirane Srbije postaje još izraženija kod pripadnika nacionalnih grupa koje su ga sačinjavale. Svojom apsolutnom dominacijom u broju strdalih partizana tokom čitavog rata Srbi su odredili intezitet i dinamiku stradanja čitavog pokreta.

tabela 49 – Okupirana Srbija, partizani, Srbi – starosna struktura prema godini stradanja

Okup. Srbija -uzrast-Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	125	21	16,80	18	14,40	20	16,00	41	32,80	25	20,00
%	0,34	0,83	//	1,01	//	0,85	//	0,40	//	0,13	//
15 do 24	25.206	1.260	5,00	966	3,83	1.334	5,29	7.168	28,44	14.478	57,44
%	68,84	50,08	//	54,09	//	56,98	//	70,26	//	73,24	//
25 do 34	8.256	722	8,74	501	6,07	621	7,52	2.082	25,22	4.330	52,45
%	22,55	28,70	//	28,05	//	26,53	//	20,41	//	21,90	//
35 do 44	2.245	373	16,61	221	9,84	251	11,18	680	30,29	720	32,07
%	6,13	14,82	//	12,37	//	10,72	//	6,66	//	3,64	//
45 do 54	353	74	20,96	51	14,45	70	19,83	107	30,31	51	14,45
%	0,96	2,94	//	2,85	//	2,99	//	1,05	//	0,26	//
55 do 64	91	12	13,19	13	14,28	15	16,48	39	42,86	12	13,19
%	0,25	0,48	//	0,73	//	0,64	//	0,38	//	0,06	//
preko 65	12	2	16,67	1	8,33	2	16,67	3	25,0	4	32,33
%	0,03	0,08	//	0,05	//	0,08	//	0,03	//	0,02	//
nepoznata	325	52	16,0	15	4,61	28	8,61	82	25,23	148	45,54
%	0,89	2,07	//	0,84	//	1,20	//	0,80	//	0,75	//

¹¹⁹ Izuzetak čine Mađari za uzraste iznad 34 godina.

Ukupno	36.613	2.516	6,87	1.786	4,88	2.341	6,39	10.202	27,86	19.768	53,99
--------	--------	-------	------	-------	------	-------	------	--------	-------	--------	-------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 50 – Okupirana Srbija, partizani, druge nacionalnosti – starosna struktura prema godin stradanja

Okup.Srbija -uzrast- drugi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	13	2	15,38	2	15,38	4	30,76	3	23,08	2	15,38
%	0,55	1,44	//	1,18	//	1,58	//	0,49	//	0,17	//
15 do 24	1.210	39	3,22	57	4,71	84	6,94	336	27,77	694	57,35
%	51,62	28,06	//	33,53	//	33,20	//	54,90	//	59,32	//
25 do 34	790	59	7,47	80	10,13	105	13,29	178	22,53	368	46,58
%	33,70	42,45	//	47,06	//	41,50	//	29,08	//	31,45	//
35 do 44	221	18	8,14	23	10,41	40	18,10	63	28,51	77	34,84
%	9,43	12,95	//	13,53	//	15,81	//	10,29	//	6,58	//
45 do 54	54	5	9,26	4	7,41	10	18,52	20	37,04	15	27,78
%	2,30	3,60	//	2,35	//	3,95	//	3,27	//	1,28	//
55 do 64	22	1	4,54	--	--	6	27,27	8	36,36	7	31,82
%	0,94	0,72	//	--	//	2,37	//	1,31	//	0,60	//
preko 65	2	--	--	--	--	--	--	1	50,0	1	50,0
%	0,08	--	//	--	//	--	//	0,16	//	0,08	//
nepoznata	32	15	46,87	4	12,50	4	12,50	3	9,37	6	18,75
%	1,36	10,79	//	2,35	//	1,58	//	0,49	//	0,51	//
Ukupno	2.344	139	5,93	170	7,25	253	10,79	612	26,11	1.170	49,91

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Zajedničko Srbima i pripadnicima drugih nacionalnosti u partizanskom pokretu u Okupiranoj Srbiji je dominacija uzrasta između 15 i 34 godina među stradalim partizanima. Za razliku od Srba, kod kojih uzrast od 15 do 24 činio većinu stradalih tokom čitavog rata, od polovine stradalih u prvoj do skoro tri četvrtine u poslednjoj godini rata, kod drugih nacionalnosti ovaj uzrast ima drugačiji intezitet stradanja. U prve tri godine rata oni su činili manji deo stradalih u okviru dve najbrojnije uzrastne grupe, 1,51 puta manji u prvoj godini rata, da bi tek u polednje dve godine rata postali većinski deo stradalih, tako da su postali 1,89 puta brojniji u poslednjoj godini rata. Svim nacionalnim grupama u pokretu bilo je svojstveno da su u prve tri godine rata prosečno stariji, tako da su partizani stariji od 35 godina kod Srba u ustanku činili 18,32% stradalih, a kod drugih nacionalnosti 17,27% gubitaka, 1943. godine 14,35% kod Srba i 22,13% kod drugih nacionalnosti, dok su u poslednjoj godini rata oni predstavljali 3,88% gubitaka kod Srba i 8,54% kod drugih nacionalnosti. U prve tri

godine rata je svih nacionalnosti bilo značajno učešće dece mlađe od 15 godina među stradalim partizanima, da bi njihovo učešće u poslednje dve godine rata znatno opalo.

Najbrojnija starostna grupa je imala gotovo istu dinamiku stradanja kod Srba i kod pripadnika drugih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu sa teritorije Okupirane Srbije. Kod starije i po brojnosti druge grupe dinamika stradanja je bila nešto drugačija, tako da je u prve tri godine rata život izgubila gotovo trećina (30,89%) partizana ovog uzrasta kod pripadnika drugih nacionalnosti i više od petine (22,33%) pripadnika srpske nacionalnosti. U male razlike u prve dve godine rata dinamika stradanja uzrasta između 35 i 44 godina starosti je sličan kod stradalih partizana srpske i ostalih nacionalnosti, dok je u još starijem uzrastu, od 45 do 54 godina starosti, stradalo više Srba u prve tri godine rata (55,24%), a kod ostalih nacionalnosti je većina (64,82%) izgubila život poslednje dve godine rata. U prve tri godine rata u partizanima je život izgubilo 61,53% pripadnika drugih nacionalnosti mlađih od 15 godina, dok je i istom periodu stradalo 47,20% njihovih vršnjaka srpske nacionalnosti.

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije

Brzo svativši da je oslanjanje samo na radnike, „revolucionarnu omladinu“ i „naprednu inteligenciju“ nedovoljno za postizanje uspeha,¹²⁰ partizanski pokret je proširio bazu za popunjavanje jedinica na seosko stanovništvo¹²¹ čime je znatno omasovio svoj sastav.¹²² Poljoprivrednici su bili najbrojnija profesionalna grupa čineći

¹²⁰ Prvi partizani u odredima u Srbiji su bili uglavnom članovi KPJ i SKOJ-a, te njihovi simpatizeri, a većinom su dolazili iz redova radnika, zanatlija, studenata i srednjoškolaca, nešto intelektualaca, sa jako malim brojem poljoprivrednika. J.Marjanović, *Ustanak*, 106-107. U Prvom šumadijskom odredu prilikom formiranja od 93 boraca 43,01% su bili članovi partije, 5,37% kandidati za članstvo i 7,53% članova SKOJ-a. Trećinu prisutnog sastava činili su učenici i studenti (24,73% i 8,60%) i petinu radnici (20,43%), uz po 2,15% zčitelja, pravnika, profesora i oficira vojske KJ, dok su seljaci su predstavljali 37,63% sastava. Milorad Madić, *Korčagin i njegovi drugovi, Treća srpska (devetnaesta proleterska) narodnooslobodilačka udarna brigada*, Beograd, 1968, 8.

¹²¹ Seosko stanovništvo je u Srbiji prema popisu iz 1921. godine činilo 85,81% populacije. (Momčilo Isić, *Seljaštvo u Srbiji 1918-1925*, Beograd 1995, 73) Iako se ovo stanovništvo pretežno bavilo poljoprivrednim delatnostima, na selu je postojao malobrojni sloj trgovaca i zanatlija, a jako retko i određeni broj industrijskih radnika. Sa druge strane, u gradovima, posebno u varošima do 10.000 stanovnika, deo populacije se bavio poljoprivredom.

¹²² U 9. srpskoj brigadi od ukupno 4.959 boraca koji su prošli kroz njen sastav od osnivanja marta 1944. godine do maja 1945. godine 65,90% činili su seljaci, 10,34% radnici, 5,79% zanatlije, 4,70% učenici i 0,93% studenti, 1,09% domaćice i 11,25% ostala zanimanja. *Deveta srpska udarna brigada*, 433. Prilikom formiranja 14. srpske (niške) brigade u sastavu „je bilo 40% radnika, srednjoškolaca, učitelja i

dve trećine stradalih. Profesionalne grupe na koje je partija najviše računala, radnici, intelektualci i školska omladina činili su 22,59% stradalih, a njima treba pridodati i grupu sitnih privrednika (uglavnom zanatlija i trgovaca) sa 5,93% stradalih, uz pripadnike vojske i policije (1,15%). Učešće ovih profesionalnih grupa među stradalim pripadnicima partizanskog pokreta daleko je prevazilazio njihovu zastupljenost u društvu Okupirane Srbije.¹²³ Profesije zastupljene kod partizana nisu imale isto učešće među stradalima u pojedinim periodima rata. Takođe ni dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa u pokretu nije bila jednaka.

grafikon 37

studenata, a ostatak je sačinjavala seoska omladina". S. Miladinović Slavko, *Четрнаеста српска НОУ бригада (нишка)*, 105.

¹²³ Delimično sagledavanje profesionalne strukture stanovništva teritorije Okupirane Srbije je približno moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unepređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne, kao i da su veliki delovi banovina uključenih u ovu teritoriju bili i u sastavu drugih okupacionih zona. Na prostoru koja je kasnije teritorija Okupirane Srbije prisutne su regionalne razlike u socijalno-ekonomskoj strukturi stanovništva. U Dunavskoj banovini, čiji je najveći deo ušao u sastav Okupirane Srbije, radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 12,85% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 1,90%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 3,23%, u Moravskoj banovini, koja se gotovo cela našla u sastavu Okupirane Srbije, bilo je 3,71% radnika, 1,15% činovnika i 1,43% privrednika, u većem delu Uprave grada Beograda, koja se našla u novoformiranoj teritoriji (Beograd i Pančevo), bilo je 23,87% radnika, 12,99% činovnika i 6,71% privrednika, dok je u delu Drinske banovine, koja se manjim delom našla u sastavu Okupirane Srbije, bilo 4,49% radnika, 1,53% činovnika i 1,56% privrednika. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 116 – 117, 158 – 159, 186 – 187, 334 – 335. Prema nemačkim podacima u Srbiji je u nepoljoprivrednim proizvodnim i uslužnim delatnostima radilo oko 160.000 ljudi, 80.000 u industriji i rudarstvu i 45.000 zanatlija, i ostalo u trgovini i drugim uslužnim delatnostima. Dragan Aleksić, *Privreda Srbije u drugom svetском рату*, Beograd 2002, 325. S obzirom na broj stanovnika, u populaciji Okupirane Srbije bilo je oko 1,93% radnika i 1,93% privrednika i uslužnih delatnika. Na osnovu broja učenika i studenata u banovinama KJ u školskoj 38/39. godini u srednjoškolski učenici su predstavljali 9,37% stanovništva Uprave grada Beograda, 1,70% u Dunavskoj banovini, 1,21% u Moravskoj i 1,64% u Drinskoj banovini. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 -1941*, knjiga II, Beograd 1997, 187 - 189). Može se pretpostaviti i grubo izračunati da je u Okupiranoj Srbiji bilo između 80.000 i 90.000 učenika srednjih škola i oko 5.500 do 6.000 studenata. (o broju studenata videti: Isti, *Isto*, II, 187 i III, 358-359). U Okupiranoj Srbiji učenici i studenti činili su oko 2,17% stanovništva. Grubom računom, uz sve ograde, može se reći da je u gubicima pripadnika partizanskog pokreta bilo 6,75 puta više radnika, isto toliko privrednika, a učenika i studenata 3,01 puta više od njihove zastupljenosti u društvu. Iako jednako zastupljeni u društvu Okupirane Srbije radnici su bili 2,19 puta brojniji među stradalim partizanima od zanatlija, trgovaca i uslužnih delatnika.

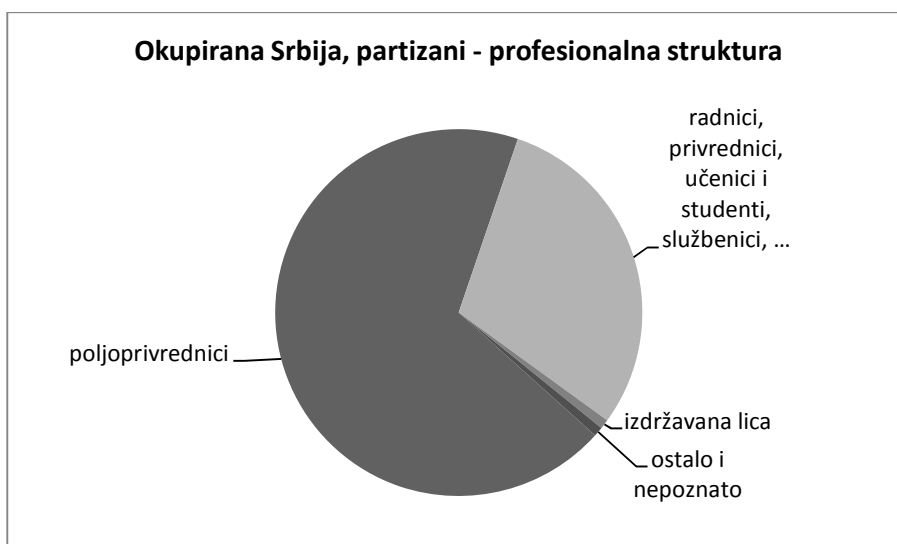
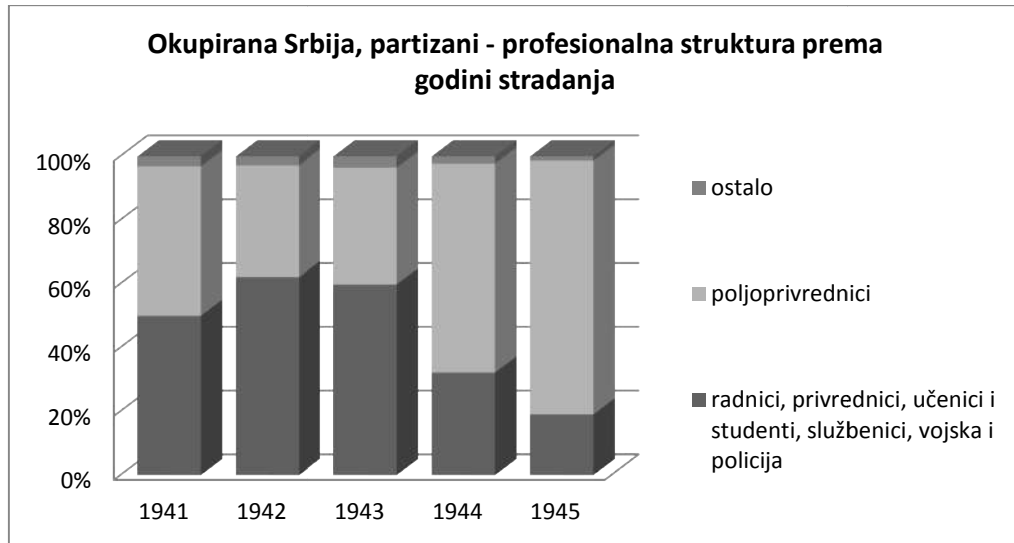

tabela 51 – Okupirana Srbija, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

Okup. Srbija - profesije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	26.624	1.244	4,67	687	2,58	948	3,56	7.089	26,63	16.656	62,56
%	68,34	46,85	//	35,12	//	36,55	//	65,55	//	79,55	//
privrednici	2.311	273	11,81	218	9,43	273	11,81	697	30,16	850	36,78
%	5,93	10,28	//	11,14	//	10,52	//	6,44	//	4,06	//
radnici	5.071	601	11,85	485	9,56	651	12,84	1.500	29,58	1.834	36,17
%	13,02	22,64	//	24,80	//	25,10	//	13,87	//	8,76	//
vojs., pol.,	447	77	17,23	75	16,78	72	16,11	123	27,52	100	22,37
%	1,15	2,90	//	3,83	//	2,78	//	1,14	//	0,48	//
služb., stuč.	1.047	152	14,72	150	14,32	186	17,76	316	30,18	243	23,21
%	2,69	5,72	//	7,67	//	7,17	//	2,92	//	1,16	//
slob. prof.	133	14	10,53	22	16,54	20	15,04	38	28,57	39	29,32
%	0,34	0,53	//	1,12	//	0,77	//	0,35	//	0,19	//
izdržavana l.	322	18	5,59	22	6,83	48	14,91	142	44,10	92	28,57
%	0,82	0,68	//	1,12	//	1,85	//	1,31	//	0,44	//
đaci i stud.	2.547	210	8,24	264	10,36	344	13,51	805	31,61	924	36,28
%	6,54	7,91	//	13,50	//	13,26	//	7,44	//	4,41	//
ostala zan.	68	5	7,35	8	11,76	12	17,65	26	38,23	17	25,0
%	0,17	0,19	//	0,41	//	0,46	//	0,24	//	0,08	//
lični prihodi	11	3	27,27	2	18,18	2	18,18	3	27,27	1	9,09
%	0,03	0,11	//	0,10	//	0,08	//	0,03	//	--	//
nezaposleni	35	2	5,71	3	8,57	3	8,57	11	31,43	16	45,71
%	0,09	0,07	//	0,15	//	0,11	//	0,10	//	0,08	//
nepoz. zan.	341	56	16,42	20	5,86	35	10,26	64	18,77	166	48,68
%	0,87	2,11	//	1,02	//	1,35	//	0,59	//	0,79	//
Ukupno	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 38

Poljoprivrednici su tokom čitavog rata predstavljali pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu u pokretu čineći najveći deo stradalih partizana, određujući svojim prisustvom ili neprisustvom učešće svih ostalih profesionalnih grupa. Oni su predstavljali gotovo polovinu stradalih (46,67%) partizana u ustanku.¹²⁴ Kombinacija slobodarskih ideja ukorenjenih u selu, oduševljenje i zanos ustankom, sa jedne strane i mobilizacija, ponegde prisilna,¹²⁵ sa druge, dovele su do značajnijeg priključenje seoskog stanovništva jedinicama, ali i brzog osipanja i napuštanja jedinica nakon pretrpljenih neuspeha u jesen i zimu 1941. godine i napuštanja zavičajne teritorije. U naredne dve godine u periodu krize pokreta u Srbiji oni su činili tek nešto iznad trećine stradalih pripadnika pokreta.¹²⁶ Jačanje pokreta u Okupiranoj Srbij 1944. godine dovelo je do masovnog pristupanja pokretu poljoprivrednog stanovništva koje je poslednje godine rata predstavljalo četiri petine stradalih, tako da je njihovo učešće u gubicima bilo 2,13 puta veće nego sredinom rata i 1,70 puta nego u ustanku. Radnici su kao oslonac KPJ u pokretu u Okupiranoj Srbiji u prve tri godine rata činili između petine i

¹²⁴ U historiografiji je zastupljen stav da je seljaštvo masovno pristupilo pokretu. Navodi se da je u Septembru 1941. godine 85% boračkog sastava bilo sastavljeno od seljaka, ali je takođe primetna velika fluktuacija u sastavu i brojnosti odreda, jer seosko stanovništvo nije bilo spremno za težu i dugotrajnu borbu, niti za podnošenje većih gubitaka, kao ni za napuštanje zavičajne teritorije, tako da su često i masovno napuštali odrede. (B. Petranović, Srbija u drugom ..., 184) U tome raskoraku između osećanja, želja i entuzijazma sa jedne i volje, upornosti i spremnosti na žrtvu sa druge strane, treba tražiti razliku između brojnosti seljaštva u pristupanju pokretu i učešću u njegovim gubicima.

¹²⁵ Prisilno mobilisanje seljaka u Pomoravski odred izazvalo je pobunu protiv komunističkog vođstva, ubistvo 13 i zarobljavanje 25 partizana koji su predati Nalcima. (V. Glišić, *Užička...*, 81)

¹²⁶ U Prvom šumadijskom odred u januaru 1943. godine seljaci su činili samo 15,52% sastava. Milovan Milosavljević, Milorad Prokić, Ilija Jovanović, *Преглед историје народноослободилачке борбе у Шумадији*, Arandelovac, 1981, I/392.

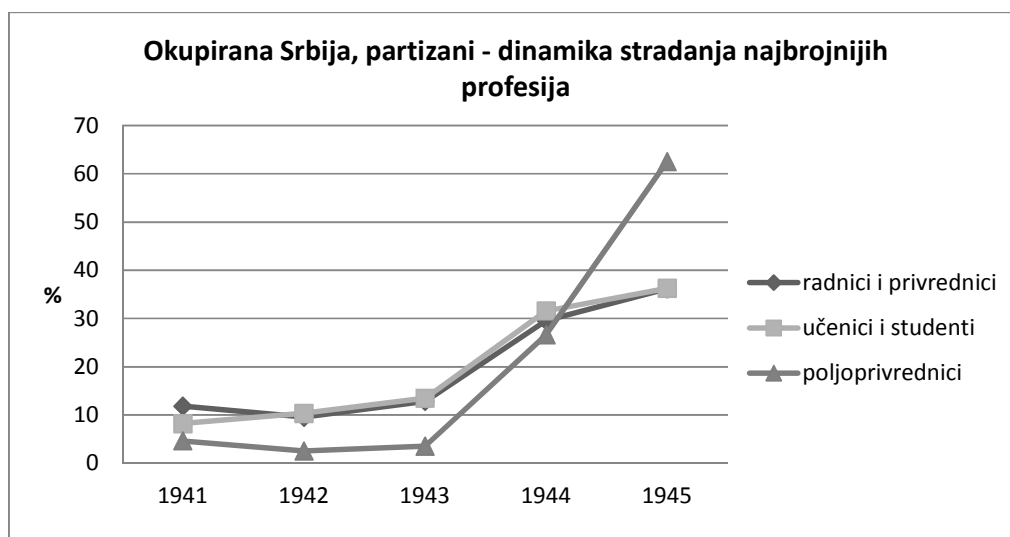
četvrtine stradalih, dajući stabilnost pokretu posebno u kriznom periodu 1942. i 1943. godine.¹²⁷ Omasovljavanjem pokreta od 1944. godine uključivanje velikog broja poljoprivrednika, njihovo učešće u gubicima je smanjeno na 8,76% u poslednjoj godini rata, 2,58 odnosno 2,86 puta manje nego u ustanku i sredinom rata.¹²⁸ Poput radnika, sitni privrednici, službenici i stručnjaci, učenici i studenti i pripadnici slobodnih profesija, vojske i policije u prve tri godine pokreta čine značajan deo stradalih, više od četvrtine u ustanku (27,24%) i po trećinu u naredne dve godine (37,26 odnosno 34,50%) kriznog perioda pokreta¹²⁹, da bi im se zastupljenost u gubicima smanjivalatako da su u završnoj godini predstavljali desetinu stradalih partizana Okupirane Srbije (10,30%), 2,64 puta manje nego mu ustanku i 3,35 puta manje nego sredinom rata. Profesionalne grupe kna koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju su u ustanku predstavljale polovinu gubitaka, sredinom rata dve trećine (59,60%), da bi njihovo učešće na kraju rata opalo nja petinu stradalih (19,06%), što je bilo 3,26 puta manje od učešća u 1942. godini, ali i dalje iznad njihove realne zastupljenosti u stanovništvu ove teritorije.

grafikon 39

¹²⁷ Radnici su bili zastupljeniji u proleterskim brigadama, tako da su u 1. proleterskoj činili 37,6% sastava, s time što su bataljonima koji su formirani od partizana iz Okupirane Srbije oni predstavljali više od polovine partizana (u 3. bataljuna 51%, 4. – 60%, u 5. – 39% i u 6. – 53%). M. Vuksanović, *Prva proleterska*, 21. U 2. proleterskoj brigadi prilikom formiranja radnici su činili 44,23% boraca, dok je sa druge strane u brigadi je bilo relativno malo seljaka, 24,79%. S. Urošević, *Druge proleterka*, 40. Prvi šumadijski odred je januara 1943. godine u svome sastavu imao 58,62% radnika. M. Milosavljević, M. Prokić, I. Jovanović, *Преглед историје народноослободилачке борбе у Шумадији*, I/392.

¹²⁸ Polazeći od nemačke procene o broju radnika i ukupnoe populacije Okupirane Srbije 1941. godine, učešće radnika među stradalim partizanima u ustanku je 11,73 puta veće od njihove zastupljenost u populaciji Okupirane Srbije, 13 puta u 1943. godini i 4,54 puta veće u poslednjoj godini rata čime su opravdali ulogu predvodnika pokreta i revolucije koju im je dodelila KPJ.

¹²⁹ Mađu pripadnicima 1. proleterske brigade koji su stigli iz Okupirane Srbije, učešće učenika, studenata i intelektualaca se u zavisnosti od bataljona kretalo između 18 i 35%. M. Vuksanović, *Prva proleterska*, 21. Intelektualci su u Prvom šumadijskom odredu januara 1943. godine predstavljali 24,145 sastava. M. Milosavljević, M. Prokić, I. Jovanović, *Преглед историје народноослободилачке борбе у Шумадији*, I/392. Učešće učenika i studenata u gubicima partizanskog pokreta u ustanku je 3,64 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji Okupirane Srbije, 1942. je 6,22 puta veće i poslednje godine rata dvostruko veće (2,03 puta).

Dinamika stradanja svih profesionalnih grupa je uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika pokreta. Prema njoj je najveći deo svih profesionalnih grupa izgubio život u poslednje dve godine rata. Među pojedinim profesijama zastupljenim pokretu postoje bitne razlike u dinamici stradanja. Radnici i druge profesionalne grupe koje su činile okosnicu pokreta u prve tri godine rata su imali mnogo veće stradanje od prosečnog stradanja u tom periodu, u kome je život izgubilo 18,50% partizana Okupirane Srbije. U tom vremenskom intervalu je život izgubilo 34,25% svih radnika stradalih u partizanima, kao i 33,05% privrednika, 32,11% učenika i studenata, 46,08% službenika i stručnjaka, 42,11% pripadnika slobodnih profesija i 50,12% pripadnika vojske, žandarmerije i policije. Masovna mobilizacija poljoprivrednika krajem 1944. godine uslovlila je da je 62,56% njih izgubilo život poslednje godine rata. Opšti pad stradanja pripadnika pokreta u 1942. godini koji je usledio nakom sloma ustanka širokih razmera, gubitka slobodne teritorije, te izvlačenja glavnine jedinica iz Srbije i prelaska na potpuni gerilski rat u jako teškim uslovima, nije se jednako odrazio na sve profesionalne grupe. Najveći pad je bio kod poljoprivrednika kojih je realno stradalo 3,62 puta manje, dok se gubitak radnika i privrednika smanjio 2,48 odnosno 2,50 puta, službenika i stručnjaka, kao i pripadnika vojske i policije po 2,05 puta, učenika i studenata 1,59 puta, pripadnika slobodnih profesija 1,27 puta. Od sredine rata udeo u gubicima se kod svih brojnih profesionalnih grupa konstantno povećavao do kraja rata, posebno u 1944. godini kada je udeo stradalih poljoprivrednika bio 7,48 puta veći nego u predhodnoj, učenika i studenata 2,34 puta, radnika i privrednika 2,30 odnosno 2,55

puta, službenika i stručnjaka 1,70 puta. Frontalni rat u kome su učestvovalе jedinice sa teritorije koju je nekada zauzimala Okupirane Srbija uvećao je stradanje poslednje godine rata kod svih profesionalnih grupa, tako da je ono kod poljoprivrednika realno bilo 6,26 puta veće nego u predhodnoj godini, radnika i privrednika po 3,26 puta, učenika i studenata 3,06 puta, službenika i stručnjaka 2,05 puta.

Profesionalna struktura stradalih partizana nije bila jednaka u svim delovima Okupirane Srbije. Ona je uglavnom bila uslovljena predratnom profesionalnom strukturom stanovništva koje je nastanjivalo određene njene delove. Takođe, demografski poremećaji koji su nastali kao posledica rata su bitno uticali na profesionalnu strukturu stanovništva. Kao najvažnija izdvaja se izostanak velikog dela vojnosposobnog stanovništva koje se nalazilo u zarobljeništvu u Nemačkoj i time bio sprečen da se potencijalno priključi pokretu. Razvijenost pokreta u pojedinim delovima Okupirane Srbije je takođe uticao na profesionalnu strukturu njegovih pripadnika. Razlike su postojale kako u zastupljenosti pojedinih profesija kod stradalih partizana nekog regiona, tako i u udelu koje su stradali određene profesije iz nekog regiona imali u ukupnom gubitku pripadnika iste profesije.

tabela 52 – Okupirana Srbija, partizani – profesionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

Okup. Srbija – prof. struk.	ukupno	Beogradski region	%	Sev-zap. Srbija	%	Zapadna Srbija	%	Centralna Srbija	%	Sev-ist. Srbija	%
poljoprivred.	26.624	1.351	5,07	6.016	22,60	1.399	5,25	4.288	16,11	4.751	17,84
%	68,34	27,99	//	80,13	//	56,55	//	75,91	//	80,68	//
privrednici	2.311	526	22,76	317	13,72	176	7,61	277	11,99	284	12,29
%	5,93	10,90	//	4,22	//	7,11	//	4,90	//	4,82	//
radnici	5.071	1.331	26,25	660	13,01	458	9,03	522	10,29	512	10,10
%	13,02	27,57	//	8,79	//	18,51	//	9,24	//	8,69	//
vojs., pol.,	447	173	38,70	48	10,74	20	4,47	44	9,84	17	3,80
%	1,15	3,58	//	0,64	//	0,81	//	0,78	//	0,29	//
služb., stuč.	1.047	368	35,15	111	10,60	82	7,83	105	10,03	85	8,12
%	2,69	7,62	//	1,48	//	3,31	//	1,86	//	1,44	//
slob. prof.	133	38	28,57	26	19,55	7	5,26	15	11,28	15	11,28
%	0,34	0,79	//	0,35	//	0,28	//	0,26	//	0,25	//
izdržavana l.	322	54	16,77	42	13,04	28	8,70	40	12,42	26	8,07
%	0,82	1,12	//	0,56	//	1,13	//	0,71	//	0,44	//
đaci i stud.	2.547	906	35,57	222	8,72	227	8,91	318	12,48	141	5,53
%	6,54	18,77	//	2,96	//	9,17	//	5,63	//	2,39	//
ostala zan.	68	43	63,23	8	11,76	2	2,94	1	1,47	2	2,94
%	0,17	0,89	//	0,11	//	0,08	//	0,02	//	0,03	//
lični prihpdni	11	2	18,18	--	--	--	--	4	36,36	1	9,09
%	0,03	0,04	//	--	//	--	//	0,07	//	0,02	//

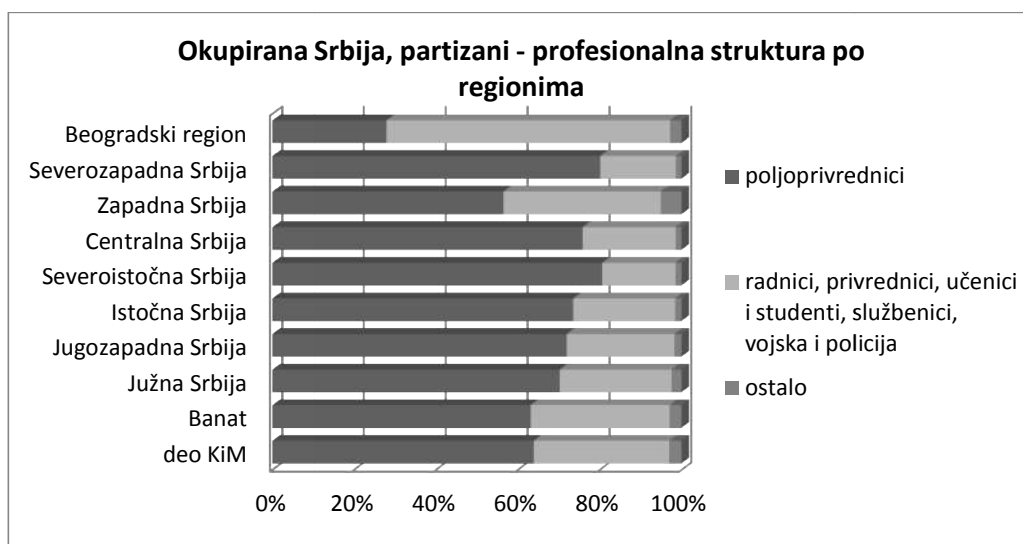
nezaposleni	35	10	28,57	4	11,43	1	2,86	1	2,86	1	2,86
%	0,09	0,21	//	0,05	//	0,04	//	0,02	//	0,02	//
nepoz. zan.	341	25	7,33	54	15,83	74	21,70	34	9,97	54	15,83
%	0,87	0,52	//	0,72	//	2,99	//	0,60	//	0,92	//
Ukupno	38.957	4.827	12,39	7.508	19,27	2.474	6,35	5.649	14,50	5.889	15,12

tabela 52 (nastavak) – Okupirana Srbija, partizani – profesionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija – prof. struk.	ukupno	Istočna Srbija	%	Jug-zap. Srbija	%	Južna Srbija	%	Banat	%	deo KiM	%
poljoprivred.	26.624	3.190	11,98	1.691	6,35	1.880	7,06	1.760	6,61	298	1,12
%	68,34	73,59	//	72,02	//	70,28	//	63,17	//	63,95	//
privrednici	2.311	230	9,95	121	5,23	155	6,71	209	9,04	16	0,69
%	5,93	5,31	//	5,15	//	5,79	//	7,50	//	3,43	//
radnici	5.071	477	9,41	246	4,85	309	6,09	478	9,43	78	1,54
%	13,02	11,0	//	10,48	//	11,55	//	17,16	//	16,74	//
vojs., pol.,	447	47	10,51	33	7,38	31	6,93	26	5,82	8	1,79
%	1,15	1,08	//	1,40	//	1,16	//	0,93	//	1,72	//
služb., stuč.	1.047	90	8,60	67	6,40	66	6,30	57	5,44	16	1,53
%	2,69	2,08	//	2,85	//	2,47	//	2,05	//	3,43	//
slob. prof.	133	11	8,27	6	4,51	8	6,01	6	4,51	1	0,75
%	0,34	0,25	//	0,26	//	0,30	//	0,21	//	0,21	//
izdržavana l.	322	23	7,14	17	5,28	37	11,49	50	15,53	5	1,55
%	0,82	0,53	//	0,72	//	1,38	//	1,79	//	1,07	//
đaci i stud.	2.547	223	8,75	144	5,65	161	6,32	170	6,67	35	1,37
%	6,54	5,14	//	6,13	//	6,02	//	6,10	//	7,51	//
ostala zan.	68	4	5,88	1	1,47	--	--	6	8,82	1	1,47
%	0,17	0,09	//	0,04	//	--	//	0,21	//	0,21	//
lični prihodi	11	1	9,09	--	--	3	27,27	--	--	--	--
%	0,03	0,02	//	--	//	0,11	//	--	//	--	//
nezaposleni	35	4	11,43	4	11,43	4	11,43	4	11,43	2	5,71
%	0,09	0,09	//	0,17	//	0,15	//	0,14	//	0,43	//
nepoz. zan.	341	35	10,26	18	5,28	21	6,16	20	5,86	6	1,76
%	0,87	0,81	//	0,77	//	0,78	//	0,72	//	1,29	//
Ukupno	38.957	4.335	11,13	2.348	6,03	2.675	6,87	2.786	7,15	466	1,20

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 40

Kao privredni, administrativni, prosvetni centar države Beograd sa okolinom se u potpunosti izdvjao u profesionalnoj strukturi njegovog stanovništva što je uticalo i na profesionalnu strukturu partizana koji su poticali iz ovog regiona. Radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i sručnjaci, pripadnici slobodnih profesija, vojske, žandarmerije i policije predstavljali su 69,23% stradalih partizana Beogradskog regiona. Njihova profesionalna struktura se u potpunosti razlikovala od one iz ostalih regiona, pretežno agrarno orjentisanih, u kojima su nadpolovičnu većinu među stradalim partizanima činili poljoprivrednici čije se učešće kretalo od 56,55% u Zapadnoj Srbiji do 80,68 odnosno 80,13% u Severoistočnoj i Severozapadnoj Srbiji. Uticaj koji je vođsto partizanskog pokreta ostvario na sve profesije u vreme postojanja slobodne teritorije sa centrom u Zapadnoj Srbiji, mobilizacija svih slojeva stanovništva, izrazito veliko stradanje pripadnika pokreta koje je region tada pretrpeo, a što je uticalo i na kasnije stradanje, prouzrokovali su da je među partizanima ovog regiona 38,38% stradalih poticalo iz profesionalnih grupa na koje se KPJ navise oslanjala u svome delovanju. Nešto manje učešće stradalih partizana ovih profesija bilo je u Banatu (33,95%), u kome je predratna privreda bila razvijenija, te na delu KiM, na kome je pokret bio slabo razvijen, tako da su su radnici, učenici i studenti, službenici i sručnjaci predstavljali znatan deo njegovih stradalih pripadnika (33,04%). U većini ostalih regiona stradali partizani ovih profesija učestvuju su duplo manje u gubicima, od 17,88

odnosno 18,44% u Severoistočnoj i Severozapadnoj Srbiji, preko 22,67% u Centralnoj, do 26,27% i 27,29% koliok ih je bilo u Jugozapadnoj i delu Južne Srbije.

Specifičnost profesionalne strukture partizana Beogradskog regiona uslovlila je da iz njega potiče više od petine privrednika, više od četvrtine radnika i više od trećine učenika i studenata, službenika i stručnjaka, gotovo dve petine pripadnika vojske, žandarmerije i policije, ali i svega dvadeseti deo poljoprivrednika stradalih u partizanskom pokretu. Učenici i studenti, kao i službenici i stručnjaci iz Beogradskog regiona imali su 2,87 odnosno 2,84 puta veći udeo u gubicima ovih profesionalnih grupa od udela regiona u ukupnim gubicima partizana Okupirane Srbije, radnici i privrednici 2,12 odnosno 1,84 puta, pripadnici vojske i policije 3,12 puta veći, dok su poljoprivrednici iz ovog regiona imali 2,44 puta manji udeo. Pripadnici profesionalnih grupa na koje je partija najviše računala su imali povećan udeo u gubicima i u regionima Zapadne Srbije, a delimično Banata i dela KiM. U ostalim regionima udeo pojedinih profesionalnih grupa u stradanju je u približno usklađen sa ukupnim udelom tih regiona u ukupnim gubicima partizana iz Okupirane Srbije, sa blago povećanim udelom stradalih poljoprivrednika.

Profesionalna struktura stradalih partizana različitih nacionalnosti koje su bile sastavni deo pokreta u Okupiranoj Srbiji nije bila jednaka. Profesionalno prisustvo pojedinih nacionalnosti, prvenstveno Crnogoraca, Hrvata i Slovenaca na ovoj teritoriji, bitno je uticalo na njihovu zastupljenost u stradanju određenih profesionalnih grupa. Udeo stradalih iz različitih nacionalnosti u pojedinim profesionalnim grupama nije uvek bio u skladu sa njihovim udelom tih nacionalnih grupa u ukupnom stradanju pripadnika pokreta iz Okupirane Srbije.

tabela 53 – Okupirana Srbija, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija – prof. struk.	ukupno	Srbi	%	Crnogorci	%	Mađari	%	Hrvati	%	Albanci	%
poljoprivred.	26.624	25.653	96,35	79	0,30	253	0,95	17	0,06	201	0,75
%	68,34	70,06	//	18,20	//	68,75	//	6,07	//	85,17	//
privrednici	2.311	2.121	91,78	28	1,21	19	0,82	47	2,03	3	0,13
%	5,93	5,79	//	6,45	//	5,16	//	16,78	//	1,27	//
radnici	5.071	4.601	90,73	52	1,02	77	1,52	93	1,83	24	0,47
%	13,02	12,57	//	11,98	//	20,92	//	33,21	//	10,17	//
vojs., pol.,	447	352	78,75	43	9,62	1	0,22	15	3,36	--	--
%	1,15	0,96	//	9,91	//	0,27	//	5,36	//	--	//
služb., stuč.	1.047	833	79,56	100	9,55	4	0,38	42	4,01	1	0,09

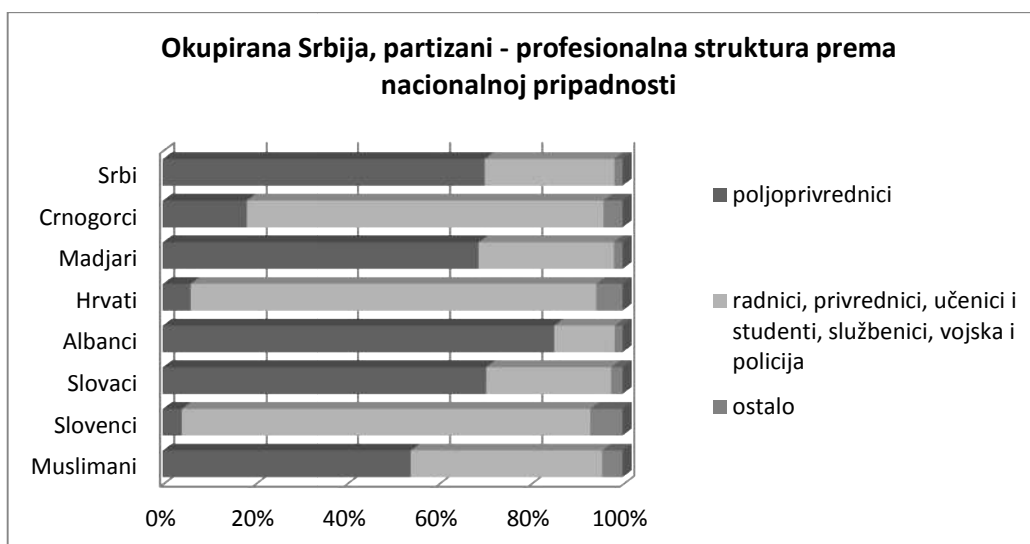
%	2,69	2,27	//	23,04	//	1,09	//	15,0	//	0,42	//
slob. prof.	133	115	86,47	7	5,26	--	--	5	3,76	--	--
%	0,34	0,31	//	1,61	//	--	//	1,79	//	--	//
izdržavana l.	322	293	90,99	5	1,55	2	0,62	9	2,79	1	0,31
%	0,82	0,80	//	1,15	//	0,54	//	3,21	//	0,42	//
đaci i stud.	2.547	2.289	89,87	106	4,16	7	0,27	45	1,77	3	0,11
%	6,54	6,25	//	24,42	//	1,90	//	16,07	//	1,27	//
ostala zan.	68	38	55,88	6	8,82	3	4,41	5	7,35	--	--
%	0,17	0,10	//	1,38	//	0,81	//	1,79	//	--	//
lični prihpdi	11	9	81,82	2	18,18	--	--	--	--	--	--
%	0,03	0,02	//	0,46	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	35	27	77,14	3	8,57	--	--	--	--	1	2,86
%	0,09	0,07	//	0,69	//	--	//	--	//	0,42	//
nepoz. zan.	341	282	82,70	3	0,88	2	0,59	2	0,59	2	0,59
%	0,87	0,77	//	0,69	//	0,54	//	0,71	//	0,85	//
Ukupno	38.957	36.613	93,98	434	1,11	368	0,94	280	0,72	236	0,61

tabela 53 (nastavak) – Okupirana Srbija, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Okup. Srbija – prof. struk.	ukupno	Slovaci	%	Slovenci	%	Muslimani	%	Ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	26.624	114	0,43	6	0,02	61	0,23	240	0,90
%	68,34	70,36	//	4,19	//	53,98	//	39,47	//
privrednici	2.311	8	0,35	16	0,69	6	0,26	63	2,73
%	5,93	4,94	//	11,19	//	5,31	//	10,36	//
radnici	5.071	28	0,55	44	0,87	28	0,55	124	2,44
%	13,02	17,28	//	30,77	//	24,78	//	20,39	//
vojs., pol.,	447	3	0,67	21	4,70	1	0,22	11	2,46
%	1,15	1,85	//	14,68	//	0,88	//	1,81	//
služb., stuč.	1.047	2	0,19	22	2,10	3	0,29	40	3,82
%	2,69	1,23	//	15,38	//	2,65	//	6,58	//
slob. prof.	133	--	--	--	--	1	0,75	5	3,76
%	0,34	--	//	--	//	0,88	//	0,82	//
izdržavana l.	322	1	0,31	1	0,31	1	0,31	9	2,79
%	0,82	0,62	//	0,70	//	0,88	//	1,48	//
đaci i stud.	2.547	3	0,12	24	0,94	8	0,31	62	2,43
%	6,54	1,85	//	16,78	//	7,08	//	10,20	//
ostala zan.	68	--	--	5	7,35	2	2,94	9	13,23
%	0,17	--	//	3,50	//	1,77	//	1,48	//
lični prihpdi	11	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,03	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	35	--	--	1	2,86	--	--	3	8,57
%	0,09	--	//	0,70	//	--	//	0,49	//
nepoz. zan.	341	3	0,88	3	0,88	2	0,59	42	12,32
%	0,87	1,85	//	2,10	//	1,77	//	6,91	//
Ukupno	38.957	162	0,42	143	0,37	113	0,29	608	1,56

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

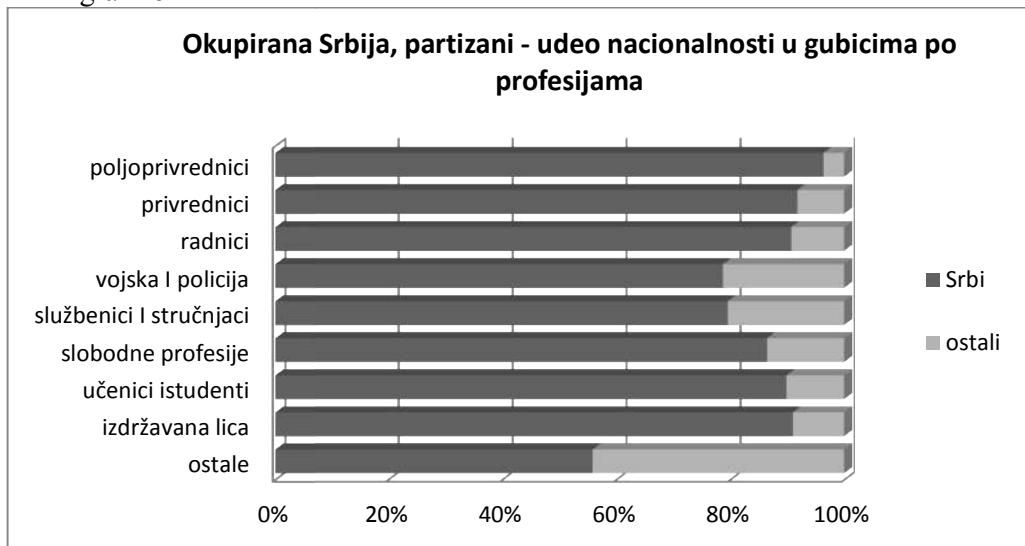
grafikon 41

Svojom brojnošću u pokretu Srbi su odredili profesionalnu strukturu čitavog pokreta. S obzirom na profesionalnu strukturu stradalih partizana u Okupiranoj Srbiji su se izdvajajale dve grupe nacionalnosti. U prvu spadali Srbi, Mađari, Muslimani, Albanci i Slovaci kod kojih su poljoprivrednici predstavljali dominantnu profesiju zastupljenu u gubicima partizanima. Učešće poljoprivrednika kod njih se kretalo od pšolovine stradalih kod Muslimana (53,98%), preko više od dve trećine kod Srba (70,06%), do 85,17% kod stradalih partizana albanske nacionalnosti. Pored poljoprivrednika kod ovih nacionalnosti značajnije su bili zastupljeni radnici čije se učešće kretalo od 10,17% kod Albanaca do 24,78% kod Muslimana. Drugu grupu nacionalnosti činile su one koje su preko određenih profesija bile prisutne u stanovništvu Okupirane Srbije. Kod partizana crnogorske nacionalnosti trećinu gubitaka (34,56%) predstavljali su službenici, stručnjaci i pripadnici vojske i policije i slobodnih profesija, uz četvrtinu učenika i studenata (24,42%). Trećinu Hrvata činili su radnici koji su zajedno sa privrednicima, službenicima i stručnjacima, pripadnicima slobodnih profesija, vojske i policije predstavljali tri četvrtina stradalih partizana (72,14%) ove nacionalnosti, uz 16,07% učenika i studenata. Među stradalim Slovencima tri četvrtina partizana dolazilo je iz redova radnika, privrednika, službenika i stručnjaka i pripadnika vojske, žandarmerije i policije, uz značano prisustvo učenika i studenata (16,78%). Profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju su među stradlim pripadnicima pokreta crnogorske (77,61%), hrvatske (88,21%) i slovenačke (88,80%) nacionalnosti bile 2,76

odnosno 3,13 i 3,15 puta zastupljenije nego među stradlim partizanima srpske nacionalnosti.

grafikon 42

Među stradalim poljoprivrednicima udeo Srba je bio nešto veći od njihovog udela u ukupnim gubicima partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije, dok je udeo u ostalim zanimanjima bio manji, posebno kod službenika i stručnjaka, kao i pripadnika vojske i policije. U odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima partizanskog pokreta, udeo Crnogoraca je bio 8,67 puta veći kod pripadnika vojske i policije, 8,60 puta kod službenika i stručnjaka, 4,74 puta kod slobodnih profesija, 3,75 puta veći kod učenika i studenata stradalih u partizanima. Hrvati su imali 4,67 puta veći udeo među stradalim pripadnicima vojske i policije, 5,57 puta kod službenika i stručnjaka, 5,22 puta veći kod slobodnih profesija, od njihovog udela u ukupnim gubicima partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije. U odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima partizanskog pokreta, udeo Slovenaca je bio 12,70 puta veći kod pripadnika vojske i policije i 5,67 puta veći kod službenika i stručnjaka. Kod Mađara, Muslimana i Slovaka nešto je veći bio udeo među radnicima nego što je njihova zastupljenost u ukupnim gubicima partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije.

Intezitet i dinamika stradanja pojedinih profesionalnih grupa u zavisnosti od nacionalne pripadnosti stradalih partizana nisu bili jednaki. Brojnost srpske komponente u partizanskom pokretu Okupirane Srbije uslovlila je da ona određuje intezitet i

dinamiku stradanja čitavog pokreta, ali u pređenju sa stradanjem profesionalnih grupa kod drugih nacionalnosti postoje izvesne razlike.

tabela 54 – Okupirana Srbija, partizani, Srbi – profesionalna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija - prof. - Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	25.653	1.232	4,80	667	2,60	913	3,56	6.872	26,79	15.969	62,25
%	70,06	48,97	//	37,35	//	39,0	//	67,36	//	80,78	//
privrednici	2.121	263	12,40	196	9,24	243	11,46	641	30,22	778	36,68
%	5,79	10,45	//	10,97	//	10,38	//	6,28	//	3,93	//
radnici	4.601	561	12,19	453	9,84	596	12,95	1.368	29,63	1.623	35,27
%	12,57	22,30	//	25,36	//	25,46	//	13,41	//	8,21	//
vojs., pol.,	352	66	18,75	56	15,91	57	16,19	99	28,12	74	21,02
%	0,96	2,62	//	3,13	//	2,43	//	0,97	//	0,37	//
služb., stuč.	833	125	15,01	119	14,28	137	16,45	253	30,37	199	23,89
%	2,27	4,97	//	6,66	//	5,85	//	2,48	//	1,01	//
slob. prof.	115	13	11,30	18	15,65	15	13,04	35	30,43	34	29,56
%	0,31	0,52	//	1,01	//	0,64	//	0,34	//	0,17	//
izdržavana l.	293	16	5,46	21	7,17	41	13,99	129	44,03	86	29,35
%	0,80	0,64	//	1,17	//	1,75	//	1,26	//	0,43	//
đaci i stud.	2.289	191	8,24	228	9,96	301	13,15	720	31,45	849	37,09
%	6,25	7,59	//	12,77	//	12,86	//	7,06	//	4,29	//
ostala zan.	38	4	10,53	7	18,42	8	21,05	15	39,47	4	10,53
%	0,10	0,16	//	0,39	//	0,34	//	0,15	//	0,02	//
lični prihodi	9	2	22,22	2	22,22	1	11,11	3	33,33	1	11,11
%	0,02	0,08	//	0,11	//	0,04	//	0,03	//	0	//
nezaposleni	27	2	7,41	1	3,70	1	3,70	9	33,33	14	51,85
%	0,07	0,08	//	0,05	//	0,04	//	0,09	//	0,07	//
nepoz. zan.	282	41	14,54	18	6,38	28	9,93	58	20,57	137	48,58
%	0,77	1,63	//	1,01	//	1,20	//	0,57	//	0,69	//
Ukupno	36.613	2.516	6,87	1.786	4,88	2.341	6,39	10.202	27,86	19.768	53,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 55 – Okupirana Srbija, partizani, druge nacionalnosti – profesionalna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija - prof. -drugi prof. struk.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	971	12	1,23	20	2,06	35	3,60	217	22,35	687	70,75
%	41,42	8,63	//	11,76	//	13,83	//	35,46	//	58,72	//
privrednici	190	10	5,26	22	11,58	30	15,79	56	29,47	72	37,89
%	8,10	7,19	//	12,94	//	11,86	//	9,15	//	6,15	//
radnici	470	40	8,51	32	6,81	55	11,70	132	28,05	211	44,89
%	20,05	28,78	//	18,82	//	21,74	//	21,57	//	18,03	//
vojs., pol.,	95	11	11,58	19	20,0	15	15,79	24	25,26	26	27,37
%	4,05	7,91	//	11,18	//	5,93	//	3,92	//	2,22	//

služb., stuč.	214	27	12,62	31	14,48	49	22,90	63	29,44	44	20,56
%	9,13	19,42	//	18,23	//	19,37	//	10,29	//	3,76	//
slob. prof.	18	1		4		5		3		5	
%	0,77	0,72	//	2,35	//	1,98	//	0,49	//	0,43	//
izdržavana l.	29	2		1		7		13		6	
%	1,24	1,44	//	0,59	//	2,77	//	2,12	//	0,51	//
đaci i stud.	258	19		36		43		85		75	
%	11,01	13,67	//	21,18	//	17,0	//	13,89	//	6,41	//
ostala zan.	30	1		1		4		11		13	
%	1,28	0,72	//	0,59	//	1,58	//	1,80	//	1,11	//
lični prihodi	2	1		--		1		--		--	
%	0,08	0,72	//	--	//	0,39	//	--	//	--	//
nezaposleni	8	--		2		2		2		2	
%	0,34	--	//	1,18	//	0,79	//	0,33	//	0,17	//
nepoz. zan.	59	15		2		7		6		29	
%	2,52	10,79	//	1,18	//	2,77	//	0,98	//	2,48	//
Ukupno	2.344	139		170		253		612		1170	

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Učešće poljoprivrednika kod u partizanima stradalih Srba se kretalo od nešto manje od polovine gubitaka u ustanku, do iznad trećine u naredne dve godine rata, do dve trećine stradalih partizana ove nacionalnosti u 1944. godini i preko četiri petina u poslednjoj godini rata. Radnici i ostale profesionalne grupe koje su davale ideološku osnovu pokretu bile su zastupljene sa polovinom stradalih Srba u ustanku (48,45%), njihovo učešće je u naredne dve godine povećano na tri petine, čineći većinu stradalih u kriznom periodu pokreta (59,90 odnosno 57,62%), a zatim je, sa omasovljenjem pokreta opadalo, spuštivši se na manje od petine u poslednjoj godini rata (17,98%).¹³⁰ Kod svih ostalih nacionalnosti zastupljenost u gubicima u prve tri godine rata profesionalnih grupa na koje je KPJ ostvarivala jači politički uticaj je izuzetno velika. Radnici i ostale profesionalne grupe koje su predstavljali oslonac pokreta su u 1941. i 1943. godini činili 77,68% odnosno 77,88% stradalih kod ovih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu Okupirane Srbije, sa uvećanjem učešća u godini između na 84,70% gubitaka.¹³¹ Masovno uključivanje Mađara, Albanaca i Slovaka u pokret tokom poslednje dve godine rata doveo je do drastičnog povećanja učešća poljoprivrednika u gubicima partizana ovih nacionalnosti, kojih je do tada bilo jako

¹³⁰ Učešće u stradanju ovih profesionalnih grupa kod partizana srpske nacionalnosti, a na koje se KPJ najviše oslanjala, smanjena je 3,33 puta u odnosu na 1942. godinu.

¹³¹ Zastupljenost u gubicima ovih profesionalnih grupa je kod pripadnika svih ostalih nacionalnosti u 1942. godini bilo 1,41 puta veće nego kod partizana srpske nacionalnosti.

malo među stradalima, tako da se učešće profesionalnih grupa koje su činile okosnicu pokreta smanjilo na 37,00% u poslednjoj godini rata.¹³²

Različite nacionalne komponente među partizanima nisu imale istu zastupljenost u profesionalnoj strukturi stradalih tokom rata. Radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, slobodnih profesija srpske nacionalnosti činili su 91,86% svih stradalih iz ovih profesionalnih grupa u ustanku, 87,26% sredinom rata i 89,15% poslednje godine rata, što je bilo neznatno ispod njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima u tim periodima rata. Zastupljenost ovih profesija, na koje se KPJ najviše oslanjala u svom delovanju, kod drugih nacionalnosti u partizanskom pokretu na teritoriji okupirane Srbije bila je veća od njihovog učešća u gubicima, 1,55 puta u ustanku, 1,31 puta sredinom rata i 1,92 puta poslednje godine rata.

Polna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije

Ravnopravnost polova je bila jedan od osnovnih postulata KPJ,¹³³ kao ideološkog predvodnika partizanskog pokreta, stoga se pokret trudio da u svoje redove uključi što veći broj žena,¹³⁴ koristeći ih u raznim poslovima od važnosti za funkcionisanje pokreta.¹³⁵ Najveći deo njih je učestvovao u pozadinskom radu, ali je i njihov značajni deo bio uključen u borbene sastave gde je ravnopravno sa muškarcima

¹³² Zastupljenost radnika i ostalih grupa koje su predstavljale okosnicu pokreta među pripadnicima drugih nacionalnosti u poslednjoj godini rata bila je smanjena 2,29 puta u odnosu na 1942. godinu. Ipak je njihovo učešće u poređenju sa učešćem istih profesionalnih grupa kod partizana srpske nacionalnosti u poslednjoj godini rata bilo dvostrukoveće (2,06 puta).

¹³³ U rezoluciji donetoj na V konferenciji PK KPJ za Srbiju, maja 1940. godine, izložena je koncepcija za rad među ženama koja je predviđala da treba isticati i privlačiti žene, boriti se da budu jednako plaćene za isti rad, opšte pravo glasa, jednakost pred zakonom, i sl. *Žene Srbije u NOB*, Grupa autora, Beograd, 1975, 12.

¹³⁴ U srpskoj i jugoslovenskoj historiografiji o ratu žena je potpuno nepravedno zapostavljena. To je bila posledica neadekvatnog shvatanja uloge žene, koja nie imala uticaj u političkom i društvenom životu, pa ni u ratu, zbog čega je svedena na objekat u historiografiji. Ovakvom tretmanu žene doprineo je nedostatak arhivskih i drugih izvora, dok memoarske i književne literature o njenom učešću u NOB-u, ima nešto više. Žarko Jovanović, „Žene Srbije u ratu 1941-1945“, *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka*, INIS, Beograd, 1998, 331.

¹³⁵ Žene su većim delom korišćene u pozadinskim službama pokreta, administraciji, sanitetu, političkom radu sa narodom. Opširnije o poslovima i zadacima koje su žene obavljale u NOP-u, kao i o biografijama najistaknutijih članica pokreta videti u *Žene Srbije u NOB*, Grupa autora, Nolit, Beograd, 1975.

učetvovao u ratu.¹³⁶ Broj žena zastupljenih u partizanskom pokretu je varirao tokom rata.¹³⁷ O Okupiranoj Srbiji partizanke su činile 1,98% stradalih pripadnika pokreta.¹³⁸ Dinamika i intezitet stradanja pripadnika oba pola u pokretu nije bila indentična.

tabela 56 – Okupirana Srbija, partizani – polna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija – pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	38.187	2.598	6,80	1.865	4,88	2.460	6,44	10.507	27,51	20.757	54,36
%	98,02	97,85	//	95,35	//	94,83	//	97,16	//	99,14	//
žene	770	57	7,40	91	11,82	134	17,40	307	39,87	181	23,51
%	1,98	2,15	//	4,65	//	5,17	//	2,84	//	0,86	//
Ukupno	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75

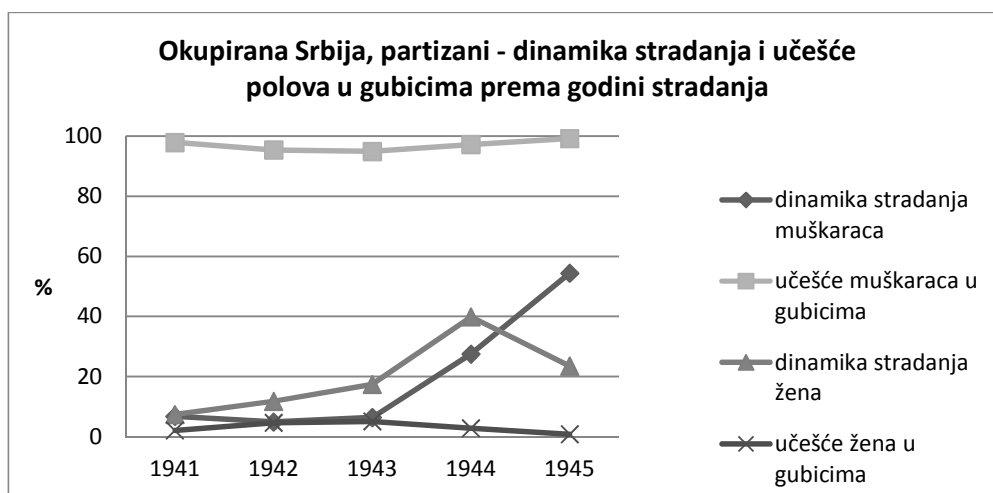
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 43

¹³⁶ Primera radi, od 710 partizanki koje su prošle kroz 1. proletersku brigadu poginulo je 93 (13,10%). Kao bolničarke stradalo je 63,44% (59) dok je 36,56% stradalo kao borac (34). M. Vuksanović, *Prva proleterska*, 402.

¹³⁷ U vreme Užičke republike žene su masovno uključene u pozadinske poslove, dok ih je bilo malo u partizanskim odredima. U narednom periodu broj žena u odredima je povećan i ravnopravno su se borile zajedno sa muškarcima. (Venceslav Glišić, *Užička republika*, Beograd 1986, 73) Pri formiranju 1. proleterske brigade decembra 1941. godine, žene su činile 6% sastava. M. Vuksanović, *Prva proleterska*, 401. Isto učešće imale su žene među borcima 2. proleterske brigade. S. Urošević, *Druga proleterska*, 40, 172. Prilikom formiranja 2. južnomoravske brigade (rasinski, pustorečko-jablanički i crnotravski bataljon koji je većim delom okupljao ljude sa teritorije anektirane od Bugarske) novembra 1943. godine u njenom sastavu je bilo 23 partizanki od 308 boraca (7,47%), a ukupno je kroz brigadu prošlo 129 žena što je 2% ukupnog boračkog sastava tokom rata. U rasinskom i pustorečkom bataljonu žene su činile 7,28% sastava. Milorad Gončin, *Четврта српска бригада*, Beograd, 1996, 20, 389 – 395. Neposredno nakon formiranja brigada je izvršila napad na Aleksandrovac u kome je prema izveštaju SDS-a učestvovalo “preko 400 komunista među kojima i 20 ženskih“. ZNOR, I – 21, Beograd, 1965, 529. Neke jedinice su imale nesrazmerno veliki broj žena u sastavu poput udarnog bataljona Kosmajskog odreda novembra 1943. godine u kome je bilo 40,00% žena (24). Isidor Đuković, *Друга шумадијска, 21. српска ударна бригада*, Beograd, 1982, 42. U 9. srpskoj brigadi prilikom formiranja marta 1944. godine žene su činile 4,25% sastava, u oktobru 6,16%, decembru 2,53%, a maja 1945. godine 2,88%. *Девета српска ударна бригада, У строју са народом*, (urednici Slobodan Bosiljčić i Branko Petrović), Beograd- Zaječar-Bor, 1995, 426. Žene su činile 3% partizana Požarevačkog okruga. *Žene Srbije u NOB*, 587. Nakon popune 7. srpske (predhodno 5. južnomoravske) brigade u istočnoj Srbiji (okolina Zaječara) učešće žena je duplirano i činile su 5,34% sastava brigade. Đura Zlatković, Miloš Bakić, *Sedma srpska brigada*, Beograd, 1986, 523.

¹³⁸ Žene su činile 1,14% gubitaka svih boraca 4. srpske brigade, a od svih žena koje su prošle kroz brigadu 14,73% je izgubilo život. Smrtnos kod muškaraca u brigade je bila gotovo dvostruko veća (26,07%). M. Gončin, *Четврта српска бригада*, 20.

Apsolutna dominacija muškaraca u pokretu određivala je ukupnu dinamiku stradanja pripadnika pokreta Okupirane Srbije oba pola. Istrajnost žena u borbi i privrženost idealima zbog kojih su se priključili pokretu ogleda se u tome što su nakon sloma ustanka u zapadnim delovima Srbije i Šumadiji u manjoj meri od muškaraca napustile jedinice. Dok je broj stradalih muškaraca u 1942. godini opao 1,39 puta, broj stradalih žena je bio uvećan 1,60 puta.¹³⁹ Rast stradanja je nastavljen i naredne godine kada je stopa smrtnosti žena bila 1,47 puta veća nego u predhodnoj, dok je kod muškaraca bila veća 1,32 puta. Udeo stradalih žena u prve tri godine rata (36,62%) je bio dvostruko veći (2,02 puta) od udela muškaraca (18,12%). Naglo jačanje pokreta u Okupiranoj Srbiji 1944. godine, koje je rezultiralo njenim oslobađanjem, dovelo je do uvećanja udela stradalih muškaraca 4,27 puta u odnosu na predhodnu godinu, dok je rast kod žena bio gotovo dvostruko manji (2,29 puta). Najveći deo pripadnica partizanskog poretka Okupirane Srbije, dve petine, je izgubio život 1944. godine, dok je u narednoj godini stradalo više od polovine muškaraca. Stopa smrtnosti muškaraca je 1945. godine bila je realno 5,27 puta veća nego u predhodnoj, dok je kod žena pored nominalnog smanjenja gubitaka 1,69 puta, realno stranje bilo povećano 1,57 puta. Učešće žena među stradalim partizanima Okupirane Srbije je variralo tokom rata. Nakon skromne zastupljenosti u gubicima u ustanku, učešće žena je u narednoj godini poraslo 2,16 puta, da bi se taj trend nastavio i u 1943. godini kada su činile dvadeseti deo gubitaka (5,17%) stradalih partizana. Masovno pristupanje pokretu i mobilizacija

¹³⁹ Zbog duplo dužeg perioda rata u 1942. godini nego u prvoj godini rata, učešće stradalih muškaraca je stvarno opalo za 2,79 puta, dok je učešće žena opalo tek nešto ispod linije stagnacije.

vojnospobnih muškaraca u leto i jesen 1944. i početkom 1945. godine, smanjilo je potrebu za učešćem žena u borbenim jedinicama, čime je gotovo dvostruko smanjeno i njihovo učešće u gubicima predposlednje godine rata (1,82 puta), sa daljim smanjivanjem do minimalnog učešća od 0,86% u poslednjoj godini rata, što je bilo 2,50 puta manje nego u ustanku i 6,01 puta manje nego sredinom rata.

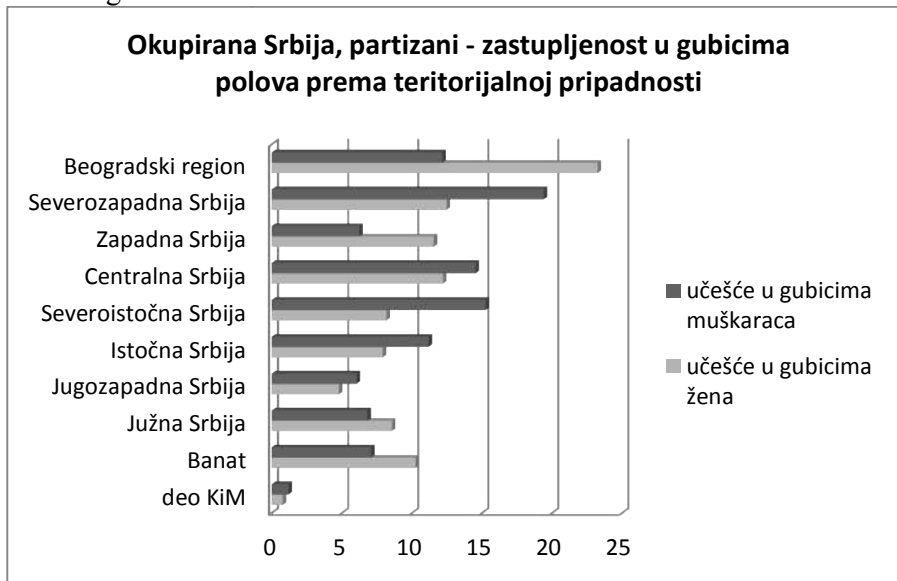
Učešće žena među stradalima bilo je uslovljeno razvijenošću pokreta na pojedinim teritorijama, kao i stepenom emancipacije koji je postojao pre rata ili se razvio tokom rata. Njihova zastupljenost među stradalim saborcima, kao i njihovo učešće u stradanju, nije bilo ravnomerno i prilično je variralo u različitim delovima Okupirane Srbije. Među stradalim partizanima žene su bile najzastupljenije u Beogradskom regionu i Zapadnoj Srbiji, u kojima su činile 3,71 odnosno 3,60% stradalih pripadnika pokreta, dok su najmanji udeo imale u gubicima partizana Sevroistočene Srbije i dela KiM, 1,07 odnosno 1,29%. Najveće učešće među stradalim partizankama imale su pripadnice pokreta iz Beogradskog regiona koje su činile gotovo četvrtinu stradalih, a najmanje je bilo iz dela KiM u okviru Okupirane Srbije

tabela57 - Okupirana Srbija, partizani – polna struktura prema regionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija – pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Beograd	4.827	4.648	96,29	179	3,71
%	12,39	12,17	//	23,25	//
Sever.-zap.	7.508	7.412	98,72	96	1,28
%	19,27	19,41	//	12,47	//
deo Zapad.	2.474	2.385	96,40	89	3,60
%	6,35	6,25	//	11,56	//
Centralna	5.649	5.555	98,34	94	1,66
%	14,50	14,55	//	12,21	//
Sever.-ist.	5.889	5.826	98,93	63	1,07
%	15,12	15,26	//	8,18	//
Istočna	4.335	4.274	98,59	61	1,41
%	11,13	11,19	//	7,92	//
Jugo-zapa.	2.348	2.311	98,42	37	1,58
%	6,03	6,05	//	4,80	//
deo Južne	2.675	2.609	97,53	66	2,47
%	6,87	6,83	//	8,57	//
Banat	2.786	2.707	97,16	79	2,84
%	7,15	7,09	//	10,26	//
deo KiM	466	460	98,71	6	1,29
%	1,20	1,20	//	0,78	//
Ukupno	38.957	38.187	98,02	770	1,98

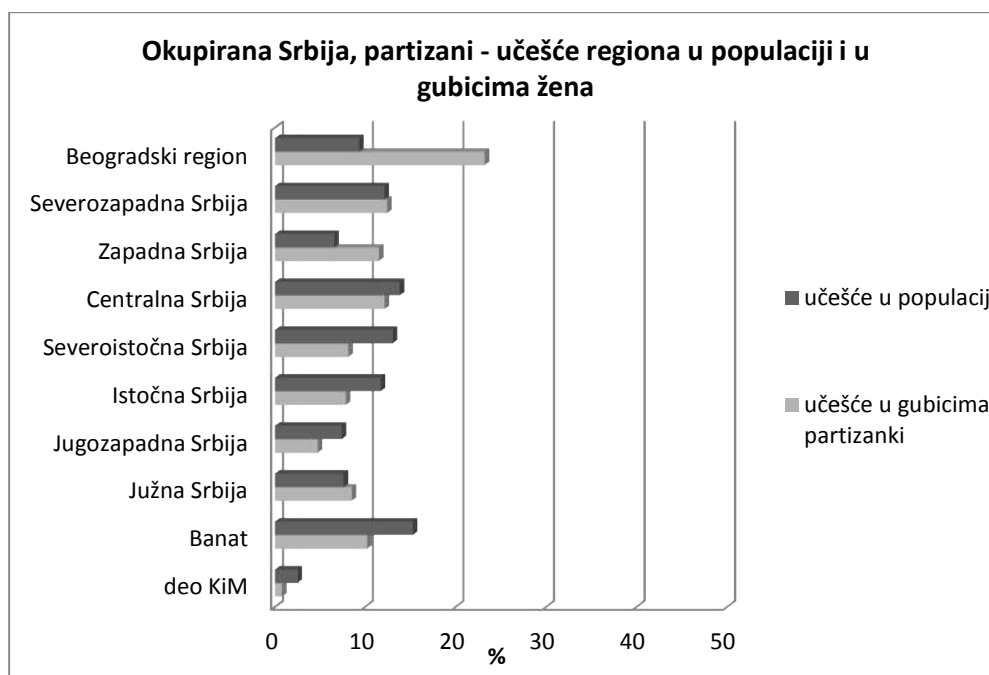
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 44

Učešće stradalih partizanki Beogradskog regiona i Zapadne Srbije u gubicima partizanki Okupirane Srbije bilo je gotovo dvostruko veće od učešća muškaraca ovih regiona u gubicima saboraca istog pola (1,91 odnosno 1,85), kao i u Banatu i delu Južne Srbije gde je njihovo učešće bilo 1,45 odnosno 1,25 puta veće nego učešće muškaraca. U svim ostalim regionima Okupirane Srbije učešće muškaraca među stradalim pripadnicima pokreta istog pola prevazilazi učešće stradalih partizanki u ukupnim gubicima pripadnica ženskog pola, Severoistočne Srbije 1,86 puta, Severozapadne Srbije i dela KiM 1,57 odnosno 1,54 puta, dela Istočne Srbije 1,41 puta, Jugozapadne i Centralne Srbije 1,26 odnosno 1,19 puta.

grafikon 45

Gubici partizanki Okupirane Srbije iz pojedinih regiona nisu bili u skladu sa zastupljenošću tih regiona u populaciji teritorije i izdvajaju se tri grupe. Prvu čine oni regioni u kojima učešće stradalih partizanki prevazilazilo učešće tih regiona u stanovništvu i u nju su spadali Beogradski region sa 2,47 puta većim i Zapadna Srbija sa 1,74 puta većim učešćem. Stradale partizaneke Severozapadne, Centralne i dela Južne Srbije imale su isto ili približno isto učešće u gubicima žena u pokretu sa zastupljenošću tih regiona u populaciji i oni čine drugu grupu.¹⁴⁰ Ostalih pet regiona predstavljalo je treću grupu u kojoj je učešće stradalih pripadnica pokreta u gubicima partizanki Okupirane Srbije bilo ispod učešća tih regiona u njenoj populaciji, na delu KiM 3,28 puta, Severoistočnoj i Jugozapadnoj Srbiji 1,60 odnosno 1,55 puta i u Istočnoj Srbiji i Banatu po 1,49 puta manje. Partizanke Beogradskog regiona i Zapadne Srbije učestvovala su u gubicima pripadnica pokreta sa 34,81%, dok su u populaciji Okupirane Srbije ovi regioni bili zastupljeni sa 16,04%, čime je njihovo realno stradanje bilo 2,80 puta veće od stradanja partizanki iz ostalog dela Okupirane Srbije.

Među stradalim pripadnicima partizanskog pokreta Okupirane Srbije bili su prisutni pripadnici različitih nacionalnosti, ali nacionalna struktura nije jednako bila

¹⁴⁰ U severozapadnoj Srbiji učešće je bilo izjednačeno, u Južnoj Srbiji je bilo 1,11 puta veće, a u Centralnoj Srbiji 1,14 puta manje.

zastupljena kod oba pola. Među stradalim partizankama najbrojnije su bile Srkinje, dok među stradalim pripadnicama pokreta nije bilo onih albanske i slovačke nacionalnosti. Zastupljenost žena među partizanima različitih nacionalnosti nije bila ujednačena. Svojom dominantnom brojnošću u pokretu na ovoj teritoriji Srbi su praktično odredili udeo žena čitavog pokreta. Najveću zastupljenost među partizanima žene su imale kod pripadnika pokreta slovenačke i hrvatske nacionalnosti, dok ih je najmanje bilo među stradalim partizanima mađarske nacionalnosti. Udeo Slovenki i Hrvatica među stradalim sunarodnicima u partizanskom pokretu u Okupiranoj Srbiji bila je 3,64 odnosno 3,35 puta veća od udela Srkinja, dok je zastupljenost Crnogorki bila dvostruko veća (1,92 puta), dok je udeo Mađarica bio 3,55 puta manji od udela partizanki srpske nacionalnosti.

grafikon 46

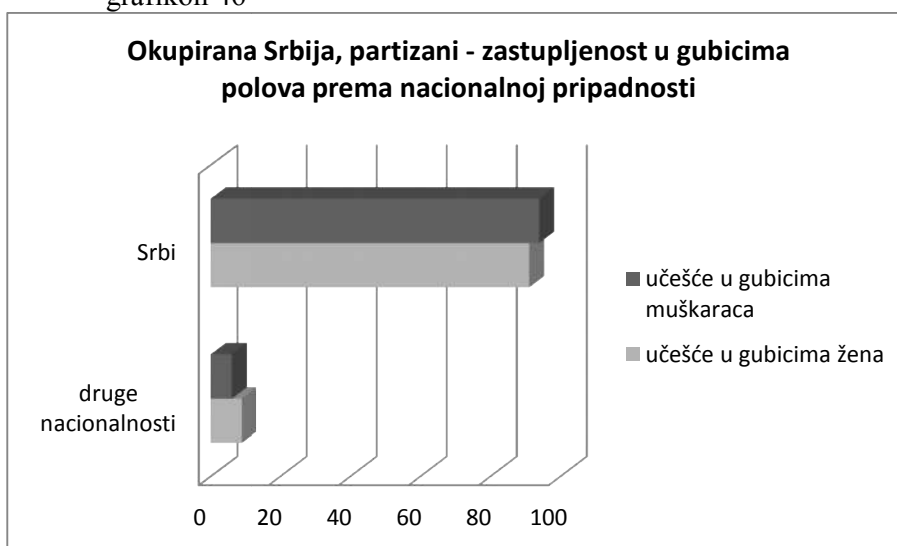

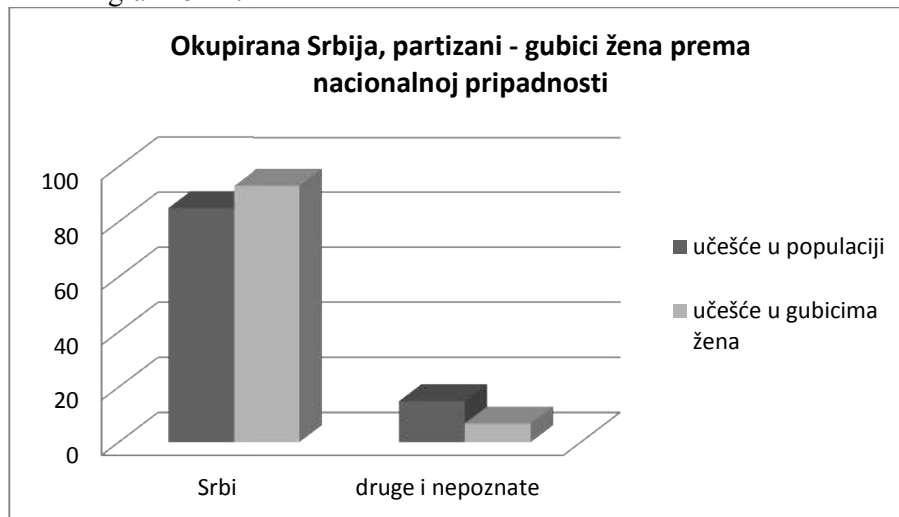
tabela 58 – Okupirana Srbija, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija – pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Srbi	36.613	35.911	98,08	702	1,92
%	93,98	94,04	//	91,17	//
Crnogorci	434	418	96,31	16	3,69
%	1,11	1,09	//	2,08	//
Mađari	368	366	99,46	2	0,54
%	0,94	0,96	//	0,26	//
Hrvati	280	262	93,57	18	6,43
%	0,72	0,69	//	2,34	//
Albanci	236	236	100	--	--
%	0,61	0,62	//	--	//
Slovaci	162	162	100	--	--
%	0,42	0,42	//	--	//

Slovenci	143	133	93,01	10	6,99
%	0,37	0,35	//	1,30	//
Muslimani	113	110	97,35	3	2,65
%	0,29	0,29	//	0,39	//
Ost. i nep.	608	589	96,88	19	3,12
%	1,56	1,54	//	2,47	//
Ukupno	38.957	38.187	98,02	770	1,98

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 47

Od svih nacionalnosti samo stradale Srпкиnje i Mađarice imale manje učešće među stradalim pripadnicama pokreta svog pola nego što je bilo učešće njihovih sunarodnika među u pokretu stradalim muškarcima (Srпкиnja neznatno, Mađarica 3,69 puta), dok je učešće Slovenki bilo 3,71 puta veće, Hrvatsica 3,39 puta i Crnogorki 1,91 puta veće. S obzirom na zastupljenost pojedinih nacionalnosti u stanovništvu Okupirane Srbije, partizanke srpske nacionalnosti (zajedno sa crnogorkama), kao dominantne nacionalne grupe, su imale 1,12% puta veće učešće u gubicima, dok je zastupljenost drugih nacionalnosti varirala, od 5 odnosno 2,96 puta veće kod Slovenki i Hrvatica, do 2,05 odnosno 10,35 puta manjeg učešća u gubicima Muslimaki i Mađarica.

Dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta u zavisnosti od polne pripadnosti nije bila ujednačena za sve nacionalnosti Okupirane Srbije. Na njih je uticalo prisutnost polova u gubicima partizana određene nacionalnosti i kontinuitet njihovog stradanja. Apsolutna dominacija muškaraca kod svih nacionalnih grupa zastupljenih u pokretu odredila je i ukupnu dinamiku stradanja te nacionalne grupe.

tabela 59– Okupirana Srbija, partizani, Srbi – polna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija – pol, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	35.911	2.463	6,86	1.703	4,74	2.226	6,20	9.921	27,63	19.598	54,57
%	98,08	97,89	//	95,35	//	95,09	//	97,25	//	99,14	//
žene	702	53	7,55	83	11,82	115	16,38	281	40,03	170	24,22
%	1,92	2,11	//	4,65	//	4,91	//	2,75	//	0,86	//
Ukupno	36.613	2.516	6,87	1.786	4,88	2.341	6,39	10.202	27,86	19.768	53,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 60 – Okupirana Srbija, partizani, Crnogorci – polna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija - pol, Crnog	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	418	48	11,48	86	20,57	88	21,05	124	29,67	72	17,22
%	96,31	97,96	//	98,85	//	91,67	//	96,12	//	98,63	//
žene	16	1	6,25	1	6,25	8	50,00	5	31,25	1	6,25
%	3,69	2,04	//	1,15	//	8,33	//	3,88	//	1,37	//
Ukupno	434	49	11,29	87	20,05	96	22,12	129	29,72	73	16,82

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 61 – Okupirana Srbija, partizani, Mađari – polna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija-pol, Mađar	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	366	6	1,64	1	0,27	2	0,55	33	9,01	324	88,52
%	99,46	100	//	100	//	100	//	100	//	99,39	//
žene	2	--	--	--	--	--	--	--	--	2	100
%	0,64	--	//	--	//	--	//	--	//	0,61	//
Ukupno	368	6	1,63	1	0,27	2	0,54	33	8,97	326	88,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 62 – Okupirana Srbija, partizani, Hrvati – polna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija -pol, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	262	19	7,25	25	9,54	48	18,32	88	33,59	82	31,30
%	93,57	95,0	//	92,59	//	97,96	//	89,80	//	95,35	//
žene	18	1	5,56	2	11,11	1	5,56	10	55,55	4	22,22
%	6,43	5,00	//	7,41	//	2,04	//	10,20	//	4,65	//
Ukupno	280	20	7,14	27	9,64	49	17,50	98	35,0	86	30,71

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 63 – Okupirana Srbija, partizani, Slovenci – polna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija pol, Slove	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	133	9	6,77	8	6,01	23	17,29	41	30,83	52	39,10
%	93,01	100	//	72,73	//	85,18	//	95,35	//	98,11	//
žene	10	--	--	3	30,0	4	40,0	2	20,0	1	10,0
%	6,99	--	//	27,27	//	14,82	//	4,65	//	1,89	//

Ukupno	143	9	6,29	11	7,69	27	18,88	43	30,07	53	37,06
--------	-----	---	------	----	------	----	-------	----	-------	----	-------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 64 – Okupirana Srbija, partizani, Muslimani – polna struktura prema godini stradanja

OS-part. – pol, Musli.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	110	4	3,64	10	9,09	18	16,36	38	34,55	40	36,36
%	97,35	100	//	90,91	//	100	//	95,0	//	100	//
žene	3	--	--	1	33,33	--	--	2	66,67	--	--
%	2,65	--	//	9,09	//	--	//	5,00	//	--	//
Ukupno	113	4	3,54	11	9,73	18	15,93	40	35,40	40	35,40

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 65 – Okupirana Srbija, partizani, Slovaci – polna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija-pol, Slovac.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	162	--	--	1	0,62	1	0,62	18	11,11	142	87,65
%	100	--	//	100	//	100	//	100	//	100	//
žene	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	162	--	--	1	0,62	1	0,62	18	11,11	142	87,65

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 66 – Okupirana Srbija, partizani, Albanci – polna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija-pol, Albanc.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	236	2	0,85	1	0,42	6	2,54	54	22,88	173	73,31
%	100	100	//	100	//	100	//	100	//	100	//
žene	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	236	2	0,85	1	0,42	6	2,54	54	22,88	173	73,31

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 67 – Okupirana Srbija, partizani, ostali i nepoznati – polna struktura prema godini stradanja

Okup.Srbija-pol, ostali	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	589	47	7,98	30	5,09	48	8,15	190	32,26	274	46,52
%	96,88	95,92	//	96,77	//	88,89	//	96,45	//	98,92	//
žene	19	2	10,53	1	5,26	6	31,58	7	36,84	3	15,79
%	3,12	4,08	//	3,23	//	11,11	//	3,65	//	1,08	//
Ukupno	608	49	8,06	31	5,10	54	8,88	197	32,40	277	45,56

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Stradanja partizana oba pola srpske nacionalnosti je bilo je konstantno tokom čitavog rata ali sa različitom dinamikom. U prve tri godine rata život je izgubila trećina

stradalih partizanki ove nacionalnosti (35,75%) i njihov udeo je bio dvostruko veći (2,01 puta) od udela muškaraca stradalih u ovom periodu, da bi u poslednje dve godine rata udeo stradalih partizana bio srpske nacionalnosti bio za četvrtinu veći (1,28 puta). Kontinuirano stradanje oba pola u partizanima imali su pripadnici pokreta crnogorske i hrvatske nacionalnosti. Trećina Crnogoraca je stradala u prve dve godine rata pa je njihov udeo u gubicima u ovom periodu bio je 2,56 puta veći od stradanja partizanki ove nacionalnosti, ali nakon velikog priliva Crnogorki u pokret sredinom rata, devet desetina njih je izgubilo živote u drugoj polovini rata (polovina 1943. godine), te je njihov udeo u gubicima u tom periodu bio 1,29 puta veći od udela muškaraca ove nacionalnosti. Najveći deo partizana oba pola hrvatske nacionalnosti je strado u poslednje dve godine ratas time što je udeo stradalih žena bio za petinu veći (1,20 puta), dok je dve trećine slovenki izgubilo živote sredinom rata, te je njihov udeo u gubicima u prve tri godine rata bio 2,33 puta veći od udela muškaraca ove nacionalnosti u istom periodu. Sa po dve trećine stradalih pripadnika u poslednje dve godine rata udeli gubitaka oba pola partizana muslimanske nacionalnosti su bili izjednačeni, dok su sve u partizanima Okupirane Srbije stradale mađarice izgubile su živote u poslednjoj godini rata.

Učešće pripadnica pokreta među stradalim sunarodnicima je variralo tokom rata. Nakon pretrpljenih gubitaka u ustanku učešće žena se kod partizana srpske nacionalnosti dupliralo u naredne dve godine, kada su činile gotovo dvadeseti deo gubitaka, da bi sa približavanjem kraja rata njihova zastupljenost u gubicima opadala, tako da je na kraju rata bila 2,45 odnosno 5,71 puta manja nego u ustanku i sredinom rata. Učešća žena u gubicima drugih nacionalnosti su varirala. Crnogorke su 1943. godine predstavljale dvanaestinu gubitaka partizana ove nacionalnosti, Hrvatice su imale značajno učešće u drugoj i u predposlednjoj godini rata (desetina gubitaka), Slovenke u drugoj i trećoj godini rata sa četvrtinom odnosno sedminom gubitaka, dok su Muslimanke činile jedanaestinu gubitaka partizana ove nacionalnosti 1942. godine.

Partizanke iz različitih delova Okupirane Srbije nisu imale jednaku dinamiku stradanja tokom rata, kao ni što njihovo učešće među u gubicima pripadnica pokreta nije bilo isto tokom rata. Prema dinamici stradanja partizanki izdvajaju se tri grupe. Zapadna Srbija je bila jedinstvena po tome što je 61,79% stradalih partizanki izgubio život u prve tri godine rata. Drugu grupu sačinjavaju regioni u kojima je veći deo partizanki stradao

u poslednje dve godine rata, što je slučaj i sa čitavim pokretom uopšte, ali sa značajnim delom gubitaka u prve tri godine rata, poput Beogradskog regiona i Centralne Srbije iz kojih je u ovom periodu izgubio život po dve petine stradalih partizanki (41,89 odnosno 40,34%). Svi ostali regioni, u kojima je najveći deo partizanki stradao u poslednje dve godine rata, spadali su u treću grupu. U njoj su karakteristični, delo KiM u kome su sve partizanke stradale u tom periodu, te Banat i Istočna Srbija sa po četiri petina pretrpljenih gubitaka (79,74 odnosno 78,69%).¹⁴¹ U svim regionima, osim u Zapadnoj i Južnoj Srbiji u kojima je postojao pad stradanja u 1943. godini, prisutan je bio konstantni rast gubitaka partizanki tokom rata, do poslednje godine rata u kojoj je bio evidentan nominalni pad njihovog stradanja. Zbog realnog trajanja rata u prvoj i poslednjoj godini rata, u osam od deset regiona gubici u ustanku su bili veći nego u narednoj godini, a realno stradanje u poslednjoj godini bilo veće nego u predhodnoj. U ustanku je realno stradanje partizanki iz Zapadne Srbije realno bilo dvostruko veće nego naredne godine, Banata 1,50 puta veće, Beogradskog regiona i Centralne Srbije 1,40 puta veće, Severoistočne i Jugozapadne Srbije po 1,33 puta veće i Severozapadne Srbije 1,17 puta veće. U Južnoj i Istočnoj Srbiji, regionima u kojima se pokret sporije razvijao, postojao je stvarni rast stradanja, pošto u prvom regionu nije bilo stradalih partizanki 1941. godine, a u narednoj je stradalo više od petine partizanki ovog regiona, dok ih je u drugom u 1942. godini realno stradalo 1,25 puta više nego u ustanku. U poslednjoj godini rata stopa smrtnosti u odnosu na predhodnu je kod partizanki Istočne Srbije bila na istom nivou, Beogradskog regiona i Centralne Srbije 1,18 odnosno 1,26 puta veća, dela KiM i Zapadne Srbije 1,33 odnosno 1,45 puta veća, Južne Srbije i Banata 1,62 odnosno 2,13 puta veća, Severozapadne i Severoistočne Srbije 2,67 odnosno 2,54 puta veća, dok je jedino u Jugozapadnoj Srbiji stradanje bilo realno 1,19 puta manje.

tabela 68 – Okupirana Srbija, partizani – regionalna pripadnost žena prema godini stradanja

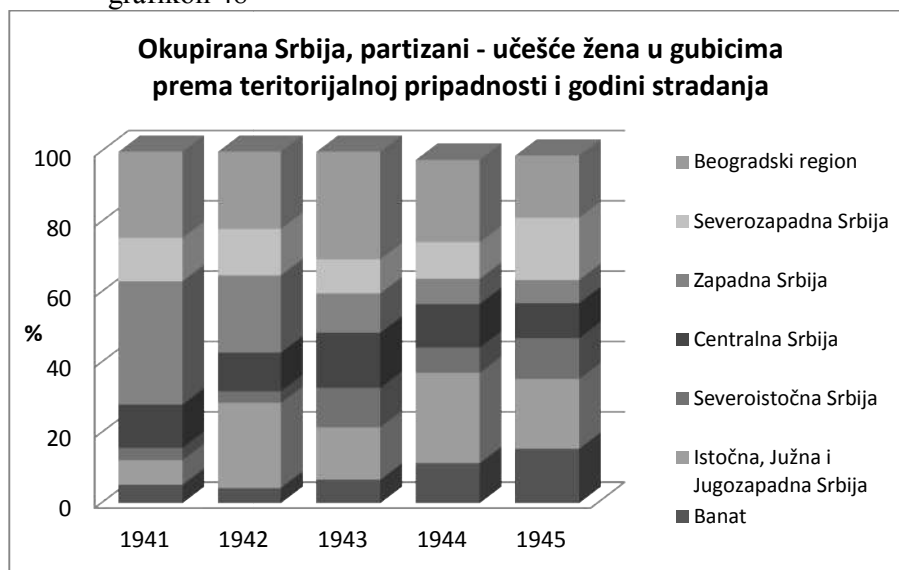
Okup.Srbija-pol, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Beograd	179	14	7,82	20	11,17	41	22,90	72	40,22	32	17,88
%	23,25	24,56	//	21,98	//	30,60	//	23,45	//	17,68	//
Sever.-zap.	96	7	7,29	12	12,50	13	13,54	32	33,33	32	33,33

¹⁴¹ Neku vrstu prelazne grupe između druge i treće predstavljaju regioni Severozapadne Srbije sa 66,67%, Severoistočne Srbije sa 68,25%, Južne Srbije sa 68,18% i Jugozapadne Srbije sa 67,57% stradalih partizanki u poslednje dve godine rata.

%	12,47	12,28	//	13,19	//	9,70	//	10,42	//	17,68	//
Zapadna	89	20	22,47	20	22,47	15	16,85	22	24,72	12	13,48
%	11,56	35,09	//	21,98	//	11,19	//	7,17	//	6,63	//
Centralna	94	7	7,45	10	10,64	21	22,34	38	40,43	18	19,15
%	12,21	12,28	//	10,99	//	15,67	//	12,38	//	9,94	//
Sever.-ist.	63	2	3,17	3	4,76	15	23,81	22	34,92	21	33,33
%	8,18	3,51	//	3,30	//	11,19	//	7,17	//	11,60	//
Istočna	61	2	3,28	5	8,20	6	9,84	35	57,38	13	21,31
%	7,92	3,51	//	5,49	//	4,48	//	11,40	//	7,18	//
Jugo-zapa.	37	2	5,40	3	8,11	7	18,92	19	51,35	6	16,22
%	4,80	3,51	//	3,30	//	5,22	//	6,19	//	3,31	//
Južna	66	--	--	14	21,21	7	10,61	28	42,42	17	25,76
%	8,57	--	//	15,38	//	5,22	//	9,12	//	9,39	//
Banat	79	3	3,80	4	5,06	9	11,39	35	44,30	28	35,44
%	10,26	5,26	//	4,39	//	6,72	//	11,40	//	15,47	//
KiM	6	--	--	--	--	--	--	4	66,67	2	33,33
%	0,78	--	//	--	//	--	//	1,30	//	1,10	//
Ukupno	770	57	7,40	91	11,82	134	17,40	307	39,87	181	23,51

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 48

Stradale partizanke iz Beogradskog regiona i Zapadne Srbije su tokom čitavog rata držale primat u gubicima pripadnica pokreta s obzirom na učešće ovih regiona u populaciji teritorije. Beograd sa okolinom, iz koga je poticao najemnacipovaniji deo ženske populacije, je tokom čitavog rata imao dosta veću zastupljenost u gubicima žena partizanskog pokreta od njegove zastupljenosti u poulaciji Okupirane Srbije, koje se kretalo od 2,61 puta većeg u ustanku, preko maksimalnih 3,25 puta u 1943. godini, do

najnižeg, 1,88 puta većeg učešća u poslednjoj godini rata. Kratkotrajno delovanje privremene političke vlasti partizanskog pokreta na oslobođenoj teritoriji u Zapadnoj Srbiji dovelo je do masovnog uključivanja žena u strukture pokreta koje su u prve dve godine rata činile najveći deo stradalih partizanki, višestruko prevazilazeći udeo regiona u populaciji Okupirane Srbije, 5,28 puta u ustanku i 3,31 puta u narednoj godini, da bi i u narednom periodu zastupljenost u gubicima ostala veća, sve do poslednje godine rata u kojoj se izjednačila sa zastupljenošću u stanovništvu. Učešće partizanki iz Severozapadne Srbije u gubicima pripadnica pokreta je bilo u prvim godinama rata oko ili nešto iznad njihovog učešća u populaciji Okupirane Srbije, naredne dve godine ispod, da bi u poslednjoj godini rata prevazišlo 1,45 puta, dok je učešće pripadnica pokreta iz Centralne Srbije tokom rata bilo konstantno nešto ispod zastupljenosti u ovog regiona u populaciji teritorije, sa izuzetkom u 1943. godini, kada dolazi do jačanja pokreta u Šumadiji, te je učešće u gubicima bilo nešto veće. Promenljivost učešća partizanki nekog regiona u gubicima pripadnica pokreta najizraženija je u Južnoj Srbiji gde ih u prvoj godini rata nema, zatim su u narednoj godini bile dvostruko više zastupljene od učešća regiona u populaciji, sledi izraziti pad stradanja u 1943. godini, da bi u poslednje dve godine rata njihovo učešće u gubicima bilo nešto veće od zastupljenosti regiona u stanovništvu Okupirane Srbije (1,22 puta 1945. godine). Partizanke iz ostalih regiona su samo u pojedinim periodima rata imale učešće u gubicima pripadnica pokreta približno zastupljenosti tih regiona u stanovništvu teritorije, iz Severoistočne Srbije u 1943. i poslednjoj godini rata, Istočne i Jugozapadne Srbije u vreme oslobađanja 1944. godine i Banata 1945. godine. Stradale pripadnice pokreta sa dela KiM najveće učešće u gubicima partizanki su imale u 1944. godini, ali je ono bilo dvostruko manje od zastupljenosti ovog regiona u populaciji Okupirane Srbije.

Dinamika i intezitet stradanja partizanki različitih nacionalnosti okupljenih u pokretu na teritoriji Okupirane Srbije nisu bile jednaki. Svojom apsolutnom dominacijom u učešću u gubicima, partizanske srpske nacionalnosti su odredile ukupnu dinamiku stradanja svih pripadnica pokreta ove teritorije. Partizanke drugih nacionalnosti su imale drugačiju dinamiku stradanja. Polovina Crnogorki je izgubila život 1943. godine, a dve terćine Slovenki u prve tri godine rata, čime je njihov udeo u gubicima u prve tri godine rata bio 1,75 odnosno 1,96 veći od udela Srпкиnja, dok je dve

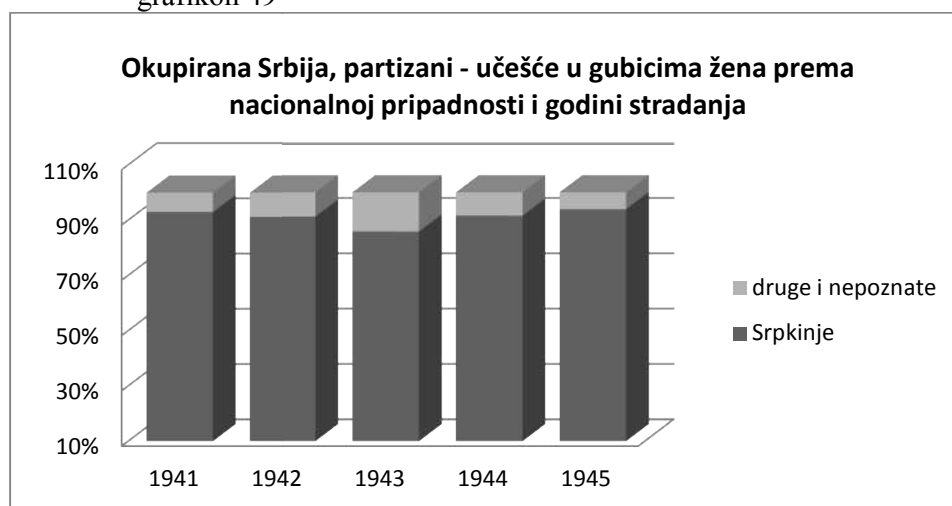
trećine Muslimanki, tri četvrtina Hrvatica i sve Mađarice stradale u poslednje dve godine rata, tako da je udeo stradlih Muslimanki bio isti kao i Srпкиnja, dok je udeo Hrvatica i Mađarica stradlih u tom periodu bio 1,21 odnosno 1,55 puta veći.

tabela 69 – Okupirana Srbija, partizani – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Okup.Srbija pol, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srпкиnje	702	53	7,55	83	11,82	115	16,38	281	40,03	170	24,22
%	91,17	92,98	//	91,21	//	85,82	//	91,53	//	93,92	//
Crnogorke	16	1	6,25	1	6,25	8	50,00	5	31,25	1	6,25
%	2,08	1,75	//	1,10	//	5,97	//	1,63	//	0,55	//
Mađarice	2	--	--	--	--	--	--	--	--	2	100
%	0,26	--	//	--	//	--	//	--	//	1,10	//
Hrvatice	18	1	5,56	2	11,11	1	5,56	10	55,55	4	22,22
%	2,34	1,75	//	2,20	//	0,75	//	3,26	//	2,21	//
Albanke	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Slovakinje	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Slovenke	10	--	--	3	30,0	4	40,0	2	20,0	1	10,0
%	1,30	--	//	3,30	//	2,99	//	0,65	//	0,55	//
Muslimanke	3	--	--	1	33,33	--	--	2	66,67	--	--
%	0,39	--	//	1,10	//	--	//	0,65	//	--	//
Ost. i nep.	19	2	10,53	1	5,26	6	31,58	7	36,84	3	15,79
%	2,47	3,51	//	1,10	//	4,48	//	2,28	//	1,66	//
Ukupno	770	57	7,40	91	11,82	134	17,40	307	39,87	181	23,51

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 49

Učešće parizanki različitih nacionalnosti u gubicima pripadnica pokreta nije bilo ujednačeno tokom rata. Srпкиnje su tokom čitavog rata imale učešće u gubicima veće od

njihove zastupljenosti u populaciji Okupirane Srbije. I u vreme njihovog najmanjeg učešća 1943. godine zastupljenost u gubicima je bila iznad učešća u stanovništvu. U središnjoj godini rata u gubicima partizanki bilo je povećano učešće pripadnica crnogorske, slovenačke i ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Slovenke su permanentno bile zastupljene u gubicima iznad učešća u populaciji, najviše 1942. godine (12,69 puta), kada su i Muslimanke imale svoje najveće učešće među strdalim partizankama Okupirane Srbije, 1,37 puta veće od učešća u populaciji, dok im je učešće u gubicima predposlednje godine rata bilo 1,23 puta manje. Izuzev u 1943. godini kada je bilo izjednačeno, učešće Hrvatica u gubicima partizanki je bilo permanentno veće od zastupljenosti u populaciji, najviše u predposlednjoj godini rata (4,13 puta), dok je učešće Mađarica u poslednjoj godini rata bilo 2,44 puta manje.

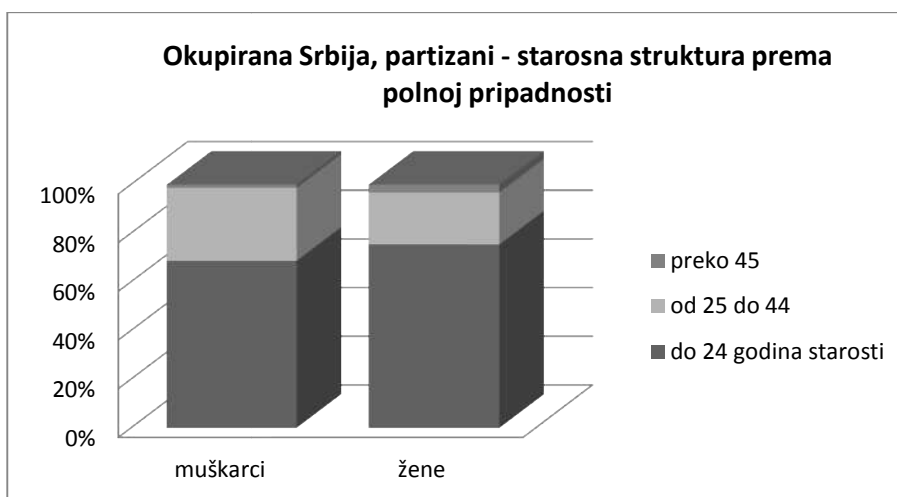
Među strdalim partizanima Okupirane Srbije različitih uzrasta pripadnici muškarci i žene nisu imali jedanko učešće. Takođe ni zastupljenost žena u među strdalim partizanima različitog uzrasta nije bila jednaka.

tabela 70 – Okupirana Srbija, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

Okup.Srbija, uzrast	ukupno	muškarci	%	žene	%
do 14	138	120	86,96	18	13,04
%	0,35	0,31	//	2,34	//
15 do 24	26.416	25.864	97,91	552	2,09
%	67,81	67,73	//	71,69	//
25 do 34	9.046	8.929	98,71	117	1,29
%	23,22	23,38	//	15,19	//
35 do 44	2.466	2.421	98,17	45	1,83
%	6,33	6,34	//	5,84	//
45 do 54	407	392	96,31	15	3,69
%	1,04	1,03	//	1,95	//
55 do 64	113	104	92,03	9	7,97
%	0,29	0,27	//	1,17	//
preko 65	14	14	100,0	--	--
%	0,04	0,04	//	--	//
nepoznata	357	343	96,08	14	3,92
%	0,92	0,90	//	1,82	//
Ukupno	38.957	38.187	98,02	770	1,98

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 50

Najveći deo stradalih partizana oba pola bio je uzrasta između 15 i 34 godina starosti, tako da su činile 91,11% stradalih partizana i 86,88% stradalih partizanki.. Mlađa uzrastna grupa je kod stradalih partizana bila 2,90 puta brojnija, dok je kod partizanki ona bila 4,72 puta veća. Stradale partizanke sa teritorije Okupirane Srbije su bile prosečno mlađe od svojih saboraca. Gotovo tri četvrtine stradalih partizanki bilo je mlađe od 24 godina, sa značajnim učešćem partizanki ispod 15 godina starosti.¹⁴² Njihova najveća zastupljenost je upravo u grupi najmlađih stradalih partizana, a i zastupljenost u najbrojnijem uzrastu je nešto veća od ukupne zastupljenosti partizanki među stradalim pripadnicima pokreta. U starijim uzrastima, između 45 i 64 godina, iz kojih je poticao mali deo stradalih partizana, bilo je veće je učešće žena među stradalima nego što je to slučaj sa muškarcima (2,40 puta), a u tim uzrastima je njihov udeo bio dosta veća od prosečnog.

Starosna struktura gubitaka partizanki sa teritorije okupirane od Nemačke nije bila jedanka za pripadnice svih nacionalnosti okupljenih u pokretu, kao što ni udeo određenih uzrastnih grupa kod različitih nacionalnosti nije bio u skladu sa nacionalnim udelom u gubicima žena.

tabela 71 – Okupirana Srbija, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

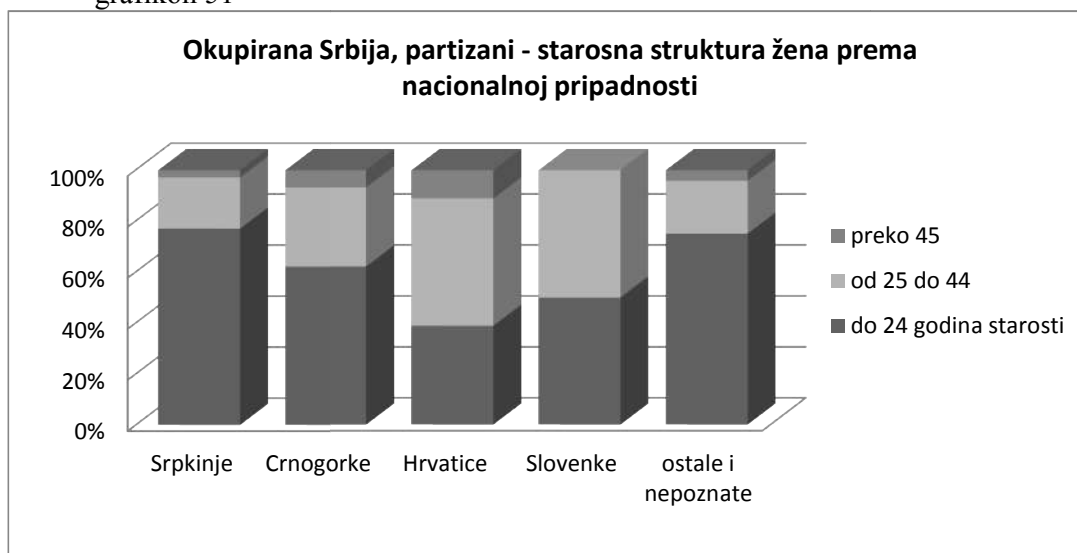
Okup.Srbija, žene	ukupno	Srpkinje	%	Crnogorke	%	Hrvatice	%	Sovenke	%	ostali i nepozn	%

¹⁴² Među partizankama 1. proleterske brigade 1941. godine, 19,72% je bilo mlađe od 18 godina (14), 28,17% između 18 i 20 godina (20), 32,39% je imalo od 20 do 25 godina (23), 15,49% od 25 do 30 godina starosti (11), sa svega 4,22% partizanki je bilo starije od 30 godina (3). M. Vuksanović, *Prva proleterska*, 401. Od partizanki u sastavu brigade 80,28% je bilo mlađe od 25 godina.

do 14	18	16	88,89	2	11,11	--	--	--	--	--	--
%	2,34	2,28	//	12,50	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	552	514	93,11	8	1,45	7	1,27	5	0,90	18	3,26
%	71,69	73,22	//	50,00	//	38,89	//	50,00	//	75,00	//
25 do 34	117	98	83,76	5	4,27	8	6,84	3	2,56	3	2,56
%	15,19	13,96	//	31,25	//	44,44	//	30,00	//	12,50	//
35 do 44	45	40	88,89	--	--	1	2,22	2	4,44	2	4,44
%	5,84	5,70	//		//	5,56	//	20,00	//	8,33	//
45 do 54	15	13	86,67	1	6,67	1	6,67	--	--	--	--
%	1,95	1,85	//	6,75	//	5,56	//	--	//	--	//
55 do 64	9	7	77,78	--	--	1	11,11	--	--	1	11,11
%	1,17	1,00	//	--	//	5,56	//	--	//	4,17	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	14	14	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	1,82	1,99	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	770	702	91,17	16	2,08	18	2,34	10	1,30	24	3,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 51

Uzrastu između 15 i 34 godina starosti pripadao je najveći deo partizanki od nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije okupiranoj od Nemačke, ali sa različitim učešćem, tako da njima pripadalo po četiri petrina stradalih Crnogorki, Hrvatice i Slovenki i po tri četvrtina Srпкиnja i pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti.¹⁴³ Partizanke uzrasta između 15 i 24 godina starosti činile su najveći deo gubitaka žena u pokretu i one su u odnosu na sledeću uzrastnu grupu bile brojnije 6 puta

¹⁴³ Sve stradale pripadnice pokreta sa teritorije okupirane Srbije mađarske i muslimanske nacionalnosti pripadale su uzrastnoj grupi od 15 do 24 godina starosti.

kod stradalih pripadnica ostalih nacionalnosti, 5,24 puta kod Srпкиnja, 1,60 odnosno 1,66 kod stradlih Crnogorki i Slovenki, sa izuzetkom kod stradlih Hrvatica kod kojih je uzrastna grupa 25 do 34 godine bila 1,14 puta brojnija od predhodne. Zastupljenost partizanki starijih od 35 godina bila je neravnomerna i one su predstavljale šestinu gubitaka stradlih Hrvatica, petinu Slovenki, osminu pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti i šesnaesti deo strdalih Crnogorki i tridesetšesti deo Srпкиnja, dok je mlađih od 15 godina starosti bilo jedino u gubicima partizanki crnogarske i srpske nacionalnosti među kojima su činile osmi odnosno tidesetšesti deo gubitaka. Udeo Srпкиnja i pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti u gubicima uzrasta 15 do 24 godina starosti odredio je i njihov ukupni nacionalni udeo u gubicima žena, dok je kod drugih nacionalnosti udeo bio znatno veći kod starijih uzrasta, Hrvatica 2,92 puta, Crnogorki 2,05 i Slovenki 1,97 puta u grupi koja je obuhvatala stradle partizanke između 25 i 34 godina starosti, sa još većim udelom u starijim uzrastima odnosno najmlađem uzrastu od prosečnog nacionalnog udela.¹⁴⁴

Zastupljenost partizanki u gubicima određenog uzrasta među partizanima sa teritorije okupirane od Nemačke kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. U najbrojnijem uzrastu u pokretu koji je obuhvtao partizane oba pola uzrasta između 15 i 24 godina starosti partizanke srpske nacionalnosti činile su 2,04% stradalih sunarodnika, Crnogorke 4,79, Slovenke 9,61%, Muslimanke 5,45% Mađarice 0,83% i pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti 5,19% što je bilo iznad prosečnog udela žena u stradanju partizana ovih nacionalnosti, dok su Hrvatice činile 5,98% stradlih sunarodnika ovog uzrasta, što je bilo ispod prosečnog udela žena u gubicima ove nacionalnosti.

Polna struktura stradalih partizana Okupirane Srbije nije bila jednaka u svim profesijama. Ona je bila određena sa dva osnovna faktora, postojanjem određenih profesija u ženskom delu populacije i zastupljenošću žena u partizanskom pokretu. Žene su bile zastupljene u svim profesionalnim grupama. Socijalni položaj je uslovio da je više od tri četvrtina u partizanima stradalih žena pripadao izdržavanim licima. Značajniju zastupljenost žene su imale među učenicima i studentima i službenicima i stručnjacima,

¹⁴⁴ Udeo Crnogorki u gubicima partizanki mlađih od 15 godina bila je 5,34 puta veća od njihovog nacionalnog udela u gubicima žena, dok je udeo Hrvatica u gubicima partizanki 55 do 64 godina starosti bio 4,75 puta veći.

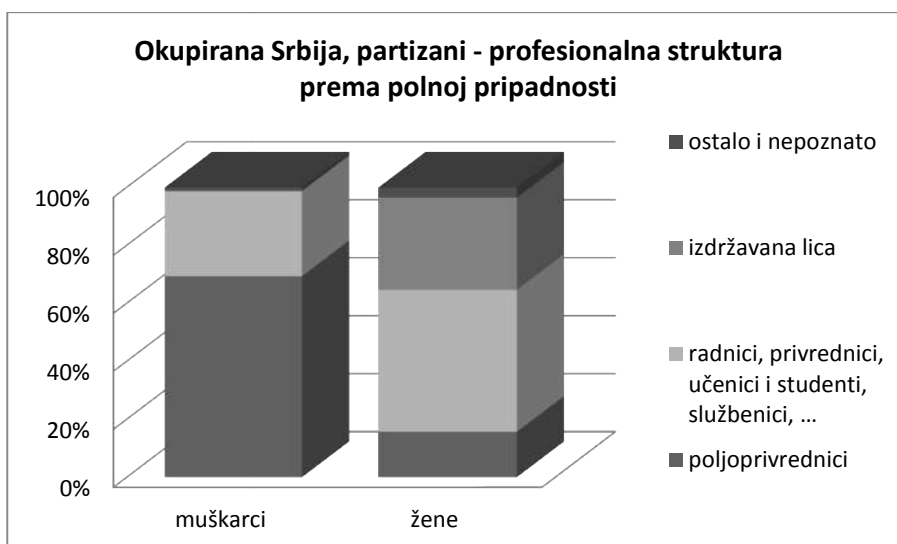
gde je njihov udeo 3,59 odnosno 3,14 puta veći od zastupljenosti žena u ukupnim gubicima pokreta.

tabela 72 – Okupirana Srbija, partizani – profesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

Okup.Srbija-profesije	ukupno	muškarci	%	žene	%
poljoprivred.	26.624	26.503	99,55	121	0,45
%	68,34	69,40	//	15,71	//
privrednici	2.311	2.287	98,96	24	1,04
%	5,93	5,99	//	3,12	//
radnici	5.071	4.967	97,95	104	2,05
%	13,02	13,01	//	13,51	//
vojs., pol.,	447	446	99,78	1	0,22
%	1,15	1,17	//	0,13	//
služb., stuč.	1.047	982	93,79	65	6,21
%	2,69	2,57	//	8,44	//
slob. prof.	133	131	98,50	2	1,50
%	0,34	0,34	//	0,26	//
izdržavana l.	322	77	23,91	245	76,09
%	0,82	0,20	//	31,82	//
đaci i stud.	2.547	2.366	92,89	181	7,11
%	6,54	6,19	//	23,51	//
ostala zan.	68	63	92,65	5	7,35
%	0,17	0,16	//	0,65	//
lični prihpdri	11	10	90,91	1	9,09
%	0,03	0,03	//	0,13	//
nezaposleni	35	31	88,57	4	11,43
%	0,09	0,08	//	0,52	//
nepoz. zan.	341	324	95,02	17	4,98
%	0,87	0,85	//	2,21	//
Ukupno	38.957	38.187	98,02	770	1,98

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 52

Dok nešto više od dve trećine u partizanima stradalih muškaraca dolazilo iz reda poljoprivrednika, skoro trećina stradalih žena su bila izdržavana lica, a gotovo četvrtinu činile učenice i studentkinje. Učešće učenika i studenata u gubicima žena bio je 3,80 puta veće od učešća iste profesionalne grupe kod muškaraca. Takođe je učešće službenika i stručnjaka u njihovim gubicima bio je 3,28 puta veće nego kod muškaraca. Gotovo polovina stradalih žena (48,97%) poticala je iz profesionalnih grupa koje su predstavljale okosnicu partizanskog pokreta što je bilo 1,67 puta veće učešće nego kod muškaraca (29,27%).

Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu profesionalnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenih zanimanja nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u partizanski pokret i stepen zastupljenosti žena među njima, a iznad svega postojanje određene profesije kod žena.

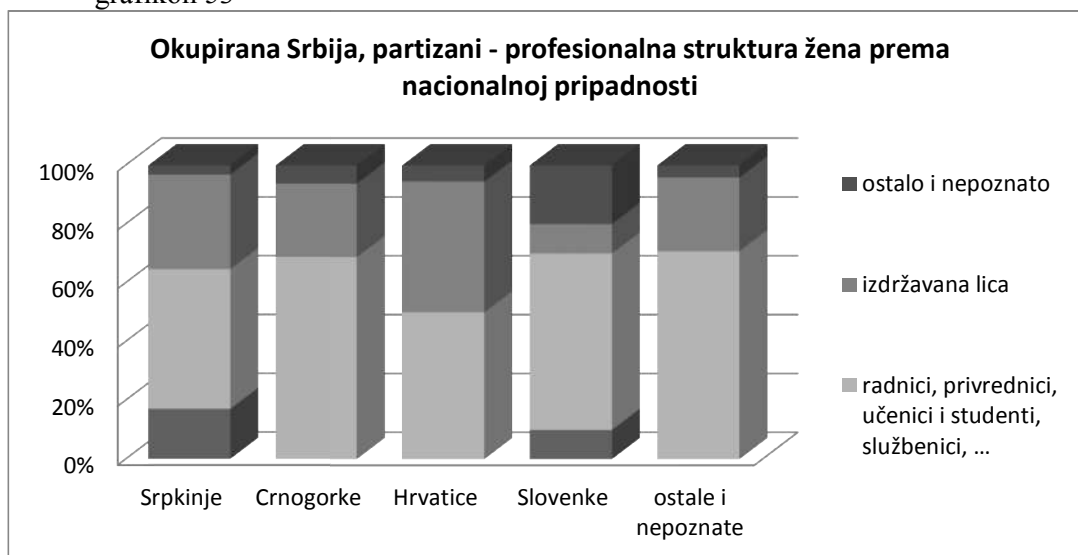
tabela 73 – Okupirana Srbija, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija - žene	ukupno	Srpkinje	%	Crnog.	%	Hrvat.	%	Soven.	%	ostale i nepozn	%
poljoprivred.	121	120	99,17	--	--	--	--	1	0,83	--	--
%	15,71	17,09	//	--	//	--	//	10,00	//	--	//
privrednici	24	21	87,50	1	4,17	1	4,17	--	--	1	4,17
%	3,12	2,99	//	6,25	//	5,56	//	--	//	4,17	//
radnici	104	94	90,38	1	0,96	3	2,88	2	1,92	4	3,85
%	13,51	13,39	//	6,25	//	16,67	//	20,00	//	16,67	//
vojs., pol.,	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,13	0,14	//	--	//	--	//	--	//	--	//

služb./ stuč.	65	55	84,61	1	1,54	3	4,61	3	4,61	3	4,61
%	8,44	7,83	//	6,25	//	16,67	//	30,00	//	12,50	//
slob. prof.	2	2	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,26	0,28	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	245	226	92,24	4	1,63	8	3,26	1	0,41	6	2,45
%	31,82	32,19	//	25,00	//	44,44	//	10,00	//	25,00	//
đaci i stud.	181	161	88,95	8	4,42	2	1,10	1	0,55	9	4,97
%	23,51	22,93	//	50,00	//	11,11	//	10,00	//	37,50	//
ostala zan.	5	1	20,00	--	--	1	20,00	2	40,00	1	20,00
%	0,65	0,14	//	--	//	5,56	//	20,00	//	4,17	//
lični prihpd	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,13	0,14	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	4	4	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,52	0,57	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	17	16	94,12	1	5,88	--	--	--	--	--	--
%	2,21	2,28	//	6,25	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	770	702	91,17	16	2,08	18	2,34	10	1,30	24	3,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 53

Kao pojedinačno najbrojnija grupa u ukupnim gubicima žena, izdržavana lica nisu bila kod svih nacionalnosti isto zastupljena i činila su više od dve petine stradlih pripadnica hrvatske nacionalnosti, trećinu Srpkinja, po četvrtinu stradlih Crnogorki i pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti i desetinu gubitaka Slovenki. Ideološki poželjne profesije partizanskom pokretu (radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, slobodne profesije) činile su dve trećine stradlih partizanki crnogorske i pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti (68,75 odnosno 70,83%), tri petine gubitaka slovenačke (60,00%), polovinu gubitaka partizanki hrvatske

nacionalnosti i nešto manje od polovine gubitaka partizanki srpske (47,56%) nacionalnosti. Ove profesionalne grupe su među stradlim partizankama crnogorske i slovenačke nacionalnosti bile 1,44 odnosno 1,26 puta zastupljenije nego među partizankama srpske nacionalnosti.¹⁴⁵ Poljoprivredom se bavila šestina stradalih partizanki srpske nacionalnosti, dok je ova profesija bila 1,71 puta manje zastupljena među stradlim partizankama slovenačke nacionalnosti, a ova profesija nije bila zastupljen au gubicima žena drugih nacionalnosti.

Udeo partizanki različitih nacionalnosti nije bio isti u svim profesionalnim grupama. Svojom dominantnošću u gubicima partizanske srpske nacionalnosti su odredile udeo u gubicima svih profesionalnih grupa, uz mjanja odstupanja, gde su imale veći udeo kod stradlih poljoprivrednika, slobodnih profesija, pripadnica vojske i policije, a nešto manji kod privrednika, učenika i studenata i slobodnih profesija. U gubicima privrednica i učenica i studentkinja udeo partizanki crnogorske nacionalnosti bio je 2,00 odnosno 2,12 puta veći od nacionalnog udela u gubicima partizanki, dok im je udeo među stradlim radnicama i službenicama i stručnjacima bio dvostruko odnosno za trećinu (2,17 odnosno 1,35 puta) manji. Profesionalna prisustnost u društvu je odredila udeo stradlih partizanki hrvatske i slovenačke nacionalnosti. Udeo partizanki hrvatske nacionalnosti je među stradlim službenicama i stručnjacima i privrednicama bio 1,97 odnosno 1,78 puta veći od udela nacionalnosti u gubicima žena partizanskog pokreta sa teritorije okupirane Srbije, izdržavanih lica 1,39 puta i radnica 1,23 puta veći, dok im je udeo u gubicima učenica i studentkinja bio 2,13 puta manji. Među stradlim službenicama i stručnjacima i radnicama, Slovenke su imale 3,55 odnosno 1,48 puta veći udeo od njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima žena, dok im je udeo u gubicima učenica i studentkinja bio 2,36 puta manji. Izuzev kod izdržavanih lica, pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti su imale veći udeo u gubicima svih profesionalnih grupa, od udela u gubicima žena u pokretu.¹⁴⁶

Zastupljenost partizanki u gubicima određene profesije među partizanima sa teritorije okupirane Srbije kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. Među stradlim

¹⁴⁵ Učešće službenica i stručnjaka u gubicima partizanki slovenačke i hrvatske nacionalnosti bilo je 3,83 odnosno 2,13 puta veće nego među pripadnicama pokreta srpske nacionalnosti, radnica 1,49 odnosno 1,24 puta, učenica i studentkinja crnogorske nacionalnosti 2,18 puta, privrednica hrvatske i crnogorske nacionalnosti 1,86 odnosno 2,09 puta.

¹⁴⁶ Mađarice su imale 7,40 puta veći udeo među stradlim radnicama od nacionalnog udela u gubicima žena, dok je udeo Muslimanki u gubicima učenica i studentkinja bio 1,42 puta veći od njihovog nacionalnog udela u gubicima partizanki sa teritorije okupirane Srbije.

radnicama, kao i učenicima i studentima oba pola partizanke srpske nacionalnosti imale su zastupljenost od 2,04% i 7,01% što je bilo više od prosečne zastupljenosti žena u gubicima ove nacionalnosti, dok je udeo među stradlim poljoprivrednicima bio 0,47% što je bilo višestruko manje od udela žena u gubicima nacionalnosti. Kod partizanki crnogorske nacionalnosti zastupljenost u gubicima učenika i studenata je iznosila 7,55% što je bilo dvostruko iznad udela žena u gubicima portizana ove nacionalnosti, dok je zastupljenos u gubicima radnika bila 1,92%, što je bilo ispod prosečnog udela žena u gubicima. Žene su činile tri četvrtina stradlih službenika i stručnjaka hrvatske nacionalnosti, dok su među radnicima, kao i učenicima i studentima (3,22 odnosno 4,44%) ove nacionalnosti bile manje zastupljene od njihovog prosečnog udela u gubicima. Među stradlim partizanima slovenačke nacionalnosti, žene su u profesionalnim grupama službenika i stručnjaka i učenika i studenata imale učešće od 13,64 odnosno 12,50%, što je bilo dvostruko više od njihove zstupljenosu u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok je učešće radnika (7,14%) bilo gotovo izjednačeno.

Mesto i način stradanja pripadnika pokreta iz Okupirane Srbije

Učestvujući u opštenarodnom ratu koji je zahvatio čitavu Jugoslaviju pripadnici partizanskog pokreta iz Okupirane Srbije, kao integralni deo opšte jugoslovenskog pokreta, su stradali na teritoriji čitave Jugoslavije. Mesto¹⁴⁷ i vreme stradanja partizana iz Okupirane Srbije bilo je uslovljeno razvojnim putem kojim je pokret prošao od svog formiranja pa do kraja rata. Izdvajaju se dve ključne tačke u stradanju njegovih pripadnika, ustanak i završne borbe za oslobađanje Jugoslavije koje su usledile nakon oslobađanja Srbije. Gotovo podjednak broj partizana sa teritorije Okupirane Srbije je izgubio živote u Srbiji i BiH, a kao značajnija mesta stradanja izdvajaju se još teritorije Hrvatske i Vojvodine. Na ove četiri teritorije život je izgubilo 94,30% stradalih

¹⁴⁷ Pod mestom stradanja posmatrane su teritorije prema administrativnoj podeli na republike i pokrajine. U konkretnom primeru Srbije uzeti su u obzir i stradali na teritorijama koje nisu bile u sastavu Okupirane Srbije, dakle na teritoriji kasnije republike Srbije na kojima se nalazila oblast anektirana od strane Kraljevine Bugarske ili u oblasti koja je pripala Crnoj Gori kod italijanskom komesarskom upravom. Takođe deo stradalih u Vojvodini i na KiM je izgubio život na teritorijama budućih pokrajina koje su se našle van teritorije Okupirane Srbije. Za četvrtinu stradalih partizana Okupirane Srbije nije bilo moguće ustanoviti teritoriju stradanja, s time što je učešće partizana sa nepoznatim mestom stradanja varira tokom godina rata.

partizana Okupirane Srbije. Intezitet i dinamika stradanja partizana iz Okupirane Srbije na pojedinim teritorijama u Jugoslaviji ili van nje nije bila ista tokom rata.

grafikon 54

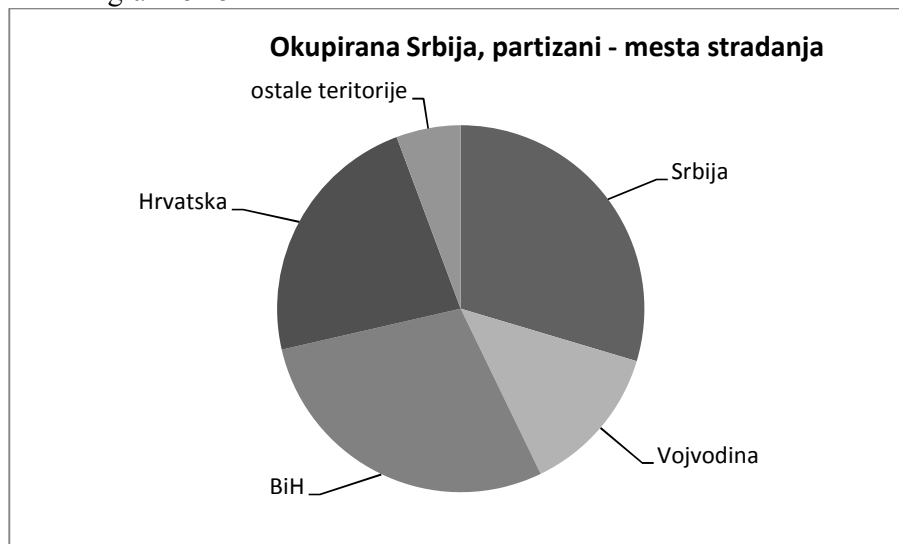
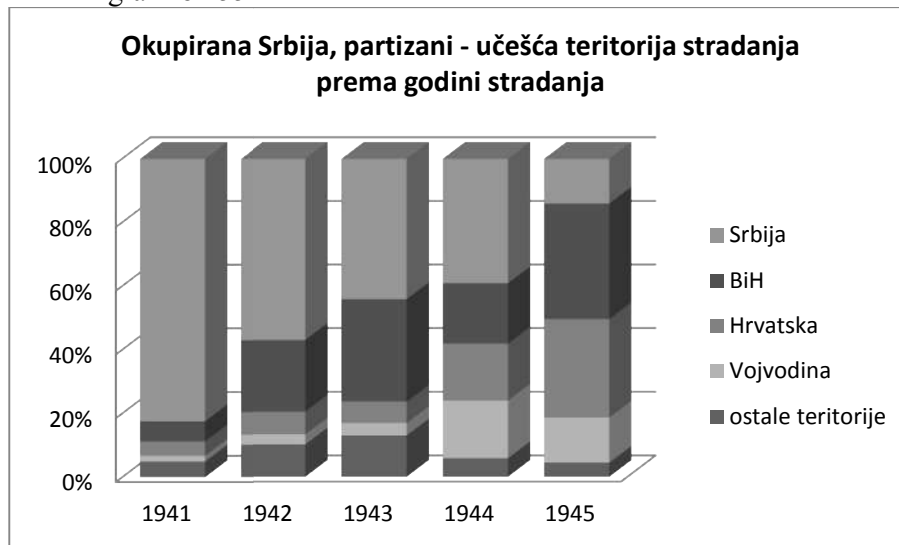

Tabela 74 – Okupirana Srbija, partizani – mesto stradanja prema godini stradanja

Okup. Srbija- mesto strad.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u Srbiji	8.652	1.671	19,31	820	9,48	819	9,47	3.092	35,74	2.250	26,00
%	29,61	82,48	//	56,94	//	44,13	//	39,13	//	14,07	//
u Vojvodini	3.861	37	0,96	46	1,19	72	1,86	1.435	37,17	2.271	58,82
%	13,21	1,83	//	3,19	//	3,88	//	18,16	//	14,20	//
na KiM	354	14	3,95	9	2,54	25	7,06	164	46,33	142	40,11
%	1,21	0,69	//	0,62	//	1,35	//	2,07	//	0,89	//
u BiH	8.356	128	1,53	324	3,88	598	7,16	1.499	17,94	5.807	69,49
%	28,60	6,32	//	22,50	//	32,22	//	18,97	//	36,31	//
u Hrvatskoj	6.684	91	1,36	103	1,54	125	1,87	1.414	21,15	4.951	74,07
%	22,88	4,49	//	7,15	//	6,73	//	17,89	//	30,96	//
u Sloveniji	440	8	1,82	20	4,54	27	6,14	71	16,14	314	71,36
%	1,51	0,39	//	1,39	//	1,45	//	0,90	//	1,96	//
u Crnoj Gor	296	48	16,22	38	12,84	68	22,97	68	22,97	74	25,0
%	1,01	2,37	//	2,64	//	3,66	//	0,86	//	0,46	//
u Makedon.	258	18	6,98	19	7,36	28	10,85	90	34,88	103	39,92
%	0,88	0,89	//	1,32	//	1,51	//	1,14	//	0,64	//
u inostranst.	315	11	3,49	61	19,37	94	29,84	69	21,90	80	25,40
%	1,08	0,54	//	4,24	//	5,06	//	0,87	//	0,50	//
ukup. pozn	29.216	2.026	6,93	1.440	4,93	1.856	6,35	7.902	27,05	15.992	54,74
nepoznato	9.741	629	6,46	516	5,30	738	7,58	2.912	29,89	4.946	50,77
%	25,00	23,69	//	26,38	//	28,45	//	26,93	//	23,62	//
ukupno	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75

grafikon 55

Formiranje partizanskih odreda na teritorijalnom principu, što je karakteristika početne faze postojanja pokreta, uslovalo je da apsolutna većina partizana, više od četiri petine stradalih, izgubila život u Srbiji, dok je jako mali deo stradao van njene teritorije među kojima se ističu BiH, Hrvatska i Crna Gora.¹⁴⁸ Naredni period rata karakteriše

¹⁴⁸ Podaci u popisu su složeni prema mestu boravka pre izbijanja rata. Precizno sagledavanje mesta stradanja je jako otežano migracijama stanovništva koje su usledile odmah nakon izbijanja rata. Deo stanovništva koji je do početka rata živeo na teritoriji Okupirane Srbije, a poticao je sa drugih teritorija (činovnici, stručnjaci, ...), Srbi i posebno pripadnici drugih nacionalnosti, napustili su Srbiju i vratili se u zavičaj gde su se neki priključili partizanskom pokretu. Stoga je izvestan broj stradalih partizana sa teritorije Okupirane Srbije registrovan na drugim područjima do kojih nisu dospеле partizanske jedinice nakon povlačenja iz Srbije u jesen 1941. godine. U obrnutom procesu, u redovima stradalih partizana u Srbiji nalazi se deo izbeglih, proteranih, deportovanih, iseljenih sa drugih teritorija koji su se priključili pokretu u Srbiji. Od partizana iz Okupirane Srbije 991 je rođeno u Hrvatskoj (796 Srba, 173 Hrvata i 22 ostalih), 267 je nepoznatog mesta stradanja, 228 je stradalo u Hrvatskoj (23,01%), 147 je stradalo u BiH (14,83%), u Srbiji 180 – 18,16% (1941. godine 29 – 16,11%, naredne 24 – 13,33%, 1943. godine 39 – 21,67%). Prve godine rata je od partizana Okupirane Srbije rođenih u Hrvatskoj život izgubilo 66 (6,65%) od kojih je 19 nepoznatog mesta stradanja, a od onih sa poznatim mestom stradanja 14,89% je stradalo u Hrvatskoj (7), 1942. godine stradalo je 120 od koji je 29 nepoznatog mesta stradanja, dok je 36,26% je stradalo u Hrvatskoj (33) od onih sa poznatim lokalitetom stradanja, naredne godine gubici su iznosili 198 od kojih je 49 nepoznatog mesta stradanja, a od onih kojima je ono poznato 28,86% je stradalo u Hrvatskoj (43). Od partizana Okupirane Srbije rođenih u Crnoj Gori (419), 1941. godine je stradalo 53 (12,65%) od kojih je 7 nepoznatog mesta stradanja, dok je od onih kod kojih je poznato 30,43% je izgubilo život u Crnoj Gori (14). Sličan proces je prisutan i kod partizana rođenih u ostalim republikama, ali u daleko manjem broju. Takođe treba imati u vidu da su se deca rođena u Srbiji, a čiji su roditelji rođeni van Srbije, vratila sa njima u roditeljski zavičaj i da su se tamo pridružili partizanskom pokretu u kojme su stradali, ali se iz napred navedenog razloga vode kao stradali partizani Okupirane Srbije. Broj ovakvih slučajeva nije veliki i ne utiče bitno na iskazane ukupne rezultate, ali je važno skrenutu pažnju na njih, pošto utiču na iskazani rezultat na onim teritorijama na kojima u početku rata neje bilo partizana sa teritorije Okupirane Srbije poput Hrvatske, ili kasnijem periodu poput Slovenije i Makedonije.

konstantno smanjivanje učešća stradalih partizana u Srbiji što je potrajalo do kraja rata. Ipak sve do 1944. godine i konačnog oslobođenja Srbija ostaje pojedinačno najveće stratište partizana Okupirane Srbije. Povlačenje glavnine jedinica iz Srbije u BiH krajem 1941. godine i konstantno prebacivanje u nju manjih snaga ili većih jedinica u naredne dve godine, doveo je do opadanja učešća stradalih u Srbiji tokom 1942. i 1943. godine, ali i do rapidnog rasta uloge BiH kao teritorije stradanja partizana iz Okupirane Srbije.¹⁴⁹ Učešće BiH u gubicima 1942. godine je uvećano 3,56 puta u odnosu na predhodnu godinu, da bi u narednoj godini njihovo učešće bilo uvećano dodatnih 1,42 puta, dostižući učešće od trećine stradalih partizana. Kompleksnija slika stradanja je 1944. godine. U njoj se prelamaju gubici nastali prilikom oslobađanja Srbije, kada je podneto dve petine gubitaka te godine (39,13%), sa gubicima nastalim u početnim fazama borbi za konačno oslobođenje Jugoslavije. Mobilizacija, popunjavanje postojećih i formiranje novih jedinica i njihovo angažovanje na novouspostavljenom frontu dovelo je do povećanja gubitaka van teritorije Okupirane Srbije. Linija statičnog fronta u Sremu koja se kretala budućom granicom između Srbije, odnosno Vojvodine i Hrvatske, koja se na severu pružala obalom Dunava i Drave na hrvatskoj teritoriji dovela je do pojavljivanja Vojvodine i Hrvatske kao teritorija sa značajnim učešćem u stradanju (35,05%), dok je prilično freksibilna linija fronta na Drini i unutar teritorije BiH očuvala ovu teritoriju kao značajno mesto stradanja (18,97%), tako da je više od polovine (55,02%) partizana izgubio živote na ove tri teritorije.¹⁵⁰ Naredna godina dovodi do značajnog pada učešća Srbije kao teritorije stradanja (14,07%), a stradali partizani su uglavnom umrli u bolnicama na njenoj teritoriji koji su povučeni sa fronta,¹⁵¹ uz deo stradalih u okršajima sa političkim i ideološkim protivnicima u periodu učvršćivanja

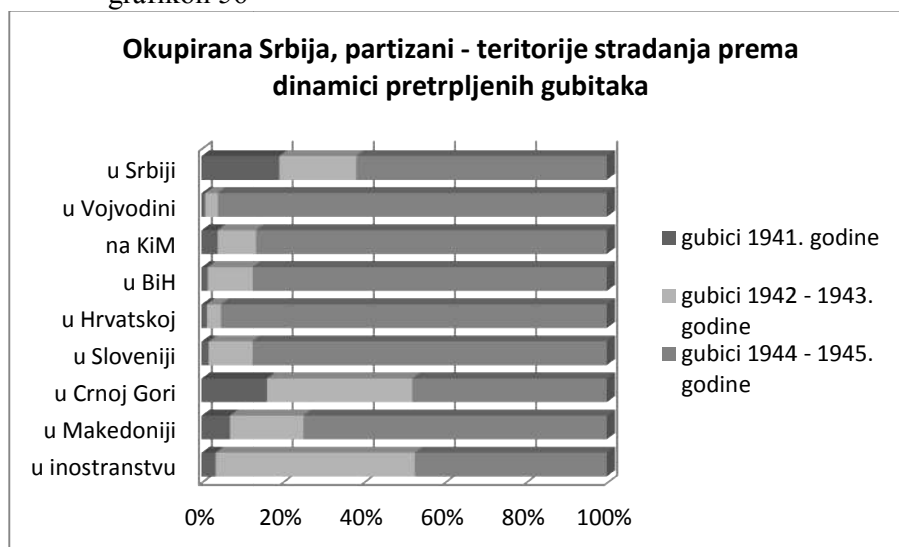
¹⁴⁹ Partizanski odredi koji su se povukli iz Okupirane Srbije su postali osnova za formiranje 1. i 2. proleterske brigade, koje su kasnije ušli u sastav 1. i 2. proleterske divizije. Kasnije pristigli partizani su ulazili u sastave ovih ili drugih jedinica. Valjevski i deo Mačvanskog odreda su se u proleće 1942. godine prebacili u Bosnu, dok su u jesen naredne godine u Bosnu prešli 1. šumadijska brigada koja je ušla u sastav 2. proleterske divizije i 1. južnomoravska brigada koja je postala deo 5. krajske divizije. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 159, 302.

¹⁵⁰ U istoriografiji se često pravi greška posmatranjem Sremskog fronta u vrlo suženom obliku, tačnije njegovim svođenjem na front u Srmu između reka Save i Dunava, odseku koji je držao prvi proleterski korpus (kasnije 1. armija) i gde su borbe na frontu proizvele najviše gubitaka. Front se mora posmatrati u širem obimu, njegova linija je bila mnogo duža i pokrivala su je 1., 2. i 3. armija, od Posavine u severoistočnoj BiH, preko Srema, pa Dunavom i Dravom do tzv. Virovitičkog mostobrana, a kasnije fronta u Mađarskoj u periodu u kojima su postojali. Opširnije videti Ljubivoje Pajović, Dušan Uzelac, Milovan Dželebdžić, *Сремски фронт 1944 - 1945*, Beograd, 1979.

¹⁵¹ Stanislav Pišćević, „Razvoj i rad sanitetske službe u NOV i PO Srbije 1941 – 1945, *Sanitetska služba u narodno oslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 - 1945*, knjiga III, 291 – 326.

vlasti partizanskog pokreta u njoj. Primat u stradanju tada preuzimaju teritorije BiH, Hrvatske i Vojvodine na čijoj su se teritoriji vodile odlučujuće bitke za oslobođenj Jugoslavije, a u kojima je život izgubilo četiri petina (81,47%) partizana Okupirane Srbije stradalih 1945. godine. U gubicima pripadnika pokreta u inostranstvu mešaju se dve grupe. Prvu čine stradali u logorima u koje su odvedeni kao zarobljeni pripadnici pokreta i oni čine većinu u prve tri godine rata sa značajnim učešćem među stradalima u 1942. i 1943. godini.¹⁵² Drugu grupu predstavljaju partizani koji su izgubili živote u borbenim dejstvima u operacijama van teritorije Jugoslavije, prvenstveno u Mađarskoj 1944. i 1945. godine.¹⁵³

grafikon 56

Opšta dinamika stradanja prema kojoj su partizani Okupirane Srbije u najvećem broju gubili živote u poslednje dve godine rata, svojstvena je i svim mestima stradanja. Prema iskazanoj dinamici stradanja na njima, mesta stradanja se svrstavaju u dve grupe. Prvu su čine teritorije na kojima je postojalo značajnije stradanje u prvim godinama rata, dok drugu grupu čine teritorije u kojima je apsolutna većina izgubila živote u poslednjoj godini rata, što se prvenstveno odnosi na teritorije sa najvećim brojem stradalih partizana, dakle Vojvodina, Hrvatska i BiH. Najveće promene u dinamici

¹⁵² Oko stradanja partizana Okupirane Srbije u logorima u Norveškoj opširnije videti Dragan Cvetković, „Немачки логори у Норвешкој 1942 -1945 – нумеричко одрђење губитака југословенских заробљеника“, *Токови историје*, 2/2012, Beograd, 2012, 92-111.

¹⁵³ Banatski partizani koji su se našli usastavu 51. divizije u sastavu 12. korpusa, a kasnije 3. armije učestvovali su u borbama na levoj obali Drave delom na teritoriji Mađarske. *Oslobodilački rat*, knjiga II, 513-516.

stradanja su bile na teritoriji Okupirane Srbije. Nakon ustanka u kome je stradala gotovo petina partizana, došlo je do pada stradanja u 1942. godini koje je realno smanjeno 4,07 puta. Nakon stagnacije u stradanju tokom naredne godine, u 1944. godini dolazi do uvećavanja stradanja 3,77 puta,¹⁵⁴ da bi se ono u poslednjoj godini rata nominalno smanjilo, ali realno uvećalo 1,94 puta¹⁵⁵ s obzirom na period rata od 4,5 meseci u 1945. godini. Slaba razvijenost pokreta u Banatu i malobrojno stradanje partizana ovog regiona prouzrokovalo je da od partizana Okupirane Srbije stradalih u Vojvodini najveći deo izgubio živote tek nakon formiranja fronta u Sremu 1944. godine kada se njihov udeo povećava 19,98 puta u odnosu na predhodnu godinu i 9,27 puta u odnosu na čitav predhodni period rata. Popunjavanje jedinica na frontu novomobilisanim partizanima i jedinicama iz Srbije doveo je do realnog povećanja stradanja od 4,21 puta u poslednjoj godini rata. Iako su već sredinom rata stradali u Hrvatskoj,¹⁵⁶ tek je formiranje Sremskog fronta uvećalo stradanje partizana Okupirane Srbije za 11,31 puta u 1944. godini, da bi se u završnim operacijama 1945. godine gubitak bio realno uvećan za još 9,34 puta.¹⁵⁷ Iako je BiH predstavljala jedno od dva najveća stratišta partizana Okupirane Srbije u središnjim godinama rata, u tom periodu u njoj je život izgubilo tek nešto više od desetine ukupnih gubitaka na ovoj teritoriji (11,04%). Frontalni rat koji je u njoj poveljen u kasnu jesen 1944. godine doveo je do uvećanja udela gubitaka u njoj od 2,54 puta u odnosu na predhodnu godinu i još 10,33 puta realnog povećanja stradanja u poslednjoj godini rata.¹⁵⁸ Tri četvrtine partizana iz Okupirane Srbije stradalih u

¹⁵⁴ Stradanje partizana Okupirane Srbije u Srbiji je 1944. godine je bilo gotovo jednako stradanju u čitavom predhodnom periodu rata.

¹⁵⁵ Kako je napred istaknuto najvećim delom se radi o ranjenim partizanima povučenim sa fronta koji su izgubili živote u bolnicama u Srbiji, mada ima i stradalih u borbama sa ostacima ideoloških protivnika i kolaboracionista. Isti je slučaj i sa partizanima stradalim u Makedoniji, Crnoj Gori i delom u Vojvodini 1945. godine.

¹⁵⁶ Boreći se u redovima 1. proleterske brigade partizani Okupirane Srbije su u dva navrata našli na teritoriji Hrvatske, odnosno Dalmacije, avgusta 1942. i septembra 1943. godine gde su pomagali borbu lokalnih odreda. Miloš Vuksanović, *Prva proleterska brigada*, Beograd, 1981, 115-120, 273-279. U kratkom periodu jeseni 1942. godine i 2. proleterska brigada se borila u reonu Knina i dolini reke Cetine. S. Urošević, *Druga proleterska*, 165-171.

¹⁵⁷ Odmah po oslobađanju Beograda u Sremu je uspostavljen front koji je držao 1. proleterski korpus, kasnije preimenovan u 1. armiju, u sastavu 1. proleterska, 5. krajska, 6. lička, 11. krajska divizija koje su reorganizovane i popunjene u Srbiji i 21. divizija i 1. konjička brigada oformljene ranije u Srbiji. U kasnijem periodu njima je priključena i 2. proleterska divizija koja je takođe reorganizovana i popunjena u Srbiji. Opširnije o borbama 1. armije u Sremu i Hrvatskoj videti *Završne operacije za oslobađanje Jugoslavije*, grupa autora (urednik Velimir Terzić), Beograd, 1957, 409-417, 537-559, 572-598, 683-699, 715-722.

¹⁵⁸ Polovinom decembra u istočnu Bosnu prebačena je Južna operativna grupa, kasnije preimenovana u 2. armiju, u kojoj su se nalazile 23., 25., 45. divizija formirane u Srbiji ranije te godine, kao i 17.

Sloveniji izgubilo je živote u poslednjoj godini rata, dok ih je na KiM i u Makedoniji 86,44% odnosno 74,80% stradalo poslednje dve godine rata. Crna Gora je predstavljala izuzetak kao teritorija u kojoj partizani iz Okupirane Srbije imali, izuzev u početku rata, prilično ravnomernu dinamiku stradanja.¹⁵⁹

Teritorije stradanja nisu bile isto zastupljene kod partizana iz različitih delova Okupirane Srbije, kao što ni udeo stradalih partizana iz pojedinih regiona nije bio jednako zastuljen na pojedinim mestima stradanja. Razlike koje su postojale u razvoju partizanskog pokreta u pojedinim delovima Okupirane Srbije uslovile su i različita mesta stradanja.

Tabela 75 – Okupirana Srbija, partizani – mesto stradanja prema regionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija, mesto strad.	ukupno	Beogradski region	%	Sev.-zap. Srbija	%	Zapadna Srbija	%	Centarlna Srbija	%	Sev.-ist. Srbija	%
u Srbiji	8.652	951	10,99	1.354	15,65	920	10,63	1.166	13,48	1.222	14,13
%	29,61	26,99	//	23,58	//	45,59	//	27,10	//	27,28	//
u Vojvodini	3.861	721	18,67	1.194	30,92	180	4,66	401	10,39	155	4,02
%	13,21	20,46	//	20,80	//	8,92	//	9,32	//	3,46	//
na KiM	354	16	4,52	28	7,91	8	2,26	30	8,47	12	3,39
%	1,21	0,45	//	0,49	//	0,40	//	0,70	//	0,27	//
u BiH	8.356	653	7,81	1.068	12,78	540	6,46	1.740	20,83	2.395	28,66
%	28,60	18,53	//	18,60	//	26,76	//	40,44	//	53,47	//
u Hrvatskoj	6.684	1.003	15,01	1.896	28,37	276	4,13	797	11,92	506	7,57
%	22,88	28,46	//	33,02	//	13,68	//	18,52	//	11,30	//
u Sloveniji	440	59	13,41	72	16,36	21	4,77	64	14,54	86	19,54
%	1,51	1,67	//	1,25	//	1,04	//	1,49	//	1,92	//
u Crnoj Gor	296	56	18,92	34	11,49	48	16,22	48	16,22	37	12,50
%	1,01	1,59	//	0,59	//	2,38	//	1,11	//	0,83	//
u Makedon.	258	29	11,24	26	10,08	11	4,26	38	7,36	30	11,63
%	0,88	0,82	//	0,45	//	0,55	//	0,88	//	0,67	//
u inostranst.	315	36	11,43	69	21,90	14	4,44	19	6,03	36	11,43
%	1,08	1,02	//	1,20	//	0,69	//	0,44	//	0,80	//
ukup. pozn	29.216	3.524	12,06	5.741	19,65	2.018	6,91	4.303	14,73	4.479	15,33

istočnobosanska i 28. slavonska divizija reorganizovane i popunjene borcima sa teritorije Okupirane Srbije. Opširnije o borbama 2. armije u BiH u Isto, 426-440, 516-537, 607-611.

¹⁵⁹ Druge godine rata je u Crnoj Gori stradalo realno 2,53 puta manje partizana iz Okupirane Srbije nego u ustanku, dok je u naredne dve godine njihov udeo 1,79 puta veći nego u 1942. godini. U prve dve godine zanačajan deo čine povratnici iz Srbije u Crnu Goru, dok u 1943. i 1944. godini preovlađuju partizani iz Okupirane Srbije koji su na ovu teritoriju stigli sa 1. i 2. proleterskom, te 5. krajskom divizijom. Druga proleterska je u kratkom periodu tokom maja 1942. godine vodila borbe na teritoriji Crne Gore. S. Urošević, *Друга пролетерска*, 70-75, Prva i druga proleterska brigada su u deo borbenih operacija u vreme bitke na Sutjesci vodila na području Crne Gore. M.Vuksanović, Prva proleterska, 211-223; S. Urošević, *Друга пролетерска*, 243-256. Prva i 2. proleterska sa 5. krajskom divizijom su učestvovala u Andrijevičkoj i Durmitorskoj operaciji 1944. godine kojima su stvoreni uslovi za prodor u Srbiju. *Oslobodilački rat*, knjiga II, 259-261, 266-272.

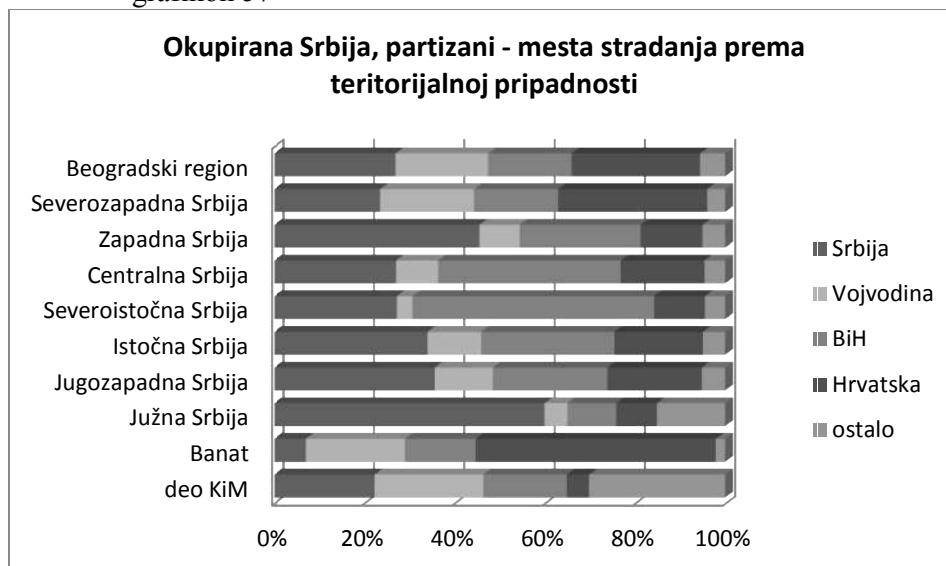
nepoznato	9.741	1.303	13,37	1.767	18,14	456	4,68	1.346	13,82	1.410	14,47
%	25,00	26,99	//	23,53	//	18,43	//	23,83	//	23,94	//
ukupno	38.957	4.827	12,39	7.508	19,27	2.474	6,35	5.649	14,50	5.889	15,12

Tabela 75 (nastavak) – Okupirana Srbija, partizani – mesto stradanja prema regionalnoj pripadnosti

Okup. Srbija, mesto strad.	ukupno	Istočna Srbija	%	Jug.-zap. Srbija	%	Južna Srbija	%	Banat	%	deo KiM	%
u Srbiji	8.652	1.103	12,75	610	7,05	1.107	12,80	138	1,59	81	0,94
%	29,61	34,05	//	35,71	//	60,0	//	6,91	//	22,37	//
u Vojvodini	3.861	386	10,00	219	5,67	93	2,41	425	11,01	87	2,25
%	13,21	11,92	//	12,82	//	5,04	//	21,28	//	24,03	//
na KiM	354	34	9,60	12	3,39	142	40,11	5	1,41	67	18,92
%	1,21	1,05	//	0,70	//	7,70	//	0,25	//	18,51	//
u BiH	8.356	956	11,44	433	5,18	200	2,39	304	3,64	67	0,80
%	28,60	29,51	//	25,35	//	10,84	//	15,22	//	18,51	//
u Hrvatskoj	6.684	634	9,48	358	5,36	166	2,48	1.030	15,41	18	0,27
%	22,88	19,57	//	20,96	//	9,00	//	51,58	//	4,97	//
u Sloveniji	440	44	10,0	25	5,68	11	2,50	47	10,68	11	2,50
%	1,51	1,36	//	1,46	//	0,60	//	2,35	//	3,04	//
u Crnoj Gor	296	20	6,76	17	5,74	12	4,05	11	3,72	13	4,39
%	1,01	0,62	//	0,99	//	0,65	//	0,55	//	3,59	//
u Makedon.	258	41	15,89	26	10,08	41	15,98	11	4,26	5	1,94
%	0,88	1,26	//	1,52	//	2,22	//	0,55	//	1,38	//
u inostranst.	315	21	6,67	8	2,54	73	23,17	26	8,25	13	4,13
%	1,08	0,65	//	0,47	//	3,96	//	1,30	//	3,59	//
ukup. pozn	29.216	3.239	11,09	1.708	5,85	1.845	6,31	1.997	6,83	362	1,24
nepoznato	9.741	1.096	11,25	640	6,57	830	8,52	789	8,10	104	1,07
%	25,00	25,28	//	27,26	//	31,03	//	28,32	//	22,32	//
ukupno	38.957	4.335	11,13	2.348	6,03	2.675	6,87	2.786	7,15	466	1,20

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 57

Kao domicijalna teritorija Srbija je predstavljala primarno stratište partizanima Južne i Zapadne Srbije sa tri petine odnosno manje od polovine pretrpljenih gubitaka, kao i pripadnika pokreta iz Istočne i Jugozapadne Srbije, kod kojih je učestvovala sa po trećinom u gubicima. Partizanima iz pet regiona (Beogradskog, Severozapadne, Centralne, Severoistočne i dela KiM) Srbija je bila sekundarno mesto stradanja sa četvrtinom pretrpljenih gubitaka u njoj, dok je kod partizana iz Banata predstavlja teritoriju na kojoj je stradao njihov jako mali deo. Vojvodina je predstavljala primarno mesto stradanja partizana sa dela KiM, a sekundarno mesto stradanja partizana Banata i tercijalno mesto stradanja pripadnika pokreta iz Beogradskog regiona i Severozapadne Srbije, dok je matična teritorija KiM predstavljala je tercijalno mesto stradanja partizanima ovog regiona. Sa polovinom odnosno dve petine gubitaka (53,47% odnosno 40,44%) pretrpljenih u njoj, BiH je bila primarno mesto stradanja partizana Severoistočne i Centralne Srbije, dok je u još tri regiona bila sekundarno mesto stradanja, Zapadnoj, Istočnoj i Jugozapadnoj Srbiji, tercijalno mesto stradanja partizana Banata i dela KiM, uz značajno učešće u gubicima partizana iz Beogradskog regiona i Severozapadne Srbije (po nešto manje od petine). Hrvatska je bila primarno mesto stradanja partizana Banata, sa polovinom gubitaka pretrpljenih u njoj, kao i pripadnicima partizanskog pokreta iz Severozapadne Srbije i Beogradskog regiona, sa trećinom odnosno više od četvrtine gubitaka, dok je partizanima iz još šest regiona predstavljala tercijalno mesto stradanja. Ostale teritorije nisu predstavljale značajnija mesta stradanja partizana iz bilo kog regiona Okupirane Srbije.

Srbija je kao teritorija stradanja gotovo ravnomerno bila zastupljena među stradalim partizanima svih regiona Okupirane Srbije izuzev Banata. Polovina stradalih partizana u Vojvodini poticala je iz Beogradskog regiona i Severozapadne Srbije (49,59%), dok je iz Centralne i Severoistočne Srbije dolazila polovina pripadnika pokreta koji su izubili živote u BiH (49,49%). Od partizana Okupirane Srbije stradalih u Hrvatskoj tri petina (58,79%) je poticalo iz Severozapadne Srbije, Beogradskog regiona i Banata, dok je polovina partizana koji su izgubili živote u Crnoj Gori bila iz Beogradskog regiona, Zapadne i Centralne Srbije (51,36%). Od svih partizana Okupirane Srbije stradalih na KiM dve petine je bilo iz Južne Srbije,¹⁶⁰ dok je trećina

¹⁶⁰ U borbama za oslobađanje KiM protiv dela armije E koje su se preko njega povlačile učestvovala su 22 i 24. divizija. *Oslobodilački rat*, 378-380. Prilikom gušenja Albanske separatističke pobune sa centrom

gubitaka u Makedoniji poticala iz Istočne i Južne Srbije (31,78%). Beogradski region, Severozapadna, Centralna i Severoistočna Srbija dali su dve trećine (63,85%) partizana Okupirane Srbije stradalih u Sloveniji.

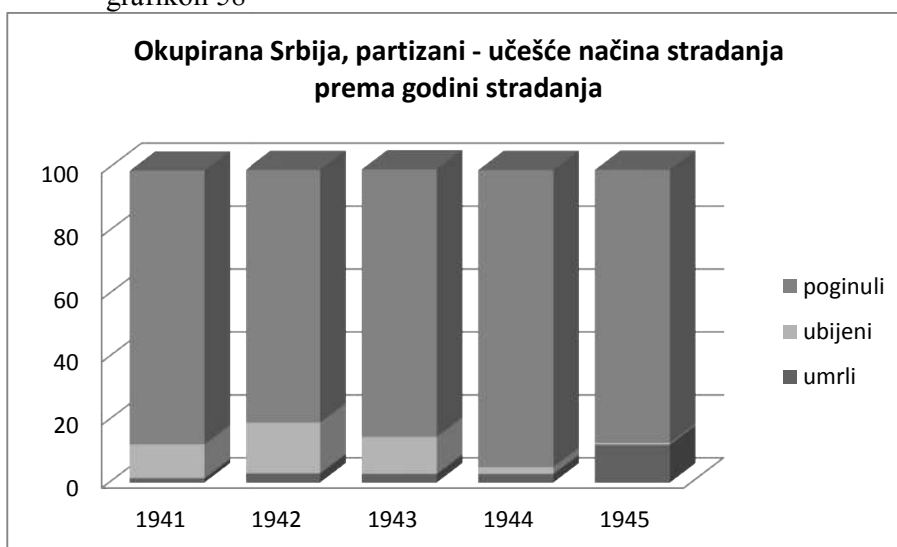
U gubicima partizanskog pokreta, kao i kod svih ostalih zaraćenih strana koje su učestvovala u ratu, najveći deo pripadnika pripada grupi poginulih. Manje grupe stradalih, kao i kod ostalih, predstavljaju umrli, ubijeni nestali. Njihovo učešće u gubicima tokom rata je variralo, kao što je varirala dinamika strdanja pojedinih grupa.

Tabela 76 – Okupirana Srbija, partizani – način stradanja prema godini stradanja

Okup.Srbija, način strad.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poginuli	34.471	2.309	6,70	1.571	4,56	2.206	6,40	10.211	29,62	18.174	52,72
%	88,48	86,97	//	80,32	//	85,04	//	94,42	//	86,80	//
ubijeni	1.286	286	22,24	317	24,65	306	23,79	244	18,97	133	10,34
%	3,30	10,77	//	16,20	//	11,80	//	2,26	//	0,63	//
umrli	2.979	37	1,24	57	1,91	71	2,38	293	9,83	2.521	84,62
%	7,65	1,39	//	2,91	//	2,74	//	2,71	//	12,04	//
nestali	221	23	10,41	11	4,98	11	4,98	66	29,86	110	49,77
%	0,57	0,87	//	0,56	//	0,42	//	0,61	//	0,52	//
ukupno	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 58

Poginuli su tokom čitavog rata činili daleko najbrojniju grupu gubicima partizanskog pokreta sa učešćem koje se kretalo između 80,32 i 94,42%. Učešće umrlih

u Drenici angažovane su bile 24.i 46.divizija. Đorđe Borozan, *Велика Албанија, Поријекло – идеје – пракса*, Beograd, 1995, 494-501.

je bilo najniže u prvoj godini rata, zatim je usledio rast kojim je njihovo učešće duplirano i koje je bilo ravnomerno u naredne dve godine, da bi se naglo uvećalo u poslednjoj godini rata za 4,44 puta. Grupa ubijenih je najviše varirala sa svojim učešćem u gubicima partizanskog pokreta. U gubicima nastalim u ustanku ovoj grupi pripada desetina stradalih partizana koji su živote uglavnom izgubili u streljanjima koje je okupator sprovodio nad zarobljenim partizanima.¹⁶¹ Ubijanje zarobljenih partizana¹⁶² od strane okupatora i rivalskog rojalističkog pokreta, njihovim streljanjem ili odvođenjem u koncentracione logore,¹⁶³ eskaliralo je u narednoj godini kada je njihovo učešće u gubicima pokreta uvećano za 1,5 puta, da bi ono u 1943. godini bilo za toliko smanjeno, ali i dalje sa značajnim učešćem u gubicima. Da značajnog smanjenja učešća ubijenih dolazi u poslednjim godinama rata,¹⁶⁴ tako da oni 1945. godine predstavljaju jako mali deo gubitaka. Nestali su tokom čitavog rata imali jako malo učešće među stradalim partizanima Okupirane Srbije.

Dinamiku stradanja čitavog pokreta svojom brojnošću odredili su poginuli partizani. Udeo umrlih tokom rata je stalno rastao sa izrazitim povećanjem od 4,13 puta u 1944. godini u odnosu na predhodnu i 8,61 puta poslednje godine rata u odnosu na predhodnu.¹⁶⁵ U pokušaju slamanja ustanka i gašenja partizanskog pokreta u kasnijem periodu okupator je masovnim ubijanjem zarobljenika probao da slomi moral i borbeni

¹⁶¹ Primera radi, Nemci su streljali ranjenike koje su zarobili, od kojih je najveće izvršeno na Zlatiboru (Palisadu i Kraljevim vodama) novembra 1941. godine gde su ubili oko 150 teških ranjenika, a 25 lakše ranjenih je otpremljeno i streljano u Užicu. V. Glišić, *Užička republika*, 259.

¹⁶² Popisom je na teritoriji Okupirane Srbije registrovano samo 745 stradalih kao zarobljeni partizan (1,91% svih stradalih) što je ne odgovara stvarnim dešavanjima u ratu, a što i broj ubijenih potvrđuje. Kod ostalih stradalih partizana se poljvljuju kao mesta stradanja imena logora (Banjica, Sajmište, Norveška, ...) što ukazuje da su predhodno bili zarobljeni, a što je potrebno ispraviti u procesu revizije popisa. Od stradalih partizana registrovanih kao zarobljeni 15,44% je izgubilo život u ustanku, 31,14% naredne godine, 27,52% 1943. godine, 15,57% naredne godine i 10,33% poslednje godine rata. Dakle, tri četvrtine zarobljenih partizana je izgubilo život u prve tri godine rata, s time što je stradanje prve i druge godine rata realno bilo izjednačeno.

¹⁶³ Primera radi, kod interniraca u Norveškoj ubijeni su činili 86,02% stradalih, od kojih je polovina ubijena 1942. godine, prve godine internacije. D. Cvetković, „Немачки логори у Норвешкој 1942 - 1945“, 107-108.

¹⁶⁴ Jedinice bugarske vojske su juna 1944. godine uspele da zarobe bolnicu 22. divizije i tom prilikom su streljani svi ranjenici i bolničari. Alfred Nick, „Zaštita ranjenika i bolesnika u narodnooslobodilačkom ratu“, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*, knjiga 4, (Radomir Đondović), Beograd, 1989, 280.

¹⁶⁵ Pored nominalnog povećanja broja stradalih partizana sa teritorije Okupirane Srbije u poslednjim godinama rata, razloge za ovoliko povećanje umrlih treba tražiti u boljoj organizaciji sanitetske službe krajem rata i preciznijim evidencijama stradalih partizana u bolnicama, te prosleđivanju tih informacija rodbini stradalih koje su ih kasnije dale popisnoj komisiji. Predpostavka je da za ranije period rata nisu postojali precizniji podaci o stradalima, tačnije načinu njihovog stradanja, već su uglavnom vođeni kao poginuli.

duh naroda. Od ubijenih partizana Okupirane Srbije 71,68% je izgubilo život u prve tri godine rata, s time što je ubijanje partizana u prvoj godini rata bilo realno 1,80 puta veće nego u narednoj godini. Iako je ubijanje smanjeno u poslednjim godinama rata, ono je i dalje bilo primenljivo nad zarobljenicima tako da je u poslednjoj godini rata eskaliralo uvećanjem 1,45 puta u odnosu na predhodnu godinu.

Partizani iz različitih delova Okupirane Srbije nisu stradali na isti način, kao što ni među stradalima na određeni način nije bilo ista zastupljenost pripadnika pokreta iz različitih regiona.

Tabela 77 – Okupirana Srbija, partizani – način stradanja prema regionalnoj pripadnosti

Okup.Srbija, način strad.	ukupno	poginuli	%	ubijeni	%	umrli	%	nestali	%
Beograd	4.827	4.336	89,83	198	4,10	237	4,91	56	1,16
%	12,39	12,58	//	15,40	//	7,96	//	25,34	//
Sever.-zap.	7.508	6.736	89,72	318	4,24	415	5,53	39	0,52
%	19,27	19,54	//	24,73	//	13,93	//	17,65	//
deo Zapadne	2.474	2.151	86,94	127	5,13	184	7,44	12	0,48
%	6,35	6,24	//	9,88	//	6,18	//	5,43	//
Centralna	5.649	5.113	90,51	122	2,16	400	7,08	14	0,25
%	14,50	14,83	//	9,49	//	13,43	//	6,33	//
Sever.-ist.	5.889	5.062	85,96	149	2,53	651	11,05	27	0,46
%	15,12	14,68	//	11,59	//	21,85	//	12,22	//
deo Istočne	4.335	3.814	87,98	77	1,78	436	10,06	8	0,18
%	11,13	11,06	//	5,99	//	14,64	//	3,62	//
Jugo-zapa.	2.348	2.097	89,31	54	2,30	189	8,05	8	0,34
%	6,03	6,08	//	4,20	//	6,34	//	3,62	//
Južna	2.675	2.285	85,42	152	5,68	234	8,75	4	0,15
%	6,87	6,63	//	11,82	//	7,85	//	1,81	//
Banat	2.786	2.517	90,34	76	2,73	146	5,24	47	1,69
%	7,15	7,30	//	5,91	//	4,90	//	21,27	//
deo KiM	466	360	77,25	13	2,79	87	18,67	6	1,29
%	1,20	1,04	//	1,01	//	2,92		2,71	//
Ukupno	38.957	34.471	88,48	1.286	3,30	2.979	7,65	221	0,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

U svim regionima Okupirane Srbije poginuli su činili najveći deo stradalih partizana i njihov udeo se kretao između 85,42 i 90,51%, sa izuzetkom dela KiM gde je udeo poginulih među stradalim partizanima iznosio 77,25%. Različiti put kojim se razvijao pokret u pojedinim delovima uslovio je da udeo ubijenih i umrlih pripadnika bude nejednak. Najmanji udeo ubijenih je bilo među partizanima Istočne Srbije, dok je među stradalim pripadnicima pokreta u Južnoj i Zapadnoj Srbiji zastupljenost bila 3,19

odnosno 2,88 puta veća. Udeo umrlih se kreće između 4,91%, koliko je iznosio kod partizana Beogradskog regiona, pa do 2,25 puta većeg kod pripadnika pokreta iz Severoistočne Srbije, sa izuzetkom partizana sa dela KiM kod kojih je udeo umrlih nerealno visok.¹⁶⁶

Među poginulima, kao daleko najbrojnijoj grupi, učešće partizana iz pojedinih regiona je odgovaralo učešću tih regiona u ukupnom stradanju partizana. Učešće ubijenih i umrlih je bilo nešto drugačije. Iz četiri regiona je učešće partizana među ubijenima bilo veće od učešća regiona u ukupnim gubicima (Južne Srbije 1,72 puta, Zapadne 1,55 puta), dok je u ostalih šest bilo manje (Istočne Srbije 1,86 puta) ili jednako (deo KiM). Iz Severozapadne, Zapadne Srbije i Beogradskog regiona poticala je polovina (50,01%) svih ubijenih partizana Okupirane Srbije. Nešto više od trećine umrlih partizana poticalo je iz Severoistočne i Istočne Srbije i njihovo učešće je bilo 1,44 odnosno 1,31 puta veće od učešća ovih regiona u ukupnim gubicima pokreta, dok je u ostalih sedam bilo manje (Banatu 1,49 puta) ili jednako.

Okupirana Srbija – partizani i civili

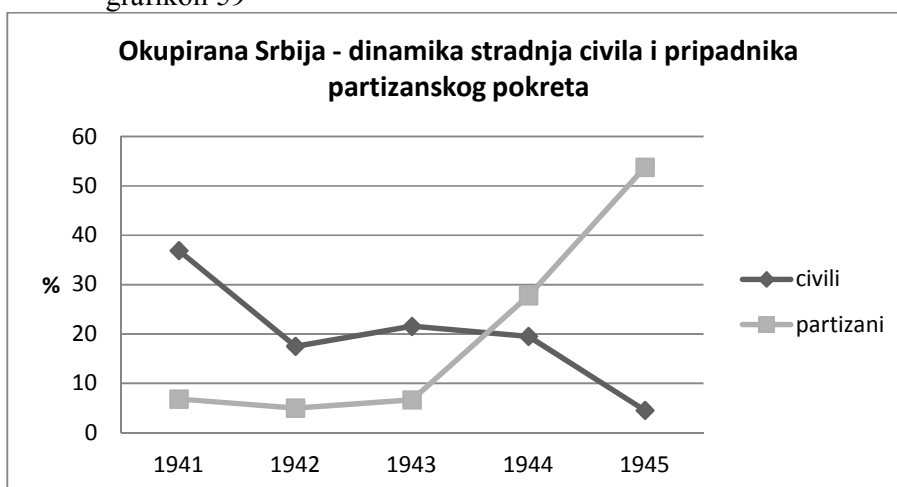
Totalni rat vođen na teritoriji Okupirane Srbije, u kome je učešće imalo više zaraćenih strana, neminovno je doveo do velikog gubitka civilnog dela populacije. Parizanski pokret je bio neraskidivo povezan sa narodom iz koga je crpeo svoju snagu, deleći ratnu sudbinu sa njim, ali mu je i povremeno namećući. Gubici koje su pretrpeli civili bili su 1,43 puta veći od gubitaka koje pretrpeo partizanski pokret ove teritorije. Dinamika stradanja civila nije bila ista kao kod parizanskog pokreta, kao što ni odnos u stradanju između ove dve grupe nije bio isti tokom trajanja rata.

tabela 78 – Okupirana Srbija – kategorije stradanja prema godini stradanja

Okup.Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	55.732	20.562	36,89	9.765	17,52	12.016	21,56	10.869	19,50	2.520	4,52
partizani	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75
odnos stra.	1,43:1	7,74:1	//	4,99:1	//	4,63:1	//	1:1	//	1:8,31	//

¹⁶⁶ Udeo poginulih i umrlih iz regiona KiM zahteva dodatno objašnjenje. Od 360 poginulih 34 je poginulo u Vojvodini od kojih je 27 Albanaca koji su svi izgubili život 1945. godine u Banatu. Ni za jednog Albanaca nije navedeno mesto stradanja koje bi ukazivalo da je stradao na frontu. Od 87 umrlih 53 je izgubilo život u Vojvodini, od kojih je 52 Albanaca. Svi su umrli u Banatu 1945 godine. Moguće je da je među umrlima bilo ranjenih na frontu koji su umrli u bolnici u Banatu, ali sam mišljenja da se većinom radi kod obe grupe, poginulih i umrlih, o pobunjenim Albancima pogubljenih od strane vojnih vlasti.

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“
grafikon 59

Civili i partizani Okupirane Srbije su imali suprotnu dinamiku stradanja. Dok je ona kod pripadnika partizanskog pokreta uglavnom pokazivala rast stradanja tokom rata sa dostignutim maksimumom stradanja u poslednjoj godini rata, dinamika stradanja civila bila je suprotna. Stradanje civila u kratkotrajnom Aprilskom ratu, sprovođenje holokausta i pokušaj okupacionog režima da ustanak spreči sprovođenjem masovnih represivnih mera prema civilnom stanovništvu za posledicu je imao njihovo najveće stradanje u prvoj godini rata. U tih nepunih 9 meseci rata život je izgubilo više od trećine svih civila Okupirane Srbije, što je realno bilo 3,21 puta veće stradanje nego u čitavom kasnijem periodu. Opadanje aktivnosti partizanskog pokreta u Okupiranoj Srbiji u narednom periodu dovelo je i do smanjivanja obima represalija nad civilima, izuzev nad Jevrejima koji su u 1942. godini potpuno uništeni, što je dovelo do realnog smanjivanja gubitaka civilnog stanovništva 2,80 puta u odnosu na 1941. godinu. Udeo stradalih civila je u naredne dve godine ostao približno isti, da bi nakon oslobađanja Srbije došlo do značajnog smanjivanja broja stradalih u poslednjoj godini rata. Odnos u broju stradalih civila i pripadnika partizanskog pokreta je tokom rata varirao od višestruko većeg stradanja civila u prve tri godine rata, naročito u prvoj godini, preko izjednačenog stradanja u 1944. godini, do višestruko većeg stradanja partizana u poslednjoj godini rata.

Teror nad civilima Okupirane Srbije je sproveden širom njene teritorije. Intezitet njegovog sprovođenja nije bio jednak u svim njenim delovima što je za posledicu imalo

nejednako stradanja stanovništva. Odnosu stradanju civila i pripadnika partizanskog pokreta nije bio jednak u različitim delovima Okupirane Srbije.

tabela 79 – Okupirana Srbija – regionalna pripadnost prema kategoriji stradanja

Okup.Srbija	civili	partizani	odnos u stradanju
Beograd	10.403	4.827	2,15:1
%	18,67	12,39	//
Sever.-zap.	8.276	7.508	1,10:1
%	14,85	19,27	//
deo Zapad.	5.269	2.474	2,13:1
%	9,45	6,35	//
Centralna	7.739	5.649	1,37:1
%	13,89	14,50	//
Sever.-ist.	4.082	5.889	1:1,44
%	7,32	15,12	//
deo Istočn.	3.778	4.335	1:1,15
%	6,78	11,13	//
Jugo-zapa.	6.473	2.348	2,76:1
%	11,61	6,03	//
deo Južne	4.373	2.675	1,63:1
%	7,85	6,87	//
Banat	4.150	2.786	1,49:1
%	7,45	7,15	//
KiM	1.189	466	2,55:1
%	2,13	1,20	//
Ukupno	55.732	38.957	1,43:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Najveće civilne gubitke je podneo Beogradski region¹⁶⁷ i oni su dvostruko (1,99 puta) veći od učešća ovog regiona u populaciji Okupirane Srbije i realno 2,21 puta veći od gubitaka civila iz ostalog dela vojno-upravnog područja. Veće učešće u stradanju civila od učešća u stanovništvu imali su regioni Zapadne i Jugozapadne Srbije, 1,42 odnosno 1,56 puta, u Centralnoj, Severozapadnoj i Južnoj Srbiji, kao i na delu KiM stradanje je bilo izjednačeno sa učešćem u populaciji, dok su Severoistočna, Istočna Srbija i Banat¹⁶⁸ imali 1,79 puta i 1,74 puta odnosno 2,05 puta manje stradanje civila. U odnosu na stradale partizane gubici civila su više nego dvostruko veći u regionima KiM,

¹⁶⁷ Značajan deo (28,69%) stradalih stanovnika Beogradskog regiona predstavljaju Jevreji koji su izgubili živote u holokaustu tokom 1941-1942. godine. Njihovo stradanje je bilo 13,04 puta veće od učešća u populaciji regiona. Prva masovna streljnja su obavljena u oktobru 1941. godine. Branislav Božović, *Страдање Јевреја у окупираном Београду*, Beograd, 2012, 193-206 Nakon likvidacije logora u Topovskim šupama pristupilo se Uništenju Jevreja iz Jevrejske bolnice i logora Sajmište. Milan Koljanin, *Nemački logor na beogradskom Sajmištu*, Beograd, 1992, 120-128.

¹⁶⁸ Među stradalim civilima Banata Jevreji čine 40,87% stradalih.

Jugozapadne i Zapadne Srbije i Beogradskom regionu, dok su stradali partizani brojniji od stradalih civila u Sevreoistčnoj i istočnoj Srbiji.

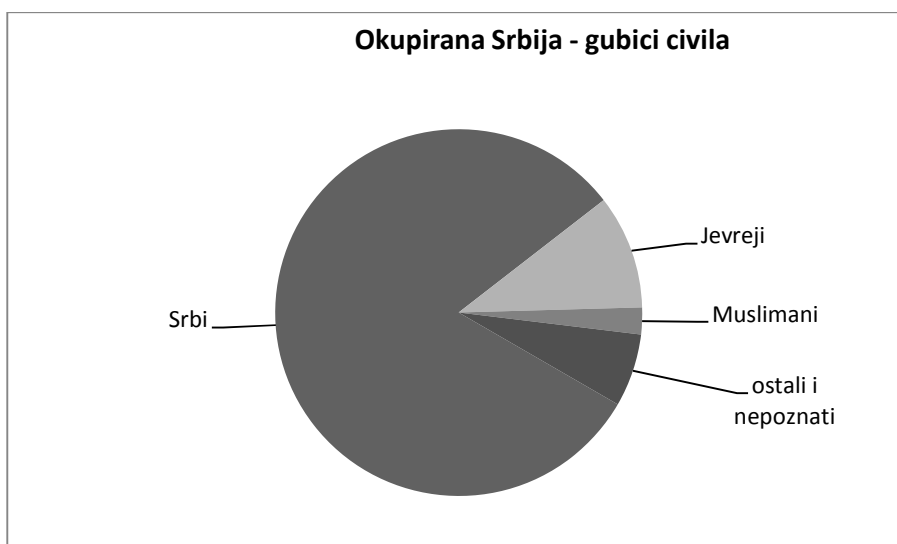
Sve nacionalnosti koje su živele na teritoriji Okupirane Srbije su pretrpele gubitke tokom rata, ali njihovo stradanje nije bilo jednako. Takođe, ni odnos u broju stradalih civila i pripadnika partizanskog pokreta kod različitih nacionalnosti nije bio jednak.

tabela 80 – Okupirana Srbija – nacionalna struktura prema kategoriji stradanja

Okup.Srbija, nacionalnosti	civili	partizani	odnos u stradanju
Srbi	45.236	36.613	1,23:1
%	81,17	93,98	//
Crnogorci	544	434	1,25:1
%	0,98	1,11	//
Mađari	165	368	1:2,23
%	0,30	0,94	//
Hrvati	665	280	2,37:1
%	1,19	0,72	//
Albanci	296	236	1,25:1
%	0,53	0,61	//
Slovaci	25	162	1:6,48
%	0,04	0,42	//
Slovenci	325	143	2,27:1
%	0,58	0,37	//
Muslimani	1.316	113	11,65:1
%	2,36	0,29	//
Makedonci	182	108	1,68:1
	0,33	0,28	//
Jevreji	5.595	19	294,47:1
	10,04	0,05	//
Ost. i nep.	1.383	481	2,87:1
%	2,48	1,23	//
Ukupno	55.732	38.957	1,43:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 60

Srbi su, kao najbrojnija nacionalna grupa u populaciji, bili najzastupljeniji među stradalim civilima Okupirane Srbije i njihovo učešće u gubicima civilnog dela stanovništva je nešto manje od njihovog učešća u populaciji. Sa druge strane, neke od nacionalnih grupa koje su imale malu zastupljenost u populaciji, imale su veliko učešće među stradalima, prvenstveno Jevreji kod kojih je 30,42 puta veća zastupljenost u gubicima nego u populaciji, Muslimana 2,95 puta, Slovenaca 2,23 puta i Hrvata 1,51 puta veće.¹⁶⁹ Kod Slovaka, Mađara i Albanaca učešće u gubicima je 22,25 puta i 8,97 puta odnosno 2,83 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji Okupirane Srbije. Srpski narod je imao 1,16 puta veće učešće u gubicima partizana nego civila, dok je zastupljenost Muslimana u gubicima civila bila 8,14 puta veća nego među partizanima. Odnos između broja stradalih civila i partizana varira među nacionalnostima, od nešto većeg broja stradalih civila nego partizana kod Srba kao daleko najbrojnijih u obe kategorije, preko Jevreja kod kojih je mnogostruko više civila od partizana, do viestruko većeg broja stradalih partizana nego civila kod Slovaka i Mađara.

Polna i starostna struktura stradalih civila se razlikuju od istih kod pripadnika partizanskog pokreta. Razlike su prvenstveno uslovljene karakteristikom partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svoji redovima.

¹⁶⁹ Od stradalih Hrvata 21,51% je izgubio život u Hrvatskoj i 2,64% u BiH, dok je od Slovenaca 10,24% stradalo u Sloveniji kao posledica napuštanja Okupirane Srbije dela njenog stanovništva.

tabela 81 – Okupirana Srbija– polna struktura prema kategoriji stradanja

Okup.Srbija, pol	civili	partizani	odnosu stradanju
muškarci	45.857	38.187	1,20:1
%	82,28	98,02	//
žene	9.875	770	12,82:1
%	17,72	1,98	//
Ukupno	55.732	38.957	1,43:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 61

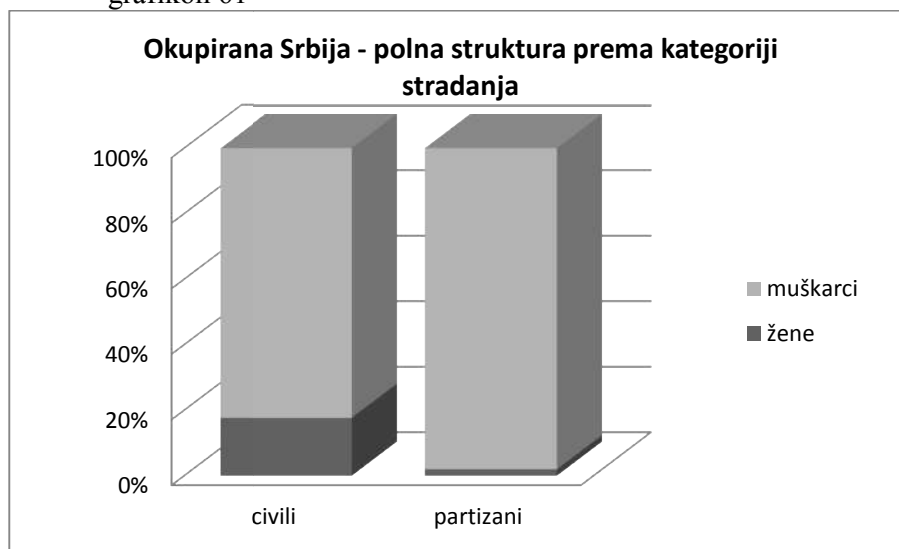
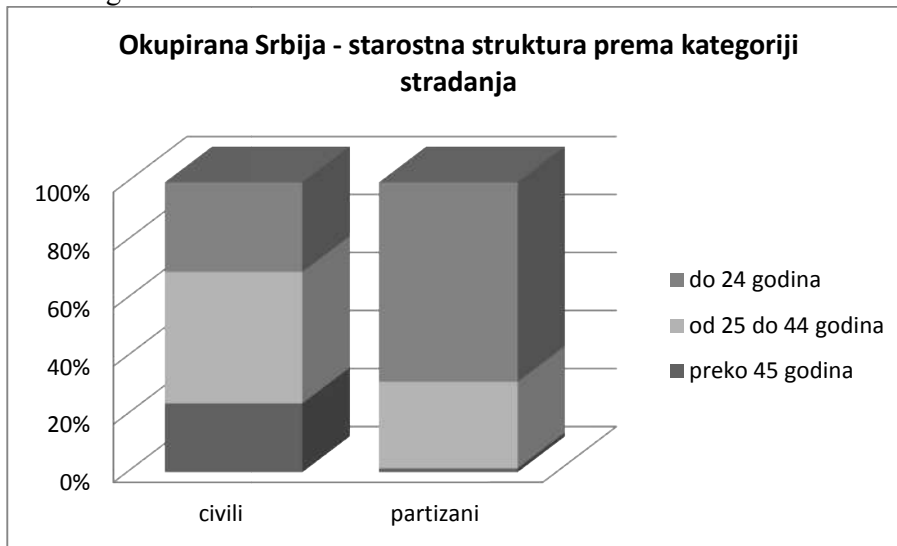

tabela 82 – Okupirana Srbija – starosna struktura prema kategoriji stradanja

Okup.Srbija uzrast	civili	partizani	odnos u stradanju
do 14	4.024	138	29,16:1
%	7,22	0,35	//
15 do 24	13.115	26.416	1:2,01
%	22,53	67,81	//
25 do 34	12.058	9.046	1,33:1
%	21,63	23,22	//
35 do 44	12.300	2.466	4,99:1
%	22,07	6,33	//
45 do 54	6.876	407	16,89:1
%	12,34	1,04	//
55 do 64	3.973	113	35,16:1
%	7,13	0,29	//
preko 65	1.921	14	137,21:1
%	3,45	0,04	//
nepoznata	1.465	357	4,10:1
%	2,63	0,92	//
Ukupno	55.732	38.957	1,43:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 62

Zastupljenost žena u gubicima je bila daleko veća kod civila nego kod partizana, 8,95 puta. Odnos u stradnu pokazuje da je stradalo za petinu više muškaraca među civilima nego u partizanima, dok je kod žena višestruko veće stradanje kod civila. Za razliku od stradalih pripadnika partizanskog pokreta kod kojih je 91,03% stradalih uzrasta između 15 i 34 godina, starosna struktura stradalih civila je daleko raznovrsnija obuhvativši sa značajnim učešćem i sve uzrasne grupe. Tako su stradali mlađi od 15 godina 20,63 puta zastupljeniji među stradalim civilima, dok su stariji od 44 godina imali 16,73 puta veće učešće kod civila nego kod pripadnika pokreta. Stradalih uzrasta od 15 do 24 godina starosti je bilo dva puta više kod stradalim partizanima, dok su pripadnici svih ostalih starosnih grupa brojniji među civilima, od 29,16 puta kod mlađih od 15, preko za trećinu brojnijih uzrasta između 25 i 34 godina starosti, do 137,21 puta kod starijih od 65 godina.

Rat je pogodio sve profesionalne grupe koje su bile zastupljene u društvu Okupirane Srbije. Profesionalna struktura nije bila jednaka kod stradalih civila i partizana koji su poticali sa ove teritorije. Takođe ni odnos u broju stradalih pripadnika određenih profesionalnih grupa među civilima i partizanima nisu bili jednaki.

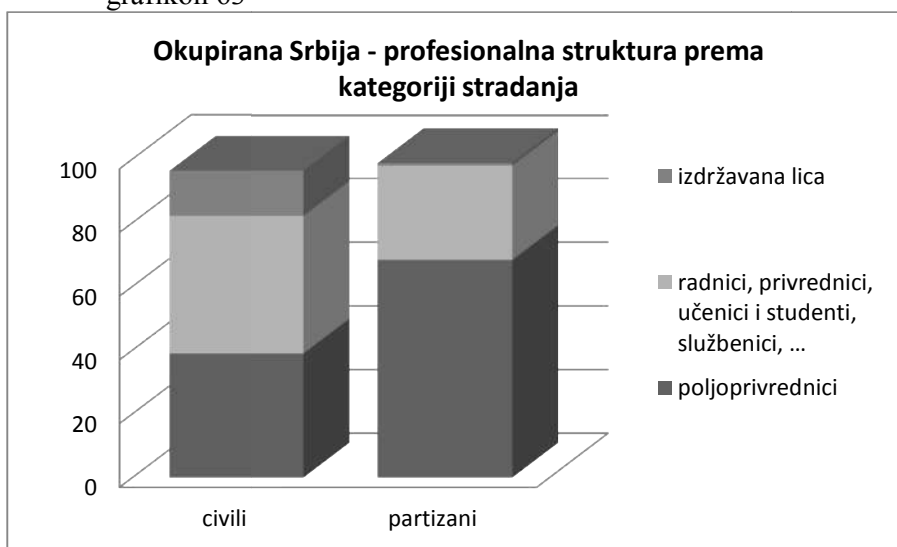
tabela 83 – Okupirana Srbija – profesionalna struktura prema kategoriji stradanja

Okup. Srbija profesije	civili	partizani	odnos u stradanju
poljoprivred.	21.735	26.624	1:1,22
%	39,00	68,34	//
privrednici	6.324	2.311	2,74:1

%	11,34	5,93	//
radnici	8.351	5.071	1,65:1
%	14,98	13,02	//
vojs., pol.,	848	447	1,90:1
%	1,52	1,15	//
služb., stuč.	3.797	1.047	3,63:1
%	6,81	2,69	//
slob. prof.	876	133	6,59:1
%	1,57	0,34	//
izdržavana l.	7.915	322	23,56:1
%	14,20	0,82	//
đaci i stud.	3.900	2.547	1,53:1
%	7,00	6,54	//
ostala zan.	247	68	3,63:1
%	0,44	0,17	//
lični prihodi	302	11	27,45:1
%	0,54	0,03	//
nezaposleni	56	35	1,60:1
%	0,10	0,09	//
nepoz. zan.	1.379	341	4,04:1
%	2,47	0,87	//
Ukupno	55.732	38.957	1,43:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 63

Uništavanje Jevreja, kao i masovni teror sproveden nad gradskim stanovništvom, poput streljanja u Kragujevcu, Kraljevu i Šapcu, uticali su na profesionalnu strukturu stradalih civila u kojoj poljoprivrednici nisu zastupljeni u meri u

kojoj su bili zastupljeni u društvu.¹⁷⁰ U gubicima obe posmatrane kategorije poljoprivrednici čine najveći deo, s time što je njihovo učešće dosta veće kod stradalih partizana (1,75 puta). Radnici i omladina, na koje je KPJ imala najviše uticaja i na koje je računala, bili približno isto zastupljeni u gubicima civila i partizana, dok je učešće privrednika i službenika bilo 1,91 odnosno 2,53 puta veće među civilima. Stradalih poljoprivrednika u partizanskom pokretu je bilo za petinu više nego kod civila. Broj stradalih pripadnika svih ostalih profesionalnih grupa je bio daleko veći kod civila nego kod pripadnika partizanskog pokreta. Najmanja razlika u broju stradalih je kod učenika i studenata, radnika, pripadnika vojske i policije i nezaposlenih, a najveća kod izdržavanih lica i penzionera.

Potpuno suprotne karakteristike kategorija civila i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne organizacije uslovia su i drugačije načine njihovih stradanja. Poginuli čine najveći deo stradalih partizana, dok četiri petine gubitaka civila predstavljaju ubijene osobe.¹⁷¹ Među civilima je značajan deo poginuo prilikom borbi ili bombardovanja, do je učešće umrlih zastupljenije kod stradalih partizana.

tabela 84 – Okupirana Srbija – način stradanja prema kategoriji stradanja

Okup.Srbija, način strad.	civili	partizani	odnos u stradanju
poginuli	7.125	34.471	1:4,84
%	12,78	88,48	//
ubijeni	45.527	1.286	35,40:1
%	81,69	3,30	//
umrli	1.756	2.979	1:1,70
%	3,15	7,65	//
nestali	1.324	221	5,99:1
%	2,37	0,57	//
ukupno	55.732	38.957	1,43:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

¹⁷⁰ Među streljanima u Kragujevcu oktobra 1941. godine 42,62% su privrednici (zanatlije, trgovci, ugostitelji, ...), 27,72% radnici, 8,36% službenici i stručnjaci, 10,04% učenici i studenti, 2,35% slobodne profesije, 1,34% vojna lica, 5,04% poljoprivrednici i 2,53% ostalih i nepoznatih profesionalnih grupa. Poljoprivrednici čine 54,22% streljanih iz tri prigradska sela, 29,64% je radnika, 9,16% privrednika, 1,44% službenika, 1,20 vojnih lica i 4,44% ostalih i nepoznatih zanimanja. Broj streljanih lica iz grada je 3,33 puta veći. Staniša Brkić, *Име и број, Крагујевачка трагедија 1941*, Kragujevac, 2007, 93,133. Od streljanih u Kraljevu 1941. godine 21% su bili radnici iz fabrike aviona, a 33% radnici i službenici železnice. Silvija Krejaković, *Идентитети жртвава стрелјаних у Краљеву октобра 1941.*, Beograd, 2013, 93.

¹⁷¹ Od ubijenih civila četvrtina (25,33%) je izgubila život u logorima i još 7,68% u zatvorima, dok je većina izgubila živote u direktnom teroru, od kojih su 11,83% žrtve masovnih streljanja.

Dijameralno suprotni načini stradanja su usloveli da je ubijenih 35,4 puta više kod civila, dok je poginulih nešto manje od 5 puta više kod stradalih partizana. Odnos u broju umrlih osoba pokazuje da je 1,70 puta više umrlih kod pripadnika partizanskog pokreta nego kod civila, dok je nestalih 6 puta više u gubicima civila Okupirane Srbije.

Partizanski pokret na teritoriji anektiranoj od Italije

Teritorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Dezintegracijom i podelom Jugoslavije Kraljevina Italija je dobila kontrolu značajnog dela bivše državne teritorije koji su se nalazili u različitim parvnim statusima. Fašističko vođstvo je odlučilo da jedan deo dobijenih teritorija pripoji Italiji. Anektirani delovi su postali provincija Ljubljana u južnom delu Slovenije, proširenje pokrajine Rijeka (Fiume) u delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, gubernatorat Dalmacija čiji je deo postao i prefektura Kotor iako nije bio kopnom fizički povezan sa njom, kao što ni Dalmacija nije bila povezana sa predhodne dve teritorije.¹⁷² Problem teritorijalne nepovezanosti je prevaziđen uspostavljanjem demilitarizovane zone u NDH uticaja u kojoj su razmeštene vojne jedinice i koja je obezbedila nesmetanu komunikaciju među anektiranim delovima.¹⁷³ Anektirani delovi se razlikuju po geografskim karakteristikama teritorija. Dalmacija je predstavljala uzak priobalni pojas bez šireg zaleđa. Deo južne Slovenije i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, fizički povezani, mogu se tretirati kao jedna teritorija, ali sa različitim karakteristikama, u kojima se iz priobalja prelazi na brdsko-planinsko područje bez rečnih dolina koje bi bile osnova za lake saobraćajne pravce,¹⁷⁴ sa jednim važnim komunikacijskim pravcem od Ljubljane do Rijeke ili Trsta. Anektirani deo Crne Gore imao je izuzetno važan strateški položaj Boke kotorske kao potencijalnog sidrišta ratne flote, ali bez izgrađenih komunikacija sa zaleđem. Nakon kapitulacije Italije teritorija je rasparčana, tako što su njeni zaopadni delovi (deo Slovenije i deo Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem) ušli u sastav novoformiranog nemačkog operativnog područja Jadransko primorje, deo Dalmacije je

¹⁷² Ukaz Kralja Vitorija Emanuela III od 18.maja 1941. o aneksiji Dalmacije, Boke kotorske, delova hrvatskog primorja i Gorskog kotara i o osnivanju Gubernatorata Dalmacije. Ukaz o anektiranju dela Slovenije je donet 3. maja. ZNOR, XIII-1, Beograd, 1969, 65.

¹⁷³ ZNOR, XIII-1, 63.

¹⁷⁴ Veći deo doline reke Save sa značajnom prugom Ljubljana – Zidani most – Zagreb je prema podeli pripala teritoriji anektiranoj od Nemačke. Dargan S. Nenezić, *Jugoslovenske oblasti pod Italijom 1941-1943.*, Beograd, 1999, 65.

priključena NDH, a deo Crne Gore (Boka Kotorska) je priključen Feldkomandanturi u Crnoj Gori.¹⁷⁵

Anektirana teritorijija, koja se sastojala iz četiri regiona, je prema popisu stanovništva iz 1931. godine imala 668.613 stanovnika,¹⁷⁶ od kojih je približno jednak deo živeo u Južnoj Sloveniji i Dalmaciji, 42,23 odnosno 40,11% i znatno manje u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem, 11,82% i prefekturi Kotor (delu Crne Gore) 5,83% populacije.¹⁷⁷ Stanovništvo anektiranih delova karakterisala je izrazita nacionalna heterogenost,¹⁷⁸ a činilo ga je 46,18% Hrvata, 38,42% Slovenaca, 7,38% Srba, 4,74% Crnogoraca i 3,26% ostalih i nepoznatih,¹⁷⁹ kao i dominacija pojedinih nacionalnosti na matičnim teritorijama. Hrvati su činili apsolutno većinski deo stanovništva dva od četiri regiona, Dalmaciji i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem, Slovenci su bili dominantni u pokrajini Ljubljana (Južna Slovenija), dok su Crnogoci bili dominantna nacionalna grupa u prefekturi Kotor (deo Crne Gore).¹⁸⁰ Srbi su jedino u Dalmaciji činili značajniji deo stanovništva, dok su Hrvati imali značajno

¹⁷⁵ Zdravko Klanjšček, *Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941 – 1945*, Beograd, 1984, 222 - 224; O uključenju dela Dalmacije u sastav NDH i prilikama na tom području do kraja rata, kao i pokušajima da NDH proširi svoj uticaj na Operativno područje Jadransko primorje opširnije videti Nikica Barić, *Ustaše na Jadranu, Uprava Nezavisne Države Hrvatske u jadranskoj Hrvatskoj nakon kapitulacije Kraljevine Italije*, Zagreb, 2012; Oko priključenja Boke kotorske Crnoj Gori i sporom sa NDH, ZNOR, XII – 3, Beograd, 1978, 640 – 642, 688.

¹⁷⁶ Svi proračuni za brojnost stanovništva teritorije anektirane od Italije i pojedinih regiona i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931. godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937

¹⁷⁷ Južna Slovenija (282.359): Cerknica, Črnomelj, Grosuplje, Kočevje, Ljubljana, Logatec, Metlika, Novo Mesto, Ribnica, Trebnje, Vrhnika; deo Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem (79.053): Čabar, Krk, Rab, opština Rijeka bez grada, mali deo opštine Delnice; deo Dalmacije (268.212): Benkovac, Biograd, Korčula, Šibenik, Trogir, Vis, delovi opština Drniš, Knin, Obrovac, Split i Zadar; deo Crne Gore (38.989): Budva, Herceg Novi, Kotor.

¹⁷⁸ Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu Popisa stanovništva iz 1931. godine, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945, *Demografska statistika, Stanovništvo po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Hrvatska, pregled po opštinama*, Beograd, 1945, *Demografska statistika, Prebivalstvo po veri in maternem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Slovenija, pregled po občinah*, Beograd, 1945, *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Црна Гора, Преглед по општинама*, Beograd, 1945, Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985, Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989, 138-144.

¹⁷⁹ Prema popisu stanovništva iz 1931. godine na teritoriji anektiranoj od Italije živelo je 308.754 Hrvata, 256.858 Slovenaca, 49.367 Srba, 31.715 Crnogoraca i 21.813 ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

¹⁸⁰ Prema raspoloživim podacima nije moguće razdvojiti nacionalnosti Srba i Crnogoraca, pa je u konkretnom primeru teritorije anektirane od Italije kao crnogorski narod računato pravoslavno stanovništvo dela Crne Gore, dok je u ostalim regionima pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika tretirano kao srpsko.

učešće u populaciji dela Crne gore.¹⁸¹ Od svih Hrvata sa teritorije anektirane od strane Italije 70,97% je živelo u delu Dalmacije, 24,38% u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem, 2,66% u Južnoj Sloveniji i 1,98% u delu Crne Gore. Svi Slovenci su živeli u Južnoj Sloveniji, sa zanemarljivim delom u Dalmaciji, 0,69%, a Crnogorci u delu Crne Gore, dok je 91,45% Srba poticao iz Dalmacije, 5,01% iz Južne Slovenije i 3,44% iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem.

Na teritoriji anektiranoj od Italije postojalo je 2.426 naseljenih mesta, različitih veličina, tako da je prosečno po naselju živelo 0,36% populacije. Među naseljima su se po veličini izdvajali Ljubljana (59.767) i Split (43.711) u kojima je živelo 8,94 odnosno 6,54% populacije teritorije.¹⁸² U Sloveniji postojao veliki broj malih naselja (1826) tako da je, izuzimajući Ljubljanu kao veliko urbano središte i glavni grad provincije, po naselju živelo 0,02% stanovništva teritorije anektirane od Italije. U delu Gorskog kotara koji je priključen provinciji Rijeka po naselju je živelo 0,07% populacije. U delu Dalmacije, ne računajući Split kao veliki grad, živelo je po naselju 0,10% stanovništva, dok je u provinciji Kotor po naselju živelo 0,05% populacije teritorije anektirane od Italije. Prosečni stepen urbanizacije dva velika regiona pokazuje da su naselja u delu Dalmacije bila 5 puta brojnija od naselja u Sloveniji.

Na teritoriji anektiranoj od Italije postojalo je 15,02% naselja u kojima nije registrovano strdanje stanovništva. Stradali partizani potiču iz 68,55% naselja teritorije, s time što su u 57, 79% naselja registrovani sa ostalim stradalima, dok su u 10,76% naselja bilo samo oni. U 16,40% naselja zabeleženo samo strdanje ostalih grupa.

Tabela 85 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – zastupljenost u naseljima prema regionalnoj pripadnosti

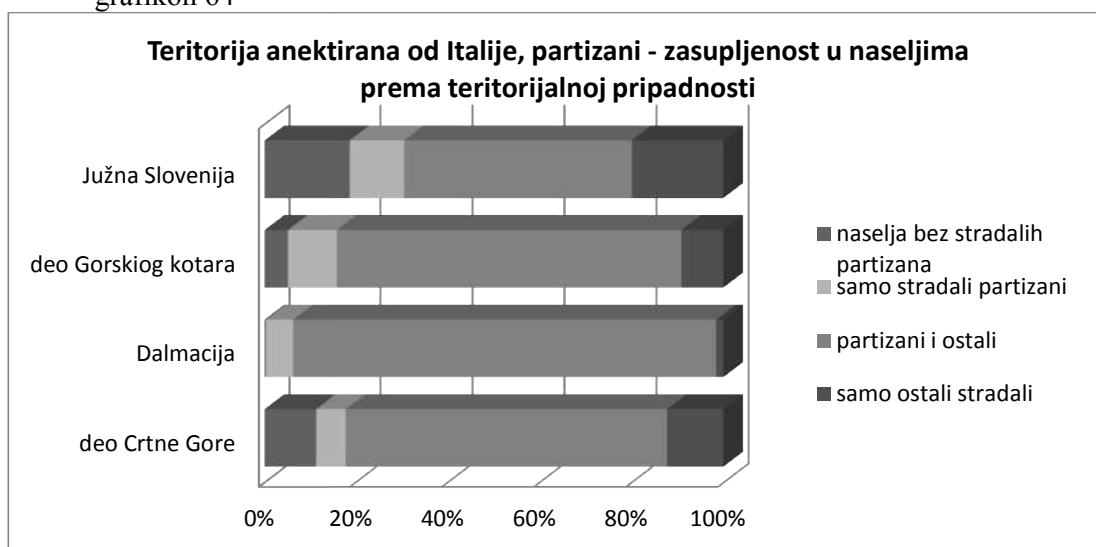
¹⁸¹ Južna Slovenija – 90,34% Slovenaca (255.085), 2,90% Hrvata (8.204), 0,89% Srba (2.520), 5,86% ostalih i nepoznatih (16.550, od kojih je bilo 13.928 Nemaca), Gorski kotar sa hrvatskim primorjem – 95,23% Hrvata (75.285), 2,15% Srba (1.701), 2,61% ostalih i nepoznatih (2.067), Dalmacija – 81,70% Hrvata (219.134), 16,83% Srba (45.146), 0,66% Slovenaca (1.773), 0,80% ostalih i nepoznatih (2.159), deo Crne Gore – 81,34% Crnogoraca (31.715), 15,72% Hrvata (6.131), 2,93% ostalih i nepoznatih (1.143).

¹⁸² Metodološke razlike koje su postojale u popisivanju različitih delova teritorije Kraljevine Jugoslavije prouzrokovale su nemogućnost tačnog utvrđivanja veličina pojedinih naselja, koje su u popisu 1931. godine višestruko uvećana u odnosu na popis od 10 godina ranije. Prema popisu iz 1931. godine Šibenik je činio 5,57% populacije (37.271), a Trogir 3,52% (23.525). Popis 1921. nije izvršen u opštini Šibenik i delu opštine Trogir, već su uzeti podaci iz popisa stanovništva 1910. godine, za Šibenik svi podaci, a za Trogir za okupirane delove. Prema njima je opština Šibenik imala 29.579 stanovnika, dok je grad imao 12.588, dok je za opštinu Trogir navedeno 18.606, dok je grad imao 3.354 stanovnika (3.514 stanovnika 1910. godine). *Predhodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31. januara 1921. godine*, Sarajevo, 1924, 162, 225

anekt. Italija -naselja	ukupno naselja	naselja bez stradalih	%	samo strad. partizani	%	zajedno part /ostali	%	samo ostali stradali	%
Juž. Slove.	1.827	343	18,77	216	11,82	904	49,48	364	19,92
%	75,31	93,97	//	82,76	//	64,48	//	91,46	//
Gorski kot.	175	9	5,14	19	10,86	131	74,86	16	9,14
%	7,21	2,46	//	7,28	//	9,34	//	4,02	//
Dalmacija	318	1	0,31	19	5,97	293	92,14	5	1,57
%	13,11	0,27	//	7,28	//	20,90	//	1,26	//
deo CG	106	12	11,32	7	6,60	74	69,81	13	12,26
%	4,37	3,29	//	2,68	//	5,28	//	3,27	//
Ukupno	2.426	365	15,02	261	10,76	1.402	57,79	398	16,40

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 64

Stradanje po naseljima nije bilo ujednačeno na čitavoj teritoriji anektiranoj od Italije. Najveći deo naselja bez stradalih nalazio se u Sloveniji i delu Crne Gore, gde predstavljaju 18,77 odnosno 11,32% svih naselja. U ovim regionima je zabeleženo najveće učešće naselja u kojima je bilo žrtava ali ne i stradalih partizana u njima, u Sloveniji 19,92%, delu Crne Gore 12,26%. U Južnoj Sloveniji se nalazila gotovo sva naselja bez stradalih i sva naselja u kojima je bilo žrtava, ali ne i stradalih pripadnika partizanskog pokreta. Zastupljenost stradalih partizana po regionima varira, tako da u Dalmaciji potiču iz 98,11% naselja, Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 85,72% naselja, delu Crne Gore iz 76,41% naseljskih mesta i u Južnoj Sloveniji ih je bilo u 61,30% naselja. Pomešanost stradalih partizana sa ostalim žrtvama u naseljima je najveća u Dalmaciji gde iznosi 92,14%, dok je najniža u Sloveniji gde iznosi 49,48%, a

u kojoj je pak najveće učešće naselja sa samo stradalim pripadnicima partizanskog pokreta, 11,82%. Devet desetina svih naselja teritorije anektirane od Italije u kojima je bilo samo stradalih partizana nalazilo se u Južnoj Sloveniji, dok se petina naselja u kojima su parizani bili pomešani sa ostalim žrvatma bila u Dalmaciji i desetina u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem.

Struktura veličine urabanih mesta, koja se ogleda u nekoliko većih i puno malih naselja, uslovlila je da iz 66,51% naselja potiče do 5 stradalih partizana, a da je iz 80,40% naselja potiče do 10 stradalih pripadnika pokreta. Na tritoriji anektiranoj od Italije Split je jedini grad sa više od 1.001 stradalih partzana, dok ih je iz još 2 grada (Ljubljane i Šibenika) poticalo između 501 i 1000.

Tabela 86 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – gubici po naselju prema regionalnoj pripadnosti

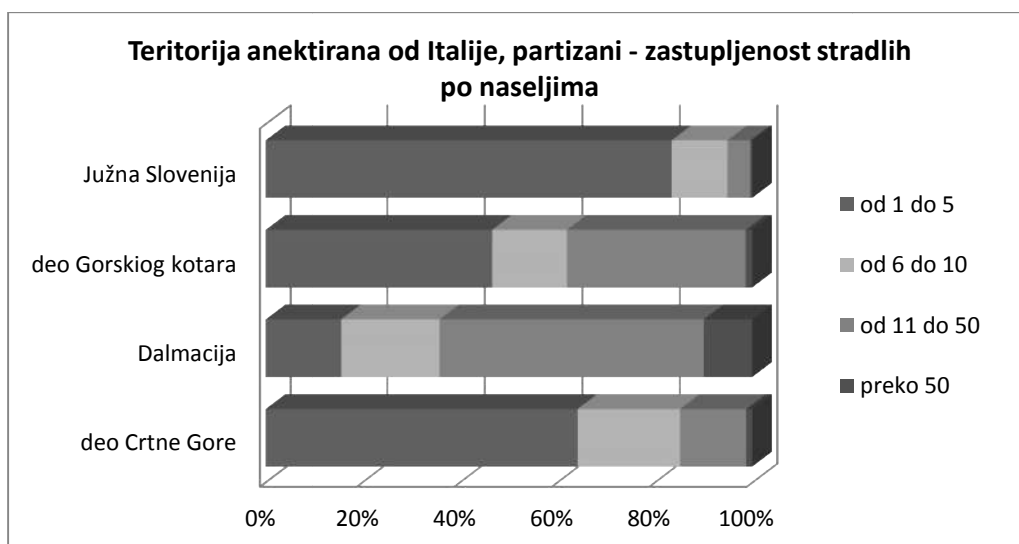
anek.Ital. –naselja	ukupno naselja	sa strad. partizan.	%	1 – 5	%	6 -10	%	11 – 20	%	21 – 50	%	51 – 100	%
J. Slove.	1.827	1.120	61,30	935	83,48	128	11,43	41	3,66	12	1,07	3	0,27
%	75,31	67,35	//	84,54	//	55,41	//	24,70	//	9,84	//	10,71	//
Gor. kot.	175	150	85,71	70	46,67	23	15,33	28	18,67	27	18,00	2	1,33
%	7,21	9,02	//	6,33	//	9,96	//	16,87	//	22,13	//	7,14	//
Dalmac.	318	312	98,11	49	15,70	63	20,19	87	27,88	82	26,28	22	7,05
%	13,11	18,76	//	4,43	//	27,27	//	52,41	//	67,21	//	78,57	//
deo CG	106	81	76,41	52	64,20	17	20,99	10	12,34	1	1,23	1	1,23
%	4,37	4,87	//	4,70	//	7,36	//	6,02	//	0,82	//	3,57	//
ukupno	2.426	1.663	68,55	1.106	66,51	231	13,89	166	9,98	122	7,34	28	1,68

Tabela 86 (nastavak) – Teritorija anektirana od Italije, partizani – gubici po naselju prema regionalnoj pripadnosti

anek.Ital. naselja	ukupno naselja	sa strad. part	%	101 – 200	%	201 – 500	%	501 – 1.000	%	preko 1.001	%
J. Slove.	1.827	1.120	61,30	--	--	--	--	1	0,09	--	--
%	75,31	67,35	//	--	//	--	//	50,00	//	--	//
Gor. kot.	175	150	85,71	--	--	--	--	--	--	--	--
%	7,21	9,02	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Dalmac.	318	312	98,11	7	2,24	--	--	1	0,32	1	0,32
%	13,11	18,76	//	100,0	//	--	//	50,00	//	--	//
deo CG	106	81	76,41	--	--	--	--	--	--	--	--
%	4,37	4,87	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ukupno	2.426	1.663	68,55	7	0,42	--	--	2	0,12	1	0,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 65

Na teritoriji anektiranoj od Italije postojale su regionalne razlike u broju stradalih partizana po naseljenim mestima. U južnoj Sloveniji iz 94,91% naselja potiče do 10 stradalih partizana, dok je u Dalmaciji i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem iz 54,16 odnosno 36,67% naselja poticalo između 11 i 50 stradalih pripadnika pokreta. Iz trećine naselja u delu Crne Gore (Kotor) poticalo je između 6 i 20 stradalih pripadnika partizanskog pokreta. Od svih naselja teritorije anektirane od Italije iz kojih je poticalo do 5 stradalih partizana 84,54% nalazilo se u Južnoj Sloveniji. Jedini grad sa preko 1.000 stradalih nalazi se u Dalmaciji, kao i svih 7 naselja iz kojih je bilo između 101 do 200 stradalih partizana. U njoj se nalazilo jedno od dva naselja sa 201 do 500 stradalih pripadnika pokreta, dok je drugo bilo u Sloveniji. U Dalmaciji se nalazilo četiri petina svih naselja teritorije Anektirane od Italije iz kojih je poticalo između 51 i 100 stradalih partizana, dve trećine naselja sa 21 do 50 i više od polovine naseljenih mesta sa 11 do 20 stradalih pripadnika pokreta. Više od petine svih naselja sa 21 do 50 stradalih partizana nalazilo se u delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem koji se našao u sastavu teritorije anektirane od Italije.

Godine stradanja i nacionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije

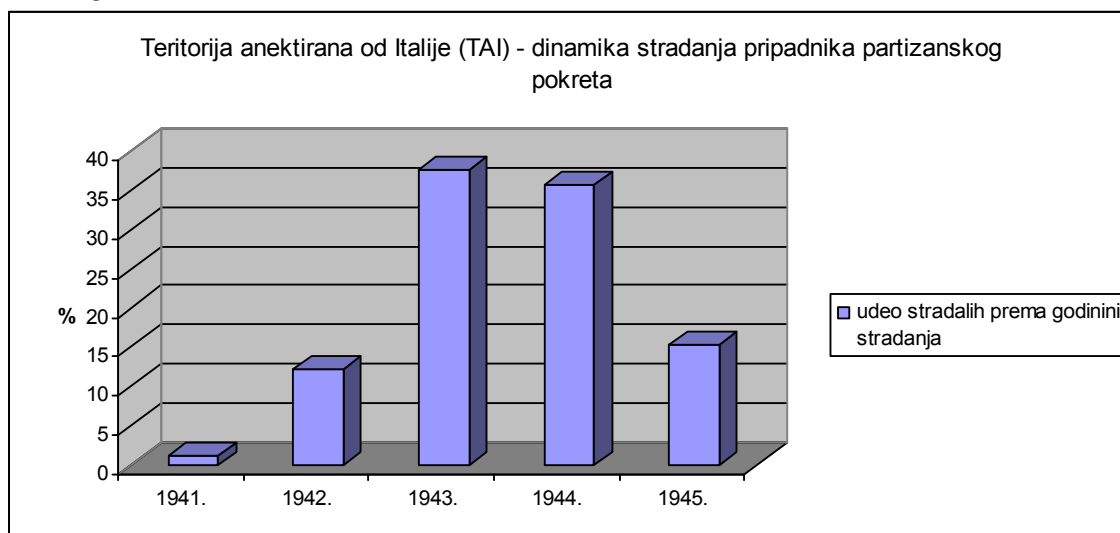
Kompleksan i slojevit rat na teritoriji anektiranoj od Italije¹⁸³ sadržao je elemente antifašističkog, oslobodilačkog, građanskog, revolucionarnog, nacionalnog rata za opstanak na ovoj teritoriji sa vrlo izraženim antitalijanskim osećajem u početnom periodu. Partizanski pokret nastao na ovoj teritoriji, kao deo jedinstvenog opštejugoslovenskog pokreta, uz sve specifičnosti u različitim delovima, objedinio je u sebi neke od ovih karakteristika, dok se drugima oštro suprotstavljao. Razvivši se već početkom rata, pokret je stalno jačao čime su se i njegovi gubici tokom rata povećavali.

Tabela 87 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – dinamika stradanja

anekt. Italija - partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Ukupno	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 66

¹⁸³ Opširnije o ratu na teritoriji anektiranoj od Italije videti u: Dargan S. Nenezić, *Jugoslovenske oblasti pod Italijom 1941-1943.*, Beograd, 1999; H. Džejms Bergvin, *Imperija na Jadranu, Muslolinijevo osvajanje Jugoslavije 1941 – 1943*, Beograd, 2007; Nikica Barić, *Ustaše na Jadranu, Uprava nezavisne Države Hrvatske u jadranskoj Hrvatskoj nakon kapitulacije Kraljevine Italije*, Zagreb, 2012; Kosta Nikolić, *Italijanska vojska i četnici u Drugom svetskom ratu u Jugoslaviji 1941 - 1943*, Beograd, 2009; Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008*, Zagreb, 2008, 205 – 406. Zdravko Klanjšček, *Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941 – 1945*, Beograd, 1984; Bojan Godeša (ur.), „Druga svetovna vojna na Slovenskem 1941 – 1945“, u *Slovenska novejša zgodovina*, (ur. Neven Borak i drugi), Ljubljana, 2005, 573 - 799; *Žrtve vojne in revolucije*, zbornik radova, (urednik Janvit Golob i drugi), Ljubljana, 2005; Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943*, Maribor, 1967; Antun Giron, *Zapadna Hrvatska u drugom svjetskom ratu*, Rijeka, 2004; Radule Butorović, *Sušak i Rijeka u NOB*, Rijeka, 1975; Šibe Kvesić, *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi*, Zagreb, 1960. Dušan Živković, *Boka Kotorska i Paštrovići u narodnooslobodilačkoj borbi*, Beograd, 1964; Denis Mack Smith, *Mussolinijevo Rimsko Carstvo*, Zagreb, 1980; Veljko Đ. Đurić, *Bojvoda Tyjuh*, Beograd, 1998.

Ustanak protiv novonastalog položaja u kome se našla ova teritorija je zahvatio sve njene delove nije odmah bio masovnog karaktera, tako da je u njemu život izgubilo 1,22% stradalih partizana teritorije anektirane od Italije. Partizanski pokret je na ovoj teritoriji uspeo da u prvih pola godine formira borbene grupe, manje ili veće odrede i druge vojne ili političke institucije,¹⁸⁴ oslobađao manja područja i vršio stalni pritisak na okupatora, ali i otvorio sukob sa ideološki protivnicima. Razvoj pokreta u narednoj godini doveo je do značajnog omasovljenja jedinica,¹⁸⁵ formiranja udarnih bataljona i brigada,¹⁸⁶ ali i uvećanja gubitaka koji su realno bili 4,18 puta veći nego u prvoj godini rata. Ulazak pokreta u 1943. godinu praćen je daljim jačanjem što je dovelo do formiranja divizija i korpusa,¹⁸⁷ formiranja većih slobodnih teritorija, učešća partizana sa ove teritorije u odsudnim bitkama za opstanak pokreta, pobede nad Italijom njenim izbacivanjem iz rata, privremenim preuzimanjem teritorije i masovnim prilivom novih boraca u jedinice, ali i brzim gubitkom istih dobijanjem ozbiljnijeg protivnika Nemačke, što je sve dovelo do uvećanja gubitaka 3,68 puta u odnosu na predhodnu godinu. Stalno sukobljavanje s protivnicima u narednoj godini, dovelo je do oslobađanja značajnog dela nekadašnje teritorije anektirane od Italije krajem 1944. godine, što je praćeno održanjem visine gubitaka na istom nivou. Poslednja godina rata, čiji se poslednji čin

¹⁸⁴ Partizanski pokret je formirao manje ili veće jedinice u svim regionima teritorije anektirane od Italije. U Dolenjskoj i Notranjskoj je uz više borbenih grupa formirano 5 partizanskih četa, a u jesen i prvi bataljon. Zdravko Klanjšček, *Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941 -1945*, Beograd, 1984, 69, 80. U Dalmaciji je krajem leta 1941. godine formirano 7 partizanskih odreda koji su ubrzo bili razbijeni, a neki su se sami rasformirali. Deo boraca je uspeo da se izvuče u Bosansku krajinu gde se priključio tamošnjim jedinicama. U poznu jesen iste godine i prvim mesecima naredne obnovljen je rad nekih odreda i formirani su novi od kojih se neki spajau sa jedinicama iz Like. U Gorsko kotru sa hrvatskim primorjem je u jesen formiran prvi bataljon u kome je deo boraca sa teritorije anektirane od Italije. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 80.

¹⁸⁵ Zbog nemogućnosti da održi sve novopristigle borce na uskom operativnom području Dalmacije oni su upućivani u Bosansku krajinu radi popune tamošnjih jedinica i proleterskih brigada. *Oslobodilački rat*, knjiga I, 291.

¹⁸⁶ U Južnoj Sloveniji je u leto i jesen formirano 4 brigada, u delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem Udarni bataljon Drugog primorsko goranskog odreda, koji je prerastao u 14. (drugu primorsko-goransku) brigadu, dok su partizani dela Dalmacije anektiranog od Italije, a koji su se našli na teritoriji BiH, ušli u sastav 1. i 2. dalmatinske brigade. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 149-150, 157-158, 198.

¹⁸⁷ Februara 1943. godine formirana je 9. dalmatinska divizija, a aprila 13. primorsko-goranska divizija, koje su značajnim delom bile sačinjene od partizana sa teritorije anektirane od Italije. U Južnoj Sloveniji su juna formirane dve divizije (14. i 15.), nakon kapitulacije Italije još jedna divizija (18.), koje su ušle u sastav 7. korpusa. Od partizana iz dela Dalmacije koji se nalazio u okviru teritorije anektirane od Italije, kao i partizana iz dela regiona u sastavu NDH, nakon kapitulacije Italije formirane su oktobra 1943. godine 19. 20. i 26. divizija, popunjena je obnovljna 9. divizija, uz formiranje novih i obnavljanje starih odreda, a svi su se našli pod komandom 8. korpusa. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 211, 242, 251-252, 287-290, 297.

odigrao uparavo na najzapadnijem delu ove teritorije njenim konačnim oslobađanjem, doveo je do nominalnog smanjenja gubitaka, ali sa stopom smrtnosti koja je bila neznatno veća nego predhodne godine (1,14 puta).

Na teritoriji anektiranoj od Italije partizanski pokret je postojao u svim njenim delovima, ali nije bio podjednako razvijen, što je imalo uticaja na nejednako stradanje njegovih pripadnika iz različitih delova. Gotovo tri petine gubitaka partizana sa teritorije anektirane od Italije poticalo je iz Dalmacije (56,70%), uz trećinu iz Južne Slovenije, desetinu iz dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i malim delom iz stradlih iz dela Crne Gore. Pretrpljeni gubici pokreta iz različitih delova teritorije anektirane od Italije nisu bili u skladu sa demografskim potencijalom regiona iz kojih su poticali.

grafikon 67

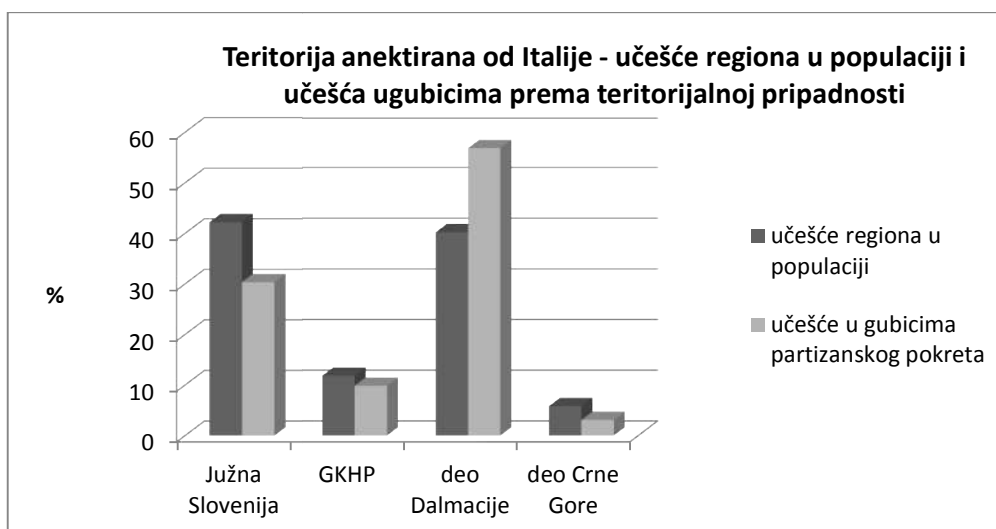

Tabela 88 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – učešće regiona u populaciji i učešće u gubicima prema regionalnoj pripadnosti

anektirala Italija - regioni	% učešće u popul. AI	% među strad. partizanima
Južna Slovenija	42,23	30,37
Gorski kotar HP	11,82	9,83
Dalmacija	40,11	56,70
deo Crne Gore	5,83	3,09

Popis stanovništva 1931., AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 68

Dalmacija je jedini region teritorije anektirane od Italije u kojoj je učešće u gubicima partizanskog pokreta veće od učešća regiona u populaciji, 1,41 put. Ostala tri regiona imaju manje učešće u gubicima od zastupljenosti regiona u populaciji, Gorski kotar sa hrvatskim primorjem 1,20 puta, Južna Slovenija 1,39 puta i deo Crne Gore 1,89 puta. Gubitak partizana iz Dalmacije je, s obzirom na zastupljenost regiona u populaciji teritorije anektirane od Italije, bila realno dvostruko veće (1,96 puta) od gubitaka pripadnika pokreta iz ostalih regiona zajedno.

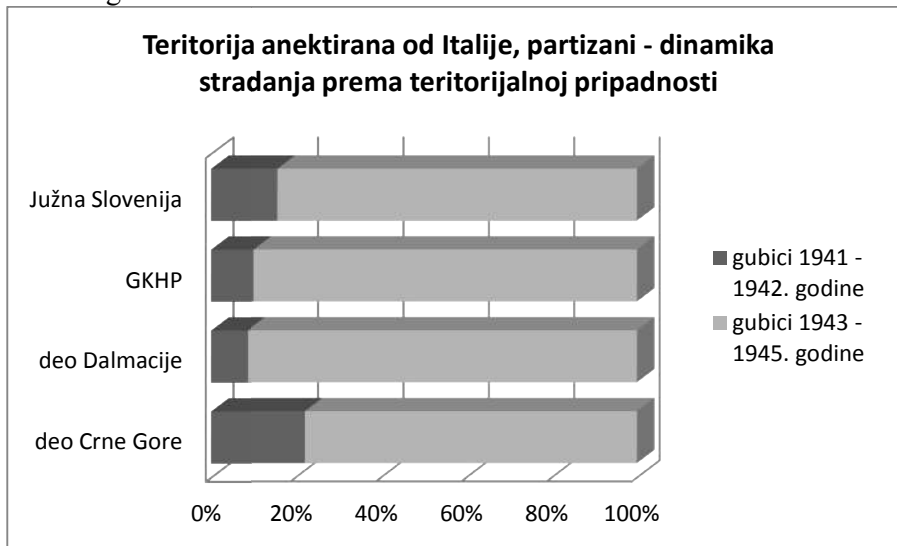
Drugačiji razvojni put kroz koji je pokret prolazio u delovima teritorije anektirane od Italije uslovice su i različite gubitke u njima. Dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta iz različitih regiona nije bila ista.

Tabela 89 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – gubici prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

anekt. Italija regiona	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Juž. Slove.	5.121	88	1,72	721	14,08	1.790	34,95	1.746	34,09	776	15,15
%	30,37	42,72	//	41,89	//	28,21	//	29,02	//	30,13	//
Gorski kot.	1.658	7	0,42	162	9,77	632	38,12	588	35,46	269	16,22
%	9,83	3,40	//	9,41	//	9,96	//	9,77	//	10,45	//
Dalmacija	9.562	80	0,84	753	7,87	3.811	39,86	3.465	36,24	1.453	15,19
%	56,70	38,83	//	43,75	//	60,07	//	57,59	//	56,43	//
deo CG	522	31	5,94	85	16,28	111	21,26	218	41,76	77	14,75
%	3,09	15,05	//	4,94	//	1,75	//	3,62	//	2,99	//
Ukupno	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

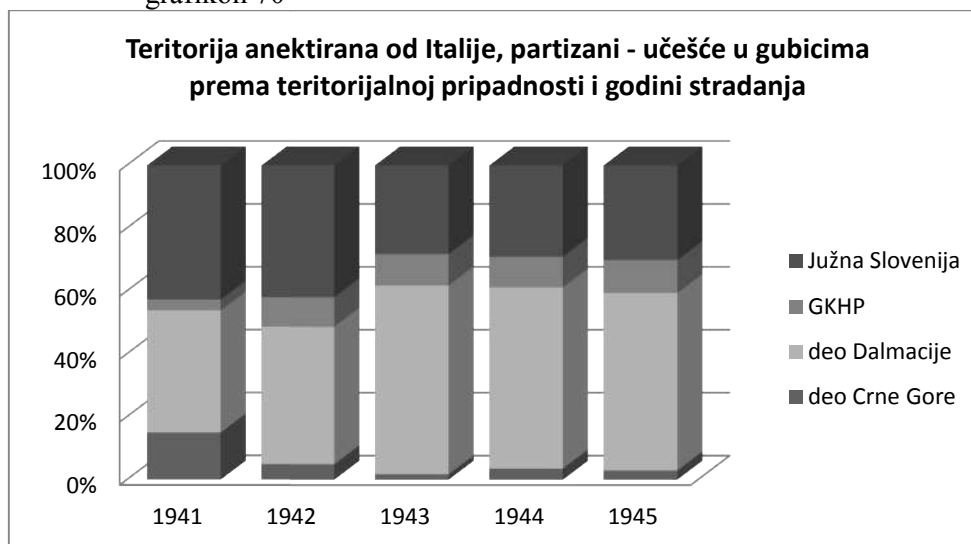
grafikon 69

Drugačija dinamika stradanja partizana iz različitih delova teritorije anektirane od Italije je podelila njene regione u dve grupe. Prema pretrpljnim gubicima u prve dve godine rata u delu Crne Gore i Južnoj Sloveniji život je izgubilo 22,22 odnosno 15,80 % stradalih partizana, a u istom periodu je iz Dalmacije i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem život izgubilo 8,74 odnosno 10,19%, dok je stradanje u poslednje dve godine bilo približno isto u svim regionima sa polovinom stradalih partizana u tom periodu. Dinamiku stradanja svih regiona teritorije anektirane od Italije karakteriše stalni rast stradanja sve do poslednje godine rata, s time što rast nije bio isti u svim regionima. U delu Crne Gore stradanje u ustanku je bilo dosta izraženije nego u ostala tri regiona, a rast gubitaka je lagano nastavljen u narednim godinama i realno je uvećan 1,37 puta u narednoj i 1,30 puta u 1943. godini. Naredna, 1944. godina u kojoj dolazi do konačnog oslobođenja ovog regiona, donosi duplirani rast gubitaka u odnosu na predhodnu godinu (1,96 puta), nakon čega sledi nominalno smanjenje stradanja ali sa stopom smrtnosti koja je jednaka predhodnoj godini. U Dalmaciji, Južnoj Sloveniji i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem je nakon manjih gubitaka u ustanku došlo do značajnog napredka u razvoju pokreta, formiranj većih jedinica, tako da su gubici u narednoj godini uvećani 4,68 odnosno 4,09 puta u dva veće regiona i 11,63 puta u manjem regionu. Nakon formiranja divizija i učestvovanja partizana ovih regiona u većim vojnim operacijama gubici su u 1943. godini bili uvećani dodatnih 5,06 puta u Dalmaciji, 3,90 puta u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem i 2,48 puta u Južnoj Sloveniji, sa stagnacijom stradanja u narednoj godini u sva tri regiona, od kojih je

Dalmacija bila oslobođena u jesen 1944. godine. Poslednja godina rata je u sva tri regiona donela smanjivanje gubitaka, ali je stopa smrtnosti u njima bila nešto veća nego predhodne godine, 1,12 puta u Dalmaciji, 1,22 puta u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem i 1,18 puta u Južnoj Sloveniji, kao posledica masovnog pristupanja partizanskom pokretu, jačanja jedinica i prelaska na frontalni oblik ratovanja u završnim operacijama za oslobađanje Jugoslavije.

grafikon 70

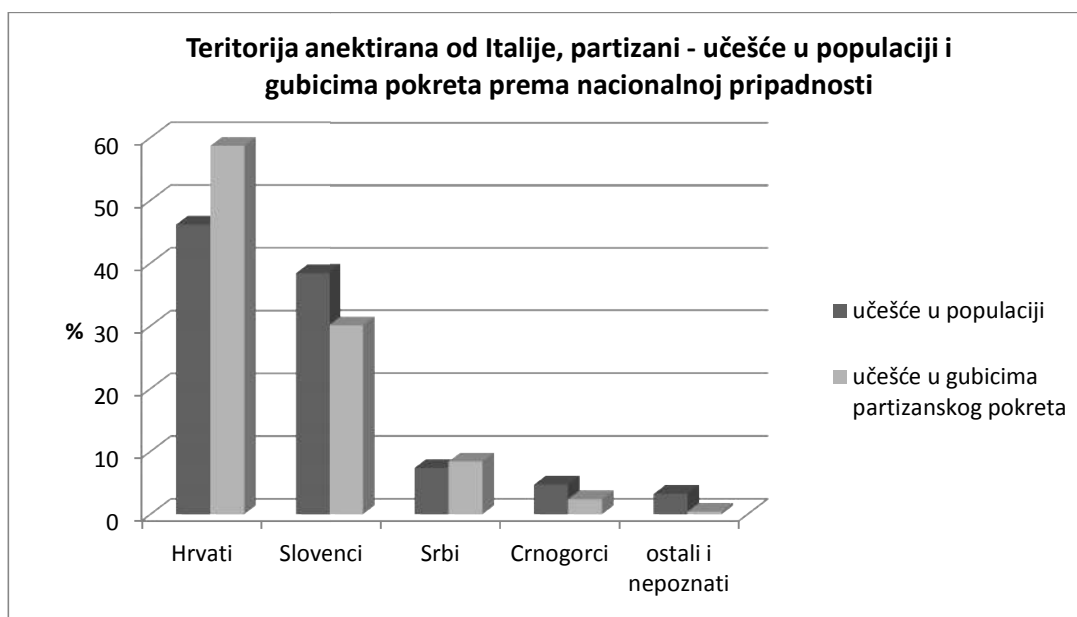

Učešće u gubicima partizana iz različitih regiona teritorije anektirane od Italije nije uvek tokom rata bilo u skladu sa njihovom zastupljenošću u populaciji teritorije. Dalmacija, kao region iz koga je poticao najveći deo stradalih partizana, je nakon ustanka u kome je učešće u gubicima bilo nešto ispod učešća regiona u populaciji, imala konstantno veće učešće u gubicima do kraja rata, najviše 1,50 puta u 1943. godini, da bi ostala na istom nivou učešća (sa minimalnim padom) i u naredne dve godine. Učešće u gubicima partizana iz Južne Slovenije je u prve dve godine rata bilo u skladu sa zastupljenošću regiona u populaciji teritorije, nakon čega dolazi do smanjivanja učešća u gubicima u naredne tri godine, a koje je konstantno bilo oko 1,45 puta manje od zastupljenosti u stanovništvu. Nakon učešća u gubicima pokreta koji su bili 3,48 puta manji od zastupljenosti regiona u populaciji u ustanku, partizani Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem su u narednom periodu u učešću u gubicima pokreta priblili zastupljenosti regiona u populaciji teritorije anektirane od Italije, ali ga nikada nisu dostigli, 1,21 puta manje u naredne tri godine i 1,13 puta u poslednjoj godini rata.

Masovni ustanak koji je izbio u Crnoj Gori, zahvatio je i deo anektiran od Italije, čiji su partizani učestvovali u gubicima partizana 2,58 puta više od zastupljenosti regiona u populaciji anektirane teritorije. Sledeće godine rata su donele smanjivanja učestvovanja u gubicima pokreta ovog regiona, koji su bili nešto manji (1,18 puta) u narednoj godini i 3,33 puta manji u 1943. godini, da bi se u narednoj godini, u kojoj je došlo i do oslobođenja regiona, povećalo učešće u gubicima, ali je i dalje bilo 1,61 puta manje od zastupljenosti regiona u populaciji, sa daljim smanjenjem u poslednjoj godini rata. Ustanak nije u podjednako meri zahvatio sve regione teritorije anektirane od Italije, pa ni intezitet stradanja njihovih partizana nije bio jednak. Gubitak partizana iz dela Crne Gore je, s obzirom na zastupljenost regiona u populaciji teritorije, realno bio 2,86 puta veći od gubitka pripadnika pokreta iz ostalih regiona, da bi se u narednoj godini gubici regiona približno izjednačili sa njihovom zastupljenošću u populaciji. U presudnoj godini rata, učešće u gubicima partizana iz Dalmacije je bilo 2,24 puta veće od gubitka ostalih regiona i taj odnos je približno ostao i u naredne dve godine (1,93 puta veće u poslednjoj godini rata).

Na nacionalno heterogenoj teritoriji kakva je bila anektirana od Italije, partizanski pokret je uspeo da okupi predstavnike svih većinskih naroda koji su živeli na njoj, ali ne ali ne adekvatno njihovoj zastupljenosti u populaciji. Samim time ni gubici koje su pretrpele nacionalnosti zastupljene u partizanskom pokretu nisu bile jednake. U partizanima stradali Hrvati su činili tri petine gubitaka ove teritorije i oni su bili 1,27 puta veći od njihove zastupljenosti u populaciji. Takođe su gubici Srba stradalih u partizanima bili 1,14 puta veći, dok su gubici Slovenaca i Crnogoraca u partizansko pokretu ove teritorije bili 1,28 odnosno dvostruko (1,97) puta manji od učešća u populaciji teritorije anektirane od Italije. Hrveti koji su činili okosnicu pokreta na ovoj teritoriji pretrpeli su, s obzirom na učešća nacionalnosti u stanovništvu, realno 1,65 puta veći gubitak od svih ostalih nacionalnosti u pokretu zajedno.

grafikon 71

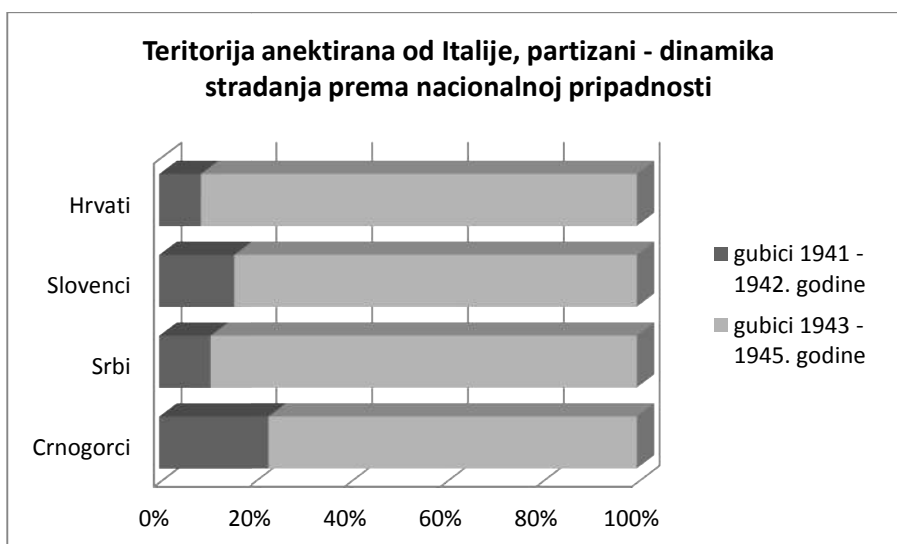
Partizanski pokret na teritoriji anektiranoj od Italije nije imao jedinstveni razvojni put, već se razvijao u specifičnim uslovima u različitim regionima koji su sačinjavali teritoriju, kao i kod naroda koji su živeli u njima. Pretrpljeni gubici različitih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu na teritoriji anektiranoj od Italije su se razlikovali prema dinamici i intezitetu stradanja.

tabela 90 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvati	9.902	72	0,72	797	8,05	4.050	40,90	3.506	35,41	1.477	14,92
%	58,72	34,95	//	46,31	//	63,84	//	58,27	//	57,36	//
Slovenci	5.065	85	1,68	713	14,08	1.774	35,02	1.719	33,94	774	15,28
%	30,04	41,26	//	41,43	//	27,96	//	28,57	//	30,06	//
Srbi	1.416	20	1,41	133	9,39	412	29,10	592	41,81	259	18,29
%	8,40	9,71	//	7,73	//	6,49	//	9,84	//	10,06	//
Crnogorci	407	24	5,90	70	17,20	85	20,88	174	42,75	54	13,27
%	2,41	11,65	//	4,07	//	1,34	//	2,89	//	2,10	//
ost. i nep.	73	5	6,85	8	10,96	23	31,51	26	35,62	11	15,07
%	0,43	2,43	//	0,46	//	0,36	//	0,43	//	0,43	//
ukupno	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

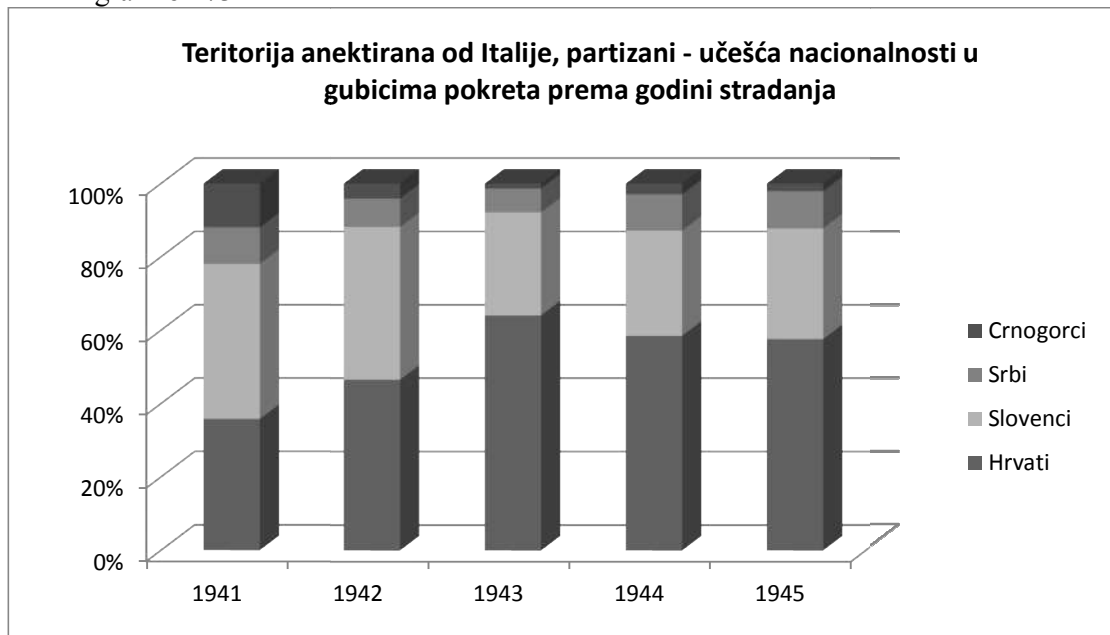
grafikon 72

Dinamiku stradanja partizana teritorije anektirane od Italije odlikuje razlika među nacionalnostima zastupljenim u pokretu. Rast gubitaka pripadnika pokreta hrvatske nacionalnosti bio do sredine rata, sa skokovitim uvećanjima, tako da je druge godine bio realno 5,59 puta veći nego u ustanku, a 1943. godine 5,08 puta veći nego predhodne, nakon čega dolazi do malog pada stradanja 1944. godine (1,15 puta) i nominalnog pada u poslednjoj godini rata ali sa stopom smrtnosti koja je nešto veća nego u predhodnoj (1,12 puta). Sličana je i dinamika stradalih Slovenaca, stime što su oni dostignuti maksimum gubitaka u 1943. godini zadržali i u naredne dve godine, pošto je pad u broju stradalih poslednje godine rata kompenzovan rastom stope smrtnosti od 1,20 puta. Za razliku od njih Srbi i Crnogorci su imali stalni rast udela gubitaka koji je dostigao maksimum 1944. godine, u kojoj su partizani oba naroda izgubila po dve petine stradalih partizana, sa uvećanjem kod Srba do sredine godine rata od po tri puta (3,33 i 3,10 puta) i 1,44 puta u u 1944. godini, sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata koja je 1,17 puta veće nego u predhodnoj, čine je nadoknađen nominalni pad stradanja, dok je kod Crnogoraca nakon najvećeg udela stradalih u ustanku rast bio sporiji, 1,46 i 1,21 puta do sredine rata, nakon čega je dupliran u 1944. godini, sa realnim smanjenjem gubitaka poslednje godine rata u kojoj je stopa smrtnosti bila 1,21 puta manja nego predhodne. U prve dve godine rata stradalu je skoro četvrtina partizana crnogorske (23,10%) i 15,76% slovenačke nacionalnosti, dok je u istom periodu život izgubilo 8,77% Hrvata i 10,80% Srba. U poslednje dve godine rata stradala je po

polovina partizana hrvatske i slovenačke nacionalnosti, 56,02% Crnogoraca i 60,10% Srba.

grafikon 73

Izuzev u prvoj godini rata, učešće Hrvata u gubicima partizanskog pokreta na teritoriji anektiranoj od Italije je permanentno bilo iznad njihove zastupljenosti u populaciji teritorije. U slabo razvijenom pokretu na početku rata, Hrvati su pretrpeli gubitke koji su bili 1,32 puta manji od njihovog učešća u stanovništvu, da bi nagli razvoj u narednom periodu odveo do izjednačavanja u gubicima i zastupljenost u populaciji, a zatim ih i prevazišao, maksimalno 1,38 puta 1943. godine i 1,24 puta poslednje godine rata. Slovenci su u gubicima u partizana teritorije anektirane od Italije u prve dve godine rata bili zastupljeni u skladu sa njihovim učešćem u populaciji, da bi u naredne tri godine učešće u gubicima bilo manje, 1,37 puta 1943. godine i 1,28 puta poslednje godine rata. Učešće Srba u gubicima partizana u odnosu na zastupljenost u stanovništvu variralo je od 1,31 puta većeg u ustanku, izjednačenog naredne godine, preko 1,14 puta manjeg 1943. godine, zatim opet većeg u narednom periodu sa maksimalnih 1,36 puta većim učešćem u gubicima od zastupljenosti u stanovništvu poslednje godine rata. Još veće variranje učešća u gubicima pokreta sa teritorije anektirane od Italije od zastupljenosti u stanovništvu je kod partizana crnogorske

nacionalnosti koje je 2,46 puta veće u ustanku,¹⁸⁸ približno jednako naredne godine, 3,54 puta manje 1943. godine i 1,64 odnosno 2,26 puta manje u poslednje dve godine rata.

Partizanski pokret se razvijao sa specifičnostima u zavisnosti od regiona sa teritorije anektirane od Italije, sa drugačijim pristupom tamošnjih nacionalnosti pokretu i borbi, a samim time i drugačijim stradanjima koje su u okviru njega pretrpeli. Gubici koje su u okviru pokreta pretrpele nacionalnosti koje su ga sačinjavale razlikovale su se kako u okviru pojedinačnih regiona, tako i u njihovim zastupljenošću u različitim delovima teritorije.

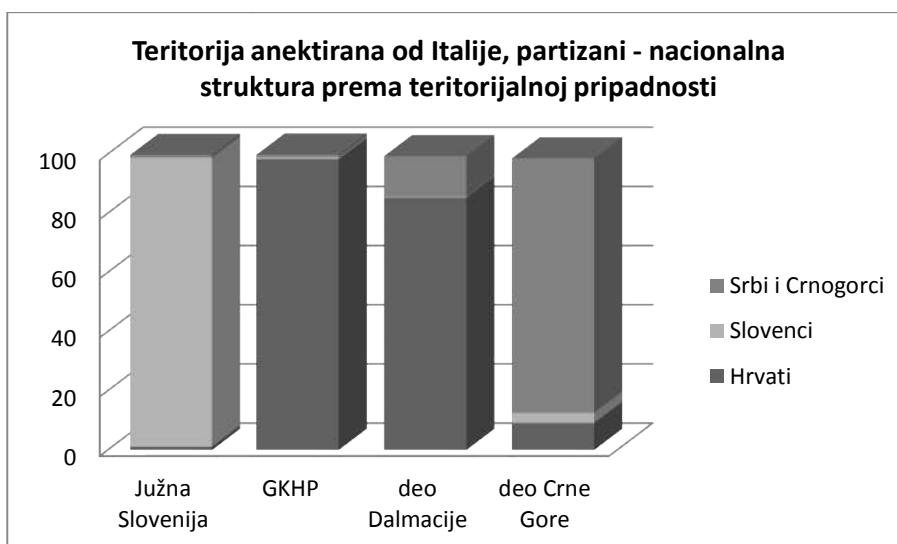
tabela 91 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – nacionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Italija	ukupno	Južna Slovenija	%	deo GKHP	%	Dalmacija	%	deo Crne Gore	%
Hrvati	9.902	58	0,58	1.631	16,47	8.165	82,46	48	0,48
%	58,72	1,13	//	98,37	//	85,39	//	9,19	//
Slovenci	5.065	5.007	98,85	12	0,24	28	0,55	18	0,35
%	30,04	97,77	//	0,72	//	0,29	//	3,45	//
Srbi	1.416	43	3,04	12	0,85	1.307	92,30	54	3,81
%	8,40	0,84	//	0,72	//	13,67	//	10,34	//
Crnogorci	407	3	0,74	1	0,24	8	1,96	395	97,05
%	2,41	0,06	//	0,06	//	0,08	//	75,67	//
ost. i nep.	73	10	13,70	2	2,74	54	73,97	7	9,59
%	0,43	0,19	//	0,12	//	0,56	//	1,34	//
ukupno	16.863	5.121	30,37	1.658	9,83	9.562	56,70	522	3,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 74

¹⁸⁸ Učešće u gubicima stradalih partizana crnogorske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije u ustanku je, s obzirom na zastupljenost u populaciji, bilo realno 2,65 puta veće od partizana ostalih nacionalnosti ove teritorije.

Nacionalna struktura regiona je u velikoj meri odredila i nacionalnu strukturu stadalih partizana u njima. U sva četiri regiona teritorije anektirane od Italije postojala je apsolutna domionacija najbrojnije nacionalnosti u gubicima pokreta i u svima je imala nešto veće učešće u gubicima od zastupljenosti u populaciji, Hrvata u Dalmaciji i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 1,04 odnosno 1,03 puta, Slovenaca u Južnoj Sloveniji 1,08 puta i Crnogorca zajedno sa Srbima u delu Crne Gore 1,06 puta. Učešće u gubicima partizanskog pokreta partizana onih nacionalnosti koje su bile manje zastupljene u populaciji regiona je variralo. U regionu Južne Slovenije Srbi su u gubicima pokreta bili zastupljeni u skladu sa svojom zastupljenošću u stanovništvu, dok ih je u delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem bilo trostruko manje (2,99 puta) u gubicima pokreta, a u Dalmaciji 1,23 puta manje. Hrvata je u Južnoj Sloveniji bilo 2,56 puta manje u gubicima pokreta od njihove zastupljenosti u populaciji regiona, dok ih je u delu Crne gore bilo 1,71 puta manje. Iako malobrojni u stanovništvu dela Crne Gore, Slovenci su imali vidljivo učešće u gubicima partizanskog pokreta iz tog regiona.

Gubici neke nacionalnosti u partizanskom pokretu u pojedinim delovima teritorije anektirane od Italije nisu uvek bili u skladu sa delom nacionalnog korpusa koji je živeo u na toj teritoriji. Svi stradali partizani slovenačke i crnogorske nacionalnosti potiču iz Južne Slovenije odnosno dela Crne Gore u kojima su i svi živeli. Razlike u udelu u gubicima pokreta i dela naroda koji je nastanjivao pojedine regione su postojale kod partizana hrvatske i srpske nacionalnosti. Iz Dalmacije je poticalo 1,16 puta više stradalih partizana hrvatske nacionalnosti nego što je deo nacionalnog korpusa koji je

živeo u njoj, dok je udeo Hrvata iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem u gubicima partizana ove nacionalnosti 1,48 puta manji od dela naroda koji ga je nastanjivao. S obzirom na veličine delova hrvatskog naroda koji je živeo u ova dva regiona teritorije anektirane od Italije, gubici partizana hrvatske nacionalnosti iz Dalmacije su bili 1,73 puta veći od gubitaka njihovih sunarodnika u partizanima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem. Izjednačeno učešće u gubicima partizanskog pokreta sa udelom naroda koji je živeo na toj teritoriji Srbi su imali u delu Dalmacije, dok je bilo manje u regionima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i Južnoj Sloveniji.

Dinamika i intezitet stradanja različitih nacionalnosti u regionima teritorije anektirane od Italije nije bila jednaka. Oni su zavisili od predratne nacionalne strukture, razvijenosti partizanskog pokreta, stepena opredeljenja neke nacionalnosti za pokret u pojedinim periodima rata, kao i sposobnosti da ih partizanski pokret pridobije i okupi u svom sastavu. Izrazida dominacija pojedinih nacionalnosti u regionima je uglavnom odredila dinamiku i intezitet stradanja čitavog partizanskog pokreta u tim regionima.

tabela 92 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Južna Slovenija – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija J. Slovenija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovinci	5.007	83	1,66	706	14,10	1.752	34,99	1.704	34,03	762	15,22
%	97,77	94,32	//	97,92	//	98,88	//	97,59	//	98,19	//
Hrvati	58	2	3,45	9	15,52	19	32,76	22	37,93	6	10,34
%	1,13	2,27	//	1,25	//	1,06	//	1,26	//	0,77	//
Srbi	43	3	6,98	6	13,95	14	32,56	14	32,56	6	13,95
%	0,84	3,41	//	0,83	//	0,78	//	0,80	//	0,77	//
ost. i nep.	13	--	--	--	--	5	38,46	6	46,15	2	15,38
%	0,25	--	//	--	//	0,28	//	0,34	//	0,26	//
ukupno	5.121	88	1,72	721	14,08	1.790	34,95	1.746	34,09	776	15,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Slovinci su kao najbrojnija nacionalnost u partizanskom pokretu Južne Slovenije diktirali dinamiku stradanja čitavog regiona. Malobrojni partizani srpske i hrvatske nacionalnosti su samo u ustanku imali zapaženiji udeo u stradanju koji je bio veći od partizana slovenačke nacionalnosti. Masovno pristupanje pokretu krajem rata dovelo je do povećane stope smrtnosti u 1945. godini koja je kod partizana slovenačke i srpske nacionalnosti bila 1,19 odnosno 1,14 puta veća, dok je kod Hrvata ostala na istom nivou. Slovinci su tokom čitavog rata činili apsolutnu većinu stradalih partizana sa učešćem koje je permanentno bilo veće od zastupljenosti u populaciji, 1,04 puta u prvoj i

pol,09 u 1943. i 1945. godini. Učešće Hrvata u gubicima pokreta se konstantno smanjivalo tokom rata i nikada nije dostiglo zastupljenost naroda u poulaciji regiona, bilo je 1,28 puta manje u ustanku, 2,73 puta 1943. godine i 3,77 puta manje poslednje godine rata. Nakon značajnog učešća u gubicima u ustanku, koje je bilo 3,81 puta veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona, učešće partizana srpske nacionalnosti je u narednom periodu bilo zastupljeno proiblžno jednako ili neznatno manje u gubicima i u učešću u populaciji.

tabela 93 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, deo Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Italija, Gors. kotar	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvati	1.631	7	0,43	159	9,75	619	37,95	582	35,68	264	16,19
%	98,37	100,0	//	98,15	//	97,94	//	98,98	//	98,14	//
Srbi	12	--	--	2	16,67	4	33,33	3	25,00	3	25,00
%	0,72	--	//	1,23	//	0,63	//	0,51	//	1,11	//
Slovenci	12	--	--	1	8,33	7	58,33	2	16,67	2	16,67
%	0,72	--	//	0,62	//	1,11	//	0,34	//	0,74	//
ost. i nep.	3	--	--	--	--	2	66,67	1	33,33	--	--
%	0,18	--	//	--	//	0,32	//	0,17	//	--	//
ukupno	1.658	7	0,42	162	9,77	632	38,12	588	35,46	269	16,22

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Apsolutnom većinskom dominacijom u gubicima pokreta Hrvati su odredili dinamiku stradanja partizana čitavog regiona dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem.¹⁸⁹ Njihovi gubici su konstantno uvećavani, 1942. godine realno 11,34 puta u odnosu na ustanak i dodatnih 3,89 puta sredinom rata, nakon čega stagniraju da kraja rata rata sa stradnjem u poslednjoj godini 1,21 puta većim nego u predhodnoj. Uključeni u pokret ovog regiona tek od druge godine rata, trećina Srba je izgubila život u 1943.godini što je dvostruko uvećanje u odnosu na predhodnu, sa polovinom gubitaka u poslednje dve godine rata i stopom smrtnosti u 1945 godini kja je bila 2,67 puta veća nego predhodne godine. Svi stradali partizani regiona u ustanku bili su hrvatske nacionalnosti, a i u narednom periodu je njihovo učešće u gubicima prevazilazilo

¹⁸⁹ U 2. odredu primorsko-goranske grupe odreda koji je bio većim delom sastavljen od pripadnika pokreta sa ove teritorije na kojoj je i delovao jula 1943. godine nalazilo se 84,96% Hrvata, 14,69% Srba i 0,35% ostalih. ZNOR, V-17, Beograd, 1956, 339. Nacionalna struktura 13. divizije, koja je u sastavu imala ljudstvo iz dela Gorskog kotarasa hrvatskim primorjem koji se nalazio u NDH i na teritoriji anektiranoj od Italije, imao je u oktobru 1944. godine 79,93% Hrvata i 12,73% Srba. ZNOR, V-34, Beograd, 1966, 368-369. U 2. brigadi 35. ličke divizije (3. primorsko-goranskoj) bilo je januara 1945. godine 68,99% Hrvata, 27,07% Srba i 3,94% ostalih nacionalnosti. ZNOR, V – 37, Beograd, 1968, 370 – 371.

zastupljenost u populaciji. Minimalno učešće ostalih nacionalnosti, prvenstveno Srba, nikada nije doseglo do zastupljenosti naroda u stanovništvu ovog regiona i bilo je kod Srba 1,75 puta manje u 1942. godini, 4,21 puta u predposlednjoj i 1,94 puta manje u poslednjoj godini rata.

grafikon 75

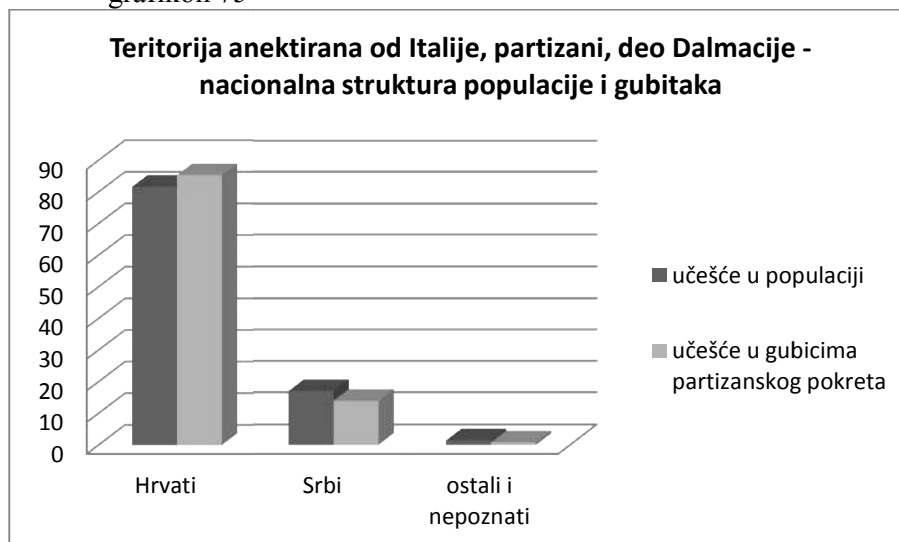
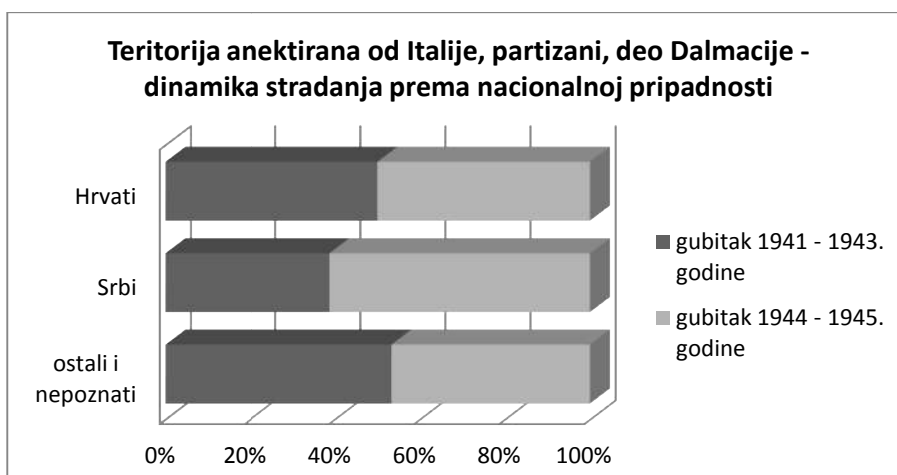

tabela 94 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, deo Dalmacije – nacionalna struktura prema godini stradanja

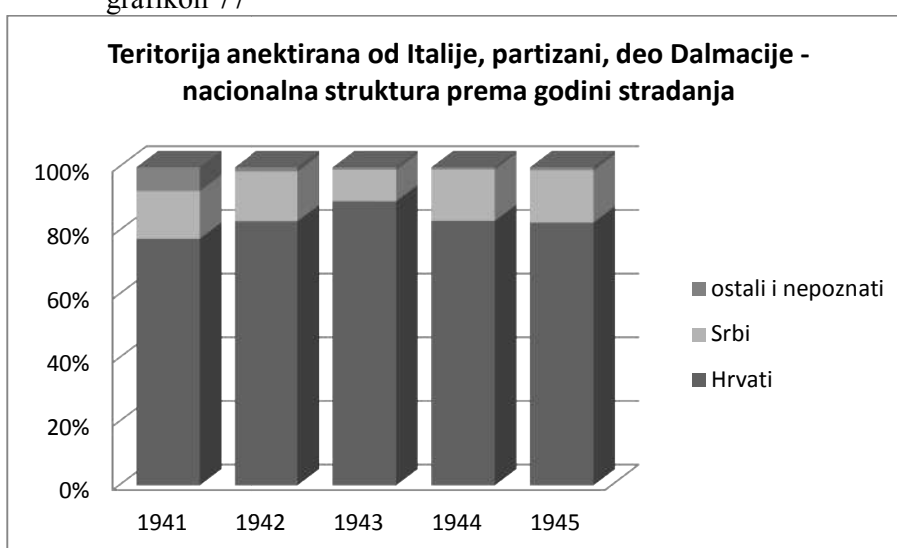
anekt. Italija, Dalmacija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvati	8.165	62	0,76	625	7,65	3.402	41,66	2.876	35,22	1.200	14,70
%	85,39	77,50	//	83,00	//	89,27	//	83,00	//	82,59	//
Srbi	1.307	12	0,92	118	9,03	377	28,84	561	42,92	239	18,29
%	13,67	15,00	//	15,67	//	9,89	//	16,19	//	16,45	//
Slovenci	28	1	3,57	3	10,71	8	28,57	9	32,14	7	25,00
%	0,29	1,25	//	0,40	//	0,21	//	0,26	//	0,48	//
Crnogorci	8	--	--	--	--	5	62,50	3	37,50	--	--
%	0,08	--	//	--	//	0,13	//	0,09	//	--	//
ost. i nep.	54	5	9,26	7	12,96	19	35,18	16	29,63	7	12,96
%	0,56	6,25	//	0,93	//	0,50	//	0,46	//	0,48	//
ukupno	9.562	80	0,84	753	7,87	3.811	39,86	3.465	36,24	1.453	15,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 76

grafikon 77

Svojom brojnošću u gubicima, Hrvati su odredili dinamiku stradanja partizanskog pokreta ovog dela Dalmacije¹⁹⁰ koji se našao u sklopu teritorije anektirane od Italije. Srbi su imali nešto veći udeo u stradanju u prve dve godine rata, ali i značajnije veći u poslednje dve godine rata, 1,23 puta veće od udela gubitaka partizana hrvatske nacionalnosti u istom periodu. Masovno pristupanje pokretu u poslednje dve godine rata i mobilizacija sprovedena nakon oslobađanja većeg dela Dalmacije krajem 1944. godine prouzrokovali su povećane gubitke obe nacionalnosti u poslednjoj godini

¹⁹⁰ U 1. dalmatinskoj brigadi, koja je značanim delom bila sastavljena od pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Italije, septembra 1942. godine bilo je 78,81% Hrvata, 20,38% Srba i 0,82% ostalih. ZNOR, V- 30, Beograd, 1963, 412-413. Prema nacionalnoj pripadnosti u jedinicama 8. korpusa (9., 19., 20. i 26. divizija, artiljerijska i tenkovska brigada) je u januaru 1945. godine bilo 71,67% Hrvata, 13,84% Srba, 7,02% Slovenaca, 1,07% Crnogoraca, 4,08% Italijana i 2,32% ostalih. ZNOR, V- 37, 508 – 509.

rata u kojoj je stopa smrtnosti bila veća u odnosu na predhodnu 1,11 puta kod Hrvata i 1,14 puta kod Srba. Čineći apsolutnu većinu gubitaka pokreta tokom čitavog rata, partizani hrvatske nacionalnosti su samo u prvoj godini rata imali učešća u gubicima manje od zastupljenosti nacionalnosti u populaciji regiona (1,05 puta), da bi u narednom periodu bila jedanaka ili veća, maksimalno 1,09 puta u 1943. godini. Učešće Srba u gubicima pokreta ovog regiona je tokom čitavog rata bilo neznatno manje ili približno jedanko njihovoj zastupljenosti u stanovništvu regiona, sa izuzetkom 1943. godine u kojoj je bilo 1,70 puta manje. Slovenci, kao i pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su u gubicima pokreta dela Dalmacije imali 1,89 odnosno 7,81 puta veće učešće u ustanku, dok je u narednom periodu njihovo učešće bilo jedanko ili manje od njihove zastupljenosti u populaciji regiona.

tabela 95 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, deo Crne Gore – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Italija, deo CG	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crnogorci	395	24	6,07	70	17,72	77	19,49	170	43,04	54	13,67
%	75,67	77,42	//	82,35	//	69,37	//	77,98	//	70,13	//
Srbi	54	5	9,26	7	12,96	17	31,48	14	25,92	11	20,37
%	10,34	16,13	//	8,23	//	15,31	//	6,42	//	14,28	//
Hrvati	48	1	2,08	4	8,33	10	20,83	26	54,17	7	14,58
%	9,19	3,22	//	4,70	//	9,01	//	11,93	//	9,09	//
Slovenci	18	1	5,55	3	16,67	7	38,89	4	22,22	3	16,67
%	3,49	3,22	//	3,53	//	6,31	//	1,83	//	3,90	//
ost. i nep.	7	--	--	1	14,28	--	--	4	57,14	2	28,57
%	1,34	--	//	1,18	//	--	//	1,83	//	2,60	//
ukupno	522	31	5,94	85	16,28	111	21,26	218	41,76	77	14,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Dinamiku stradanja pokreta iz regiona Crne Gore u sastavu teritorije anektirane od Italije svojom brojnošću odredili su partizani crnogorske i srpske nacionalnosti. Udeo stradalih Srba je bio veći u prve tri godine rata, a Crnogoraca u poslednje dve kada ih je stradalo 56,71%. Stopa smrtnosti kod Srba je u poslednjoj godini rata bila 2,09 puta veća nego u predhodnoj, dok je kod stradalih partizana crnogorske nacionalnosti bila nešto manja nego u predhodnoj godini (1,18 puta). Hrvati ovog dela Crne Gore su se sporije priključivali pokretu tako da ih je dve trećine (68,75%) izgubilo život u poslednje dve godine rata, ali sa 1,39 puta manjom stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata. Crnogorci i Srbi su tokom čitavog rata imali učešće u gubicima pokreta veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona, najviše 1,15 puta u ustanku i

neznatno veće u narednom periodu rata. Iako se učešće Hrvata u gubicima stalno povećavalo ono nikada nije doseglo do zastupljenosti u populaciji regiona i bila je manja od 4,88 puta u ustanku do 1,32 puta u 1944. godini.

Starosna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Italije je okupio pripadnike svih starosnih uzrasta. Većinu gubitaka pripadnika pokreta, 83,66% čine stradali partizani uzrasta između 15 i 34 godina,¹⁹¹ sa značajnim učešćen naredne starosne grupe koja je obuhvatila stradale između 35 i 44 godina starosti i koji su činili 12,34% gubitaka. U okviru dve najbrojnije starosne grupe mlađih je bilo 2,40 puta više, dok je stradalih starosti između 35 i 44 godina bilo 2,20 puta manje nego stradalih iz prethodne uzrastne grupe. Delujući većim delom rata kao gerilski pokret, a u delu Slovenije i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem čitavog rata, pokret je u sastavu imao i pripadnike starije od 45, ali i mlađe od 15 godina koji su činili 2,68 odnosno 0,51% stradalih. Kod partizana sa teritorije anektirane od Italije intezitet i dinamika stradanja pojedinih uzrastnih grupa su se menjale tokom rata.

grafikon 78

¹⁹¹ Starosni uzrast između 15 i 34 godina je u Jugoslaviji činio 34,68% stanovništva. Slično učešće je i u svim banovinama čiji su se delovi našli u sklopu teritorije anektirane od Italije, u Dravskoj banovini (čiji se južni deo zajedno sa Ljubljanom našao u sastavu anektirane teritorije) 34,70% i Primorskoj banovini 33,76%. (Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938, 2, 3, 7). Oko napora KPJ i SKOJ-a da organizuje omladinu sa teritorije anektirane od Italije i uključi je u partizanski pokret opširnije videti u Petar Kačavenda, *Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945.*, Beograd, 1985, 62 – 69, 79 – 94, 125 – 159, 172 - 175.

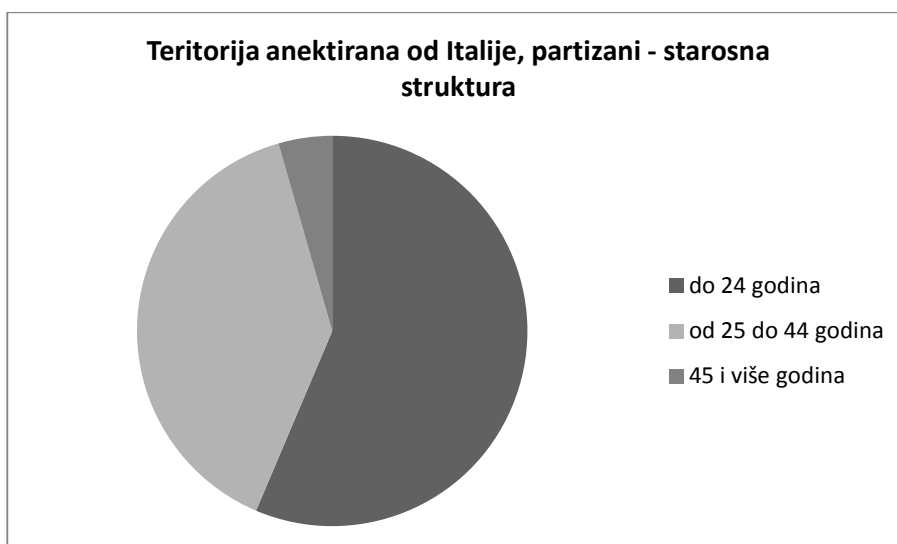
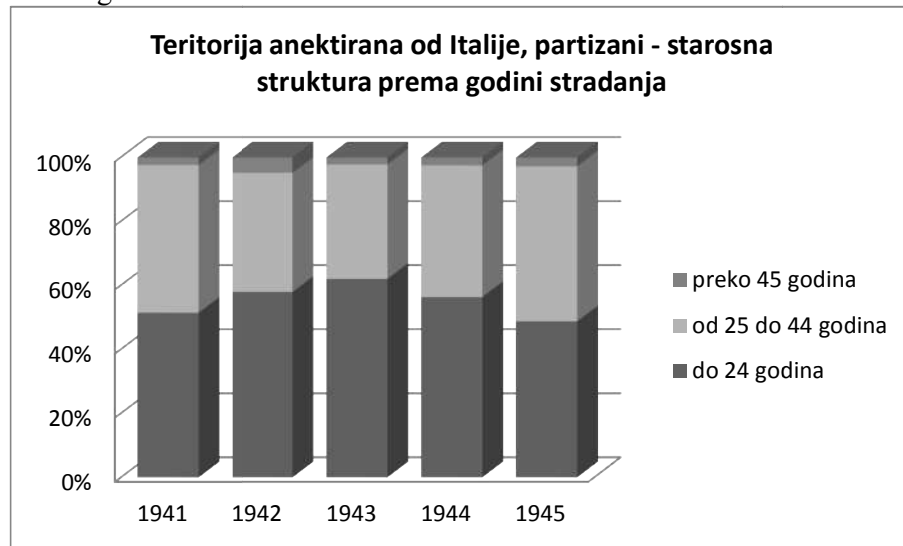

tabela 96 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	87	3	3,45	19	21,84	42	48,28	18	20,69	5	5,75
%	0,51	1,46	//	1,10	//	0,66	//	0,30	//	0,19	//
15 do 24	9.518	103	1,08	972	10,21	3.860	40,55	3.344	35,13	1.239	13,02
%	56,44	50,00	//	56,48	//	60,84	//	55,58	//	48,12	//
25 do 34	4.590	80	1,74	471	10,26	1.570	34,20	1.649	35,93	820	17,86
%	27,22	38,83	//	27,37	//	24,75	//	27,40	//	31,84	//
35 do 44	2.081	15	0,72	165	7,93	679	32,63	807	38,78	415	19,94
%	12,34	7,28	//	9,59	//	10,70	//	13,41	//	16,12	//
45 do 54	276	4	1,45	39	14,13	93	33,69	85	30,80	55	19,93
%	1,64	1,94	//	2,27	//	1,46	//	1,41	//	2,13	//
55 do 64	99	--	--	25	25,25	33	33,33	31	31,31	10	10,10
%	0,59	--	//	1,45	//	0,52	//	0,51	//	0,39	//
preko 65	76	1	1,31	19	25,00	14	18,42	35	46,05	7	9,21
%	0,45	0,48	//	1,10	//	0,22	//	0,58	//	0,27	//
nepoznata	136	--	--	11	8,09	53	38,97	48	35,29	24	17,65
%	0,81	--	//	0,64	//	0,83	//	0,80	//	0,93	//
Ukupno	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 79

Promene kroz koje je pokret prolazio tokom rata prouzrokovala je drugačije učešće u gubicima pojedinih uzrastnih grupa. Uzlazno-silazna linija kojim se kratala zastupljenost u gubicima partizana između 15 i 24 godina starosti, kao najbrojnije starosne grupe u pokretu, išla je od polovine stradalih u ustanku i poslednje godine rata, sa maksimalnih tri petina gubitaka 1943. godine. Druge dve uzrastne grupe koje su činile okosnicu poketa, a koje su obuhvatale partizane starosti između 25 i 44 godina, imale su učešće u gubicima koje se kretalo silazno-uzlaznom linijom, sa maksimumom učešća u gubicima u ustanku sa 46,11%, preko minimalnog učešća u 1943. godini od 35,45%, do 47,96% učešća u poslednjoj godini rata. Zastupljenost partizana starijih od 45 godina u gubicima pokreta sa teritorije anektirane od Italije je variralo od 2,42% u ustanku, preko maksimalnih 4,82% u narednoj i minimalnih 2,20% u 1943. godini, do 2,79% u poslednjoj godini rata, dok je učešće najmlađih u gubicima bilo u stalnom padu. Prema pretrpljnim gubicima pokret je bio nastriji u ustanku i poslednje godine rata, kada su po učešću bile izjednačene starosne grupe stradalih partizana od 15 do 24 sa svim starijim uzrastima, a najmlađi je bio 1943. godine kada je najbrojnija grupa bila 1,58 puta brojnija.

Dinamika stradanja nije bila ista kod svih starosnih grupa partizana sa teritorije anektirane od Italije. Najbrojnija uzrastna grupa je imala rast stradanja do sredine rata, kada je izubila dve petine svojih pripadnika, nakon čega je usledio manji pad u stradanju što se održalo do kraja rata, sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata

jednakoj onoj u predhodnoj. Ostale dve uzrastne grupe, koje su činile okosnicu pokreta, imale su permanentno uvećanje gubitaka sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata 1,32 odnosno 1,37 puta većom nego 1944. godine. Udeo stradalih u ustanku bio je najveći kod mlađih od 15 godina (2,83 puta veći od prosečnog) i u grupi koja ubuhvatala partizane između 25 i 34 godina starosti, dok je udeo stradalih u poslednje dve godine rata iznosio oko polovine stradalih kod dve mlađe starosne grupe, a kod uzrasta stradalih partizana između 35 i 44 godina starosti bio je 58,72%.

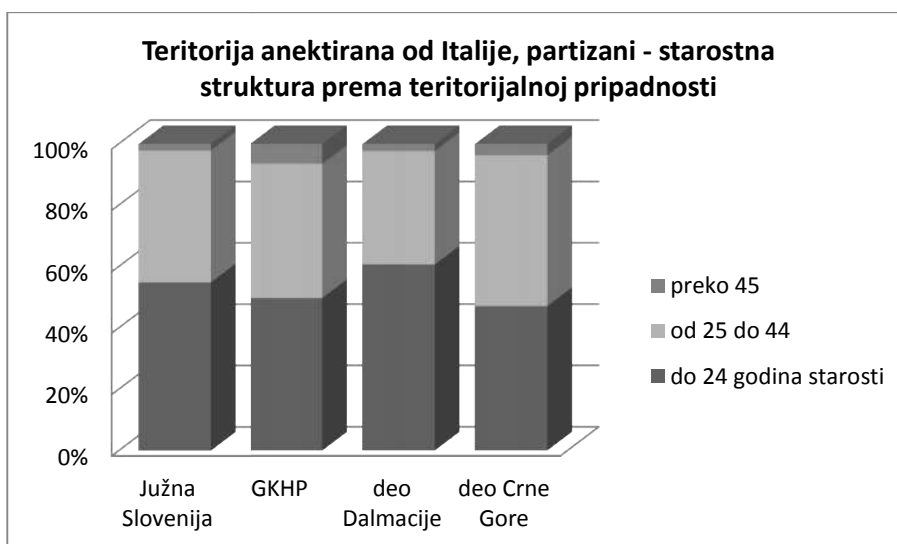
Partizanski pokret koji se razvio u svim delovima teritorije anektirane od Italije privukao je u svoj sastav pripadnike različitog uzrasta. Starosna struktura partizana u različitim regionima teritorije nije bila jednaka, ali je svima zajednička dominacija uzrasta između 15 i 24 godina starosti. Razlike su postojale kako u učešću uzrastnih grupa u gubicima u određenom regionu, tako i u udelu stradalih iz pojedinih starosnih grupa u različitim regionima.

tabela 97 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – starosna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Italija, uzrast	ukupno	Južna Slovenija	%	Gorski kotar	%	Dalmacija	%	deo Crne Gore	%
do 14	87	28	32,18	2	2,30	55	63,22	2	2,30
%	0,51	0,55	//	0,12	//	0,57	//	0,38	//
15 do 24	9.518	2.769	29,09	816	8,57	5.690	59,78	243	2,55
%	56,44	54,07	//	49,22	//	59,51	//	46,55	//
25 do 34	4.590	1.398	30,46	498	10,85	2.519	54,88	175	3,81
%	27,22	27,30	//	30,04	//	26,34	//	33,52	//
35 do 44	2.081	793	38,11	221	10,62	986	47,38	81	3,89
%	12,34	15,48	//	13,33	//	10,31	//	15,52	//
45 do 54	276	92	33,33	55	19,93	118	42,75	11	3,98
%	1,64	1,80	//	3,32	//	1,23	//	2,11	//
55 do 64	99	14	14,14	31	31,31	50	50,50	4	4,04
%	0,59	0,27	//	1,87	//	0,52	//	0,77	//
preko 65	76	3	3,95	20	26,31	49	64,47	4	5,26
%	0,45	0,06	//	1,21	//	0,51	//	0,77	//
nepoznata	136	24	17,65	15	11,03	95	69,85	2	1,47
%	0,81	0,47	//	0,90	//	0,99	//	0,38	//
Ukupno	16.863	5.121	30,37	1.658	9,83	9.562	56,70	522	3,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 80

Pored toga što su najveći deo stradalih partizana teritorije anektirane od Italije činili partizani uzrasta između 15 i 24 godina starosti, prosečna starost stradalih nije bila jednakaa u svim regionima. Najbrojnija starosna grupa je činila tri petina gubitaka partizana Dalmacije, ali i manje od polovine stradalih dela Crne Gore. Naredne dve uzrastne grupe, a koje su sa predhodnom činile okosnicu pokreta, imale su najveću zastupljenost u gubicima pripadnika pokreta u delu Crne Gore i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, 49,04 odnosno 43,37%, kao i Južne Slovenije 42,37%, dok su među partizanima Dalmacije činili 36,65%. Stradalii partizani uzrasta od 25 do 44 godina starosti su u delu Crne Gore bili brojniji od stradalih uzrasta od 15 do 24 godina, dok ih je u Dalmaciji bilo 1,62 puta manje. Gorski kotar sa hrvatskim primorjem se izdvaja po velikom učešću u gubicima partizana stradijih od 45 godina koji su predstavljali 6,40% stradalih i bili su 2,83 odnosno 3 puta zastupljeniji od vršnjaka u partizaima Dalmacije odnosno Južne Slovenije.

Udeo stradalih iz nekih starosnih grupa u pojedinim regionima nije uvek bila u skladu sa udelom u ukupnim gubicima koje je taj region imao na teritoriji anektiranoj od Italije. Razlike se ulavnom javljaju u uzrastima koji su bili slabije zastupljeni u gubicima. Gubici partizana uzrasta od 35 do 44 godina starosti u odnosu na zastupljenost regiona u populaciji veći su 1,25 puta u Južnoj Sloveniji, a manji 1,20 puta u Dalmaciji, kao što je i 1,33 puta manji udeo stradalih zrasta između 45 i 54 godina starosti. Dvostruko veći je udeo u gubicima partizana straosti između 45 i 54 godina iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem od udela regiona u gubicima pokreta, 3,18 puta

veći udeo uzrasta od 55 do 64 i 2,68 puta veći partizana starijih od 65 godina, dok je udeo partizana mlađih od 15 godina bio 4,27 puta manji. Kod svih partizana starijih od 25 godina iz dela Crne Gore udeo u gubicima je iznad udela regiona u gubicima. S obzirom na udeo u populaciji teritorije anektirane od Italije gubici Dalmacije su u najmlađim uzrastnim grupama bili realno 2,57 odnosno 2,22 puta veći.

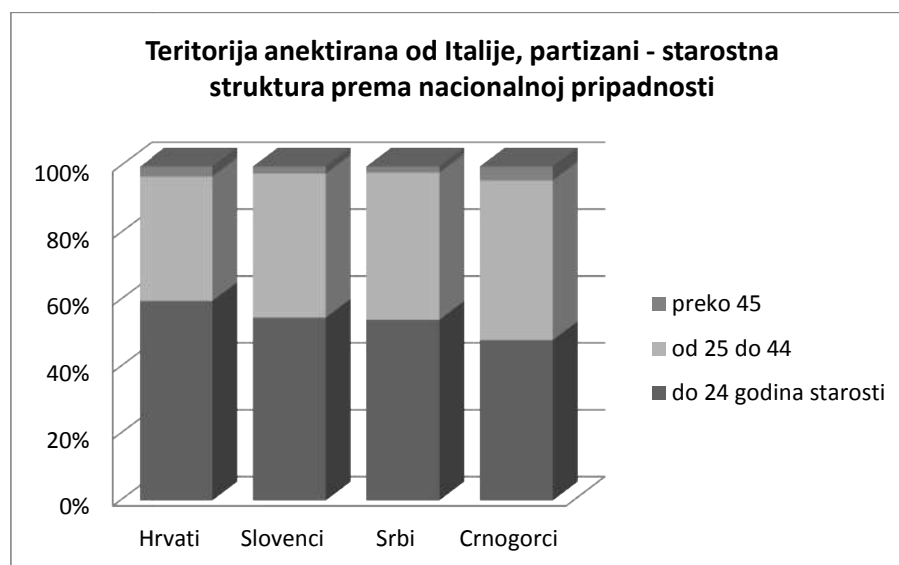
Starosna struktura stradalih partizana sa teritorije anektirane od Italije nije bila jednaka kod svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu. Takođe ni udeo pojedinih nacionalnosti u okviru određenih starosnih grupa nije bio jednak njihovom ukupnom udelu u stradalim partizanima teritorije anektirane od Italije, kao ni zastupljenosti naroda u njenoj populaciji.

tabela 98 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Italija, uzrast	ukupno	Hrvati	%	Slovenci	%	Srbi	%	Crnogorci	%	ostali i nepoznati	%
do 14	87	49	56,32	28	32,18	9	10,34	1	1,15	--	--
%	0,51	0,49	//	0,55	//	0,64	//	0,25	//	--	//
15 do 24	9.518	5.807	61,01	2.735	28,73	752	7,90	194	2,04	30	0,31
%	56,44	58,64	//	54,00	//	53,11	//	47,67	//	41,09	//
25 do 34	4.590	2.588	56,38	1.385	30,17	462	10,06	129	2,81	26	0,57
%	27,22	26,14	//	27,34	//	32,63	//	31,69	//	35,62	//
35 do 44	2.081	1.061	50,98	786	37,77	157	7,54	65	3,12	12	0,58
%	12,34	10,71	//	15,52	//	11,09	//	15,97	//	16,44	//
45 do 54	276	155	56,16	90	32,61	20	7,25	9	3,26	2	0,72
%	1,64	1,56	//	1,78	//	1,41	//	2,21	//	2,74	//
55 do 64	99	77	77,78	15	15,15	3	3,03	4	4,04	--	--
%	0,59	0,78	//	0,30	//	0,21	//	0,98	//	--	//
preko 65	76	65	85,53	3	36,95	4	5,26	4	5,26	--	--
%	0,45	0,66	//	0,06	//	0,28	//	0,98	//	--	//
nepoznata	136	100	73,53	23	16,91	9	6,62	1	0,73	3	2,20
%	0,81	1,01	//	0,45	//	0,64	//	0,25	//	4,11	//
Ukupno	16.863	9.902	58,72	5.065	30,04	1.416	8,40	407	2,41	73	0,43

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 81

Kod svih naroda zastupljena u partizanima na teritoriji anektiranoj od Italije uzrast između 15 i 34 godina je činio osnovu partizanskog pokreta, ali sa različitim učešćem u gubicima. Oni su činili 85,74% stradalih Srba, 84,78% Hrvata, 81,34% Slovenaca, 79,36% Crnogoraca i 76,71% stradalih pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Uzrastna grupa koja je obuhvatala partizane između 35 i 44 godina starosti, je u gubicima bila podjednako zastupljena kod Slovenaca i Crnogoraca, ali dosta manje kod Srba i Hrvata¹⁹² i uticala je na prosečnu starost partizana tako što je njeno učešće kod stradalih Slovenaca i Crnogoraca bila 1,76 odnosno 1,98 puta manja od predhodne uzrastne grupe, dok je kod Hrvata i Srba bila zastupljena 2,44 odnosno 2,94 puta manje. Partizani stariji od 45 godina predstavljali su 4,17% u partizanima stradalih Crnogoraca, dok su gubicima pripadnika pokreta činili 1,90% gubitaka srpske, 3,00% hrvatske i 2,14% slovenačke nacionalnosti.

Partizani hrvatske nacionalnosti su u svim uzrastnim grupama imali veći udeo u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije anektirane od Italije, 1,32 puta u grupi stradalih partizana od 15 do 24 godina starosti kao demografski najpotentnijoj, ali i 1,85 puta u grupi stradalih partizana starijih od 65 godina. Udeo stradalih Srba u gubicima starosnih grupa je bio veći ili izjednačen udelu u stanovništvu, 1,40 odnosno 1,36 puta veći kod grupe mlađih od 15 godina odnosno 25 do 34 godina starosti. Udeo u gubicima približno jednak učešću u populaciji partizani slovenačke nacionalnosti imali

¹⁹² Uzrastna grupa između 35 i 44 godina je među stradalim Srbima i Hrvatima bila 1,44 puta manje zastupljena od iste grupe u gubicima Slovenaca i Crnogoraca.

su samo kod uzrastne grupe 35 do 44 godina starosti, dok su kod dve mlađe grupe, koje su predstavljale najveći deo stradalih partizana, imali 1,34 odnosno 1,27 puta manje stradanje, a manje je bilo i kod svih uzrastnih grupa koje su obuhvatile partizane starije od 45 godina. Partizani crnogorske nacionalnosti su u svim uzrastnim grupama imali manji udeo u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji, 2,32 puta u grupi stradalih partizana od 15 do 24 godina starosti kao demografski najpotentnijoj i najbrojnijoj u pokretu, kao i 1,69 odnosno 1,52 puta manje kod dve naredne starosne grupe.

Nejednako razvijen među narodima na teritoriji anektiranoj od Italije, partizanski pokret nije imao istu starosnu strukturu pripadnika u zavisnosti od naroda iz koga su poticali. Intezitet i dinamika stradanja različitih starostih uzrasta pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije nije bila jedanka ni u oviru istih nacionalnih grupa koje su ga sačinjavale.

tabela 99 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Hrvati – starosna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, uzrast - Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	49	2	4,08	12	24,49	24	48,98	10	20,41	1	2,04
%	0,49	2,78	//	1,50	//	0,59	//	0,28	//	0,07	//
15 do 24	5.807	37	0,64	480	8,26	2.570	44,26	1.999	34,42	721	12,42
%	58,64	51,39	//	60,22	//	63,46	//	57,02	//	48,81	//
25 do 34	2.588	25	0,96	187	7,22	947	36,59	950	36,71	479	18,51
%	26,14	34,72	//	23,46	//	23,38	//	27,10	//	32,43	//
35 do 44	1.061	5	0,47	55	5,18	365	34,40	416	39,21	220	20,73
%	10,71	6,94	//	6,90	//	9,01	//	11,86	//	14,89	//
45 do 54	155	2	1,29	22	14,19	69	44,52	38	24,52	24	15,48
%	1,56	2,78	//	2,76	//	1,70	//	1,08	//	1,62	//
55 do 64	77	--	--	16	20,78	26	33,77	26	33,77	9	11,69
%	0,78	--	//	2,01	//	0,64	//	0,74	//	0,61	//
preko 65	65	1	1,54	16	24,61	11	16,92	31	47,69	6	9,23
%	0,66	1,39	//	2,01	//	0,27	//	0,88	//	0,41	//
nepoznata	100	--	--	9	9,00	38	38,00	36	36,00	17	17,00
%	1,01	--	//	1,13	//	0,94	//	1,03	//	1,15	//
Ukupno	9.902	72	0,72	797	8,05	4.050	40,90	3.506	35,41	1.477	14,92

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 100 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Slovenci – starosna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, uzrast -	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
--------------------------	--------	------	---	------	---	------	---	------	---	------	---

Slovenci											
do 14	28	1	3,57	5	17,86	14	50,00	6	21,43	2	7,14
%	0,55	1,18	//	0,70	//	0,79	//	0,35	//	0,26	//
15 do 24	2.735	45	1,64	379	13,86	1.006	36,78	920	33,64	385	14,08
%	54,00	52,94	//	53,16	//	56,71	//	53,52	//	49,74	//
25 do 34	1.385	31	2,24	220	15,88	466	33,65	453	32,71	215	15,52
%	27,34	36,47	//	30,86	//	26,27	//	26,35	//	27,78	//
35 do 44	786	6	0,76	90	11,45	258	32,82	289	36,77	143	18,19
%	15,52	7,06	//	12,62	//	14,54	//	16,81	//	18,47	//
45 do 54	90	2	2,22	14	15,56	12	13,33	38	42,22	24	26,67
%	1,78	2,35	//	1,96	//	0,68	//	2,21	//	3,10	//
55 do 64	15	--	--	3	20,00	7	46,67	4	26,67	1	6,67
%	0,30	--	//	0,42	//	0,39	//	0,23	//	0,13	//
preko 65	3	--	--	1	33,33	1	33,33	--	--	1	33,33
%	0,06	--	//	0,14	//	0,06	//	--	//	0,13	//
nepoznata	23	--	--	1	4,35	10	43,48	9	39,13	3	13,04
%	0,45	--	//	0,14	//	0,56	//	0,52	//	0,39	//
Ukupno	5.065	85	1,68	713	14,08	1.774	35,02	1.719	33,94	774	15,28

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 101 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Srbi – starosna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, uzrast - Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	9	--	--	1	11,11	4	44,44	2	22,22	2	22,22
%	0,64	--	//	0,75	//	0,97	//	0,34	//	0,77	//
15 do 24	752	14	1,86	84	11,17	237	31,51	313	41,62	104	13,83
%	53,11	70,00	//	63,16	//	57,52	//	52,87	//	40,15	//
25 do 34	462	6	1,30	38	8,22	119	25,76	193	41,77	106	22,94
%	32,63	30,00	//	28,57	//	28,88	//	32,60	//	40,93	//
35 do 44	157	--	--	6	3,82	38	24,20	72	45,86	41	26,11
%	11,09	--	//	4,51	//	9,22	//	12,16	//	15,83	//
45 do 54	20	--	--	1	5,00	9	45,00	6	30,00	4	20,00
%	1,41	--	//	0,75	//	2,18	//	1,01	//	1,54	//
55 do 64	3	--	--	2	66,67	--	--	1	33,33	--	--
%	0,21	--	//	1,50	//	--	//	0,17	//	--	//
preko 65	4	--	--	--	--	2	50,00	2	50,00	--	--
%	0,28	--	//	--	//	0,48	//	0,34	//	--	//
nepoznata	9	--	--	1	11,11	3	33,33	3	33,33	2	22,22
%	0,64	--	//	0,75	//	0,73	//	0,51	//	0,77	//
Ukupno	1.416	20	1,41	133	9,39	412	29,10	592	41,81	259	18,29

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 102 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, uzrast - Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,25	--	//	1,43	//	--	//	--	//	--	//

15 do 24	194	4	2,06	22	11,34	39	20,10	101	52,06	28	14,43
%	47,67	16,67	//	31,43	//	45,88	//	58,05	//	51,85	//
25 do 34	129	18	13,95	25	19,38	27	20,93	43	33,33	16	12,40
%	31,69	75,00	//	35,71	//	31,76	//	24,71	//	29,63	//
35 do 44	65	2	3,08	14	21,54	15	23,08	26	40,00	8	12,31
%	15,97	8,33	//	20,00	//	17,65	//	14,94	//	14,81	//
45 do 54	9	--	--	2	22,22	3	33,33	2	22,22	2	22,22
%	2,21	--	//	2,86	//	3,53	//	1,15	//	3,70	//
55 do 64	4	--	--	4	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,98	--	//	5,71	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	4	--	--	2	50,00	--	--	2	50,00	--	--
%	0,98	--	//	2,86	//	--	//	1,15	//	--	//
nepoznata	1	--	--	--	--	1		--	--	--	--
%	0,25	--	//	--	//	1,18	//	--	//	--	//
Ukupno	407	24	5,90	70	17,20	85	20,88	174	42,75	54	13,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Partizani od 15 do 24 godina starosti čine pojedinačno najbrojniju grupu među stradalima tokom čitavog rata kod svih naroda zastupljenih u pokretu na teritoriji anektiranoj od Italije, ali sa različitom zastupljnošću u gubicima. Kod stradlih Hrvata i Slovenaca, kao najbrojnijih, učešće u gubicima ove uzrastne grupe se kretalo uzlazno silaznom linijom, čineći po polovinu svih stradlih u prvoj i poslednjoj godini rata kod oba naroda i sa maksimumom u 1943. godini u kojoj su predstavljali gotovo dve trećine gubitaka kod Hrvata, dok su kod Slovenaca, sa ravnomernijim učešćem, bili tek nešto iznad učešća u predhodnoj i narednoj godini. Sa druge strane, učešće najbrojnijeg uzrasta u gubicima srpske i crnogorske nacionalnosti je dijametralno suprotan. Strdadali partizani uzrasta između 15 i 24 godina srpske nacionalnosti imali su permanentan pad učešća u gubicima, čineći u ustanku više od dve trećine (čine se izdvajaju kao najmlađa nacionalnostu ustanku), a u poslednjoj godini rata dve petine stradalih, dok je među stradalim crnogorcima ova starosna grupa imala stalni rast učešća u stradanju od šestine u ustanku, do maksimalnih tri petina u 1944. godini, kada je ovaj deo teritorije oslobođen, sa padom na polovinu gubitaka u poslednjoj godini rata. Druge dve uzrastne grupe koje su činile okosnicu pokreta na teritoriji anektiranoj od Italije, a koje su obuhvatale partizane između 25 i 44 godina starosti, nisu bile jednako zastupljene kod sva četiri naroda, a imale su i međusobno različita učešća u gubicima. Mlađa od njih se kod partizana hrvatske nacionalnosti kretala silazno uzlaznom linijom učešća u gubicima, sa izjednačenim učešćima u prvoj i poslednjoj godini rata i sa minimalnim učešćem u 1943. godini (1,48 puta manji nego u ustanku), kod Slovenaca silaznom

linijom do sredine rata od kada je učešće stabilizovala do kraja rata (1,39 puta manji nego u ustanku), kod Srba je bila u stagnaciji tokom većeg dela rada sa rastom u poslednjoj godini (1,36 puta veći nego u ustanku), dok je kod Crnogoraca nakon učešća od tri četvrtina gubitaka u ustanku bila u stalnom padu u učešću (3,03 puta u 1944. u odnosu na ustanak) do poslednje godine rata u kojoj je zabeležen rast. Stariji uzrast iz ove dve grupe je kod partizana hrvatske, slovenačke i srpske nacionalnosti imao stalni rast u učešću u gubicima, tako da je on u poslednjoj godini rata u odnosu na ustanak bio veći 2,14 odnosno 2,62 puta, a kod Srba u odnosu na 1942. godinu, pošto ih u ustanku nije bilo, 3,51 put. Ova uzrastna grupa je među stradalim Crnogorcima imala uzlazno silaznu liniju učešća, samaksimumom u 1942. godini koji je 2,40 puta veći nego u ustanku, nakon čega je usledio pad učešća u gubicima do kraja rata. Posmatrane zajedno ove starosne grupe, koje su obuhvatale partizane između 25 i 44 godina, su kod stradalih partizana hrvatske nacionalnosti imale značajna učešća u prvoj i poslednjoj godini rata, 41,66% odnosno 47,32%, sa smanjenim učešćem sredinom rata od 32,39%, kod slovenačkih su imale prilično ravnomerno učešće 42,53% u ustanku, preko 40,81% sredinom rata do 46,25% u poslednjoj godini rata i nikada nisu ugrozile primat starosne grupe 15 do 24 kao najbrojnije u pokretu. Za razliku od njih, ove uzrasne grupe su među stradalim partizanima srpske nacionalnosti imale stalni rast učešća u gubicima, tako da su poslednje godine rata bili 1,41 puta brojniji od uzrasta 15 do 24 godina starosti, dok su kod partizana crnogorske nacionalnosti u ustanku imali 5 puta veće učešće od uzrasta 15 do 24 godina, a dominaciju su održali i u naredne dve godine, nakon čega uzrast 15 do 24 godina starosti, nakon masovnog uključenja u pokret, preuzima primat sa 1,46 puta većom zastupljenošću koja je zatim nešto smanjena u poslednjoj godini rata. Potreba za angažovanjem u borbi starijih od 44 godina i mlađih od 15 je varirala kod svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu. U 1942. godini partizani stariji od 45 godina su činili 6,78% stradalih Hrvata i 11,43% Crnogoraca, da bi njihovo učešće prestanko potrebe za angažovanjem opalo u poslednjoj godini na 2,64 odnosno 3,70% (svi iz grupe 45 do 54 godina starosti). Ove uzrasne grupe su među stradalim partizanima slovenačke nacionalnosti kretale silazno uzlaznom linijom učešća čineći 2,35% gubitaka u ustanku, 1,13% u 1943. godini i 3,36% poslednje godine rata, dok su kod stradalih Srba imali zapaženije učešće u drugoj i trećoj godini rata, 2,25 odnosno 2,56%, sa padom učešća u narednom periodu na 1,54% u poslednjoj godini rata.

Dinamiku stadanja partizana nacionalnosti okupljenih u pokretu određuju gubici tri najbrojnije strosne grupe, ali ona nije bila jedanka kod svih. Srednja od ove tri grupe je kod stradalih partizana hrvatske, slovenačke i crnogorske nacionalnosti imala veći udeo u gubicima u ustaku od ostale dve, dok njihov udeo u završnoj godini rata varira kod svih. Kod stradalih partizana hrvatske nacionalnosti u ustaku je srednja uzrastan grupa imala 1,50 puta veći udeo od malde i dva puta od starije grupe, dok je u poslednjoj godini rata udeo stradalih iz dve starije grupe bio 1,49 odnosno 1,67 puta veći nego kod mlade. Takođe je i kod Slovena ca udeo stradalih iz srednje uzrastne grupe u ustanku bio veći 1,36 odnosno 2,95 puta nego kod malde odnosno starije grupe, dok je u poslednjoj godini rata udeo starije grupe bio veći nego predhodne dve, uz 1,74 puta veći udeo stradalih uzrasta 45 do 54 godina u odnosu na prosečni. Najveća razlika u udelu srednje starosne grupe je prisutna kod Crnogoraca kod kojih je ona u ustanku imala 6,77 odnosno 4,53 puta veće stradanje, dok je u poslednje dve godine rata udeo u stradanju malde uzrasne grupe bio 1,45 odnosno 1,27 puta veći od udela dve starije. Za razliku od njih, malađa starosna grupa je među stradalim Srbima imala u ustanku 1,43 puta veći udeo stradanja, dok su poslednjoj godini rata, zbog velikog priliva strajjnih u pokret, dve starije uzrstne grupe imale 1,66 odnosno 1,89 veći udeo stradanja od mlade.¹⁹³

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije

Poljoprivrednici su bili pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u partizanskom pokretu na teritoriji anektiranoj od Italije čineći skoro polovinu stradalih. Radnici, intelektualci, školska omladina i studenti kao klasni element na koga je partija najviše računala, činili su 39,19% stradalih, a njima treba pridodati i grupu sitnih privrednika (uglavnom zanatlija i trgovaca) od 5,54% stradalih, kao i pripadnike vojske i policije, tako da su ove profesije činile gotovo polovinu (46,12%) stradalih partizana ove teritorije, što je bilo znatno iznad njihove zastupljenosti u populaciji.¹⁹⁴ Profesije

¹⁹³ Gotovo tri četvrtine (71,97%) Srba uzrasta između 35 i 44 godina stradalih u partizanskom pokretu teritorije anektirane od Italije je izgubilo život u poslednje dve godine rata.

¹⁹⁴ Delimično sagledavanje profesionalne strukture stanovništva teritorije anektirane od Italije je približno moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unepređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne. Na

prisutne u partizanskom pokretu nisu bile isto zastupljene među stradalima u pojedinim periodima rata. Takođe ni dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa u pokretu tokom rata nije bila ista kod svih.

grafikon 82

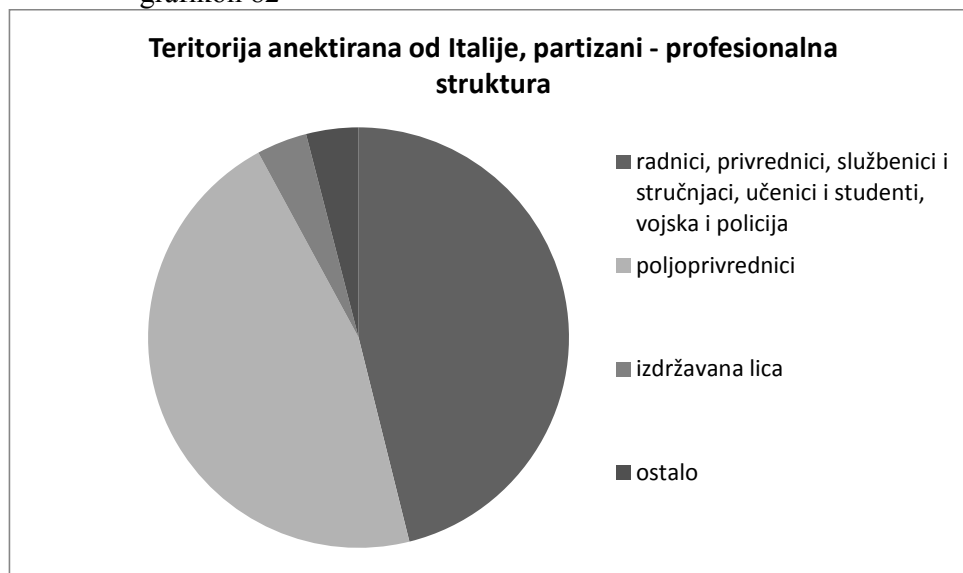

tabela 103 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

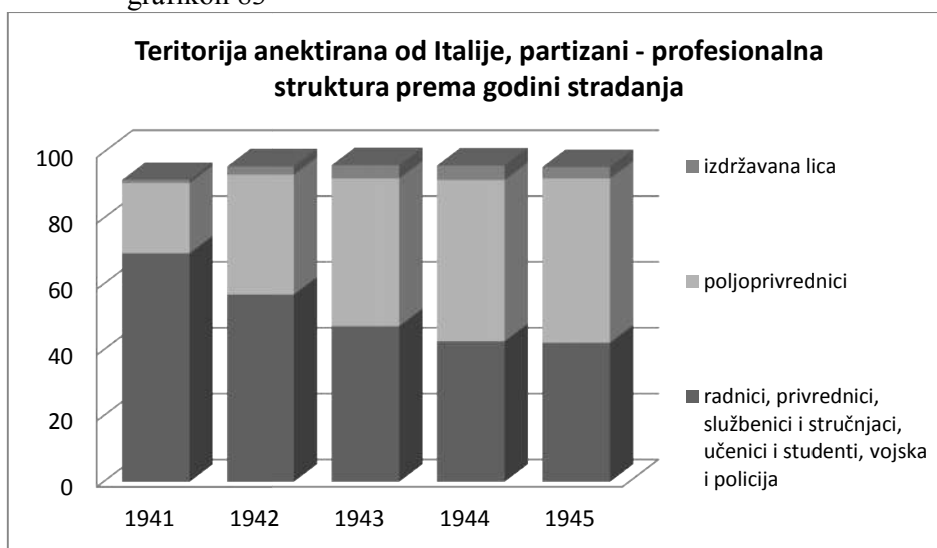
anekt. Italija, profesije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	7.752	44	0,57	627	8,09	2.849	36,75	2.947	38,01	1.285	16,58
%	45,97	21,36	//	36,43	//	44,91	//	48,98	//	49,90	//
privrednici	935	19	2,03	152	16,26	331	35,40	299	31,98	134	14,33
%	5,54	9,22	//	8,83	//	5,22	//	4,97	//	5,20	//
radnici	4.578	84	1,83	568	12,41	1.838	40,15	1.495	32,66	593	12,95

prostoru koja je kasnije anektirana od Italije prisutne su regionalne razlike u socijalno-ekonomskoj strukturi stanovništva. U Dravskoj banovini, čiji je južni deo zajedno sa Ljubljanom anektirala Italija, radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 17,02% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 3,28%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 3,41%, u Primorskoj banovini, koja se delom našla u sastavu teritorija anektiranih od Italije, bilo je 4,85% radnika, 1,49% činovnika i 1,40% privrednika, u Savskoj banovini, od koje je samo mali deo našao u okviru anektirane teritorije, radnici su činili 9,03% populacije, činovnici i nameštenici 2,44%, privrednici 2,22%, dok je u srezu Kotor, koji se u najvećoj meri poklapao sa budućom italijanskom prefekturom Katari, bilo 14,54% radnika, 7,93% činovnika i nameštenika i 3,66% privrednika. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 90 – 91, 202 – 203, 262 – 263, 322 – 323. Srednjoškolci su u Dravskoj banovini predstavljali 2,57% populacije, Primorskoj 1,25%, Savskoj 1,47%. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, knjiga II, Beograd, 1997, 189.

%	27,15	40,78	//	33,00	//	28,97	//	24,85	//	23,03	//
vojs., pol.,	234	11	4,70	36	15,38	77	32,90	72	30,77	38	16,24
%	1,39	5,34	//	2,09	//	1,21	//	1,20	//	1,47	//
služb., stuč.	488	10	2,05	60	12,29	195	39,96	148	30,33	75	15,37
%	2,89	4,85	//	3,48	//	3,07	//	2,46	//	2,91	//
slob. prof.	48	--	--	7	14,58	14	19,17	16	33,33	11	22,92
%	0,28	--	//	0,41	//	0,22	//	0,27	//	0,42	//
izdržavana l.	658	2	0,30	44	6,69	256	38,90	266	40,42	90	13,68
%	3,90	0,97	//	2,56	//	4,03	//	4,42	//	3,49	//
đaci i stud.	1.496	19	1,27	156	10,43	544	36,36	539	36,03	238	15,91
%	8,87	9,22	//	9,06	//	8,57	//	8,96	//	9,24	//
ostala zan.	523	15	2,87	60	11,47	177	33,84	191	36,52	80	15,30
%	3,10	7,28	//	3,49	//	2,79	//	3,17	//	3,11	//
lični prihpd	11	--	--	1	9,09	7	63,64	1	9,09	2	18,18
%	0,06	--	//	0,06	//	0,11	//	0,02	//	0,08	//
nezaposleni	56	1	1,78	4	7,14	26	46,43	15	26,78	10	17,86
%	0,33	0,48	//	0,23	//	0,41	//	0,25	//	0,39	//
nepoz. zan.	84	1	1,19	6	7,14	30	35,71	28	33,33	19	22,62
%	0,50	0,48	//	0,35	//	0,47	//	0,46	//	0,74	//
Ukupno	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

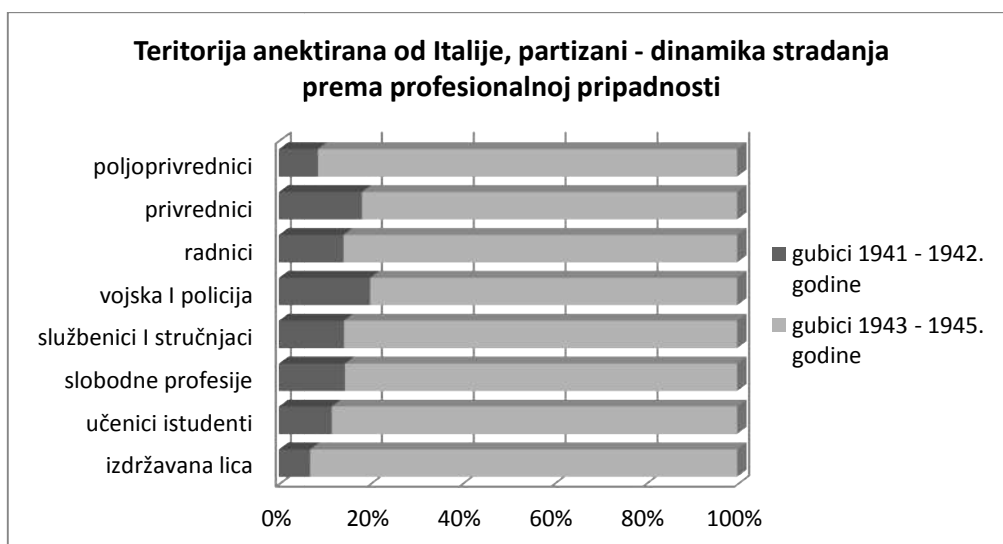
grafikon 83

Učenici i studenti, kao segment dela populacije na koji je KPJ u svome delovanju najviše računala, su jedina profesionalna grupa koja je među stradalim partizanima teritorije anektirane od Italije imala stabilno učešće, čineći nešto manje od desetine gubitaka tokom čitavog rata. Iako su pojedinačno bili najbrojnija profesionalna grupa u pokretu, učešće poljoprivrednika u gubicima je raslo konstantno tokom čitavog rata, od petine stradalih u ustanku do polovine u poslednjoj godini rata, tako da su na

kraju rata bili 2,34 puta zastupljeniji nego na početku. Suprotno njima, radnici, kao profesionalna grupa na kojoj je počivala čitava doktrina KPJ, su nakon učešća od dve petine u gubicima pokreta u ustanku imali stalni pad koji je rezultirao učešćem u poslednjoj godini rata koje je bilo tek nešto manje od četvrtine stradalih i bilo 1,77 puta manje nego u ustanku. I druge dve profesionalne grupe na kojima je se KPJ oslanjala u svom delovanju, službenici i stručnjaci i privrednici (uglavnom zanatlije i sitni trgovci), su poput radnika imali permanentni pad u učešću u gubicima pokreta do 1944. godine (1,67 odnosno 1,77 puta manje nego na početku rata) sa neznatnim rastom učešća u poslednjoj godini rata. Profesionalno opredeljeni za učešće u ratu pripadnici vojske i policije su u ustanku imali zapaženo učešće u gubicima, koje je u narednom periodu jako smanjeno (4,45 puta već sredinom rata). Partizanski pokret na teritoriji anektiranoj od Italije je u prvoj godini rata u potpunosti zavisio od profesija na koje je njegovo političko vođstvo najviše računalo u organizaciji, ideološkom uobličavanju i rukovođenju, tako da su one u ustanku činile više od dve trećine stradalih (69,41%). Njihovo učešće u gubicima pokreta se u narednom periodu smanjivalo, pa su sredinom rata činili manje od polovine (47,26%) stradalih, a na kraju rata nešto više od dve petine (42,27%) gubitaka, što je bilo 1,64 puta manje nego u ustanku. Rastuća potreba za novim izvorima ljudstva za pokret dovela je vremenom do sve većeg angažovanja izdražavanih lica, čime je njihovo učešće u gubicima pokreta višestruko naraslo do sredine rata, u 1944. godini 4,56 puta u odnosu na ustanak, ali je izvesni kraj rata i prestanak potrebe za njima doveo do smanjenja njihovog učešća u gubicima u poslednjoj godini rata.

grafikon 84

Dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa je uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika pokreta, kao profesionalnom strukturom samog pokreta koja se menjala u pojedinim periodima rata. Među pojedinim profesijama zastupljenim pokretu postoje bitne razlike u dinamici stradanja. U prve tri godine rata život je izgubilo 54,39% radnika, 54,30% službenika i stručnjaka, 53,69% privrednika, 52,98% pripdnika vojske i policije, dok je u poslednje dve godine rata stradalo 54,59% poljoprivrednika, 54,10% izdržavanjih lica, 51,94% učenika i studenata i 56,25% pripadnika slobodnih profesija. Dinamika stradnja radnika, koji su činili tek nešto iznad četvrtine gubitaka partizanskog pokreta teritorije anektirane od Italije, bila je najpribližnij ukupnoj dinamici stradanja čitavog pokreta ove tritorije, pa ju je u neku ruku in određivala. Udeo stradalih se povećavao do sretine rata, kada je život izgubilo dve petine svih radnika, nakon čega dolazi do smanjivanja udela stradalih u narednim godinama, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata, s obzirom na trajanje rata u toj godini, ostala na istom nivou kao i predhodne godine. Istu, uzlazno-silaznu liniju udela u gubicima, sa najvećim delom strdalih u 1943. godini, imale su i privrednici, službenici i stručnjaci i pripadnici vojske i policije, s tim ešto je stopa smrtnosti u poslednjoj godini u odnosu na predhodnu bila 1,19 puta veća kod privrednika, 1,35 puta kod službenika i stručnjaka i 1,41 puta veća kod pripadnika vojske i policije. Učenici i studenti su bili sa približno jednakom dinamikom stradanja kao i predhodne profesionalne grupe, dostigavši maksimalni udeo u gubicima sredinom rata i održavajući približno isti nivo stradanja do poslednje godine rata u kojoj je

gubitak bio realno 1,18 puta veći nego u predhodnoj godini. Takođe su i poljoprivrednici i izdržavana lica imali stalni rast stradanja sve do poslednje godine rata u kojima je stopa smrtnosti bila 1,16 puta veća nego predhodne kod poljoprivrednika , dok je kod izdražavanjih lica, usled smanjivanja njihovog prisustva u borbenim jedinicama u poslednjoj godini rata, bila 1,11 puta manja. Potreba za vojnim i intelektualnim vođstvom pokreta u ustanku dovela je do povećanih gubitaka pripadnika vojske i policije, radnika, privrednika, službenika i stručnjaka čiji je udeo u stradanju 3,85 odnosno 1,50 odnosno 1,68 odnosno 1,66 puta veći od prosečnog udela stradnja u prvoj godini rata, dok je učešće učenika i studenata bilo na istom nivou.

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta nije bila jednaka u svim delovima teritorije anektirane od Italije. Ona je najvećim delom bila uslovljena predratnom profesionalnom strukturom stranovništva koje je nastanjivalo njene delove, kao i razvijenošću pokreta u pojedinim delovima ove teritrije i menjala se tokom rata.¹⁹⁵ Zastupljenost profesija u gubicima partizana nije bila jednaka u svim regionima, kao što nije bio isti ni udeo koji su stradali određene profesije iz nekog dela teritorije anektirane od Italije ostvarivali u ukupnom gubitku pripadnika te profesije.

tabela 104 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – profesionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

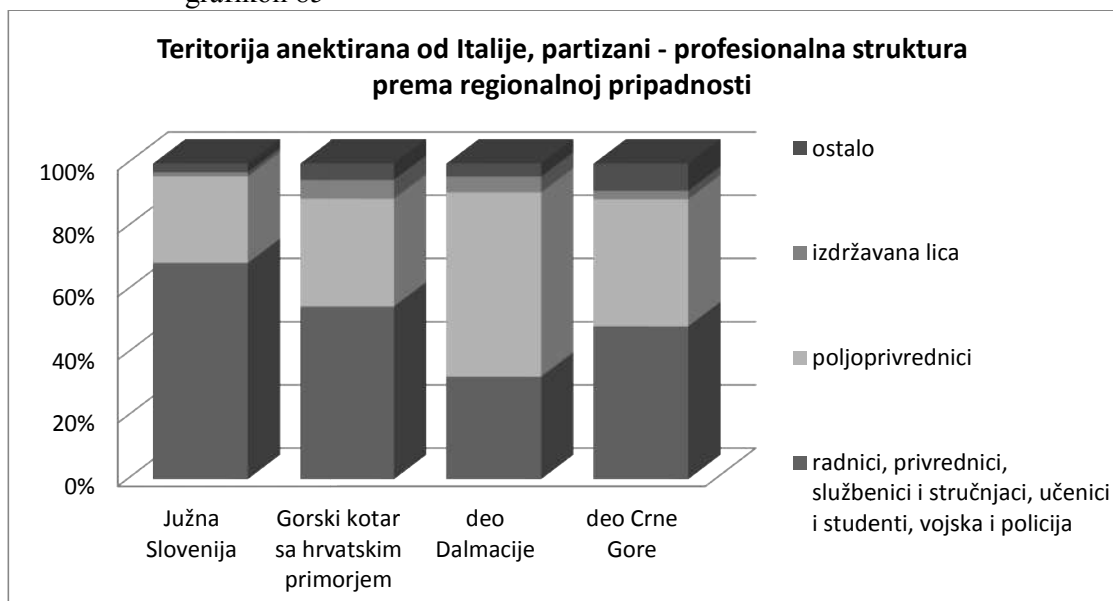
anekt. Italija, profesije	ukupno	Južna Slovenija	%	deo GKHP	%	deo Dalmacije	%	deo Crne Gore	%
poljoprivred.	7.752	1.403	18,10	565	7,29	5.574	71,90	210	2,71
%	45,97	27,40	//	34,08	//	58,29	//	40,23	//
privrednici	935	614	65,67	66	7,06	237	25,35	18	1,92
%	5,54	11,99	//	3,98	//	2,48	//	3,45	//

¹⁹⁵ U 15. diviziji su 70% sastava činili radnici i seljaci, dok su ostatak predstavljali učenici, studenti, intelektualci i privrednici. 530. Lado Ambrožič – Novljanin, *Petnaesta divizija*, Ljubljana, 1983. U delu Gorskog kotara koji se nalazio u sastavu teritorije koju su anektirali Italijani, kao primera relativno male teritorije profesionalna struktura sastava jedinica je varirala tokom rata. U 2. Primorsko-goranskom odredu jula 1943. godine radnici su predstavljali 82,79% boračkog sastava, seljaci 9,32%, zanatlije 6,09%, dok su u 13. diviziji oktobra 1944. godine radnici činili 61,20%, seljaci 15,65% i zanatlije i obrtnici 12,25%, uz 3,23% intelektualaca, 6,59% činovnika i srednjoškolaca i 1,08% pripadnika vojske i policije. ZNOR, V-17, Beograd, 1956, 339 i V-34, Beograd, 1966, 368-369. U 2. brigadi 35. ličke divizije (3. primorsko-goranskoj) bilo je januara 1945. godine 60,81% radnika, 30,81% seljaka, 2,02% intelektualaca, 2,22% zanatlija, 3,53% činovnika i 0,61% pripadnika vojske, policije i žandarmerije. ZNOR, V – 37, 370 – 371. Profesionalnu strukturu partizanskih jedinica iz dela Dalmacije koja se nalazila u okviru teritorije anektirane od Italije je teže ustanoviti pošto su dalmatinske partizanske jedinice sastavljane od partizana iz ovog dela regiona i dela koji se nalazio u NDH. U 1. dalmatinskoj brigadi septembra 1942. godine bilo je 54,67% seljaka, 24,33% radnika, 15,44% zanatlija, 4,22% intelektualaca i 1,35 oficira i podoficira. U 9., 19., 20. i 26. diviziji marta 1945. godine bilo je 63,23% seljaka, 23,86% radnika, 5,48% obrtnika i sitnih trgovaca, 1,99 intelektualaca, 3,96 nameštenika i srednjoškolaca i 1,12% vojnika, policajaca, žandarma i financa. ZNOR, V-30, 412 – 413 i XI – 4, Beograd, 1975, 70/71.

radnici	4.578	1.954	42,68	659	14,39	1.879	41,04	86	1,88
%	27,15	38,16	//	39,75	//	19,65	//	16,47	//
vojs., pol.,	234	49	20,94	11	4,70	105	44,87	69	29,49
%	1,39	0,96	//	0,66	//	1,10	//	13,22	//
služb., struč.	488	215	44,06	45	9,22	210	43,03	18	3,69
%	2,89	4,20	//	2,71	//	2,20	//	3,45	//
slob. prof.	48	34	70,83	4	8,33	10	20,83	--	--
%	0,28	0,66	//	0,24	//	0,10	//	--	//
izdržavana l.	658	66	10,03	99	15,04	479	72,80	14	2,13
%	3,90	1,29	//	5,97	//	5,01	//	2,68	//
đaci i stud.	1.496	642	42,91	123	8,22	669	44,92	62	4,14
%	8,87	12,54	//	7,42	//	7,00	//	11,88	//
ostala zan.	523	93	17,78	62	11,85	328	62,71	40	7,65
%	3,10	1,81	//	3,74	//	3,43	//	7,66	//
lični prihodi	11	4	36,36	2	18,18	5	45,45	--	--
%	0,06	0,08	//	0,12	//	0,05	//	--	//
nezaposleni	56	18	32,14	12	21,43	26	46,43	--	--
%	0,33	0,35	//	0,72	//	0,27	//	--	//
nepoz. zan.	84	29	34,52	10	11,90	40	47,62	5	5,95
%	0,50	0,57	//	0,60	//	0,42	//	0,96	//
Ukupno	16.863	5.121	30,37	1.658	9,83	9.562	56,70	522	3,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 85

Učešće poljoprivrednika, kao prosečno najbrojnije profesionalne grupe u gubicima partizana teritorije anektirane od Italije, nije bilo jednako u svim delovima i oni su činili tek nešto više od četvrtine stradalih u Južnoj Sloveniji, trećinu u delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, dve petine u delu Crne Gore i tri petine

gubitaka u Dalmaciji.¹⁹⁶ Poljoprivrednici stradali u pokretu su među partizanima Dalmacije bili dvostruko (2,13 puta) zastupljeniji u gubicima nego u Južnoj Sloveniji. Sa druge strane, ove profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala bile su najbolje zastupljene u odelovima teritorije u kojima je pokret bio slabije razvijen, čineći u Južnoj Sloveniji dve trećine stradalih partizana (68,51%) i oko polovine stradalih u delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i delu Crne Gore (54,76% odnosno 48,47%), dok su u Dalmaciji činili trećinu gubitaka (32,53%). Ni među ovim profesijama nije postojala jednaka zastupljenost u gubicima partizana različitih regiona. Tako su među stradalim partizanima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i Južne Slovenije radnici bili dvostruko (1,98 puta) odnosno 2,37 puta zastupljeniji nego u gubicima pripadnika pokreta iz Dalmacije i dela Crne Gore.¹⁹⁷ Privrednici su bili 4,84 puta zastupljeniji u gubicima partizana iz Južne Slovenije nego Dalmacije i tri odnosno 3,47 puta nego među partizanima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i dela Crne Gore. Službenici i stručnjaci, kao i učenici i studenti su imali veće učešće u gubicima među partizanima Južne Slovenije i dela Crne Gore nego je ono među partizanima Dalmacije i dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem.¹⁹⁸ Potreba za angažovanjem svih ljudskih resursa u borbi ogledala se u značajnom učešću izdržanih lica u partizanskim jedinicama pojedinih delova teritorije anektirane od Italije i one su bile najzastupljenije među stradalima u regionima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i Dalmacije, dok ih je najmanje bilo među stradalim partizanima Južne Slovenije. Učešće izdržanih lica u gubicima partizanima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i Dalmacije je 4,63 odnosno 3,88 puta veće nego među partizanima Južne Slovenije.

Specifičnost profesionalne strukture partizana Južne Slovenije, sa Ljubljanom kao administrativnom, ekonomskom, prosvetnim, kulturnim centrom, uslovlila je da udeo u gubicima pripadnika slobodnih profesija bude 2,33 puta veći, privrednika 2,16 puta, službenika i stručnjaka 1,45 puta veći, radnika 1,40 puta i učenika i studenata 1,41 puta veći u odnosu na prosečnu zastupljenost u ukupnim gubicima pokreta partizana iz ovog regiona. Udeo u partizanima stradalih poljoprivrednika iz Dalmacije je bio 1,27

¹⁹⁶ U 8. korpusu januara 1945. godine seljaci su predstavljali 60,88% sastava. ZNOR, V – 37, 508 – 509.

¹⁹⁷ Radnici su u 13. diviziji oktobra 1944. godine činili 61,20% sastava, dok su u istom periodu u 8. korpusu predstavljali 27,24% sastava. ZNOR, V-34, 368-369 i V – 37, 508 – 509.

¹⁹⁸ Službenici i stručnjaci, su u gubicima partizana Južne Slovenije bili dvostruko više (1,91 puta) zastupljeni, dok su učenici i studenti imali 1,79 puta veće učešće u gubicima nego među stradalim partizanima Dalmacije.

puta veći od udela regiona u gubicima pokreta, dok je u svim ostalim regionima njihov udeo bio manji, u Južnoj Sloveniji 1,68 puta. U odnosu na prosečno učešće u ukupnim gubicima partizana iz pojedinih regiona radnici su značajnije zastupljeniji među stradalim partizanima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem (1,46 puta), pripadnici vojske i policije u delu Crne Gore 9,54 puta, a izdržavana lica u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem i Dalmaciji 1,53 odnosno 1,28 puta.

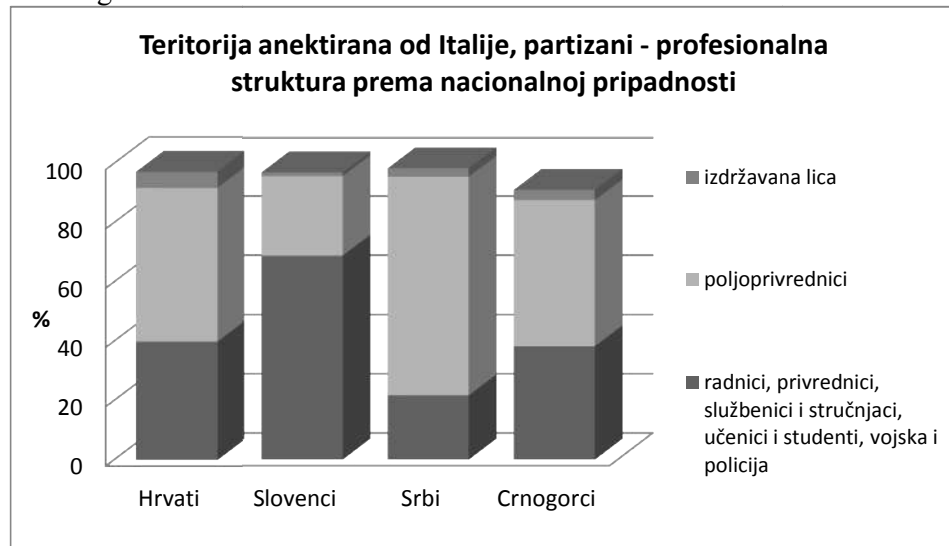
Profesionalna struktura nije bila jednaka kod stradalih partizana različitih nacionalnosti okupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Italije. Udeo stradalih iz pojedinih profesionalnih grupa kod različitih nacionalnosti nije uvek u skladu sa njihovim udelom u ukupnom stradanju partizana ove teritorije.

tabela 105 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Italija, profesije	ukupno	Hrvati	%	Slovenci	%	Srbi	%	Crnogorci	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	7.752	5.139	66,29	1.361	17,56	1.046	13,49	201	2,59	5	0,06
%	45,97	51,90	//	26,87	//	73,87	//	49,38	//	6,85	//
privrednici	935	277	29,62	610	65,24	28	2,99	11	1,18	9	0,96
%	5,54	2,80	//	12,04	//	1,98	//	2,70	//	12,33	//
radnici	4.578	2.441	53,32	1.934	42,24	122	2,66	63	1,38	18	0,39
%	27,15	24,65	//	38,18	//	8,62	//	15,48	//	24,66	//
vojs., pol.,	234	78	33,33	60	25,64	66	28,20	26	11,11	4	1,71
%	1,39	0,79	//	1,18	//	4,66	//	6,39	//	5,48	//
služb., stuč.	488	233	47,74	213	43,65	22	4,51	17	3,48	3	0,61
%	2,89	2,35	//	4,20	//	1,55	//	4,18	//	4,11	//
slob. prof.	48	10	20,83	32	66,67	1	2,08	--	--	5	10,42
%	0,28	0,10	//	0,63	//	0,07	//	--	//	6,85	//
izdržavana l.	658	536	81,46	65	9,88	40	6,08	14	2,13	3	0,45
%	3,90	5,41	//	1,28	//	2,82	//	3,44	//	4,11	//
đaci i stud.	1.496	725	48,46	644	43,05	69	4,61	39	2,61	19	1,27
%	8,87	7,32	//	12,71	//	4,87	//	9,58	//	26,03	//
ostala zan.	523	387	74,00	94	17,97	8	1,53	33	6,31	1	0,19
%	3,10	3,91	//	1,85	//	0,56	//	8,11	//	1,37	//
lični prihodi	11	5	45,45	5	45,45	1	9,09	--	--	--	--
%	0,06	0,05	//	0,10	//	0,07	//	--	//	--	//
nezaposleni	56	33	58,93	19	33,93	4	7,14	--	--	--	--
%	0,33	0,33	//	0,37	//	0,28	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	84	38	45,24	28	33,33	9	10,71	3	3,57	6	7,14
%	0,50	0,38	//	0,55	//	0,64	//	0,74	//	8,22	//
Ukupno	16.863	9.902	58,72	5.065	30,04	1.416	8,40	407	2,41	73	0,43

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

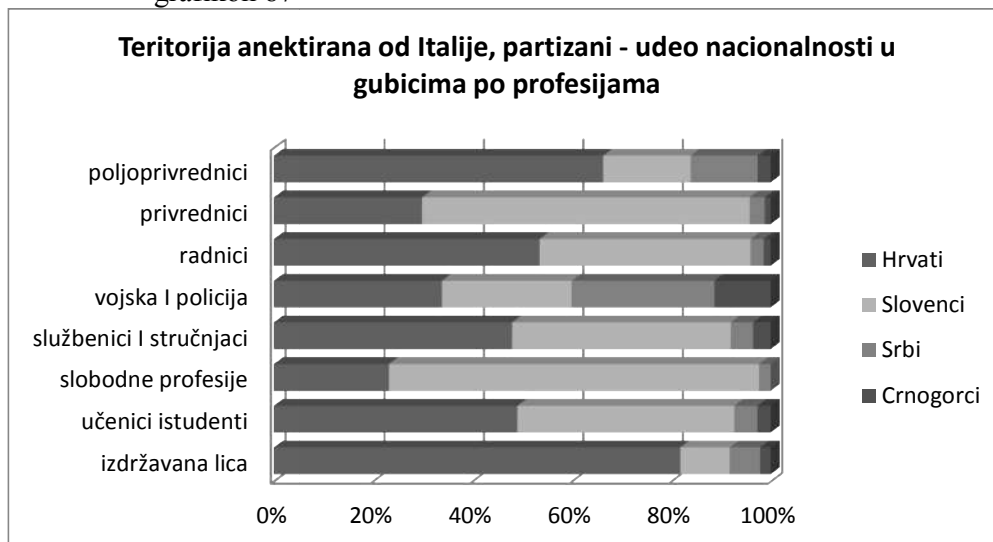
grafikon 86

Poljoprivrednici su kao pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u ukupnim gubicima partizana sa teritorije anektirane od Italije imali potpuno različito učešće u gubicima nacionalnosti koje su činile pokret ove teritorije. Oni su predstavljali tri četvrtine gubitaka kod Srba, po polovinu kod Hrvata i Crnogoraca, tek nešto više od četvrtine stradalih kod Slovenaca i jako mali deo (jednu petnaestinu) stradalih pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala su kod partizana ostalih i nepoznatih nacionalnosti činile četiri petina gubitaka (79,46%), slovenačke nacionalnosti više od dve trećine stradalih (68,94%), hrvatske i crnogorske gotovo dve petine (38,01 odnosno 38,33%), dok su kod partizana srpske nacionalnosti u gubicima učestvovala sa 21,75%. Ove profesionalne grupe su kod partizana slovenačke nacionalnosti bile gotovo dvestruko (1,81 puta) više zastupljenije nego kod partizana hrvatske i crnogorske i tri puta (3,16) više nego kod srpske nacionalnosti. Među ovim profesijama, koje su činile okosnicu pokreta, nije postojala jednaka zastupljenost u gubicima partizana različitih nacionalnosti. Radnici su među u partizanima staralim Slovincima bili 1,55 puta zastupljeniji nego među Hrvatima, 2,47 puta nego Crnogorcima i 4,43 puta zastupljeniji nego među Srbima, a privrednici 4,38 puta zastupljeniji nego kod Hrvata i Crnogoraca i 6,08 puta nego među Srbima. Učenici i studenti su među Slovincima bili 1,74 puta zastupljeniji nego među Hrvatima, 2,61 puta nego među Srbima i 1,33 puta nego među Crnogorcima, ali su među malobrojnim partizanima pripadnicima ostalih i nepoznatih nacionalnosti bili dvostruko zastupljeniji nego među Slovincima (2,05 puta) i 5,34 puta nego među Srbima. Službenici i

stručnjaci su imali istu zastupljenost među stradalim partizanima slovenačke i crnogorske nacionalnosti i ona je bila 1,78 odnosno 2,70 puta veća nego učešće ovih profesija kod stradalih Hrvata i Srba. Učešće pripadnika vojske i policije među stradalim partizanima crnogorske nacionalnosti je bilo za trećinu (1,37 puta) veće nego među Srbima, a kod obe nacionalnosti višestruko veće nego među stradalim partizanima slovenačke (5,41 odnosno 3,95 puta) i hrvatske (8,09 odnosno 5,90 puta) nacionalnosti. Pripadnici slobodnih profesija su zapaženije učešće u gubicima imali jeino među partizanima pripadnicima ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Najveće učešće u gubicima izdržavana lica su imala među partizanima hrvatske nacionalnosti i ono je bilo 4,23 puta veće nego kod partizana slovenačke nacionalnosti, dvostruko veće (1,92 puta) nego kod srpske nacionalnosti i 1,57 puta nego kod partizana crnogorske nacionalnosti.

grafikon 87

Udeo stradalih partizana različitih nacionalnosti u gubicima pojedini profesionalnih grupa nije bio uvek u skladu sa zastupljenošću tih nacionalnosti u ukupnim gubicima pokreta. Udeo stradalih poljoprivrednika hrvatske nacionalnosti je bio za desetinu, a izdržavanih lica za dve petine veći (1,13 odnosno 1,39 puta) od zastupljenost ove nacionalnosti u gubicima pokrata, dok je udeo radnika bio približno isti, a službenika i stručnjaka i učenika i studenata skoro za petinu manji (1,23 odnosno 1,21 puta). Kod stradalih partizana slovenačke nacionalnosti udeo stradalih privrednika je bio dvostruko (2,17 puta) veći od udela nacionalnosti u gubicima, udeo radnika,

službenika i stručnjaka, kao i učenika i studenata za dve petine veći (1,43 puta), dok je udeo poljoprivrednika bio 1,71 puta manji. Udeo pripadnika vojske i policije i poljoprivrednika kod u partizanima stradalih Srba bio je 3,36 odnosno 1,60 puta veći od udela u gubicima pokreta, dok je udeo službenika i učenika i studenata bio dvostruko manji, a radnika i privrednika 3,16 odnosno 2,81 puta manji. Kod u partizanima stradalih Crnogoraca udeo pripadnika vojske i policije je bio gotovo pet (4,61) puta veći, službenika i stručnjaka 1,44 puta veći od udela nacionalnosti u gubicima pokreta, udeo poljoprivrednika i učenika i studenata na istom nivou, dok je udeo radnika i privrednika bio dvostruko manji. Iako sa malim učešćem u ukupnim gubicima pokreta pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su imali udeo u gubicima slobodnih profesija 24,23 puta veći, a i udeo među stradlim privrednicima i pripadnicima vojske i policije je bio 2,23 odnosno četiri (3,98) puta veći od njihovih udela u gubicima, dok je udeo među stradlim poljoprivrednicima bio sedam (7,17) puta manji.

Tokom rata, profesionalna struktura partizana različitih nacionalnosti u sastavu partizanskog pokreta teritoriji anektiranoj od Italije se menjala i nije bila jednaka kod svih nacionalnosti. Razlike su postojale kao u učešću profesija u gubicima u pojedinim periodima rata, tako i u udelu u gubicima koji su pripadnici pojedinih profesija imali tokom rata. Takođe razlike su postojale kako u okviru jedne nacionalnosti, tako i među nacionalnostima zastupljenim u pokretu.

tabela 106 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Hrvati – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, profesije- Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	5.139	12	0,22	365	7,10	1.990	38,72	1.926	37,48	846	16,46
%	51,90	16,67	//	45,80	//	49,13	//	54,93	//	57,28	//
privrednici	277	2	0,72	27	9,75	117	42,24	95	34,30	36	13,00
%	2,80	2,78	//	3,39	//	2,89	//	2,71	//	2,44	//
radnici	2.441	40	1,64	233	9,54	1.124	46,05	751	30,77	293	11,86
%	24,65	55,56	//	29,23	//	27,75	//	21,42	//	19,84	//
vojs., pol.,	78	1	1,28	6	7,69	33	42,31	28	35,90	10	12,82
%	0,79	1,39	//	0,75	//	0,81	//	0,80	//	0,68	//
služb., stuč.	233	3	1,29	22	9,44	102	43,78	66	28,33	40	17,17
%	2,35	4,17	//	2,76	//	2,52	//	1,88	//	2,71	//
slob. prof.	10	--	--	1	10,00	3	30,00	5	50,00	1	10,00
%	0,10	--	//	0,12	//	0,07	//	0,14	//	0,07	//
izdržavana l.	536	1	0,19	35	6,53	215	40,11	211	39,36	74	13,80
%	5,41	1,39	//	4,39	//	5,31	//	6,02	//	5,01	//
đaci i stud.	725	3	0,41	61	8,41	292	40,27	265	36,55	113	14,34

%	7,32	4,17	//	7,65	//	7,21	//	7,56	//	7,65	//
ostala zan.	387	9	2,32	41	10,59	142	36,69	134	34,62	61	15,62
%	3,91	12,50	//	5,14	//	3,51	//	3,82	//	4,13	//
lični prihodi	5	--	--	--	--	3	60,00	1	20,00	1	20,00
%	0,05	--	//	--	//	0,07	//	0,03	//	0,07	//
nezaposleni	33	1	3,03	3	9,09	14	42,42	11	33,33	4	12,12
%	0,33	1,39	//	0,38	//	0,34	//	0,31	//	0,27	//
nepoz. zan.	38	--	--	3	7,89	15	39,47	13	34,21	7	18,42
%	0,38	--	//	0,38	//	0,37	//	0,37	//	0,47	//
Ukupno	9.902	72	0,72	797	8,05	4.050	40,90	3.506	35,41	1.477	14,92

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Među Hrvatima stradlim u partizanima na teritoriji anektiranoj od Italije poljoprivrednici su se sporije priključivali pokretu i imali su stalni rast učešća u gubicima čineći šesnaestinu gubitaka u ustanku, preko polovine stradalih sredinom rata, do gotovo tri petine gubitaka posljednje godine rata. Njihovo učešće u gubicima na kraju rata je bilo 3,44 puta veće nego u ustaku. Radnici su činili jezgro pokreta u ustanku predstavljajući više od polovine gubitaka partizana ove nacionalnosti u tom periodu, da bi se njihovo učešće među stradalim partizanima opadalo, smanjivši se na nešto više od četvrtinu sredinom i na petinu gubitaka u posljednjoj godini rata kada je učešće bilo 2,80 puta manje. Poput njih su službenici i stručnjaci hrvatske nacionalnosti stradali u partizanima imali u ustanku zapaženo učešće u gubicima, a koje se konstantno smanjivalo u narednom periodu, tako da je njihovo učešće u gubicima 1944. godine bilo dvostruko manje (2,22 puta). Učešće učenika i studenata je nakon manje zastupljenosti među stradalim partizanima u ustanku, poraslo 1,83 puta od naredne godine i ustalilo se do kraja rata. Izdržavana lica su imala rast učešća u gubicima do sredine rata do kada se ustaljuje na njihov dvadeseti deo. Profesije na koje je KPJ najviše računala su imale veće stradanje u prve dve godine rata, tako da je njihov udeo u odnosu na udeo stradalih poljoprivrednika bio 1,53 puta veći kod radnika, 1,43 puta kod privrednika, 1,46 kod službenika i stručnjaka i 1,20 puta kod učenika i studenata.

tabela 107 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Slovenci – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, profesije-Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	1.361	10	0,73	146	10,73	530	38,94	470	34,53	205	15,06
%	26,87	11,76	//	20,48	//	29,87	//	27,34	//	26,48	//
privrednici	610	15	2,46	116	19,02	195	31,97	192	31,47	92	15,08
%	12,04	17,65	//	16,27	//	10,99	//	11,17	//	11,89	//
radnici	1.934	40	2,07	304	15,72	656	33,92	661	34,18	273	14,11

%	38,18	47,06	//	42,64	//	36,98	//	38,45	//	35,27	//
vojs., pol.,	60	5	8,33	7	11,67	13	21,67	20	33,33	15	25,00
%	1,18	5,88	//	0,98	//	0,73	//	1,16	//	1,94	//
služb., stuč.	213	3	1,41	31	14,55	79	37,09	67	31,45	33	15,49
%	4,20	3,53	//	4,35	//	4,45	//	3,90	//	4,26	//
slob. prof.	32	--	--	6	18,75	10	31,25	9	28,12	7	21,87
%	0,63	--	//	0,84	//	0,56	//	0,52	//	0,90	//
izdržavana l.	65	--	--	3	4,61	25	38,46	24	36,92	13	20,00
%	1,28	--	//	0,42	//	1,41	//	1,40	//	1,68	//
đaci i stud.	644	9	1,40	83	12,89	216	33,54	223	34,63	113	17,55
%	12,71	10,59	//	11,64	//	12,17	//	12,97	//	14,60	//
ostala zan.	94	3	3,19	13	13,83	31	32,98	37	39,36	10	10,64
%	1,85	3,53	//	1,82	//	1,75	//	2,15	//	1,29	//
lični prihodi	5	--	--	1	20,00	3	60,00	--	--	1	20,00
%	0,10	--	//	0,14	//	0,17	//	--	//	0,13	//
nezaposleni	19	--	--	1	5,26	9	47,37	4	21,05	5	26,32
%	0,37	--	//	0,14	//	0,51	//	0,23	//	0,65	//
nepoz. zan.	28	--	--	2	7,14	7	25,00	12	42,86	7	25,00
%	0,55	--	//	0,28	//	0,39	//	0,70	//	0,90	//
Ukupno	5.065	85	1,68	713	14,08	1.774	35,02	1.719	33,94	774	15,28

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Radnici su tokom čitavog rata činili pojedinačno najzastupljeniju profesionalnu grupu među stradalim Slovencima u partizanima sa teritorije anektirane od Italije. Njihovo učešće među stradalim partizanima se vremenom smanjivalo sa blizu polovine gubitaka u ustanku do više od trećine gubitaka poslednje godine rata (1,33 puta). Isto kretanje učešća u gubicima je bilo i kod privrednika koje je na kraju rata bilo 1,48 puta manje nego u prvoj godini rata. Službenici i stručnjaci su imali prilično stabilno učešće u gubicima tokom rata, dok je učešće učenika i studenata konstantno raslo, tako da su u poslednjoj godini raat imali za dve petine (1,38 puta) veće učešće u gubicima nego u ustanku. Poljoprivrednici koji su činili svega desetinu gubitaka partizana slovenačke nacionalnosti u ustanku, imali su rast učešća do sredine rata, koje je uvećano 2,54 puta nakon čega je došlo do neznatnog smanjenja njihovog učešća u gubicima. Udeo profesija koje su činile okosnicu pokreta su imale veći udeo u stradanju od udela stradalih poljoprivrednika u prve dve godine rata, kod privrednika 1,87 puta, radnika 1,55 puta, službenika i stručnjaka 1,39 puta i učenika i studenata 1,25 puta.

tabela 108 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Srbi – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Italija, profesije - Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%

poljoprivred.	1.046	6	0,57	81	7,74	280	26,77	472	45,12	207	19,79
%	73,87	30,00	//	60,90	//	67,96	//	79,73	//	79,92	//
privrednici	28	2	7,14	6	21,43	11	39,29	6	21,43	3	10,71
%	1,98	10,00	//	4,51	//	2,67	//	1,01	//	1,16	//
radnici	122	2	1,64	18	14,75	43	35,25	41	33,61	18	14,75
%	8,62	10,00	//	13,53	//	10,44	//	6,93	//	6,95	//
vojs., pol.,	66	3	4,54	18	27,27	22	33,33	12	18,18	11	16,67
%	4,66	15,00	//	13,53	//	5,34	//	2,03	//	4,25	//
služb., stuč.	22	2	9,09	6	27,27	7	31,82	5	22,73	2	9,09
%	1,55	10,00	//	4,51	//	1,70	//	0,84	//	0,77	//
slob. prof.	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,07	--	//	--	//	--	//	--	//	0,39	//
izdržavana l.	40	--	--	1	2,50	11	27,50	25	62,50	3	7,50
%	2,82	--	//	0,75	//	2,76	//	4,22	//	1,16	//
đaci i stud.	69	3	4,35	3	4,35	27	39,13	25	36,23	11	15,94
%	4,87	15,00	//	2,25	//	6,55	//	4,22	//	4,25	//
ostala zan.	8	2	25,00	--	--	3	37,50	3	37,50	--	--
%	0,56	10,00	//	--	//	0,73	//	0,51	//	--	//
lični prihodi	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,07	--	//	--	//	0,24	//	--	//	--	//
nezaposleni	4	--	--	--	--	3	75,00	--	--	1	25,00
%	0,28	--	//	--	//	0,73	//	--	//	0,39	//
nepoz. zan.	9	--	--	--	--	4	44,44	3	33,33	2	22,22
%	0,64	--	//	--	//	0,97	//	0,51	//	0,77	//
Ukupno	1.416	20	1,41	133	9,39	412	29,10	592	41,81	259	18,29

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Nakon ustanka u kome su činili manje od trećine gubitaka partizana srpske nacionalnosti, učešće poljoprivrednika je duplirano u narednoj godini, da bi u sredinom rata činili dve trećine stradalih, a u poslednje dve godine rata četiri petina gubitaka pripadnika pokreta ove nacionalnosti, što je uvećanje od 2,66 puta u odnosu na ustanak. Radnici su u ustanku činili desetinu gubitaka partizana ove nacionalnosti, njihovo učešće se u narednoj godini povećalo za trećinu, nakon čega je došlo do stalnog smanjivanja učešća za polovinu u poslednje dve godine rata. Privrednici, službenici i stručnjaci, kao i učenici i studenti su u ustanku predstavljali više od trećine gubitaka, ali se njihovo učešće u gubicima vremenom smanjivalo, tako da je u poslednjoj godini rata u odnosu na ustanak bilo kod privrednika 8,62 puta manje, službenika i stručnjaka 12,99 puta i kod učenika i studenata 3,53 puta manje. Nakon značajnog učešća u gubicima vojnika i policajaca u gubicima u prve dve godine rata i nakon smanjivanja u potonjem periodu, njihovo učešće na kraju rata je bilo 3,53 puta manje nego na početku. Profesije na koje je KPJ najviše računala su imale veće stradanje u prve dve godine rata, tako da je njihov udeo u odnosu na udeo stradalih poljoprivrednika bio dvostruko (1,97 puta)

veći kod radnika, 3,44 puta kod privrednika i 4,37 puta kod službenika i stručnjaka, dok je udeo stradalih učenika i studenata bio isti sa poljoprivrednicima.

tabela 109 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Crnogorci – profesionalna struktura prema godini stradanja

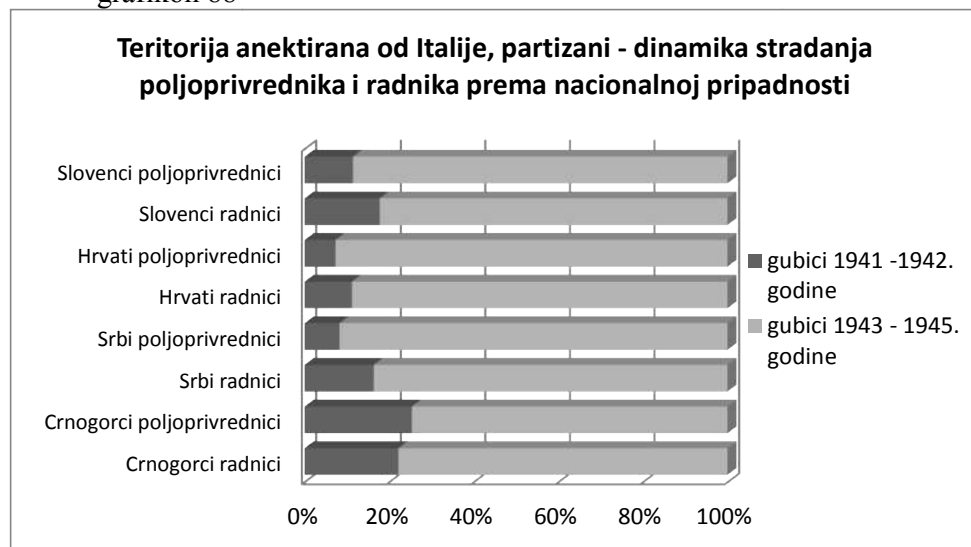
anekt. Italija, profesije- Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	201	16	7,96	35	17,41	47	23,38	76	37,81	27	13,43
%	49,38	66,67	//	50,00	//	55,29	//	43,68	//	50,00	//
privrednici	11	--	--	3	27,27	3	27,27	5	45,45	--	--
%	2,70	--	//	4,29	//	3,53	//	2,87	//	--	//
radnici	63	2	3,17	12	19,05	9	14,28	33	52,38	7	11,11
%	15,48	8,33	//	17,14	//	10,59	//	18,96	//	12,96	//
vojs., pol.,	26	2	7,69	3	11,54	8	30,77	11	42,31	2	7,69
%	6,39	8,33	//	4,29	//	9,41	//	6,32	//	3,70	//
služb., stuč.	17	2	11,76	1	5,88	6	35,29	8	47,06	--	--
%	4,18	8,33	//	1,43	//	7,06	//	4,60	//	--	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	14	--	--	5	35,71	5	35,71	4	28,57	--	--
%	3,44	--	//	7,14	//	5,88	//	2,30	//	--	//
đaci i stud.	39	1	2,56	4	10,26	4	10,26	21	53,85	9	23,08
%	9,58	4,17	//	5,71	//	4,70	//	12,07	//	16,67	//
ostala zan.	33	1	3,03	6	18,18	1	3,03	16	48,48	9	27,27
%	8,11	4,17	//	8,57	//	1,18	//	9,19	//	16,67	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	3	--	--	1	33,33	2	66,67	--	--	--	--
%	0,74	--	//	1,43	//	2,35	//	--	//	--	//
Ukupno	407	24	5,90	70	17,20	85	20,88	174	42,75	54	13,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Među Crnogorcima stradalim u partizanima sa teritorije anektirane od Italije poljoprivrednici su tokom čitavog rata u gubicima činili najzastupljeniju grupu. Njihovo učešće je bilo najveće u ustanku, kada su predstavljali dve trećine gubitaka, da bi se učešće u narednim godinama rata smanjilo i variralo je oko polovine stradalih. Sve ostale profesionalne grupe su imale varirajuće učešće u gubicima partizana ove nacionalnosti. Radnici su najmanje učešće među stradlima imali u ustanku, nakon čega se ono dupliralo u narednoj godini, zatim ponovo opalo sredinom rata, pa dostiglo maksimalnih petinu stradalih u 1944. godini, da bi zatim opet opalo za trećinu u poslednjoj godini rata. Učenici i studenti su činili dvadeseti deo gubitaka sve do 1944.

godine kada se njihovo učešće u gubicima utrostručilo, da bi se u poslednjoj godini rata uvećalo za još trećinu, tako da su predstavljali šestinu svih gubitaka te godine. Pripadnici vojske i policije, kao i službenici i stručnjaci su najveće učešće u gubicima imali u ustanku i središnjoj godini rata, dok su u ostalim periodima predstavljali značajan deo stradalih. Poljoprivrednici ne samo da su imali najveću zastupljenost u gubicima, već im je i udeo u prve dve godine rata, sa četvrtinom stradalih, bio najveći. Udeo stradalih iz profesija koje su trebale da čine okosnicu pokreta je bio manji u tom periodu, tako da je skoro dve trećine (63,49%) radnika izgubio život u poslednje dve godine rata, kao i više od tri četvrtina (76,93%) učenika i studenta.

grafikon 88

Različite nacionalne komponente među partizanima nisu imale istu zastupljenost u profesionalnoj strukturi stradalih tokom rata. Iako su Hrvati činili dve trećine stradalih poljoprivrednika njihova zastupljenost u gubicima ove profesije nije uvek bila ravnomerna, tako da su u ustanku činili 27,27% stradalih poljoprivrednika, što je ispod nacionalne zastupljenosti u gubicima, sredinom rata 69,85%, i poslednje godine rata 65,84%, što je u oba slučaja iznad zastupljenosti u ukupnim gubicima. Partizani ove nacionalnosti su činili 47,62% radnika stradalih u ustaku, što je bilo iznad nacionalne zastupljenosti u gubicima, sredinom rata 61,15%, što je jednako nacionalnoj zastupljenosti u gubicima i poslednje godine rata 49,41% stradalih radnika, što je manje od nacionalne zastupljenosti u gubicima pokreta ove teritorije. Učenici i studenti hrvatske nacionalnosti su okom čitavog rata imali manje učešće u gubicima ove

profesionalne grupe od nacionalne zastupljenosti u gubicima. Slovenci su činili četiri petina stradalih privrednika u ustanku (78,95%), tri petina (58,91%) sredinom rata i dve trećine (68,65%) poslednje godine rata, što je permanentno bilo dvostruko više od njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima pokreta. Takođe su, tokom čitavog rata, bili zastupljeniji i među stradlim radnicima i učenicima i studentima, nego što je bilo učešće ove nacionalne grupe u gubicima pokreta. Među u partizanima stradlim poljoprivrednicima, Srbi su u ustanku činili 13,64%, sredinom rata 9,82% i na kraju rata 16,11%, što je permanentno bilo oko 1,5 puta više od njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima pokreta sa teritorije anektirane od Italije. Partizani ove nacionalnosti su činili 27,27% pripadnika vojske i policije stradalih u ustanku, 28,57% stradlih sredinom rata i 28,95% poslednje godine rata, što je bilo 3 puta više od nacionalne zastupljenosti u gubicima na početku i na kraju rata i 5 puta više sredinom rata. Poput Srba i partizani crnogorske nacionalnosti su među stradlim pripadnicima vojske i policije imali višestruko veće učešće od nacionalne zastupljenosti u gubicima, koja je variralo od 1,5 puta u ustanku, 7,75 puta sredinom rata i 2,5 puta poslednje godine rata. Među poljoprivrednicima stradlim u ustanku učešća Crnogoraca je bilo 3 puta veće od nacionalne zastupljenosti u gubicima, da bi se oni u potonjim periodima rata izjednačili.

Polna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije

Učestvujući kako u borbenim, tako i pozadinskim jedinicama pokreta,¹⁹⁹ žene sa teritorije anektirane od Italije dale su nemerljiv doprinos razvoju i uspehu pokreta, a time i borbi za oslobođenje Jugoslavije. Na teritoriji anektiranoj od Italije partizanske su činile dvadeseti deo (4,91%) gubitaka pokreta. Dinamika i intezitet stradanja muškaraca i žena u partizanskom pokretu na ovoj teritoriji nisu bili jednaki.

¹⁹⁹ Žene su u partizanskom pokretu na teritoriji anektirane od Italije bile angažovane na različitim poslovima od vitalnog značaja za opstanak pokreta, poput sanitetske službe, političkog rada, snabdevanja. Partizanski pokret je u većem delu rata, a na pojedinim delovima ove teritorije i čitavog rata, delovao kao gerilski, te je kao takav prvenstveno zavisio od izgrađene logističke podrške u narodu, a u kome su opet žene odigrale značajnu ulogu. U partizanskom pokretu na čitavoj teritoriji anektiranoj od Italije žene su činile najbrojniji deo sanitetske službe. Opširnije o organizaciji saniteta i učešću žena u njima videti u Ivan Kralj, „Nastanak i razvoj sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu u Hrvatskoj“ u *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945*, Beograd, 1989, knjiga II, 199-432 i Marjan Južnić, „Sanitetska služba u Narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima Slovenije 1941 – 1945“ u *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945*, Beograd, 1989, knjiga III, 9-196.

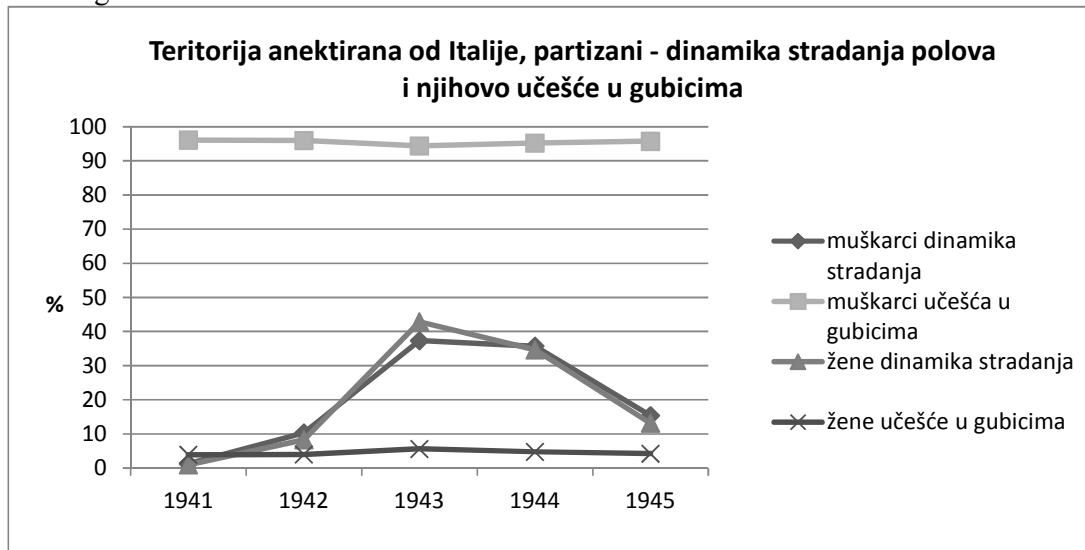
tabela 110 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – polna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, – pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	16.035	198	1,23	1.652	10,30	5.989	37,35	5.730	35,73	2.466	15,38
%	95,09	96,12	//	95,99	//	94,40	//	95,23	//	95,77	//
žene	828	8	0,97	69	8,33	355	42,87	287	34,66	109	13,16
%	4,91	3,88	//	4,01	//	5,60	//	4,77	//	4,23	//
Ukupno	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Izrazita dominacija muškaraca u pokretu određivala je dinamiku stradanja svih pripadnika partizanskog pokreta teritorije anektirane od Italije. Rast njihovih gubitaka je prisutan do sredine rata, nakon čega je usledila stagnacija, sa rastom od 4,19 puta u drugoj i 3,63 puta u trećoj godini, nakon čega stagnira u 1944. godini, da bi u poslednjoj godini usledio nominalni pad, ali sa realnim rastom stope smrtnosti 1,15 puta u odnosu na predhodnu godinu. Dinamika stradanja žena u partizanskom pokretu u NDH je išla uzlazno-silaznom linijom sa velikim skokovima, tako da je uvećanje gubitaka u drugoj godini 4,29 puta u odnosu na ustanak, a u trećoj 5,15 puta u odnosu na predhodnu, nakon čega sledi pad stradanja u 1944. godini od 1,24 puta, sa realnom stagnacijom gubitaka u poslednjoj godini rata. Udeo stradalih žena u prve dve godine rata je manji 1,24 puta u odnosu na udeo muškaraca, u poslednje dve godine rata je gotovo isti (1,07 puta manji), ali je njihov deo stradalih 1943. godine bilo 1,15 puta veći od udela stradalih muškaraca te godine. Učešće partizanki u gubicima partizanskog pokreta u NDH je stabilno u većem delu rata, kada one čine između 3,88 i 4,77% stradalih. Izuzetak predstavlja 1943. godina u kojoj je potreba za angažovanjem žena u pokretu u borbama presudnim za opstanak pokreta izuzetno velika, tako da se i njihovo učešće u gubicima duplira u odnosu na predhodnu godinu i dostiže maksimalnih 5,60%, ali je prevazilaženje krize dovelo do smanjenja učešća među stradalim naredne godine, sa daljim smanjenjem u poslednjoj godini rata.

grafikon 89

Prisutnost žena među stradalim partizanima bila je uslovljena razvijenošću pokreta na određenim teritorijama, stepenom emancipacije koji je postojao pre rata ili se razvio tokom rata, kao i potrebom za njihovim angažovanjem. Njihova zastupljenost među stradalim saborcima, kao i njihovo učešće u stradanju, nije bilo ravnomerno i prilično varira u različitim delovima teritorije anektirane od Italije.²⁰⁰ Među stradalim partizanima žene su bile najzastupljenije u Dalmaciji i u delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem gde su činile 5,85 odnosno 5,25% stradalih pripadnika pokreta, dok su manji udeo ostvarile među partizanima Južne Slovenije i dela Crne Gore, sa 3,20 odnosno 3,45%. Najveći deo stradalih partizanki potiče iz Dalmacije i one čine dve trećine njihovih gubitaka.

²⁰⁰ Od slovenačkih brigada, nastalih na teritoriji anektiranoj od Italije, avgusta 1943. godine, u 3 je bilo žena koje su činile 4,41% njihovih pripadnika, dok u 4. brigadi u tom periodu rata nije bilo partizanki. ZNOR, VI – 6, Beograd, 1957, 190 -191. Dve dalmatinske brigade, 1. i 2., značajnim delom sastavljene od boraca iz dela Dalmacije anektiranog od Italije, su u vreme bitke na Sutjesci u svom sastavu imale 9,13% žena. Viktor Kučan, *Borci Sutjeske*, Beograd, 1996, 793 i 901. U 2. dalmatinskoj brigadi septembra 1943. godine partizanke su činile 15,01% sastava, ali su sve bile van borbenih jedinica. ZNOR, III – 9, Beograd, 1969, 407. Formirana nakon kapitulacije Italije 6. dalmatinska brigada je u svom sastavu imala 7,01% partizanki. Danilo Damjanović, *Šesta dalmatinska udarna brigada*, Beograd, 1980, 19. Prilikom formiranja 19. divizije (delom sastavljena od boraca sa teritorije NDH) u jesen 1943. godine partizanke su činile 5,72% sastava. Dragutin Grgurević, *Devetnaesta sjevernodalmatinska divizija*, Zagreb, 1964, 46. U 4 dalmatinske divizije 8 korpusa oktobra 1944. godine žene su činile 4,57% sastava, dok su istih 4 divizija 4. armije marta 1945. godine predstavljale 2,84% sastava. ZNOR, V – 34, 560 i XI – 4, Beograd, 1975, 70. Među stradalima 4. POS (79) nije bilo stradalih žena. Kazimir Pribilović, *Četvrti primorski obalni sektor mornarice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije 1943 – 1945*, Split, 1988, 473 – 478; Početkom 1945. godine u 13. diviziji žene su činile 0,75% sastava. ZNOR, V – 37, 346/347. U Primorskom bataljonu Lovčenskog odreda marta 1942. godine partizanke su činile 9,07% sastava. ZNOR, III – 2, Beograd, 1950, 328.

grafikon 90

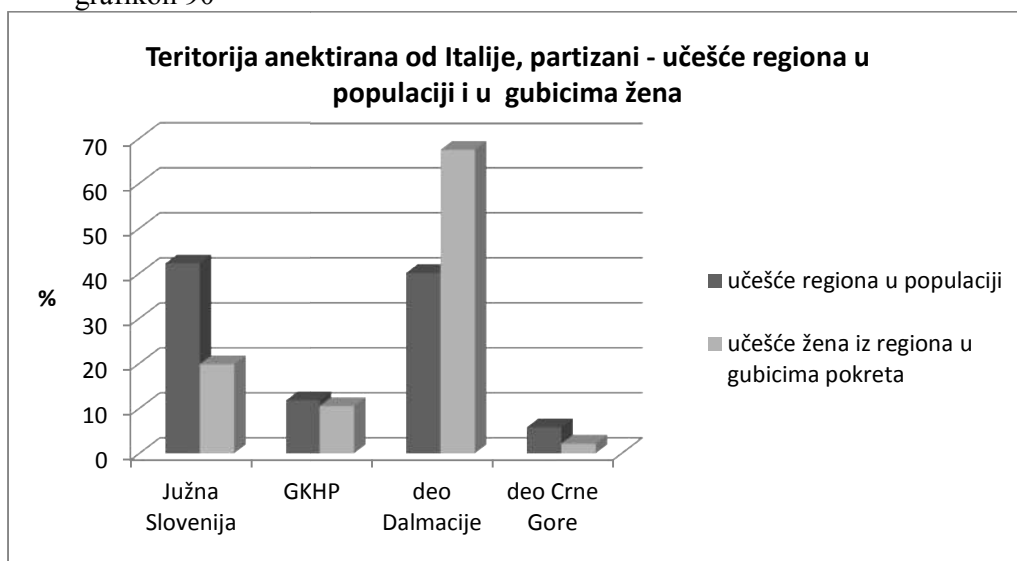

tabela 111 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – polna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Italija – pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
deo JS	5.121	4.957	96,80	164	3,20
%	30,37	30,91	//	19,81	//
deo GK	1.658	1.571	94,75	87	5,25
%	9,83	9,80	//	10,51	//
Dalmacija	9.562	9.003	94,15	559	5,85
%	56,70	56,15	//	67,51	//
deo CG	522	504	96,55	18	3,45
%	3,09	3,14	//	2,17	//
Ukupno	16.863	16.035	95,09	828	4,91

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Učešće stradalih partizanki iz Dalmacije je 1,20 puta veće od učešća muškaraca ovog regiona u gubicima saboraca istog pola, dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem je izjednačeno (1,07 puta veće), dok je učešće partizanki iz Južne Slovenije i dela Crne Gore bilo 1,56 odnosno 1,45 puta manje. Gubici partizanki sa teritorije anektirane od Italije iz pojedinih njenih regiona nisu u skladu sa zastupljenošću tih regiona u populaciji teritorije i izdvajaju se tri grupe. U Dalmaciji je učešće stadealih partizanki 1,68 puta prevazilazilo učešće regiona u populaciji, u delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem je bilo gotovo izjednačeno (1,12 puta manje), dok je u Južnoj Sloveniji i delu Crne Gore bilo 2,13 odnosno 2,69 puta manje.

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Italija je okupio pripadnike gotovo svih nacionalnosti koje su nastanjivale ovu teritoriju. Na prisustvo žena različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu uticalo je više činioca, kao što su razvijenost partizanskog pokreta, njihova emancipovanost, potreba za njihovim angažovanjem. Među stradalim partizankama najbrojnije su Hrvatice koje su činile skoro tri četvrtine stradalih, 1,56 puta više od zastupljenosti u populaciji, dok je učešće Slovenki, Srpkinja i Crnogorki bilo 1,99 odnosno 1,30 odnosno 2,45 puta manje od zastupljenosti u populaciji. Stradnje Hrvatica je bilo 2,57 puta veće od gubitaka svih ostalih pripadnica pokreta zajedno, ali je s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji ove teritorije gubitak bio realno trostruko veći (2,99 puta). Prisutnost žena među stradalim partizanima različitih nacionalnosti nije bila ujednačena. Najveća je bila²⁰¹ kod Hrvata gde su žene činile gotovo šesnaesti deo gubitaka, dok Crnogorke činile dvadesetpeti deo gubitaka u okviru svog nacionalnog korpusa, a Srkinje i Slovenke njegov trideseti deo. Zastupljenost Hrvatica među stradalim sunarodnicima u partizanskom pokretu teritrije anektirane od Italije je bila 1,55 puta veća od zastupljenosti Crnogorki i 1,84 odnosno 1,93 puta veća od Srpkinja i Slovenki.

grafikon 91

tabela 112 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Italija – pol	ukupno	muškarci	%	žene	%

²⁰¹ Realno je zastupljenost bila najveća kod pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti gde su činile osminu stradalih partizana, ali je zbog njihovog zanemarljivog učešća u gubicima irelevantna.

Hrvati	9.902	9.306	93,89	596	6,11
%	58,72	58,03	//	71,98	//
Slovinci	5.065	4.905	96,84	160	3,16
%	30,04	30,59	//	19,32	//
Srbi	1.416	1.369	96,68	47	3,32
%	8,40	8,54	//	5,68	//
Crnogorci	407	391	96,07	16	3,93
%	2,41	2,44	//	1,93	//
Ostali	73	64	87,67	9	12,33
%	0,43	0,40	//	1,09	//
ukupno	16.863	16.035	95,09	828	4,91

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Učešće partizanki hrvatske nacionalnosti u gubicima žena u pokretu je za četvrtinu (1,24 puta) veće od učeća njihovih sunarodnika u gubicima muškaraca, dok je učešće Crnogorki bilo za četvrtinu manje (1,26 puta), a učešće Srпкиnja i Slovenki 1,50 odnosno 1,58 puta manje. U partizanskom pokretu stradale Hrvatice imale su 1,56 puta veće učešće u gubicima žena u pokretu od zastupljenosti naroda u populaciji teritorije anektirane od Italije, dok je učešće Srпкиnja bilo 1,30 puta manje, Slovenki dvostruko manje (1,99 puta) i Crnogorki 2,45 puta manje. Gubici Hrvatice su bili 3,72 puta veći od gubitaka Slovenki, 12,67 puta od Srпкиnja i 37,29 puta od Crnogorki, ali su s obzirom na zastupljenost ovih naroda u stanovništvu teritorije anektirane od Italije, njihovi gubici su bili realno 3,10 puta veći od gubitaka Slovenki, dvostruko veći (2,02 puta) od Srпкиnja i 3,83 puta od gubitaka Crnogorki. Gubici partizanki srpske nacionalnosti bili su realno 1,53 odnosno 1,88 puta veći od gubitaka pripadnika pokreta slovenačke i crnogorske nacionalnosti, dok su Slovenke pretrpele realno 2,18 puta veće gubitke od Crnogorki u partizanima sa teritorije anektirane od Italije.

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Italije je obuhvatao pripadnike oba pola tokom čitavog rata i to je svojstveno svim narodima koji su u većoj ili manjoj meri bili uključeni u njegovo delovanje. Dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta u zavisnosti od polne pripadnosti nije bila ujednačena za sve nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije.

tabela 113 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Hrvati – polna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, pol, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	9.306	68	0,73	752	8,08	3.784	40,66	3.297	35,43	1.405	15,10
%	93,89	94,44	//	94,35	//	93,43	//	94,04	//	95,12	//

žene	596	4	0,67	45	7,55	266	44,63	209	35,07	72	12,08
%	6,11	5,56	//	5,65	//	6,57	//	5,96	//	4,88	//
Ukupno	9.902	72	0,72	797	8,05	4.050	40,90	3.506	35,41	1.477	14,92

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 114 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Slovenci – polna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, pol, Slove.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	4.905	84	1,71	695	14,17	1.712	34,90	1.668	34,01	746	15,21
%	96,84	98,82	//	97,47	//	96,50	//	97,03	//	96,38	//
žene	160	1	0,62	18	11,25	62	38,75	51	31,87	28	17,50
%	3,16	1,18	//	2,53	//	3,50	//	2,93	//	3,62	//
Ukupno	5.065	85	1,68	713	14,08	1.774	35,02	1.719	33,94	774	15,28

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 115 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Srbi – polna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, pol, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	1.369	19	1,39	132	9,64	392	28,63	574	41,93	252	18,41
%	96,68	95,00	//	99,25	//	95,14	//	96,96	//	97,30	//
žene	47	1	2,13	1	2,13	20	42,55	18	38,30	7	14,89
%	3,32	5,00	//	0,75	//	4,86	//	3,04	//	2,70	//
Ukupno	1.416	20	1,41	133	9,39	412	29,10	592	41,81	259	18,29

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 116 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, Crnogorci – polna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, pol, Crno.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	391	24	6,14	65	16,62	80	20,46	169	43,99	53	13,55
%	96,07	100,0	//	92,86	//	94,12	//	97,13	//	98,15	//
žene	16	--	--	5	31,25	5	31,25	5	31,25	1	6,25
%	3,93	--	//	7,14	//	5,88	//	2,87	//	1,85	//
Ukupno	407	24	5,90	70	17,20	85	20,88	174	42,75	54	13,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 117 – Teritorija anektirana od Italije, partizani, ostali i nepoznati – polna struktura prema godini stradanja

anekt. Italija, pol, ostali	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	64	3	4,69	8	12,50	21	32,81	22	34,37	10	15,62
%	87,67	60,00	//	100,0	//	91,30	//	84,61	//	9,91	//
žene	9	2	22,22	--	--	2	22,22	4	44,44	1	11,11
%	12,33	40,00	//	--	//	8,70	//	15,39	//	8,09	//
Ukupno	73	5	6,85	8	10,96	23	31,51	26	35,62	11	15,07

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Stradanja partizana oba pola hrvatske i slovenačke nacionalnosti se kretalo uzlazno-silaznom linijom ali sa neznatno različitom dinamikom. U prve dve godine rata udeo stradalih muškaraca je bio 1,19 odnosno 1,34 puta veći, a u poslednje dve godine rata 1,07 odnosno izjednačen puta veći, ali je zato deo stradalih žena u 1943. godini bio 1,10 odnosno 1,11 puta veći od dela stradalih muškaraca kod partizana obe nacionalnosti. Muškarci su kod partizana srpske nacionalnosti imali stalni rast stradanja do poslednje godine rata i pored nominalnog pada u poslednjoj godini rata realni rast je bio 1,17 puta, pa je njihov udeo u prve dve godine rata bio 2,59 puta veći od udela sunarodnica i 1,13 puta veći u poslednje dve godine rata. Za razliku od muškaraca, žene srpske nacionalnosti u partizanskom pokretu ove teritorije su nakon malobrojnog stradanja u prve dve godine rata (dvadesetpeti deo gubitaka, imale naglo uvećanje gubitaka u 1943. godini od 20 puta, dostigavši nivo stradanja na kome su realno ostale i u narednom periodu i pored nominalnog smanjenja stradanja u poslednjoj godini rata. U crnogorskom nacionalnom korpusu zastupljenom u partizanskom pokretu teritorije anektirane od Italije kod muškaraca je postojao stalni rast stradanja, dok je kod žena od 1942 do 1944. godine konstantno stradala po skoro trećina svih njihovih gubitaka, sa jako malim delom stradalih poslednje godine rata, tako da je udeo stradalih žena u prve dve godine rata bio 1,37 puta veći od udela muškaraca, dok je u poslednje dve godine rata bio 1,53 puta manji. Presudne bitke vođene 1943. godine i veći priliv novih boraca u pokret nakon kapitulacije Italije povećale su stradanje žena kod svih naroda, koje je u odnosu na predhodnu godinu 5,91 puta veće kod Hrvatica, 20 puta kod Srpkinja i 3,44 puta kod Slovenki, a jedino je kod Crnogorki stradanje ostalo na istom nivou. Naredni period rata je doveo do smnjivanja njihovih gubitaka, tako da je broj stradalih žena kod pripadnica pokreta srpske nacionalnosti 2,86 puta manji poslednje godine rata nego 1943. godine, Hrvatica 3,69 puta, Slovenki 2,21 puta i Crnogorki 5 puta, s time što je poslednje godine rat jedino kod partizanki slovenačke nacionalnosti zabeležen rast stradanja 1,46 puta u odnosu na predhodnu godinu, dok je kod Hrvatica i Srpkinja bilo na realno istom nivou, a kod crnogorki manje.

Učešće pripadnica pokreta među stradalim sunarodnicima je varirala tokom rata. Učešće Hrvatica u gubicima svog naroda zastupljenih u partizanskom pokretu je bilo prilično stabilno sa vrhuncem sredinom rata čineći njihov petnaesti deo, dok je maksimalno učešće Slovenki u gubicima sunarodnika dosegnuto u 1943. godini rata,

nakon čega je ono zadržano do kraja rata uz minimalne osilacije predstavljajući uglavnom njihov trideseti deo. Kod stradalih Srпкиnja u prve tri godine rata primetan je osiliranje učešća u gubicima partizana ove nacionalnosti, dostigavši maksimalne vrednosti od dvadesetog dela gubitaka u prvoj i 1943. godini, kada je u odnosu na predhodnu godinu učešće opalo 6,67 puta a zatim je uvećano naredne godine 6,48 puta, nakon čega dolazi do smanjenja učešća u poslednje dve godine rata, tako da su 1945. godine činili četrdeseti deo gubitaka. Među u ustanku stradavim partizanima crnogorske nacionalnosti nije bilo žena, da bi već u narednoj godini one ostvarile svoje maksimalno učešće u gubicima čineći njihov četrnaseti deo, nakon čega dolazi do konstantnog smanjivanja učešća u gubicima partizana ove nacionalnosti do poslednje godine rata kada su činili njihov pedeseti deo. Masovni priliv muškaraca u poslednjoj godini rata, kao i prestanak potrebe za većim angažovanjem žena u pokretu prouzrokovali su smanjenje učešća žena u gubicima kod svih naroda, posebno kod Srпкиnja i Crnogorki.

Partizanke iz različitih delova teritorije anektirane od Italije nisu imale jednaku dinamiku stradanja tokom rata, kao ni što njihovo učešće u gubicima pripadnica pokreta nije bilo isto. Pored toga što nisu imali stradale partizanke u ustanku, regioni Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i deo Crne Gore su imali udeo stradalih partizanki u prve dve godine veći od ostala dva regiona, od Dalmacije 3,30 odnosno 4,44 puta, a od Južne Slovenije 1,79 odnosno 2,40 puta, dok im je u poslednje dve godinerata udeo stradalih žena bio manji u odnosu na Dalmaciju 1,75 odnosno 1,13 puta, a u odnosu na Južnu Sloveniju 1,74 odnosno 1,12 puta. U tri od četiri regiona je u središnjoj godini rata, po mnogo čemu presudnoj za opstanak pokreta, je stradao najveći deo partizanki, čiji je gubitak u Dalmaciji uvećan u odnosu na predhodnu godinu 8,68 puta, u Južnoj Sloveniji 3,50 puta i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 2,44 puta, dok su jedino u delu Crne Gore najveći gubitak imale u predposlednjoj godini rata. U 1944. godini gubitak partizanki je neznatno smanjen u Dalmaciji i Južnoj Sloveniji, 1,17 odnosno 1,19 puta, dok je u Gorskom kotaru prepolovljen (2,20 puta), da bi u poslednjoj godini rata stradanje žena u partizanskom pokretu u Dalmaciji ostalo realno na istom nivou, u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem smanjeno 1,50 puta, delu Crne Gore neznatno, dok je u Južnoj Sloveniji povećano 1,45 puta.

tabela 118 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – regionalna pripadnost žena prema godini stradanja

anekt.Italija, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
deo J.Sloven.	164	1	0,61	18	10,97	63	38,41	53	32,32	29	17,68
%	19,81	12,50	//	26,09	//	17,75	//	18,47	//	26,61	//
deo Gors.kot.	87	--	--	18	20,69	44	50,57	20	22,99	5	5,75
%	10,51	--	//	26,09	//	12,39	//	6,97	//	4,59	//
deoDalmacije	559	7	1,25	28	5,01	243	43,47	208	37,21	73	13,06
%	67,51	87,50	//	40,58	//	68,45	//	72,47	//	66,97	//
deo C. Gore	18	--	--	5	27,78	5	27,78	6	33,33	2	11,11
%	2,17	--	//	7,25	//	1,41	//	2,09	//	1,83	//
Ukupno	828	8	0,97	69	8,33	355	42,87	287	34,66	109	13,16

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Sve u ustanku stradale partizanke sa teritorije anektirane od Italije poticale su iz dva najveća regiona, s time što su gubici žena iz Dalmacije bili 7 puta veći od gubitaka partizanki iz Južne Slovenije i njihovo učešće u gubicima je bilo dvostruko veće (2,18 puta) od učešća u populaciji, dok je učešće partizanki iz Južne Slovenije bilo 3,38 puta manje. Masovnije uključivanje žena u pokret u narednoj godini za posledicu je imao njihovno veće stradanje usvim delovima teritorije anektirane od Italije. To je dovelo do prepolovljavanja učešća u gubicima partizanki iz Dalmacije, koje se izjednačilo sa učešćem u populaciji, dupliranja učešća partizanki Južne Slovenije, koje je još uvek bilo ispod zastupljenosti regiona u populaciji, pojavljivanja učešća partizanki iz ostalih regiona, od kojih su one iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem činile četvrtinu strdalih te godine, što je bilo dvostruko više od učešća regiona u populaciji (2,21 put), kao i učešća u gubicima partizanki iz dela Crne Gore koje je bilo 1,24 puta veće od učešća regiona u populaciji. U naredne tri godine rata partizanke Dalmacije su činile između dve trećine i tri četvrtina gubitaka žena u pokretu sa teritorije anektirane od Italije, što je bilo između 1,67 do 1,81 puta više od učešća regiona u populaici teritorije. Učešće partizanki iz Južne Slovenije u gubicima žena je variralo u periodu od sredine do kraja rata, smanjivanjem od 1,45 puta u odnosu na 1942. godinu, pa rastom u poslednjoj godini rata do maksimalnih četvrtine gubitaka, što je bilo 1,60 puta manje od zastupljenosti regiona u stanovništvu. Od sredine rata učešće u gubicima žena partizanki iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem se permanentno smanjivalo, od izjednačenosti sa učešćem u populaciji 1943. godine do 2,57 puta manjeg učešća u poslednjoj godini rata.²⁰² Nakon 1942. godine učešće u gubicima partizanki iz dela Crne

²⁰² Strdalih partizanki iz dela Dalmacije poslednje godine rat bilo je 14,60 puta više nego partizanki iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, ali s obzirom na brojnost populacije dva regiona, realno

Gore je značajno smanjeno i bilo je od 4,13 do 2,79 puta manje od zastupljenosti regiona u poulaciji teritorije anektirane od Italije.

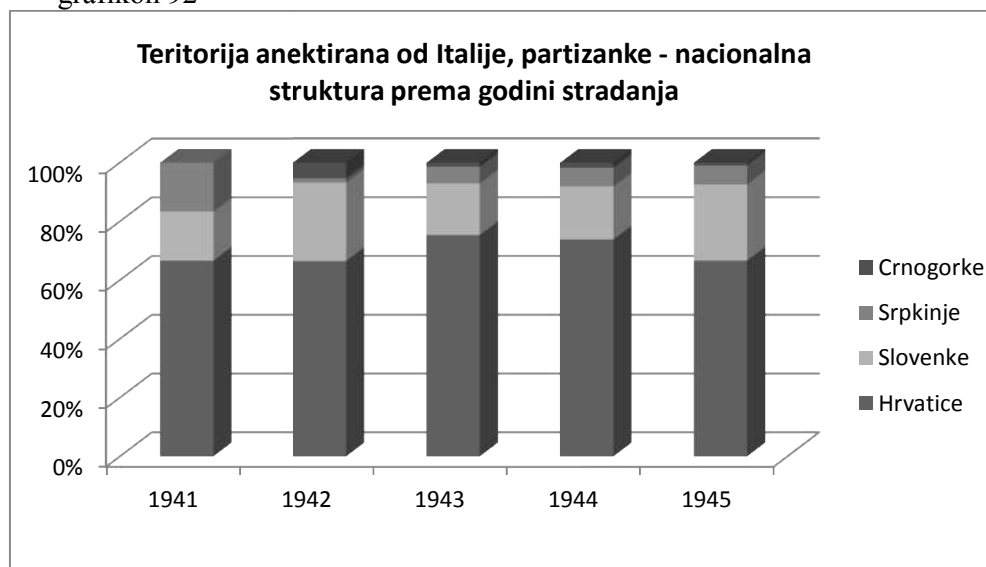
Dinamika i intezitet stradanja partizanki različitih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Italije nisu bile jednaki. Uzlazno-silazna linija karakteriše dinamiku stradanja Hrvatica, Srpkinja i Slovenki, sa najvećim delom koji je izgubio život 1943. godine, dok su Crnogorke imale ravnomerno stradnje od druge do predposlednje godine rata sa smanjenjem gubitaka u poslednjoj godini.

tabela 119 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

anekt. Italija, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvatice	596	4	0,67	45	7,55	266	44,63	209	35,07	72	12,08
%	71,98	50,00	//	65,22	//	74,93	//	72,82	//	66,05	//
Slovenke	160	1	0,62	18	11,25	62	38,75	51	31,87	28	17,50
%	19,32	12,50	//	26,08	//	17,46	//	17,77	//	25,69	//
Srpkinje	47	1	2,13	1	2,13	20	42,55	18	38,30	7	14,89
%	5,68	12,50	//	1,45	//	5,63	//	6,27	//	6,42	//
Crnogorke	16	--	--	5	31,25	5	31,25	5	31,25	1	6,25
%	1,93	--	//	5,25	//	1,41	//	1,74	//	0,92	//
ostale i nep.	9	2	22,22	--	--	2	22,22	4	44,44	1	11,11
%	1,09	25,00	//	--	//	0,56	//	1,39	//	0,92	//
Ukupno	828	8	0,97	69	8,33	355	42,87	287	34,66	109	13,16

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 92

stradanje je bilo 4,31 puta veće. Broj partizanki u 4 dalmatinske divizije 1945. godine bio je prosečno 13,16 veći od njihovog broja u 13. primorsko-goranskoj diviziji. ZNOR, XI – 4, 70/71 i V – 37, 346/347.

U partizanima stradale pripadnice hrvatskog naroda s teritorije anektirane od Italije su tokm čitavog rata činili najveći deo gubitaka žena u pokretu. Njihovi gubici su bili konstantno veći od zastupljenosti naroda u stanovništvu ove teritorije, neznatno (1,06 puta) u prvoj, 1,62 puta u srednjoj i 1,43 puta u poslednjoj godini rata. Iako su predstavljale drugu nacionalnu grupu po brojnosti među stradalim ženama pokreta ove teritorije učešće u gubicima Slovenki je stalno variralo i nikada tokom rata nisu dostigle svoju zastupljenost u populaciji, te ih je u gubicima u ustanku bilo tri puta manje (3,07), naredne godine 1,47 puta manje, sredinom rata 2,20 puta i poslednje godine rata 1,49 puta manje. Učešće partizanki srpske nacionalnosti u gubicima žena je takođe variralo i prve godine rata je bilo 1,69 puta veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu teritorije, a već naredne godine pet puta manje (5,09), da bi u preostale tri godinera bilo prilično ujednačeno i u poslednjoj godini rata bilo 1,15 puta manje od zastupljenosti u populaciji. Izuzetno u drugoj godini rata kada je učešće Crnogorki u gubicima žena bilo nešto iznad zastupljenosti u stanovništvu (1,11 puta), njihovo učešće u gubicima je do kraja rata bilo dosta manje, 3,27 puta sredinom rata i 5,15 puta poslednje godine rata. Pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti su u ustanku činile četvrtinu gubitaka, što je bilo višestruko iznad njihove zastupljenosti u populaciji (7,67 puta), dok je u ustalim godinama bilo višestruko manje, 5,82 puta sredinom rata i 3,54 puta poslednje godine rata. U odnosu na gubitke žena drugih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Italije partizanke hrvatske nacionalnosti su realno pretrpele 1,16 puta veće gubitke u ustanku, 3,48 puta sredinom rata i 2,26 puta poslednje godine rata.

Nacionalna struktura stradalih pripadnica pokreta nije bila jednaka u svim delovima teritorije anektirane od Italije i bila je uslovljena, sa jedne strane nacionalnom strukturom regiona iz kog potiču, a sa druge strane opredeljenošću neke nacionalnosti da se uključi u pokret, sposobnošću pokreta da pridobije žene za pristupanje u specifičnim kuturološkim uslovima određene sredine. Takođe, postojale su razlike u okviru iste nacionalne grupe, koja se ogledala u različitom učešću u gubicima te nacionalnosti partizanki iz jednog regiona i većine dela tog naroda koji je nastanjivala konkretni region. Nacionalna struktura regiona teritorije anektirane od Italije je uslovlila da Hrvatice, kao najbrojnija nacionalna grupa u gubicima pokreta, predstavljaju apsolutnu većinu u dva od četiri regiona, dok su u po jednom regionu apsolutno dominantni Slovenke i Crnogorke.

tabela 120 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – nacionalna struktura žena prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Italija, žene	ukupno	Hrvatice	%	Slovenke	%	Srpkinje	%	Crnogorke	%	ostale i nepoznate	%
deo J. Sloven.	164	2	1,22	159	96,95	2	1,22	--	--	1	0,61
%	19,81	0,33	//	99,37	//	4,25	//	--	//	11,11	//
deo Gors. kot.	87	87	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	10,51	14,60	//	--	//	--	//	--	//	--	//
deo Dalmacije	559	507	90,70	1	0,18	45	8,05	--	--	6	1,07
%	67,51	85,07	//	0,63	//	95,75	//		//	66,67	//
deo C. Gore	18	--	--	--	--	--	--	16	88,89	2	11,11
%	2,17	--	//	--	//	--	//	100,0	//	22,22	//
Ukupno	828	596	71,98	160	19,32	47	5,68	16	1,93	9	1,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Gubici partizanki hrvatske nacionalnosti su u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem bili u skladu sa nacionalnom zastupljenošću u populaciji i bile su jedine stradale žene u pokretu, u Dalmaciji pretrpele 1,11 puta veće gubitke od učešća u populaciji regiona, dok su u Južnoj Sloveniji imale dvostruko manje učešće u gubicima partizanki tog regiona od njihove zastupljenosti u populaciji. Učešće Slovenki u gubicima partozanki Južne Slovenije je neznatno veće od zastupljenosti u populaciji regiona (1,07 puta), dok je njihovo u češće u gubicima primetno još samo u Dalmaciji gde je bilo 3,67 puta manje od zastupljenošću u stanovništvu. Partizanke srpske nacionalnosti su u gubicima partizanki Dalmacije bile dvostruko manje (2,09 puta) zastupljene od njihovog učešća u stanovništvu regiona, dok su u Južnoj Sloveniji imale učešće u gubicima partizanki 1,37 puta veće od zastupljenosti u populacije regiona. U gubicima partizanki dela Crne Gore Crnogorke su bile neznatno više (1,09 puta) zastupljene od njihovog učešća u populaciji regiona. S obzirom na zastupljenost nacionalnosti u populaciji u različitim delovima teritorije anektirane od Italije, Hrvatice su u gubicima partizanki Dalmacije imale realno 2,32 puta veće stradanje od Srpkinja, dok su u Južnoj Sloveniji bili realno 3,26 puta manji. Partizanke slovenačke nacionalnosti su u Južnoj Sloveniji pretrpele realno 2,55 puta veće gubitke od partizanki hrvatske nacionalnosti, ali i realno 1,28 puta manje gubitke od gubitaka partizanki srpske nacionalnosti.

Gubici partizanki neke nacionalnosti u pojedinim delovima teritorije anektirane od Italije nisu uvek bili u skladu sa veličinom dela nacionalnog korpusa koji je živeo u tom regionu. Kod stradalih partizanki hrvatske nacionalnosti izdvaja se Dalmacija iz

koje su gubici bili 1,20 puta veći od dela hrvatskog naroda koji je nastanjivao region, dok su u Gorskog kotaru sa hrvatskim primorjem i Južnoj Sloveniji bili 1,67 odnosno 8,06 puta manji, a iz dela Crne Gore nije bilo stradalih partizanki ove nacionalnosti. Partizanke hrvatske nacionalnosti iz Dalmacije pretrpele su realno dvostruko veće gubitke od njihovih sunarodnica iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem.²⁰³ Gubici Slovenki i Crnogorki u partizanskom pokretu sa teritorije anektirane od Italije u njenim različitim delovima bili su u skladu sa udelom njihovih nacionalnih korpusa koji su živeli u tim regionima. Neznatno veće učešće u gubicima žena pokreta od udela srpskog naroda koji je živeo na toj teritoriji Srпкиnje su imale u Dalmaciji (1,05 puta), u Južnoj Sloveniji je bilo 1,18 puta manje, dok iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem nije bilo stradalih partizanki njihove nacionalnosti.

Među stradalim partizanima teritorije anektirane od Italije muškarci i žene nisu imali jedanko učešće u različitim starostim uzrastima. Takođe ni zastupljenost žena u među stradalim partizanima različitog uzrasta nije bila jednaka.

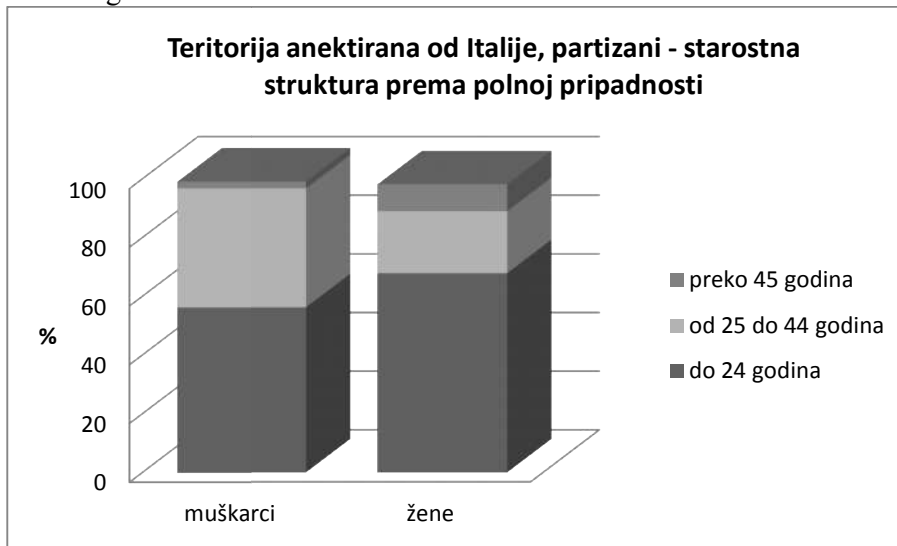
tabela 121 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

anekt. Italija, uzrast	ukupno	muškarci	%	žene	%
do 14	87	76	87,36	11	12,64
%	0,51	0,47	//	1,33	//
15 do 24	9.518	8.966	94,20	552	5,80
%	56,44	55,91	//	66,67	//
25 do 34	4.590	4.466	97,30	124	2,70
%	27,22	27,85	//	14,97	//
35 do 44	2.081	2.030	97,55	51	2,45
%	12,34	12,66	//	6,16	//
45 do 54	276	249	90,22	27	9,78
%	1,64	1,55	//	3,26	//
55 do 64	99	79	79,80	20	20,20
%	0,59	0,49	//	2,41	//
preko 65	76	47	61,84	29	38,16
%	0,45	0,29	//	3,50	//
nepoznata	136	122	89,71	14	10,29
%	0,81	0,76	//	1,69	//
Ukupno	16.863	16.035	95,09	828	4,91

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

²⁰³ Od stradalih partizanki hrvatske nacionalnosti poslednje godine rata 93,06% ih je poticalo iz dela Dalmacije, dok je ostalih 6,94% bilo iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, tako da je njihov realni gubitak bio 4,61 puta veći.

grafikon 93

Najveći deo stradalih partizana oba pola je uzrasta između 15 i 44 godina starosti, ali sa različitom ukupnom zastupljenošću u gubicima, tako da one čine 96,42% stradalih partizana i 87,80% stradalih partizanki. Mlađa uzrastna grupa koja obuhvata stradale uzrasta od 15 do 24 godina starosti je kod stradalih partizana dvostruko brojnija od srednje uzrastne grupe, dok je kod partizanki ona 4,45 puta zastupljenija u gubicima. Starija od ove tri uzrastne grupe koja obuhvata stradale između 35 i 44 godina je dvostruko zastupljenija kod muškaraca nego kod žena stradalim u partizanima sa teritorije anektirane od Italije, s time što je ona kod oba pola bila dvostruko manje zastupljena od srednje grupe, 2,20 odnosno 2,43 puta. Stradale partizanke sa ove teritorije su imale veću zastupljenost starijih od 45 godina koji su predstavljale 9,17% gubitaka, dok je od stradalih muškaraca 2,33% bilo u ovim uzrastnim grupama. Zastupljenost žena među stradalim partizanima teritorije anektirane od Italije bila je najmanja u onim uzrastim u kojima je bilo najviše stradalih žena, od 15 do 44 godina starosti. Kod starijih uzrasta njihova zastupljenost je rasla od desetine stradalih starostne grupe od 45 do 54 godina, pa do maksimalne zastupljenosti od skoro dve petine kod stradalih partizana starijih od 65 godina.

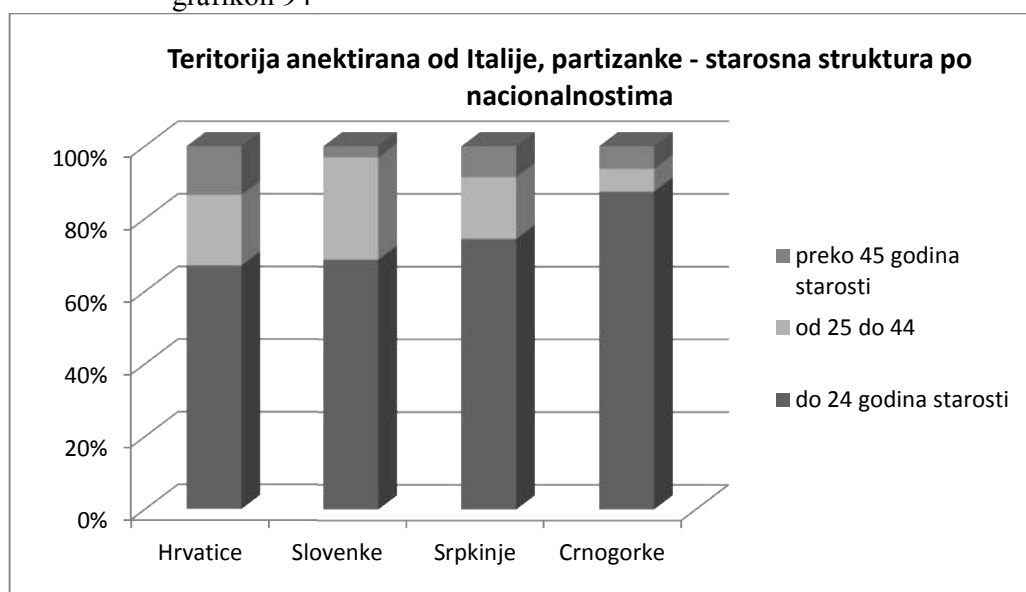
Partizanke različitih nacionalnosti u pokretu sa teritorije anektirane od Italije nisu imale istu starosnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenog uzrasta nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u pokret, stepen zastupljenosti žena u pokretu kao i vreme njihovog uključivanja u pokret.

tabela 122 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Italija, uzrast, žene	ukupno	Hrvatice	%	Slovenke	%	Srpkinje	%	Crnogorke	%	ostale i nepoznate	%
do 14	11	7	63,64	2	18,18	2	18,18	--	--	--	--
%	1,33	1,17	//	1,25	//	4,25	//	--	//	--	//
15 do 24	552	393	71,19	108	19,56	33	5,98	14	2,54	4	0,72
%	66,67	65,94	//	67,50	//	70,21	//	87,50	//	44,44	//
25 do 34	124	81	65,32	36	29,03	4	3,22	1	0,81	2	1,61
%	14,97	13,59	//	22,50	//	8,51	//	6,25	//	22,22	//
35 do 44	51	35	68,63	9	17,65	4	7,84	--	--	3	5,88
%	6,16	5,87	//	5,62	//	8,51	//	--	//	33,33	//
45 do 54	27	22	81,48	3	11,11	2	7,41	--	--	--	--
%	3,26	3,69	//	1,87	//	4,25	//	--	//	--	//
55 do 64	20	18	90,00	1	5,00	1	5,00	--	--	--	--
%	2,41	3,02	//	0,62	//	2,13	//	--	//	--	//
preko 65	29	27	93,10	--	--	1	3,45	1	3,45	--	--
%	3,50	4,53	//	--	//	2,13	//	6,25	//	--	//
nepoznata	14	13	92,86	1	7,14	--	--	--	--	--	--
%	1,69	2,18	//	0,62	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	828	596	71,98	160	19,32	47	5,68	16	1,93	9	1,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 94

Uzrastu između 15 i 44 godina starosti pripada najveći deo partizanki svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Italije, ali sa različitim učešćem, tako da oni čine 85,40% stradalih partizanki hrvatske nacionalnosti, 87,23% srpske, 93,75% crnogorske, 95,62% slovenačke i sve stradale partizanke ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Partizanke uzrasta između 15 i 24 godina starosti činile su

najveći deo gubitaka žena u pokretu i one su u odnosu na sledeću uzrastnu grupu bile brojnije 3 puta kod stradalih Slovenki, 4,85 puta kod Hrvatica, 8,25 puta kod Srпкиnja i 14 puta kod stradalih Crnogorki. Među partizanskama srpske nacionalnosti stradale žene uzrasta 35 do 44 godina starosti su bile izjednačene po učešću u gubicima sa mlađim uzrastom, dok su kod Hrvatica bile 2,31 puta manje zastupljene, Slovenki 4 puta manje, a kod crnogorki nije bilo stradalih partizanki ovog izrasta. Stadale partizanke starije od 45 godina su bile posebno zastupljene među Hrvaticama i Srпкиnjama čineći oko desetine njihovih gubitaka (11,24 odnosno 8,51%), dok je kod stradalih Slovenki njihovo učešće bilo zanemarljivo (2,49%). Stadale partizanske mlade od 15 godina su bile najzastupljenije među stradalim Srпкиnjama. Partizanke hrvatske nacionalnosti su imale veći udeo u gubicima u utrastima starijim od 45 godina koji je bio veći od njihovog prosečnog udela u gubicima žena u pokretu sa teritorije anektirane od Italije, dok su partizanke srpske nacionalnosti povećani udeo u gubicima imale u uzrastima između 35 i 54 godina starosti, kao i višestruko veći (3,20 puta) u gubicima partizanki uzrasta mlađih od 15 godina. Prosečno mlade, Slovenke su u uzrastnoj grupi 25 do 34 imale 1,50 puta veći udeo u odnosu na njihov prosečni udeo među stradalim partizankama teritorije anektirane od Italije, dok su crnogorke imale 1,32 puta veći udeo u najbrojnijoj uzrastnoj grupi.

Zastupljenost partizanki u gubicima određenog uzrasta među partizanima sa teritorije anektirane od Italije kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka, ali je kod svih nacionalnosti jedinstvena veća zastupljenost žena u kod starijih uzrasta. U najbrojnijem uzrastu u pokretu koji je obuhvtao partizane oba pola uzrasta između 15 i 24 godina starosti partizanke hrvatske nacionalnosti čine 6,77% stradalih sunarodnika, što je oko prosečnog učešća žena ove nacionalnosti u gubicima sunarodnika, dok Slovenke, Srпкиnje i Crnogorke ovog uzrasta predstavljaju 3,95% odnosno 4,39% odnosno 7,21 gubitaka, što je iznad njihovog prosečnog učešća u stradanju partizana ovih nacionalnosti. Među stradlim partizanima starijim od 45 godina žene su činile 22,55% gubitaka Hrvata, 14,81% Srba, 5,88% Crnogoraca i 3,70% Slovenaca.

Polna struktura stradalih partizana sa teritorije anektirane od Italije nije bila jednaka u svim profesijama koje su se našle u pokretu. Ona je bila određena sa dva osnovna faktora, postojanjem određenih profesija u ženskom delu populacije i zastupljenošću žena u partizanskom pokretu. Žene su bile zastupljene u svim

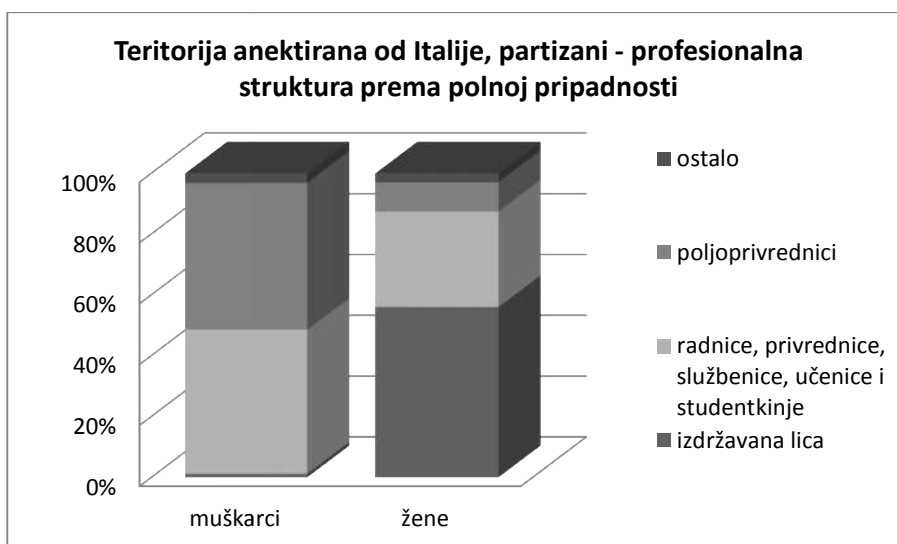
profesionalnim grupama, izuzev među pripadnicima vojske i policije. Socijalni položaj je uslovio da su žene predstavljale više od dve trećine u partizanima stradalih izdržavanih lica, što je bio 14,36 puta veći udeo od njihove prosečne zastupljenosti u gubicima pokreta. Značajniju zastupljenost među staralim partizanima sa teritorije anektirane od Italije žene su imale među pripadnicima slobodnih profesija, 2,54 puta veći od udela žena u ukupnim gubicima pokreta, učenicima i studentima (1,62 puta), službenicima i stručnjacima (1,25 puta) i nezaposlenima (1,45 puta), dok im je zastupljenost među privrednicima, poljoprivrednicima i radnicima bila 5,78 odnosno 4,77 odnosno 2,32 puta manja.

tabela 123 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – profesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

anekt. Italija, profesije	ukupno	muškarci	%	žene	%
poljoprivred.	7.752	7.672	98,97	80	1,03
%	45,97	47,84	//	9,66	//
privrednici	935	927	99,15	8	0,85
%	5,54	5,78	//	0,97	//
radnici	4.578	4.481	97,88	97	2,12
%	27,15	27,94	//	11,71	//
vojs., pol.,	234	234	100,0	--	--
%	1,39	1,46	//	--	//
služb., stuč.	488	458	93,85	30	6,15
%	2,89	2,86	//	3,62	//
slob. prof.	48	42	87,50	6	12,50
%	0,28	0,26	//	0,72	//
izdržavana l.	658	194	29,48	464	70,52
%	3,90	1,21	//	56,04	//
đaci i stud.	1.496	1.377	92,05	119	7,95
%	8,87	8,59	//	14,37	//
ostala zan.	523	506	96,75	17	3,25
%	3,10	3,15	//	2,05	//
lični prihpdi	11	11	100,0	--	--
%	0,06	0,07	//	--	//
nezaposleni	56	55	98,22	1	1,78
%	0,33	0,34	//	0,12	//
nepoz. zan.	84	78	92,86	6	7,14
%	0,50	0,49	//	0,72	//
Ukupno	16.863	16.035	95,09	828	4,91

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 95

Dok su polovinu u partizanima stradalih muškaraca činili poljoprivrednici i još četvrtinu radnici više od polovine stradalih žena je pripadalo izdržavanim licima, sedminu su činili učenice i studentkinje i po desetinu radnice i poljoprivrednica.. Učešće izdržavanih lica u gubicima žena je bilo 46,31 puta veće od učešća iste profesionalne grupe kod muškaraca, a takođe je učešće učenika i studenata, kao i službenika i stručnjaka u njihovim gubicima bilo 1,67 odnosno 1,26 puta veće nego kod saboraca muškog pola, dok je zastupljenost radnika i privrednika među stradalim ženama bila 2,38 odnosno 5,96 puta manja nego kod muškaraca.

Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu profesionalnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenih zanimanja nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u partizanski pokret i stepen zastupljenosti žena među njima, a iznad svega položaj žene u društvu kod različitih nacionalnosti na teritoriji anektiranoj od Italije.

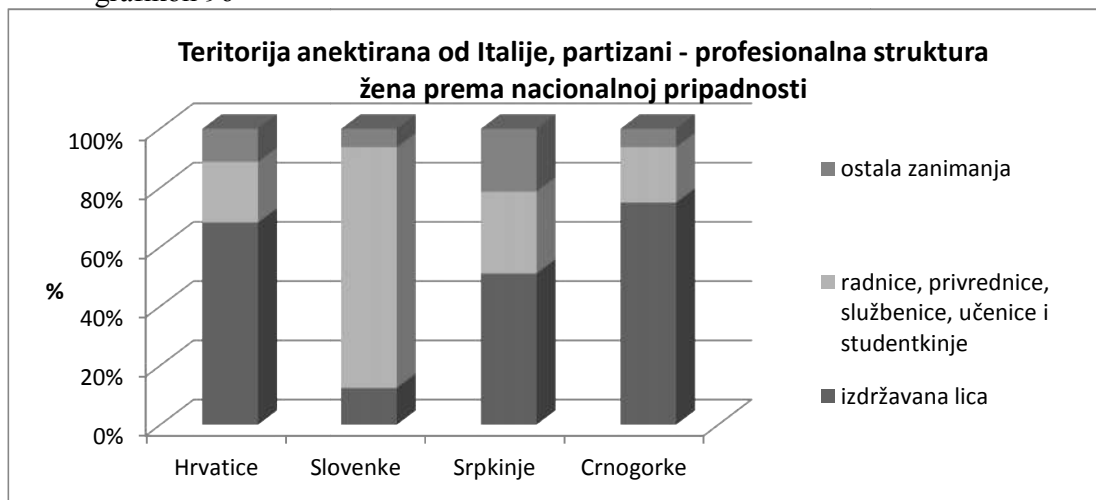
tabela 124 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Italija, profes. ,žene	ukupno	Hrvatice	%	Slovenke	%	Srpkinje	%	Crnogorke	%	ostale i nepoznate	%
poljoprivred.	80	52	65,00	17	21,25	10	12,50	1	1,25	--	--
%	9,66	8,72	//	10,62	//	21,28	//	6,25	//	--	//
privrednici	8	3	37,50	5	62,50	--	--	--	--	--	--
%	0,97	0,50	//	3,12	//	--	//	--	//	--	//
radnici	97	47	48,45	44	45,36	4	4,12	2	2,06	--	--
%	11,71	7,88	//	27,50	//	8,51	//	12,50	//	--	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	30	10	33,33	19	63,33	--	--	--		1	3,33
%	3,62	1,68	//	11,87	//	--	//	--	//	11,11	//
slob. prof.	6	2	33,33	2	33,33	1	16,67	--	--	1	16,67
%	0,72	0,33	//	1,25	//	2,13	//	--	//	11,11	//
izdržavana l.	464	407	87,71	18	3,88	24	5,17	12	2,59	3	0,65
%	56,04	68,29	//	11,25	//	51,06	//	75,00	//	33,33	//
đaci i stud.	119	60	50,42	47	39,49	8	6,72	1	0,84	3	2,52
%	14,37	10,07	//	29,37	//	17,02	//	6,25	//	33,33	//
ostala zan.	17	13	76,47	4	23,53	--	--	--	--	--	--
%	2,05	2,18	//	2,50	//	--	//	--	//	--	//
lični prihpd	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,12	--	//	0,62	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	6	2	33,33	3	50,00	--	--	--	--	1	16,67
%	0,72	0,33	//	1,87	//	--	//	--	//	11,11	//
Ukupno	828	596	71,98	160	19,32	47	5,68	16	1,93	9	1,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

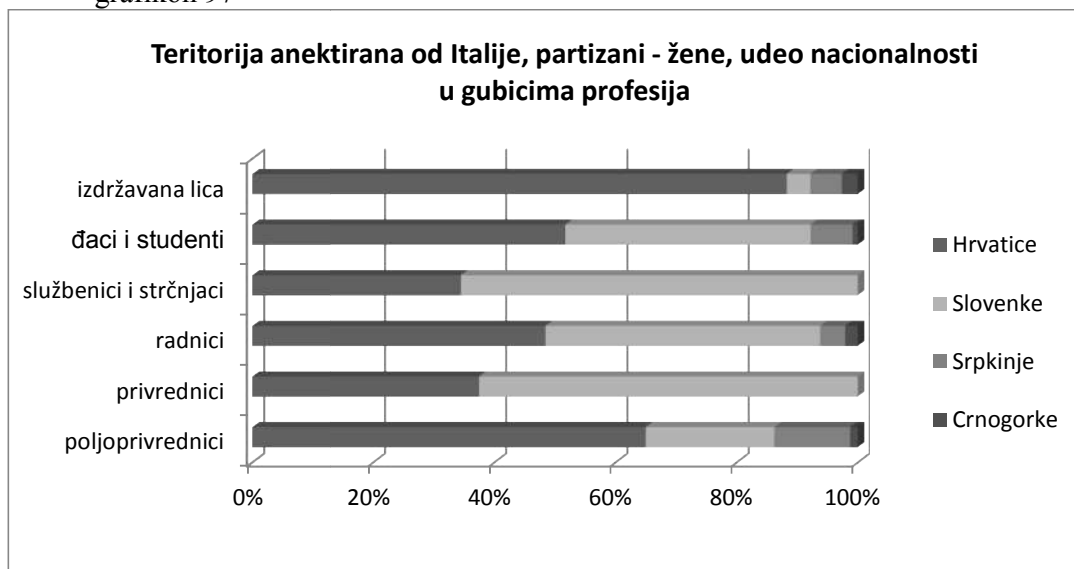
grafikon 96

Kao pojedinačno najbrojnija grupa u ukupnim gubicima žena, izdržavana lica nisu bila kod svih nacionalnosti isto zastupljena i činila su tri četvrtine stradalih Crnogorki, dve trećine stradalih Hrvatica, polovinu Srpkinjai svega desetinu stradalih Slovenki. Ideološki poželjne profesije u partizanskom pokretu (radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, slobodne profesije) su činile tri četvrtine (73,11%) gubitaka partizanki slovenačke nacionalnosti, dvetrećine gubitaka partizanki ostalih i nepoznatih nacionalnosti, više od četvrtine (27,66%) srpske nacionalnosti i po petinu gubitaka partizanki hrvatske i crnogorske nacionalnosto (20,46 odnosno

18,75%). Poljoprivredom se bavila petina stradalih partizanki srpske nacionalnosti, dok je ova profesija 3,40 odnosno 2,44 odnosno 2 puta manje zastupljena među stradalim partizankama crnogorske odnosno hrvatske odnosno slovenačke nacionalnosti. Učešće radnica među stradalim Slovenkama je bilo 3,23 odnosno 3,49 puta veće nego među stradalim partizankama srpske odnosno hrvatske nacionalnosti (kod kojih je ono bilo gotovo izjednačeno), dok je učešće službenica u gubicima partizanki slovenačke nacionalnosti bilo 7,06 puta veće nego kod stradalih Hrvatica, a kod stradalih Srпкиnja i Crnogorki ovih profesija upšte nije bilo. Učenicе i studentkinje su činile trećinu u partizanima stradalih pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti i skoro trećinu Slovenki i njihova zastupljenost u gubicima ove nacionalnosti je bila 1,72 odnosno 2,91 puta veća od učešća ove grupe među stradalim partizankama srpske odnosno hrvatske nacionalnosti. Privrednice su među stradalim partizankama slovenačke nacionalnosti bile 6,24 puta zastupljenije nego među stradalim hrvaticama, dok ih među stradalim Srпкиnjama i Crnogorkama nije bilo.

grafikon 97

Udeo u gubicima partizanki različitih nacionalnosti nije bio isti u svim profesionalnim grupama. Udeo Hrvatica u gubicima partizanki izdržavanih lica je bio 1,22 puta veći od udela nacionalnosti u gubicima partizanki, ali je kod radnica bio 1,48 puta manji, službenika i stručnjaka 2,16 puta i učenica i studentkinja 1,43 puta manji. U partizanima stradale Slovenke su među stradalim radnicama bile 2,35 puta zastupljenije

od udela ove nacionalne grupe u ukupnim gubicima žena u pokretu, među službenicama i stručnjacima 3,28 puta, učenicama i studentkinjama 2,04 puta i privrednicama 3,23 puta, ali i 4,98 puta manji udeo među stradalim partizankama koje su bila izdržavana lica. Srпкиnje su bile dvostruko (2,20 put) zastupljenije među stradalim poljoprivrednicama i trostruko (2,93 puta) među stradlim pripadnicama slobodnih profesija nego što je bila njihova nacionalna zastupljenost u gubicima partizanki sa teritorije anektirane od Italije. U partizanima stradale pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti su među stradalim službenicama i stručnjacima i učenicama i studentkinjama, imale 3,05 odnosno 2,31 puta veću zastupljenost od udela ove nacionalne grupe u ukupnim gubicima partizanki iz NDH i čak 15,29 puta veću među pripadnicama slobodnih profesija.

Zastupljenost partizanki u gubicima određene profesije među partizanima sa teritorije anektirane od Italije kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. Među stradalim učenicima i studentima oba pola partizanke hrvatske nacionalnosti imale su zastupljenost od 8,27% što je bilo više od prosečne zastupljenosti žena u gubicima ove nacionalnosti, dok je udeo među stradlim radnicima i poljoprivrednicima bio 1,92% odnosno 1,01 što je bilo višestruko manje od udela žena u gubicima nacionalnosti. Kod partizanki slovenačke nacionalnosti zastupljenost u gubicima učenika i studenata je iznosila 5,12% što je bilo iznad udela žena u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok je zastupljenost u gubicima radnika i poljoprivrednika bila 2,27% odnosno 1,25%, što je bilo ispod prosečnog udela žena u gubicima. Srпкиnje su među stradlim učenicima i studentima imale učešće od 11,59 što je bilo višestruko više od udela žena u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok im je zastupljenost u gubicima radnika (3,27%) bila jednaka, a poljoprivrednika (0,96%) višestruko manja. Među stradalim radnicima crnogorske nacionalnosti partizanke su činile 3,17% što je bilo neznatno manje od prosečnog udela žena u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok je udeo među stradlim učenicima i studentima i poljoprivrednicima bio 2,56 odnosno 0,50% što je bilo značajno odnosno višestruko manje od udela žena u gubicima nacionalnosti.

Mesto i način stradanja stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije

Učestvujući u opštenarodnom ratu koji je zahvatio čitavu Jugoslaviju pripadnici partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije, kao integralni deo opšte jugoslovenskog pokreta, su stradali na teritoriji čitave Jugoslavije. Mesto²⁰⁴ i vreme stradanja partizana ove teritorije uslovljeno je razvojnim putem kojim je pokret prošao od svog formiranja pa do kraja rata, kao i geografskom specifičnošću pojedinih delova teritorije. Pripadnici pokreta sa teritorije anektirane od Italije su učestvovali u nekim od najvećih vojnih operacija vođenih tokom rata, kao presudne bitke po opstanak pokreta. Gotovo polovina partizana je izgubio život na teritoriji Hrvatske, po petina u BiH i Sloveniji i još desetina u Crnoj Gori i inostranstvu. Intezitet i dinamika stradanja partizana sa teritorije anektirane od Italije u pojedinim delovima Jugoslavije ili van nje nije bila ista tokom rata.

grafikon 98

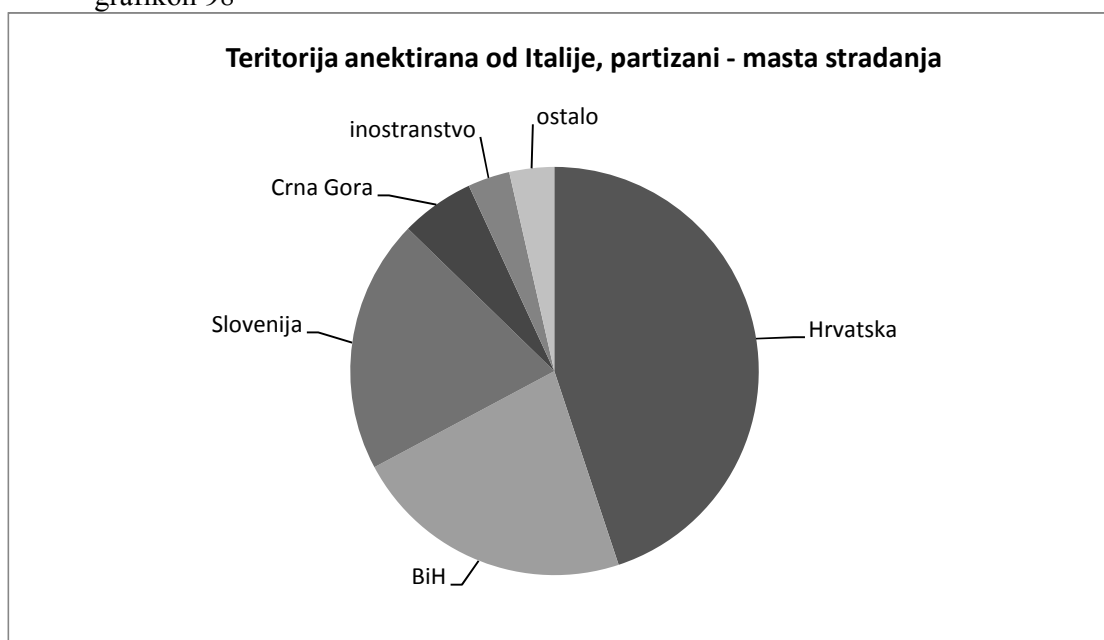

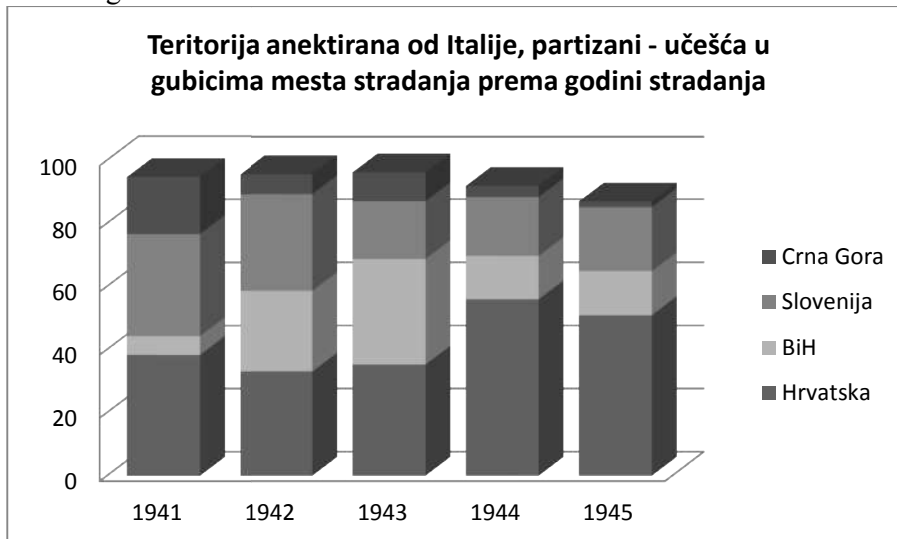
tabela 125 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – mesto stradanja prema godini stradanja

²⁰⁴ Pod mestom stradanja posmatrane su teritorije prema administrativnoj podeli na republike i pokrajine. U konkretnom primeru partizana sa teritorije anektirane od Italije uzeti su u obzir i stradali na teritorijama koje nisu bile u njenom sastavu, dakle na teritorije kasnije Republike Hrvatske na kojima se nalazila novoformirana NDH i oblast anektirana od strane Kraljevine Mađarske, kao i teritorija koja se u tom periodu nalazila u sastavu Kraljevine Italije, ili kasnije nastale Republike Slovenije od koje je deo bio anektiran o Nemačke, kao i Republike Crne Gore koja se nalazila pod upravom italijanskog komesara.. Za trećinu stradalih partizana sa teritorije anektirane od Italije nije bilo moguće ustanoviti teritoriju stradanja, s time što je učešće partizana sa nepoznatim mestom stradanja varira tokom godina rata, kao što ni njihov udeo nije bio jednak na svim teritorijama.

anekt. Italija, mesto strad.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u Hrvatskoj	5.010	51	1,02	348	6,95	1.496	29,86	2.232	44,55	883	17,62
%	44,90	38,34	//	33,05	//	35,23	//	55,94	//	50,89	//
u BiH	2.487	8	0,32	269	10,82	1.421	57,14	547	21,99	242	9,73
%	22,29	6,01	//	25,55	//	33,47	//	13,71	//	13,95	//
u Sloveniji	2.241	43	1,92	323	14,41	778	34,72	745	33,24	352	15,71
	20,09	32,33	//	30,67	//	18,32	//	18,67	//	20,29	//
u Crn. Gori	650	24	3,69	66	10,15	388	59,69	141	21,69	31	4,77
	5,83	18,04	//	6,27	//	9,14	//	3,53	//	1,79	//
u Srbiji	180	4	2,22	13	7,22	53	29,44	95	52,78	15	8,33
%	1,61	3,01	//	1,23	//	1,25	//	2,38	//	0,86	//
u Vojvodin.	71	--	--	2	2,82	8	11,27	34	47,89	27	38,03
%	0,64	--	//	0,19	//	0,19	//	0,85	//	1,56	//
na KiM	32	--	--	2	6,25	5	15,62	8	25,00	17	53,12
%	0,29	--	//	0,19	//	0,12	//	0,20	//	0,98	//
u Makedon.	114	1	0,88	14	12,28	34	29,82	44	38,60	21	18,42
%	1,02	0,75	//	1,33	//	0,80	//	1,10	//	1,21	//
u inostranst.	372	2	0,54	16	4,30	63	16,93	144	38,71	147	39,52
%	3,33	1,50	//	1,52	//	1,48	//	3,61	//	8,47	//
ukup. pozn	11.157	133	1,19	1.053	9,44	4.246	38,06	3.990	35,76	1.735	15,55
nepoznato	5.706	73	1,28	668	11,71	2.098	36,77	2.027	35,52	840	14,72
%	33,84	35,44	//	38,81	//	33,07	//	33,69	//	32,62	//
ukupno	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 99

Teritorija Hrvatske je tokom čitavog rata predstavljala pojedinačno najveće mesto stradanja partizana teitorije anektirane od Italije. U prvj godini rata u njoj je stradalo dve petine pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Italije, za tim je učeše

smanjeno te je u 1943. godine život izgubila trećina, da bi krajem rata u njoj stradalo više od polovine partizana. Slovenija je u prve dve godine rata predstavljala mesto stradanja trećine partizana, da bi u naredne tri godine u njoj život izubila petina partizana sa teritorije anektirane od Italije. Gotovo petina u ustanku stradalih partizana teritorije anektirane od Italije je izgubila život u Crnoj Gori, da bi se u njoj kao mestu stradanja učešće smanjilo na desetinu gubitaka 1943. godine i manje od pedesetog dela poslednje godine rata. Sigurnost bosanskih planina sa jedne i potreba za angažovanjem boraca sa druge strane su uticale da BiH postane značajno mesto stradanja od druge godine rata, kada je učešće stradalih u njoj učtverostručeno (4,25 puta), da bi u 1943. godini u njoj život izgubila trećina partizana teritorije anektirane od Italije, nakon čega dolazi do smanjivanja njenog učešća kao mesta stradanja na sedminu gubitaka u poslednje dve godine rata. Ostale teritorije Jugoslavije su predstavljale minorna mesta stradanja partizana sa teritorije anektirane od Italije, izuzev u pojedinim periodima rata, poput Srbije u ustanku i 1944. godine. Inostranstvo je kao mesto stradanja dobilo na značaju u završnim periodima rata, kombinujući gubitke pretrpljene među evakuisanim ranjenicima,²⁰⁵ zarobljenim pripadnicima pokreta i stradale u borbama na teritorije Jugoslavije, uglavnom u Italiji (Trst)²⁰⁶, tako da je u njemu život izgubilo nešto manje od desetine stradalih partizana 1945. godine.

Dinamika stradanja nije bila jednaka na svim teritorijama. U Hrvatskoj, kao teritoriji na kojoj je najveći deo partizana sa teritorije anektirane od Italije izgubio život, postojao je konstantni rast broja stradalih. Stradanje u 1942. godini je, s obzirom na period trajanja rata, realno 3,41 puta veće u odnosu na period ustanka, naredne godine je uvećano još 4,30 puta, sa dalim rastom, tako da je više od dve petine stradalih u Hrvatskoj izgubilo život u 1944. godini, nakon čega je došlo do nominalnog pada stradanja u poslednjoj godini rata, ali sa realnom stagnacijom, odnosno neznatnim rastom (1,05 puta), u odnosu na predhodnu. Stradanje pripadnika pokreta na teritoriji Slovenije je išlo

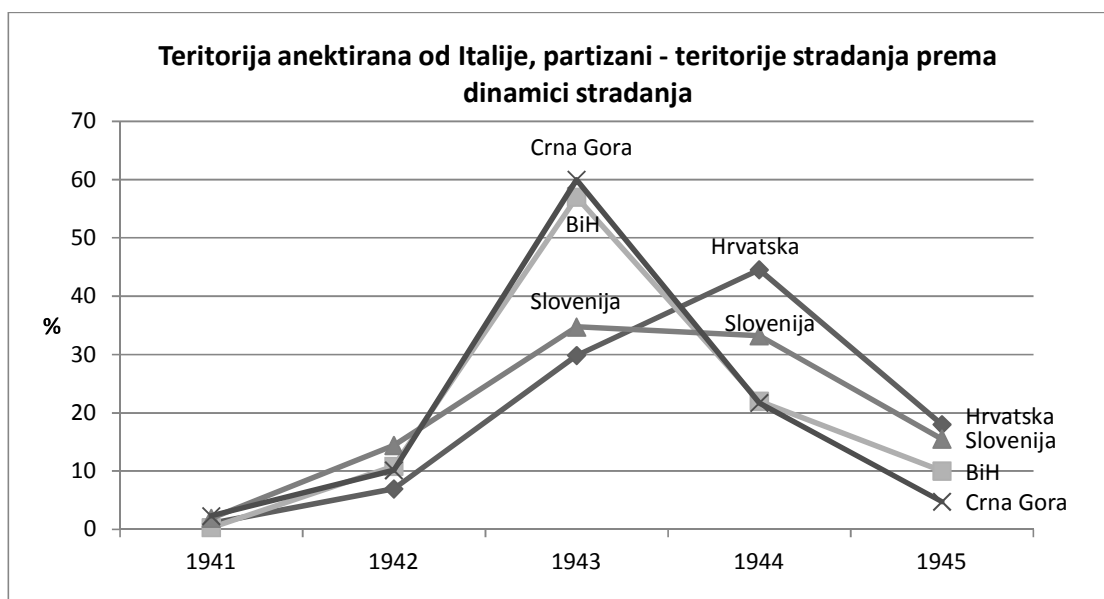
²⁰⁵ Ukupno je evakuisano 27.000 ranjenika i bolesnika pripadnika pokreta. Jaša Romano, „Zbrinjavanje ranjenika i bolesnika NOV i POJ u savezničkom vojnim bolnicama u Italiji, na Malti i na Bliskom istoku“, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*, knjiga 1, (Radimir Đondović), Beograd, 1989, 207

²⁰⁶ Stradali u Istri tokom rata su smatrani stradalima u Hrvatskoj ili Sloveniji iako se ta teritorija tokom rata formalno i pravno nalazila u sastavu Kraljevine Italije. O borbama na italijanskoj teritoriji u okviru Tršćanske operacije, u kojima su od jedinica sa teritorije anektirane od Italije učestvovali su 9., 19. i 26. dalmatinska divizija koje su većim delom formirane od partizana sa teritorije anektirane od Italije, kao i 20. dalmatinska divizija, znatnim delom sastavljena od boraca iz ovog područja, videti *Završne operacije*, 651-656.

stalnom uzlaznom linijom, kroz uvećanje njihovih gubitaka do kraja rata. Udeo u gubicima stradalih u 1942. godini je realno 3,75 puta veći u odnosu na predhodnu godinu, da bi usled jačanja pokreta u narednoj porastao još 2,41 puta, nakon čega stagnira na dostignutom nivou u 1944. godini, sa padom stradanja u poslednjoj, s time što je realno stradanje u 1945. godini 1,26 puta veće nego u predhodnoj. Masovni ustanak u Crnoj Gori je prouzrokovao da je u njemu stradao značajno veći udeo gubitaka prve godine rat nego na ostalim teritorijama,²⁰⁷ sa neznatnim povećanjem stradanja u narednoj godini, ali sa 5,88 puta uvećanim stradanjem u 1943. godini kada je na život izgubilo tri petina od svih stradalih na ovoj teritoriji, nakon čega je staradanje u Crnoj Gori smanjeno 2,75 puta, sa daljim smanjenjem u poslednjoj godini rata. Masovni prelazak jedinica sa teritorije anektirane od Italije, prvenstveno onih iz Dalmacije, u BiH 1942. godine prouzrokovao je uvećanje u gubitaka u njoj 16,91 put u odnosu na ustanak, nakon čega dolazi do daljnjeg uvećanja 5,28 puta u vreme odsudnih bitaka u 1943. godini kada je život izgubilo tri petina svih stradalih u BiH, da bi se udeo stradalih na ovoj teritoriji smanjio 2,60 puta 1944. godine, sa nominalnim padom, ali realnim uvećanjem stradanja 1,18 puta u poslednjoj godini rata. Po polovina od svih partizana sa teritorije anektirane od Italije stradalih u Srbiji i Vojvodini izgubila je život u 1944. godini. Više od tri četvrtina svih stradalih partizana ove teritorije u inostranstvu je izgubila život u poslednje dve godine rata, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila trostruko (2,95 puta) veća.

grafikon 100

²⁰⁷ Udeo u ustanku stradalih partizana u Crnoj Gori je 3,62 onosno 1,92 puta veći udela stradalih u tom periodu u Hrvatskoj odnosno Sloveniji.

Teritorije stradanja nisu bile isto zastupljene kod partizana iz različitih delova teritorije anektirane od Italije, kao što ni udeo stradalih partizana iz pojedinih regiona nije bio jednako zastupljen na pojedinim mestima stradanja. Razlike koje su postojale u razvoju partizanskog pokreta u pojedinim delovima teritorije anektirane od Italije uslovile su i različita mesta stradanja.

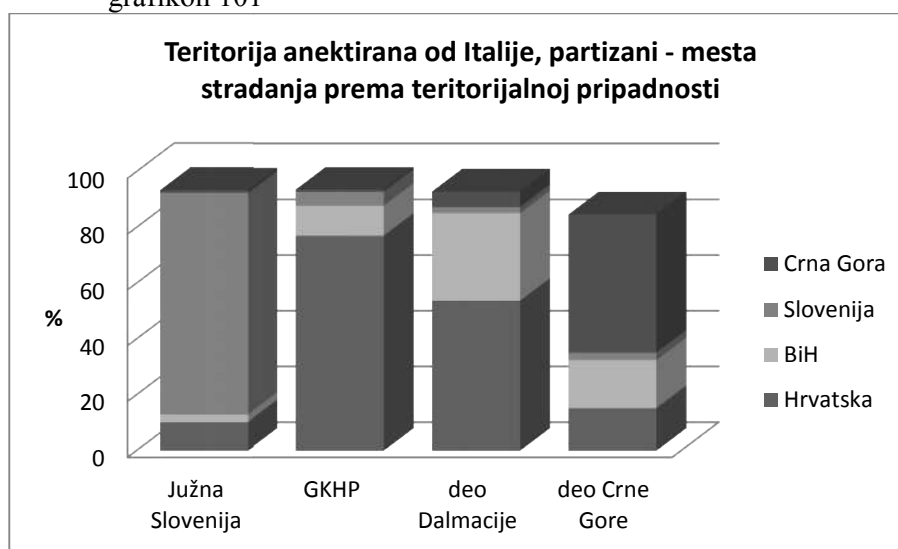
tabela 126 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – mesto stradanja prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Italija, mesto strad.	ukupno	iz Južne Slovenije	%	iz Gorsk. kotara sa hrv. prim	%	iz Dalmacije	%	iz dela Crne Gore	%
u Hrvatskoj	5.010	262	5,23	874	17,44	3.806	75,97	68	1,36
%	44,90	10,34	//	77,34	//	53,97	//	15,42	//
u BiH	2.487	68	2,73	122	4,90	2.221	89,30	76	3,06
%	22,29	2,68	//	10,80	//	31,49	//	17,23	//
u Sloveniji	2.241	2.015	89,91	57	2,54	157	7,00	12	0,53
%	20,09	79,52	//	5,04	//	2,23	//	2,72	//
u Crn. Gori	650	26	4,00	9	1,38	396	60,92	219	33,69
%	5,83	1,03	//	0,80	//	5,61	//	49,66	//
u Srbiji	180	22	12,22	16	8,89	121	67,22	21	11,67
%	1,61	0,87	//	1,42	//	1,71	//	4,76	//
u Vojvodin.	71	11	15,49	5	7,04	43	60,56	12	16,90
%	0,64	0,43	//	0,44	//	0,61	//	2,72	//
na KiM	32	1	3,12	--	--	12	37,50	19	59,37
%	0,29	0,04	//	--	//	0,17	//	4,31	//
u Makedon.	114	57	50,00	3	2,63	50	43,86	4	3,81
%	1,02	2,25	//	0,26	//	0,01	//	0,91	//

u inostranst.	372	72	19,35	44	11,83	246	66,13	10	2,69
%	3,33	2,84	//	3,89	//	3,49	//	2,27	//
ukup. pozn	11.157	2.534	22,71	1.130	10,13	7.052	63,21	441	3,95
nepoznato	5.706	2.587	45,34	528	9,25	2.510	43,99	81	1,42
%	33,84	50,52	//	31,85	//	26,25	//	15,52	//
ukupno	16.863	5.121	30,37	1.658	9,83	9.562	56,70	522	3,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 101

Neprekidno postojanje teritorijalnih jedinica (odreda), pa čak i vezanost pojedinih krupnijih vojnih sastava za matičnu teritoriju ili bliže geografsko okruženje uslovalo je da najveći deo partizana stradao na široj zavičajnoj teritoriji. Stvaranje brigada i divizija koje su u pojedinim periodima rata napuštali matičnu teritoriju nije značilo prestanak postojanja partizanskih jedinica niti prekida borbi na tim teritorijama. U dva od četiri regiona, Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem i Dalmaciji, Hrvatska je primarno mesto stradanja sa zastupljenošću od četiri petina odnosno preko polovine stradalih. Slovenija je bilo primarno mesto stradanja za partizane iz Južne Slovenije, a dok se Crna Gora javlja kao primarno mesto stradanja kod stradalih partizana dela Crne Gopre koji se nalazio u okviru teritorije anektirane od Italije. Bosna i Hercegovina je sekundarno mesto stradanja partizana iz tri regiona, Dalmacije sa učešćem od trećine gubitaka,²⁰⁸ delu Crne Gore sa šestinom

²⁰⁸ Pored uključivanja manjih ili većih grupa Dalmatinaca u partizanske jedinice na teritoriji BiH i čitave jedinice iz Dalmacije su prelazile u Bosnu tražeći dubinu operacionog prostora ili pomažući tamošnjim jedinicama. Od formiranja 2. dalmatinska brigada je, što samostalno, što u sastavu 2. proleterske divizije, ili Primorske grupe, osim kraćih boravaka u Crnoj Gori i prodora u Srbiju u zimu 1943/1944, period od

gubitaka²⁰⁹ i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem iz koga je u njoj život izgubila desetina stradalih. Hrvatska se kao sekundarno mesto stradanja javlja kod stradalih partizana iz Južne Slovenije sa učešćem od desetine stradalih,²¹⁰ dok se kao tercijalno mesto stradanja sa zančanim učešćem od šestine gubitaka javlja kod partizana iz dela Crne Gore. Slovenija se javlja kao tercijalno mesto stradanja kod partizana Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, dok je partizanima iz Dalmacije tercijalno mesto stradanja bila Crna Gora, oba mesta stradnj sa učešćem od dvadesetog dela gubitaka među partizanima ovih regiona.

U Hrvatskoj kao glavnom mestu stradanja partizana sa teritorije anektirane od Italije tri četvrtine gubitaka čine borci iz Dalmacije, uz značajan udeo od šestine stradalih iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem. Devet desetina svih stradalih partizana sa teritorije anektirane od Italije u Sloveniji čine partizani iz regiona Južne Slovenije. U Crnoj Gori tri petine stradalih partizana sa teritorije anektirane od Italije čine pripadnici pokreta iz Dalmacije i još trećinu partizani iz dela Crne Gore. U BiH, kao sekundarnom mestu stradanja partizana sa teritorije anektirane od Italije BiH, devet desetina čine pripadnici pokreta iz Dalmacije, koji predstavljaju i dve trećine partizana ove teritorije stradalih u Srbiji i tri petine stradalih u Vojvodini. Dve trećine svih

jeseni 1942. godine do kraja 1944. godine uglavnom provela na teritoriji BiH u koju se na kratko vratila u vreme Mostarske operacije 1945. Ljubo Vučković, *Dalmatinski proleter, Druga dalmatinska proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Beograd, 1968, 22 – 165. Prva dalmatinska brigada je od formiranju septembra 1942. godine, pa do avgusta 1943. godine, izuzev kratkotrajnog boravka u Crnoj gori u periodu maj/jun 1943. godine borbe vodila na teritoriji BiH, na koju se vratila poslednje godine rata učešćem u Mostarskoj operaciji. Mirko Novović Stevan Petković, *Prva dalmatinska proleterska brigada*, Beograd, 1986, 103 -210, 376-391. U svom prvom periodu postojanja, 9. dalmatinska divizija je od februara 1943. pa do rasformiranja sredinom aprila iste godine, formiranjem 3. dalmatinske brigade i raspodele ostalog ljudstva između 1. i 2. dalmatinske brigade, delovala na teritoriji BiH. Treća dalmatinska brigada je ostala da dejstvuje na teritoriji BiH i u kratkom periodu u Crnoj Gori, u sastavu 1. proleterske i 7. banijske divizije, dok nije rasformirana početkom juna, a ljudstvo dodeljeno 1 i 2. proleterskoj diviziji. Obrad Egić, *Dva rođenja devete dalmatinske divizije*, Zadar, 1977, 25 – 112.

²⁰⁹ Pored ranijeg izvlačenja na teritoriju BiH, formiranjem 1. bokeljskog bataljona februara 1944. godine, a zatim i brigade koja je ušla u sastav Primorske operativne grupe početkom 1944. godine, partizani iz ovog dela Crne Gore su kao oblast delovanja imali i teritoriju južne Hercegovine. Drugi bokeljski bataljon (predhodno Orjenski odred) formiran od interniraca (zarobljenih partizana Orjenskog odreda) u logorima u Italiji 1943. godine je prevaleo borbeni put od Italije preko Slovenije, Hrvatske, BiH i Dalmacije do priključenja Primorskoj operativnoj grupi. Opširnije u Dušan Živković, *Prva bokeljska NOU brigada*, Kotor, 1984, 114 – 128.

²¹⁰ Februara 1943. godine radi olakšanja položaja Glavne operativne grupe divizija, tri slovenačke brigade (1., 2. i 3.) izvršile su prodor iz Dolenjske u Žumberak i napadale prugu Zagreb – Karlovac u saradnji sa 13. i 4. kordunaškom brigadom pod komandom zajedničkog Operativnog štaba. Zdravko Klajnšček, *Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941 – 1945*, Beograd, 1984, 162. Prilikom proboja iz Dolenjske u Štajesku 14. divizija je pretrpela gubitke u sukobima sa ustašama i Nemcima u Hrvatskoj. Lado Ambrožič Novljanin, *Pohod četrnaeste*, Beograd, 1984, 56 – 87. Opširnije o delovanju jedinica iz Slovenije i Hrvatske na susjednim teritorijama videti Stevo Sunajko, *Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941. – 1945*, Ljubljana, 1971.

stradalih partizana sa teritorije anektirane od Italije u inostranstvu čine partizani iz regiona Dalmacije, uz petinu iz Južne Slovenije i osminu iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem.

U gubicima partizanskog pokreta, kao i kod svih ostalih zaraćenih strana koje su učestvovala u ratu, najveći deo pripada grupi poginulih. Manje grupe stradalih, kao i kod ostalih, predstavljaju umrli, ubijeni nestali. Njihovo učešće u gubicima tokom rata je variralo, kao što je varirala dinamika strdanja pojedinih grupa.

tabela 127 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – način stradanja prema godini strdanja

anekt. Italija, način strad.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poginuli	15.497	185	1,19	1.552	10,01	6.016	38,82	5.568	35,93	2.176	14,04
%	91,90	89,80	//	90,18	//	94,83	//	92,54	//	84,50	//
ubijeni	535	15	2,80	112	20,93	169	31,59	157	29,35	82	15,33
%	3,17	7,28	//	6,51	//	2,66	//	2,61	//	3,18	//
umrli	730	2	0,27	45	6,16	136	18,63	259	35,48	288	39,45
%	4,33	0,97	//	2,61	//	2,14	//	4,30	//	11,18	//
nestali	101	4	3,96	12	11,88	23	22,77	33	32,67	29	28,71
%	0,60	1,94	//	0,70	//	0,36	//	0,55	//	1,13	//
ukupno	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli su tokom čitavog rata činili daleko najbrojniju grupu u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije sa učešćem koje se kretalo između 84,50 i 94,83%. Grupa ubijenih je najviše učešće u gubicima partizanskog pokreta imala kod partizana stradalih u ustanku i u narednoj godini, da bi ono od sredine rata bilo smanjeno 2,45 puta, nakon čega dolazi do stabilizacije učešća ubijenih u gubicima pokreta. Učešće umrlih u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Italije je imalo konstantni rast, duplirajući se sredinom rata u odnosu na ustanak, sa daljim udvostručavanjem u narednim godinama, tako da je u poslednjoj godini rata²¹¹ učešće umrlih bilo 5,22 puta veće nego sredinom rata. Nestali su tokom čitavog rata imali jako malo učešće među stradalim partizanima ove teritorije, sa zapaženijim učešćem na početku i kraju rata.

²¹¹ Razloge za ovoliko povećanje umrlih treba tražiti u boljoj organizaciji sanitetske službe krajem rata i preciznijim evidencijama stradalih partizana u bolnicama, te prosleđivanju tih informacija rodbini stradalih koje su ih kasnije dale popisnoj komisiji. Predpostavka je da za ranije period rata nisu postojali precizniji podaci o stradalima, tačnije načinu njihovog stradanja, već su uglavnom vođeni kao poginuli.

Poginuli partizani svojom brojnošću određuju dinamiku stradanja čitavog pokreta sa teritorije anektirane od Italije. Udeo ubijenih partizana u prve dve godine rata je bio dvostruko veći (2,29 odnosno 2,05 puta) od prosečnog udela stradalih partizana u tom periodu, s time što je udeo ubijenih druge godine rata realno uvećan 3,74 puta u odnosu na ustank. Kontinuirana streljanja zarobljenjih, među kojima je bilo dosta ranjenika²¹² ili njihovo ubijanje u logorima,²¹³ doveli su do realnog uvećanja broja ubijenih za polovinu (1,51 puta) u 1943. godini, dosegovši udeo koji je održan i u narednoj godini, da bi ubijanje eskaliralo u poslednjoj godini rata uvećanjem stope smrtnosti ubijenih za dve petine (1,39 puta).²¹⁴ Udeo umrlih je skokovito rastao tokom čitavog rata, tako da ih je tri četvrtina (74,93%) izgubilo život u poslednje dve godine rata, stime što je smrtnost u 1945. godini bila realno trostruko veća (2,96 puta). U odnosu na prosečno stradanje udeo nestalih je bio povećan u prvoj i poslednjoj godini rata.

Partizani iz različitih delova teritorije anektirane od Italije nisu stradali na isti način, kao što ni među stradalima na određeni način nije bilo ista zastupljenost pripadnika pokreta iz različitih regiona.

tabela 128 – Teritorija anektirana od Italije, partizani – način stradanja prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Italija, način strad.	ukupno	poginuli	%	ubijeni	%	umrli	%	nestali	%
Juž. Slove.	5.121	4.663	91,06	225	4,39	147	2,87	86	1,68
%	30,37	30,09	//	42,06	//	20,14	//	85,15	//
Gorski kot.	1.658	1.470	88,66	64	3,86	123	7,42	1	0,06
%	9,83	9,48	//	11,96	//	16,85	//	0,99	//
Dalmacija	9.562	8.894	93,01	232	2,43	426	4,45	10	0,10

²¹² Vojne operacije pri pokušaju uništenja glavnine partizanskog pokreta u prvoj polovini 1943. godine praćene su masovnom likvidacijom zarobljenih ranjenika, poput ubijanja partizana iz Centralne bolnice (oko 1.300) u dolini Pive juna iste godine (Hajro Kulenović, „Nastanak i razvoj sanitetske službe od početka ustanka 1941. godine do prelaska Vrhovnog štaba NOV i POJ na Vis, juna 1944. godine“, *Sanitetska služba*, knjiga 1, 151; Lj. Vučković, *Dalmatinski proleter*, 186).

²¹³ Od ubijenih partizana sa teritorije anektirane od Italije 1941. godine 73,33% je stradalo u direktnom teroru (streljanjem) dok je preostalih 26,67% stradalo u logorima i zatvorima. Kasnije se taj odnos neznatno promenio, pa je 1943. godine učešće ubijenih u logorima poraslo na 30,77% i poslednje godine rata na 37,80%.

²¹⁴ Od zarobljenih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije koji su stradali u logorima i zatvorima (161) 2,48% je izgubilo živote u prvoj godini rata, 12,42% naredne godine (realno uvećanje stradanja 2,50 puta), 32,30% u 1943. godini (uvećanje 2,60 puta), 33,54% u narednoj i 19,25% u poslednjoj godini rata, čime je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata uvećana 1,53 puta u odnosu na predhodnu. Stopa smrtnosti kod streljanih partizana sa teritorije anektirane od Italije je varirala tokom čitavog rata, sa realnim uvećanjem 4,18 puta 1942. godine u odnosu na predhodnu, zatim dodatnih 1,27 puta u narednoj godini, sa blagim padom u 1944. godini i realnim uvećanjem od 1,32 puta u poslednjoj godini rata.

%	56,70	57,39	//	43,36	//	58,36	//	9,90	//
deo CG	522	470	90,04	14	2,68	34	6,51	4	0,77
%	3,09	3,03	//	2,62	//	4,66	//	3,96	//
Ukupno	16.863	15.497	91,90	535	3,17	730	4,33	101	0,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli čine najveći deo stadalih partizana u svim delovima teritorije anektirane od Italije. Njihov udeo se kreće između 88,66% u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem i 93,01% u Dalmaciji. Različiti put kojim se razvijao pokret u pojedinim delovima teritorije anektirane od Italije uslovio je da udeo ubijenih i umrlih pripadnika bude nejednak. Najveći udeo ubijenih je među partizanima Južne Slovenije, 1,81 puta veći nego u Dalmaciji gde je bio najmanji, dok se udeo umrlih kretao između 2,87%, koliko je iznosio kod partizana Južne Slovenije, pa do 2,58 puta većeg kod pripadnika pokreta iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem (7,42%).

Među poginulima, kao daleko najbrojnijoj grupi, učešće partizana iz pojedinih regiona je bilo jednako ili približno jednako učešću tih regiona u ukupnom stradanju partizana. Učešće ubijenih i umrlih je bilo nešto drugačije. Od ubijenih partizana teritorije anektirane od Italije više od dve petine poticalo je iz Južne Slovenije, što je 1,38 puta veće učešće od zastupljenosti regiona u gubicima pripadnika pokreta, dok je učešće ubijenih iz Dalmacije bilo 1,31 puta manje. U odnosu na učešće u gubicima pripadnika pokreta partizani iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem su bili 1,71 puta zastupljeniji među umrlima, dela Crne Gore 1,51 puta zastupljeniji, Dalmacije gotovo izjednačeni, dok su u Južnoj Sloveniji imali 1,51 puta manju zastupljenost među umrlima.

Gubici civila i poartizana sa teritorije anektirane od Italije

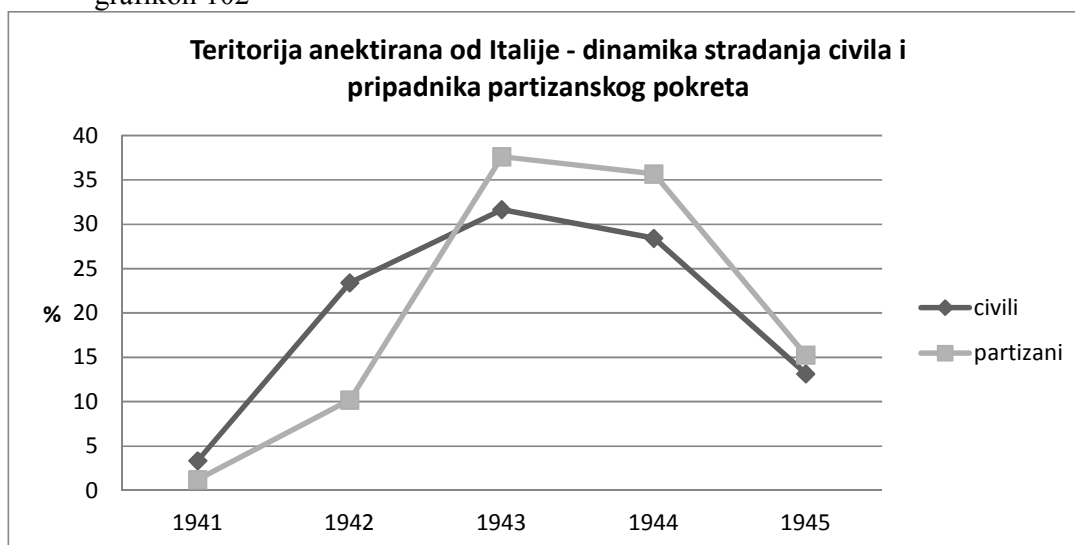
Totalni rat vođen na teritoriji anektiranoj od Italije, u kome je učešće imalo više zaraćenih strana, neminovno je doveo do velikog gubitka civilnog dela populacije. Parizanski pokret je bio neraskidivo povezan sa narodom iz koga je crpeo svoju snagu, deleći ratnu sudbinu sa njim, ali mu je i povremeno namećući. Gubici koje su pretrpeli civili bili su 1,12 puta manji od gubitaka koje pretrpeo partizanski pokret ove teritorije. Dinamika stradanja civila nije bila ista kao kod parizanskog pokreta, kao što ni odnos u stradanju između ove dve grupe nije bio isti tokom trajanja rata.

tabela 129 – Teritorija anektirana od Italije – kategorije stradanja prema godini stradanja

Anetirano od Italije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	15.047	504	3,35	3.524	23,42	4.762	31,65	4.278	28,43	1.979	13,15
partizani	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27
odnos stra.	1:1,12	2,45:1	//	2,05:1	//	1:1,33	//	1:1,41	//	1:1,30	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 102

Obe kategorije stradalih su imale stalni rast gubitaka do sredine rata, a nakon stagnacije u 1944. godini, dolzi do realnog blagog rasta u poslednjoj godini rata, 1,23 puta kod civila i 1,14 puta kod pripadnika pokreta. Pokušaj eliminacije ustanka doveo je do pojačanog terora nad civilima u prve dve godine rata kada je njihov udeo stradalih bio 2,34 puta veći od udela pripadnika pokreta, da bi omasovljenje partizanskog pokreta u drugoj polovini rata prouzrokovao da je udeo stradlih partizana u poslednje dve godine rata bio 1,22 puta veći nego kod civila. Partizanski pokret nije u prvim godinama rata uspeo da smanji stradanje civila, ali su njegovim omasovljenjem njihovi gubici od sredine rata postali veći od gubitaka civila.

Različit položaji u kome su se našli narodi na teritoriji anektiranoj od Italije prouzrokovao je drugačiji istorijski put kojim su prošli kroz rat, sa drugačijim stradanjem koje su pretrpeli tokom rata bilo kao civili ili kao pripadnici vojnih formacija, među kojima je partizanski pokret bio najbrojniji. Slovenci i Srbi su pretrpeli gubitke među civilima ove teritorije koji su bili 1,19 odnosno 1,12 puta veći od njihove

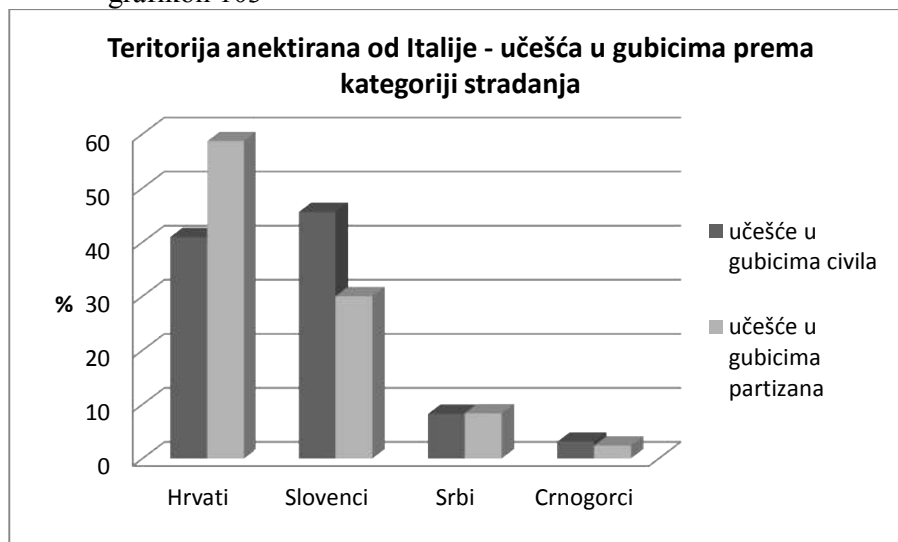
zastupljenosti u populaciji teritorije anektirane od Italije, dok je stradnje Hrvata i Crnogoraca bilo 1,12 odnosno 1,50 puta manje.

tabela 130 – Teritorija anektirana od Italije – nacionalna struktura prema kategoriji stradanja

Anetirano od Italije	civili	partizani	odnos u stradanju
Hrvati	6.170	9.902	1:1,60
%	41,00	58,72	//
Slovinci	6.864	5.065	1,35:1
%	45,62	30,04	//
Srbi	1.249	1.416	1:1,13
%	8,30	8,40	//
Crnogorci	474	407	1,16:1
%	3,15	2,41	//
ost. i nep.	290	73	3,97:1
%	1,93	0,43	//
ukupno	15.047	16.863	1:1,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 103

Učešće u gubicima stradalih civila i partizana nije bilo jednako kod svih nacionalnosti. Srbi su jedini imali približno jednako učešće u gubicima obe kategorije. Učešće Hrvata u gubicima partizanskog pokreta teritorije anektirane od Italije je bilo 1,42 puta veće nego učešće među stradlim civilima ove teritorije. Suprotno njima, Slovenci su imali 1,52 puta veću zastupljenost u gubicima civila od učešća u gubicima partizana, kao i Crnogorci sa 1,31 puta većim učešćem. Gubici civila koje su pretrpeli pripadnici slovenačke nacionalnosti bili su za trećinu veći od gubitaka u partizanskom pokretu, dok su gubici Crnogoraca iz kategorije civila bili za šestinu veći. Sa druge

strane, gubici Hrvta u partizanskom pokretu su za tri petina prevazilazili gubitke njihovih sunarodnika stradalih kao civili, dok je Srba bilo za osminu više u gubicima partizana nego među civilima.

Polna i starosna struktura stradalih civila se razlikuju od istih kod pripadnika partizanskog pokreta. Specifičnost partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svojim redovima uslovlila je razlike u strukturi gubitaka.

tabela 131 – Teritorija anektirana od Italije – polna struktura prema kategoriji stradanja

anekt. Italija, pol	civili	partizani	odnos u stradanju
muškarci	11.962	16.035	1:1,34
%	79,50	95,09	//
žene	3.085	828	3,72:1
%	20,50	4,91	//
Ukupno	15.047	16.863	1:1,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 104

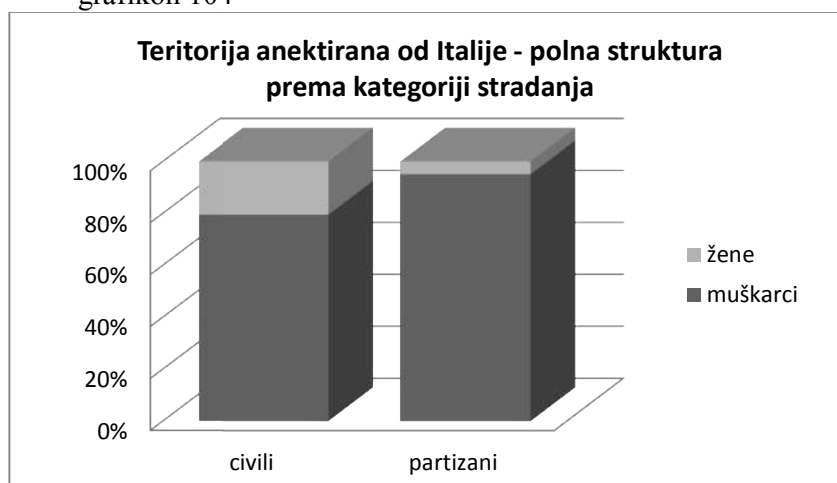

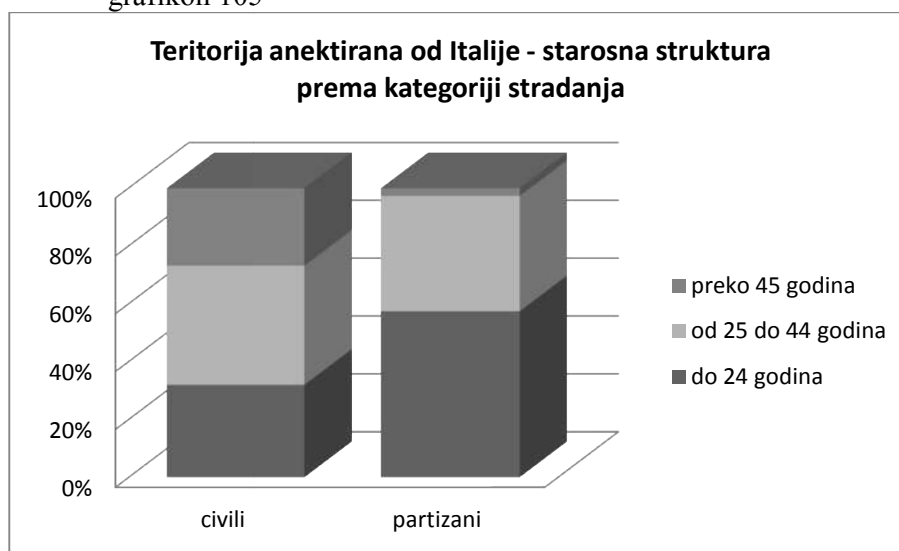
tabela 132 – Teritorija anektirana od Italije – starosna struktura prema kategoriji stradanja

anekt. Italija, uzrast	civili	partizani	odnos u stradanju
do 14	1.554	87	17,86:1
%	10,33	0,51	//
15 do 24	3.210	9.518	1:2,96
%	21,33	56,44	//
25 do 34	3.039	4.590	1:1,51
%	20,20	27,22	//
35 do 44	3.094	2.081	1,49:1
%	20,56	12,34	//
45 do 54	1.870	276	6,77:1

	%	12,43	1,64	//
55 do 64		1.167	99	11,79:1
	%	7,75	0,59	//
preko 65		955	76	12,56:1
	%	6,35	0,45	//
nepoznata		158	136	1,16:1
	%	1,05	0,81	//
Ukupno		15.047	16.863	1:1,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 105

Žene su činile petinu gubitaka civila i njihova zastupljenost je bila 4,17 puta veća kod civila nego kod partizana. Odnos u stradnu oba pola među civilima i partizanima nije bio jednak, tako da je muškaraca stradalo za trećinu više u partizanima nego među civilima nego, dok je gubitak kod žena kod civila bio četverostruko veći (3,72 puta). Za razliku od stradalih pripadnika partizanskog pokreta kod kojih je više od četiri patina uzrasta između 15 i 34 godina, starosna struktura stradalih civila je daleko raznovrsnija i obuhvatila je sa zančajnim učešćem sve uzrasne grupe. Tako mlađi od 15 godina čine desetinu gubitaka civila i oni su 20,25 puta zastupljeniji među stradalim civilima nego među partizanima, dok su stariji od 44 godina predstavljali više od četvrtine (26,53%) gubitaka civila i imaju 9,90 puta veće učešće među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta. Nalazeći se u partizanskom pokretu, koji je svojim redovima okupljao najvitalniji deo populacije, stradali uzrasta između 15 i 24 godina starosti su trostruko brojniji među stradlim partizanima nego civilima, dok je pripadnika naredne uzrastne grupe za polovinu bilo više među stradalim pripadnicima

pokreta. Sve ostale starosne grupe su u daleko većem obimu stradale kao civili, te ih je među njima više od 1,49 puta kod uzrasta o 35 do 44, preko 12,56 puta kod starijih od 65, pa do 17,86 puta kod mlađih od 15, nego među stradlim partizanima.

Sve profesionalne grupe koje su bile zastupljene u društvu teritorije anektirane od Italije bile su pogođene ratom. Profesionalna struktura gubitaka nije bila jednaka kod civila i partizana koji su poticali sa ove teritorije. Takođe ni odnos u broju stradalih pripadnika određenih profesionalnih grupa kod civila i partizana nije bio isti.

tabela 133 – Teritorija anektirana od Italije – profesionalna struktura prema kategoriji stradanja

anekt. Italija, profesije	civili	partizani	odnos u stradanju
poljoprivred.	5.270	7.752	1:1,47
%	35,02	45,97	//
privrednici	1.122	935	1,20:1
%	7,46	5,54	//
radnici	3.113	4.578	1:1,47
%	20,69	27,15	//
vojs., pol.,	187	234	1:1,25
%	1,24	1,39	//
služb., stuč.	663	488	1,36:1
%	4,41	2,89	//
slob. prof.	58	48	1,21:1
%	0,38	0,28	//
izdržavana l.	2.992	658	4,55:1
%	19,88	3,90	//
đaci i stud.	1.040	1.496	1:1,44
%	6,91	8,87	//
ostala zan.	356	523	1:1,47
%	2,36	3,10	//
lični prihodi	96	11	8,73:1
%	0,64	0,06	//
nezaposleni	31	56	1:1,81
%	0,21	0,33	//
nepoz. zan.	119	84	1,42:1
%	0,79	0,50	//
Ukupno	15.047	16.863	1:1,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 106

Poljoprivrednici su bili pojedinačno najbrojnije grupe u gubicima kod obe kategorije stradalih, stime što su imali za trećinu veće (1,31 puta) učešće među partizanima nego među civilima. Čineći petinu gubitaka civila ove teritorije, izdržavana lica su bila 5,10 puta zastupljenija među njima nego među stradalim partizanima. U približno izjednačenom stradanju civila i partizana teritorije anektirane od Italije, profesionalne grupe nisu imale isti odnos u stradanju. Poljoprivrednici, radnici i učenici i stručnjaci su pretrpeli za polovinu veće gubitke u partizanima nego među civilima, dok su su izdržavana lica i penzioneri (lica sa ličnim prihodima) bili petostruko odnosno devetostruko brojniji među civilima.

Potpuno suprotne karakteristike kategorija civila²¹⁵ i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne organizacije uslovia su i drugačije načine njihovih stradanja. Poginuli čine devet desetina stradalih partizana, dok skoro dve trećine gubitaka civila predstavljaju ubijene osobe. Petina stradalih civila je umrla tokom rata i stradali na ovaj način su 4,80 puta zastupljeniji među njima nego među partizanima.

tabela 134 – Teritorija anektirana od Italije – način stradanja prema kategoriji stradanja

anekt.Italija,	civili	partizani	odnos u
----------------	--------	-----------	---------

²¹⁵ Od gubitaka civila na teritoriji anektiranoj od Italije dve petine (40,29%) je izgubila živote u direktnom teroru, skoro trećina (31,31%) u logorima i još 5,90% u zatvorima, 14,48% je izgubilo živote prilikom borbi i bombardovanja, a 8,02% je stradalo ostalim (deportacija, izbeglištvo, prinudni rad, ...) ili nepoznatim okolnostima.

način strad.			stradanju
poginuli	1.953	15.497	1:7,93
%	12,98	91,90	//
ubijeni	9.580	535	17,91:1
%	63,67	3,17	//
umrli	3.125	730	4,28:1
%	20,77	4,33	//
nestali	389	101	3,85:1
%	2,58	0,60	//
ukupno	15.047	16.863	1:1,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Dijameralno suprotni načini stradanja su usloveli da je ubijenih skoro 18 puta više kod civila, dok je poginulih nešto manje od 8 puta više kod stradalih partizana. Odnos u broju umrlih osoba pokazuje da je više od 4 puta više umrlih kod civila nego kod pripadnika partizanskog pokreta, dok je nestalih skoro 4 puta više u gubicima civila teritorije anektirane od Italije.

Partizanski pokret sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom

Treitorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Pri podeli Jugoslavije veći deo teritorije Zetske banovine izdvojen je kao Crna Gora pod italijanskom upravom. Teritorija je predstavljala fizičku vezu između oblasti anektiranih od strane Italije i Velike Albanije kao dela Kraljevine Italije. Teritorija je imala izlaz na more ali bez značajnije luke sa razvijenom pratećom infrastrukturom, nepovezana sa unutrašnjošću železničkom ili putnom vezom. Unutrašnjost teritorije je odlikovala brdsko-planinski tip zemljišta, sa dve doline, Morače i Zete, kao jednim zadovoljavajućim putnim pravcima, ali sa neizgrađenom saobraćanom infrastrukturom, bez ikakvih značajnijih industriskih centara. Nakon kapitulacije Italije teritorija je zauzeta od Nemaca, stavljena je pod komandu 21. brdskog armijskog korpusa 2. oklopne armije, uspostavljena je feldkomandatura, sa obećanom autonomijom pod rukovodstvom Narodnog upravnog odbora.²¹⁶

Teritorija na kojoj je kasnije formirana Crna Gora pod italijanskom upravom je prema popisu 1931. godine imala 359.685 stanovnika.²¹⁷ Stanovništvo je živelo u dva geografska regiona²¹⁸, nejednake veličine i demografskog potencijala, tako da je u Crnoj Gori živelo 82,36%, a u u delu Zapadne Srbije 17,63% populacije.²¹⁹ Nacionalna struktura stanovništva²²⁰ koje se našlo u novoformiranoj državi je bilo heterogeno, ali je

²¹⁶ ZNOR, XII – 3, Beograd, 1978, 540 – 541, 640 – 642 .

²¹⁷ Svi proračuni za brojnost stanovništva teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom i pojedinih regiona i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. (*Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937).

²¹⁸ Regione treba posmatrati isključivo kao geografske celine pošto oni u tom periodu nisu postojali kao administrativne jedinice i nastali su iz potrebe da se u radu lakše sagleda stradanje pripadnika partizanskog pokreta koji potiču iz njih. Regioni su obuhvatali opštine ili njihove delove prema administrativnoj podeli iz 1964. godine.

²¹⁹ *Crna Gora* (295.539): Bar, Bijelo Polje, Cetinje, Danilovgrad, Ivangrad / Berane, Kolašin, Mojkovac, Nikšić, Plužine, Pljevlja, Šavnik, Titograd / Podgorica, Žabljak; *Deo Zapadne Srbije* (64.146): Prijepolje, Nova Varoš, Sjenica.

²²⁰ Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu Popisa stanovništva 1931. godine, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945, *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Црна Гора, Преглед по општинама*, Beograd, 1945, *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Србија са Војводином и Косово*

više od tri četvrtina činilo pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika (67,43% Crnogoraca i 9,83% Srba²²¹), 18,59% Muslimana, 2,88% Albanaca i 1,27% ostalih i nepoznatih nacionalnosti.²²² Crnogorci i Srbi su u oba dala teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom činili većinu stanovništva ali sa nejednakom zastupljenošću u njima.²²³ Od pravoslavnog stanovništva srpskohrvatskog jezika (Crnogoraca i Srba) 87,27% je živelo u Crnoj Gori, a 12,73% i delu Zapadne Srbije. Više od polovine Muslimana (57,10%) je živelo u Crnoj Gori, a ostalih 42,90% u delu Zapadne Srbije.

Na teritoriji Crne Gore pod italijanskim komesarom nalazilo se 1.236 naselja od kojih je Podgorica bila jedini grad sa više od 10.000 stanovnika i u njoj je živelo 2,82% stanovništva ove teritorije (10.247). U grupi varoši sa 5.000 do 10.000 stanovnika nalazila su se 3 naselja²²⁴ u kojima je živelo 5,69% populacije. U ostalih 1.232 naselja živelo je 91,49% stanovništva teritorije. Na teritoriji Crne Gore je u 1.069 naselja živelo 82,36% stanovništva što je 0,08% po naselju. U delu Srbije je 17,63% stanovništva ICG bilo raspoređeno u 167 naselja ili 0,10% po naselju.

Rat nije podjednako pogodio sva naselja na ovoj teritoriji, tako da u 7,77% naseljenih mesta nisu registrovani gubici u stanovništvu.²²⁵ Partizanski pokret je bio vrlo razvijen na ovom području, te su njihovi stradali pripadnici identifikovani u 80,42% naselja. U 70,63% naseljenih mesta oni su pomešani sa ostalim stradalima, dok su samo stradali partizani registrovani u 9,79% naselja ICG. Popisom je utvrđeno da je na ovoj teritoriji u 11,81% naselja bilo ljudskih gubitaka, ali bez stradalih partizana među njima.

tabela 135 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – zastupljenost po naseljima prema regionalnoj pripadnosti

– *Метохијом, Преглед по општинама*, Beograd, 1945, Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985, Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989, 138-144.

²²¹ Prema raspoloživim podacima Popisa iz 1931. godine nije moguće razdvojiti nacionalnosti Srba i Crnogoraca, pa je u konkretnom primeru teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom kao crnogorski narod računato pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika Crne Gore, dok je u delu Zapadne Srbije pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika tretirano kao srpsko.

²²² Crnogoraca 242.536, Srba 35.365, Muslimana 66.861, Albanaca 10.353, ostalih i nepoznatih 4.570.

²²³ Crna Gora: 82,06% Crnogoraca (242.536), 12,92% Muslimana (38.181), 3,50% Albanaca (10.353) i 1,51% ostalih i nepoznatih (4.469); deo Zapadne Srbije: 55,13% Srba (35.365), 44,71% Muslimana (28.680) i 0,16% ostalih i nepoznatih (101).

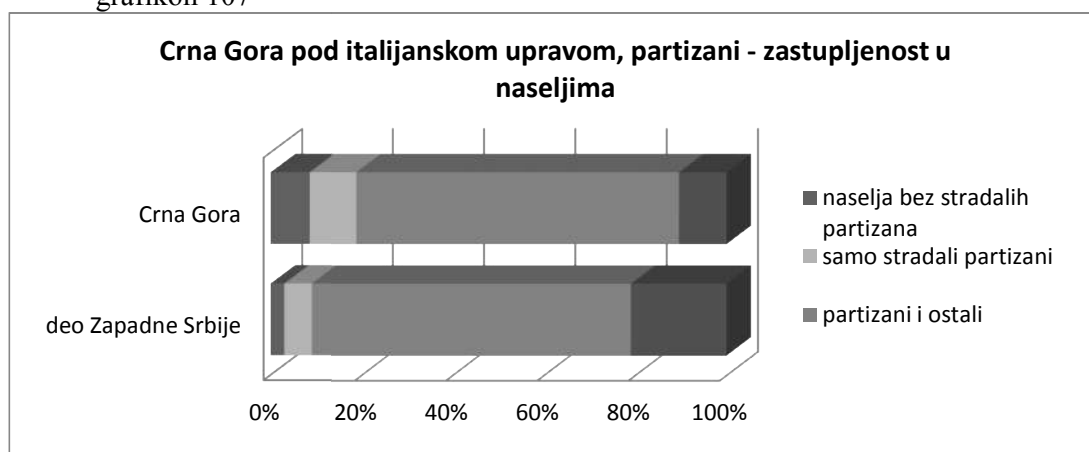
²²⁴ Bar, Cetinje, Pljevlje.

²²⁵ Ostaje otvorena mogućnost da je u tim naseljima bilo stradalih u „kolaboracionističkim formacijama“ čiji pripadnici nisu obuhvaćeni popisom 1964. godine, što se nastoji ispraviti revizijom popisa koja je u toku.

C.Gora pod ital.upravom	ukupno naselja	naselja bez stradalih	%	samo strad. partizani	%	zajedno part/ostali	%	samo ostali stradali	%
Crna Gora	1.069	91	8,51	111	10,38	756	70,72	111	10,38
%	86,49	94,79	//	91,73	//	86,60	//	76,03	//
Zap. Srbija	167	5	2,99	10	5,99	117	70,06	35	20,96
%	13,51	5,21	//	8,27	//	13,40	//	23,97	//
ukupno	1.236	96	7,77	121	9,79	873	70,63	146	11,81

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 107

Regionalne razlike pokazuju da rat nije podjedanako pogodio sva naselja Crne Gore pod italijanskom upravom. U delu Zapadne Srbije u svega 2,99% naseljenih mesta bilo je bez stradalih, dok ih je u Crnoj Gori 8,51%. Sa druge strane u Zapadnoj Srbiji je učešće naselja sa stradalima, ali bez stradalih partizana, bilo 20,96%, dok je udeo takvih naselja u Crnoj Gori bio dvostruko manji (10,38%). Stradali pripadnici partizanskog pokreta poticali su iz četiri petina (81,10%) naselja Crne Gore, dok ih je u delu Zapadne Srbije bilo u tri četvrtina naselja (76,05%). Naselja sa samo stradalim partizanima bilo je 5,99% u delu Zapadne Srbije i 10,38% u Crnoj Gori.

Veličina naselja kao i njihova brojnost su određivali stepen urbanizovanosti teritorije, što je bitno uticao na broj partizana koji se iz jednog mesta pridružio pokretu, a samim time i na broj potencijalnih žrtava na toj teritoriji. Na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom postojala su 4 naselja iz kojih je stradalu između 101 i 200 partizana, kao i 5 naselja sa 51 do 100 stradalih pripadnika pokreta. Veliki broj manjih naseljenih mesta uticao je da iz tri petina naselja (60,06%) potiče do 5 stradalih partizana, a iz 95,26% naselja ih je bilo do 20 stradalih.

tabela 136 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – gubici po naselju prema regionalnoj pripadnosti

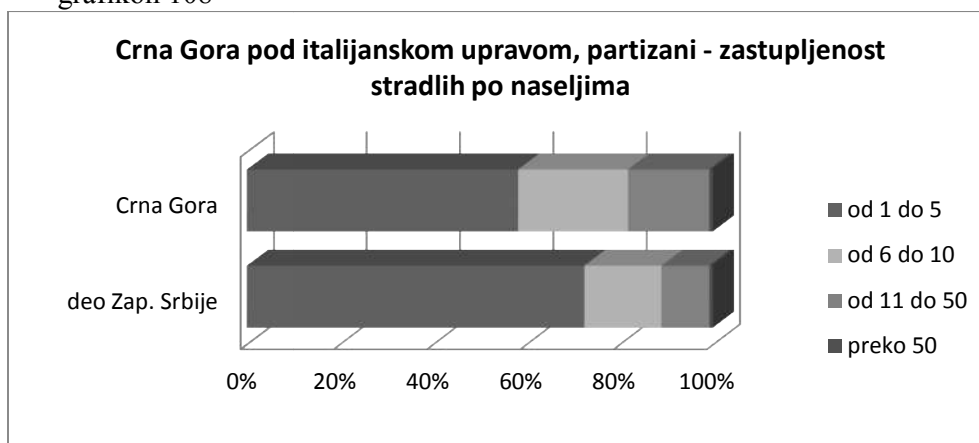
C.Gora ital. upra.	ukupno naselja	sa strad. partizan.	%	1 – 5	%	6 – 10	%	11 – 20	%	21 – 50	%	51 – 100	%
C. Gora	1.069	867	81,10	505	58,25	204	23,53	118	13,61	32	3,69	4	0,46
%	86,49	87,22	//	84,59	//	90,67	//	94,40	//	84,21	//	80,00	//
Z. Srbija	167	127	76,05	92	72,44	21	16,53	7	5,51	6	4,72	1	0,79
%	13,51	12,78	//	15,41	//	9,33	//	5,60	//	15,79	//	20,00	//
ukupno	1.236	994	80,42	597	60,06	225	22,63	125	12,57	38	3,82	5	0,50

tabela 136 (nastavak)

C.Gora ital.upr.	ukupno naselja	sa strad. part	%	101 - 200	%	201 - 500	%	501 – 1.000	%	preko 1.001	%
C. Gora	1.069	867	81,10	4	0,46	--	--	--	--	--	--
%	86,49	87,22	//	100,0	//	--	//	--	//	--	//
Z. Srbija	167	127	76,05	--	--	--	--	--	--	--	--
%	13,51	12,78	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ukupno	1.236	994	80,42	4	0,40	--	--	--	--	--	--

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 108

Razlike u regionima, kod približno sličnih naselja po veličini, pokazuju da je u delu Zapadne Srbije iz tri četvrtina (72,44%) naselja stradalo do 5 pripadnika pokreta, dok je isti broj stradalih partizana poticao iz tri petina (58,25%) crnogorskih naselja. Veliki broj malih naseljenih mesta je uslovio je da u oba regiona, iz 95,39% naselja Crne Gore i 94,48% naselja dela Zapadne Srbije potiče do 20 stradalih partizana. Četiri od 5 naseljenih mesta iz kojih je stradalo između 51 i 100 partizana, kao i sva 4 naselja sa od 101 do 200 stradalih partizana nalazila su se u Crnoj Gori.

Godine stradanja i nacionalnosti stradalih pripadnika partizanskog pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom

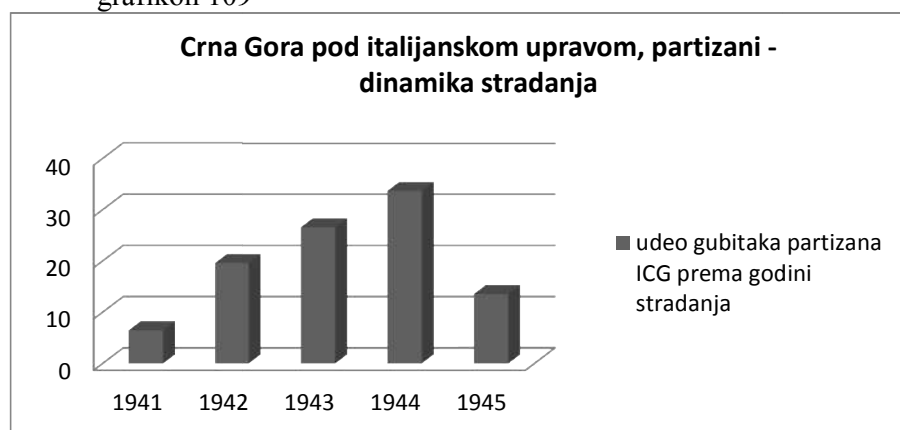
Rat je na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom²²⁶ ispoljio svu svoju slojevitost i kompleksnost manifestujući se istovremeno kao oslobodilački, građanski, revolucionarni, ideološki, nacionalni, verski. Tokom trajanja prolazio je kroz više faza, a sve one su uticale na razvoj partizanskog pokreta ove teritorije. Masovni ustanak otpočet u saradnji sa nacionalnim snagama, a zatim i njegov brzi slom i prelazak na gerilski način ratovanja obeležili su postojanje pokreta u prvoj godini rata, da bi se u narednom periodu pokret konsolidovao i do kraja rata postao vodeća snaga na prostoru Crne Gore i dela Zapadne Srbije (deo Sandžaka) obuhvaćenog ovom teritorijom.

tabela 137 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – dinamika stradanja

C.Gora ital.upr.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
ukupno	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 109

²²⁶ Opširnije o ratu na teritoriji Crne Gore videti: Đuro Vujović, *Crna Gora u narodnooslobodilačkom ratu 1941 – 1945*, Podgorica, 1997; Branko Petranović, *Srbija u drugom svetskom ratu 1939 -1945*, 1992; Zoran Lakić, *Narodna Vlast u Crnoj Gori 1941 – 1945*, Cetinje, Beograd, 1981; Kosta Nikolić, *Italijanska vojska i četnici u Drugom svetskom ratu u Jugoslaviji 1941 - 1943*, Beograd, 2009; Vučeta Redžić, *Građanski rat u Crnoj Gori 1941 – 1945*, knjige I i II, Podgorica, 2002; Dargan S. Nenezic, *Jugoslovenske oblasti pod Italijom 1941-1943.*, Beograd, 1999; H. Džejms Bergvin, *Imperija na Jadranu, Musolinijevo osvajanje Jugoslavije 1941 – 1943*, Beograd, 2007; Denis Mack Smith, *Mussolinijevo Rimsko Carstvo*, Zagreb, 1980; Zoran Lakić, Radoje Pajović, Gojko Vukmanović, *Narodnooslobodilačka borba u Crnoj Gori 1941 – 1945: hronologija događaja*, Titograd, 1963; Mirko Ćuković, *Sanjак*, Beograd, 1964.

Dinamiku stradanja partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom karakteriše stalni rast gubitaka sa trećinom stradalih u 1944. godini. Ustanak je u svojih 6 meseci trajanja prošao kroz više faza u kojima se našao i partzanski pokret kao njegova integralna, a pokazalo se i kao najžilavija i najborbenija komponenta. U prvih mesec i po dana pokret je prošao kroz nagli masovni priliv boraca u prvim danima, stvaranja velike oslobođene teritorije, rasulo nakon sloma početne faze ustanka,²²⁷ diferencijacije u okviru ustaničkih redova po ideološkoj osnovi, da bi se u do kraja godine kroz obnovu jedinica i institucija²²⁸ eksponirao kao respektabilna snaga na tom prostoru izgubivši u tom periodu 6,48% svih stradalih pripadnika ove teritorije.²²⁹ Nadjačan od strane italijanskih snaga i rivalskih pokreta, partizanski pokret je bio prinuđen da sredinom 1942. godine, nakon formiranja brigada,²³⁰ sa glavninom snaga napusti matično područje i da pređe na teritoriju BiH, dok su na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom ostali manji teritorijalni sastavi i ilegalni elementi pokreta. U tom kriznom periodu pokret je pretrpeo 1,51 puta veće gubitke nego u periodu ustanka. U prvoj polovini naredne godine partizanski pokret se održao na matičnoj teritoriji, a jedinice sa ove teritorije su učestvovala u odsudnim bitkama po sudbinu pokreta, od kojih je jedna delimično vođena i na matičnoj teritoriji, dočekao je izlazak Italije iz rata i dolazak nemačkih okupacionih trupa, ostvario je znatan napredak u razvoju nadvladavši ideološki protivničke pokrete,²³¹ narastao masovnim pristupanjem novih

²²⁷ Prvi odredi koji su se najčešće nazivali „gerilskim“ formirani su po tradiciji na plemenskoj osnovi, da bi se ubrzo prešlo na formiranje teritorijalnih četa i bataljona (ukupno 48 bataljona u Crnoj Gori i 6 u Sandžaku), kao i pokušaja formiranja brigada, a koji su se brzo raspali nakon italijanskog kontranapada kojim su povratili većinu izgubljenih teritorija. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 35 – 38.

²²⁸ Formirani su veći odredi u Crnoj Gori podeljeni na bataljone, uz postojeće samostalne bataljone, dok se u Sanžaku formiraju čete, a krajem godine i Crnogorsko-sandžački odred. Krajem novembra formiran je Crnogorski partizanski odred od dobrovoljaca, jačine 9 bataljona, sa ciljem pomoći partizanima u Srbiji, ali se delimično raspao nakon neuspelog napada na Pljevlja. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 74 – 77. Dva bataljona od dobrovoljaca iz Crnogorskog partizanskog odreda ušla su u sastav 1. proleterske brigade. M. Vuksanović, *Prva proleterska brigada*, 16 – 17.

²²⁹ U gubicima koje je partizanski pokret na teritoriji pod italijanskom upravom podneo 1941. godine posebno se izdvajaju oni pretrpljeni prilikom neuspelog napada na Pljevlja 1. decembra, kako po njihovoj brojnosti (203 poginulih i 269 ranjenih) tako i po političkim posledicama koje su dovele do slabljenja pokreta (dezerterstvo). Batrić Jovanović, *Црна Гора у НОП и социјалистичкој револуцији*, knjiga 1, Beograd, 1960, 359 – 391.

²³⁰ Od jedinica sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom formirane su 3. sadžačka, 4. i 5. Crnogorska brigada koje su krajem godine ušle u sastav 1. i 2. proleterske i 3. Udarne divizije. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 140 i 203.

²³¹ Kapitulacija Italije je stvorila mogućnost da se deo dotadašnjih političkih protivnika priključi partizanskom pokretu. Pokrajinski komitet za Crnu Goru i Boku izdao je septembra 1943. godine

boraca u drugoj polovini godine i formirao nove brigade,²³² što je sve dodatno uticalo na povećanje gubitaka koji su 1943. godine bili za trećinu (1,35 puta) veći nego u predhodnoj godini. Predposlednja godina rata je donela masovno pristupanje pokretu novih boraca, dobrovoljno ili kroz mobilizaciju,²³³ formiranje novih brigada i divizije,²³⁴ povremenim delimičnim oslobađanjem, ali i gubljenjem teritorije i potpunim oslobađanjem krajem 1944. godine, što je gubitke koje je pokret pretrpeo dodatno uvaćalo za više od četvrtinu (1,27 puta) u odnosu na predhodnu godinu. Nominalni pad stradanja u poslednjoj godini rata je, s obzirom na trajanje rata u noj, realno predstavljaju stagnaciju gubitaka, sa stopom smrtnosti 1,07 puta većom u odnosu na predhodnu godinu.

Partizanski pokret je postojao u svim delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom ali nije bio jednako razvijen u svim njenim delovima. Neujednačena razvijenost pokreta dovela je do različitih gubitaka pripadnika pokreta iz različitih delova teritorije, te ih je devet desetina poticalo iz Crne Gore, a jedna iz dela Zapadne Srbije.

grafikon 110

direktivu da „zelenaške mase koje su prijateljski raspoložene prema nama stupe u redove naše partizanske vojske“. ZNOR, III – 9, Beograd, 1969, 406.

²³² Krajem 1943. Godine formirane su 6. i 7. crnogorska i 4. sandžačka brigada. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 284.

²³³ Prisilno mobilisanje ljudi je dovelo i do pojave dezertstva partizana kao što je bio slučaj u 4. sandžačkoj brigadi decembra 1943. godine kada je 150 ljudi napustilo brigadu i prešlo u muslimansku miliciju i četnike, ali se i deo njih vratio u sastav brigade tokom 1944. godine. Takođe je i deo ljudi poslatih kao dopuna u 5. krajšku diviziju dezertiralo iz nje iz straha „od odlaska u Bosnu“. ZNOR, IX – 5, Beograd, 1969, 304 – 318. Dezertiranja je bilo i u 9. crnogorskoj brigadi 3. NOU divizije koja je u periodu nemačke ofanzive u leto 1944. godine ostala bez 256 boraca (oko trećine sastava) od kojih se 61 vratio u jedinice, a radilo se o novopridošlim borcima koji su do priključivanja partizanima bili u sastavu četnika. ZNOR, IX – 7, Beograd, 1970, 333 – 334.

²³⁴ Marta 1944. Godine formirana je 37. sandžačka divizija, sastava 3. i 4. sandžačka i 8. crnogorska brigada, da bi u septembru u njen sastav ušla i 5. sandžačka brigada, a izašla 8. crnogorska. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 346 – 347.

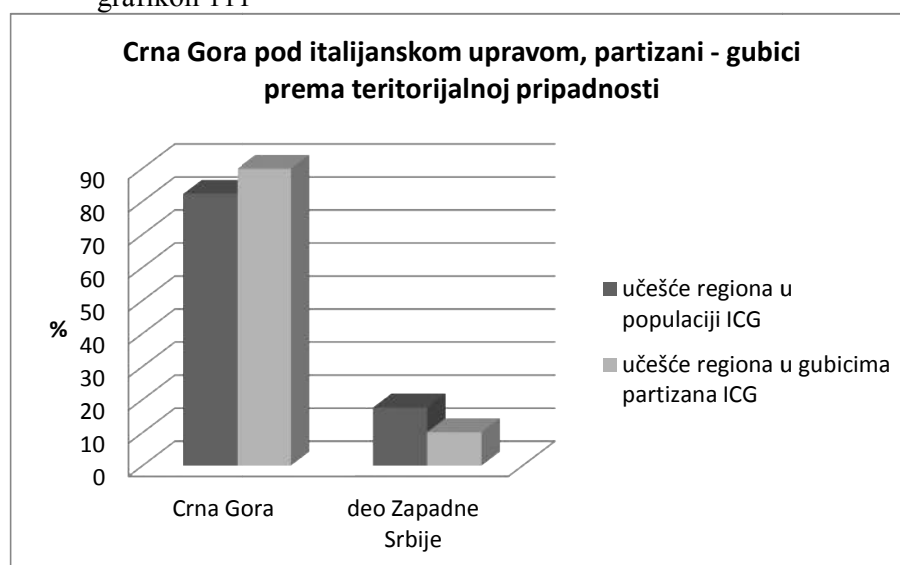

tabela 138 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – učešće regiona u populaciji i učešće gubicima prema regionalnoj pripadnosti

C.Gora ital.upr.	% učešće u popul. ICG	% među strad. partizanima
Crna Gora.	82,36	89,92
deo Zap. Srbije	17,63	10,18

Popis stanovništva 1931. godine, AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 111

Gubici partizana iz pojedinih regiona nisu u skladu sa njihovom zastupljenošću u populaciji čitave teritorije. U Crnoj Gori gubici partizana su nešto veći (1,09 puta) u odnosu na zastupljenost teritorije u stanovništvu, dok su u delu Zapadne Srbije

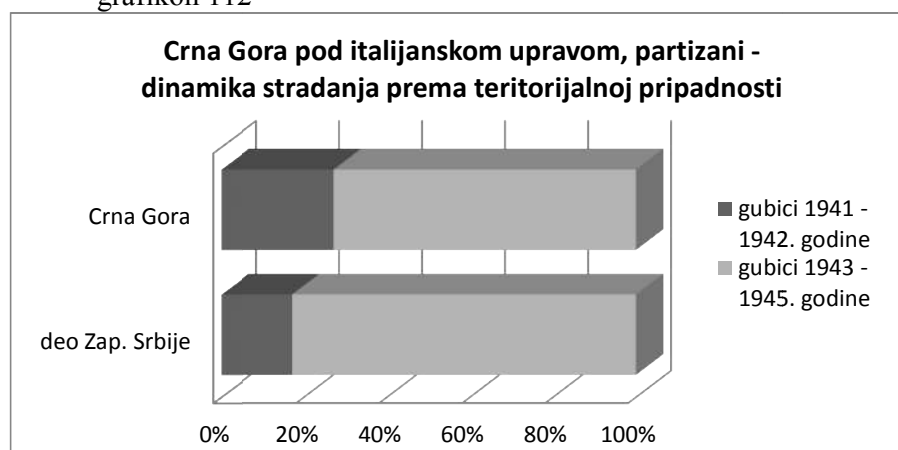
(Sandžaku) bili 1,73 puta manji. Gubici partizana iz Crne Gore bili su 8,83 puta veći od gubitaka njihovih saboraca iz dela Zapadne Srbije, ali su s obzirom na zastupljenost dva dela u populaciji teritorije njihovi gubici realno bili gotovo dvostruko veći (1,89 puta). Prolazeći kroz različite faze tokom rata, pokret je imao svoje uspone i padove, što je uslovalo različitu dinamiku i intezitet stradanja u različitim delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom.

tabela 139 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – gubici prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

C.Gora pod ital.upravom	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crna Gora	6.388	424	6,64	1.310	20,51	1.652	25,86	2.196	34,38	806	12,62
%	89,82	91,97	//	93,77	//	87,31	//	91,61	//	83,52	//
Zap. Srbija	724	37	5,11	87	12,02	240	33,15	201	27,76	159	21,96
%	10,18	8,03	//	6,23	//	12,69	//	8,39	//	16,48	//
ukupno	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

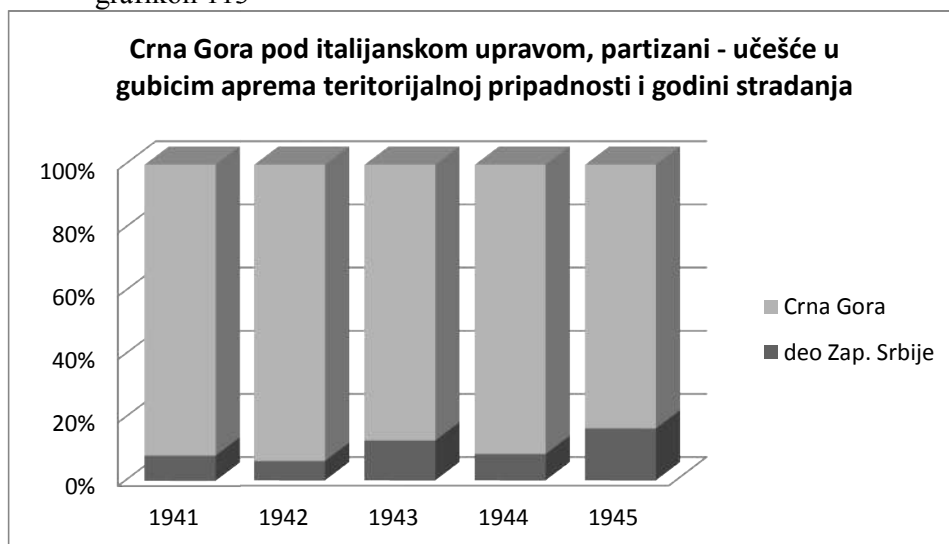
grafikon 112

Partizanski pokret je na teritoriji Crne Gore imao stalni rast stradanja, sa trećinom pretrpljenih gubitaka u 1944. godini. Gubitak je 1942. godine realno bio 1,54 puta veći nego u ustanku, naredne godine uvećan za četvrtinu (1,26 puta), u 1944. godini je bio za trećinu veći nego u predhodnoj (1,33 puta), da bi nominalno opao u poslednjoj godini rata, ali sa stopom smrtnosti koja je realno bila jednaka onoj iz 1944. godine. U delu Zapadne Srbije koji se našao u okviru teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, stradanje partizana u 1942. godini je realno bilo za petinu veće nego u ustanku (1,18 puta), da bi u 1943. godini bilo skoro trostruko uvećano (2,76 puta) u odnosu na predhodnu godinu, sa padom gubitaka u narednom periodu rata, ali sa

stopom smrtnosti u 1945. godini koja je bila realno dvostruko veća (2,10 puta) nego u predhodnoj. U prve dve godine rata udeo stradalih partizana iz Crne Gore je bio 1,58 puta veći od udela gubitaka partizana iz dela Zapadne Srbije u tom periodu, dok je u poslednjoj godini rata udeo stradalih partizana iz dela Zapadne Srbije bio 1,74 puta veći nego kod partizana iz Crne Gore.

grafikon 113

Učešće u gubicima partizana iz dva dela teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom nije uvek tokom rata bilo u skladu sa njihovom zastupljenošću u stanovništvu ove teritorije. Tokom čitavog rata, sve do poslednje godine, partizani iz Crne Gore su imali veće učešće u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji, 1,12 puta u ustanku, preko 1,06 puta većeg u 1943. godini do neznatno većeg učešća u poslednjoj godini rata. Suprotno njima, partizani iz dela Zapadne Srbije su u većem delu rata imali manju zastupljenost u gubicima pokreta od zastupljenosti regiona u stanovništvu, 2,19 puta u ustanku, 2,83 puta manje u narednoj godini, 1,40 puta manje 1943. godine, da bi se u poslednjoj godini rata učešća gotovo izjednačila. Odnos u broju stradalih partizana iz dva dela teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom varirao je tokom rata ali je konstantno bilo više stradalih pripadnika pokreta iz Crne Gore, od realno 2,45 odnosno 3,22 puta više u prve dve godine rata, preko 1,47 puta u 1943. godini i 2,34 puta više u predposlednjoj, do gotovo izjednačenog stradanja u poslednjoj godini rata (1,08 puta više).

U heterogenoj sredini, sa jednom dominantnom nacionalnom grupom,²³⁵ partizanski pokret je uspeo da u svoje redove uključi pripadnike svih nacionalnosti koji su živeli na prostoru teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, ali ne u jednakoj meri.²³⁶ Najveći teret stradanja podneli su Crnogorci i Srbi dok je gubitaka Muslimana bio daleko manji.

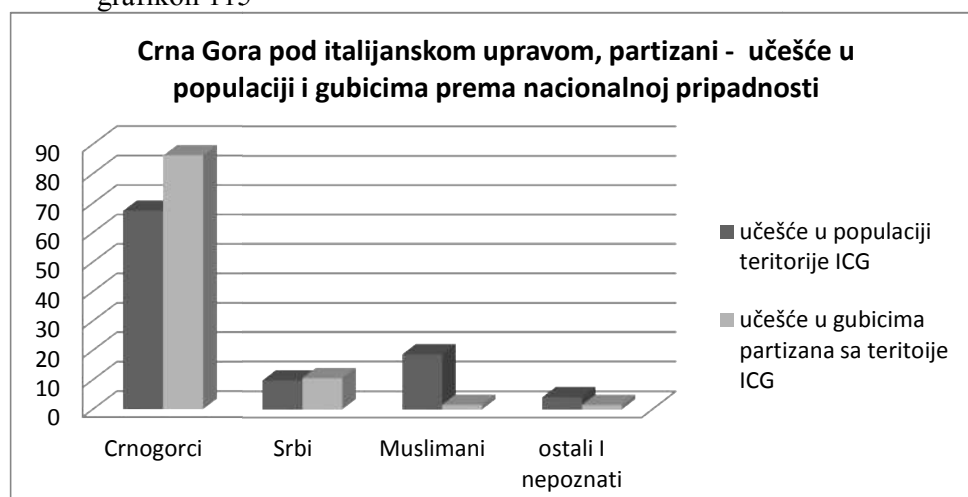
grafikon 114

²³⁵ Prema raspoloživim podacima Popisa iz 1931. godine nije moguće razdvojiti nacionalnosti Srba i Crnogoraca, pa je u konkretnom primeru teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom kao crnogorski narod računato pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika Crne Gore, dok je u delu Zapadne Srbije pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika tretirano kao srpsko. Shodno političkim prilikama i duhu vremena u kome je nastao popis „Žrtve rata 1941 -1945“ iz 1964. godine, apsolutnoj većini stradalih partizana iz Crne Gore određena je crnogorska nacionalna pripadnost, dok je mali broj stradalih dobio odrednicu srpske nacionalne pripadnosti. Takođe postoji mogućnost da je izvesni deo Muslimana stradalih u partizanskom pokretu nacionalno određen kao pripadnik crnogorske ili srpske nacionalne grupe. Stoga iskazane rezultate treba prihvatiti sa dozom kritičke obazrivosti.

²³⁶ U 3. proleterskoj (sandžačkoj) brigadi prilikom formiranja juna 1942. godine bilo je 94,15% Srba i Crnogoraca i 5,85% Muslimana. Žarko Vidović, *Treća proleterska sandžačka brigada*, Beograd, 1972, 445. Prilikom formiranja 5. crnogorske brigade u njenom sastavu bilo je 80,49% Crnogoraca, 17,88% Srba, po 0,45% Muslimana i Hrvata i 0,72% ostalih. *Пета пролетерска црногорска бригада – зборник сјећања*, (ur. Milinko Đurović, Novo Matunović, Milisav Raičević), knjigaII, Beograd, 1972, 664.

grafikon 115

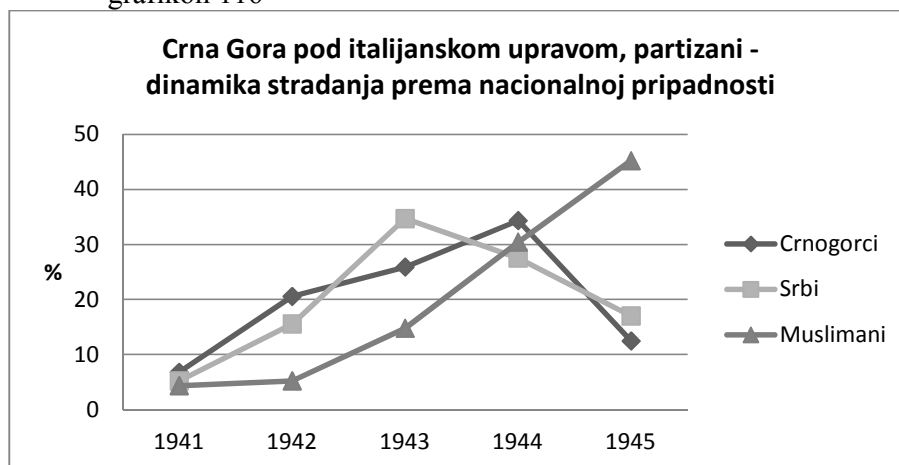
Gubici koje su pretrpele različiti narodi koji su se uključili u partizanski pokret na ovoj teritoriji nisu bili jednaki. Stradanje Crnogoraca je bilo 1,28 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji, gubici koje su pretrpeli partizani srpske nacionalnosti su bili tek nešto veći od njihovog učešća u stanovništvu (1,07 puta), dok je stradanje Muslimana bilo 11,47 puta manje, a pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti 2,64 puta manje. Partizani crnogorske nacionalnosti koji su činili većinu pokreta pretrpeli su realno trostruko veće (3,02 puta) gubitke od svih ostalih nacionalnosti zajedno.²³⁷ Dinamika pretrpljenih gubitaka i intezitet stradanja partizana različitih nacionalnosti nisu bili jednaki.

tabela 140 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – nacionalna struktura prema godini stradanja

C.Gora pod ital.upravom	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crnogorci	6.133	416	6,78	1.261	20,56	1.587	25,88	2.105	34,32	764	12,46
%	86,23	90,24	//	90,26	//	83,88	//	87,82	//	79,17	//
Srbi	752	39	5,19	117	15,56	261	34,71	207	27,53	128	17,02
%	10,57	8,46	//	8,37	//	13,79	//	8,64	//	13,26	//
Muslimani	115	5	4,35	6	5,22	17	14,78	35	30,43	52	45,22
%	1,62	1,08	//	0,43	//	0,90	//	1,46	//	5,39	//
ost. i nep.	112	1	0,89	13	11,61	27	24,11	50	44,64	21	18,75
%	1,57	0,22	//	0,93	//	1,43	//	2,08	//	2,18	//
ukupno	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57

²³⁷ Gubici partizana crnogorske nacionalnosti nisu bili u istom odnosu sa gubicima ostalih nacionalnosti uključenih u partizanski pokret. Njihovi gubici su bili realno za petinu veći (1,19 puta) od stradanja Srba i 14,66 puta veći od gubitaka partizana muslimanske nacionalnosti. Stradanje partizana srpske nacionalnosti bilo je realno 12,33 puta veće od pretrpljenih gubitaka partizana muslimanske nacionalnosti.

grafikon 116

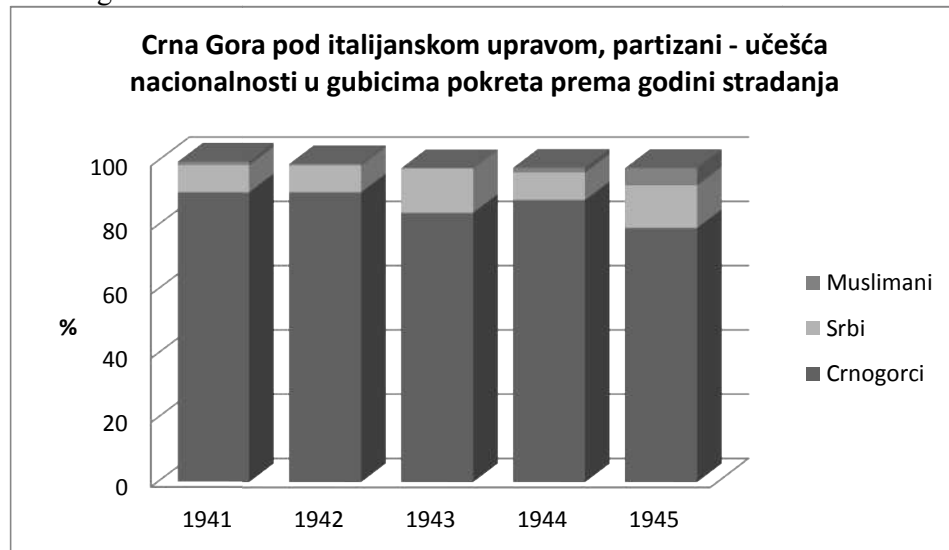

Kao nosioci državotvorne ideje Jugoslavije, duboko prožeti slobodarskim tradicijama, Crnogorci i Srbi su od prvog dana rata predstavljali okosnicu partizanskog pokreta na ovoj teritoriji. Politički i ideološki podeljeni, predstavnici oba naroda su pokušala da svoju sudbinu vežu za pokrete predvođene komunistima ili rojalistima, od kojih se prvi eksponirao kao uspešniji odnevi političku i vojnu pobedu. Odvojeni od matičnog dela naroda koji je živeo u NDH, Muslimani su pokušali da svoju političku budućnost ostvare kroz saradnju sa Italijanima ili Nemcima, u drugom periodu rata, a za partizanski pokret su u većem broju optirali tek u završnim godinama rata. Čineći najveći deo pokreta partizani crnogorske nacionalnosti su imali stalni rast broja stradalih sa trećinom gubitaka pretrpljenih u 1944. godini. Dinamika stradanja partizana ove nacionalnosti se u potpunosti poklapa sa stradanjem njihove matične teritorije, tako da su u nakon pretrpljenih gubitaka u uastanku, partizani crnogorske nacionalnosti u drugoj godini rata realno pretrpeli za polovinu veće gubitke (1,52 puta) u odnosu na predhodnu godinu, da bi nakon učešća u najvećin bitkama tokom 1943. godine, od kojih je jedna delom vođena na teritoriji Crne Gore, dodatno povećali gubitak za četvrtinu (1,26 puta). Masovno pristupanje pokretu, formiranje novih jedinica, neprekidne borbe sa okupatorskim jedinicama do konačnog oslobođenja matične teritorije krajem 1944. godine, rezultirali su daljim rastom godišnjih gubitaka za trećinu (1,33 puta) većim nego predhodne godine, dosegaši nivo stradanja koji je održan i u poslednjoj godini rata. Čineći integralni deo pokreta od početka rata partizani srpske nacionalnosti su imali

izrazitu dinamiku stradanja sa trećinom gubitaka pretrpljenih sredinom i velikom smrtnošću u poslednjoj godini rata. Stalni rast gubitaka do sredine rata koji je relano uvećan za polovinu (1,50 puta), a zatim dupliran (2,23 puta), prekinut je u 1944. godini, kada su gubici smanjeni za četvrtinu u odnosu na predhodnu godinu, sa daljim nominalnim smanjivanjem u poslednjoj godini rata, ali sa realnim povećanjem stope smrtnosti 1,65 puta u odnosu na predhodnu godinu. Slabo uključeni u partizanski pokret u prvim godinama rata, gde je gubitak u drugoj godini bio 1,68 puta manji nego u ustanku, Muslimani sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom su imali rast stradanja koji je kulminirao u poslednje dve godine rata u kojima je život izgubilo tri četvrtina partizana ove nacionalnosti, sa realnim stradanjem u 1945. godini 3,96 puta većim nego u predhodnoj. Više od tri petina partizana ostalih i nepoznatih nacionalnosti izgubio je život u poslednje dve godine rata, sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata za desetinu (1,12 puta) veću nego predhodne. Udeo stradalih partizana crnogorske nacionalnosti u prve dve godine rata bio je za četvrtinu veći (1,25 puta) od stradanja Srba odnosno 2,86 puta od stradanja Muslimana u istom periodu, dok je gubitak partizana srpske nacionalnosti tada bio 2,27 puta veći od pretrpljenih gubitka partizana muslimanske nacionalnosti. U poslednje dve godine rata, udeo stradalih Muslimana u partizanskom pokretu teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom bio je 1,72 odnosno 1,70 puta veći od udela stradalih partizana crnogorske i srpske nacionalnosti u tom periodu.²³⁸

²³⁸ Udeo stradalih Muslimana u poslednjih 4,5 meseca rata bio je 2,66 odnosno 3,63 puta veći od udela u tom periodu stradalih Srba i Crnogoraca.

grafikon 117

Apsolutno dominantna grupa nacionalna grupa u partizanskom pokretu teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, Crnogorci su tokom čitavog rata bili u gubicima zastupljeni više od njihovog učešća u stanovništvu teritorije, od 1,34 puta u ustanku, preko 1,25 puta 1943. godine do 1,17 puta u poslednjoj godini rata. Učešće Srba u gubicima pokreta je variralo od 1,16 puta manje u portedenju sa njihovom zastupljenošću u stanovništvu u prve dve i predposlednjoj godini rata, do 1,38 puta većeg učešća u 1943. i 1945. godini. Muslimani su tek poslednje godine rata značajnije zastupljeni u gubicima pokreta²³⁹ i tokom čitavog rata imali su manje učešće u gubicima od njihovog participiranja u populaciji teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, ali sa tendencijom povećavanja učešća, od 43,23 puta manjeg učešća druge, do 3,45 puta manjeg poslednje godine rata. Takođe je i učešće u gubicima pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti konstantno bilo ispod zastupljenosti u populaciji, od 18,86 puta manjeg učešća u ustanku do 1,90 puta u poslednjoj godini rata.

Razvojni put partizanskog pokreta teritorije Crne gore pod italijanskom upravom nije bio isti u svim njenim delovima i bitno je bio uslovljen, između ostalog i nacionalnom strukturom tamošnjeg stanovništva. Stoga ni gubici koje su nacionalnosti

²³⁹ Politički komesar 2. udarnog korpusa je početkom 1944. godine ocenjivao raspoloženje sandžačkih muslimana kao neprijateljsko prema pokretu, isticao da saraduju sa Albancima i Nemcima protiv pokreta, istakavši da je potrebno se preduzmu mere radi njihove "neutralizacije", ali ne i mere za privlačenje pokretu ili masovnije uključivanje u pokret. ZNOR, III – 7, Beograd, 1955, 136.

podnele u različitim delovima teritorije nisu bili iste, kako u okviru regiona tako i među delovima iste nacionalnosti u različitim delovima.

tabela 141 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – nacionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

C.Gora pod ital.upravom	ukupno	Crna Gora	%	Zapadna Srbija	%
Crnogorci	6.133	6.097	99,41	36	0,59
%	86,23	95,44	//	4,97	//
Srbi	752	153	20,34	599	79,66
%	10,57	2,39	//	82,73	//
Muslimani	115	40	34,78	75	65,22
%	1,62	0,63	//	10,36	//
ost. i nep.	112	98	87,50	14	12,50
%	1,57	1,53	//	1,93	//
ukupno	7.112	6.388	89,82	724	10,18

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Crnogorci i Srbi čine apsolutne većine stradalih partizana u oba dela teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, većom od njihove zastupljenosti u tamošnjem stanovništvu. Njihovo učešće u gubicima pokreta u Crnoj Gori je bilo za petinu veće (1,19 puta) od zastupljenosti u populaciji, dok je u delu Zapadne Srbije učešće među stradalima bilo za tri petina veće (1,59 puta) od zastupljenosti u stanovništvu. Slabo uključeni u pokret, Muslimani su u oba dela teritorije bili dosta manje zastupljeni u gubicima od njihovog učešća u njihovom stanovništvu, u Crnoj Gori 20,51 puta i delu Zapadne Srbije 4,31 puta. Udeo stradalih Muslimana iz dela Zapadne Srbije je, s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji, bio realno 2,49 puta veći od udela sunarodnika iz Crne Gore.²⁴⁰ Pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su imali diametralno suprotno učešće u gubicima partizanskog pokreta tako da ih je u Crnoj Gori bilo 3,27 puta manje, dok ih je u delu Zapadne Srbije bilo 12,06 puta više od njihove zastupljenosti u tamošnjoj populaciji.

Gubici iste nacionalnosti u partizanskom pokretu u različitim delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom nisu uvek bili u skladu sa delom nacionalnog korpusa koji je živeo u na toj teritoriji. U Crnoj Gori gubici partizana većinom crnogorske i manjim delom srpske nacionalnosti bili su u skladu (preciznije 1,04 puta veći) sa zastupljenošću naroda koji je živeo na ovoj teritoriji, dok je stradanje partizana

²⁴⁰ Prilikom formiranja 3. proleterske brigade u Zlatarskom i Mileševsko-Bjelopoljskom bataljonu bilo je 10,27% Muslimana, dok ih je u dva pljevaljska i Bjelopoljskom bataljonu bilo 2,97%. Muslimani iz Zlatarskog i Mileševsko-bjelopoljskog bataljona činili su 71,70% partizana ove nacionalnosti u brigadi. Ž. Vidović, *Treća proleterska sandžačka brigada*, 445

iz dela Zapadne Srbije, većinski srpske i manjim delom crnogorske nacionalnosti, bilo 1,38 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji. Iz dela zapadne Srbije poticalo je 1,52 puta više stradalih partizana muslimanske nacionalnosti od dela nacionalnog korpusa koji je živeo na toj teritoriji, dok je udeo Muslimana iz Crne Gore u gubicima partizana ove nacionalnosti bio 1,64 puta manji. S obzirom na veličine delova muslimanskog naroda koji je živeo u ova dva dela teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, gubici partizana ove nacionalnosti iz dela Zapadne Srbije bili su 2,49 puta veći od gubitaka njihovih sunarodnika i saboraca iz Crne Gore. Dinamika pretrpljenih gubitaka i intezitet stradanja partizana različitih nacionalnosti u delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom nije bila jednaka.

tabela 142 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Crna Gora – nacionalna struktura prema godini stradanja

C.Gora pod ital.upravom, deo C. Gore	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crnogorci	6.097	402	6,59	1.258	20,63	1.576	25,85	2.101	34,46	760	12,46
%	95,44	94,81	//	96,03	//	95,40	//	95,67	//	94,29	//
Srbi	153	19	12,42	36	23,53	42	27,45	41	26,80	15	9,80
%	2,39	4,48	//	2,75	//	2,54	//	1,87	//	1,86	//
Muslimani	40	2	5,00	5	12,50	12	30,00	10	25,00	11	27,50
%	0,63	0,47	//	0,38	//	0,73	//	0,45	//	1,36	//
ost. i nep.	98	1	1,02	11	11,22	22	22,45	44	44,90	20	20,41
%	1,53	0,23	//	0,84	//	1,33	//	2,00	//	2,48	//
ukupno	6.388	424	6,64	1.310	20,51	1.652	25,86	2.196	34,38	806	12,62

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Apsolutnom dominantnošću u broju stradalih partizana iz Crne Gore pripadnici pokreta crnogorske nacionalnosti su odredili dinamiku stradanja čitave teritorije. Nakon stradanja u ustanku, pretrpljeni gubitak u 1942. godini je realno bio veći za polovinu (1,56 puta), da bi u narednom periodu rastao (1,25 odnosno 1,33 puta) do 1944. godine u kojoj je trećina partizana ove nacionalnosti izgubila život, dostigavši nivo stradanja koji je realno ostao i u narednoj godini. Gubici partizana srpske nacionalnosti iz Crne Gore su nakon ustanka udvostručeni u narednoj godini na dostignutom nivou od četvrtine gubitaka su stagnirali u naredne dve godine, sa nominalnim padom stradanja u poslednjoj godini rata, ali realnim održanjem stope smrtnosti kao i u predhodnom periodu. Nakon rasta stradanja partizana muslimanske nacionalnosti do sredine rata, u kojoj je stradalo nešto manje od trećine pripadnika ove nacionalnosti, dolazi do blagog smanjivanja broja stradalih u narednom periodu, ali sa realnim stradanjem u poslednjoj

godini rata 2,93 puta većom nego u predhodnoj godini. pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su u Crnoj Gori imali stalni rast stradanja u do predposlednje godine rata u kojoj ih nešto manje od polovine izgubilo 9 živote, sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata koja je realno za petinu (1,21 puta) bila veća nego u predhodnoj. Partizani iz Crne Gore, uglavnom crnogorske ali i srpske nacionalnosti, su tokom prve tri godine rata predstavljali jedine stradale pripadnike pokreta, da bi se njihovo učešće u gubicima u poslednjim godinama rata smanjilo na 97,55 odnosno 96,16%. Tokom čitavog rata učešće u gubicima je bilo iznad zastupljenosti u populaciji, od 1,21 puta u ustanku do 1,17 puta u poslednjoj godini rata. U gubicima pripadnika pokreta iz Crne Gore Muslimani se javljaju u poslednjoj godini rata sa učešćem koje je bilo 9,50 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji. Složno njima pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti se u gubicima pojavljuju u poslednje dve godine rata sa učešćem koje je bilo 2,50 odnosno 2,02 puta manjom zastupljenošću nego u stanovništvu teritorije.

tabela 143 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, deo Zapadne Srbije – nacionalna struktura prema godini stradanja

C.Gora pod ital.upravom, deo Z. Srbije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	599	20	3,34	81	13,52	219	36,56	166	27,71	113	18,86
%	82,73	54,05	//	93,10	//	91,25	//	82,59	//	71,07	//
Crnogorci	36	14	38,89	3	8,33	11	30,55	4	11,11	4	11,11
%	4,97	37,84	//	3,45	//	4,58	//	1,99	//	2,51	//
Muslimani	75	3	4,00	1	1,33	5	6,67	25	33,33	41	54,67
%	10,36	8,11	//	1,15	//	2,08	//	12,44	//	25,79	//
ost. i nep.	14	--	--	2	14,28	5	35,71	6	42,86	1	7,14
%	1,93	--	//	2,30	//	2,08	//	2,98	//	0,63	//
ukupno	724	37	5,11	87	12,02	240	33,15	201	27,76	159	21,96

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Svojom brojnošću u gubicima, Srbi su odredili dinamiku stradanja partizanskog pokreta ovog dela Zapadne Srbije koji se našao u sklopu teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom. Dostruki, a zatim skoro trostruki rast gubitaka (2,02 odnosno 2,69 puta) nakon ustanka do 1943. godine, u kojoj je više od trećine pripadnika izgubilo život, praćeno je blagim padom godišnjih gubitaka u narednom periodu, ali sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata dvostruko većom (2,02 puta) nego u predhodnoj i daleko najvećoj u toku čitavog rata. Dinamika stradanja Muslimana i Crnogoraca u partizanskom pokretu iz dela Zapadne Srbije bila je posve drugačija. Nakon gubitaka u ustanku, broj stradalih Muslimana u partizanima je realno smanjen 6 puta, da bi gubitak u

narednom periodu bio uvećavan po 5 puta u dva navreta do 1944. godine, sa daljim rastom u poslednjoj godini rata (1,64 puta), tako da ih je 88% izgubilo život u poslednje dve godine rata, s time što je realno stradanje u 1945. godini bilo 3,37 puta veće nego u predhodnoj. Najdinamičnije je bilo stradanje partizana crnogorske nacionalnosti. Nakon dve petine pripadnika stradalih u ustanku, gubitak je u narednoj godini realno smanjen 9,34 puta, da bi u 1943. godini bio veći 3,67 puta nego u predhodnoj, a zatim smanjen u narednoj godini 2,75 puta na nivo koji je ostao i u poslednjoj godini rata, s time što je realna stopa smrtnosti u njoj bila 2,67 puta veća, dostigavši nivo stradanja iz sredine rata. Pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti imali su stalni rast stradanja od druge godine rata do 1944. godine u kojoj ih je dve petine izgubilo živote, nakon čega je gubitak u poslednjoj godini rata realno dvostruko smanjen. Srbi i Crnogorci su tokom čitavog rata bili apsolutno dominantni u gubicima pokreta na teritoriji dela Zapadne Srbije u sastavu Crne Gore pod italijanskom upravom, čineći više od devet desetina gubitaka u prve tri godine rata i tri četvrtina u 1945. godini. Njihovo učešće u gubicima pokreta je bilo daleko veće od zastupljenosti u stanovništvu regiona, varirajući od 1,67 puta u ustanku, preko 1,74 puta u 1943. godini do 1,33 puta u poslednjoj godini rata. Učešće Muslimana u gubicima pokreta je takođe variralo od manje od desetine stradalih u ustanku, preko zanemarljivog učešća sredinom rata, do četvrtine gubitaka 1945. godine, ali je konstantno bilo daleko ispod njihove zastupljenosti u populaciji regiona, 5,51 puta u ustanku, preko 21,49 puta manjeg 1943. godine, do 1,73 puta poslednje godine rata.

Starosna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom

Svi starosni uzrasti su bili zastupljeni u partizanskom pokretu sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom. Više od četiri petina (82,11%) gubitaka pokreta čine partizani iz dve uzrastne grupe starosti između 15 i 34 godina,²⁴¹ uz značajno učešće

²⁴¹ Starosni uzrast između 15 i 34 godina je u Jugoslaviji činio 34,68% stanovništva. Slično učešće je i u svim banovinama čiji su se delovi našli u sklopu teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, u Zetskoj banovini, čiji se veći deo našao u sastavu ove teritorije, 33,47%. (Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931. godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938, 2, 11). Oko napora KPJ i SKOJ-a da organizuje omladinu sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom i uključiti

stradalih uzrasta 35 i 44 godina starosti koji predstavljaju desetinu gubitaka (10,32%). Uzrastna grupa koja je obuhvatila stradale partizane uzrasta između 15 i 24 godina je 1,83 puta brojnija od starije, koja je u odnosu na narednu grupu (35 do 44 godina starosti) gotovo trostruko (2,81 puta) zastupljenija u gubicima. Partizanski pokret sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom je većim delom rata delovao kao gerilski pokret okupivši u svom sastavu i pripadnike starije od 45 i mlađe od 15 godina koji su činili 5,98 odnosno 0,93% njegovih gubitaka. Intezitet stradanja i dinamika pretrpljenih gubitaka pripadnika pokreta varirali su tokom rata.

grafikon 118

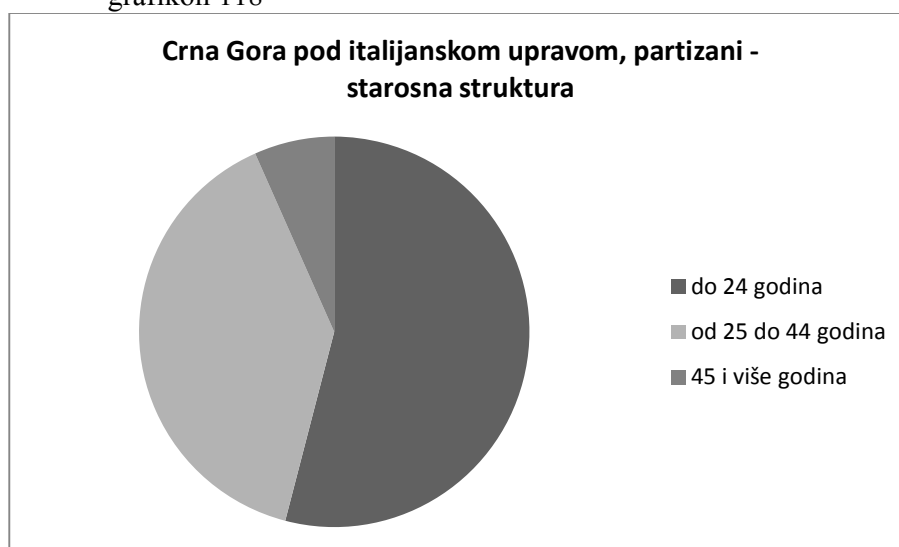

tabela 144 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

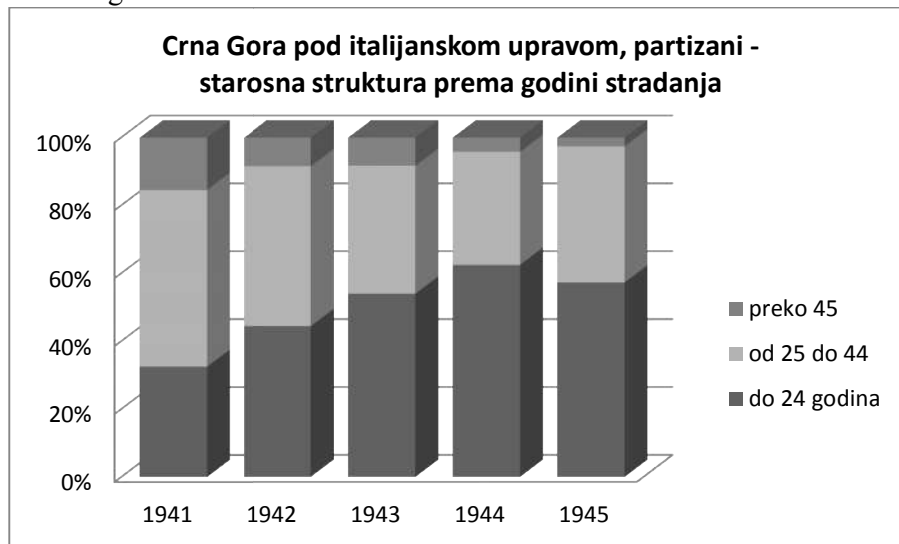
C.Gora pod ital.upravom uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	66	6	9,09	7	10,61	32	48,48	16	24,24	5	7,57
%	0,93	1,30	//	0,50	//	1,69	//	0,67	//	0,52	//
15 do 24	3.778	144	3,81	614	16,25	990	26,20	1.482	39,23	548	14,50
%	53,12	31,23	//	43,95	//	52,33	//	61,83	//	56,79	//
25 do 34	2.062	176	8,53	448	21,73	523	25,36	612	29,68	303	14,69
%	28,99	38,18	//	32,07	//	27,64	//	25,53	//	31,40	//
35 do 44	734	64	8,72	210	28,61	190	25,88	186	25,34	84	11,44
%	10,32	13,88	//	15,03	//	10,04	//	7,76	//	8,70	//
45 do 54	274	41	14,96	73	26,64	93	33,94	55	20,07	12	4,38
%	3,85	8,89	//	5,22	//	4,91	//	2,29	//	1,24	//
55 do 64	110	17	15,45	27	24,54	41	37,27	21	19,09	4	3,64
%	1,55	3,69	//	1,93	//	2,17	//	0,88	//	0,41	//

je u partizanski pokret opširnije videti u Petar Kačavenda, *Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945.*, Beograd, 1985, 54 - 62, 172 - 175.

preko 65	41	6	14,63	9	21,95	15	36,58	11	26,83	--	--
%	0,58	1,30	//	0,64	//	0,79	//	0,46	//	--	//
nepoznata	47	7	14,89	9	19,15	8	17,02	14	29,79	9	19,15
%	0,66	1,51	//	0,64	//	0,42	//	0,58	//	0,93	//
Ukupno	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 119

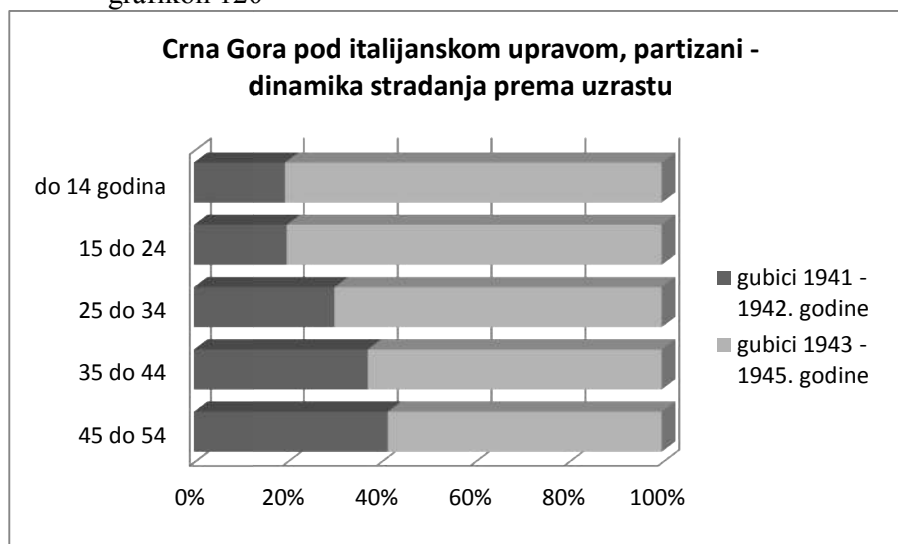

Različite razvojne faze kroz koje je pokret ove teritorije prolazio tokom rata, uslovile su drugačiju zastupljenost određenih uzrastvinih grupa u njegovom sastavu, a samim tim i njihovo različito učešće u gubicima.²⁴² Učešće u gubicima partizana starosti između 15 i 24 godina starosti kao najbrojnije starosne grupe u pokretu kretalo se uzlazno-silaznom linijom od minimalnih 31,23% u ustanku, preko maksimalnih tri petina gubitaka (61,83%) 1944. godine, te nešto smanjenim učešćem u poslednjoj godini rata. Naredna uzrastna grupa, koja je činila okosnicu pokreta, imala je učešće u gubicima pokreta koje se kretalo silazno-uzlaznom linijom, sa maksimumom učešća u

²⁴² Starosna struktura se razlikovala i među jedinicama. Teritorijalni odredi su tokom čitavog rata okupljali sve starosne grupe u svojim sastavima, s time što su u drugoj polovini rata bili sastavljeni uglavnom od boraca strijih uzrasta. ZNOR, III – 8, Beograd, 1956, 269 i III – 7, 167. Potrebna mobilnost brigada, od njihovog formiranja 1942. godine, ostvarena je uključivanjem u sastave mlađih uzrastnih grupa. U 3. proleterskoj brigadi, prilikom njenog formiranja, svega 12,53% sastava bilo je starije od 30 godina, a skoro dve trećine je bilo mlađe od 20. Ž. Vidović, *Treća proleterska sandžačka brigada*, 15. Mlađi od 21. godine činili su 36,70% partizana 4. crnogorske brigade prilikom njenog formiranja, najbrojniji sa 47,98% su bili pripadnici uzrasta između 21. i 31. godine starosti, dok je starijih od 31. godine bilo 16,32% sastava. *Четврта пролетерска црногорска бригада – Зборник сећања*, (ur. Esad Tihić i drugi) knjiga II, Beograd, 1969, 588. Prilikom formiranja 5. crnogorske brigade u njenom sastavu bilo je 32,02% mlađih od 21. godine, 44,37% uzrasta između 21 i 31 godine starosti i 23,60% starijih od 31 godine. *Пета црногорска бригада*, knjiga II, 663.

gubicima u ustanku sa 38,18% preko minimalnog učešća u 1944. godini od četvrtine stradalih (25,53%), do trećine stradalih u poslednjoj godini rata. Učešće svih starijih uzrasta je bilo veće u prvim godinama rata, sa prisutnim opadanjem njihove zastupljenosti u gubicima kako se ret bližio kraju. Stradali partizani mlađi od 15 godina zapaženije učešće u gubicima pokreta imaju u ustanku i sredinom rata. Kod stradalih partizana uzrasta između 35 i 44 godina starosti učešće u gubicima je poslednje dve godine rata bilo dvostruko manje nego u prve dve godine rata, starosne grupe 45 do 54 godina je bilo 7,17 puta manje, dok je učešće u gubicima pripadnika uzrastne grupe 55 do 64 godina bilo 9 puta manje. Tendencija podmlađivanja pokreta je prisutna i u okviru dve starosne grupe koje su činile okosnicu pokreta. U ustanku je starija uzrastna grupa bila za petinu (1,22 puta) brojniji od mlađeg uzrasta, da bi već od naredne godine mlađa preuzela primat i u gubicima pokreta bila za trećinu zastupljenija (1,37 puta) u 1942. godini, 1,89 i 1,80 puta u središnjoj i poslednjoj godini rata, sa maksimalnom razlikom od 2,42 puta 1944. godine. Takođe se odnos u broju stradalih partizana uzrasta od 25 do 34 godina starosti u poređenju sa narednom starijom uzrastnom grupom kretao od 2,75 puta većeg učešća u ustanku i sredinom rata, do 3,61 puta većeg učešća u poslednjoj godini rata.

grafikon 120

Dinamika stradanja svih uzrastnih grupa koje su postojale u partizanskom pokretu na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom odredile su dve najbrojnije starosne grupe koje su obuhvatile stradale od 15 do 34 godina i ona se kretala uzlazno

linijom, sa najvećim delom stradali u 1944. godini. Kod tri najbrojnije uzrastne grupe, a koje obuhvataju partizane između 15 i 44 godina starosti,²⁴³ udeo stradali se donekle razlikuje, tako što su dve starije grupe imale 1,51 odnosno 1,86 puta veći udeo u gubicima od mlađe u prve dve godine rata, dok je u poslednje dve godine rata mlađa grupa imala 1,21 puta veći udeo od srednje i 1,46 puta od starije grupe, a srednja 1,21 puta veći udeo od starije uzrastne grupe. Stopa smrtnosti poslednje godine rata kod partizana iz tri najbrojnije starostne grupe je u odnosu na predhodnu bila kod mlađe grupe izjednačena, dok je kod starijih grupa bila 1,32 odnosno 1,19 puta veća. Dinamiku stradanja partizana starijih od 45 godina karakteriše veliki udeo od dve petine stradali u prve dve godine rata, nakon čega se udeo stradali smanjuje do kraja rata, dok je polovina partizana mlađih od 15 godina izgubila život u 1943. godini.

Nejednako razvijen u svim delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, partizanski pokret je okupio različite starosne uzraste u svom sastavu. To je uslovalo da starosna struktura gubitaka partizanskog pokreta nije bila ista u svim delovima ove teritorije. Zajednička karakteristika oba dela je da su najveći deo gubitaka činili partizani uzrasta između 15 i 44 godina starosti, ali sa različitim međusobnim odnosima unutar regiona. Takođe, ni udeo stradali partizana određenog uzrasta u ukupnim gubicima tog uzrasta iz pojedinih regiona nije bio jednak u svim delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom.

tabela 145 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – starosna struktura prema regionalnoj pripadnosti

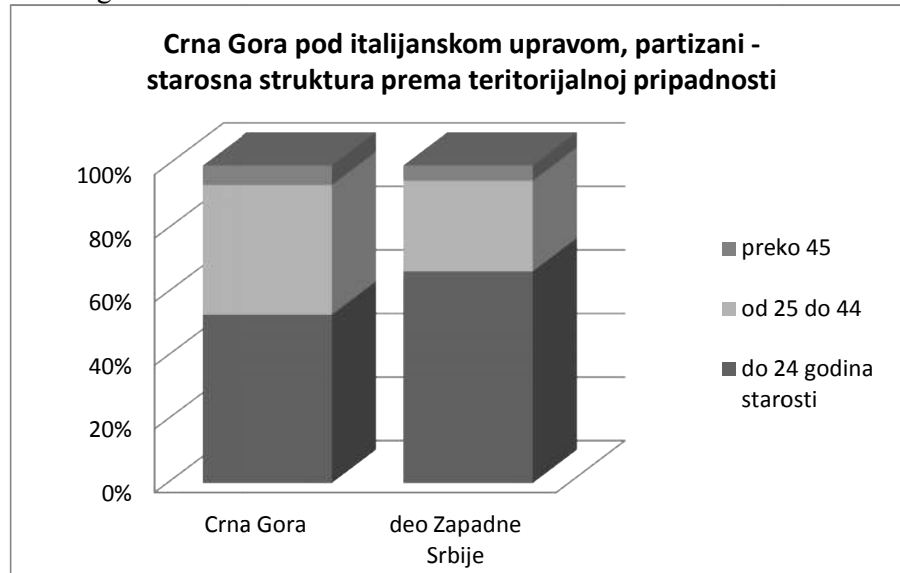
C.Gora pod ital.upravom, uzrast	ukupno	Crna Gora	%	deo Zap. Srbije	%
do 14	66	54	81,82	12	18,18
%	0,93	0,84	//	1,66	//
15 do 24	3.778	3.311	87,64	467	12,36
%	53,12	51,83	//	64,50	//
25 do 34	2.062	1.921	93,16	141	6,84
%	28,99	30,07	//	19,47	//
35 do 44	734	673	91,69	61	8,31
%	10,32	10,53	//	8,42	//
45 do 54	274	253	92,33	21	7,67
%	3,85	3,96	//	2,90	//
55 do 64	110	100	90,91	10	9,09
%	1,55	1,57	//	1,38	//
preko 65	41	38	92,68	3	7,32

²⁴³ U mobilizacijama koje pokret sprovodio na teritorijama koje je vojno kontrolisao prikupljano je ljudstvo uzrasta između 18 i 45 godina starosti. ZNOR, III – 7, 167.

%	0,58	0,59	//	0,41	//
nepoznata	47	38	80,85	9	19,15
%	0,66	0,59	//	1,24	//
Ukupno	7.112	6.388	89,82	724	10,18

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 121

Odnos u stradanju tri najzastupljenija uzrasta koaja su činila okosnicu partizanskog pokrata nisu bila jednako zastupljena u oba dela teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom. U delu Zapadne Srbije učešće pripadnika pokreta iz najbrojnije starosne grupe bilo je za četvrtinu (1,24 puta) zastupljenije u gubicima nego u Crnoj Gori, dok partizani iz naredne dve starosne grupe bili za polovinu odnosno četvrtinu (1,54 odnosno 1,25 puta) zastupljeniji u gubicima partizana iz Crne Gore. Partizani stariji od 45 godina su imali za trećinu (1,30 puta) veće učešće među stradalim partizanima iz Crne Gore nego što je bilo među njihovim saborcima iz dela Zapadne Srbije, dok je zastupljenost najmlađih partizana u gubicima pokreta bila 1,78 puta veća među pripadnicima iz dela Zapadne Srbije. S obzirom na veličinu dela populacije koja je nastanjivala dva regiona teritorije, odnos u stradanju uzrastnih grupa je bio izjednačen samo kod stradalih partizana mlađih od 15 godina, dok je gubitak svih ostalih starsnih grupa bio veći kod pripadnika pokreta iz Crne Gore, za polovinu (1,52 puta) kod najbrojnije grupe, skoro trostruko veći gubitak (2,92 puta) kod partizana starosti između

25 i 34 godina, 2,36 puta kod naredne uzrastne grupe i sa približno istim odnosom u stradanju kod svih ostalih starijih uzrastnih grupa.

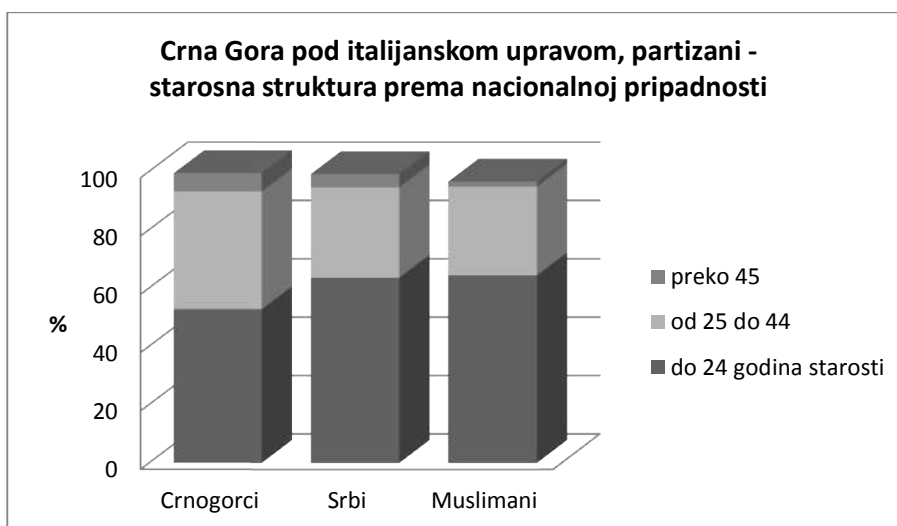
Partizani različitih nacionalnosti okupljenih u pokretu na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom nisu imali jednakustarosnu strukturu stradlih. Takođe ni udeo koji su pojedine nacionalnosti imale u gubicima pokreta nije bio jednak kod svih starosnih uzrasta.

tabela 146 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

C.Gora pod ital.upravom, uzrast	ukupno	Crnogorci	%	Srbi	%	Muslimani	%	ostali i nepoznati	%
do 14	66	50	75,76	12	18,18	2	3,03	2	3,03
%	0,93	0,81	//	1,60	//	1,74	//	1,79	//
15 do 24	3.778	3.184	84,28	466	12,33	72	1,91	56	1,48
%	53,12	51,92	//	61,97	//	62,61	//	50,00	//
25 do 34	2.062	1.841	89,28	157	7,61	27	1,31	37	1,79
%	28,99	30,02	//	20,88	//	23,48	//	33,03	//
35 do 44	734	638	86,92	76	10,35	8	1,09	12	1,63
%	10,32	10,40	//	10,11	//	6,96	//	10,71	//
45 do 54	274	249	90,88	19	6,93	2	0,73	4	1,46
%	3,85	4,06	//	2,53	//	1,74	//	3,57	//
55 do 64	110	99	90,00	11	10,00	--	--	--	--
%	1,55	1,61	//	1,46	//	--	//	--	//
preko 65	41	37	90,24	4	9,76	--	--	--	--
%	0,58	0,60	//	0,53	//	--	//	--	//
nepoznata	47	35	74,47	7	14,89	4	8,51	1	2,13
%	0,66	0,57	//	0,93	//	3,48	//	0,89	//
Ukupno	7.112	6.133	86,23	752	10,57	115	1,62	112	1,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 122

Stradali partizani uzrasta između 15 i 34 godina činili su okosnicu pokreta kod sav tri naroda ali sa različitom zastupljenošću. Oni su činili 81,94% stradalih Crnogoraca, 82,85% Srba i 86,09% gubitaka Muslimana, čime se oni izdvajaju kao nešto mlađi. Polovina stradalih partizana crnogorske nacionalnosti je pripadala mlađoj od ove dve uzrastne grupe, dok su ovoj uzrastnoj grupi pripadalo po tri petina u partizanima stradalih Srba i Muslimana. U odnosu na stariju uzrastnu grupu malđa je u gubicima bila 1,73 puta zastupljenija kod Crnogoraca, skoro tri puta (2,97) kod Srba i 2,67 puta kod Muslimana, čime su stradali partizani ove dve nacionalnosti bili daleko mlađi od njihovih saboraca crnogorske nacionalnosti. Učešće u gubicima partizana starosti između 35 i 44 godina bilo je kod Crnogoraca i Srba izjednačeno i bilo ih je 1,47 puta više nego kod Muslimana, dok je zastupljenost u gubicima partizana starijih od 45 godina kod Crnogoraca bila 1,39 puta veća nego kod Srba i 3,60 puta nego kod Muslimana, a njihovo učešće kod stradalih partizana srpske nacionalnosti bilo je 2,60 puta veće nego kod partizana muslimanske nacionalnosti.

U demografski najpotentnijim uzrastima koji su obuhvatili partizane između 15 i 34 godina starosti, a s obzirom na zastupljenosti naroda u stanovništvu teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, gubici partizana crnogorske i srpske nacionalnosti su bili realno izjednačeni kod mlađeg uzrasta, ali su od gubitaka partizana muslimanske nacionalnosti bili 12,15 odnosno 12,20 puta veći. Kod starijeg od ova dva uzrasta crnogorski gubici su bili 1,71 puta veći od srpskih i 18,77 puta veći od muslimanskih, a istovremeno su gubici Srba ovog uzrasta bili 10,97 puta veći od muslimanskih. Intezitet

i dinamika stradanja straosnih uzrasta nije bila jedanka kod partizana različitih nacionalnosti.

tabela 147 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Crnogorci – starosna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. upr., uzrast Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	50	6	12,00	6	12,00	23	46,00	12	24,00	3	6,00
%	0,81	1,44	//	0,47	//	1,45	//	0,57	//	0,39	//
15 do 24	3.184	120	3,77	529	16,61	807	25,34	1.298	40,77	430	13,50
%	51,92	28,85	//	41,95	//	50,85	//	61,66	//	56,28	//
25 do 34	1.841	163	8,85	426	23,14	463	25,15	549	29,82	240	13,04
%	30,02	39,18	//	33,78	//	29,17	//	26,08	//	31,41	//
35 do 44	638	59	9,25	194	30,41	155	24,29	160	25,08	70	10,97
%	10,40	14,18	//	15,38	//	9,77	//	7,60	//	9,16	//
45 do 54	249	38	15,26	66	26,51	86	34,54	47	18,87	12	4,82
%	4,06	9,13	//	5,23	//	5,42	//	2,23	//	1,57	//
55 do 64	99	17	17,17	27	27,27	33	33,33	19	19,19	3	3,03
%	1,61	4,09	//	2,14	//	2,08	//	0,90	//	0,39	//
preko 65	37	6	16,22	9	24,32	14	37,84	8	21,62	--	--
%	0,60	1,44	//	0,71	//	0,88	//	0,38	//	--	//
nepoznata	35	7	20,00	4	11,43	6	17,14	12	34,28	6	17,14
%	0,57	1,68	//	0,32	//	0,39	//	0,57	//	0,79	//
Ukupno	6.133	416	6,78	1.261	20,56	1.587	25,88	2.105	34,32	764	12,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 148 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Srbi – starosna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. upr., uzrast Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	12	--	--	--	--	7	58,33	3	25,00	2	16,67
%	1,60	--	//	--	//	2,68	//	1,45	//	1,56	//
15 do 24	466	21	4,51	77	16,52	155	33,26	131	28,11	82	17,60
%	61,97	53,85	//	65,81	//	59,39	//	63,28	//	64,06	//
25 do 34	157	11	7,01	19	12,10	50	31,85	45	28,66	32	20,38
%	20,88	28,20	//	16,24	//	19,16	//	21,74	//	25,00	//
35 do 44	76	5	6,58	13	17,10	31	40,79	17	22,39	10	13,16
%	10,11	12,82	//	11,11	//	11,88	//	8,21	//	7,81	//
45 do 54	19	2	10,53	5	26,31	7	36,84	5	26,31	--	--
%	2,53	5,13	//	4,27	//	2,68	//	2,41	//	--	//
55 do 64	11	--	--	--	--	8	72,73	2	18,18	1	9,09
%	1,46	--	//	--	//	3,06	//	0,97	//	0,78	//
preko 65	4	--	--	--	--	1	25,00	3	75,00	--	--
%	0,53	--	//	--	//	0,38	//	1,45	//	--	//
nepoznata	7	--	--	3	42,86	2	28,57	1	14,28	1	14,28
%	0,93	--	//	2,56	//	0,77	//	0,48	//	0,78	//
Ukupno	752	39	5,19	117	15,56	261	34,71	207	27,53	128	17,02

tabela 149 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Muslimani – starosna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. pod upravom, uzrastMuslimani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	2	--	--	--	--	1	50,00	1	50,00	--	--
%	1,74	--	//	--	//	5,88	//	2,86	//	--	//
15 do 24	72	3	4,17	2	2,78	13	18,55	27	37,50	27	37,50
%	62,61	60,00	//	33,33	//	76,47	//	77,14	//	51,92	//
25 do 34	27	1	3,70	1	3,70	2	7,41	2	7,41	21	77,78
%	23,48	20,00	//	16,67	//	11,76	//	5,71	//	40,38	//
35 do 44	8	--	--	1	12,50	1	12,50	3	37,50	3	37,50
%	6,96	--	//	16,67	//	5,88	//	8,57	//	5,77	//
45 do 54	2	1	50,00	--	--	--	--	1	50,00	--	--
%	1,74	20,00	//	--	//	--	//	2,86	//	--	//
55 do 64	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	4	--	--	2	50,00	--	--	1	25,00	1	25,00
%	3,48	--	//	33,33	//	--	//	2,86	//	1,92	//
Ukupno	115	5	4,35	6	5,22	17	14,78	35	30,43	52	45,22

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Partizani starosti od 15 do 34 godina su kod sva tri naroda zastupljena u pokretu sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom činili pojedinačno najbrojniju grupu među stradalima tokom čitavog rata. Mlađa od dve starosne grupe je kod sva tri naroda tokom čitavog rata, izuzev u slučaju Crnogoraca u ustanku bila zastupljenija u gubicima, čineći od četvrtine do maksimalnih tri perina gubitaka kod Crnogoraca, čineći dve trećine kod Srba većim delom rata i tri četvrtine gubitaka kod Muslimana u središnjoj i predposlednjoj godini rata. Starija uzrastna grupa je kod stradalih Crnogoraca imala konstantno opadanje učešća u gubicima od dve petine u ustanku do četvrtine stradalih u predposlednjoj godini rata, kod Srba je uglavnom bila zastupljena između petine i četvrtine gubitaka, dok je među Muslimanima imala varirajuće učešće, poseno u završnim godinama rata, tokom kojih je najveći deo njih stradao u pokretu, uvećavši zastupljenost u 1945. godini 7,07 puta u odnosu na predhodnu, kao posledica masovnije mobilizacije. Značajno učešće u gubicima kod Crnogoraca i Srba u prvim godinama rata činili su stradali pripadnici pokreta uzrasla između 35 i 44 godina starosti sa sedminom odnosno osminom gubitaka, da bi njihova zastupljenost u poslednjim godinama opala na desetinu odnosno dvanaestinu gubitaka. Još je izraženija razlika u učešću u

gubicima na početku i kraju rata kod partizana ove dve nacionalnosti starijih od 45 godina, pošto je njihovoj zastupljenosti u gubicima u ustanku bila 7,48 odnosno 6,58 puta veća nego u završnoj godini rata.

Dinamiku stradanja starosnih grupa partizana crnogorske i muslimanske nacionalnosti odredili su dva najzastupljenija uzrasta, sa značajnim udelom starijih godišta kod Crnogoraca u prvim godinama rata, dok je kod Srba dinamika bila determinisana gubicima najbrojnije starosne grupe, ali sa značajnim udleom starijih generacija u početnom razdoblju rata. Udeo stradlih Crnogoraca starosti između 25 i 34 godina u prve dve godine rata je bio 1,57 puta veći od udela mlađeg uzrasta, dok je partizani od 15 do 24 godina starosti imali 1,27 puta veći udeo u poslednje dve godine rata, ali sa stopom smrtnosti nešto manjom nego u predhodnoj godini kod mlađeg uzrasta i neznatno većom kod starijeg. Masovno uključivanje u pokret na kraju rata, dobrovoljno ili kroz mobilizaciju, prouzrokovali su da gubitak partizana muslimanske nacionalnosti uzrasta između 25 i 34 godina starosti dostigne tri četvrtine sa stopom smrtnosti 1945. godine 27,99 puta većom nego u predhodnoj godini rata, dok je kod mlađeg uzrasta bila 2,66 puta veća. Slobodarske težnje, ratnička tradicija, želja za brzim oslobođenjem, mobilisali su starije uzraste crnogorskog stanovništva u partizanski pokret na početku rata te su njihovi gubici bili značani u prve dve godine rata kada je stradalo po dve petina partizana svih uzrasta iznad 35 godina starosti, sa realnom stopom smrtnosti u ustanku većom nego u narednoj godini 1,15 do 1,33 puta. Polovina partizana mlađih od 15 godina crnogorske i muslimanske nacionalnosti i dve trećine srpske izgubilo je živote u 1943. godini.

Profesionalna struktura stradlih pripadnika partizanskog pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom

Kao najbrojniji deo populacije, poljoprivrednici su i partizanskom pokretu sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom bili najzastupljenija profesionalna grupa, tako da su činili skoro dve trećine stradalih pripadnika. Skoro trećinu gubitaka, 30,12% predstavljale su profesije na koje je komunistička partija najviše računala (radnici, intelektualci, školska omladina i studenti, privrednici, pripadnici vojske).²⁴⁴

²⁴⁴ Delimično sagledavanje učešća ovih zanimanja u profesionalnoj strukturi stanovništva teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom približno je moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine

Zastupljenost pojedinih profesija i dinamika pretrpljenih gubitaka kod partizana ove teritorije je varirala tokom rata.

grafikon 123

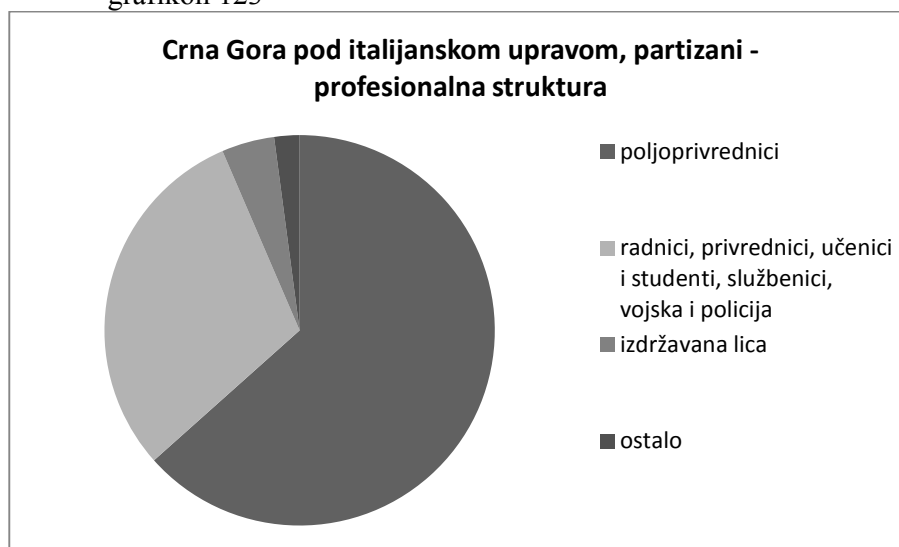

tabela 150 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

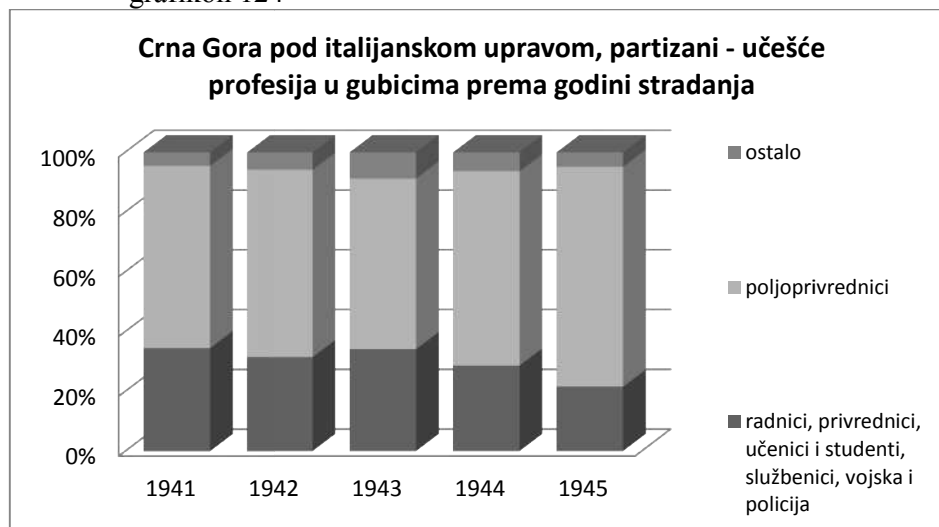
C.Gora ital. upr, profes.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	4.510	281	6,23	881	19,53	1.080	23,95	1.558	34,54	710	15,74
%	63,41	60,95	//	63,06	//	57,08	//	65,00	//	73,57	//
privrednici	171	15	8,77	28	16,37	56	32,75	57	33,33	15	8,77
%	2,40	3,25	//	2,00	//	2,96	//	2,38	//	1,56	//
radnici	435	43	9,88	86	19,77	134	30,80	125	28,74	47	10,80
%	6,12	9,33	//	6,16	//	7,08	//	5,21	//	4,87	//
vojs., pol.,	101	13	12,87	21	20,79	27	26,73	25	24,75	15	14,85
%	1,42	2,82	//	1,50	//	1,43	//	1,04	//	1,56	//
služb., stuč.	274	30	10,95	74	27,07	92	33,58	61	22,26	17	6,20
%	3,85	6,51	//	5,30	//	4,86	//	2,54	//	1,76	//
slob. prof.	29	2	6,90	6	20,69	16	55,17	4	13,79	1	3,44
%	0,41	0,43	//	0,43	//	0,85	//	0,17	//	0,10	//
izdržavana l.	311	9	2,89	44	14,15	117	37,62	112	36,01	29	9,32

uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unepređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne. Prostor koji je kasnije postao teritorija Crne Gore pod italijanskom upravom se u celini nalazio na teritoriji Zetske banovine u kojoj su radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 4.25% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 2,38%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 1.64%. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 332 – 333. Srednjoškolci su u Zetskoj banovini predstavljali 1,52% populacije. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, knjiga II, Beograd, 1997, 189.

%	4,37	1,95	//	3,15	//	6,18	//	4,67	//	3,00	//
daci i stud.	1.132	56	4,95	227	20,05	321	28,36	415	36,66	113	9,98
%	15,92	12,15	//	16,25	//	16,97	//	17,31	//	11,71	//
ostala zan.	66	2	3,03	14	21,21	18	27,27	21	31,82	11	16,67
%	0,93	0,43	//	1,00	//	0,95	//	0,88	//	1,14	//
lični prihodi	16	5	31,25	3	18,75	6	37,50	2	12,50	--	--
%	0,22	1,08	//	0,21	//	0,32	//	0,08	//	--	//
nezaposleni	25	4	16,00	2	8,00	11	44,00	7	28,00	1	4,00
%	0,35	0,87	//	0,14	//	0,58	//	0,29	//	0,10	//
nepoz. zan.	42	1	2,38	11	26,19	14	33,33	10	23,81	6	14,28
%	0,59	0,22	//	0,79	//	0,74	//	0,42	//	0,62	//
Ukupno	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 124

Poljoprivrednici su tokom čitavog rata predstavljali pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu pokreta na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom čineći najveći deo stradalih partizana, određujući svojim prisustvom ili neprisustvom učešće svih ostalih profesionalnih grupa. Oni su predstavljali više od tri petine stradalih partizana u prve dve godine rata, nešto manje sredinom rata, nakon čega njihovo učešće u gubicima raste na dve trećine u predposlednjoj i tri četvrtine gubitaka u poslednjoj godini rata. U varirajućem opadanju, radnici su kao oslonac KPJ u pokretu na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom imali učešće u gubicima oko desetine u ustanku, da bi u poslednjoj godini rata predstavljali dvadeseti deo stradalih. Stalno opadanje učešća u gubicima bilo je prisutno i kod službenika i stručnjaka kojih je u ustanku bilo 3,70 puta više nego na kraju rata. Čineći osminu gubitaka u prvoj i poslednjoj godini rata i šestinu u periodu od 1942. do 1944. godine, učenici i studenti su davali stabilnost

partizanskom pokretu na ovoj teritoriji. Ukupno su profesije u kojima je KPJ imala oslonac²⁴⁵ u pokretu na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom u prve tri godine rata činile trećinu gubitaka, nakon čega je sledio pad na nešto više od četvrtine, a zatim petine stradalihu poslednjoj godini rata. Izdržavana lica su, iz potrebe za njihovim masovnijim angažovanjem u pokretu, imala značajnije učešće u gubicima 1943. godine kada su činili njihov šesnaesti deo, kao i naredne godine u kojoj su predstavljali dvadeseti deo gubitaka.

grafikon 125

Dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa je uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika pokreta ove teritorije, kao profesionalnom strukturom samog pokreta koja se menjala u pojedinim periodima rata. U prve tri godine rata život je izgubilo 60,45% radnika, 71,60% službenika i stručnjaka, 57,89% privrednika, 60,39% pripadnika vojske i policije, dok je u poslednje dve godine rata stradalo 50,28% poljoprivrednika. Stradali pripadnici pokreta koji su pripadali profesiji poljoprivrednika su svojom brojnošću odredili dinamiku stradanja čitavog pokreta sa ove teritorije. Udeo radnika i službenika i stručnjaka stradalih u ustanku bio je 1,58 odnosno 1,76 puta veći od udela stradalih poljoprivrednika, dok su u poslednjoj godini rata poljoprivrednici imali udeo 1,46 puta veći od udela radnika i 2,54 puta veće od udela tada stradalih

²⁴⁵ Pokrajinski komitet KPJ za Crnu Goru i Boku je posebno vodio računa o da se u redove partizanskih jedinica u sklopu mobilizacije uključi što više radnika i omladine, te je skladu sa time izdao direktivu avgusta 1943. godine u kojoj se od okružnih komiteta zahteva da se oni izvode iz gradova i upute u partizanske bataljone. ZNOR, III – 9, 403.

službenika i stručnjaka. U približno istoj dinamici stradanja profesija zastupljenih u partizanskom pokretu Crne Gore pod italijanskom upravom sa kulminacijom gubitaka sredinom rata, razlikovale su im se realne stope smrtnosti u periodima početka i kraja rata. Pripadnici vojske i policije su u masovnom ustanku imali realno za četvrtinu veće gubitke (1,24 puta) nego u narednoj godini,²⁴⁶ radnici i privrednici su realno održali isti nivo stradanja u obe godine, dok je stradanje službenika i stručnjaka bilo za četvrtinu (1,24 puta), poljoprivrednika za polovinu (1,57 puta), a učenika i studenata dvostruko veće u 1942. godini nego u ustanku. Masovno pristupanje pokretu i sprovedena mobilizacija krajem rata promenile su strukturu stradalih i realne stope stradanja u okviru istih profesija, tako da je poljoprivrednika realno stradalo za petinu više (1,21 puta) 1945. godine nego u predhodnoj godini, stopa smrtnosti radnika je ostala na istom nivou, dok je realni gubitak učenika i studenata, kao i službenika i stručnjaka bio 1,38 odnosno 1,35 puta manji.

Profesionalna struktura stradalih partizana nije bila jednaka u svim delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom i bila je uslovljena predratnom profesionalnom strukturom stranovništva koje je nastanjivalo određene njene delove, demografskim poremećajima koji su nastali kao posledica rata (izostanak dela vojnosposobnog stanovništva koje se nalazilo u zarobljeništvu), kao i razvijenošću pokreta u pojedinim delovima teritorije.²⁴⁷ Razlike su postojale kako u zastupljenošću pojedinih profesija kod stradalih partizana nekog regiona, tako i u udelu koje su stradali određene profesije iz nekog dela teritorije pod italijanskom upravom ostvarivali u ukupnom gubitku pripadnika te profesije.

²⁴⁶ Pripadnici vojske i policije su i u poslednjoj godini rata imali visoku stopu smrtnosti, 1,60 puta veću nego u predhodnoj godini uz povećavanje učešća u gubicima za polovinu, delimično kao posledicu mobilizacije koju je partizanski pokret sprovodio posebno ciljajući oficirski kadar, okupljajući sve rezervne oficire mlađe od 40 godina starosti. ZNOR, III – 7, 194.

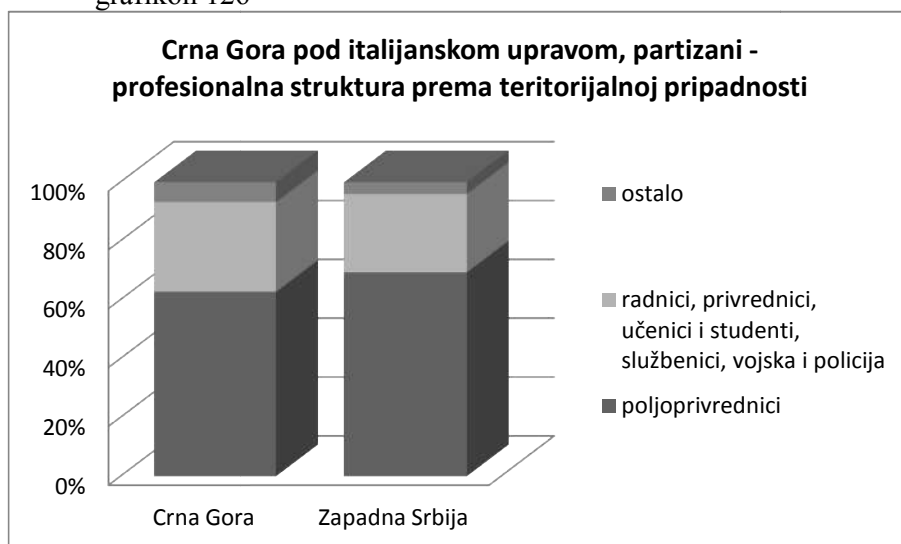
²⁴⁷ Od partizana iz Crne Gore koji su se našli u 1. i 2. bataljonu 1. proleterske brigade, skoro polovina su bili zemljoradnici, 40% je bilo učenika i studenata i 10% radnici, uz malo učešće ostalih profesija. Miloš Vuksanović, *Prva proleterska brigada*, Beograd, 1981, 21. U 4. crnogorskoj brigadi je vreme formiranja juna 1942. godine bilo 41,13% zemljoradnika, 21,16% učenika i studenata, 6,75% radnika, 11,64% službenika, stručnjaka, pripadnika slobodnih profesija, 2,40% pripadnika vojske i policije, 15,53% izdržavanih lica. Благо Јанковић, *Четврта пролетерска црногорска бригада*, Beograd, 1975, 67 – 68. Prilikom formiranja 3. sandžačke brigade, radnici su činili 9,92% sastava, seljaci 57,51% i intelektualci (uključujući i učenike i studente) 24,84% sastava. Polovina radnika (47,36%) bila je iz 1. (zlatarskog) bataljona u kome su činili petinu sastava (21,84%), dok je iz pljevaljskih bataljona (2. i 5.) dolazilo ukupno 4,21% radnika, a u njima su oni činili 1,27% sastava. Ž. Vidović, *Treća proleterska sandžačka brigada*, 15. U 5. crnogorskoj brigadi juna 1942. godine bilo je 42,09% seljaka, 12,62% radnika, 12,72% intelektualaca, 9,51% đaka, 4,30% službenika, 3,48% pripadnika vojske, policije i žandarmerije, 14,82% domaćica, 0,18% trgovaca i 0,29% ostalih. *Пета црногорска бригада*, knjiga II, 662.

tabela 151 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – profesionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

C.Gora ital. upr, profes.	ukupno	Crna Gora	%	Zapadna Srbija	%
poljoprivred.	4.510	4.008	88,87	502	11,13
%	63,41	62,74	//	69,34	//
privrednici	171	145	84,79	26	15,21
%	2,40	2,27	//	3,59	//
radnici	435	370	85,06	65	14,94
%	6,12	5,79	//	8,98	//
vojs., pol.,	101	99	98,02	2	1,98
%	1,42	1,55	//	0,28	//
služb., stuč.	274	245	89,42	29	10,58
%	3,85	3,83	//	4,00	//
slob. prof.	29	27	93,10	2	6,90
%	0,41	0,42	//	0,28	//
izdržavana l.	311	297	95,50	14	4,50
%	4,37	4,65	//	1,93	//
đaci i stud.	1.132	1.063	93,90	69	6,10
%	15,92	16,64	//	9,53	//
ostala zan.	66	64	96,97	2	3,03
%	0,93	1,00	//	0,28	//
lični prihodi	16	15	93,75	1	6,25
%	0,22	0,23	//	0,14	//
nezaposleni	25	23	92,00	2	8,00
%	0,35	0,36	//	0,28	//
nepoz. zan.	42	32	76,19	10	23,81
%	0,59	0,50	//	1,38	//
Ukupno	7.112	6.388	89,82	724	10,18

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 126

Poljoprivrednici su predstavljali najbrojniju profesionalnu grupu među stradalim partizanima iz oba dela teritorije čineći više od tri petina odnosno više od dve trećine gubitaka. Radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i sručnjaci, pripadnici slobodnih profesija, vojske, žandarmerije i policije predstavljali su 30,50% Crne Gore i 26,66% stradalih partizana dela Zapadne Srbije. Radnici i privrednici bili su 1,55 odnosno 1,58 puta zastupljeniji u gubicima partizana dela Zapadne Srbije nego među njihovim saborcima iz Crne Gore, dok su među pripadnicima pokreta iz Crne Gore pripadnici vojske i policije bili 5,53 puta zastupljeniji u gubicima, a učenici i studenti 1,75 puta nego u gubicima pripadnika pokreta iz Zapadne Srbije. Potreba za angažovanjem svih ljudskih resursa u borbi ogledala se u značajnom učešću izdržanih lica u partizanskim jedinicama Crne Gore u kojima je njihovo učešće u gubicima više nego dvostruko veće (2,41 puta) nego kod partizana iz dela Zapadne Srbije.

Poljoprivrednici su svojim udelom u stradanju partizana u oba dela teritorije odredili ukupni udeo tih regiona u gubicima pokreta. Izuzev kod radnika i privrednika, udeo svih ostalih profesionalnih grupa u gubicima partizana iz Crne Gore je bio veći ili jednak od prosečnog udela u ukupnim gubicima ovog dela teritorije. U odnosu na prosečni udeo u gubicima partizana iz dela Zapadne Srbije, u pokretu stradali radnici i privrednici imali su za polovinu veći udeo (1,47 odnosno 1,49 puta), dok su učenici i studenti imali 1,67 puta manji, a pripadnici vojske i policije 5,14 puta manji udeo od prosečnog.

Profesionalna struktura stradalih partizana različitih nacionalnosti koje su bile sastavni deo pokreta na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom nije bila jednaka, a bila je uslovljena postojećom profesionalnom strukturom u predratnom društvu i sposobnošću pokreta da izvrši njihovo okupljanje. Udeo stradalih iz pojedinih profesionalnih grupa kod različitih nacionalnosti nije uvek u skladu sa njihovim udelom u ukupnom stradanju tih nacionalnih grupa.

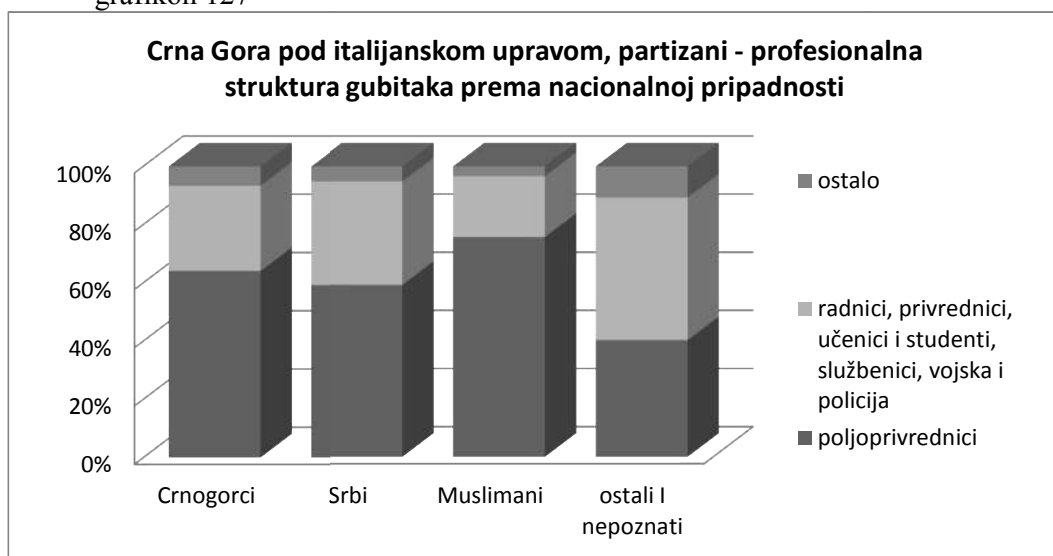
tabela 152 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

C.Gora ital. upr, profes.	ukupno	Crnogorci	%	Srbi	%	Muslimani	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	4.510	3.933	87,21	445	9,87	87	1,93	45	1,00
%	63,41	64,13	//	59,17	//	75,65	//	40,18	//
privrednici	171	127	74,27	30	17,54	9	5,26	5	2,92
%	2,40	2,07	//	3,99	//	7,83	//	4,46	//

radnici	435	335	77,01	78	17,93	9	2,07	13	2,99
%	6,12	5,46	//	10,37	//	7,83	//	11,61	//
vojs., pol.,	101	79	78,22	13	12,87	--	--	9	8,91
%	1,42	1,29	//	1,73	//	--	//	8,03	//
služb., stuč.	274	225	82,12	42	15,33	1	0,36	6	2,19
%	3,85	3,67	//	5,58	//	0,87	//	5,36	//
slob. prof.	29	28	96,55	1	3,45	--	--	--	--
%	0,41	0,46	//	0,13	//	--	//	--	//
izdržavana l.	311	285	91,64	21	6,75	1	0,32	4	1,29
%	4,37	4,65	//	2,79	//	0,87	//	3,57	//
đaci i stud.	1.132	1.001	88,43	104	9,19	5	0,44	22	1,94
%	15,92	16,32	//	13,83	//	4,35	//	19,64	//
ostala zan.	66	54	81,82	4	6,06	2	3,03	6	9,09
%	0,93	0,88	//	0,53	//	1,74	//	5,36	//
lični prihodi	16	16	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,22	0,26	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	25	21	84,00	4	16,00	--	--	--	--
%	0,35	0,34	//	0,53	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	42	29	69,05	10	23,81	1	2,38	2	4,76
%	0,59	0,47	//	1,33	//	0,87	//	1,78	//
Ukupno	7.112	6.133	86,23	752	10,57	115	1,62	112	1,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

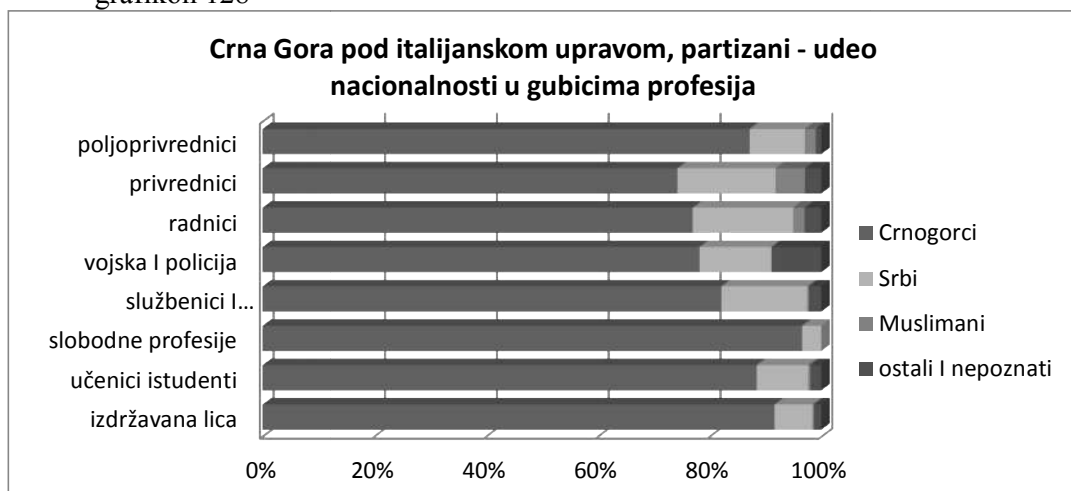
grafikon 127

Poljoprivrednici su kod svih naroda zastupljenih u partizanskom pokretu sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom predstavljali najbrojniju profesionalnu grupu čineći dve trećine stradalih Crnogoraca, tri petina Srba, tri četvrtina stradalih Muslimana i dve petine pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala predstavljale su 29,27% gubitaka Crnogoraca,

više od stradalih trećine Srba (35,63%), petinu gubitaka Muslimana (20,98%) i polovinu gubitaka pripadnika pokrta iz reda ostalih i nepoznatih nacionalnosti (49,10%). Tako su one za petinu odnosno dve trećine (1,21 odnosno 1,69 puta) bile zastupljenije u gubicima partizana srpske nego crnogorske odnosno muslimanske nacionalnosti, dok je njihovo učešće u gubicima Crnogoraca bilo za dve petine veće (1,39 puta) nego kod Muslimana. Izdržavana lica su među stradlim Crnogorcima bila 1,67 puta zastupljenija negu u gubicima partizana srpske nacionalnosti i 5,34 puta nego kod Muslimana, dok su oni kod stradlih Srba bila trostruko (3,21 put) zastupljenija nego među partizanima muslimanske nacionalnosti.

grafikon 128

Kao nacionalnost sa najvećim udelom u gubicima partizanskog pokreta, Crnogorci su u većini profesija (izuzev kod radnika, privrednika, službenika i stručnjaka) imali udeo veći ili jednak njihovom ukupnom udelu u gubicima. U odnosu na prosečni udeo u gubicima, Srbi su imali za dve trećine (1,70 odnosno 1,66 puta) veće učešće među u partizanima stradalim radnicima i privrednicima, kao i za polovinu odnosno petinu (1,45 odnosno 1,22 puta) veće učešće među stradlim službenicima i stručnjacima i pripadnicima vojske i policije, teško malo manju udeu u stradanju poljoprivrednika i učenika i studenata. Udeo partizana muslimanske nacionalnosti je među stradalim privrednicima bio trostruko veći (3,25 puta) od njihovog prosečnog udela u ukupnim gubicima pokreta, za petinu odnosno četvrtinu veći kod poljoprivrednika i radnika (1,19 odnosno 1,28 puta), dok im je udeo među stradlim učenicima i studentima, kao i

službenicima i stručnjacima bio četverostruko manji (3,68 odnosno 4,50 puta). Pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti imali su zapaženi udeo u gubicima radnika i privrednika, dok je njihov udeo u gubicima pripadnika vojske i policije bio šestostruko veći (5,67 puta) od njihovog prosečnog udela u ukupnim gubicima.

U različitim perioduima rata profesionalna struktura nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu se menjala što je uticalo i na promene u strukturi gubitaka. Razlike su postojale kao u učešću profesija u gubicima u pojedinim periodima rata, tako i u udelu u gubicima koji su pripadnici pojedinih profesija imali tokom rata. Takođe, razlike su postojale kako u okviru jedne nacionalnosti, tako i među nacionalnostima zastupljenim u pokretu.

tabela 153 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Crnogorci – profesionalna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. upr, profes. Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	3.933	268	6,81	813	20,67	912	23,19	1.389	35,32	551	14,01
%	64,13	64,42	//	64,47	//	57,47	//	65,99	//	72,12	//
privrednici	127	14	11,02	25	19,68	41	32,28	38	29,92	9	7,09
%	2,07	3,36	//	1,98	//	2,58	//	1,80	//	1,18	//
radnici	335	31	9,25	69	20,60	103	30,75	97	28,95	35	10,45
%	5,46	7,45	//	5,47	//	6,49	//	4,61	//	4,58	//
vojs., pol.,	79	10	12,66	17	21,52	22	27,85	18	22,78	12	15,19
%	1,29	2,40	//	1,35	//	1,39	//	0,85	//	1,57	//
služb., stuč.	225	25	11,11	61	27,11	79	35,11	46	20,44	14	6,22
%	3,67	6,01	//	4,84	//	4,98	//	2,18	//	1,83	//
slob. prof.	28	1	3,57	6	21,43	16	57,14	4	14,28	1	3,57
%	0,46	0,24	//	0,47	//	1,01	//	0,19	//	0,13	//
izdržavana l.	285	9	3,16	40	14,03	105	36,84	105	36,84	26	9,12
%	4,65	2,16	//	3,17	//	6,62	//	4,99	//	3,40	//
đaci i stud.	1.001	47	4,69	204	20,38	270	26,97	379	37,86	101	10,09
%	16,32	11,30	//	16,18	//	17,01	//	18,00	//	13,22	//
ostala zan.	54	2	3,70	13	24,07	12	22,22	16	29,63	11	20,37
%	0,88	0,48	//	1,03	//	0,76	//	0,76	//	1,44	//
lični prihpd	16	5	31,25	3	18,75	6	37,50	2	12,50	--	--
%	0,26	1,20	//	0,24	//	0,38	//	0,09	//	--	//
nezaposleni	21	4	19,05	2	9,52	10	47,62	4	19,05	1	4,76
%	0,34	0,96	//	0,16	//	0,63	//	0,19	//	0,13	//
nepoz. zan.	29	--	--	8	27,58	11	37,93	7	24,14	3	10,34
%	0,47	-	//	0,63	//	0,69	//	0,33	//	0,39	//
Ukupno	6.133	416	6,78	1.261	20,56	1.587	25,88	2.105	34,32	764	12,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod stradalih Crnogoraca poljoprivrednici su tokom čitavog rata predstavljali dominantnu profesionalnu grupu u gubicima, čineći oko dve trećine većim delom rata, sa padom učešća u gubicima na tri petine sredinom rata i rastom zastupljenosti u gubicima na tri četvrtine u poslednjoj godini rata. Radnici, privrednici, službenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, kao i slobodnih profesija su među partizanima crnogorske nacionalnosti činili maksimalnih petinu gubitaka u ustanku (19,46%) i šestinu (16,45%) sredinom rata, dok su u ostalim godinama bili manje zastupljeni, predstavljajući deseti deo gubitaka u poslednje dve godine rata (9,63 odnosno 9,29%). Učešće učenika i studenata u gubicima partizana crnogorske nacionalnosti je variralo, krećući se uzlazno – silaznom linijom, čineći nešto više od desetine gubitaka u prvoj i poslednjoj godini rata, dok su u središnjem periodu imali značajniju zastupljenost koja je rasla od šestine do skoro petine gubitaka. Nakon konstantnog rasta učešća izdržavana lica dostižu maksimum zastupljenosti od jedne šesnaestine gubitaka 1943. godine, nakon čega se ono u narednim godinama smanjuje.

Poljoprivrednici su, kao najbrojnija profesionalna grupa, svojim stradanjem odredili dinamiku stradanja čitavog crnogorskog nacionalnog korpusa zastupljenog u partizanskom pokretu. U ustanku značajniji udeo od prosečnog stradanja u toj godini imali su, prema očekivanjima, pripadnici vojske i policije (1,88 puta), ali i profesije koje su dale intelektualno i ideološko vođstvo pokretu, službenici i stručnjaci (1,64 puta), privrednici (1,62 puta), radnici (1,36 puta), dok je udeo učenika i studenata, kao i slobodnih profesija stradalih u prvoj godini rata bio ispod proseka, 1,44 odnosno 1,90 puta.²⁴⁸ Većina ovih profesionalnih grupa je u 1943. godini imali povećani udeo u gubicima, dok je stradanje pripadnika slobodnih profesija bilo 2,21 puta veće od prosečnog. Polovina poljoprivrednika i učenika i studenata je izgubila život u poslednje dve godine rata, stime što je stopa smrtnosti kod poljoprivrednika bila indentična u obe godine dok je kod učenika i studenata u 1945. godini bila 1,41 puta niža.

tabela 154 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Srbi – profesionalna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. upr, profes.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
------------------------------	--------	------	---	------	---	------	---	------	---	------	---

²⁴⁸

Srbi											
poljoprivred.	445	11	2,47	60	13,48	145	32,58	123	27,64	106	23,82
%	59,17	28,20	//	51,28	//	55,55	//	59,42	//	82,81	//
privrednici	30	1	3,33	2	6,67	14	46,67	11	36,67	2	6,67
%	3,99	2,56	//	1,71	//	5,36	//	5,31	//	1,56	//
radnici	78	9	11,54	16	20,51	29	37,18	17	21,79	7	8,97
%	10,37	23,08	//	13,67	//	11,11	//	8,21	//	5,47	//
vojs., pol.,	13	3	23,08	4	30,77	3	23,08	2	15,38	1	7,69
%	1,73	7,69	//	3,42	//	1,15	//	0,97	//	0,78	//
služb., stuč.	42	4	9,52	12	28,57	12	28,57	12	28,57	2	4,76
%	5,58	10,26	//	10,26	//	4,60	//	5,80	//	1,56	//
slob. prof.	1	1	100	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,13	2,56	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	21	--	--	1	4,76	11	52,38	7	33,33	2	9,52
%	2,79	--	//	0,85	//	4,21	//	3,38	//	1,56	//
đaci i stud.	104	9	8,65	20	19,23	42	40,38	27	25,96	6	5,77
%	13,83	23,08	//	17,09	//	16,09	//	13,04	//	4,69	//
ostala zan.	4	--	--	--	--	2	50,00	2	50,00	--	--
%	0,53	--	//	--	//	0,77	//	0,97	//	--	//
lični pripodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	4	--	--	--	--	1	25,00	3	75,00	--	--
%	0,53	--	//	--	//	0,38	//	1,45	//	--	//
nepoz. zan.	10	1	10,00	2	20,00	2	20,00	3	30,00	2	20,00
%	1,33	2,56	//	1,71	//	0,77	//	1,45	//	1,56	//
Ukupno	752	39	5,19	117	15,56	261	34,71	207	27,53	128	17,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

U partizanima sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom stradali poljoprivrednici srpske nacionalnosti imali su stalni rast učešća u gubicima koji se kretao od nešto više od četvrtine u ustanku, preko polovine sredinom rata, do više od četiri petina u poslednjoj godini rata, tako da je tada njihova zastupljenost u gubicima bila trostruko veća (2,94 puta). Profesije na koje je KPJ najviše računala, radnici, privrednici, službenici i stručnjaci, učenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, kao i slobodnih profesija su u ustanku predstavljale najveći deo stradalih partizana srpske nacionalnosti, čineći više od dve trećine (69,23%) gubitaka, da bi se njihovo učešće među stradalima u potonjem periodu smanjivalo na 38,31% u 1943. Godini i 14,06% u poslednjoj godini rata, tako da ih je tada bilo petostruko manje nego u ustanku (4,92 puta).

Kod stradalih partizana srpske nacionalnosti profesije koje su intelektualno i ideološki predvodile pokret imale su izraženiji dinamiku stradanja početkom rata. Udeo radnika stradalih u prvoj godini rata je bila dvostruko veća (2,22 puta) od udela ukupno

stradalih partizana ove nacionalnosti u ustanku, pripadnika vojske i policije 4,45 puta, službenika i stručnjaka 1,83 puta, učenika i studenata 1,67 puta, dok jesa druge strane udeo stradalih poljoprivrednika bio dvostruko manji manji (2,10 puta). Polovina privrednika i izdržavanih lica i dve petine učenika i studenata je izgubila živote u partizanskom pokretu 1943. Godine. U poslednjim godinama rata povećan je udeo stradalih poljoprivrednika srpske nacionalnosti, s time što je njihova stopa smrtnosti u 1945. godini bila 2,30 puta veća nego u predhodnoj godini rata, dok je udeo u gubicima svih ostalih profesija tada bila manja od prosečne, radnika dvostruko (1,90 puta), učenika i studenata trostruko (2,95 puta), službenika i stručnjaka 3,57 puta.

tabela 155 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Muslimani – profesionalna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. upr, profes. Muslim.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	87	2	2,30	4	4,60	10	11,49	27	31,03	44	50,57
%	75,65	40,00	//	66,67	//	58,82	//	77,14	//	84,62	//
privrednici	9	--	--	--	--	1	11,11	4	44,44	4	44,44
%	7,83	--	//	--	//	5,88	//	11,43	//	7,69	//
radnici	9	2	22,22	--	--	2	22,22	2	22,22	3	33,33
%	7,83	40,00	//	//	//	11,76	//	5,71	//	5,77	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,87	20,00	//	--	//	--	//	--	//	--	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,87		//	16,67	//	--	//	--	//	--	//
đaci i stud.	5	--	--	--	--	3	60,00	1	20,00	1	20,00
%	4,35	--	//	--	//	17,65	//	2,86	//	1,92	//
ostala zan.	2	--	--	--	--	1	50,00	1	50,00	--	--
%	1,74	--	//	--	//	5,88	//	2,86	//	--	//
lični prihpd	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,87	--	//	16,67	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	115	5	4,35	6	5,22	17	14,78	35	30,43	52	45,22

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poljoprivrednici su među partizanima muslimanske nacionalnosti tokom čitavog rata predstavljali najbrojniju profesionalnu grupu i jedinu sa konstantnom

zastupljenošću, čineći dve petine gubitaka u ustanku, da bi se njihova zastupljenost u gubicima udvostručila u poslednjim godinama rata. Profesionalne grupe koje su činile oslonac delovanja KPJ, predstavljale su tri petine gubitaka u ustanku, da bi u narednom periodu rata došlo do smanjivanja njihovog učešća u gubicima koje se sredinom rata spustilo na trećinu (35,29%) stradalih i šestinu gubitaka (15,38%) u poslednjoj godini rata, kada im je zastupljenost bila 3,90 puta manja.

Udeo radnika, kao oslonca delovanja KPJ, stradalih u ustanku bio je 5,11 puta veći od nacionalnog proseka stradnja Muslimana u tom periodu, da bi se u potonjem periodu smanjivao, te je 1943. godine je bio 1,50 puta veći, da bi poslednj godine rata postao 1,35 puta manji od proseka. Više od polovine radnika muslimanske nacionalnosti stradalih u partizanskom pokretu Crne Gore pod italijanskom upravom izgubio je živote u poslednje dve godine rata, s time što je njihova stopa smrtnosti u 1945. godini bila 4 puta veća nego u predhodnoj godini rata. Masovno uključeni u pokret tek u završnom periodu rata poljoprivrednici muslimanske nacionalnosti su tada uderedili dinamiku stradnja čitavog nacionalnog korpusa u tom periodu. U poslednje dve godine rata stradalo je četiri petina poljoprivrednoika ove nacionalnosti, sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata 4,34 puta većoj nego u 1944. godini.

Različite nacionalne komponente među partizanima nisu imale istu zastupljenost u profesionalnoj strukturi stradalih tokom rata. Crnogorci su imali apsolutnu većinu tokom čitavog rata među u partizanima stradalim poljoprivrednicima, ali s tendencijom smanjivanja učešća. Oni su činili 95,37% stradalih poljoprivrednika na početku rata, 84,44% polovinom rata, da bi u poslednjoj godini rata predstavljali tri četvrtine gubitaka ove profesije (77,60%), ali je njihova zastupljenost među stradalim poljoprivrednicima konstantno bila nešto veća ili jednaka njihovoj zastupljenosti u ukupnim gubicima. Iako su Crnogorci tokom čitavog rata činile najveći deo stradalih radnika, privrednika, službenika i stručnjaka i učenika i studenata, njihova zastupljenost u okviru ovih profesionalnih grupa je često bila manja od zastupljenosti ove nacionalne komponente u gubicima partizanskog pokreta na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom. Radnici srpske nacionalnosti su tokom čitavog rata imali veću i izjednačenu zastupljenost u okviru svoje profesionalne grupe od zastupljenosti ove nacionalnosti u gubicima, tako da su među radnicima stradlim u ustanku bili zastupljeniji 2,47 puta, 1,57 puta u 1943. godini i 1,12 puta u poslednjoj godini rata.

Među u ustanku stradalim službenicima i stručnjacima partizani srpske nacionalnosti su bili zastupljeniji 1,58 puta, 1943. godine učešće je bilo izjednačeno, dok ih je na kraju rata bilo neznatno manje, privrednici ove nacionalnosti imali veću zastupljenost u gubicima 1,81 odnosno 2,23 puta u 1943. i 1944. godini, dok su učenici i studenti imali veću zastupljenost od nacionalnog proseka u ustanku 1,90 puta, naredne dve godine su bili izjednačeni, dok ih je na kraju rata bilo manje. Nasuprot ovim profesionalnim grupama, zastupljenost Srba među stradalim poljoprivrednicima, koji su ukupno činili najveći deo stradalih partizana ove nacionalnosti, varirala je u odnosu na zastupljenost nacionalne komponente u gubicima pokreta, ali sa tendencijom rasta i bila je 2,16 puta manja u prvoj godini rata, izjednačena 1943. godine i 1,12 puta veća u poslednjoj godini rata. Među u partizanima stradalim radnicima Muslimani su imali veće učešće od zastupljenosti ove nacionalnosti u gubicima pokreta, 1,83 puta u ustanku, 1,66 puta sredinom rata i 1,18 puta na kraju rata, dok im je među poljoprivrednicima, zastupljenost u ustanku bila 1,52 puta manja od zastupljenosti nacionalnog korpusa u gubicima pokreta, sredinom rata je bila izjednačena, da bi u 1945. godini, masovnim pristupanjem pokretu, zastupljenost postala 1,15 puta veća.

Polna struktura stradlih pripadnika partizanskog pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom

Partizanski pokret na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom okupio je u svojim redovima pripadnika oba pola. Muškarci su predstavljali dominantni deo pokreta, ali su žene činile 5,99% gubitaka. Većinski angažovane u pozadinskim službama i sanitetu²⁴⁹ pripadnice partizanskog pokreta su pretrpele manje gubitke od njihove zastupljenosti u jedinicama.²⁵⁰ Dinamika pretrpljenih gubitaka i intezitet stradanja muškaraca i žena u partizanskom pokretu na ovoj teritoriji nisu bili jednaki.

²⁴⁹ KPJ je od početaka rata insistirala na uključivanju žena u partizanski pokret, a GŠ NOPO za Crnu Goru i Boku im je oktobra 1941. godine dodelio posebne zadatke: organizovanje saniteta, kuvanje i nošenje hrane, rušenje neprijateljskih veza, obezbeđenje narodne vlasti u pozadini. ZNOR, III – 1, Beograd, 1950, 77. Prema uputstvima za formiranje sanitetske službe, koje je izdao štab 2. udarnog korpusa marta 1944. godine, u sanitatske škole trebalo je upućivati duplo više devojaka nego mladića. ZNOR, III – 7, 213. Opširnije o angažovanju žena u partizanskom pokretu videti Jovan Bojović i drugi, *Žene Crne Gore u revolucionarnom pokretu 1918 – 1945*, Titograd, 1969.

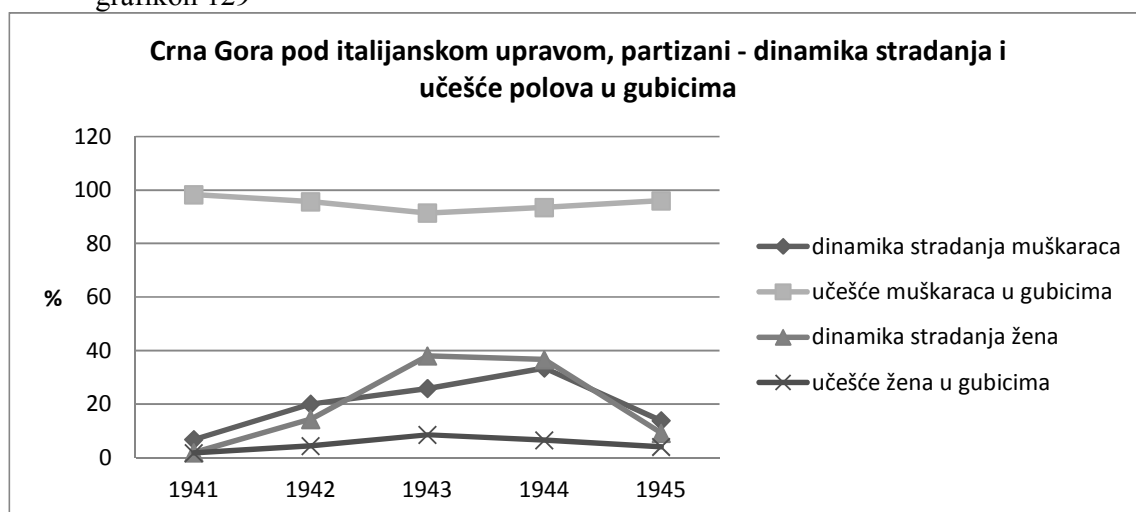
²⁵⁰ Prilikom formiranja 4. crnogorske brigade žene su predstavljale petinu sastava (20,33%). Brojnost žena u bataljonima ukazivala je na regionalne razlike. Tako su u 2. lovcenskom bataljonu žene činile 23,41% sastava, dok je u 3. bjelopavlovičkom bataljonu bilo 12,43% pripadnica pokreta. Б. Јанковић, *Четврта пролетерска црногорска бригада*, 64. U 5. crnogorskoj brigadi, juna 1942. godine bilo je

tabela 156 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – polna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. uprav. pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	6.686	453	6,77	1.336	19,98	1.730	25,87	2.241	33,52	926	13,85
%	94,01	98,26	//	95,63	//	91,44	//	93,49	//	95,96	//
žene	426	8	1,88	61	14,32	162	38,03	156	36,62	39	9,15
%	5,99	1,74	//	4,37	//	8,56	//	6,51	//	4,04	//
Ukupno	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 129

Apsolutna dominacija muškaraca u pokretu određivala je dinamiku stradanja svih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije crne Gore pod italijanskom upravom. Rast njihovih gubitaka je konstantan tokom čitavog rata, sa realnim rastom od 1,47 puta u drugoj, daljim rasto udela stradalih od po 1,29 puta u naredne dve godine, tako da je u 1944. godini stradao njihov najveći deo (trećina gubitaka), da bi u poslednjoj godini usledio nominalni pad, ali sa realnim minimalnim rasto stope smrtnosti (1,10 puta) u odnosu na predhodnu godinu. Dinamika stradanja žena u partizanskom pokretu na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom išla je uzlazno-silaznom linijom sa

19,12% pripadnica pokreta, s time što su u 1. i 2. bataljonu činile po četvrtinu sastava, a u 5. bataljonu svega 3,27% sastava. *Пета црногорска бригада*, knjiga II, 661. Žene su u istoj jedinici u oktobra 1944. godine predstavljale 9,67% sastava, dok ih je u decembru iste godine bilo 7,14%. ZNOR, III – 10, Beograd, 1969, 380 i 403. Partizanke su u novembru 1943. godine činile 10,71% sastava 6. crnogorske brigade iz Primorske operativne grupe. Mitar Đurišić, *Приморска оперативна група*, Beograd, 1997, 22. Aprila 1944. godine u 7. crnogorskoj brigadi partizanke su činile 8,32% sastava, dok su u novembru iste godine predstavljale 12,64% sastava. ZNOR, III – 10, 90 i IX – 7, 542.

velikim skokovima, tako da je uvećanje njihovih gubitaka u drugoj godini bilo 3,80 puta u odnosu na ustanak, a u trećoj 2,65 puta u odnosu na predhodnu, nakon čega sledi stagnacija u 1944. godini, sa realnom padom udela stradalih pripadnika pokreta od 33% u poslednjoj godini rata. Udeo stradlih muškaraca u prve dve godine rata bio je 1,65 puta veći od udela žena, dok je u poslednje dve godine rata udeo stradalih pripadnika oba pola gotovo izjednačen, s time što je udeo žena stradalih u pokretu tokom 1943. godine 1,47 puta veći od udela muškaraca. Potreba za angažovanjem žena u partizanskom pokretu je u prvim godinama rata rasla, tako da se i njihovo učešće u gubicima povećavalo duplirajući se iz godine u godinu, sve dok nije dostiglo dvanaesti deo gubitaka u 1943. godini, nakon čega se u narednom periodu smanjivalo do dvadesetpetog dela gubitaka u poslednjoj godini rata.

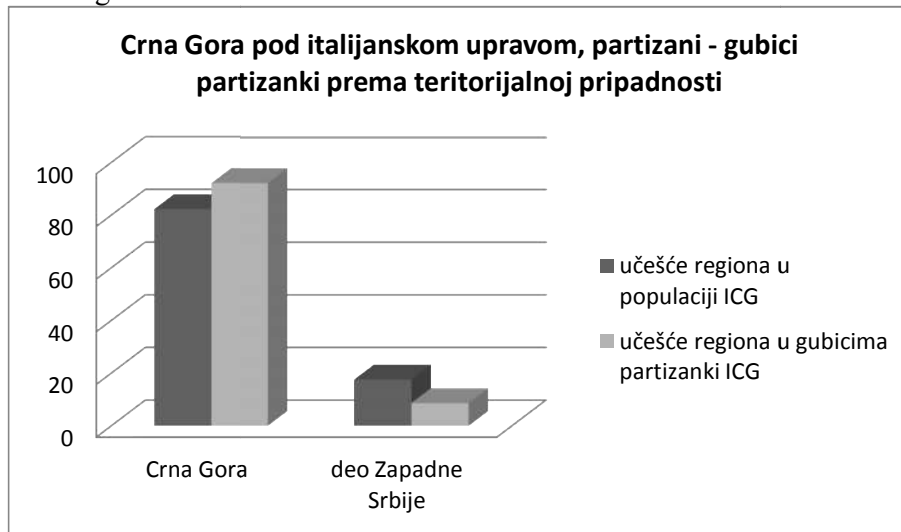
Razvijenost partizanskog pokreta u delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, stepen emancipacije žena koji je postojao pre rata ili se razvio tokom rata, kao i potreba za njihovim angažovanjem, uslovile su prisutnost žena u pokretu, a samim time i na njihovo učešće u gubicima. Zastupljenost žena u gubicima partizana iz Crne Gore bila je za petinu veća (1,19 puta) nego njihova zastupljenost među stradlim partizanima dela Zapadne Srbije.

tabela 157 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – polna struktura prema regionalnoj pripadnosti

C.Gora ital. uprav. pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Crna Gora	6.388	5.999	93,91	389	6,09
%	89,82	89,72	//	91,31	//
Zap. Srbija	724	687	94,88	37	5,12
%	10,18	10,28	//	8,69	//
Ukupno	7.112	6.686	94,01	426	5,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 130

Učešće stradalih partizanki iz Crne Gore među u pokretu stradalim ženama bilo je za nijansu veće od učešća njihovih saboraca među stradalim muškarcima, dok je na drugom delu teritorije, u delu Zapadne Srbije, bilo veće učešće partizana među stradlim muškaraca za petinu (1,18 puta) od zastupljenosti žena ovog dela u ukupnim gubicima partizanki. Gubici partizanki iz oba dela teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom nije u skladu sa zastupljenošću tih regiona u njenoj populaciji. Partizanke iz Crne Gore bile su za 1,11 puta zastupljenije u gubicima žena stradalih u pokretu nego što je bila njihova zastupljenost u stanovništvu teritorije crne Gore pod italijanskom upravom, dok su žene iz dela Zapadne Srbije bile dvostruko manje (2,02 puta) zastupljene u gubicima od učešća u populaciji. Time je stradanje žena iz Crne Gore bilo ralno 2,25 puta veće.

Partizanski pokret je na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom okupio pripadnike gotovo svih nacionalnosti koje su nastanjivale ovu teritoriju. Više činilaca je uticalo na prisustvo žena različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu, kao što su razvijenost partizanskog pokreta, njihova emancipovanost, stepen ugroženosti, potreba za njihovim angažovanjem, sposobnost pokreta da ih aktivno uključi u svoje delovanje. Među stradalim partizankama najbrojnije su bile Crnogorke koje su činile nešto manje od devet desetina stradalih, tako da je njihovo stradnje bilo 6,34 puta veće od gubitaka svih ostalih pripadnica pokreta zajedno, ali je s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom gubitak bio realno 8,12 puta veći. Prisutnost žena među stradalim partizanima različitih nacionalnosti nije bila

ujednačena. Najveća je bila kod Srba i za nijansu manja Crnogoraca gde su žene činile petnaesti odnosno sedamnaesti deo gubitaka, značajni udeo je i kod pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti, dok Muslimanke predstavljaju manje od pedesetog dela gubitaka u okviru svog nacionalnog korpusa. Zastupljenost Srpkinja među stradalim sunarodnicima u partizanskom pokretu na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom bila je za desetinu veća (1,11 puta) nego zastupljenost Crnogorki među stradalim pripadnicima pokreta te nacionalnosti, dok su partizanke ove dve nacionalnosti imale 3,82 odnosno 3,45 puta veća od zastupljenosti Muslimanki u okviru gubitaka njihovog nacionalnog korpusa.

tabela 158 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

C.Gora ital. uprav. pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Crnogorci	6.133	5.765	94,00	368	6,00
%	86,23	86,22	//	86,38	//
Srbi	752	702	93,35	50	6,65
%	10,57	10,50	//	11,74	//
Muslimani	115	113	98,26	2	1,74
%	1,62	1,69	//	0,47	//
Ostali	112	106	94,64	6	5,36
%	1,57	1,58	//	1,41	//
ukupno	7.112	6.686	94,01	426	5,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Zastupljenos muškaraca i žena u ugubicima pripadnika pola nije bila jednaka kod svih nacionalnosti. Učešće pripadnika i pripadnica pokreta crnogorske nacionalnosti među stradalima istog pola bilo je gotovo izjednačeno, Srpkinje su imale za desetinu veće (1,12 puta) učešće u gubicima žena od učešća Srba među u pokretu stradalim muškarcima, dok su Muslimani imali 3,59 puta veću zastupljenost među muškarcima nego što je bilo učešće njihovih sunarodnica među stradalim ženama. Gubici Crnogorki su bili 7,36 puta veći od gubitaka Srpkinja i 183,79 puta od Muslimanki, ali su s obzirom na zastupljenost tri naroda u stanovništvu teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, njihovi gubici su bili realno gotovo izjednačeni sa gubicima Srpkinja (odnosno 1,07 puta veći), dok su od gubitaka Muslimanki bili 50,63 puta veći. Gubici partizanki srpske nacionalnosti su bili realno 47,24 puta veći od gubitaka pripadnica pokreta muslimanske nacionalnosti.

Partizanski pokret sa teritorije crne Gore pod italijanskom upravom obuhvatao je pripadnike oba pola tokom čitavog rata i to je svojstveno svim narodima koji su u većoj ili manjoj meri bili uključeni u njegovo delovanje. Dinamika pretrpljenih i intezitet stradanja pripadnika pokreta u zavisnosti od polne pripadnosti nije bila ujednačena za sve nacionalnosti koje su se nazalazile u pokretu.

tabela 159 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Crnogorci – polna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. uprav. Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	5.765	409	7,09	1.210	20,99	1.448	25,12	1.968	34,14	730	12,66
%	94,00	98,32	//	95,95	//	91,24	//	93,49	//	95,55	//
žene	368	7	1,90	51	13,86	139	37,77	137	37,23	34	9,24
%	6,00	1,68	//	4,05	//	8,76	//	6,51	//	4,45	//
Ukupno	6.133	416	6,78	1.261	20,56	1.587	25,88	2.105	34,32	764	12,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 160 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Srbi – polna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. uprav. Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	702	38	5,41	111	15,81	240	34,19	188	26,78	125	17,81
%	93,35	97,43	//	94,87	//	91,95	//	90,82	//	97,65	//
žene	50	1	2,00	6	12,00	21	42,00	19	38,00	3	6,00
%	6,65	2,67	//	5,13	//	8,05	//	9,18	//	2,35	//
Ukupno	752	39	5,19	117	15,56	261	34,71	207	27,53	128	17,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 161 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, Muslimani – polna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. uprav. Muslimani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	113	5	4,42	5	4,42	16	14,16	35	30,97	52	46,02
%	98,26	100,0	//	83,33	//	94,12	//	100,0	//	100,0	//
žene	2	--	--	1	50,00	1	50,00	--	--	--	--
%	1,74	--	//	16,67	//	5,88	//	--	//	--	//
Ukupno	115	5	4,35	6	5,22	17	14,78	35	30,43	52	45,22

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 162 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani, ostali i nepoznati – polna struktura prema godini stradanja

C.Gora ital. uprav. ostali	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	106	1	0,94	10	9,43	26	24,53	50	47,17	19	17,92

%	94,64	100,0	//	76,92	//	96,30	//	100,0	//	90,48	//
žene	6	--	--	3	50,00	1	16,67	--	--	2	33,33
%	5,36	--	//	3,08	//	3,70	//	--	//	9,52	//
Ukupno	112	1	0,89	13	11,61	27	24,11	50	44,64	21	18,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Oba pola stradalih partizana crnogorske nacionalnosti imala su konstantni rast udela gubitaka do 1944. godine, nakon čega realno stradanje muškaraca ostaje na istom nivou, dok je stopa smrtnosti žena 1,51 puta manja u odnosu na predhodnu godinu. Udeo stradalih Crnogoraca u prve dve godine rata bio je 1,78 puta veće nego kod Crnogorki, dok im je u poslednje dve godine udeo u gubicima bio izjednačen. Dinamika stradnja partizana srpske nacionalnosti različitog pola je bila potpuno drugačija. Muškarci su imali rast stardanja do sredine rata, nakon čega sledi smanjivanje udela stradalih u 1944. godini za četvrtinu (1,28 puta) i realnim rastom stradanja u poslednjoj godini rata 1,77 puta u odnosu na predhodnu.²⁵¹ Nakon skokovitog uvećanja udela gubitaka od 3 odnosno 3,5 puta do sredine rata, kada ih je više od dve petina izgubilo živote, kod partizanki srpske nacionalnosti dolazi smanjenje udela u gubicima u narednom periodu, prvo blagog, a zatim i drastičnog u poslednjoj godini rata (2,5 puta u odnosu na predhodnu). U prve dve godine rata udeo stradalih muškaraca je bio 1,53 puta veći od udela žena u gubicima partizana srpske nacionalnosti, dok je u poslednje dve godine rata bio izjednačen. Muslimanke su partizanskom pokretu Crne Gore pod italijanskom upravom su najveće stradanje ostvarile sredinom rata, kao i pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

Učešće pripadnica pokreta među stradalim sunarodnicima je varirala tokom rata. Kod stradalih partizanki crnogorske i srpske nacionalnosti primetan je stalni rast učešća u gubicima koji se udvostručavao do sredine rata, tako da su Crnogorke činile dvanaesti deo gubitaka 1943. godine, a Srпкиnje skoro desetinu gubitaka 1944. godine, nakon čega se njihova zastupljenost među stradlima smanjuje u poslednjem periodu rata, 1,97 odnosno 3,91 puta u odnosu na maksimalnu zastupljenost. Muslimanke su u 1942. godini činile šestinu gubitaka partizana ove nacionalnosti, dok su pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti tek u poslednjoj godini rata ostvarile zastupljenost od desetine gubitaka među pripadnicima ove grupe.

²⁵¹ Stopa smrtnosti je kod partizana srpske nacionalnosti u poslednjoj godini rata bila 1,39 puta veća nego 1943. godine.

Partizanke različitih delova teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom imale su približno jednaku dinamiku stradanja tokom rata, ali njihovo učešće u gubicima pripadnica pokreta nije bilo isto. U oba dela teritorije postojao je stalni rast njihovog udela u gubicima, dostigavši kod obe nacionalne grupe maksimum stradanja u drugoj polovini rata, 1943. i 1944. godine, u kojima ih je stradalo tri četvrtina (74,04%) odnosno četiri petina (81,08%), nakon čega dolazi do realnog smanjenja gubitaka u poslednjoj godini rata, 1,43 puta u Crnoj Gori i 2,81 puta u delu Zapadne Srbije.

tabela 163 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – žene prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

C.Gora ital. uprav. žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crna Gora	389	7	1,80	57	14,65	147	37,79	141	36,25	37	9,51
%	91,31	87,50	//	93,44	//	90,74	//	90,38	//	94,87	//
deoZ.Srbije	37	1	2,70	4	10,81	15	40,54	15	40,54	2	5,40
%	8,69	12,50	//	6,56	//	9,26	//	9,62	//	5,13	//
Ukupno	426	8	1,88	61	14,32	162	38,03	156	36,62	39	9,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Partizanke iz Crne Gore su tokom čitavog rata imale veću zastupljenost u gubicima žena od učešća ovog dela teritorije u ukupnoj populaciji Crne Gore pod italijanskom upravom, neznatno veću (1,06 puta) u ustanku, 1,10 puta u 1943. godini i 1,15 puta poslednje godine rata. Stradle partizanke iz dela Zapadne Srbije nikada tokom rata nisu uspele da ostvare zastupljenost u gubicima žena u pokretu kakvu su imale u stanovništvu teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom i ona je bila 1,41 puta manja u ustanku, 1,90 puta sredinom rata i 3,44 puta manja u 1945. godini. Time su gubici partizanki iz Crne Gore u odnosu na pripadnice pokreta iz dela Zapadne Srbije realno bili veći 1,50 puta u ustanku, 2,10 puta 1943. godine i 3,96 puta poslednje godine rata.

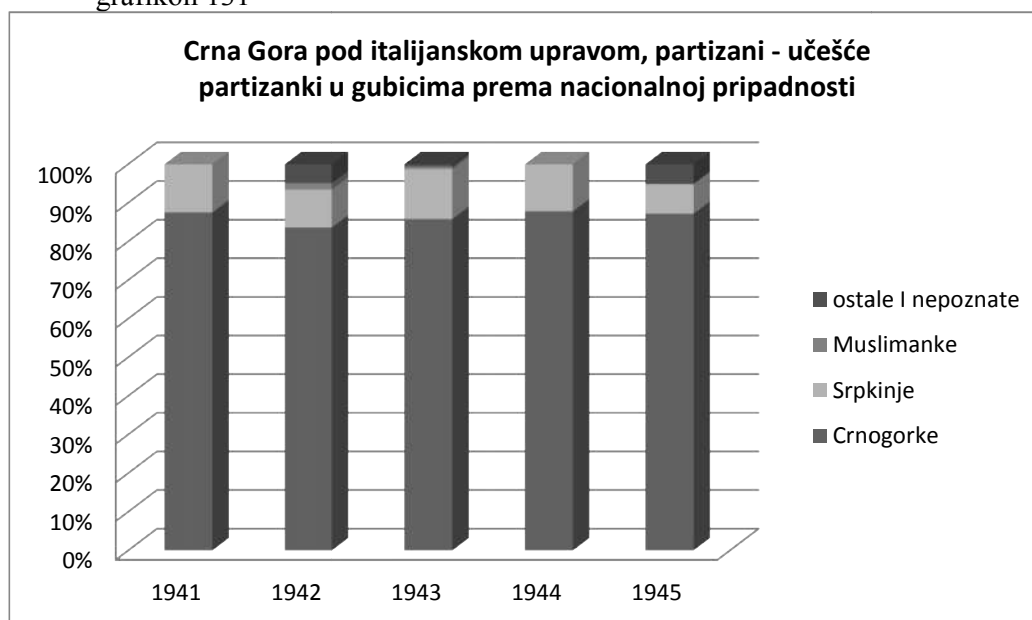
Dinamika pretrpljenih gubitaka i intenzitet stradanja partizanki različitih nacionalnosti zastupljenih u pokretu nisu bile jednaki. Partizanke crnogorske i srpske nacionalnosti imale su gotovo izjednačenu dinamiku stradanja, sa nešto većim udelom gubitaka Srпкиnja u 1943. godini (1,11 puta), dok su Crnogorke imale veći udeo u stradanju poslednje godine rata (1,54 puta). U partizanima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom Muslimanke su izgubile živote sredinom rata, ka da je strado u najveći deo pripadnic aostalih i nepoznatih nacionalnosti.

tabela 164 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

C.Gora ital. uprav., žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crnogorci	368	7	1,90	51	13,86	139	37,77	137	37,23	34	9,24
%	86,38	87,50	//	83,61	//	85,80	//	87,82	//	87,18	//
Srbi	50	1	2,00	6	12,00	21	42,00	19	38,00	3	6,00
%	11,74	12,50	//	9,84	//	12,96	//	12,18	//	7,69	//
Muslimani	2	--	--	1	50,00	1	50,00	--	--	--	--
%	0,47	--	//	1,64	//	0,62	//	--	//	--	//
ost. i nep.	6	--	--	3	50,00	1	16,67	--	--	2	33,33
%	1,41	--	//	4,92	//	0,62	//	--	//	5,13	//
ukupno	426	8	1,88	61	14,32	162	38,03	156	36,62	39	9,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 131

Učešće partizanki pojedinih nacionalnosti u gubicima žena pokreta nije bio u skladu sa zastupljenošću tih nacionalnosti u populaciji teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom. Tokom čitavog trajanja rata partizanke crnogorske nacionalnosti su bile zasupljenije u gubicima žena pokreta nego što je bilo njihovo učešće u stanovništvu teritorije, 1,30 puta u prvoj, 1,27 puta u srednjoj i 1,29 puta u poslednjoj godini rata. Učešće Srpkinja u gubicima žena u pokretu je variralo i bilo je u ustanku, a zatim 1943. i 1944 godine 1,27 odnosno 1,32 odnosno, 1,24 puta veće od učešća u

populaciji, 1942. godine je bilo izjednačeno, dok je poslednje godine rata bilo 1,28 puta manje. U periodima rata u kojima je bilo njihovih gubitaka, Muslimanke su bile 11,33 odnosno 29,98 puta manje zastupljene od učešća u populaciji, dok su pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti u drugoj godini rata bile zastupljene u gubicima u skladu sa njihovim učešćem u stanovništvu, naredne 6,69 puta manje, a poslednje godine rata bile su 1,24 puta više zastupljene.

Nacionalna struktura stradalih pripadnica pokreta nije bila jednaka u svim delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom i bila je uslovljena, kako nacionalnom strukturom regiona iz kog potiču, tako i opredeljenošću neke nacionalnosti da se uključi u pokret, a i samom sposobnošću pokreta da pridobije žene za pristupanje u specifičnim kuturološkim uslovima određene sredine.

tabela 165 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – nacionalna struktura žena prema regionalnoj pripadnosti

C.Gora ital.uprav., žene	ukupno	Crnogorke	%	Srpkinje	%	Muslimanke	%	ostale i nepoznate	%
Crna Gora	389	367	94,34	15	3,86	1	0,26	6	1,54
%	91,31	99,73	//	30,00	//	50,00	//	100,0	//
Z. Srbija	37	1	2,70	35	94,59	1	2,70	--	--
%		0,27	//	70,00	//	50,00	//		//
Ukupno	426	368	86,38	50	11,74	2	0,47	6	1,41

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

U oba dela teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom Crnogorci i Srbi su činili praktično jedine stradle žene u pokretu, a njihovo realno učešće u gubicima je daleko prevazilazilo zastupljenost u populaciji, 1,20 puta u Crnoj Gori i 1,76 puta u delu Zapadne Srbije. Partizanke muslimanske nacionalnosti su u gubicima žena pokreta bile daleko manje zastupljene od njihovog udela u populaciji delova teritorije, 49,69 puta u Crnoj Gori i 16,56 puta u delu Zapadne Srbije. Trostruko manje učešće u gubicima od zastupljenosti u populaciji bilo je kod pripadnica pokreta ostalih i nepoznatih nacionalnosti iz Crne Gore, dok ih među stradlim partizankama iz dela Zapadne Srbije nije bilo. Gotovo sve u partizanima Crnogorke su poticale iz Crne Gore, dok Srpkinja bile zastupljene u gubicima obe teritorije, više od dve trećine poticalo je iz Zapadne Srbije i manje od trećine iz Crne Gore. Podjednak broj stradalih Muslimanki je poticao iz oba dela teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, ali je zbog različitih većina

delova njihovog nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao, gubitak Muslimanki iz dela Zapadne Srbije bio realno za trećinu veći (1,33 puta).

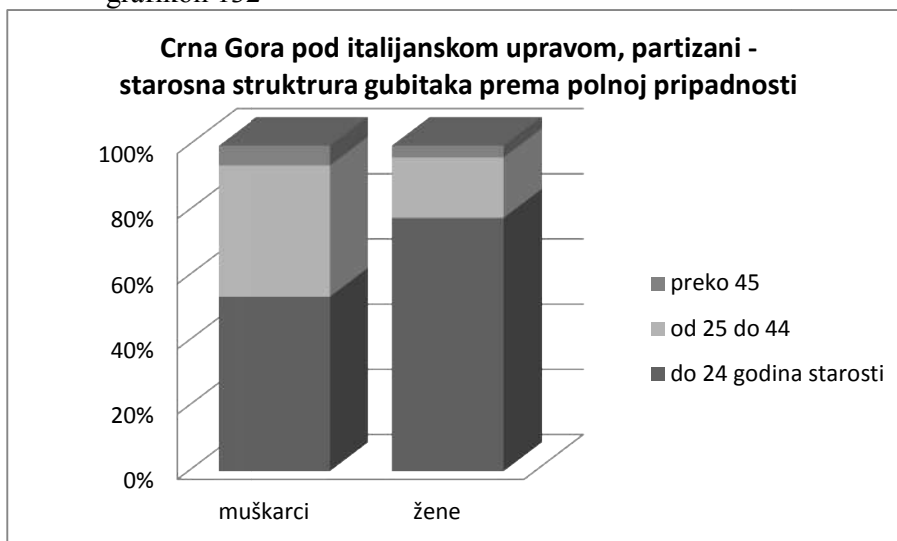
Pripadnici oba pola partizanskog pokreta Crne Gore pod italijanskom upravom nisu imali jednaku starosnu strukturu gubitaka. Partizanke kojih je bilo u gubicima svih starosnih uzrasta nisu imale jednak udeo u svima.

tabela 166 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

C.Gora ital. uprav. uzrast	ukupno	muškarci	%	žene	%
do 14	66	53	80,30	13	19,70
%	0,93	0,79	//	3,05	//
15 do 24	3.778	3.464	91,69	314	8,31
%	53,12	51,81	//	73,71	//
25 do 34	2.062	2.005	97,23	57	2,77
%	28,99	29,99	//	13,38	//
35 do 44	734	713	97,14	21	2,86
%	10,32	10,66	//	4,93	//
45 do 54	274	266	97,08	8	2,92
%	3,85	3,98	//	1,88	//
55 do 64	110	106	96,36	4	3,64
%	1,55	1,58	//	0,94	//
preko 65	41	38	92,68	3	7,32
%	0,58	0,57	//	0,70	//
nepoznata	47	41	87,23	6	12,77
%	0,66	0,61	//	1,41	//
Ukupno	7.112	6.686	94,01	426	5,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 132

Stradli partizani uzrasta između 15 i 44 godina starosti činili su najveći deo gubitaka oba pola, sa istom ukupnom zastupljenošću u gubicima, čineći 92,46% stradalih partizana i 92,02% stradalih partizanki, ali sa različitom unutrašnjom strukturom. Polovina stradalih partizana je uzrasta između 15 i 24 godina starosti, dok je ovom uzrastu pripadalo tri četvrtina stradalih partizanki.²⁵² Mlađa uzrastna grupa koja obuhvata stradale uzrasta od 15 do 24 godina starosti je kod stradalih partizana bila 1,73 puta brojnija od srednje uzrastne grupe, dok je kod partizanki ona 5,51 puta zastupljenija u gubicima. Starija od ove tri uzrastne grupe koja obuhvata stradale između 35 i 44 godina bila je dvostruko zastupljenija (2,16 puta) kod muškaraca nego kod žena stradalim u partizanima sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, i kod pripadnika oba pola bila je 2,81 odnosno 2,71 putta manje zastupljena od srednje uzrastne grupe. Uzrastima starijim od 45 godina pripadalo je 6,13 partizana i 3,52 partizanki sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom. Zastupljenos žena u gubicima partizana bila je najveća u najmlađim uzrastnim grupama gde su one činile petinu stradalih pripadnika pokreta mlađih od 15 godina, kao i dvanaestinu gubitaka uzrasta između 15 i 24 godina starosti.

Starosna struktura gubitaka partizanki različitih nacionalnosti nije bila jednaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenog uzrasta nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost neke nacionalnosti u pokret, stepen zastupljenosti žena u pokretu, kao i vreme njihovog uključivanja u pokret.

tabela 167 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

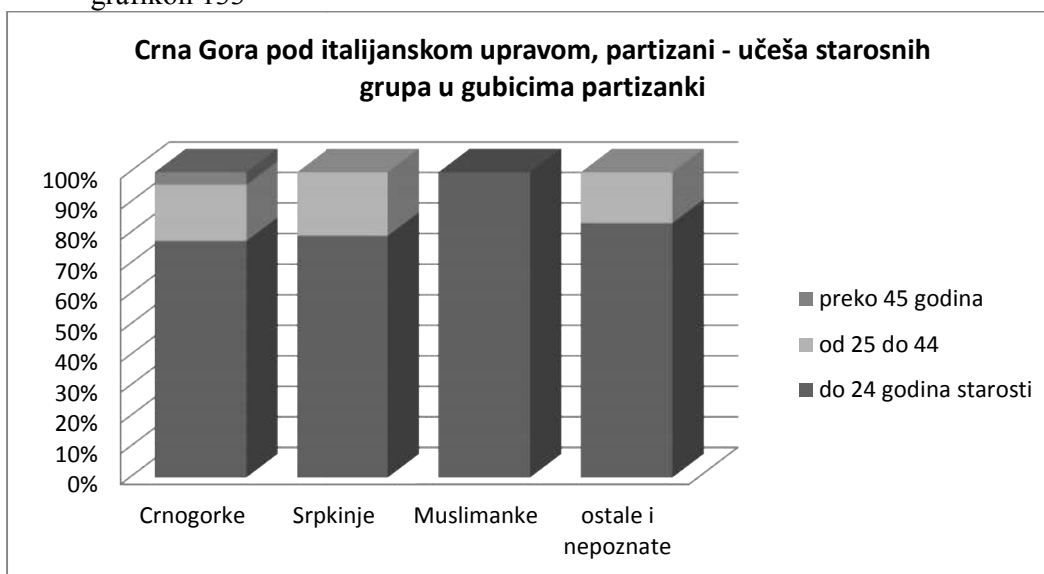
C.Gora ital.uprav. žene, uzr	ukupno	Crnogorke	%	Srпкиnje	%	Muslimanke	%	ostale i nepoznate	%
do 14	13	10	76,92	3	23,08	--	--	--	--
%	3,05	2,72	//	6,00	//	--	//	--	//
15 do 24	314	272	86,62	35	11,15	2	0,64	5	1,59
%	73,71	73,91	//	70,00	//	100,0	//	83,33	//
25 do 34	57	50	87,72	6	10,53	--	--	1	1,75

²⁵² Od svih partizanki 5. crnogorske brigade, prilikom njenog formiranja juna 1942. godine, 49,28% bilo je mlađe od 21. godine starosti, 38,28% je pripadalo uzrastnoj grupi između 21. i 31. godine starosti, a 12,44% ih je bilo starije od 31. godine. Partizanke starosti do 21. godine činile su 29,43% boraca ovog uzrasta, njihove starije saborkinje su predstavljale 16,49% boraca uzrasta između 21 i 31. godine starosti, dok su pripadnice pokreta starije od 31. godine činile 10,08% boraca istih uzrasta. *Пета црногорска бригада*, knjiga II, 663.

%	13,38	13,59	//	12,00	//	--	//	16,66	//
35 do 44	21	17	80,95	4	19,05	--	--	--	--
%	4,93	4,62	//	8,00	//	--	//	--	//
preko 45	15	15	100,0	--	--	--	--	--	--
%	3,52	4,08	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	6	4	66,67	2	33,33	--	--	--	--
%	1,41	1,09	//	4,00	//	--	//	--	//
Ukupno	426	368	86,38	50	11,74	2	0,47	6	1,41

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 133

Uzrast od 15 do 24 godina je jedini koji je bio zastupljen u gubicima žena svih nacionalnosti i njemu su pripadale sve stradale Muslimanke, više od četiri petina pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti, tri četvrtina Crnogorki i više od dve trećine stradalih Srпкиnja. U odnosu na narednu starosnu grupu ovaj uzrast je kod stradalih partizanki crnogorske i srpske nacionalnosti bio 5,51 odnosno 5,83 puta zastupljeniji od uzrasta koji je obuhvatao stradale između 25 i 34 godine starosti. Stradle partizanke starije od 45 godina su činile dvadesetpeti deo gubitaka partizanki crnogorske nacionalnosti, dok stradale partizanske mlađe od 15 godina bile 2,20 puta zastupljenije među Srпкиnjama nego crnogorkama. Najbrojnija uzrastna grupa koja je obuhvatala stradale partizanke od 15. do 24. godine odredila je udeo stradalih žena kod svih nacionalnih grupa zastupljenih u pokretu na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom. Sve partizanke starije od 45 godina bile su crnogorske nacionalnosti, dok je

kod stradlih srпкиnja bilo povećanos tradnje najmlažeg i najstarijeg uzrasta koji su imali dvostriko (1,96 puta) odnosno 1,62 puta veći udeo od prosečnog.

Zastupljnos partizanki u ukupnim gubicima određenog uzrasta kod različityh nacionalnosti nije bilo jednaka. U najbrojnijem uzrastu u pokretu, koji je obuhvtao partizane oba pola uzrasta između 15 i 24 godina starosti, partizanke crnogorske nacionalnosti činile su 8,54% stradalih sunarodnika, Srпкиnje 7,51% i Muslimanke 2,78% što je bilo iznad prosečnog učešća žena ovih nacionalnosti u gubicima pokreta. Već u narednoj starosnoj grupi Crnogorke su činile 2,72%, a Srпкиnje 3,82% stradalih sunarodnika, što je bilo dvostruko manje (2,20 odnosno 1,74 puta) od njihovog prosečnog udela u gubicima.

Stradali partizani različityh profesija koji su se našli u pokretu na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom nisu imali jednaku polnu strukturu što je bilo uslovljeno postojanjem određenih profesija u ženskom delu tamošnjeg stanovništva i sposobnošću pokreta da ih uključi u svoje delovanje. Predratni socijalni položaj ženae u društvu ove teritorije uslovio je sa devet desetina gubitaka izdržavanih lica čine žene što je bilo 14,55 puta više od njihovog prosečnog udela u gubicima. Njihova zastupljenost među stradlim radnicima i privrednicima je bila dvostruko manja (2,37 odnosno 2,05 puta) od prosečnog udela u gubicima, među službenicima i stručnjacima 1,64 puta manja, učenicima i studentima, kao i proipadnicima slobodnih profesija tek nešto iznad proseka, dok je jedino udeo među nezaposlenima bio 2,67 puta veći.

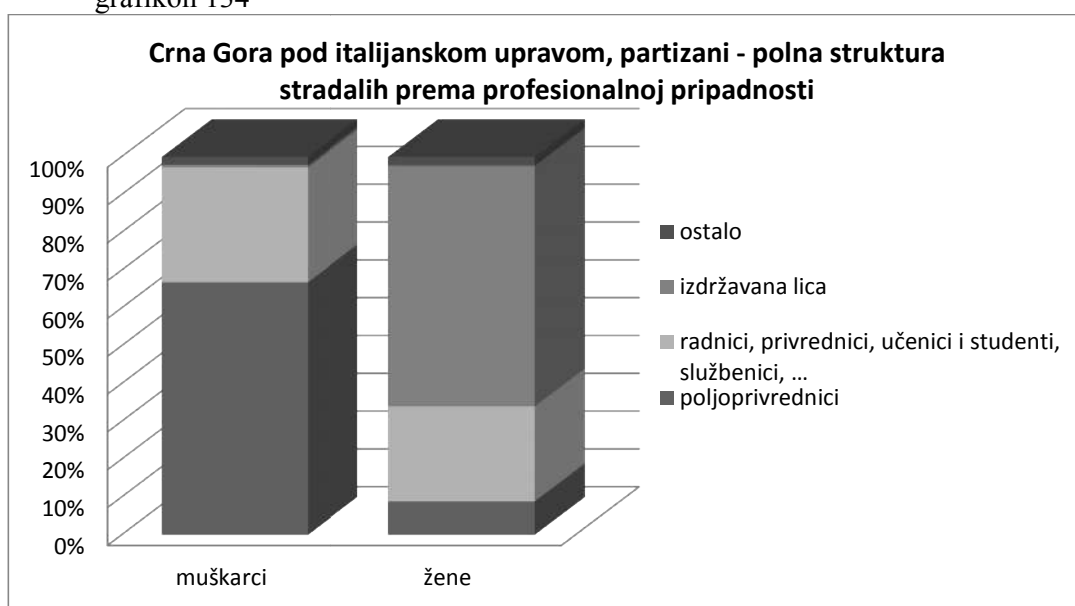
tabela 168 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – progesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

C.Gora ital. uprav., profesije	ukupno	muškarci	%	žene	%
poljoprivred.	4.510	4.472	99,16	38	0,84
%	63,41	66,89	//	8,92	//
privrednici	171	166	97,08	5	2,92
%	2,40	2,48	//	1,17	//
radnici	435	424	97,47	11	2,53
%	6,12	6,34	//	2,58	//
vojs., pol.,	101	101	100,0	--	--
%	1,42	1,51	//	--	//
služb., stuč.	274	264	96,35	10	3,65
%	3,85	3,95	//	2,35	//
slob. prof.	29	27	93,10	2	6,90
%	0,41	0,40	//	0,47	//
izdržavana l.	311	40	12,86	271	87,14

%	4,37	0,60	//	63,61	//
đaci i stud.	1.132	1.053	93,02	79	6,98
%	15,92	15,75	//	18,54	//
ostala zan.	66	64	96,97	2	3,03
%	0,93	0,96	//	0,47	//
lični pripodi	16	16	100,0	--	--
%	0,22	0,24	//	--	//
nezaposleni	25	21	84,00	4	16,00
%	0,35	0,31	//	0,94	//
nepoz. zan.	42	38	90,48	4	9,52
%	0,59	0,57	//	0,94	//
Ukupno	7.112	6.686	94,01	426	5,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 134

Dve trećine gubitaka muškaraca u partizanskom pokretu Crne Gore pod italijanskom upravom činili su poljoprivrednici, a isti deo stradalih žena pripadao je izdržavanim licima. Učenice i studentkinje su činile još petinu stradalih partizanki, uz značajniju zastupljenost poljoprivrednika kojima je pripadalo nešto manje od desetine gubitaka žena u pokretu. Učešće izdržavanih lica u gubicima žena je 106,02 puta veće od učešća iste profesionalne grupe kod muškaraca, a takođe je učešće učenika i studenata u njihovim gubicima bilo za petinu veće (1,18 puta) nego kod saboraca muškog pola, dok je zastupljenost svih ostalih profesionalnih grupa bila manja nego kod muškaraca, kod radnika 2,46 puta, privrednika 2,12 puta, službenika i stručnjaka 1,68 puta.

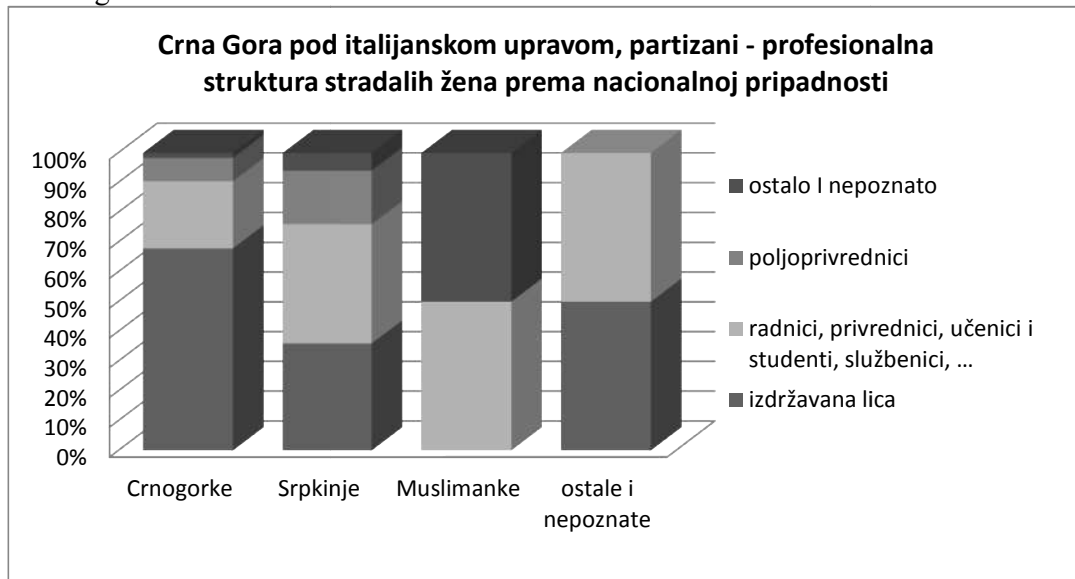
Profesionalna struktura gubitaka partizanki različitih nacionalnosti nije bila ista, kao što ni njihov udeo u gubicima određenih zanimanja nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u pokret i stepen zastupljenosti žena među njima, a iznad svega položaj žene u društvu kod različitih nacionalnosti.

tabela 169 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

C.Gora ital. uprav., žene, profesije	ukupno	Crnogorcke	%	Srpkinje	%	Muslimanke	%	ostale i nepoznate	%
poljoprivred.	38	29	76,32	9	23,68	--	--	--	--
%	8,92	7,88	//	18,00	//	--	//	--	//
privrednici	5	3	60,00	1	20,00	--	--	1	20,00
%	1,17	0,81	//	2,00	//	--	//	16,67	//
radnici	11	9	81,82	2	18,18	--	--	--	--
%	2,58	2,44	//	4,00	//	--	//	--	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	10	6	60,00	4	40,00	--	--	--	--
%	2,35	1,63	//	8,00	//	--	//	--	//
slob. prof.	2	2	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,47	0,54	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	271	250	92,25	18	6,64	--	--	3	1,11
%	63,61	67,93	//	36,00	//	--	//	50,00	//
đaci i stud.	79	63	79,75	13	16,45	1	1,26	2	2,53
%	18,54	17,12	//	26,00	//	50,00	//	33,33	//
ostala zan.	2	2	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,47	0,54	//	--	//	--	//	--	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	4	1	25,00	3	75,00	--	--	--	--
%	0,94	0,27	//	6,00	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	4	3	75,00	--	--	1	25,00	--	--
%	0,94	0,81	//	--	//	50,00	//	--	//
Ukupno	426	368	86,38	50	11,74	2	0,47	6	1,41

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 135

Kod Crnogorki i Srпкиnja, kao najbrojnijih u gubicima u partizanskom pokretu sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom pojedinačno najzastupljenije su profesionalne grupa izdržavanih lica, ali sa različitim učešćem, tako da su one bile dvodstruko zastupljenije (1,89 puta) među Crnogorkama nego među Srпкиnjama. Izdržavanim licima je pripadalo i polovina stradalih pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti stradalih u pokretu. Ideološki poželjne profesije u partizanskom pokretu (radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, slobodne profesije) su činile 40,00% odnosno 50,00% gubitaka partizanki srpske i muslimanske nacionalnosti (ili svih muslimanki poznate profesije), dok su među stradalim Crnogorkama učestvovala sa 22,54%. Ovim profesionalnim grupama je pripadala polovina stradalih partizanki ostalih i nepoznatih nacionalnosti iz NDH. U okviru ovih profesionalnih grupa su postojale razlike kod obe donimantne nacionalnosti u gubicima žena tako da su stradle radnice bile 1,64 puta zastupljenije među partizankama srpske nego crnogorske nacionalnosti, privrednice 2,41 puta, službenice i stručnjaci 4,91 put i učenice i studentkinje 1,52 puta.²⁵³

Udeo partizanki različitih nacionalnosti nije bio isti u svim profesionalnim grupama. Stradale partizanke crnogorske nacionalnosti su činile pojedinačno najveći

²⁵³ U gubicima partizanki crnogorske i srpske nacionalnosti u profesijama na koje se KPJ najviše oslanjala u svom delovanju, učenice i studentkinje su činile najveći deo, tri četvrtina kod Crnogorki (75,95%) i dve trećine kod Srпкиnja (65,00%).

deo stradalih u svim profesionalnim grupama, ali njihov udeo nije uvek bio u skladu sa njihovom zastupljenošću u ukupnim gubicima žena u pokretu. One su činile sve stradale pripadnice slobodnih profesija i ostalih zanimanja, među stradlim izdržavanim licima imali su udeo iznad prosečnog nacionalnog udela, dok su među stradlim radnicama, učenicama i studentima imale nešto manji udeo od prosečnog, a među privrednicama odnosno službenicama i stručnjacima 1,44 puta manji udeo od prosečnog udela u stradanju pripadnica ove nacionalnosti. U partizanima stradale Srпкиnje su među stradlim službenicama i stručnjacima bile 3,41 puta zastupljenije od udela ove nacionalne grupe u ukupnim gubicima žena u pokretu sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, među poljoprivrednicama 2,02 puta, privrednicama 1,70 puta, radnicama 1,55 puta, učenicama i studentkinjama 1,40 puta, ali i 1,77 puta manji udeo među stradalim partizankama koje su se pripadale izdržavanim licima. Veći udeo u gubicima od prosečnog partizanke muslimanske i ostalih i nepoznatih nacionalnosti imali su među stradlim učenicama i studentkinjama (2,68 odnosno 1,79 puta), dok su pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti među stradlim privrednicama u partizanskom pokretu imale 14,18 puta veći udeo od prosečnog.

Zastupljenost partizanki u gubicima određene profesije među partizanima sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. Među stradalim učenicama i studentima crnogorske nacionalnosti partizanke su imale zastupljenost od 6,29% što je bilo neznatno više od prosečne zastupljenosti žena u gubicima ove nacionalnosti, dok je udeo među stradlim radnicama i poljoprivrednicama bio 2,69% odnosno 0,74 što je bilo višestruko manje od udela žena u gubicima nacionalnosti. Kod partizanki srpske nacionalnosti zastupljenost u gubicima učenika i studenata je iznosila 12,50% što je bilo iznad udela žena u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok je zastupljenost u gubicima radnika i poljoprivrednika bila 2,56% odnosno 2,02%, što je bilo ispod prosečnog udela žena u gubicima. Muslimanke su jedino među učenicama i studentima imale višestruko veću zastupljenost od prosečnog udela žena u gubicima partizana ove nacionalnosti.

Mesto i način stradanja pripadnika partizanskog pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom

Delujući kao sastavni deo opštejugoslovenskog partizanskog pokreta, partizani sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom su stradali na teritoriji čitave Jugoslavije. Razvojni put kojim je pokret prošao od osnivanja pa do kraja rata uslovio je mesto²⁵⁴ i vreme stradanja njegovih pripadnika. Na ovoj teritoriji su vođene delimično ili u potpunosti neke od najvećih vojnih operacija tokom rata, ali su partizani ove teritorije intezivno učestvovali u ratu na susednim teritorijama, tako da ih je 87,82% izgubilo živote u Crnoj Gori, BiH (sa gotovo podjednakim učešćem) i Srbiji, dok se od ostalih područja još jedino Hrvatska izdvaja kao mesto stradanja sa značajnijim gubicima. Intezitet pretrpljenih gubitaka i dinamika stradanja partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom na pojedinim teritorijama u Jugoslaviji ili van nje nije bila ista tokom rata.

grafikon 136

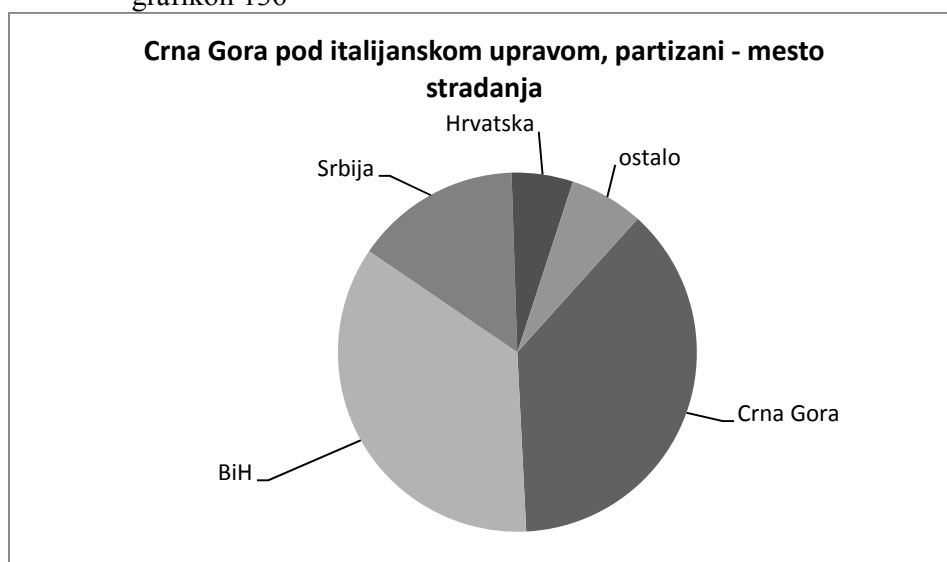

tabela 170 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – mesto stradanja prema godini stradanja

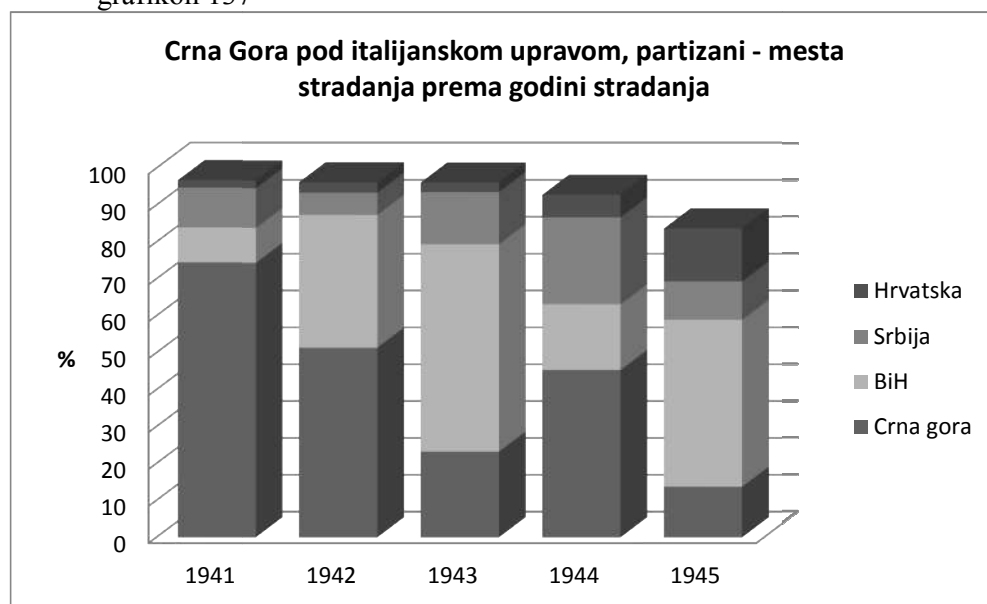
C.Gora ital. uprav., mesto strad.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crna Gora	2.126	283	13,31	528	24,83	361	16,98	834	39,23	120	5,64
%	37,54	74,47	//	51,51	//	23,29	//	45,42	//	13,76	//

²⁵⁴ Pod mestom stradanja posmatrane su teritorije prema administrativnoj podeli na republike i pokrajine. U konkretnom primeru partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom uzeti su u obzir i stradali na teritorijama koje nisu bile u njenom sastavu, dakle na teritorije kasnije nastalih republika Crne Gore ili Srbije. Za petinu stradalih partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom nije bilo moguće ustanoviti teritoriju stradanja, s time što je učešće partizana sa nepoznatim mestom stradanja varira tokom godina rata.

BiH	2.000	36	1,80	369	18,45	872	43,60	328	16,40	395	19,75
%	35,32	9,47	//	36,00	//	56,26	//	17,86	//	45,30	//
Srbija	847	41	4,84	62	7,32	220	25,97	433	51,12	91	10,74
	14,96	10,79	//	6,05	//	14,19	//	23,58	//	10,43	//
Vojvodina	121	2	1,65	--	--	9	7,44	46	38,02	64	52,89
	2,14	0,53	//	--	//	0,58	//	2,50	//	7,34	//
KiM	52	6	11,54	3	5,77	3	5,77	19	36,54	21	40,38
%	0,91	1,58	//	0,29	//	0,19	//	1,03	//	2,41	//
Hrvatska	314	8	2,55	29	9,23	40	12,74	112	35,67	125	39,81
%	5,54	2,10	//	2,83	//	2,58	//	6,10	//	14,33	//
Makedonija	76	--	--	22	28,95	21	27,63	24	31,58	9	11,84
%	1,34	--	//	2,15	//	1,35	//	1,31	//	1,03	//
Slovenija	70	2	2,86	10	14,28	13	18,57	20	28,57	25	35,71
%	1,24	0,53	//	0,97	//	0,84	//	1,09	//	2,87	//
inostranstvo	57	2	3,51	2	3,51	11	19,30	20	35,09	22	38,60
%	1,01	0,53	//	0,19	//	0,71	//	1,09	//	2,52	//
ukup. pozn	5.663	380	6,71	1.025	18,10	1.550	27,37	1.836	32,42	872	15,40
nepoznato	1.449	81	5,59	372	25,67	342	23,60	561	38,72	93	6,42
%	20,37	17,57	//	26,63	//	18,08	//	23,40	//	9,64	//
ukupno	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 137

Smeštena van strateški važnih komunikacijskih pravaca u Jugoslaviji, sa terenom pogodnim za partizanski način ratovanja, ali sa stanovništvom podeljenim po nacionalnim, verskim, ideološkim osnovama, sa partizanskim pokretom koji je imao svoje uspone i padove, Crna Gora je izrazito varirala sa brojem stradlih pripadnika pokreta na njenoj teritoriji. U prve dve godine rata predstavljala je primarno stratište na

kome je izgubilo život tri četvrtina, a zatim polovina od partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom u tom periodu. Napuštanje matične teritorije od glavnine snaga²⁵⁵ polovinom 1942. godine i kratkotrajni povratak na nju sredinom sledeće godine²⁵⁶ i trajni povratak u jesen iste godine, smanjili su njeno učešće kao mesta stradnja na četvrtinu gubitaka 1943. godine, da bi u 1944. godini ponovo postala primarno stratište sa gotovo polovinom stradlih na njenoj teritoriji, što je i rezultiralo njenim oslobađanjem od okupacionih jedinica,²⁵⁷ čime se Crna Gora kao mesto stradnja u poslednjoj godini rata svodi na tercijalno. Na susednoj teritoriji BiH tokom rata se našao znatan deo jedinica partizanskog pokreta sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, prvo kao u utočištu nakon izvlačenja sa matične teritorije, zatim kao učesnice odlučujućih bitaka po ishod rata na prostoru Jugoslavije ili kao oslobodioci u završnoj godini rata,²⁵⁸ tako da je od druge godine rata postala značajno mesto stradnja sa trećinom gubitaka, da bi u 1943. i 1945. godini bila primarno mesto stradanja na kome je polovina partizana sa ove teritorije izgubila život.²⁵⁹ Kao deo matične teritorije pokreta Crne Gore pod italijanskom upravom, Srbija je varirala u učešću u gubicima kao mesto stradnja, ali nikada tokom rata nije gubila poziciju tercijalnog mesta, s time što je u ustanku bila sekundarno stratište. U Srbiji je kao mestu stradnja život izgubila desetina u ustanku pretrpljenih gubitaka partizana Crne Gore pod

²⁵⁵ Teritoriju Crne Gore pod italijanskom upravom napustili su partizanski odredi (Nikšićki, Durmitorski, Lovčenski, Zetski, „Bijeli Pavle“, Komski) od kojih su formirane 3. sandžačka, 4. i 5. crnaogorska brigade, dok su njoj ostale da deluju manje grupe pripadnika partizanskog pokreta. Opširnije u Mišo Leković, *Ofanziva proleterskih brigade u leto 1942. godine*, Beograd, 1965, 15 – 35 i u *Oslobodilački rat*, knjiga I, 184 – 194, 262 – 264.

²⁵⁶ Nakon pretrpljenih gubitaka u pohodu od Bosanske krajine do Hercegovine tokom nemačke 4. ofanzive (bitka na Neretvi), borbeni put i taktički raspored brigada sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom tokom operacija maj – juni 1943. godine (5. neprijateljska ofanziva – bitka na Sutjesci) bio je takav da su veće gubitke pretrpeli na teritoriji BiH nego u Crnoj Gori. Do jeseni su u istočnoj Bosni delovale 4. i delovi 3. i 5. brigade. *Oslobodilački rat*, knjiga I, 3630 – 470; Viktor Kučan, Borci Sutjeske, Beograd, 1996, 9 – 30.

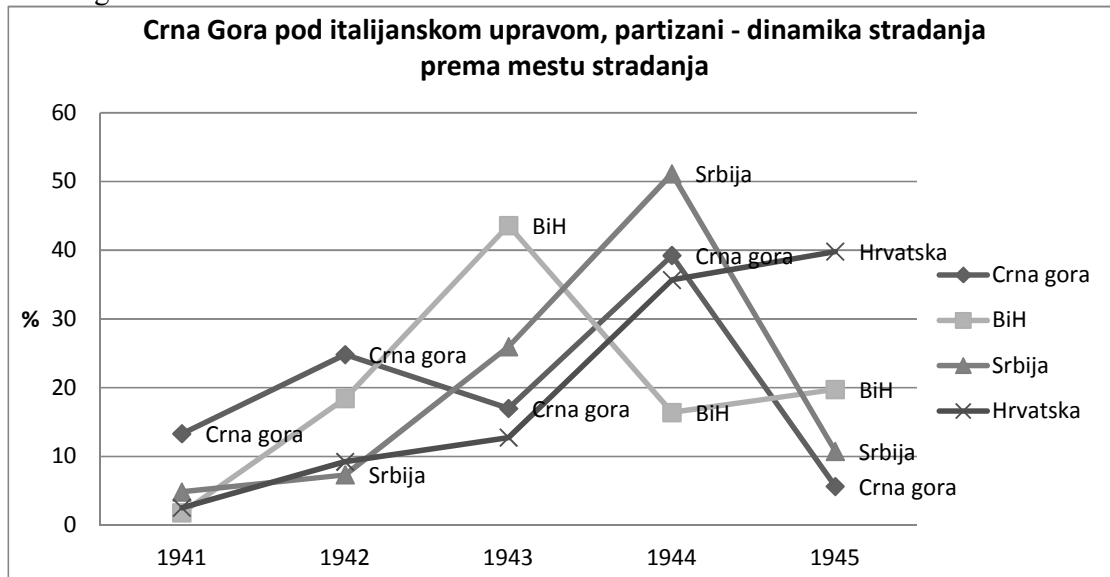
²⁵⁷ Od značajnijih operacija u Crnoj Gori 1944. godine u kojima su učestvovala jedinice iz Crne Gore su Andrijevička operacija u kojoj je učestvovala 3. NOU divizija, u Durmitorskoj operaciji 3. i 37. NOU divizija, 6. brigada Primorsko-operativne grupe. *Oslobodilački rat*, knjiga II, 259 – 261 i 266 – 272. O Borbama za konačno oslobađanje Crne Gore i angažovanim jedinicama videti u Mitar Đurišić, „Završne borbe za oslobođenje Crne Gore 1944“, *Vojno istorijski glasnik*, 1/1995, Beograd, 114 – 148.

²⁵⁸ U operacijama za oslobađanje BiH učestvovala je 3. NOU divizija, sastava 5., 7. i 9. crnogorska brigada, koja je nastavila borbena dejstva u Hrvatskoj i Sloveniji i 37. sandžačka divizija, sastava 3., 4. i 5. sandžačka brigada, koja je ostala u BiH nakon sarajevske operacije u cilju eliminacije snaga JVuO na području istočne i centralne Bosne. Radovan Vukanović, *Ratni put treće divizije*, Beograd, 1970, 405 – 443; Čedo Drulović, *37. sandžačka NOV divizija*, Beograd, 1983, 220 – 267.

²⁵⁹ Učešće u gubicima stradalih partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom u BiH 1943. i 1945. godine bilo je dvosrtno odnosno trostruko veće nego učešće u gubicima stradalih u Crnoj Gori u tim godinama.

italijanskom upravom, naredne godine šesnaestina, zatim sedmina sredinom rata, četvrtina 1944. godine i ponovo desetina poslednje godine rata. Od ostalih teritorija kao značajnije mesto stradanja pojavljuje Hrvatska sa šesnaestinom odnosno sedminom gubitaka u poslednje dve godine rata.

grafikon 138

Dinamika stradanja partizana teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom nije bila jednaka na svim teritorijama. U Crnoj Gori, kao većem delu matične teritorije, dinamika stradanja je varirala iz godine u godinu sa stalnim usponima i padovima. Masovni ustanak, brzo oslobađanje teritorije, a zatim i njen gubitak, te prelazak na gerilski način delovanja za posledicu je imao velike gubitke pripadnika pokreta u Crnoj Gori u prvoj godini rata. Permanentni sukobi sa okupacionim jedinicama i ideološkim protivnicima, posebno u prvoj polovini 1942. godine održali su gubitak na istom nivou. Izvlačenje glavnine snaga u BiH polovinom 1942. godine i povratak u Crnu Goru tek nakon više od godinu dana, smanjio je gubitak u njoj u 1943. godini 1,46 puta. Omasovljenje pokreta krajem 1943. i tokom 1944. godine doveli do njenog oslobađanja, ali i uvećanja gubitaka u Crnoj Gori kao mestu stradanja 2,31 puta u odnosu na predhodnu godinu. Posledanja godina rata je donela smirivanje dinamike stradanja u Crnoj Gori i gubici su realno bili smanjeni 2,60 puta u odnosu na 1944. godinu.²⁶⁰

²⁶⁰ Među partizanima koji su izgubili živote u Crnoj Gori 1945. godine značajan deo predstavljaju umrli u bolnicama u koje su stigli kao ranjenici sa frontova van Crne Gore. Miomir Savićević, „Sanitetska služba

Nakon ustanka u kome je mali udeo stradlih u BiH, izvlačenje glavnine snaga iz Crne Gore na njenu teritoriju juna 1942. godine dovelo je do petostrukog uveanja gubitaka (5,12 puta), da bi učešće u odsudnim bitakama u 1943. godini udeo stradlih uvećao još 2,36 puta, nakon čega dolazi do smanjivanja gubitaka u narednoj godini (2,66 puta), da bi se oni ponovo uvećali u vreme borbi za oslobođenje BiH poslednje godine rata, realno 3,21 puta. U Srbiji je, kao manjem delu matične teritorije, stradnje pripadnika pokreta bilo realno za trećinu veće u ustanku nego naredne godine (1,32 puta), da bi se udeo gubitaka na njoj uvećao 1943. godine 3,55 puta u odnosu na predhodnu godinu²⁶¹ i još dvostruko (1,97 puta) u vreme borbi za njeno oslonbađanje 1944. godine²⁶², nakon čega se udeo stradlih u njoj smanjuje u poslednjoj godini rata 4,76 puta, sa stopom smrtnosti 1,78 puta manjoj nego u predhodnoj godini.²⁶³ Od ostalih mesrta stradanja sa značajnijim gubicima izdvajau se Hrvatska i Vojvodina²⁶⁴ u kojima je udeo strdalih u poslednje dve godine rata, u periodu njihovih oslobađanja, učeća na Sremskom frontu i završnim operacijama, bio 75,48 odnosno 90,91%, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila 2,98 odnosno 3,71 puta veća nego u predhodnoj. Tri četvrtina stradalih partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom u inostranstvu je izgubilo živote u poslednjim godinama rata.²⁶⁵

Teritorije stradanja nisu bile isto zastupljene kod partizana iz različitih delova teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, kao što ni udeo stradalih partizana iz

na području Crne Gore u narodnooslobodilačkom ratu 1941 -1945. godine“, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945.*, knjiga II, Beograd, 1989, 197.

²⁶¹ Partizanski pokret u ovom delu Srbije se jedva održavao u periodu proleće 1942. i veći deo 1943. godine (Zlatarska gerila), da bi u jesen bio obnovljen rad 3 odreda, uz popunjavanje 3. sandžačke brigade, a koji su pretrpeli znatne gubitke usled nemačke ofanzive u novembru mesecu. Mirko Ćuković, *Саница*, Beograd, 1964, 305 – 455.

²⁶² Na teritoriji Srbije u 1944. godini delovale su 37. NOU divizija (Č. Drulović, *37. санджачка НОУ дивизија*, 132 – 207), 8. crnogorska brigada iz sastava 1. proleterske divizije (*Осма црногорска НОУ бригада, зборник сјећања*, (ur. Boško Vrajić i drugi), Beograd, 1978) i 4. crnogorska brigada u sastavu 2. proleterske divizije (Блажо Јанковић, *Четврта црногорска бригада*, 337 – 396 i 419 – 494).

²⁶³ Među pripadnicima pokreta koji su izgubili život u Srbiji 1945. godine nalaze kako oni koji su stradli u borbama, tako i partizani koji su umrli u bolnicama nakon ranjavanja na frontovima van teritorije Srbije.

²⁶⁴ U operacijama u Vojvodini i Hrvatskoj krajem 1944. i u 1945. godini, izizev boraca koji su popunjavali druge jedinice, od jedinica sa terotrije Crne Gore pod italijanskom upravom učestvovala je 8. crnogorska brigada iz sastava 1. proleterske, a zatim 11. krajske divizije (Opširnije u *Осма црногорска НОУ бригада*), 4. crnogorska brigada u sastavu 2. proleterske divizije (opširnije u Б. Јанковић, *Четврта црногорска бригада*, 485 – 502) i 3 NOU divizija u Karlovačkoj operaciji R. Vukanović, *Ratni put treće divizije*, 440 - 456.

²⁶⁵ Najveći deo pripadnika pokreta koji su izgubili život u inostranstvu predstavljaju ranjenici koji su transportovani za Italiju na lečenje. Samo u jednom danu 22. avgusta 1944. godine je preveženo sa aerodroma brezina 800 ranjenika i bolesnika. ZNOR, III -10, 327. Perema savezničkim podacima prevezeno je 1.059 ranjenika 2. i 12. korpusa. M. Savičević, „Sanitetska služba na području Crne Gore“, 192.

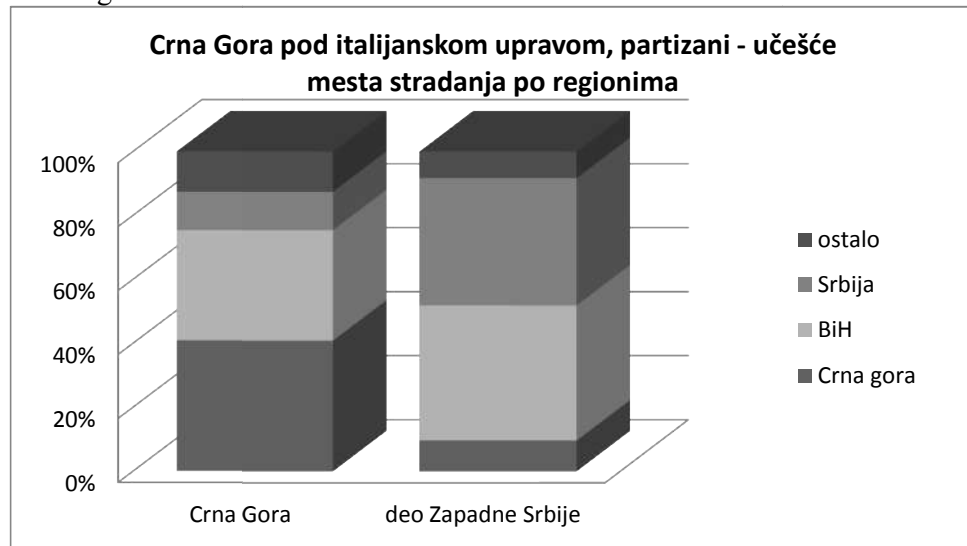
njenih delova nije bio jednako zastupljen na pojedinim mestima stradanja. Razlike koje su postojale u razvoju partizanskog pokreta u pojedinim delovima teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom uslovile su i različita mesta stradanja.

tabela 171 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – mesto stradanja prema regionalnoj pripadnosti

C.Gora ital. uprav., mesto strad.	ukupno	Crna Gora	%	deo Zap. Srbije	%
Crna Gora	2.126	2.067	97,22	59	2,78
%	37,54	40,90	//	9,69	//
BiH	2.000	1.743	87,15	257	12,85
%	35,32	34,49	//	42,20	//
Srbija	847	605	71,43	242	28,57
	14,96	11,97	//	39,74	//
Vojvodina	121	111	91,73	10	8,27
	2,14	2,20	//	1,64	//
KiM	52	45	86,54	7	13,46
%	0,91	0,89	//	1,15	//
Hrvatska	314	301	95,86	13	4,14
%	5,54	5,96	//	2,13	//
Makedonija	76	62	81,58	14	18,42
%	1,34	1,23	//	2,30	//
Slovenija	70	67	95,71	3	4,29
%	1,24	1,32	//	0,49	//
inostranstvo	57	53	92,98	4	7,02
%	1,01	1,05	//	0,66	//
ukup. pozn	5.663	5.054	89,24	609	10,76
nepoznato	1.449	1.334	92,06	115	7,94
%	20,37	20,88	//	15,88	//
ukupno	7.112	6.388	89,82	724	10,18

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 139

Razvojne faze kroz koje je prolazio partizanski pokret na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom bitno su uticale na mesto stradanja tamošnjih partizana. Permanentno delovanje na matičnoj teritoriji u većem ili manjem obimu, ali i u znatnoj meri i u susednim oblastima, prvenstveno BiH, imalo je za posledicu da je u obe dela matične teritorije stradalo po dve petine ukupnih gubitaka, dok je veći deo gubitaka podnet u drugim delovima Jugoslavije. Crna Gora je partizanima iz Crne Gore predstavljala primarno mesto stradanja, dok je Srbija za partizane iz dela Zapadne Srbije bila sekundarno mesto stradanja. Stradlim partizanima iz crne Gore sekundarno mesto stradanja sa trećinom gubitaka je BiH, a tercijalno Srbija sa osminom pretrpljenih gubitaka, dok se od ostalih delova Jugoslavije kao značajnije mesto stradanja javlja još Hrvatska u kojoj je život izgubio šesnaesti deo partizana iz Crne Gore. Stradlim partizanima iz dela Zapadne Srbije koji jse nalazio u okviru teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom BiH je predstavljala primarno mesto stradanja sa više od dve petina pretrpljenih gubitaka u njoj, dok je tercijalno mesto stradanja Crna Gora sa desetim delom gubitaka.

Partizani iz Crne Gore su činili apsolutnu većinu u gubicima na svim mestima stradanja u Jugoslaviji, u CrnojGori i Hrvatskoj gotovo jedine stradale, pa ih je i u Srbiji stradalo 2,50 puta više nego partizana iz dela Zapadne Srbije. U odnosu na udeo u ukupnim gubicima partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, partizani iz dela Zapadne Srbije imali su udeo među stradlima u Srbiji i BiH 2,81 odnosno 1,26

puta veći, dok im je udeo u gubicima u Crnoj Gori i Hrvatskoj bio 3,66 odnosno 2,45 puta manji od prosečnog.

Način stradanja je određen karakterom partizanskog pokreta kao prvenstveno vojničke organizacije, te su gubici najvećim delom pripadali grupi poginulih, što je bio slučaj i kod svih ostalih zaraćenih strana. Manje grupe stradalih predstavljaju umrli, ubijeni nestali pripadnici pokreta. Njihovo učešće u gubicima tokom rata je variralo, kao što je varirala dinamika strdanja pojedinih grupa.

tabela 172 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – način stradanja prema godini stradanja

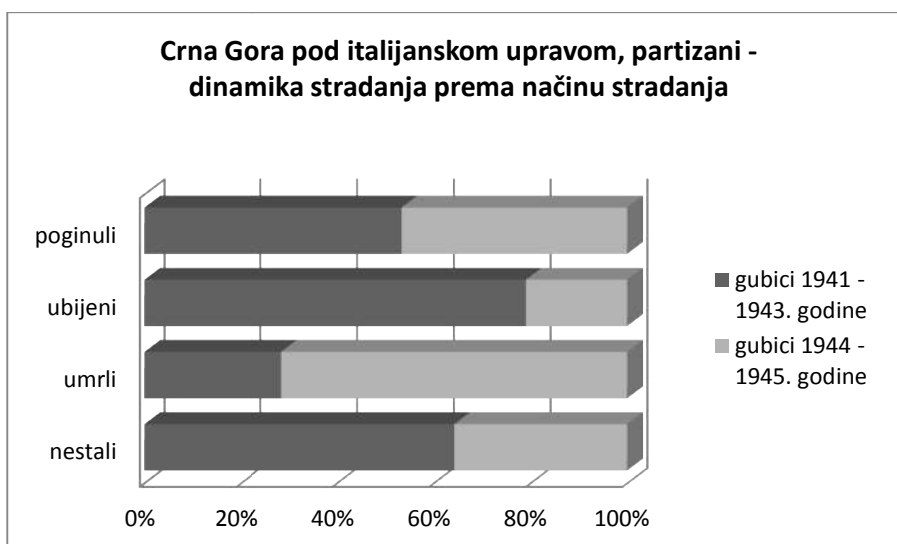
C.Gora ital. uprav. način strad	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poginuli	6.678	433	6,48	1.316	19,71	1.795	26,87	2.295	34,37	839	12,56
%	93,90	93,93	//	94,20	//	94,87	//	95,74	//	86,94	//
ubijeni	153	16	10,46	50	32,78	55	35,95	24	15,68	8	5,23
%	2,15	3,47	//	3,58	//	2,91	//	1,00	//	0,83	//
umrli	267	9	3,37	30	11,23	37	13,86	75	28,09	116	43,44
%	3,75	1,95	//	2,15	//	1,95	//	3,13	//	12,02	//
nestali	14	3	21,43	1	7,14	5	35,71	3	21,43	2	14,28
%	0,20	0,65	//	0,07	//	0,26	//	0,12	//	0,21	//
ukupno	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli partizani su tokom čitavog rata činili apsolutnu većinu u gubicima sa učešćem koje se u prve četiri godine rata kretalo iznad 93,90%, da bi u poslednjoj godini rata iznosilo 86,94%. Učešće umrlih je bilo stabilno u prve tri godine rata krećući se oko 2%. Do naglog uvećanja od 1,51 puta u 1944.godini, a zatim 3,84 puta u poslednjoj godini rata.²⁶⁶ Najveće učešće u gubicima partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom ubijeni su imali u prve dve godine rata, nešto manje u narednoj godini, da bi se njihovo učešće trostruko smanjilo u 1944. godini, sa daljim opadanjem u poslednjoj godini rata kada je bilo 4,18 puta manje nego u ustanku.

grafikon 140

²⁶⁶ Razloge za ovoliko povećanje umrlih treba tražiti u boljoj organizaciji sanitetske službe krajem rata i preciznijim evidencijama stradalih partizana u bolnicama, te prosleđivanju tih informacija rodbini stradalih koje su ih kasnije dale popisnoj komisiji. Predpostavka je da za ranije period rata nisu postojali precizniji podaci o stradalima, tačnije načinu njihovog stradanja, već su uglavnom vođeni kao poginuli.

Svojom brojnošću poginuli partizani su odredili dinamiku stradanja čitavog pokreta sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom. Udeo ubijenih partizana 1941. godine je 1,61 puta veći od prosečnog udela stradalih partizana u ustanku, 1,67 puta u narednoj i 1,35 puta u 1943. godini rata. Streljanja zarobljenih partizana, među kojima je bilo dosta ranjenika²⁶⁷ ili njihovo ubijanje u logorima,²⁶⁸ nastavljeno i u narednom periodu rata doveli su do realnog uvećanja broja ubijenih za polovinu (1,57 puta) u narednoj godini, dosegovši udeo koji je održan i u narednoj godini, da bi ubijanje bilo smanjeno u 1944. godini 2,29 puta, dostigavši nivo koji je raalno zadržan i u poslednjoj godini rata.²⁶⁹ Gotovo tri četvrtina urlih je izgubila živort u poslednje dve godine rata, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila 4,12 puta veća nego u predhodnoj.

²⁶⁷ Vojne operacije pri pokušaju uništenja glavnine partizanskog pokreta u prvoj polovini 1943. godine praćene su masovnom likvidacijom zarobljenih ranjenika, poput masovnog ubijanja partizana iz Centralne bolnice (oko 1.300) u dolini Pive juna 1943. godine (Hajro Kulenović, „Nastanak i razvoj sanitetske službe od početka ustanka 1941. godine do prelaska Vrhovnog štaba NOV i POJ na Vis, juna 1944. godine“, *Sanitetska služba*, knjiga 1, 151).

²⁶⁸ Od ubijenih partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom 1941. godine svi su stradali u direktnom teroru (streljanjem). Već od naredne godine broj ubijenih partizana u logorima dostigao 26,00%, ali sa tendencijom smanjivanja, te ih je 1943. godine bilo 23,64%, naredne 20,83%, da bi u poslednjoj godini rata ponovo stradli streljanjem.

²⁶⁹ Realna stopa smrtnosti kod streljanih partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom je neznatno rasla tokom prve tri godine rata, sa uvećanjem 1,16 puta 1942. godine u odnosu na predhodnu, zatim dodatnih 1,13 puta u narednoj godini, sa padom stradnja od 2,21 puta u 1944. godini, dostigavši nivo koji je ostao i u poslednjoj godini rata. Od zarobljenih pripadnika partizanskog pokreta koji su stradali u logorima i zatvorima (31) po 41,93% je izgubilo živote u drugoj i trećoj godini rata, dok je 16,13% stradalo tokom 1944. godine.

Pripadnici partizanskog pokreta iz različitih delova teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom nisu stradali na isti način, kao što ni među stradalima na određeni način nije bilo ista zastupljenost pripadnika pokreta iz različitih regiona.

tabela 173 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – način stradanja prema regionalnoj pripadnosti

C.Gora ital. uprav. način strad	ukupno	poginuli	%	ubijeni	%	umrli	%	nestali	%
Crna gora	6.388	5.995	93,85	141	2,21	239	3,74	13	0,20
%	89,82	89,77	//	92,16	//	89,51	//	92,86	//
Zap. Srbija	724	683	94,34	12	1,66	28	3,87	1	0,14
%	10,18	10,23	//	7,84	//	10,49	//	7,14	//
Ukupno	7.112	6.678	93,90	153	2,15	267	3,75	14	0,20

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

U oba dela teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom poginuli su činili apsolutno dominantni deo stradalih partizana sa izjednačenim učešćem. Drugačiji rtazvojni put partizanskog pokreta oove teritorije uslovio je da zastupljenost ubijenih partizana u Crnoj Gori bude za trećinu veća nego kod pripadnika pokreta iz dela Zapadne Srbije, dok je učešće umrlih bilo gotovo indentično. U oba dela teritorije učešće poginulih i umrelih u gubicima pripadnika pokreta je jednako zastupljenosti tih regiona u ukupnim gubicima pokreta. Udeo ubijenih partizana iz Crne Gore je bio nešto veći od prosečnog udela pripadnika ovog dela teritorije u ukupnim gubicima, dok je njihov udeo iz dela Zapadne Srbije bio za skoro trećinu (1,30 puta) manji.

Gubici civila i partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom

U složenim odnosima oslobodilačkog, građanskog, revolucionarnog, ideološkog, verskog rata kakv je vođen na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom za posledicu je imao veliko stradanje civilnog stanovništva. Proistekao iz naroda sa relativno jakim uporištem u njemu, u nemogućnosti da opstane bez njega²⁷⁰, partizanski pokret je delio istu sudbinu sa narodom, ali ju je i povremeno nametao. Gubici koje su pretrpeli civili bili su za dve petine veći (1,39 puta) od gubitaka koje pretrpeo

²⁷⁰ Pored „izvora“ novih pripadnika pokreta, narod je često predstavljao logističku potporu partizanskom pokretu, prvenstveno u obezbeđivanju hrane, odeće, lekova i sanitetskog materijala ili obavljanja različitih službi za potrebe pokreta poput prenosa i zbrinjavanja ranjenih i bolesnih. Prav takva velika akcija u Crnoj Gori sprovedena je u proleće 1942. godine kada je narod durmitorskog kraja čitav mesec prenosio ranjenike i bolesnike Centralne bolnice. Žarko Cvetković, „Evakuacija i lečenje ranjenika i bolesnika u NOR-u“, *Sanitetska služba*, knjiga IV, 14.

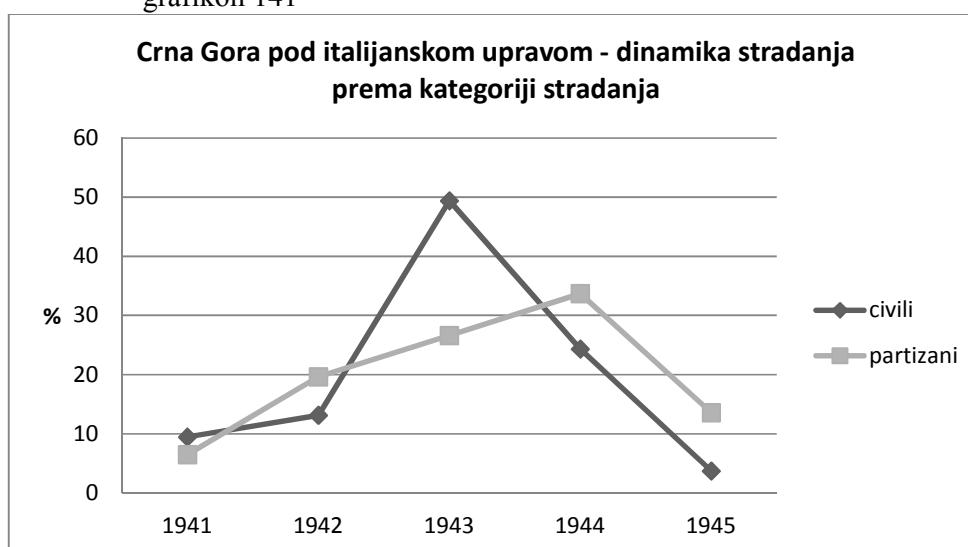
partizanski pokret ove teritorije. Dinamika stradanja civila nije bila ista kao kod parizanskog pokreta, kao što ni odnos u stradanju između ove dve grupe nije bio isti tokom trajanja rata.

tabela 174 – Crna Gora pod italijanskom upravom – kategorije stradanja prema godini stradanja

C.Gora ital. uprav.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	9.900	936	9,45	1.299	13,12	4.889	49,38	2.409	24,33	367	3,71
partizani	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57
odnos stra.	1,39:1	2,03:1	//	1:1,07	//	2,58:1	//	1:1	//	1:2,63	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 141

Za razliku od partizana koji su imali stalni rast udela stradalih do 1944. godine, dinamika stradanja civila sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom je mnogo više varirala. Gubici u vreme ustanka su bili realno 1,44 puta veći nego u narednoj godini, da bi se u vreme pokušaja uništenja glavnine partizanskog pokreta u 1943. godini i pojačane represije nad civilima njihovi gubici uvećali 3,76 puta u odnosu na predhodnu godinu, nakon čega dolazi do smanjivanja u poslednjim godinama rata. Intezitet borbi na ovom području je direktno povezan sa gubicima civilnog dela stanovništva koje je najviše stradalo u prvoj i srednjoj godini rata kada su njihovi gubici bili znatno veći od gubitaka pripadnika pokreta, dok je odnos stradalih u poslednjoj godini rata bio daleko na strani pripadnika pokreta.

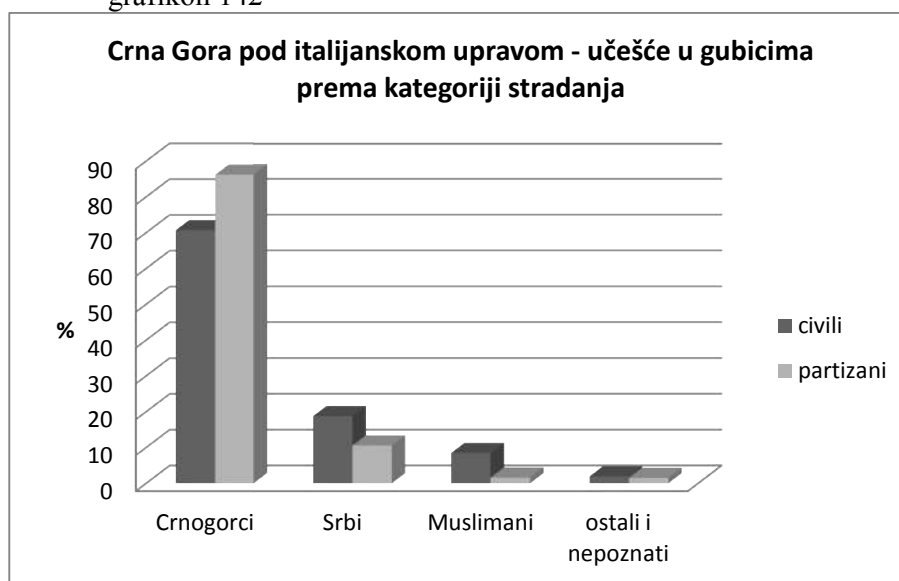
Sve nacionalnosti koje su živele na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom prošle su različiti istorijski put u ratu, koji je uslovio i njihovo različito stradanje, bilo kao pripadnika vojnih formacija ili kao civila. Gubici koje su pretrpeli civili srpske nacionalnosti bili su gotovo dvostruko (1,91 puta) veći od njihove zastupljenosti u stanovništvu, gubici Crnogoraca su bili tek nešto veći, dok je gubitak civila muslimanske nacionalnosti bio više nego dvostruko manji (2,18 puta) od učešća nacionalnosti u populaciji teritorije.

tabela 175 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – nacionalna struktura prema kategoriji stradanja

C.Gora ital. upravom	civili	partizani	odnos u stradanju
Crnogorci	7.003	6.133	1,14:1
%	70,74	86,23	//
Srbi	1.858	752	2,47:1
%	18,77	10,57	//
Muslimani	845	115	7,35:1
%	8,53	1,62	//
Ost. i nep.	194	112	1,73:1
%	1,96	1,57	//
Ukupno	9.900	7.112	1,39:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 142

Zastupljenost u gubicima civila i partizana različitih nacionalnosti nije bilo isto za sve. Učešće Crnogoraca u gubicima partizanskog pokreta teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom je bilo za petinu (1,22 puta) veće nego učešće među stradlim

civilima ove teritorije. Suprotno njima, Srbi su imali 1,77 puta veću zastupljenost u gubicima civila od učešća u gubicima pripadnika partizanskog pokreta, dok je ono kod Muslimana bilo 5,26 puta veće. Kod svih nacionalnosti ove teritorije gubici civilnog stanovništva su bili veći od gubitaka pripadnika partizanskog pokreta, ali sa različitim odnosima u stradanju, tako da su oni kod Muslimana bili nesrazmerno veći, kod Srba dosta veći, dok su kod Crnogoraca bili neznatno veći.

Gubici civila sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom imali su različitu polnu i starostnu strukturu od gubitaka pripadnika partizanskog pokreta. Specifičnost partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svojim redovima uslovlila je razlike u strukturi gubitaka.

tabela 176 – Crna Gora pod italijanskom upravom – polna struktura prema kategoriji stradanja

C.Gora ital. uprav. pol	civili	partizani	odnos u stradanju
muškarci	6.746	6.686	1,01:1
%	68,14	94,01	//
žene	3.154	426	7,40:1
%	31,86	5,99	//
Ukupno	9.900	7.112	1,39:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 143

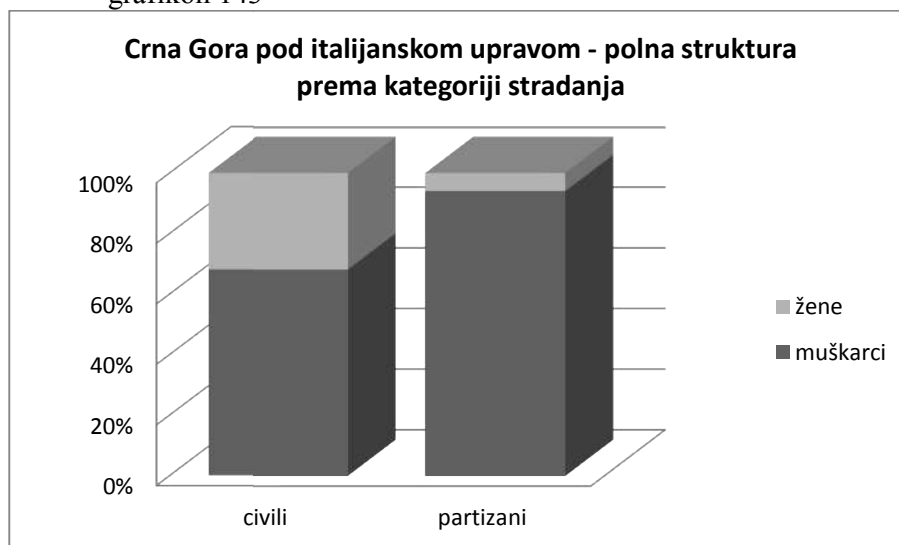
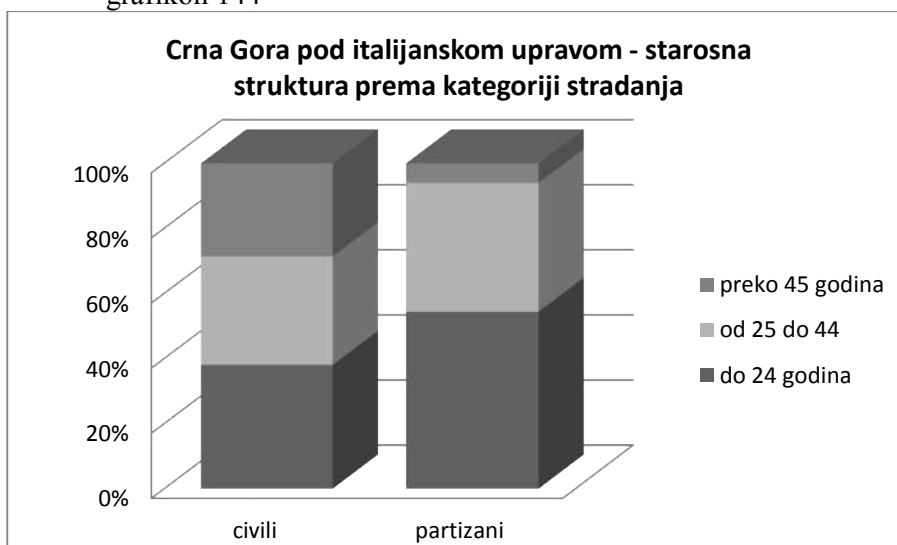

tabela 177 – Crna Gora pod italijanskom upravom, partizani – starosna struktura prema kategoriji stradanja

C.Gora ital. uprav. uzrast	civili	partizani	odnos u stradanju
do 14	2.083	66	31,56:1
%	21,04	0,93	//
15 do 24	1.770	3.778	1:2,13
%	17,88	53,12	//
25 do 34	1.604	2.062	1:1,28
%	16,20	28,99	//
35 do 44	1.486	734	2,02:1
%	15,01	10,32	//
45 do 54	1.216	274	4,44:1
%	12,28	3,85	//
55 do 64	910	110	8,27:1
%	9,19	1,55	//
preko 65	763	41	18,61:1
%	7,71	0,58	//
nepoznata	68	47	1,45:1
%	0,69	0,66	//
Ukupno	9.900	7.112	1,39:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 144

U gubicima civila žene su činile skoro trećinu gubitaka i njihova zastupljenost među stradlima je bila 5,32 puta veća kod civila nego kod pripadnika partizanskog pokreta. Odnos u stradanju oba pola među civilima i partizanima nije bio jednak. Muškarci su podjednako stradali kao partizani i civili, dok je gubitak žena kod civila bio sedmostruko veći (7,40 puta) nego u partizanima. Za razliku od pripadnika

partizanskog pokreta kod kojih je više od četiri patina stradlih uzrasta između 15 i 34 godina, starosna struktura gubitaka civila je daleko raznovrsnija i učešćem svih uzrasnih grupa. Mlađi od 15 godina čine više od petine gubitaka civila i oni su 22,62 puta zastupljeniji među stradalim civilima nego partizanima, dok su stariji od 44 godina predstavljali više od četvrtine (29,18%) civilnih gubitaka i imaju 4,88 puta veće učešće u gubicima civilima nego u gubicima pripadnika partizanskog pokreta. Stradalih uzrasta od 15 do 24 i 25 do 34 godina bilo je dvostruko odnosno za četvrtinu više među partizanima nego civilima, dok su pripadnici svih ostalih uzrastnih grupa brojniji među civilima, od 31,56 puta kod mlađih od 15, preko dvostruko brojnijih uzrasta između 35 do 44 godina strosti, do gotovo dvadeset puta brojnijih kod starijih od 65 godina.

Rat na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom pogodio je čitavo društvo i sve profesionalne grupe koje su u njemu postojale. Profesionalna struktura gubitaka nije bila jednaka kod civila i partizana koji su poticali sa ove teritorije, kao što ni odnos u broju stradalih pripadnika određenih profesionalnih grupa kod civila i partizana nije bio isti.

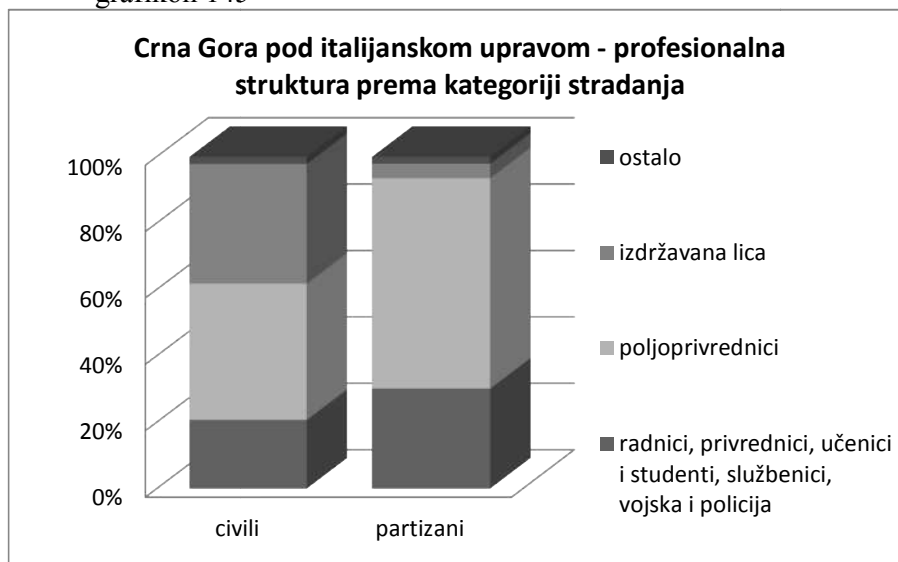
tabela 178 – Crna Gora pod italijanskom upravom – profesionalna struktura prema kategoriji stradanja

C.Gora ital. uprav., profesije	civili	partizani	odnos u stradanju
poljoprivred.	4.067	4.510	1:1,11
%	41,08	63,41	//
privrednici	306	171	1,79:1
%	3,09	2,40	//
radnici	407	435	1:1,07
%	4,11	6,12	//
vojs., pol.,	107	101	1,06:1
%	1,08	1,42	//
služb., stuč.	293	274	1,07:1
%	2,96	3,85	//
slob. prof.	30	29	1,03:1
%	0,30	0,41	//
izdržavana l.	3.569	311	11,47:1
%	36,05	4,37	//
đaci i stud.	907	1.132	1:1,25
%	9,16	15,92	//
ostala zan.	78	66	1,18:1
%	0,79	0,93	//
lični prihpdi	59	16	3,69:1
%	0,59	0,22	//
nezaposleni	18	25	1:1,39

%	0,18	0,35	//
nepoz. zan.	59	42	1,40:1
%	0,59	0,59	//
Ukupno	9.900	7.112	1,39:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 145

Kod obe kategorije stradalih poljoprivrednici su činili najveći deo gubitaka, s time što su kod partizana imali za polovinu veće učešće (1,54 puta) nego među civilima. Izdržavana lica su činila više od trećine gubitaka civila teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom i bila su 8,35 puta zastupljenija među njima nego među partizanima. Profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala pri delovanju u pokretu su u gubicima partizana bile za polovinu (1,45 puta) zastupljenije nego u gubicima civila (20,70%). Iako su civili pretrpeli za dve petine veće ukupne gubitke, kod pojedinih profesija veći gubici su pretrpljeni kod partizana. Tako je učenika i studenata bilo za četvrtinu više u gubicima partizana, poljoprivrednika za desetinu i neznatno više radnika, dok je među civilima bilo neznatno više službenika i srušnjaka, pripadnika slobodnih profesija i pripadnika vojske i policije, četiri petina više privrednika i višestruko više izdržavanih lica.

Načine stradanja su uslovile potpuno suprotne karakteristike kategorija civila i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne organizacije. Poginuli čine više od devet desetina stradalih partizana, uz minimalno učešće ubijenih i umrlih. Sa druge strane, četiri petina gubitaka civila predstavljaju ubijene osobe. Šestina civila je poginuo

prilikom borbi ili bombardovanja, dok je zastupljenost umrlih za dve trećine (1,68puta) veća kod civila nego kod stradalih partizana.

tabela 179 – Crna Gora pod italijanskom upravom – način stradanja prema kategoriji stradanja

C.Gora ital. uprav., način strada.	civili	partizani	odnos u stradanju
poginuli	1.545	6.678	1:4,32
%	15,61	93,90	//
ubijeni	7.585	153	49,57:1
%	76,62	2,15	//
umrli	624	267	2,34:1
%	6,30	3,75	//
nestali	146	14	10,43:1
%	1,47	0,20	//
ukupno	9.900	7.112	1,39:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Dijameralno suprotni načini stradanja pripadnika ove dve kategorije, usloveli su da je ubijenih bilo skoro 50 puta više kod civila, dok su poginuli više od 4 puta bili brojniji kod stradalih partizana. Odnos u broju umrlih osoba pokazuje da je gotovo dva i po puta više umrlih kod civila nego kod pripadnika partizanskog pokreta, dok je nestalih bilo desetostruko više u gubicima civila teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom.

Partizanski pokret sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji

Teritorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Teritorija pripojena Velikoj Albaniji nastala je kao kompromisno rešenje podele jugozapadnog dela istoka Jugoslavije između Nemačke, Italije i Bugarske. Ekspanzionističke težnje Italije, koja je dobioila najveći deo teritorije, ostvarene su u smislu dobijanja zemlje i ljudi, ali ne i rudnih bogatstava, što je predstavljalo tačku nesuglasica sa Nemačkom tokm većeg dela rata. Dobijena teritorija u delovima Zetske i Vardarske banovine, u geografskom pogledu predstavljala je kombinaciju planinskog područja na zapadu i ravničarsko brdovitog područja na severoistoku teritorije. Nekoliko rečnih dolina, Vardara, Crnog i belog Drima, Sitnice, Bistrice pružalo je mogućnost komunikacije. Oslonjena na Albaniju, teritorija je predstavljala solidnu osnovu za budući prodor Italije u centralne delove Balkana, prvenstveno dolinom Drima, ali ograničena potpunim odsustvom infrastrukture u vidu izgrađene putne i železničke mreže, posebno ka matičnom području i lukama u Albaniji i Crnoj Gori. Nakon kapitulacije Italije teritorija je stavljena pod komandu 21. brdskog armijskog korpusa 2. oklopne armije, sa obećanom autonomijom.²⁷¹

Teritorija pripojena Velikoj Albaniji sastojala se iz četiri regiona nejednake veličine i demografskog potencijala. Prema popisu stanovništva iz 1931. godine imala 650.686 stanovnika,²⁷² od kojih je dve trećina (64,00%) živelo na Kosovu i Metohiji, manje od trećine (29,53%) u delu Zapadne Makedonije i malih delova stanovništva u delovima Crne Gore (3,92%) i Jugozapadne Srbije (2,55%).²⁷³ U nacionalno heterogenoj sredini,²⁷⁴ polovinu stanovništva činili su Albanci (51,47%), uz 18,43%

²⁷¹ ZNOR, XII – 3, Beograd, 1978, 540 – 541.

²⁷² Svi proračuni za brojnost stanovništva teritorije pripojene Velikoj Albaniji i pojedinih regiona i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937

²⁷³ Kosovo i Metohija (416.416): Dečani, Dragaš, Đakovica, Glogovac, Gnjilane, Istok, Klina, Kosovska Kamenica, Lipljan, Mališevo, Novo Brdo, Orahovac, Orlane, Peć, Priština, Prizren, Srbica, Suva Reka, Štrpce, Uroševac, Zjum; deo Zapadne Makedonije (192.152): Debar, Gostivar, Kičevo, Struga, Tetovo; deo Crne Gore (25.516): Plav, Rožaje, Ulcinj, manji deo opštine Titograd (Podgorica); deo Jugozapadne Srbije (16.602): veći deo opštine Tutin.

²⁷⁴ Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu Popisa stanovništva iz 1931. godine, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem*

Srba i Crnogoraca²⁷⁵, 11,23% Makedonaca, 9,87% Muslimana, 5,67% Turaka, 0,06% Jevreja i 3,26% ostalih i nepoznatih nacionalnosti.²⁷⁶ Albanci su činili dominantni deo stanovništva na KiM, najbrojniju grupu u delu Zapadne Makedonije i značajnu grupu u delu Crne Gore, dok ih nije bilo u značajnijem broju u delu Jugozapadne Srbije, Muslimani su činili najbrojniji deo populacije u 2 od 4 regiona, apsolutnu većinu u delu Jugozapadne Srbije i najbrojniji deo u delu Crne Gore, sa značajnim učešćem u populaciji preostala dva regiona. Crbi Crnogorci su činili četvrtinu stanovništva KiM, manje od trećine odnosno petine populacije delova Crne Gore i Jugozapadne Srbije i mali deo stanovništva dela Zapadne Makedonije. Makedonci su delu Zapadne Makedonije predstavljali manje od trećine populacije, dok je njihov učešće u stanovništvu ostala tri regiona bilo zanemarljivo.²⁷⁷ Nacionalnosti nisu bile jednako raspoređene po regionima. Od svih Srba i Crnogoraca 87,26% je živelo na teritoriji KiM, 6,32% u delu Crne Gore, 4,16% u delu Zapadne Makedonije i 2,26% u delu Jugozapadne Srbije. Tri četvrtina Albanaca (74,61%), kao dominantnog stanovništva u 2 od 4 regiona, živelo je na KiM, 22,95% u delu Zapadne Makedonije, 2,31% u delu

jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Србија са Војводином и Косово – Метохијом, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Население по вероисповест и мајчин јазик, по пописот од 31-III-1931 година, Македонија, преглед по општините*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Црна Гора, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985, Vladimir Žetjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.

²⁷⁵ Prema raspoloživim podacima Popisa iz 1931. godine nije moguće razdvojiti nacionalnosti Srba i Crnogoraca, pa je u konkretnom primeru teritorije pripojene Velikoj Albaniji kao srpski narod računato pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika KiM, dok je u delu Crne Gore pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika tretirano kao crnogorsko. Isti problem je postojao i kod određivanja makedonskog stanovništva u delu Zapadne Makedonije, te je kao deo srpskog stanovništva uzeto u obzir pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika na osnovu aproksimativne procene izvedene na osnovu ukupne procene o broju Srba u Makedoniji Bogoluba Kočovića, dok je preostali deo pravoslavnog stanovništva podrazumevano kao makedonsko.

²⁷⁶ Na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji živelo je 334.888 Albanaca, 112.365 Srba i 7.585 Crnogoraca, 73.081 Makedonaca, 64.255 Muslimana, 36.931 Turaka, 391 Jevreja i 21.190 ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

²⁷⁷ Kosovo i Metohija - 60,01% Albanaca (249.877), 25,13% Srba (104.665), 5,94% Muslimana (24.751), 4,41% Turaka (18.356), 0,09% Jevreja (387), 4,41% ostalih i nepoznatih (18.380); deo Crne Gore - 38,23% Muslimana (9.756), 30,35% Albanaca (7.745), 29,73% Crnogoraca (7.585), 1,68% ostalih (430); deo Zapadne Makedonije - 40,00% Albanaca (76.856), 38,03% Makedonaca (73.081), 9,67% Turaka (18.575), 8,47% Muslimana (16.278), Srba 4.989 (2,60%), Jevreja 4, 1,23% ostalih (2.369); deo Jugozapadne Srbije - 81,13% Muslimana (13.470), 16,33% Srba (2.711), 2,47% Albanaca (410), ostalih 11.

Crne Gore i 0,12% u delu Jugozapadne Srbije. Od Muslimana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji 38,52% je živelu na KiM, 25,33% u delu Zapadne Makedonije, 20,96% u delu Jugozapadne Srbije i 15,18% u delu Crne Gore. Svi Makedonci su živeli u delu Zapadne Makedonije.

Na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji postojalo je 1.412 naseljenih mesta u kojima je prosečno živelu 0,07% populacije po naselju, ali nije bilo niti jednog grada sa populacijom brojnijom od 5 hiljada. U naseljenom mestu na KiM prosečno je živelu 0,06% stanovništva teritorije pripojene Velikoj Albaniji, u delu Zapadne Makedonije 0,11%, a u delovima Crne Gore i Jugozapadne Srbije po 0,04%. Naselja u delu Zapadne Makedonije su prosečno imala dvostruko više (1,83 puta) stanovnika od naselja na KiM, dok su od naselja u delovima Crne Gore i Jugozapadne Srbije veća skoro 3 puta (2,75). Kosovskometohijsa naselja su prosečno bila 50% brojna od naseljenih mesta iz dela Jugozapadne Srbije i dela Crne Gore.

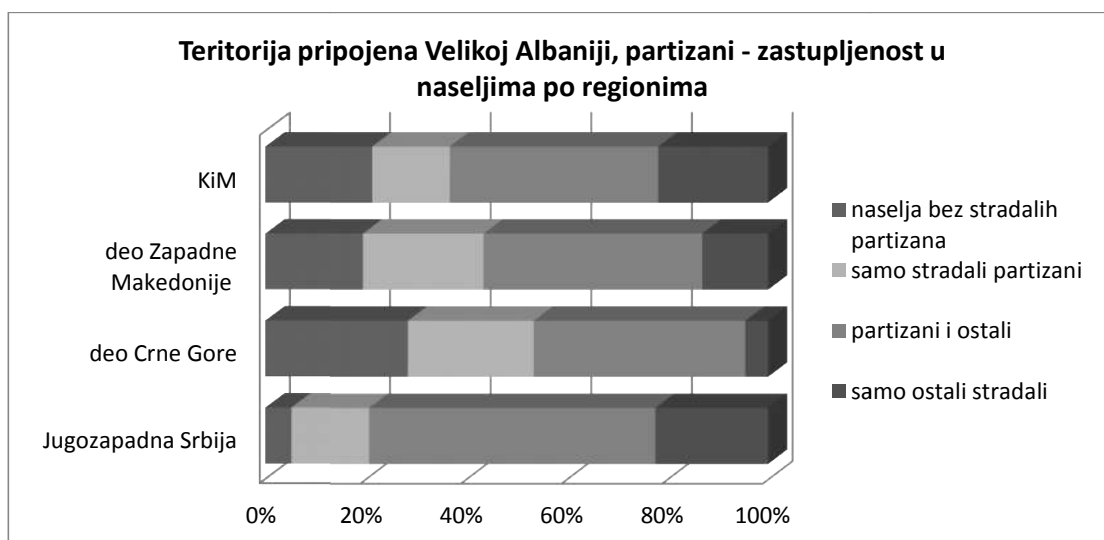
Na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji 79,25% naselja je pretrpelo ljudske gubitke, dok ih u 20,75 % naseljenih mesta nije bilo. Stradalih pripadnika partizanskog pokreta bilo je u 60,13% naselja ove teritorije, a oni su u 17,63% naseljenih mesta predstavljali jedine stradale. U 19,12% naselja nema stradalih partizana, ali ima ostalih grupa stradalih.

Tabela 180 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – zastupljenost po naseljima prema regionalnoj pripadnosti

prip.Vel.Albaniji,	ukupno naselja	naselja bez stradalih	%	samo strad. partizani	%	zajedno part/ostali	%	samo ostali stradali	%
KiM	999	213	21,32	154	15,41	414	41,44	218	21,82
%	70,75	72,70	//	61,85	//	69,00	//	80,74	//
Zap. Maked	267	52	19,47	64	23,97	116	43,44	35	13,11
%	18,91	17,75	//	25,70	//	19,33	//	12,96	//
Crna Gora	88	25	28,41	22	25,00	37	42,04	4	4,54
%	6,23	8,53	//	8,83	//	6,17	//	1,48	//
JZ Srbija	58	3	5,17	9	15,52	33	56,90	13	22,41
%	4,11	1,02	//	3,61	//	5,50	//	4,81	//
Ukupno	1.412	293	20,75	249	17,63	600	42,49	270	19,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 146

Rat nije podjednako pogodilo sva naselja na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji. Najveći deo naselja bez stradalih nalazio se u delu Crne Gore, gde su predstavljala više od četvrtine, u delu Zapadne Makedonije i KiM su činili petinu, dok su u delu Jugozapadne Srbije predstavljala tek dvadeseti deo svih naselja. Naselja u kojima nije bilo stradalih partizana, ali je bilo stradalih iz ostalih grupa, predstavljala su po petinu na KiM i delu Jugozapadne Srbije, dok su u delu Crne Gore činili dvadeseti deo svih naselja. Zastupljenost naselenih mesta sa stradalim partizanima varirala je regionima, tako da na KiM činila 56,85% naselja, po dve trećine u delu Zapadne Makedonije (67,41%) i delu Crne Gore (67,04%) i gotovo tri četvrtina naseljenih mesta u delu Jugozapadne Srbije (72,42%). Pomešanost stradalih partizana sa ostalim žrtvama u naseljima bila je najveća u Jugozapadnoj Srbiji gde su činila gotovo tri petina svih naseljenih mesta, a u ostale tri regiona njihova zastupljenost je bila oko dve petine naselja. Zastupljenost naselja u kojima su partizani bili pomešani sa ostalim žrtvama približno je bila jednaka sa opštom zastupljenošću naselja po regionima. Četvrtina naselja u kojima su stradali samo partizani nalazila se u delu Zapadne Makedonije, dok se četiri petina naselja u kojima je bilo ostalih gubitaka ali ne i pripadnika pokreta nalazilo na KiM.

Urbanizovanost teritorije uz razvijenost partizanskog pokreta je odredila broj pripadnika koji su se priključili pokretu, a time i broj žrtava. Na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji postojao je jedan grad iz koga potiče od 101 do 200 stradalih partizana kao i dva naselja sa 51 do 100 stradalih pripadnika pokreta. Veliki broj malih naselja

prouzrokovao je da iz više od četiri petina (84,22%) potiče do 5 stradalih partizana.

Tabela 181 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – gubici po naselju prema regionalnoj pripadnosti

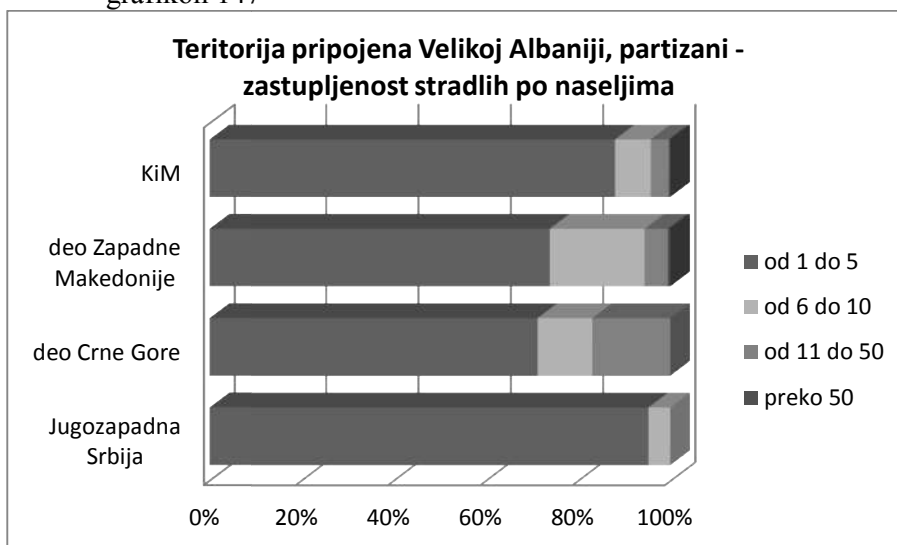
prip.Vel. Albaniji,	ukupno naselja	sa strad. partizan.	%	1 – 5	%	6 -10	%	11 – 20	%	21 – 50	%	51 – 100	%
KiM	999	568	56,86	500	88,03	44	7,75	14	2,46	8	1,41	1	0,18
%	70,75	66,90	//	69,93	//	48,89	//	56,00	//	50,00	//	50,00	//
Z Maked	267	180	67,41	133	73,89	37	20,56	6	3,33	3	1,67	1	0,56
%	18,91	21,20	//	18,60	//	41,11	//	24,00	//	18,75	//	50,00	//
C Gora	88	59	67,04	42	71,19	7	11,86	5	8,47	5	8,47	--	--
%	6,23	6,95	//	5,87	//	7,78	//	20,00	//	31,25	//	--	//
JZ Srbija	58	42	72,41	40	95,24	2	4,76	--	--	--	--	--	--
%	4,11	4,95	//	5,59	//	2,22	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	1.412	849	60,13	715	84,22	90	10,60	25	2,94	16	1,88	2	0,23

Tabela 181 (nastavak)

prip.Vel. Albaniji,	ukupno naselja	sa strad. part	%	101 - 200	%	201 - 500	%	501 – 1.000	%	preko 1.001	%
KiM	999	568	56,86	1	0,18	--	--	--	--	--	--
%	70,75	66,90	//	100,0	//	--	//	--	//	--	//
Z Maked	267	180	67,41	--	--	--	--	--	--	--	--
%	18,91	21,20	//	--	//	--	//	--	//	--	//
C Gora	88	59	67,04	--	--	--	--	--	--	--	--
%	6,23	6,95	//	--	//	--	//	--	//	--	//
JZ Srbija	58	42	72,41	--	--	--	--	--	--	--	--
%	4,11	4,95	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	1.412	849	60,13	1	0,12	--	--	--	--	--	--

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 147

Regionalne razlike, uz slabu razvijenost pokreta u svim delovima, pokazuju da iz 88,13% naselja KiM i 95,24% naselja dela Jugozapadne Srbije potiče do 5 stradalih partizana. Iz četvrtine naselja dela Zapadne Makedonije poticalo je između 6 i 20 stradalih pripadnika pokreta, dok je iz šestine naselja Crne Gore poticalo 11 do 50 stradlih pripadnika partizanskog pokreta. Jedini grad sa 101 do 200 stradalih se nalazio na KiM, kao i jedno od dva naselja sa 51 do 100 stradalih, dok se drugo nalazilo u delu Zapadne Makedonije. Trećina svih naselja iz kojih je poticalo između 21 i 50 stradlih partizana i petina naselja sa 11 do 20 stradalih pripadnika pokreta nalazilo se u delu Crne Gore.

Godine stradanja i nacionalnosti stradlih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji

Partizanski pokret nastao na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji,²⁷⁸ kao deo jedinstvenog opštejugoslovenskog pokreta, uz sve specifičnosti u različitim delovima, objedinio je u sebi karakteristike oslobodilačkog, građanskog, nacionalnog, verskog, revolucionarnog i ideološkog. Oformljen već početkom rata, pokret je imao uspone i padove čime su njegovi gubici tokom rata varirali.

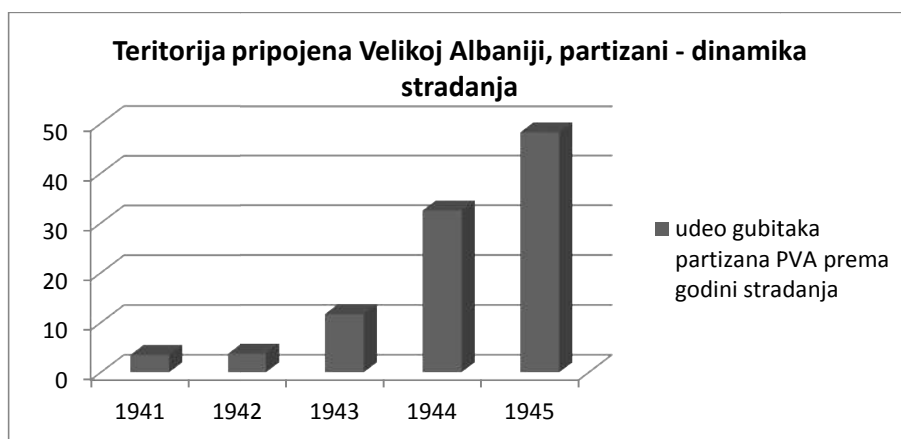
tabela 182 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – dinamika stradanja

prip. Vel. Albaniji, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Ukupno	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 148

²⁷⁸ Opširnije o ratu na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji videti: Dargan S. Nenezić, *Jugoslovenske oblasti pod Italijom 1941-1943.*, Beograd, 1999; H. Džejms Bergvin, *Imperija na Jadranu, Musolinijevo osvajanje Jugoslavije 1941 – 1943*, Beograd, 2007; Denis Mack Smith, *Mussolinijevo Rimsko Carstvo*, Zagreb, 1980; Đorđe Borozan, *Велика Албанија, поријекло – идеје – пракса*, Beograd, 1995; Branislav Božović, Milorad Vavić, *Сурова времена на Косову и Метохији, Квислинзи и колаборација у другом светском рату*, Beograd, 1991; Vlado Strezovski, *Борбена дејства у западној Македонији 1941 – 1945*, Beograd, 1983; Ali Hadri, *Narodnooslobodilački pokret na Kosovu 1941 – 1945*, Priština, 1973; Branko Petranović, *Srbija u drugom svetskom ratu*, Beograd, 1992; Ivan Antonovski, „Formiranje i razvoj jedinica i ustanova NOV na Kosovu i Metohiji u toku NOR-a 1941-1945 godine“, *Vojnoistorijski glasnik*, Beograd, 1/1972; Đorđe Borozan, „Albanci Jugoslavije u Drugome svjetskom ratu“, *Dijalog povjesničara/istoričara Srbije i Hrvatske* 3, (ur. Hans-Georg Fleck i Igor Graovac), Zagreb 2001, 353 – 369.

Ustanak protiv novonastalog položaja u kome se našla ova teritorija nije odmah bio masovnog karaktera, tako da je u njemu život izgubilo 3,52% stradalih partizana teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Partizanski pokret je na ovoj teritoriji uspeo da u prvih pola godine formira borbene grupe, manje odrede²⁷⁹ i druge vojne i političke institucije, ali i otvorio sukob sa ideološkim protivnicima. Većina pripadnika pokreta sa ovih teritorija je delovala van svog matičnog prostora, gde su odlazili organizovano ili kao izbeglice, priključujući se partizanskim odredima u Srbiji, Crnoj Gori ili u Makedoniji.²⁸⁰ Masovna hapšenja (prvenstveno na KiM²⁸¹) u narednoj godini dovela su

²⁷⁹ Na teritoriji KiM formirani su pozadinski partizanski odredi, bez stalnog sastava, sa ljudima koji su boravili kod svojih kuća, okupljajući se uglavnom radi zaštite sela od terora, a ređe zbog diverzantskih akcija. Iz njihovih sastava povremeno su formirani manji operativni odredi koji nisu bili u mogućnosti da se održe, osipali se, spajani sa drugim odredima van matične teritorije, bivali razbijeni ili rasformirani, ali su kasnije obnavljani (Šarplaninski 4 puta). I. Antonovski, „Formiranje i razvoj jedinica i ustanova NOV na Kosovu i Metohiji“, 76 – 77, 92.

²⁸⁰ Svesni da ne postoji mogućnost da se održe na KiM, septembra 1943. godine GŠ NOV i PO KiM je naredio da se ljudstvo sa Kosova izvlači u pravcu Gornje Jablanice, a iz Metohije na Šar planinu. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 304. Postojali su stalni pokušaji partizanskog pokreta da se od ljudstva poreklom sa KiM formiraju „kosovske“ jedinice. O prihvatanju boraca sa KiM i njihovom uključivanju u pokret na teritoriji Jablaničkog kraja, formiranju Operativnog štaba za vezu sa KiM, formiranju 2. kosovskog bataljona (decembar 1943. godine), opširnije videti u Vojislav Nikačević, *Петнаеста српска НО бригада*, Beograd, 1991, 3 – 4. Kod manastira Prohor Pčinjski novembra 1943. godine formiran je 1. kosovski bataljon, koji sa 2. kosovskim ušao u sastav Kosovskog NOP odreda, a zatim 1. kosovske brigade koja je ubrzo razbijena i rasformirana. U Crnoj Gori je je marta 1944. godine formirana Kosmetska četa, a zatim i Kosmetski bataljon koji je ubrzo rasformiran. Na teritoriji Albanije je juna 1944. godine formiran bataljon „Kosovo“. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 305, 383. Od pripadnika pokreta i njihovih simpatizera koji su se našli u logorima i zatvorima u Albaniji, nakon kapitulacije Italije, formirana su prva dva bataljona kosovskih partizana, a koji su oktobra 1943. godine kod Debra ušli u sastav 1. kosovsko-metohijskog odreda, od novembra 1. makedonsko-kosovske brigade. Izdvajanjem kosovskih bataljona juna 1944. godine kod Srtuge u Makedoniji formirana je 1. kosovsko-metohijska brigada. Milutin Milković, *Прва косовско-метохијска пролетерска бригада*, Beograd, 1991, 33, 124 – 136. Uzan operativni prostor u delu Zapadne Makedonije primorao je tamošnje partizanske odrede da se

do slabljenja pokreta i opadanja borbenih aktivnosti i smanjivanja gubitaka koji su realno bili 1,85 puta manji nego u prvoj godini rata. Partizanski pokret je ponovo ojačao 1943. godine, formirao veće borbene jedinice (odrede i bataljone), dočekaio izlazak Italije iz rata, što je bilo praćeno privremenim preuzimanjem dela teritorije i većim prilivom novih boraca u jedinice, ali i brzim gubitkom istih dobijanjem ozbiljnijeg protivnika, Nemačke, što je sve dovelo do uvećanja gubitaka 3,08 puta u odnosu na predhodnu godinu. Stalno sukobljavanje s protivnicima u narednoj godini, dalje jačanje pokreta praćeno omasovljenjem i formiranje brigada i divizija²⁸², dovelo je do oslobađanja nekadašnje teritorije pripojene Velikoj Albaniji krajem 1944. godine, što je praćeno daljim rastom visine gubitaka od 2,77 puta. Dobrovoljno pristupanje jedinicama i mobilizacija, njihovo upućivanje na Sremski front²⁸³ ili u borbu sa ideološkim protivnicima na matičnoj teritoriji²⁸⁴ uvećali su gubitke u poslednjoj godini rata relano 3,97 puta u odnosu na predhodnu godinu.

Na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji partizanski pokret je postojao u svim njenim delovima, ali nije bio podjednako razvijen, što je imalo uticaja na nejednako

bore u širem prostoru zapadne Makedonije i delom Albanije i Grčke. Dane Petkovski, Vlado Strezovski, *Борбена дејства у западној Македонији 1941 – 1945*, Beograd, 1983.

²⁸¹ Masovna hapšenja, deportacije, interniranjau Metohiji dovela su do raspadanja Metohijskog pozadinskog odreda, a nešto kasnije ista sudbina je zadesila i Kosovski pozadinski odred. I. Antonovski, „Formiranje i razvoj jedinica i ustanova NOV na Kosovu i Metohiji“, 77, 80, 82.

²⁸² U maju 1944. godine od Kosovskog odreda formirana je kod Vranja Kosovska brigada čiji je jedan bataljon ušao u sastav 15. srpske brigade. ZNOR, I – 19, Beograd, 1969, 513. Od ljudstva sa teitoije KiM krajem 1944. godine formirano je 5 operativnih i dve dopunske brigade od kojih su 1., 2. i 4. kosovsko-metohijska brigada februara 1945. godine ušle u sastav 52. divizije. U delu Zapadne Makedonije je pored boraca u sastavu 1. makedonske brigade, formirane su 4. šiptarska (kasnije 7. makedonsko-šiptarska udarna) i 6. makedonska brigada, sve tri u sastavu 48. divizije. Tutinski odred je formiran avgusta 1944. godine u delu Jugozapadne Srbije i decembra ušao u sastav 37. sandžačke divizije. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 746 – 748, 720 – 723, 676 – 677.

²⁸³ Na Sremski front u okviru 15. korpusa delovala je 48. divizija znatnim delom sastavljena od ljudstva sa teritorije dela Zapadne Makedonije, kao i 4. šiptarska (kasnije 7. albanska makedonska) brigada iz sastava 42. divizije (predhodno u 48. diviziji). Bora Mitrovski, *Петнаести (македонски) ударни корпус НОБЈ*, Beograd, 1983, 296 - 575. Pripadnici pokreta sa KiM koji su se tokom rata kao izbeglice nali na teritoriji Okupirane Srbije i teritorije anektirane od Bugarske i uključivali se u tamošnje jedinice, prvenstveno u južnomoravske partizanske odrede, kasnije brigade, u jesen 1944. godine su se kao pripadnici 4., 5., 6., 7., 9., 10. srpske brigade iz sastava 2. proleterke, 21. i 23. divizije boroli na Sremskom frontu. U Vojvodinu (Banat) su poslate 7. i 8. kosovsko- metohijska brigade preimenovane u 2. i 3. šiptarsku dopunsku brigadu, obe rasformirane februara 1945. godine. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 734 – 736, 746 -748, Ljubivoje Pajović, Dušan Uzelac, Milovan Dželebdžić, *Сремски фронт 1944 - 1945*, Beograd, 1979.

²⁸⁴ O secesionističkoj pobuni na KiM i učešću 5 kosovsko-metohijskih brigada u njenom gušenju opširnije videti u Đorđe Borozan, *Велика Албанија, поријекло – идеје – пракса*, Beograd, 1995, 494 – 507; Dmtar Tasić, *Корпус народне одбране Југославије (КНОЈ) 1944 – 1953* (doktorska disertacija – Filozofski fakultet), Beograd, 2011, 153 – 166. O borbama sa balistima i pripadnicima VMRO u Makedoniji videti Isti, *Isto*, 140 – 143.

stradanje njegovih pripadnika iz različitih delova koji su joj pripadali. Tri petina stradlih partizana teritorij pripojene Velikoj Albaiji je bilo sa KiM, četvrtina iz dela Zapadne Makedonije, desetina iz dela Crne Gore, uz mjali deo stradalih iz dela Jugozapadne Srbije. Pretrpljeni gubici pokreta iz različitih dlova teritorije nisu bili u skladu sa demografskom snagom regiona iz kojih su poticali.

grafikon 149

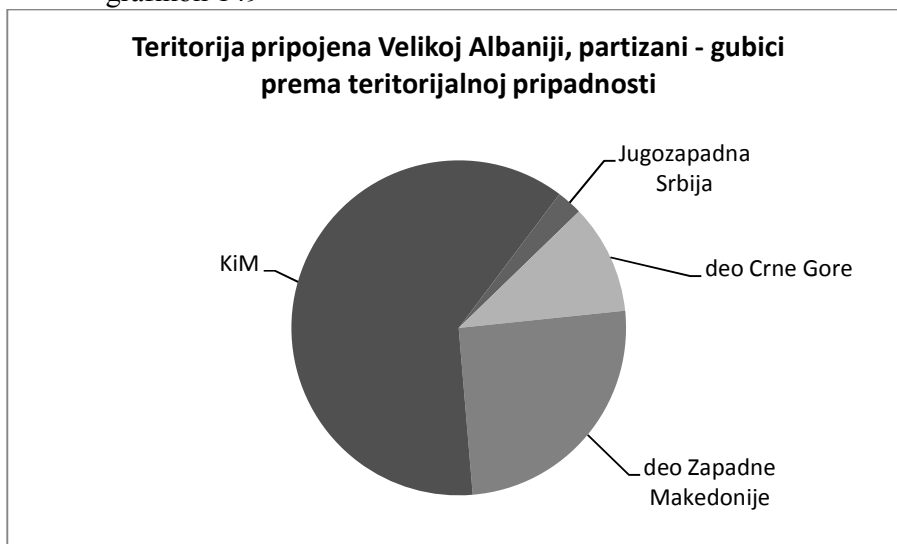
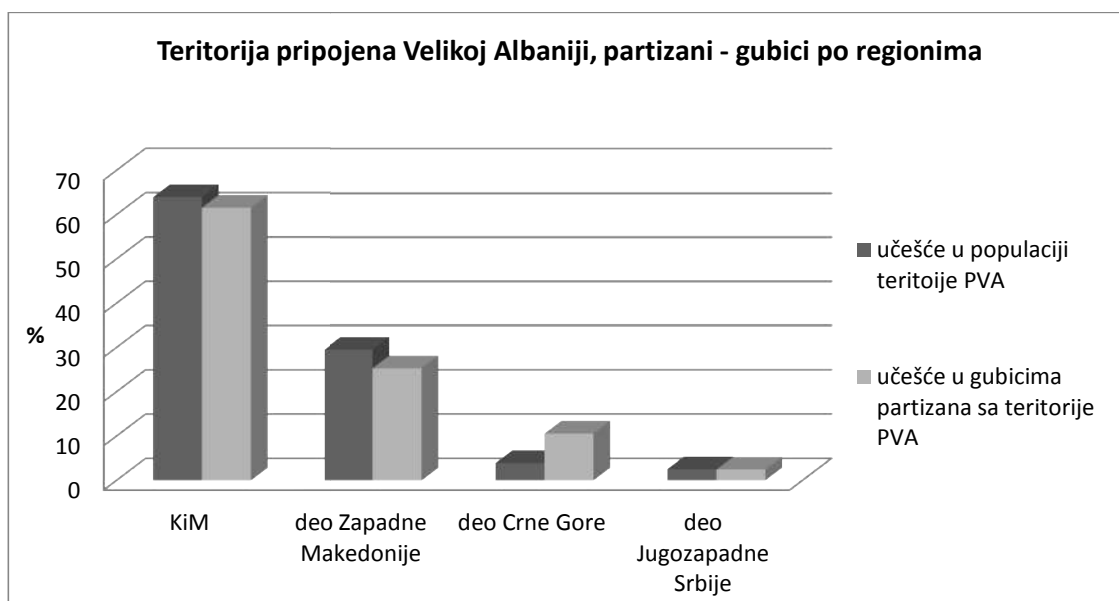

tabela 183 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – učešće regiona u populaciji i učešće u gubicima prema regionalnoj pripadnosti

prip.Vel.Albaniji, - partizani - regioni	% učešće u popul. AI	% među strad. partizanima
KiM	64,00	61,61
deo Zapadne Makedonije	29,53	25,33
deo Crne Gore	3,92	10,60
deo Jugozapadne Srbije	2,55	2,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 150

Deo Crne Gore koji se našao u okviru teritorije pripojene Velikoj Albaniji jedini je region koji je imao veće učešće u gubicima od zastupljenosti u populaciji teritorije, 2,70 puta. Od ostalih 3 regiona KiM i deo Jugozapadne Srbije imali su gotovo izjednačeno učešće, dok je deo Zapadne Makedonije imao 1,16 puta manje učešće. Gubitak partizana iz dela Crne Gore je, s obzirom na zastupljenost regiona u populaciji teritorije pripojene Velikoj Albaniji, bio realno trostruko veći (2,91 puta) od gubitaka pripadnika pokreta iz ostalih regiona zajedno.

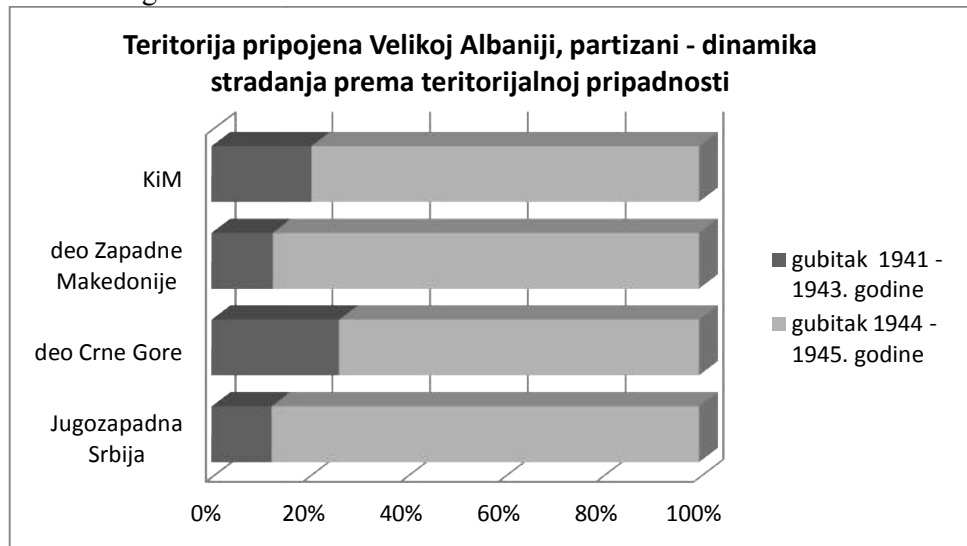
Drugačiji razvojni put kroz koji je pokret prolazio u delovima teritorije pripojene Velikoj Albaniji uslovile su i različite gubitke u njima. Dinamika i intenzitet stradanja pripadnika pokreta iz različitih regiona nije bila ista.

tabela 184 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – gubici prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

prip. Vel. Albaniji,	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
KiM	2.029	85	4,19	107	5,27	228	11,24	691	34,06	918	45,24
%	61,61	73,28	//	85,60	//	59,07	//	64,52	//	57,55	//
Zap. Mak.	834	4	0,48	8	0,96	93	11,15	237	28,42	492	58,99
%	25,33	3,45	//	6,40	//	24,09	//	22,13	//	30,85	//
Crna Gora	349	25	7,16	9	2,58	58	16,62	119	34,10	138	39,54
%	10,60	21,55	//	7,20	//	15,03	//	11,11	//	8,65	//
JZ Srbija	81	2	2,47	1	1,23	7	8,64	24	29,63	47	58,02
%	2,46	1,72	//	0,80	//	1,81	//	2,24	//	2,95	//
Ukupno	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

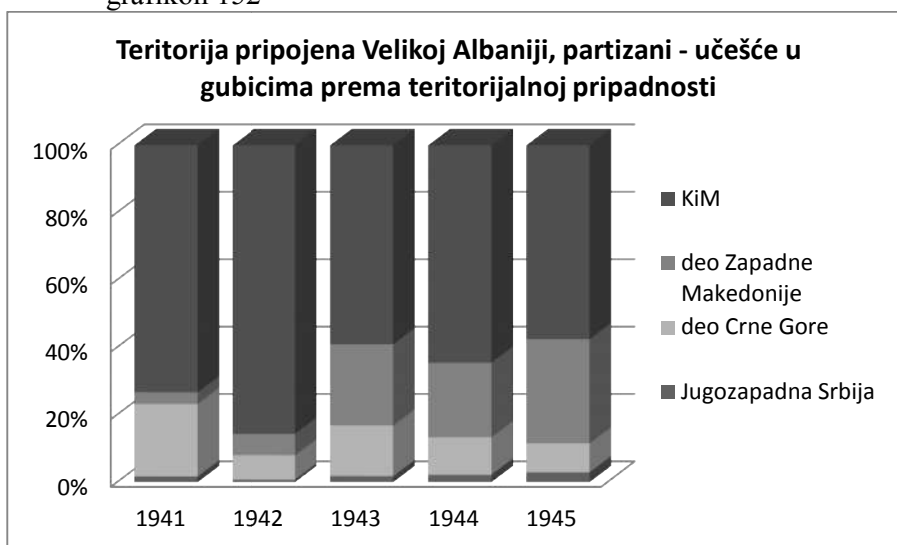
grafikon 151

Drugačija dinamika staranja partizana iz različitih delova teritorije pripojene Velikoj Albaniji podelila je njene regione u dve grupe. Prema pretrpljnim gubicima u prve dve godine rata u delu Crne Gore i KiM život je izgubila po desetina stradalih partizana, 9,74 odnosno 9,46 %, a u istom periodu je iz Zapadne Makedonije i dela Jugozapadne Srbije život izgubilo 1,44 odnosno 3,70% pripadnika pokreta. Najveći deo partizana u svim regionima je izgubio živote u poslednje dve godine rata, od skoro tri četvrtina u Crnoj Gori (73,64%), preko četiri petina na KiM (79,30%), do devet desetina u delu Zapadne Makedonije (87,41%) i delu Jugozapadne Srbije (87,65%). Dinamiku stradanja tri od četiri regiona teritorije pripojene Velikoj Albaniji karakteriše realni pad stradanja u drugoj godini rata (u delu Zapadne Makedonije je ostao isti), a zatim rast gubitaka u svim regionima sve do poslednje godine rata, s time što taj rast nije bio isti u svim regionima. Stradnje partizana u ustanku iz dela Crne Gore je bilo dosta izraženije nego u ostala tri regiona, sa udelom stradalih u 1942. godini realno 5,55 puta manjim nego u predhodnoj, a zatim sa permanentnim rastom gubitaka u narednim godinama koji je uvećan 6,44 puta u 1943. godini, dupliran u 1944. godini (2,05 puta), u kojoj dolazi do konačnog oslobođenja ovog regiona, nakon čega sledi nominalno blagi rast, ali sa stopom smrtnosti koja je 3,09 puta veći nego u predhodnoj godini. Nakon gubitaka pretrpljenih u ustanku, kod partizana sa KiM i iz Dela Jugozapadne Srbije dolazi do realnog smanjivanja gubitaka u 1942. godini 1,59 odnosno 4 puta, da bi od naredne godine usledio rast udela stradalih sve do kraja rata koji je uvećan 2,13 odnosno

7,02 puta u 1943. godini,²⁸⁵ a zatim i 3,03 odnosno 3,43 puta u narednoj godini sa daljim nominalnim uvećanjem udela stradalih u poslednjoj godini rata za trećinu odnosno dvostruko. Minimalni udeo stradalih partizana iz dela Zapadne Makedonije u prve dve godine rata uvećan je 11,61 put u 1943. godini sa daljim uvećavanjem od 2,55 odnosno dvostrukim u poslednje dve godine rata. Kao posledica formiranja velikih vojnih sastava, divizija, krajem 1944. godine i njihovo upućivanje na front, sva četiri regiona teritorije pripojene Velikoj Albaniji karakteriše izrazito visoka stopa smrtnosti pripadnika pokreta u poslednjoj godini rata koja je bila 3,09 puta veća nego u predhodnoj godini u delu Crne Gore, 3,54 puta kod partizana sa KiM i 5,53 odnosno 5,22 puta kod pripadnika pokreta iz dela Zapadne Makedonije odnosno dela Jugozapadne Srbije.

grafikon 152

Učešće u gubicima partizana iz različitih regiona teritorije pripojene Velikoj Albaniji nije uvek tokom rata bilo u skladu sa njihovom zastupljenošću u populaciji teritorije. KiM, kao region iz koga je poticao najveći deo stradalih pripadnika pokreta, imalo je u ustanku i narednoj godini učešće u gubicima iznad učešća regiona u populaciji, 1,14 i 1,34 puta, da bi u 1943. godini bilo 1,09 puta manje od zastupljenosti

²⁸⁵ O formiranju 1. kosovsko-metohijskog odreda, od novembra 1. makedonsko-kosovske brigade, formiranju odreda, bataljona, grupa bataljona i stvaranju slobodne teritorije u delu Zapadne Makedonije opširnije videti u Dane Petkovski, Vlado Strezovski, *Борбена дејства у западној Македонији 1941 – 1945*, Beograd, 1983, 105 – 206.

u populaciji, zatim izjednačeno u narednoj 1,11 puta manje u poslednjoj godini rata. Učešće u gubicima partizana iz dela Zapadne Makedonije je imalo konstantni rast gubitaka i tek u poslednjoj godini rata dostiglo zastupljenost regiona u stanovništvu teritorije priključene velikoj Albaniji, dok je u prvoj godini rata bilo 8,56 puta manje od zastupljenosti u stanovništvu, a 1943. godine 1,22 puta manje. Daeo Crne Gore je jedini region koji u gubicima partizana tokom čitavog rata učestvovao više od njegove zastupljenosti u populaciji. Masovni ustanak koji je izbio u Crnoj Gori, zahvatio je i deo pripojen Velikoj Albaniji, čiji su partizani učestvovali u gubicima partizana te teritorije 5,50 puta više od zastupljenosti regiona u populaciji pripojene teritorije. U narednim godinama učešće je bilo manje, variralo je, tako da je 1942. bilo 1,84 puta veće, naredne 3,83 puta, 1944. godine 2,83 puta i poslednje godine rata 2,21 puta veće. Nakon učešća u gubicima pokreta koji su bili 1,48 puta manji od zastupljenosti regiona u populaciji u ustanku i 3,19 odnosno 1,41 puta manje u naredne dve godine, partizani dela Jugozapadne Srbije su se poslednje dve godine rata izjednačili u učešću u gubicima pokreta sa zastupljenošću regiona u populaciji teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Ustanak nije u podjednako meri zahvatio sve regione teritorije pripojene Velikoj Albaniji, pa ni intezitet stradanja njihovih partizana nije bio jednak. Gubitak partizana iz dela Crne Gore je, s obzirom na zastupljenost regiona u populaciji teritorije, realno bio 6,73 puta veći od gubitka pripadnika pokreta iz ostalih regiona, da bi njihovi gubici i u narednom periodu ostali realno veći od gubitaka partizana iz ostalih regiona, 4,34 puta u 1943. i 2,32 puta u poslednjoj godini rata.

U nacionalno heterogenoj sredini, u kojoj je demografski dominantni narod stao na stranu okupatora i bio formalno integrisan sa maticom,²⁸⁶ stvaranje i razvijanje partizanskog pokreta bilo je složeno pitanje. Pokret je tokom rata uspeo da privuče sve narode sa prostora teritorije pripojene Velikoj Albaniji, ali ne u jednakoj meri, te ni njihovi gubici nisu bili u skladu sa njihovom zastupčljenošću u populaciji. Pojedinačno najveće učešće u gubicima partizanskog pokreta ove teritorije sa trećinom stradalih predstavljaju Albanci, ali ih je u odnosu na nacionalnu zastupljenost u populaciji u gubicima bilo 1,61 puta manje. Izloženi teroru, ubijanjima i progonima, Srbi i Crnogorci, su se od početka rata orginaizovali za otpor i činili su gotovo polovinu stradalih partizana teritorije pripojene Velikoj Albaniji i njihova zastupljenost u

²⁸⁶ O većinskom opredeljenju albanskog stanovništva za Veliku Albaniju opšrnije videti u Đorđe Borožan, *Велика Албанија, поријекло – идеје – пракса*, Beograd, 1995, 248 – 265, 290 – 493.

gubicima je bila 2,64 puta veća od zastupljenosti u stanovništvu,²⁸⁷ kao i zastupljenost Makedonaca kojih je bilo za petinu više (1,21 puta) u gubicima pokreta. Učešće Muslimana u gubicima partizana je bilo 4,79 puta manje, dok je zastupljenost pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti bila približno jednako u gubicima i u populaciji. Gubici koje su pretrpeli Srbi i Crnogorci, a koji su činili okosnicu pokreta na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, s obzirom na učešća ovih nacionalnosti u stanovništvu, realno su bili 4,21 puta veći od svih ostalih nacionalnosti u pokretu zajedno.

grafikon 153

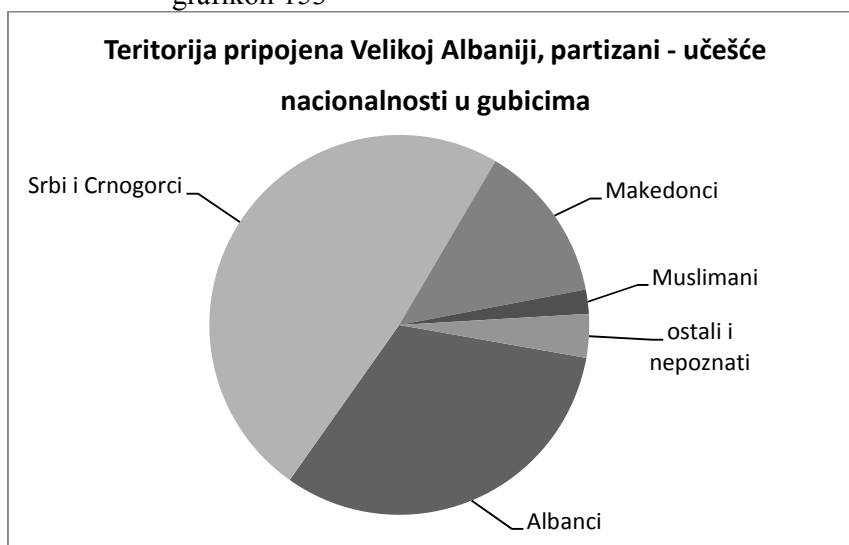

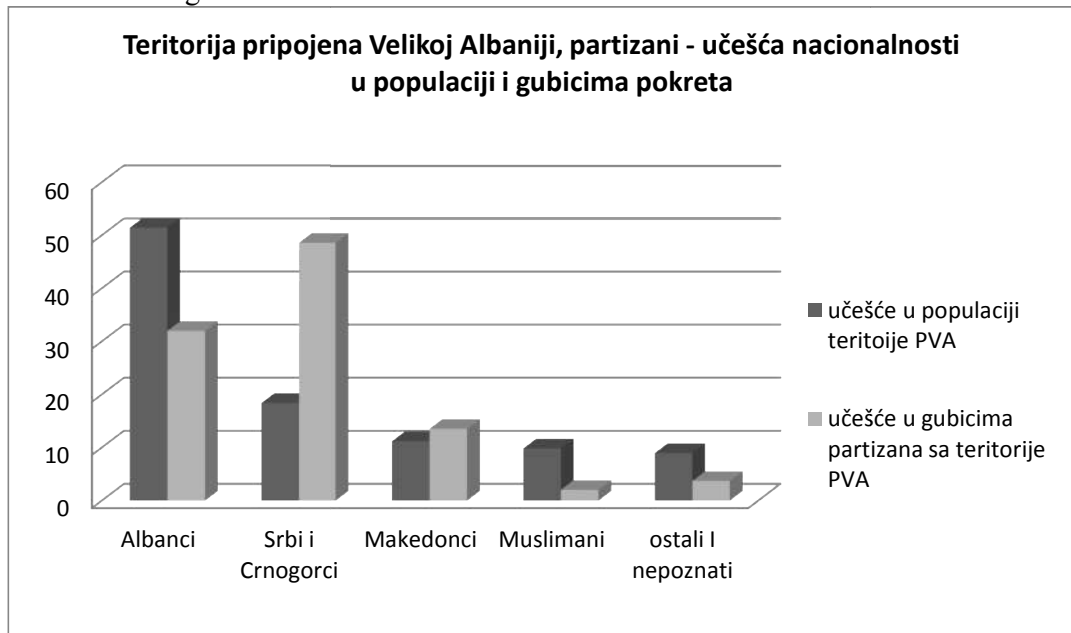
tabela 185 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – učešće u populaciji gubicima prema nacionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, - nacionalnosti	% učešće u popul. PVA	% među strad. partizanima
Albanci	51,47	32,01
Srbi i Crnogorci	18,43	48,64
Makedonci	11,23	13,57
Muslimani	9,87	2,06
ostali i nepoznati	8,99	3,70

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

²⁸⁷ Prema raspoloživim podacima Popisa iz 1931. godine nije moguće razdvojiti nacionalnosti Srba i Crnogoraca, pa je u konkretnom primeru teritorije pripojene Velikoj Albaniji kao srpski narod računato pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika KiM, dok je u delu Crne Gore pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika tretirano kao crnogorsko.

grafikon 154

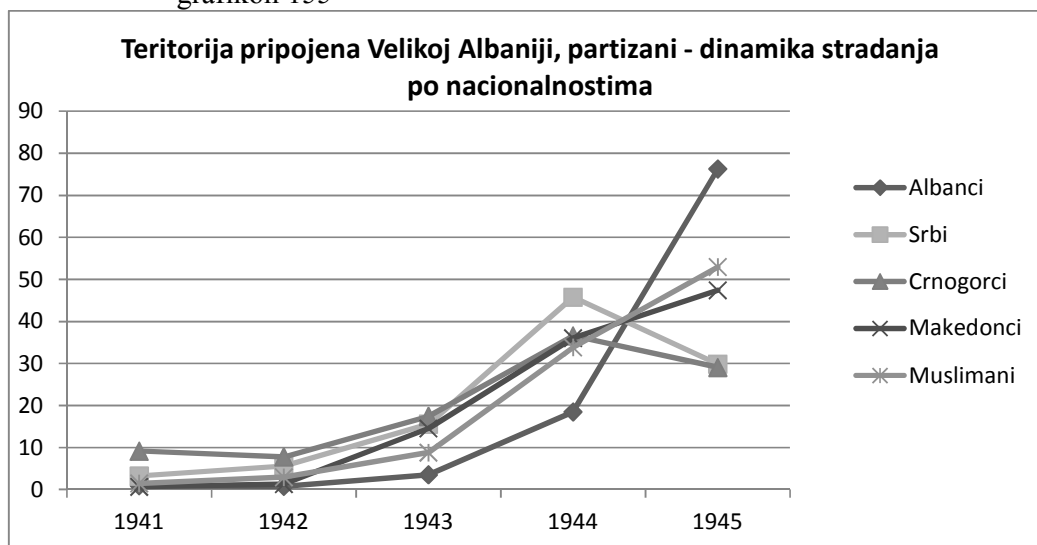
Partizanski pokret na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji nije imao jedinstveni razvojni put, već se razvijao u specifičnim uslovima u različitim regionima koji su sačinjavali teritoriju, kao i kod naroda koji su živeli u njima. Pretrpljeni gubici različitih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu na teritoriji anektiranoj od Italije su se razlikovali prema dinamici i intenzitetu stradanja.

tabela 186 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – nacionalna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji,	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Albanci	1.054	10	0,95	8	0,76	37	3,51	195	18,50	804	76,28
%	32,01	8,62	//	6,40	//	9,58	//	18,21	//	50,41	//
Srbi	804	26	3,23	45	5,60	125	15,55	368	45,77	240	29,85
%	24,41	22,41	//	36,00	//	32,38	//	34,36	//	15,05	//
Crnogorci	798	73	9,15	62	7,77	139	17,42	292	36,59	232	29,07
%	24,23	62,93	//	49,60	//	36,01	//	27,26	//	14,54	//
Makedonci	447	3	0,67	6	1,34	65	14,54	161	36,02	212	47,43
%	13,57	2,59	//	4,80	//	16,84	//	15,03	//	13,29	//
Muslimani	68	1	1,47	2	2,94	6	8,82	23	33,82	36	52,94
%	2,06	0,86	//	1,60	//	1,55	//	2,15	//	2,26	//
Ost. i nep.	122	3	2,46	2	1,64	14	11,47	32	26,23	71	58,20
%	3,70	2,59	//	1,60	//	3,63	//	2,99	//	4,45	//
Ukupno	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

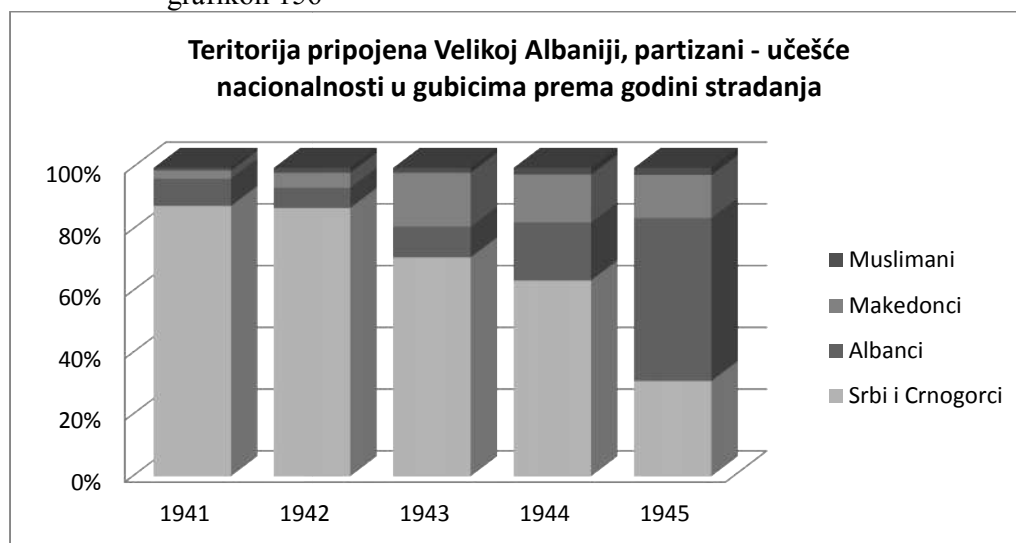
grafikon 155

Dinamiku stradanja partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji odlikuje razlika među nacionalnostima zastupljenim u pokretu. Nakon gubitaka pretrpljenih u ustanku kod partizana albanske, crnogorske i srpske nacionalnosti usledio je pad stradanja od 2,50 i 2,35 odnosno 1,15 puta, dok je stradanje partizana makedonske i muslimanske nacionalnosti ostalo na istom nivou. Snaženje pokreta u 1943. godini priključivanjem svih nacionalnosti prouzrokovalo je njihovo veće stradanje tako da je u odnosu na predhodnu godinu ono bilo 10,85 puta veće kod Makedonaca, 4,62 puta kod Albanaca, 3 puta kod Muslimana, 2,78 puta kod Srba i 2,24 puta kod Crnogoraca, sa daljim uvećavanjem gubitaka u narednoj godini, 5,27 puta kod partizana albanske nacionalnosti, 3,83 puta muslimanske, 2,94 srpske, 2,48 puta makedonske i 2,10 puta partizana crnogorske nacionalnosti. U prve dve godine rata život je izgubila šestina (16,92%) partizana crnogorske i skoro desetina partizana (8,83%) srpske nacionalnosti, dok je udeo strdalih pripadnika pokreta drugih nacionalnosti u ovom periodu bio zanemarljiv. Najveće stradanje u poslednje dve godine rata karakteriše sve nacionalnosti zastupljene u pokretu sa ove teritorije i u tom periodu živote su izgubili gotovo svi Albanci (94,28%), 86,76% Muslimana, 83,45% Makedonaca, tri četvrtina Srba (75,62%), dve trećine Crnogoraca (65,66%) i 84,43% pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Realno stradanje partizana svih svih nacionalnosti sa ove teritorije je bilo najveće u poslednjoj godini rata, ali sa različitim stopom smrtnosti koja je kod Albanaca bila u 1945. godini 10,99 puta veća nego u predhodnoj godini, kod Muslimana

4,17 puta, Makedonaca 3,51 puta, Crnogoraca 2,12 puta, Srba 1,74 puta i kod pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti 5,92 puta.

grafikon 156

Čineći okosnicu pokreta na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, Srbi i Crnogorci su sve do poslednje godine rata činili apsolutnu većinu gubitaka partizanskog pokreta. Oni su predstavljali više od četiri petina gubitaka u prve dve godine rata (85,34% odnosno 85,60%), zatim po više od dve trećine i tri petina u naredne dve godine (68,39% odnosno 61,62%), da bi u poslednjoj godini rata njihovo učešće u gubicima spalo na manje od trećinu (29,59%). Njihovo učešće u gubicima je tokom čitavog rata bilo iznad zastupljenosti u stanovništvu, 4,63 puta u ustanku, 3,71 puta 1943. godine i 1,60 puta poslednje godine rata. Slabo zastupljeni u pokretu u u prve dve godien rata partizani makedonske nacionalnosti su u gubicima bili zastupljeni 4,33 odnosno 2,34 puta manje od njihovog učešća u populaciji teritorije, da bi sa masovnijim priključenjem pokretu od sredine rata njihovo učešće u gubicima bilo iznad nacionalne zastupčljenosti u stanovništvu, 1,50 puta u 1943. i 1,18 puta poslednje godien rata. Albanci su u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji tek poslednje godine rata dostigli zastupljenost u populaciji, dok su u predhodnim godinama imali višestruko manje učešće u gubicima, 8,04 puta 1942. godine, 5,37 puta 1943. godine i 2,83 puta predposlednje godine rata.

Partizanski pokret se razvijao sa specifičnostima u zavisnosti od regiona sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, sa drugačijim pristupom tamošnjih nacionalnosti partizanskom pokretu i borbi koju je pokrenuo, a samim time i drugačijim stradanjaima

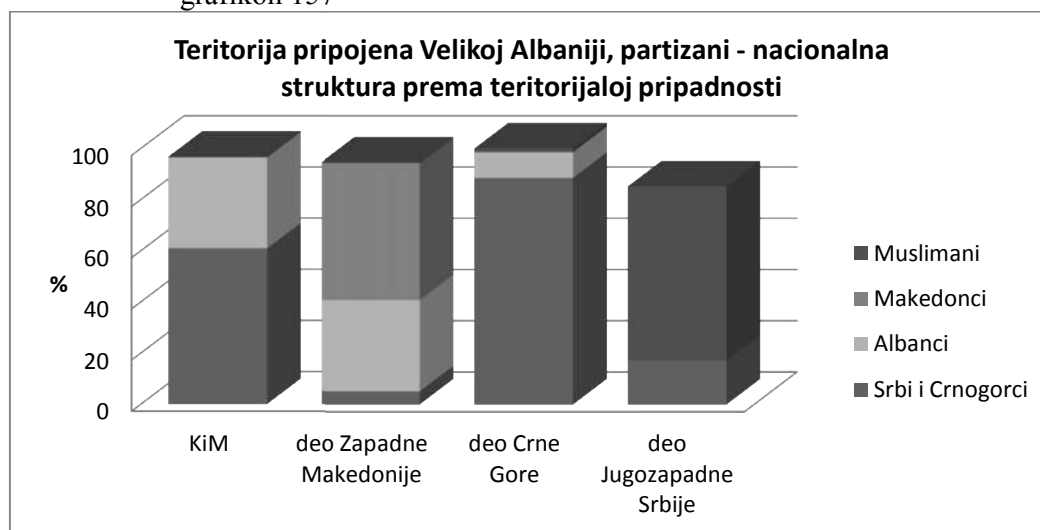
koje su u okviru njega pretrpeli. Gubici koje su u okviru pokreta pretrpele nacionalnosti koje su ga sačinjavale razlikovale su se kako u okviru pojedinačnih regiona, tako i u njihovim zastupljenošću u gubicima na različitim delovima teritorije.

tabela 187 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – nacionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji,	ukupno	Kosovo i Metohija	%	deo Zap. Makedonije	%	deo Cr. Gore	%	deo JZ Srbije	%
Albanci	1.054	722	68,50	297	28,18	35	3,32	--	--
%	32,01	35,58	//	35,61	//	10,03	//	--	//
Srbi	804	749	93,16	38	4,73	4	0,50	13	1,62
%	24,41	36,91	//	4,56	//	1,15	//	16,05	//
Crnogorci	798	487	61,03	5	0,63	305	38,22	1	0,12
%	24,23	24,00	//	0,60	//	87,39	//	1,23	//
Makedonci	447	1	0,22	446	99,78	--	--	--	--
%	13,57	0,05	//	53,47	//	--	//	--	//
Muslimani	68	5	7,35	3	4,41	5	7,35	55	80,88
%	2,06	0,25	//	0,36	//	1,43	//	67,90	//
Ost. i nep.	122	65	53,28	45	36,88	--	--	12	9,84
%	3,70	3,20	//	5,39	//	--	//	14,81	//
Ukupno	3.293	2.029	61,61	834	25,33	349	10,60	81	2,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 157

Nacionalna struktura stanovništva teritorije pripojene Velikoj Albaniji nije u svim regiona u njenom sastavu bila od uticaja na nacionalnu strukturu gubitaka partizanskog pokreta. U 3 od 4 regiona manjinski narodi su predstavljali najveći deo gubitaka pokreta sa učešćem višestruko većim od zastupljenosti u populaciji, kod Srba i

Crnogoraca koji su predstavljali tri petina gubitaka na KiM 2,42 puta, Crnogoraca u delu Crne Gore 2,94 puta i Makedonaca u delu Zapadne Makedonije 1,40 puta. Većinsko albansko stanovništvo je u sva tri regiona bilo manje zastupljeno u gubicima poretu od učešća u populaciji, 3,02 puta u delu Crne Gore, 1,69 puta na KiM i 1,12 puta u delu Zapadne Makedonije. Većinski Muslimani su u delu Jugozapadne Srbije predstavljali najveći deo gubitaka pokreta ali sa zastupljenošću koja je bila za petinu manja (1,19 puta) od njihovog učešća u populaciji, dok su manjinski Srbi u gubicima pokreta bili zastupljeni u skladu sa učešćem u populaciji. Gubici koje su pretrpeli Albanci, iz sva tri regiona u kojima su predstavljali demografski najveći deo populacije, u partizanskom pokretu je, s obzirom na učešće u populaciji ostalih naroda, bilo 8,89 puta manje od gubitaka Crnogoraca u delu Crne Gore, 4,08 puta manje od Srba i Crnogoraca na KiM i 1,58 puta manje od gubitaka Makedonaca u delu Zapadne Makedonije.

Gubici neke nacionalnosti u partizanskom pokretu u pojedinim regionima teritorije pripojene Velikoj Albaniji nisu uvek bili u skladu sa delom nacionalnog korpusa koji je živeo u na toj teritoriji. Svi Makedonci stradali u partizanskom pokretu sa teritorij pripojene Velikoj Albaniji poticali su iz dela Zapadne Makedonije. Razlike u udelu u gubicima pokreta i dela naroda koji je nastanjivao pojedine regione su postojale kod partizana srpske odnosno crnogorske, albanske i muslimanske nacionalnosti. Iako pojedinačno najveći, gubici partizana srpske i crnogorske nacionalnosti sa KiM bili su 1,13 puta manji od zastupljenosti dela ovih nacionalnosti u njihovom nacionalnom korpusu koji je nastanjivao ovaj region, kao i gubici iz dela Jugozapadne Srbije i delu Zapadne Makedonije u kojima su bili 2,60 odnosno 1,55 puta manji, dok su njihovi gubici u partizanima u delu Crne Gore bili 3,05 puta veći od dela naroda koji je živeo u njemu. Iz dela Zapadne Makedonije i dela Crne Gore je poticalo 1,23 odnosno 1,44 puta više stradalih partizana albanske nacionalnosti nego što je deo nacionalnog korpusa koji je živeo u njima, dok je udeo Albanaca sa KiM u gubicima partizana ove nacionalnosti 1,09 puta manji od dela naroda koji ga je nastanjivao. S obzirom na veličine delova albanskog naroda koji je živeo u ovim regionima teritorije pripojene Velikoj Albaniji, gubici partizana albanske nacionalnosti iz dela Zapadne Makedonije i dela Crne Gore su bili 1,34 odnosno 1,56 puta veći od gubitaka njihovih sunarodnika u partizanima sa KiM. Četiri petina stradalih Muslimana je poticalo iz dela Jugozapadne Srbije tako da je njihov udeo u gubicima ove nacionalnosti bio 3,86 puta veći od dela

nacionalnog korpusa koji je živeo u tom regionu, dok je udeo u gubicima Muslimana iz ostala tri regiona bila daleko manja od udela u nacionalnom korpusu, 5,74 puta u delu Zapadne Makedonije, 5,24 puta na KiM i 2,06 puta u delu Crne Gore. Gubici partizana Muslimanske nacionalnosti iz dela jugozapadne Srbije, a s obzirom na veličine delova muslimanske nacionalnosti koji je živeo u ovim regionima teritorije pripojene Velikoj Albaniji, bili su višestruko veći od stradanja njihovih sunarodnika iz ostalih regiona, 22,16 puta u odnosu na deo Zapadne Makedonije, 20,21 puta u odnosu na KiM i 7,97 puta u odnosu na partizane muslimanske nacionalnosti iz dela Crne Gore.

Dinamika, a posebno intezitet stradanja različitih nacionalnosti u regionima teritorije pripojene Velikoj Albaniji nisu bili jednaka. Oni su zavisili od predratne nacionalne strukture, razvijenosti partizanskog pokreta, stepena opredeljenja neke nacionalnosti za pokret u pojedinim periodima rata, kao i sposobnosti da ih partizanski pokret pridobije i okupi u svom sastavu.

tabela 188 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, KiM – nacionalna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Albanci	722	8	1,11	7	0,97	21	2,91	151	20,91	535	74,10
%	35,58	9,41	//	6,54	//	9,21	//	21,85	//	58,28	//
Srbi	749	23	3,07	43	5,74	116	15,49	344	45,93	223	29,77
%	36,91	27,06	//	40,19	//	50,88	//	49,78	//	24,29	//
Crnogorci	487	51	10,47	55	11,29	83	17,04	181	37,17	117	24,02
%	24,00	60,00	//	51,40	//	36,40	//	26,19	//	12,74	//
Muslimani	5	--	--	--	--	1	20,00	1	20,00	3	60,00
%	0,25	--	//	--	//	0,44	//	0,14	//	0,33	//
Makedonci	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,00
%	0,05	--	//	--	//	--	//	--	//	0,11	//
Ost. i nep.	65	3	4,61	2	3,08	7	10,77	14	21,54	39	60,00
%	3,20	3,53	//	1,87	//	3,07	//	2,03	//	4,25	//
Ukupno	2.029	85	4,19	107	5,27	228	11,24	691	34,06	918	45,24

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 189 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, deo Zapadne Makedonije – nacionalna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, Zap. Makedonija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Makedonci	446	3	0,67	6	1,34	65	14,57	161	36,10	211	47,31
%	53,47	75,00	//	75,00	//	69,89	//	67,93	//	42,89	//
Albanci	297	1	0,34	1	0,34	15	5,05	34	11,45	246	82,83
%	35,61	25,00	//	12,50	//	16,13	//	14,34	//	50,00	//
Srbi	38	--	--	1	2,63	7	18,42	20	52,63	10	26,32
%	4,56	--	//	12,50	//	7,53	//	8,44	//	2,03	//
Crnogorci	5	--	--	--	--	--	--	3	60,00	2	40,00

%	0,60	--	//	--	//	--	//	1,26	//	0,41	//
Muslimani	3	--	--	--	--	1	33,33	2	66,67	--	--
%	0,36	--	//	--	//	1,07	//	0,84	//	--	//
Ost. i nep.	45	--	--	--	--	5	11,11	17	37,78	23	51,11
%	5,39	--	//	--	//	5,38	//	7,17	//	4,67	//
Ukupno	834	4	0,48	8	0,96	93	11,15	237	28,42	492	58,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 190 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, deo Crne Gore – nacionalna struktura prema godina stradanja

prip. Vel. Albaniji, deo C. Gore	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crnogorci	305	22	7,21	7	2,29	56	18,36	107	35,08	113	37,05
%	87,39	88,00	//	77,78	//	96,55	//	89,92	//	81,88	//
Albanci	35	1	2,86	--	--	1	2,86	10	28,57	23	65,71
%	10,03	4,00	//	--	//	1,72	//	8,40	//	16,67	//
Muslimani	5	--	--	1	20,00	1	20,00	1	20,00	2	40,00
%	1,43	--	//	11,11	//	1,72	//	0,84	//	1,45	//
Srbi	4	2	50,00	1	25,00	--	--	1	25,00	--	--
%	1,15	8,00	//	11,11	//	--	//	0,84	//	--	//
Makedonci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ost. i nep.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	349	25	7,16	9	2,58	58	16,62	119	34,10	138	39,54

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 191 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, deo Jugozapadne Srbije – nacionalna struktura prema godina stradanja

prip. Vel. Albaniji, Jugozap. Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Muslimani	55	1	1,82	1	1,82	3	5,45	19	34,54	31	56,36
%	67,90	50,00	//	100,0	//	42,86	//	79,17	//	65,96	//
Srbi	13	1	7,69	--	--	2	15,38	3	23,08	7	53,85
%	16,05	50,00	//	--	//	28,57	//	12,50	//	14,89	//
Crnogorci	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	1,23	--	//	--	//	--	//	4,17	//	--	//
Makedonci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Albanci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ost. i nep.	12	--	--	--	--	2	16,67	1	8,33	9	75,00
%	14,81	--	//	--	//	28,57	//	4,17	//	19,15	//
Ukupno	81	2	2,47	1	1,23	7	8,64	24	29,63	47	58,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Slabo razvijen pokret u prvim godinama rata u svim regionima teritorije pripojene Velikoj Albaniji uslovio je dinamiku stradanja svih nacionalnosti sa zajedničkom karakteristikom najvećeg stradanja u poslednjim godinama rata. Iz dve od

četiri regije, KiM i delu Crne Gore i, Srbi i Crnogorci su imali značajne gubitke u prve dve godine rata sa 13,92 odnosno 10,36% stradalih, s time što je u oba regiona njihovo stradanje u ustanku bilo 1,51 odnosno 6 puta veće nego u narednoj godini. Snaženje pokreta u 1943. godini uvećao je gubitke Srba i Crnogoraca u odnosu na predhodnu godinu dvostruko na KiM, po 7 puta u delovima Crne Gore i Zapadne Makedonije i obnovilo njihovo učešće u gubicima u delu Jugozapadne Srbije. U poslednje dve godine rata stradalo je više od dve trećina (69,98%) Srba i Crnogoraca partizana sa KiM, 71,52% iz dela Crne Gore, četiri petina (81,39%) iz dela Zapadne Makedonije i 84,61% iz dela Jugozapadne Srbije, ali sa različitom stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata koja je na KiM bila za trećinu veća (1,35 puta) nego u predhodnoj, za dve petine u delu Zapadne Makedonije (1,39 puta), ali i 2,83 puta veća u delu Crne Gore i 5,83 puta u delu Jugozapadne Srbije. Partizanski pokret na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji nikako nije uspevao da pridobije širu podršku među albanskim stanovništvom²⁸⁸ sve do sredine rata²⁸⁹, kada se njihovi, iako skromni, gubici uvećavaju 3 puta na KiM, 14,85 puta u delu Zapadne Makedonije, ali bez značajnijeg uspeha²⁹⁰ tako da su gotovo svi (95,01% sa KiM i po 94,28% iz delova zapadne Makedonije i Crne Gore) izgubio živote u poslednje dve godine rata. Masovna mobilizacija albanskog stanovništva,²⁹¹ uz

²⁸⁸ U prve dve godine rata stradalo je 2,08 procenata partizana albanske nacionalnosti sa KiM, 0,64% iz dela zapadne Makedonije i 2,86% iz dela Crne Gore.

²⁸⁹ U cilju privlačenja albanskog stanovništva, na savetovanju OK KPJ za KiM februara 1942. godine doneta je odluka da se stvore partizanski odredi sastavljeni od Albanaca, a kasnije ih kombinovati sa odredima drugih nacionalnosti. ZNOR, I – 19, 62. Prvi takav odred, „Zejnol Ajdini“ formiran je u leto iste godine u okolini Gnjilana imao je 28 ljudi najvećim delom iz Đakovice i Prizrena. Ivan Antonovski, „Formiranje i razvoj jedinica i ustanova NOV na Kosovu i Metohiji u toku NOR-a 1941 -1945 godine“, *Vojnoistorijski glasnik*, Beograd, 1/1972, 81. Ideja o formiranju čisto albanskih jedinica („šiptarskih odreda“) bila je pokrenuta i 1944. godine u pismu sekretara SK za Uroševac. ZNOR, I – 19, 528-529. Formiranje nacionalnih jedinica bilo je prisutno i u delu Zapadne Makedonije gde je u jesen 1943. godine postojao Šiptarski kičevski bataljon. Milutin Milković, *Prva kosovsko-metohijska proleterska brigada*, 35. Postojanje albanskog bataljona nije sprečio teror nad Makedoncima u Debru, pa je Svetozar Vukmanović Tempo u oktobru 1943. godine predlagao njegovo rasformiranje i formiranje novog debarskog bataljona sastavljenog od Albanaca i Makedonaca. ZNOR, II – 10, Beograd, 1962, 333 – 334. Već nekoliko dana kasnije Tempo je naredio da se iz praktičnih razloga formira grupa bataljona isključivo od Makedonaca, a uz njih i jedna albanska četa, ako za to postoje uslovi. ZNOR, VII – 2, Beograd, 1952, 71, 90 – 92.

²⁹⁰ U izveštaju nemačkog 21. brdskog armijskog korpusa 2. oklopnoj armiji iz septembra 1943. godine, koji je nakon kapitulacije Italije preuzeo kontrolu nad KiM, navedeno je da se u slučaju iskrcavanja saveznika jedino može računati na pomoć Albanaca sa Kosova koji mrze Srbe. ZNOR, XII – 3, Beograd, 1978, 563.

²⁹¹ O mobilizaciji albanskog stanovništva i njihovom masovnom dezertiranju krajem 1944. i početkom 1945. godine opširnije videti u Branislav Božović, Milorad Vavić, *Сурова времена на Косову и Метохији, Квислинзи и колаборација у другом светском рату*, Beograd, 1991, 515 – 528; Božica Slavković, „Дезертирања Албанаца из југословенске армије након ослобођења Косова и Метохије (1944 – 1945)“, *Вojноисторијски гласник*, 1/2011, Beograd, 92 – 113.

manji dobrovoljni pristup jedinicama, nakon oslobađanja ovih regiona, prouzrokovala je visoku stopu smrtnosti poslednje godine rata koja je u odnosu na predhodnu godinu bila 9,45 puta veća na KiM, 19,29 puta u delu zapadne Makedonije i 6,13 puta u delu Crne Gore. Sredina rata je dovela do naglog jačanja partizanskog pokreta u delu Zapadne Makedonije sa masovnijim pristupanjem Makedonaca što je uvećalo njihove gubitke 10,87 puta u odnosu na 1942. godinu, sa daljim rastom, tako da ih je više od četiri petina (83,41%) izgubilo živote u poslednje dve godine rata i sa stopom smrtnosti u 1945. godini 3,51 puta većom nego u predhodnoj godini. U partizanima sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji partizani muslimanske nacionalnosti su imali stalni rast stradanja u svim njenim delovima priključujući se pokretu uglavno u drugoj polovini rata, izuzev u delu Jugozapadne Srbije u kojoj su učestvovali od ustanka sa udelom stradalih od 3,64% u prve dve godine rata. Masovno uključenje pokret u poslednjem periodu rata, kroz dobrovoljno pristupanje i mobilizaciju, prouzrokovali su veliku stopu smrtnosti partizana Muslimana u 1945. godini koja je u delu Jugozapadne Srbije bila 4,35 puta veća nego u predhodnoj godini, delu Crne Gore 5,33 puta i na KiM 8 puta.

Srbi i Crnogorci su u 3 od 4 regiona tokom rata imali daleko veću zastupljenost u gubicima partizanskog pokreta od učešća u stanovništvu tih regiona. Njihovo učešće u gubicima na KiM je bilo 3,46 puta veće u ustanku, 3,47 puta 1943. godine i 1,47 puta poslednje godine rata, u delu Crne Gore 3,23 puta u ustanku, 3,25 puta 1943. godine i 2,75 puta 1945. godine, dok su u delu Zapadne Makedonije imali 4,81 puta veće učešće u gubicima 1942. godine, 2,90 puta u narednoj, a u poslednjoj godini rata su imali izjednačeno učešće u gubicima i populaciji. Na teritoriji Jugozapadne Srbije učešće Srba i Crnogoraca u gubicima je u prve tri godine rata bilo višestruko veće od učešća u populaciji regiona, 3,06 puta u ustanku, 1,75 puta 1943. godine, u narednoj godini je bilo izjednačeno i 1,10 puta manje poslednje godine rata. Učešće Albanaca u gubicima pokreta je u svim regionima bilo višestruko manje od zastupljenosti u populaciji u većem delu rata,²⁹² sa značajnijim učešćem u njima tek u poslednjoj godini rata, koje je u delu Zapadne Makedonije 1,25 puta prevazišlo učešće u populaciji regiona, na KiM je bilo izjednačeno, a u delu Crne Gore je i tada bilo 1,82 puta manje. Zastupljenost Makedonaca u gubicima partizanskog pokreta u delu Zapadne Makedonije je tokom

²⁹² Na KiM po 6,44 puta u ustanku i 1943. i 2,75 puta u 1944. godini, u delu Zapadne Makedonije 1,60 puta u ustanku, 2,50 puta 1943. i 2,79 puta 1944. godine, a u delu Crne Gore 7,59 puta prve, 17,64 puta 1943. i 3,61 puta predposlednje godine rata.

čitavog rata bila iznad njihovog učešća u populaciji regiona, 1,97 puta u prve dve godine rata, 1,79 puta predposlednje i 1,13 puta u poslednjoj godini rata. Učešće partizana muslimanske nacionalnosti u gubicima pokreta je u delu Jugozapadne Srbije varirao u odnosu na zastupljenost u populaciji regiona od 1,62 puta manjeg u ustanku, 1,89 puta 1943. i 1,23 puta manje u poslednjoj godini rata, dok je 1942. godine bilo 1,23 puta veće, a u 1944. godini gotovo izjednačeno. U ostalim regionoima njihovo učešće u gubicima pokreta je bilo višestruko manje od zastupljenosti u stanovništvu tih regiona.

Starosna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji

Partizanski pokret sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji je okupio pripadnike svih starosnih uzrasta. Većinu gubitaka pripadnika pokreta, 84,54% čine stradali partizani uzrasta između 15 i 34 godina,²⁹³ sa značajnim učešćen naredne starostne grupe koja je obuhvatila stradale između 35 i 44 godina starosti i koji su činili desetinu (9,99%) gubitaka. U okviru dve najbrojnije starosne grupe mlađih je bilo 1,92 puta više, dok je stradalih starosti između 35 i 44 godina bilo 2,90 puta manje nego stradalih iz predhodne uzrastne grupe. Delujući većim delom rata kao gerilski, pokret je u sastavu imao i pripadnike starije od 45, ali i mlađe od 15 godina koji su činili 3,55 odnosno 0,82% stradalih. Kod partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji intezitet i dinamika stradanja pojedinih uzrastnih grupa su se menjale tokom rata.

²⁹³ Starosni uzrast između 15 i 34 godina je u Jugoslaviji činio 34,68% stanovništva. Slično učešće je i u svim banovinama čiji su se delovi našli u sklopu teritorije pripojene Velikoj Albaniji, u Vardarskoj banovini, čiji se zapadni deo našao u sastavu teritorije, 32,65%. (Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938, 2, 9). Oko napora KPJ i SKOJ-a da organizuje omladinu sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji i uključi je u partizanski pokret opširnije videti u Petar Kačavenda, *Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945.*, Beograd, 1985, 94 – 104, 159 – 165, 175 – 180.

grafikon 158

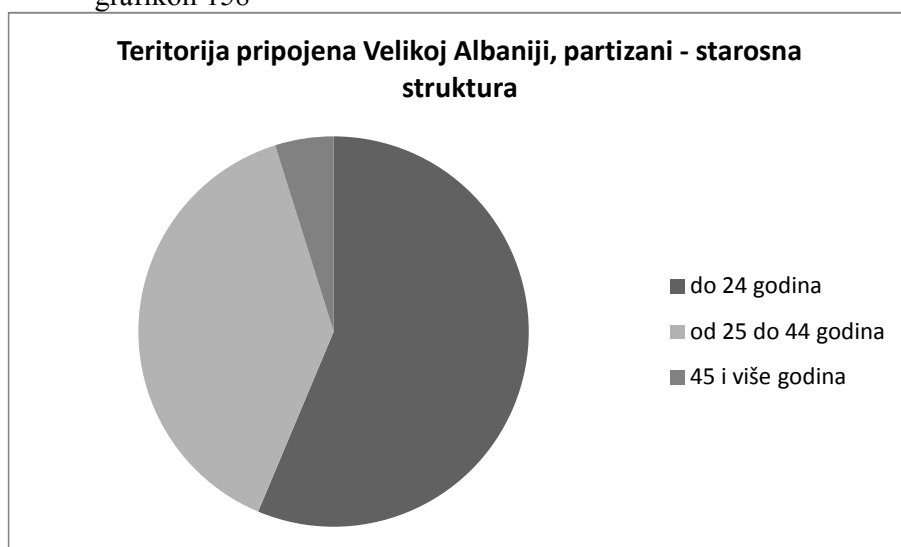
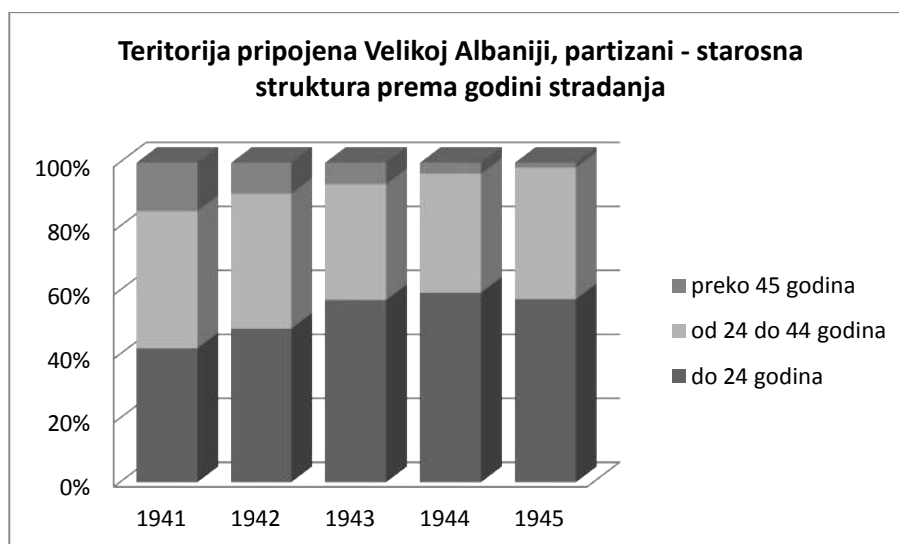

tabela 192 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	27	3	11,11	3	11,11	3	11,11	11	40,74	7	25,93
%	0,82	2,59	//	2,40	//	0,78	//	1,03	//	0,44	//
15 do 24	1.831	44	2,40	56	3,06	216	11,80	618	33,75	897	48,99
%	55,60	37,93	//	44,80	//	55,96	//	57,70	//	56,24	//
25 do 34	953	30	3,15	37	3,88	90	9,44	286	30,01	510	53,51
%	28,94	25,86	//	29,60	//	23,32	//	26,70	//	31,97	//
35 do 44	329	18	5,47	15	4,56	49	14,89	108	32,83	139	42,25
%	9,99	15,52	//	12,00	//	12,69	//	10,08	//	8,71	//
45 do 54	85	12	14,11	11	12,94	19	22,35	28	32,94	15	17,65
%	2,58	10,34	//	8,80	//	4,92	//	2,61	//	0,94	//
55 do 64	28	4	14,28	1	3,57	6	21,43	7	25,00	10	35,71
%	0,85	3,45	//	0,80	//	1,55	//	0,65	//	0,63	//
preko 65	4	1	25,00	--	--	1	25,00	2	50,00	--	--
%	0,12	0,86	//	--	//	0,26	//	0,19	//	--	//
nepoznata	36	4	11,11	2	5,56	2	5,56	11	30,56	17	47,22
%	1,09	3,45	//	1,60	//	0,52	//	1,03	//	1,07	//
Ukupno	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 159

Promene kroz koje je pokret prolazio tokom rata prouzrokovala je drugačije učešće u gubicima pojedinih uzrastnih grupa. U prvim godinama rata učešće u gubicima partizana uzrasta između 15 i 24 godina starosti se povećavao do 1943. godine kada je dostiglo nivo na kome se zadržao do kraja rata. Druge dve uzrastne grupe koje su činile okosnicu pokreta, a koje su obuhvatale partizane starosti između 25 i 44 godina, imale su učešće u gubicima koje bilo prilično stabilno čineći oko dve petine gubitaka, sa maksimumom učešća u gubicima od 41,38% u ustanku, preko minimalnog učešća u 1943. godini od 36,01%, do 40,68% učešća u poslednjoj godini rata. Zastupljenost partizana starijih od 45 godina u gubicima pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji je bila u stalnom opadanju, od 14,65% u ustanku, preko 6,73% sredinom rata, do 1,57% u poslednjoj godini rata. Učešće u gubicima partizana mlađih od 15 godina je bilo u stalnom opadanju tako da je poslednje godine rata bilo 5,81 puta manje nego na početku.

Dinamika stradanja nije bila ista kod svih starosnih grupa partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Uzrastne grupe između 15 i 44 godina starost su imale stalni rast gubitaka do poslednje godine rata, ali sa različitom dinamikom. Udeo stradlih u prve tri godine rata kod mlađe i srednje grupe je bio približno jednak, dok je udeo starije grupe je bio 1,43 puta veći nego kod mlađe i 1,51 puta od srednje grupe. Kod sve tri grupe realno stradnje u poslednjoj godini rata je bilo višestruko veće nego u predhodnoj, 3,87 puta kod mlađe grupe, 4,75 puta kod srednje i 3,43 puta kod starije grupe. Veće

stradnje u prvim godinama rata je odlikovalo sve uzrastne grupe starije od 45 godina, tako da ih je 47,01% izgubilo živote u prve tri godine rata.

Partizanski pokret koji se razvio u svim delovima teritorije pripojene Velikoj Albaniji privukao je u svoj sastav pripadnike različitog uzrasta. Starosna struktura partizana u različitim regionima teritorije nije bila jedanaka, ali je svima zajednička dominacija uzrasta između 15 i 24 godina starosti, uz značajnu zastupljenost naredne uzrastne grupe.²⁹⁴ Razlike su postojale kako u učešću uzrastnih grupa u gubicima u određenom regionu, tako i u udelu stradalih iz pojedinih starosnih grupa u različitim regionima.

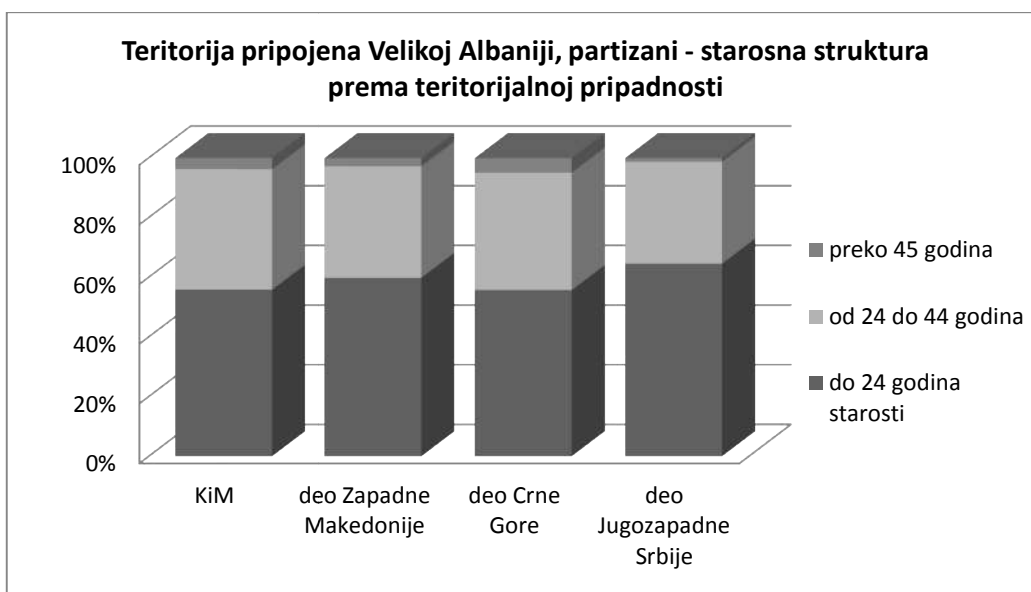
tabela 193 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – starosna struktura prema regionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, uzrast	ukupno	Kosovo i Metohija	%	Zapadna Makedonija	%	deo Crne Gore	%	deo JZ Srbije	%
do 14	27	18	66,67	3	11,11	3	11,11	3	11,11
%	0,82	0,89	//	0,36	//	0,86	//	3,70	//
15 do 24	1.831	1.099	60,02	496	27,09	188	10,27	48	2,62
%	55,60	54,16	//	59,47	//	53,87	//	59,26	//
25 do 34	953	573	60,12	258	27,07	101	10,60	21	2,20
%	28,94	28,24	//	30,93	//	28,94	//	25,93	//
35 do 44	329	235	71,43	54	16,41	34	10,33	6	1,82
%	9,99	11,58	//	6,47	//	9,74	//	7,41	//
45 do 54	85	54	63,53	17	20,00	13	15,29	1	1,17
%	2,58	2,66	//	2,04	//	3,72	//	1,23	//
55 do 64	28	21	75,00	5	17,86	2	7,14	--	--
%	0,85	1,03	//	0,60	//	0,57	//	--	//
preko 65	4	1	25,00	1	25,00	2	50,00	--	--
%	0,12	0,05	//	0,12	//	0,57	//	--	//
nepoznata	36	28	77,78	--	--	6	16,67	2	5,56
%	1,09	1,38	//	--	//	1,72	//	2,47	//
Ukupno	3.293	2.029	61,61	834	25,33	349	10,60	81	2,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 160

²⁹⁴ U vreme naglog rasta partizanskog pokreta u teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji 1944. godine nakon oslobođenja nenog južnog dela, decembra meseca izdato je naređenje o mobilizaciji svih vojnosposobnih mladića uzrasta od 18 do 30 godina. U tom cilju je u okviru 48. makedonske divizije u Tetovu formiran regrutni centar. Bora Mitrovski, *Петнаести (македонски) ударни корпус НОБЈ*, 278.

Pored toga što su najveći deo stradalih partizana teritorije pripojene Velikoj Albaniji činili partizani uzrasta između 15 i 24 godina starosti, prosečna starost stradalih nije bila jednaka u svim regionima. Najbrojnija starosna grupa je činila tri petina gubitaka partizana dela Zapadne Makedonije i dela Jugozapadne Srbije, dok ih je u gubicima partizana sa KiM i iz dela Crne Gore bilo nešto iznad polovine stradalih. Naredne dve uzrastne grupe, a koje su sa predhodnom činile okosnicu pokreta, činile su 39,82% gubitaka pripadnika pokreta sa KiM, 38,48% Crne Gore, 37,40% iz dela Zapadne Makedonije i 33,34% stradalih partizana iz dela Jugozapadne Srbije.

Udeo stradalih iz nekih starosnih grupa u pojedinim regionima nije uvek bila u skladu sa udelom u ukupnim gubicima koje je taj region imao na teritoriji pripojene Velikoj Albaniji. Partizani iz dela Zapadne Makedonije starosti između 15 i 34 godina su 1,07 puta zastupljeniji u gubicima ovih uzrasta od ukupnog udela, dok su njihovi stariji saborci imali 1,54 puta manji udeo. Stradali sa KiM iz uzrastne grupe 35 do 44 godina starosti imali su 1,17 puta veći udeo u gubicima uzrasta od prosečnog udela regiona u gubicima, kao i partizani iz dela Crne Gore koji su u starosnoj grupi od 45 do 54 godina ostvarili 1,44 puta veći udeo od proseka regiona.

Starosna struktura stradalih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji nije bila jednaka kod svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu. Takođe ni udeo pojedinih nacionalnosti u okviru određenih starosnih grupa nije bio jednak njihovom ukupnom

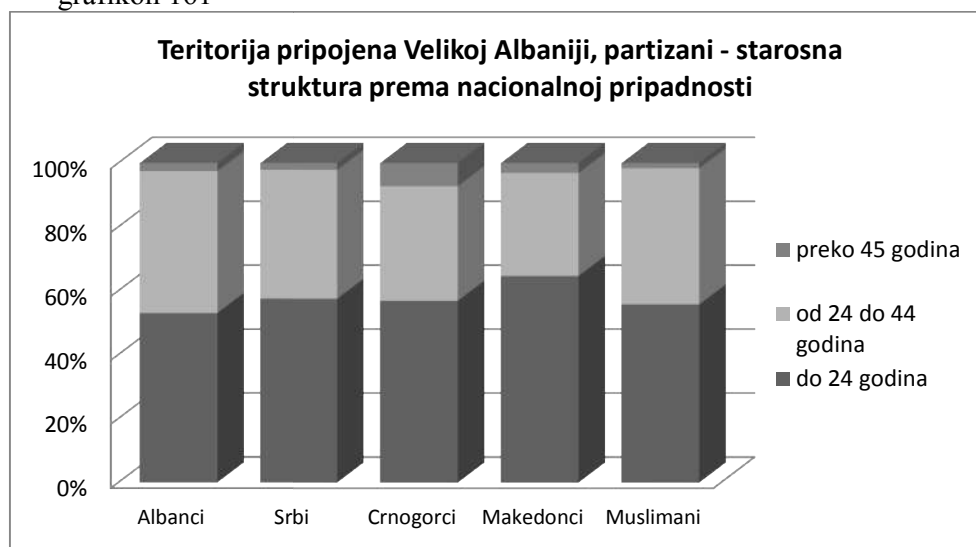
udelu u stradalim partizanima teritorije pripojene Velikoj Albaniji, kao ni zastupljenosti naroda u njenoj populaciji.

tabela 194 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, uzrast	ukupno	Alban.	%	Srbi	%	Crnog.	%	Maked.	%	Musl.	%	ostali	%
do 14	27	7	25,92	8	29,63	9	33,33	1	3,70	2	7,41	--	--
%	0,82	0,66	//	0,99	//	1,13	//	0,22	//	2,94	//	--	//
15 do 24	1.831	545	29,76	447	24,41	441	24,08	288	15,73	42	2,29	68	3,71
%	55,60	51,71	//	55,60	//	55,26	//	64,43	//	61,76	//	55,74	//
25 do 34	953	352	36,94	212	22,24	204	21,41	126	13,22	17	1,78	42	4,41
%	28,94	33,40	//	26,37	//	25,56	//	28,19	//	25,00	//	34,43	//
35 do 44	329	110	33,43	107	32,52	80	24,32	18	5,47	4	1,22	10	3,04
%	9,99	10,44	//	13,31	//	10,02	//	4,03	//	5,88	//	8,20	//
45 do 54	85	18	21,18	12	14,12	42	49,41	10	0,12	1	1,18	2	2,35
%	2,58	1,71	//	1,49	//	5,26	//	2,24	//	1,47	//	1,64	//
55 do 64	28	8	28,57	4	14,29	13	46,43	3	10,71	--	--	--	--
%	0,85	0,76	//	0,50	//	1,63	//	0,67	//	--	//	--	//
preko 65	4	--	--	1	25,00	2	50,00	1	25,00	--	--	--	--
%	0,12	--	//	0,12	//	0,25	//	0,22	//	--	//	--	//
nepozn.	36	14		13		7		--		2		--	
%	1,09	1,33	//	1,62	//	0,88	//	--	//	2,94	//	--	//
Ukupno	3.293	1.054	32,01	804	24,41	798	24,23	447	13,57	68	2,06	122	3,70

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 161

Kod svih naroda zastupljena u partizanima na teritoriji pripojene Velikoj Albaniji uzrast između 15 i 34 godina je činio osnovu partizanskog pokreta, ali sa

različitim učešćem u gubicima. Oni su činili 80,82% stradalih Crnogoraca, 81,97% Srba, 85,11% Albanaca, 86,76% Muslimana i 92,62% stradlih Makedonaca. Uzrastna grupa koja je obuhvatala partizane između 35 i 44 godina starosti, je u gubicima bila najzastupljenija kod Srba, nešto manje i podjednako kod Albanaca i Crnogoraca, ali dosta manje kod Makedonaca i Muslimana²⁹⁵ i uticala je na prosečnu starost partizana tako što je njeno učešće kod stradalih Srba i Crnogoraca odnosno Albanaca bila dvosrtuko (1,98 puta) i 2,55 puta manja odnosno 3,20 puta manja od predhodne uzrastne grupe, dok je kod Makedonaca i Muslimana bila zastupljena 6,99 odnosno 4,25 puta manje. Partizani stariji od 45 godina predstavljali su 7,14% u partizanima stradalih Crnogoraca, dok su gubicima pripadnika pokreta činili 3,13% gubitaka makedonske, 2,47% albanske, 2,11% srpske, i 1,47% muslimanske nacionalnosti.

Partizani srpske i crnogorske nacionalnosti su u svim uzrastnim grupama imali veći udeo u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije pripojene Velikoj Albaniji, 2,63 odnosno 2,37 puta u grupi stradalih partizana od 15 do 34 godina starosti kao demografski najpotentnijim, preko 3,08 puta u narednoj uzrastnoj grupi, pa do 4,07 puta kod partizana starijih od 65 godina. Udeo stradalih partizana makedonske nacionalnosti bio je 1,40 odnosno 1,18 puta veći u mlađim uzrastnim grupama (od 15 do 34 godina), dok je njihov udeo u narednoj starosnoj grupi bio 2,05 puta manji. Partizani albanske i muslimanske nacionalnosti su u svim uzrastnim grupama imali manji udeo u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije pripojene Velikoj Albaniji, 1,73 odnosno 4,31 puta u grupi stradalih partizana od 15 do 24 godina starosti kao demografski najpotentnijoj, preko 1,39 odnosno 6,31 puta u narednoj uzrastnoj grupi, do 1,54 odnosno 9,20 puta kod partizana starijih između 35 i 44 godina.

Nejednako razvijen među narodima na teritoriji pripojene Velikoj Albaniji, partizanski pokret nije imao istu starosnu strukturu pripadnika u zavisnosti od naroda iz koga su poticali. Intezitet i dinamika stradanja različitih starostih uzrasta pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije nije bila jednaka ni u okviru istih nacionalnih grupa koje su ga sačinjavale.

tabela 195 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Albanci – starosna struktura prema godini stradanja

²⁹⁵ Uzrastna grupa partizana između 35 i 44 godina je među stradalim Srbima odnosno Crnogorcima i Albancima bila 3,30 i 2,26 odnosno 2,54 i 1,74 puta više zastupljena od iste grupe u gubicima Makedonaca i Muslimana.

prip. Vel. Albaniji, uzrast , Albanci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	7	1	14,29	1	14,29	--	--	1	14,29	4	57,14
%	0,66	10,00	//	12,50	//	--	//	0,51	//	0,50	//
15 do 24	545	4	0,73	5	0,92	18	3,30	103	18,90	415	76,15
%	51,71	40,00	//	62,50	//	48,65	//	52,82	//	51,62	//
25 do 34	352	3	0,85	1	0,28	11	3,13	62	17,61	275	78,13
%	33,40	30,00	//	12,50	//	29,73	//	31,79	//	34,20	//
35 do 44	110	--	--	1	0,91	6	5,45	19	17,27	84	76,36
%	10,44	--	//	12,50	//	16,22	//	9,74	//	10,45	//
45 do 54	18	2	11,11	--	--	2	22,22	5	16,67	9	50,00
%	1,71	20,00	//	--	//	5,40	//	2,56	//	1,12	//
55 do 64	8	--	--	--	--	--	--	1	12,50	7	87,50
%	0,76	--	//	--	//	--	//	0,51	//	0,87	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	14	--	--	--	--	--	--	4		10	
%	1,33	--	//	--	//	--	//	2,05	//	1,24	//
Ukupno	1.054	10	0,95	8	0,76	37	3,51	195	18,50	804	76,28

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 196 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Srbi – starosna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, uzrast, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	8	--	--	--	--	1	12,50	4	50,00	3	37,50
%	0,99	--	//	--	//	0,80	//	1,09	//	1,25	//
15 do 24	447	10	2,24	20	4,48	73	16,33	202	45,19	142	31,77
%	55,60	38,46	//	44,44	//	58,40	//	54,89	//	59,17	//
25 do 34	212	7	3,30	14	6,60	24	11,32	98	46,23	69	32,55
%	26,37	26,92	//	31,11	//	19,20	//	26,63	//	28,75	//
35 do 44	107	5	4,67	7	6,54	19	17,76	55	51,40	21	19,63
%	13,31	19,23	//	15,56	//	15,20	//	14,95	//	8,75	//
45 do 54	12	2	16,67	1	8,33	3	25,00	5	41,67	1	8,33
%	1,49	7,69	//	2,22	//	2,40	//	1,36	//	0,42	//
55 do 64	4	--	--	1	25,00	2	50,00	1	25,00	--	--
%	0,50	--	//	2,22	//	1,60	//	0,27	//	--	//
preko 65	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,12	--	//	--	//	0,80	//	--	//	--	//
nepoznata	13	2	15,38	2	15,38	2	15,38	3	23,08	4	30,77
%	1,62	7,69	//	4,44	//	1,60	//	0,81	//	1,67	//
Ukupno	804	26	3,23	45	5,60	125	15,55	368	45,77	240	29,85

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 197 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Crnogorci – starosna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, uzrast, Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	9	2	22,22	1	11,11	1	11,11	5	55,55	--	--
%	1,13	2,74	//	1,61	//	0,72	//	1,71	//	--	//

15 do 24	441	26	5,90	28	6,35	77	17,46	181	41,04	129	29,25
%	55,26	35,62	//	45,16	//	55,39	//	61,99	//	55,60	//
25 do 34	204	18	8,82	19	9,31	32	15,69	62	30,39	73	35,78
%	25,56	24,66	//	30,65	//	23,02	//	21,23	//	31,47	//
35 do 44	80	12	15,00	6	7,50	16	20,00	23	28,75	23	28,75
%	10,02	16,44	//	9,68	//	11,51	//	7,88	//	9,91	//
45 do 54	42	8	19,05	8	19,05	10	23,81	13	30,95	3	7,14
%	5,26	10,96	//	12,90	//	7,19	//	4,45	//	1,29	//
55 do 64	13	4	30,77	--	--	3	23,08	3	23,08	3	23,08
%	1,63	5,48	//	--	//	2,16	//	1,03	//	1,29	//
preko 65	2	1	50,00	--	--	--	--	1	50,00	--	--
%	0,25	1,37	//	--	//	--	//	0,34	//	--	//
nepoznata	7	2	28,57	--	--	--	--	4	57,14	1	14,28
%	0,88	2,74	//	--	//	--	//	1,37	//	0,43	//
Ukupno	798	73	9,15	62	7,77	139	17,42	292	36,59	232	29,07

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 198 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Makedonci – starosna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, uzrast, Makedon.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,22	--	//	--	//	1,54	//	--	//	--	//
15 do 24	288	2	0,64	2	0,64	39	13,54	96	33,33	149	51,74
%	64,43	66,67	//	33,33	//	60,00	//	59,63	//	70,28	//
25 do 34	126	--	--	1	0,79	17	13,49	53	42,06	55	43,65
%	28,19	--	//	16,67	//	26,15	//	32,92	//	25,94	//
35 do 44	18	1	5,56	1	5,56	3	16,67	6	33,33	7	38,89
%	4,03	33,33	//	16,67	//	4,61	//	3,73	//	3,30	//
45 do 54	10	--	--	2	20,00	4	40,00	3	30,00	1	10,00
%	2,24	--	//	33,33	//	6,15	//	1,86	//	0,47	//
55 do 64	3	--	--	--	--	1	33,33	2	66,67	--	--
%	0,67	--	//	--	//	1,54	//	1,24	//	--	//
preko 65	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,22	--	//	--	//	--	//	0,62	//	--	//
nepoznata	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	447	3	0,67	6	1,34	65	14,54	161	36,02	212	47,43

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 199 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Muslimani – starosna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, uzrast, Musliman	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	2	--	--	1	50,00	--	--	1	50,00	--	--
%	2,94	--	//	50,00	//	--	//	4,35	//	--	//
15 do 24	42	1	2,38	--	--	5	11,90	16	38,09	20	47,62
%	61,76	100,0	//	--	//	83,33	//	69,56	//	55,56	//
25 do 34	17	--	--	1	5,88	1	5,88	2	11,76	13	76,47
%	25,00	--	//	50,00	//	16,67	//	8,69	//	36,11	//

35 do 44	4	--	--	--	--	--	--	3	75,00	1	25,00
%	5,88	--	//	--	//	--	//	13,04	//	2,78	//
45 do 54	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	1,47	--	//	--	//	--	//	4,35	//	--	//
55 do 64	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	2	--	--	--	--	--	--	--	--	2	100,0
%	2,94	--	//	--	//	--	//	--	//	5,56	//
Ukupno	68	1	1,47	2	2,94	6	8,82	23	33,82	36	52,94

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod svih nacionalnosti zastupljenim u partizanskom pokretu sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji partizani uzrasta između 15 i 24 godina predstavljali su pojedinačno najbrojniju starostnu grupu, ali sa različitim učešćem tokom rata. Sa stalnim rastom učešća tokom rata, ova uzrastna grupa je kod partizana srpske i crnogorske nacionalnosti predstavljala dve petine odnosno trećinu gubitaka u ustanku, da bi od sredine rata kod obe nacionalnosti činila, oko ili nešto manje od, tri petine gubitaka. Kod partizana makedonske nacionalnosti u periodu 1943. do 1945. godine, kada ih je najveći deo izgubio živote, bila zastupljena sa tri petina do više od dve trećine gubitaka. Učešće uzrasta 15 do 24 godina starosti kod partizana albanske nacionalnosti je tokom čitavog rata oko polovine stradalih (izuzev u 1942. godini), dok je kod pripadnika pokreta muslimanske nacionalnosti njihovo bilo u opadanju, od jedinih stradalih u ustanku do manje od tri petina gubitaka u poslednjoj godini rata. Dinamika stradanja starosnih grupa kod partizana različitih nacionalnosti nije bila jednaka, ali ih karakteriše veći udeo stradlih starijih uzrastnih grupa u prvim godinama rata, izuzev kod partizana muslimanske nacionalnosti. Udeo u gubicima pripadnika pokreta 45 do 54 godina starosti je u odnosu na udeo partizana 15 do 24 godina stradlih u prve dve godine rata bio kod Albanaca 6,73 puta veći, Srba 3,72 puta, Crnogoraca 3,11 puta, Makedonaca 15,62 puta, dok ih kod Muslimana uopšte nije bilo u ovom periodu, već se u gubicima pojavljuju u završnim godinama rata.

Profesionalna struktura stradalih pripadnika sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji

Poljoprivrednici su bili pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u partizanskom pokretu na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji čineći dve trećine njihovih

gubitaka. Radnici, intelektualci, školska omladina i studenti kao klasni element na koga je partija najviše računala, činili su 23,35% stradalih, a njima treba pridodati i grupu sitnih privrednika (uglavnom zanatlija i trgovaca) od 4,01% stradalih, kao i pripadnike vojske i policije, tako da su ove profesije činile više od četvrtine (28,60%) stradalih partizana ove teritorije, što je bilo znatno iznad njihove zastupljenosti u populaciji.²⁹⁶ Profesije prisutne u partizanskom pokretu nisu bile isto zastupljene među stradalima u pojedinim periodima rata. Takođe ni dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa u pokretu tokom rata nije bila ista kod svih.

grafikon 162

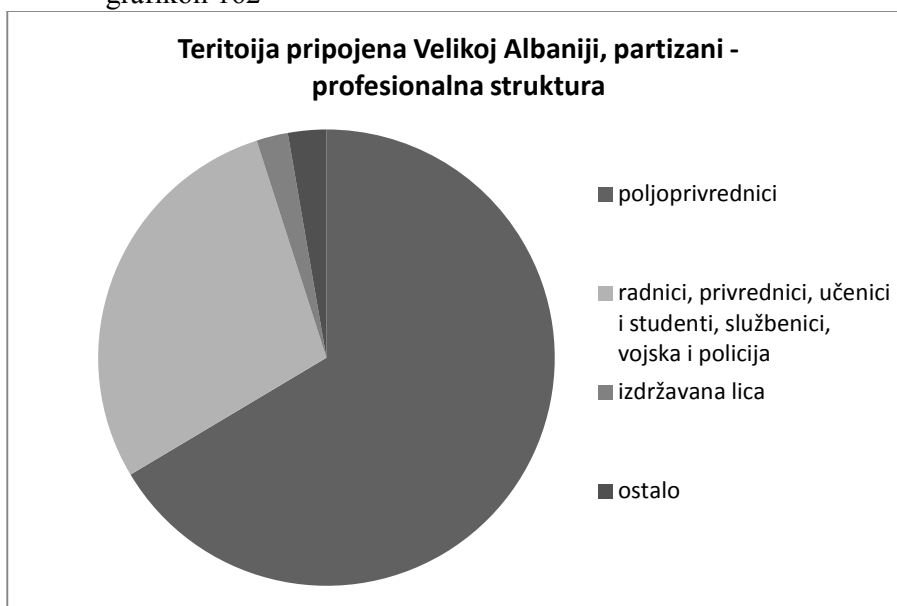

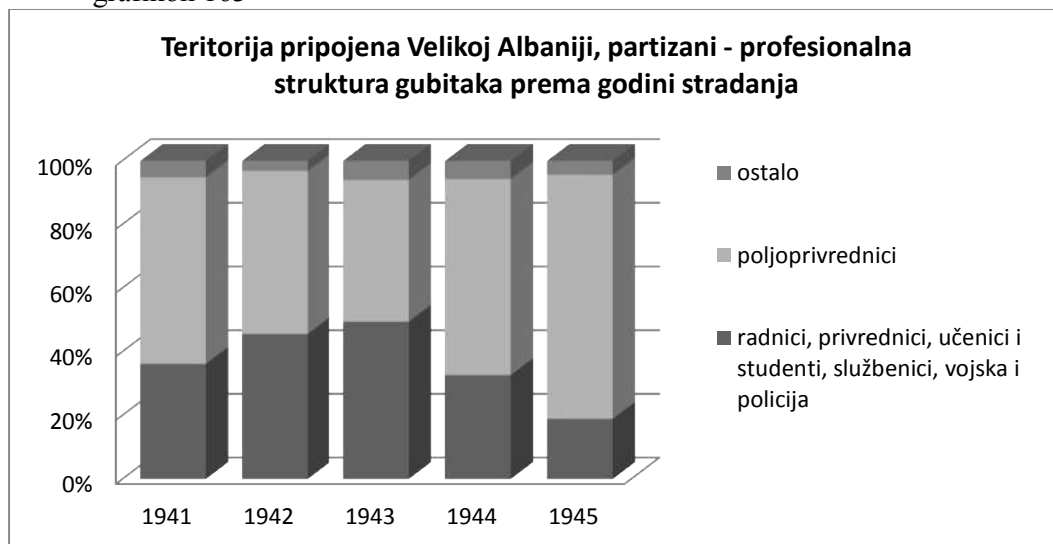
tabela 200 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

²⁹⁶ Delimično sagledavanje profesionalne strukture stanovništva teritorije pripojene Velikoj Albaniji je približno moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unepređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne. U Vardarskoj banovini, čiji je manji deo ušao u sastav ove teritorije, radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) činili su 5,69% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 1,42%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 1,99%, dok je u Zetskoj banovini, čiji se istočni deo našao u sklopu ove teritorije radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 4,25% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 2,38%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 1,64%. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 292 – 293, 332 – 333. Srednjoškolci su u Vardarskoj banovini predstavljali 1,11% populacije, Zetskoj 1,52%. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, knjiga II, Beograd, 1997, 189.

prip. Vel. Albaniji, profesije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	2.188	68	3,11	64	2,92	172	7,86	660	30,16	1.224	55,94
%	66,44	58,62	//	51,20	//	44,56	//	61,62	//	76,74	//
privrednici	132	5	3,79	7	5,30	27	20,45	53	40,15	40	30,30
%	4,01	4,31	//	5,60	//	6,99	//	4,95	//	2,51	//
radnici	379	15	3,96	19	5,01	59	15,57	127	33,51	159	41,95
%	11,51	12,93	//	15,20	//	15,28	//	11,86	//	9,97	//
vojs., pol.,	41	4	9,76	7	17,07	11	26,83	12	29,27	7	17,07
%	1,24	3,45	//	5,60	//	2,85	//	1,12	//	0,44	//
služb., stuč.	88	3	3,41	7	7,95	23	26,14	31	35,23	24	27,27
%	2,67	2,59	//	5,60	//	5,96	//	2,89	//	1,50	//
slob. prof.	3	--	--	1	33,33	--	--	--	--	2	66,67
%	0,09	--	//	0,80	//	--	//	--	//	0,12	//
izdržavana l.	74	3	4,05	--	--	13	17,57	31	41,89	27	36,49
%	2,25	2,59	//	--	//	3,37	//	2,89	//	1,69	//
đaci i stud.	299	15	5,02	16	5,35	71	23,75	127	42,47	70	23,41
%	9,08	12,93	//	12,80	//	18,39	//	11,86	//	4,39	//
ostala zan.	50	1	2,00	3	6,00	6	12,00	15	30,00	25	50,00
%	1,52	0,86	//	2,40	//	1,55	//	1,40	//	1,57	//
lični prihpd	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,03	--	//	--	//	0,26	//	--	//	--	//
nezaposleni	3	--	--	--	--	--	--	1	33,33	2	66,67
%	0,09	--	//	--	//	--	//	0,09	//	0,12	//
nepoz. zan.	35	2	5,71	1	2,86	3	8,57	14	40,00	15	42,86
%	1,06	1,72	//	0,80	//	0,78	//	1,31	//	0,94	//
Ukupno	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44

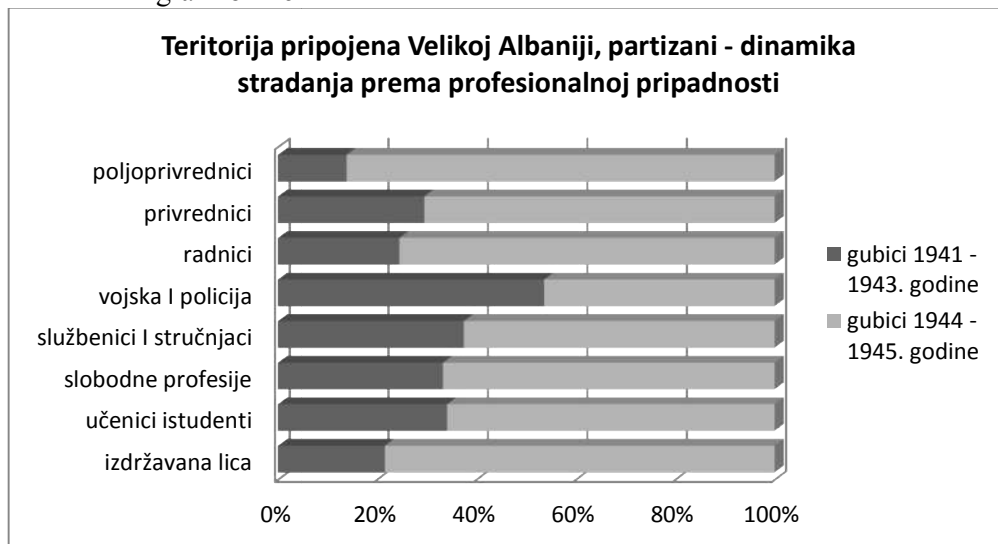
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 163

Poljoprivrednici su kao najbrojnija profesionalna grupa zastupljena u partizanskom pokretu teritorije pripojene Velikoj Albaniji imali opadajuće-rastuće učešće u gubicima u kojima su činili tri petina gubitaka u ustanku, nešto više od dve petine sredinom rata i četiri petina poslednje godine rata. Obrnuto srazmerno gubicima poljoprivrednika bilo je stradanje onih profesionalnih grupa na koje se KPJ najviše oslanjala u svom delovanju. Radnici, učenici i studenti, intelektualci, uz sitne privrednike i pripadnike vojske i policije, činili su više od trećine gubitaka (36,21%) u ustanku, polovinu stradalih partizana 1943. godine, da bi njihovo učešće u gubicima poslednje godine rata iznosilo petinu stradalih (18,93%).

grafikon 164

Dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa je uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika pokreta, u kome je četiri petina gubitaka bilo u poslednje dve godine rata, kao i profesionalnom strukturom samog pokreta koja se menjala u pojedinim periodima rata. Među pojedinim profesijama zastupljenim pokretu postoje razlike u dinamici stradanja. U prve dve godine rata stradla je četvrtina pripadnika vojske i policije, 3,66 puta više od ukupnog udela stradalih u tom periodu i oko desetine, radnika, učenika i studenata, službenika i stručnjaka i privrednika, čiji je udeo u stradanju bio između 1,22 i 1,55 puta veći od prosečnog stradanja pripadnika pokreta u prve dve godine rata. Udeo stradalih u poslednje dve godine rata je jedino kod pripadnika vojske i policije bilo manji od polovine gubitaka, dok se kod ostalih

profesija kretao između tri i četiri petina, sa izuzetkom poljoprivrednika kojih je bilo skoro devet desetina. Stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata se takođe razlikovala među profesijama i bila je kod poljoprivrednika i radnika 4,96 odnosno 3,34 puta veća nego u predhodnoj godini, dok je kod privrednika odnosno službenika i stručnjaka bila dvostruko veća (2,01 odnosno 2,06 puta), učenika i studenata 1,47 puta.

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta nije bila jednaka u svim delovima teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Ona je najvećim delom bila uslovljena predratnom profesionalnom strukturom stranovništva koje je nastanjivalo njene delove, kao i razvijenošću pokreta u pojedinim delovima ove teritorije i menjala se tokom rata. Zastupljenost profesija u gubicima partizana nije bila jednaka u svim regionima, kao što nije bio isti ni udeo koji su stradali određene profesije iz nekog dela teritorije pripojene Velikoj Albaniji ostvarivali u ukupnom gubitku pripadnika te profesije.

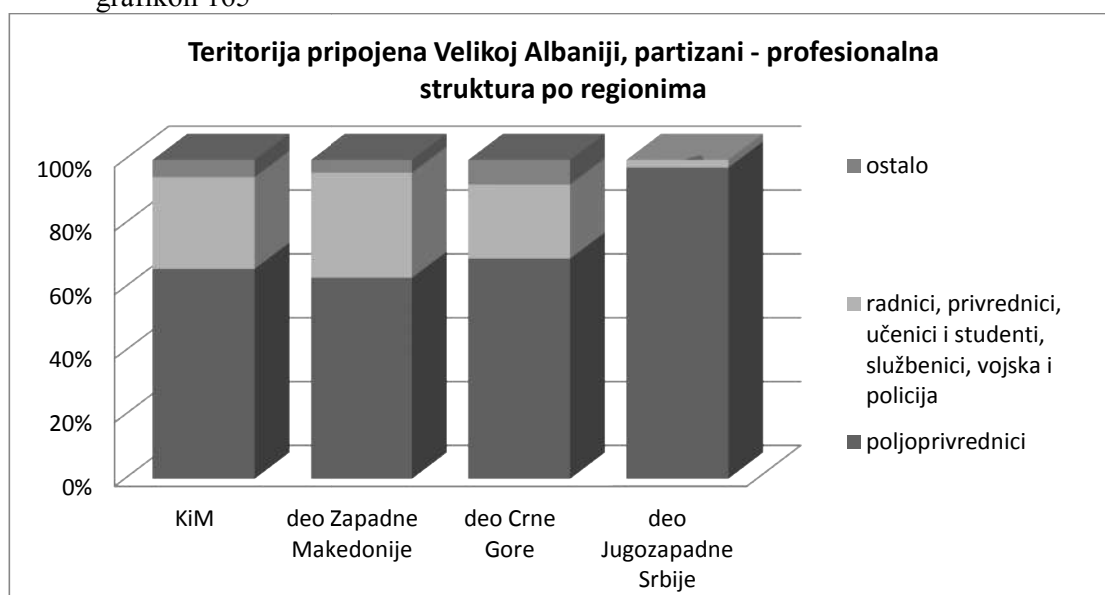
tabela 201 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – profesionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, profesije	ukupno	KiM	%	Zapadna Makedonija	%	Crna Gora	%	JZ Srbija	%
poljoprivred.	2.188	1.349	61,65	519	23,72	241	11,01	79	3,61
%	66,44	66,49	//	62,23	//	69,05	//	97,53	//
privrednici	132	54	40,91	69	52,27	9	6,82	--	--
%	4,01	2,66	//	8,27	//	2,58	//	--	//
radnici	379	225	59,37	135	35,62	18	4,75	1	0,26
%	11,51	11,09	//	16,19	//	5,16	//	1,23	//
vojs., pol.,	41	25	60,98	11	26,83	5	12,19	--	--
%	1,24	1,23	//	1,32	//	1,43	//	--	//
služb., stuč.	88	58	65,91	23	26,14	6	6,82	1	1,14
%	2,67	2,86	//	2,76	//	1,72	//	1,23	//
slob. prof.	3	2	66,67	--	--	1	33,33	--	--
%	0,09	0,10	//	--	//	0,29	//	--	//
izdržavana l.	74	54	72,97	8	10,81	12	16,22	--	--
%	2,25	2,66	//	0,96	//	3,44	//	--	//
đaci i stud.	299	224	74,92	33	11,04	42	14,05	--	--
%	9,08	11,04	//	3,96	//	12,03	//	--	//
ostala zan.	50	7	14,00	34	68,00	9	18,00	--	--
%	1,52	0,34	//	4,08	//	2,58	//	--	//
lični pripodi	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,03	0,05	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	3	2	66,67	1	33,33	--	--	--	--
%	0,09	0,10	//	0,12	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	35	28	80,00	1	2,86	6	17,14	--	--
%	1,06	1,38	//	0,12	//	1,72	//	--	//

Ukupno	3.293	2.029	61,61	834	25,33	349	10,60	81	2,46
--------	-------	-------	-------	-----	-------	-----	-------	----	------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 165

Učešće poljoprivrednika, kao prosečno najbrojnije profesionalne grupe u gubicima partizana teritorije pripojene Velikoj Albaniji, nije bilo jednako u svim delovima i oni su činili tek nešto više od tri petina u delu Zapadne Makedonije, dve trećine na KiM i delu Crne Gore i skoro sve stradale iz dela Jugozapadne Srbije. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala činile su trećinu gubitaka (32,50%) partizana dela Zapadne Makedonije, 28,98% na KiM, skoro četvrtinu (23,21%) gubitaka u delu Crne Gore i zanemarljiv deo (2,46%) u delu Jugozapadne Srbije. Ni među ovim profesijama nije postojala jednaka zastupljenost u gubicima partizana različitih regiona. Tako su među stradalim partizanima dela Zapadne Makedonije radnici bili 1,46 puta odnosno 3,14 puta zastupljeniji nego u gubicima pripadnika pokreta sa KiM i iz dela Crne Gore. Učešće učenika i studenata u gubicima partizana iz dela Crne Gore je bilo za nijansu veće nego u gubicima pripadnika pokreta sa KiM, ali trostruko veće (3,03 puta) nego među gubicima iz dela Zapadne Makedonije, dok je zastupljenost privrednika u gubicima partizana iz dela Zapadne Makedonije bila trostruko veća (3,11 odnosno 3,20 puta) nego u gubicima partizana sa KiM i iz dela Crne Gore. Značajnije učešće izdržanih lica postojalo je u gubicima pripadnika pokreta sa KiM i iz dela Crne Gore.

Dominacija poljoprivrednika u gubicima partizana iz svih regiona teritorije pripojene Velikoj Albaniji približno je odredila udeo tih regiona u ukupnim gubicima. Razlike među regionima u udelu u gubicima postoje kod slabije zastupljenih profesija u gubicima. Tri četvrtina svih stradalih učenika i studenata poticalo je sa KiM što je za petinu (1,22 puta) više od udela regiona u ukupnim gubicima, povećano je i stradanje službenika i stručnjaka, dok je udeo stralnih privrednika iz ovog regiona bio 1,50 puta manji. Udeo stradalih privrednika i radnika sa teritorije dela Zapadne Makedonije je bio dvostruko (2,06 puta) odnosno 1,40 putas veći od udela regije u ukuopnim gubicima, dok je udeo učenika i studenata bio 2,29 puta manji. Učenici i studenti u gubicima partizana iz dela Crne Gore imali su za trećinu veći udeo od udela regiona u ukupnim gubicima, dok je udeo radnika, privrednika i službenika i stručnjaka bio 2,23 odnosno 1,55 puta manji. Među stradlim poljoprivrednicima udeo onih iz dela jugozapadne srbije je bio 1,47 puta veći od udela regiona u gubicima, dok je udeo radnika iz istog regiona bio 9,46 puta manji.

Profesionalna struktura nije bila jednaka kod stradalih partizana različitih nacionalnosti okupljenih u pokretu sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Udeo stradalih iz pojedinih profesionalnih grupa kod različitih nacionalnosti nije uvek u skladu sa udelom tih nacionalnosti u ukupnom stradanju partizana ove teritorije.

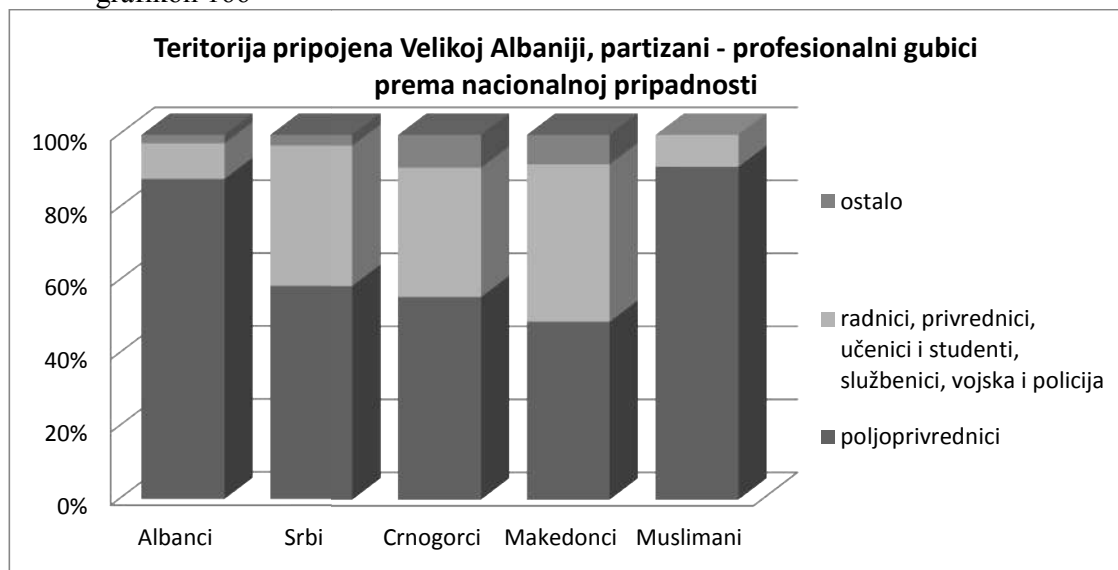
tabela 202 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, profesije	ukupno	Alban.	%	Srbi	%	Crnog.	%	Maked.	%	Musl.	%	ostali	%
poljopriv	2.188	926	42,32	471	21,53	443	20,25	218	9,96	62	2,83	68	3,11
%	66,44	87,86	//	58,58	//	55,51	//	48,77	//	91,18	//	55,74	//
privredn.	132	19	14,39	32	24,24	17	12,88	58	43,94	2	1,51	4	3,30
%	4,01	1,80	//	3,98	//	2,13	//	12,97	//	2,94	//	3,28	//
radnici	379	62	16,36	140	36,94	52	13,72	103	27,18	1	0,26	21	5,54
%	11,51	5,88	//	17,41	//	6,52	//	23,04	//	1,47	//	17,21	//
voj./ pol.	41	1	2,44	18	43,90	15	36,58	1	2,44	--	--	6	14,63
%	1,24	0,09	//	2,24	//	1,88	//	0,22	//	--	//	4,92	//
služ./stuč	88	10	11,36	33	37,50	23	26,14	12	13,64	1	1,14	9	10,22
%	2,67	0,95	//	4,10	//	2,88	//	2,68	//	1,47	//	7,38	//
slob.prof.	3	--	--	--	--	3	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,09	--	//	--	//	0,38	//	--	//	--	//	--	//
izdrž. l.	74	4	5,40	17	22,97	44	59,46	7	9,46	--	--	2	2,70
%	2,25	0,38	//	2,11	//	5,51	//	1,57	//	--	//	1,64	//
đaci/stud.	299	11	3,68	86	28,76	173	57,86	19	6,35	2	0,67	8	2,67
%	9,08	1,04	//	10,70	//	21,68	//	4,25	//	2,94	//	2,56	//

ost. zan.	50	5	10,00	1	2,00	12	24,00	28	56,00	--	--	4	8,00
%	1,52	0,47	//	0,12	//	1,50	//	6,26	//	--	//	3,28	//
lični pri.	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,03	--	//	--	//	0,12	//	--	//	--	//	--	//
nezaposl.	3	1	33,33	1	33,33	--	--	1	33,33	--	--	--	--
%	0,09	0,09	//	0,12	//	--	//	0,22	//	--	//	--	//
nep. zan.	35	15	42,86	5	14,28	15	42,86	--	--	--	--	--	--
%	1,06	1,42	//	0,62	//	1,88	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	3.293	1.054	32,01	804	24,41	798	24,23	447	13,57	68	2,06	122	3,70

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

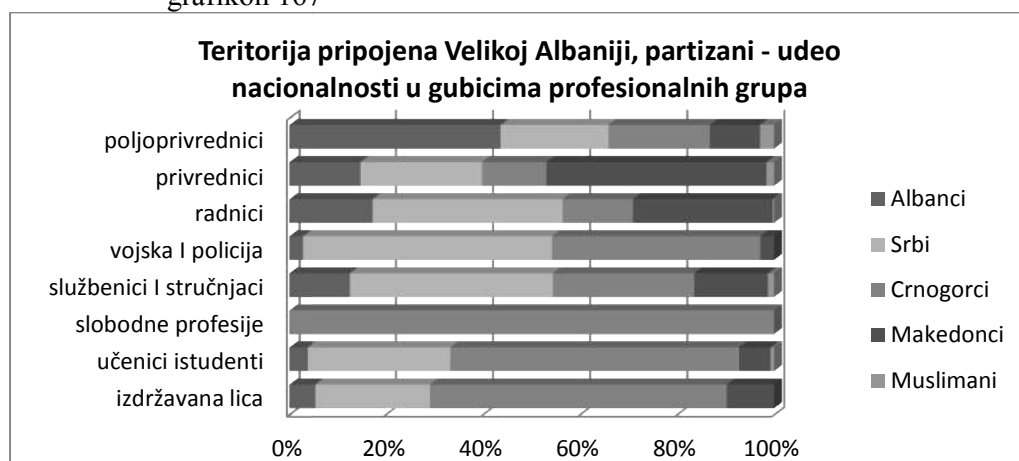
grafikon 166

Poljoprivrednici su kao pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u ukupnim gubicima partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji imali potpuno različito učešće u gubicima nacionalnosti koje su činile pokret ove teritorije. Oni su činili devet desetina gubitaka partizana albanske i muslimanske nacionalnosti, tri petina srpske i nešto više odnosno nešto manje od polovine gubitaka pripadnika pokreta crnogorske i makedonske nacionalnosti. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala bile su najzastupljenije kod partizana makedonske nacionalnosti čineći više od dve petine (43,16 %) gubitaka, zatim kod partizana srpske nacionalnosti sa gotovo dve petine (38,43%) i partizana crnogorske nacionalnosti sa više od trećine stradalih (35,47%), dok su kod partizana albanske i muslimanske nacionalnosti predstavljale desetinu ili manje (9,76 odnosno 8,82%) gubitaka. Među ovim profesijama, koje su činile okosnicu pokreta, nije postojala jednaka zastupljenost u gubicima partizana različitih nacionalnosti. Radnici su među u partizanima staralim Makedoncima činili gotovo

četvrtinu gubitaka i bili su 1,32 puta zastupljeniji nego među Srbima, 3,53 i 3,92 puta nego među Crnogorcima i Albancima i 15,67 puta zastupljeniji nego među Muslimanima, a privrednici 3,26 puta zastupljeniji nego kod Srba, 4,41 puta nego među Muslimanima i 6,09 odnosno 7,20 puta nego među Crnogorcima i Albancima. Među stradlim partizanima srpske nacionalnosti radnici su bili 2,67 odnosno 2,96 puta zastupljeniji nego među crnogorskim i albanskim pripadnicima pokreta i 11,84 puta više nego kod partizana muslimanske nacionalnosti. Učenici i studenti su predstavljali petinu stradalih Crnogoraca i bili su dvostruko (2,02 puta) zastupljeniji nego u gubicima partizana srpske nacionalnosti i petostruko (5,10 puta) od gubitaka makedonske nacionalnosti i 7,37 odnosno 20,85 puta zastupljeniji nego među stradlim Muslimanima i Albancima. Među stradlim partizanima srpske nacionalnosti učenici i studenti su bili 2,52 puta zastupljeniji nego među pripadnicima pokreta makedonske nacionalnosti i 3,64 odnosno 10,29 puta više nego kod partizana muslimanske i albanske nacionalnosti. Službenici i stručnjaci su među u partizanima stradlim Srbima bili 1,42 odnosno 1,53 puta zastupljeniji nego među Crnogorcima i Mkedoncima, 2,79 puta nego među muslimanima i 4,31 puta nego među Albancima. Najveće učešće u gubicima izdržavana lica su imala među partizanima crnogorske nacionalnosti i ono je bilo 2,61 puta veće nego kod partizana srpske nacionalnosti, 3,51 puta nego kod makedonske nacionalnosti i 14,50 puta nego kod partizana albanske nacionalnosti. Među pripadnicima ostalih i nepoznatih nacionalnosti najizraženije je bilo visoko učešće u gubicima pripadnika vojske i policije, kao i službenika i stručnjaka.

grafikon 167

Udeo stradalih iz pojedini profesionalnih grupa kod različitih nacionalnosti nije bio uvek u skladu sa zastupljenošću tih nacionalnosti u ukupnim gubicima pokreta. Udeo stradalih poljoprivrednika albanske nacionalnosti je bio za trećinu veći (1,32 puta) od zastupljenost ove nacionalnosti u gubicima pokrata, dok je udeo radnika bio dvostruko manji (1,96 puta), službenika i stručnjaka trostruko manji (2,82 puta) i učenika i studenata skoro 8,70 puta manji. Profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju su među stradlim Srbima imali povećan udeo u gubicima, radnika i službenika za polovinu (1,51 odnosno 1,54 puta), pripadnika vojske i policije skoro dvostruko (1,80 puta), učenika i studenata za petinu (1,18 puta), dok je udeo poljoprivrednika bio nešto manji od udela nacionalnosti u ukupnim gubicima. Gotovo tri petina stradalih učenika i studenata, kao i izdržavanih lica je bilo crnogorske nacionalnosti i njihov udeo u gubicima ovih profesionalnih grupa je bio 2,39 odnosno 2,45 puta veći od udela nacionalnosti u ukupnim gubicima, pripadnika vojske i policije 1,51 puta veći, dok je sa druge strane udeo radnika i privrednika u gubicima bio 1,77 odnosno 1,88 puta manji, a poljoprivrednika 1,19 puta manji. Udeo stradalih privrednika makedonske nacionalnosti, koji su činili više od dve petina svih stradalih ove profesionalne grupe, bio je trostruko veći (3,24 puta) od zastupljenost ove nacionalnosti u gubicima pokrata, udeo radnika dvostruko veći, dok je sa druge strane udeo u gubicima poljoprivrednika bio za trećinu (1,36 puta) manji, a učenika i studenata dvostruko manji (2,14 puta). Stradali poljoprivrednici među Muslimanima imali su udeo u gubicima za trećinu veći (1,37 puta) od udela nacionalnosti u ukupnim gubicima, do je udeo radnika, kao učenika i studenata bio 7,92 odnosno 3,07 puta manji.

Tokom rata, profesionalna struktura partizana različitih nacionalnosti u sastavu partizanskog pokreta teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji se menjala i nije bila jednaka kod svih nacionalnosti. Razlike su postojale kao u učešću profesija u gubicima u pojedinim periodima rata, tako i u udelu u gubicima koji su pripadnici pojedinih profesija imali tokom rata. Takođe razlike su postojale kako u okviru jedne nacionalnosti, tako i među nacionalnostima zastupljenim u pokretu.

tabela 203 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Albanci – profesionalna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, profesije Alban.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
--	--------	------	---	------	---	------	---	------	---	------	---

poljoprivred.	926	7	0,76	6	0,65	17	1,84	166	17,93	730	78,83
%	87,86	70,00	//	75,00	//	45,95	//	85,13	//	90,80	//
privrednici	19	--	--	--	--	4	21,05	7	36,84	8	42,10
%	1,80	--	//	--	//	10,81	//	3,59	//	0,99	//
radnici	62	3	4,84	1	1,61	8	12,90	13	20,97	37	59,68
%	5,88	30,00	//	12,50	//	21,62	//	6,67	//	4,60	//
vojs., pol.,	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,09	--	//	--	//	2,70	//	--	//	--	//
služb., stuč.	10	--	--	--	--	3	30,00	1	10,00	6	60,00
%	0,95	--	//	--	//	8,11	//	0,51	//	0,75	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	4	--	--	--	--	--	--	1	25,00	3	75,00
%	0,38	--	//	--	//	--	//	0,51	//	0,37	//
đaci i stud.	11	--	--	1	9,09	4	36,36	2	18,18	4	36,36
%	1,04	--	//	12,50	//	10,81	//	1,02	//	0,50	//
ostala zan.	5	--	--	--	--	--	--	--	--	5	100,0
%	0,47	--	//	--	//	--	//	--	//	0,62	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,09	--	//	--	//	--	//	--	//	0,12	//
nepoz. zan.	15	--	--	--	--	--	--	5	33,33	10	66,67
%	1,42	--	//	--	//	--	//	2,56	//	1,24	//
Ukupno	1.054	10	0,95	8	0,76	37	3,51	195	18,50	804	76,28

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 204 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Srbi – profesionalna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, profesije, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	471	12	2,55	23	4,88	48	10,19	232	49,26	156	33,12
%	58,58	46,15	//	51,11	//	38,40	//	63,04	//	65,00	//
privrednici	32	2	6,25	1	3,12	9	28,12	15	46,87	5	15,62
%	3,98	7,69	//	2,22	//	7,20	//	4,08	//	2,08	//
radnici	140	8	5,71	9	6,43	32	22,86	51	36,43	40	28,57
%	17,41	30,77	//	20,00	//	25,60	//	13,86	//	16,67	//
vojs., pol.,	18	1	5,56	5	27,78	5	27,78	6	33,33	1	5,56
%	2,24	3,85	//	11,11	//	4,00	//	1,63	//	0,42	//
služb., stuč.	33	1	3,03	2	6,06	8	24,24	16	48,48	6	18,18
%	4,10	3,85	//	4,44	//	6,40	//	4,35	//	2,50	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	17	--	--	--	--	2	11,76	8	47,06	7	41,18
%	2,11	--	//	--	//	1,60	//	2,17	//	2,92	//
đaci i stud.	86	2	2,32	3	3,49	21	24,42	37	43,02	23	26,74
%	10,70	7,69	//	6,67	//	16,80	//	10,05	//	9,58	//
ostala zan.	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,12	--	//	2,22	//	--	//	--	//	--	//

lični prihpd	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,12	--	//	--	//	--	//	--	//	0,42	//
nepoz. zan.	5	--	--	1	20,00	--	--	3	60,00	1	20,00
%	0,62	--	//	2,22	//	--	//	0,81	//	0,42	//
Ukupno	804	26	3,23	45	5,60	125	15,55	368	45,77	240	29,85

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 205 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Crnogorci – profesionalna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, profesije Crnog.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	443	45	10,16	33	7,45	60	13,54	153	34,54	152	34,31
%	55,51	61,64	//	53,22	//	43,16	//	52,40	//	65,52	//
privrednici	17	1	5,88	4	23,53	4	23,53	5	29,41	3	17,65
%	2,13	1,37	//	6,45	//	2,88	//	1,71	//	1,29	//
radnici	52	4	7,69	6	11,54	9	17,31	23	44,23	10	19,23
%	6,52	5,48	//	9,68	//	6,47	//	7,88	//	4,31	//
vojs., pol.,	15	3	20,00	1	6,67	3	20,00	5	33,33	3	20,00
%	1,88	4,11	//	1,61	//	2,16	//	1,71	//	1,29	//
služb., stuč.	23	1	4,35	5	21,74	6	26,09	8	34,78	3	13,04
%	2,88	1,37	//	8,06	//	4,32	//	2,74	//	1,29	//
slob. prof.	3	--	--	1	33,33	--	--	--	--	2	66,67
%	0,38	--	//	1,61	//	--	//	--	//	0,86	//
izrđavana l.	44	3	6,82	--	--	9	20,45	18	40,91	14	31,82
%	5,51	4,11	//	--	//	6,47	//	6,16	//	6,03	//
đaci i stud.	173	13	7,51	10	5,78	40	23,12	73	42,20	37	21,39
%	21,68	17,81	//	16,13	//	28,78	//	25,00	//	15,95	//
ostala zan.	12	1	8,33	2	16,67	4	33,33	1	8,33	4	33,33
%	1,50	1,37	//	3,22	//	2,88	//	0,34	//	1,72	//
lični prihpd	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,12	--	//	--	//	0,72	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	15	2	13,33	--	--	3	20,00	6	40,00	4	26,67
%	1,88	2,74	//	--	//	2,16	//	2,05	//	1,72	//
Ukupno	798	73	9,15	62	7,77	139	17,42	292	36,59	232	29,07

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 206 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Makedonci – profesionalna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, profesije Maked.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	218	1	0,46	1	0,46	34	15,60	71	32,57	111	50,92
%	48,77	33,33	//	16,67	//	52,31	//	44,10	//	52,36	//
privrednici	58	2	3,45	2	3,45	10	17,24	23	39,65	21	36,21
%	12,97	66,67	//	33,33	//	15,38	//	14,28	//	9,90	//
radnici	103	--	--	3	2,91	9	8,74	33	32,04	58	56,31
%	23,04	--	//	50,00	//	13,85	//	20,50	//	27,36	//

vojs., pol.,	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,22	--	//	--	//	--	//	--	//	0,47	//
služb., stuč.	12	--	--	--	--	4	33,33	6	50,00	2	16,67
%	2,68	--	//	--	//	6,15	//	3,73	//	0,94	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	7	--	--	--	--	2	28,57	3	42,86	2	28,57
%	1,57	--	//	--	//	3,08	//	1,86	//	0,47	//
đaci i stud.	19	--	--	--	--	4	21,05	12	63,16	3	15,79
%	4,25	--	//	--	//	6,15	//	7,45	//	1,41	//
ostala zan.	28	--	--	--	--	2	7,14	12	42,86	14	50,00
%	6,26	--	//	--	//	3,08	//	7,45	//	6,60	//
lični prihpd	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,22	--	//	--	//	--	//	0,62	//	--	//
nepoz. zan.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	447	3	0,67	6	1,34	65	14,54	161	36,02	212	47,43

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 207 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Muslimani – profesionalna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, profesije Musli.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	62	1	1,61	1	1,61	5	8,06	21	33,87	34	54,84
%	91,18	100,0	//	50,00	//	83,33	//	91,30	//	94,44	//
privrednici	2	--	--	--	--	--	--	1	50,00	1	50,00
%	2,94	--	//	--	//	--	//	4,35	//	2,78	//
radnici	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	1,47	--	//	--	//	16,67	//	--	//	--	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	1,47	--	//	--	//	--	//	--	//	2,78	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
đaci i stud.	2	--	--	1	50,00	--	--	1	50,00	--	--
%	2,94	--	//	50,00	//	--	//	4,35	//	--	//
ostala zan.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
lični prihpd	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//

Ukupno	68	1	1,47	2	2,94	6	8,82	23	33,82	36	52,94
--------	----	---	------	---	------	---	------	----	-------	----	-------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poljoprivrednici su tokom čitavog rata kod stradalih partizana albanske i muslimanske nacionalnosti predstavljali većinu gubitaka, a u poslednjim godinama rata gotovo jedine stradale. Kod ostalih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji učešće poljoprivrednika u gubicima je variralo. Ono se kretalo od tri petina stradalih kod Crnogoraca u ustanku, preko manje od polovine stradalih Srba, do trećine stradalih kod Makedonaca. U narednom periodu njihovo učešće se smanjivalo, da bi tek u poslednjim godinama rata, sa jačanjem pokreta, mobilizacijom, ponovo postao dominantna profesionalna grupa u gubicima. Profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju su među stradlim partizanima ove tri nacionalnosti činile u prve tri godine rata dominantni deo gubitaka. Kod Srba ih je bilo od preko polovine (53,85%) u ustanku, polovine u narednoj godini i tri petina u 1943. godini, među stradlim Makedoncima su u ustanku predstavljali dve trećine gubitaka, naredne godine 83,33% i polovinu gubitaka 1943. godine, dok su kod partizana crnogorske nacionalnosti predstavljali trećinu gubitaka u ustanku i polovinu u naredne dve godine rata. Veliki priliv poljoprivrednika ovih nacionalnosti u poslednjem periodu rata prouzrokovao je smanjivanje učešća radnika, učenika i studenata, privrednika, službenika i stručnjaka, pripadnika vojske i policije u gubicima, pa oni kod Srba u 1945. godini činili trećinu stradalih (31,25%), Makedonaca dve petine (40,08%) i Crnogoraca četvrtinu (24,63%).

Dinamiku stradanja, kod svih nacionalnosti u partizanima na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, svojom brojnošću u gubicima odredili su, uz manja odstupanja, poljoprivrednici. Nerazvijenost pokreta u prve dve godine rata i relativno mali ukupni gubici u tom periodu istakli su veći udeo pojedinih profesionalnih grupa u gubicima kod svih nacionalnosti. Udeo radnika stradalih u prve dve godine rata je kod Srba bio za trećinu veći od ukupnog udela u stradanju u tom periodu, pripadnika vojske i policije 3,77 puta, dok je kod stradalih Crnogoraca njihov udeo bio 1,14 odnosno 1,58 puta veći. Kod stradalih partizana albanske nacionalnosti u prve dve godine rata je bio veći udeo učenika i studenata, kao i radnika 5,31 odnosno 3,77 puta, dok je među stradlim pripadnicima pokreta makedonske nacionalnosti bilo povećanog udela stradanja privrednika i radnika 3,43 odnosno 1,45 puta.

Različite nacionalne komponente među partizanima nisu imale istu zastupljenost u profesionalnoj strukturi stradalih tokom rata. Iako su Srbi i Crnogorci činili dve petine stradalih poljoprivrednika njihova zastupljenost u gubicima ove profesije nije uvek bila ravnomerna, tako da su u ustanku činili 83,82% stradalih poljoprivrednika, što je bilo jednako njihovoj nacionalnoj zastupljenosti u gubicima te godine, sredinom rata 62,79%, i poslednje godine rata 25,16%, što je u oba slučaja bilo nešto ispod zastupljenosti u ukupnim gubicima. Partizani ovih nacionalnosti činili su 80% radnika stradalih u ustaku, sredinom rata 69,49%, i poslednje godine rata 31,45% stradalih radnika, što je permanentno bilo jednako nacionalnoj zastupljenosti u gubicima ove teritorije. Srbi Crnogorci su predstavljali jedine stradale učenike i studente u ustanku, 85,91% stradalih 1943. godine i 85,71% poslednje godine rata što je bilo iznad nacionalne zastupljenosti u gubicima (1,26 odnosno 2,90 puta). Makedonci su činili dve petine stradalih privrednika u ustanku (40,00%), trećinu (37,04%) sredinom rata i polovinu (52,5%) poslednje godine rata, što je permanentno bilo višestruko iznad njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima pokreta. Takođe su od druge godine rata bili zastupljeniji i među stradlim radnicima nego što je bilo učešće ove nacionalne grupe u gubicima pokreta. Među u partizanima stradlim poljoprivrednicima, Albanci su u u prve tri godine rata bili zastupljeni u skladu sa nacionalnim učešćem u gubicima, da bi u poslednje dve godine rata njihovo učešće bilo veće 1,38 odnosno 1,18 puta od njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima pokreta sa teritorije, dok su među stradlim radnicima u ustanku i 1943. godini imali učešće veće od nacionalne zastupljenosti u gubicima, a u ostalim periodima rata manje. Određeni stradnjem poljoprivrednika Muslimani su u oviru ove profesionalne grupe imali učešće nešto iznad prosečne nacionalne zastupljenosti u prve dve godine rata, da bi se ona izjednačile u narednom periodu rata.

Polna struktura stradlih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji

Partizanski pokret na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji pokušavao je, kao i u ostalim delovima Jugoslavije, da u privuče što veći broj žena, što nije bilo lako u izrazito konzervativnoj sredini. Na ovoj teritoriji partizanske su činile tridesettréi deo

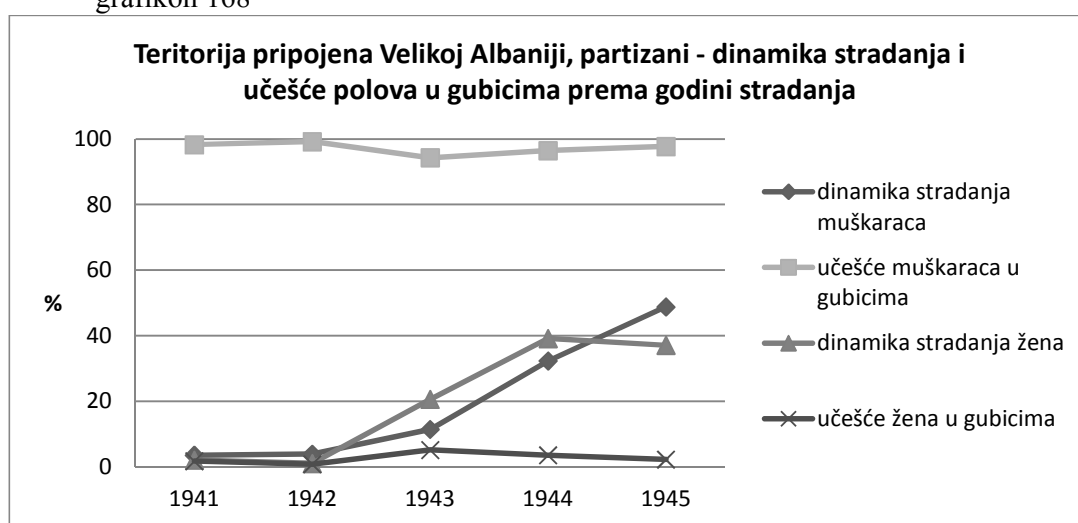
(2,95%) gubitaka pokreta. Dinamika i intezitet stradanja muškaraca i žena u partizanskom pokretu na ovoj teritoriji nisu bili jednaki.

tabela 208 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – polna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	3.196	114	3,57	124	3,88	366	11,45	1.033	32,32	1.559	48,78
%	97,05	98,28	//	99,20	//	94,82	//	96,45	//	97,74	//
žene	97	2	2,06	1	1,03	20	20,62	38	39,17	36	37,11
%	2,95	1,72	//	0,80	//	5,18	//	3,55	//	2,26	//
Ukupno	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 168

Izrazita dominacija muškaraca u pokretu određivala je dinamiku stradanja svih pripadnika partizanskog pokreta teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Nominalno rast gubitaka je postojao čitavog rata, s time što je u drugoj godini rata postojalo realno smanjivanje stradanja koje je bilo 1,81 puta manje nego u ustanku, da bi se u 1943. godini, sa naglim razvojem pokreta, udeo gubitka muškaraca trostruko uvećao (2,95 puta), sa daljim rastom u narednom periodu (2,88 odnosno 1,51 puta), ali sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata 4,02 puta većom nego u predhodnoj. Dinamika stradanja žena u pokretu ove teritorije je bila drugačija. Njihovo stradanje u ustanku je bilo realno 4 puta veće nego u narednoj godini, nakon čega udeo stradalih raste u 1943. godini 20,02 puta, u narednoj godini dse udvostručava i zatim stagnira u poslednjoj godini rata, ali sa stopom smrtnosti 2,53 puta većom nego u predhodnoj. Udeo stradalih

žena u prve dve godine rata je manji 2,41 puta u odnosu na udeo muškaraca, u poslednje dve godine rata je gotovo isti (1,06 puta manji), ali je njihov deo stradalih 1943. godine bio gotovo dvostruko (1,80 puta) veći od udela stradalih muškaraca te godine. Učešće partizanki u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji je varirao tokom rata. U odnosu na gubitke u ustanku njihova zastupljenost među stradlima naredne godine je dvostruko smanjena (2,15 puta), da bi u 1943. godini porasla 6,47 puta čineći dvadeseti deo gubitaka, nakon čega se njihovo učešće u gubicima u narednom periodu, kada ih je najveći deo izgubio život, smanjivalo na trideseti odnosno četrdeseti deo.

Prisutnost žena među stradalim partizanima bila je uslovljena razvijenošću pokreta na određenim teritorijama, stepenom emancipacije koji je postojao pre rata ili se razvio tokom rata, kao i potrebom za njihovim angažovanjem.²⁹⁷ Njihova zastupljenost među stradalim saborcima, kao i njihovo učešće u stradanju, nije bilo ravnomerno i prilično varira u različitim delovima teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Među stradalim partizanima žene su bile najzastupljenije na KiM gde su činile dvadesetpeti deo stradalih pripadnika pokreta, sa podjednako minimalnim učešćem u gubicima partizana iz delova Zapadne Makedonije i Crne Gore, dok ih nije bilo među stradalima iz dela Jugozapadne Srbije. Najveći deo stradalih partizanki poticao je sa KiM i one su činile više od četiri petina njihovih gubitaka, uz desetinu stradlih iz dela zapadne Makedonije.

tabela 209 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – polna struktura prema regionalnoj pripadnosti

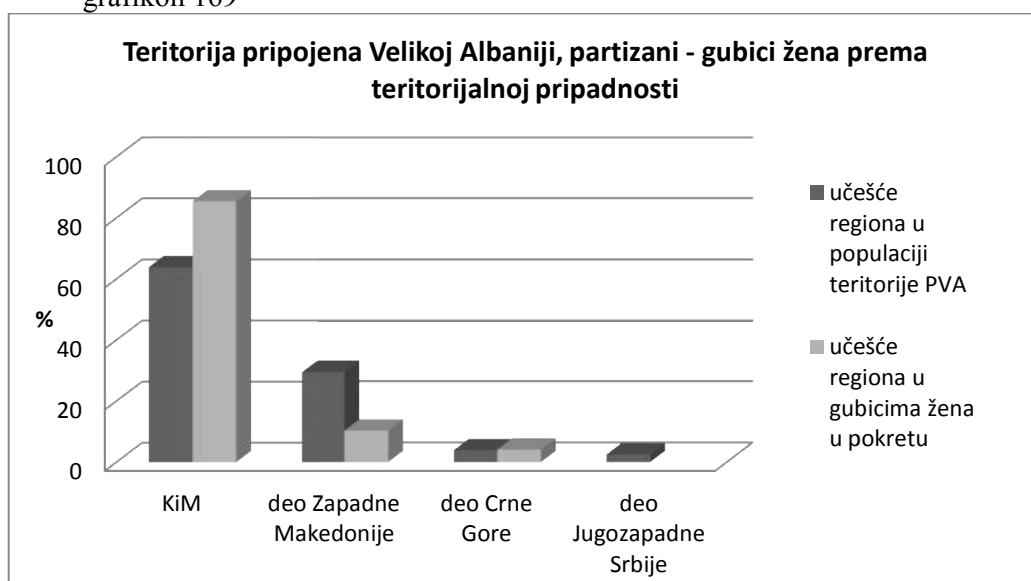
prip. Vel. Albaniji, pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
KiM	2.029	1.946	95,91	83	4,09
%	61,61	60,89	//	85,57	//
Zap. Mak.	834	824	98,80	10	1,20
%	25,33	25,78	//	10,31	//
Crna Gora	349	345	98,85	4	1,15
%	10,60	10,79	//	4,12	//
JZ Srbija	81	81	100,0	--	--
%	2,46	2,53	//	--	//

²⁹⁷ Kosovsko-metohijski odred, formiran nakon kapitulacije Albanije od interniraca u Albaniji, imao je u sastavu 12,61% žena. I. Antonovski, „Formiranje i razvoj jedinica i ustanova NOV na Kosovu i Metohiji“, 90. U 15. korpusu, u okviru koga su se nalazile i jedinice sa područja dela Zapadne Makedonije, prilikom upućivanja na Sremski front januara 1945. godine partizanke su činile 0,82% sastava. B. Mitrovski, *Петнаести (македонски) ударни корпус НОБЈ*, 284.

Ukupno	3.293	3.196	97,05	97	2,95
--------	-------	-------	-------	----	------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 169

Učešće stradalih partizanki sa KiM je 1,40 puta veće od učešća muškaraca ovog regiona u gubicima saboraca istog pola, dok je učešće partizanki iz delova Crne Gore i Zapadne Makedonije bilo 2,62 odnosno 2,50 puta manje. Gubici partizanki sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji iz pojedinih njenih regiona nisu u skladu sa zastupljenošću tih regiona u populaciji teritorije i izdvajaju se tri grupe. Na KiM je učešće stadealih partizanki 1,34 puta prevazilazilo učešće regiona u populaciji, u delu Crne Gore je bilo gotovo izjednačeno (1,05 puta više), dok je u delu Zapadne Makedonije bilo 2,86 puta manje. Žene su u gubicima partizana sa KiM bile 3,41 odnosno 3,56 puta zastupljenije nego u gubicima partizana dela Zapadne Makedonije i dela Crne Gore.

Na prisustvo žena različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu uticalo je više činioca, kao što su razvijenost partizanskog pokreta, njihova emancipovanost, stepen uključenosti njihove nacionalnosti u pokret, potreba za njihovim angažovanjem u različitim periodima rata. U partizanskom pokretu sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji među stradalim partizankama Crnogorke i Srпкиnje su činile devet desetina stradalih i Makedonke koje su predstavljale desetinu gubitaka, uz zanemarljivo učešće drugih nacionalnosti. Stradnje Srпкиnja i Crnogorki bilo 8,70 puta veće od gubitaka svih ostalih pripadnica pokreta zajedno, ali je s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji ove teritorije gubitak bio realno 38,50 puta veći. Prisutnost žena među stradalim

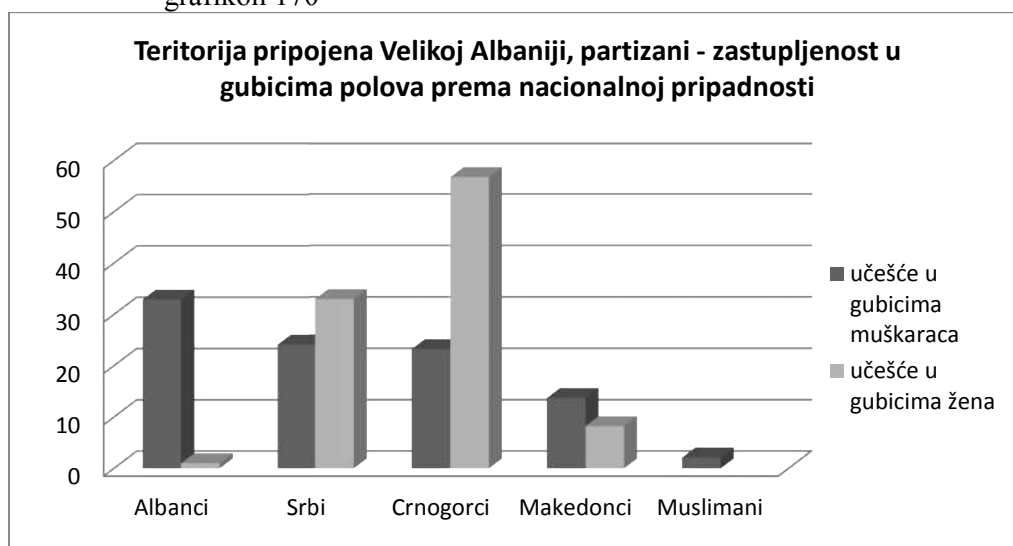
partizanima različitih nacionalnosti nije bila ujednačena. Najveća je bila kod Crnogoraca gde su žene činile gotovo četrnaesti deo gubitaka, dok su Srkinje činile dvadesetpeti deo gubitaka u okviru svog nacionalnog korpusa, Makedonke pedesetpeti deo. Zastupljenost Crnogorki među stradalim sunarodnicima u partizanskom pokretu sa ove teritorije je bila 1,73 odnosno 3,85 puta veća od zastupljenosti Srkinja i Makedonki, dok je zastupljenost Srkinja bila 2,22 puta veća udela Makedonki u gubicima nacionalnosti.

tabela 210 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Albanci	1.054	1.053	99,90	1	0,10
%	32,01	32,95	//	1,03	//
Srbi	804	772	96,02	32	3,98
%	24,41	24,15	//	32,99	//
Crnogorci	798	743	93,11	55	6,89
%	24,23	23,25	//	56,70	//
Makedonci	447	439	98,21	8	1,79
%	13,57	13,73	//	8,25	//
Muslimani	68	68	100,0	--	--
%	2,06	2,13	//	--	//
Ost. i nep.	122	121	99,18	1	0,82
%	3,70	3,78	//	1,03	//
Ukupno	3.293	3.196	97,05	97	2,95

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 170

Učešće partizanki crnogorske i srpske nacionalnosti u gubicima žena u pokretu bilo je 2,44 odnosno 1,37 puta veće od učešća njihovih sunarodnika u gubicima muškaraca, dok je učešće Makedonki bilo 1,66 puta manje. U partizanskom pokretu stradale Crnogorke i Srпкиnje imale su 4,87 puta veće učešće u gubicima žena u pokretu od zastupljenosti naroda u populaciji teritorije pripojene Velikoj Albaniji, dok je učešće Makedonki bilo 1,36 puta manje. Gubici Crnogorki su bili 1,72 puta veći od gubitaka Srпкиnja i 6,87 puta od Makedonki, dok su gubici partizanki srpske nacionalnosti bili 4 puta veći od gubitaka pripadnika pokreta makedonske nacionalnosti. Dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta u zavisnosti od polne pripadnosti nije bila ujednačena za sve nacionalnosti sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji.

tabela 211 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Albanci – polna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, pol, Albanci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	1.053	10	0,95	8	0,76	37	3,51	194	18,42	804	76,35
%	99,90	100,0	//	100,0	//	100,0	//	99,49	//	100,0	//
žene	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,10	--	//	--	//	--	//	0,51	//	--	//
Ukupno	1.054	10	0,95	8	0,76	37	3,51	195	18,50	804	76,28

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 212 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Srbi – polna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, pol, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	772	26	3,37	45	5,83	117	15,15	355	45,98	229	29,66
%	96,02	100,0	//	100,0	//	93,60	//	96,47	//	95,42	//
žene	32	--	--	--	--	8	25,00	13	40,62	11	34,37
%	3,98	--	//	--	//	6,40	//	3,53	//	4,58	//
Ukupno	804	26	3,23	45	5,60	125	15,55	368	45,77	240	29,85

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 213 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Crnogorci – polna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, pol, Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	743	71	9,56	61	8,21	128	17,22	272	36,61	211	28,40
%	93,11	97,26	//	98,39	//	92,09	//	93,15	//	90,95	//
žene	55	2	3,64	1	1,82	11	20,00	20	36,36	21	38,18
%	6,89	2,74	//	1,61	//	7,91	//	6,85	//	9,05	//
Ukupno	798	73	9,15	62	7,77	139	17,42	292	36,59	232	29,07

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 214 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, Makedonci – polna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, pol, Makedonci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	439	3	0,68	6	1,37	64	14,58	157	35,76	209	47,61
%	98,21	100,0	//	100,0	//	98,46	//	97,51	//	98,58	//
žene	8	--	--	--	--	1	12,50	4	50,00	3	37,50
%	1,79	--	//	--	//	1,54	//	2,49	//	1,42	//
Ukupno	447	3	0,67	6	1,34	65	14,54	161	36,02	212	47,43

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 215 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani, ostali i nepoznati – polna struktura prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, pol, ostali /nep.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	121	3	2,48	2	1,65	14	11,57	32	26,45	70	57,85
%	99,18	100,0	//	100,0	//	100,0	//	100,0	//	98,59	//
žene	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,82	--	//	--	//	--	//	--	//	1,41	//
Ukupno	122	3	2,46	2	1,64	14	11,47	32	26,23	71	58,20

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod svih nacionalnosti muškarci stradali u partizanima su svojom brojnošću odredili dinamiku stradanja čitave nacionalnosti, posebno kod Albanaca i Muslimana gde je žena stradalih u pokretubilo minimalno ili ih nije bilo uopšte. Kod ostalih nacionalnosti kod kojih je učešće žena u gubicima bilo značajnije dinamika stradanja nije bila jednaka. Crnogorke su jedine koje su imale stradanje tokom čitavog rata, dok je stradanje Srпкиnja i Makedonki počelo tek od sredine rata, ali je kod sve tri nacionalnosti najveći deo izgubio živote u poslednje dve godine rata, po tri četvrtina partizanki srpske i crnogorske nacionalnosti i 87,50% Makedonki. Udeo stradalih Crnogorki u prve dve godine rata bio je 3,25 puta manji od udela njihovih sunarodnika muškog pola, dok je u poslednje dve godine rata bio 1,15 puta veći, dok je kod stradalih Srпкиnja i Makedonki udeo u gubicima u poslednje dve godine rata bio isti odnosno neznatno veći nego kod muškaraca ovih nacionalnosti. Deo stradalih partizanki srpske i crnogorske nacionalnosti 1945. godine je bio 1,16 odnosno 1,34 puta veći nego kod muškaraca, dok je kod njihovih saborkinja makdeoske nacionalnosti bio 1,27 puta manji. Kod sve tri nacionalnosti stopa smrtnosti žena je bila veća u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu, 2,73 puta kod Crnogorki, 2,26 kod Srпкиnja i 2 puta kod Makedonki.

Učešće pripadnica pokreta među stradalim sunarodnicima je varirala tokom rata. Crnogorke, koje su jedine imale učešće u gubicima sunarodnika tokom čitavog rata, su

nakon skromnog učešća u ustanku i još manjeg u narednoj godini, sredinom rata predstavljale trinaestinu gubitaka da bi u poslednjoj godini rata njihova zastupljenost u gubicima iznosila jedanaesti deo. Počevši rat kao šesnaestina gubitaka u 1943. godini, učešće u gubicima partizanki srpske nacionalnosti se smanjivalo, tako da su rat okončale čineći njihov dvadesetdrugi deo. Sa zastupljenošću u gubicima partizana makedonske nacionalnosti u poslednj tri godine rata, Makedonke su najveće učešće imale u 1944. godini predstavljajući njihov četrdeseti deo.

Partizanke iz različitih delova teritorije pripojene Velikoj Albaniji nisu imale jednaku dinamiku stradanja tokom rata, kao ni što njihovo učešće u gubicima pripadnica pokreta nije bilo isto. Partizanke sa KiM su predstavljale jedine stradale u prve dve godine rata. Dinamika stradanja u poslednje tri godine rata, u kojima je strado najveći deo partizanki u svim regionima, nije bila ista za sve regione. Na KiM je postojao stalni rast stradanja partizanki, od četvrtine stradalih u 1943. godini, gubitak je uvećan 1,66 puta u narednoj i ostao na tom nivou i u poslednjoj godini rata. Sa druge strane u delovima Zapadne Makedonije i Crne Gore gubitak bio najveći u 1944. godini, 6 odnosno 2 puta veći nego u predhodnoj godini, da bi se u poslednjoj godini rata dvostruko smanjio u oba regiona. Sa stopom smrtnosti 2,84 puta većom u poslednjoj godini rata nego u predhodnoj, partizanke sa KiM su imale daleko veće stradanje od njihovih saborkinja iz delova Zapadne Makedonije i Crne Gore, kod kojih je realno stradanje u 1945. godini bilo za trećinu veće.

tabela 216 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – žene prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
KiM	83	2	2,41	1	1,20	18	21,69	30	36,14	32	38,55
%	85,57	100,0	//	100,0	//	90,00	//	78,95	//	88,89	//
Zap. Mak.	10	--	--	--	--	1	10,00	6	60,00	3	30,00
%	10,31	--	//	--	//	5,00	//	15,79	//	8,33	//
Crna Gora	4	--	--	--	--	1	25,00	2	50,00	1	25,00
%	4,12	--	//	--	//	5,00	//	5,26	//	2,78	//
JZ Srbija	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	97	2	2,06	1	1,03	20	20,62	38	39,17	36	37,11

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Partizanke sa KiM su tokom čitavog rata bile zastupljene u gubicima žena partizanskog pokreta sa teritorije pripojene velikoj Albaniji, čineći jedine stradale u prve

dve godine rata, devet desetina gubitaka 1943. i 1945. godine i četiri petina predposlednje godine rata, konstantno iznad njihove zastupljenosti u populaciji teritorije (1,56 puta u prve dve godine rata, 1,41 puta u 1943. i 1945. i 1,23 puta 1944. godine). U varirajućem učešću partizanki iz dela Zapadne Makedonije u gubicima žena najveću zastupljenost su imale 1944. godine kada su činile šestinu gubitaka, što je bilo trostruko veće učešće nego u predhodnoj i dvostruko veće nego u narednoj godini. Njihova zastupljenost u gubicima partizanki bila tokom čitavog rada daleko ispod učešćaregiona u populaciji teritorije pripojene Velikoj Albaniji, 5,91 puta 1943. godine, 1,87 puta naredne i 3,54 puta poslednje godine rata. Čineći dvadeseti deo gubitaka žena 1943. i 1944. godine i četrdeseti deo poslednje godine rata, partizanke iz Crne Gore su u gubicima saborkinja imali za trećinu (1,31 puta) veće učešće nego što je bila zastupljenost regiona u stanovništvu teritorije, a poslednje godine rata 1,41 puta manje.

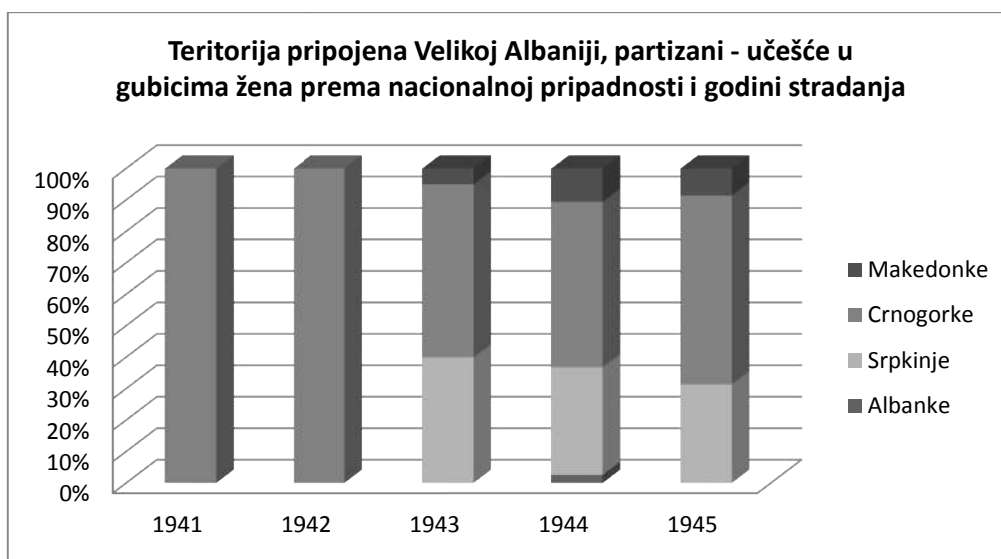
Dinamika i intezitet stradanja partizanki različitih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji nisu bili jednaki. U poslednje dve godine rata živote su izgubile sve Albanke, devet desetina Makedonki i po tri četvrtina Srpkinja i Crnogorki, s time što su Crnogorke jedine imale gubitke u prve dve godine rata.

tabela 217 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Albanke	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	1,03	--	//	--	//	--	//	2,63	//	--	//
Srpkinje	32	--	--	--	--	8	25,00	13	40,62	11	34,37
%	32,99	--	//	--	//	40,00	//	34,21	//	30,56	//
Crnogorke	55	2	3,64	1	1,82	11	20,00	20	36,36	21	38,18
%	56,70	100,0	//	100,0	//	55,00	//	52,63	//	58,33	//
Makedonke	8	--	--	--	--	1	12,50	4	50,00	3	37,50
%	8,25	--	//	--	//	5,00	//	10,53	//	8,33	//
Muslimanke	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ostale i nepozn.	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	1,03	--	//	--	//	--	//	--	//	2,78	//
Ukupno	97	2	2,06	1	1,03	20	20,62	38	39,17	36	37,11

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 171

U partizanima stradale pripadnice crnogorskog i srpskog naroda s teritorije pripojene Velikoj Albaniji su tokm čitavog rata činili najveći deo gubitaka žena u pokretu i njihovi gubici su bili konstantno petostruko veći od zastupljenosti naroda u stanovništvu ove teritorije (5,42 u prve dve, 5,15 puta u srednjoj, 4,71 puta u predposlednjoj i 4,82 puta u poslednjoj godini rata). Iako su predstavljale drugu nacionalnu grupu po brojnosti među stradalim ženama pokreta ove teritorije učešće u gubicima Makedonki je stalno variralo i nikada tokom rata nisu dostigle svoju zastupljenost u populaciji, te ih je u gubicima 1943. godine bilo 2,24 puta manje, naredne godine neznatno manje i poslednje godine rata za trećinu (1,35 puta) manje. Jedino učešće u gubicima Albanke su imale 1944. godine, a pripadnice ostalih nacionalnosti poslednje godine rata.

Nacionalna struktura stradalih partizanki nije bila jednaka u svim delovima teritorije pripojene Velikoj Albaniji i bila je uslovljena kako nacionalnom strukturom regiona iz kog potiču, tako i opredeljenošću neke nacionalnosti da se uključi u pokret, ali i sposobnošću pokreta da pridobije žene za pristupanje u specifičnim kulturološkim uslovima određene sredine. Takođe, postojale su razlike u okviru iste nacionalne grupe, koja se ogledala u različitom učešću u gubicima te nacionalnosti partizanki iz jednog regiona i većine dela tog naroda koji je nastanjivala konkretni region. Partizanke crnogorske i srpske nacionalnosti predstavljale su jedine stradale u dva od četiri regiona, dok su u jednom regionu apsolutno dominantne bile Makedonke.

tabela 218 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – nacionalna struktura žena prema regionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, žene	ukupno	Albanke	%	Srpkinje	%	Crnogorke	%	Makedonke	%	ostale i nepoznate	%
KiM	83	--	--	31	37,35	51	61,45	--	--	1	1,20
%	85,57	--	//	96,87	//	92,73	//	--	//	100,0	//
Zap. Mak.	10	1	10,00	1	10,00	--	--	8	80,00	--	--
%	10,31	100,0	//	3,13	//	--	//	100,0	//	--	//
C. Gora	4	--	--	--	--	4	100,0	--	--	--	--
%	4,12	--	//	--	//	7,27	//	--	//	--	//
JZ Srbija	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	97	1	1,03	32	32,99	55	56,70	8	8,25	1	1,03

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Gubici partizanki crnogorske i srpske nacionalnosti su u delu Crne Gore bile jedine stradale žene u pokretu i bile su 3,36 puta zastupljenije od nacionalnom zastupljenošću u populaciji regiona, na KiM su pretrpele 3,93 puta veće gubitke od učešća u populaciji regiona, dok su u delu Zapadne Makedonije imale 3,85 puta veće učešće u gubicima partizanki tog regiona od njihove zastupljenosti u populaciji. Učešće Makedonki u gubicima partizanki iz dela Zapadne Makedonije bilo je 2,10 puta veće od zastupljenosti u populaciji regiona.

Gubici partizanki neke nacionalnosti u pojedinim delovima teritorije pripojene Velikoj Albaniji nisu uvek bili u skladu sa veličinom dela nacionalnog korpusa koji je živeo u na toj teritoriji. Među partizankama crnogorske i srpske nacionalnosti stradale iz dela Crne Gore imale su 1,15 puta veće učešće u gubicima od dela naroda koji su nastanjivali taj region, na KiM su bili izjednačeni, dok su u delu Zapadne Makedonije imale za trećinu (1,33 puta) manje učešće u gubicima od zastupljenosti u nacionalnom korpusu. Sve stradale Albanke poticale su iz dela zapadne Makedonije, iako je u tom regionu živelo manje od četvrtine populacije ove nacionalne grupe sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji.

Među stradalim partizanima teritorije pripojene Velikoj Albaniji muškarci i žene nisu imali jedanko učešće u različitim starosnim grupama. Takođe ni zastupljenost žena u među stradalim partizanima raličitog uzrasta nije bila jednaka.

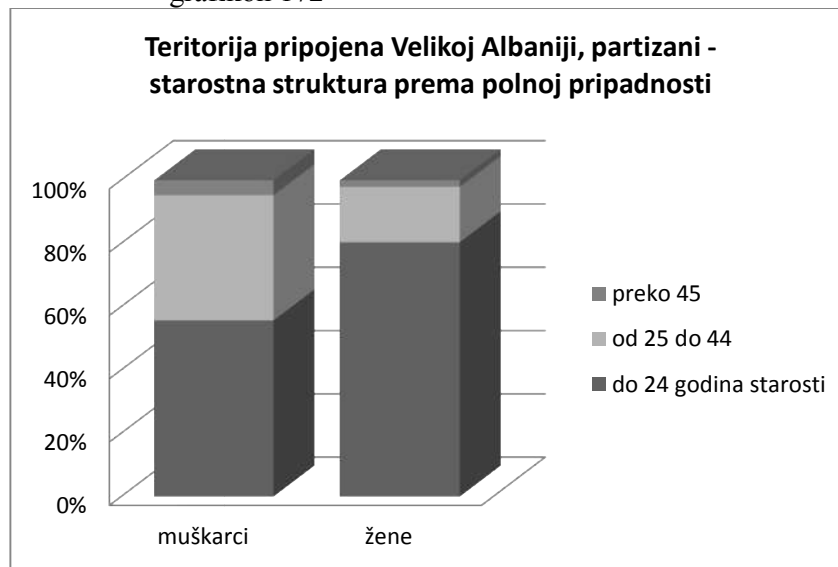
tabela 219 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, pol, uzrast	ukupno	muškarci	%	žene	%
do 14	27	21	77,78	6	22,22

	%	0,82	0,66	//	6,18	//
15 do 24		1.831	1.759	96,07	72	3,93
	%	55,60	55,04	//	74,23	//
25 do 34		953	940	98,63	13	1,37
	%	28,94	29,41	//	13,40	//
35 do 44		329	325	98,78	4	1,22
	%	9,99	10,17	//	4,12	//
45 do 54		85	85	100,0	--	--
	%	2,58	2,66	//	--	//
55 do 64		28	27	96,43	1	3,57
	%	0,85	0,84	//	1,03	//
preko 65		4	4	100,0	--	--
	%	0,12	0,12	//	--	//
nepoznata		36	35	97,22	1	2,78
	%	1,09	1,09	//	1,03	//
Ukupno		3.293	3.196	97,05	97	2,95

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 172

Najveći deo stradalih partizana oba pola je uzrasta do 44 godina starosti, ali sa različitom ukupnom zastupljenošću u gubicima, tako da one čine 94,62% stradalih partizana i gotovo sve stradale partizanke. Mlađa uzrastna grupa koja obuhvata stradale uzrasta do 24 godina starosti je kod stradalih partizana dvostruko brojnija (1,89 puta) od srednje uzrastne grupe, dok je kod partizanki bila 6 puta zastupljenija u gubicima. Starija od ove tri uzrastne grupe koja obuhvata stradale između 35 i 44 godina je 2,47 puta zastupljenija kod muškaraca nego kod žena stradalim u partizanima sa teritorije anektirane od Italije, s time što je ona kod oba pola imala trostruko manje učešće od

srednje grupe, 2,89 odnosno 3,25 puta. Stradali partizani sa ove teritorije su imale veće učešće u gubicima starijih od 45 godina koji su predstavljali 3,62% njihovih gubitaka i bili su 3,51 puta zastupljeniji je od stradalih žena u ovim uzrastnim grupama. Udeo žena među stradalim partizanima teritorije pripojene Velikoj Albaniji bila je značajna u onim uzrastim u kojima je bilo najviše stradalih žena, od 15 do 24 godina starosti, kao i kod partizanki mlađih od 15 godina, dok je kod starijih uzrasta njihov udeo bio znatno manji.

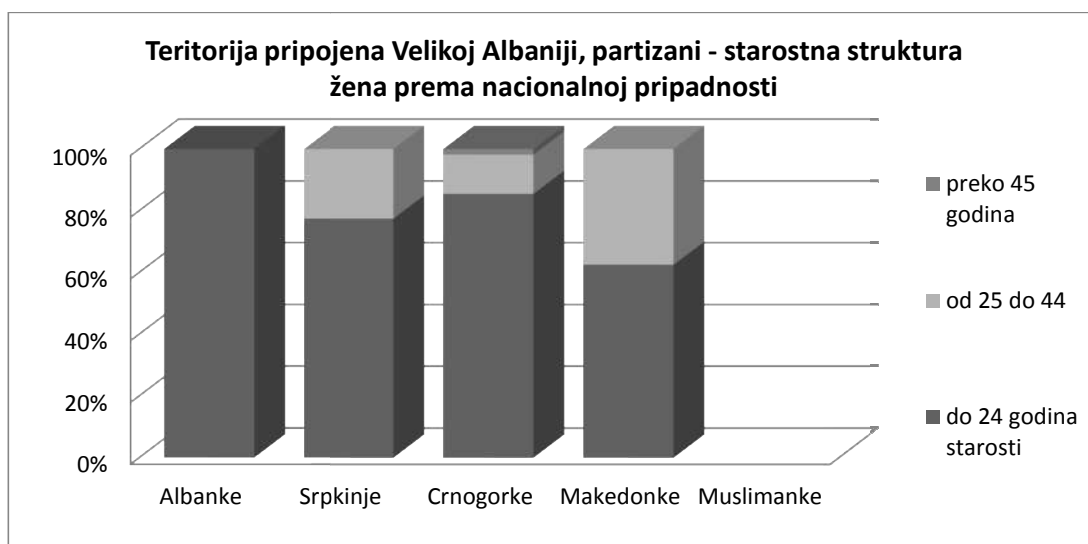
Partizanke različitih nacionalnosti u pokretu sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji nisu imale istu starosnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenog uzrasta nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u pokret, stepen zastupljenosti žena u pokretu kao i vreme njihovog uključivanja u pokret.

tabela 220 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, žene	ukupno	Albanke	%	Srpkinje	%	Crnogorke	%	Makedonke	%	ostale i nepoznate	%
do 14	6	--	--	2	33,33	4	66,67	--	--	--	--
%	6,18	--	//	6,25	//	7,27	//	--	//	--	//
15 do 24	72	1	1,39	22	30,55	43	59,72	5	6,94	1	1,39
%	74,23	100,0	//	68,75	//	78,18	//	62,50	//	100,0	//
25 do 34	13	--	--	6	46,15	4	30,77	3	23,08	--	--
%	13,40	--	//	18,75	//	7,27	//	37,50	//	--	//
35 do 44	4	--	--	1	25,00	3	75,00	--	--	--	--
%	4,12	--	//	3,12	//	5,45	//	--	//	--	//
45 do 54	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
55 do 64	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	1,03	--	//	--	//	1,82	//	--	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	1,03	--	//	3,12	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	97	1	1,03	32	32,99	55	56,70	8	8,25	1	1,03

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 173

Uzrastu između 15 i 34 godina starosti pripadaju sve ili najveći deo partizanki svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, ali sa različitim učešćem, tako da njima pripadaju sve stradale partizanki makedonske, albanske i ostalih nacionalnosti, 87,50% partizanki srpske i 85,45% crnogorske nacionalnosti. Partizanke uzrasta između 15 i 24 godina starosti činile su najveći deo gubitaka žena u pokretu i one su u odnosu na sledeću uzrastnu grupu bile brojnije 1,67 puta kod stradalih Makedonki, 3,67 puta kod Srpkinja i 10,75 puta kod stradalih Crnogorki. Partizanke starijih od 35 godina bilo je jedino kod stradalih Crnogorki i Srpkinja kod kojih su učestvovala sa 7,27 odnosno 3,12%, a ovim nacionalnim grupama su pripadale i jedine stradale partizanke mlađe od 15 godina. Udeo stradalih Srpkinja i Makedonki u uzrastnoj grupi 25 do 34 godina je bio 1,40 odnosno 2,80 puta veći od prosečnog udela u gubicima ovih nacionalnosti, dok je kod stradalih crnogorki bio značajno veći u uzrastima iznad 35 godina starosti.

Zastupljenost partizanki u gubicima određenog uzrasta među partizanima sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. U najbrojnijem uzrastu u pokretu koji je obuhvatao partizane oba pola uzrasta između 15 i 24 godina starosti partizanke crnogorske nacionalnosti činile su 9,75% stradalih sunarodnika, Srpkinje 4,91% i Albanke 0,18% što je bilo iznad njihovog prosečnog učešća u stradanju partizana ovih nacionalnosti, dok su Makedonke činile 1,74%

stradlih sunarodnika ovog uzrasta, što je bilo oko prosečnog učešća žena u gubicima ove nacionalnosti.

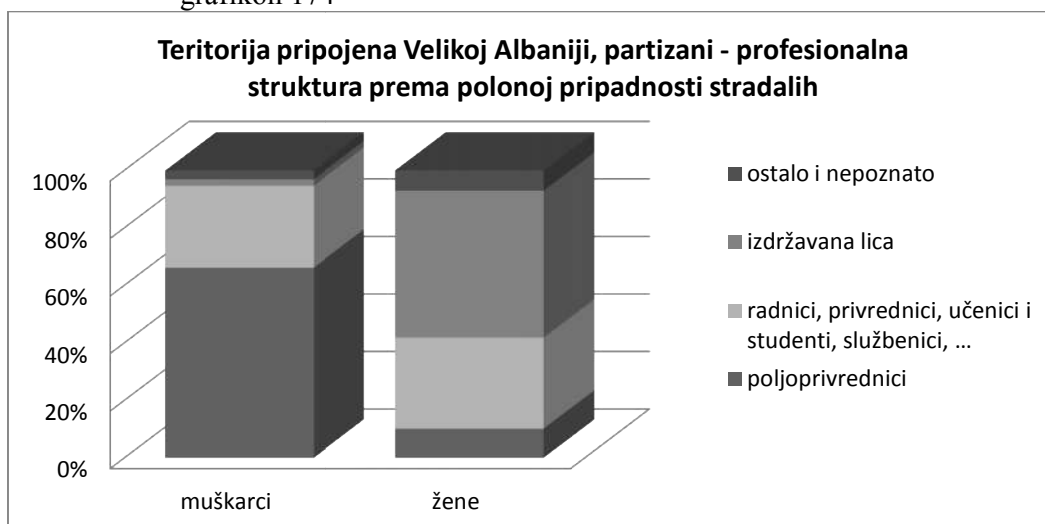
Polna struktura stradalih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji nije bila jednaka u svim profesijama koje su se našle u pokretu. Ona je bila određena sa dva osnovna faktora, postojanjem određenih profesija u ženskom delu populacije i zastupljenošću žena u partizanskom pokretu. Socijalni položaj je uslovio da su žene predstavljale više od dve trećine u partizanima stradalih izdržanih lica, što je bio 22,90 puta veći udeo od njihove prosečne zastupljenosti u gubicima pokreta. Značajniju zastupljenost među staralim partizanima žene su imale među učenicima i studentima, 2,61 puta veći od udela žena u ukupnim gubicima pokreta, službenicima i stručnjacima (1,15 puta) i nezaposlenima (11,19 puta), dok im je zastupljenost među poljoprivrednicima i radnicima bila 6,41 odnosno 11,35 puta manja.

tabela 221 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – profesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

prip.Vel.Albaniji, pol, profesije	ukupno	muškarci	%	žene	%
poljoprivrednici	2.188	2.178	99,54	10	0,46
%	66,44	68,15	//	10,31	//
privrednici	132	128	96,97	4	3,03
%	4,01	4,00	//	4,12	//
radnici	379	378	99,74	1	0,26
%	11,51	11,83	//	1,03	//
vojska, policija,	41	41	100,0	--	--
%	1,24	1,28	//	--	//
služben., stručnj.	88	85	96,59	3	3,41
%	2,67	2,66	//	3,09	//
slobodne profes.	3	3	100,0	--	--
%	0,09	0,09	//	--	//
izdržavana lica	74	24	32,43	50	67,57
%	2,25	0,75	//	51,55	//
đaci i studenti	299	276	92,31	23	7,69
%	9,08	8,63	//	23,71	//
ostala zanimanja	50	50	100,0	--	--
%	1,52	1,56	//	--	//
lični pripodi	1	1	100,0	--	--
%	0,03	0,03	//	--	//
nezaposleni	3	2	66,67	1	33,33
%	0,09	0,06	//	1,03	//
nepoznata zanim.	35	30	85,71	5	14,29
%	1,06	0,94	//	5,15	//
Ukupno	3.293	3.196	97,05	97	2,95

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 174

Dok su dve trećine u partizanima stradalih muškaraca činili poljoprivrednici i još četvrtinu radnici, privrednici, učenici i studenti, polovina stradalih žena pripadala je izdržavanim licima, četvrtinu su činile učenice i studentkinje i desetinu poljoprivrednice. Učešće izdržavanih lica u gubicima žena je bilo 68,73 puta veće od učešća iste profesionalne grupe kod muškaraca, a takođe je učešće učenika i studenata, kao i službenika i stručnjaka u njihovim gubicima bilo 2,75 odnosno 1,16 puta veće nego kod saboraca muškog pola, zastupljenost privrednika u gubicima je bila ista, dok je učešće radnika među stradalim ženama bilo 11,48 puta manje nego kod muškaraca.

Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu profesionalnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenih zanimanja nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u partizanski pokret i stepen zastupljenosti žena među njima, a iznad svega položaj žene u društvu kod različitih nacionalnosti na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji.

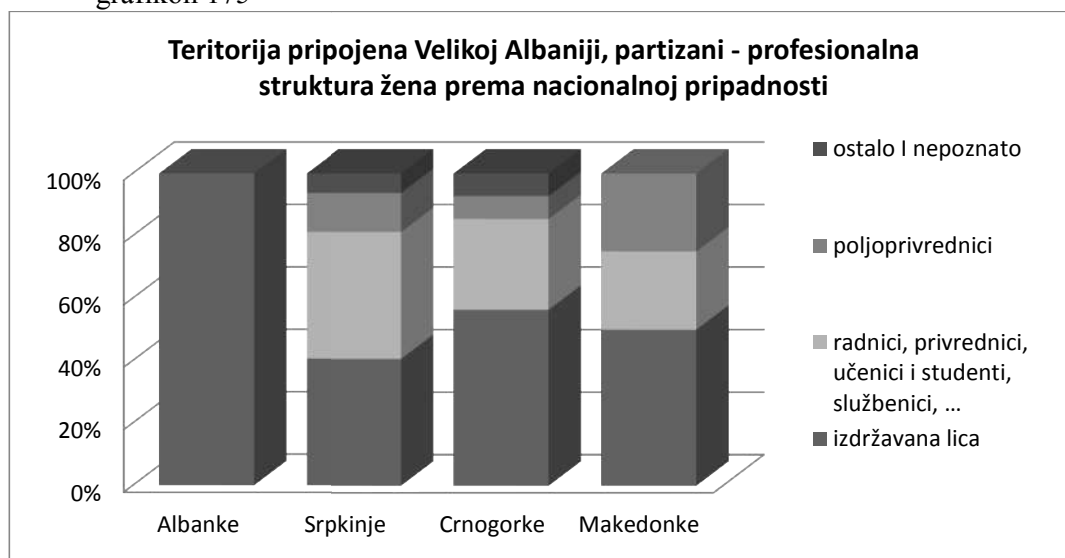
tabela 222 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, žene	ukup.	Alban.	%	Srbi	%	Crnog.	%	Maked.	%	Muslim.	%	ostali	%
poljoprivrednice	10	--	--	4	40,00	4	40,00	2	20,00	--	--	--	--
%	10,31	--	//	12,50	//	7,27	//	25,00	//	--	//	--	//
privrednice	4	--	--	1	25,00	1	25,00	2	50,00	--	--	--	--
%	4,12	--	//	3,12	//	1,82	//	25,00	//	--	//	--	//
radnice	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	1,03	--	//	--	//	1,82	//	--	//	--	//	--	//

vojska, policija,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služben., stručnj.	3	--	--	3	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	3,09	--	//	9,37	//	--	//	--	//	--	//	--	//
slobodne profes.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana lica	50	1	2,00	13	26,00	31	62,00	4	8,00	--	--	1	2,00
%	51,55	100,0	//	40,62	//	56,36	//	50,00	//	--	//	100,0	//
đaci i studenti	23	--	--	9	39,13	14	60,87	--	--	--	--	--	--
%	23,71	--	//	28,13	//	25,45	//	--	//	--	//	--	//
ostala zanimanja	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	1,03	--	//	3,12	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	5	--	--	1	--	4	--	--	--	--	--	--	--
%	5,15	--	//	3,12	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	97	1	1,03	32	32,99	55	56,70	8	8,25	--	--	1	1,03

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 175

Kao pojedinačno najbrojnija grupa u ukupnim gubicima žena, izdržavana lica nisu bila kod svih nacionalnosti isto zastupljena i činila su sve stradale Albanke i pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti, više od polovine stradalih Crnogorki, polovinu Makedonki dve petine stradalih Srkinja. Ideološki poželjne profesije u partizanskom pokretu (radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, slobodne profesije) su činile dve petine (40,62%) gubitaka partizanki srpske

nacionalnosti i više od četvrtine (29,09%) odnosno četvrtinu gubitaka partizanki crnogorske i makedonske nacionalnosti. Ove profesionalne grupe su među stradlim partizankama srpske nacionalnosti bile 1,40 odnosno 1,62 puta zastupljenije nego među partizankama crnogorske i makedonske nacionalnosti. Poljoprivredom se bavila četvrtina stradalih partizanki makedonske nacionalnosti, dok je ova profesija 2 odnosno 3,44 puta manje zastupljena među stradlim partizankama srpske odnosno crnogorske nacionalnosti.

Udeo u gubicima partizanki različitih nacionalnosti nije bio isti u svim profesionalnim grupama. Crnogorki je u gubicima izdržanih lica i učenica i studentkinja bilo nešto više od udela nacionalnosti u gubicima žena, udeo među stradlim radnicama 1,76 puta veći, dok je udeo među poljoprivrednicama i privrednicama bio 1,42 odnosno 2,27 puta manji. U partizanima stradale Srпкиnje su među stradlim službenicama i stručnjacima bile trostruko više (3,03 puta) zastupljenije od udela ove nacionalne grupe u ukupnim gubicima žena u pokretu, među poljoprivrednicama odnosno učenicama i studentkinjama za petinu veći, dok su među privrednicama i izdržanim licima imale za 1,32 odnosno 1,27 puta manji udeo. Makedonke su bile 6,06 puta zastupljenije među stradlim poljoprivrednicama i trostruko (3,03 puta) među stradlim privrednicama nego što je bila njihova nacionalna zastupljenost u gubicima partizanki sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji.

Zastupljenost partizanki u gubicima određene profesije među partizanima sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. Udeo žena u gubicima izdržanih lica je kod svih nacionalnosti bila višestruko veća njihovog udela u gubicima partizana te nacionalnosti, posebno kod Albanci i Muslimanki. Među stradlim učenicima i studentima oba pola partizanke crnogorske nacionalnosti imale su zastupljenost od 8,09% što je bilo više od prosečne zastupljenosti žena u gubicima ove nacionalnosti, dok je udeo među stradlim radnicima i poljoprivrednicima bio 0,90% i 0,34 što je bilo višestruko manje od udela žena u gubicima nacionalnosti. Kod partizanki srpske nacionalnosti zastupljenost u gubicima učenika i studenata je iznosila 10,46% što je bilo iznad udela žena u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok poljoprivrednika bila 0,84%, što je bilo ispod prosečnog udela žena u gubicima, a među radnicima ih nije bilo. Makedonke su među stradlim poljoprivrednicima imale

zastupljenost od 0,92%, što je bilo ispod prosečnog udela žena u gubicima, dok ih nije bilo među stradlim radnicama i učenicama i studentkinjama.

Mesto i način stradanja pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji

Kao integralni deo opšte jugoslovenskog pokreta, partizani sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji su stradali na teritoriji čitave Jugoslavije. Mesto²⁹⁸ i vreme stradanja partizana ove teritorije uslovljeno je razvojnim putem kojim je pokret prošao od svog formiranja pa do kraja rata, kao i geografskom specifičnošću pojedinih delova teritorije. Kao specifičnost stradanja partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji izdvaja se nepostojanje primarnog mesta stradanja već je disperzija stradalih podeljena na više teritorija sa približnim brojem žrtava, petina na KiM, po šestina u Srbiji i Hrvatskoj, po osmina u Makedoniji i BiH, i po jedanaestina gubitaka u Crnoj Gori i Vojvodini.

grafikon 176

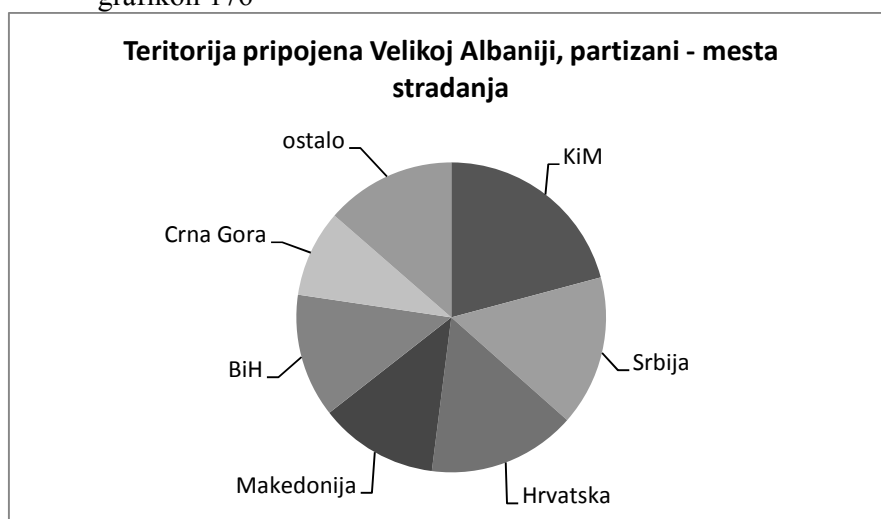

tabela 223 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – mesto stradanja prema godini stradanja

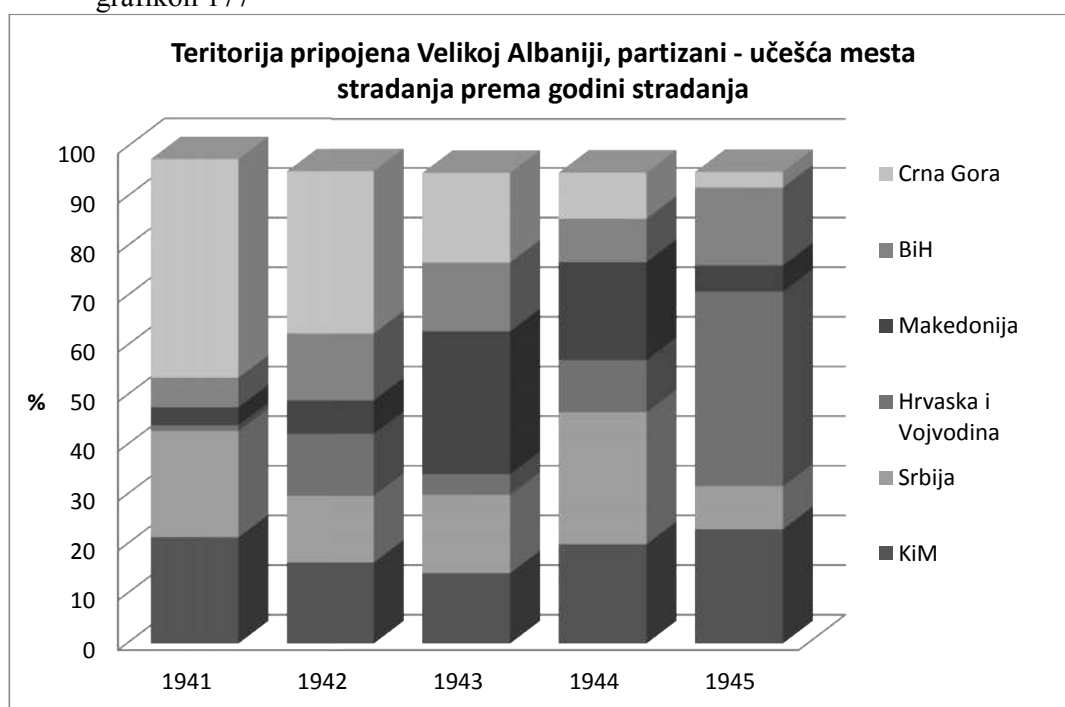
prip. Vel. Albaniji, mesto stradanja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u Srbiji	445	18	4,04	14	3,15	49	11,01	240	53,93	124	27,86
%	15,71	21,43	//	13,46	//	15,81	//	26,58	//	8,66	//

²⁹⁸ Pod mestom stradanja posmatrane su teritorije prema administrativnoj podeli na republike i pokrajine. U konkretnom primeru partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji uzeti su u obzir i stradali na teritorijama koje nisu bile u njenom sastavu, dakle na teritorije kasnije nastalih Republika Srbije, Makedonije i Crne Gore. Za sedminu stradalih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji nije bilo moguće ustanoviti teritoriju stradanja, s time što je učešće partizana sa nepoznatim mestom stradanja varira tokom godina rata, kao što ni njihov udeo nije bio jednak na svim teritorijama.

na KiM	590	18	3,05	17	2,88	44	7,46	181	30,68	330	55,93
%	20,83	21,43	//	16,35	//	14,19	//	20,04	//	23,06	//
u Vojvodini	245	--	--	4	1,63	3	1,22	34	13,88	204	83,26
%	8,65	--	//	3,85	//	0,97	//	3,76	//	14,26	//
u Hrvatskoj	438	1	0,23	9	2,05	10	2,28	61	13,93	357	81,51
%	15,47	1,19	//	8,65	//	3,23	//	6,76	//	24,95	//
u BiH	366	5	1,37	14	3,82	43	11,75	79	21,58	225	61,47
%	12,92	5,95	//	13,46	//	13,87	//	8,75	//	15,72	//
u Makedoniji	352	3	0,85	7	1,99	89	25,28	178	50,57	75	21,31
%	12,43	3,57	//	6,73	//	28,71	//	19,71	//	5,24	//
u Crnoj Gori	256	37	14,45	34	13,28	56	21,87	84	32,81	45	17,58
%	9,04	44,05	//	32,69	//	18,06	//	9,30	//	3,14	//
u Sloveniji	53	1	1,89	--	--	3	5,66	11	20,75	38	71,70
%	1,87	1,19	//	--	//	0,97	//	1,22	//	2,65	//
u inostranstvu	87	1	1,15	5	5,75	13	14,94	35	40,23	33	37,93
%	3,07	1,19	//	4,81	//	4,19	//	3,86	//	2,31	//
ukup. pozn	2.832	84	2,97	104	3,67	310	10,95	903	31,89	1.431	50,53
nepoznato	461	32	6,94	21	4,55	76	16,49	168	36,44	164	35,57
%	14,00	27,59	//	16,80	//	19,69	//	15,69	//	10,28	//
ukupno	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 177

U promjenjivo učešću teritorija kao mesta stradanja KiM se izdvaja kao jedina teritorija sa delimično stabilnim učešćem u gubicima, kao i teritorija Srbije u prve četiri

godine rata, ali obe sa opadajuće-rastućim učešćem gubitaka na njima, sa po petinom u prvoj godini rata,²⁹⁹ šestinom odnosno sedminom gubitaka sredinom rata i četvrtinom gubitaka u poslednjoj godini rata na KiM odnosno predposlednje godine rata u Srbiji,³⁰⁰ uz BiH sa promenljivim, ali značajnim učešćem u stradnju u njoj tokom čitavog rata, sedamnaestinom u prvoj godini rata, sedminom sredinom i šestinom u poslednjoj godini rata. Izbeglo stanovništvo crnogorske nacionalnosti sa teritorije pripojene velikoj Albaniji u Crnu Goru, uz tamošnje partizane, prouzrokovalo je da ova teritorije postane primarno mesto stradnja sa u prve dve godine rata, sa dve petine i trećinom gubitaka, nakon čega se oni smanjuju na petinu, zatim desetinu i tridesetinu gubitaka u poslednjoj godini rata.³⁰¹ Nakon minimalnih stradanja u u Makedoniji u ustanku, gubici partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji se uvećavaju, kulminirajući 1943. godine, kada su predravljali više od četvrtine gubitaka, da bi u narednom periodu došlo do smanjivanja gubitaka na ovoj teritoriji, prvo na petinu, a zatim na dvadesetinu u poslednjoj godini rata.³⁰² Hrvatska i Vojvodina kao značajna mesta stradanja, sa učešćem u gubicima od četvrtine odnosno sedmine stradalih, postala su u poslednjoj godini rata. Sredinom rata zapaženo učešće u gubicima partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji imali su pripadnici pokreta koji su izgubili živote u inostranstvu.³⁰³

grafikon 178

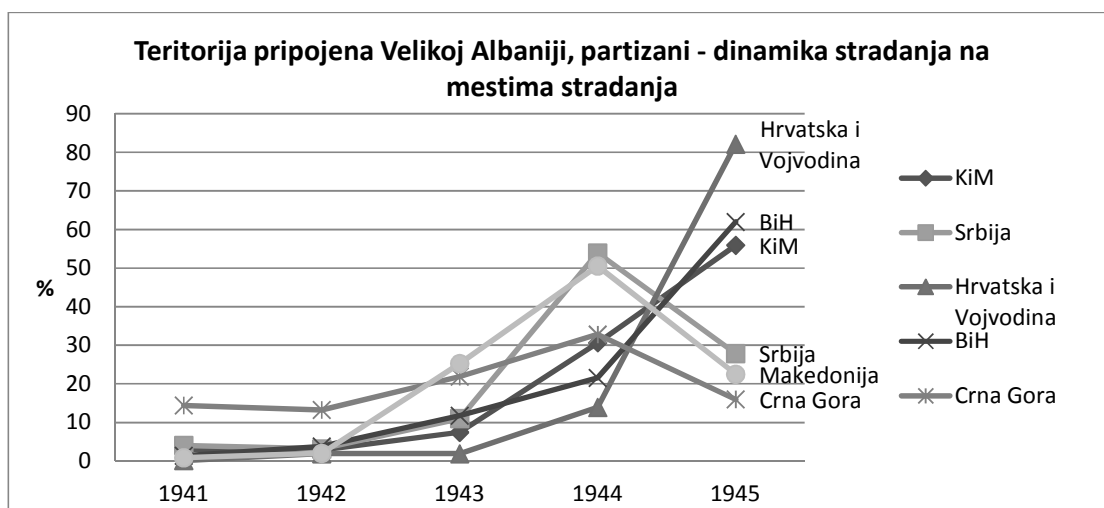
²⁹⁹ Podaci u popisu su složeni prema mestu boravka pre izbijanja rata. Precizno sagledavanje mesta stradanja je jako otežano migracijama stanovništva koje su usledile odmah nakon izbijanja rata. Deo stanovništva koji je do početka rata živeo na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, a poticao je sa drugih teritorija (činovnici, stručnjaci, ...), Srbi, Crnogorci i pripadnici drugih nacionalnosti, napustili su ovu teritoriju i vratili se u zavičaj gde su se značajnim delom priključili tamošnjim partizanskim jedinicama. Stoga je izvestan broj stradalih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji registrovan na drugim područjima, na kojima su osnivane i povremeno delovale jedinice sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Mnogo veći deo tih jedinica predstavljaju izbegli, proterani, deportirani i iseljenih sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji koji su se priključili partizanskom pokretu na tim teritorijama i dali značajan doprinos borbi za osloboženje.

³⁰⁰ U poslednjoj godini rata učešće u gubicima stradalih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji u Srbiji je smanjeno 3,07 puta u odnosu na učešće iz 1944. godine.

³⁰¹ Učešće u gubicima stradalih u Crnoj Gori 1941. godine bilo je 14,03 puta veće nego poslednje godine rata.

³⁰² Učešće u gubicima partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji stradalih u Makedoniji 1943. godine bilo je 8,04 puta veće nego prve i 5,48 puta nego učešće poslednje godine rata.

³⁰³ O boravku i borbama 1. makedonsko-kosovske, kasnije 1. kosovskometohijske brigade u Grčkoj i Albaniji, kao i formiranju kosovsko-metohijskog bataljona, a zatim i 4. kosovske brigade u Krumi opširnije videti u M. Milković, *Prva kosovsko-metohijska proleterska brigada*, 56 – 63 i 165 – 172, 192 – 210. Na teritoriji Grčke formirane su sredinom rata bolnice u kojima su lečeni i partizani sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, a u kojima je bilo umrlih partizana. Georgi Kamčevski, „Nastanak i razvoj sanitetske službe Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Makedonije, 1941 – 1945.„ *Sanitetska služba*, knjiga II, 438 – 446. Teški ranjenici 1. kosovsko-metohijske brigade ostavljeni su u Albaniji u bolnicama NOV Albanije M. Milković, *Isto*, 172.

Dinamika stradanja nije bila jednaka na svim teritorijama, kao u onima koje su bile u celosti ili delom matične, tako i na ostalim delovima Jugoslavije i uglavnom prati ukupnu dinamiku stradanja partizanskog pokreta teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Na KiM, kao teritoriji na kojoj je najveći deo partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji izgubio život, postojao je konstantni rast broja stradalih. Stradanje u 1942. godini je, s obzirom na period trajanja rata, realno dvosrtno manji (2,12 puta) u odnosu na period ustanka, da naredne godine bio uvećan 2,59 puta, sa daljim naglim rastom udela gubitaka od 4,11 puta, tako da je trećina stradalih na KiM izgubilo život u 1944. godini, nakon čega je došlo do gotovo dupliranja gubitaka (1,82 puta) u poslednjoj godini rata sa više od polovine stradalih i realnim gubicima 4,86 puta većim u odnosu na predhodnu godinu.³⁰⁴ Udeo stradalih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji u Srbiji u ustanku bio je 2,56 puta veći nego u narednoj godini, da bi se od 1943. godine uvećavao, dostigavši maksimum u 1944. godini, kada je više od polovine izgubilo život na ovoj teritoriji, petostruko više (4,90 puta) nego predhodne godine, sa nominalnim padom stradanja u poslednjoj godini rata, ali realnom stopom smrtnosti 1,38 puta većom nego u predhodnoj godini.³⁰⁵ Nakon minimalnog stradanja u prve dve godine rata u Makedoniji i naglog jačanja partizanskog pokreta u 1943. godini gubici su dostigli

³⁰⁴ Među partizanima koji su izgubili živote na KiM 1945. godien deo su predstavljali umli ranjenici u bolnicama na KiM. Milodrag Jašović, „Razvoj i rad sanitetske službe NOVJ u Kosovu i Metohiji”, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*, knjiga III, (Radimir Đondović), Beograd, 1989, 408 – 426.

³⁰⁵ Najvećim delom se radi o ranjenim partizanima povučenim sa fronta koji su izgubili živote u bolnicama u Srbiji (Stanislav Pišćević, „Razvoj i rad sanitetske službe u NOV i PO Srbije 1941 – 1945, *Sanitetska služba u narodno oslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 - 1945*, knjiga III, 291 – 326) mada ima i stradalih u borbama sa ostacima ideoloških protivnika i kolaboracionaista.

četvrtinu ukupnog broja stradalih na ovoj teritoriji, uvećavši se 12,70 puta u odnosu na predhodnu godinu, da bi u 1944. godini bili duplirani dostigavši maksimum od polovine stradalih, nakon čega je usledio nominalni pad udela stradalih u poslednjoj godini rata sa realnim stradanjem nešto većim nego u predhodnoj godini (1,12 puta).³⁰⁶ Masovni ustanak u Crnoj Gori prouzrokovao je dvostruko veće stradanje (2,18 puta) u njoj tada u odnosu na narednu godinu, da bi se broj stradalih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji stradalih u Crnoj Godi uvećavao u narednom periodu (1,65 i 1,50 puta)) dostigavši udeo od trećine gubitaka u 1944. godini, sa nominalnim padom u poslednjoj godini rata, ali stopom smrtnosti u njoj 1,43 puta većom nego predhodne godine.³⁰⁷ Kao značajna mesta stradanja partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji ostali delovi Jugoslavije postali su poslednj godini rata u sklopu borbi za konačno oslobođenje zemlje, te je tada život izgubilo više od četiri petina partizana stradalih u Hrvatskoj i Vojvodini,³⁰⁸ više od dve trećine u Sloveniji i tri petina u BiH. Crna Gora je predstavljala jedino mesto stradanja sa konstantnom dinamikom, bez velikih skokova u gubicima i jedina sa značajnim udelom stradalih partizana u ustanku i narednoj godini rata, a koji je bio 3,86 puta veći od udela stradalih partizana u Srbiji u istom periodu, 4,68 puta od udela na KiM i 9,86 puta od udela u Makedoniji.

Teritorije stradanja nisu bile isto zastupljene kod partizana iz različitih delova teritorije pripojene Velikoj Albaniji, kao što ni udeo stradalih partizana iz pojedinih regiona nije bio jednako zastupljen na pojedinim mestima stradanja. Razlike koje su

³⁰⁶ Pored stradalih u sukobima sa ostacima balista u gubicima na teritoriji Makedonije 1945. godine nalazi se i deo umrlih ranjenika u bolnicama predhodno povučenih sa drugih frontova. G. Kamčevski, „Nastanak i razvoj sanitetske službe Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Makedonije, 1941 – 1945., *Sanitetska služba*, knjiga II, 466 – 471

³⁰⁷ Među partizanima koji su izgubili živote u Crnoj Gori 1945. godine značajan deo predstavljaju umrli u bolnicama u koje su stigli kao ranjenici sa frontova vam Crne Gore. Miomir Savićević, „Sanitetska služba na području Crne Gore u narodnooslobodilačkom ratu 1941 -1945. godine“, *Sanitetska služba*, knjiga II, 197.

³⁰⁸ Deo stradalih u Vojvodini su pored staralih na frontu činili partizani umrli u bolnicama na njenoj teritoriji (Mihajlo Funtek, „Nastanak i razvoj sanitetske službe u oružanim snagama u narodnooslobodilačkom ratu Vojvodine“, *Sanitetska služba*, knjiga III, 376 – 394), ali i pripadnici pokreta albanske nacionalnosti poginuli i streljani od strane organa NOVJ prilikom gušenja „Vrščke pobune“. B. Božović, M. Vavić, *Сурова времена на Косову и Метохију*, 522 – 524. U stradnju pripadnika pokreta albanske nacionalnosti stradalih u Vojvodini postojale su bitne razlike u zavisnosti od njihove teritorijalne pripadnosti. Od 90 popisom registrovanih partizana albanske nacionalnosti sa KiM stradalih u Vojvodini 1945. godine, za 85 je kao mesto stradanja navedeno neko od mesta u Banatu (znatnim delom u Vršcu), što ukazuje na činjenicu da su delom stradali u pobuni i sudskim postupcima nakon nje. Svi stradali partizani albanske nacionalnosti (52) iz Makedonije stradali u Vojvodini, izgubili su živote u Sremu (51).

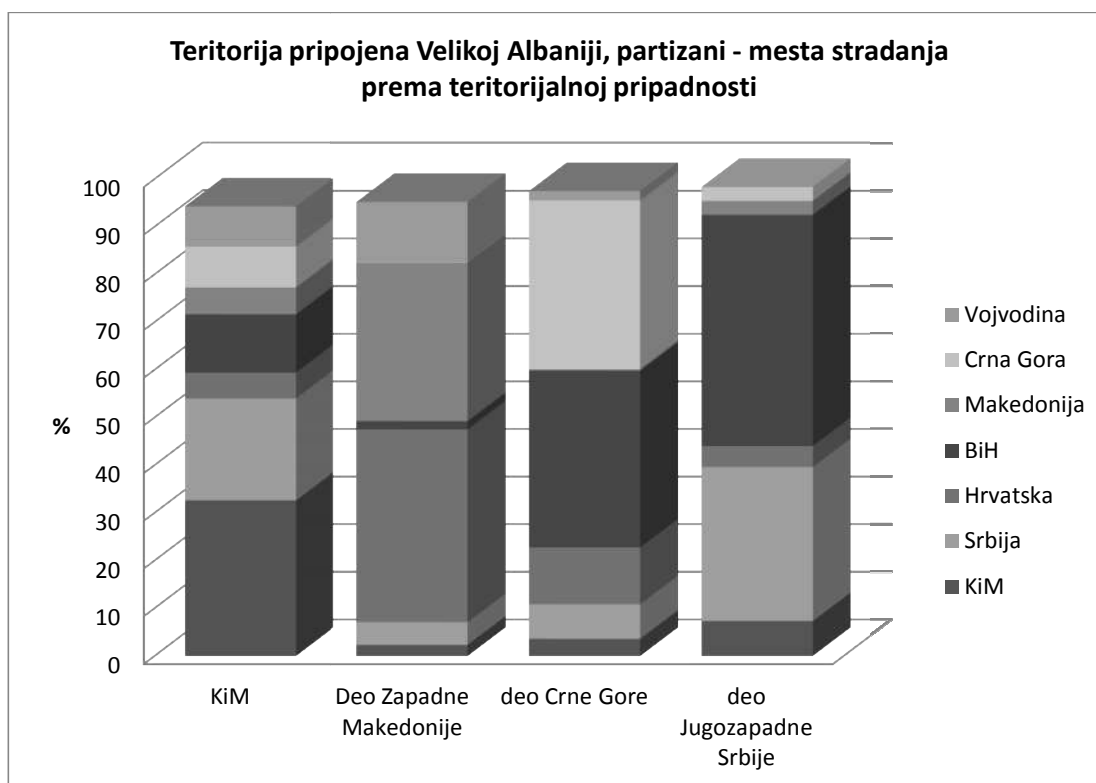
postojale u razvoju partizanskog pokreta u pojedinim delovima teritorije pripojene Velikoj Albaniji uslovile su i različita mesta stradanja.

tabela 224 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – mesto stradanja prema regionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, mesto strad.	ukupno	sa KiM	%	iz dela Zapad. Makedon.	%	iz dela Crne Gore	%	iz dela Jugozapad. Srbije	%
u Srbiji	445	365	82,02	36	8,09	22	4,94	22	4,94
%	15,71	21,42	//	4,75	//	7,28	//	32,35	//
na KiM	590	556	94,24	18	3,05	11	1,86	5	0,85
%	20,83	32,63	//	2,37	//	3,64	//	7,35	//
u Vojvodini	245	144	58,77	95	38,77	6	2,45	--	--
%	8,65	8,45	//	12,53	//	1,99	//	--	//
u Hrvatskoj	438	92	21,00	307	70,09	36	8,22	3	0,68
%	15,47	5,40	//	40,50	//	11,92	//	4,41	//
u BiH	366	208	56,83	13	3,55	112	30,60	33	9,02
%	12,92	12,21	//	1,71	//	37,09	//	48,53	//
u Makedoniji	352	96	27,27	253	71,87	1	0,28	2	0,57
%	12,43	5,63	//	33,38	//	0,33	//	2,94	//
u Crnoj Gori	256	146	57,03	1	0,39	107	41,80	2	0,78
%	9,04	8,57	//	0,13	//	35,43	//	2,94	//
u Sloveniji	53	42	79,24	6	11,32	4	7,55	1	1,89
%	1,87	2,46	//	0,79	//	1,32	//	1,47	//
u inostranstvu	87	55	63,22	29	33,33	3	3,45	--	--
%	3,07	3,23	//	3,82	//	0,99	//	--	//
ukup. pozn	2.832	1.704	60,17	758	26,76	302	10,66	68	2,40
nepoznato	461	325	70,50	76	16,49	47	10,19	13	2,82
%	14,00	16,02	//	9,11	//	13,47	//	16,05	//
ukupno	3.293	2.029	61,61	834	25,33	349	10,60	81	2,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 179

Slaba razvijenost partizanskog pokreta u većem delu rata, postojanje malih i slabih odreda u prvim godinama rata, pojedinačno pristupanje izbeglih sa ove teritorije partizanskim odredima na drugim teritorijama, kasno formiranje jedinica većih sastava (brigada), često delovanje jedinica van matičnih teritorija, delovanje većih vojnih sastava u završnim operacijama van matičnog područja, prouzrokovali su da gubici podneti na njima budu tek trećina od ukupnog broja stradalih u sva četiri regiona teritorije pripojene Velikoj Albaniji i samo je stradlim partizanima sa KiM matična teritorija bila primarno mesto stradanja. U 3 od 4 regiona primarno mesto stradanja nije bila matična teritorija, tako da je gotovo polovina partizana iz dela Jugozapadne Srbije³⁰⁹ i gotovo dve petine partizana iz dela Crne Gore živote izgubilo u BiH,³¹⁰ dok je dve petina stradlih partizana iz dela Zapadne Makedonije izgubilo život u Hrvatskoj.³¹¹ U sva tri regiona matična teritorija je predstavljala sekundarno mesto stradanja. Stradlim

³⁰⁹ Čedo Drulović, *37. санџачка НОУ дивизија*, Beograd, 1983, 220 -278.

³¹⁰ Partizani iz dela Crne Gore vezani za ostatak matične teritorije delili su sudbinu svojih sunarodnika u čijim su se jedinicama borili te ih je većina izgubila živote u BiH.

³¹¹ Pripadnici pokreta iz dela Zapadne makedonije su delovali u na Sremskom frontu u okviru jedinica 15. korpusa. Bora Mitrovski, *Петнаести (македонски) ударни корпус НОБЈ*, 296 – 564.

partizanima sa KiM sekundarno mesto stradanja bila je Srbija sa petinom, tercijalno BiH sa osminom gubitaka, a slede ih Crna Gora i Vojvodina sa po dvanaestinom gubitaka. Tercijalno mesto stradanja partizanima iz dela Makedonije odnosno dela Crne Gore bili su Vojvodina odnosno Hrvatska sa po osminom pretrpljenih gubitaka, a isto učešće u gubicima imalo je KiM kao tercijalno mesto stradanja partizana iz dela Jugozapadne Srbije.

Na KiM kao glavnom mestu stradanja partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji gotovo sve stradale čine borci sa KiM, uz minimalni udeo partizana iz dela Jugozapadne Makedonije i dela Crne Gore. U dve od četiri matične teritorije sve na njima stradale pripadnike pokreta činili su partizani iz po dva regiona teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Tako su gotovo tri četvrtina partizana stradali u Makedoniji predstavljali partizani iz dela Zapadne Makedonije uz četvrtinu partizana sa KiM, dok su skoro tri petina stradali u Crnoj Gori činili partizani sa KiM uz dve petine iz Crne Gore. Četiri petina svih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji stradali u Srbiji činili su pripadnici pokreta sa KiM, dvanaestinu iz Makedonije uz po dvadestinu gubitaka iz ostala dva regiona. Više od dve trećine svih stradali u Hrvatskoj činili su partizani iz dela Zapadne Makedonije, petinu gubitaka pripadnici pokreta sa KiM uz dvanaestinu iz dela Crne Gore. Od stradali partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji u BiH tri petina je poticalo sa KiM,³¹² trećina iz dela Crne Gore i jedanaestina iz dela Jugozapadne Srbije, dok je od stradali u Vojvodini tri petina bilo sa KiM, a dve petine su poticale iz dela Zapadne Makedonije.

U gubicima partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, kao i kod svih ostalih zaraćenih strana koje su učestvovala u ratu, najveći deo pripada grupi poginulih. Manje grupe stradali, kao i kod ostalih, predstavljaju umrli, ubijeni nestali. Njihovo učešće u gubicima tokom rata je variralo, kao što je varirala dinamika stradanja pojedinih grupa.

tabela 225 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – način stradanja prema godini stradanja

prip. Vel. Albaniji, način stradanja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%

³¹² Našavši se u različitim jedinicama, određenima, kasnije brigadama, oformljenim na teritoriji Okupirane Srbije i teritorije anektirane od Bugarske, pripadnici pokreta sa KiM su ušli u sastave 23. i 45. divizije koje su se u sklopu Južne operativne grupe, kasnije 2. armije, borile u BiH decembra 1944 i u proleće 1945. godine. O dejstima 23. i 45. divizije u BiH opširnije videti u Milovan Dželebdžić, *Druga jugoslovenska armija*, Beograd, 1989, 32 – 342.

poginuli	2.847	100	3,51	113	3,97	365	12,82	999	35,09	1.270	44,61
%	86,46	86,21	//	90,40	//	94,56	//	93,28	//	79,62	//
ubijeni	80	9	11,25	10	12,50	12	15,00	35	43,75	14	17,50
%	2,43	7,76	//	8,00	//	3,11	//	3,27	//	0,88	//
umrli	350	4	1,14	2	0,57	8	2,29	33	9,43	303	86,57
%	10,63	3,45	//	1,60	//	2,07	//	3,08	//	19,00	//
nestali	16	3	18,75	--	--	1	6,25	4	25,00	8	50,00
%	0,48	2,59	//	--	//	0,26	//	0,37	//	0,50	//
Ukupno	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli su tokom čitavog rata činili daleko najbrojniju grupu u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji sa učešćem koje se kretalo od 86,21% u ustanku, preko 94,56% sredinom rata do 79,62% poslednje godine rata. Grupa ubijenih je najviše učešće u gubicima partizanskog pokreta imala kod partizana stradalih u ustanku i u narednoj godini, da bi ono od sredine rata bilo smanjeno 2,57 puta, sa daljim smanjivanjem u narednom periodu tako da je poslednje godine rata bilo 8,82 puta manje nego u ustanku. Učešće umrlih u gubicima partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji je variralo tokom rata, od tridesetog dela stradalih u ustanku do petine giubitaka u poslednjoj godini rata³¹³ uvećavši se 5,51 puta. Nestali su tokom čitavog rata imali jako malo učešće među stradalim partizanima ove teritorije, sa zapaženijim učešćem na početku i kraju rata.

Poginuli partizani svojom brojnošću određuju dinamiku stradanja čitavog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Udeo ubijenih partizana u prve dve godine rata je bio dvostruko veći (3,20 odnosno 3,29 puta) od prosečnog udela stradalih partizana u tom periodu, s time što je udeo ubijenih druge godine rata realno bio dvostruko manji (1,80 puta) u odnosu na ustank. Streljanja zarobljenih ili njihovo

³¹³ Za ovoliko povećanje umrlih postoji više razloga i treba ih tražiti, sa jedne strane u boljoj organizaciji sanitetske službe krajem rata i preciznijim evidencijama stradalih partizana u bolnicama, te prosleđivanju tih informacija rodbini stradalih koje su ih kasnije dale popisnoj komisiji. Predpostavka je da za ranije period rata nisu postojali precizniji podaci o stradalima, tačnije načinu njihovog stradanja, već su uglavnom vođeni kao poginuli. Sa druge strane, postoji mogućnost da je na povećano učešće umrlih u poslednjoj godini rata uticalo jezička neusaglašenost prilikom popisivanja pošto najveći deo (58,28%) umrlih čine partizani albanske nacionalnosti, a umrli među njima čine 19,35% giubitaka, dok kod ostalih nacionalnosti predstavljaju između 4,38% i 8,72% giubitaka. Kod partizana albanske nacionalnosti koji su izgubili živote na KiM 1945. godine učešće umrlih iznosi 28,45%. Svakako da deo čine u bolnicama umrli ranjenici, ali postoji mogućnost da se među njima nalaze i stradali dezertirali partizani koji su se priključili separatistima, a koje su prilikom izrade popisa 1964. godine prijavili kao umle pripadnike NOVJ.

ubijanje u logorima,³¹⁴ doveli su do realnog uvećanja broja ubijenih u narednom periodu, dosegaivši udeo od dve petine u 1944. godini, trostruko više nego u predhodnoj, da bi ubijanje realno održalo nivou i u poslednjoj.³¹⁵ Udeo umrlih je naglo porastao u poslednje dve godine rata čineći 96% sa stopom smrtnosti u 1945. godini koje je bila realno 24,48 puta veće nego u predhodnoj godini. U odnosu na prosečno stradanje udeo nestalih je bio povećan u prvoj i poslednjoj godini rata.

Partizani iz različitih delova teritorije pripojene Velikoj Albaniji nisu stradali na isti način, kao što ni među stradalima na određeni način nije bilo ista zastupljenost pripadnika pokreta iz različitih regiona.

tabela 226 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji, partizani – način stradanja prema regionalnoj pripadnosti

prip. Vel. Albaniji, način stradanja	ukupno	poginuli	%	ubijeni	%	umrli	%	nestali	%
KiM	2.029	1.695	83,54	49	2,41	273	13,45	12	0,59
%	61,61	59,54	//	61,25	//	78,00	//	75,00	//
Zap. Mak.	834	754	90,41	17	2,04	60	7,19	3	0,36
%	25,33	26,48	//	21,25	//	17,14	//	18,75	//
Crna Gora	349	322	92,26	14	4,01	13	3,72	--	--
%	10,60	11,31	//	17,50	//	3,71	//	--	//
JZ Srbija	81	76	93,83	--	--	4	4,94	1	1,23
%	2,46	2,67	//	--	//	1,14	//	6,25	//
Ukupno	3.293	2.847	86,46	80	2,43	350	10,63	16	0,48

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli čine najveći deo stadalih partizana u svim delovima teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Njihov udeo se kreće između 83,54% na KiM i 93,83% u delu Jugozapadne Srbije. Različiti put kojim se razvijao pokret u pojedinim delovima teritorije pripojene Velikoj Albaniji uslovio je da udeo ubijenih i umrlih pripadnika bude ne jednak. Najveći udeo ubijenih je među partizanima dela Crne Gore, 1,66 odnosno 1,96 puta veći nego na KiM i delu Zapadne Makedonije, dok je udeo umrlih

³¹⁴ Od ubijenih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji 1941. godine 88,89% je stradalo u direktnom teroru (streljanjem) dok je preostalih 11,11% stradalo u logorima i zatvorima, da bi se taj odnos kasnije menjao, pa je 1943. godine učešće ubijenih u logorima poraslo na 58,33%, da bi poslednje godine rata iznosilo 21,43%, dok je učešće ubijenih streljanjem poraslo na 78,57%.

³¹⁵ Od zarobljenih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji koji su stradali u logorima i zatvorima (40) 2,50% je izgubilo živote u prvoj godini rata, 5,00% naredne godine (realno stagniranje stradanja), 35,00% u 1943. godini (uvećanje 7 puta), 32,50% u narednoj i 25,00% u poslednjoj godini rata, čime je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata uvećana 2,05 puta u odnosu na predhodnu. Stopa smrtnosti kod streljanih partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji je varirala tokom čitavog rata, sa realnim dvostrukim smanjenjem 1942. godine u odnosu na ustanak (po 14,81% streljanih u prve dve godine rata) i dodatnim smanjenjem 1,60 puta u narednoj godini (9,26%), zatim naglim rastom 4,4 puta u 1944. godini (40,74% streljanih) i realnim uvećanjem od 1,33 puta u poslednjoj godini rata (20,37% streljanih).

kod partizana sa KiM, bio 1,87 puta veći nego kod pripadnika pokreta iz dela Zapadne Makedonije i 3,61 odnosno 2,72 puta nego kod pripadnika pokreta iz dela Crne Gore dela Jugozapadne Srbije.

Među poginulima, kao daleko najbrojnijoj grupi, udeo partizana iz pojedinih regiona je bilo jednako ili približno jednako udelu tih regiona u ukupnom stradanju partizana. Udeo ubijenih i umrlih je bilo nešto drugačiji. Od ubijenih partizana teritorije pripojene Velikoj Albaniji šestina je poticala iz dela Crne Gore, što je 1,65 puta veći udeo od zastupljenosti regiona u ukupnim gubicima pripadnika pokreta, dok je udeo ubijenih iz dela Zapadne Makedonije bio 1,19 puta manji. U odnosu na učešće u gubicima pripadnika pokreta partizani sa KiM bili su 1,27 puta zastupljeniji među umrlima, dok su njihovi saborci iz dela Crne Gore i dela Zapadne Makedonije imali 2,86 odnosno 1,48 puta manji udeo među umrlima.

Gubici civila i partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji

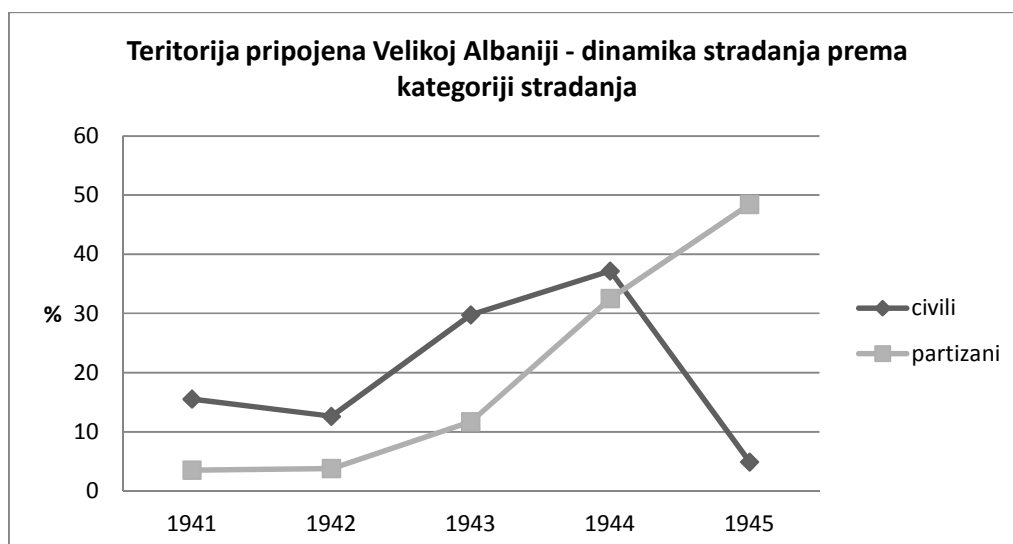
Totalni rat vođen na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, u kome je učešće imalo više zaraćenih strana, neminovno je doveo do gubitka civilnog dela populacije. Parizanski pokret je bio neraskidivo povezan sa narodom iz koga je crpeo svoju snagu, deleći ratnu sudbinu sa njim, ali mu je i povremeno namećući. Gubici koje su pretrpeli civili bili su 1,50 puta veći od gubitaka koje pretrpeo partizanski pokret ove teritorije. Dinamika stradanja civila nije bila ista kao kod parizanskog pokreta, kao što ni odnos u stradanju između ove dve grupe nije bio isti tokom trajanja rata.

tabela 227 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji – dinamika stradanja prema kategoriji stradanja

pripojeno V.Albaniji	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	4.938	767	15,53	623	12,62	1.470	29,77	1.836	37,18	242	4,90
partizani	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44
odnos stra.	1,50:1	6,61:1	//	4,98:1	//	3,81:1	//	1,71:1	//	1:6,59	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 180

Dinamika stradanja nije bila jednaka kod obe kategorije stradalih. Partizani su imali stalni rast gubitaka do kraja rata, dok su civili imali rast gubitaka do 1944. godine, sa realnim stradnjem u prvoj i trećoj godini rata 2,46 odnosno 2,36 puta većoj nego u drugoj i vrhuncem od skoro dve petine stradalih u 1944. godini, nakon čega dolazi do realnog smanjivanja gubitka u poslednjoj godini rata 2,84 puta. Slabo razvijen partizanski pokret u prve tri godine rata nikako nije bio u stanju da spreči teror nad civilima čiji je udeo u gubicima u tom periodu bio 3,04 puta veći od udela stradalih partizana, a posebno u prvoj godini rata kada je bio 4,35 puta veći. Gubici civila su u prve četiri godine rata bili veći od gubitaka pripadnika partizanskog pokreta, ali sa tendencijom smanjivanja razlike, da bi tek u poslednjoj godini rata gubici partizana postali višestruko veći.

Različiti položaji u kome su se našli narodi na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji prouzrokovao je drugačiji istorijski put kojim su prošli kroz rat, sa drugačijim stradanjem koje su pretrpeli tokom rata bilo kao civili ili kao pripadnici vojnih formacija, među kojima je partizanski pokret bio najbrojniji. Izloženi teroru od početka rata,³¹⁶ Srbi i Crnogorci su su pretrpeli gubitke među civilima ove teritorije koji su bili 3,83 puta veći od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije pripojenoj Velikoj Albaniji, dok je stradanje Albanaca bilo 3,24 puta manje, Makedonaca 1,49 i Muslimana 3,70 puta manje. S obzirom na učešće u populaciji teritorije pripojene Velikoj Albaniji

³¹⁶ Opširnije videti u Nenad Antonijević, *Албански злочини над Србима на Косову и Метохији у Другом светском рату – документа*, Beograd, 2009.

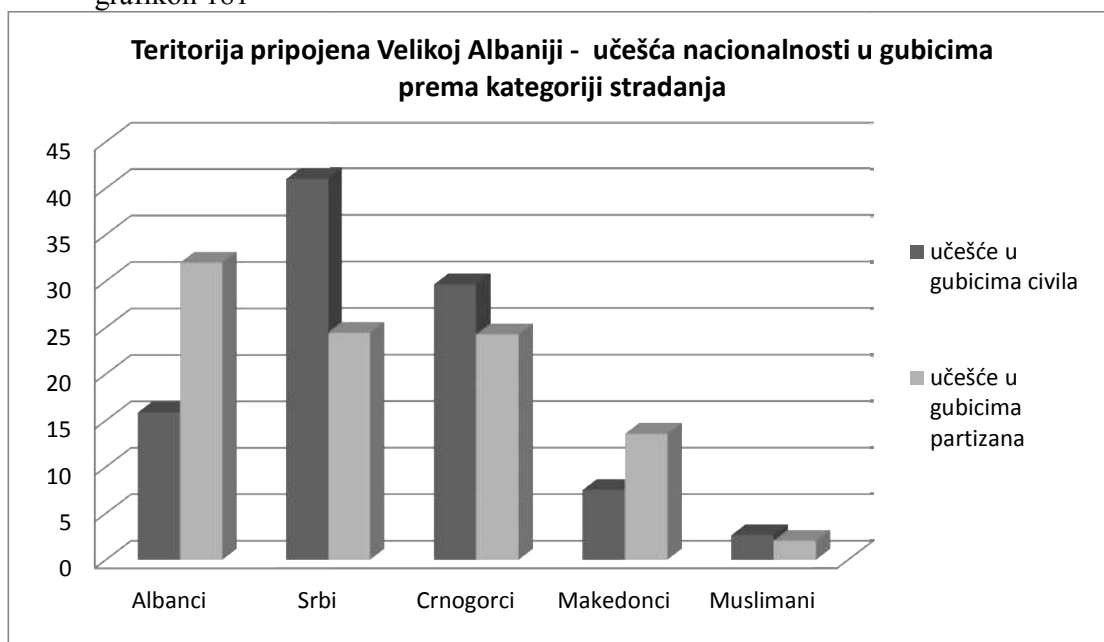
gubici civila srpske i crnogorske nacionalnosti bilo je 12,43 puta veće od gubitka civila albanske nacionalnosti, dok je gubitak civila makedonske nacionalnosti bio 2,17 puta veći od gubitka civila albanske nacionalnosti.

tabela 228 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji – nacionalna struktura prema kategoriji stradanja

prip. Vel. Albaniji,	civili	partizani	odnos u stradanju
Albanci	784	1.054	1:1,34
%	15,88	32,01	//
Srbi	2.025	804	2,52:1
%	41,01	24,41	//
Crnogorci	1.462	798	1,83:1
%	29,61	24,23	//
Makedonci	372	447	1:1,20
%	7,53	13,57	//
Muslimani	132	68	1,94:1
%	2,67	2,06	//
ostali i nep.	163	122	1,34:1
%	3,30	3,70	//
Ukupno	4.938	3.293	1,50:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 181

Učešće u gubicima stradalih civila i partizana nije bilo jednako kod svih nacionalnosti. Srbi su imali za dve trećine (1,68 puta) veće učešće u gubicima civila nego

u gubicima partizana, dok gubici civila koje su pretrpeli pripadnici crnogorske i muslimanske nacionalnosti bili su za petinu odnosno skoro trećinu veći (1,22 odnosno 1,30 puta) od gubitaka u partizanskom pokretu. Učešće Albanaca i Makedonaca u gubicima partizanskog pokreta teritorije pripojene Velikoj Albaniji bilo je dvostruko veće nego učešće među stradalim civilima ove teritorije. Odnos u broju stradalih pripadnika ovih kategorija nije bio jednak kod svih nacionalnosti. Tako je gubitak civila kod Srba bio dva i po puta veći od gubitaka pripadnika pokreta, kod Crnogoraca i Muslimana dvostruko veći, dok je sa druge strane, kod Albanaca i Makedonaca gubitak partizana bio za trećinu odnosno petinu veći od gubitka civila.

Polna i starostna struktura stradalih civila se razlikuju od istih kod pripadnika partizanskog pokreta. Specifičnost partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svojim redovima uslovala je razlike u strukturi gubitaka.

tabela 229 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji – polna struktura prema kategoriji stradanja

prip.Vel. Albaniji, pol	civili	partizani	odnos u stradanju
muškarci	3.934	3.196	1,23:1
%	79,67	97,05	//
žene	1.004	97	10,35:1
%	20,33	2,95	//
Ukupno	4.938	3.293	1,50:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

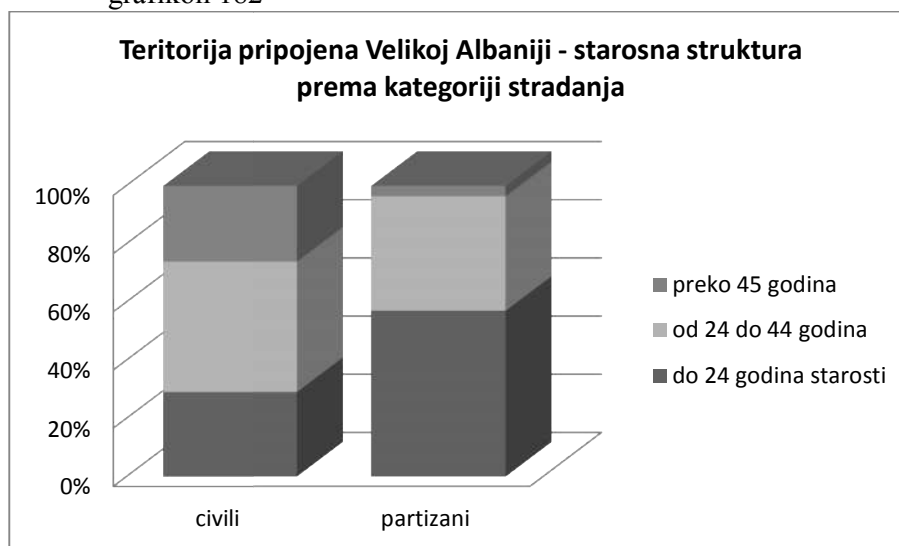
tabela 230 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji – starosna struktura prema kategoriji stradanja

prip.Vel. Albaniji, uzrast	civili	partizani	odnos u stradanju
do 14	628	27	23,26:1
%	12,72	0,82	//
15 do 24	937	1.831	1:1,95
%	18,97	55,60	//
25 do 34	921	953	1:1,03
%	18,65	28,94	//
35 do 44	997	329	3,03:1
%	20,19	9,99	//
45 do 54	655	85	7,70:1
%	13,26	2,58	//
55 do 64	450	28	16,01:1
%	9,11	0,85	//

preko 65	297	4	74,25:1
%	6,01	0,12	//
nepoznata	53	36	1,47:1
%	1,07	1,09	//
Ukupno	4.938	3.293	1,50:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 182

Žene su činile petinu gubitaka civila i njihova zastupljenost je bila 6,89 puta veća kod civila nego kod partizana. Odnos u stradnu oba pola među civilima i partizanima nije bio jednak, tako da je muškaraca stradalo za skoro četvrtinu više u partizanima nego među civilima, dok je gubitak kod žena kod civila bio desetstruko veći. Za razliku od stradalih pripadnika partizanskog pokreta kod kojih je više od četiri patina uzrasta između 15 i 34 godina, starosna struktura stradalih civila je daleko raznovrsnija i obuhvatila je sa značajnim učešćem sve uzrasne grupe. Tako mlađi od 15 godina čine osminu gubitaka civila i oni su 15,51 puta zastupljeniji među stradalim civilima nego među partizanima, dok su stariji od 44 godina predstavljali više od četvrtine (28,38%) gubitaka civila i imali su 7,99 puta veće učešće među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta. Nalazeći se u partizanskom pokretu, koji je svojim redovima okupljao najvitalniji deo populacije, stradali uzrasta između 15 i 24 godina starosti su dvostruko brojniji među stradlim partizanima nego civilima, dok je pripadnika naredne uzrastne grupe bilo isto u obe kategorije. Sve ostale starosne grupe su u daleko većem obimu stradale kao civili, te ih je među njima bilo trostruko više kod

uzrasta o 35 do 44, do 16 puta kod starijih od 65, pa do 23,26 puta kod mlađih od 15, nego među stradlim partizanima.

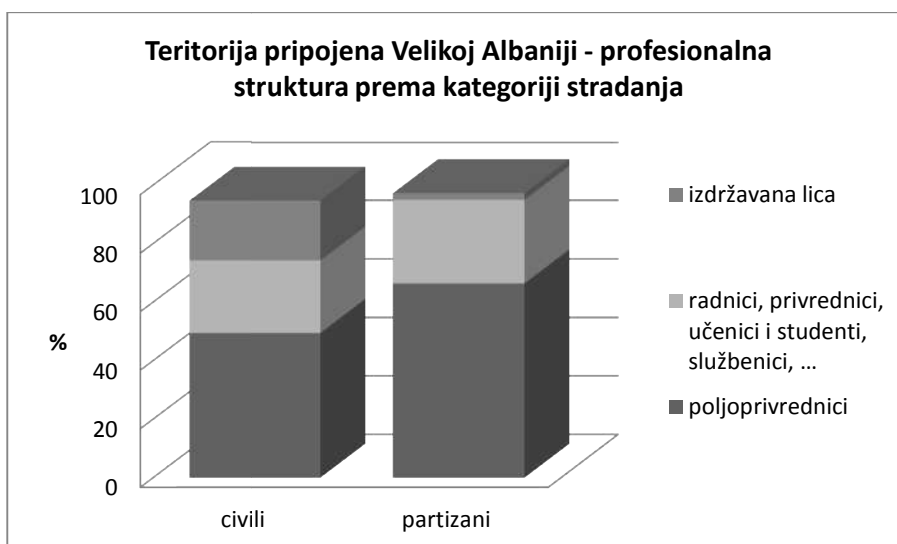
Sve profesionalne grupe koje su bile zastupljene u društvu teritorije pripojene Velikoj Albaniji bile su pogođene ratom. Profesionalna struktura gubitaka nije bila jednaka kod civila i partizana koji su poticali sa ove teritorije. Takođe ni odnos u broju stradalih pripadnika određenih profesionalnih grupa kod civila i partizana nije bio isti.

tabela 231 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji – profesionalna struktura prema kategoriji stradanja

prip. Vel. Albaniji, profesije	civili	partizani	odnos u stradanju
poljoprivred.	2.445	2.188	1,12:1
%	49,51	66,44	//
privrednici	260	132	1,97:1
%	5,26	4,01	//
radnici	333	379	1:1,14
%	6,74	11,51	//
vojs., pol.,	75	41	1,83:1
%	1,52	1,24	//
služb., stuč.	214	88	2,43:1
%	4,33	2,67	//
slob. prof.	22	3	7,33:1
%	0,44	0,09	//
izdržavana l.	1.011	74	13,66:1
%	20,47	2,25	//
đaci i stud.	321	299	1,07:1
%	6,50	9,08	//
ostala zan.	163	50	3,26:1
%	3,30	1,52	//
lični prihpdi	29	1	29,00:1
%	0,59	0,03	//
nezaposleni	12	3	4,00:1
%	0,24	0,09	//
nepoz. zan.	53	35	1,51:1
%	1,07	1,06	//
Ukupno	4.938	3.293	1,50:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 183

Poljoprivrednici su bili pojedinačno najbrojnije grupe u gubicima kod obe kategorije stradalih, stime što su imali za trećinu veće (1,34 puta) učešće među partizanima nego među civilima. Čineći petinu gubitaka civila ove teritorije, izdržavana lica su bila 9,10 puta zastupljenija među njima nego među stradalim partizanima. Profesionalne grupe nisu imale isti odnos u stradanju, te su radnici bili jedina grupa koja je imala neznatno veće gubitke u partizanima nego kod civila, uz poljoprivrednike i učenike i studente koji su imali približno iste gubitke u obe kategorije, dok su sve ostale profesionalne grupe višestruko veće gubitke pretrpele kao civili.

Potpuno suprotne karakteristike kategorija civila³¹⁷ i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne organizacije uslovia su i drugačije načine njihovih stradanja. Poginuli čine skoro devet desetina stradalih partizana (6,01 puta više zastupljeniji nego kod civila), dok tri četvrtina gubitaka civila predstavljaju ubijene osobe (30,92 zastupljeniji nego među partizanima). Desetina stradalih civila je umrla ili nestala tokom rata i stradli na ovaj način su bili su isto zastupljeni kao i među partizanima.

tabela 232 – Teritorija pripojena Velikoj Albaniji – način stradanja prema kategoriji stradanja

prip.Vel.	civili	partizani	odnos u
-----------	--------	-----------	---------

³¹⁷ Od gubitaka civila na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji dve trećine (63,27%) je izgubilo živote u direktnom teroru, sedmina u logorima i zatvorima (8,93% i 5,45%), sedmina je izgubila živote prilikom borbi i bombardovanja (14,72%), a 7,63% je stradalo u ostalim (deportacija, izbeglištvo, prinudni rad, ...) ili nepoznatim okolnostima.

Albaniji, način strad.			stradanju
poginuli	710	2.847	1:4,01
%	14,38	86,46	//
ubijeni	3.710	80	46,37:1
%	75,13	2,43	//
umrli	364	350	1,04:1
%	7,37	10,63	//
nestali	154	16	9,62:1
%	3,12	0,48	//
ukupno	4.938	3.293	1,50:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Dijameralno suprotni načini stradanja su usloveli da je ubijenih 46,37 puta više kod civila, dok je poginulih bilo od 4 puta više kod stradalih partizana. Odnos u broju umrlih osoba pokazuje da ih je isto stradalo u obe kategorije, dok je nestalih skoro 10 puta više u među civilima nego partizanima teritorije pripojene Velikoj Albaniji.

Parizanski pokret na teritoriji NDH

Teritorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Prilikom dezintegracije Kraljevine Jugoslavije Nezavisna Država Hrvatska je izdvojena kao najveća teritorija koja se prostirala na 102.000 km² okupivši u svom sastavu čitavu Vrbasku, veći deo Savske i Primorske banovine i značajne delove Drinske, Zetske i Dunavske banovine i manji deo Uprave grada Beograda. Teritorija je bila podeljena na 22 župe i grad Zagreb.³¹⁸ Po fizičko-geografskim karakteristikama prostora država je podeljena na dva potpuno različita dela. Severno od reke Save, koja je čitavu teritoriju sekla na dva dela, prostirala se nizija sa dva brdsko planinska masiva u centralnom i istočnom delu, kao i brdovitim predelom na zapadu. Južno od reke Save nalazi se brdsko planinski masiv Dinarskih planina koji je mestimično ispresecan većim rečnim dolinama Kupe, Une, Sane, Vrbasa, Bosne, Neretve, Drine, Cetine kojima su vodili glavni komunikacijski pravci sever-jug. Za razliku teritorije na severu NDH, deo južno od reke Save je bio izuzetno povoljan za gerilski oblik ratovanja.

Teritorija koju je dobila novooblikovana NDH je prema popisu iz 1931. godine imala 5.559.420 stanovnika.³¹⁹ Stanovništvo je živelo u 12 geografskih regiona³²⁰ nejednakog demografskog potencijala. Najveći region je bio Severozapadna Hrvatska u kojoj je živela petina populacije države (19,57%), u Slavoniji 14,35%, na Baniji je živelo 3,20%, Kordunu 3,37%, Lici 3,14%, delovima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i Dalmacije 2,38% odnosno 6,50%, Bosanskoj Krajini 11,76%, Srednjoj Bosni 8,97%, Istočnoj Bosni 15,57%, Hercegovini 5,50% i Sremu 5,69%.³²¹ Nacionalna

³¹⁸ Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna država Hrvatska 1941-1945*, Zagreb, 1977, 105.

³¹⁹ Svi proračuni za brojnost stanovništva NDH i pojedinih regiona i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. (*Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937). Prema Brojitenom izveštaju iz 1942. godine teritorija je na osnovu popisa iz 1931. godine teritorija je imala 5.657.085 stanovnika, ali su u njega uključene i neke teritorije koje su pripadale Mađarskoj i Italiji. F. Jelić-Butić, *Ustaše i NDH*, 105-106.

³²⁰ Regione treba posmatrati isključivo kao geografske celine pošto oni u tom periodu nisu postojali kao administrativne jedinice i nastali su iz potrebe da se u radu lakše sagleda stradanje pripadnika partizanskog pokreta koji potiču iz njih. Regioni su obuhvatali opštine ili njihove delove prema administrativnoj podeli iz 1964. godine.

³²¹ Sevozapadna Hrvatska (1.087.946): Zagreb, Samobor, Sesvete, Velika Gorica, Zabok, Zaprešić, Zelina, Zlatar bistrica, Bjelovar, Čazma, Đurđevac, Koprivnica, Križevci, Vrbovec, Ivanić Grad, Kutina, Ivanec, Ludberg, Novi Marof, Varaždin, Čnomerec, Donja Stubica, Dugo Selo, Jastrebarsko, Klanjec,

struktura stanovništva³²² koje se našlo u novoformiranoj državi je bilo izuzetno heterogeno, a činilo ga je 60% državotvornog naroda (47,58% Hrvata, 13,00% Muslimana, koji su tretirani kao Hrvati druge vere), 32,02% Srba, 2,63% Nemaca, 1,23% Mađara, 0,66% Slovenaca, 0,57% Jevreja i 2,31% ostalih i nepoznatih nacionalnosti.³²³ Hrvati su činili apsolutnu većinu u 5 regiona, Severozapadnoj Hrvatskoj, Kordunu, Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem, delu Dalmacije i Slavoniji,³²⁴ imali su relativnu većinu u Hercegovini i Srednjoj Bosni,³²⁵ u kojima su

Krapina; Banija (178.163): Dvor, Glina, Kostajnica, Petrinja, Sisak. Kordun (187.599): Duga resa, Karlovac, Ozalj, Slunj, Vojnić, Vrginmost; Lika (174.370): Donji Lapac, Gospić, Gračac, Otočac, Kopenica; Gorski kotar sa hrvatskim primorjem (132.481): Ogulin, Vrbovsko, Crikvenica, Delnice, Pag, Senj; deo Dalmacije (361.285): Brač, Dubrovnik, Drniš (veći deo), Hvar, Imotski, Knin, Korčula, Makarska, Metković, deo opštine Obrovac, Omiš, Sinj, deo opštine Split, Vrgorac; Slavonija (797.577): Daruvar, Garešnica, Grubišno polje, Pakrac, Virovitica, Donji Miholjac, Đakovo, Našice, Nova Gradiška, Orahovica, Osijek, Podravska Slatina, Slavonska Požega, Slavonski Brod, Valpovo, Vinkovci, Vukovar, Županja, Novska; Bosanska Krajina (654.038): Banja Luka, Bos. Dubica, Bos. Gradiška, Bos. Novi, Čelinac, Glamoč, Jajce, Ključ, Laktaši, Mrkonjić grad, Peijedor, Sanski most, Skender Vakuf, Šipovo, Bihać, Bos. Krupa, Bos. Petrovac, Bos. Grahovo, Cazin, Drvar, Vel. Kladuša; Srednja Bosna (498.469): Bugojno, Donji Vakuf, Gornji Vakuf, Kotor varoš, Kupres, Prnjavor, Srbac, Bos. Brod, Derventa, Doboj, Maglaj, Teslić, Tešanj, Žepče, Duvno, Livno, Prozor, Breza, Busovača, Fojnica, Kiseljak, Kreševo, Travnik, Vitez, Zenica; Istočna Bosna (865.418): Bosanski Šamac, Gradačac, Modriča, Odžak, Zavidovići, Sarajevo, Čajniče, Foča, Goražde, Hadžići, Han Pijesak, Ilijaš, Kaknj, Kalinovik, Olovo, Pale, Rogatica, Rudo, Sokolac, Trnovo, Vareš, Visoko, Višegrad, Vogošća, Banović, Bijeljina, Bratunac, Brčko, Gračanica, Kalesija, Kladanj, Lopare, Lukavac, Orašje, Srebrenica, Srebrenica, Srebrenik, Šekovići, Tuzla, Ugljevik, Vlasenica, Zvornik, Živinice; Hercegovina (305.630): Bileća, Čapljina, Čitluk, Gacko, Grude, Jablanica, Konjic, Lištica, Ljubinje, Ljubuški, Mostar, Nevesinje, Posušje, Stolac, Trebinje; Srem (316.444): Beočin, Indija, Irig, Pećinci, Ruma, Sremska Mitrovica, Stara Pazova, Šid, Zemun, Surčin, deo opštine Novi Sad.

³²² Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu istog popisa, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945; *Demografska statistika, Stanovništvo po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Hrvatska, pregled po opštinama*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Босна и Херцеговина, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Србија са Војводином и Косово – Метохијом, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985; Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.

³²³ Prema popisu stanovništva 1931. godine u NDH je živelo 1.780.457 Srba, 2.644.462 Hrvata, 722.663 Muslimana, 31.469 Jevreja, 146.019 Nemaca, 68.628 Mađara, 37.000 Slovenaca i 128.724 ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Prema proceni nemačkog ministarstva spoljnih poslova iz maja 1941. godine u NDH je živelo 6.285.000 stanovnika među kojima je bilo 52,51% Hrvata (3.300.000), 30,63% Srba (1.925.000), 11,14% Muslimana (700.000), 2,39% Nemaca (150.000), 1,19% Mađara (75.000), 0,59% Jevreja (38.000), 0,48% Slovenaca (30.000) i 1,03% Čeha i Slovaka (65.000) i 40.000 Jevreja. Domaći autori su proračunali populaciju od 6.439.331 stanovnika od kojih je 4.868.831 Hrvata, 1.250.000 Srba, 170.500 Nemaca, 69.000 Mađara, 37.000 Slovenaca, 44.000 Čeha i Slovaka. F. Jelić-Butić, Ustaše i NDH, 106.

³²⁴ Sevozapadna Hrvatska: 89,13% Hrvata 969.747, 4,06% Srba 44.134, 2,76% Slovenaca 30.000, 0,17% Muslimana 1.828, 1,01% Jevreja 11.039, 0,81% Nemaca 8.798, 0,79% Mađara 8.578, 1,27% ostalih i nepoznatih 13.822; Kordun: 52,97% Hrvata 99.369, 45,66% Srba 85.660, 0,10% Muslimana 191, 1,07% Jevreja 2.013; Gorski kotar sa hrvatskim primorjem: 79,66% Hrvata 105.540, 19,65% Srba 26.031, 0,01% Muslimana 17, 0,07% Jevreja 92, 0,61% ostalih i nepoznatih 801; deo Dalmacije: 85,95% Hrvata

zajedno sa Muslimanima činili većinski deo populacije, dok su Muslimani imali relativnu većinu u Istočnoj Bosni, u kojoj su činili većinu zajedno sa Hrvatima.³²⁶ U četiri regiona, Baniji, Lici, Bosanskoj krajini i Sremu, Srbi su bili većinski deo stanovništva,³²⁷ dok su na Kordunu i u Istočnoj Bosni činili manje od polovine populacije, a u Srednjoj Bosni i Hercegovini trećinu. Od svih Srba NDH 22,97% je živelo u Bosanskoj krajini, 19,56% u Istočnoj Bosni, 10,46% Slavoniji, 10,34% Sremu, 9,14% Srednjoj Bosni, 5,51% u Hercegovini, 5,42% Lici, 5,17% na Baniji, 4,81% Kordunu, 2,67% u delu Dalmacije, 2,48% Severozapadnoj Hrvatskoj i 1,46% u delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem. Više od polovine Hrvata NDH je živelo u Severozapadnoj Hrvatskoj i Slavoniji, 36,67% odnosno 16,64%, sa 11,74% u delu Dalmacije, 6,97% Srednjoj Bosni, 5,18% Hercegovini, 4,85% Istočnoj Bosni, 3,99% Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem, 3,76% na Kordunu, 3,15% Baniji, 2,93% u Lici, 2,64% Bosanskoj krajini i 1,47% u Sremu. Muslimani su bili skoncentrisani u BiH, tako da ih je polovima živela u Istočnoj Bosni (50,02%), zatim 21,83% odnosno 17,82% u Bosanskoj krajini i Srednjoj Bosni i 9,68% u Hercegovini, dok je ostalih 0,65% živelo u ostalim regionima NDH.

U NDH postojalo je 11.343 naselja, različitih veličina, tako da je prosečno po naselju živelo 0,009% populacije. Među njima se po veličini izdvaja Zagreb sa 3,34% stanovništva NDH koje je živelo u njemu (185.581), po veličini ga prati Sarajevo sa 1,41% stanovništva. U grupi gradova između 20.000 i 50.000 nalazilo se 5 gradova (Osijek 0,72%, Zemun 0,50%, Banja Luka 0,40%, Karlovac 0,38% i Mostar sa 0,36%) u kojima je živelo 2,37% populacije. Na ovoj teritoriji postojalo je još 12 naselja

310.546, 13,14% Srba 47.468, 0,13% Muslimana 457, 0,04% Jevreja 158, 0,73% ostalih i nepoznatih 2.656; Slavonija: 55,18% Hrvata 440.084, 23,36% Srba 186.334, 0,88% Slovenaca 7.000, 0,17% Muslimana 1.358, 0,86% Jevreja 6.878, 8,99% Nemaca 71.683, 5,55% Mađara 44.268, 5,01% ostalih i nepoznatih 39.972.

³²⁵ Hercegovina: 44,87% Hrvata 137.140, 32,13% Srba 98.192, 22,90% Muslimana 70.001, 0,05% Jevreja 162, 0,04% ostalih i nepoznatih 135; Srednja Bosna: 36,99% Hrvata 184.396, 32,66% Srba 162.819, 25,83% Muslimana 128.754, 0,24% Jevreja 1.196, 4,27% ostalih i nepoznatih 21.304.

³²⁶ Istočna Bosna: 41,77% Muslimana 361.527, 40,24% Srba 348.224, 14,81% Hrvata 128.176, 1,05% Jevreja 9.054, 2,13% ostalih i nepoznatih 18.437.

³²⁷ Banija: 51,67% Srba 92.060, 46,79% Hrvata 83.372, 0,13% Muslimana 241, 0,22% Jevreja 391, 1,18% ostalih i nepoznatih 2.099; Lika: 55,32% Srba 96.468, 44,43% Hrvata 77.470, 0,05% Muslimana 81, Jevreja 1, 0,20% ostalih 350; Bosanska Krajina: 62,52% Srba 408.906, 10,66% Hrvata 69.751, 24,13% Muslimana 157.797, 0,11% Jevreja 753, 2,57% ostalih i nepoznatih 16.831; Srem: 58,20% Srba 184.161, 12,28% Hrvata 38.871, 0,13% Muslimana 411, 0,43% Jevreja 1.379, 15,59% Nemaca 49.345, 3,64% Mađara 11.537, 3,82% Slovaka 12.096, 5,89% ostalih i nepoznatih 18.644.

veličine između 10.000 i 20.000 stanovnika³²⁸, kao i 23 naselja veličine od 5.000 do 10.000 stanovnika³²⁹ u kojima je živelo 2,89% odnosno 2,92% populacije NDH. U preostalih 11.301 naselja živelo je 87,07% stanovništva NDH. Raspored većih urbanih naselja nije bio jednak na čitavoj teritoriji NDH. U tri regiona severno od reke Save (Sremu, Slavoniji i većem delu Severozapadne Hrvatske) nalazio sa najveći grad, zatim 2 od 5 gradova veličine 20.000 do 50.000, kao i 8 od 12 gradova veličine između 10.000 i 20.000. Srem se izdvaja kao najurbanizovaniji deo NDH u kome je 5,69% stanovništva NDH živelo u 124 naselja,³³⁰ što je 0,5% populacije po naselju. Polovina regiona je imala urbanu naseljenost približno jednaku proseku, tako da je u Slavoniji, Bosanskoj krajini, Lici i delu Dalmacije živelo po naselju 0,01% stanovništva, na Baniji 0,009%, dok je u SZ Hrvatskoj, ne računajući Zagreb koji se izdvaja po veličini, po naselju živelo 0,008% populacije NDH. U ostalim regionima žvelo je po neselju dosta manje stanovništva NDH od proseka, na Kordunu, u Srednjoj i Istočnoj Bosni, Hercegovini 0,006%, a u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 0,005%.

Ratna stradanja nisu jednako pogodila sva naselja NDH, na šta je uticalo više faktora, od ratnih dešavanja na konkretnom prostoru, do geografskog položaja (nadmorske visine, zabačenosti). Na teritoriji NDH u 8,07% svih naselja nisu identifikovane ratnio gubici.³³¹ Stardali partizani su poticali iz 74,34% naseljenih mesta NDH, stime što su u 7,59% naselja među žrtvama identifikovani samo stradali partizani, dok su u 66,75% urbanih sredina registrovani stradali pripadnici partizanskog pokreta sa ostalim stradalima.

tabela 233 – NDH, partizani – zastupljenost po naseljima prema regionalnoj pripadnosti

NDH-	ukupno	naselja bez	%	samo strad.	%	zajedno	%	samo ostali	%
------	--------	-------------	---	-------------	---	---------	---	-------------	---

³²⁸ Bjelovar, Slavonsko Brod, Sisak, Varaždin, Vinkovci, Virovitica, Vukovar, Dubrovnik, Sremska Mitrovica, Ruma, Bjeljina, Tuzla.

³²⁹ Koprivnica, Križevci, Petrinja, Slavonska Požega, Bihać, Kostajnica, Cazin, Derventa, Tešanj, Prijedor, Bileća, Ston, Nevesinje, Trebinje, Sremski Karlovci, Indija, Stara Pazova, Irig, Ilok, Brčko, Travnik, Zenica, Jajce.

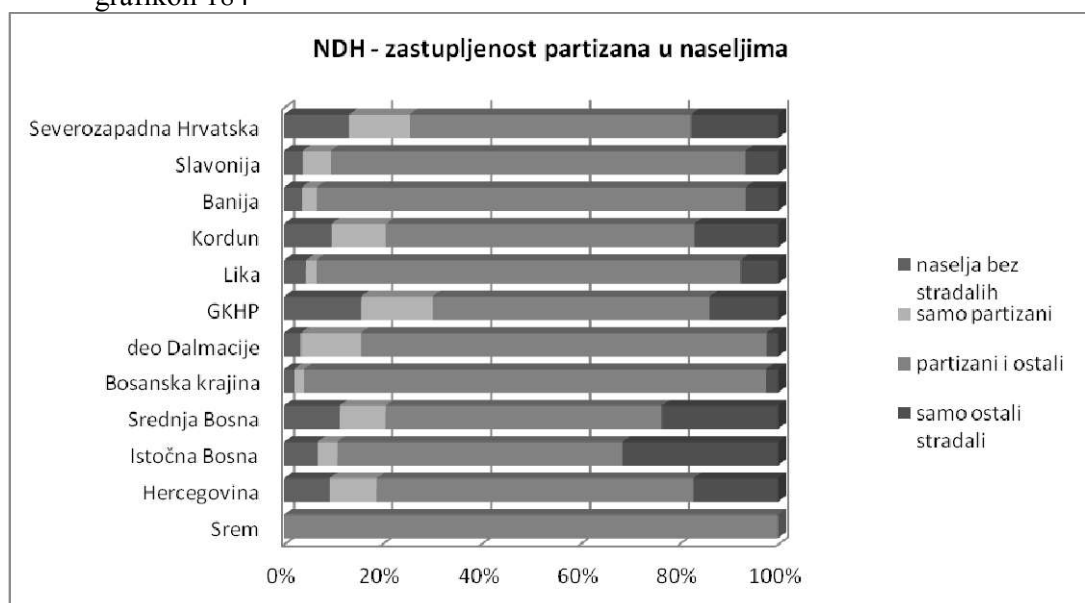
³³⁰ U Sremu se nalazio 1 od 5 gradova veličine 20.000 do 50.000, 2 od 12 gradova (16,67%) veličine između 10.000 i 20.000, kao i 5 od 23 gradova (21,74%) veličine od 5.000 do 10.000 stanovnika.

³³¹ Ostaje otvorena mogućnost da je u tim naseljima bilo stradalih u „kolaboracionističkim formacijama“ čiji pripadnici nisu obuhvaćeni popisom 1964. godine, što se nastoji ispraviti revizijom popisa koja je u toku. Revizijom popisa „Žrtve rata 1941-1945“ do sada je obuhvaćen jako mali broj stradalih pripadnika domobranstva, ustaškog pokreta, oružništva NDH, JVuO, muslimanske milicije, pripadnika raznih nemačkih vojnih, policijskih i upravnih jedinica, kao i civila koji su stradali od pripadnici partizanskog pokreta, tako da je verovatno da će se njihovom budućom identifikacijom smanjiti broj naselja iz kojih nema stradalih.

naselja	naselja	stradalih		partizani		part /ostali		stradali	
SZ Hrvatska	2.026	272	13,42	246	12,14	1.152	56,86	356	17,57
%	17,86	29,69	//	28,57	//	15,21	//	17,84	//
Slavonija	1.124	42	3,74	66	5,87	939	83,54	77	6,85
%	9,91	4,58	//	7,66	//	12,40	//	3,86	//
Banija	337	12	3,56	10	2,97	293	86,94	22	6,53
%	2,97	1,31	//	1,16	//	3,87	//	1,10	//
Kordun	562	55	9,79	62	11,03	350	62,28	95	16,90
%	4,95	6,00	//	7,20	//	4,62	//	4,76	//
Lika	292	13	4,45	6	2,05	251	85,96	22	7,53
%	2,57	1,42	//	0,70	//	3,31	//	1,10	//
Gorski kotar	450	71	15,78	65	14,44	252	56,00	62	13,78
%	3,97	7,75	//	7,55	//	3,33	//	3,11	//
Dalmacija	559	19	3,40	69	12,34	458	81,93	13	2,32
%	4,93	2,07	//	8,01	//	6,05	//	0,65	//
B. Krajina	1.081	21	1,94	21	1,94	964	89,18	75	6,94
%	9,53	2,29	//	2,44	//	12,73	//	3,76	//
S. Bosna	1.396	160	11,46	130	9,31	779	55,80	327	23,42
%	12,31	17,46	//	15,10	//	10,29	//	16,39	//
I. Bosna	2.557	173	6,76	106	4,14	1.475	57,68	803	31,40
%	22,54	18,89	//	12,31	//	19,48	//	40,25	//
Hercegovina	835	78	9,34	80	9,58	534	63,95	143	17,12
%	7,36	8,51	//	9,29	//	7,05	//	7,17	//
Srem	124	--	--	--	--	124	100,0	--	--
%	1,09	--	//	--	//	1,64	//	--	//
ukupno	11.343	916	8,07	861	7,59	7.571	66,75	1.995	17,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 184

Naselja koja su bez gubitaka u ratu nisu bila ravnomerno raspoređena po teritoriji NDH. Njihov najveći deo se nalazio u Severozapadnoj Hrvatskoj (29,69%) i Srednjoj Bosni (17,46%), dok ih u Sremu uopšte nije bilo, a u Baniji i Lici su bila zastupljena sa 1,31 odnosno 1,42%. U Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem i Severozapadnoj Hrvatskoj naselja bez stradalih su predstavljala 15,78 odnosno 13,42% svih naseljenih mesta, dok u Bosanskoj krajini činili svega 1,94% naselja. Naselja u kojima je bilo stradalih, ali bez stradalih partizana, najzastupljenija su bila u Istočnoj i Srednjoj Bosni sa 31,40 odnosno 23,42%, a najmanje u Dalmaciji 2,32%. Njihov najveći deo se nalazio u Istočnoj i Srednjoj Bosni, te Severozapadnoj Hrvatskoj, a najmanji u Dalmaciji, Baniji i Lici. Partizanski pokret je postojao u svim delovima NDH, ali nije bio ravnomerno razvijen, tako da ni stradalih partizana u naseljenim mestima nije bilo podjednako u svim deovima NDH. Stradalih partizana je bilo u svim naseljenim mestima Srema, a bilo ih je i u 91,12% naselja Bosanske krajine, 89,91% naselja Banije, 89,41% naselja Slavonije, 88,01% naselja Like. Najmanju prisutnost imali su u Istočnoj i Srednjoj Bosni gde poticali iz 61,83 odnosno 65,11% naselja, kao i u Severozapadnoj Hrvatske gde ih je bilo a u 69,00% naseljenih mesta. Naselja sa samo stradalim partizanima najzastupljenija su bila u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 14,44%, Dalmaciji 12,34%, Severozapadnoj Hrvatskoj 12,14% i Kordunu gde su činila 11,03% tamošnjih naseljenih mesta, dok ih je najmanje bilo u Bosanskoj krajini i Lici, gde su činila 1,94 odnosno 2,05% naselja regiona. Više od plovine naselja (55,98%) sa samo stradalim partizanima nalazio se u Severozapadnoj Hrvatskoj, Istočnoj i Srednjoj Bosni, a najmanje ih je bilo u Lici, dok ih u Srema uopšte nije bilo.

Veličina naselja kao i njihova brojnost su određivali stepen urbanizovanosti teritorije, što je bitno uticao na broj partizana koji se iz jednog mesta mogao pridružiti pokretu, a samim time i na broj njihovih potencijalnih gubitaka iz naselja na toj teritoriji. Postojanje većih gradova u regionu je uticala na sliku o broju stradalih u pokretu iz pojedinačnih naselja. Na teritoriji NDH postojao je samo jedan grad sa više od 1.000 stradalih partizana, a to je prirodno bio Zagreb kao prstonica i najveći grad, kao i jedan grad, Sarajevo, iz koga je poticalo između 501 i 1.000 stradalih pripadnika pokreta. Postojalo je još sedam gradova (Slavonski Brod, Banja Luka, Bihać, Tuzla, Bijeljina, Mostar, Zemun) sa brojem stradalih partizana koji se kretao između 201 i 500, kao i 42 naselja iz kojih je poticalo 101 do 200 stradalih pripadnika pokreta. Sa druge

strane, brojnost malih naseljenih mesta je uslovila da iz 58,75% poticalo do 5 stradalih partizana, dok je iz 86,97% svih naselja NDH poticalo do 20 stradalih partizana.

tabela 234 – NDH, partizani – gubici po naselju prema regionalnoj pripadnosti

NDH-part-nas	ukupno naselja	sa strad. partizan.	%	1 – 5	%	6 -10	%	11 – 20	%	21 – 50	%	51 – 100	%
SZ Hrv	2.026	1.398	69,00	1.072	76,68	222	15,88	81	4,00	18	1,29	4	0,29
%	17,86	16,58	//	21,64	//	16,10	//	8,09	//	2,27	//	1,56	//
Slavonija	1.124	1.005	89,41	478	47,56	231	20,55	196	19,50	85	8,46	13	1,29
%	9,91	11,92	//	9,65	//	16,75	//	19,58	//	10,74	//	5,08	//
Banija	337	303	89,91	102	33,66	37	12,21	54	17,82	78	25,74	27	8,91
%	2,97	3,59	//	2,06	//	2,68	//	5,39	//	9,86	//	10,55	//
Kordun	562	412	73,31	216	52,43	50	12,14	50	12,14	60	14,56	31	7,52
%	4,95	4,89	//	4,36	//	3,62	//	4,99	//	7,58	//	12,11	//
Lika	292	257	88,01	70	27,24	38	14,79	52	20,23	67	26,07	24	9,38
%	2,57	3,05	//	1,41	//	2,75	//	5,19	//	8,47	//	9,37	//
Gorski kot	450	317	70,44	219	69,08	50	15,77	23	7,25	19	5,99	6	1,89
%	3,97	3,76	//	4,42	//	3,62	//	2,30	//	2,40	//	2,34	//
Dalmac	559	527	94,27	185	35,10	119	22,58	123	23,34	81	15,37	16	3,04
%	4,93	6,25	//	3,73	//	8,63	//	12,29	//	10,24	//	6,25	//
B. Kraj.	1.081	985	91,12	298	30,25	183	18,58	173	17,56	239	24,26	85	8,63
%	9,53	11,68	//	6,01	//	13,27	//	17,28	//	30,21	//	33,20	//
S. Bosna	1.396	909	65,11	675	74,26	122	13,42	70	7,70	34	3,74	6	0,66
%	12,31	10,78	//	13,62	//	8,85	//	6,99	//	4,30	//	2,34	//
I. Bosna	2.557	1.581	61,83	1.178	74,51	220	13,91	118	7,46	51	3,22	10	0,63
%	22,54	18,75	//	23,78	//	15,95	//	11,78	//	6,45	//	3,90	//
Herceg.	835	614	73,53	458	74,59	100	16,29	42	6,84	11	1,79	2	0,32
%	7,36	7,28	//	9,24	//	7,25	//	4,19	//	1,39	//	0,78	//
Srem	124	124	100,0	3	2,42	7	5,64	19	15,32	48	38,71	32	25,81
%	1,09	1,47	//	0,06	//	0,51	//	1,90	//	6,07	//	12,50	//
ukupno	11.343	8.432	74,34	4.954	58,75	1.379	16,35	1.001	11,87	791	9,38	256	3,04

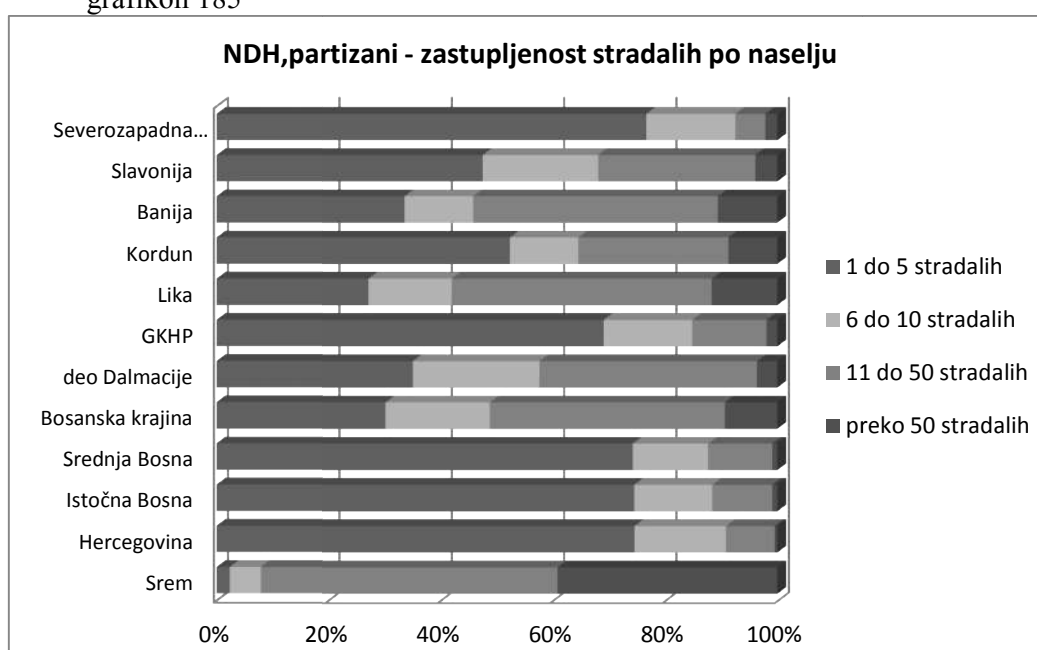
tabela 234 (nastavak)

NDH-part-nas	ukupno naselja	sa strad. part	%	101 - 200	%	201 - 500	%	501 – 1.000	%	preko 1.001	%
SZ Hrv	2.026	1.398	69,00	--	--	--	--	--	--	1	0,07
%	17,86	16,58	//	--	//	--	//	--	//	100,0	//
Slavonija	1.124	1.005	89,41	1	0,10	1	0,10	--	--	--	--
%	9,91	11,92	//	2,38	//	14,28	//	--	//	--	//
Banija	337	303	89,91	5	1,65	--	--	--	--	--	--
%	2,97	3,59	//	11,90	//	--	//	--	//	--	//
Kordun	562	412	73,31	5	1,21	--	--	--	--	--	--
%	4,95	4,89	//	11,90	//	--	//	--	//	--	//
Lika	292	257	88,01	6	2,33	--	--	--	--	--	--
%	2,57	3,05	//	14,28	//	--	//	--	//	--	//
Gorski k.	450	317	70,44	--	--	--	--	--	--	--	--
%	3,97	3,76	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Dalmac	559	527	94,27	3	0,57	--	--	--	--	--	--

%	4,93	6,25	//	7,14	//	--	//	--	//	--	//
B. Kraj.	1.081	985	91,12	5	0,51	2	0,20	--	--	--	--
%	9,53	11,68	//	11,90	//	28,57	//	--	//	--	//
S. Bosna	1.396	909	65,11	2	0,22	--	--	--	--	--	--
%	12,31	10,78	//	4,76	//	--	//	--	//	--	//
I. Bosna	2.557	1.581	61,83	1	0,06	2	0,13	1	0,06	--	--
%	22,54	18,75	//	2,38	//	28,57	//	100,0	//	--	//
Herceg.	835	614	73,53	--	--	1	0,16	--	--	--	--
%	7,36	7,28	//	--	//	14,28	//	--	//	--	//
Srem	124	124	100,0	14	11,29	1	0,81	--	--	--	--
%	1,09	1,47	//	33,33	//	14,28	//	--	//	--	//
ukupno	11.343	8.432	74,34	42	0,50	7	0,08	1	0,01	1	0,01

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 185

Različiti stepeni urbanizacije među regionima, uz razlike u razvijenosti pokreta u njima, uticale su na broj partizana iz pojedinačnih naselja koji su mu se priključili, a samim time i na veličinu njihovih gubitaka. Regione u kojima je bila najmanja prisutnost stradalih partizana po naseljima, a odlikovao ih veliki broj malih naselja, karakterisao je mali broj stradalih partizana po naseljima, tako da je do 10 stradalih partizana poticalo iz 92,56% naselja Severozapadne Hrvatske, 90,88% Hercegovine, 88,42% Istočne i 87,68% Srednje Bosne, kao i 84,85% naselja Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem. Od svih naselja iz kojih je poticalo do 5 stradalih partizana, 59,04% se nalazilo u Severozapadnoj Hrvatskoj, Istočnoj i Srednjoj Bosni. Izuzetak među slabo

urbanizovanim regionima predstavljao je Kordun u kome je iz 22,08% naselja poticalo između 21 i 100 stradalih partizana. Sa druge strane, od regiona u kojima je prisutnost partizana u naseljima bila izražena, iz 35,45% naselja Like, 34,65% Banije i 32,89% naselja Bosanske krajine poticalo je između 21 i 100 stradalih partizana, dok je iz 38,71% naselja Dalmacije i 27,96% Slavonije poticalo između 11 i 50 stradalih pripadnika partizanskog pokreta. Trećina svih naselja iz kojih je poticalo 51 do 100 stradalih partizana nalazila se u Bosanskoj krajini, kao i 30,21% naselja iz kojih je poticalo 21 do 50 stradalih partizana. U Sremu, koji je odlikovala najveća prisutnost partizanskih gubitaka po naseljima, zabeleženo je i najveće učešće stradalih partizana po naselju, tako da je iz 37,10% naselja poticalo između 51 i 200 stradalih pripadnika pokreta. Trećina svih naselja NDH iz kojih je poticalo od 101 do 200 stradalih partizana nalazilo se u Sremu, kao i jedno od 7 naselja iz kojih je bilo između 201 i 500 stradalih pripadnika pokreta. Po dva grada sa po 201 do 500 stradalih partizana sa nalazila su se u Bosanskoj krajini i Istočnoj Bosni, a po jedan u Slavoniji i Hercegovini.

Godine stradanja i nacionalnosti stradalih pripadnika partizanskog pokreta iz NDH

Centralni položaj koji je ova teritorija zauzimala u Jugoslaviji, njene geografske karakteristike, mešovite sredine međusobno sukobljenih nacija suprotnih političkih interesa, uz jak spoljni uticaj, povremeno presudan koji su ostvarivale Nemačka i Italija u svojim interesnim sverama, uslovile su da ova teritorija postane najvažnije poprište tokom čitavog rata u Jugoslaviji. Rat je na teritoriji NDH³³² bio kompleksniji i slojevitiji

³³² Opširnije o NDH i ratu u njoj videti: Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008*, Zagreb, 2008, 205 – 406; Enver Redžić, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*, Sarajevo 1998; Šandor Veg, Čedomir Popov, *Војводина у Народноослободилачком рату у Социјалистичкој револуцији: 1941 – 1945*, Novi Sad, 1984; Fikreta Jelić-Butić, *Ustaše i Nezavisna država Hrvatska 1941-1945*, Zagreb, 1977; Bogdan Krizman, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, Zagreb, 1980; Bogdan Krizman, *Ustaše i Treći Reich*, I i II, Zagreb, 1983; Nada Kisić Kolanović, *NDH i Italija, Političke veze i diplomatski odnosi*, Zagreb, 2001; Jure Krišto, *Sukob simbola, Politika, Vjere i ideologije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb, 2001; Hrvoje Matković, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb, 2002; Glez fon Horstenau, *Između Hitlera i Pavelića. Memoari kontroverznog generala*, Beograd, 2007; Marica Karakaš Obradov, *Novi mozaici nacija u „novim poređcima“*, Zagreb, 2014; Filip Škiljan, *Organizirana prisilna iseljavanja Srba iz NDH*, Zagreb, 2014; Kosta Nikolić, *Italijanska vojska i četnici u Drugom svetskom ratu u Jugoslaviji 1941 - 1943*, Beograd, 2009; Nikica Barić, *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb, 2003; N. Barić, *Ustaše na Jadranu, Uprava nezavisne Države Hrvatske u jadranskoj Hrvatskoj nakon kapitulacije Kraljevine Italije*, Zagreb, 2012; Zlatko Hasanbegović, *Muslimani u Zagrebu 1878 – 1945. Doba utemeljenja*, Zagreb, 2007; *Bosna i Hercegovina 1941: Novi pogledi*, (zbornik radova – urednik Husnija Kamberović), Sarajevo, 1912; Miloš Hamović, *Dobrovoljačka vojska Jugoslavije u sastavu oružanih snaga NOR-a*, Foča, Sarajevo, 1983; Igor Graovac Dragan Cvetković,

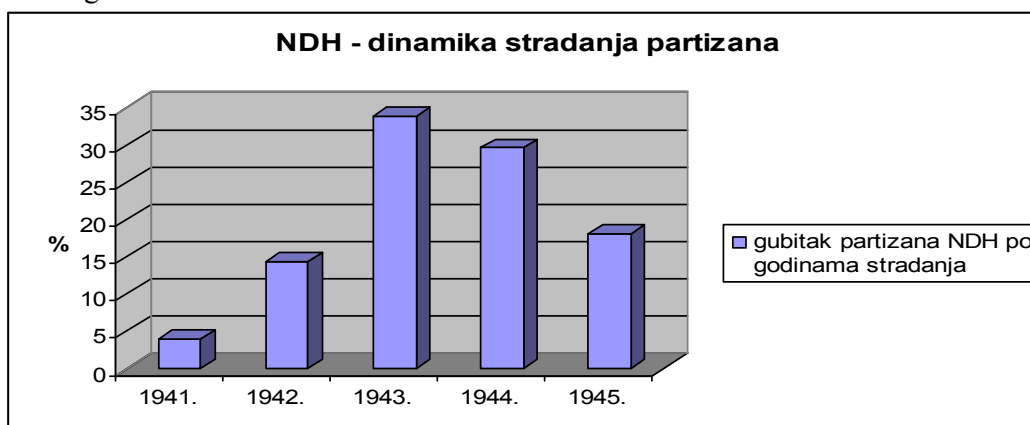
nego u bilo kom drugom delu Jugoslavije. Sadržao je elemente oslobodilačkog, antifašističkog, građanskog, revolucionarnog, nacionalnog, verskog rata, rata nacionalnog uništenja ili rata za opstanak na ovoj teritoriji. Partizanski pokret nastao na ovoj teritoriji kao deo jedinstvenog opštejugoslovenskog pokreta objedinio je u sebi neke od ovih karakteristika, dok se drugima oštro suprotstavljao. Razvivši se već početkom rata, pokret je stalno jačao čime su se i njegovi gubici tokom rata povećavali.

Tabela 235 – NDH, partizani – dinamika stradanja

NDH - partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
ukupno	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 186

Ustanak protiv okupacije i novoformirane države zahvatio je čitavu teritoriju NDH i za posledicu je imao stradanje 3,98% svih gubitaka partizanskog pokreta ove teritorije. U manje od 6 meseci postojanja pokret je uspeo da formira manje ili veće

Ljudski gubici Hrvatske 1941. – 1945. godine: Pitanja, primjeri, rezultati ..., Zagreb, 2005; Ivo i Slavko Goldstein, „Srbi i Hrvati u narodnooslobodilačkoj borbi u Hrvatskoj“, *Dijalog povjesničara / istoričara Srbije i Hrvatske 7*, (ur. Igor Graovac), Zagreb 2003, 247 – 267; Filip Škiljan, *Hrvatsko zagorje u Drugom svjetskom ratu 1941. – 1945., opredjeljivanja, borbe, žrtve*, Zagreb, 2012; Dušan Korać, *Kordun i Banija u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji*, Zagreb, 1986; Đuro Zatezalo, *Narodna vlast na Kordunu, Baniji i Lici 1941 – 1945*, Karlovac, 1978; I–VI, Martin Kaminski, *Slavonija u NOB*, Slavonski Brod, 1967; *Козара у народноослободилачком рату, записи и сјећања*, (urednik Dušan Lukač) Beograd, 1971 (I –III) i 1978 (IV – VI); *Istočna Bosna u NOB-u 1941 - 1945, Sjećanja učesnika*, (ur. Nisim Albahari i drugi), knjiga I i II, Beograd, 1971; *Srednja Bosna u NOB-u, članci, sjećanja, dokumenti*, (ur. Slavko Odić), knjige 1-3, Beograd, 1976, Banja Luka, 1980,1981; *Hercegovina u NOB, april 1941. – juni 1942.*, (ur. Rajko Šarenac), knjige 2 do 4, Beograd 1986; Sreta Savić, *Srem u Narodnooslobodilačkoj borbi*, Beograd, 1963; Sreta Savić, *Борбе у Срему 1941 -1944*, Sremska Mitrovica, 1981; Šibe Kvesić, *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi*, Zagreb, 1960. Veljko Đ. Đurić, *Нови прилози за биографију бојводе Јездимира Дангућа*, Beograd, 1997; Pero Nasakanda, *Klase, slojevi i revolucija, Radnička klasa, seljaštvo i srednji slojevi u NOB-u i socijalističkoj revoluciji Hrvatske*, Zagreb, 1985.

jedinice i institucije u većini oblasti NDH, vršeci diverzantske akcije, oslobađajući sela i manje gradove, stvarajući manje slobodne teritorije. Jačanje pokreta u narednoj godini, formiranje većih jedinica, grupa odreda i brigada,³³³ stvaranje i gubljenje većih slobodnih teritorija, prouzrokovali su povećanje gubitaka od 3,60 puta, ali je s obzirom na dužinu perioda trajanja rata u ove dve godine, stvarni rast gubitaka bio je 1,80 puta veći. U 1942. godini teritorija NDH je postala najzanačajnije bojište u Jugoslaviji, da bi primat održala i po značaju uvećala u narednoj godini. Na njenoj teritoriji su od početka pa do sredine 1943. godine vođene odsudne bitke po sudbinu pokreta i čitavog rata u Jugoslaviji. Napredak pokreta se ogledao u formiranju prvih divizija i korpusa,³³⁴ te razvijanju institucija pokreta. Zamašne vojne operacije dovele su do dodatnog uvećanja gubitaka pokreta od 2,36 puta u 1943. godini. U početku samo pokušaji, a zatim i uspešno prebacivanje težišta rata na istok u 1944. godini, a zatim njegovo vraćanje na teritoriju NDH krajem godine, ali uz uvećanje agžovanja i borbrbenog opterećenja jedinica sa drugih teritorija, prvenstveno iz Srbije, dovelo je do smanjivanja gubitaka 1,14 puta u odnosu na predhodnu godinu. Učešće u operacijama za osbađanje Jugoslavije, u kojima su se jedinice sa teritorije NDH većim delom borile u pozadini neprijateljskih snaga stalno ometajući njegovo povlačenje i snage na frontu, a manjim delom držale liniju fronta, što je prouzrokovalo je stradanje nešto manje od petine svih gubitaka partizana NDH. Gubici u poslednjoj godini rata su u odnosu na predhodnu godinu i vremenski period tradajanja rata u njima bili 1,63 puta veći, dok su u odnosu na gubitak u čitavom predhodnom periodu rata (4,5 meseci naspram 42 meseca) bili realno 2,29 puta veći.

Partizanski pokret je postojao u svim delovima NDH, ali nije bio podjednako razvijen. Nejednaka razvijenost pokreta dovela je i do nejednakog stradanja njegovih pripadnika iz različitih delova NDH. Više od petine stradlih partizana NDH poticao je iz Bosanske krajine, po devetina iz Slavonije i Istočne Bosne, po dvanaetsina iz Severozapadne Hrvatske i dela Dalmacije, dok je trećina stradlih poticala iz ostalih

³³³ Pored formiranja proleterskih i udarnih brigada od jedinica pristiglih sa drućih teritorija, na teritoriji NDH od partizana sa njene teritorije do kraja 1942. godine formirano je 24 brigada, a borci sa ove teritorije su delimično činili sastave još 5 brigada. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 690-696, 698, 706-708.

³³⁴ Od prvih 10 divizija formiranih u periodu kraj 1942., početak 1943. godine, a koje su u svom sastavu imale 30 brigada, partizani sa teritorije NDH su u potpunosti činili kompletan sastav u 21 brigade, a učestvovali su u sastavu još 4 brigada. Istovremenom sa procesom formiranja divizija, formiraju se i prvi korpusi, 1. bosanski (4. i 5. NOU divizija, 6. istočno bosanska brigada i svi partizanski odredi na teritoriji Bosne) i 1. hrvatski korpus (6., 7. i 8. divizija). Isti, *Isto*, 203-211.

sedam regiona. Nejednak demorafski potencijal regiona iz kojih su poticali stradali partizani još više je istakao razlike u gubicima pripadnika partizanskog pokreta koje su postojale među njima.

grafikon 187

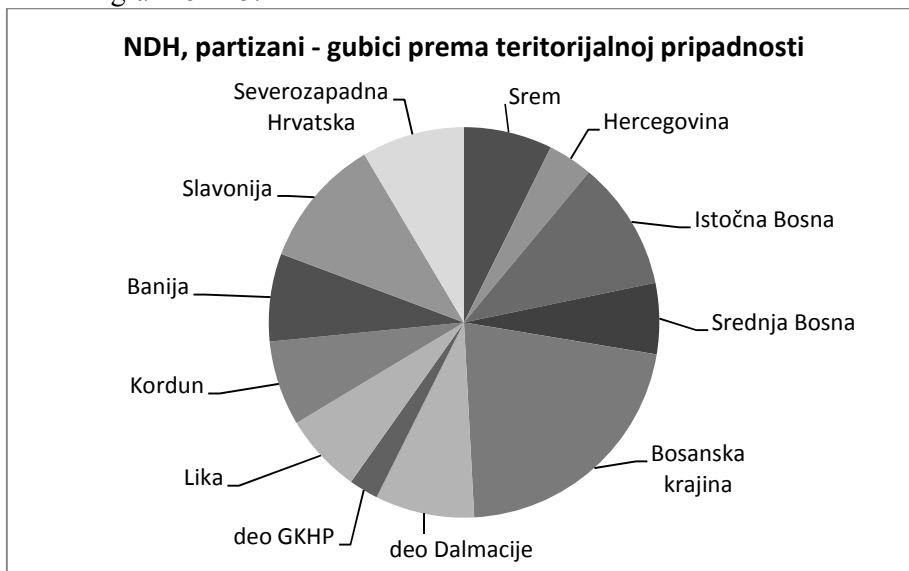
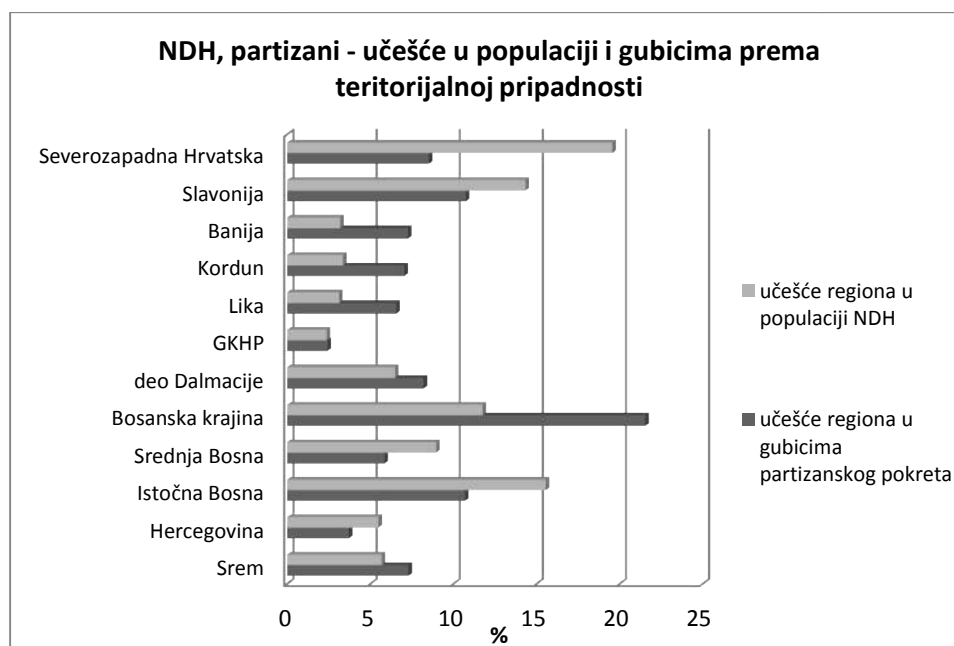

Tabela 236 – NDH, partizani – učešće regiona u populaciji i učešće u gubicima prema regionalnoj pripadnosti

KJ-NDH- partizani	% učešće u popul. NDH	% među strad. partizanima
Severozap.Hrvatska	19,57	8,53
Slavonija	14,35	10,76
Banija	3,20	7,27
Kordun	3,37	7,05
Lika	3,14	6,57
Gorski kot. sa HP	2,38	2,43
deo Dalmacije	6,50	8,22
Bosanska krajina	11,76	21,55
Srednja Bosna	8,97	5,87
Istočna Bosna	15,57	10,71
Hercegovina	5,50	3,72
Srem	5,69	7,31

Popis sranovništva 1931. godine, AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 188

Gubici partizanskog pokreta u pojedinim delovima NDH nisu bili u skladu sa zastupljenošću tih regiona u populaciji i prema pretrpljenim gubicima izdvajale su se tri grupe regiona. U prvu grupu spadala je polovina regiona, kod kojih je učešće u gubicima partizanskog pokreta bilo veće od njihovog učešća u stanovništvu. Učešće Banije u gubicima poketa bilo je 2,27 puta veće od zastupljenosti regiona u poulaciji, Korduna i Like po 2,09 puta veće, Bosanske Krajine 1,83 puta, Srema 1,28 i dela Dalmacije 1,26 puta veće. Iz ovih šest regiona pitalo je tri petina (57,97%) gubitaka partizana NDH dok je u njima živela trećina populacije (33,66%). U Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem je učešće u gubicima partizanskog pokreta bilo je isto sa učešćem regiona u populaciji NDH. Regioni u kojima je učešće u populaciji bilo daleko veće od učeša u gubicima partizanskog pokreta predstavljali su treću grupu. Učešće Severozapadne Hrvatske je bilo 2,29 puta manje u gubicima partizanskog pokreta od njenog učešća u stanovništvu NDH, Srednje Bosne 1,53 puta, Hercegovine 1,48 puta manje, Istočne Bosne 1,45 puta i Slavonije 1,33 puta manje. U ova pet regiona živelo je dve trećine (63,96%) stanovništva, dok je iz njih poticalo dve petine stradalih partizana iz NDH (39,59%). S obzirom na učešće u populaciji NDH, stradanje parizana Banije, Korduna, Like i Bosanske krajine je bilo realno 2,69 puta veće od gubitaka pokreta iz ostalih regiona.

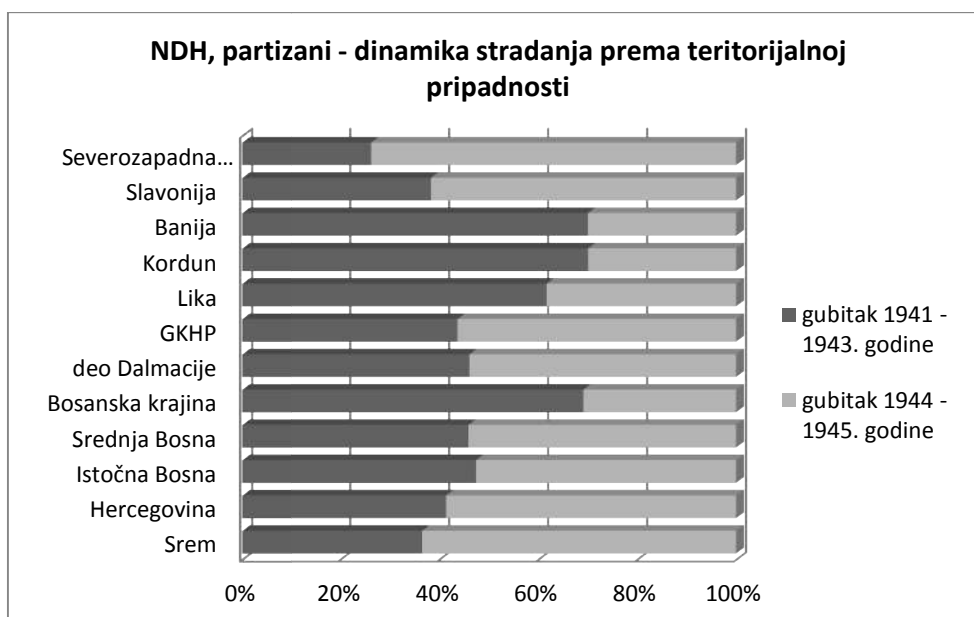
Partizanski pokret u NDH je prolazio kroz više faza u svom razvoju što je uticalo i na broj stradalih pripadnika, ali razvoj nije bio jednak u svim delovima. U pojedinim regionima se pokret brže razvijao u početnom periodu rata, dok je u drugim najviši stadijum u razvoju bio u poslednjim godinama rata. Razlike koje su postojale u razvoju pokreta u pojedinim delovima NDH uslovile su različite gubitke koje je pokret pretrpeo na tim delovima teritorije. Među regionima su bile prisutne razlike u dinamici pretrpljenih gubitaka i intezitetu stradanja njihovih partizana.

Tabela 237 – NDH, partizani – gubici prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

NDH - regioni	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
SZ Hrvatsaka	7.607	107	1,41	342	4,50	1.545	20,31	3.346	43,99	2.267	29,80
%	8,53	3,01	//	2,67	//	5,11	//	12,63	//	14,00	//
Slavonija	9.603	130	1,35	761	7,92	2.786	29,01	3.425	35,66	2.501	26,04
%	10,76	3,66	//	5,95	//	9,22	//	12,93	//	15,44	//
Banija	6.489	124	1,91	944	14,55	3.476	53,57	1.227	18,91	718	11,06
%	7,27	3,49	//	7,38	//	11,51	//	4,63	//	4,43	//
Kordun	6.293	242	3,84	1.100	17,48	3.067	48,74	1.176	18,69	708	11,25
%	7,05	6,81	//	8,60	//	10,15	//	4,44	//	4,37	//
Lika	5.866	267	4,55	1.013	17,27	2.338	39,86	1.475	25,14	773	13,18
%	6,57	7,51	//	7,92	//	7,74	//	5,57	//	4,77	//
Gorski kot.	2.172	46	2,12	230	10,59	673	30,98	768	35,36	455	20,95
%	2,43	1,29	//	1,80	//	2,23	//	2,90	//	2,81	//
deoDalmacije	7.336	55	0,75	430	5,86	2.897	39,49	2.413	32,89	1.541	21,01
%	8,22	1,55	//	3,36	//	9,59	//	9,11	//	9,52	//
Bos. Krajina	19.225	1.335	6,94	4.955	25,77	7.000	36,41	4.049	21,06	1.886	9,81
%	21,55	37,57	//	38,75	//	23,17	//	15,29	//	11,65	//
Sred. Bosna	5.236	307	5,86	494	9,43	1.602	30,59	1.548	29,56	1.285	24,54
%	5,87	8,64	//	3,86	//	5,30	//	5,84	//	7,94	//
Ist. Bosna	9.557	691	7,23	1.410	14,75	2.429	25,41	3.003	31,42	2.024	21,18
%	10,71	19,45	//	11,03	//	8,04	//	11,34	//	12,50	//
Hercegovina	3.316	130	3,92	506	15,26	735	22,16	914	27,56	1.031	31,09
%	3,72	3,66	//	3,56	//	2,43	//	3,45	//	6,37	//
Srem	6.521	119	1,82	602	9,23	1.660	25,46	3.137	48,11	1.003	15,38
%	7,31	3,35	//	4,71	//	5,49	//	11,85	//	6,19	//
ukupno	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 189

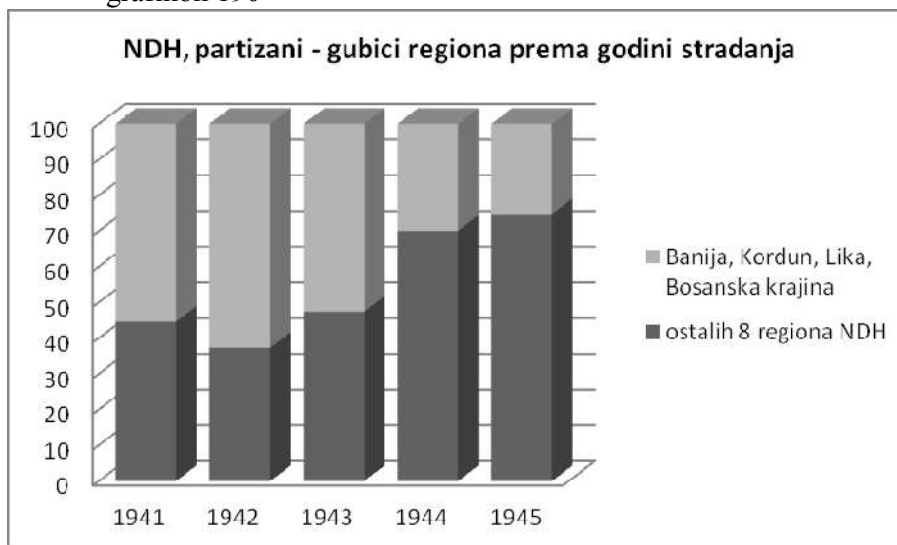

Prema dinamici stradanja partizana NDH izdvajale su se dve grupe regiona. Prvu su činile regioni iz kojih je većina partizana izgubila živote u prve tri godine rata. U nju su spadali Kordun sa 70,06% stradalih partizana u tom periodu, Banija sa 70,03%, Bosanska Krajina sa 69,12% i Lika sa 61,68% stradalih. Ostali regioni činili su drugu grupu u kojoj je većina partizana stradala u poslednje dve godine rata, u Severozapadnoj Hrvatskoj 73,79%, Sremu 63,49%, Slavoniji 61,70%, Hercegovini 58,65%, Gorskom kotaru sa hrvatskom primorjem 56,31%, Srednjoj Bosni 54,10%, delu Dalmacije 53,90% i Istočnoj Bosni 52,60%. Nakon ustanka, pokret se tokom 1942. godine razvijao u svim delovima NDH, a pored odreda formiraju se nove veće vojne jedinice, brigade. U većini regiona je primetan realni rast stradanja pripadnika pokreta u 1942. godini u odnosu na predhodnu, od 3,91 odnosno 3,81 puta u delu Dalmacije odnosno na Baniji, preko 2,27 puta na Kordunu, do 1,59 puta u Severozapadnoj Hrvatskoj.³³⁵ Jedino je u regionima Srednje i Istočne Bosne bila prisutna stagnacija u stradanju partizana u drugoj godini rata. Veće vojne operacije koje su 1943. godine vođene u pojedinim delovima NDH, izlazak Italije iz rata i prelazak na stranu saveznika, skori kraj rata, doveli su do daljnjeg napretka u razvoju partizanskog pokreta, formiranja divizija, ali u uvećanja gubitaka koje je pokret pretrpeo u svim delovima NDH. Najveće uvećanje

³³⁵ Realni rast stradanja pripadnika pokreta u 1942. godini u odnosu na predhodnu od 2,93 puta u Slavoniji, 2,53 puta u Sremu, 2,50 puta u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem, 1,95 u Hercegovini, 1,90 u Lici i 1,86 puta u Bosanskoj krajini.

gubitaka u 1943. godini u odnosu na predhodnu je bio u regionima Dalmacije (6,74 puta) i Severozapadne Hrvatske (4,51 puta), Banije i Slavonije (3,68 odnosno 3,66 puta), dok je najmanji rast bio u regionima Bosanske krajine i Hercegovine, 1,41 odnosno 1,45 puta. Nakon stalnog rasta u predhodnom periodu rata, 1944. godina donela je promene u dinamici stradanja pripadnika pokreta iz različitih delova NDH. U regionima Severozapadne Hrvatske, Slavonije, Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, Istočne Bosne, Hercegovine i Srema došlo je do daljeg rasta stradanja, koji se kretalo od 1,14 puta u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem do 2,16 puta u severozapadnoj Hrvatskoj. Gubici pokreta su u Srednjoj Bosni u 1944. godini stagnirali u odnosu na predhodnu godinu, dok su u regionima koji su predhodnom periodu podneli najveći deo tereta rata bili značajno smanjeni, na Baniji 2,83 puta, Kordunu 2,61 puta, dok su u Bosanskoj krajini bili manji 1,73 puta, Lici 1,58 i delu Dalmacije 1,20 puta, iako je ona krajem godine gotovo u potpunosti oslobođena. Masovno pristupanje pokretu krajem 1944. i početkom 1945. godine i učešće u borbama za konačno oslobađanje Jugoslavije dovelo je do realnog povećanja gubitaka u svim regionima. U odnosu na predhodnu godinu gubici su u poslednjoj godini rata bili realno 3,01 puta veći u Hercegovini, 2,21 puta u Srednjoj Bosni, 1,95 puta u Slavoniji, 1,81 puta u Severozapadnoj Hrvatskoj, 1,80 puta u Istočnoj Bosni, 1,79 u Dalmaciji, ali i 1,56 odnosno 1,60 puta na Baniji odnosno na Kordunu, 1,40 u Lici i 1,24 puta u Bosanskoj Krajini. Srem je jedini region u kome je realno stradanje poslednje godine rata bilo 1,17 puta manje nego u predhodnoj.

grafikon 190

Učešće pojedinih regiona u gubicima partizanskog pokreta u NDH nije bilo jednako tokom čitavog rata. Regioni Banije, Korduna, Like i Bosanske krajine tokom čitavog rata imali su veće učešće u gubicima pokreta nego što je bila njihova zastupljenost u populaciji NDH. Učešće parizana sa Banije i Korduna u gubicima pokreta 1943. godine je bilo 3,60 odnosno 3,01 puta veće od učešća regiona u populaciji, Like oko 2,5 puta u prve tri godine rata, Bosanske krajine 3,29 puta u prve dve godine rata, da bi u poslednjoj godini rata učešća u gubicima i populaciji bila izjednačena. Nakon slabog učešća među stradalima u prve dve godine rata, partizani iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem su u naredne tri godine izjednačili učešće u stradanju sa učešćem u stanovništvu, dok partizani iz Dalmacije od sredine do kraja rata ostvarivali učešće koje je bilo oko 1,45 puta veće. Partizani Slavonije i Hercegovine su tokom većeg dela rata imali manje učešće u gubicima pokreta, prve godine 3,92 odnosno 1,64 puta manje, ali su uz stalni rast učešća u stradanju u poslednjoj godini rata prestigli zastupljenost regiona u populaciji, 1,43 puta u Slavoniji i 1,71 puta u Hercegovini. Nakon slabijeg učešća u prvoj godini rata, partizani Srema su povećavali učešće u gubicima koje se u 1943. godini izjednačilo sa učešćem regiona u populaciji, da bi u narednoj godini ostvarili maksimum učešća u stradanju koje je bilo 2,08 puta veće od zastupljenosti regiona u populaciji. Stradali partizani iz Istočne Bosne su u ustanku imali za četvrtinu (1,25 puta) veće učešće u gubicima od učešća u regiona u stanovništvu NDH, ali je u narednom periodu učešće gubitaka bilo manje od zastupljenosti u populaciji (1,94 puta 1943. i 1,24 puta 1945. godine), dok su pripadnici pokreta iz Srednje Bosne imali u prvoj i poslednjoj godini rata učešće u gubicima koje je odgovaralo demografskoj zastupljenosti regiona, dok je u ostalim godinama bilo manje (1,69 puta 1943. godine). Učešće partizana iz Severozapadne Hrvatske nikada tokom rata nije dostiglo zastupljenost regiona u populaciji NDH, najveća razlika je bila 1942. godine, kada su gubici bili 7,33 puta manji, a najviše su se približili poslednje godine rata kada su gubici bili 1,40 puta manji od zastupljenosti regiona u populaciji.

Ustanak na teritoriji NDH nije podjednako zahvatio sve njene krajeve. Dve trećine u ustanu nastalih gubitaka partizanskog pokreta poticalo je iz Bosanske krajine, Istočne i Srednje Bosne, uz 14,32% stradalih iz regiona Korduna i Like. Četiri petine (79,98%) svih stradalih partizana NDH poticao je iz ovih pet regiona, iako je njih

nastanjivalo 42,81% populacije države. Učešće partizana Bosanske krajine među u ustanku stradalim partizanima NDH bilo je 3,19 puta od zastupljenosti ovog regiona u populaciji, Like i sa Korduna je 2,39 odnosno 2,02 puta veće, Istočne Bosne za četvrtinu veće (1,25 puta), dok je učešće Srednje Bosne bilo jednako zastupljenosti u stanovništvu, kao i stradanje partizana sa Banije. Slaba razvijenost partizanskog pokreta u ostalim delovima NDH je prouzročio da učešće stradalih partizana iz njih daleko zaostajao za njihovom zastupljenošću u populaciji, u Severozapadnoj Hrvatskoj 6,50% puta, Slavoniji 3,92 puta. Stradanje partizana Bosanske krajine, Like i Korduna, koji su predstavljali polovinu gubitaka (51,89%) partizana NDH 1941. godine, bilo je s obzirom na zastupljenost ovih regiona (18,27%) u stanovništvu realno 4,81 puta veće od stradanja partizana iz ostalih regiona. U narednoj godini težište rata u Jugoslaviji se nalazilo u zapadnoj polovini NDH pretežno nastanjenim srpskom populacijom, tako da su 62,65% gubitaka pokreta poticala iz ova tri regiona, kojima se priključila i Banija.³³⁶ S obzirom na zastupljenost u populaciji (21,47%) gubici partizana iz ova četiri regiona u 1942. godini bili su 6,14 puta veći od stradanja partizana iz ostalog dela NDH.³³⁷ Iste godine došlo je do značajnog pada učešća u gubicima partizana iz Istočne³³⁸ i Srednje Bosne koje je bilo smanjeno 1,76 odnosno 2,24 puta, dok je stradanje u ostalim regionima ostalo na približno istom nivou.³³⁹ Razvoj partizanskog pokreta u 1943. godini bio je obeležen masovnijim uključivanjem stanovništva iz drugih delova NDH, ali i odsudnim bitkama koje je pokret vodio za svoj opstanak protiv združenih snaga okupatora i njihovih saradnika i saveznika, kao i protiv ideoloških protivnika iz rojalističkog pokreta. Stradalim partizanima iz četiri regiona koja su do tada podnele najveći teret borbe priključuju se i drugi region. U 1943. godini partizani Bosanske krajine i Like, a posebno Banije i Korduna su i dalje predstavljali većinu stradalih partizana (52,57%), ali su im se pridružili sa značajnim učešćem u gubicima partizani iz Srema, dela Dalmacije i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, koji su činili 17,31%

³³⁶ Učešće stradalih partizana iz Banije u gubicima 1942. godine je 2,31 puta veće od zastupljenosti regiona u populaciji.

³³⁷ Od partizana iz ova četiri regiona formirano je 13 i po brigada (Bosanska krajina 6 brigada i 1 polubrigada, Lika 3 brigade, Banija 2 brigade, Kordun 2 brigade) i jedan proleterski bataljon u brigadi „Rade Končar“ od ukupno 21 i po brigade formirane od partizana iz NDH 1942. godine (17 i po u potpunosti i 4 brigade delimično). N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 129-137, 142-151.

³³⁸ Opširnije o dešavanjima u Istočnoj i srednjoj Bosni videti Rasim Hurem, *Kriza NOP-a u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1972.

³³⁹ Učešće stradalih partizana Srema i dela Dalmacije je povećano 1,40 odnosno 2,17 puta u odnosu na predhodnu godinu, ali je njihovo učešće u gubicima bilo dosta manje od učešća ovih regiona u populaciji.

gubitaka te godine, uz značajnije prisustvo stradalih pripadnika pokreta iz Slavonije.³⁴⁰ Učešće partizana iz dela Dalmacije³⁴¹ u gubicima je 1943. godine bilo je 1,47 puta veće od zastupljenosti regiona u populaciji NDH, dok je učešće u gubicima partizana iz Srema³⁴² i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem postalo izjednačeno sa njihovom zastupljenošću u stanovništvu. Prenošenje težišta ratnih operacija u istočni deo NDH nije bilo adekvatno praćeno povećanjem gubitaka partizanskog pokreta u tim regionima, prvenstveno zbog jakih i uticajnih nacionalnih pokreta u njima (JVuO, zelenog kadra, ustaškog pokreta...). U odlučujućoj godini rata učešće stradalih partizana Hercegovine je bilo 2,26 puta manje od zastupljenosti regiona u populaciji NDH, a Istočne i Srednje Bosne³⁴³ 1,94 odnosno 1,69 puta manje. Već vidljiv skorašnji kraj rata 1944. godine doveo je do promena u stradanju partizana NDH po pitanju teritorija NDH iz kojih su poticali. Regioni na severu teritorije, Srem, Slavonija i Severozapadna Hrvatska, u kojima je došlo do znatnog jačanja pokreta,³⁴⁴ prvi put su od početka rata zauzeli značajno mestu u gubicima pokreta sa trećinom stradalih partizana (37,44%). Učešće stradalih partizana iz Srema bilo je dvostruko veće (2,08 puta) od zastupljenosti regiona u populaciji, dok je učešće partizana iz ostala dva regiona još uvek bilo manje, Severozapadne Hrvatske 1,55 puta. Četiri regiona koja su do tada podneli najveći teret borbe u gubicima ove godine predstavljali su 29,93% stradalih, što je još uvek bilo 1,39 puta više od njihove zastupljenosti u populaciji. Partizani iz Dalmacije, koja je većim

³⁴⁰ Iako je učešće partizana iz Slavonije i Severozapadne Hrvatske u gubicima pokreta 1943. godine postalo značajnije, ono je i dalje dosta manje od zastupljenosti ovih regiona u populaciji NDH.

³⁴¹ Partizani iz dela Dalmacije koji se nalazio u NDH su oktobra 1943. godine, nakon kapitulacije Italije, ušli u sastav novoformiranih 19. 20. i 26. divizije, a popunjavali su i obnovljnu 9. diviziju, uz formiranje novih i obnavljanje starih odreda, a svi su se našli pod komandom 8. korpusa. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 287-290.

³⁴² Od udarnih bataljona iz Srema aprila 1943. godine u istočnoj Bosni formirane su 1. i 2. vojvođanska NOU brigada, dok je u Sremu formirana 3. vojvođanska brigada, tako da je od njih u julu formirana 16. vojvođanska divizija. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 256.

³⁴³ U Hercegovini do druge polvine 1943. godine nisu postojali značajniji partizanski sastavi, pa je tek nakon povratka 10. hercegovačke brigade nakon bitke na Sutjesci došlo do oživljavanja poketa i formiranja dve nove brigade i 29. divizije u jesen te godine. U istočnoj Bosni su pored nekoliko partizanskih odreda postojale dve brigade (6. istočnobosanska i 15. majevička), da bi se prodorom značajnijih partizanskih snaga u leto i jesen, storili uslovi za formiranje još četiri nove brigade, tako da su formirane 2 divizije (17. i 27. istočnobosanska). U Srednjoj Bosni je pored nekoliko odreda formirana 14. krajška brigada koja je ušla u sastav 11. divizije. Isti, *Isto*, 238-239, 281-283.

³⁴⁴ U Sremu i BiH je od sremskih partizana krajem 1943. početkom 1944. godine formirano još 3 brigada koje su ušle u sastav 36. vojvođanske divizije, u drugoj polovini iste godine još dve koje su ušle u sastav 51. vojvođanske divizije i 2 brigade 7. divizije KNOJ-a. Pored jačanja postojećih jedinica i formiranja novih odreda, u Slavoniji su formirane 3 nove brigade od kojih je jedna ušla u novoformiranu 40. slavonsku diviziju. Na teritoriji Severozapadne Hrvatske je krajem 1943. i početkom 1944. godine formirano je 10. novih brigada koje su ušle u sastav 32., 33. i 34. divizije. Isti, *Isto*, 710-718.

delom oslobođena krajem 1944. godine, kao i oni iz Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, poput predhodne godine, imali su povećano učešće među stradalima. Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije koje su se uglavnom odvijale na teritoriji NDH nisu donele bitnije promene u regionalnoj raspodeli gubitaka u odnosu na predhodnu godinu. U severnim delovima NDH bilo je povećano se učešće stradalih partizana iz Slavonije koje je prvi put bilo veće od zastupljenosti regiona u populaciji, kao i učešće partizana iz Severozapadne Hrvatske, a smanjeno je bilo učešće u gubicima pripadnika pokreta iz Srema, ali je ostalo iznad učešća regiona u stanovništvu. Učešće partizana Dalmacije i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem u gubicima pokreta je ostalo na nivou od predhodne godine, dakle iznad zastupljenosti regiona u populaciji, kao i učešće partizana iz Banije, Korduna i Like, dok je učešće u gubicima pripadnika pokreta iz Bosanske krajine bilo izjednačeno sa zastupljenošću regiona u stanovništvu. Poslednja godina rata je donela povećanje učešća u gubicima regiona koji do tada nisu značajnije učestvovali, tako da je učešće partizana iz Hercegovine bilo veće od učešća regiona u populaciji, približno jednako je bilo učešće partizana iz Srednje Bosne, dok je učešće pripadnika pokreta iz Istočne Bosne i dalje bilo manje od zastupljenosti regiona u stanovništvu NDH.

U nacionalno pomešanoj sredini kakva je bila teritorija NDH, organizovanje partizanskog pokreta je bilo jako složeno pitanje. Opredeljivanje neke nacionalnosti za partizanski pokret nije bilo jednako kod svih i to je vrlo slojevit problem u kome su pomešane želja za slobodom, nacionalni interesi i aspiracije, antifašizam, borba za opstanak na toj teritoriji, ideološka opredeljenost i politički afiniteti. Nejednaka opredeljenost za pokret za posledicu je imala različito učešće nacionalnosti u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije NDH. Srbi su činili dve trećine (67,35%) stradalih partizana NDH, iako su na toj teritoriji predstavljali svega 32,02% populacije, tako da je njihovo učešće u gubicima pokreta bilo duplo veće (2,10 puta) od učešća u populaciji. Učešće ostale dve veće nacionalnosti u gubicima partizanskog pokreta je bilo dvostruko manje od njihove zastupljenosti u populaciji, Hrvata 2,05 puta i Muslimana 1,89 puta, dok je učešće pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti bilo 2,86 puta manje.³⁴⁵

³⁴⁵ U grupi ostalih i nepoznatih nacionalnosti nalazi se 307 Slovenaca koji su predstavljali 0,34% stradalih partizana, 269 Mađara (0,30%), 230 Jevreja (0,26%), 207 Slovaka i 168 Crnogoraca. Učešće Slovenaca među stradalim partizanima NDH je 1,94 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji, Jevreja 2,19 puta manje i Mađara 4,10 puta manje.

grafikon 191

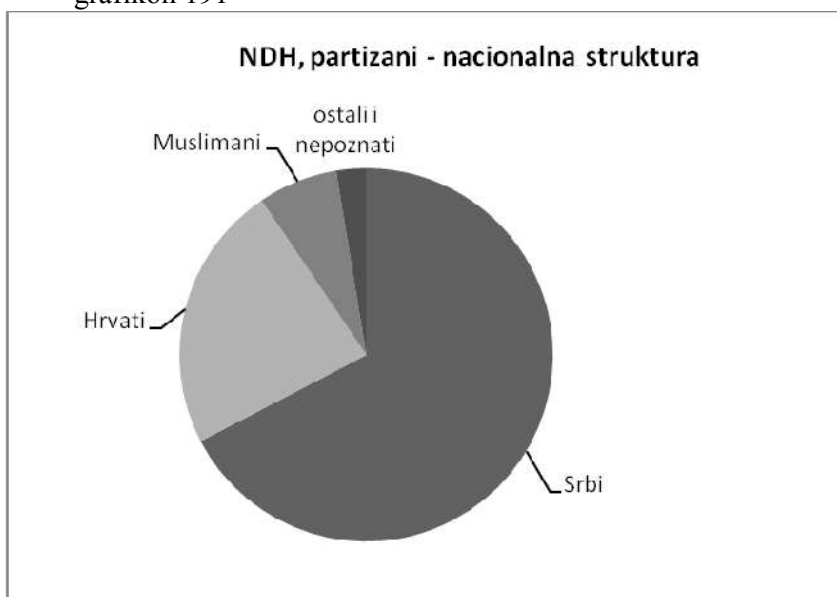

tabela 238 - NDH, partizani – učešće u populaciji i gubicima pema nacionalnoj pripadnosti

KJ-NDH-nacionalnosti	% učešće u popul. NDH	% među strad. partizanima
Hrvati	47,58	23,16
Srbi	32,02	67,55
Muslimani	13,00	6,89
Ostali i nepozn.	7,40	2,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 192

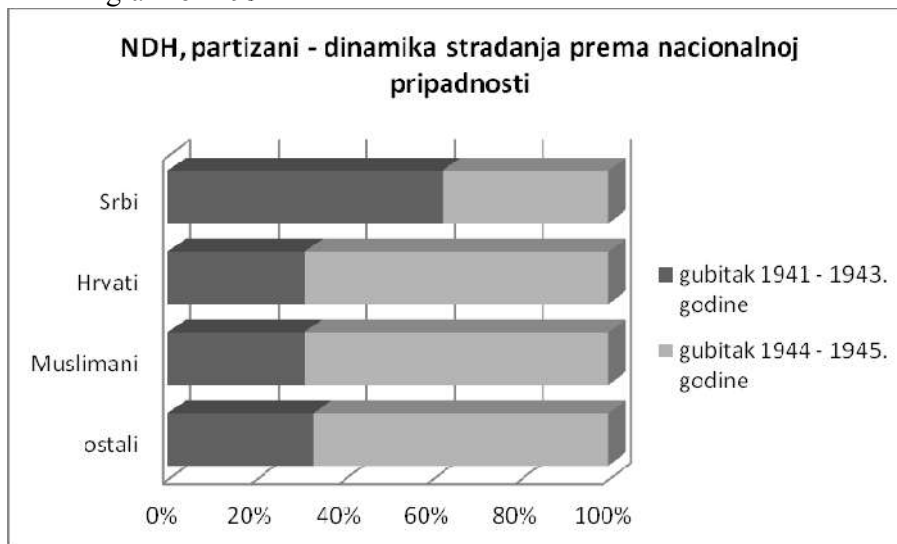
Gubici partizana srpske nacionalnosti sa teritorije NDH bili su 2,06 puta veći od gubitaka koje su podnele sve ostale nacionalnosti zajedno, ali su, s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji, gubici Srba bili realno 4,37 puta veći (4,32 puta od Hrvata, 3,97 puta od Muslimana i 6 puta od ostalih i nepoznatih nacionalnosti). Gubici partizana muslimanske nacionalnosti su bili realno 1,09 puta veći od gubitaka saboraca hrvatske nacionalnosti. Razlike među nacionalnostima u gubicima partizanskog pokreta u NDH postojale su ne samo u njihovoj zastupljenosti, već i u dinamici i intezitetu njihovog stradanja.

Tabela 239– NDH, partizani – nacionalna struktura prema godini stradanja

NDH – partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	60.093	3.182	5,29	11.172	18,59	23.101	38,44	15.203	25,30	7.435	12,37
%	67,35	89,56	//	87,37	//	76,47	//	57,41	//	45,92	//
Hrvati	20.665	166	0,80	1.040	5,03	5.221	25,26	8.229	39,82	6.009	29,08
%	23,16	4,67	//	8,13	//	17,28	//	31,07	//	37,11	//
Muslimani	6.146	104	1,69	375	6,10	1.421	23,12	2.192	35,66	2.054	33,42
%	6,89	2,93	//	2,93	//	4,70	//	8,28	//	12,68	//
ostali i nep.	2.317	101	4,36	200	8,63	465	20,07	857	36,99	694	29,95
%	2,60	2,84	//	1,56	//	1,54	//	3,24	//	4,29	//
ukupno	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 193

Dinamika stradanja partizana srpske nacionalnosti u NDH se kretala uzlazno-silaznom linijom, pri čemu je njihov najveći deo izgubio život 1943. godine. Većinski

opredeljeni za partizanski pokret³⁴⁶ u koji su se masovno uključili od početka rata, Srbi su imali stalni rast broja stradalih koji se realno uvećao 1,76 puta u drugoj godini rata u odnosu na ustanak i 2,07 puta 1943. u odnosu na predhodnu godinu, tako da su stradali u prve tri godine rata činili tri petina gubitaka partizana ove nacionalnosti (62,32%). Nakon odlučujućih bitaka vođenih na teritoriji NDH, izlaska Italije iz rata, ponovnog stvaranja veće slobodne teritorije, masovnijeg uključivanja u pokret pripadnika drugih nacionalnosti, došlo je do opadanja udela gubitaka partizana srpske nacionalnosti u poslednjim godinama rata, tako da je njihovo stradanje 1944. godine bilo 1,52 puta manje nego predhone, a poslednje godine rata gubitak je, iako nominalno dvostruko manji, realno bio 1,30 puta veći. Kod drugih nacionalnosti postojao je stalni rast broja stradalih partizana do kraja rata. Na početku rata veći deo hrvatskog naroda je video NDH kao ostvarenje svojih nacionalnih težnji i u malom broju se priključio ustanku.³⁴⁷ Narednje godine se dovele do realnog uvećanja stradanja partizana ove nacionalnosti 3,14 i 5,02 puta do sredine rata, sa daljim blažim rastom u narednom periodu, tako da ih je dve trećine izgubilo živote u poslednje dve godine rata (68,90%), s time što je njihovo realno stradanje u poslednjoj godini rata bilo 1,95 puta veće nego u predhodnoj. Većina Muslimana se na početku rata politički vezala za Hrvate, ili je kroz autonomistički pokret probala da nađe svoj nacionalni put, tako da se za partizanski pokret opredeljuju u većem broju tek od sredine rata. Kasno pristupanje partizanskom pokretu je za posledicu imalo to da ih je dve trećine izgubilo živote u poslednje dve godine rata (69,08%), s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu bila realno 2,50 puta veća. Dve trećine u partizanima stradalih pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti izgubio je živote u poslednje dve godinerata.³⁴⁸ U prve dve godine rata u partizanskom pokretu NDH život je izgubilo 23,88% Srba

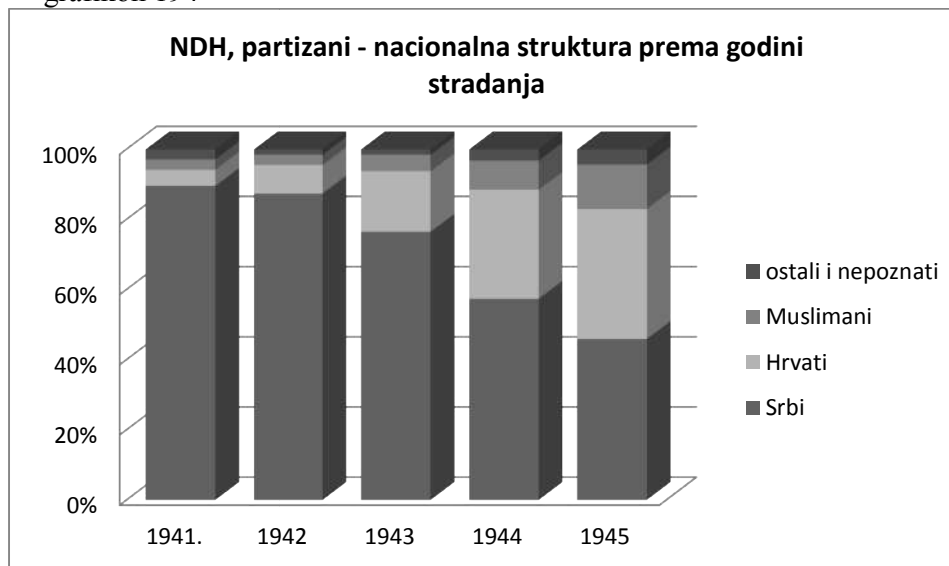
³⁴⁶ Uz partizanski pokret, predvođenog komunistima, Srbi su se na teritoriji NDH u značajnom broju opredeljivali i za monarhistički pokret, oličan u delovanju JVuO, koji je posebno bio jak u Istočnoj i Srednjoj Bosni, Hercegovini i delovima Dalmacije i Like.

³⁴⁷ Mali odziv hrvatskog naroda za uključivanje u partizanski pokret izazvalo je reakciju VŠ NOPO Jugoslavije koja je 16. 11. 1941. godine uputila kritiku GŠ Hrvatske da pojača rad među Hrvatima i da ih pridobije za učešće u pokretu. ZNOR, V-2, Beograd, 1952, 21. Glavni štab NOP odreda Hrvatske je u maju 1942. godine u pismu komandantima i komesarima operativnih zona, grupa odreda i samostalnih odreda isticao da je prvi zadatak: „... da u partizanske jedinice uvučete što više Hrvata. Pazite na odnos Srba i Hrvata. Partizanske jedinice treba da zavoli hrvatski narod, a to će biti, kada u njima prevladaju Hrvati.“ ZNOR, V-4, Beograd, 1954, 317.

³⁴⁸ U ovoj izrazito heterogenoj grupi izdvajaju se pripadnici pokreta jevrejske nacionalnosti kojih je u prvoj godini rata stradalo 22,17% (51) i u narednoj još 16,96% (39), tako da je 39,13% svih Jevreja stradalih u partizanima izgubilo život u prve dve godine rata, čime se izdvajaju u ukupnim gubicima partizanskog pokreta u NDH kao jedinstveni slučaj.

stradalih u pokretu, 5,83% Hrvata i 7,79% Muslimana, tako da je udeo stradalih Srba bio 4,10 puta veći od udela Hrvata i 3,06 puta veći od Muslimana. U poslednje dve godine rata stradalo je 37,67% svih partizana srpske nacionalnosti, tako da je njihov udeo u stradanju u ovom periodu bio po 1,83 puta manji od udela stradalih pripadnika pokreta hrvatske i muslimanske nacionalnosti. Realno stradanje partizana sva tri većinska naroda zastupljenih u partizanskom pokretu sa teritorije NDH bilo je najmanje u ustanku, a najveće u poslednjoj godini rata. U odnosu na gubitak u potonjem periodu stradanje Srba u ustanku (6 meseci naspram 40,5 meseci) je bilo 2,31 puta manje, Muslimana 7,50 puta manje i Hrvata 16,01 puta manje, dok je stradanje u poslednjoj godini rata u odnosu na gubitke u čitavom predhodnom periodu (4,5 meseca naspram 42 meseca) bilo 5,18 puta veće kod Muslimana, 4,24 puta kod Hrvata i 1,46 puta kod Srba.

grafikon 194

Od početka do kraja rata Srbi su predstavljali pojedinačno najzastupljeniji nacionalni korpusu partizanskom pokretu u NDH. Njihova dominacija u prve tri godine rata je toliko velika da se sa pravom može govoriti o „srpskom“ partizanskom pokretu u NDH, da bi tek u poslednjoj godini rata njihovo učešće bilo manje od polovine stradalih. U odnosu na učešće u populaciji NDH, njihovo učešće u gubicima partizanskog pokreta ove teritorije je bilo u prvoj godini rata 2,80 puta veće, u 1943. godini 2,39 puta i poslednje godine rata 1,43 puta veće. U odnosu na ostale

nacionalnosti zajedno, a s obzirom na zastupljenost u populaciji, njihovo stradanje u partizanima je u 1941. godini je bilo 18,19 puta veće, 1943. godine 6,89 puta veće i poslednje godine rata je bilo 1,80 puta veće. Zadovoljni uspostavljanjem NDH kao konačnim rešenjem nacionalnih težnji za sopstvenom državom, delom pasivni pod uticajem vođstva HSS-a, za učešće u partizanskom pokretu opredelio onaj deo hrvatskog naroda koji je bio jako posvećen idejama antifašizma i komunizma. Učešće je bilo posebno nisko u prve dve godine rata, ali ni u kasnijem periodu, u kome je jačalo antifašističko opredeljenje i postalo izvesno skoro okončanje rata, nije doseglo do zastupljenosti ove nacionalnosti u populaciji NDH i pored dupliranja učešća u gubicima iz godine u godinu. U vreme ustanka njihovo učešće među stradalim partizanima je bilo 10,19 puta manje od zastupljenosti u populaciji, 1943. godine 2,75 puta manje i poslednje godine rata 1,28 puta manje. Podeljeni između odanosti NDH, idejama autonomije, saradnje sa JVuO-četnicima za koji je optirao jako mali deo populacije, antifašizma i socijalne revolucije, suočeni sa pretnjom uništenja u istočnim delovima NDH, Muslimani su se u početku slabo opredeljivali za partizanski pokret, da bi se njemu u potpunosti okrenuli u poslednjem periodu rata. Njihovo učešće među stradalim partizanima je u prve dve godine rata bilo 4,44 puta manje od zastupljenosti naroda u stanovništvu NDH, 1943. godine 2,77 puta manje, da bi u poslednjoj godini rata dostiglo zastupljenost u populaciji. Iako malobrojni među stradalim partizanima, opredeljenje Muslimana za partizanski pokret je bilo veće nego što je bilo kod Hrvata. S obzirom na zastupljenost dva naroda u populaciji NDH, učešće u gubicima partizana muslimanske nacionalnosti je u odnosu na zastupljenost partizana hrvatske nacionalnosti u ustanku bilo 2,30 puta veće, 1943. godine je bilo isto, dok je poslednje godine rata bilo za četvrtinu veće (1,25 puta).

Partizanski pokret je u različitim delovima NDH imao drugačiju nacionalnu strukturu svojih pripadnika. Ona je bila usvljena sa jedne strane nacionalnom strukturom regiona, a sa druge strane opredeljenošću neke nacionalnosti da se uključi u pokret. Razlike u nacionalnoj pripadnosti pripadnika pokreta koje su postojale među regionima uslovile su razlike u nacionalnoj strukturi stradalih. Takođe postojale su razlike u okviru iste nacionalne grupe u učešću u gubicima pokreta iz jednog regiona i većine dela te nacionalnosti koja je nastanjivala taj region. Kao najbrojnija nacionalna komponenta partizanskog pokreta, Srbi su činili nadpolovičnu većinu u 9 od 12 regiona

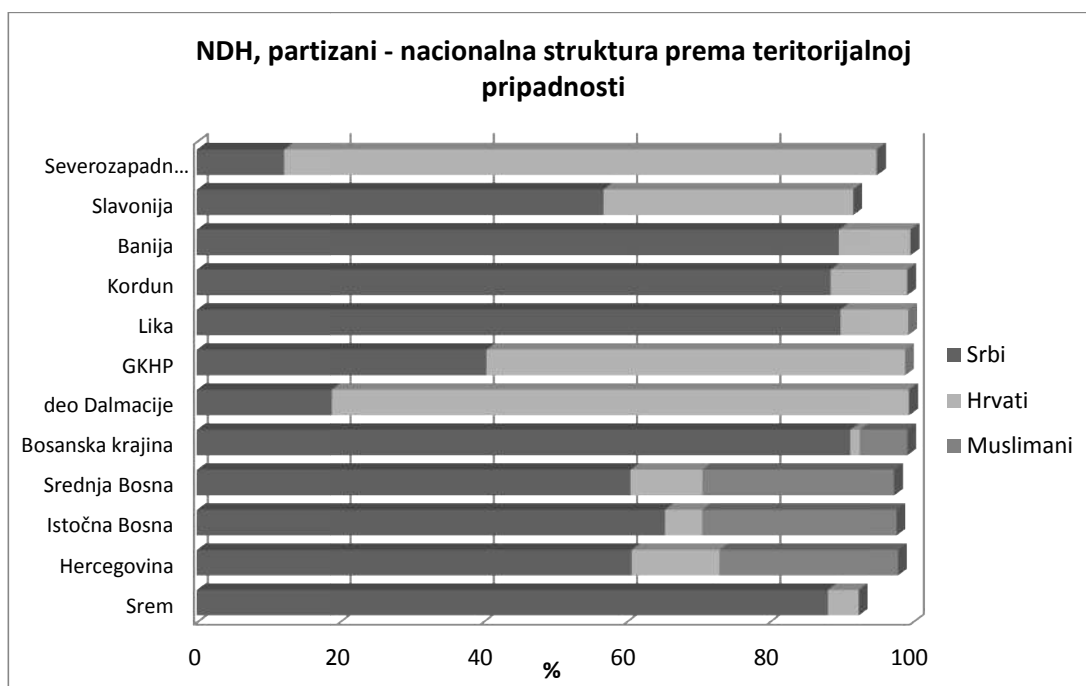
NDH, iako su samo u četiri bili nadpolovični deo stanovništva. Hrvati, kao najbrojniji narod NDH predstavljali su nadpolovišću većinu stradalih partizana u 3 regiona, dok su Muslimani ni u jednom regionu nisu činili više od oko četvrtine stradalih partizana.

Tabela 240 – NDH, partizani – nacionalnosti prema regionalnoj pripadnosti

NDH – partizani	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Muslimani	%	ostali i nepoz.	%
SZ Hrvatska	7.607	926	12,17	6.305	82,88	12	0,16	364	4,78
%	8,53	1,54	//	30,51	//	0,19	//	15,71	//
Slavonija	9.603	5.463	56,89	3.344	34,82	5	0,05	791	8,24
%	10,76	9,09	//	16,18	//	0,08	//	34,14	//
Banija	6.489	5.824	89,75	647	9,97	4	0,06	14	0,22
%	7,27	9,69	//	3,13	//	0,06	//	0,60	//
Kordun	6.293	5.575	88,59	674	10,71	1	0,02	43	0,68
%	7,05	9,27	//	3,26	//	0,02	//	1,85	//
Lika	5.866	5.277	89,96	555	9,46	--	--	34	0,58
%	6,57	8,78	//	2,68	//	--	//	1,47	//
Gorski kot.	2.172	881	40,56	1.270	58,47	--	--	21	0,97
%	2,43	1,47	//	6,14	//	--	//	0,91	//
deo Dalmac.	7.336	1.391	18,96	5.908	80,53	6	0,08	31	0,42
%	8,22	2,31	//	28,59	//	0,10	//	1,34	//
Bos. Krajina	19.225	17.558	91,33	257	1,34	1.279	6,65	131	0,68
%	21,55	29,22	//	1,24	//	20,81	//	5,65	//
Sred. Bosna	5.236	3.175	60,64	525	10,03	1.406	26,85	130	2,48
%	5,87	5,28	//	2,54	//	22,88	//	5,65	//
Ist. Bosna	9.557	6.256	65,46	494	5,17	2.601	27,21	206	2,15
%	10,71	10,41	//	2,39	//	42,32	//	8,89	//
Hercegovina	3.316	2.016	60,80	407	12,27	828	24,97	65	1,96
%	3,71	3,35	//	1,97	//	13,47	//	2,80	//
Srem	6.521	5.751	88,19	279	4,28	4	0,06	487	7,47
%	7,31	9,57	//	1,35	//	0,06	//	21,02	//
ukupno	89.221	60.093	67,35	20.665	23,16	6.146	6,89	2.317	2,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

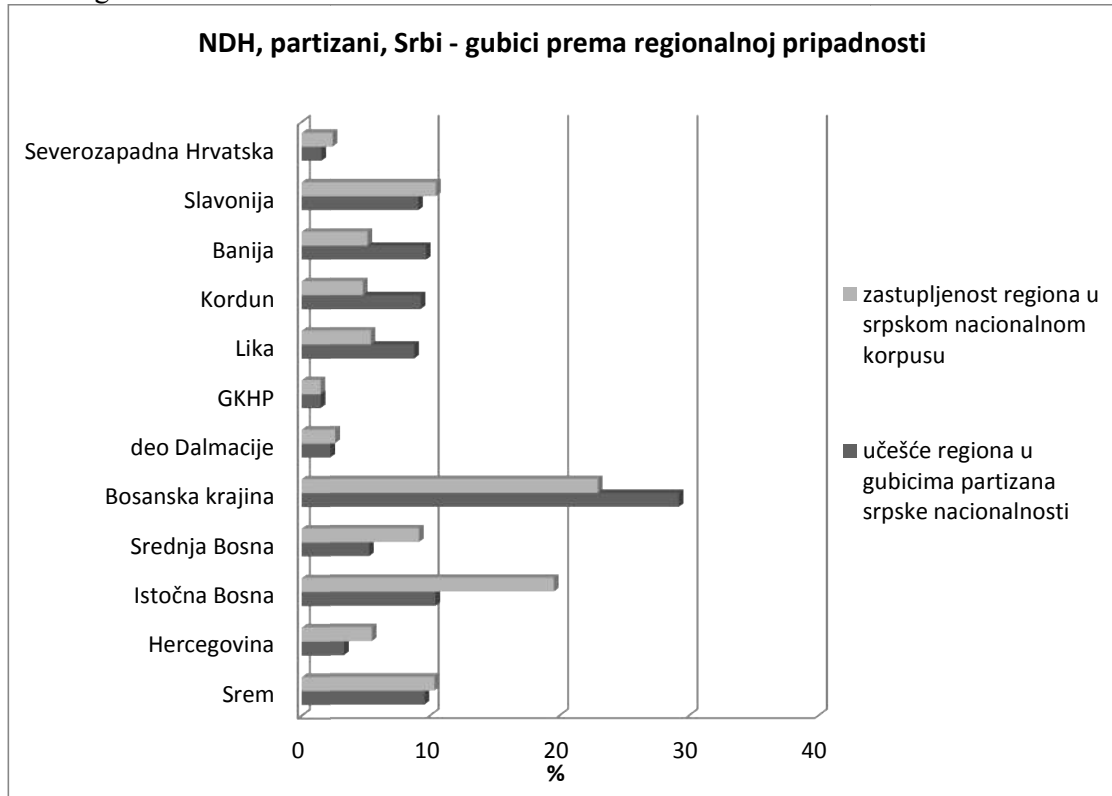
grafikon 195

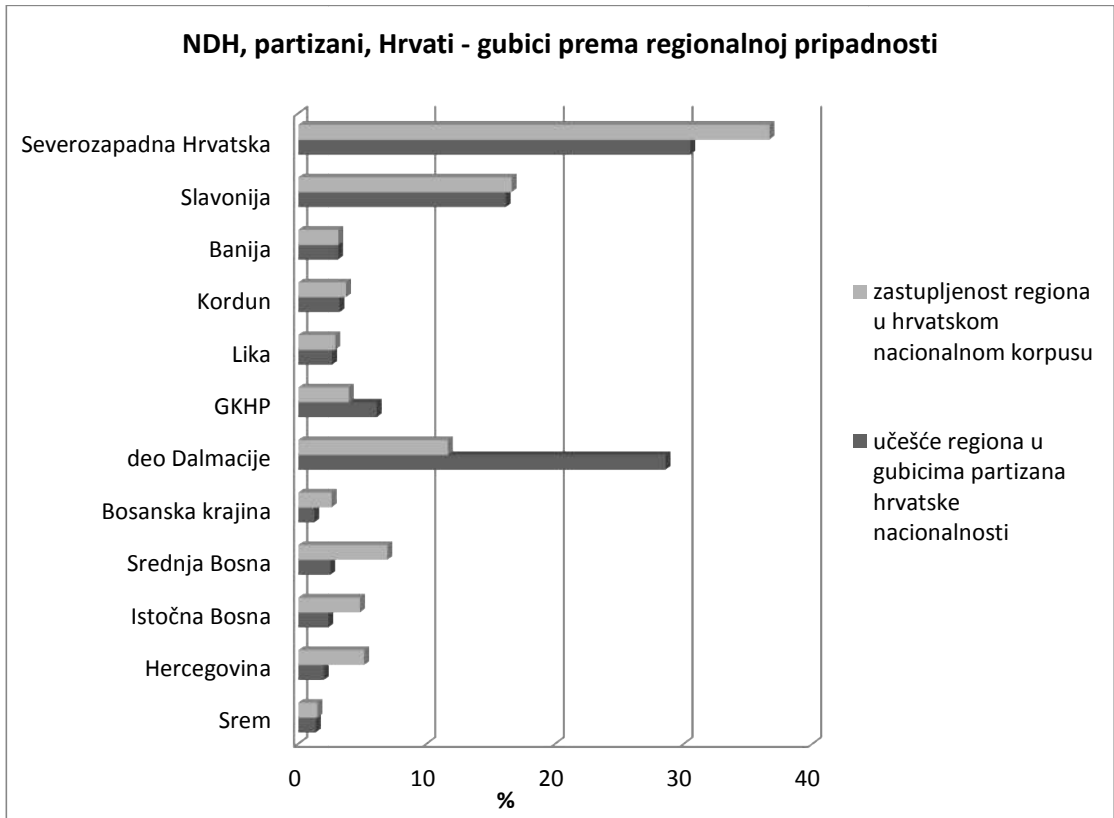
Kod stradalih pripadnika partizanskog pokreta srpske nacionalnosti je prisutna obrnuta proporcionalnost između učešća u gubicima i zastupljenosti u populaciji: što je manje učešće Srba u populaciji nekog regiona, to je bilo veće njihovo učešće u gubicima pripadnika pokreta. Stepem ugroženosti opstanka na nekoj teritoriji je odigrao značajnu, a možda i ključnu, ulogu u opredeljivanju za pokret. Partizani srpske nacionalnosti su imali 3 puta veće učešće u gubicima partizanskog pokreta u Severozapadnoj Hrvatskoj nego što je bila njihova zastupljenost u populaciji regiona, 2,43 puta veće u Slavoniji, 2,06 puta u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem, 1,94 puta na Kordunu, 1,89 puta u Hercegovini, 1,86 puta u Srednjoj Bosni, 1,74 puta na Baniji, po 1,63 puta veće u Lici i Istočnoj Bosni, 1,51 puta u Sremu, 1,46 puta veće u Bosanskoj krajini i 1,44 puta u delu Dalmacije. Iako su u ukupnim gubicima partizanskog pokreta u NDH Hrvati bili dvostruko manje zastupljeni nego u populaciji, razlika nije bila ista u svim delovima NDH. Najmanja razlika između njihovog učešća u gubicima i zastupljenosti u populaciji bila je u Severozapadnoj Hrvatskoj i delu Dalmacije, gde je gotovo izjednačeno (po 1,07 puta manje), dok je u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem učešće Hrvata u gubicima pokreta 1,36 puta manje od zastupljenosti u populaciji, Slavoniji 1,58 puta, Istočnoj Bosni i Sremu po 2,86 puta manje, Hercegovini 3,66 puta, Srednjoj Bosni 3,68 puta, Baniji 4,69 puta, Lici 4,70 puta, Kordunu 4,94 puta i Bosanskoj krajini 7,95 puta manje. Učešće Muslimana u

gubicima partizanskog pokreta u Hercegovini i Srednjoj Bosni bilo je nešto veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu tih regiona (1,09 odnosno 1,04 puta veće), dok je u Istočnoj Bosni i Bosanskoj krajini bilo 1,53 odnosno 3,63 puta manje.

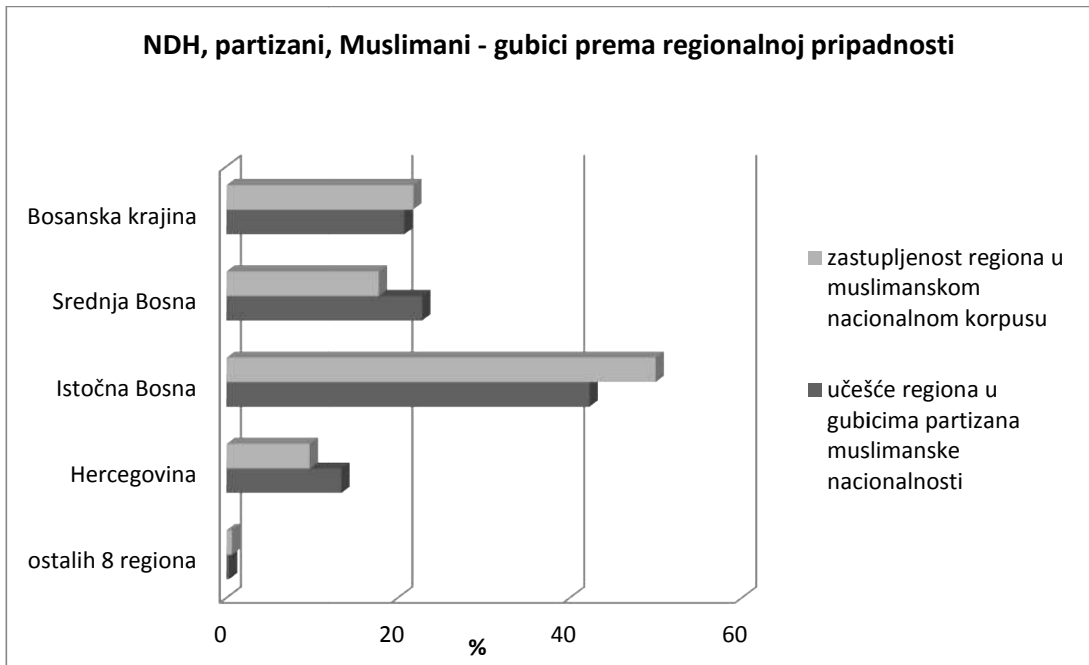
grafikon 196

grafikon 197

grafikon 198

Gubici neke nacionalnosti u okviru partizanskog pokreta u pojedinim delovima NDH nisu uvek bili u skladu sa veličinom dela nacionalnog korpusa koji je živeo u na toj teritoriji. Kod stradalih partizana srpske nacionalnosti izdvajaju se tri grupe. Prvu grupu su činili oni regioni koji u gubicima učestvovali više nego što je deo srpskog nacionalnog korpusa koji je živeo u njima i u nju su spadali Kordun sa 1,93 puta većim gubicima, a gubici su veći na Banij 1,76 puta, Lici 1,62 puta i Bosanskoj krajini 1,27 puta. Regioni sa približno izjednačenim učešćem u gubicima i udelom srpskog nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao činili su drugu grupu, a u koju su spadali Slavonija, Gorski kotar sa hrvatskim primorjem, deo Dalmacije i Srem. Treću grupu predstavljali su regioni koji su u gubicima srpske komponente partizanskog pokreta iz NDH učestvovali manje nego što je deo bio srpskog nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao, 1,88 odnosno 1,73 puta u Srednjoj i Istočnoj Bosni, 1,64 puta u Hercegovini i 1,61 puta u Severozapadnoj Hrvatskoj. Iz Bosanske krajine, Banije, Korduna i Like poticalo tri petina u partizanima stradalih Srba (56,96%), čime je njihov gubitak bio realno 2,12 puta veći od gubitka sunarodnika iz ostalih delova NDH. Veće učešće u gubicima pokreta od udela naroda koji je živeo na toj teritoriji Hrvati su imali u delu Dalmacije 2,43 puta i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 1,54 puta. Približno izjednačeno, tačnije neznatno manje, učešće u gubicima i dela hrvatskog naroda koji je tu živeo bilo je u regionima Slavonije, Banije, Korduna, Like i Srema. Manji udeo u gubicima partizana hrvatske nacionalnosti od dela nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao bio je u Severozapadnoj Hrvatskoj za petinu (1,20 puta), Istočnoj Bosni 2,03 puta, Bosanskoj krajini 2,13 puta, Hercegovini 2,67 puta i Srednjoj Bosni 2,74 puta. Više od trećine (34,73%) stradalih partizana hrvatske nacionalnosti poticao je iz dela Dalmacije i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, čime je njihovo stradanje realno bilo 2,85 puta veće od gubitaka sunarodnika iz ostalog dela NDH. Udeo Hercegovine i Srednje Bosne u gubicima partizana muslimanske nacionalnosti bio je 1,39 odnosno 1,28 puta veći od dela nacionalnog korpusa koji je živeo u njima, u Bosanskoj krajini odnos je bio izjednačen, dok ih je iz Istočne Bosne bilo za petinu manje (1,18 puta). Iz Hercegovine i Srednje Bosne je poticalo više od trećine (36,35%) u partizanima stradalih Muslimana što je bio realno 1,50 puta veći gubitak od stradanja njihovih sunarodnika u pokretu iz ostalog dela NDH. Snažna opredeljenost ka nacionalnim pokretima i njihovim jedinicama (JVuO, ustašama/domobranima ili

muslimanskoj legiji / zelenom kadru) doprinela je da je Istočna Bosna bila jedina regija u NDH u kojoj nijedan od tri većinska naroda nije dostigao zastupljenost u gubicima partizanskog pokreta jednaku nacionalnom učešću u populaciji.

Najveći deo stradalih pripadnika pokreta u Severozapadnoj Hrvatskoj³⁴⁹ činili su pripadnici hrvatske nacionalnosti, uz značajno prisustvo partizana srpske nacionalnosti. Među stradalim pripadnicima pokreta bilo je 6,81 puta više Hrvata nego Srba, ali je s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji regiona gubitak partizana srpske nacionalnosti bio realno 3,22 puta veći. Dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta različitih nacionalnosti nije bio jednak.

grafikon 199

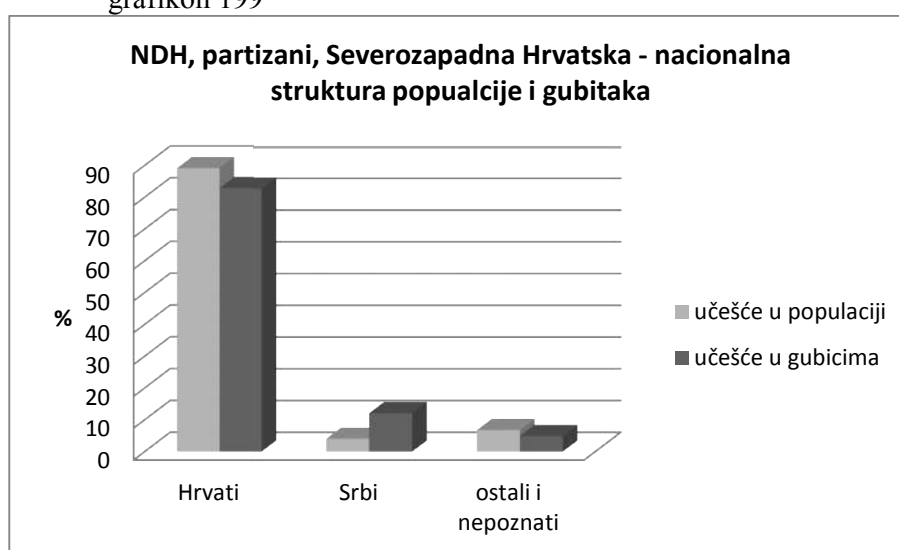

Tabela 241 – NDH, partizani, Severozapadna Hrvatska – nacionalna struktura prema godini stradanja

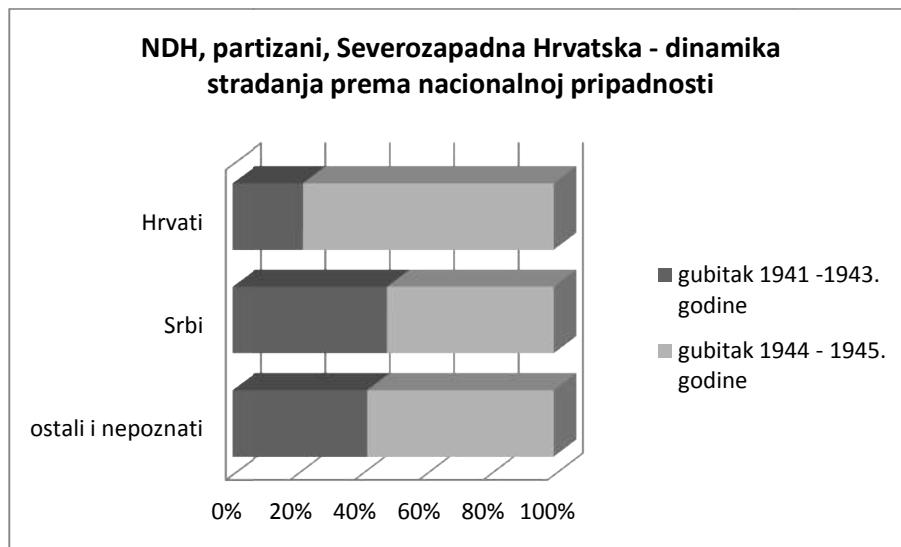
NDH-part-SZ Hrvatska	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvati	6.305	49	0,78	209	3,31	1.132	17,95	2.931	46,49	1.984	31,47

³⁴⁹ U jedinicama 2. operativne zone Hrvatske koja je pokrivala teritoriju severozapadne Hrvatske krajem decembra 1942. godine nalazilo se 52,71% Srba (768), 44,47% Hrvata (648) i 2,82% ostalih. ZNOR, V-30, Beograd, 1963, 578-579 U prikazanoj nacionalnoj strukturi partizana 2. operativne zone treba imati u vidu da se u njenom sastavu nalazila 13. brigada NOU Hrvatske koja je većim delom bila sastavljena od boraca sa teritorije Korduna i Like srpske nacionalnosti, najviše ih je bilo 1. proleterskom bataljonu Hrvatske (Todor Radošević, *Trinaesta proleterska brigada „Rade Končar“*, Beograd, 1984, 25), tako da je približnija nacionalna struktura krajem 1942. godine, kada se odbiju Srbi (216) iz 13. brigade, 52,21% Hrvata i 44,48% Srba. Nacionalna struktura 32. i 33. divizije 10. korpusa, te 34. divizije 4. korpusa oktobra 1944. godine pokazuje da su Hrvati činili 86,68 odnosno 76,77% odnosno 92,42% sastava, dok je Srba bilo 7,01 odnosno 15,45% odnosno 3,39%, kumulativno je u tri divizije regiona Severozapadne Hrvatske bilo 86,44% Hrvata i 7,80% Srba. ZNOR, V-34, Beograd, 1966, 298-299, 450-451, 561. Izlaskom 34. divizije iz sastava 10. korpusa promenjena je njegova nacionalna struktura, pa je 31. decembra 1944. godine u njemu bilo 79,81% Hrvata i 11,94% Srba. ZNOR, V – 36, Beograd, 1968, 580 – 581.

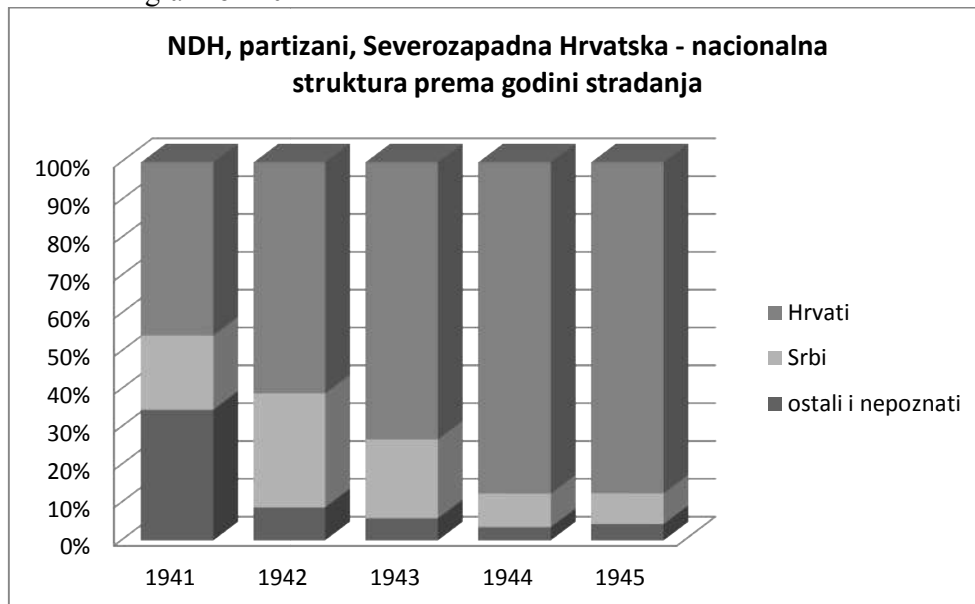
%	82,88	45,79	//	61,11	//	73,27	//	87,60	//	87,52	//
Srbi	926	21	2,27	103	11,12	322	34,77	296	31,96	184	19,87
%	12,17	19,63	//	30,12	//	20,84	//	8,85	//	8,12	//
Muslimani	12	--	--	1	8,33	2	16,67	5	41,67	4	33,33
%	0,16	--	//	0,29	//	0,13	//	0,15	//	0,18	//
ostali i nep.	364	37	10,16	29	7,97	89	24,45	114	31,32	95	26,10
%	4,78	34,58	//	8,48	//	5,76	//	3,41	//	4,19	//
ukupno	7.607	107	1,41	342	4,50	1.545	20,31	3.346	43,99	2.267	29,80

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 200

grafikon 201

Partizani srpske i hrvatske nacionalnosti su imali stalni rast broja stradalih tokom rata, s time što u poslednje dve godine rata život izgubilo 77,96% u partizanima stradalih Hrvata i polovina stradalih Srba. Prve dve godine udeo stradalih Srba bio je 3,27 puta veći, dok je udeo stradalih Hrvata 1,50 puta bio veći u poslednje dve godine rata. Druge godine rata je stradalo 2,55 puta manje pripadnika ostalih i nepoznatih³⁵⁰ nacionalnosti nego u ustanku, da bi nakon toga imali stalni rast stradanja. Tokom čitavog rata Hrvati su u Severozapadnoj Hrvatskoj predstavljali pojedinačno najbrojniju nacionalnu grupu među stradalim partizanima, koja je od druge godine rata imala nadpolovičnu većinu. Njihovo učešće je u prvoj godini rata bilo 1,95 puta manje od zastupljenosti u populaciji regiona, da bi u 1944. godini bilo 1,09 puta veće. Učešće Srba u gubicima je bilo vrlo izraženo u prve tri godine rata, u 1942. godini je 7,42 puta veće od zastupljenosti u populaciji, nakon čega značajno opada, ali je i poslednje godine rata bilo duplo veće od učešća u stanovništvu regiona. U prve dve godine rata gubici Srba u partizanima Severozapadne Hrvatske su, s obzirom na učešća u populaciji regiona, realno bili 9,42 odnosno 10,81 puta veći u odnosu stradale Hrvate, dok su u poslednjoj godini rata bili veći 2,03 puta. Izuzetno je veliko učešće stradalih Jevreja u partizanskom pokretu na teritoriji Severozapadne Hrvatske u prvoj godini rata, kada su činili 83,78% svih stradalih pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti i 28,97% svih u ustanku stradalih partizana.³⁵¹

U nacionalno heterogenoj Slavoniji okosnicu partizanskog pokreta činilo je srpsko stanovništvo,³⁵² pa su oni bili i najbrojniji u gubicima partizana ovog regiona, uz

³⁵⁰ Među u partizanima stradalim pripadnicima ostalih i nepoznatih nacionalnosti 24,72% predstavljali su Jevreji (90) od kojih je 34,44% izgubio život 1941. godine (31).

³⁵¹ Učešće Jevreja među stradalim partizanima ovog regiona 1941. godine je 28,68 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji Severozapadne Hrvatske.

³⁵² Slavonski NOP baraljon je nakon formiranja krajem 1941. godine prema nacionalnoj strukturi od 292 boraca imao 81,16% Srba i 16,68% Hrvata. ZNOR, V-3, Beograd, 1952, 163. U vreme formiranja 12. slavonske brigade oktobra 1942. godine u njenom sastavu bilo je 90,19% Srba i 8,25% Hrvata. Jovan Kokot, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, Beograd, 1987, 31. Neposredno posle formiranja februara 1943. godine 18. slavonska brigada je u svom sastavu imala 88,75% Srba i 10,93% Hrvata. Rade Roksandić Zdravko Cvetković, *18. slavonska brigada*, Beograd, 1974, 25. Oktobra 1943. godine u 10. (kasnijoj 28. diviziji NOVJ) se nalazilo 78,36% Srba i 19,72% Hrvata, dok je u 12. diviziji bilo 67,30% Srba i 30,84% Hrvata. U isto vreme u Istočnoj grupi partizanskih odreda NOVJ (Brodaska brigada, Požeški, Osiječki i Diljski odred) bilo je ukupno 60,57% Srba, 32,10% Hrvata i 7,33% ostalih. ZNOR, V-20, Beograd, 1957, 10, 531. Nagli priliv Hrvata u partizanski pokret sredinom 1944. godine doneo je promene u nacionalnoj strukturi jedinica u Slavoniji, pa se tako u 12. diviziji 6. korpusa oktobra 1944. godine nalazilo 49,47% Hrvata, 25,69% Srba, 14,08% Čeha, 4,63% Rusa, 2,15% Italijana, 1,56% Nemaca. ZNOR, V-34, 42-43. Ukupno je u 6. korpusu sa svim pripadajućim jedinicama i ustanovama 31.

značajno prisustvo stradalih Hrvata. Među stradalim partizanima Slavonije bilo je 1,63 puta više Srba nego Hrvata, ali je s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji regiona, gubitak Srba bio relano 3,85 puta veći. Dinamika i intezitet stradanja partizana ove dve nacionalnosti nije bio jednak.

grafikon 202

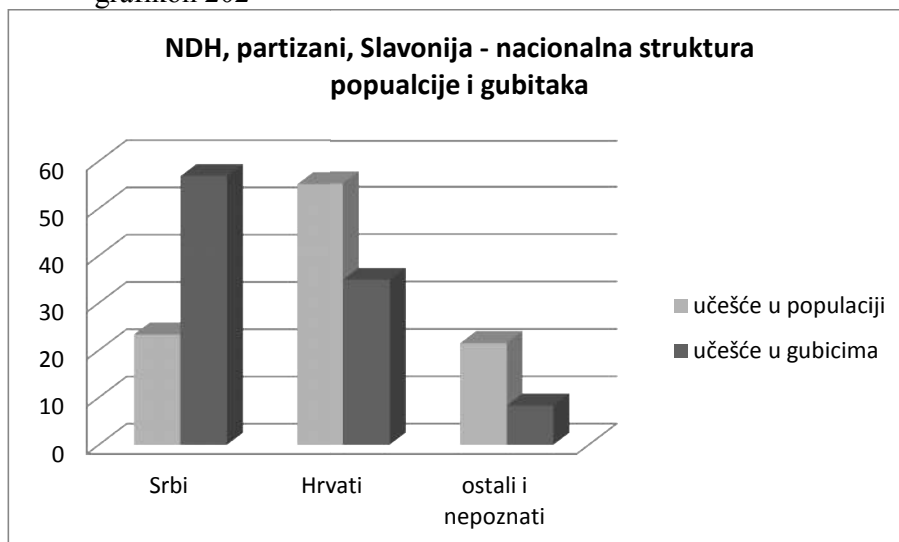

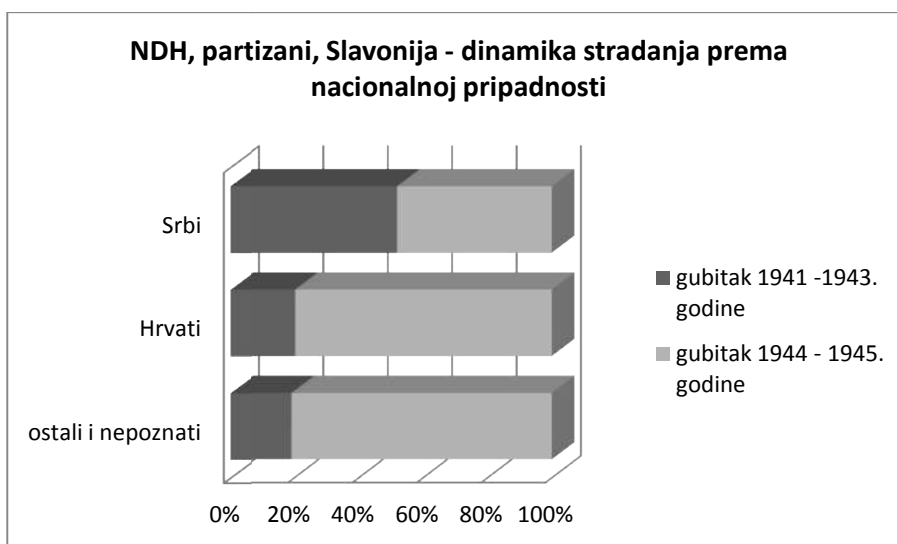
Tabela 242 – NDH, partizani, Slavonija – nacionalna struktura prema godini stradanja

NDH-part-Slavonija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	5.463	101	1,85	622	11,38	2.116	38,73	1.638	29,98	986	18,05
%	56,89	77,69	//	81,73	//	75,95	//	47,82	//	39,42	//
Hrvati	3.344	20	0,60	114	3,41	544	16,27	1.474	44,08	1.192	35,64
%	34,82	15,38	//	14,98	//	19,53	//	43,04	//	47,66	//
Muslimani	5	--	--	--	--	2	40,00	3	60,00	--	--
%	0,05	--	//	--	//	0,07	//	0,09	//	--	//
ostali i nep.	791	9	1,14	25	3,16	124	15,68	310	39,19	323	40,83
%	8,24	6,92	//	3,28	//	4,45	//	9,05	//	12,91	//
ukupno	9.603	130	1,35	761	7,92	2.786	29,01	3.425	35,66	2.501	26,04

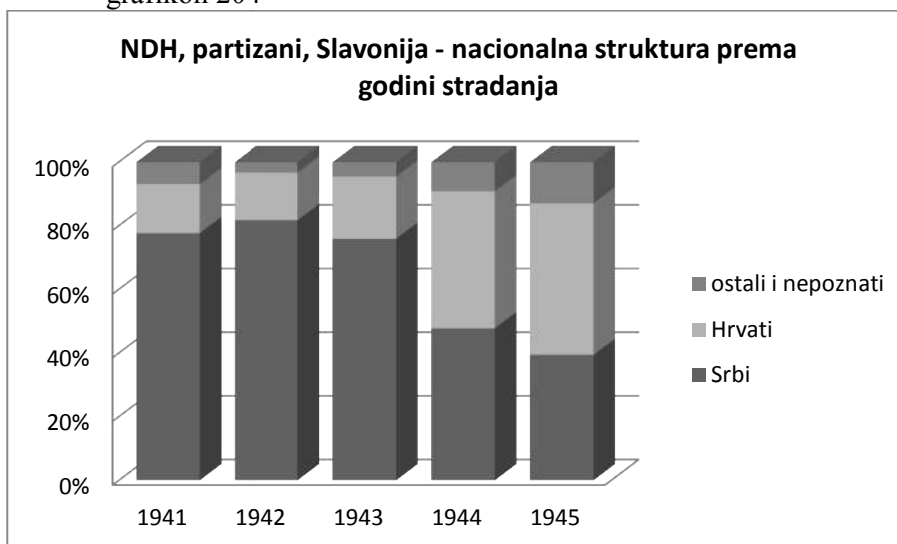
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 203

decembra 1944. godine bilo 56,59% Hrvata, 24,62% Srba i 18,79% ostalih nacionalnosti (8,09% Čeha). ZNOR, V-36, 576 – 567.

grafikon 204

Dinamika stradanja partizana srpske nacionalnosti iz Slavonije se kretala uzlazno silaznom linijom sa dve petine stradalih u 1943. godini. Ostale nacionalnosti su imale konstantan rast broja stradalih, tako da je kod svih najveći deo izgubio život poslednje dve godine rata. U tom periodu rata stradalo je po četiti petina Hrvata (79,72%) i pripadnika ostalih nacionalnosti (80,02%). Veliki priliv novih boraca u poslednjoj fazi rata prouzrokovao je da je u 1945. godini život izgubilo realno 1,60 puta više Srba i 2,16 puta više Hrvata nego u predhodnoj. Udeo u partizanima stradalih Srba Slavonije u prve dve godine rata bio je 3,30 puta veći od udela stradalih Hrvata, dok je udeo stradalih

Hrvata bio 1,66 puta veći u posljednje dve godine rata. Srbi su 1941. i 1943. godine činili više od tri četvrtina, a 1942. godine više od četiri petine stradalih,³⁵³ predposlednje godine rata nešto manje od polovine stradalih, a poslednje godine rata dve petine gubitaka partizana Slavonije. Njihovo učešće u gubicima 1942. godine je bilo 3,50 puta više od njihove zastupljenosti u populaciji regiona, a u poslednjoj godini rata u kojoj su Srbi imali najmanje učešće među stradalim partizanima, ono je bilo 1,69 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji Slavonije. Hrvati su tek u poslednjoj godini rata postali većinski deo stradalih partizana, ali ni tada nisu dostigli zastupljenost u populaciji, koja je u 1942. godini bila 3,68 puta, a poslednje godine rata 1,16 puta manja. Značajnije učešće među stradalim partizanima Slavonije pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti ostvarili su u poslednje dve godine rata.³⁵⁴ U prve dve godine rata gubici Srba u partizanima Slavonije su, s obzirom na učešće u populaciji regiona, bili 11,93 odnosno 12,87 puta veći od gubitaka partizana hrvatske nacionalnosti, dok su u poslednjoj godini rata bili 1,95 puta veći.

Apsolutnu većinu stradalih partizana Banije predstavljali su pripadnici pokreta srpske nacionalnosti, uz prisustvo partizana hrvatske nacionalnosti. U gubicima pokreta Srbi su u odnosu na stradale Hrvate bili 9 puta brojniji, ali su, s obzirom na zastupljenost dva naroda u stanovništvu regiona, realno bili 8,33 puta brojniji. Pripadnici pokreta obe nacionalnosti³⁵⁵ imali su različitu dinamiku i intezitet stradanja.

grafikon 205

³⁵³ U izveštaju Glavnog štaba NOP odreda Hrvatske upućenog oktobra 1942. godine Vrhovnom štabu NOP i DV navodi se da je velika slabost slavonskih jedinica njihov nacionalno sastav u kome je svega 8,65% Hrvata, a 91,35% Srba. ZNOR, V-8, Beograd, 1955, 73

³⁵⁴ Sredinom 1943. godine formirane su prve jedinice nacionalnih manjuna, češkog bataljona koji je prerastao u brigadu „Jan Žižka“ koja je delovala u okviru 12. divizije, mađarskog bataljona „Šandor Petefi“ u Podravskom odred i čete „Ernst Telman“ od pripadnika nemačke nacionalne manjine. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 259, 291

³⁵⁵ U dostupnim podacima jedinica koje su poticale sa Banije poput 7. banijske divizije u dva perioda decembra 1942. i oktobra 1944. godine (pod komandom divizije su se nalazili I i II odred Banije) Srbi su činili apsolutnu većinu boračkog sastava od 96,93% odnosno 72,64%, dok je Hrvata bilo 2,63% odnosno 19,16%. ZNOR, V-30, 542 i V-34, 561.

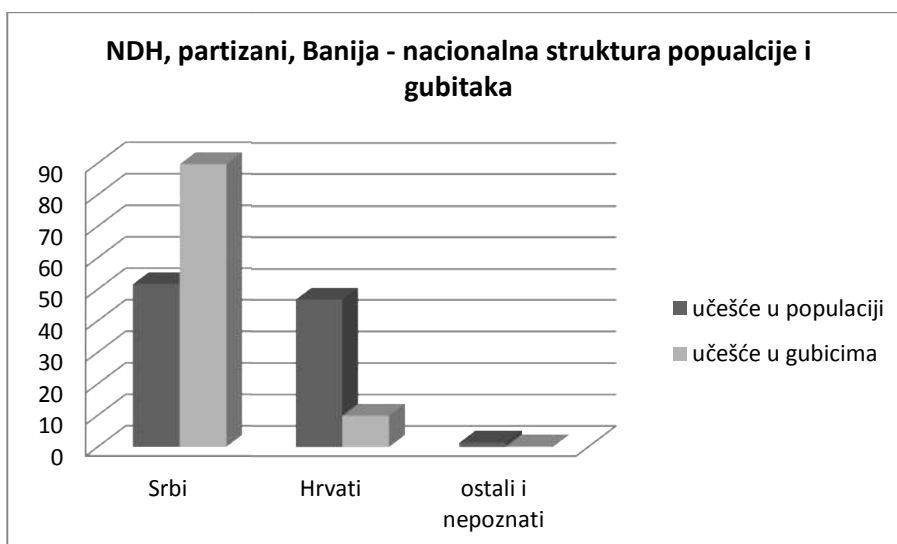
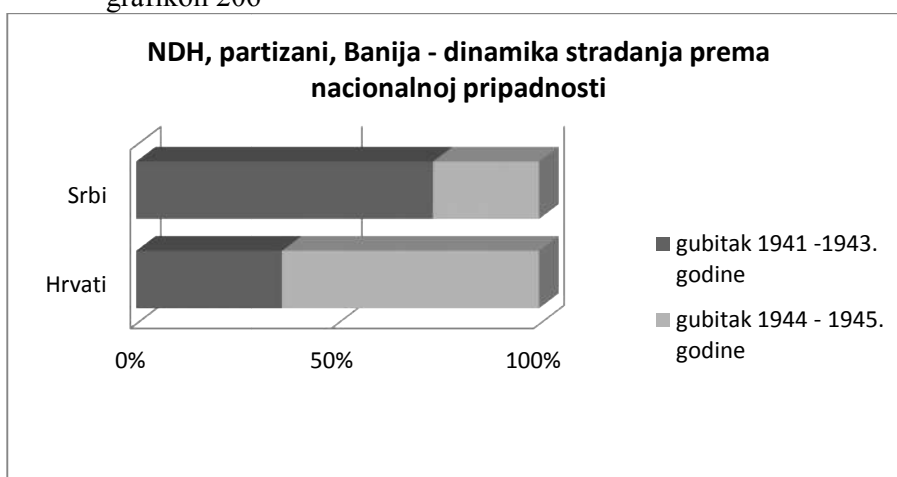

Tabela 243 – NDH, partizani, Banija – nacionalna struktura prema godini stradanja

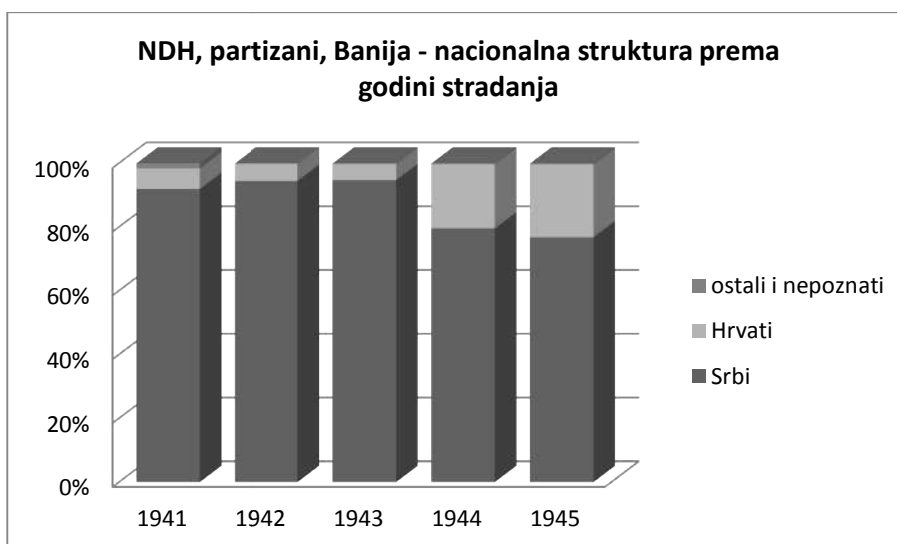
NDH-part-Banija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	5.824	114	1,96	891	15,30	3.293	56,54	975	16,74	551	9,46
%	89,75	91,93	//	94,38	//	94,73	//	79,46	//	76,74	//
Hrvati	647	8	1,24	51	7,88	177	27,36	247	38,18	164	25,35
%	9,97	6,45	//	5,40	//	5,09	//	20,13	//	22,84	//
Muslimani	4	--	--	1	25,00	--	--	2	50,00	1	25,00
%	0,06	--	//	0,11	//	--	//	0,16	//	0,14	//
ostali i nep.	14	2	14,29	1	7,14	6	42,86	3	21,43	2	14,29
%	0,22	1,61	//	0,11	//	0,17	//	0,24	//	0,29	//
ukupno	6.489	124	1,91	944	14,55	3.476	53,57	1.227	18,91	718	11,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 206

grafikon 207

Dinamika stradanja partizana srpske i hrvatske nacionalnosti na Baniji nije bila ista. Stradanje Srba u partizanima je išlo uzlazno-silaznom linijom sa najvećim delom stradalih u 1943. godini tokom koje je izgubilo život više od polovine stradalih partizana ove nacionalnosti sa Banije. Poslednje godine rata stradala je četvrtina partizana ove nacionalnosti s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila 1,51 puta veća. Za razliku od njih, kod u partizanima stradalih Hrvata sa Banije postojao je stalni rast broja stradalih, tako da ih je dve trećine (63,53%) izgubilo život u poslednje dve godine rata, s time što je stradanje u poslednjoj godini rata bilo realno 1,77 puta veće. Udeo u partizanima stradalih Srba Banije u prve dve godine rata je bio 1,85 puta veći od udela stradalih Hrvata, dok je udeo stradalih Hrvata bio 2,42 puta veći u poslednje dve godine rata. U prve tri godine rata banijski Srbi su predstavljali jedini gubitak partizanskog pokreta,³⁵⁶ sa učešćem u 1943. godini 1,83 puta većim od zastupljenosti u populaciji regiona, da bi se u 1944. godini učešće stradalih Hrvata u partizanima uvećalo četiri puta u odnosu na predhodnu godinu i dostiglo petinu stradalih, da bi u poslednjoj godini rata činili su skoro četvrtinu gubitaka, ali nikada nisu dostigli zastupljenost naroda u stanovništvu regiona. Gubici Srba u partizanima Banije su u prvoj godini rata, s obzirom na zastupljenostu populaciji, su realno bili 12,95 puta veći od gubitaka Hrvata, 1943. godine 16,92 puta i poslednje godine rata su 3,05 puta veći.

³⁵⁶ U izveštaju Glavnog štaba Hrvatske upućenog VŠ 30.3. 1942. godine ističe se da su na teritoriji Banije zahvaćeni delovi koje je nastanjivalo srpsko stanovništvo, da su se Hrvati u partizanima rasturili i otišli kućama, te da ih je svega 30-ak iz Zagreba i Siska od 720 partizana. ZNOR, V-3, 415

Najveći deo gubitaka pokreta na Kordunu predstavljali su parizani srpske nacionalnosti, dok su stradalih Hrvati činili desetinu stradalih. Među stradalim partizanima Korduna bilo je 8,27 puta više Srba nego Hrvata, ali je s obzirom na zastupljenost dva naroda u populaciji regiona, gubitak srpske komponente pokreta realno bio 9,59 puta veći. Pripadnici pokreta dve najbrojnije nacionalnosti³⁵⁷ imali su različitu dinamiku i intezitet stradanja.

grafikon 208

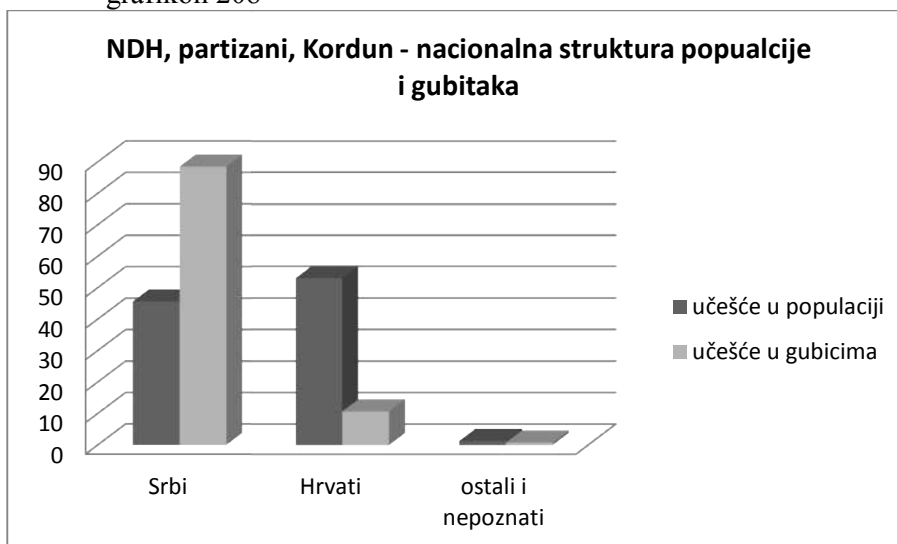

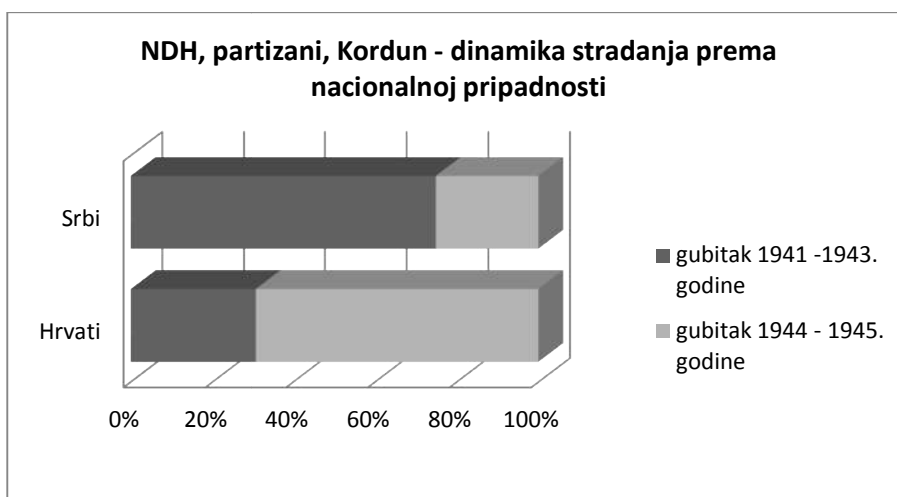
Tabela 244 – NDH, partizani, Kordun – nacionalna struktura prema godini stradanja

NDH-part-Kordun	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	5.575	230	4,12	1.049	18,82	2.898	51,98	909	16,30	489	8,77
%	88,59	95,04	//	95,36	//	94,49	//	77,30	//	69,07	//
Hrvati	674	7	1,04	44	6,53	157	23,29	256	37,98	210	31,16
%	10,71	2,89	//	4,00	//	5,12	//	21,77	//	29,66	//
Muslimani	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,02	--	//	--	//	--	//	0,08	//	--	//
ostali i nep.	43	5	11,63	7	16,28	12	27,91	10	23,26	9	20,93
%	0,68	2,07	//	0,64	//	0,39	//	0,85	//	1,27	//
ukupno	6.293	242	3,84	1.100	17,48	3.067	48,74	1.176	18,69	708	11,25

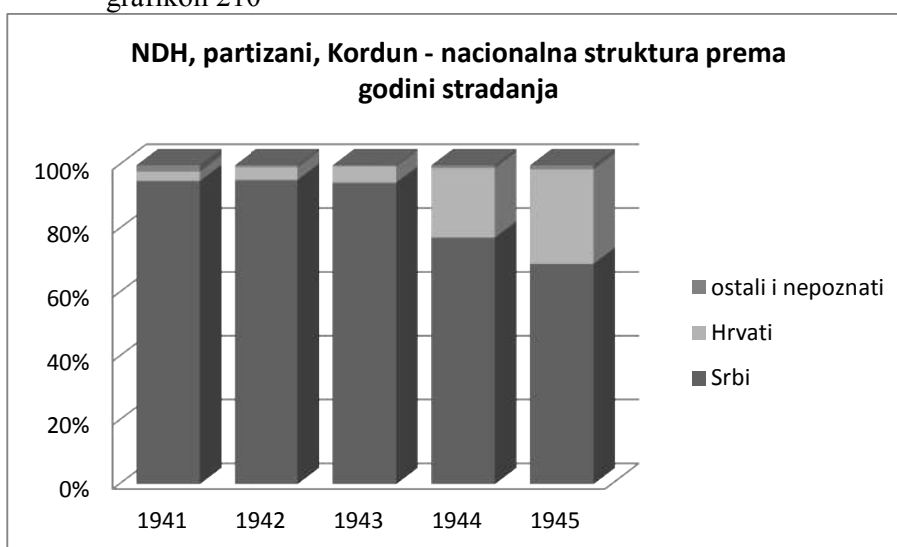
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 209

³⁵⁷ Prilikom formiranja 5. NOP brigade Hrvatske (kordunaške) septembra 1942. godine sastav je činilo 98,87% partizana srpske nacionalnosti i 1,13% hrvatske. Ignjatije Perić, *Peta kordunaška brigada*, Beograd, 1972, 16-17. U 1. kordunaškom odredu januara 1943. godine 94,88% sastava činili su Srbi, a 4,99% Hrvati. ZNOR, V-11, Beograd, 1955, 174-175. U julu 1943. godine u 8. diviziji partizani srpske nacionalnosti su predstavljali 94,94% sastava, dok je njihovih saborca hrvatske nacionalnosti bilo 4,61%. ZNOR, V-17, Beograd, 1956, 253-254. Srbi su u oktobru 1944. godine činili 87,20% sastava u 8. kordunaškoj diviziji sa pratećim sastavima, dok je Hrvata bilo 11,96%. ZNOR, V-34, 561

grafikon 210

Parabolično stradanje patizana srpske nacionalnosti sa Korduna imalo je vrhunac u 1943. godini kada ih je polovina izgubila život, a kod četvrtine stradalih u posljednje dve godine rata, realni gubitak je u 1945. godini bio 1,43 puta veći. Kod Hrvata sa Korduna, koji su se početkom rata sporo priključivali pokretu,³⁵⁸ vremenom je rastao udeo stradalih partizana, tako da ih je 69,14% izgubilo život posljednje dve godine rata, sa stopom smrtnosti 2,22 puta većom u poslednjoj godini rata nego u predhodnoj. Udeo stradalih Srba u prve dve godine rata je bio 3,03 puta veći od udela stradalih Hrvata, dok

³⁵⁸ Politički komesar GŠ NOPO Hrvatske 27.12. 1941. izveštava CK KPH da je jako teško pridobiti ljude iz hrvatskih sela sa Korduna za pristupanje pokretu jer iskazuju nepoverenje prema srpskoj većini u njemu, kao i da srpska većina u partizanima želi odmazdu nad hrvatskim selima što sprečavaju politički komesari koji su većim delom Hrvati. ZNOR, V-2, 279-280.

je u poslednje dve godine rata udeo Hrvata bio veći 2,76 puta. Srbi su jedini stradali u partizanskom pokretu na Kordunu u prve tri godine rata, da bi učešće zatim opalo na iznad tri četvrtine stradalih partizana 1944. godine i nešto više od dve trećine u poslednjoj godini rata, s time što je njihovo učešće u gubicima partizana stalno bilo iznad njihove zastupljenosti u populaciji regiona, najviše 2,08 puta u 1942. godini. Četiri puta uvećano učešće Hrvata u gubicima 1944. godine dostiglo je petinu stradalih, sa daljim rastom u poslednjoj godini rata ka da je doseglo tri desetine gubitaka. Učešće Hrvata u gubicima partizanskog pokreta na Kordunu je stalno bilo ispod njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona, 18,33 puta u prvoj i 1,78 puta u poslednjoj godini rata. S obzirom na zastupljenostu populaciji regiona Korduna, gubici Srba su u prvoj godini rata bili realno veći 38,14 puta od gubitaka Hrvata, 1943. godine bili su 21,40 puta i poslednje godine rata 2,70 puta veći.

U gubicima partizanskog pokreta u Lici³⁵⁹ Srbi su činili apsolutnu većinu, uz malo prisustvo stradalih Hrvata. Učešće Srba u među stradalima bilo je 9,51 puta veće od Hrvata, ali je s obzirom na zastupljenost dva naroda u stanovništvu regiona strdanje bilo realno 7,67 puta veće. Dinamika i intezitet stradanja dva najbrojnija naroda u partizanskom pokretu Like nisu bili isti.

grafikon 211

³⁵⁹ U ličkoj grupi odreda (I, II i III odred, bataljon „Božidar Adžija, udarni bataljon i baterija topova) avgusta 1942. godine bilo je u partizanima 95,18% Srba i 4,82% Hrvata. ZNOR, V-30, 280-281 U 6. ličkoj diviziji je u decembru 1942. godine, ubrzo nakon formiranja bilo 95,73% Srba i 4,14% Hrvata (Đ. Orlović, *Šesta lička*, 42), jula naredne godine odnos je bio isti (95,41% Srba, 4,52% Hrvata - ZNOR, V-17, 253-254) dok je u oktobru 1943. godine, neposredno pred njeno napuštanje Like u koju se više nije vratila do oslobođenja, bilo 91,01% Srba i 8,83% Hrvata. Đ. Orlović, *Šesta lička*, 265 Na području Like je formirana 35. divizija 11. korpusa u čijem se sastavu oktobra 1944. godine nalazilo 52,16% Srba i 45,89% Hrvata. ZNOR, V-34, 220-221. U diviziji je značajan deo sastava popunjena sa teritorije Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem. Petar Kleut *Trideset peta lička divizija*, Beograd, 1970, 88-105.

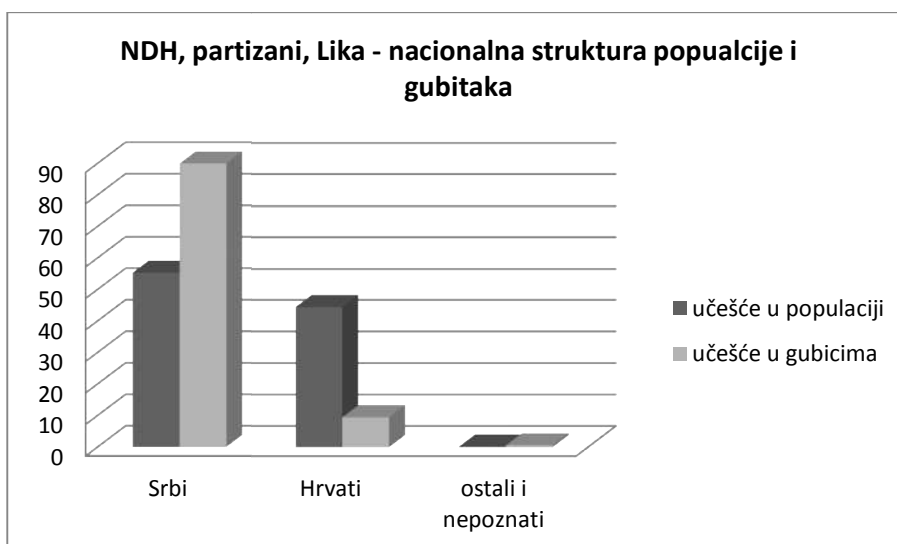
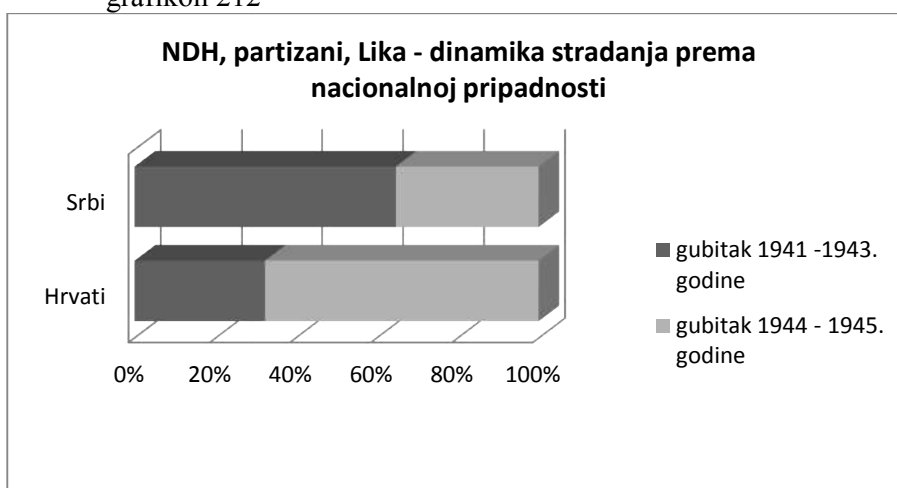

Tabela 245 – NDH, partizani, Lika – nacionalna struktura prema godini stradanja

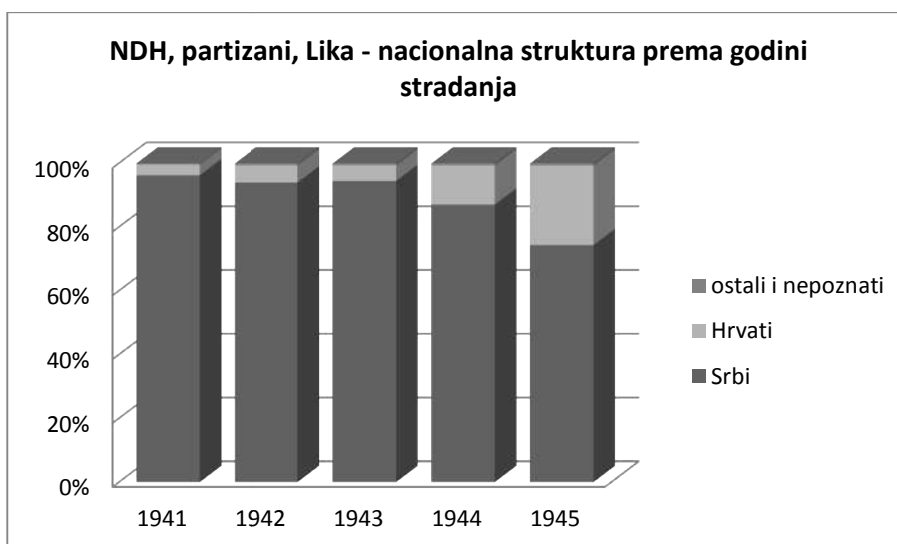
NDH-part-Lika	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	5.277	257	4,87	952	18,04	2.209	41,86	1.284	24,33	575	10,90
%	89,96	96,25	//	93,98	//	94,48	//	87,05	//	74,38	//
Hrvati	555	9	1,62	55	9,91	116	20,90	182	32,79	193	34,77
%	9,46	3,37	//	5,43	//	4,96	//	12,34	//	24,97	//
Muslimani	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ostali i nep.	34	1	2,94	6	17,65	13	38,23	9	26,47	5	14,70
%	0,58	0,37	//	0,59	//	0,56	//	0,61	//	0,65	//
ukupno	5.866	267	4,55	1.013	17,27	2.338	39,86	1.475	25,14	773	13,18

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 212

grafikon 213

Masovno pristupanje pokretu Srba iz Like je prouzrokovalo stalno uvećanje njihovih gubitaka do sredine rata, kada ih je najveći deo izgubio život (dve petine), nakon čega sledi smanjivanje udela u stradanju, s time što je stopa smrtnosti poslednje godine rata bila za petinu veća (1,19 puta) nego predhodne godine. Postupno se priključujući pokretu, Hrvati Like u partizanima su dve trećine gubitaka podneli u poslednje dve godine rata, s time što je stradanje poslednje dve godine rata bilo realno 2,83 puta veće nego predhodne godine. U prve dve godine rata udeo stradalih Srba (22,93%) bio je 1,99 puta veći od udela stradalih Hrvata, dok je udeo Hrvata bio veći 1,92 puta u poslednje dve godine rata (67,58%). Sve do predposlednje godine rata Srbi u partizanima Like činili su jedine stradale, da bi njihovo učešće u poslednjoj godini rata opalo na tri četvrtine gubitaka, sa stalnim učešćem koje je prevazilazilo njihovu zastupljenost u stanovništvu regiona, 1,74 puta u prvoj i 1,34 puta u poslednjoj godini rata. Nakon minimalnog učešća u gubicima partizana Like u prve tri godine rata,³⁶⁰ učešće Hrvata je povećano u 1944. godini, da bi poslednje godine rata dostiglo četvrtinu stradalih partizana Like. Njihovo učešće u gubicima partizanskog pokreta u regionu Like je bilo 13,18 puta manje od zastupljenosti u populaciji regiona u prvoj i 1,78 puta

³⁶⁰ Prema oceni CK KPH formiranje 1. hrvatske (ličke) brigade jula 1942. godine je je pogodovalo uključivanju Hrvata u pokret „jer su tada postižu prvi uspesi u mobilizaciji Hrvata“ u Lici. Jovo Popović, *Prva lička NOU brigada – Marko Orešković*, Beograd, 1988, 10. Stanje na terenu je bilo nešto drugačije. U cilju privlačenja Hrvata iz Like u partizanski pokret pokušano je i sa formiranjem čistih nacionalnih jedinica tako da je u julu 1943. godine u okviru 6. divizije formiran 1. lički hrvatski bataljon uglavnom od ljudstva koje se već nalazilo u diviziji sa ciljem da deuje u hrvatskim selima i privlači nove borce. Bataljon se pokazao kao borbeno slaba jedinica, naročito u okršajima sa ustašama, te su mu dodeljivani sporedni zadaci, a nije ni ispunio osnovni zadatak privlačenja Hrvata u partizanski pokret, što je omelo planove o formiranju hrvatske brigade u okviru divizije. Đ. Orlović, *Šesta lička*, 216-217

manje u poslednjoj godini rata. U odnosu na Hrvate, stradnje partizana Like srpske nacionalnosti je, s obzirom na učešće u populaciji, realno bilo 23,03 puta veće u prvoj godini rata, 15,36 puta 1943. godine i 2,40 puta veće poslednje godine rata.

Većinu stradalih partizana Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem činili su pripadnici pokreta hrvatske nacionalnosti uz veliko prisustvo stradalih srpske nacionalnosti. Gubici Hrvata u partizanima regiona su bili 1,44 puta veći, ali je s obzirom na zastupljenost dva naroda u populaciji dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem gubitak srpske komponente pokreta na ovoj teritoriji bio realno 2,81 puta veći. Razlike u stradanju dva naroda zastupljenih u partizanskom pokretu regiona³⁶¹ postojale su u dinamici i intenzitetu stradanja.

grafikon 214

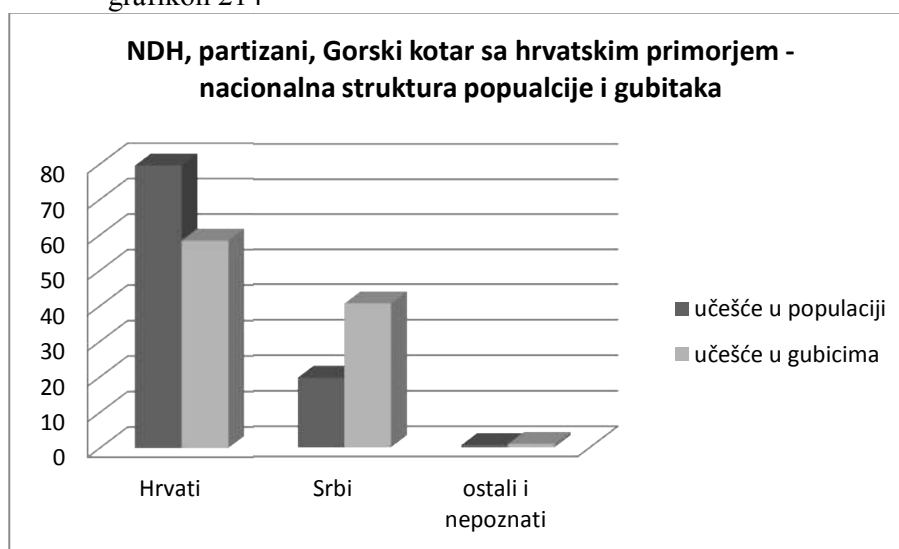

Tabela 246 – NDH, partizani, Gorski kotar sa hrvatskim primorjem – nacionalna struktura prema godini stradanja

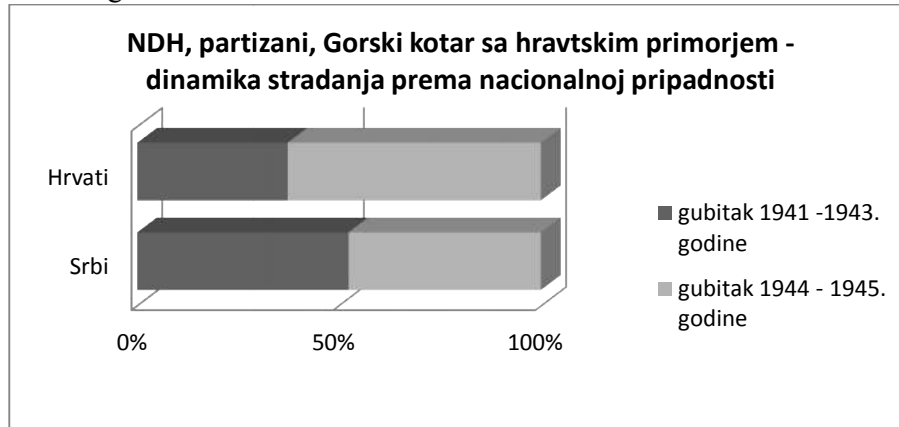
NDH, Gorski kotar	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvati	1.270	8	0,63	104	8,19	363	28,58	487	38,35	308	24,25
%	58,47	17,39	//	45,22	//	53,94	//	63,41	//	67,69	//
Srbi	881	38	4,31	122	13,85	302	34,28	276	31,33	143	16,23
%	40,56	82,61	//	53,04	//	44,87	//	35,94	//	31,43	//

³⁶¹ Decembra 1941. godine u 1. bataljonu Prvog primorsko-goranskog NOP odreda nalazili su se partizani iz dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem koji se nalazio u sastavu NDH, 76,92% sastava činili su Srbi, a 23,08% Hrvati. Bogdan Mamula, *Treća Primorsko-goranska udarana brigada ili druga brigada trideset pete divizije*, Beograd, 1990, 12 U 1. odredu primorsko-goranske grupe odreda koji je delovao na ovoj teritoriji jula 1943. godine nalazilo se 58,19% Srba i 40,97% Hrvata. ZNOR, V-17, 339 Nacionalna struktura 13. divizije, koja je u sastavu imala ljudstvo iz dela Gorskog kotarasa hrvatskim primorjem koji se nalazio u NDH, imao je u oktobru 1944. godine 79,93% Hrvata i 12,73% Srba. ZNOR, V-34, 368-369.

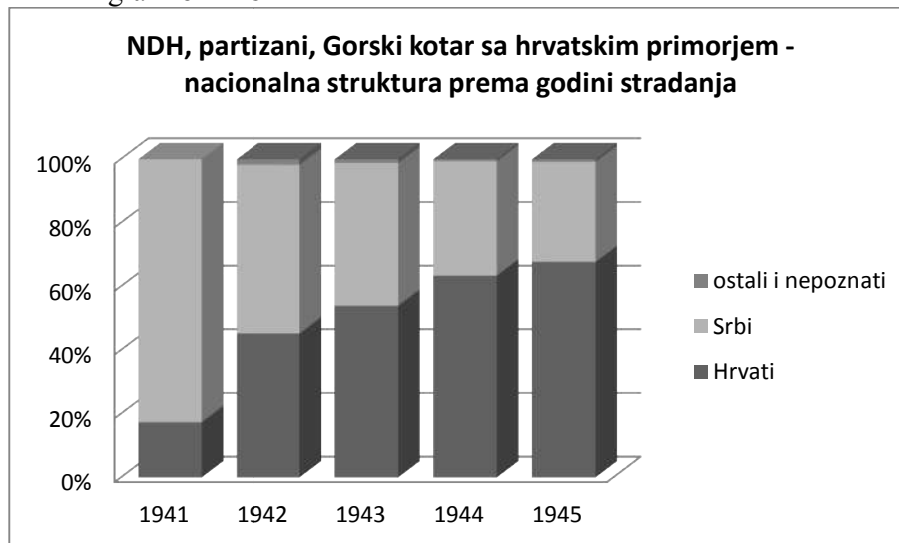
Muslimani	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ostali i nep.	21	--	--	4	19,05	8	38,09	5	23,81	4	19,05
%	0,97	--	//	1,74	//	1,19	//	0,65	//	0,88	//
ukupno	2.172	46	2,12	230	10,59	673	30,98	768	35,36	455	20,95

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 215

grafikon 216

Hrvati su polako pristupali partizanskom pokretu pa se i njihovi gubici postepeno povećavali sa najvećim delom od 62,60% stradalih poslednje dve godine rata, s time što je stopa smrtnosti poslednje godine rata bila realno 1,69 puta veća nego predhodne. Za razliku od njih, Srbi koji su se od početka rata priklonili partizanskom pokretu imali su uzlazno-silaznu liniju stradanja, sa trećinom stradalih 1943. godine, a kod skoro polovine stradalih u poslednje dve godine rata, stradanje 1945. godine je bilo

realno 1,38 puta veće nego u predhodnoj godini. Udeo stradalih Srba u prve dve godine rata je bio 2,06 puta veći od udela stradalih Hrvata, dok je u poslednje dve godine rata bio 1,32 puta manji. Učešće stradalih partizana hrvatske nacionalnosti u gubicima pokreta kretao se od manje od petine u prvoj, preko polovine stradalih sredinom, do dve trećine stradalih u poslednjoj godini rata, ali nikada nije dostigao zastupljenost naroda u populaciji regiona i bilo je 4,58 puta manje u prvoj i 1,18 puta u poslednjoj godini rata. Kao manjinski narod u stanovništvu regiona, učešće Srba u gubicima pokreta kretalo se od četiri petina u prvoj, do trećine stradalih u poslednjim godinama rata i bilo je neprekidno veće od njihove zastupljenosti u populaciji Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, 4,20 puta u prvoj, preko 2,28 puta u 1943. godini, do 1,60 puta većeg u poslednjoj godini rata. S obzirom na zastupljenostu populaciji regiona, gubici Srba u prvoj godini rata bili su realno 19,26 puta veći od gubitaka Hrvata u partizanima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, 3,37 puta veći 1943. godine i 1,88 puta veći poslednje godine rata.

Četiri petine stradalih partizana dela Dalmacije koji se nalazio u okviru NDH predstavljali su pripadnici pokreta hrvatske nacionalnosti, dok su ostalu petinu stradalih činili Srbi.³⁶² Gubici Hrvata su bili 4,25 puta veći, ali su s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji Dalmacije bili realno 1,54 puta manji od gubitka partizana srpske nacionalnosti. Dinamika i intezitet stradanja partizana ove dve nacionalnosti nisu bili jednaki.

grafikon 217

³⁶² Neposredno nakon formiranja 1. dalmatinske brigade, u kojoj je borački sastav većim delom bio sa ove teritorije, septembra 1942. godine u sastavu se nalazilo 78,81% Hrvata i 20,38% Srba. ZNOR, V-30, 412-413.

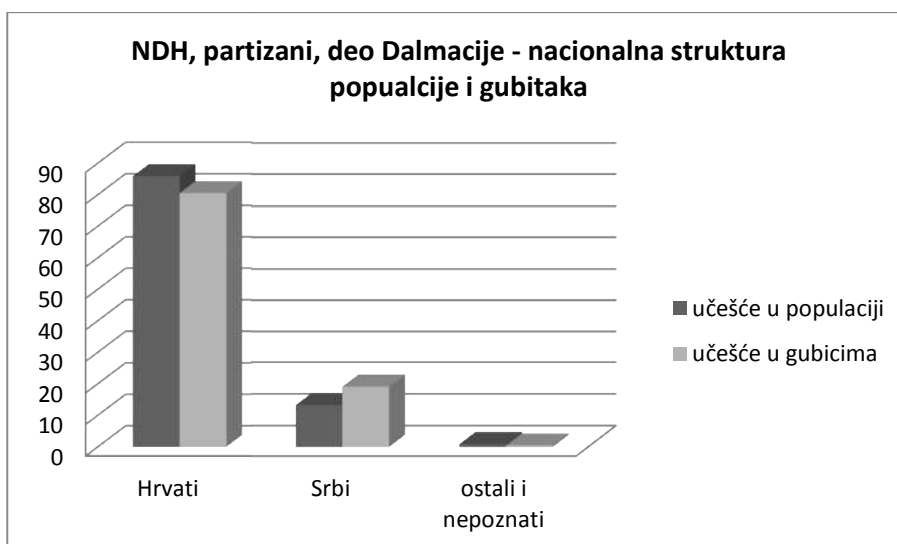
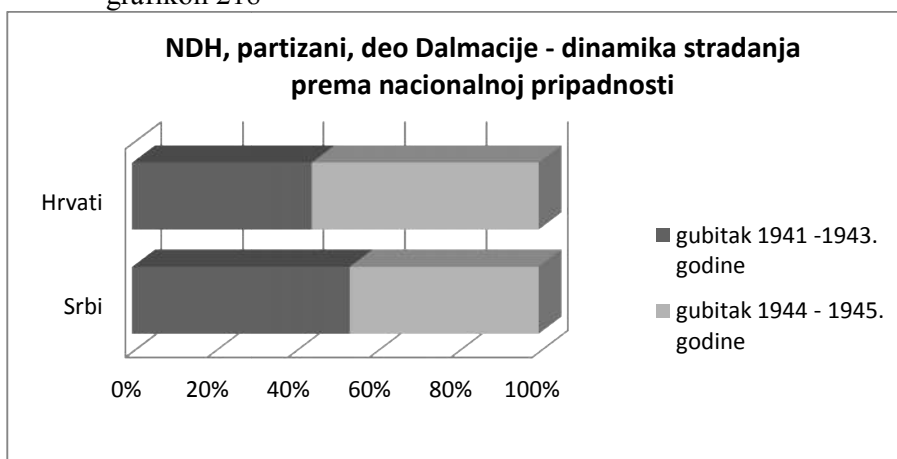

Tabela 247 – NDH, partizani, deo Dalmacije – nacionalna struktura prema godini stradanja

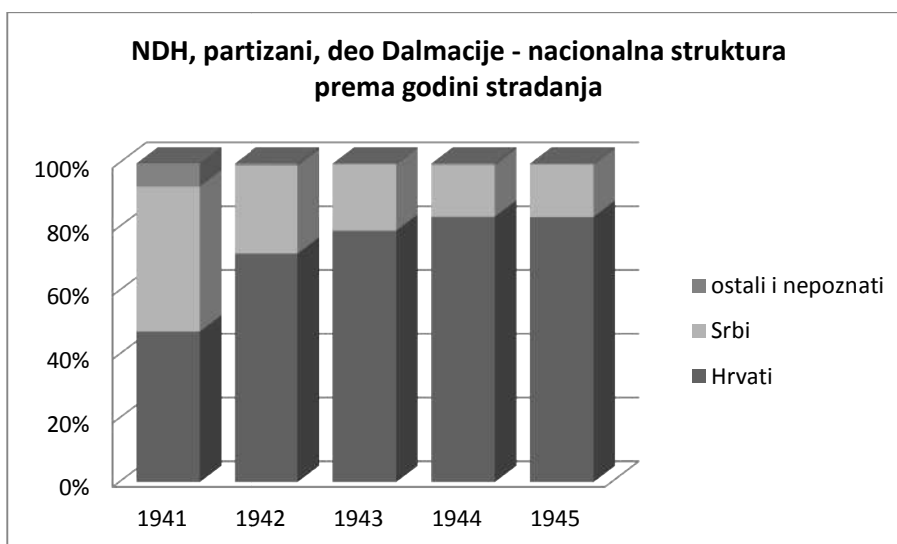
NDH-part-Dalmacija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvati	5.908	26	0,44	306	5,18	2.285	38,67	2.009	34,00	1.282	21,70
%	80,53	47,27	//	71,16	//	78,87	//	83,26	//	83,19	//
Srbi	1.391	25	1,80	118	8,48	603	43,35	392	28,18	253	18,19
%	18,96	45,45	//	27,44	//	20,81	//	16,24	//	16,42	//
Muslimani	6	--	--	2	33,33	1	16,67	1	16,67	2	33,33
%	0,08	--	//	0,46	//	0,03	//	0,04	//	0,13	//
ostali i nep.	31	4	12,90	4	12,90	8	25,81	11	35,48	4	12,90
%	0,42	7,27	//	0,23	//	0,28	//	0,45	//	0,26	//
ukupno	7.336	55	0,75	430	5,86	2.897	39,49	2.413	32,89	1.541	21,01

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 218

grafikon 219

Oba naroda zastupljena u partizanskom pokretu dela Dalmacije su imala sličnu dinamiku stradanja. Nakon postepenog uvećavanja gubitaka u prve dve godine rata dolazi do skoka stradanja u 1943. godini koje je uvećalo gubitke 7,46 puta kod partizana hrvatske i 5,11 puta kod partizana srpske nacionalnosti. U poslednje dve godine rata prisutno je bilo opadanje gubitaka kod oba naroda, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila veća 1,70 puta kod Hrvata i 1,72 kod Srba nego u predhodnoj godini. Udeo stradalih Srba u prve dve godine rata je bio 1,83 puta veći od udela stradalih Hrvata, dok je u poslednje dve godine rata bio za petinu (1,20 puta) manji. U prve godine rata stradanje Hrvata i Srba je bilo gotovo izjednačeno po učešću u gubicima pokreta, s time što je učešće Hrvata bilo 1,82 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji regiona, da bi se u narednom periodu znatno povećalo učešće Hrvata u gubicima koje je poslednjih godina rata dostiglo zastupljenost u populaciji regiona. Učešće Srba je nakon prve godine je opadalo, ali je permanentno bilo iznad zastupljenosti u populaciji dela Dalmacije, 3,46 puta u prvoj i 1,25 puta u poslednjoj godini rata. Gubici partizana srpske nacionalnosti iz dela Dalmacije su u prvoj godini rata bili, s obzirom na zastupljenostu populaciji, realno 6,28 puta veći od gubitaka Hrvata, 1943. godine 1,72 puta veći i poslednje godine rata su bili 1,29 puta veći.

Više od devet desetina stradalih partizana Bosanske krajine činili su Srbi, dok su ostatak predstavljali Muslimani uz minimalno učešće Hrvata.³⁶³ Gubici Srba u

³⁶³ Sredinom 1943. godine u 3. i 7. krajskoj brigadi Srbi su činili 89,66 odnosno 92,51% partizana, Muslimana je bilo 0,77 odnosno 1,63%, dok je Hrvata bilo 1,28 odnosno 0,86%. Viktor Kučan, *Borci Sutjeske*, Beograd, 1996, 663, 1081.

partizanskom pokretu ove teritorije bili su 13,73 puta veći od gubitaka Muslimana i 68,15 puta od gubitaka Hrvata, ali je s obzirom a zastupljenost tri naroda u poulaciji regiona gubitak Srba bio realno 5,30 puta veći od gubitka Muslimana i 11,63 puta veći od gubitka Hrvata. Gubici partizana muslimanske nacinalnosti su bili 4,96 puta veći od gubitaka Hrvata, ali su zbog učešća dva naroda u stanovništvu Bosanske krajine, realno bili 2,19 puta veći. Razlike u stradanju tri naroda zastupljenih u partizanskom pokretu Bosanske krajine postojale su u dinamici i inteziteu njihovog stradanja.

grafikon 220

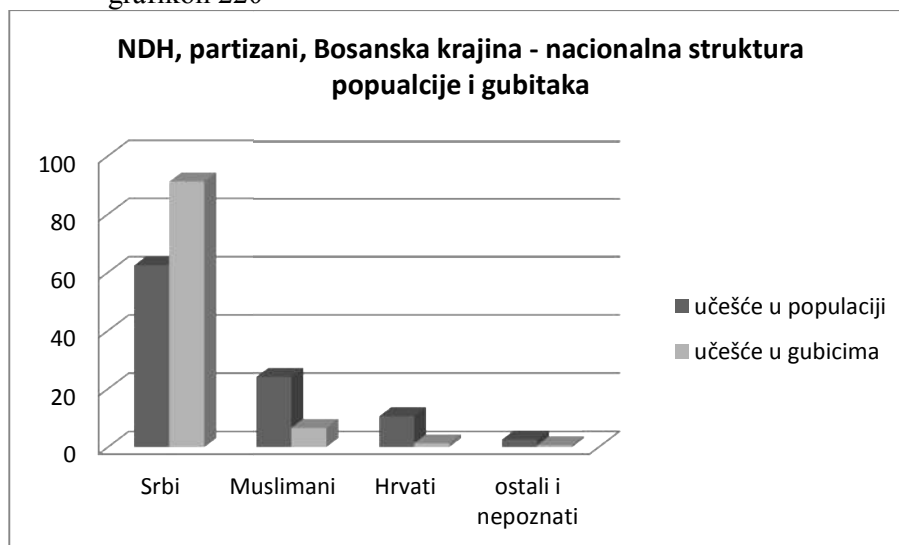
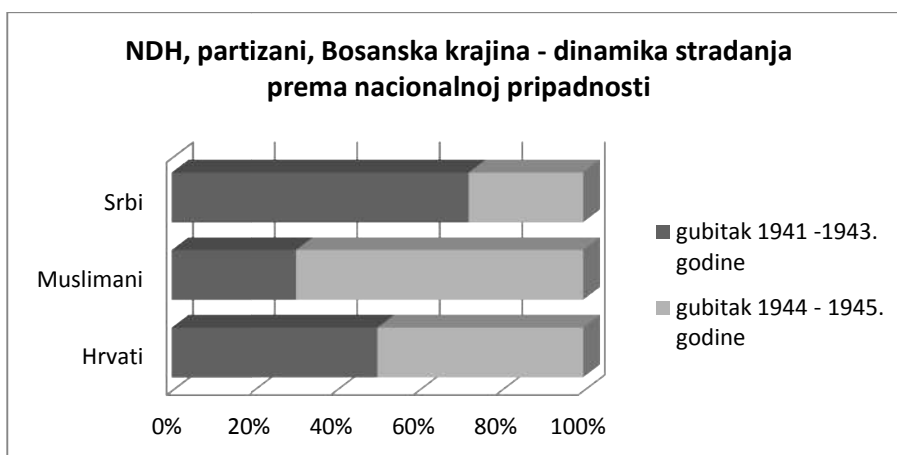

Tabela 248 – NDH, partizani, Bosanska krajina – nacionalna struktura prema godini stradanja

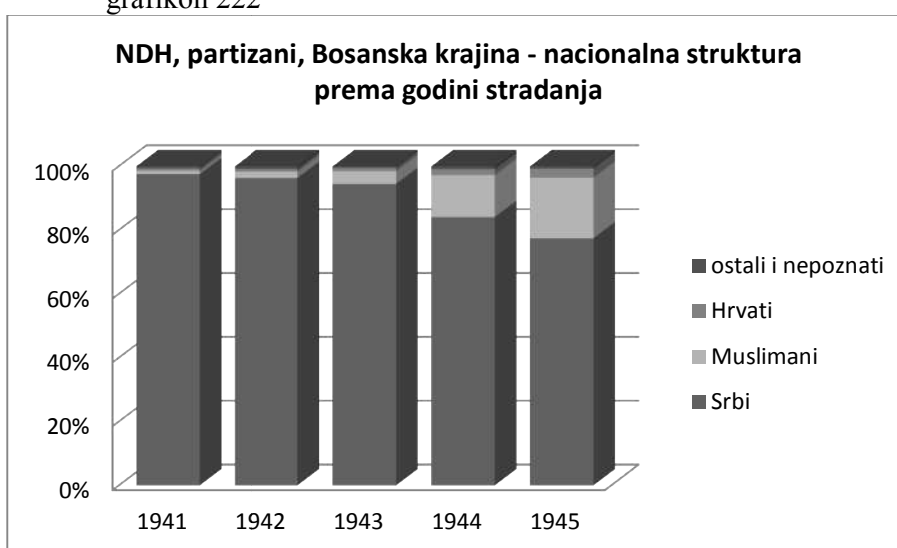
NDH-part-Bos. Krajina	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	17.558	1.302	7,41	4.774	27,19	6.616	37,68	3.405	19,39	1.461	8,32
%	91,33	97,53	//	96,35	//	94,51	//	84,09	//	77,46	//
Muslimani	1.279	14	1,09	98	7,66	277	21,66	532	41,59	358	27,99
%	6,65	1,05	//	1,98	//	3,96	//	13,14	//	18,98	//
Hrvati	257	11	4,28	43	16,73	75	29,18	74	28,79	54	21,01
%	1,34	0,82	//	0,87	//	1,07	//	1,83	//	2,86	//
ostali i nep.	131	8	6,11	40	30,53	32	24,43	38	29,01	13	9,92
%	0,68	0,60	//	0,81	//	0,46	//	0,94	//	0,69	//
ukupno	19.225	1.335	6,94	4.955	25,77	7.000	36,41	4.049	21,06	1.886	9,81

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 221

grafikon 222

Pripadnici partizanskog pokreta srpske nacionalnosti su imali uzlazno-silaznu liniju stradanja sa vrhuncem stradanja u 1943. godini, nakon čega sledi pad u stradnjau, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila 1,14 puta veće nego u predhodnoj godini. Za razliku od njih, dinamika stradnja Muslimana i Hrvata u partizanima regiona je pokazivala stalni rast stradanja, tako da je u poslednje dve godine rata život izgubilo dve trećine Muslimana (69,58%) i polovina (49,80%) Hrvata, s time što je stradanje Muslimana i Hrvata u poslednjoj godini rata bilo 1,79 odnosno 1,95 puta veće nego predhodne godine. Udeo stradalih Srba u prve dve godine rata je bio 3,84 puta veći od udela stradalih Muslimana i 1,60 puta veći od udela Hrvata, dok je u poslednje dve godine rata bio veći udeo Muslimana 2,51 puta, a Hrvata 1,80 puta. U prve dve godine rata je udeo stradalih Hrvata bio veći od udela Muslimana 2,40 puta,

dok je udeo Muslimana 1,40 puta veći u poslednje dve godine rata. U prve tri godine rata Srbi su bili jedini stradali partizanci Bosanske krajine, da bi u narednom periodu došlo do blagog smanjivanja njihovog učešća, tako da su u poslednjoj godini rata predstavljali nešto više od tri četvrtina stradalih. Njihovo učešće u gubicima partizanskog pokreta regiona je tokom čitavog rata bilo veće od zastupljenosti u naroda u populaciji Bosanske krajine, 1,56 puta u prvoj i 1,24 puta u poslednjoj godini rata.³⁶⁴ Značajnije učešće u gubicima pokreta Bosanske krajine Muslimani su ostvarili tek u poslednjim godinama rata,³⁶⁵ tako da oni predstavljali petinu stradalih partizana 1945. godine, s time što je njihovo učešće u gubicima bilo ispod njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona, 22,98 puta u prvoj i 1,27 puta u poslednjoj godini rata. Vidljivo učešće među stradalim partizanima Bosanske krajine Hrvati su imali tek u poslednjoj godini rata, ali ono je i tada bilo 3,72 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji regiona. S obzirom na zastupljenost tri naroda u populaciji Bosanske krajine, gubici Srba u prvoj godini rata su bili realno 35,86 puta veći od gubitaka Muslimana i 20,30 puta veći od gubitaka od Hrvata, 1943. godine su 9,22 puta veći od Muslimana i 15,07 puta od Hrvata i poslednje godine rata su bili 1,57 puta veći od gubitaka Muslimana i 4,62 puta od Hrvata. U periodu značajnijeg prisustva u gubicima pokreta partizana muslimanske i hrvatske nacionalnosti, gubici Muslimana su bili realno 3,18 puta veći od gubitaka Hrvata predposlednje i 2,94 puta poslednje godine rata.

U gubicima partizanskog pokreta u Srednjoj Bosni zastupljeni su bili pripadnici sve tri nacionalnosti, gde su Srbi činili tri petine, Muslimani četvrtinu i Hrvati desetinu stradalih. Gubici Srba su bili 2,26 puta veći od gubitaka Muslimana i 6,04 puta veći od

³⁶⁴ Smanjivanju učešća Srba u jedinicama u Bosanskoj krajini doprinelo je masovnije uključivanje u njihove sastave zarobljenih domobrana. Samo u 4. krajsku diviziju je u decembru 1943. godine uključeno oko 500 zarobljenih tokom banjalučke operacije. Drago Karasijević, *Četvrta krajska NOU divizija*, Beograd, 1988, 243.

³⁶⁵ U Bosanskoj krajini je pokušaj privlačenja Muslimana da se u većem broju uključe u pokret išao preko formiranja nacionalno čistih jedinica, pa je od boraca iz okoline Czina poslednjih dana decembra 1942. godine formirana 8. krajska brigada, nazvane muslimanska, iako se u njoj zbog malog odziva boraca ove nacionalnosti našao i 3. bataljon 6. krajske brigade. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 197. Više uspeha u organizovanju Muslimana u borbi na strani partizanskog pokreta ostvareno je inkorporiranjem „Huskine vojske“ (dezertera iz domobranstva i lokalnih Muslimana) koja je u februaru 1944. godine oformljena kao obnovljena Unska operativna grupa sastava dve brigade (1. i 2. muslimanska). Enver Redžić, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*, Sarajevo 1998, 186-187, 439. Nakon ubistva Huske Miljkovića došlo je do rasula dela jedinice, pošto su na stranu protivnika partizanskog pokreta prešli jedan bataljon i jedna četa 2. brigade i jedan odred. Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, (urednik Pero Damjanović), tom dvadeseti, 16. april – 30. jun 1944. godine, Beograd, 1984, 268. U Unskoj operativnoj grupi je 31. oktobra 1944. godine bilo 2.505 boraca od kojih je 92,93% Muslimana. ZNOR, V-34, 560.

gubitaka Hrvata u među partizanima, ali su s obzirom na zatupljnost tri naroda u populaciji Srednje Bosne gubici partizana srpske nacionalnosti bili realno 1,79 puta veći od gubitaka Muslimana i 6,84 puta od Hrvata. Gubici Muslimana u partizanima su bili 2,68 puta veći od gubitaka Hrvata, ali su zbog učešća njihovog učešća u stanovništvu Srednje Bosne, realno bili 3,84 puta veći. Dinamika i intenzitet stradanja pripadnika pokreta ove tri nacionalnosti nije bila jedinstvena.

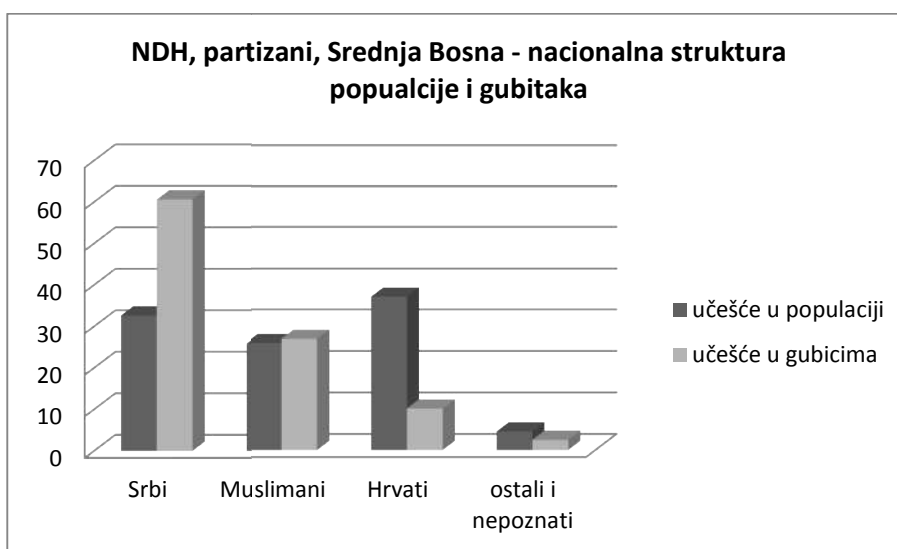
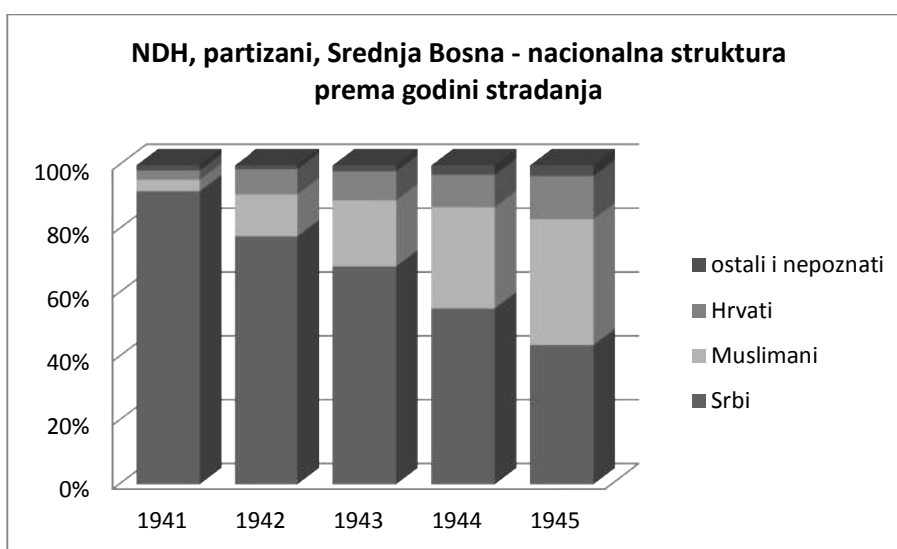
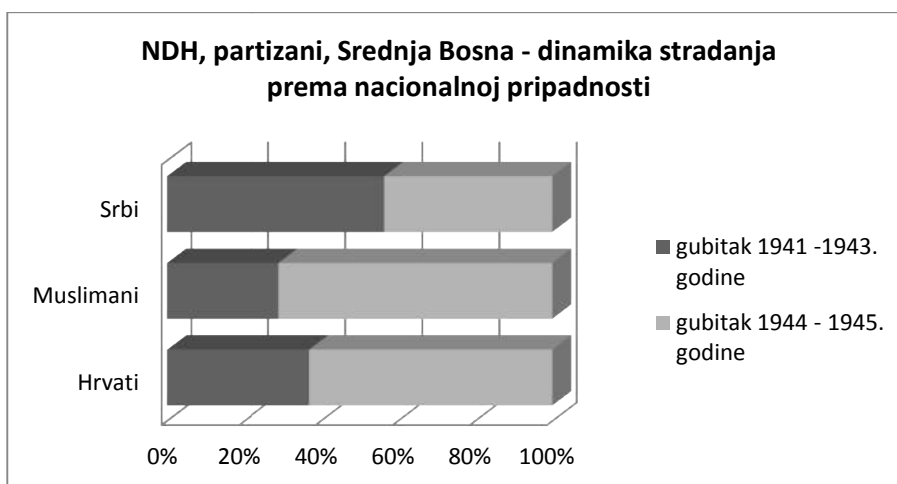

Tabela 249 – NDH, partizani, Srednja Bosna – nacionalna struktura prema godini stradanja

NDH-part-Sred. Bosna	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	3.175	282	8,88	384	12,09	1.094	34,46	854	26,90	561	17,67
%	60,64	91,86	//	77,73	//	68,29	//	55,17	//	43,66	//
Muslimani	1.406	11	0,78	65	4,62	332	23,61	491	34,92	507	36,06
%	26,85	3,58	//	13,16	//	20,72	//	31,72	//	39,45	//
Hrvati	525	9	1,71	39	7,43	146	27,81	157	29,90	174	33,14
%	10,03	2,93	//	7,89	//	9,11	//	10,14	//	13,54	//
ostali i nep.	130	5	3,85	6	4,61	30	23,08	46	35,38	43	33,08
%	2,48	1,63	//	1,21	//	1,87	//	2,97	//	3,35	//
ukupno	5.236	307	5,86	494	9,43	1.602	30,59	1.548	29,56	1.285	24,54

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Dinamika stradanja Srba u partizanima Srednje Bosne kretala se paraboličnom linijom sa najvećim delom stradalih sredinom rata kada je terćina partizana ove nacionalnosti izgubila život, dok je u padu stradanja u poslednjem periodu rata stopa smrtnosti poslenje godine rata bila 1,75 puta veća nego predhodne.³⁶⁶ Postepeno pristupanje pokretu izazavlo je stalni rast stradnja partizana muslimanske i hrvatske nacionalnosti što je doveo do maksimalnih gubitaka u poslenjoj godini rata,³⁶⁷ s time što je stradanje poslenje godine rata u odnosu na perodnu bilo realno 2,75 puta veće kod Muslimana i 2,96 puta kod Hrvata. Udeo stradalih Srba u prve dve godine rata bio je

³⁶⁶ Stopa smrtnosti u 4,5 meseci poslednje godini rata je veća od one u 1943. godini 1,37 puta, što ukazuje na činjenicu da se u Srednjoj Bosni začajan deo srpskog naroda priključio partizanima tek u poslednjem periodu rata.

³⁶⁷ Poslednje dve godine rata život je izgubilo 70,98% Muslimana i 63,04% Hrvata u partizanima Srednje Bosne.

3,88 puta veći od udela stradalih Muslimana i 2,29 puta veći od udela Hrvata, dok je u poslednje dve godine rata bio 1,59 puta manji od udela Muslimana i 1,41 puta manji od udela Hrvata. U prve dve godine rata, udeo stradalih Hrvata je 1,69 puta veći od udela Muslimana, dok je udeo Muslimana bio 1,12 puta veći u poslednje dve godine rata. Učešće Srba u gubicima partizanskog pokreta Srednje Bosne se kretalo od jedinih stradalih u prvoj godini rata, preko dve trećine gubitaka sredinom rata, do ispod polovine stradalih poslednje godine rata, s time što je ono uvek bilo iznad njihove zastupljenosti u populaciji regiona, od 2,81 puta u prvoj godini rata do 1,34 puta u poslednjoj godini rata. U gubicima partizanskog pokreta Srednje Bosne učešće Muslimana je bilo minimalno na početku rata, nakon čega dolazi do značajnijeg učešća u gubicima kada su činili petinu sredinom i dve petine na kraju rata, s time što je u odnosu na njihovu zastupljenost u populaciji regiona bilo 7,21 odnosno 1,25 puta manje zastupljeni u gubicima u 1941. i 1943. godini, ali i 1,53 puta više zastupljeni 1945. godine. Značajnije učešće među stradalima koje se kretalo oko desetine gubitaka partizanskog pokreta Srednje Bosne, Hrvatai su imali u poslednje tri godine rata, ali je ono bilo višestruko manje od njihove zastupljenosti u populaciji regiona, 4,06 puta u srednjoj i 2,73 puta u poslednjoj godini rata. Gubici Srba u prvoj godini rata su, s obzirom na zastupljenost tri naroda u populaciji regiona, bili realno 20,36 puta veći od gubitaka Muslimana i 35,51 puta veći od gubitaka od Hrvata u partizanima Srednje Bosne, 1943. godine su bili 2,61 puta veći od Muslimana i 8,47 puta od Hrvata, dok su u poslednjoj godini rata bili 1,1 puta manji od gubitaka Muslimana i 3,64 puta veći od gubitaka Hrvata. U partizanima Srednje Bosne Muslimani su imali realno 1,75 puta veće gubitke od Hrvata 1941. godine, 3,25 puta 1943. godine i 4,16 puta veće poslednje godine rata.

Srbi su činili dve trećine stradalih partizana Istočne Bosne, Muslimani nešto više od četvrtine, dok su u partizanima stradali Hrvati predstavljali dvadeseti deo gubitaka pokreta ovog regiona. Gubici Srba su bili 2,40 puta veći od gubitaka Muslimana i 12,66 puta veći od gubitaka Hrvata, ali su s obzirom na zastupljenost tri naroda u populaciji Istočne Bosne njihovi gubici bili realno 2,49 puta veći od gubitaka Muslimana i 4,65 od Hrvata. Gubici partizana muslimanske nacionalnosti su bili 5,26 puta veći od gubitaka Hrvata, ali su zbog njihovog učešća u stanovništvu Istočne Bosne, realno bili 1,86 puta

veći. Razlike u stradanju tri naroda zastupljenih u partizanskom pokretu Istočne Bosne postojale su kako u dinamici, tako i u inteziteu njihovog stradanja.

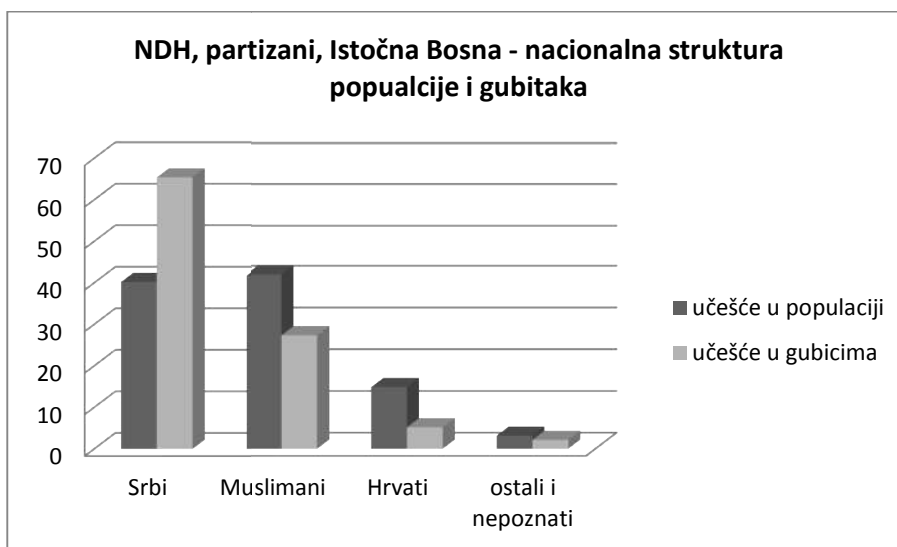
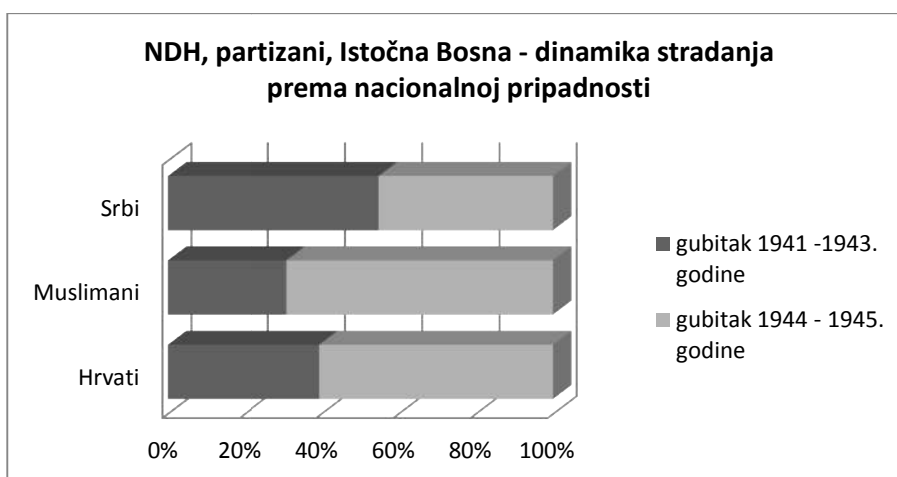
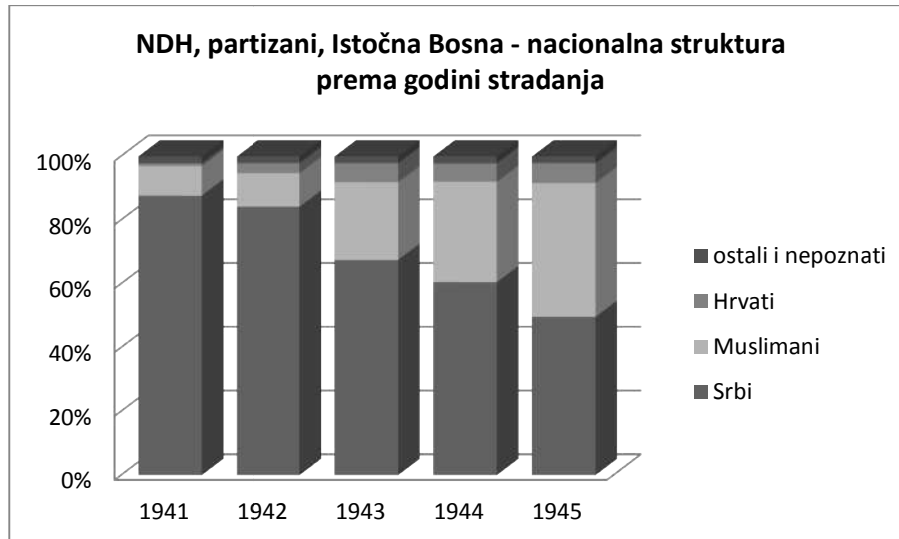

Tabela 250 – NDH, partizani, Istočna Bosna – nacionalna struktura prema godini stradanja

NDH-part-Ist. Bosna	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	6.256	606	9,69	1.187	18,97	1.640	26,21	1.818	29,06	1.005	16,06
%	65,46	87,70	//	84,18	//	67,52	//	60,54	//	49,65	//
Muslimani	2.601	64	2,46	149	5,73	592	22,76	946	36,37	850	32,68
%	27,21	9,26	//	10,57	//	24,37	//	31,50	//	42,00	//
Hrvati	494	6	1,21	44	8,91	145	29,35	173	35,02	126	25,51
%	5,17	0,87	//	3,12	//	5,97	//	5,76	//	6,22	//
ostali i nep.	206	15	7,28	30	14,56	52	25,24	66	32,04	43	20,87
%	2,15	2,17	//	2,13	//	2,14	//	2,20	//	2,12	//
ukupno	9.557	691	7,23	1.410	14,75	2.429	25,41	3.003	31,42	2.024	21,18

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Sva tri naroda zastupljena u partizanskom pokretu Istočne Bosne su imale uzlaznu dinamiku stradanja sve do poslednje godine rata, s time što je stopa smrtnosti u njoj bila veća nego u predhodnoj 1,47 puta kod Srba, 2,40 puta kod Muslimana i 1,94 puta kod Hrvata. Udeo stradalih Srba u prve dve godine rata je bio 3,49 puta veći od udela stradalih Muslimana i 2,83 puta veći od udela Hrvata, dok je u poslednje dve godine rata udeo gubitaka Muslimana bio veći 1,53 puta i Hrvata 1,34 puta u odnosu na Srbe. U prve dve godine rata je udeo stradalih Hrvata bio je veći od udela Muslimana 1,23 puta, dok je udeo Muslimana bio 1,14 puta veći u poslednje dve godine rata. U gubicima partizanskog pokreta Istočne Bosne učešće Srba se kretalo od gotovo devet desetina stradalih u ustanku, preko dve trećine sredinom rata,³⁶⁸ do polovine stradalih poslednje godine rata i bilo je konstantno veće od njihove zastupljenosti u populaciji, 2,18 puta u 1941. godini, 1,68 puta u 1943. godini i 1,23 puta u poslednjoj godini rata. Nakon početka rata u kome su činili deseti deo gubitaka pokreta, učešće Muslimana Istočne Bosne je sredinom rata povećano na četvrtinu³⁶⁹ i poslednje godine rata na dve

³⁶⁸ U 6. istočnobosanskoj i 1. majevičkoj brigadi sredinom 1943. godine bilo je 81,64 odnosno 85,40% Srba, 7,59 odnosno 5,04% Muslimana i 2,81 odnosno 2,52% Hrvata. V. Kučan, *Borci Sutjeske*, 541,1141.

³⁶⁹ Prvi pokušaj formiranja jedinice od muslimana na području Rogatice je propao avgusta 1941. godine. ZNOR, IV – 1, Beograd, 1951, 112. Oktobra je u Romanijskom odredu postojala Muslimanska četa koja je decembra prerasla u bataljon, a rasformiran je februara 1942. godine. Čamil Kazanović, „Formiranje muslimanskih partizanskih jedinica u Istočnoj Bosni“, *Istočna Bosna u NOB-u 1941 - 1945, Sjećanja učesnika*, knjiga druga, Beograd, 1971, 188 – 189. U izveštaju Rodoljuba Čolakovića iz jeseni 1943. govori se o masovnom uključenju Muslimana iz Istočne Bosne u redove partizana, naročito pošto je pukovnik Sulejman Filipović promenio stranu i prišao partizanima. Veselin Đuretić, *Narodna vlast u BiH 1941-1945. Razvitak i djelatnost NOO*, Beograd – Sarajevo, 1981, 198-199. U cilju privlačenja što većeg broja muslimana u partizanski pokret štab 17. istočnobosanske divizije je avgusta 1943. godine naredio 6. istočnobosanskoj brigadi da „iz političkih razloga i perspektive skorog stvaranja jedne muslimanske

petine stradalih³⁷⁰, s time da je učešće u gubicima u odnosu na njihovu zastupljenost u populaciji regiona bila 4,51 puta manja u 1941. godini, 1,71 puta manja u 1943. godini, da bi se ta dva učešća izjednačila u poslednjoj godini rata. Participirajući u gubicima pokreta Istočne Bosne sa dvadesetim delom stradalih od polvine do kraja rata, Hrvatai nikada nisu dosegli do njihovog učešća u populaciji regiona,³⁷¹ koja je poslednje godine rata bila 2,38 puta manja. S obzirom na zastupljenostu tri naroda u populaciji regiona, gubici Srba u prvoj godini rata su realno 9,63 puta veći od gubitaka Muslimana i 37,06 puta veći od gubitaka od Hrvata, 1943. godine su 2,87 puta veći od Muslimana i 4,16 puta od Hrvata i poslednje godine rata su bili 1,23 puta veći od gubitaka Muslimana i 2,93 puta od Hrvata. Gubici partizana muslimanske nacionalnosti su realno bili 3,77 puta veći od gubitaka saboraca hrvatske nacionalnosti 1941. godine, 1,45 puta 1943. godine i 2,39 puta poslednje godine rata.

Tri petine gubitaka partizanskog pokreta u Hercegovini predstavljali su partizani srpske nacionalnosti, četvrtinu Muslimani dok su nešto više od desetini činili partizani Hrvatske nacionalnosti.³⁷² Gubici Sraba u pokretu Hercegovine su bili 2,43 puta veći od gubitaka Muslimana i 4,95 puta veći od gubitaka Hrvata, ali su zbog zastupljenosti tri naroda u populaciji regiona bile realno 1,73 puta veći od gubitaka

brigade“ oformi Muslimanski bataljon. ZNOR, IV-16, Beograd, 1956, 47. Bataljon je pri osnivanju imao 2 čete po 32 boraca, a zatim su u njegov sastav uključena četa Muslimanske milicije iz Srebrnika koja je prešla na stranu NOVJ. Bataljon je u septembru preimenovan u 3. bosansku muslimansku, a zatim u 16. istočnobosansku brigadu. Od 450 boraca 90% su bili Muslimani, 7% Srbi, 1,8% Hrvati. Čamil Kazalović, Ahmet Donlagić, *Borbeni put 16. muslimanske brigade*, Tuzla, 1981, 43-47. Zauzimanje Tuzle omogućilo je slab otpor DOMDO pukovnije sastavljene od Muslimana od kojih je značajan deo prešao partizanima. N. Barić, *Ustroj kopnene vojske domobranstva NDH*, 158. Iz izveštaja 3. NOU korpusa VŠ NOV i POJ iz oktobra 1943. godine vidi se da je zauzimanje Tuzle uticalo na pojačano interesovanje Muslimana i Hrvata iz istočne Bosne da se uključe u partizanski pokret, te da je pristupanje oficira Hrvata i Muslimana, kao i nekih političkih lidera ubrzalo taj proces. ZNOR, IV-18, Beograd, 1958, 209-211.

³⁷⁰ U novembru mesecu 1944. godine je iz 13. SS „Handžar“ divizije u 3. korpus NOVJ prešlo 700 vojnika sa punom opremom. ZNOR, IV-30, Beograd, 1968, 94.

³⁷¹ Radi privlačenja Hrvata u partizanski pokret pokušano je sa formiranjem hrvatskih jedinica, tako je nako zauzimanja Tuzle od ljudstva iz hrvatskih sela u njenoj okolini oktobra 1943. godine formirana 18. istočno bosanska brigada koja je nazivana „hrvatska“ i pri formiranju je brojala 560 ljudi (Franjo Herljević, „Osamnaesta hrvatska brigada i vojno – političke prilike u vrijeme njenog osnivanja i borbenog djelovanja“, *18. hrvatska istočnobosanska narodno-oslobodilačka udarna brigada*, (urednik Dževad Pašić), Tuzla, 1988), a u junu 1944. godine oko 1000 boraca. Posle kraćeg boravaka u 27. diviziji, brigada našala u 38. diviziji do kraja rata, koja je uglavnom dejstvovala na području istočne Bosne. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 281 i 343. Odmah po osnivanju brigada se susrela sa problemom dezerterstva što je suzbijeno represivnim merama (streljanjima), zatim sa slabom voljom ljudstva da se upušta u borbu, što je naročito izraženo kod rukovodećeg kadra sastavljenog od bivših domobranskih oficira. ZNOR, IV-19, Beograd, 1959, 339.

³⁷² Nakon jednogodišnjeg boravka ven matične teritorije i popuna borcima iz drugih delova NDH, u vreme bitke na Sutjesci u 10. hercegovačkoj brigadi bilo je 51,81% Srba, 25,28% Muslimana i 17,31% Hrvata. V. Kučan, *Borci Sutjeske*, 585.

Muslimana i 6,93 puta veći od gubitaka Hrvata. U partizanskom pokretu Hercegovine gubici Muslimana su bili 2,03 puta veći od gubitaka partizana hrvatske nacionalnosti, ali su s obzirom na učešće dva naroda u populaciji bili realno 3,98 puta veći. Partizani, pripadnici tri naroda zastupljena u pokretu u Hercegovini nisu imali istu dinamiku i intenzitet stradanja.

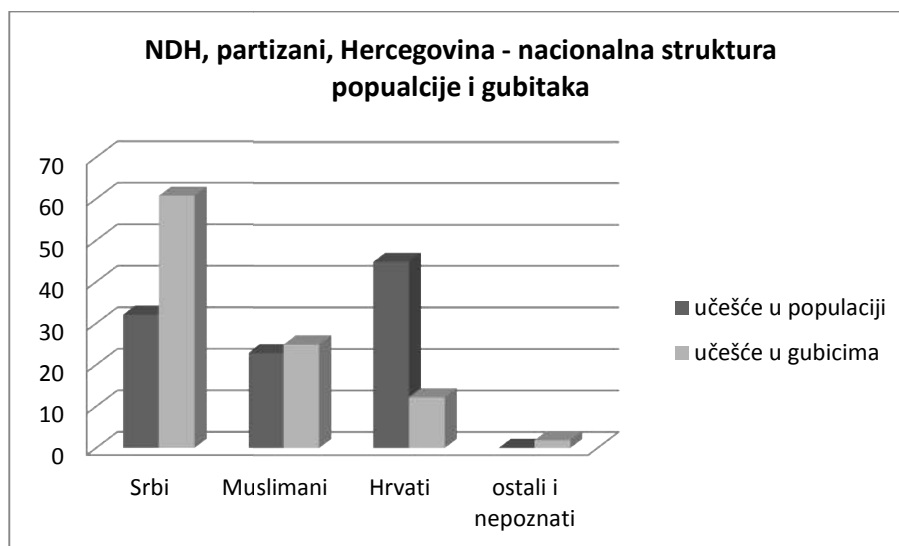
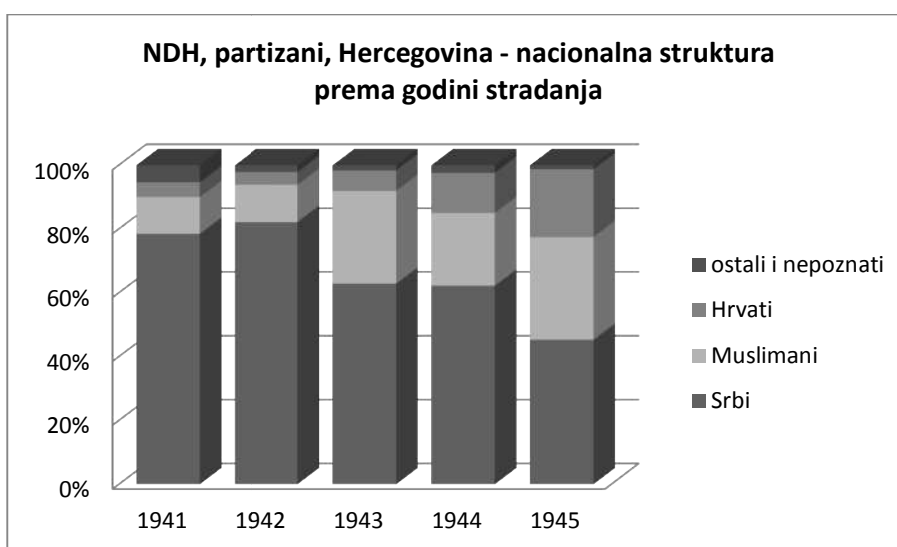
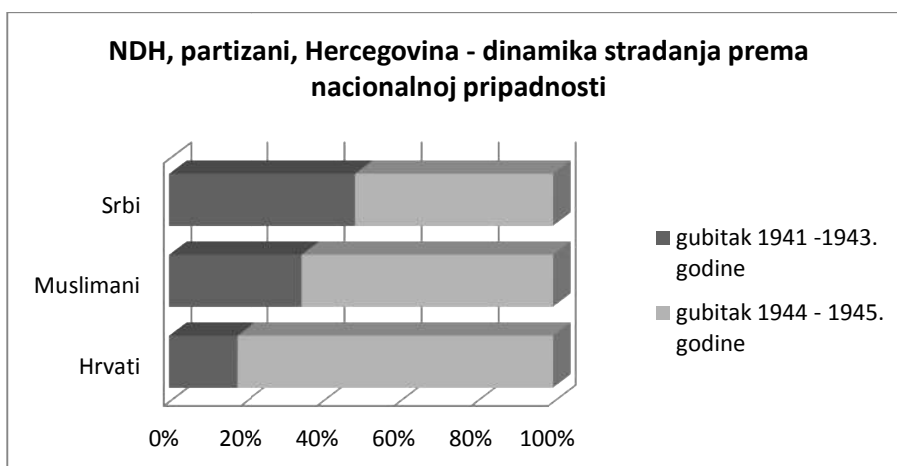

Tabela 251 – NDH, partizani, Hercegovina – nacionalna struktura prema godini stradanja

NDH-part-Hercegovina	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	2.016	102	5,06	416	20,63	462	22,92	569	28,22	467	23,16
%	60,80	78,46	//	82,21	//	62,86	//	62,25	//	45,30	//
Muslimani	828	15	1,81	59	7,12	214	25,84	208	25,12	332	40,10
%	24,97	11,54	//	11,66	//	29,11	//	22,76	//	32,20	//
Hrvati	407	6	1,47	20	4,91	47	11,55	115	28,25	219	53,81
%	12,27	4,61	//	3,95	//	6,39	//	12,58	//	21,24	//
ostali i nep.	65	7	10,77	11	16,92	12	18,46	22	33,85	13	20,00
%	1,96	5,38	//	2,17	//	1,63	//	2,41	//	1,26	//
ukupno	3.316	130	3,92	506	15,26	735	22,16	914	27,56	1.031	31,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Dinamika stradanja sva tri naroda zastupljena u partizanskom pokretu Hercegovine imala su uzlaznu liniju stradanja, tako da je u poslednje dve godine rata život izgubila polovina Srba, dve trećine Muslimana i četiri petine Hrvata. Kod sva tri naroda je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila visoka, pa je u odnosu na predhodnu godinu stradalo 2,19 puta više partizana srpske nacionalnosti, 4,26 puta više Muslimana i 5,08 puta više Hrvata. U prve dve godine rata, udeo stradalih Srba je bio 2,88 puta veći od udela stradalih Muslimana i 4,03 puta veći od udela Hrvata, dok je u poslednje dve godine rata bio 1,27 puta manji od udela Muslimana i 1,60 puta manji od udela Hrvata. Udeo u partizanima stradalih Muslimana Hercegovine je u prve dve godine rata bio 1,40 puta veći od udela Hrvata, dok je u poslednje dve godine je bio 1,26 puta manji. Srbi su sve do poslednje godine rata bili najbrojnija nacionalna

komponenta pokreta u Hercegovini, pa se njihovo učešće među stradalim partizanima kretalo od četiri petina u prve dve godiene rata, preko više od tri petina u naredne dve godine, da bi u poslednjoj godini opalo ispod polovine stradalih, ali je čitavog rata bilo iznad njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona, 2,56 puta u drugoj i 1,41 puta u poslednjoj godini rata. Nakon što su predstavljali nešto više od desetine stradalih partizana regiona u prve dve godine rata, učešće partizana muslimanske nacionalnosti u gubicima je bilo uvećano tri puta u srednjoj i posledjoj godini rata kada su činili trećinu gubitaka pokreta Hercegovine, a njihovo učešće u gubicima je u odnosu na zastupljenost u populaciji bilo 1,98 puta manje u prvoj, ali i 1,27 odnosno 1,41 puta veće u srednjoj odnosno poslednjoj godini rata. Značajnije učešće od dvadesetog dela gubitaka Hrvati su ostvarili tek na kraju rata, tako da su poslednje godine rata činili petinu gubitaka pokreta u Hercegovini, s time što je njihovo učešće tokom čitavog rata bilo dosta ispod njihove zastupljenosti u populaciji regiona, 9,73 puta u prvoj i 2,11 puta u poslednjoj godini rata. U odnosu na gubitke Muslimana i Hrvata u partizanima iz Hercegovine, a s obzirom na zastupljenost tri naroda u populaciji regiona, gubici Srba su 1941. godine bili realno veći 4,86 odnosno 23,83 puta, 1943. godine su veći 1,54 odnosno 13,62 puta, da bi u poslednjoj godine rata bili izjednačeni sa gubicima Muslimana, dok su od hrvatskih bili veći 2,98 puta. U partizanima Hercegovine Muslimani su imali realno 4,90 puta veće gubitke od Hrvata 1941. godine, 8,91 puta 1943. godine i 2,98 puta veće poslenje godine rata.

Srbi su činili devet desetina gubitaka partizana Srema, a ostalo su predstavljali Hrvati i pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti. U gubicima partizanskog pokreta u Sremu bilo je 14,86 puta veše stradalih Srba od stradalih Hrvata i 13,12 puta više od pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti, ali su s obzirom na njihovu zastupljnost u populaciji Srema, gubici Srba bili realno 3,13 puta veći od gubitaka Hrvata i 6,66 puta veći od gubitaka ostalih i nepznatih nacionalnosti. Dinamika i intezitet stradanja različitih nacionalnosti zastupljnih u partizanskom pokretu Srema nije bila jednaka.

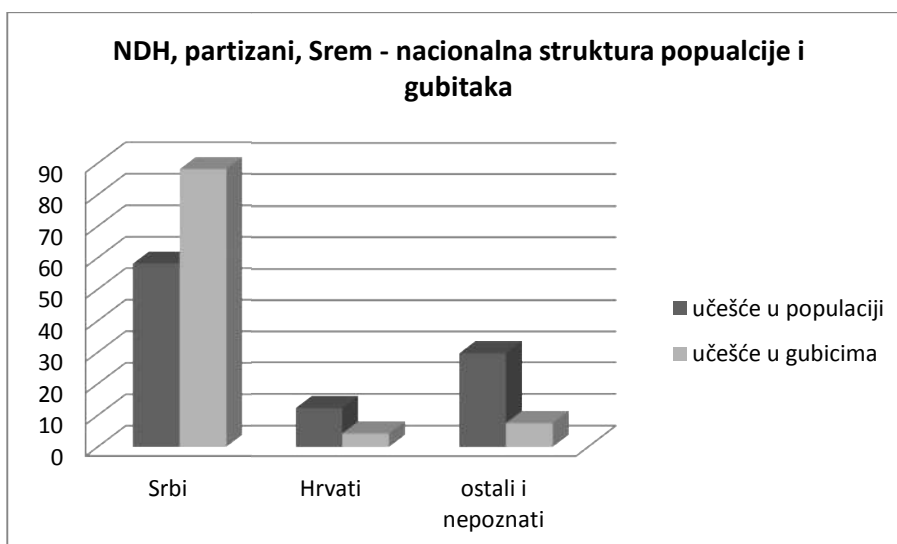
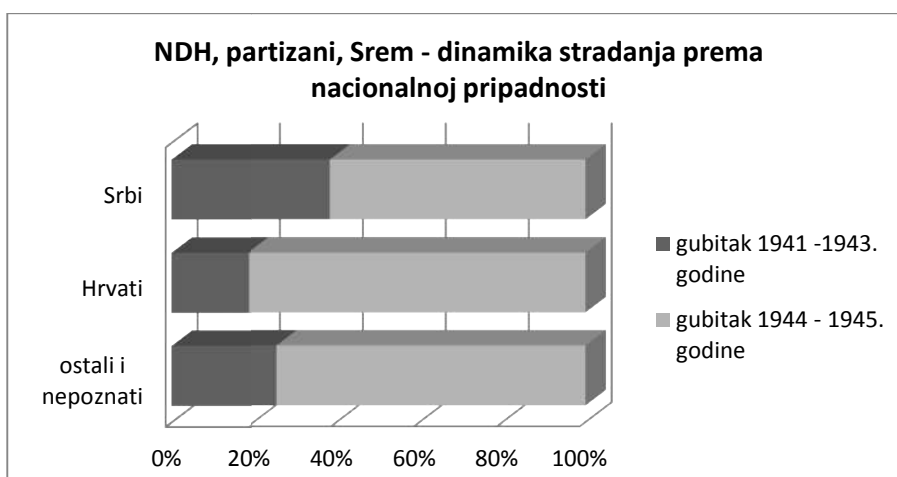
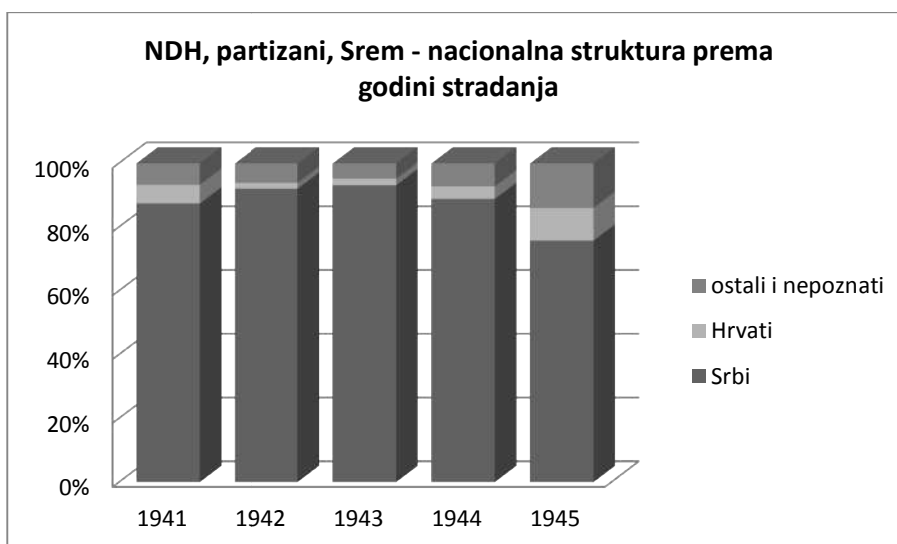

Tabela 252 – NDH, partizani, Srem – nacionalna struktura prema godini stradanja

NDH-part-Srem	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	5.751	104	1,81	554	9,63	1.546	26,88	2.787	48,46	760	13,21
%	88,19	87,39	//	92,03	//	93,13	//	88,84	//	75,77	//
Hrvati	279	7	2,51	11	3,94	34	12,19	124	44,44	103	36,92
%	4,28	5,88	//	1,83	//	2,05	//	3,95	//	10,27	//
Muslimani	4	--	--	--	--	1	25,00	3	75,00	--	--
%	0,06	--	//	--	//	0,06	//	0,09	//	--	//
ostali i nep.	487	8	1,64	37	7,60	79	16,22	223	45,79	140	28,75
%	7,47	6,72	//	6,15	//	4,76	//	7,11	//	13,96	//
ukupno	6.521	119	1,82	602	9,23	1.660	25,46	3.137	48,11	1.003	15,38

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kao najbrojnija nacionalnost u gubicima partizanskog pokreta u Sremu, Srbi su imali rast stradanja do poslednje godine rata u kojoj je došlo do njegovog pada, kada je stopa smrtnosti realno bila 1,37 puta manja. Za razliku od njih, kod stradalih Hrvata je nakon realno smanjenog udela gubitaka u 1942. godini,³⁷³ prisutan je stalni rast stradanja, tako da ih je 81,36% izgubilo život u poslednje dve godine rata, s time što ih je 1945. godine realno stradalo 2,21 puta više nego predhodne. Udeo u partizanima stradalih Srba Srema u prve dve godine rata bio je 1,77 puta veći od udela stradalih Hrvata, dok je udeo stradalih Hrvata bio 1,32 puta veći u poslednje dve godine rata. U prve tri godine rata Srbi su predstavljali devet desetina stradalih u gubicima pokreta, da bi njihovo učešće opalo na tri četvrtine u poslednjoj godini rata, s time što je čitavog rata bilo iznad njihove zastupljenosti u stanovništvu Srema, 1,50 puta u prvoj, 1,60 puta u srednjoj 1,30 puta u poslednjoj godini rata. Nakon zapaženog učešća u gubicima pokreta u prvoj godini rata, učešće Hrvata značajno je opalo sve do poslednje godine rata kada su ponovo predstavljali značajan deo stradalih, ali ipak uvek ispod njihove zastupljenosti u populaciji ragiona, 2,09 u 1941. godini, 5,99 puta u 1943. godini i 1,19 puta u poslednjoj godini rata. S obzirom na zastupljenostu populaciji Srema, gubici Srba u prvoj godini rata su bili realno 3,13 puta veći od gubitaka Hrvata, 9,54 puta u 1943. godini i 1,56 puta veći u poslednjoj godini rata.

³⁷³ Iz izveštaja OK za Srem upućenog CK KPJ oktobra 1942. godine vidi se da je za razliku od Srba koji su masovno pristupali pokretu, Hrvata i Namaca bilo u jako malom broju, a Hrvati nezadovoljni sa NDH su ostali pasivni. u Trećem odredu (sremskom) 3. operativne zone Hrvatske decembra 1942. godine bilo je 94,83% Srba, 2,22% Hrvata i 2,95% ostalih, dok je maja 1943. godine u sastavu bilo 94,09% Srba, 2,88% Hrvata i 2,03% ostalih. ZNOR, I – 6, Beograd, 1955, 167, 231 i 310.

Starostna struktura stradalih pripadnika pokreta iz NDH

Partizanski pokret je u svojim boračkim i neboračkim jedinicama okupio pripadnike svih starosnih uzrasta. Najveći deo stradalih partizana, 80,43%, pripadao je uzrastu između 15 i 34 godina,³⁷⁴ uz još 12,18% stradalih uzrasta do 44 godina starosti. Odnos u broju stradalih partizana dve najbrojnije starosne grupe u pokretu bio je 2:1 u korist mlađe. U gerilskom pokretu, kakav je bio partizanski na teritoriji NDH u većem delu rata, svoje mesto su našli i uzrasti koji ne pripadaju boračkom sastavu, a to su osobe starije od 55 i mlađe od 15 godina, koje su predstavljale 2,75 odnosno 0,62% stradalih partizana. Intenzitet i dinamika i stradanja pojedinih uzrasta kod partizana iz NDH menjali su se tokom rata i nisu bili jednaki za sve starosne grupe.

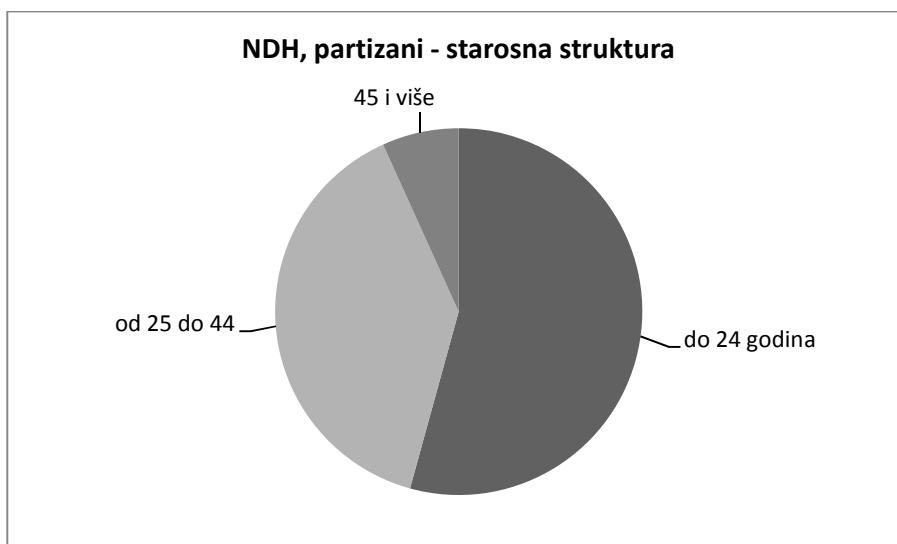

tabela 253 – NDH, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

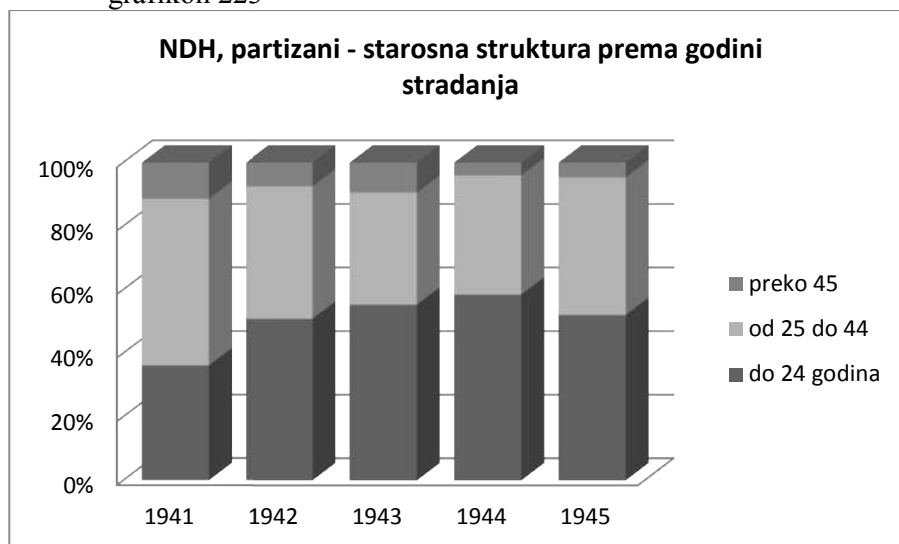
NDH-part-uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	553	49	8,86	107	19,35	238	43,04	133	24,05	26	4,70
%	0,62	1,38	//	0,84	//	0,79	//	0,50	//	0,16	//

³⁷⁴ Starosni uzrast između 15 i 34 godina je u Jugoslaviji činio 34,68% stanovništva. Slično učešće je i u svim banovinama čiji su se delovi prostirali u NDH, u Savskoj banovini (koja se većim delom našla u NDH) 35,32% i Vrbaskoj banovini 33,93%. (Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931. godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938, 2, 8, 10). Oko napora KPJ i SKOJ-a da organizuje omladinu sa teritorije NDH i uključi je u partizanski pokret opširnije videti u Petar Kačavenda, *Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945.*, Beograd, 1985, 69 – 94, 116 – 152.

15 do 24	47.864	1.236	2,58	6.395	13,36	16.466	34,40	15.360	32,09	8.407	17,56
%	53,65	34,79	//	50,01	//	54,51	//	58,00	//	51,92	//
25 do 34	23.895	1.196	5,00	3.597	15,05	7.162	29,97	7.068	29,58	4.872	20,39
%	26,78	33,66	//	28,13	//	23,71	//	26,69	//	30,09	//
35 do 44	10.872	668	6,14	1.729	15,90	3.492	32,12	2.847	26,19	2.136	19,65
%	12,18	18,80	//	13,52	//	11,56	//	10,75	//	13,19	//
45 do 54	2.954	248	8,39	536	18,14	1.262	42,72	507	17,16	401	13,57
%	3,31	6,98	//	4,19	//	4,18	//	1,91	//	2,48	//
55 do 64	1.535	87	5,67	206	13,42	850	55,37	249	16,22	143	9,32
%	1,72	2,45	//	1,61	//	2,81	//	0,94	//	0,88	//
preko 65	917	32	3,49	116	12,65	533	58,12	156	17,01	80	8,72
%	1,03	0,90	//	0,91	//	1,76	//	0,59	//	0,49	//
nepoznata	631	37	5,86	101	16,01	205	32,49	161	25,51	127	20,13
%	0,71	1,04	//	0,79	//	0,68	//	0,61	//	0,78	//
Ukupno	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

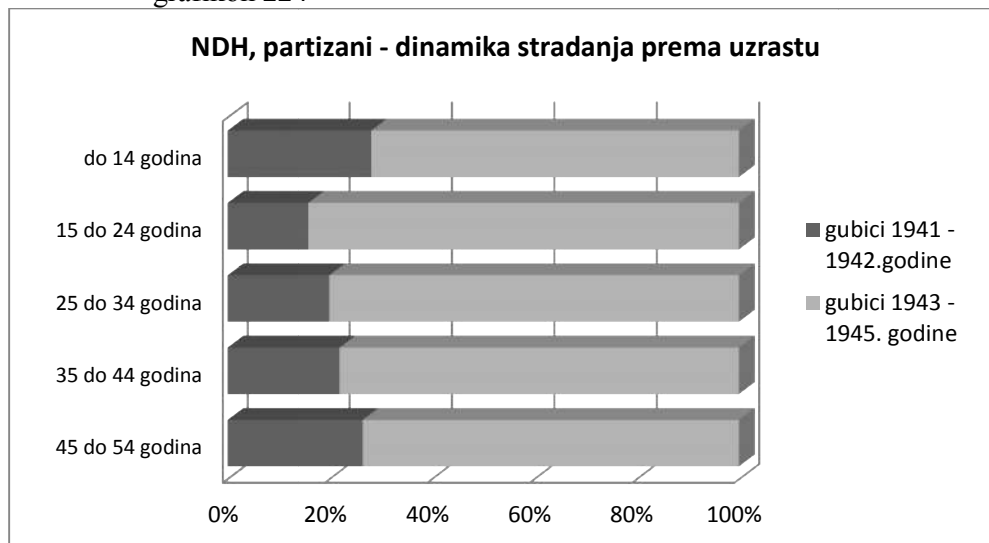
grafikon 223

Transformacija kroz koju je pokret prošao tokom rata uslovlila je različit intezitet stradanja pojedinih starosnih grupa. Učešće u gubicima partizana starosti između 15 i 24 godina starosti kao najbrojnije starosne grupe u pokretu kretalo se uzlazno-silaznom linijom od trećine gubitaka u ustanku, preko maksimalnih tri petina 1944. godine do učešća od tek nešto iznad polovine stradalih u poslednjoj godini rata. Druge dve uzrastne grupe koje su činile okosnicu poketa, a koje su obuhvatale partizane starosti između 25 i 44 godina, imale su učešće u gubicima koje se kretalo silazno uzlaznom linijom, sa maksimumom učešća u gubicima u ustanku od trećine odnosno petine, preko minimalnog učešća u 1943. odnosno 1944. godini od četvrtine odnosno devetine, da bi u

poslednjoj godini rata u gubicima učestvovala sa trećinom odnosno osminom stradalih. Partizani NDH starosti između 45 i 54 godina imali su stalni pad učešća u gubicima koje se kretalo od 6,98% u ustanku, preko 4,18 procenata u 1943. godini, do 2,48% stradalih u poslednjoj godini rata. Učešće starijih od 55 godina u gubicima partizanskog pokreta je imalo najveću zastupljenost u kriznim trenucima pokreta u najvećim borbama 1943. godine, dok je učešće najmlađih partizana u gubicima bilo u stalnom padu. Kao je pokret vremenom postajao malđi, pristizanjem novih naraštaja dobrovoljnim pristupanjem ili mobilizacijom,³⁷⁵ tako su i gubici pratili taj trend. Odnos u broju stradalih partizana dve najbrojnje starosne grupe u pokretu bio je izjednačen u ustanku, da bi već naredne godine bilo 1,78 puta više stradalih iz mlađe grupe, 1943. godine 2,30 puta više, naredne godine 2,17 puta i poslednje godine rata 1,72 puta više. Takođe se odnos u broju stradalih partizana uzrasta od 25 do 34 godina starosti u poređenju sa narednom starijom uzrastnom grupom kretao od 1,79 puta većeg učešća u ustanku, preko 2,05 puta sredinom rata, do 2,28 puta većeg učešća u poslednjoj godini rata.

grafikon 224

³⁷⁵ Prema izveštaju štaba 10. hercegovačke brigade štabu 5. NOU korpusa od 31.10. 1943. godine, po povratku u Hercegovinu izvršena je mobilizacija svih od 17 do 35 godine starosti, izuzev zločinaca, ali je ona bila fleksibilna u zavisnosti od sela i kotara, kao i da žene nije obuhvatila. ZNOR, IV-18, 426. Prema izveštaju Oblasnog komiteta za zagrebačku oblast iz januara 1944. godine u severozapadnoj Hrvatskoj su pozvana godišta od 1913. do 1925. da se priključe pokretu što je imalo dobar odziv. *Građa za povjest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941 – 1945.*, Zagreb, 1988, 94. Od svih boraca Mosorskog partizanskog odreda 59% je bilo mlađe od 25 godina. Miroslav Velić, *Mosorski partizanski odred*, Split, 1985, 569.

Dinamika stradanja svih uzrastnih grupa koje su postojale u partizanskom pokretu na teritoriji NDH kretala se uzlazno silaznom linijom, sa najvećim delom stradalih kod svih starosnih uzrasta u 1943. godini, što je posebno izraženo kod starijih od 45 i mlađih od 15 godina. Kod tri najbrojnije uzrastne grupe, a koje obuhvataju patizane između 15 i 44 godina starosti, udeo stradalih se donekle razlikuje, tako što dve starije grupe imale 1,26 odnosno 1,38 puta veći udeo u gubicima u prve dve godine, dok su mlađa i srednja grupa imale neznatno veći udeo (1,08 odnosno 1,09 puta) u poslednje dve godine rata. Stopa smrtnosti poslednje godine rata kod partizana iz tri najbrojnije starostne grupe je u odnosu na predhodnu bila 1,46 puta veće kod mlađe grupe, 1,84 puta kod srednje i 2 puta veća kod starije uzrastne grupe.

Nejednako razvijen u svim delovima NDH, partizanski pokret je okupio različite starosne uzraste u svom sastavu. To je uslovalo da starosna struktura gubitaka partizanskog pokreta nije bila ista u svim delovima NDH. Zajedničko svim njenim delovima je da je najveći deo stradalih partizana uzrasta između 15 i 44 godina starosti, ali sa različitim međusobnim odnosima unutar regiona. Takođe, ni udeo stradalih partizana određenog uzrasta u ukupnim gubicima tog uzrasta iz pojedinih regiona nije bio jednak u svim delovima NDH.

tabela 254 – NDH, partizani – starosna struktura prema regionalnoj pripadnosti

NDH-uzrast	ukupno	SZ Hrvatska	%	Slavon.	%	Banija	%	Kordun	%	Lika	%	Gors. kotar	%
do 14	553	36	6,51	62	11,21	36	6,51	22	3,98	44	7,96	7	1,26
%	0,62	0,47	//	0,64	//	0,55	//	0,35	//	0,75	//	0,32	//
15 do 24	47.864	4.107	8,58	5.320	11,11	2.852	5,96	2.630	5,49	2.998	6,26	1.181	2,47
%	53,65	53,99	//	55,40	//	43,95	//	41,79	//	51,11	//	54,37	//
25 do 34	23.895	2.336	9,78	2.584	10,81	1.659	6,94	1.434	6,00	1.284	5,37	589	2,46
%	26,78	30,71	//	26,91	//	25,57	//	22,79	//	21,89	//	27,12	//
35 do 44	10.872	836	7,69	1.277	11,74	1.024	9,42	1.022	9,40	741	6,81	262	2,41
%	12,18	10,99	//	13,30	//	15,78	//	16,24	//	12,63	//	12,06	//
45 do 54	2.954	170	5,75	220	7,45	392	13,27	488	16,52	273	9,24	62	2,10
%	3,31	2,23	//	2,29	//	6,04	//	7,75	//	4,65	//	2,85	//
55 do 64	1.535	36	2,34	64	4,17	310	20,19	420	27,36	204	13,29	29	1,89
%	1,72	0,47	//	0,67	//	4,78	//	6,67	//	3,48	//	1,33	//
preko 65	917	19	2,07	16	1,74	165	17,99	247	26,93	279	30,42	25	2,73
%	1,03	0,25	//	0,17	//	2,54	//	3,92	//	4,76	//	1,15	//
nepozn.	631	67	10,62	60	9,51	51	8,08	30	4,75	43	6,81	17	2,69
%	0,71	0,88	//	0,62	//	0,79	//	0,48	//	0,73	//	0,78	//
Ukupno	89.221	7.607	8,53	9.603	10,76	6.489	7,27	6.293	7,05	5.866	6,57	2.172	2,43

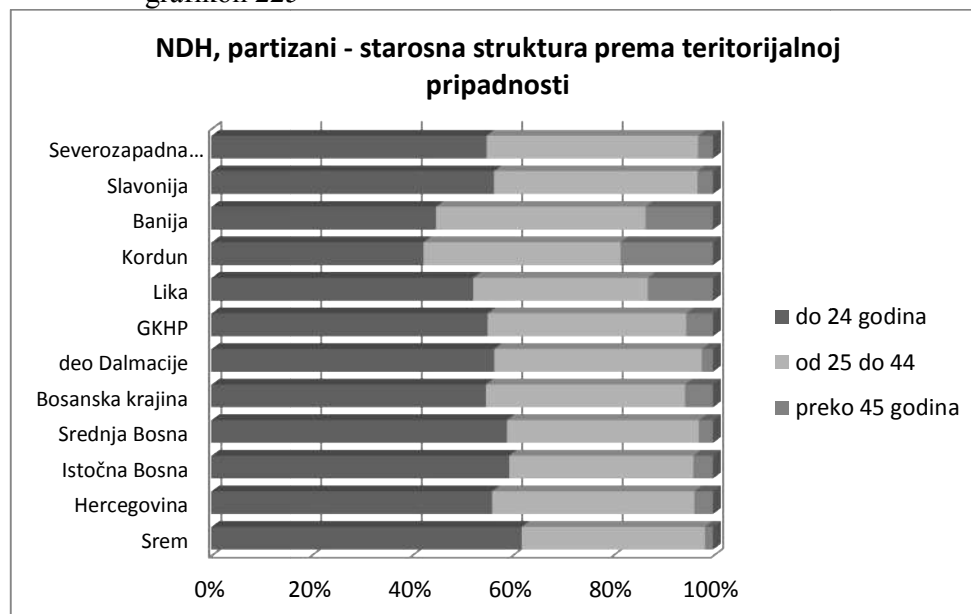
tabela 254 (nastavak)

NDH-	ukupno	Dalmac.	%	Bos.	%	Srednja	%	Istočna	%	Herceg	%	Srem	%
------	--------	---------	---	------	---	---------	---	---------	---	--------	---	------	---

uzrast				krajina		Bosna		Bosna					
do 14	553	24	4,34	167	30,20	36	6,51	75	13,56	16	2,89	28	5,06
%	0,62	0,33	//	0,87	//	0,69	//	0,78	//	0,48	//	0,43	//
15 do 24	47.864	4.071	8,50	10.291	21,50	3.036	6,34	5.550	11,59	1.830	3,82	3.998	8,35
%	53,65	55,49	//	53,53	//	57,98	//	58,07	//	55,19	//	61,31	//
25 do 34	23.895	2.248	9,41	5.190	21,72	1.488	6,23	2.469	10,33	932	3,90	1.682	7,04
%	26,78	30,64	//	27,00	//	28,42	//	25,83	//	28,11	//	25,79	//
35 do 44	10.872	747	6,87	2.384	21,93	495	4,55	1.004	9,23	394	3,62	686	6,31
%	12,18	10,18	//	12,40	//	9,45	//	10,50	//	11,88	//	10,52	//
45 do 54	2.954	91	3,08	691	23,39	111	3,76	289	9,78	82	2,77	85	2,88
%	3,31	1,24	//	3,59	//	2,12	//	3,02	//	2,47	//	1,30	//
55 do 64	1.535	40	2,60	280	18,24	33	2,15	68	4,43	34	2,21	17	1,11
%	1,72	0,54	//	1,46	//	0,63	//	0,71	//	1,02	//	0,26	//
preko 65	917	36	3,93	100	10,90	4	0,44	14	1,53	7	0,76	5	0,54
%	1,03	0,49	//	0,52	//	0,07	//	0,15	//	0,21	//	0,08	//
nepozn.	631	79	12,52	122	19,33	33	5,23	88	13,95	21	3,33	20	3,17
%	0,71	1,08	//	0,63	//	0,63	//	0,92	//	0,63	//	0,31	//
Ukupno	89.221	7.336	8,22	19.225	21,55	5.236	5,87	9.557	10,71	3.316	3,72	6.521	7,31

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 225

Ukupna starost stradalih partizana iz različitih delova NDH nije bila jednaka. Borba za opstanak u pojedinim delovima NDH je iziskivala je napor čitavog naroda koji je živio u njima, angažujući sve starosne grupe, pa su tako prosečno starije stradale pripadnike pokreta imali Kordun sa 18,34% stradalih starijih od 44 godina, Banija i Lika sa 13,36 odnosno 12,89%, dok je, suprotno njima, u Sremu i Dalmaciji ovim uzrastima pripadalo 1,64 odnosno 2,27% stradalih partizana. Najbrojnijem uzrastu

zastupljenom u pokretu, koji je ujedno činio i demografski najpotentniji deo populacije pripadalo je 61,31 partizana Srema, 58,07 odnosno 57,98% stradalih partizana Istočne odnosno Srednje Bosne, dok su oni činili svega 41,79 odnosno 43,95% stradalih partizana Korduna i Banije. Odnos u broju stradalih partizana dve najbrojnije grupe u pokretu varirao je od regiona do regiona, tako da je on u Sremu i Lici bio 2,38:1 odnosno 2,33:1, dok je na Baniji i Kordunu iznosio 1,72:1 odnosno 1,83:1. Takođe se odnos u broju stradalih partizana uzrasta od 25 do 34 godina starosti u poređenju sa narednom starijom uzrastnom grupom (35 do 44) razlikovao među regionima i kretao se u rasponu od 3,01 puta većeg učešća mlađe grupe u Dalmaciji i Srednjoj Bosni odnosno 2,79 puta u Severz zapadnoj Hrvatskoj do 1,40 odnosno 1,62 puta većeg učešća na Kordunu i Baniji. Stradali partizani mlađi od 15 godina su najzastupljeniji među partizanima Bosanske krajine, Istočne Bosne i Like.

Pojedini delovi NDH pretrpeli su mnogo veće gubitke u pojedinim uzrastima od ostalih regiona. Gubici partizana uzrasta od 15 do 24 godina starosti su u odnosu na zastupljenost regiona u populaciji veći 1,99 puta u Lici, 1,86 puta na Baniji, 1,83 puta u Bosanskoj krajini, 1,63 na Kordunu, 1,47 puta u Sremu i 1,31 puta u Dalmaciji čime su ovi regioni bitno izgubili na budućem demografskom, ekonomskom, stvaralačkom potencijalu. Gorski kotar je imao izjednačeno učešće gubitaka ovog uzrasta sa zastupljenošću regiona u populaciji, dok je u svim ostalim delovima NDH, učešće partizana ove starosne grupe bilo manje od zastupljenosti u populaciji, najizraženije u Severozapadnoj Hrvatskoj gde ih je 2,28 puta manje. U regionima Like, Banije, Korduna, Bosanske krajine, Dalmacije i Srema povećano je bio udeo gubitaka i dve naredne starosne grupe,³⁷⁶ izuzev u Dalmaciji kod starije koja je izjednačena sa zastupljenošću u populaciji. Potreba za starijim partizanima bila je posebno izražena u regionima Banije, Korduna, Like i Bosanske krajine iz kojih potiče 62,42% partizana između 45 i 54 godina starosti, 79,08% partizana starosti između 55 i 64 godina, dok je sa Banije, Korduna i Like poticalo i 75,37% partizana starijih od 65 godina. Iz Bosanske krajine potiče gotovo trećina stradalih partizana mlađih od 15 godina, što je 2,57 puta veće udeo u gubicima od zastupljenosti regiona u stanovništvu NDH, a njihov udeo je veći i u regionima Like 2,53 puta, Banije 2,03 puta, dok je njihov najmanji udeo u gubicima u Severozapadnoj Hrvatskoj, 3,01 puta manji od učešća regiona u populaciji.

³⁷⁶ Partizani uzrasta 25 do 34 i 35 do 44 imali su veći posebno veći udeo u regionima Banije 2,17 odnosno 2,94%, Korduna 1,78 odnosno 2,79, Like 1,71 odnosno 2,17% i Bosanske krajine 1,85 odnosno 1,86%,

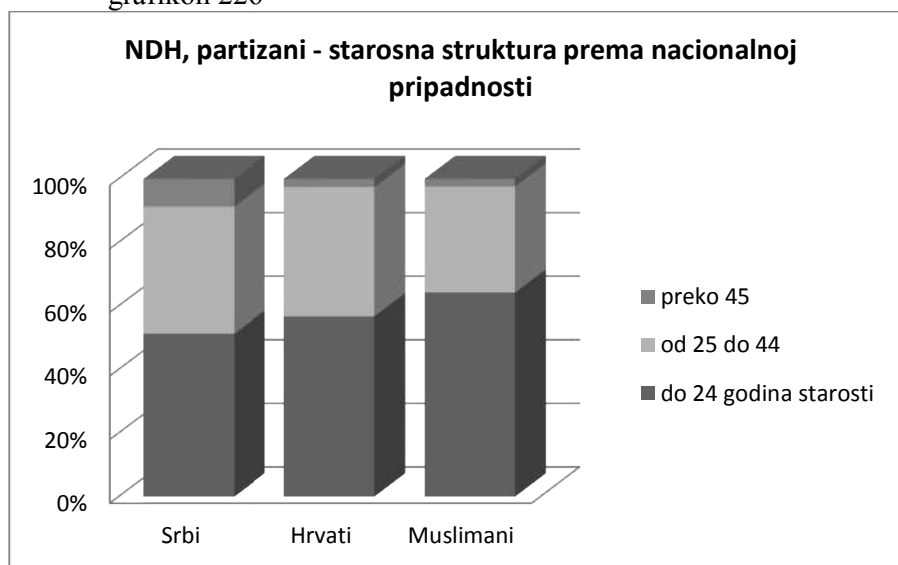
Starosna struktura stradalih partizana iz NDH nije bila jednaka kod svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu na ovoj teritoriji. Takođe ni udeo pojedinih nacionalnosti u okviru određenih starosnih grupa nije bio jednak njihovom ukupnom udelu u stradalim partizanima NDH, kao ni zastupljenosti naroda u populaciji NDH.

tabela 255 – NDH, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

NDH-part-uzrast	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Muslimani	%	ostali i nepoznati	%
do 14	553	381	68,90	92	16,63	65	11,75	15	2,71
%	0,62	0,63	//	0,44	//	1,06	//	0,65	//
15 do 24	47.864	32.038	66,93	11.128	23,25	3.582	7,48	1.116	2,33
%	53,65	53,31	//	53,85	//	58,28	//	48,16	//
25 do 34	23.895	15.112	63,24	6.320	26,45	1.737	7,27	726	3,04
%	26,78	25,15	//	30,58	//	28,26	//	31,33	//
35 do 44	10.872	7.577	69,69	2.420	22,26	550	5,06	325	2,99
%	12,18	12,61	//	11,71	//	8,95	//	14,03	//
45 do 54	2.954	2.405	81,41	360	12,19	106	3,59	83	2,81
%	3,31	4,00	//	1,74	//	1,72	//	3,58	//
55 do 64	1.535	1.369	89,18	111	7,23	37	2,41	18	1,17
%	1,72	2,28	//	0,54	//	0,60	//	0,78	//
preko 65	917	837	91,28	68	7,41	6	0,65	6	0,65
%	1,03	1,39	//	0,33	//	0,10	//	0,26	//
nepoznata	631	374	59,27	166	26,31	63	9,98	28	4,44
%	0,71	0,62	//	0,80	//	1,02	//	1,21	//
Ukupno	89.221	60.093	67,35	20.665	23,16	6.146	6,89	2.317	2,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 226

Kod sva tri najbrojnija naroda zastupljena u partizanima NDH uzrast između 15 i 34 godina je činio osnovu partizanskog pokreta, ali sa različitim učešćem u gubicima. Oni su činili 78,46% stradalih Srba,³⁷⁷ 84,43% Hrvata i 86,54% gubitaka Muslimana, čime se druge dve nacionalnosti izdvajaju kao mlađe. Naredna uzrastna grupa, koja je obuhvatala partizane između 35 i 44 godina starosti, je u gubicima bila podjednako zastupljena kod Srba i Hrvata, ali dosta manje kod Muslimana³⁷⁸ i uticala je na prosečnu starost partizana tako što je njeno učešće kod stradalih Srba bilo dva puta manje od predhodne uzrastne grupe, dok je kod Hrvata i Muslimana bila zastupljena 2,61 odnosno 3,16 puta manje. Potreba za angažovanjem svih mogućih kapaciteta u borbi za održanje Srba koji su činili većinu pokreta tokom čitavog rata, imala je za posledicu povećano učešće u stradanju osoba starijih od 44 godina. Partizani stariji od 45 godina predstavljali su 7,67% u partizanima stradalih Srba, dok su gubicima pripadnika pokreta hrvatske i muslimanske nacionalnosti učestvovali sa 2,61 odnosno 2,42%. Time je učešće u gubicima partizana ovih uzrasta kod Srba bilo 2,94 odnosno 3,17 puta veće od učešća njihovih vršnjaka kod Hrvata i Muslimana.

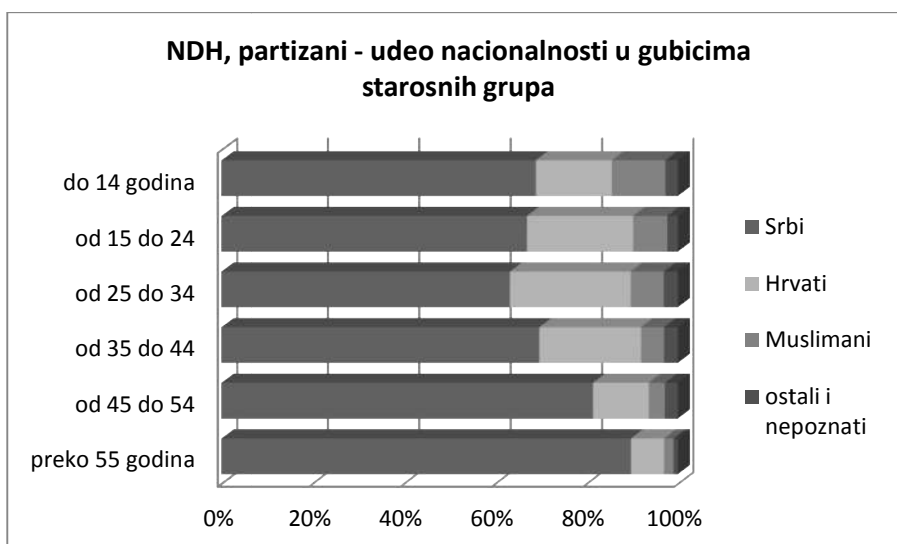
Gubici Srba stradalih u partizanima su u demografski najpotentnijim uzrastima između 15 i 34 godina starosti, s obzirom na zastupljenost tri naroda u populaciji NDH, bili realno 4,28 odnosno 3,64 puta veći kod mlađeg uzrasta i po 3,54 puta veći kod starijeg uzrasta od gubitaka njihovih vršnjaka među Hrvatima i Muslimanima, što je ostavilo nenadoknadivu razliku u budućem razvoju tri naroda na ovom prostoru.³⁷⁹ Istovremeno su gubici Muslimana u mlađem uzrastu realno 1,18 puta veći od gubitaka Hrvata, dok su u starijem uzrastu izjednačeni. Gotovo svi stradali partizani stariji od 45 godina su srpske nacionalnosti.

grafikon 227

³⁷⁷ Bosanska krajina, Banija, Kordun i Lika su pretrpeli najveće gubitke populacije uzrasta 15 do 24 godina starosti u okviru srpskog korpusa pošto iz njih potiče 53,06% stradalih partizana tog uzrasta ove nacionalnosti. Gubitak partizana srpske nacionalnosti u okviru ovog uzrasta iz ova četiri regiona je realno 1,81 puta veći od gubitka iz ostalih osam regiona, što se odrazilo na potonji razvoj ovih regiona i posebno razvoj srpskog naroda u njima.

³⁷⁸ Uzrastna grupa između 35 i 44 godina je među stradalim Muslimanima bila 1,41 puta manje zastupljena od iste grupe u gubicima partizana srpske nacionalnosti.

³⁷⁹ Naravno, gubici civila i izrazite disproporcije u njihovom stradanju su ostavile još drastičnije posledice.

Nejednako razvijen među narodima NDH, pokret nije imao istu starosnu strukturu pripadnika u zavisnosti od naroda iz koga su poticali. Intezitet i dinamika stradanja različitih starosnih uzrasta partizanskog pokreta sa teritorije NDH nije bila jednaka ni u okviru istih nacionalnih grupa koje su ga sačinjavale.

tabela 256 – NDH, partizani, Srbi – starosna struktura prema godini staradanja

NDH-uzrast-Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	381	36	9,45	84	22,05	170	44,62	82	21,52	9	2,36
%	0,63	1,13	//	0,75	//	0,73	//	0,54	//	0,12	//
15 do 24	32.038	1.099	3,43	5.574	17,40	12.214	38,12	9.063	28,29	4.088	12,76
%	53,31	34,54	//	49,89	//	52,87	//	59,61	//	54,98	//
25 do 34	15.112	1.067	7,06	3.110	20,58	5.277	34,92	3.644	24,11	2.014	13,33
%	25,15	33,53	//	27,84	//	22,84	//	23,97	//	27,09	//
35 do 44	7.577	615	8,12	1.535	20,26	2.869	37,86	1.692	22,33	866	11,43
%	12,61	19,33	//	13,74	//	12,42	//	11,13	//	11,65	//
45 do 54	2.405	227	9,44	490	20,37	1.110	46,15	348	14,47	230	9,56
%	4,00	7,13	//	4,38	//	4,80	//	2,29	//	3,09	//
55 do 64	1.369	83	6,06	193	14,10	807	58,95	177	12,93	109	7,96
%	2,28	2,61	//	1,73	//	3,49	//	1,16	//	1,47	//
preko 65	837	30	3,58	107	12,78	512	61,17	119	14,22	69	8,24
%	1,39	0,94	//	0,96	//	2,22	//	0,78	//	0,93	//
nepoznata	374	25	6,68	79	21,12	142	37,97	78	20,85	50	3,57
%	0,62	0,78	//	0,71	//	0,61	//	0,51	//	0,67	//
Ukupno	60.093	3.182	5,29	11.172	18,59	23.101	38,44	15.203	25,30	7.435	12,37

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 257 – NDH, partizani, Hrvati – starosna struktura prema godini staradanja

NDH, uzrast, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	92	6	6,52	13	14,13	36	39,13	28	30,43	9	9,78
%	0,44	3,61	//	1,25	//	0,69	//	0,34	//	0,15	//
15 do 24	11.128	64	0,57	525	4,72	3.133	28,15	4.537	40,77	2.869	25,78
%	53,85	38,55	//	50,48	//	60,01	//	55,13	//	47,74	//
25 do 34	6.320	62	0,98	325	5,14	1.416	22,40	2.542	40,22	1.975	31,25
%	30,58	37,35	//	31,25	//	27,12	//	30,89	//	32,87	//
35 do 44	2.420	24	0,99	120	4,96	451	18,64	863	35,66	962	39,75
%	11,71	14,46	//	11,54	//	8,64	//	10,49	//	16,01	//
45 do 54	360	6	1,67	26	7,22	96	26,67	115	31,94	117	32,50
%	1,74	3,61	//	2,50	//	1,84	//	1,40	//	1,95	//
55 do 64	111	--	--	9	8,11	25	22,52	54	48,65	23	20,72
%	0,54	--	//	0,86	//	0,48	//	0,66	//	0,38	//
preko 65	68	--	--	7	10,29	19	27,94	32	47,06	10	14,70
%	0,33	--	//	0,67	//	0,36	//	0,39	//	0,17	//
nepoznata	166	4	2,41	15	9,04	45	27,11	58	34,94	44	26,51
%	0,80	2,41	//	1,44	//	0,86	//	0,70	//	0,73	//
Ukupno	20.665	166	0,80	1.040	5,03	5.221	25,26	8.229	39,82	6.009	29,08

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 258 – NDH, partizani, Muslimani – starosna struktura prema godini starovanja

NDH uzrast Muslimani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	65	5	7,69	6	9,23	28	43,08	20	30,77	6	9,23
%	1,06	4,81	//	1,60	//	1,97	//	0,91	//	0,29	//
15 do 24	3.582	38	1,06	218	6,08	887	24,76	1.312	36,62	1.127	31,46
%	58,28	36,54	//	58,13	//	62,42	//	59,85	//	54,87	//
25 do 34	1.737	34	1,96	88	5,07	331	19,05	619	35,64	665	38,28
%	28,26	32,69	//	23,47	//	23,29	//	28,24	//	32,37	//
35 do 44	550	15	2,73	46	8,36	109	19,82	185	33,64	195	35,45
%	8,95	14,42	//	12,27	//	7,67	//	8,44	//	9,49	//
45 do 54	106	6	5,66	11	10,38	36	33,96	22	20,75	31	29,24
%	1,72	5,77	//	2,93	//	2,53	//	1,00	//	1,51	//
55 do 64	37	3	8,11	1	2,70	14	37,84	13	35,13	6	16,22
%	0,60	2,88	//	0,27	//	0,98	//	0,59	//	0,29	//
preko 65	6	1	16,67	1	16,67	2	33,33	1	16,67	1	16,67
%	0,10	0,96	//	0,27	//	0,14	//	0,04	//	0,05	//
nepoznata	63	2	3,17	4	6,35	14	22,22	20	31,75	23	36,51
%	1,02	1,92	//	1,07	//	0,98	//	0,91	//	1,12	//
Ukupno	6.146	104	1,69	375	6,10	1.421	23,12	2.192	35,66	2.054	33,42

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod sva tri naroda zastupljena u pokretu u NDH partizani od 15 do 24 godina starosti čine pojedinačno najbrojniju grupu među stradalima tokom čitavog rata. Njihovo učešće među stradalim Srbima raste tokom čitavog rata do maksimalne zastupljenosti od 59,61% u 1944. godini, dok se kod Hrvata i Muslimana njihovo

učešće kreće uzlazno-silaznom linijom sa maksimalnom zastupljenošću sredinom rata ka da čine 60,01 odnosno 62,42% stradalih partizana ovih nacionalnosti. Druge dve uzrastne grupe koje su činile okosnicu pokreta u NDH, a koje su obuhvatale partizane između 25 i 44 godina starosti, nisu bile jednako zastupljene kod sva tri naroda. Njihovo učešće se kod stradalih partizana srpske nacionalnosti smanjivalo tokom rata od 52,86% u ustanku, preko 35,26% sredinom rata do 38,74% poslednje godine rata. Sa druge strane, među stradalim partizanima hrvatske i muslimanske nacionalnosti njihovo učešće se kretalo silazno-uzlaznom linijom sa gotovo izjednačenom zastupljenošću u prvoj i poslednjoj godini rata, 51,81 odnosno 48,88% kod Hrvata i 47,11 odnosno 41,86% kod Muslimana, kao posledica masovnog priključivanja pokretu iz želje da se što veći deo naroda nađe na pobjedničkoj strani, mobilizacije i menjanju zaraćenih strana. Kod sva tri naroda partizani starosti između 25 i 44 godina u ustanku imaju veće učešće u gubicima od najbrojnijeg uzrasta, kod Srba 1,53 puta, Hrvata, 1,34 puta i Muslimana 1,29 puta, dok je u poslednjoj godini rata mlađa starostna grupa brojnija kod Srba i Muslimana 1,41 odnosno 1,31 puta, dok su među stradalim Hrvatima dve starije grupe izjednačene sa učešćem u gubicima sa mlađom. Potreba za angažovanjem u borbi starijih od 44 godina i mlađih od 15 je izraženija u prvim godinama rata kod sva tri naroda. Stradali partizani srpske nacionalnosti stariji od 45 godina činili su 10,68% gubitaka u ustanku, 10,51% sredinom rata i 5,49% poslednje godine rata, dok su među stradalim Hrvatima i Muslimanima činili 3,61 odnosno 8,51% u prvoj godini rata, 2,58 odnosno 3,65% 1943. godine i 2,50 odnosno 1,85% poslednje godine rata. Mlađi od 15 godina u gubicima su najzastupljeniji u prvoj godini rata, sa značajnim učešćem u gubicima kod stradalih Muslimana i Hrvata, da bi se njihovo učešće u gubicima kod sva tri naroda konstantno smanjivalo do kraja rata.

Dinamiku stradanja partizana kod sva tri naroda određuju gubici tri najbrojnije strosne grupe, s time što je kod stradalih Srba udeo gubitaka partizana uzrasta između 25 i 44 godina nešto veći u prve dve godine rata od prosečnog stradanja partizana ove nacionalnosti tih godina (27,65, odnosno 28,38% prema 23,68%). Osnovne razlike u dinamici stradanja među tri najbrojnija naroda zastupljena u pokretu u NDH su u gubicima partizana starijih od 44 godina. Angažovanje u borbi za opstanak prouzrokovalo je da od stradalih partizana srpske nacionalnosti starosti između 45 i 64 godina tri četvrtine odnosno četiri petine (75,95 odnosno 79,11%) izgubilo život u prve

tri godine rata, sa najvećim udelom u stradanu u 1943. godini. U istom periodu u partizanima je život izgubilo iz ovih uzrasta 35,56 odnosno 30,63% partizana hrvatske i po polovina partizana muslimanske nacionalnosti. U prve tri godine rata u partizanima je život izgubilo tri četvrtine (76,12%) stradalih partizana srpske nacionalnosti mlađih do 15 godina, kao i 59,78% Hrvata i 60,0% Muslimana ovog uzrasta.

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta iz NDH

U partizanskom pokretu u NDH poljoprivrednici su bili najbrojnija profesionalna grupa čineći skoro dve trećine stradalih. Klasni element na koga je partija najviše računala, radnici, intelektualci, školska omladina³⁸⁰ i studenti čine 23,55% stradalih, a njima treba pridodati i grupu sitnih privrednika (uglavnom zanatlija i trgovaca) sa 4,03% stradalih, uz 0,81% pripadnika vojske i policije, što je bilo znatno iznad njihove zastupljenosti u populaciji NDH.³⁸¹ Izdržavana lica su na teritoriji NDH činile značajan deo gubitaka partizanskog pokreta. Profesije prisutne u partizanskom pokretu nisu imale isto zastupljenost među stradalima u pojedinim periodima rata. Takođe ni dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa u pokretu tokom rata nije bila jednaka.

³⁸⁰ Oko predloga VŠ za formiranje radničkih bataljona, GŠ Hrvatske je u devcemburu 1941. godine smatrao da je bolje rasporediti radnike po jedinicama „jer je dosadašnje iskustvo pokazalo da prisustvo borbenih i svjesnih radnika jako utječe i na borbenost ostalih partizana. To se naročito pokazalo u 1. četi I bataljona K.P.O.“ ZNOR, V – 2, 117.

³⁸¹ Delimično sagledavanje profesionalne strukture stanovništva NDH je približno moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unepređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne. Na prostoru koja je kasnije postao NDH prisutne su regionalne razlike u socijalno-ekonomskoj strukturi stanovništva. U Savskoj banovini, od koje je najveći deo pripao novoformiranoj NDH, radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 9,03% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 2,44%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 2,22%, dok je u Vrbaskoj banovini, koja se cela našla u sastavu NDH, bilo 3,21% radnika, 1,01% činovnika i 1,14% privrednika, dok je u delu Drinske banovine, koja se većim delom našla u sastavu NDH, bilo 4,49% radnika, 1,53% činovnika i 1,56% privrednika. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 116 – 117, 262 – 263, 310 – 311. Prema nemačkim procenama (komanda 2 oklopne armije) iz septembra 1943. godine u Hrvatskoj (NDH) ekonomsku bazu je činila poljoprivreda sa šumarstvom u kojoj je radilo 80% zaposlenih, 7,4% je radilo u industriji, a ostali u trgovini i ostalim privrednim granama. ZNOR, XII – 3, Beograd, 1978, 588. Približno učešće srednjoškolskih učenika u društvu NDH može se delimično sagledati preko pregleda njihove zastupljenosti u stanovništvu 1939. godine prema kome su oni činili 1,47% stanovništva Savske banovine, 0,87% Vrbavske i 1,64% Drinske banovine. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, knjiga II, Beograd, 1997, 189.

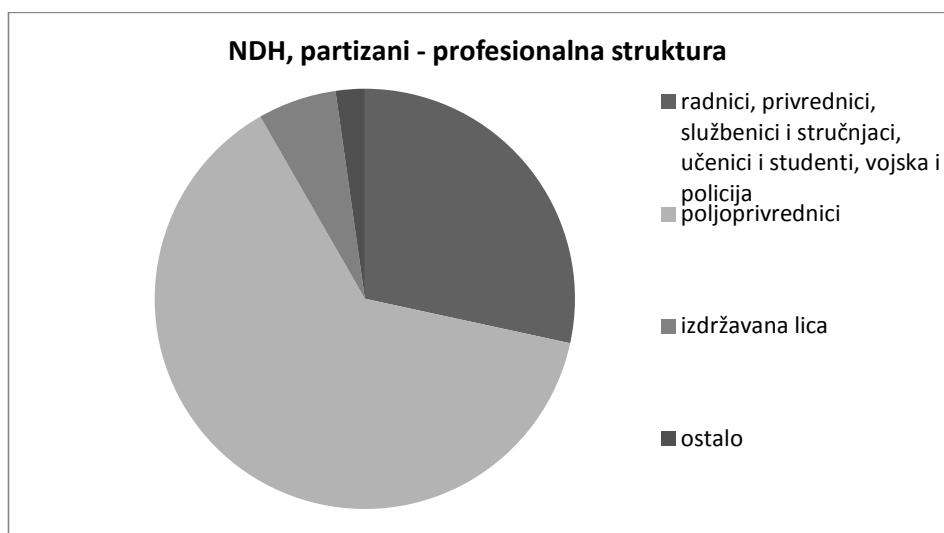
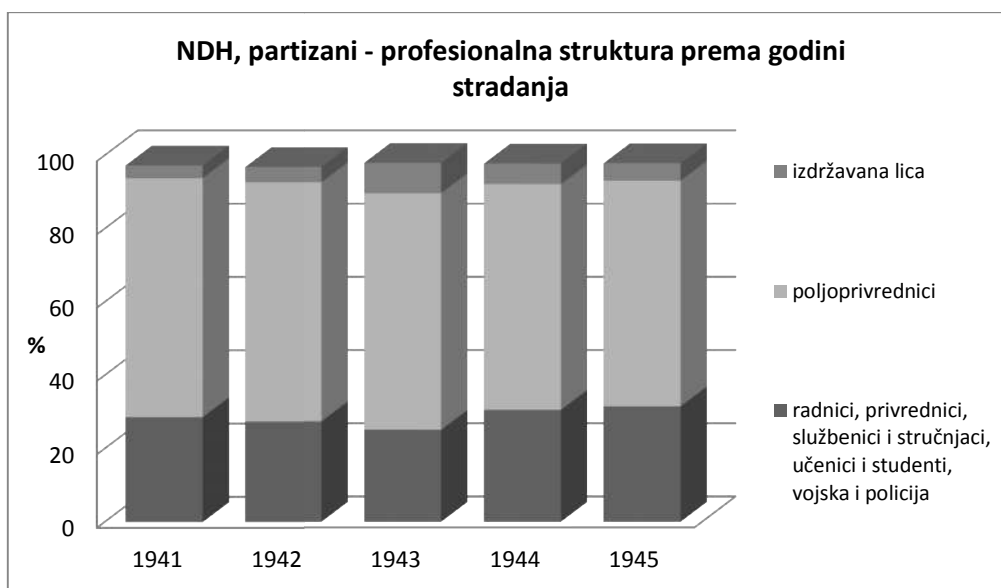

tabela 259 – NDH, partizani – profesionalna struktura prema godini staradanja

NDH profesije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	56.508	2.317	4,10	8.352	14,78	19.532	34,56	16.326	28,89	9.981	17,66
%	63,33	65,21	//	65,32	//	64,66	//	61,65	//	61,64	//
privrednici	3.597	151	4,20	506	14,08	1.013	28,16	1.201	33,39	726	20,18
%	4,03	4,25	//	3,96	//	3,35	//	4,53	//	4,48	//
radnici	13.640	559	4,10	1.920	14,08	4.154	30,45	4.282	31,39	2.725	19,98
%	15,29	15,73	//	15,01	//	13,75	//	16,17	//	16,83	//
vojs., pol.,	725	55	7,59	146	20,14	207	28,55	190	26,21	127	17,52
%	0,81	1,55	//	1,14	//	0,68	//	0,72	//	0,78	//
služb., stuč.	2.107	131	6,22	320	15,19	615	29,19	625	29,66	416	19,73
%	2,36	3,69	//	2,50	//	2,03	//	2,36	//	2,57	//
slobod. prof.	144	9	6,25	18	12,50	57	39,58	37	25,69	23	15,97
%	0,16	0,25	//	0,14	//	0,19	//	0,14	//	0,14	//
izdržav. lica	5.408	123	2,27	534	9,87	2.498	46,19	1.483	27,43	770	14,24
%	6,06	3,46	//	4,18	//	8,27	//	5,60	//	4,75	//
đaci i stud.	5.118	114	2,23	601	11,74	1.549	30,26	1.763	34,45	1.091	21,32
%	5,74	3,21	//	4,70	//	5,13	//	6,66	//	6,74	//
ostala zan.	554	24	4,33	61	11,01	191	34,48	165	29,78	113	20,40
%	0,62	0,67	//	0,48	//	0,63	//	0,62	//	0,70	//
lični prihodi	44	2	4,54	9	20,45	18	40,91	8	18,18	7	15,91
%	0,05	0,06	//	0,07	//	0,06	//	0,03	//	0,04	//
nezaposleni	151	4	2,65	19	12,58	46	30,46	48	31,79	34	22,52
%	0,17	0,11	//	0,15	//	0,15	//	0,18	//	0,21	//
nepoz. zan.	1.225	64	5,22	301	24,57	328	26,77	353	28,82	179	14,61
%	1,37	1,80	//	2,35	//	1,08	//	1,33	//	1,10	//
Ukupno	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 228

Poljoprivrednici su tokom čitavog rata predstavljali pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu pokreta u NDH čineći najveći deo stradalih partizana, određujući svojim prisustvom ili neprisustvom učešće svih ostalih profesionalnih grupa. Oni su predstavljali gotovo dve trećine stradalih partizana u prve dve godine rata, nakon čega njihovo učešće u gubicima neznatno opada, ali nikada ispod tri petine stradalih. Profesionalne grupe na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju u pokretu su tokom rata imali blago variranje učešća u gubicima čineći njihovi četvrtinu u prve tri godine (28,68% u ustanku i 25,13% 1943. godine) i trećinu u poslednje dve godine rata (31,54%), čime je njihovo učešće na kraju bilo 1,10 odnosno 1,25 puta veće nego na početku i sredinom rata. Radnici su kao oslonac KPJ u pokretu u NDH su tokom čitavog rata imali konstantno učešće u gubicima, čineći između šestine i sedmine stradalih partizana, dajući stabilnost čitavom pokretu. Poput radnika, privrednici koji se obuhvatali uglavnom sitne zanatlije i trgovce, imali su stabilno učešće u pokretu tokom čitavog rata, dok su službenici i stručnjaci, sa pripadnicima slobodnih profesija, kao intelektualni deo pokreta, imali nešto veće učešće u prvoj godini rata u periodu ustanka, da bi njihovo učešće u gubicima u narednom periodu rata nešto opalo i držalo se prilično konstantno do kraja rata. Slično je bilo učešće u gubicima pripadnika vojske i policije koje je bilo izraženije u prve dve godine rata, nakon čega je došlo do njegovog opadanja, tako da je poslednje godine rata bilo dvostruko manje nego u vreme ustanka (1,99 puta). Nasuprot njima, učešće učenika i studenata u gubicima partizanskog

pokreta je konstantno raslo, tako da je u odnosu na prvu godinu rata u poslednjoj bilo duplirano (2,10 puta veće). Potreba za angažovanjem izdržanih lica radi jačanja pokreta dovela je do stalnog rasta njihovog učešća do sredine rata, da bi u završnom periodu rata potreba prestala. To se odrazilo na njihovo učešće u gubicima pokreta koje se kretalo uzlazno-silaznom linijom, dostižući maksimum u 1943. godini, kada je bilo 2,39 puta veće nego u ustanku i 1,74 puta veće nego na kraju rata.³⁸²

Dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa je uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika pokreta, kao profesionalnom strukturom samog pokreta koja se menjala u pojedinim periodima rata.³⁸³ Među pojedinim profesijama zastupljenim pokretu postoje bitne razlike u dinamici stradanja. U prve tri godine rata život je izgubilo 53,44% poljoprivrednika, 56,28% pripadnika vojske i policije, 58,33% izdržanih lica i 58,33% pripadnika slobodnih profesija stradalih u partizanima iz NDH, dok je u poslednje dve godine rata stradalo 51,37% radnika, 53,57% privrednika i 54,77% učenika i studenata. Kao najbrojnija profesionalna grupa među partizanima poljoprivrednici su određivali dinamiku stradanja čitavog pokreta. Udeo stradalih se povećavao do sretine rata, kada je život izgubila trećina svih poljoprivrednika, nakon čega dolazi do smanjivanja udela stradalih u narednim godinama, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata, s obzirom na trajanje rata u toj godini, bila 1,63 puta veća nego predhodne godine. Istu, uzlazno-silaznu liniju udela u gubicima, sa najvećim delom strdalih u 1943. godini, imale su i izdržavana lica, pripadnici vojske i policije, kao i pripadnici slobodnih profesija. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala imale su stalni rast broja stradalih do 1944. godine u kojoj je najveći deo izgubio život, s time što je realno stradanje poslednje godine rata bilo veće nego predhodne 1,70 puta kod radnika, 1,61 puta kod privrednika, 1,77 puta kod

³⁸² Veliko učešće u gubicima izdržanih lica u 1943. godini uticalo je na smanjivanje učešća većine ostalih profesionalnih grupa u toj godini.

³⁸³ Na primer, u Severozapadnoj Hrvatskoj koju je pokrivala II operativna zona u decembru 1942. godine partizanski pokret je bio sačinjen od 27,52% radnika, 55,87% poljoprivrednika, 10,42% privrednika, 5,15% činovnika i intelektualaca, 1,03% pripadnika vojske i policije (ZNOR, V-30, 578-579), dok se u oktobru 1944. godine u 32. i 33. diviziji 10. korpusa, koji je delovao na istom području, nalazilo 18,11% radnika, 58,02% poljoprivrednika, 13,91% privrednika, 7,05% službenika i intelektualaca i 1,01% pripadnika vojske i policije. ZNOR, V-34, 228-229 i 450-451 U decembru 1942. godine 7. banijska divizija je u svom sastavu imala 1,97% radnika, 86,62% poljoprivrednika, 7,89% privrednika, 1,53% službenika, 1,48% intelektualaca i 0,49% pripadnika vojske i policije (ZNOR, V-30, 542-543), dok je ista jedinica u oktobru 1944. godine po profesionalnoj strukturi bila sačinjena od 7,05% radnika, 82,79% poljoprivrednika, 4,96% privrednika, 2,86% činovnika i srednjoškolaca i 0,72% pripadnika vojske i policije. ZNOR, V-34, 561

službenika i stručnjaka i 1,65 kod učenika i studenata. Potreba za vojnim i intelektualnim vođstvom pokreta u ustanku dovela je da o povećanih gubitaka pripadnika vojske i policije, slobodnih profesija i službenika i stručnjaka čiji je udeo u stradanju 1,91 odnosno 1,57 odnosno 1,56 puta veći od prosečnog udela stradanja u prvoj godini rata, dok je učešće učenika i studenata bilo 1,78 puta manje.

Profesionalna struktura stradalih partizana nije bila jednaka u svim delovima NDH. Ona je uglavnom bila uslovljena predratnom profesionalnom strukturom stranovništva koje je nastanjivalo određene njene delove, demografskim poremećajima koji su nastali kao posledica rata (izostanak velikog dela vojnosposobnog stanovništva koje se nalazilo u zarobljeništvu u Nemačkoj), kao i razvijenošću pokreta u pojedinim delovima NDH. Razlike su postojale kako u zastupljenosti pojedinih profesija kod stradalih partizana nekog regiona, tako i u udelu koje su stradali određene profesije iz nekog dela NDH ostvarivali u ukupnom gubitku pripadnika te profesije.

tabela 260 – NDH, partizani – profesionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

NDH-profesije	ukupno	SZ Hrvatska	%	Slavon.	%	Banija	%	Kordun	%	Lika	%	Gors. kotar	%
poljopriv	56.508	3.684	6,52	6.050	10,71	4.793	8,48	4.641	8,21	3.794	6,71	724	1,28
%	63,33	48,43	//	63,00	//	73,86	//	73,75	//	64,68	//	33,33	//
privredn.	3.597	523	14,54	444	12,34	131	3,64	130	3,61	95	2,64	85	2,36
%	4,03	6,87	//	4,62	//	2,02	//	2,06	//	1,62	//	3,91	//
radnici	13.640	1.872	13,72	1.576	11,55	495	3,63	396	2,90	679	4,98	847	6,21
%	15,29	24,61	//	16,41	//	7,63	//	6,29	//	11,57	//	39,00	//
voj./ pol.	725	124	17,10	73	10,07	32	4,41	28	3,86	64	8,83	23	3,17
%	0,81	1,63	//	0,76	//	0,49	//	0,44	//	1,09	//	1,06	//
služ./stuč	2.107	341	16,18	270	12,81	108	5,12	82	4,08	114	5,41	79	3,75
%	2,36	4,48	//	2,81	//	1,66	//	1,30	//	1,94	//	3,64	//
slob.prof.	144	44	30,56	7	4,86	4	2,78	4	2,78	--	--	1	0,69
%	0,16	0,58	//	0,07	//	0,06	//	0,06	//	--	//	0,05	//
izdrž. l.	5.408	229	4,23	533	9,85	650	12,02	803	14,85	744	13,76	133	2,46
%	6,06	3,01	//	5,55	//	10,02	//	12,76	//	12,68	//	6,12	//
đaci/stud.	5.118	625	12,21	548	10,71	230	4,49	146	2,85	297	5,80	212	4,14
%	5,74	8,22	//	5,71	//	3,54	//	2,32	//	5,06	//	9,76	//
ost. zan.	554	56	10,11	31	5,59	9	1,62	12	2,16	15	2,71	38	6,86
%	0,62	0,74	//	0,32	//	0,14	//	0,19	//	0,25	//	1,75	//
lični pri.	44	1	2,27	2	4,54	8	36,36	5	11,36	11	25,00	--	--
%	0,05	0,01	//	0,02	//	0,12	//	0,08	//	0,19	//	--	//
nezaposl.	151	11	7,28	13	8,61	3	1,99	7	4,63	9	5,96	8	5,30
%	0,17	0,14	//	0,13	//	0,05	//	0,11	//	0,15	//	0,37	//
nep. zan.	1.225	97	7,92	56	4,57	26	2,12	39	3,18	44	3,59	22	1,80
%	1,37	1,27	//	0,58	//	0,40	//	0,62	//	0,75	//	1,01	//
Ukupno	89.221	7.607	8,53	9.603	10,76	6.489	7,27	6.293	7,05	5.866	6,57	2.172	2,43

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 260 (nastavak)

NDH-profesije	ukupno	Dalmac.	%	Bos. krajina	%	Srednja Bosna	%	Istočna Bosna	%	Herceg	%	Srem	%
poljopriv	56.508	4.859	8,60	12.830	22,70	3.577	6,33	5.925	10,48	2.046	3,62	3.585	6,34
%	63,33	66,23	//	66,74	//	68,31	//	62,00	//	61,70	//	54,98	//
privredn.	3.597	166	4,61	439	12,20	219	6,09	486	13,51	109	3,03	770	21,41
%	4,03	2,26	//	2,28	//	4,18	//	5,08	//	3,29	//	11,81	//
radnici	13.640	1.217	8,92	2.861	20,97	725	5,31	1.523	11,16	437	3,20	1.012	7,42
%	15,29	16,59	//	14,88	//	13,85	//	15,93	//	13,18	//	15,52	//
voj./ pol.	725	51	7,03	85	11,72	21	2,90	81	11,17	80	11,03	63	8,69
%	0,81	0,69	//	0,44	//	0,40	//	0,85	//	2,41	//	0,97	//
služ./stuč	2.107	135	6,41	255	12,10	127	6,03	309	14,66	116	5,50	171	8,11
%	2,36	1,84	//	1,33	//	2,42	//	3,23	//	3,50	//	2,62	//
slob.prof.	144	9	6,25	23	15,97	4	2,78	21	14,58	7	4,86	20	13,89
%	0,16	0,12	//	0,12	//	0,08	//	0,21	//	0,21	//	0,31	//
izdrž. l.	5.408	346	6,40	1.017	18,80	181	3,35	290	5,36	167	3,09	315	5,82
%	6,06	4,72	//	5,29	//	3,46	//	3,03	//	5,04	//	4,83	//
đaci/stud.	5.118	387	7,56	891	17,41	231	4,51	720	14,07	322	6,29	509	9,94
%	5,74	5,27	//	4,63	//	4,41	//	7,53	//	9,71	//	7,80	//
ost. zan.	554	96	17,33	143	25,81	35	6,32	90	16,24	5	0,90	24	4,33
%	0,62	1,31	//	0,74	//	0,67	//	0,94	//	0,15	//	0,37	//
lični pri.	44	1	2,27	11	25,00	1	2,27	1	2,27	2	4,54	1	2,27
%	0,05	0,01	//	0,06	//	0,02	//	0,01	//	0,06	//	0,01	//
nezaposl.	151	9	5,96	20	13,24	24	15,89	27	17,88	5	3,31	15	9,93
%	0,17	0,12	//	0,10	//	0,46	//	0,28	//	0,15	//	0,23	//
nep. zan.	1.225	60	4,90	650	53,06	91	7,43	84	6,86	20	1,63	36	2,94
%	1,37	0,82	//	3,38	//	1,74	//	0,88	//	0,60	//	0,55	//
Ukupno	89.221	7.336	8,22	19.225	21,55	5.236	5,87	9.557	10,71	3.316	3,72	6.521	7,31

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 229

U svim delovima NDH, sa izuzetkom Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, poljoprivrednici predstavljaju najbrojniju profesionalnu grupu među stradalim partizanima. Na Baniji i Kordunu³⁸⁴ oni predstavljaju tri četvrtine gubitaka pokreta, u Srednjoj Bosni, Bosanskoj krajini, Dalmaciji,³⁸⁵ Lici čine dve trećine stradalih, dok u Slavoniji,³⁸⁶ Hercegovini i Istočnoj Bosni³⁸⁷ predstavljaju više od tri petina gubitaka partizanskog pokreta. Među stradalim partizanima Srema³⁸⁸ i Severozapadne Hrvatske poljoprivrednici su činili oko polovinu stradalih, dok ih je u Goskom kotaru sa hrvatskim primorjem bilo trećina stradalih. Radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, pripadnici slobodnih profesija, vojske, žandarmerije i policije predstavljaju 57,42 stradalih partizana Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i 46,39% Severozapadne Hrvatske. Sa druge strane, ove profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala bile su najslabije zastupljene u regionima iz kojih je poticao najveći deo stradalih partizana i činile su 12,47% gubitaka partizana Korduna, 15,40% Banije,

³⁸⁴ Decembra 1941. godine u II bataljonu Partizanskog odreda Korduna i Banije bilo je 93,97% seljaka, 5,30% radnika i 0,72% intelektualaca. ZNOR, V -2, 258.

³⁸⁵ Od svih boraca koji su tokom rata prošli kroz Mosorski partizanski odred seljci su činili 46%. M. Velić, *Mosorski partizanski odred*, 569.

³⁸⁶ Oktobra 1943. godine u Istočnoj grupi odreda seljaci su činili 67,62% sastava. ZNOR, V – 20, 531.

³⁸⁷ Sredinom 1943. godine u 10. hercegovačkoj brigadi poljoprivrednici su činili 55,96% boračkog sastava, dok su u 6. istočnobosanskoj i 1. majevičkoj učestvovali sa 60,46 odnosno 70,81%. V. Kučan, *Borci Sutjeske*, 585, 541, 1141.

³⁸⁸ U Trećem odredu (sremskom) 3. operativne zone Hrvatske decembra 1942. godine seljaci su činili 48,52%, a maja 1943. godine 53,31% sastava. ZNOR, I – 6, 231 i 310.

21,28% Like,³⁸⁹ 23,68% Bosanske krajine³⁹⁰ i 26,77% Dalmacije³⁹¹. Među stradalim partizanima Gorskog kotara sa hrvatskim primanjem i Severozapadne Hrvatske radnici su bili 6,29 odnosno 3,91 puta zastupljeniji nego u gubicima pripadnika pokreta sa Korduna, službenici i stručnjaci 2,80 odnosno 3,45 puta, a učenici i studenti 4,21 odnosno 3,54 puta. Potreba za angažovanjem svih ljudskih resursa u borbi ogledala se u značajnom učešću izdržavanih lica u partizanskim jedinicama pojedinih delova NDH i one su bile najzastupljenije među stradalima u regionima Korduna, Like i Banije, dok ih je najmanje bilo među stradalim partizanima Severozapadne Hrvatske i Istočne Bosne. Učešće izdržavanih lica u gubicima partizanima Korduna i Like je 4,22 puta veće nego među partizanima Severozapadne Hrvatske.

Specifičnost profesionalne strukture partizana Severozapadne Hrvatske, sa Zagrebom kao administrativnom, ekonomskom, prosvetnim, kulturnom centru, uslovila je da udeo u gubicima pripadnika slobodnih profesija bude 3,58 puta veće, pripadnika vojske i policije, službenika i stručnjaka dvostruko veće, privrednika 1,70 puta veće, radnika 1,61 puta, učenika i studenata 1,43 puta veće u odnosu na prosečnu zastupljenost u ukupnim gubicima pokreta partizana iz ovog regiona. Poljoprivrednici su svojim udelom u stradanju partizana u 10 od 12 regiona odredili ukupni udeo tih regiona u gubicima pokreta. U odnosu na prosečno učešće u ukupnim gubicima partizana iz pojedinih regiona radnici su značajnije zastupljeniji među stradalim partizanima Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem³⁹² (2,55 puta), privrednici u Sremu (2,93 puta), učenici i studenti u Hercegovini (1,69 puta) i Istočnoj Bosni (1,31 puta), izdržavana lica u Lici (2,09 puta), Kordunu (2,11 puta) i Baniji (1,65 puta). Radnici,

³⁸⁹ Ove profesije su među Ličkim partizanima avgusta 1942. godine činili 16,03%, među Banijskim decembra iste godine 12,71% (ZNOR, V-30, 280, 542), dok su među kordunaškim partizanima (1. kordunaški odred) januara 1943. godine predstavljali 8,57%. ZNOR, V-11, 174. U proleterskim jedinicama koje su odražavale idološka stremljenja pokreta, stanje je bilo drugačije, tako da je u 1. proleterskom NOU bataljonu Hrvatske (sastavljenom uglavnom od boraca iz ova tri regiona) jula 1942. godine ove profesije obuhvatale 63,41% partizana. ZNOR, V-30, 230

³⁹⁰ Učenici i studenti, službenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, kao i slobodnih profesija su činili relativno mali deo gubitaka (6,52%) partizanskog pokreta iz Bosanske krajine, kojima treba dodati i najveći deo radnika i privrednika koji su bili pismeni, ali je to bio nenadoknativ gubitak s obzirom da je u Vrbaskoj banovini bilo 72,59% nepismenog stanovništva. *Popis 1931, Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti*, 10.

³⁹¹ Radnici, učenici i student i službenici su predstavljali 33% svih boraca koji su prošli kroz Mosorski partizanski odred. M. Velić, *Mosorski partizanski odred*, 569.

³⁹² Profesionalnu strukturu 13. divizije, koja je u sastavu imala ljudstvo iz dela Gorskog kotarasa hrvatskim primorjem koji se nalazio u NDH, u oktobru 1944. godine činilo je 61,20% radnika, 15,65% seljaka, 12,25% privrednika, 3,23% intelektualaca, 6,59% činovnika i srednjoškolaca i 1,08% pripadnika vojske i policije. ZNOR, V-34, 368-369

privrednici, službenici i stručnjaci, učenici i studenti, pripadnici slobodnih profesija, vojske i policije, su u regionima Banije, Korduna i Like imali višestruko manji udeo u gubicima od prosečne zastupljenosti ovih regiona u ukupnim gubicima pokreta u NDH. Iz Like, Korduna, Banije i Bosanske krajine potiče 59,43% svih izdržavanih lica stradalih u partizanskom pokretu iz NDH, petina svih stradalih radnika je iz Bosanske krajine, petina privrednika iz Srema, dok iz Severozapadne Hrvatske potiče gotovo tećina svih u partizanima stradalih pripadnika slobodnih profesija.

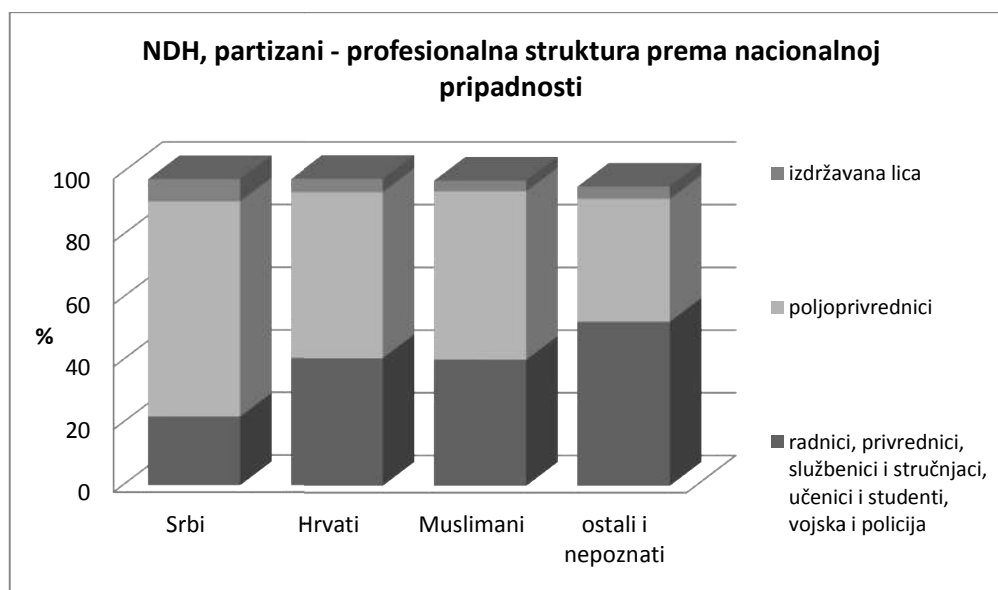
Profesionalna struktura stradalih partizana različitih nacionalnosti koje su bile sastavni deo pokreta u NDH nije bila jednaka. Udeo stradalih iz pojedinih profesionalnih grupa kod različitih nacionalnosti nije uvek u skladu sa njihovim udelom u ukupnom stradanju tih nacionalnih grupa.

tabela 261 – NDH, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

NDH profesije	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Muslimani	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	56.508	41.344	73,16	10.952	19,38	3.304	5,85	908	1,61
%	63,33	68,80	//	53,00	//	53,76	//	39,19	//
privrednici	3.597	1.866	51,88	1.025	28,50	443	12,31	263	7,31
%	4,03	3,10	//	4,96	//	7,21	//	11,35	//
radnici	13.640	6.816	49,97	4.977	36,49	1.366	10,01	481	3,53
%	15,29	11,34	//	24,08	//	22,22	//	20,76	//
vojs., pol.,	725	495	68,27	123	16,96	26	3,59	81	11,17
%	0,81	0,82	//	0,59	//	0,42	//	3,49	//
služb., stuč.	2.107	1.056	50,12	750	35,59	152	7,21	149	7,07
%	2,36	1,76	//	3,63	//	2,47	//	6,43	//
slob. prof.	144	51	35,42	51	35,42	14	9,72	28	19,44
%	0,16	0,08	//	0,25	//	0,23	//	1,21	//
izdržavana l.	5.408	4.241	78,42	868	16,05	208	3,85	91	1,68
%	6,06	7,06	//	4,20	//	3,38	//	3,93	//
đaci i stud.	5.118	2.939	57,42	1.494	29,19	473	9,24	212	4,14
%	5,74	4,89	//	7,23	//	7,70	//	9,15	//
ostala zan.	554	268	48,37	220	39,71	45	8,12	21	3,79
%	0,62	0,45	//	1,06	//	0,73	//	0,91	//
lični prihodi	44	38	86,36	3	6,82	2	4,54	1	2,27
%	0,05	0,06	//	0,01	//	0,03	//	0,04	//
nezaposleni	151	89	58,94	35	23,18	24	15,89	3	1,99
%	0,17	0,15	//	0,17	//	0,39	//	0,13	//
nepoz. zan.	1.225	890	72,65	167	13,63	89	7,26	79	6,45
%	1,37	1,48	//	0,81	//	1,45	//	3,41	//
Ukupno	89.221	60.093	67,35	20.665	23,16	6.146	6,89	2.317	2,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 230

Kod sva tri naroda poljoprivrednici su predstavljali pojedinačno najzastupljeniju profesionalnu grupu među stradalim partizanima, s time što su oni kod Srba činili dve trećine, a kod Hrvata i Muslimana tek nešto više od polovine gubitaka pripadnika pokreta.³⁹³ Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala kod partizana srpske nacionalnosti čine tek nešto više od petine stradalih (21,99%), dok među stradalim Hrvatima i Muslimanima učestvovala sa 40,74 odnosno 40,25%, tako da je njihovo učešće bilodvostruko veće (1,85 odnosno 1,83 puta) nego kod Srba.³⁹⁴ Ove profesionalne grupe su najzastupljenije u gubicima partizana ostalih i nepoznatih nacionalnosti kod kojih su činili 42,39% stradalih. Sa druge strane, izdržavana lica su među stradlim partizanima srpske nacionalnosti imali 1,68 odnosno 2,09 veće ušće nego među pripadnicima pokreta hrvatske i muslimanske nacionalnosti.

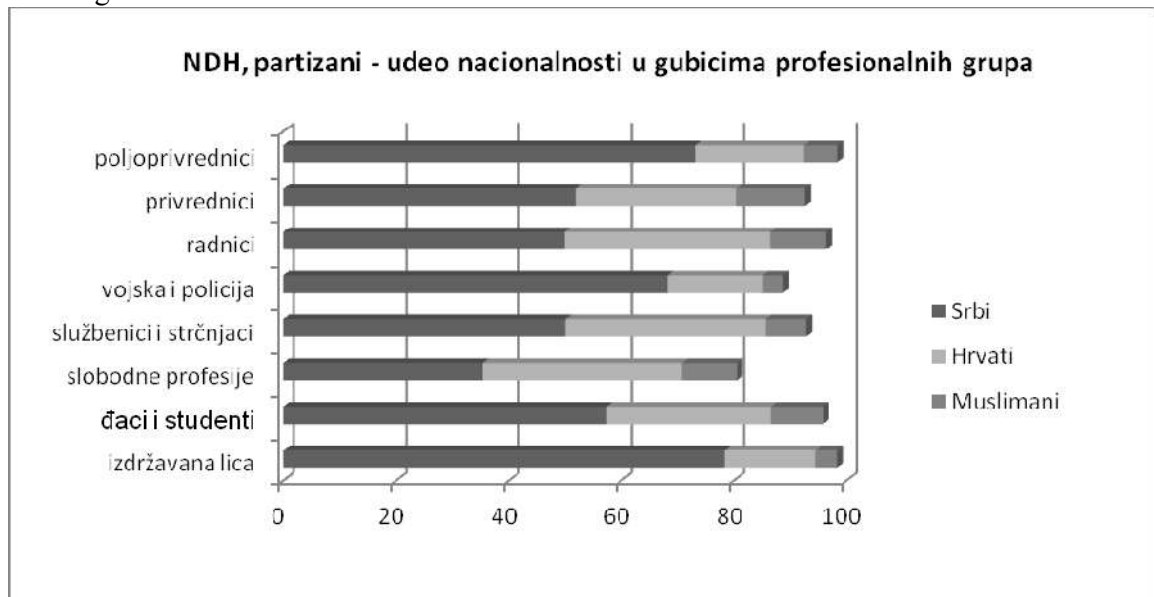
Stradali partizani srpske nacionalnosti činili su tri četvrtine gubitaka poljoprivrednika, polovinu radnika, privrednika, službenika i stručnjaka, više od polovine stradalih učenika i studenata, kao i više od tri četvrtina gubitaka izdržavanih lica u partizanima iz NDH. Više od trećine u partizanima stradalih radnika, službenika i stručnjaka i pripadnika slobodnih profesija je hrvatske nacionalnosti, dok su Muslimani

³⁹³ U partizanima stradali poljoprivrednici su među Srbima imali za trećinu veće (1,30 odnosno 1,28 puta) učešće nego među Hrvatima i Muslimanima.

³⁹⁴ Radnici su među stradalim Hrvatima i Muslimanima u partizanima NDH imali 2,12 odnosno 1,96 puta veće učešće nego među stradalim Srbima, službenici i stručnjaci 2,06 odnosno 1,40 puta veće učešće, učenici i studenti 1,48 odnosno 1,57 puta veće učešće, slobodne profesije 3 puta, a privrednici 1,60 odnosno 2,32 puta veće učešće.

činili više od desetine stradalih privrednika, a petina pripadnika slobodnih profesija koji su živote izgubili u partizanima NDH bili su ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Pojedine profesionalne grupe u udelu stradalih kod različitih nacionalnosti nisu uvek u skladu sa zastupljenošću tih nacionalnosti u ukupnom stradanju pokreta. Udeo stradalih poljoprivrednika srpske nacionalnosti je bio za desetinu, a izdržavanih lica za gotovo petinu veći (1,09 odnosno 1,16 puta) od zastupljenost ove nacionalnosti u gubicima pokrata, dok je udeo radnika, službenika i stručnjaka bio za trećinu, a učenika i studenata skoro za petinu manji (1,35 odnosno 1,17 puta). Radnici, službenici i pripadnici slobodnih profesija hrvatske nacionalnosti stradali u partizanima imaju udeo koji za polovinu prevazilazi (1,57 odnosno 1,54 puta) zastupljenost ove nacionalne grupe u gubicima pokreta, dok je udeo privrednika muslimanske nacionalnosti gotovo dvostruko veći (1,79 puta) od zastupljenosti ove nacionalnosti u gubicima pokreta. Udeo pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti među stradalim pripadnicima slobodnih profesija i službenicima i stručnjacima, te pripadnicima vojske i policije je 7,48 odnosno 2,72 odnosno 4,30 puta veći od njihovog udla u ukupnim gubicima pokreta.

grafikon 231

Tokom rata, profesionalna struktura partizana različitih nacionalnosti u sastavu partizanskog pokreta u NDH se menjala i nije bila jednaka kod svih nacionalnosti.

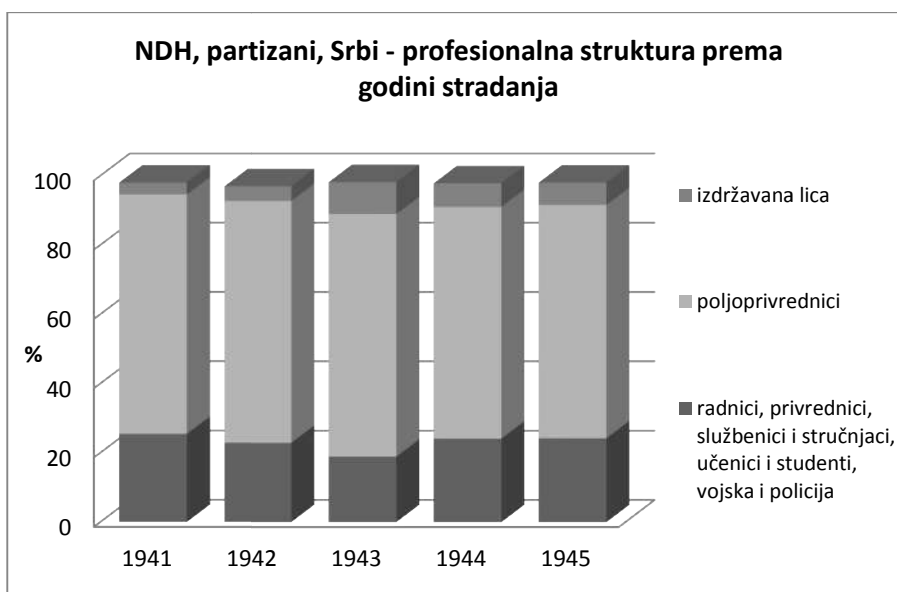
Razlike su postojale kao u učešću profesija u gubicima u pojedinim periodima rata, tako i u i u udelu u gubicima koji su pripadnici pojedinih profesija imali tokom rata. Takođe razlike su postojale kako u okviru jedne nacionalnosti, tako i među nacionalnostima zastupljenim u pokretu.

tabela 262 – NDH, partizani, Srbi – profesionalna struktura prema godini stradanja

NDH prof-Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	41.344	2.199	5,32	7.799	18,86	16.173	39,12	10.167	24,59	5.006	12,11
%	68,80	69,11	//	69,81	//	70,01	//	66,87	//	67,33	//
privrednici	1.866	107	5,73	359	19,24	555	29,74	600	32,15	245	13,13
%	3,10	3,36	//	3,21	//	2,40	//	3,95	//	3,29	//
radnici	6.816	467	6,85	1.413	20,73	2.383	34,96	1.722	25,26	831	12,19
%	11,34	14,67	//	12,65	//	10,31	//	11,33	//	11,18	//
vojs., pol.,	495	47	9,49	121	24,44	156	31,51	106	21,41	65	13,13
%	0,82	1,48	//	1,08	//	0,67	//	0,70	//	0,87	//
služb., stuč.	1.056	97	9,18	211	19,98	319	30,21	282	26,70	147	13,92
%	1,76	3,05	//	1,89	//	1,38	//	1,85	//	1,98	//
slob. prof.	51	4	7,84	9	17,65	19	37,25	12	23,53	7	13,72
%	0,08	0,12	//	0,08	//	0,08	//	0,08	//	0,09	//
izdržavana l.	4.241	110	2,59	475	11,20	2.134	50,32	1.040	24,52	482	11,36
%	7,06	3,46	//	4,25	//	9,24	//	6,84	//	6,48	//
đaci i stud.	2.939	89	3,03	448	15,24	946	32,19	947	32,22	509	17,32
%	4,89	2,80	//	4,01	//	4,09	//	6,23	//	6,84	//
ostala zan.	268	20	7,46	38	14,18	112	41,79	69	25,75	29	10,82
%	0,45	0,63	//	0,34	//	0,48	//	0,45	//	0,39	//
lični prihodi	38	2	5,26	8	21,05	18	47,37	6	15,79	4	10,53
%	0,06	0,06	//	0,07	//	0,08	//	0,04	//	0,05	//
nezaposleni	89	4	4,49	12	13,48	32	35,95	21	23,59	20	22,47
%	0,15	0,12	//	0,11	//	0,14	//	0,14	//	0,27	//
nepoz. zan.	890	36	4,04	279	31,35	254	28,54	231	25,95	90	10,11
%	1,48	1,13	//	2,50	//	1,10	//	1,52	//	1,21	//
Ukupno	60.093	3.182	5,29	11.172	18,59	23.101	38,44	15.203	25,30	7.435	12,37

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 232

Protiveći se okupaciji, prinuđeni na borbu za opstanak u novostvorenoj državi, Srbi su partizanskom pokretu pristupali iz svih profesionalnih opredeljenja, a koje su tokom čitavog rata imale prilično stabilno učešće u gubicima. Među Srbima stradalim u partizanima NDH poljoprivrednici su tokom čitavog rata predstavljali najstabilniju profesionalnu grupu čineći uvek nešto više od dve trećine gubitaka. Profesije na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju su takođe imale stabilno učešće od četvrtine gubitaka (25,48% u ustanku, 24,25% na kraju rata) sa izuzetkom 1943. godine kada su predstavljale peti deo stradalih (18,93%), ali sa različitom unutrašnjom strukturom. Radnici, privrednici, službenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, kao i slobodnih profesija su među partizanima srpske nacionalnosti u ustanku predstavljali 22,68% gubitaka, da bi njihovo učešće u potonjem periodu opadalo na minimalnih 14,83% u 1943. godini, nakon čega je usledio blagi rast učešća u gubicima, pa su u poslednjoj godini rata činili 17,41% stradalih partizana, 1,30 puta manje nego u ustanku i 1,17 puta više nego sredinom rata. Učenici i studenti su bili jedina profesionalna grupa koja je među stradalim partizanima srpske nacionalnosti imala konstantan rast učešća u stradanju koje u poslednjoj godini rata bilo 2,44 puta veće od onog u ustanku. Suprotno njima, izdržavana lica srpske nacionalnosti stradala u partizanima su usled stalne potrebe za angažovanjem novih ljudskih resursa u borbi imale rast učešća u stradanju koji je dostigao vrhunac sredinom rata kada su predstavljali gotovo deseti deo stradalih, tako da je u odnosu na ustanak njihovo učešće bilo 2,67 puta veće, nakon čega dolazi do

smanja potrebe za njihovim angažovanjem čime se njihovo učešće u gubicima partizana ove nacionalnosti smanjilo za trećinu, 1,87 puta više nego u ustanku.

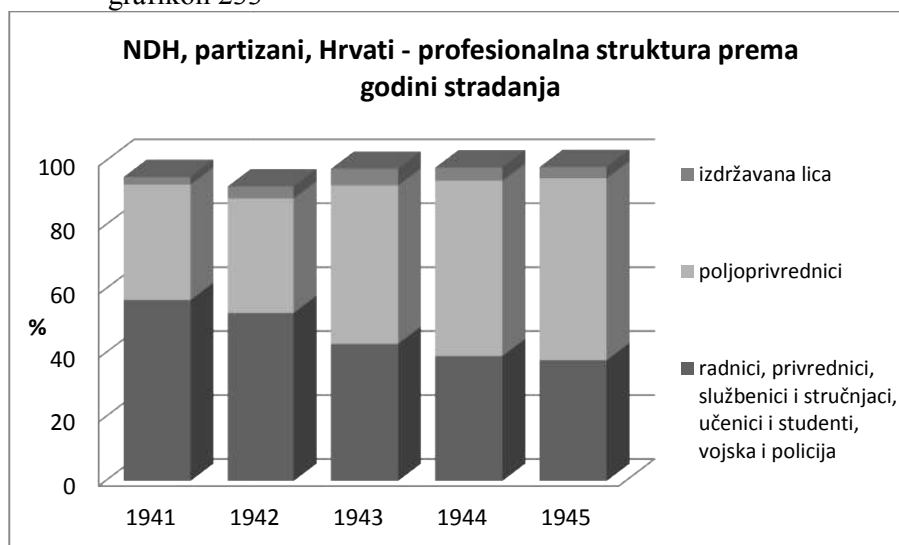
Svojom brojnošću poljoprivrednici su kod partizana srpske nacionalnosti u okviru pokreta u NDH odredili dinamiku stradanja čitave nacionalnosti. U prvoj godini rata značajni udeo od prosečnog stradanja u toj godini imali su, prema očekivanjima, pripadnici vojske i policije (1,79 puta), ali i profesije koje su dale intelektualno i ideološko vodstvo pokretu, službenici i stručnjaci (1,73 puta), slobodne profesije (1,48 puta), radnici (1,29 puta), dok je udeo učenika i studenata stalnih u prvoj godini rata bio ispod proseka. U poslednje dve godine rata život je izgubilo polovina učenika i studenata (49,54%) srpske nacionalnosti u partizanima iz NDH i nešto manje privrednika (45,28%) što je kod obe profesionalne grupe dosta više od prosečnog stradanja ove nacionalnosti u tom periodu, 1,31 odnosno 1,20 puta, dok je stradanje ostalih profesionalnih grupa bila u skladu sa ukupnim gubicima u tim godinama.

tabela 263 – NDH, partizani, Hrvati – profesionalna struktura prema godini stradanja

NDH prof. Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	10.952	60	0,55	373	3,40	2.582	23,57	4.516	41,23	3.421	31,24
%	53,00	36,14	//	35,86	//	49,45	//	54,88	//	56,93	//
privrednici	1.025	24	2,34	73	7,12	273	26,63	371	36,19	284	27,71
%	4,96	14,46	//	7,02	//	5,23	//	4,51	//	4,73	//
radnici	4.977	47	0,94	362	7,27	1.318	26,48	1.921	38,60	1.329	26,70
%	24,08	28,31	//	34,81	//	25,24	//	23,34	//	22,12	//
vojs., pol.,	123	2	1,63	7	5,69	29	23,58	51	41,46	34	27,64
%	0,59	1,20	//	0,67	//	0,55	//	0,62	//	0,57	//
služb., stuč.	750	10	1,33	66	8,80	204	27,20	253	33,73	217	28,93
%	3,63	6,02	//	6,35	//	3,91	//	3,07	//	3,61	//
slob. prof.	51	--	--	4	7,84	22	43,14	18	35,29	7	13,72
%	0,25	--	//	0,38	//	0,42	//	0,22	//	0,12	//
izdržavana l.	868	4	0,46	39	4,49	273	31,45	340	39,17	212	24,42
%	4,20	2,41	//	3,75	//	5,23	//	4,13	//	3,53	//
đaci i stud.	1.494	11	0,74	82	5,49	396	26,51	605	40,49	400	26,77
%	7,23	6,63	//	7,88	//	7,58	//	7,35	//	6,66	//
ostala zan.	220	2	0,91	21	9,54	71	32,27	73	33,18	53	24,09
%	1,06	1,20	//	2,02	//	1,36	//	0,89	//	0,88	//
lični prihodi	3	--	--	1	33,33	--	--	1	33,33	1	33,33
%	0,01	--	//	0,10	//	--	//	0,01	//	0,02	//
nezaposleni	35	--	--	4	11,43	6	17,14	17	48,57	8	22,86
%	0,17	--	//	0,38	//	0,11	//	0,21	//	0,13	//
nepoz. zan.	167	6	3,59	8	4,79	47	28,14	63	37,72	43	25,75
%	0,81	3,61	//	0,77	//	0,90	//	0,76	//	0,71	//
Ukupno	20.665	166	0,80	1.040	5,03	5.221	25,26	8.229	39,82	6.009	29,08

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 233

Profesije na koje je KPJ najviše računala, radnici, privrednici, službenici i stručnjaci, učenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, kao i slobodnih profesija su u početnim godinama predstavljale najveći deo partizana hrvatske nacionalnosti, čineći skoro tri petine gubitaka u ustanku odnosno polovinu naredne godine (56,62 odnosno 52,60%), da bi se njihovo učešće među stradalima u potonjem periodu smanjivalo do dve petine u poslednjoj godini rata (37,81%), što je bilo 1,50 puta manje učešće u gubicima nego na početku rata. Držeći se po strani pod uticajem HSS-a,³⁹⁵ poljoprivrednici su se sporo priključivali partizanskom pokretu, čineći svega trećinu stradalih partizana hrvatske nacionalnosti u prve dve godine rata, zatim je njihovo učešće u gubicima 1943. godine povećano na polovinu, da bi u poslednjem periodu rata dostigli najveću zastupljenost u gubicima koja je dostigla tri petina stradalih, 1,57 odnosno 1,59 puta više početkom rata.

Dinamika stradanja partizana hrvatske nacionalnosti različitih profesija nije bila jednaka kod svih, ali je uz pojedinačna odstupanja pratila opštu dinamiku stradanja ove nacionalnosti. Profesije koje su intelektualno i ideološki predvodile pokret imale su izraženiju dinamiku stradanja početkom rata. Udeo privrednika stradalih u prvoj godini rata je bila tri puta veća od udela ukupno stradalih partizana ove nacionalnosti u ustanku, pripadnika vojske i policije dva puta, službenika i stručnjaka 1,66 puta, dok je

³⁹⁵ Opširnije o politici HSS-a i uticaju na pristupanje seljaštva hrvatske nacionalnosti u partizanski pokret videti u Zdenko Radelić, „Hrvatska seljačka stranka u ratu 1941. – 1945.“, *Časopis za suvremenu povijest*, br.3, Zagreb, 1995, 441 – 459.

udeo stradalih poljoprivrednika bio 1,45 puta manji.³⁹⁶ U poslednjim godinama rata povećan je udeo stradalih poljoprivrednika, dok su se ostale profesije kretale u okviru prosečne dinamike stradanja.

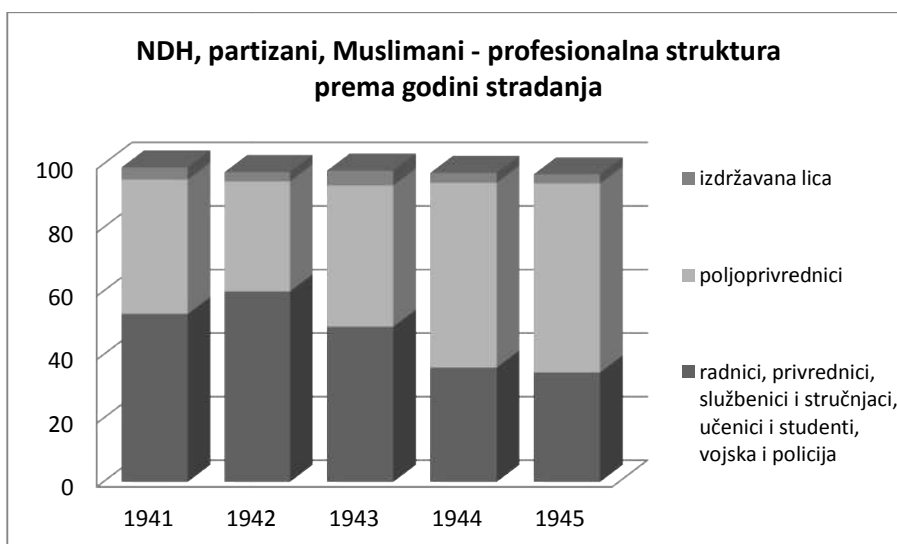
tabela 264 – NDH, partizani, Muslimani – profesionalna struktura prema godini stradanja

NDH prof. Muslimani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	3.304	44	1,33	130	3,93	632	19,13	1.276	38,62	1.222	36,98
%	53,76	42,31	//	34,67	//	44,47	//	58,21	//	59,49	//
privrednici	443	12	2,71	43	9,71	127	28,67	136	30,70	125	28,22
%	7,21	11,54	//	11,47	//	8,94	//	6,20	//	6,08	//
radnici	1.366	30	2,20	116	8,49	356	26,06	459	33,60	405	29,65
%	22,22	28,85	//	30,93	//	25,05	//	20,94	//	19,72	//
vojs., pol.,	26	1	3,85	4	15,38	7	26,92	6	23,08	8	30,77
%	0,42	0,96	//	1,07	//	0,49	//	0,27	//	0,39	//
služb., stuč.	152	4	2,63	17	11,18	46	30,26	45	29,60	40	26,32
%	2,47	3,85	//	4,53	//	3,24	//	2,05	//	1,95	//
slob. prof.	14	1	7,14	3	21,43	4	28,57	2	14,29	4	28,57
%	0,23	0,96	//	0,80	//	0,28	//	0,09	//	0,19	//
izdržavana l.	208	4	1,92	11	5,29	66	31,73	68	32,69	59	28,36
%	3,38	3,85	//	2,93	//	4,64	//	3,10	//	2,87	//
đaci i stud.	473	7	1,48	42	8,88	155	32,77	142	30,02	127	26,85
%	7,70	6,73	//	11,20	//	10,91	//	6,48	//	6,18	//
ostala zan.	45	1	2,22	1	2,22	5	11,11	13	28,89	25	55,55
%	0,73	0,96	//	0,27	//	0,35	//	0,59	//	1,22	//
lični prihpdī	2	--	--	--	--	--	--	1	50,00	1	50,00
%	0,03	--	//	--	//	--	//	0,04	//	0,05	//
nezaposleni	24	--	--	3	12,50	6	25,00	9	37,50	6	25,00
%	0,39	--	//	0,80	//	0,42	//	0,41	//	0,29	//
nepoz. zan.	89	--	--	5	5,62	17	19,10	35	39,32	32	35,95
%	1,45	--	//	1,33	//	1,20	//	1,60	//	1,56	//
Ukupno	6.146	104	1,69	375	6,10	1.421	23,12	2.192	35,66	2.054	33,42

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 234

³⁹⁶ Učešće radnika je bilo 1,17 puta veće od proseka, dok su učenici i studenti imali 1,08 puta manje udeo u stradanju u prvoj godini rata, da bi se već u narednoj godini povećao udeo obe grupe, tako da su radnici imali 1,44 puta veće stradanje od prosečnog, dok ke udeo učenika i studenata neznatno prevazišao prosek.

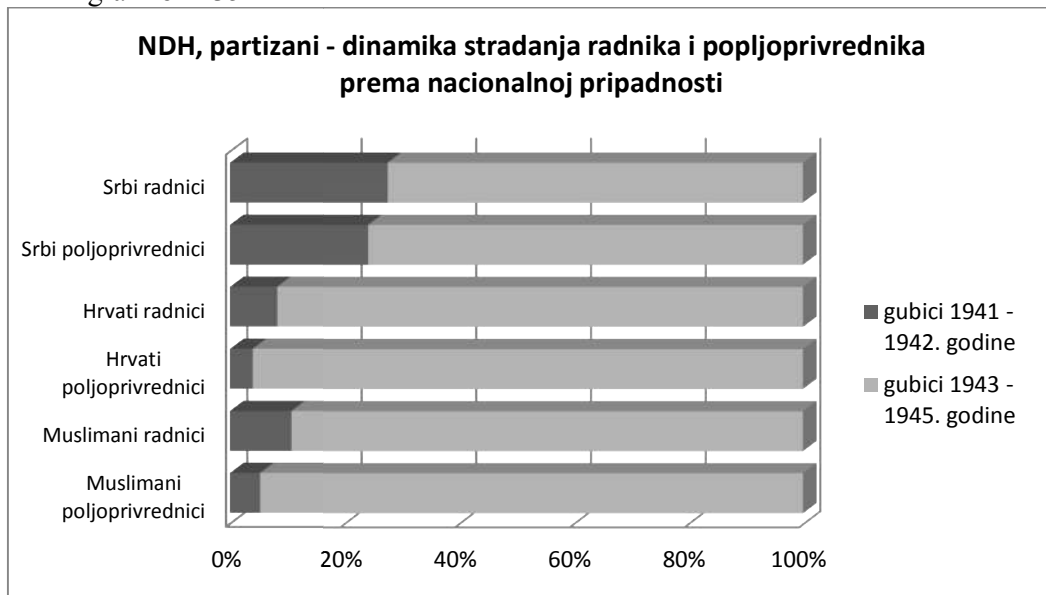
Među partizanima muslimanske nacionalnosti³⁹⁷ u prve dve godine rata profesionalne grupe koje su činile oslonac delovanja KPJ, predstavljale su više od polovine odnosno tri petine gubitaka (52,89 odnosno 60,00%), da bi u narednom periodu rata došlo do smanjivanja njihovog učešća u gubicima koje se spustilo na trećinu stradalih (34,51%) u poslednjoj godini rata, što je bilo 1,53 odnosno 1,74 puta manje učešće u gubicima nego na početku rata. Poljoprivrednici muslimanske nacionalnosti su pristupali partizanskom pokretu, čineći svega trećinu stradalih 1942. godine, da bi tek u završnim godinama rata njihovo učešće u gubicima postalo nadpolovično, čineći tri petine stradalih poslednje godine rata, 1,41 odnosno 1,71 puta više nego u prvim godinama rata.

Profesije na koje se KPJ najviše oslanjala u pokretu su među partizanima muslimanske nacionalnosti imale izraženije stradanje početkom rata. Udeo radnika među stradalim partizanima muslimanske nacionalnosti u prve dve godine rata je bio 1,37 puta veći, učenika i studenata 1,33 puta, privrednika 1,63, službenika i stručnjaka 1,77, pripadnika vojske i policije odnosno slobodnih profesija 2,47 odnosno 3,67 puta veći od prosečnog udela stradaćih Muslimana u ovom periodu rata. Nadprosečno veći

³⁹⁷ Profesionalna struktura formiranih nacionalnih jedinica sastavljenih od Muslimana nije bila isti u svim delovima NDH. U kasnu jesen 1943. godine, u 3. muslimanskoj (kasnije 16.) brigadi, prema socijalnom sastavu bilo je 39,35% radnika, 33,29% seljaka, 17,79% đaka i studenata, 4,85% činovnika i 4,72% ostalih. Čamil Kazalović, Ahmet Donlagić, *Borbeni put 16. muslimanske brigade*, Tuzla, 1981, 47. U Unskoj operativnoj grupi (1. i 2. muslimanska brigada) oktobra 1944. godine bilo je 91,66% seljaka, 4,95% radnika, 0,68 intelektualaca, 0,80 privrednika, 1,40% službenika i srednjoškolaca, 0,48% vojnika, policajaca i finans. ZNOR, V-34, 561.

udeo u stradanju poljoprivrednici muslimanske nacionalnosti su ostvarili u poslednje dve godine rata.

grafikon 235

Različite nacionalne komponente među partizanima nisu imale istu zastupljenost u profesionalnoj strukturi stradalih tokom rata. Među u partizanima stradalim poljoprivrednicima Srbi su imali apsolutnu većinu tokom čitavog rata, ali s tendencijom smanjivanja učešća. Oni su činili 94,91% stradalih poljoprivrednika na početku rata, 82,80% polovinom rata, da bi u poslednjoj godini rata predstavljali tek polovinu gubitaka ove profesije (50,15%), ali je njihova zastupljenost među stradalim poljoprivrednicima konstantno bila nešto veća od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima.³⁹⁸ Iako su Srbi u prve tri godine rata činile najveći deo stradalih radnika, privrednika, stručnjaka i učenika i studenata, njihova zastupljenost u okviru ovih profesionalnih grupa je bila manja od zastupljenosti ove nacionalne komponente u gubicima partizanskog pokreta u NDH. Radnici, privrednici, službenici, učenici i studenti hrvatske nacionalnosti su tokom čitavog rata imali veću zastupljenost u okviru svojih profesionalnih grupa od zastupljenosti ove nacionalnosti u gubicima, ali sa tendencijom smanjivanja, tako da su među radnicima stradalim u ustanku bili 1,80 puta zastupljeniji, privrednicima 3,40 puta, službenicima i stručnjacima 1,63 puta, učenicima i

³⁹⁸ Srbi su u ustanku činili 89,56% stradalih partizana NDH, 1943. godine 76,47% i poslednje godinerata 45,92%.

studentima 2,07 puta, da bi u poslednjoj godini rata među radnicima bili zastupljeniji 1,31 puta, službenicima 1,40 puta, dok su među privrednicima i učenicima i studentima bili na nivou nacionalne zastupljenosti u gubicima. Nasuprot njima, zastupljenost Hrvata među stradalim poljoprivrednicima, koji su ukupno činili najveći deo stradalih partizana ove nacionalnosti, nikada nije dostigla zastupljenost nacionalne komponente u gubicima pokreta i bila je 1,80 puta manja u prvoj godini rata, 1,31 puta 1943. godine i u poslednjoj godini rata, kada je došlo do njihovog masovnog priključivanja pokretu, 1,08 puta manja. Među u partizanima stradalim radnicima i privrednicima Muslimani su imali veće učešće od zastupljenosti nacionalnosti u gubicima pokreta, tako su u ustanku bili 1,83 puta zastupljeniji među radnicima i 2,71 puta među privrednicima, a na kraju rata među radnicima 1,17 puta i među privrednicima 1,36 puta. Među u partizanima stradalim poljoprivrednicima, zastupljenost Muslimana je u ustanku bila 1,54 puta manja od zastupljenosti nacionalnog korpusa u gubicima pokreta, takođe i sredinom rata (1,45 puta manja), da bi u 1945. godini, masovnim pristupanjem pokretu, dostigli nacionalnu zastupljenost u gubicima.

Polna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta iz NDH

Rat vođen na teritoriji NDH u kome je partizanski pokret igrao prsudnu ulogu iziskivao je učešće pripadnika oba pola. Angažovanje žena u pokretu se pokazalo kao neophodno u pojedinim periodim rata. Učestvujući kako u borbenim, tako i pozadinskim jedinicama pokreta,³⁹⁹ žene sa teritorije NDH dale su nemerljiv doprinos

³⁹⁹ Žene su u partizanskom pokretu u NDH bile angažovane na različitim poslovima od vitalnog zanjača za opstanak pokreta, poput sanitetske službe, političkog rada, snabdevanja. Gerilski pokret kakav je bio partizanski je prvenstveno zavisio od izgrađene logističke podrške u narodu u kome su opet žene odigrale znalajnu ulogu. Najveći deo sanitetskog osoblja u Lici avgusta 1942. godine činile su žene ZNOR, V-30, 343-349 Isto je bilo i u partizanskom pokretu na čitavoj teritoriji NDH žene su činile najbrojniji deo sanitetske službe (opširnije o organizaciji saniteta i učešću žena u njima videti u Đorđe Dragić, „Sanitetska služba u oružanim sangama NOP-a u Bosni i Hercegovini u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945“ i Ivan Kralj, „Nastanak i razvoj sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu u Hrvatskoj“ u *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945*, knjiga II, Beograd, 1989, 9-142 i 199-432) U Lici su u proleće 1943. godine organizovane prolazne kuhinje pod komandom Ekonomskog odjela Glavnog štaba Hrvatske koje su služile za snabdevanje povratnika sa Banije, Korduna i Like iz izbeglištva iz Bosne u koju su se povukli sa jedinicama NOVJ tokom jeseni-zime 1942/3. godine. Grupa autora, *Žene Hrvatske u Narodnooslobodilačkoj borbi*, knjiga I (urednik Marija Šoljan), Zagreb, 1955, 259 Ženske radne brigade su u Bosanskoj krajini imle ulogu logističkih jedinica, baveći se prikupljanjem hrane, transportom hrane i ranjenika, proizvodnjom odevnih predmeta i sanitetskog materijala, te dostavljana istog jedinicama partizanskog pokreta. Jovanka Adžić-Bobić, „U ženskoj radnoj brigadi“ u *Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945 godine*,

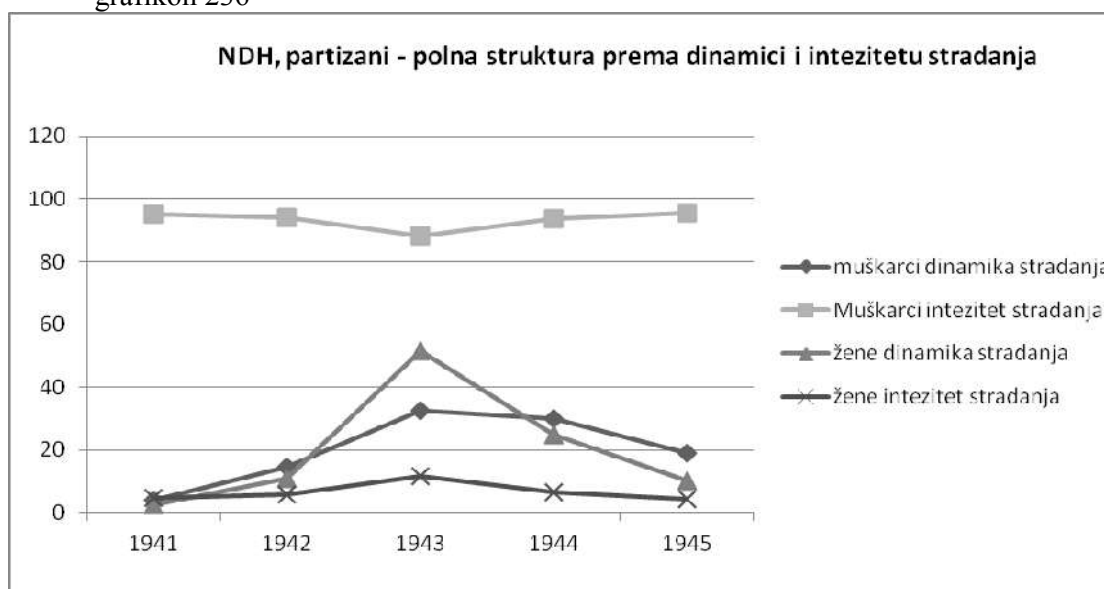
razvoju i uspehu pokreta, a time i borbi za oslobođenje Jugoslavije. Na teritoriji NDH partizanske su predstavljale 7,63% gubitaka pokreta. Dinamika i intezitet stradanja muškaraca i žena u partizanskom pokretu na ovoj teritoriji nisu bili jednaki.

tabela 265 – NDH, partizani – polna struktura prema godini stradanja

NDH - pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	82.410	3.385	4,11	12.041	14,61	26.687	32,38	24.793	30,08	15.504	18,81
%	92,37	95,27	//	94,17	//	88,34	//	93,62	//	95,75	//
žene	6.811	168	2,47	746	10,95	3.521	51,69	1.688	24,78	688	10,10
%	7,63	4,73	//	5,83	//	11,66	//	6,38	//	4,25	//
ukupno	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 236

Apsolutna dominacija muškaraca u pokretu određivala je dinamiku stradanja svih pripadnika partizanskog pokreta u NDH. Rast njihovih gubitaka je prisutan tokom čitavog rata, ali je bio neravnomeran, sa rastom od 1,78 puta u drugoj i 2,22 puta u trećoj godini, nakon čega stagnira u 1944. godini, da bi u poslednjoj godini usledio nominalni pad, ali sa realnim rastom stope smrtnosti 1,67 puta u odnosu na predhodnu godinu. Dinamika stradanja žena u partizanskom pokretu u NDH je išla uzlazno-silaznom linijom sa velikim skokovima, tako da je uvećanje gubitaka u drugoj godini 2,22 puta u odnosu na ustanak, a u trećoj 4,88 puta u odnosu na predhodnu, nakon čega

Sarajevo, 1977, 626 – 627. Ne taritoriji Srema žene organizovane preko AFŽ-a su imale presudnu ulogu u prikupljanju žita, veša i odeće. ZNOR, I – 6, 451.

sledi pad stradanja u 1944. godini od 2,08 puta, sa realnom stagnacijom gubitaka u poslednjoj godini rata. Udeo stradalih žena u prve dve godine rata je manji 1,39 puta u odnosu na udeo muškaraca, u poslednje dve godine rata 1,40 puta manji, ali je njihov deo stradalih 1943. godine bilo 1,60 puta veći od udela stradalih muškaraca te godine. Učešće partizanki u gubicima partizanskog pokreta u NDH je stabilno u većem delu rata, kada one čine između 4,25 i 6,38% stradalih. Izuzetak predstavlja 1943. godina u kojoj je potreba za angažovanjem žena u pokretu u borbama presudnim za opstanak pokreta izuzetno velika, tako da se i njihovo učešće u gubicima duplira u odnosu na predhodnu godinu i dostiže maksimalnih 11,66%, ali je prevazilaženje krize dovelo do smanjenja učešća među stradalim naredne godine, sa daljim smanjenjem u poslednjoj godini rata.⁴⁰⁰

Prisutnost žena među stradalim partizanima bila je uslovljena razvijenošću pokreta na određenim teritorijama, stepenom emancipacije koji je postojao pre rata ili se razvio tokom rata, kao i potrebom za njihovim angažovanjem.⁴⁰¹ Njihova zastupljenost među stradalim saborcima, kao i njihovo učešće u stradanju, nije bilo ravnomerno i prilično varira u različitim delovima NDH. Među stradalim partizanima žene su bile najzastupljenije na Kordunu, Lici⁴⁰² i Baniji gde su činile 18,20 odnosno 14,37, odnosno 12,39% stradalih pripadnika pokreta, dok su najmanji udeo ostvarile među partizanima Hercegovine i Srednje Bosne, sa 3,77 odnosno 3,95%. Najveći deo

⁴⁰⁰ Prisustvo žena u partizanskim jedinicama je variralo tokom rata, a takođe i u različitim delovima NDH njihovo prisustvo nije bilo jednako. U 6 i po brigada i dve komande područja pri Operativnom štabu NOP i DV za Bosansku krajinu novembra 1942. godine nalazilo se 2,24% žena. ZNOR, IV-8, Beograd, 1954, 10-11 Smanjena potreba za angažovanjem žena u završnom periodu rata vidi se i u njihovom ne pozivanju u centre za obuku novih boraca. U svih pet korpusa koji su delovali na području Hrvatske u oktobru 1944. godine u centrima za obuku se među novomobilisanim ljudstvom ne nalazi ni jedana žena. ZNOR, V-34, 560 Od 1944. godine dolazi do planskog povlačenja bolničarki iz borbenih jedinica i njihovo slanje u bolnice u pozadini ili na razne političke dužnosti u radu sa narodom, posebno sa onim ženama koje su imale duži staž u pokretu, kao sa iskusnim i proverenim kadrom lojalnom poretu. Barbara N. Wiesinger, „Rat partizanki – žene u oružanom otporu u Jugoslaviji 1941-1945“, *Historijska traganja*, 4, 2009., Sarajevo, 213.

⁴⁰¹ U oktobru 1944. godine u okviru jedinica i ustanova 10. korpusa nalazilo se 5,01% žena, 6. korpusa 2,04%, 4. korpusa (bez Unske operativne grupe) 4,10%, 8. korpusa (u kome su se nalazili i borci sa teritorije koja je bila anektirana od Italije) 4,85%, i 11. korpusa (u kome su se nalazili i borci sa teritorije koja je bila anektirana od Italije) 3,82. ZNOR, V-34, 560 U 3. korpusu NOVJ je decembra 1944. godine žene su činile 6,05% sastava. U istom periodu u 2 brigade (10. i 14.) 29. hercegovačke divizije se nalazilo 2,29 odnosno 4,96% žena, kumulativno 3,56%. ZNOR, IV-31, Beograd, 1968, 533, 813, 782. U pregledima za 5. korpus nisu dati podaci o broju žena u jedinicama. Nešto ranije, u Trećem odred (sremskom) 3. operativne zone Hrvatske maja 1943. godine bilo je 4,75% partizanki. ZNOR, I – 6, 310. Od svih poginulih boraca Mosorskog partizanskog odreda 6,08% su bile žene. M. Velić, *Mosorski partizanski odred*, 569.

⁴⁰² Na teritoriji Like su 1942. godine formirane prve borbene jedinice sastavljene isključivo od žena u jačini 3 čete. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 176.

stradalih partizanki potiče iz Bosanske krajine koje čine petinu njihovih gubitaka, a najmanje ih je iz dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem (1,97%) i Hercegovine (1,83%).

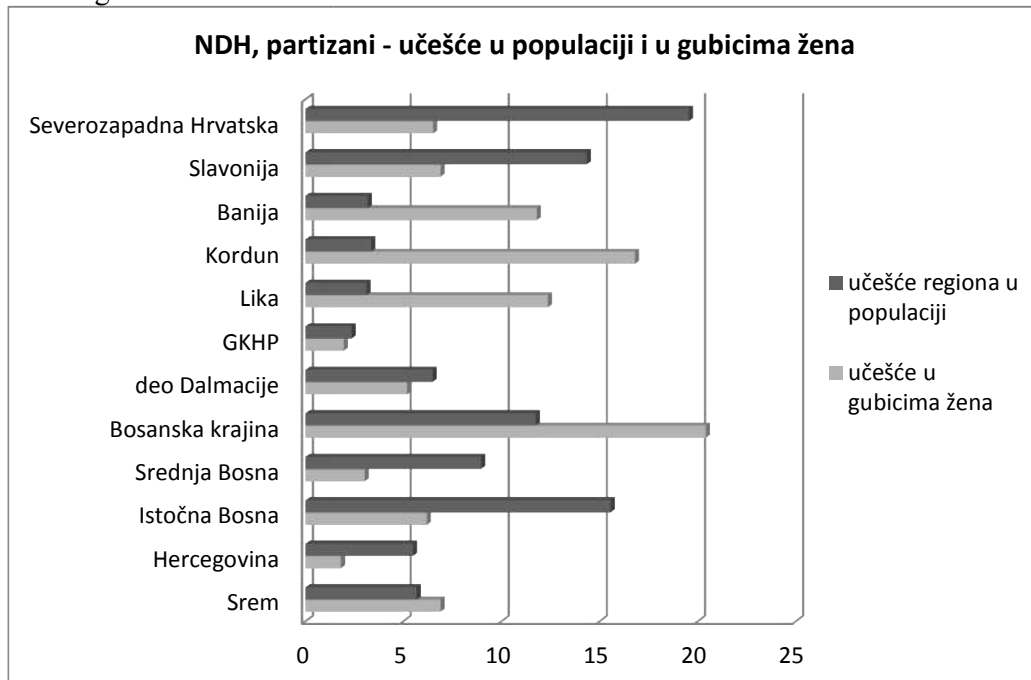
tabela 266 – NDH, partizani – polna struktura prema regionalnoj pripadnosti

NDH - regioni	ukupno	muškarci	%	žene	%
SZ Hrvatska	7.607	7.162	94,15	445	5,85
%	8,53	8,69	//	6,53	//
Slavonija	9.603	9.133	95,11	470	4,89
%	10,76	11,08	//	6,90	//
Banija	6.489	5.685	87,61	804	12,39
%	7,27	6,90	//	11,80	//
Kordun	6.293	5.148	81,80	1.145	18,20
%	7,05	6,25	//	16,81	//
Lika	5.866	5.023	85,63	843	14,37
%	6,57	6,09	//	12,38	//
Gorsi kot.	2.172	2.038	93,83	134	6,17
%	2,43	2,47	//	1,97	//
Dalmacija	7.336	6.982	95,17	354	4,83
%	8,22	8,47	//	5,20	//
B. Krajina	19.225	17.834	92,76	1.391	7,24
%	21,55	21,64	//	20,42	//
S. Bosna	5.236	5.029	96,05	207	3,95
%	5,87	6,10	//	3,04	//
I. Bosna	9.557	9.134	95,57	423	4,43
%	10,71	11,08	//	6,21	//
Hercegovina	3.316	3.191	96,23	125	3,77
%	3,71	3,87	//	1,83	//
Srem	6.521	6.051	92,79	470	7,21
%	7,31	7,34	//	6,90	//
ukupno	89.221	82.410	92,37	6.811	7,63

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Učešće stradalih partizanki Kordune i Like je 2,69 odnosno 2,03 puta veće od učešća muškaraca ovih regiona u gubicima saboraca istog pola, dok je učešće partizanki Banije 1,71 puta veće. U Bosanskoj krajini i Sremu učešća muškaraca i žena u gubicima saboraca istog pola su gotovo izjednačena, dok je u svim ostalim regionima učešće muškaraca dosta veće, Hercegovini 2,11 puta, Srednjoj Bosni 2 puta, Istočnoj Bosni 1,78 puta i Slavoniji 1,60 puta.

grafikon 237

Gubici partizanki iz pojedinih regiona NDH nije u skladu sa zastupljenošću tih regiona u populaciji teritorije i izdvajaju se tri grupe. Prvu čine oni regionu u kojima učešće stradalih partizanki prevazilazi učešće tih regiona u stanovništvu i u nju spadaju Kordun sa 4,99 puta većim, Lika sa 3,94 puta i Banija sa 3,69 puta većim učešćem odnosno Bosanska krajina sa 1,74 puta većim učešćem. Stradale partizaneke Srema, dala Dalmacije i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem imaju isto ili približno isto učešće u gubicima žena u pokretu sa zastupljenošću tih regiona u populaciji i oni čine drugu grupu.⁴⁰³ Ostalih pet regiona predstavljaju treću grupu u kojoj je učešće stradalih pripadnica pokreta u gubicima partizanki NDH ispod učešća tih regiona u njoj populaciji, U Severozapadnoj Hrvatskoj i Hercegovini po 3 puta, Srednjoj i istočnoj Bosni 2,95 odnosno 2,51 i Slavoniji 2,08 puta manje. Partizanke Korduna, Like i Banije⁴⁰⁴ učestvuju u gubicima pripadnica pokreta sa 40,99%, dok su u populaciji

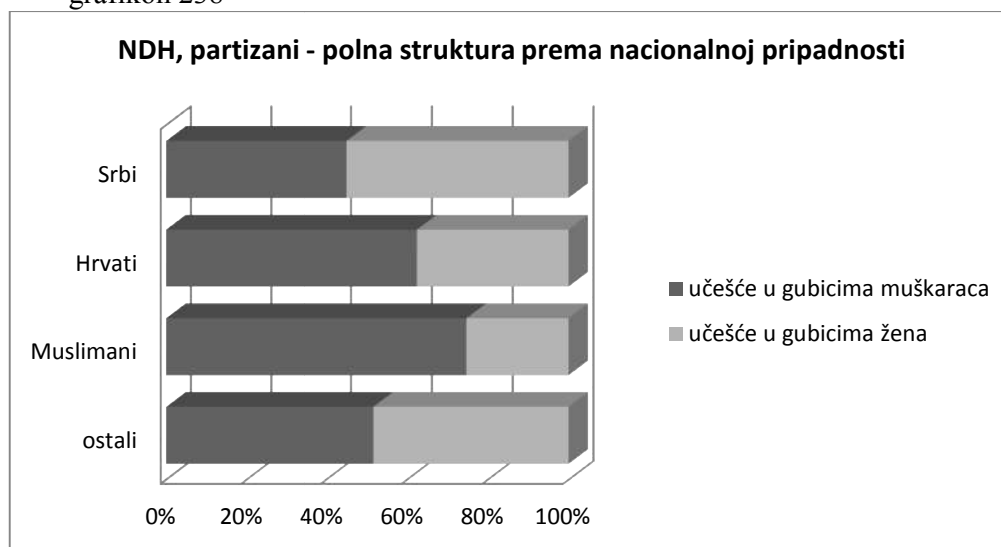
⁴⁰³ U Sremu je 1,21 puta veće, a u Dalmaciji i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 1,25 odnosno 1,21 puta manje.

⁴⁰⁴ U januaru 1943. godine u 1. korpusu NOV Hrvatske (koji je pokrivaio regione Banije, Korduna i Like) se nalazilo 5,7 puta više žena nego u 5. operativnoj zoni (u kojoj je znatan deo boraca poticao sa teritorije anektirane od Italije). ZNOR, V-11, 46.

NDH ovi regioni zastupljeni sa 9,71%, čime je njihovo stradanje realno 6,46 puta veće od stradanja partizanki iz ostalog dela NDH.⁴⁰⁵

Partizanski pokret u NDH je okupio pripadnike gotovo svih nacionalnosti koje su nastanjivale ovu teritoriju. Na prisustvo žena različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu uticalo je više činioca, kao što su razvijenost partizanskog pokreta, njihova emancipovanost, stepen ugroženosti koji je kod srpkinja uključenih u pokret odigrao ključnu ulogu, potreba za njihovim angažovanjem. Među stradalim partizankama najbrojnije su Srpkinje koje su činile četiri petina stradalih, što je bilo 2,52 puta veće učešće od njihove zastupljenosti u stanovništvu teritorije, dok je učešće Hrvatica i Muslimanki bilo 3,32 odnosno 5,31 puta manje od zastupljenosti u populaciji NDH. Stradanje Srpkinja je bilo 4,20 puta veće od gubitaka svih ostalih pripadnica pokreta zajedno, ali je s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji NDH gubitak bio realno 8,92 puta veći. Prisutnost žena među stradalim partizanima različitih nacionalnosti nije bila ujednačena. Najveća je bila kod Srba gde su žene činile gotovo deseti deo gubitaka, značajni udeo je i kod pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti, dok Hrvatice predstavljaju dvadeseti deo gubitaka u okviru svog nacionalnog korpusa, a Muslimanke njegov četrdeseti deo. Zastupljenost Srpkinja među stradalim sunarodnicima u partizanskom pokretu u NDH je bila 1,94 odnosno 3,37 puta veća od zastupljenosti Hrvatica i Muslimanki.

grafikon 238

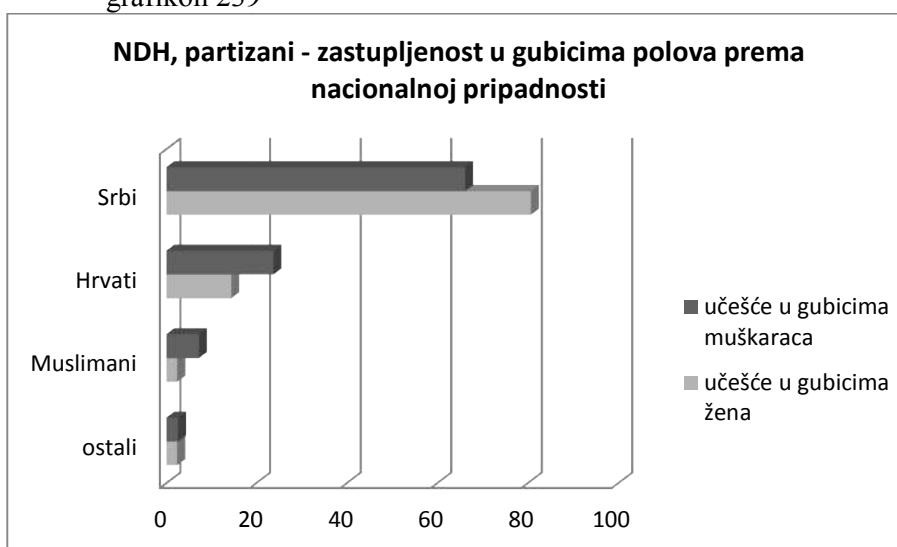
⁴⁰⁵ Partizanke ova tri regiona zajedno sa stradalim partizankama iz Bosanske krajine predstavljaju 61,41% stradalih partizanki, dok su ova četiri regiona činili 21,47% stanovništva NDH, tako da je njihovo stradanje realno 5,81 puta veće od stradanja partizanki iz ostalog dela NDH.

tabela 267 – NDH, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

NDH – partizan	ukupno	muškarci	%	žene	%
Srbi	60.093	54.592	90,84	5.501	9,16
%	67,35	66,24	//	80,77	//
Hrvati	20.665	19.688	95,27	977	4,73
%	23,16	23,89	//	14,34	//
Muslimani	6.146	5.979	97,28	167	2,72
%	6,89	7,25	//	2,45	//
Ostali/nep ⁴⁰⁶	2.317	2.151	92,83	166	7,17
%	2,60	2,61	//	2,44	//
ukupno	89.221	82.410	92,37	6.811	7,63

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 239

Učešće partizanki srpske nacionalnosti u gubicima žena u pokretu je za petinu (1,22 puta) veće od učeća njihovih sunarodnika u gubicima muškaraca, kod pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti učešće muškaraca i žena u gubicima saboraca istog pola je gotovo izjednačeno, dok je učešće Hrvatica i Muslimanki 1,66 odnosno 2,96 puta manje. U partizanskom pokretu stradale Srпкиnje imale su 2,52 puta veće učešće u gubicima žena u pokretu od zastupljenosti naroda u populaciji NDH, dok je učešće Hrvatica i Muslimaki bilo 3,32 odnosno 5,31 puta manje. Gubici Srпкиnja su bili 5,63 puta veći od gubitaka Hrvatica i 32,97 puta od Muslimanki, ali su s obzirom na zastupljenost tri naroda u stanovništvu NDH, njihovi gubici su bili realno 8,36 odnosno

⁴⁰⁶ Među stradalim partizankama ostalih i nepoznatih nacionalnosti Jevrejke su činile trećinu gubitaka (32,53%).

13,40 puta veći. Gubici partizanki hrvatske nacionalnosti su bili realno 1,60 puta veći od gubitaka pripadnika pokreta muslimanske nacionalnosti.

Partizanski pokret u NDH je obuhvatao pripadnike oba pola tokom čitavog rata i to je svojstveno svim narodima koji su u većoj ili manjoj meri bili uključeni u njegovo delovanje. Dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta u zavisnosti od polne pripadnosti nije bila ujednačena za sve nacionalnosti NDH.

tabela 268 – NDH, partizani, Srbi – polna struktura prema godini stradanja

NDH-part-Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	54.592	3.040	5,57	10.525	19,28	20.070	36,76	13.999	25,64	6.958	12,74
%	90,84	95,54	//	94,21	//	86,88	//	92,08	//	93,58	//
žene	5.501	142	2,58	647	11,76	3.031	55,10	1.204	21,89	477	8,67
%	9,16	4,46	//	5,79	//	13,12	//	7,92	//	6,42	//
ukupno	60.093	3.182	5,29	11.172	18,59	23.101	38,44	15.203	25,30	7.435	12,37

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 269 – NDH, partizani, Hrvati – polna struktura prema godini stradanja

NDH-part-Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	19.688	158	0,80	976	4,96	4.860	24,68	7.855	39,90	5.839	29,66
%	95,27	95,18	//	93,85	//	93,08	//	95,45	//	97,17	//
žene	977	8	0,82	64	6,55	361	36,95	374	38,28	170	17,40
%	4,73	4,82	//	6,15	//	6,92	//	4,55	//	2,83	//
ukupno	20.665	166	0,80	1.040	5,03	5.221	25,26	8.229	39,82	6.009	29,08

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 270 – NDH, partizani, Muslimani – polna struktura prema godini stradanja

NDH-part-Muslimani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	5.979	100	1,67	355	5,94	1.351	22,59	2.140	35,79	2.033	34,00
%	97,28	96,15	//	94,67	//	95,07	//	97,63	//	98,98	//
žene	167	4	2,39	20	11,98	70	41,92	52	31,14	21	12,57
%	2,72	3,85	//	5,33	//	4,93	//	2,37	//	1,02	//
ukupno	6.146	104	1,69	375	6,10	1.421	23,12	2.192	35,66	2.054	33,42

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 271 – NDH, partizani, ostale i nepoznate nacionalnosti – polna struktura prema godini stradanja

NDH-part-ostali i nep	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	2.151	87	4,04	185	8,60	406	18,87	799	37,14	674	31,33
%	92,83	86,14	//	92,50	//	87,31	//	93,23	//	97,12	//
žene	166	14	8,43	15	9,04	59	35,54	58	34,94	20	12,05
%	7,17	13,86	//	7,50	//	12,69	//	6,77	//	2,88	//
ukupno	2.317	101	4,36	200	8,63	465	20,07	857	36,99	694	29,95

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Stradanja partizana oba pola srpske nacionalnosti je išao ulazno-silaznom linijom ali sa različitom dinamikom. U prve dve godine rata udeo stradalih muškaraca je bio 1,73 puta veći, a u poslednje dve godine rata 1,25, ali je zato deo stradalih žena u 1943. godini bio 1,50 puta veći od dela stradalih muškaraca. Pripadnici oba pola kod partizana hrvatske nacionalnosti su imali stalni rast stradanja, tako da je 69,56% muškaraca i 55,68% žena izgubio život u poslednje dve godine rata, s time što je udeo stradalih žena u prve dve godine rata bio 1,28 puta veći. U muslimanskom nacionalnom korpusu zastupljenom u partizanskom pokretu kod muškaraca je postojao stalni rast stradanja, dok je kod žena nakon konstantnog povećanja gubitaka do sredine rata, došlo do smanjenja njihovog stradanja u poslednje dve godine rata, s time što je udeo stradalih žena u prve dve godine rata bio 1,89 puta veći od udela muškaraca. Prisustvo partijskih kadrova i simpatizera pokreta kod stradalih pripadnica pokreta hrvatske i muslimanske nacionalnosti verovatno su prouzrokovale veći udeo stradalih žena od udela muškaraca ovih nacionalnosti u prvim godinama rata. Presudne bitke vođene 1943. godine i veći priliv novih boraca u pokret nakon kapitulacije Italije povećale su stradanje žena kod sva tri naroda, koje je u odnosu na predhodnu godinu 5,64 puta veće kod Hrvatica, 4,68 puta kod Srkinja i 3,50 puta kod Muslimanki. Naredni period rata je doveo do smnjivanja njihovih gubitaka, tako da je broj stradalih žena kod pripadnica pokreta srpske nacionalnosti 6,35 puta manji poslednje godine rata nego 1943. godine, Hrvatica 2,12 puta i Muslimanki 3,33 puta.

Učešće pripadnica pokreta među stradalim sunarodnicima je varirala tokom rata. Kod stradalih srkinja u prve tri godine rata primetan je rast učešća stradalih žena, posebno 1943. godine kada je u odnosu na predhodnu godinu uvećan 2,26 puta, nakon čega dolazi do smanjenja 1,65 puta u narednoj godini, sa daljim smanjivanjem učešća u gubicima u poslednjoj godini rata. Učešće Hrvatica u gubicima svog naroda zastupljenih u partizanskom pokretu je bilo prilično stabilno sa vrhuncem sredinom rata, dok je maksimalno učešće Muslimanki u gubicima sunarodnika bilo u drugoj godini rata, nakon čega sledi njegovo opadanje. Masovni priliv muškaraca u poslednjoj godini rata, kao i prestanak potrebe za većim angažovanjem žena u pokretu prouzrokovali su smanjenje učešća žena u gubicima kod sva tri naroda, posebno kod Muslimanki i Hrvatica. Mučeći se da tokom čitavog rata pridobiju Muslimansko stanovništvo, kao i

Hrvate iz BiH, za učešće u partizanskom pokretu, njegovo partijsko i vojno vođstvo se „zadovoljilo“ masovnijim pristupanjem muškaraca u poslednjim godinama rata.

Partizanke iz različitih delova NDH nisu imale jednaku dinamiku stradanja tokom rata, kao ni što njihovo učešće u gubicima pripadnika pokreta nije bilo isto. Prema dinamici stradanja partizanki izdvajaju se tri grupe. Prvu grupu čini šest regiona iz kojih je veći deo stradalih partizanki izgubio život u prve tri godine rata, Banija, Kordun, Lika, Gorski kotar sa hrvatskim primorjem, Dalmacija, Bsanska krajina i srednja Bosna. U njima se između desetine i petine gubitaka pretrpljeno u prve dve godine rata, najmanje Baniji 10,07%, najviše u Bosanskoj krajini i Kordunu sa 19,76 odnosno 19,56%. Najveći gubici desili su se u 1943. godini, kada su vođene odlučujuće bitke za opstanak pokreta i ishod rata u Jugoslaviji u kojima su jedinice iz ovih regiona podnele najveći teret borbi, kao i teritorije na kojima je nakon kapitulacije Italije bio veliki priliv novih boraca, što je dovelo kasnije do povećanih gubitaka. U četiri od tih šest regiona više od polovine stradalih partizanki je izgubilo živote u 1943. godini, a na Kordunu više dve trećine stradalih partizanki. Gubici u 1943. godini su u odnosu na predhodnu povećani 7,89 puta u Lici, 7,05 puta na Baniji, 4,36 puta na Kordunu, 4,29 puta u Srednjoj Bosni, 4,00 puta u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem i 3,36 puta u Bosanskoj krajini. U narednoj godini u svim ovim regionima dolazi do rapidnog smanjivanja udela stradalih žena, najviše na Kordunu 9,84 puta, a najmanje Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 1,68 puta. Dalmacija zbog specifičnosti predstavlja zasebnu grupu. U njoj je udeo stradalih žena u prve dve godine rata zanemarljiv, da bi u 1943. godini došlo do uvećanja gubitaka 19,90 puta, tako da je tada život izgubila polovina od stradalih partizanki Dalmacije, a nešto manje od polovine je stradalo u poslednje dve godine rata. Treću grupu čine regioni u kojima se veći deo gubitaka partizanki dogodio u poslednje dve godine rata, u Severozapadnoj Hrvatskoj 63,14%, Sremu 60,85%, Istočnoj Bosni 54,14%, Hercegovini 50,40%, Slavoniji 50,00%. Iako je u svim regionima u poslednjoj godini rata nominalno smanjen udeo stradalih partizanki, stopa smrtnosti je bila ista ili veća nego predhodne godine, 1,68 puta veća na Baniji, 1,41 puta na Kordunu, 1,31 puta u Dalmaciji, približno ista u svim ostalim regionima izuzev Srema u kojoj je bila 1,44 puta manja.

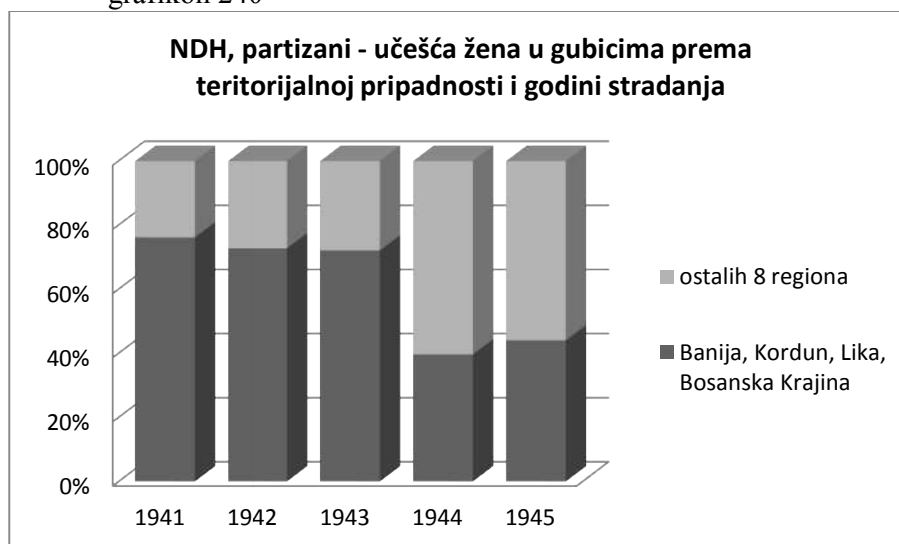
tabela 272 – NDH, partizani – žene prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

NDH-part-	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
-----------	--------	------	---	------	---	------	---	------	---	------	---

žene											
SZ Hrvat.	445	11	2,47	27	6,07	126	28,31	204	45,84	77	17,30
%	6,53	6,55	//	3,61	//	3,58	//	12,08	//	11,19	//
Slavonija	470	8	1,70	39	8,30	188	40,00	171	36,38	64	13,62
%	6,90	4,76	//	5,23	//	5,34	//	10,13	//	9,30	//
Banija	804	14	1,74	67	8,33	472	58,71	154	19,15	97	12,06
%	11,80	8,33	//	8,98	//	13,40	//	9,12	//	14,10	//
Kordun	1.145	41	3,58	183	15,98	797	69,61	81	7,07	43	3,75
%	16,81	24,40	//	24,53	//	22,63	//	4,80	//	6,25	//
Lika	843	28	3,32	63	7,47	497	58,96	181	21,47	74	8,78
%	12,38	16,67	//	8,44	//	14,11	//	10,72	//	10,75	//
Gorski kot.	134	3	2,24	16	11,94	64	47,76	38	28,36	13	9,70
%	1,97	1,78	//	2,14	//	1,82	//	2,25	//	1,89	//
deo Dalmacije	354	1	0,28	9	2,54	179	50,56	110	31,07	55	15,54
%	5,20	0,59	//	1,21	//	5,08	//	6,52	//	7,99	//
Bos. Krajina	1.391	45	3,23	230	16,53	773	55,57	254	18,26	89	6,40
%	20,42	26,79	//	30,83	//	21,95	//	15,05	//	12,94	//
Sred. Bosna	207	3	1,45	21	10,14	90	43,48	66	31,88	27	13,04
%	3,04	1,78	//	2,81	//	2,56	//	3,91	//	3,92	//
Ist. Bosna	423	9	2,13	42	9,93	143	33,81	165	39,01	64	15,13
%	6,21	5,36	//	5,63	//	4,06	//	9,77	//	9,30	//
Hercegovina	125	2	1,60	19	15,20	41	32,80	37	29,60	26	20,80
%	1,83	1,19	//	2,55	//	1,16	//	2,19	//	3,77	//
Srem	470	3	0,64	30	6,38	151	32,13	227	48,30	59	12,55
%	6,90	1,78	//	4,02	//	4,29	//	13,45	//	8,58	//
ukupno	6.811	168	2,47	746	10,95	3.521	51,69	1.688	24,78	688	10,10

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 240

Stradale partizanke Korduna, Banije, Like i Bosanske krajine tokom čitavog rata drže primat u gubicima pripadnica pokreta s obzirom na učešće ovih regiona u

populaciji teritorije. Učešće partizanki Korduna u gubicima žena u ustanku je 7,24 puta veće od zastupljenosti regiona iz kog potiču u populaciji NDH, Like 5,31 puta, Banije 2,60 puta, Bosanske krajine 2,28 puta, u 1943. godini učešće partizanki Korduna je 6,71 puta veće, Like 4,49 puta, Banije 4,19 puta, Bosanske krajine 1,87 puta, da bi u poslednjoj godini rata njihovo učešće bilo na Baniji 4,40 puta veće, u Lici 3,42 puta, Kordunu 1,85 puta veće dok je u Bosanskoj krajini bilo tek iznad zastupljenosti regiona u populaciji NDH. Samo su još dva regiona, Dalmacija i Srem, u završnim godinama rata svojim učešćem u gubicima partizanki dosegla i prestigla njihovu zastupljenost u populaciji. Nakom učešća u gubicima žena pokreta u prve dve godine rata koje je bilo zanemarljivo (11,21 i 5,37 puta manje), u Dalmaciji 1943. godine dolazi do rasta njihovog učešća u gubicima, koje je u odnosu na predhodnu godinu uvećano 4,20 puta, da bi u 1944 godini doseglo učešće regiona u stanovništvu, a naredne prbacilo 1,23 puta. Partizanke Srema su od druge godine rata imale značajno učešće u gubicima, ali je ono bilo manje od zastupljenosti regiona u populaciji (1943. godine 1,33 puta), da bi u 1944. godini učešće bilo povećalo 3,13 puta i postalo 2,36 puta veće od zastupljenosti regiona u stanovništvu, kao i naredne godine u kojoj je i pored pada u učešću u gubicima ostalo 1,51 puta veće. Stradale partizanke Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem su dva puta, u 1942 i 1944. godini, približno dostigli učešće u gubicima partizanki zastupljenosti regiona u populaciji. U svim ostalim regionima, učešće stradalih partizanki u gubicima žena u pokretu je daleko ispod njihove zastupljenosti u populaciji NDH, tako da je sredinom rata u Severozapadnoj Hrvatskoj manje 5,47 puta, Hercegovini 4,74 puta, Istočnoj i Srednjoj Bosni 3,63 odnosno 3,50 puta i Slavoniji 2,69 puta. Naredne godine dolazi do uvećanja učešća stradalih partizanki iz ovih regiona u gubicima žena pokreta, ali je i tada manje od njihove zastupljenosti u populaciji, u Hercegovini 2,51 puta, Srednjoj Bosni 2,29 puta, Severozapadnoj Hrvatskoj 1,62 puta, Istočnoj Bosni 1,59 puta i Slavoniji 1,42 puta. U prve tri godine rata stradale partizanke Korduna, Banije, Like i Bosanske krajine su činile tri četvrtine stradalih žena u partizanskom pokretu u NDH, da bi se u poslednje dve godine rata njihovo učešće spustilo na dve petine stradalih. Gubici partizanki ova četiri regiona su u ustanku bili 3,20 puta veći od gubitaka svih ostalih regiona NDH, u 1943. godini su bili 2,58 puta veći, da bi u poslednjoj godini rata bili 1,27 puta manji, ali su sobzirom na zastupljenost ovih regiona u stanovništvu NDH, njihovi gubici bili u ustanku čak 11,70 puta veći, 1943. godine

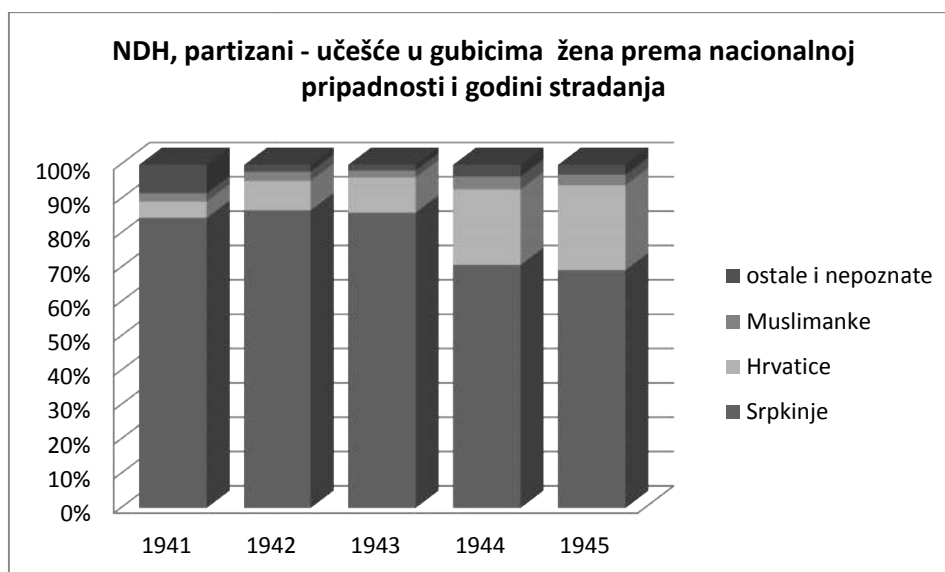
9,44 puta i poslednje godine rata realno 2,88 puta veći. Čineći gotovo četvrtinu stradalih partizanki iz NDH u prve tri godine rata, pripadnice pokreta sa Korduna pretrpele su u tom vremenskom periodu realno 8,99 puta veće gubitke od stradalih žena u pokretu iz ostalih regiona, da bi njihovo realno stradanje i u poslednje dve godine rata bilo veće 1,44 odnosno 1,91 puta.

Dinamika i intezitet stradanja partizanki tri najbrojnija naroda u pokretu nisu bile jednaki. Uzlazno-silazna linija karakteriše stradanje Srпкиnja i Muslimanki sa najvećim delom koji je izgubio život 1943. godine, dok je kod stradalih Hrvatica prisutan stalni rast strdanja. Udeo u partizanima stradalih Srпкиnja i Muslimanki u prve dve godine rata je izjednačen, ali je dvostruko veći od udela Hrvatica stradalih u tom periodu, dok je udeo Hrvatica stradalih u poslednje dve godine rata 1,82 odnosno 1,27 puta veći od udela partizanki srpske i muslimanske nacionalnosti.

tabela 273 – NDH, partizani – žene prema nacionalnoj pripadnosti i godini stradanja

NDH-part- žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srпкиnje	5.501	142	2,58	647	11,76	3.031	55,10	1.204	21,89	477	8,67
%	80,77	84,52	//	86,73	//	86,08	//	71,33	//	69,33	//
Hrvaticе	977	8	0,82	64	6,55	361	36,95	374	38,28	170	17,40
%	14,34	4,76	//	8,58	//	10,25	//	22,16	//	24,71	//
Muslimanke	167	4	2,39	20	11,98	70	41,92	52	31,14	21	12,57
%	2,45	2,38	//	2,68	//	1,99	//	3,08	//	3,05	//
ostale i nep.	166	14	8,43	15	9,04	59	35,54	58	34,94	20	12,05
%	2,44	8,33	//	2,01	//	1,68	//	3,44	//	2,91	//
ukupno	6.811	168	2,47	746	10,95	3.521	51,69	1.688	24,78	688	10,10

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

U partizanima stradale pripadnice srpskog naroda s teritorije NDH su tokm čitavog rata činili najveći deo gubitaka žena u pokretu. Njihovi gubici su bili višestruko veći od zastupljenosti naroda u stanovništvu NDH, 2,64 puta u prvoj, 2,69 puta u srednjoj i 2,16 puta u poslednjoj godini rata. Kao deo najbrojnijeg naroda NDH, Hrvaticice i pored stalnog rasta nikada nisu dostigle učešće u gubicima žena u pokretu srazmerno njihovoj zastupljenosti u populaciji i ono je bilo 9,99 puta manje u prvoj godini rata, 4,64 puta manje 1943. godine i dvostruko manje (1,92 puta) poslednje godine rata. U odnosu na zastupljenostu populaciji, učešće Muslimanki u gubicima partizanki NDH je bilo 5,46 puta manje u prvoj godini rata, 6,53 puta u srednjoj i 4,26 puta u poslednjoj godini rata. Gubici Srkinja u prvoj godini rata su, s obzirom na zastupljenostu tri naroda u populaciji, realno 26,39 puta veći od gubitaka Hrvatica i 14,43 puta veći od gubitaka od Muslimanki stradalim u partizanima NDH, 1943. godine su 12,43 puta veći od Hrvatica i 17,58 puta od Muslimanki i poslednje godine rata su 4,14 puta veći od gubitaka Hrvatica i 9,24 puta veći od gubitaka Muslimanki. U partizanima NDH Hrvaticice su imale realno 1,83 puta manje gubitke od Muslimanki 1941. godine, ali 1,41 puta veće 1943. godine i 2,21 puta veće poslednje godine rata. Stradale pripadnice partizanskog pokreta iz grupe ostalih i nepoznatih nacionalnosti su činile značajan deo u ustaku stradalih partizanki,⁴⁰⁷ da bi njihovo učešće u narednom periodu znatno opao.

⁴⁰⁷ Od pripadnica pokreta ostalih i nepoznatih nacionalnosti stradalih 1941. godine 92,86% su bile partizanke jevrejske nacionalnosti. Od svih Jevrejki stradalih u partizanima NDH 24,07% je izgubilo

Nacionalna struktura stradalih pripadnica pokreta nije bila jednaka u svim delovima NDH i bila je uslovljena, sa jedne strane nacionalnom strukturom regiona iz kog potiču, a sa druge strane opredeljenošću neke nacionalnosti da se uključi u pokret, sposobnošću pokreta da pridobije žene za pristupanje u specifičnim kuturološkim uslovima određene sredine. Takođe, postojale su razlike u okviru iste nacionalne grupe, koja se ogledala u različitom učešću u gubicima te nacionalnosti partizanki iz jednog regiona i većine dela tog naroda koji je nastanjivala konkretni region. Kao najbrojnija nacionalna komponenta partizanskog pokreta, Srпкиnje su činile nadpolovičnu većinu gubitaka u 10 od 12 regiona NDH, iako su samo u četiri bili nadpolovični deo stanovništva. U regionima Banije, Korduna, Like i Bosanske krajine partizanke srpske nacionalnost čine jedine stradale žene u pokretu. Hrvatice, kao najbrojniji narod NDH predstavljale su nadpolovišćnu većinu stradalih partizanki u 2 regiona, dok su Muslimanke samo u jednom regionu činile više od četvrtine stradalih partizanki.⁴⁰⁸ Najveći deo stradalih partizanki srpske nacionalnosti potiče iz Bosanske krajine i Korduna, Hrvatice iz Severozapadne Hrvatske i Dalmacije, a Muslimanki iz Istočne Bosne.

tabela 274 – NDH, partizani – nacionalna struktura žena prema regionalnoj pripadnosti

NDH-part- žene	ukupno	Srпкиnje	%	Hrvatice	%	Muslimanke	%	ostale i nepoznate	%
SZ Hrvatska	445	59	13,26	333	74,83	--	--	53 ⁴⁰⁹	11,91
%	6,53	1,07	//	34,08	//	--	--	31,93	//
Slavonija	470	333	70,85	112	23,83	--	--	25	5,32
%	6,90	6,05	//	11,46	//	--	--	15,06	//
Banija	804	766	95,27	37	4,60	--	--	1	0,12
%	11,80	13,92	//	3,79	//	--	--	0,60	//
Kordun	1.145	1.121	97,90	21	1,83	--	--	3	0,26
%	16,81	20,38	//	2,15	//	--	--	1,81	//
Lika	843	802	95,14	39	4,63	--	--	2	0,24
%	12,38	14,58	//	3,99	//	--	--	1,20	//
Gorsi kotar	134	83	61,94	48	35,82	--	--	3	2,24
%	1,97	1,51	//	4,91	//	--	--	1,81	//
Dalmacija	354	67	18,93	285	80,51	1	0,28	1	0,28
%	5,20	1,22	//	29,17	//	0,60	//	0,60	//
B. Krajina	1.391	1.326	95,33	21	1,51	29	2,08	15	1,08

živote u ustanku, 12,96% naredne godine, 25,92% 1943. godine, 33,33% naredne i 3,72% poslednje godine rata.

⁴⁰⁸ U Unskoj operativnoj grupi, sastavljenoj isključivo od Muslimana, oktobra 1944. godine je bilo 0,75% žena. ZNOR, V-34, 560 Krajem jeseni 1943. godine u 16. muslimanskoj brigadi, u kojoj je bilo 90% Muslimana, žene su činile 7,82% sastava. Grupa autora, *Šesnaesta Muslimanska NOU brigada*, 47

⁴⁰⁹ Jevrejke predstavljaju 52,83% gubitaka svih stradalih partizanki Severozapadne Hrvatske. Od svih u partizanima NDH stradalih Jevrejki one iz Severozapadne Hrvatske čine 51,86%.

%	20,42	24,10	//	2,15	//	17,36	//	9,04	//
S. Bosna	207	141	68,11	22	10,63	36	17,39	8	3,86
%	3,04	2,56	//	2,25	//	21,56	//	4,82	//
I. Bosna	423	304	71,87	32	7,56	63	14,89	24	5,67
%	6,21	5,53	//	3,27	//	37,72	//	14,46	//
Hercegovina	125	70	56,00	14	11,20	37	29,60	4	3,20
%	1,83	1,27	//	1,43	//	22,15	//	2,41	//
Srem	470	429	91,28	13	2,76	1	0,21	27	5,74
%	6,90	7,80	//	1,33	//	0,60	//	16,26	//
ukupno	6.811	5.501	80,77	977	14,34	167	2,45	166	2,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Partizanke srpske nacionalnosti su imale 3,27 puta veće učešće u gubicima partizanskog pokreta u Severozapadnoj Hrvatskoj nego što je bila njihova zastupljenost u populaciji regiona, 3,15 puta u Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem, 3,03 puta veće u Slavoniji, 2,14 puta na Kordunu, 2,08 puta u Srednjoj Bosni, 1,84 puta na Baniji, 1,78 puta u Istočnoj Bosni, 1,74 puta u Hercegovini, 1,72 puta veće u Lici, 1,57 puta u Sremu, 1,52 puta u Bosanskoj krajini i 1,44 puta u delu Dalmacije. Iako su u ukupnim gubicima partizanskog pokreta u NDH Hrvatice su bile 3,32 puta manje zastupljene nego u populaciji, razlika nije bila ista u svim delovima NDH. Najmanja razlika između njihovog učešća u gubicima i zastupljenosti u populaciji regiona je u delu Dalmacije gde je gotovo izjednačeno (1,07 puta manje), približno je u Severozapadnoj Hrvatskoj (1,19 puta manje), dok je u učešće Hrvatica Istočne Bosne u gubicima pokreta 1,96 puta manje od zastupljenosti u stanovništvu regiona, Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 2,22 puta manje, Slavonji 2,31 puta, Srednjoj Bosni 3,48 puta manje, Hercegovini 4,01 puta, Sremu 4,45 puta manje, Bosanskoj krajini 7,06 puta, Lici 9,60 puta manje, Baniji 10,17 puta i Kordunu 28,94 puta manje. Učešće Muslimanki u gubicima partizanskog pokreta u Hercegovini 1,29 veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona, u Srednjoj Bosni i Istočnoj Bosni je 1,48 odnosno 2,85 puta manje, dok je u Bosanskoj krajini 11,60 puta manje. S obzirom na zastupljenost tri naroda u populaciji u različitim delovima NDH, gubici partizanki srpske nacionalnosti su u odnosu na gubitke Hrvatica u pokretu bili na Kordunu realno 62,06 puta veći, Baniji 18,83 puta, Lici 16,57 puta veći, Bosanskoj krajini 10,77 puta, Srednjoj Bosni 7,26 puta veći, Slavoniji i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem po 7,01 puta, Hercegovini 6,98 puta veći, Sremu 6,98 puta, Severozapadnoj Hrvatskoj 3,89 puta veći, Istočnoj Bosni 3,51 puta i Dalmaciji 1,54 puta veći, dok su od gubitaka Muslimanki u partizanima bili u Bosanskoj krajini

realno 17,69 puta veći, Istočnoj Bosni 5,01 puta, Srednjoj Bosni 3,11 puta i Hercegovini 1,35 puta veći. Gubici partizanki hrvatske nacionalnosti su u Bosanskoj krajini i Istočnoj Bosni bili realno 1,64 odnosno 1,43 puta veći od gubitaka Muslimanki u pokretu, dok su gubici Muslimanki u odnosu na gubitke Hrvatica u partizanima bili realno 5,17 puta veći u Hercegovini i 2,33 puta u Srednjoj Bosni.

Gubici partizanki neke nacionalnosti u pojedinim delovima NDH nisu uvek bili u skladu sa veličinom dela nacionalnog korpusa koji je živeo u na toj teritoriji. Kod stradalih partizanki srpske nacionalnosti izdvajaju se tri grupe. Prvu grupu čine oni regioni čije je učešće u gubicima partizanki srpske nacionalnosti veće od veličine dela srpskog nacionalnog korpusa koji je živeo u njima i u nju spadaju Kordun sa 4,24 puta većim gubicima, Banija i Lika sa po 2,69 puta većim gubicima. Bosanska krajina i Gorski kotar sa hrvatskim primorjem čine drugu grupu u koju spadaju regioni sa približno izjednačenim učešćem u gubicima partizanki i udelom srpskog nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao (1,05 odnosno 1,03 puta većim). Treću grupu čine preostalih sedam regiona koji u gubicima partizanki srpske nacionalnosti učestvuju manje nego što je deo srpskog nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao, 4,34 puta u Hercegovini, 3,57 puta u Srednjoj Bosni, 3,54 puta u Istočnoj Bosni, 2,32 puta u Severozapadnoj Hrvatskoj, 2,19 puta u delu Dalmacije, 1,73 puta u Slavoniji i 1,32 puta manje u Sremu. Veće učešće u gubicima pokreta od udela hrvatskog naroda koji je živeo na toj teritoriji Hrvatice su imale u delu Dalmacije 2,48 puta, Lici 1,36 puta i Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 1,23 puta. Pričično izjednačeno, tačnije neznatno manje, učešće u gubicima partizanki ove nacionalnosti i dela hrvatskog naroda koji je tu živeo bilo u regionima Severozapadne Hrvatske, Banije i Srema. Manji udeo u gubicima partizanki hrvatske nacionalnosti od dela nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao bio je u Hercegovini 3,62 puta, Srednjoj Bosni 3,10 puta, Kordunu 1,75 puta, Istočnoj Bosni 1,48 puta, Slavoniji 1,45 puta i Bosanskoj krajini 1,23 puta. U Hercegovini i Srednjoj Bosni je 2,29 odnosno 1,21 puta veći gubitak partizanki muslimanske nacionalnosti od dela nacionalnog korpusa koji je živeo u njima, dok je u Istočnoj Bosni i Bosanskoj krajini gubitak bio 1,33 odnosno 1,26 puta manji. Istočna Bosna predstavlja jedini region u kome pokret nije uspeo da ostvari aktivnije učešće žena ni jednog od tri većinska naroda.

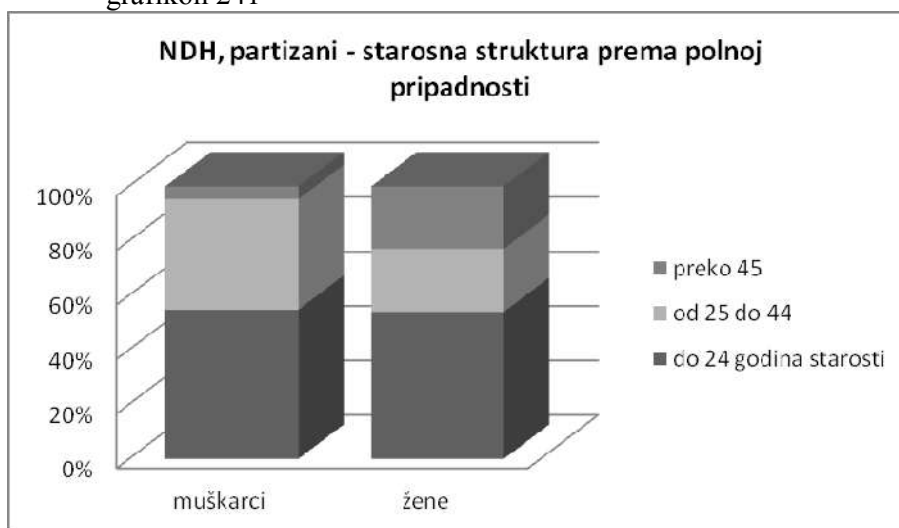
Među stradalim partizanima NDH muškarci i žene nisu imali jedanko učešće u različitim starostim uzrastima. Takođe ni zastupljenost žena u među stradalim partizanima raličitog uzrasta nije bila jednaka.

tabela 275 – NDH, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

NDH-part. uzrast.	ukupno	muškarci	%	žene	%
do 14	553	484	87,52	69	12,48
%	0,62	0,59	//	1,01	//
15 do 24	47.864	44.292	92,54	3.572	7,46
%	53,65	53,74	//	52,44	//
25 do 34	23.895	23.040	96,42	855	3,58
%	26,78	27,96	//	12,55	//
35 do 44	10.872	10.166	93,51	706	6,49
%	12,18	12,33	//	10,36	//
45 do 54	2.954	2.353	79,65	601	20,35
%	3,31	2,85	//	8,82	//
55 do 64	1.535	993	64,69	542	35,31
%	1,72	1,20	//	7,96	//
preko 65	917	510	55,62	407	44,38
%	1,03	0,62	//	5,97	//
nepoznata	631	572	90,65	59	9,35
%	0,71	0,69	//	0,87	//
Ukupno	89.221	82.410	92,37	6.811	7,63

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 241

Najveći deo stradalih partizana oba pola je uzrasta između 15 i 44 godina starosti, ali sa različitom ukupnom zastupljenošću u gubicima, tako da one čine 94,03%

stradalih partizana i 75,35% stradalih partizanki. Mlađa uzrastna grupa koja obuhvata stradale uzrasta od 15 do 24 godina starosti je kod stradalih partizana 1,92 puta brojnija od srednje uzrastne grupe, dok je kod partizanki ona 4,18 puta zastupljenija u gubicima. Starija od ove tri uzrastne grupe koja obuhvata stradale između 35 i 44 godina je približno isto zastupljena kod muškaraca i žena stradalim u partizanima NDH, s time što je ona kod žena približno izjednačena sa srednjom grupom, dok je kod stradalih partizana ona 2,27 puta manje zastupljena. Stradale partizanke sa teritorije NDH su prosečno starije od svojih saboraca, tako da ih je 22,57% strije od 45 godina, dok je od stradalih muškaraca 4,767% ovim uzrastnim grupama pripadalo. Zastupljenost žena među stradalim partizanima NDH bila je najmanja u onim uzrastim u kojima je bilo najviše stradalih žena, od 15 do 44 godina starosti. Kod starijih uzrasta njihova zastupljenost je rasla do petine stradalih starostne grupe od 45 do 54 godina, pa do maksimalne zastupljenosti od 44,38% kod stradalih partizana starijih od 65 godina.

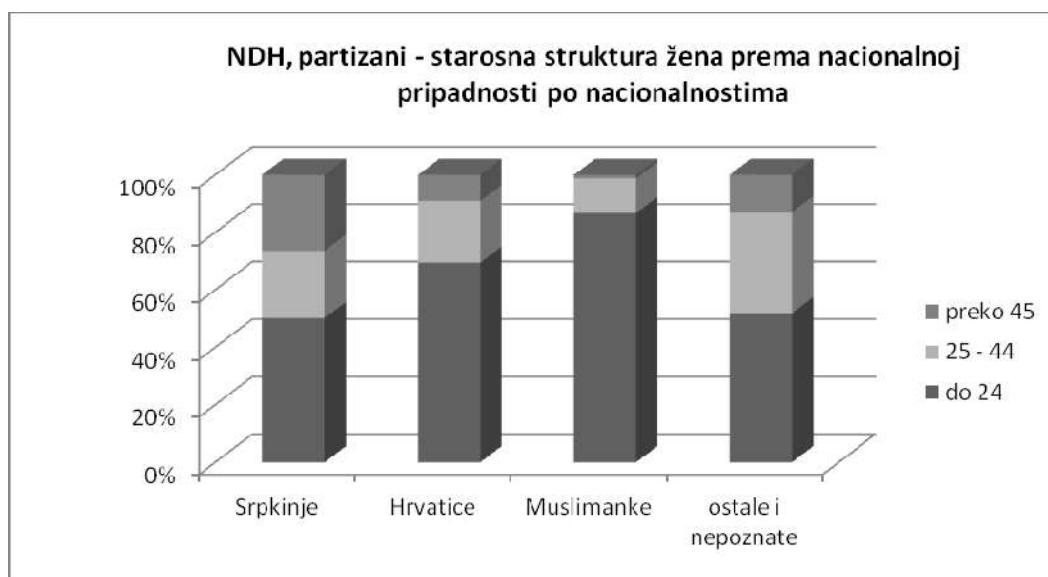
Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu starosnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenog uzrasta nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u pokret, stepen zastupljenosti žena u pokretu kao i vreme njihovog uključivanja u pokret.

tabela 276 – NDH, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

NDH uzrast žene	ukupno	Srpkinje	%	Hrvatice	%	Muslimanke	%	ostale i nepoznate	%
do 14	69	52	75,36	9	13,04	4	5,80	4	5,80
%	1,01	0,94	//	0,92	//	2,39	//	2,41	//
15 do 24	3.572	2.686	75,19	665	18,62	140	3,92	81	2,27
%	52,44	48,83	//	68,06	//	83,83	//	48,79	//
25 do 34	855	669	78,24	135	15,79	14	1,64	37	4,33
%	12,55	12,16	//	13,82	//	8,38	//	22,29	//
35 do 44	706	607	85,98	73	10,34	6	0,85	20	2,83
%	10,36	11,03	//	7,47	//	3,59	//	12,05	//
preko 45	1.550	1.441	92,97	87	5,61	2	0,13	20	1,29
%	22,76	26,19	//	8,90	//	1,20	//	12,05	//
nepoznata	59	46	77,97	8	13,56	1	1,69	4	6,78
%	0,87	0,84	//	0,82	//	0,60	//	2,41	//
Ukupno	6.811	5.501	80,77	977	14,34	167	2,45	166	2,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 242

Uzrastu između 15 i 44 godina starosti pripadao je najveći deo partizanki svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu NDH, ali sa različitim učešćem, tako da su one činile 72,02% stradalih partizanki srpske nacionalnosti, 89,35% hrvatske i 95,80% partizanki muslimanske nacionalnosti. Partizanke uzrasta između 15 i 24 godina starosti činile su najveći deo gubitaka žena u pokretu i one su u odnosu na sledeću uzrastnu grupu bile brojnije 4,01 puta kod stradalih Srпкиnja, 4,92 puta kod Hrvatice i 10 puta kod stradalih Muslimanki. Među partizanskama srpske nacionalnosti stradale žene uzrasta 35 do 44 godina starosti su bile gotovio izjednačene po učešću u gubicima sa mlađim uzrastom, dok su kod Hrvatice i Muslimanki bile 1,85 odnosno 2,33 puta manje zastupljene. Stadale partizanke starije od 45 godina su bile posebno zastupljene među Srпкиnjama čineći više od četvrtine gubitaka, kod Hrvatice ih je bilo manje od jedanaestog dela, dok je kod stradalih Muslimanki njihovo učešće bilo zanemarljivo. Partizanke srpske nacionalnosti su imale veći udeo u gubicima u starijim uzrastima koji je bio veći od njihovog prosečnog udela u gubicima žena u pokretu u NDH. Prosečno mlađe, Hrvatice i Muslimanke su u najbrojnijoj uzrastnoj grupi imale udeo 1,30 odnosno 1,60 puta veći u odnosu na njihov prosečni udeo među stradalim partizankama NDH.⁴¹⁰

Zastupljnos partizanki u gubicima određenog uzrasta kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. U najbrojnijem uzrastu u pokretu koji je obuhvtao partizane oba pola

⁴¹⁰ Među stradalim partizankama mlađim od 15 godina Muslimanke su imale 2,40 puta veće učešće od njihove zastupljenosti u pokretu.

uzrasta između 15 i 24 godina starosti partizanke srpske nacionalnosti činile su 8,38% stradalih sunarodnika, što je bilo manje od prosečnog učešća žena ove nacionalnosti u gubicima pokreta, dok su Hrvatice i Muslimanke ovog uzrasta predstavljale 5,97% odnosno 3,91% gubitaka, što je bilo iznad njihovog prosečnog učešća u stradanju partizana ovih nacionalnosti. Mađu stradlim partizanima starijim od 45 godina žene su činile 31,25% gubitaka Srba, 16,14% Hrvata i 1,34% Muslimana.

Polna struktura stradalih partizana NDH nije bila jednaka u svim profesijama koje su se našle u pokretu. Ona je bila određena sa dva osnovna faktora, postojanjem određenih profesija u ženskom delu populacije i zastupljenošću žena u partizanskom pokretu. Žene su bile zastupljene u svim profesionalnim grupama, izuzev među pripadnicima vojske i policije. Socijalni položaj je uslovio da žene predstavljaju skoro tri četvrtina u partizanima stradalih izdržavanih lica, što je 9,52 puta veći udeo od njihove prosečne zastupljenosti u gubicima pokreta. Značajniju zastupljenost među staralim partizanima iz NDH žene imaju među učenicima i studentima i nezaposlenima, gde je njihov udeo 1,31 odnosno 1,91 puta veći od udela žena u ukupnim gubicima pokreta, dok im je zastupljenost među privrednicima i radnicima 5,09 odnosno 3,83 puta manja.

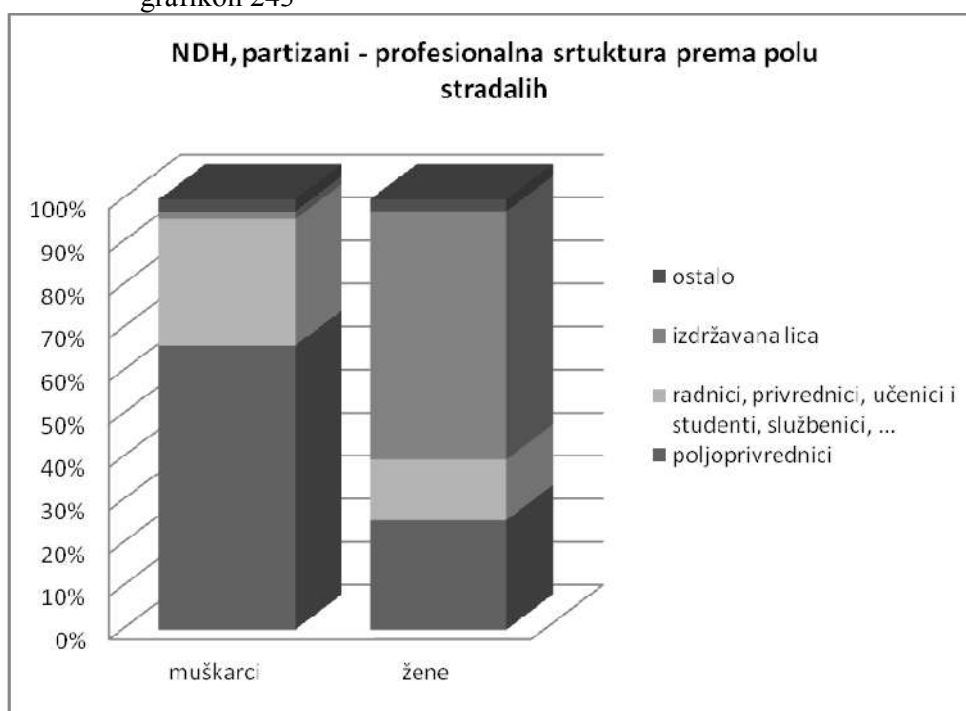
tabela 277 – NDH, partizani – profesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

NDH - part. – profesije	ukupno	muškarci	%	žene	%
poljoprivred.	56.508	54.776	96,93	1.732	3,07
%	63,33	66,47	//	25,43	//
privrednici	3.597	3.543	98,50	54	1,50
%	4,03	4,30	//	0,79	//
radnici	13.640	13.369	98,01	271	1,99
%	15,29	16,22	//	3,98	//
vojs., pol.,	725	725	100,0	--	--
%	0,81	0,88	//	--	//
služb., stuč.	2.107	1.994	94,64	113	5,36
%	2,36	2,42	//	1,66	//
slob. prof.	144	133	92,36	11	7,64
%	0,16	0,16	//	0,16	//
izdržavana l.	5.408	1.481	27,38	3.927	72,62
%	6,06	1,80	//	57,66	//
đaci i stud.	5.118	4.607	90,01	511	9,99
%	5,74	5,59	//	7,50	//
ostala zan.	554	509	91,88	45	8,12
%	0,62	0,62	//	0,66	//
lični prihpdi	44	40	90,91	4	9,09

%	0,05	0,05	//	0,06	//
nezaposleni	151	129	85,43	22	14,57
%	0,17	0,16	//	0,32	//
nepoz. zan.	1.225	1.104	90,12	121	9,88
%	1,37	1,34	//	1,78	//
Ukupno	89.221	82.410	92,37	6.811	7,63

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 243

Dok je dve trećine u partizanima stradalih muškaraca dolazilo iz reda poljoprivrednika, više od polovine stradalih žena pripadala su izdržavanim licima, a četvrtinu su činile poljoprivrednice. Učešće izdržavanih lica u gubicima žena je bilo 32,03 puta veće od učešća iste profesionalne grupe kod muškaraca, a takođe je učešće učenika i studenata u njihovim gubicima bilo veće 1,34 puta nego kod saboraca muškog pola, dok je zastupljenost radnika i privrednika među stradalim ženama bila 4,07 odnosno 5,44 puta manja nego kod muškaraca.

Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu profesionalnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenih zanimanja nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u pokret i stepen

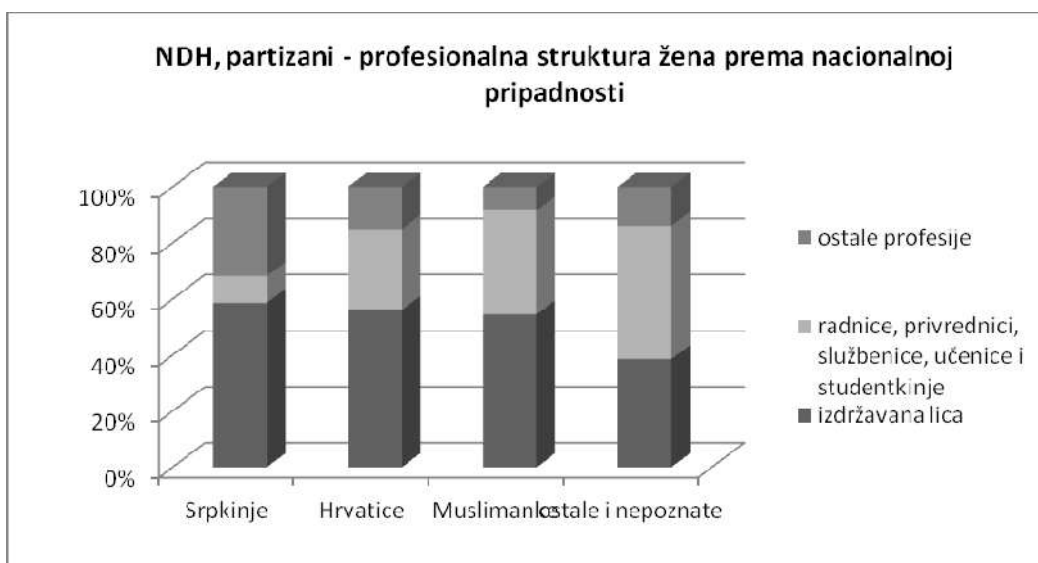
zastupljenosti žena među njima, a iznad svega položaj žene u društvu kod različitih nacionalnosti.

tabela 278– NDH, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

NDH prof. - žene	ukupno	Srpkinje	%	Hrvatice	%	Muslimanke	%	ostale i nepoznate	%
poljoprivred.	1.732	1.606	92,72	108	6,23	7	0,40	11	0,63
%	25,43	29,19	//	11,05	//	4,19	//	6,62	//
privrednici	54	31	57,41	13	24,07	1	1,85	9	16,67
%	0,79	0,56	//	1,33	//	0,60	//	5,42	//
radnici	271	126	46,49	111	40,96	19	7,01	15	5,53
%	3,98	2,29	//	11,36	//	11,38	//	9,04	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	113	48	42,48	42	37,17	2	1,77	21	18,54
%	1,66	0,87	//	4,30	//	1,20	//	12,65	//
slob. prof.	11	3	27,27	2	18,18	--	--	6	54,54
%	0,16	0,05	//	0,20	//	--	//	3,61	//
izdržavana l.	3.927	3.224	82,10	548	13,95	91	2,32	64	1,63
%	57,66	58,61	//	56,09	//	54,49	//	38,55	//
đaci i stud.	511	329	64,38	114	22,31	40	7,83	28	5,48
%	7,50	5,98	//	11,67	//	23,95	//	16,87	//
ostala zan.	45	13	28,89	30	66,67	1	2,22	1	2,22
%	0,66	0,24	//	3,07	//	0,60	//	0,60	//
lični prihodi	4	4	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,06	0,07	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	22	19	86,36	1	4,54	2	9,09	--	--
%	0,32	0,34	//	0,10	//	1,20	//	--	//
nepoz. zan.	121	98	80,99	8	6,61	4	3,30	11	9,09
%	1,78	1,78	//	0,82	//	2,39	//	6,62	//
Ukupno	6.811	5.501	80,77	977	14,34	167	2,45	166	2,44

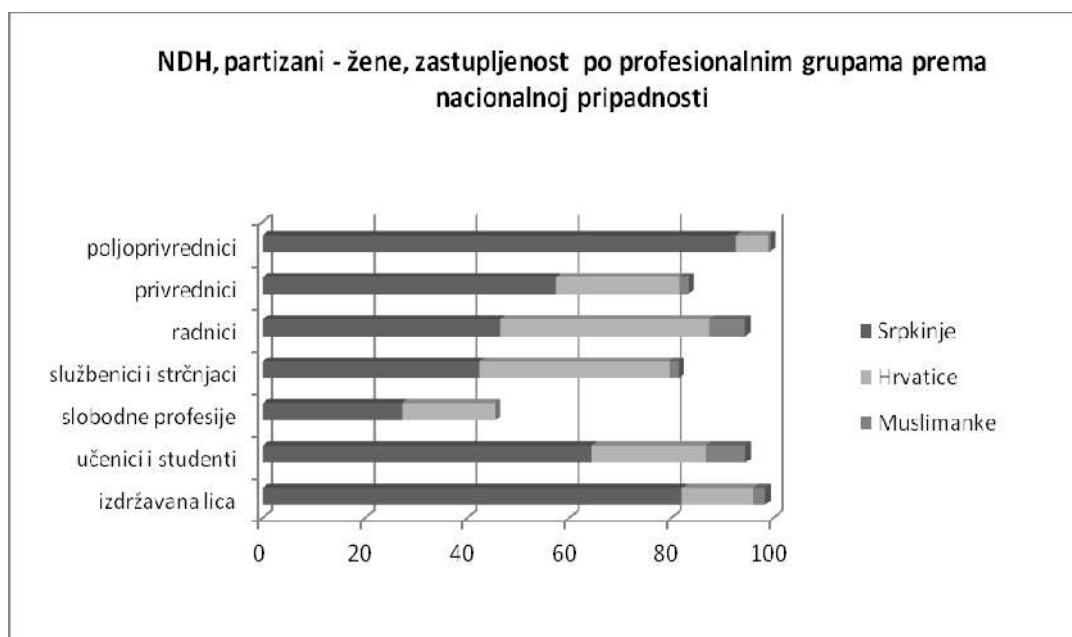
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 244

Zajedničko partizanskama sva tri većinska naroda zastupljena u pokretu u NDH bilo je da je više od polovine stradalih poticala iz grupe izdržanih lica (tri petima kod Srпкиnja), dok su među pripadnicama ostalih i nepoznatih nacionalnosti ona predstavljala nešto manje od dve petine gubitaka. Ideološki poželjne profesije u partizanskom pokretu (radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, slobodne profesije) su činile 28,86% odnosno 37,13% gubitaka partizanki hrvatske i muslimanske nacionalnosti, dok su među stradalim Srпкиnjama učestvovala sa 9,75%. Ovim profesionalnim grupama je pripadala polovina (47,59%) stradalih partizanki ostalih i nepoznatih nacionalnosti iz NDH. Poljoprivredom se bavilo više od četvrtine stradalih partizanki srpske nacionalnosti, dok je ova profesija 2,64 odnosno 6,97 puta manje zastupljena među stradalim partizankama hrvatske odnosno muslimanske nacionalnosti. Učešće radnica među stradalim Hrvaticama i Muslimankama je bilo 4,96 puta veće nego među stradalim partizankama srpske nacionalnosti, dok je učešće službenica u gubicima partizanki hrvatske nacionalnosti bilo 4,94 puta veće nego kod stradalih Srпкиnja i 3,58 puta veće nego kod stradalih Muslimanki. Učenice i studentkinje su činile četvrtinu u partizanima stradalih Muslimanki i njihova zastupljenost u gubicima ove nacionalnosti je bila 4 odnosno 2,05 puta veća od učešća ove grupe među stradalim partizankama srpske odnosno hrvatske nacionalnosti.

grafikon 245

Udeo partizanki različitih nacionalnosti nije bio isti u svim profesionalnim grupama. Stradale partizanke srpske nacionalnosti su činile pojedinačno najveći deo stradalih u svim profesionalnim grupama, izuzev kod pripadnika slobodnih profesija, ali njihov udeo nije uvek bio u skladu sa njihovom zastupljenošću u ukupnim gubicima žena u pokretu. Tako je njihov udeo među partizankama koje su se bavile poljoprivredom bio 1,15 puta veći od udela nacionalnosti u gubicima partizanki, ali je kod radnica bio 1,74 puta manji, službenika i stručnjaka 1,90 puta i učenica i studentkinja 1,25 puta manji. U partizanima stradale Hrvatice su među stradalim radnicama bile 2,86 puta zastupljenije od udela ove nacionalne grupe u ukupnim gubicima žena u pokretu, među službenicama i stručnjacima 2,59 puta, učenicama i studentkinjama 1,56 puta i osalim profesijama 4,65 puta, ali i 2,30 puta manji udeo među stradalim partizankama koje su se bavile poljoprivredom. Među stradalim učenicama i studentkinjama Muslimanke su imale 3,19 puta veću zastupljenost od njihovog udela u gubicima među partizankama, dok su među radnicama imale 2,86 puta veći udeo. U partizanima stradale pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti su među stradalim službenicama i stručnjacima, privrednicima, imale 7,60 odnosno 6,83 puta puta veću zastupljenost od udela ove nacionalne grupe u ukupnim gubicima partizanki iz NDH i čak 22,35 puta veću među pripadnicama slobodnih profesija.

Zastupljenost partizanki u gubicima određene profesije među partizanima iz NDH kod različitih nacionalnosti nije bila jednaka. Među stradalim učenicima i studentima oba pola partizanke srpske nacionalnosti imale su zastupljenost od 11,19% što je bilo više od prosečne zastupljenosti žena u gubicima ove nacionalnosti, dok im je udeo među stradlim radnicima i poljoprivrednicima bio 1,89 odnosno 3,88%, što je bilo višestruko manje od udela žena u gubicima nacionalnosti. Kod partizanki hrvatske nacionalnosti zastupljenost u gubicima učenika i studenata, kao službenika i stručnjaka je iznosila 7,63 odnosno 5,60% što je bilo iznad udela žena u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok je zastupljenost u gubicima radnika i poljoprivrednika bila 2,23% odnosno 0,99%, što je bilo ispod prosečnog udela žena u gubicima. Muslimanke su među stradlim učenicima i studentima ove nacionalnosti imali zastupljenost od 8,46% što je bilo višestruko iznad njihovog udela u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok im je učešće među stradlim radnicima i poljoprivrednicima bilo 1,39 odnosno 0,21%, što je bilo manje od udela žena u gubicima nacionalnosti. Među stradalim učenicima i studentima, kao i službenicima i stručnjacima oba pola partizanke ostalih i nepoznatih nacionalnosti imale su zastupljenost od 13,21 odnosno 14,09% što je bilo više od prosečne zastupljenosti žena u gubicima ove nacionalnosti,⁴¹¹ dok im je udeo među stradlim radnicima i poljoprivrednicima bio 3,12 odnosno 1,21%, što je bilo značajno manje od udela žena u gubicima ovih nacionalnosti.

Mesto i način stradanja pripadnika partizanskog pokreta iz NDH

Učestvujući u opštenarodnom ratu koji je zahvatio čitavu Jugoslaviju pripadnici partizanskog pokreta iz NDH kao integralni deo opšte jugoslovenskog pokreta su stradali na teritoriji čitave Jugoslavije. Mesto⁴¹² i vreme stradanja partizana iz NDH uslovljeno je razvojnim putem kojim je pokret prošao od svog formiranja pa do kraja rata. Najveće vojne operacije tokom rata su vođene upravo na ovoj teritoriji tako da je

⁴¹¹ Jevrejke su činile 39,28 odnosno 57,14% od stradlih učenika i studentkinja i službenika i stručnjaka ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

⁴¹² Pod mestom stradanja posmatrane su teritorije prema administrativnoj podeli na republike i pokrajine. U konkretnom primeru partizana iz NDH uzeti su u obzir i stradali na teritorijama koje nisu bile u njenom sastavu, dakle na teritorije kasnije republike Hrvatske na kojima se nalazila oblast anektirana od strane Kraljevina Italije i Mađarske. Takođe deo stradalih u Vojvodini je izgubio život na delu teritorije buduće pokrajine koje su se našle van teritorije NDH. Za četvrtinu stradalih partizana NDH nije bilo moguće ustanoviti teritoriju stradanja, s time što je učešće partizana sa nepoznatim mestom stradanja variralo tokom godina rata.

86,77% partizana iz NDH izgubilo život na teritorijama BiH, Hrvatske i Vojvodine, s time što ih je gotovo popolovina izgubila život u BiH. Još desetina je strtadala na teritorijama Srbije i Crne Gore. Intezitet i dinamika stradanja partizana iz NDH na pojedinim teritorijama u Jugoslaviji ili van nje nije bila ista tokom rata.

grafikon 246

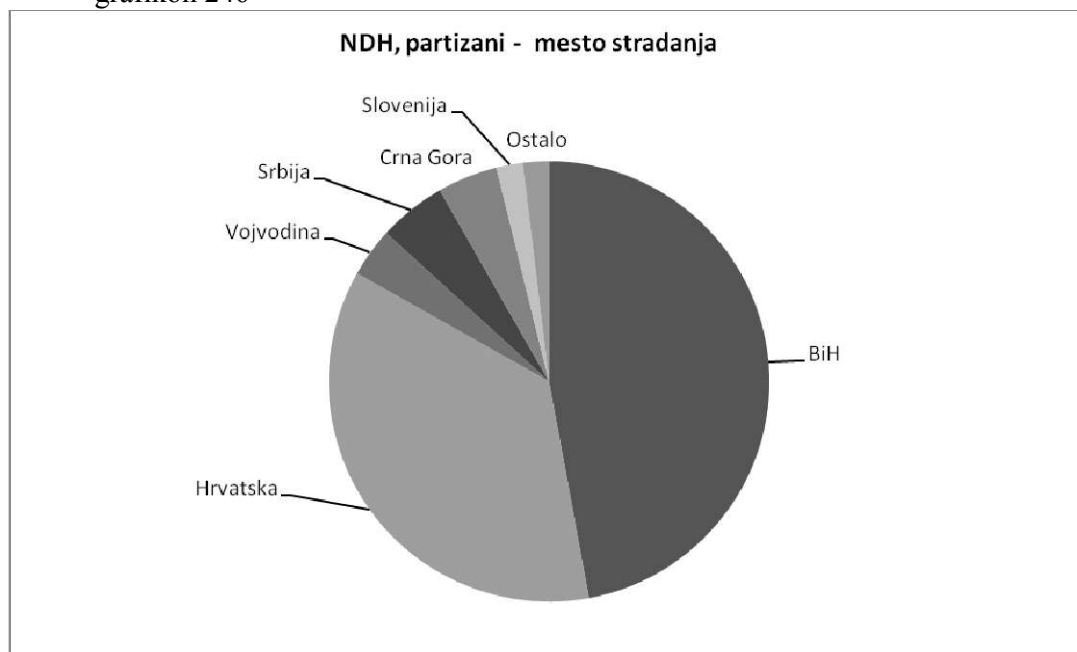

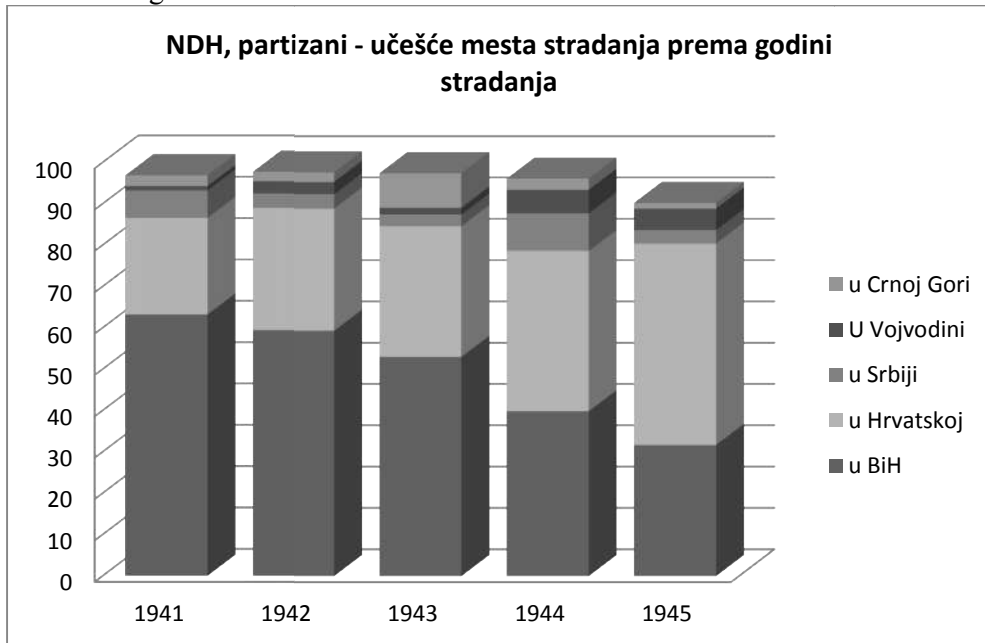
tabela 279 – NDH, partizani – mesto stradanja prema godini stradanja

NDH-part-mesto strad.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u BiH	31.327	1.638	5,23	5.825	18,59	12.347	39,41	7.772	24,81	3.745	11,95
%	47,09	63,22	//	59,43	//	53,11	//	39,93	//	32,79	//
u Hrvatskoj	23.998	606	2,52	2.901	12,09	7.360	30,67	7.560	31,50	5.571	23,21
%	36,07	23,39	//	29,60	//	31,66	//	38,84	//	48,78	//
u Srbiji	3.308	172	5,20	338	10,22	653	19,74	1.776	53,69	369	11,15
%	4,97	6,64	//	3,45	//	2,81	//	9,12	//	3,23	//
u Vojvodin.	2.403	27	1,12	293	12,19	384	15,98	1.101	45,82	598	24,88
%	3,61	1,04	//	2,99	//	1,65	//	5,66	//	5,23	//
na KiM	121	6	4,96	11	9,09	46	38,01	39	32,23	19	15,70
%	0,18	0,23	//	0,11	//	0,20	//	0,20	//	0,17	//
u Crnoj G.	2.933	68	2,32	227	7,74	1.947	66,38	533	18,17	158	5,39
%	4,41	2,62	//	2,31	//	8,37	//	2,74	//	1,38	//
u Sloveniji	1.289	43	3,34	113	8,77	300	23,27	357	27,69	476	36,93
%	1,94	1,66	//	1,15	//	1,29	//	1,83	//	4,17	//
u Makedon.	323	11	3,40	56	17,34	95	29,41	94	29,10	67	20,74
%	0,48	0,42	//	0,57	//	0,41	//	0,48	//	0,59	//
u inostranst.	825	20	2,42	38	4,61	117	14,18	232	28,12	418	50,67

%	1,24	0,77	//	0,39	//	0,50	//	1,19	//	3,66	//
ukup. pozn	66.527	2.591	3,89	9.802	14,73	23.249	34,95	19.464	29,26	11.421	17,17
nepoznato	22.694	962	4,24	2.985	13,15	6.959	30,66	7.017	30,93	4.771	21,02
%	25,43	27,07	//	23,34	//	23,04	//	26,50	//	29,46	//
ukupno	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 247

Pozicirana u središnjem delu Jugoslavije, geografskih karakteristika pogodnih za gerilski način ratovanja, sa jako razvijenom partizanskim pokretom, BiH je od početka pa do sredine rata bila teritorija na kojoj je najveći deo partizana iz NDH izgubio život. U prvoj godini rata u njoj je stradalo dve trećine partizana iz NDH, 1943. godine više od polovine, da bi na kraju rata u njoj izgubilo živote trećina pripadnika pokreta. Kao mesto stradanja Hrvatska je imala stalni rast u broju stradalih na njenoj teritoriji koji se kretao od četvrtine stradalih na početku rata, trećine gubitaka sredinom i polovine gubitaka na kraju rata.⁴¹³ Teritorije BiH i Hrvatske su imale dijametralno suprotno kretanje linije učešća u stradanju, tako da je gubici partizana iz NDH u BiH u poslednjoj godini rata bili dvostruko manji u odnosu na njihovo učešće u na početku, dok je učešće stradalih u Hrvatskoj na kraju rata dvostruko veće nego u prvoj godini. Vojvodina sa čijeg je dela (Srema) poticao znatan deo stradalih pripadnika pokreta iz NDH je tek u

⁴¹³ Po broju stradalih partizana iz NDH na njihovim teritorijama Hrvatska i BiH su se izjednačile u 1944. godini.

poslednje dve godine rata postala značajnije mesto stradanja. Prenošnje težišta rata na centralne delove zemlje u 1942. godini dovele su do toga da ove tri teritorije predstavljaju mesto stradanja za 92,02% partizana iz NDH, dok su u ostalim ratnim godinama učestvovala u gubicima sa vrednostima koje su bile približno jednake proseku (86,77%) stradanja na njima. Ostale teritorije su samo u pojedinim periodima rata imale značajniji udeo u gubicima partizana iz NDH i u tu grupu spadaju Srbija, Crna Gora i Slovenija. U Srbiji je stradanje bilo izraženije u prvoj godini rata zbog prisustva izbeglih iz NDH koji su se priključili partizanskom pokretu⁴¹⁴ i 1944. godine kada su jedinice sastavljene uglavnom od boraca iz NDH imale presudnu ulogu u njenom oslobađanju.⁴¹⁵ Značajnije učešće u gubicima partizana iz NDH je na teritoriji Crne Gore bilo u 1943. godini kada se u vreme bitke na Sutjesci značajan deo operacija vodio na njenoj teritoriji,⁴¹⁶ dok je Slovenija kao mesto stradanja veću zastupljenost u gubicima imala poslednje godine u vreme definitivnog oslobodađenja Jugoslavije.⁴¹⁷ Ostale teritorije nisu imale značajnijeg učešća u stradanju partizana iz NDH, izuzev stradalih u inostranstvu koji su se sa značajnijom zastupljenošću javljali u 1944. godini sa smrću evakuisanih ranjenika u Italiji⁴¹⁸ i trostruko više u poslednjoj godini rata sa učešćem jedinica 3. armije u borbama u Mađarskoj (virovitički mostobran)⁴¹⁹ i 4. armije u Italiji (Trst).⁴²⁰

⁴¹⁴ Podaci u popisu su složeni prema mestu boravka pre izbijanja rata. Precizno sagledavanje mesta stradanja je jako otežano migracijama stanovništva koje su usledile odmah nakon izbijanja rata. Deo stanovništva koji je do početka rata živeo na teritoriji NDH, a poticao je sa drugih teritorija (činovnici, stručnjaci, ...), Srbi i pripadnici drugih nacionalnosti, napustili su NDH i vratili se u zavičaj gde su se značajnim delom priključili tamošnjim partizanskim jedinicama. Stoga je izvestan broj stradalih partizana sa teritorije NDH registrovan na drugim područjima na kojima nisu delovale jedinice sa teritorije NDH. Mnogo veći deo tih jedinica predstavljaju izbegli, proterani, deportirani i iseljenih iz NDH koji su se priključili partizanskom pokretu na tim teritorijama i dali značajan doprinos borbi za oslobođenje.

⁴¹⁵ U oslobađanju Srbije učestvovala su jedinice Prvog proletarskog korpusa (5. krajska, 6. lička, 17. istočnobosanska) i 12. korpusa (11. krajska, 16. vojvođanska, 28. slavonska i 36. vojvođanska) nastale na teritoriji NDH, kao i 1. i 2. proletarska divizija, u tom periodu znatnim delom popunjene borcima sa teritorije NDH. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 397 – 399.

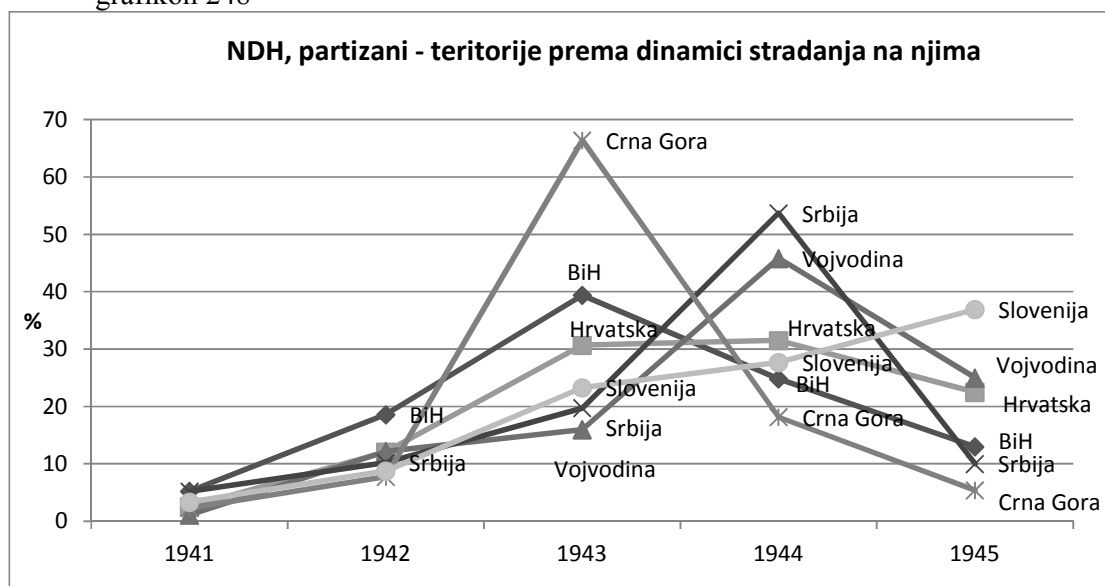
⁴¹⁶ Na teritoriji Crne Gore su se maja 1943. godine, od jedinica koje su u potpunosti ili delom formirane od partizana iz NDH, našle 7. banijska divizija, 3. krajska i 3. dalmatinska brigada 1. proletarske divizije, 7. krajska i 2. dalmatinska 2. proletarske divizije, 10. hercegovačka i 1. dalmatinska brigada 3. udarne divizije, a borci sa ove teritorije su popunjavali i jedinice proletarskih brigada. *Oslobodilački rat*, knjiga 1, 424-426.

⁴¹⁷ U poslednjim danima rata na teritoriji Slovenije od jedinica sa teritorije NDH našle su se 4., 5., 11., 12., 13., 16., 20., 26., 29., 36., 40., 43., 51., divizija. *Završne operacije*, 651-722.

⁴¹⁸ Ukupno je evakuisano 27.000 ranjenika i bolesnika pripadnika pokreta. Jaša Romano, „Zbrinjavanje ranjenika i bolesnika NOV i POJ u savezničkom vojnim bolnicama u Italiji, na Malti i na Bliskom istoku“ , *Sanitetska služba*, knjiga 1, 207

⁴¹⁹ Od jedinica formiranih na teritoriji NDH u Mađarskoj su delovale 16. i 36. vojvođanska, kao i 51. divizija delom popunjena ljudstvom iz Srema (1 brigada). Oko borbi na teritoriji Mađarske videti u Lj. Pajović, D. Uzelac, M. Dželebić, *Sremski front*, 287-295.

grafikon 248

Dinamika stradanja nije bila jednaka na svim teritorijama. U BiH kao teritoriji na kojoj je najveći deo pripadnika pokreta iz NDH izgubio život, dinamika stradanja se kretala uzlazno-silaznom linijom sa najvećim delom stradalih u 1943. godini. Stradanje u 1942. godini je, s obzirom na period trajanja rata, realno 1,78 puta veće u odnosu na period ustanka, da bi u narednoj godini, u vreme odsudnih bitaka za opstanak pokreta, došlo do njegovog dupliranja (2,12 puta), nakon čega dolazi do smanjivanja gubitaka u BiH, tako da je ono u 1944. godini manje 1,59 puta u odnosu na predhodnu godinu, da bi se u poslednjoj godini rata prepolovilo, s time što je stopa smrtnosti u toj godini bila veća 1,28 puta u odnosu na predhodnu. Stradanje pripadnika pokreta na teritoriji Hrvatske je išlo stalnom uzlaznom linijom, kroz uvećanje njihovih gubitaka do kraja rata. Udeo u gubicima stradalih u 1942. godini je realno 2,40 puta veći u odnosu na predhodnu godinu, da bi usled jačanja pokreta u narednoj porastao još 2,54 puta, nakon čega stagnira na dostignutom nivou u 1944. godini, sa padom stradanja u poslednjoj, s time što je realno stradanje u 1945. godini 2,49 puta veće nego u predhodnoj. Udeo stradalih u gubicima na teritoriji BiH i Hrvatske u ustanku u odnosu na prosečno

⁴²⁰ Stradali u Istri tokom rata su smatrani stradalima u Hrvatskoj ili Sloveniji iako se ta teritorija tokom rata formalno i pravno nalazila u sastavu Kraljevine Italije. O borbama na italijanskoj teritoriji u okviru Tršćanske operacije, u kojima su od jedinica sa teritorije NDH učestvovala 20. dalmatinska divizija, kao i 9. i 26. dalmatinska divizija koje su delom formirane od partizana sa teritorije NDH, videti *Završne operacije*, 651-656.

stradanje u tom periodu rata je različit, tako da je on u BiH 1,34 puta veći, dok je u Hrvatskoj je 1,54 puta manji, sa inverzijom udela gubitaka u poslednjoj godini rata, gde je u BiH 1,44 puta manji od prosečnog, a u Hrvatskoj je 1,35 puta veći. Nagli razvoj pokreta u Sremu krajem 1941. i početkom 1942. godine je doveo do toga da je udeo stradalih u Vojvodini u 1942. godini 5,44 puta veći u odnosu na ustanak, sa daljim rastom od 1,31 puta u narednoj godini. Ulazak Vojvodine u centar operacionog prostora u završnim operacijama za oslobođenje zemlje krajem 1944. godine doveo do daljeg uvećanja udeala stradanja na ovoj teritoriji od 2,87 puta u odnosu na predhodnu godinu, nakon čega sledi smanjenje udela u gubicima u poslednjoj godini rata, ali i sa stopom smrtnosti koje je 1,45 puta veća nego u predhodnoj.⁴²¹ Nakon stagniranja udela gubitaka u Srbiji u prve dve godine rata, dolazi do njegovog dupliranja u 1943. godini, da bi stradanje partizana iz NDH na ovoj teritoriji dostiglo vrhunac u narednoj godini (53,69%) u vreme oslobađanja Srbije,⁴²² nakon čega je usledio drastični pad u stradanju u poslednjoj godini rata.⁴²³ Dve trećine svih partizana iz NDH koji su stradali u Crnoj Gori izlublilo je život 1943. godine.⁴²⁴ Poslednje godine rata je u Sloveniji život izgubilo nešto više od trećine partizana iz NDH stradalih na ovoj teritoriji, s time što je stopa smrtnosti bila realno 3,56 puta veća nego predhodne godine. Stradanje partizana iz

⁴²¹ Među partizanima koji su izgubili živote na teritoriji Vojvodine novembra i decembra 1944. i tokom 1945. godine izdvajaju se dve grupe, od kojih brojniju čine stradali na frontu, a manju ranjenici umrli u bolnicama na njenoj teritoriji. Opširnije o zbrinjavanju ranjenika na teritoriji Vojvodine u završnim operacijama u Mihajlo Funtek, „Nastanak i razvoj sanitetske službe u oružanim snagama u oružanom ratu Vojvodine 1941-1945“, *Sanitetska služba*, knjiga 3, 376-394.

⁴²² Od jeseni 1943. godine VŠ je pokušavao da težište ratnih operacija prenese na teritoriju Srbije i time potpomogne tamošnji partizanski pokret, te je u nju uputio 2. proletersku diviziju koja je bila popunjena borcima sa teritorije NDH, ali je pokušaj prodora, nakon kraćeg borava u jugozapadnoj Srbiji u periodu novembar 1943.-januar 1944. godine, doživeo neuspeh. S. Urošević, *Druga proleterska brigada*, 309-368. Novi pokušaj prebacivanja težišta rata u Srbiju je izveden u periodu februar-maj 1944. godine uz učešće 2. proleterske, 5. krajske, divizije (opširnije Petar Višnjić, *Prodor druge i pete divizije u Srbiju 1944. godine*, Beograd 1968) uz asistenciju 16. vojvodanske i 17. istočnobosanske divizije. *Oslobodilački rat*, knjiga 2, 200-206.

⁴²³ Među stradalim partizanima iz NDH u Srbiji 1945. godine nalaze se dve grupe. Prvi i brojniju predstavljaju oni koji su umrli u bolnicama na teritoriji Srbije u koje su smešteni nakon ranjavanja i povlačenja sa fronta. Opširnije o zbrinjavanju ranjenika na teritoriji Srbije u završnim operacijama u Stanislav Piščević, „Razvoj i rad sanitetske službe u NOV i POJ Srbije 1941-1945“, *Sanitetska služba*, knjiga 3, 291-326. Drugu malobrojniju grupu predstavljaju partizani koji su poginuli u sukobima sa ostacima protivničkih jedinica, prvenstveno JVuO na ovoj teritoriji.

⁴²⁴ Skoro petina partizana iz NDH stradalih na teritoriji Crne Gore izgubila je živote 1944. godine, u Andrejevičkoj i Durmitorskoj operaciji kada su Nemci pokušali da spreče prodor partizana u Srbiju. U ovim operacijama od partizanskih jedinica sa teritorije NDH učestvovala su 5. i 17. divizija, kao 2. proleterska delimično popunjena borcima sa teritorije NDH u Andrejevičkoj i 6., 16., i 36., divizija, uz 1. proletersku i 3. udarnu diviziju delimično popunjene borcima iz NDH u Durmitorskoj operaciji. *Oslobodilački rat*, knjiga 2, 259-261 i 266-272.

NDH u inostranstvu je posebno bilo izraženo u završnom periodu rata, od kojih je polovina izgubila život u poslednjoj godini rata.

Teritorije stradanja nisu bile isto zastupljene kod partizana iz različitih delova NDH, kao što ni udeo stradalih partizana iz pojedinih regiona nije bio jednako zastupljen na pojedinim mestima stradanja. Razlike koje su postojale u razvoju partizanskog pokreta u pojedinim delovima NDH uslovile su i različita mesta stradanja.

tabela 280 – NDH, partizani – mesto stradanja prema regionalnoj pripadnosti

NDH-p-mest. str.	ukupno	SZ Hrvatska	%	Slavon.	%	Banija	%	Kordun	%	Lika	%	Gors. kotar	%
u BiH	31.327	649	2,07	891	2,84	1.694	5,41	829	2,65	820	2,62	130	0,41
%	47,09	14,20	//	13,99	//	33,78	//	17,64	//	18,56	//	8,90	//
u Hrvats.	23.998	3.343	13,93	4.567	19,03	2.078	8,66	3.367	14,03	3.047	12,70	1.151	4,80
	36,07	73,15	//	71,69	//	41,43	//	71,64	//	68,95	//	78,78	//
u Srbiji	3.308	180	5,44	390	11,79	168	5,08	91	2,75	213	6,44	30	0,91
%	4,97	3,94	//	6,12	//	3,35	//	1,94	//	4,82	//	2,05	//
u Vojv.	2.403	65	2,70	189	7,86	34	1,41	53	2,20	132	5,49	21	0,87
%	3,61	1,42	//	2,97	//	0,68	//	1,13	//	2,99	//	1,44	//
na KiM	121	14	11,57	27	22,31	6	4,96	5	4,13	8	6,61	1	0,83
%	0,18	0,31	//	0,42	//	0,12	//	0,11	//	0,18	//	0,07	//
u Crn. G.	2.933	31	1,06	124	4,23	905	30,85	181	6,17	63	2,15	13	0,44
%	4,41	0,68	//	1,95	//	18,04	//	3,85	//	1,42	//	0,89	//
u Sloven.	1.289	187	14,51	92	7,14	87	6,75	153	11,87	80	6,21	80	6,21
%	1,94	4,09	//	1,44	//	1,73	//	3,25	//	1,81	//	5,47	//
u Maked.	323	53	16,31	35	10,83	28	8,67	9	2,79	24	7,43	9	2,79
%	0,48	1,16	//	0,55	//	0,56	//	0,19	//	0,54	//	0,62	//
u inostr.	825	48	5,82	55	6,67	15	1,82	12	1,45	32	3,88	26	3,15
%	1,24	1,05	//	0,86	//	0,30	//	0,25	//	0,72	//	1,78	//
uk. poz	66.527	4.570	6,87	6.370	9,57	5.015	7,54	4.700	7,06	4.419	6,64	1.461	2,20
nepozn.	22.694	3.037	13,38	3.233	14,25	1.474	6,49	1.593	7,02	1.447	6,38	711	3,13
%	25,43	39,92	//	33,67	//	22,71	//	25,31	//	24,67	//	32,73	//
ukupno	89.221	7.607	8,53	9.603	10,76	6.489	7,27	6.293	7,05	5.866	6,57	2.172	2,43

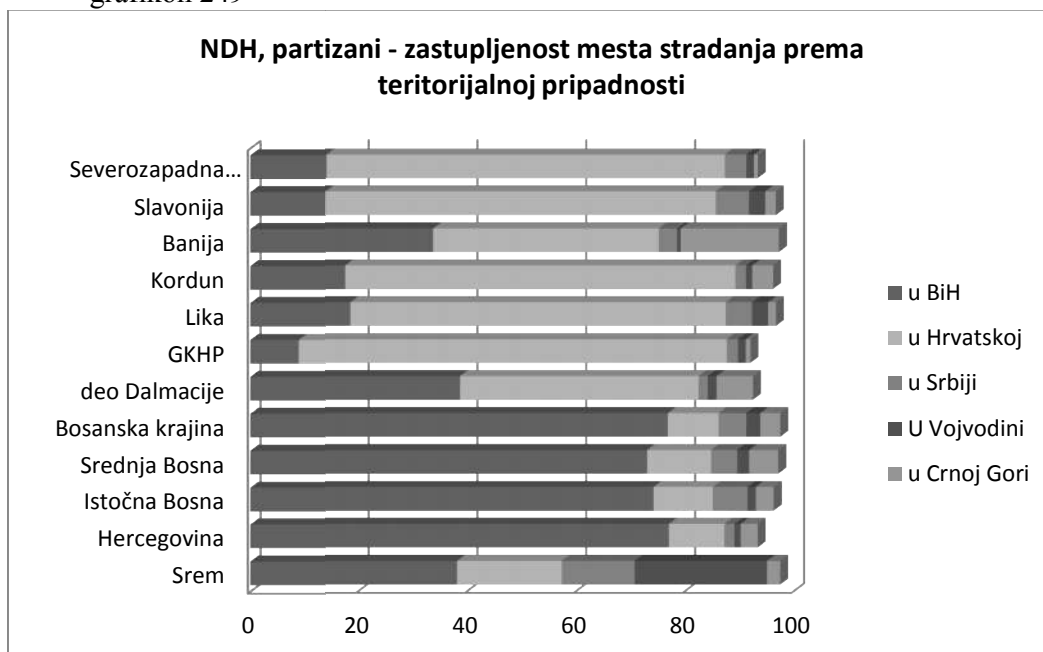
tabela 280 (nastavak)

NDH-p-mest. str.	ukupno	Dalmac.	%	Bos. krajina	%	Srednja Bosna	%	Istočna Bosna	%	Herceg	%	Srem	%
u BiH	31.327	2.248	7,17	12.217	40,00	2.873	9,17	5.262	16,80	1.852	5,91	1.862	5,94
%	47,09	38,70	//	76,90	//	73,08	//	74,26	//	77,07	//	38,17	//
u Hrvats.	23.998	2.546	10,61	1.482	6,17	461	1,92	774	3,22	245	1,02	937	3,90
	36,07	43,84	//	9,33	//	11,73	//	10,92	//	10,19	//	19,21	//
u Srbiji	3.308	99	2,99	803	24,27	188	5,68	447	13,51	45	1,36	654	19,77
%	4,97	1,70	//	5,05	//	4,78	//	6,31	//	1,87	//	13,41	//
u Vojv.	2.403	91	3,79	409	17,02	88	3,66	109	4,53	27	1,12	1.185	49,31
%	3,61	1,57	//	2,57	//	2,24	//	1,54	//	1,12	//	24,29	//
na KiM	121	10	8,26	15	12,40	5	4,13	20	16,53	4	3,30	6	4,96

%	0,18	0,17	//	0,09	//	0,13	//	0,28	//	0,17	//	0,12	//
u Crn. G.	2.933	389	13,26	588	20,05	210	7,16	234	7,98	75	2,56	120	4,09
%	4,41	6,70	//	3,70	//	5,34	//	3,30	//	3,12	//	2,46	//
u Sloven.	1.289	116	9,00	234	18,15	45	3,49	94	7,29	73	5,66	48	3,72
%	1,94	2,00	//	1,47	//	1,14	//	1,33	//	3,04	//	0,98	//
u Maked.	323	41	16,41	28	8,67	25	7,74	39	12,07	12	3,71	20	6,19
%	0,48	0,70	//	0,18	//	0,63	//	0,55	//	0,50	//	0,41	//
u inostr.	825	268	32,48	110	13,33	36	4,36	107	12,97	70	8,48	46	5,57
%	1,24	4,61	//	0,69	//	0,91	//	1,51	//	2,91	//	0,94	//
uk. pozn	66.527	5.808	8,73	15.886	23,88	3.931	5,91	7.086	10,65	2.403	3,61	4.878	7,33
nepozn.	22.694	1.528	6,73	3.339	14,71	1.305	5,75	2.471	10,88	913	4,02	1.643	7,24
%	25,43	20,83	//	17,37	//	24,92	//	25,85	//	27,53	//	25,19	//
ukupno	89.221	7.336	8,22	19.225	21,55	5.236	5,87	9.557	10,71	3.316	3,72	6.521	7,31

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 249

Neprekidno postojanje teritorijalnih jedinica (odreda), pa čak i vezanost pojedinih krupnijih vojnih sastava za matičnu teritoriju ili bliže geografsko okruženje uslovalo je da najveći deo partizana stradao na široj zavičajnoj teritoriji. Stvaranje brigada i divizija koje su u pojedinim periodima rata napuštali matičnu teritoriju nije značilo prestanak postojanja partizanskih jedinica niti prekida borbi na tim teritorijama. U 5 od 12 regiona NDH, Severozapadnoj Hrvatskoj, Slavoniji, Kordunu, Lici, Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem, teritorija Hrvatske je primarno mesto stradanja sa zastupljenošću od dve trećine (68,95% -Lika) do skoro četiri petina

(78,78% - GKHP) gubitaka, dok je u još dva regiona, Baniji i Dalmaciji, ona mesto stradanja najvećeg dela partizana (nešto iznad dve petine njihovih gubitaka). Kao sekundarno mesto stradanja u pomenutih 5 regiona javlja se BiH sa učešćem između jedne i dve desetine gubitaka. Stradanje u BiH je mnogo izraženije kod partizana Banije i Dalmacije kod kojih čini trećinu odnosno gotovo dve petine poznatih gubitaka.⁴²⁵ U ostalih 4 od 5 regiona NDH, Bosanskoj krajini, Srednjoj i Istočnoj Bosni, te Hercegovini, BiH je primarno mesto stradanja sa učešćem od tri četvrtine poznatih gubitaka, dok se kao sekundarno mesto stradanja kod svih izdvaja Hrvatska sa zastupljenošću od jedne desetine stradalih. Srem predstavlja jedini region NDH u kome domicijalno područje (Vojvodina) nije primarno mesto stradanja, već je na njemu život izgubila tek četvrtina pripadnika pokreta. Kao primarno mesto stradanja za sremske partizane izdvaja se teritorija BiH na kojoj je dve petine partizana ovog regiona izgubilo život, dok je tercijalno mesto stradanja Hrvatska sa petinom poznatih gubitaka, uz značajno učešće Srbije kao mesta stradanja (sedmina gubitaka).⁴²⁶ Banija je, pored Srema, jedini regiona sa značajnim tercijalnim mestom stradanja, Crnom Gorom u kojoj je život izgubila gotovo petina stradalih partizana Banije.⁴²⁷ Srbija je značajnije mesto stradanja partizana Slavonije, Like, Bosanske krajine, Srednje i Istočne Bosne, Slovenija kod partizana iz Severozapadne Hrvatske i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem, Crna Gora i inostranstvo kod partizana Dalmacije.

U BiH kao glavnom mestu stradanja partizana iz NDH gotovo tri petine gubitaka (56,80%) čine borci iz Bosanske krajine (dve petine) i Istočne Bosne, dok značajan

⁴²⁵ Banijska 7. divizija je od januara do septembra 1943. godine delovala u Bosni, sa kraćem periodu u Crnoj Gori i Sandžaku. Ljuban Đurić, *Sedma banijska brigada „Vasilj Gaćeša“*, Beograd, 1981, 109-175, 183-211. U nemogućnosti da se održe na uskom operacionom području primorja partizani iz Dalmacije, od kojih je deo poticao iz dela Dalmacije u sastavu NDH, su prelazili na teritoriju BiH. Od svog formiranja septembra 1942. godine, do povraka u Dalmaciju krajem avgusta naredne godine, 1. dalmatinsku brigadu borbeni put je vodio kroz BiH, sa kraćim boravkom u Crnoj Gori. Mirko Novović Stevan Petković, *Prva dalmatinska proleterska brigada*, 52-211 Isti borbeni put je imala i 2. dalmatinska brigada, koja je od oktobra 1942. do kraja rata najveći deo borbi vodila na teritoriji BiH. Ljubo Vučković, *Dalmatinski proleter, Druga dalmatinska proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Beograd, 1968, 19-171. Od bataljona i odreda iz Dalmacije značanim delom popunjenih borcima sa teritorije NDH, od kojih su formirane 3., 4., i 5. dalmatinska brigada, deo se krajem 1942. godine nalazio na teritoriji BiH gde je početkom 1943. godine formirana 9. dalmatinska divizija, čiji je borbeni put bio vezan za ovu teritoriju sve do njenog privremenog rasformiranja aprila istogodine, 3. brigada je ostala u BiH, gde je i rasformirana juna iste godine, a ljudstvo je upućeno u 1. i 2. proletersku diviziju. Obrad Egić, *Dvorođenja devete dalmatinske divizije*, Zadar, 1977.

⁴²⁶ Od prvih 6 vojvodanskih brigada formiranih od partizana iz Srema formirane su 16. i 36. divizija, koje su delovale uglavnom u BiH, zatim u Srbiji, Mađarskoj, Hrvatskoj i Sloveniji.

⁴²⁷ Partizani sa Banije su u Crnoj Gori stradali uglavnom sredinom 1943. godine. Lj. Đurić, *Sedma banijska*, 176-187.

deo stradalih, petinu gubitaka (18,52%), predstavljaju partizani iz Dalmacije, Srema i Banije. Više od trećine (35,39%) stradalih partizana na teritoriji Hrvatske potiče iz tri najmanja regiona, Banije, Korduna i Like, dok ih još petina potiče iz Slavonije. Polovinu gubitaka koju su partizani iz NDH podneli u Vojvodini čine partizani iz Srema, a još četvrtinu (24,88%) borci iz Bosanske krajine i Slavonije. Od stradalih partizana iz NDH u Crnoj Gori dve trećine (64,16%) čine borci sa Banije, iz Bosanske krajine i Dalmacije. Više od dve trećine (69,34%) stradalih partizana iz NDH u Srbiji potiču iz Bosanske krajine (četvrtina), Srema (petina), Istočne Bosne i Slavonije.⁴²⁸ Od stradalih u Sloveniji više od dve petine gubitaka (44,53%) predstavljaju borci iz Bosanske krajine, Severozapadne Hrvatske i sa Korduna.

U gubicima partizanskog pokreta, kao i kod svih ostalih zaraćenih strana koje su učestvovalе u ratu, najveći deo pripada grupi poginulih. Manje grupe stradalih, kao i kod ostalih, predstavljaju umrli, ubijeni nestali. Njihovo učešće u gubicima tokom rata je variralo, kao što je varirala dinamika strdanja pojedinih grupa.

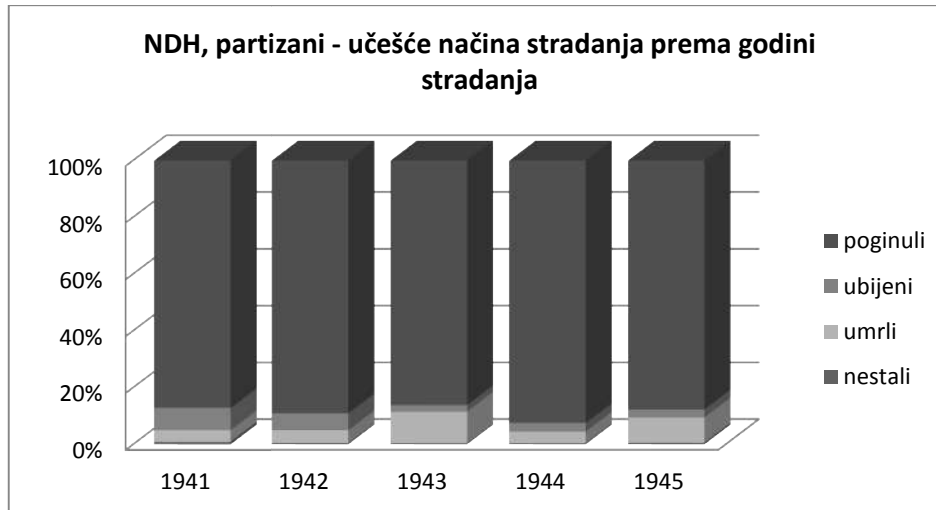
tabela 281 – NDH, partizani – način stradanja prema godini stradanja

NDH – način strad.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poginuli	79.201	3.096	3,91	11.389	14,38	26.027	32,86	24.489	30,92	14.200	17,93
%	88,77	87,14	//	89,07	//	86,16	//	92,48	//	87,70	//
ubijeni	2.975	278	9,34	757	25,44	695	23,36	794	26,69	451	15,16
%	3,33	7,82	//	5,92	//	2,30	//	3,00	//	2,78	//
umrli	6.672	146	2,19	587	8,80	3.386	50,75	1.108	16,61	1.445	21,66
%	7,48	4,11	//	4,59	//	11,21	//	4,18	//	8,92	//
nestali	373	33	8,85	54	14,48	100	26,81	90	24,13	96	25,74
%	0,42	0,93	//	0,42	//	0,33	//	0,34	//	0,59	//
ukupno	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 250

⁴²⁸ Od partizanskih jedinica sa teritorije NDH koje su učestvovalе u oslobađanju Srbije glavninu su činile dve divizije iz Bosanske Krajine, dve iz Vojvodine, tačnije Srema, po jedna iz istočne Bosne i Slavonije. Dve proleterske divizije su takođe bile u znatnoj meri popunjene borcima iz Bosanske krajine. Takođe je učestvovalа i 6. lička divizija, ali je ona napustila matično područje krajem 1943. godine, pa je u međuvremenu znatnim delom pounjena borcima iz Bosanske krajine i ostalih delova NDH.

Poginuli su tokom čitavog rata činili daleko najbrojniju grupu u gubicima partizanskog pokreta sa učešćem koje se kretalo između 86,16 i 92,48%. Učešće umrlih je bilo stabilno u prve dve i predposlednjoj godini rata krećući se nešto iznad 4%. Do naglog uvećanja od 2,44 puta u 1943. godini došlo je usled povećane smrtnosti partizana od bolesti, prvenstveno tifusa,⁴²⁹ a zatim 2,13 puta u poslednjoj godini rata.⁴³⁰ Grupa ubijenih je najviše učešće u gubicima partizanskog pokreta imala kod partizana stradalih u ustanku, da bi u naredne dve godine rata došlo do smanjivanja njihovog učešća u gubicima, prvo za 1,32 puta, a zatim i za 2,57 puta, nakon čega dolazi do stabilizacije učešća ubijenih u gubicima pokreta. Nestali su tokom čitavog rata imali jako malo učešće među stradalim partizanima NDH.

Poginuli partizani svojom brojnošću određuju dinamiku stradanja čitavog pokreta sa teritorije NDH. Udeo ubijenih partizana 1941. godine je 2,35 puta veći od prosečnog udela stradalih partizana u ustanku. Streljanja zarobljenih, među kojima je bilo dosta ranjenika⁴³¹ ili njihovo ubijanje u logorima,⁴³² nastavljeno i u narednom periodu rata

⁴²⁹ Opširnije o pegavom i trbušnom tifusu u Đorđe Dragić, „Sanitetska služba u oružanim snagama NOP-a u Bosni i Hercegovini u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945“ i Ivan Kralj, „Nastanak i razvoj sanitetske službe u Narodnooslobodilačkom ratu u Hrvatskoj“, *Sanitetska služba*, knjiga 2, 35-50 i 262-325

⁴³⁰ Razloge za ovoliko povećanje umrlih treba tražiti u boljoj organizaciji sanitetske službe krajem rata i preciznijim evidencijama stradalih partizana u bolnicama, te prosleđivanju tih informacija rodbini stradalih koje su ih kasnije dale popisnoj komisiji. Predpostavka je da za ranije period rata nisu postojali precizniji podaci o stradalima, tačnije načinu njihovog stradanja, već su uglavnom vođeni kao poginuli.

⁴³¹ Vojne operacije pri pokušaju uništenja glavnine partizanskog pokreta u prvoj polovini 1943. godine praćene su masovnom likvidacijom zarobljenih ranjenika, poput ubistva stotina ranjenika marta meseca na palnini Šator (Oslobodilački rat, knjiga II, 385), ili masovno ubijanje partizana iz Centralne bolnice

doveli su do realnog uvećanja broja ubijenih za trećinu (1,36 puta) u narednoj godini, dosega udeo koji je održan i u naredne dve godine, da bi ubijanje eskaliralo u poslednjoj godini rata uvećanjem stope smrtnosti ubijenih za polovinu (1,51 puta).⁴³³ Polovina umrlih partizana je izgubila život u 1943. godini, što je uvećanje 5,77 puta u odnosu na predhodnu, sa padom udela u gubicima 3,05 puta u narednoj godini, da bi u poslednjoj godini rata opet došlo do povećanja broja umrlih, sa dvostruko uvećanom stopom smrtnosti (2,16 puta) u odnosu na 1944. godinu, eksponirajući ovu grupu kao najdinamičniju po načinu stradanja. Udeo nestalih je bio povećan u prvoj i poslednjoj godini rata u odnosu na prosečno stradanje partizana iz NDH.

Partizani iz različitih delova NDH nisu stradali na isti način, kao što ni među stradalima na određeni način nije bilo ista zastupljenost pripadnika pokreta iz različitih regiona.

tabela 282 – NDH, partizani – način stradanja prema regionalnoj pripadnosti

NDH – način strad.	ukupno	poginuli	%	ubijeni	%	umrli	%	nestali	%
SZ Hrvatska	7.607	6.948	91,33	407	5,35	239	3,14	13	0,17
%	8,53	8,77	//	13,68	//	3,58	//	3,48	//
Slavonija	9.603	8.936	93,05	304	3,16	344	3,58	19	0,20
%	10,76	11,28	//	10,22	//	5,15	//	5,09	//
Banija	6.489	5.324	82,05	116	1,79	1.043	16,07	6	0,09
%	7,27	6,72	//	3,90	//	15,63	//	1,61	//
Kordun	6.293	4.379	69,58	138	2,19	1.773	28,17	3	0,05
%	7,05	5,53	//	4,64	//	26,57	//	0,80	//
Lika	5.866	4.847	82,63	110	1,87	903	15,39	6	0,10
%	6,57	6,12	//	3,70	//	13,53	//	1,61	//
Gorski kot.	2.172	1.900	87,48	77	3,54	193	8,88	2	0,09
%	2,43	2,40	//	2,59	//	2,89	//	0,54	//
Dalmacija	7.336	6.908	94,16	125	1,70	300	4,09	3	0,04
%	8,22	8,72	//	4,20	//	4,50	//	0,80	//
B. Krajina	19.225	17.371	90,36	732	3,81	1.030	5,36	92	0,48

(oko 1.300) u dolini Pive juna iste godine (Hajro Kulenović, „Nastanak i razvoj sanitetske službe od početka ustanka 1941. godine do prelaska Vrhovnog štaba NOV i POJ na Vis, juna 1944. godine“, *Sanitetska služba*, knjiga 1, 151).

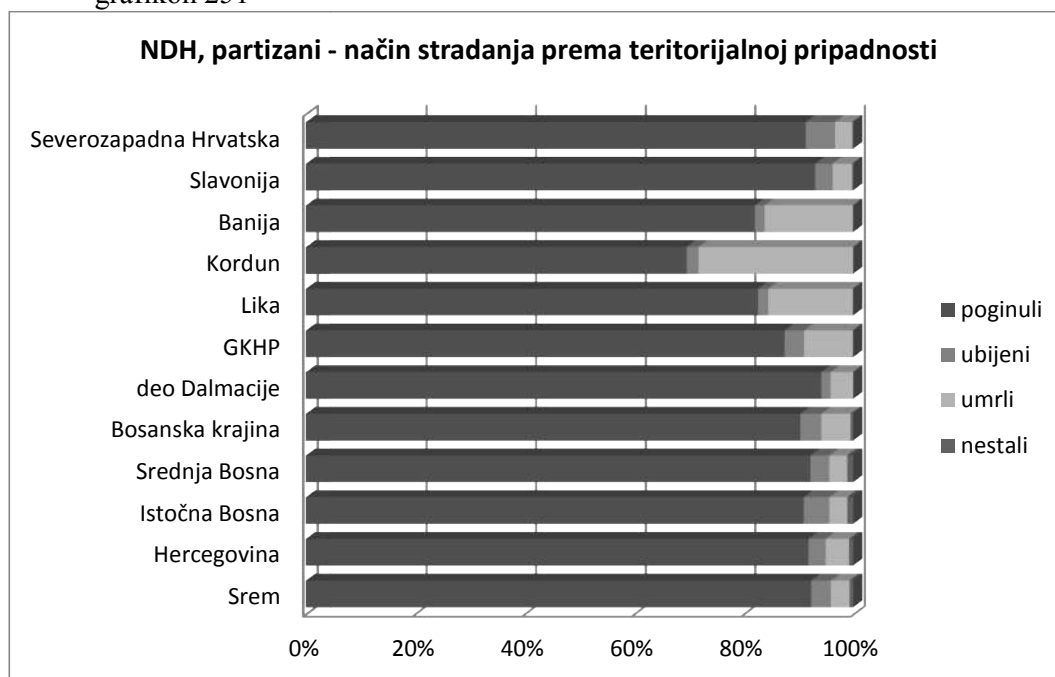
⁴³² Od ubijenih partizana iz NDH 1941. godine 82,01% je stradalo u direktnom teroru (streljanjem) dok je preostalih 17,99% stradalo u logorima i zatvorima. Kasnije se taj odnos promenio pa je već naredne godine broj ubijenih u logorima dostigao 40,82%, 1943. godine 41,78%, naredne 44,58% i poslednje godine rata 61,42%. Ubijeni su činili tri četvrtina (75,33%) svih partizana stradalih u logorima i zatvorima.

⁴³³ Od zarobljenih pripadnika partizanskog pokreta iz NDH koji su stradali u logorima i zatvorima (1,281) 3,90% je izgubilo živote u prvoj godini rata, 24,12% naredne godine (realno uvećanje stradanja 3,09 puta), 22,73% u 1943. godini, 27,63% u narednoj i 21,62% u poslednjoj godini rata, čime je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata uvećana 2,09 puta u odnosu na predhodnu. Stopa smrtnosti kod streljanih partizana iz NDH je bila jednaka tokom čitavog rata.

%	21,55	21,93	//	24,60	//	15,44	//	24,66	//
S. Bosna	5.236	4.827	92,19	181	3,46	171	3,26	57	1,09
%	5,87	6,09	//	6,08	//	2,56	//	15,28	//
I. Bosna	9.557	8.695	90,98	447	4,68	311	3,25	104	1,09
%	10,71	10,98	//	15,02	//	4,66	//	27,88	//
Hercegovina	3.316	3.045	91,83	104	3,14	142	4,28	25	0,75
%	3,71	3,84	//	3,49	//	2,13	//	6,70	//
Srem	6.521	6.021	92,33	234	3,59	223	3,42	43	0,66
%	7,31	7,60	//	7,86	//	3,34	//	11,53	//
ukupno	89.221	79.201	88,77	2.975	3,33	6.672	7,48	373	0,42

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 251

U svim delovima NDH poginuli čine najveći deo stadalih partizana. Njihov udeo se kreće između 69,58% na Kordunu i 94,16% u Dalmaciji. Različiti put kojim se razvijao pokret u pojedinim delovima NDH uslovio je da udeo ubijenih i umrlih pripadnika bude nejednak. Najveći udeo ubijenih je među partizanima Severozapadne Hrvatske i Istočne Bosne, a najmanji Među partizanima Dalmacije i Banije. Udeo umrlih se kretao između 3,14%, koliko je iznosio kod partizana Severozapadne Hrvatske, pa do 8,97 puta većeg kod pripadnika pokreta sa Korduna (28,17%).

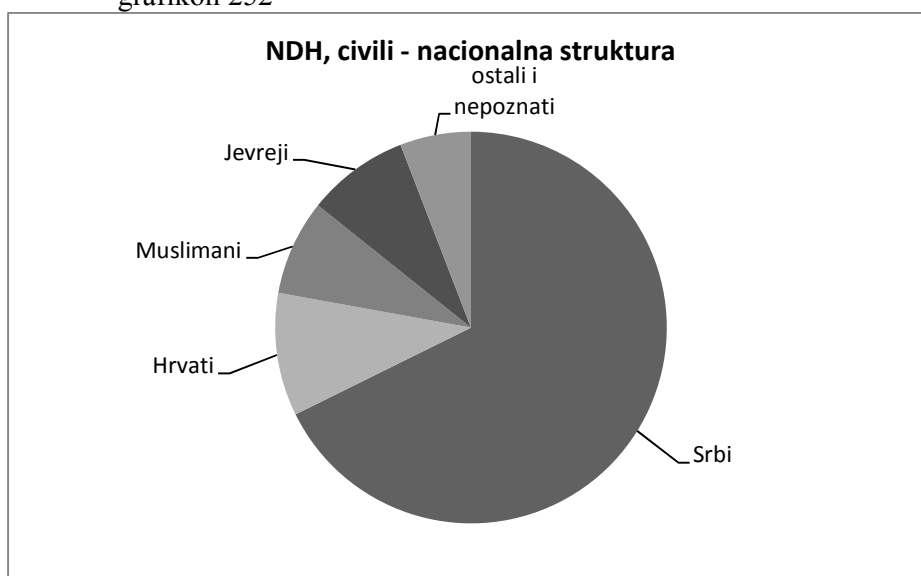
Među poginulima, kao daleko najbrojnijoj grupi, učešće partizana iz pojedinih regiona je bili jednako ili približno jednako učešću tih regiona u ukupnom stradanju partizana. Učešće ubijenih i umrlih je bilo nešto drugačije. Četvrtina svih ubijenih

partizana je iz Bosanske krajine, a značajnije učešće, veće od učešća tih regiona u ukupnim gubicima, imaju u Severozapadnoj Hrvatskoj i Istočnoj Bosni.⁴³⁴ Pored umiranja od posledica ranjavanja u ratu svojstveno svim delovima NDH, bolesti, prvenstveno pegavi tifus koji je zahvatio pojedine regione, najtže je pogodio partizane Korduna,⁴³⁵ Banije, Like i Bosanske krajine iz kojih potiče 71,17% svih umrlih partizana NDH.⁴³⁶

Gubici civila i partizana sa teritorije NDH

Izrazito slojevit, totalni rat vođen na teritoriji NDH, u kome je učešće imalo više zaraćenih strana, neminovno je doveo do velikog gubitka civilnog dela populacije. Sprovođenje genocida i holokausta kao njegovog najekstremnijeg oblika, nad delom stanovništva od strane ustaškog režima, doveo je do izrazito nesrazmernog stradanja različitih nacionalnosti.

grafikon 252

⁴³⁴ Učešće ubijeni partizana Severozapadne Hrvatske i Istočne Bosne među ubijenim partizanima iz NDH je 1,60 odnosno 1,40 puta veće od zastupljenosti ovih regiona u gukupnim gubicima pokreta.

⁴³⁵ Učešće umrlih partizana Korduna među umrlim partizanima NDH je 3,77 puta veće od učeća ovog regiona u gubicima partizanskog pokreta, Banije 2,15 puta i Like 2,06 puta.

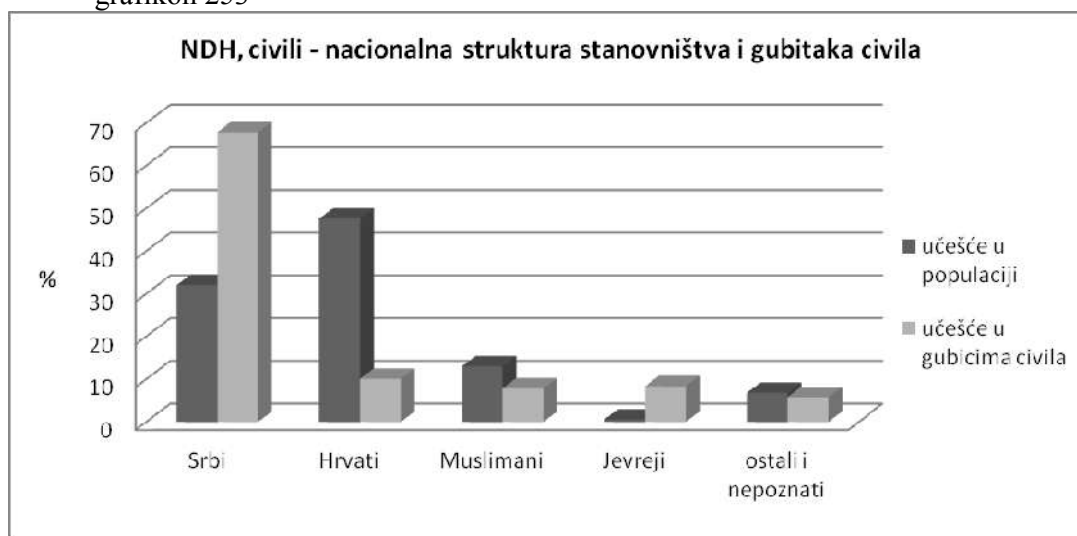
⁴³⁶ Banija, Kordun i Lika su bile posebno pogođene pegavim i stomačnim tifusom koji je zahvatio veliki deo tamošnjeg stanovništva (oko 75.000) od kojih stradalo 18.882 osoba, a u partizanskim jedinicama je obolelo 3.672 boraca od kojih je 82. preminulo. Ivan Kralj, „Nastanak i razvoj sanitetske službe u Narodnooslobodilačkom ratu u Hrvatskoj“, *Sanitetska služba*, knjiga 2, 264

tabela 283 - NDH, civili – učešće u populaciji i učešće u gubicima civila pema nacionalnoj pripadnosti

NDH, civili nacionalnosti	% učešće u popul. NDH	% među strad. civilima
Hrvati ⁴³⁷	47,58	10,09
Srbi	32,02	67,28
Muslimani	13,00	7,85
Jevreji	0,57	8,36
ostali/nep. ⁴³⁸	6,83	5,81

Popis stanovništva 1931. godine, AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 253

Proglašeni za nepoželjni element u novoformiranoj državi, izloženi pogromu od prvog dana rata, Srbi čine dve trećine gubitaka civilnog stanovništva, što je dvostruko više (2,10 puta) od njihove zastupljenosti u populaciji NDH. Uništavani u totalu, Jevreji predstavljaju najveće žrtve rata i njihovi gubici su 14,67 puta veći od zastupljenosti u stanovništvu. Sa druge strane, civilni gubici hrvatskog i muslimanskog naroda su 4,71

⁴³⁷ Prilikom razmatranja broja stradalih Hrvata treba imati u vidu činjenicu da je popisom među njima registrovano dosta osoba za koje je preliminarnim analizama utvrđeno da pripadaju nacionalnom grupama Roma i Jevreja i koji su uglavnom stradale u prve dve godine rata od ustaša u logorima, tako da ovde iznete procene treba primiti sa rezervom. U iskazanim vrednostima stradanja, ove nepravilnosti mogu uticati u izvesnoj meri na preciznost broja stradalih Hrvata, nešto manje na broj stradalih Jevreja i pripadnika ostalih nacionalnosti, dok u ukupnom broju stradalih učestvuje sa manje od 0,70%, te time ne dovodi u pitanje iznete rezultate. Dalji rad na reviziji popisa utvrdiće prave nacionalnosti tih osoba, pa će i budući rezultati biti dosta precizniji.

⁴³⁸ Prilikom izrade popisa „Žrtve rata 1941 -1945“ 1964. godine Romi nisu vođeni kao posebna nacionalna grupa. Jedan od ciljeva revizije popisa je ispravljanje te greške u čemu se delimično uspeo, posebno kod identifikovanja dece. U grupi ostalih i nepoznatih nacionalnosti stradalih kao civili Romi predstavljaju 57,03% gubitaka.

odnosno 1,66 puta manji od učešća ovih nacionalnih grupa u populaciji NDH. S obzirom na zastupljenost u populaciji gubici srpskog civilnog stanovništva u NDH su realno bili 9,91 puta brojniji od hrvatskih i 2,26 puta od muslimanskih civilnih gubitaka, dok su gubici muslimanskih civila bili 2,86 puta veći od hrvatskih. Uništeni u holokaustu gubici Jevreja su bili višestruko veći od stradanja svih ostalih nacionalnosti.⁴³⁹ Dinamika i intenzitet stradanja civila različitih nacionalnosti u NDH nije bila jednaka.

grafikon 254

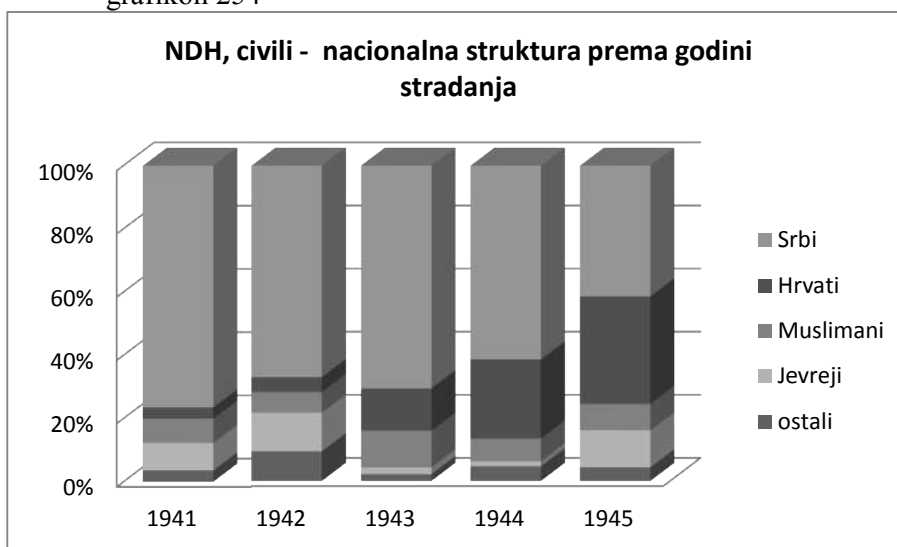

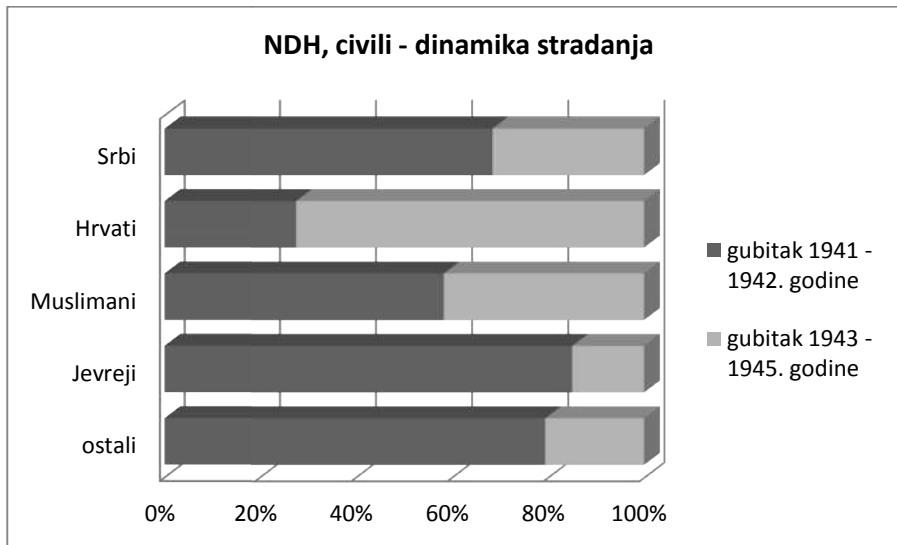
tabela 284 – NDH, civili – nacionalna struktura prema godini stradanja

NDH – civili	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	220.904	65.970	29,86	85.245	38,59	36.621	16,58	24.932	11,29	8.136	3,68
%	67,28	76,54	//	67,03	//	70,61	//	61,45	//	41,44	//
Hrvati	32.852	3.040	9,25	6.033	18,36	6.946	21,14	10.150	30,90	6.683	20,34
%	10,09	3,53	//	4,74	//	13,39	//	25,02	//	34,04	//
Muslimani	25.552	6.619	25,90	8.292	32,45	6.036	23,62	2.949	11,54	1.656	6,48
%	7,85	7,68	//	6,52	//	11,64	//	7,27	//	8,43	//
Jevreji	27.214	7.542	27,71	15.603	57,33	1.129	4,15	639	2,35	2.301	8,45
%	8,36	8,75	//	12,27	//	2,18	//	1,57	//	11,72	//
ostali/nep.	18.908	3.021	15,98	11.998	63,45	1.129	5,97	1.902	10,06	858	4,54
%	5,81	3,50	//	9,43	//	2,18	//	4,69	//	4,37	//
ukupno	325.430	86.192	26,48	127.171	39,08	51.861	15,94	40.572	12,47	19.634	6,03

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

⁴³⁹ Opširnije u Dragan Cvetković, „Holokaust u NDH – numeričko određenje“, *Istorija 20. veka*, 1/2011, Beograd, 163 – 182.

grafikon 255

Teror sproveden nad srpskim stanovništvom otpočet odmah po uspostavljanu NDH, sa nesmanjenom dinamikom ubijanja u prve dve godine rata,⁴⁴⁰ za rezultat je imao da je više od dve trećine (68,45%) stradalog srpskog stanovništva izgubilo život u tom periodu. Srbi su sve do poslednje godine rata činili apsolutnu većinu gubitaka, čineći više od tri četvrtine u prvoj i dve trećine u drugoj godini rata, da bi i u poslednjoj godini rata predstavljali pojedinačno najbrojniju grupu stradalih civila. Rasnim zakonima izopšteni iz društva, pogođeni holokaustom, Jevreji su najvećim delom stradali u prve dve godine rata (85,04%). Prve dve godine rata su bile i najpogubnije po Muslimane koji su u tom periodu izgubili 58,35% od civilnih gubitaka, stime što je njihovo najveće učešće u gubicima civila bilo u 1943. godini, kada se gotovo približilo nacionalnoj zastupljenosti u populaciji NDH. Hrvatsko stanovništvo je tokom rata imalo stalni rast civilnih gubitaka, tako da ih je polovina (51,24%) izgubile život u poslednje dve godine rata, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila 1,75 puta veća nego predhodne. Srbi su činili najveći deo gubitaka civila tokom čitavog rata sa učešćem koje je permanentno bilo iznad njihove zastupljenosti u populaciji, 2,39 puta na početku i 1,39 put na kraju. Jevreji su takođe tokom čitavog rata bili zastupljeni u gubicima višestruko iznad svog učešća u populaciji, 21,53 puta 1942. godine. Učešće u

⁴⁴⁰ Stopa smrtnosti srpskih civila u prvoj godini rata je bila neznatno veća (1,03 puta) nego u narednoj, da bi u 1943. godini opala 2,33 puta.

gubicima civila pripadnika muslimanske i hrvatske nacionalnosti je tokom čitavog rata bilo manje od njihovog učešća u populaciji NDH. S obzirom na zastupljenost u stanovništvu NDH, gubici Srba su na početku odnosno kraju rata bili veći realno 32,09 odnosno 1,78 puta od gubitka civila Hrvata i 4,05 odnosno 2 puta od gubitaka civila Muslimana, dok su gubici Muslimana u odnosu na gubitak Hrvata bili realno 7,96 puta veći u 1941. godini, a 1,10 puta manji 1945. godine.

Stanovništvo NDH je bilo pogođeno ratnim stradanjima na čitavoj teritoriji, ali ne u srazmeri svoje zastupljenosti u njoj. Iz regiona Bosanske krajine, Banije, Like i Korduna potiče 44,07% gubitaka civila iz NDH, što je dvostruko više od zastupljenosti ovih regiona u populaciji NDH. U odnosu na ostale regione NDH gubici civila iz ova četiri regiona su realno 2,88 puta veći. Sa druge strane gubici civilnog stanovništva iz dela Dalmacije i Severozapadne Hrvatske su 2,71 odnosno 2,47 puta manji od učešća ovog regiona u populaciji NDH. Nacionalna struktura stradalih civila nije bila jednaka u svim regionima, kao ni zastupljenost nacionalne grupe iz nekog regiona u ukupnim gubicima svoga nacionalnog korpusa.

tabela 285 – NDH, civili – nacionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

NDH – civili	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Muslimani	%	Jevreji	%	ostali i nepoz.	%
SZ Hrvat.	25.733	3.242	12,60	11.113	43,18	26	0,10	8.899	34,58	2.453	9,53
%	7,91	1,47	//	33,83	//	0,10	//	32,70	//	12,97	//
Slavonija	45.095	25.144	55,76	4.884	10,83	9	0,02	5.960	13,22	9.098	20,17
%	13,86	11,38	//	14,87	//	0,03	//	21,90	//	48,12	//
Banija	17.623	16.042	91,03	1.249	7,09	--	--	67	0,38	265	1,50
%	5,41	7,26	//	3,80	//	--	//	0,25	//	1,40	//
Kordun	22.195	18.984	85,53	1.224	5,51	--	--	261	1,18	1.726	7,78
%	6,82	8,59	//	3,72	//	--	//	0,96	//	9,13	//
Lika	17.417	16.211	93,07	1.135	6,52	1	0,01	3	0,02	67	0,38
%	5,35	7,34	//	3,45	//	--	//	0,01	//	0,35	//
Gorsi kot.	4.281	2.545	59,45	1.391	32,49	1	0,02	23	0,54	321	7,50
%	1,31	1,15	//	4,23	//	--	//	0,08	//	1,70	//
deoDalmacije	7.794	1.755	22,52	5.938	76,19	7	0,09	52	0,67	42	0,54
%	2,39	0,79	//	18,07	//	0,03	//	0,19	//	0,22	//
Bos. Krajina	86.199	80.549	93,44	1.007	1,17	2.955	3,43	401	0,46	1.287	1,49
%	26,49	36,46	//	3,06	//	11,56	//	1,47	//	6,81	//
Sred. Bosna	15.697	10.624	67,68	1.979	12,61	1.981	12,62	814	5,18	299	1,90
%	4,82	4,81	//	6,02	//	7,75	//	2,99	//	1,58	//
Ist. Bosna	58.009	27.016	46,57	1.357	2,34	18.690	32,22	9.745	16,80	1.201	2,07
%	17,82	12,23	//	4,13	//	73,14	//	35,81	//	6,35	//
Hercegovina	11.330	8.111	71,59	1.216	10,73	1.875	16,55	30	0,26	98	0,86
%	3,48	3,67	//	3,70	//	7,34	//	0,11	//	0,52	//
Srem	14.057	10.681	75,98	359	2,55	7	0,05	959	6,82	2.051	14,59

%	4,32	4,83	//	1,09	//	0,03	//	3,52	//	10,85	//
ukupno	325.430	220.904	67,28	32.852	10,09	25.552	7,85	27.214	8,36	18.908	5,81

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

U deset od dvanaest regiona NDH Srbi predstavljaju najveći deo stradalih civila, a u svih dvanaest je njihovo učešće gubicima prevazilazilo zastupljenost u populaciji tih regiona, najviše u Severozapadnoj Hrvatskoj 3,10 puta, Gorskom kotaru sa hrvatskim primorjem 3,02 puta, Slavoniji 2,39 puta, Hercegovini 2,23 puta, a najmanje u Istočnoj Bosni 1,16 puta. Više od trećine civilnih gubitaka Srba potiče iz Bosanske krajine, zatim Istočne Bosne i Slavonije, ali su s obzirom na deo srpskog nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao, najveće gubitke podneli regioni Korduna i Bosanske krajine sa 1,78 odnosno 1,59 puta većim stradanjem, dok je namanje gubitke srpski narod imao u regionima Srema i Srednje Bosne sa 2,14 odnosno 1,90 puta manjim učešćem u stradanju od dela nacije koji je živeo na njima. Hrvati su činili najveći deo stradalih civila u dva regiona NDH, ali ni u njima učešće u gubicima nije doseglo nacionalnu zastupljenost u populaciji, tako da je u Dalmaciji i Severozapadnoj Hrvatskoj bila 1,13 odnosno 2,06 puta manja, dok je na Korduni i Lici bila 9,61 odnosno 6,81 puta manja. Iako najveći deo civilnih gubitaka hrvatskog naroda potiče iz Severozapadne Hrvatske, oni nisu dosegli učešće dela hrvatskog naroda koji je nastanjivao taj region, tako da je najveće gubitke podnela Dalmacija u kojoj je učešće u gubicima civila hrvatske nacionalnosti 1,57 puta veći od dela naroda koji je tu živeo, dok je povećano stradanje bilo i u regionima Like i Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem. Značajniji udeo u gubicima civilnog stanovništva Muslimani su imali u Istočnoj Bosni i u Hercegovini, ali je ono bilo 1,30 odnosno 1,38 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji ovih regiona. Gotovo tri četvrtine stradalih civila muslimanske nacionalnosti potiče iz Istočne Bosne što je 1,46 puta više od dela naroda koji je nastanjivao, tako da je ona podnela najveće gubitke. U svim delovima NDH koje su nastanjivali, Jevreji su imali izuzetno veliki udeo u gubicima koji nje višestruko prevazilazio njihovu zastupljenost u populaciji, Severozapadnoj Hrvatskoj 34,24 puta, Slavoniji 15,37 puta, Istočnoj Bosni 16 puta.

Parizanski pokret je bio neraskidivo povezan sa narodom iz koga je crpeo svoju snagu, deleći ratnu sudbinu sa njim, ali mu je i povremeno namećući. Gubici koje su pretrpeli civili bili su 3,65 puta veći od gubitaka koje pretrpeo partizanski pokret ove

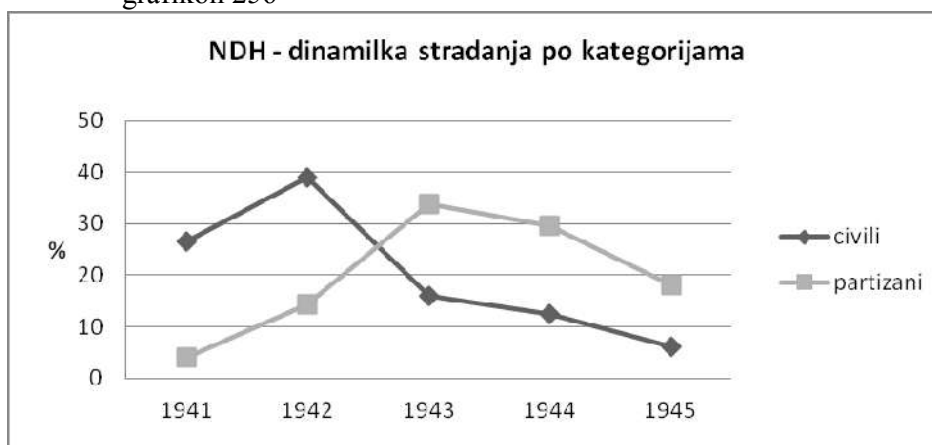
teritorije. Dinamika stradanja civila nije bila ista kao kod parizanskog pokreta, kao što ni odnos u stradanju između ove dve grupe nije bio isti tokom trajanja rata.

tabela 286 – NDH– kategorije stradanja prema dinamici stradanja

NDH	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	325.430	86.192	26,48	127.171	39,08	51.861	15,94	40.572	12,47	19.634	6,03
partizani	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15
odnos stra.	3,65:1	24,26:1	//	9,94:1	//	1,72:1	//	1,53:1	//	1,21:1	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 256

Civili i partizani sa teritorije su imali dijametralno suprotnu dinamiku stradanja. Dve trećine stradalih civila je izgubilo život u prve dve godine rata,⁴⁴¹ a u istom periodu život izgubilo manje od petine pripadnika pokreta, tako da je udeo stradalih civila bilo 3,58 puta veći, dok su poslednje dve godine rata odnele manje od četvrtine stradalih civila i skoro polovinu stradalih partizana, tako da je u njima udeo gubitaka civila u tom periodu bio 2,58 puta manji od udela gubitka pripadnika pokreta. Iako se partizanski pokret brzo razvijao, nije bio u stanju da u prvoj godini rata spreči stradanje civilnog dela stanovništva koje je bilo 24,26 puta veće od gubitaka pokreta, ali je već u narednijoj razliku u gubicima smanjio 2,44 puta, da bi u središnjoj godini rata odnos između stradalih civila i partizana bio smanjen dodatnih 5,78 puta, da bi u poslednjoj godini rata broj stradalih civila bio tek za petinu veći od broja stradalih partizana. Raspon u odnosu

⁴⁴¹ Stradanje civila NDH u prve dve godine rata je realno bilo izjednačeno.

stradanja civila i pripadnika partizanskog pokreta u poslednjoj godini rata u odnosu na prvu je bio 20,05 puta manji.

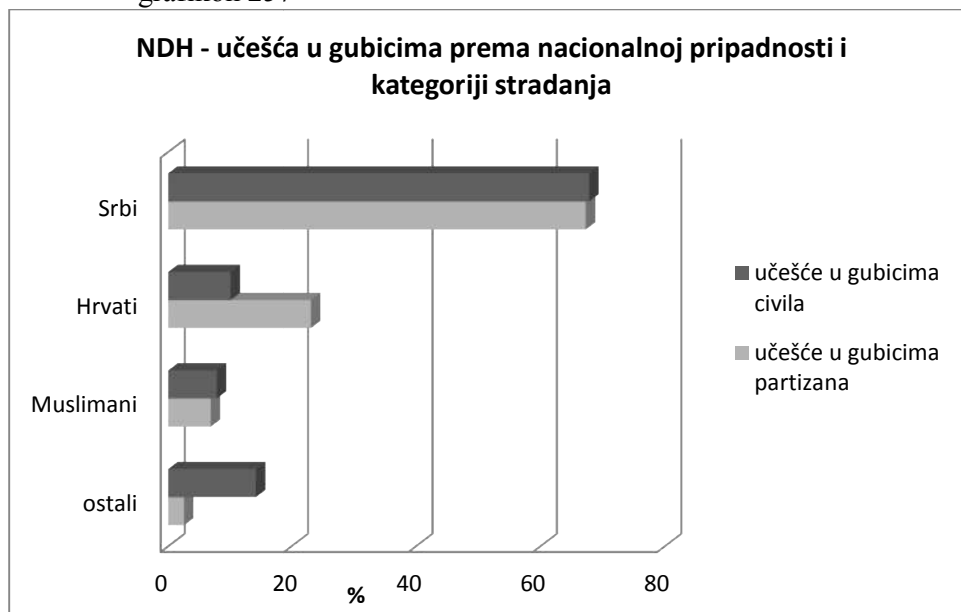
Različit položaji u kome su se našli narodi u NDH prouzrokovao je drugačiji istorijski put kojim su prošli kroz rat, sa drugačijim stradanjem koje su pretrpeli tokom rata bilo kao civili ili kao pripadnici vojnih formacija, među kojima je partizanski pokret bio najbrojniji.

tabela 287 – NDH– nacionalna struktura prema kategoriji stradanja i odnos u stradanju

NDH	civili	partizani	odnos u stradanju
Srbi	220.904	60.093	3,68:1
%	67,88	67,35	//
Hrvati	32.852	20.665	1,59:1
%	10,09	23,16	//
Muslimani	25.552	6.146	4,16:1
%	7,85	6,89	//
ostali i nep.	46.122	2.317	19,90:1
%	14,17	2,60	//
Ukupno	325.430	89.221	3,65:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 257

Srpski narod je imao isto učešće u gubicima civila i pripadnika pokreta čineći u obe grupe po dve trećine stradalih. Približno istoučešće u gubicima obe grupe je bilo i kod Muslimana. Sa druge strane, među stradlim Hrvatima su postojale bitne razlike,

tako da je njihovo učešće u gubicima partizanskog pokreta 2,29 puta veće od učešća koje su imali u gubicima civila iz NDH. Suprotno od njih pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su imali 5,45 puta veće učešće u gubicima civila od učešća među stradalim partizanima. Kao daleko najbrojniji u obe grupe Srbi su odredili odnos u stradanju civila i partizana čitave NDH. Najveća razlika u gubicima civila i pripadnika pokreta je bila kod pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti, a najmanja kod Hrvata.

Polna i starostna struktura stradalih civila se razlikuju od istih kod pripadnika partizanskog pokreta. Specifičnost partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svojim redovima uslovlila je razlike u strukturi gubitaka.

tabela 288 – NDH– polna struktura prema kategoriji stradanja i odnos u stradanju

NDH– pol	civili	partizani	odnos u stradanju
muškarci	209.932	82.410	2,55:1
%	64,51	92,37	//
žene	115.498	6.811	16,96:1
%	35,49	7,63	//
Ukupno	325.430	89.221	3,65:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 258

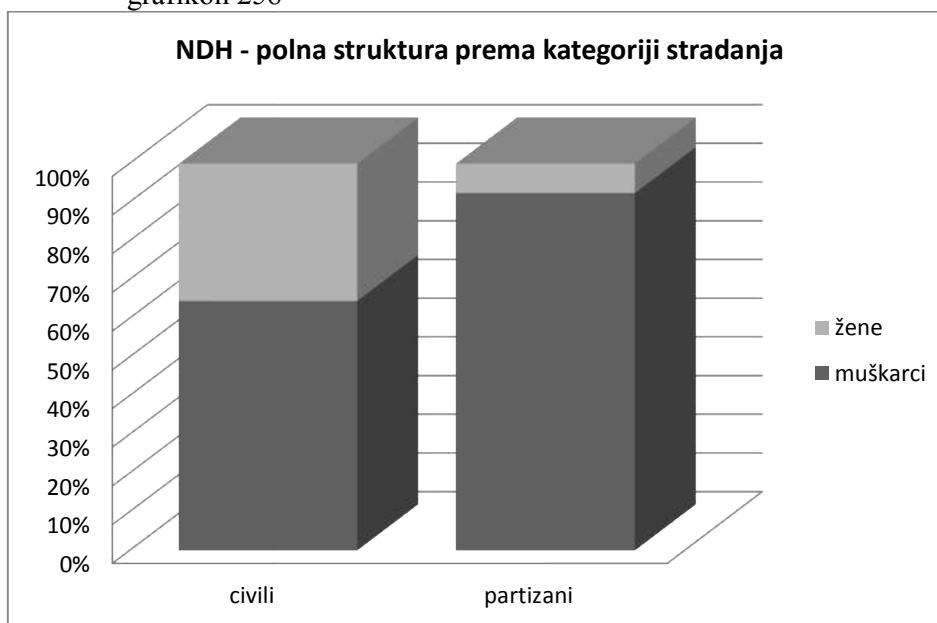
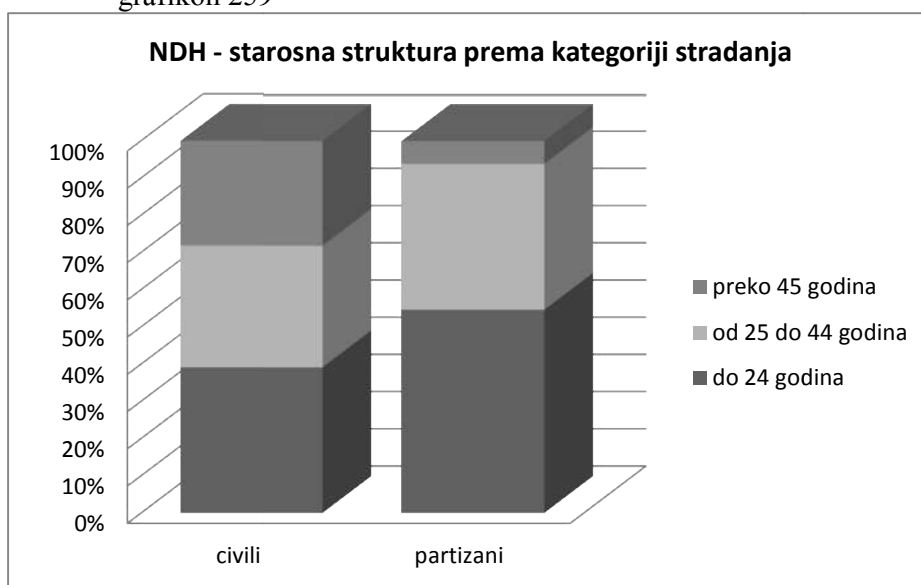

tabela 289 – NDH– starostna struktura prema kategoriji stradanja i odnos u stradanju

NDH-uzrast	civili	partizani	odnos u stradanju
do 14	72.539	553	149:1
%	22,29	0,62	//
15 do 24	52.341	47.864	1,09:1
%	16,08	53,65	//
25 do 34	48.574	23.895	2,03:1
%	14,93	26,78	//
35 do 44	55.546	10.872	5,11:1
%	17,07	12,18	//
45 do 54	40.595	2.954	13,74:1
%	12,47	3,31	//
55 do 64	28.775	1.535	18,74:1
%	8,84	1,72	//
preko 65	18.635	917	20,32:1
%	5,73	1,03	//
nepoznata	8.425	631	13,35:1
%	2,59	0,71	//
Ukupno	325.430	89.221	3,65:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 259

Žene su činile više od trećine gubitaka civila i njihova zastupljenost je bila 4,65 puta veća kod civila nego kod partizana. Odnos u stradnu oba pola među civilima i partizanima nije bio jednak, tako da je muškaraca stradalo dva i po puta više među civilima nego u partizanima, dok je gubitak kod žena kod civila bio višestruko veći (17 puta). Za razliku od stradalih pripadnika partizanskog pokreta kod kojih je četiri patina uzrasta između 15 i 34 godina, starosna struktura stradalih civila je daleko raznovrsnija i

obuhvatila je sa značajnim učešćem sve uzrasne grupe. Tako mlađi od 15 godina čine više od petine gubitaka civila i 35,95 puta su zastupljeniji među stradalim civilima, dok su stariji od 44 godina predstavljali više od četvrtine (27,04%) civilnih gubitaka i imaju 4,46 puta veće učešće među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta. Starosna grupa od 15 do 24 godina je jedina sa približno istim gubicima kod civila i partizana, dok su pripadnici svih ostalih uzrastnih grupa brojniji među civilima, od 149 puta kod mlađih od 15, preko dvostruko brojnijih uzrasta između 25 i 34 godina strosti, do dvadeset puta brojnijih kod starijih od 65 godina.

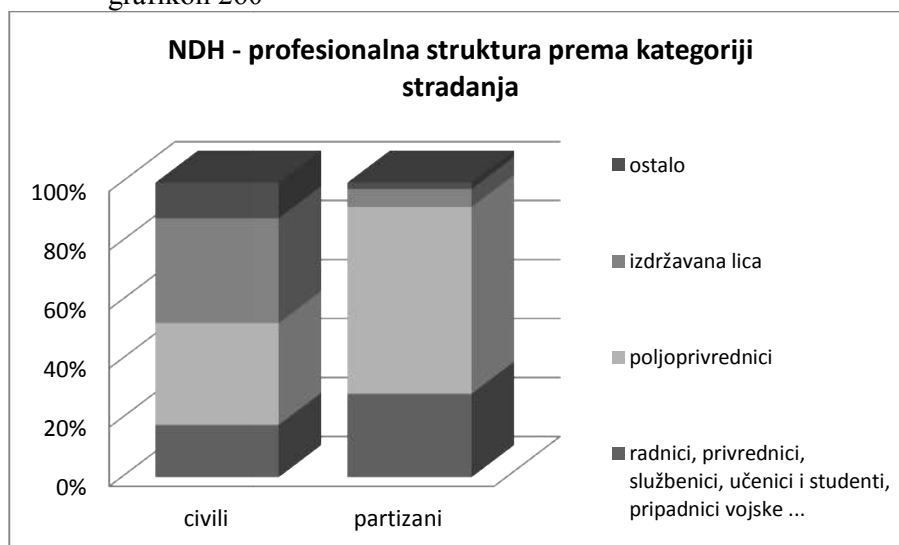
Sve profesionalne grupe koje su bile zastupljene u društvu NDH bile su pogođene ratom. Profesionalna struktura gubitaka nije bila jednaka kod civila i partizana koji su poticali sa ove teritorije. Takođe ni odnos u broju stradalih pripadnika određenih profesionalnih grupa kod civila i partizana nije bio isti.

tabela 290 – NDH– profesionalna struktura prema kategoriji stradanja i odnos u stradanju

NDH-profesije	civili	partizani	odnos u stradanju
poljoprivred.	112.348	56.508	1,99:1
%	34,52	63,33	//
privrednici	12.804	3.597	3,56:1
%	3,93	4,03	//
radnici	18.522	13.640	1,36:1
%	5,69	15,29	//
vojs., pol.,	1.109	725	1,53:1
%	0,34	0,81	//
služb., stuč.	9.700	2.107	4,60:1
%	2,98	2,36	//
slob. prof.	919	144	6,38:1
%	0,28	0,16	//
izdržavana l.	115.682	5.408	21,39:1
%	35,55	6,06	//
đaci i stud.	15.020	5.118	2,93:1
%	4,61	5,74	//
ostala zan.	2.256	554	4,07:1
%	0,69	0,62	//
lični pripodi	1.443	44	32,79:1
%	0,44	0,05	//
nezaposleni	536	151	3,55:1
%	0,16	0,17	//
nepoz. zan.	35.091	1.225	28,64:1
%	10,78	1,37	//
Ukupno	325.430	89.221	3,65:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 260

Totalni rat kakav je vođen na teritoriji NDH, sa izvršenjem ili pokušajem izvršenja potpunog uništenja pojedinih naroda, prouzrokovao je da su izdržavana lica predstavljala pojedinačno najbrojniju grupu među stradalim civilima NDH i oni su bili 5,87 puta zastupljeniji nego kod pripadnika partizanskog pokreta. Kao profesija na koju je KPJ najviše računala, radnici su bili 2,69 puta zastupljeniji u gubicima partizanskog pokreta nego u gubicima civila, učenici i studenti 1,24 puta, dok su poljoprivrednici kao najbrojnija profesija u pokretu bili dvostruko više zastupljeni. Ostale profesije su imale izjednačeno učešće ili su bili nešto zastupljeniji među stradalim partizanima, izuzev pripadnika vojske, policije i žandarmerije koji su bili 2,38 puta zastupljeniji među stradalim pripadnicima partizanskog pokreta. Sve profesionalne grupe su pretrpele brojnije stradanje kao civili nego pripadnici pokreta, ali ne u jednakom odnosu. Tako su radnici za trćinu više stradali među civilima nego u partizanima, poljoprivrednici dva puta, učenici i studenti tri puta, a izdržavana više od dvadeset puta.

Potpuno suprotne karakteristike kategorija civila⁴⁴² i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne organizacije uslovia su i drugačije načine njihovih stradanja.

⁴⁴² Od gubitaka civila u NDH gotovo polovina (47,31%) je izgubila živote u direktnom teroru, više od trećine (36,44%) u logorima i još 2,70% u zatvorima, 4,72% je izgubilo živote prilikom borbi i bombardovanja, a 11,53% je stradalo na ostale načine (deportacija, izbeglištvo, prinudni rad, ...). Okolnosti stradanja civila nisu bile jednake kod svih nacionalnih grupa. Više od polovine (55,82%) Srba je izgubilo život u direktnom teroru, a na isti način je stradalo i 56,55% Muslimana i 41,17% Hrvata, u logorima i zatvorima je stradalo 32,97% Srba, 35,55% Hrvata, 5,75% Muslimana i 89,75% pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti, dok je kao civil prilikom borbi i bombardovanja život izgubilo 16,92%

Poginuli čine najveći deo stradalih partizana, dok devet desetina gubitaka civila predstavljaju ubijene osobe. Deo civila je poginuo prilikom borbi ili bombardovanja, do je učešće umrlih zastupljenije kod stradalih partizana.

tabela 291 – NDH– način stradanja prema kategoriji stradanja i odnos u stradanju

NDH – način strad.	civili	partizani	odnos u stradanju
poginuli	16.254	79.201	1:4,87
%	4,99	88,77	//
ubijeni	293.764	2.975	98,74:1
%	90,27	3,33	//
umrli	12.146	6.672	1,82:1
%	3,73	7,48	//
nestali	3.264	373	8,75:1
%	1,00	0,42	//
ukupno	325.430	89.221	3,65:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Dijameralno suprotni načini stradanja su usloveli da je ubijenih skoro 99 puta više kod civila,⁴⁴³ dok je poginulih nešto manje od 5 puta više kod stradalih partizana. Odnos u broju umrlih osoba pokazuje da je 1,82 puta više umrlih kod pripadnika partizanskog pokreta nego kod civila, dok je nestalih 8,75 puta više u gubicima civila NDH.

Hrvata, 10,46% Muslimana i 3,04% Srba. Od svih stradalih civila NDH u direktnom teroru Srbi čine 80,10%, Muslimani 9,38%, Hrvati 8,78%, od stradalih u logorima i zatvorima Srbi 57,18%, Hrvati 9,17%, Muslimani 1,15% i pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti 32,50%. Srbi su predstavljali 43,67% poginulih civila NDH prilikom borbi i bombardovanja, Hrvati 36,14%, Muslimani 17,39% i ostali i nepoznati 2,80%.

⁴⁴³ Oko stradanja civila NDH u logorima videti Dragan Cvetković, „Stradanje stanovništva NDH u logorima – numeričko određenje“ u *Logori, zatvori i prisilni rad u Hrvatskoj / Jugoslaviji 1941. – 1945., 1945 – 1951.*, Zbornik radova, (prirdio Vladimir Geiger) Zagreb 2010, 41 -57.

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Bugarske

Teritorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Jugoistočni delovi Kraljevine Jugoslavije su njenom dezintegracijom pripali Kraljevini Bugarskoj koja ih je anektirala. Njoj je podelom pripao veći deo Vardarske Banovone i značajni delovi Moravske banovine. Veći deo dobijene teritorije predstavljalo je brdsko-planinsko zemljište, pogodno za gerilski način ratovanja, ispresecan sa nekoliko nizija i dolina, kroz koje su prolazili važni komunikacijski pravci. Kraljevina Bugarska je anektiranom teritorijom kontrolisala značajni deo moravsko-varcarske doline, kao i deo nišavske doline, kojim su prolazili putevi i pruge strategijskog značaja za Nemačku kao komunikacije ka Grčkoj odnosno Africi i Turskoj odnosno Bliskom istoku.

Anektirana teritorijija, koja se sastojala iz pet regiona, je prema popisu stanovništva iz 1931. godine imala 1.077.664 stanovnika,⁴⁴⁴ od kojih je približno jednak deo živeo u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji 38,88 odnosno 30,39% i znatno manje u delovima Južne i Istočne Srbije, 16,72 odnosno 10,50% i znatno manje u delu KiM 3,51% populacije.⁴⁴⁵ Stanovništvo anektiranih delova karakterisala je izrazita nacionalna heterogenost,⁴⁴⁶ a činilo ga je 46,56% Makedonaca, 29,75% Srba, 9,15% Albanaca, 8,28% Turaka, 2,69% Muslimana, 0,67% Jevreja i 2,90% ostalih i

⁴⁴⁴ Svi proračuni za brojnost stanovništva teritorije anektirane od Bugarske i pojedinih regiona i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931. godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937

⁴⁴⁵ Istočna Makedonija (418.957) : Berovo, Delčevo, Idadija, Kočani, Kratovo, Kriva Palanka, Kumanovo, Probištip, Skoplje, Strumica, Sveti Nikole, Štip, Valandovo, Vinica Zapadna Makedonija (327.516): Bitolj, Brod, Demir Hisar, Gevgelija, Kavadarci, Kruševo, Negotino, Ohrid, Prilep, Resen, (Titov) Veles. Istočna Srbija (113.124): Babušnica, Dimitrovgrad, Pirot. Južna Srbija (180.252): Bosilegrad, Bujanovac, Crna Trava, Preševo, Surdulica, Trgovište, Vladičin Han, Vlasina Okruglica, Vranje, Vranjsak Banja. deo Kosova i Metohije (37.815): Kačanik, Vitina, deo opštine Gnjilane.

⁴⁴⁶ Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu Popisa stanovništva iz 1931. godine, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945; ; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Србија са Војводином и Косово – Метохијом, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Население по вероисповест и мајчин јазик, по пописот од 31-III-1931 година, Македонија, преглед по општините*, Beograd, 1945.

nepoznatih,⁴⁴⁷ kao i dominacija pojedinih nacionalnosti na matičnim teritorijama. Makedonci i Srbi su činili apsolutno većinski deo stanovništva u po dva od pet regiona, Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji odnosno Istočnoj i Južnoj Srbiji, dok su Albanci bili dominantna nacionalna grupa u delu KiM. Srbi su u delu KiM i Istočnoj Makedoniji činili značajniji deo stanovništva, dok su Albanci imali značajno učešće u populaciji dela Istočne Makedonije i Južne Srbije, uz Turke kao delove populacije u oba dela Makedonije.⁴⁴⁸ Svi Makedonci su živeli u Makedoniji, po polovina je živela u istočnom i zapadnom delu teritorije (50,53 odnosno 49,47%). Od svih Srba sa teritorije anektirane od strane Bugarske polovina je živela u Južnoj Srbiji (48,75%), trećina u Istočnoj Srbiji (34,82%), uz desetinu (10,91%) u Istočnoj Makedoniji, 3,12% u Zapadnoj Makedoniji i 2,39% na delu KiM. Dve petine Albanaca (39,49%) ove teritorije živelo je u Istočnoj Makedoniji, 28,79% na delu KiM, 17,67% u Južnoj Srbiji i 14,05% u Zapadnoj Makedoniji, dok je dve trećine Turaka (67,40%) živelo u Istočnoj, a trećina u Zapadnoj Makedoniji.

Na prostoru koji je anektirala Kraljevina Bugarska nalazilo se 2.138 naselja u kojima je prosečno živelo 0,05% stanovništva ove teritorije. Među njima se po veličini izdvajaju Skoplje (68.334), kao jedini grad preko 50.000 stanovnika, u kome je živelo 6,34% stanovništva. U dva grada veličine između 20.000 i 50.000 stanovnika Bitolj (33.024) i Prilep (22.821), živelo je 3,06% odnosno 2,12% populacije. Na ovoj teritoriji postojalo je još 6 naseljenih mesta veličine između 10.000 i 20.000 stanovnika⁴⁴⁹, kao i 16 naselja veličine od 5.000 do 10.000 stanovnika⁴⁵⁰ u kojima je živelo 7,98% odnosno 10,41% populacije teritorije anektirane od Bugarske. U preostalih 2.113 naselja živelo je 70,09% stanovništva. Primetne su male regionalne razlike u prosečnoj veličini naseljanosti naselja. U naseljima dela Istočne Srbije prosečno je po naselju živelo 0,06%

⁴⁴⁷ Prema popisu stanovništva iz 1931. godine na teritoriji anektiranoj od Bugarske živelo je 501.808 Makedonaca, 320.606 Srba, 98.606 Albanaca, 89.229 Turaka, 29.001 Muslimana, 7.203 Jevreja i 31.211 ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

⁴⁴⁸ Istočna Makedonija – 60,52% Makedonaca (253.569), 8,35% Srba (34.988), 9,29% Albanaca (38.939), 14,35% Turaka (60.139), 3,11% Muslimana (13.013), 0,78% Jevreja (3.282), 3,59% ostalih i nepoznatih (15.027); Zapadna Makedonija – 75,79% Makedonaca (248.239), 3,06% Srba (10.012), 4,23% Albanaca (13.853), 8,88% Turaka (29.090), 3,40% Muslimana (11.123), 1,16% Jevreja (3.807), 3,48% ostalih i nepoznatih (11.392); Istočna Srbija – 98,69% Srba (111.644), 0,10% Jevreja (114), 1,21% ostalih i nepoznatih (1.366); Južna Srbija – 86,71% Srba (156.290), 9,66% Albanaca (17.421), 2,70% Muslimana (4.865), 0,93% ostalih i nepoznatih (1.676); deo KiM – 75,08% Albanaca (28.393), 20,29% Srba (7.672), 4,63% ostalih i nepoznatih (1.750).

⁴⁴⁹ Kumanovo, Veles, Štip, Piro, Bujanovac, Vranje.

⁴⁵⁰ Carevo selo, Kriva Palanka, Valandovo, Đevdelija, Kačanik, Kavadarci, Vinice, Kočane, Zletovo, Berovo, Ohrid, Vladičin Han, Preševo, Radovište, Novo selo, Strumica.

stanovništva teritorije anektirane od Bugarske, u Južnoj Srbiji i Istočnoj Makedoniji naseljanost je 0,05%, doke je najmanja prosečna naseljenost po naelju u Zapadnoj Makedoniji i na delu KiM gde iznosi 0,04% populacije teritorije anektirane od Bugarske.

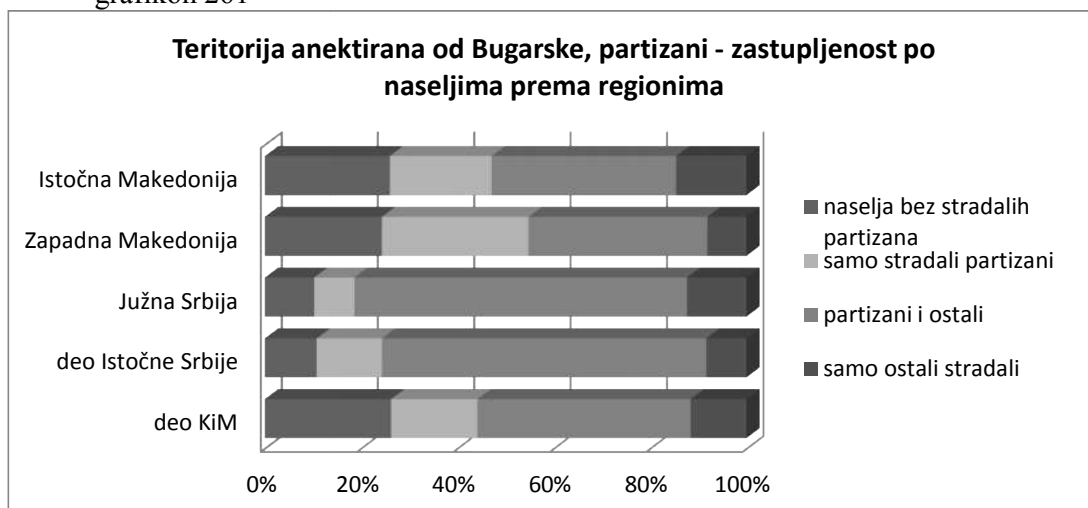
Rat je pogodio četiri petina (78,44%) naseljenih mesta teritorije anektirane od Bugarske u kojima su utvrđeni ljudski gubitci, dok ih u preostalih 21,56% naselja nije bilo. U dve trećine naselja (67,12%) registrovani su stradali partizani, s time što su u 45,60% naselja bili pomešani sa ostalim grupama strdalih, dok su u 21,51% naselja registrovani samostalno. U 11,32% naselja je bilo gubitaka, ali među njima nema pripadnika partizanskog pokreta.

tabela 292 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – zastupljenost po naseljima

anekt. Bugarska	ukupno naselja	naselja bez strdalih	%	samo stradali partizani	%	zajedno partizani i ostali	%	samo ostali stradali	%
Ist. Makedon.	761	198	26,02	161	21,16	291	38,24	111	14,59
%	35,59	42,95	//	35,00	//	29,85	//	45,87	//
Zap. Makedon.	750	183	24,40	228	30,40	278	37,07	61	8,13
%	35,08	39,70	//	49,56	//	28,51	//	25,21	//
Južna Srbija	364	37	10,16	31	8,52	251	68,96	45	12,36
%	17,02	8,03	//	6,74	//	25,74	//	18,59	//
Istočna Srbija	168	18	10,71	23	13,69	113	67,26	14	8,33
%	7,86	3,90	//	5,00	//	11,59	//	5,78	//
deo KiM	95	25	26,31	17	17,89	42	44,21	11	11,58
%	4,44	5,42	//	3,69	//	4,31	//	4,54	//
Ukupno	2.138	461	21,56	460	21,51	975	45,60	242	11,32

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 261

Rat nije podjednako pogodilo naselja u svim regionima teritorije anektirane od Bugarske. U četvrtini naselja Makedonije, 26,02% Istočne i 24,40% Zapadne, kao i četvrtina naselja dela KiM (26,31%), nije bilo ljudskih gubitaka. U delu teritorije Srbije anektirane od Kraljevine Bugarske desetina tamošnjih naselja je bila bez gubitaka, 10,71% u Istočnoj Srbiji i 10,16% u Južnoj Srbiji. Naselja u kojima je bilo gubitaka, ali bez stradalih partizana, bila su najzastupljenija u Istočnoj Makedoniji i Južnoj Srbiji sa 14,59 odnosno 12,36%, dok ih je najmanje bilo u Zapadnoj Makedoniji i Istočnoj Srbiji gde su predestavljala 8,13 odnosno 8,33% naseljenih mesta. Partizanski pokret nije bio jednako razvijen u svim delovima teritorije anektirane od Bugarske, tako da ni njihovi gubici nisu bili jednako raspoređeni po naseljima. Zastupljenost stradalih partizana po naseljima je bila veća u Istočnoj i Južnoj Srbiji pošto ih je bilo 80,95 odnosno 77,47% tamošnjih naselja, dok je najniža bila u Istočnoj Makedoniji, 59,39%. Naselja sa samo stradalim partizanima bila su najzastupljenija u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji gde su činila 30,40 odnosno 21,16% tamošnjih naseljenih mesta, dok im je najmanje učešće u Južnoj Srbiji, 8,52%.

Stepen urbanizovanosti teritorije, odnosno veličina naselja, je bitno uticao na broj partizana koji se iz jednog mesta pridružio pokretu, a samim tim i na broj njihovih žrtava. Na teritoriji anektiranoj od Bugarske Skoplje je bio jedini grad sa 201 do 500 stradalih partizana, uz dva grada iz kojih je poticalo između 101 i 200 stradalih pripadnika pokreta. Veliki broj malih naselja uslovio je da iz četiri petina naseljenih mesta (78,19%) poticalo do 5 stradalih partizana.

tabela 293 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – gubici po naselju prema regionalnoj pripadnosti

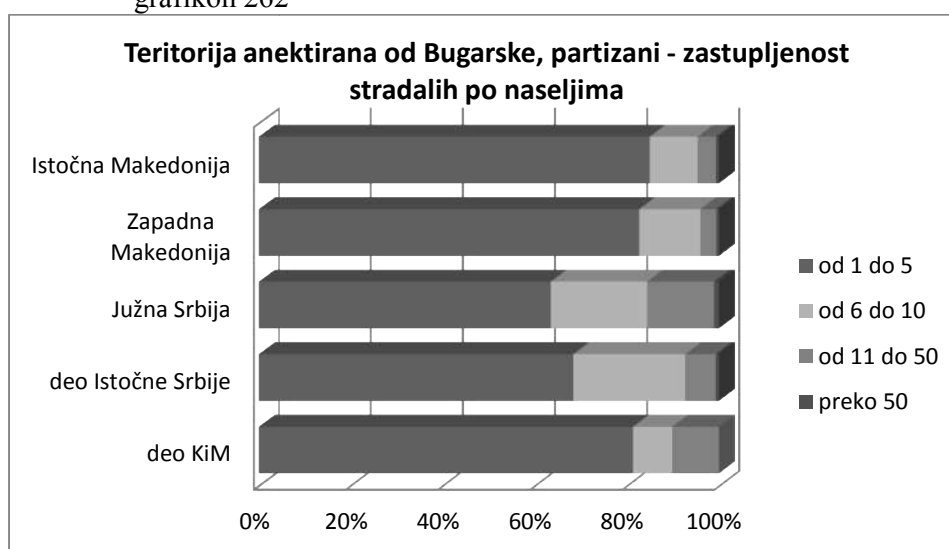
anekt. Bugarska	ukupno naselja	sa strad. Partizan.	%	1 – 5	%	6 -10	%	11 – 20	%	21 – 50	%	51 – 100	%
I. Maked.	761	452	59,39	384	84,95	47	10,40	17	3,76	1	0,22	1	0,22
%	35,59	31,50	//	34,22	//	22,27	//	25,00	//	4,17	//	14,28	//
Z. Make	750	506	67,47	418	82,61	67	13,24	11	2,17	7	1,38	2	0,39
%	35,08	35,26	//	37,25	//	31,75	//	16,18	//	29,17	//	28,57	//
J. Srbija	364	282	77,47	179	63,47	59	20,92	28	9,93	13	4,61	3	1,06
%	17,02	19,65	//	15,95	//	27,96	//	41,18	//	54,17	//	42,86	//
I. Srbija	168	136	80,95	93	68,38	33	24,26	8	5,88	1	0,73	1	0,73
%	7,86	9,48	//	8,29	//	15,64	//	11,76	//	4,17	//	14,28	//
deo KiM	95	59	62,10	48	81,35	5	8,47	4	6,78	2	3,39	--	--
%	4,44	4,11	//	4,28	//	2,37	//	5,88	//	8,33	//	--	//
Ukupno	2.138	1.435	67,12	1.122	78,19	211	14,70	68	4,74	24	1,67	7	0,49

tabela 293 - nastavak

AB-part-naselja	ukupno naselja	sa strad. part	%	101 - 200	%	201 - 500	%	501 - 1.000	%	preko 1.001	%
I. Maked.	761	452	59,39	1	0,22	1	0,22	--	--	--	--
%	35,59	31,50	//	50,00	//	100,0	//	--	//	--	//
Z. Make	750	506	67,47	1	0,20	--	--	--	--	--	--
%	35,08	35,26	//	50,00	//	--	//	--	//	--	//
J Srbija	364	282	77,47	--	--	--	--	--	--	--	--
%	17,02	19,65	//	--	//	--	//	--	//	--	//
I Srbija	168	136	80,95	--	--	--	--	--	--	--	--
%	7,86	9,48	//	--	//	--	//	--	//	--	//
deo KiM	95	59	62,10	--	--	--	--	--	--	--	--
%	4,44	4,11	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	2.138	1.435	67,12	2	0,14	1	0,07	--	--	--	--

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 262

Postojale su regionalne razlike u broju stradalih partizana po naseljima. Iz 84,95 odnosno 82,61% naselja Istočne i Zapadne Makedonije, kao i 81,35% naselja dela KiM poticalo je do 5 stradalih partizana. Sa druge strane, iz trećina naselja Južne i Istočne Srbije, 30,85 odnosno 30,14%, poticalo je između 6 i 20 stradalih pripadnika partizanskog pokreta. Tri od 7 naselja sa 51 do 100 stradalih pripadnika pokreta, kao i 13 od 24 naselja iz kojih je poticalo od 21 do 50 stradalih partizana nalazilo se u Južnoj Srbiji. Sva tri grada iz kojih je poticalo više od 100 stradalih partizana nalazila su se u Makedoniji, dva u Istočnoj i jedan u Zapadnoj.

Godine stradanja i nacionalnosti stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske

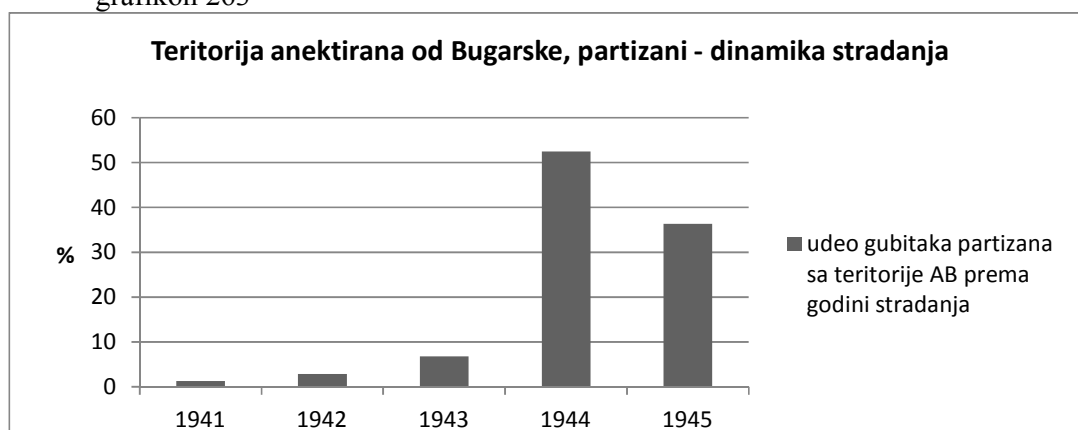
Rat na teritoriji anektiranoj od Bugarske⁴⁵¹ sadržao je elemente antifashiškog, oslobodilačkog, građanskog, revolucionarnog, nacionalnog rata za opstanak na ovoj teritoriji. Partizanski pokret nastao na ovoj teritoriji, kao deo jedinstvenog opštejugoslovenskog pokreta, uz sve specifičnosti u različitim delovima, objedinio je u sebi neke od ovih karakteristika, dok se drugima oštro suprotstavljao. Lagano se razvijajući u prve dve godine rata, pokret je stalno jačao čime su se i njegovi gubici tokom rata povećavali.

tabela 294 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – dinamika stradanja

anekt.Bugarska	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Ukupno	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 263

⁴⁵¹Opširnije o ratu na teritoriji anektiranoj od Bugarske: Branko Petranović, *Srbija u drugom svetskom ratu*, Beograd, 1992; Boro Mitrovski, Venceslav Glišić, Tomo Ristovski, *Bugarska vojska u Jugoslaviji 1941 – 1945.*, Beograd, 1971; Miroslav Stoilković, *Bugarska okupatorska politika u Srbiji 1941- 1944*, Beograd, 1989; Živojin Nikolić – Brka, *Jugoistočna Srbija u Narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji 1941 – 1945*, Beograd, 1979; Slavoljub Đera Petrović, Aleksandar Trajković, *Jужни српски фронт у ослободилачком рату 1941-1945. године*, Vranje, 1999; Dragoljub Petrović, *Сарадња антифашистичких покрета у Србији и Бугарској 1941-1944. године*, Beograd, 1996; Milivoje Perović, *Jужна Србија*, Beograd, 1961; Vanče Stojčev, „Македонија во втората светска војна (1941 – 1945)“, u *Историја на Македонскиот народ*, (urednih Todor Ćepreganov), Skopje, 2008, 257 – 294. *Преглед народноослободилачког рата у Македонији*, Beograd, 1950; Mihajlo Apostolski, *Завршне операције за ослобађање Македоније*, Beograd, 1953; Dane Petkovski, Vlado Strezovski, *Борбена дејства у западној Македонији*, Beograd, 1983; Đorđe Borožan, *Велика Албанија, поријекло – идеје – пракса*, Beograd, 1995.

Ustanak protiv novonastalog položaja u kome se našla ova teritorija je sporo zahvatao njene delove i nije odmah bio masovnog karaktera, tako da je u njemu život izgubilo 1,31% stradalih partizana teritorije anektirane od Bugarske. Partizanski pokret je na ovoj teritoriji uspeo da u prvih pola godine formira borbene grupe⁴⁵², manje odrede koji su nastajali i nestajali i bili obnavljani,⁴⁵³ kao i druge vojne⁴⁵⁴ ili političke institucije, vršio pritisak na okupatora, ali i otvorio sukob sa ideološki protivnicima. Razvoj pokreta u narednoj godini je stagnirao, te je udeo stradalih u tom periodu bio na realno istom nivou kao i u predhodnoj godini. Ulazak pokreta u 1943. godinu praćen je njegovim jačanjem što je dovelo do formiranja većih odreda i grupa odreda,⁴⁵⁵ samostalnih bataljona⁴⁵⁶, formiranja većih slobodnih teritorija, što je sve dovelo do uvećanja gubitaka 2,36 puta u odnosu na predhodnu godinu. Pokret se naglo razvio u 1944. godini masovnim pristupanjem novog ljudstva dobrovoljno ili mobilizacijom,⁴⁵⁷ vodio je neprekidne borbe sa protivnicima, formirane su brigade⁴⁵⁸ i divizije⁴⁵⁹, a

⁴⁵² U slabo razvijenom pokretu na jugu i istoku Srbije u početnoj fazi rata ulogu u njegovom održanju odigrale su mesne desetine (nazivane su i seoskim, „mrtvim“, pozadinskim). Opširnije u *Mesne partizanske jedinice na jugu Srbije 1941/42. godine*, (ur. Đura Zlatković i drugi), Niš- Leskovac, 1982, šapirografsko izdanje.

⁴⁵³ Vranjski partizanski odred je dva puta nastajao i nestajao u periodu od septembra 1941. do novembra 1942. godine, da bi se spojio sa Babičkim odredom u novoformirani Crnotravski odred. Petar Damjanov, *Осма српска НОУ бригада*, Beograd, 1995, 17 – 19. U potonjem period rad odreda je u više navrata obnavljan kao teritorijalni. Preševsko-bujanovački odred je razbijen odmah po formiranju oktobra 1941. godine. Kumanovski odred je razbijen nekoliko dana po svom formiranju oktobra 1941. godine, da bi njegov rad bio obnovljen u periodu od avgusta do decembra 1943. godine i ponovo od februara do decembra 1944. godine. Skopski odred je takođe postojao u tri perioda, avgust 1941. – početkom 1942. pasiviziran (raspušten), april 1942. februar 1943., septembar – decembar 1944. godine. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 654 – 655, 656 – 657, 674 – 675.

⁴⁵⁴ Pokrajinski vojni štab za Makedoniju je formiran polovinom septembra 1941. godine, raspušten je već u drugoj polovini novembra, da bi njegov rad bio obnovljen početkom 1942. godine kao Pokrajinski štab NOPO Makedonije. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 101.

⁴⁵⁵ U delu delu Južne Srbije koji se nalazio u sastavu teritorije anektirane od Bugarske spajanjem tri manja odreda formiran je februara 1943. godine 2. južnomoravski odred sa tri bataljona, a u avgustu je formiran njegov udarni bataljon sa zaskatkom da deluje na teritoriji ograničenom Nišavom, Južnom Moravom, bugarskom granicom i planinom Kozjak. Živojin Nikolić Brka, *22. српска дивизија*, Beograd, 1972, 52, 66.

⁴⁵⁶ Septembra 1943. godine je u 3. operativnoj zoni spajanjem tri odreda formiran bataljon „Stražo Pindžur“ kao 1. bataljon zone, da bi sa prilivom ljudstva oktobra bio formiran i 2. bataljon 3. operativne zone. Risto Stojanovski, *Друга македонска бригада*, Beograd, 1974, 27, 30.

⁴⁵⁷ Masovni priliv novih boraca praćen je i pojavama dezertiranja u brigadama. Dargoljub Mirčetić, *Дванаеста српска НОУ бригада*, Beograd, 1991, 89.

⁴⁵⁸ Od ljudstva iz Južne i dela Istočne Srbije koji su se nalazili u sastavu teritorije anektirane od Bugarske formirano je tokom 1944. godine 13 brigada uz delimično učešće u još dve brigade, od kojih je 5 brigada do kraja rata rasformirano ili su spojene sa drugim jedinicama. U delu Makedonije koja se nalazio u sastavu teritorije anektirane od Bugarske formirano su 22 brigade, od kojih je 7 ugašeno do kraja godine. Dve brigade, 16. i 18. makedonska, su najvećim delom bile sastavljene od ljudstva iz prešovskog i bujanovačkog kraja (od rasformiranih 8. prešovske, 12. bujanovačke i 13. prešovsko-bujanovačke brigade) te su teritorijalno pripadale Južnoj Srbiji. Druga kosovsko-metohijska brigada je

krajem godine je i oslobođena čitava teritorija anektirana od Bugarske,⁴⁶⁰ nakon čega su jedinice sa ove teritorije učestvovalе u borbama za oslobađanje drugih područja, prvenstveno Okupirane Srbije⁴⁶¹ i teritorije pripojene Velikoj Albaniji, da bi se deo njih krajem godine našao na Sremskom frontu. Veliki ratni napor u 1944. godini je za posledicu imalo višestruko uvećanje gubitaka, 7,70 puta u odnosu na predhodnu godinu, dostigavši polovinu ukupno stradalih pripadnika pokreta sa ove teritorije. Stabilizacija prilika na matičnom području, opšta mobilizacija i učešće u završnim operacijama za oslobađanje Jugoslavije⁴⁶² dovele su do nominalnog smanjivanja gubitaka u poslednjoj godini rata, ali sa stopom smrtnosti u njoj koja je bila skoro dvostruko veća (1,85 puta) nego u predhodnoj godini.

Na teritoriji anektiranoj od Bugarske partizanski pokret je postojao u svim njenim delovima, ali nije bio podjednako razvijen, što je za posledicu imalo nejednako stradanje njegovih pripadnika iz različitih delova. Zastupljenost u gubicima bila je približno ista u tri od pet regiona ove teritorije. Pretrpljeni gubici pokreta iz različitih delova teritorije anektirane od Bugarske nisu bili u skladu sa demografskim potencijalom regiona iz kojih su poticali.

grafikon 264

najvećim delom bila sastavljena od ljudstva iz okoline Gnjilana i Preševa. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 720 – 725, 734 – 741, 746 – 747.

⁴⁵⁹ Brigade formirane u delovima Južne i Istočne Srbije, koje su se našle u okviru teritorije anektirane od Bugarske, ušle su u sastave 22., 23., 46. srpske divizije i 42. makedonske i Kumanovske divizije (rasformirana decembra 1944. godine, ljudstvo pripojeno 42. i delom 48. diviziji), dok je ljudstvo sa ove teritorije u manjem obimu bilo uključeno u jedinice 21. srpske divizije. U delu Makedonije koji je pripadao anektiranoj teritoriji formirano je 6 divizija, od kojih su 2 rasformirane. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 798 – 817.

⁴⁶⁰ Oko oslobađanja Makedonije opširnije videti u Mihajlo Apostolski, *Završne operacije za oslobađanje Makedonije*, Beograd, 1953, dok za oslobađanje ovog dela Srbije videti Živojin Nikolić Brka, *22. srpska divizija*, Beograd, 1972, 94 – 261.

⁴⁶¹ O učešću jedinica sa teritorije anektirane od Bugarske u oslobađanju Okupirane Srbije videti opširnije u Miladin Ivanović, *23. srpska divizija*, Beograd, 1994, 51 – 259 i Ž. Nikolić, *22. srpska divizija*, 262 – 417.

⁴⁶² Bora Mitrovski, *Петнаести (македонски) ударни корпус НОБЈ*, Beograd, 1983, 296 – 575; Miladin Ivanović, *23. srpska divizija*, Beograd, 1994, 240 – 390; Ž. Nikolić, *22. srpska divizija*, 428 – 442.

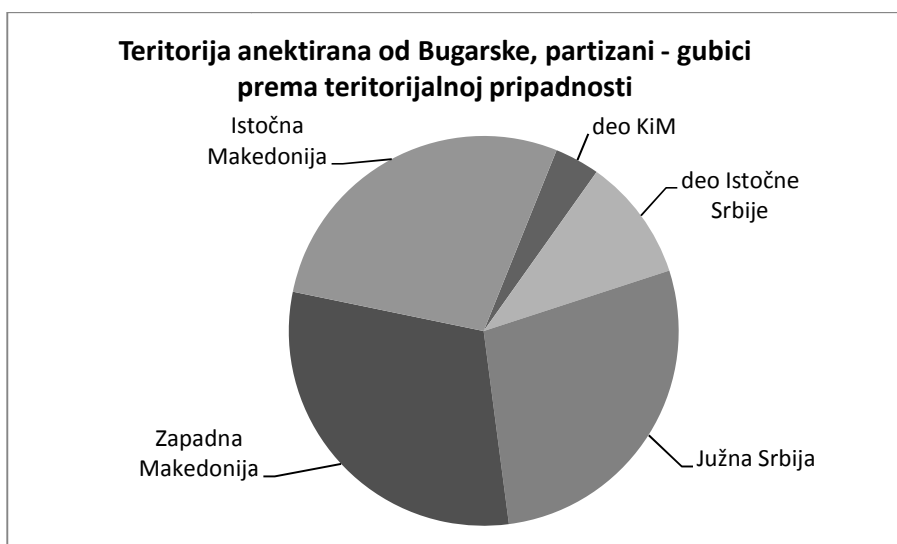
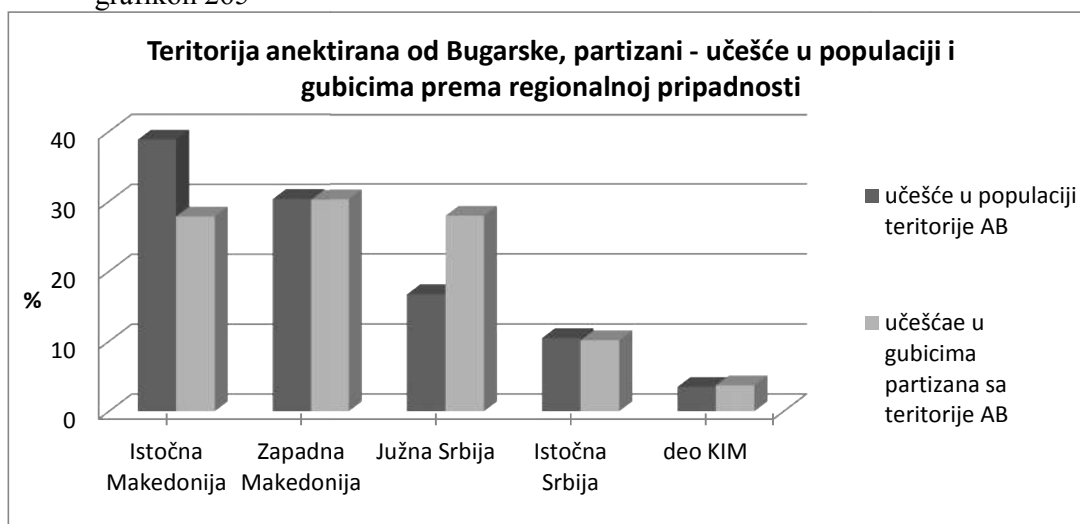

tabela 295 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – učešće regiona u populaciji i učešće u gubicima prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Bugarska	% učešće u popul. AB	% među strad. partizanima
Istočna Makedonija	38,88	27,89
Zapadna Makedonija	30,39	30,28
deo Južne Srbije	16,72	27,94
deo Istočne Srbije	10,50	10,17
deo Kosova i Matohije	3,51	3,72

Popis stanovništva 1931. godine i AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 265

Od pet regiona teritorije anektirane od Bugarske jedino je Južna Srbija imala veće učešće u gubicima pokreta od zastupljenosti regiona u populaciji, 1,67 puta. Tri

regiona, Zapadna Makedonija, Istočna Srbija i deo KiM imali su jednako učešće u gubicima partizanskog pokreta teritorije anektirane od Bugarske sa učešćem u populaciji, dok je učešće u gubicima partizana Istočne Makedonije bilo 1,39 puta manje od zastupljenosti regiona u stanovništvu. Gubitak partizana iz Južne Srbije je, s obzirom na zastupljenost regiona u populaciji teritorije anektirane od Bugarske, bio realno dvostruko veći (1,93 puta) od gubitaka pripadnika pokreta iz ostala četiri regiona zajedno.⁴⁶³

Drugačiji razvojni put kroz koji je pokret prolazio u delovima teritorije anektirane od Bugarske uslovile su i različite gubitke u njima. Dinamika pretrpljenih gubitaka i intenzitet stradanja pripadnika pokreta iz različitih regiona nije bila ista, ali ni postojeće razlike nisu bile velike.

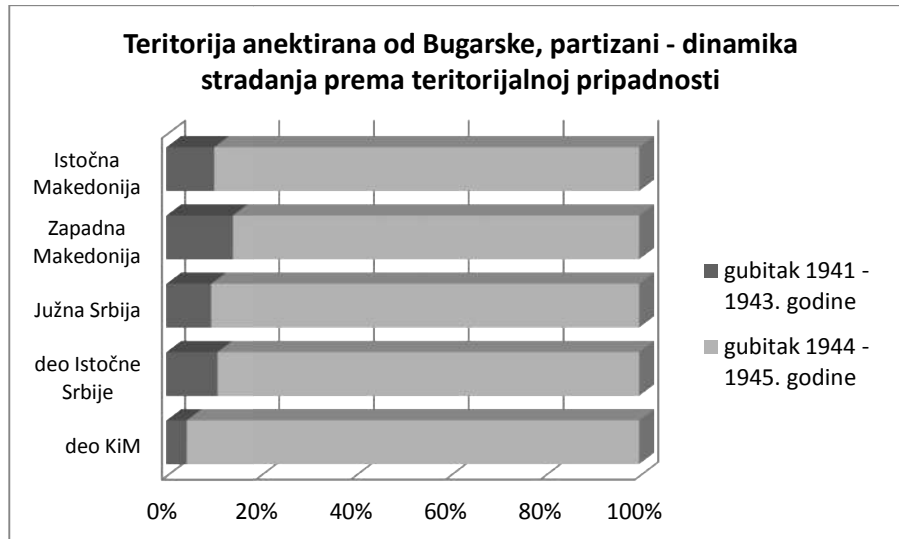
tabela 296 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – gubici prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

anekt. Bugarska,	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Ist. Makedonija	1.898	39	2,05	44	2,32	110	5,79	893	47,05	812	42,78
%	27,89	43,82	//	22,33	//	23,71	//	24,99	//	32,73	//
Zap. Makedonija	2.060	22	1,07	90	4,37	178	8,64	1.033	50,14	737	35,78
%	30,28	24,72	//	45,68	//	38,36	//	28,91	//	29,70	//
de Južne Srbije	1.901	17	0,89	40	2,10	124	6,52	1.241	65,28	479	25,20
%	27,94	19,10	//	20,30	//	26,72	//	34,73	//	19,31	//
deo Ist. Srbije	692	9	1,30	19	2,74	47	6,79	259	37,43	358	51,73
%	10,17	10,11	//	9,64	//	10,13	//	7,25	//	14,43	//
deo KiM	253	2	0,79	4	1,58	5	1,98	147	58,10	95	37,55
%	3,72	2,25	//	2,03	//	1,08	//	4,11	//	3,83	//
Ukupno	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 266

⁴⁶³ Razlika u gubicima partizana i ostalih regiona teritorije anektirane od Bugarske nije bila jednaka, te je, s obzirom na zastupljenost regiona u populaciji, bila realno 2,32 puta veća od gubitaka partizana iz Istočne Makedonije, 1,72 puta od gubitaka pripadnika pokreta iz Istočne Srbije 1,68 puta od partizana Zapadne Makedonije, i 1,58 puta od gubitaka pripadnika pokreta iz dela KiM.

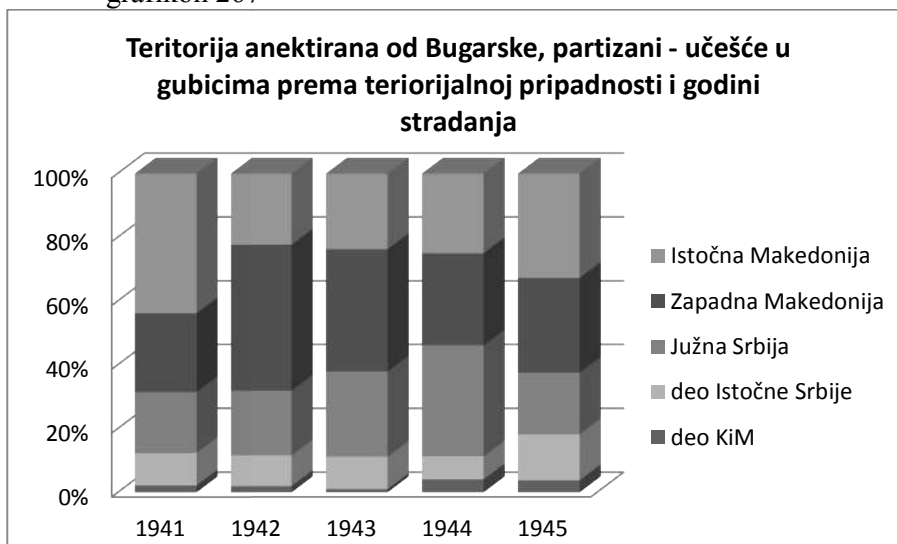
Opštu dinamiku stradanja stradanja svih pet regiona karakterišu masovni gubici u poslednje dve godine rata, od minimalnog 85, 92% kod partizana Zapadne Makedonije do maksimalnog udela od 95,65% stradalih kod pripadnika pokreta sa dela KiM. Razlike udela gubitaka postoje u prvim godinama rata, tako da je u ustanku realno stradalo 1,77 puta više partizana iz Istočne Makedonije nego u narednoj godini, gubici partizana iz Istočne i Južne Srbije, kao i sa dela KiM su realno stagnirali u prve dve godine rata⁴⁶⁴, dok je udeo stradalih partizana iz Zapadne Makedonije 1942. godine bio realno dvostruko veći (2,04 puta)⁴⁶⁵. Razvoj partizanskog pokreta 1943. godine, formiranje većih odreda i grupa odreda, manjih slobodnih teritorija, u četiri od pet dela teritorije anektirane od Bugarske doveo je i do uvećanja udela pretrpljenih gubitaka koji je u Zapadnoj Makedoniji bio dvostruko veći (1,98 puta) nego u predhodnoj godini, 2,49 odnosno 2,48 puta u Istočnoj Makedoniji i Istočnoj Srbiji, do 3,10 puta većeg u Južnoj Srbiji, dok je u delu KiM zabeležen neznatni rast udela stradalih partizana. Svest o

⁴⁶⁴ U uslovima vojne nadmoći, represije nad stanovništvom, nepovezanosti komandovanja među odredima, neki komandanti su odlučili da raspuste ljudstvo pod izgovorom „reorganizacije”, „čuvanja kadra“, „prilagođavanja zimskim uslovima“, što je imalo loše političke i vojne posledice po delovanje pokreta na teritoriji Južne Srbije. Petar Damjanov, *Осма српска НОВ бригада*, Beograd, 1995, 18. U delu Istočne Srbije pored svih pokušaja nije bilo uspeha organizovanju partizanskog odred sa stalnim boravkom na teritoriji gornjeg Ponišavlja, Pirota i Caribroda (Dimitrovgrada), već su pripadnici pokreta tokom prve ti godine rata delovali u okviru povremenih borbenih grupa ili su prelazili na teritoriju Okupirane Srbije i priključivali se Nišavsko-svrljiškom odredu koji je povremeno delovao na teritoriji anektiranoj od Bugarske. U Lužničkom srezu (Babušnica) pokret je pod uticajem delovanja crnotravskog, a kasnije 2. južnomoravskog odreda bio razvijeniji. Hristifor Živković Cikan, *Пирот и околина у народноослободилачком рату и револуцију 1941-1945 (хронологија догађаја)*, Pirot, 1985, 33 – 98.

⁴⁶⁵ O razvoju partizanskog pokreta u Zapadnoj Makedoniji opširnije u Dane Petkovski, Vlado Strezovski, *Борбена дејства у западној Македонији 1941 – 1945*, Beograd, 1983.

skorašnjem približavanju kraja rata dovela je naglog jačanja partizanskog pokreta, koje se ogledalo u masovnom prilivu novih boraca (dobrovoljno ili kroz mabilizaciju) što je omogućilo formiranje brigada i divizija, stalne borbe, te konačno oslobažanje teritorije u jesen 1944. godine, kao i učešće jedinica sa ove teritorije u oslobađanju drugih teritorija uvećalo je gubitke u svim regionima ove teritorije, 5,51 puta u Istočnoj Srbiji,⁴⁶⁶ 5,80 puta u Zapadnoj Makedoniji, 8,13 puta u Istočnoj Makedoniji, 10,01 puta u Južnoj Srbiji i 29,34 puta u delu KiM. Poslednja godina rata je u četiri od pet regiona dovela do nominalnog smanjivanja gubitaka, ali je stopa smrtnosti pripadnika pokreta iz četiri regiona bila realno veća, 1,72 puta u delu KiM, 1,90 puta u Zapadnoj Makedoniji, 2,42 puta u Istočnoj Makedoniji i 3,68 puta u Istočnoj Srbiji, dok je kod partizana iz Južne Srbije ostala na istom nivou kao i u predhodnoj godini.

grafikon 267

Učešće u gubicima pokreta partizana iz različitih regiona teritorije anektirane od Bugarske nije uvek tokom rata bilo u skladu sa zastupljenošću tih regiona u populaciji teritorije. Južna Srbija je bila jedini region čije je učešće u gubicima partizanskog

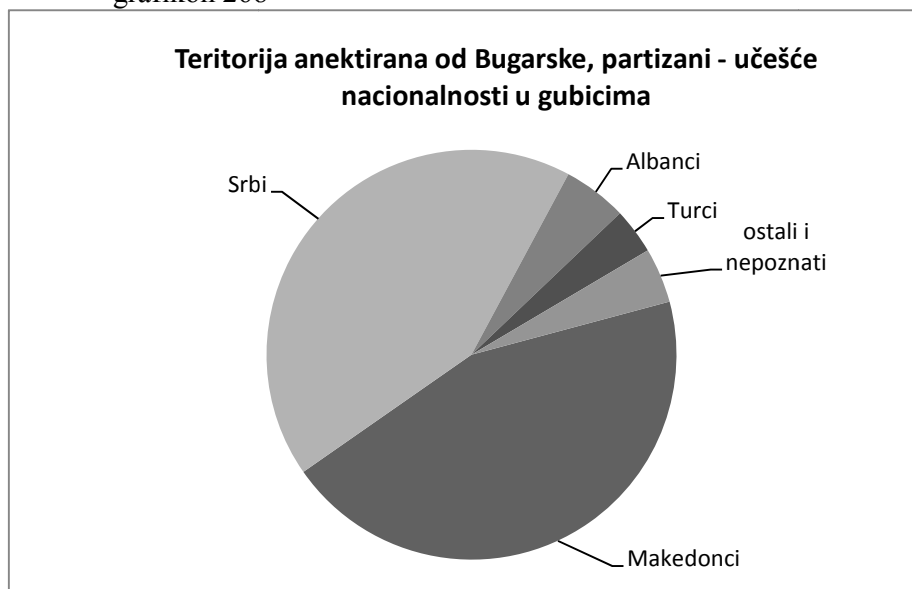
⁴⁶⁶ Od boraca iz gornjeg ponišavlja je oformljen Nišavski partizanski odred koji je delovao na ovoj teritoriji od januara do aprila 1944. godine, da bi po njenom napuštanju bio preimenovan u Niški odred. Maja iste goduine formiran je Pirotski partizanski odred od ljudstva koje je bilo u Južnomoravskim jedinicama, iz koga je kasnije izdvojen deo za formiranje Caribrodskog odreda. Septembra je odred prerastao u 1. pirotsku brigadu. H. Živković Cikan, *Plupom*, 102 - 155.

pokreta tokom čitavog rata bilo iznad učešća u populaciji, od po 1,15 puta u ustanku i poslednjoj godini rata, preko 1,60 puta 1943. i 2,08 puta većeg učešća 1944. godine. U ostalih četiri regiona odnos učešća u gubicima i zastupljenosti u stanovništvu je varirao u različitim periodima rata. Istočna Srbija je u prve tri godine rata imala izjednačeno učešće u gubicima pokreta sa zastupljenošću u stanovništvu, sa variranjem u poslednje dve godine rata, 1944. godine, učešće u gubicima je bilo 1,45 puta manje, dok je 1945. godine bilo 1,37 puta veće od zastupljenosti u populaciji. Suprotno njima, učešće u gubicima partizana iz Zapadne Makedonije je u ustanku bilo 1,23 puta manje, da bi u naredne dve godine bilo veće, 1,50 odnosno 1,26 puta, dok je u poslednje dve godine rata bilo približno jednako zastupljenosti regiona u stanovništvu. Partizani iz Istočne Makedonije su samo u ustanku imali 1,13 puta veće učešće u gubicima pripadnika pokreta od zastupljenosti regiona u populaciji teritorije, dok je u narednom periodu rata bilo manje, 1,64 puta sredinom rata i 1,19 puta poslednje godine rata. Učešće gubitaka partizana sa dela KiM u prve tri godine rata je bio manje od zastupljenosti regiona u populaciji, 1,56 puta u ustanku, 3,25 puta sredinom rata, da bi ga 1944. godine prevazišlo 1,17 puta, a poslednje godine rata bilo gotovo izjednačeno. Partizanski pokret je u Zapadnoj Makedoniji u periodu 1942 do 1943. godine bio dosta razvijeniji nego u Istočnoj Makedoniji te su i gubici pripadnika pokreta iz tog dela, s obzirom na zastupljenost regiona u stanovništvu, bili realno 2,61 odnosno 2,07 puta veći, dok su gubici u 1944. godini bili 1,48 puta veći. U istom periodu gubici partizanskog pokreta iz Južne Srbije su bili realno 1,32 odnosno 1,66 puta veći od gubitaka pripadnika pokreta iz dela Istočne Srbije, dok su u 1944. godini bili trostruko veći.

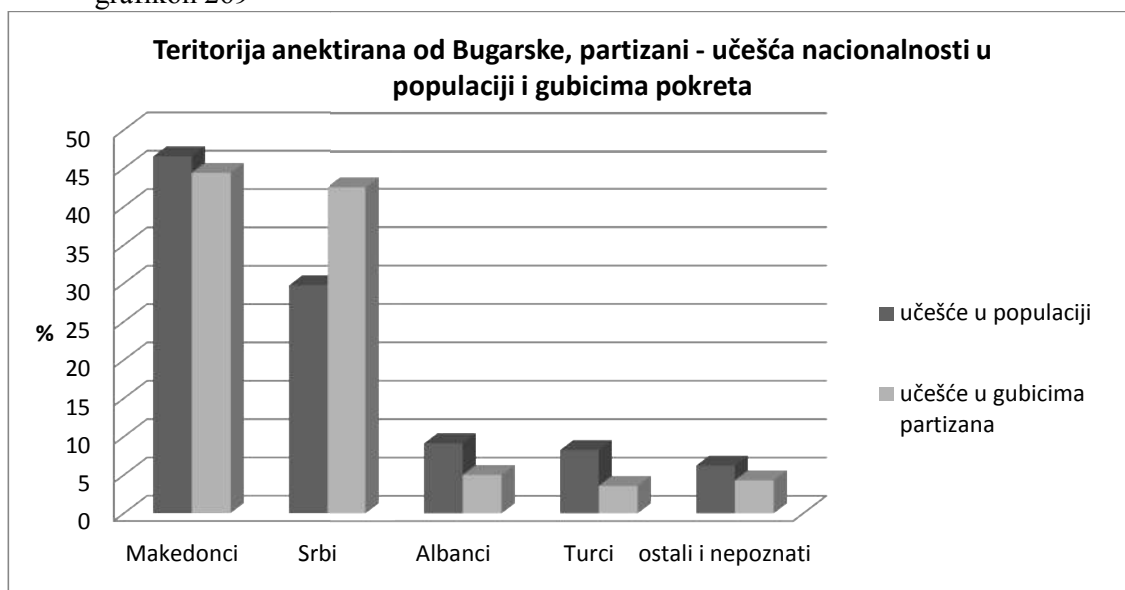
Na nacionalno heterogenoj teritoriji kakva je bila anektirana od Bugarske, partizanski pokret je uspeo da okupi predstavnike svih većinskih naroda koji su živeli na njoj, ali ne ali ne adekvatno njihovoj zastupljenosti u populaciji. Samim time ni gubici koje su pretrpele nacionalnosti zastupljene u partizanskom pokretu nisu bile jednake. U partizanima stradali Srbi činili su dve petine gubitaka ove teritorije i njihovi gubici su bili 1,43 puta veći od njihove zastupljenosti u populaciji. Gubici Makedonaca koji su takođe činili nešto više od dve petine stradalih u partizanima sa teritorije anektirane od Bugarske bili su približno jednaki zastupljenosti ove nacionalnosti u stanovništvu, dok su gubici Albanaca i Turaka u partizanskom pokretu ove teritorije bili 1,81 odnosno 2,29 puta manji od njihovog učešća u populaciji teritorije anektirane od Bugarske. Srbi

koji su činili okosnicu pokreta na ovoj teritoriji pretrpeli su, s obzirom na učešća nacionalnosti u stanovništvu, realno 1,75 puta veći gubitak od svih ostalih nacionalnosti u pokretu zajedno.

grafikon 268

grafikon 269

Partizanski pokret na teritoriji anektiranoj od Bugarske nije imao jedinstveni razvojni put, već se razvijao u specifičnim uslovima u njenim različitim delovima, prvenstveno zbog njegove sposobnosti odnosno nesposobnosti da okupi i angažuje

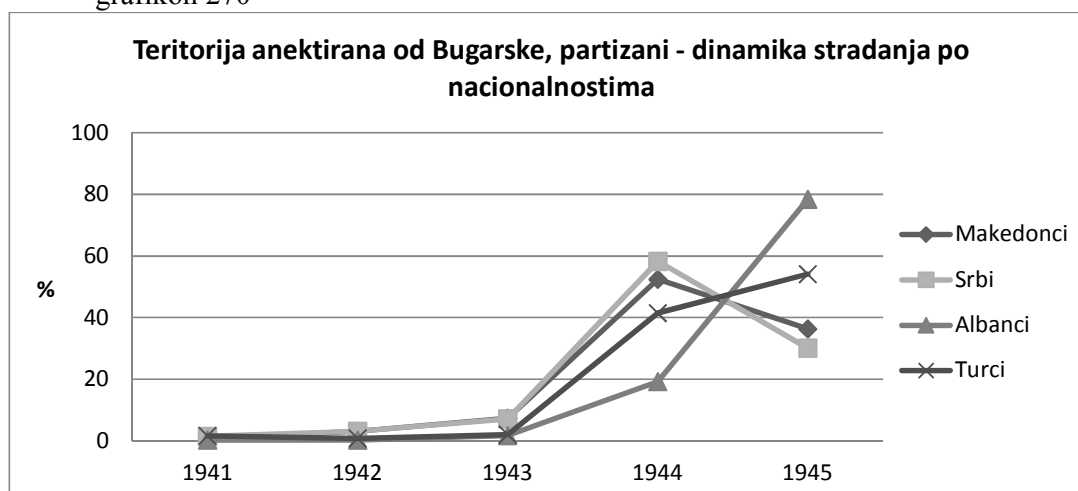
većinske delove naroda koji su živeli u njima ili su se iz različitih razloga našli na njima.⁴⁶⁷ Nacionalnosti zastupljne u partizanskom pokretu na teritoriji anektiranoj od Bugarske razlikovale su se prema dinamici pretrpljenih gubitaka i intezitetu njihovog stradanja.

tabela 297 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – nacionalna struktura prem agodini stradanja

anekt.Bugarska	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Makdonci	3.029	27	0,89	93	3,07	222	7,33	1.587	52,39	1.100	36,31
%	44,52	30,34	//	47,21	//	47,84	//	44,42	//	44,34	//
Srbi	2.891	41	1,42	90	3,11	205	7,09	1.685	58,28	870	30,09
%	42,49	46,07	//	45,68	//	44,18	//	47,16	//	35,07	//
Albanci	343	1	0,29	1	0,29	6	1,75	66	19,24	269	78,42
%	5,04	1,12	//	0,51	//	1,29	//	1,85	//	10,84	//
Turci	246	4	1,63	2	0,81	5	2,03	102	41,46	133	54,06
%	3,61	4,49	//	1,01	//	1,08	//	2,85	//	5,36	//
ostali i nep	295	16	5,42	11	3,73	26	8,81	133	45,08	109	36,95
%	4,33	17,98	//	5,58	//	5,60	//	3,72	//	4,39	//
Ukupno	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 270

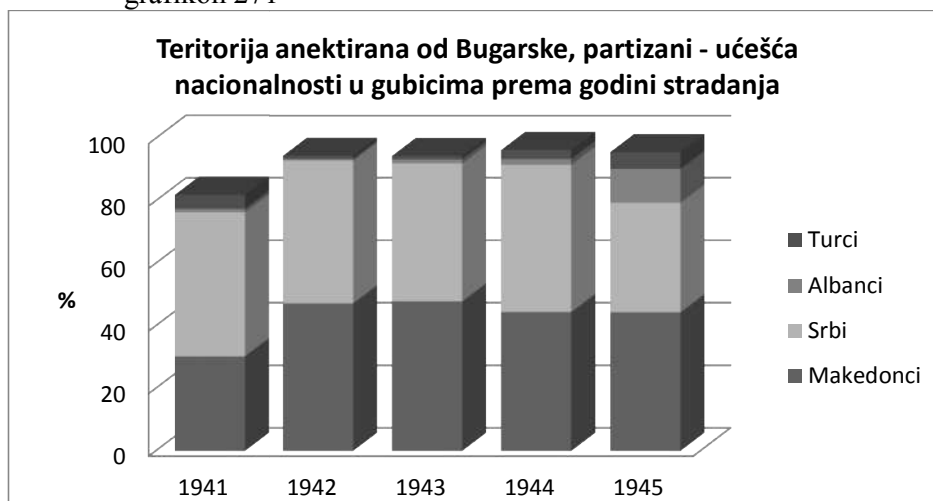

Svojom apsolutnom dominacijom u gubicima Makedonci i Srbi su oderili dinamiku stradanja čitavog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske, sa gotovo devet desetina gubitaka pretrpljenih u poslednje dve godine rata. U slabo razvijenom pokretu

⁴⁶⁷ Prilikom formiranja 2. bataljona 3. operativne zone Makedonije oktobra 1943. godine nacionalni sastav je činilo 27,43% Makedonaca, 25,66% Srba (radnika iz pirotskog kraja), 24,78% Italijana, po 7,08% Slovenaca i Bugara, 2,65% Turaka i 5,31% nepoznatih nacionalnosti. Risto Stojanovski, *Друга македонска бригада*, Beograd, 1974, 30 – 31.

udeo stradanja obe nacionalnosti u prve tri godine rata je bio gotovo isti, sa realnom stagnacijom stradanja kod partizana srpske nacionalnosti u prve dve godine rata, dok je kod makedonaca zabeležen rast 1,72 puta i značajnim rastom udela gubitaka u 1943. godini kod obe nacionalnosti, 2,39 odnosno 2,28 puta u odnosu na predhodnu godinu. Obe nacionalnosti su imale maksimalni udeo u gubicima 1944. godine u kojima su izgubile polovinu odnosno tri petine ukupno stradlih, sa nominalnim smanjivanjem gubitaka u poslednjoj godini rata, ali i realnim stradnjem koje je bilo 1,85 puta veće nego u predhodnoj godini rata kod partizana makedonske i 1,38 puta kod partizana srpske nacionalnosti. U slabo razvijenom pokretu u prve tri godine rata partizani albanske i turske nacionalnosti nisu imali značajnije stradanje, pa su najveće gubitke pretrpeli u poslednje dve godine rata, kada ih je stradalo 97,66 odnosno 95,52%, s time što ih je veći deo izgubio živote u poslednjoj godini rata u kojoj im je stopa smrtnosti bila 10,87 odnosno 3,48 puta veća nego predhode godine.

grafikon 271

Kao dve nacionalnosti okosnice partizanskog pokreta na teritoriji anektiranoj od Bugarske, Srbi i Makedoncisu tokom čitavog rata činili najveći deo gubitaka partizanskog pokreta sa izjednačenim učešćem u središnjim godinama, dok je učešće Srba bilo veće u prvoj, a Makedonaca u poslednjoj godini rata. Srbi su tokom čitavog rata bili zastupljeni u gubicima više od njihovog učešća u stanovništvu teritorije, za polovinu u prve četiri godine rata (1,55 puta u ustanku, 1,48 puta sredinom rata) i 1,18 puta u poslednjoj godini rata. Izuzev u ustanku u kome je učešće Makedonaca u gubicima bilo 1,53 puta manje od zastupljenosti u populaciji, u narednom periodu rata

ta učešća su bila izjednačena. S obzirom na zastupljenost dve nacionalnosti u populaciji teritorije anektirane od Bugarske, učešće Srba u gubicima je u ustanku realno bilo 2,37 puta veće od zastupljenosi Makedonaca, 1,44 puta sredinom rata i 1,24 puta u poslednjoj godini rata. Učešće Albanaca u gubicima pokreta ove teritorije je u prve četiri godine rata bilo višestruko manje od njihove zstapljenosti u popoulaciji (8,17 puta u ustanku, 17,94 puta 1942. godine, 4,94 puta 1944. godine), da bi u poslednjoj godini rata učešće u gubicima bilo neznano veće, dok je učešće Turaka u gubicima pokreta bilo tokom čitavog rata manje od zastupljenosti u populaciji, 1,84 puta u ustanku, 7,67 puta sredinom rata i 1,54 puta poslednje godine rata.

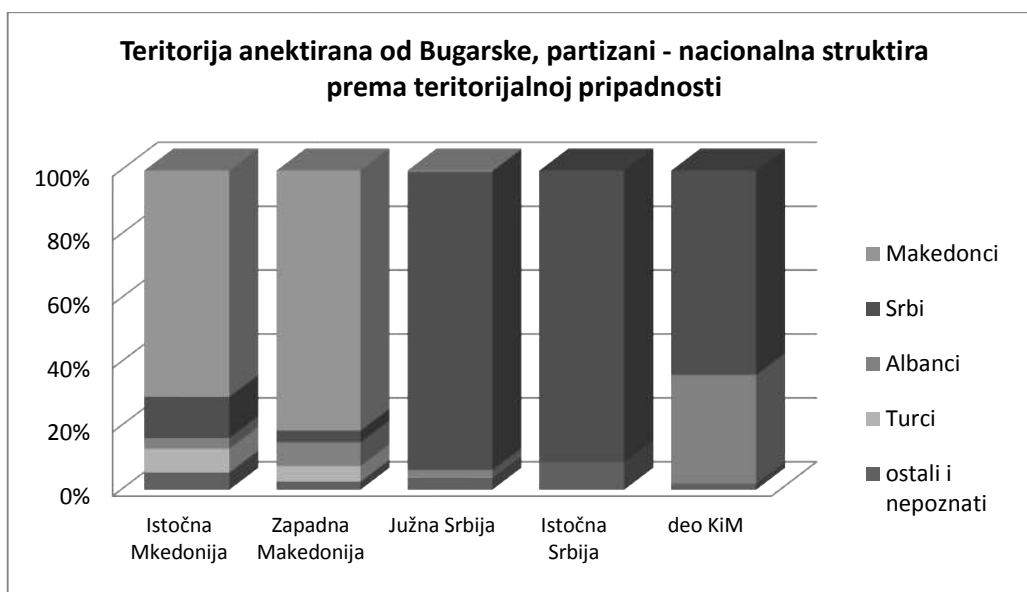
Partizanski pokret se razvijao sa specifičnostima u zavisnosti od regiona sa teritorije anektirane od Bugarske, sa drugačijim pristupom tamošnjih nacionalnosti pokretu i borbi, a samim time i drugačijim stradanjaima koje su u okviru njega pretrpeli. Gubici koje su okviru pokreta pretrpele nacionalnosti koje su ga sačinjavale razlikovale su se kako po zastupljenošću u okviru pojedinačnih regiona, tako i u njihovim udelu u različitim delovima teritorije.

tabela 298 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – nacionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt.Bugarska partizani	ukupno	Istočna Makedon.	%	Zapadna Makedon.	%	deo Juž. Srbije	%	deo Ist. Srbije	%	deo KiM	%
Makdonci	3.029	1.345	44,40	1.678	55,40	6	0,20	--	--	--	--
%	44,52	70,86	//	81,46	//	0,31	//	--	//	--	//
Srbi	2.891	245	8,47	75	2,59	1.777	61,47	632	21,86	162	5,60
%	42,49	12,90	//	3,64	//	93,48	//	91,33	//	64,03	//
Albanci	343	63	18,37	153	44,61	41	11,95	--	--	86	25,07
%	5,04	3,32	//	7,43	//	2,16	//	--	//	33,99	//
Turci	246	142	57,72	101	41,06	3	1,22	--	--	--	--
%	3,61	7,48	//	4,90	//	0,16	//	--	//	--	//
ostali i nep	295	103	34,91	53	17,97	74	25,08	60	20,34	5	1,69
%	4,33	5,43	//	2,57	//	3,89	//	8,67	//	1,98	//
Ukupno	6.804	1.898	27,89	2.060	30,28	1.901	27,94	692	10,17	253	3,72

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 272

Nacionalna struktura regiona je u velikoj meri odredila i nacionalnu strukturu stadalih partizana u njima. U četiri od pet regiona teritorije anektirane od Bugarske postojala je apsolutna dominacija najbrojnije nacionalnosti u gubicima pokreta i ona je uglavnom imala nešto veće učešće u gubicima od zastupljenosti u populaciji, Makedonaca u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji 1,17 odnosno 1,07 puta, Srba u Južnoj Srbiji 1,08 puta, dok ih je u Istočnoj Srbiji bilo 1,08 puta manje. U delu KiM, Albanci kao dominantna nacionalna grupa u stanovništvu su u u gubicima pokreta imali 2,21 puta manju zastupljenost. Kao manjinski deo populacije u delu KiM, Srbi su činili veći deo gubitaka i imali su 3,15 puta veće učešće u njima od učešća u stanovništvu, dok im je u regionima Istočne i Zapadne Makedonije zastupljenost u gubicima bila 1,54 odnosno 1,18 puta veća od učešća u populaciji.⁴⁶⁸ Turci su u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji činili značajan deo gubitaka, ali je njihovo učešće u njima bilo 1,92 odnosno 1,81 puta manje od zastupljenosti u populaciji, dok su Albanci u regionima u kojima su predstavljali manjinski deo populacije u dva imali višestruko manje učešće u gubicima pokreta od zastupljenosti u stanovništvu, 2,78 puta u Istočnoj Makedoniji i 4,47 puta u Južnoj Srbiji, dok im je učešće u gubicima u Zapadnoj Makedoniji bilo 1,76 puta veće.

Gubici neke nacionalnosti u partizanskom pokretu u pojedinim delovima teritorije anektirane od Italije nisu uvek bili u skladu sa delom nacionalnog korpusa koji

⁴⁶⁸ U tri regiona u kojima su Srbi činili manjinski deo populacije, njihovi gubici su u odnosu na većinski deo stanovništva, s obzirom na zastupljenost u stanovništvu, bili 1,32 odnosno 1,11 puta veći od gubitaka Makedonaca u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji i 6,96 puta veći od gubitaka Albanaca na delu KiM.

je živeo u na toj teritoriji. Svi u partizanima stradali Makedonci poticali su iz Makedonije s time što su gubici pripadnika ove nacionalnosti iz Zapadne Makedonije bili 1,12 puta veći od dela nacionalnog korpusa kjoji je živeo u njoj, dok je u Istočnoj Makedoniji bio 1,14 puta manji, tako da je s obzirom na veličine delova makedonskog naroda koji je živeo u ova dva regiona teritorije anektirane od Bugarske, gubitak partizana ove nacionalnosti iz Zapadne Makedonije bio 1,27 veći od gubitaka sunarodnika iz Istočne Makedonije. Srbi iz Južne Srbije i dela KiM imali su 1,26 odnosno 2,34 puta veći udeo u gubicima od udela nacionalnog korpusa koji je živeo u ovim delovima teritorije anektirane od Bugarske, dok im je udeo stradlih iz Istočne Srbije bio 1,59 puta manji, a Istočne i Zapadne Makedonije 1,29 odnosno 1,20 puta manji. S obzirom na delove nacionalnog korpusa koji je nastanjivao pojedine regione teritorije anektirane od Bugarske, gubici partizana srpske nacionalnosti iz dela Južne Srbije bili su realno dvostruko veći (2,01 puta) od gubitaka sunarodnika iz dela Istočne Srbije, 1,62 odnosno 1,52 puta od gubitaka partizana ove nacionalnosti iz Istočne i Zapadne Makedonije, dok su u poređenju sa stradanjem sunarodnika sa dela KiM bili 1,86 puta manji.⁴⁶⁹ Gubici pripadnika pokreta albanske nacionalnosti iz Zapadne Makedonije bili su trostruko veći (3,17 puta) od udela nacionalnog korpusa koji je tu živeo, dok su u Istočnoj Makedoniji bili dvostruko (2,15 puta) manji, u Južnoj Srbiji 1,48 puta manji i na delu KiM 1,15 puta manji. Partizani albanske nacionalnosti iz Zapadne Makedonije pretrpeli su, s obzirom na delove nacionalnog korpusa koji je nastanjivao pojedine regione teritorije anektirane od Bugarske, 6,83 odnosno 4,69 puta veće gubitke od sunarodnika iz Istočne Makedonije i Južne Srbije i 3,65 puta veće gubitke od partizana ove nacionalnosti sa dela KiM. Turci iz Zapadne Makedonije imali su za četvrtinu (1,26 puta) veći udeo u gubicima od udela nacionalnog korpusa koji je živeo u ovom delu teritorije anektirane od Bugarske, dok im je udeo stradlih iz Istočne Makedonije bio 1,17 puta manji, tako da je, s obzirom na veličine delova naroda koji je živeo u ova dva regiona, gubitak partizana turske nacionalnosti iz Zapadne Makedonije bio realno za polovinu veći (1,48 puta) od gubitaka sunarodnika iz Istočne Makedonije.

Dinamika i intezitet stradanja različitih nacionalnosti u regionima teritorije anektirane od Bugarske nije bila jednaka. Oni su zavisili od predratne nacionalne

⁴⁶⁹ S obzirom da je u delu Istočne Srbije živeo drugi po veličine deo srpskog nacionalnog korpusa teritorije anektirane od Bugarske, stradanje partizana ove nacionalnosti iz ovog regiona bilo je realno za četvrtinu (1,25 puta) odnosno 3,73 puta manje od gubitaka sunarodnika iz Makedonije i sa dela KiM.

strukture, razvijenosti partizanskog pokreta, stepena opredeljenja neke nacionalnosti za pokret u pojedinim periodima rata, kao i sposobnosti da ih partizanski pokret pridobije i okupi u svom sastavu. Izrazida dominacija pojedinih nacionalnosti u regionima je u četiri od pet regiona približno odredila ukupnu dinamiku i intezitet stradanja čitavog partizanskog pokreta u tim regionima.

tabela 299 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Istočna Makedonija – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, Ist. Makedon.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Makdonci	1.345	18	1,34	17	1,26	66	4,91	675	50,19	569	42,30
%	70,86	46,15	//	38,64	//	60,00	//	75,59	//	70,07	//
Srbi	245	9	3,67	20	8,16	33	13,47	110	44,90	73	29,80
%	12,90	23,08	//	45,45	//	30,00	//	12,32	//	8,99	//
Turci	142	3	2,11	1	0,70	3	2,11	52	36,62	83	58,45
%	7,48	7,69	//	2,27	//	2,72	//	5,82	//	10,22	//
Albanci	63	--	--	--	--	--	--	15	23,81	48	76,19
%	3,32	--	//	--	//	--	//	1,68	//	5,91	//
ostali i nep	103	9	8,74	6	5,82	8	7,77	41	39,81	39	37,86
%	5,43	23,08	//	13,64	//	7,27	//	4,59	//	4,80	//
Ukupno	1.898	39	2,05	44	2,32	110	5,80	893	47,05	812	42,78

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 300 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, deo Zapadne Makedonije – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, Zap. Makedon.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Makdonci	1.678	8	0,48	75	4,47	155	9,24	911	54,29	529	31,53
%	81,46	36,36	//	83,33	//	87,08	//	88,19	//	71,78	//
Albanci	153	1	0,65	--	--	3	1,96	25	16,34	124	81,05
%	7,43	4,54	//	--	//	1,68	//	2,42	//	16,82	//
Turci	101	1	0,99	1	0,99	1	0,99	49	48,51	49	48,51
%	4,90	4,54	//	1,11	//	0,56	//	4,74	//	6,65	//
Srbi	75	8	10,67	11	14,67	11	14,67	27	36,00	18	24,00
%	3,64	36,36	//	12,22	//	6,18	//	2,61	//	2,44	//
ostali i nep	53	4	7,55	3	5,66	8	15,09	21	39,62	17	32,07
%	2,57	18,18	//	3,33	//	4,49	//	2,03	//	2,31	//
Ukupno	2.060	22	1,07	90	4,37	178	8,64	1.033	50,14	737	35,78

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 301 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, deo Južne Srbije – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, deo Juž. Srbije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	1.777	15	0,84	37	2,08	114	6,41	1.180	66,40	431	24,25
%	93,48	88,23	//	92,50	//	91,93	//	95,08	//	89,98	//
Albanci	41	--	--	--	--	1	2,44	11	26,83	29	70,73

%	2,16	--	//	--	//	0,81	//	0,89	//	6,05	//
Makdonci	6	1	16,67	1	16,67	1	16,67	1	16,67	2	33,33
%	0,31	5,88	//	2,50	//	0,81	//	0,08	//	0,42	//
Turci	3	--	--	--	--	1	33,33	1	33,33	1	33,33
%	0,16	--	//	--	//	0,81	//	0,08	//	0,21	//
ostali i nep	74	1	1,35	2	2,70	7	9,46	48	64,86	16	21,62
%	3,89	5,88	//	5,00	//	5,64	//	3,87	//	3,34	//
Ukupno	1.901	17	0,89	40	2,10	124	6,52	1.241	65,28	479	25,20

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 302 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, deo Istočne Srbije – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, deo Ist. Srbije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	632	8	1,27	19	3,01	44	6,96	238	37,66	323	51,11
%	91,33	88,89	//	100,00	//	93,62	//	91,89	//	90,22	//
Makdonci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Turci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Albanci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ostali i nep	60	1	1,67	--	--	3	5,00	21	35,00	35	58,33
%	8,67	11,11	//	--	//	6,38	//	8,11	//	9,78	//
Ukupno	692	9	1,30	19	2,74	47	6,79	259	37,43	358	51,73

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 303 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, deo KiM – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, deo KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	162	1	0,62	3	1,85	3	1,85	130	80,25	25	15,43
%	64,03	50,00	//	75,00	//	60,00	//	88,43	//	26,32	//
Albanci	86	--	--	1	1,16	2	2,32	15	17,44	68	79,07
%	33,99	--	//	25,00	//	40,00	//	10,20	//	71,58	//
Turci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Makedonci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ostali i nep	5	1	20,00	--	--	--	--	2	40,00	2	40,00
%	1,98	50,00	//	--	//	--	//	1,36	//	2,10	//
Ukupno	253	2	0,79	4	1,58	5	1,98	147	58,10	95	37,55

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kao posledica slabo razvijenog pokreta u prvim godinama rata u svim regionima teritorije anektirane od Bugarske dinamiku stradanja svih nacionalnosti obeležilo je većinsko stradanje u poslednjim godinama rata, kod Makedonaca 85,81 do 92,49%, kod

Srba od 60% i 72,70% u Zapadnoj i Istočnoj Makedoniji, preko 88,77% i 90,65% u Istočnoj i Južnoj Srbiji, do 95,68% u delu KiM, kod Albanaca 96,52% do 100% i Turaka 95,07 do 97,02%. U dva regiona u kojima su bili apsolutno dominantna nacionalna grupa u populaciji i u gubicima pripadnika pokreta, Srbi su i odredili njihovu dinamiku stradanja. U ostalih tri regiona, u kojima su Srbi činili manjinski deo stanovništva izloženog teroru i progonima, ali su bili aktivno uključeni u partizanski pokret, udeo gubitaka u prve tri godine rata je bio znatno veći od udela gubitaka većinskih naroda u tom periodu, 3,37 odnosno 2,83 puta od Makedonaca u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji i 1,28 puta od Albanaca na delu KiM. Predposlednja godina rata je kod svih nacionalnosti u svim delovima teritorije anektirane od Bugarske dovela do višestrukog uvećanja gubitaka, Makedonaca 10,22 odnosno 5,87 puta u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji, Srba 3,33 odnosno 2,45 puta u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji, 10,36 odnosno 5,41 puta u Južnoj i Istočnoj Srbiji i 43,38 puta na delu KiM, Albanaca 8,34 puta u Zapadnoj Makedoniji, dok se u Istočnoj prvi put javljaju u gubicima, 10,99 puta u Južnoj Srbiji i 7,52 puta na delu KiM i Turaka 17,35 odnosno 49 puta u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji. Iako su u poslednje dve godine rata gubici kod svih nacionalnosti bili najveći, odnos stradanja u njima nije bio jednak u svim delovima teritorije anektirane od Bugarske. Tako je kod u partizanima stradalih Makedonaca iz Istočne Makedonije stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila 2,25 puta veća nego predhodne godine, dok je u Zapadnoj Makedoniji bila 1,55 puta veća. Među partizanima srpske nacionalnosti realno stradnje u poslednjoj godini rata je variralo, te je u u Makedoniji bilo po 1,77 puta veće, u Istočnoj Srbiji 3,62 puta veće, u Južnoj Srbiji ostalo na istom nivou, dok je u delu KiM bilo 1,95 puta manje. Kasno priključivanje partizanskom pokretu uslovalo je da stradanje u poslednjoj godini rata kod partizana albanske i turske nacionalnosti bude višestruko veće nego u 1944. godini u svim delovima teritorije anektirane od Bugarske, od 7,03 puta kod Albanaca u Južnoj Srbiji do 13,23 puta u Zapadnoj Makedoniji i od 2,67 do 4,26 puta kod Turaka u Makedoniji.

Partizani srpske nacionalnosti su u tri od pet regiona teritorije anektirane od Bugarske imali dominantno učešće u gubicima tokom čitavog rata i ono je bilo u Istočnoj Srbiji približno jednako, a u Južnoj Srbiji neznatno veće od njihove zastupljenosti u populaciji tih regiona, dok je na delu KiM, u kome su Srbi bili manjinski narod, bilo 2,46 puta veće u ustanku, 3,70 puta naredne godine, 4,36 puta

1944. godine i 1,30 puta poslednje godine rata. Među partizanima Istočne Makedonije Srbi su imali učešće u gubicima koje je sve do poslednje godine rata bilo veće od njihovog učešća u populaciji regiona, 2,76 putau ustanku, 5,44 puta naredne godine, 3,59 puta sredinom rata, 1,47 puta 1944. godine i poslednje godine rata bilo je izjednačeno, dok su u Zapadnoj Makedoniji imali učešće u gubicima u prve tri godine rata veće od zastupljenosti u populaciji, ali sa tendencijom opadanja, od 11,88 puta u ustanku, do dvostruko većeg sredinom rata (2,02 puta), da bi u poslednje dve godine rata bilo za petinu ispod zastupljenosti u stanovništvu. Učešće Makedonaca u gubicima partizana oba regiona Makedonije tokom rata nije bilo jednako. U Istočnoj Makedoniji njihovo učešće u gubicima je u prve dve godine rata bilo za trećinu (1,31 puta) odnosno za skoro tri petine (1,57 puta) manje od zastupljenosti u populaciji, da bi se sa jačanjem pokreta sredinom rata učešća izjednačila, a u poslednje dve godine rata učešće u gubicima je postalo 1,25 odnosno 1,16 puta veće, dok je u Zapadnoj Makedoniji učešće u gubicima u ustanku bilo dvostruko manje od zastupljenosti u populaciji regiona, sa razvojem partizanskog pokreta u naredne tri godine postalo veće, za desetinu 1942. godine i šestinu 1944. godine (1,16 puta), dok je poslednje godine rata bilo neznatno manje od zastupljenosti u populaciji. Učešće u gubicima partizanskog pokreta partizana albanske nacionalnosti na KiM je tek u poslednjoj godini rata dostiglo približnu zastupljenost u populaciji regiona, dok je sredinom rata bilo trostruko i dvostruko manje (3,06 i 1,88 puta) odnosno 7,36 puta manje predposlednje godine rata, a u ostala tri regiona zapaženije učešće u gubicima imali su tek u poslednjoj godini rata, a koja su u Istočnoj Makedoniji i Južnoj Srbiji bila 1,57 odnosno 1,60 puta manja od učešća u tamošnjem stanovništvu, dok je u Zapadnoj Makedoniji bilo 3,98 puta veće. Učešće Turaka u gubicima pripadnika partizanskog pokreta iz Istočne i Zapadne Makedonije nikada nije dostiglo njihovu zastupljenost u tamošnjoj populaciji bilo je dvostruko manje u ustanku (1,87 i 1,95 puta), 5,27 odnosno 15,86 puta sredinom rata i 1,40 odnosno 1,33 puta manje u poslednjoj godini rata.

Straostna struktura pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Bugarske okupio je pripadnike svih starosnih uzrasta. Najveći deo gubitaka pripadnika pokreta, 90,53%, činili su stradali

partizani uzrasta između 15 i 34 godina,⁴⁷⁰ s time što je pripadnika mlađe grupe, uzrasta između 15 i 24 godina starosti bilo 2,24 puta više u gubicima. Stradalih partizana starosti između 35 i 44 godina bilo je 4,05 puta manje nego stradalih iz predhodne uzrastne grupe. Pokret je u sastavu imao i pripadnike starije od 45, ali i mlađe od 15 godina koji su činili 1,59 odnosno 0,47% stradalih. Kod partizana sa teritorije anektirane od Bugarske intezitet stradanja i dinamika pretrpljenih gubitaka stradanja pojedinih uzrastnih grupa su se menjale tokom rata.

grafikon 273

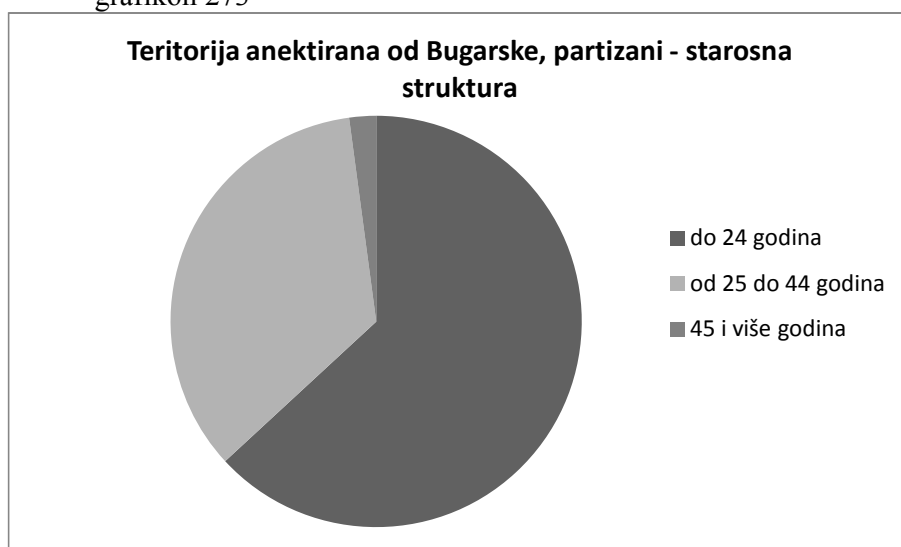

tabela 304 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

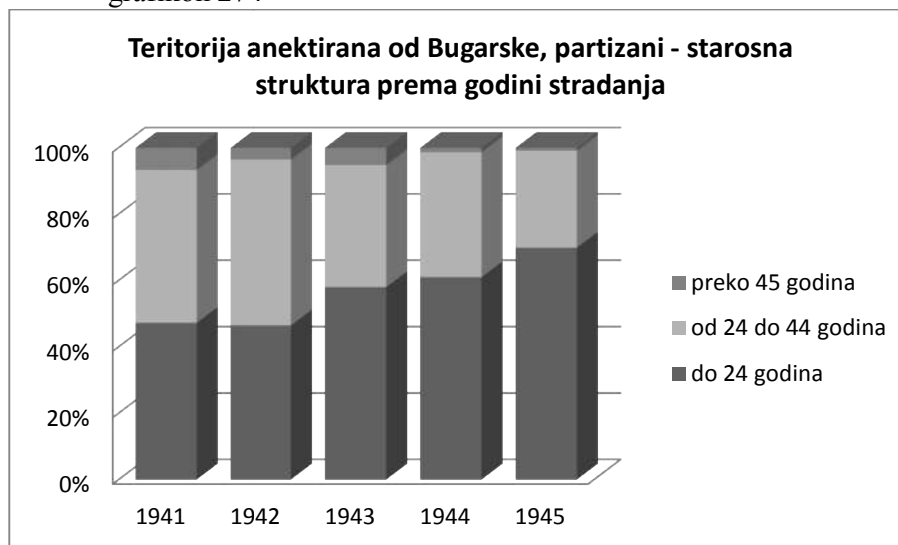
anekt. Bugarska, uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	32	1	3,12	2	6,25	4	12,50	23	71,87	2	6,25
%	0,47	1,12	//	1,01	//	0,86	//	0,64	//	0,08	//
15 do 24	4.262	41	0,96	89	2,09	261	6,12	2.148	50,40	1.723	40,43
%	62,64	46,07	//	45,18	//	56,25	//	60,12	//	69,45	//
25 do 34	1.898	30	1,58	69	3,63	131	6,90	1.036	54,58	632	33,30
%	27,89	33,71	//	35,02	//	28,23	//	28,99	//	25,47	//
35 do 44	469	11	2,34	29	6,18	37	7,89	304	64,82	88	18,76

⁴⁷⁰ Starosni uzrast između 15 i 34 godina je u banovinama čiji su se delovi našli u sklopu teritorije anektirane od Bugarske, u Vardarskoj banovini, čiji se veći deo našao u sastavu teritorije, predstavljali su 32,65% stanovništva, dok su u Moravskoj banovini, čiji se manji deo našao u sklopu teritorije anektirane od Bugarske, činili 34,75% populacije. (*Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti*, Beograd 1938, 6, 9). Oko napora KPJ i SKOJ-a da organizuje omladinu sa teritorije anektirane od Italije i uključi je u partizanski pokret opširnije videti u Petar Kačavenda, *Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945.*, Beograd, 1985, 46 – 54, 94 – 98, 159 – 165, 175 - 179.

%	6,89	12,36	//	14,72	//	7,97	//	8,51	//	3,55	//
45 do 54	78	4	5,13	4	5,13	19	24,36	34	43,59	17	21,79
%	1,15	4,49	//	2,03	//	4,09	//	0,95	//	0,68	//
55 do 64	18	1	5,56	3	16,67	2	11,11	9	50,00	3	16,67
%	0,26	1,12	//	1,52	//	0,43	//	0,25	//	0,12	//
preko 65	12	1	8,33	--	--	3	25,00	5	41,67	3	25,00
%	0,18	1,12	//	--	//	0,65	//	0,14	//	0,12	//
nepoznata	35	--	--	1	2,86	7	20,00	14	40,00	13	37,14
%	0,51	--	//	0,51	//	1,51	//	0,39	//	0,52	//
Ukupno	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 274

Promene kroz koje je pokret prolazio tokom rata prouzrokovala je drugačije učešće u gubicima pojedinih uzrastnih grupa. Dve najbrojnije grupe, koje su činile okosnicu pokreta na teritorije anektiranoj od Bugarske imale su suprotno kretanje učešća u gubicima. Uzlazno linija kojim se kratala zastupljenost u gubicima partizana između 15 i 24 godina starosti, kao najbrojnije starosne grupe u pokretu, išla je od manje od polovine stradalih u ustanku do maksimalnih dve trećina gubitaka poslednje godine rata,⁴⁷¹ dok je uzrastna grupa koja je obuhvatala partizane 25 do 34 godina

⁴⁷¹ U novoformiranom bataljonu „Strašo Pindžur“ septembra 1943. godine starosnu strukturu pripadnika činilo je 51,20% sarosti 17 do 22 godina (64 boraca), 22,40% starosti između 23 i 28 godina (28), 15,20% starosti 28 do 33 godina (19), 9,60% starosti 33 do 43 godina (12) i 2,40% starijih od 43. godina (3). Risto Stojanovski, *Друга македонска бригада*, Beograd, 1974, 28. Prilikom formiranja 2. makedonske brigade decembra 1943. godine 70% sastava od 320 boraca činili su omladinci. Ljuben Georgievski, *Огнени врвци, Втора македонска народноослободителна ударна бригада*, Beograd, 1970, 17. Glavni štab NOV i PO Makedonije je avgusta 1944. godine je doneo odluku da se formiraju omladinske jedinice počev od četa, preko bataljona do brigada kao udarnih jedinica pokreta. ZNOR, VII – 4, Beograd,

starosti činila trećinu gubitaka u prve dve godiene rata, da bi u poslednjoj godini rata predstavljala četvrtinu stradalih.⁴⁷² Zastupljenost u gubicima partizana starijih od 35 godina bilo je značajno u prve dve godine rata u kojima su činili skoro petinu gubitaka (19,09 odnosno 18,27%), da bi se ono smanjivalo pa su poslednjoj godini rata činili svega dvadeseti deo gubitaka (4,47%), 4,27 puta manje nego u ustanku.

Dinamika stradanja nije bila ista kod svih starosnih grupa partizana sa teritorije anektirane od Bugarske. Kao najbrojnija starostna grupa u pokretu sa teritorije anektirane od Bugarske partizani uzrasta 15 do 24 godine starosti odredili su dinamiku stradanja čitavog pokreta. U prve dve godine rata bilo je veće stradanje partizana starijih uzrastnih grupa tako da je udeo u gubicima pripadnika pokreta starosti između 25 i 34 godina i 35 do 44 godina bio 1,71 odnosno 2,79 puta veći od udela najbrojnije uzrastne grupe. Nagli razvoj pokreta, dobrovoljno pristupanje pokretu i mobilizacija, formiranje većih jedinica i stalne borbe uvećali su gubitke u 1944. godini kod tri najbrojnije uzrastne grupe 8,23 kod najmlađe, 8,91 puta kod srednje odnosno 8,21 puta kod starije. Iako su sve uzrastne grupe najveći deo pripadnika izgubile u poslednje dve godine rata, stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata najbrojnije uzrastne grupe bil je 2,14 puta veće nego predhodne godine, kod naredne uzrastne grupe 1,63 puta, dok je kod grupe koja je obuhvatila partizane između 35 i 44 godina starosti bila 1,29 puta manja.

Partizanski pokret koji se razvio u svim delovima teritorije anektirane od Bugarske privukao je u svoj sastav pripadnike različitog uzrasta. Starosna struktura partizana u različitim regionima teritorije nije bila jedanaka, ali je svima zajednička dominacija uzrasta između 15 i 24 godina starosti. Razlike su postojale kako u učešću uzrastnih grupa u gubicima u određenom regionu, tako i u udelu stradalih iz pojedinih starosnih grupa u različitim regionima.

1954, 17. U 7. južnomoravskoj (10. srpskoj) brigadi je prilikom formiranja 10. maja 1944. godine, u sastavu bilo oko 8% (oko 50 boraca) starijih od 30 godina, dok je u 1. (Omladinskom) bataljonu većina bila uzrasta 18 do 20 godina starosti. Radovan Timotijević, *Десета српска НОВ бригада*, Beograd, 1991, 25. Prilikom formiranja 25. srpske (Pirotske) brigade 1.09.1944. godine polovina ljudstva je bila mlađa od 20, a trećina od 30 godina. Milorad Madić, Dušan Jončić, *Двадесетнама српска бригада*, Beograd, 1989, 65. U početnoj fazi rata u mesnim desetinama u Crnoj travi većinu sastava činili su pripadnici uzrasta 25 do 45 godina starosti. Slavko Ivanović, Savka, Marinković i drugi, „Mesne partizanske jedinice (ilegalne desetine) u Crnoj Travi 1941 – 1942. god.“, *Mesne partizanske jedinice na jugu Srbije 1941/42. godine*, 323-324.

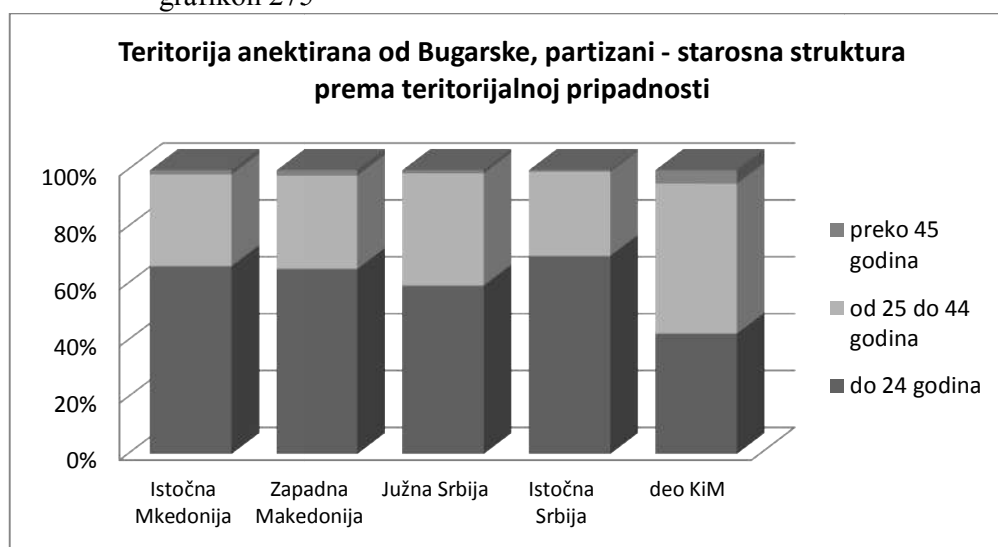
⁴⁷² Učešće u gubicima partizana 15 do 24 godina starosti je u poslednjoj godini rata bilo za polovinu veće (1,51 puta) nego u ustanku, dok je učešće starije grupe bilo na kraju rata bilo za trećinu manje nego na njegovom početku.

tabela 305 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – starosna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Bugarska, uzrast	ukupno	Istočna Maked.	%	Zapadna Maked.	%	deo Juž. Srbije	%	deo Ist. Srbije	%	deo KiM	%
do 14	32	7	21,87	6	18,75	17	53,12	2	6,25	--	--
%	0,47	0,37	//	0,29	//	0,89	//	0,29	//	--	//
15 do 24	4.262	1.245	29,21	1.336	31,35	1.102	25,86	473	11,10	106	2,49
%	62,64	65,59	//	64,85	//	57,97	//	68,35	//	41,90	//
25 do 34	1.898	516	27,19	563	29,66	568	29,93	158	8,32	93	4,90
%	27,89	27,19	//	27,33	//	29,88	//	22,83	//	36,76	//
35 do 44	469	95	20,26	114	24,31	177	37,74	44	9,38	39	8,31
%	6,89	5,00	//	5,53	//	9,31	//	6,36	//	15,41	//
45 do 54	78	19	24,36	28	35,90	17	21,79	4	5,13	10	12,82
%	1,15	1,00	//	1,36	//	0,89	//	0,58	//	3,95	//
55 do 64	18	6	33,33	7	38,89	4	22,22	--	--	1	5,56
%	0,26	0,32	//	0,34	//	0,21	//	--	//	0,39	//
preko 65	12	4	33,33	5	41,67	1	8,33	1	8,33	1	8,33
%	0,18	0,21	//	0,24	//	0,05	//	0,14	//	0,39	//
nepoznata	35	6	17,14	1	2,86	15	42,86	10	28,57	3	8,57
%	0,51	0,32	//	0,05	//	0,79	//	1,44	//	1,18	//
Ukupno	6.804	1.898	27,89	2.060	30,28	1.901	27,94	692	10,17	253	3,72

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 275

Pored toga što su najveći deo stradalih partizana teritorije anektirane od Bugarske činili partizani uzrasta između 15 i 24 godina starosti, prosečna starost stradalih nije bila jednaka u svim regionima. U tri od pet regiona, oba dela Makedonije i Istočnoj Srbiji, najbrojnija starosna grupa je činila dve trećine gubitaka partizana, u Južnoj Srbiji manje od tri petina, dok su na delu KiM predstavljali dve petine gubitaka tamošnjih partizana. Naredne dve uzrastne grupe, a koje su sa predhodnom činile

okosnicu pokreta, imale su najveću zastupljenost u gubicima pripadnika pokreta na delu KiM gde su činili gotovo polovinu stradalih partizana, u Južnoj Srbiji su činili dve petine, dok su u gubicima partizana iz ostala tri regiona predstavljali trećinu stradalih. Stradalih partizana uzrasta od 25 do 44 godina starosti na delu KiM bio je 1,24 puta više nego stradalih uzrasta od 15 do 24 godina, dok ih je u Južnoj Srbiji bilo 1,48 puta manje, u regionima Makedonije 2,04 odnosno 1,97 puta manje i u Istočnoj Srbiji 2,34 puta manje.

Udeo stradalih iz nekih starosnih grupa u pojedinim regionima nije uvek bila u skladu sa udelom u ukupnim gubicima koje je taj region imao na teritoriji anektiranoj od Bugarske. Razlike se ulavnom javljaju u uzrastima koji su bili slabije zastupljeni u gubicima. Gubici partizana uzrasta od 35 do 44 godina starosti u odnosu na zastupljenost regiona u populaciji bili su manji 1,38 odnosno 1,24 puta u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji, dok su u Južnoj Srbiji i delu KiM bili 1,35 odnosno 2,23 puta veći. U najzastupljenijoj uzrastnoj grupi, koja je obuhvatala stradale partizane starosti 15 do 24 godina starosti, a koja je bila i demaografski najpotentnija, udeo u gubicima regiona Južne Srbije bio je 1,55 puta veći od njihovog udela u populaciji teritorije anektirane od Bugarske, izjednačeni su bili udeli Zapadne Makedonije i Istočne Srbije, dok je udeo Istočne Makedonije i dela KiM u stradnju ovog uzrasta bio 1,33 odnosno 1,41 puta manji od udela u stanovništvu. S obzirom na udeo u gubicima i u populaciji Južne Srbije gubitak partizana uzrasta između 15 i 24 godina starosti iz ovog regiona bio je realno 1,73 puta veći od gubitaka ovog uzrasta u ostalim regionima teritorije anektirane od Bugarske.

Starosna struktura stradalih partizana sa teritorije anektirane od Bugarske nije bila jednaka kod svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu. Takođe ni udeo pojedinih nacionalnosti u okviru određenih starosnih grupa nije bio jednak njihovom ukupnom udelu u stradalim partizanima teritorije anektirane od Bugarske, kao ni zastupljenosti naroda u njenoj populaciji.

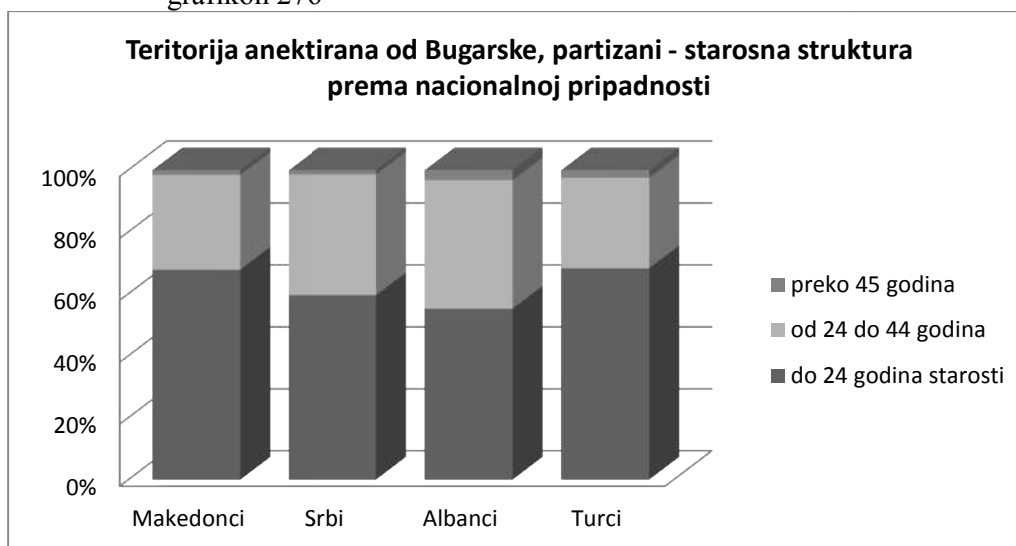
tabela 306 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anekt.Bugarska, uzrast	ukupno	Makedo.	%	Srbi	%	Albanci	%	Turci	%	ostali i nepoznati	%
do 14	32	9	28,12	19	59,37	--	--	--	--	4	12,50
%	0,47	0,30	//	0,66	//	--	//	--	//	1,35	//
15 do 24	4.262	2.044	47,96	1.688	39,61	189	4,43	168	3,94	173	4,06

%	62,64	67,48	//	58,39	//	55,10	//	68,29	//	58,64	//
25 do 34	1.898	793	41,78	851	44,84	103	5,43	62	3,27	89	4,69
%	27,89	26,18	//	29,44	//	30,03	//	25,20	//	30,17	//
35 do 44	469	132	28,14	268	57,14	39	8,31	10	2,13	20	4,26
%	6,89	4,36	//	9,27	//	11,37	//	4,06	//	6,78	//
45 do 54	78	29	37,18	31	39,74	11	14,10	2	2,56	5	6,14
%	1,15	0,96	//	1,07	//	3,21	//	0,81	//	1,69	//
55 do 64	18	10	55,56	6	33,33	--		2	11,11	--	--
%	0,26	0,33	//	0,21	//	--	//	0,81	//	--	//
preko 65	12	7	58,33	3	25,00	--		2	16,67	--	--
%	0,18	0,23	//	0,10	//	--	//	0,81	//	--	//
nepoznata	35	5	14,28	25	71,43	1	2,86	--	--	4	11,43
%	0,51	0,16	//	0,86	//	0,29	//	--	//	1,35	//
Ukupno	6.804	3.029	44,52	2.891	42,49	343	5,04	246	3,61	295	4,33

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 276

Kod svih naroda zastupljena u partizanima na teritoriji anektiranoj od Bugarske uzrast između 15 i 34 godina je činio osnovu partizanskog pokreta, ali sa različitim učešćem u gubicima. Oni su činili 93,66% stradalih Makedonaca, 93,49% Turaka, 87,83% Srba, 85,13% Albanaca, 88,81% stradalih pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Uzrastna grupa koja je obuhvatala partizane između 35 i 44 godina starosti, je u gubicima bila zastupljena sa desetinpm stralnih kod Albanaca i Srba, ali dosta manje kod Makedonaca i Turaka⁴⁷³ i uticala je na prosečnu starost partizana tako što je njeno učešće kod stradalih Srba i Albanaca bilo 3,17 odnosno 2,64 puta manje od

⁴⁷³ Uzrastna grupa između 35 i 44 godina je među stradalim Srbima i Hrvatima bila 1,44 puta manje zastupljena od iste grupe u gubicima Slovenaca i Crnogoraca.

predhodne uzrastne grupe, dok je kod Makedonaca i Turaka bila zastupljena 6 odnosno 6,21 puta manje. Partizani stariji od 45 godina bili su slabo zastupljeni kod svih nacionalnih grupa i bili su nešto zastupljeniji u gubicima pripadnika pokreta albanske i turske nego makedonske i srpske nacionalnosti.

Partizani srpske nacionalnosti su u svim uzrastnim grupama imali veći udeo u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije anektirane od Bugarske, 1,33 puta u grupi stradalih partizana od 15 do 24 godina starosti kao demografski najpotentnijoj i 1,51 odnosno 1,92 puta u naredne dve starostne grupe koje su činile okosnicu pokreta. U dve od tri starostne grupe (mlađoj i srednjoj) koje su činile glavninu pokreta, Makedonci su imali neznatno veći i neznatno manji udeo od zastupljenosti nacije u populaciji, dok je u uzrastnoj grupi 35 do 44 godina imali 1,65 puta manji udeo. Partizani albanske i turske nacionalnosti ni u jednoj od tri uzrastne grupe, okosnice pokreta, nisu ostvarili udeo u gubicima jednak nacionalnoj zastupljenosti u stanovništvu, već su mlađoj imali dvostruko (2,06 odnosno 2,10 puta) manji udeo, srednjoj 1,68 odnosno 2,53 manji i starijoj 1,10 odnosno 3,89 puta manji udeo. S obzirom na zastupljenosti u stanovništvu teritorije anektirane od Bugarske, gubici partizana srpske nacionalnosti u starostnoj grupama koje su obuhvatale pripadnike pokreta od 15 do 24 i 25 do 34 godina bili su realno 1,55 odnosno 1,92 puta veći od gubitaka ovih uzrasta kod svih ostalih nacionalnosti zajedno.

Nejednako razvijen među narodima na teritoriji anektiranoj od Bugarske, partizanski pokret nije imao istu starosnu strukturu pripadnika u zavisnosti od naroda iz koga su poticali. Intezitet stradanja i dinamika pretrpljenih gubitaka različitih starostih uzrasta pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske nije bila jedanka ni u okviru istih nacionalnih grupa koje su ga sačinjavale.

tabela 307 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Makedonci – starosna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, uzrast Makonc.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	9	1	11,11	--	--	--	--	7	78,78	1	11,11
%	0,30	3,70	//	--	//		//	0,44	//	0,09	//
15 do 24	2.044	16	0,78	49	2,40	135	6,60	1.001	48,97	843	41,24
%	67,48	59,26	//	52,69	//	60,81	//	63,07	//	76,74	//
25 do 34	793	6	0,76	34	4,29	59	7,44	463	58,38	231	29,13
%	26,18	22,22	//	36,56	//	26,58	//	29,17	//	21,00	//
35 do 44	132	2	1,51	6	4,54	14	10,61	96	72,73	14	10,61
%	4,36	7,41	//	6,45	//	6,31	//	6,05	//	1,27	//

45 do 54	29	2	6,90	2	6,90	9	31,03	11	37,93	5	17,24
%	0,96	7,41	//	2,15	//	4,05	//	0,69	//	0,45	//
55 do 64	10	--	--	2	20,00	2	20,00	5	50,00	1	10,00
%	0,33	--	//	2,15	//	0,90	//	0,31	//	0,09	//
preko 65	7	--	--	--	--	2	28,57	3	42,86	2	28,57
%	0,23	--	//	--	//	0,90	//	0,19	//	0,18	//
nepoznata	5	--	--	--	--	1	20,00	1	20,00	3	60,00
%	0,16	--	//	--	//	0,45	//	0,06	//	0,27	//
Ukupno	3.029	27	0,89	93	3,07	222	7,33	1.587	52,39	1.100	36,31

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 308 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Srbi – starosna struktura prema godini stradanja

anekt. Bugarska, uzrast, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	19	--	--	2	10,53	4	21,05	12	63,16	1	5,26
%	0,66	--	//	2,22	//	1,95	//	0,71	//	0,11	//
15 do 24	1.688	17	1,01	32	1,89	107	6,34	948	56,16	584	34,60
%	58,39	41,46	//	35,56	//	52,19	//	56,26	//	67,13	//
25 do 34	851	17	2,00	34	3,99	63	7,40	501	58,87	236	27,73
%	29,44	41,46	//	37,78	//	30,73	//	29,73	//	27,13	//
35 do 44	268	7	2,61	20	7,46	18	6,72	188	70,15	35	13,06
%	9,27	17,07	//	22,22	//	8,78	//	11,16	//	4,02	//
45 do 54	31	--	--	1	3,22	8	0,26	18	58,06	4	12,90
%	1,07	--	//	1,11	//	3,90	//	1,07	//	0,46	//
55 do 64	6	--	--	--	--	--	--	4	66,67	2	33,33
%	0,21	--	//	--	//	--	//	0,24	//	0,23	//
preko 65	3	--	--	--	--	--	--	2	66,67	1	33,33
%	0,10	--	//	--	//	--	//	0,12	//	0,11	//
nepoznata	25	--	--	1	4,00	5	25,00	12	48,00	7	28,00
%	0,86	--	//	1,11	//	2,44	//	0,71	//	0,80	//
Ukupno	2.891	41	1,42	90	3,11	205	7,09	1.685	58,28	870	30,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 309 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Albanci – starosna struktura prema godini stradanja

anekt. Bugarska, uzrast, Albanci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	189	--	--	1	0,53	4	2,12	47	24,87	137	72,49
%	55,10	--	//	100,0	//	66,67	//	71,21	//	50,93	//
25 do 34	103	--	--	--	--	1	0,97	11	10,68	91	88,35
%	30,03	--	//	--	//	16,67	//	16,67	//	33,83	//
35 do 44	39	--	--	--	--	1	2,56	6	15,38	32	82,05
%	11,37	--	//	--	//	16,67	//	9,09	//	11,90	//
45 do 54	11	1	9,09	--	--	--	--	2	18,18	8	72,73
%	3,21	100,0	//	--	//	--	//	3,03	//	2,97	//
55 do 64	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//

preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,29	--	//	--	//	--	//	--	//	0,37	//
Ukupno	343	1	0,29	1	0,29	6	1,75	66	19,24	269	78,42

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 310 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Turci – starosna struktura prema godini stradanja

anekt. Bugarska, uzrast, Turci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	168	2	1,19	--	--	4	2,38	68	40,48	94	55,95
%	68,29	50,00	//	--	//	80,00	//	66,67	//	70,68	//
25 do 34	62	1	1,62	--	--	--	--	24	38,71	37	59,68
%	25,20	25,00	//	--	//	--	//	23,53	//	27,82	//
35 do 44	10	--	--	1	10,00	1	10,00	6	60,00	2	20,00
%	4,06	--	//	50,00	//	20,00	//	5,88	//	1,50	//
45 do 54	2	--	--	--	--	--	--	2	100,0	--	--
%	0,81	--	//	--	//	--	//	1,96	//	--	//
55 do 64	2	1	50,00	1	50,00	--	--	--	--	--	--
%	0,81	25,00	//	50,00	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	2	--	--	--	--	--	--	2	100,0	--	--
%	0,81	--	//	--	//	--	//	1,96	//	--	//
nepoznata	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	246	4	1,63	2	0,81	5	2,03	102	41,46	133	54,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod naroda zastupljenih u pokretu na teritoriji anektiranoj od Bugarske, partizani od 15 do 24 godina starosti su kod Srba i Makedonaca činili pojedinačno najbrojniju grupu među stradalima tokom čitavog rata, ali sa različitom zastupljnošću u gubicima, dok su kod partizana albanske i turske nacionalnosti varirali sa učešćem da bi od sredine rata predstavljali najdominantniju uzrasatnu grupu u gubicima. Kod u partizanima stradalih Makedonaca pripadnici ovog uzrasta činili su nadpolovičnu većinu tokom čitavog rata, sa stalnim rastom učešća od tri petina u ustanku i sredinim rata do tri četvrtina u poslednjoj godini rata (1,29 puta veće učešće nego u ustanku), sa blagim padom učešća druge ratne godine. Među partizanima srpske nacionalnosti u prve dve godine rat uzrast između 15 i 24 godina starosti predstavljao je dve petine odnosno trećinu stradalih, da bi tek od 1943. godine postao nadpolovičan u gubicima čineći dve trećine stradalih u završnoj godini rata (1,62 puta veće učešće nego u ustanku). Partizani

starosti između 25 i 44 godina su kod oba naroda predstavljali značajan deo gubitaka u prve četiri godine rata, varirajući kod Makedonaca između skoro trećine i više od dve petine gubitaka (29,63% u ustanku, 43,01% 1942. godine, 32,89% i 35,22% u naredne dve), dok su kod stradlih Srba u prve dve godine rata činili tri petine stradlih (58,53% i 60,00%), a u druge dve godine dve petine stradalih (39,51% i 40,89%), da bi se u poslednjoj godini rata njihovo učešće u gubicima, usled dobrovoljnog pristupanja i mobilizacije nakon oslobođenja, smanjilo na skoro četvrtinu odnosno trećinu (22,27% odnosno 31,15%). Nakon variranja učešća starosnih grupa u prve četiri godine rata kod partizana albanske i turske nacionalnosti, u poslednjoj godini rata, kada je stradao njihov najveći deo, uzrastana grupa od 15 do 24 godina starosti činila je polovinu stradlih Albanaca, dok je kod staralih Turaka predstavljala dve trećine gubitaka, a ostatak gubitaka predstavljali su partizani starosti između 25 i 44 godina starosti.

Dinamiku stradanja starosnih grupa kod svih nacionalnosti u pokretu sa teritorije anektirane od Bugarske odredile su dve uzrastne grupe koje su okupile partizane između 15 i 34 godina, sa zajedničkom karakteristikom najvećeg stradanja u poslednje dve godine rata. Dve starije grupe (25 do 44 godina), od tri koje su činile okosnicu pokreta, su kod partizana makedonske i srpske nacionalnosti imale izraženije stradanje u prve dve godine rata, sa udelom koji je bio 1,59 odnosno 1,90 puta veći od udela mlađe uzrastne grupe (15 do 24 godina) kod Makedonaca i 2,06 odnosno 3,47 puta kod Srba. Dinamičnost stradanja kod partizana obe nacionalnosti je posebno došla do izražaja u 1944. godini kada su gubici, dostigavši maksimalne udele, u svim uzrasnim grupama višestruko uvećani u odnosu na predhodnu godinu, u mlađoj grupi 7,42 puta kod Makedonaca i 8,86 puta kod Srba, u srednjoj 7,85 kod Makedonaca i 7,95 puta kod Srba i starijoj uzrastnoj grupi 6,85 puta kod Makedonaca i 10,44 puta kod Srba. Oslobođenje teritorije anektirane od Bugarske, podmlađivanje jedinica i njihovo slanje na front, doveli su do manjeg stradanja uzrastne grupe 35 do 44 godina starosti u poslednjoj godini rata, dok su gubici dve mlađe uzrastne grupe bili uvećani. Stopa smrtnosti poslednje godine rata u odnosu na predhodnu kod partizana makedonske nacionalnosti je u mlađoj i srednjoj uzrastnoj grupi bila 2,24 odnosno 1,33 puta veća, dok je u starijoj uzrastnoj grupi bila 2,57 puta manja, a kod partizana srpske nacionalnosti je u mlađoj i srednjoj grupi bila 1,64 odnosno 1,26 puta veća, dok je kod starije grupe bila dvostruko manja (2,01 puta). Svarno uključeni u pokret tek u završnom periodu rata, partizani

albanske i turske nacionalnosti su u sve tri starosne grupe najveće gubitke pretrpeli u poslednjoj godini rata stopom smrtnosti u njoj 7,77 odnosno 22,06 kod mlađe i sredenje grupe (15 do 34 godina starosti) i 14,23 puta većoj u odnosu na predhodnu godinu kod Albanaca, a 3,68 odnosno 4,11 puta većoj u malđoj i srednjoj uzrastnoj grupi kod turaka, dok je njihovo stradanje u starijoj uzrastnoj grupi bilo gotovo izjednačeno (1,12 puta manje) sa stradanjem u predhodnoj godini.

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske

Shodno socijalno–ekonomskoj strukturi područja dela Jugoslavije koje je bilo anektirano od Bugarske u partizanskom pokretu bili su zastupljeni pripadnici svih profesionalnih grupa.⁴⁷⁴ Poljoprivrednici su predstavljali najveću profesionalnu grupu činili dve trećine gubitaka. Radnici, intelektualci, školska omladina i studenti, uz grupu sitnih privrednika (uglavnom zanatlija i trgovaca) pripadnike slobodnih profesija, vojske i policije, kao klasni element na koga je partija najviše računala, činili su trećinu (31,83%) stradalih partizana ove teritorije, što je bilo znatno iznad njihove zastupljenosti u populaciji.⁴⁷⁵ Profesije prisutne u partizanskom pokretu nisu bile jednako zastupljene među stradalima u pojedinim periodima rata. Takođe ni dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa u pokretu tokom rata nije bila ista kod svih.

⁴⁷⁴ Na dan formiranja septembra 1943. godine bataljona „Strašo Pindžur“ imao je 45% radnika, 32% zemljoradnika, 15% učenika i studenata i 8% ostalih zanimanja. Risto Stojanovski, *Друга македонска бригада*, Beograd, 1974, 28. Prilikom formiranja mesnih desetina u Crnoj Travi vođeno je računa da ih čine dobrostojeći i ugledni ljudi. Tako je u Samčekinskoj desetini bilo među deset pripadnika 4 preduzimača i 1 trgovac. Slavko Ivanović, Savka, Marinković i drugi, „Mesne partizanske jedinice (ilegalne desetine) u Crnoj Travi 1941 – 1942. god.“, *Mesne partizanske jedinice na jugu Srbije 1941/42. godine*, 323-324.

⁴⁷⁵ Delimično sagledavanje profesionalne strukture stanovništva teritorije anektirane od Bugarske je približno moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unepređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne. Na prostoru koja je kasnije anektirana od Bugarske prisutne su regionalne razlike u socijalno-ekonomskoj strukturi stanovništva. U Vardarskoj banovini, čiji je najveći deo anektirala Bugarska, radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 5,68% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 1,42%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 1,99%, u Moravskoj banovini, koja se manjim delom našla u sastavu teritorija anektiranih od Bugarske, bilo je 3,71% radnika, 1,15% činovnika i 1,43% privrednika. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 186 – 187, 292 – 293. Srednjoškolski su 1939. godine u Vardarskoj banovini predstavljali 1,11% populacije, a u Moravskoj 1,21%. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, knjiga II, Beograd, 1997, 189.

grafikon 277

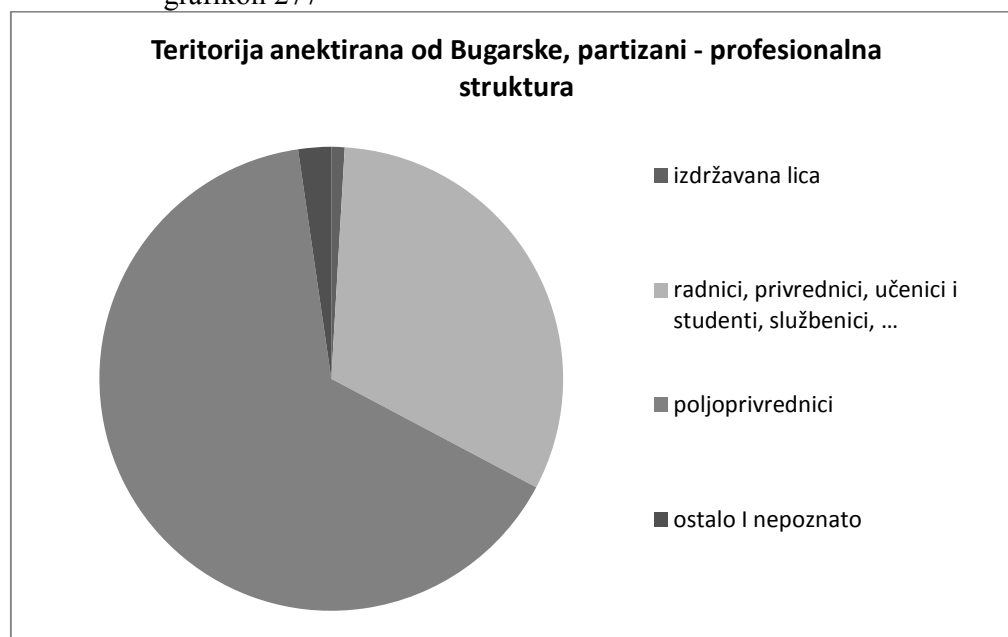

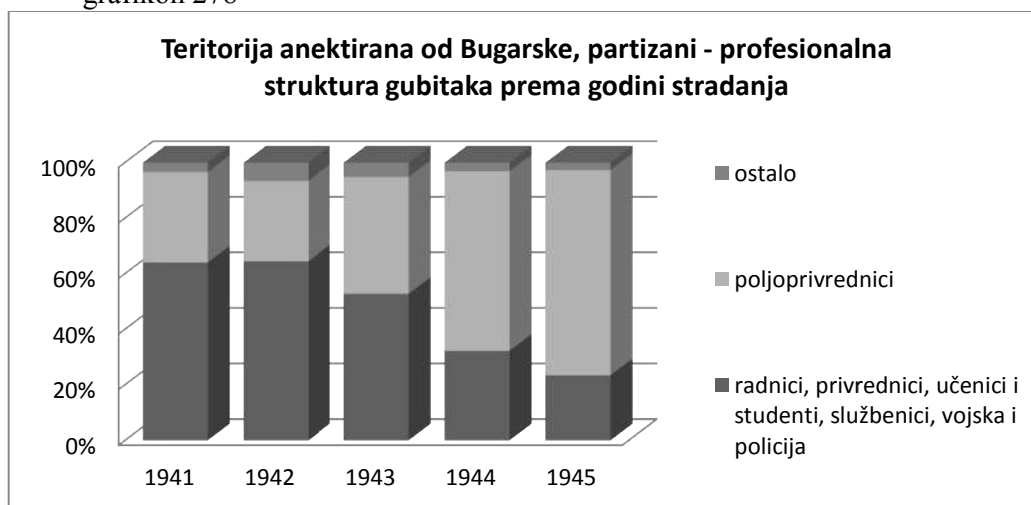
tabela 311 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Bugarska, profesije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	4.420	29	0,65	57	1,29	195	4,41	2.307	52,19	1.832	41,45
%	64,97	32,58	//	28,93	//	42,03	//	64,57	//	73,84	//
privrednici	407	10	2,46	20	4,91	41	10,07	227	55,77	109	26,78
%	5,98	11,23	//	10,15	//	8,84	//	6,35	//	4,39	//
radnici	1.156	20	1,73	52	4,50	113	9,77	650	56,23	321	27,77
%	16,99	22,47	//	26,40	//	24,35	//	18,19	//	12,94	//
vojs., pol.,	92	10	10,87	15	16,30	22	23,91	22	23,91	23	25,00
%	1,35	11,24	//	7,61	//	4,74	//	0,61	//	0,93	//
služb., stuč.	150	10	6,67	19	12,67	22	14,67	72	48,00	27	18,00
%	2,20	11,24	//	9,64	//	4,74	//	2,01	//	1,09	//
slob. prof.	16	--	--	2	12,50	2	12,50	7	43,75	5	31,25
%	0,23	--	//	1,01	//	0,43	//	0,20	//	0,20	//
izdržavana l.	63	--	--	5	7,94	9	14,28	36	57,14	13	20,63
%	0,92	--	//	2,54	//	1,94	//	1,01	//	0,52	//
đaci i stud.	346	7	2,88	19	5,49	45	13,00	177	51,16	98	28,32
%	5,08	7,86	//	9,64	//	9,70	//	4,95	//	3,95	//
ostala zan.	104	3	2,88	8	7,69	12	11,54	45	43,27	36	34,61
%	1,53	3,37	//	4,06	//	2,59	//	1,26	//	1,45	//
lični prihpdí	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,01	--	//	--	//	0,21	//	--	//	--	//
nezaposleni	9	--	--	--	--	--	--	7	77,78	2	22,22
%	0,13	--	//	--	//	--	//	0,20	//	0,08	//
nepoz. zan.	40	--	--	--	--	2	5,00	23	57,50	15	37,50

%	0,59	--	//	--	//	0,43	//	0,64	//	0,60	//
Ukupno	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

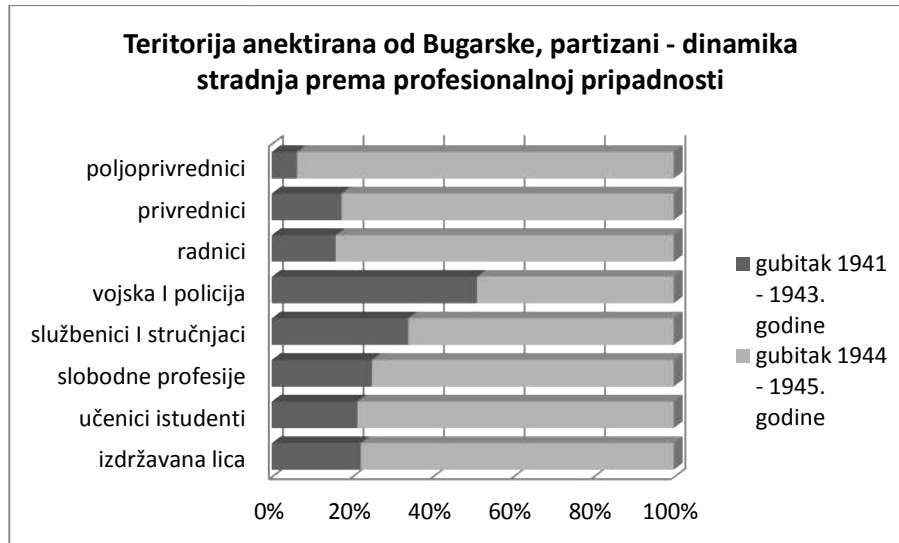
grafikon 278

U slabo razvijemnom pokretu u prve tri godine rata, profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju predstavljale su okosnicu partizanskog pokreta u ovom periodu, čineći najveći deo gubitaka, dve trećine u ustanku i narednoj godini (64,04 odnosno 64,45%) i polovinu 1943. godine (52,80%), da bi sa omasovljenjem pokreta u poslednjim godinama rata njihovo učešće u gubicima iznosilo trećinu odnosno četvrtinu stradalih (32,31 odnosno 23,50%), što je bilo 2,72 puta manja zastupljenost u gubicima na kraju nego na početku rata. Poljoprivrednici su tokom čitavog rata predstavljali pojedinačno najbrojniju grupu u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske,⁴⁷⁶ čineći njihovu trećinu u ustanku, dve petine sredinom rata i tri četvrtine u završnoj godini rata, što je bilo 2,27 puta veće učešće u gubicima u poslednjoj nego u prvoj godini rata.

grafikon 279

⁴⁷⁶ Tokom 1942. godine učešće poljoprivrednika i radnika u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske bilo je gotovo izjednačeno (1,09 puta veće).

Dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa je uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika pokreta, kao profesionalnom strukturom samog pokreta koja se menjala u pojedinim periodima rata. Među pojedinim profesijama zastupljenim pokretu postoje bitne razlike u dinamici stradanja. U prve tri godine rata život je izgubila polovina (51,08%) pripadnika vojske i policije, trećina (34,01%) službenika i stručnjaka, petina (21,37%) učenika i studenata, 16% radnika, 17,44% privrednika, dok je u istom periodu stradalo 6,35% poljoprivrednika, čime je njihov udeo u stradanju u ovom periodu rata bio 5,35 puta manji od udela službenika i stručnjaka, 3,36 puta od učenika i studenata i 2,52 puta od udela stradalih radnika. Iako je kod svih profesionalnih grupa zastupljenih u partizanskom pokretu sa teritorije anektirane od Bugarske udeo stralnih u poslednje dve godine rata bio najveći, stopa smrtnosti u tim godinama nije bila jednaka kod svih profesija. Realno stradanje u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu bilo je kod službenika i stručnjaka izjednačeno, privrednika i radnika 1,28 odnosno 1,32 puta veće, učenika i studenata 1,47 puta veće, dok je kod poljoprivrednika i pripadnika vojske i policije bilo 2,12 odnosno 2,79 puta veće.

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta nije bila jednaka u svim delovima teritorije anektirane od Bugarske. Ona je najvećim delom bila uslovljena predratnom profesionalnom strukturom stranovništva koje je nastanjivalo njene delove, kao i razvijenošću pokreta u pojedinim delovima ove teritorije i menjala se tokom rata. Zastupljenost profesija u gubicima partizana nije bila jednaka u svim

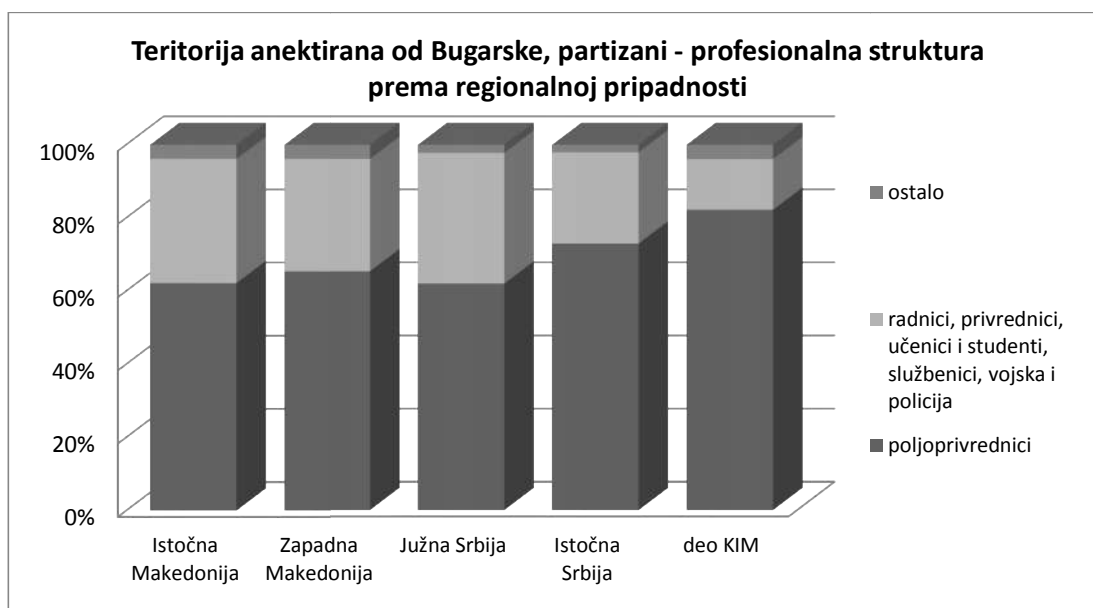
regionima, kao što nije bio isti ni udeo koji su stradali određene profesije iz nekog dela teritorije anektirane od Bugarske ostvarivali u ukupnom gubitku pripadnika te profesije.

tabela 312 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – profesionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Bugarska, profesije	ukupno	Istočna Maked.	%	Zapadna Maked.	%	deo Juž. Srbije	%	deo Ist. Srbije	%	deo KiM	%
poljoprivred.	4.420	1.181	26,72	1.347	30,47	1.179	26,67	505	11,42	208	4,71
%	64,97	62,22	//	65,39	//	62,02	//	72,98	//	82,21	//
privrednici	407	146	35,87	123	30,22	98	24,08	33	8,11	7	1,72
%	5,98	7,69	//	5,97	//	5,15	//	4,77	//	2,77	//
radnici	1.156	261	22,58	316	27,33	457	39,53	103	8,91	19	1,64
%	16,99	13,75	//	15,34	//	24,04	//	14,88	//	7,51	//
vojska / pol.	92	42	45,65	23	25,00	13	14,13	10	10,87	4	4,35
%	1,35	2,21	//	1,12	//	0,68	//	1,44	//	1,58	//
služb., stuč.	150	61	40,67	50	33,33	31	20,67	7	4,67	1	0,67
%	2,20	3,21	//	2,43	//	1,63	//	1,01	//	0,39	//
slob. prof.	16	2	12,50	6	37,50	5	31,25	2	12,50	1	6,25
%	0,23	0,11	//	0,29	//	0,26	//	0,29	//	0,39	//
izdržavana l.	63	11	17,46	21	33,33	24	38,09	6	9,52	1	1,59
%	0,92	0,58	//	1,02	//	1,26	//	0,87	//	0,39	//
đaci i stud.	346	132	38,15	115	33,24	77	22,25	18	5,20	4	1,16
%	5,08	6,95	//	5,58	//	4,05	//	2,60	//	1,58	//
ostala zan.	104	53	50,96	50	48,08	1	0,96	--	--	--	--
%	1,53	2,79	//	2,43	//	0,05	//	--	//	--	//
lični prihodi	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,01	0,05	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	9	2	22,22	5	55,56	2	22,22	--	--	--	--
%	0,13	0,11	//	0,24	//	0,10	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	40	6	15,00	4	10,00	14	35,00	8	20,00	8	20,00
%	0,59	0,32	//	0,19	//	0,74	//	1,16	//	3,16	//
Ukupno	6.804	1.898	27,89	2.060	30,28	1.901	27,94	692	10,17	253	3,72

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 280

Učešće poljoprivrednika, kao prosečno najbrojnije profesionalne grupe u gubicima partizana teritorije anektirane od Bugarske, nije bilo jednako u svim delovima i oni su činili nešto više od tri petina stradalih u Istočnoj Makedoniji i Južnoj Srbiji, dve trećine u Zapadnoj Makedoniji, tri četvrtine u delu Istočne Srbije i četiri petine gubitaka na delu KiM. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala bile su najbolje zastupljene u Južnoj Srbiji i Istočnoj Makedoniji čineći trećinu tamošnjih gubitaka (35,78 odnosno 33,92%), nešto manje u Zapadnoj Makedoniji 30,73%,⁴⁷⁷ dok su u Istočnoj Srbiji i na delu KiM predestavljali 24,99 odnosno 13,83% gubitaka. Ni među ovim profesijama nije postojala jednaka zastupljenost u gubicima partizana različitih regiona. Tako su među stradalim partizanima Južne Srbije radnici bili 1,75 odnosno 1,57 odnosno 1,61 puta zastupljeniji nego u gubicima pripadnika pokreta iz oba dela Makedonije i Istočne Srbije, dok su u odnosu na učešće u gubicima partizana sa dela KiM bili 3,20 puta zastupljeniji. Službenici istručnjaci, privrdnici, učenici i studenti su bili zastupljeniji u gubicima partizana iz oba dela Makedonije nego u gubicima ostalih regiona teritorije anektirane od Bugarske.⁴⁷⁸

⁴⁷⁷ Gubictak učenika i studenata, službenika i stručnjaka, pripadnika slobodnih profesija, vojske i policije, delom privrednika i radnika, predstavljalo je nenadoknativ gubitak za teritoriju (Varadarska banovina) na kojoj je četiri patina ukupnog stanovništva bilo nepismeno (80,57%). *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931. godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti*, 9.

⁴⁷⁸ Skoplje je kao administrativni i prosvetni centar uticao na struktruru gubitaka partizanskog pokreta teritorije anektirane od Bugarske, pa su tako službenici i stručnjaci u gubicima partizana Istočne Makedonije bili dvostruko odnosno trostruko (1,97 odbno 3,18 puta) zastupljeni nego među stradalim

Gubici poljoprivrednika u partizanima iz jednog regiona, svojom brojnošću, odredili su udeo tih regiona u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske. Skoplje kao administrativni, ekonomski, prosvetni, kulturni centar uticao je na profesionalnu strukturu partizana Istočne Makedonije, tako da je udeo u gubicima službenika i stručnjaka bio 1,46 puta veći, učenika i studenata 1,37 puta, vojske i policije 1,64 puta, privrednika 1,28 puta veći u odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima pokreta partizana iz ovog regiona, dok je udeo radnika i pripadnika slobodnih profesija bio 1,23 odnosno 2,23 puta manji. U odnosu na prosečni udeo u ukupnim gubicima partizana iz pojedinih regiona radnici i izdržavana lica su bili značajnije zastupljeniji među stradalim partizanima Južne Srbije (1,41 odnosno 1,36 puta), dok su u ostalim profesijama partizani ovog regiona bili slabije zastupljeni (pripadnika vojske i policije 1,94 puta manje).

Profesionalna struktura nije bila jednaka kod stradalih partizana različitih nacionalnosti okupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Bugarske. Udeo stradalih iz pojedinih profesionalnih grupa kod različitih nacionalnosti nije uvek u skladu sa njihovim udelom u ukupnom stradanju partizana ove teritorije.

tabela 313 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

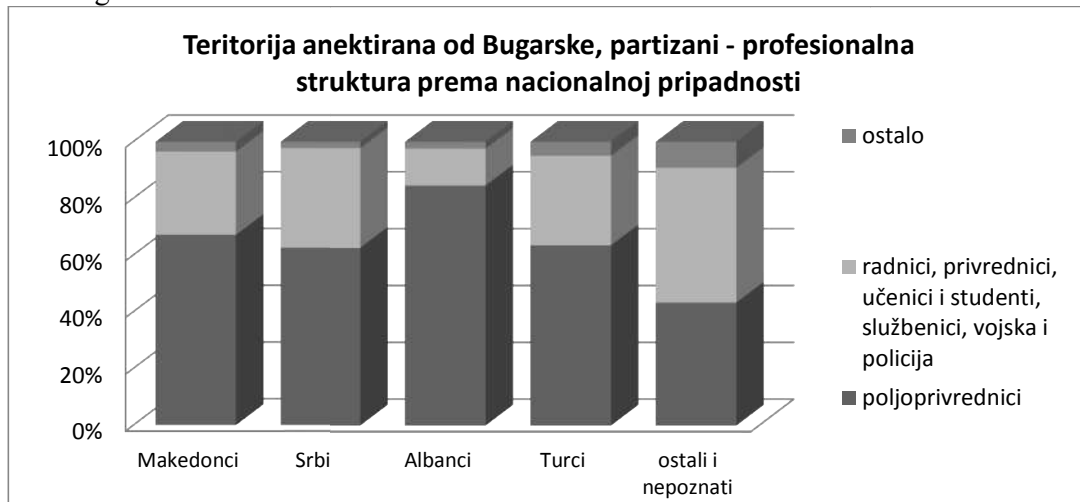
anekt. Bugarska, profesije	ukupno	Makedonci	%	Srbi	%	Albanci	%	Turci	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	4.420	2.034	46,02	1.811	40,97	290	6,56	157	3,55	128	2,90
%	64,97	67,15	//	62,64	//	84,55	//	63,82	//	43,39	//
privrednici	407	219	53,81	137	33,66	3	0,74	21	5,16	27	6,63
%	5,98	7,23	//	4,74	//	0,87	//	8,54	//	9,15	//
radnici	1.156	439	37,98	577	49,91	36	3,11	50	4,32	54	4,67
%	16,99	14,49	//	19,96	//	10,49	//	20,32	//	18,30	//
vojs., pol.,	92	4	4,35	70	76,09	--	--	--	--	18	19,56
%	1,35	0,13	//	2,42	//	--	//	--	//	6,10	//
služb., struč.	150	64	42,67	65	43,33	1	0,67	--	--	20	13,33
%	2,20	2,11	//	2,25	//	0,29	//	--	//	6,78	//
slob. prof.	16	5	31,25	8	50,00	2	12,50	--	--	1	6,25
%	0,23	0,16	//	0,28	//	0,58	//	--	//	0,34	//
izdržavana l.	63	26	41,27	32	50,79	1	1,59	--	--	4	6,35
%	0,92	0,86	//	1,11	//	0,29	//	--	//	1,36	//
đaci i stud.	346	159	45,95	156	45,09	3	0,87	7	2,02	21	6,07
%	5,08	5,25	//	5,40	//	0,87	//	2,84	//	7,12	//
ostala zan.	104	68	65,38	7	6,73	5	4,81	10	9,61	14	13,46

partizanima Južne i Istočne Srbije, dok su učenici i studenti imali 1,72 odnosno 2,67 puta veće učešće u gubicima.

%	1,53	2,24	//	0,24	//	1,46	//	4,06	//	4,74	//
lični prihodi	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,01	--	//	0,03	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	9	6	66,67	3	33,33	--	--	--	--	--	--
%	0,13	0,20	//	0,10	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	40	5	12,50	24	60,00	2	5,00	1	2,50	8	20,00
%	0,59	0,16	//	0,83	//	0,58	//	0,41	//	2,71	//
Ukupno	6.804	3.029	44,52	2.891	42,49	343	5,04	246	3,61	295	4,33

AMZG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

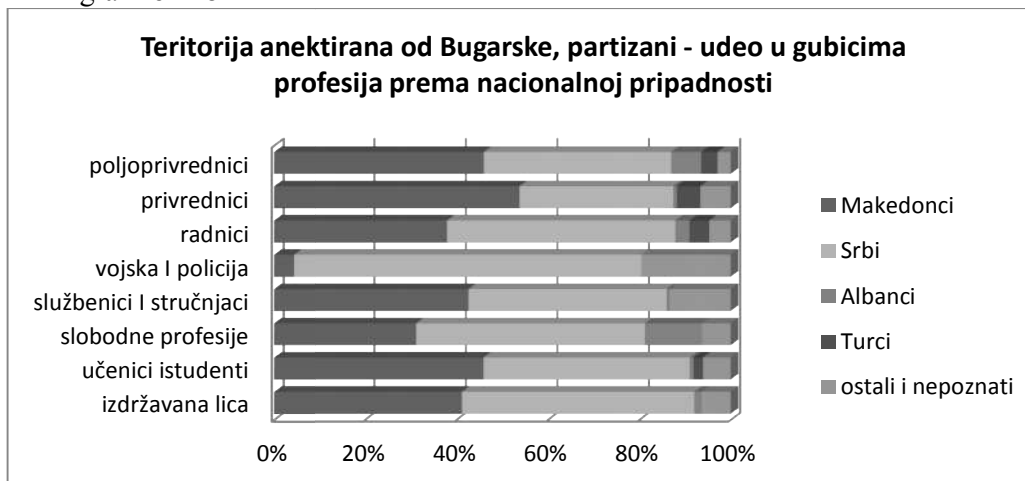
grafikon 281

Poljoprivrednici su kao pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u ukupnim gubicima partizana sa teritorije anektirane od Bugarske imali potpuno različito učešće u gubicima nacionalnosti koje su činile pokret ove teritorije čineći tri petine gubitaka Srba, po dve trećine Makedonaca i Turaka, više od četiri petina Albanaca, tek nešto manje od polovine stradalih pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala činile su polovinu gubitaka (47,49%) partizana ostalih i nepoznatih nacionalnosti, trećinu Srba i Turaka (35,05 odnosno 31,70%), nešto manje Makedonaca (29,37 %) i 13,01% Albanaca. Među ovim profesijama, koje su činile okosnicu pokreta, nije postojala jednaka zastupljenost u gubicima partizana različitih nacionalnosti. Kod dve nacionalnosti koje su činile najveći deo gubitaka pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske, radnici su bili 1,38 odnosno puta zastupljeniji kod Srba nego kod Makedonaca, pripadnici vojske i policije čak 18,61 put, dok su privrednici bili 1,52 puta zastupljeniji kod Makedonaca nego kod Srba, a kod učenika i studenata, te službenika i stručnjaka učešće je gotovo izjednačeno.

Profesionalna prisutnost na ovom području uslovila je da u gubicima pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti učešće službenika i stručnjaka bude trostruko veće nego kod stradalih pripadnika pokreta srpske i makedonske nacionalnosti (3,01 odnosno 3,21 puta), a učešće pripadnika vojske i policije 2,52 odnosno 46,92 puta veće.

grafikon 282

Udeo stradalih partizana različitih nacionalnosti u gubicima pojedini profesionalnih grupa nije bio uvek u skladu sa zastupljenošću tih nacionalnosti u ukupnim gubicima pokreta, ali je svima zajedničko da su svojom brojnošću poljoprivrednici odredili njihov udeo u gubicima, osim kod Albanaca kod kojih je bio za trećinu veći (1,30 puta). U odnosu na udeo u ukupnim gubicima pokreta Srbi su imali za četiri petina veći (1,79 puta) udeo u gubicima pripadnika vojske i policije, za skoro petinu (1,18 puta) veći udeo u gubicima radnika, slobodnih profesija i izdržavanih lica, neznatno veći kod službenika- stručnjaka i učenika- studenata, ali i za četvrtinu manji udeo u gubicima privrdnika. Stradali partizani makedonske nacionalnosti imali su za petinu veći udeo u gubicima privrednika, ali i za šestinu manji (1,17 puta) udeo u gubicima radnika i 10,23 puta manji udeo u gubicima pripadnika vojske i policije. Udeo Turaka u gubicima privrednika i radnika bio je 1,42 odnosno 1,20 puta veći od udela u ukupnim gubicima, dok je udeo Albanaca kod radnika bio 1,62 puta manji. Potreba za službenicima, stručnjacima, pripadnicima vojske i policije, slobodnih profesija, privrednika dovela je do velikog udela u gubicima pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti u ovim profesijama koje je bilo višestruko veće od njihovog udela u

ukupnim gubicima, 4,54 puta kod pripadnika vojske i policije, 3,08 puta kod službenika i stručnjaka.

Tokom rata, profesionalna struktura partizana različitih nacionalnosti u sastavu partizanskog pokreta teritoriji anektiranoj od Bugarske se menjala i nije bila jednaka kod svih nacionalnosti. Razlike su postojale kao u učešću profesija u gubicima u pojedinim periodima rata, tako i u udelu u gubicima koji su pripadnici pojedinih profesija imali tokom rata. Takođe razlike su postojale kako u okviru jedne nacionalnosti, tako i među nacionalnostima zastupljenim u pokretu.

tabela 314 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Makedonci – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Bugarska, prof., Makedon.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	2.034	6	0,29	28	1,38	92	4,52	1.042	51,23	866	42,58
%	67,15	22,22	//	30,11	//	41,44	//	65,66	//	78,73	//
privrednici	219	7	3,20	15	6,85	27	12,33	118	53,88	52	23,74
%	7,23	25,92	//	16,13	//	12,16	//	7,43	//	4,73	//
radnici	439	9	2,05	26	5,92	62	14,12	245	55,81	97	22,09
%	14,49	33,33	//	27,96	//	27,93	//	15,44	//	8,82	//
vojs., pol.,	4	--	--	--	--	2	50,00	1	25,00	1	25,00
%	0,13	--	//	--	//	0,90	//	0,06	//	0,09	//
služb., struč.	64	1	1,56	7	10,94	9	14,06	36	56,25	11	17,19
%	2,11	3,70	//	7,53	//	4,05	//	2,27	//	1,00	//
slob. prof.	5	--	--	1	20,00	1	20,00	3	60,00	--	--
%	0,16	--	//	1,07	//	0,45	//	0,19	//	--	//
izdržavana l.	26	--	--	4	15,38	3	11,54	14	53,85	5	19,23
%	0,86	--	//	4,30	//	1,35	//	0,88	//	0,45	//
đaci i stud.	159	3	1,89	8	5,03	17	10,69	88	55,34	43	27,04
%	5,25	11,11	//	8,60	//	7,66	//	5,54	//	3,91	//
ostala zan.	68	1	1,47	4	5,88	9	13,23	31	45,59	23	33,82
%	2,24	3,70	//	4,30	//	4,05	//	1,95	//	2,09	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	6	--	--	--	--	--	--	5	83,33	1	16,67
%	0,20	--	//	--	//	--	//	0,31	//	0,09	//
nepoz. zan.	5	--	--	--	--	--	--	4	80,00	1	20,00
%	0,16	--	//	--	//	--	//	0,25	//	0,09	//
Ukupno	3.029	27	0,89	93	3,07	222	7,33	1.587	52,39	1.100	36,31

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 315 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Srbi – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Bugarska, profesije, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	1.811	12	0,66	26	1,43	90	4,97	1.075	59,36	608	33,57

%	62,64	29,27	//	28,89	//	43,90	//	63,80	//	69,88	//
privrednici	137	3	2,19	5	3,65	11	8,03	87	63,50	31	22,63
%	4,74	7,32	//	5,56	//	5,37	//	5,16	//	3,56	//
radnici	577	10	1,73	25	4,33	48	8,32	359	62,22	135	23,40
%	19,96	24,39	//	27,78	//	23,41	//	21,30	//	15,52	//
vojs., pol.,	70	7	10,00	13	18,57	15	21,43	19	27,14	16	22,86
%	2,42	17,07	//	14,44	//	7,32	//	1,13	//	1,84	//
služb., stuč.	65	6	9,23	10	15,38	9	13,85	29	44,61	11	16,92
%	2,25	14,63	//	11,11	//	4,39	//	1,72	//	1,26	//
slob. prof.	8	--	--	1	12,50	1	12,50	4	50,00	2	25,00
%	0,28	--	//	1,11	//	0,49	//	0,24	//	0,23	//
izdržavana l.	32	--	--	--	--	5	15,62	20	62,50	7	21,87
%	1,11	--	//	--	//	2,44	//	1,19	//	0,80	//
đaci i stud.	156	3	1,92	9	5,77	23	14,74	75	48,08	46	29,49
%	5,40	7,32	//	10,00	//	11,22	//	4,45	//	5,29	//
ostala zan.	7	--	--	1	14,28	2	28,57	3	42,86	1	14,28
%	0,24	--	//	1,11	//	0,97	//	0,18	//	0,11	//
lični prihpdi	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,03	--	//	--	//	0,49	//	--	//	--	//
nezaposleni	3	--	--	--	--	--	--	2	66,67	1	33,33
%	0,10	--	//	--	//	--	//	0,12	//	0,11	//
nepoz. zan.	24	--	--	--	--	--	--	12	50,00	12	50,00
%	0,83	--	//	--	//	--	//	0,71	//	1,38	//
Ukupno	2.891	41	1,42	90	3,11	205	7,09	1.685	58,28	870	30,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 316 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Albanci – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, profes., Albanci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	290	1	0,34	1	0,34	4	1,38	54	18,62	230	79,31
%	84,55	100,0	//	100,0	//	66,67	//	81,82	//	85,50	//
privrednici	3	--	--	--	--	--	--	2	66,67	1	33,33
%	0,87	--	//	--	//	--	//	3,03	//	0,37	//
radnici	36	--	--	--	--	1	2,78	7	19,44	28	77,78
%	10,49	--	//	--	//	16,67	//	10,61	//	10,41	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,29	--	//	--	//	--	//	--	//	0,37	//
slob. prof.	2	--	--	--	--	--	--	--	--	2	100,0
%	0,58	--	//	--	//	--	//	--	//	0,74	//
izdržavana l.	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	
%	0,29	--	//	--	//	--	//	--	//	0,37	//
đaci i stud.	3	--	--	--	--	1	33,33	--	--	2	66,67
%	0,87	--	//	--	//	16,67	//	--	//	0,74	//
ostala zan.	5	--	--	--	--	--	--	3	60,00	2	40,00
%	1,46	--	//	--	//	--	//	4,54	//	0,74	//
lični prihpdi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	2	--	--	--	--	--	--	--	--	2	100,0
%	0,58	--	//	--	//	--	//	--	//	0,74	//
Ukupno	343	1	0,29	1	0,29	6	1,75	66	19,24	269	78,42

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 317 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Bugarska, profesije, Turci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	157	4	2,55	1	0,64	4	2,55	72	45,86	76	48,41
%	63,82	100,0	//	50,00	//	80,00	//	70,59	//	57,14	//
privrednici	21	--	--	--	--	--	--	5	23,81	16	76,19
%	8,54	--	//	--	//	--	//	4,90	//	12,03	//
radnici	50	--	--	--	--	--	--	17	34,00	33	66,00
%	20,32	--	//	--	//	--	//	16,67	//	24,81	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
đaci i stud.	7	--	--	--	--	1	14,29	4	57,14	2	28,57
%	2,84	--	//	--	//	20,00	//	3,92	//	1,50	//
ostala zan.	10	--	--	1	10,00	--	--	3	30,00	6	60,00
%	4,06	--	//	50,00	//	--	//	2,94	//	4,51	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,41	--	//	--	//	--	//	0,98	//	--	//
Ukupno	246	4	1,63	2	0,81	5	2,03	102	41,46	133	54,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

U slabo razvijenom pokretu na teritoriji anektiranoj od Bugarske u prve tri godine rata, profesionalne grupe na koje se KPJ najviše odslanjala u svome delovanju imale su presudnu ulogu u njegovom održanju, te su i podnele najveće gubitke u prve tri godine rata, čineći najveći deo gubitaka kod pripadnika obe vodeće nacionalnosti. Radnici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, privrednici, pripadnici vojske i policije i slobodnih profesija predstavljali su tri četvrtine (74,08%) stadalih Makedonaca u ustanku, dve trećine (65,59%) u narednoj godini i više od polovine

(53,16%) sredinom rata, dok su među stradlim Srbima predstavljali više od dve trećine u prve dve godine rata (70,73 odnosno 70,00%) i više od polovine 1943. godine (52,20%), da bi kod obe nacionalnosti njihova zastupljenost u gubicima opala u poslednjim godinama rata na manje od petine (19,55%) kod Makedonaca i nešto više od četvrtine kod Srba (27,72%), to je bilo 3,79 odnosno 2,55 puta manje nego u ustanku. Učešće poljoprivrednika, kao pojedinačno najbrojnije profesionalne grupe u gubicima partizana obe nacionalnosti, je stalno raslo sa razvojem pokreta čineći petinu u ustanku stradalih Makedonaca, dve petine sredinom rata i tri četvrtine u završnoj godini rata, dok su kod stradalih Srba činili manje od trećine u prve dve godine rata, zatim dve petine sredinom i dve trećine na kraju rata. Poljoprivrenici su predstavljali i najveći deo ili jedine stradale Albance i Turke u prve tri godine rata, da bi se njihova profesionalna struktura stradalih iskazala u poslednjoj godini rata u kojoj su masovnije učesvovali.

Dinamika stradnja pojedinih profesionalnih grupa dve nacionalnosti najzastupljenijih u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske pokazuje razlike. Profesije na koje je KPJ najviše računala imale su kod partizana makedonske i srpske nacionalnosti veće stradanje u prve dve godine rata, tako da je njihov udeo u odnosu na udeo stradalih poljoprivrednika bio 4,77 odnosno 2,92 puta veći kod radnika, 6,02 odnosno 2,79 puta kod privrednika, 7,48 odnosno 11,77 kod službenika i stručnjaka i 4,14 odnosno 3,68 puta kod učenika i studenata, dok je udeo stradlih pripadnika vojske i policije srpske nacionalnosti bio 13,67 puta veći. Iako su najveći deo svih profesionalnih grupa partizana makedonske i srpske nacionalnosti izgubio živote u poslednje dve godine rata, stopa smrtnosti u 1945. godini nije bila jednaka kod svih. Među partizanima makedonske nacionalnosti realno stradanje pripadnika vojske i policije, kao i poljoprivrednika u poslednjoj godini rata je bilo 2,67 odnosno 2,22 puta veće nego u predhodnoj godini, učenika i studenata 1,30 puta, privrednika bio 1,17 puta veće, radnika je bilo isto (1,05 puta veće), dok je gubitak službenika i stručnjaka bio 1,23 puta manji. U gubicima partizana srpske nacionalnosti 1945. godine stopa smrtnosti pripadnika vojske i policije bilo je 2,24 veća nego predhodne godine, učenika i studenata, kao i poljoprivrednika 1,63 odnosno 1,60 puta, dok je stradanje radnika, službenika i stručnjaka, privrednika ostalo na istom nivou.⁴⁷⁹ Kasno uključenje u pokret prouzrokovalo je da je realno stradanje svih profesionalnih

⁴⁷⁹ Kod partizana makedonske i srpske nacionalnosti realno stradanje pripadnika vojske i policije u poslednjoj godini rata je bilo najveće od svih profesionalnih grupa.

grupa partizana albanske i turske nacionalnosti bilo je višestruko veće u poslednjoj godini rata, poljoprivrednika 4,26 odnosno 2,81 puta, a radnika 10,67 odnosno 5,18 puta.

Različite nacionalne komponente među partizanima nisu imale istu zastupljenost u profesionalnoj strukturi stradalih tokom rata. Radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, slobodnih profesija srpske nacionalnosti činili su 50,88% svih stradalih iz ovih profesionalnih grupa u ustanku, 43,67% sredinom rata i 41,34% poslednje godine rata, što je bilo nešto iznad ili jednako nacionalnoj zastupljenosti u gubicima u tim periodima rata, dok su partizani makedonske nacionalnosti ovih profesionalnih grupa predstavljali 35,08% stradalih na početku rata, 48,16% sredinom i 34,99% poslednje godine rata, što je bilo više od nacionalne zastupljenosti u gubicima u ustanku, jednako sredinom i manje u završnoj godini rata.

Polna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske

Učestvujući kako u borbenim, tako i pozadinskim jedinicama pokreta,⁴⁸⁰ žene sa teritorije anektirane od Bugarske dale su nemerljiv doprinos razvoju i uspehu pokreta, a time i borbi za oslobođenje Jugoslavije. Zastupljenost žena u partizanskom pokretu sa ove teritorije je varirala tokom rata. Na teritoriji anektiranoj od Bugarske partizanske su činile stoti deo (1,14%) gubitaka pokreta. Dinamika i intezitet stradanja muškaraca i žena u partizanskom pokretu na ovoj teritoriji nisu bili jednaki.

tabela 318 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – polna struktura prema godini stradanja

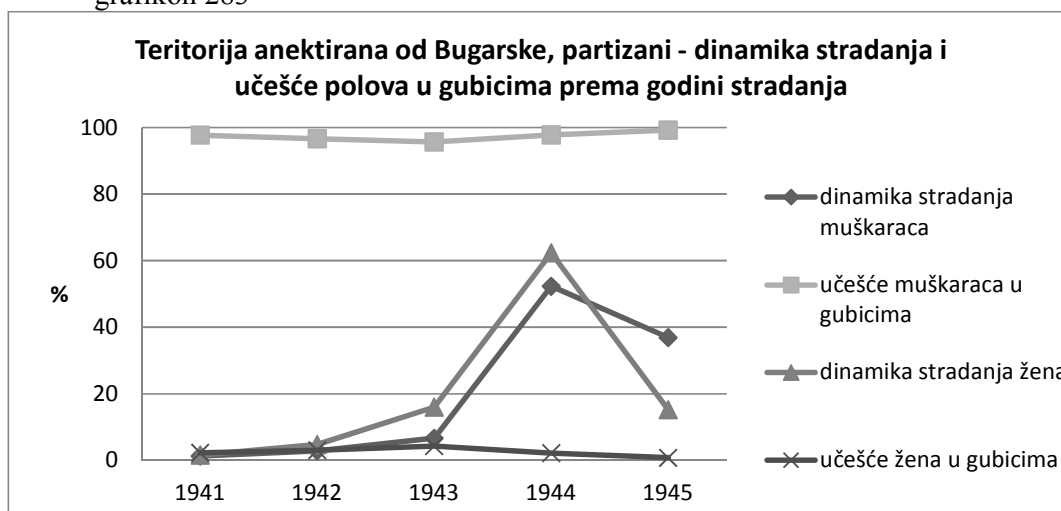
anekt.Bugarska, pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	6.679	87	1,30	191	2,86	444	6,65	3.495	52,33	2.462	36,86

⁴⁸⁰ Žene su u partizanskom pokretu na teritoriji anektirane od Bugarske bile angažovane na različitim poslovima od vitalnog značaja za opstanak pokreta, poput sanitetske službe, političkog rada, snabdevanja. Partizanski pokret je na ovoj teritoriji u većem delu rata, delovao kao gerilski, te je kao takav prvenstveno zavisio od izgrađene logističke podrške u narodu, a u kome su opet žene odigrale značajnu ulogu. U partizanskom pokretu na ovoj teritoriji anektiranoj od Bugarske žene su činile najbrojniji deo sanitetske službe (opširnije o organizaciji saniteta i učešću žena u njima videti u Georgi Kamčevski, „Nastanak i razvoj sanitetske službe NOV i PO Makedonije 1941-1945. godine“ u *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945*, Beograd, 1989, knjiga II, 433 – 466. i Stanislav Pišćević, „Razvoj i rad sanitetske službe u NOV i PO Srbije 1941 – 1945“ u *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945*, Beograd, 1989, knjiga III, 203 – 326.

%	98,16	97,75	//	96,95	//	95,69	//	97,82	//	99,23	//
žene	125	2	1,60	6	4,80	20	16,00	78	62,40	19	15,20
%	1,14	2,25	//	3,05	//	4,31	//	2,18	//	0,77	//
ukupno	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 283

Izrazita dominacija muškaraca u pokretu određivala je dinamiku stradanja svih pripadnika partizanskog pokreta teritorije anektirane od Bugarske. Razvoj pokreta na teritoriji anektiranoj od Bugarske koji je imao nagli rast u 1944. godini prouzročio je stradanje muškaraca u toj godini 7,87 puta veće nego u predhodnoj i 4,84 puta u odnosu na do tada pretrpljene gubitke muškaraca od početka rata, dok je rast gubitaka žena u tom periodu bio 3,90 puta u odnosu na predhodnu godinu i 2,78 puta u odnosu na čitav predhodni period rata. Iako sa minimalnim učešćem u gubicima tokom čitavog rata, udeo stradalih žena u partizanskom pokretu ove teritorije je u prve tri godine rata bio je 2,07 puta veći od udela muškaraca. Najveći deo pripadnika pokreta oba pola izgubio je živote u poslednje dve godine rata, ali je usled smanjene potrebe za angažovanjem žena (prvenstveno u borbenim jedinicama) stopa smrtnosti u njima bila različita, tako da je ona u poslednjoj godini rata kod muškaraca bila 1,88 puta veća nego u predhodnoj godini, dok je kod žena bila 1,54 puta manja. Učešće partizanki u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske je raslo do sredine rata, kad su činile njegov dvadesettrći deo, da bi nakon toga došlo do njegovog opadanja, tako da ih je njihova zastupljenost u gubicima poslednje godine rata bila 2,92 puta manja nego u ustanku i 5,60 puta nego 1943. godine.

Prisutnost žena među stradalim partizanima bila je uslovljena razvijenošću pokreta na određenim teritorijama, stepenom emancipacije koji je postojao pre rata ili se razvio tokom rata, kao i potrebom za njihovim angažovanjem. Njihova zastupljenost među stradalim saborcima, kao i njihovo učešće u stradanju, nije bilo ravnomerno i prilično varira u različitim delovima teritorije anektirane od Bugarske.⁴⁸¹ Među stradalim partizanima žene su bile najzastupljenije u Južnoj Srbiji i oba dela Makedonije gde su činile od 1,89 do 2,00% stradalih pripadnika pokreta, dok su nešto manji udeo ostvarile među partizanima dela Istočne Srbije i najmanji u delu KiM.

tabela 319 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – polna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt.Bugarska, pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Ist. Makedonija	1.898	1.861	98,05	37	1,95
%	27,89	27,86	//	29,60	//
Zap. Makedon.	2.060	2.021	98,11	39	1,89
%	30,28	30,26	//	31,20	//
deo Juž. Srbije	1.901	1.863	98,00	38	2,00
%	27,94	27,89	//	30,40	//
deo Ist. Srbije	692	682	98,55	10	1,45
%	10,17	10,21	//	8,00	//
deo KiM	253	252	99,60	1	0,40
%	3,72	3,77	//	0,80	//
Ukupno	6.804	6.679	98,16	125	1,84

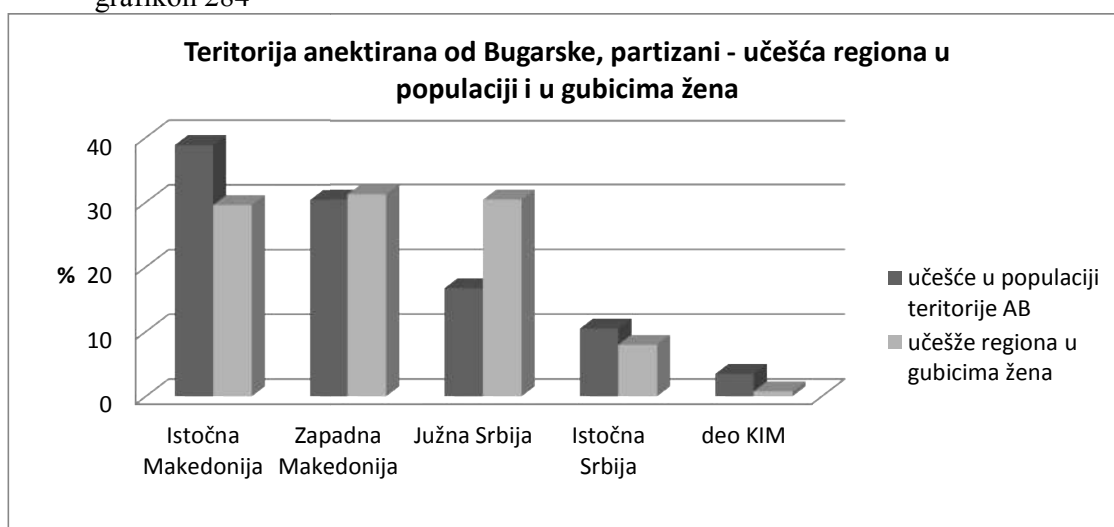
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Učešće partizanki iz Južne Srbije i Istočne Makedonije u gubicima žena je bilo neznatno veće (1,09 odnosno 1,06 puta) od učešća u gubicima muškaraca njihovih saboraca iz regiona, u Zapadnoj Makedoniji je bilo izjednačeno (1,03 puta veće), dok je učešće žena iz Istočne Srbije i dela KiM bilo manje, 1,28 odnosno 4,71 puta. Gubici partizanki sa teritorije anektirane od Bugarske iz pojedinih njenih regiona nisu u skladu

⁴⁸¹ Na dan formiranja septembra 1943. godine bataljona „Strašo Pindžur“ imao je 125 boraca, 116 muškaraca i 9 žena (7,14%). Partizanke (11) su činile 5,34% sastava prilikom formiranja 2. makedonske brigade. Risto Stojanovski, *Друга македонска бригада*, Beograd, 1974, 28, 229 - 235. Prilikom formiranja 2. južnomoravske (kasnije 4. srpske) brigade novembra 1943. godine u Crnotravskom bataljonu bilo je 7,84% žena. Milorad Gončin, *Четврта српска бригада*, Beograd, 1996, 20, 393 – 395. U februaru 1944. godine u sastavu 5. južnomoravske (kasnije 7. srpske brigade) bilo je 2,33% žena, a u septembru iste godine (nakon pouna u istočnoj Srbiji) 5,34%. Đura Zlatković, Miloš Bakić, *Sedma srpska brigada*, Beograd, 1986, 523. Septembra 1944. godine prilikom formiranja 25. srpske brigade žene su činile 2% sastava. Milorad Madić, Dušan Jončić, *Двадесетнema српска бригада*, Beograd, 1989, 65. U prvih 12 mesnih desetina formiranih u crnotravskom kraju krajem 1941. i početkom 1942. godine od 125 pripadnika 40 su bile žene. Stratija Arizanović, „Mesne partizanske jedinice na jugu Srbije“, *Mesne partizanske jedinice na jugu Srbije 1941/42. godine*, 336.

sa zastupljenošću tih regiona u populaciji teritorije, tako su gubici žena iz Južnoj Srbiji je bilo 1,82 puta veći, iz Zapadne Makedonije izjednačeni, dok je iz ostalih regiona njihovo učešće bilo manje, Istočne Makedonije i dela Istočne Srbije po 1,31 puta, a sa dela KiM 4,39 puta manje. S obzirom na zastupljenost u populaciji, realni gubitak partizanki iz Južne Srbije je bio 2,39 puta veći od gubitka partizanki iz Istočne Makedonije i dela Istočne Srbije, 1,76 puta od gubitaka žena iz Zapadne Makedonije i 7,98 puta veći od gubitaka saborkinja sa dela KiM.

grafikon 284

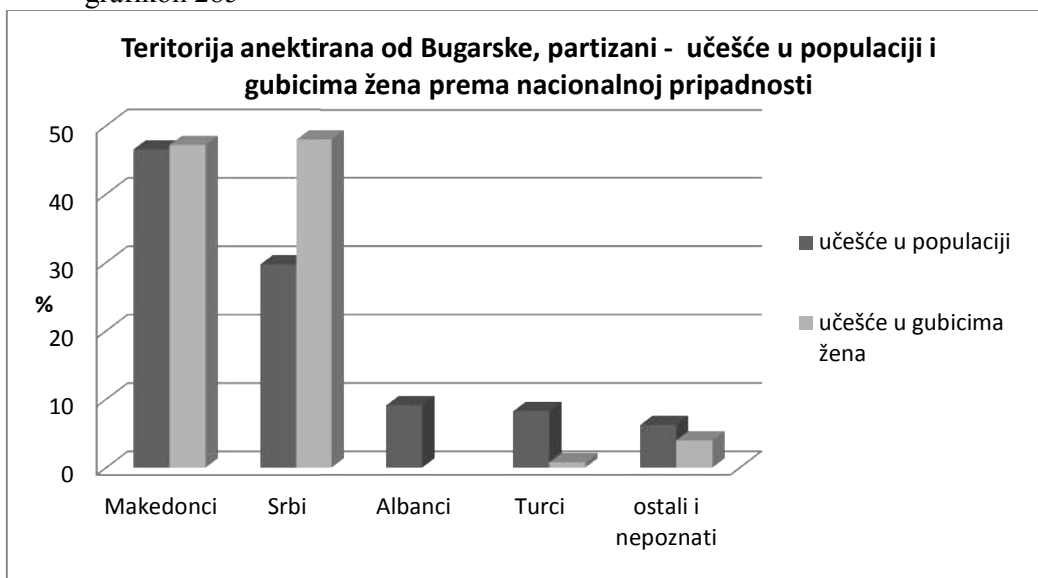
Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Bugarske je okupio pripadnike gotovo svih nacionalnosti koje su nastanjivale ovu teritoriju. Na prisustvo žena različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu uticalo je više činioca, kao što su razvijenost partizanskog pokreta, njihova emancipovanost, potreba za njihovim angažovanjem, kao i sposobnost samog pokreta da ih angažuje i uključi u svoje delovanje. Među stradalim partizankama Srпкиnje i Makedonke su činile po skoro polovinu stradalih, uz malobrojno učešće pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti i neznatno učešća turkinja u njihovim gubicima. Prisutnost žena među stradalim partizanima različitih nacionalnosti nije bila ujednačena. Srпкиnje su imale neznatno veću (1,06 puta) zastupljenost od Makedonki u gubicima partizana ovih nacionalnost, a partizanke obe nacionalnosti su činile pedeseti deo njihovih gubitaka, nešto manju zastupljenost su imale pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti, dok je zastupljenos Turkinja bila zanemarljiva.

tabela 320 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anekt.Bugarska, pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Makedonci	3.029	2.970	98,05	59	1,95
%	44,52	44,47	//	47,20	//
Srbi	2.891	2.831	97,93	60	2,07
%	42,49	42,38	//	48,00	//
Albanci	343	343	100,0	--	--
%	5,04	5,13	//	--	//
Turci	246	245	99,59	1	0,41
%	3,61	3,67	//	0,80	//
ostali i nep	295	290	98,31	5	1,69
%	4,33	4,34	//	4,00	//
Ukupno	6.804	6.679	98,16	125	1,84

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 285

Učešća partizanki makedonske i srpske nacionalnosti u gubicima žena u pokretu su bila za 1,06 odnosno 1,13 puta veća od učešća njihovih sunarodnika u gubicima muškaraca, dok je učešće pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti i Turkinja bilo 1,08 odnosno 4,59 puta manje. U partizanskom pokretu stradale Srkinje i pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti su imale 1,61 odnosno 1,12 puta veće učešće u gubicima žena u pokretu od zastupljenosti naroda u populaciji teritorije anektirane od Bugarske, dok je učešće Makedonki bilo izjednačeno, a Turkinja desetostruko manje (10,35 puta). S obzirom na zastupljenost u stanovništvu teritorije anektirane od

Bugarske, gubici partizanki srpske nacionalnosti su bili realno 1,60 puta veći od gubitaka partizanki makedonske nacionalnosti.

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Bugarske je obuhvatao pripadnike oba pola tokom čitavog rata i to je svojstveno većini naroda (izuzev Albanaca) koji su u većoj ili manjoj meri bili uključeni u njegovo delovanje. Dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta u zavisnosti od polne pripadnosti nije bila ujednačena za sve nacionalnosti sa teritorije anektirane od Bugarske.

tabela 321 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Makedonci – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, pol, Makedonci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	2.970	26	0,87	87	2,93	215	7,24	1.550	52,19	1.092	36,77
%	98,05	96,30	//	93,55	//	96,85	//	97,67	//	99,27	//
žene	59	1	1,69	6	10,17	7	11,86	37	62,71	8	13,56
%	1,95	3,70	//	6,45	//	3,15	//	2,33	//	0,73	//
ukupno	3.029	27	0,89	93	3,07	222	7,33	1.587	52,39	1.100	36,31

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 322 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Srbi – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, pol, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	2.831	40	1,41	90	3,18	193	6,82	1.649	58,25	859	30,34
%	97,92	97,56	//	100,0	//	94,15	//	97,86	//	98,74	//
žene	60	1	1,67	--	--	12	20,00	36	60,00	11	18,33
%	2,08	2,44	//	--	//	5,85	//	2,14	//	1,26	//
ukupno	2.891	41	1,42	90	3,11	205	7,09	1.685	58,28	870	30,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 323 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Albanci – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, pol, Albanci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	343	1	0,29	1	0,29	6	1,75	66	19,24	269	78,42
%	100,0	100,0	//	100,0	//	100,0	//	100,0	//	100,0	//
žene	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ukupno	343	1	0,29	1	0,29	6	1,75	66	19,24	269	78,42

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 324 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, Turci – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Bugarska, pol, Turci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	245	4	1,63	2	0,82	5	2,04	101	41,22	133	54,29
%	99,59	100,0	//	100,0	//	100,0	//	99,02	//	100,0	//
žene	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--

%	0,41	--	//	--	//	--	//	0,98	//	--	//
ukupno	246	4	1,63	2	0,81	5	2,03	102	41,46	133	54,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 325 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani, ostali i nepoznati – polna struktura prema godini stradanja

anekt. Bugarska, pol, ostali	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	290	16	5,52	11	3,79	25	8,62	129	44,48	109	37,59
%		100,0	//	100,0	//	96,15	//	96,99	//	100,0	//
žene	5	--	--	--	--	1	20,00	4	80,00	--	--
%		--	//	--	//	3,85	//	3,01	//	--	//
ukupno	295	16	5,42	11	3,73	26	8,81	133	45,08	109	36,95

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod svih nacionalnosti muškarci stradali u partizanima su svojom brojnošću odredili dinamiku stradanja čitave nacionalnosti, posebno kod Albanaca i Turaka gde je žena stradalih u pokretu bilo minimalno ili ih nije bilo uopšte. Makedonke su jedine koje su imale stradanje tokom čitavog rata, dok je stradanje Srkinja početkom rata bilo bez kontinuiteta, ali je kod obe nacionalnosti najveći deo izgubio živote u poslednje dve godine rata, tri četvrtina Makedonki i gotovo četiri petina Srkinja. Naglo omasovljenje pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske u 1944. godini i veliki priliv žena u njegove redove uvećali su gubitke Makedonki i Srkinja 5,29 odnosno 3 puta u odnosu na predhodnu godinu. Udeo stradalih partizanki makedonske nacionalnosti u prve dve godine rata bio je 3,12 puta veći od udela gubitaka muškaraca ove nacionalnosti, dok im je udeo gubitaka u poslednje dve godine rata bio za šestinu manji (1,17 puta). Udeo u partizanima stradalih Srkinja je na početku i kraju rata bio manji od udela stradalih muškaraca ove nacionalnosti (2,75 odnosno 1,13 puta), ali je sredinom rata bio trostruko veći (2,93 puta). Smanjena potreba za nagažovanjem žena u jedinicama poslednje godine rata za posledicu je imalo smanjenu stopu smrtnosti kod partizanki obe nacionalnosti, 1,73 odnosno 1,23 puta. Predposlednje godinerata život su izgubile sve partizanke turske nacionalnosti i četiri petina partizanki ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

Učešće pripadnica pokreta među stradalim sunarodnicima je variralo tokom rata. Značajnije učešće u gubicima partizanke makedonske i srpske nacionalnosti (u godinama kada ih je bilo u gubicima) imale su u prvoj polovini rata čineći trideseti i četrdeseti deo gubitaka u ustanku i šesnaestinu odnosno sedamnaestinu gubitaka druge odnosno treće godine rata, da bi se njihovo učešće u potonjem periodu smanjivalo, pa je

na kraju rata njihovo učešće u gubicima bilo 8,83 odnosno 4,64 puta manje nego u drugoj odnosno trećoj godini rata.

Partizanke iz različitih delova teritorije anektirane od Bugarske nisu imale jednaku dinamiku stradanja tokom rata, kao ni što njihovo učešće u gubicima pripadnica pokreta nije bilo isto. Partizanke iz Makedonije su imale kontinuitet gubitaka tokom čitavog rata i predstavljale su jedine stradale u prve dve godine rata, a njima su se pridružile partizanke Južne Srbije u 1943. godini, dok je stradanje žena u pokretu sa ove teritorije u Istočnoj Srbiji i delu KiM počelo od predposlednje godine rata. U prve tri godine rata život je izgubilo više od trećine svih stradalih partizanki Zapadne Makedonije, četvrtina partizanki Južne Srbije i sedmina partizanki Istočne Makedonije.⁴⁸² Masovno stupanje u jedinice partizanskog pokreta 1944. godine doveo je do povećanog stradanja u toj godini u svim regionima kada je najveći deo stradalih žena izgubio živote (od tri petina u oba dela Srbije i Zapadnoj Makedoniji, preko dve trećine u Istočnoj Makedoniji, do jedinih stradalih sa dela KiM), uvećavši je gubitke partizanki u odnosu na predhodnu godinu, 8 puta u Istočnoj Makedoniji i trostruko u Zapadnoj Makedoniji i Južnoj Srbiji (3 odnosno 2,56 puta). Poslednja godina rata je donela smanjenje realnih gubitaka partizanki u svim regionima izuzev Istočne Srbije, 8,98 puta u Zapadnoj Makedoniji, 1,44 puta u Južnoj Srbiji, 1,14 puta u istočnoj Makedoniji, dok je realni gubitak u delu Istočne Srbije bio 1,78 puta veći.

tabela 326 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – regionalna pripadnost žena prema godini stradanja

anekt. Bugarska, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Ist. Makedonija	37	1	2,70	1	2,70	3	8,11	24	64,86	8	21,62
%	29,60	50,00	//	16,67	//	15,00	//	30,77	//	42,10	//
Zap. Makedon.	39	1	2,56	5	12,82	8	20,51	24	61,54	1	2,56
%	31,20	50,00	//	83,33	//	40,00	//	30,77	//	5,26	//
deo Juž. Srbije	38	--	--	--	--	9	23,68	23	60,53	6	15,79
%	30,40	--	//	--	//	45,00	//	29,49	//	31,58	//
deo Ist. Srbije	10	--	--	--	--	--	--	6	60,00	4	40,00
%	8,00	--	//	--	//	--	//	7,69	//	21,05	//
deo KiM	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,80	--	//	--	//	--	//	1,28	//	--	//
Ukupno	125	2	1,60	6	4,80	20	16,00	78	62,40	19	15,20

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

⁴⁸² Udeo stradalih partizanki Zapadne Makedonije u prve tri godine rata bio je 2,66 puta veći od udela gubitaka partizanki Istočne Makedonije u ovom periodu.

Partizanke iz Makedonije su u prve dve godine rata predstavljale jedine stradale žene u partizanskom pokretu s teritorije anektirane od Bugarske, da bi u narednom periodu njihovo učešće bilo smanjeno na polovinu stradalih sredinom i na kraju rata odnosno tri petine gubitaka 1944. godine. Učešće žena iz dva regiona Makedonije u gubicima je variralo, od jednakog u ustanku i predposlednjoj godini rata, preko pet odnosno 2,67 puta većeg kod žena iz Zapadne Makedonije u 1942. i 1943. godini, do osam puta većeg učešća u stradanju žena iz Istočne Makedonije u poslednjoj godini rata. Prvi put se pojavivši u gubicima žena sredinom rata, partizanke iz Južne Srbije su odmah činile gotovo polovinu njihovih gubitaka, da bi se u narednom periodu njihovo učešće u gubicima nešto smanjilo, činivši neptu manje od trećine gubitaka u poslednje dve godine rata, a sa partizankama iz Istočne Srbije nešto više od polovine svih stradalih partizanki sa teritorije anektirane od Bugarske u 1945. godini. Od sredine rata kada su se pojavile u gubicima žena partizanskog pokreta sa ove teritorije, partizanke iz Južne Srbije permanentno imaju veće učešće od zastupljenosti populaciji ovog regiona u stanovništvu teritorije anektirane od Bugarske, 2,69 puta sredinom i 1,89 puta na kraju rata. S obzirom na demografski potencijal regiona, partizanke iz delova Južne i Istočne Srbije su imale rano veće gubitke od žena u partizanskom pokretu iz Istočne i Zapadne Makedonije, 2,58 puta sredinom rata, 1,91 puta predposlednje i 3,50 puta poslednje godine rata.

Dinamika i intezitet stradanja partizanki različitih nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Bugarske nisu bile jednaki. Dve nacionalnosti, makedonska i srpska, koje su činile apsolutnu većinu gubitaka žena u partizanskom pokretu ove teritorije imale su stalni rast udela stradalih, do predposlednje godine rata kad asu matične teritorije oslobođene, dok je udeo stradalih Turkinja i pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti bio predposlednje godine rata.

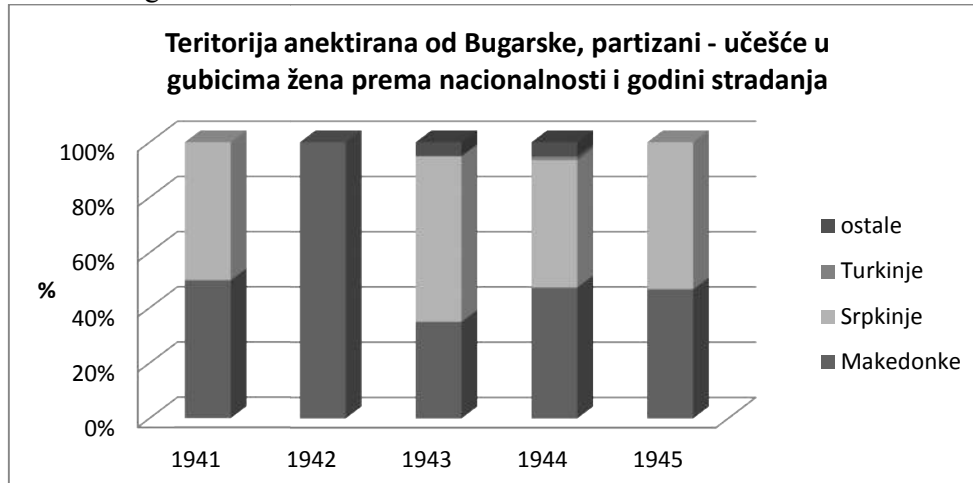
tabela 327 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

anekt. Bugarska, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Makedonke	59	1	1,69	6	10,17	7	11,86	37	62,71	8	13,56
	47,20	50,00	//	100,0	//	35,00	//	47,43	//	42,10	//
Srpkinje	60	1	1,67	--	--	12	20,00	36	60,00	11	18,33
	48,00	50,00	//	--	//	60,00	//	46,15	//	47,90	//
Albanke	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//

Turkinje	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
	0,80	--	//	--	//	--	//	1,28	//	--	//
ostale i nepoz.	5	--	--	--	--	1	20,00	4	80,00	--	--
	4,00	--	//	--	//	5,00	//	5,13	//	--	//
Ukupno	125	2	1,60	6	4,80	20	16,00	78	62,40	19	15,20

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 286

Partizanke makedonske nacionalnosti su jedine tokom čitavog rata imale permanentno učešće u gubicima žena u pokretu sa teritorije anektirane od Bugarske. U odnosu na zastupljenost nacionalnosti u populaciji učešće Makedonki u gubicima žena je variralo i bilo je jednako i nešto veće prve i predposlednje godine rata, dvostruko veće 1942. godine kada su bile jedine stradale, ali i za trećinu manje 1943. godine i neznatno manje i od zastupljenosti u stanovništvu poslednje godine rata. U periodima kada su učepstovale u gubicima žena u pokretu sa ove teritorije, Srpkinje su imale veće učešće u njima od zastupljenosti u stanovništvu, 1,68 u ustanku, dvostruko sredinom rata i 1,61 puta poslednje godine rata. S obzirom na zastupljenost u populaciji teritorije anektirane od Bugarske, gubici partizanki srpske nacionalnosti su bili realno veći od gubitaka pripadnica pokreta makedonske nacionalnosti 1,56 puta u ustanku, 2,67 puta sredinom rata i 1,77 puta poslednje godine rata. Učešće pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti u gubicima žena, u periodu rata u kojima ih je bilo u gubicima) je bilo nešto iznad zastupljenosti u populaciji, dok je učešće Turkinja bilo višestruko manje.

Nacionalna struktura stradalih pripadnica pokreta nije bila jednaka u svim delovima teritorije anektirane od Bugarske i bila je uslovljena, sa jedne strane

nacionalnom strukturom regiona iz kog potiču, a sa druge strane opredeljenošću neke nacionalnosti da se uključi u pokret, sposobnošću pokreta da pridobije žene za pristupanje u specifičnim kuturološkim uslovima određene sredine. Takođe, postojale su razlike u okviru iste nacionalne grupe, koja se ogledala u različitom učešću u gubicima te nacionalnosti patizanki iz jednog regiona i većine dela tog naroda koji je nastanjivala konkretni region. Nacionalna struktura regiona teritorije anektirane od Bugarske je uslovlila da Srпкиnje jedine bile zastupljene u gubicima na čitavoj teritoriji i da su predstavljaju apsolutnu većinu u tri od pet regiona, dok su u dva regiona apsolutno dominantne Makedonke.

tabela 328 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – nacionalna struktura žena prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Bugarska, žene	ukupno	Makedonke	%	Srпкиnje	%	Albanke	%	Turkinje	%	ostali i nepoznati	%
Ist. Makedonija	37	23	62,16	12	32,43	--	--	1	2,70	1	2,70
%	29,60	38,98	//	20,00	//	--	//	100,0	//	20,00	//
Zap. Makedon.	39	36	92,31	2	5,13	--	--	--	--	1	2,56
%	31,20	61,02	//	3,33	//	--	//	--	//	20,00	//
deo Juž. Srbije	38	--	--	36	94,74	--	--	--	--	2	5,26
%	30,40	--	//	60,00	//	--	//	--	//	40,00	//
deo Ist. Srbije	10	--	--	9	90,00	--	--	--	--	1	10,00
%	8,00	--	//	15,00	//	--	//	--	//	20,00	//
deo KiM	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,80	--	//	1,67	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	125	59	47,20	60	48,00	--	--	1	0,80	5	4,00

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Gubici partizanki srpske nacionalnosti iz Južne i Istočne Srbije bili su u skladu sa nacionalnom zastupljenošću nacionalnosti u tim regionima, dok su u ostala tri imali veće učešće, 4,93 puta na KiM, 3,88 puta u Istočnoj i 1,68 puta u Zapadnoj Makedoniji. Učešće stradalih Makedonki iz Zapadne Makedonije u gubicima žena regiona bilo je za petinu veće (1,22 puta) od njihove zastupljenosti u populaciji regiona, dok je učešće u gubicima Makedonki iz Istočne Makedonije bilo neznatno veće od zastupljenosti u tamošnjem stanovništvu. U partizanima staradale Turkinje iz Istočne Makedonije učestvovala su u gubicima 5,31 puta manje od nacionalne zastupljenosti u populaciji regiona. S obzirom na zastupljenost nacionalnosti u populaciji u različitim delovima teritorije anektirane od Bugarske, Srпкиnje su u gubicima partizanki Istočne i Zapadne Makedonije imale realno 3,77 odnosno 1,38 puta veće stradanje od Makedonki.

Gubici partizanki neke nacionalnosti u pojedinim delovima teritorije anektirane od Italije nisu uvek bili u skladu sa veličinom dela nacionalnog korpusa koji je živeo u tom regionu. Stradale Srпкиnje iz Istočne Makedonije i Južne Srbije imale su 1,83 odnosno 1,23 puta veći udeo u gubicima partizanki ove nacionalnosti od dela nacionalnog korpusa koji je živeo u tim regionima, Zapadne Makedonije jednak, dok su gubici iz dela Istočne Srbije i sa dela KiM bili 2,32 odnosno 1,87 puta manji. Pretrpljeni gubitak partizanki srpske nacionalnosti iz Istočne Makedonije bio je realno 1,49 odnosno 4,24 puta veći od gubitaka njihovih sunarodnika iz Južne odnosno Istočne Srbije, dok je gubitak partizanki ove nacionalnosti iz Južne Srbije bio 2,86 puta veći od gubitka sunarodnika iz dela Istočne Srbije. Stradale Makedonke iz Zapadne Makedonije imale su 1,23 puta veći udeo u gubicima partizanki ove nacionalnosti od dela makedonskog naroda koji je nastanjivao ovaj region, dok je gubitak partizanki iz Istočne Makedonije bio 1,30 puta manji, tako da su partizanke ove nacionalnosti iz Zapadne Makedonije pretrpele gubitak relno 1,60 puta veći od gubitka saborkinja iz Istočne Makedonije.

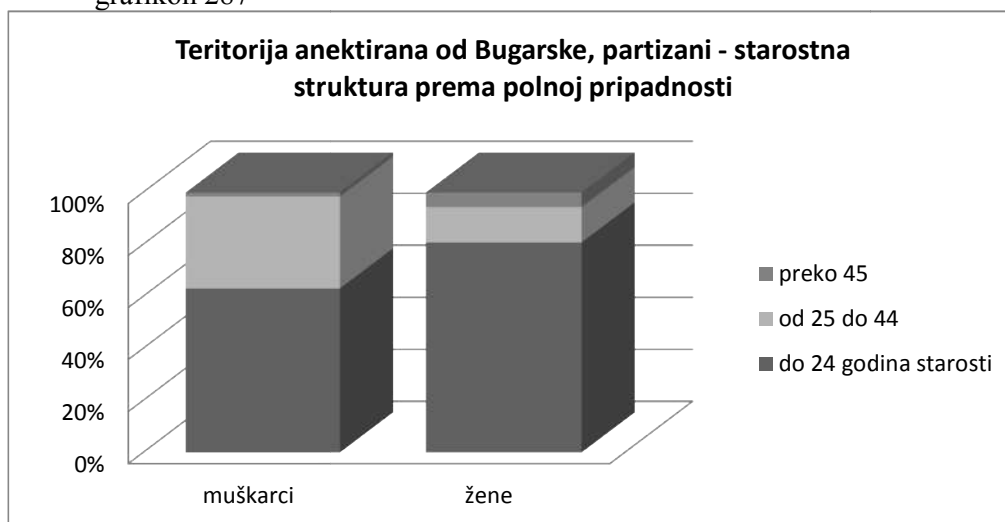
Među stradalim partizanima teritorije anektirane od Bugarske muškarci i žene nisu imali jedanko učešće u različitim starostim uzrastima. Takođe ni zastupljenost žena u među stradalim partizanima raličitog uzrasta nije bila jednaka.

tabela 329 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

anekt.Bugarska, uzrast	ukupno	muškarci	%	žene	%
do 14	32	29	90,62	3	9,38
%	0,47	0,43	//	2,40	//
15 do 24	4.262	4.164	97,70	98	2,30
%	62,64	62,34	//	78,40	//
25 do 34	1.898	1.882	99,16	16	0,84
%	27,89	28,18	//	12,80	//
35 do 44	469	468	99,79	1	0,21
%	6,89	7,01	//	0,80	//
45 do 54	78	74	94,87	4	5,13
%	1,15	1,11	//	3,20	//
55 do 64	18	16	88,89	2	11,11
%	0,26	0,24	//	1,60	//
preko 65	12	11	91,67	1	8,33
%	0,18	0,16	//	0,80	//
nepoznata	35	35	100,0	--	--
%	0,51	0,52	//	--	//
Ukupno	6.804	6.679	98,16	125	1,84

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 287

Najveći deo stradalih partizana oba pola je uzrasta do 44 godina starosti, ali sa različitom ukupnom zastupljenošću u gubicima, tako da one čine 97,96% stradalih partizana i 94,40% stradalih partizanki. Mlađa uzrastna grupa koja obuhvata stradale uzrasta do 24 godina starosti je kod stradalih partizana dvostruko brojnija (2,23 puta) od srednje uzrastne grupe, dok je kod partizanki bila 6,31 puta zastupljenija u gubicima. Starija od ove tri uzrastne grupe koja obuhvata stradale između 35 i 44 godina je 8,76 puta zastupljenija kod muškaraca nego kod žena stradalim u partizanima sa teritorije anektirane od Bugarske, s time što je ona kod oba pola imala višestruko manje učešće od srednje grupe, 4,02 odnosno 16 puta. Stradale partizanke sa ove teritorije su imale veće učešće u gubicima starijih od 45 godina koji su predstavljali 5,60% njihovih gubitaka i bili su 3,71 puta zastupljenije od stradalih muškaraca u ovim uzrastnim grupama. Udeo žena među stradalim partizanima teritorije anektirane od Bugarske bio je najmanji u onim uzrastim u kojima je bilo najviše stradalih žena, od 15 do 44 godina starosti, dok je kod svih ostalih uzrastnih grupa bila daleko zastupljeniji od prosečnog, 5,10 puta kod partizanki mlađih od 15 godina i 3,52 puta kod partizanki starijih od 45 godina.

Partizanke različitih nacionalnosti u pokretu sa teritorije anektirane od Bugarske nisu imale istu starosnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenog uzrasta nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost

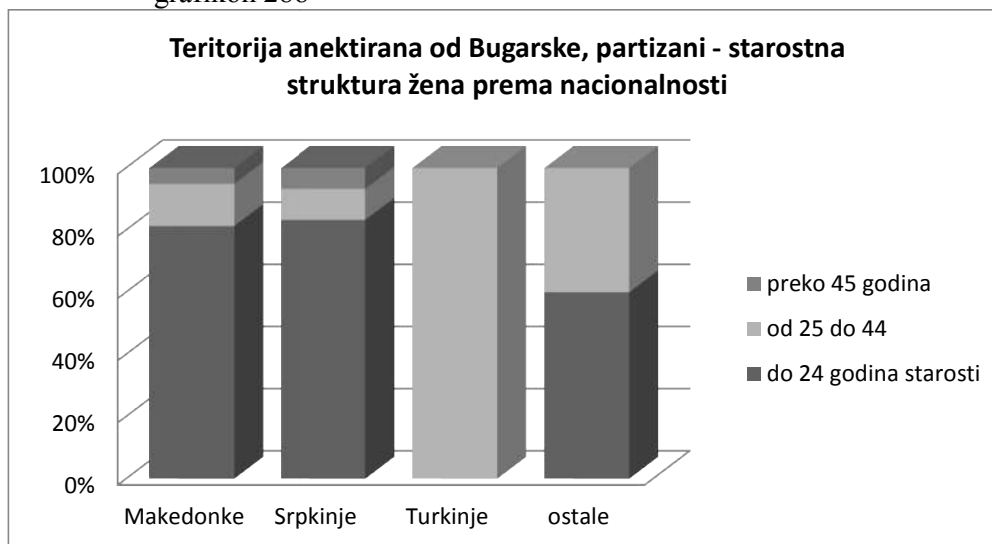
nekog naroda u pokret, stepen zastupljenosti žena u pokretu kao i vreme njihovog uključivanja u pokret.

tabela 330 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Bugarska, uzrast, žene	ukupno	Makedonke	%	Srpkinje	%	Albanke	%	Turkinje	%	ostale i nepoznate	%
do 14	3	--	--	3	100,0	--	--	--	--	--	--
%	2,40	--	//	5,00	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	98	48	48,98	47	47,96	--	--	--	--	3	3,06
%	78,40	81,35	//	78,33	//	--	//	--	//	60,00	//
25 do 34	16	8	50,00	5	31,25	--	--	1	6,25	2	12,50
%	12,80	13,56	//	8,33	//	--	//	100,0	//	40,00	//
35 do 44	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,80	--	//	1,67	//	--	//	--	//	--	//
45 do 54	4	1	25,00	3	75,00	--	--	--	--	--	--
%	3,20	1,69	//	5,00	//	--	//	--	//	--	//
55 do 64	2	1	50,00	1	50,00	--	--	--	--	--	--
%	1,60	1,69	//	1,67	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,80	1,69	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	125	59	47,20	60	48,00	--	--	1	0,80	5	4,00

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 288

Uzrastu između 15 i 34 godina starosti pripadaju sve ili najveći deo partizanki nacionalnosti zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Bugarske, ali sa različitim učešćem, tako da njima pripadaju sve stradale partizanke turske i ostalih

nacionalnosti, 94,91% partizanki makedonske i 86,66% srpske nacionalnosti. Partizanke uzrasta između 15 i 24 godina starosti činile su najveći deo gubitaka žena u pokretu i one su u odnosu na sledeću uzrastnu grupu bile brojnije 6 puta kod stradalih Makedonki i 9,40 puta kod Srпкиnja. Partizanki starijih od 35 godina bilo je jedino kod stradalih Srпкиnja i Makedonki kod kojih su učestvovalе sa 6,67 odnosno 5,07%, dok je 5,00% gubitaka partizanki srpske nacionalnosti bilo mlađe od 15 godina starosti. Udeo u gubicima uzrasta 15 do 24 godina starosti odredio je i nacionalne udele u gubicima žena kod dva dominantna naroda u pokretu.

Zastupљnost partizanki u gubicima određenog uzrasta među partizanima sa teritorije anektirane od Bugarske kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. U najbrojnijem uzrastu u pokretu koji je obuhvtao partizane oba pola uzrasta između 15 i 24 godina starosti partizanke srpske nacionalnosti činile su 2,78% stradalih sunarodnika, Makedonke 2,35% što je bilo nešto iznad njihovog prosečnog učešća u stradanju partizana ovih nacionalnosti, dok su pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti činile 1,73% stradalih sunarodnika ovog uzrasta, što je bilo ispod prosečnog učešća žena u gubicima ove nacionalnosti.

Polna struktura stradalih partizana sa teritorije anektirane od Bugarske nije bila jednaka u svim profesijama koje su se našle u pokretu. Ona je bila određena sa dva osnovna faktora, postojanjem određenih profesija u ženskom delu populacije i zastupљenošću žena u partizanskom pokretu. Žene su bile zastupљene u većini profesionalnih grupa, izuzev među pripadnicima vojske i policije, slobodnih profesija. Socijalni položaj je uslovio da su žene predstavljale više od tri petina u partizanima stradalih izdržavanih lica, što je bio 33,65 puta veći udeo od njihove prosečne zastupљnosti u gubicima pokreta. Značajniju zastupљenost među staralim partizanima sa teritorije anektirane od Bugarske žene su imale među učenicima i studentima, 3,45 puta veći od udela žena u ukupnim gubicima pokreta, službenicima i stručnjacima (1,45 puta), privrednicima (1,20 puta) i nezaposlenima (1,36 puta), dok im je zastupљenost među poljoprivrednicima i radnicima bila 2,79 odnosno 1,06 puta manja.

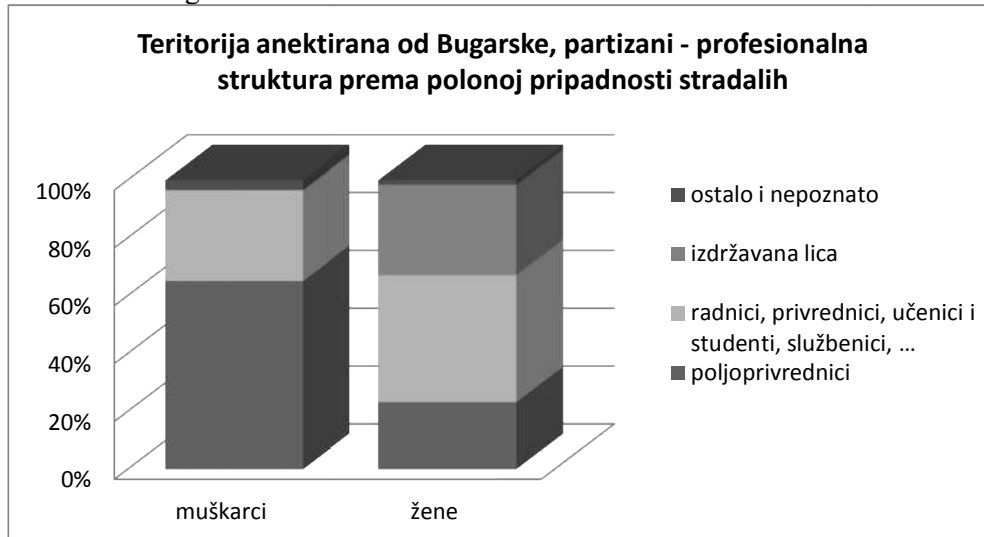
tabela 331 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – profesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

anekt. Bugarska, profesije	ukupno	muškarci	%	žene	%
poljoprivred.	4.420	4.391	99,34	29	0,66

%	64,97	65,74	//	23,20	//
privrednici	407	398	97,79	9	2,21
%	5,98	5,96	//	7,20	//
radnici	1.156	1.136	98,27	20	1,73
%	16,99	17,01	//	16,00	//
vojs., pol.,	92	92	100,0	--	--
%	1,35	1,38	//	--	//
služb., stuč.	150	146	97,33	4	2,67
%	2,20	2,18	//	3,20	//
slob. prof.	16	16	100,0	--	--
%	0,23	0,24	//	--	//
izdržavana l.	63	24	38,09	39	61,91
%	0,92	0,36	//	31,20	//
đaci i stud.	346	324	93,64	22	6,36
%	5,08	4,85	//	17,60	//
ostala zan.	104	103	99,04	1	0,96
%	1,53	1,54	//	0,80	//
lični prihpdi	1	1	100,0	--	--
%	0,01	0,01	//	--	//
nezaposleni	9	9	100,0	--	--
%	0,13	0,13	//	--	//
nepoz. zan.	40	39	97,50	1	2,50
%	0,59	0,58	//	0,80	//
Ukupno	6.804	6.679	98,16	125	1,84

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 289

Dok su dve trećine u partizanima stradalih muškaraca činili poljoprivrednici i još šestinu radnici, trećina stradalih žena je pripadala izdržavanim licima, četvrtina poljoprivrednicima i po šestinu su činile radnice i učenice i studentkinje. Učešće izdržavanih lica u gubicima žena je bilo 86,67 puta veće od učešća iste profesionalne

grupe kod muškaraca, a takođe je učešće učenika i studenata, kao i službenika i stručnjaka u njihovim gubicima bilo 3,63 odnosno 1,47 puta veće nego kod saboraca muškog pola, a privrednika 1,20 puta veće, dok je zastupljenost radnika među stradalim ženama bila neznatno manja (1,06 puta) nego kod muškaraca. Profesionalne grupe na koje se KPJ u delovanju najviše oslanjala bile su 1,39 puta zastupljenije u gubicima žena nego kod muškaraca.

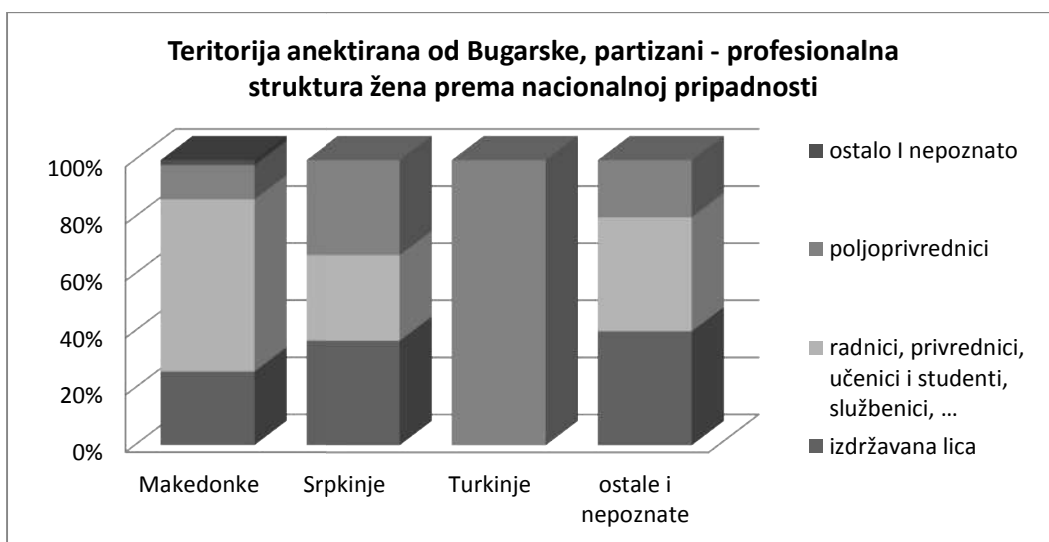
Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu profesionalnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenih zanimanja nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u partizanski pokret i stepen zastupljenosti žena među njima, a iznad svega položaj žene u društvu kod različitih nacionalnosti na teritoriji anektiranoj od Bugarske.

tabela 332 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Bugarska, profesije, žene	ukupno	Makedonke	%	Srpkinje	%	Albanke	%	Turkinje	%	ostale i nepoznate	%
poljoprivred.	29	7	24,14	20	68,96	--	--	1	3,45	1	3,45
%	23,20	11,86	//	33,33	//	--	--	100,0	//	20,00	//
privrednici	9	8	88,89	1	11,11	--	--	--	--	--	--
%	7,20	13,56	//	1,67	//	--	--	--	//	--	//
radnici	20	13	65,00	6	30,00	--	--	--	--	1	5,00
%	16,00	22,03	//	10,00	//	--	--	--	//	20,00	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	--	--	//	--	//
služb., stuč.	4	1	25,00	3	75,00	--	--	--	--	--	--
%	3,20	1,69	//	5,00	//	--	--	--	//	--	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	--	--	//	--	//
izdržavana l.	39	15	38,46	22	56,41	--	--	--	--	2	5,13
%	31,20	25,42	//	36,67	//	--	--	--	//	40,00	//
đaci i stud.	22	13	59,09	8	36,36	--	--	--	--	1	4,54
%	17,60	22,03	//	13,33	//	--	--	--	//	20,00	//
ostala zan.	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,80	1,69	//	--	//	--	--	--	//	--	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	--	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	--	--	//	--	//
nepoz. zan.	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,80	1,69	//	--	//	--	--	--	//	--	//
Ukupno	125	59	47,20	60	48,00	--	--	1	0,80	5	4,00

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 290

Kao pojedinačno najbrojnija grupa u ukupnim gubicima žena, izdržavana lica nisu bila kod svih nacionalnosti isto zastupljena i činila su dve petine stradalih pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti, nešto manje Srпкиnja i četvrtinu stradalih Makedonki. Ideološki poželjne profesije u partizanskom pokretu (radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, slobodne profesije) su činile tri petine (59,31%) gubitaka partizanki makedonske nacionalnosti i skoro trećinu gubitaka partizanki srpske (30,00%) i dve petine gubitaka partizanki ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Ove profesionalne grupe su među stradlim partizankama makedonske nacionalnosti bile dvostruko zastupljenije nego među partizankama srpske nacionalnosti.⁴⁸³ Poljoprivredom se bavila trećina stradalih partizanki srpske nacionalnosti, dok je ova profesija bila 2,81 puta manje zastupljena među stradalim partizankama makedonske nacionalnosti.

Udeo partizanki različitih nacionalnosti nije bio isti u svim profesionalnim grupama. U gubicima radnica i privrednica udeo partizanki makedonske nacionalnosti bila je 1,38 odnosno 1,88 puta veći od nacionalnog udela u gubicima partizanki, a učenica i studentkinja 1,25 puta, dok im jew udeo među stradlim poljoprivrednicama i službenicama i stručnjacima bio dvostruko (1,95 odnosno 1,89 puta) manji. Udeo partizanki srpske nacionalnosti je među stradlim službenicama i stručnjacima i

⁴⁸³ Učešće radnica u gubicima partizanki makedonske nacionalnosti je bilo 2,20 puta veće nego među pripadnicama pokreta srpske nacionalnosti, učenica i studentkinja 1,654 puta, privrednica 8,12 puta, dok je učešće službenica i stručnjaka bilo 2,96 puta veće među partizankama srpske nacionalnosti.

poljoprivrednicama bio 1,56 odnosno 1,44 puta veći od udela nacionalnosti u gubicima žena partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske, izdržavanih lica 1,36puta veći, dok im je udeo u gubicima privrednica, radnica i učenica i studentkinja bio 4,32 odnosno 1,60 odnosno 1,32 puta manji. Među stradlim poljoprivrednicama Turkinje su imale 4,31 puta veći udeo od nacionalne zastupljenosti u gubicima žena.

Zastupljenost partizanki u gubicima određene profesije među partizanima sa teritorije anektirane od Bugarske kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. Među stradalim radnicama i učenicima i studentima oba pola partizanke makedonske nacionalnosti imale su zastupljenost od 2,96% i 8,18% što je bilo više od prosečne zastupljenosti žena u gubicima ove nacionalnosti, dok je udeo među stradlim poljoprivrednicama bio 0,34 što je bilo višestruko manje od udela žena u gubicima nacionalnosti. Kod partizanki srpske nacionalnosti zastupljenost u gubicima učenika i studenata je iznosila 5,12% što je bilo iznad udela žena u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok je zastupljenost u gubicima radnika i poljoprivrednika bila 1,04% odnosno 1,10%, što je bilo ispod prosečnog udela žena u gubicima.

Mesto i način stradanja pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske

Učestvujući u opštenarodnom ratu koji je zahvatio čitavu Jugoslaviju pripadnici partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske, kao integralni deo opšte jugoslovenskog pokreta, su stradali na teritoriji čitave Jugoslavije. Mesto⁴⁸⁴ i vreme stradanja partizana ove teritorije uslovljeno je razvojnim putem kojim je pokret prošao od svog formiranja pa do kraja rata, kao i geografskom specifičnošću pojedinih delova teritorije. Pripadnici partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske svojim delovanjem u prvim godinama rata doprineli su njegovom održavanju u istočnim delovima Jugoslavije, u vreme presudnih borbi po opstanak vođenih u zapadnim

⁴⁸⁴ Pod mestom stradanja posmatrane su teritorije prema administrativnoj podeli na republike i pokrajine. U konkretnom primeru partizana sa teritorije anektirane od Bugarske uzeti su u obzir i stradali na teritorijama koje nisu bile u njenom sastavu, dakle na teritorije kasnije Republike Srbije na kojima se nalazila teritorija pod nemačkom okupacionom upravom i oblast koja je ušla u sastav Crne Gore pod italijanskom upravom, kao i teritorija kasnije republike Makedonije se u tom periodu nalazila u sastavu teritorije pripojene Velikoj Albaniji, što je slučaj i sa kasnijom porajinom KiM. Za petinu stradalih partizana sa teritorije anektirane od Bugarske nije bilo moguće ustanoviti teritoriju stradanja, s time što je učešće partizana sa nepoznatim mestom stradanja variralo tokom godina rata, kao što ni njihov udeo nije bio jednak na svim teritorijama.

delovima zemlje, učestvovali su u oslobađanju matičnih teritorija, a zatim u vojnim operacijama vođenim u završnom periodu rata za oslobađanje čitave države. Gotovo trećina partizana je izgubila život na teritoriji Makedonije, četvrtina u Srbiji, petina u Hrvatskoj, skoro desetina u Vojvodini i i inostranstvu. Intezitet i dinamika stradanja partizana sa teritorije anektirane od Bugarske u pojedinim delovima Jugoslavije ili van nje nije bila ista tokom rata.⁴⁸⁵

grafikon 291

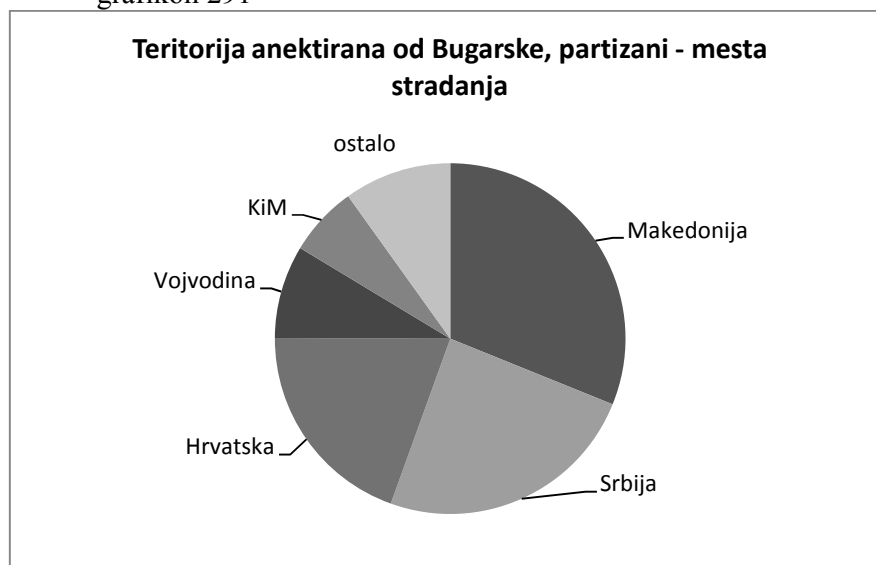

tabela 333 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – mesta stradanja prema godini stradanja

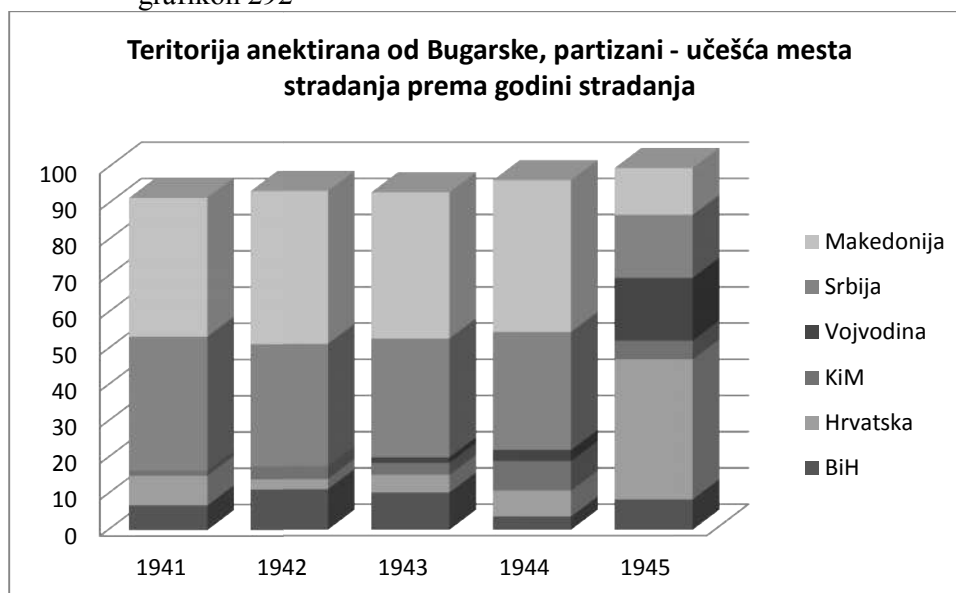
anekt. Bugarska, mesto stradanja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u Makedoniji	1.712	28	1,63	60	3,50	133	7,77	1.155	67,46	336	19,63
%	31,12	38,36	//	42,25	//	40,42	//	41,92	//	15,25	//
u Srbiji	1.342	27	2,01	48	3,58	108	8,05	899	66,99	260	19,37
%	24,39	36,99	//	33,80	//	32,83	//	32,63	//	11,80	//
u Vojvodini	472	--	--	--	--	5	1,06	84	17,80	383	81,14

⁴⁸⁵ Podaci u popisu su složeni prema mestu boravka pre izbijanja rata. Precizno sagledavanje mesta stradanja je jako otežano migracijama stanovništva koje su usledile odmah nakon izbijanja rata. Deo stanovništva koji je do početka rata živeo na teritoriji anektiranoj od Bugarske, a poticao je sa drugih teritorija (činovnici, stručnjaci, ...), Srbi i posebno pripadnici drugih nacionalnosti, napustili su ovu teritoriju i vratili se u zavičaj gde su se neki priključili partizanskom pokretu. Stoga je izvestan broj stradalih partizana sa teritorije anektirane od Bugarske registrovan na drugim područjima do kojih nisu dospele partizanske jedinice sa teritorije anektirane od Bugarske u prvoj fazi rata. Deo proteranog ili izbeglog stanovništva sa teritorije anektirane od Bugarske, prvenstveno srpske nacionalnosti i prosrpski ili jugoslovensko orjentisanog stanovništva makedonske nacionalnosti, priključio se partizanskom pokretu u Srbiji te su se sa tamošnjim jedinicama prebacili na druge teritorije, najviše u BiH, gde je deo njih izgubio živote.

%	8,58	--	//	--	//	1,52	//	3,05	//	17,38	//
na KiM	356	1	0,28	5	1,40	11	3,09	225	63,20	114	32,02
%	6,47	1,37	//	3,52	//	3,34	//	8,17	//	5,17	//
u Hrvatskoj	1.075	6	0,56	4	0,37	16	1,49	197	18,32	852	79,25
%	19,54	8,21	//	2,82	//	4,86	//	7,15	//	38,67	//
u BiH	343	5	1,46	16	4,66	34	9,91	102	29,74	186	54,23
%	6,23	6,85	//	11,27	//	10,33	//	3,70	//	8,44	//
u Sloveniji	63	2	3,17	1	1,59	6	9,52	24	38,09	30	47,62
%	1,14	2,74	//	0,70	//	1,82	//	0,87	//	1,36	//
u Crnoj Gori	50	1	2,00	2	4,00	4	8,00	18	36,00	25	50,00
%	0,91	1,37	//	1,41	//	1,21	//	0,65	//	1,13	//
u inostranstvu	89	3	3,37	6	6,74	12	13,48	51	57,30	17	19,10
%	1,62	4,11	//	4,22	//	3,65	//	1,85	//	0,77	//
ukup. pozn	5.502	73	1,33	142	2,58	329	5,98	2.755	50,07	2.203	40,04
nepoznato	1.302	16	1,23	55	4,22	135	10,37	818	62,83	278	21,35
%	19,14	17,98	//	27,92	//	29,09	//	22,89	//	11,20	//
ukupno	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 292

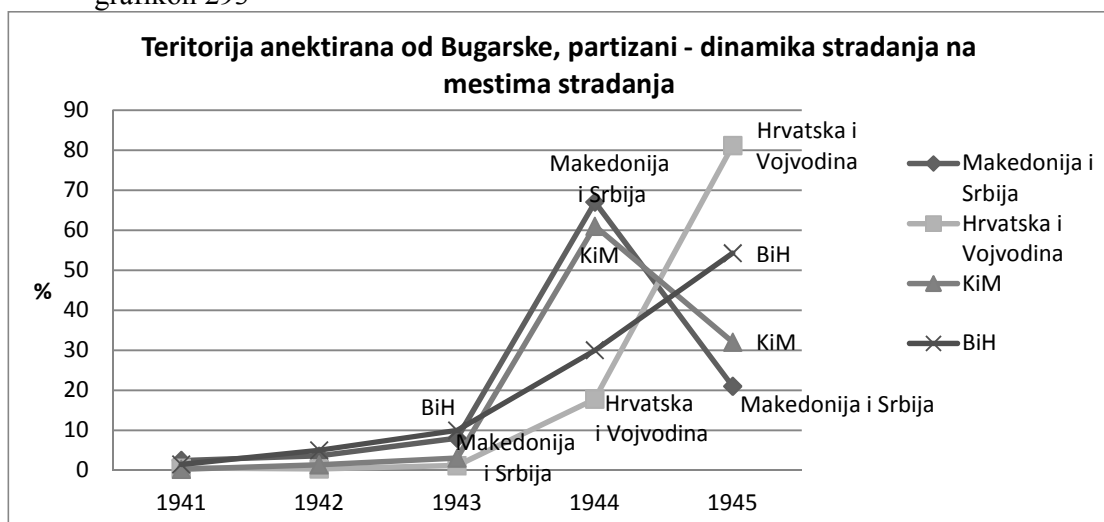

Udaljenost od glavnih ratnih poprišta u Jugoslaviji uslovlila je da matične teritorije Makedonije i Srbije (u širem smislu) predstavljale su primarna mesta stradanja partizana sa teritorije anektirane od Bugarske tokom većeg dela rata. Na njima je u periodu prvih četiri godina rata, sve do njihovog oslobođenja, stradanje bilo permanentno na istom nivou, gde je život izgubilo dve petine⁴⁸⁶ odnosno trećina

⁴⁸⁶ Priključivanja partizanskom pokretu dela stanovništva koje je proterano ili izbeglo iz Makedonije za posledicu je imalo razlike u učešću u gubicima teritorije boravka pre rata i mesta stradanja, pa je iz

partizana sa teritorije anektirane od Bugarske, da bi se njihovo učešće u gubicima u poslednjoj godini smanjilo po 2,76 puta u odnosu na predhodnu godinu. Preostala četvrtina gubitaka partizana sa ove teritorije, iz prve četiri godine rata, živote je izgubila na ostalim mestima stradanja širom Jugoslavije, ali sa promenljivim učešćem u gubicima. Među njima se kao značajno mesto stradanja druge i treće godine rata ističe BiH sa desetinom gubitaka, te KiM i Hrvatska u 1944. godini sa nešto manje stradalih u njima. Učešće jedinica sa teritorije anektirane od Bugarske u borbama na Sremskom frontu potpuno je promenilao strukturu gubitaka u poslednjoj godini rata, kada je dve petine partizana izgubilo živote u Hrvatskoj, skoro petina u Vojvodini⁴⁸⁷ i nešto manje od desetine u BiH,⁴⁸⁸ uz deo stradalih na KiM u borbama sa albanskim separatistima.⁴⁸⁹

grafikon 293

Makedonije poticalo 68,54 odnosno 68,01% odnosno 62,07% stradalih u prve tri godine rata, ali je u Makedoniji život izgubilo 38,36 odnosno 42,25% odnosno 40,42% stradalih partizana sa teritorije anektirane od Bugarske u tom periodu.

⁴⁸⁷ Opširnije o učešću jedinica iz Makedonije na Sremskom frontu i dalje u operacijama u Hrvatskoj videti u Bora Mitrovski, *Петнаести (македонски) ударни корпус НОБЈ*, Beograd, 1983, 296 - 575. U samom proboju fronta u Sremu učestvovala je 22. srpska divizija pristigla početkom aprila. Živojin Nikolić Brka, *22. srpska divizija*, Beograd, 1972, 428 - 442. U završnim borbama za oslobađanje Hrvatske učestvovala je 23. srpska divizija. Milovan Dželebdžić, *Druga jugoslovenska armija*, Beograd, 1989, 342 - 362.

⁴⁸⁸ U sklopu 14. korpusa, kasnije Južne operativne grupe divizija koja je prerasla u 2. Armiju, u BiH je od decembra 1944. do maja 1945. godine borbe vodila 23. srpska divizija. Milovan Dželebdžić, *Druga jugoslovenska armija*, Beograd, 1989, 32 - 341.

⁴⁸⁹ Tokom poslednje godine rata 22. srpska divizija je učestvovala u gušenju pobune albanskih separatista na KiM a zatim kratkotrajno u borbama u Sandžaku i BiH, nakon čega je upućena na Sremski front. Živojin Nikolić Brka, *22. srpska divizija*, Beograd, 1972, 338 - 368, 397 - 418.

Dinamika stradanja nije bila jednaka na svim teritorijama, ali je svima zajedničko to što je više od četiri petina gubitaka podneta u poslednje dve godine rata. Gubici u Makedoniji i Srbiji, kao teritorijama na kojima je najveći deo partizana sa teritorije anektirane od Bugarske izgubio živote, su imali konstantan rast sa podjednakom dinamikom stradanja na njima. Udeo stradalih u Srbiji u prve tri godine rata bio je neznatno veći od udela stradalih u Makedoniji, s time što je realni gubitak u drugoj godini rata u Srbiji bio neznatno manji nego u ustanku (1,12 puta), dok je u Makedoniji bio neznatno veći nego u prvoj godini rata (1,07 puta). Od ostalih teritorija samo se još BiH izdvaja kao mesto stradanja sa većim udelom gubitaka u prve tri godine rata, čak većim (1,25 odnosno 1,17 puta) nego na dve matične teritorije. Razvoj pokreta u 1944. godini i borbe za oslobođenje matičnih teritorija višestruko je uvećao gubitke na njima u odnosu na predhodnu godinu, Makedoniji 8,68 puta, Srbiji 8,32 puta, KiM 20,45 puta, kao i stradanje u inostranstvu 8,37 puta.⁴⁹⁰ Iako su najveći gubici podbneti na svim mestima stradanja u poslednje dve godine rata, stopa smrtnosti na njima nije bila jednaka na svima. Realni gubici pretrpljeni u Makedoniji i Srbiji poslednje godine rata bili su 1,29 puta manji nego u predhodnoj godini, dok su u ostalim delovima Jugoslavije usled učestvovanja u borbama za njihovo oslobađanje, bili veći, Vojvodini 12,15 puta, Hrvatskoj 11,53 puta, BiH 4,96 puta, Sloveniji 3,33 puta, Crnoj Gori 3,70 puta i na KiM 1,36 puta.

Teritorije stradanja nisu bile isto zastupljene kod partizana iz različitih delova teritorije anektirane od Bugarske, kao što ni udeo stradalih partizana iz pojedinih regiona nije bio jednako zastupljen na pojedinim mestima stradanja. Razvojem putu kroz koji je prošao partizanski pokret sa teritorije anektirane od Bugarske, sa razlikama koje su postojale u u pojedinim njegovim delovima, uslovile su i različita mesta stradanja.

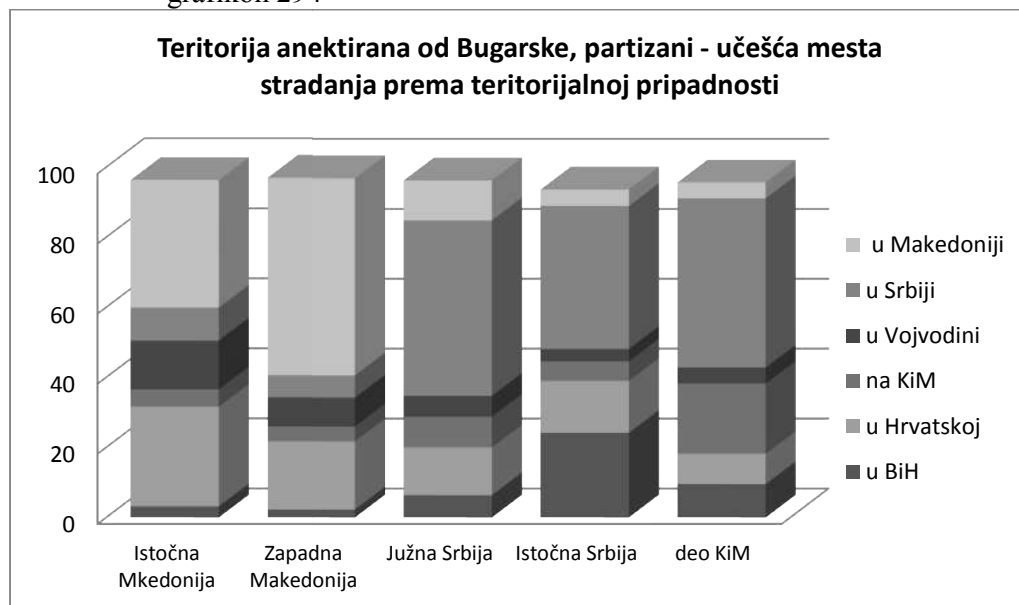
⁴⁹⁰ Pripadnici pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske su gubili živote u inostranstvu na dva načina, kao zarobljeni pripadnici pokreta u logorima i zatvorima ili u borbama na prekograničnim teritorijama, najčešće Grčke ili Bugarske. Tokom 1943. godine jedinice 2. južnomoravskog odreda su u više navrata izvodile akcije u Bugarskoj kao podrška tamošnjim partizanima. Slavoljub Đera Petrović, Aleksandar Trajković, *Јужни српски фронт у ослободилачком рату 1941-1945. године*, Vranje, 1999, 179 – 180. Opširnije o saradnji jugoslovenskih i bugarskih pokreta videti Dragoljub Petrović, *Сарадња антифашистичких покрета у Србији и Бугарској 1941 – 1944.*, Beograd, 1996. U sklopu borbe za stvaranje i očuvanje slobodne teritorije jedinice iz Makedonije su vodile borbe u Grčkoj krajem 1943. i početkom 1944. godine. Risto Stojanovski, *Друга македонска бригада*, Beograd, 1974, 54 – 62.

tabela 334 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – mesto stradanja prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Bugarska, mesto stradanja	ukupno	iz Ist. Makedon.	%	iz Zap. Makedon.	%	iz dela Juž. Srbije	%	iz dela Ist. Srbije	%	sa dela KiM	%
u Makedoniji	1.712	566	33,06	938	54,79	171	9,99	27	1,58	10	0,58
%	31,12	36,44	//	56,37	//	11,43	//	4,74	//	4,57	//
u Srbiji	1.342	146	10,88	106	7,90	751	55,96	233	17,36	106	7,90
%	24,39	9,40	//	6,37	//	50,20	//	40,88	//	48,40	//
u Vojvodini	472	216	45,76	137	29,02	89	18,86	20	4,24	10	2,12
%	8,58	13,91	//	8,23	//	5,95	//	3,51	//	4,57	//
na KiM	356	77	21,63	71	19,94	132	37,08	32	8,99	44	12,36
%	6,47	4,95	//	4,27	//	8,82	//	5,61	//	20,09	//
u Hrvatskoj	1.075	442	41,12	325	30,23	204	18,98	85	7,90	19	1,77
%	19,54	28,46	//	19,53	//	13,64	//	14,91	//	8,67	//
u BiH	343	50	14,58	38	11,08	96	27,99	138	40,23	21	6,12
%	6,23	3,22	//	2,28	//	6,42	//	24,21	//	9,59	//
u Sloveniji	63	20	31,75	18	28,57	18	28,57	4	6,35	3	4,76
%	1,14	1,29	//	1,08	//	1,20	//	0,71	//	1,37	//
u Crnoj Gori	50	10	20,00	6	12,00	13	26,00	18	36,00	3	6,00
%	0,91	0,64	//	0,36	//	0,87	//	3,16	//	1,37	//
u inostranstvu	89	26	0,29	25	28,09	22	24,72	13	14,61	3	3,37
%	1,62	1,67	//	1,50	//	1,47	//	2,28	//	1,37	//
ukup. pozn	5.502	1.553	28,23	1.664	30,24	1.496	27,19	570	10,36	219	3,98
nepoznato	1.302	345	26,50	396	30,41	405	31,10	122	9,37	34	2,61
%	19,14	18,18	//	19,22	//	21,30	//	17,63	//	13,44	//
ukupno	6.804	1.898	27,89	2.060	30,28	1.901	27,94	692	10,17	253	3,72

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

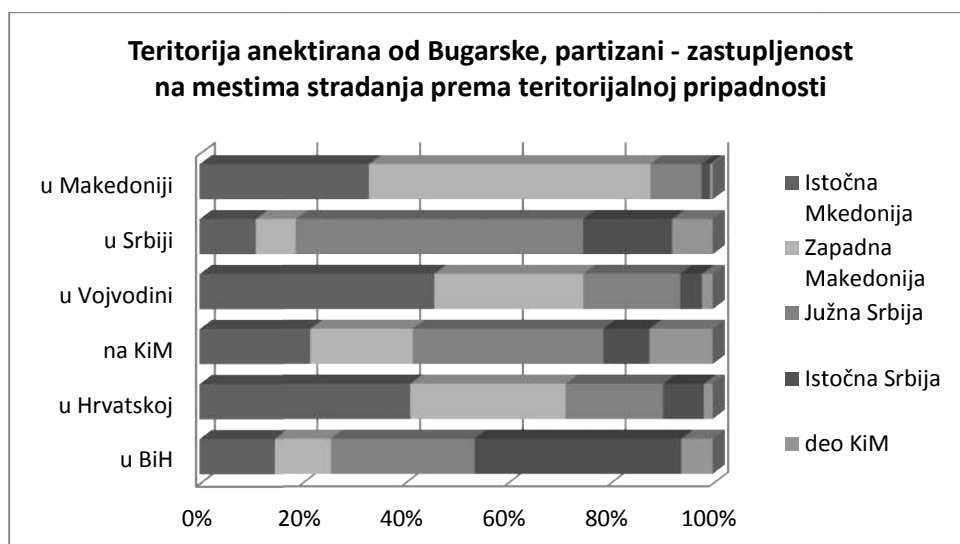
grafikon 294

Neprekidno postojanje teritorijalnih jedinica (odreda), pa čak i vezanost pojedinih krupnijih vojnih sastava za matičnu teritoriju ili bliže geografsko okruženje uslovalo je da najveći deo partizana stradao na široj zavičajnoj teritoriji. Stvaranje brigada i divizija i njihovo upućivanje na Sremski front u završnom periodu rata dovelo je do stradanja partizana sa teritorije anektirane od Bugarske na drugim delovima Jugoslavije. U četiri od pet regiona matična teritorija je bila primarno mesto stradanja, Makedonija u dva regiona sa više od trećine odnosno skoro tri petina stradalih i Srbija u takođe dva regiona sa polovinom odnosno dve petine stradalih. Srbija je bila i primarno mesto stradanja za partizane sa dela KiM sa učešćem od gotovo polovine gubitaka. Hrvatska je bila sekundarno mesto stradanja partizana iz tri regiona, oba iz Makedonije sa više od četvrtine odnosno petinoin stradalih i iz Južne Srbije sa stradnjem između sedmine i osmine gubitaka, pripadnicima pokreta iz Istočne Srbije BiH sa četvrtinom pretrpljenih gubitaka,⁴⁹¹ dok je partizanima sa dela KiM matična teritorija bilo sekundarno mesto stradanja sa petinom pretrpljenih gubitaka na njoj. Vojvodina je predstavljala tercijalno mesto stradanja partizanima iz Makedonije sa sedminom odnosno dvanaestinom gubitaka, dok je stradalim pripadnicima pokreta iz Južne Srbije tercijalno mesto stradanja bila Makedonija sa devetinom stradalih, a partizanima iz Istočne Srbije Hrvatska sa sedminom gubitaka i partizanima sa dela KiM Hrvatska i BiH sa skoro istom zastupljenošću u gubicima.

grafikon 295

⁴⁹¹ Deo boraca iz Istočne Srbije popunio je redove 7. srpske brigade 23. divizije koja je u periodu od decembra 1944. do maja 1945. godine operacije izvodila na teritoriji BiH. Miladin Ivanović, *23. srpska divizija*, Beograd, 1994, 240 – 390.

Vežanost jedinica partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske za matičnu teritoriju u većem delu rata prouzrokovala je da je ona bila i glavno mesto stradanja. Gotovo devet desetina stradalih u Makedoniji činili su stradalni partizani iz Makedonije, s time što je gubitak partizana iz zapadnog dela bio za dve trećine veći (1,66 puta) od gubitka iz istočnog dela, dok su desetinu gubitaka predstavljali stradalni pripadnici pokreta iz Južne Srbije.⁴⁹² U Srbiji su tri četvrtina gubitaka predstavljali partizani iz Srbije, s time što je gubitak partizana iz Južne Srbije bio 3,22 puta veći, uz petinu stradalih iz Makedonije i trinaestinu sa dela KiM. Više od trećine partizana stradalih na KiM činili su partizani iz Južne Srbije, uz po petinu iz oba dela Makedonije, dok su partizani sa dela KiM predstavljali osminu tamo pretrpljenih gubitaka. Tri četvrtina svih stradalih partizana sa teritorije anektirane od Bugarske stradalih u Vojvodini i Hrvatskoj činili su pripadnici pokreta iz Makedonije, dok su partizani iz Srbije predstavljali više od dve trećine stradalih u BiH.

U gubicima partizanskog pokreta, kao i kod svih ostalih zaraćenih strana koje su učestvovala u ratu, najveći deo pripada grupi poginulih. Manje grupe stradalih, kao i

⁴⁹² Partizani iz Južne Srbije su u aktivno pomagali razvoj pokreta u Makedoniji izvođenjem akcija. Od septembra do novembra 1942. godine četa Vranjskog partizanskog odreda je boravila na Skopskoj Crnoj Gori dok su januara 1944. godine borci 2. južnomoravske brigade privremeno oslobodili Krivu Palanku. Slavoljub Đera Petrović, Aleksandar Trajković, *Južni srpski front u oslobođilačkom ratu 1941-1945. godine*, Vranje, 1999, 137 – 138, 196 – 197. Učestvujući u borbama tokom bugarske Prolećne ofanzive 1944. godine 8. srpska brigada je izgubila kontakt sa matičnom 22. srpskom divizijom i tokom perioda maj-juni vodila borbe na teritoriji istočne Makedonije, od Osogovskih planina probijajući se na jug do Grčke i nazad do Srbije. Petar Damjanov, *Osma srpska HOV brigada*, Beograd, 1995, 50 – 99.

kod ostalih, predstavljaju umrli, ubijeni nestali. Njihovo učešće u gubicima tokom rata je variralo, kao što je varirala dinamika strdanja pojedinih grupa.

tabela 335 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – način strdanja prema godini strdanja

anekt.Bugarska, način strdanja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poginuli	6.043	82	1,36	168	2,78	412	6,82	3.426	56,69	1.955	32,35
%	88,81	92,13	//	85,28	//	88,79	//	95,89	//	78,80	//
ubijeni	133	5	3,76	19	14,29	36	27,07	54	40,60	19	14,29
%	1,95	5,62	//	9,64	//	7,76	//	1,51	//	0,77	//
umrli	610	1	0,16	8	1,31	15	2,46	86	14,10	500	81,97
%	3,77	1,12	//	4,06	//	3,23	//	2,41	//	20,15	//
nestali	18	1	5,56	2	11,11	1	5,56	7	38,89	7	38,89
%	0,26	1,12	//	1,01	//	0,21	//	0,19	//	0,28	//
ukupno	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli su tokom čitavog rata činili daleko najbrojniju grupu u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske sa učešćem koje se kretalo između 78,80 i 95,89%. Grupa ubijenih je najviše učešće u gubicima partizanskog pokreta imala kod partizana stradalih u prve tri godine rata, sa maksimumom u 1942. godini kada su činili destinu gubitaka, da bi ono od predposlednje godine rata bilo smanjeno 5,14 puta, sa daljim smanjenjem krajem rata. Učešće umrlih u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Bugarske je variralo, sa uvećanjem sredinom rata u odnosu na ustanak, smanjenjem učešća u predposlednjoj godini, te značajnim uvećanjem zastupljenosti u poslednjoj godini rata⁴⁹³ kada je bilo 8,36 puta veće nego predhodne godine. Nestali su tokom čitavog rata imali jako malo učešće među stradalim partizanima ove teritorije, sa zapaženijim učešćem na početku rata.

Dinamiku strdanja čitavog pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske svojom dominantnošću u gubicima odredili su poginuli partizani. Udeo ubijenih partizana u prve dve godine rata je bio 4,36 puta veći od prosečnog udela stradalih partizana u tom periodu, s time što je udeo ubijenih druge godine rata realno dvostruko uvećan u odnosu na ustanak. Kontinuirana streljanja zarobljenih, među kojima je bilo dosta ranjenika ili njihovo ubijanje u logorima, doveli su do realnog uvećanja broja ubijenih za 1,89 odnosno 1,50 puta) u naredne dve godine, doseguvši udeo od dve petine stradalih na

⁴⁹³ Razloge za ovoliko povećanje umrlih treba tražiti u boljoj organizaciji sanitetske službe krajem rata i preciznijim evidencijama stradalih partizana u bolnicama, te prosleđivanju tih informacija rodbini stradalih koje su ih kasnije dale popisnoj komisiji. Predpostavka je da za ranije period rata nisu postojali precizniji podaci o stradalima, tačnije načinu njihovog strdanja, već su uglavnom vođeni kao poginuli.

ovaj način u 1944. godini, da bi ubijanje u poslednjoj godini rata ostalo realno na istom nivou. Udeo umrlih je naglo porastao poslednje godine rata, 5,81 puta u odnosu na predhodnu, dostigavši četiri petina stradlih na ovaj način. U odnosu na prosečno stradanje udeo nestalih je bio znatno povećan u prve dve godine rata.

Partizani iz različitih delova teritorije anektirane od Bugarske nisu stradali na isti način, kao što ni među stradalima na određeni način nije bilo ista zastupljenost pripadnika pokreta iz različitih regiona.

tabela 336 – Teritorija anektirana od Bugarske, partizani – način stradanja prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Bugarska, način strdanja	ukupno	poginuli	%	ubijeni	%	umrli	%	nestali	%
Ist. Makedonija	1.898	1.718	90,52	30	1,58	142	7,48	8	0,42
%	27,89	28,43	//	22,56	//	23,28	//	44,44	//
Zap. Makedon.	2.060	1.790	86,89	41	1,99	227	11,02	2	0,10
%	30,28	29,62	//	30,83	//	37,21	//	11,11	//
deo Juž. Srbije	1.901	1.732	91,11	33	1,74	131	6,89	5	0,26
%	27,94	28,66	//	24,81	//	21,47	//	27,78	//
deo Ist. Srbije	692	577	83,38	26	3,76	87	12,57	2	0,29
%	10,17	9,55	//	19,55	//	14,26	//	11,11	//
deo KiM	253	226	89,33	3	1,18	23	9,09	1	0,39
%	3,72	3,74	//	2,25	//	3,77	//	5,56	//
Ukupno	6.804	6.043	88,81	133	1,95	610	8,96	18	0,26

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli čine najveći deo stadalih partizana u svim delovima teritorije anektirane od Bugarske sa udelom u gubicima koji se kretao između 83,38% u Istočnoj Srbiji i 91,11% u Južnoj Srbiji. Različiti put kojim se razvijao pokret u pojedinim delovima teritorije anektirane od Bugarske uslovio je da udeo ubijenih i umrlih pripadnika bude nejednak. Najveći udeo ubijenih je među partizanima Istočne Srbije, 1,89 odnosno 2,38 puta veći nego u Zapadnoj i Istočnoj Makedoniji, 2,16 puta veći nego u Južnoj Stbiji i 3,19 puta nego na KiM, dok se udeo umrlih kretao između 6,89%, koliko je iznosio kod partizana Južne Srbije, pa do 1,82 odnosno 1,60 puta većeg kod pripadnika pokreta iz Istočne Srbije i Zapadne Makedonije (12,57%).

Među poginulim partizanima sa teritorije anektirane od Bugarske, kao daleko najbrojnijoj grupi, učešće partizana iz pojedinih regiona je bili jednako ili približno jednako učešću tih regiona u ukupnom stradanju partizana. Učešće ubijenih i umrlih je bilo nešto drugačije. Od ubijenih partizana petina je poticala iz Istočne Srbije, što je bilo dvostruko veće (1,92 puta) učešće od zastupljenosti regiona u gubicima pripadnika

pokreta, dok je učešće ubijenih iz Istočne Makedonije i Južne Srbije bilo 1,24 odnosno 1,12 puta manje. U odnosu na učešće u gubicima pripadnika pokreta partizani iz Istočne Srbije i Zapadne Makedonije bili su 1,40 odnosno 1,23 puta zastupljeniji među umrlima, dok su u Južnoj Srbiji i Istočnoj Makedoniji imali 1,30 odnosno 1,20 puta manju zastupljenost među umrlima.

Civili i partizani sa teritorije anektirane od Bugarske

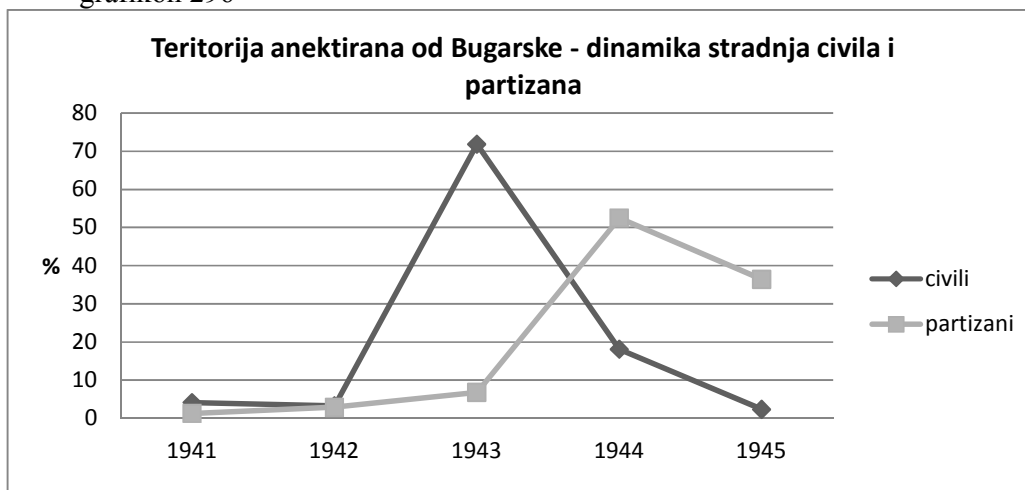
Rat vođen na teritoriji anektiranoj od Bugarske, u kome je učešće imalo više zaraćenih strana, a čiju je kompleksnost proširilo sprovođenje holokausta, neminovno je doveo do velikog gubitka civilnog dela tamošnjeg stanovništva. Parizanski pokret je bio neraskidivo povezan sa narodom iz koga je iznikao i crpeo svoju snagu. Gubici koje su pretrpeli civili bili su 2,30 puta veći od gubitaka koje pretrpeo partizanski pokret ove teritorije. Dinamika stradanja civila nije bila ista kao kod parizanskog pokreta, kao što ni odnos u stradanju između ove dve grupe nije bio isti tokom trajanja rata.

tabela 337 – Teritorija anektirana od Bugarske – kategorije stradanja prema dinamici stradanja

Anetir. od Bugarske	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	15.622	694	4,15	509	3,26	11.225	71,85	2.827	18,10	367	2,35
partizani	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46
odnos stra.	2,30:1	7,80:1	//	2,58:1	//	24,19:1	//	1:1,26	//	1:6,76	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 296

Za razliku od partizana koji su imali stalni rast gubitaka, dinamika stradanja civila sa teritorije anektirane od Bugarske kretala se uzlazno-silaznom linijom sa gotovo tri četvrtina stradalih u 1943. godini. Teror nad delom populacije koji je počeo po uspostavljanjem bugarske vlasti je u prvoj godini doveo do realno dvostruko većeg stradanja (1,91 puta) nego u narednoj godini, da bi gubici civila sredinom rata sprovedenjem holokausta⁴⁹⁴ bili dodatno uvećani 22,03 puta, nakon čega je došlo do smanjivanja njihovih gubitaka 3,96 puta, a zatim i 7,70 puta u završnim godinama rata. Udeo stradalih civila u prve dve godine rata bio je 1,76 puta veći od gubitaka partizana, sredinom rata 10,53 puta, da bi udeo gubitaka partizana u poslednje dve godine rata bio 4,35 puta veći. Iako je međusobni odnos u broju stradalih civila i partizana varirao, civili su pretrpeli daleko veće gubitke u prve tri godine rata, da bi u poslednje dve broj stradalih partizana postao veći.

Različiti položaji u kome su se našli narodi na teritoriji anektiranoj od Bugarske prouzrokovao je drugačiji istorijski put kojim su prošli kroz rat, sa drugačijim stradanjem koje su pretrpeli tokom rata bilo kao civili ili kao pripadnici vojnih formacija, među kojima je partizanski pokret bio najbrojniji. Rasnim zakonima Trećeg Rajha potpuno izopšteni iz društva i određeni za uništenje, Jereji su činili daleko najveći deo stradalih civila ove teritorije čineći tri petine njihovih gubitaka, devedeset puta više od njihove zastupljenosti u populaciji. Zastupljenost svih ostalih nacionalnih grupa u gubicima civilnog stanovništva bila je manja od njihovog učešća u stanovništvu teritorije anektirane od Bugarske, Srba 1,58 puta, makedonaca, 3,43 puta, Albanaca 6,63 i Turaka 5,71 puta.⁴⁹⁵

grafikon 297

⁴⁹⁴ Od svih stradalih Jevreja sa teritorije anektirane od Bugarske 99,13% je izgubilo živote 1943. godine slanjem u logor Treblinku. Opširnije o stradanju Jevreja sa teritorije anektirane od Bugarske videti u Žamila Kolomonos, Vera Veskovik – Vangeli, Евреите во Македонија во втората светска војна (1941 – 1945), Зборник на документи, Скопје 1986.

⁴⁹⁵ Ako se iz stradanja civila izuzmu stradali Jevreji, koji su uništeni na osnovu nemačkih rasnih zakona, dobija se preciznija slika stradanja ostalog civilnog stanovništva sa teritorije anektirane od Bugarske. Prema njoj Srbi čine 54,11%, a Makedonci 34,10% gubitaka, što je bilo 1,82 puta više odnosno 1,36 puta manje od njihovog učešća u populaciji, tako da je gubitak civila srpske nacionalnosti bio realno 2,59 puta veći od gubitka civila makedonske nacionalnosti.

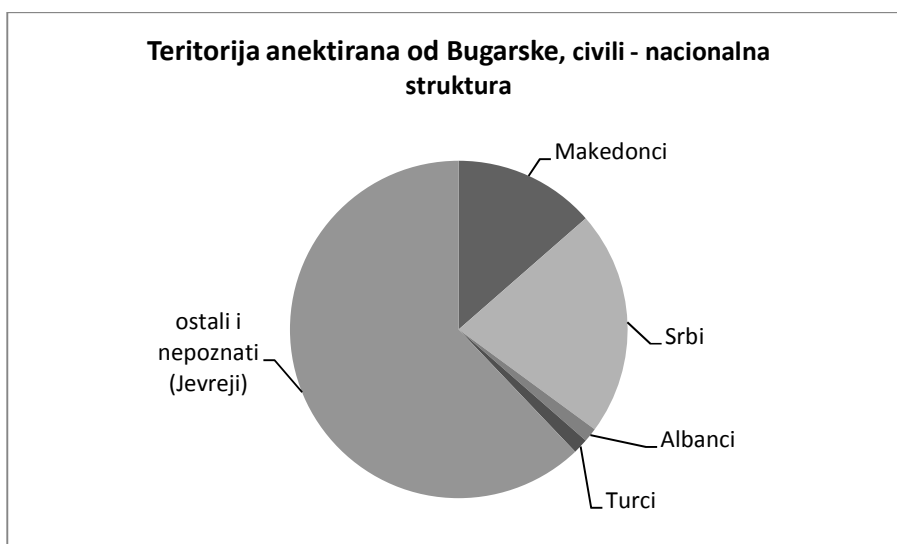

tabela 338 – Teritorija anektirana od Bugarske – nacionalna struktura prema kategoriji stradanja

Anetir. od Bugarske	civili	partizani	odnos u stradanju
Makdonci	2.118	3.029	1:1,43
%	13,56	44,52	//
Srbi	3.361	2.891	1,16:1
%	21,51	42,49	//
Albanci	216	343	1:1,59
%	1,38	5,04	//
Turci	226	246	1:1,09
%	1,45	3,61	//
ostali i nep.	9.701	295	32,88:1
%	62,10	4,33	//
ukupno	15.622	6.804	2,30:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Učešće u gubicima stradalih civila i partizana nije bilo jednako kod svih nacionalnosti. Učešće Srba u gubicima partizanskog pokreta teritorije anektrane od Bugarske bilo dvostruko veće nego učešće među stradlim civilima ove teritorije,⁴⁹⁶ Makedonaca 3,28 puta, Albanaca 3,65 puta, Turaka neznatno veće, dok je učešće pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti bilo 14,34 puta manje. Gubici Makedonaca i Albanaca u partizanskom pokretu su za dve odnosno tri petina prevazilazili gubitke njihovih sunarodnika stradalih kao civili, dok je Turaka bilo za desetinu više u gubicima partizana nego među civilima. Sa druge strane, guibitak civila

⁴⁹⁶ Izuzimanjem stradalih Jevreja, dobija se preciznija slika odnosa u stradnju partizana i civila srpske i makedonske nacionalnosti, tako da je učešće Srba u gubicima partizana bilo 1,27 puta manje od učešća među stradlim civilima, dok je učešće Makeonica bilo 1,30 puta veće.

srpske nacionalnosti je bio za šestinu veći od gubitaka pretrpljenih u partizanskom pokretu, dok je gubitak pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti bio višestruko veći.

Polna i starostna struktura stradalih civila⁴⁹⁷ se razlikuju od istih kod pripadnika partizanskog pokreta. Specifičnost partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svojim redovima uslovlila je razlike u strukturi gubitaka.

tabela 339 – Teritorija anektirana od Bugarske – polna struktura prema kategoriji stradanja

anekt.Bugarska, pol	civili	partizani	odnos u stradanju
muškarci	9.944	6.679	1,49:1
%	63,65	98,16	//
žene	5.678	125	45,43:1
%	36,35	1,14	//
Ukupno	15.622	6.804	2,30:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 298

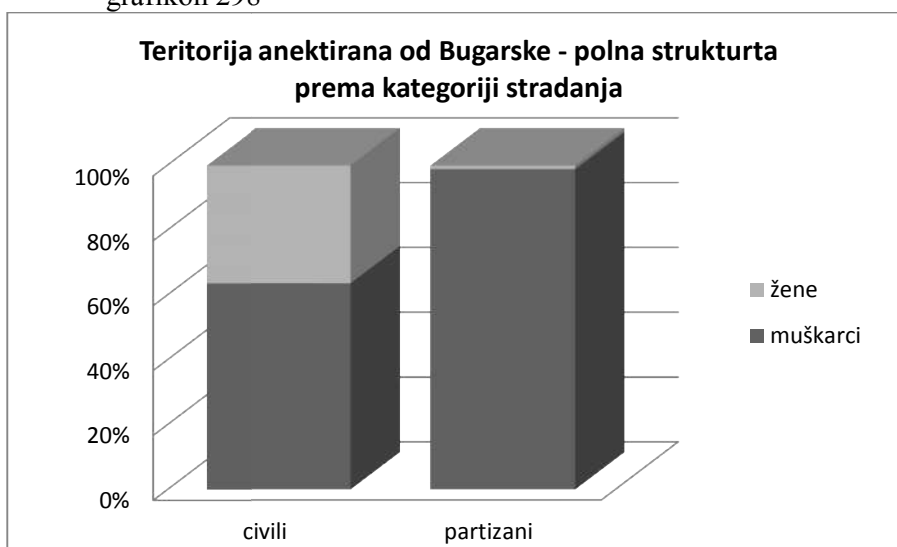

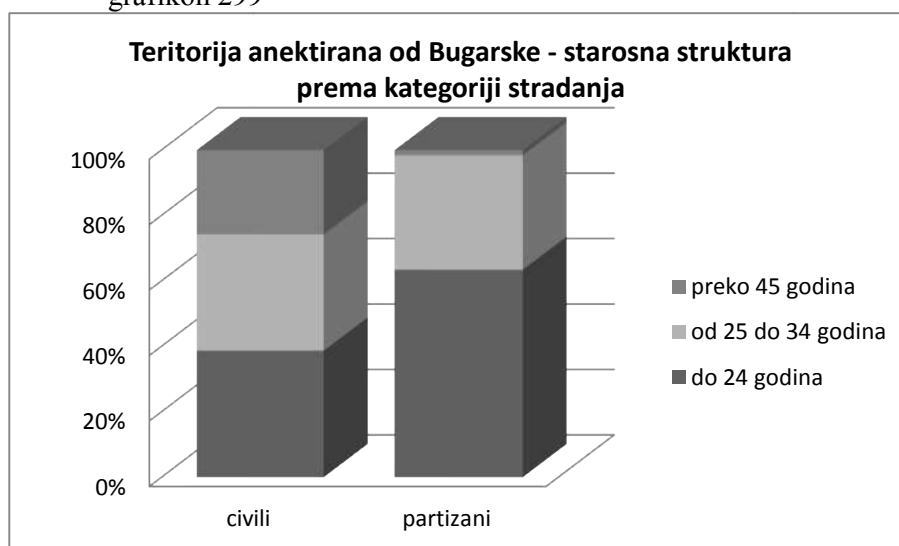
tabela 340 – Teritorija anektirana od Bugarske – starosna struktura prema kategoriji stradanja

⁴⁹⁷ Sprovedeni Holokaust je bitno uticao na polnu i starosnu strukturu gubitaka civilnoga stanovništva sa teritorije anektirane od Bugarske. Jevrejke su činile polovinu (49,95%) stradalih civila ove nacionalne grupe, za razliku od Srпкиnja i Makedonki koje su predstavljale 15,56 odnosno 17,04% gubitaka civila ovih nacionalnosti. Starosne grupe koje su obuhvatale stradale civile ispod 15 i starije od 45 godina su među strdalim Jevrejima predstavljale 22,80 odnosno 23,02% stradalih, među Srbima 5,62 odnosno 29,84% i među Makedoncima 10,20 odnosno 28,56% stradalih.

anekt.Bugarska, uzrast	civili	partizani	odnos u stradanju
do 14	2.614	32	81,69:1
%	16,73	0,47	//
15 do 24	3.275	4.262	1:1,30
%	20,96	62,64	//
25 do 34	2.864	1.898	1,51:1
%	18,33	27,89	//
35 do 44	2.538	469	5,41:1
%	16,25	6,89	//
45 do 54	1.616	78	20,72:1
%	10,34	1,15	//
55 do 64	1.357	18	75,39:1
%	8,69	0,26	//
preko 65	947	12	78,92:1
%	6,06	0,18	//
nepoznata	411	35	11,74:1
%	2,63	0,51	//
Ukupno	15.622	6.804	2,30:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 299

Žene su činile više od trećine gubitaka civila i njihova zastupljenost je bila 31,88 puta veća kod civila nego kod partizana. Odnos u stradnu oba pola među civilima i partizanima nije bio jednak, tako da je muškaraca stradalo za polovinu više u civilima nego u partizanima, dok je gubitak žena kod civila bio mnogostruko veći (45,43 puta). Za razliku od stradalih pripadnika partizanskog pokreta kod kojih je devet desetina uzrasta između 15 i 34 godina, starosna struktura stradalih civila je daleko raznovrsnija i obuhvatila je sa značajnim učešćem sve uzrasne grupe, na šta je uticalo potpuno

uništenje jevrejske zajednice. Tako su mlađi od 15 godina činili šestinu gubitaka civila i oni su 35,59 puta zastupljeniji među stradalim civilima nego među partizanima, dok su stariji od 44 godina predstavljali četvrtinu (25,09%) gubitaka civila i imali su 15,78 puta veće učešće među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta. Nalazeći se u partizanskom pokretu, koji je svojim redovima okupljao najvitalniji deo populacije, stradali uzrasta između 15 i 24 godina starosti bili su za trećinu brojniji među stradlim partizanima nego civilima. Sve ostale starosne grupe su u daleko većem obimu stradale kao civili, te ih je među njima više od 1,51 puta kod uzrasta od 25 do 34, preko 5,41 puta kod uzrasta od 35 do 44, dok je starijih uzrasta bilo mnogostruko više među civilima nego među stradlim partizanima.

Sve profesionalne grupe koje su bile zastupljene u društvu teritorije anektirane od Bugarske bile su pogođene ratom. Profesionalna struktura gubitaka nije bila jednaka kod civila i partizana koji su poticali sa ove teritorije, time pre što su strukturu stradlih civila odredili pripadnici jevrejske zajednice, kao najbrojniji u gubicima, a koji su imali drugačiju profesionalnu strukturu od većinskih Makedonaca i Srba.⁴⁹⁸ Takođe ni odnos u broju stradalih pripadnika određenih profesionalnih grupa kod civila i partizana nije bio isti.

tabela 341 – Teritorija anektirana od Bugarske – profesionalna struktura prema kategoriji stradanja

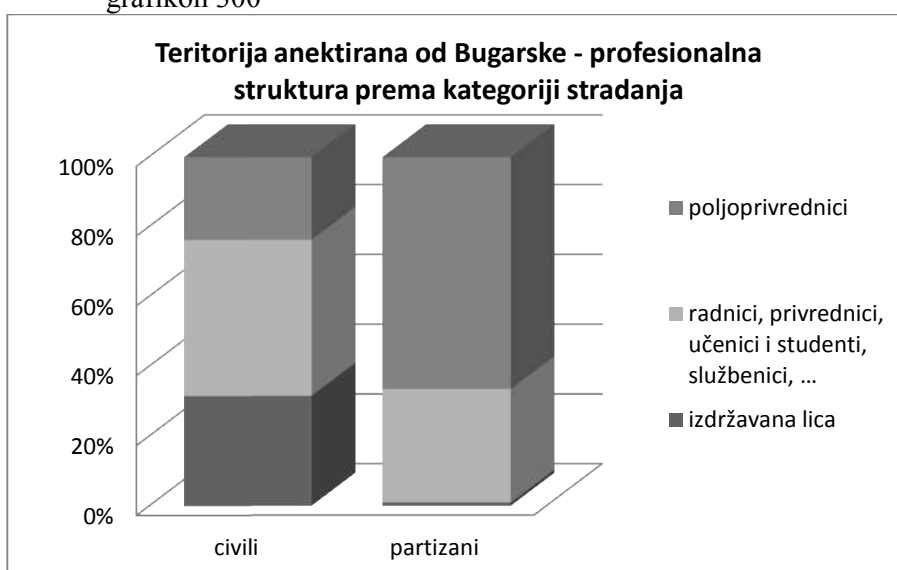
anekt. Bugarska, profesije	civili	partizani	odnos u stradanju
poljoprivred.	3.308	4.420	1:1,34
%	21,17	64,97	//
privrednici	2.038	407	5,00:1
%	13,04	5,98	//
radnici	1.337	1.156	1,16:1
%	8,55	16,99	//
vojs., pol.,	106	92	1,15:1
%	0,68	1,35	//
služb., stuč.	507	150	3,38:1
%	3,24	2,20	//
slob. prof.	133	16	8,31:1
%	0,85	0,23	//
izdržavana l.	4.406	63	69,94:1

⁴⁹⁸ Privrednici, radnici, službenici i stručnjaci, pripadnici slobodnih profesija, učenici i studenti su među stradlim civilima jevrejske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Bugarske predstavljali 45,72% gubitaka, dok su među stradlim Srbima i Makedoncima činili 30,17% odnosno 29,41% gubitaka, a izdržavana lica jevrejske nacionalnosti su predstavljala 38,02% stradalih ove nacionalnosti, dok su među civilima srpske i makedonske nacionalnosti činili 12,58 odnosno 14,82% gubitaka.

%	28,20	0,92	//
đaci i stud.	2.126	346	6,14:1
%	13,61	5,08	//
ostala zan.	744	104	7,15:1
%	4,76	1,53	//
lični prihodi	37	1	37,00:1
%	0,24	0,01	//
nezaposleni	97	9	10,78:1
%	0,62	0,13	//
nepoz. zan.	473	40	11,82:1
%	3,03	0,59	//
Ukupno	15.622	6.804	2,30:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 300

Izdržavana lica su bila pojedinačno najbrojnija grupa među stradlim civilima i njihova zastupljenost među njima je bila 30,65 puta veće nego među stradlim partizanima, dok je sa druge strane učešće poljoprivrednika u gubicima pripadnika partizanskog pokreta bilo trostruko veće (3,07 puta) nego među civilima. Osim profesionalnih grupa radnika i pripadnika vojske i policije koji su u gubicima partizana imali dvostruko veće učešće nego u gubicima civila, sve ostale profesije su imale veću zastupljenost među stradalim civilima (privrednici 2,18 puta, učenici i studenti 2,68 puta, službenici i stručnjaci 1,47 puta, slobodne profesije 3,69 puta). Poljoprivrednici su predstavljali jedinu profesionalnu grupu čiji je veći deo (za trećinu) stradao u partizanima nego civilima. Od svih ostalih profesija veći deo je stradao među civilima,

radnika i pripadnika vojske i policije za šestinu, dok je gubitak ostalih bio višestruko veći.

Potpuno suprotne karakteristike kategorija civila⁴⁹⁹ i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne organizacije uslovia su i drugačije načine njihovih stradanja. Poginuli čine devet desetina stradalih partizana, a isti deo gubitaka civila predstavljaju ubijene osobe. Umrlu su činili makli deo gubitaka obe kategorije i stradli na ovaj način bili su 1,44 puta zastupljeniji među partizanima nego među civilima.

tabela 342 – Teritorija anektirana od Bugarske – način stradanja prema kategoriji stradanja

anekt. Bugarska, način strdanja	civili	partizani	odnos u stradanju
poginuli	451	6.043	1:13,40
%	2,89	88,81	//
ubijeni	14.579	133	109,61:1
%	93,32	1,95	//
umrli	409	610	1:1,49
%	2,62	3,77	//
nestali	183	18	10,17:1
%	1,17	0,26	//
ukupno	15.622	6.804	2,30:1

Dijameralno suprotni načini stradanja su uslovia da je ubijenih skoro 110 puta više kod civila, dok je poginulih nešto manje od 13,40 puta više kod stradalih partizana. Odnos u broju umrlih osoba pokazuje da je za polovinu više umrlih kod pripadnika partizanskog pokreta nego kod civila, dok je nestalih bilo 10 puta više u gubicima civila teritorije anektirane od Italije.

⁴⁹⁹ Od gubitaka civila na teritoriji anektiranoj od Bugarske dve trećine (63,51%) je izgubila živote u logorima i zatvorima kao posledica sprovedenog Holokausta, četvrtina (24,42%) u direktnom teroru, 7,03% je izgubilo živote prilikom borbi i bombardovanja, a 5,04% je stradalo u ostalim (deportacija, izbeglištvo, prinudni rad, ...) ili nepoznatim okolnostima. Najveći deo Srba i Makedonaca, 67,48 odnosno 49,43%, je stradao u direktnom teroru koji su sprovodili bugarski i nemački okupatori.

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Mađarske

Teritorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Podelom Jugoslavije nakon aprilskog rata, Mađarska je povratila deo teritorija koje je izgubila raspadom Austro-Ugarske monarhije. Mađarska nije bila zadovoljna dobijenom teritorijom te je izuvela okupaciju, a zatim sprovela i aneksiju Međumutnja. Anektirani delovi Dunavske i Savske banovine su u geografskom pogledu predstavljale deo Panonske nizije ograničene ili ispresecane rekama Dunavom, Tisom i Dravom, izrazito nepovoljne za vođenje gerilskog rata. Anektiranom teritorijom prolazile su komunikacije od izuzetnog strateškog značaja za vođenje rata.

Teritorija anektirana od Mađarske satojala se iz četiri regiona nejednake veličine i demografskog potencijala. Prema popisu stanovništva iz 1931. godine imala 1.022.232 stanovnika,⁵⁰⁰ od kojih je tri četvrtina (76,78%) živelo u Bačkoj, manje od desetine u Međumutnju (9,17%) i Prekomutnju (8,87%) i dvadesi deo populacije u Baranji (5,17%).⁵⁰¹ U nacionalno heterogenoj sredini,⁵⁰² polovinu stanovništva su činile nacionalnosti kojima je odgovarala novonastala situacija, 28,52% Mađara i 18,64% Nemaca, uz 2,05% Slovaka, dok su manji deo populacije činili Srbi sa 19,43%, Hrvati 18,70%, Slovenci 7,93%, Jevreji sa 1,45% uz 3,25% ostalih i nepoznatih nacionalnosti.⁵⁰³ Raspored stanovništva različitih nacionalnosti nije bio jednak. U

⁵⁰⁰ Svi proračuni za brojnost stanovništva teritorije anektirane od Mađarske i pojedinih regiona i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931. godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937

⁵⁰¹ Bačka (784.896): Bač, Bačka Palanka, Bački Petrovac, Bečej, Kula, Novi Sad, Odžaci, Srbobran, Temerin, Titel, Vrbas, Žabalj, Ada, Apatin, Bačka Topola, Bajmok, Kanjiža, Mali Idoš, Senta, Sombor, Stara, Moravica, Subotica; Baranja (52.846): Beli Manastir; Međumutnje (93.773): Čakovec; Prekomutnje (90.717): Murska Sobota, Lendava.

⁵⁰² Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu Popisa stanovništva iz 1931. godine, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Србија са Војводином и Косово – Метохијом, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Demografska statistika, Stanovništvo po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Hrvatska, pregled po opštinama*, Beograd, 1945; *Demografska statistika, Prebivalstvo po veri in maternem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Slovenija, pregled po občinah*, Beograd, 1945; Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985, Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.

⁵⁰³ Na teritoriji anektiranoj od Mađarske živelo je Srba 198.707, Hrvata 191.185, Slovenaca 81.081, Mađara 291.565, Nemca 190.596, Slovaka 20.978, Jevreja 14.868 i 33.252 ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

zapadnim delovima teritorije anektirane od Mađarske, u regionima Međumurja i Prekomurja, apsolutno dominantno stanovništvo bili su Hrvati odnosno Slovenci, dok je u dva istočna regiona stanovništvo bilo u potpunosti izmešano. Mađari su činili trećinu stanovništva Bačke i četvrtinu populacije Baranje, Nemci su sa više od četvrtine populacije, bili najbrojnija grupa u Baranji, a činili su i petinu stanovništva Bačke. Srbi su predstavljali četvrtinu stanovništva Bačke i petinu Baranje, dok su Hrvati predstavljali petinu populacije Baranje i devetinu populacije Bačke. U oba regiona su postojale znatne grupe drugih nacionalnosti koje su činile 8,26% odnosno 4,04% populacije.⁵⁰⁴ Nacionalnosti nisu bile jednako raspoređene po regionima. Od svih Mađara sa teritorije anektirane od Mađarske 92,31% je živelo u Bačkoj, 4,79% u Baranji, 2,61% u Prekomurju i 0,29% u Međumurju. Najveći deo Srba je nastanjivao istočne delove teritorije anektirane od Mađarske, te ih je 94,66% živelo u Bačkoj, 5,19% u Baranji, dok je zanemarljivih 0,15% živelo u Međumurju i Prekomurju. Podjednak deo Hrvata je živio u Međumurju i Bačkoj, 47,50 odnosno 46,92%, dok ih je 5,58% živelo u Baranji uz zanemarljiv deo u Prekomurju. Svi Slovenci su živeli u Prekomurju, dok si svi Slovaci živeli u Bačkoj, kao i najveći deo Jevreja i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

Teritorija anektirana od Mađarske imala je 455 naselja u kojima je prosečno po naselju živelo 0,22% populacije. Na teritoriji anektiranoj od Mađarske Subotica je bila jedini grad veći od 100.000 stanovnika (100.058) i u njoj je živelo 9,79% stanovništva, dok je Novi Sad bio jedini grad veličine 50.000 do 100.000 stanovnika (63.985) što je bilo 6,26% populacije. U tri grada veličine između 20.000 i 50.000, Senti (31.969), Somboru (32.334) Bečeju (20.519), živelo je 8,30% stanovništva (3,13%, 3,16% odnosno 2,01%). Na ovoj teritoriji postojalo je još 12 gradova veličine između 10.000 i 20.000 stanovnika,⁵⁰⁵ kao i 30 gradova od 5.000 do 10.000 stanovnika, a u kojima je

⁵⁰⁴ Bačka – 23,96% Srba (188.103), 11,43% Hrvata (89.709), 34,29% Mađara (269.141), 1,73% Jevreja (13.590), 2,67% Slovaka (20.978), 22,05% Nemaca (173.058) i 3,86% ostalih i nepoznatih (30.317); Baranja – 19,52% Srba (10.314), 20,19% Hrvata (10.669), 26,44% Mađara (13.973), 29,80% Nemaca (15.751), 0,37% Jevreja (197), 3,67% ostalih (1.942); Međumurje – 0,31% Srba (290), 96,84% Hrvata (90.807), 0,90% Mađara (844), 0,32% Nemaca (298), 0,64% Jevreja (605), 0,99% ostalih i nepoznatih (929); Prekomurje – 89,38% Slovenaca (81.081), 8,38% Mađara (7.607), 1,64% Nemaca (1.489), 0,52% Jevreja (476), 0,07% ostalih (64).

⁵⁰⁵ Apatin, Bačka Topola, Čantavir, Kula, Temerin, Ada, Mol, Bajmok, Kanjiža, Čurug, Bačko Petrovo selo, Srbobran.

živelo 15,08% odnosno 19,11% populacije.⁵⁰⁶ U preostalih 410 naselja živelo je 41,49% stanovništva. Teritorija anektirana od Mađarske imala je izrazitu disproporciju u stepenu urbanizovanosti regiona. U Bačkoj su se nalazili svi gradovi veći od 10.000 stanovnika, kao i 25 od 29 naselja veličine između 5.000 i 10.000 stanovnika. Naselja Bačke bila su po brojnosti njihovih žitelja daleko veća od naselja u Prekomurju i Međumurju. U naseljima Bačke, ne računajući Suboticu, živelo je 0,45% populacije teritorije anektirana od Mađarske, dok je u Prekomurju i Međumurju prosečno po naselju živelo 0,07% stanovništva. Tako su naselja Bačke bila 6,43 puta veća od onih u Međumurju i Prekomurju. U naseljima Baranje živelo je prosečno po 0,14% stanovnika teritorije anektirana od Mađarske. Time su ona bila 3,2 puta manja od naselja Bačke, ali 2 puta veća od naselja u Prekomurju i Međumurju.

Na teritoriji anektiranoj od Mađarske u 17,80% naselja nisu registrovani ratni gubici među stanovništvom. Stradalih partizana je bio u 51,65% naselja, s time što su u 2,64% naselja registrovani samo stradali partizani, a u 49,01% naselja oni su izmešani sa ostalim stradalima.

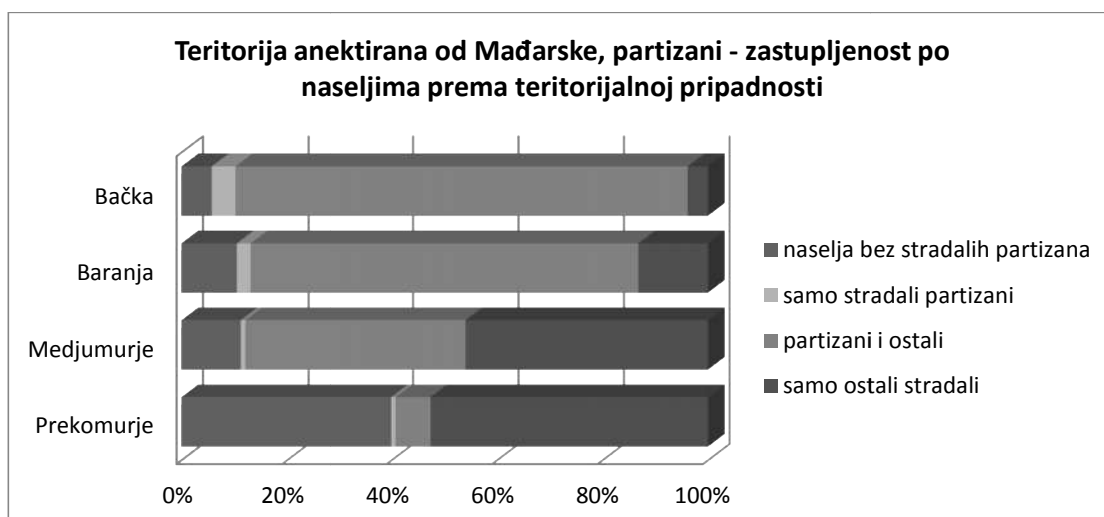
tabela 343 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – zastupljenost po naseljima prema regionalnoj pripadnosti

anekt.Mađarska, naselja	ukupno naselja	naselja bez stradalih	%	samo strad. partizani	%	zajedno part/ostali	%	samo ostali stradali	%
Bačka	156	9	5,77	7	4,49	134	85,90	6	3,85
%	34,28	11,11	//	58,33	//	60,09	//	4,32	//
Baranja	38	4	10,53	1	2,63	28	73,68	5	13,16
%	8,35	4,94	//	8,33	//	12,56	//	3,59	//
Međumu	126	14	11,11	3	0,79	52	41,27	57	45,24
%	27,69	17,28	//	25,00	//	23,32	//	41,01	//
Prekomu	135	54	40,00	1	0,74	9	6,67	71	52,59
%	29,67	66,67	//	8,33	//	4,03	//	51,08	//
ukupno	455	81	17,80	12	2,64	223	49,01	139	30,55

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 301

⁵⁰⁶ Bačka Palanka, Stara Palanka, Feketić, Mali Idoš, Pačir, Stara Moravica, Bački Monoštor, Prigrevica Sv. Ivan, Sonta, Horgoš, Štapar, Crvenka, Novi Vrbas, Stari Vrbas, Ruski Krstur, Petrovac, Futog, Bački Brestovac, Odžaci, Pivnice, Stanišić, Sivac, Titel, Žabalj, Đurđevo, Bačko Gradište, Čakovec, Mursko Središće, Dekanovec, Mala Subotica.

Regionalne razlike postoje u stepenu stradanja stanovništva po naseljima. U Prekomurju 40% naselja nije pretrpelo gubitke u stanovništvu, dok je u Bačkoj svega 5,77% naselja imalo istu sreću. Sa druge strane, naselja u kojima nema stradalih partizana ali ima ostalih stradalih najzastupljenija su u Prekomurju i Međumurju sa 52,59 odnosno 45,24%, dok ih je u Bačkoj svega 3,85%. Stradali partizana bilo je u 90,38% naselja Bačke, dok ih je u Prekomurju bilo svega u 7,41% naselja. Naselja sa samo stradalim partizanima je najviše u Bačkoj, 4,49%, dok su takva naselja najmanje zastupljena u Prekomurju (0,74%).

Veličina naselja je uslovlila broj stradalih partizana. Postojanje većih gradova u regionu je uticala na sliku o broju stradalih u pokretu iz pojedinačnih naselja. Na teritoriji anektiranoj od mađarske postojala su dva naselja iz kojih je stradalo između 201 i 500 partizana (Novi Sad i Subotica) i jedno sa 101 do 200 stradalih pripadnika pokreta (Sombor). Iz polovine naselja (52,34%) poticalo je od 1 do 5 stradalih partizana, dok iz 68,08% naselja poticalo do 20 stradalih pripadnika pokreta.

tabela 344 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – gubici po naselju prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Mađar., naselja	ukupno naselja	sa strad. partizan.	%	1 – 5	%	6 -10	%	11 – 20	%	21 – 50	%	51 – 100	%
Bačka	156	141	90,38	50	35,46	29	20,57	19	13,47	32	22,69	8	5,67
%	34,28	60,00	//	40,65	//	78,38	//	65,52	//	91,43	//	100,0	//
Baranja	38	29	76,31	18	62,07	3	10,34	7	24,14	1	3,45	--	--
%	8,35	12,34	//	14,63	//	8,11	//	24,14	//	2,86	//	--	//

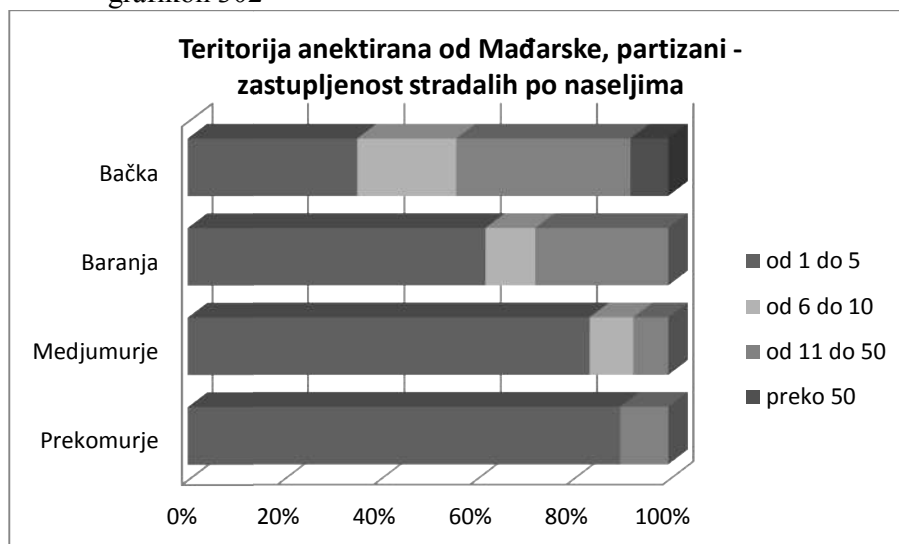
Međumu	126	55	43,65	46	83,64	5	9,09	3	5,45	1	1,81	--	--
%	27,69	23,40	//	37,40	//	13,51	//	10,34	//	2,86	//	--	//
Prekomu	135	10	7,41	9	90,00	--	--	--	--	1	10,00	--	--
%	29,67	4,25	//	7,32	//	--	//	--	//	2,86	//	--	//
ukupno	455	235	51,65	123	52,34	37	15,74	29	12,34	35	14,89	8	3,40

tabela 344 (nastavak)

anekt. Mađars., naselja	ukupno naselja	sa strad. part	%	101 - 200	%	201 - 500	%	501 - 1.000	%	preko 1.001	%
Bačka	156	141	90,38	1	0,71	2	1,42	--	--	--	--
%	34,28	60,00	//	100,0	//	100,0	//	--	//	--	//
Baranja	38	29	76,31	--	--	--	--	--	--	--	--
%	8,35	12,34	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Međumu	126	55	43,65	--	--	--	--	--	--	--	--
%	27,69	23,40	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Prekomu	135	10	7,41	--	--	--	--	--	--	--	--
%	29,67	4,25	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ukupno	455	235	51,65	1	0,42	2	0,85	--	--	--	--

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 302

Različiti stepen zurbanizovanosti regiona u okviru teritorije anektirane od Mađarske uslovio je razlike u broju stradalih partizana po naseljima. U Bačkoj, kao najvećem i najmnogoljudnijem regionu koji karakteriše visoka urbanizovanost sa malim brojem naselja, iz trećine naselja (33,98%) naselja poticalo je između 11 i 50 stradalih partizana. Sa druge strane u Prekomurju i Međumurju, u kojima postoji mnogo malih naselja, iz 90,00 odnosno 83,64% naselja poticalo je do 5 stradalih pripadnika

partizanskog pokreta. Sva naselja iz kojih je poticalo više od 50 stradalih partizana nalaze se u Bačkoj.

Godine stradanja i nacionalnosti pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske

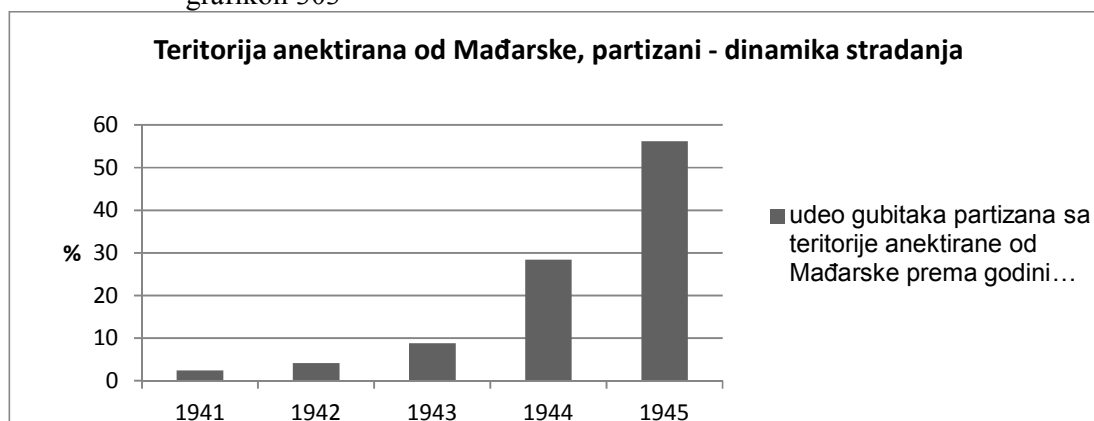
Partizanski pokret nastao na teritoriji anektiranoj od Mađarske,⁵⁰⁷ kao deo jedinstvenog opštejugoslovenskog pokreta, uz sve specifičnosti u različitim delovima, objedinio je u sebi karakteristike oslobodilačkog, građanskog, nacionalnog, verskog, revolucionarnog i ideološkog. Oformljen već početkom rata, pokret je imao uspone i padove čime su njegovi gubici tokom rata varirali.

tabela 345 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – dinamika stradanja

anekt. Mađarska, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
ukupno	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 303

⁵⁰⁷Šandor Veg, Čedomir Popov, *Војводина у Народноослободилачком рату и Социјалистичкој револуцији: 1941 – 1945*, Novi Sad, 1984; *Војводина у борби*, Novi Sad, 1963; Ćurčin I. Milorad Filip, *Путевима слободе у равници*, Žabalj, 1974; Mila Ćobanski, Zvonimir Golubović, Živan Kumanov, *Novi Sad u ratu i revoluciji 1941 – 1945.*, knjiga 1, Novi Sad, 1976; Živan Kumanov, “Bačka u narodnooslobodilačkoj borbi”, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, (separat) br. 27, Novi Sad, 1960, 49 – 75; Nada Lazić, *Baranja 1941 – 1945*, Slavonski Brod, 1979; *Međumurje u Drugom svjetskom ratu*, zornik radova (urednik Branimir Bunjac), Čakovec, 2007; Branko Petranović, *Srbija u drugom svjetskom ratu 1939 -1945*, 1992; Ivo Goldstein, *Hrvatska 1918 – 2008*, Zagreb, 2008, 205 – 406; Bojan Godeša (ur.), „Druga svetovna vojna na Slovenskem 1941 – 1945“, u *Slovenska novejša zgodovina*, (ur. Neven Borak i drugi), Ljubljana, 2005, 573 – 799.

Ustanak na teritoriji anektiranoj od Mađarske nije bio masovnog karaktera, tako da je u njemu život izgubilo stradalih 2,35% partizana sa ove teritorije. Partizanski pokret je na ovoj teritoriji uspeo da u prvih pola godine formira borbene grupe, manje odrede i druge vojne i političke institucije, ali je većina pripadnika pokreta sa ovih teritorija je delovala van svog matičnog prostora, gde su odlazili kao izbeglice ili se organizovano prebacivali na teritorije geografski pogodnije za gerilski način ratovanja, priključujući se partizanskim odredima u drugim delovima Jugoslavije, najčešće u Srbiji. Pokret ni u drugoj godini rata nije uspeo da ojača, te su pretrpljeni gubici realno bili neznatno manji nego u predhodnoj godini (1,13 puta), da bi sredinom rata ojačao čime su se i njegovi gubici duplirali. Opšte jačanje partizanskog pokreta, je i na ovoj teritoriji uzelo maha 1944. godine, masovnijim pristupanjem njegovim jedinicama, koje su prerasle u brigade i divizije, što je rezultiralo i oslovađanjem većeg dela teritorije anektirane od Mađarske krajem godine, što je sve dovelo do uvećanja gubitaka 3,22 puta u odnosu na predhodnu godinu. Oslobođanje istočnih delova teritorije anektirane od Mađarske, na kojoj je živelo četiri petina stanovništva (81,95%), stvorilo je uslove za sprovođenje opšte mobilizacije vojnosposobnog stanovništva, formiranja i popunjavanja jedinica i njihovog upućivanja u završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, čime su gubici udvostručeni u odnosu na predhodnu godinu, ali sa realnom stopom smrtnosti većom 5,28 puta.

Na teritoriji anektiranoj od Mađarske partizanski pokret je postojao u svim njenim delovima, ali nije bio podjednako razvijen, što je imalo uticaja na nejednako stradanje njegovih pripadnika iz različitih delova koji su joj pripadali, tako da je devet desetina poticalo iz Bačke. Pretrpljeni gubici pokreta iz različitih delova teritorije nisu bili u skladu sa demografskom snagom regiona iz kojih su poticali.

grafikon 304

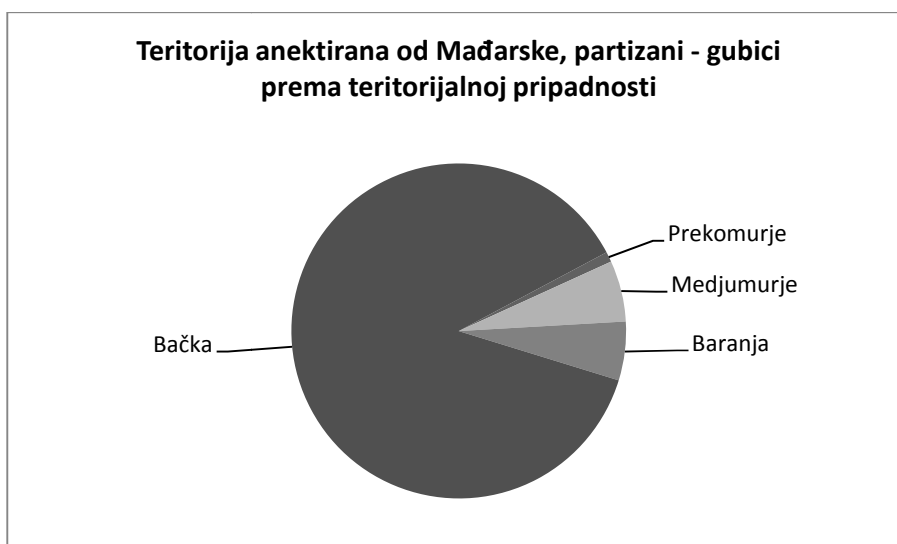
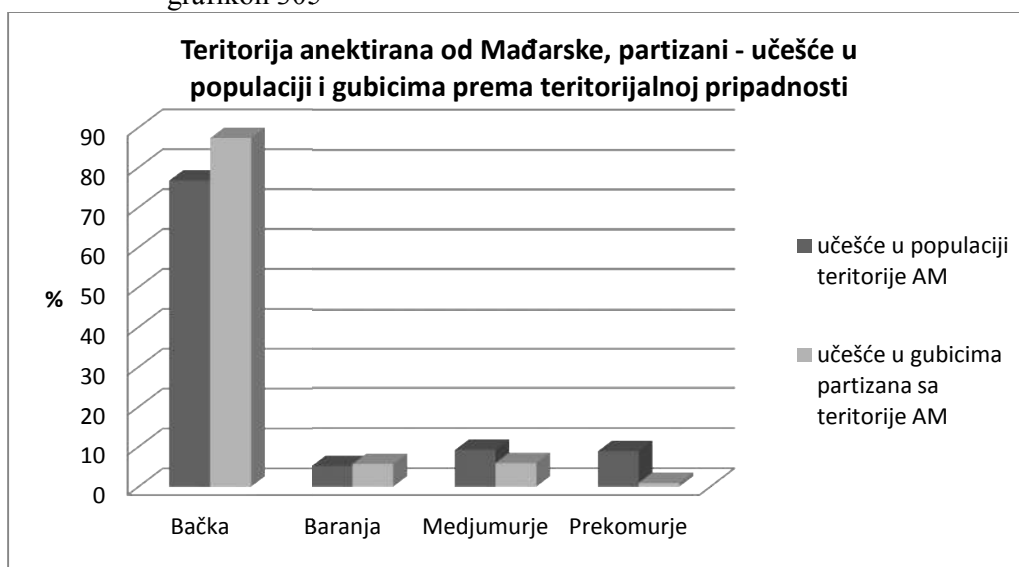

tabela 346 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – učešće regiona u populaciji i učešće u gubicima prema regionalnoj pripadnosti

anekt.Mađarska, regioni	% učešće u popul. AM	% među strad. partizanima
Bačka	76,78	87,45
Baranja	5,17	5,66
Medumurje	9,17	5,92
Prekomurje	8,87	0,97

Popis stanovništva 1931. godine i AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 305

Geografski položaj regiona i tok ratnih dešavanja su bitno uticali na razvijenost partizanskog pokreta i gubitke koje je podneo. Istočni delovi teritorije anektirane od Mađarske, Bačka i Baranja, bili su regioni čije je učešće u gubicima pokreta bilo veće od zastupljenosti u stanovništvu, 1,14 odnosno 1,09 puta, dok su regioni na zapadu teritorije, Međumurje i Prekomurje, imali učešće u gubicima partizanskog pokreta daleko manje od zastupljenosti u populaciji, 1,55 odnosno 9,14 puta.

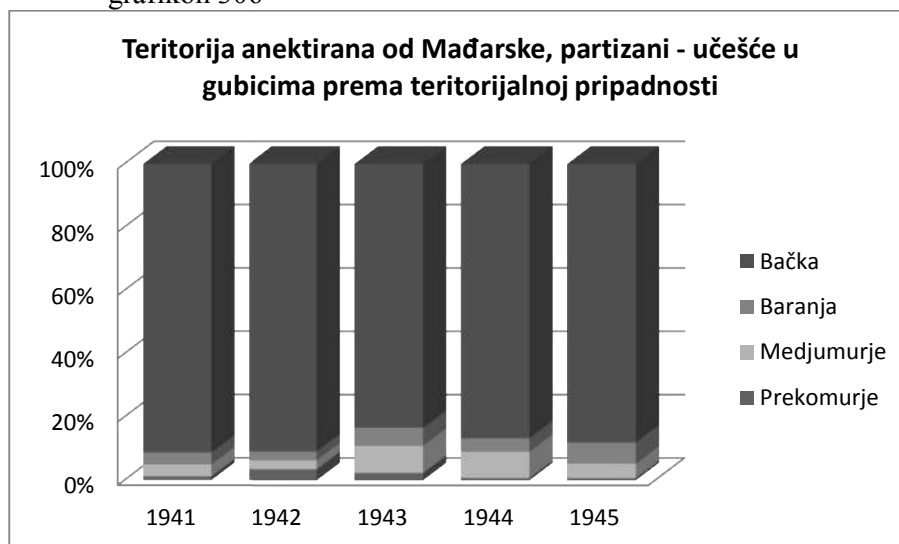
Drugačiji razvojni put kroz koji je pokret prolazio u delovima teritorije anektirane od Mađarske uslovene su i različite gubitke u njima. Dinamika i intenzitet stradanja pripadnika pokreta iz različitih regiona nije bila ista.

tabela 347 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – gubici prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

anekt. Mađarska, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Bačka	2.982	73	2,45	129	4,33	251	8,42	840	28,17	1.689	56,64
%	87,45	91,25	//	90,84	//	83,39	//	86,69	//	88,06	//
Baranja	193	3	1,55	4	2,07	17	8,81	41	21,24	128	66,32
%	5,66	3,75	//	2,82	//	5,65	//	4,23	//	6,67	//
Međumurje	202	3	1,48	4	1,98	26	12,87	81	40,10	88	43,56
%	5,92	3,75	//	2,82	//	8,64	//	8,36	//	4,59	//
Prekomurje	33	1	3,03	5	15,15	7	21,21	7	21,21	13	39,39
%	0,97	1,25	//	3,52	//	2,32	//	0,72	//	0,68	//
ukupno	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 306

Drugačija dinamika staranja partizana iz različitih delova teritorije anektirane od Mađarske podelila je njene regione u dve grupe. Prvu grupu od tri regiona, Bačka, Baranja i Međumurje karakterisalo je najveće stradanje u poslednje dve godine rata, koje nije bilo manje od četiri petina ukupnih gubitaka partizana iz tih regiona. Sa druge strane, u Prekomurju, regionu sa najmanjim stradanjem, udeo gubitaka u prve tri godine rata bio je dve petine (39,39%), što je bilo 2,59 odnosno 3,17 odnosno 2,41 puta veći udeo gubitaka nego u Bačkoj, Baranji i Međumurju. Dinamiku stradanja tri od četiri regiona teritorije anektirane od Mađarske karakteriše realni pad stradanja u drugoj godini rata,⁵⁰⁸ jedino je u Prekomurju bio realno 2,50 puta veći,⁵⁰⁹ a zatim rast gubitaka u svim regionima sve do poslednje godine rata. Kao posledica masovnog uključivanja novih pripadnika u pokret, dobrovoljno ili kroz mobilizaciju i formiranja velikih vojnih sastava, brigada i divizije u Bačkoj⁵¹⁰ i Baranji, krajem 1944. godine i njihovo upućivanje na front, sva četiri regiona teritorije anektirane od Mađarske karakteriše izrazito visoka stopa smrtnosti pripadnika pokreta u poslednjoj godini rata koja je u Bačkoj bila 5,36 puta veća nego u predhodnoj godini,⁵¹¹ Baranji 8,33 puta i 2,90 odnosno 4,95 puta kod pripadnika pokreta iz Međumurja⁵¹² odnosno Prekomurja.⁵¹³

⁵⁰⁸ U obrazloženju slabe razvijenosti pokreta u Bačkoj PK KPJ za Vojvodinu je u izveštaju upućenog oktobra 1942. godine CK KPJ istakao nepovoljnu nacionalnu strukturu, proterivanju velikog broja kolonista i dobrovoljaca čime je smanjen broj potencijalnih pristalica, teror nad preostalim srpskim stanovništvom, potpunu razbijenost partiske organizacije nastale usled izginuća pripadnika ili pak njihovog zarobljavanja, hapšenja, ubistava (350 od predratnih 400), kao i članova SKOJ-a, raspadom jedinica (borbenih grupa i desetina) usled pasivizacije i dezertstva. Formiranjem Bačko-baranjskog odreda avgusta 1943. godine u Sremu od dela boraca iz Bačke, obnovljene su akcije u Bačkoj. ZNOR, I – 6, Beograd 1955, 143 – 159 i 422.

⁵⁰⁹ Nakon hapšenja vodećih ljudi partizanskog pokreta u Prekomurju u jesen 1941. godine, pokret je na toj teritoriji praktično zamreo do sredine 1944. godine. U nemogućnosti delovanja na svojoj zavičajnoj teritoriji, pristalice partizanskog pokreta iz Prekomurjamurja su se aktivno uključile u delovanje partizanskih jedinica u drugim delovima Slovenije ili u Severozapadnoj Hrvatskoj. Mitja Hribovšek, *Prekmurska brigada*, Ljubljana, 1975, 11 – 24.

⁵¹⁰ Tokom 1944. godine od Bačko-baranjskog odreda formirano je 5 odreda koji su ušli u sastav novoformiranih vojvođanskih brigada, a koje su zatim ušle u sastav 51. (vojvođanske) divizije. Na teritoriji Bačke formirane su i 3 artiljerijske brigade. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 380 – 382.

⁵¹¹ Na teritoriji Bačke od februara 1945. godine novomobilisano ljudstvo je ulazilo u sastav dopunske brigade 3. armije u Somboru i delom u dopunski brigadu 1. armije u Bačkoj Topoli iz kojih su upućivani na front. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 529.

⁵¹² Tokom prvih četiri godina rata partizanski pokret nije bio u stanju da stvori jače uporište u Međumurju, usled velikog prisustva mađarske vojske i žandarmerije, brojnih hapšenja aktivista, relativno zadovoljnog naroda „koji ne gladije“, te terora nad stanovništvom u slučaju diverzija, kao i zbog mobilisanog vojnosposobnog stanovništva u mađarski vojsku ili za rad. Diverzantske akcije u Međumurju su ipak izvođene, ali se većina pristalica partizanskog pokreta borila van matične teritorije, sa povremenim akcijama u Međumurju. *Grada za povjest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941 – 1945.*, Zagreb, 1984, 1987, 1988, 1989, III /182 – 184, 613; VI/27-28, 106, 300 – 303; VIII/96, 131, 741 -743; X/104 – 106, 301 – 302.

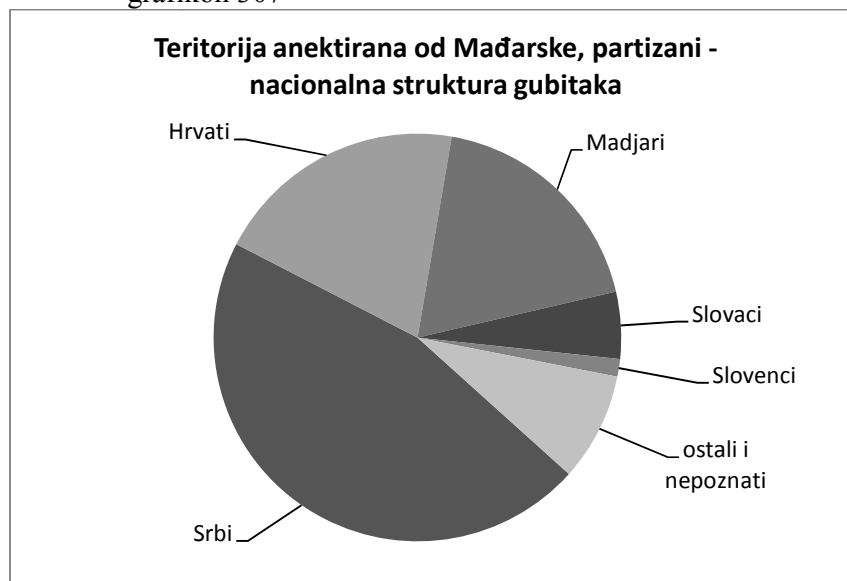
Učešće u gubicima partizana iz različitih regiona teritorije anektirane od Mađarske nije uvek tokom rata bilo u skladu sa njihovom zastupljenošću u populaciji teritorije. Bačka, kao region iz koga je poticao najveći deo stradalih pripadnika pokreta, tokom čitavog rata je imala veće učešće u gubicima od zastupljenosti u stanovništvu, 1,19 puta u ustanku, 1,09 puta sredinom rata i 1,15 puta u poslednjoj godini rata. U ostalim regionima učešće je variralo. Učešće u gubicima partizana iz Baranje je u prve dve i predposlednje godine rata bilo 1,38 i 1,83 odnosno 1,22 puta manje od njene zastupljenosti u populaciji, dok je sredinom i na kraju rata bilo 1,09 odnosno 1,09 puta veće. Iz ostala dva regiona učešće u gubicima pripadnika pokreta je bilo konstantno ispod zastupljenosti regiona u populaciji, s time što je u Međumurju 1943. i 1944. godine bilo približno jednako (1,06 odnosno 1,10 puta manje), a ostalih godina daleko manje, 2,44 odnosno 3,25 puta u prve dve godine i dvostruko manje poslednje godine rata, dok je u Prekomurju 1942. godine bilo 2,52, a poslednje godine rata 13,04 puta manje.

U nacionalno heterogenoj sredini, u kojoj su nacionalnosti naklonjene novonastalom poretku činile polovinu stanovništva i većinski stale otvoreno na stranu okupatora, a jedna bila i formalno integrisana sa maticom, uz geografski krajnje nepovoljan teren za gerilskog delovanje, stvaranje i razvijanje partizanskog pokreta je bilo složeno pitanje. Pokret je tokom rata uspeo da privuče sve narode sa prostora teritorije anektirane od Mađarske, ali ne u jednakoj meri, te ni njihovi guici nisu bili u skladu sa njihovom zastupljenošću u populaciji. Odvojeni od matičnih područja, Srbi, Hrvati i Slovenci su se priključili pokretu u borbi protiv okupacije i dezintegracije zemlje, suprotno njima Mađari i Nemci su bili zadovoljni što su se ponovo spojili sa maticom ili našli u savezničkoj državi, dok su Slovaci ostali uzdržani u prvom periodu rata. Pojedinačno najveće učešće u gubicima partizanskog pokreta ove teritorije sa gotovo polovinom stradalih predstavljali su Srbi kojih je u odnosu na nacionalnu zastupljenost u stanovništvu u gubicima bilo 2,36 puta više, uz Hrvate i Slovačke koji su u gubicima pokreta bili zastupljeni više od učešća u populaciji, 1,07 odnosno 2,59 puta. Suprotno njima, učešće u gubicima partizana mađarske i slovenačke nacionalnosti je bilo 1,53 odnosno 5,75 puta manje od zastupljenosti u populaciji teritorije. S obzirom na zastupljenost u populaciji teritorije anektirane od Mađarske gubici partizana srpske

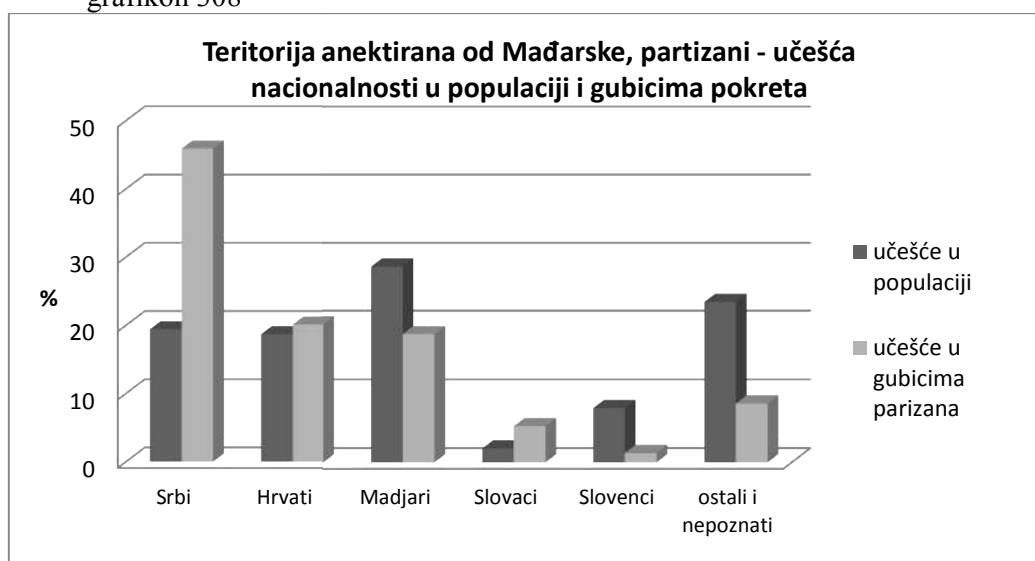
⁵¹³ Početkom 1945. godine formiran je Prekmurski partizanski odred koji je poslužio kao osnova za kasnije formiranje brigade. M. Hribovšek, *Prekmurska brigada*, 53 – 77.

nacionalnosti su bili realno 2,19 odnosno 3,61 puta veći od gubitaka Hrvata i Mađara i višestruko veći (13,58 puta) od gubitaka Slovenaca.

grafikon 307

grafikon 308

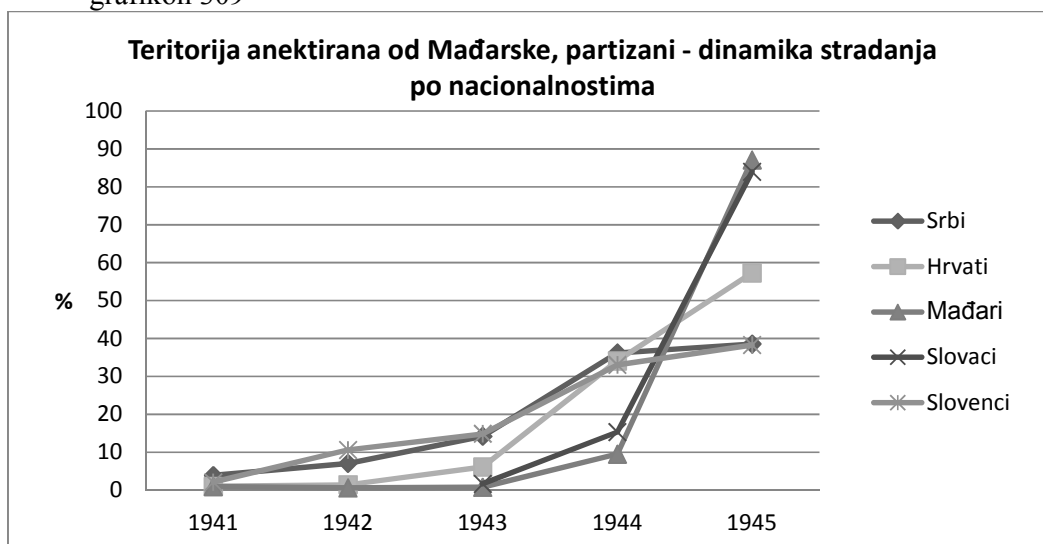
Partizanski pokret na teritoriji anektiranoj od Mađarske nije imao jedinstveni razvojni put, već se razvijao u specifičnim uslovima u različitim regionima koji su sačinjavali teritoriju, kao i kod naroda koji su živeli u njima. Pretrpljeni gubici različitih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu na teritoriji anektiranoj od Mađarske su se razlikovali prema dinamici i intezitetu stradanja.

tabela 348 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	1.566	61	3,89	111	7,09	223	14,24	567	36,21	604	38,57
%	45,92	76,25	//	78,17	//	74,09	//	58,51	//	31,49	//
Hrvati	686	7	1,02	10	1,46	42	6,12	234	34,11	393	57,29
%	20,12	8,75	//	7,04	//	13,95	//	24,15	//	20,49	//
Mađari	637	6	0,94	4	0,63	5	0,78	67	10,52	555	87,13
%	18,68	7,50	//	2,81	//	1,66	//	6,91	//	28,94	//
Slovaci	181	--	--	--	--	3	1,66	26	14,36	152	83,98
%	5,31	--	//	--	//	1,00	//	2,68	//	7,92	//
Slovinci	47	1	2,13	5	10,64	7	14,89	16	34,04	18	38,30
%	1,38	1,25	//	3,52	//	2,32	//	1,65	//	0,94	//
ostali i nep	293	5	1,71	12	4,09	21	7,17	59	20,14	196	66,89
%	8,59	6,25	//	8,45	//	6,98	//	6,09	//	10,22	//
Ukupno	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 309

Dinamiku stradanja partizana sa teritorije anektirane od Mađarske bila je različita među nacionalnostima zastupljenim u pokretu, ali sve prate trend najvećih gubitaka u poslednjoj fazi rata, dok je partizanima mađarske i slovačke nacionalnosti to bilo sveukupno stradanje u ratu. Nakon gubitaka pretrpljenih u ustanku kod većine nacionalnosti usledio je ralni pad stradanja, neznatan kod Srba, 1,4 puta kod Hrvata, 3 puta kod Mađara, dok je kod Slovenaca realno povećano 2,50 puta. Snaženje pokreta u 1943. godini priključivanjem svih nacionalnosti prouzrokovalo je njihovo veće stradanje

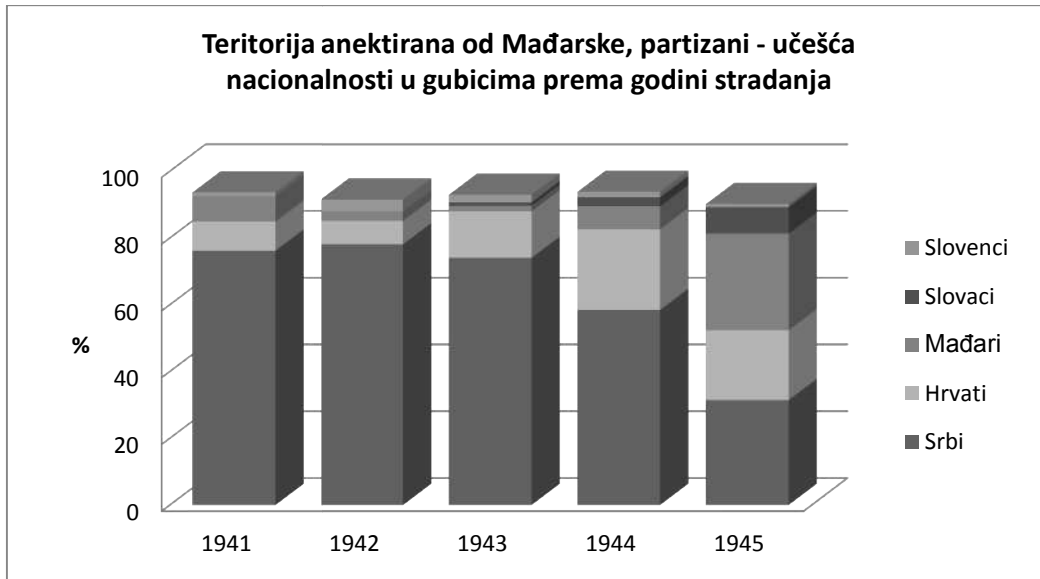
tako da je u odnosu na predhodnu godinu ono bilo 4,19 puta veće kod Hrvata, dvostruko kod Srba, 1,40 puta kod Slovenaca, a prvi putse javljaju gubici pripadnika pokreta slovačke nacionalnosti, sa daljim uvećavanjem gubitaka u narednoj godini, 13,49 puta partizana mađarske nacionalnosti, 8,65 puta slovačke, 5,57 puta Hrvatske, 2,54 puta srpske i 2,29 puta kod partizana slovenačke nacionalnosti. U prve tri godine rata život je izgubila po četvrtina stradlih partizana srpske i slovenačke nacionalnosti (25,22 odnosno 27,66%), osmina pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti (12,97%), dvanaestina hrvatske nacionalnosti (8,60%), dok je gubitak partizana mađarske i slovačke nacionalnosti u tom periodu bio zanemarljiv.⁵¹⁴ Gubici u poslednjoj godini rata su stagnirali kod u partizanima stradlih Srba i Slovenaca, dok je kod svih ostalih donela uvećanje gubitaka, ali sa različitom stopom smrtnosti u odnosu na predhodnu godinu, koja je kod partizana mađarske nacionalnosti bila realno 22,09 puta veća,⁵¹⁵ slovačke 15,59 puta veća,⁵¹⁶ hrvatske nacionalnosti 4,48 puta veća, slovenačke 3 puta i srpske nacionalnosti 2,84 puta veća.

grafikon 310

⁵¹⁴ Udeo stradlih partizana srpske i slovenačke nacionalnosti sa teritorije anektirane od Mađarske u prve tri godine rata bio je 2,93 odnosno 3,22 puta veći od udela u stradlih partizana hrvatske nacionalnosti u tom periodu.

⁵¹⁵ U pokušajima da se mađarsko stanovništvo uključi u partizanski pokret decembra 1944. godine je formirana 15. vojvođanska (mađarska) brigada od boraca iz slavonskih i vojvođanskih jedinica. Rasformirana marta 1945. godine S. Savić, *51. vojvođanska divizija*, 51. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 382, 491.

⁵¹⁶ Radi što šireg pridobijanja Slovaka za partizanski pokret formirana je novembra 1944. godine u Bačkom Petrovcu 1. slovačka (preimenovana u 14. vojvođansku) brigada od boraca slovačke nacionalnosti izdvojenih iz vojvođanskih jedinica i pripadnika Novosadskog i Bačkopalanačkog odreda. Rasformirana marta 1945. godine Sreta Savić, *51. vojvođanska divizija*, Beograd, 1974, 21 – 22; N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 382, 491.

Čineći okosnicu pokreta na teritoriji anektiranoj od Mađarske, Srbi su u prve četiri godine rata činili apsolutnu većinu gubitaka partizanskog pokreta. Oni su predstavljali više od tri četvrtina gubitaka u prvoj i trećoj godini rata, četiri petina u drugoj i tri petina u predposlednjoj godini rata, da bi u poslednjoj godini rata njihovo učešće u gubicima spalo na trećinu. Njihovo učešće u gubicima je tokom čitavog rata bilo iznad zastupljenosti u stanovništvu, 3,92 puta u ustanku, 3,81 puta 1943. godine i 1,62 puta poslednje godine rata. Slabo zastupljeni u pokretu u u prve tri godine rata partizani hrvatske nacionalnosti su u gubicima bili zastupljeni 2,14 manje u ustanku i 1,34 puta manje od njihovog učešća u populaciji teritorije, da bi sa masovnijim priključenjem pokretu krajem rata, njihovo učešće u gubicima bilo iznad nacionalne zastupljenosti u stanovništvu, 1,29 puta predposlednje i 1,09 puta poslednje godine rata. Mađari su u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske tek poslednje godine rata dostigli zastupljenost u populaciji, dok su u predhodnim godinama imali višestruko manje učešće u gubicima, 3,80 puta u ustanku, 10,15 odnosno 17,18 puta u naredne dve godine, i 4,13 puta predposlednje godine rata. Sa malim učešćem u gubicima partizanskog pokreta ove teritorije Slovenci nikada nisu uspeli da se približe nacionalnoj zastupljenosti u populaciji i njihovi gubici su bili 2,25 manji 1942. godine i 8,44 puta poslednje godine rata. Pojavivši se u gubicima partizanskog pokreta tek sredinom rata, Slovaci su u poslednje dve godine rata imali veće učešće u njima od zastupljenosti u stanovništvu teritorije anektirane od Mađarske 1,31 odnosno 3,86 puta.

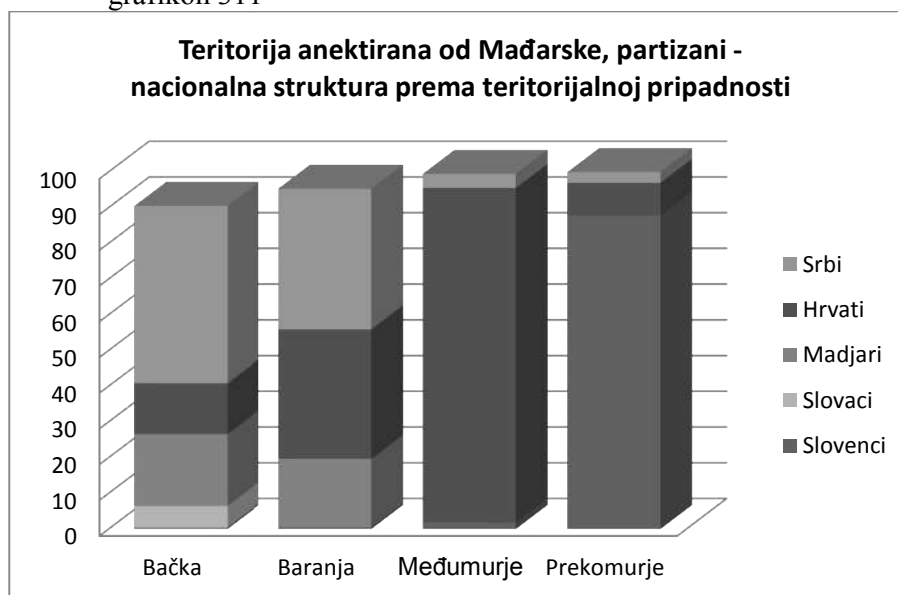
Partizanski pokret se razvijao sa specifičnostima u zavisnosti od regiona sa teritorije anektirane od Mađarske, sa drugačijim pristupom tamošnjih nacionalnosti partizanskom pokretu i borbi koju je pokrenuo, a samim time i drugačijim stradanjima koje su u okviru njega pretrpeli. Gubici koje su u okviru pokreta pretrpele nacionalnosti koje su ga sačinjavale razlikovale su se kako u okviru pojedinačnih regina, tako i u njihovim zastupljenošću u gubicima na različitim delovima teritorije.

tabela 349 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – nacionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt.Mađarska, partizani	ukupno	Bačka	%	Baranja	%	Međumur.	%	Prekomur.	%
Srbi	1.566	1.481	94,57	76	4,85	8	0,51	1	0,06
%	45,92	49,66	//	39,38	//	3,96	//	3,03	//
Hrvati	686	424	61,81	70	10,20	189	27,55	3	0,44
%	20,12	14,22	//	36,27	//	93,56	//	9,09	//
Mađari	637	600	94,19	37	5,81	--	--	--	--
%	18,68	20,12	//	19,17	//	--	//	--	//
Slovaci	181	181	100,0	--	--	--	--	--	--
%	5,31	6,07	//	--	//	--	//	--	//
Slovenci	47	13	27,66	1	2,13	4	8,51	29	61,70
%	1,38	0,44	//	0,52	//	1,98	//	87,88	//
ostali i nep	293	283	96,59	9	3,07	1	0,34	--	--
%	8,59	9,49	//	4,66	//	0,49	//	--	//
Ukupno	3.410	2.982	87,45	193	5,66	202	5,92	33	0,97

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 311

Na teritoriji anektiranoj od Mađarske nacionalna struktura nije u svim njenim delovima bila od uticaja na nacionalnu strukturu gubitaka partizanskog pokreta. U istočnim regionima, Bačkoj i Baranji, u kojima su dve nacionalnosti, a koje su činile više od polovine populacije, bile velikom većinom zadovoljne rešenjem pripajanja Mađarskoj državi, nisu bile masovno uključene u partizanski pokret sve do poslednje godine rata, te su i njihovi gubici bili dosta manji od zastupljenosti u stanovništvu, Mađara 1,70 odnosno 1,38 puta, dok je učešće Nemaca bilo zanemarljivo.⁵¹⁷ Sa druge strane, nacionalnosti koje nisu bile zadovoljne novonastalim položajem, aktivno su učestvovala u partizanskom pokretu u ovim regionima i u njegovim gubicima su bile zastupljene više nego u populaciji regiona, Srba dvostruko (2,07 odnosno 2,02 puta), a Hrvata 1,24 odnosno 1,79 puta. Uključeni u partizanski pokret u završnoj fazi rata, partizani slovačke nacionalnosti su u gubicima partizana iz Bačke bili zastupljeni 2,27 puta više nego u populaciji regiona, dok ih u ostalim regionima nije bilo u gubicima. U zapadnim delovima teritorije anektirane od Mađarske, Međunmurju i Prekomurju, nacionalna struktura regiona je bitno uticala na strukturu gubitaka, te su u njima gubici partizana hrvatske i slovenačke nacionalnosti približno jednaki njihovoj zastupljenosti u populaciji. Minimalno učešće Srba u gubicima je u odnosu na njihovu zastupljenost u stanovništvu ova dva regiona bilo višestruko veće.

Gubici neke nacionalnosti u partizanskom pokretu u pojedinim regionima teritorije anektirane od Mađarske nisu uvek bili u skladu sa delom nacionalnog korpusa koji je živeo u na toj teritoriji. Stradali Srbi su svi poticali iz dva regiona na istoku teritorije anektirane od Mađarske, Bačkoj izjednačeni sa udelom u nacionalnom korpusu, dok su u Baranji imali neznatno manji udeo u gubicima od udela u naroda koji je živeo tamo (1,07 puta), a neznatni gubici iz zapadnih regiona su bili nesrazmerno veći (3,80 puta) od dela nacionalnog korpusa koji je živeo u tim regionima. Oslobođanje istočnih delova je omogućilo masovno priključivanje pokretu hrvatskog stanovništva te je njihov udeo u gubicima bio znatno veći od dela naroda koji je živeo u tim regionima, 1,30 puta u Bačkoj i 1,83 puta u Baranji, dok je udeo u gubicima partizana hrvatske nacionalnosti iz Međumurja bio 1,70 puta manji od udela nacionalnog korpusa koji ga je

⁵¹⁷ Popisom 1964. godine nemačka nacionalna manjina nije popisivana kao zasebna grupa već su podvođeni pod ostale nacionalnosti.

nastanjivao.⁵¹⁸ Malobrojni Slovenci nastanjeni u Bačkoj i Baranji činili su gotovo trećinu stradalih ove nacionalnosti i bili višestruko zastupljeniji od udela nacionalnog korpusa u ovom delu teritorije anektirane od Mađarske, dok su gubici u Prekomurju imali 1,62 puta manji udeo. Svi stradali Mađari u partizanskom pokretu ove teritorije poticali su iz istočnih delova, stime što je njihov udeo u Bačkoj bio izjednačen sa udelom u nacionalnom korpusu, dok je udeo u Baranji bio za petinu veći (1,21 puta). Svi Slovaci stradali u partizanskom pokretu sa teritorije anektirane od Mađarske poticali su iz Bačke.

Dinamika, a posebno intezitet stradanja različitih nacionalnosti u regionima teritorije anektirane od Mađarske nisu bili jednaka. Oni su zavisili od predratne nacionalne strukture, razvijenosti partizanskog pokreta, stepena opredeljenja neke nacionalnosti za pokret u pojedinim periodima rata, kao i sposobnosti da ih partizanski pokret pridobije i okupi u svom sastavu.

tabela 350 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Bačka – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, Bačka	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	1.481	58	3,92	107	7,22	208	14,04	539	36,39	569	38,42
%	49,66	79,45	//	82,94	//	82,87	//	64,17	//	33,69	//
Mađari	600	6	1,00	4	0,67	5	0,83	60	10,00	525	87,50
%	20,12	8,22	//	3,10	//	1,99	//	7,14	//	31,08	//
Hrvati	424	4	0,94	5	1,18	13	3,07	151	35,61	251	59,20
%	14,22	5,48	//	3,88	//	5,18	//	17,97	//	14,86	//
Slovaci	181	--	--	--	--	3	1,66	26	14,36	152	83,98
%	6,07	--	//	--	//	1,19	//	3,09	//	9,00	//
Slovenci	13	--	--	1	7,69	2	15,38	5	38,46	5	38,46
%	0,44	--	//	0,77	//	0,80	//	0,59	//	0,30	//
ostali i nep	283	5	1,77	12	4,24	20	7,07	59	20,85	187	66,08
%	9,49	6,85	//	9,30	//	7,97	//	7,02	//	11,07	//
Ukupno	2.982	73	2,45	129	4,33	251	8,42	840	28,17	1.689	56,64

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 351 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Baranja – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, Baranja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	76	3	3,95	4	5,26	13	17,10	25	32,89	31	40,79
%	39,38	100,0	//	100,0	//	76,47	//	60,97	//	24,22	//
Hrvati	70	--	--	--	--	3	4,28	8	11,43	59	84,29
%	36,27	--	//	--	//	17,65	//	19,51	//	46,09	//

⁵¹⁸ Stradanje partizana hrvatske nacionalnosti iz dva regiona u kojima je živeo podjednak deo ovog naroda, Bačkoj i Međumurju, pokazuje da su gubici pripadnika pokreta iz Bačke bili realno 2,24 puta veći.

Mađari	37	--	--	--	--	--	--	7	18,92	30	81,08
%	19,17	--	//	--	//	--	//	17,03	//	23,44	//
Slovaci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Slovenci	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,52	--	//	--	//	--	//	2,44	//	--	//
ostali i nep	9	--	--	--	--	1	11,11	--	--	8	88,89
%	4,66	--	//	--	//	5,88	//	--	//	6,25	//
Ukupno	193	3	1,55	4	2,07	17	8,81	41	21,24	128	66,32

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 352 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Međumurje – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, Međumurje	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvati	189	3	1,59	4	2,12	24	12,70	75	39,68	83	43,91
%	93,56	100,0	//	100,0	//	92,31	//	92,59	//	94,32	//
Srbi	8	--	--	--	--	2	25,00	3	37,50	3	37,50
%	3,96	--	//	--	//	7,69	//	3,70	//	3,41	//
Slovenci	4	--	--	--	--	--	--	3	75,00	1	25,00
%	1,98	--	//	--	//	--	//	3,70	//	1,14	//
Mađari	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Slovaci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ostali i nep	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,49	--	//	--	//	--	//	--	//	1,14	//
Ukupno	202	3	1,48	4	1,98	26	12,87	81	40,10	88	43,56

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 353 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Prekomurje – nacionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, Prekomurje	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenci	29	1	3,45	4	13,79	5	17,24	7	24,14	12	41,38
%	87,88	100,0	//	80,00	//	71,43	//	100,0	//	92,31	//
Hrvati	3	--	--	1	33,33	2	66,67	--	--	--	--
%	9,09	--	//	20,00	//	28,57	//	--	//	--	//
Srbi	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	3,03	--	//	--	//	--	//	--	//	7,69	//
Slovaci	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Mađari	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ostali i nep	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	33	1	3,03	5	15,15	7	21,21	7	21,21	13	39,39

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Slabo razvijen pokret u prvim godinama rata u svim regionima teritorije anektirane od Mađarske uslovio je dinamiku stradanja svih nacionalnosti okupljenih u njemu sa zajedničkom karakteristikom najvećeg stradanja u poslednjim godinama rata. Partizani srpske nacionalnosti su imali konstantno stradanje tokom čitavog rata u regionima Bačke i Baranje, dok su u zapadnim delovima stradali tek u drugoj polovini rata. Hrvati su permanentno stradali u Bačkoj i Međumurju, dok su u Baranji stradali u drugoj polovini rata, a Prekomurju sredinom rata. Partizani slovenačke nacionalnosti su imali kontinuirano stranje u Prekomurju, u Bačkoj od druge godine rata, a u ostalim delovima krajem rata, dok su partizani mađarske nacionalnosti imali stalno stradanje u Bačkoj, u Baranji krajem rata, a u zapadnim regionima ih nije bilo u gubicima partizanskog pokreta. Nakon gubitaka pretrpljenih u ustanku, udeo stradalih Srba iz Bačke i Baranje u narednoj godini je realno bio smanjen (1,08 odnosno 1,5 puta), da bi sa jačanjem pokreta u 1943. godini gubitak bio udvostručen odnosno utrostručen (1,94 odnosno 3,25 puta), a prvi put se gubitak javlja u Međumurju sa udelom od četvrtine stradalih. Masovno pristupanje pokretu partizana srpske nacionalnosti u 1944. godini uvećalo je njihove gubitke tako da ih je po tri četvrtina iz Bačke, Baranje i Međumurja (74,81 odnosno 73,68% odnosno 75,00%), kao i svi iz Prekomurja, izgubilo živote u poslednje dve godine rata, s time što je realno stradanje u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu u Bačkoj bilo 2,81 puta veće, Baranji 3,71 puta i Međumurju 2,67 puta. Nakon malih udela gubitaka u prve tri godine rata u regionima u kojima su činili većinu ili značajan deo populacije, partizani hrvatske nacionalnosti su u većinom stradali u poslednje dve godine rata izgubivši 94,81% od stradalih partizana iz Bačke, 95,72% iz Baranje i 83,59% iz Mađumurja, sa stopom smrtnosti u 1945. godini u odnosu na predhodnu godinu 2,95 puta većom u Međumurju, 4,43 puta većom u Bačkoj, 19,66 puta u Baranji. Nakon gubitaka pretrpljenih u ustanku partizani slovenačke nacionalnosti su u Prekomurju imali realni udvostručeni rast gubitaka u narednoj godini sa daljim rastom u narednim godinama, tako da ih je dve trećine (65,52%) život izgubilo u poslednje dve godine rata, s time što je realno strdanje u poslednjoj godini rata bilo 4,57 puta veće nego u 1944. godini. Uključivši se masovno u partizanski pokret tek na kraju rata, svi Mađari iz Bačke i Baranje stradali u partizanima izgubili su živote u poslednje dve godien rata (97,50 odnosno 100,0%), sa stopom smrtnosti u 1945. godini 23,33 odnosno 11,43 puta većom nego u predhodnoj godini. Sa udelom stradalih od

98,34% u poslednje dve godine rata, partizani slovačke nacionalnosti su pretrpeli gubitke poslednje godine rata realno 15,59 puta veće nego u 1944. godini. U Bačkoj, kao regionu sa najvećim stradnjem, udeo stradalih partizana srpske nacionalnosti u prve dve godine rata iznosio je destinu gubitaka (11,14%) i bio je 5,25 odnosno 6,67 puta veći od udela stradalih partizana hrvatske i mađarske nacionalnosti, dok je udeo stradalih poslednje dve godine rata bio 1,27 odnosno 1,30 puta manji.

Partizani srpske nacionalnosti su u dva istočna regiona teritorije anektirane od Mađarske činili najveći deo stradalih pripadnika pokreta čitavog rata. Oni su u Bačkoj u prve tri godine rata predstavljali četiri petina gubitaka, dve trećine predposlednje godine rata i trećinu u poslednjoj godini dok su u Baranji predstavljali jedin estradle prve dve godine rata, tri četvrtine sredinom rata, tri petin eu predposlednjoj i četvrtinu gubitaka u poslednjoj godini rata. Srbi stradli u partizanima sa teritorije anektirane od Mađarske su u dva regiona, Bačkoj i Baranji, imali učešće u gubicima veće od zastupljenosti u stanovništvu tokom čitavog rata, dok su u druga dva takođe imali nesrazmerno veće učešće u gubicima u periodima kada ih je u njima bilo. Njihova zastupljenost u gubicima stradalih partizana iz Bačke je bila u ustanku i sredinom rata 3,31 odnosno 3,46 puta veća od učešća u populaciji i 1,42 puta veća poslednje godine rata, dok je u Baranji u ustanku i sredinom rata bila 5,12 odnosno 3,92 puta veća, a na kraju rata 1,24 puta veća. Osim u Međumurju u kome se učešće u gubicima partizana hrvatske nacionalnosti kretalo u skladu sa nacionalnom zastupljnošću u populaciji regiona, učešće u drugim regionima je variralo, od dvostruko manjeg u ustanku i sredinom rata u Bačkoj, preko neznatno manjeg sredinom rata u Baranji, do za trećinu odnosno duplo (1,30 odnosno 2,28 puta) većeg učešća u poslednjoj godini rata u oba regiona,⁵¹⁹ dok im je učešće u gubicima u Prekomurju sredinom rata bilo iznad zastupljenosti u populaciji. U partizanima stradli Mađari iz Bačke i Baranje su se tek u poslednjoj godini rata učešćem u gubicima približno dostigli zastupljenost u populaciji regiona, dok ih je u ustanku i sredinom rata u Bačkoj bilo 4,17 odnosno 17,23 puta manje, a u Baranji 1,55 puta manje predposlednje godine rata. Partizani slovenačke nacionalnosti sa iz Prekomurja su u ustanku i krajem rata imali učešće u gubicima veće od zastupljenosti u populaciji regiona, dok je onousredinom rata bilo nešto manje, ali su u ostalim

⁵¹⁹ Ekstremne vrednosti učešća u gubicima partizana hrvatske nacionalnosti u Bačkoj su bile u drugoj i predposlednjoj godini rata kada ih je bilo 2,94 puta manje odnosno 1,57 puta više od zastupljenosti u populaciji regiona.

regionima bili zastupljeni u gubicima više nego u tamošnjem stanovništvu. Slovaci stradali u partizanima bačke su konstantno od sredine rat povećavali učešće u gubicima, od dvostruko manjeg u odnosu na zastupljenost u populaciji, preko izjednačenog do dvostruko većeg poslednje godine rata. Pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su samo u Bačkoj ostvarili zapaženije učešće u gubicima tokom čitavog rata, ali je ono permanentno bilo daleko manje od njihove zastupljenosti u populaciji regiona.

Starostna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske

Partizanski pokret sa teritorije anektirane od Mađarske je okupio pripadnike svih starosnih uzrasta. Devet desetina gubitaka pripadnika pokreta, 89,97% činili su stradali partizani starosti između 15 i 34 godina,⁵²⁰ sa značajnim učešćen naredne uzrastne grupe koja je obuhvatila stradale između 35 i 44 godina starosti i koji su činili petnaestinu (6,63%) gubitaka. U okviru dve najbrojnije starosne grupe mlađih je bilo 3,04 puta više, dok je stradalih starosti između 35 i 44 godina bilo 3,36 puta manje nego stradalih iz predhodne uzrastne grupe. Delujući većim delom rata kao gerilski pokret, pokret je u sastavu imao i pripadnike starije od 45, ali i mlađe od 15 godina koji su činili 2,14 odnosno 0,59% stradalih. Kod partizana sa teritorije anektirane od Mađarske intezitet i dinamika stradanja pojedinih uzrastnih grupa su se menjale tokom rata.

tabela 354 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

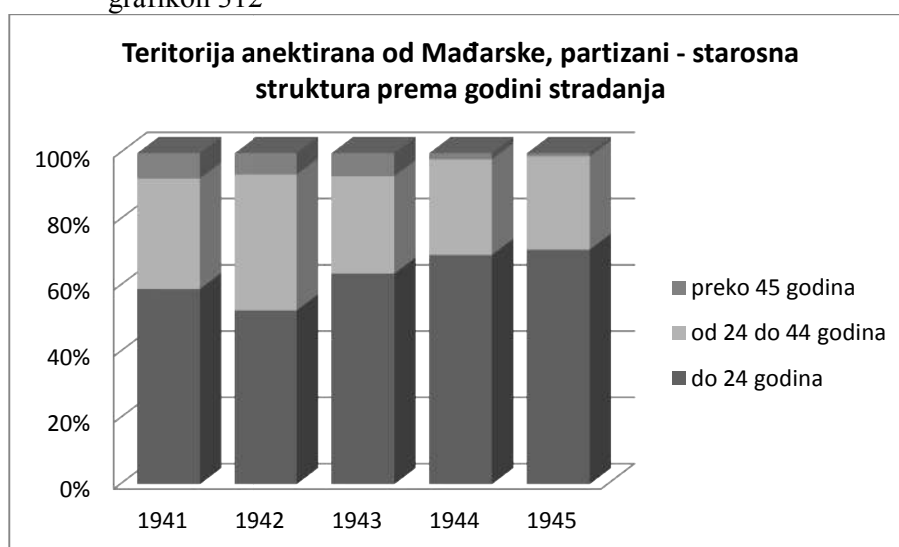
anekt.Mađarska, uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	20	--	--	3	15,00	5	25,00	6	30,00	6	30,00
%	0,59	--	//	2,11	//	1,66	//	0,62	//	0,31	//
15 do 24	2.308	46	1,99	70	3,03	186	8,06	661	28,64	1.345	58,27
%	67,68	57,50	//	49,29	//	61,79	//	68,21	//	70,12	//

⁵²⁰ Starosni uzrast između 15 i 34 godina je u Dunavskoj banovini, čiji se severni deo našao u sastavu anektirane teritorije, činio 34,81% stanovništva, dok je uzrast 20 do 39 godina stosti u Međumurju i Prekomurju činio 28,13% odnosno 28,72% populacije. Ovim uzrastima je u Savskoj i Dravskoj banovoni pripadalo 31,97 odnosno 31,01% populacije, dok su u Dunavskoj činili 40,87% stanovništva, što pokazuje da je stanovništvo Međumurja i Prekomurja bilo prosečno starije. (Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd, 1938, 3, 5, 8, 17, 21, 78, 90). Oko napora KPJ i SKOJ-a da organizuje omladinu sa teritorije anektirana od Mađarske i uključi je u partizanski pokret opširnije videti u Petar Kačavenda, *Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945.*, Beograd, 1985, 94 – 104, 159 – 165, 175 – 180.

25 do 34	760	19	2,50	43	5,66	57	7,50	201	26,44	440	57,89
%	22,29	23,75	//	30,28	//	18,94	//	20,74	//	22,94	//
35 do 44	226	7	3,10	14	6,20	31	13,72	77	34,07	97	42,92
%	6,63	8,75	//	9,86	//	10,30	//	7,95	//	5,06	//
45 do 54	52	5	9,61	6	11,54	14	26,92	13	25,00	14	26,92
%	1,52	6,25	//	4,22	//	4,65	//	1,34	//	0,73	//
55 do 64	19	1	5,26	2	10,53	6	31,58	5	26,31	5	26,31
%	0,56	1,25	//	1,41	//	1,99	//	0,52	//	0,26	//
preko 65	2	--	--	1	50,00	1	50,00	--	--	--	--
%	0,06	--	//	0,70	//	0,33	//	--	//	--	//
nepoznata	23	2	8,69	3	13,04	1	4,35	6	26,09	11	47,83
%	0,67	2,50	//	2,11	//	0,33	//	0,62	//	0,57	//
Ukupno	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 312

Promene kroz koje je pokret prolazio tokom rata prouzrokovala je drugačije učešće u gubicima pojedinih uzrastnih grupa, ali sa konstantnom najvećom zastupljnošću uzrastne grupe koja je obuhvatala partizane između 15 i 24 godina starosti. U prvim godinama rata učešće u gubicima partizana uzrasta između 15 i 34 godina starosti je konstantno činio četiri petina do 1943. godine, nakon čega se uvećava na maksimalnih devet desetina u poslednje dve godine rata.⁵²¹ Odnos u gubicima između mlađe i starije grupe nije uvek bio jednak, ali je mlađa bila neprekidno brojnija, 2,42 puta u ustanku, 1,63 puta u narednoj godini i preko tri puta u naredne tri godine

⁵²¹ Glavni štab Vojvodine je 8. septembra 1944. godine doneo naredbu o opštoj mobilizaciji vojnosposobnih muškaraca od 18 do 40 godina starosti. Branislav Popov Miša, *Dvanaesta vojvodanska udarna brigada*, Vršac, 1983, 83.

rata, 3,29 puta 1944. godine i 3,06 puta predposlednje godine rata. Treća starosna grupa koja je činila značajan deo u pokretu je u prve tri godine rata činila oko desetine gubitaka da bi njihova zastupljenost pala na dvadeseti deo u poslednjoj godini rata, što je bilo 1,73 odnosno 2,03 puta manje nego u uatanku i sredinom rata. U slabo razvijenom pokretu u prvim godinama rata, pripadnici pokreta stariji od 45 godina su igrali značajnu ulogu čineći petnaestinu gubitaka, da bi se sa masovnim pristupanjem u jedinice omladine u poslednje dve godine rata i formiranjem regularnih jedinica JA njihov učešće u gubicima smanjilo 7,57 puta u odnosu na ustanak.

Dinamika stradanja nije bila ista kod svih starosnih grupa partizana sa teritorije anektirane od Mađarske. Uzrastne grupe između 15 i 44 godina starost su imale stalni rast gubitaka do poslednje godine rata, ali sa različitom dinamikom. Obe straije uzrastne grupe su u prve tri godine rata imale veće stradanje od najbrojnije grupe, 1,20 odnosno 1,76 puta. Još izraženije stradanje u prve tri godine rata imali su pripadnici partizanskog pokreta striji od 45 godina od kojih je polovina (49,31%) izgubila život u ovom periodu. Iako je relano stradanje kod svih uzrastsnih grupa bilo najveće u poslednjoj godini rata, ono je bilo najizraženije kod partizana uzrasta između 15 i 34 godina starosti, 5,42 odnosno 5,84 puta veće od gubitka u predhodnoj godini, dok je kod narednih uzrastnih grupa bilo manje, 3,36 odnosno 2,87 puta.

Partizanski pokret koji se razvio u svim delovima teritorije anektirane od Mađarske privukao je u svoj sastav pripadnike različitog uzrasta. Starosna struktura partizana u različitim regionima teritorije nije bila jedanaka, ali je svima zajednička dominacija uzrasta između 15 i 24 godina starosti, uz značajnu zastupljenost naredne uzrastne grupe. Razlike su postojale kako u učešću uzrastnih grupa u gubicima u određenom regionu, tako i u udelu stradalih iz pojedinih starosnih grupa u različitim regionima.

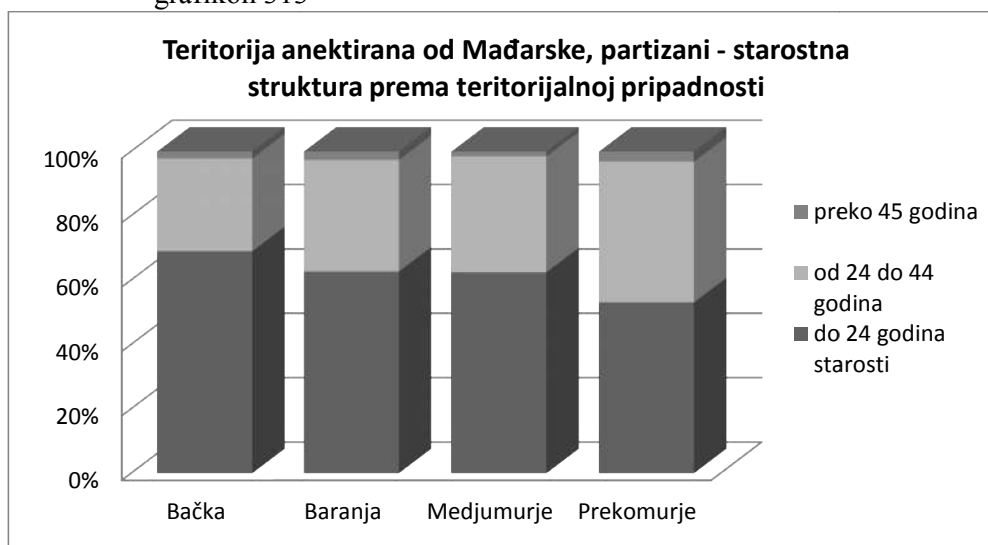
tabela 355 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – starosna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt.Mađarska, uzrast	ukupno	Bačka	%	Baranja	%	Međumur	%	Prekomur	%
do 14	20	17	85,00	1	5,00	2	10,00	--	--
%	0,59	0,57	//	0,52	//	0,99	//	--	//
15 do 24	2.308	2.048	88,73	120	5,20	123	5,33	17	0,74
%	67,68	68,68	//	62,18	//	60,81	//	51,51	//
25 do 34	760	652	85,79	52	6,84	49	6,45	7	0,92
%	22,29	21,86	//	26,94	//	24,26	//	21,21	//
35 do 44	226	181	80,09	15	6,64	23	10,18	7	3,10

%	6,63	6,07	//	7,77	//	11,39	//	21,21	//
45 do 54	52	46	88,46	3	5,77	2	3,85	1	1,92
%	1,52	1,54	//	1,55	//	0,99	//	3,03	//
55 do 64	19	16	84,21	2	10,53	1	5,26	--	--
%	0,56	0,54	//	1,04	//	0,49	//	--	//
preko 65	2	2	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,06	0,07	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	23	20	86,96	--	--	2	8,69	1	4,35
%	0,67	0,67	//	--	//	0,99	//	3,03	//
Ukupno	3.410	2.982	87,45	193	5,66	202	5,92	33	0,97

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 313

Iako su najveći deo stradalih partizana teritorije anektirane od Mađarske činili partizani uzrasta između 15 i 24 godina starosti, prosečna starost stradalih nije bila jednakaa u svim regionima. Najbrojnija starosna grupa činila je dve trećine gubitaka partizana Bačke, po tri petina pripadnika pokreta Baranje i Međumurja, dok ih je u gubicima partizana iz Prekomurja⁵²² bila polovina stradalih. Naredne dve uzrastne grupe, a koje su sa predhodnom činile okosnicu pokreta, činile su nešto više od četvrtine (28,93%) gubitaka pripadnika pokreta iz Bačke, po trećinu gubitaka partizana iz Baranje i Međumurja (34,71 odnosno 35,65%) i dve petine stradalih partizana iz Prekomurja (42,42%), s time što je mlađa od dve starosne grupe svuda bila brojnija, izuzev z Prekomurju u kome su bile izjednačene po učešću. Stradanje partizana starijih od 45 godine je u svim regionima bilo u okviru proseka.

⁵²² Prilikom formiranja Prekmurske brigade maja 1945. godine izvršena je opšta mobilizacija ljudstva starosti od 18 do 45 godina. M. Hribovšek, *Prekmurska brigada*, 85.

Udeo stradalih iz nekih starosnih grupa u pojedinim regionima nije uvek bila u skladu sa udelom u ukupnim gubicima koje je taj region imao na teritoriji anektiranoj od Mađarske. Sa apsolutnom većinom stradalih partizana, Bačka je odredila udeo stradalih svih starosnih grupa i jedino odstupanje je kod partizana starijih od 65 godina koji su svi poticali iz nje. U starosnoj strukturu gubitaka ostala tri regiona postoje odstupanja u udelu gubitaka pojedinih uzrasta. Tako su partizani 25 do 44 godina starosti iz Baranje bili za petinu zastupljeniji od prosečnog udela regiona (1,21 odnosno 1,17 puta), dok su partizani uzrasta 35 do 44 godina iz Međumurja i Prekomurja imali 1,72 odnosno 3,19 puta veći udeo od prosečnog. U Međumurju je bilo izraženo stradanje partizana mlađih od 15 godine čiji je udeo u gubicima bilo 1,69 puta veći prosečnog.

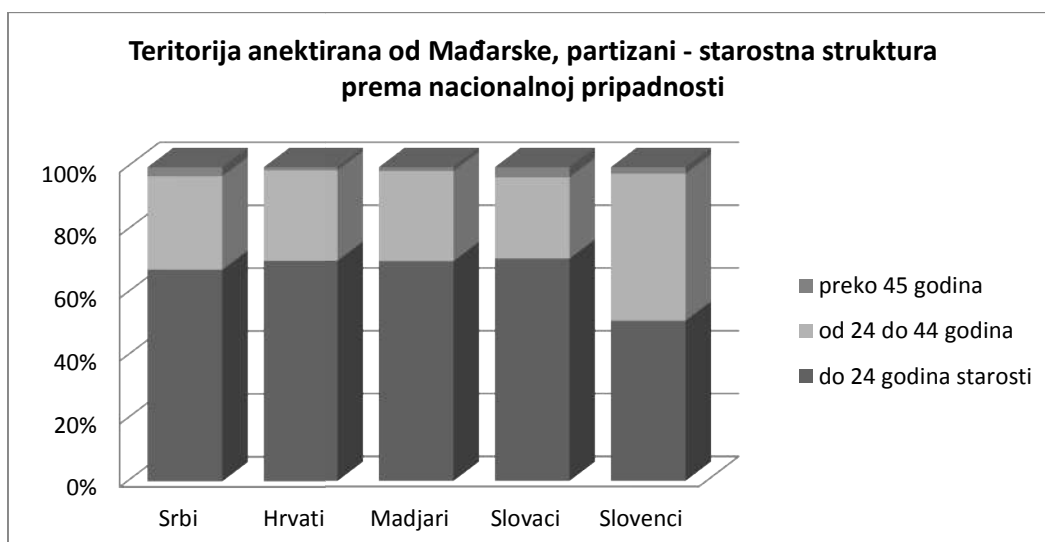
Starosna struktura stradalih partizana sa teritorije anektirane od Mađarske nije bila jednaka kod svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu. Takođe ni udeo pojedinih nacionalnosti u okviru određenih starosnih grupa nije bio jednak njihovom ukupnom udelu u stradalim partizanima teritorije anektirane od Mađarske, kao ni zastupljenosti naroda u njenoj populaciji.

tabela 356 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anektir. Mađars., uzrast	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Mađari	%	Slovaci	%	Sloven.	%	ostali i nepoz.	%
do 14	20	13	65,00	4	20,00	--	--	2	10,00	--	--	1	5,00
%	0,59	0,83	//	0,58	//	--	//	1,10	//	--	//	0,34	//
15 do 24	2.308	1.034	44,80	473	20,49	444	19,24	129	5,59	24	1,04	204	8,84
%	67,68	66,03	//	68,95	//	69,70	//	71,27	//	51,06	//	69,62	//
25 do 34	760	344	45,26	160	21,05	144	18,95	42	5,53	10	1,31	60	7,89
%	22,29	21,97	//	23,32	//	22,61	//	23,20	//	21,28	//	20,48	//
35 do 44	226	119	52,65	36	15,93	38	16,81	6	2,65	12	5,31	15	6,64
%	6,63	7,60	//	5,25	//	5,96	//	3,31	//	25,53	//	5,12	//
45 do 54	52	33	63,46	5	9,64	6	11,54	--	--	1	1,92	7	13,46
%	1,52	2,11	//	0,73	//	0,94	//	--	//	2,13	//	2,39	//
55 do 64	19	10	52,63	2	10,53	2	10,53	--	--	--	--	5	26,31
%	0,56	0,64	//	0,29	//	0,31	//	--	//	--	//	1,71	//
preko 65	2	2	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,06	0,13	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepozn.	23	11	47,83	6	26,09	3	13,04	2	8,69	--	--	1	4,35
%	0,67	0,70	//	0,87	//	0,47	//	1,10	//	--	//	0,34	//
Ukupno	3.410	1.566	45,92	686	20,12	637	18,68	181	5,31	47	1,38	293	8,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 314

Kod svih naroda zastupljena u partizanima na teritoriji anektiranoj od Mađarske uzrast između 15 i 34 godina je činio osnovu partizanskog pokreta, ali sa različitim učešćem u gubicima. Oni su činili 88,00% stradalih Srba, 92,27% Hrvata, 92,31% Mađara, 94,47% Slovaka i 90,10% pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti, ali i samo 72,34% stradlih Slovenaca, s time što je mlada uzrastna grupa bila trostruko zastupljenija u gubicima od starije kod partizana svih nacionalnosti izuzev kod slovenačke. Uzrastna grupa koja je obuhvatala partizane između 35 i 44 godina starosti, je u gubicima činila četvrtinu stradalih partizana slovenačke nacionalnosti, a daleko manje je bila zastupljena kod Srba, još nešto manje kod Hrvata, Mađara, i minimalno kod stradalih Slovaka i uticala je na prosečnu starost partizana tako što je njeno učešće kod stradalih partizana svih nacionalnosti bilo višestruko manje (od 2,89 puta kod Srba do 7,01 puta kod Slovaka) od predhodne uzrastne grupe, dok je kod Slovenaca bila zastupljena za petinu više. Partizani stariji od 45 godina predstavljali su 2,88% u partizanima stradalih Srba, dok su gubicima pripadnika pokreta činili 2,13% gubitaka slovenačke, 1,25% mađarske, 1,02% hrvatske, nije ih bilo kod partizana slovačke nacionalnosti, ali su činili i 4,10% gubitaka pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

Dominacija uzrasta 15 do 34 godina kod svih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu na teritoriji anektiranoj od Mađarske odredila je udeo u gubicima svih nacionalnosti, izuzev kod slovenaca kod kojih je u najbrojnijoj uzrastnoj grupi udeo u gubicima za trećinu manji od prosečnog stradnja nacionalnosti. Odstupanja od

prosečnog udela u gubicima izraženija su u starijim i mlađim uzrastnim grupama. Kod partizana srpske i slovenačke nacionalnosti udeo u gubicima uzrasta od 35 do 54 godina je povećan 1,14 i 1,38 puta odnosno 3,85 i 1,39 puta, dok je kod partizana hrvatske i mađarske, kao i slovačke nacionalnosti bio 1,26 i 2,09 puta manji odnosno 1,11 i 1,62 puta manji, kao i dvostruko manji kod partizana slovačke nacionalnosti. Udeo stradlih partizana mlađih od 15 godina srpske i slovačke nacionalnosti bio je 1,41 odnosno 1,88 puta veći od nacionalnog udela u gubicima.

Nejednako razvijen među narodima na teritoriji anektiranoj od Mađarske, partizanski pokret tokom rata nije imao istu starosnu strukturu pripadnika u zavisnosti od naroda iz koga su poticali. Intezitet i dinamika stradanja različitih starostih uzrasta pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Italije nije bila jedanka ni u okviru istih nacionalnih grupa koje su ga sačinjavale.

tabela 357 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Srbi – starosna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, uzrast, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	13	--	--	3	23,08	5	38,46	2	15,38	3	23,08
%	0,83	--	//	2,70	//	2,24	//	0,35	//	0,50	//
15 do 24	1.034	36	3,48	50	4,83	142	13,73	386	37,33	420	40,62
%	66,03	59,02	//	45,04	//	63,68	//	68,08	//	69,54	//
25 do 34	344	14	4,07	36	10,46	39	11,34	113	32,85	142	41,28
%	21,97	22,95	//	32,43	//	17,49	//	19,93	//	23,51	//
35 do 44	119	5	4,20	11	9,24	23	19,33	51	42,86	29	24,37
%	7,60	8,20	//	9,91	//	10,31	//	8,99	//	4,80	//
45 do 54	33	5	15,15	6	18,18	9	27,27	9	27,27	4	12,12
%	2,11	8,20	//	5,40	//	4,04	//	1,59	//	0,66	//
55 do 64	10	--	--	2	20,00	4	40,00	2	20,00	2	20,00
%	0,64	--	//	1,80	//	1,79	//	0,35	//	0,33	//
preko 65	2	--	--	1	50,00	1	50,00	--	--	--	--
%	0,13	--	//	0,90	//	0,45	//	--	//	--	//
nepoznata	11	1	9,09	2	18,18	--	--	4	36,36	4	36,36
%	0,70	1,64	//	1,80	//	--	//	0,70	//	0,66	//
Ukupno	1.566	61	3,89	111	7,09	223	14,24	567	36,21	604	38,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 358 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Hrvati – starosna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, uzrast, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	4	--	--	--	--	--	--	2	50,00	2	50,00
%	0,58	--	//	--	//	--	//	0,85	//	0,51	//
15 do 24	473	3	0,63	8	1,69	27	5,71	162	34,25	273	57,72
%	68,95	42,86	//	80,00	//	64,29	//	69,23	//	69,46	//

25 do 34	160	2	1,25	2	1,25	11	6,87	51	31,87	94	58,75
%	23,32	28,57	//	20,00	//	26,19	//	21,79	//	23,92	//
35 do 44	36	1	2,78	--	--	2	5,56	14	38,89	19	52,78
%	5,25	14,29	//	//	//	4,76	//	5,98	//	4,83	//
45 do 54	5	--	--	--	--	1	20,00	3	60,00	1	20,00
%	0,73	--	//	--	//	2,38	//	1,28	//	0,25	//
55 do 64	2	--	--	--	--	--	--	--	--	2	100,0
%	0,29	--	//	--	//	--	//	--	//	0,51	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	6	1	16,67	--	--	1	16,37	2	33,33	2	33,33
%	0,87	14,29	//	--	//	2,38	//	0,85	//	0,51	//
Ukupno	686	7	1,02	10	1,46	42	6,12	234	34,11	393	57,29

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 359 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Mađari – starosna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, uzrast, Mađari	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	444	4	0,90	3	0,67	3	0,67	48	10,81	386	86,94
%	69,70	66,67	//	75,00	//	60,00	//	71,64	//	69,55	//
25 do 34	144	2	1,39	1	0,69	1	0,69	14	9,72	126	87,50
%	22,61	33,33	//	25,00	//	20,00	//	20,89	//	22,70	//
35 do 44	38	--	--	--	--	1	2,63	2	5,26	35	92,10
%	5,96	--	//	--	//	20,00	//	2,98	//	6,31	//
45 do 54	6	--	--	--	--	--	--	1	16,67	5	83,33
%	0,94	--	//	--	//	--	//	1,49	//	0,90	//
55 do 64	2	--	--	--	--	--	--	2	100,00	--	--
%	0,31	--	//	--	//	--	//	2,98	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	3	--	--	--	--	--	--	--	--	3	100,0
%	0,47	--	//	--	//	--	//	--	//	0,54	//
Ukupno	637	6	0,94	4	0,63	5	0,78	67	10,52	555	87,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 360 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Slovaci – starosna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, uzrast, Slovaci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	2	--	--	--	--	--	--	1	50,00	1	50,00
%	1,10	--	//	--	//	--	//	3,85	//	0,66	//
15 do 24	129	--	--	--	--	2	1,55	18	13,95	109	84,50
%	71,27	--	//	--	//	66,67	//	69,23	//	71,71	//
25 do 34	42	--	--	--	--	1	2,38	4	9,52	37	88,09
%	23,20	--	//	--	//	33,33	//	15,38	//	24,34	//
35 do 44	6	--	--	--	--	--	--	3	50,00	3	50,00
%	3,31	--	//	--	//	--	//	11,54	//	1,97	//

45 do 54	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
55 do 64	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	2	--	--	--	--	--	--	--	--	2	100,0
%	1,10	--	//	--	//	--	//	--	//	1,31	//
Ukupno	181	--	--	--	--	3	1,66	26	14,36	152	83,98

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 361 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Slovenci – starosna struktura prema godini stradanja

anekt. Mađarska, uzrast, Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	24	1	4,17	1	4,17	2	8,33	8	33,33	12	50,00
%	51,06	100,0	//	20,00	//	28,57	//	50,00	//	66,67	//
25 do 34	10	--	--	1	10,00	1	10,00	5	50,00	3	30,00
%	21,28	--	//	20,00	//	14,29	//	31,25	//	16,67	//
35 do 44	12	--	--	3	25,00	3	25,00	3	25,00	3	25,00
%	25,53	--	//	60,00	//	42,86	//	18,75	//	16,67	//
45 do 54	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	2,13	--	//	--	//	14,29	//	--	//	--	//
55 do 64	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	47	1	2,13	5	10,64	7	14,89	16	34,04	18	38,30

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod svih nacionalnosti zastupljenim u partizanskom pokretu sa teritorije anektirane od Mađarske, sa izuzetkom partizana slovenačke nacionalnosti, partizani uzrasta između 15 i 24 godina predstavljali su pojedinačno najbrojniju starosnu grupu, ali sa različitim učešćem tokom rata. Sa silazno-uzlaznom linijom učešća u gubicima tokom rata, ova uzrastna grupa je kod partizana srpske nacionalnosti predstavljala tri petina gubitaka u ustanku i sredinom rata, ali i manje od polovine 1942. godine, da bi u poslednje dve godine činila više od dve trećine gubitaka. Kod partizana hrvatske nacionalnosti je varirala u prve dve godine rata sa učešćem od dve i četiri petina, da bi u periodu 1943. do 1945. godine, kada ih je najveći deo izgubio živote, bila zastupljena sa oko dve trećine gubitaka. Učešće uzrasta 15 do 24 godina starosti kod partizana

mađarske i slovačke nacionalnosti se tokom čitavog rata kretalo između tri petina i tri četvrtina odnosno između dve trećine i tri četvrtina stradalih, dok je kod partizana slovenačke nacionalnosti njihovo učešće variralo od jedinih stradlih u ustanku, preko petine odnosno četvrtine gubitaka u naredne dve godine, pa do dve trećine stradlih 1945. godine. Dinamika stradanja starosnih grupa kod partizana različitih nacionalnosti nije bila jednaka, ali sve karakteriše stalni rast gubitaka najbrojnije uzrastne grupe, sa naglim uvećanjem u 1943. godini (izuzev Mađara kod kojih je rast usledio u narednoj godini), i najvećim realnim stradnjem u poslednjoj godini rata koji je u odnosu na predhodnu bio veći 2,90 puta kod Srba, 4,00 odnosno 4,49 puta kod Slovenaca i Hrvata i 16,15 odnosno 21,45 puta kod Slovaka i Mađara. Kod partizana srpske i slovenačke nacionalnosti 40,85% odnosno 58,33% pripadnika pokreta starijih od 35 godina je izgubilo živote u prve tri godine rata,⁵²³ dok je kod ostalih nacionalnosti njihovo stradanje bilo daleko veće u poslednje dve godine rata, 90,70% partizana hrvatske nacionalnosti i gotovo svi partizani mađarske i slovačke nacionalnosti (97,83 odnosno 97,92%).

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske

Partizanski pokret je na teritoriji anektiranoj od Mađarske je uspeo da okupi pripadnike svih socijalno-ekonomskih grupa. Poljoprivrednici su bili pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u partizanskom pokretu čineći skoro polovinu njihovih gubitaka. Radnici, intelektualci, školska omladina i studenti kao klasni element na koga je partija najviše računala, činili su dve petine (38,24%) stradalih, a njima treba pridodati i grupu sitnih privrednika (uglavnom zanatlija i trgovaca), kao i pripadnike vojske i policije, tako da su ove profesije činile gotovo polovinu (48,15%) stradalih partizana ove teritorije, što je bilo znatno iznad njihove zastupljenosti u populaciji.⁵²⁴

⁵²³ Udeo stradalih partizana srpske nacionalnosti uzrasta između 35 i 44 godina (kao jedne od tri starosne grupe koje su činile okosnicu pokreta) u prve tri godine rata bio je 1,49 puta veći od udela najbojnije starosne grupe koja je obuhvatala partizane od 15 do 24 godina, dok su kod partizana slovenačke nacionalnosti imali 3 puta veći udeo u stradanju.

⁵²⁴ Delimično sagledavanje profesionalne strukture stanovništva teritorije anektirane od Mađarske je približno moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unapređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne. U Dunavskoj banovini, koja je delom ušla u sastav teritorije anektirane od Mađarske i činio njen istočni

Profesije prisutne u partizanskom pokretu nisu bile isto zastupljene među stradalima u svim periodima rata. Takođe ni dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa u pokretu tokom rata nije bila ista kod svih.

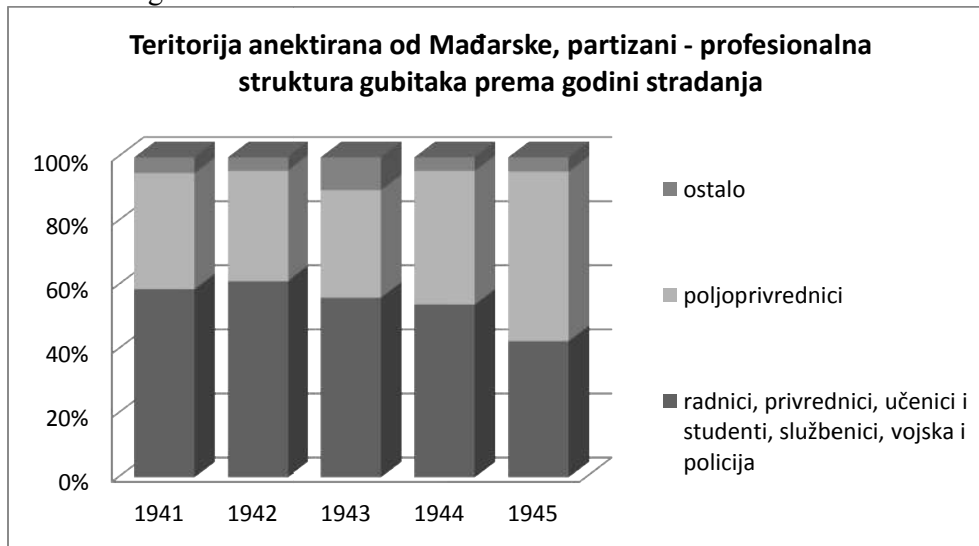
tabela 362 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Mađarska, profesije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	1.600	29	1,81	49	3,06	101	6,31	405	25,31	1.016	63,50
%	46,92	36,25	//	34,51	//	33,55	//	41,79	//	52,97	//
privrednici	278	6	2,16	8	2,88	27	9,71	89	32,01	148	53,24
%	8,15	7,50	//	5,63	//	8,97	//	9,18	//	7,72	//
radnici	730	21	2,88	39	5,34	46	6,30	226	30,96	398	54,52
%	21,41	26,25	//	27,46	//	15,28	//	23,32	//	20,75	//
vojs., pol.,	60	7	11,67	6	10,00	9	15,00	21	35,00	17	28,33
%	1,76	8,75	//	4,22	//	2,99	//	2,17	//	0,89	//
služb., stuč.	112	5	4,46	15	13,39	23	20,54	29	25,89	40	35,71
%	3,28	6,25	//	10,56	//	7,64	//	2,99	//	2,08	//
slob. prof.	12	--	--	1	8,33	--	--	4	33,33	7	58,33
%	0,35	--	//	0,70	//	--	//	0,41	//	0,36	//
izdržavana l.	99	1	1,01	3	3,03	26	26,26	25	25,25	44	44,44
%	2,90	1,25	//	2,11	//	8,64	//	2,58	//	2,29	//
đaci i stud.	450	8	1,78	18	4,00	64	14,22	154	34,22	206	45,78
%	13,20	10,00	//	12,67	//	21,26	//	15,89	//	10,74	//
ostala zan.	26	2	7,69	2	7,69	2	7,69	3	11,54	17	65,38
%	0,76	2,50	//	1,41	//	0,66	//	0,31	//	0,89	//
lični pripodi	2	--	--	--	--	--	--	2	100,0	--	--
%	0,06	--	//	--	//	--	//	0,21	//	--	//
nezaposleni	6	--	--	--	--	1	16,67	--	--	5	83,33
%	0,17	--	//	--	//	0,33	//	--	//	0,26	//
nepoz. zan.	35	1	2,86	1	2,86	2	5,71	11	31,43	20	57,14
%	1,03	1,25	//	0,70	//	0,66	//	1,13	//	1,04	//
Ukupno	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

(Bačka i Baranja) i veći deo (81,95% populacije), radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 12,85% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 1,90%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 3,23%, u delu Savske banovine (Međumurje) radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 6,02% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 1,24%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 2,00%, dok su u delu Dravske banovine (Prekomurje) radnici činili 6,43%, činovnici nameštenici 1,23% i privrednici 1,90%. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 74 – 75, 86 – 87, 158 – 159, 208 – 209, 242 – 243. Srednjoškolci su 1939. godine u Dunavskoj banovini predstavljali 1,70% populacije, Dravskoj 2,57% i u Savskoj 1,47%. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, knjiga II, Beograd, 1997, 189.

grafikon 315

Poljoprivrednici su kao najbrojnija profesionalna grupa zastupljena u partizanskom pokretu teritorije anektirane od Mađarske u prve tri godine rata imali stabilno učešće u gubicima čimeći njihovu trećinu, da bi njihov zastupljenost porasla u poslednje dve godine rata na dve petine, a zatim i polovinu gubitaka. Obrnuto srazmerno gubicima poljoprivrednika bilo je stradanje onih profesionalnih grupa na koje se KPJ najviše oslanjala u svom delovanju. Radnici, učenici i studenti, intelektualci, uz sitne privrednike i pripadnike vojske i policije, činili su tri petina gubitaka (58,75% u ustanku, 61,24 naredne i 56,14% sredinom rata) u prve tri godine rata, više od polovine (53,96%) stradalih partizana 1944. godine, da bi njihovo učešće u gubicima poslednje godine rata iznosilo dve petine stradalih (42,54%).

Dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa je uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika pokreta, u kome je četiri petina gubitaka bilo u poslednje dve godine rata, kao i profesionalnom strukturom samog pokreta koja se menjala u pojedinim periodima rata. Među pojedinim profesijama zastupljenim pokretu postoje razlike u dinamici stradanja. U prve tri godine rata stradalo je dve petine službenika i stručnjaka (38,39%) i trećina pripadnika vojske i policije (36,67%), 2,50 odnosno 2,39 puta više od ukupnog udela stradalih u tom periodu, kao i trećina izdržanih lica (30,30%) i petina učenika i studenata (1,97 odnosno 1,30 puta više), dok su ostale profesionalne grupe imale približno isti (radnici i privrednici) ili manji udeo stradalih u tom periodu (poljoprivrednici 1,37 puta manji) od prosečnog stradanja pripadnika pokreta u prve tri godine rata. Udeo stradalih u poslednje dve godine rata je

kod svih profesionalnih grupa bio veći od polovine gubitaka, sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata većom nego u predhodnoj godini 6,69 puta kod poljoprivrednika, po 4,69 odnosno 4,43 puta kod radnika, izdržavanih lica i privrednika, 3,68 odnosno 3,57 puta kod službenika i stručnjaka odnosno učenika i studenata i 2,16 puta kod pripadnika vojske i policije.

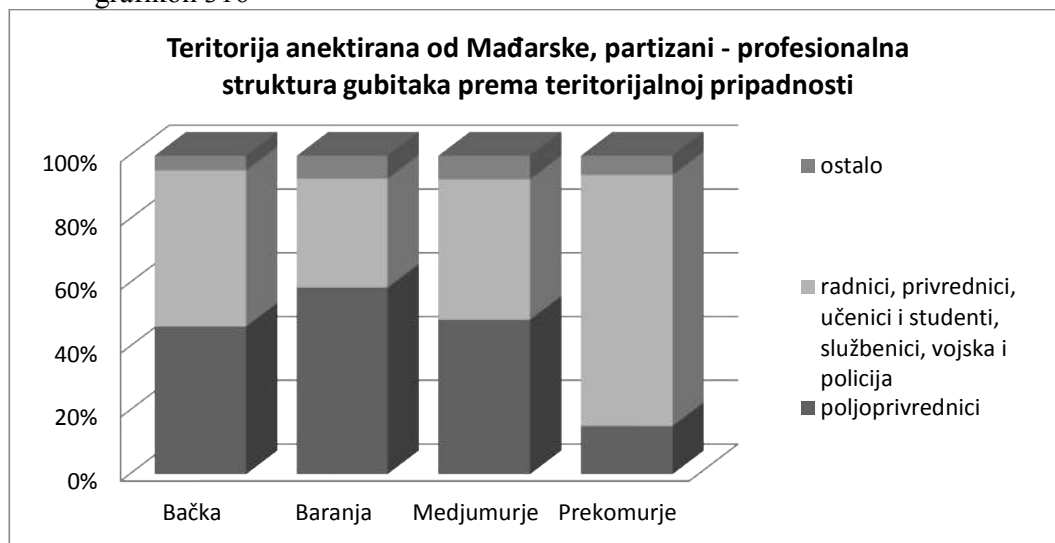
Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta nije bila jednaka u svim delovima teritorije anektirane od Mađarske. Ona je najvećim delom bila uslovljena predratnom profesionalnom strukturom stranovništva koje je nastanjivalo njene delove, kao i razvijenošću pokreta u pojedinim delovima ove teritorije i menjala se tokom rata. Zastupljenost profesija u gubicima partizana nije bila jednaka u svim regionima, kao što nije bio isti ni udeo koji su stradali određene profesije iz nekog dela teritorije anektirane od Mađarske ostvarivali u ukupnom gubitku pripadnika te profesije.

tabela 363 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – profesionalna struktura prema regionalnoj pripadnosti

anekt.Mađarska, profesije	ukupno	Bačka	%	Baranja	%	Međumur.	%	Prekomur.	%
poljoprivredn.	1.600	1.384	86,50	113	7,06	98	6,12	5	0,31
%	46,92	46,41	//	58,55	//	48,51	//	15,15	//
privrednici	278	259	93,16	5	1,80	8	2,88	6	2,16
%	8,15	8,68	//	2,59	//	3,96	//	18,18	//
radnici	730	620	84,93	43	5,89	62	8,49	5	0,68
%	21,41	20,79	//	22,28	//	30,69	//	15,15	//
vojska/policija	60	54	90,00	2	3,33	3	5,00	1	1,67
%	1,76	1,81	//	1,04	//	1,48	//	3,03	//
služb. / stuč.	112	98	87,50	4	3,57	5	4,46	5	4,46
%	3,28	3,29	//	2,07	//	2,47	//	15,15	//
slobodne prof.	12	12	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,35	0,40	//	--	//	--	//	--	//
izdržav. lica	99	77	77,78	10	10,10	11	11,11	1	1,01
%	2,90	2,58	//	5,18	//	5,45	//	3,03	//
đaci i studenti	450	418	92,89	12	2,67	11	2,44	9	2,00
%	13,20	14,02	//	6,22	//	5,45	//	27,27	//
ostala zanim.	26	19	73,08	3	11,54	3	11,54	1	3,85
%	0,76	0,64	//	1,55	//	1,48	//	3,03	//
lični prihodi	2	2	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,06	0,07	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	6	6	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,17	0,20	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zanim.	35	33	94,28	1	2,86	1	2,86	--	--
%	1,03	1,11	//	0,52	//	0,49	//	--	//
Ukupno	3.410	2.982	87,45	193	5,66	202	5,92	33	0,97

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 316

U tri od četiri regiona teritorije anektirane od Mađarske, poljoprivrednici su bili pojedinačno najzastupljenija profesionalna grupa ali njihovo učešće nije bilo jednako i činili su tri petina gubitaka partizana Baranje po polovinu gubitaka iz Bačke i Međumurja, dok su u Prekomurju predstavljali sedminu stradalih pripadnika pokreta. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala bile su različito zastupljene i činile su četiri petina (78,78%) gubitaka partizana Prekomurja, polovinu pripadnika pokreta iz Bačke (48,99%), više od dve petine stradalih iz Međumurja (44,05%) i trećinu gubitaka partizana Baranje (34,20%). Ni među ovim profesijama nije postojala jednaka zastupljenost u gubicima partizana različitih regiona. Tako su među stradalim partizanima Prekomurja učenici i studenti bili dvostruko zastupljeniji (1,94 puta) nego među partizanima Bačke i 4,38 odnosno 5,00 puta nego među partizanima Baranje i Međumurja, privrednici dvostruko više (2,09 puta) nego u Bačkoj i 7,02 odnosno 4,59 puta nego među partizanima Baranje i Međumurja, uz višestruko veću zastupljenost službenika i stručnjaka. Radnici su među stradalim partizanima Međumurja bili 1,38 odnosno 1,47 puta više zastupljeni nego u gubicima pripadnika pokreta iz Baranje i Bačke, dok ih je njihovo učešće u gubicima u odnosu na partizane Prekomurja bilo dvostruko veće (2,02 puta). Učešće izdržanih lica u gubicima partizana iz Baranje i Međumurja bilo je veće nego među pripadnicima pokreta iz Bačke i Prekomurja.

Dominacija u gubicima pripadnika pokreta iz Bačke u ukupnim gubicima partizana sa teritorije anektirane od Mađarske odredila je i njihov udeo u gubicima

gotovo svih profesionalnih grupa uz manja odstupanja. Udeo strdalih privrednika i učenika i studenata bio je neznatno veći od prosečnog udela ovog regiona u gubicima (po 1,06 puta), uz apsolutno sve stradale pripadnike slobodnih profesija i lica sa ličnim prihodima, dok je sa druge strane udeo radnika bio neznatno manji, ali i za desetinu manji udeo izdržanih lica. U gubicima poljoprivrednika udeo strdalih iz Baranje bio je za četvrtinu veći od prosečnog udela regiona u gubicima, dok je njihov udeo u Prekomurju bio trostruko manji (3,02 puta). Udeo izdržanih lica iz Baranje i Prekomurja u gubicima je bio 1,78 odnosno 1,88 puta veći od udela u regiona u gubicima, dok je udeo strdalih učenika i studenata iz ovih regiona bio 2,12 odnosno 2,43 puta manji, a privrednika 3,14 odnosno 2,05 puta manji. Stradali partizani iz Prekomurja imali su 4,60 puta veći udeo u gubicima službenika i stručnjaka od udela regiona u gubicima, dok im je udeo među stradlim privrednicima i učenicima i studentima bio dvostruko veći (2,23 odnosno 2,06 puta).

Profesionalna struktura nije bila jednaka kod strdalih partizana različitih nacionalnosti okupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Mađarske. Udeo strdalih iz pojedinih profesionalnih grupa kod različitih nacionalnosti nije uvek u skladu sa udelom tih nacionalnosti u ukupnom stradanju partizana ove teritorije.

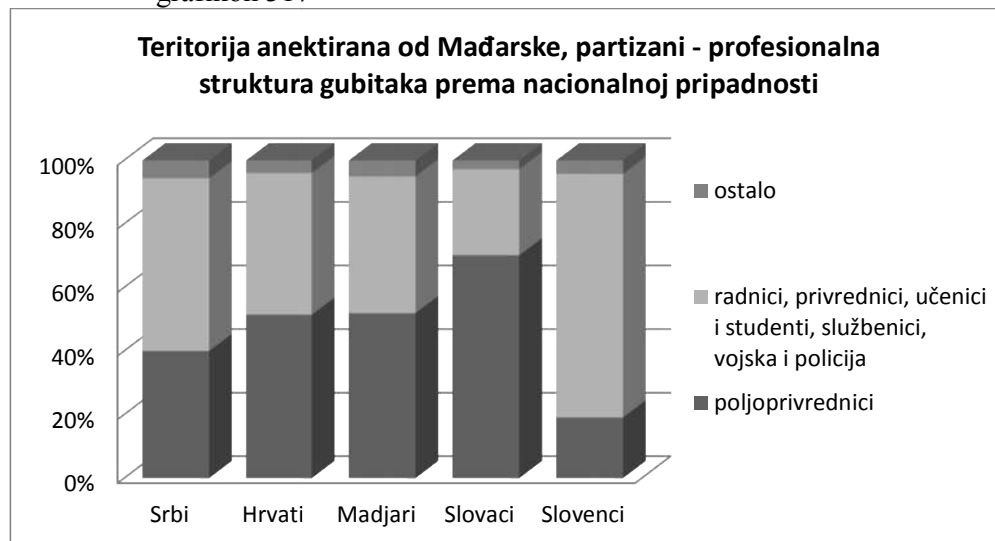
tabela 364 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anektiral. Mađarsk. profesije	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Mađari	%	Slovaci	%	Sloven.	%	ostali i nepoz.	%
poljopriv	1.600	627	39,19	353	22,06	331	20,69	127	7,94	9	0,56	153	9,56
%	46,92	40,04	//	51,46	//	51,96	//	70,16	//	19,15	//	52,22	//
privredn.	278	138	49,64	38	13,67	65	23,38	12	4,32	5	1,80	20	7,19
%	8,15	8,81	//	5,54	//	10,20	//	6,63	//	10,64	//	6,83	//
radnici	730	306	41,92	184	25,20	155	21,23	22	3,01	6	0,82	57	7,81
%	21,41	19,54	//	26,82	//	24,33	//	12,15	//	12,77	//	19,45	//
voj./ pol.	60	48	80,00	5	8,33	--	--	--	--	3	5,00	4	6,67
%	1,76	3,06	//	0,73	//	--	//	--	//	6,38	//	1,36	//
služ./stuč	112	63	56,25	18	16,07	6	5,36	2	1,78	7	6,25	16	14,28
%	3,28	4,02	//	2,62	//	0,94	//	1,10	//	14,89	//	5,46	//
slob.prof.	12	4	33,33	1	8,33	4	33,33	--	--	--	--	3	25,00
%	0,35	0,25	//	0,14	//	0,63	//	--	//	--	//	1,02	//
izdrž. l.	99	62	62,63	15	15,15	12	12,12	3	3,03	1	1,01	6	6,06
%	2,90	3,96	//	2,19	//	1,88	//	1,66	//	2,13	//	2,05	//
đaci/stud.	450	292	64,89	59	13,11	44	9,78	13	2,89	15	3,33	27	6,00
%	13,20	18,65	//	8,60	//	6,91	//	7,18	//	31,91	//	9,21	//
ost. zan.	26	5	19,23	10	38,46	9	34,61	--	--	1	3,85	1	3,85
%	0,76	0,32	//	1,46	//	1,41	//	--	//	2,13	//	0,34	//

lični pri.	2	1	50,00	--	--	--	--	--	--	--	--	1	50,00
%	0,06	0,06	//	--	//	--	//	--	//	--	//	0,34	//
nezaposl.	6	3	50,00	1	16,67	2	33,33	--	--	--	--	--	--
%	0,17	0,19	//	0,14	//	0,31	//	--	//	--	//	--	//
nep. zan.	35	17	48,57	2	5,71	9	25,71	2	5,71	--	--	5	14,29
%	1,03	1,08	//	0,29	//	1,41	//	1,10	//	--	//	1,71	//
Ukupno	3.410	1.566	45,92	686	20,12	637	18,68	181	5,31	47	1,38	293	8,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

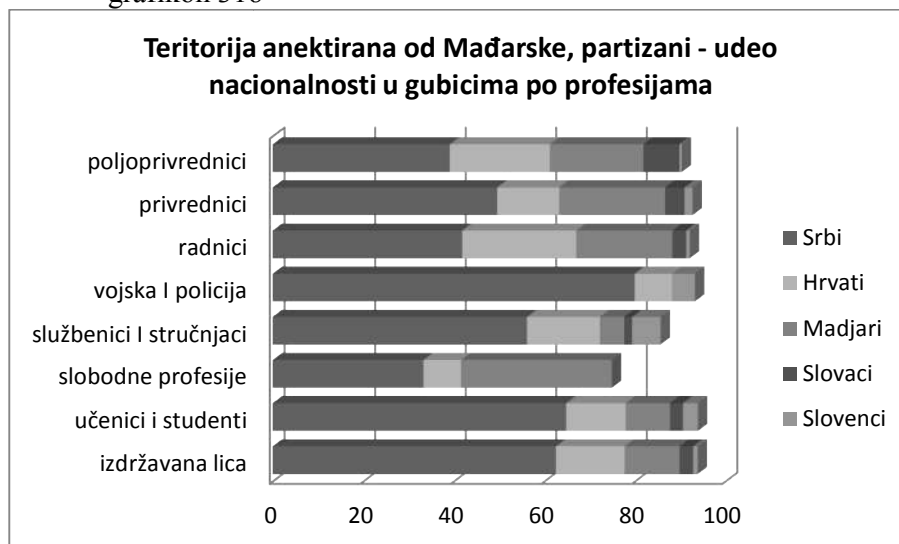
grafikon 317

Poljoprivrednici su kao pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u ukupnim gubicima partizana sa teritorije anektirane od Mađarske imali potpuno različito učešće u gubicima nacionalnosti koje su činile pokret ove teritorije. Oni su činili više od dve trećine stradalih partizana slovačke nacionalnosti, polovinu gubitaka pripadnika pokreta hrvatske, mađarske i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti, dve petine stradalih partizana srpske i petinu gubitaka partizana Slovenačke nacionalnosti. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala bile su najzastupljenije kod partizana slovenačke nacionalnosti činivši tri četvrtine (76,59%) gubitaka, zatim više od polovine stradalih kod partizana srpske nacionalnosti (54,33%), te više od dve petine gubitaka Hrvata i Mađara (44,45 odnosno 43,01%), kao i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti (43,33%), dok su kod partizana slovačke nacionalnosti predstavljali četvrtinu stradalih (27,06%). Među ovim profesijama, koje su činile okosnicu pokreta, nije postojala jednaka zastupljenost u gubicima partizana različitih nacionalnosti. Radnici su činili četvrtinu u partizanima stradalih partizana hrvatske i mađarske nacionalnosti, petinu srpske i ostalih i

nepoznath nacionalnosti i osminu partizana slovačke i slovenačke nacionalnosti, tako da su među strdalim Hrvatima i Mađarima bili 1,37 odnosno 1,24 puta zastupljeniji nego među Srbima i pripadnicima ostalih i nepoznatih nacionalnosti, dvostruko nego među Slovacima (2,21 odnosno 2,00 puta) i Slovencima (2,10 odnosno 1,90 puta), dok su u gubicima Srba bili 1,61 odnosno 1,53 puta zastupljeniji nego među Slovacima i Slovencima. Sa učešćem od trećine gubitaka, učenici i studenti su bili najzastupljeniji u gubicima Slovenaca, 1,71 puta više nego kod Srba i 3,71 puta od Hrvata, 4,44 puta od Slovaka i 4,62 puta od Mađara, dok im je učešće među strdalim Srbima bilo 2,17 puta veće nego kod Hrvata, 2,60 puta kod Slovaka i 2,70 puta veće nego kod Mađara. Izdržavana lica stradla u partizanima bila su dvostruko više zastupljena u gubicima pripadnika pokreta srpske nego kod drugih nacionalnosti okupljenih u pokretu na teritoriji anektiranoj od Mađarske.

grafikon 318

Udeo stradalih iz pojedini profesionalnih grupa kod različitih nacionalnosti nije bio uvek u skladu sa zastupljenošću tih nacionalnosti u ukupnim gubicima pokreta. Udeo stradalih poljoprivrednika srpske nacionalnosti u gubicima ove profesije je bio za šestinu manji (1,17 puta) od zastupljenost ove nacionalnosti u gubicima pokrata, dok je u profesionalnim grupama na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju udeo partizana srpske nacionalnosti bio za desetinu manji kod radnika (1,09 puta), ali i 1,41 puta veći kod stradalih učenika i studenata, 1,22 puta kod službenika i stručnjaka, 1,74

puta kod pripadnika vojske i policije, 1,08 kod stradlih privrednika, uz 1,36 puta veći udeo među stradlim izdržanim licima. U dve najzastupljenije profesionalne grupe u gubicima partizana hrvatske nacionalnosti, poljoprivrednicima i radnicima, udeo u gubicima ovih zanimanja bio je za desetinu odnosno četvrtinu veći (1,10 odnosno 1,25 puta) od zastupljenost ove nacionalnosti u gubicima pokrata, dok je udeo kod učenika i studenata, privrednika i službenika i stručnjaka bio 1,53 i 1,47 odnosno 1,25 puta manji. Među stradlim poljoprivrednicima, radnicima i privrednicima partizani mađarske nacionalnosti su imali veći udeo 1,11 odnosno 1,14 odnosno 1,25 puta od zastupljenost ove nacionalnosti u gubicima pokrata, do im je udeo u gubicima učenika i studenata i službenika i stručnjaka bio 1,91 odnosno 3,48 puta. U odnosu na zastupljenost ove nacionalnosti u gubicima pokrata partizani slovačke nacionalnosti su imali za polovinu veći udeo u gubicima poljoprivrednika (1,49 puta), dok im je udeo u svim ostalim profesionalnim grupama bio manji, 1,84 puta kod učenika i studenata, 1,76 puta kod radnika. Udeo u gubicima učenika i studenata partizana slovenačke nacionalnosti je bio 2,41 puta veći, a kod službenika i stručnjaka 4,53 puta, dok im je udeo u gubicima poljoprivrednika i radnika bio 2,46 odnosno 1,68 puta manji.

Tokom rata, profesionalna struktura partizana različitih nacionalnosti u sastavu partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske se menjala i nije bila jednaka kod svih nacionalnosti. Razlike su postojale kao u učešću profesija u gubicima u pojedinim periodima rata, tako i u udelu u gubicima koji su pripadnici pojedinih profesija imali tokom rata. Takođe razlike su postojale kako u okviru jedne nacionalnosti, tako i među nacionalnostima zastupljenim u pokretu.

tabela 365 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Srbi – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, profesije, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	627	27	4,31	44	7,02	74	11,80	211	33,65	271	43,22
%	40,04	44,26	//	39,64	//	33,18	//	37,21	//	44,87	//
privrednici	138	3	2,17	7	5,07	16	11,59	58	42,03	54	39,13
%	8,81	4,92	//	6,31	//	7,17	//	10,23	//	8,94	//
radnici	306	14	4,57	30	9,80	33	10,78	116	37,91	113	36,93
%	19,54	22,95	//	27,03	//	14,80	//	20,46	//	18,71	//
vojs., pol.,	48	5	10,42	5	10,42	6	12,50	19	39,58	13	27,08
%	3,06	8,20	//	4,50	//	2,69	//	3,35	//	2,15	//
služb., stuč.	63	4	6,35	8	12,70	15	23,81	19	30,16	17	26,98
%	4,02	6,56	//	7,21	//	6,73	//	3,35	//	2,81	//
slob. prof.	4	--	--	--	--	--	--	2	50,00	2	50,00

%	0,25	--	//	--	//	--	//	0,35	//	0,33	//
izdržavana l.	62	1	1,61	2	3,22	20	32,26	20	32,26	19	30,64
%	3,96	1,64	//	1,80	//	8,97	//	3,53	//	3,14	//
đaci i stud.	292	5	1,71	14	4,79	55	18,83	114	39,04	104	35,62
%	18,65	8,20	//	12,61	//	24,66	//	20,10	//	17,22	//
ostala zan.	5	1	20,00	--	--	1	20,00	1	20,00	2	40,00
%	0,32	1,64	//	--	//	0,45	//	0,18	//	0,33	//
lični prihpdi	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,06	--	//	--	//	--	//	0,18	//	--	//
nezaposleni	3	--	--	--	--	1	33,33	--	--	2	66,67
%	0,19	--	//	--	//	0,45	//	--	//	0,33	//
nepoz. zan.	17	1	5,88	1	5,88	2	11,76	6	35,29	7	41,18
%	1,08	1,64	//	0,90	//	0,90	//	1,06	//	1,16	//
Ukupno	1.566	61	3,89	111	7,09	223	14,24	567	36,21	604	38,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 366 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Hrvati – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Mađarska, profesije, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	353	1	0,28	2	0,57	15	4,25	120	33,99	215	60,91
%	51,46	14,29	//	20,00	//	35,71	//	51,28	//	54,71	//
privrednici	38	1	2,63	--	--	6	15,79	12	31,58	19	50,00
%	5,54	14,29	//	--	//	14,29	//	5,13	//	4,83	//
radnici	184	4	2,17	5	2,72	7	3,80	69	37,50	99	53,80
%	26,82	57,14	//	50,00	//	16,67	//	29,49	//	25,19	//
vojs., pol.,	5	1	20,00	--	--	1	20,00	1	20,00	2	40,00
%	0,73	14,29	//	--	//	2,38	//	0,43	//	0,51	//
služb., stuč.	18	--	--	1	5,56	3	16,67	4	22,22	10	55,56
%	2,62	--	//	10,00	//	7,14	//	1,71	//	2,54	//
slob. prof.	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,14	--	//	--	//	--	//	0,43	//	--	//
izdržavana l.	15	--	--	--	--	4	26,67	3	20,00	8	53,33
%	2,19	--	//	--	//	9,52	//	1,28	//	2,04	//
đaci i stud.	59	--	--	1	1,69	5	8,47	21	35,59	32	54,24
%	8,60	--	//	10,00	//	11,90	//	8,97	//	8,14	//
ostala zan.	10	--	--	1	10,00	1	10,00	2	20,00	6	60,00
%	1,46	--	//	10,00	//	2,38	//	0,86	//	1,53	//
lični prihpdi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,14	--	//	--	//	--	//	--	//	0,25	//
nepoz. zan.	2	--	--	--	--	--	--	1	50,00	1	50,00
%	0,29	--	//	--	//	--	//	0,43	//	0,25	//
Ukupno	686	7	1,02	10	1,46	42	6,12	234	34,11	393	57,29

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 367 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Mađari – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, profesije, Mađari	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	331	1	0,30	--	--	3	0,90	28	8,46	299	90,33
%	51,96	16,67	//		//	60,00	//	41,79	//	53,87	//
privrednici	65	1	1,54	--	--	1	1,54	13	20,00	50	76,92
%	10,20	16,67	//		//	20,00	//	19,40	//	9,01	//
radnici	155	2	1,29	2	1,29	1	0,64	19	12,26	131	84,52
%	24,33	33,33	//	50,00	//	20,00	//	28,36	//	23,60	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	6	--	--	--	--	--	--	2	33,33	4	66,67
%	0,94	--	//	--	//	--	//	2,98	//	0,72	//
slob. prof.	4	--	--	1	25,00	--	--	--	--	3	75,00
%	0,63	--	//	25,00	//	--	//	--	//	0,54	//
izdržavana l.	12	--	--	--	--	--	--	2	16,67	10	83,33
%	1,88	--	//	--	//	--	//	2,98	//	1,80	//
đaci i stud.	44	1	2,27	1	2,27	--	--	3	6,82	39	88,64
%	6,91	16,67	//	25,00	//	--	//	4,48	//	7,03	//
ostala zan.	9	1	11,11	--	--	--	--	--	--	8	88,89
%	1,41	16,67	//	--	//	--	//	--	//	1,44	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	2	--	--	--	--	--	--	--	--	2	100,0
%	0,31	--	//	--	//	--	//	--	//	0,36	//
nepoz. zan.	9	--	--	--	--	--	--	--	--	9	100,0
%	1,41	--	//	--	//	--	//	--	//	1,62	//
Ukupno	637	6	0,94	4	0,63	5	0,78	67	10,52	555	87,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 368 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Slovaci – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, profesije, Slovaci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	127	--	--	--	--	1	0,79	20	15,75	106	83,46
%	70,16	--	//	--	//	33,33	//	76,92	//	69,74	//
privrednici	12	--	--	--	--	--	--	1	8,33	11	92,67
%	6,63	--	//	--	//	--	//	3,85	//	7,24	//
radnici	22	--	--	--	--	1	4,55	3	13,64	18	81,82
%	12,15	--	//	--	//	33,33	//	11,54	//	11,84	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	2	--	--	--	--	1	50,00	--	--	1	50,00
%	1,10	--	//	--	//	33,33	//	--	//	0,66	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	3	--	--	--	--	--	--	--	--	3	100,0
%	1,66	--	//	--	//	--	//	--	//	1,97	//
đaci i stud.	13	--	--	--	--	--	--	2	15,38	11	84,62
%	7,18	--	//	--	//	--	//	7,69	//	7,24	//
ostala zan.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
lični prihpd	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	2	--	--	--	--	--	--	--	--	2	100,0
%	1,10	--	//	--	//	--	//	--	//	1,31	//
Ukupno	181	--	--	--	--	3	1,66	26	14,36	152	83,98

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 369 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Slovenci – profesionalna struktura prema godini stradanja

anekt. Mađarska, profesije, Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	9	--	--	--	--	2	22,22	5	55,56	2	22,22
%	19,15	--	//	--	//	28,57	//	31,25	//	11,11	//
privrednici	5	--	--	1	20,00	1	20,00	1	20,00	2	40,00
%	10,64	--	//	20,00	//	14,29	//	6,25	//	11,11	//
radnici	6	--	--	--	--	1	16,67	5	83,33	--	--
%	12,77	--	//	--	//	14,29	//	31,25	//	--	//
vojs., pol.,	3	--	--	1	33,33	1	33,33	--	--	1	33,33
%	6,38	--	//	20,00	//	14,29	//	--	//	5,56	//
služb., stuč.	7	--	--	2	28,57	--	--	1	14,29	4	57,14
%	14,89	--	//	40,00	//	--	//	6,25	//	22,22	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	2,13	--	//	--	//	14,29	//	--	//	--	//
đaci i stud.	15	1	6,67	1	6,67	1	6,67	4	26,67	8	53,33
%	31,91	100,0	//	20,00	//	14,29	//	25,00	//	44,44	//
ostala zan.	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	2,13	--	//	--	//	--	//	--	//	5,56	//
lični prihpd	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	47	1	2,13	5	10,64	7	14,89	16	34,04	18	38,30

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poljoprivrednici su tokom čitavog rata kod stradalih partizana srpske nacionalnosti predstavljali pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu gubitaka, sa maksimalnim učešćem od nešto više od dve petine gubitaka prve i poslednje godine rata i sa minimalnom trećinom gubitaka sredinom rata. Profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju su među stradlim partizanima srpske nacionalnosti konstantno činile polovinu ili više gubitaka (50,83% u ustanku, 56,05% sredinom rata i

50,16% poslednje godine rata) čineći njegovu okosnicu i dajući mu stabilnost tokom čitavog rata. Učešće poljoprivrednika, kao pojedinačno najbrojnije profesionalne grupe među stradlim Hrvatima, konstantno je raslo od sedmine gubitaka u ustanku do više od polovine stradlih poslednje godine rata, čime je njihovo učešće u gubicima uvećano 3,82 puta, dok je sa druge strane učešće profesija na koje je KPJ računala u sprovođenju svojih ideja bilo obrnuto proporcionalno i činili su četiri petina gubitaka u ustanku (85,71%), da bi u kraju rata njihovo učešće u gubicima bilo prepolovljeno (41,21%). Profesije na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju činile su najveći deo ili pak jedine stradale partizane mađarske i slovenačke nacionalnosti u prve dve godine rata, da bi od sredine rata učešće poljoprivrednika dostiglo polovinu gubitaka kod Mađara i manje od trećine stradlih Slovenaca sredinom rata, da bi na kraju rata opet činili njihov deseti deo. U periodu poslednje dve godine rata, kada su postali značajni deo u gubicima pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske, partizani slovačke nacionalnosti su bili najvećim delom, tri četvrtine odnosno dve trećine, stataveljeni od poljoprivrednika.

Dinamika stradnja profesionalnih grupa je pratila opštu dinamiku stradanja pojedinih nacionalnosti sa najvećim pretrpljenim gubicima u poslednje dve godine rata. Ako se izuzmu gubici partizana srpske nacionalnosti kod kojih su sve značajnije profesionalne grupe imale konstantno stradanje tokom rata, kod ostalih nacionalnosti to nije slučaj sa gubicima većine zanimanja, već kontinuirano stradanje postoji samo kod nekih, poljoprivrednika i radnika kod Hrvata, radnika kod Mađara, učenika i studenata kod Slovenaca. Dinamiku stradnja srpske nacionalnosti u partizanima na teritoriji anektiranoj od Mađarske, svojom brojnošću u gubicima odredili su, uz manja odstupanja, poljoprivrednici. Nerazvijenost pokreta u prve dve godine rata i relativno mali ukupni gubici u tom periodu istakli su veći udeo pojedinih profesionalnih grupa u gubicima ove nacionalnosti je udeo radnika bio za trećinu veći (1,31 puta) od ukupnog udela u stradanju u tom periodu, 1,73 puta službenika i stručnjaka i dvostruko pripadnika vojske i policije (1,90 puta), dok je udeo stradlih učenika i studenata i poljoprivrednika u tom periodu bio 1,69 odnosno 1,52 puta manji. Kod stradalih partizana hrvatske i mađarske nacionalnosti u prve dve godine rata je bio veći udeo radnika 1,95 odnosno 1,64 puta, dok je kod stradlih pripadnika pokreta slovenačke nacionalnosti udeo stradanja učenika i studenata bio neznatno veći od opšteg udela gubitaka u tom

peruiodu. Realno stradnje svih profesionalnoih grupa partizana svih nacionalnosti okupljenih u pokretu na teritoriji anektiranoj od Mađarske je bilo najveće poslednje godine rata ali sa različitom stopom smrtnosti u odnosu na predhodnu godinu. Tako je stradnje poljoprivrednika 1945. godine bilo realno 3,42 odnosno 4,78 puta veće nego predhodne godine kod partizana srpske odnosno hrvatske nacionalnosti, ali i 28,47 odnosno 14,13 puta kod partizana mađarske i slovačke nacionalnosti, dok je kod partizana slovenačke nacionalnosti bilo gotovo izjednačeno (1,06 puta veće). Stopša smrtnosti stradalih radnika poslednje godine rata kod u partizanima stradalih Srba i Hrvata ove teritorije bila je realno 2,60 odnosno 3,82 puta veća nego predhodne godine, dok je kod stradli Mađara i Slovaka bila 18,38 odnosno 16,00 puta, dok je realni gubitak učenika i studenata poslednje godine rat bio 2,43 puta veći kod partizana srpske nacionalnosti, 4,09 odnosno 5,33 puta veći kod hrvatske i slovenačke nacionalnosti, ali i 34,66 odnosno 14,67 puta kod partizana mađarske i slovačke nacionalnosti.

Različite nacionalne komponente među partizanima teritoije anektirane od Mađarske nisu imale istu zastupljenost u profesionalnoj strukturi stradalih pripadnika pokreta tokom rata. Iako su Srbi činili ukupno dve petine stradalih poljoprivrednika njihova zastupljenost u gubicima ove profesije nije uvek bila ravnomerna, tako da su u ustanku činili 93,10% stradalih poljoprivrednika, što je bilo za petinu više (1,22 puta) od njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima partizana te godine, sredinom rata 73,27% i poslednje godine rata 26,67%, što je bilo izjednačeno odnosno ispod (1,18 puta) nacionalne zastupljenosti u ukupnim gubicima tih godina. Partizani ove nacionalnosti činili su dve trećine (66,67%) radnika stradalih u ustaku, sredinom rata 71,74%, i poslednje godine rata 28,39% stradalih radnika, što je na početku i kraju rata bilo manje od njihove nacionalnoj zastupljenosti u gubicima ove teritorije (1,14 odnosno 1,11 puta), a jednako sredinom rata. Srbi su predstavljali tri petina (62,50%) stradalih učenika i studenta u ustanku, 85,94% stradalih 1943. godine i 50,48% poslednje godine rata što je bilo za petinu manje od nacionalne zastupljenosti u gubicima u ustanku i 1,16 odnosno 1,60 puta više u sredinom i na kraju rata. U partizanima stradli Hrvati i Mađari su činili petinu odnosno desetinu gubitaka radnika u ustanku (19,05 odnosno 9,52%), 15,22 odnosno 2,17% sredinom rata i četvrtinu odnosno trećinu (24,87 odnosno 32,91%) poslednje godine rata, što je permanentno bilo iznad njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima pokreta (2,18 odnosno 1,27 puta u ustanku, 1,09 odnosno 1,31

sredinom rata i 1,21 odnosno 1,14 puta na kraju rata). Među stradlim poljoprivrednicima poslednje godine rat partizani slovačke nacionalnost su činili desetinu (10,43%) njihovih gubitaka što je bilo za trećinu više (1,32 puta) od njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima. Slovenci su činili osminu gubitaka učenika i studenata stradlih u ustanku, što je bilo 10 puta više od njihove nacionalne zastupljenosti u gubicima partizana te godine, sredinom rata 1,56% i poslednje godine rata 3,88%, što je bilo 1,49 puta ispod ali i 4,13 puta iznad nacionalne zastupljenosti u ukupnim gubicima u tim godinama.

Polna struktura stradlih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske

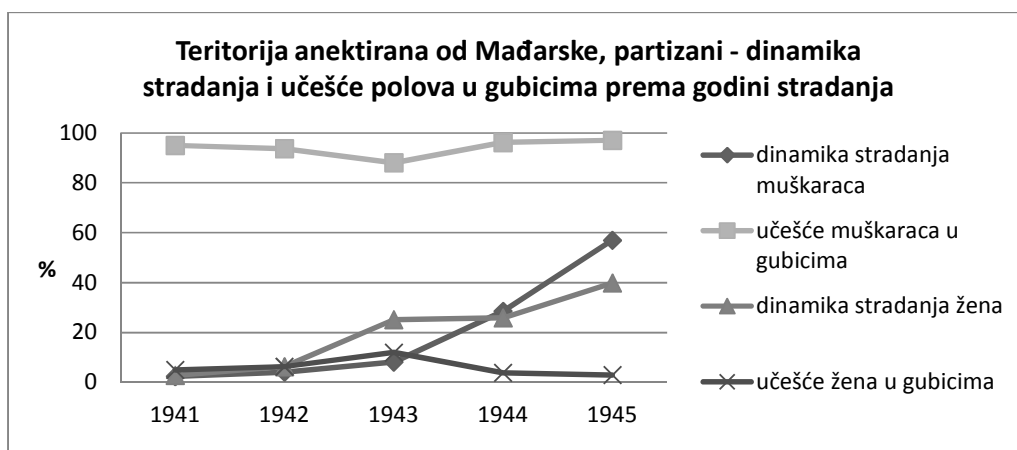
Partizanski pokret na teritoriji anektiranoj od Mađarske pokušavao je, kao i u ostalim delovima Jugoslavije, da u privuče što veći broj žena. Na ovoj teritoriji partizanske su činile dvedesetpeti deo (4,19%) gubitaka pokreta. Dinamika i intezitet stradanja muškaraca i žena u partizanskom pokretu na ovoj teritoriji nisu bili jednaki.

tabela 370 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	3.267	76	2,33	133	4,07	265	8,11	932	28,53	1.861	56,96
%	95,81	95,00	//	93,66	//	88,04	//	96,18	//	97,03	//
žene	143	4	2,80	9	6,29	36	25,17	37	25,87	57	39,86
%	4,19	5,00	//	6,34	//	11,96	//	3,82	//	2,97	//
ukupno	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 319

Izrazita dominacija muškaraca u pokretu određivala je dinamiku stradanja svih pripadnika partizanskog pokreta teritorije anektirane od Mađarske. Nominalno rast gubitaka je postojao čitavog rata, s time što je u drugoj godini rata postojalo realno smanjivanje stradanja koje je bilo 1,14 puta manje nego u ustanku, da bi se u 1943. godini, sa naglim razvojem pokreta, udeo gubitka muškaraca dvostruko uvećao (1,99 puta), sa daljim rastom u narednom periodu (3,52 odnosno 2,00 puta), ali sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata 5,32 puta većom nego u predhodnoj. Dinamika stradanja žena u pokretu ove teritorije je bila drugačija. Njihovo stradanje u ustanku je bilo realno neznatno nego u narednoj godini (1,12 puta), nakon čega udeo stradalih raste u 1943. godini 4,00 puta, u narednoj godini je ostao na istom nivou stradanja da bi se uvećao za polovinu u poslednjoj godini rata (1,54 puta), ali sa stopom smrtnosti 4,11 puta većom nego u predhodnoj. Udeo stradalih žena u prve dve godine rata bio je 1,42 puta veći u odnosu na udeo muškaraca, u poslednje dve godine rata je bio 1,30 puta manji, ali je njihov deo stradalih 1943. godine bio trostruko (3,10 puta) veći od udela stradalih muškaraca te godine. Učešće partizanki u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske je varirao tokom rata. U odnosu na gubitke u ustanku njihova zastupljenost među stradlima naredne godine je uvećana 1,27 puta, da bi u 1943. godini bila gotovo duplirana (1,89 puta) čineći osminu gubitaka (2,39 puta više nego u ustanku), nakon čega se njihovo učešće u gubicima u narednom periodu, kada ih je najveći deo izgubio život, smanjivalo, čineći tridesettreći deo poslednje godine rata, što je bila 1,68 odnosno 4,03 puta manja zastupljenost nego u ustanku i sredinom rata.

Prisutnost žena među stradalim partizanima bila je uslovljena razvijenošću pokreta na određenim teritorijama, stepenom emancipacije koji je postojao pre rata ili se razvio tokom rata, kao i potrebom za njihovim angažovanjem.⁵²⁵ Njihova zastupljenost među stradalim saborcima, kao i njihovo učešće u stradanju, nije bilo ravnomerno i prilično varira u različitim delovima teritorije anektirane od Mađarske. Među stradalim partizanima žene su bile najzastupljenije u Baranji i Bačkoj gde su činile dvadesetprvi odnosno dvadesettreći deo stradalih pripadnika pokreta, dok su u gubicima partizana Međumurja i Prekomurja činile trideset treći deo. Najveći deo stradalih partizanki poticao je Bačke i one su činile devet desetina njihovih gubitaka, uz šesnaestinu stradalih iz dela Baranje.

tabela 371 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – polna struktura prema regionalnoj pripadnosti

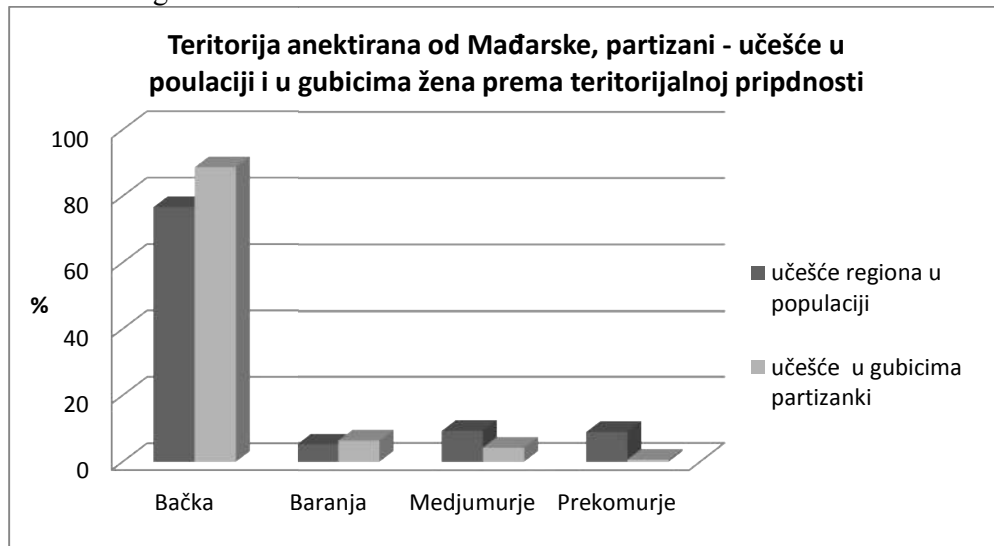
anekt.Mađarska, pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Bačka	2.982	2.855	95,74	127	4,26
%	87,45	87,39	//	88,81	//
Baranja	193	184	95,34	9	4,66
%	5,66	5,63	//	6,29	//
Međumurje	202	196	97,03	6	2,97
%	5,92	6,00	//	4,19	//
Prekomurje	33	32	96,97	1	3,03
%	0,97	0,98	//	0,70	//
ukupno	3.410	3.267	95,81	143	4,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Učešće stradalih partizanki iz Baranje bio je 1,12 puta veće od učešća muškaraca ovog regiona u gubicima saboraca istog pola, učešća partizana oba pola iz Bačke su bila izjednačena, dok su učešća partizanki iz Međumurja i Prekomurja bila 1,43 odnosno 1,40 puta manja od učešća muškaraca. Gubici partizanki sa teritorije anektirane od Mađarske iz pojedinih njenih regiona nisu u skladu sa zastupljenošću tih regiona u populaciji teritorije. Učešće stadalih partizanki iz Baranje i Bačke u gubicima žena je 1,22 odnosno 1,16 puta prevazilazilo učešća regiona u populaciji, dok su njihova učešća iz Međumurja i Prekomurja bila 2,19 odnosno 12,67 puta manja. U gubicima partizana istočnog dela teritorije anektirane od Mađarske (Bačke i Baranje) žene imale 1,44 puta veći udeo nego u zapadnom delu.

⁵²⁵ Nakon formiranja 51. divizije, u kojoj je značajan deo ljudstva mobilisan u Bačkoj, u sastavu je novembra 1944. godine bilo 4,43% žena. Sreta Savić, *51. vojvodanska divizija*, Beograd, 1974, 13.

grafikon 320

Na prisustvo žena različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu uticalo je više činioca, kao što su razvijenost partizanskog pokreta, njihova emancipovanost, stepen uključenosti njihove nacionalnosti u pokret, potreba za njihovim angažovanjem u različitim periodima rata i sposobnost pokreta da ih uključi u svoje delovanje. U partizanskom pokretu sa teritorije anektirane od Mađarske među stradalim partizankama Srkinje su činile gotovo tri četvrtina stradalih, Hrvatice koje su predstavljale desetinu gubitaka, Mađarice šesnaestinu uz malo ili zanemarljivo učešće drugih nacionalnosti. Stradnje Srkinja bilo 2,67 puta veće od gubitaka svih ostalih pripadnica pokreta zajedno, ali je s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji ove teritorije gubitak bio realno 11,07 puta veći. Prisutnost žena među stradalim partizanima različitih nacionalnosti nije bila ujednačena. Najveća je bila kod Srba gde su žene činile gotovo petnaesti deo gubitaka, Slovakinja tridesetšesti deo, Hrvatice i Slovenke pedesetpeti deo, dok su Mađarice činile sedamdesetprvi deo gubitaka u okviru svog nacionalnog korpusa. Zastupljenost Srkinja među stradalim sunarodnicima u partizanskom pokretu sa ove teritrije je bila 3,25 odnosno 4,71 puta veća od zastupljenosti Hrvatica i Mađarica i 2,40 odnosno 3,12 puta veća udela Slovakinja i Slovenki u gubicima tih nacionalnosti.

grafikon 321

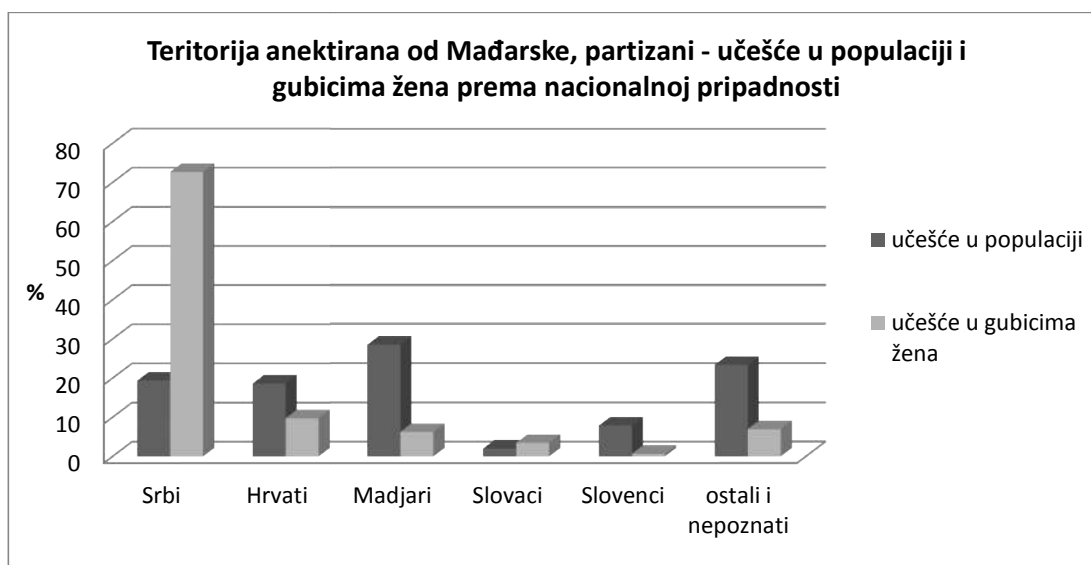
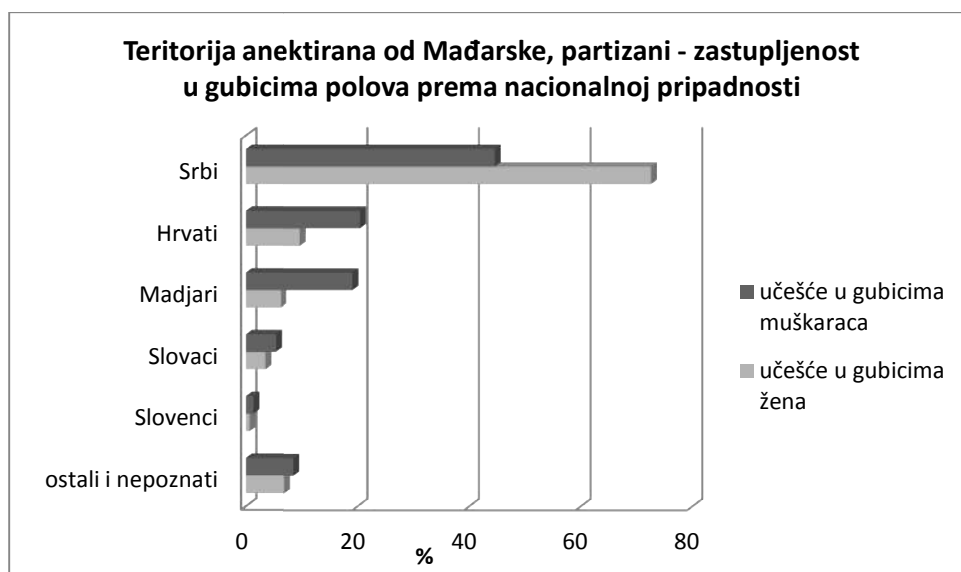

tabela 372 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Mađarska, pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Srbi	1.566	1.462	93,36	104	6,64
%	45,92	44,75	//	72,73	//
Hrvati	686	672	97,96	14	2,04
%	20,12	20,57	//	9,79	//
Mađari	637	628	98,59	9	1,41
%	18,68	19,22	//	6,29	//
Slovaci	181	176	97,24	5	2,76
%	5,31	5,39	//	3,50	//
Slovenci	47	46	97,87	1	2,13
%	1,38	1,41	//	0,70	//
ostali i nep	293	283	96,59	10	3,41
%	8,59	8,66	//	6,99	//
Ukupno	3.410	3.267	95,81	143	4,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 322

Učešće partizanki srpske nacionalnosti u gubicima žena u pokretu bilo je 1,62 puta veće od učeća njihovih sunarodnika u gubicima muškaraca, dok je učešće žena svih ostalih nacionalnosti bilo manje, Slovakinja 1,54 puta, Hrvatica i Slovenki 2,10 puta odnosno 2,01 puta i Mađarica 3,05 puta. U partizanskom pokretu stradale Srkinje imale su 3,74 puta veće učešće u gubicima žena u pokretu od zastupljenosti naroda u populaciji teritorije anektirane od Mađarske, Slovakinja 1,71 puta veće, dok su učešća svih ostalih nacionalnosti bila manja, Hrvatica 1,91 puta, Mađarica 4,53 puta i Slovenki 11,33 puta manje. Gubici Srkinja su, s obzirom na zastupljenost u stanovništvu, bili realno 2,19 puta veći od gubitaka Slovakinja, 7,14 puta od Hrvatica, 16,97 puta od Mađarica i 42,41 puta od Slovenki, dok su gubici partizanki Hrvatske nacionalnosti bili 2,32 puta veći od gubitaka pripadnika pokreta mađarske nacionalnosti. Dinamika i intezitet stradanja pripadnika pokreta u zavisnosti od polne pripadnosti nije bila ujednačena za sve nacionalnosti sa teritorije anektirane od Mađarske.

tabela 373 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Srbi – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, pol, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	1.462	59	4,03	105	7,18	192	13,13	537	36,73	569	38,92
%	93,36	96,72	//	94,59	//	86,10	//	94,71	//	94,20	//
žene	104	2	1,92	6	5,77	31	29,81	30	28,85	35	33,65
%	6,64	3,28	//	5,41	//	13,90	//	5,29	//	5,80	//
ukupno	1.566	61	3,89	111	7,09	223	14,24	567	36,21	604	38,57

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 374 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Hrvati – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, pol, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	672	7	1,04	10	1,49	40	5,95	231	34,37	384	57,14
%	97,96	100,0	//	100,0	//	95,24	//	98,72	//	97,71	//
žene	14	--	--	--	--	2	14,28	3	21,43	9	64,28
%	2,04	--	//	--	//	4,76	//	1,28	//	2,29	//
ukupno	686	7	1,02	10	1,46	42	6,12	234	34,11	393	57,29

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 375 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Mađari – polna struktura prema godini stradanja

AM – part-Mađari	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	628	5	0,80	4	0,64	5	0,80	65	10,35	549	87,42
%	98,59	83,33	//	100,0	//	100,0	//	97,01	//	98,92	//
žene	9	1	11,11	--	--	--	--	2	22,22	6	66,67
%	1,41	16,67	//	--	//	--	//	2,99	//	1,08	//
ukupno	637	6	0,94	4	0,63	5	0,78	67	10,52	555	87,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 376 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Slovaci – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, pol, Slovaci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	176	--	--	--	--	3	1,70	26	14,77	147	83,52
%	97,24	--	//	--	//	100,0	//	100,0	//	96,71	//
žene	5	--	--	--	--	--	--	--	--	5	100,0
%	2,76	--	//	--	//	--	//	--	//	3,29	//
ukupno	181	--	--	--	--	3	1,66	26	14,36	152	83,98

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 377 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, Slovenci – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, pol, Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	46	1	2,17	5	10,87	6	13,04	16	34,78	18	39,13
%	97,87	100,0	//	100,0	//	85,71	//	100,0	//	100,0	//
žene	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	14,29	//	--	//	--	//
ukupno	47	1	2,13	5	10,64	7	14,89	16	34,04	18	38,30

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 378 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani, ostali i nepoznati – polna struktura prema godini stradanja

anekt.Mađarska, pol, ostali i nep	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	283	4	1,41	9	3,18	19	6,71	57	20,14	194	68,55
%	96,59	80,00	//	75,00	//	90,48	//	96,61	//	98,98	//
žene	10	1	10,00	3	30,00	2	20,00	2	20,00	2	20,00

	%		20,00	//	25,00	//	9,52	//	3,39	//	1,02	//
ukupno	293	5	1,71	12	4,09	21	7,17	59	20,14	196	66,89	

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Kod svih nacionalnosti muškarci stradali u partizanima su svojom brojnošću i dominantnim učešćem i gubicima odredili dinamiku stradanja čitave nacionalnosti. Dinamika stradanja žena u partizanskom pokretu teritorije anektirane od Mađarske je bila potpuno različita u zavisnosti od nacionalnosti kojoj su pripadale. Partizanske srpske i pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti su jedine imale kontinuirano stradanje tokom čitavog rata. Sve Hrvatice su izgubile živote u drugoj polovini rata, Slovenke sredinom rata, od Mađarica desetina je stradala u ustanku, a ostale u poslednje dve godine rata i Slovakinke poslednje godine rata. Udeo stradlih partizanki srpske nacionalnosti u prve i poslednje dve godine rata je bio 1,46 odnosno 1,23 puta manji od udela njihovih sunarodnika muškog pola, dok je 1943. godine bio 2,27 puta veći. U prve tri godine rata udeo stradlih partizanki pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti je bio 5,31 puta veći od udela muškaraca, dok je u poslednje dve godine rata bio 2,21 puta manji. Među malobrojnim stradlim partizanima mađarske nacionalnosti u ustanku, udeo Mađarica je bio dosta veći od udela muškaraca, dok je stradanje partizanki mađarske i hrvatske nacionalnosti u poslednje dve godine rata bilo manje od udela njihovih saboraca muškog pola stradlih u tom periodu. Realno stradanje partizanski svih nacionalnosti u poslednjoj godini rata je bilo veće nego u predhodnoj, 3,11 puta kod Srпкиnja, 8,00 puta kod Hrvatica i Mađarica.

U polnoj strukturi gubitaka svih nacionalnosti tokom čitavog rata muškarci su činili dominantni deo gubitaka. Učešće pripadnica pokreta među stradalim sunarodnicima je varirala tokom rata. Nakon skromnog učešća u gubicima partizana srpske nacionalnosti u ustanku (trideseti deo), gubici žena su u narednom periodu rasli do sredine rata čineći sedminu gubitaka 1943. godine, što je bilo 4,24 puta veće učešće nego u prvoj godini rata, da bi se u završnim godinama rata njihova zastupljenost u gubicima smanjivala do sedamnaestine gubitaka poslednje godine što je bilo 2,40 puta manje učešće nego sredinom rata. Pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti su u prve tri godine rata predstavljale petinu, zatim četvrtinu i desetinu gubitaka partizana ove nacionalnosti, što je bilo daleko najveće učešće u gubicima bilo koje nacionalnosti u pokretu sa teritorije anektirane od Mađarske. U malobrojnom stradanju partizana mađarske nacionalnosti u ustanku, učešće žena od šestine gubitaka je bilo izuzetno

visoko, dok su u poslednjim godinama rata imale neznatnu zastupljenost, predstavljajući tridesettreći odnosno devedesetdrugi deo gubitaka. Hrvatice su imale značajnije ušće u gubicima 1943. godine čineći njihov dvadeset prvi deo, nakon čega se ono smanjivalo, dok su Slovakinja i Slovenke u gubicima jedino učešće imale u poslednjoj odnosno središnjoj godini rata.

Partizanke iz različitih delova teritorije anektirane od Mađarske nisu imale jednaku dinamiku stradanja tokom rata, kao ni što njihovo učešće u gubicima pripadnica pokreta nije bilo isto. Partizanke iz Bačke su jedine imale kontinuirano stradanje tokom čitavog rata i predstavljale su jedine stradale u prve dve godine rata, stradanje žena partizanskog pokreta u svim regionima postojalo samo 1943. godine. Dinamika stradanja žena iz Bačke je pokazivala stalni rast gubitaka, dok je u Baranji varirala sa značajnim udelima gubitaka u 1943. i poslednjoj godini rata, a malim stradlih delom u 1944. godini, a u oba regiona je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila veća nego predhodne godine 3,55 odnosno 10,67 puta. U tri od četiri regiona udeo stradlih žena je bio najveći poslednje godine rata, s time što je u Međumurju bio 1,87 odnosno 2,20 puta veći nego u Baranji i Bačkoj, dok je u Prekomurju jedino stradanje pripadnica pokreta bilo sredinom rata.

tabela 379 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – žene prema regionalnoj pripadnosti i godini stradanja

anekt. Mađarska, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Bačka	127	4	3,15	9	7,09	30	23,62	36	28,35	48	37,79
%	88,81	100,0	//	100,0	//	83,33	//	97,30	//	84,21	//
Baranja	9	--	--	--	--	4	44,44	1	11,11	4	44,44
%	6,29	--	//	--	//	11,11	//	2,70	//	7,02	//
Međumurje	6	--	--	--	--	1	16,67	--	--	5	83,33
%	4,19	--	//	--	//	2,78	//	--	//	8,77	//
Prekomurje	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,70	--	//	--	//	2,78	//	--	//	--	//
ukupno	143	4	2,80	9	6,29	36	25,17	37	25,87	57	39,86

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Partizanke iz Bačke su jedine tokom čitavog rata bile zastupljene u gubicima žena partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske, čineći jedine stradale u prve dve i gotovo jedine predposlednje godine rata, dok su 1943. i 1945 godine predstavljale više od četiri petina gubitaka žena u tim godinama, konstantno iznad njihove zastupljenosti u populaciji teritorije (1,30 puta u prve dve godine rata, 1,27

puta 1944. godine i 1,08 odnosno 1,10 puta 1943. i 1945. godine). U varirajućem učešću partizanki iz Baranje u gubicima žena tokom druge polovine rata, najveću zastupljenost su imale 1943. godine kada su činile devetinu gubitaka, što je bilo 2,15 puta iznad njihove zastupljenosti u populaciji teritorije anektirane od Mađarske, uz 1,36 puta veće učešće u gubicima poslednje godine rata, dok je zastupljenost u gubicima 1944. godine bila 1,91 puta manja. Učešća žena iz Međumurja i Prekomurja u gubicima partizanki su u 1943. godini bila 3,30 odnosno 3,19 puta manja od zastupljenost regiona u populaciji anektirane teritorije, dok su partizanke iz Međumurja poslednje godine rata imale gotovo izjednačeno učešće (1,04 puta manje).

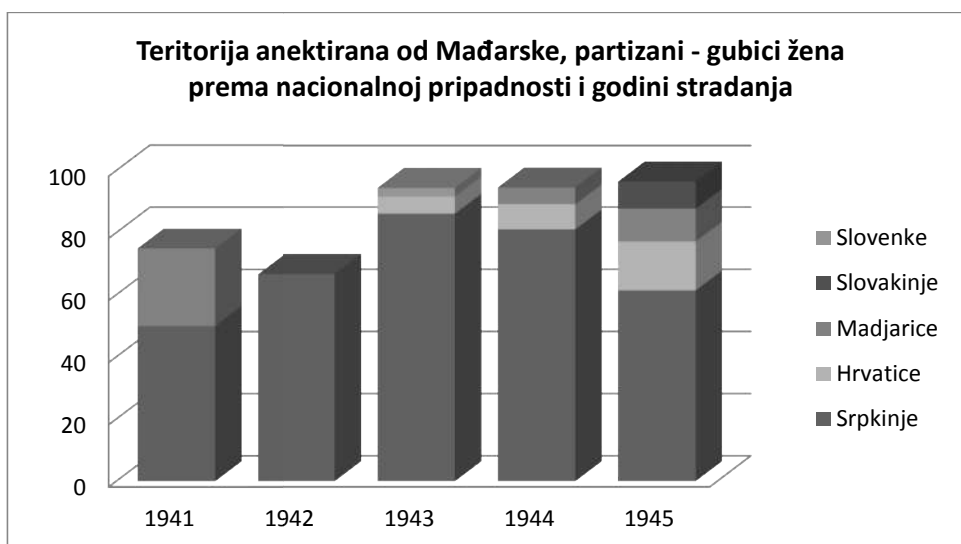
Dinamika pretrpljenih gubitaka i intezitet stradanja žena različitih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu sa teritorije anektirane od Mađarske nisu bili jednaki. Najveće stradanje je bilo poslednje dve godine rata kada je živote izgubilo tri petina Srpkinja, više od četiri petina Hrvatsica, devet desetina Mađarica, sve Slovakinke, ali samo dve petina pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti, dok su Slovenke stradale sredinom rata, s time što su Srpkinje i pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti imale stradanje tokom čitavog rata.

tabela 380 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

anekt.Mađarska, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srpkinje	104	2	1,92	6	5,77	31	29,81	30	28,85	35	33,65
%	72,73	50,00	//	66,67	//	86,11	//	81,08	//	61,40	//
Hrvatice	14	--	--	--	--	2	14,28	3	21,43	9	64,28
%	9,79	--	//	--	//	5,56	//	8,11	//	15,79	//
Mađarice	9	1	11,11	--	--	--	--	2	22,22	6	66,67
%	6,29	25,00	//	--	//	--	//	5,40	//	10,53	//
Slovakinke	5	--	--	--	--	--	--	--	--	5	100,0
%	3,50	--	//	--	//	--	//	--	//	8,77	//
Slovenke	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,70	--	//	--	//	2,78	//	--	//	--	//
ostale/nep.	10	1	10,00	3	30,00	2	20,00	2	20,00	2	20,00
%	6,99	25,00	//	33,33	//	5,56	//	5,40	//	3,51	//
Ukupno	143	4	2,80	9	6,29	36	25,17	37	25,87	57	39,86

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 323

U partizanima stradale pripadnice srpskog naroda s teritorije anektirane od Mađarske su tokom čitavog rata činile najveći deo gubitaka žena u pokretu i njihovi gubici su bili konstantno veći od zastupljenosti naroda u stanovništvu anektirane teritorije, 2,57 puta prve, 4,43 puta u 1943. godini i 3,31 puta u poslednjoj godini rata. Učešće Slovakinja u gubicima partizanki poslednje godine rata bilo je 4,28 puta veće od njihovog učešća u populaciji teritorije. Partizanke hrvatske i mađarske nacionalnosti nikada nisu dostigle učešće u gubicima pripadnica pokreta jednako nacionalnoj zastupljenosti u stanovništvu teritorije anektirane od Mađarske i bilo je 3,36 puta manje sredinom i 2,30 odnosno 1,18 puta na kraju rata kod Hrvatice i 1,14 puta manje u ustanku i 5,28 odnosno 2,70 puta poslednje dve godine rata kod Mađarice. Pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti su u prve dve godine rata imale učešće u gubicima žena veće od zastupljenosti u pokretu, dok je u narednom periodu rata bilo manje.

Nacionalna struktura stradalih partizanki nije bila jednaka u svim delovima teritorije anektirane od Mađarske i bila je uslovljena kako nacionalnom strukturom regiona iz kog potiču, tako i opredeljenošću neke nacionalnosti da se uključi u pokret, ali i sposobnošću pokreta da pridobije žene za pristupanje. Takođe, postojale su razlike u okviru iste nacionalne grupe, koja se ogledala u različitom učešću u gubicima te nacionalnosti partizanki iz jednog regiona i većine dela tog naroda koji je nastanjivala konkretni region. Partizanke hrvatske nacionalnosti su jedine stradale u tri od četiri regiona, dok su u sve ostale, izuzev Slovenki, poticale iz istočnog dela anektirane teritorije.

tabela 381 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – nacionalna struktura žena prema regionalnoj pripadnosti

anekt. Mađarska, žene	ukupno	Srpkinje	%	Hrvatice	%	Mađarice	%	Slovakinje	%	Sovenke	%	ostale i nepoznate	%
Bačka	127	98	77,16	7	5,51	8	6,30	5	3,94	--	--	9	7,09
%	88,81	94,23	//	50,00	//	88,89	//	100,0	//	--	//	90,00	//
Baranja	9	6	66,67	1	11,11	1	11,11	--	--	--	--	1	11,11
%	6,29	5,77	//	7,14	//	11,11	//	--	//	--	//	10,00	//
Međumurje	6	--	--	6	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	4,19	--	//	42,86	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Prekomurje	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,70	--	//	--	//	--	//	--	//	100,0	//	--	//
ukupno	143	104	72,73	14	9,79	9	6,29	5	3,50	1	0,70	10	6,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

U dva regiona, Bačkoj i Baranji, u kojima su učestvovala u gubicima partizanki, Srpkinje su bile 3,22 odnosno 3,41 puta zastupljenije od učešća u stanovništvu tih regiona. Partizanke hrvatske nacionalnosti su činile jedine stradale pripadnice pokreta iz Međumurja, dok im je učešće u gubicima istočnih regiona bilo dvostruko manje od nacionalne zastupljenosti u tamošnjoj populaciji, 2,07 odnosno 1,82 puta. Učešće Mađarica u gubicima partizanki iz Bačke i Baranje bilo je 5,44 odnosno 2,38 puta manje od nacionalne zastupljenosti u populaciji tih regiona, učešće partizanki slovačke nacionalnosti u gubicima partizanki Bačke bilo 1,47 puta veće, dok slovenke predstavljale jedine stradale pripadnice pokreta iz Prekomurja. U istočnom delu teritorije anektirane od Mađarske iz koga je poticalo 95,10% stradalih partizanki, gubici pripadnica pokreta srpske nacionalnosti su bili realno 6,67 odnosno 17,53 puta veći od gubitaka partizanki hrvatske i mađarske nacionalnosti u Bačkoj i 6,20 odnosno 8,13 puta u Baranji.

Gubici partizanki različitih nacionalnosti u pojedinim delovima teritorije anektirane od Mađarske su uglavnom bili u skladu sa veličinom dela nacionalnog korpusa koji je živio u na toj teritoriji, sa izuzetkom pripadnica pokreta hrvatske nacionalnosti. Stradnje Srpkinja, Slovakinja i Slovenki je bilo u skladu sa delovima nacionalnih korpusa koji su nastanjivali regione iz kojih su one poticale, gubici Mađarica iz Bačke su bili neznatno manji, a iz Baranje 2,32 puta veći od udela nacionalnog korpusa u ovim regionima, dok su gubici Hrvatice iz istočnih delova bili 1,06 odnosno 1,28 puta veći, dok su u Međumurju bili 1,11 puta manji od delova ovog naroda u tim regionima anektirane teritorije.

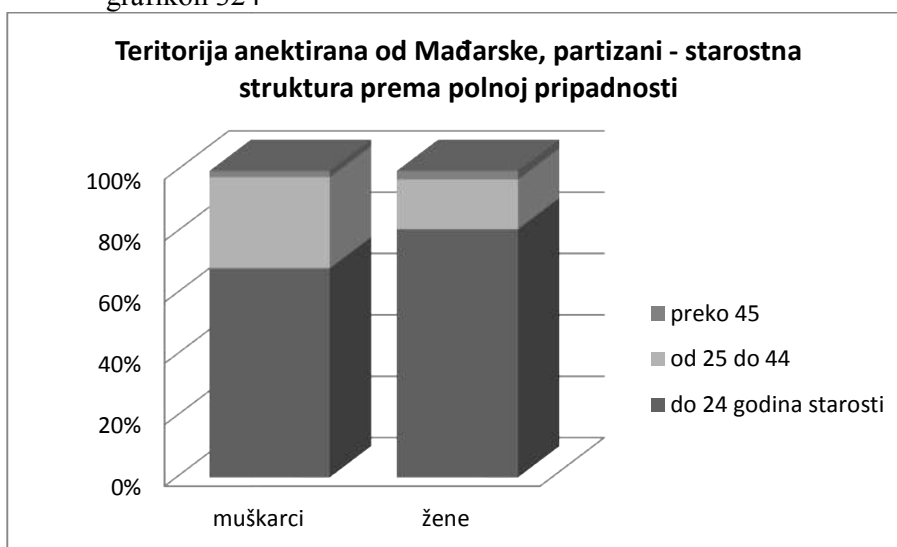
Među stradalim partizanima teritorije anektirane od Mađarske muškarci i žene nisu imali jedanko učešće u različitim starosnim grupama. Takođe ni zastupljenost žena u među stradalim partizanima raličitog uzrasta nije bila jednaka.

tabela 382 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

anekt.Mađarska, pol, uzrast	ukupno	muškarci	%	žene	%
do 14	20	11	55,00	9	45,00
%	0,59	0,34	//	6,29	//
15 do 24	2.308	2.202	95,41	106	4,59
%	67,68	67,40	//	74,12	//
25 do 34	760	741	97,50	19	2,50
%	22,29	22,68	//	13,29	//
35 do 44	226	222	98,23	4	1,77
%	6,63	6,79	//	2,80	//
45 do 54	52	49	94,23	3	5,77
%	1,52	1,50	//	2,10	//
55 do 64	19	18	94,74	1	5,26
%	0,56	0,55	//	0,70	//
preko 65	2	2	100,0	--	--
%	0,06	0,06	//	--	//
nepoznata	23	22	95,65	1	4,35
%	0,67	0,67	//	0,70	//
Ukupno	3.410	3.267	95,81	143	4,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 324

Najveći deo stradalih partizana oba pola je uzrasta do 44 godina starosti, 97,22% muškaraca i 96,40% žena, ali sa različitom zastupljenošću starosnih grupa pri čemu su partizanke bile daleko mlađe. Mlađi od 25 godina činili su četiri petina gubitaka partizanki i imali su za petinu (1,19 puta) veće učešće nego kod stradlih muškaraca, dok su stradali uzrasta 25 do 44 godina starosti bili gotovo dvostruko više (1,83 puta) zastupljeni u gubicima partizana nego partizanki. Najmasovnija uzrastna grupa, koja je obuhvatala stradale pripadnike pokreta starosti između 15 i 24 godina, je među stradlim partizankama bila 5,58 puta zastupljenija od naredne starosne grupe, dok je u gubicima saboraca muškog pola bila 2,97 puta brojnija. Učešće starosne grupe koja je obuhvatala stradale pripadnike pokreta uzrasta između 35 i 44 godina je među ženama bila 4,75 puta manje zastupljena od predhodne uzrastne grupe, dok je kod stradalih muškaraca imala 3,34 puta manje učešće. Udeo žena među stradalim partizanima teritorije anektirane od Mađarske bio je posebno izražen u gubicima partizanki mlađih od 15 i starijih od 45 godina starosti, dok je u gubicima starosnih grupa od 25 do 44 godina bio manji od njihovog prosečnog udela u gubicima.

Starosna struktura gubitaka partizanki sa teritorije anektirane od Mađarske nije bila jedanka za pripadnice svih nacionalnosti okupljenih u pokretu, kao što ni udeo određenih uzrastnih grupa kod različitih nacionalnosti nije bio u skladu sa nacionalnim udelom u gubicima žena.

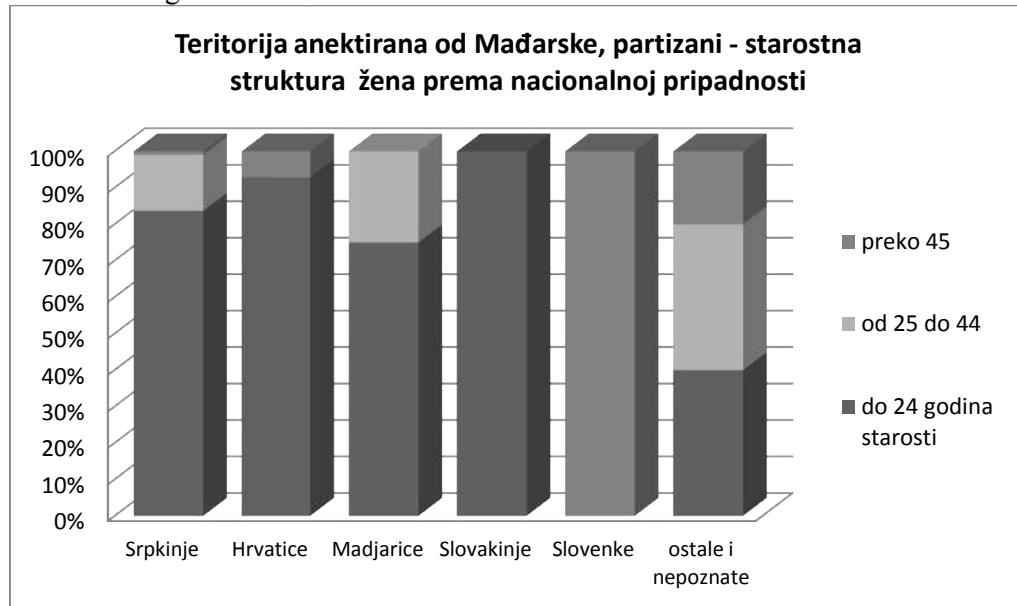
tabela 383 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Mađarska, žene, uzrast	ukupno	Srpkinje	%	Hrvatice	%	Mađarice	%	Slovačkonje	%	Sovenke	%	ostale i nepozn.	%
do 14	9	8	88,89	1	11,11	--	--	--	--	--	--	--	--
%	6,29	7,69	//	7,14	//	--	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	106	79	74,53	12	11,32	6	5,66	5	4,72	--	--	4	3,77
%	74,12	75,96	//	85,71	//	66,67	//	100,0	//	--	//	40,00	//
25 do 34	19	13	68,42	--	--	2	10,53	--	--	--	--	4	21,05
%	13,29	12,50	//	--	//	22,22	//	--	//	--	//	40,00	//
35 do 44	4	3	75,00	--	--	--	--	--	--	1	25,00	--	--
%	2,80	2,88	//	--	//	--	//	--	//	100,0	//	--	//
45 do 54	3	1	33,33	--	--	--	--	--	--	--	--	2	66,67
%	2,10	0,96	//	--	//	--	//	--	//	--	//	20,00	//
55 do 64	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,70	--	//	7,14	//	--	//	--	//	--	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--	--	--	--	--

	%	0,70	--	//	--	//	11,11	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno		143	104	72,73	14	9,79	9	6,29	5	3,50	1	0,70	10	6,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 325

Uzrastu do 34 godina starosti pripadaju sve ili najveći deo partizanki svih nacionalnosti, izuzev slovenačke, zastupljenih u pokretu sa teritorije anektirane od Mađarske, ali sa različitim učešćem, tako da njima pripadale sve stradale partizanke mađarske i slovačke nacionalnosti, 96,16% partizanki srpske, 92,85% hrvatske i 80,00% ostalih nacionalnosti. Pripadnice pokreta uzrasta između 15 i 24 godina starosti činile su najveći deo gubitaka žena u pokretu ili jedine stradale kod Slovakinja i one su u odnosu na sledeću uzrastnu grupu bile brojnije 6,08 puta kod stradalih Srpkinja, 3,00 puta kod Mađarica, ali i jednake zastupljenost kod pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Partizanke starije od 35 godina činile su jedine stradale Slovenke u portetu, u gubicima pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti činile su petinu gubitaka, Hrvatice četrnaestinu, dok su kod Srpkinja predstavljale dvadesetšesti deo gubitaka žena. Udeo stradlih Srpkinja i Hrvatica u uzrastnoj grupi mlađih od 25 godina bio je nešto veći od prosečnog udela u gubicima ovih nacionalnosti, dok je kod staralih partizanki drugih nacionalnosti povećan udeo u gubicima bio u starijim uzrastnim grupama.

Zastupljenost partizanki u gubicima određenog uzrasta među partzanima sa teritorije anektirane od Mađarske kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. U

najbrojnijem uzrastu u pokretu koji je obuhvtao partizane oba pola uzrasta između 15 i 24 godina starosti partizanke srpske nacionalnosti činile su 7,64% stradalih sunarodnika, Slovakinja 3,87 i Hrvatice 2,54% što je bilo iznad prosečnog udela žena u stradanju partizana ovih nacionalnosti, dok su Mađarice i pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti činile 1,35% odnosno 1,96% stradlih sunarodnika ovog uzrasta, što je bilo ispod prosečnog udela žena u gubicima ovih nacionalnosti.

Polna struktura stradalih partizana sa teritorije anektirane od Mađarske nije bila jednaka u svim profesijama koje su se našle u pokretu. Ona je bila određena sa dva osnovna faktora, postojanjem određenih profesija u ženskom delu populacije i zastupljenošću žena u partizanskom pokretu. Socijalni položaj je uslovio da su žene predstavljale tri petine u partizanima stradalih izdržanih lica, što je bio 14,46 puta veći udeo od njihove prosečne zastupljenosti u gubicima pokreta. Značajniju zastupljenost među staralim partizanima žene su sa desetinom gubitaka imale među učenicima i studentima, 2,44 puta veći od udela žena u ukupnim gubicima pokreta, slobodnim profesijama 1,99 puta većim, službenicima i stručnjacima (1,07 puta) i ostalim zanimanjima (1,83 puta), dok im je udeo među stradlim radnicima bila 1,45, a poljoprivrednicima i privrednicima 11,02 odnosno 11,64 odnosno puta manja.

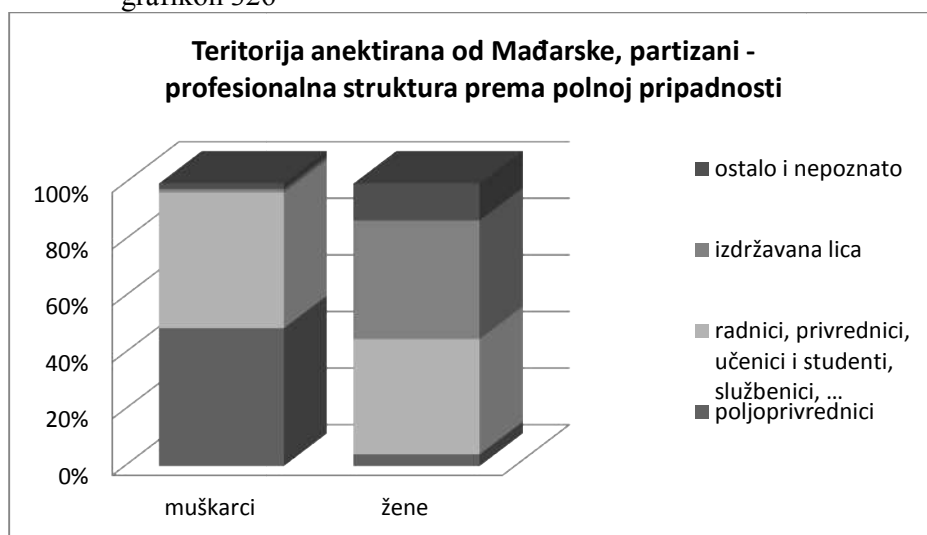
tabela 384 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – profesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

anekt.Mađarska, žene, profesija	ukupno	muškarci	%	žene	%
poljoprivred.	1.600	1.594	99,62	6	0,38
%	46,92	48,79	//	4,19	//
privrednici	278	277	99,64	1	0,36
%	8,15	8,48	//	0,70	//
radnici	730	709	97,12	21	2,88
%	21,41	21,70	//	14,68	//
vojs., pol.,	60	60	--	--	--
%	1,76	1,84	//	--	//
služb., stuč.	112	107	95,53	5	4,47
%	3,28	3,27	//	3,50	//
slob. prof.	12	11	91,67	1	8,33
%	0,35	0,34	//	0,70	//
izdržavana l.	99	39	39,39	60	60,61
%	2,90	1,19	//	41,96	//
đaci i stud.	450	404	89,78	46	10,22
%	13,20	12,37	//	32,17	//
ostala zan.	26	24	92,31	2	7,69
%	0,76	0,73	//	1,40	//

lični pripodi	2	2	100	--	--
%	0,06	0,06	//	--	//
nezaposleni	6	6	100,0	--	--
%	0,17	0,18	//	--	//
nepoz. zan.	35	34	97,14	1	2,86
%	1,03	1,04	//	0,70	//
Ukupno	3.410	3.267	95,81	143	4,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 326

Dok su gotovo polovinu u partizanima stradalih muškaraca činili poljoprivrednici i isto toliko radnici, privrednici, učenici i studenti, vojnici, službenici, dve petine stradalih žena pripadalo je izdržavanim licima, trećinu su činile učenice i studentkinje, a sedminu radnice. Profesije na koje se KPJ najviše oslanjala u svom delovanju su bile za šestinu (1,17 puta) zastupljenije u gubicima muškaraca nego kod žena. Učešće izdržavanih lica u gubicima žena je bilo 35,26 puta veće od učešća iste profesionalne grupe kod muškaraca, a takođe je učešće učenika i studenata, službenika i stručnjaka, kao i slobodnih profesija u njihovim gubicima bilo 2,60 odnosno 2,07 i 2,06 puta veće nego kod saboraca muškog pola, dok je, sa druge strane, učešće radnika među stradalim ženama bilo 1,47 puta manje nego kod muškaraca, privrednika i poljoprivrednika 12,11 odnosno 11,64 puta manja.

Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu profesionalnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenih zanimanja nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u partizanski pokret i

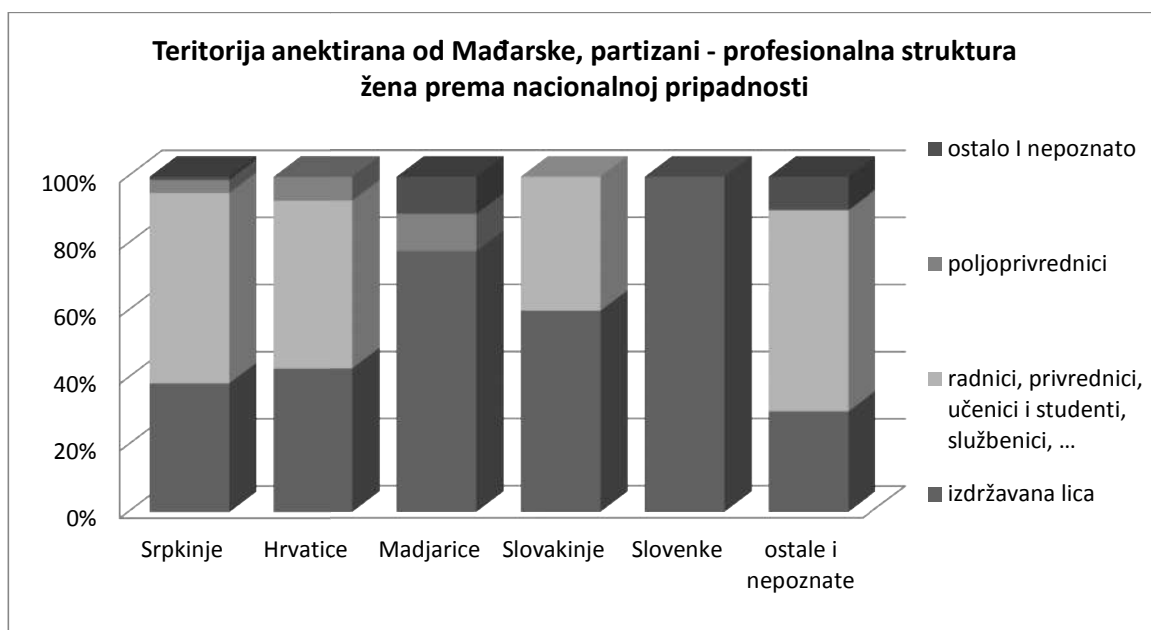
stepen zastupljenosti žena među njima, a iznad svega postojanje određene profesije kod žena.

tabela 385 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

anekt. Mađarska, žene, profesije	ukupno	Srpkinje	%	Hrvatice	%	Mađarice	%	Slovakonje	%	Sovenke	%	ostale i nepozn.	%
poljoprivred.	6	4	66,67	1	16,67	1	16,67	--	--	--	--	--	--
%	4,19	3,85	//	7,14	//	11,11	//	--	//	--	//	--	//
privrednici	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,70	0,96	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
radnici	21	16	76,19	5	23,81	--	--	--	--	--	--	--	--
%	14,68	15,38	//	35,71	//	--	//	--	//	--	//	--	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	5	2	40,00	--	--	--	--	--	--	--	--	3	60,00
%	3,50	1,92	//	--	//	--	//	--	//	--	//	30,00	//
slob. prof.	1	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,70	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//	10,00	//
izdržavana l.	60	40	66,67	6	10,00	7	11,67	3	5,00	1	1,67	3	5,00
%	41,96	38,46	//	42,86	//	77,78	//	60,00	//	100,0	//	30,00	//
đaci i stud.	46	40	86,96	2	4,35	--	--	2	4,35	--	--	2	4,35
%	32,17	38,46	//	14,28	//	--	//	40,00	//	--	//	20,00	//
ostala zan.	2	--	--	--	--	1	50,00	--	--	--	--	1	50,00
%	1,40	--	//	--	//	11,11	//	--	//	--	//	10,00	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,70	0,96	//	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	143	104	72,73	14	9,79	9	6,29	5	3,50	1	0,70	10	6,99

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 327

Kao pojedinačno najbrojnija grupa u ukupnim gubicima žena, izdržavana lica nisu bila kod svih nacionalnosti isto zastupljena i činila su sve stradale Slovenke, četiri petina Mađarica, tri petina Slovakinja, po dve petine stradalih Srпкиnja i Hrvatica i trećinu pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Ideološki poželjne profesije u partizanskom pokretu (radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, slobodne profesije) činile su tri petina gubitaka pripadnica ostalih i nepoznatih nacionalnosti, nešto manje (56,72%) gubitaka partizanki srpske nacionalnosti i polovinu (49,99%) hrvatske i dve petine gubitaka partizanki slovačke nacionalnosti, dok ih nije bilo među stradlim partizankama mađarske i slovenačke nacionalnosti. Poljoprivredom se bavila devetina stradalih partizanki mađarske nacionalnosti, dok je ova profesija 2,88 odnosno 1,56 puta manje zastupljena među stradalim partizankama srpske odnosno hrvatske nacionalnosti.

Udeo u gubicima partizanki različitih nacionalnosti nije bio isti u svim profesionalnim grupama. Kao najbrojnija nacionalna grupa u gubicima žena Srпкиnje su imale za trećinu (1,31 puta) veći udeo u gubicima privrednica, 1,14 puta kod učenica i studentkinja, neznatno veći kod stradalih radnica, dok im je udeo u gubicima izdržavanih lica i poljoprivrednica, kao i službenica i stručnjaka bio po 1,14 odnosno 1,90 puta manji od njihovog nacionalnog udela u gubicima žena partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske. Partizanske hrvatske nacionalnosti su imale 2,43 puta veći

udeo u gubicima radnica, ali i 2,25 puta manji udeo u gubicima učenica i studentkinja od udela stradalih žena ove nacionalnosti u ukupnim gubicima partizanki. U gubicima izdržanih lica Slovenke su imale 2,38 puta veći udeo od nacionalne zastupljenosti u gubicima partizanki, Mađarice i Slovakinje 1,85 odnosno 1,43 puta, Mađarice 2,65 puta veći među stradalim poljoprivrednicama, Slovakinje 1,24 puta u gubicima učenica i studentkinja, dok su u gubicima službenica i stručnjaka i pripadnica slobodnih profesija partizanke ostalih i nepoznatih nacionalnosti imale višestruko veći udeo, 8,58 odnosno 14,31 puta.

Zastupljenost partizanki u gubicima određene profesije među partizanima sa teritorije anektirane od Mađarske kod različitih nacionalnosti nije bilo jednaka. Udeo žena u gubicima izdržanih lica je kod svih nacionalnosti bila višestruko veća njihovog udela u gubicima partizana te nacionalnosti. Među stradalim učenicima i studentima oba pola srpske nacionalnosti, partizanke su imale udeo od 13,70% što je bilo dvostruko više od prosečne zastupljenosti žena u gubicima ove nacionalnosti, dok je udeo među stradalim radnicima (5,23%) bila manje od udela žena u gubicima nacionalnosti, kao što je bilo i među službenicima i stručnjacima odnosno poljoprivrednicima. Radnice su među stradalim partizanima ove profesije hrvatske nacionalnosti imale nešto veći udeo od zastupljenosti žena u gubicima partizana ove nacionalnosti, dok su Slovakinje činile 15,38% gubitaka učenika i studenata ove nacionalnosti, što je bilo 5,57 puta više od ukupnog udela žena u gubicima ove nacionalnosti.

Mesto i način stradanja pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske

Kao integralni deo opšte jugoslovenskog pokreta, partizani sa teritorije anektirane od Mađarske su stradali na teritoriji čitave Jugoslavije. Mesto⁵²⁶ i vreme stradanja partizana ove teritorije uslovljeno je razvojnim putem kojim je pokret prošao od svog formiranja pa do kraja rata, kao i geografskom specifičnošću teritorije koju je odlikovalo ravničarski predeo nepovoljan za gerilski način ratovanja, sa polovinom

⁵²⁶ Pod mestom stradanja posmatrane su teritorije prema administrativnoj podeli na republike i pokrajine. U konkretnom primeru partizana sa teritorije anektirane od Mađarske uzeti su u obzir i stradali na teritorijama koje nisu bile u njenom sastavu, dakle na teritorije kasnije nastalih Republika Hrvatske i Slovenije, te Autonomne pokrajine Vojvodina. Za petinu stradalih partizana sa teritorije anektirane od Mađarske nije bilo moguće ustanoviti teritoriju stradanja, s time što je učešće partizana sa nepoznatim mestom stradanja variralo tokom godina rata, kao što ni njihov udeo nije bio jednak na svim teritorijama.

stanovništva koje je podržavao ratom uspostavljeno stanje. Gotovo tri petina svih stradalih partizana je izgubilo živote na teritoriji Hrvatske, šestina u Vojvodini, uz više od desetine u BiH.

grafikon 328

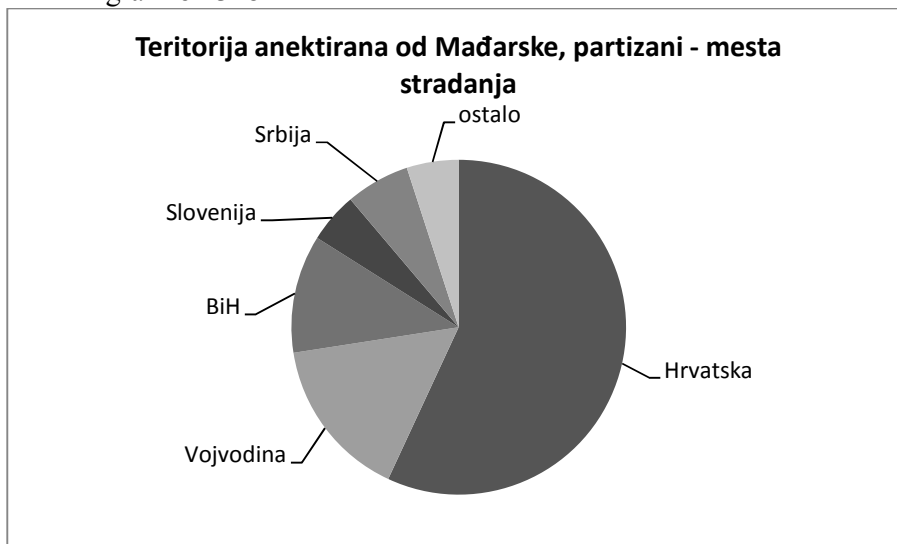
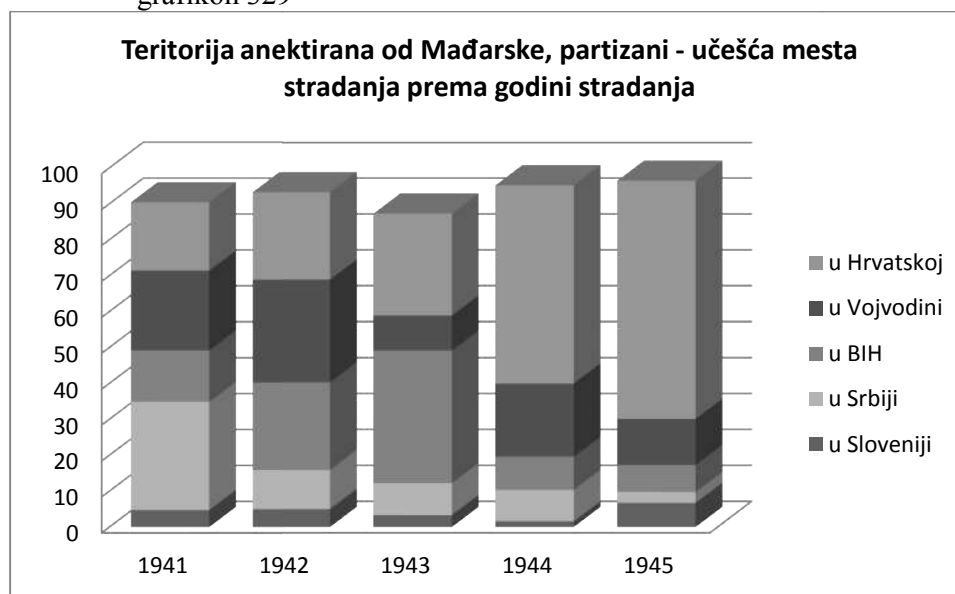

tabela 386 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – mesto stradanja prema godini stradanja

anekt.Mađarska, mesto stradanja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvatska	1.572	12	0,76	29	1,84	67	4,26	444	28,24	1.020	64,88
%	56,91	19,05	//	24,37	//	28,39	//	55,15	//	66,28	//
Srbija	171	19	11,11	13	7,60	21	12,28	71	41,52	47	27,48
%	6,19	30,16	//	10,92	//	8,90	//	8,82	//	3,05	//
Vojvodina	432	14	3,24	34	7,87	23	5,32	164	37,96	197	45,60
%	15,64	22,22	//	28,57	//	9,74	//	20,37	//	12,80	//
KiM	7	--	--	--	--	3	42,86	1	14,29	3	42,86
%	0,25	--	//	--	//	1,27	//	0,12	//	0,19	//
BiH	315	9	2,86	29	9,21	87	27,62	74	23,49	116	36,82
%	11,40	14,29	//	24,37	//	36,86	//	9,19	//	7,54	//
Slovenija	134	3	2,24	6	4,48	8	5,97	13	9,70	104	77,61
%	4,85	4,76	//	5,04	//	3,39	//	1,61	//	6,76	//
Crna Gora	44	3	6,82	6	13,64	13	29,54	14	31,82	8	18,18
%	1,59	4,76	//	5,04	//	5,51	//	1,74	//	0,52	//
Makedonija	14	1	7,14	--	--	1	7,14	3	21,43	9	64,29
%	0,51	1,59	//	--	//	0,42	//	0,37	//	0,58	//
inostranstvo	73	2	2,74	2	2,74	13	17,80	21	28,77	35	47,94
%	2,64	3,17	//	1,68	//	5,51	//	2,61	//	2,27	//
ukup. pozn	2.762	63	2,28	119	4,31	236	8,54	805	29,14	1.539	55,72
nepoznato	648	17	2,62	23	3,50	65	10,03	164	25,31	379	58,49
%	19,00	21,25	//	16,20	//	21,59	//	16,92	//	19,76	//
ukupno	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 329

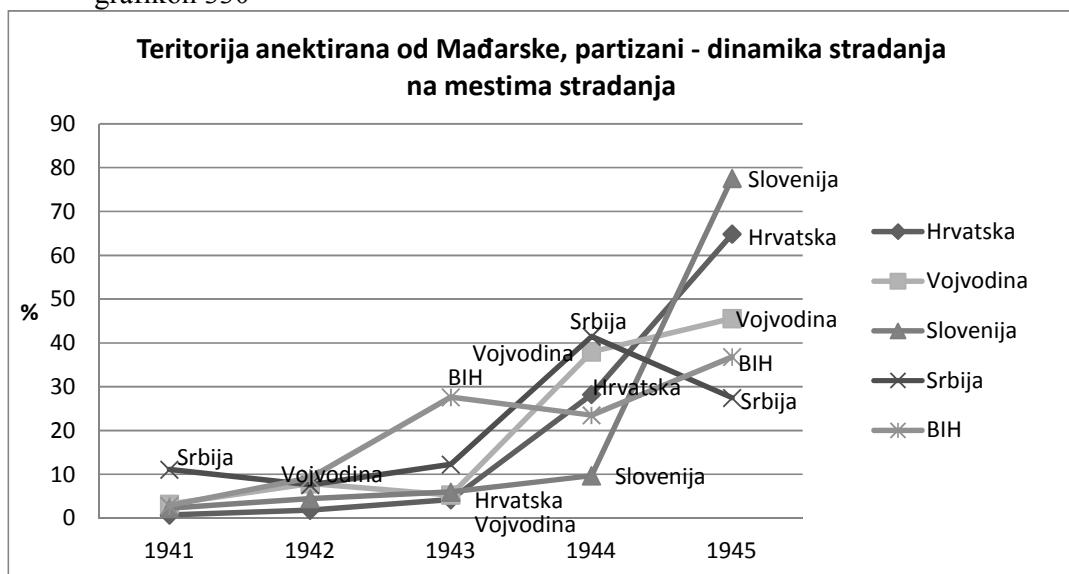

Gubici koje je partizanski pokret sa teritorije anektirane od Mađarske pretrpeo u raznim delovima Jugoslavije nije postojala konstantnost u stradanju.⁵²⁷ Gubici na teritoriji Hrvatske su se konstantno uvećavali od petine svih stradalih partizana u ustanku, preko četvrtine u naredne dve godine do dve trećine gubitaka poslednje godine rata, to je bilo 3,48 odnosno 2,33 puta više nego u ustanku i sredinom rata. Variranje stradanja je bilo najveće na teritoriji Vojvodine gde u ustanku život izgubila petina stradalih partizana, zatim više od četvrtine (uvećanje od 1,28 puta), da bi se učešće gubitaka u njoj 1943. godine smanjilo na desetinu (2,93 puta manje nego u predhodnoj godini), nakon čega je udvostručeno u narednoj godini u kojoj je Bačka oslobođena, pa opet smanjen u poslednjoj godini rata. U Sloveniji pretrpljeni gubici činili su njihov dvadeseti deo u prve dve godine rata, sa smanjivanjem u naredne dve godine, da bi poslednje godine rat predstavljali petnaestinu svih gubitaka, 4,20 puta više nego u predhodnoj godini. Proterivanje prvenstveno srpskog stanovništva, ali i ostalih

⁵²⁷ Podaci u popisu su složeni prema mestu boravka pre izbijanja rata. Precizno sagledavanje mesta stradanja je jako otežano migracijama stanovništva koje su usledile odmah nakon izbijanja rata. Deo stanovništva koji je do početka rata živeo na teritoriji anektiranoj od Mađarske, a poticao je sa drugih teritorija (činovnici, stručnjaci, ...), Srbi, Crnogorci, Hrvati i Slovenci i pripadnici drugih nacionalnosti, napustili su ovu teritoriju i vratili se u zavičaj gde su se značajnim delom priključili tamošnjim partizanskim jedinicama. Stoga je izvestan broj stradalih partizana sa teritorije anektirane od Mađarske registrovan na drugim područjima. Mnogo veći deo predstavljaju izbegli, proterani, deportirani i iseljenih sa teritorije anektirane od Mađarske koji su se priključili partizanskom pokretu na drugim teritorijama i dali značajan doprinos borbi za oslobođenje Jugoslavije.

nacionalnosti, sa teritorije anektirane od Mađarske, kao i izvlačenje pripadnika pokreta sa nje u druge krajeve Jugoslavije, pogodnije za gerilski način ratovanja i u kojima je pokret bio razvijeniji i snažniji, prouzrokovali su veliko stradanje na drugim teritorijama u prvoj polovini rata.⁵²⁸ U Srbiji je u ustanku stradla gotovo trećina partizana sa teritorije anektirane od Mađarske, što je bilo pojedinačno najveće mesto stradanja u prvoj godini rata, da bi se u naredne tri godine gubitak u njoj kretao oko desetine, u BiH je gubitak stalno rastao prve tri godine rata, od sedmine stradlih u ustanku, preko četvrtine u narednoj godini, do gotovo dve petine stradlih 1943. godine, dok je u istom periodu u Crnoj Gori stradanje činilo dvadeseti deo gubitka.⁵²⁹

grafikon 330

Dinamiku stradanja pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske prema kojoj je najveći deo izgubio živote krajem rata odredilo je stradanje na širem matičnom području, dakle u Hrvatskoj, Sloveniji i Vojvodini. Njih je karakterisalo malo stradanje u prve tri godine rata (6,86% u Hrvatskoj, 12,69% u Sloveniji i 16,43% u Vojvodini) i velikim udelom stradalih u poslednje dve godine rata, sa naglim rastom gubitaka u 1944. godini (6,63 puta u Hrvatskoj i 7,13 puta u

⁵²⁸ Delovi Jugoslavije na kojima se nalazila teritorija anektirana od Mađarske (Vojvodina, Hrvatska i Slovenija) su u gubicima pripadnika pokreta sa nje, pretrpljenim u njima su u prvoj godini rata imali 1,17 puta manje učešće od učešća gubitaka u drugim delovima države, da bi u poslednjoj godini rata ono bilo 6,06 veće.

⁵²⁹ Učešće u gubitku partizana sa teritorije anektirane od Mađarske stradalih u Srbiji u ustanku bilo je 9,89 puta veće nego poslednje godine rata, kao i sredinom rata u BiH i Crnoj Gori kada je bilo 4,89 odnosno 10,60 puta veće nego 1945. godine.

Vojvodini) odnosno 1945. godini od 8,00 puta u Sloveniji. U ostalim delovima Jugoslavije u kojima je postojalo značajnije stradanje partizana sa teritorije anektirane od Mađarske, gubici su bili izraženiji u prve tri godine rata kada je život izgubila polovina stradalih u Crnoj Gori (50,00%), dve petine gubitaka pretrpljenih u BiH (39,69%) i trećina stradalih u Srbiji (30,99%).⁵³⁰ Gubici u poslednje dve godine rata su na svim mestima stradanja bili nadpolovični, ali sa različitom stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata koja je u Sloveniji bila 21,34 puta veća nego u predhodnoj godini, 6,13 puta u Hrvatskoj, 4,44 puta u inostranstvu, 4,18 puta u BiH i 3,20 puta u Vojvodini, dok je u Srbiji i Crnoj Gori bila 1,76 odnosno 1,52 puta veća.

Teritorije stradanja nisu bile isto zastupljene kod partizana iz različitih delova teritorije anektirane od Mađarske, kao što ni udeo stradalih partizana iz pojedinih regiona nije bio jednako zastupljen na pojedinim mestima stradanja. Razlike koje su postojale u razvoju partizanskog pokreta u pojedinim delovima anektirane teritorije uslovile su i različita mesta stradanja.

tabela 387 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – mesto stradanja prema regionalnoj pripadnosti

anekt.Mađarska, mesto stradanja	ukupno	Bačka	%	Baranja	%	Međumur	%	Prekomur	%
Hrvatska	1.572	1.369	87,09	94	5,97	106	6,74	3	0,19
%	56,91	56,31	//	61,44	//	70,67	//	10,71	//
Srbija	171	160	93,57	5	2,93	5	2,92	1	0,58
%	6,19	6,58	//	3,27	//	3,33	//	3,57	//
Vojvodina	432	407	94,21	18	4,17	7	1,62	--	--
%	15,64	16,74	//	11,76	//	4,67	//	--	//
KiM	7	7	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,25	0,29	//	--	//	--	//	--	//
BiH	315	283	89,84	24	7,62	4	1,27	4	1,27
%	11,40	11,64	//	15,69	//	2,67	//	14,29	//
Slovenija	134	98	73,13	7	5,22	12	8,95	17	12,69
%	4,85	4,03	//	4,57	//	8,00	//	60,71	//
Crna Gora	44	39	88,64	2	4,54	3	6,82	--	--
%	1,59	1,60	//	1,31	//	2,00	//	--	//
Makedonija	14	12	85,71	2	14,29	--	--	--	--
%	0,51	0,49	//	1,31	//	--	//	--	//
inostranstvo	73	56	76,71	1	1,37	13	17,81	3	4,11
%	2,64	2,30	//	0,65	//	8,67	//	10,71	//
ukup. pozn	2.762	2.431	88,02	153	5,54	150	5,43	28	1,01
nepoznato	648	551	85,03	40	6,17	52	8,02	5	0,77
%	19,00	18,48	//	20,72	//	25,74	//	15,15	//

⁵³⁰ Dok je u gubicima na svim teritorijama postojao stalni rast ili stagnacija u prvim godinama rata, realno stradanje u Srbiji je bilo u ustanku 2,92 puta veće nego u narednoj godini.

ukupno	3.410	2.982	87,45	193	5,66	202	5,92	33	0,97
---------------	-------	-------	-------	-----	------	-----	------	----	------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Slabo razvijen pokret, bez formiranih većih vojnih sastava u većem periodu rata, lokalni mali odredi i borbene grupe, uslovile su da šira matična teritorija postane primarno mesto stradanja u tri od četiri regiona, Baranji i Prkomurju sa učešćem od tri petina i Međumurju sa više od dve trećine gubitaka. U tri od četiri regiona teritorije anektirane od Mađarske Hrvatska je bila primarno mesto stradanja, partizanima iz Baranje i Međumurja kao matična teritorija, dok je stradlim pripadnicima pokreta iz Bačke ona to postala kao posledica slabo razvijenog pokreta u većem delu rata, pa su partizani iz nje stradali u završnim operacijama van svog matičnog područja, činivši skoro tri petine gubitaka.⁵³¹ Stradlim partizanima iz Bačke je šira matična teritorija Vojvodine bila sekundarno mesto stradanja sa šestinom gubitaka,⁵³² pripadnicima pokreta iz Baranje i Prekomurja to bila BiH sa šestinom odnosno sedminom stradlih, dok su partizani Međumurja kao sekundarno mesto stradanja imali Sloveniju i inostranstvo sa podjednakim učešćem od po dvanaestine gubitaka. Sa po devetinom pretrpljenih gubitaka u njima, BiH je predstavljala tercijalno mesto stradanja partizana iz Bačke, Vojvodina je to bila partizanima iz Baranje, a Hrvatska pripadnicima pokreta iz Prekomurja.

U Hrvatskoj kao glavnom mestu stradanja partizana sa teritorije anektirane od Mađarske najveći deo strdalih su činili pripadnici pokreta iz Bačke, stradanje partizana Baranje i Međumurja je bilo 1,08 odnosno 1,24 puta veće od prosečnog udela ovih regiona u gubicima, dok je udeo strdalih partizana iz Prekomurja bio 5,31 puta manji. Boreći se na širem matičnom području, kao i u redovima jedinica van njega, partizani iz Bačke imali su povećano stradanje u Vojvodini i Srbiji, 1,07 odnosno 1,06 puta u odnosu na udeo u ukupnim gubicima partizana sa anektirane teritorije, dok im je udeo u gubicima u BiH bio u skladu sa udelom, a u Sloveniji za petinu manji. U gubicima van Hrvatske, partizani Baranje su imali za trećinu veće stradanje u BiH od prosečnog (1,37 puta), dok im je gubitak u Vojvodini bio za trećinu manji (1,33 puta), dok je udeo

⁵³¹ Od svog osnivanja počev, od Batinske bitke, 51. vojvođanska divizija je operacije izvodila uglavnom na teritoriji Hrvatske, učestvujući u bitkama na Virovitičkom i Bolmanskom mostobranu, a zatim i u oslobađanju Hrvatske. S. Savić, *51. vojvođanska divizija*, 23 – 203.

⁵³² Usled nemogućnosti održanja partizanskog pokreta u Bačkoj njegovi simpatizeri i pristalice su bili prinuđeni da se prebacuju u Srem i BiH i da se tamo priključuju partizanskim jedinicama. Iz Bačke je prešlo 1.300 boraca. Branislav Popov Miša, *Dvanaesta vojvođanska udarna brigada*, Vršac, 1983, 74.

pripadnika pokreta iz Međumurja u gubicima u inostranstvu i Sloveniji bio 3,28 odnosno 1,65 puta veći od prosečnog. U skromnim gubicima partizana sa anektirane teritorije u Sloveniji, udeo pripadnika pokreta iz Prekomurja je bio 12,56 puta veći od prosečnih udela regiona u ukupnim gubicima, kao što im je i udeo među stradlima u inostranstvu bio 4,07 puta veći.

U gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske, kao i kod svih ostalih zaraćenih strana koje su učestvovala u ratu, najveći deo pripada grupi poginulih. Manje grupe stradalih, kao i kod ostalih, predstavljaju umrli, ubijeni nestali. Njihovo učešće u gubicima tokom rata je variralo, kao što je varirala dinamika strdanja pojedinih grupa.

tabela 388 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – način stradanja prema godini stradanja

anekt. Mađarska, način stradanja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poginuli	3.064	65	2,12	126	4,11	259	8,45	890	29,05	1.724	56,27
%	89,85	81,25	//	88,73	//	86,05	//	91,85	//	89,88	//
ubijeni	96	10	10,42	11	11,46	12	12,50	31	32,29	32	33,33
%	2,81	12,50	//	7,75	//	3,99	//	3,20	//	1,67	//
umrli	194	2	1,03	4	2,06	22	11,34	26	13,40	140	72,16
%	5,69	2,50	//	2,82	//	7,31	//	2,68	//	7,30	//
nestali	56	3	5,36	1	1,78	8	14,29	22	39,28	22	39,28
%	1,64	3,75	//	0,70	//	2,66	//	2,27	//	1,15	//
ukupno	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli su tokom čitavog rata činili daleko najbrojniju grupu u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske sa učešćem koje se kretalo od četiri petina stradalih u ustanku, do devet desetina u narednim godinama rata. Grupa ubijenih je najviše učešće u gubicima partizanskog pokreta imala kod partizana stradalih u prve dve godine rata, da bi ono od sredine rata bilo osetno smanjeno, sa daljim smanjivanjem u narednom periodu tako da je poslednje godine rata bilo 7,48 puta manje nego u ustanku. Učešće umrlih u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Mađarske je variralo tokom rata, od četrdesetog dela stradalih u ustanku do četrnaestine giubitaka u središnjoj i poslednjoj godini rata⁵³³ uvećavši se 2,92 puta. Nestali su tokom

⁵³³ Za ovoliko povećanje umrlih postoji više razloga i treba ih tražiti, sa jedne strane u boljoj organizaciji sanitetske službe krajem rata i preciznijim evidencijama stradalih partizana u bolnicama, te prosleđivanju tih informacija rodbini stradalih koje su ih kasnije dale popisnoj komisiji. Predpostavka je da za ranije

čitavog rata imali jako malo učešće među stradalim partizanima ove teritorije, sa zapaženijim učešćem na početku i kraju rata.

Poginuli partizani svojom brojnošću određuju dinamiku stradanja čitavog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske. Trećina ubijenih partizana je izgubila živote u prve tri godine rata (34,38%) i njihov udeo u gubicima je bio 2,40 puta od prosečnog udela stradalih partizana u tom periodu, s time što je udeo ubijenih u ustanku bio realno dvostruko veći nego druge godine rata (1,82 puta). Streljanja zarobljenih ili njihovo ubijanje u logorima,⁵³⁴ doveli su do realnog uvećanja broja ubijenih u narednom periodu, dosegavši udeo od trećine u 1944. godini, 2,58 puta više nego u predhodnoj, da bi ubijanje realno održalo nivou i u poslednjoj godini rata, ali sa stopom smrtnosti 2,75 puta većom.⁵³⁵ Najveći do umrlih pripadnika pokreta je izgubio živote u poslednje tri godine rata, s time što je realno stradanje poslednje godine bilo 14,36 puta veće nego u predhodnoj godini.

Partizani iz različitih delova teritorije anektirane od Mađarske nisu stradali na isti način, kao što ni među stradalima na određeni način nije bilo ista zastupljenost pripadnika pokreta iz različitih regiona.

tabela 389 – Teritorija anektirana od Mađarske, partizani – način stradanja prema regionalnoj pripadnosti

anekt.Mađarska, način strad	ukupno	poginuli	%	ubijeni	%	umrli	%	nestali	%
Bačka	2.982	2.686	90,07	74	2,48	168	5,63	54	1,81
%	87,45	87,66	//	77,08	//	86,60	//	96,43	//
Baranja	193	171	88,60	2	1,04	19	9,84	1	0,52
%	5,66	5,58	//	2,08	//	9,79	//	1,78	//

period rata nisu postojali precizniji podaci o stradalima, tačnije načinu njihovog stradanja, već su uglavnom vođeni kao poginuli.

⁵³⁴ Od ubijenih partizana sa teritorije anektirane od Mađarske približno podjednak deo je stradao direktnom teroru (uglavnom streljanjem) i u logorima ili zatvorima, 52,63% odnosno 47,37%, a li sa promenljivom zastupljenošću okolnosti stradanja, tako da ih je 1941. godine 66,67% bilo streljano, a 33,33% ubijeno u logorima, 1943. godine su stradanja u logorima i direktnom teroru bila izjednačena, naredne godine je u logorima izgubilo život 61,29% ubijenih partizana, da bi poslednje godine rata ponovo poraslo učešće stradalih u direktnom teroru čineći 59,37% ubijenih, dok je ubijenih u logorima bilo 40,63%. Ubijeni su predstavljali tri petina (59,74%) partizani stradalih u logorima i zatvorima.

⁵³⁵ Od zarobljenih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske koji su stradali u logorima i zatvorima (40) 6,67% je izgubilo živote u prvoj godini rata, 8,89% naredne godine (realno je stradanje bilo 1,50 puta manje), 13,33% u 1943. godini, 42,22% u narednoj (uvećanje 3,17 puta) i 28,29% u poslednjoj godini rata, čime je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata uvećana 1,82 puta u odnosu na predhodnu. Stopa smrtnosti kod streljanih partizana sa teritorije anektirane od Mađarske je varirala tokom čitavog rata, sa realnim umanjnjem 1,71 puta 1942. godine u odnosu na ustanak (12,00 odnosno 14,00% streljanih u prve dve godine rata) stagniranjem u narednoj godini (12,00%), zatim dupliranjem gubitaka u 1944. godini (24,00% streljanih) i realnim uvećanjem od 4,22 puta u poslednjoj godini rata (38,00% streljanih).

Međumurje	202	183	90,59	13	6,43	5	2,47	1	0,49
%	5,92	5,97	//	13,54	//	2,58	//	1,78	//
Prekomurje	33	24	72,73	7	21,21	2	6,06	--	--
%	0,97	0,78	//	7,29	//	1,03	//	--	//
ukupno	3.410	3.064	89,85	96	2,81	194	5,69	56	1,64

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Poginuli su činili najveći deo stadalih partizana u svim delovima teritorije anektirane od Mađarske. Njihov udeo se u tri od četiri regiona kretao oko devet desetina stradalih, dok ih je u Prekomurju bilo skoro tri četvrtina. Različiti put kojim se razvijao pokret u pojedinim delovima teritorije anektirane od Mađarske uslovio je da udeo ubijenih i umrlih pripadnika bude ne jednak u svim regionima. Udeo ubijenih pripadnika pokreta je bio izraženiji u zapadnim delovima teritorije i bio je 7,55 odnosno 2,29 puta veći od prosečnog,⁵³⁶ dok je udeo umrlih u Baranji i Prekomurju bio 1,73 puta veći od prosečnog, a u Međumurju manji.

Među poginulima, kao daleko najbrojnijoj grupi, učešće partizana iz tri regiona je bilo jednako ili približno jednako zastupljenosti tih regiona u ukupnom stradanju partizana, dok je u Prekomurju bilo za četvrtinu manje (1,24 puta). Učešće ubijenih i umrlih među partizanima je bilo nešto drugačije i nesrazmerno je bilo zastupljeno u pojedinim regionima. Od ubijenih partizana sa teritorije anektirane od Mađarske četnaestina je poticala iz Prekomurja i sedmina iz Međumurja, što je bilo 7,51 odnosno 2,29 puta više od zastupljenosti ovih regiona u ukupnim gubicima pripadnika pokreta, dok je njihovo učešće među stradlim pripadnicima pokreta iz Bačke i Baranje bilo 1,13 odnosno 2,72 puta manje. Učešće umrlih iz Baranje bilo 1,73 puta veće od zastupljenosti regiona u gubicima partizana sa anektirane teritorije, dok je učešće partizana stradalih na isti način iz Međumurja bilo 2,31 puta manje.

Gubici civila i partizana sa teritorije anektirane od Mađarske

Učešće više zaraćenih strana u totalnom ratu vođenom na teritoriji anektiranoj od Mađarske, uz česte akcije terora nad civilnim stanovništvom, u kome je holokaust dosegao svoj puni oblik, neminovno je doveo do nesrazmernog gubitka civilnog dela populacije. Povezan sa narodom iz koga je crpeo svoju snagu, parizanski pokret je delio

⁵³⁶ Najveći udeo ubijenih je bio među stradlim partizanima iz Prekomurja, 3,30 puta veći nego među stradlima iz Međumurja, dok je u odnosu na ubijene iz Bačke i Baranje udeo bio 8,55 odnosno 20,39 puta veći.

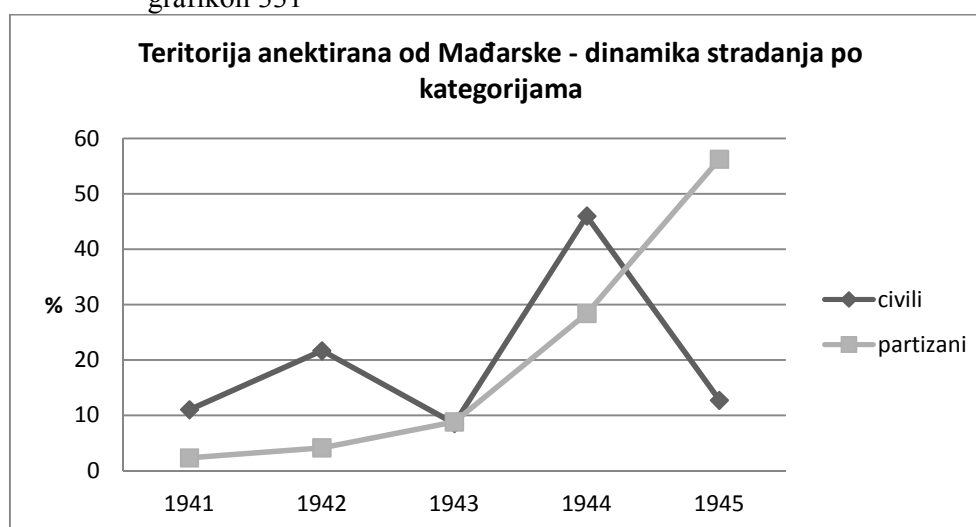
ratnu sudbinu sa njim, ali mu je i povremeno nametao. Gubici koje su pretrpeli civili bili su 5,30 puta veći od gubitaka koje pretrpeo partizanski pokret ove teritorije. Dinamika stradanja civila nije bila ista kao kod partizanskog pokreta, kao što ni odnos u stradanju između ove dve grupe nije bio isti tokom trajanja rata.

tabela 390 – Teritorija anektirana od Mađarske – kategorije stradanja prema dinamici stradanja

anetir. od Mađarske	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	18.060	1.997	11,06	3.916	21,68	1.541	8,53	8.305	45,98	2.301	12,74
partizani	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25
odnos stra.	5,30:1	24,96:1	//	27,58:1	//	5,12:1	//	8,57:1	//	1,20:1	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 331

Za razliku od partizanskog pokreta koji je imao stalni rast gubitaka tokom čitavog rata, dinamika stradanja civilnog stanovništva je varirala, sa realno jednakim stradanjem u prve dve godine rata u kome je život izgubila trećina stradalih civila, 2,54 puta manjim stradanjem u središnjoj godini rata, i kulminacijom gubitaka civila u 1944. godini, sa gotovo polovinom stradalih i koja je bila 5,39 puta veća nego godinu dana ranije, da bi njihovo stradanje u poslednjoj godini rata bilo realno smanjeno za trećinu (1,35 puta). Slabo razvijen partizanski pokret u prve dve godine rata nikako nije bio u stanju da spreči teror nad civilima čiji je udeo u gubicima u tom periodu bio 5,03 puta veći od udela stradalih partizana, kao ni sprovođenje holokausta u predposlednjoj godini rata, kada je udeo gubitaka civila bio 1,62 puta veći, da bi tek u poslednjoj godini rata, nakon oslobađanja većeg dela teritorije anektirane od Mađarske i

masovnog priključivanja stanovništva pokretu, udeo stradalih partizana bio višestruko veći od stradalih civila (4,41 puta). Gubici civila su tokom čitavog rata bili veći od gubitaka pripadnika partizanskog pokreta, posebno u prve dve godine, ali sa tendencijom smanjivanja razlike, da bi tek u poslednjoj godini rata gubici postali približno isti.

Različiti položaji u kome su se našli narodi na teritoriji anektiranoj od Mađarske prouzrokovao je drugačiji istorijski put kojim su prošli kroz rat, sa drugačijim stradanjem koje su pretrpeli tokom rata bilo kao civili ili kao pripadnici vojnih formacija, među kojima je partizanski pokret bio najbrojniji. Izloženi teroru od početka rata,⁵³⁷ Srbi su su pretrpeli gubitke među civilima ove teritorije koji su bili 1,81 puta veći od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije anektirane od Mađarske, dok su ostale brojnije nacionalnosti imale manje gubitke Hrvati 3,39 puta, Slovenci 3,46 puta, Mađari 11,45 puta, Slovaci 2,50 puta manje, dok je učešće Jevreja u gubicima civila bilo 35,20 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije anektirane od Mađarske. S obzirom na učešće u populaciji teritorije anektirane od Mađarske gubici civila srpske nacionalnosti bili su 6,14 puta veće od gubitka civila hrvatske nacionalnosti, 6,28 puta slovenačke, 20,75 puta mađarske, dok su gubici Jevreja bili neuporedivo veći od gubitaka bilo koje druge nacionalnosti sa anektirane teritorije.⁵³⁸

grafikon 332

⁵³⁷ O stradnju Srba, a i pripadnika drugih nacionalnosti u prvim danima rata opširnije videti u *Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини, група злочина: Улазак мађарске војске у Бачку и Баранју 1941.*, (priređio Drago Njegovan) Novi Sad, 2011. Progoni i stradnja su nastavljene i u narednoj godini. opširnije videti u Zvonimir Golubović, *Рацџа у Јужној Бачкој 1942.*, Novi Sad, 1992.

⁵³⁸ Realno stradnje civila slovenačke i hrvatske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Mađarske bilo je 3,30 odnosno 3,37 puta veće od gubitaka civila mađarske nacionalnosti, dok im je međusobni odnosu stradnju bio izjednačen.

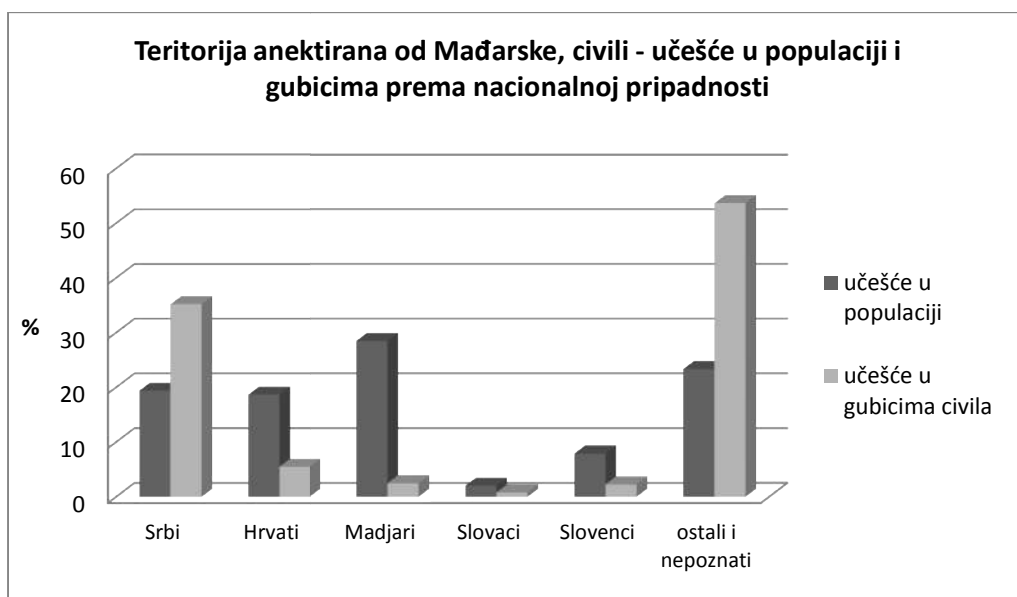

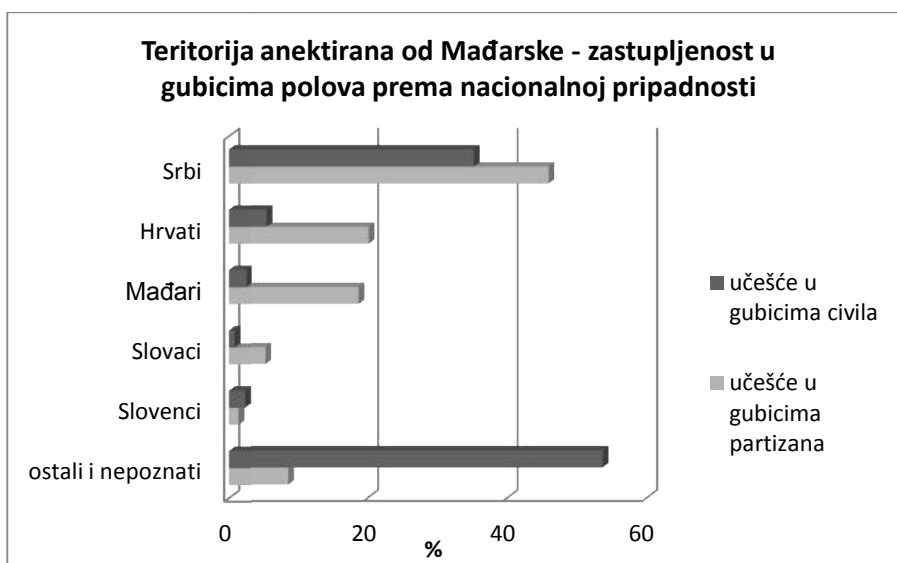
tabela 391 – Teritorija anektirana od Mađarske – nacionalna struktura prema kategoriji stradanja

anektir. od Mađarske	civili	partizani	odnos u stradanju
Srbi	6.360	1.566	4,06:1
%	35,22	45,92	//
Hrvati	996	686	1,45:1
%	5,51	20,12	//
Mađari	450	637	1:1,41
%	2,49	18,68	//
Slovaci	149	181	1:1,21
%	0,82	5,31	//
Slovenci	413	47	8,79:1
%	2,29	1,38	//
Ostali/nep. ⁵³⁹	9.692	293	33,08:1
%	53,66	8,59	//
Ukupno	18.060	3.410	5,30:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 333

⁵³⁹ Od svih stradlih civila ostalih i nepoznatih nacionalnosti Jevreji su činili 95,12%, a ujedno su predstavljali polovinu (51,05%) svih stradlih civila sa teritorije anektirane od Mađarske.

Učešće u gubicima stradalih civila i partizana nije bilo jednako kod svih nacionalnosti. Pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti su, prvenstveno zbog velikog broja stradalih Jevreja, imali 6,25 puta veće učešće u gubicima civila od njihove zastupljenosti u gubicima partizanskog pokreta,⁵⁴⁰ Slovenci 1,66 puta, dok su sve ostale nacionalnosti imale veću zastupljenost u gubicima partizana nego civila, Srbi 1,30 puta, Hrvati 3,65 puta, a Mađari i Slovaci 7,50 odnosno 6,47 puta. Odnos u broju stradalih pripadnika ovih kategorija nije bio jednak kod svih nacionalnosti. Tako je gubitak civila kod pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti bio neuporedivo veći od gubitaka pripadnika pokreta,⁵⁴¹ kod Slovenaca gotovo devet puta veći, Srba četiri puta veći, Hrvata za polovinu, dok je sa druge strane, kod Mađara i Slovaka gubitak partizana bio za dve petine odnosno petinu veći od gubitka civila.

Polna i starostna struktura stradalih civila se razlikuju od istih kod pripadnika partizanskog pokreta. Specifičnost partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svojim redovima uslovlila je razlike u strukturi gubitaka.

tabela 392 – Teritorija anektirana od Mađarske – polna struktura prema kategoriji stradanja

anekt.Mađarska,	civili	partizani	odnos u
-----------------	--------	-----------	---------

⁵⁴⁰ Izuzimanjem stradalih Jevreja, zastupljenost pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti u gubicima civila bila je 3,28 puta manja od njihove zastupljenosti u gubicima partizanskog pokreta.

⁵⁴¹ Izuzimanjem stradalih Jevreja, odnos u stradanju pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti koji su izgubili živote kao civili i pripadnici partizanskog pokreta bio je 1,61:1.

pol			stradanju
muškarci	11.396	3.267	3,49:1
%	63,10	95,81	//
žene	6.664	143	46,60:1
%	36,90	4,19	//
Ukupno	18.060	3.410	5,30:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 334

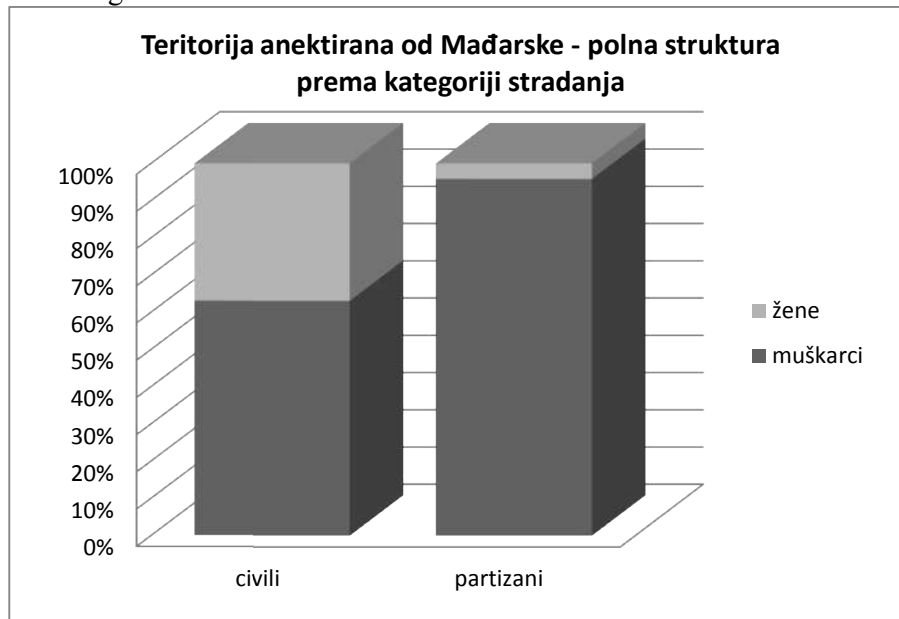
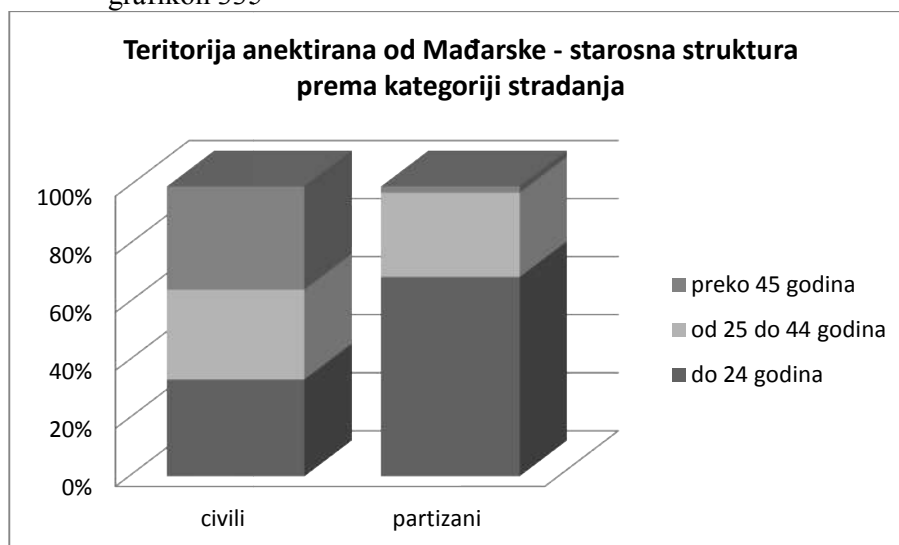

tabela 393 – Teritorija anektirana od Mađarske – starosna struktura prema kategoriji stradanja

anekt.Mađarska, uzrast	civili	partizani	odnos u stradanju
do 14	2.811	20	140,55:1
%	15,56	0,59	//
15 do 24	2.974	2.308	1,29:1
%	16,47	67,68	//
25 do 34	2.332	760	3,07:1
%	12,91	22,29	//
35 do 44	3.029	226	13,40:1
%	16,77	6,63	//
45 do 54	2.697	52	51,86:1
%	14,93	1,52	//
55 do 64	1.871	19	98,47:1
%	10,36	0,56	//
preko 65	1.579	2	789,50:1
%	8,74	0,06	//
nepoznata	767	23	33,35:1
%	4,25	0,67	//
Ukupno	18.060	3.410	5,30:1

grafikon 335

Žene su činile skoro dve petine gubitaka civila i njihova zastupljenost je bila 8,81 puta veća u gubicima civila nego kod partizana. Iako je civila stradalo više od pet puta nego partizana, odnos u stradnu oba pola među civilima i partizanima nije bio jednak, tako da je muškaraca stradalo tri i po puta više u civilima nego među partizanima, dok je gubitak žena kod civila bio neuporedivo veći (46,60 puta). Za razliku od stradalih pripadnika partizanskog pokreta kod kojih je devet desetina bilo uzrasta između 15 i 34 godina, starosna struktura stradalih civila je daleko raznovrsnija i obuhvatila je sa značajnim učešćem sve uzrasne grupe. Tako su mlađi od 15 godina činili šestinu gubitaka civila i oni su bili 26,37 puta zastupljeniji među stradalim civilima nego među partizanima, dok su stariji od 44 godina predstavljali trećinu (34,03%) gubitaka civila i imali su 15,90 puta veće učešće među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta. Okupivši u svojim redovima najvitalniji deo stanovništva, gubici partizana su jedino u uzrastu 15 do 24 godina starosti imali približno jednake gubitke sa civilima (odnosno za bili su manji za više od četvrtine), u narednoj starosnoj grupi su bili trostruko manji, dok su u svim ostalim starosnim grupama bili višestruko ili neuporedivo manji, posebno u uzrastima mlađim o 15 i starijim od 65 godina.

Sve profesionalne grupe koje su bile zastupljene u društvu teritorije anektirane od Mađarske bile su pogođene ratom. Socijalno-ekonomska stuktura gubitaka civila i

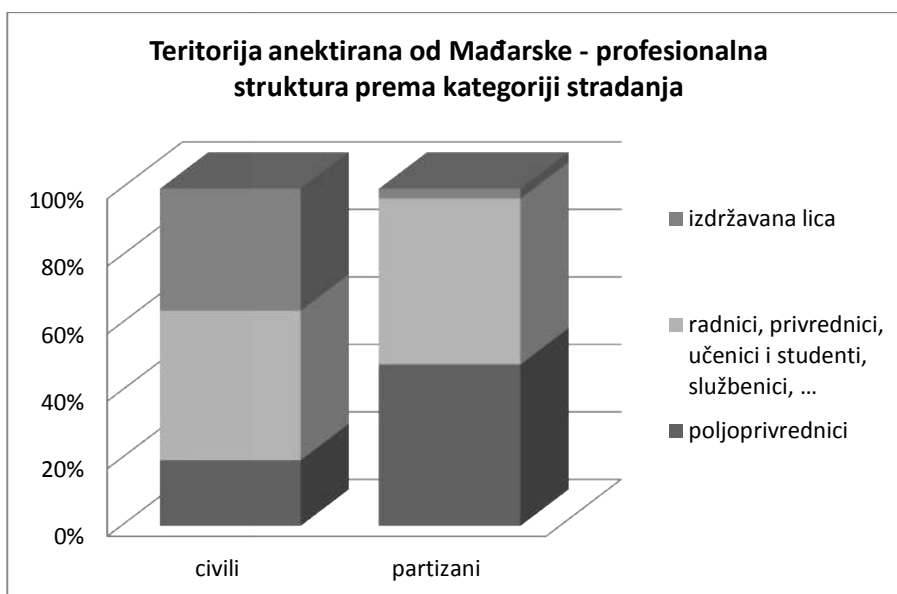
partizana nije bila jednaka, tim pre što je masovno uništenje Jevreja ove teritorije, koji su predstavljali polovinu gubitaka civila, bitno uticelo na profesionalnu strukturu stradalih civila. Takođe ni odnos u broju stradalih pripadnika određenih profesionalnih grupa kod civila i partizana nije bio isti.

tabela 394 – Teritorija anektirana od Mađarske – profesionalna struktura prema kategoriji stradanja

anekt. Mađarska, profesije	civili	partizani	odnos u stradanju
poljoprivred.	3.061	1.600	1,91:1
%	16,95	46,92	//
privrednici	2.374	278	8,54:1
%	13,14	8,15	//
radnici	1.494	730	2,05:1
%	8,27	21,41	//
vojs., pol.,	103	60	1,72:1
%	0,57	1,76	//
služb., stuč.	1.263	112	11,28:1
%	6,99	3,28	//
slob. prof.	218	12	18,17:1
%	1,21	0,35	//
izdržavana l.	5.675	99	57,32:1
%	31,42	2,90	//
đaci i stud.	1.502	450	3,34:1
%	8,32	13,20	//
ostala zan.	87	26	3,35:1
%	0,48	0,76	//
lični prihodi	83	2	41,50:1
%	0,46	0,06	//
nezaposleni	22	6	3,67:1
%	0,12	0,17	//
nepoz. zan.	2.178	35	62,23:1
%	12,06	1,03	//
Ukupno	18.060	3.410	5,30:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 336

Profesionalnu strukturu stradalih civila sa teritorije anektirane od Mađarske odredilo je trećinsko učešće izdržavanih lica u gubicima što je bila 10,83 puta veća zastupljenost nego među stradlim pripadnicima partizanskog pokreta. Takođe je među stradlim civilima učešće službenika i stručnjaka, pripadnika slobodnih profesija i privrednika bilo 2,13 odnosno 3,46 odnosno 1,61 puta veće nego među stradlim partizanima, dok su poljoprivrednici bili 2,77 puta manje zastupljeni, radnici 2,59 puta, pripadnici vojske i policije 3,08 puta i učenici i studenti 1,59 puta. Odnos u stradnju pojedinih zanimanja nije bio jednak i kod svih su njihovi gubici bili veći među stradlim civilima, od dvostruko većeg gubitka kod poljoprivrednika i radnika, više nego trostrukog kod učenika i studenata, do višestruko većeg stradnja kod ostalih profesionalnih grupa, posebno izdržavanih lica.

Potpuno suprotne karakteristike kategorija civila⁵⁴² i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne organizacije uslovia su i drugačije načine njihovih stradanja. Poginuli čine skoro devet desetina stradalih partizana (19,70 puta više zastupljeniji nego kod civila), dok su više od četiri petina gubitaka civila predstavljaju ubijene osobe (29,21 zastupljeniji nego među partizanima). Desetina stradalih civila je umrla, a

⁵⁴² Od gubitaka civila na teritoriji anektiranoj od Mađarske više od tri petina (62,74%) je izgubilo živote logorima i zatvorima (69,66% njih su bili Jevreji), četvrtina (24,63%) u direktnom teroru (70,51% njih su bili srpske nacionalnosti), 6,78% je stradalo u u deportacijama, izbeglištvu, na prinudni radu, dok ih je 5,85% izgubilo živote u ostalim ili nepoznatim okolnostima.

tridesetina nestala tokom rata i stradli na ovaj način su bili dvostruko zastupljeniji nego među partizanima.

tabela 395 – Teritorija anektirana od Mađarske – način stradanja prema kategoriji stradanja

anekt.Mađarska, način strad.	civili	partizani	odnos u stradanju
poginuli	824	3.064	1:3,72
%	4,56	89,85	//
ubijeni	14.823	96	154,41:1
%	82,08	2,81	//
umrli	1.780	194	9,17:1
%	9,86	5,69	//
nestali	633	56	11,30:1
%	3,50	1,64	//
ukupno	18.060	3.410	5,30:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Dijameralno suprotni načini stradanja su usloveli da je ubijenih bilo 154,41 puta više kod civila, dok je poginulih bilo 3,72 puta više kod stradalih partizana. Odnos u broju umrlih i nestalih osoba pokazuje da ih je stradlo desetostruko više u među civilima nego partizanima sa teritorije anektirane od Mađarske.

Bilans stradanja pripadnika partizanskog pokreta u podeljenoj Jugoslaviji (anektirane i okupirane teritorije, protektorat i novoformirana država)

Teritorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Jugoslavija je, kao deo jugoistočne Evrope, bila van osnovnog strategijskog pravca istok-zapad ekspanzije Nemačke, ali sa nalazila u području intezivnog interesovanja Italije, a za obe države je bila od značaja kao privredni prostor, izvor sirovina i radne snage, te deo komunikacijskog pravca ka Bliskom istoku za Nemačku, odnosno severoistoku Evrope za Italiju. U geografskom pogledu bila je podeljena na dve celine. Sever i severoistok zemlje pokrivaio je deo panonskog basena, mestimično prošaran brdskim predelima, a u celini je bio nepogodan za gerilski način ratovanja. Ostali, veći deo države bio je većinom brdsko-planinskog tipa, značajnim delom sa izlazom na na Jadransko more, ispresecan dolinama većih rečnih tokova, kojima su se protezali glavni komunikacijski pravci, od kojih su dunavski plovni put i savsko-moravsko-vargarski pravac sa nišavskim krakom bili od strateškog značaja. Najveći urbani, administrativni i privredni centri su se nalazili na ili u blizini tih komunikacijskih pravaca. Putna i železnička mreža koja je spajala osnovni komunikacijski pravac sa jadranskom obalom je bila izuzetno loše razvijena. Ovaj deo Jugoslavije je bio izuzetno povoljan za gerilski način ratovanja.

Prema popisu stanovništva iz 1931. godine Jugoslavija je imala 13.934.038 stanovnika. Stanovništvo je podelom Jugoslavije koje su sprovele sile pobednice u Aprilskom ratu bila podeljena na pet anektiranih područja, jedno okupirano područje, jedan protektorat i jednu novoformiranu državu. Novoformirane teritorije su bile nejednake veličine i demografskog potencijala. Najveća je bila Nezavisna Država Hrvatska kojoj je pripalo 39,90% populacije Jugoslavije, a po veličini je pratila teritorija Okupirane Srbije sa 27,45% stanovništva. Ostalih šest teritorija je bilo demografski dosta slabijeg potencijala, anektirane od Bugarske i Mađarske 7,73 odnosno 7,34%, anektirane od Nemačke i Italije 5,53 odnosno 4,80%, teritorija pripojena Velikoj

Albaniji 4,67% i Crna Gora pod komesarskom upravom 2,58% populacije.⁵⁴³ Nacionalna struktura stanovništva⁵⁴⁴ koje se našlo u novoformiranoj državi je bilo izuzetno heterogeno, a činilo ga je 41,28% Srba, 2,02% Crnogoraca,⁵⁴⁵ 22,91% Hrvata, 8,11% Slovenaca, 6,57% Muslimana, 4,16% Makedonaca, 3,63% Albanaca, 3,36% Mađara, 3,59% Nemaca, 0,49% Jevreja i 3,87% ostalih i nepoznatih nacionalnosti.⁵⁴⁶ U nacionalno heterogenoj sredini kakava je bila Jugoslavija formiranje novih teritorija nakon njene podele dovelo je do podele nekih naroda koji su se našli u više celina, dok su drugi bili većinski objedinjeni na novonastalim teritorijama. Od svih Srba Jugoslavije je manje od tri petina (56,55%) živelo u Okupiranoj Srbiji, gotovo trećina (30,95%) u NDH, dok su na osalim teritorijama živeli manji delovi nacionalnog korpusa, 5,57% na teritoriji anektiranoj od Bugarske, 3,45% anektiranoj od Mađarske, 0,86% anektiranoj od Italije, 1,95% na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, 0,61% u Crna Gora pod italijanskom upravom, 0,04% anektirano od Nemačke. U NDH je bilo objedinjeno četiri

⁵⁴³ Svi proračuni za brojnost stanovništva teritorija nastalih nakon destrukcije Jugoslavije i gradova urađeni su na osnovu popisa stanovništva iz 1931. godine. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931. godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937; Podelom Jugoslavije na teritoriji NDH je prema popisu stanovništva iz 1931. godine živelo 5.559.420 stanovnika, Okupirane Srbije 3.824.516, na teritorijama anektiranih od Bugarske 1.077.664, Mađarske 1.022.232, Nemačke 771.222, Italije 668.613, teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji 650.686 i Crne Gore pod italijanskom upravom 359.685 stanovnika.

⁵⁴⁴ Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu istog popisa, zatim publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945; *Demografska statistika, Stanovništvo po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Hrvatska, pregled po opštinama*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931. године, Босна и Херцеговина, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Demografska statistika, Prebivalstvo po veri in maternem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Slovenija, pregled po občinah*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931. године, Србија са Војводином и Косово – Метохијом, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Население по вероисповест и мајчин јазик, по пописот од 31-III-1931 година, Македонија, преглед по општините*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931. године, Црна Гора, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svjetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985; Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.

⁵⁴⁵ Prema raspoloživim podacima Popisa iz 1931. godine nije moguće razdvojiti nacionalnosti Srba i Crnogoraca, pa je u slučaju Crne Gore pod italijanskom upravom kao crnogorski narod računato pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika iz Crne Gore, dok je u delu Zapadne Srbije pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika tretirano kao srpsko, a u slučaju dela Crne Gore koje je anektirala Italija računano je kao crnogorsko. Istom metodom je dobijen broj srpskog i makedonskog stanovništva teritorije anektirane od Bugarske uz korekcije preuzete od Bogoljuba Kočovića oko broja Srba u Makedoniji, te Makedonaca u Srbiji. U ostalim delovima Jugoslavije svo pravoslavno stanovništvo je tretirano kao srpsko uz uvažavanje dela ruskog stanovništva u pojedinim delovima Jugoslavije.

⁵⁴⁶ Prema popisu stanovništva iz 1931. godine bilo je Srba 5.752.726, Hrvata 3.192.000, Slovenaca 1.130.000, Muslimana 915.983, Makedonaca 580.000, Crnogoraca 281.836, Mađara 468.185, Albanaca 505.259, Nemaca 499.969, Jevreja 68.405 i ostalih i nepoznatih nacionalnosti 539.675.

petina Hrvata (82,85%), desetina (9,67%) je bila na području anektiranom od Italije, uz 5,99% na teritoriji anektiranoj i okupiranoj od Mađarske, a jako mali deo (1,49%) je živeo na ostalim područjima rasparčane Jugoslavije (0,95% Okupirana Srbija, 0,29% anektirano od Nemačke, Crna Gora pod italijanskom upravom, Anektirano od Bugarske, pripojeno velikoj Albaniji ukupno 0,25%). Podelom je dve trećine Slovenaca (65,65%) pripalo teritoriji anektiranoj od strane Nemačke, skoro četvrtina (22,73%) području anektiranom od Italije, uz 7,17% na teritoriji anektiranoj od Mađarske i 3,27% u NDH, dok je u ostalim područjima živelo 1,18% (0,89% Okupirana Srbija, Crna Gora pod italijanskom upravom, Anektirano od Bugarske i pripojeno velikoj Albaniji ukupno 0,29%). Četiri petina Muslimana (78,89%) je živelo u NDH, 7,30% u Crnoj Gori pod italijanskom upravom, 7,01% na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, 3,36% u Okupiranoj Srbiji, 3,17% na teritoriji anektiranoj od Bugarske, 0,08% na teritoriji anektiranoj od Italije i 0,18% na ostalim područjima. Većina Crnogoraca (86,05%) je bila kompaktno nastanjena na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom, desetina (11,25%) je pripala teritoriji anektiranoj od Italije, a 2,69% ih je bilo na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji. Najveći deo Makedonaca (86,52%) se našao u okviru teritorije anektirane od Bugarske, dok se osmina (12,60%) našla na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, uz 0,86% na ostalim područjima. Teritorija pripojena Velikoj Albaniji obuhvatila je dve trećine Albanaca (66,28%), petina je pripala teritoriji anektiranoj od Bugarske (19,51%), devetina se našla u Okupiranoj Srbiji (11,39%), uz 2,05% u Crnoj Gori pod italijanskom upravom i 0,76% na ostalim teritorijama. Anektirajući severne delove Jugoslavije Mađarska je na toj teritoriji okupila tri petina (62,27%) pripadnika ove nacionalnosti koji su živeli u Jugoslaviji, petina je ostala na teritoriji koja je ušla u sastav Okupirane Srbije (22,01%), sedmina u NDH (14,66%), dok je ostalih 1,05% živelo u ostalim delovima podeljene Jugoslavije. Od ostalih nacionalnosti sa značajnijim učešćem u populaciji, pripadnici nemačke i slovačke manjine su živeli u severnim delovima, turske na jugu, dok je Jevreja bilo u većim urbanim centrima širom podeljene države.⁵⁴⁷

⁵⁴⁷ Srba - Okupirana Srbija 3.253.249, NDH 1.780.457, anektirano od Bugarske 320.606, anektirano od Mađarske 198.707, anektirano od Italije 49.367, pripojeno Velikoj Albaniji 112.365, Crna Gora pod italijanskom upravom 35.365, anektirano od Nemačke 2.610; Hrvata –NDH 2.644.462, anektirano od Italije 308.754, anektirano od Mađarske 191.185, Okupirana Srbija 30.433, anektirano od Nemačke 9.204, Crna Gora pod italijanskom upravom, Anektirano od Bugarske, pripojeno velikoj Albaniji ukupno 0,25%; Slovenaca –anektirano od Nemačke 741.811, anektirano od Italije 256.858, anektirano od

Na teritoriji Kraljevine Jugoslavije postojalo je 26.245 naseljenih mesta različitih veličina sa prosečnom naseljanošću od 0,004% populacije. U Beogradu, prstonici države i najvećem gradu, živelo je 1,71% stanovništva, a uz njega su postojala još dva grada sa preko 100.000 stanovnika, Zagreb i Subotica u kojima je živelo 1,33 odnosno 0,72% populacije Kraljevine Jugoslavije. U još 4 grada veličine između 50.000 i 100.000 stanovnika živelo je 1,94% populacije (Sarajevu 0,56%, Skoplju 0,49%, Novom Sadu 0,46% i Ljubljani 0,43%), dok je u još 19 gradova⁵⁴⁸ veličine 20.000 do 50.000 stanovnika živelo 4,06% stanovništva Jugoslavije. Ukupno je u Jugoslaviji u gradovima sa više od 20.000 stanovnika živelo 9,76% populacije.⁵⁴⁹ Na teritoriji Okupirane Srbije nalazio se najveći grad i 6 od 19 gradova veličine 20.000 do 50.000 stanovnika. NDH kao najveća i najmnogoljudnija teritorija imala je po jedan grad veći od 100.000 stanovnika, odnosno grad od 50.000 do 100.000, kao i 5 gradova veličine između 20.000 i 50.000 stanovnika. Mađarska je anektirala najurbaniji deo Jugoslavije u kome su se našli po jedan grad veći od 100.000 stanovnika, odnosno jedan grad od 50.000 do 100.000, kao i 2 grada veličine između 20.000 i 50.000 stanovnika. Oblasti koje su anektirale Italija i Bugarska imale su po jedan grad veličine između 50.000 i 100.000 stanovnika i po dva grada veličine 20.000 do 50.000 stanovnika, dok mje teritorija anektirana od Nemačke imala jedan grad te veličine. Crna Gora pod italijanskom upravom i teritorija priključena Velikoj Albaniji nisu imale gradove veće od 20.000 stanovnika.

Stepen urbanizovanosti, odnosno brojnost i veličina naselja, nije bio jednak u svim delovima rasparčane države.⁵⁵⁰ Najbrojnija naselja su se nalazila na teritoriji koja

Mađarske 81.081, NDH oko 37.000, Okupirana Srbija 10.119, Crna Gora pod italijanskom upravom, anektirano od Bugarske, pripojeno velikoj Albaniji ukupno 0,29%; Muslimana – NDH 722.663, Crna Gora pod italijanskom upravom 66.861, pripojeno Velikoj Albaniji 64.255, Okupirana Srbija 30.805, anektirano od Bugarske 29.001, anektirano od Italije 728, ostalo 1.670; Crnogoraca – italijanska Crna Gora 242.536, anektirano od Italije 31.715, pripojeno Velikoj Albaniji 7.585; Makedonaca – 86,52% anektirano od Bugarske 501.808, 12,60% pripojeno Velikoj Albaniji, ostalo 5.011. Albanaca – pripojeno Velikoj Albaniji 334.888, anektirano od Bugarske 98.606, Okupirana Srbija 57.547, italijanska Crna Gora 10.353, ostalo 3.865. Mađara – anektirano od Mađarske 291.565, Okupirana Srbija 103.067, NDH 68.628, ostalo 4.925.

⁵⁴⁸ Split, Osijek, Šibenik, Niš, Maribor, Bitolj, Veliki Bečkerek, Sombor, Senta, Vršac, Velika Kikinda, Zemun, Kragujevac, Trogir, Prilep, Banja Luka, Pančevo, Karlovac i Mostar. Prilep se, verovatno greškom, ne nalazi u popisu gradova iako je imao 22.821 stanovnika, te je zato uvršten u ovu grupu gradova.

⁵⁴⁹ *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava*, Beograd 1937, XIV i 104.

⁵⁵⁰ U okviru pojedinih novonastalih teritorija postojale su značajne razlike u prosečnoj veličini naselja između pojedinih regiona koje su varirale od 5 do 10 puta. Na primer, u okupiranoj Srbiji između Banata i

je pripala Mađarskoj na kojoj je 7,34% populacije živelo u 455 naselja što je 0,016% populacije po naselju. Nadprosečna veličinu naselja sa 0,007% stanovništva postojala je na teritoriji Okupirane Srbije u kojoj je u 3.950 naselja živelo 27,45% stanovništva Jugoslavije. Prosečnu veličinu naselja sa 0,004% stanovništva po naselju imale su NDH i teritorija anektirana od Kraljevine Bugarske u kojima je 39,90 odnosno 7,73% populacije Jugoslavije živelo u 11.343 onosmo 2.135 naselja. Ostale teritorije su imale manja naselja od proseka Jugoslavije, tako je u oblastima anektiranim od Nemačke, Italije, kao i na teritoriji Crne Gore pod italijanskom komesarijatom prosečno po naselju živel 0,002% populacije, dok je na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji prosečno je po naselju živelo 0,003% stanovništva Jugoslavije.

Rat nije podjednako pogodio sva naselja Kraljevine Jugoslavije, tako da je bez ljudskih gubitaka bilo 11,61% naselja. Stradali pripadnici partizanskog pokreta poticali su iz skoro tri četvrtina (71,80%) naselja Jugoslavije. U desetini naselja (10,18%) stradali partizani su predstavljaju jedine žrtve. Sa druge strane u šestini naselja (16,58%) postojali su ljudski gubici, ali među njima nije bilo stradalih pripadnika partizanskog pokreta.

tabela 396 – Jugoslavija, partizani – zastupljenost po naseljima prema teritorijalnoj pripadnosti

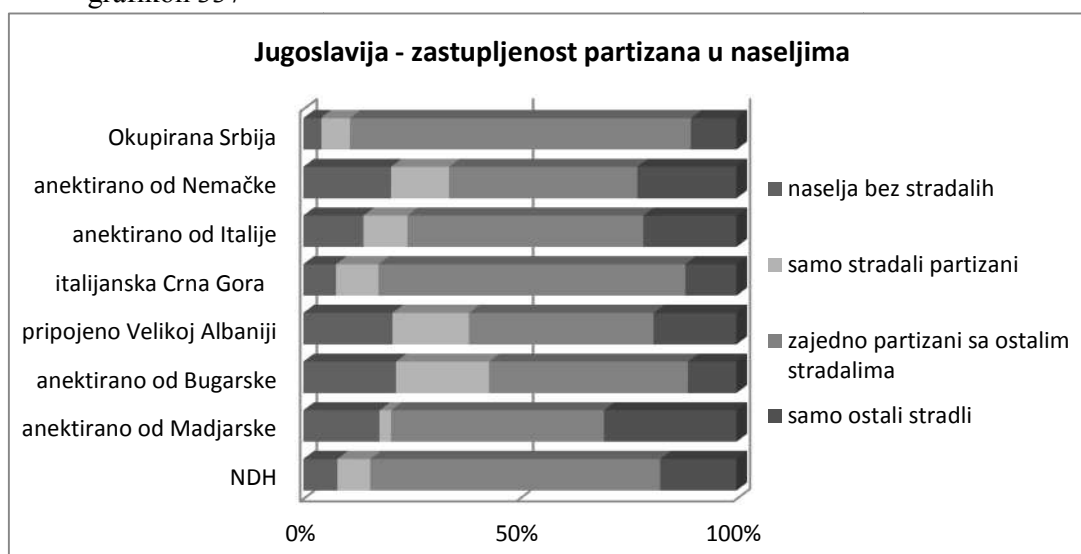
Jugoslavija, naselja	ukupno naselja	naselja bez stradalih	%	samo strad. partizani	%	zajedno part/ostali	%	samo ostali stradali	%
Okupir. Srbija	3.950	165	4,18	270	6,83	3.101	78,51	414	10,48
%	15,05	5,41	//	10,10	//	19,17	//	9,51	//
anekt.Nemačka	3.288	672	20,44	441	13,41	1.424	43,31	751	22,84
%	12,53	22,04	//	16,50	//	8,80	//	17,26	//
anekt. Italija	2.426	365	15,02	261	10,76	1.402	57,79	398	16,40
%	9,24	11,97	//	9,77	//	8,67	//	9,14	//
C.Gora ital. up.	1.236	96	7,77	121	9,79	873	70,63	146	11,81
%	4,71	3,15	//	4,53	//	5,40	//	3,35	//
prip.V.Albaniji	1.412	293	20,75	249	17,63	600	42,49	270	19,12
%	5,38	9,61	//	9,32	//	3,71	//	6,20	//
anekt.Bugarska	2.135	461	21,59	457	21,40	978	45,81	239	11,19
%	8,13	15,12	//	17,10	//	6,05	//	5,49	//
anekt.Mađarska	455	81	17,80	12	2,64	223	49,01	139	30,55
%	1,73	2,66	//	0,45	//	1,38	//	3,19	//
NDH	11.343	916	8,07	861	7,59	7.571	66,75	1.995	17,59

južne Srbije, u NDH između Srema i Hercegovine ili Srednje i Istočne Bosne, na teritoriji anektiranoj od Italije između Dalmacije i Slovenije, kao i na teritoriji anektiranoj od Mađarske između Bačke i Prekomurja ili Međumurja.

%	43,22	30,04	//	32,22	//	46,81	//	45,84	//
ukupno	26.245	3.049	11,61	2.672	10,18	16.172	61,62	4.352	16,58

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 337

Rat se na teritoriji Jugoslavije nije vodio sa istim intezitetom u svim njenim delovima, stradanje stanovništva nije bilo podjednako, tako da ni naselja nisu podjednako stradala. Naseljena mesta u kojim nije bilo ljudskih gubitaka bila su najzastupljenija na teritorijama anektiranim od Bugarske 21,59% i Nemačke 20,44%, kao i teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji 20,75%, dok ih je najmanje bilo u Okupiranoj Srbiji i NDH sa 4,18 odnosno 8,07%. Teritorije anektirane od Mađarske i Nemačke imale su sa 30,55 odnosno 22,84% najveći udeo naselja u kojima je bilo gubitaka ali bez stradalih partizana u njima. Partizanski pokret je delovao u svim delovima Jugoslavije, ali nije svuda bio podjednako razvijen. Stradali partizani pitali su iz 85,34% naselja Okupirane Srbije, 80,42% naselja Crne Gore pod italijanskom upravom i 74,80% naselja NDH, dok je najmanji udeo naselja sa stradalim pripadnicima pokreta bio na teritorijama anektiranim od Mađarske i Nemačke, 51,65 odnosno 56,72%, kao i na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji 60,13%. Naselja u kojima su partizani jedini stradali najzastupljenija su na teritorijama pripojenim Velikoj Albaniji i anektiranih od Bugarske sa 17,63% odnosno 21,40%.

Stepen urbanizovanosti teritorije, koja se ogleda kroz broj i veličinu naselja, uz razvijenost partizanskog pokreta, bitno je uticala na brojnost stradalih partizana po pojedinim naseljima. Na teritoriji Jugoslavije postojala su 3 grada sa više od 1.000 stradalih partizana (Beograd, Zagreb, Split), tri grada sa brojem stradalih koji se kretao između 500 i 1.000 (Sarajevo, Ljubljana i Šibenik), kao i 15 gradova iz kojih poticalo od 201 do 500 partizana koji su u ratu izgubili život.⁵⁵¹ Urbana struktura u kojoj su preovladavala mala naseljena mesta prouzdovala je da je iz tri petina naselja (61,89%) poticalo do 5 stradalih partizana, a iz 90,11% naseljenih mesta do 20 pripadnika pokreta koji su izgubili život.

tabela 397 – Jugoslavija, partizani – gubici po naselju prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslav naselja	ukupno naselja	sa strad. partizan.	%	1 – 5	%	6 -10	%	11 – 20	%	21 – 50	%	51 – 100	%
OS	3.950	3.371	85,34	1.500	44,50	770	22,84	707	20,97	328	9,73	50	1,48
%	15,05	17,89	//	12,86	//	24,44	//	32,06	//	23,89	//	13,89	//
AN	3.288	1.865	56,72	1.546	82,89	207	11,10	84	4,50	19	1,02	4	0,21
%	12,53	9,90	//	13,25	//	6,57	//	3,81	//	1,38	//	1,11	//
AI	2.426	1.663	68,55	1.106	66,51	231	13,89	166	9,98	122	7,34	28	1,68
%	9,24	8,82	//	9,48	//	7,33	//	7,53	//	8,88	//	7,78	//
ital. CG	1.236	994	80,42	597	60,06	225	22,63	125	12,57	38	3,82	5	0,50
%	4,71	5,27	//	5,12	//	7,14	//	5,67	//	2,77	//	1,39	//
prip. VA	1.412	849	60,13	715	84,22	90	10,60	25	2,94	16	1,88	2	0,23
%	5,38	4,50	//	6,13	//	2,86	//	1,13	//	1,16	//	0,56	//
AB	2.135	1.435	67,21	1.122	78,19	211	14,70	68	4,74	24	1,67	7	0,49
%	8,13	7,61	//	9,62	//	6,70	//	3,08	//	1,75	//	1,94	//
AM	455	235	51,65	123	52,34	37	15,74	29	12,34	35	14,89	8	3,40
%	1,73	1,25	//	1,05	//	1,17	//	1,31	//	2,55	//	2,22	//
NDH	11.343	8.432	74,34	4.954	58,75	1.379	16,35	1.001	11,87	791	9,38	256	3,04
	43,22	44,75	//	42,48	//	43,78	//	45,40	//	57,61	//	71,11	//
ukupno	26.245	18.844	71,80	11.663	61,89	3.150	16,72	2.205	11,70	1.373	7,29	360	1,91

tabela 397 (nastavak)

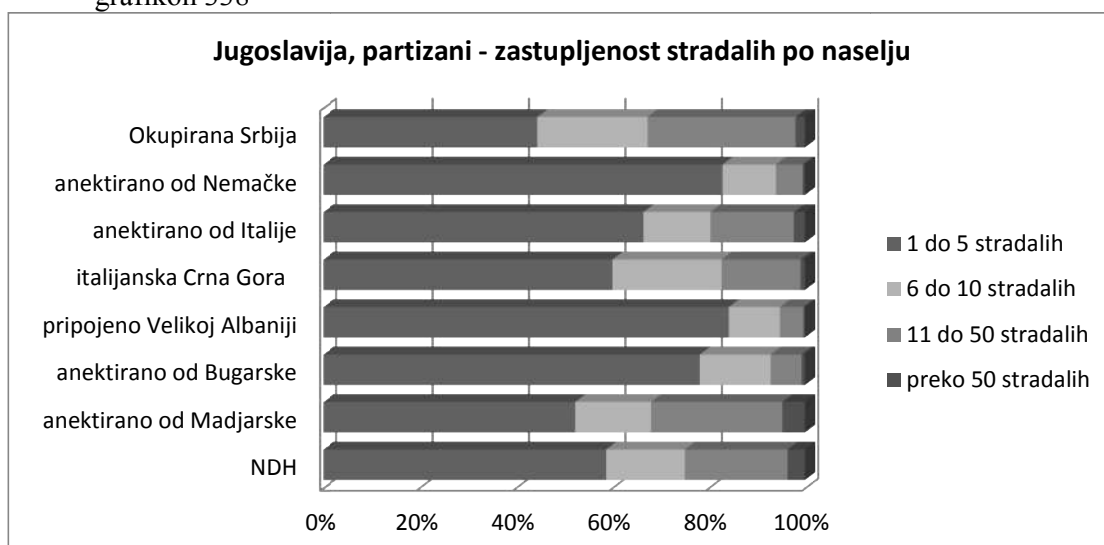
Jugoslav. naselja	ukupno naselja	sa strad. partiz.	%	101 – 200	%	201 – 500	%	501 – 1.000	%	preko 1.001	%
OS	3.950	3.371	85,34	12	0,35	3	0,09	--	--	1	0,03
%	15,05	17,89	//	16,67	//	20,00	//	--	//	33,33	//
AN	3.288	1.865	56,72	3	0,16	2	0,11	--	--	--	--
%	12,53	9,90	//	4,17	//	13,33	//	--	//	--	//
AI	2.426	1.663	68,55	7	0,42	--	--	2	0,12	1	0,06
%	9,24	8,82	//	9,72	//	--	//	66,67	//	33,33	//
ital. CG	1.236	994	80,42	4	0,40	--	--	--	--	--	--

⁵⁵¹ Ljubljana, Trbovlje, Slavonski Brod, Banja Luka, Bihać, Tuzla, Bijeljina, Mostar, Zemun, Užice, Kragujevac, Niš, Novi Sad, Subotica, Skoplje.

%	4,71	5,27	//	5,56	//	--	//	--	//	--	//
prip. VA	1.412	849	60,13	1	0,12	--	--	--	--	--	--
%	5,38	4,50	//	1,39	//	--	//	--	//	--	//
AB	2.135	1.435	67,21	2	0,14	1	0,07	--	--	--	--
%	8,13	7,61	//	2,78	//	6,67	//	--	//	--	//
AM	455	235	51,65	1	0,42	2	0,85	--	--	--	--
%	1,73	1,25	//	1,39	//	13,33	//	--	//	--	//
NDH	11.343	8.432	74,34	42	0,50	7	0,08	1	0,01	1	0,01
	43,22	44,75	//	58,33	//	46,67	//	33,33	//	33,33	//
ukupno	26.245	18.844	71,80	72	0,38	15	0,08	3	0,02	3	0,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 338

Partizanski pokret nije bio podjednako razvijen u svim delovima Jugoslavije, niti su se ratne operacije vodile istim intenzitetom u svim delovima dezintegrirane države. Drugačija struktura veličine naselja koja je postojala u raznim delovima Jugoslavije uslovlila je različitu strukturu naselja po broju stradalih partizana koji su iz njih poticali. Slaba razvijenost partizanskog pokreta i/ili veliki broj malih naselja uslovlili su da iz 94,82% naselja teritorije pripojene Velikoj Albaniji, 93,99 odnosno 92,89% naselja teritorija anektiranih od Nemačke i Bugarske, poticalo do 10 stradalih partizana. Naseljena mesta iz kojih je poticalo od 11 do 50 stradalih partizana predstavljala su trećinu naselja Okupirane Srbije (30,70%), četvrtinu mesta na teritoriji anektiranoj od Mađarske (27,23%), petinu naselja NDH (21,25%), po šestinu mesta na teritoriji anektiranoj od Italije i Crne Gore pod italijanskom upravom (17,27% odnosno 16,39%), s time što su naselja na teritoriji anektiranoj od Mađarske bila prosečno 8 puta brojnija

od onih na teritoriji anektiranoj od Italije i naselja u Crnoj Gori, 4 puta od naselja u NDH i 2,28 od naselja u Okupiranoj Srbiji. Od naselja sa preko 1.000 stradalih partizana po jedno se nalazilo na teritorijama Okupirane Srbije, NDH i teritorije anektirane od Italije, dok se od naselja sa 501 do 1.000 stradalih pripadnika pokreta 2 nalazila u NDH, a jedno na teritoriji anektiranoj od Italije. Gotovo polovina naselja sa 201 do 500 stradalih partizana se nalazilo u NDH (46,67%), kao i tri petina (58,33%) naseja sa 101 do 200 stradalih pripadnika pokreta i tri četvrtina (71,11%) naselja iz kojih je poticalo između 51 i 100 stradalih partizana, iako su naselja NDH učestvovala sa 43,22% u ukupnom broju naselja Jugoslavije.

Godine stradanja i nacionalnosti stradalih pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije

U izrazito kompleksnom i slojevitom ratu, kvim se on manifestovao na prostoru Jugoslavije,⁵⁵² koji je u sebi sadržao elemente oslobodilačkog, građanskog,

⁵⁵² Opširnije o Jugoslaviji u ratu videti: Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918 – 1988, Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941-1945*, Beograd, 1988; Branko Petranović, *Revolucija i kontrarevolucija u Jugoslaviji (1941-1945)*, knjige 1 i 2, Beograd, 1983; Branko Petranović, *AVNOJ revolucionarna smena vlasti 1942 – 1945*, Beograd, 1976; Nikola Anić, Sekula Joksimović, Mirko Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije, Pregled razvoja oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije 1941 – 1945.*, Beograd, 1982; Vlado Strugar, *Jugoslavija 1941 – 1945*, Ljubljana, 1979; Vlado Strugar, *Rat i revolucija naroda Jugoslavije*, Beograd, 1962; *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941-1945*, grupa autora, I – III, Beograd, 1957; Josip Broz Tito, *Vojna djela I – III*, Beograd, 1961; J. Broz, *Sabrana djela*, Tom 7-25, Beograd 1979 – 1982; Ljubodrag Dimić, *Историја српске државности. Србија у Југославији*, Novi Sad, 2001; Stevan. K. Pavlovic, *Хитлеров нови антипоредак*, Beograd, 2009; Tomasevich Jozo, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941 – 1945. Okupacija i kolaboracija*, Zagreb, 2010; Ben H. Šepard, *Терор на Балкану. Немачка војска и партизански начин ратовања*, Beograd, 2014; Milovan Đilas, *Revolucionarni rat*, Beograd, 1990; Mladenko Colić, *Pregled operacija na jugoslovenskom ratištu, 1941 – 1945*, Beograd, 1988; Ljubo Boban, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, Zagreb, 1987; Ferdo Čulinović, *Okupatorska podjela Jugoslavije*, Beograd, 1970; *Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije kao opštenarodni rat i socijalistička revolucija*, Zbornik radova 1 i 2 (urednik Milutin Kruščić), Beograd 1977; *Narodnooslobodilački rat i revolucija u Jugoslaviji u završnoj etapi Drugog svetskog rata*, Zbornik radova, 1 i 2, (urednik Fabijan Trgo) Beograd, 1978; *Drugi svjetski rat – 50 godina kasnije*, Zbornik radova, knjige, 1 i 2 (ur. Vlado Strugar), Podgorica, 1997; Piter Kalvokorezi Gaj Vint, *Totalni rat*, Beograd, 1987; Milan Ristović, *Nemački „novi poredak” i jugoistočna Evropa 1940/1941 – 1944/1945*, Beograd, 1991; Hernan Nojbaher, *Specijalni zadatak Balkan*, Beograd, 2004; Slobodan Milošević, *Nemačko-italijanski odnosi na teritoriji okupirane Jugoslavije*, Beograd, 1992; H. Džeјms Bergvin, *Imperija na Jadranu, Muslolinijevo osvajanje Jugoslavije 1941 – 1943*, Beograd, 2007; Alekseј Timofeјev, *Руси и други светски рат у Југославији, Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941 – 1945*, Beograd, 2011; Nikola Popović, *Југословенско – совјетски односи у Другом светском рату 1941 – 1945*, Beograd, 1988; Branko Petranović Sava Dautović, *Jugoslovenska revolucija i SSSR (1941 – 1945)*, Beograd, 1988; Valter Roberts, *Tito, Mihajlović i saveznici 1941 – 1945*, Beograd, 2013; Kosta Nikolić, *Савезници и покрети отпора у Југославији (1941 – 1945)*, Beograd, 2009; Elizabeth Barker, *Britanska politika na Balkanu u Dugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1978; Voislav G. Pavlović, *Од монархије до републике, САД и Југославија (1941 – 1945)*, Beograd, 1998; Milan V. Terzić, *Моћ и утицај војне дипломатије, Мисије Владимира Велебита 1943 – 1945.*, Beograd, 2012; Veselin Đuretić, *Saveznici i jugoslovenska ratna drama: (zmeđu*

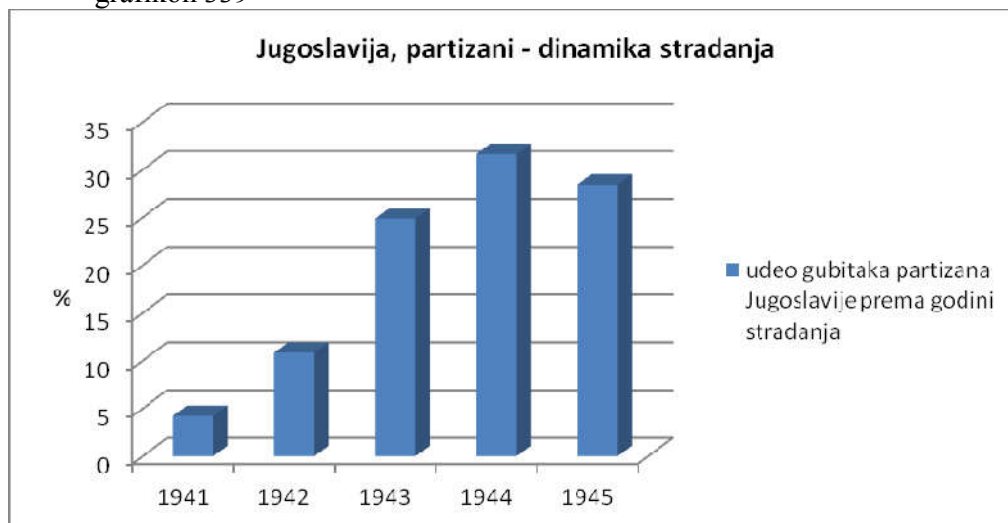
ideološkog, revolucionarnog, nacionalnog, verskog, uz učešće više zaraćenih stana, domaćih i stranih, isprepletanih interesa, želja i aspiracija, a koje su sve težile ostvarivanju proklamovanih ciljeva, partizanski pokret se eksponirao kao najžilaviji i najsposobniji da se prilagodi trenutnoj situaciji i potrebama. To je omogućilo da njegov ukupni razvoj u Jugoslaviji ima konstantnu uzlaznu liniju, bez obzira na uspone i padove kroz koje je prolazio u nekim delovima zemlje. Permanentno povećanje broja boraca koje koje je pratilo neprekidno uvećavanje jedinica, unapređenje njihove strukture i organizacije, uz stalne sukobe sa okupatorskim jedinicama, a zatim učešće u građanskom i ideološkom ratu, dovelo je do konstantnog rasta broja stradalih partizana.

tabela 398 – Jugoslavija, partizani – dinamika stradanja

Jugoslavija, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 339

Otpočinjanje ustanka borbom protiv okupatora i novoformirane NDH, kao i rojalističkog pokreta kao glavnog ideoloških protivnika krajem godine, formiranjem

nacionalnih i ideoloških izazova). knj. 1 – 2, Beograd 1985; Kosta Nikolić, *Мит о партизанском југославенству*, Beograd, 2015; Kosta Nikolić, Branislav Stanković, *Срби у другом светском рату, Ратна хроника 1941 – 1945.*, Šabac, 2006; Janko Pleterski, *Nacije, Jugoslavija, revolucija*, Beograd, 1985; *Срби и рат у Југославији 1941. године*, zbornik radova (ur. Dragan Aleksić), Beograd, 2014; Milija Stanišić, *Стратегијске вертикале народноослободилачког рата Југославије 1941 – 1945*, Beograd, 1999; Mihailo [Apostolski](#), Danilo [Bulajić](#), *Leksikon narodnooslobodilačkog rata i revolucije u Jugoslaviji 1941-1945.*, Knjiga 1 A – Lj i knjiga 2 M-Ž, Beograd, 1980; Mišo Leković, *Martovski pregovori 1943*, Beograd, 1985.

jedinica širom zemlje,⁵⁵³ stvaranje prvih oslobođenih teritorija u Evropi i borbe za njihovo održanja i proširivanje, dovelo je do gubitka života 4,22% svih partizana stradali u ratu. Tokom perioda od 6 meseci, ustanak je u istočnim delovima države doživeo svoj vrhunac i slom koji se manifestovao gubitkom formiranih slobodnih teritorija i prelaskom na potpuni gerilski način ratovanja, dok je u zapadnim delovima uspeo da održi manje teritorije. Tokom 1942. godine pokret je zapao u krizu, te ušao u period stagnacije u razvoju, ali i organizacionog reformiranja stvaranjem brigada i divizija,⁵⁵⁴ te je održao kontinuitet borbi sa okupatorom, njegovim saradnicima i ideološkim protivnicima uvećavajući svoje gubitke u drugoj godini rata 2,57 puta u odnosu na predhodnu godinu, a koji su s obzirom na duplo duži period trajanja rata u toj godini, realno bili 1,28 puta veći. Stvarni uspon pokret doživljava u središnjoj godini rata kada dolazi do masovnog priključenja stanovništva pokretu, stvaranja većih vojnih sastava jedinica (divizija i korpusa),⁵⁵⁵ permanentnog sukoba sa neprijateljima koji pokreću do tada najobimnije operacije za njegovo uništenje, formiranja većih slobodnih teritorija, posebno nakon izlaska Italije iz rata, što je sve dovelo do velikog stradanja pripadnika pokreta. U odnosu na predhodnu godinu gubitak partizana 1943. godine je bio 2,30 puta veći. Sve izvesniji kraj rata, koji se već jasno video u 1944. godini, doprineo je daljem jačanju pokreta i formiranju novih jedinica.⁵⁵⁶ Krajem ove godine

⁵⁵³ U toku ustanka partizanski pokret je na teritoriji Jugoslavije formirao 327 odreda i četa, od kojih je 260 rasformirano ili reorganizovano, tako da ih je na kraju godine ostalo 57. Istovremeno oformljeno je i 126 samostalnih bataljona, od kojih je 97 rasformirano ili reorganizovano, te ih je krajem godine ostalo 29. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 113.

⁵⁵⁴ Pored 1. proleterske brigade formirane poslednjih dana 1941. godine, u 1942. godini formirano je 37 brigada, od kojih je deo bio u sastavu 9 prvoformiranih divizija i 2 korpusa. Istovremeno je nastavljen proces formiranja samostalnih bataljona (128), njihovih rasformiranja ili reorganizovanja (145), tako da ih je na kraju godine ostalo 12. Odredi su ostali kao teritorijalne jedinice za kontrolu zavičajnog područja, okupljanje i primarnu vojnu obuku ljudstva, tako da ih je tokom godine, uz već postojeće, formirano 89, rasformirano ili reorganizovano 104, pa ih je na kraju godine ostalo 36. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 180 i 209.

⁵⁵⁵ U 1943. godini formirano je 19 divizija, 2 su rasformirane, te ih je na kraju rata ostalo 27, uz jednu italijansku, od kojih je deo delovao u sastavu 9 korpusa. U istom periodu formirano je 76 brigada, od kojih je 17 rasformirano, 3 su obnovljene, tako da ih je na kraju godine ostalo 99 od kojih je najveći deo bio u sastavu divizija. Od stranih državljana na teritoriji Jugoslavije formirano je 14 brigada, od kojih je 10 rasformirano. Nastavljeno je sa osnivanjem odreda (186), njihovim rasformiranjem i reorganizovanjem (117), pa ih je na kraju 1943. godine bilo 105. Isti, *Isto*, 279 i 332.

⁵⁵⁶ Tokom 1944. godine formirane su 182 brigade (8 od stranih državljana), 7 je obnovljeno, 44 su rasformirane (jedna stranih državljana), tako da ih je na kraju godine ukupno bilo 248, najvećim delom raspoređenih u sastavu 61 divizije (dve stranih državljana), 35 novoformiranih (jedna od stranih državljana), 2 su bile rasformirane, a najveći deo jedinica je bio raspoređen u sastavu 15 korpusa, 9 novoformiranih, uz 3 rasformirana. Odredi su i dalje imali svoju funkciju te ih je tokom godine formirano 142, rasformirano ih je 195, tako da ih je na kraju godine ostalo 52. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 457.

partizanski pokret je uspeo da trajno opsllobodi istočne delove zemlje i značajan deo primorja, da odnese potpunu prevagu nad suparnicima na unutrašnjem planu, izašavši kao pobednik u građanskom i revolucionarnom ratu. Velike operacije za oslobođenje zemlje koje su otpočele u drugoj polovini godine, uz stalno omasovljavanje jedinica,⁵⁵⁷ prelazak na frontalni način ratovanja, dovele su do povećanja broja stradalih pripadnika 1,27 puta u odnosu na predhodnu godinu. Stavranje velikih oružanih formacija (armija),⁵⁵⁸ nakon sprovedenih mobilizacija na oslobođenim teritorijama, omogućile su u poslednjoj godini rata izvođenje završnih operacija za oslobođenje zemlje, kao i likvidaciju ostataka jedinica političkih protivnika na oslobođenim teritorijama. U svega 4,5 meseci poslednje godine rata život izgubilo više od četvrtine svih stradalih partizana, čime je stopa smrtnosti u 1945. godini bila 2,40 puta veća u odnosu na predhodnu.

Partizanski pokret je delovao na čitavom prostoru Jugoslavije, ali nije svuda bio ravnomerno razvijen. Neravnomerna razvijenost pokreta je dovela do nejednakih gubitaka koje je on pretrpeo u različitim delovima Jugoslavije. Jedna o komponenti koja je bila značajna za razvoj partizanskog pokreta predstavljala je brojnost stanovništva koje je nastanjivalo određenu teritoriju, odnosno njegova spremnost da mu se priključi, kao i sposobnost pokreta da ih angažuje. Polovinu svih gubitaka predstavljali su stradali partizani iz NDH (51,41%), više od petine ih je iz Okupirane Srbije (22,45%), uz desetinu sa teritorije anektirane od Italije (9,72%), dok je sa ostalih pet teritorija poticala šestina gubitaka. Gubitak pripadnika partizanskog pokreta sa neke teritorije nije uvek bilo u srazmeri sa njenim demografskim potencijalom.

grafikon 340

⁵⁵⁷ Radi popune jedinica VŠ je novembra 1944. godine izdao GŠ Srbije naređenje o mobilizaciji na oslobođenim teritorijama u Srbiji. ZNOR, II – 14, 343. Jedinice popunjene u Srbiji bile su brojčano dosta veće od onih koje su ostale u pozadini neprijatelja. Tako je 6. lička divizija nakon popune u Beogradu i okolini po upućivanju na Sremski front januara 1945. godine imala 16.000 boraca, a istovremeno su na pravcu Beograd – Zagreb 4 divizije (12., 40., 32. i 33. iz 6. i 10. korpusa) iza linije fronta imale ukupno 20.476 boraca. Đ. J. Orlović, *Šesta lička proleterska divizija*, 459-465; ZNOR, V – 36, 566, 580. Iz sastava 2. armije u istočnoj Bosni početkom februara 1945. godine 23. i 45. divizija iz 14. korpusa su brojale 10.909 odnosno 12.137 boraca, dok su jedinice 3. korpusa, 27. i 38. divizija zajedno imale 5.900 boraca. Istovremeno su 17. i 28. divizija, takođe popunjene u Srbiji brojale 8.171 odnosno 7.654 boraca. ZNOR, IV – 33, 568 – 569, 572. U Zapadnoj i srednjoj Bosni jedinice 5. korpusa su bile nešto brojnije, pa su 4., 10. i 53. divizija brojale zajedno 19.062 boraca. ZNOR, IV – 33, 8 – 9.

⁵⁵⁸ Prvog dana 1945. godine formirane su 3 armije, a nešto kasnije (2. marta) i četvrta, čime je NOVJ prerastao u Jugoslavensku armiju. N. Anić, S. Joksimović, M. Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije*, 468 – 481.

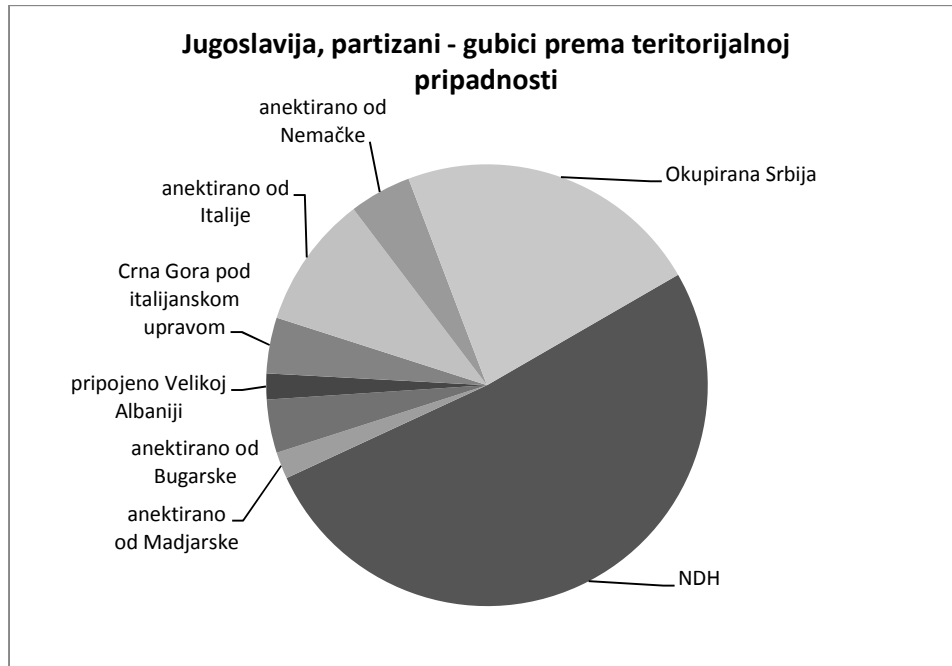
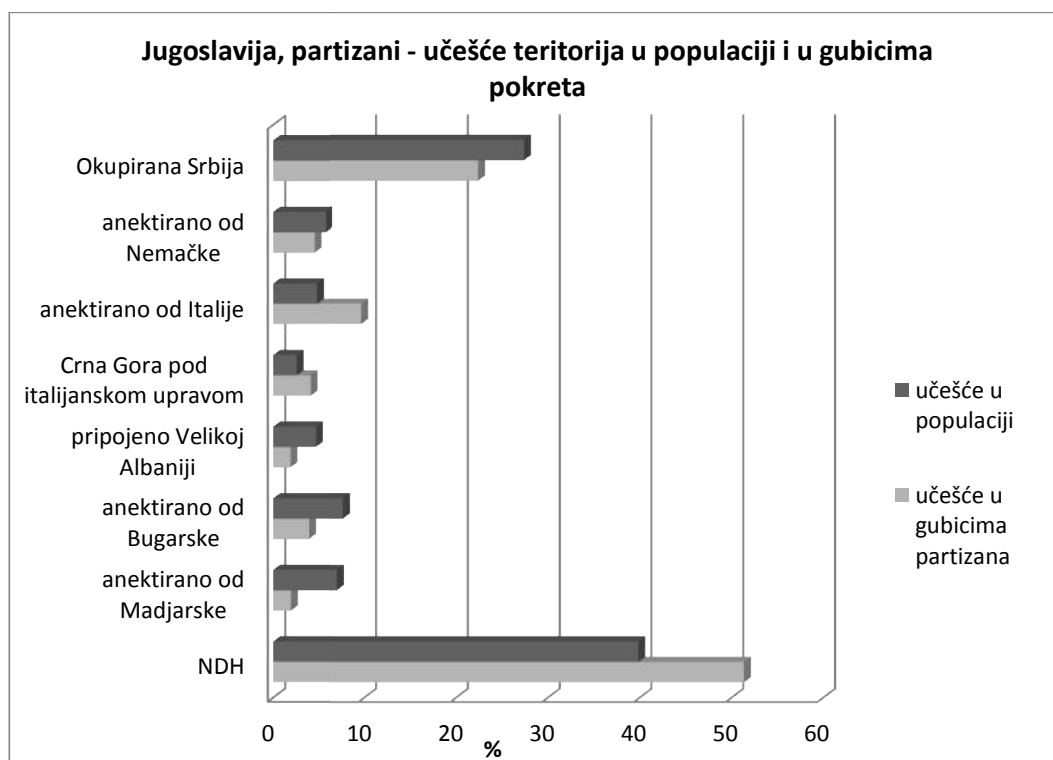

tabela 399 – Jugoslavija, partizani – učešće teritorija u populaciji i učešće u gubicima prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, partizani	% učešća u populaciji Jugoslavije	% učešća u gubicima partizana
Okupirana Srbija	27,45	22,45
anektirala Nemačka	5,80	4,54
anektirala Italija	4,80	9,72
C. Gora ital. uprav.	2,58	4,10
prip. Vel. Albaniji	4,67	1,90
anektirala Bugarska	7,73	3,92
anektirala Mađarska	7,06	1,96
NDH	39,90	51,41

Popis stanovništva 1931. godine i AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 341

Stradanje partizana Jugoslavije, s obzirom na teritoriju sa koje su poticali, u osnovi se može podeliti na dve grupe. U prvu su spadali pripadnici pokreta čija su učešća u ukupnim gubicima partizana prevazilazili zastupljenost u populaciji teritorije sa koje su poticali. Tu grupu su činili teritorija anektirana od Italije sa 2,02 puta većim učešćem, Crna Gora pod italijanskom upravom sa 1,59 i NDH sa 1,29 puta većim učešćem među stradalim partizanima od učešća u stanovništvu. Ove tri teritorije, na kojima je živela polovina populacije Jugoslavije (47,31%), podnele su dve trećine gubitaka stradalih partizana Jugoslavije (65,23%). U drugu grupu spadale su teritorije u kojima je učešće stradalih partizana među svim stradalim pripadnicima pokreta bilo manje od učešća te teritorije u populaciji Jugoslavije. Učešće stradalih partizana Okupirane Srbije bilo je 1,22 puta manje od učešća ove teritorije u stanovništvu Jugoslavije, teritorije anektirane od Nemačke i Bugarske 1,28 odnosno 1,97 puta manje, teritorije priključene Velikoj Albaniji 2,46 i anektirane od Mađarske 3,60 puta manje. Gubitak partizana iz NDH je u odnosu na gubitak saboraca iz Okupirane Srbije, kao dve teritorije sa najviše stradalih, bio 2,29 puta veći, ali je s obzirom na njihovo učešće u populaciji Jugoslavije, bio realno 1,58 puta veći. S obzirom na učešće u populaciji Jugoslavije, stradanje partizana

iz NDH, teritorije anektirane od Italije i Crne Gore pod italijanskom upravom bilo je realno dvostruko veće (2,09 puta) od gubitaka pripadnika pokreta iz ostalih delova Jugoslavije.

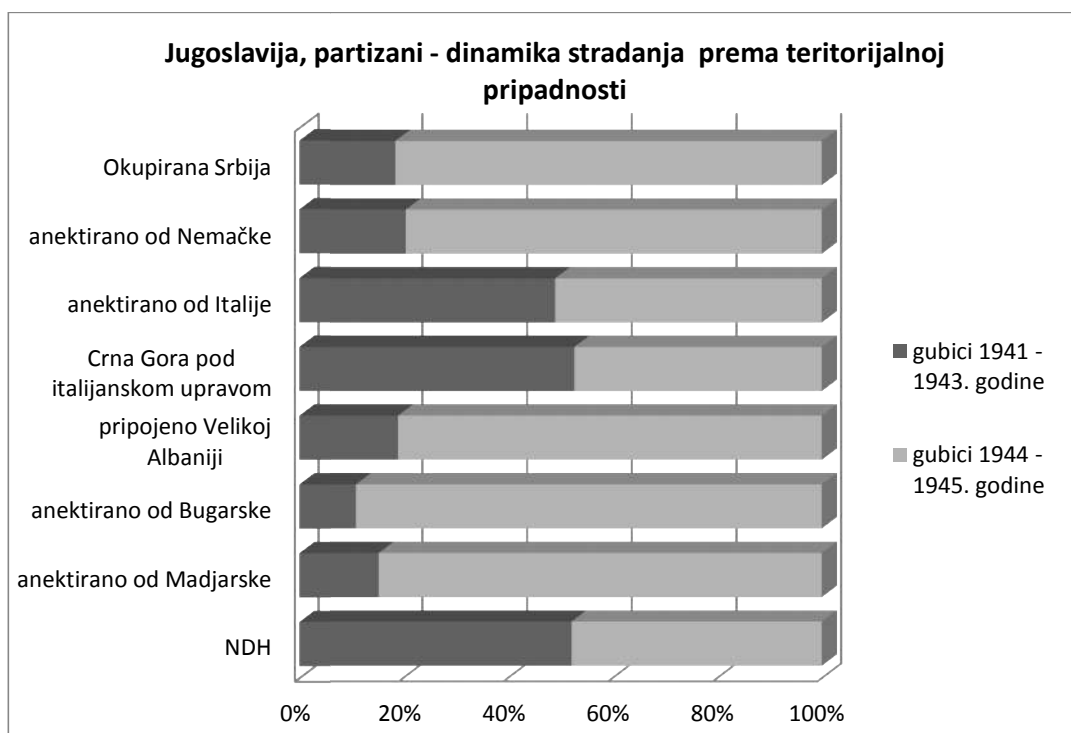
Partizanski pokret u Jugoslaviji je prolazio kroz više faza u svom razvoju što je uticalo i na broj stradalih pripadnika, ali razvoj nije bio jednak u svim delovima zemlje. Na dinamiku razvoja pokreta su uticali mnogobrojni činioci, tako da je on u nekim delovima imao ravnomeran uzlazni razvoj, dok je u drugim delovima zemlje imao uspone i padove. Stradanje pripadnika pokreta je takođe imalo svoju dinamiku, koja je varirala od teritorije do teritorije i imalo je svoje uspone i padove. Takođe ni učešće u gubicima partizana sa različitih teritorija tokom rata nije bilo jednako.

tabela 400 – Jugoslavija, partizani – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okup. Srbija	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75
%	22,45	36,24	//	10,40	//	6,01	//	19,70	//	42,42	//
anekt. Nemačka	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14
%	4,54	2,26	//	2,52	//	2,26	//	6,52	//	5,46	//
anekt. Italija	16.863	206	1,22	1.721	10,21	6.344	37,62	6.017	35,68	2.575	15,27
%	9,72	2,81	//	9,15	//	14,70	//	10,96	//	5,22	//
C.Gora ital. upr.	7.112	461	6,48	1.397	19,64	1.892	26,60	2.397	33,70	965	13,57
%	4,10	6,29	//	7,43	//	4,38	//	4,37	//	1,95	//
prip. Vel. Albaniji	3.293	116	3,52	125	3,80	386	11,72	1.071	32,52	1.595	48,44
%	1,90	1,58	//	0,66	//	0,89	//	1,95	//	3,23	//
anekt. Bugarska	6.804	89	1,31	197	2,89	464	6,82	3.573	52,51	2.481	36,46
%	3,92	1,21	//	1,05	//	1,07	//	6,51	//	5,03	//
anekt. Mađarska	3.410	80	2,35	142	4,16	301	8,83	969	28,41	1.918	56,25
%	1,96	1,09	//	0,75	//	0,70	//	1,76	//	3,88	//
NDH	89.221	3.553	3,98	12.787	14,33	30.208	33,86	26.481	29,68	16.192	18,15
	51,41	48,50	//	68,02	//	69,98	//	48,23	//	32,80	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 342

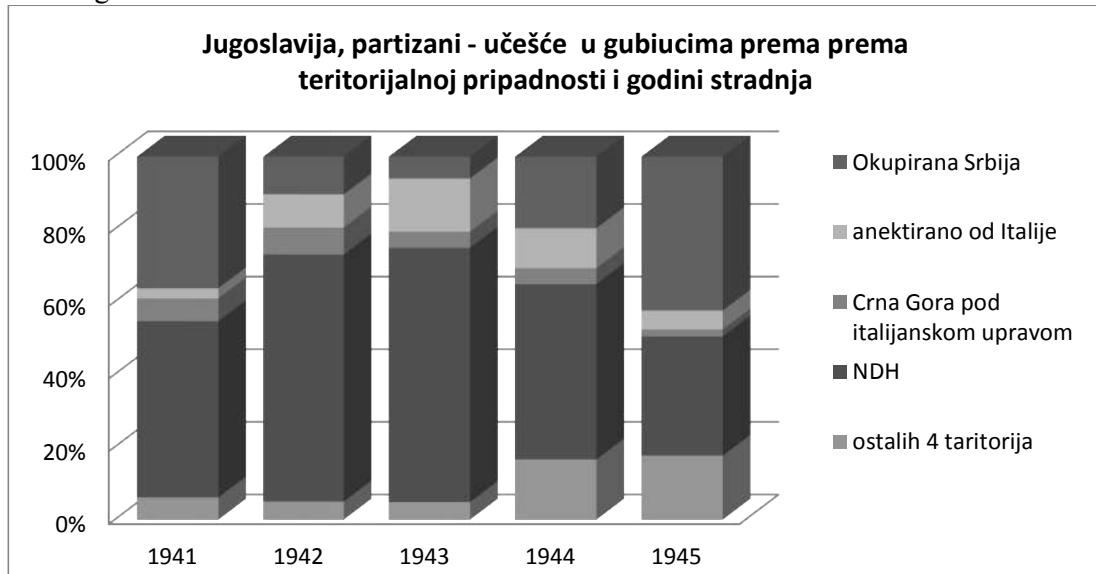

Prema dinamici stradanja partizana Jugoslavije izdvojile su se dve grupe teritorija. Prvu su činile teritorije sa kojih je po polovina partizana izgubila živote u prve tri godine, a druga polovina u poslednje dve godine rata. U nju su spadali Crna Gora pod italijanskom upravom i NDH sa više od polovine stradalih (52,72% odnosno 52,17%) i teritorija anektirana od Italije sa 49,05% stradalih u ovom periodu. Na ostalih pet teritorija gubici partizanskog pokreta su bili značajno veći u poslednje dve godine rata, 88,98 odnosno 84,66% sa teritorija anektiranih od Bugarske odnosno Mađarske i sa po četiri petina gubitaka teritorije Okupirane Srbije (81,50%), pripojene Velikoj Albaniji (80,96%) i anektirane od Nemačke (79,51%). Ukupni stalni rast broja stradalih partizana Jugoslavije tokom rata nije bio karakterističan za sve teritorije raspoređene Jugoslavije, niti je taj rast svuda bio ravnomeran. Masovni ustanci na teritorijama Okupirane Srbije i Crne Gore pod italijanskom upravom prouzrokovali su stradanje pripadnika partizanskog pokreta daleko veće nego na ostalim teritorijama, pa je udeo stradalih u ustanku sa ovih teritorija bio od 1,71 do 5,59 puta veći od udela gubitaka na ostalim teritorijama. Izuzetak u stalnom rastu gubitaka partizana Jugoslavije predstavljala je Okupirana Srbija, kao jedina teritorija gde je udeo stradalih partizana 1942. godine bio 1,36 puta manji nego u 1941. godini. Realni gubitak je, zbog duplo

dužeg perioda rata u 1942. godini, u Okupiranoj Srbiji bio 2,72 puta manji, a postojao je i na drugim teritorijama, anektiranoj od Mađarske i pripojenoj Velikoj Albaniji 1,14 odnosno 1,85 puta, dok je na teritoriji anektiranoj od Bugarske bio 1,10 puta veći. Najveći rast gubitaka 1942. godine (8,37 puta) u odnosu na ustanak bio je na teritoriji anektiranoj od Italije, ali je zbog duplo dužeg perioda rata u 1942. godini gubitak reano bio 4,18 puta veći, dok je realni rast stradanja u odnosu na prvu godinu rata u NDH bio 1,80 puta, Crnoj Gori 1,51 puta, na teritoriji anektiranoj od Nemačke 1,43 puta. Zamah u razvoju pokreta 1943. godine, uspešno prevazilaženje krize u pokušajima neprijatelja da uništi njegovu glavninu u prvoj polovini godine, prouzrokovao je rast gubitaka na svim teritorijama, od 1,33 odnosno 1,35 puta u Okupiranoj Srbiji i Crnoj Gori pod italijanskom upravom, preko 2,36 puta većeg u NDH, do 3,68 puta većeg gubitka na teritoriji anektiranoj od Italije. Borbe za oslobađanje delova Jugoslavije na istoku zemlje 1944. godine, te učešće jedinica sa tih područja u borbama za oslobađanje Jugoslavije prouzrokovalo je uvećanje gubitaka u odnosu na predhodnu godinu 4,17 puta u Okupiranoj Srbiji, 7,70 odnosno 3,22 puta na teritorijama anektiranim od Bugarske i Mađarske, kao i 2,77 odnosno 1,27 puta na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji odnosno Crne Gore pod italijanskom upravom. U zapdnim delovima Jugoslavije u 1944. godini su usled pojačane aktivnosti pokreta na teritoriji anektiranoj od Nemačke tamošnji gubici bili uvećani 3,66 puta, dok je i pored permanentnog angažovanja u borbi na teritorijama NDH i anektiranoj od Italije došlo je do neznatnog smanjenja stradanja partizana, 1,14 odnosno 1,05 puta. Popunjavanje postojećih jedinica i formiranje novih na istoku zemlje 1945. godine dovelo je do povećanog stradanja partizana iz ovih oblasti, tako da su prtizani Okupirane Srbije i teritorija anektirane od Mađarske imali dvostruko veće gubitke nego u predhodnoj godini (1,97 odnosno 1,98 puta), a teritorija priključena Velikoj Albaniji 1,49 puta, dok je nominalno stradanje partizana sa ostalih teritorija bilo manje. S obzirom da je rat u poslednjoj godini trajao svega 4,5 meseci, stopa smrtnosti je upoređena sa predhodnom godinom, bila prilično neravnomerna, ali je za sve teritorije realno bila veća u poslednjoj godini rata. Gubitak partizana iz Okupirane Srbije bio je realno 5,16 puta veći nego u 1944. godini, sa teritorije anektirane od Mađarske 5,28 puta veći, teritorije priljučene Velikoj Albaniji 3,97 puta, kod boraca sa teritorija anektiranih od Nemačke i Bugarske 2,01 odnosno

1,85 puta veći, NDH 1,63 puta, dok je kod stradalih partizana sa teritorija anektirane od Italije i Crne Gore gubitak bio gotovo izjednačen (1,14 odnosno 1,07 puta veći).

grafikon 343

Ustanak u Jugoslaviji nije imao isti zamah na prostoru čitave zemlje, tako da ni stradanje partizana nije bilo jednako. Ustanak je bio najrazvijeniji u Okupiranoj Srbiji, Crnoj Gori i NDH. Iz ove tri teritorije poticalo je 91,03% u ustanku stradalih partizana, iako su ove teritorije u stanovništvu Jugoslavije učestvovala sa 69,96%. S obzirom na broj stanovnika koji ih je nastanjivao, njihovo u stradanju 1941. godine nije bilo jednako. Učešće stradalih partizana Crne Gore pod italijanskim komesarom bilo je 2,44 puta veće od zastupljenosti stanovništva te teritorije u populaciji Jugoslavije, u Okupiranoj Srbiji je bilo 1,32 puta, a u NDH 1,21 put veće.⁵⁵⁹ Učešće stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa ostalih teritorija je bilo daleko manje od njihovog učešća u populaciji države i kretalo se od 1,71 puta manjeg kod teritorije anektirane od Italije, preko 2,57 puta manjeg sa teritorije anektirane od Nemačke, do 6,48 puta manje na teritoriji anektirane od Mađarske. Slamanje ustanka u Okupiranoj Srbiji u poznu jesen i zimu 1941. godine, povlačenje Vrhovnog štaba i političkog rukovodstva sa glavninom snaga u Sandžak, a zatim u Bosnu, prouzrokovalo je prenošenje težišta borbi

⁵⁵⁹ Odnos u broju u ustanku stradalih partizana Okupirane Srbije i NDH, s obzirom na njihovo učešće u populaciji Jugoslavije, bilo je 1,08 puta veće, dok je odnos u broju stradalih partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom prema stradalim partizanima Okupirane Srbije i NDH, s obzirom na njeno učešće u stanovništvu bilo 1,82 odnosno 1,98puta veće.

u centralni i zapadni deo zemlje. U naredne dve godine rata, naglo je poraslo učešće stradalih partizana iz NDH, na čijoj su se teritoriji vodile glavne vojne operacije, na dve trećine svih stradalih partizana (68,02 odnosno 69,98%) što je bilo 1,40 odnosno 1,44 puta veće učešće nego u ustanku, a ujedno i 1,75 puta veće učešće u gubicima 1943. godine od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije. U 1943. godini odnos stradalih partizana iz NDH i ostalog dela Jugoslavije bio je 2,33:1, ali s obzirom da je u NDH živelo 39,90% populacije Jugoslavije stvarni gubici su bili 3,51 puta veći. U 1942. godini povećano je učešće strdalih pripadnika pokreta iz Crge Gore pod italijanskom upravom za petinu (1,18 puta) što je bilo 2,88 puta veće učešće u od učešća ove teritorije u stanovništvu države, ali i njegovog slabljenja u narednoj godini, kada je učešće u gubicima bilo manje 1,70 puta, ali je i dalje bilo 1,70 puta veće od zastupljenosti teritorije u ukupnom stanovništvu. Na teritoriji anektiranoj od Italije je jačanje pokreta u 1942. godini prouzrokovao je povećanje učešća broja stradalih za 3,26 puta, da bi masovno pristupanje naroda pokretu nakon kapitulacije Italije doveo do daljnjeg uvećanja učešća u gubicima za tri petine (1,60 puta), na sedminu ukupnih gubitaka, što je bilo 3,06 puta veće učešće u gubicima od zastupljenosti ove teritorije u populaciji Jugoslavije. Slabljenje partizanskog pokreta u Okupiranoj Srbiji tokom 1942. i 1943. godine dovelo je do smanjenja učešća stradalih pripadnika sa ove teritorije na desetinu odnosno šesnaestinu gubitaka, što je bilo 4,57 puta manja zastupljenost u gubicima 1943. godine od učešća teritorije u populaciji Jugoslavije. U odnosu na ustanak učešće stradalih u gubicima je bilo smanjeno 3,48 puta u 1942. godini i dodatnih 1,73 puta u narednoj godini. Ionako salbo učešće među stradalima parizana sa ostalih teritorija je bilo u stagnaciji ili daljem opadanju, tako da je sredinom rata njihovo učešće u gubicima bilo manje od zastupljenosti u populaciji Jugoslavije od 2,57 puta za teritoriju anektiranu od Nemačke, preko 5,25 odnosno 7,22 puta za teritorije pripojene Velikoj Albaniji i anektiranoj od Bugarske, do 10,08 puta manjeg za teritoriju anektiranu od Mađarske. Ponovno prenošenje težišta operacija na istok zemlje u 1944. godini, naglo jačanje pokreta, formiranje novih jedinica (brigada i divizija), vođenja operacije za oslobađanje Srbije i Makedonije, te učešća jedinica sa ovih teritorija u početnoj fazi frontalnih borbi za oslobađanje Jugoslavije, dovele su do povećanja učešća stradalih partizana u ukupnim gubicima, 3,28 puta u Okupiranoj Srbiji, na petinu ukupnih gubitaka, 6,08 puta na teritoriji anektiranoj od Bugarske, kao i 2,19 odnosno

2,51 puta sa teritorija pripojene Velikoj Albaniji i anektirane od Mađarske, predstavljajući zajedno desetinu ukupnih gubitaka (10,22%). Razvoj pokreta na kranjem zapadu Jugoslavije je doveo do uvećanja gubitaka 2,88 puta partizana sa teritorije anektirane od Nemačke u 1944. godini, kada dostižu učešće od 6,52%. Oslobođena teritorija je omogućila stvaranje novih jedinica i popunjavanje postojećih novim ljudstvom sa ovih teritorija, tako da je u 1945. godini učešće u gubicima partizana Okupirane Srbije bilo uvećano 2,15 puta i predstavljali su dve petine ukupnih gubitaka, a stradali borci sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske, te teritorije pripojene Velikoj Albaniji osminu ukupnih gubitaka. Učešće stradalih partizana iz Okupirane Srbije poslednje godine rata je bilo 1,54 puta veće od učešća ove teritorije u populaciji Jugoslavije. U poslednoj godini rata stradali partizani sa teritorije NDH prvi put gube primat u učešću među stradalima (1,29 puta manje od učešća partizana iz Okupirane Srbije), a te godine se učešće stradalih partizana iz NDH i Crne Gore pod italijanskim komesarskom upravom prvi put spušta ispod učešća ovih teritorija u populaciji Jugoslavije za četvrtinu odnosno trećinu (1,22 odnosno 1,32 puta), dok je učešće u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Italije bilo iznad 1,09 puta. Teritorije anektirane od Mađarske i Bugarske, kao i teritorija pripojena Velikoj Albaniji nikada tokom rata nisu dostigle učešće u stradanju partizana približno njihovom učešću u populaciji Jugoslavije, koje je i u poslednoj godini rata, kada su ove teritorije imale značajnije učešće u gubicima, bilo 1,82 odnosno 1,54 odnosno 1,44 puta manje, dok je teritorija anektirana od Nemačke to ostvarila u poslednje dve godine rata (1,12 puta veće odnosno 1,06 puta manje).

Deklarirajući se kao opšte jugoslovenski, partizanski pokret se tokom čitavog rata trudio da to i postane, neprekidno pokušavajući da u svoje redove uključi što više pripadnika različitih nacionalnosti. Pridobijanje i okupljanje različitih nacionalnosti u redove partizanskog pokreta u nacionalno heterogenoj sredini kakva je bila teritorija Jugoslavije, bilo je jako složeno pitanje. Želja za slobodom, nacionalni interesi i aspiracije, antifašizam, borba za opstanak na toj teritoriji, ideološka opredeljenost i politički afiniteti uticali su na opredeljivanje neke nacionalnosti za partizanski pokret. Slojevitost problema uslovlila je nejednaka opredeljenost za pokret, a za posledicu je imala različito učešće nacionalnosti u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije Jugoslavije. Tri petin apretprljenih gubitaka predstavljali su partizani srpske

nacionalnosti, zajedno sa crnogorcima dve trećine gubitaka (64,66%) čime se jasno izdvajaju od ostalih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu Jugoslavije. Stradanje pripadnika različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu nije uvek bio u srazmeri sa njihovim proporcionalnim učešćem u populaciji Jugoslavije.

grafikon 344

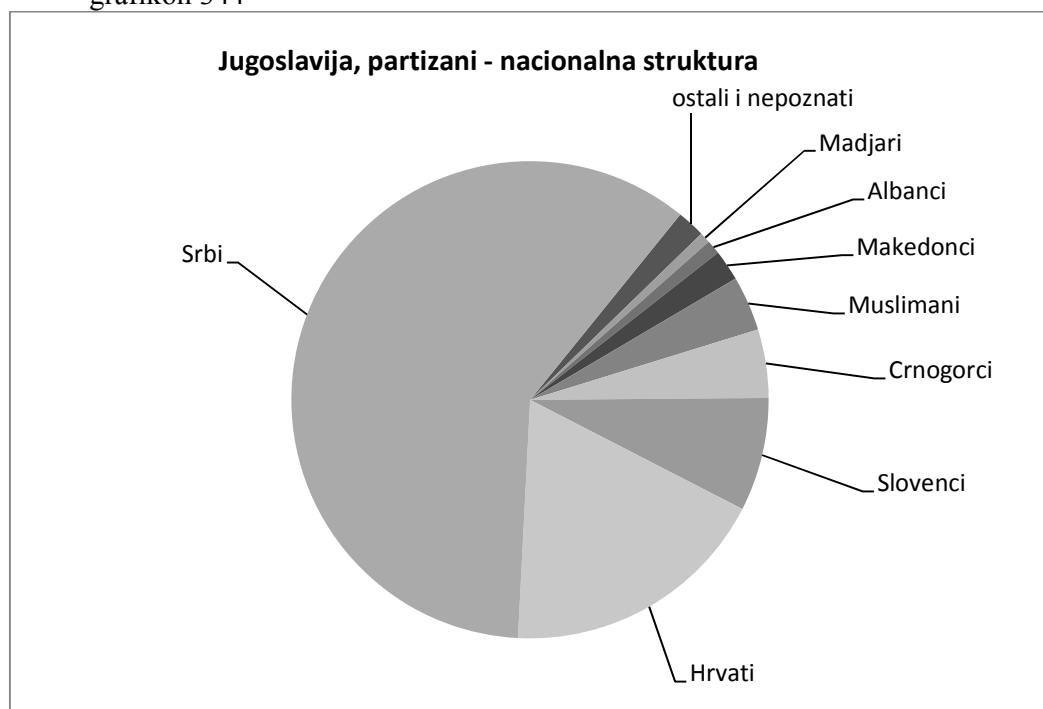
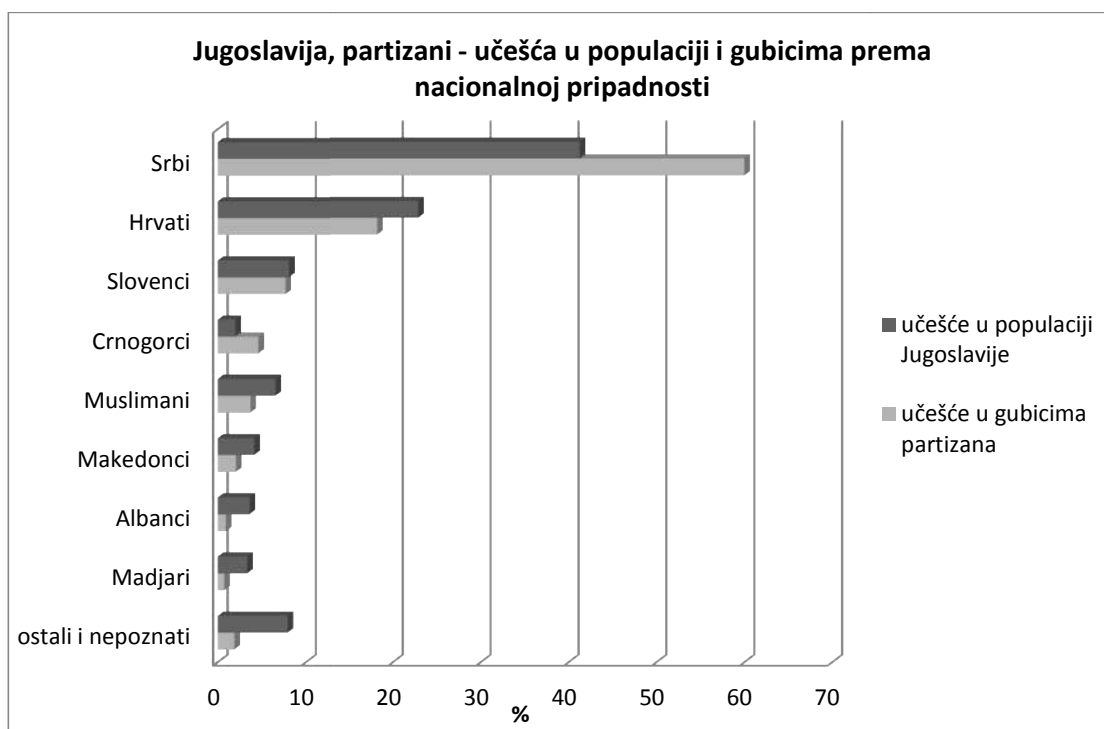

tabela 401 – Jugoslavija, partizani – učešće u populaciji i gubicima prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, partizani	% učešće u popul. Jugosl.	% među strad. partizanima
Srbi	41,28	60,03
Hrvati	22,91	18,24
Slovenci	8,11	7,70
Crnogorci	2,02	4,63
Muslimani	6,57	3,72
Makedonci	4,16	2,09
Albanci	3,63	0,95
Mađari	3,36	0,74
ostli/nepoz.	7,95	1,90

Popis stanovništva 1931. godine i AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 345

Stradali partizani različitih nacionalnosti, s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji Jugoslavije, mogu se svretati u tri grupe. Srbi i Crnogorci, koji su činili okosnicu pokreta tokom rata su podneli gubitke nesrazmerno velike u poređenju sa njihovim učešćem u stanovništvu. Učešće stradalih Srba u partizanskom pokretu bilo je 1,45 puta veće od njihovog učešća u populaciji, dok je učešće Crnogoraca bilo čak 2,29 puta veće. Slovenci su imali učešće u gubicima približno njihovoj zastupljenosti u populaciji, odnosno bilo je 1,05 puta manje. Kod ostalih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu učešće stradalih partizana u gubicima je bilo dosta manje ili višestruko manje u od njihove zastupljenosti u populaciji Jugoslavije, Hrvata i Muslimana 1,26 odnosno 1,77 puta manje, Makedonaca 1,99 puta, Albanaca 3,82 puta, Mađara 4,54 puta i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti 4,18 puta manje⁵⁶⁰. Učešće Srba i Crnogoraca u gubicima pokreta bilo je 1,83 puta veće od stradanja svih ostalih nacionalnosti zajedno, ali je s obzirom na njihovu zastupljenost u stanovništvu Jugoslavije gubitak realno bio 2,40 puta veći. Tokom rata je stradalo 12,96 puta više

⁵⁶⁰ Od stradalih partizana pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti 9,67% su činili Jevreji, što je bilo, s obzirom na zastupljenost u populaciji realno 1,74 puta veće strdanje od svih drugih pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti. Jevreji su ujedno predstavljali i 0,18% ukupnih gubitaka pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije što je bilo 2,72 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji Jugoslavije.

Srba nego Crnogoraca, ali je s obzirom na učešće u populaciji ova dva naroda, realno stradalo 1,58 puta više Crnogoraca nego Srba. U partizanima Jugoslavije je stradalo Srba 3,29 puta više nego Hrvata, 7,79 puta više nego Slovenaca, 16,12 puta više nego Muslimana i 28,77 puta više nego Makedonaca, ali je s obzirom na nacionalnu zastupljenost u populaciji Jugoslavije, njihov stvarni gubitak bio veći od gubitaka Slovenaca 1,53 puta, Hrvata 1,83 puta, Muslimana 2,57 puta i Makedanaca 2,90 puta. Realni gubitak partizana slovenačke nacionalnosti bilo je 1,18 odnosno 1,68 puta veći od gubitaka saboraca hrvatske i muslimanske nacionalnosti, stradanje Hrvata je bilo 1,26 puta veće od gubitaka Muslimana, dok je realni gubitak partizana makedonske nacionalnosti bio manji od gubitaka Slovenaca 1,89 puta, Hrvata 1,58 puta i Muslimana 1,13 puta.⁵⁶¹

Dinamika priključenja pokretu nije bila jednaka kod svih nacionalnosti Jugoslavije. Samim time ni dinamika stradanja različitih nacionalnosti nije bila ista. Takođe ni intezitet stradanja pojedinih nacionalnosti nije bio jednak u različitim periodima rata, naročito pošto nisu svi bili jedanako zastupljeni u stanovništvu države, niti pojednako opredeljeni za partizanski pokret.

tabela 402 – Jugoslavija, partizani – nacionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	104.185	5.890	5,65	13.464	12,92	26.680	25,61	28.839	27,68	29.312	28,13
%	60,03	80,40	//	71,62	//	61,81	//	52,53	//	59,39	//
Hrvati	31.658	266	0,84	1.889	5,97	9.390	29,66	12.118	38,28	7.995	25,25
%	18,24	3,63	//	10,05	//	21,75	//	22,07	//	16,20	//
Slovinci	13.368	261	1,95	1.213	9,07	2.834	21,20	5.448	40,75	3.612	27,02
%	7,70	3,56	//	6,45	//	6,56	//	9,92	//	7,32	//
Crnogorci	8.032	596	7,42	1.529	19,04	1.970	24,53	2.768	34,46	1.169	14,55
%	4,63	8,13	//	8,13	//	4,56	//	5,04	//	2,37	//
Muslimani	6.463	115	1,78	395	6,11	1.467	22,70	2.298	35,56	2.188	33,85
%	3,72	1,57	//	2,10	//	3,40	//	4,18	//	4,43	//
Makedonci	3.621	38	1,05	113	3,12	306	8,45	1.809	49,96	1.355	37,42
%	2,09	0,52	//	0,60	//	0,71	//	3,29	//	2,74	//
Albanci	1.644	13	0,79	11	0,67	53	3,22	319	19,40	1.248	75,91
%	0,95	0,17	//	0,06	//	0,12	//	0,58	//	2,53	//
Madari	1.279	13	1,02	12	0,94	30	2,34	206	16,11	1.018	79,59
%	0,74	0,17	//	0,06	//	0,07	//	0,37	//	2,06	//
ostali/ nep	3.299	134	4,06	172	5,21	437	13,25	1.096	33,22	1.460	44,25
%	1,90	1,83	//	0,91	//	1,01	//	2,00	//	2,95	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

⁵⁶¹ Realni gubitak u partizanima Jugoslavije stradalih Crnogoraca je bio veći od gubitka Slovenaca 2,42 puta, Hrvata 2,88 puta, Muslimana 4,03 puta i Makedonaca 4,55 puta.

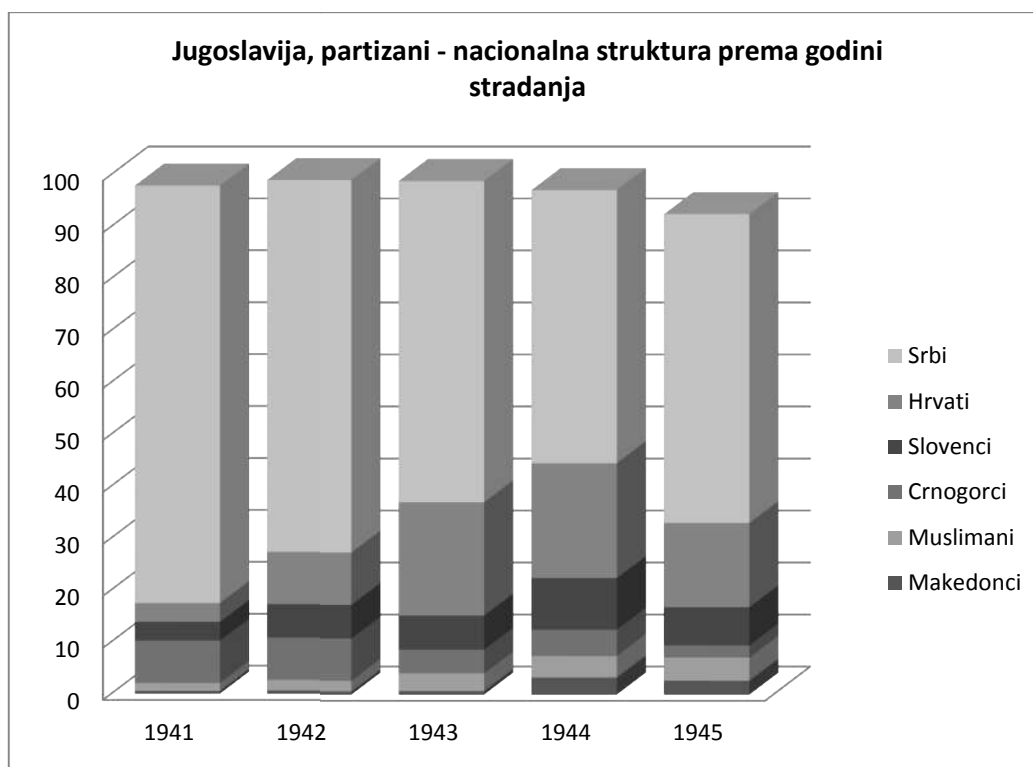
grafikon 346

Srpski nacionalni korpus koji je predstavljao okosnicu partizanskog pokreta je u njemu do kraja rata imao stalni rast stradanja. U prvoj godini rata život je izgubilo 5,65% stradalih partizana srpske nacionalnosti. Kao najbrojniji narod u pokretu tokom ustanka, Srbi su održali stopu smrtnosti i u narednoj godini. Iako je nominalno rast gubitaka bio 2,23 puta veći, zbog duplo kraćeg perioda rata u godini ustanka, realni rast stradanja 1942. godine je bio 1,12 puta veći. Jačanje pokreta u 1943. godini, duplirao je gubitke (1,98 puta) među partizanima srpske nacionalnosti, sa daljim povećanjem stradanja u naredne dve godine. Iako je stradanje partizana srpske nacionalnosti u poslednje dve godine rata na gotovom istom nivou, zbog kraćeg perioda rata u poslednjoj godini rata od 4,5 meseci, realni gubitak je bio 2,71 puta veći. Poput Srba, Crnogorci su masovno strdali u partizanskom pokretu kome su se aktivno priključili od njegovog osnivanja. U prvoj godini rata život je izgubilo 7,42% stradalih Crnogoraca, da bi se gubitak uvećavao u narednim godinama, realno 1,28 puta u 1942. godini, 1,29 puta u narednoj, 1,40 puta u 1944. godini, do poslednje u kojoj je postojao nominalni pad stradanja, ali je stopa smrtnosti uvećana 1,12 puta u odnosu na predhodnu. Sporije se priključujući pokretu, Hrvati su u prvoj godini imali neznatno stradanje od 0,84%, da bi se gubici skokovito uvećavali u narednom periodu, realno 3,55 puta u 1942. godini i 4,97 puta u 1943. godini, uz manji rast stradanja i u narednim godinama, tako da je

63,53% Hrvata izgubilo život u poslednje dve godine rata. Poput Hrvata i ostale nacionalnos su imale manji udeo gubitaka u prvim godinama rata sa povećanim stradanjem u poslednje dve godine rata kada je život je izgubilo po dve trećine stradalih partizana slovenačke i muslimanske nacionalnosti (67,77% odnosno 69,41%), tri četvrtina parizana pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti (77,47%), devet desetina Makedonaca (87,38%). Masovno priključenje pokretu Albanaca i Mađara sprovedeno preko mobilizacije u poslednjoj godini rata za posledicu je imalo udeo od tri četvrtina odnosno četiri petina (75,91% odnosno 79,59%) stradlih u tih 4,5 meseci rata. U prve dve godine rata život je izgubila četvrtina partizana crnogorske (26,46%) i gotovo petina svih stradalih partizana srpske (18,57%) nacionalnosti čime je udeo stradlih Crnogoraca u tom periodu bio za dve petine veći (1,42 puta). Udeo gubitaka Srba stradlih u partizanima u prve dve godine rata bio je daleko veći od stradanja ostalih nacionalnosti u pokretu, od Slovenaca 1,68 puta, Muslimana 2,35 puta, Hrvata 2,73 puta, Makedonaca 4,45 puta, a Mađara i Albanaca 9,47 odnosno 12,72 puta. Realno većinsko stradnje svih nacionalnosti u poslednje dve godine rata nije imalo jednaku stopu smrtnosti u poslednjoj godini rata, a koja je u odnosu na gubitke u predhodnoj bila veća kod Crnogoraca 1,12 puta, Hrvata 1,76 puta, Slovenaca 1,77 puta, Makedonaca 2,00 puta, Muslimana 2,54 puta, Srba 2,71 puta, Albanaca 10,43 puta, Mađara 13,17 puta.

grafikon 347

Ne mireći se sa uništenjem države u čije stvaranje je mnogo uložio, okupacijom koju nije mogao da prihvati, suočen sa pretnjom biološkog istrebljenja u pojedinim delovima države, srpski narod se od osnivanja pokreta masovno uključio u njegovo delovanje, podnoseći velike žrtve tokom čitavog rata. Učešće stradalih partizana srpske nacionalnosti u gubicima pokreta je tokom čitavog rata bilo daleko veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu Jugoslavije, u ustanku dvostruko veće (1,95 puta), 1,73 puta veće u narednoj godini,⁵⁶² sredinom rata za polovinu veće (1,50 puta) i krajem rata (1,44 puta), dok je najniže bilo 1944. godine, a i tada je bilo za četvrtinu veće (1,27 puta). Iako su bili četvrti po broju stradalih partizana, s obzirom na učešće u stanovništvu države, još veći su bili gubici Crnogoraca među stradalim partizanima, tokom prve dve godine rata 4,02 puta, u naredne dve godine 2,25 odnosno 2,49 puta veći, da bi i uposlednjoj godini rata ostali iznad učešća u populaciji (1,17 puta). Hrvati su predstavljali drugu nacionalnu grupu po broju stradalih partizana, ali s obzirom na njihovu brojnost u populaciji Jugoslavije nisu imali srazmerno učešće među stradalima,

⁵⁶² U članku iz decembra 1942. godine J.B. Tito navodi „da se u redovima naše Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije, od samog početka pa do danas, nalaze u ogromnoj većini baš Srbi, ...“ Navedeno prema Branko PETRANOVIĆ Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918 – 1988*, 585.

naročito u prvim godinama rata. U ustanku je učešće stradalih partizana hrvatske nacionalnosti 6,31 puta manje od njihovog učešća u populaciji, da bi se ono približilo i gotovo izjednačilo tek u 1943. i 1944. godini, nakon čega ponovo dolazi do pada učešća u gubicima koje je bilo za dve petine manje (1,41 puta) od zastupljenosti u populaciji države. Izuzev u prvoj godini rata kada je bilo 2,28 puta manje, Slovenci su imali prilično stabilno učešće među stradalim partizanima koje je bilo nešto ispod njihovog učešća u populaciji (1,24 odnosno i 1,11 puta sredinom i krajem rata), a jedino je 1944. godine njihovo učešće među stradalim partizanima za petinu prevazilazilo (1,22 puta) njihovo učešće u stanovništvu Jugoslavije. Učešća ostalih nacionalnosti među stradalim partizanima je bilo višestruko manje od njihovog učešća u stanovništvu i taj trend se ne menja tokom prve tri godine rata kada je kod Muslimana bilo u ustanku i sredinom rata 4,18 odnosno 1,93 puta manje, Makedonaca 8,00 odnosno 5,86 puta manje, Albanaca 21,35 odnosno 30,25 puta manje i Mađara 19,76 odnosno 48,00 puta manje. Ipak se njihovo učešće među stradalim partizanima povećavalo u poslednje dve godine rata, da bi u poslednjoj godini rata kod Muslimana ono bilo 1,48 puta manje od njihovog učešća u populaciji, 1,43 puta kod Albanaca i 1,63 puta kod Mađara, a Makedonaca 1,26 puta manje u 1944. godini. Učešće Srba i Crnogoraca među strdalim partizanima u ustanku je bilo 7,72 puta veće od učešća svih ostalih nacionalnosti zajedno, ali su njihovi gubici s obzirom na učešće u populaciji realno bili 10,11 puta veći u odnosu na ostale. Trend većeg učešća u gubicima, iako u padu, održan je do poslednje godine rata u kojoj je bio 1,61 puta veći, odnosno 2,11 puta veći s obzirom na njihovo učešće u stanovništvu.

Dezintegracijom Jugoslavije 1941. godine i njenom podelom među silama pobednicama, narodi koji su živeli na njenoj teritoriji našli su se u nekoliko novoformiranih teritorija u kojim su živeli pod različitim uslovima. Neki narodi su se u pojedinim novoformiranim delovima našli u povlačenom položaju, da bi u drugim bili izloženi stalnim pritiscima, torturi i progonima, terotu, pa i pokušajima fizičkog uništenja. Različiti položaji u kojima su se našli narodi doveli su i do nejednakog pripastupanju partizanskom pokretu u različitim delovima Jugoslavije. Partizani srpske nacionalnosti su zajedno sa partizanima crnogorske nacionalnosti činili najveći deo gubitaka pripadnika pokreta u četiri od osam teritorija nastalih podelom Jugoslavije, a na još jednoj su bili izjednačeni sa učešćem većinskog naroda, Hrvati i Slovenci su na

po jednoj teritoriji predstavljali najveći deo gubitaka, dok druge nacionalnosti zastupljene u partizanskom pokretu nigde nisu predstavljale većinski deo gubitaka.⁵⁶³

tabela 403 – Jugoslavija, partizani – nacionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija – partizani	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Slovinci	%	Crnogorci	%	Muslimani	%
Okupirana Srbija	38.957	36.613	93,98	280	0,72	143	0,37	434	1,11	113	0,29
%	22,45	35,14	//	0,88	//	1,07	//	5,40	//	1,75	//
anekt. Nemačka	7.889	50	0,63	42	0,53	7.780	98,62	9	0,11	4	0,05
%	4,54	0,05	//	0,13	//	58,20	//	0,11	//	0,06	//
anekt. Italija	16.863	1.416	8,40	9.902	58,72	5.065	30,04	407	2,41	3	0,02
%	9,72	1,36	//	31,28	//	37,89	//	5,07	//	0,05	//
C.Gora ital. upr.	7.112	752	10,57	58	0,81	8	0,11	6.133	86,23	115	1,62
%	4,10	0,72	//	0,18	//	0,06	//	76,36	//	1,78	//
prip.Vel.Albaniji	3.293	804	24,41	11	0,33	7	0,21	798	24,23	68	2,06
%	1,90	0,77	//	0,03	//	0,05	//	9,93	//	1,05	//
anekt.Bugarska	6.804	2.891	42,49	14	0,20	11	0,16	47	0,69	14	0,20
%	3,92	2,77	//	0,04	//	0,08	//	0,58	//	0,22	//
anekt.Mađarska	3.410	1.566	45,92	686	20,12	47	1,38	36	1,05	--	--
%	1,96	1,50	//	2,17	//	0,35	//	0,45	//	--	//
NDH	89.221	60.093	67,35	20.665	23,16	307	0,34	168	1,88	6.146	6,89
%	51,41	57,68	//	65,28	//	2,30	//	2,09	//	95,09	//
ukupno	173.549	104.185	60,03	31.658	18,24	13.368	7,70	8.032	4,63	6.463	3,72

tabela 403 (nastavak)

Jugoslavija – partizani	ukupno	Makedonci	%	Albanci	%	Mađari	%	Ostali i nepoznati	%
Okupana Srbija	38.957	108	0,28	236	0,60	368	0,94	662	1,70
%	22,45	2,98	//	14,35	//	28,77	//	20,07	//
anekt.Nemačka	7.889	--	--	--	--	--	--	4	0,05
%	4,54	--	//	--	//	--	//	0,12	//
anekt. Italija	16.863	3	0,02	--	--	2	0,01	65	0,38
%	9,72	0,08	//	--	//	0,16	//	1,97	//
C.Gora ital. upr.	7.112	6	0,08	5	0,07	1	0,01	34	0,48
%	4,10	0,16	//	0,30	//	0,08	//	1,03	//
prip.Vel.Albaniji	3.293	447	13,57	1.054	32,01	--	--	104	3,16
%	1,90	12,34	//	64,11	//	--	//	3,15	//
anekt.Bugarska	6.804	3.029	44,52	343	5,04	2	0,03	453	6,65
%	3,92	83,65	//	20,86	//	0,16	//	13,73	//
anekt.Mađarska	3.410	7	0,20	--	--	637	18,68	431	12,64
%	1,96	0,19	//	--	//	49,80	//	13,06	//
NDH	89.221	21	0,02	6	0,01	269	0,30	1.546	1,73
%	51,41	0,58	//	0,36	//	21,03	//	46,86	//
ukupno	173.549	3.621	20,9	1.644	0,95	1.279	0,74	3.299	1,90

⁵⁶³ Opširnije o nacionalnoj strukturi gubitaka partizana sa teritorija nastalih podelom Jugoslavije videti u poglavljima koje se odnose na te teritorije.

Srpski narod koji je bio naseljan u gotovo svim delovima Jugoslavije se njenim rasparčavanjem našao u svim novoformiranim teritorijama,⁵⁶⁴ čineći većinu jedino u Okupiranoj Srbiji, dok je u NDH, teritorijama anektiranim od Bugarske i Mađarske, Crnoj Gori pod italijanskom upravom i teritoriji priključenoj Velikoj Albaniji činio značajne delove stanovništva. U svim oblastima je u manjem ili većem obimu bio izložen represiji i teroru, dok je u NDH bio suočen sa pretnjom biološkog istrebljenja. Zajedničko svim teritorijama na kojima je živeo je da se svuda aktivno uključio u formiranje pokreta čineći njegovu osnovu, često i najbrojniji deo. Dinamika razvoja pokreta u različitim delovima Jugoslavije uslovlila je i različite intezitet i dinamiku stradanja srpskog naroda u njemu.

grafikon 348

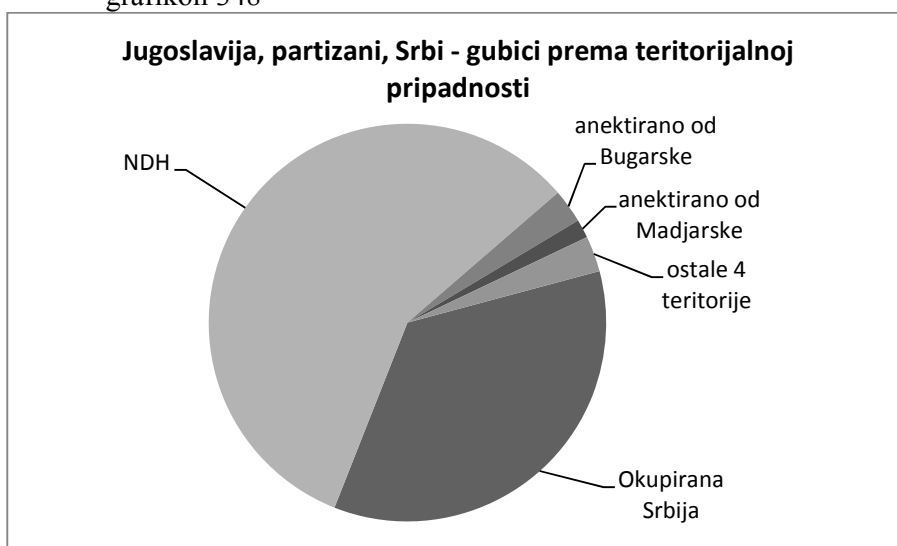

tabela 404 – Jugoslavija, partizani, Srbi – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

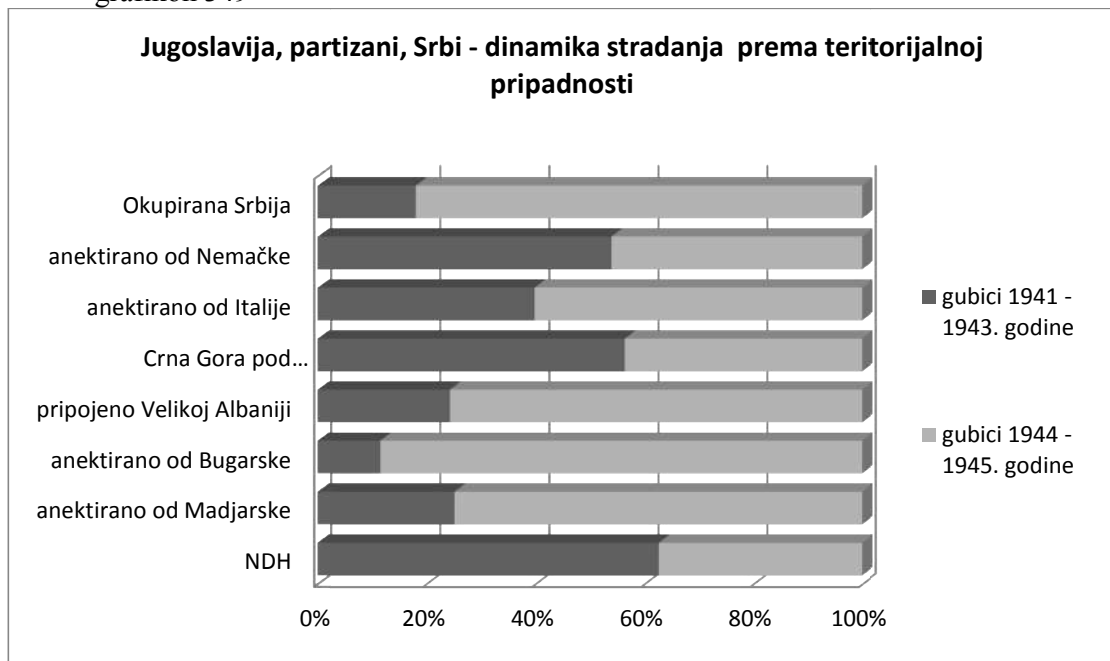
Jugoslavija, partizani, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okup.Srbija	36.613	2.516	6,87	1.786	4,88	2.341	6,39	10.202	27,86	19.768	53,99
%	35,14	42,72	//	13,26	//	8,77	//	35,37	//	67,44	//
anekt.Nemačka	50	5	10,00	10	20,00	12	24,00	15	30,00	8	16,00
%	0,05	0,08	//	0,07	//	0,04	//	0,05	//	0,03	//
anekt. Italija	1.416	20	1,41	133	9,39	412	29,10	592	41,81	259	18,29
%	1,36	0,34	//	0,99	//	1,54	//	2,05	//	0,88	//
C.Gora ital. upr.	752	39	5,19	117	15,56	261	34,71	207	27,53	128	17,02
%	0,72	0,66	//	0,87	//	0,98	//	0,72	//	0,44	//

⁵⁶⁴ Jedino u značajnijem broju nije živeo na teritoriji anektiranoj od Nemačke.

prip. Vel. Albaniji	804	26	3,23	45	5,60	125	15,55	368	45,77	240	29,85
%	0,77	0,44	//	0,33	//	0,47	//	1,28	//	0,82	//
anekt. Bugarska	2.891	41	1,42	90	3,11	205	7,09	1.685	58,28	870	30,09
%	2,77	0,70	//	0,67	//	0,77	//	5,84	//	2,97	//
anekt. Mađarska	1.566	61	3,89	111	7,09	223	14,24	567	36,21	604	38,57
%	1,50	1,03	//	0,82	//	0,83	//	1,97	//	2,06	//
NDH	60.093	3.182	5,29	11.172	18,59	23.101	38,44	15.203	25,30	7.435	12,37
%	57,68	54,02	//	82,98	//	86,58	//	52,72	//	25,36	//
ukupno	104.185	5.890	5,65	13.464	12,92	26.680	25,61	28.839	27,68	29.312	28,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 349

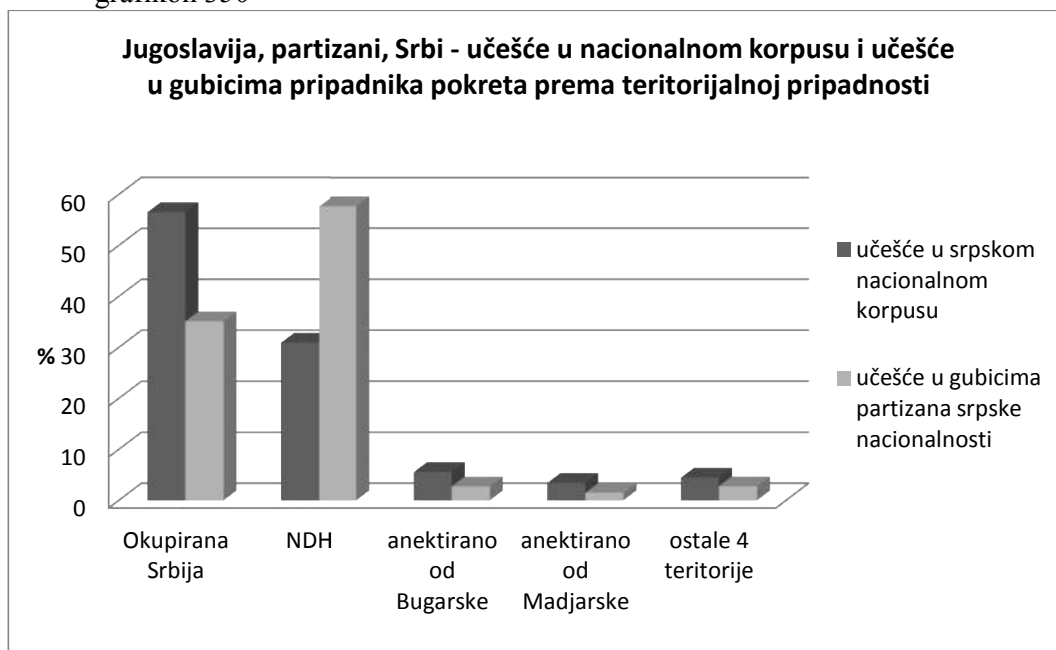

Podigavši masovni ustanak u Okupiranoj Srbiji, stvarajući slobodnu teritoriju i boreći se uporno, ali neuspešno, za njeno očuvanje, Srbi su pretrpeli značajno stradanje u prvoj godini rata. Tada je život izgubilo 6,87% svih partizana srpske nacionalnosti ove teritorije. Slamanje ustanka je dovelo do smanjenog stradanja u narednim godinama. U 1942. godini stradanje je bilo 1,41 puta manje, ali s obzirom da je rat u njoj trajao duplo duže nego u godini ustanka, stvarno stradanje je bilo 2,82 puta manje. Ponovno vraćanje teritorije Srbije u centar zbivanja u 1944. godini prouzrokovalo je povećanje stradanja srpskog naroda, koji se masovno priključio jedinicama pokreta, pa su gubici bili uvećani 4,36 puta u odnosu na predhodnu godinu. Popunjavanje već postojećih jedinica i formiranje novih, prelazak na frontali način ratovanja van teritorije Okupirane Srbije,

uvećao je stradanje srpskog naroda u jedinicama partizanskog pokreta. Gubitak partizana Okupirane Srbije u 1945. godini je u odnosu na predhodnu godinu bio 1,94 puta veći, ali je s obzirom na kraći period rata u ovoj godini realno bio 5,17 puta veći. Suočeni sa pretnjom potpunog uništenja na teritoriji NDH, srpski narod se organizovao za odbranu, formirajući vojne jedinice, od kojih se značajan deo pripadao partizanskom pokretu. Predstavljajući najbrojniji deo partizanskog pokreta, Srbi su u prve tri godine rata imali stalno uvećanje broja stradalih. U 1942. godini stradanje je bilo 3,51 puta veće nego predhodne godine, ali je zbog duplo dužeg perioda rata ono realno bilo 1,75 puta veće. Predstavljajući glavninu snaga partizanskog pokreta u odsudnim bitkama tokom 1943. godine srpski narod iz NDH je u duplirao svoje gubitke u odnosu na predhodnu (2,07 puta) i koji su dostigli udeo od dve petine ukupno stradalih partizana ove nacionalnosti, da bi se zbog masovnijeg uključenja ostalih naroda u pokret njihovo stradanje smanjilo u narednim godinama. Ipak stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata (4,5 meseci) je bila realno 1,30 puta veća nego u predhodnoj i jedva nešto manja od one u 1943. godini (1,16 puta). Sličnu dinamiku stradanja su imali partizani srpske nacionalnosti iz Crne Gore pod italijanskim komesarom, koju karakteriše izraziti rast stradanja u prve tri godine rata (realno uvećanje gubitaka 1,50 puta u 1942. godini i 2,23 puta u narednoj) i opadanje u poslednje dve, sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini rata 1,65 puta većom nego u predhodnoj. Na ostalim teritorijama stradanje srpskog naroda u partizanima je pratilo dinamiku stradanja pripadnika pokreta tih oblasti, tako da je na teritorijama anektiranim od Bugarske i Mađarske, te pripojene Velikoj Albaniji, do značajnog rasta stradanja dolazilo u vreme borbi za oslobođenje tih teritorija (ili njenog većeg i naseljenijeg dela) od 8,22 odnosno 2,54 odnosno 2,94 puta. U sve tri oblasti je u poslednje dve godine rata život izgubilo najveći deo stradalih partizana srpske nacionalnosti, 88,37 odnosno 74,78% odnosno 75,62%, dok je stopa smrtnosti poslednje godine rata u odnosu na predhodnu bila uvećana 1,38 odnosno 2,84 odnosno 1,74 puta. Od malobrojnih partizana srpske nacionalnosti na teritoriji anektiranoj od Nemačke više od polovine je izgubilo život u prve tri godine rata. Razvojni puta partizanskog pokreta je uslovio da su sa 3 od 8 teritorija nastalih dezintegracijom Jugoslavije partizani srpske nacionalnosti većim delom izgubili živote u prve tri godine rata, NDH (62,32%), Crne Gore pod italijanskom upravom (55,46%) i teritorije anektirane od Nemačke (54%), sa teritorije anektirane od Italije u ovom periodu

stardao njihov značajan deo (39,90%), dok je u ostalim delovima stradanje bilo izraženije u poslednje dve godine rata (u Okupiranoj Srbiji 81,85%). Stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata partizana srpske nacionalnosti iz Okupirane Srbije bila je 3,95 puta veća od realnog stradanja sunarodnika iz NDH.

grafikon 350

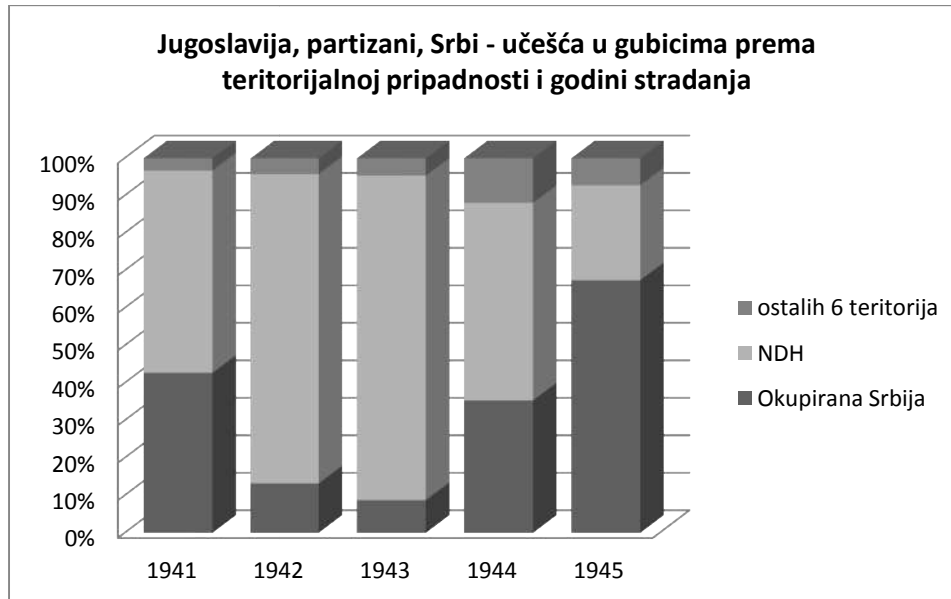
Srbi su se masovno uključili u partizanski pokret, čineći njegovu okosnicu na svim teritorijama na kojima je živeo, trpeći nesrazmerno velike gubitke u poređenju sa ostalim narodima. Međutim ni stradanje Srba u okviru svog nacionalnog korpusa u različitim delovima Jugoslavije nije bilo jednako s obzirom na veličinu onog dela naroda koji je nasanjivao pojedine delove Jugoslavije.⁵⁶⁵ Najveći deo u partizanima stradalih Srba poticalo je iz NDH i Okupirane Srbije. Oni su činili 92,82% svih staralih sunarodnika u partizanskom pokretu, dok je iz ostalih delova zemlje bilo značajno manje stradalih partizana ove nacionalnosti. S obzirom na veličinu dela srpskog naroda koji je nastanjivao pojedine delove Jugoslavije među stradalim Srbima u partizanskom

⁵⁶⁵ Rasprostranjen na teritoriji čitave Jugoslavije srpski narod se našao u rasparčanoj Jugoslaviji podeljen u svim novonastalim teritorijama, od kojih je 56,55% živelo u Okupiranoj Srbiji, 30,95% u NDH, 5,57% na teritoriji anektiranoj od Bugarske, 3,45% na teritoriji anektiranoj od Mađarske, 0,86% na teritoriji anektiranoj od Italije, 1,95% na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, 0,61% u Crnoj Gori pod italijanskom upravom i 0,04% na teritoriji anektiranoj od Nemačke.

pokretu izdvajale su se dve grupe. Prvu grupu su činile teritorije sa kojih je učešće u gubicima partizana srpske nacionalnosti prevazilazilo njihovu zastupljenost u srpskom nacionalnom korpusu. Ovu grupu su sačinjavale teritorije koje su se nalazile u zapadnom delu Jugoslavije, NDH, teritorije anektirane od Italije i Nemačke, kao i teritorija Crne Gore pod italijanskom upravom. Učešće u gubicima partizana srpske nacionalnosti u odnosu na veličinu dela srpskog naroda koji je živeo na ovim teritorijama bilo je u NDH 1,86 puta veće, na teritorijama anektiranim od Italije i Nemačke 1,58 odnosno 1,25 puta veće, dok je u Crnoj Gori pod italijanskom upravom bilo 1,18 puta veće. Drugu grupu su činile teritorije čija je zastupljenost u srpskom nacionalnom korpusu prevazilazila učešće u pretrpljenim gubicima partizana ove nacionalnosti. Tako su gubici u Okupiranoj Srbiji bili 1,61 puta manji, na teritorijama anektiranim od Bugarske i Mađarske 2,01 odnosno 2,30 puta manji, a na teritoriji priključenoj Velikoj Albaniji 2,53 puta manji. Gubici partizana srpske nacionalnosti iz NDH su od gubitaka saboraca iz Okupirane Srbije, kao teritorija sa kojih je poticao njihov najveći deo, bili 1,64 puta veći, ali su, s obzirom na udeo Srba ove teritorije u nacionalnom korpusu, njihovi gubici bili realno 3,00 puta veći.⁵⁶⁶

grafikon 351

⁵⁶⁶ Gubici partizana srpske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije i Crne Gore pod Italijanskom upravom su od gubitaka saboraca iz Okupirane Srbije, bili, s obzirom na udeo Srba ovih teritorija u nacionalnom korpusu, realno 2,54 odnosno 1,90 puta veći, dok je stradanje partizana srpske nacionalnosti iz Okupirane Srbije bilo veće od gubitaka saboraca sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske i teritorije pripojene Velikoj Albaniji, realno 1,25 odnosno 1,43 odnosno 2,53 puta.

Drugačija dinamika u priključivanju partizanskom pokretu Srba iz raličitih delova Jugoslavije uslovia je nejednako učeće među stradalima u pojedinim periodima rata. Nejednaki udeli srpskog naroda koji je nastanjivao pojedine delove Jugoslavije te razlike činio još izraženijim. Izdvajale su se tri grupe teritorija. Prvu su sačinjavale NDH, teritorije anektirana Nemačke i Crna Gora pod italijanskom upravom, u kojim je učešće stradalih partizana u prve četiri godine rata veće od učešća ovih teritorija u srpskom nacionalnom korpusu, kao i teritorija anektirana od Italije u kojoj je posmatrani vremenski okvir pomeren na period od druge do poslednje godine rata. Drugu grupu su sačinjavale teritorije u kojima učešće u gubicima stradalih partizana srpske nacionalnosti prevazilazilo udeo u srpskom nacionalnom korpusu u poslednjoj ili predposlednjoj godini rata, a u nju su spadale Okupirana Srbija i teritorija anektirana od Bugarske. Treću grupu su predstavljale ostale teritorije sa kojih učešće u gubicima stradalih partizana srpske nacionalnosti ni jednog trenutka tokom rata nije dostiglo zastupljenost u nacionalnom korpusu. Uvučen u borbu za biološki opstanak na teritoriji NDH, srpski narod se od početka aktivno uključio u partizanski pokret i tokom prvih četiri godina rata je njihovo učešće među stradalima bilo iznad učešća ove teritorije u srpskom nacionalnom korpusu, 1,74 puta u ustanku i 1,70 puta predposlednje godine

rata.⁵⁶⁷ U drugoj i trećoj ratnoj godini rata, srpski narod iz NDH je poneo najveći teret borbi čineći 82,98 odnosno 86,58% svih stradalih sunarodnika što je bilo 2,68 odnosno 2,80 puta više od njihovog udela u srpskom nacionalnom korpusu, dok ih je poslednje godine rata bilo za petinu manje (1,22 puta). Suprotno njima, u Okupranoj Srbiji je nakon ustanka, u kome stradali partizani činili dve petine (42,72%) svih gubitaka Srba u partizanima, što je bilo za trećinu manje (1,32 puta) od zastupljenosti ove teritorije u ukupnom korpusu srpskog stanovništva, došlo do pada učešća u gubicima, koje dostiže minimum 1943. godine kada je bilo 6,49 puta manje od udela ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu. Rast učešća stradalih partizana srpske nacionalnosti iz Okupirane Srbije u 1944. godini i naročito u poslednjoj godini rata doveo je do preuzimanja dominantnog položaja u gubicima čineći dve trećine stradalih sunarodnika, što je bilo za petinu (1,19 puta) više od zastupljenosti ove teritorije u ukupnoj srpskoj populaciji. Nakon izuzetno malog učešća među stradalim sunarodnicima u partizanima u prve tri godine rata koje je bilo oko 8 puta manje od njihovog učešća u srpskom nacionalnom korpusu, Srbi sa teritorije anektirane od Bugarske u 1944. godini dostižu nivo stradanja koji je bio jednak njihovoj zastupljenosti u srpskom narodu, da bi u poslednjoj godini rata opao i bio 1,87 puta manji.

Hrvatski narod se podelom Jugoslavije našao u tri zasebne državne celine, u krajnje različitim položajima.⁵⁶⁸ Većina naroda se našla u novoformiranoj NDH, koju su većinski početkom rata prihvatili kao ostvarenje nacionalnih težnji za nezavisnom državom, da bi se tokom rata znatan deo naroda opredelio za partizanski pokret i obnovu Jugoslavije sa drugačijim političkim sistemom. Drugi dva manja dela naroda su se našla na teritorijama anektiranim od Italije i Mađarske u teškom položaju, gde su bili izloženi različitim oblicima represije, te su time bili od početka rata bili nakljonjeniji partizanskom pokretu. Različit položaj je uslovio i drugačiju dinamiku priključivanja partizanskom pokretu, a samom time i različitu dinamiku stradanja i učešće u gubicima.

grafikon 352

⁵⁶⁷ Pri razmatranju gubitaka Srba sa teritorije NDH stradalih u partizanima treba imati u vidu da je značajan deo populacije izbegao od terora ili bio proteran u Srbiju u kojoj se deo njih priključio partizanskom pokretu.

⁵⁶⁸ U podeljenoj Jugoslaviji 82,85% Hrvata je živelo u NDH, 9,67% na teritoriji anektiranoj od Italije, 5,99% na teritoriji anektiranoj od Mađarske, 0,95% u Okupiranoj Srbiji, 0,29% na teritoriji anektiranoj od Nemačke, 0,25% ostalo .

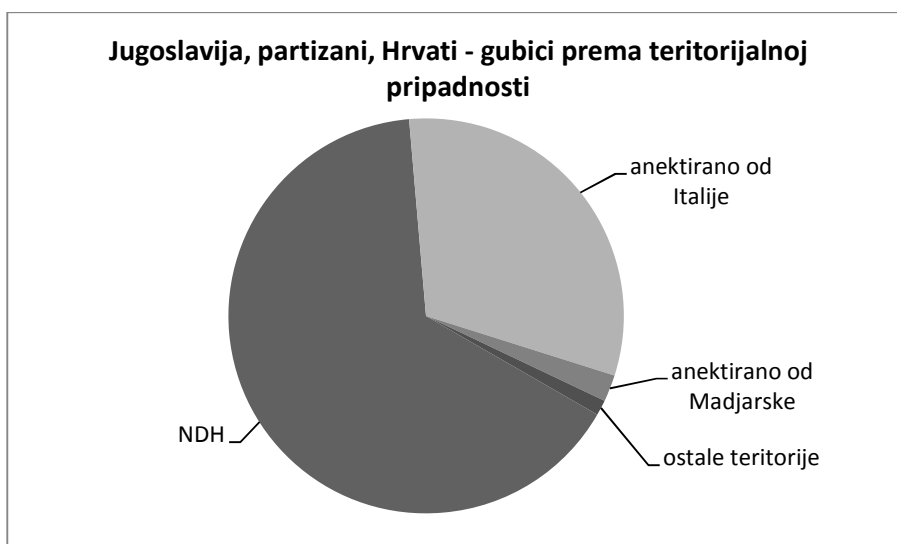
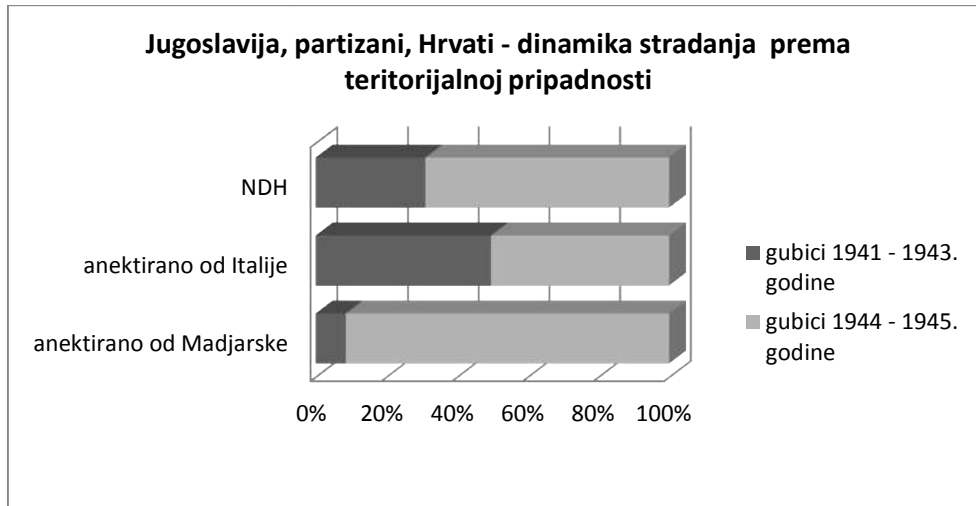

tabela 405 – Jugoslavija, partizani, Hrvati – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i
godini stradanja

Jugoslavija, partiz., Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okup.Srbija	280	20	7,14	27	9,64	49	17,50	98	35,0	86	30,71
%	0,88	7,52	//	1,43	//	0,52	//	0,81	//	1,07	//
anekt.Nemačka	42	--	--	5	11,90	11	26,19	14	33,33	12	28,57
%	0,13	--	//	0,26	//	0,12	//	0,11	//	0,15	//
anekt. Italija	9.902	72	0,72	797	8,05	4.050	40,90	3.506	35,41	1.477	14,92
%	31,28	27,07	//	42,19	//	43,13	//	28,93	//	18,47	//
C.Gora ital. upr.	58	--	--	8	13,79	13	22,41	29	50,00	8	13,79
%	0,18	--	//	0,42	//	0,14	//	0,24	//	0,10	//
prip.Vel.Albaniji	11	--	--	--	--	3	27,27	3	27,27	5	45,45
%	0,03	--	//	--	//	0,03	//	0,02	//	0,06	//
anekt.Bugarska	14	1	7,14	2	14,29	1	7,14	5	35,71	5	35,71
%	0,04	0,37	//	0,10	//	0,01	//	0,04	//	0,06	//
anekt.Mađarska	686	7	1,02	10	1,46	42	6,12	234	34,11	393	57,29
%	2,17	2,63	//	0,53	//	0,44	//	1,93	//	4,91	//
NDH	20.665	166	0,80	1.040	5,03	5.221	25,26	8.229	39,82	6.009	29,08
%	65,28	62,41	//	55,05	//	55,60	//	67,91	//	75,16	//
ukupno	31.658	266	0,84	1.889	5,97	9.390	29,66	12.118	38,28	7.995	25,25

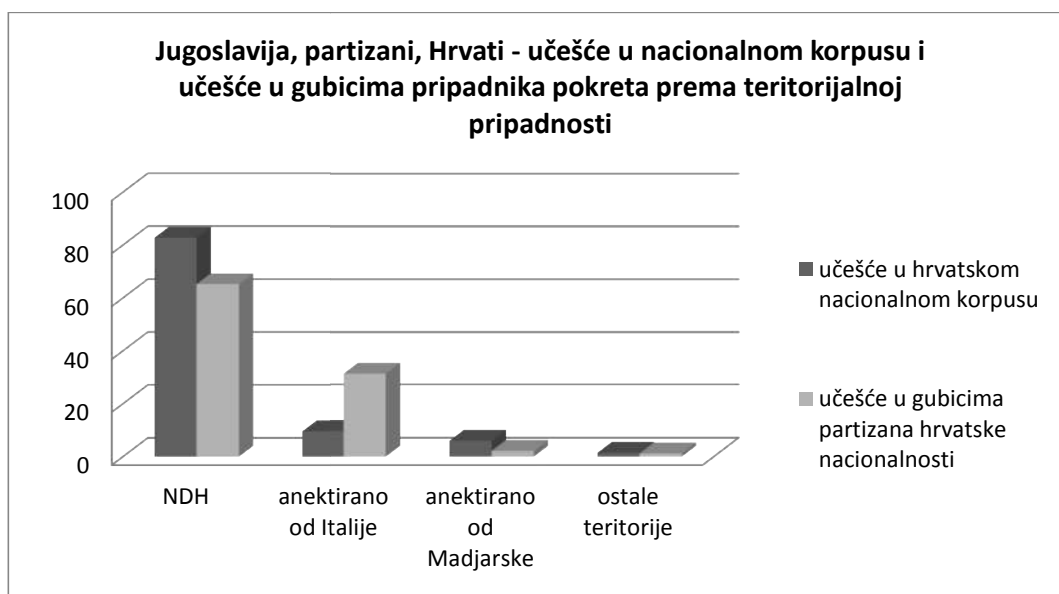
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 353

Sve veće opredeljenje Hrvata iz NDH za partizanski pokret za posledicu je imao konstantni rast broja stradalih, tako da ih je 68,90% izgubilo život u poslednje dve godine rata. Stvarni rast, s obzirom na period u kojima je učestvovao pokret u prvoj i poslednjoj godini rata, se odvijao skokovito tako da je 1942. godine udeo stradalih u odnosu na predhodnu bio 3,14 puta veći, naredne godine 5,02 puta, 1944. godine 1,58 puta i u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu gubitak je bio realno dupliran (1,95 puta). Nakon sporog razvoja ustanaka na teritoriji anektiranoj od Italije, udeo stradalih Hrvata u partizanima se 1942. godine je bio uvećan realno 5,59 puta, da bi 1943. godine bio uvećan za još 5,08 puta, dostigavši maksimum od dve petine gubitaka, nakon čega dolazi do smanjenja stradanja koje je ostalo realno ujednačeno u poslednjim godinama rata, sa stopom smrtnosti u poslednjoj 1,12 puta većoj nego u predhodnoj. U poslednje godine rata život je izgubilo 91,40% partizana hrvatske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Mađarske, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu bila 4,48 puta veća. Udeo stradalih partizana hrvatske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije u prve tri godine rata (49,67%) bio je 1,60 puta veći od udela saboraca sa teritorije NDH, a u odnosu na udeo sunarodnika sa teritorije anektirane od Mađarske (8,60%) bio 5,77 puta veći, dok je udele u gubicima partizana ove nacionalnosti iz NDH bio 3,57 puta veći od udela saboraca sa teritorije anektirane od Mađarske.

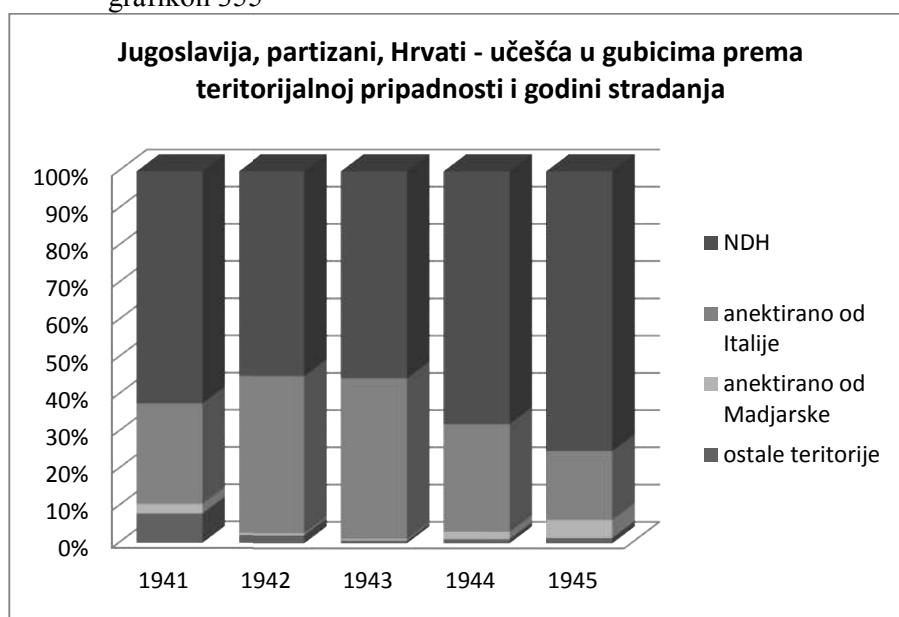
grafikon 354

Hrvatski narod se partizanskom pokretu priključio na svim teritorijama koje je nastanjivao. Njihovo učešće nije bilo ujednačeno na svim teritorijama, kao što nije bilo u skladu ni sa zastupljenošću u hrvatskom nacionalnom korpusu pojedinim delovima Jugoslavije. Najveći deo stradalih partizana hrvatske nacionalnosti, 96,56% poticao je sa matičnih područja ovog naroda, NDH i teritorije anektirane od Italije, uz 2,17% stradalih sa teritorije anektirane od Mađarske. Deo hrvatskog naroda koji se našao na teritoriji anektiranoj od Italije, prožet jakim antiitalijanskim osećajima aktivno i masovno se uključio u borbu, popunjavajući jedinice partizanskog pokreta, trpeći nesrazmerno velike gubitke. Njihovo učešće među stradalim partizanima hrvatske nacionalnosti bilo je 3,23 puta veće od zastupljenosti dela naroda koji je živeo na ovoj teritoriji u hrvatskom nacionalnom korpusu. Najveći deo Hrvata je živeo u okviru NDH, koju je njihov značajan deo prepoznao kao ostvarenje svojih težnji za nacionalnom državom, te je pristupanje jugoslovenskom pokretu kakav je bio partizanski bilo ograničeno i postupno. Učešće partizana hrvatske nacionalnosti iz NDH bilo je za četvrtinu manje (1,27 puta) od veličine dela hrvatskog naroda koji je živeo na ovoj teritoriji. Iako su bili antimadžarski nastrojeni, Hrvati sa teritorije anektirane od Mađarske usled nepogodnog terena i / ili mirenja sa nastalom situacijom nisu bili aktivno uključeni u partizanski pokret, te je njihovo učešće u njegovim gubicima bilo 2,76 puta manje od njihove zastupljenosti u hrvatskom nacionalnom korpusu. U ostalim delovima Jugoslavije, u kojima je živeo mali deo hrvatskog naroda, učešće stradalih

partizana ove nacionalne grupe bilo je 1,18 puta manje od njihovog učeća u hrvatskom nacionalnom korpusu. Stradalih partizana hrvatske nacionalnosti iz NDH bilo je 2,09 puta više od saboraca sa teritorije anektirane od Italije, ali su, s obzirom na veličinu delova hrvatskog naroda koji je nastanjivao ove teritorije, gubici partizana sa teritorije anektirane od Italije bili 4,10 puta veći od gubitaka partizana iz NDH. Gubici partizana hrvatske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Mađarske bili su realno 2,17 odnosno 8,84 puta manji od gubitaka sunarodnika iz NDH i sa teritorije anektirane od Italije.

grafikon 355

Pristupanja Hrvata partizanskom pokretu nije bilo jednako u različitim delovima Jugoslavije, tako da ni njihovo učešće u među stradalim sunarodnicima tokom rata nije bilo ravnomerno. Najveći deo partizana hrvatske nacionalnosti, tokom svih ratnih godina, je poticao sa teritorije NDH. Njihovo učešće među stradalim partizanima ove nacionalnosti, iako je stalno raslo, nikada tokom rata nije dostiglo zastupljenost udela ove teritorije u hrvatskom nacionalnom korpusu, tako da ih je u ustanku bilo za trećinu manje (1,33 puta), sredinom rata za polovinu manje (1,49 puta), a poslednje godine rata 1,10 puta manje. Sa druge strane, u partizanima stradali Hrvati sa teritorije anektirane od Italije imali su tokom čitavog rata višestruko veće učeće među stradlim saborcima ove nacionalnosti, nego što je bila zastupljenost dela hrvatskog naroda ove teritorije u nacionalnom korpusu, u prvoj godini rata 2,80 puta veće, sredinom rata 4,46 puta, a u

poslednjoj godini rata dvostruko veće (1,91 puta). Tokom 1943. godine učešće u stradanju partizana hrvatske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije bilo je 1,29 puta manje od učešća njihovih sunarodnika iz NDH, ali su s obzirom na veličinu delova hrvatskog naroda koji je nastanjivao ove teritorije, njihovi gubici bili realno 6,64 puta veći. Čak i u poslednjoj godini rata, kada je zabeleženo najveće učešće među stradalima partizana hrvatske nacionalnosti iz NDH, stradanje njihovih sunarodnika sa teritorije anektirane od Italije je bilo realno 2,10 puta veće. Iako učešće u partizanima stradalih Hrvata u ostalim delovima Jugoslavije nikada nije dostigao njihovo učešće u hrvatskom nacionalnom korpusu, ističu se gubici u ustanku u Okupiranoj Srbiji koji su činili trinaestinu svih stradalih sunarodnika u partizanima u tom periodu, što je bilo 7,91 puta više od udela ovog dela hrvatskog naroda u njihovom ukupnom broju.⁵⁶⁹

Nastanjen kompaktno, a podeljen između Nemačke, Italije i Mađarske,⁵⁷⁰ slovenački narod se našao na teritorijama na kojima je bio izložen represalijama, teroru, proterivanju, tako da se aktivno uključio u formiranje pokreta otpora i u borbu protiv okupatora. Dinamika stradanja partizana slovenačke nacionalnosti imala je tendenciju stalnog rasta gubitaka na svim matičnim teritorijama, kao i na teritorijama sa zanačajnijim brojem stradalih pripadnika pokreta ove nacionalnosti, dok su njihova učešća u gubicima varirala tokom rata.

grafikon 356

⁵⁶⁹ U potonjem periodu gubici Hrvata u Okupiranoj Srbiji su varirali u ukupnim gubicima partizana ove nacionalnosti i bili su 1,50 odnosno 1,13 puta veći u drugoj i poslednjoj godini rata, dok su 1943. i 1944. godine bili 1,82 odnosno 1,17 puta manji od udela u hrvatskom nacionalnom korpusu.

⁵⁷⁰ U podeljenoj Jugoslaviji 65,65% Slovenaca je živelo na teritoriji anektiranoj od Nemačke, 22,73% na teritoriji anektiranoj od Italije, 7,17% na teritoriji anektiranoj od Mađarske, 3,01% u NDH, 0,89% u Okupiranoj Srbiji i 0,55% u ostalim delovima države.

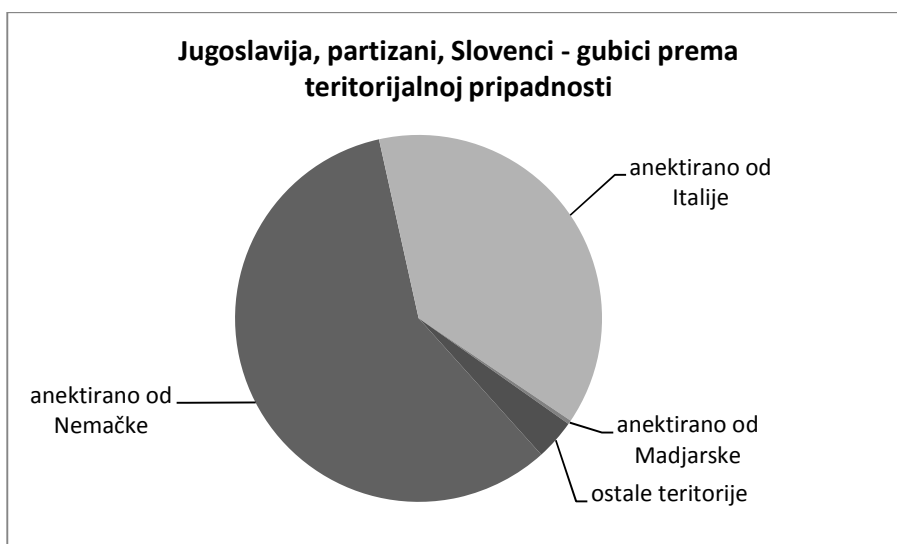
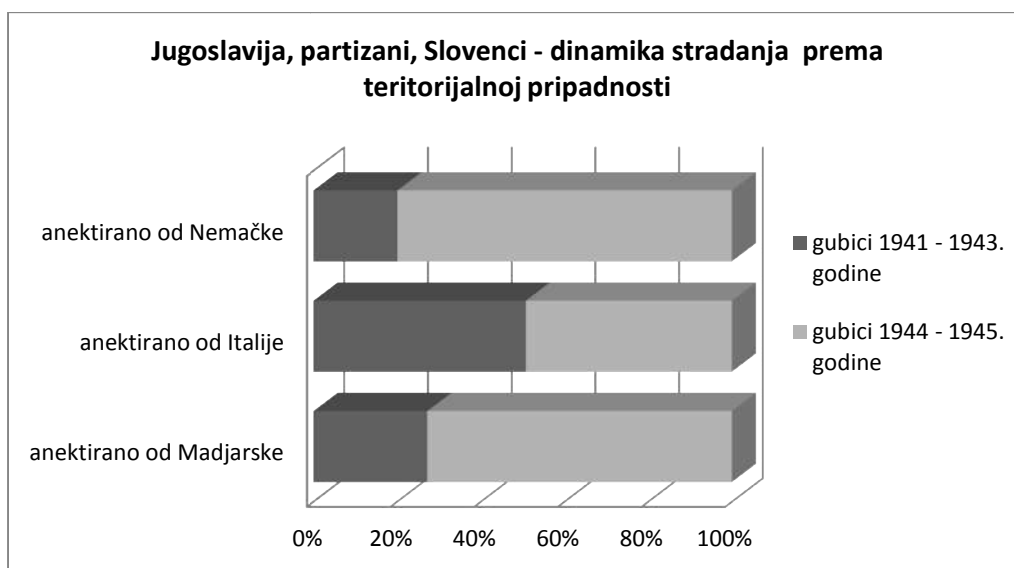

tabela 406 – Jugoslavija, partizani, Slovenci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, partiz., Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okup.Srbija	143	9	6,29	11	7,69	27	18,88	43	30,07	53	37,06
%	1,07	3,45	//	0,91	//	0,95	//	0,79	//	1,47	//
anekt.Nemačka	7.780	160	2,06	455	5,85	950	12,21	3.546	45,58	2.669	34,30
%	58,20	61,30	//	37,51	//	33,52	//	65,09	//	73,89	//
anekt. Italija	5.065	85	1,68	713	14,08	1.774	35,02	1.719	33,94	774	15,28
%	37,89	32,57	//	58,78	//	62,60	//	31,55	//	21,43	//
C.Gora ital. upr	8	--	--	--	--	4	50,00	4	50,00	--	--
%	0,06	--	//	--	//	0,14	//	0,07	//	--	//
prip.Vel.Albaniji	7	--	--	1	14,29	1	14,29	4	57,14	1	14,29
%	0,05	--	//	0,08	//	0,03	//	0,07	//	0,03	//
anekt.Bugarska	11	--	--	--	--	2	18,18	4	36,36	5	45,45
%	0,08	--	//	--	//	0,7	//	0,07	//	0,14	//
anekt.Mađarska	47	1	2,13	5	10,64	7	14,89	16	34,04	18	38,30
%	0,35	0,38	//	0,41	//	0,25	//	0,29	//	0,50	//
NDH	307	6	1,95	28	9,12	69	22,47	112	36,48	92	29,97
%	2,30	2,30	//	2,31	//	2,43	//	2,05	//	2,55	//
ukupno	13.368	261	1,95	1.213	9,07	2.834	21,20	5.448	40,75	3.612	27,02

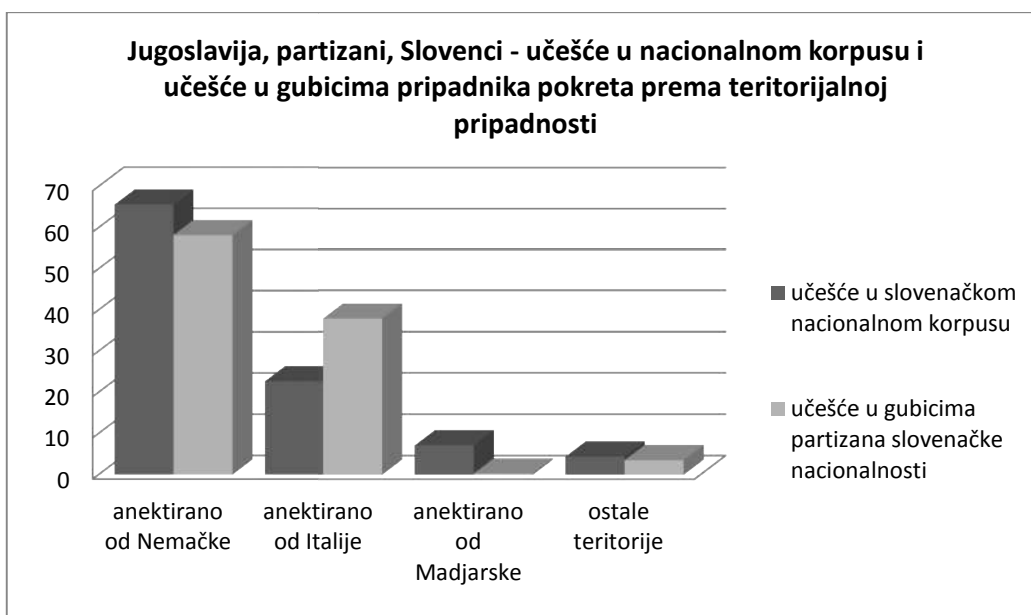
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 357

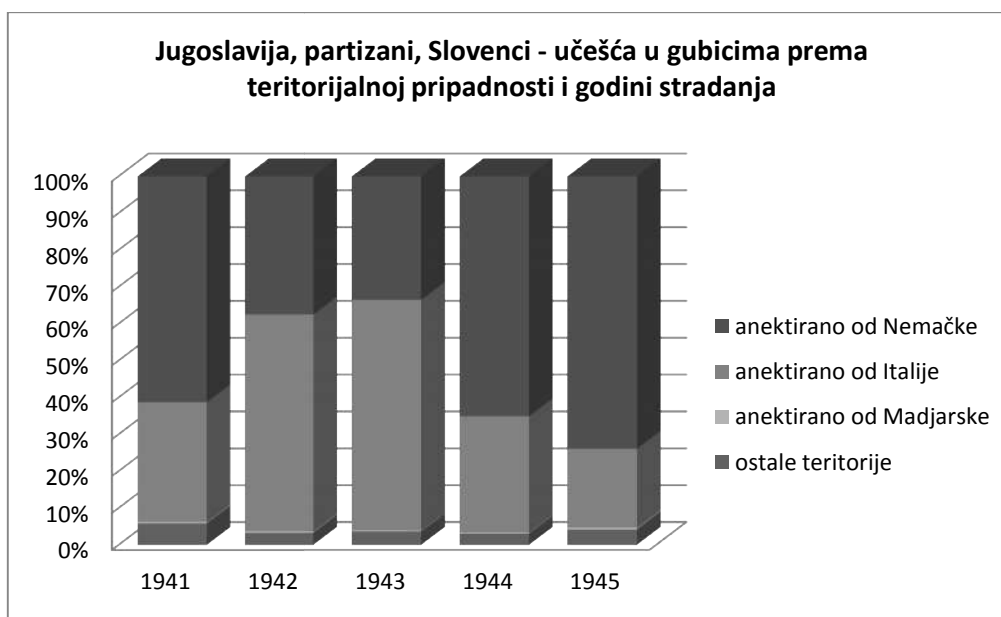
Podizici stalno inetzitet borbi kroz permanentne sukobe na teritoriji anektiranoj od Nemačke, partizani slovenačke nacionalnosti su imaju stalni rast gubitaka, tako da ih je četiri petina (79,88%) izgubilo život u poslednje dve godine rata. U početku sporiji rast stradanja partizana, 1,42 odnosno 2,09 puta u drugoj i tercoj godini rata, kulminirao je uvećanjem gubitaka 3,73 puta u 1944. godini u odnosu na predhodnu, kao i stradanjem poslednje godine rata koje je bilo realno dvostruko veće (2,01) nego predhodne godine. Na teritoriji nanektiranoj od Italije dinamika stradanja je bila izraženija u prvom delu rata, tako da se rast stradanja partizana slovenačke nacionalnosti uvećao 1942. godine 4,19 puta u odnosu na ustanak, a naredne godine 2,49 puta, tako da ih je polovina izgubila život u prve tri godine rata (50,78%), da bi zatim održavao nivo stradanja do poslednje godine rata i oslobađanja Slovenije, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila za petinu veća nego u predhodnoj (1,20 puta). Udeo u gubicima Slovenaca sa teritorije anektirane od Italije stradalih u prve tri godine rata bio je 2,52 puta veći od udela sunarodnika sa teritorije anektirane od Nemačke.

grafikon 358

Sa teritorija anektiranih od Nemačke i Italije poticalo je 96,09% stradalih partizana slovenačke nacionalnosti. S obzirom na veličinu delova slovenačkog naroda koji je nastanjivao ove teritorije, učešće stradalih partizana sa teritorije anektirane od Italije u gubicima je bilo 1,67 puta veće, dok je učešće partizana sa teritorije anektirane od Nemačke bilo 1,13 puta manje od njihovog udela u slovenačkom nacionalnom korpusu. Učešće u partizanima stradalih Slovenaca sa teritorije anektirane od Mađarske i NDH u ukupnim gubicima ove nacionalne grupe bilo je 20,48 odnosno 1,31 puta manje od udela slovenačkog naroda sa tih teritorija u nacionalnom korpusu, dok je učešće partizana slovenačke nacionalnosti iz Okupirane Srbije u gubicima bilo 1,20 puta veće.

grafikon 359

Stradali partizani slovenačke nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije su sve do poslednje godine rata imali veće učešće u gubicima nego što je bila veličina dela slovenačkog naroda koji je nastanjivao ovu teritoriju, za dve petine u ustaku i predposlednoj godinici rata (1,42 odnosno 1,39 puta) i gotovo trostruko više u 1942 i 1943. godini (2,59 odnosno 2,75 puta), dok im je učešće u poslednjoj godini rata bilo izjednačeno. Suprotno njima, učešće u gubicima u partizanima stradalih Slovenaca sa teritorije anektirane od Nemačke je u ustanku bilo približno (1,07 puta manje), a 1944. godine izjednačio sa učešćem slovenačkog naroda ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, da bi ga poslednje godine rata prevazišlo (1,12 puta) dok je u ostale dve godine rata bilo gotovo dvostruko manje (1,75 odnosno 1,95 puta). U 1942. i 1943. godini učešće stradalih partizana slovenačke nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije je bilo 1,57 odnosno 1,87 puta veće od gubitaka saboraca sa teritorije anektirane od Nemačke, ali se s obzirom na zastupljenost teritorija u slovenačkom narodu, stradanje realno bilo 4,54 odnosno 5,40 puta veće, dok je u poslednjoj godini rata bilo realno za petinu manje (1,19 puta).

Ne prihvatajući novonastalo stanje nakon okupacije zemlje, sa manjim delovima teritorije izdvojene od matične, sa duboko ukorenjenom slobodarskom tradicijom, Crnogorci su se svuda aktivno uključili u borbu, masovno se priključujući partizanskom pokretu i bili njegov najistaknutiji deo u prvim godinama rata. Dinamika stradanja i

učešće pretrpljenih gubitaka partizana crnogorske nacionalnosti su bili različiti u zavisnosti od teritorije i njihove brojnosti na njima.

grafikon 360

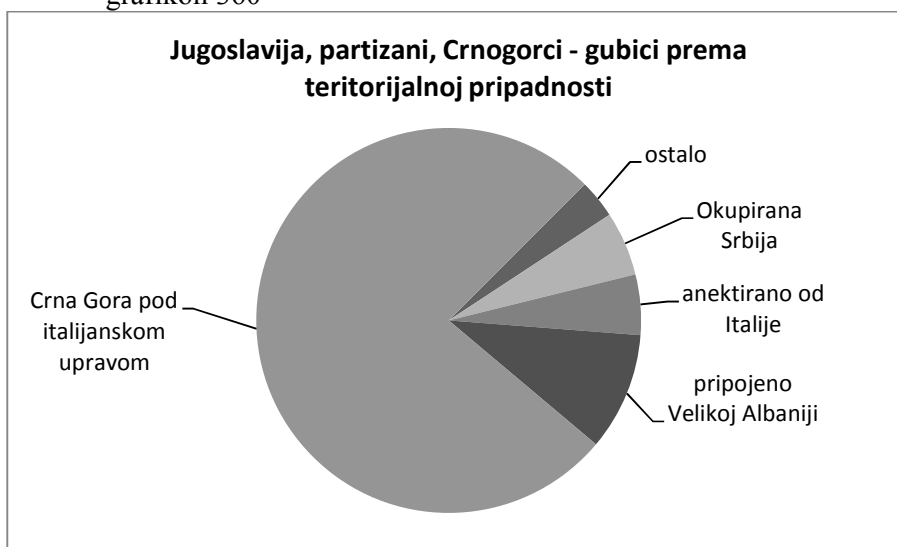

tabela 407 – Jugoslavija, partizani, Crnogorci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, partiz., Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okup. Srbija	434	49	11,29	87	20,05	96	22,12	129	29,72	73	16,82
%	5,40	8,22	//	5,69	//	4,87	//	4,66	//	6,24	//
anekt. Nemačka	9	1	11,11	1	11,11	2	22,22	3	33,33	2	22,22
%	0,11	0,17	//	0,06	//	0,10	//	0,11	//	0,17	//
anekt. Italija	407	24	5,90	70	17,20	85	20,88	174	42,75	54	13,27
%	5,07	4,03	//	4,58	//	4,31	//	6,29	//	4,62	//
C. Gora ital. upr	6.133	416	6,78	1.261	20,56	1.587	25,88	2.105	34,32	764	12,46
%	76,36	69,80	//	82,47	//	80,56	//	76,05	//	65,35	//
prip. Vel. Albaniji	798	73	9,15	62	7,77	139	17,42	292	36,59	232	29,07
%	9,93	12,25	//	4,05	//	7,05	//	10,55	//	19,85	//
anekt. Bugarska	47	10	21,28	6	12,76	10	21,28	12	25,53	9	19,15
%	0,58	1,68	//	0,39	//	0,51	//	0,43	//	0,77	//
anekt. Mađarska	36	2	5,56	5	13,89	11	30,56	11	30,56	7	19,44
%	0,45	0,33	//	0,33	//	0,56	//	0,40	//	0,60	//
NDH	168	21	12,50	37	22,02	40	23,81	42	25,00	28	16,67
%	2,09	3,52	//	2,42	//	2,03	//	1,52	//	2,39	//
ukupno	8.032	596	7,42	1.529	19,04	1.970	24,53	2.768	34,46	1.169	14,55

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

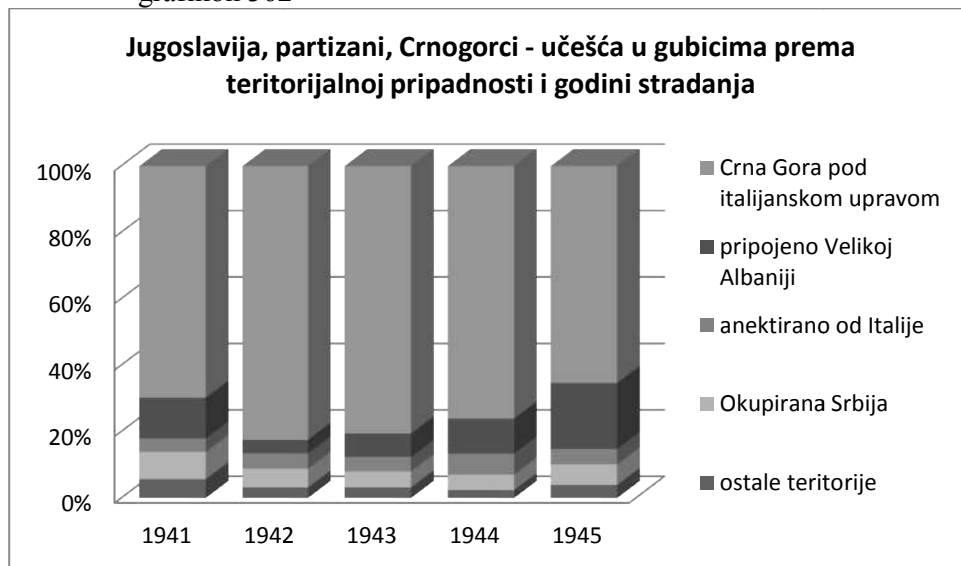
grafikon 361

Na matičnoj teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom, na kojoj je živela velika većina crnogorskog naroda, udeo gubitaka partizana se povećavao sve do oslobođenja ove teritorije krajem 1944. godine. Nakon velikih gubitaka pretrpljenih u ustanku, realno stradanje je bilo uvećano za polovinu (1,52 puta) u 1942. godini, četvrtinu (1,24 puta) u narednoj, pa još za trećinu (1,33 puta) u godini oslobađanja, da bi zatim došlo do nominalnog smanjenja broja stradalih, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila ista kao i u predhodnoj. Na teritoriji koju je anektirala Italija broj stradalih partizana crnogorske nacionalnosti je takođe bio u uzlaznoj liniji, s time što je rast u 1942. godini u odnosu na ustanak bio uvećan realno za polovinu (1,46 puta), u narednoj godini neznatno, a 1944. godine je u odnosu na predhodnu bio dupliran (2,05 puta), sa realnim padom stradanja u poslednjoj godini rata 1,21 puta. Na trećem delu matične teritorije, koji se našao u sastavu Velike Albanije, je nakon stradanja u ustanku došlo do smanjenja stradanja (realno 2,35 puta), da bi se preko dupliranja udela stradalih partizana u narednim godinama gubitak konstantno uvećavao, sa realnim stradanjem u poslednjoj godini rata 2,12 puta veće nego u predhodnoj. Udeo stradalih partizana crnogorske nacionalnosti je u prve tri godine rata nije bio jednak na svim delovima matične teritorije tako ih je u tom periodu sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom život izgubilo više od polovine (53,22%), teritorije anektirane od Italije više od dve petine (43,98%), a sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji trećina

(34,34%). U ostalim delovima Jugoslavije dinamika stradanja Crnogoraca je bila izraženija u prve tri godine rata, tako da ih je u NDH tri petina (58,33%) stradalo u ovom periodu, a u Okupiranoj Srbiji više od polovine (53,46%).

grafikon 362

Sledeći slobodarske tradicije, Crnogorci su se masovno uključili u partizanski pokret na svim teritorijama na kojima su živeli čineći njegovu najborbeniji deo u prvim godinama rata. Najveći deo u partizanima stradalih Crnogoraca poticao je sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, uz značajni delove sa teritorija priključene Velikoj Albaniji i anektirane od Italije, kao i iz Okupirane Srbije. Stradli Crnogorci sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom su tokom čitavog rata predstavljali najbrojniji deo stradalih sznarodnika, čineći po dve trećine gubitaka partizana ove nacionalnosti u ustanku i poslednjoj godini rata, četiri petina u gubitaka druge i treće ratne godine i tri četvrtine stradalih 1944. godine. U pojedinim periodim rata, ustanku i 1944. godini, partizani crnogorske nacionalnosti sa teritorija pripojenih Velikoj Albaniji i Okupirane Srbije predstavljali su petinu odnosno četvrtinu gubitaka (20,47 odnosno 26,09% partizana ove nacionalnosti).

Podelom Jugoslavije i formiranjem NDH, Muslimani su se najvećim delom našli u okviru jedne teritorije, dok su se manji delovi naroda nalazili van nje.⁵⁷¹ Dinamika i intezitet njihovog stradanja nije bio jednak u svim delovima Jugoslavije.

grafikon 363

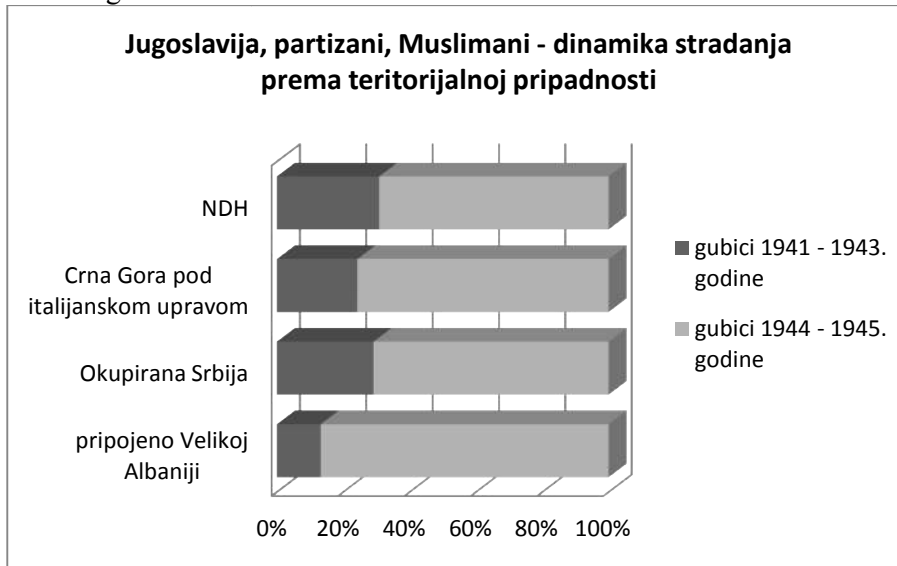

tabela 408 – Jugoslavija, partizani, Muslimani – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, part., Muslimani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okup. Srbija	113	4	3,54	11	9,73	18	15,93	40	35,40	40	35,40
%	1,75	3,48	//	2,78	//	1,23	//	1,74	//	1,83	//
anekt. Nemačka	4	--	--	1	25,00	1	25,00	1	25,00	1	25,00
%	0,06	--	//	0,25	//	0,07	//	0,04	//	0,05	//
anekt. Italija	3	--	--	--	--	1	33,33	2	66,67	--	--
%	0,05	--	//	--	//	0,07	//	0,09	//	--	//
C. Gora ital. upr	115	5	4,35	6	5,22	17	14,78	35	30,43	52	45,22
%	1,78	4,34	//	1,52	//	1,16	//	1,52	//	2,38	//
prip. Vel. Albaniji	68	1	1,47	2	2,94	6	8,82	23	33,82	36	52,94
%	1,05	0,87	//	0,51	//	0,41	//	1,00	//	1,64	//
anekt. Bugarska	14	1	7,14	--	--	3	21,43	5	35,71	5	35,71
%	0,22	0,87	//	--	//	0,20	//	0,22	//	0,23	//
anekt. Mađarska	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	-	//
NDH	6.146	104	1,69	375	6,10	1.421	23,12	2.192	35,66	2.054	33,42
%	95,09	90,43	//	94,94	//	96,86	//	95,39	//	93,87	//
ukupno	6.463	115	1,78	395	6,11	1.467	22,70	2.298	35,56	2.188	33,85

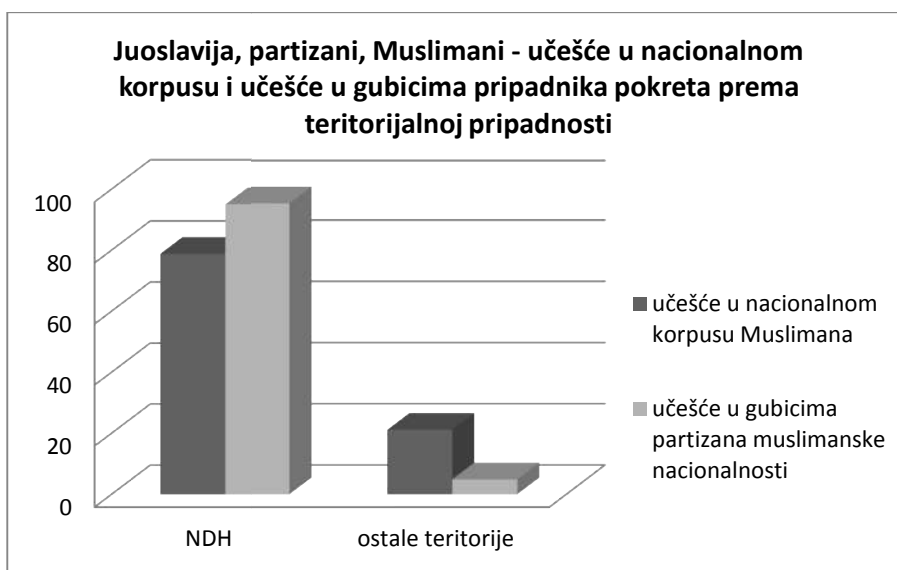
⁵⁷¹ U podeljenoj Jugoslaviji 78,89% Muslimana je živelo u NDH, 7,30% u Crnoj Gori pod italijanskom upravom, 7,01% na teritoriji pripojeno Velikoj Albaniji, 3,36% u Okupiranoj Srbiji, 3,17% na teritoriji anektiranoj od Bugarske, 0,08% na teritoriji anektiranoj od Italije i 0,18% u ostalim delovima zemlje.

grafikon 364

Većina Muslimana je prihvatila NDH kao svoju državu ili je ostala uzdržana, te se opredeljenje i priključenje partizanskom pokretu odvijalo sporo, da bi se proces ubrzao krajem rata. Stradanje partizana 1943. godine je bilo uvećano 3,79 puta u odnosu na predhodnu godinu, da bi se u narednoj broj stradalih partizana muslimanske nacionalnosti uvećao još polovinu (1,54 puta), održavši približno isti broj stradalih i u poslednjoj godini rata. Masovno uključivanje u pokret Muslimana NDH u poslednje dve godine rata za posledicu je imalo da ih je dve trećine (69,08%) stradalo u tom periodu, stime što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata bila 2,50 puta veća nego u predhodnoj. Stradanje partizana muslimanske nacionalnosti sa teritorija Okupirane Srbije i Crne Gore pod italijanskom upravom bilo je nešto veće u prve dve godine rata (13,57 odnosno 9,57%) nego u NDH, ali ih je i iz ove dve oblasti 70,80 odnosno 75,65% izgubilo život u poslednje dve godine rata, sa realnim stradanjem u 1945. godini 2,67 odnosno 3,96 puta većim nego u predhodnoj. Gotovo svi Muslimani sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji stradali u partizanima (86,76%) su izgubili živote u poslednje dve godine rata, sa stopom smrtnosti u poslednjoj godini 4,17 puta većom nego u predhodnoj.

grafikon 365

Opšte slabo pristupanje Muslimana partizanskom pokretu u svim delovima Jugoslavije u kojima su živeli, napravilo je razlike među pojedinim teritorijama. Iz NDH je poticala apsolutna većina stradalih Muslimana u partizanskim jedinicama i bilo je za petinu (1,20 puta) veće od udela te teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, a trend većeg učešća je održan do kraja rata. Povećano učešće u gubicima Muslimana iz NDH je posledica slabog učešća partizana ove nacionalnosti iz ostalih delovima zemlje. Tako je učešće u partizanima stradalih Muslimana sa teritorija Crne Gore pod italijanskom upravom i teritorije pripojene Velikoj Albaniji bilo 4,10 odnosno 6,68 puta manje od udela naroda koji je živio u njima u ukupnom nacionalnom korpusu, učešće partizana iz Okupirane Srbije je bilo 1,92 puta manje, dok na teritoriji anektiranoj od Bugarske gotovo da nisu učestvovali u gubicima pokreta.⁵⁷² U pojedinim periodima rata postojala je nešto veća zastupljenost u gubicima Muslimana sa pojedinih teritorija, prvenstveno u godini ustanka i u poslednjoj godini rata, ali je i tada uglavnom bila manja od njihovog udela u nacionalnom korpusu.⁵⁷³

Makedonski narod se našao podeljen u dve teritorije koje su kontrolisale Bugarske i Italija, s time što je veći deo naroda živio u delu koji je anektirala

⁵⁷² Učešće Muslimana sa teritorije anektirane od Bugarske u gubicima partizana ove nacionalnosti je bilo 14,41 puta manje od zastupljenosti dela naroda sa ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu.

⁵⁷³ U vreme ustanka bilo je izjednačeno učešće u gubicima u partizanima stradalih Muslimana iz Okupirane Srbije sa njihovim učešćem u ukupnom nacionalnom korpusu, dok je na kraju rata je bilo 1,84 puta manje, u Crnoj Gori pod italijanskom upravom u ustanku je bilo manje 1,68 puta, a na kraju rata 3,07 puta manje, dok je na kraju rata učešće u gubicima partizana ove nacionalnosti sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji bilo 4,27 puta manje.

Bugarska.⁵⁷⁴ Neprepoznavanje nacionalnog interesa početkom rata, suprotstavljena mišljenja u načinu njegovog rešavanja, dovelo je do jako sprog razvoja partizanskog pokreta na ovim područjima, tako da se značajniji broj stradalih pojavljuje u poslednjim godinama rata. Obe teritorije na kojima je živeo makedonski narod imale su neujednačinu dinamiku i intezitet stradanja partizana ove nacionalnosti.

grafikon 366

tabela 409 – Jugoslavija, partizani, Makedonci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

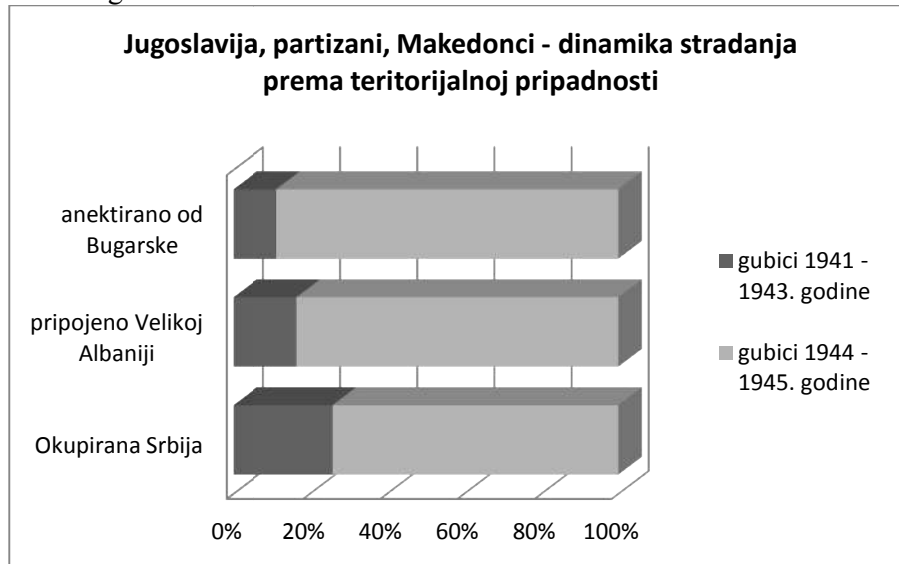
Jugoslavija, part., Makedonci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okup. Srbija	108	7	6,48	11	10,18	10	9,26	51	47,22	29	26,85
%	2,98	18,42	//	9,73	//	3,27	//	2,82	//	2,14	//
anekt. Nemačka	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
anekt. Italija	3	--	--	--	--	1	33,33	2	66,67	--	--
%	0,08	--	//	--	//	0,33	//	0,11	//	--	//
C. Gora ital. upr	6	--	--	1	16,67	2	33,33	2	33,33	1	16,67
%	0,16	--	//	0,88	//	0,65	//	0,11	//	0,07	//
prip. Vel. Albaniji	447	3	0,67	6	1,34	65	14,54	161	36,02	212	47,43
%	12,34	7,89	//	5,31	//	21,24	//	8,90	//	15,64	//
anekt. Bugarska	3.029	27	0,89	93	3,07	222	7,33	1.587	52,39	1.100	36,31
%	83,65	71,05	//	82,30	//	72,55	//	87,73	//	81,18	//
anekt. Mađarska	7	--	--	--	--	1	14,28	2	28,57	4	57,14
%	0,19	--	//	--	//	0,33	//	0,11	//	0,29	//
NDH	21	1	4,76	2	9,52	5	25,81	4	19,05	9	42,86

⁵⁷⁴ U podeljenoj Jugoslaviji 86,52% Makedonaca je živeo na teritoriji anektiranoj od Bugarske, 12,60% na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji i 0,86% u ostalim delovima zemlje.

%	0,58	2,63	//	1,77	//	1,63	//	0,22	//	0,66	//
ukupno	3.621	38	1,05	113	3,12	306	8,45	1.809	49,96	1.355	37,42

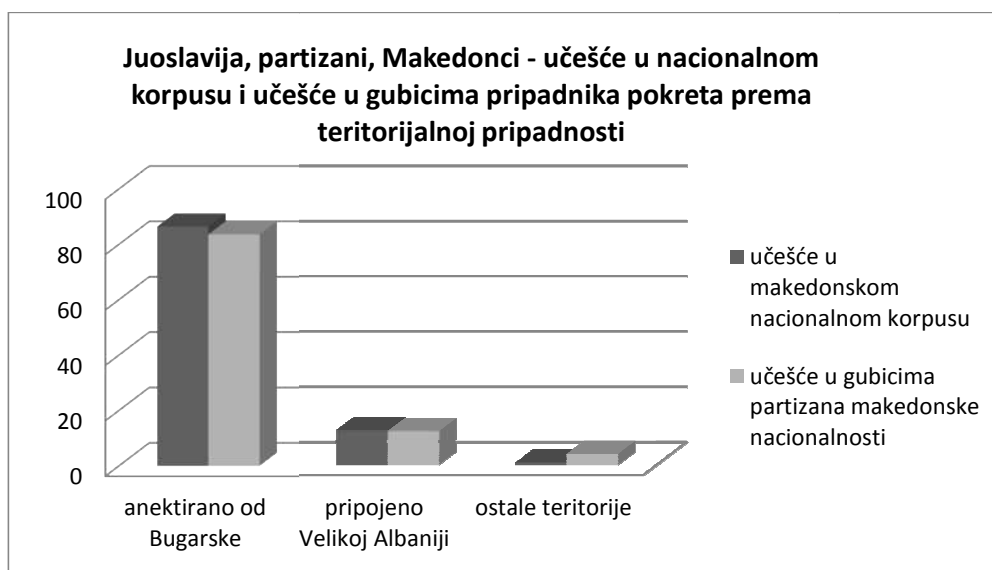
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 367

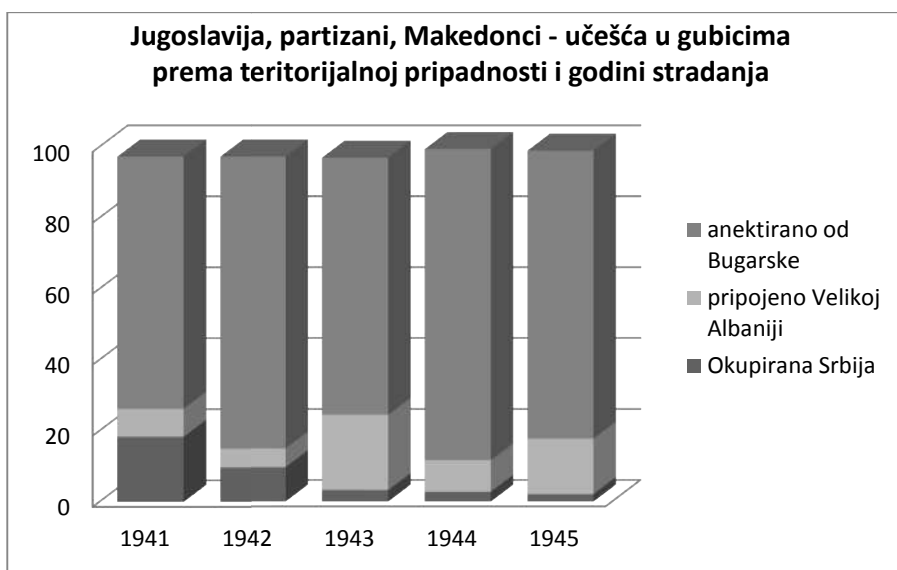
Nakon minimalnog stradanja partizana makedonske nacionalnosti u prve dve godine rata, značajnije uvećanje gubitaka na obe teritorije je bilo središnje godine rata, nakon napredka u razvoju partizanskog pokreta, kada su gubici na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji uvećani 10,85 puta, a na teritoriji anektiranoj od Bugarske 2,39 puta. Jačanje pokreta u 1944. godini, masovno pristupanje njegovim jedinicama, dobrovoljno ili kroz mobilizaciju, borbe za oslobađanje čitave teritorije Makedonije, prouzrokovali su uvećanje gubitaka, 7,15 puta na teritoriji anektiranoj od Bugarske i 2,47 puta na teritoriji priključenoj Velikoj Albaniji, da bi učešće dela jedinica sa ovih teritorija u operacijama za oslobađanje Jugoslavije u 1945. godini dodatno uvećali gubitke sa realnim stradnjem 1,85 odnosno 3,51 puta većim nego u predhodnoj godini. Iako je na obe teritorije najveći deo stradalih partizana izgubio živote u poslednje dve godine rata (88,70 odnosno 83,45%), udeo stradalih partizana makedonske nacionalnosti sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji je u prve tri godine rat bio 1,46 puta veći. Četvrtina partizana makedonske nacionalnosti (25,92%) sa teritorije Okupirane Srbije je izgubila život u prve tri godine rata.

grafikon 368

U ukupnom stradanju Makedonaca u partizanima, pripadnici pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji imali su izjednačeno učešće u gubicima sa zastupljenošću koje je ostvarivao deo makedonskog naroda ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, dok je učešće stradanja partizana sa teritorije anektirane od Bugarske bilo neznatno manje. Za razliku od sunarodnika u matici, Makedonci u osatalim deovima Jugoslavije, prvenstveno na teritoriji Okupirane Srbije, masovno se uključuju u partizanski pokret čineći 3,99% gubitaka partizana ove nacionalnosti što je bilo 4,64 puta više od udela tog dela makedonskog naroda u makedonskom nacionalnom korpusu.

grafikon 369

Partizani makedonske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Bugarske, a na kojoj je živeo najveći deo naroda, su tek u 1944. godini izjednačili učešće u gubicima partizana ove nacionalnosti sa zastupljenošću Makedonaca ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, dok je u prvoj i poslednjoj godini rata učešće bilo 1,22 odnosno 1,06 puta manje. U partizanima stradali Makedonci sa teritorije priključene Velikoj Albaniji su u 1943. i u poslednjoj godini rata imali veće učešće u gubicima sunarodnika od zastupljenosti Makedonaca ove teritorije u nacionalnom korpusu, 1,68 odnosno 1,24 puta, dok je u ostalim periodima rata bilo dosta manje, 1942. godine 2,37 puta. Partizani makedonske nacionalnosti iz Okupirane Srbije činili su 18,42% svih stradalih Makedonaca u ustanku, kao i 9,73% gubitaka naredne godine. Malo učešće u stradanju Makedonaca u matičnim područjima uslovalo je višestruko veće učešće njihovih sunarodnika iz ostalih delova Jugoslavije od njihove zastupljenosti u nacionalnom korpusu tokom čitavog rata.⁵⁷⁵

Podelom Jugoslavije albanski narod se našao najvećim delom na teritoriji priključenoj Velikoj Albaniji, dok su se njegovi manji delovi živeli na još tri

⁵⁷⁵ Njihovo učešće je 1941. godine je 24,48 puta veće, naredne godine 14,39 puta, 1943. godine 7,22 puta, naredne 3,92 puta i poslednje godine rata učešće je 3,67 puta veće.

teritorije.⁵⁷⁶ Nevoljan da se priključi partizanskom pokretu, albanski narod je tek poslednje godine rata masovnije stupio u partizane i podneo zapaženije gubitke.

grafikon 370

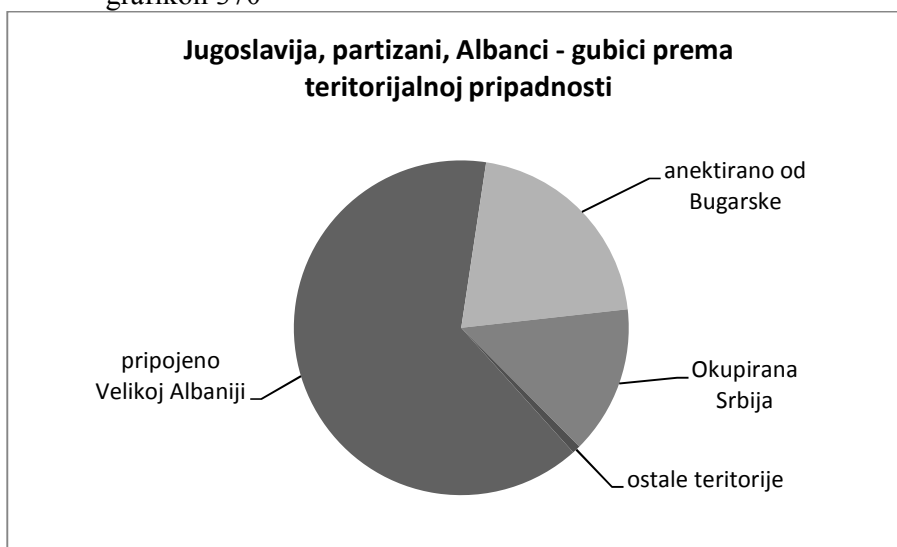

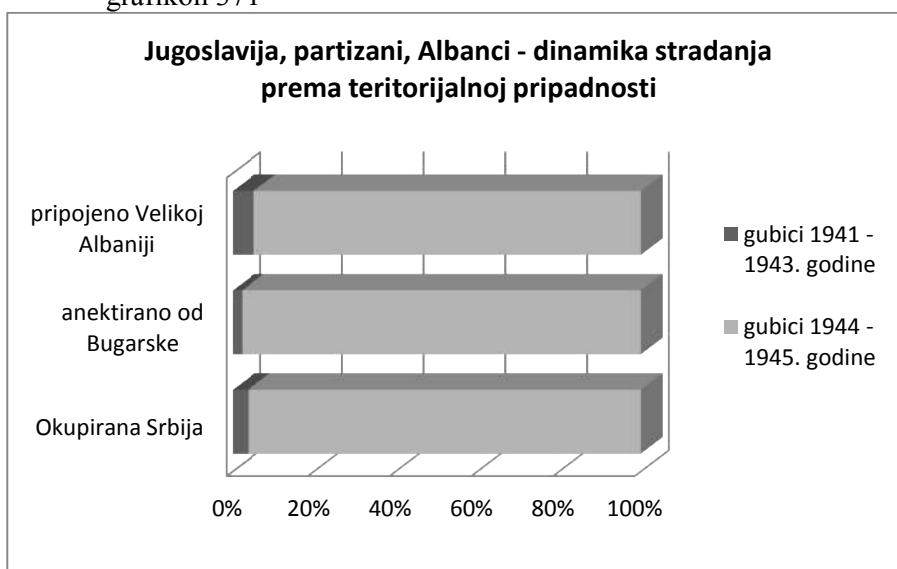
tabela 410 – Jugoslavija, partizani, Albanci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, part., Albanci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okup.Srbija	236	2	0,85	1	0,42	6	2,54	54	22,88	173	73,31
%	14,35	15,38	//	9,09	//	11,32	//	16,93	//	13,86	//
anekt.Nemačka	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
anekt. Italija	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
C.Gora ital. upr	5	--	--	1	20,00	--	--	3	60,00	1	20,00
%	0,30	--	//	9,09	//	--	//	0,94	//	0,08	//
prip.Vel.Albaniji	1.054	10	0,95	8	0,76	37	3,51	195	18,50	804	76,28
%	64,11	76,92	//	72,73	//	69,81	//	61,13	//	64,42	//
anekt.Bugarska	343	1	0,29	1	0,29	6	1,75	66	19,24	269	78,42
%	20,86	7,69	//	9,09	//	11,32	//	20,69	//	21,55	//
anekt.Madžarska	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
NDH	6	--	--	--	--	4	66,67	1	16,67	1	16,67
%	0,36	--	//	--	//	7,55	//	0,31	//	0,08	//
ukupno	1.644	13	0,79	11	0,67	53	3,22	319	19,40	1.248	75,91

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

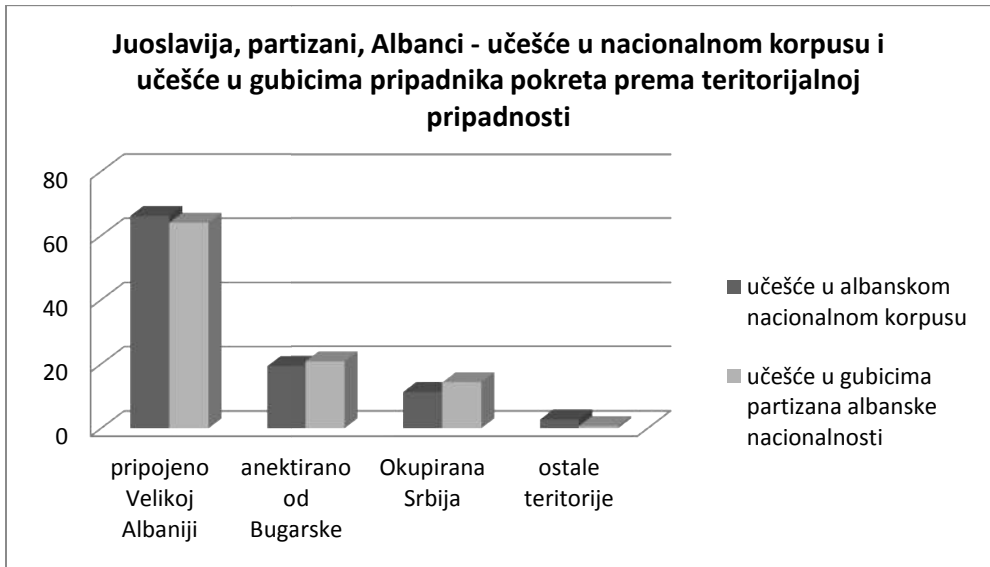
⁵⁷⁶ U podeljenoj Jugoslaviji 66,28% Albanaca živelo je na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, 19,51% na teritoriji anektiranoj od Bugarske, 11,39% u Okupiranoj Srbiji, 2,05% u Crnoj Gori pod italijanskom upravom i 0,76% u ostalim delovima zemlje.

grafikon 371

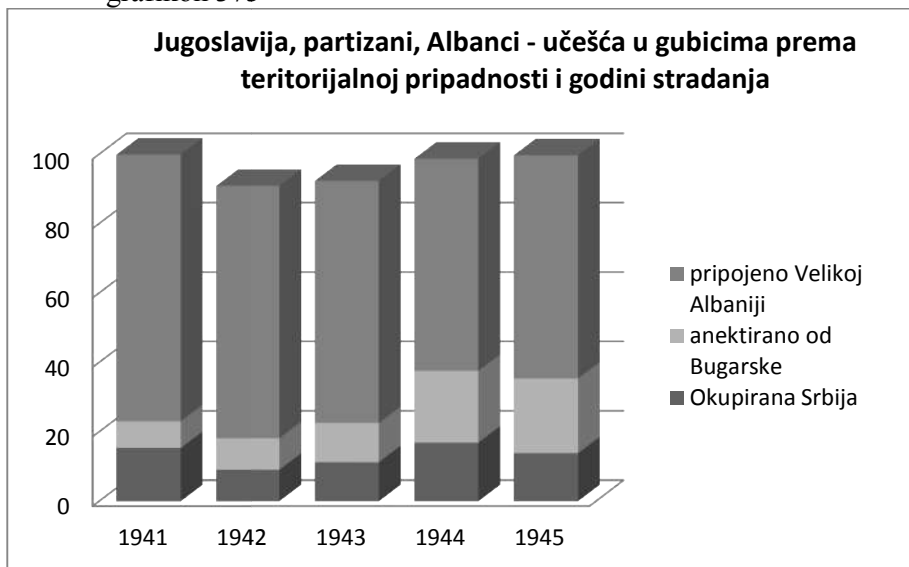
Jedinstveno za sve tri oblasti, iz koji je poticao značajniji deo gubitaka partizana albanske nacionalnosti, je da je da su gotovo svi stradli u poslednje dve godine rata, sa rastom udela gubitaka u 1944. godini u odnosu na predhodnu većim 5,27 puta na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, 9,01 puta u Okupiranoj Srbiji i 10,99 puta na teritoriji anektiranoj od Bugarske. Mobilizacija i slanje jedinica na front je uvećalo realno stradanje partizana albanske nacionalnosti u 1945. godini u odnosu na predhodnu 10,99 puta kod pripadnika pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, 10,87 puta sa teritorije anektirane od Bugarske i 8,54 puta kod partizana iz Okupirane Srbije. U malom stradanju partizana albanske nacionalnosti u prve tri godine rata udeo u gubicima pripadnika pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji bio je 1,37 odnosno 2,24 puta veći od udela sunarodnika iz Okupirane Srbije i teritorije anektirane od Bugarske stradlih u tom periodu.

grafikon 372

Učešća u gubicima partizana albanske nacionalnosti sa teritorija pripojenih Velikoj Albaniji i anektiranoj od Bugarske, bila su, uz manja odstupanja, u skladu sa zastupljenošću delova nacionalnog korpusa koji je živeo na njima, u Okupiranoj Srbiji učešće je bilo 1,26 puta veće, dok je u Crnoj Gori pod italijanskom upravom bilo 6,83 puta manje.

grafikon 373

Učešće u gubicima partizana albanske nacionalnosti sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji bilo je veće u prve tri godine rata od njihove zastupljenosti u

nacionalnom korpusu, dok je u poslednje dve godine rata poraslo učešće sunarodnika sa teritorije anektirane od Bugarske, dok je učešće u gubicima partizana iz Okupirane Srbije bilo, izuzev 1942. godine, konstantno iznad.

Najveći deo Mađara Jugoslavije se podelom Jugoslavije našao se na teritoriji koju je anektirala Mađarska, te sa rešenim nacionalnim i egzistencijalnim pitanjem nije imao potrebe da se priključuje partizanskom pokretu. Manji delovi naroda su ostali na teritoriji Okupirane Srbije, takođe neugroženi i u okviru NDH gde su zbog lošijeg položaja pokazivali težnju da se priključe pokretu.⁵⁷⁷

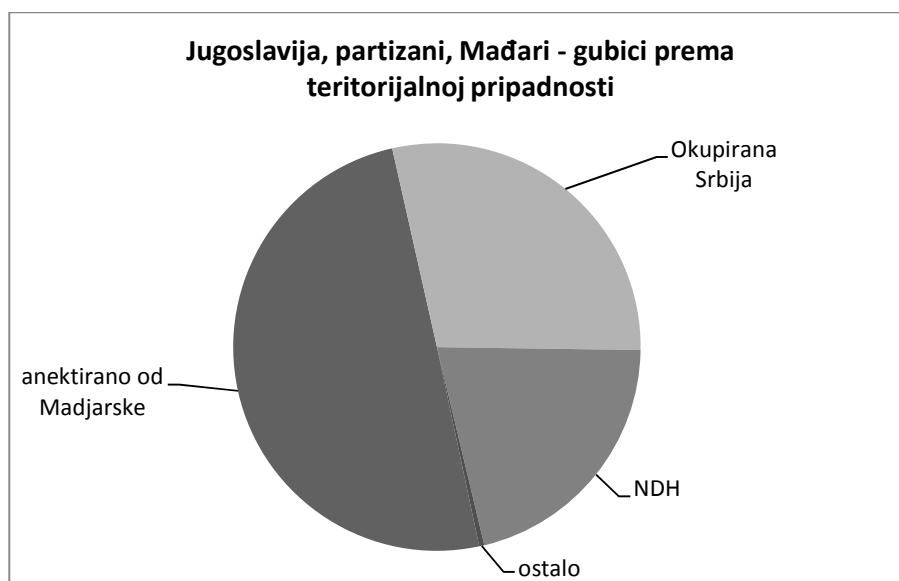

tabela 411 – Jugoslavija, partizani, Mađari – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

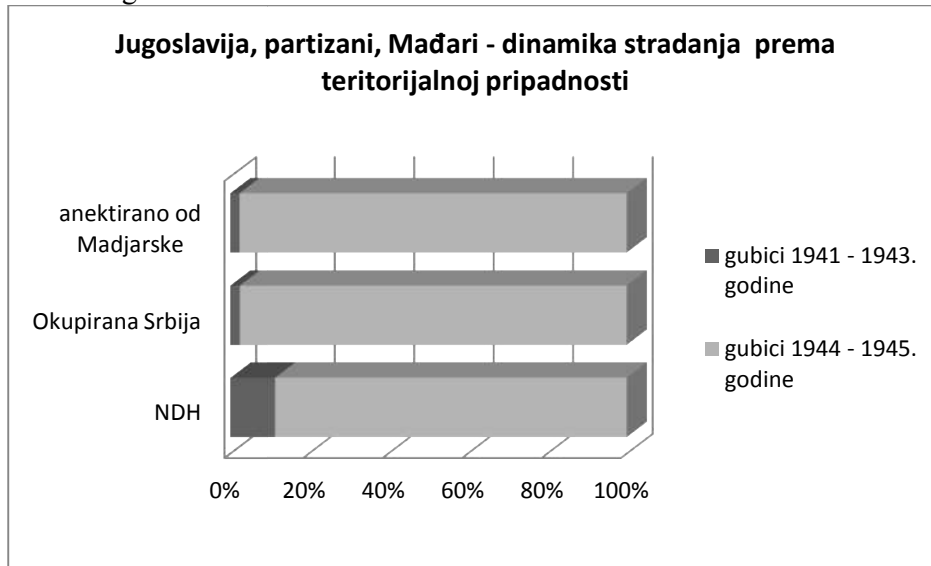
Jugoslavija, part., Mađari	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okupir. Srbija	368	6	1,63	1	0,27	2	0,54	33	8,97	326	88,59
%	28,77	46,15	//	8,33	//	6,67	//	16,02	//	32,02	//
anekt. Nemačka	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
anekt. Italija	2	--	--	--	--	--	--	1	50,00	1	50,00
%	0,16	--	//	--	//	--	//	0,48	//	0,10	//
C. Gora ital. upr	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,08	--	//	--	//	--	//	--	//	0,10	//
prip. Vel. Albaniji	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//

⁵⁷⁷ U podeljenoj Jugoslaviji 62,27% Mađara je živelo na teritoriji anektiranoj od Mađarske, 22,01% u Okupiranoj Srbiji, 14,65% u NDH i 1,05% u ostalim delovima zemlje.

anekt.Bugarska	2	--	--	--	--	--	--	1	50,00	1	50,00
%	0,16	--	//	--	//		//	0,48	//	0,10	//
anekt.Mađarska	637	6	0,94	4	0,63	5	0,78	67	10,52	555	87,13
%	49,80	46,15	//	33,33	//	16,67	//	32,52	//	54,52	//
NDH	269	1	0,37	7	2,60	23	8,55	104	38,66	134	49,81
%	21,03	7,69	//	58,33	//	76,66	//	50,48	//	13,16	//
ukupno	1.279	13	1,02	12	0,94	30	2,34	206	16,11	1.018	79,59

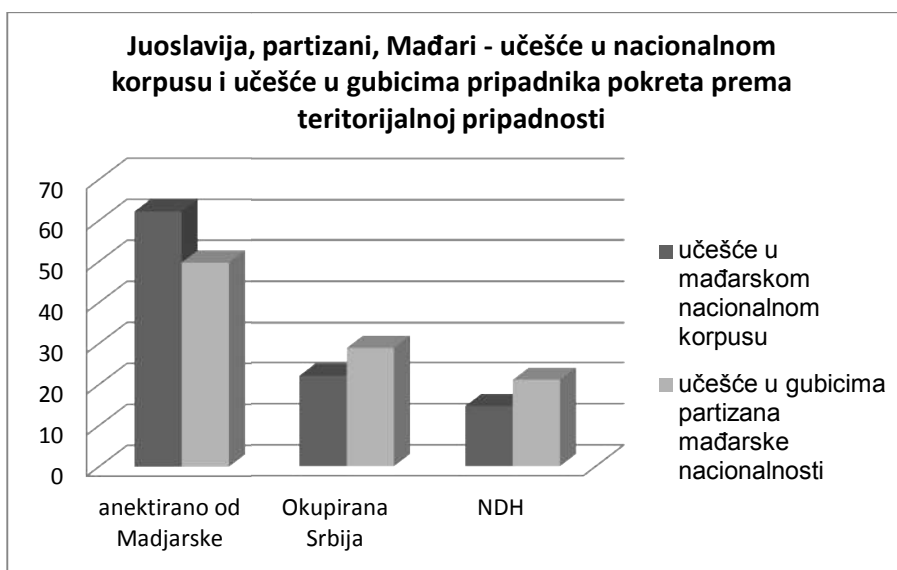
AMZG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 374

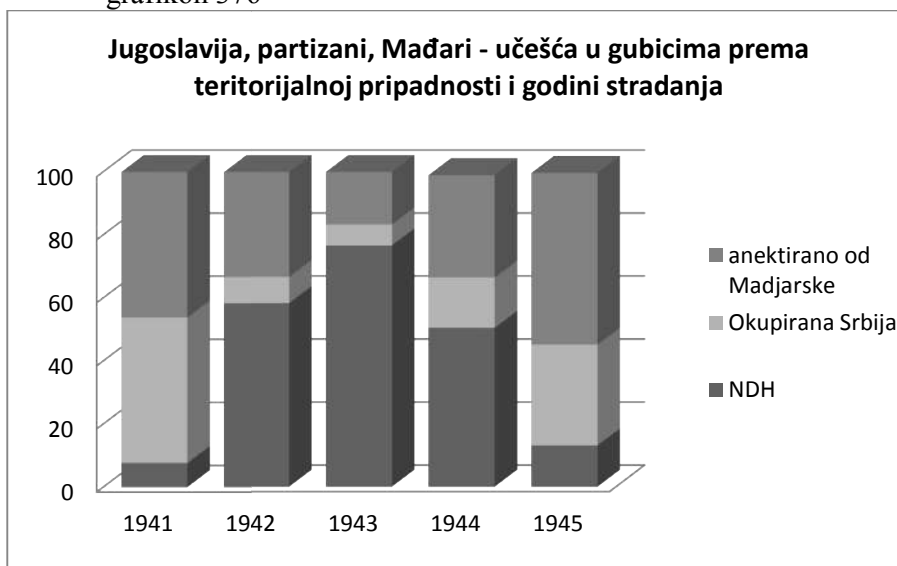

Nakon potpune nezainteresovanosti u prve tri godine rata za pristupane partizanskom pokretu na teritorijama anektiranoj od Mađarske i Okupirane Srbije i minimalnih gubitaka, Mađari su dobrovoljno ili kroz mobilizaciju uključeni u pokret 1944. godine, te im je udeo u gubicima bio uvećan 13,49 odnosno 16,61 puta u odnosu na predhodnu godinu rata, sa daljim uvećanjem od 8,28 odnosno 9,88 puta u poslednjoj godini rata, sa stopom smrtnosti 22,09 odnosno 26,34 puta većom nego u predhodnoj godini rata. Gubici partizana mađarske nacionalnosti u NDH su permanentno uvećavani tokom rata, 3,29 odnosno 4,52 puta treće i predposlednje godine rata i realno sa 3,43 puta većim stradanjem u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu. Udeo u gubicima u prve tri godine rata partizana mađarske nacionalnosti iz NDH (11,52%) bio je 4,90 odnosno 4,72 puta veći od udela gubitaka sunarodnika sa teritorije anektirane od Mađarske i iz Okupirane Srbije stradalih u istom periodu (2,35 odnosno 2,44%).

grafikon 375

grafikon 376

Učešće u gubicima stradalih partizana mađarske nacionalnosti u odnosu na učešće dela mađarskog naroda koji je živeo na ovim teritorijama je u NDH i Okupiranoj Srbiji je bilo 1,44 odnosno 1,31 puta veće, dok je na teritoriji anektiranoj od Mađarske bilo 1,25 puta manje. Od druge do četvrte godine rata Mađari iz NDH su činili nadpolovičnu većinu među stradlim partizanima ove nacionalnosti, najviše u 1943. godini kada su predstavljali tri četvrtine gubitaka partizana ove nacionalnosti, što je bilo

realno 19,11 puta veće stradanje, dok je učešće u gubicima sa ostale dve teritorije bilo značajno u prvoj i poslednjoj godini rata.

Starosna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije

Opštenarodni pokret kakav je bio partizanski okupio je u sebi pripadnike svih generacija. Tražeći uporište u narodu, gerilski pokret kakav je partizanski bio većim delom rata, je taj oslonac i dobio i iz njega je regrutovao borce svih starosnih grupa, od najmlađih do najstarijih, često koristeći i uzraste kojima nije bilo mesta u regularnim armijama. Najveće učešće među stradalim partizanima, od gotovo tri petina gubitaka imala je starosna grupa koja je obuhvatala pripadnike između 15 i 24 godina starosti, uz još četvrtinu gubitaka uzrasta 25 do 34 godina⁵⁷⁸ i desetinu starosti između 35 i 44 godina. Tako je 94,47% svih stradalih partizana bilo uzrasta od 15 do 44 godina starosti, dakle pripadali su uzrastima za koje očekivano da podnesu najveći teret stradanja u ratu kao pripadnici vojnih formacija. U tri najbrojnije uzrastne grupe pripadnici mlađe su bili 2,16 puta brojniji od naredne, dok su pripadnici srednje grupe bili 2,46 puta zastupljeniji u gubicima od starije. Specifičnost partizanskog pokreta se sastojala što su u cilju opstana bili prinuđeni da angažovanju uzraste koji nisu bili pogodni za voju službu, kao što su bila deca mlađa od 15 godina i koja su predstavljala 0,56% gubitaka, i stariji od 45 godina koji su činili dvadeseti deo stradalih pripadnika pokreta (4,97%). Učešće različitih starosnih grupa u gubicima pokreta i dinamika njihovog stradanja nisu bile ravnomerne. Opšte gledano, pokret je tokom rata postajao sve „mlađi“ jer se učešće stradalih uzrasta od 15 do 24 godina stalno povećavao,⁵⁷⁹ dok se učešće u gubicima „starijih“ uzrasta smanjivalo.

grafikon 377

⁵⁷⁸ Starosni uzrast između 15 i 34 godina je u Jugoslaviji činio 34,68% stanovništva. Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938. Učešće u gubicima partizana ovih uzrastnih grupa bilo je 2,41 puta zastupljenije nego u populaciji Jugoslavije 1931. godine.

⁵⁷⁹ Oko napora KPJ da preko SKOJ-a organizuje omladinu i uključi je u partizanski pokret opširnije videti u Petar Kačavenda, *Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945.*, Beograd, 1985.

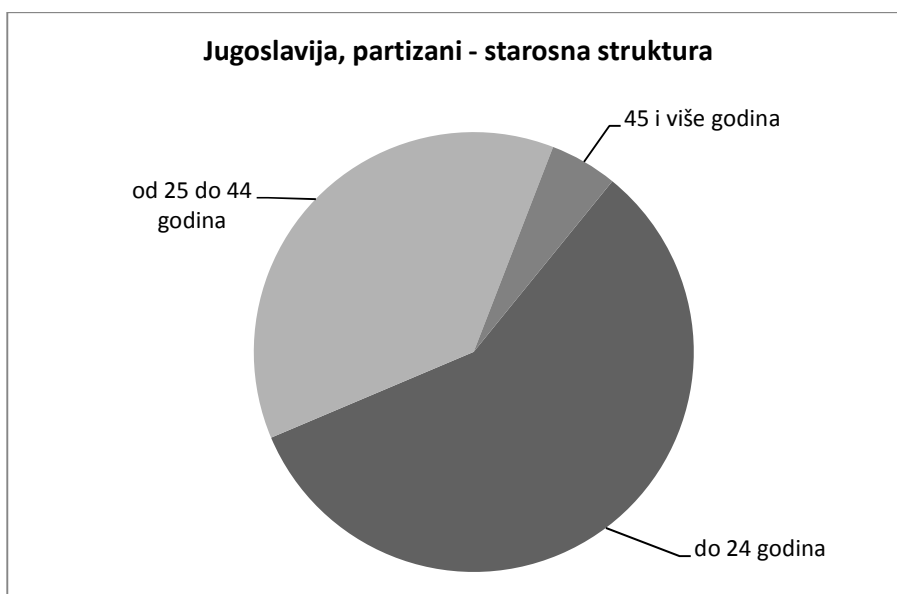
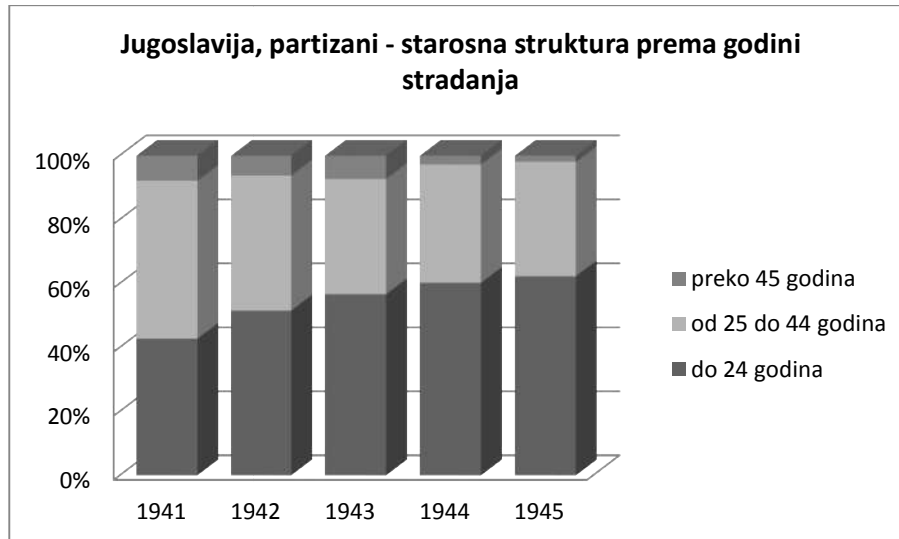

tabela 412 – Jugoslavija, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	966	95	9,83	168	17,39	357	36,96	262	27,12	84	8,69
%	0,56	1,30	//	0,89	//	0,83	//	0,48	//	0,17	//
15 do 24	99.356	2.985	3,00	9.442	9,50	23.914	24,07	32.583	32,79	30.432	30,63
%	57,25	40,74	//	50,23	//	55,40	//	59,35	//	61,66	//
25 do 34	45.926	2.368	5,16	5.413	11,79	10.572	23,02	14.405	31,36	13.168	28,67
%	26,46	32,32	//	28,79	//	24,49	//	26,24	//	26,68	//
35 do 44	18.675	1.191	6,38	2.469	13,22	4.885	26,16	5.793	31,02	4.337	23,22
%	10,76	16,26	//	13,13	//	11,32	//	10,55	//	8,79	//
45 do 54	4.308	401	9,31	733	17,01	1.594	37,00	911	21,15	669	15,53
%	2,48	5,47	//	3,90	//	3,69	//	1,66	//	1,35	//
55 do 64	1.945	123	6,32	278	14,29	960	49,36	377	19,38	207	10,64
%	1,12	1,69	//	1,48	//	2,22	//	0,69	//	0,42	//
preko 65	1.070	43	4,02	147	13,74	570	53,27	215	20,09	95	8,87
%	0,62	0,59	//	0,78	//	1,32	//	0,39	//	0,19	//
nepoznata	1.303	120	9,21	148	11,36	315	24,17	355	27,24	365	28,01
%	0,75	1,64	//	0,79	//	0,73	//	0,65	//	0,74	//
Ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 378

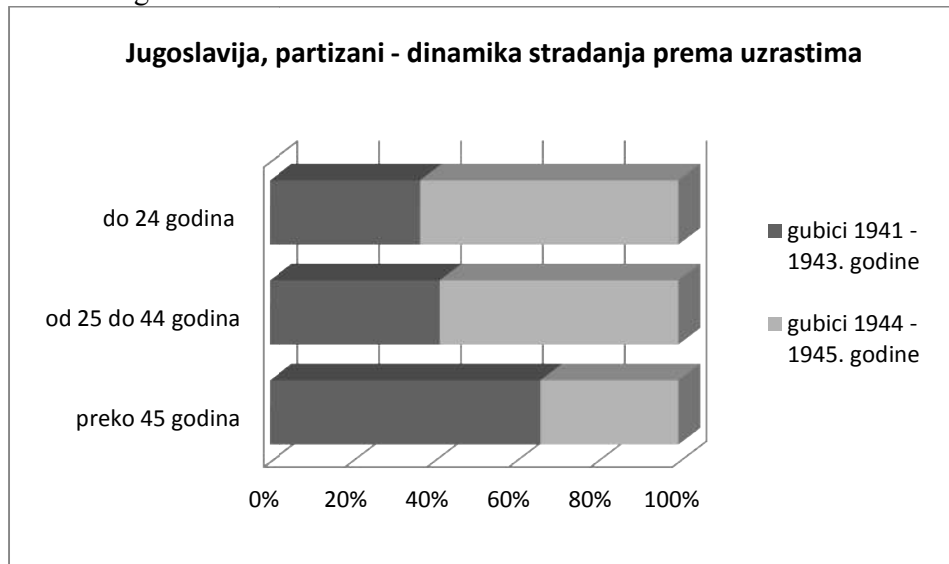

Stadali pripadnici partizanskog pokreta uzrasta između 15 i 24 godina, koji su činili najveći deo stradalih partizana, imali su konstantno povećavanje učešća u gubicima, od dve petine u prvoj⁵⁸⁰ (40,74%), do tri petina u poslednjoj godini rata (61,66%), tako da je njihova zastupljenost u gubicima na kraju rata bila 1,52 puta veća nego na početku. Sa izuzetkom ustanaka u kome su činili trećinu gubitaka, starosna grupa od 25 do 34 godina imala je najstabilnije učešće koje je malo variralo od njihovog proseka, čineći permanentno četvrtinu gubitaka. Nakon što su činili šestinu stradalih partizana u ustanku, učešće u gubicima partizana uzrasta između 35 i 44 godina, se konstantno smanjivalo, tako da je u poslednjoj godini bilo prepolovljeno (1,85 puta manje). U gubicima pokreta pretrpljenih u ustanku je bila najveća zastupljenost partizana mlađih od 15 godina, da bi se njihovo učešće u narednom periodu smanjivalo, tako da je učešće namlađih pripadnika u pokretu u gubicima poslednje godine rata bilo zanemarljivo (7,65 puta manje nego u ustanku). Nakon značajnijeg učešća u gubicima partizana starijih od 45 godina u ustanku (7,75%) i naredne dve godine rata, njihova zastupljenost među stradlim partizanima se smanjivala, tako da su poslednj godine rata predstavljali 1,96% gubitaka, četverostruko manje nego u ustanku (3,95 puta). Odnos u broju stradalih partizana tri najbrojnije grupe je varirao tokom rata, stim što je pokret postajao sve mlađi, pa je nabrojnija uzrastan grupa od srednje u ustanku bila za

⁵⁸⁰ Tokom 1941. godine u odredima se našlo 15.000 članova SKOJ-a. Članovi SKOJ-a i omladina su činili najmasovniji deo partizanskih odreda u periodu njihovog formiranja Petar Kačavenda, *SKOJ i omladina u ratu i revoluciji*, Beograd, 1979, 33-39,55.

četvrtinu zastupljenija u gubicima (1,26 puta), sredinom 2,26 puta, a na kraju rata 2,31 puta, dok je srednja od starije uzrastne grupe bila duoplo zastupljenija u gubicima u ustanku (1,99 puta), dok je na kraj rata imala trostruko veće učešće (3,03 puta).

grafikon 379

Dinamika stradanja starosnih grupa stradalih partizana Jugoslavije nije bila jedinstvena. Udeo u gubicima stradalih partizana uzrasta između 15 i 24 godina u 1942. godini je u odnosu na 6 meseci predhodne godine bio realno uvećan 1,58 puta, dok je kod svih ostalih starosnih grupa od 25 do 65 godina i najmlađe realno stradanje ostalo na istom nivou. Uvećanje gubitaka najbrojnije starosne grupe je u 1943. godini bilo veće nego kod ostala dva zastupljenija uzrasta, 2,53 puta naspram dvostrukog uvećanja (1,95 odnosno 1,98 puta), da bi u narednoj godini gubitak dve mlade uzrastne grupe porastao za po trećinu (po 1,36 puta), a starije za petinu (1,18 puta). Poslenje godine rata je došlo do nominalnog smanjivanja gubitaka kod sve tri uzrastne grupe koje su predstavljale okosnicu pokreta, manje kod mlađih, nešto izraženije kod starije uzrastne grupe, ali sa realnim stradnjem koje je kod starosne grupe 15 do 24 godina bilo 2,49 puta veće, naredne uzrastne grupe 2,44 puta veće i starosne grupe 35 do 44 godina dvostruko veće (2,00 puta). U gerilskom pokretu kakav je bio partizanski u prve dve godine rata, udeo u gubicima starijih i najmlađeg uzrasta je bio izraženiji, pa je stasna grupa koja je obuhvatala stradale partizane od 45 do 54 godina imala 2,10 puta veći

udeo od najbrojnije grupe, uzrast 35 do 44 godina 1,59 puta, a straosna grupa 25 do 34 godina 1,36 puta veći udeo gubitaka u ovom periodu, dok je najmlađa uzrasta grupa imala imala 2,18 puta veći udeo u gubicima od partizana uzrasta 15 do 24 godina starosti. Krizni period rata u 1943. godini dovelo je do značajnog pvećanja udela stradanja najmlađe kao starijih straosnih grupa. Te godine život je izgubila trećina svih stradalih pripadnika pokreta mlađih od 15 godina, kao i trećina stradalih uzrasta od 45 do 54 godina i polovina partizana starijih od 55 godina. Veliki priliv omladine u pokret (dobrovoljno i kroz mobilizaciju u oslaobođenim delovima Jugoslavije) u završnom periodu rata, uslovio je da su dve najbrojnije uzrastne grupe u gubicima partizana, a koje su obuhvatale stradle od 15 do 34 godina starosti, po tri petine gubitaka pretrpele u poslednje dve godine rata (63,42 odnosno 60,03%), a naredna starosna grupa polovinu gubitaka (54,24%), dok su ostale uzrastne grupe u tom periodu dosta manje stradale, najmalđa je podnela trećinu gubitaka (35 ,81%), kao i grupe koje su obuhvatale partizane 45 do 64 godina starosti sa 36,68 odnosno 30,02% stradlih.

Partizanski pokret je na celoj teritoiji Jugoslavije bio sastavljen od pripadnika različitih starosnih uzrsta, ali oni nisu svuda bili zastupljeni u istoj meri, kao što i njihovo stradanje nije bilo jednako. Učešće različitih starosnih grupa u gubicima pokreta nije bila jedanka u svim delovima Jugoslavije, kao ni njihova zastupljenost s obzirim na učešće pojedinih teritorija u populaciji Jugoslavije.

tabela 413 – Jugoslavija, partizani – starosna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast	ukupno	Okupirana Srbija	%	anekt. od Nemačke	%	anekt. od Italije	%	Crna Gora ital. upr.	%
do 14	966	138	14,28	43	4,45	87	9,01	66	6,83
%	0,56	0,35	//	0,54	//	0,51	//	0,93	//
15 do 24	99.356	26.416	26,59	3.379	3,40	9.518	9,58	3.778	3,80
%	57,25	67,81	//	42,83	//	56,44	//	53,12	//
25 do 34	45.926	9.046	19,70	2.722	5,93	4.590	9,99	2.062	4,49
%	26,46	23,22	//	34,50	//	27,22	//	28,99	//
35 do 44	18.675	2.466	13,20	1.498	8,02	2.081	11,14	734	3,93
%	10,76	6,33	//	18,99	//	12,34	//	10,32	//
45 do 54	4.308	407	9,45	182	4,22	276	6,41	274	6,36
%	2,48	1,04	//	2,31	//	1,64	//	3,85	//
55 do 64	1.945	113	5,81	23	1,18	99	5,09	110	5,65
%	1,12	0,29	//	0,29	//	0,59	//	1,55	//
preko 65	1.070	14	1,31	4	0,37	76	7,10	41	3,83
%	0,62	0,04	//	0,05	//	0,45	//	0,58	//
nepoznata	1.303	357	27,40	38	2,92	136	10,44	47	3,61
%	0,75	0,92	//	0,48	//	0,81	//	0,66	//
Ukupno	173.549	38.957	22,45	7.889	4,54	16.863	9,72	7.112	4,10

tabela 413 – nastavak

Jugoslavija, uzrast	ukupno	prp. Velik. Albaniji	%	anekt. od Bugarske	%	anekt. od Mađarske	%	NDH	%
do 14	966	27	2,79	32	3,31	20	2,07	553	57,25
%	0,56	0,82	//	0,47	//	0,59	//	0,62	//
15 do 24	99.356	1.831	1,84	4.262	4,29	2.308	2,32	47.864	48,17
%	57,25	55,60	//	62,64	//	67,68	//	53,65	//
25 do 34	45.926	953	2,07	1.898	4,13	760	1,65	23.895	52,03
%	26,46	28,94	//	27,89	//	22,29	//	26,78	//
35 do 44	18.675	329	1,76	469	2,51	226	1,21	10.872	58,22
%	10,76	9,99	//	6,89	//	6,63	//	12,18	//
45 do 54	4.308	85	1,97	78	1,81	52	1,21	2.954	68,57
%	2,48	2,58	//	1,15	//	1,52	//	3,31	//
55 do 64	1.945	28	1,43	18	0,92	19	0,98	1.535	78,92
%	1,12	0,85	//	0,26	//	0,56	//	1,72	//
preko 65	1.070	4	0,37	12	1,12	2	0,19	917	85,70
%	0,62	0,12	//	0,18	//	0,06	//	1,03	//
nepoznata	1.303	36	2,76	35	2,69	23	1,76	631	48,43
%	0,75	1,09	//	0,51	//	0,67	//	0,71	//
Ukupno	173.549	3.293	1,90	6.804	3,92	3.410	1,96	89.221	51,41

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 380

U svim delovima Jugoslavije glavninu stradalih pripadnika partizanskog pokreta predstavljale su dve starosne grupe koje su obuhvatale pripadnike od 15 do 34 godina, ali njihovo učešće nije bilo jednako na svim teritorijama. Stradali pripadnici partizanskog pokreta iz istočnih delova Jugoslavije su prosečno bili mlađi od saboraca sa zapada zemlje. Partizani uzrasta 15 do 34 godina činili su devet desetina stradalih

partizana Okupirane Srbije (91,03%), teritorije anektirane od Bugarske (90,53%) i stradalih partizana sa teritorije anektirane od Mađarske (89,97%). Sa druge strane, oni su predstavili tri četvrtine stradalih pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke (77,33%) i po četiri petina gubitaka partizana iz NDH (80,43%), Crne Gore pod italijanskom upravom (82,11%) i sa teritorije anektirane od Italije (83,66%). Stradli partizani uzrasta 15 do 24 godina starosti su predstavljali najbrojniju starosnu grupu na svim teritorijama, ali njihova zastupljenost u gubicima nije bila jednaka na svim teritorijama i oni su u odnosu na narednu uzrastnu grupu bili trostruko brojniji kod partizana sa teritorije anektirane od Mađarske i Okupirane Srbije (3,04 odnosno 2,92 puta), dvostruko brojniji na teritoriji anektiranoj od Italije, NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom (2,07 odnosno 2 odnosno 1,83 puta), dok su na teritoriji anektirane od Nemačke imali za četvrtinu veće učešće (1,24 puta). Starostna grupa od 35 do 44 godina činila je gotovo petinu stradalih pripadnicima pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke, kao i osminu gubitaka partizana sa teritorije anektirane od Italije i iz NDH, dok su među partizanima Okupirane Srbije predstavljali šesnaesti deo gubitaka, što je bilo trostruko manje učešće nego kod partizana sa teritorije anektirane od Nemačke. Stariji od 45 godina činili su 6,06% stradalih partizana NDH i 5,98% stradalih pripadnika pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom, dok ih je u gubicima partizana sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske bilo 1,59 odnosno 2,14%, tako da je njihovo učešće u gubicima partizana iz NDH bilo 3,81 puta veće nego među partizanima sa teritorije anektirane od Bugarske. Zastupljenost u gubicima dece mlađe od 15 godina među strdalim partizanima bilo je najveće u Crnoj Gori pod italijanskom upravom i na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, dok je njihovo najmanje učešće bilo u Okupiranoj Srbiji, 2,66 puta manje nego u Crnoj Gori.

Udeo neke teritorije u gubicima određene starostne grupe nije uvek bio u skladu sa njenim udelom u populaciji. Od svih stradalih partizana uzrasta od 15 do 24 godina starosti, nešto više od četvrtine je poticalo iz Okupirane Srbije (26,59%) i oni su bili jedina starosna grupa sa ove teritorije koja je dostigla učešće ove teritorije u stanovništvu Jugoslavije, dok je već naredne dve uzrastne grupe (25 do 44 godina) imale 1,39 odnosno 2,08 puta manji udeo. Stradli pripadnici pokreta sa teritorije anektirane od Italije, Crne Gore pod italijanskom upravom i NDH su u svim uzrastnim grupama imali veći udeo od zastupljenosti ovih teritorija u stanovništvu Jugoslavije,

dok su partizani sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske, kao i teritorije pripojene Velikoj Albaniji imale manji udeo u gubicima. Partizani sa teritorije anektirane od Italije imali su 1,99 odnosno 2,08 puta veći udeo u gubicima dve najbrojnije starostne grupe (15 do 34 godina starosti) od zastupljenosti ove teritorije u populaciji Jugoslavije, pripadnici pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom 1,47 odnosno 1,74 puta i partizani iz NDH 1,21 odnosno 1,32 puta veći udeo, dok je udeo u njihovim gubicima partizana sa teritorije anektirane od Mađarske bio 3,16 odnosno 4,45 puta manji. Udeo u gubicima tri najbrojnije starosne grupe partizana sa teritorije anektirane od Nemačke je varirao i bio je kod mlađe 1,63 puta manji, kod srednje je bio izjednačen, dok je kod starije bio 1,45 puta veći od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije. Stradali partizani mlađi od 15 godina iz Crne Gore pod italijanskom upravom imali su 2,65 puta veći udeo u gubicima uzrastne grupe od učešća ove teritorije u populaciji države, sa teritorije anektirane od Italije i NDH 1,88 odnosno 1,43 puta veći, dok je udeo partizana sa teritorije anektirane od Mađarske bio 3,54 puta manji. Od starijih generacija stradalih u partizanskom pokretu iz NDH je poticalo dve trećine gubitaka uzrasta od 45 do 54 godina i četiri petina naredne starostne grupe, što je bio 1,72 odnosno 1,98 puta veći udeo u gubicima ovih uzrastnih grupa od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije.

Partizanski pokret se tokom rata manifestovao kao opštejugoslovenski, ali su osobenosti pokreta u različitim delovima države uslovlili drugačiju starosnu strukturu njegovih pripadnika. Starosna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta nije bila jednaka za sve nacionalnosti koje su ga sačinjavale, kao što ni udeo neke nacionalnosti u gubicima pojedinih uzrastnih grupa nije bio jednak.

tabela 414 – Jugoslavija, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Slovenci	%	Crnogorci	%	Muslimani	%
do 14	966	567	58,69	146	15,11	74	7,66	66	6,83	72	7,45
%	0,56	0,54	//	0,46	//	0,55	//	0,82	//	1,11	//
15 do 24	99.356	61.646	62,04	17.585	17,70	6.259	6,30	4.086	4,11	3.762	3,79
%	57,25	59,17	//	55,55	//	46,82	//	50,87	//	58,21	//
25 do 34	45.926	25.417	55,34	9.207	20,05	4.259	9,27	2.461	5,36	1.830	3,98
%	26,46	24,40	//	29,08	//	31,86	//	30,64	//	28,31	//
35 do 44	18.675	10.558	56,53	3.584	19,19	2.371	12,70	872	4,67	573	3,07
%	10,76	10,13	//	11,32	//	17,74	//	10,86	//	8,87	//
45 do 54	4.308	2.874	66,71	533	12,37	295	6,85	329	7,64	113	2,62
%	2,48	2,76	//	1,68	//	2,21	//	4,10	//	1,75	//
55 do 64	1.945	1.494	76,81	194	9,97	39	2,00	124	6,37	37	1,90

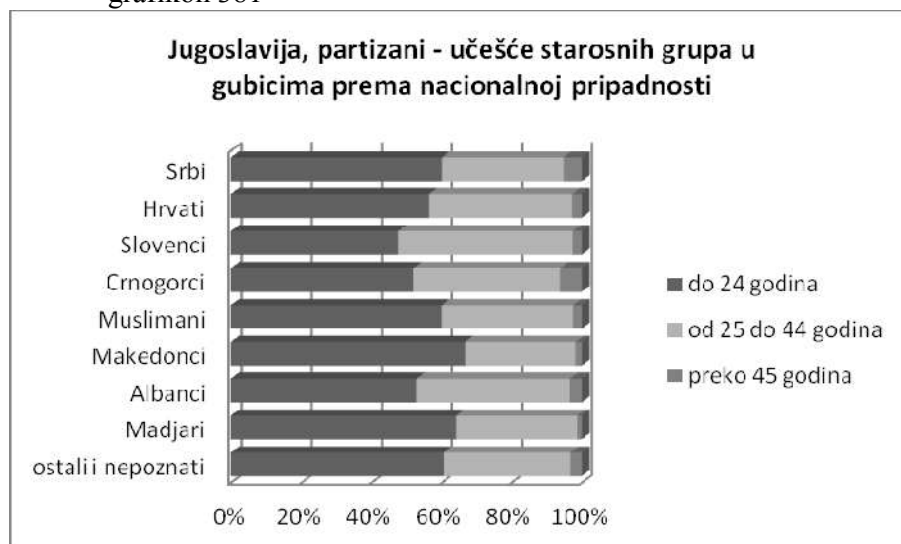
%	1,12	1,43	//	0,61	//	0,29	//	1,54	//	0,57	//
preko 65	1.070	863	80,65	133	12,43	8	0,75	45	4,20	6	0,56
%	0,62	0,83	//	0,42	//	0,06	//	0,56	//	0,09	//
nepoznata	1.303	766	58,79	276	21,18	63	4,83	49	3,76	70	5,37
%	0,75	0,73	//	0,87	//	0,47	//	0,61	//	1,08	//
Ukupno	173.549	104.185	60,03	31.658	18,24	13.368	7,70	8.032	4,63	6.463	3,72

tabela 414 – nastavak

Jugoslavija, uzrast	ukupno	Makedonci	%	Albanci	%	Mađari	%	ostali i nepoznati	%
do 14	966	10	1,03	9	0,93	2	0,21	20	2,07
%	0,56	0,28	//	0,55	//	0,16	//	0,61	//
15 do 24	99.356	2.401	2,42	852	0,86	814	0,82	1.951	1,96
%	57,25	66,31	//	51,82	//	63,64	//	59,14	//
25 do 34	45.926	974	2,12	540	1,17	344	0,75	894	1,95
%	26,46	26,90	//	32,85	//	26,90	//	27,10	//
35 do 44	18.675	164	0,88	174	0,93	95	0,51	284	1,52
%	10,76	4,53	//	10,58	//	7,43	//	8,61	//
45 do 54	4.308	40	0,93	38	0,88	13	0,30	73	1,69
%	2,48	1,10	//	2,31	//	1,02	//	2,21	//
55 do 64	1.945	17	0,87	16	0,82	3	0,15	21	1,08
%	1,12	0,47	//	0,97	//	0,23	//	0,64	//
preko 65	1.070	8	0,75	--	--	--	--	7	0,65
%	0,62	0,22	//	--	//	--	//	0,21	//
nepoznata	1.303	7	0,54	15	1,15	8	0,61	49	3,76
%	0,75	0,19	//	0,91	//	0,62	//	1,48	//
Ukupno	173.549	3.621	2,09	1.644	0,95	1.279	0,74	3.299	1,90

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 381

Dve starosne grupe koje su obuhvatale partizane od 15 do 34 godina starosti i koje su činile jezgro partizanskog pokreta, bile su najzastupljenije u gubicima kod svih

nacionalnosti, ali ne i sa jednakim učešćem. Tako su one obuhvatale 83,57% stradalih Srba, 84,63% Hrvata, 78,68% stradalih Slovenaca, 81,51% Crnogoraca, 86,52% stradalih Muslimana, 93,21% Makedonaca, 84,67% Albanaca i 90,54% stradalih Mađara. Odnos u broju stradalih partizana dve najbrojnije starostne grupe varirao je među nacionalnostima zastupljenim u pokretu, a mlađa grupa je svuda bila zastupljenija u gubicima, kod Makedonaca, Srba i Mađara 2,46 odnosno 2,42 odnosno 2,36 puta, kod Muslimana i Hrvata 2,06 odnosno 1,91 puta, dok je kod Crnogoraca, Albanaca i Slovenaca bila 1,66 odnosno 1,58 odnosno 1,47 puta brojnija. Partizani uzrasta između 35 i 44 godina imali su prilično stabilno učešće u gubicima, čineći njihov deseti deo, kod većine nacionalnosti, uz dva veća odstupanja, kod Slovenaca kod kojih su činili šestinu (17,74%) strdalih i kod Makedonaca gde su predstavljali dvadeset drugi deo gubitaka (4,53%). Deca mlađa od 15 godina među strdali partizanima su kod većine nacionalnosti predstavljali dvestoti deo gubitaka, a najveće učešće imala su 1,11% kod Muslimana i 0,82% kod Crnogoraca, dok je njihovo najmanje učešće 0,16 odnosno 0,28% kod stradalih partizana mađarske nacionalnosti, 3,50 puta manje od prosečne zastupljenosti i 6,94 odnosno 5,12 puta manje nego kod Muslimana i Crnogoraca. Starosne grupe koje su obuhvatale partizane starije od 45 godina najzastupljenije su bile u gubicima parizana crnogorske i srpske nacionalnosti, kao nosioca partizanskog pokreta u Jugoslaviji, gde su činile njihov šesnaesti odnosno dvadeseti deo (6,20 odnosno 5,02 %), Albanaca trideseti deo (3,28%), dok su u gubicima Hrvata, Slovenaca, Muslimana predstavljali četrdeseti deo (2,71% odnosno 2,56% odnosno 2,41%), Makedonaca pedesetšesti deo (1,79%) i Mađara osamdeseti deo (1,25%). Učešće partizana starijih od 45 godina je među stradlim Crnogorcima bilo za četvrtinu veće nego među Srbima (1,23 puta), dok je njihova zastupljenost u gubicima partizana srpske nacionalnosti bila dvostruko veća od zastupljenosti među stradlim Hrvatima (1,85 puta), Slovencima (1,96 puta) i Muslimanima (2,08 puta), i gotovo trostruko veća nego kod Makedonaca (2,80 puta).

Udeo neke nacionalnosti u gubicima određene starostne grupe nije uvek bio u skladu sa njenom zastupljenošću u delu stanovništva Jugoslavije. Čineći okosnicu partizanskog pokreta u Jugoslaviji, udeo u gubicima partizana srpske i crnogorske nacionalnosti je u svim uzrastnim grupama bio veći od njihove zastupljenosti u populaciji. U dve najbrojnije uzrastne grupe (15 do 34 godina) udeo Srba je bio 1,50

odnosno 1,34 puta veći, a Crnogoraca 2,03 odnosno 2,65 puta veći, dok je razlika kod stradalih partizana preko 45 godina starosti bile još veća. Udeo Slovenaca u gubicima najmasovnije starostne grupe je bio 1,29 puta manji od njihove zastupljenosti u populaciji, dok je u narednoj starosnoj grupi bio 1,14 puta veći.⁵⁸¹ Ostale nacionalnosti su u gubicima svih uzrastnih grupa imale manji udeo od njihove zastupljenosti u populaciji Jugoslavije, Hrvati 1,29 odnosno 1,14 puta manje u dve najmasovnije uzrastne grupe, Muslimani 1,73 odnosno 1,65 puta, Makedonci 1,72 odnosno 1,96 puta, Albanci 4,22 odnosno 3,10 puta i Mađari 4,10 odnosno 4,48 puta manje. U gubicima najbrojnije uzrastne grupe partizanskog pokreta, a koja je bila i demografski (reproduktivno) najpotentnija, stradnje Crnogoraca su bilo realno za trećinu veće (1,35 puta) od gubitaka Srba, dok su gubici partizana istog uzrasta srpske nacionalnosti bili realno dvostruko veći od gubitka Hrvata i Slovenaca (1,94 odnosno 1,93 puta), gotovo trostruko od Muslimana i Makedonaca (2,61 odnosno 2,58 puta) i višestruko veći od gubitaka Albanaca i Mađara (6,34 odnosno 6,16 puta).

Srbi su činili najaktivniji deo partizanskog pokreta u delovima Jugoslavije koje su nastanjivali u većem ili manjem broju. Straosna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta srpske nacionalnosti nije bila jedanka u svim delovima zemlje. Takođe ni udeo gubitaka partizana sa određene teritorije u pojedinim uzrastnim grupama nije bio isti, a često ni u skladu sa zastupljenošću teritorije u nacionalnom korpusu.

tabela 415 – Jugoslavija, partizani, Srbi – starosna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Srbi	ukupno	Okupirana Srbija	%	anekt. od Nemačke	%	anekt. od Italije	%	Crna Gora ital. uprav.	%
do 14	567	125	22,04	--	--	9	1,59	12	2,12
%	0,54	0,34	//	--	//	0,64	//	1,60	//
15 do 24	61.646	25.206	40,89	15	0,02	752	1,22	466	0,76
%	59,17	68,84	//	30,00	//	53,11	//	61,97	//
25 do 34	25.417	8.256	32,48	23	0,09	462	1,82	157	0,62
%	24,40	22,55	//	46,00	//	32,63	//	20,88	//
35 do 44	10.558	2.245	21,26	9	0,08	157	1,49	76	0,72
%	10,13	6,13	//	18,00	//	11,09	//	10,11	//
45 do 54	2.874	353	12,28	1	0,03	20	0,69	19	0,66
%	2,76	0,96	//	2,00	//	1,41	//	2,53	//
55 do 64	1.494	91	6,09	--	--	3	0,20	11	0,74

⁵⁸¹ Udeo partizana slovenačke nacionalnosti u gubicima uzrastne grupe 35 do 44 godina starosti je bio 1,29 puta veći od njihove zastupljenosti u populaciji Jugoslavije.

%	1,43	0,25	//	--	//	0,21	//	1,46	//
preko 65	863	12	1,39	--	--	4	0,46	4	0,46
%	0,83	0,03	//	--	//	0,28	//	0,53	//
nepoznata	766	325	42,43	2	0,26	9	1,17	7	0,91
%	0,73	0,89	//	4,00	//	0,64	//	0,93	//
Ukupno	104.185	36.613	35,14	50	0,05	1.416	1,36	752	0,72

tabela 415 – nastavak

Jugoslavija, uzrast, Srbi	ukupno	prpojeno Velikoj Albaniji	%	anekt. od Bugarske	%	anekt. od Mađarske	%	NDH	%
do 14	567	8	1,41	19	3,35	13	2,29	381	67,19
%	0,54	0,99	//	0,66	//	0,83	//	0,63	//
15 do 24	61.646	447	0,72	1.688	2,74	1.034	1,68	32.038	51,97
%	59,17	55,60	//	58,39	//	66,03	//	53,31	//
25 do 34	25.417	212	0,83	851	3,35	344	1,35	15.112	59,46
%	24,40	26,37	//	29,44	//	21,97	//	25,15	//
35 do 44	10.558	107	1,01	268	2,54	119	1,13	7.577	71,76
%	10,13	13,31	//	9,27	//	7,60	//	12,61	//
45 do 54	2.874	12	0,42	31	1,08	33	1,15	2.405	83,68
%	2,76	1,49	//	1,07	//	2,11	//	4,00	//
55 do 64	1.494	4	0,27	6	0,40	10	0,67	1.369	91,63
%	1,43	0,50	//	0,21	//	0,64	//	2,28	//
preko 65	863	1	0,11	3	0,35	2	0,23	837	96,99
%	0,83	0,12	//	0,10	//	0,13	//	1,39	//
nepoznata	766	13	1,70	25	3,26	11	1,44	374	48,82
%	0,73	1,62	//	0,86	//	0,70	//	0,62	//
Ukupno	104.185	804	0,77	2.891	2,77	1.566	1,50	60.093	57,68

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 382

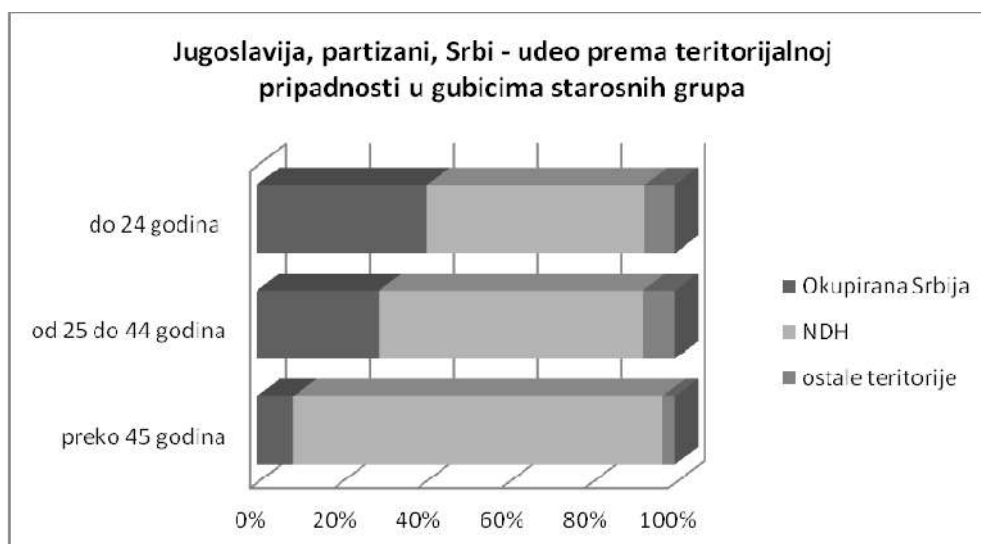

Na svim teritorijama Jugoslavije gde postoje stradali partizani srpske nacionalnosti dve strasne grupe koje su obuhvatale partizane od 15 do 34 godina predstavljale su najbrojniji segment gubitaka pripadnika pokreta. Njihovo učešće nije bilo jednako na svim teritorijama i najveće razlike postoje između dve teritorije sa kojih potiče najveći deo stradalih partizana srpske nacionalnosti. Stradali partizani uzrasta između 15 i 34 godina u Okupiranoj Srbiji učestvovali su sa 91,34%, dok su u NDH učestvovali sa 78,46%.⁵⁸² Učešće mlađe od dve najbrojnije starosne grupe u pokretu variralo je od teritorije do teritorije, tako da je u Okupiranoj Srbiji bilo 3,05 puta veće u odnosu na stariju, u NDH 2,12 puta, dok je na teritoriji anektiranoj od Bugarske bilo 1,98 puta zastupljenije. Učešće stradalih partizana srpske nacionalnosti uzrasta između 35 i 44 godina iz NDH bilo je dvostruko veće nego kod partizana iz Okupirane Srbije (2,06 puta). Deca mlađa od 15 godina stradala kao pripadnici partizanskog pokreta srpske nacionalnosti najveće učešće od 1,60% imala su među svojim sunarodnicima na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom,⁵⁸³ a najmanje u Okupiranoj Srbiji, 4,70 puta manje nego u Crnoj Gori pod italijanskom upravom. Potreba za angažovanjem u borbi osoba starijih od 45 godina bila je najveća u NDH, gde je 7,67% stradalih partizana srpske pripadalo ovim uzrastima, a značajnije učešće su imali i među stradalima iz Crne Gore pod italijanskom upravom (4,52%), dok su u Okupiranoj Srbiji predstavljali 1,24% u partizanima stradalih sunarodnika, što je bilo 6,18 puta manje učešće nego u NDH.

grafikon 383

⁵⁸² Na ostalim teritorijama sa kojih potiče značajniji deo strdalih Srba (iznad 1%), učešće ove dve starosne grupe kod strdalih partizana ove nacionalnosti iznosi 85,74% na teritoriji anektiranoj od Italije, 87,83% na teritoriji anektiranoj od Bugarske i 88,00% na teritoriji anektiranoj od Mađarske

⁵⁸³ Od svih partizana srpske nacionalnosti starosti do 14 godina, stradali iz Crne Gore pod italijanskom upravom imali 2,94 puta veći udeo u gubicima od ukupnog učešća u gubicima partizana srpske nacionalnosti ove teritorije, a što je ujedno bio 3,47 puta veći udeo u gubicima od zastupljenosti dela srpskog naroda ove teritorije u nacionalnom korpusu.

Gubici partizana srpske nacionalnosti iz NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom su u svim starosnim grupama prevazilazili zastupljenost dela naroda sa ovih teritorija u ukupnom nacionalnom korpusu Srba, dok su gubici sunarodnika sa ostalih teritorija bili manji. U najbrojnijem uzrastu koji je na svim teritorijama predstavljao glavninu snaga srpske komponente partizanskog pokreta, a samim tim i glavninu pretrpljenih gubitaka, udeo u stradanju nije bi jednak. Partizani srpske nacionalnosti uzrasta 15 do 24 godina starosti sa teritorije NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom imali su 1,68 odnosno 1,24 puta veći gubitak od zastupljenosti delova srpskog naroda sa ovih teritorija u ukupnom nacionalnom korpusu, dok je udeo Srba iz Okupirane Srbije u gubicima ovog uzrasta bio 1,38 puta manji, teritorije anektirane od Italije 1,41, puta manji, anektiranih od Bugarske i Mađarske 2,03 odnosno 2,05 puta manji i sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji 2,71 puta. Time su gubici partizana srpske nacionalnosti iz reproduktivno najpotentnijeg uzrasta sa teritorije NDH bili realno 2,32 puta veći od gubitaka vršnjaka sunarodnika sa teritorije Okupirane Srbije.⁵⁸⁴ Borba za opstanak, na koju je bio prinuđen srpski narod u NDH uslovlila je da se u njoj angažuje maksimum snage naroda. Od svih stradalih partizana srpske nacionalnosti mlađih od 15 godina dve trećine je poticalo iz NDH, a sa iste teritorije je poticalo gotovo tri četvrtina stradalih partizana srpske nacionalnosti uzrasta od 35 do 44 godina starosti, četiri petina starosne

⁵⁸⁴ Gubici partizana srpske nacionalnosti iz uzrasta koji je uključivao pripadnike pokreta od 25 do 34 godina starosti sa teritorije NDH bili su realno 3,34 puta veći od gubitaka vršnjaka sunarodnika sa teritorije Okupirane Srbije.

grupe između 45 i 54 godina i gotovo svi u partizanima stradali Srbi stariji od 55 godina.

Starosna struktura Hrvata stradalih u partizanima je na dve teritorije sa najvećim gubicima bila sa prilično sličnim učešćem u stradanju, dok su na ostalim teritorijama na kojima su učestvovali u partizanskom pokretu prisutne razlike.

tabela 416 – Jugoslavija, partizani, Hrvati – starosna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Hrvati	ukupno	Okupirana Srbija	%	anekt. od Italije	%	anekt. od Mađarske	%	NDH	%	ostale teritorije	%
do 14	146	1	0,68	49	33,56	4	2,74	92	63,01	--	--
%	0,46	0,36	//	0,49	//	0,58	//	0,44	//	--	//
15 do 24	17.585	117	0,66	5.807	33,02	473	2,69	11.128	63,28	60	0,34
%	55,55	41,78	//	58,64	//	68,95	//	53,85	//	48,00	//
25 do 34	9.207	98	1,06	2.588	28,11	160	1,74	6.320	68,64	41	0,44
%	29,08	35,00	//	26,14	//	23,32	//	30,58	//	32,80	//
35 do 44	3.584	49	1,37	1.061	29,60	36	1,00	2.420	67,52	18	0,50
%	11,32	17,50	//	10,71	//	5,25	//	11,71	//	14,40	//
45 do 54	533	8	1,50	155	29,08	5	0,94	360	67,54	5	0,94
%	1,68	2,86	//	1,56	//	0,73	//	1,74	//	4,00	//
55 do 64	194	4	2,06	77	39,69	2	1,03	111	57,22	--	--
%	0,61	1,43	//	0,78	//	0,29	//	0,54	//	--	//
preko 65	133	--		65	48,87	--		68	51,13	--	--
%	0,42	--	//	0,66	//	--	//	0,33	//	--	//
nepoznata	276	3	1,09	100	36,23	6	2,17	166	60,14	1	0,36
%	0,87	1,07	//	1,01	//	0,87	//	0,80	//	0,80	//
Ukupno	31.658	280	0,88	9.902	31,28	686	2,17	20.665	65,27	125	0,39

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 384

Učešće dve najbrojnije starosne grupe (15 do 34 godina), obuhvatale su najveći deo stradalih partizana hrvatske nacionalnosti na sve tri matične teritorije, sa godovo indentičnim učešćem u NDH i na teritoriji anektirane od Italije (84,43odnosno 84,78 %), dok su na teritoriji anektiranoj od Mađarske predstavljali gotovo sve stradle (92,27%) s time što je mlađa grupa u NDH predstavljala tek nešto više od polovine, na teritoriji anektiranoj od Italije tri petina, dok su na teritoriji anektiranoj od Mađarske činili dve trećine gubitaka. Stradali partizani hrvatske nacionalnosti iz NDH su bili prosečno straiji pošto je kod njih mlađa i najbrojnija uzrastna grupa bila 1,76 puta brojnija od naredne, dok je na teritoijama anektiranim od Italije i mađarske njihovo učešće u gubicima bilo 2,24 odnosno 2,96 puta veće. Pripadnici pokreta stariji od 35 godina predstavljali su po sedminu gubitaka partizana hrvatske nacionalnosti iz NDH i teritorije anektirane od Italije, dok ih je na teritoriji anektiranoj od Mađarske bilo 2,41 puta manje. Gubici partizana hrvatske nacionalnosti iz NDH ni u jednoj starosnoj grupi nisu dostigli zastupljenost dela naroda sa ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, dok su gubici sunarodnika sa teritorije anektirane od Italije bili višestruko veći. S obzirom na zastupljenost u nacionalnom korpusu Hrvata, gubici partizana sa teritorije anektirane od Italije u dve najbrojnije uzrastne grupe bili su 4,46 odnosno 3,51 puta veći od gubitaka saboraca iz NDH.

Kompaktno nastanjeni na tri teritorije, različite veličine, brojnosti stanovništva i razvojnog puta pokreta, stradali partizni slovenačke nacionalnosti imali su različite starostne strukture u gubicima partizanskog pokreta, kao što je ni udeo u gubicima pojedinih uzrasta nije bio jednak.

tabela 417 – Jugoslavija, partizani, Slovenci – starosna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavij uzrast, Slovenci	ukupno	Okup. Srbija	%	anek. Nemač.	%	anekt. Italije	%	anekt. Mađar.	%	NDH	%	ostale teritor.	%
do 14	74	1	1,35	43	58,11	28	37,84	--	--	1	1,35	1	1,35
%	0,55	0,70	//	0,55	//	0,55	//	--	//	0,32	//	3,85	//
15 do 24	6.259	52	0,83	3.337	53,31	2.735	43,70	24	0,38	106	1,69	5	0,08
%	46,82	36,36	//	42,89	//	54,00	//	51,06	//	34,53	//	19,23	//
25 do 34	4.259	58	1,36	2.677	62,85	1.385	32,52	10	0,23	117	2,75	12	0,28
%	31,86	40,56	//	34,41	//	27,34	//	21,28	//	38,11	//	46,15	//
35 do 44	2.371	26	1,10	1.481	62,46	786	33,15	12	0,51	61	2,57	5	0,21
%	17,74	18,18	//	19,03	//	15,52	//	25,53	//	19,87	//	19,23	//
45 do 54	295	4	1,35	179	60,68	90	30,51	1	0,34	19	6,44	2	0,68

%	2,21	2,80	//	2,30	//	1,78	//	2,13	//	6,19	//	7,69	//
55 do 64	39	--	--	23	58,97	15	38,46	--	--	1	2,56	--	--
%	0,29	--	//	0,29	//	0,30	//	--	//	0,32	//	--	//
preko 65	8	--	--	4	50,00	3	37,50	--	--	1	12,50	--	--
%	0,06	--	//	0,05	//	0,06	//	--	//	0,32	//	--	//
nepozn.	63	2	3,17	36	57,14	23	36,51	--	--	1	1,59	1	1,59
%	0,47	1,40	//	0,46	//	0,45	//	--	//	0,32	//	3,85	//
Ukupno	13.368	143	1,07	7.780	58,20	5.065	37,89	47	0,35	307	2,30	26	0,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 385

Najveći deo stradalih Slovenaca u partizanima pripadao je straosnim grupama od 15 do 34 godina, ali sa nejednakim učešćem na različitim teritorijama. Oni su predstavljali tri četvrtina gubitaka stradalih partizana sa teritorija anektiranih od Nemačke i Mađarske (77,30 odnosno 72,34%) i četiri petina gubitaka saboraca sa teritorije anektrane od Italije (81,34%), s time što je učešće mlađe od ove dve grupe variralo i bilo je na teritoriji anektiranim od Mađarske i Italije 2,40 odnosno 1,97 puta veće, na teritoriji anektiranoj od Nemačke 1,25 puta veće, dok je u drugim delovima Jugosalvije bilo veće učešće starije grupe, u NDH 1,10 puta veće, Okupiranoj Srbiji 1,11 i ostalim teritorijama 2,40 puta. Partizani stariji od 35 godina su na teritoriji anektiranoj od Nemačke činili petinu stradalih (21,67%) i imali su 1,23 puta veće učešće nego na teritoriji anektiranoj od Italije (17,66%), dok su u Prekomurju anektiranom od Mađarske i u NDH ovi uzrasti predstavljali više o četvrtine gubitaka (27,66 odnosno 26,70). Gubici partizana slovenačke nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije su u svim starosnim grupama imali veći udeo u gubicima od zastupljenosti dela slovenačkog

naroda ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, dok su se njihovi sunarodnici sa teritorije anektirane od Nemačke samo u delom u uzrastima od 25 do 54 godina približili zastupljenosti u nacionalnom korpusu, dok su gubici partizana sa teritorije anektirane od Mađarske bili u svima manji. U dve najbrojnije uzrastne grupe gubici partizana sa teritorije anektirane od Italije su bili realno 2,37 odnosno 1,50 puta veći od gubitaka saboraca sa teritorije anektirane od Nemačke i višestruko veći od gubitaka saboraca sa teritorije anektirane od Mađarske.

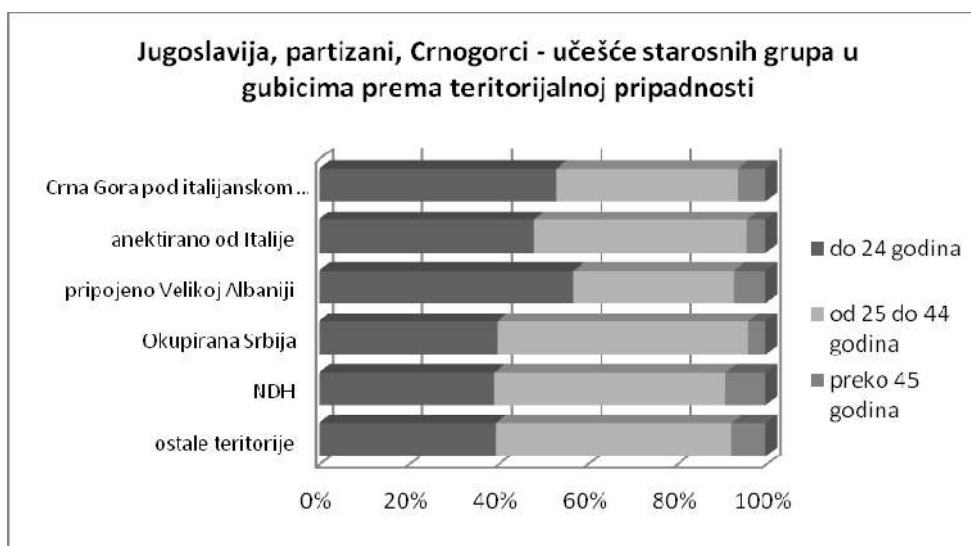
Cnogorci su od početka rata bili najaktivniji deo partizanskog pokreta priključujući mu se u velikom broju na svim teritorijama i svih uzrasta, te im je i starosna struktura bila raznovrsna u zavisnosti od teritorije sa koje su poticali.

tabela 418 – Jugoslavija, partizani, Crnogorci – starosna struktura prema godini stradanja

Jugoslav. uzrast, Crnogor.	ukupno	Okupira Srbija	%	anekt. Italije	%	ital. C. Gora	%	Prip.V. Alban.	%	NDH	%	ostale teritor.	%
do 14	66	5	7,57	1	1,51	50	75,76	9	13,64	1	1,51	--	--
%	0,82	1,15	//	0,25	//	0,81	//	1,13	//	0,59	//	--	//
15 do 24	4.086	167	4,09	194	4,75	3.184	77,92	441	10,79	64	1,57	36	0,88
%	50,87	38,48	//	47,67	//	51,92	//	55,26	//	38,09	//	39,13	//
25 do 34	2.461	188	7,64	129	5,24	1.841	74,81	204	8,29	65	2,64	34	1,38
%	30,64	43,32	//	31,69	//	30,02	//	25,56	//	38,69	//	36,96	//
35 do 44	872	54	6,19	65	7,45	638	73,16	80	9,17	21	2,41	14	1,60
%	10,86	12,44	//	15,97	//	10,40	//	10,02	//	12,50	//	15,22	//
45 do 54	329	13	3,95	9	2,73	249	75,68	42	12,77	12	3,65	4	1,21
%	4,10	2,99	//	2,21	//	4,06	//	5,26	//	7,14	//	4,35	//
55 do 64	124	3	2,42	4	3,22	99	79,84	13	10,48	3	2,42	2	1,61
%	1,54	0,69	//	0,98	//	1,61	//	1,63	//	1,78	//	2,17	//
preko 65	45	1	2,22	4	8,89	37	82,22	2	4,44	--	--	1	2,22
%	0,56	0,23	//	0,98	//	0,60	//	0,25	//	--	//	1,09	//
nepozn.	49	3	6,12	1	2,04	35	71,43	7	14,28	2	4,08	1	2,04
%	0,61	0,69	//	0,25	//	0,57	//	0,88	//	1,19	//	1,09	//
Ukupno	8.032	434	5,40	407	5,07	6.133	76,35	798	9,93	168	2,09	92	1,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 386

Starosne grupe od 15 do 34 godina predstavljale su okosnicu partizanskog pokreta i njima je pripadao najveći deo stradalih Crnogoraca. One su učestvovala sa četiri petina u gubicima (81,94%) na matičnoj teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom, zatim sa na teritoriji priključenoj Velikoj Albaniji (80,82%), kao i sa na teritoriji anektiranoj od Italije (79,36%), s time što je mlađa od dve grupe svuda imala veće učešće, 1,73 puta odnosno 2,16 puta odnosno 1,50 puta. Kod Crnogoraca stradalih u partizanima iz NDH, ove dve starosne grupe su izjednačene po učešću, dok je u Okupiranoj Srbiji bilo veće učešće uzrastne grupe od 25 do 34 godine 1,12 puta. Partizani crnogorske nacionalnosti mlađi od 15 godina najveće učešće među stradalima partizani imali su u Okupiranoj Srbiji i na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, 1,41 puta veće nego među partizanima Crne Gore pod italijanskom upravom. Crnogorci stariji od 45 godina stradali u partizanima najveće učešće su imali u NDH (8,92%), zatim na teritoriji priključenoj Velikoj Albaniji i u Crnoj Gori pod italijanskom upravom (7,14% odnosno 6,27%), a najmanje u Okupiranoj Srbiji (3,91%), 1,60 puta manje nego u matici i 2,28 puta nego u NDH.

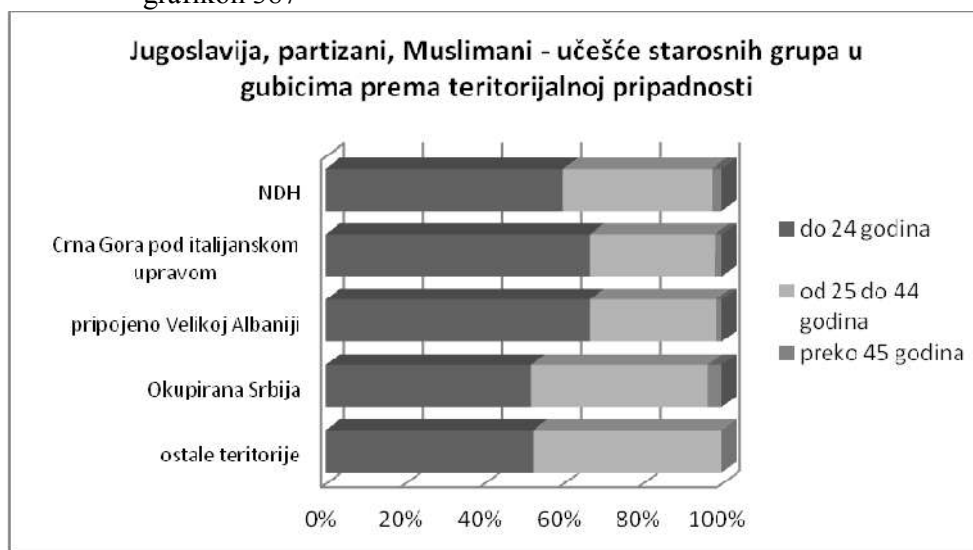
Apsolutna većina stradalih Muslimana je poticala iz NDH tako da oni odredili starosnu strukturu stradalih pripadnika partizanskog pokreta ove nacionalnosti. Starosna struktura i nadruge teritorijama je bila slična, osim kod partizana ove nacionalnosti iz Okupirane Srbije.

tabela 419 – Jugoslavija, partizani, Muslimani – starosna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast Muslimani	ukupno	Okupirana Srbija	%	Crna Gora ital. upravom	%	pripojeno Velikoj Albaniji	%	NDH	%	ostale teritorije	%
do 14	72	3	4,17	2	2,78	2	2,78	65	90,28	--	--
%	1,11	2,65	//	1,74	//	2,94	//	1,06	//	--	//
15 do 24	3.762	55	1,46	72	1,91	42	1,12	3.582	95,21	11	0,29
%	58,21	48,67	//	62,61	//	61,76	//	58,28	//	52,38	//
25 do 34	1.830	42	2,29	27	1,47	17	0,93	1.737	94,92	7	0,38
%	28,31	37,17	//	23,48	//	25,00	//	28,26	//	33,33	//
35 do 44	573	8	1,40	8	1,40	4	0,70	550	95,99	3	0,52
%	8,87	7,08	//	6,96	//	5,88	//	8,95	//	14,28	//
45 do 54	113	4	3,54	2	1,77	1	0,88	106	93,80	--	--
%	1,75	3,54	//	1,74	//	1,47	//	1,72	//	--	//
55 do 64	37	--	--	--	--	--	--	37	100,0	--	--
%	0,57	--	//	--	//	--	//	0,60	//	--	//
preko 65	6	--	--	--	--	--	--	6	100,0	--	--
%	0,09	--	//	--	//	--	//	0,10	//	--	//
nepoznata	70	1	1,43	4	5,71	2	2,86	63	90,00	--	--
%	1,08	0,88	//	3,48	//	2,94	//	1,02	//	--	//
Ukupno	6.463	113	1,75	115	1,78	68	1,05	6.146	95,09	21	0,32

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 387

Zajedničko svim teritorijama sa kojih potiču u partizanima stradali Muslimani je da su više od četiri petina gubitaka 85,84% gubitaka činile starosne grupe od 15 do 34 godina (86,54% u NDH), s time što mlađa od ove dve starosne grupe na teritoriji Okupirane Srbije učestvovala sa polovinom, dok je njeno učešće na ostalim teritorijama bilo oko tri petina gubitaka, te su oni od naredne starostne grupe imali veće učešće 2,06 puta u NDH, 2,66 puta u Crnoj gori pod italijanskom upravom i 1,31 puta veće kod

sunarodnika stradalih u pokretu iz Okupirane Srbije. Učešće dece mlađe od 15 godina među stradalim partizanima muslimanske nacionalnosti je bilo najveće na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji i Okupiranoj Srbiji, 2,77 odnosno 2,50 puta veće nego u NDH, dok je učešće partizana starijih od 45 godina iz Okupirane Srbije bilo 1,46 puta veće nego u NDH (2,42%). Gubici partizana muslimanske nacionalnosti iz NDH su u svim starosnim grupama imali veći udeo u gubicima od zastupljenosti dela muslimanskog naroda ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu (1,20 puta u uzrastima 15 do 34 godina strasti), dok su udeli u gubicima njihovih sunarodnika sa ostalih teritorija u svima bili manji. U gubicima u dve najbrojnije uzrastne grupe u partizanima stradalih Muslimana, pripadnici pokreta iz NDH su pretrpeli realno 2,78 odnosno 1,76 puta veće gubitke od sunarodnika iz Okupirane Srbije, 4,61 odnosno 5,97 puta od partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom i 7,56 odnosno 9,07 puta od saboraca sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, dok su gubici partizana muslimanske nacionalnosti iz Okupirane Srbije bili 1,66 odnosno 3,39 puta veći nego u Crnoj Gori pod italijanskom upravom i 2,72 odnosno 5,15 puta veći nego na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji.

Iako su u pokretu u manjem broju učestvovali od njegovog formiranja, Makedonci, Albanci i Mađari se masovnije u priključuju, sredinom rata odnosno u vreme i nakon oslobađanja njihovih matičnih teritorija i učestvovali su u završnim operacijama za oslobađanje Jugoslavije. Njihovo kasno masovno uključivanje u partizanski pokret, dobrovoljno ili kroz mobilizaciju, u periodu kada je on transformisan u regularnu armiju, prouzrokovalo je da su stradali pripadali starosnim grupama koje su bile njoj odgovarajuće.

tabela 420 – Jugoslavija, partizani, Makedonci – starosna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast Makedonci	ukupno	Okupirana Srbija	%	prip. Vel. Albaniji	%	anek. od Bugarske	%	ostale teritorije	%
do 14	10	--	--	1	10,00	9	90,00	--	--
%	0,28	--	//	0,22	//	0,30	//	--	//
15 do 24	2.401	52	2,16	288	11,99	2.044	85,13	17	0,71
%	66,31	48,15	//	64,43	//	67,48	//	45,95	//
25 do 34	974	41	4,21	126	12,94	793	81,42	14	1,44
%	26,90	37,96	//	28,19	//	26,18	//	37,84	//
35 do 44	164	9	5,49	18	10,97	132	80,49	5	3,05
%	4,53	8,33	//	4,03	//	4,36	//	13,51	//

45 do 54	40	1	2,50	10	25,00	29	72,50	--	--
%	1,10	0,92	//	2,24	//	0,96	//	--	//
55 do 64	17	3	17,65	3	17,65	10	58,82	1	5,88
%	0,47	2,78	//	0,67	//	0,33	//	2,70	//
preko 65	8	--	--	1	12,50	7	87,50	--	--
%	0,22	--	//	0,22	//	0,23	//	--	//
nepoznata	7	2	28,57	--	--	5	71,43	--	--
%	0,19	1,85	//	--	//	0,16	//	--	//
Ukupno	3.621	108	2,98	447	12,34	3.029	83,65	37	1,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 388

Sa obe matične teritorije, anektirane od Bugarske i pripojene Velokoj Albaniji, među stradalim Makedoncima starosne dve grupe od 15 do 34 godine učestvovala su sa 93,66 odnosno 92,62%, s time što je mlađa uzrastna grupa bila 2,58 odnosno 2,28 puta zastupljenija. Učešće partizana makedonske nacionalnosti starijih od 45 godina bilo je dvostruko veće na teritoriji priključenoj Velikoj Albaniji (3,13%) nego na teritoriji anektiranoj od Bugarske (1,52%). U Okupiranoj Srbiji starosna struktura u partizanima stradalih Makedonaca je bila drugačija nego na matičnim teritorijama, sa većim učešćem starijih grupa, gde su partizani starosti od 25 do 44 godina činili gotovo polovinu gubitaka (46,29%), 1,51 odnosno 1,44 puta više nego na teritorijama anektirane od Bugarske i pripojene Velikoj Albaniji, dok su stariji od 45 godina predstavljali 3,70% stradalih. Udeo u gubicima u najbrojnijoj starosnoj grupi, kojoj je pripadao najveći deo stradalih Makedonaca, partizana iz oba matična područja odgovarao je zastupljenosti delova makedonskog naroda sa njih u ukupnom nacionalnom korpusu.

tabela 421 – Jugoslavija, partizani, Albanci – starosna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast Albanci	ukupno	Okupirana Srbija	%	Prip.Vel. Albaniji	%	Anek. od Bugarske	%	ostale teritorije	%
do 14	9	1	11,11	7	77,78	--	--	1	11,11
%	0,55	0,42	//	0,66	//	--	//	9,09	//
15 do 24	852	114	13,38	545	63,97	189	22,18	4	0,47
%	51,82	48,30	//	51,71	//	55,10	//	36,36	//
25 do 34	540	79	14,63	352	65,18	103	19,07	6	1,11
%	32,85	33,47	//	33,40	//	30,03	//	54,54	//
35 do 44	174	25	14,37	110	63,22	39	22,41	--	--
%	10,58	10,59	//	10,44	//	11,37	//	--	//
45 do 54	38	9	23,68	18	47,38	11	28,95	--	--
%	2,31	3,81	//	1,71	//	3,21	//	--	//
55 do 64	16	8	50,00	8	50,00	--	--	--	--
%	0,97	3,39	//	0,76	//	--	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	15	--	--	14	93,33	1	6,67	--	--
%	0,91	--	//	1,33	//	0,29	//	--	//
Ukupno	1.644	236	14,35	1.054	64,11	343	20,86	11	0,67

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 389

Albanci stradali u partizanima, sa sve tri teritorije koje su nastanjivali, imali su približno istu starosnu strukturu, u kojoj uzrast od 15 do 34 godina predstavljao oko četiri petina gubitaka (81,77 do 85,13%), a učešće starosne grupe od 35 do 44 godina je bilo skoro indentično na sve tri teritorije. Albanaca strajjih od 45 godina stradalih u

partizanima je najviše u Okupiranoj Srbiji gde u gubicima sunarodnika učestvovali sa 7,20%, što je bilo 2,91 puta više nego na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji. Gubici partizana albanske nacionalnosti iz Okupirane Srbije i sa teritorije anektirane od Bugarske su u svim starosnim grupama imali veći ili jednak udeo u gubicima od zastupljenosti delova albanskog naroda ovih teritorija u ukupnom nacionalnom korpusu, dok su se njihovi sunarodnici sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji samo udelom u uzrastu od 25 do 34 godina izjednačili zastupljenosti u nacionalnom korpusu, dok je u ostalim uzrastima bio neznatno manji.

tabela 422 – Jugoslavija, partizani, Mađari – starosna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast Mađari	ukupno	Okupirana Srbija	%	anek. od Mađarske	%	NDH	%	ostale teritorije	%
do 14	2	1	50,00	--	--	1	50,00	--	--
%	0,16	0,27	//	--	//	0,37	//	--	//
15 do 24	814	241	29,61	444	54,54	126	15,48	3	0,37
%	63,64	65,49	//	69,70	//	46,84	//	60,00	//
25 do 34	344	115	33,43	144	41,86	84	24,42	1	0,29
%	26,90	31,25	//	22,61	//	31,23	//	20,00	//
35 do 44	95	8	8,42	38	40,00	48	50,53	1	1,05
%	7,43	2,17	//	5,96	//	17,84	//	20,00	//
45 do 54	13	2	15,38	6	46,15	5	38,46	--	--
%	1,02	0,54	//	0,94	//	1,86	//	--	//
55 do 64	3	--	--	2	66,67	1	33,33	--	--
%	0,23	--	//	0,31	//	0,37	//	--	//
preko 65	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	8	1	12,50	3	37,50	4	50,00	--	--
%	0,62	0,27	//	0,47	//	//	//	--	//
Ukupno	1.279	368	28,77	637	49,80	269	21,03	5	0,39

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 390

Mobilisani na kraju rata, u partizanima stradali Mađari iz Okupirane Srbije i sa teritorije anektirane od Mađarske, su gotovo svi pripadali uzrastima od 15 do 34 godina starosti (96,74 odnosno 92,31%), sa učešćem mlađe starosne grupe dvostruko odnosno trostruko većim nego starije (2,09 odnosno 3,08 puta). Lošiji položaj Mađara u NDH uslovio je njihovo aktivnije pristupanje partizanskom pokretu, tako da im je i straosna struktura stradalih bila drugačija, sa većim gubicima starijeg uzrasta, u kojoj je uzrast 35 i 44 godina bio 8,22 odnosno 2,99 puta zastupčljeniji nego na predhodne dve teritorije, a učešće partizana starijih od 45 godina bilo 4,13 odnosno 1,78 puta veće. Gubici partizana mađarske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Mađarske ni u jednoj starosnoj grupi nisu dostigli zastupljenost dela naroda sa ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu (1,15 odnosno 1,49 puta manji kod dve najbrojnije grupe), dok su gubici sunarodnika sa teritorije Okupirane Srbije i NDH bili veći 1,34 odnosno 1,52 puta i 1,05 odnosno 1,66 puta kod partizana uzrasta 15 do 34 godina starosti.

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije

Ušavši u rat kao „avangarda radničke klase“ KPJ, je vrlo brzo uvidela da je potrebno proširiti socijalnu osnovu partizanskog pokreta. Praktični razlozi opstanka u ratu, sa osloncem na brdsko – planinske predele, u društvu u kome je 76,58% stanovništva zavisilo od poljoprivrede (76,30% radno aktivnog stanovništva)⁵⁸⁵,

⁵⁸⁵ *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, XII;

primorali su ih da se oslone na selo, čime je i pokret dobio pretežno seljački karakter, uz manje ili veće učešće ostalih socijalnih grupa u njemu. Socijalno–ekonomska struktura stradalih partizana, prikazana kroz profesionalnu strukturu stradalih, nije bila ista u svim delovima Jugoslavije, niti kod svih nacionalnosti, kao što ni vreme stradanja pojedinih profesionalnih grupa nije bilo ravnomerno.

Selo je vrlo brzo postalo stalni izvor ljudi za popunjavanja jedinica, a poljoprivrednici najbrojniji elemenat pokreta, tako da su predstavljali tri petina stradalih partizana (60,86%). Radnici sa srednjoškolskim učenicima i studentima, kao profesionalnim grupama na koje je KPJ najviše računala i na koje se oslanjala u svome delovanju, su uz privrednike (uglavnom sitne zanatlije i trgovci), službenike i stručnjake, te pripadnike vojske, policije i slobodnih profesija, činili trećinu gubitaka pripadnika partizanskog pokreta (32,86%) partizana, što je bilo iznad njihovog učešća u populaciji Jugoslavije.⁵⁸⁶ Od ostalih profesija među stradalim partizanima partizanima izdvajala su se izdržavana lica koja su predstavljala dvadesetpeti deo njihovih gubitaka. Učešće profesionalnih grupa u stradanju je bilo različito u pojedinim periodima rata, kao što je bila različita i dinamika njihovog stradanja.

grafikon 391

⁵⁸⁶ Delimično sagledavanje profesionalne strukture stanovništva Jugoslavije je približno moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unepređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne. U stanovništvu Jugoslavije radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 8,20% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 2,06%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 2,23%, a ujedno su predstavljali i 19,38% radno aktivnog stanovništva. *Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, VII, 26 – 29. Srednjoškolski učenici su 1939. godine činili 1,66% populacije Jugoslavije, a studenti 0,11%. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, knjiga II, Beograd, 1997, 187 – 189.

tabela 423 – Jugoslavija, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, profesije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	105.627	4.043	3,83	10.794	10,22	25.103	23,76	32.273	30,55	33.414	31,63
%	60,86	55,19	//	57,42	//	58,15	//	58,78	//	67,70	//
privrednici	8.674	498	5,74	1.003	11,56	1.876	21,63	3.001	34,60	2.296	26,47
%	5,00	6,80	//	5,33	//	4,34	//	5,47	//	4,65	//
radnici	29.635	1.417	4,78	3.415	11,52	7.437	25,09	10.067	33,97	7.299	24,63
%	17,08	19,34	//	18,17	//	17,23	//	18,34	//	14,79	//
vojs., pol.,	1.789	183	10,23	318	17,77	444	24,82	496	27,72	348	19,45
%	1,03	2,50	//	1,69	//	1,03	//	0,90	//	0,70	//
služb., stuč.	4.539	353	7,78	668	14,72	1.201	26,46	1.393	30,69	924	20,36
%	2,61	4,82	//	3,55	//	2,78	//	2,54	//	1,87	//
slob. prof.	406	26	6,40	61	15,02	112	27,59	113	27,83	94	23,15
%	0,23	0,35	//	0,32	//	0,26	//	0,20	//	0,19	//
izdržavana l.	7.086	159	2,24	658	9,29	2.993	42,24	2.154	30,40	1.122	15,83
%	4,08	2,17	//	3,50	//	6,93	//	3,92	//	2,27	//
đaci i stud.	11.998	446	3,72	1.330	11,08	3.021	25,18	4.212	35,10	2.989	24,91
%	6,91	6,09	//	7,07	//	7,00	//	7,67	//	6,05	//
ostala zan.	1.568	55	3,51	164	10,46	435	27,74	558	35,59	356	22,70
%	0,90	0,75	//	0,87	//	1,01	//	1,02	//	0,72	//
lični prihpd	96	10	10,42	15	15,62	36	37,50	19	19,79	16	16,67
%	0,05	0,14	//	0,08	//	0,08	//	0,03	//	0,03	//
nezaposleni	294	11	3,74	29	9,86	87	29,59	96	32,65	71	24,15
%	0,17	0,15	//	0,15	//	0,20	//	0,17	//	0,14	//
nepoz. zan.	1.837	125	6,80	343	18,67	422	22,97	519	28,25	428	23,30
%	1,06	1,71	//	1,82	//	0,98	//	0,94	//	0,87	//
Ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

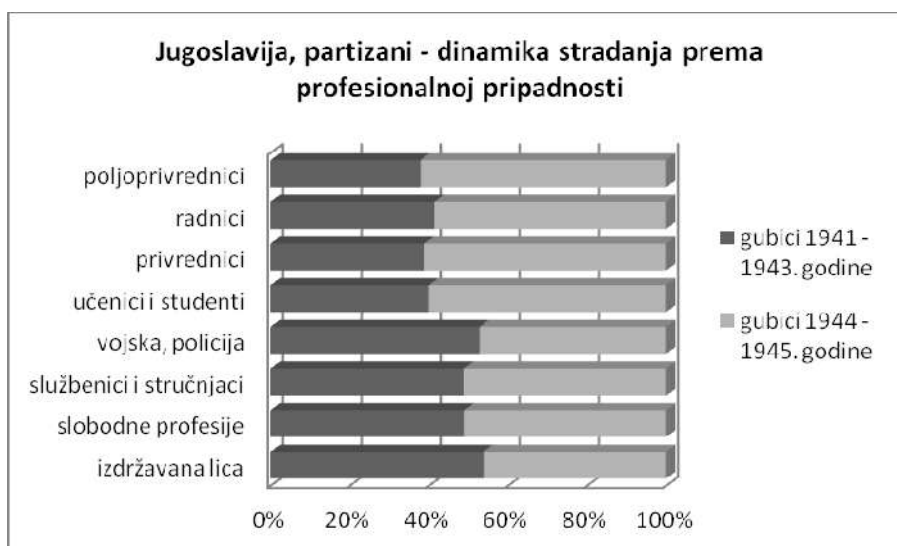
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 392

Poljoprivrednici su tokom čitavog rata predstavljali pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu partizanskog pokreta Jugoslavije čineći najveći deo stradalih partizana, određujući svojim prisustvom ili neprisuštvom učešće svih ostalih profesionalnih grupa. Njihovo učešće među stradlima je bilo u stalnom rastu čineći preko polovine gubitaka u ustanku do dve trećine u poslednjoj godini rata, 1,23 puta više nego na početku rata. Profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju činile su dve petine gubitaka u ustanku (39,90%), trećinu sredinom rata (32,64%) i nešto više od četvrtine stradalih poslednje godine rata (28,25%), što je bilo 1,40 puta manje nego u ustanku i 1,15 puta nego sredinom rata. Među njima su učenici i studenti, zatim radnici u prve četiri godine rata, donekle i privrednici, svojim stabilnim učešćem u gubicima davali stabilnost čitavom partizanskom pokretu, dok je učešće službenika i službenika, kao i pripadnika vojske i policije bilo 2,57 odnosno 3,57 puta veće početkom rata nego na kraju. Potreba za angažovanjem održavanih lica radi jačanja pokreta dovela je do stalnog rasta njihovog učešća do sredine rata, da bi u završnom periodu rata potreba prestala. To se odrazilo na njihovo učešće u gubicima pokreta koje se kretalo uzlazno-silaznom linijom, dostižući maksimum u 1943. godini, kada je bilo 3,19 puta veće nego u ustanku i 3,05 puta veće nego na kraju rata.

grafikon 393

Dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa je uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika pokreta, kao profesionalnom strukturom samog pokreta koja se menjala u pojedinim periodima rata. Kod svih profesionalnih grupa gubitak je rastao iz godine u godinu do kraja rata, izuzev kod grupa koje su ubuhvatale izdržavana lica i lica sa ličnim prihodima, kod kojih je postojao rast stradanja do 1943. godine nakon čega je došlo do njegovog smanjivanja. Poljoprivrednici, kao najbrojniji, imali su stalni rast broja stradalih koji se uvećavao tokom rata, realno 1,33 puta 1942. godine u odnosu na ustanak, 2,32 puta naredne godine, 1,28 puta u 1944. godini, dok je realni gubitak poslednje godine rata u odnosu na prehodnu bio 2,76 puta veći. Gubici radnika su takođe uvećavani tokom rata, 1942. godine u odnosu na ustanak realno 1,20 puta, naredne godine 2,18 puta, u 1944. godini njihovo stradanje je uvećano 1,35 puta, da bi stopa smrtnosti radnika u poslednjoj godini rata u odnosu na predhodnu bila dvostruko veća (1,93 puta). Kod učenika i studenata, poput poljoprivrednika i radnika, postojalo je stalno uvećanje stradanja, 1,49 puta 1942. godine u odnosu na predhodnu, 2,27% u narednoj godini, 1,39% u 1944. godini, dok je realni rast stradanja poslednje godine rata u odnosu na predhodnu bio dupliran (1,89 puta). Stopa smrtnosti privrednika je bila ista u prve dve godine rata, nakon čega je došlo do dupliranja gubitaka sredinom rata (1,87 puta), zatim uvećanjem 1,60 puta u 1944. godini, da bi poslednje godine rata u odnosu na predhodnu stopa smrtnosti bila dvostruko veća (2,04 puta). Službenici i stručnjaci su imali reano blagi pad u stradanju 1942. godine u odnosu

na ustanak, da bi zatim usledio rast do kraja rata s time što je realni gubitak poslednje godine rata u odnosu na predhodnu bio 1,77 puta veći. U poslednje dve godine rata stradalo je po tri petina poljoprivrednika (62,18%), radnika (58,60%), privrednika (61,07%) i učenika i studenata (60,01%), dok je potreba za vojnim i intelektualnim vođstvom pokreta prouzrokovala da polovina pripadnika vojske i policije (52,82%), službenika i stručnjaka (48,96%) i slobodnih profesija (49,01%) izgubi život u prve tri godine rata.⁵⁸⁷

Učešće različitih profesija kod stradalih partizana nije bilo jednako u svim delovima Jugoslavije. Razlike su bile uslovljene drugačijom socijalno-ekonomskom strukturom društva u njenim pojedinim delovima, kao i razvijenošću partizanskog pokreta na njima, odnosno njegovom sposobnošću da privuče i angažuje što raznolikiji profesionalni spektar i tako stvori širok oslonac u društvu.⁵⁸⁸ Teritorije su se razlikovale kako u učešću pojedinih profesionalnih grupa među stradalima partizanima⁵⁸⁹ sa nje, tako i po udelu gubitaka određene profesionalne grupe sa neke teritorije u ukupnom stradanju te profesionalne grupe.

tabela 424 – Jugoslavija, partizani – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

⁵⁸⁷ U opštenarodnom pokretu kakav je bio partizanski vođstvo je bilo od presudnog značaja, posebno u njegovom početnom periodu, a obrazovaniji deo pripadnika je među njima imao istaknutu ulogu, te je i njihovo stradanje u ustanku bilo značajno veće od gubitaka poljoprivrednika, kao najbrojnijeg elementa, 2,67 puta pripadnika vojske i policije, 2,03 puta službenika i stručnjaka, 1,67% pripadnika slobodnih profesija, 1,50 privrednika, 1,25 puta radnika, kao i 2,72 puta lica sa ličnim prihodima (penzionera), dok su učenici i studenti imali isti udeo gubitaka kao i poljoprivrednici.

⁵⁸⁸ U Dunavskoj banovini radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 12,85% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 1,90%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 3,23%, u Moravskoj banovini bilo je 3,71% radnika, 1,15% činovnika i 1,43% privrednika, u Upravi grada Beograda bilo je 23,82% radnika, 12,65% činovnika i 6,63% privrednika, Drinskoj banovini bilo je 4,49% radnika, 1,53% činovnika i 1,56% privrednika. U Savskoj banovini radnici su činili 9,03% populacije, činovnici i nameštenici 2,44%, privrednici 2,22%, dok je u Vrbaskoj banovini bilo 3,21% radnika, 1,01% činovnika i 1,14% privrednika. U Vardarskoj banovini radnici su činili 5,68% populacije, činovnici i nameštenici 1,42%, privrednici 1,99%. U Dravskoj banovini radnici su činili 17,02% populacije, činovnici i nameštenici 3,28%, privrednici 3,41%, u Primorskoj banovini, bilo je 4,85% radnika, 1,49% činovnika i 1,40% privrednika, dok je u Zetskoj banovini radnici su činili 4,25% populacije, činovnici i nameštenici 2,38%, privrednici 1,64%. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 90 – 91, 116 – 117, 158 – 159, 186 – 187, 202 – 203, 262 – 263, 292 – 293, 310 – 311, 332 – 333, 336 – 337. Srednjoškolfci su 1939. godine u Dravskoj banovini predstavljali 2,57% populacije, Drinskoj 1,64%, Dunavskoj 1,70%, Moravskoj 1,21%, Primorskoj 1,25%, Savskoj 1,47%, Vardarskoj 1,11%, Vrbaskoj 0,87%, Zetskoj 1,52% i Upravi grada Beograda 9,37%. Ljubodrag Dimić, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, knjiga II, Beograd, 1997, 189.

⁵⁸⁹ Opširnije o unutrašnjim strukturama gubitaka profesionalnih grupa sa različitih teritorija videti u poglavljima koja se odnose na njih.

Jugoslavija, profesije	Ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala Nemačka	%	anektirala Italija	%	C. Gora ital. upr.	%
poljoprivred.	105.627	26.624	25,20	2.025	1,92	7.752	7,34	4.510	4,27
%	60,86	68,34	//	25,67	//	45,97	//	63,41	//
privrednici	8.674	2.311	26,64	843	9,72	935	10,78	171	1,97
%	5,00	5,93	//	10,68	//	5,54	//	2,40	//
radnici	29.635	5.071	17,11	3.646	12,30	4.578	15,45	435	1,47
%	17,08	13,02	//	46,22	//	27,15	//	6,12	//
vojs., pol.,	1.789	447	24,99	89	4,97	234	13,08	101	5,64
%	1,03	1,15	//	1,13	//	1,39	//	1,42	//
služb., stuč.	4.539	1.047	23,07	273	6,01	488	10,75	274	6,04
%	2,61	2,69	//	3,46	//	2,89	//	3,85	//
slob. prof.	406	133	32,76	21	5,17	48	11,82	29	7,14
%	0,23	0,34	//	0,27	//	0,28	//	0,41	//
izdržavana l.	7.086	322	4,54	151	2,13	658	9,28	311	4,39
%	4,08	0,82	//	1,91	//	3,90	//	4,37	//
đaci i stud.	11.998	2.547	21,23	610	5,04	1.496	12,47	1.132	9,43
%	6,91	6,54	//	7,73	//	8,87	//	15,92	//
ostala zan.	1.568	68	4,34	177	11,29	523	33,35	66	4,21
%	0,90	0,17	//	2,24	//	3,10	//	0,93	//
lični prihodi	96	11	11,46	10	10,42	11	11,46	16	16,67
%	0,05	0,03	//	0,13	//	0,06	//	0,22	//
nezaposleni	294	35	11,90	9	3,06	56	19,05	25	8,50
%	0,17	0,09	//	0,11	//	0,33	//	0,35	//
nepoz. Zan.	1.837	341	18,56	35	1,90	84	4,57	42	2,29
%	1,06	0,87	//	0,44	//	0,50	//	0,59	//
Ukupno	173.549	38.957	22,45	7.889	4,54	16.863	9,72	7.112	4,10

tabela 424 – nastavak

Jugoslavija, profesije	ukupno	prpojeno Vel.Alban.	%	anektirala Bugarska	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%
poljoprivred.	105.627	2.188	2,07	4.420	4,18	1.600	1,51	56.508	53,50
%	60,86	66,44	//	64,97	//	46,92	//	63,33	//
privrednici	8.674	132	1,52	407	4,69	278	3,20	3.597	41,47
%	5,00	4,01	//	5,98	//	8,15	//	4,03	//
radnici	29.635	379	1,28	1.156	3,90	730	2,46	13.640	46,03
%	17,08	11,51	//	16,99	//	21,41	//	15,29	//
vojs., pol.,	1.789	41	2,29	92	5,14	60	3,35	725	40,52
%	1,03	1,24	//	1,35	//	1,76	//	0,81	//
služb., stuč.	4.539	88	1,94	150	3,30	112	2,47	2.107	46,42
%	2,61	2,67	//	2,20	//	3,28	//	2,36	//
slob. prof.	406	3	0,74	16	3,94	12	2,95	144	35,47
%	0,23	0,09	//	0,23	//	0,35	//	0,16	//
izdržavana l.	7.086	74	1,04	63	0,89	99	1,40	5.408	76,32
%	4,08	2,25	//	0,92	//	2,90	//	6,06	//
đaci i stud.	11.998	299	2,49	346	2,88	450	3,75	5.118	42,66
%	6,91	9,08	//	5,08	//	13,20	//	5,74	//
ostala zan.	1.568	50	3,19	104	6,63	26	1,66	554	35,33
%	0,90	1,52	//	1,53	//	0,76	//	0,62	//
lični prihodi	96	1	1,04	1	1,04	2	2,08	44	45,83

%	0,05	0,03	//	0,01	//	0,06	//	0,05	//
nezaposleni	294	3	1,02	9	3,06	6	2,04	151	51,36
%	0,17	0,09	//	0,13	//	0,17	//	0,17	//
nepoz. zan.	1.837	35	1,90	40	2,18	35	1,90	1.225	66,68
%	1,06	1,06	//	0,59	//	1,03	//	1,37	//
Ukupno	173.549	3.293	1,90	6.804	3,92	3.410	1,96	89.221	51,41

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

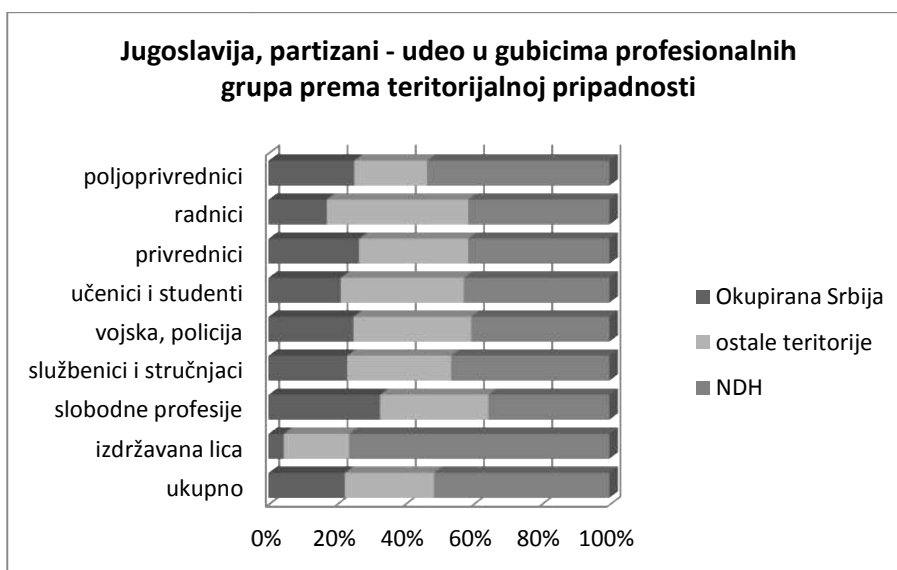
grafikon 394

Kao najbrojnija grupa među stradalim partizanima poljoprivrednici nisu imali jednako učešće u svim delovima Jugoslavije i na osnovu njega mogu se svrstati u dve grupe. Prvu su činile teritorije u kojima su poljoprivrednici predstavljali dve trećine stradalih i u nju su spadale Okupirana Srbija (68,34%), teritorija pripojena Velikoj Albaniji (66,44%) teritorija anektirana od Bugarske (64,97%), Crna Gora pod italijanskom upravom (63,41%) i NDH (63,33%). U drugoj grupi poljoprivrednici su predstavljali manje od polovine gubitaka na teritorijama anektiranim od Italije i Mađarske (45,97 odnosno 46,92%) odnosno četvrtinu gubitaka na teritoriji anektiranoj od Nemačke (25,67%). Tako je učešće poljoprivrednika u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Nemačke bilo 2,66 odnosno 2,47 puta manje nego kod partizana iz Okupirane Srbije odnosno NDH i 1,79 puta manje od pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Italije. Radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, pripadnici slobodnih profesija, vojske, žandarmerije i policije predstavljali su dve trećine gubitaka partizana sa teritorije anektirane od Nemačke (69,49%), polovinu stradalih sa teritorija anektiranih od Italije i Mađarske (46,12 odnosno 48,15%), dok su sa

druge strane činili trećinu gubitaka partizana sa teritorije anektirane od Bugarske (31,83%), Crne Gore pod italijanskom upravom (30,12%), Okupirane Srbije (29,67%), te više od četvrtine stradalih partizana NDH (28,39%) i teritorije pripojene Velikoj Albaniji (28,60%). Ove profesionalne grupe su u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Nemačke bili 2,34 odnosno 2,45 puta zastupljeniji nego u gubicima pripadnika pokreta iz Okupirane Srbije i NDH. U okviru ovih profesionalnih grupa na koje se KPJ oslanjala u delovanju postojale su bitne razlike u zavisnosti od teritorije, delom nastalih kao posledica predratne socioekonomske strukture, a delom usloveljena razvojem partizanskog pokreta na toj teritoriji. Tako su radnici u gubicima partizana sa teritorija anektiranih od Nemačke i Italije imali 3,55 odnosno 2,08 puta veće učešće od radnika u gubicima partizana iz Okupirane Srbije, 3,02 odnosno 1,77 od zastupljenosti radnika u gubicima pripadnika pokreta NDH i 7,55 odnosno 4,44 puta veće od učešća radnika u gubicima partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom. Sa druge strane, učenici i studenti u gubicima partizana Crne Gore pod italijanskom upravom su bili 3,13 puta zastupljeniji nego u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Bugarske, 2,77 odnosno 2,43 puta zastupljeniji nego od saboraca ove profesionalne grupe iz NDH i Okupirane Srbije, 2,06 puta od partizana sa teritorije anektirane od Nemačke i sa 1,75 odnosno 1,21 puta većim učešćem nego kod partizana sa teritorija pripojene Velikoj Albaniji odnosno anektirane od Mađarske. Potreba za angažovanjem izdržanih lica u partizanskom pokretu nije bila jednaka u svim delovima Jugoslavije i bila je najveća na teritorijama gde je pokret bio najrazvijeniji, odnosno na teritorijama na kojima su vođene najveće vojne operacije u središnjih godinama rata, prvenstveno NDH, ali i Crnoj Gori pod italijanskom upravom i teritoriji anektiranoj od Italije. Njihovo učešće u gubicima partizana NDH bilo je 1,39 odnosno 1,55 puta veće od zastupljenosti u gubicima partizana Crne Gore pod italijanskom upravom i teritorije anektirane od Italije, ali i 7,39 odnosno 6,59 puta od učešća u gubicima pripadnika pokreta iz Okupirane Srbije i sa teritorije anektirane od Bugarske.

grafikon 395

Stradali partizani iz nekih profesionalnih grupa u pojedinim delovima Jugoslavije imaju nesrazmeran udeo među stradalim pripadnicima te profesionalne grupe u poređenju sa učešćem partizana te teritorije u ukupnom stradanju. Sa pet od osam teritorija je udeo u gubicima poljoprivrednika bio jednak ili nezanatno veći od zastupljenosti teritorije u ukupnim gubicima, najviše u Okupiranoj Srbiji 1,12 puta, dok je udeo među njima na teritorijama anektiranim od Nemačke, Italije i Mađarske bio 2,36 odnosno 1,32 odnosno 1,30 puta manji. Udeo partizana sa teritorija anektiranih od Nemačke i Italije u gubicima radnika bio je 2,71 odnosno 1,59 puta veći od zastupljenosti ovih teritorija u ukupnim gubicima, dok su udeli u gubicima radnika u partizanima iz NDH, Okupirane Srbije i Crne Gore pod italijanskom upravom bili 1,31 odnosno 1,12 odnosno 2,79 puta manji. U odnosu na prosečno učešće u ukupnim gubicima partizani iz Crne Gore pod italijanskom upravom imali su veći udeo u gubicima učenika i studenata 2,30 puta, službenika i stručnjaka 1,47 puta, pripadnika vojske i policije i slobodnih profesija 1,37 onosno 1,74 puta, pripadnici pokreta sa teritorije anektirane od Italije kod pripadnika vojske i policije i učenika i studenata 1,34 odnosno 1,28 puta, partizana iz Okupirane Srbije kod privrednika i slobodnih profesija 1,19 odnosno 1,46 puta, sa teritorije anektirane od Nemačke kod privrdnika i službenika i stručnjaka 2,14 odnosno 1,32 puta, sa teritorije anektirane od Bugarske kod privrednika i pripadnika vojske i policije 1,20 odnosno 1,31 puta, partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji kod učenika i studenata i pripadnika vojske i policije 1,31

odnosno 1,20 puta i partizana sa teritorije anektirane od Mađarske veći udeo kod učenika i studenata, privrednika i pripadnika vojske i policije 1,91 odnosno 1,63 odnosno 1,71 puta. Osim kod poljoprivrednika među kojima su imali neznatno veći udeo (1,04 puta), partizani iz NDH su među stradalim izdržanim licima, od kojih je tri četvrtina poticalo sa ove teritorije, imali 1,48 veći udeo od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima, dok im je udele u gubicima u svim ostalim profesionalnim grupama bio manji, privrednika 1,24 puta, učenika i studenata 1,20 puta, službenika i stručnjaka 1,11 puta. Udele pripadnika pokreta sa teritorija Okupirane Srbije i anektirane od Bugarske u gubicima izdržanih lica bili su 4,94 odnosno 4,40 puta manji od zastupljenosti partizana ovih teritorija u ukupnim gubicima.

Poput razlika među teritorijama postojale su i razlike u zastupljenosti pojedinih profesionalnih grupa među različitim nacionalnostima koje su činile partizanski pokret. Razlike su bile uslovljene drugačijom socijalno-ekonomskom strukturom koja je postojala u društvu Jugoslavije među pojedinim nacionalnostima, različitom razvijenošću pokreta u pojedinim delovima države iz kojih su nacionalnosti u celini ili većim delom poticale, kao i vremenu njihovog masovnijeg pristupanja pokretu. Nacionalnosti zastupljene u pokretu razlikovale su se kako po drugačijoj unutrašnjoj strukturi profesionalnih grupa, tako i po udelu u gubicima pojedinih profesionalnih grupa.

tabela 425 – Jugoslavija, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Slovinci	%	Crnogorci	%	Muslimani	%
poljoprivred.	105.627	71.403	67,60	16.492	15,61	3.418	3,23	4.696	4,44	3.521	3,33
%	60,86	68,53	//	52,09	//	25,57	//	58,47	//	54,48	//
privrednici	8.674	4.355	50,21	1.393	16,06	1.513	17,44	193	2,22	461	5,31
%	5,00	4,18	//	4,40	//	11,32	//	2,40	//	7,13	//
radnici	29.635	12.654	42,70	7.728	26,08	5.711	19,27	526	1,77	1.411	4,76
%	17,08	12,14	//	24,41	//	42,72	//	6,55	//	21,83	//
vojs., pol.,	1.789	1.080	60,37	237	13,25	184	10,28	225	12,58	27	1,51
%	1,03	1,04	//	0,75	//	1,38	//	2,80	//	0,42	//
služb., stuč.	4.539	2.118	46,66	1.051	23,15	540	11,90	419	9,23	160	3,52
%	2,61	2,03	//	3,32	//	4,04	//	5,22	//	2,47	//
slob. prof.	406	180	44,33	68	16,75	56	13,79	41	10,10	15	3,69
%	0,23	0,17	//	0,21	//	0,42	//	0,51	//	0,23	//
izdržavana l.	7.086	4.707	66,42	1.434	20,24	224	3,16	358	5,05	212	2,99
%	4,08	4,52	//	4,53	//	1,67	//	4,46	//	3,28	//
đaci i stud.	11.998	5.937	49,48	2.341	19,51	1.327	11,06	1.370	11,42	489	4,07

%	6,91	5,70	//	7,39	//	9,93	//	17,06	//	7,57	//
ostala zan.	1.568	331	21,11	628	40,05	286	18,24	109	6,95	49	3,12
%	0,90	0,32	//	1,98	//	2,14	//	1,36	//	0,76	//
lični prihodi	96	50	52,08	8	8,33	15	15,62	19	19,79	2	2,08
%	0,05	0,05	//	0,03	//	0,11	//	0,24	//	0,03	//
nezaposleni	294	131	44,56	69	23,47	29	9,86	25	8,50	24	8,16
%	0,17	0,12	//	0,22	//	0,22	//	0,31	//	0,37	//
nepoz. zan.	1.837	1.239	67,45	209	11,38	65	3,54	51	2,78	92	5,01
%	1,06	1,19	//	0,66	//	0,49	//	0,63	//	1,42	//
Ukupno	173.549	104.185	60,03	31.658	18,24	13.368	7,70	8.032	4,63	6.463	3,72

tabela 425 (nastavak)

Jugoslavija, profesije	ukupno	Makedonci	%	Albanci	%	Mađari	%	Ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	105.627	2.264	2,14	1.422	1,35	750	0,71	1.661	1,57
%	60,86	62,52	//	86,50	//	58,64	//	50,35	//
privrednici	8.674	304	3,50	27	0,31	108	1,24	320	3,69
%	5,00	8,39	//	1,64	//	8,44	//	9,70	//
radnici	29.635	589	1,99	124	0,42	293	0,99	599	2,02
%	17,08	16,27	//	7,54	//	22,91	//	18,16	//
vojs., pol.,	1.789	12	0,67	1	0,05	2	0,11	21	1,17
%	1,03	0,33	//	0,06	//	0,16	//	0,64	//
služb., stuč.	4.539	90	1,98	12	0,26	14	0,31	135	2,97
%	2,61	2,48	//	0,73	//	1,09	//	4,09	//
slob. prof.	406	6	1,48	2	0,49	4	0,98	34	8,37
%	0,23	0,16	//	0,12	//	0,31	//	1,03	//
izdržavana l.	7.086	36	0,51	6	0,08	20	0,28	89	1,25
%	4,08	0,99	//	0,36	//	1,56	//	2,70	//
đaci i stud.	11.998	202	1,68	19	0,16	60	0,50	253	2,11
%	6,91	5,58	//	1,16	//	4,69	//	7,67	//
ostala zan.	1.568	104	6,63	10	0,64	13	0,83	38	2,42
%	0,90	2,87	//	0,61	//	1,02	//	1,15	//
lični prihodi	96	--	--	--	--	--	--	2	2,08
%	0,05	--	//	--	//	--	//	0,06	//
nezaposleni	294	9	3,06	2	0,68	3	1,02	2	0,68
%	0,17	0,25	//	0,12	//	0,23	//	0,06	//
nepoz. zan.	1.837	5	0,27	19	1,03	12	0,65	145	7,89
%	1,06	0,14	//	1,16	//	0,94	//	4,39	//
Ukupno	173.549	3.621	2,09	1.644	0,95	1.279	0,74	3.299	1,90

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 396

Poljoprivrednici su kod partizana svih nacionalnosti, izuzev Slovenaca, bili dominantna profesionalna grupa u gubicima. Njihovo učešće se kretalo od maksimalnih devet desetina kod Albanaca, preko dve trećine kod Srba, kao daleko najbrojnijih u pokretu, tri petina kod kod Crnogoraca, Makedonaca i Mađara, polovine kod Hrvata i Muslimana, do minimalnog učešća od četvrtine gubitaka kod Slovenaca, čime su u gubicima Srba bili 2,68 odnosno 1,31 puta zastupljeniji nego kod Slovenaca i Hrvata. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala bile su najzastupljenije kod stradalih partizana slovenačke nacionalnosti činivši dve trećine njihovih gubitaka (69,81%), dve petine gubitaka pripadnika pokreta hrvatske, muslimanske i mađarske (40,48 odnosno 39,65 odnosno 37,60%), trećinu gubitaka partizana crnogorske i makedonske (34,54 odnosno 33,21%), četvrtinu srpske (25,26%) i devetinu gubitaka partizana albanske nacionalnosti (11,25%). Među u partizanima stradlim Slovencima ove profesionalne grupe su bile 1,72 puta zastupljenije nego u gubicima Hrvatima, dvostruko više nego kod Crnogoraca (2,02 puta) i gotovo trostruko više nego među stradlim Srbima (2,76 puta). U okviru profesionalnih grupa na koje se KPJ oslanjala u delovanju postojale su razlike u zastupljenosti u gubicima kod različitih nacionalnosti. Učešće radnika je kod Slovenaca bilo dvostruko veće nego kod Hrvata i Muslimana (1,75 odnosno 1,96), 3,52 puta veće nego kod Srba i 6,52 puta veće nego kod Crnogoraca. Sa druge strane, zastupljenost u gubicima učenika i studenata među stradlim partizanima crnogorske nacionalnosti bilo je 1,72 puta veće nego kod partizana slovenačke nacionalnosti, 2,31 odnosno 2,25 puta nego kod saboraca hrvatske i

muslimanske nacionalnosti i trostruko više nego među partizanima srpske nacionalnosti (2,99 puta).

Stradali partizani srpske nacionalnosti činili su dve trećine gubitaka poljoprivrednika i izdržavanih lica, tri petine pripadnika vojske i policije, polovinu učenika i studenata, privrednika i službenika i stručnjaka i dve petine radnika. Četvrtina svih stradalih radnika i službenika i stručnjaka bila je hrvatske nacionalnosti, kao i petina učenika i studenata i izdržavanih lica, šestina poljoprivrednika i privrednika. U partizanima stradali Slovenci činili su petinu gubitaka radnika i šestinu privrednika, kao i osminu službenika i stručnjaka i devetinu učenika i studenata, dok su osminu svih stradalih pripadnika vojske i policije predstavljali partizani crnogorske nacionalnosti, kao i devetinu gubitaka učenika i studenata, desetinu pripadnika slobodnih profesija i jedanaesti deo stradalih službenika i stručnjaka. Pojedine profesionalne grupe u udelu stradalih kod različitih nacionalnosti nisu uvek bile u skladu sa zastupljenošću tih nacionalnosti u ukupnim gubicima partizanskog pokreta. Udeo među stradlim poljoprivrednicima i izdržavanim licima partizana srpske nacionalnosti je bio 1,13 odnosno 1,11 puta veći od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima, kod pripadnika vojske i policije je bio jednak, dok im je udeo u gubicima učenika i studenata i privrednika bio 1,21 odnosno 1,19 puta manji, a radnika i službenika i studenata 1,40 odnosno 1,29 puta manji. Radnici i službenici i stručnjaci hrvatske nacionalnosti stradali u partizanima imali su udeo u gubicima ovih profesija koji je 1,43 odnosno 1,27 puta prevazilazio zastupljenost ove nacionalne grupe u gubicima pokreta, uz izdržavana lica i učenike i studente sa neznatno većim udelom, dok im je udeo u gubicima poljoprivrednika bio 1,17 puta manji. U odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima partizani slovenačke nacionalnosti su imali veći udeo među stradlim radnicima 2,50 puta, privrednicima 2,26 puta, službenicima i stručnjacima i učenicima i studentima 1,54 odnosno 1,44 puta veći, dok im je udeo u gubicima poljoprivrednika bio 2,38 puta manji. Udeo među stradlim pripadnicima vojske i policije i učenika i studenata partizana crnogorske nacionalnosti bio je 2,72 odnosno 2,47 puta veći od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima, uz dvostruko veći udeo službenika i stručnjaka (1,99 puta), dok je njihov udeo u gubicima radnika i privrednika bio 2,61 odnosno 2,08 puta manji. Udeo u gubicima poljoprivrednika je manje-više odredio ukupni udeo u gubicima partizana muslimanske, makedonske i mađarske nacionalnosti, uz izuzetak partizana albanske

nacionalnosti kojih je bio 1,42 puta veći, ali je i kod ovih nacionalnosti postojao veći udeo u gubicima u pojedinim profesija, pa je tako kod Malimana udeo bio veći kod radnika 1,28 puta, privrednika 1,43 puta i učenika i studenata 1,09 puta, kod Makedonaca i Mađara po 1,67 puta veći udeo kod privrenika, ali i manji udeo Makedonaca, Mađara i Albanaca među stradlim učenicima i studentima 1,24 odnosno 1,48 odnosno 5,94 puta.

Poput razlika koje su postojale između različitih nacionalnosti, prisutne su bile razlike među stradalim partizanima iste nacionalnosti iz različitih delova Jugoslavije. Deo razlika je bio posledica drugačije socijalno-ekonomske strukture društva na različitim teritorijama koje je isti narod nastanjivao u predratnom periodu. Različiti položaji u kojima su se našli delovi istog naroda, ratna dešavanja na održanim područjima i razvojni put partizanskog pokreta na njima, dodatno su stvorili ili produbili razlike u profesionalnoj stukturi stradalih partizana iste nacionalnosti. Veličina učešća izdržanih lica među stradalim partizanima najbolje ističe razlike. Najveće su razlike su bile u okviru srpskog naroda, koji se u većem ili manjem obimu nalazio u partizanskom pokretu u svim delovima Jugoslavije.

tabela 426 – Jugoslavija, partizani, Srbi – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Srbi	ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala Nemačka	%	anektirala Italija	%	C. Gora ital. upr.	%
poljoprivred.	71.403	25.653	35,93	6	0,01	1.046	1,46	445	0,62
%	68,53	70,06	//	12,00	//	73,87	//	59,17	//
privrednici	4.355	2.121	48,70	3	0,07	28	0,64	30	0,69
%	4,18	5,79	//	6,00	//	1,98	//	3,99	//
radnici	12.654	4.601	36,36	14	0,11	122	0,96	78	0,62
%	12,14	12,57	//	28,00	//	8,62	//	10,37	//
vojs., pol.,	1.080	352	32,59	18	1,67	66	6,11	13	1,20
%	1,04	0,96	//	36,00	//	4,66	//	1,73	//
služb., stuč.	2.118	833	39,33	4	0,19	22	1,04	42	1,98
%	2,03	2,27	//	8,00	//	1,55	//	5,58	//
slob. prof.	180	115	63,89	--	--	1	0,56	1	0,56
%	0,17	0,31	//	--	//	0,07	//	0,13	//
izdržavana l.	4.707	293	6,22	1	0,02	40	0,85	21	0,45
%	4,52	0,80	//	2,00	//	2,82	//	2,79	//
đaci i stud.	5.937	2.289	38,55	2	0,03	69	1,16	104	1,75
%	5,70	6,25	//	4,00	//	4,87	//	13,83	//
ostala zan.	331	38	11,48	--	--	8	2,42	4	1,21
%	0,32	0,10	//	--	//	0,56	//	0,53	//
lični prihpd	50	9	18,00	--	--	1	2,00	--	--

%	0,05	0,02	//	--	//	0,07	//	--	//
nezaposleni	131	27	20,61	--	--	4	3,05	4	3,05
%	0,12	0,07	//	--	//	0,28	//	0,53	//
nepoz. zan.	1.239	282	22,76	2	0,16	9	0,73	10	0,81
%	1,19	0,77	//	4,00	//	0,64	//	1,33	//
Ukupno	104.185	36.613	35,14	50	0,05	1.416	1,36	752	0,72

tabela 426 (nastavak)

Jugoslavija, profesije Srbi	ukupno	prpojeno Velikoj Albaniji	%	anektirala Bugaarska	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%
poljoprivred.	71.403	471	0,66	1.811	2,54	627	0,88	41.344	57,90
%	68,53	58,58	//	62,64	//	40,04	//	68,80	//
privrednici	4.355	32	0,73	137	3,14	138	3,17	1.866	42,85
%	4,18	3,98	//	4,74	//	8,81	//	3,10	//
radnici	12.654	140	1,11	577	4,56	306	2,42	6.816	53,86
%	12,14	17,41	//	19,96	//	19,54	//	11,34	//
vojs., pol.,	1.080	18	1,67	70	6,48	48	4,44	495	45,83
%	1,04	2,24	//	2,42	//	3,06	//	0,82	//
služb., stuč.	2.118	33	1,56	65	3,07	63	2,97	1.056	49,86
%	2,03	4,10	//	2,25	//	4,02	//	1,76	//
slob. prof.	180	--	--	8	4,44	4	2,22	51	28,33
%	0,17	--	//	0,28	//	0,25	//	0,08	//
izdržavana l.	4.707	17	0,36	32	0,68	62	1,32	4.241	90,10
%	4,52	2,11	//	1,11	//	3,96	//	7,06	//
đaci i stud.	5.937	86	1,45	156	2,63	292	4,92	2.939	49,50
%	5,70	10,70	//	5,40	//	18,65	//	4,89	//
ostala zan.	331	1	0,30	7	2,11	5	1,51	268	80,97
%	0,32	0,12	//	0,24	//	0,32	//	0,45	//
lični prihodi	50	--	--	1	2,00	1	2,00	38	76,00
%	0,05	--	//	0,03	//	0,06	//	0,06	//
nezaposleni	131	1	0,76	3	2,29	3	2,29	89	67,94
%	0,12	0,12	//	0,10	//	0,19	//	0,15	//
nepoz. zan.	1.239	5	0,40	24	1,94	17	1,37	890	71,83
%	1,19	0,62	//	0,83	//	1,08	//	1,48	//
Ukupno	104.185	804	0,77	2.891	2,77	1.566	1,50	60.093	57,68

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 397

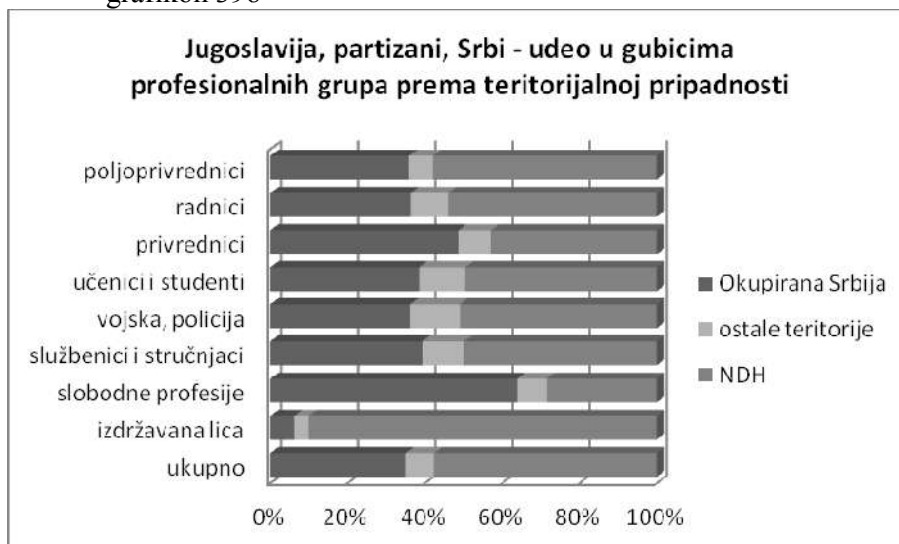

Poljoprivrednici su među stradlim partizanima srpske nacionalnosti bili pojedinačno najzastupljenija profesionalna grupa u gubicima na svim teritorijama,⁵⁹⁰ sa približno istim učešćem od dve trećine stradlih na dve teritorije sa kojih je poticao najveći deo stradlih partizana ove nacionalnosti, nešto većim na teritoriji anektirane od Italije, a najmanjim na teritoriji anektiranoj od Mađarske, 1,75 puta manjim nego na teritoriji Okupirane Srbije. Profesije na koje se KPJ najviše oslanjala u svom delovanju činile su više od polovine stradlih partizanima srpske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Mađarske (54,33%), dve petine sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji (38,43%), po trećinu iz Crne Gore pod italijanskom upravom i sa teritorije anektirane od Bugarske (35,63 odnosno 35,05%), četvrtinu gubitaka iz Okupirane Srbije (28,15%), petinu iz NDH i sa teritorije anektirane od Italije (21,99 odnosno 19,63%), dok je njihovo profesionalno prisustvo u predratnom društvu na teritoriji anektirane od Nemačke uslovalo da su predstavljale 82,00% gubitaka tamošnjih partizana srpske nacionalnosti. Učešće ovih profesionalnih grupa u gubicima partizana srpske nacionalnosti iz Okupirane Srbije bilo je 1,28 puta veće nego u gubicima iz NDH, ali i 1,24 odnosno 1,93 puta manje nego među stradlim sunarodnicima sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske. Ugroženost srpskog naroda na teritoriji NDH, koja se graničila sa borbom za biološki opstanak, za posledicu je imalo veliko učešće izdržanih lica u gubicima pokretu koje je bilo 8,82 odnosno 6,36 puta veće nego u

⁵⁹⁰ Teritorija anektirana od Nemačke nije uzeta u razmatranje zbog izuzetno malog udela u gubicima partizana srpske nacionalnosti.

Okupiranoj Srbiji i teritoriji anektiranoj od Bugarske, na kojima je pokret, uz svoje uspone i padove, održavao kontinuitet angažovanosti koji nije iziskivao veliko učešće izdržanih lica.

grafikon 398

Drugačija socijalno-ekonomske strukture srpskog društva u različitim delovima Jugoslavije i različiti razvojni put partizanskog pokreta u njima, za posledicu su imale da je udeo u gubicima pojedinih profesija bio različit i ne uvek u skladu sa udelom u ukupnim gubicima partizana ove nacionalnosti. Udelom u gubicima poljoprivrednika pripadnici pokreta iz Okupirane Srbije i NDH su odredili zastupljenost ovih teritorija u ukupnim gubicima partizana srpske nacionalnosti, dok je udeo u gubicima ove profesionalne grupe partizana iz drugih delova Jugoslavije varirao, te je sa teritorije anektirane od Italije bio 1,07 puta veći, a sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske bio 1,09 odnosno 1,70 puta manji. Ugroženost opstanka srpskog naroda u NDH zahtevala je veliku angažovanost izdržanih lica, čiji je udeo u gubicima bio 1,56 puta veći od udela teritorije u ukupnim gubicima partizana srpske nacionalnosti, dok im je manji udeo bio u gubicima radnika (1,07 puta), učenika i studenata odnosno službenika i stručnjaka (po 1,16 puta), privrednika (1,35 puta). Udeo profesija na koje se KPJ oslanjala u svom delovanju je u gubicima partizana srpske nacionalnosti iz ostalih delova Jugoslavije bila veća od njihovog udela u ukupnim gubicima partizana ove nacionalnosti. Tako je udeo partizana iz Okupirane Srbije u gubicima privrednika

srpske nacionalnosti bio veći 1,38 puta, pripadnika slobodnih profesija 1,82 puta, učenika i studenata i službenika i stručnjaka 1,10 odnosno 1,12 puta, radnika izjednačen, u Crnoj Gori pod italijanskom upravom udeo u gubicima službenika i stručnjaka i učenika i studenata je bio 2,75 odnosno 2,43 puta veći, sa teritorije anektirane od Bugarske udeo u gubicima radnika, pripadnika slobodnih profesija i privrednika 1,65 odnosno 1,60 odnosno 1,13 puta veći, teritorije pripojene velikoj Albaniji službenika i stručnjaka i učenika i studenata i radnika 2,02 odnosno 1,88 odnosno 1,44 puta veći, anektirane od Mađarske učenika i studenata i privrednika 3,28 odnosno 2,11 puta veći. Sa teritorija koje su imale manju zastupljenost u ukupnim gubicima partizana srpske nacionalnosti udeo u gubicima pripadnika vojske i policije je bio veći, anektiranih od Italije, Bugarske i Mađarske 4,49 odnosno 2,34 odnosno 2,96 puta, pripojene velikoj Albaniji 2,17 puta i Crne Gore pod italijanskom upravom 1,67 puta. Stradali pripadnici partizanskog pokreta srpske nacionalnosti sa svih teritorija, izuzev NDH, imali su manji udeo u gubicima izdržanih lica od zastupljenosti u ukupnim gubicima partizana ove nacionalnosti, iz Okupirane Srbije 5,65 puta, sa teritorija anektiranih od Bugarske 4,07 puta, pripojene Velikoj Albaniji 2,14 puta, Crne Gore pod italijanskom upravom i teritorije anektirane od Italije po 1,60 puta i teritorije anektirane od Mađarske 1,14 puta manji.⁵⁹¹

tabela 427 – Jugoslavija, partizani, Hrvati – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

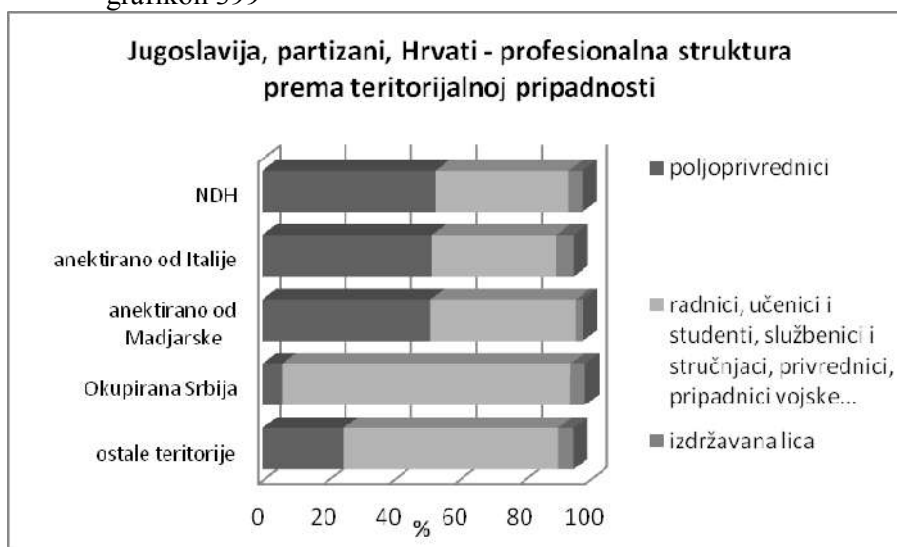
Jugoslavija, profesije, Hrvati	ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala Italija	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%	ostale teritorije	%
poljoprivred.	16.492	17	0,10	5.139	31,16	353	2,14	10.952	66,41	31	0,19
%	52,09	6,07	//	51,90	//	51,46	//	53,00	//	24,80	//
privrednici	1.393	47	3,37	277	19,88	38	2,73	1.025	73,58	6	0,43
%	4,40	16,78	//	2,80	//	5,54	//	4,96	//	4,80	//
radnici	7.728	93	1,20	2.441	31,59	184	2,38	4.977	64,40	33	0,43
%	24,41	33,21	//	24,65	//	26,82	//	24,08	//	26,40	//
vojs., pol.,	237	15	6,33	78	32,91	5	2,11	123	51,90	16	6,75
%	0,75	5,36	//	0,79	//	0,73	//	0,59	//	12,80	//
služb., stuč.	1.051	42	4,00	233	22,17	18	1,71	750	71,36	8	0,76
%	3,32	15,00	//	2,35	//	2,62	//	3,63	//	6,40	//
slob. prof.	68	5	7,35	10	14,70	1	1,47	51	75,00	1	1,47
%	0,21	1,79	//	0,10	//	0,14	//	0,25	//	0,80	//
izdržavana l.	1.434	9	0,63	536	37,38	15	1,05	868	60,53	6	0,42
%	4,53	3,21	//	5,41	//	2,19	//	4,20	//	4,80	//

⁵⁹¹ Udeo pripadnika pokreta iz NDH u gubicima izdržanih lica partizana srpske nacionalnosti bio je 14,48 puta veći od udela pripadnika ove profesionalne grupe iz Okupirane Srbije.

đaci i stud.	2.341	45	1,92	725	30,97	59	2,52	1.494	63,82	18	0,77
%	7,39	16,07	//	7,32	//	8,60	//	7,23	//	14,40	//
ostala zan.	628	5	0,80	387	61,62	10	1,59	220	35,03	6	0,95
%	1,98	1,79	//	3,91	//	1,46	//	1,06	//	4,80	//
lični prihodi	8	--	--	5	62,50	--	--	3	37,50	--	--
%	0,03	--	//	0,05	//	--	//	0,01	//	--	//
nezaposleni	69	--	--	33	47,83	1	1,45	35	50,72	--	--
%	0,22	--	//	0,33	//	0,14	//	0,17	//	--	//
nepoz. zan.	209	2	0,96	38	18,18	2	0,96	167	79,90	--	--
%	0,66	0,71	//	0,38	//	0,29	//	0,81	//	--	//
Ukupno	31.658	280	0,88	9.902	31,28	686	2,17	20.665	65,27	125	0,39

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 399

Profesionalna struktura gubitaka partizana hrvatske nacionalnosti sa tri matične teritorije, NDH i teritorijama anektiranim od Italije i Mađarske, na kojima je živela većina Hrvata Jugoslavije, je bila, uz manja odstupanja, gotovo istovetna. Poljoprivrednici su činili nešto više od polovine stradalih partizana na sve tri teritorije. Dve petine gubitaka su na sve tri teritorije činile profesije na koje se partija najviše oslanjala u svome delovanju, s time što je njihovo ulčešće na teritoriji anektiranoj od Mađarske (44,45%) bilo veće, 1,17 odnosno 1,09 puta nego na teritoriji anektiranoj od Italije (38,01%) i NDH (40,74%). Profesionalno prisustvo Hrvata u određenim profesijama u Okupiranoj Srbiji prouzrokovalo je da su radnici, privrednici, službenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, kao i pripadnici slobodnih profesija predstavljali tri četvrtina gubitaka (72,14%) partizanima hrvatske nacionalnosti, uz šestinu gubitaka koju su činili učenici i studenti ove nacionalnosti, što je bil 2,16 puta

veće učešće pripadnika ovih profesionalnih grupa nego u gobicima sunarodnika iz NDH.

Na dve teritorije sa kojih je poticao najveći deo u partizanskom pokretu stradlih Hrvata udeo u ukupnim gubicima je bio određen udelima koje su partizani sa ovih teritorija ostvarivali u gubicima poljoprivrednika, radnika i učenika i studenata. Udeo u gubicima izdržanih lica partizana sa teritorije anektirane od Italije je bio za petinu (1,19 puta) veći od zastupljenosti pripadnika pokreta sa ove teritorije u ukupnim gubicima partizana ove nacionalnosti, dok im je udeo u gubicima privrdnika i službenika i stručnjaka bio 1,57 odnosno 1,41 puta manji. U odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima partizana hrvatske nacionalnosti, pripadnici pokreta iz NDH su imali nešto veći udeo u gubicima privrednika i službenika i stručnjaka, 1,13 odnosno 1,09 puta, dok im je udeo u gubicima izdržanih lica i pripadnika vojske i policije bio manji 1,08 odnosno 1,26 puta. Partizani hrvatske nacionalnosti iz Okupirane Srbije imali su 8,35 puta veći udeo u gubicima pripadnika slobodnih profesija od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima, 7,19 puta kod pripadnika vojske i policije i 4,54 odnosno 3,52 puta veći nego među stradlim službenicima i stručnjacima odnosno privrednicima ove nacionalnosti.

tabela 428 – Jugoslavija, partizani, Slovenci – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslav. profesije, Slovenci	ukupno	Okupir Srbija	%	anekt. Nemač.	%	anekt. Italija	%	anekt. Mađar.	%	NDH	%	ostale teritor.	%
poljopriv	3.418	6	0,17	2.009	58,78	1.361	39,82	9	0,26	26	0,76	7	0,20
%	25,57	4,19	//	25,82	//	26,87	//	19,15	//	8,47	//	26,92	//
privredn.	1.513	16	1,06	838	55,39	610	40,32	5	0,33	44	2,91	--	--
%	11,32	11,19	//	10,77	//	12,04	//	10,64	//	14,33	//	--	//
radnici	5.711	44	0,77	3.607	63,16	1.934	33,86	6	0,10	115	2,01	5	0,09
%	42,72	30,77	//	46,36	//	38,18	//	12,77	//	37,46	//	19,23	//
voj./ pol.	184	21	11,41	61	33,15	60	32,61	3	1,63	30	16,30	9	4,89
%	1,38	14,68	//	0,78	//	1,18	//	6,38	//	9,77	//	34,61	//
služ./stuč	540	22	4,07	264	48,89	213	39,44	7	1,30	32	5,92	2	0,37
%	4,04	15,38	//	3,39	//	4,20	//	14,89	//	10,42	//	7,69	//
slob.prof.	56	--	--	20	35,71	32	57,14	--	--	4	7,14	--	--
%	0,42	--	//	0,26	//	0,63	//	--	//	1,30	//	--	//
izdrž. l.	224	1	0,45	149	66,52	65	29,02	1	0,45	8	3,57	--	--
%	1,67	0,70	//	1,91	//	1,28	//	2,13	//	2,60	//	--	//
đaci/stud.	1.327	24	1,81	605	45,59	644	48,53	15	1,13	37	2,79	2	0,15
%	9,93	16,78	//	7,78	//	12,71	//	31,91	//	12,05	//	7,69	//
ost. zan.	286	5	1,75	176	61,54	94	32,87	1	0,35	9	3,15	1	0,35

%	2,14	3,50	//	2,26	//	1,85	//	2,13	//	2,93	//	3,85	//
lični pri.	15	--	--	10	66,67	5	33,33	--	--	--	--	--	--
%	0,11	--	//	0,13	//	0,10	//	--	//	--	//	--	//
nezaposl.	29	1	3,45	9	31,03	19	65,52	--	--	--	--	--	--
%	0,22	0,70	//	0,11	//	0,37	//	--	//	--	//	--	//
nep. zan.	65	3	4,61	32	49,23	28	43,08	--	--	2	3,08	--	--
%	0,49	2,10	//	0,41	//	0,55	//	--	//	0,65	//	--	//
Ukupno	13.368	143	1,07	7.780	58,20	5.065	37,89	47	0,35	307	2,30	26	0,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 400

Među stradlim partizanima slovenačke nacionalnosti profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju su imale najveće učešće u gubicima na svim teritorijama činivši dve trećine gubitaka na teritorijama anektiranim od Nemačke (69,34%) i Italije (68,94%), preko tri četvrtina na teritoriji anektiranoj od Mađarske (76,59%), kao matičnim teritorijama, dok im je prisustvo u gubicima u drugim delovima Jugoslavije bilo još veće, Okupiranoj Srbiji 88,80% i NDH 85,33%.⁵⁹² Na dve teritorije sa najvećim delom gubitaka poljoprivrednici su predstavljali po četvrtinu gubitaka, na teritoriji anektiranoj od Mađarske petinu, dok ih je u gubicima u Okupiranoj Srbiji i NDH bilo višestruko manje.

Partizani sa teritorije anektirane od Nemačke imali su 1,08 odnosno 1,14 puta veći udeo u gubicima radnika i izdržanih lica od zastupljenosti pripadnika pokreta ove

⁵⁹² Profesionalno prisustvo Slovenaca u Okupiranoj Srbiji uslovalo je da je učešće pripadnika vojske i policije bilo 18,82 odnosno 12,44 puta veće, a službenika i stručnjaka 4,54 odnosno 3,66 puta veće nego u gubicima sunarodnika sa teritorija anektiranih od Nemačke i Italije, dok je učešće učenika i studenata u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Mađarske bilo 4,10 odnosno 2,51 puta veće nego u gubicima partizana slovenačke nacionalnosti sa teritorija anektiranih od Nemačke i Italije.

teritorije u ukupnim gubicima partizana slovenačke nacionalnosti, jednak udeo poljoprivrednika, dok im je udeo u gubicima učenika i studenata i službenika i stručnjaka bio 1,27 odnosno 1,19 puta manji. U odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima, partizani sa teritorije anektirane od Italije su imali 1,28 puta veći udeo u gubicima učenika i studenata, neznatno veći privrednika i službenika i stručnjaka, dok im je udeo radnika i izdržanih lica bio 1,12 odnosno 1,30 puta manji. Među stradlim pripadnicima vojske i policije slovenačke nacionalnosti udeo u partizanima stradlih sunarodnika iz Okupirane Srbije i NDH je bio 10,66 odnosno 7,08 puta veći od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima, kao što im je i udeo u gubicima službenika i stručnjaka bio 3,80 odnosno 2,57 puta veći.

tabela 429 – Jugoslavija, partizani, Crnogorci – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslav, profesije Crnogor.	ukupno	Okupir. Srbija	%	anekt. Italija	%	C.Gora italijan. uprav.	%	pripoj. Velikoj Alban.	%	NDH	%	ostale teritor.	%
poljopriv	4.696	79	1,68	201	4,28	3.933	83,75	443	9,43	20	0,42	20	0,42
%	58,47	18,20	//	49,38	//	64,13	//	55,51	//	11,90	//	21,74	//
privredn.	193	28	14,51	11	5,70	127	65,80	17	8,81	8	4,14	2	1,04
%	2,40	6,45	//	2,70	//	2,07	//	2,13	//	4,76	//	2,17	//
radnici	526	52	9,89	63	11,98	335	63,69	52	9,89	17	3,23	7	1,33
%	6,55	11,98	//	15,48	//	5,46	//	6,52	//	10,12	//	7,61	//
voj./ pol.	225	43	19,11	26	11,56	79	35,11	15	6,67	42	18,67	20	8,89
%	2,80	9,91	//	6,39	//	1,29	//	1,88	//	25,00	//	21,74	//
služ./stuč	419	100	23,87	17	4,06	225	53,70	23	5,49	37	8,83	17	4,06
%	5,22	23,04	//	4,18	//	3,67	//	2,88	//	22,02	//	18,47	//
slob.prof.	41	7	16,67	--	--	28	66,67	3	7,14	2	4,76	1	2,38
%	0,51	1,61	//	--	//	0,46	//	0,38	//	1,19	//	1,09	//
izdrž. l.	358	5	1,40	14	3,91	285	79,61	44	12,29	7	1,95	3	0,84
%	4,46	1,15	//	3,44	//	4,65	//	5,51	//	4,17	//	3,26	//
đaci/stud.	1.370	106	7,74	39	2,85	1.001	73,06	173	12,63	31	2,26	20	1,46
%	17,06	24,42	//	9,58	//	16,32	//	21,68	//	18,45	//	21,74	//
ost. zan.	109	6	5,50	33	30,27	54	49,54	12	11,01	2	1,83	2	1,83
%	1,36	1,38	//	8,11	//	0,88	//	1,50	//	1,19	//	2,17	//
lični pri.	19	2	10,53	--	--	16	84,21	1	5,26	--	--	--	--
%	0,24	0,46	//	--	//	0,26	//	0,12	//	--	//	--	//
nezaposl.	25	3	12,00	--	--	21	84,00	--	--	1	4,00	--	--
%	0,31	0,69	//	--	//	0,34	//	--	//	0,59	//	--	//
nep. Zan.	51	3	5,88	3	5,88	29	56,86	15	29,41	1	1,96	--	--
%	0,63	0,69	//	0,74	//	0,47	//	1,88	//	0,59	//	--	//
Ukupno	8.032	434	5,40	407	5,07	6.133	76,35	798	9,93	168	2,09	92	1,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 401

Poljoprivrednici su činili pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu stradalih partizana crnogorske nacionalnosti na matičnim teritorijama, s time što im je učešće u gubicima partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom bilo 1,30 odnosno 1,15 puta veće nego na teritorijama anektiranoj od Italije i priključenoj Velikoj Albaniji. Radnici, učenici i studenti i druge profesionalne grupe na koje se partija oslanjala u svome delovanju su činili 29,27% gubitaka partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, sa koje je poticao najveći deo stradalih partizana crnogorske nacionalnosti, što je bilo 1,31 odnosno 1,21 puta manje od njihovog učešća u gubicima sunarodnika sa teritorija anektirane od Italije (38,33%) i priključene Velikoj Albaniji (35,47%)⁵⁹³ i daleko manje nego u Okupiranoj Srbiji (77,41% - 2,64 puta manje) i NDH (81,54% - 2,78 puta manje).⁵⁹⁴

Među stradlim poljoprivrednicima crnogorske nacionalnosti, partizani iz Crne Gore pod italijanskom upravom imali su 1,10 puta veći udeo od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima partizana ove nacionalnosti, udeo učenika i studenata i izdržavanih lica je bio neznatno manji odnosno neznatno veći, dok im je udeo u gubicima radnika,

⁵⁹³ Učešće radnika i pripadnika vojske i policije je među stradlim partizanima crnogorske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije bilo 2,83 odnosno 4,95 puta veće nego kod saboraca iz Crne Gore pod italijanskom upravom i 2,37 odnosno 3,40 puta veće nego na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, dok je učešće učenika i studenata u gubicima partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom bilo 1,70 puta veće nego među saborcima sa teritorije anektirane od Italije, ali i 1,33 puta manje nego na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji.

⁵⁹⁴ Profesionalno prisustvo Crnogoraca u predratnim društvima Okupirane Srbije i NDH uslovlila je da su službenici i stručnjaci bili 6,28 odnosno 6,00 puta zastupljeniji u gubicima partizana ove nacionalnosti sa ovih teritorija nego u gubicima pripadnika pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom, kao i pripadnika vojske i policije koji su imali 7,68 odnosno 19,38 puta veće učešće u gubicima.

službenika i stručnjaka i pripadnika vojske i policije bio 1,20 odnosno 1,42 odnosno 2,17 puta manji. Udeo u gubicima poljoprivrednika i radnika ove nacionalnosti odredio je i zastupljenost u ukupnim gubicima partizana crnogorske nacionalnosti sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, udeo među stradalim učenicima i studentima i izdržanim licima bio za četvrtinu veći (1,27 odnosno 1,24 puta), dok im je udeo u gubicima službenika i stručnjaka i pripadnika vojske i policije bio 1,81 odnosno 1,49 puta manji. U odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima pripadnika pokreta crnogorske nacionalnosti, partizani sa teritorije anektirane od Italije su imali 2,36 odnosno 2,28 puta veći udeo u gubicima radnika i pripadnika vojske i policije, dok im je udeo u gubicima učenika i studenata bio 1,78 puta manji. Partizani crnogorske nacionalnosti sa teritorija Okupirane Srbije i NDH su među strdalim službenicima i stručnjacima ove nacionalnosti imali 4,42 odnosno 3,56 puta veći udeo od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima, kao što im je i udeo u gubicima pripadnika vojske i policije bio 3,54 odnosno 7,80 puta veći.

tabela 430 – Jugoslavija, partizani, Muslimani – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Muslim	ukupno	Okupirana Srbija	%	C. Gora pod italijanskom upravom	%	pripojeno Velikoj Albaniji	%	NDH	%	ostale teritorije	%
poljoprivred.	3.521	61	1,73	87	2,47	62	1,76	3.304	93,84	7	0,20
%	54,48	53,98	//	75,65	//	91,18	//	53,76	//	33,33	//
privrednici	461	6	1,30	9	1,95	2	0,43	443	96,09	1	0,22
%	7,13	5,31	//	7,83	//	2,94	//	7,21	//	4,76	//
radnici	1.411	28	1,98	9	0,64	1	0,07	1.366	96,81	7	0,50
%	21,83	24,78	//	7,83	//	1,47	//	22,22	//	33,33	//
vojs., pol.,	27	1	3,70	--	--	--	--	26	96,30	--	--
%	0,42	0,88	//	--	//	--	//	0,42	//	--	//
služb., stuč.	160	3	1,87	1	0,62	1	0,62	152	95,00	3	1,87
%	2,47	2,65	//	0,87	//	1,47	//	2,47	//	14,28	//
slob. prof.	15	1	6,67	--	--	--	--	14	93,33	--	--
%	0,23	0,88	//	--	//	--	//	0,23	//	--	//
izdržavana l.	212	1	0,47	1	0,47	--	--	208	98,11	2	0,94
%	3,28	0,88	//	0,87	//	--	//	3,38	//	9,52	//
đaci i stud.	489	8	1,63	5	1,02	2	0,41	473	96,73	1	0,20
%	7,57	7,08	//	4,35	//	2,94	//	7,70	//	4,76	//
ostala zan.	49	2	4,08	2	4,08	--	--	45	91,84	--	--
%	0,76	1,77	//	1,74	//	--	//	0,73	//	--	//
lični prihodi	2	--	--	--	--	--	--	2	100,0	--	--
%	0,03	--	//	--	//	--	//	0,03	//	--	//
nezaposleni	24	--	--	--	--	--	--	24	100,0	--	--
%	0,37	--	//	--	//	--	//	0,39	//	--	//

nepoz. zan.	92	2	2,17	1	1,09	--	--	89	96,74	--	--
%	1,42	1,77	//	0,87	//	--	//	1,45	//	--	//
Ukupno	6.463	113	1,75	115	1,78	68	1,05	6.146	95,09	21	0,32

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 402

Poljoprivrednici su na svim teritorijama bili najzastupljeniji među stradalim partizanima muslimanske nacionalnosti, činivši u ruralnijim delovima koji su pripali Crnoj Gori pod italijanskom upravom i Velikoj Albaniji tri četvrtine od nosno gotovo sve stradale, dok su NDH i Okupiranoj Srbiji predstavljali po polovinu gubitaka. U NDH i Okupiranoj Srbiji je među Muslimanima stradalim u partizanima bila gotovo istovetna profesionalna struktura sa po dve petine gubitaka iz profesionalnih grupa na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju (40,25 odnosno 41,58%), s time što su izdržavana lica bila 3,84 puta zastupljenija među pripadnicima pokreta sa teritorije NDH.

Svojom apsolutnom dominacijom u gubicima Muslimana partizani iz NDH su odredili udele u gubicima svih profesionalnih grupa. Partizani muslimanske nacionalnosti sa teritorija Crne gore pod italijanskom upravom i pripojene Velikoj Albaniji imali su veći udeo u gubicima poljoprivrednika 1,39 odnosno 1,68 puta od njihovog udela u ukupnim gubicima partizana ove nacionalnosti, dok su saborci iz Okupirane Srbije imali veći udeo kod radnika 1,13 puta, pripadnika vojske i policije 2,11 puta i pripadnika slobodnih profesija 3,81 puta.

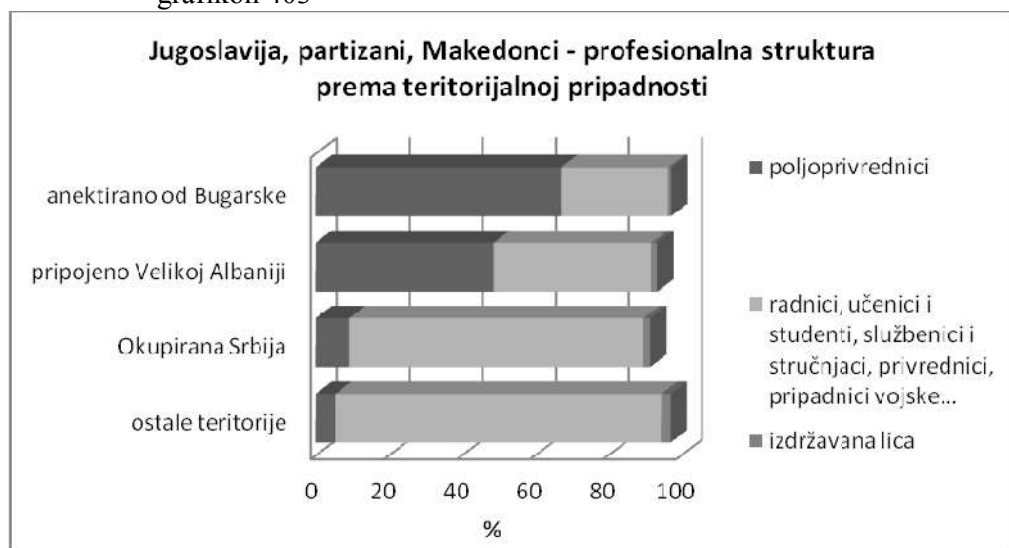
tabela 431 – Jugoslavija, partizani, Makedonci – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija,	ukupno	Okupirana	%	pripojeno	%	anektirala	%	ostale	%
--------------	--------	-----------	---	-----------	---	------------	---	--------	---

profesije Makedonci		Srbija		Velikoj Albaniji		Bugarska		teritorije	
poljoprivred.	2.264	10	0,44	218	9,63	2.034	89,84	2	0,09
%	62,52	9,26	//	48,77	//	67,15	//	5,40	//
privrednici	304	19	6,25	58	19,08	219	72,04	8	2,63
%	8,39	17,59	//	12,97	//	7,23	//	21,62	//
radnici	589	33	5,60	103	17,49	439	74,53	14	2,38
%	16,27	30,56	//	23,04	//	14,49	//	37,84	//
vojs., pol.,	12	6	50,00	1	8,33	4	33,33	1	8,33
%	0,33	5,56	//	0,22	//	0,13	//	2,70	//
služb., stuč.	90	12	13,33	12	13,33	64	71,11	2	2,22
%	2,48	11,11	//	2,68	//	2,11	//	5,40	//
slob. prof.	6	1	16,67	--	--	5	83,33	--	--
%	0,16	0,93	//	--	//	0,16	//	--	//
izdržavana l.	36	2	5,56	7	19,44	26	72,22	1	2,78
%	0,99	1,85	//	1,57	//	0,86	//	2,70	//
đaci i stud.	202	16	7,92	19	9,41	159	78,71	8	3,96
%	5,58	14,81	//	4,25	//	5,25	//	21,62	//
ostala zan.	104	7	6,73	28	26,92	68	65,38	1	0,96
%	2,87	6,48	//	6,26	//	2,24	//	2,70	//
lični prihpdi	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	9	2	22,22	1	11,11	6	66,67	--	--
%	0,25	1,85	//	0,22	//	0,20	//	--	//
nepoz. zan.	5	--	--	--	--	5	100,0	--	--
%	0,14	--	//	--	//	0,16	//	--	//
Ukupno	3.621	108	2,98	447	12,34	3.029	83,65	37	1,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 403

Na obe matične teritorije najveći deo gubitaka partizana makedonske nacionalnosti predstavljali su poljoprivrednici s time što je njihovo učešće na teritoriji

anektiranoj od Bugarske bilo 1,38 puta veće. Četiri petina gubitaka (80,56%) partizana makedonske nacionalnosti iz Okupirane Srbije činili su radnici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci i ostale profesionalne grupe na koje je partija računala i na koje se oslanjala u svome delovanju, što je bilo 2,74 odnosno 1,87 puta više učešće nego među njihovim saborcima sa teritorija anektirane od Bugarske (29,37%) odnosno pripojene Velikoj Albaniji (43,16%), dok su ove profesije bile 1,47 puta zastupljenije u gubicima Makedonaca sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji nego na teritoriji anektiranoj od Bugarske.

U odnosu na udeo u ukupnim gubicima pripadnika pokreta makedonske nacionalnosti, partizani sa teritorije anektirane od Bugarske su imali nešto veći udeo u gubicima poljoprivrednika, a manji kod svih ostalih profesionalnih grupa (radnika 1,12 puta), dok su pripadnici pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji imali veće udele kod radnika i privrednika 1,42 odnosno 1,55 puta i izdržanih lica 1,57 puta, a iz Okupirane Srbije 1,88 odnosno 2,10 puta veći udeo u gubicima radnika i privrednika, 16,78 puta kod pripadnika vojske i policije i 4,47 odnosno 5,59 puta kod službenika i stručnjaka i pripadnika slobodnih profesija.

tabela 432 – Jugoslavija, partizani, Albanci – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Albanci	ukupno	Okupirana Srbija	%	pripojeno Velikoj Albaniji	%	anektirala Bugarska	%	ostale teritorije	%
poljoprivred.	1.422	201	14,13	926	65,12	290	20,39	5	0,35
%	86,50	85,17	//	87,86	//	84,55	//	45,45	//
privrednici	27	3	11,11	19	70,37	3	11,11	2	7,41
%	1,64	1,27	//	1,80	//	0,87	//	18,18	//
radnici	124	24	19,35	62	50,00	36	29,03	2	1,61
%	7,54	10,17	//	5,88	//	10,49	//	18,18	//
vojs., pol.,	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,06	--	//	0,09	//	--	//	--	//
služb., stuč.	12	1	8,33	10	83,33	1	8,33	--	--
%	0,73	0,42	//	0,95	//	0,29	//	--	//
slob. prof.	2	--	--	--	--	2	100,0	--	--
%	0,12	--	//	--	//	0,58	//	--	//
izdržavana l.	6	1	16,67	4	66,67	1	16,67	--	--
%	0,36	0,42	//	0,38	//	0,29	//	--	//
đaci i stud.	19	3	15,79	11	57,89	3	15,79	2	10,53
%	1,16	1,27	//	1,04	//	0,87	//	18,18	//
ostala zan.	10	--	--	5	50,00	5	50,00	--	--
%	0,61	--	//	0,47	//	1,46	//	--	//
lični pripadnici	--	--	--	--	--	--	--	--	--

%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	2	1	50,00	1	50,00	--	--	--	--
%	0,12	0,42	//	0,09	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	19	2	10,53	15	78,95	2	10,53	--	--
%	1,16	0,85	//	1,42	//	0,58	//	--	//
Ukupno	1.644	236	14,35	1.054	64,11	343	20,86	11	0,67

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 404

Na sve tri teritorije sa kojih su poticali gubici partizana albanske nacionalnosti poljoprivrednici su predstavljali apsolutnu većinu u gubicima. Od ostalih zanimanja zastupljenih u gubicima jedino su se radnici izdvajali, sa učešćem od desetine stradalih na teritorijama anektirane od Bugarske i Okupirane Srbije, 1,78 odnosno 1,73 puta većim učešćem nego na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji.

Svojom brojnošću stradali poljoprivrednici albanske nacionalnosti sa sve tri teritorije su ujedno odredili zastupljenost tih teritorijau ukupnim gubicima pripadnika pokreta ove nacionalnosti. Partizani sa teritorija anektirane od Bugarske i Okupirane Srbije imali su 1,39 odnosno 1,35 puta veći udeo u gubicima radnika od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima.

tabela 433 – Jugoslavija, partizani, Mađari – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije Mađari	ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%	ostale teritorije	%
poljoprivred.	750	253	33,73	331	44,13	164	21,87	2	0,27
%	58,64	68,75	//	51,96	//	60,97	//	40,00	//

privrednici	108	19	17,59	65	60,18	23	21,30	1	0,92
%	8,44	5,16	//	10,20	//	8,55	//	20,00	//
radnici	293	77	26,28	155	52,90	60	20,48	1	0,34
%	22,91	20,92	//	24,33	//	22,30	//	20,00	//
vojs., pol.,	2	1	50,00	--	--	1	50,00	--	--
%	0,16	0,27	//	--	//	0,37	//	--	//
služb., stuč.	14	4	28,57	6	42,86	4	28,57	--	--
%	1,09	1,09	//	0,94	//	1,49	//	--	//
slob. prof.	4	--	--	4	100,0	--	--	--	--
%	0,31	--	//	0,63	//	--	//	--	//
izdržavana l.	20	2	10,00	12	60,00	6	30,00	--	--
%	1,56	0,54	//	1,88	//	2,23	//	--	//
đaci i stud.	60	7	11,67	44	73,33	8	20,00	1	1,67
%	4,69	1,90	//	6,91	//	2,97	//	20,00	//
ostala zan.	13	3	23,08	9		1		--	--
%	1,02	0,81	//	1,41	//	0,37	//	--	//
lični prihpdi	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	3	--	--	2	66,67	1	33,33	--	--
%	0,23	--	//	0,31	//	0,37	//	--	//
nepoz. zan.	12	2	16,67	9	75,00	1	8,33	--	--
%	0,94	0,54	//	1,41	//	0,37	//	--	//
Ukupno	1.279	368	28,77	637	49,80	269	21,03	5	0,39

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 405

Poljoprivrednici su predstavljali najveći deo gubitaka u partizanima stradalih Mađara sa sve tri teritorije, s time što je njihovo učešće u gubicima na teritoriji anektiranoj od Mađarske bilo 1,32 odnosno 1,17 puta manje nego na teritorijama Okupirane Srbije i NDH. Zastupljenost radnika u gubicima je bila izjednačena na sve tri

teritoije, dok je učešće učenika i studenata među stradlim partizanima mađarske nacionalnosti sa teritoije anektirane od Mađarske bila 3,64 odnosno 2,33 puta veća nego među sunarodnicima iz Okupirane Srbije i NDH.

Partizani mađarske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Mađarske imali su nešto manji udeo u gubicima poljoprivrednika (1,13 puta) od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima, neznatno veći udeo u gubicima radnika, dok im je udeo u gubicima učenika i studenata bio 1,47 puta veći, privrednika i izdržavanih lica za po petinu veći (1,21 puta). Udeo među stradlim poljoprivrednicima mađarske nacionalnosti partizana iz Okupirane Srbije je bio 1,17 puta veći, radnika približan, dok im je udeo u gubicima učenika i studenata bio 2,46 puta manji. Zastupljenost u ukupnim gubicima pripadnika pokreta mađarske nacionalnosti iz NDH odredio je njihov udeo u gubicima poljoprivrednika, radnika, privrednika i učenika i studenata.

Polna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije

Jedan od osnovnih postulata KPJ kao ideološkog predvodnika partizanskog pokreta bila je ravnopravnost polova. Stoga se pokret trudio da u svoje redove uključi što više žena,⁵⁹⁵ što mu je uspelo u meri da žene čine 5,48% stradalih partizana. Pored aktivnog uključivanja žena u borački sastav pokreta, KPJ se zalagala za široko angažovanje žena na poslovima logistike pokreta delovanjem u pozadini, što je bio zadatak AFŽ-a.⁵⁹⁶ Dinamika stradanja i učešće u gubicima pripadnika pokreta oba pola nisu bili ujednačeni.

tabela 434 – Jugoslavija, partizani – polna struktura prema dinamici stradanja

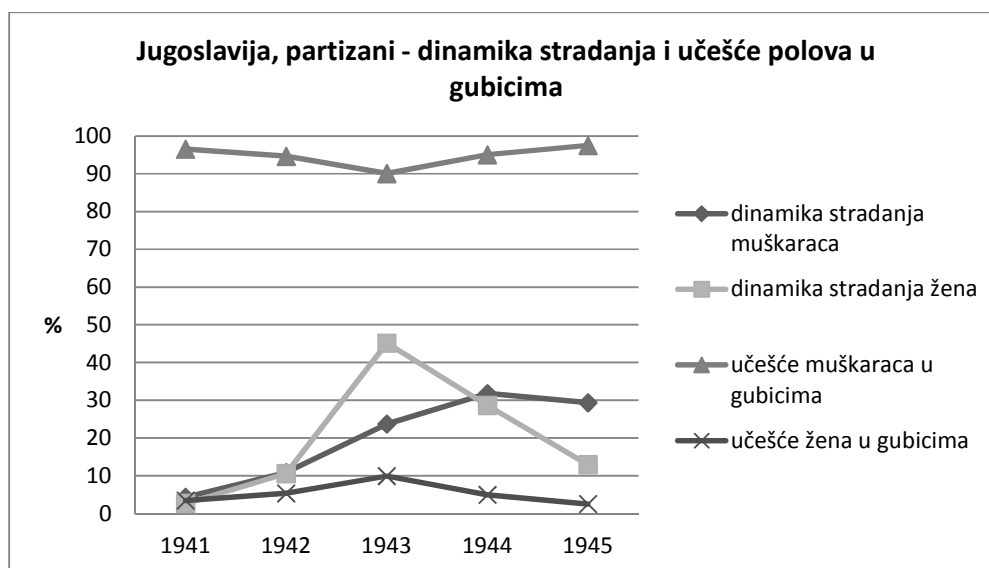
Jugoslavija, pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	164.045	7.071	4,31	17.791	10,84	38.877	23,70	52.181	31,81	48.125	29,34
%	94,52	96,52	//	94,64	//	90,06	//	95,05	//	97,50	//
žene	9.504	255	2,68	1.007	10,59	4.290	45,14	2.720	28,62	1.232	12,96
%	5,48	3,48	//	5,36	//	9,94	//	4,95	//	2,50	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 406

⁵⁹⁵ Pismo Vrhovnog komandanta NOP I DV Jugoslavije od 23. februara 1942. godine upućenog delegatima VŠ Kardelju i Ribaru o potrebi uključivanja žena u jedinice "... da se primaju u odrede ne samo kao bolničarke već i kao borci". ZNOR, II – 2, Beograd, 1954, 436.

⁵⁹⁶ Branko Petranović Momčilo Zečević, *Jugoslavija 1918 – 1988. Tematska zbirka dokumenata*, Beograd, 1988, 586.

Učešće stradalih žena u gubicima partizanskog pokreta se kretalo uzlazno-silaznom linijom, čineći njihov trideseti deo u prvoj godini rata (3,48%), preko maksimalnog učešća od desetine stradalih u 1943. godini (9,94%), do minimalnog učešća od četrdesetog dela gubitaka u poslednjoj godini rata (2,50%), tako da je njihova zastupljenost u gubicima sredinom rata bila 2,86 puta veća nego u ustanku i 3,98 puta nego na kraju rata. Zbog apsolutne brojčane prevage muškaraca u partizanskom pokretu dinamika njihovog stradanja je bila približno jednaka ukupnoj dinamici stradanja partizanskog pokreta, sa konstantnim rastom do kraja rata. Za razliku od njih, žene imaju drugačiju dinamiku stradanja, koja je bila ubrzana u prvoj polovini rata. Broj stradalih žena u partizanima je 1942. godine uvećan u odnosu na predhodnu godinu 3,95 puta, ali je zbog duplo dužeg trajanja rata u toj godini, stvarni rast stradanja bio dupliran (1,97 puta). U najtežoj godini rata, 1943., udeo stradalih partizanki je bio 4,26 puta veći u odnosu na predhodnu godinu, nakon čega je usledio pad u broju stradalih žena 1,58 puta, da bi u poslednjoj godini rata podnele realno 1,21 puta veće gubitake nego u predhodnoj. U prve tri godine rata stradalo je tri petina partizanki (58,41%), dok je u istom periodu život izgubilo dve petina partizana (38,85%), 1,50 puta manje nego žena. Udeo stradalih muškaraca partizanskog pokreta u prve i poslednje dve godine rata je bio 1,14 odnosno 1,47 puta veći od udela stradalih žena, ali je u 1943. godini bio dvostruko manji (1,90 puta).

Prisutnost žena među stradalim partizanima bila je uslovljena razvijenošću pokreta na određenim teritorijama, stepenom emancipacije koji je postojao pre rata ili se razvio tokom rata, kao i potrebom za njihovim angažovanjem. Stadanje partizanki nije bilo jednako u svim delovima Jugoslavije, kako u udelu žena među stradalim partizanima, tako ni u učešću u stradanju partizanki različitih teritorija. Najveći udeo u gubicima među partizanima imale su partizanke sa teritorije NDH koje su činile njihov trinaesti deo, sledile su ih partizanke Crne Gore pod italijansko upravom koje su predstavljale sedamnaesti deo gubitaka, zatim žene sa teritorija anektiranih od Italije, Mađarske odnosno Nemačke sa udelom od dvadesetog do dvadeset petog dela stradalih pripadnika pokreta sa ovih teritorija, dok je najmanji udeo među stradalim partizanima bio kod žena sa teritorija priključenih Velikoj Albaniji (tridesetčetvrti deo), Okuprane Srbije odnosno teritorije anektirane od Bugarske gde su činile pedeseti odnosno pedesetčetvrti deo gubitaka tamošnjih partizana. Udeo partizanki u gubicima pripadnika pokreta iz NDH je bio 3,85 puta veći nego u Okupiranoj Srbiji. Od svih žena stradalih u partizanskom pokretu, gotovo tri četvrtina je poticao iz NDH, po dvanaestina sa teritorije anektirane od Italije i iz Okupirane Srbije i dvadesetdrugi deo iz Crne Gore pod italijansko upravom, dok je sa ostalih četiri teritorija poticao četrnaesti deo stradalih partizanki.

grafikon 407

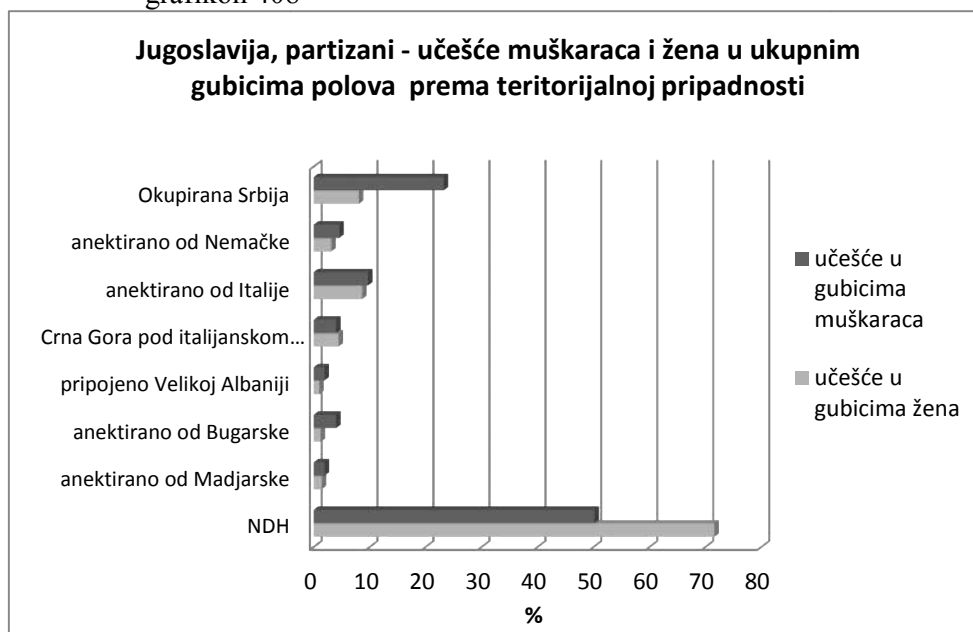

tabela 435 – Jugoslavija, partizani – polna struktura prema regionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, pol	ukupno	muški	%	ženski	%
Okup.Srbija	38.957	38.187	98,02	770	1,98
%	22,45	23,28	//	8,10	//
anek.Nemačka	7.889	7.585	96,14	304	3,86
%	4,54	4,62	//	3,20	//
anek. Italija	16.863	16.035	95,09	828	4,91
%	9,72	9,77	//	8,71	//
ital. C.Gora	7.112	6.686	94,01	426	5,99
%	4,10	4,07	//	4,48	//
prip. V. Alba.	3.293	3.196	97,05	97	2,95
%	1,90	1,95	//	1,02	//
anek.Bugarska	6.804	6.679	98,16	125	1,84
%	3,92	4,07	//	1,31	//
anek.Madžarska	3.410	3.267	95,81	143	4,19
%	1,96	1,99	//	1,50	//
NDH	89.221	82.410	92,37	6.811	7,63
%	51,41	50,24	//	71,66	//
ukupno	173.549	164.045	94,52	9.504	5,48

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

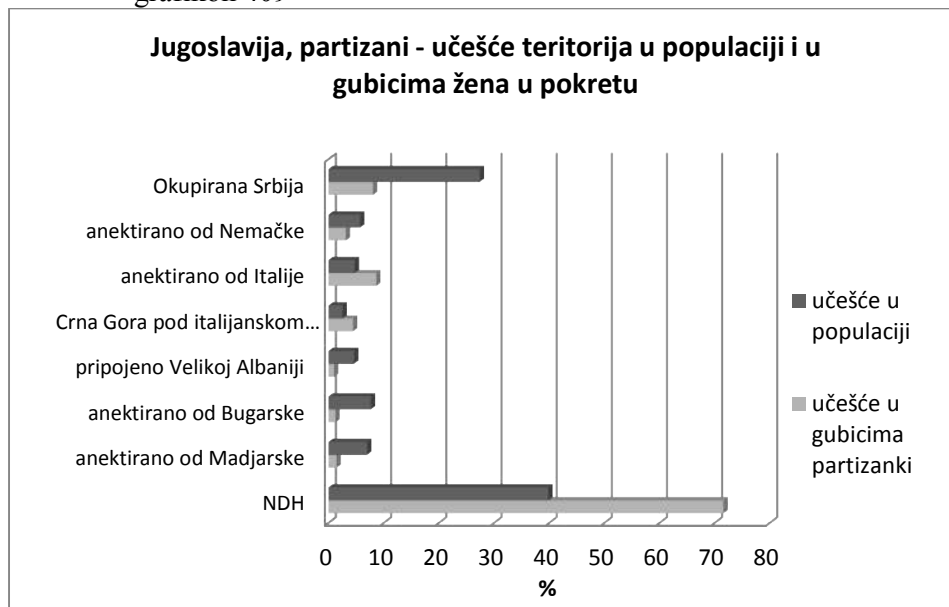
grafikon 408

Učešća stradalih partizanki iz NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom u gubicima žena su bila 1,43 odnosno 1,10 puta veća od učešća partizana sa ovih teritorija u gubicima muškaraca, dok je na svim ostalim teritorijama učešće bilo manje, 1,12 puta na teritoriji anektiranoj od Italije, preko 1,32 odnosno 1,44 puta na teritorijama anektiranim od Mađarske i Nemačke i dvostrukog na teritoriji pripojenoj Velikoj

Albaniji (1,91 puta), do 2,87 odnosno 3,11 puta manjeg učešća u Okupiranoj Srbiji i na teritoriji anektiranoj od Bugarske.

grafikon 409

Gubici partizanki iz pojedinih delova rasparčane Jugoslavije nisu bili u skladu sa zastupljenošću tih teritorija u ukupnoj populaciji. Učešće u gubicima žena u pokretu partizanki sa teritorije anektirane od Italije bilo je 1,81 puta veće od zastupljenosti ove teritorije u stanovništvu Jugoslavije, a partizanki iz NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom 1,79 odnosno 1,74 puta veće, dok je učešće partizanki sa ostalih teritorija bilo manje, sa teritorije anektirane od Nemačke 1,73 puta, Okupiranoj Srbiji 3,39 puta manje, teritorije priključene Velikoj Albaniji 4,58 puta i na teritorijama anektiranim Mađarske i Bugarske 4,89 odnosno 5,90 puta manje. S obzirom na zastupljenost NDH u populaciji Jugoslavije, gubici partizanki ove teritorije bili su realno 3,79 puta veći od gubitaka pripadnika pokreta sa svih ostalih teritorija zajedno.

U opštejugoslovenskom pokretu kakav je bio partizanski učestvovali su pripadnici svih nacionalnosti. Međutim polna struktura stradalih partizana nije bila jednaka kod svih. Na prisustvo žena različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu uticalo je više činioca, kao što su razvijenost partizanskog pokreta, njihova emancipovanost, stepen ugroženosti koji je kod pojedinih nacionalnosti, prvenstveno srpske, odigrao ključnu ulogu, potreba za njihovim angažovanjem i sposobnošću

pokreta da ih angažuje. Među stradlim partizankama Srпкиnje su činile dve trećine gubitaka, Hrvatice šestinu, Slovenke i Crnogorke po dvadeseti deo, dok je učešće ostalih nacionalnosti bilo minimalano ili zanemarljivo. Učešće stradalih partizanki pojedinih nacionalnosti nije ujednačeno sa njihovom zastupljenošću u populaciji Jugoslavije. Stradanje Srпкиnja i Crnogorki je bilo 1,66 odnosno 2,44 puta veće od njihovog učešća u populaciji Jugoslavije, dok je zastupljenost svih ostalih nacionalnosti bila manja, Hrvatica 1,35 puta, Slovenki 1,58 puta, Muslimanki 3,59 puta, Makedonki 5,40 puta, Mađarica 16,80 puta manje. Gubici Srпкиnja i Crnogorki su bili realno 3,59 puta veći od gubitaka žena svih drugih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu Jugoslavije.⁵⁹⁷ Prisutnost žena među stradalim partizanima različitih nacionalnosti nije bila ujednačena. Najveća je bila kod Srba i Crnogoraca kod kojih su žene činile šesnaesti odnosno sedamnaesti deo gubitaka, dok su Hrvatice predstavljale dvadeseti deo gubitaka u okviru svog nacionalnog korpusa, Slovenke dvadesetsedmi deo, Muslimanke tridesetsedmi deo, Makedonke pedeseti, Mađarice šezdesetsedmi deo njihovi gubitaka, dok je udeo Albanski bio zanemarljiv. Zastupljenost partizanki srpske nacionalnosti u gubicima pripadnika pokreta ove nacionalnosti bila je 1,22 puta veća od zastupljenosti Hrvatica, 1,70 puta od Slovenki, 2,32 puta od Muslimanki, 3,09 puta od Makedonki i 4,19 puta veća od udela koji su Mađarice imale u gubicima partizana ove nacionalnosti.

grafikon 410

⁵⁹⁷ S obzirom na zastupljenost u stanovništvu Jugoslavije, gubici partizanki crnogorske nacionalnosti su bili realno 1,48 puta veći od gubitaka saborkinja srpske nacionalnosti, dok su gubici Srпкиnja u partizanskom pokretu bili 2,23 puta veći od gubitaka Hrvatica, 2,61 puta od Slovenki, 5,95 puta od Muslimanki, 8,95 puta od Makedonki i 27,83 puta od gubitaka Mađarica.

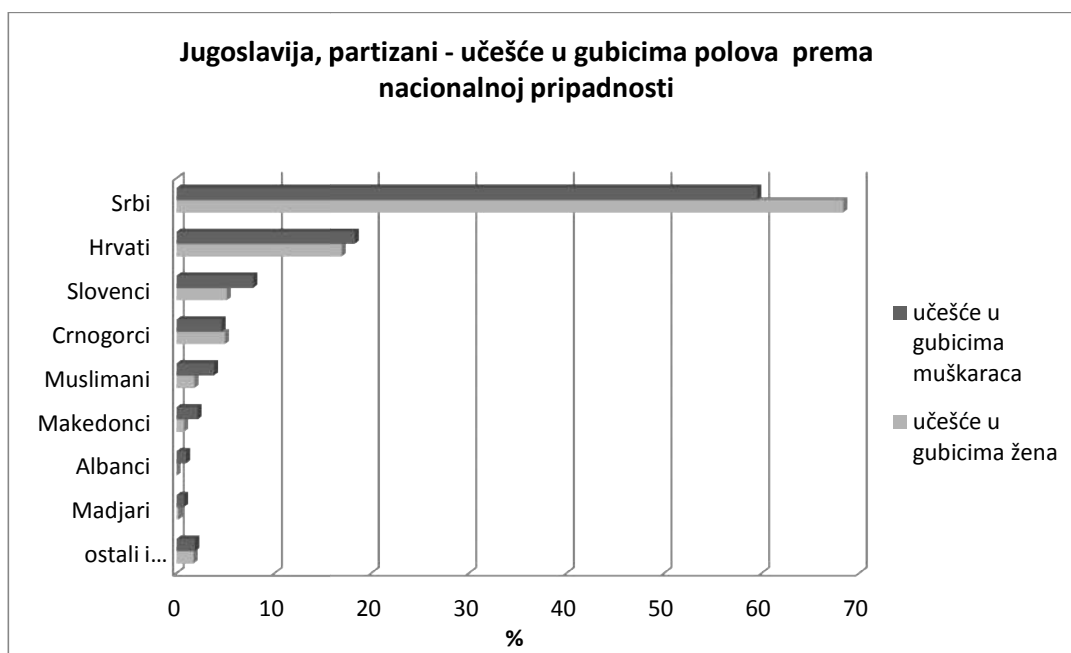

tabela 436 – Jugoslavija, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija – partizani	ukupno	muški	%	ženski	%
Srbi	104.185	97.688	93,76	6.497	6,24
%	60,03	59,55	//	68,36	//
Hrvati	31.658	30.043	94,90	1.615	5,10
%	18,24	18,31	//	16,99	//
Slovenci	13.368	12.879	96,34	489	3,66
%	7,70	7,85	//	5,14	//
Crnogorci	8.032	7.562	94,15	470	5,85
%	4,63	4,61	//	4,94	//
Muslimani	6.463	6.289	97,31	174	2,69
%	3,72	3,83	//	1,83	//
Makedonci	3.621	3.548	97,98	73	2,02
%	2,09	2,16	//	0,77	//
Albanci	1.644	1.643	99,94	1	0,06
%	0,95	1,00	//	0,01	//
Madjari	1.279	1.260	98,51	19	1,49
%	0,74	0,77	//	0,20	//
ostali i nep	3.299	3.133	94,97	166	5,03
%	1,90	1,91	//	1,75	//
ukupno	173.549	164.045	94,52	9.504	5,48

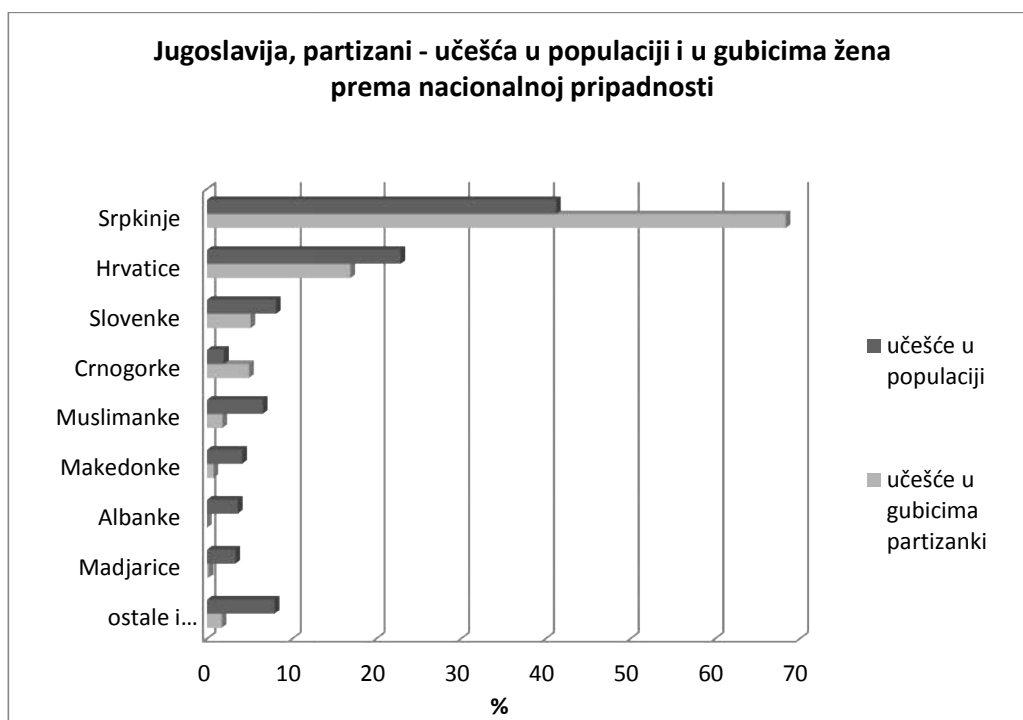
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 411

U gubicima partizana iste nacionalnosti a različitog pola, učešće u gubicima nije bilo jednako. Učešće partizanki srpske i crnogorske nacionalnosti u gubicima žena u pokretu bilo je 1,15 odnosno 1,07 puta veće od učešća njihovih sunarodnika u gubicima muškaraca, dok je učešće Hrvatica bilo 1,08 puta manje, Slovenki 1,53 puta manje, Muslimanki 2,09 puta manje, Makedonki i Mađarica 2,80 odnosno 3,85 puta manje.

grafikon 412

Gubici partizanki različitih nacionalnosti nisu bili u skladu sa zastupljenošću tih naroda u ukupnoj populaciji. Učešće u gubicima žena u pokretu partizanki srpske i crnogorske nacionalnosti bilo je 1,66 odnosno 2,44 puta veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu Jugoslavije, dok je učešće svih ostalih nacionalnosti bilo manje, Hrvatice 1,35 puta, Slovenke 1,58 puta, Muslimanke 3,59 puta, Makedonke 5,40 puta, Mađarice 16,80 puta, Albanke 363 puta i pripadnice ostalih i nepoznatih nacionalnosti 4,54 puta. S obzirom na zastupljenostu populaciji Jugoslavije u partizanima pretrpljeni gubici Crnogorki su bili realno 1,48 puta veći od gubitaka Srпкиnja, dok su gubici Srпкиnja bili realno 2,23 puta veći od gubitaka Hrvatice, 2,61 puta od stradanja Slovenke, 5,95 puta od gubitaka Muslimanke, 8,95 puta od stradanja Makedonke i 27,83 puta od gubitaka Mađarice.⁵⁹⁸

Poput razlika u polnoj strukturi gubitaka koje su postojale među nacionalnostima zastupljenim u partizanskom pokretu, prisutne su bile i nejednakosti među stradalim partizanima iste nacionalnosti iz različitih delova Jugoslavije. Na

⁵⁹⁸ Realni gubitak partizanki hrvatske nacionalnosti bio je 1,17 puta veći od gubitaka partizanki slovenačke nacionalnosti i 2,67 odnosno 4,01 puta od gubitaka muslimanske i makedonske nacionalnosti, dok je gubitak u partizanima stradlih Slovenke bio 2,28 odnosno 3,43 puta veći od gubitka Muslimanke i Makedonke, a Muslimanke 1,50 puta veći od gubitka Makedonke.

razlike je uticala razvijenost partizanskog pokreta u tim područjima, potreba za angažovanjem žena u pokretu, njegova sposobnost da ih privuče, kao i od stepena emancipacije među ženama koja je postojala pre ili se razvila tokom rata. Gubici partizanki različitih nacionalnosti varirali su kako u njihovom udelu među stradalim pripadnicima pokreta na određenoj teritoriji, tako i u učešću partizanki sa konkretne teritorije u ukupnim gubicima partizanki te nacionalnosti.

grafikon 413

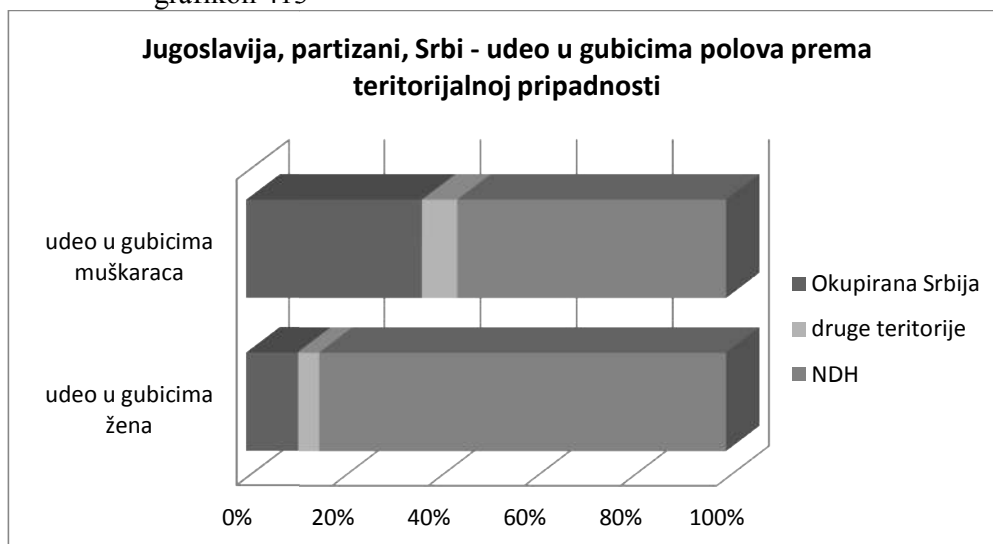

tabela 437 – Jugoslavija, partizani, Srbi – polna struktura pema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, pol, Srbi	ukupno	muški	%	ženski	%
Okupir. Srbija	36.613	35.911	98,08	702	1,92
%	35,14	36,76	//	10,80	//
anekt.Nemačka	50	49	98,00	1	2,00
%	0,05	0,05	//	0,02	//
anekt. Italija	1.416	1.369	96,68	47	3,32
%	1,36	1,40	//	0,72	//
C.Gora ital. upr.	752	702	93,35	50	6,65
%	0,72	0,72	//	0,77	//
prip. Vel.Albaniji	804	772	96,02	32	3,98
%	0,77	0,79	//	0,49	//
anekt.Bugarska	2.891	2.831	97,93	60	2,07
%	2,77	2,90	//	0,92	//
anekt.Mađarska	1.566	1.462	93,36	104	6,64
%	1,50	1,50	//	1,60	//
NDH	60.093	54.592	90,84	5.501	9,16
%	57,68	55,88	//	84,67	//
ukupno	104.185	97.688	93,76	6.497	6,24

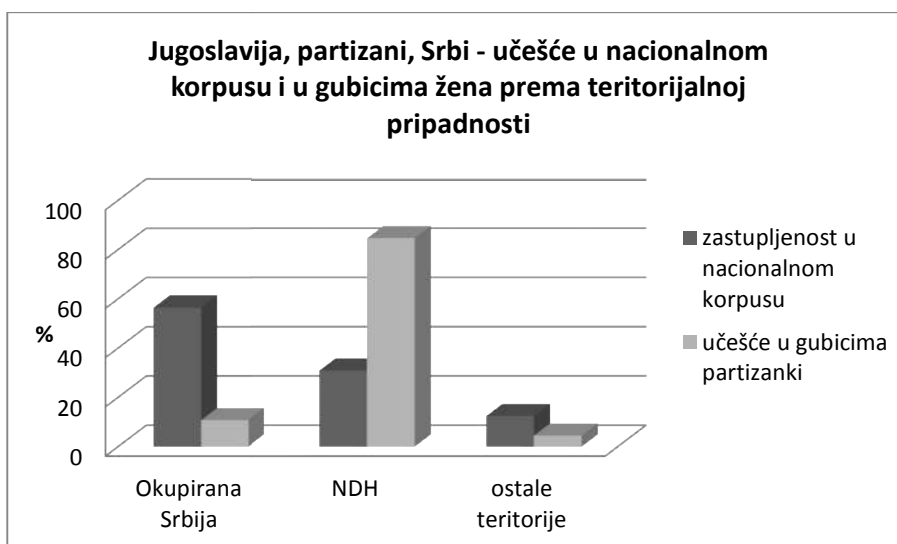
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 414

Udeo u gubicima partizanki srpske nacionalnosti među stradalim partizanima ove nacionalnosti nije bio jednak na svim područjima. Najveći udeo je bio među stradalim partizanima iz NDH gde su činili jedanaesti deo gubitaka, zatim Crne Gore pod italijanskom upravom gde su predstavljali njihov šesnaesti deo, na teritoriji anektiranoj od Italije trideseti, dok je najmanji bio u Okupiranoj Srbiji i teritoriji anektiranoj od Bugarske gde su žene činile pedeseti deo strdalih partizana ove nacionalnosti. Zastupljenost Srпкиnja među stradalim partizanima ove nacionalnosti u NDH bila je 4,77 puta veća od zastupljenosti njihovih sunarodnica među partizanima Okupirane Srbije. S obzirom na veličinu dela srpskog naroda koji je nastanjivao pojedine delove Jugoslavije među stradalim partizankama ove nacionalnosti izdvajale su se dve grupe. Prvu grupu su činile teritorije sa kojih je učešće u gubicima partizanki srpske nacionalnosti prevazilazio ili je bio približno jednak njihovom učešću u srpskom nacionalnom korpusu, a to su teritorije u zapadnom delu države, NDH, teritorija anektirana od Italije, kao i teritorija Crne Gore pod italijanskom upravom.

grafikon 415

Učešće stradalih partizanki srpske nacionalnosti u odnosu na veličinu dela srpskog naroda koji je živeo na ovim teritorijama je u NDH bilo 2,73 puta veće, u Crnoj Gori pod italijanskom upravom je 1,26 puta veće, a na teritoriji anektiranoj od Italije 1,19 puta manje. U drugu grupu spadale su teritorije na kojima je učešće partizanki u ukupnim gubicima pripadnika pokreta srpske nacionalnosti bilo značajno manje od zastupljenosti dela naroda sa te teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu. Učešće partizanki iz Okupirane Srbije je bilo 5,24 puta manje od zastupljenosti srpskog naroda ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, na teritoriji anektiranoj od Bugarske 6,02 puta manje, na teritoriji priključenoj velikoj Albaniji 3,98 puta manje, i na teritorijama anektiranim od Mađarske i Nemačke 2,15 odnosno 2 puta manje. Stradanje Srпкиnja u partizanskom pokretu sa teritorije NDH bilo je 7,84 puta veće od stradanja njihovih saboraca istog pola iz Okupirane Srbije, ali je s obzirom na veličine delova srpskog naroda koji je nastanjivop ove dve oblasti, gubitak partizanki ove nacionalnosti iz NDH je realno bio 14,32 puta veći.

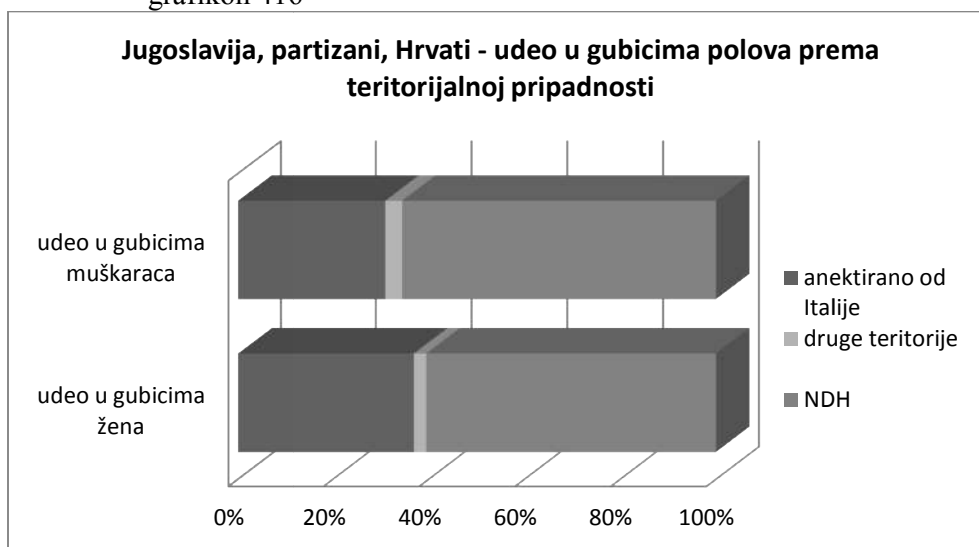
tabela 438 – Jugoslavija, partizani, Hrvati – polna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, pol, Hrvati	ukupno	muški	%	ženski	%
Okupir. Srbija	280	262	93,57	18	6,43
%	0,88	0,87	//	1,11	//
anekt. Nemačka	42	38	90,48	4	9,52
%	0,13	0,13	//	0,25	//
anekt. Italija	9.902	9.306	93,89	596	6,11
%	31,28	30,97	//	36,90	//

C.Gora ital. upr.	58	54	93,10	4	6,90
%	0,18	0,18	//	0,25	//
prip. Vel. Albaniji	11	10	90,91	1	9,09
%	0,03	0,03	//	0,06	//
anekt. Bugarska	14	13	92,86	1	7,14
%	0,04	0,04	//	0,06	//
anekt. Mađarska	686	672	97,96	14	2,04
%	2,17	2,24	//	0,87	//
NDH	20.665	19.688	95,27	977	4,73
%	65,28	65,53	//	60,49	//
ukupno	31.658	30.043	94,90	1.615	5,10

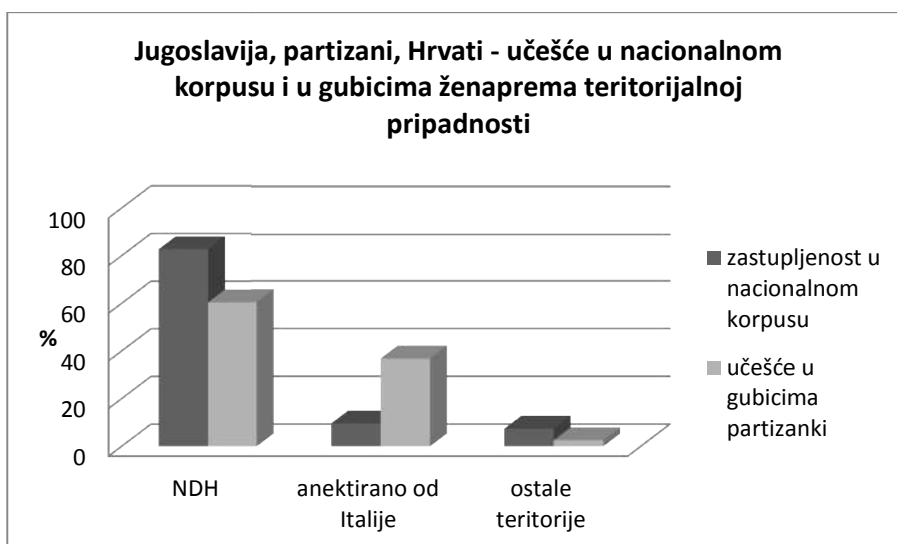
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 416

Na dve teritorije na kojima su Hrvati činili većinu stanovništva i jednoj u čiji je sastav ušao deo matične teritorije, žene su imale različit udeo u gubicima partizana ove nacionalnosti i činile su šesnaestinu gubitaka na teritoriji anektiranoj od Italije, dvadeseti deo gubitaka u NDH i pedeseti deo na teritoriji anektiranoj od Mađarske. Veća zastupljenost Hrvatica u gubicima partizana hrvatske nacionalnosti bila je na teritorijama sa kojih je poticao mali broj stradalih partizana ove nacionalnosti, a koja dostiže desetinu gubitaka na teritoriji anektiranoj od Nemačke.

grafikon 417

S obzirom na veličinu delova hrvatskog naroda na pojedinim teritorijama, učešće partizanki sa teritorije anektirane od Italije u gubicima pripadnica pokreta ove nacionalnosti bilo je 3,81 puta veće, dok je iz NDH bilo 1,37 puta manje, a sa teritorije anektirane od Mađarske 6,88 puta manje. Van matične teritorije učešće Hrvatica u gubicima je bilo veće od zastupljenosti dela naroda sa tih teritorija u nacionalnom korpusu, 1,17 puta u Okupiranoj Srbiji i 1,15 puta u ostalim delovima Jugoslavije. U partizanima stradale Hrvatice iz NDH su bile 1,64 puta brojnije od sunarodnica sa teritorije anektirane od Italije, ali su s obzirom na brojnost Hrvaskog naroda na ovim teritijama, partizanke sa teritorije anektirane od Itaije realno pretrpele 5,20 puta veće gubitke.

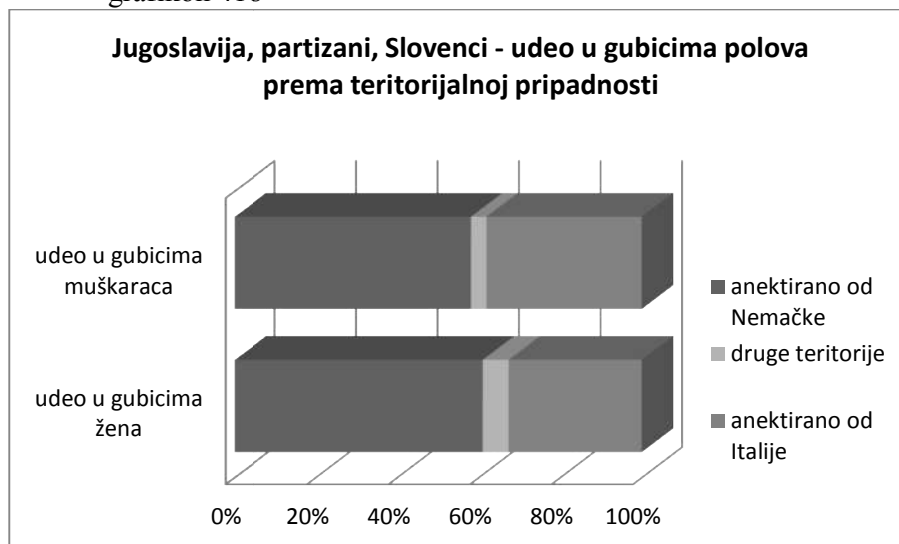
tabela 439 – Jugoslavija, partizani, Slovenci – polna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, pol, Slovenci	ukupno	muški	%	ženski	%
Okupir. Srbija	143	133	93,01	10	6,99
%	1,07	1,03	//	2,04	//
anekt.Nemačka	7.780	7.482	96,17	298	3,83
%	58,20	58,09	//	60,94	//
anekt. Italija	5.065	4.905	96,84	160	3,16
%	37,89	38,08	//	32,72	//
C.Gora ital. upr.	8	8	100,0	--	--
%	0,06	0,06	//	--	//
prip.Vel.Albaniji	7	7	100,0	--	--
%	0,05	0,05	//	--	//
anekt.Bugarska	11	11	100,0	--	--

%	0,08	0,08	//	--	//
anekt.Madžarska	47	46	97,87	1	2,13
%	0,35	0,36	//	0,20	//
NDH	307	287	93,48	20	6,52
%	2,30	2,23	//	4,09	//
ukupno	13.368	12.879	96,34	489	3,66

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 418

Kompaktno nastanjene u dve anektirane oblasti i regionu još jedne koji je zauzeo deo matične teritorije, Slovenke su imale različit udeo među u partizanima stradalim sunarodnicima, čineći njihov dvadesetšesti i tridesetdrugi odnosno pedeseti deo, tako da je njihov udeo u gubicima na teritoriji anektiranoj od Nemačke bio 1,21 odnosno 1,80 puta veći nego na teritorijama anektiranim od Italije i Mađarske. Veće udeo u gubicima partizanke slovenačke nacionalnosti imale su na terijama na kojima su živeli u mali delovi ovog naroda, u Okupiranoj Srbiji i NDH gde su predstavljale četrnaesti odnosno petnaesti deo gubitaka partizana ove nacionalnosti. Učešćem u gubicima partizanki slovenačke nacionalnosti pripadnice pokreta sa teritorije anektirane od Italije su 1,44 puta prevazišle zastupljenost dela naroda ove teritorije u nacionalnom korpusu, učešće u gubicima njihovih sunarodnica stradalih u partizanima s teritorije anektirane od Nemačke bilo neznatno manje (1,08 puta), dok je sa teritoije anektirane od Mađarske bilo 35,85 puta manje. Slovenke u partizanima van matične teritorije imale su 1,38 puta veće učešće među stradalim sunarodnicama nego što je bila zastupljenost tog dela naroda u nacionalnom korpusu. S obzirom na veličinu delova slovenačkog naroda na

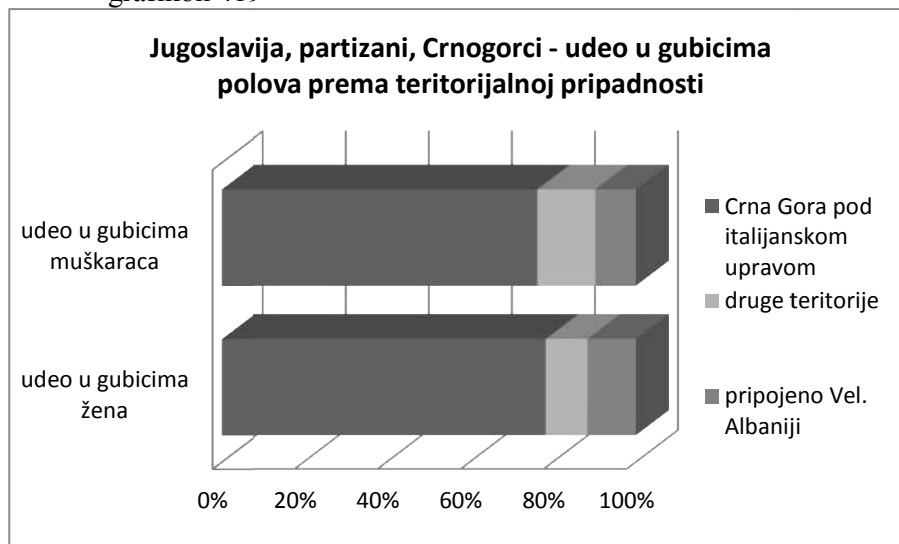
dve teritorije sa kojih je poticao najveći deo stradalih partizanki ove nacionalnosti, pripadnice pokreta sa teritorije anektirane od Italije pretrpele su 1,55 puta veće stradanje.

tabela 440 – Jugoslavija, partizani, Crnogorci – polna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, pol, Crnogorci	ukupno	muški	%	ženski	%
Okupir. Srbija	434	418	96,31	16	3,69
%	5,40	5,53	//	3,40	//
anekt.Nemačka	9	9	100,0	--	--
%	0,11	0,12	//	--	//
anekt. Italija	407	391	96,07	16	3,93
%	5,07	5,17	//	3,40	//
C.Gora ital. upr.	6.133	5.765	94,00	368	6,00
%	76,36	76,24	//	78,30	//
prip.Vel.Albaniji	798	743	93,11	55	6,89
%	9,93	9,82	//	11,70	//
anekt.Bugarska	47	46	97,87	1	2,13
%	0,58	0,61	//	0,21	//
anekt.Mađarska	36	32	88,89	4	11,11
%	0,45	0,42	//	0,85	//
NDH	168	158	94,05	10	5,95
%	2,09	2,09	//	2,13	//
ukupno	8.032	7.562	94,15	470	5,85

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 419

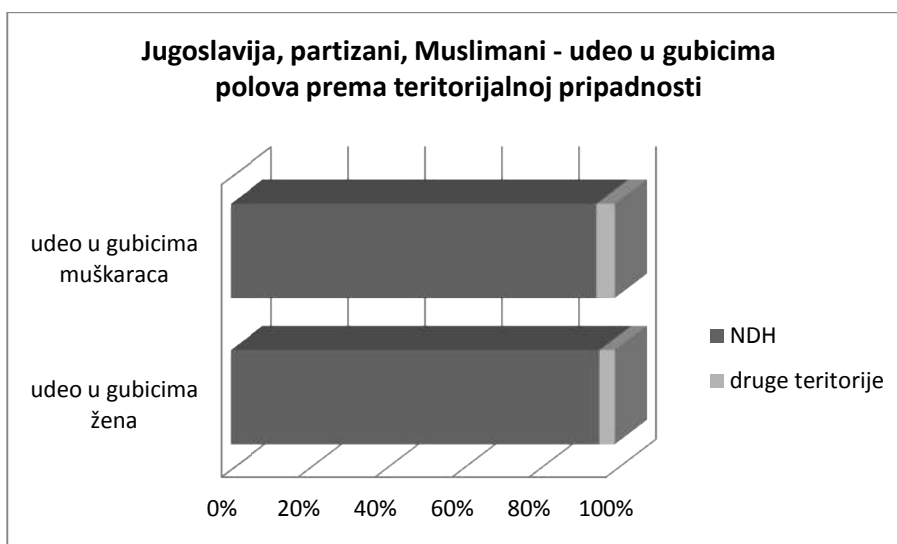
Na matičnoj teritoriji Crnogorke su predstavljale sedamnaesti deo gubitaka partizana u okviru svoga nacionalnog korpusa, što je bio 1,53 puta veći udeo nego među sunarodnicima sa teritorije anektirane od Italije, ali i 1,15 puta manji od udela koje su imale u gubicima sunarodnika sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji. Od ostalih teritorija na kojima postoji značajnija stradanje crnogoraca, u Okupiranoj Srbiji, udeo žena među njima je činio dvadesetsedmi deo gubitaka. Četiri petina u partizanima stradalih Crnogorki poticalo je iz Crne gore pod italijanskom upravom, a devetina je bila sa teritorije priključene Velikoj Albaniji.

tabela 441 – Jugoslavija, partizani, Muslimani – polna struktura prema teritorijalnoj pripanosti

Jugoslavija, pol, Muslimani	ukupno	muški	%	ženski	%
Okupir. Srbija	113	110	97,35	3	2,65
%	1,75	1,75	//	1,72	//
anekt.Nemačka	4	4	100,0	--	--
%	0,06	0,06	//	--	//
anekt. Italija	3	2	66,67	1	33,33
%	0,05	0,03	//	0,57	//
C.Gora ital. upr.	115	113	98,26	2	1,74
%	1,78	1,80	//	1,15	//
prip.Vel.Albaniji	68	68	100,0	--	--
%	1,05	1,08	//	--	//
anekt.Bugarska	14	13	92,86	1	7,14
%	0,22	0,21	//	0,57	//
anekt.Mađarska	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
NDH	6.146	5.979	97,28	167	2,72
%	95,09	95,07	//	95,98	//
ukupno	6.463	6.289	97,31	174	2,69

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 420

Mali udeo Muslimanki među u partizanima stradalim sunarodnicima na teritoriji NDH bio je neznatno veći nego u Okupiranoj Srbiji i 1,56 puta veći nego u Crnoj Gori pod italijanskim komesarom, dok nije bilo stradalih pripadnica ove nacionalnosti na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji na kojoj je živeo značajana deo ovog naroda. U partizanima stradale Muslimanke iz NDH imale su za petinu (1,22 puta) veće učešće među stradalim sunarodnicama nego što je bila zastupljenost Muslimana iz NDH u ukupnom nacionalnom korpusu, dok im je učešće u Okupiranoj Srbiji bilo dvostruko manje (1,95 puta), a Crnoj gori pod italijanskom upravom 6,35 puta manje.

tabela 442 – Jugoslavija, partizani, Makedonci – polna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, pol, Makedonc	ukupno	muški	%	ženski	%
Okupir. Srbija	108	105	97,22	3	2,78
%	2,98	2,96	//	4,11	//
anekt. Nemačka	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
anekt. Italija	3	2	66,67	1	33,33
%	0,08	0,06	//	1,37	//
C.Gora ital. upr.	6	5	83,33	1	16,67
%	0,16	0,14	//	1,37	//
prip. Vel. Albaniji	447	439	98,21	8	1,79
%	12,34	12,37	//	10,96	//
anekt. Bugarska	3.029	2.970	98,05	59	1,95
%	83,65	83,71	//	80,82	//
anekt. Mađarska	7	7	100,0	--	--
%	0,19	0,20	//	--	//
NDH	21	20	95,24	1	4,76
%	0,58	0,56	//	1,37	//

ukupno	3.621	3.548	97,98	73	2,02
--------	-------	-------	-------	----	------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 421

Na dve teritorije na kojima su bili kompaktno nastanjeni minimalni udeo žena među u partizanima stradalim Makedoncima bio je neznatno veći na teritoriji anektiranoj od Bugarske (1,09 puta). Na ostalim teritorijama na kojima su živeli u malom broju zastupljenost žena među stradali sunarodnicima je veća. Učešće Makedonki stradalih u partizanima sa obe matične teritorije je nešto ispod zastupljenosti Makedonaca na njima u ukupnom nacionalnom korpusu (1,07 odnosno 1,14 puta), dok je učešće stradalih pripadnika pokreta ove nacionalnosti iz ostalih delova Jugoslavije bilo 9,56 puta veće. Od dve teritorije sa kojih je poticao najveći deo gubitaka pripadnika pokreta makedonske nacionalnosti, realno stradanje partizanki sa teritorije anektirane od Bugarske je bilo 1,07 puta veće.

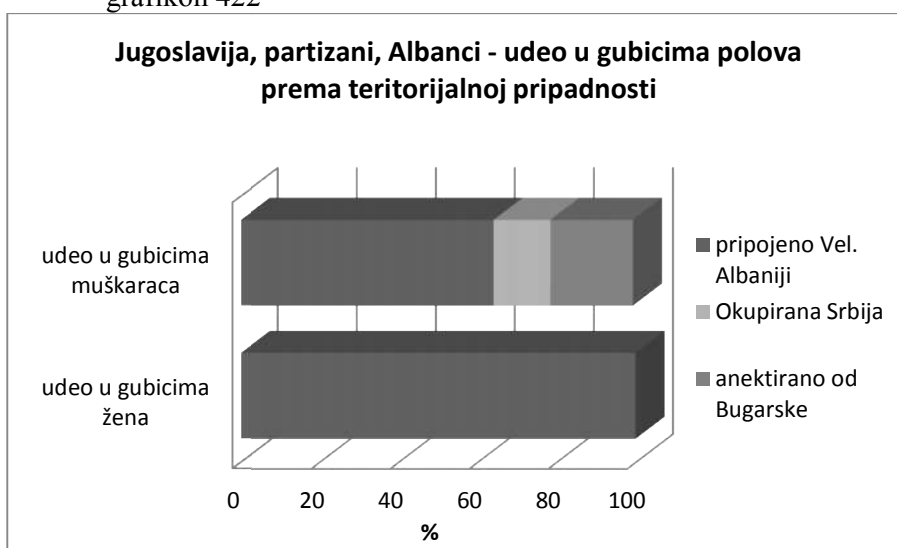
tabela 443 – Jugoslavija, partizani, Albanci – polna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, pol, Albanci	ukupno	muški	%	ženski	%
Okupir. Srbija	236	236	100,0	--	--
%	14,35	14,36	//	--	//
anekt. Nemačka	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
anekt. Italija	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
C. Gora ital. upr.	5	5	100,0	--	--
%	0,30	0,30	//	--	//

prip. Vel. Albaniji	1.054	1.053	99,90	1	0,10
%	64,11	64,09	//	100,0	//
anekt. Bugarska	343	343	100,0	--	--
%	20,86	20,88	//	--	//
anekt. Mađarska	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
NDH	6	6	100,0	--	--
%	0,36	0,36	//	--	//
ukupno	1.644	1.643	99,94	1	0,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 422

Slabo razvijen partizanski pokret koji nije uspevaio da privuče u većem broju albansko stanovništvo u svoje redove, uz tradicionalno shvatanje položaja žene u društvu, prouzrokovalo je njihovo zanemarljivo učešće u gubicima partizana ove nacionalnosti. Jedino i minimalno učešće žena u gubicima pripadnika partizanskog pokreta albanske nacionalnosti bilo je na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji na kojoj je živelo dve trećine ovog naroda nastanjenog u Jugoslaviji.

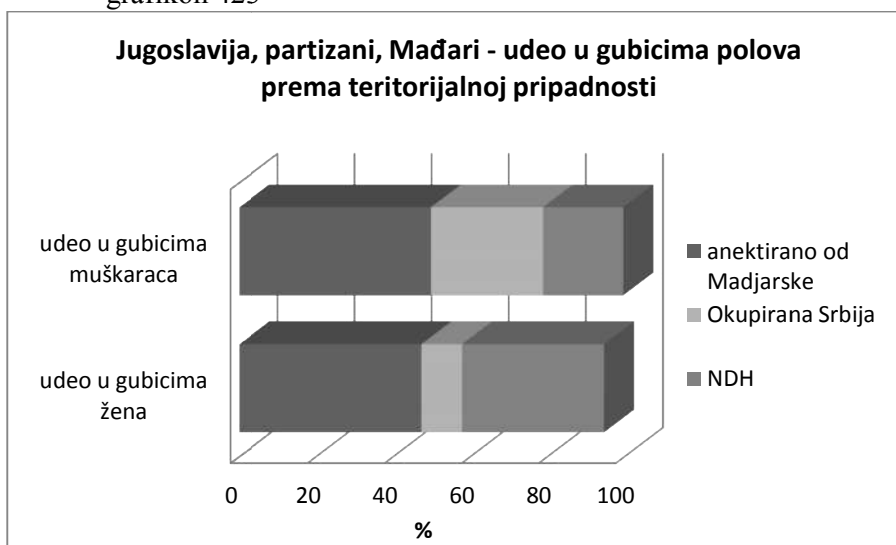
tabela 444 – Jugoslavija, partizani, Mađari – polna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, pol, Mađari	ukupno	muški	%	ženski	%
Okupir. Srbija	368	366	99,46	2	0,54
%	28,77	29,05	//	10,53	//
anekt. Nemačka	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
anekt. Italija	2	2	100,0	--	--
%	0,16	0,16	//	--	//
C. Gora ital. upr.	1	--	--	1	100,0

%	0,08	--	//	5,26	//
prip. Vel. Albaniji	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
anekt. Bugarska	2	2	100,0	--	--
%	0,16	0,16	//	--	//
anekt. Mađarska	637	628	98,59	9	1,41
%	49,80	49,84	//	47,37	//
NDH	269	262	97,40	7	2,60
%	21,03	20,79	//	36,84	//
ukupno	1.279	1.260	98,51	19	1,49

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 423

Minimalni udeo koji su Mađarice imale u gubicima partizana ove nacionalnosti je variao u različitim delovima Jugoslavije, te je na teritoriji NDH bio 1,84 puta veći nego na teritoriji anektiranoj od Mađarske i 4,81 puta veći nego u Okupiranoj Srbiji. Kod Mađarica stradalih u partizanskom pokretu, učešće u gubicima partizanki iz NDH je 2,51 puta prevazilazilo zastupljenost dela naroda sa ove teritorije u nacionalnom korpusu, dok je ono na teritoriji anektiranoj od Mađarske i u Okupiranoj Srbiji bilo za terćinu (1,31 puta) odnosno dvostruko (2,09) manje.

Partizanke iz različitih delova Jugoslavije nisu imale jednaku dinamiku stradanja tokom rata, kao ni što njihovo učešće u gubicima pripadnica pokreta nije bilo isto. Prema dinamici stradanja partizanki izdvajaju se dve grupe. Prvu grupu činile su tri teritorije na kojima je većina partizanki izgubila živote u prve tri godine rata, NDH (65,11%), Crne Gore pod italijanskom upravom (54,23%) i teritorije anektirane od

Italije (52,17%). Težište rata u koji se odvijao u centralnim delovima Jugoslavije uslovio je da su se na sve tri teritorije najveći gubici desili 1943. godine u vreme odlučujućih borbi za opstanak pokreta i ishod rata u Jugoslaviji i/ili su nastali kao posledica velikog priliva novih boraca nakon kapitulacije Italije, kada su gubici u NDH bili uvećani 4,72 puta u odnosu na predhodnu godinu, na teritoriji anektiranoj od Italije 5,15 puta i u Crnoj Gori pod italijanskom upravom 2,65 puta. Već u narednoj godini je došlo do smanjivanja udela gubitaka partizanki iz NDH i teritorije anektirane od Italije, 2,08 odnosno 1,24 puta, dok je u Crnoj Gori pod italijanskom upravom stradanje ostalo na istom nivou, sa daljim njihovim smanjivanjem u poslednjoj godini rata. Na ostalih pet teritorija najveći deo žena u partizanskom pokretu je izgubio živote u poslednje dve godine rata, Okupiranoj Srbiji (63,38%), na teritorijama anektiranim od Bugarske (77,60%), Nemačke (76,31%) i Mađarske (65,73%) i na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji (76,28%). Na četiri od pet teritorija gubici u 1944. godini su bili uvećani u odnosu na predhodnu, Okupiranoj Srbiji i teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji 2,29 odnosno 1,90 puta, a na teritorijama anektiranim od Nemačke i Bugarske 3,07 odnosno 3,90 puta, dok je udeo na teritoriji anektiranoj od Mađarske stagnirao i bio uvećan u poslednjoj godini rata realno 4,11 puta. Iako je nominalno stradanje žena sa ostalih teritorija u poslednjoj godini rata bilo manje, realno stradanje je variralo, u Okupiranoj Srbiji je bilo 1,57 puta veće, teritorijama anektiranoj od Nemačke i pripojenoj Velikoj Albaniji 2,13 odnosno 2,53 puta veće, u NDH i na teritoriji anektiranoj od Italije je bilo isto, dok je na teritoriji anektiranoj od Bugarske i Crne Gore pod italijanskom upravom bilo 1,54 odnosno 1,50 puta manje. Iako je udeo stradalih partizanki u prve tri godine rata iz NDH bio 1,79 puta veći od udela gubitaka partizanki iz Okupirane Srbije, specifičnost ustanka u Srbiji je uslovlila da je udeo stradalih žena u pokretu iz Okupirane Srbije bio 2,99 odnosno 3,94 puta veći od udela gubitaka u ustanku pripadnika pokreta iz NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom i 7,63 puta veći udeo u stradanju od partizanki sa teritorije anektirane od Italije stradalih u tom periodu.

grafikon 424

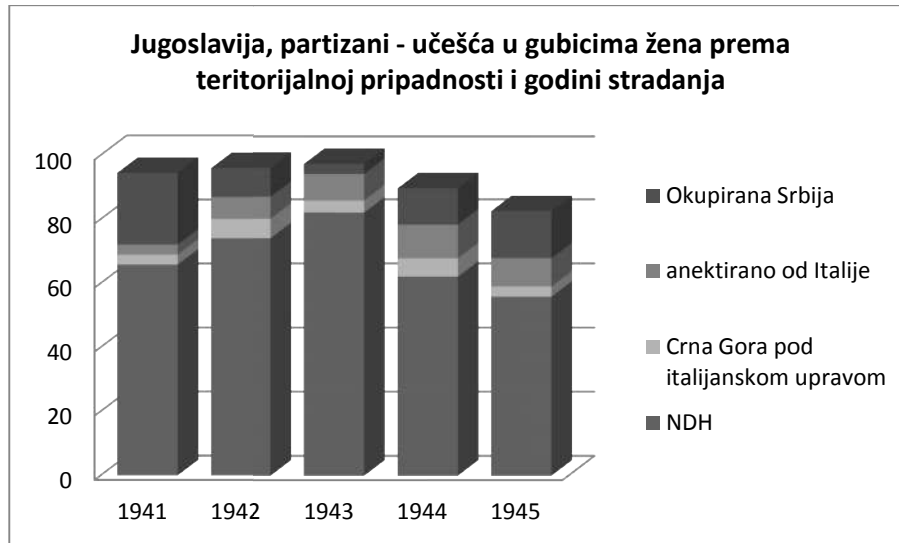

tabela 445 – Jugoslavija, partizani – žene prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okup.Srbija	770	57	7,40	91	11,82	134	17,40	307	39,87	181	23,51
%	8,10	22,35	//	9,04	//	3,12	//	11,29	//	14,69	//
anekt.Nemačka	304	6	1,97	24	7,89	42	13,81	129	42,43	103	33,88
%	3,20	2,35	//	2,38	//	0,98	//	4,74	//	8,36	//
anekt. Italija	828	8	0,97	69	8,33	355	42,87	287	34,66	109	13,16
%	8,71	3,14	//	6,85	//	8,27	//	10,55	//	8,85	//
C.Gora ital. upr.	426	8	1,88	61	14,32	162	38,03	156	36,62	39	9,15
%	4,48	3,14	//	6,06	//	3,78	//	5,73	//	3,16	//
prip.Vel.Albaniji	97	2	2,06	1	1,03	20	20,62	38	39,17	36	37,11
%	1,02	0,78	//	0,10	//	0,47	//	1,40	//	2,92	//
anekt.Bugarska	125	2	1,60	6	4,80	20	16,00	78	62,40	19	15,20
%	1,31	0,78	//	0,59	//	0,47	//	2,87	//	1,54	//
anekt.Madžarska	143	4	2,80	9	6,29	36	25,17	37	25,87	57	39,86
%	1,50	1,57	//	0,89	//	0,84	//	1,36	//	4,63	//
NDH	6.811	168	2,47	746	10,95	3.521	51,69	1.688	24,78	688	10,10
%	71,66	65,88	//	74,08	//	82,07	//	62,06	//	55,84	//
ukupno	9.504	255	2,68	1.007	10,59	4.290	45,14	2.720	28,62	1.232	12,96

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 425

Od osam teritorija nastalih rasparčavanjem Jugoslavije, dve su konstantno imale veće učešće u gubicima pripadnica pokreta od njihove zastupljenosti u populaciji države, dve su varirale sa učešćem, koje je u dužem ili kraćem periodu bilo veće, dok su četiri teritorije imale permanentno manje učešće u gubicima žena. Tokom čitavog rata partizanke NDH su predstavljale najveći deo stradalih žena u pokretu, čineći dve trećine gubitaka u 1941. godini, preko četiri petina u 1943. godini, do najmanjeg učešća koje je bilo veće od polovine stradalih u poslednjoj godini rata. Učešće u gubicima partizanki im je neprekodno bilo veće od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije, 1,65 puta u ustanku, 2,06 puta sredinom rata i 1,40 puta krajem rata. Gubici partizanki iz NDH su u 1943. godini bili realno 6,90 puta veći od gubitaka žena u partizankom pokretu sa ostalih teritorija. Učešće partizanki iz Crne Gore pod italijanskom upravom među stradalim pripadnicama pokreta je imalo svoje uspone i padove, ali je tokom čitavog rata bilo iznad zastupljenosti ove teritorije u stanovništvu Jugoslavije, najviše 2,35 odnosno 2,22 puta u drugoj odnosno predposlednjoj godini rata. Partizanke sa teritorije anektirane od Italije su nakon 1,53 puta manjeg učešća u gubicima žena u ustanku, od 1942. godine imale učešće u gubicima žena koje je bilo iznad učešća te teritorije u populaciji Jugoslavije, najviše 2,20 puta 1944. godine, u vreme oslobađanja značajnog dela ove teritorije. Nakon manjeg učešća u gubicima partizanki nego što je bila zastupljenost teritorije anektirane od Nemačke u populaciji Jugoslavije u prve četiri godine rata, 2,35 odnosno 5,64 puta u ustanku i sredinom rata, pripadnice partizanskog pokreta ove teritorije su imale 1,51 puta veće učešće u gubicima u poslednjoj godini

rata. Veću grupu činile su teritorije sa kojih učešće u gubicima partizanki nikada nije dostiglo učešće tih teritorija u populaciji Jugoslavije. Intezitet ustanka u Okupiranoj Srbiji prouzrokovao je da su stradale partizaneke ove teritorije činile više od petine gubitaka svih pripadnika pokreta stradalih 1941. godine, što je bilo 1,23 puta manje od učešća u stanovništvu Jugoslavije, da bi ono u narednim godinama bilo još manje, 8,80 puta sredinom rata i 1,87 puta manje poslednje godine rata. Partizanke sa teritorije anektirane od Bugarske su značajnije učešće među stradalim pripadnicama pokreta imale 1944. godine, u vreme oslobađanja ove teritorije, ali je ono bilo 2,69 puta manje od zastupljenosti teritorije u stanovništvu države, dok je sa teritorija anektirane od Mađarske i priključene Velikoj Albaniji značajnije učešće u gubicima partizanki bilo u poslednjoj godini rata, 1,58 odnosno 1,60 puta manje od njihovih zastupljenosti u populaciji Jugoslavije.⁵⁹⁹

Dinamika, kao ni intezitet stradanja partizanki različitih nacionalnosti nije bila jednaka tokom rata. Kod nekih nacionalnosti najveći deo je izgubio život sredinom rata, dok je kod drugih veće stradanje bilo poslednjih godina. Učešća pojedinih nacionalnosti u gdišnjem stradanju žena u partizanskom pokretu takođe je varirala u pojedinim periodima rata.

tabela 446 – Jugoslavija, partizani – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srpkinje	6.497	200	3,08	743	11,44	3.239	49,85	1.601	24,64	714	10,99
%	68,36	78,43	//	73,78	//	75,50	//	58,86	//	57,95	//
Hrvatice	1.615	13	0,80	114	7,06	631	39,07	600	37,15	257	15,91
%	16,99	5,10	//	11,32	//	14,71	//	22,06	//	20,86	//
Slovenke	489	7	1,43	45	9,20	117	23,93	185	37,83	135	27,61
%	5,14	2,74	//	4,47	//	2,73	//	6,80	//	10,96	//
Crnogorke	470	10	2,13	61	12,98	169	35,96	171	36,38	59	12,55
%	4,94	3,92	//	6,06	//	3,94	//	6,29	//	4,79	//
Muslimanke	174	4	2,30	22	12,64	72	41,38	55	31,61	21	12,07
%	1,83	1,57	//	2,18	//	1,68	//	2,02	//	1,70	//
Makedonke	73	2	2,74	7	9,59	10	13,70	43	58,90	11	15,07
%	0,77	0,78	//	0,69	//	0,23	//	1,58	//	0,89	//
Albanke	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,01	--	//	--	//	--	//	0,04	//	--	//
Mađarice	19	1	5,26	--	--	2	10,53	6	31,58	10	52,63

⁵⁹⁹ U odnosu na zastupljenost u populaciji Jugoslavije učešće partizanki sa ovih teritorija je bilo u ustanku manje na teritorijama anektiranim od Bugarske i Mađarske 9,91 odnosno 4,67 puta, a na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji 5,99 puta, dok je sredinom rata bilo na teritorijama anektiranim od Bugarske i Mađarske 16,45 odnosno 8,74 puta manje i na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji 9,94 puta manje.

%	0,20	0,39	//	--	//	0,05	//	0,22	//	0,81	//
ostale i nep.	166	18	10,84	15	9,04	50	30,12	58	34,94	25	15,06
%	1,75	7,06	//	1,49	//	1,16	//	2,13	//	2,03	//
ukupno	9.504	255	2,68	1.007	10,59	4.290	45,14	2.720	28,62	1.232	12,96

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 426

Dinamika stradanja Srpkinja u partizanskom pokretu kretala se uzlazno-silaznom linijom, sa rastom koji se uvećavao 1,86 i 4,36 puta, da bi udeo u gubicima 1943. godine dostigao polovinu stradalih partizanki ove nacionalnosti, nakon čegaje došlo do smanjivanja stradanja 2,02 puta u 1944. godini, da bi stopa smrtnosti u posledjoj godini rata porasla za petinu (1,19 puta) u odnosu na predhodnu godinu. Slična je bila dinamika stradanja Muslimanki u pokretu sa najvećim delom stradalih u 1943. godini i padom koji je usledio u poslednjim godinama rata. Kod Hrvatice i Crnogorki stradalih u pokretu dostigniti nivo stradanja u 1943. godini se održavao do kraja rata, sa relanim uvećanjem gubitaka u poslednjoj godini po 1,14 puta. Slovenke imaju stalni rast stradanja do kraja rata, tako da ih je 65,44% izgubilo život u poslednje dve godine rata, s time što je stopa smrtnosti u poslednje godine rata bila dvostruko veća nego u predhodnoj godini (1,95 puta). Tri petina u partizanima stradalih Makedonki, je izgubio život u vreme oslobađanja Makedonije, dok je polovina Mađarica strdala poslednje godine rata, sa stopom smrtnosti 4,44 puta većoj nego u predhodnoj godini.

grafikon 427

Srpkinje stradale u partizanima tokom čitavog rata su imale veće učešće u gubicima žena nego što je bilo njihovo učešće u populaciji, od 1,90 puta u ustanku, 1,83 puta sredinom i 1,40 puta u poslednjoj godini rata. Poput njih, Crnogorke su tokom čitavog rata bile zastupljenije u gubicima partizanki nego što je bila njihovo učešće u stanovništvu Jugoslavije, najviše 3 odnosno 3,11 puta u 1942. odnosno 1944. godini. Sa stalni rastom učešća u gubicima partizanki, Hrvatice su u poslednje dve godine rata dostigle zastupljenost u populaciji, dok im je učešće u gubicima u ustanku i sredinom rata bilo 4,49 odnosno 1,56 puta manje. Učešće Slovenki u gubicima žena u pokretu, sa usponima i padovima, u prve četiri godine rata nije dostiglo nacionalnu zastupljenost u populaciji Jugoslavije i bilo je 2,96 puta manje u ustanku i 1,19 puta predposlednje godine rata, da bi poslednje godine rata 1,35 puta prevazišle zastupljenost u populaciji. Partizanke ostalih nacionalnosti su tokom čitavog rata imale daleko manje učešće u gubicima pripadnica pokreta od njihove zastupljenosti u populaciji države, Mulimanke 4,18 puta u ustanku i 3,25 puta predposlednje godine rata, Makedonke 5,33 odnosno 2,63 puta u istim godinama i Mađarice 8,61 puta u ustanku i 4,15 puta manje poslednje godine rata.

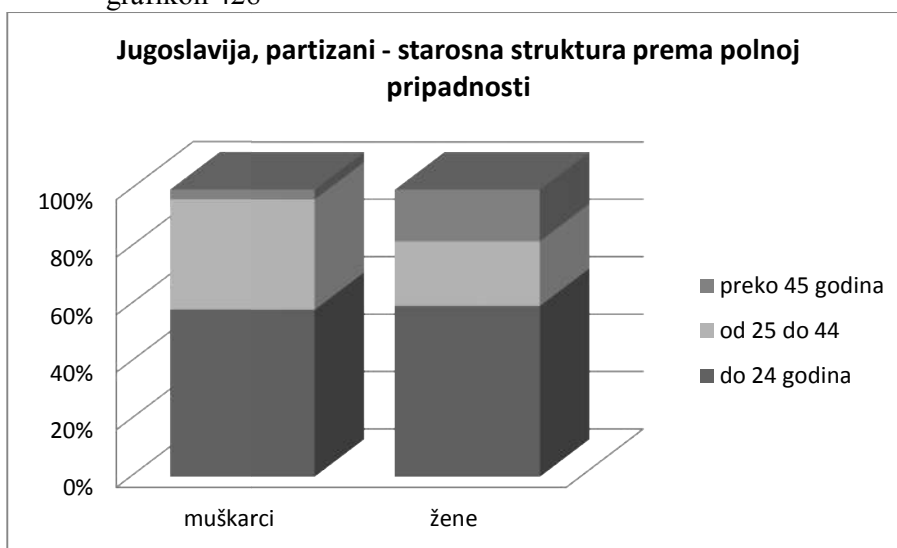
Pripadnici oba pola partizanskog pokreta Jugoslavije nisu imali jednaku starostnu strukturu gubitaka. Svojom dominantnim prisustvom u starosnim grupama koji su činili okosnicu partizanskog pokreta muškarci su odredili udeo polova u ukupni gubicima. Partizanke kojih je bilo u gubicima svih starosnih uzrasta nisu imale jednak udeo u svima.

tabela 447 – Jugoslavija, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast	ukupno	muški	%	ženski	%
do 14	966	835	86,44	131	13,56
%	0,56	0,51	//	1,38	//
15 do 24	99.356	93.888	94,49	5.468	5,51
%	57,25	57,23	//	57,53	//
25 do 34	45.926	44.667	97,26	1.259	2,74
%	26,46	27,23	//	13,25	//
35 do 44	18.675	17.820	95,42	855	4,58
%	10,76	10,86	//	9,00	//
45 do 54	4.308	3.637	84,42	671	15,58
%	2,48	2,22	//	7,06	//
55 do 64	1.945	1.363	70,08	582	29,92
%	1,12	0,83	//	6,12	//
preko 65	1.070	630	58,88	440	41,12
%	0,62	0,38	//	4,63	//
nepoznata	1.303	1.205	92,48	98	7,52
%	0,75	0,73	//	1,03	//
Ukupno	173.549	164.045	94,52	9.504	5,48

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 428

Stradli partizani uzrasta između 15 i 44 godina starosti činili su najveći deo gubitaka oba pola, čineći 95,32% stradalih muškaraca i 79,78% stradalih partizanki. Unutrašnja struktura glavnine strdalih oba pola nije bila jednaka, s time što su u najbrojnijem uzrastu imali indentično učešće u gubicima, sa dvostruko većim učešćem nardne starosne grupe u gubicima muškaraca (2,05 puta), da bi učešća starije od tri

uzrastne grupe bila jednaka. Mlađa uzrastna grupa koja obuhvata stradale uzrasta od 15 do 24 godina straosti je kod stradalih partizana bila 2,10 puta brojnija od srednje uzrastne grupe, dok je kod partizanki bila 4,34 puta zastupljenija u gubicima. Starija od ove tri uzrastne grupe koja obuhvata stradale između 35 i 44 godina je kod žena bila 1,47 puta manje zastupljena od srednje grupe, dok je kod stradalih partizana ona imala 2,51 puta manje učešće. Uzrasti koji su bili manje podobni za učešće u vojnim formacijama, pa bile one i gerilske kakav je bio partizanski pokret u većem delu rata, bili su prisutniji u gubicima žena nego kod muškaraca. Uzrasti koji su obuhvatali pripadnike pokreta starije od 45 godina bili su u gubicima žena 5,12 puta zastupljeniji nego među muškarcima. Sa druge strane, stradlih partizana mlađih od 15 godina u gubicima žena bilo je 2,70 puta više nego među muškarcima. Brojnost žena u gubicima uzrasta 15 do 24 godina, sa udelom u gubicima ove starostne grupe odredio je njihovu zastupljenost u ukupnim gubicima partizanskog pokreta. Veće udele od prosečnog imale su u najmlađoj i u starijim uzrastnim grupama.

Partizanke iz različitih delova podeljene Jugoslavije nisu imale istu starosnu strukturu gubitaka. Takođe ni njihov udeo u gubicima pojedinih uzrastih grupa nije bio jednak. Na razlike su uticali razvijenost partizanskog pokreta na konkretnoj teritoriji, stepen uključenosti žena u njega, kao i vreme njihovog pristupanja pokretu.

tabela 448 – Jugoslavija, partizani – starosna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, žene	ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala. Nemačka	%	anektirala Italija	%	C. Gora ital. upr.	%
do 14	131	18	13,74	2	1,53	11	8,40	13	9,92
%	1,38	2,34	//	0,66	//	1,33	//	3,05	//
15 do 24	5.468	552	10,09	202	3,69	552	10,09	314	5,74
%	57,53	71,69	//	66,45	//	66,67	//	73,71	//
25 do 34	1.259	117	9,29	58	4,61	124	9,85	57	4,53
%	13,25	15,19	//	19,08	//	14,97	//	13,38	//
35 do 44	855	45	5,26	23	2,69	51	5,96	21	2,46
%	9,00	5,84	//	7,56	//	6,16	//	4,93	//
45 i više	1.693	24	1,42	16	0,94	76	4,49	15	0,89
%	17,81	3,12	//	5,27	//	9,17	//	3,52	//
nepoznata	98	14	14,28	3	3,06	14	14,28	6	6,12
%	1,03	1,82	//	0,99	//	1,69	//	1,41	//
Ukupno	9.504	770	8,10	304	3,20	828	8,71	426	4,48

tabela 448 (nastavak)

Jugoslavija – uzrast, žene	ukupno	prpojeno Vel. Alba.	%	anektirala Bugarska	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%
----------------------------	--------	---------------------	---	---------------------	---	---------------------	---	-----	---

do 14	131	6	4,58	3	2,29	9	6,87	69	52,67
%	1,38	6,18	//	2,40	//	6,29	//	1,01	//
15 do 24	5.468	72	1,32	98	1,79	106	1,94	3.572	65,32
%	57,53	74,23	//	78,40	//	74,12	//	52,44	//
25 do 34	1.259	13	1,03	16	1,27	19	1,51	855	67,91
%	13,25	13,40	//	12,80	//	13,29	//	12,55	//
35 do 44	855	4	0,47	1	0,12	4	0,47	706	82,57
%	9,00	4,12	//	0,80	//	2,80	//	10,36	//
45 i više	1.693	1	0,06	7	0,41	4	0,24	1.550	91,55
%	17,81	1,03	//	5,60	//	2,80	//	22,76	//
nepoznata	98	1	1,02	--	--	1	1,02	59	60,20
%	1,03	1,03	//	--	//	0,70	//	0,87	//
Ukupno	9.504	97	1,02	125	1,31	143	1,50	6.811	71,66

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 429

Dve najbrojnije starosne grupe (15 do 34 godina) su činile najveći deo gubitaka partizanki kod svih nacionalnih grupa zastupljenih u pokretu, ali sa različitim učešćem, tako da su predstavljale 91,20% stradalih sa teritorije anektirane od Bugarske, 86,88% odnosno 87,08% iz Okupirane Srbije i Crne Gore pod italijanskom upravom, preko 81,64% sa teritorije anektirane od Italije, do 64,99% gubitaka partizanki NDH, što je bila 1,34 puta manja zastupljenost nego u gubicima u Okupiranoj Srbiji. Zastupljenost u gubicima pripadnica ove dve uzrastne grupe nije bila jednaka, tako da je mlađa imala veće učešće na teritoriji anektiranoj od Bugarske 6,12 puta, Crnoj Gori pod italijanskom upravom 5,51 puta, Okupiranoj Srbiji i teritoriji anektiranoj od Italije 4,72 odnosno 4,45 puta, NDH 4,17 puta i kod partizanki sa teritorije anektirane od Nemačke 3,48 puta.

Učešće mlađe i ujedno najbrojnije uzrastne grupe je u gubicima pripadnica pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske bilo 1,49 puta veće nego kod stradalih partizanki iz NDH. Potreba za većim angažovanjem žena radi održanja pokreta prouzrokovala je da su partizanke starije od 45 godina u NDH činile gotovo četvrtinu gubitaka, što je bilo 2,48 puta veće učešće nego među partizankama sa teritorije anektirane od Italije i 7,29 puta veće učešće nego u gubicima pripadnica pokreta iz Okupirane Srbije. Partizanke sa svih teritorija, izuzev NDH, su u odnosu na prosečnu zastupljenost u gubicima imale povećan udeo među stradalim pripadnicima pokreta mlađim od 35 godina, dok su u partizanskom pokretu stradale žene iz NDH imale veće udele u gubicima uzrastnih grupa starijih od 35 godina.

Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu starosnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenog uzrasta nije bio isti. Na to je uticala opšta razvijenost pokreta, uključenost nekog naroda u pokret, stepen zastupljenosti žena u pokretu kao i vreme njihovog uključivanja u pokret.

tabela 449 – Jugoslavija, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, žene	ukupno	Srpkinje	%	Hrvatice	%	Slovenke	%	Crnogorke	%	Muslimanke	%
do 14	131	86	65,65	17	12,98	4	3,05	17	12,98	4	3,05
%	1,38	1,32	//	1,05	//	0,82	//	3,62	//	2,30	//
15 do 24	5.468	3.417	62,49	1.084	19,82	320	5,85	345	6,31	145	2,65
%	57,53	52,59	//	67,12	//	65,44	//	73,40	//	83,33	//
25 do 34	1.259	801	63,62	226	17,95	100	7,94	62	4,92	15	1,19
%	13,25	12,33	//	13,99	//	20,45	//	13,19	//	8,62	//
35 do 44	855	660	77,19	109	12,75	40	4,68	22	2,57	7	0,82
%	9,00	10,16	//	6,75	//	8,18	//	4,68	//	4,02	//
45 i više	1.693	1.470	86,83	158	9,33	21	1,24	20	1,18	2	0,12
%	17,81	22,62	//	9,78	//	4,29	//	4,25	//	1,15	//
nepoznata	98	63	64,28	21	21,43	4	4,08	4	4,08	1	1,02
%	1,03	0,97	//	1,30	//	0,82	//	0,85	//	0,57	//
Ukupno	9.504	6.497	68,36	1.615	16,99	489	5,14	470	4,94	174	1,83

tabela 449 (nastavak)

Jugoslavija, uzrast, žene	ukupno	Makedonke	%	Albanke	%	Mađarice	%	ostale i nepoznate	%
do 14	131	--	--	--	--	--	--	3	--
%	1,38	--	//	--	//	--	//	1,81	//
15 do 24	5.468	58	1,06	1	0,02	15	0,27	83	1,52
%	57,53	79,45	//	100,0	//	78,95	//	50,00	//
25 do 34	1.259	12	0,95	--	--	3	0,24	40	3,18
%	13,25	16,44	//	--	//	15,79	//	24,10	//

35 do 44	855	--	--	--	--	--	--	17	1,99
%	9,00	--	//	--	//	--	//	10,24	//
45 i više	1.693	3	0,18	--	--	--	--	19	1,22
%	17,81	4,11	//	--	//	--	//	11,44	//
nepoznata	98	--	--	--	--	1	1,02	4	4,08
%	1,03	--	//	--	//	5,26	//	2,41	//
Ukupno	9.504	73	0,77	1	0,01	19	0,20	166	1,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 430

Starosnoj grupi koja je obuhvatala partizanke od 15 do 34 godina starosti pripadao najveći deo strdalih partizanki svih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu Jugoslavije, ali sa različitim učešćem, tako da one činile dve trećine gubitaka Srпкиnja (64,92%), četiri petina Hrvatice (81,11%), devet desetina gubitaka Slovenki (85,89%), Crnogorki (86,59%) i Muslimanki (91,95%) i gotovo sve ili sve strdale Makedonke, Albanke i Mađarice. Partizanke uzrasta između 15 i 24 godina starosti činile su najveći deo gubitaka žena u pokretu i one su u odnosu na sledeću uzrastnu grupu bile brojnije 3,20 puta kod strdalih Slovenki, 4,26 puta kod Srпкиnja, 4,80 odnosno 4,83 puta kod Hrvatice i Makedonki, 5 odnosno 5,56 puta kod Mađarica i Crnogorki i 9,67 puta kod strdalih Muslimanki, a u gubicima Albanci u partizanima su bile jedina uzrastna grupa. Stdale partizanke starije od 45 godina su bile posebno zastupljene među Srпкиnjama čineći gotovo četvrtinu gubitaka, što je bilo 2,31 puta veće učešće nego kod partizanki hrvatske nacionalnosti i 5,27 odnosno 5,32 odnosno

5,50 puta veće nego kod Slovenki, Crnogorki i Makedonki i 19,67 puta veće nego kod partizanki muslimanske nacionalnosti. U odnosu na prosečnu zastupljenost u gubicima žena u partizanskom pokretu, partizanke srpske nacionalnosti su imale veće udele u gubicima uzrastnih grupa koje su obuhvatale starije od 35 godina, 1,13 odnosno 1,27 puta, dok su pripadnice pokreta svih drugih nacionalnosti imale veći udeo od prosečnog u najbrojnijoj starosnoj grupi, Slovenke i Hrvatice 1,14 odnosno 1,17 puta, Crnogorke, Mađarice i Makedonke 1,28 odnosno 1,35 odnosno 1,38 puta, Muslimanke 1,45 puta i Albanke dvostruko veći.

Zastupljenost žena u gubicima određenog uzrasta kod različitih nacionalnosti prisutnih u partizanskom pokretu Jugoslavije nije bilo jednaka. U najbrojnijem uzrastu u pokretu, koji je obuhvtao pripadnike oba pola starosti između 15 i 24 godina, partizanke srpske nacionalnosti su činile 5,54% stradalih sunarodnika, što je bilo 1,13 puta manje od prosečnog udela žena u gubicima pripadnika ove nacionalnosti u pokretu, dok je učešće žena drugih nacionalnosti u gubicima ove uzrastne grupe bilo veće od prosečnog udela, Hrvatice (6,16% gubitaka uzrastne grupe) 1,21 puta, Slovenki (5,11%) 1,40 puta, Crnogorke (8,44%) 1,44 puta, Muslimanki (3,85%) 1,43 puta, Makedonki (2,41%) 1,19 puta i Mađarica (1,84%) 1,23 puta. Među stradalim partizanima starijim od 45 godina žene su činile 28,10% gubitaka kod Srba, 18,37% kod Hrvata, 6,14% kod Slovenaca, 4,61% kod Makedonaca, što je bilo iznad njihovog prosečnog udela u gubicima partizana ovih nacionalnosti (4,50 puta kod Srba, 3,60 puta kod Hrvata, 2,28 puta kod Makedonaca i 1,68 puta kod Slovenaca), zastupljenost kod Crnogoraca (4,02%) i Muslimana (1,28%) im je bila 1,45 odnosno 2,10 puta manja, dok nije bilo strdalih partizanki mađarske i albanske nacionalnosti starijih od 45 godina.

Starosna struktura gubitaka pripadnica pokreta određene nacionalnosti nije bila jedna ka u svim delovima Jugoslavije. Na njenu kompoziciju su uticale razvijenost pokreta u pojedinim delovima države, sposobnost pokreta da angažuje žene u svojim aktivnostima, potreba za njihovim angažovanjem, vreme njihovog uključivanja u partizanski pokret. Takođe ni udeo u gubicima pojedinih uzrastnih grupa partizanki sa različitih teritorija nije bila jednaka.

tabela 450 – Jugoslavija, partizani, Srbi – starosna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Srpkinje	ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala Nemačka	%	anektirala Italija	%	Crna Gora italijans. upravom	%

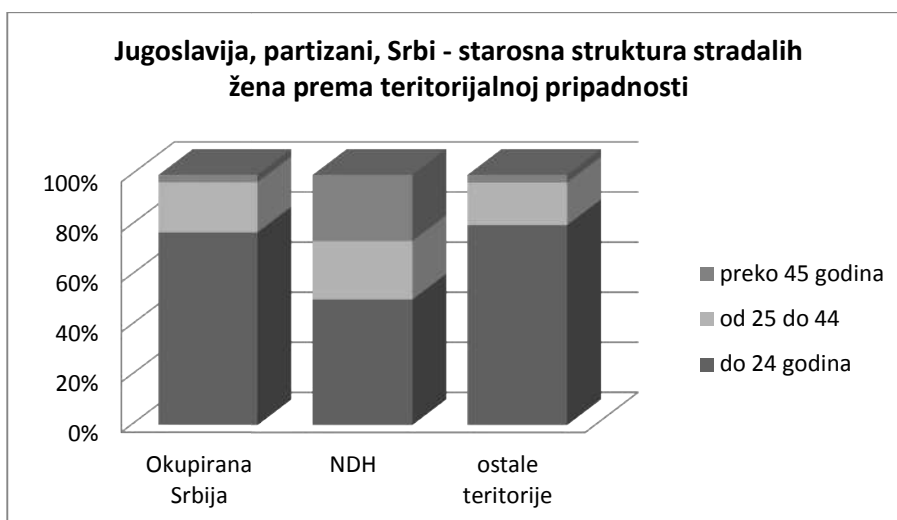
do 14	86	16	18,60	--	--	2	2,32	3	3,49
%	1,32	2,28	//	--	//	4,25	//	6,00	//
15 do 24	3.417	514	15,04	1	0,03	33	0,96	35	1,02
%	52,59	73,22	//	100,0	//	70,21	//	70,00	//
25 do 34	801	98	12,23	--	--	4	0,50	6	0,75
%	12,33	13,96	//	--	//	8,51	//	12,00	//
35 do 44	660	40	6,06	--	--	4	0,61	4	0,61
%	10,16	5,70	//	--	//	8,51	//	8,00	//
45 i više	1.470	20	1,36	--	--	4	0,27	--	--
%	22,62	2,85	//	--	//	8,51	//	--	//
nepoznata	63	14	22,22	--	--	--	--	2	3,17
%	0,97	1,99	//	--	//	--	//	4,00	//
Ukupno	6.497	702	10,80	1	0,01	47	0,72	50	0,77

tabela 450 (nastavak)

Jugoslavija, uzrast, Srkinje	ukupno	prpojeno Velikoj Albaniji	%	anektirala Bugarska	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%
do 14	86	2	2,32	3	3,49	8	9,30	52	60,46
%	1,32	6,25	//	5,00	//	7,69	//	0,94	//
15 do 24	3.417	22	0,64	47	1,37	79	2,31	2.686	78,61
%	52,59	68,75	//	78,33	//	75,96	//	48,83	//
25 do 34	801	6	0,75	5	0,62	13	1,62	669	83,52
%	12,33	18,75	//	8,33	//	12,50	//	12,16	//
35 do 44	660	1	0,15	1	0,15	3	0,45	607	91,97
%	10,16	3,12	//	1,67	//	2,88	//	11,03	//
45 i više	1.470	--	--	4	0,27	1	0,07	1.441	98,03
%	22,62	--	//	6,67	//	0,96	//	26,19	//
nepoznata	63	1	1,59	--	--	--	--	46	73,01
%	0,97	3,12	//	--	//	--	//	0,84	//
Ukupno	6.497	32	0,49	60	0,92	104	1,60	5.501	84,67

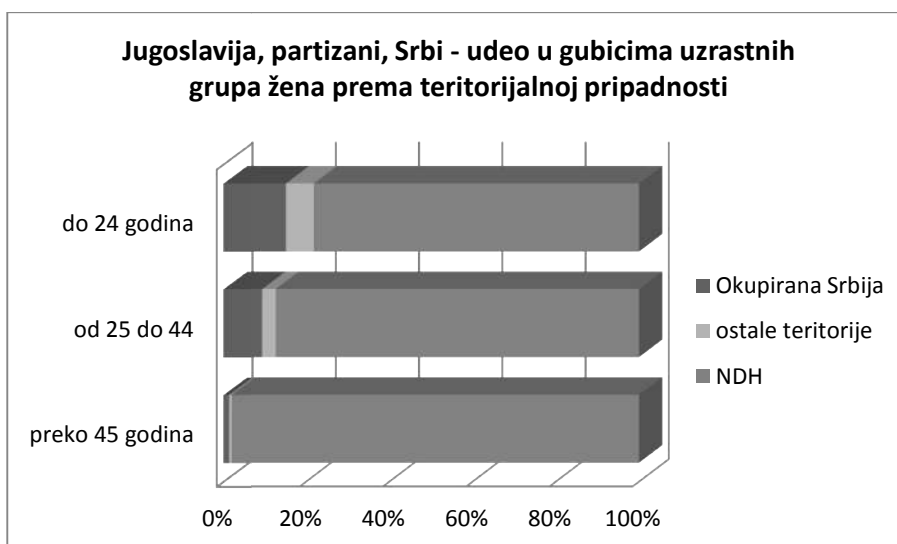
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 431

Partizanke starosti između 15 i 24 godina predstavljale su najveći deo gubitaka pripadnica pokreta srpske nacionalnosti u svim delovima podeljene Jugoslavije, čineći na 6 od 8 teritorija od dve trećine do četiri petina gubitaka, na jednoj jedine stradale, dok su u NDH predstavljale polovinu pretrpeljnih gubitaka žena. Njihovo učešće u gubicima partizanki na teritoriji anektiranoj od Bugarske i Okupirane Srbije je bilo 1,62 odnosno 1,50 puta veće nego kod pripadnica pokreta iz NDH. Učešće u gubicima naredne starosne grupe je variralo i bilo ih je 3,67 odnosno 4,01 puta manje kod stradalih partizanki srpske nacionalnosti sa teritorije pripajene Velikoj Albaniji i NDH, preko 5,24 odnosno 5,83 puta manjeg učešća u Okupiranoj Srbiji i Crnoj Gori pod italijanskom upravom, do 9,40 puta manjeg učešća među stradlim partizankama sa teritorije anektirane od Bugarske. U gubicima partizanki srpske nacionalnosti iz NDH, pripadnice pokreta starije od 45 godina su imale 9,19 puta veće učešće nego u Okupiranoj Srbiji.

grafikon 432

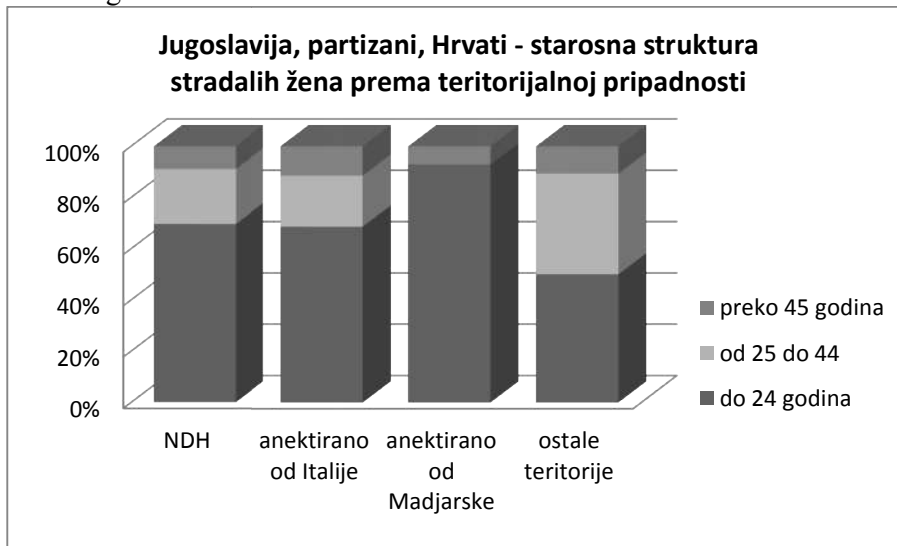
Udeo u gubicima partizanki srpske nacionalnosti uzrasta 15 do 24 godina starosti, pripadnice pokreta iz svih delova Jugoslavije, izuzev sa teritorije NDH, je bio veći od njihovog udela u ukupnim gubicima, dok je, sa druge strane, udeo partizanki iz NDH bio veći u gubicima partizanki starijih od 35 godina. Gubitak Srпкиnja iz NDH u demografski najpotentnijem uzrastu (15 do 24 godina) je bio realno 9,55 puta veći od gubitka partizanki iz Okupirane Srbije, što je ostavilo bitne posledice na budući razvoj tih delova srpskog naroda.

tabela 451 – Jugoslavija, partizani, Hrvati – starosna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Hrvaticе	ukupno	NDH	%	anektirala Italija	%	anektirala Mađarska	%	ostale teritorije	%
do 14	17	9	52,94	7	41,18	1	5,88	--	--
%	1,05	0,92	//	1,17	//	7,14	//	--	//
15 do 24	1.084	665	61,35	393	36,25	12	1,11	14	1,29
%	67,12	68,06	//	65,94	//	85,71	//	50,00	//
25 do 34	226	135	59,73	81	35,84	--	--	10	4,42
%	13,99	13,82	//	13,59	//	--	//	35,71	//
35 do 44	109	73	66,97	35	32,11	--	--	1	0,92
%	6,75	7,47	//	5,87	//	--	//	3,57	//
45 i više	158	87	55,06	67	42,40	1	0,63	3	1,90
%	9,78	8,90	//	11,24	//	7,14	//	10,71	//
nepoznata	21	8	38,09	13	61,91	--	--	--	--
%	1,30	0,82	//	2,18	//	--	//	--	//
Ukupno	1.615	977	60,49	596	36,90	14	0,87	28	1,73

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 433

Na dve teritorije sa kojih je poticao najveći deo stradalih partizanki hrvatske nacionalnosti, starosna struktura je bila gotovo indentična, sa po dve trećine gubitaka koje su činile pripadnice pokreta 15 do 24 godina starosti, dok je na teritoriji anektiranoj od Mađarske njihovo učešće bilo veće, 1,26 odnosno 1,30 puta, ali i znatno manje na ostalim teritorijama. Veće učešće u gubicima partizanki starijih od 45 godina je bilo na teritoriji anektiranoj od Italije (1,26 puta) nego u NDH. Gubici partizanki od 15 do 34 godina starosti sa obe teritorije je odredio i njihovu zastupljenost u ukupnim gubicima žena hrvatske nacionalnosti, nešto veći udeo partizanki iz NDH je u gubicima žena 35 do 44 godina starosti, dok je kod partizanki starijih od 45 godina bio veći udeo Hrvatica sa teritorije anektirane od Italije. Gubici partizanki hrvatske nacionalnosti od 15 do 24 godina starosti, kao reproduktivnog dela populacije, sa teritorije anektirane od Italije su bili realno 5,07 puta veći nego u NDH.

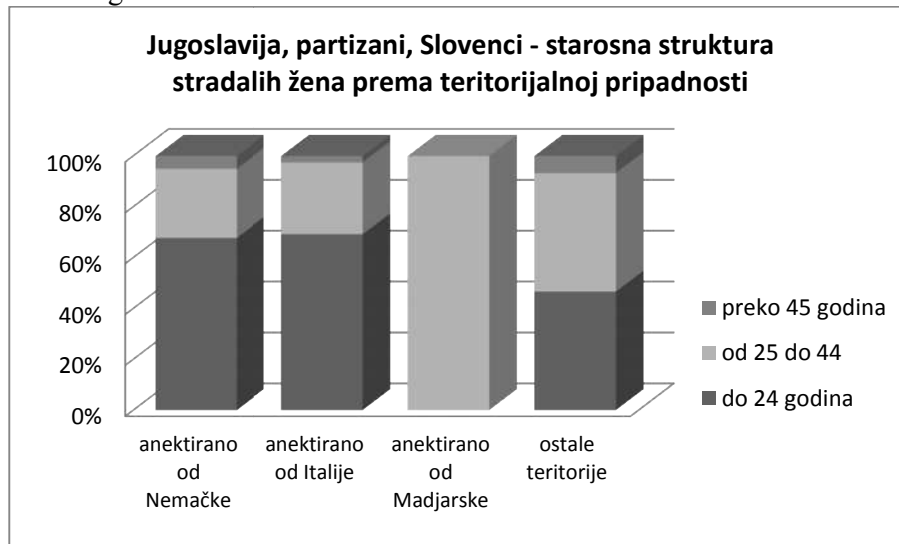
tabela 452 – Jugoslavija, partizani, Slovenki – starosna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Slovenke	ukupno	anektirala Nemačka	%	anektirala Italija	%	anektirala Mađarska	%	ostale teritorije	%
do 14	4	2	50,00	2	50,00	--	--	--	--
%	0,82	0,67	//	1,25	//	--	//	--	//
15 do 24	320	198	61,87	108	33,75	--	--	14	4,37
%	65,44	66,44	//	67,50	//	--	//	46,67	//
25 do 34	100	57	57,00	36	36,00	--	--	7	7,00
%	20,45	19,13	//	22,50	//	--	//	23,33	//
35 do 44	40	23	57,50	9	22,50	1	2,50	7	17,50

%	8,18	7,72	//	5,62	//	100,0	//	23,33	//
45 i više	21	15	71,43	4	19,05	--	--	2	9,52
%	4,29	5,03	//	2,50	//	--	//	6,67	//
nepoznata	4	3	75,00	1	25,00	--	--	--	--
%	0,82	1,01	//	0,62	//	--	//	--	//
Ukupno	489	298	60,94	160	32,72	1	0,20	30	6,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 434

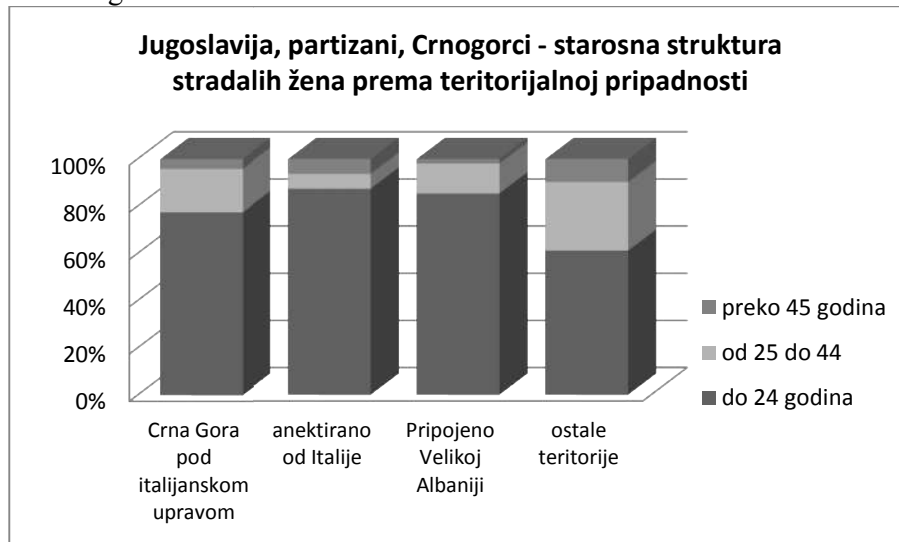
Sa po dve terćine gubitaka koje su činile partizanke utrasta 15 do 24 godina, starosna struktura pripadnica pokreta slovenačke nacionalnosti je na teritorijama anektiranim od Nemačke i Italije bila gotovo istovetna, ali sa dvostruko većim učešćem partizanki starijih od 45 godina u gubicima na teritoriji anektiranoj od Nemačke. Na drugim teritorijama stradle partizanke slovenačke nacionalnosti su bile prosečno starije, sa višestruko većim učešćem u gubicima partizanki starijih od 35 godina. Zastupljenost dve teritorije sa najvećim gubicima u ukupnom stradanju pripadnica pokreta slovenačke nacionalnosti odredilo su njihovi udeli u gubicima najbrojnije uzrastne grupe, dok je teritorija anektirana od Italije imala nešto veći udeo u gubicima starosne grupe 25 do 34 godina (1,10 puta) od proseka, a teritorija anektirana od Nemačke kod partizanki starijih od 45 godina (1,17 puta). Realni gubitak stradalih partizanki uzrasta 15 do 24 godina starosti sa teritorije anektirane od Italije je u odnosu na gubitak pripadnica pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke je bio 1,58 puta veći.

tabela 453 – Jugoslavija, partizani, Crnogorci – starosna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Crnogorke	ukupno	C. Gora pod ital. upravom	%	pripojeno Velikoj Albaniji	%	anektirala Italija	%	ostale teritorije	%
do 14	17	10	58,82	4	23,53	--	--	3	17,65
%	3,62	2,72	//	7,27	//	--	//	9,68	//
15 do 24	345	272	78,84	43	12,46	14	4,06	16	4,64
%	73,40	73,91	//	78,18	//	87,50	//	51,61	//
25 do 34	62	50	80,64	4	6,45	1	1,61	7	11,29
%	13,19	13,59	//	7,27	//	6,25	//	22,58	//
35 do 44	22	17	77,27	3	13,64	--	--	2	9,09
%	4,68	4,62	//	5,45	//	--	//	6,45	//
45 i više	20	15	75,00	1	5,00	1	5,00	3	15,00
%	4,25	4,08	//	1,82	//	6,25	//	9,68	//
nepoznata	4	4	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,85	1,09	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	470	368	78,30	55	11,70	16	3,40	31	6,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 435

Partizanke crnogorske nacionalnosti mlađe od 25 godina činile su između tri četvrtina i devet desetina gubitaka žena ove nacionalnosti u pokretu na tri teritorije na kojima je živio najveći deo naroda, s time što su pripadnice pokreta sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom bile prosečno starije sa učešćem partizanki starijih od 25 godina (22,29%) 1,53 odnosno 1,78 puta većim nego na teritorijama pripojenoj Velikoj Albaniji i anaektiranoj od Italije. U drugim delovima Jugoslavije, prvenstveno Okupiranoj Srbiji, starosna struktura je bila drugačija, dve petine stradalih partizanki crnogorske nacionalnosti činile su uzrasti stariji od 25 godina (38,71%), što je bilo 1,74

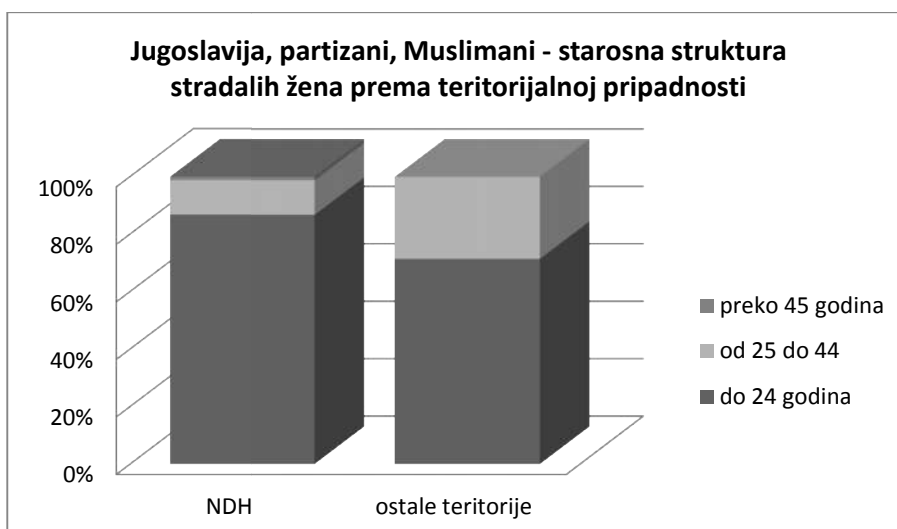
puta veće učešće u gubicima nego u Crnoj Gori pod italijanskom upravom, uz desetinu gubitaka koje su činile partizanke mlađe od 15 godina, 3,56 puta više nego na matičnoj teritoriji. Udeo u gubicima pripadnica pokreta crenogorske nacionalnosti uzrasta 15 do 24 godina starosti partizanki iz Crne Gore pod italijanskom upravom odredio je i njihovu zastupljenost u ukupnim gubicima žena ove nacionalnosti, dok je udeo pripadnica pokreta sa teritorija pripojene Velikoj Albaniji i anektirane od Italije u gubicima ovog uzrasta bio nešto veći od zastupljenosti u ukupnim gubicima, a udeo partizanki sa drugih teritorija manji. U odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima partizanki crnogorske nacionalnosti, pripadnice pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom su imale veći udeo u starosnoj grupi 25 do 34 godina, partizanke sa drugih teritorija u svim uzrastima koje su obuhvatale sarije od 25 godina.

tabela 454 – Jugoslavija, partizani, Muslimani – starosna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Muslimanke	ukupno	NDH	%	ostale teritorije	%
do 14	4	4	100,0	--	--
%	2,30	2,39	//	--	//
15 do 24	145	140	96,55	5	3,45
%	83,33	83,83	//	71,43	//
25 do 34	15	14	93,33	1	6,67
%	8,62	8,38	//	14,28	//
35 do 44	7	6	85,71	1	14,29
%	4,02	3,59	//	14,28	//
45 i više	2	2	100,0	--	--
%	1,15	1,20	//	--	//
nepoznata	1	1	100,0	--	--
%	0,57	0,60	//	--	//
Ukupno	174	167	95,98	7	4,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 436

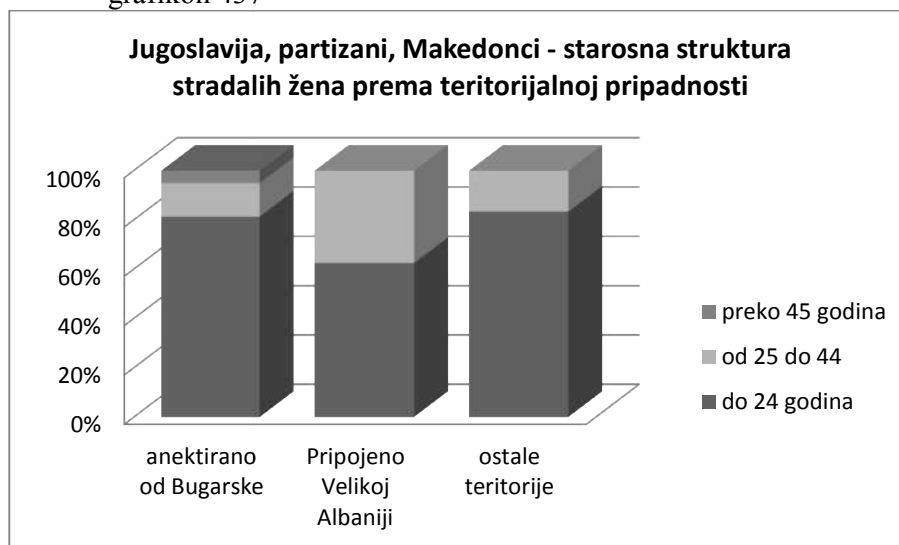

Svojom apsolutnom dominacijom u gubicima Muslimanki u partizanskom pokretu, partizanke iz NDH su odredile ukupnu starosnu strukturu gubitaka žena ove nacionalnosti u partizanskom pokretu sa apsolutnom dominacijom uzrasta 15 do 24 godina starosti koji je predstavljao četiri petina gubitaka žena. Na drugim teritorijama u gubicima partizanki muslimanske nacionalnosti učešće starijih od 25 godina (28,57%) bilo je 2,17 puta veće nego u NDH, kao što im je i udeo u gubicima partizanki ovih uzrastnih grupa bio veći od zastupljenosti partizanki sa ovih teritorija u ukupnim gubicima pripadnika pokreta muslimanske nacionalnosti.

tabela 455 – Jugoslavija, partizani, Makedonci – starosna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Makedonke	ukupno	anektirala Bugarska	%	priopjeno Velikoj Albaniji	%	ostale teritorije	%
do 14	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//
15 do 24	58	48	82,76	5	8,62	5	8,62
%	79,45	81,35	//	62,50	//	83,33	//
25 do 34	12	8	66,67	3	25,00	1	13,33
%	16,44	13,56	//	37,50	//	16,67	//
35 do 44	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//
45 i više	3	3	100,0	--	--	--	--
%	4,11	5,08	//	--	//	--	//
nepoznata	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//
Ukupno	73	59	80,82	8	10,96	6	8,22

grafikon 437

Stradale partizanke makedonske nacionalnosti uzrasta 15 do 24 godina starosti činile su najveći deo gubitaka žena u pokretu ove nacionalnosti, s time što im je učešće u gubicima na teritoriji anektiranoj od Bugarske bilo 1,30 puta veće nego na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, dok je učešće starijih od 25 godina bilo dvostruko manje (2,01 puta). U odnosu na zastupljenost partizanki sa dve matične teritorije u ukupnim gubicima žena makedonske nacionalnosti, udeo u najbrojnijem uzrastu bio je neznatno veći odnosno nešto manji, dok je udeo u gubicima partizanki 25 do 34 godina partizanki sa teritorije anektirane od Bugarske bio 1,21 puta manji, a pripadnica pokreta sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji 2,28 puta veći.

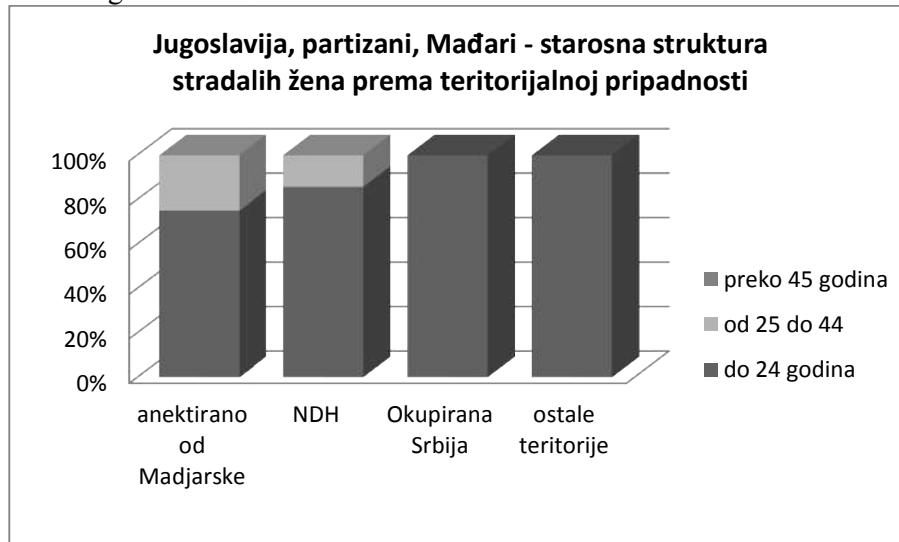
tabela 456 – Jugoslavija, partizani, Mađari – starosna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Mađarice	ukupno	anektirala Mađarska	%	NDH	%	Okupirana Srbija	%	ostale teritorije	%
do 14	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
15 do 24	15	6	40,00	6	40,00	2	13,33	1	6,67
%	78,95	66,67	//	85,71	//	100,0	//	100,0	//
25 do 34	3	2	66,67	1	33,33	--	--	--	--
%	15,79	22,22	//	14,29	//	--	//	--	//
35 do 44	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
45 i više	--	--	--	--	--	--	--	--	--

%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	5,26	11,11	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	19	9	47,37	7	36,84	2	10,53	1	5,26

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 438

Kasnije uključene u pokret stradale Mađartice su pripadale grupi 15 do 24 godina starosti činiвши jedine stradale na dve teritorije, devet desetina gubitaka na jednoj i dve trećine gubitaka na teritoriji na kojoj je živeo njihov najveći deo. Na teritorijama anektiranim od Mađarske i NDH značajne delove gubitaka su predstavljale stradale partizanke uzrasta između 25 i 34 godina starosti sa učešćem koje je bilo 3 odnosno 6 puta manjim od mlađe uzrastne grupe. U odnosu na zastupljenost u gubicima žena mađarske nacionalnosti u pokretu, partizanke sa teritorije anektirane od Mađarske su imale manji udeo u gubicima uzrasta 15 do 24 godina starosti, dok je udeo partizanki sa ostale tri teritorije bio veći, a u starijem uzrastu je bio veći udeo stradalih sa matične teritorije. Realni gubitak stradalih pripadnica pokreta mađarske nacionalnosti uzrasta 15 do 24 godina sa teritorija anektirane od Mađarske i Okupirane Srbije je bio približno jednak, dok je njihov gubitak sa teritorije NDH bio realno 4,25 odnosno 4,50 puta veći.

Kao izrazito donimnantni brojem u partizanskom pokretu maškarcu su činili apsolutnu većinu stradalih u svim profesionalnim grupama i oni su praktično odredili profesionalnu strukturu čitavog pokreta. Profesionalna struktura žena stradalih u partizanskom pokretu je bila uslovljena sa jedne strane njihovim socijalnim položajem u

tadašnjem društvu i sa druge zastupljenošću u samom pokretu.⁶⁰⁰ Žene su bile zastupljene u svim profesionalnim grupama. Socijalni polžaj je uslovio da su žene predstavljale gotovo tri četvrtina u partizanima stradalih izdržanih lica . Značajniju zastupljenost žene su imale u gubicima učenika i studenata među kojima je njihov udeo bio 1,57 puta veći od zastupljenosti žena u ukupnim gubicima pokreta, izjednačen im je bio udeo u gubicima službenika i stručnjaka, dok ime je udeo u gubicima radnika i privrednika bio 2,62 odnosno 3,91 puta manji.

grafikon 439

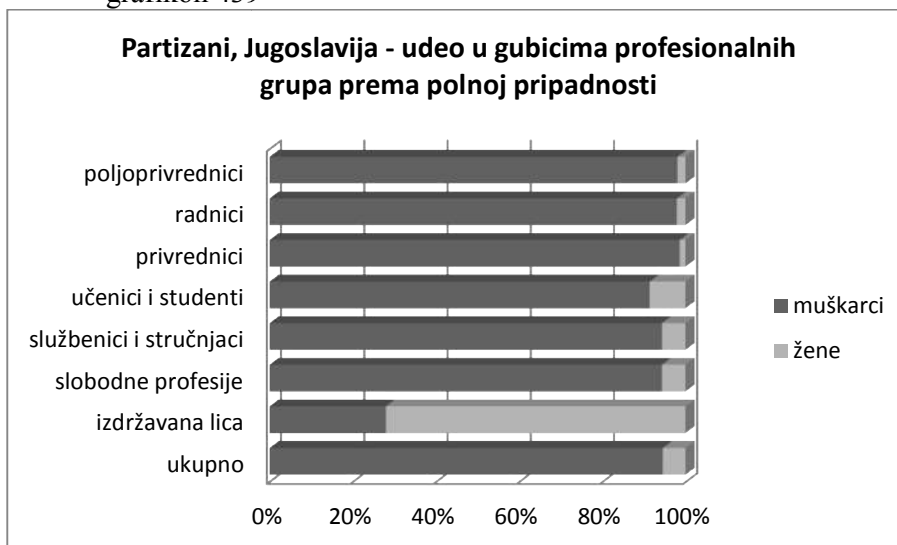

tabela 457 – Jugoslavija, partizani – profesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

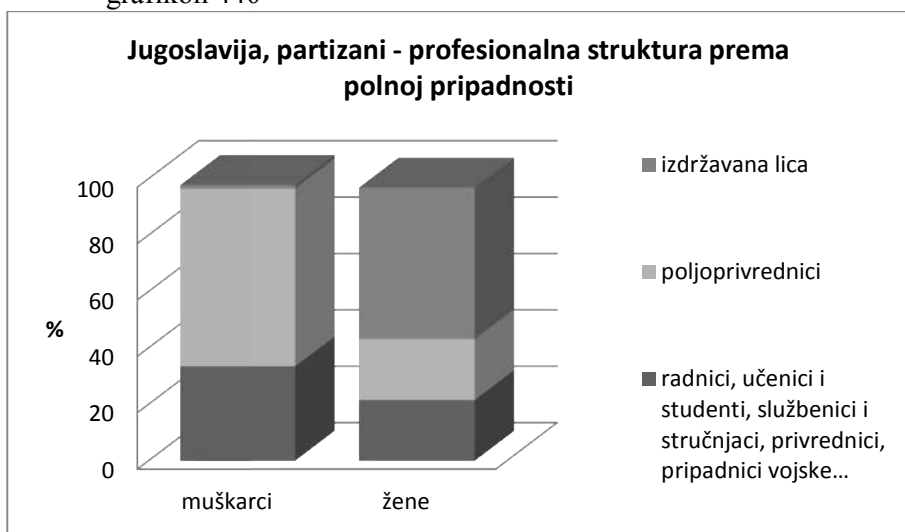
Jugoslavija, profesije	ukupno	muški	%	ženski	%
poljoprivred.	105.627	103.567	98,05	2.060	1,95
%	60,86	63,13	//	21,67	//

⁶⁰⁰ Delimično sagledavanje profesionalne strukture žena Jugoslavije je približno moguće preko podataka popisa stanovništva iz 1931. godine uz uvažavanje činjenice da je u desetogodišnjem razvoju društva do početka rata došlo do promena u profesionalnoj strukturi usled razvoja industrije, unapređenja školskog sistema, razvoja administracije, kao državne tako i privredne. Među ženama Jugoslavije radnice (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činile 3,78% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 0,73%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 0,63%. Istovremeno su među muškarcima Jugoslavije radnici (zajedno sa nadničarima i slugama, te šegrtima) su činili 12,62% populacije, činovnici i nameštenici (računajući i pripadnike vojske) 3,43%, privrednici (samostalni i zakupci u industriji i zanatima, trgovini, kreditima i saobraćaju) 3,87%. *Definitivni rezultati poisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju*, knjiga IV, Sarajevo 1940, 26 – 29. Time su društvu Jugoslavije radnici bili 3,34 puta zastupljeniji među muškarcima nego ženama, činovnici i nameštenici 4,70 puta i privrednici 6,14 puta.

privrednici	8.674	8.553	98,60	121	1,40
%	5,00	5,21	//	1,27	//
radnici	29.635	29.015	97,91	620	2,09
%	17,08	17,69	//	6,52	//
vojs., pol.,	1.789	1.788	99,94	1	0,06
%	1,03	1,09	//	0,01	//
služb., struč.	4.539	4.282	94,34	257	5,66
%	2,61	2,61	//	2,70	//
slob. prof.	406	383	94,33	23	5,67
%	0,23	0,23	//	0,24	//
izdržavana l.	7.086	1.983	27,98	5.103	72,02
%	4,08	1,21	//	53,69	//
đaci i stud.	11.998	10.967	91,41	1.031	8,59
%	6,91	6,68	//	10,85	//
ostala zan.	1.568	1.476	94,13	92	5,87
%	0,90	0,90	//	0,97	//
lični prihodi	96	90	93,75	6	6,25
%	0,05	0,05	//	0,06	//
nezaposleni	294	262	89,11	32	10,89
%	0,17	0,16	//	0,34	//
nepoz. zan.	1.837	1.679	91,40	158	8,60
%	1,06	1,02	//	1,66	//
Ukupno	173.549	164.045	94,52	9.504	5,48

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 440

Dok je nešto više od tri petina u partizanima stradalih muškaraca dolazilo iz reda poljoprivrednika, više od polovine stradalih žena su bila izdržavana lica, petinu su činile poljoprivrednice, trostruko manje nego kod muškaraca (2,91 puta), uz desetinu gubitaka koju su predstavljale učenice i studentkinje, što je bilo 1,62 puta veće učešće nego u

gubicima muškaraca. Petinu svih stradlih partizanki (21,59%) su činile profesionalne grupe koje su bile oslonac delovanja KPJ u partizanskom pokretu, 1,55 puta manje nego što je bilo njihovo učešće u gubicima muškaraca stradalih u partizanskom pokretu Jugoslavije (33,51%).⁶⁰¹

Profesionalna struktura stradlih partizanki nije bila jedanka u svim delovima Jugoslavije. Na predratne razlike koje su postojale u društvenom položaju žena u pojedinim delovima države, njihovoj ulozi u društvu, učešćem u privredi, uključenošću u prosvetni sistem, nadovezali su se različite okolnosti koje je doneo rat, stepen razvijenosti pokreta u pojedinim delovima zemlje, potreba za njihovim angažovanjem i sposobnost pokreta da ih angažuje, a sve su zajedno uslovile različitu strukturu gubitaka sa neke teritorije i nejednaki udeo žena u pojedinim profesionalnim grupama među stradlim pripadnicama partizanskog pokreta.

tabela 458 – Jugoslavija, partizani – profesionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, žene	ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala Nemačka	%	anektirala Italija	%	C. Gora pod ital. upravom	%
poljoprivred.	2.060	121	5,83	44	2,14	80	3,88	38	1,84
%	21,67	15,71	//	14,47	//	9,66	//	8,92	//
privrednici	121	24	19,83	16	13,22	8	6,61	5	4,13
%	1,27	3,12	//	5,26	//	0,97	//	1,17	//
radnici	620	104	16,77	95	15,32	97	15,64	11	1,77
%	6,52	13,51	//	31,25	//	11,71	//	2,58	//
vojs., pol.,	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,01	0,13	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	257	65	25,29	27	10,50	30	11,67	10	3,89
%	2,70	8,44	//	8,88	//	3,62	//	2,35	//
slob. prof.	23	2	8,69	1	4,35	6	26,07	2	8,69
%	0,24	0,26	//	0,33	//	0,72	//	0,47	//
izdržavana l.	5.103	245	4,80	47	0,92	464	9,09	271	5,31
%	53,69	31,82	//	15,46	//	56,04	//	63,61	//
đaci i stud.	1.031	181	17,55	50	4,85	119	11,54	79	7,66
%	10,85	23,51	//	16,45	//	14,37	//	18,54	//
ostala zan.	92	5	5,43	20	21,74	17	18,48	2	2,17
%	0,97	0,65	//	6,58	//	2,05	//	0,47	//
lični prihodi	6	1	16,67	1	16,67	--	--	--	--

⁶⁰¹ Učešće radnika i privrednika u gubicima partizanki Jugoslavije je bilo 2,71 odnosno 4,10 puta manje nego kod muškaraca stradlih u pokretu, što je bila znatno manja razlika od njihove zastupljenosti u društvu, dok ime je učešće u gubicima službenika i stručnjaka bilo izjednačeno, što je bilo daleko veće učešće žena od njihove zastupljenosti u društvu Jugoslavije. Time su žene pretrpele realno veće gubitke u ovim profesionalnim grupama od muškaraca.

%	0,06	0,13	//	0,33	//	--	//	--	//
nezaposleni	32	4	12,50	--	--	1	3,12	4	12,50
%	0,34	0,52	//	--	//	0,12	//	0,94	//
nepoz. zan.	158	17	10,76	3	1,90	6	3,80	4	2,53
%	1,66	2,21	//	0,99	//	0,72	//	0,94	//
Ukupno	9.504	770	8,10	304	3,20	828	8,80	426	4,48

tabela 458 (nastavak)

Jugoslavija, profesije, žene	ukupno	prpojeno Velikoj Albaniji	%	anektirala Bugarska	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%
poljoprivred.	2.060	10	0,48	29	1,41	6	0,29	1.732	84,08
%	21,67	10,31	//	23,20	//	4,19	//	25,43	//
privrednici	121	4	3,30	9	7,44	1	0,83	54	44,63
%	1,27	4,12	//	7,20	//	0,70	//	0,79	//
radnici	620	1	0,16	20	3,22	21	3,39	271	43,71
%	6,52	1,03	//	16,00	//	14,68	//	3,98	//
vojska, pol.,	1	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,01	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	257	3	1,17	4	1,56	5	1,94	113	43,97
%	2,70	3,09	//	3,20	//	3,50	//	1,66	//
slob. prof.	23	--	--	--	--	1	4,35	11	47,83
%	0,24	--	//	--	//	0,70	//	0,16	//
izdržavana l.	5.103	50	0,98	39	0,76	60	1,17	3.927	76,95
%	53,69	51,55	//	31,20	//	41,96	//	57,66	//
đaci i stud.	1.031	23	2,23	22	2,13	46	4,46	511	49,56
%	10,85	23,71	//	17,60	//	32,17	//	7,50	//
ostala zan.	92	--	--	1	1,09	2	2,17	45	48,91
%	0,97	--	//	0,80	//	1,40	//	0,66	//
lični prihodi	6	--	--	--	--	--	--	4	66,67
%	0,06	--	//	--	//	--	//	0,06	//
nezaposleni	32	1	3,12	--	--	--	--	22	68,75
%	0,34	1,03	//	--	//	--	//	0,32	//
nepoz. zan.	158	5	3,16	1	0,63	1	0,63	121	76,58
%	1,66	5,15	//	0,80	//	0,70	//	1,78	//
Ukupno	9.504	97	1,02	125	1,31	143	1,50	6.811	71,66

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 441

Grupa izdržavana lica iz koje potiče najveći deo stradalih partizanki Jugoslavije nije imala jednako učešće u svim delovima države. U Crnoj Gori pod italijanskom upravom su predstavljale gotovo dve trećine gubitaka žena, NDH i teritoriji anektiranoj od Italije skoro tri petina, delu koji je ušao u sastav Velike Albanije činila su polovinu stradalih, na teritoriji anektiranoj od Mađarske dve petine, u Okupiranoj Srbiji i teritoriji anektiranoj od Bugarske trećinu, dok su u delu koji je anektirala Nemačka predstavljale manje od šestine gubitaka, tako da je njihovo učešće u gubicima Crne gore pod italijanskom upravom bilo 1,10 puta veće nego u NDH, dvostruko veće nego u Okupiranoj Srbiji i 4,11 puta veće nego na teritoriji anektiranoj od Nemačke. Sa četvrtinom stradalih žena poljoprivrednice su imale najveće učešće u gubicima partizanki NDH i teritoriji anektiranoj od Bugarske, dok je namanje bilo na teritiji anektiranoj od Mađarske, tako da je njihovo učešće u gubicima partizanki NDH bilo 1,62 puta veće nego u Okupiranoj Srbiji, 2,63 odnosno 2,85 puta veće nego na teritorijama anektiranoj od Italije i Crne Gore pod italijanskom upravom i 6,07 puta veće nego na teritoriji anektiranoj od Mađarske. Profesionalne grupe na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju su predstavljale tri petine gubitaka partizanki sa teritorije anektirane od Nemačke (62,17%), polovinu na teritoriji anektiranoj od Mađarske i Okupirane Srbije (51,75 odnosno 48,57%), više od dve petine na teritoriji anektiranoj od Bugarske (44,00%), trećinu na teritorijama pripojene Velikoj Albaniji i anektirane od Italije (31,95 odnosno 31,39%), četvrtinu Crne Gore pod italijanskom upravom (25,11%) i

sedminu NDH (14,09%), tako da je njihovo učešće u gubicima partizanki sa teritorije anektirane od Nemačke bilo 1,28 odnosno 4,41 puta veće nego u okupiranoj Srbiji i NDH. Njihova unutrašnja struktura i učešće u gubicima nije bila jednaka. Među stradlim pripadnicama ovih profesionalnih grupa sa teritorije anektirane od Nemačke radnice su predstavljale polovinu gubitaka, dok su na ndrugim teritorijama podenjene Jugoslavije učenice i studentkinje činile njihov najveći deo. Radnice su u gubicima partizanki sa teritorije anektirane od Nemačke imale 2,31 puta učešće nego u Okupiranoj Srbiji, 7,85 puta nego u NDH, 12,11 puta nego u Crnoj Gori pod italijanskom upravom i 30,34 puta veće učešće nego u gubicima partizanki na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, dok su učenice i studentkinje u gubicima pripadnica pokreta Okupirane Srbije imale 1,26 puta veće učešće nego u Crnoj Gori pod italijanskom upravom, 1,43 odnosno 1,64 puta nego na teritorijama anektiranim od Nemačke i Italije i 3,13 puta nego u NDH, ali 1,37 puta manje nego što je bilo njihovo učešće u gubicima na teritoriji anektiranoj od Mađarske.

Partizanke sa različitih teritorija raspoređene Jugoslavije, a s obzirom na svoju zastupljenost u gubicima pripadnica pokreta, nisu imale jednake udele u gubicima svih profesionalnih grupa. Kao najbrojnije među stradlim ženama, partizanke iz NDH su imale veće udele u gubicima poljoprivrednica i izdržavanih lica (1,17 odnosno 1,07 puta) od prosečne zastupljenosti u gubicima, dok im udeo među ostalim profesionalnim grupama bio manji, kod radnica i učenica i studentkinja, 1,64 odnosno 1,44 puta. Pripadnice pokreta iz Okupirane Srbije su u odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima žena u pokretu, imale 3,12 puta veći udeo među službenicama i stručnjacima, dvostruko veći kod radnica i učenica i studentkinja, 2,07 odnosno 2,17 puta, dok im je udeo u gubicima izdržavanih lica i poljoprivrednica bio 1,69 odnosno 1,39 puta manji. U odnosu na zastupljenost u gubicima žena u partizanskom pokretu, veće udele u gubicima radnica i učenica i studentkinja imale su partizanke sa teritorija anektiranih od Italije (1,31 odnosno 1,78 puta), Nemačke (4,79 odnosno 1,51 puta), Bugarske (2,46 odnosno 1,62 puta) i Mađarske (1,26 odnosno 2,97 puta), učenica i studentkinja Crna Gora pod italijanskom upravom 1,71 puta, teritorija pripojena Velikoj Albaniji 2,19 puta, a teritorija anektirana od Italije i Crna gora pod italijanskom upravom su imale veće udele u gubicima izdržavanih lica (1,03 odnosno 1,18 puta), dok

su oni bili manji na teritorijama anektiranim od Nemačke (3,48 puta), Bugarske (1,72 puta) i Mađarske (1,28 puta).

Profesionalna struktura stradalih partizanki nije bila ista kod svih nacionalnosti koje su bile zastupljene u pokretu. Na nju su uticali predratni položaj u društvu žena određenih nacionalnosti, njihova uključenost u privredni i društveni život države, razvijenost pokreta, njihova brojnost u njemu i vreme njihovog uključivanja u partizanski pokret. Takođe, ni udeo partizanki različitih nacionalnosti u gubicima pojedinih profesionalnih grupa nije bio jednak njihovoj zastupljenosti u ukupnim gubicima žena u pokretu.

tabela 459 – Jugoslavija, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, žene	ukupno	Srпкиnje	%	Hrvatice	%	Slovenke	%	Crnogorke	%	Muslimanke	%
poljoprivred.	2.060	1.773	86,07	163	7,91	60	2,91	35	1,70	7	0,34
%	21,67	27,29	//	10,09	//	12,27	//	7,45	//	4,02	//
privrednici	121	56	46,28	18	14,88	22	18,18	5	4,13	1	0,83
%	1,27	0,86	//	1,11	//	4,50	//	1,06	//	0,57	//
radnici	620	248	40,00	166	26,77	145	23,39	13	2,10	20	3,22
%	6,52	3,82	//	10,27	//	29,65	//	2,76	//	11,49	//
vojs., pol.,	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,01	0,01	//	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	257	115	44,75	55	21,40	52	20,23	7	2,72	2	0,78
%	2,70	1,77	//	3,40	//	10,63	//	1,49	//	1,15	//
slob. prof.	23	6	26,09	5	21,74	3	13,04	2	8,69	--	--
%	0,24	0,09	//	0,31	//	0,61	//	0,42	//	--	//
izdržavana l.	5.103	3.568	69,92	973	19,07	70	1,37	306	6,00	93	1,82
%	53,69	54,92	//	60,25	//	14,31	//	65,11	//	53,45	//
đaci i stud.	1.031	568	55,09	180	17,46	103	9,99	90	8,73	43	4,17
%	10,85	8,74	//	11,14	//	21,06	//	19,15	//	24,71	//
ostala zan.	92	14	15,22	44	47,83	27	29,35	3	3,26	1	1,09
%	0,97	0,21	//	2,72	//	5,52	//	0,64	//	0,57	//
lični prihodi	6	5	83,33	--	--	1	16,67	--	--	--	--
%	0,06	0,08	//	--	//	0,20	//	--	//	--	//
nezaposleni	32	27	84,37	1	3,12	1	3,12	1	3,12	2	6,25
%	0,34	0,41	//	0,06	//	0,20	//	0,21	//	1,15	//
nepoz. zan.	158	116	73,42	10	6,33	5	3,16	8	5,06	5	3,16
%	1,66	1,78	//	0,62	//	1,02	//	1,70	//	2,87	//
Ukupno	9.504	6.497	68,36	1.615	16,99	489	5,14	470	4,94	174	1,83

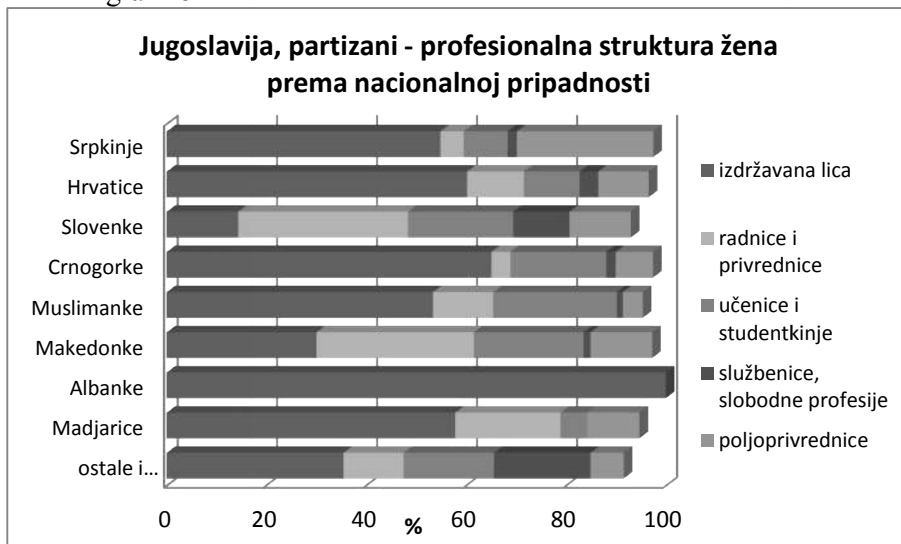
tabela459 (nastavak)

Jugoslavija, profesije, žene	ukupno	Makedonke	%	Albanke	%	Mađarice	%	ostale i nepoznate	%
poljoprivred.	2.060	9	0,44	--	--	2	0,10	11	0,53

%	21,67	12,33	//	--	//	10,53	//	6,63	//
privrednici	121	10	8,26	--	--	--	--	9	7,44
%	1,27	13,70	//	--	//	--	//	5,42	//
radnici	620	13	2,10	--	--	4	0,64	11	1,77
%	6,52	17,81	//	--	//	21,05	//	6,63	//
vojs., pol.,	1	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,01	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	257	1	0,39	--	--	--	--	25	9,73
%	2,70	1,37	//	--	//	--	//	15,06	//
slob. prof.	23	--	--	--	--	--	--	7	30,43
%	0,24	--	//	--	//	--	//	4,22	//
izdržavana l.	5.103	22	0,43	1	0,02	11	0,21	59	1,16
%	53,69	30,14	//	100,0	//	57,89	//	35,54	//
đaci i stud.	1.031	16	1,55	--	--	1	0,10	30	2,91
%	10,85	21,92	//	--	//	5,26	//	18,07	//
ostala zan.	92	1	1,09	--	--	1	1,09	1	1,09
%	0,97	1,37	//	--	//	5,26	//	0,60	//
lični prihodi	6	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,06	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	32	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,34	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	158	1	0,63	--	--	--	--	13	8,23
%	1,66	1,37	//	--	//	--	//	7,83	//
Ukupno	9.504	73	0,77	1	0,01	19	0,20	166	1,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 442

Kao pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u gubicima partizanki Jugoslavije izdržavana lica nisu bila jednako zastupljena u gubicima pripadnica pokreta različitih nacionalnosti, čineći sve stradale Albanke, dve trećine Crnogorki, tri petina

Hrvatica i Mađarica, polovinu strdlih Srпкиnja i Muslimanki, trećinu Makedonki i sedminu gubitaka Slovenki. Učešće izdržavanih lica u gubicima partizanki crnogorske nacionalnosti je bilo 1,18 puta veće od učešća među strdalim partizankama srpske nacionalnosti i 4,45 puta nego kod pripadnica pokreta slovenačke nacionalnosti. Četvrtinu gubitaka partizanki srpske nacionalnosti su predstavljale poljoprivrednice, a one su činile i osminu gubitaka partizanki slovenačke i makedonske nacionalnosti, desetinu hrvatske i mađarske nacionalnosti, trinaestinu crnogorske i dvadesetpeti deo gubitaka partizanki muslimanske nacionalnosti, tako da im je učešće u gubicima Srпкиnja bilo 2,22 odnosno 2,70 puta veće nego kod Slovenki i Hrvatsica i 3,66 odnosno 6,79 puta više nego kod Crnogorki i Muslimanki. Radnice, učenice i studentkinje i druge profesionalne grupe na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju su predstavljale dve trećine strdalih partizanki slovenačke nacionalnosti (66,45%), polovinu makedonske (54,80%), dve petine muslimanske (37,92%), četvrtinu gubitaka hrvatske (26,23%), mađarske (26,94%) i crnogorske (24,88%) nacionalnosti i manje od šestine partizanki srpske nacionalnosti (15,29%), tako da je njihova zastupljenost u gubicima Slovenki bila 1,75 puta veća od učešća kod Muslimanki, 2,53 puta od Hrvatica i 4,34 puta veća nego kod Srпкиnja. Unutrašnja struktura gubitaka profesionalnih grupa na koje se partija oslanjala u svom delovanju nije bila jednaka kod svih nacionalnosti, tako da su učenice i studentkinje činile njihov najveći deo kod strdalih partizanki crnogorske, muslimanske, srpske nacionalnosti, kod strdalih pripadnica pokreta hrvatske i makedonske nacionalnosti njihovo učešće je bilo gotovo izjednačeno sa učešćem u gubicima radnica, dok su u gubicima partizanki slovenačke i mađarske nacionalnosti radnice činile većinu ili najveći deo strdalih ovih profesionalnih grupa.

Stradale partizanke pojedinih nacionalnosti imale su nesrazmeran udeo u gubicima određene profesionalne grupe u poređenju sa njihovim njihovim učešćem u ukupnim stradanjem žena u pokretu. Među strdalim partizankama iz grupe izdržavanih lica Crnogorki su imale za petinu veću zastupljenost od njihovog udela među strdalim partizankama (1,21 puta), Hrvatice 1,12 puta, Srпкиnje, Muslimanke i Mađarice izjednačenu, dok je udeo Slovenki i Makedonki bio 3,75 odnosno 1,79 puta manji. Partizanke srpske nacionalnosti su imale za četvrtinu veći udeo među strdalim poljoprivrednicama (1,26 puta) od nacionalne zastupljenosti u gubicima žena u partizanskom pokretu Jugoslavije, dok su sve ostale nacionalnosti imali manje udele

(Muslimanke 5,38 puta, Crnogorke 2,90 puta, Hrvatice 2,15 puta Slovenke 1,77 puta, Makedonke 1,75 puta). U gubicima profesionalnih grupa na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju udeo partizanki srpske nacionalnosti je bio manji od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima žena, kod radnica 1,71 puta, učenica i studentkinja 1,24 puta, službenica i stručnjaka 1,53 puta, privrednica 1,48 puta, dok je većina ostalih nacionalnosti imala veće udele. U odnosu na zastupljenost u gubicima žena u partizanskom pokretu, veće udele u gubicima radnica i učenica i studentkinja imale su partizanke hrvatske (1,57 odnosno 1,03 puta), slovenačke (4,55 odnosno 1,94 puta), makedonske (2,73 odnosno 2,01 puta) i muslimanske nacionalnosti (1,76 odnosno 2,28 puta), dok su partizanke mađarske nacionalnosti imale 3,20 puta veći udeo u gubicima radnica, a dvostruko manji u gubicima učenica i studentkinja, a suprotno njima partizanke crnogorske nacionalnosti su imale 1,77 puta veći udeo u gubicima učenica i studentkinja, dok im je udeo u gubicima radnica bio 2,35 puta manji.

Zastupljenost partizanki u gubicima određene profesije među partizanima Jugoslavije različitih nacionalnosti nije bilo jednaka, kako u odnosu na udeo žena u gubicima te nacionalnosti, tako ni među samim nacionalnostima. Među stradalim učenicima i studentima oba pola, partizanke su imale veću zastupljenost od prosečnog udela žena u gubicima tih nacionalnosti, kod Makedonaca (7,72% gubitaka učenika i studenata) 3,82 puta, Muslimana (8,79%) 3,27 puta, Slovenaca (7,76%) 2,12 puta, Srba (9,57%) 1,53 puta, Hrvata (7,69%) 1,51 puta i Crnogoraca (6,57%) i Mađara (1,67%) po 1,12 puta, dok je u gubicima radnika zastupljenost žena bila manja kod Srba (1,96%) 3,18 puta, Hrvata (2,15%) i Crnogoraca (2,47%) po 2,37 puta, Muslimana (1,42%) 1,89 puta, Slovenaca (2,54%) 1,44 puta i Mađara (1,36%) 1,09 puta, a jedino je udeo kod Makedonaca udeo partizanki (2,21%) bio 1,09 puta veći.

Razlike u profesionalnoj strukturi su postojale i u okviru istog nacionalnog korpusa u zavisnosti od teritorije sa koje su poticale stradale partizanke. Na razlike su uticali predratni položaj žena u društvu na konkretnoj teritoriji, razvijenost partizanskog pokreta, potreba za angažovanjem i vreme pristupanja žena pokretu, njihova zastupljenost u gubicima. To je najuočljivije kod partizanki srpske nacionalnosti koje su živele u gotovo svim delovima Jugoslavije, ali su strukturu odredile stradale partizanke iz NDH i Okupirane Srbije kao najbrojnije.

tabela 460 – Jugoslavija, partizani, Srbi – profesionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Srпкиnje	ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala Nemačka	%	anektirala Italija	%	C. Gora pod ital. upravom	%
poljoprivred.	1.773	120	6,77	--	--	10	0,56	9	0,51
%	27,29	17,09	//	--	//	21,28	//	18,00	//
privrednici	56	21	37,50	--	--	--	--	1	1,78
%	0,86	2,99	//	--	//	--	//	2,00	//
radnici	248	94	37,90	--	--	4	1,61	2	0,81
%	3,82	13,39	//	--	//	8,51	//	4,00	//
vojs., pol.,	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,01	0,14	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	115	55	47,83	--	--	--	--	4	3,48
%	1,77	7,83	//	--	//	--	//	8,00	//
slob. prof.	6	2	33,33	--	--	1	16,67	--	--
%	0,09	0,28	//	--	//	2,13	//	--	//
izdržavana l.	3.568	226	6,33	1	0,03	24	0,67	18	0,50
%	54,92	32,19	//	100,0	//	51,06	//	36,00	//
đaci i stud.	568	161	28,34	--	--	8	1,41	13	2,29
%	8,74	22,93	//	--	//	17,02	//	26,00	//
ostala zan.	14	1	7,14	--	--	--	--	--	--
%	0,21	0,14	//	--	//	--	//	--	//
lični prihodi	5	1	20,00	--	--	--	--	--	--
%	0,08	0,14	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	27	4	14,81	--	--	--	--	3	11,11
%	0,41	0,57	//	--	//	--	//	6,00	//
nepoz. zan.	116	16	13,79	--	--	--	--	--	--
%	1,78	2,28	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	6.497	702	10,80	1	0,01	47	0,72	50	0,77

tabela 460 (nastavak)

Jugoslavija, profesije, Srпкиnje	ukupno	prpojeno Velikoj Albaniji	%	anektirala Bugarska	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%
poljoprivred.	1.773	4	0,22	20	1,13	4	0,22	1.606	90,58
%	27,29	12,50	//	33,33	//	3,85	//	29,19	//
privrednici	56	1	1,78	1	1,78	1	1,78	31	55,36
%	0,86	3,12	//	1,67	//	0,96	//	0,56	//
radnici	248	--	--	6	2,42	16	6,45	126	50,81
%	3,82	--	//	10,00	//	15,38	//	2,29	//
vojs., pol.,	1	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,01	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	115	3	2,61	3	2,61	2	1,74	48	41,74
%	1,77	9,37	//	5,00	//	1,92	//	0,87	//
slob. prof.	6	--	--	--	--	--	--	3	50,00
%	0,09	--	//	--	//	--	//	0,05	//
izdržavana l.	3.568	13	0,36	22	0,62	40	1,12	3.224	90,36
%	54,92	40,62	//	36,67	//	38,46	//	58,61	//
đaci i stud.	568	9	1,58	8	1,41	40	7,04	329	57,92

%	8,74	28,12	//	13,33	//	38,46	//	5,98	//
ostala zan.	14	--	--	--	--	--	--	13	92,86
%	0,21	--	//	--	//	--	//	0,24	//
lični prihodi	5	--	--	--	--	--	--	4	80,00
%	0,08	--	//	--	//	--	//	0,07	//
nezaposleni	27	1	3,70	--	--	--	--	19	70,37
%	0,41	3,12	//	--	//	--	//	0,34	//
nepoz. zan.	116	1	0,86	--	--	1	0,86	98	84,48
%	1,78	3,12	//	--	//	0,96	//	1,78	//
Ukupno	6.497	32	0,49	60	0,92	104	1,60	5.501	84,67

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

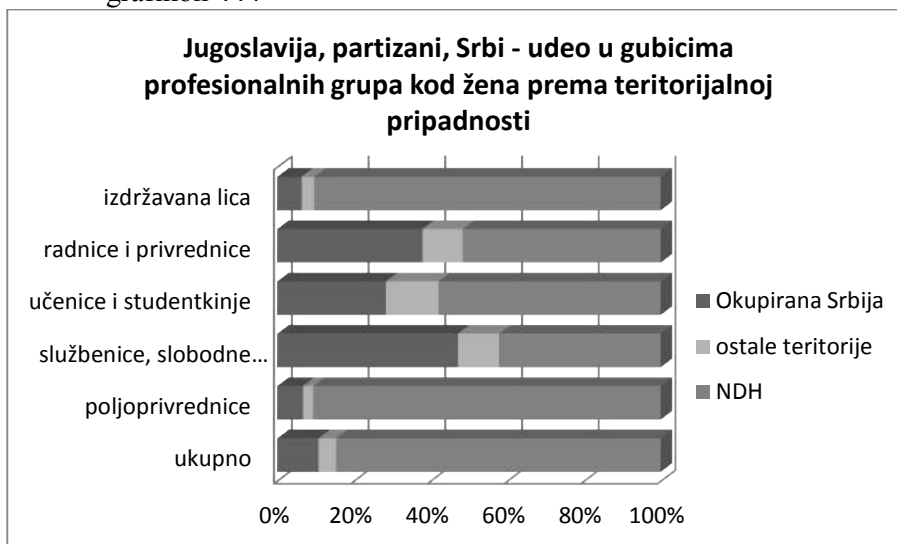
grafikon 443

Izdržavana lica su među stradalim partizankama srpske nacionalnosti predstavljala pojedinačno najveću profesionalnu grupu u gubicima na svim teritorijama, ali sa različitim učešćem, tako da su one činile jedine stradale na teritoriji anektiranoj od Nemačke, tri petina gubitaka u NDH, polovinu na teritoriji anektiranoj od Italije, po dve petine na teritorijama anektiranoj od Mađarske i pripojene Velikoj Albaniji i po trećinu na odstalim teritorijama. Učešće izdržavanih lica u gubicima partizanki srpske nacionalnosti iz NDH je bilo 1,82 puta veće nego u Okupiranoj Srbiji. Poljoprivrednice su imale najveću zastupljenost u gubicima na teritoriju anektiranoj od Bugarske i NDH, a najmanju na teritorij anektiranoj od Mađarske, tako da su one u gubicima Srпкиnja u partizanskom pokretu NDH imale 1,71 puta veći udeo nego u Okupiranoj Srbiji. Učenice i studentkinje, radnice, službenice i privrednice su imale različiti zastupljenost i činile su gotovo tri petina gubitaka partizanki srpske nacionalnosti teritorije anektirane od Mađarske (56,72%), polovinu gubitaka Okupirane Srbije (47,56%), dve petine na

teritorijama Crne Gore pod italijanskom upravom (40,00%) i teritorije pripojene Velikoj Albaniji (40,61%), trećinu na teritoriji anektiranoj od Bugarske (30,00%), četvrtinu na teritoriji anektiranoj od Italije (27,66%) i desetinu gubitaka u NDH (9,75%). Profesije na koje se partija oslanjala u delovanju su u gubicima partizanki srpske nacionalnosti iz Okupirane Srbije imale su 4,88 puta veće učešće nego u NDH.

grafikon 444

Među stradalim partizankama srpske nacionalnosti sa pojedinih teritorija postoje odstupanja u zastupljenosti pojedinih profesionalnih grupa u odnosu na udeo koji stradale partizanke te teritorije imaju u ukupnim gubicima. Udeo u gubicima izdržavanih lica i poljoprivrednicama srpske nacionalnosti partizanki iz NDH bio je po 1,07 puta veći od njihovog udela u ukupnim gubicima, dok je, sa druge strane, udeo u gubicima radnica i službenica je bio 1,67 odnosno 2,03 puta manji, a učenica i studentkinja 1,46 puta manji. Partizanke iz Okupirane Srbije predstavljale su polovinu gubitaka sužbenika i stručnjaka, dve petine radnika i privrednika, trećinu slobodnih profesija i četvrtinu učenica i studentkinja stradalih pripadnika pokreta srpske nacionalnosti, što je bilo 4,43 odnosno 3,47 odnosno 2,62 puta više od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima. U odnosu na zastupljenost u gubicima Srpkinja u partizanskom pokretu, veće udele u gubicima radnica i učenica i studentkinja imale su partizanke sa teritorija anektiranih od Italije (2,24 odnosno 1,96 puta), Bugarske (2,63 odnosno 1,53 puta), Mađarske (4,03 odnosno 4,40 puta) i Crne Gore pod italijanskom

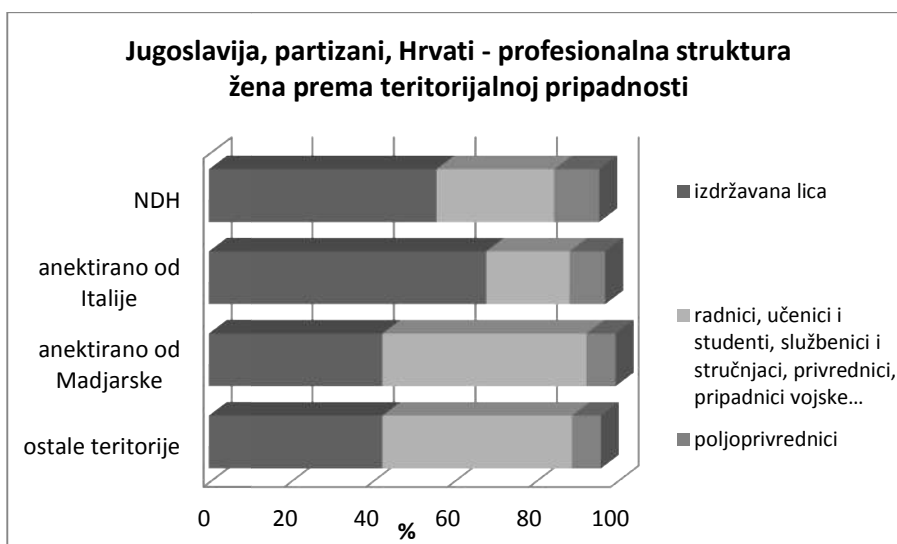
upravom 1,05 odnosno 2,97 puta, a samo učenica i studenata sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji 3,32 puta.

tabela 461 – Jugoslavija, partizani, Hrvati – profesionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Hrvatice	ukupno	NDH	%	anektirala Italija	%	anektirala Mađarska	%	ostale teritorije	%
poljoprivred.	163	108	66,26	52	31,90	1	0,61	2	1,23
%	10,09	11,05	//	8,72	//	7,14	//	7,14	//
privrednici	18	13	72,22	3	16,67	--	--	2	11,11
%	1,11	1,33	//	0,50	//	--	//	7,14	//
radnici	166	111	66,87	47	28,31	5	3,01	3	1,81
%	10,27	11,36	//	7,88	//	35,71	//	10,71	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	55	42	76,36	10	18,18	--	--	3	5,45
%	3,40	4,30	//	1,68	//	--	//	10,71	//
slob. prof.	5	2	40,00	2	40,00	--	--	1	20,00
%	0,31	0,20	//	0,33	//	--	//	3,57	//
izdržavana l.	973	548	56,32	407	41,83	6	0,62	12	1,23
%	60,25	56,09	//	68,29	//	42,86	//	42,86	//
đaci i stud.	180	114	63,33	60	33,33	2	1,11	4	2,22
%	11,14	11,67	//	10,07	//	14,28	//	14,28	//
ostala zan.	44	30	68,18	13	29,54	--	--	1	2,27
%	2,72	3,07	//	2,18	//	--	//	3,57	//
lični prihpdi	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,06	0,10	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	10	8	80,00	2	20,00	--	--	--	--
%	0,62	0,82	//	0,33	//	--	//	--	//
Ukupno	1.615	977	60,49	596	36,90	14	0,87	28	1,73

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 445

Pojedinačno najveću profesionalnu grupu u gubicima partizanki hrvatske nacionalnosti su na svim teritorijama predstavljala izdržavana lica, s time što je njihovo učešće u gubicima pripadnica pokreta sa teritorije anektirane od Italije bilo za petinu veće (1,22 puta) nego u NDH. Profesionalne grupe na koje je KPJ računala u sprovođenju svojih ideja i prakse su u gubicima partizanki iz NDH (28,86%) bile su 1,41puta zastupljenije nego na teritoriji anektiranoj od Italije (20,46%), dok su na ostalim teritorijama činile polovinu gubitaka (46,41%). Partizanke iz hrvatske nacionalnosti iz NDH imale su veće udele u gubicima većine profesija (radnica 1,10 puta, privrednica 1,19 puta, službenica i stručnjaka 1,26 puta, učenika i studenata neznatno), osim izdržanih lica, u odnosu na njihovu zastupljenost u gubicima žena ove nacionalnosti, dok je udeo partizanki sa teritorije anektirane od Italije imale veći udeo u gubicima izdržanih lica 1,13 puta, a 1,30 odnosno 1,11 puta manje u udelima radnika i učenika i studenata. Udeo u gubicima službenika i stručnjaka i slobodnih profesija partizanki hrvatske nacionalnosti sa drugih teritorija bila je 3,15 odnosno 11,56 puta veći od zastupljenosti u ukupnim gubicima partizanki ove nacionalnosti.

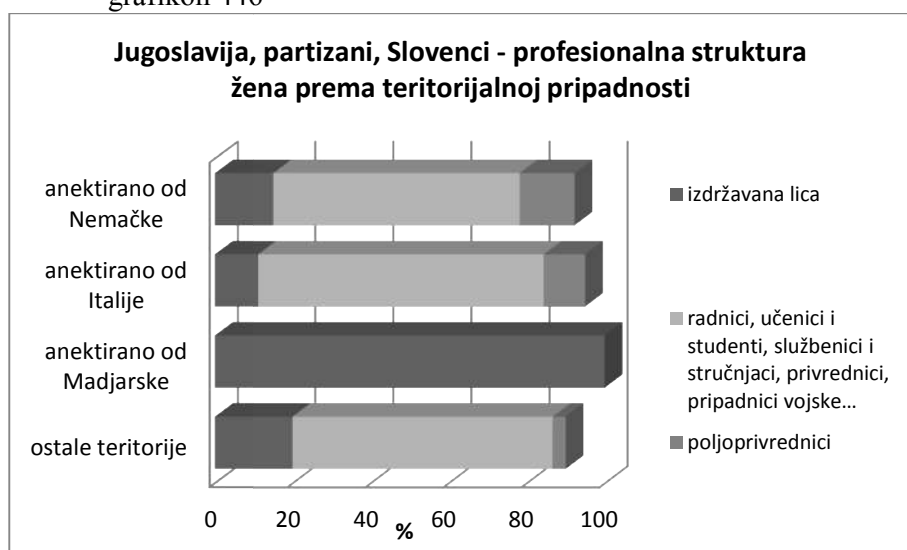
tabela 462 – Jugoslavija, partizani, Sloveni – profesionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Slovenke	ukupno	anektirala Nemačka	%	anektirala Italija	%	anektirala Mađarska	%	ostale teritorije	%
poljoprivred.	60	42	70,00	17	28,33	--	--	1	1,67
%	12,27	14,09	//	10,62	//	--	//	3,33	//

privrednici	22	16	72,73	5	22,73	--	--	1	4,54
%	4,50	5,37	//	3,12	//	--	//	3,33	//
radnici	145	95	65,52	44	30,34	--	--	6	4,14
%	29,65	31,88	//	27,50	//	--	//	20,00	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	52	27	51,92	19	36,54	--	--	6	11,54
%	10,63	9,06	//	11,87	//	--	//	20,00	//
slob. prof.	3	--	--	2	66,67	--	--	1	33,33
%	0,61	--	//	1,25	//	--	//	3,33	//
izdržavana l.	70	45	64,28	18	25,71	1	1,43	6	8,57
%	14,31	15,10	//	11,25	//	100,0	//	20,00	//
đaci i stud.	103	50	48,54	47	45,63	--	--	6	5,82
%	21,06	16,78	//	29,37	//	--	//	20,00	//
ostala zan.	27	20	74,07	4	14,81	--	--	3	11,11
%	5,52	6,71	//	2,50	//	--	//	10,00	//
lični prihpdi	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,20	0,33	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	--	--	1	100,0	--	--	--	--
%	0,20	--	//	0,62	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	5	2	40,00	3	60,00	--	--	--	--
%	1,02	0,67	//	1,87	//	--	//	--	//
Ukupno	489	298	60,94	160	32,72	1	0,20	30	6,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 446

Radnice, službenice, učenice i studentkinje i ostale profesionalne grupe na koje se partija oslanjala u svome delovanju činile su nadpolovičnu većinu među stradalim pripadnicama pokreta slovenačke nacionalnosti bez obzira na teritoriju sa koje su poticale, s time što im je učešće u gubicima na teritoriji anektiranoj od Italije (73,11%)

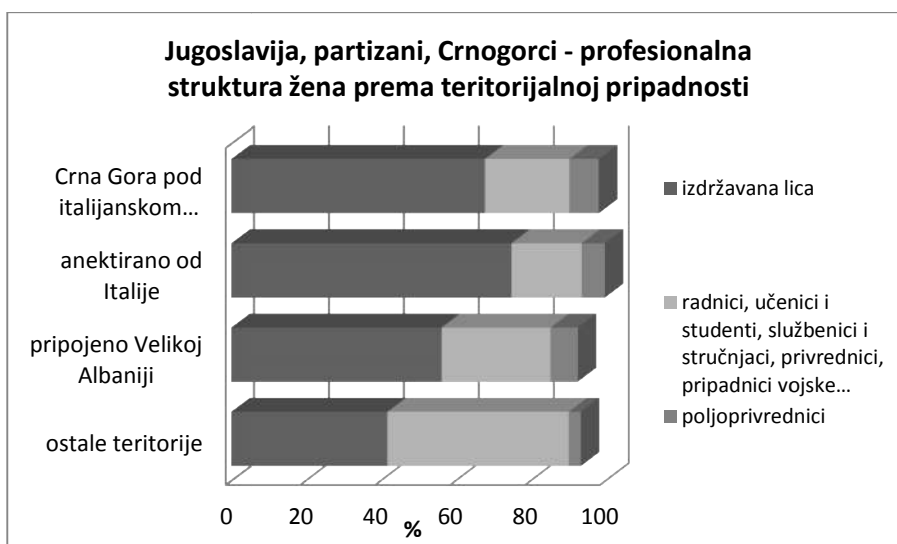
bilo 1,16 puta veće nego na teritoriji anektiranoj od Nemačke (63,09%), dok je zastupljenost izdržavanih lica i poljoprivrednica u gubicima partizanki sa teritorije anektirane od Nemačke (29,19%) bila puta 1,33 puta veća nego na teritoriji anektiranoj od Italije (21,87%). U odnosu na zastupljenost u gubicima Slovenki u partizanskom pokretu, partizanke sa teritorije anektirane od Nemačke imale su veće udele u gubicima radnica (1,08 puta), privrdnica (1,19 puta), poljoprivrednica, a 1,25 puta manji udeo u gubicima učenica i studentkinja, dok su partizanke sa teritorije anektirane od Italije imale veće udele u gubicima učenica i studentkinja i službenica i stručnjaka, 1,39 odnosno 1,12 puta, a manji kod izdržavanih lica 1,27 puta.

tabela 463 – Jugoslavija, partizani, Crnogorci – profesionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Crnogorke	ukupno	C. Gora pod ital. upravom	%	pripojeno Velikoj Albaniji	%	anektirala Italija	%	ostale teritorije	%
poljoprivred.	35	29	82,86	4	11,43	1	2,86	1	2,86
%	7,45	7,88	//	7,27	//	6,25	//	3,23	//
privrednici	5	3	60,00	1	20,00	--	--	1	20,00
%	1,06	0,81	//	1,82	//		//	3,23	//
radnici	13	9	69,23	1	7,69	2	15,38	1	7,69
%	2,76	2,44	//	1,82	//	12,50	//	3,23	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	7	6	85,71	--	--	--	--	1	14,28
%	1,49	1,63	//	--	//	--	//	3,23	//
slob. prof.	2	2	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,42	0,54	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	306	250	81,70	31	10,13	12	3,90	13	4,25
%	65,11	67,93	//	56,36	//	75,00	//	41,93	//
đaci i stud.	90	63	70,00	14	15,56	1	1,11	12	13,33
%	19,15	17,12	//	25,45	//	6,25	//	38,71	//
ostala zan.	3	2	66,67	--	--	--	--	1	33,33
%	0,64	0,54	//	--	//	--	//	3,23	//
lični prihpdi	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,21	0,27	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	8	3	37,50	4	50,00	--	--	1	12,50
%	1,70	0,81	//	7,27	//	--	//	3,23	//
Ukupno	470	368	78,30	55	11,70	16	3,40	31	6,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 447

Izdržavana lica su bila dominantna profesionalna grupa među stradalim Crnogorkama na svim teritorijama sa kojih su poticale stradale partizanke ove nacionalnosti, na matičnoj teritoriji gde im je učešće u gubicima bilo za petinu veće (1,20 puta) nego na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, ali 1,10 puta manje nego na teritoriji anektiranoj od Italije. Profesionalne grupe na koje se KPJ oslanjala u radu činile su polovinu gubitaka partizanki crnogorske nacionalnosti sa ostalih teritorija (48,40%), uglavnom Okupiranoj Srbiji i imale su veće učešće u gubicima nego u Crnoj Gori pod italijanskom upravom (22,54%) 2,15 puta i teritorija pripojene Velikoj Albaniji (29,09%) i anektirane od Italije (18,75%) 1,66 odnosno 2,58 puta. U odnosu na zastupljenost u gubicima Crnogorki u partizanskom pokretu, partizanke iz Crne Gore pod italijanskom upravom imale su nešto veće udele u gubicima poljoprivrednica, izdržavanih lica, službenica i stručnjaka, a manje u gubicima radnika i učenica i studentkinja, pripadnice pokret sa teritorije pripojene velikoj Albaniji 1,33 puta veći udeo u gubicima učenica i studentkinja, teritorije anektirane od Italije 4,52 puta veći udeo u gubicima radnika, a partizanke sa ostalih teritorija 2,17 odnosno 2,02 puta veće udele u gubicima službenica i stručnjaka i učenica i studentkinja i 3,03 puta veći udeo u gubicima privrednica.

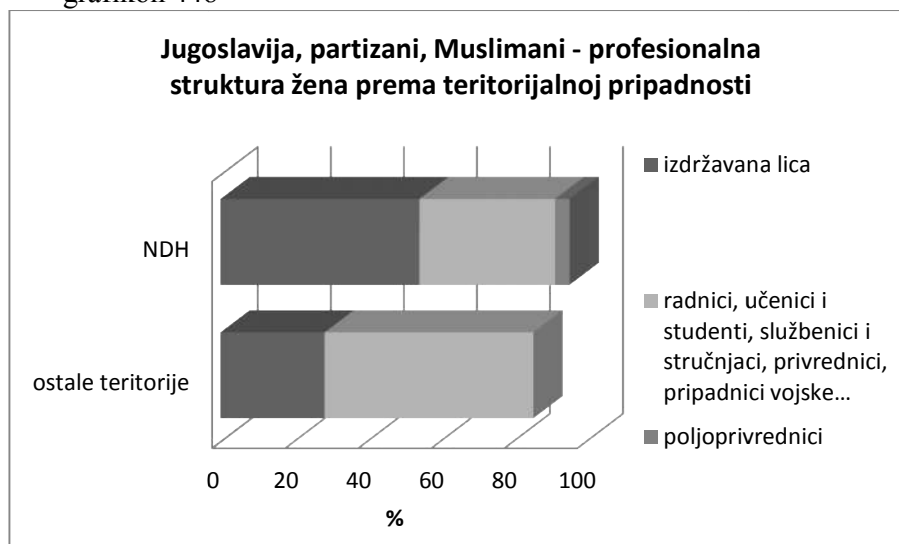
tabela 464 – Jugoslavija, partizani, Muslimani – profesionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Muslimanke	ukupno	NDH	%	ostale teritorije	%

poljoprivred.	7	7	100,0	--	--
%	4,02	4,19	//	--	//
privrednici	1	1	100,0	--	--
%	0,57	0,60	//	--	//
radnici	20	19	95,00	1	5,00
%	11,49	11,38	//	14,28	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
služb., stuč.	2	2	100,0	--	--
%	1,15	1,20	//	--	//
slob. prof.	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
izdržavana l.	93	91	97,85	2	2,15
%	53,45	54,49	//	28,57	//
đaci i stud.	43	40	93,02	3	6,98
%	24,71	23,95	//	42,86	//
ostala zan.	1	1	100,0	--	--
%	0,57	0,60	//	--	//
lični prihodi	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//
nezaposleni	2	2	100,0	--	--
%	1,15	1,20	//	--	//
nepoz. zan.	5	4	80,00	1	20,00
%	2,87	2,39	//	14,28	//
Ukupno	174	167	95,98	7	4,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 448

Apsolutno dominantni deo stradalih Muslimanki u partizanima poticao je iz NDH tako da one odredile profesionalnu strukturu stradalih pripadnica pokreta ove nacionalnosti. Među Muslimankama sa drugih teritorija učešće u gubicima učenica i

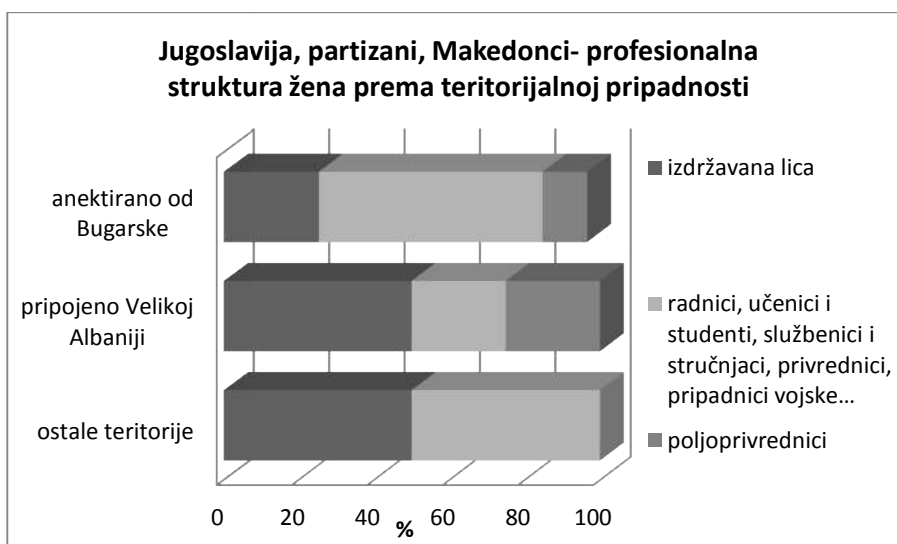
studentkinja i radnica bilo je 1,79 odnosno 1,25 puta veće nego u NDH, dok je zastupljenost izdržavanih lica u gubicima partizanki muslimanske nacionalnosti iz NDH bilo 1,91 puta veće. Udeo u gubicima učenica i studentkinja i radnica muslimanske nacionalnosti partizanki sa teritorija van NDH bilo je 1,74 odnosno 1,24 puta veće od njihove zastupljenosti u ukupnom stradanju pripadnika pokreta ove nacionalnosti.

tabela 465 – Jugoslavija, partizani, Makedonci – profesionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Makedonke	ukupno	anektirala Bugarska	%	Pripojeno Velikoj Albaniji	%	ostale teritorije	%
poljoprivred.	9	7	77,78	2	21,22	--	--
%	12,33	11,86	//	25,00	//	--	//
privrednici	10	8	80,00	2	20,00	--	--
%	13,70	13,56	//	25,00	//	--	//
radnici	13	13	100,0	--	--	--	--
%	17,81	22,03	//	--	//	--	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	1	1	100,0	--	--	--	--
%	1,37	1,69	//	--	//	--	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	22	15	68,18	4	18,18	3	13,64
%	30,14	25,42	//	50,00	//	50,00	//
đaci i stud.	16	13	81,25	--	--	3	18,75
%	21,92	22,03	//	--	//	50,00	//
ostala zan.	1	1	100,0	--	--	--	--
%	1,37	1,69	//	--	//	--	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	1	1	100,0	--	--	--	--
%	1,37	1,69	//	--	//	--	//
Ukupno	73	59	80,82	8	10,96	6	8,22

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 449

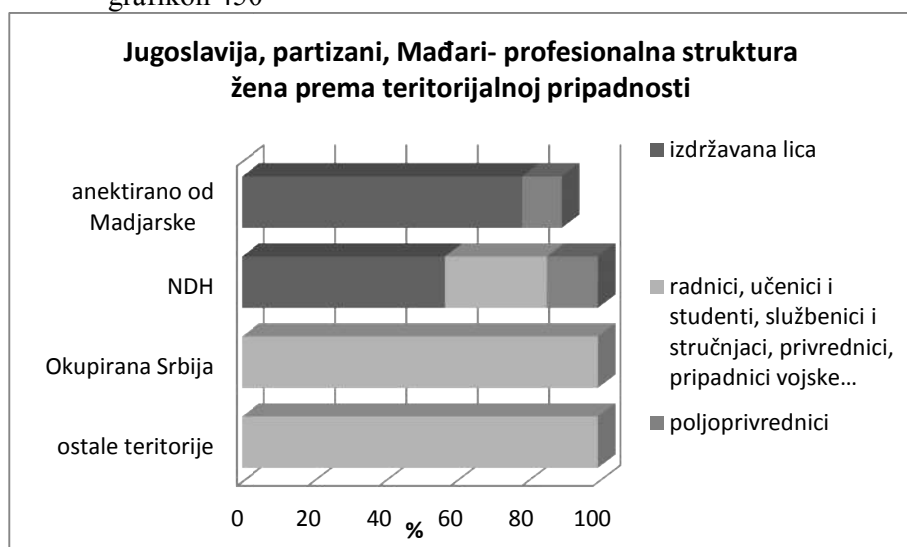
Na teritoriji anektiranoj od Bugarske, sa koje je poticao najveći deo u pokretu stradalih Makedonki, tri petina stradalih partizanki (59,31%) pripadalo je profesionalnim grupama radnika, privrednika, đaka i studenata, privrednika i službenika i stručnjaka, što je bilo 2,37 puta veće učešće nego na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji. Polovina njihovih sunarodnica stradalih u partizanima sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji dolazila je iz redova izdržanih lica, a četvrtina iz reda poljoprivrednika, što je bilo dvostruko veće učešće u gubicima (1,97 odnosno 2,11 puta) nego na teritoriji anektiranoj od Bugarske. Po polovinu stradalih partizanki makedonske nacionalnosti iz ostalih delova Jugoslavije činile su učenice i studentkinje i izdržavana lica. Sve u pokretu stradale radnice, službenice i stručnjaci makedonske nacionalnosti poticale su sa teritorije anektirane od Bugarske, što je bio za četvrtinu veći udeo u gubicima od zastupljenosti partizanki ove teritorije u ukupnim gubicima pripadnica pokreta ove nacionalnosti, udeo u gubicima privrednika, učenika i studenata je bio izjednačen, poljoprivrednika neznatno manji, a izdržanih lica 1,18 puta manji. Po petina gubitaka privrednika, poljoprivrednika i izdržanih lica ove nacionalnosti poticala je sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, što je bio 1,83 odnosno 1,94 odnosno 1,66 puta veći udeo od zastupljenosti pripadnica pokreta ove teritorije u ukupnom stradanju partizanki makedonske nacionalnosti. Udeo u gubicima učenica i studentkinja i izdržanih iz ostalih delova države bio je 2,28 odnosno 1,66 puta veći od njihove zastupljenosti u ukupnom stradanju Makedonki u partizanima.

tabela 466 – Jugoslavija, partizani, Mađari – profesionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Mađarice	ukupno	anektirala Mađarska	%	NDH	%	Okupirana Srbija	%	ostale teritorije	%
poljoprivred.	2	1	50,00	1	50,00	--	--	--	--
%	10,53	11,11	//	14,28	//		//	--	//
privrednici	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
radnici	4	--	--	2	50,00	2	50,00	--	--
%	21,05	--	//	28,57	//	100,0	//	--	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
slob. prof.	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	11	7	63,63	4	36,37	--	--	--	--
%	57,89	78,78	//	57,14	//		//	--	//
đaci i stud.	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	5,26	--	//	--	//	--	//	100,0	//
ostala zan.	1	1	100,0	--	--	--	--	--	--
%	5,26	11,11	//	--	//	--	//	--	//
lični prihodi	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nezaposleni	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//
Ukupno	19	9	47,37	7	36,84	2	10,53	1	5,26

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 450

Četiri petina gubitaka u partizanima stradalih Mađaricama sa teritorije anektirane od Mađarske činila su izdržavana lica, što je bilo 1,38 puta veće učešće nego u NDH, gde su značajno učešće od imale radnice i poljoprivrenice, s time što su radnice bile dvostruko zastupljenije u gubicima. Sve u partizanima stradale Mađarice iz Okupirane Srbije pripadale su profesionalnoj grupe radnika, dok su njihove stradale sunarodnice iz ostalih delova države poticale iz reda učenica i studentkinja. Po polovina stradalih radnica među partizankama mađarske nacionalnosti poticala je sa teritorija Okupirane Srbije i iz NDH, što je bio 4,75 odnosno 1,36 puta veći udeo od zastupljenosti u gubicima partizanki ovih teritorija u ukupnim gubicima pripadnica pokreta ove nacionalnosti, dok je udeo u gubicima izdržavanih lica partizanki sa teritorije anektirane od mađarske bio 1,34 puta veći.

Mesto i način stradanja stradanja pripadnika parizanskog pokreta Jugoslavije

Opštenarodni i revolucionarni rat koji je poveo partizanski pokret razvio se na teritoriji čitave Jugoslavije. Brojnost stradalih partizana na nekoj teritoriji zavisilo je od više činilaca, prvenstveno od razvijenosti pokreta, odnosa okupatora i/ili režima NDH prema stanovništvu, geogafskih i demografskih spcificnosti podnevlja na koima se rat vodio, političke situacije u pojedinim delovima države i njihovom neposrednom okruženju, uticaju evropske vojnopolitičke situacije, političkih procena KPJ (kao predvodnice pokreta) o potrebi izvođenja manjih ili većih operacija na nekom području, koncentracije jedinica partizanskog pokreta i njima neprijateljskih jedinica (stradnih i domaćih) na nekom području, pokušaja okupatora i njihovih saveznika ili rivalskog rojalističkog pokreta da unište partizanski pokret u celini ili delimično. Pošto je partizanski pokret obuhvatio teritoriju cele države, njegovi pripadnici su gubili živote u svim njenim delovima kao i u inostranstvu.⁶⁰² Težište ratnih dejstava partizanskog pokreta, koje se većim delom rata nalazilo u centralnim i zapadnim delovima države, prouzrokovalo je da je dve trećine svih stradalih partizana Jugoslavije (66,33%) izgubilo živote u BiH i Hrvatskoj. Stradanje partizana u pojedinim delovima države nije bilo

⁶⁰² Pod mestom stradanja posmatrane su teritorije prema administrativnoj podeli na republike i pokrajine. Partizani koji su izgubili živote na teritoriji koja je u vreme rata bila deo Kraljevine Italije, a posle rata pripojena Jugoslaviji, računati su kao stradali na teritorijama Hrvatske ili Slovenije u zavisnosti od mesta stradanja. Tokom revizije popisa utvrđeno je okvirno mesto stradanja za 74,67% partizana, dok se za preostalih 26,33% još uvek traga u izvorima i literaturi.

jednako kako po učešću u pretrpljenim gubicima u pojedinim periodima rata, tako ni po dinamici stadanja na različitim teritorijama.

grafikon 451

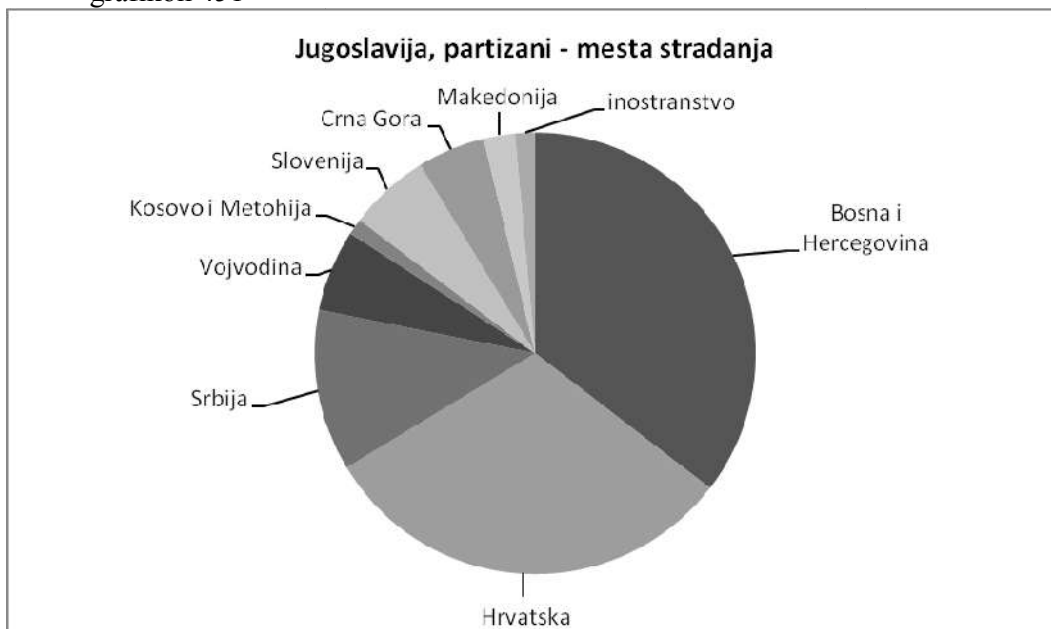

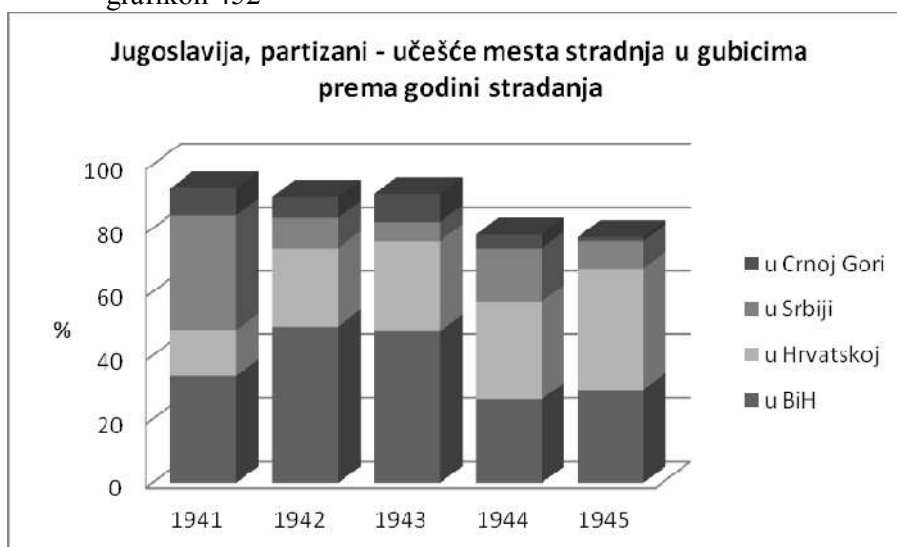
tabela 467 – Jugoslavija, partizani – mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u BiH	45.308	1.831	4,04	6.855	15,13	15.413	34,02	10.442	23,05	10.767	23,76
%	35,44	33,71	//	49,27	//	47,75	//	26,38	//	29,38	//
u Hrvatskoj	39.498	779	1,97	3.438	8,70	9.157	23,18	12.154	30,77	13.970	35,37
%	30,89	14,34	//	24,71	//	28,37	//	30,71	//	38,12	//
u Srbiji	15.104	1.962	12,99	1.327	8,78	1.943	12,86	6.682	44,24	3.190	21,12
%	11,81	36,12	//	9,54	//	6,02	//	16,88	//	8,70	//
u Vojvodini	7.664	84	1,09	379	4,94	506	6,60	2.911	37,98	3.784	49,37
%	5,99	1,55	//	2,72	//	1,57	//	7,35	//	10,66	//
na KiM	1.516	45	2,97	47	3,10	137	9,04	639	42,15	648	42,74
%	1,18	0,83	//	0,34	//	0,42	//	1,61	//	1,77	//
u Sloveniji	7.580	162	2,14	652	8,60	1.547	20,41	2.842	37,49	2.377	31,36
%	5,93	2,98	//	4,69	//	4,79	//	7,18	//	6,49	//
u C. Gori	6.365	464	7,29	903	14,19	2.840	44,62	1.695	26,63	463	7,27
%	4,98	8,54	//	6,49	//	8,80	//	4,28	//	1,26	//
u Makedon.	2.907	63	2,17	180	6,19	406	13,97	1.614	55,52	644	22,15
%	2,27	1,16	//	1,29	//	1,26	//	4,08	//	1,76	//
u nostrant.	1.902	42	2,21	131	6,89	332	17,45	597	31,39	800	42,06
%	1,49	0,77	//	0,94	//	1,03	//	1,51	//	2,18	//
ukup. pozn	127.844	5.432	4,24	13.912	10,88	32.281	25,25	39.576	30,96	36.643	28,66
nepoznato	45.705	1.894	4,14	4.886	10,69	10.886	23,82	15.325	33,53	12.714	27,82

%	26,33	25,85	//	25,99	//	25,22	//	27,91	//	25,76	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 452

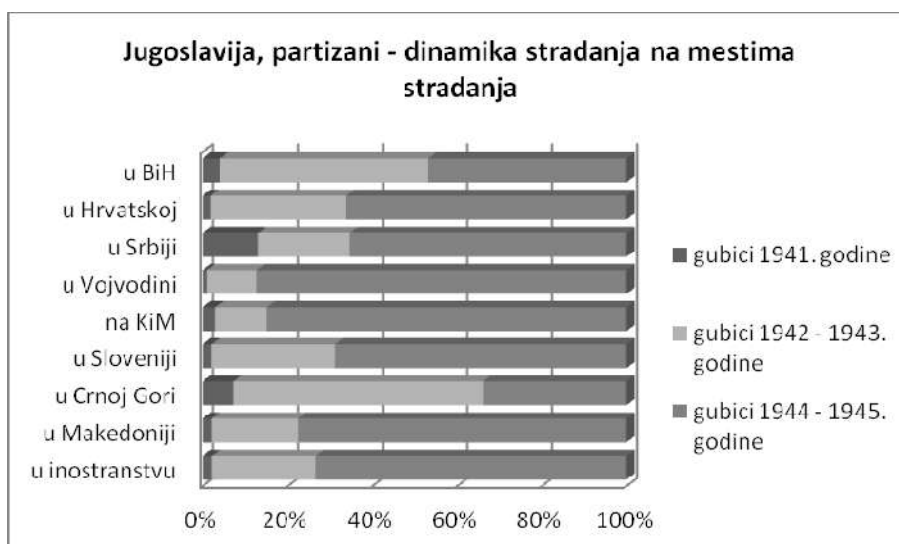
Ustanak koji je zahvatio sve delove Jugoslavije nije imao isti intezitet u svim njenim delovima, te ni broj stradalih partizana nije svuda bio isti. Daleko najveći deo partizana je izgubio život u Srbiji i BiH u kojima je ustanak poprimio najmasovniji oblik i gde su se vodile najintezivnije borbe, te je u njima stradalo dve trećine svih partizana Jugoslavije (69,83%) 1941. godine, uz značajne gubitke pretrpljene u Hrvatskoj i Crnoj Gori (zajedno sa Srbijom i BiH – 92,71% stradalih). Broj u ustanku stradalih partizana u ostalim delovima Jugoslavije je bio jako nizak. Slomom ustanka u Srbiji i prelaskom glavnine jedinica i VŠ u BiH, njeno učešće kao mesta stradanja je smanjeno 3,79 puta u odnosu na predhodnu godinu, a prenošenje težišta rata u centralne i zapadne oblasti Jugoslavije, doveo je do povećanog učešća stradanja na tim područjima. Vođenje presudnih borbi za opstanak pokreta u 1942. i 1943. godini u ovim delovima države za posledicu je imalo je da tri četvrtina gubitaka pokreta (73,98 odnosno 76,12%) pretrpljeno na teritorijama BiH i Hrvatske, a one su do kraja rata zadržale primat kao mesta stradanja sa učešćem od tri petina (57,09%) odnosno dve trećine (67,50%) gubitaka, s time što je učešće strdalih u BiH u prve tri godine rata bilo veće nego u Hrvatskoj (2,35 odnosno 1,99 odnosno 1,68 puta), dok su gubici pretrpljeni u Hrvatskoj poslednje dve godine bili 1,16 odnosno 1,30 puta veći. U ostalim delovima

države u ovom periodu dolazi do stagniranja broja stradalih ili do blagog rasta, kao u slučaju Slovenije (1,57 puta), ali i do drastičnog pada učešća stradalih u Srbiji (1,58 puta u 1943. godini). Skorašnji kraj rata doveo je do inteziviranja borbenih dejstava u čitavoj Jugoslaviji 1944. godine, a ponovnim prenošenjem težišta rata u istočne delove zemlje, koji su tada oslobođeni, povećan broj stradalih pripadnika partizanskog pokreta u tim delovima države. Učešće partizana stradalih u Srbiji, Vojvodini, KiM i Makedoniji 1944. godine dostiže 29,92% od ukupnih gubitaka pokreta te godine, što je bilo 3,23 puta više nego u predhodnoj godini (9,27%),⁶⁰³ a povećano je i učešće stradalih na krajnjem zapadu Jugoslavije, u Sloveniji 1,50 puta. Oslonjen na oslobođenu teritoriju na istoku zemlje i primorju, partizanski pokret, koji je vremenom prerastao u organizovanu armiju, ušao je u poslednju godinu rata sa zadatkom da oslobodi preostali deo države, ali i da u oslobođenom delu eliminiše ostatke saradnika okupatora i suparničkog pokreta. Uspostavljanje statičnog fronta na severu države (Sremski front, virovitički mostobran) i izvođenje manevarskih operacija na njegovom južnom delu, a u jednom periodu i severnom delu, kroz borbe sa neprijateljem u povlačenju i njegovoj pozadini, vratili su zapadne oblasti države u prvi plan kao bojište, a samim time i mesto stradanja. Poslednje godine rata više od četiri petina partizana (84,65%) je izgubilo život u Hrvatskoj, BiH, delu Vojvodine i Sloveniji. Najveći deo među preostalim 15,35% stradalih partizana, od kojih je polovina izgubila život u Srbiji, predstavljaju ranjenici koji su sa fronta povučeni u pozadinu⁶⁰⁴ ili borci stradali u sukobu sa ideološkim protivnicima i ostacima saradnika okupatora.

grafikon 453

⁶⁰³ U odnosu na predhodnu godinu učešće u gubicima Srbije kao mesta stradanja 1944. godine uvećano je 2,80 puta, Vojvodine, 4,68 puta, KiM 3,83 puta i Makedonije 3,24 puta.

⁶⁰⁴ Svakako da se među stradalima u Vojvodini nalazi izvestan broj ranjenih partizana povučenih sa fronta koji su umli na njenoj teritoriji.

Prema dinamici stradanja na njima izdvajaju se dve grupe teritorija, od kojih su u prvu spadale teritorije sa stabilnim rastom broja stradalih partizana u njima, dok su u drugu činile teritorije sa promenljivom dinamikom stradanja. Prvu grupu mesta stradanja karakterisao je to što je najveći deo u njima stradalih partizana izgubio život u poslednje dve godine rata, 66,14% u Hrvatskoj, 87,35% u Vojvodini, 84,89% na KiM, 68,85% u Sloveniji, 73,45% stradalih u inostranstvu,⁶⁰⁵ sa rastom udela gubitaka 1944. godine u odnosu na predhodnu 1,33 puta u Hrvatskoj, 5,75 puta u Vojvodini, 4,66 puta na KiM i 1,84 puta u Sloveniji. Druga grupa teritorija kao mesta stradanja bila je mnogo heterogenija. U BiH i Crnoj Gori je postojao rast gubitaka do sredine rata kada dolazi do kulminacije sa udelom od trećine odnosno više od dve petine stradalih u 1943. godini, 2,25 odnosno 3,14 puta većim nego u predhodnoj godini, nakon čega je usledio pad u broju stradalih partizana na tim teritorijama. Više od polovine partizana stradalih u Makedoniji je izgubio život u godini njenog oslobođenja, 3,97 puta više nego u predhodnoj godini, a značajan broj je stradao i poslednje godine rata. Promenljiva dinamika stradanja partizana bila je najizrazitija u Srbiji. Od svih partizana koji su izgubili život na ovoj teritoriji osmina je stradala u ustanku,⁶⁰⁶ nakon čega je usledio

⁶⁰⁵ Ovu grupu čine tri različite podgrupe. Prvu predstavljaju zarobljeni partizani koji su izgubili život u nekom od logora van Jugoslavije, drugu grupu čine ranjeni partizani koji su od kraja 1943. godine izvlačeni na teritorije pod kontrolom saveznika, najviše u Italiju i severnu Afriku. Treću grupu čine partizani koji su izgubili život u borbenim dejstvima van teritorije Jugoslavije, u Mađarskoj, Italiji, Austriji, Grčkoj i Albaniji, uglavnom tokom operacija 1945. godine.

⁶⁰⁶ U poređenju sa dinamikom stradanja na nivou Jugoslavije, udeo gubitaka partizana u Srbiji 1941. godine je bio 3,06 puta veći, a u poređenju sa drugim mestima stradanja bio je veći nego u Crnoj Gori

drastični pad, tako da je stopa smrtnosti partizana na teritoriji Srbije realno bila 2,96 puta veća 1941. nego u narednoj godini. Oporavak partizanskog pokreta doveo je do uvećanja gubitaka u Srbiji sredinom rata (1,46 puta), da bi u vreme njenog oslobađanja 1944. godine, život je izgubilo više od dve petina partizana stradalih na ovoj teritoriji, 3,44 puta više nego u predhodnoj godini, nakon čega je opet usledio nominalni pad u stradanju. Realni gubici u poslednjoj godini rata su na svim teritorijama kao mestima stradanja bili veći nego u predhodnoj godini, Vojvodini 3,47 puta, Hrvatskoj 3,06 puta, BiH 2,75 puta, KiM 2,70 puta, Sloveniji 2,23 puta, Srbiji 1,27 puta, Makedoniji 1,06 puta, a jedino je stradanje u Crnoj gori bilo realno 1,37 puta manje nego u 1944. godini.⁶⁰⁷

Mesto stradanja partizana je uglavnom bilo u tesnoj vezi sa poreklom pripadnika partizanskog pokreta. Na taj odnos su uticali brojni faktori počev od promena u demografskoj strukturi stanovništva Jugoslavije nastalih odmah nakon vojnog sloma i dezintegracije države,⁶⁰⁸ do promena nastalih u samom partizanskom pokretu njegovom evolucijom od lokalno-teritorijalno vezanih jedinica i institucija, preko stvaranja izuzetno mobilnog jezgra kao okosnice pokreta, ali uz očuvanje teritorijalnih jedinica, ali i krupnijih vojnih sastava koji nisu napuštali širu matičnu teritoriju, do prerastanja u organizovanu armiju u završnom periodu rata, sa delom jedinica koje su učestvovala u operacijama daleko od svoje zavičajne teritorije. Promene u pokretu i mobilnost dela njegovih jedinica, uz migracije stanovništva, prouzrokovale su disperziju mesta stradanja njegovih pripadnika po različitim teritorijama. Drugačije ratne okolnosti koje su postojale u različitim delovima Jugoslavije uslovile su drugačija mesta stradanja njegovih pripadnika sa tih teritorija.⁶⁰⁹ Pretrpljeni gubici partizana sa različitih teritorija

1,79 puta, BiH 3,21 puta, Hrvatskoj 6,59 puta, Sloveniji i Makedoniji 6,07 odnosno 5,99 puta i Vojvodini i KiM 11,92 odnosno 4,37 puta.

⁶⁰⁷ Najveći deo gubitaka poslednje godine rata u Srbiji, Makedoniji, Crnoj Gori i delom Vojvodini predstavljaju umrli ranjenici dopremljeni sa ratišta na lečenje u pozadini.

⁶⁰⁸ Podaci u popisu su složeni prema mestu boravka pre izbijanja rata. Precizno sagledavanje odnosa teritorije sa koje potiču partizani i njihovog mesta stradanja je jako otežano migracijama stanovništva koje su usledile odmah nakon izbijanja rata. Deo stanovništva koji je do početka rata živeo na jednoj teritoriji, a poticao je sa drugih teritorija (činovnici, stručnjaci, učenici, studenti, radnici, ...), napuštali su tu teritoriju i vratili se u zavičaj gde se deo njih priključio partizanskom pokretu. U obrnutom procesu, koji je obuhvatio mnogo brojniji deo populacije (najizraženiji kod srpskog nacionalnog korpusa), stanovništvo je bilo proterivano, deportivano, bežalo od uništenja, utočište nalazilo u izbeglištvu na drugim teritorijama (najčešće u Srbiji), na kojima su se priključivali lokalnom partizanskom pokretu.

⁶⁰⁹ Mesto stradanja stradalih partizana iz pojedinih delova Jugoslavije nije utvrđeno u jedanoj meri za sve njene delove, ali dostignuti nivo, uz malu ogradu, osavlja prostor za sagledavanje prilično precizne slike. Prilikom posmatranja mesta stradanja koja su svrstana prema posleratnoj administrativnoj podeli na

nastalih podelom Jugoslavije nisu bili ravnomerno raspoređeni po mestima strdanja, tako da je Hrvatska bila 2 puta primarno, 3 puta sekundarno i 2 puta tercijalno mesto strdanja, BiH jednom primarno, 3 puta sekundarno i dva puta tercijalno, Srbija 1 puta primarno, 2 puta sekundarno i 3 puta tercijalno mesto strdanja, Slovenija je bila jednom primarno i jednom tercijalno mesto strdanja, Crna Gora i Kim su bili po jednom primarno, dok je Vojvodina bila jednom sekundarno mesto strdanja.

tabela 468 – Jugoslavija, partizani – mesto strdanja prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, mesto strad.	ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala Nemačka	%	anektirala Italija	%	C. Gora ital. upr.	%
u BiH	45.308	8.356	18,44	114	0,25	2.488	5,49	2.000	4,41
%	35,44	28,60	//	2,72	//	22,29	//	35,32	//
u Hrvatskoj	39.498	6.684	16,92	407	1,03	5.010	12,68	314	0,79
%	30,89	22,88	//	9,73	//	44,90	//	5,54	//
u Srbiji	15.104	8.652	57,28	156	1,03	181	1,20	847	5,61
%	11,81	29,61	//	3,73	//	1,62	//	14,96	//
u Vojvodini	7.664	3.861	50,38	59	0,77	71	0,93	121	1,58
%	5,99	13,21	//	1,41	//	0,64	//	2,14	//
na KiM	1.516	354	23,35	4	0,26	32	2,11	52	3,43
%	1,18	1,21	//	0,09	//	0,29	//	0,91	//
u Sloveniji	7.580	440	5,80	3.290	43,40	2.241	29,56	70	0,92
%	5,93	1,51	//	78,67	//	20,08	//	1,24	//
u C. Gori	6.365	296	4,65	10	0,16	650	10,21	2.126	33,40
%	4,98	1,01	//	0,24	//	5,82	//	37,54	//
u Makedon.	2.907	258	8,87	58	1,99	114	3,92	76	2,61
%	2,27	0,88	//	1,39	//	1,02	//	1,34	//
u nostranst.	1.902	315	16,57	84	4,42	372	19,56	57	3,00
%	1,49	1,08	//	2,01	//	3,33	//	1,01	//
ukup. poznat	127.844	29.216	22,85	4.182	3,27	11.159	8,73	5.663	4,43
nepoznato	45.705	9.741	21,32	3.707	8,11	5.704	12,48	1.449	3,17
%	26,33	25,00	//	46,99	//	33,82	//	20,37	//
ukupno	173.549	38.957	22,45	7.889	4,54	16.863	9,72	7.112	4,10

tabela 468 (nastavak)

Jugoslavija, mesto strad.	ukupno	prp. Vel. Albaniji	%	anektirala Bugarska	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%
u BiH	45.308	366	0,81	343	0,76	314	0,69	31.327	69,14
%	35,44	12,92	//	6,23	//	11,37	//	47,09	//
u Hrvatskoj	39.498	438	1,11	1.075	2,72	1.572	3,98	23.998	60,76
%	30,89	15,47	//	19,53	//	56,91	//	36,07	//
u Srbiji	15.104	445	2,95	1.343	8,89	172	1,14	3.308	21,90

republike i pokrajine, treba imati u vidu da su te administrativne jedinice u vreme rata bile podeljene na okupiranu i anektirane teritorije ili su se nalazile u novonastaloj državi, ali i sastojale od nekoliko tih teritorija ili njihovih delova.

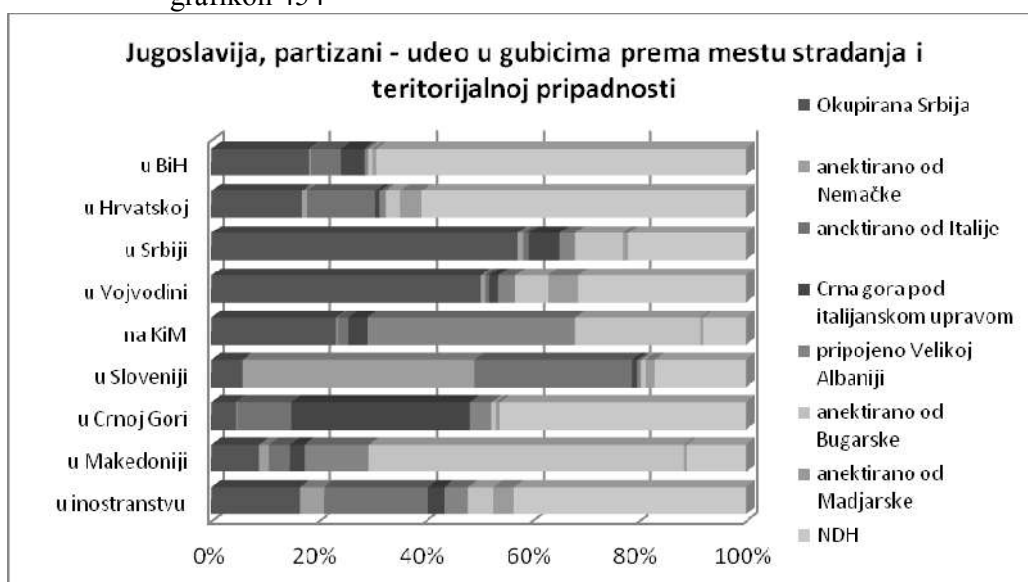
%	11,81	15,71	//	24,40	//	6,23	//	4,97	//
u Vojvodini	7.664	245	3,20	472	6,16	432	5,64	2.403	31,35
%	5,99	8,65	//	8,58	//	15,64	//	3,61	//
na KiM	1.516	590	38,91	356	23,48	7	0,46	121	7,98
%	1,18	20,83	//	6,47	//	0,25	//	0,18	//
u Sloveniji	7.580	53	0,70	63	0,83	134	1,77	1.289	17,00
%	5,93	1,87	//	1,14	//	4,85	//	1,94	//
u C. Gori	6.365	256	4,02	50	0,78	44	0,69	2.933	46,08
%	4,98	9,04	//	0,91	//	1,59	//	4,41	//
u Makedon.	2.907	352	12,11	1.712	58,89	14	0,48	323	11,11
%	2,27	12,43	//	31,11	//	0,51	//	0,48	//
u nostranst.	1.902	87	4,57	89	4,68	73	3,84	825	43,37
%	1,49	3,07	//	1,62	//	2,64	//	1,24	//
ukup. pozn	127.844	2.832	2,21	5.503	4,30	2.762	2,16	66.527	52,04
nepoznato	45.705	461	1,01	1.301	2,85	648	1,42	22.694	49,65
%	26,33	14,00	//	19,12	//	19,00	//	25,43	//
ukupno	173.549	3.293	1,90	6.804	3,92	3.410	1,96	89.221	51,41

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Od stradalih pripadnika partizanskog pokreta iz NDH 83,16% je izgubilo život u BiH i Hrvatskoj. Stradalim partizanima iz NDH primarno mesto stradanja je bila BiH sa 1,30 puta većim učešćem od gubitka pretrpljenog u Hrvatskoj, dok se kao tercijalno mesto stradanja izdvajaju Srbija i Crna Gora sa približno jednakim učešćem, sa 9,47 odnosno 10,68 puta manjim stradanjem nego u BiH. Primarno mesto stradanja partizana iz Okupirane Srbije bila je Srbija sa manje od trećine gubitaka pretrpljenih na njoj, dok su sekundarno (neznatno manje od primarnog) i tercijalno mesto stradanja sa po četvrtinom gubitaka predstavljale BiH i Hrvatska (51,48% zajedno, s time što je gubitak u BiH bio 1,25 puta veći), uz manje od osmine gubitaka pretrpljenih u Vojvodini na kojoj se deloma nalazila matična teritorija. Primarno mesto stradanja partizana sa teritorije anektirane od Italije bila je Hrvatska sa dve petine gubitaka, što je bilo 2,01 odnosno 2,24 puta puta veće učešće od sekundarne i tercijalne teritorije, BiH i Slovenije (koja je bila deo matične teritorije), dok su od ostalih teritorija još u Crnoj Gori pretrpljeni značajniji gubici. Partizani iz Crne Gore pod italijanskom upravom su sa gotovo podejdnakim učešćem od po više od trećine gubitaka stradli u Crnoj Gori i BiH, uz sedminu gubitaka pretrpljenih u Srbiji kao tercijalnim mestom stradanja i minimalnim gubicim pretrpljenim na ostalim teritorijama. Slovenija je sa četiri petina pretrpljenih gubitaka u njoj bila primarno mesto stradanja partizana sa teritorije anektirane od Nemačke, te Hrvatskom kao sekundarnim mestom stradanja sa desetinom gubitaka, dok je učešće ostalih mesta stradanja bilo minimalno. Sa terćinom gubitaka

pretrpljenih u njoj Makedonija je predstavljala primarno mesto stradanja partizana sa teritorije anektirane od Bugarske, uz četvrtinu strdalih u Srbiji kao sekundarnom mestu stradanja, sa trećinom pretrpljenih gubitaka na teritorijama Hrvatske, Vojvodine i BiH (34,34%) u završnom periodu rata, među kojima se Hrvatska izdvaja kao tercijalno mesto stradanja. Primarno mesto stradanja sa petinom gubitaka partizani sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji bili su KiM, dok su Srbija i Hrvatska odnosno Makedonija i BiH sa podjednakim učešćem u gubicima figurirale kao sekundarna odnosno tercijalna mesta stradanja, uz značajne gubitke pretrpljene u Crnoj Gori i Vojvodini. Tri petina gubitaka podnetih u Hrvatskoj istakli su je kao primarno mesto stradanja partizana sa teritorije anektirane od Mađarske, dok je stradanje na sekundarom (Vojvodina) i tercijalnom (BiH) mestu stradanja bilo daleko manje.

grafikon 454

Više od dve terćine odnosno tri petina stradalih pripadnika partizanskog pokreta u BiH i Hrvatskoj činili su partizani iz NDH, uz petinu odnosno šestinu iz Okupirane Srbije, a deseti deo pretrpljenih gubitaka u BiH su predstavljali zajedno partizani sa teritorije anektirane od Italije i Crne Gore pod italijanskom upravom odnosno osminu gubitaka u Hrvatskoj pripadnici pokreta sa teritorije anektirane od Italije. Od partizana koji su izgubili živote u Srbiji gotovo tri petina ih je bilo iz Okupirane Srbije, petina iz NDH i jedanaesti deo gubitaka sa teritorije anektirane od Bugarske. Polovini partizana stradalih na teritoriji Vojvodine, velikom većinom u Sremu, predstavljali su partizani iz

Okupirane Srbije, uz trećinu iz NDH, dok su devetinu gubitaka činili zajedno partizani sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske. Na KiM je dve petine gubitaka poticalo sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, a po četvrtina iz Okupirane Srbije i sa teritorije anektirane od Bugarske. Više od od dve petine odnosno gotovo trećine pretrpljenih gubitaka u Sloveniji poticalo je sa teritorije anektiranih od Nemačke i Italije, uz šestinu strdalih iz NDH. Najveći deo partizana koji su izgubili živote u Crnoj Gori, gotovo polovinu, predtavljali su pripadnici pokreta iz NDH, uz trećinu strdalih iz Crne Gore pod italijanskom upravom. U Makedoniji je tri petina pretrpljenih gubitaka poticalo sa teritorije anektirane od Bugarske, uz osminu sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, te devetine odnosno jedanaestine gubitaka iz NDH i Okupirane Srbije. Dve petine odnosno petinu pripadnika pokreta strdalih u inostranstvu činili su partizani iz NDH i sa teritorije anektirane od Italije, uz šestinu gubitaka iz Okupirane Srbije.

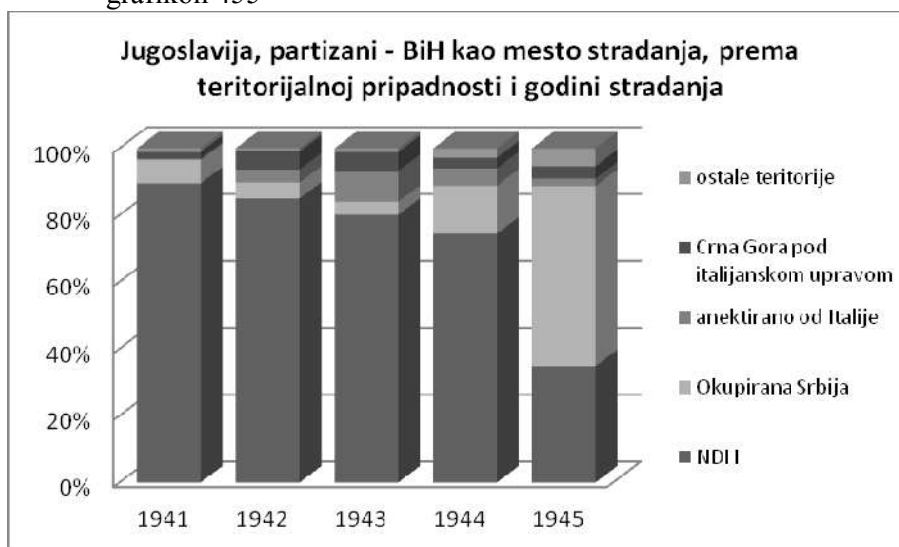
Intezitet i dinamika stradanja na pojedinim mestima stradanja nije bila jednaka za sve teritorije sa kojih potiču na njma stradali partizani. Ona je bila uslovljena razvijenošću partizanskog pokreta i dinamikom ratnih dešavanja u pojedinim delovima Jugoslavije.

tabela 469 – Jugoslavija, partizani – Bosna i Hercegovina kao mesto stradanja prema teritoijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, mesto stradanja u BiH	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
NDH	31.327	1.638	5,23	5.825	18,59	12.347	39,41	7.772	24,81	3.745	11,95
%	69,14	89,46	//	84,97	//	80,11	//	74,43	//	34,78	//
OkupanaSrbija	8.356	128	1,53	324	3,88	598	7,16	1.499	17,94	5.807	69,49
%	18,44	6,99	//	4,75	//	3,88	//	14,35	//	53,93	//
anekt. Italija	2.488	8	0,32	269	10,81	1.421	57,11	548	22,02	242	9,73
%	5,49	0,44	//	3,92	//	9,22	//	5,25	//	2,25	//
C.Gora ital. upr.	2.000	36	1,80	369	18,45	872	43,60	328	16,40	395	19,75
%	4,41	1,97	//	5,38	//	5,66	//	3,14	//	3,67	//
prip.Vel.Albaniji	366	5	1,37	14	3,82	43	11,75	79	21,58	225	61,47
%	0,81	0,27	//	0,20	//	0,28	//	0,76	//	2,09	//
anekt.Bugarska	343	5	1,46	16	4,66	34	9,91	102	29,74	186	54,23
%	0,76	0,27	//	0,23	//	0,22	//	0,98	//	1,73	//
anek.Mađarska	314	9	2,87	29	9,23	87	27,71	73	23,25	116	36,94
%	0,69	0,49	//	0,42	//	0,56	//	0,70	//	1,08	//
anek.Nemačka	114	2	1,75	9	7,89	11	9,65	41	35,96	51	44,74
%	0,25	0,11	//	0,13	//	0,07	//	0,39	//	0,47	//
ukupno	45.308	1.831	4,04	6.855	15,13	15.413	34,02	10.442	23,05	10.767	23,76

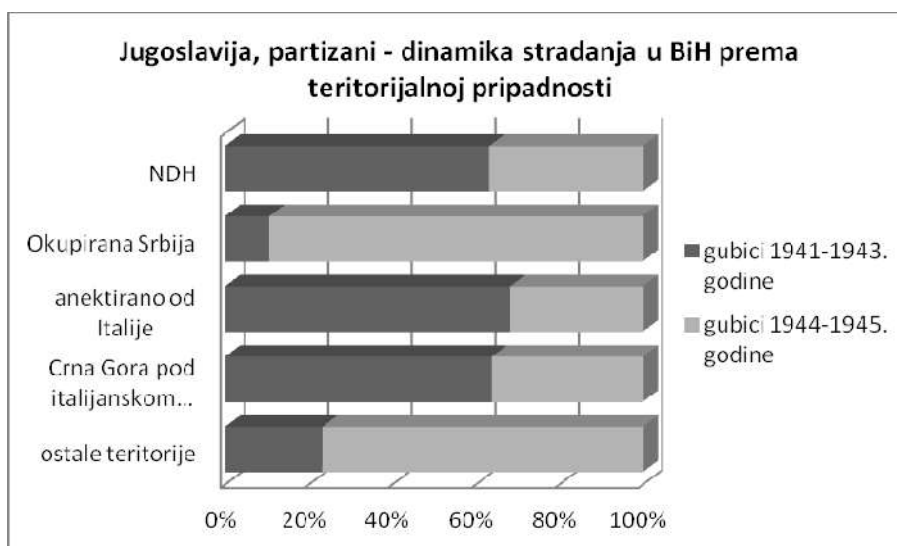
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 455

Tokom većeg perioda rata, od izbijanja do 1944. godine, apsolutnu većinu stradalih partizana u BiH činili su borci iz NDH sa učešćem od devet desetina u ustanku do tri četvrtina predposlednje godine rata. Poslednje godine rata u završnim borbama za oslobođenje BiH dominaciju sa nadpolovičnom većinom stradalih preuzeli su partizani iz Okupirane Srbije, a koji su i u predhodnoj godini predstavljali sedminu tamo pretrpljenih gubitaka. Značajnije učešće među stradalim partizanima u BiH tokom 1942. i 1943. godine imaju pripadnici pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom, kao i partizani sa teritorije anektirane od Italije koji su 1943. godini predstavljali jedanaesti deo svih gubitaka.

grafikon 456

Dinamika stradanja u BiH partizana iz NDH, teritorije anektirane od Italije i Crne Gore pod italijanskom upravom pokazuje rast u prvim godinama rata, da bi kasnije usledio padu broju stradalih na ovoj teritoriji. Partizani sa ovih teritorija su izneli teret odsudnih bitaka sredinom rata koje su vođene u BiH sa udelom stradalih u prve tri godine rata od 63,23% pripadnika pokreta iz NDH, 68,24% sa teritorije anektirane pod Italije i 63,85% iz Crne Gore pod italijanskom upravom. Od svih partizana sa ovih teritorija stradalih u BiH, 1943. godine život je izgubilo po dve petine partizana iz NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom i tri petina sa teritorije anektirane od Italije. Stalni rast u stradanju na teritoriji BiH imali su partizani iz ostalih delova Jugoslavije, koji dostiže maksimum u vreme završnih operacija. Poslednje godine rata život je izgubilo više od dve trećine svih partizana Okupirane Srbije stradalih u BiH. Borbe za oslobađanje BiH dovele su do uvećanja gubitaka partizana sa svih teritorija, pa su oni u 1945. godini kod partizana iz NDH bili veći realno 1,28 puta, sa teritorije anektirane od Italije 1,18 puta, iz Crne Gore pod italijanskom upravom 3,21 puta i Okupirane Srbije 10,33 puta u odnosu na predhodnu godinu.

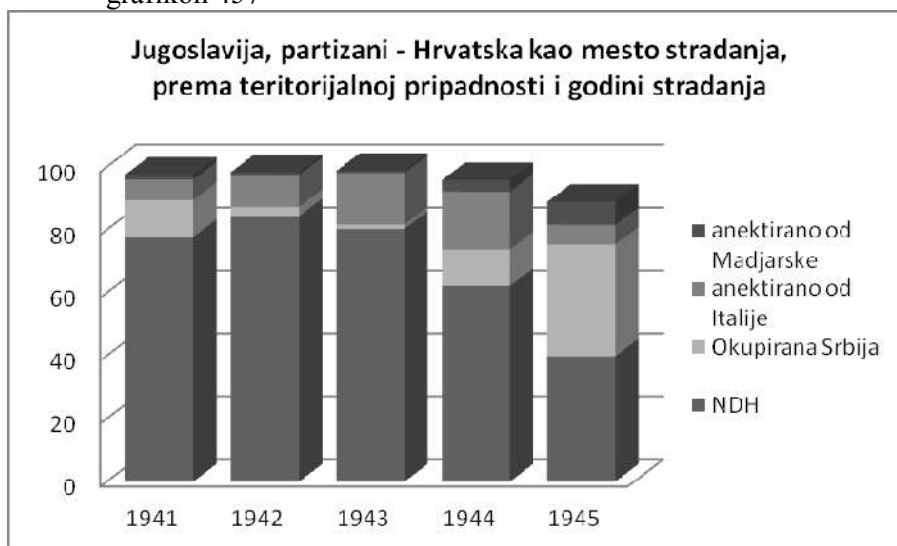
tabela 470 – Jugoslavija, partizani – Hrvatska kao mesto stradanja prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, mesto stradanja u Hrvatskoj	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
NDH	23.998	606	2,52	2.901	12,09	7.360	30,67	7.560	31,50	5.571	23,21
%	60,76	77,79	//	84,38	//	80,37	//	62,20	//	39,88	//
Okupirana Srbija	6.684	91	1,36	103	1,54	125	1,87	1.414	21,15	4.951	74,07
%	16,92	11,68	//	2,99	//	1,36	//	11,63	//	35,44	//

anekt. Italija	5.010	51	1,02	348	6,95	1.496	29,86	2.232	44,55	883	17,62
%	12,68	6,55	//	10,12	//	16,34	//	18,36	//	6,32	//
anekt. Mađarske	1.572	12	0,76	29	1,84	67	4,26	444	28,24	1.020	64,88
%	3,98	1,54	//	0,84	//	0,73	//	3,65	//	7,30	//
anekt. Bugarske	1.075	6	0,56	4	0,37	16	1,49	197	18,32	852	79,25
%	2,72	0,77	//	0,12	//	0,17	//	1,62	//	6,10	//
prip. Vel. Albaniji	438	1	0,23	9	2,05	10	2,28	61	13,93	357	81,51
%	1,11	0,13	//	0,26	//	0,11	//	0,50	//	2,55	//
anekt. Nemačka	407	4	0,98	15	3,68	43	10,56	134	32,92	211	51,84
%	1,03	0,51	//	0,44	//	0,47	//	1,10	//	1,51	//
C.Gora ital. upr.	314	8	2,55	29	9,23	40	12,74	112	35,67	125	39,81
%	0,79	1,03	//	0,84	//	0,44	//	0,92	//	0,89	//
ukupno	39.498	779	1,97	3.438	8,70	9.157	23,18	12.154	30,77	13.970	35,37

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 457

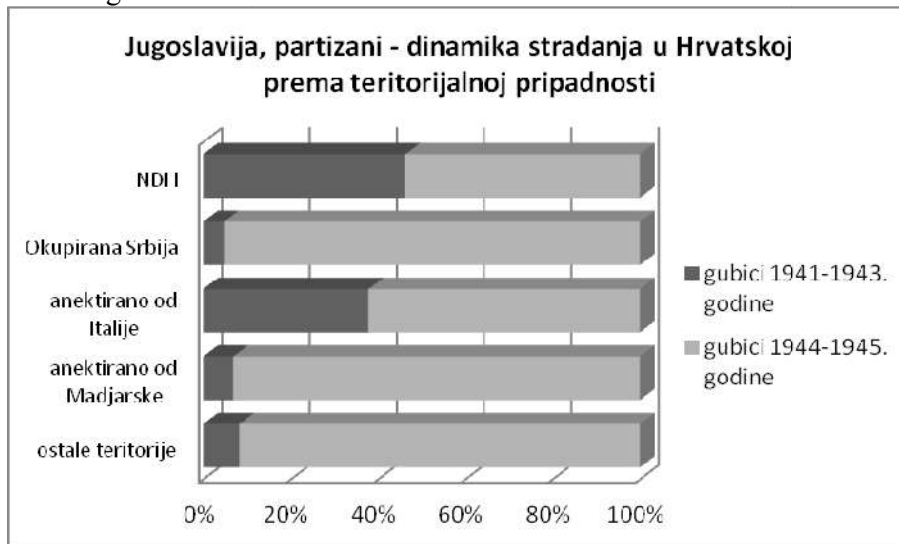

U Hrvatskoj su, poput BiH, najveći deo stradalih partizana u prve četiri godine rata činili pripadnici pokreta iz NDH sa učešćem od četiri petina u ustanku do tri petina u 1944. godini. Značajnu učešće su imali i partizani sa teritorije anektirane od Italije, od kojih je većina poticala iz Hrvatske, čije je učešće raslo do petine gubitaka u 1944. godini kada je oslobođena Dalmacija. U poslednjoj godini rata trećinu stradalih partizana u Hrvatskoj činili su partizani iz Okupirane Srbije,⁶¹⁰ a značajno je bilo i učešće stradalih pripadnika pokreta sa teritorija anektiranih od Mađarske i Bugarske koji su predstavljali sedminu gubitaka. Učešće stradalih iz ostalih delova Jugoslavije

⁶¹⁰ Partizani iz Okupirane Srbije su imali značajno učešće od 11,68% stradalih u Hrvatskoj u 1941. godini, ali radi se, uglavnom, o ljudima koji su se nakon sloma KJ preselili u Hrvatsku. Već u naredne dve godine njihovo učešće drastično opada.

među partizanima koji su izgubili život u Hrvatskoj je do poslednje godine rata bilo minimalno.

grafikon 458

Dinamika stradanja partizana sa teritorija NDH i anektirane od Italije koje su činili većinu stradalih u Hrvatskoj imala je stalni rast u gubicima do 1944. godine kada dolazi do nominalnog pada u stradanju, sa udelom u gubicima od 54,71 odnosno 62,17% u poslednje dve godine rata. Završne operacije za oslobođenje države od novembra 1944. godine dovele su do prelaska na frontalni oblik ratovanja koji se znatnim delom nalazio na delu teritorije Hrvatske, tako da tada dolazi do povećanog učešća stradalih partizana sa oslobođenih teritorija. Od svih partizana Okupirane Srbije koji su stradali na teritoriji Hrvatske 95,22% je izgubio život u poslednje dve godine rata, a u istom periodu stradalo je 93,12% odnosno 97,57% partizana teritorija anektiranih od Mađarske odnosno Bugarske. U završnoj godini rata realno stradanje partizana iz NDH i sa teritorije anektirane od Italije u Hrvatsko je bilo 1,96 odnosno 1,05 puta veće nego u predhodnoj godini, dok je ralni gubitak partizana sa teritorije Okupirane Srbije bio 9,34 puta veći, a pripadnika pokreta sa teritorija anektiranih od Mađarske i Bugarske 6,13 odnosno 11,53 puta veći.

tabela 471 – Jugoslavija, partizani – Srbija kao mesto stradanja prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, mesto stradanja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%

u Srbiji											
Okupirana Srbija	8.652	1.671	19,31	820	9,48	819	9,47	3.092	35,74	2.250	26,00
%	57,28	85,17	//	61,79	//	42,15	//	46,27	//	70,53	//
NDH	3.308	172	5,20	338	10,22	653	19,74	1.776	53,69	369	11,15
%	21,90	8,77	//	25,47	//	33,61	//	26,58	//	11,57	//
anekt. Bugarska	1.343	27	2,01	48	3,57	108	8,04	900	67,01	260	19,36
%	8,89	1,38	//	3,62	//	5,56	//	13,47	//	8,15	//
C. Gora ital. upr.	847	41	4,84	62	7,32	220	25,97	433	51,12	91	10,74
%	5,61	2,09	//	4,67	//	11,32	//	6,48	//	2,85	//
prip. Vel. Albaniji	445	18	4,04	14	3,15	49	11,01	240	53,93	124	27,86
%	2,95	0,92	//	1,05	//	2,52	//	3,59	//	3,89	//
anekt. Italija	181	4	2,21	13	7,18	53	29,28	96	53,04	15	8,29
%	1,20	0,20	//	0,98	//	2,73	//	1,44	//	0,47	//
anekt. Mađarska	172	19	11,05	13	7,56	21	12,21	72	41,86	47	27,32
%	1,14	0,97	//	0,98	//	1,08	//	1,08	//	1,47	//
anekt. Nemačka	156	10	6,41	19	12,18	20	12,82	73	46,79	34	21,79
%	1,03	0,51	//	1,43	//	1,03	//	1,09	//	1,06	//
ukupno	15.104	1.962	12,99	1.327	8,78	1.943	12,86	6.682	44,24	3.190	21,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 459

Učešće partizana iz Okupirane Srbije u gubicima pripadnika pokreta u Srbiji je variralo tokom rata krećući se silazno-uzlaznom linijom. Oni su predstavljali devet desetina pretrpljenih gubitaka u ustanku i tri petina u narednoj godini, dve petine gubitaka sredinom rata, do skoro polovine gubitaka u 1944. godini i dve trećine gubitaka u poslednjoj godini rata. U pretrpljenim gubicima na teritoriji Srbije partizani iz NDH su činili po četvrtinu u drugoj i predposlednjoj godini i trećinu gubitaka 1943.

godine.⁶¹¹ Sredinom rata značajno učešće u gubicima partizana u Srbiji imali su pripadnici pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom čineći njihov deseti deo, uz šesnaesti deo 1944. godine, dok su partizani sa teritorije anektirane od Bugarske predstavljali sedminu gubitaka 1944. godine.

grafikon 460

Partizani iz različitih delova Jugoslavije imali su drugačiju dinamiku stradanja u Srbiji. Najbrojniji među njima, partizani iz Okupirane Srbije, su pretrpeli realno 4,07 puta veći gubitak u ustanku nego što je on bio u naredne dve godine rata. Stagnacija je potrajala do 1944. godine kada je udeo u gubicima partizana ove teritorije stradalih u Srbiji uvećan 3,77 puta i dostiže udeo od trećine stradalih, sa značajnim delom koji je tu izgubio život u poslednjoj godini rata. Partizani iz drugih delova države su imali stalni rast broja stradalih u Srbiji koji dostiže vrhunac 1944. godine. Tada je život izgubilo dve trećine partizana sa teritorije anektirane od Bugarske (8,33 puta više nego u predhodnoj godini), po polovina partizana iz NDH, Crne Gore pod italijanskom upravom i teritorije priključene Velikoj Albaniji, s time što je značajn udeo stradalih partizana iz NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom, petina odnosno četvrtina, izgubila život u Srbiji 1943. godine.

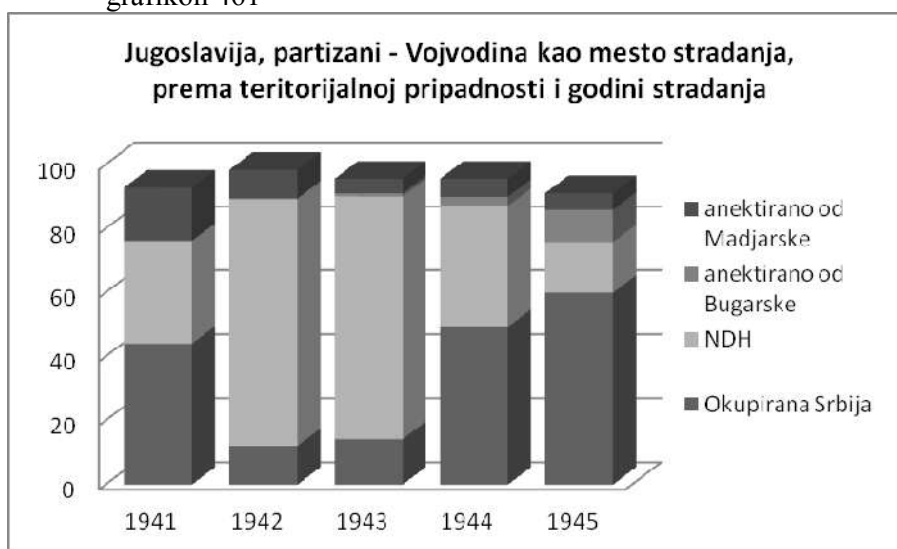
⁶¹¹ Najveći deo partizana poreklom iz NDH koji su stradali u Srbiji druge i treće godine rata predstavljali su izbegli Srbi sa teritorije NDH koji su se priključili partizanskim jedinicama u Srbiji, dok su većinu stradalih 1944. godine činili pripadnici jedinica iz NDH koji su učestvovali u borbama za oslobađanje Srbije.

tabela 472 – Jugoslavija, partizani – Vojvodina kao mesto stradanja prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, mesto stradanja u Vojvodini	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okupirana Srbija	3.861	37	0,96	46	1,19	72	1,86	1.435	37,17	2.271	58,82
%	50,38	44,05	//	12,14	//	14,23	//	49,29	//	60,01	//
NDH	2.403	27	1,12	293	12,19	384	15,98	1.101	45,82	598	24,88
%	31,35	32,14	//	77,31	//	75,89	//	37,82	//	15,80	//
anekt. Bugarska	472	--	--	--	--	5	1,06	84	17,80	383	81,14
%	6,16	--	//	--	//	0,99	//	2,88	//	10,12	//
anekt. Mađarska	432	14	3,24	34	7,87	23	5,32	164	37,96	197	45,60
%	5,64	16,67	//	8,97	//	4,54	//	5,63	//	5,21	//
prip. Vel. Albaniji	245	--	--	4	1,63	3	1,22	34	13,88	204	83,26
%	3,20	--	//	1,05	//	0,59	//	1,17	//	5,39	//
C. Gora ital. upr.	121	2	1,65	--	--	9	7,44	46	38,2	64	52,89
%	1,58	2,38	//	--	//	1,78	//	1,58	//	1,69	//
anekt. Italija	71	--	--	2	2,82	8	11,27	34	47,89	27	38,03
%	0,93	--	//	0,53	//	1,58	//	1,17	//	0,71	//
anekt. Nemačka	59	4	6,78	--	--	2	3,39	13	22,03	40	67,80
%	0,77	4,76	//	--	//	0,39	//	0,45	//	1,06	//
ukupno	7.664	84	1,09	379	4,94	506	6,60	2.911	37,98	3.784	49,37

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 461

Rat u Vojvodini je prolazio kroz više faza, tako da se menjalo područje sa koje potiču u njoj stradali partizani. Ustanak je najintezivniji bio u Banatu, te stoga dve petine stradalih partizana poticalo iz Okupirane Srbije, uz trećinu iz NDH i šestinu sa teritorije anektirane od Mađarske. Težište rata je pomeren na Srem u narednom periodu, stoga partizani iz NDH imaju daleko najveće učešće među stradalima u

naredne dve godine činovši tri četvrtine stradalih u Vojvodini. Borbe za oslobađanje Vojvodine i formiranje fronta u Vojvodini koji je doveo u nju jedinice iz oslobođenih delova Jugoslavije izmenile su strukturu gubitaka na njenoj teritoriji. Polovinu partizana stradalih tokom 1944. godine u Vojvodini predstavljali su partizani iz Okupirane Srbije, uz trećinu iz NDH, ali poreklom van teritorije Vojvodine.⁶¹² Pored tri petina gubitaka pretrpljenih u Vojvodini 1945. godine partizana iz Okupirane Srbije,⁶¹³ zapaženo učešće u gubicima od šestine imaju pripadnici pokreta iz NDH i desetine partizana sa teritorije anektirane od Bugarske. Tokom čitavog rata, izuzev ustanka, učešće partizana sa teritorije anektirane od Mađarske stradalih u Vojvodini je bio jako malo.

grafikon 462

Dinamika stradanja u Vojvodini pokazuje da su samo partizani iz NDH (29,29%) i delimično sa teritorije anektirane od Mađarske (16,43%) imali značajnije gubitke u prve tri godine rata. Borbe za oslobađanje Vojvodine 1944. godine i uspostavljanje fronta sa težištem u Sremu krajem godine višestruko (5,75 puta) su uvećale partizanske gubitke na teritoriji Vojvodine, 19,98 puta gubitke partizana iz Okupirane Srbije, 2,87 puta iz NDH, 7,13 puta sa teritorije anektirane od Mađarske. Od svih partizana stradalih u Vojvodini u poslednje dve godine rata život je izgubilo 60,71% partizana iz NDH, 83,57% teritorije anektirane od Mađarske, 95,99% partizana

⁶¹² U slučaju partizana iz Okupirane Srbije radi se uglavnom o partizanima koji potiču sa teritorija van Vojvodine, dok je među partizanima iz NDH značajan deo iz Srema.

⁶¹³ Kada se govori o stradanjima na teritoriji Vojvodine u 1945. godini treba imati u vidu da je najveći deo stradao na frontu, ali da je značajan deo umreo od zadobijenih rana u bolnicama koje su se nalazile u pozadini u oslobođenim delovima Vojvodine.

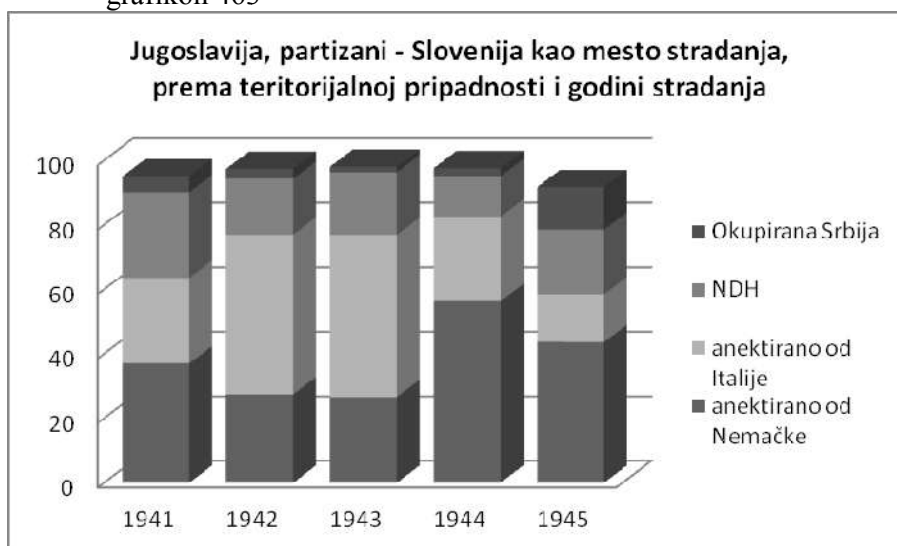
Okupirane Srbije, 98,94% sa teritorije anektirane od Bugarske, 97,14% partizana sa teritorije priključene Velikoj Albaniji. Frontalni rat je prouzrokovao veći stopu smrtnosti u poslednjoj godini rata kod partizana sa svih teritorija, NDH i teritorije anektirane od Mađarske 1,45 odnosno 3,20 puta, Okupirane Srbije 4,22, puta, teritorije anektirane od Bugarske i pruipojene Velikoj Albaniji 12,15 odnosno 16 puta.

tabela 473 – Jugoslavija, partizani – Slovenija kao mesto stradanja prema teritoijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, mesto stradanja u Sloveniji	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
anekt.Nemačka	3.290	60	1,82	179	5,44	412	12,52	1.601	48,66	1.038	31,55
%	43,40	37,04	//	27,45	//	26,63	//	56,33	//	43,67	//
anekt. Italija	2.241	43	1,92	323	14,41	778	34,72	745	33,24	352	15,71
%	29,56	26,54	//	49,54	//	50,29	//	26,21	//	14,81	//
NDH	1.289	43	3,34	113	8,77	300	23,27	357	27,69	476	36,93
%	17,00	26,54	//	17,33	//	19,39	//	12,56	//	20,02	//
OkupiranaSrbija	440	8	1,82	20	4,54	27	6,14	71	16,14	314	71,36
%	5,80	4,94	//	3,07	//	1,74	//	2,50	//	13,21	//
anekt.Mađarska	134	3	2,24	6	4,48	8	5,97	13	9,70	104	77,61
%	1,77	1,85	//	0,92	//	0,52	//	0,46	//	4,37	//
C.Gora ital. upr.	70	2	2,86	10	14,28	13	18,57	20	28,57	25	35,71
%	0,92	1,23	//	1,53	//	0,84	//	0,70	//	1,05	//
anekt.Bugarska	63	2	3,17	1	1,59	6	9,52	24	38,09	30	47,62
%	0,83	1,23	//	0,15	//	0,39	//	0,84	//	1,26	//
prip.Vel.Albaniji	53	1	1,89	--	--	3	5,66	11	20,75	38	71,70
%	0,70	0,62	//	--	//	0,19	//	0,39	//	1,60	//
ukupno	7.580	162	2,14	652	8,60	1.547	20,41	2.842	37,49	2.377	31,36

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 463

Tokom čitavog rata većinu partizana stradalih u Sloveniji činili su partizani iz Slovenije. Ušehće u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Nemačke bilo je veće tokom prve (1,39 puta) i poslednje dve godine rata (2,95 puta), dok su tokom osalog perioda većinu imali stradali sa teritorije anekirane od Italije (1,89 puta 1943. godine).⁶¹⁴ Istovremeno su značajan deo gubitaka partizanskog pokreta u Sloveniji tokom čitavog rata prdstavljali partizani sa teritorije NDH, četvrtinu odnosno šestinu gubitaka u prve dve godine rata.⁶¹⁵ Partizani sa ostalih teritorija Jugoslavije su u Sloveniji ostvarili značajnije učešće u gubicima tek u poslednjoj godini rata u borbama za konačno oslobođenje Slovenije odnosno Jugoslavije kada svi zajedno dostižu učešće od petine stradalih (21,49%), a zajedno sa partizanima iz NDH predstavljali su dve petine gubitaka (40,51%) pretrpljenih u Sloveniji.

grafikon 464

Partizani sa različitih teritorija su imali drugačiju dinamiku stradanja u Sloveniji. Na teritoriji anektiranoj od Nemačke postojala je stalni rast udela gubitaka, sporiji u prve tri godine, a nagli u 1944. godini (3,89 puta veći), sa nominalnim smanjivanjem u

⁶¹⁴ Među partizanima koji su poticali sa teritorije anektirane od Italije bilo je delom onih koji su poticali sa teritorija van Slovenije.

⁶¹⁵ Posebno je veliko učešće partizana iz NDH, Okupirane Srbije i ostalih delova države stradalih u Sloveniji prve dve godine rata, a radi se, uglavnom, o Slovencima koji su u predratnom periodu živeli na tim teritorijama. U drugoj polovini rata sa njim se mešaju stradali koji su došli sa jedinicama iz NDH koje su u nekom periodu vodili borbe na teritoriji Slovenije, kao i bivši ratni zarobljenici koji su pobešli iz logora u Italiji te se priključili partizanskom pokretu u Sloveniji.

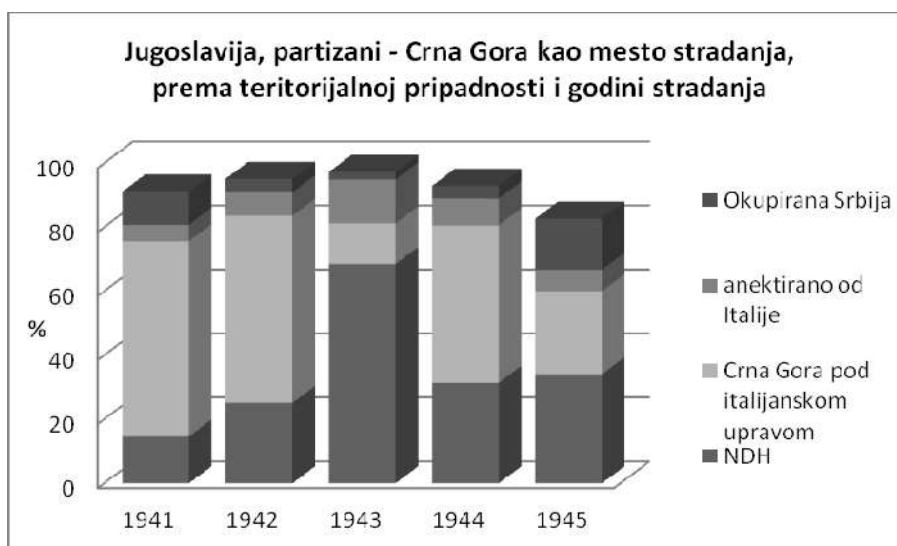
poslednjoj godini rata, dok je rast udela gubitaka na teritoriji anektiranoj od Italije bio dinamičniji u prvoj polovini rata (realni rast 3,75 u 1942. godini), nakon čega stagnira. Polovina (51,05%) partizana sa teritorije anektirane od Italije stradalih u Sloveniji izgubila je život u prve tri godine rata, a u istom preiodu stradalo je trećina (35,37%) partizana sa teritorije NDH, dok je gotovo polovina gubitaka partizana sa teritorije anektirane od Nemačke u Sloveniji pretrpljena 1944. godine, uz još trećinu u poslednjoj godini rata. Borba za konačno oslobađanje Slovenije prouzrokovala je realno uvećanje podnetih gubitaka u njoj 1,73 odnosno 1,26 puta sa obe anektirane teritorije. Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije dovele su u Sloveniju jedinice iz čitave Jugoslavije. Od svih partizana sa ovih teritorija stradalih u Sloveniji u poslednjoj godini rata život je izgubilo po tri četvrtina pripadnika pokreta iz Okupirane Srbije i sa teritorije anektirane od Mađarske (od kojih je deo bio iz Slovenije).

tabela 474 – Jugoslavija, partizani – Crna Gora kao mesto stradanja prema teritoijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, mesto stradanja u Crnoj Gori	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
NDH	2.933	68	2,32	227	7,74	1.947	66,38	533	18,17	158	5,39
%	46,08	14,65	//	25,14	//	68,56	//	31,44	//	34,12	//
C.Gora ital. upr.	2.126	283	13,31	528	24,83	361	16,98	834	39,23	120	5,64
%	33,40	60,99	//	58,47	//	12,71	//	49,20	//	25,92	//
anekt. Italija	650	24	3,69	66	10,15	388	59,69	141	21,69	31	4,77
%	10,21	5,17	//	7,31	//	13,66	//	8,32	//	6,69	//
Okupirana Srbija	296	48	16,22	38	12,84	68	22,97	68	22,97	74	25,00
%	4,65	10,34	//	4,21	//	2,39	//	4,01	//	15,98	//
prip. Vel. Albaniji	256	37	14,45	34	13,28	56	21,87	84	32,81	45	17,58
%	4,02	7,97	//	3,76	//	1,97	//	4,95	//	9,72	//
anekt. Bugarska	50	1	2,00	2	4,00	4	8,00	18	36,00	25	50,00
%	0,78	0,21	//	0,22	//	0,14	//	1,06	//	5,40	//
anekt. Mađarska	44	3	6,82	6	13,64	13	29,54	14	31,82	8	18,18
%	0,69	0,65	//	0,66	//	0,46	//	0,82	//	1,73	//
anekt. Nemačka	10	--	--	2	20,00	3	30,00	3	30,00	2	20,00
%	0,16	--	//	0,22	//	0,10	//	0,18	//	0,43	//
ukupno	6.365	464	7,29	903	14,19	2.840	44,62	1.695	26,63	463	7,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

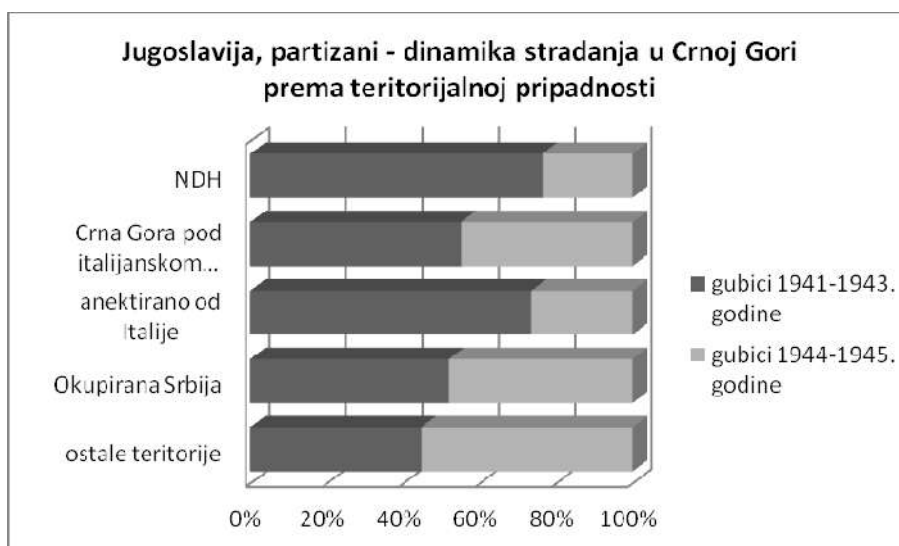
grafikon 465

Masovni ustanak koji je izbio u Crnoj Gori i održavanje inteziteta borbi i u narednoj godini prouzrokovali su da je većina stradalih u njoj potiče iz Crne Gore pod italijanskom upravom, teritorija anektirane od Italije ili pripojene Velikoj Albaniji (74,13% u 1941. godini odnosno 69,54% u narednoj) uz značajno stradanje partizana iz NDH i Okupirane Srbije. Izbijanje Crne Gore u prvi plan sredinom 1943. godine, kada se jedna od odlučujućih bitaka vodila delom i na njenoj teritoriji, rapidno je povećalo učešće partizana sa drugih teritorija u gubicima pokreta u njoj. Od svih partizana stradalih u Crnoj Gori 1943. godine četiri petina su predstavljali pripadnici pokreta iz NDH i sa teritorije anektirane od Italije (82,22%), dok su pripadnici pokreta sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom predstavljali njihovu osminu. Partizani sa ovih teritorija su i u narednoj godini predstavljali značajan deo gubitaka (43,77%) pokreta u Crnoj Gori, uz ponovno pojedinačno najveće učešće među stradalima partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom koji su predstavljali polovinu pretrpljenih gubitaka. U gubicima pokreta u Crnoj Gori poslednje godine rata poraslo je učešće partizana iz Okupirane Srbije, kao i sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji, a trećinu stradalih činili su pripadnici pokreta iz NDH, dok partizani iz Crne Gore pod italijanskom upravom predstavljaju svega četvrtinu gubitaka.⁶¹⁶

grafikon 466

⁶¹⁶ Pored gubitaka pretrpljenih u borbi sa ideološkim i političkim protivnicima, značajan deo partizana koji su izgubili živote u Na ovoj teritoriji 1945. godine predstavljali su umli ranjenici povučeni sa fronta na lečenje.

Dinamika stradanja u Crnoj Gori, koja je imala rast u prve tri godine, a zatim pad stradanja do kraja rata, nije bila jedinstvena za partizane iz različitih delova Jugoslavije koji su izgubili živote u njoj. Stopa smrtnosti partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom u prve dve godine je bila gotovo jednaka, s obzirom na dužinu perioda rata u njima, nakon čega je usledio pad u udelu među stradalima (1,46 puta), pošto su partizani ove teritorije tokom 1943. godine većinom stradali na teritoriji BiH, da bi 1944. godini broj stradalih bio uvećan 2,31 puta i dostigao udeo dve petine gubitaka. Odlučujuća bitaka za očuvanje pokreta vođena delom na teritoriji Crne Gore sredinom rata dovela je do toga da je od svih partizana NDH i teritorije anektirane od Italije stradalih u Crnoj Gori dve trećine odnosno tri petina izgubilo život 1943. godine. Kod partizana iz Okupirane Srbije stradalih u Crnoj Gori gubitak u ustanku odnosno poslednje godine rata bio je realno 2,53 odnosno 2,90 puta veći nego u narednoj odnosno predhodnoj godini.

tabela 475 – Jugoslavija, partizani – Makedonija kao mesto stradanja prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, mesto stradanja u Makedoniji	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
anekt. Bugarska	1.712	28	1,63	60	3,50	133	7,77	1.155	67,46	336	19,63
%	58,89	44,44	//	33,33	//	32,76	//	71,56	//	52,17	//
prip. Vel. Albaniji	352	3	0,85	7	1,99	89	25,28	178	50,57	75	21,31
%	12,11	4,76	//	3,89	//	21,92	//	11,03	//	11,64	//
NDH	323	11	3,40	56	17,34	95	29,41	94	29,10	67	20,74
%	11,11	17,46	//	31,11	//	23,40	//	5,82	//	10,40	//

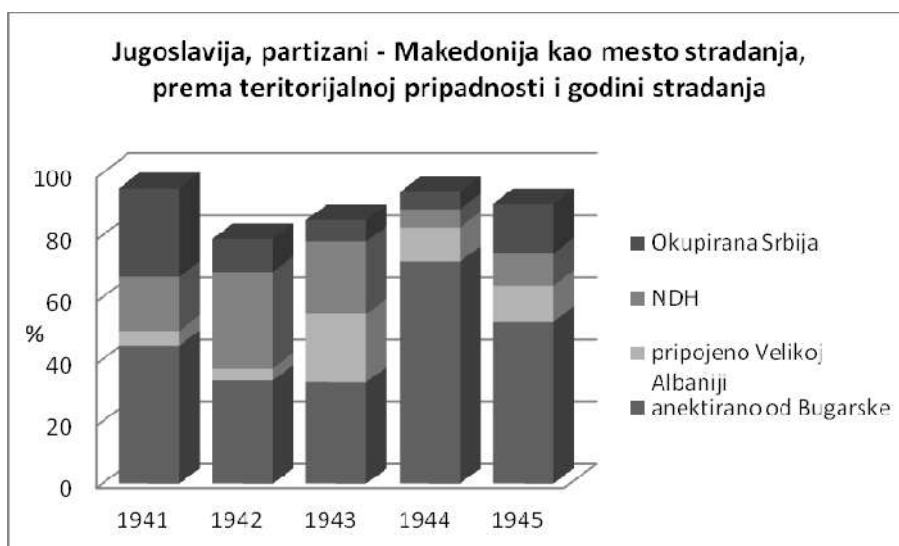
Okupirana Srbija	258	18	6,98	19	7,36	28	10,85	90	34,88	103	39,92
%	8,87	28,57	//	10,56	//	6,90	//	5,58	//	15,99	//
anekt. Italija	114	1	0,88	14	12,28	34	29,82	44	38,60	21	18,42
%	3,92	1,59	//	7,78	//	8,37	//	2,73	//	3,26	//
C. Gora ital. upr.	76	--	--	22	28,95	21	27,63	24	31,58	9	11,84
%	2,61	--	//	12,22	//	5,17	//	1,49	//	1,40	//
anekt. Nemačka	58	1	1,72	2	3,45	5	8,62	26	44,83	24	41,38
%	1,99	1,59	//	1,11	//	1,23	//	1,61	//	3,73	//
anekt. Mađarska	14	1	7,14	--	--	1	7,14	3	21,43	9	64,29
%	0,48	1,59	//	--	//	0,25	//	0,18	//	1,40	//
ukupno	2.907	63	2,17	180	6,19	406	13,97	1.614	55,52	644	22,15

tabela 476 – Jugoslavija, partizani – Kosovo i Metohija kao mesto stradanja prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

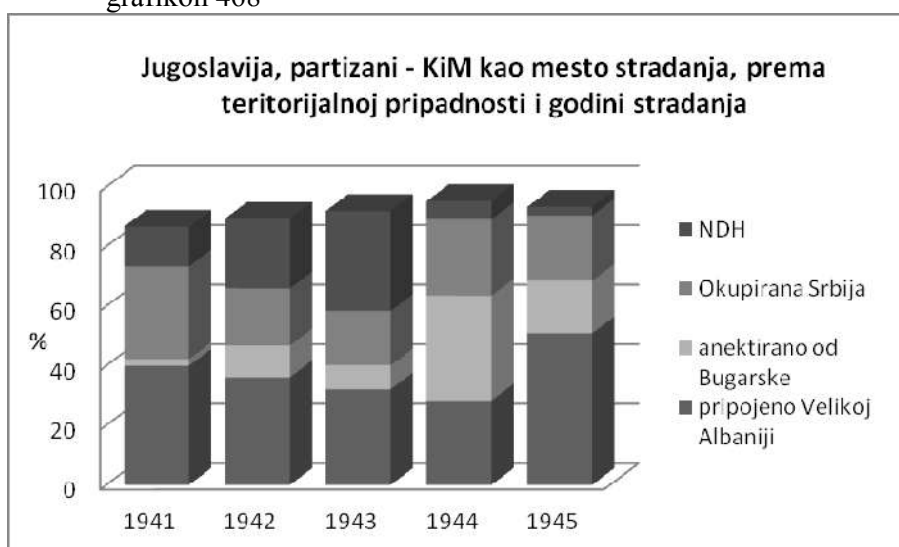
Jugoslavija, mesto stradanja na KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
prip. Vel. Albaniji	590	18	3,05	17	2,88	44	7,46	181	30,68	330	55,93
%	38,92	40,00	//	36,17	//	32,12	//	28,32	//	50,92	//
anekt. Bugarska	356	1	0,28	5	1,40	11	3,09	225	63,20	114	32,02
%	23,48	2,22	//	10,64	//	8,03	//	35,21	//	17,59	//
Okupirana Srbija	354	14	3,95	9	2,54	25	7,06	164	46,33	142	40,11
%	23,35	31,11	//	19,15	//	18,25	//	25,66	//	21,91	//
NDH	121	6	4,96	11	9,09	46	38,01	39	32,23	19	15,70
%	7,98	13,33	//	23,40	//	33,58	//	6,10	//	2,93	//
C. Gora ital. upr.	52	6	11,54	3	5,77	3	5,77	19	36,54	21	40,38
%	3,43	13,33	//	6,38	//	2,19	//	2,97	//	3,24	//
anekt. Italija	32	--	--	2	6,25	5	15,62	8	25,00	17	53,12
%	2,11	--	//	4,25	//	3,65	//	1,25	//	2,62	//
anekt. Mađarska	7	--	--	--	--	3	42,86	1	14,29	3	42,86
%	0,46	--	//	--	//	2,19	//	0,16	//	0,46	//
anekt. Nemačka	4	--	--	--	--	--	--	2	50,00	2	50,00
%	0,26	--	//	--	//	--	//	0,31	//	0,31	//
ukupno	1.516	45	2,97	47	3,10	137	9,04	639	42,15	648	42,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 467

grafikon 468

Teritorije Makedonije i KiM su se tokom čitavog rata su se nalazile na periferiji dešavanja, karakterisala je slaba razvijenost partizanskog pokreta, nijedna značajnija vojna operacija nije vođena na njima, tako da nije bilo ni većeg stradanja partizana na ovim teritorijama. Za obe teritorije karakteristično je slabo prisustvo lokalnih pripadnika pokreta među stradalim partizanima.⁶¹⁷ U Makedoniji je u prve tri godine rata njihovo

⁶¹⁷ Mali broj stradalih partizana iz Makedonije i sa KiM doprineo je visokom učešću pripadnika pokreta sa ostalih teritorija. Radi se o osobama koje su u predratnom periodu živeli na tim teritorijama, pa su se nakon izbijanja rata vratili u zavičaj (Makedoniju ili na KiM), kao i o pripadnicima pokreta koji su poslani u Makedoniju i na KiM da bi ubrzali razvoj pokreta ili su se pak nakon oslobađanja iz italijanskih zatvora

učešće ispod ili oko polovine stradalih, uz veliko učešće partizana poreklom iz Okupirane Srbije i NDH. Masovnim uključivanjem u pokret domaćeg stanovništva 1944. godine učešće partizana sa teritorija anektiranih od Bugarske i pripajene Velikoj Albaniji u gubicima pretrpljnim u Makedoniji narastao je na četiri petina (82,59%). U prve tri godine rata veliki deo partizana stradalih na KiM predstavljaju pripadnici pokreta iz Okupirane Srbije i sa teritorije anektirane od Bugarske, od kojih je samo deo bio poreklom sa KiM, a značajan deo su činili partizani poreklom iz NDH.⁶¹⁸ Borbe protiv Nemaca i njihovih albanmskih saradnika tokom poslednje dve godine rata prouzrokovale su na teritoriji KiM povećano stradanje pripadnika partizanskog pokreta. Tokom 1944. godine više od trećine stradalih predstavljali su partizani sa teritorije anektirane od Bugarske, a četvrtinu iz Okupirane Srbije, da bi tek u poslednjoj godini rata partizani sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji predstavljali polovinu stradalih na KiM, uz opet veliko prisustvo u gubicima partizana iz Okupirane Srbije i sa teritorije anektirane od Bugarske (39,50%).

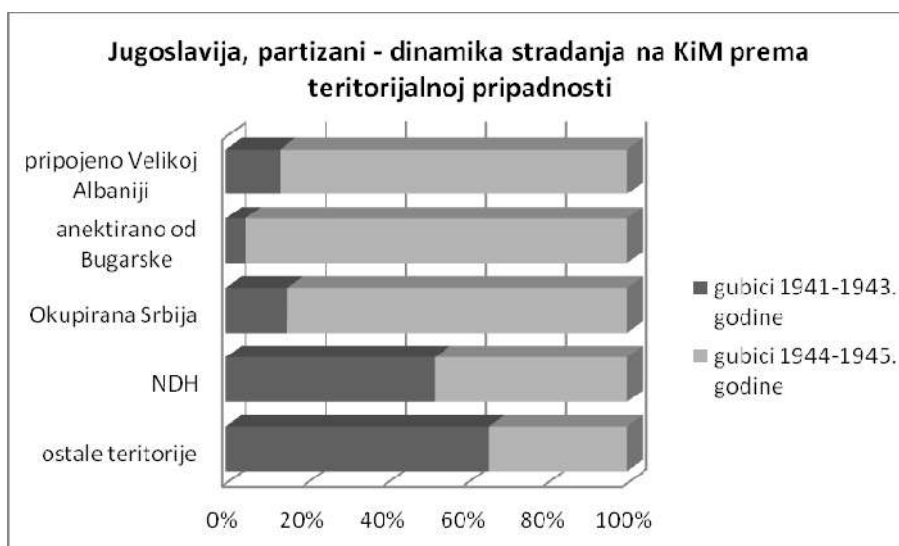
grafikon 469

grafikon 470

u Albaiji (najvećim delom 1943. godine) priključili partizanima u Makedoniji i na KiM, a delom i boraca iz Okupirane Srbije čije su jedinice delovale u Makedoniji ili na KiM.

⁶¹⁸ Značajan deo njih činile su izbeglice koje su se u Srbiji priključili partizansko pokretu.

Obe teritorije karakteriše masovnije stradanje na njima u poslednje dve godine rata, 77,67% u Makedoniji i 84,89% na KiM, s time što ono nije bilo podjednako za partizane iz različitih delova Jugoslavije. U tom periodu je u Makedoniji stradalo 87,09% partizana sa teritorije anektirane od Bugarske, 71,58% sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji i 74,80% iz Okupirane Srbije, dok je polovina partizana poreklom iz NDH stradalih u Makedoniji izgubila život u prve tri godine rata. Na KIM je u poslednje dve godine rata pretrpljeno 86,61% gubitaka svih partizana teritorije pripojene Velikoj Albaniji stradalih na ovoj teritoriji, 95,22% sa teritorije anektirane od Bugarske, 86,44% iz Okupirane Srbije, dok je više od polovine partizana poreklom iz NDH izgubilo život u prve tri godine rata (52,06%).

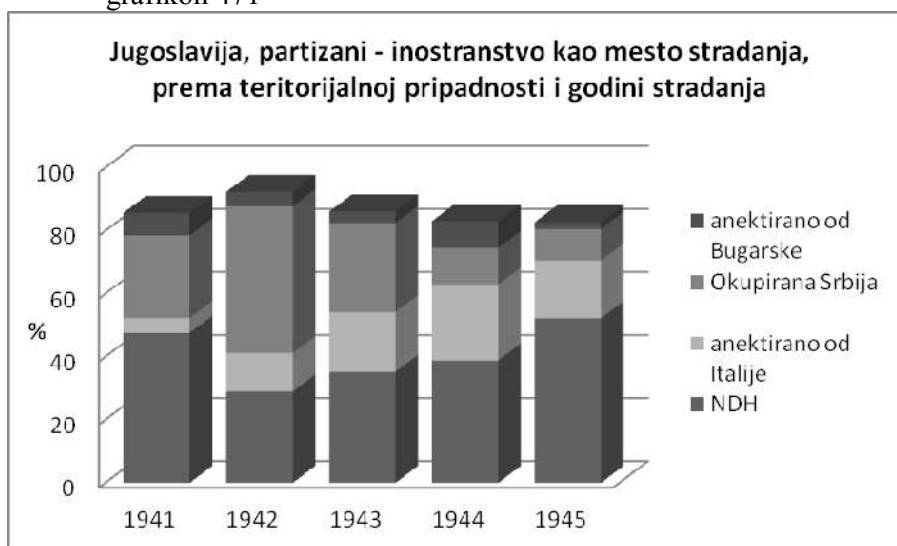
tabela 477 – Jugoslavija, partizani – inostranstvo kao mesto stradanja prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, mesto stradanja u inostr.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
NDH	825	20	2,42	38	4,61	117	14,18	232	28,12	418	50,67
%	43,37	47,62	//	29,01	//	35,24	//	38,86	//	52,25	//
anekt. Italija	372	2	0,54	16	4,30	63	16,93	144	38,71	147	39,52
%	19,56	4,76	//	12,21	//	18,96	//	24,12	//	18,37	//
Okupirana Srbija	315	11	3,49	61	19,37	94	29,84	69	21,90	80	25,40
%	16,56	26,19	//	46,56	//	28,31	//	11,56	//	10,00	//
anekt. Bugarska	89	3	3,37	6	6,74	12	13,48	51	57,30	17	19,10
%	4,68	7,14	//	4,58	//	3,61	//	8,54	//	2,12	//
prip. Vel. Albaniji	87	1	1,15	5	5,75	13	14,94	35	40,23	33	19,10
%	4,57	2,38	//	3,82	//	3,91	//	5,86	//	4,12	//

anekt. Nemačka	84	1	1,19	1	1,19	9	10,71	25	29,76	48	57,14
%	4,42	2,38	//	0,76	//	2,71	//	4,19	//	6,00	//
anekt. Mađarska	73	2	2,74	2	2,74	13	17,80	21	28,77	35	47,94
%	3,84	4,76	//	1,53	//	3,91	//	3,51	//	4,37	//
C. Gora ital. upr.	57	2	3,51	2	3,51	11	19,30	20	35,09	22	38,60
%	3,00	4,76	//	1,53	//	3,31	//	3,35	//	2,75	//
ukupno	1.902	42	2,21	131	6,89	332	17,45	597	31,39	800	42,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 471

Gubici koje su pripadnici partizanskog pokreta pretrpeli u inostranstvu sadržali su stradle po više osnova. U prvim godinama rata njihov najveći deo su činili pripadnici pokreta koji su izgubili živote u logorima i zatvorima u koje su odvođeni u cilju sprečavanja razvoja oslobodilačkog pokreta u Jugoslaviji, dok su u drugoj polovini rata, većinu predstavljali partizani koje su saveznici evakuisali u Italiju ili Afriku i koji su tamo umrli od posledica ranjavanja ili bolesti, kao i partizani stradali u vojnim operacijama vođenim na prostoru van Jugoslavije (Mađarske, Italija, Austrija, Grčka, Albaija, Bugarska). U prve tri godine rata po četvrtinu odnosno polovinu stradlih u inostranstvu predstavljali su partizani sa teritorije okupirane Srbije, što je bilo iznad prosečne zastupljenosti ove teritorije u gubicima pripadnika pokreta u inostranstvu (2,81 puta u 1942. godini), da bi se njihovo učešće u narednom periodu smanjilo. Po dve trećine stradlih u inostranstvu u poslednje dve godine rata predstavljali su pripadnici pokreta iz NDH i sa teritorije anektirane od Italije (63,08 odnosno 70,62%).

grafikon 472

Dinamika stradanja u inostranstvu partizana iz Jugoslavije nije bila jednaka za sve teritorije nastale njenom dezintegracijom. Polovina partizana iz Okupirane Srbije (52,70%) strdali u inostranstvu izgubila je život u prve tri godine rata, dok je najveći deo pripadnika pokreta sa drugih teritorija pretrpeo najveće gubitke u poslednje dve godine rata, devet desetina sa teritorije anektirane od Nemačke (86,90%), po četiri petina iz NDH (78,79%), teritorije anektirane od Italije (78,23), teritorije Pripojene Velikoj Albaniji (78,16%) i po tri četvrtina sa teritorija anektiranih od Mađarske (76,71%) i Bugarske (76,40%) i Crne Gore pod italijanskom upravom (73,69%).

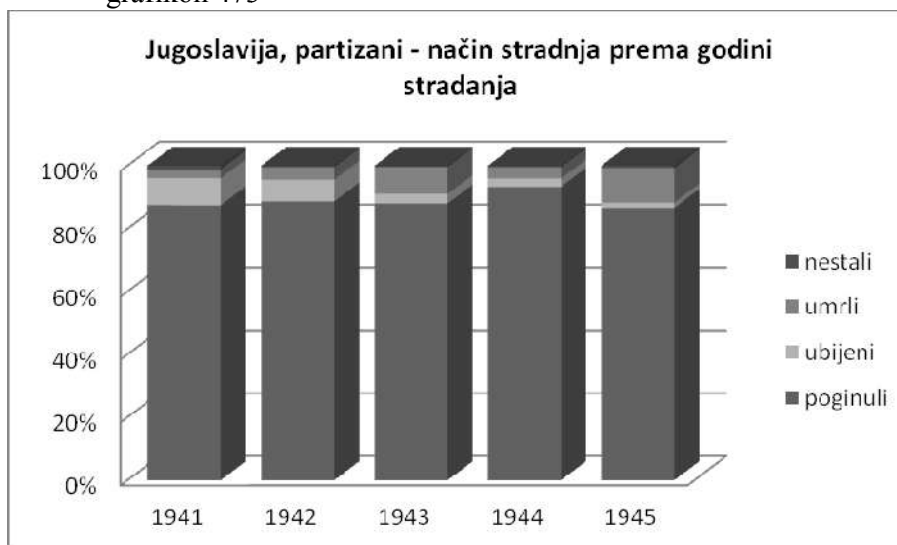
Strukturu načina stradanja pripadnika partizanskog pokreta odredili su njihovi poginuli pripadnici koji su predstavali devet destina svih stradalih, kao što je, uostalom, to bio slučaj i sa vojnim formacijama svih zaraćenih strana. Mnogo manje grupe su predstavljali ubijeni i umrli, kojih je bilo dvostruko više (2,18 puta). Dinamika stradanja i učešće pojedinih grupa u gubicima tokom rata nisu bili jednaki.

tabela 478 – Jugoslavija, partizani – način stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, način strada.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poginuli	155.038	6.407	4,13	16.669	10,75	37.995	24,51	51.213	33,03	42.754	27,58
%	89,33	87,45	//	88,67	//	88,02	//	93,28	//	86,62	//
ubijeni	5.510	628	11,40	1.300	23,59	1.307	23,72	1.440	26,13	835	15,15
%	3,17	8,57	//	6,91	//	3,03	//	2,62	//	1,69	//
umrli	11.979	206	1,72	739	6,17	3.690	30,80	1.940	16,19	5.404	45,11
%	6,90	2,81	//	3,93	//	8,55	//	3,53	//	10,95	//
nestali	1.022	85	8,32	90	8,81	175	17,12	308	30,14	364	35,62
%	0,59	1,16	//	0,48	//	0,40	//	0,56	//	0,74	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 473

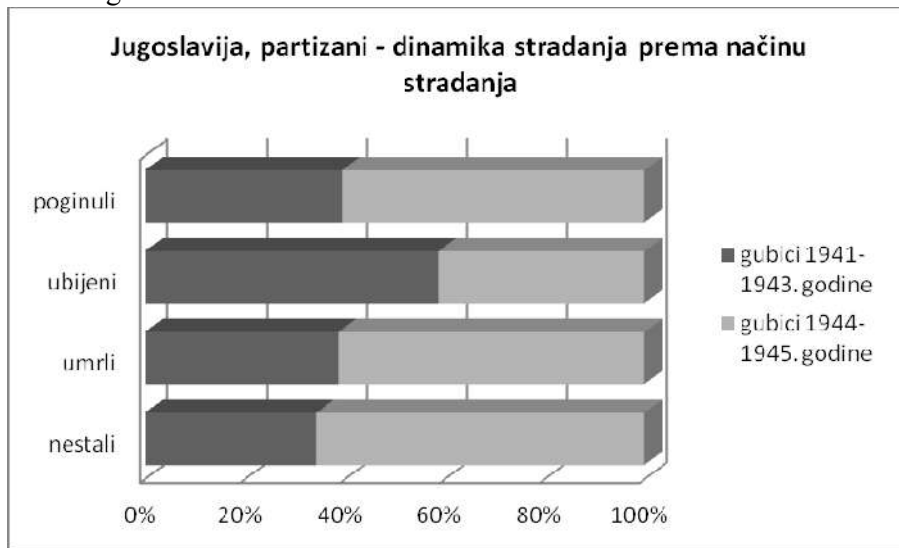

Poginuli su tokom čitavog rata činili daleko najbrojniju grupu u gubicima partizanskog pokreta sa prilično stabilnim učešćem koje se kretalo oko devet desetina staradalih (između krajnih vrednosti 86,62% i 93,28% zabeleženih u dve poslednje godine rata). Učešće umrlih je variralo, bilo je uvećano 1,39 puta u drugoj godini rata u odnosu na ustanak, sa naglim uvećanjem 2,17 puta 1943. godine kao posledica povećane smrtnosti pripadnika pokreta od bolesti, prvenstveno tifusa,⁶¹⁹ zatim smanjenjem 2,42 puta u predposlednjoj godini i ponovnim rastom 3,10 puta u 1945 godini, kada su dostigli devetinu ukupnih gubitaka.⁶²⁰ Grupa ubijenih je imala konstantno smanjenje učešća u gubicima. Najviše učešće u gubicima partizanskog pokreta imala je kod partizana stradalih u ustanku, kada su predstavljali njihov jedanaesti deo, da bi u narednim godinama rata došlo do smanjivanja njihovog učešća u gubicima, tako da je ono bilo 2,83 odnosno 5,07 puta manje sredinom odnosno na kraju rata. Nestali su tokom čitavog rata imali jako malo učešće među stradalim partizanima Jugoslavije.

⁶¹⁹ Opširnije o pegavom i trbušnom tifusu u Đorđe Dragić, „Sanitetska služba u oružanim snagama NOP-a u Bosni i Hercegovini u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945“ i Ivan Kralj, „Nastanak i razvoj sanitetske službe u Narodnooslobodilačkom ratu u Hrvatskoj“, *Sanitetska služba*, knjiga 2, 35-50 i 262-325

⁶²⁰ Razloge za ovoliko povećanje umrlih treba tražiti u boljoj organizaciji sanitetske službe krajem rata i preciznijim evidencijama stradalih partizana u bolnicama, te prosleđivanju tih informacija rodbini stradalih koje su ih kasnije dale popisnoj komisiji. Predpostavka je da za ranije period rata nisu postojali precizniji podaci o stradalima, tačnije načinu njihovog stradanja, već su uglavnom vođeni kao poginuli.

grafikon 474

Poginuli partizani svojom brojnošću određuju dinamiku stradanja čitavog pokreta sa teritorije Jugoslavije. Udeo ubijenih partizana 1941. godine je bio 2,70 puta veći od prosečnog udela stradalih partizana u ustanku. Streljanja zarobljenjkih, među kojima je bilo dosta ranjenika⁶²¹ ili njihovo ubijanje u logorima,⁶²² nastavljeno i u narednom periodu rata doveli su do dupliranja udela ubijenih u narednoj godini, s time što je realno stradanje ostalo na istom nivou sve do poslednje godine rata u kojoj je ubijanje eskaliralo uvećanjem stope smrtnosti ubijenih za polovinu (1,55 puta).⁶²³ Nakon realnog rasta udela umrlih 1,79 puta u odnosu na ustanak, trećina umrlih partizana je izgubila

⁶²¹ Masovno ubijanje ranjenika otpočelo je u vreme gušenja ustanka u Srbiji streljanjem zarobljenih na Zlatiboru (V. Glišić, *Užička republika*, 259), a eskaliralo tokom vojnih operacija pri pokušaju uništenja glavnine partizanskog pokreta u prvoj polovini 1943. godine masovnom likvidacijom zarobljenih ranjenika, na palnini Šator (Oslobodilački rat, knjiga II, 385), ili ubijanjem ranjenika iz Centralne bolnice u dolini Pive juna iste godine (Hajro Kulenović, „Nastanak i razvoj sanitetske službe od početka ustanka 1941. godine do prelaska Vrhovnog štaba NOV i POJ na Vis, juna 1944. godine“, *Sanitetska služba*, knjiga 1, 151).

⁶²² Od ubijenih partizana Jugoslavije 1941. godine tri četvrtina (74,52%) je stradalo u direktnom teroru (streljanjem, bešenjem, ...) dok su ostali ubijeni u logorima i zatvorima. Kasnije se taj odnos promenio pa je već naredne godine broj ubijenih u logorima dostigao 39,93%, 1943. godine 37,57%, naredne 33,96% i poslednje godine rata 36,65%. Ubijeni su činili tri četvrtina (73,87%) svih partizana stradalih u logorima i zatvorima.

⁶²³ Od zarobljenih pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije koji su stradali u logorima i zatvorima 7,10% je izgubilo živote u prvoj godini rata, 22,93% naredne godine (realno uvećanje stradanja 1,61 puta), 24,51% u 1943. godini, 26,09% u narednoj i 19,36% u poslednjoj godini rata, čime je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata uvećana 1,98 puta u odnosu na predhodnu. Stopa smrtnosti kod streljanih, obešenih ili ubijenih na drugi način partizana Jugoslavije je u prvoj godini rata bila 1,20 puta veće nego u narednoj godini, 1943. godine nezantno veća (1,04 puta), sa uvećanjem 1,16 puta u narednoj, da bi ubijanje partizana eskaliralo u poslednjoj godini rata sa realnim gubitkom 1,48 puta većim nego predhodne godine.

život u 1943. godini, što je bilo uvećanje 4,99 puta u odnosu na predhodnu, nakon čega je usledio pad udela u gubicima (1,90 puta) u narednoj godini, da bi u 1945. godini opet došlo do povećanja broja umrlih, sa 7,43 puta uvećanom stopom smrtnosti u odnosu na predhodnu godinu, eksponirajući ovu grupu kao najdinamičniju po načinu stradanja. Udeo nestalih je bio povećan u prvoj i poslednjoj godini rata u odnosu na prosečno stradanje partizana Jugoslavije.

Tokom rata pripadnici pokreta iz različitih delova Jugoslavije nisu stradali na isti način, kao što ni među stradalima na određeni način nije bila ista zastupljenost pripadnika pokreta sa različitih teritorija.

tabela 479 – Jugoslavija, partizani – način stradanja prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, način strad.	ukupno	poginuli	%	ubijeni	%	umrli	%	nestali	%
Okup.Srbija	38.957	34.471	88,48	1.286	3,30	2.979	7,65	221	0,57
%	22,45	22,23	//	23,34	//	24,87	//	21,62	//
anek. Nem.	7.889	7.237	91,73	252	3,19	177	2,24	223	2,83
%	4,54	4,67	//	4,57	//	1,48	//	21,82	//
anek.Italije	16.863	15.497	91,90	535	3,17	730	4,33	101	0,60
%	9,72	9,99	//	9,71	//	6,09	//	9,88	//
ital. C.Gora	7.112	6.678	93,90	153	2,15	267	3,75	14	0,20
%	4,10	4,31	//	2,78	//	2,23	//	1,37	//
prip. V.Alb.	3.293	2.847	86,46	80	2,43	350	10,63	16	0,48
%	1,90	1,84	//	1,45	//	2,92	//	1,57	//
anek. Bugar	6.804	6.043	88,81	133	1,95	610	8,96	18	0,26
%	3,92	3,90	//	2,41	//	5,09	//	1,76	//
anek. Mađ.	3.410	3.064	89,85	96	2,81	194	5,69	56	1,64
%	1,96	1,98	//	1,74	//	1,62	//	5,48	//
NDH	89.221	79.201	88,77	2.975	3,33	6.672	7,48	373	0,42
%	51,41	51,08	//	53,99	//	55,70	//	36,50	//
ukupno	173.549	155.038	89,33	5.510	3,17	11.979	6,90	1.022	0,59

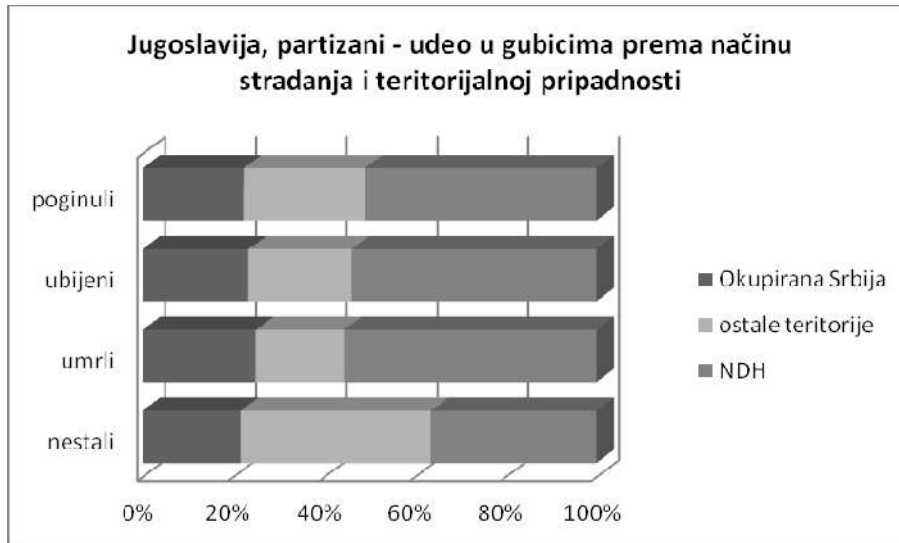
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 475

U svim delovima Jugoslavije poginuli su činili najveći deo stadalih partizana. Njihovo učešće se kretalo oko devet desetina gubitaka i bilo najveće u Crnoj Gori pod italijanskom upravom (93,90%), a najmanje na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji (86,46%). Partizanski pokret nije imao jedinstveni razvojni put u svim delovima jugoslavije što je uslovalo različitu zastupljenost ubijenih i umrlih pripadnika u njegovim gubicima. Najveće učešće ubijeni su imali u gubicima partizana iz NDH i Okupirane Srbije, a najmanji među pripadnicima pokreta sa teritorije anektirane od Bugarske, 1,71 puta manje učešće nego u NDH. Zastupljenost umrlih je bila najveća među partizanima sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji (devetina ugubitaka) i anektirane od Bugarske, a najmanja među pripadnicima pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke, 3,41 puta manja nego u gubicima partizana Okupirane Srbije. Nestali pripadnici pokreta su najveće učešće imali u gubicima na teritorijama anektiranim od Nemačke i Mađarske, dok im je u drugim delovima podeljene Jugoslavije učešće u gubicima bilo zanemarljivo.

grafikon 476

Udeo koji su u ukupnim gubicima pokreta imali partizani sa pojedinih delova rasparčane Jugoslavije bio je određen udelo njihovih poginulih pripadnika. Partizani iz Okupirane Srbije i NDH imali su nešto veći udeo među ubijenim pripadnicima partizanskog pokreta nego što je bio njihova zastupljenost u ukupnim gubicima pokreta, dok je kod partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom i sa teritorije anektirane od Bugarske bio 1,47 odnosno 1,62 puta manji. U odnosu na zastupljenost u ukupnim gubicima partizanskog pokreta, veći udeo među umrlima imali su partizani sa teritorija pripojene Velikoj Albaniji i anektirane od Bugarske (1,54 odnosno 1,30 puta), NDH i Okupirane Srbije (1,09 odnosno 1,11 puta), dok je udeo pripadnika pokreta sa teritorija anektiranih od Nemačke i Italije bio 3,15 odnosno 1,64 puta manji, a Crne Gore pod italijanskom upravom 1,84 puta manji. Partizani sa teritorija anektiranih od Nemačke i Mađarske su imali nesrazmerno veće udele među nestalim pripadnicima partizanskog pokreta od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima.

Gubici civila i partizana Jugoslavije

Totalni rat vođen na teritoriji Jugoslavije bio je izrazito slojevit, sa učešćem više zaraćenih strana, od kojih je svaka imala svoje ciljeve, neminovno je doveo do velikog gubitka civilnog stanovništva. Sprovođenje holokausta, kao najekstremnijeg oblika genocida, na čitavom području podeljene Jugoslavije i genocida ili zločina koji je sadržavao elemente genocida, na delu njene teritorije, doveo je do izrazito

nesrazmernog stradanja kako civilnog dela populacije sa različitih teritorija, tako i različitih nacionalnosti koje su živele na njima. Tri četvrtina gubitaka civila poticalo je sa teritorije NDH, uz osminu sa teritorije Okupirane Srbije, dok je stradanje civila sa ostalih teritorija bilo manje.

grafikon 477

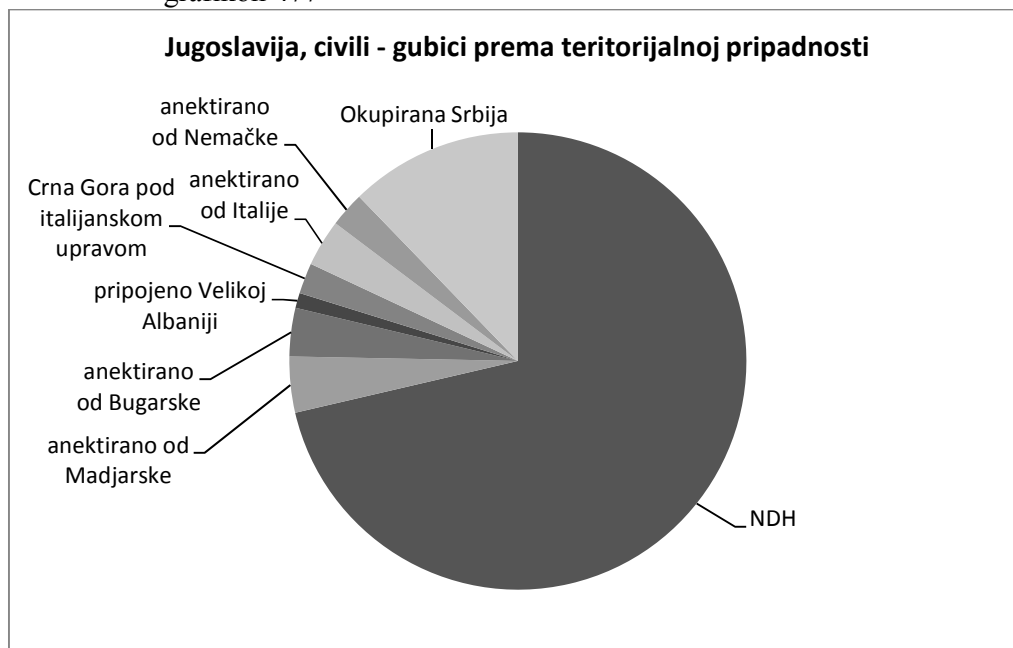
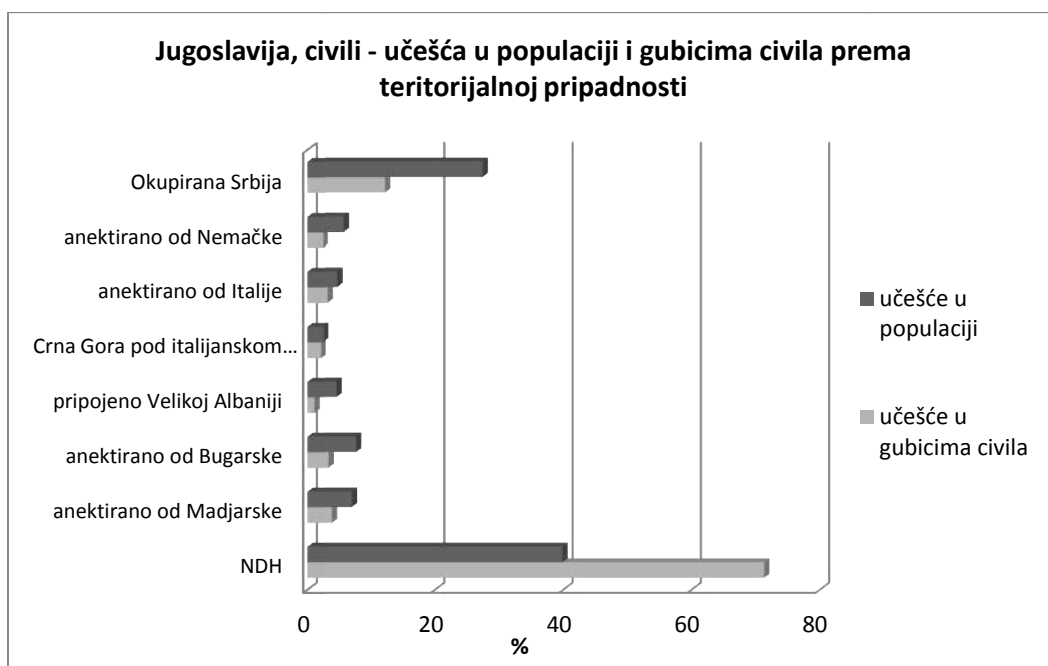

tabela 480 – Jugoslavija, civili – učešća teritorija u populaciji i učešće u gubicima prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija -	% učešća u populaciji Jugoslavije	% učešća među stradal. civilima
Okupirana Srbija	27,45	12,22
anektir. Nemačka	5,80	2,49
anektir. Italija	4,80	3,30
C. Gora ital. upr.	2,58	2,17
prip. Vel. Albaniji	4,67	1,08
anektir. Bugarska	7,73	3,42
anektir. Mađarska	7,06	3,96
NDH	39,90	71,35

Popis stanovništva 1931. godine i AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 478

Pretrpljeni gubici civila, s obzirom na demografski potencijal teritorija nastalih podelom Jugoslavije, nisu bili jednaki. NDH je predstavljala jedinu teritoriju sa koje je učešće u gubicima civilnog stanovništva bila veća od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije (1,79 puta). Pored nje je još jedino teritorija Crne Gore pod italijanskom upravom imala približno izjednačeno učešće u gubicima civila sa učešćem u stanovništvu, dok su sve ostale teritorije imale manje, teritorije anektirane od Italije 1,45 puta, Mađarske 1,78 puta, Nemačke 2,33 puta, Bugarske 2,26 puta, Okupirana Srbija 2,25 puta i teritorija pripojena Velikoj Albaniji 4,32 puta manje. S obzirom na zastupljenost u populaciji Jugoslavije, učešće u gubicima civilnog stanovništva stradalih sa teritorije NDH bilo je realno 3,75 puta veće od gubitaka civila iz ostalog dela Jugoslavije. Učešće u pretrpljenim gubicima i dinamika stradanja civila nisu bili jednaki na svim teritorijama.

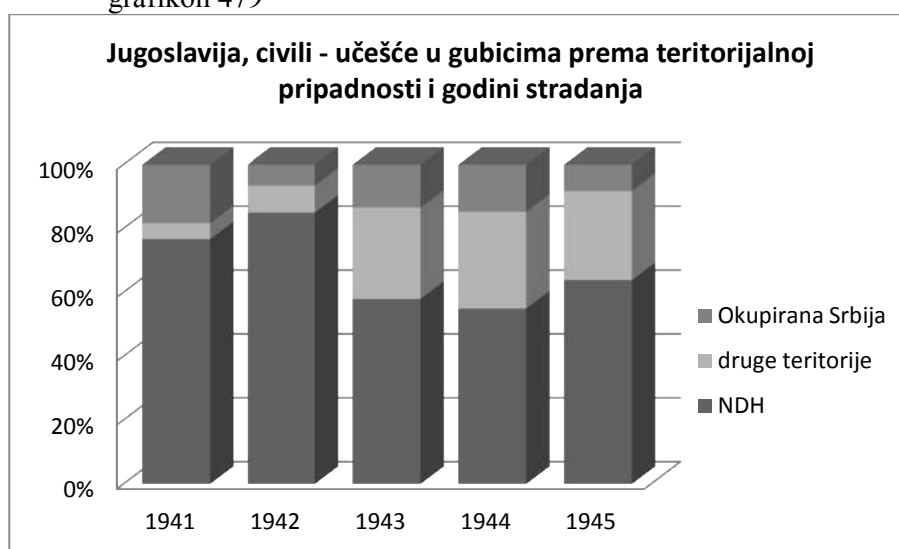
tabela 481 – Jugoslavija, civili – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, civili	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okupirana Srbija	55.732	20.562	36,89	9.765	17,52	12.016	21,56	10.869	19,50	2.520	4,52
%	12,22	18,29	//	6,52	//	13,43	//	14,72	//	8,20	//
anekt. Nemačka	11.349	741	6,53	2.835	24,98	1.712	15,08	2.741	24,15	3.320	29,25
%	2,49	0,66	//	1,89	//	1,91	//	3,71	//	10,80	//

anekt. Italija	15.047	504	3,35	3.524	23,42	4.762	31,65	4.278	28,43	1.979	13,15
%	3,30	0,45	//	2,35	//	5,32	//	5,79	//	6,44	//
C. Gora ital. upr.	9.900	936	9,45	1.299	13,12	4.889	49,38	2.409	24,33	367	3,71
%	2,17	0,83	//	0,87	//	5,46	//	3,26	//	1,19	//
prip. Vel.Albaniji	4.938	767	15,53	623	12,62	1.470	29,77	1.836	37,18	242	4,90
%	1,08	0,68	//	0,42	//	1,64	//	2,49	//	0,79	//
anekt. Bugarska	15.622	694	4,15	509	3,26	11.225	71,85	2.827	18,10	367	2,35
%	3,42	0,61	//	0,34	//	12,54	//	3,83	//	1,19	//
anekt. Mađarska	18.060	1.997	11,06	3.916	21,68	1.541	8,53	8.305	45,98	2.301	12,74
%	3,96	1,78	//	2,62	//	1,72	//	11,25	//	7,49	//
NDH	325.430	86.192	26,48	127.171	39,08	51.861	15,94	40.572	12,47	19.634	6,03
%	71,35	76,69	//	84,98	//	57,96	//	54,95	//	63,89	//
ukupno	456.078	112.393	24,64	149.642	32,81	89.476	19,62	73.837	16,19	30.730	6,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 479

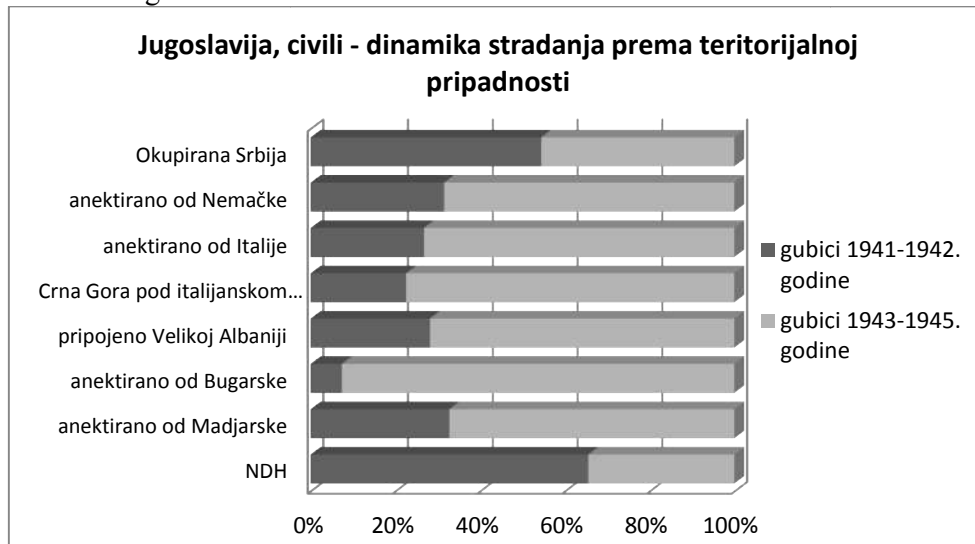

Učešće u gubicima civila sa teritorija nastalih podelom Jugoslavije je variralo tokom rata. Stradali civili iz NDH su jedini tokom rata imali permanentno učešće u gubicima veće od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije, najviše 2,13 puta 1942. godine.⁶²⁴ Pet od osam teritorija su samo u pojedinim periodima rata imale učešće u gubicima civila veće od zastupljenosti u populaciji, teritorija anektirana od Italije od 1943. godine do kraja rata, Crna Gora pod italijanskom upravom 1943. i 1944. godine, teritorije anektirane od Bugarske i Mađarske samo u godinama intenzivnog sprovođenja holokausta, teritorija anektirana od Nemačke u poslednjoj godini rata, dok im je učešće u

⁶²⁴ S obzirom na zastupljenost u populaciji Jugoslavije, učešće u gubicima civilnog stanovništva stradalih sa teritorije NDH 1942. godine bilo je realno 8,54 puta veće od gubitaka civila iz ostalog dela Jugoslavije.

gubicima civila u ostalim periodima rata bilo manje. Učešće u gubicima civila stradlih iz Okupirane Srbije i teritorije pripojene Velikoj Albaniji nikada tokom rata nisu dostigle zastupljenost tih teritorija u stanovništvu države.

grafikon 480

Dinamika stradanja civila sa različitih teritorija nije bila jednaka. Stradali civili iz NDH i Okupirane Srbije su većim delom (65,56 odnosno 54,41%) izgubili živote u prve dve godine rata,⁶²⁵ dok je na ostalih šest teritorija veće stradanje civila bilo u poslednje tri godine rata, s time što se izdvajaju teritorije anektirane od Bugarske i Mađarske i Crna Gora pod italijanskom upravom u kojima je tri četvrtina odnosno polovina civila izgubila život u jednoj godini.

U multinacionalnoj državi kakava je bila Jugoslavija, sa svim problemima koji su iz toga proisticali u predratnom periodu, rat je prouzrokovao stradanje svih nacionalnosti, bilo da je bilo posledica pojačanog međunacionalnog antagonizma ili posledica delovanja stranog faktora. Njihovo učešće u gubicima nije bilo jednako, niti je bilo proporcionalno nacionalnoj zastupljenosti u stanovništvu Jugoslavije.

grafikon 481

⁶²⁵ Stradanje civila u Okupiranoj Srbiji je u prvoj godini rata bilo realno 2,81 puta veće nego u narednoj, dok je u NDH ono bilo na gotovo istom nivou.

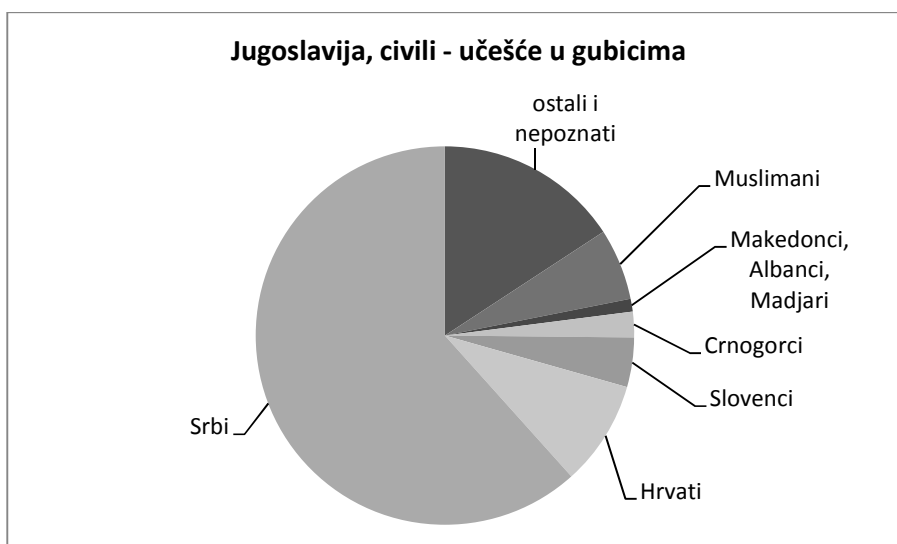
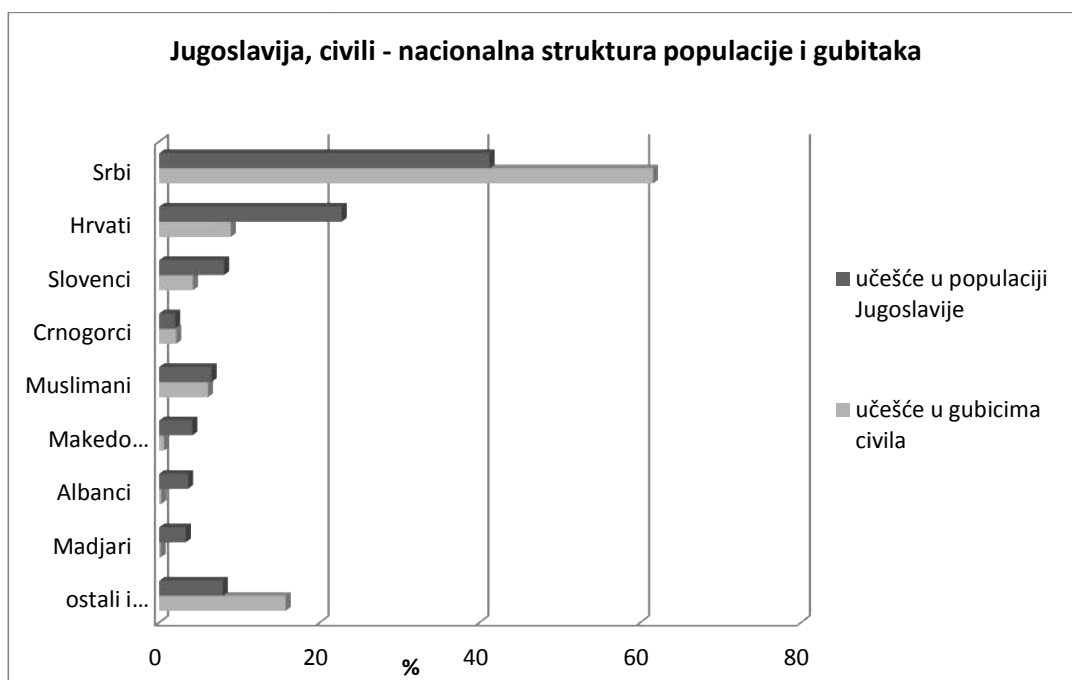

tabela 482 – Jugoslavija, civili – nacionalna struktura populacije i gubitaka

Jugoslavija-nacionalna struktura	% učešće u popul. Jugosl.	% među strad. civilima
Srbi	41,28	61,63
Hrvati	22,91	8,97
Slovenci	8,11	4,24
Crnogorci	2,02	2,17
Muslimani	6,57	6,11
Makedonci	4,16	0,60
Albanci	3,63	0,29
Mađari	3,36	0,21
ostli/nepoz.	7,95	15,77

Popis stanovništva 1931. godine i AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 482

Opravdano posmatrani kao nosioci državotvornosti Jugoslavije, pokretači otpora okupaciji i podeli zemlje, viđeni i kao prepreka za ostvarivanje nacionalnih težnji i aspiracija pojedinih naroda Jugoslavije ili iz susednih država, Srbi su od početka rata bili izloženi teroru i progonima u kojima su pretrpeli velike gubitke civilnog stanovništva. Učešće Srba u ukupnim gubicima civila je 1,49 puta prevazilazilo njihovu zastupljenost u stanovništvu države. Pored njih, pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su imali dvostruko veće učešće u gubicima civila (1,98 puta)⁶²⁶, a jedino su još Crnogorci i Muslimani pretrpeli gubitke jednake zastupljenosti u populaciji, dok je stradanje civila svih ostalih nacionalnosti bilo manje, Slovenaca 1,91 puta, Hrvata 2,55 puta, Makedonaca 6,93 puta, Albanaca i Mađara 12,52 odnosno 16 puta. Gubici civila srpske nacionalnosti su, s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji Jugoslavije, bilo realno 2,29 puta veći od gubitaka civila svih drugih nacionalnosti zajedno, 3,82 puta od gubitaka Hrvata, 2,85 od Slovenaca, 1,61 puta od gubitaka Muslimana, 1,39 puta od Crnogoraca, 10,35 puta od Makedonaca, 18,69 puta od Albanaca i 23,90 puta od Mađara, dok im je gubitak civila bio realno 15,51 puta manji od gubitaka Jevreja. Dinamika i intenzitet stradanja civila različitih nacionalnosti Jugoslavije nije bila jednaka.

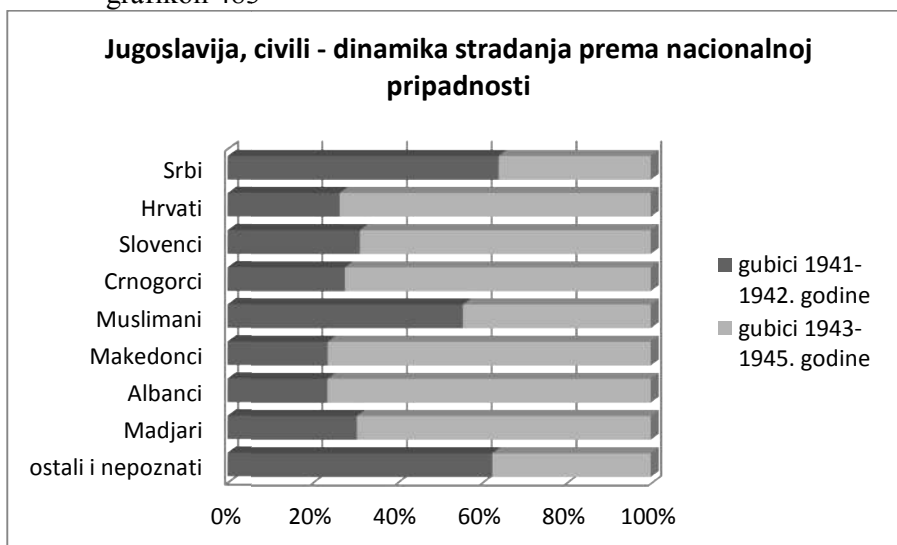
⁶²⁶ Učešće Jevreja u gubicima civila Jugoslavije je bilo 23,17 puta veće od njihove zastupljenosti u njenom stanovništvu.

tabela 483 – Jugoslavija, civili – nacionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija – civili	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	281.074	85.452	30,40	94.761	33,71	50.931	18,12	38.555	13,72	11.375	4,05
%	61,63	76,03	//	63,32	//	56,92	//	52,22	//	37,01	//
Hrvati	40.918	3.538	8,65	7.331	17,92	9.437	23,06	12.679	30,99	7.933	19,39
%	8,97	3,15	//	4,90	//	10,55	//	17,17	//	25,81	//
Slovinci	19.327	1.054	5,45	4.999	25,86	3.696	19,12	4.660	24,11	4.918	25,45
%	4,24	0,94	//	3,34	//	4,13	//	6,31	//	16,00	//
Crnogorci	9.900	1.267	12,80	1.385	13,99	4.333	43,77	2.556	25,82	359	3,63
%	2,17	1,13	//	0,92	//	4,84	//	3,46	//	1,17	//
Muslimani	27.889	6.989	25,06	8.534	30,60	7.387	26,49	3.256	11,67	1.723	6,18
%	6,11	6,22	//	5,70	//	8,25	//	4,41	//	5,61	//
Makedonci	2.738	431	15,74	219	8,00	544	19,87	1.400	51,13	144	5,26
%	0,60	0,38	//	0,15	//	0,61	//	1,90	//	0,47	//
Albanci	1.322	202	15,28	111	8,40	308	23,30	608	45,99	93	7,03
%	0,29	0,18	//	0,07	//	0,34	//	0,82	//	0,30	//
Mađari	961	152	15,82	142	14,78	136	14,15	350	36,42	181	18,83
%	0,21	0,13	//	0,09	//	0,15	//	0,47	//	0,59	//
ostali/nep ⁶²⁷	71.949	13.308	18,50	32.160	44,70	12.704	17,66	9.773	13,58	4.004	5,56
%	15,77	11,84	//	21,49	//	14,20	//	13,23	//	13,03	//
ukupno	456.078	112.393	24,64	149.642	32,81	89.476	19,62	73.837	16,19	30.730	6,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 483

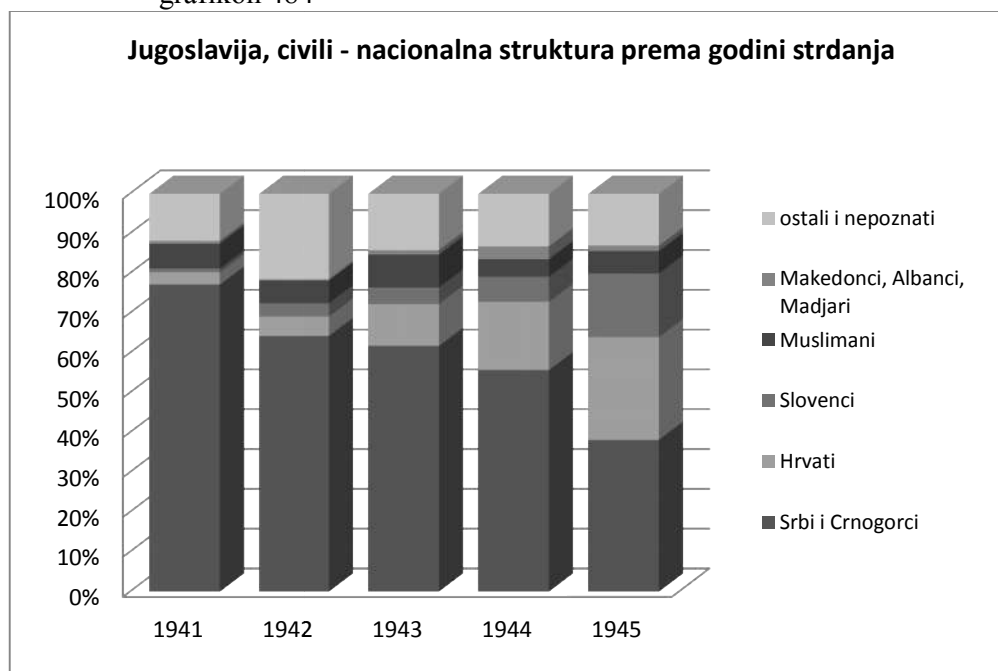

Teror sproveden nad srpskim stanovništvom bio je najveći u prve dve godine rata kada su izgubili dve trećine (64,11%) pretrpljenih gubitaka, s time što je stradanje u prvoj godini rata bilo realno 1,20 puta veće nego u narednoj. Pored Srba, nadpolovično

⁶²⁷ Jevreji strdali u holokaustu činili su 71,96% pretrpljenih gubitaka pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti, a ujedno su činili i 11,35% stradalih civila Jugoslavije.

stradnje civila u prve dve godine rata imali su Muslimani i pripadnici postalih i nepoznatih nacionalnosti, uglavnom Jevreji i Romi⁶²⁸, sa 55,66 odnosno 63,20% pretrpljenih gubitaka. Civili iz ostalih 5 nacionalnih grupa su veće gubitke pretrpeli u poslednje tri godine rata, s time što je više od dve petine Crnogoraca stradalo 1943. godine, a po polovina Makedonaca i Albanaca 1944. godine, dok je realni gubitak civila hrvatske i slovenačke nacionalnosti u poslednjoj godini rata bio 1,67 odnosno 2,81 puta veći nego u predhodnoj.

grafikon 484

Srbi su predstavljali tri četvrina gubitaka civila Jugoslavije u prvoj godini rata, da bi se njihovo učešće smanjivalo do kraja rata kada je iznosilo gotovo dve petine, 2,05 puta manje nego na početku rata. Njihovo učešće u gubicima civila prve četiri godine rata je konstantno bilo iznad njihove zastupljenosti u populaciji, 1,84 odnosno 1,26 puta 1941. odnosno 1944. godine, da bi u poslednjoj bilo 1,11 puta manje. Civili hrvatske i slovenačke nacionalnosti su tokom rata imali konstantan rast učešća u gubicima koje je na kraju rata bilo 8,19 odnosno 17,02 puta veće nego na početku, s

⁶²⁸ Od stradlih civila pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti u prve dve godine rata Jevreji su činili 65,70%, a Romi 21,29%. Od svih stradlih Jevreja i Roma Jugoslavije 57,69 odnosno 88,71% je izgubilo živote u prve dve godine rata.

time što su ona u prve četiri godine rata bila manja od njihovih zastupljenosti u populaciji (7,27 odnosno 8,63 puta u 1941. godini i 1,33 odnosno 1,28 puta u 1944. godini), da bi u poslednjoj godini rata bila 1,13 odnosno 1,97 puta veća. Crnogorci su 1943. i 1944. godine imali 2,40 odnosno 1,71 puta veće učešće u gubicima civila od njihove zastupljenosti u poulaciji, učešće Muslimana u prvoj godini rata bilo približno izjednačeno, a središnje godine rata je bilo 1,25 puta veće, dok je ostalih godina bilo manje kod obe nacionalnosti. U odnosu na zastupljenost u poulaciji Jugoslavije učešće u gubicima civila pripadnika makedonske, mađarske i albanske nacionalnosti je bilo konstantno višestruko manje. Pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su permanentno imali veće učešće u gubicima od njihove zastupljenosti u stanovništvu, najviše 2,70 puta 1942. godine.

Rat je na teritoriji Jugosalvije pogodio sve teritorije nastale njenom podelom, kao i sve nacionalne grupe koje su ih nastanjivale, ali ne sa istim intezitetom, tako da ni njihovo stradanje nije bilo isto. Na stradanje civila različitih nacionalnih grupa uticala je njihova prisutnost na određenoj teritoriji, položaji u kome su se različiti narodi našli u novonastalim uslovima podeljene države, predhodno definisna namera za uništenje pojedinih nacionalnih grupa, ratna dešavanja u tim delovima Jugoslavije, što je prouzrokovalo različitu nacionalnu strukturu gubitaka civila na tim teritorijama teritoijama, kao različite udele u gubicima civila određene nacionalnosti sa neke teritorije u njihovim ukupnim gubicima tog nacionalnog korpusa. Srbi su na tri od osam tertojirija predstavljali najveći deo stradalih civila, a na još dve su bili najbrojniji posle pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti (uglavnom Jevreja), dok su Hrvati, Slovenci i Crnogorci bili najbrojniji u gubicima civila na po jednoj teritoriji.⁶²⁹

tabela 484 – Jugoslavija, civili – nacionaln astruktura prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, civili	Ukupno	Okupirana Srbija	%	anektirala Nemačka	%	anektirala Italija	%	C. Gora ital. upr.	%
Srbi	281.074	45.236	16,09	81	0,03	1.249	0,44	1.858	0,66
%	61,63	81,17	//	0,71	//	8,30	//	18,77	//
Hrvati	40.918	665	1,62	128	0,31	6.170	15,08	64	0,16
%	8,97	1,19	//	1,13	//	41,00	//	0,65	//
Slovenci	19.327	325	1,68	11.024	57,04	6.864	35,51	15	0,08
%	4,24	0,58	//	97,14	//	45,62	//	0,15	//
Crnogorci	9.900	544	5,49	7	0,07	474	4,79	7.003	70,74

⁶²⁹ Oko nacionalne structure gubitaka civilnog stanovništva pojedinih teritorija videti u predhodnim poglavljima koje se odnose na konkretnu teritoriju.

%	2,17	0,98	//	0,06	//	3,15	//	70,74	//
Muslimani	27.889	1.316	4,72	6	0,02	7	0,02	845	3,03
%	6,11	2,36	//	0,05	//	0,05	//	8,53	//
Makedonci	2.738	182	6,65	3	0,11	2	0,07	8	0,29
%	0,60	0,33	//	0,03	//	0,01	//	0,08	//
Albanci	1.322	296	22,39	--	--	--	--	21	1,59
%	0,29	0,53	//	--	//	--	//	0,21	//
Mađari	961	165	17,17	11	1,14	5	0,52	--	--
%	0,21	0,30	//	0,10	//	0,03	//	--	//
ostali i nep	71.949	7.003	9,73	89	0,12	276	0,38	86	0,11
%	15,77	12,56	//	0,78	//	1,83	//	0,87	//
ukupno	456.078	55.732	12,22	11.349	2,49	15.047	3,30	9.900	2,17

tabela 484 (nastavak)

Jugoslavija – civili	ukupno	prp. Vel. Albaniji	%	anektirala Bugarska	%	anektirala Mađarska	%	NDH	%
Srbi	281.074	2.025	0,72	3.361	1,19	6.360	2,26	220.904	78,59
%	61,63	41,01	//	21,51	//	35,22	//	67,88	//
Hrvati	40.918	19	0,05	24	0,06	996	2,43	32.852	80,29
%	8,97	0,38	//	0,15	//	5,51	//	10,09	//
Slovenci	19.327	5	0,02	18	0,09	413	2,14	663	3,43
%	4,24	0,10	//	0,11	//	2,29	//	0,20	//
Crnogorci	9.900	1.462	14,77	50	0,50	111	1,12	249	2,51
%	2,17	29,61	//	0,32	//	0,61	//	0,08	//
Muslimani	27.889	132	0,47	28	0,10	3	0,01	25.552	91,62
%	6,11	2,67	//	0,18	//	0,02	//	7,85	//
Makedonci	2.738	372	13,59	2.118	77,35	3	0,11	42	1,53
%	0,60	7,53	//	13,56	//	0,02	//	0,01	//
Albanci	1.322	784	59,30	216	16,34	1	0,07	4	0,30
%	0,29	15,88	//	1,38	//	0,00	//	0,00	//
Mađari	961	--	--	3	0,31	450	46,83	327	34,03
%	0,21	--	//	0,02	//	2,49	//	0,10	//
ostali i nep	71.949	139	0,19	9.807	13,63	9.724	13,51	44.837	62,32
%	15,77	2,81	//	62,78	//	53,84	//	13,78	//
ukupno	456.078	4.938	1,08	15.622	3,42	18.060	3,96	325.430	71,35

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Četiri patina gubitaka Srba stradalih kao civili poticalo je sa teritorije NDH, šestina sa teritorije Okupirane Srbije, dok je sa ostalih teritorija poticao njihov manji deo. U odnosu na veličinu delova srpskog naroda koji je živeo na teritorijama nastalih podelom Jugoslavije, udeo u gubicima civila srpske nacionalnosti sa njih je bio u NDH 2,54 puta veći, Crnoj Gori pod italijanskom upravom 1,08 puta, dok je udeo gubitaka sa ostalih teritorija bio manji, Okupirane Srbije 3,51 puta, teritorija anektiranih od Bugarske 4,68 puta, Mađarske 1,53 puta, Italije 1,95 puta, Nemačke 1,33 puta, teritorije pripojene Velikoj Albaniji 2,71 puta. Time su gubici civila srpske nacionalnosti iz NDH

bili realno 8,92 puta veći nego u Okupiranoj Srbiji. S obzirom da je udeo u gubicima civila hrvatske nacionalnosti strdalih sa teritorije anektirane od Italije bio 1,56 puta veći od zastupljenosti ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, a iz NDH neznatno manji, te je time gubitak Hrvata civila sa teritorije anektirane od Italije bio realno 1,61 puta veći. Gubitak civila slovenačke nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije bio je realno 1,79 puta veći od gubitka sunarodnika sa teritorije anektirane od Nemačke, s obzirom da im je udeo u gubicima bio 1,56 puta veći od veličine dela slovenačkog naroda koji ju je nastanjivao, dok je udeo u gubicima sunardnika sa teritorije anektirane od Nemačke bio 1,15 puta manji. Udeo u gubicima civila muslimanske nacionalnosti stradalih iz NDH i Okupirane Srbije bio je 1,16 odnosno 1,40 puta veći od zastupljenosti pripadnika ove nacionalnosti sa ovih teritorija u ukupnom nacionalnom korpusu, tako da su Muslimani iz Okupirane Srbije pretrpeli 1,21 puta veći gubitak od sunarodnika sa matične teritorije. Realno stradanje civila makedonske nacionalnosti sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji bilo je 1,21 puta veće od gubitaka sunarodnika sa teritorije anektirane od Bugarske, civila mađarske nacionalnosti iz NDH 3,08 puta od sunarodnika sa teritorije anektirane od Mađarske, dok je udeo u gubicima civila albanske nacionalnosti sa teritorije Okupirane Srbije bio 2,19 puta veći od udela stradalih sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji.

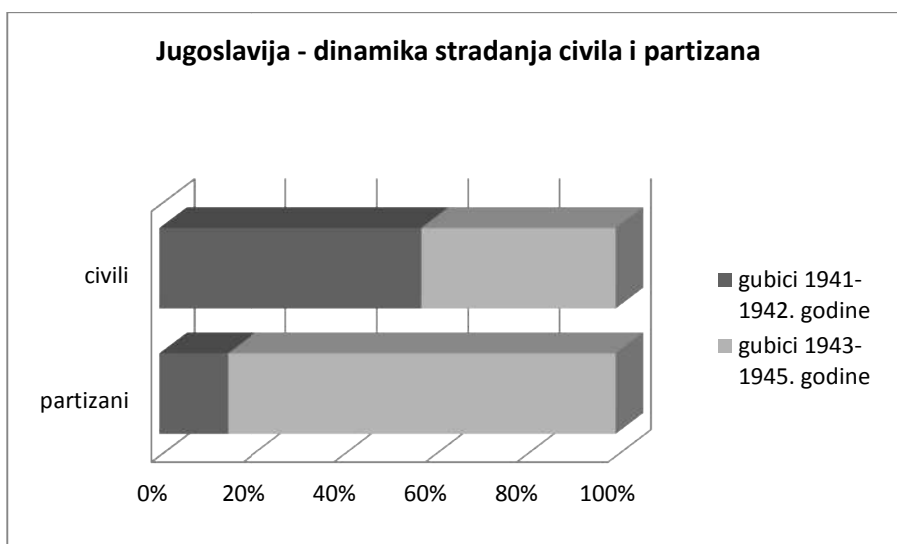
Parizanski pokret Jugoslavije je crpeo svoju snagu iz naroda sa kojim je bio neraskidivo povezan, deleći ratnu sudbinu sa njim, ali mu je i povremeno namećući. Gubici koje su pretrpeli civili bili su 2,63 puta veći od gubitaka koje pretrpeo partizanski pokret. Dinamika stradanja civila nije bila ista kao kod pripadnika parizanskog pokreta, kao što ni odnos u stradanju između ove dve kategorije nije bio isti tokom trajanja rata.

tabela 485 – Jugoslavija – kategorije stradanja prema dinamici stradanja

Jugoslavija, gubici	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	456.078	112.393	24,64	149.642	32,81	89.476	19,62	73.837	16,19	30.730	6,74
partizani	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44
odnos stra.	2,63:1	15,34:1	//	7,96:1	//	2,07:1	//	1,34:1	//	1:1,61	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 485

Civili i partizani su imali dijametralno suprotnu dinamiku stradanja. Tri petina stradalih civila (57,45%) je izgubilo život u prve dve godine rata, a u istom periodu život je izgubila sedmina pripadnika pokreta, tako da je udeo stradalih civila bio 3,82 puta veći, dok poslednje dve godine rata pretrpljen gubitaka od četvrtine civila (22,93%) i tri petina stradalih partizana (60,07%), tako da je u ovom periodu udeo gubitaka civila bio 2,62 puta manji od udela gubitka pripadnika pokreta. Iako se partizanski pokret brzo razvijao, nije bio u stanju da u prvoj godini rata spreči stradanje civilnog dela stanovništva koje je bilo 15,34 puta veće od gubitaka pokreta, ali je već u narednijoj razliku u odnosu u gubicima dvostruko smanjio, da bi u središnjoj godini rata odnos između stradalih civila i partizana bio smanjen dodatnih 3,84 puta, da bi u predposlednjoj godini rata broj stradalih civila bio tek za trećinu veći od broja stradalih partizana, da bi broj stradalih pripadnika pokreta u poslednjoj godini rata 1,61 puta prevazišao broj stradalih civila. Raspon u odnosu stradanja civila i pripadnika partizanskog pokreta u predposlednjoj godini rata u odnosu na prvu je bio 11,45 puta manji.

Teritorije nastale podelom Jugoslavije su se našle u različitim položajima tokom rata, sa drugačijim stradanjem civilnog stanovništva, različitim razvojnim putem partizanskog pokreta, a zajedničko svima je bilo stradanje pripadnika obe kategorije, ali sa nejednakim učešćem i odnosima u gubicima. NDH je u obe kategorije gubitaka imala najveća učešća, praćena od Okupirane Srbije, dok je teritorija pripojena Velikoj Albaniji imala najmanju zastupljenostu obe kategorije.

grafikon 486

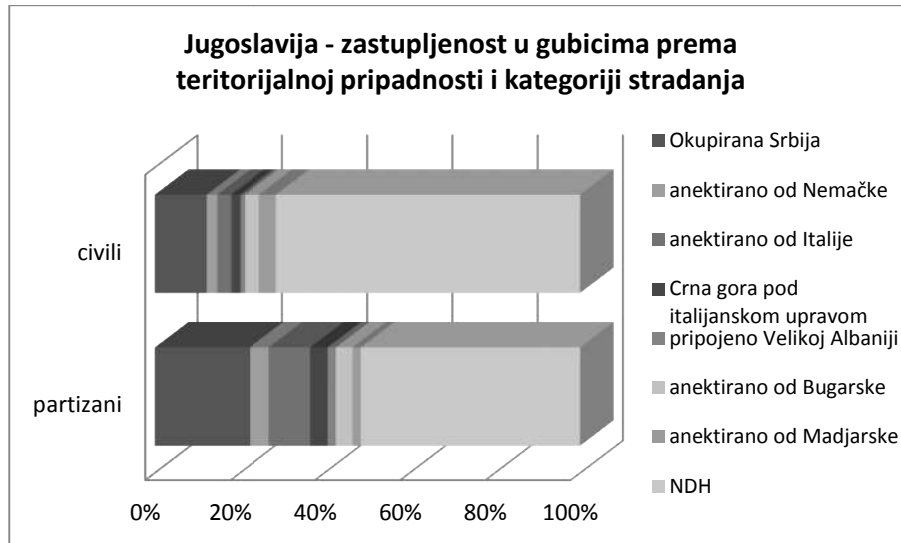
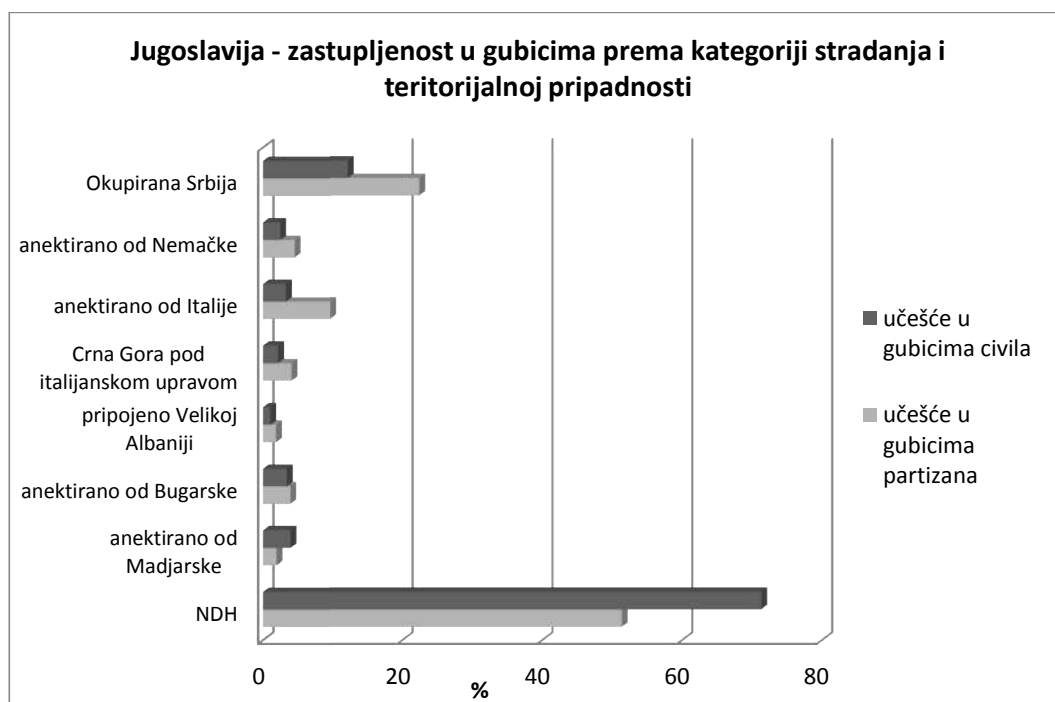

tabela 486 – Jugoslavija – kategorije stradanja prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija – teritorije	civili	partizani	odnos u stradanju
Okupirana Srbija	55.732	38.957	1,43:1
%	12,22	22,45	//
anekt. Nemačka	11.349	7.889	1,44:1
%	2,49	4,54	//
anekt. Italija	15.047	16.863	1:1,12
%	3,30	9,72	//
C.Gora ital. upr.	9.900	7.112	1,39:1
%	2,17	4,10	//
prip.Vel.Albaniji	4.938	3.293	1,50:1
%	1,08	1,90	//
anekt. Bugarska	15.622	6.804	2,30:1
%	3,42	3,92	//
anekt. Mađarska	18.060	3.410	5,30:1
%	3,96	1,96	//
NDH	325.430	89.221	3,65:1
%	71,35	51,41	//
ukupno	456.078	173.549	2,63:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 487

Dve od osam teritorija su imale veća učešća u gubicima civila nego pripadnika pokreta, NDH 1,39 puta i teritorija anektirana od Mađarske 2,02 puta, dok je ostalih šest imalo veća učešća u gubicima pripadnika partizanskog pokreta nego civila, teritorija anektirana od Italije 2,94 puta, Crna Gora pod italijanskom upravom 1,89 puta, Okupirana Srbija 1,84 puta, teritorija anektirana od Nemačke 1,82 puta, teritorija pripojena Velikoj Albaniji 1,76 puta i teritorija anektirana od Bugarske 1,15 puta. Teritorija anektirana od Italije je bio jedini deo podeljene Jugoslavije sa koje je stradalo više pripadnika partizanskog pokreta nego civila, dok je veličina gubitaka civila na ostalim teritorijama prevazilazila gubitke partizana, najviše na teritoriji anektiranoj od Mađarske.

Drugačiji istorijski put kojim su prošli kroz rat narodi Jugoslavije, uslovio je njihovo različito stradanje, bilo kao civili ili kao pripadnici vojnih formacija, među kojima je partizanski pokret bio najbrojniji. Svi narodi su pretrpeli gubitke u obe kategorije, ali sa drugačijim učešćem u njima i različitim odnosom gubitaka među kategorijama. Srbi su predstavljali apsolutnu većinu gubitaka u obe kategorije, dok su pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti imali izrazitu disproporciju učešća u gubicima civila i pripadnika partizanskog pokreta.

grafikon 488

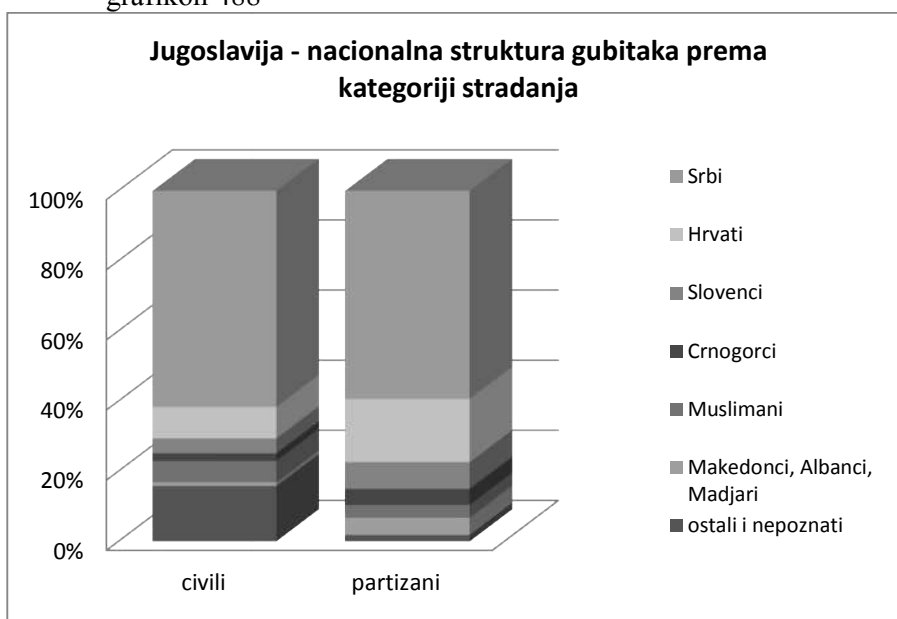
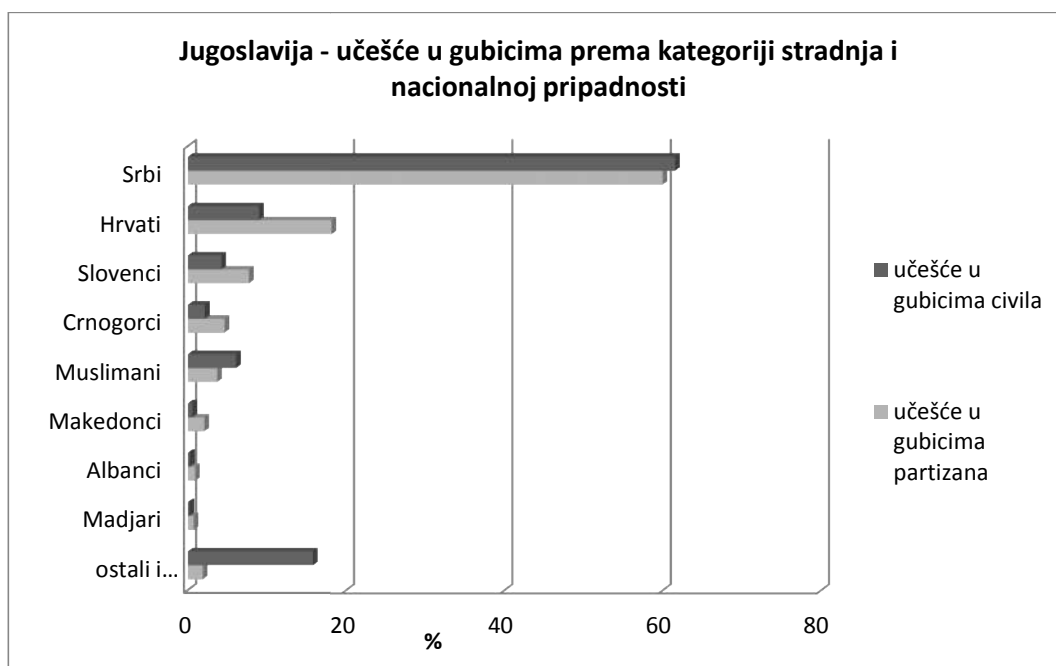

tabela 487 – Jugoslavija – nacionalna struktura prema kategoriji stradanja

Jugoslavija	civili	partizani	odnos u stradanju
Srbi	281.074	104.185	2,70:1
%	61,63	60,03	//
Hrvati	40.918	31.658	1,29:1
%	8,97	18,24	//
Slovenci	19.327	13.368	1,44:1
%	4,24	7,70	//
Crnogorci	9.900	8.032	1,23:1
%	2,17	4,63	//
Muslimani	27.889	6.463	4,31:1
%	6,11	3,72	//
Makedonci	2.738	3.621	1:1,32
%	0,60	2,09	//
Albanci	1.322	1.644	1:1,24
%	0,29	0,95	//
Madari	961	1.279	1:1,33
%	0,21	0,74	//
ostali i nep	71.949	3.299	21,81:1
%	15,77	1,90	//
ukupno	456.078	173.549	2,63:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 489

Srpski narod je imao isto učešće u gubicima civila i pripadnika pokreta čineći u obe grupe po dve trećine stradalih. Pripadnici muslimanske i ostalih i nepoznatih nacionalnosti imali su 1,64 odnosno 8,30 puta veće učešće u gubicima civila nego što im je bilo učešće u gubicima pripadnika partizanskog pokreta. Sa druge strane, ostalih 6 nacionalnosti su imale veće učešće u gubicima partizana nego što im je bila zastupljenost u gubicima civila, Slovenci 1,82 puta, Hrvati 2,03 puta, Crnogorci 2,13 puta, Albanci 3,27 puta, Makedonci 3,48 puta i Mađari 3,52 puta. Kao daleko najbrojniji u obe kategorije Srbi su odredili odnos u stradanju civila i partizana čitave Jugoslavije. Šest od devet nacionalnih grupa je imalo veće pretrpljene gubitke među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta, sa najvećom razlikom kod pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti i Muslimana, a najmanjom kod Crnogoraca i Hrvata, dok su tri nacionalnosti (Makedonci, Albanci i Mađari) imale veće pretrpljene gubitke u partizanima nego među civilima.

Rat je na teritoriji Jugoslavije prouzrokovao gubitke oba pola i svih starosnih uzrasta. Polna i starosna struktura stradalih civila se razlikovala od istih u gubicima partizana. Specifičnost partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svojim redovima uslovlila je te razlike u strukturi gubitaka, kao i odnose u njihovom stradanju.

stradanja

tabela 488 – Jugoslavija, civili – polna struktura prema kategoriji

Jugoslavija, pol	civili	partizani	odnos u stradanju
muškarci	307.335	164.045	1,87:1
%	67,39	94,52	//
žene	148.743	9.504	15,65:1
%	32,61	5,48	//
Ukupno	456.078	173.549	2,63:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 490

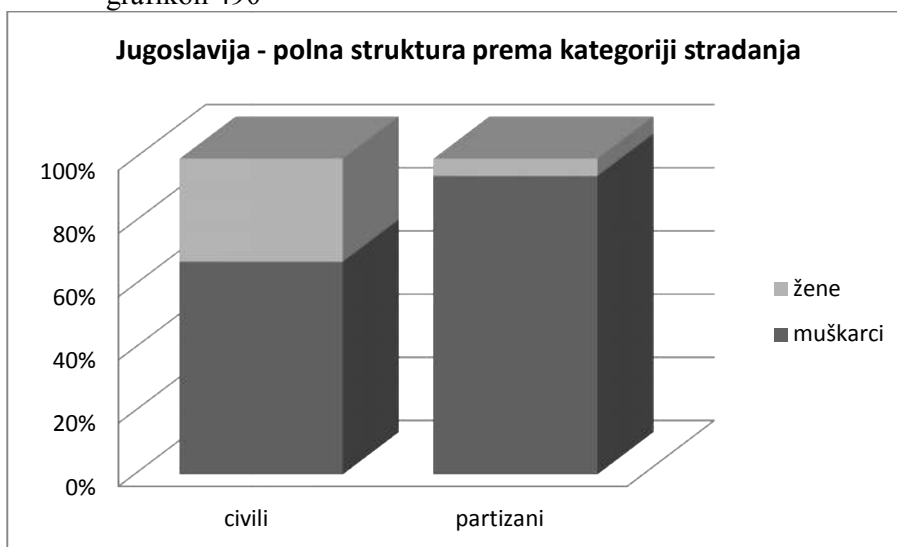
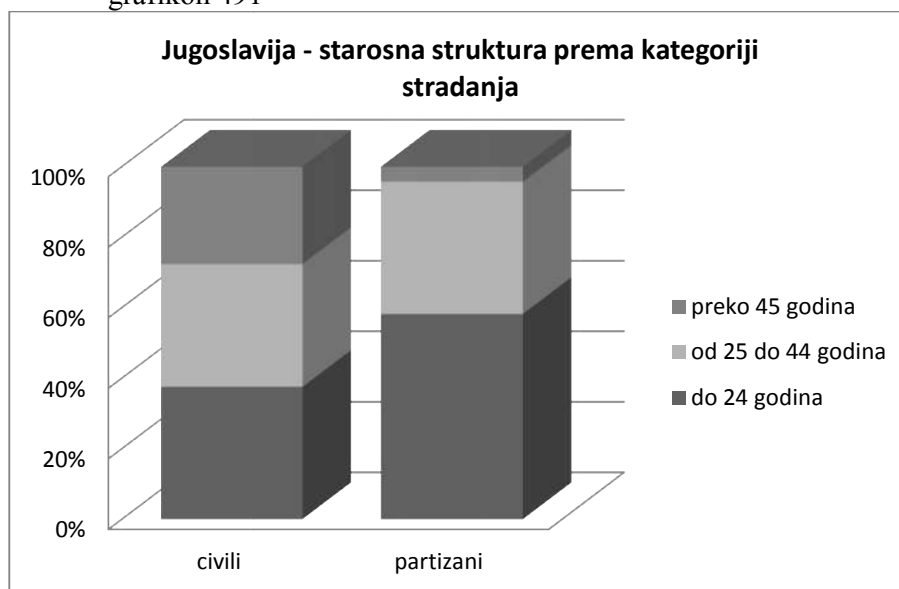

tabela 489 – Jugoslavija – starosna struktura prema kategoriji strdanja

Jugoslavija, uzrast.	civili	partizani	odnos u stradanju
do 14	87.154	966	90,22:1
%	19,11	0,56	//
15 do 24	79.801	99.356	1:1,24
%	17,50	57,25	//
25 do 34	73.815	45.926	1,61:1
%	16,18	26,46	//
35 do 44	81.226	18.675	4,35:1
%	17,81	10,76	//
45 do 54	56.919	4.308	13,21:1
%	12,48	2,48	//
55 do 64	39.540	1.945	20,33:1
%	8,67	1,12	//
preko 65	26.169	1.070	24,46:1
%	5,74	0,62	//
nepoznata	36.202	1.303	27,78:1
%	7,94	0,75	//
Ukupno	456.078	173.549	2,63:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 491

Žene su činile trećinu gubitaka civila i njihova zastupljenost je bila 5,95 puta veća kod civila nego kod partizana. Odnos u stradnu oba pola među civilima i partizanima nije bio jednak, tako da je muškaraca stradalo dva puta više među civilima nego u partizanima, dok je gubitak kod žena kod civila bio višestruko veći. Za razliku od stradalih pripadnika partizanskog pokreta kod kojih je više od četiri patina bilo uzrasta između 15 i 34 godina (83,71%), starosna struktura stradalih civila je daleko raznovrsnija i obuhvatila je sa značajnim učešćem sve uzrasne grupe. Tako mlađi od 15 godina činili petinu gubitaka civila i imali su 34,12 puta veće učešće među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta, dok su stariji od 44 godina predstavljali više od četvrtine (26,89%) gubitaka civila i bili su 6,37 puta zastupljeniji među njima nego među stradalim partizanima. Pripadnici partizanskog pokreta su jedino pretrpeli veće gubitke od civila u starosnoj grupi od 15 do 24 godina, dok su pripadnici svih ostalih uzrastnih grupa bili brojniji među stradlim civilima, sa najvećim razlikama kod najmlađih i najstarijih pripadnika.

Sve profesionalne grupe koje su bile zastupljene u društvu Jugoslavije bile su pogođene ratom. Profesionalna struktura pretrpljenih gubitaka nije bila jednaka kod stradalih civila i pripadnika partizanskog pokreta. Takođe ni odnos u veličini gubitaka

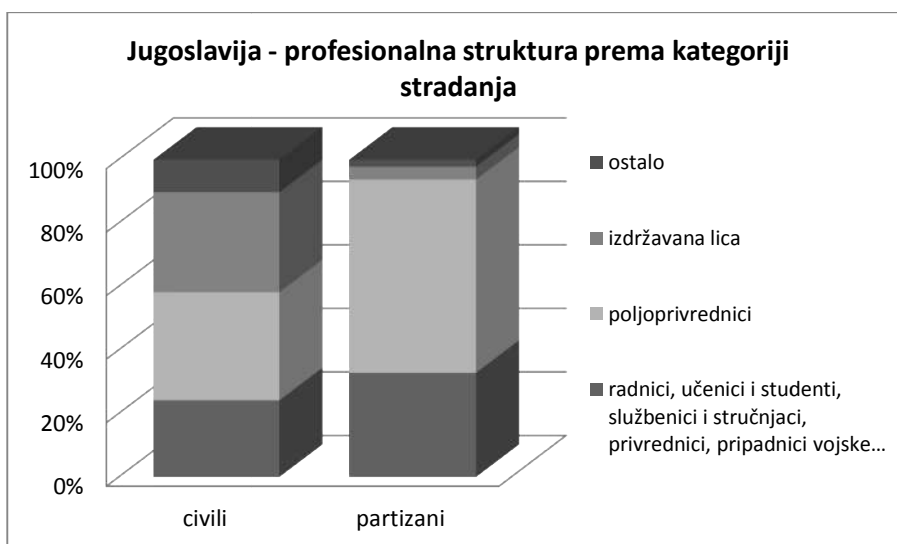
pripadnika određenih profesionalnih grupa iz obe kategorije stradanja nije bio jedinstven.

tabela 490 – Jugoslavija – profesionalna struktura prema kategoriji stradanja

Jugoslavija, profesije	civili	partizani	odnos u stradanju
poljoprivred.	155.412	105.627	1,47:1
%	34,07	60,86	//
privrednici	26.355	8.674	3,04:1
%	5,78	5,00	//
radnici	36.607	29.635	1,23:1
%	8,03	17,08	//
vojs., pol.,	2.652	1.789	1,48:1
%	0,58	1,03	//
služb., stuč.	17.021	4.539	3,75:1
%	3,73	2,61	//
slob. prof.	2.330	406	5,74:1
%	0,51	0,23	//
izdržavana l.	143.813	7.086	20,29:1
%	31,53	4,08	//
đaci i stud.	25.331	11.998	2,11:1
%	5,55	6,91	//
ostala zan.	4.086	1.568	2,60:1
%	0,89	0,90	//
lični prihodi	2.243	96	23,36:1
%	0,49	0,05	//
nezaposleni	818	294	2,78:1
%	0,18	0,17	//
nepoz. zan.	39.410	1.837	21,45:1
%	8,64	1,06	//
Ukupno	456.078	173.549	2,63:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 492

U totalnom ratu vođenom na teritoriji Jugoslavije, sa sprovođenjem ili pokušajem sprovođenja potpunog uništenja pojedinih naroda, prouzrokovao je da su izdržavana lica predstavljala trećinu stradalih civila i bila su 7,73 puta zastupljenija nego u gubicima partizana. Kao profesije na koje se KPJ najviše oslanjala u delovanju, radnici i učenici i studenti, su bili 2,13 odnosno 1,24 puta zastupljeniji u gubicima partizanskog pokreta nego u gubicima civila, dok su poljoprivrednici kao najbrojnija profesija u pokretu bili 1,79 puta zastupljeni nego među stradlim civilima. Ostale profesije, izuzev pripadnika vojske i policije, su imale izjednačeno učešće ili su bili nešto zastupljeniji među stradalim civilima, Sve profesionalne grupe su pretrpele brojnje stradanje kao civili nego pripadnici pokreta, ali ne u jednakom odnosu. Tako su radnici i poljoprivrednici za četvrtinu odnosno polovinu veće gubitke pretrpeli kao civili nego partizani, učenici i studenti dvostruko, a izdržavana lica višestruko veće gubitke.

Drugačiji način stradanja obe kategorije bio je uslovljen potpuno suprotnim karakteristikama kategorije civila⁶³⁰ i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne

⁶³⁰ U gubicima civila Jugoslavije gotovo polovina (45,69%) je izgubila živote u direktnom teroru, trećina (35,38%) u logorima i još 3,93% u zatvorima, 6,44% je stradla prilikom borbi i bombardovanja, a 8,56% ih je izgubilo život ostalim načinima stradanja (deportacija, izbeglištvo, prinudni rad, ...). Okolnosti stradanja civila nisu bile jednake kod svih nacionalnih grupa. Gotovo tri petina Srba (55,89%) je ubijeno u direktnom teroru, a na isti način je stradalo i 60,33% Crnogoraca, 58,27% Muslimana, 51,86% Makedonaca, 45,01% Albanaca, 40,10% Hrvata, 29,90% Slovenaca i 26,43% Mađara. U logorima i zatvorima je stradalo 41,45% Slovenaca, 39,23% Mađara, 35,44% Hrvata, 31,32% Srba, 19,18% Crnogoraca, 11,28% Makedonaca, 7,19% Albanaca, 5,54% Muslimana i 89,75% pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti (94,30% Jevreja), dok je kao civil prilikom borbi i bombardovanja život izgubilo 32,60% Albanaca, 29,51% Makedonaca, 21,85% Mađara, 17,38% Hrvata, 15,10% Crnogoraca, 10,51%

organizacije. Grupa poginulih je predstavljala najveći deo gubitaka partizana i stradli na ovaj način su bili 13,98 puta zastupljeniji u gubicima partizana nego u gubicima civila, dok su ubijeni činili najveći deo stradalih civila sa 27,41 puta većom zastupljenošću nego kod druge kategorije stradalih. Umrli su bili za trećinu (1,30 puta) zastupljeniji u gubicima partizana nego civila, dok su nestalih bilo minimalno u obe kategorije.

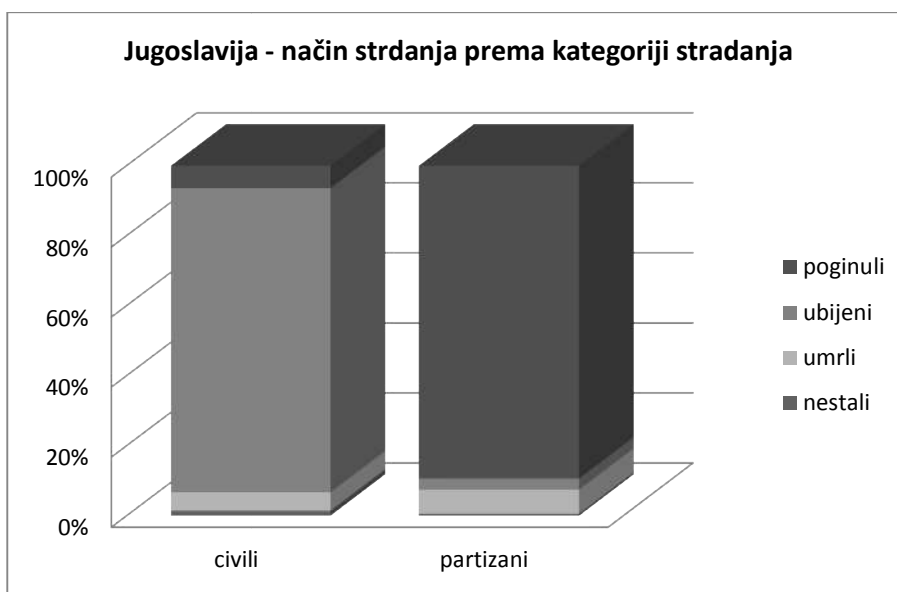
tabela 491 – Jugoslavija – način stradanja prema kategoriji stradanja

Jugoslavija, način strad.	civili	partizani	odnos u stradanju
poginuli	29.126	155.038	1:5,32
%	6,39	89,33	//
ubijeni	396.250	5.510	71,91:1
%	86,88	3,17	//
umrli	24.121	11.979	2,01:1
%	5,29	6,90	//
nestali	6.581	1.022	6,44:1
%	1,44	0,59	//
ukupno	456.078	173.549	2,63:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 493

Slovenaca, 10,40% Muslimana i 4,84% Srba. Od svih civila Jugoslavije stradalih u direktnom teroru Srbi su činili 74,80%, Muslimani 8,05%, Hrvati 8,04%, Crnogorci 2,96%, Slovenci 2,88%, Makedonci 0,70%, Albanaca 0,29%, Mađara 0,13% i 2,13% pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti, od svih stradalih u logorima i zatvorima Srba je bilo 49,10%, Hrvata 8,09%, Slovenaca 4,47%, Crnogoraca 1,06%, Muslimana 0,86%, Makedonaca 0,17%, Mađara 0,17%, Albanaca 0,05% i pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti 35,98% (samo Jevreja 27,24%). Srbi su predstavljali 46,35% civila Jugoslavije poginulih prilikom borbi i bombardovanja, Hrvati 24,21%, Muslimani 9,87%, 6,91% Slovenci, 5,09% Crnogorci, 2,75% Makedonci, 1,47% Albanci, 0,71% Mađari i ostali i nepoznati 2,64%.

Prema načinu strdanja pripadnici partizanskog pokreta su jedino u grupi poginulih imali višestruko veće gubitke od civila. U ostale tri grupe načina stradanja gubici koje su pretrpeli civili Jugoslavije su bili višestruko veći.

Bilans stradanja pripadnika partizanskog pokreta u Jugoslaviji prema administrativnoj podeli nakon 1945. godine

Jedan od osnovnih postulata doktrine KPJ, usvojenog u predratnom periodu, a proklamovanog i tokom rata stalno ponavljano, bio je preuređenje Jugoslavije kao federalne države, sastavljene od federalnih jedinica koje bi garantovale jednakost u položaju i budućem razvoju nacija koje su živele u njoj. Sa praktičnim stvaranjem federalnih jedinica otočeto je već tokom rata, paralelno sa sprovođenjem revolucije.⁶³¹ Proces je okončan odlukama Ustavotvorne skupštine FNRJ.⁶³² Teritoriju Jugoslavije KPJ je u ratnom periodu posmatrala kao jedinstvenu celinu sastavljenu od budućih federalnih jedinica, pa je i čitavu vojnu strukturu partizanskog pokreta, kojim je rukovala, prilagodila predviđenoj republičkoj podeli, te su pored Glavnog, kasnije Vrhovnog štaba, postojali i Glavni štabovi za teritorije budućih federalnih jedinica.⁶³³

Teritorija, stanovništvo, naselja i partizani u njima

Federalizacija je Jugoslaviju podelila na šest jedinica, od kojih je jedna u svom sastavu imala i dve atonomne pokrajine. Novonastale jedinice su bile nejednake veličine i demografskog potencijala. Podela po kasnije nastalim republikama prema, prvoj posleratnoj administrativnoj podeli, pokazuje da je od 13.934.038 stanovnika Jugoslavije prema poisu iz 1931. godine 8,21% živelo na teritoriji koja je postala Republika Sloveniji (1.144.298), 24,12% u Hrvatskoj (3.360.459), 16,67% u Bosni i Hercegovini (2.323.555), 2,58% u Crnoj Gori (360.044), 41,59% u Srbiji (25,15% Uža Srbija - 3.503.925, 12,48% Vojvodina - 1.739.735, 3,96% KiM - 552.064) i 6,82% je živelo u Makedoniji (949.958).⁶³⁴

⁶³¹ Branko Petranović Momčilo Zečević, *Jugoslovenski federalizam. Ideje i Stvarnost. Tematska zbirka dokumenata, Prvi tom, 1941 – 1943*, Beograd, 1987, 715 – 768, 783 – 815.

⁶³² Branko Petranović Momčilo Zečević, *Jugoslovenski federalizam. Ideje i Stvarnost. Tematska zbirka dokumenata, Drugi tom, 1943 - 1986*, Beograd, 1987, 211 - 249.

⁶³³ Opširnije o formiranju glavnih štabova federalnih jedinica videti Nikola Anić, Sekula Joksimović, Mirko Gutić, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije, Pregled razvoja oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije 1941 – 1945.*, Beograd, 1982, 98 – 101.

⁶³⁴ *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945 .

U potonjem periodu vršene su korekcije republičkih i pokrajinskih granica njihovim pomeranjem, što je uslovlilo i drugačiju administrativnu podelu Jugoslavije, pri čemu su čitave opštine ili njihovi delovi menjale republičku ili pokrajinsku pripadnost. Stanovništvo Jugoslavije prema popisu iz 1931. godine raspoređeno prema administrativnoj podeli iz 1964. godine bilo je:

8,21% - Slovenija 1.144.298
24,55% -Hrvatska 3.421.012⁶³⁵
16,67% - BiH 2.323.555
2,58% - Crna Gora 360.044
41,24% - Srbija
25,57% - Uža Srbija 3.562.527⁶³⁶
11,71% -Vojvodina 1.631.913⁶³⁷
3,96% - KiM 552.064
6,74% - Makedonija 938.625⁶³⁸
Ukupno – 13.934.038

U heterogenoj nacionalnoj sredini kakva je bila Jugoslavija, sa izmeđuanim stanovništvom, pojedine federalne jedinice su imale izmeđuano stanovništvo, a pojedine nacionalnosti su živele u više kasnije nastalih republika, a jedino su Slovenija i Srbija u svome središnjem delu (Uža Srbija) bile nacionalno kompaktne.⁶³⁹ Nacionalna struktura⁶⁴⁰ stanovništva po republikama i pokrajinama:

⁶³⁵ Hrvatskoj su priljučeni Baranja i deo opštine Ilok iz sastava Vojvodine.

⁶³⁶ Srbiji su iz Vojvodine prikjučeni opštine Zemun i Surčin sa 52.725 stanovnika (30.487 Srba, 5.486 Hrvata, 8.269 Nemaca, 1.102 Mađara, 526 Jevreja, Krnjača sa 3.177 stanovnika (2.958 Srba), iz Makedonije Trgovište sa 11.333 stanovnika (11.233 Srba), a oduzeta Mačvanska Mitrovica sa 8.633 stanovnika (8.509 Srba) koja je ušla u sastav Vojvodine.

⁶³⁷ Vojvodini je prikjučena Mačvanska Mitrovica, a oduzeti su region Baranja i deo opštine Ilok koje su prikjučene Hrvatskoj i opštine Zemun, Surčin i Krnjača koje su prikjučene Srbiji.

⁶³⁸ Od Makedonije je oduzeta opština Trgovište i prikjučena je Srbiji.

⁶³⁹ Izračunavanje nacionalnosti je urađeno na osnovu publikacija *Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima*, Beograd, 1945; *Demografska statistika, Stanovništvo po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Hrvatska, pregled po opštinama*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Босна и Херцеговина, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Demografska statistika, Prebivalstvo po veri in maternem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Slovenija, pregled po občinah*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Србија са Војводином и Косово – Метохијом, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Население по вероисповест и мајчин јазик, по пописот од 31-III-1931 година, Македонија, преглед по општините*, Beograd, 1945; *Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, Црна Гора, Преглед по општинама*, Beograd, 1945; Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*,

Slovenija – 94,20% Slovenaca (1.077.977), 1,52% Hrvata (17.408), 0,45% Srba (5.130), 2,51% Nemaca (28.778), 0,69% Mađara (7.961), 0,62% ostalih (7.044)

Hrvatska – 72,55% Hrvata (2.482.023), 18,58% Srba (635.604), 1,08% Slovenaca 37.066, 0,14% Muslimana 4.663, 2,90% Nemaca 99.223, 2,04% Mađara 69.952, 0,60% Jevreja (20.422), 2,11% ostalih (72.059).

Bosna i Hercegovina – 43,82% Srba (1.018.141), 30,90% Muslimana (718.079), 22,36% Hrvata (519.463), 0,48% Jevreja (11.165), 0,67% Nemaca (15.500), 0,13% Mađara (2.965), 1,64% ostalih (38.242).

Crna Gora – 78,28% Crnogoraca i Srba (281.836), 13,43% Muslimana (48.358), 5,03% Albanaca (18.098), 1,70% Hrvata (6.131), 1,56% ostalih (5.621).

Uža Srbija – 92,30% Srba (3.289.606), 2,18% Muslimana (77.820), 0,78% Hrvata (27.843), 0,26% Slovenaca (9.226), 0,65% Albanaca (23.326), 0,62% Nemaca (22.259), 0,26% Mađara (9.379), 0,35% Jevreja (9.835), 2,55% ostalih (93.233).

Vojvodina – 36,98% Srba (603.511), 23,00% Mađara (375.336), 20,20% Nemaca (329.584), 7,80% Hrvata (127.328), 3,93% Slovaka i Čeha (64.074), 1,11% Jevreja (18.163), 6,98% ostalih (113.920).

KiM 552.064 – 60,06% Albanaca (331.549), 27,30% Srba i Crnogoraca (150.745), 4,48% Muslimana (24.751), 4,36% Turaka (24.077), 0,09% Jevreja (496), 3,70% ostalih i nepoznatih (20.446).

Makedonija– 61,25% Makedonaca (574.889), 5,32% Srba (49.989), 13,81% Albanaca (129.648), 11,43% Turaka (107.804), 4,30% Muslimana (40.414), 0,76% Jevreja (7.105), 3,07% ostalih i nepoznatih (28.788).

Rasprostranjenost nacionalnih korpusa po republikama i pokrajinama:

London 1985; Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.

⁶⁴⁰ Prema raspoloživim podacima Popisa iz 1931. godine nije moguće razdvojiti nacionalnosti Srba i Crnogoraca, pa je u slučaju Republike Crne Gore kao crnogorski narod računato pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika iz Crne Gore, dok je u Srbiji i na KIM pravoslavno stanovništvo srpskohrvatskog jezika tretirano kao srpsko. Istom metodom je dobijen broj srpskog i makedonskog stanovništva teritorije Makedonije uz korekcije preuzete od Bogoljuba Kočovića oko broja Srba u Makedoniji, te Makedonaca u Srbiji. U ostalim delovima Jugoslavije svo pravoslavno stanovništvo je tretirano kao srpsko uz odbijanje dela stanovništva koje je govorilo ruskim jezikom u pojedinim delovima Jugoslavije.

Srba 5.752.726 – 57,18% Srbija (3.289.606), 10,49% Vojvodina (603.511), 2,62% KiM (150.745 zajedno sa Crnogorcima), 11,05% Hrvatska (635.604), 17,70% BiH (1.018.141), 0,87% Makedonija (49.989), Slovenija (5.130).

Hrvata 3.192.000 – 77,76% Hrvatska (2.482.023), 16,27% BiH (519.463), 4,13% Vojvodina (132.013), 0,87% Uža Srbija (27.843), 0,54% Slovenija (17.408), 0,19% Crna Gora (6.131), 0,22% Makedonija i KiM (7.119).

Slovinci - 1.130.000 – 95,40% Slovenija (1.077.977), 3,28% Hrvatska (37.066), 0,82% Srbija (9.226), 0,24% Vojvodina (2.682), 0,27% ostalo (3.049).

Muslimana – 915.983 – 78,39% BiH 718.079, 8,49% Srbija (77.820), 5,28% Crna Gora (48.358), 4,41% Makedonija (40.414), 2,70% KiM (24.751), 0,51% Hrvatska (4.663), 0,13% Vojvodina (1.242), 0,07% Slovenija 656.

Crnogoraca – Crna Gora (281.836 zajedno sa Srbima) ,

Makedonaca – 580.000 – 99,12% Makedonija (574.889), 0,88% ostalo (5.011).

Albanaca – 505.259 – 65,62% KiM (331.549), 25,66% Makedonija (129.648), 4,62% Srbija (23.326), 3,58% Crna Gora (18.098), 0,52% ostalo 2.638

Mađara – 468.185 – 80,17% Vojvodina (375.336), 14,73% Hrvatska (68.987), 1,70% Slovenija (7.961), 2,00% Srbija (9.379), 0,63% BiH (2.965), 0,76% ostalo (3.557).

Partizanski pokret je postojao i delovao na prostoru čitave Jugoslavije ali nije bio jednako zastupljen po naseljima u svim njenim federalnim jedinicama, uz uvažavanje činjenice da su u različitim delovima države postojale bitne razlike u urbanizaciji zemlje, odnosno veličini naselja. Njihovi gubici su zabeleženi u 91,80 odnosno 86,80% naselja Vojvodine i Uže Srbije, ali i 55 39 odnosno 57,03% naselja KiM i Slovenije. Različita razvijenost partizanskog pokreta i veličina naselja uticali su na veličinu pretrpljenih gubitaka partizana po naselju. Iz gotovo svih naselja KiM, zatim četiri petina naselja Slovenije i Makedonije poticalo je do 5 stradlih partizana, dok je sa druge strane iz polovine naselja Vojvodine (46,62%) i po četvrtine naselja Uže Srbije (27,99%) i Hrvatske (25,66%) poticalo između 11 i 50 stradalih pripadnika pokreta. U Hrvatskoj i BiH se nalazilo 40,28 odnosno 28,61 naselja iz kojih je poticalo između 51 i 100 stradlih partizana.

tabela 492 – Jugoslavija, partizani – zastupljenost po naseljima prema republičko – pokrajinskoj podeli

Jugoslavija, part. -naselja	ukupno naselja	naselja bez stradalih	%	samo strad. partizani	%	zajedno part./ostali	%	samo ostali stradali	%
Slovenija	5.252	1.069	20,35	660	12,57	2.335	44,46	1.188	22,62
%	20,01	35,06	//	24,70	//	14,44	//	27,30	//
Hrvatska	6.005	512	8,53	564	9,39	4.201	69,96	728	12,12
%	22,88	16,79	//	21,11	//	25,89	//	16,73	//
BiH	5.869	432	7,36	337	5,74	3.752	63,93	1.348	22,97
%	22,36	14,17	//	12,61	//	23,20	//	30,97	//
C. Gora	1.263	128	10,13	140	11,08	867	68,65	128	10,13
%	4,81	4,20	//	5,24	//	5,36	//	2,94	//
Uža Srbija	4.193	175	4,17	308	7,34	3.332	79,46	378	9,01
%	15,98	5,74	//	11,53	//	20,60	//	8,68	//
Vojvodina	451	21	4,66	16	3,55	398	88,25	16	3,55
%	1,72	0,69	//	0,60	//	2,46	//	0,37	//
KiM	1.437	279	19,41	197	13,71	599	41,68	362	25,19
%	5,47	9,15	//	7,37	//	3,70	//	8,32	//
Makedonija	1.775	433	24,39	450	25,35	688	38,76	204	11,49
%	6,76	14,20	//	16,84	//	4,25	//	4,69	//
ukupno	26.245	3.049	11,61	2.672	10,18	16.172	61,62	4.352	16,58

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 494

tabela 493 – Jugoslavija, partizani – gubici po naselju prema republičko - pokrajinskoj podeli

Jugoslav. -part-nas	ukupno naselja	sa strad. partizan.	%	1 – 5	%	6 -10	%	11 - 20	%	21 - 50	%	51 - 100	%
Slovenija	5.252	2.995	57,29	2.490	83,14	335	11,18	125	4,17	32	1,07	7	0,23
%	20,01	15,89	//	21,35	//	10,63	//	5,67	//	2,33	//	1,94	//
Hrvatska	6.005	4.765	79,27	2.525	52,99	841	17,65	704	14,77	519	10,89	145	3,04
%	22,88	25,29	//	21,65	//	26,70	//	31,93	//	37,80	//	40,28	//
BiH	5.869	4.089	69,67	2.609	63,80	625	15,28	403	9,85	335	8,19	103	2,52
%	22,36	21,70	//	22,37	//	19,84	//	18,28	//	24,40	//	28,61	//
C. Gora	1.263	1.007	79,73	599	59,48	228	22,64	133	13,21	38	3,77	5	0,50

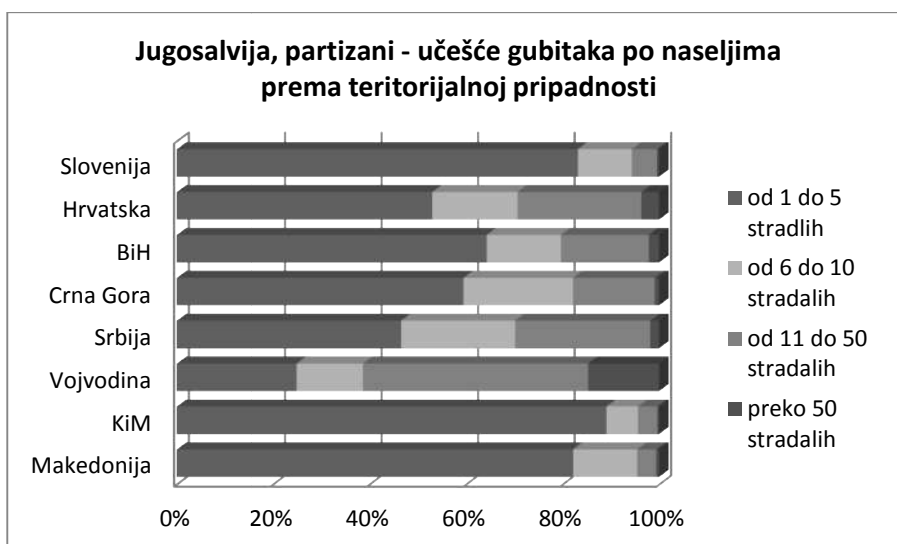
%	4,81	5,34	//	5,13	//	7,24	//	6,03	//	2,77	//	1,39	//
U. Srbija	4.193	3.640	86,69	1.693	46,51	861	23,65	706	19,39	313	8,60	52	1,43
%	15,98	19,32	//	14,52	//	27,33	//	32,02	//	22,80	//	14,44	//
Vojvod.	451	414	91,80	103	24,88	57	13,77	78	18,84	115	27,78	42	10,14
%	1,72	2,20	//	0,88	//	1,81	//	3,54	//	8,37	//	11,67	//
KiM	1.437	796	55,39	709	89,07	52	6,53	22	2,76	10	1,26	2	0,25
%	5,47	4,22	//	6,08	//	1,65	//	1,00	//	0,73	//	0,56	//
Maked.	1.775	1.138	64,00	935	82,16	151	13,27	34	2,99	11	0,97	4	0,35
%	6,76	6,04	//	8,02	//	4,79	//	1,54	//	0,80	//	1,11	//
ukupno	26.245	18.844	71,74	11.663	61,89	3.150	16,72	2.205	11,70	1.373	7,29	360	1,91

tabela 493 (nastavak)

Jugoslav. part-nas.	ukupno naselja	sa strad. part	%	101 – 200	%	201 – 500	%	501 – 1.000	%	preko 1.001	%
Slovenija	5.252	2.995	57,29	3	0,10	2	0,07	1	0,03	--	--
%	20,01	15,89	//	4,17	//	13,33	//	33,33	//	--	//
Hrvatska	6.005	4.765	79,27	27	0,57	1	0,02	1	0,02	2	0,04
%	22,88	25,29	//	37,50	//	6,67	//	33,33	//	66,67	//
BiH	5.869	4.089	69,67	8	0,19	5	0,12	1	0,02	--	--
%	22,36	21,70	//	11,11	//	33,33	//	33,33	//	--	//
C. Gora	1.263	1.007	79,73	4	0,40	--	--	--	--	--	--
%	4,81	5,34	//	5,56	//	--	//	--	//	--	//
U. Srbija	4.193	3.640	86,69	10	0,27	4	0,11	--	--	1	0,03
%	15,98	19,32	//	13,89	//	26,67	//	--	//	33,33	//
Vojvod.	451	414	91,80	17	4,11	2	0,48	--	--	--	--
%	1,72	2,20	//	23,61	//	13,33	//	--	//	--	//
KiM	1.437	796	55,39	1	0,12	--	--	--	--	--	--
%	5,47	4,22	//	1,39	//	--	//	--	//	--	//
Maked.	1.775	1.138	64,00	2	0,17	1	0,09	--	--	--	--
%	6,76	6,04	//	2,78	//	6,67	//	--	//	--	//
ukupno	26.245	18.844	71,74	72	0,38	15	0,08	3	0,02	3	0,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 495

Godine stradanja pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije prema administrativnoj podeli nakon 1945. godine

Partizanski pokret je delovao na čitavom prostoru Jugoslavije, ali nije svuda bio ravnomerno razvijen. Neravnomerna razvijenost pokreta je dovela do nejednakih gubitaka koje je on pretrpeo u različitim delovima Jugoslavije, na kojima su u posleratnom periodu nastale federalne jedinice. Gubitak pripadnika partizanskog pokreta sa neke teritorije nije uvek bilo u srazmeri sa njenim demografskim potencijalom. Učešće u ukupnim gubicima pripadnika partizanskog pokreta stradalih partizana iz Crne Gore, Hrvatske i BiH bilo je 1,62 odnosno 1,34 odnosno 1,29 puta veće od zastupljenosti ovih teritorija u populaciji Jugoslavije, dok je učešće stradalih partizana iz ostalih republika bilo manje, Slovenije 1,09 puta, Srbije 1,32 puta (Uže Srbije 1,11 puta, Vojvodine 1,80 puta, KiM 2,51 puta manje) i Makedonije 2,44 puta manje.

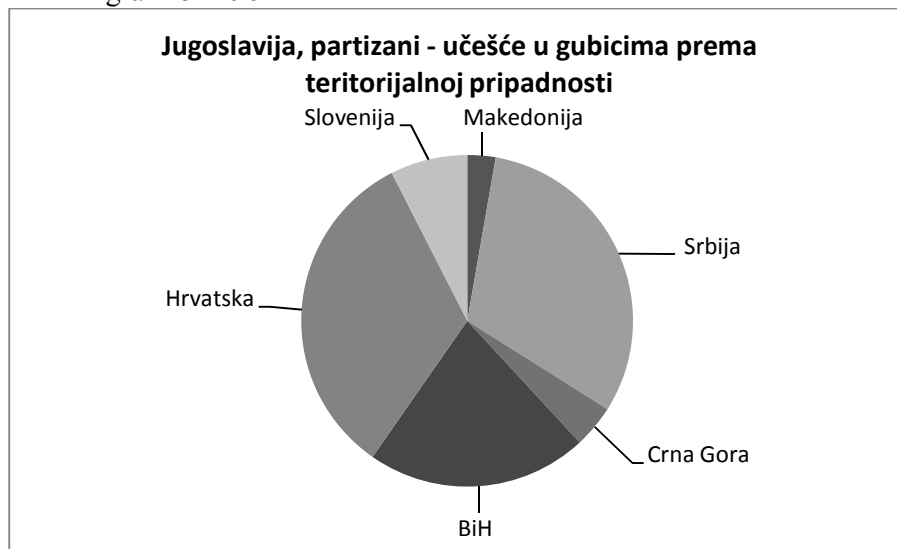
Dinamika stradanja pripadnika partizanskog pokreta nije bila jednaka u svim federalnim jedinicama. Značajnije gubitke u ustanku pretrpele su Srbija, Crna Gora i BiH, dok je udeo stradalih u tom periodu u ostalim republikama bio zanemarljiv i višestruko manji nego na ove tri teritorije (3,38 do 4,85 puta). Težište ratnih dešavanja u središnjim oblastima Jugoslavije u drugoj i trećoj godini rata su prouzrokovali gubitak od polovine pretrpljenih gubitaka BiH i Hrvatske u tom periodu (51,24 odnosno 47,40%), odnosno 44,43% stradalih iz Crne Gore, dok je najveći deo gubitaka partizana

iz ostalih republika pretrpljen u poslednje dve godine rata, Slovenije 67,58%, Srbije 79,49% (Uže Srbije 80,64%, Vojvodine 75,15% i KiM 80,53%) i Makedonije 87,43%.

Učešće u ukupnim gubicima partizana sa teritorija budućih republika nije bilo jednako tokom rata. U odnosu na učešće u populaciji Jugoslavije, partizani iz Crne Gore i BiH su imali permanentno veće učešće u gubicima u prve četiri godine rata (najviše 1942. godine 2,89 odnosno 2,35 puta), pripadnici pokreta iz Hrvatske u središnje tri godine (najviše 1943. godine 2,01 puta), Uže Srbije prve i poslednje godine rata (1,41 odnosno 1,59 puta), iz Vojvodine u poslednje dve godine rata, Slovenije u predposlednjoj godini, dok učešće u gubicima partizana iz Makedonije i sa KiM nikada tokom rata nije doseglo zastupljenost u populaciji.

Federalne jedinice nastale nakon rata su se tokom rata nalazile na području koja su tokom rata pripadala različitim teritorijama nastalim podelom Jugoslavije. Bosna i Hercegovina je bila jedina republika koja se u celini nalazila u nekoj od teritorija nastalih podelom države, Srbija je bila podeljena na šest (Uža Srbija na pet, Vojvodina i KiM po tri), Hrvatska, Crna Gora i Slovenija na tri, Makedonija na dva dela. Gubici koje je pretrpeo partizanski pokret sa različitih teritorija nastalih podelom Jugoslavije, a koje su se nalaziče u sastavu kasnije nastalih republika nisu bili svuda jednaki, kao što ni njihovo učešće u gubicima i dinamika stradanja nije bila ista.

grafikon 496

grafikon 497

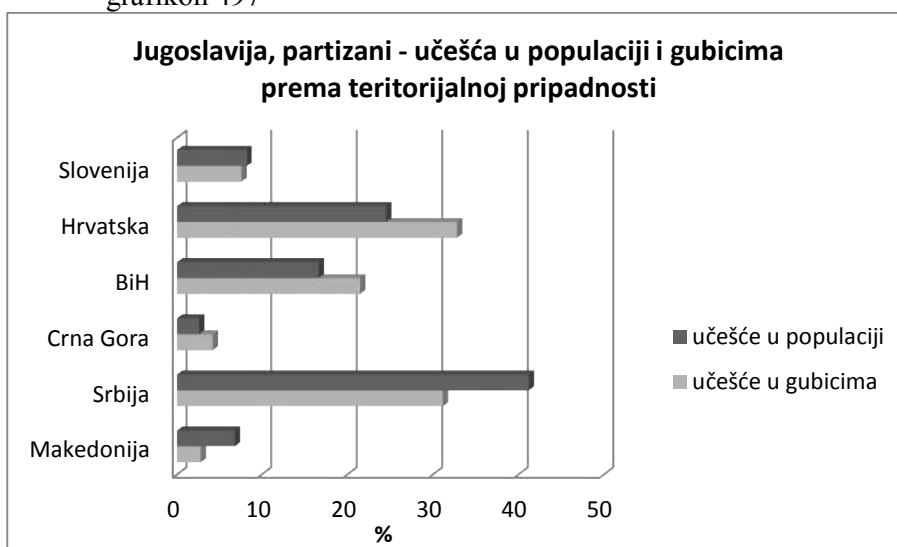
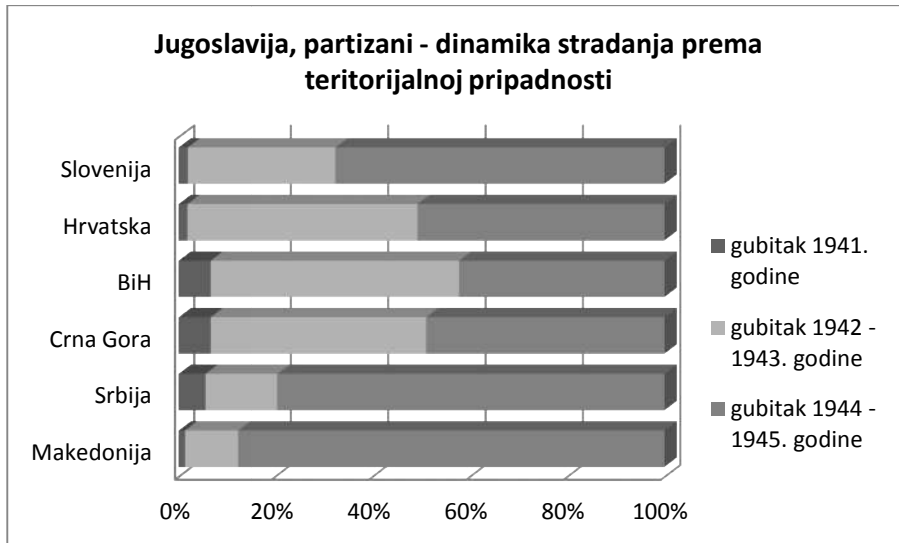

tabela 494 – Jugoslavija, partizani – gubici prema republičkoj pripadnosti i godini stradanja

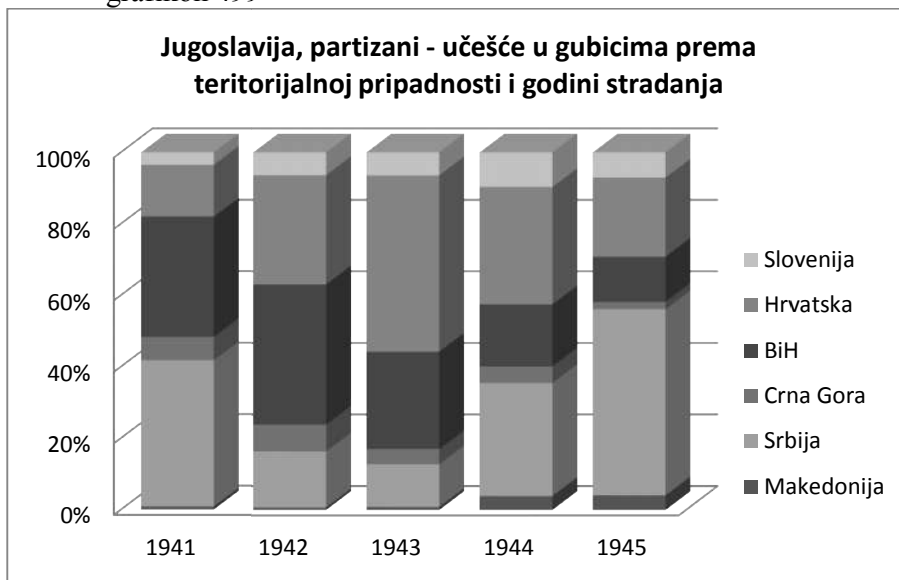
Jugoslavija, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	13.043	255	1,95	1.199	9,19	2.775	21,27	5.332	40,88	3.482	26,70
%	7,51	3,48	//	6,38	//	6,43	//	9,71	//	7,05	//
Hrvatska	56.981	1.064	1,87	5.743	10,08	21.268	37,32	18.005	31,60	10.901	19,13
%	32,83	14,52	//	30,55	//	49,27	//	32,79	//	22,09	//
BiH	37.334	2.463	6,60	7.365	19,73	11.766	31,51	9.514	25,48	6.226	16,68
%	21,51	33,62	//	39,18	//	27,26	//	17,33	//	12,61	//
Crna Gora	7.259	480	6,61	1.404	19,34	1.821	25,09	2.533	34,89	1.021	14,06
%	4,18	6,55	//	7,47	//	4,22	//	4,61	//	2,07	//
Srbija	54.140	2.999	5,54	2.945	5,44	5.156	9,52	17.354	32,05	25.686	47,44
%	31,19	40,94	//	15,67	//	11,94	//	31,61	//	52,04	//
Makedonija	4.792	65	1,36	142	2,96	381	7,95	2.163	45,14	2.041	42,59
%	2,76	0,89	//	0,75	//	0,88	//	3,94	//	4,13	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

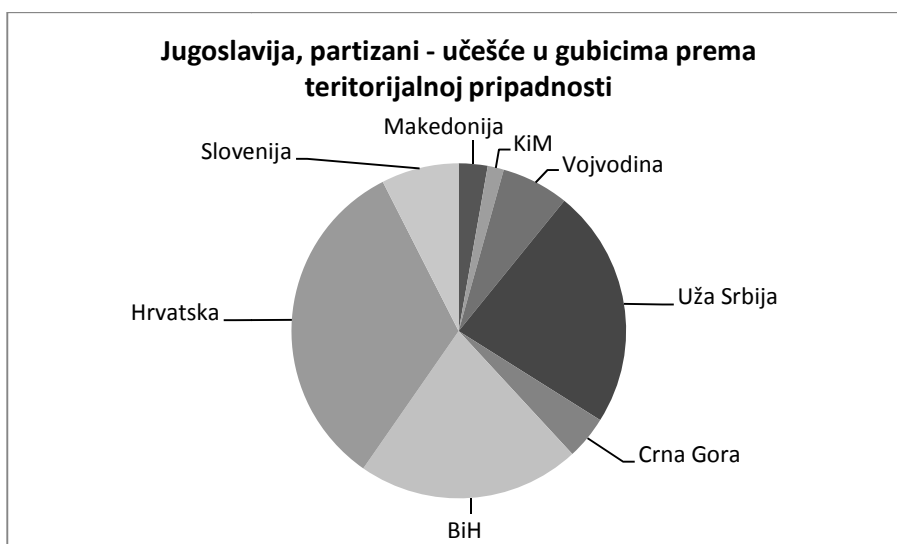
grafikon 498

grafikon 499

grafikon 500

grafikon 501

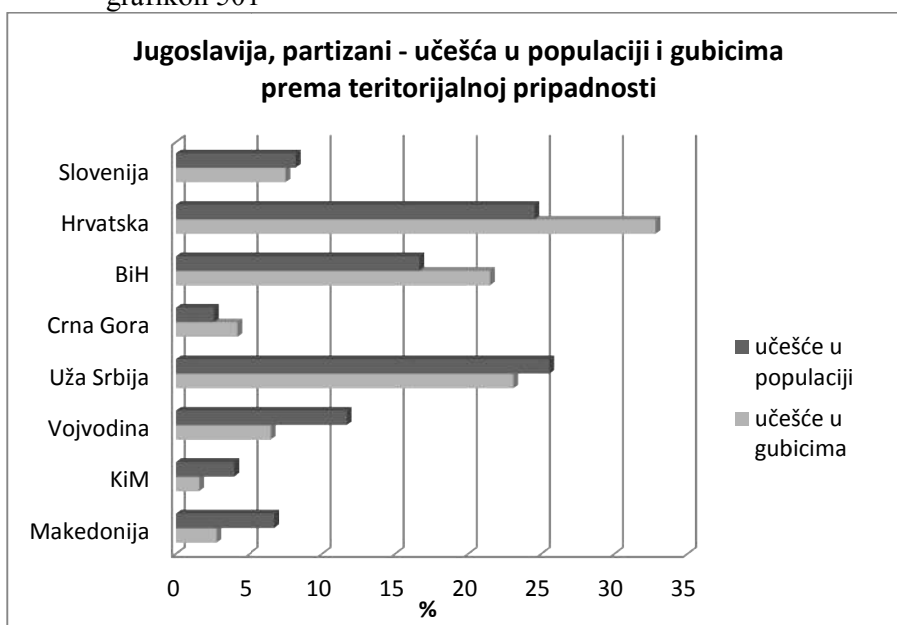

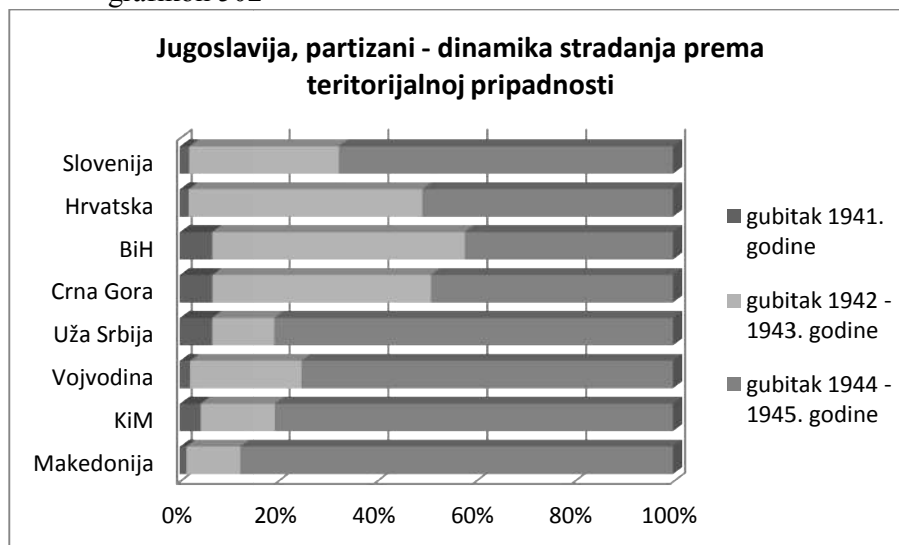
tabela 495 – Jugoslavija, partizani – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	13.043	255	1,95	1.199	9,19	2.775	21,27	5.332	40,88	3.482	26,70
%	7,51	3,48	//	6,38	//	6,43	//	9,71	//	7,05	//
Hrvatska	56.981	1.064	1,87	5.743	10,08	21.268	37,32	18.005	31,60	10.901	19,13
%	32,83	14,52	//	30,55	//	49,27	//	32,79	//	22,09	//
BiH	37.334	2.463	6,60	7.365	19,73	11.766	31,51	9.514	25,48	6.226	16,68
%	21,51	33,62	//	39,18	//	27,26	//	17,33	//	12,61	//
Crna Gora	7.259	480	6,61	1.404	19,34	1.821	25,09	2.533	34,89	1.021	14,06

%	4,18	6,55	//	7,47	//	4,22	//	4,61	//	2,07	//
Uža Srbija	40.109	2.642	6,59	2.068	5,15	3.051	7,61	12.223	30,47	20.125	50,17
%	23,11	36,06	//	11,00	//	7,07	//	22,26	//	40,77	//
Vojvodina	11.283	240	2,13	740	6,56	1.824	16,17	4.170	36,96	4.309	38,19
%	6,50	3,28	//	3,94	//	4,22	//	7,59	//	8,73	//
KiM	2.748	117	4,26	137	4,98	281	10,22	961	34,97	1.252	45,56
%	1,58	1,60	//	0,73	//	0,65	//	1,75	//	2,54	//
Makedonija	4.792	65	1,36	142	2,96	381	7,95	2.163	45,14	2.041	42,59
%	2,76	0,89	//	0,75	//	0,88	//	3,94	//	4,13	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 502

grafikon 503

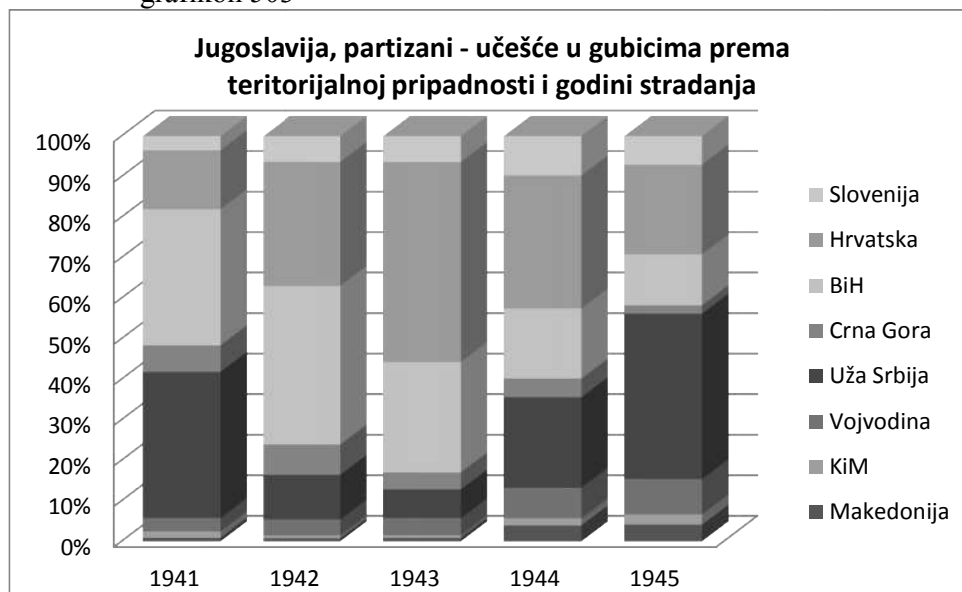

tabela 496 – Jugoslavija, partizani, Slovenija – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Slovenija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
anekt.Nemačka	7.889	166	2,10	473	5,99	978	12,40	3.579	45,37	2.693	34,14
%	60,48	65,10	//	39,45	//	35,24	//	67,12	//	77,34	//
anekt. Italija	5.121	88	1,72	721	14,08	1.790	34,95	1.746	34,09	776	15,15
%	39,26	34,51	//	60,13	//	64,50	//	32,74	//	22,29	//
anekt.Mađarska	33	1	3,03	5	15,15	7	21,21	7	21,21	13	39,39
%	0,25	0,39	//	0,42	//	0,25	//	0,13	//	0,37	//
ukupno	13.043	255	1,95	1.199	9,19	2.775	21,27	5.332	40,88	3.482	26,70

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 504

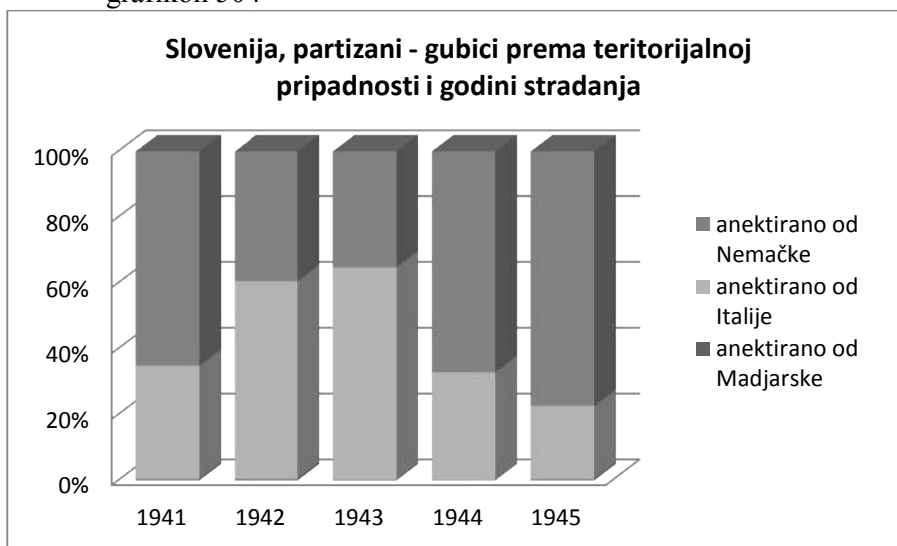

tabela 497 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Hrvatska	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
NDH	45.366	971	2,14	4.820	10,62	16.782	36,99	13.830	30,48	8.963	19,76
%	79,62	91,26	//	83,93	//	78,91	//	76,81	//	82,22	//
anekt. Italija	11.220	87	0,77	915	8,15	4.443	39,60	4.053	36,12	1.722	15,35
%	19,69	8,18	//	15,93	//	20,89	//	22,51	//	15,80	//
anekt.Mađarska	395	6	1,52	8	2,02	43	10,89	122	30,89	216	54,68
%	0,69	0,56	//	0,14	//	0,20	//	0,68	//	1,98	//
ukupno	56.981	1.064	1,87	5.743	10,08	21.268	37,32	18.005	31,60	10.901	19,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 505

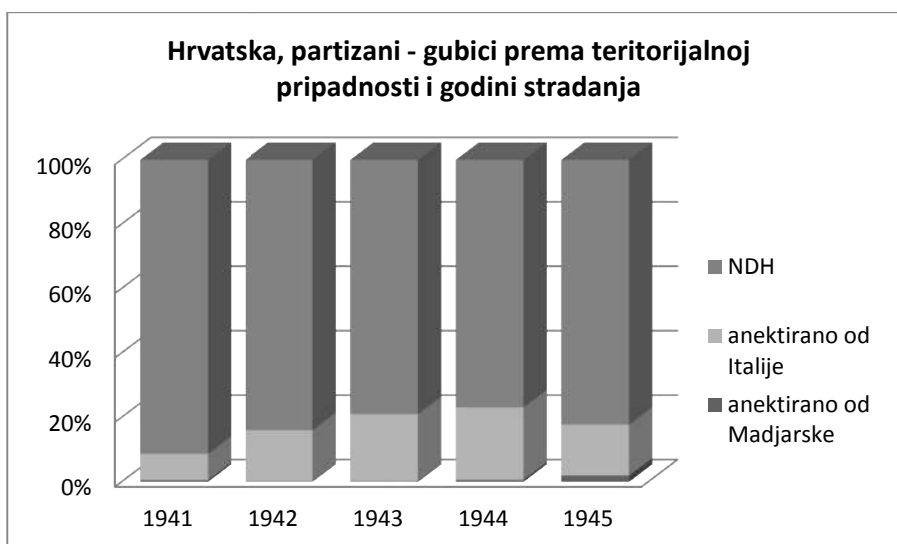

tabela 498 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Crna Gora	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
ital. C.Gora	6.388	424	6,64	1.310	20,51	1.652	25,86	2.196	34,38	806	12,62
%	88,00	88,33	//	93,30	//	90,72	//	86,69	//	78,94	//
anekt. Italija	522	31	5,94	85	16,28	111	21,26	218	41,76	77	14,75
%	7,19	6,46	//	6,05	//	6,09	//	8,61	//	7,54	//
prip. V.Albaniji	349	25	7,16	9	2,58	58	16,62	119	34,10	138	39,54
%	4,81	5,21	//	0,64	//	3,18	//	4,70	//	13,52	//
ukupno	7.259	480	6,61	1.404	19,34	1.821	25,09	2.533	34,89	1.021	14,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 506

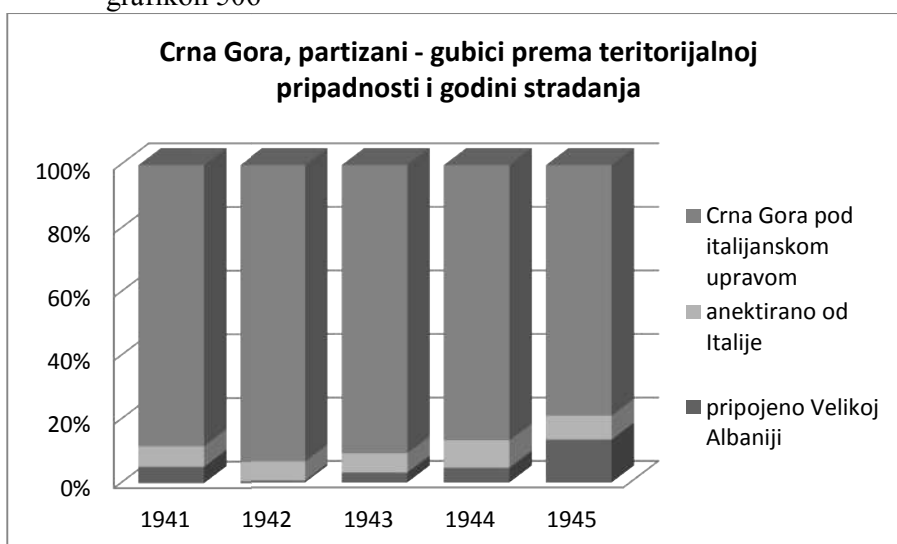

tabela 499 – Jugoslavija, partizani, Srbija – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Rep. Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okupir. Srbija	38.957	2.655	6,82	1.956	5,02	2.594	6,66	10.814	27,76	20.938	53,75
%	71,96	88,53	//	66,42	//	50,31	//	62,31	//	81,51	//
anekt. Bugarska	2.846	28	0,98	63	2,21	176	6,18	1.647	57,87	932	32,75
%	5,26	0,93	//	2,14	//	3,41	//	9,49	//	3,63	//
anekt. Mađarska	2.982	73	2,45	129	4,33	251	8,42	840	28,17	1.689	56,64
%	5,51	2,43	//	4,38	//	4,87	//	4,84	//	6,57	//
NDH	6.521	119	1,82	602	9,23	1.660	25,46	3.137	48,11	1.003	15,38
%	12,04	3,97	//	20,44	//	32,19	//	18,08	//	3,90	//
ital. C.Gora	724	37	5,11	87	12,02	240	33,15	201	27,76	159	21,96
%	1,34	1,23	//	2,95	//	4,65	//	1,16	//	0,62	//
prip. V. Albaniji	2.110	87	4,12	108	5,12	235	11,14	715	33,87	965	45,73
%	3,90	2,90	//	3,67	//	4,56	//	4,12	//	3,76	//
ukupno	54.140	2.999	5,54	2.945	5,44	5.156	9,52	17.354	32,05	25.686	47,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 507

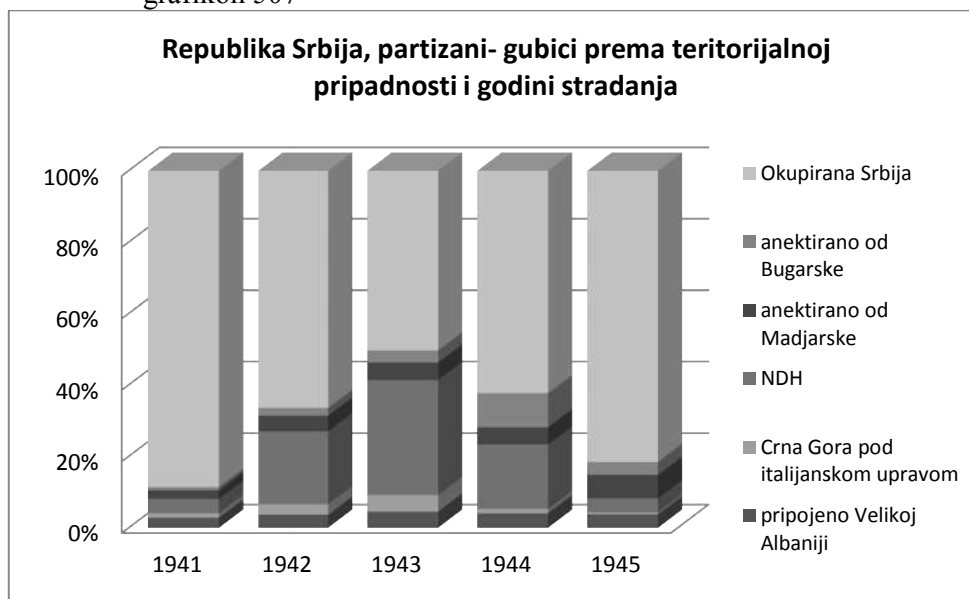

tabela 500 – Jugoslavija, partizani, Uža Srbija – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Uža Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Okupir. Srbija	35.586	2.552	7,17	1.848	5,19	2.411	6,77	9.929	27,91	18.846	52,96
%	88,72	96,59	//	89,36	//	79,02	//	81,23	//	93,64	//
anekt. Bugarska	2.593	26	1,00	59	2,27	171	6,59	1.500	57,85	837	32,28

%	6,46	0,98	//	2,85	//	5,60	//	12,27	//	4,16	//
NDH	1.125	25	2,22	73	6,49	222	19,73	569	50,58	236	20,98
%	2,80	0,95	//	3,53	//	7,28	//	4,65	//	1,17	//
ital. Crna Gora	724	37	5,11	87	12,02	240	33,15	201	27,76	159	21,96
%	1,80	1,40	//	4,21	//	7,87	//	1,64	//	0,79	//
prip.V.Albaniji	81	2	2,47	1	1,23	7	8,64	24	29,63	47	58,02
%	0,20	0,07	//	0,05	//	0,23	//	0,20	//	0,23	//
ukupno	40.109	2.642	6,59	2.068	5,15	3.051	7,61	12.223	30,47	20.125	50,17

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 508

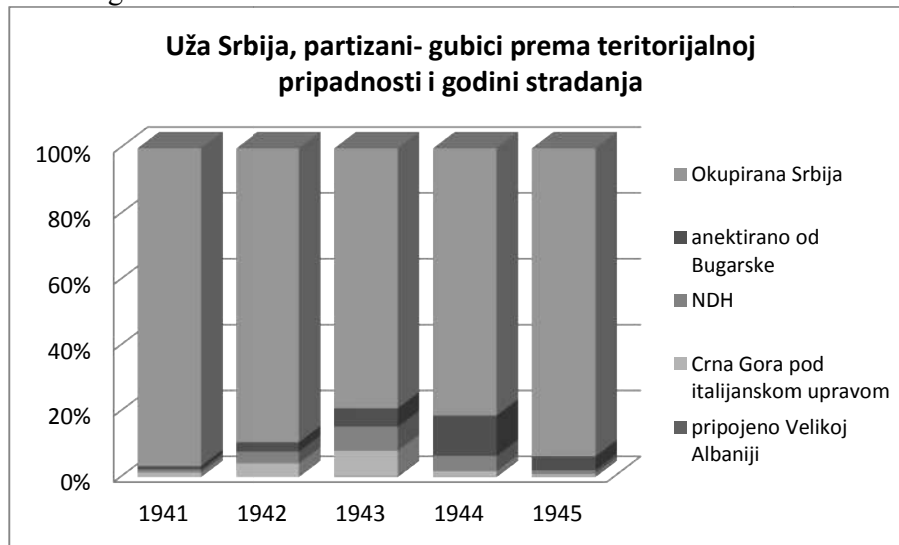

tabela 501 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Vojvodina	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
NDH	5.396	94	1,74	529	9,80	1.438	26,65	2.568	47,59	767	14,21
%	47,82	39,17	//	71,49	//	78,84	//	61,58	//	17,80	//
anekt.Madžarska	2.982	73	2,45	129	4,33	251	8,42	840	28,17	1.689	56,64
%	26,43	30,42	//	17,43	//	13,76	//	20,14	//	39,20	//
Okupir. Srbija	2.905	73	2,51	82	2,82	135	4,65	762	26,23	1.853	63,79
%	25,75	30,42	//	11,08	//	7,40	//	18,27	//	43,00	//
ukupno	11.283	240	2,13	740	6,56	1.824	16,17	4.170	36,96	4.309	38,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 509

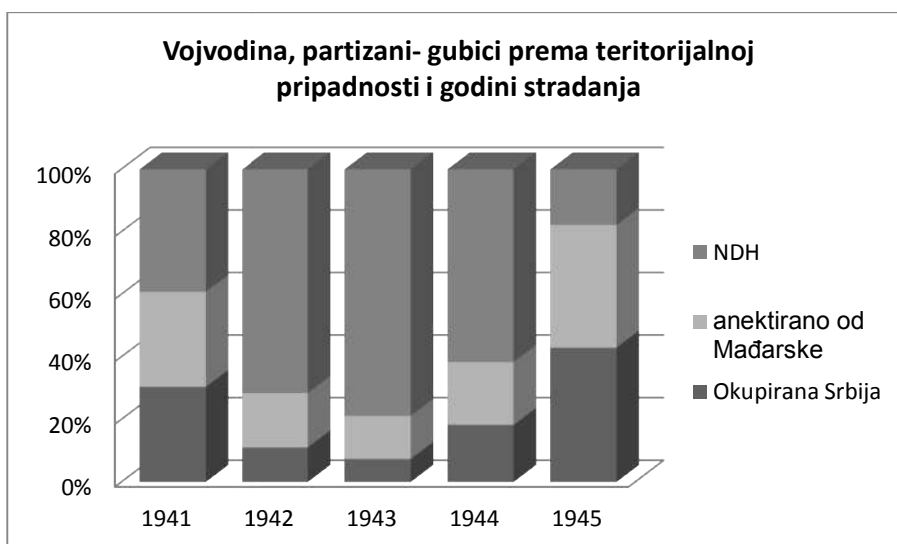

tabela 502 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
prip.V. Albaniji	2.029	85	4,19	107	5,27	228	11,24	691	34,06	918	45,24
%	73,83	72,65	//	78,10	//	81,14	//	71,90	//	73,32	//
Okupir. Srbija	466	30	6,44	26	5,58	48	10,30	123	26,39	239	51,29
%	16,96	25,64	//	18,98	//	17,08	//	12,80	//	19,09	//
anektir. Bugarska	253	2	0,79	4	1,58	5	1,98	147	58,10	95	37,55
%	9,21	1,71	//	2,92	//	1,78	//	15,30	//	7,59	//
ukupno	2.748	117	4,26	137	4,98	281	10,22	961	34,97	1.252	45,56

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 510

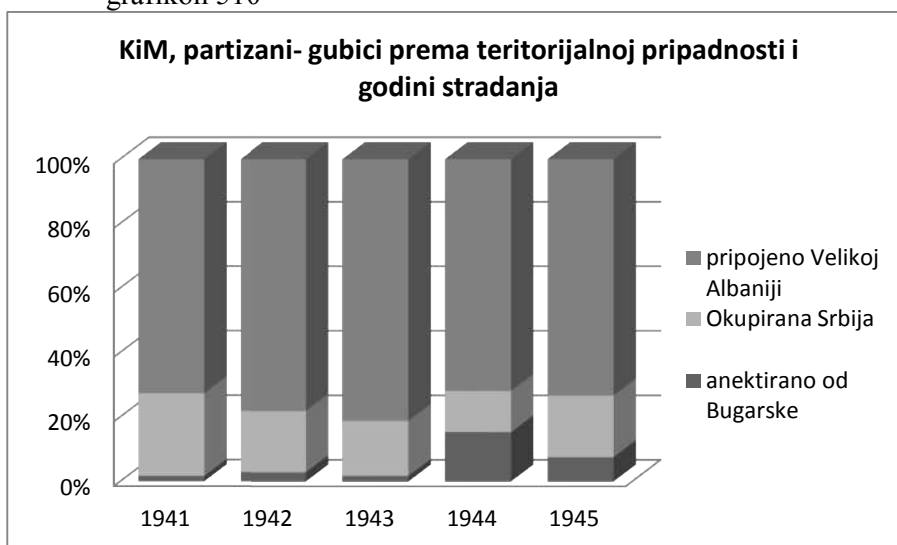
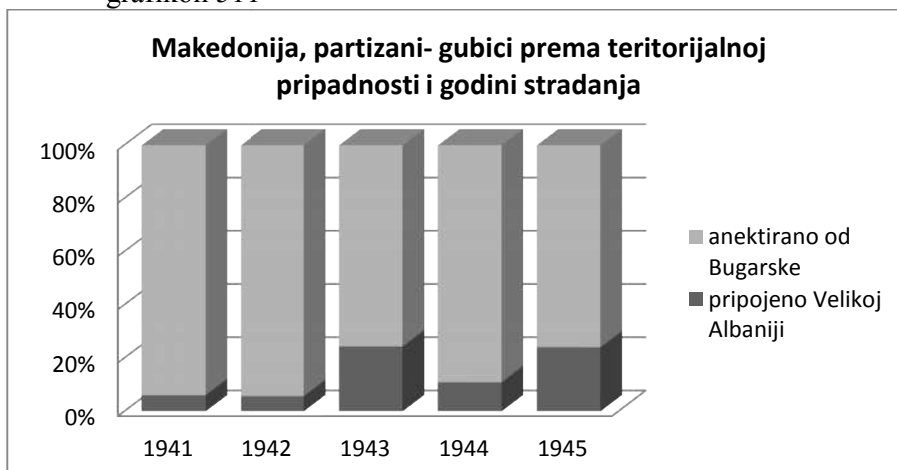

tabela 503 – Jugoslavija, partizani, Makedonija – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Makedonija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
anekt. Bugarska	3.958	61	1,54	134	3,38	288	7,28	1.926	48,66	1.549	39,14
%	82,59	93,85	//	94,37	//	75,59	//	89,04	//	75,89	//
prip. V. Albaniji	834	4	0,48	8	0,96	93	11,15	237	28,42	492	58,99
%	17,41	6,15	//	5,73	//	24,41	//	10,96	//	24,11	//
ukupno	4.792	65	1,36	142	2,96	381	7,95	2.163	45,14	2.041	42,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 511

Nacionalna struktura pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije prema administrativnoj podeli nakon 1945. godine

U nacionalno heterogenoj sredini kakava je bila Jugoslavija, partizanski pokret je uspeo da okupi sve narode, ali njihovo stradanje nije bilo jednako, posebno ako se uzme u obzir njihova zastupljenost u populaciji države, tako da su Srbi i Crnogorci pretrpeli nesrazmerno velike gubitke. Nacionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta nije bila jednaka ni u svim federalnim jedinicama, a bila je uslovljena predratnom nacionalnom strukturom, promenama koje su u njoj nastale tokom rata, spremnošću negog naroda da se priključi partizanskom pokretu, vremenu kada se priključi i brojnosti kojom pristupa, što je uslovlilo razlike u učešću i dinamici njihovog stradanja.

U nacionalno kompaktnoj Sloveniji, partizani slovenačke nacionalnosti su činili najveći deo gubitaka (98,26%), a njihovo učešće je tokom čitavog rata bilo neznatno

veće od zastupljenosti u populaciji, određivši svojom dominantnošću dinamiku stradanja svih partizana Slovenije.

Heterogena nacionalna sredina u Hrvatskoj je prouzrokovala različito učešće u gubicima nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu. Hrvati su činili 50,47% gubitaka, što je bilo 1,44 puta manje učešće od njihove zastupljenosti u populaciji Hrvatske (3,88 puta 1941. godine i 1,14 puta 1945. godine), dok je učešće Srba u gubicima (46,93%) bilo 2,52 puta veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu (4,05 puta veće u ustanku i 1,71 puta posljednje godine rata), čime su gubici partizana srpske nacionalnosti u Hrvatskoj realno bili 3,64 puta veći. S obzirom da se učešće Srba u gubicima smanjivalo (od 75,28% do 31,71%), učešće Hrvata raslo (od 18,70% do 63,65%), gubitak Srba je, s obzirom na zastupljenost dva naroda u stanovništvu Hrvatske, bio realno 15,70 puta veći u ustanku, 5,37 puta sredinom i 1,94 puta posljednje godine rata. Više od tri petina Srba je izgubilo živote u prve tri godine rata (63,26%), dok je isti udeo Hrvata stradao posljednje dve godine rata (62,82%).

U višenacionalnoj sredini Bosne i Hercegovine Srbi su činili 77,69% gubitaka tamošnjih partizana, što je bilo 1,77 puta veće učešće od njihove zastupljenosti u stanovništvu (2,12 puta u ustanku i 1,28 puta 1945. godine), dok je učešće partizana muslimanske (16,38%) i hrvatske (4,51%) nacionalnosti bilo 1,89 odnosno 4,96 puta manje od zastupljenosti u populaciji, permanentno manje tokom čitavog rata (Muslimana 7,32 puta 1941 i izjednačeno 1945 godine, a Hrvata 17,20 puta 1941. i 2,43 puta manje 1945. godine), tako da su gubici Srba u partizanima BiH bili realno 3,34 odnosno 8,78 puta veći od gubitaka Muslimana i Hrvata. S obzirom da se učešće Srba u gubicima partizana BiH smanjivalo (od 93,06% do 56,12%), a učešće Muslimana i Hrvata konstantno raslo (od 4,22% do 32,88% odnosno od 1,30% do 9,20%), gubici Srba su od gubitaka Muslimana i Hrvata bili realno 15,53 odnosno 36,52 puta veći u ustanku, 4,88 odnosno 12,12 puta sredinom i 1,20 odnosno 3,11 puta na kraju rata. Dve trećine gubita partizani srpske nacionalnosti (65,04%) podneli su u prve tri godine rata, dok su gotovo isti udeli partizana muslimanske (69,09%) i hrvatske (64,89%) nacionalnosti stradali u posljednje dve godine rata.

Crnogorci i Srbi su predstavljali 96,54% gubitaka partizana Crne Gore, što je bilo 1,23 puta veće učešće od njihove zastupljenosti u tamošnjem stanovništvu i bilo je permanentno veće tokom rata, dok je učešće svih drugih nacionalnosti bilo 6,28 puta

manje (3,27 puta poslednje godine rata). Svojom dominantnošću u gubicima partizani crnogorske i srpske nacionalnosti su odredili ukupnu dinamiku stradanja pripadnika pokreta iz Crne Gore.

Dominantni u stanovništvu Srbije, partizani srpske nacionalnosti su činili najveći deo gubitaka (95,20%) tokom čitavog rata, sa učešćem koje je konstantno bilo oko njihove zastupljenosti u populaciji, određivši svojom brojnošću dinamiku stradanja svih partizana Srbije.

U nacionalno heterogenoj sredini Vojvodine Srbi su predstavljali 75,29% gubitaka, što je bilo dvostruko veće učešće od njihove zastupljenosti u njenoj populaciji (2,50 puta 1943. godine i 1,51 puta 1945. godine), dok je učešće Mađara (8,86%) i Hrvata (5,75%) bilo 2,59 odnosno 1,36 puta manje. Sve nacionalnosti su najveće gubitke pretrpele u poslednje dve godine rata, Srbi 69,71%, Hrvati 90,44%, Mađari 97,60%.

Kao manjinsko stanovništvo KiM Srbi i Crnogorci su predstavljali najveći deo gubitaka pripadnika partizanskog pokreta (59,43%), što je bilo 2,18 puta veće učešće u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije (3,19 puta u ustanku i 1,27 puta poslednje godine rata), dok je učešće u gubicima Albanaca bilo 1,61 puta manje (7,02 puta 1941. godine i izjednačeno 1945. godine). Sve nacionalnosti su najveće gubitke pretrpele u poslednje dve godine rata, Crnogorci 60,56%, Srbi 76,41%, Albanci 95,51%.

Učešće u gubicima partizana makedonske (72,39%) i srpske (7,47%) nacionalnosti iz Makedonije je bilo 1,18 odnosno 1,40 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji Makedonije (Makedonaca 1,37 puta manje u ustanku i 1,32 puta veće 1944. godine, a Srba 4,91 puta veće u ustanku i 1,07 puta manje 1945. godine), dok je učešće Albanaca bilo 1,29 puta manje (19,73 puta manje u 1942. godini i 1,48 puta veće u poslednjoj godini rata). U poslednje dve godine rata od partizana iz Makedonije stradalo je 72,06% partizana srpske, 88,09% makedonske i 95,90% albanske nacionalnosti.

U višenacionalnoj sredini kakava je bila Jugoslavija, pojedini narodi su živeli u više kasnije nastalih federalnih jedinica, čineći manji ili veći deo njihovog stanovništva. Rasprostranjenost nacionalnih korpusa nije bila jednaka, sa uobičajno jednim velikim delom na matičnom području i manjim u ostalim delovima zemlje. Gubici koje su

nacionalnosti zastupljene u partizanskom pokretu pretrpele na različitim teritorijama nisu uvek bili u skladu sa veličinom nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao.

Nastanjen u svim kasnije formiranim republikama, srpski narod se svuda priključio partizanskom pokretu čineći njegov najaktivniji deo, pretrpevši najveće gubitke i podnevši ih u svim delovima Jugoslavije. Trećina svih stradalih partizana srpske nacionalnosti poticala je sa teritorije Uže Srbije (36,65%), po četvrtina iz BiH i Hrvatske (27,84 odnosno 25,66%), dvanaestina iz Vojvodine (8,15%), dok je iz ostalih republika i pokrajina poticalo 1,70%. Učešće u gubicima partizana srpske nacionalnosti stradalih iz Hrvatske i BiH bilo je 2,33 odnosno 1,57 puta veće od udela Srba sa ovih teritorija u srpskom nacionalnom korpusu, dok je gubitak sunarodnika iz Uže Srbije i Vojvodine bio 1,56 odnosno 1,29 puta manji. S obzirom na veličinu delova srpskog nacionalnog korpusa, gubici partizana srpske nacionalnosti iz Hrvatske bili su realno 1,48 puta veći od gubitaka sunarodnika iz BiH, a 3,62 odnosno 3,00 puta veći od gubitaka iz Uže Srbije i Vojvodine, gubitak partizana ove nacionalnosti iz BiH je bio realno 2,44 odnosno 2,02 puta veći od gubitaka u partizanima stradalih sunarodnika iz Uže Srbije i Vojvodine, dok je stradanje partizana srpske nacionalnosti iz Vojvodine bilo realno 1,21 puta veće od gubitaka sunarodnika iz Uže Srbije.

Partizanski pokret je prolazio kroz različite faze u svome razvoju, doživljavajući uspone i podove, tako da je i učešće u gubicima partizana sa različitih teritorija u okviru njegove srpske komponente variralo tokom rata. Partizani srpske nacionalnosti iz Uže Srbije su predstavljali dve petine gubitaka u ustanku i predposlednje godine rata (42,24 odnosno 40,04%), dve trećine (66,53%) poslednje godine rata (1,16 puta više od udela u nacionalnom korpusu), ali i samo desetinu gubitaka (10,34%) partizana ove nacionalnosti 1943. godine (5,53 puta manje učešće od zastupljenosti u nacionalnom korpusu). Učešće u gubicima pripadnika pokreta srpske nacionalnosti, Srba iz Hrvatske i BiH je tokom prve četiri godine rata bilo stalno veće od njihove zastupljenosti u nacionalnom korpusu, tako da su stradali iz BiH predstavljali polovinu gubitaka 1942. godine (50,21% - 2,84 puta više od udela u nacionalnom korpusu), a stradali iz Hrvatske 45,50% gubitaka 1943. godine (4,12 puta više od zastupljenosti u srpskom nacionalnom korpusu). Vojvođani srpske nacionalnosti su najveće učešće u gubicima sunarodnika imali 1944. godine kada su činili osminu gubitaka (12,18% - 1,16 puta više od njihovog udela u nacionalnom korpusu). U prve tri godine rata stradalo je po dve trećine

partizana srpske nacionalnosti iz BiH (65,03%) i Hrvatske (63,26%), dok je u posljednje dve godine rata život izgubilo 81,31% njihovih sunarodnika iz Uže Srbije i 69,71% iz Vojvodine.

grafikon 512

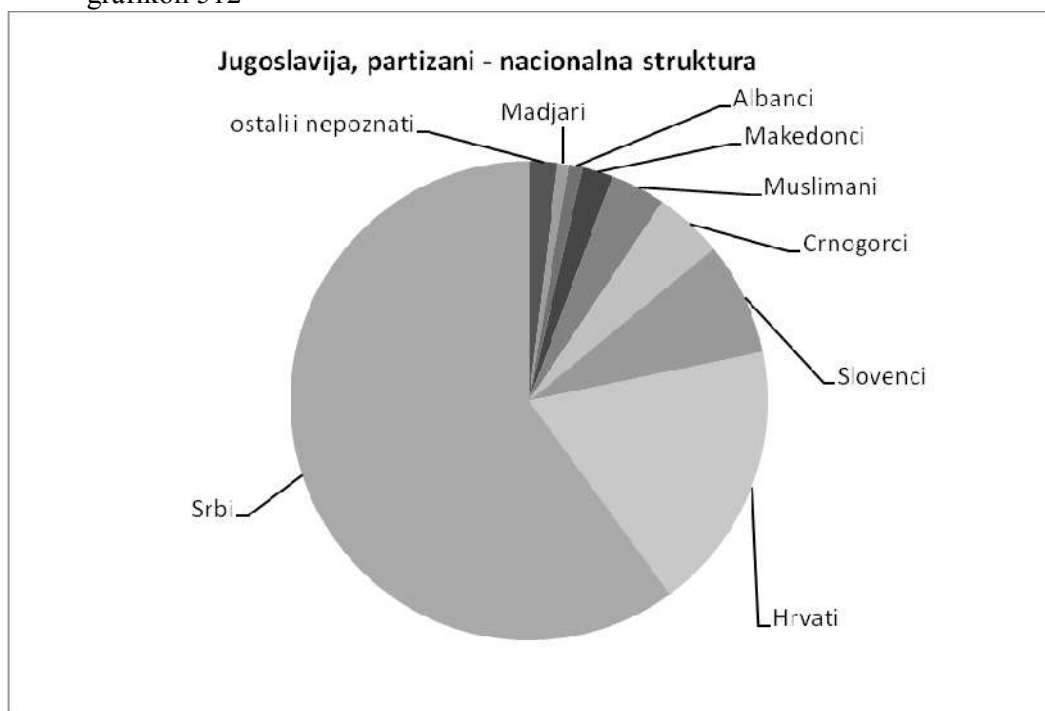

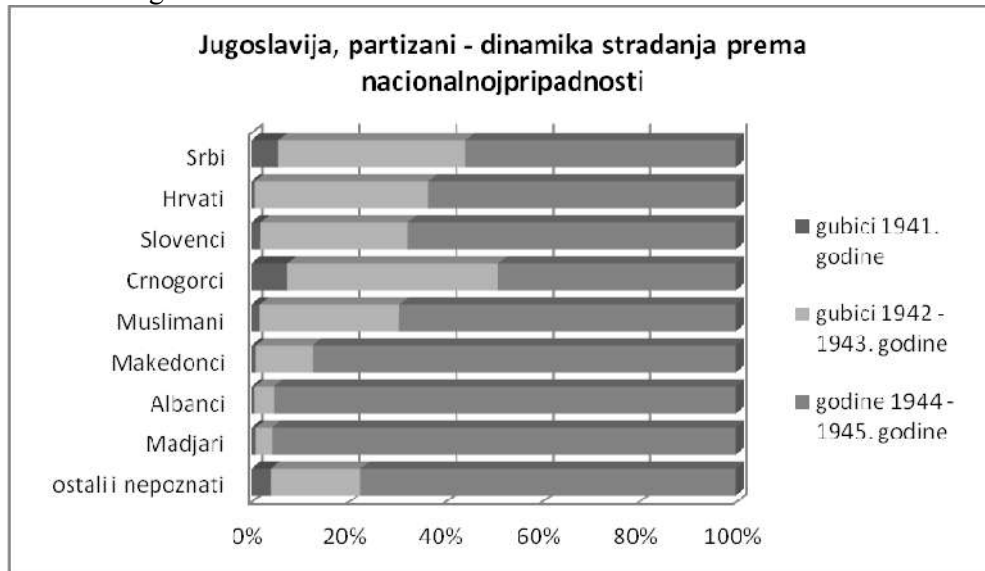
tabela 504 – Jugoslavija, partizani – nacionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	104.185	5.890	5,65	13.464	12,92	26.680	25,61	28.839	27,68	29.312	28,13
%	60,03	80,40	//	71,62	//	61,81	//	52,53	//	59,39	//
Hrvati	31.658	266	0,84	1.889	5,97	9.390	29,66	12.118	38,28	7.995	25,25
%	18,24	3,63	//	10,05	//	21,75	//	22,07	//	16,20	//
Slovenci	13.368	261	1,95	1.213	9,07	2.834	21,20	5.448	40,75	3.612	27,02
%	7,70	3,56	//	6,45	//	6,56	//	9,92	//	7,32	//
Crnogorci	8.032	596	7,42	1.529	19,04	1.970	24,53	2.768	34,46	1.169	14,55
%	4,63	8,13	//	8,13	//	4,56	//	5,04	//	2,37	//
Muslimani	6.463	115	1,78	395	6,11	1.467	22,70	2.298	35,56	2.188	33,85
%	3,72	1,57	//	2,10	//	3,40	//	4,18	//	4,43	//
Makedonci	3.621	38	1,05	113	3,12	306	8,45	1.809	49,96	1.355	37,42
%	2,09	0,52	//	0,60	//	0,71	//	3,29	//	2,74	//

Albanci	1.644	13	0,79	11	0,67	53	3,22	319	19,40	1.248	75,91
%	0,95	0,17	//	0,06	//	0,12	//	0,58	//	2,53	//
Mađari	1.279	13	1,02	12	0,94	30	2,34	206	16,11	1.018	79,59
%	0,74	0,17	//	0,06	//	0,07	//	0,37	//	2,06	//
ostali i nep	3.299	134	4,06	172	5,21	437	13,25	1.096	33,22	1.460	44,25
%	1,90	1,83	//	0,91	//	1,01	//	2,00	//	2,95	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 513

grafikon 514

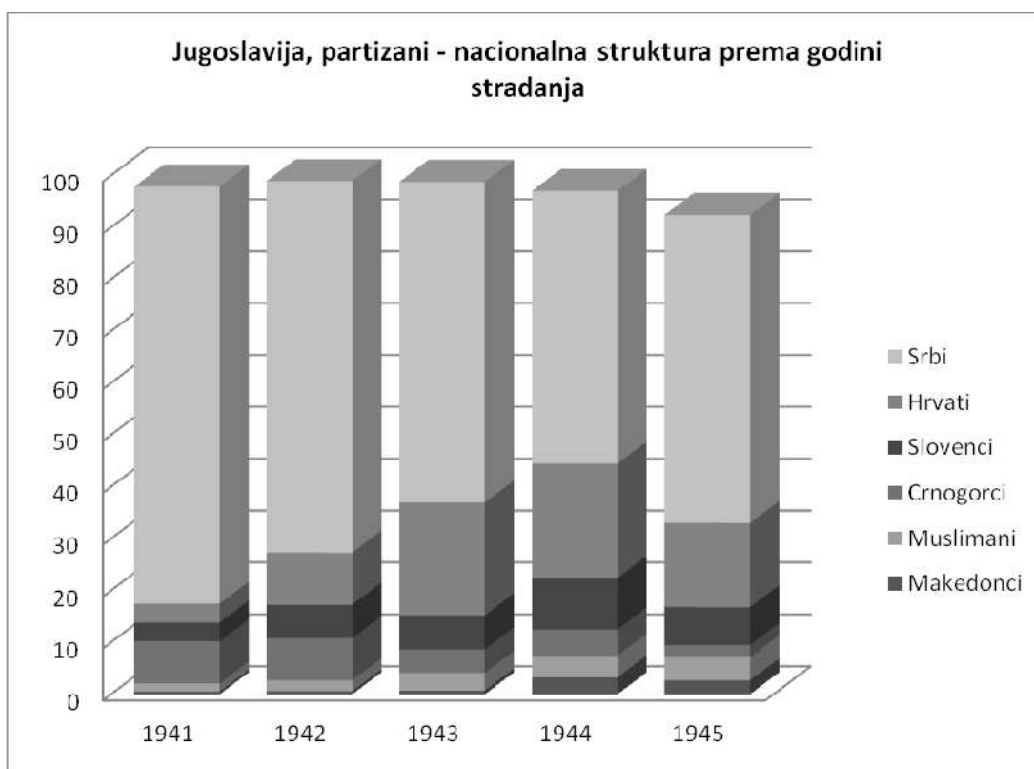

tabela 505 – Jugoslavija, partizani – gubici prema nacionalnoj strukturi i republičkoj pripadnosti

Jugoslavija, partizani	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Slovenci	%	Crnogorci	%	Muslimani	%
Slovenija	13.043	94	0,72	103	0,79	12.816	98,28	12	0,09	6	0,05
%	7,51	0,09	//	0,32	//	95,87	//	0,15	//	0,09	//
Hrvatska	56.981	26.740	46,93	28.758	50,47	255	0,45	44	0,08	29	0,05
%	32,83	25,66	//	90,84	//	1,91	//	0,55	//	0,45	//
BiH	37.334	29.005	77,69	1.683	4,51	50	0,13	105	0,28	6.114	16,38
%	21,51	27,84	//	5,32	//	0,37	//	1,31	//	94,60	//
Crna Gora	7.259	211	2,91	106	1,46	24	0,33	6.797	93,63	45	0,62
%	4,18	0,20	//	0,33	//	0,18	//	84,62	//	0,70	//
Uža Srbija	40.109	38.184	95,20	334	0,83	162	0,40	430	1,07	240	0,60
%	23,11	36,65	//	1,05	//	1,21	//	5,35	//	3,71	//
Vojvodina	11.283	8.495	75,29	649	5,75	43	0,38	66	0,58	5	0,04
%	6,50	8,15	//	2,05	//	0,32	//	0,82	//	0,08	//
KiM	2.748	1.098	39,96	12	0,44	6	0,22	535	19,47	7	0,25
%	1,58	1,05	//	0,04	//	0,04	//	6,66	//	0,11	//
Makedonija	4.792	358	7,47	13	0,27	12	0,25	43	0,90	17	0,35
%	2,76	0,34	//	0,04	//	0,09	//	0,35	//	0,26	//
ukupno	173.549	104.185	60,03	31.658	18,24	13.368	7,70	8.032	4,63	6.463	3,72

tabela 505 (nastavak)

Jugoslavija, partizani	ukupno	Makedonci	%	Albanci	%	Mađari	%	ostali i nepoznati	%
------------------------	--------	-----------	---	---------	---	--------	---	--------------------	---

Slovenija	13.043	--	--	--	--	1	0,01	11	0,08
%	7,51	--	//	--	//	0,08	//	0,33	//
Hrvatska	56.981	9	0,01	1	0,00	236	0,41	909	1,59
%	32,83	0,25	//	0,06	//	18,45	//	27,55	//
BiH	37.334	6	0,02	5	0,01	7	0,02	359	0,96
%	21,51	0,16	//	0,30	//	0,55	//	10,88	//
Crna Gora	7.259	8	0,11	39	0,54	1	0,01	28	0,38
%	4,18	0,22	//	2,37	//	0,08	//	0,85	//
Srbija	40.109	112	0,28	61	0,15	34	0,08	552	1,38
%	23,11	3,09	//	3,71	//	2,66	//	16,73	//
Vojvodina	11.283	14	0,12	--	--	1.000	8,86	1.011	8,96
%	6,50	0,39	//	--	//	78,19	//	30,64	//
KiM	2.748	3	0,11	1.025	37,30	--	--	62	2,26
%	1,58	0,08	//	62,35	//	--	//	1,88	//
Makedonija	4.792	3.469	72,39	513	10,70	--	--	367	7,66
%	2,76	95,80	//	31,20	//	--	//	11,12	//
ukupno	173.549	3.621	2,09	1.644	0,95	1.279	0,74	3.299	1,90

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 506 – Jugoslavija, partizani, Slovenija – nacionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, Slovenija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenci	12.816	244	1,90	1.165	9,09	2.707	21,12	5.257	41,02	3.443	26,86
%	98,26	95,69	//	97,16	//	97,55	//	98,59	//	98,88	//
ostali i nep	227	11	4,84	34	14,98	68	29,96	75	33,04	39	17,18
%	1,74	4,31	//	2,84	//	2,45	//	1,41	//	1,12	//
ukupno	13.043	255	1,95	1.199	9,19	2.775	21,27	5.332	40,88	3.482	26,70

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 507 – Jugoslavija, partizani, Slovenija, Slovenci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Slovenija, Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
anekt. Nemačka	7.780	160	2,06	455	5,85	950	12,21	3.546	45,58	2.669	34,30
%	60,70	65,57	//	39,05	//	35,09	//	67,45	//	77,52	//
anekt. Italija	5.007	83	1,66	706	14,10	1.752	34,99	1.704	34,03	762	15,22
%	39,07	34,02	//	60,60	//	64,72	//	32,41	//	22,13	//
anekt. Mađarska	29	1	3,45	4	13,79	5	17,24	7	24,14	12	41,38
%	0,23	0,41	//	0,34	//	0,18	//	0,13	//	0,35	//
ukupno	12.816	244	1,90	1.165	9,09	2.707	21,12	5.257	41,02	3.443	26,86

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 515

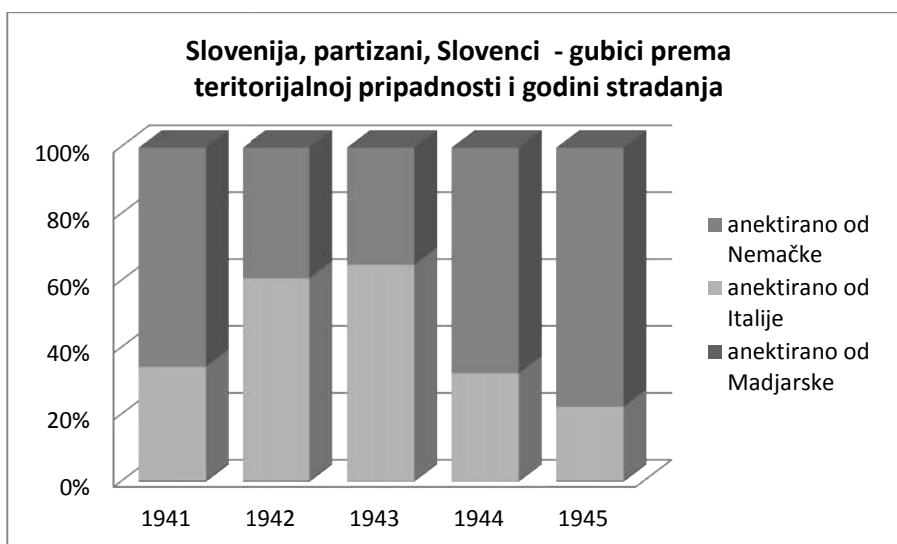
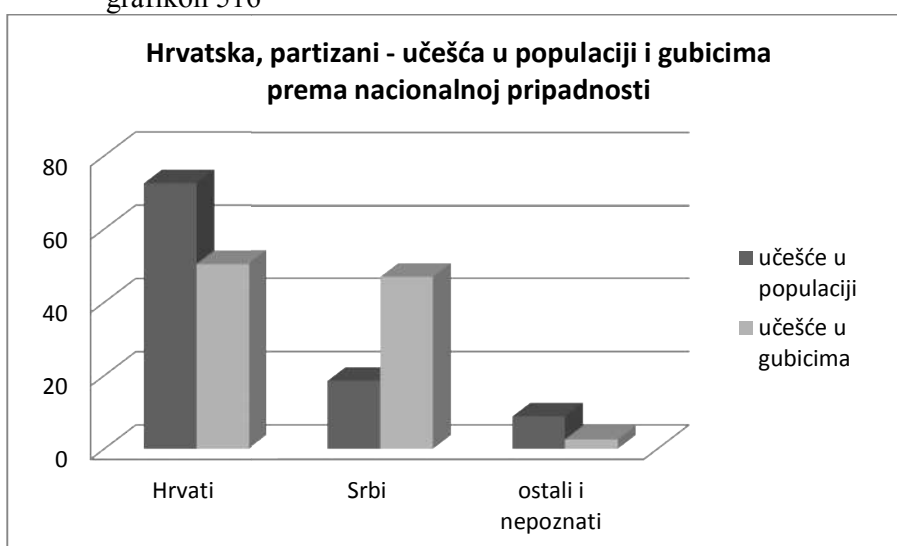

tabela 508 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska – nacionalna struktura prema godini stradanja

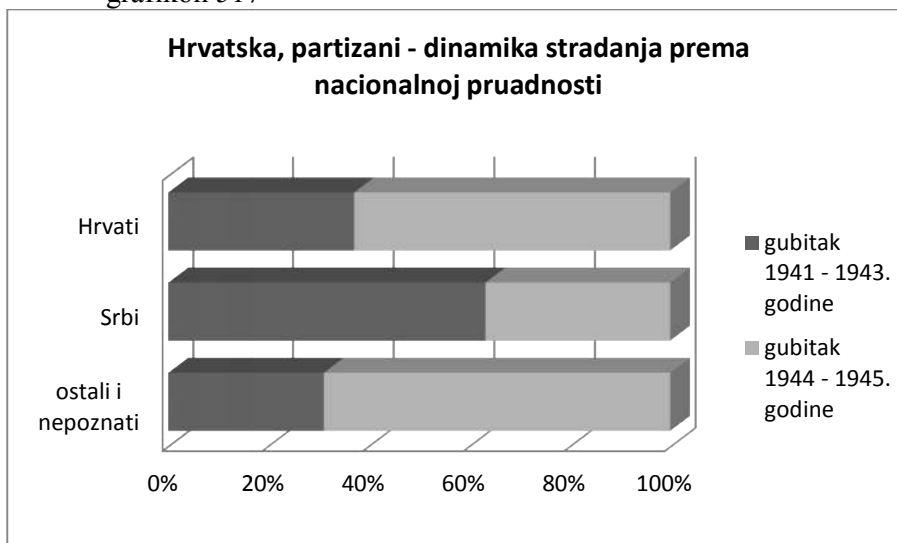
Jugoslavija, Hrvatska	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvati	28.758	199	0,69	1.671	5,81	8.822	30,68	11.127	38,69	6.939	24,13
%	50,47	18,70	//	29,10	//	41,48	//	61,80	//	63,65	//
Srbi	26.740	801	2,99	3.981	14,87	12.139	45,40	6.362	23,79	3.457	12,93
%	46,93	75,28	//	69,32	//	57,08	//	35,33	//	31,71	//
ostali i nep	1.483	64	4,31	91	6,14	307	20,70	516	34,79	505	34,05
%	2,60	6,01	//	1,58	//	1,44	//	2,86	//	4,63	//
ukupno	56.981	1.064	1,87	5.743	10,08	21.268	37,32	18.005	31,60	10.901	19,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 516

grafikon 517

grafikon 518

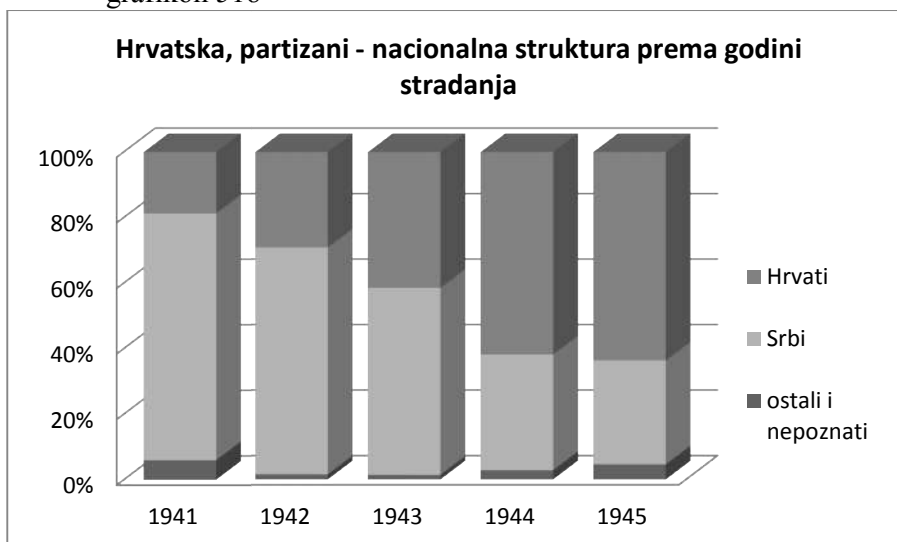

tabela 509 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska, Hrvati – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Hrvatska, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
NDH	18.703	127	0,68	883	4,72	4.774	25,52	7.586	40,56	5.333	28,51
%	65,03	63,82	//	52,84	//	54,11	//	68,18	//	76,85	//
anektir. Italija	9.796	69	0,70	784	8,00	4.021	41,05	3.458	35,30	1.464	14,94
%	34,06	34,67	//	46,92	//	45,58	//	31,08	//	21,10	//
anekt.Madžarska	259	3	1,16	4	1,54	27	10,42	83	32,05	142	54,83
%	0,90	1,51	//	0,24	//	0,31	//	0,74	//	2,05	//

ukupno	28.758	199	0,69	1.671	5,81	8.822	30,68	11.127	38,69	6.939	24,13
--------	--------	-----	------	-------	------	-------	-------	--------	-------	-------	-------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 519

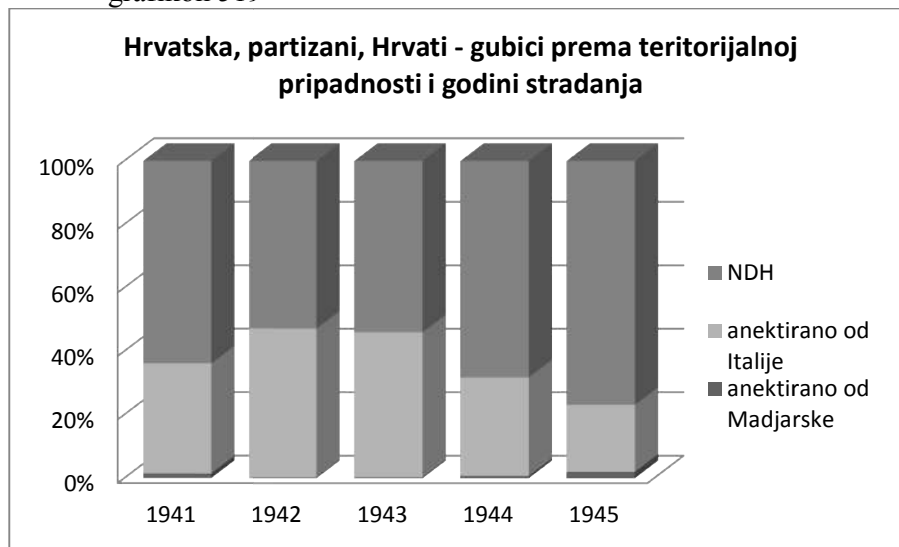

tabela 510 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska, Srbi – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Hrvatska, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
NDH	25.337	786	3,10	3.857	15,22	11.743	46,35	5.770	22,77	3.181	12,55
%	94,75	98,13	//	96,88	//	96,74	//	90,69	//	92,02	//
anektir. Italija	1.319	12	0,91	120	9,10	381	28,88	564	42,76	242	18,35
%	4,93	1,50	//	3,01	//	3,14	//	8,86	//	7,00	//
anekt. Mađarska	84	3	3,57	4	4,76	15	17,86	28	33,33	34	40,48
%	0,31	0,37	//	0,10	//	0,12	//	0,44	//	0,98	//
ukupno	26.740	801	2,99	3.981	14,87	12.139	45,40	6.362	23,79	3.457	12,93

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 520

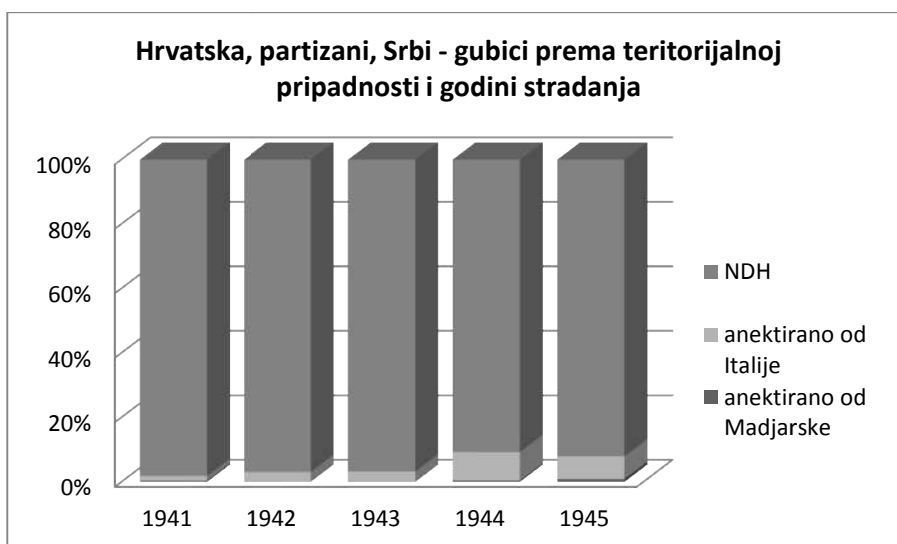
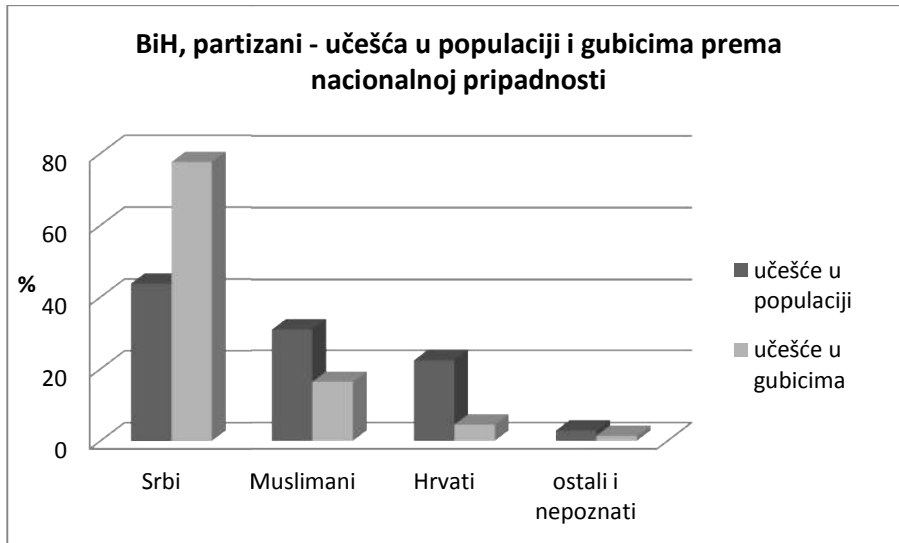

tabela 511 – Jugoslavija, partizani, Bosna i Hercegovina – nacionalna struktura prema godini stradanja

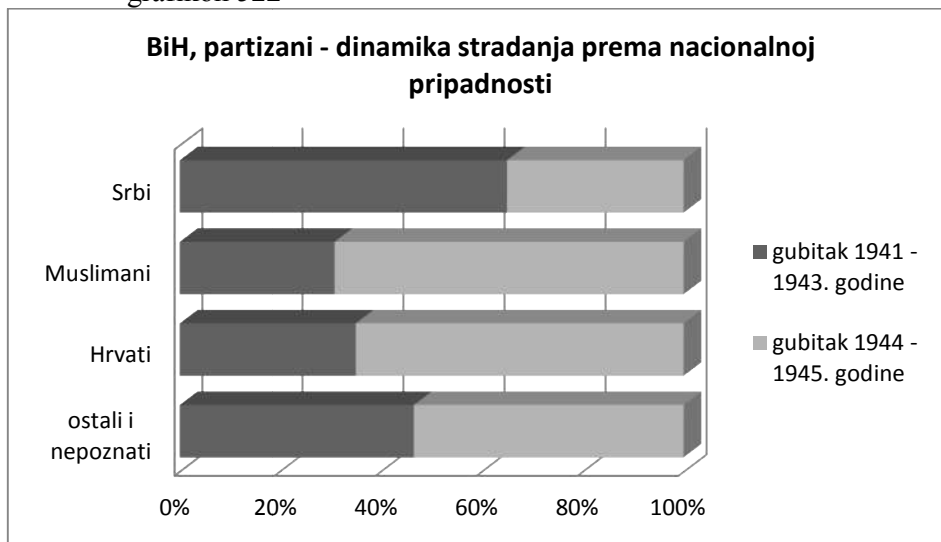
Jugoslavija, BiH	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	29.005	2.292	7,90	6.761	23,31	9.812	33,83	6.646	22,91	3.494	12,05
%	77,69	93,06	//	91,80	//	83,39	//	69,85	//	56,12	//
Muslimani	6.114	104	1,70	371	6,07	1.415	23,14	2.177	35,61	2.047	33,48
%	16,38	4,22	//	5,04	//	12,03	//	22,88	//	32,88	//
Hrvati	1.683	32	1,90	146	8,67	413	24,54	519	30,84	573	34,05
%	4,51	1,30	//	1,98	//	3,51	//	5,45	//	9,20	//
ostali i nep	532	35	6,58	87	16,35	126	23,68	172	32,33	112	21,05
%	1,42	1,42	//	1,18	//	1,07	//	1,81	//	1,80	//
ukupno	37.334	2.463	6,70	7.365	19,73	11.766	31,51	9.514	25,48	6.226	16,68

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 521

grafikon 522

grafikon 523

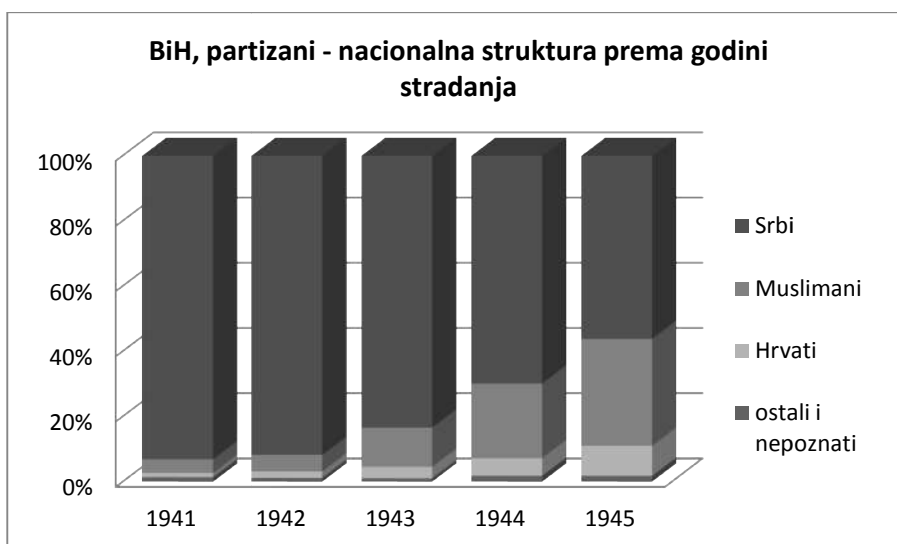

tabela 512 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora – nacionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, Crna Gora	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crnogorci	6.797	448	6,59	1.335	19,64	1.709	25,14	2.378	34,99	927	13,64
%	93,63	93,33	//	95,08	//	93,85	//	93,88	//	90,79	//
Srbi	211	26	12,32	44	20,85	59	27,96	56	26,54	26	12,32
%	2,91	5,42	//	3,13	//	3,24	//	2,21	//	2,55	//
Hrvati	106	1	0,94	12	11,32	23	21,70	55	51,89	15	14,15
%	1,46	0,21	//	0,85	//	1,26	//	2,17	//	1,47	//
ostali i nep	145	5	3,45	13	8,96	30	20,69	44	30,34	53	36,55
%	2,00	1,04	//	0,93	//	1,65	//	1,74	//	5,19	//
ukupno	7.259	480	6,61	1.404	19,34	1.821	25,09	2.533	34,89	1.021	14,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 513 tabela 510 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora, Crnogorci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Crna Gora, Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
ital. Crna Gora	6.097	402	6,59	1.258	20,63	1.576	25,85	2.101	34,46	760	12,46
%	89,70	89,73	//	94,23	//	92,21	//	88,35	//	81,98	//
anekt. Italije	395	24	6,07	70	17,72	77	19,49	170	43,04	54	13,67
%	5,81	5,36	//	5,24	//	4,50	//	7,15	//	5,82	//
prip.V.Albaniji	305	22	7,21	7	2,29	56	18,36	107	35,08	113	37,05
%	4,49	4,91	//	0,52	//	3,28	//	4,50	//	12,19	//
ukupno	6.797	448	6,59	1.335	19,64	1.709	25,14	2.378	34,99	927	13,64

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 524

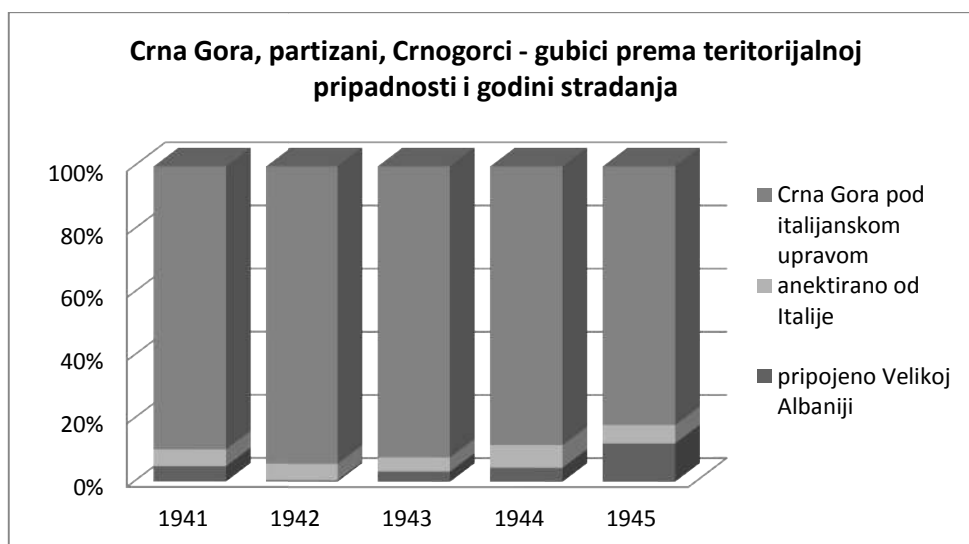

tabela 514 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora, Srbi – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Crna Gora, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
ital. Crna Gora	153	19	12,42	36	23,53	42	27,45	41	26,80	15	9,80
%	72,51	73,08	//	81,82	//	71,19	//	73,21	//	57,69	//
anekt. Italija	54	5	9,26	7	12,96	17	31,48	14	25,92	11	20,37
%	25,59	19,23	//	15,91	//	28,81	//	25,00	//	42,31	//
prip. V. Albaniji	4	2	50,00	1	25,00	--	--	1	25,00	--	--
%	1,89	7,69	//	2,27	//	--	//	1,78	//	--	//
ukupno	211	26	12,32	44	20,85	59	27,96	56	26,54	26	12,32

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 525

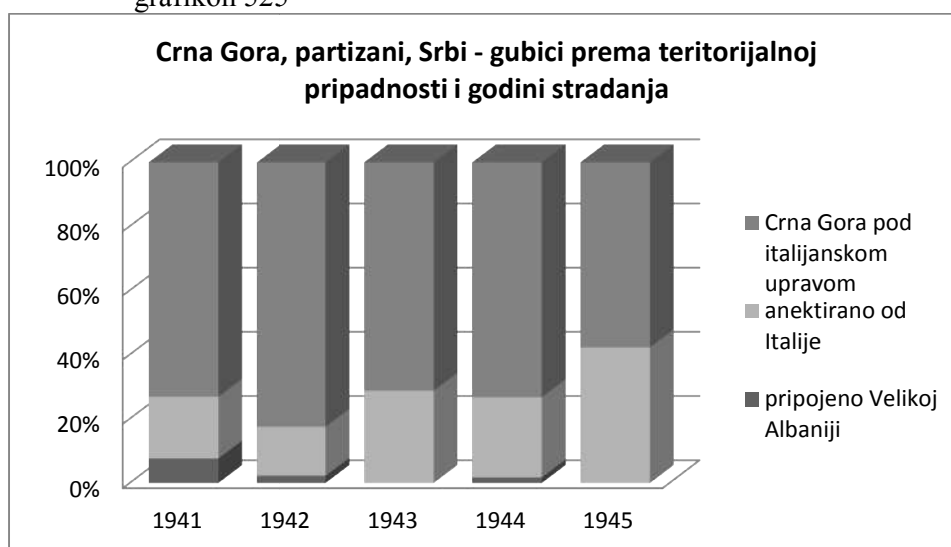

tabela 515 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora, Hrvati – gubici prema i godini stradanja

Jugoslavija, Crna Gora, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
ital. Crna Gora	58	--	--	8	13,79	13	22,41	29	50,00	8	0,14
%	54,72	--	//	66,67	//	56,52	//	52,73	//	53,33	//
anekt. italije	48	1	2,08	4	8,33	10	20,83	26	54,17	7	14,58
%	45,28	100,0	//	33,33	//	43,48	//	47,27	//	46,67	//
prip.V.Albaniji	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ukupno	106	1	0,94	12	11,32	23	21,70	55	51,89	15	14,15

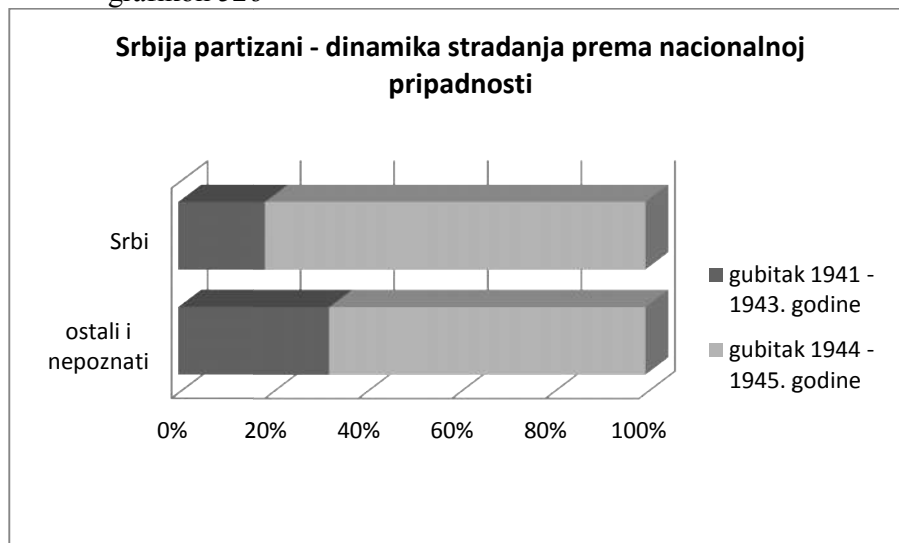
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 516– Jugoslavija, partizani, Uža Srbija – nacionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, Uža Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	38.184	2.488	6,51	1.889	4,95	2.760	7,23	11.546	30,24	19.501	51,07
%	95,20	94,17	//	91,34	//	90,46	//	94,46	//	96,90	//
ostali i nep	1.925	154	8,00	179	9,30	291	15,12	677	35,17	624	32,41
%	4,80	5,83	//	8,66	//	9,54	//	5,54	//	3,10	//
ukupno	40.109	2.642	6,59	2.068	5,15	3.051	7,61	12.223	30,47	20.125	50,17

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 526

grafikon 527

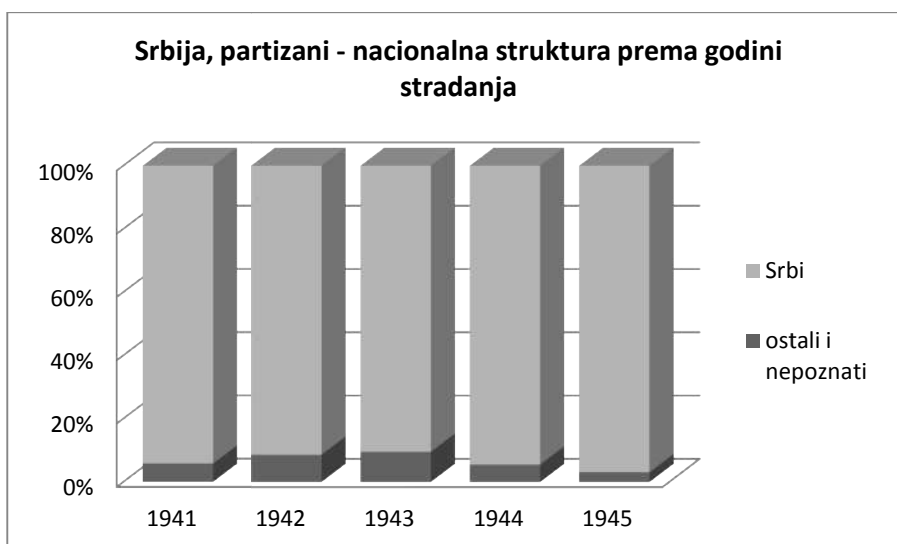

tabela 517 – Jugoslavija, partizani, Uža Srbija, Srbi – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Uža Srbija, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
OkupirSrbija	34.246	2.427	7,09	1.696	4,95	2.190	6,39	9.482	27,69	18.451	53,88
%	89,69	97,55	//	89,78	//	79,35	//	82,12	//	94,61	//
anekt.Bugarska	2.409	23	0,95	56	2,32	158	6,56	1.418	58,86	754	31,30
%	6,31	0,94	//	2,96	//	5,72	//	12,28	//	3,87	//
NDH	917	17	1,85	56	6,11	191	20,83	477	52,02	176	19,19
%	2,40	0,68	//	2,96	//	6,92	//	4,13	//	0,90	//
ital. Crna Gora	599	20	3,34	81	13,52	219	36,56	166	27,71	113	18,86
%	1,57	0,80	//	4,29	//	7,93	//	1,44	//	0,58	//
prip.V.Albaniji	13	1	7,69	--	--	2	15,38	3	23,08	7	53,85
%	0,03	0,04	//	--	//	0,07	//	0,02	//	0,03	//
ukupno	38.184	2.488	6,51	1.889	4,95	2.760	7,23	11.546	30,24	19.501	51,07

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 528

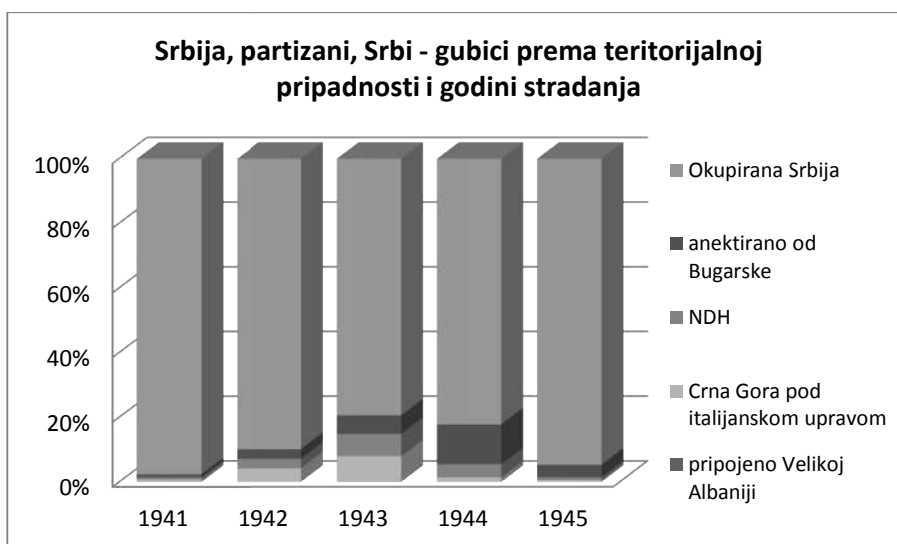
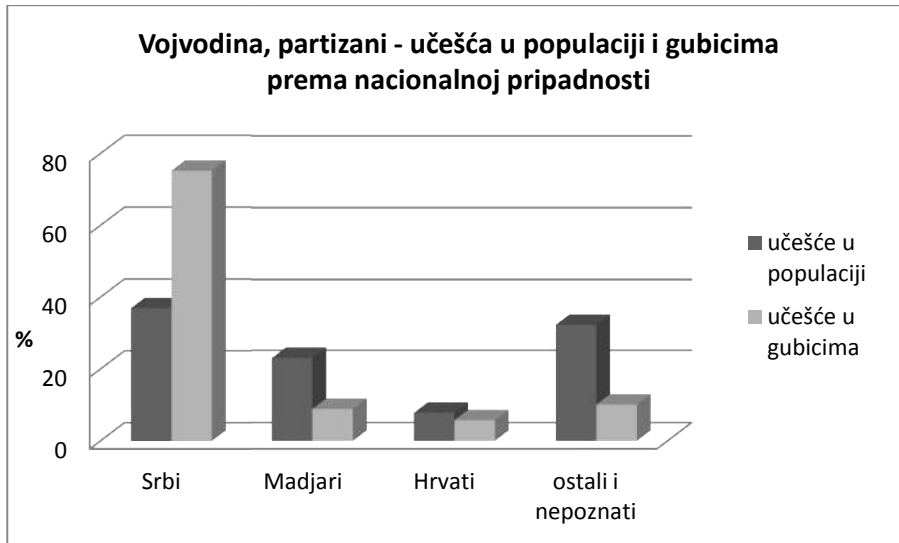

tabela 518 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina – nacionalna struktura prema godini stradanja

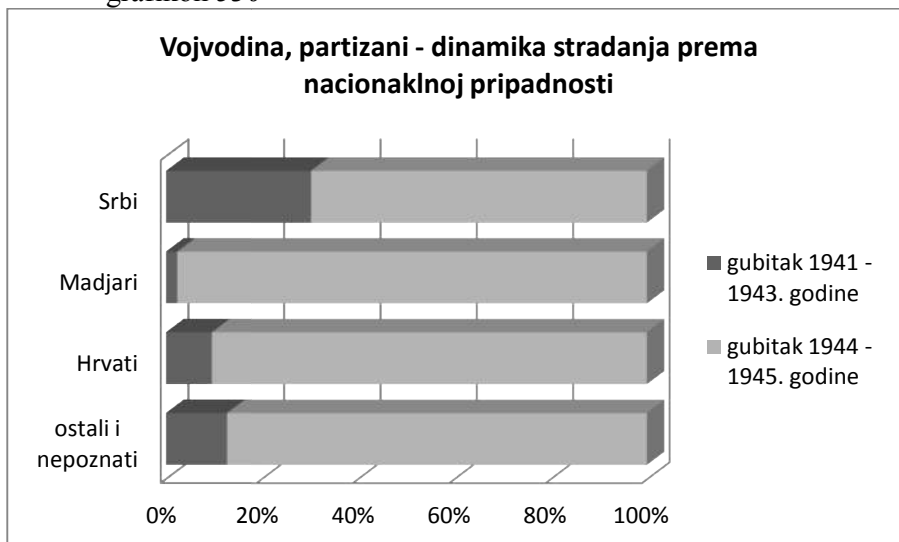
Jugoslavija, Vojvodina	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	8.495	211	2,48	676	7,96	1.686	19,85	3.513	41,35	2.409	28,36
%	75,29	87,92	//	91,35	//	92,43	//	84,24	//	55,91	//
Mađari	1.000	11	1,10	6	0,60	7	0,70	116	11,60	860	86,00
%	8,86	4,58	//	0,81	//	0,38	//	2,78	//	19,96	//
Hrvati	649	7	1,08	15	2,31	40	6,16	246	37,90	341	52,54
%	5,75	2,92	//	2,03	//	2,19	//	5,90	//	7,91	//
ostali i nep	1.139	11	0,96	43	3,77	91	7,99	295	25,90	699	61,37
%	10,09	4,58	//	5,81	//	4,99	//	7,07	//	16,22	//
ukupno	11.283	240	2,13	740	6,56	1.824	16,17	4.170	36,96	4.309	38,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 529

grafikon 530

grafikon 531

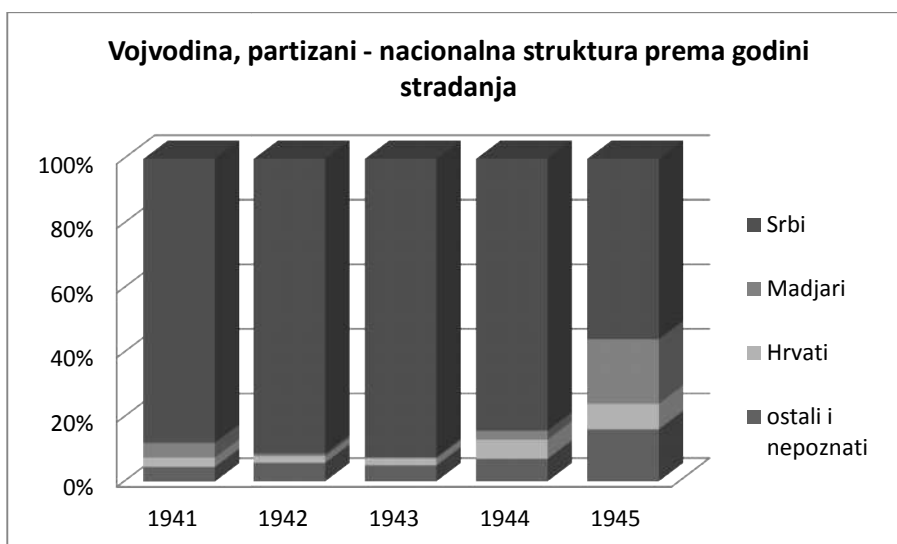

tabela 519 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina, Srbi – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Vojvodina, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
NDH	4.834	87	1,80	498	10,30	1.355	28,03	2.310	47,79	584	12,08
%	56,90	41,23	//	73,67	//	80,37	//	65,75	//	24,24	//
Okupir. Srbija	2.180	66	3,03	71	3,26	123	5,64	664	30,46	1.256	57,61
%	25,66	31,28	//	10,50	//	7,29	//	18,90	//	52,14	//
anekt. Mađarska	1.481	58	3,92	107	7,22	208	14,04	539	36,39	569	38,42
%	17,43	27,49	//	15,83	//	12,34	//	15,34	//	23,62	//
ukupno	8.495	211	2,48	676	7,96	1.686	19,85	3.513	41,35	2.409	28,36

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 532

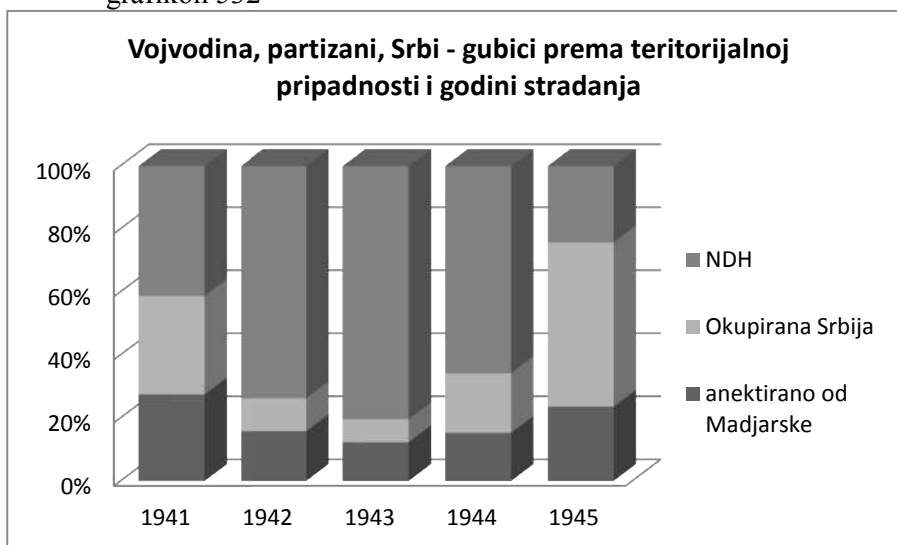

tabela 520 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina, Mađari – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Vojvodina, Mađari	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
anekt.Mađarska	600	6	1,00	4	0,67	5	0,83	60	10,00	525	87,50
%	60,00	54,54	//	66,67	//	71,43	//	51,72	//	61,05	//
Okupir.Srbija	344	4	1,16	1	0,29	1	0,29	28	8,14	310	90,12
%	34,40	36,36	//	16,67	//	14,28	//	24,14	//	36,05	//
NDH	56	1	1,78	1	1,78	1	1,78	28	50,00	25	44,64
%	5,60	9,09	//	16,67	//	14,28	//	24,14	//	2,91	//
ukupno	1.000	11	1,10	6	0,60	7	0,70	116	11,60	860	86,00

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 533

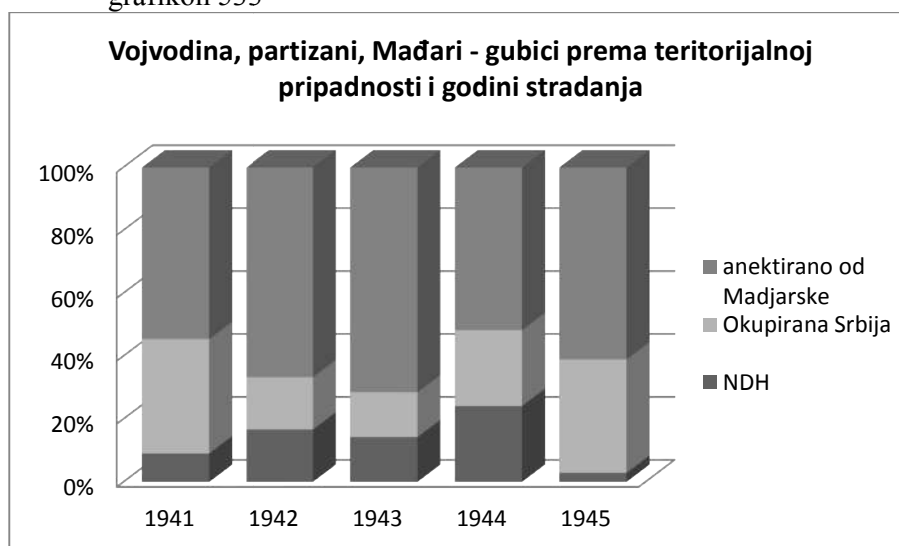

tabela 521 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina, Hrvati – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Vojvodina, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
anekt.Mađarske	424	4	0,94	5	1,18	13	3,07	151	35,61	251	59,20
%	65,33	57,14	//	33,33	//	32,50	//	61,38	//	73,61	//
NDH	193	3	1,55	8	4,14	24	12,43	84	43,52	74	38,34
%	29,74	46,86	//	53,33	//	60,00	//	34,15	//	21,70	//
Okupir.Srbija	32	--	--	2	6,25	3	9,37	11	34,37	16	50,00
%	4,93	--	//	13,33	//	7,50	//	4,47	//	4,69	//
ukupno	649	7	1,08	15	2,31	40	6,16	246	37,90	341	52,54

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 534

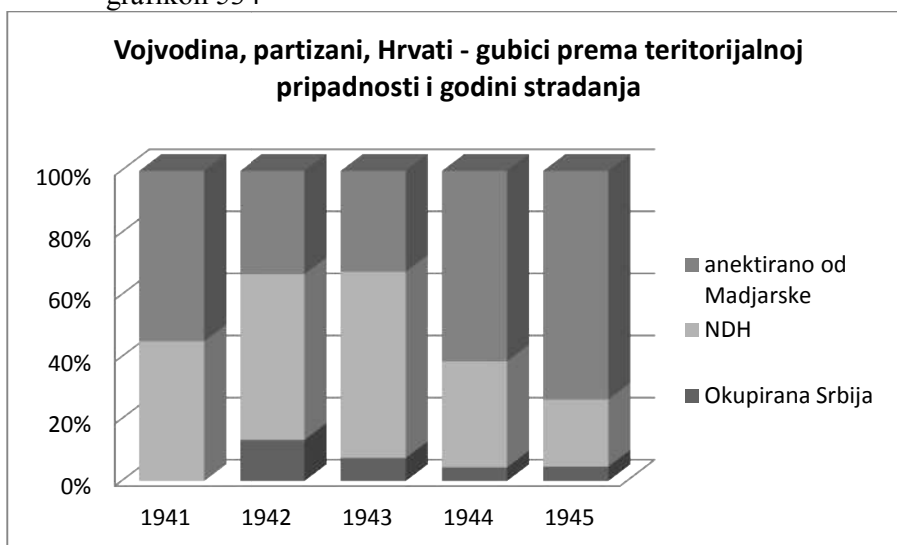
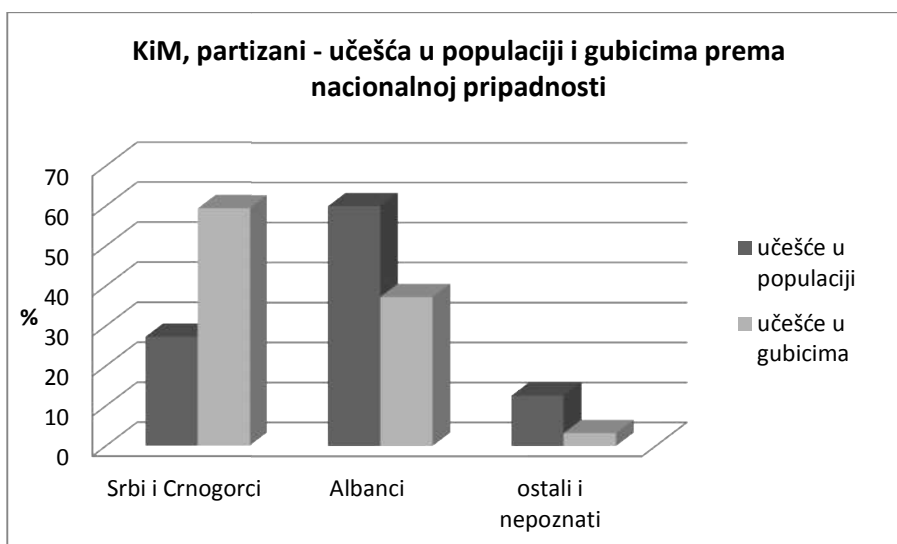

tabela 522 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija – nacionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	1.098	47	4,28	65	5,92	147	13,39	530	48,27	309	28,14
%	39,96	40,17	//	47,44	//	52,31	//	55,15	//	24,68	//
Albanci	1.025	10	0,97	9	0,88	27	2,63	212	20,68	767	74,83
%	37,30	8,55	//	6,57	//	9,61	//	22,06	//	61,26	//
Crnogorci	535	55	10,28	61	11,40	95	17,76	197	36,82	127	23,74
%	19,47	47,01	//	44,52	//	33,81	//	20,50	//	10,14	//
ostali i nep	90	5	5,56	2	2,22	12	13,33	22	24,44	49	54,44
%	3,27	4,27	//	1,46	//	4,27	//	2,29	//	3,91	//
ukupno	2.748	117	4,26	137	4,98	281	10,22	961	34,97	1.252	45,56

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 535

grafikon 536

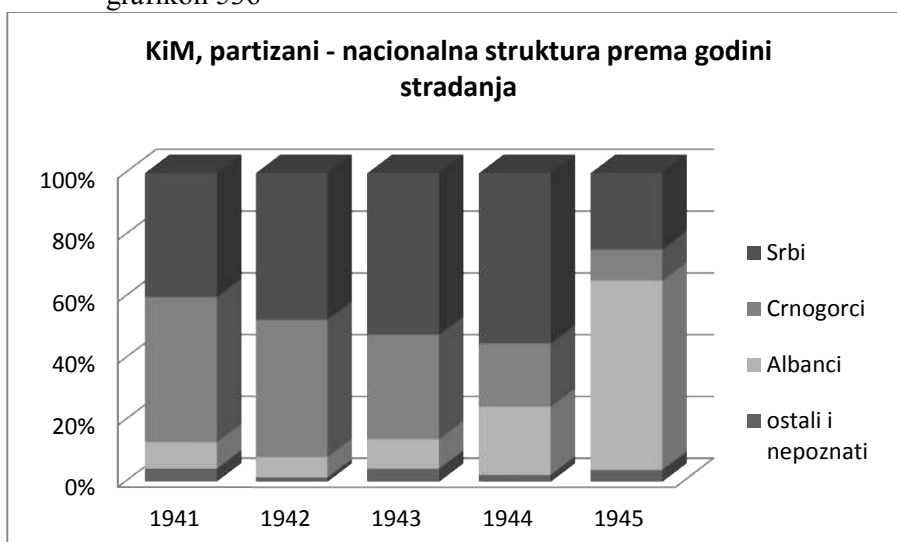

tabela 523 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija, Srbi – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, KiM, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
pri. V.Albaniji	749	23	3,07	43	5,74	116	15,49	344	45,93	223	29,77
%	68,21	48,94	//	66,15	//	78,91	//	64,90	//	72,17	//
Okupir. Srbija	187	23	12,30	19	10,16	28	14,97	56	29,95	61	32,62
%	17,03	48,94	//	29,23	//	19,05	//	10,57	//	19,74	//
anekt.Bugarska	162	1	0,62	3	1,85	3	1,85	130	80,25	25	15,43
%	14,75	2,13	//	4,61	//	2,04	//	24,53	//	8,09	//
ukupno	1.098	47	4,28	65	5,92	147	13,39	530	48,27	309	28,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 537

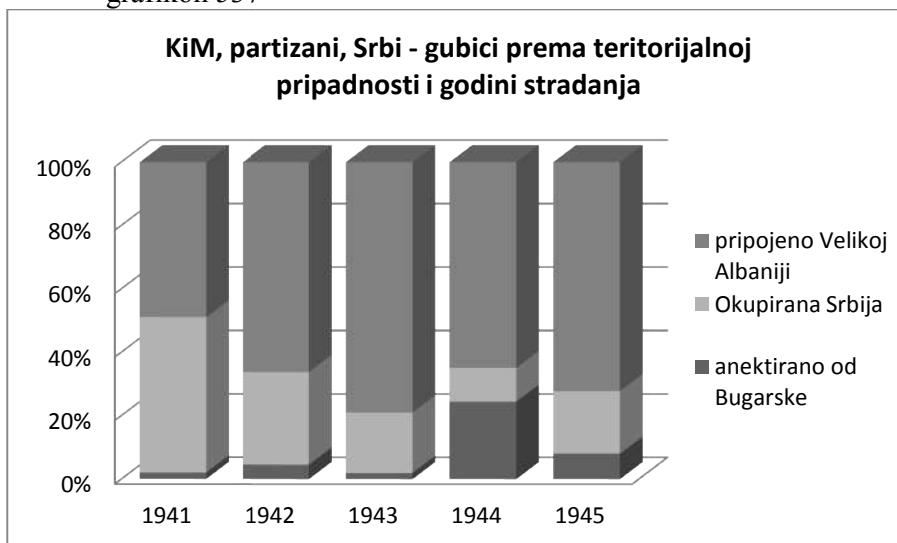

tabela 524 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija, Crnogorci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, KiM, Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
pri. V.Albaniji	487	51	10,47	55	11,29	83	17,04	181	37,17	117	24,02
%	91,03	92,73	//	90,16	//	87,37	//	91,88	//	92,12	//
Okupir. Srbija	45	3	6,67	6	13,33	12	26,67	14	31,11	10	22,22
%	8,41	5,45	//	9,84	//	12,63	//	7,11	//	7,88	//
anekt. Bugarska	3	1	33,33	--	--	--	--	2	66,67	--	--
%	0,56	1,82	//	--	//	--	//	1,01	//	--	//
ukupno	535	55	10,28	61	11,40	95	17,76	197	36,82	127	23,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 538

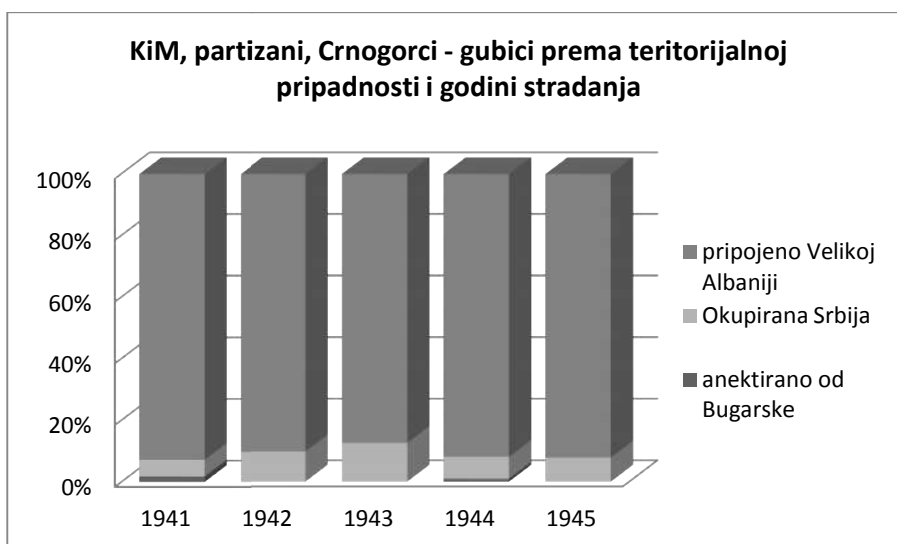

tabela 525 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija, Albanci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, KiM, Albanci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
pri. V.Albaniji	722	8	1,11	7	0,97	21	2,91	151	20,91	535	74,10
%	70,44	80,00	//	77,78	//	77,78	//	71,23	//	69,75	//
Okupir. Srbija	217	2	0,92	1	0,46	4	1,84	46	21,20	164	75,58
%	21,17	20,00	//	11,11	//	14,81	//	21,70	//	21,38	//
anekt. Bugarska	86	--	--	1	1,16	2	2,32	15	17,44	68	79,07
%	8,39	--	//	11,11	//	7,41	//	7,07	//	8,86	//
ukupno	1.025	10	0,97	9	0,88	27	2,63	212	20,68	767	74,83

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 539

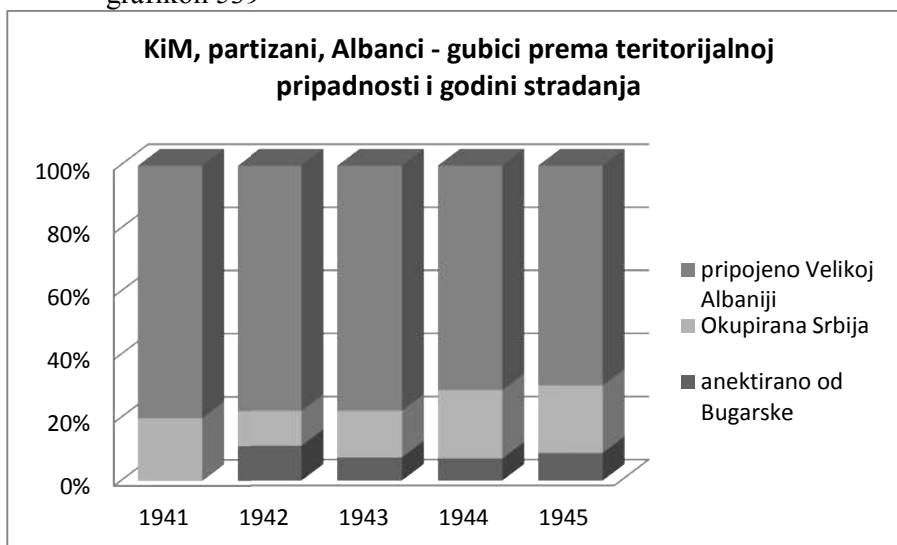
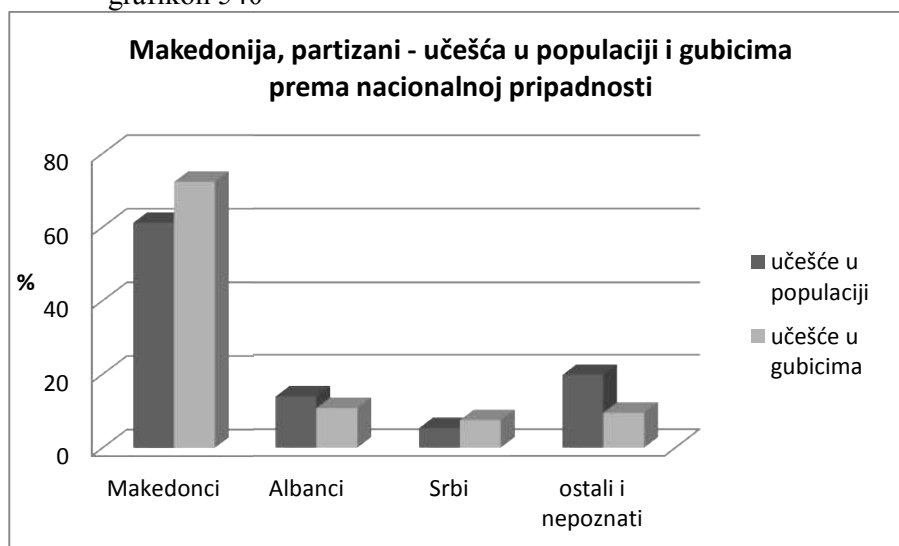

tabela 526 – Jugoslavija, partizani, Makedonija – nacionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, Makedonija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Makedonci	3.469	29	0,84	98	2,82	286	8,24	1.747	50,36	1.309	37,73
%	72,39	44,61	//	69,01	//	75,06	//	80,77	//	64,13	//
Albanci	513	2	0,39	1	1,19	18	3,51	74	14,42	418	81,48
%	10,70	3,08	//	0,70	//	4,72	//	3,42	//	20,48	//
Srbi	358	17	4,75	32	8,94	51	14,24	157	43,85	101	28,21
%	7,47	26,15	//	22,53	//	13,39	//	7,26	//	4,95	//
ostali i nep	452	17	3,76	11	2,43	26	5,75	185	40,93	213	47,12
%	9,43	26,15	//	7,75	//	6,82	//	8,55	//	10,44	//
ukupno	4.792	65	1,36	142	2,96	381	7,95	2.163	45,14	2.041	42,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 540

grafikon 541

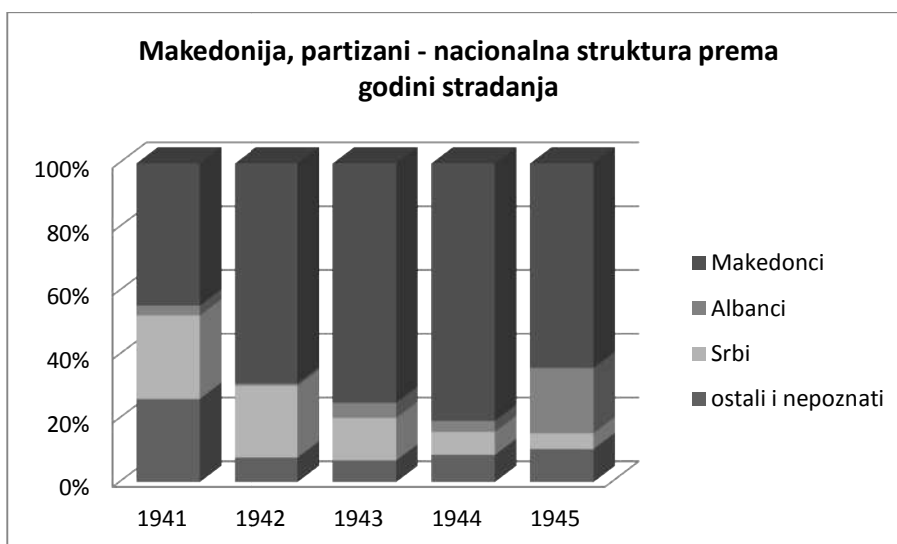

tabela 527 – Jugoslavija, partizani, Makedonija, Makedonci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Makedonija, Makedonci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
anekt. Bugarska	3.023	26	0,86	92	3,04	221	7,31	1.586	52,46	1.098	36,32
%	87,14	89,65	//	93,88	//	77,27	//	90,78	//	83,88	//
prip. V. Albiji	446	3	0,67	6	1,34	65	14,57	161	36,10	211	47,31
%	12,86	10,35	//	6,12	//	22,73	//	9,22	//	16,12	//
ukupno	3.469	29	0,84	98	2,82	286	8,24	1.747	50,36	1.309	37,73

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 528 – Jugoslavija, partizani, Makedonija, Albanci – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Makedonija, Albanci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
prip. V. Albaniji	297	1	0,34	1	0,34	15	5,05	34	11,45	246	82,83
%	57,89	50,00	//	100,0	//	83,33	//	45,94	//	58,85	//
anekt. Bugarska	216	1	0,46	--	--	3	1,39	40	18,52	172	79,63
%	42,11	50,00	//	--	//	16,67	//	54,06	//	41,15	//
ukupno	513	2	0,39	1	1,19	18	3,51	74	14,42	418	81,48

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 529 – Jugoslavija, partizani, Makedonija, Srbi – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Makedonija, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%

ankt. Bugarska	320	17	5,31	31	9,69	44	13,75	137	42,81	91	28,44
%	89,38	100,0	//	96,87	//	86,27	//	87,26	//	90,10	//
prip. V. Albaniji	38	--	--	1	2,63	7	18,42	20	52,63	10	26,32
%	10,62	--	//	3,13	//	13,73	//	12,74	//	9,90	//
ukupno	358	17	4,75	32	8,94	51	14,24	157	43,85	101	28,21

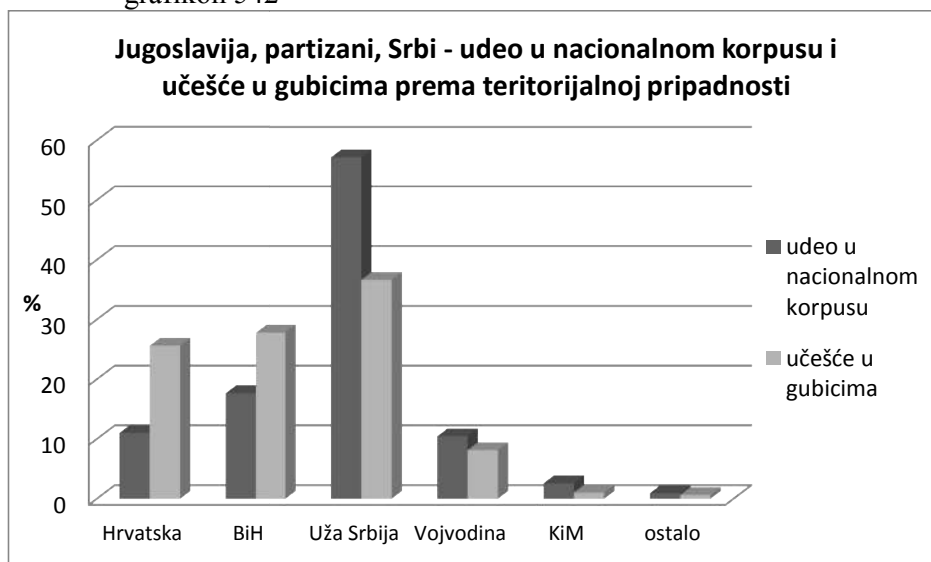
AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 530 – Jugoslavija, partizani, Srbi – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

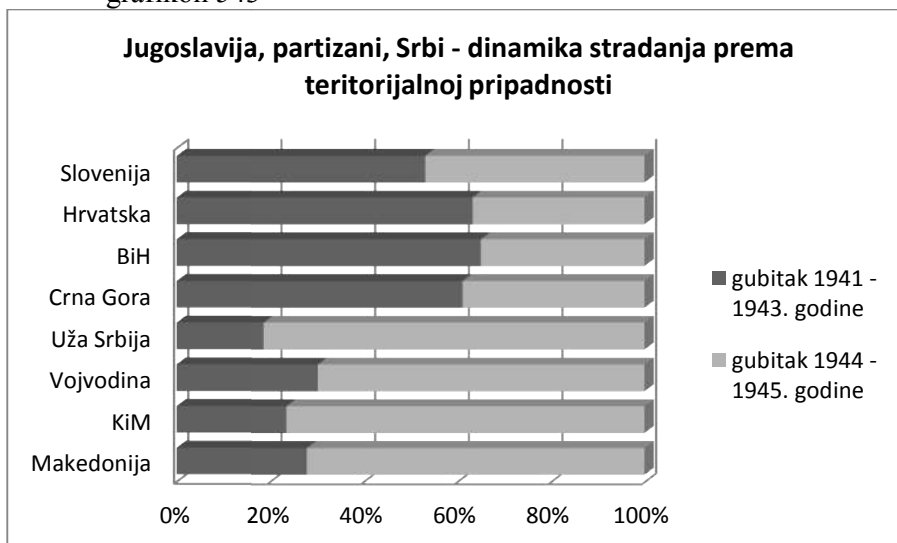
Jugoslavija, Srbi	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	94	8	8,51	16	17,02	26	27,66	29	30,85	15	15,96
%	0,09	0,13	//	0,12	//	0,10	//	0,10	//	0,05	//
Hrvatska	26.740	801	2,99	3.981	14,87	12.139	45,40	6.362	23,79	3.457	12,93
%	25,66	13,60	//	29,57	//	45,50	//	22,06	//	11,79	//
BiH	29.005	2.292	7,90	6.761	23,31	9.812	33,83	6.646	22,91	3.494	12,05
%	27,84	38,91	//	50,21	//	36,78	//	23,04	//	11,92	//
Crna Gora	211	26	12,32	44	20,85	59	27,96	56	26,54	26	12,32
%	0,20	0,44	//	0,33	//	0,22	//	0,19	//	0,09	//
Uža Srbija	38.184	2.488	6,51	1.889	4,95	2.760	7,23	11.546	30,24	19.501	51,07
%	36,65	42,24	//	14,03	//	10,34	//	40,04	//	66,53	//
Vojvodina	8.495	211	2,48	676	7,96	1.686	19,85	3.513	41,35	2.409	28,36
%	8,15	3,58	//	5,02	//	6,32	//	12,18	//	8,22	//
KiM	1.098	47	4,28	65	5,92	147	13,39	530	48,27	309	28,14
%	1,05	0,80	//	0,48	//	0,55	//	1,84	//	1,05	//
Makedonija	358	17	4,75	32	8,94	51	14,24	157	43,85	101	28,21
%	0,34	0,29	//	0,24	//	0,19	//	0,54	//	0,34	//
ukupno	104.185	5.890	5,65	13.464	12,92	26.680	25,61	28.839	27,68	29.312	28,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 542

grafikon 543

grafikon 544

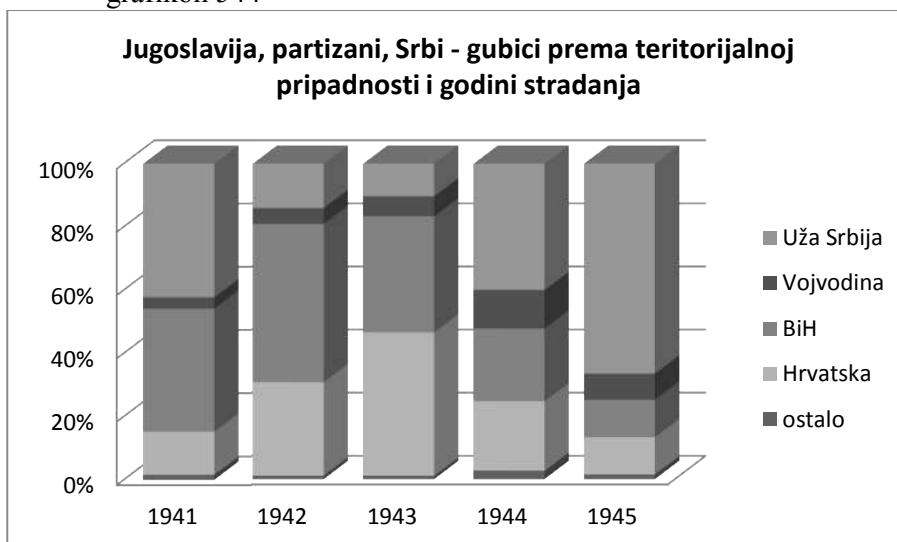

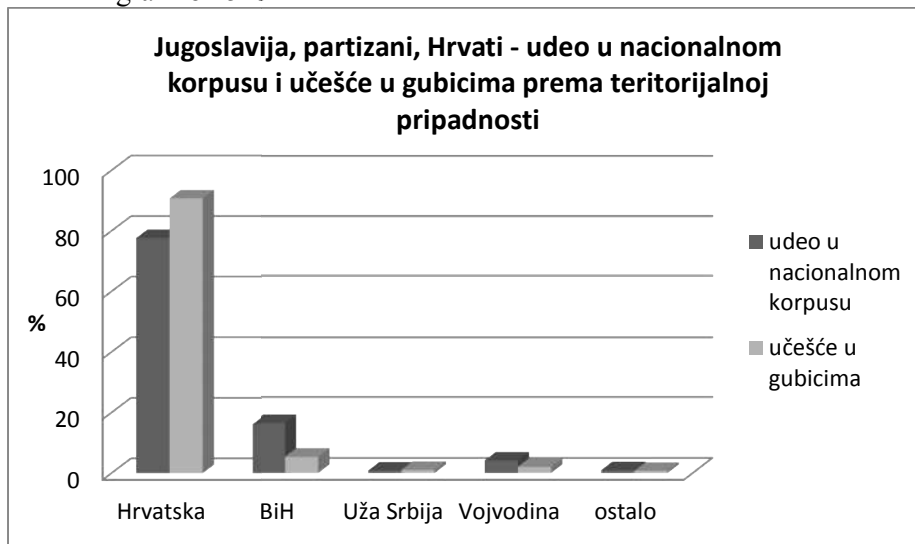
tabela 531 – Jugoslavija, partizani, Hrvati – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Hrvati	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	103	2	1,94	15	14,56	32	31,07	36	34,95	18	17,47
%	0,32	0,75	//	0,79	//	0,34	//	0,30	//	0,22	//
Hrvatska	28.758	199	0,69	1.671	5,81	8.822	30,68	11.127	38,69	6.939	24,13
%	90,84	74,81	//	88,46	//	93,95	//	91,82	//	86,79	//

BiH	1.683	32	1,90	146	8,67	413	24,54	519	30,84	573	34,05
%	5,32	12,03	//	7,73	//	4,40	//	4,28	//	7,17	//
Crna Gora	106	1	0,94	12	11,32	23	21,70	55	51,89	15	14,15
%	0,33	0,37	//	0,63	//	0,24	//	0,45	//	0,19	//
Srbija	334	23	6,89	28	8,38	56	16,77	128	38,32	99	29,64
%	1,05	8,65	//	1,48	//	0,60	//	0,11	//	1,24	//
Vojvodina	649	7	1,08	15	2,31	40	6,16	246	37,90	341	52,54
%	2,05	2,63	//	0,79	//	0,42	//	2,03	//	4,26	//
KiM	12	1	8,33	--	--	2	16,67	4	33,33	5	41,67
%	0,04	0,37	//	--	//	0,02	//	0,03	//	0,06	//
Makedonija	13	1	7,69	2	15,38	2	15,38	3	23,08	5	38,46
%	0,04	0,37	//	0,10	//	0,02	//	0,02	//	0,06	//
ukupno	31.658	266	0,84	1.889	5,97	9.390	29,66	12.118	38,28	7.995	25,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 545

grafikon 546

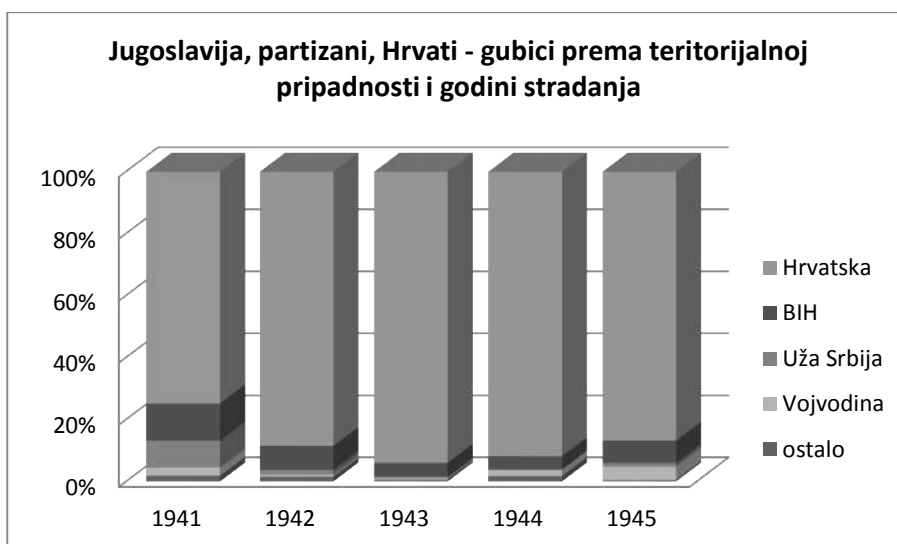
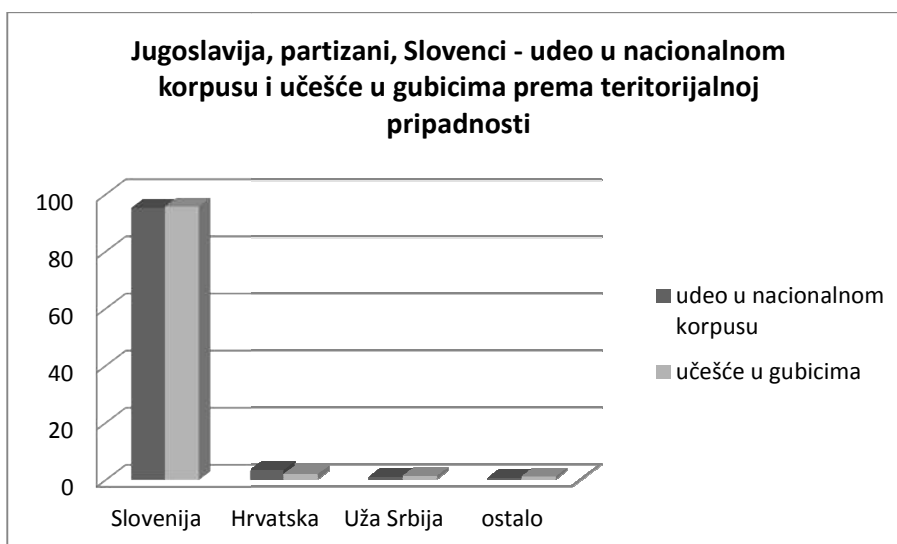

tabela 532 – Jugoslavija, partizani, Slovenci – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Slovenci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	12.816	244	1,90	1.165	9,09	2.707	21,12	5.257	41,02	3.443	26,86
%	95,87	93,49	//	96,04	//	95,52	//	96,49	//	95,32	//
Hrvatska	255	5	1,96	22	8,63	70	27,45	86	33,72	72	28,23
%	1,91	1,91	//	1,81	//	2,47	//	1,58	//	1,99	//
BiH	50	1	2,00	8	16,00	10	20,00	18	36,00	13	26,00
%	0,37	0,38	//	0,66	//	0,35	//	0,33	//	0,36	//
Crna Gora	24	1	4,17	3	12,50	9	37,50	8	33,33	3	12,50
%	0,18	0,38	//	0,25	//	0,32	//	0,15	//	0,08	//
Srbija	162	10	6,17	9	5,56	33	20,37	50	30,86	60	37,04
%	1,21	3,83	//	0,74	//	1,16	//	0,92	//	1,66	//
Vojvodina	43	--	--	5	11,63	2	4,65	21	48,84	15	34,88
%	0,32	--	//	0,41	//	0,07	//	0,38	//	0,41	//
KiM	6	--	--	1	16,67	1	16,67	4	66,67	--	--
%	0,04	--	//	0,08	//	0,03	//	0,07	//	--	//
Makedonija	12	--	--	--	16,67	2	--	4	33,33	6	50,00
%	0,09	--	//	--	//	0,07	//	0,07	//	0,17	//
ukupno	13.368	261	1,95	1.213	9,07	2.834	21,20	5.448	40,75	3.612	27,02

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 547

grafikon 548

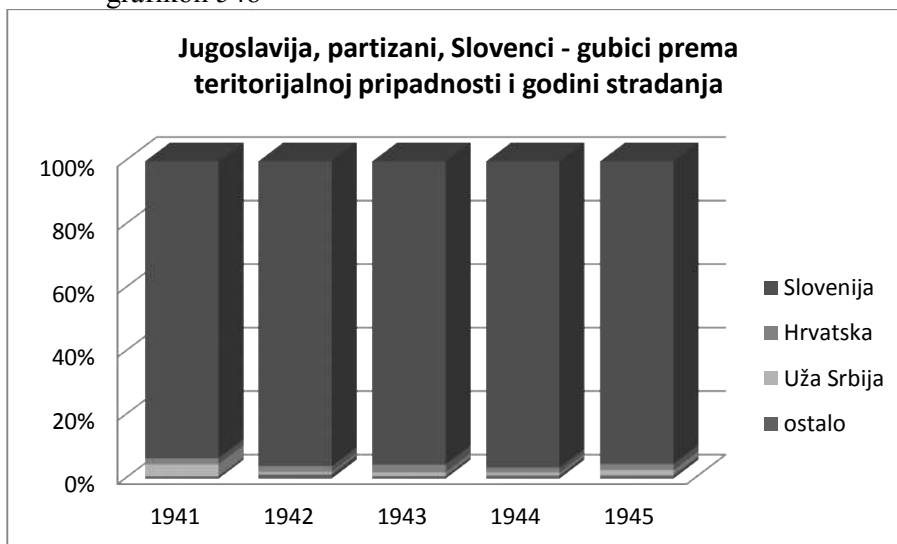

tabela 533 – Jugoslavija, partizani, Crnogorci – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Crnogorci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	12	1	8,33	1	8,33	4	33,33	4	33,33	2	16,67
%	0,15	0,17	//	0,06	//	0,20	//	0,14	//	0,17	//
Hrvatska	44	7	15,91	7	15,91	14	31,82	12	27,27	4	9,09
%	0,55	1,17	//	0,46	//	0,71	//	0,43	//	0,34	//
BiH	105	14	13,33	20	19,05	24	22,86	25	23,81	22	20,95
%	1,31	2,35	//	1,31	//	1,22	//	0,90	//	1,88	//

Crna Gora	6.797	448	6,59	1.335	19,64	1.709	25,14	2.378	34,99	927	13,64
%	84,62	75,17	//	87,31	//	86,75	//	85,91	//	79,30	//
Srbija	430	58	13,49	88	20,46	101	23,49	121	28,14	62	14,42
%	5,35	9,73	//	5,75	//	5,13	//	4,37	//	5,30	//
Vojvodina	66	4	6,06	11	16,67	16	25,24	20	30,30	15	22,73
%	0,82	0,67	//	0,72	//	0,81	//	0,72	//	1,28	//
KiM	535	55	10,28	61	11,40	95	17,76	197	36,82	127	23,74
%	6,66	9,23	//	3,99	//	4,82	//	7,12	//	10,86	//
Makedonija	43	9	20,93	6	13,95	7	16,28	11	25,58	10	23,25
%	0,35	1,51	//	0,39	//	0,35	//	0,40	//	0,85	//
ukupno	8.032	596	7,42	1.529	19,04	1.970	24,53	2.768	34,46	1.169	14,55

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 549

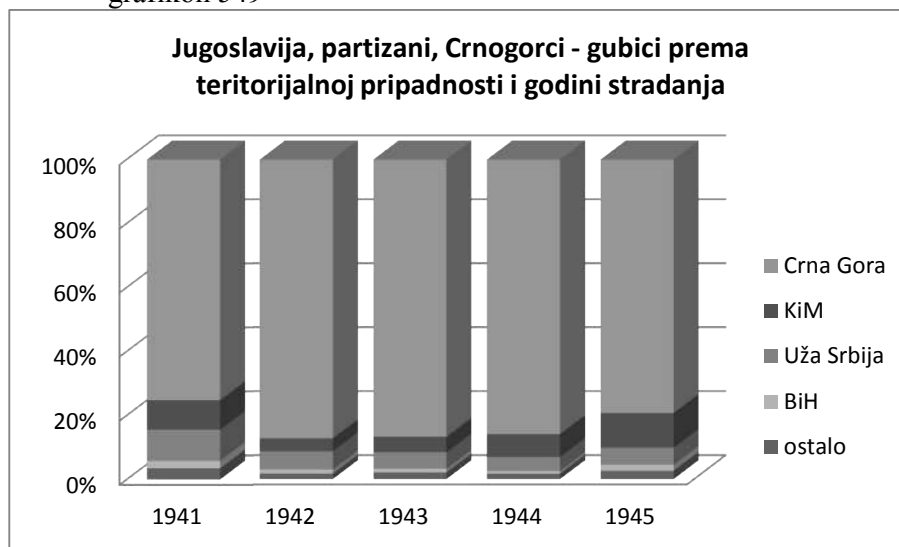

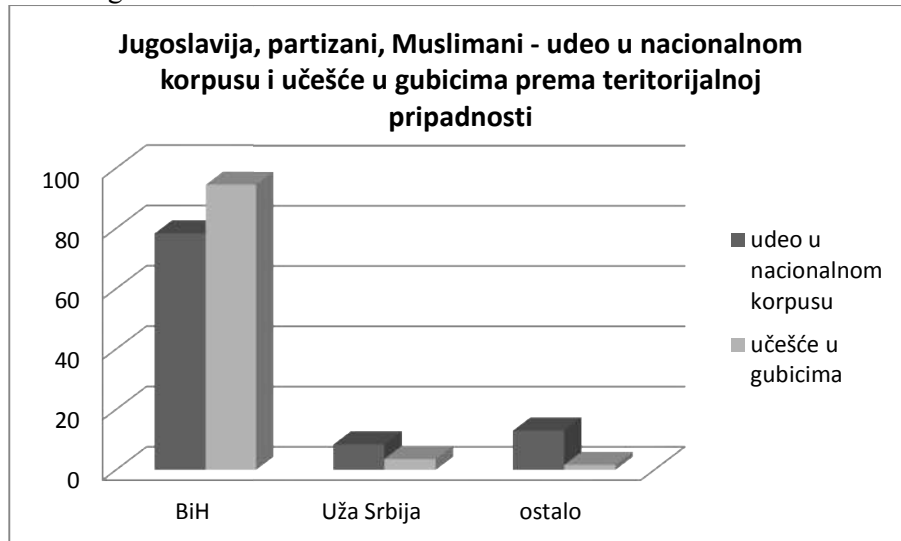
tabela 534 – Jugoslavija, partizani, Muslimani – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Muslimani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	6	--	--	1	16,67	2	33,33	2	33,33	1	16,67
%	0,09	--	//	0,25	//	0,14	//	0,09	//	0,05	//
Hrvatska	29	--	--	4	13,79	5	17,24	13	44,83	7	24,14
%	0,45	--	//	1,01	//	0,34	//	0,56	//	0,32	//
BiH	6.114	104	1,70	371	6,07	1.415	23,14	2.177	35,61	2.047	33,48
%	94,60	90,43	//	93,92	//	96,45	//	94,73	//	93,55	//
Crna Gora	45	2	4,44	6	13,33	13	28,89	11	24,44	13	28,89
%	0,70	1,74	//	1,52	//	0,89	//	0,48	//	0,59	//
Srbija	240	8	3,33	12	5,00	25	10,42	85	35,42	110	45,83
%	3,71	6,96	//	3,04	//	1,70	//	3,70	//	5,03	//
Vojvodina	5	--	--	1	20,00	1	20,00	2	40,00	1	20,00
%	0,08	--	//	0,25	//	0,07	//	0,09	//	0,04	//
KiM	7	--	--	--	--	2	28,57	1	14,28	4	57,14

%	0,11	--	//	--	//	0,14	//	0,04	//	0,18	//
Makedonija	17	1	5,88	--	--	4	23,53	7	41,18	5	29,41
%	0,26	0,87	//	--	//	0,27	//	0,30	//	0,23	//
ukupno	6.463	115	1,78	395	6,11	1.467	22,70	2.298	35,56	2.188	33,85

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 550

grafikon 551

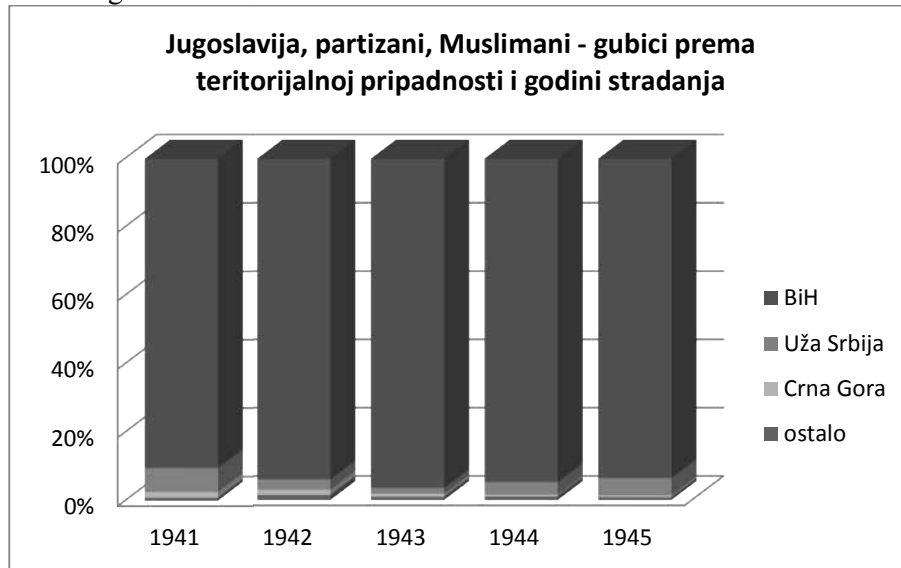

tabela 535 – Jugoslavija, partizani, Makedonci – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija,	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
--------------	--------	------	---	------	---	------	---	------	---	------	---

Makedonci											
Slovenija	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Hrvatska	9	--	--	2	22,22	3	33,33	1	11,11	3	33,33
%	0,25	--	//	1,77	//	0,98	//	0,05	//	0,22	//
BiH	6	--	--	--	--	1	16,67	3	50,00	2	33,33
%	0,16	--	//	--	//	0,33	//	0,16	//	0,15	//
Crna Gora	8	--	--	1	12,50	2	25,00	4	50,00	1	12,50
%	0,22	--	//	0,88	//	0,65	//	0,22	//	0,07	//
Srbija	112	9	8,03	11	9,82	12	10,71	48	42,86	32	28,57
%	3,09	23,68	//	9,73	//	3,92	//	2,65	//	2,36	//
Vojvodina	14	--	--	1	7,14	2	14,28	4	28,57	7	50,00
%	0,39	--	//	0,88	//	0,65	//	0,22	//	0,52	//
KiM	3	--	--	--	--	--	--	2	66,67	1	33,33
%	0,08	--	//	--	//	--	//	0,11	//	0,07	//
Makedonija	3.469	29	0,84	98	2,82	286	8,24	1.747	50,36	1.309	37,73
%	95,80	76,32	//	86,72	//	93,46	//	96,57	//	96,60	//
ukupno	3.621	38	1,05	113	3,12	306	8,45	1.809	49,96	1.355	37,42

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 552

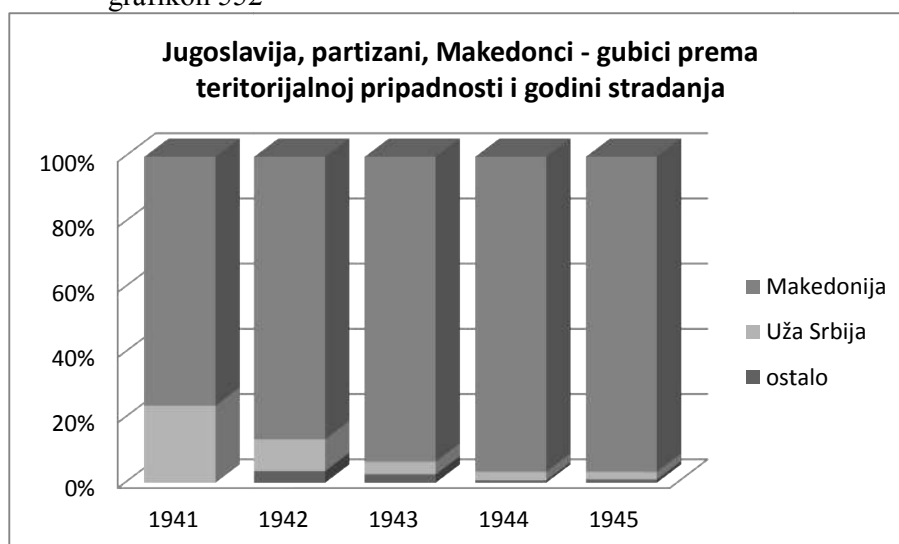

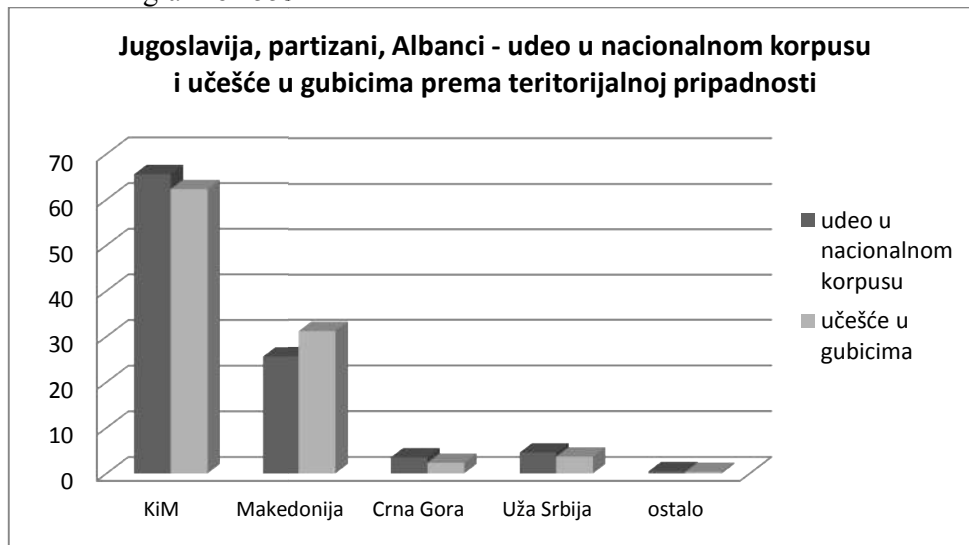
tabela 536 – Jugoslavija, partizani, Albanci – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Albanci	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Hrvatska	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,06	--	//	--	//	--	//	--	//	0,08	//
BiH	5	--	--	--	--	4	80,00	1	20,00	--	--
%	0,30	--	//	--	//	7,55	//	0,31	//	--	//

Crna Gora	39	1		--	--	1		13		24	
%	2,37	7,69	//	--	//	1,89	//	4,07	//	1,92	//
Srbija	61	--	--	1		3		19		38	
%	3,71	--	//	9,09	//	5,66	//	5,96	//	3,04	//
Vojvodina	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
KiM	1.025	10	0,97	9	0,88	27	2,63	212	20,68	767	74,83
%	62,35	76,92	//	81,82	//	50,94	//	66,46	//	61,46	//
Makedonija	513	2	0,39	1	1,19	18	3,51	74	14,42	418	81,48
%	31,20	15,38	//	9,09	//	33,96	//	23,20	//	33,49	//
ukupno	1.644	13	0,79	11	0,67	53	3,22	319	19,40	1.248	75,91

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 553

grafikon 554

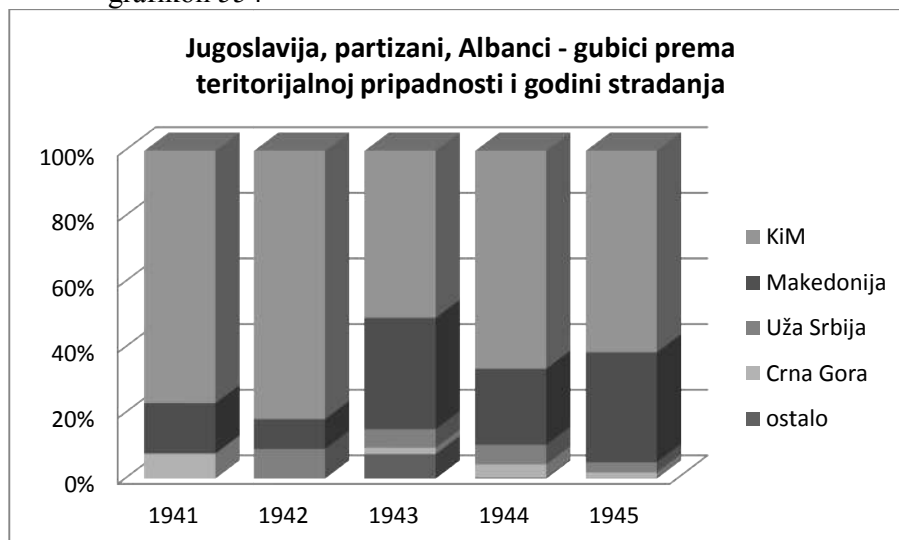
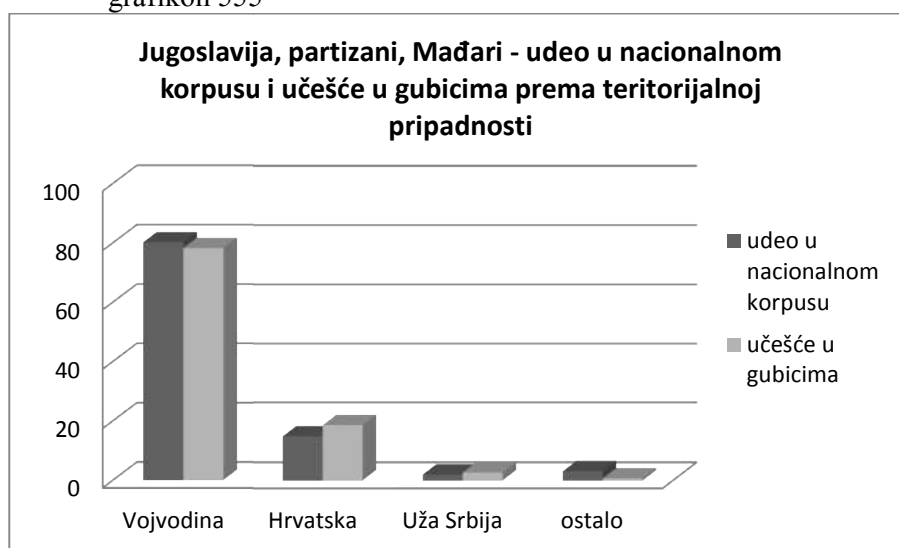

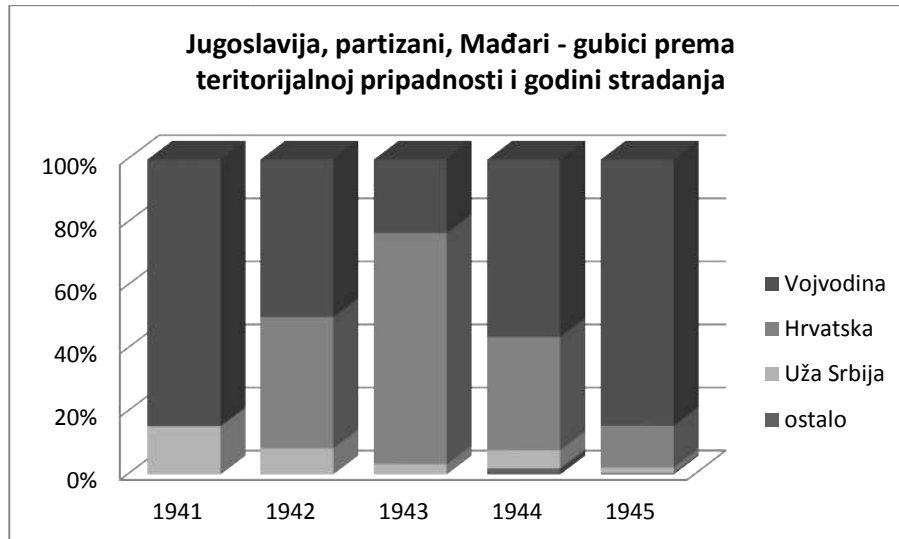
tabela 537 – Jugoslavija, partizani, Mađari – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, Mađari	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,08	--	//	--	//	--	//	--	//	0,10	//
Hrvatska	236	--	--	5		22		74		135	
%	18,45	--	//	41,67	//	73,33	//	35,92	//	13,26	//
BiH	7	--	--	--	--	--	--	4	57,14	3	42,86
%	0,55	--	//	--	//	--	//	1,94	//	0,29	//
Crna Gora	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	0,08	--	//	--	//	--	//	--	//	0,10	//
Srbija	34	2		1		1		12		18	
%	2,66	15,38	//	8,33	//	3,33	//	5,82	//	1,77	//
Vojvodina	1.000	11	1,10	6	0,60	7	0,70	116	11,60	860	86,00
%	78,19	84,62	//	50,00	//	23,30	//	56,31	//	84,48	//
KiM	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Makedonija	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
ukupno	1.279	13	1,02	12	0,94	30	2,34	206	16,11	1.018	79,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 555

Starosna struktura pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije prema administrativnoj podeli nakon 1945. godine

Partizanski pokret je na celoj teritoriji Jugoslavije bio sastavljen od pripadnika različitih starosnih uzrsta, ali je 94,47% pripadalo uzrastima od 15 do 44 godina starosti, od kojih je starosna grupa 15 do 24 godina obuhvatala 57,81% ukupnih gubitaka, s time što oni nisu svuda bili zastupljeni u istoj meri, kao što i njihovo stradanje nije bilo jednako. U svim delovima Jugoslavije glavninu stradalih pripadnika partizanskog pokreta predstavljale su dve starosne grupe koje su obuhvatale pripadnike od 15 do 34 godina, ali njihovo učešće nije bilo jednako na svim teritorijama. Stradali pripadnici partizanskog pokreta iz istočnih delova Jugoslavije su prosečno bili mlađi od saboraca sa zapada zemlje. Partizani uzrasta 15 do 34 godina činili su devet desetina stradalih partizana Makedonije (92,11%), Uže Srbije (90,54%), Vojvodine (89,64%), dok su u Sloveniji i Hrvatskoj predstavljali 78,91 odnosno 79,26% gubitaka. Među njima je mlađa uzrastna grupa u Srbiji i Makedoniji bila 2,84 odnosno 2,30 puta brojnija od starije, dok su u Sloveniji i Hrvatskoj imale 1,49 odnosno 1,96 puta veće učešće. Pripadnici pokreta stariji od 45 godina činili su 6,87 odnosno 4,58% stradalih u Hrvatskoj i BiH, dok je njihovo učešće u gubicima partizana u Srbiji (1,37%) bilo 5,01 odnosno 3,34 puta manje.

Potreba za angažovanjem starijih pripadnika pokreta, od 45 i više godina, u centralnim delovima Jugoslavije je bila tolika da je tri četvrtina pretrpljenih gubitaka ovih uzrasta (76,88%) poticalo iz Hrvatske i BiH (53,49 odnosno 23,39%), što je bila 1,41 puta veća zastupljenost od prosečnog udela ovih republika u ukupnim gubicima partizanskog pokreta.

U višenacionalnoj sredini, starosna struktura nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu na teritorijama kasnije nastalih federalnih jedinica nije bila jednaka. Razlike su bile najuočljivije u onim delovima Jugoslavije u kojima je partizanski pokret bio najrazvijeniji. U Hrvatskoj su uzrasti 15 do 34 godina predstavljali 84,89% stradlih Hrvata i 73,38% gubitaka Srba, dok je učešće u gubicima partizana od 45 i više godina među stradlim Srbima (11,48%) bilo 4,31 puta veće nego kod Hrvata (2,66%). Srbi su predstavljali četiri petina (78,38%) stradlih partizana Hrvatske starijih od 45 godina. Uzrasti koji su obugvatali partizane 15 do 34 godina predstavljali su 86,60% stradlih Muslimana BiH i 81,79 odnosno 79,57% Srba i Hrvata, dok su partizani od 45 i više godina među stradlim Srbima (5,07%) bili zastupljeniji 1,29 odnosno 2,10 puta nego kod Hrvata (3,92%) i Muslimana (2,41%). Među stradlim partizanima BiH uzrasta 45 i više godina Srbi su činili 85,87% gubitaka.

Kao okosnica partizanskog pokreta Jugoslavije partizani srpske nacionalnosti nisu u svim delovima države imali jednaku starosnu strukturu. Uzrast 15 do 34 godina predstavljao je najveći deo stradlih partizana u svim posleratnim republikama, ali sa različitim učešćem. Oni su činili 90,99 odnosno 88,72%% gubitaka partizana srpske nacionalnosti iz Uže Srbije i Vojvodine, dok su u gubicima sunarodnika u Hrvatskoj predstavljali 73,38% , a BiH 81,79%, tako da je njihovo učešće u gubicima u Užoj Srbiji bilo 1,24 puta veće učešće nego Hrvatskoj. Sa druge strane, stardali od 45 i više godina starosti predstavljali su 11,48% gubitaka partizana srpske nacionalnosti u Hrvatskoj i 5,07% u BiH, dok je njihovo učešće u Užoj Srbiji i Vojvodini bilo 1,26 odnosno 1,85%, tako da je učešće u gubicima ovih uzrasta među partizanima srpske nacionalnosti u Hrvatskoj bilo 9,11 puta veće nego u Užoj Srbiji. Potreba za angažovanjem starijih uzrasta od 45 godina u partizanskom pokretu u zapadnim delovima srpskog nacionalnog prostora radi borbe za njihov opstanak u tim predelima, za posledicu je imala da su gotovo svi stradli ovih uzrasta (86,81%) poticali iz Hrvatske i BiH (58,69 odnosno 28,12%).

grafikon 556

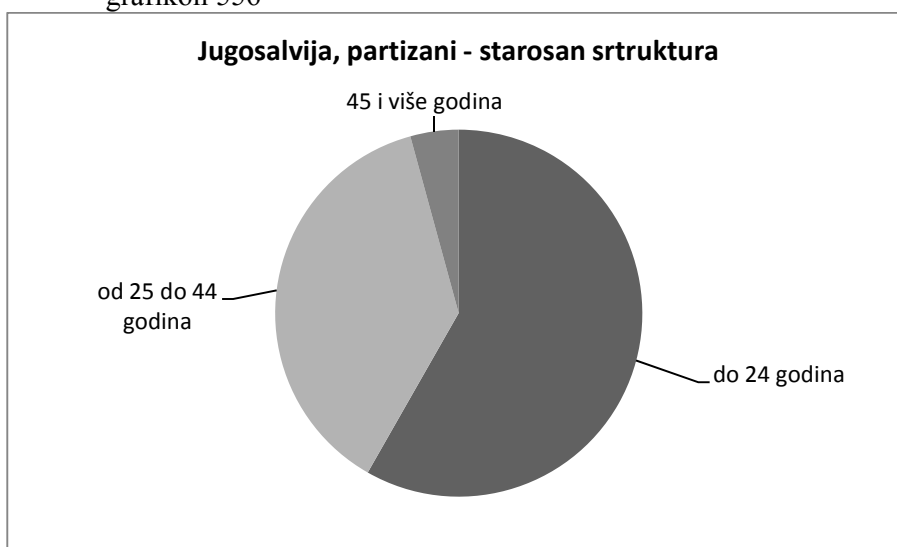

tabela 538 – Jugoslavija, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	966	95	9,83	168	17,39	357	36,96	262	27,12	84	8,69
%	0,56	1,30	//	0,89	//	0,83	//	0,48	//	0,17	//
15 do 24	99.356	2.985	3,00	9.442	9,50	23.914	24,07	32.583	32,79	30.432	30,63
%	57,25	40,74	//	50,23	//	55,40	//	59,35	//	61,66	//
25 do 34	45.926	2.368	5,16	5.413	11,79	10.572	23,02	14.405	31,36	13.168	28,67
%	26,46	32,32	//	28,79	//	24,49	//	26,24	//	26,68	//
35 do 44	18.675	1.191	6,38	2.469	13,22	4.885	26,16	5.793	31,02	4.337	23,22
%	10,76	16,26	//	13,13	//	11,32	//	10,55	//	8,79	//
45 do 54	4.308	401	9,31	733	17,01	1.594	37,00	911	21,15	669	15,53
%	2,48	5,47	//	3,90	//	3,69	//	1,66	//	1,35	//
55 do 64	1.945	123	6,32	278	14,29	960	49,36	377	19,38	207	10,64
%	1,12	1,69	//	1,48	//	2,22	//	0,69	//	0,42	//
preko 65	1.070	43	4,02	147	13,74	570	53,27	215	20,09	95	8,87
%	0,62	0,59	//	0,78	//	1,32	//	0,39	//	0,19	//
nepoznata	1.303	120	9,21	148	11,36	315	24,17	355	27,24	365	28,01
%	0,75	1,64	//	0,79	//	0,73	//	0,65	//	0,74	//
Ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 539 – Jugoslavija, partizani – starosna struktura prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast	ukupno	Slovenija	%	Hrvatska	%	BiH	%	Crna Gora	%
---------------------	--------	-----------	---	----------	---	-----	---	-----------	---

do 14	966	71	7,35	291	30,12	294	30,43	59	6,11
%	0,56	0,54	//	0,51	//	0,78	//	0,81	//
15 do 24	99.356	6.165	6,20	29.908	30,10	20.707	20,84	3.742	3,77
%	57,25	47,27	//	52,49	//	55,46	//	51,55	//
25 do 34	45.926	4.127	8,99	15.252	33,21	10.079	21,95	2.197	4,78
%	26,46	31,64	//	26,77	//	27,00	//	30,26	//
35 do 44	18.675	2.298	12,30	7.154	38,31	4.277	22,90	788	4,22
%	10,76	17,62	//	12,55	//	11,46	//	10,85	//
45 do 54	4.308	275	6,38	1.874	43,50	1.173	27,23	277	6,43
%	2,48	2,11	//	3,29	//	3,14	//	3,81	//
55 do 64	1.945	37	1,90	1.187	61,03	415	21,34	106	5,45
%	1,12	0,28	//	2,08	//	1,11	//	1,46	//
preko 65	1.070	7	0,65	856	80,00	125	11,68	44	4,11
%	0,62	0,05	//	1,50	//	0,33	//	0,61	//
nepoznata	1.303	63	4,83	459	35,23	264	20,26	46	3,53
%	0,75	0,48	//	0,80	//	0,71	//	0,63	//
Ukupno	173.549	13.043	7,51	56.981	32,83	37.334	21,51	7.259	4,18

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 539 (nastavak)

Jugoslavija, uzrast	ukupno	Srbija	%	Vojvodina	%	KiM	%	Makedon.	%
do 14	966	168	17,39	46	4,76	21	2,17	16	1,66
%	0,56	0,42	//	0,41	//	0,76	//	0,33	//
15 do 24	99.356	26.864	27,04	7.463	7,51	1.430	1,44	3.077	3,10
%	57,25	66,98	//	66,14	//	52,04	//	64,21	//
25 do 34	45.926	9.451	20,58	2.652	5,77	831	1,81	1.337	2,91
%	26,46	23,56	//	23,50	//	30,24	//	27,90	//
35 do 44	18.675	2.694	14,42	878	4,70	323	1,73	263	1,41
%	10,76	6,72	//	7,78	//	11,75	//	5,49	//
45 do 54	4.308	420	9,75	146	3,39	79	1,83	64	1,48
%	2,48	1,05	//	1,29	//	2,87	//	1,33	//
55 do 64	1.945	113	5,81	40	2,06	29	1,49	18	0,92
%	1,12	0,28	//	0,35	//	1,05	//	0,37	//
preko 65	1.070	18	1,68	7	0,65	3	0,28	10	0,93
%	0,62	0,04	//	0,06	//	0,11	//	0,21	//
nepoznata	1.303	381	29,24	51	3,91	32	2,45	7	0,54
%	0,75	0,95	//	0,45	//	1,16	//	0,15	//
Ukupno	173.549	40.109	23,11	11.283	6,50	2.748	1,58	4.792	2,76

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 557

grafikon 558

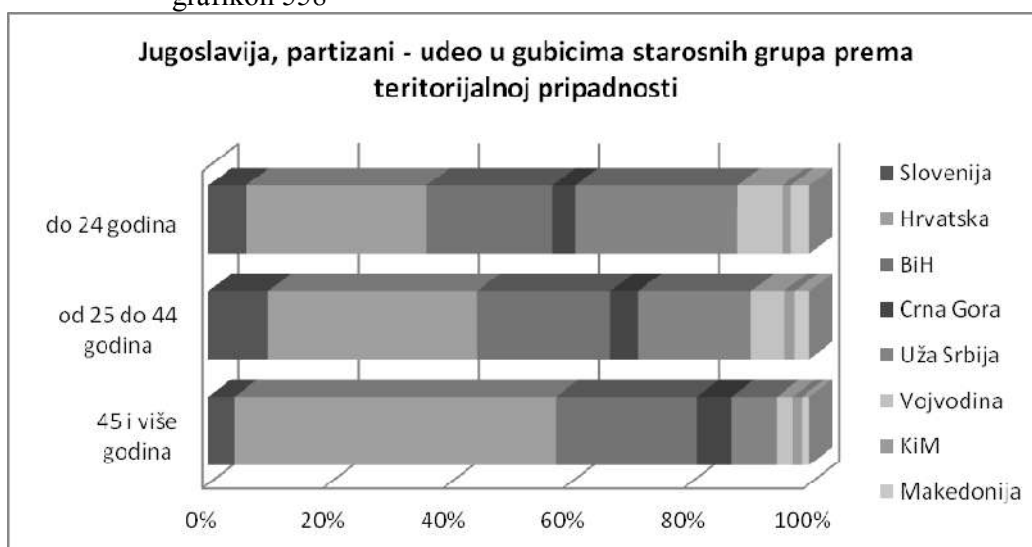

tabela 540 – Jugoslavija, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Slovenci	%	Crnogorci	%	Muslimani	%
do 14	966	567	58,69	146	15,11	74	7,66	66	6,83	72	7,45
%	0,56	0,54	//	0,46	//	0,55	//	0,82	//	1,11	//
15 do 24	99.356	61.646	62,04	17.585	17,70	6.259	6,30	4.086	4,11	3.762	3,79
%	57,25	59,17	//	55,55	//	46,82	//	50,87	//	58,21	//
25 do 34	45.926	25.417	55,34	9.207	20,05	4.259	9,27	2.461	5,36	1.830	3,98
%	26,46	24,40	//	29,08	//	31,86	//	30,64	//	28,31	//
35 do 44	18.675	10.558	56,53	3.584	19,19	2.371	12,70	872	4,67	573	3,07
%	10,76	10,13	//	11,32	//	17,74	//	10,86	//	8,87	//
45 do 54	4.308	2.874	66,71	533	12,37	295	6,85	329	7,64	113	2,62

%	2,48	2,76	//	1,68	//	2,21	//	4,10	//	1,75	//
55 do 64	1.945	1.494	76,81	194	9,97	39	2,00	124	6,37	37	1,90
%	1,12	1,43	//	0,61	//	0,29	//	1,54	//	0,57	//
preko 65	1.070	863	80,65	133	12,43	8	0,75	45	4,20	6	0,56
%	0,62	0,83	//	0,42	//	0,06	//	0,56	//	0,09	//
nepoznata	1.303	766	58,79	276	21,18	63	4,83	49	3,76	70	5,37
%	0,75	0,73	//	0,87	//	0,47	//	0,61	//	1,08	//
Ukupno	173.549	104.185	60,03	31.658	18,24	13.368	7,70	8.032	4,63	6.463	3,72

tabela 540 (nastavak)

Jugoslavija, uzrast	ukupno	Makedonci	%	Albanci	%	Mađari	%	ostali i nepoznati	%
do 14	966	10	1,03	9	0,93	2	0,21	20	2,07
%	0,56	0,28	//	0,55	//	0,16	//	0,61	//
15 do 24	99.356	2.401	2,42	852	0,86	814	0,82	1.951	1,96
%	57,25	66,31	//	51,82	//	63,64	//	59,14	//
25 do 34	45.926	974	2,12	540	1,17	344	0,75	894	1,95
%	26,46	26,90	//	32,85	//	26,90	//	27,10	//
35 do 44	18.675	164	0,88	174	0,93	95	0,51	284	1,52
%	10,76	4,53	//	10,58	//	7,43	//	8,61	//
45 do 54	4.308	40	0,93	38	0,88	13	0,30	73	1,69
%	2,48	1,10	//	2,31	//	1,02	//	2,21	//
55 do 64	1.945	17	0,87	16	0,82	3	0,15	21	1,08
%	1,12	0,47	//	0,97	//	0,23	//	0,64	//
preko 65	1.070	8	0,75	--	--	--	--	7	0,65
%	0,62	0,22	//	--	//	--	//	0,21	//
nepoznata	1.303	7	0,54	15	1,15	8	0,61	49	3,76
%	0,75	0,19	//	0,91	//	0,62	//	1,48	//
Ukupno	173.549	3.621	2,09	1.644	0,95	1.279	0,74	3.299	1,90

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 559

grafikon 560

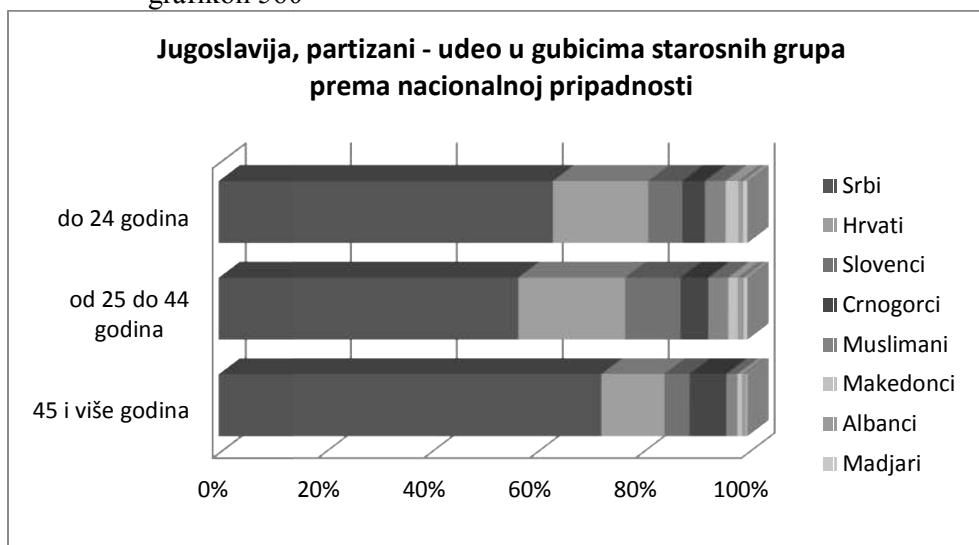

tabela 541 – Jugoslavija, partizani, Slovenija – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, Slovenija, uzrast	ukupno	Slovenci	%	ostali i nepoznati	%
do 14	71	70	98,59	1	1,41
%	0,54	0,55	//	0,44	//
15 do 24	6.165	6.069	98,44	96	1,56
%	47,27	47,35	//	42,29	//
25 do 34	4.127	4.044	97,99	83	2,01
%	31,64	31,55	//	36,56	//
35 do 44	2.298	2.261	98,39	37	1,61
%	17,62	17,64	//	16,30	//
45 do 54	275	269	97,82	6	2,18
%	2,11	2,10	//	2,64	//
55 do 64	37	37	100,0	--	--
%	0,28	0,29	//	--	//
preko 65	7	7	100,0	--	--
%	0,05	0,05	//	--	//
nepoznata	63	59	93,65	4	94,35
%	0,48	0,46	//	1,76	//
Ukupno	13.043	12.816	98,26	227	1,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 542 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, Hrvatska, uzrast	ukupno	Hrvati	%	Srbi	%	ostali i nepoz.	%
do 14	291	131	45,02	153	52,58	7	2,40
%	0,51	0,45	//	0,57	//	0,47	//
15 do 24	29.908	16.110	53,86	13.104	43,81	694	2,32
%	52,49	56,02	//	49,00	//	46,80	//
25 do 34	15.252	8.302	54,43	6.508	42,67	442	2,90
%	26,77	28,87	//	24,38	//	29,80	//
35 do 44	7.154	3.195	44,66	3.723	52,04	236	3,30
%	12,55	11,11	//	13,92	//	15,91	//
45 do 54	1.874	464	24,76	1.348	71,93	62	3,31
%	3,29	1,61	//	5,04	//	4,18	//
55 do 64	1.187	172	14,49	1.003	84,50	12	1,01
%	2,08	0,60	//	3,75	//	0,81	//
preko 65	856	131	15,30	719	83,99	6	0,70
%	1,50	0,45	//	2,69	//	0,40	//
nepoznata	459	253	55,12	182	39,65	24	5,23
%	0,80	0,88	//	0,68	//		//
Ukupno	56.981	28.758	50,47	26.740	46,93	1.483	2,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 561

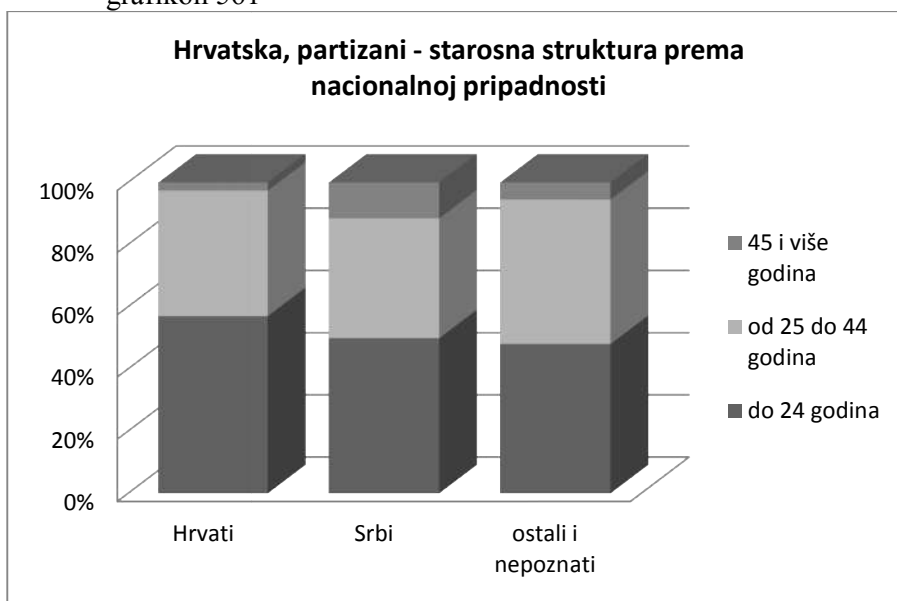

tabela 543 – Jugoslavija, partizani, Bosna i Hercegovina – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, BiH, uzrast	ukupno	Srbi	%	Muslimani	%	Hrvati	%	ostali i nepozn.	%
do 14	294	214	72,79	64	21,77	11	3,74	5	1,70
%	0,78	0,74	//	1,05	//	0,65	//	0,94	//

15 do 24	20.707	16.096	77,73	3.567	17,23	793	3,83	251	1,21
%	55,46	55,49	//	58,34	//	47,12	//	47,18	//
25 do 34	10.079	7.628	75,68	1.728	17,14	546	5,42	177	1,76
%	27,00	26,30	//	28,26	//	32,44	//	33,27	//
35 do 44	4.277	3.412	79,77	545	12,74	255	5,96	65	1,52
%	11,46	11,76	//	8,91	//	15,15	//	12,22	//
45 do 54	1.173	998	85,08	105	8,95	48	4,09	22	1,87
%	3,14	3,44	//	1,72	//	2,85	//	4,13	//
55 do 64	415	356	85,78	36	8,67	16	3,85	7	1,69
%	1,11	1,23	//	0,59	//	0,95	//	1,31	//
preko 65	125	117	93,60	6	4,80	2	1,60	--	--
%	0,33	0,40	//	0,10	//	0,12	//	--	//
nepoznata	264	184	69,70	63	23,86	12	4,54	5	1,89
%	0,71	0,63	//	1,03	//	0,71	//	0,94	//
Ukupno	37.334	29.005	77,69	6.114	16,38	1.683	4,51	532	1,42

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 562

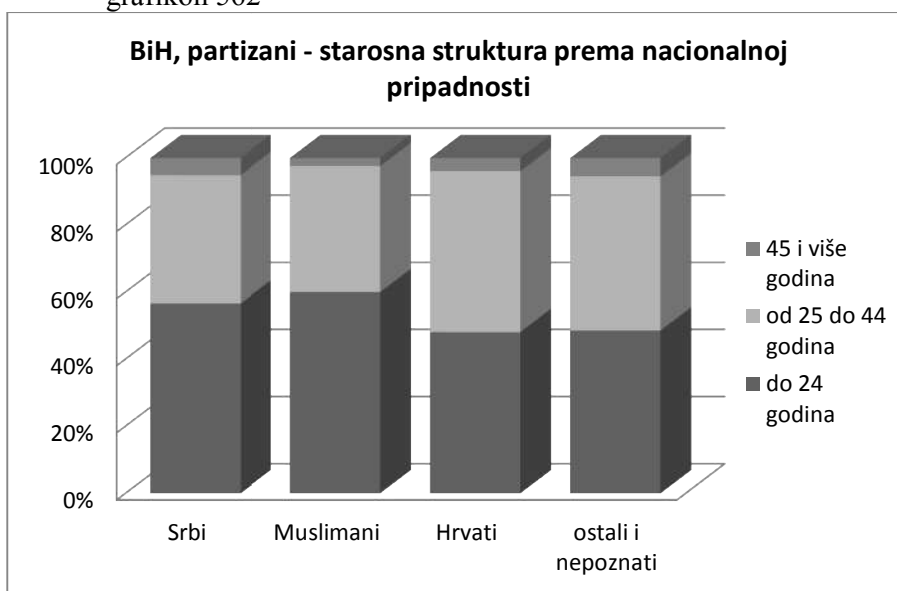

tabela 544 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, Crna Gora, uzrast	ukupno	Crnogorci	%	Srbi	%	Hrvati	%	ostali i nepozn.	%
do 14	59	53	89,83	2	3,38	--	--	4	6,68
%	0,81	0,78	//	0,95	//	--	//	2,76	//
15 do 24	3.742	3.528	94,28	104	2,78	52	1,39	58	1,55
%	51,55	51,90	//	49,29	//	49,06	//	40,00	//
25 do 34	2.197	2.045	93,08	61	2,78	31	1,41	60	2,73
%	30,26	30,09	//	28,91	//	29,24	//	41,38	//
35 do 44	788	720	91,37	33	4,19	19	2,41	16	2,03

%	10,85	10,59	//	15,64	//	17,92	//	11,03	//
45 do 54	277	264	95,31	6	2,17	3	1,08	4	1,44
%	3,81	3,88	//	2,84	//	2,83	//	2,76	//
55 do 64	106	103	97,17	3	2,83	--	--	--	--
%	1,46	1,51	//	1,42	//	--	//	--	//
preko 65	44	43	97,73	1	2,27	--	--	--	--
%	0,61	0,63	//	0,47	//	--	//	--	//
nepoznata	46	41	89,13	1	2,17	1	2,17	3	6,52
%	0,63	0,60	//	0,47	//	0,94	//	2,07	//
Ukupno	7.259	6.797	93,63	211	2,91	106	1,46	145	2,00

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 563

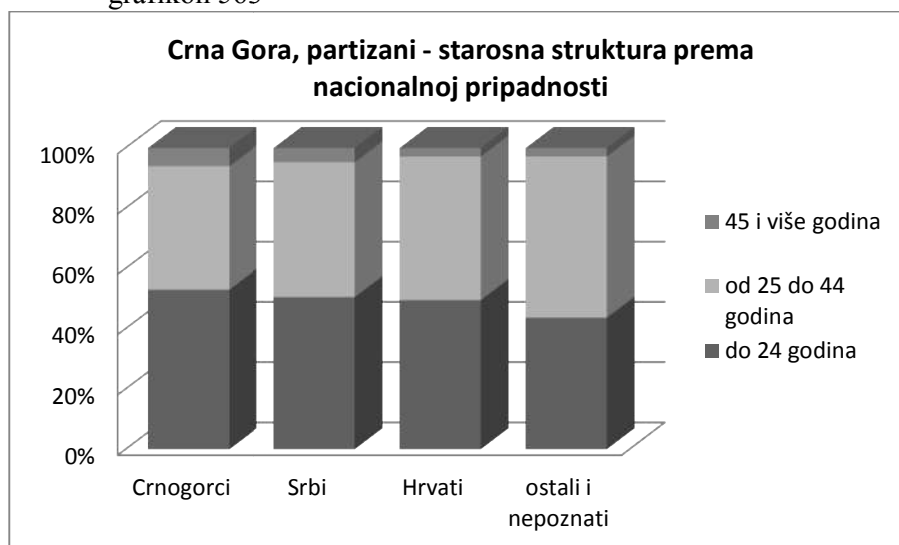

tabela 545 – Jugoslavija, partizani, Uža Srbija – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, Uža Srbija, uzrast	ukupno	Srbi	%	ostali i nepoznati	%
do 14	168	152	90,48	16	9,52
%	0,42	0,40	//	0,83	//
15 do 24	26.864	25.913	96,28	951	3,72
%	66,98	67,86	//	49,40	//
25 do 34	9.451	8.831	93,44	620	6,54
%	23,56	23,13	//	32,21	//
35 do 44	2.694	2.462	91,38	232	8,62
%	6,72	6,45	//	12,05	//
45 do 54	420	371	88,33	49	11,67
%	1,05	0,97	//	2,54	//
55 do 64	113	95	84,07	18	5,93
%	0,28	0,25	//	0,93	//
preko 65	18	15	83,33	3	16,67

%	0,04	0,04	//	0,15	//
nepoznata	381	345	90,55	36	9,45
%	0,95	0,90	//	1,87	//
Ukupno	40.109	38.184	95,20	1.925	4,80

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 564

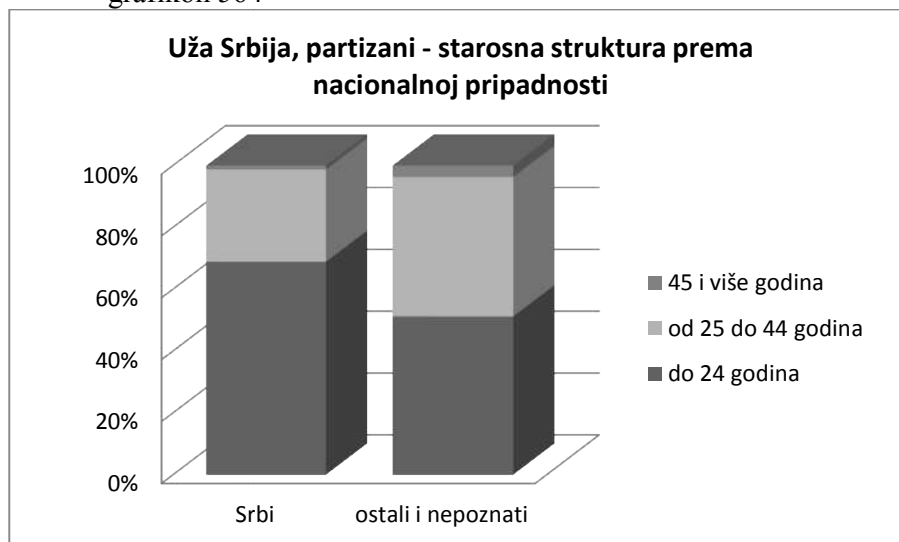

tabela 546 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, Vojvodina uzrast	ukupno	Srbi	%	Mađari	%	Hrvati	%	ostali i nepozn.	%
do 14	46	38	82,61	2	4,35	2	4,35	4	8,69
%	0,41	0,45	//	0,20	//	0,31	//	0,35	//
15 do 24	7.463	5.615	75,24	670	8,98	429	5,75	749	10,04
%	66,14	66,10	//	67,00	//	66,10	//	65,76	//
25 do 34	2.652	1.922	72,47	265	9,99	165	6,22	300	11,31
%	23,50	22,62	//	26,50	//	25,42	//	26,34	//
35 do 44	878	727	82,80	48	5,47	42	4,78	61	6,95
%	7,78	8,56	//	4,80	//	6,47	//	5,35	//
45 do 54	146	121	82,88	8	5,48	5	3,42	12	8,22
%	1,29	1,42	//	0,80	//	0,77	//	1,05	//
55 do 64	40	30	75,00	3	7,50	1	2,50	6	15,00
%	0,35	0,35	//	0,30	//	0,15	//	0,53	//
preko 65	7	7	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,06	0,08	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	51	35	68,63	4	7,84	5	9,80	7	13,72
%	0,45	0,41	//	0,40	//	0,77	//	0,61	//
Ukupno	11.283	8.495	75,29	1.000	8,86	649	5,75	1.139	10,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 565

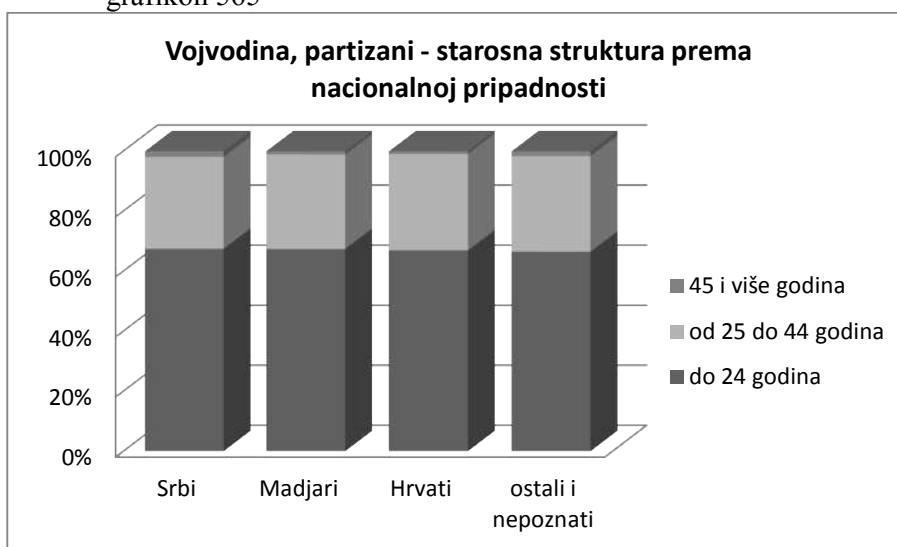

tabela 547 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, KiM, uzrast	ukupno	Srbi	%	Albanci	%	Crnogorci	%	ostali i nepozn.	%
do 14	21	7	33,33	6	28,57	8	38,09	--	--
%	0,76	0,64	//	0,58	//	1,49	//	--	//
15 do 24	1.430	576	40,28	520	36,36	285	19,93	49	3,43
%	52,04	52,46	//	50,73	//	53,27	//	54,44	//
25 do 34	831	318	38,27	335	40,31	144	17,33	34	4,09
%	30,24	28,96	//	32,68	//	26,91	//	37,78	//
35 do 44	323	150	46,44	113	34,98	54	16,72	6	1,86
%	11,75	13,66	//	11,02	//	10,09	//	6,67	//
45 do 54	79	23	29,11	25	31,64	30	37,97	1	1,26
%	2,87	2,09	//	2,44	//	5,61	//	1,11	//
55 do 64	29	6	20,68	12	41,38	11	37,93	--	--
%	1,05	0,55	//	1,17	//	2,06	//	--	//
preko 65	3	3	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,11	0,27	//	--	//	--	//	--	//
nepoznata	32	15	46,87	14	43,75	3	9,37	--	--
%	1,16	1,37	//	1,36	//	0,56	//	--	//
Ukupno	2.748	1.098	39,96	1.025	37,30	535	19,47	90	3,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 566

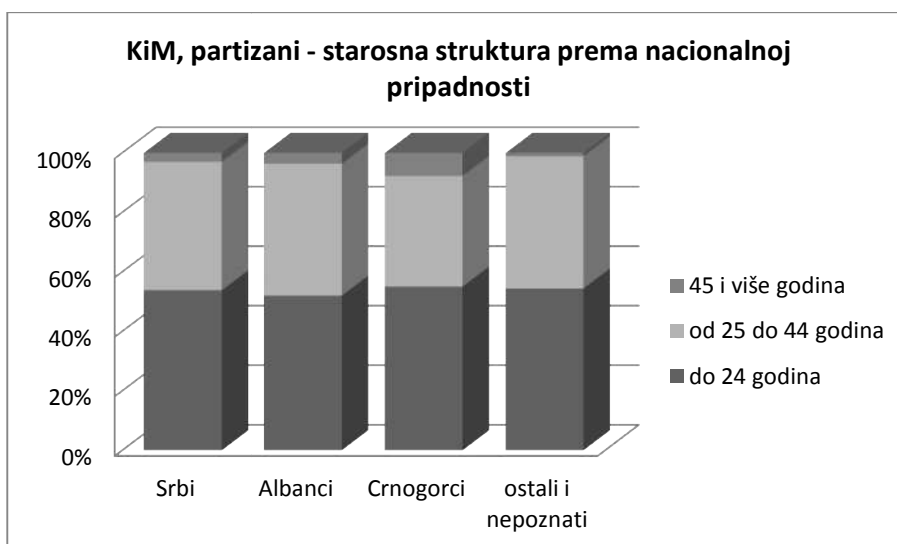

tabela 548 – Jugoslavija, partizani, Makedonija – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, Makedonija, uzrast	ukupno	Makedonci	%	Albanci	%	Srbi	%	ostali i nepozn.	%
do 14	16	10	62,50	2	12,50	1	6,25	3	18,75
%	0,33	0,29	//	0,39	//	0,28	//	0,66	//
15 do 24	3.077	2.327	75,62	275	8,94	203	6,60	272	8,84
%	64,21	67,08	//	53,61	//	56,70	//	60,18	//
25 do 34	1.337	917	68,59	174	13,01	110	8,23	136	10,17
%	27,90	26,43	//	33,92	//	30,73	//	30,09	//
35 do 44	263	150	57,03	47	17,87	35	13,31	31	11,79
%	5,49	4,32	//	9,16	//	9,78	//	6,86	//
45 do 54	64	39	60,94	13	20,31	5	7,81	7	10,94
%	1,33	1,12	//	2,53	//	1,40	//	1,55	//
55 do 64	18	13	72,22	2	11,11	1	5,56	2	11,11
%	0,37	0,37	//	0,39	//	0,28	//	0,44	//
preko 65	10	8	80,00	--	--	1	10,00	1	10,00
%	0,21	0,23	//	--	//	0,28	//	0,22	//
nepoznata	7	5		--	--	2		--	--
%	0,15	0,14	//	--	//	0,56	//	--	//
Ukupno	4.792	3.469	72,39	513	10,70	358	7,47	452	9,43

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon567

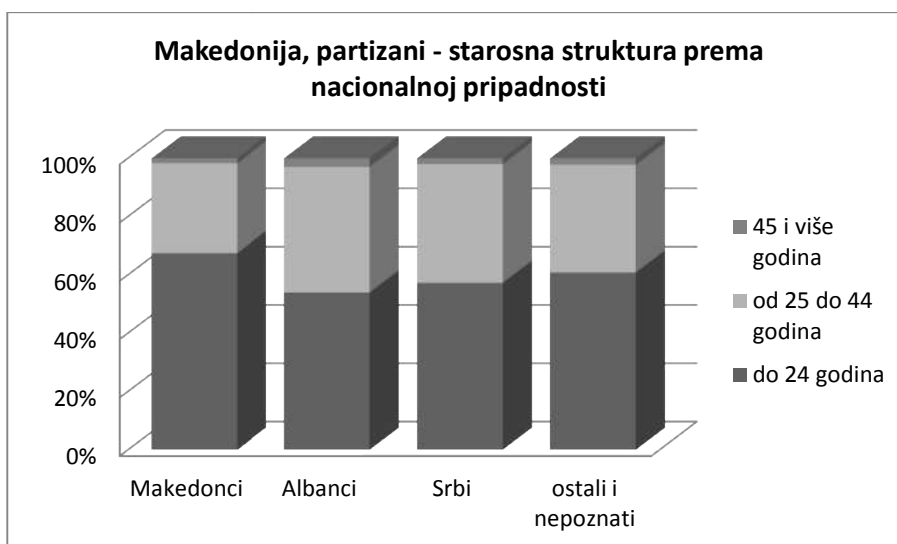

tabela 549 – Jugoslavija, partizani, Srbi – starosna struktura prema republičko - pokrajinskoj pripadnosti

Jugoslavija, uzrast, Srbi	ukupno	Slovenija	%	Hrvatska	%	BiH	%	Crna Gora	%
do 14	567	--	--	153	26,98	214	37,74	2	0,35
%	0,54	--	//	0,57	//	0,74	//	0,95	//
15 do 24	61.646	35	0,06	13.104	21,26	16.096	26,11	104	0,17
%	59,17	37,23	//	49,00	//	55,49	//	49,29	//
25 do 34	25.417	39	0,15	6.508	25,60	7.628	30,01	61	0,24
%	24,40	41,49	//	24,38	//	26,30	//	28,91	//
35 do 44	10.558	16	0,15	3.723	35,26	3.412	32,32	33	0,31
%	10,13	17,02	//	13,92	//	11,76	//	15,64	//
45 do 54	2.874	2	0,07	1.348	46,90	998	34,72	6	0,21
%	2,76	2,13	//	5,04	//	3,44	//	2,84	//
55 do 64	1.494	--	--	1.003	67,13	356	23,83	3	0,20
%	1,43	--	//	3,75	//	1,23	//	1,42	//
preko 65	863	--	--	719	83,31	117	13,56	1	0,11
%	0,83	--	//	2,69	//	0,40	//	0,47	//
nepoznata	766	2	0,26	182	23,76	184	24,02	1	0,13
%	0,73	2,13	//	0,68	//	0,63	//	0,47	//
Ukupno	104.185	94	0,09	26.740	25,66	29.005	27,84	211	0,20

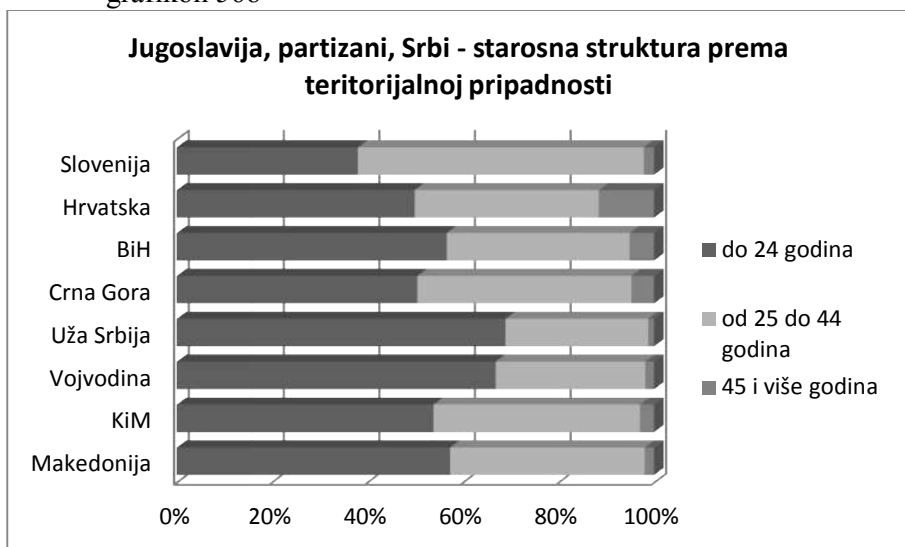
tabela 549 (nastavak)

Jugoslavija, uzrast, Srbi	ukupno	Uža Srbija	%	Vojvodina	%	KiM	%	Makedon.	%
do 14	567	152	26,81	38	6,70	7	1,23	1	0,18
%	0,54	0,40	//	0,45	//	0,64	//	0,28	//
15 do 24	61.646	25.913	42,03	5.615	9,11	576	0,93	203	0,33
%	59,17	67,86	//	66,10	//	52,46	//	56,70	//

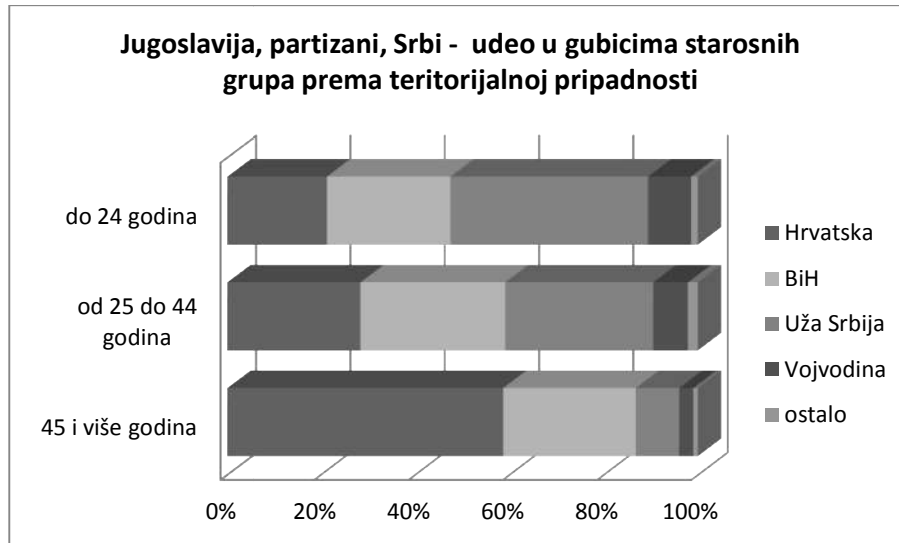
25 do 34	25.417	8.831	34,74	1.922	7,56	318	1,25	110	0,43
%	24,40	23,13	//	22,62	//	28,96	//	30,73	//
35 do 44	10.558	2.462	23,32	727	6,88	150	1,42	35	0,33
%	10,13	6,45	//	8,56	//	13,66	//	9,78	//
45 do 54	2.874	371	12,91	121	4,21	23	0,80	5	0,17
%	2,76	0,97	//	1,42	//	2,09	//	1,40	//
55 do 64	1.494	95	6,36	30	2,00	6	0,40	1	0,07
%	1,43	0,25	//	0,35	//	0,55	//	0,28	//
preko 65	863	15	1,74	7	0,81	3	0,35	1	0,11
%	0,83	0,04	//	0,08	//	0,27	//	0,28	//
nepoznata	766	345	45,04	35	4,57	15	1,96	2	0,26
%	0,73	0,90	//	0,41	//	1,37	//	0,56	//
Ukupno	104.185	38.184	36,65	8.495	8,15	1.098	1,05	358	0,34

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 568

grafikon 569

Profesionalna struktura pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije prema administrativnoj podeli nakon 1945. godine

Delujući na prostoru čitave Jugoslavije, sa uporištem u narodu, partizanski pokret je okupio pripadnike svih profesionalnih grupa koje su postojale u predratnom društvu. Poljoprivrednici su predstavljali najbrojniji deo gubitaka pokreta (60,86%), dok su profesionalne grupe na koje se partija najviše oslanjala u svome delovanju činile trećinu stradalih (32,86%), uz 4,08% gubitaka koje su činila izdržavana lica.

Profesionalna struktura gubitaka nije bila jednaka na svim teritorijama budućih federalnih jedinica. Izuzev u Sloveniji, poljoprivrednici su činili najveći deo gubitaka u svim republikama i pokrajinama sa učešćem koje je variralo od tri petina u Vojvodini (57,38%), Hrvatskoj (61,24%) i Crnoj Gori (61,43%) do dve trećine u Užoj Srbiji (67,53%), KiM (67,50%), BiH (65,30%) i Makedoniji (63,58%), tako da je njihovo učešće u gubicima partizana Uže Srbije bilo 2,56 puta veće nego u Sloveniji (26,32%). Radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i srtnjaci, pripadnici slobodnih profesija, vojske, žandarmerije i policije predstavljali su dve trećine gubitaka partizana Slovenije (69,12%), dok je u ostalim delovima Jugoslavije njihovo učešće bilo daleko manje, u Hrvatskoj 29,60%, Crnoj Gori 31,33%, BiH 27,03%, Užoj Srbiji 30,41%, Vojvodini 37,67%, KiM 28,21% i Makedoniji 32,30%, tako da je njihovo učešće u gubicima partizana Slovenije bilo 2,56 puta veće nego u BiH. Zastupljenost izdržavanih lica u gubicima pripadnika partizanskog pokreta iz Hrvatske (7,08%) bila je 1,60

odnosno 1,59 puta veće nego u BiH (4,43%) i Crnoj Gori (4,45%), dok je u odnosu na njihovo učešće u gubicima u Užoj Srbiji (0,87%) bila 8,14 puta veća. Tri petina svih stradalih izdržanih lica je poticalo iz Hrvatske (56,97%), što je bio 1,73 puta veći udeo od prosečnog udela stradalih partizana sa ove teritorije u ukupnim gubicima.

Nacionalnosti zastupljene u partizanskom pokretu neke teritorije nisu imale jednaku profesionalnu strukturu gubitaka, što je bilo posebno uočljivo u onim republikama u kojima je bila velika pomešanost nacionalnosti, a koje su imale značajno učešće u gubicima. Kod oba naroda zastupljena u partizanskom pokretu u Hrvatskoj poljoprivrednici su činili najveći deo gubitaka partizana, s time što je njihovo učešće u gubicima Srba (70,77%) bilo 1,32% puta veće nego kod Hrvata (53,48%), dok su profesionalne grupe na koje se partija oslanjala u svome delovanju među stradalim partizanima hrvatske nacionalnosti (38,93) bile 2,12 puta zastupljenije nego u gubicima saboraca srpske nacionalnosti (18,33%). Potreba da se angažuje maksimum potencijala nacionalnog korpusa uslovala je da su izdržavana lica među stradlim Srbima (9,89) bila 2,13 puta zastupljenija nego kod Hrvata (4,64%). Poljoprivrednici su činili najveći deo gubitaka kod pripadnika pokreta sva tri većinska naroda BiH, s time što je njihovo učešće u gubicima partizana srpske nacionalnosti (69,65%) bilo 1,29 odnosno 1,62 puta veće nego kod pripadnika pokreta muslimanske (53,94%) i hrvatske nacionalnosti (42,84%). Sa druge strane, učešće profesionalnih grupa preko kojih je KPJ ostvarivala uticaj u partizanskom pokretu u BiH su u gubicima Hrvata (50,85) i Muslimana (40,08%) imale 2,28 odnosno 1,80 puta veće učešće nego među Srbima (22,29%). Profesionalno prisustvo pojedinih nacionalnosti u društvima nekih republika uslovala su veću zastupljenost pojedinih profesionalnih grupa u gubicima tamošnjih partizana. Tako su službenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, te pripadnici slobodnih profesija u gubicima pripadnika drugih nacionalnosti u Užoj Srbiji (18,29%) i Sloveniji (25,55%) imali 5,12 odnosno 5,21 puta veće učešće od zastupljenosti tih profesija u gubicima Srba (3,57%) i Slovenaca (4,90%) kao dominantnih nacionalnosti na tim teritorijama.

Profesionalna struktura stradalih partizana srpske nacionalnosti nije bila jednaka na svim teritorijama u kojima je bio zastupljen u partizanskom pokretu. Učešće poljoprivrednika je bilo jednako na tri od četiri teritorija sa kojih je poticao najveći deo gubitaka partizana srpske nacionalnosti, Užoj Srbiji 69,36%, Hrvatskoj 70,77% i BiH

69,65%, dok im je učešće u gubicima u Vojvodini (57,80%) bilo 1,20 puta manje nego u Užoj Srbiji. Sa druge strane, učešće u gubicima profesionalnih grupa na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju u pokretu bilo je najveće među Srbima u Vojvodini (36,90%), zatim Užoj Srbiji (28,80%) i BiH (22,29), dok je bilo dosta manje u Hrvatskoj (18,33%), što je bilo dvostruko manje učešće nego u Vojvodini (2,01 puta) i 1,57 puta nego u Užoj Srbiji. Borba za opstanak uslovlila je veliko angažovanje izdržavanih lica u okviru srpske nacionalne komponente partizanskog pokreta u Hrvatskoj gde su činila desetinu (9,89%) gubitaka, što je bila 11,77 puta veća zastupljenost nego u Užoj Srbiji (0,84%). Od stradalih izdržavanih lica srpske nacionalnosti skoro tri petina je poticalo iz Hrvatske (56,17%), što je bio 2,19 puta veći udeo od prosečnog udela stradalih partizana sa ove teritorije u ukupnim gubicima, dok je udeo u gubicima pripadnika ove profesionalne grupe iste nacionalnosti iz Uže Srbije (6,84%) bio 5,35 puta manji.

grafikon 570

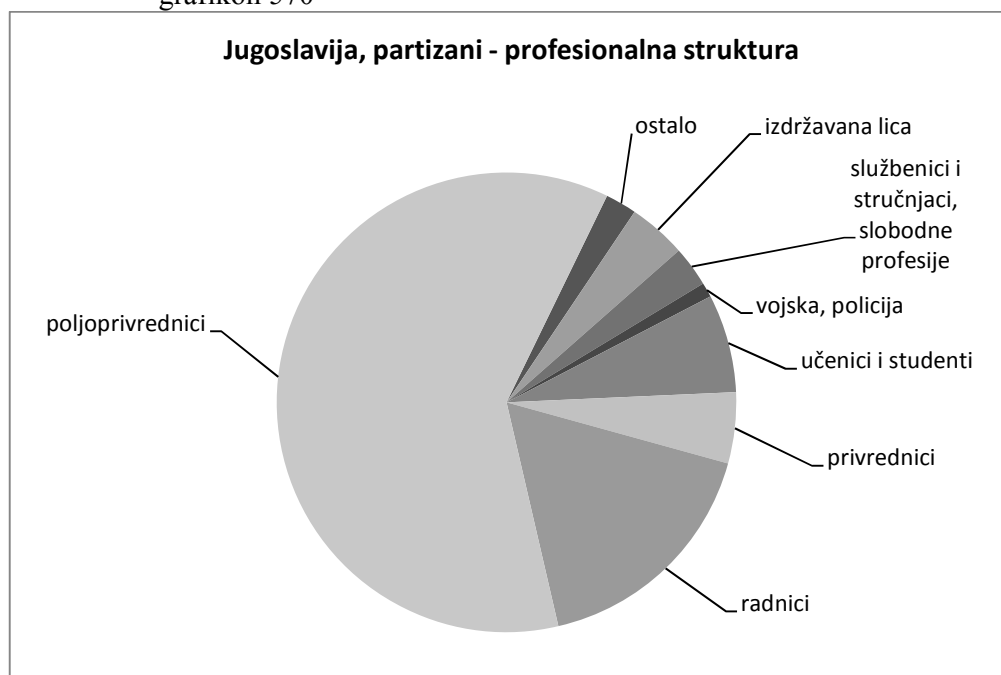

tabela 550 – Jugoslavija, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, profesije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
poljoprivred.	105.627	4.043	3,83	10.794	10,22	25.103	23,76	32.273	30,55	33.414	31,63
%	60,86	55,19	//	57,42	//	58,15	//	58,78	//	67,70	//

privrednici	8.674	498	5,74	1.003	11,56	1.876	21,63	3.001	34,60	2.296	26,47
%	5,00	6,80	//	5,33	//	4,34	//	5,47	//	4,65	//
radnici	29.635	1.417	4,78	3.415	11,52	7.437	25,09	10.067	33,97	7.299	24,63
%	17,08	19,34	//	18,17	//	17,23	//	18,34	//	14,79	//
vojs., pol.,	1.789	183	10,23	318	17,77	444	24,82	496	27,72	348	19,45
%	1,03	2,50	//	1,69	//	1,03	//	0,90	//	0,70	//
služb., stuč.	4.539	353	7,78	668	14,72	1.201	26,46	1.393	30,69	924	20,36
%	2,61	4,82	//	3,55	//	2,78	//	2,54	//	1,87	//
slob. prof.	406	26	6,40	61	15,02	112	27,59	113	27,83	94	23,15
%	0,23	0,35	//	0,32	//	0,26	//	0,20	//	0,19	//
izdržavana l.	7.086	159	2,24	658	9,29	2.993	42,24	2.154	30,40	1.122	15,83
%	4,08	2,17	//	3,50	//	6,93	//	3,92	//	2,27	//
đaci i stud.	11.998	446	3,72	1.330	11,08	3.021	25,18	4.212	35,10	2.989	24,91
%	6,91	6,09	//	7,07	//	7,00	//	7,67	//	6,05	//
ostala zan.	1.568	55	3,51	164	10,46	435	27,74	558	35,59	356	22,70
%	0,90	0,75	//	0,87	//	1,01	//	1,02	//	0,72	//
lični prihodi	96	10	10,42	15	15,62	36	37,50	19	19,79	16	16,67
%	0,05	0,14	//	0,08	//	0,08	//	0,03	//	0,03	//
nezaposleni	294	11	3,74	29	9,86	87	29,59	96	32,65	71	24,15
%	0,17	0,15	//	0,15	//	0,20	//	0,17	//	0,14	//
nepoz. zan.	1.837	125	6,80	343	18,67	422	22,97	519	28,25	428	23,30
%	1,06	1,71	//	1,82	//	0,98	//	0,94	//	0,87	//
Ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 551 – Jugoslavija, partizani – profesionalna struktura prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije	ukupno	Slovenija	%	Hrvatska	%	BiH	%	Crna Gora	%
poljoprivred.	105.627	3.433	3,25	34.895	33,04	24.378	23,08	4.459	4,22
%	60,86	26,32	//	61,24	//	65,30	//	61,43	//
privrednici	8.674	1.463	16,87	1.890	21,79	1.253	14,44	172	2,24
%	5,00	11,22	//	3,32	//	3,36	//	2,37	//
radnici	29.635	5.605	18,91	9.725	32,82	5.546	18,71	474	1,60
%	17,08	42,97	//	17,07	//	14,85	//	6,53	//
vojs., pol.,	1.789	139	7,77	516	28,84	267	14,92	173	9,67
%	1,03	1,06	//	0,90	//	0,71	//	2,38	//
služb., stuč.	4.539	493	10,86	1.393	30,69	807	17,78	269	5,93
%	2,61	3,78	//	2,44	//	2,16	//	3,70	//
slob. prof.	406	55	13,55	83	20,44	55	13,55	28	6,90
%	0,23	0,42	//	0,15	//	0,15	//	0,38	//
izdržavana l.	7.086	218	3,08	4.037	56,97	1.655	23,35	323	4,56
%	4,08	1,67	//	7,08	//	4,43	//	4,45	//
đaci i stud.	11.998	1.261	10,51	3.260	27,17	2.164	18,04	1.167	9,73

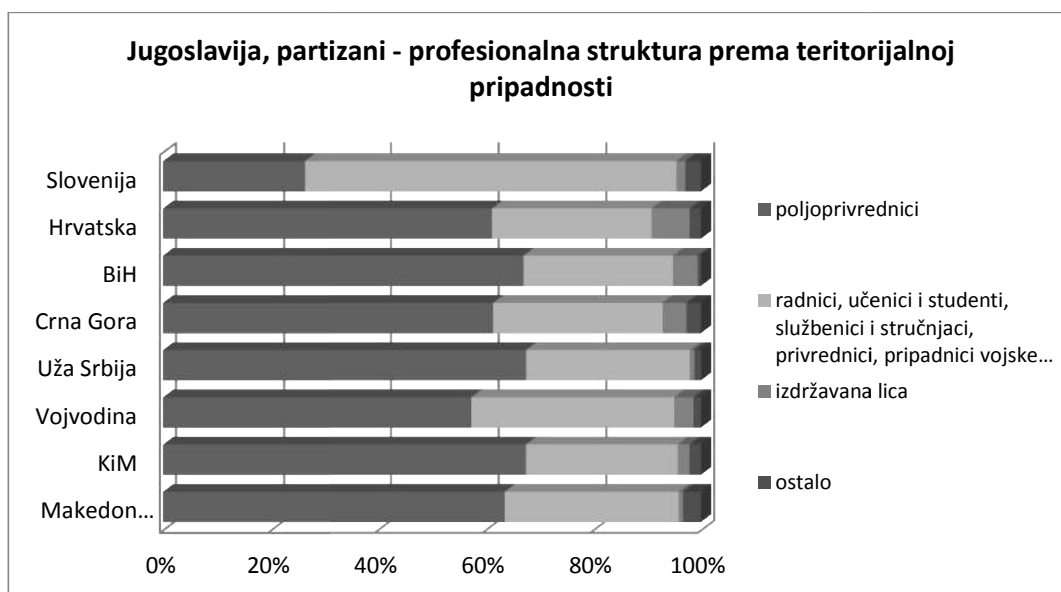
%	6,91	9,67	//	5,72	//	5,80	//	16,08	//
ostala zan.	1.568	271	17,28	653	41,64	273	17,41	113	7,21
%	0,90	2,08	//	1,15	//	0,73	//	1,56	//
lični prihodi	96	14	14,58	35	36,46	15	15,62	15	15,62
%	0,05	0,11	//	0,06	//	0,04	//	0,21	//
nezaposleni	294	27	9,18	98	33,33	76	25,85	23	7,82
%	0,17	0,21	//	0,17	//	0,20	//	0,32	//
nepoz. zan.	1.837	64	3,48	396	21,56	845	46,00	43	2,34
%	1,06	0,49	//	0,69	//	2,26	//	0,59	//
Ukupno	173.549	13.043	7,51	56.981	32,83	37.334	21,51	7.259	4,18

tabela 551 (nastavak)

KJ-OZ- part. – prof. struk.	ukupno	Uža Srbija	%	Vojvodina	%	KiM	%	Makedon	%
poljoprivred.	105.627	27.086	25,64	6.474	6,13	1.855	1,76	3.047	2,88
%	60,86	67,53	//	57,38	//	67,50	//	63,58	//
privrednici	8.674	2.403	27,70	1.078	12,43	77	0,89	338	3,90
%	5,00	5,99	//	9,55	//	2,80	//	7,05	//
radnici	29.635	5.425	18,31	1.826	6,16	322	1,09	712	2,40
%	17,08	13,52	//	16,18	//	11,62	//	14,86	//
vojs., pol.,	1.789	478	26,72	103	5,76	37	2,07	76	4,25
%	1,03	1,19	//	0,91	//	1,35	//	1,58	//
služb., stuč.	4.539	1.101	24,26	267	5,88	75	1,65	134	2,95
%	2,61	2,74	//	2,37	//	2,73	//	2,80	//
slob. prof.	406	141	34,73	32	7,88	4	0,98	8	1,97
%	0,23	0,35	//	0,28	//	0,14	//	0,17	//
izdržavana l.	7.086	348	4,91	405	5,71	60	0,85	40	0,56
%	4,08	0,87	//	3,59	//	2,18	//	0,83	//
đaci i stud.	11.998	2.657	22,14	946	7,88	263	2,19	280	2,33
%	6,91	6,62	//	8,38	//	9,57	//	5,84	//
ostala zan.	1.568	71	4,53	42	2,68	8	0,51	137	8,74
%	0,90	0,18	//	0,37	//	0,29	//	2,86	//
lični prihodi	96	13	13,54	2	2,08	1	1,04	1	1,04
%	0,05	0,03	//	0,02	//	0,04	//	0,02	//
nezaposleni	294	34	11,56	24	8,16	4	1,36	8	2,72
%	0,17	0,08	//	0,21	//	0,14	//	0,17	//
nepoz. zan.	1.837	352	19,16	84	4,57	42	2,29	11	0,60
%	1,06	0,88	//	0,74	//	1,53	//	0,23	//
Ukupno	173.549	40.109	23,11	11.283	6,50	2.748	1,58	4.792	2,76

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 571

grafikon 572

tabela 552 – Jugoslavija, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije	ukupno	Srbi	%	Hrvati	%	Slovenci	%	Crnogorci	%	Muslimani	%
poljoprivred.	105.627	71.403	67,60	16.492	15,61	3.418	3,23	4.696	4,44	3.521	3,33
%	60,86	68,53	//	52,09	//	25,57	//	58,47	//	54,48	//
privrednici	8.674	4.355	50,21	1.393	16,06	1.513	17,44	193	2,22	461	5,31
%	5,00	4,18	//	4,40	//	11,32	//	2,40	//	7,13	//

radnici	29.635	12.654	42,70	7.728	26,08	5.711	19,27	526	1,77	1.411	4,76
%	17,08	12,14	//	24,41	//	42,72	//	6,55	//	21,83	//
vojs., pol.,	1.789	1.080	60,37	237	13,25	184	10,28	225	12,58	27	1,51
%	1,03	1,04	//	0,75	//	1,38	//	2,80	//	0,42	//
služb., stuč.	4.539	2.118	46,66	1.051	23,15	540	11,90	419	9,23	160	3,52
%	2,61	2,03	//	3,32	//	4,04	//	5,22	//	2,47	//
slob. prof.	406	180	44,33	68	16,75	56	13,79	41	10,10	15	3,69
%	0,23	0,17	//	0,21	//	0,42	//	0,51	//	0,23	//
izdržavana l.	7.086	4.707	66,42	1.434	20,24	224	3,16	358	5,05	212	2,99
%	4,08	4,52	//	4,53	//	1,67	//	4,46	//	3,28	//
đaci i stud.	11.998	5.937	49,48	2.341	19,51	1.327	11,06	1.370	11,42	489	4,07
%	6,91	5,70	//	7,39	//	9,93	//	17,06	//	7,57	//
ostala zan.	1.568	331	21,11	628	40,05	286	18,24	109	6,95	49	3,12
%	0,90	0,32	//	1,98	//	2,14	//	1,36	//	0,76	//
lični prihodi	96	50	52,08	8	8,33	15	15,62	19	19,79	2	2,08
%	0,05	0,05	//	0,03	//	0,11	//	0,24	//	0,03	//
nezaposleni	294	131	44,56	69	23,47	29	9,86	25	8,50	24	8,16
%	0,17	0,12	//	0,22	//	0,22	//	0,31	//	0,37	//
nepoz. zan.	1.837	1.239	67,45	209	11,38	65	3,54	51	2,78	92	5,01
%	1,06	1,19	//	0,66	//	0,49	//	0,63	//	1,42	//
Ukupno	173.549	104.185	60,03	31.658	18,24	13.368	7,70	8.032	4,63	6.463	3,72

tabela 552 (nastavak)

Jugoslavija, profesije	ukupno	Makedonci	%	Albanci	%	Mađari	%	Ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	105.627	2.264	2,14	1.422	1,35	750	0,71	1.661	1,57
%	60,86	62,52	//	86,50	//	58,64	//	50,35	//
privrednici	8.674	304	3,50	27	0,31	108	1,24	320	3,69
%	5,00	8,39	//	1,64	//	8,44	//	9,70	//
radnici	29.635	589	1,99	124	0,42	293	0,99	599	2,02
%	17,08	16,27	//	7,54	//	22,91	//	18,16	//
vojs., pol.,	1.789	12	0,67	1	0,05	2	0,11	21	1,17
%	1,03	0,33	//	0,06	//	0,16	//	0,64	//
služb., stuč.	4.539	90	1,98	12	0,26	14	0,31	135	2,97
%	2,61	2,48	//	0,73	//	1,09	//	4,09	//
slob. prof.	406	6	1,48	2	0,49	4	0,98	34	8,37
%	0,23	0,16	//	0,12	//	0,31	//	1,03	//
izdržavana l.	7.086	36	0,51	6	0,08	20	0,28	89	1,25
%	4,08	0,99	//	0,36	//	1,56	//	2,70	//
đaci i stud.	11.998	202	1,68	19	0,16	60	0,50	253	2,11
%	6,91	5,58	//	1,16	//	4,69	//	7,67	//
ostala zan.	1.568	104	6,63	10	0,64	13	0,83	38	2,42
%	0,90	2,87	//	0,61	//	1,02	//	1,15	//
lični prihodi	96	--	--	--	--	--	--	2	2,08
%	0,05	--	//	--	//	--	//	0,06	//
nezaposleni	294	9	3,06	2	0,68	3	1,02	2	0,68
%	0,17	0,25	//	0,12	//	0,23	//	0,06	//
nepoz. zan.	1.837	5	0,27	19	1,03	12	0,65	145	7,89
%	1,06	0,14	//	1,16	//	0,94	//	4,39	//

Ukupno	173.549	3.621	2,09	1.644	0,95	1.279	0,74	3.299	1,90
--------	---------	-------	------	-------	------	-------	------	-------	------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 553 – Jugoslavija, partizani, Slovenija – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Slovenija	ukupno	Slovenci	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	3.433	3.375	98,31	58	1,69
%	26,32	26,33	//	25,55	//
privrednici	1.463	1.445	98,77	18	1,23
%	11,22	11,27	//	7,93	//
radnici	5.605	5.530	98,66	75	1,34
%	42,97	43,15	//	33,04	//
vojs., pol.,	139	98	70,50	41	29,50
%	1,06	0,76	//	18,06	//
služb., stuč.	493	479	97,16	14	2,84
%	3,78	3,74	//	6,17	//
slob. prof.	55	52	94,54	3	5,46
%	0,42	0,40	//	1,32	//
izdržavana l.	218	215	98,62	3	1,71
%	1,67	1,68	//	1,32	//
đaci i stud.	1.261	1.252	99,29	9	0,71
%	9,67	9,77	//	3,96	//
ostala zan.	271	269	99,26	2	0,74
%	2,08	2,10	//	0,88	//
lični prihodi	14	14	100,0	--	--
%	0,11	0,11	//	--	//
nezaposleni	27	27	100,0	--	--
%	0,21	0,21	//	--	//
nepoz. zan.	64	60	93,75	4	6,25
%	0,49	0,47	//	1,76	//
Ukupno	13.043	12.816	98,26	227	1,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 573

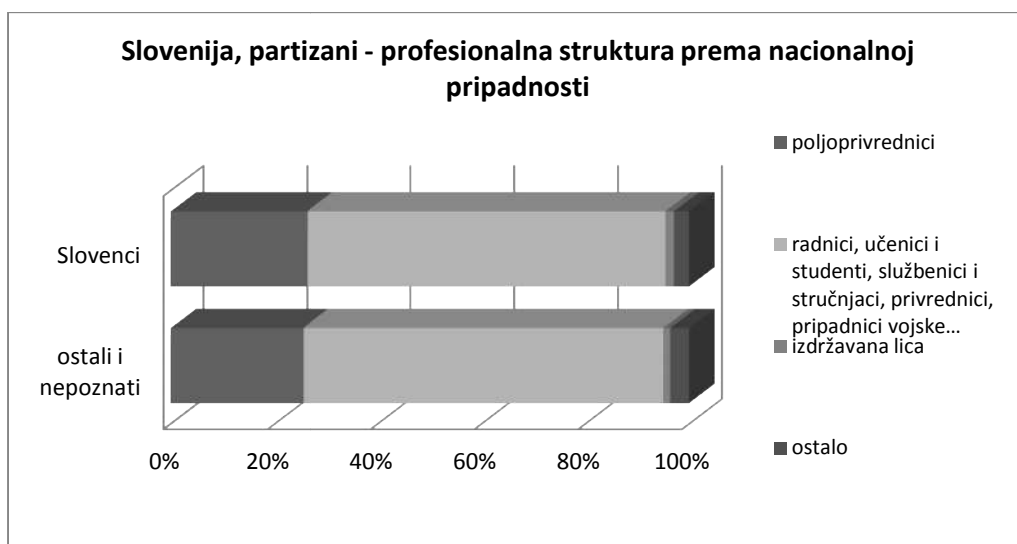

tabela 554 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Hrvatska	ukupno	Hrvati	%	Srbi	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	34.895	15.381	44,08	18.925	54,23	589	1,69
%	61,24	53,48	//	70,77	//	39,72	//
privrednici	1.890	1.157	61,22	563	29,79	170	8,99
%	3,32	4,02	//	2,10	//	11,46	//
radnici	9.725	6.964	71,61	2.446	25,15	315	3,24
%	17,07	24,21	//	9,15	//	21,24	//
vojs., pol.,	516	162	31,39	302	58,53	52	10,08
%	0,90	0,56	//	1,13	//	3,51	//
služb., stuč.	1.393	852	61,16	457	32,81	84	6,03
%	2,44	2,96	//	1,71	//	5,66	//
slob. prof.	83	51	61,44	8	9,64	24	28,91
%	0,15	0,18	//	0,03	//	1,62	//
izdržavana l.	4.037	1.336	33,09	2.644	65,49	57	1,41
%	7,08	4,64	//	9,89	//	3,84	//
đaci i stud.	3.260	2.013	61,75	1.127	34,57	120	3,68
%	5,72	7,00	//	4,21	//	8,09	//
ostala zan.	653	584	89,43	51	7,81	18	2,76
%	1,15	2,03	//	0,19	//	1,21	//
lični prihpdi	35	7	20,00	26	74,28	2	5,71
%	0,06	0,02	//	0,10	//	0,13	//
nezaposleni	98	62	63,26	33	33,67	3	3,06
%	0,17	0,21	//	0,12	//	0,20	//
nepoz. zan.	396	189	47,73	158	39,90	49	12,37
%	0,69	0,66	//	0,59	//	3,30	//
Ukupno	56.981	28.758	50,47	26.740	46,93	1.483	2,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 574

tabela 555 – Jugoslavija, partizani, Bosna i Hercegovina – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, BiH	ukupno	Srbi	%	Muslimani	%	Hrvati	%	Ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	24.378	20.203	82,87	3.298	13,53	721	2,96	156	0,64
%	65,30	69,65	//	53,94	//	42,84	//	29,32	//
privrednici	1.253	641	51,16	440	35,11	119	9,50	53	4,23
%	3,36	2,21	//	7,20	//	7,07	//	9,96	//
radnici	5.546	3.670	66,17	1.355	24,43	430	7,75	91	1,64
%	14,85	12,65	//	22,16	//	25,55	//	17,10	//
vojs., pol.,	267	189	70,79	24	8,99	17	6,37	37	13,86
%	0,71	0,65	//	0,39	//	1,01	//	6,95	//
služb., stuč.	807	500	61,96	147	18,21	102	12,64	58	7,19
%	2,16	1,72	//	2,40	//	6,06	//	10,90	//
slob. prof.	55	27	49,09	14	25,45	9	16,36	5	9,09
%	0,15	0,09	//	0,23	//	0,53	//	0,94	//
izdržavana l.	1.655	1.350	81,57	206	12,45	73	4,41	26	1,57
%	4,43	4,65	//	3,37	//	4,34	//	4,89	//
đaci i stud.	2.164	1.443	66,68	471	21,76	179	8,27	71	3,28
%	5,80	4,97	//	7,70	//	10,63	//	13,34	//
ostala zan.	273	209	76,56	45	16,48	14	5,13	5	1,83
%	0,73	0,72	//	0,74	//	0,83	//	0,94	//
lični prihpd	15	12	80,00	2	13,33	1	6,67	--	--
%	0,04	0,04	//	0,03	//	0,06	//	--	//
nezaposleni	76	48	63,16	24	31,57	3	3,95	1	1,31
%	0,20	0,16	//	0,39	//	0,18	//	0,19	//
nepoz. zan.	845	713	84,38	88	10,41	15	1,77	29	3,43
%	2,26	2,46	//	1,44	//	0,89	//	5,45	//

Ukupno	37.334	29.005	77,69	6.114	16,38	1.683	4,51	532	1,42
--------	--------	--------	-------	-------	-------	-------	------	-----	------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 575

tabela 556 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Crna Gora	ukupno	Crnogorci	%	Srbi	%	Hrvati	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	4.459	4.311	96,68	50	1,12	23	0,51	75	1,68
%	61,43	63,42	//	23,70	//	21,70	//	51,72	//
privrednici	172	145	84,30	8	4,65	7	4,07	12	6,98
%	2,37	2,13	//	3,79	//	6,60	//	8,27	//
radnici	474	412	86,92	36	7,59	15	3,16	11	2,32
%	6,53	6,06	//	17,06	//	14,15	//	7,59	//
vojs., pol.,	173	104	60,11	30	17,34	22	12,72	17	9,83
%	2,38	1,53	//	14,22	//	20,75	//	11,72	//
služb., stuč.	269	240	89,22	19	7,06	5	1,86	5	1,86
%	3,70	3,53	//	9,00	//	4,71	//	3,45	//
slob. prof.	28	28	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,38	0,41	//	--	//	--	//	--	//
izdržavana l.	323	309	95,66	9	2,79	2	0,62	3	0,93
%	4,45	4,55	//	4,26	//	1,89	//	2,07	//
đaci i stud.	1.167	1.078	92,37	52	4,45	23	1,97	14	1,20
%	16,08	15,86	//	24,64	//	21,70	//	9,65	//
ostala zan.	113	96	84,95	4	3,54	9	7,96	4	3,54
%	1,56	1,41	//	1,89	//	8,49	//	2,76	//
lični prihpdri	15	15	100,0	--	--	--	--	--	--
%	0,21	0,22	//	--	//	--	//	--	//

nezaposleni	23	21	0,91	2	8,69	--	--	--	--
%	0,32	0,31	//	0,95	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	43	38	88,37	1	2,32	--	--	4	9,30
%	0,59	0,56	//	0,47	//	--	//	2,76	//
Ukupno	7.259	6.797	93,63	211	2,91	106	1,46	145	2,00

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 576

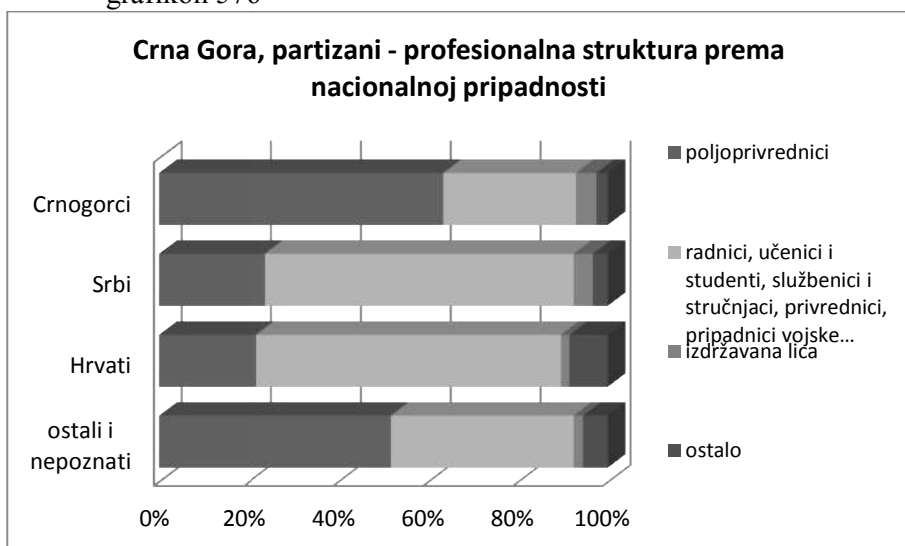

tabela 557 – Jugoslavija, partizani, Uža Srbija – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Uža Srbija	ukupno	Srbi	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	27.086	26.485	97,78	601	2,22
%	67,53	69,36	//	31,22	//
privrednici	2.403	2.217	92,26	186	7,74
%	5,99	5,81	//	9,66	//
radnici	5.425	5.025	92,63	400	7,37
%	13,52	13,16	//	20,78	//
vojs., pol.,	478	376	78,66	102	21,34
%	1,19	0,98	//	5,30	//
služb., stuč.	1.101	872	79,20	229	20,80
%	2,74	2,28	//	11,90	//
slob. prof.	141	120	85,11	21	14,89
%	0,35	0,31	//	1,09	//
izdržavana l.	348	322	92,53	26	7,47
%	0,87	0,84	//	1,35	//
đaci i stud.	2.657	2.392	90,03	265	9,97
%	6,62	6,26	//	13,77	//
ostala zan.	71	41	57,75	30	42,25
%	0,18	0,11	//	1,56	//
lični prihpd	13	10	76,92	3	23,08

%	0,03	0,03	//	0,15	//
nezaposleni	34	26	76,47	8	23,53
%	0,08	0,07	//	0,41	//
nepoz. zan.	352	298	84,66	54	15,34
%	0,88	0,78	//	2,80	//
Ukupno	40.109	38.184	95,20	1.925	4,80

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 577

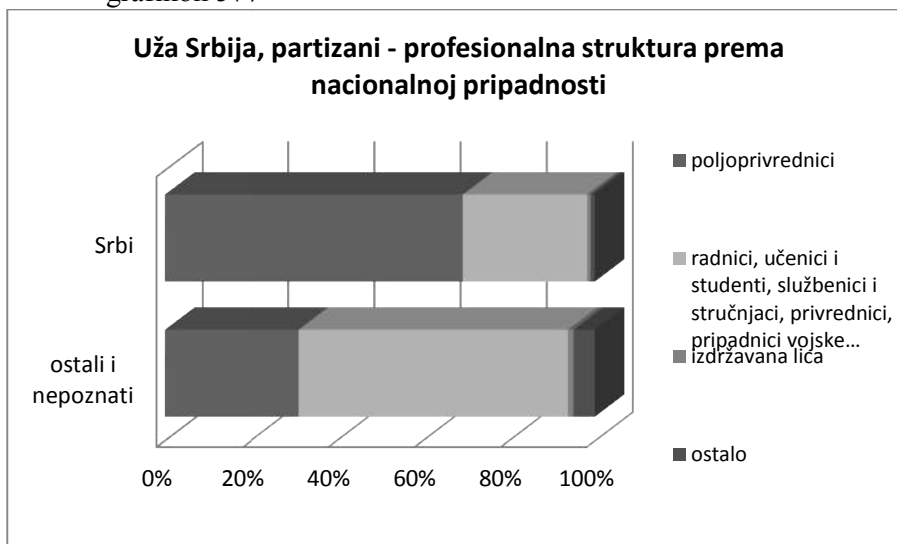

tabela 558 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Vojvodina	ukupno	Srbi	%	Mađari	%	Hrvati	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	6.474	4.910	75,84	586	9,05	322	4,97	656	10,13
%	57,38	57,80	//	58,60	//	49,61	//	57,59	//
privrednici	1.078	865	80,24	84	7,79	44	4,08	85	7,88
%	9,55	10,18	//	8,40	//	6,78	//	7,46	//
radnici	1.826	1.231	67,41	228	12,49	152	8,32	215	11,77
%	16,18	14,49	//	22,80	//	23,42	//	18,88	//
vojs., pol.,	103	82	7,96	1	0,97	6	5,82	14	13,59
%	0,91	0,96	//	0,10	//	0,92	//	1,23	//
služb., stuč.	267	192	71,91	10	3,74	33	12,36	32	11,98
%	2,37	2,26	//	1,00	//	5,08	//	2,81	//
slob. prof.	32	22	68,75	4	12,50	1	3,12	5	15,62
%	0,28	0,26	//	0,40	//	0,15	//	0,44	//
izdržavana l.	405	360	88,89	13	3,21	9	2,22	23	5,68
%	3,59	4,24	//	1,30	//	1,39	//	2,02	//
đaci i stud.	946	743	78,54	50	5,28	69	7,29	84	8,88
%	8,38	8,75	//	5,00	//	10,63	//	7,37	//
ostala zan.	42	19	45,24	10	23,81	8	19,05	5	11,90
%	0,37	0,22	//	1,00	//	1,23	//	0,44	//

lični prihodi	2	1	50,00	--	--	--	--	1	50,00
%	0,02	0,01	//	--	//	--	//	0,09	//
nezaposleni	24	19	79,17	2	8,33	3	12,50	--	--
%	0,21	0,22	//	0,20	//	0,46	//	--	//
nepoz. zan.	84	51	60,71	12	14,28	2	2,38	19	22,62
%	0,74	0,60	//	1,20	//	0,31	//	1,67	//
Ukupno	11.283	8.495	75,29	1.000	8,86	649	5,75	1.139	10,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 578

tabela 559 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, KiM	ukupno	Srbi	%	Albanci	%	Crnogorci	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	1.855	663	35,74	898	48,41	256	13,80	38	2,05
%	67,50	60,38	//	87,61	//	47,85	//	42,22	//
privrednici	77	48	62,34	13	16,88	13	16,88	3	3,90
%	2,80	4,37	//	1,27	//	2,43	//	3,33	//
radnici	322	192	59,63	67	20,81	40	12,42	23	7,14
%	11,62	17,49	//	6,54	//	7,48	//	25,56	//
vojs., pol.,	37	22	59,46	--	--	11	29,73	4	10,81
%	1,35	2,00	//	--	//	2,06	//	4,44	//
služb., stuč.	75	37	49,33	7	9,33	24	32,00	7	9,33
%	2,73	3,37	//	0,68	//	4,48	//	7,78	//
slob. prof.	4	--	--	1	25,00	3	75,00	--	--
%	0,14	--	//	0,10	//	0,56	//	--	//
izdržavana l.	60	18	30,00	5	8,33	35	58,33	2	3,33
%	2,18	1,63	//	0,49	//	6,54	//	2,22	//
đaci i stud.	263	103	39,16	13	4,94	138	52,47	9	3,42
%	9,57	9,38	//	1,27	//	25,79	//	10,00	//
ostala zan.	8	1	12,50	1	12,50	4	50,00	2	25,00

%	0,29	0,09	//	0,10	//	0,75	//	2,22	//
lični prihodi	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,04	--	//	--	//	0,19	//	--	//
nezaposleni	4	2	50,00	1	25,00	1	25,00	--	--
%	0,14	0,18	//	0,10	//	0,19	//	--	//
nepoz. zan.	42	12	28,57	19	45,24	9	21,43	2	4,76
%	1,53	1,09	//	1,85	//	1,68	//	2,22	//
Ukupno	2.748	1.098	39,96	1.025	37,30	535	19,47	90	3,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 579

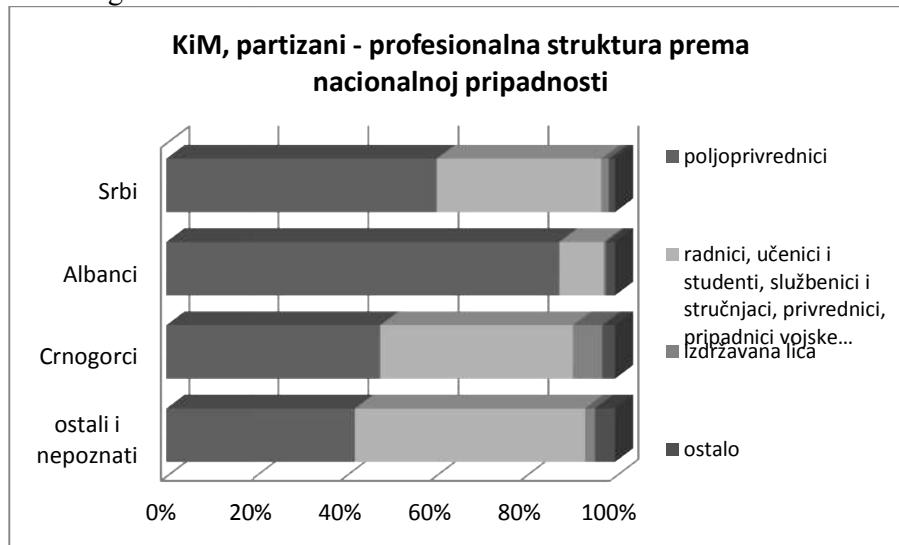

tabela 560 – Jugoslavija, partizani, Makedonija – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Makedonija	ukupno	Makedonci	%	Albanci	%	Srbi	%	ostali i nepoznati	%
poljoprivred.	3.047	2.252	73,91	431	14,14	141	4,63	223	7,32
%	63,58	64,92	//	84,01	//	39,38	//	49,34	//
privrednici	338	277	81,95	10	2,96	7	2,07	44	13,01
%	7,05	7,98	//	1,95	//	1,95	//	9,73	//
radnici	712	539	75,70	52	7,30	32	4,49	89	12,50
%	14,86	15,54	//	10,14	//	8,94	//	19,69	//
vojs., pol.,	76	5	6,58	1	1,31	50	65,79	20	26,31
%	1,58	0,14	//	0,19	//	13,97	//	4,42	//
služb., stuč.	134	73	54,48	5	3,73	37	27,61	19	14,18
%	2,80	2,10	//	0,97	//	10,33	//	4,20	//
slob. prof.	8	5	62,50	1	12,50	2	25,00	--	--
%	0,17	0,14	//	0,19	//	0,56	//	--	//
izdržavana l.	40	33	82,50	1	2,50	3	7,50	3	7,50
%	0,83	0,95	//	0,19	//	0,84	//	0,66	//
đaci i stud.	280	177	63,21	3	1,07	74	26,43	26	9,28

%	5,84	5,10	//	0,58	//	20,67	//	5,75	//
ostala zan.	137	96	70,07	9	6,57	6	4,38	26	18,98
%	2,86	2,77	//	1,75	//	1,68	//	5,75	//
lični prihodi	1	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,02	--	//	--	//	0,28	//	--	//
nezaposleni	8	7	87,50	--	--	1	12,50	--	--
%	0,17	0,20	//	--	//	0,28	//	--	//
nepoz. zan.	11	5	45,45	--	--	4	36,36	2	18,18
%	0,23	0,14	//	--	//	1,12	//	0,44	//
Ukupno	4.792	3.469	72,39	513	10,70	358	7,47	452	9,43

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 580

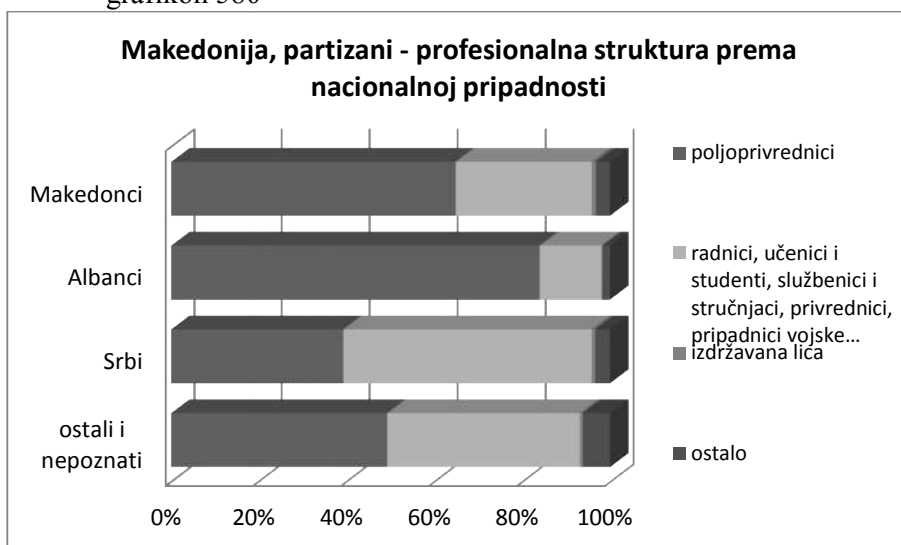

tabela 561 – Jugoslavija, partizani, Srbi – profesionalna struktura prema republičko - pokrajinskoj pripadnosti

Jugoslavija, profesije, Srbi	ukupno	Slovenija	%	Hrvatska	%	BiH	%	Crna Gora	%
poljoprivred.	71.403	26	0,04	18.925	26,50	20.203	28,29	50	0,07
%	68,53	27,66	//	70,77	//	69,65	//	23,70	//
privrednici	4.355	6	0,14	563	12,93	641	14,72	8	0,18
%	4,18	6,38	//	2,10	//	2,21	//	3,79	//
radnici	12.654	22	0,17	2.446	19,33	3.670	29,00	36	0,28
%	12,14	23,40	//	9,15	//	12,65	//	17,06	//
vojs., pol.,	1.080	29	2,68	302	27,96	189	17,50	30	2,78
%	1,04	30,85	//	1,13	//	0,65	//	14,22	//
služb., stuč.	2.118	4	0,19	457	21,58	500	23,61	19	0,90
%	2,03	4,25	//	1,71	//	1,72	//	9,00	//
slob. prof.	180	1	0,56	8	4,44	27	15,00	--	--
%	0,17	1,06	//	0,03	//	0,09	//	--	//
izdržavana l.	4.707	1	0,02	2.644	56,17	1.350	28,68	9	0,19

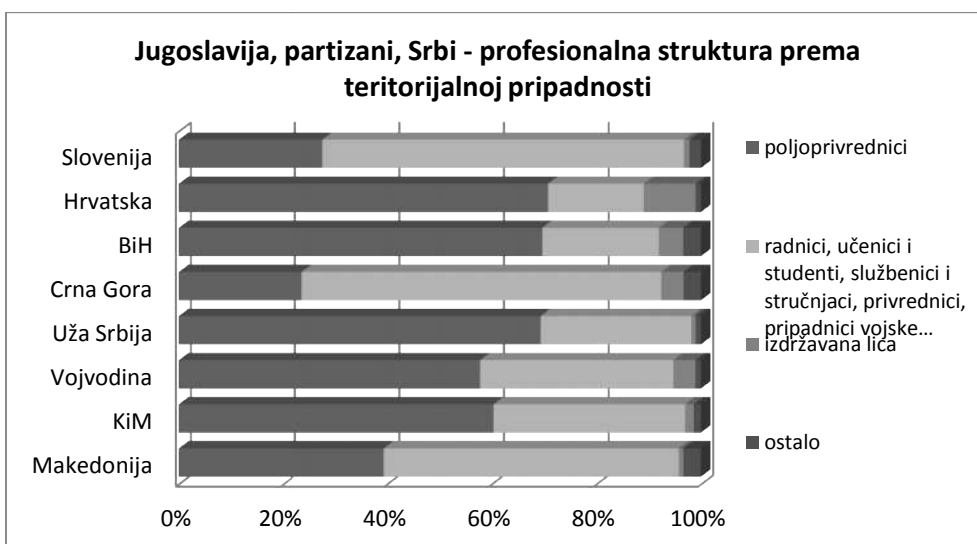
%	4,52	1,06	//	9,89	//	4,65	//	4,26	//
đaci i stud.	5.937	3	0,05	1.127	18,98	1.443	24,30	52	0,87
%	5,70	3,19	//	4,21	//	4,97	//	24,64	//
ostala zan.	331	--	--	51	15,41	209	63,14	4	1,21
%	0,32	--	//	0,19	//	0,72	//	1,89	//
lični prihpd	50	--	--	26	52,00	12	24,00	--	--
%	0,05	--	//	0,10	//	0,04	//	--	//
nezaposleni	131	--	--	33	25,19	48	36,64	2	1,53
%	0,12	--	//	0,12	//	0,16	//	0,95	//
nepoz. zan.	1.239	2	0,16	158	12,75	713	57,55	1	0,08
%	1,19	//	//	0,59	//	2,46	//	0,47	//
Ukupno	104.185	94	0,09	26.740	25,66	29.005	27,84	211	0,20

tabela 561 (nastavak)

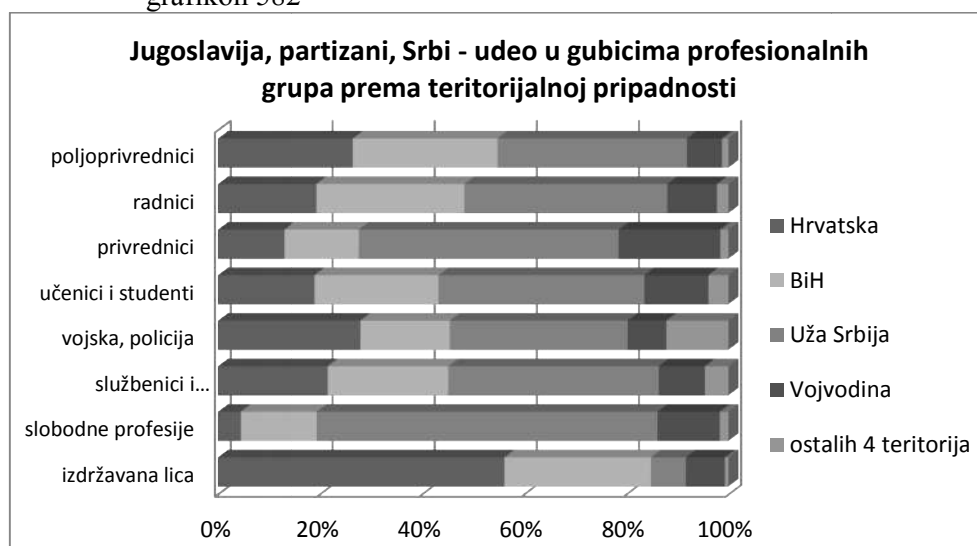
Jugoslavija, profesije, Srbi	ukupno	Uža Srbija	%	Vojvodina	%	KiM	%	Makedon	%
poljoprivred.	71.403	26.485	37,09	4.910	6,88	663	0,93	141	0,20
%	68,53	69,36	//	57,80	//	60,38	//	39,38	//
privrednici	4.355	2.217	50,91	865	19,86	48	1,10	7	0,16
%	4,18	5,81	//	10,18	//	4,37	//	1,95	//
radnici	12.654	5.025	39,71	1.231	9,73	192	1,52	32	0,25
%	12,14	13,16	//	14,49	//	17,49	//	8,94	//
vojs., pol.,	1.080	376	34,81	82	7,59	22	2,04	50	4,63
%	1,04	0,98	//	0,96	//	2,00	//	13,97	//
služb., stuč.	2.118	872	41,17	192	9,06	37	1,75	37	1,75
%	2,03	2,28	//	2,26	//	3,37	//	10,33	//
slob. prof.	180	120	66,67	22	12,22	--	--	2	1,11
%	0,17	0,31	//	0,26	//	--	//	0,56	//
izdržavana l.	4.707	322	6,84	360	7,65	18	0,38	3	0,06
%	4,52	0,84	//	4,24	//	1,63	//	0,84	//
đaci i stud.	5.937	2.392	40,29	743	12,51	103	1,73	74	1,25
%	5,70	6,26	//	8,75	//	9,38	//	20,67	//
ostala zan.	331	41	12,39	19	5,74	1	0,30	6	1,81
%	0,32	0,11	//	0,22	//	0,09	//	1,68	//
lični prihpd	50	10	20,00	1	2,00	--	--	1	2
%	0,05	0,03	//	0,01	//	--	//	0,28	//
nezaposleni	131	26	19,85	19	14,50	2	1,53	1	0,76
%	0,12	0,07	//	0,22	//	0,18	//	0,28	//
nepoz. zan.	1.239	298	24,05	51	4,12	12	0,97	4	0,32
%	1,19	0,78	//	0,60	//	1,09	//	1,12	//
Ukupno	104.185	38.184	36,65	8.495	8,15	1.098	1,05	358	0,34

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 581

grafikon 582

Polna struktura gubitaka pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije prema administrativnoj podeli nakon 1945. godine

Polna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta nije bila jednaka u svim delovima Jugoslavije i bila je uslovljena razvijenošću pokreta na određenim teritorijama, stepenom emancipacije žena koji je postojao pre rata ili se razvio tokom rata, kao i potrebom za njihovim angažovanjem. Najveću zastupljenost u gubicima

među partizanima imale su partizanke sa teritorije Hrvatske (8,52%) što je bio 1,48 odnosno 1,50 puta veći udeo nego u BiH (5,75%) i Crnoj Gori (5,66%) i 4,04 puta veća nego u Užoj Srbiji (2,11%). Od svih žena stradalih u partizanskom pokretu, polovina (51,09%) je poticala iz Hrvatske (2,08 puta veće učešće u gubicima od učešća teritorije u populaciji Jugoslavije), 22,58% iz BiH (1,35 puta veće učešće u gubicima žena od zastupljenosti teritorije u populaciji), 4,32% iz Crne Gore (1,67 puta veće učešće u gubicima partizanski od zastupljenosti teritorije u stanovništvu Jugoslavije), 8,89% iz Uže Srbije (2,88 puta manje učešće u gubicima partizanski od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije), a najmanje iz Makedonije (0,90% - 7,49 puta manje od zastupljenosti u populaciji).

Dinamika stradanja partizanski iz različitih delova Jugoslavije nije bila uravnotežena tokom rata. Dve trećine partizanki Hrvatske (65,45%) i BiH (66,08%) je izgubila život u prve tri godine rata, kao i polovina partizanki Crne Gore (54,02%), dok je najveći deo partizanki ostalih teritorija život izgubio u poslednje dve godine rata, Uže Srbije (62,60%), Vojvodine (53,06%), KiM (76,67%), Slovenije (66,94%) i Makedonije (76,74%). Partizanke iz Hrvatske su tokom čitavog rata predstavljale najveći deo strdalih pripadnica pokreta, činići dve petine gubitaka u prvoj (44,31%) i poslednjoj godini rata (41,40%), a najviše tri petine gubitaka 1943. godine (60,95%). Najveće učešće u gubicima partizanke iz BiH su imale druge i treće godine rata (30,98 odnosno 24,40%), iz Uže Srbije u ustanku (22,35%, a najmanje 1943. godine, 3,57%), iz Slovenije i Vojvodine poslednje godine rata kada su predstavljale po deseti deo gubitaka žena u pokretu.

Nacionalnosti zastoljebne u partizanskom pokretu neke teritorije nisu imale jednaku polnu strukturu gubitaka, što je bilo posebno uočljivo u republikama sa heterogenom nacionalnom strukturom populacije, a koje su u značajnom broju bile zastupljene u gubicima. Žene su bile zastupljene u gubicima svih nacionalnosti, ali ne sa jedankim učešćem. U Hrvatskoj su Srkinje činile dve trećine gubitaka partizanki (67,59%), što je bilo 3,64 puta veće učešće od njihove zastupljenosti u stanovništvu, Hrvatice su predstavljale 30,39% gubitaka partizanki, 2,39 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji, tako da je gubitak partizanki srpske nacionalnosti bio realno 8,67 puta veći. Sa 85,79% učešća u gubicima partizanki BiH, Srkinje su bile dvostruko zastupljenije (1,95 puta) u gubicima žena od učešća u populaciji teritorije,

dok je učešće u gubicima pripadnica pokreta Muslimanki (7,69%) i Hrvatica (4,15%) bilo 4,02 odnosno 5,39 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije, tako da su gubici partizanki srpske nacionalnosti bili realno 7,86 odnosno 10,54 puta veći od gubitaka partizanki muslimanske i hrvatske nacionalnosti. U gubicima partizanki Vojvodine, Srпкиnje su činile 89,18% stradalih (2,41 puta veće učešće u gubicima od njihove zastupljenosti u stanovništvu teritorije), dok je učešće u gubicima Hrvatica (2,83%) i Mađarica (2,00%) bilo 2,76 odnosno 11,50 puta manje od njihovog učešća u populaciji teritorije. U Užoj Srbiji su pripadnice pokreta srpske nacionalnosti imale izjednačenu zastupljenost u gubicima partizanki sa njihovim učešćem u stanovništvu, na teritoriji KiM Srпкиnje i Crnogorke su predstavljale jedine stradale partizanke, dok je na teritoriji Makedonije učešće Makedonki u gubicima partizanki (77,91%) bilo 1,25 puta veće od zastupljenosti u populaciji, Srпкиnja (17,44%) 3,28 puta veće, dok je učešće Albanski (1,16%) bilo 11,90 puta manje.

tabela 562 – Jugoslavija, partizani – polna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	164.045	7.071	4,31	17.791	10,84	38.877	23,70	52.181	31,81	48.125	29,34
%	94,52	96,52	//	94,64	//	90,06	//	95,05	//	97,50	//
žene	9.504	255	2,68	1.007	10,59	4.290	45,14	2.720	28,62	1.232	12,96
%	5,48	3,48	//	5,36	//	9,94	//	4,95	//	2,50	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

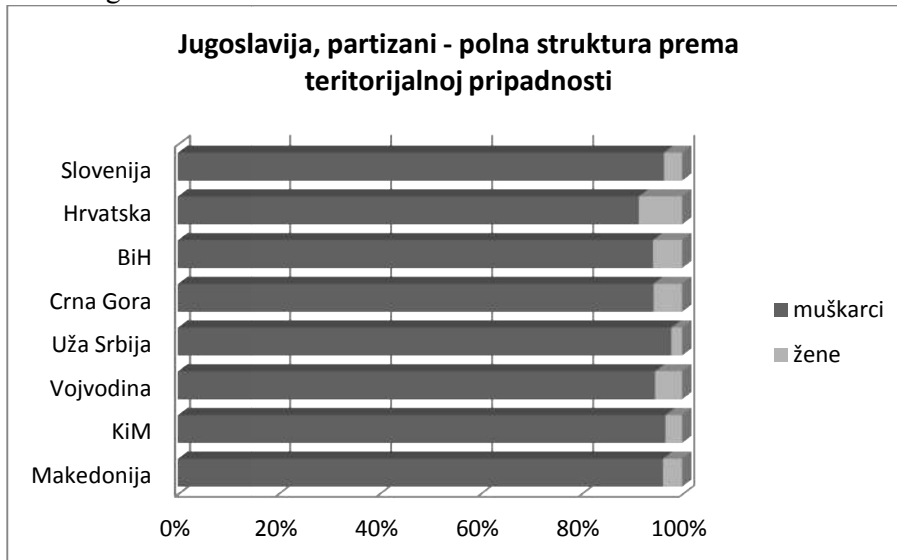
tabela 563 – Jugoslavija, partizani – polna struktura prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti

Jugoslavija, pol	ukupno	muški	%	ženski	%
Slovenija	13.043	12.574	96,40	469	3,60
%	7,51	7,66	//	4,93	//
Hrvatska	56.981	52.125	91,48	4.856	8,52
%	32,83	31,77	//	51,09	//
BiH	37.334	35.188	94,25	2.146	5,75
%	21,51	21,45	//	22,58	//
Crna Gora	7.259	6.848	94,34	411	5,66
%	4,18	4,17	//	4,32	//
Uža Srbija	40.109	39.264	97,89	845	2,11
%	23,11	23,93	//	8,89	//
Vojvodina	11.283	10.682	94,67	601	5,33

%	6,50	6,51	//	6,32	//
KiM	2.748	2.658	96,72	90	3,28
%	1,58	1,62	//	0,95	//
Makedonija	4.792	4.706	96,20	86	3,80
%	2,76	2,87	//	0,90	//
ukupno	173.549	164.045	94,52	9.504	5,48

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 583

grafikon 584

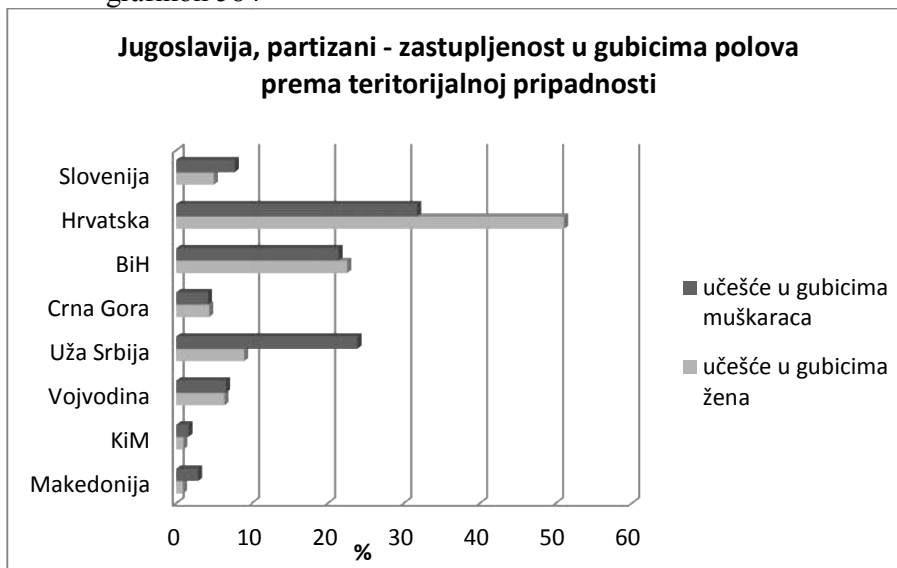

tabela 564 – Jugoslavija, partizani, Slovenija – polna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, pol, Slovenija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	12.574	248	1,97	1.157	9,20	2.669	21,23	5.150	40,96	3.350	26,64
%	96,40	97,25	//	96,50	//	96,18	//	96,59	//	96,21	//
žene	469	7	1,49	42	8,95	106	22,60	182	38,80	132	28,14
%	3,60	2,75	//	3,50	//	3,82	//	3,41	//	3,79	//
ukupno	13.043	255	1,95	1.199	9,19	2.775	21,27	5.332	40,88	3.482	26,70

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 565 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska – polna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, pol, Hrvatska	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	52.125	951	1,82	5.293	10,15	18.653	35,78	16.837	32,30	10.391	19,93
%	91,48	89,38	//	92,16	//	87,70	//	93,51	//	95,32	//
žene	4.856	113	2,33	450	9,27	2.615	53,85	1.168	24,05	510	10,50
%	8,52	10,72	//	7,84	//	12,30	//	6,49	//	4,68	//
ukupno	56.981	1.064	1,87	5.743	10,08	21.268	37,32	18.005	31,60	10.901	19,13

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 566 – Jugoslavija, partizani, Bosna i Hercegovina – polna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, pol, BiH	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	35.188	2.404	6,83	7.053	20,04	10.719	30,46	8.992	25,55	6.020	17,11
%	94,25	97,60	//	95,76	//	91,10	//	94,51	//	96,69	//
žene	2.146	59	2,74	312	14,54	1.047	48,79	522	24,32	206	9,60
%	5,75	2,40	//	4,24	//	8,90	//	5,49	//	3,31	//
ukupno	37.334	2.463	6,70	7.365	19,73	11.766	31,51	9.514	25,48	6.226	16,68

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 567 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora – polna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, pol, Crna Gora	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	6.848	473	6,91	1.342	19,60	1.668	24,36	2.384	34,81	981	14,32
%	94,34	98,54	//	95,58	//	91,60	//	94,12	//	96,08	//
žene	411	7	1,70	62	15,08	153	37,23	149	36,25	40	9,73
%	5,66	1,46	//	4,42	//	8,40	//	5,88	//	3,92	//
ukupno	7.259	480	6,61	1.404	19,34	1.821	25,09	2.533	34,89	1.021	14,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 568 – Jugoslavija, partizani, Uža Srbija – polna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, pol, Uža Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%

muškarci	39.264	2.585	6,58	1.975	5,03	2.885	7,35	11.872	30,24	19.947	50,80
%	97,89	97,84	//	95,50	//	94,56	//	97,13	//	99,11	//
žene	845	57	6,74	93	11,01	166	19,64	351	41,54	178	21,06
%	2,11	2,16	//	4,50	//	5,44	//	2,87	//	0,89	//
ukupno	40.109	2.642	6,59	2.068	5,15	3.051	7,61	12.223	30,47	20.125	50,17

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 569 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina – polna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, pol, Vojvodina	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	10.682	232	2,17	699	6,54	1.651	15,45	3.911	36,61	4.189	39,21
%	94,67	96,67	//	94,46	//	90,51	//	93,79	//	97,21	//
žene	601	8	1,33	41	6,82	173	28,78	259	43,09	120	19,97
%	5,33	3,33	//	5,54	//	9,49	//	6,21	//	2,79	//
ukupno	11.283	240	2,13	740	6,56	1.824	16,17	4.170	36,96	4.309	38,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 570 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija – polna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, pol, KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	2.658	115	4,33	136	5,12	263	9,89	926	34,84	1.218	45,82
%	96,72	98,29	//	99,27	//	93,59	//	96,36	//	97,28	//
žene	90	2	2,22	1	1,11	18	20,00	35	38,89	34	37,78
%	3,28	1,71	//	0,73	//	6,41	//	3,64	//	2,72	//
ukupno	2.748	117	4,26	137	4,98	281	10,22	961	34,97	1.252	45,56

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 571 – Jugoslavija, partizani, Makedonija – polna struktura prema godini stradanja

Jugoslavija, pol, Makedinija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	4.706	63	1,34	136	2,89	369	7,84	2.109	44,81	2.029	43,11
%	98,20	96,92	//	95,77	//	96,85	//	97,50	//	99,41	//
žene	86	2	2,32	6	6,98	12	13,95	54	62,79	12	13,95
%	1,80	3,08	//	4,23	//	3,15	//	//	//	//	//
ukupno	4.792	65	1,36	142	2,96	381	7,95	2.163	45,14	2.041	42,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 572 – Jugoslavija, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

Jugoslavija - partizani	ukupno	muški	%	ženski	%
Srbi	104.185	97.688	93,76	6.497	6,24
%	60,03	59,55	//	68,36	//
Hrvati	31.658	30.043	94,90	1.615	5,10

%	18,24	18,31	//	16,99	//
Slovinci	13.368	12.879	96,34	489	3,66
%	7,70	7,85	//	5,14	//
Crnogorci	8.032	7.562	94,15	470	5,85
%	4,63	4,61	//	4,94	//
Muslimani	6.463	6.289	97,31	174	2,69
%	3,72	3,83	//	1,83	//
Makedonci	3.621	3.548	97,98	73	2,02
%	2,09	2,16	//	0,77	//
Albanci	1.644	1.643	99,94	1	0,06
%	0,95	1,00	//	0,01	//
Mađari	1.279	1.260	98,51	19	1,49
%	0,74	0,77	//	0,20	//
ostali i nep	3.299	3.133	94,97	166	5,03
%	1,90	1,91	//	1,75	//
ukupno	173.549	164.045	94,52	9.504	5,48

AMZG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 585

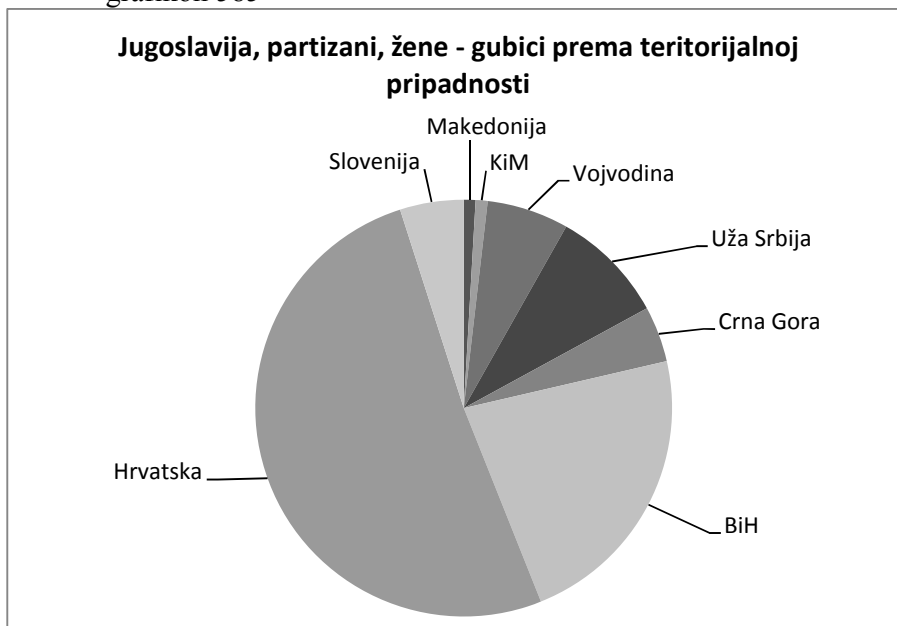

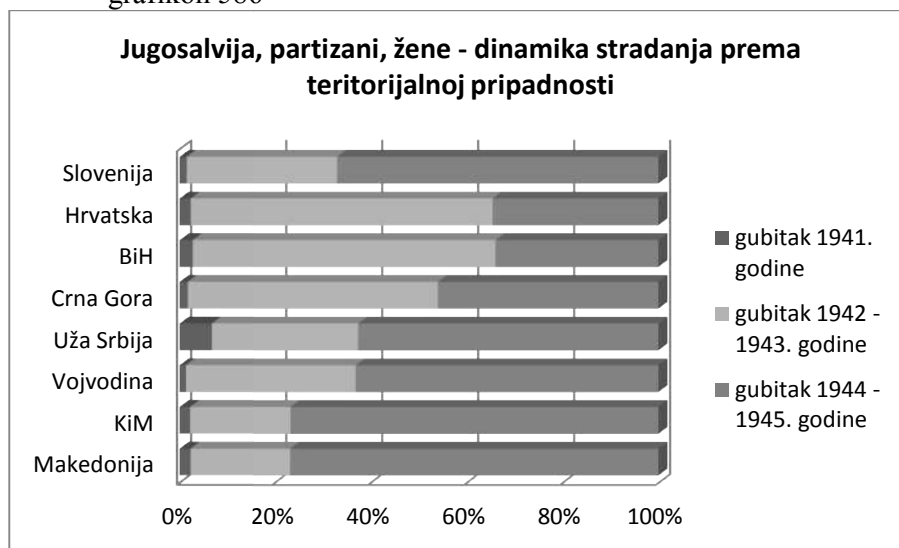
tabela 573 – Jugoslavija, partizani – gubici žena prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	469	7	1,49	42	8,95	106	22,60	182	38,80	132	28,14
%	4,93	2,74	//	4,17	//	2,47	//	6,69	//	10,71	//
Hrvatska	4.856	113	2,33	450	9,27	2.615	53,85	1.168	24,05	510	10,50
%	51,09	44,31	//	44,69	//	60,95	//	42,94	//	41,40	//

BiH	2.146	59	2,74	312	14,54	1.047	48,79	522	24,32	206	9,60
%	22,58	23,14	//	30,98	//	24,40	//	19,19	//	16,72	//
Crna Gora	411	7	1,70	62	15,08	153	37,23	149	36,25	40	9,73
%	4,32	2,74	//	6,16	//	3,57	//	5,48	//	3,25	//
Uža Srbija	845	57	6,74	93	11,01	166	19,64	351	41,54	178	21,06
%	8,89	22,35	//	9,23	//	3,87	//	12,90	//	14,45	//
Vojvodina	601	8	1,33	41	6,82	173	28,78	259	43,09	120	19,97
%	6,32	3,14	//	4,07	//	4,03	//	9,52	//	9,74	//
KiM	90	2	2,22	1	1,11	18	20,00	35	38,89	34	37,78
%	0,95	0,78	//	0,10	//	0,42	//	1,29	//	2,76	//
Makedonija	86	2	2,32	6	6,98	12	13,95	54	62,79	12	13,95
%	0,90	0,78	//	0,59	//	0,28	//	1,98	//	0,97	//
ukupno	9.504	255	2,68	1.007	10,59	4.290	45,14	2.720	28,62	1.232	12,96

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 586

grafikon 587

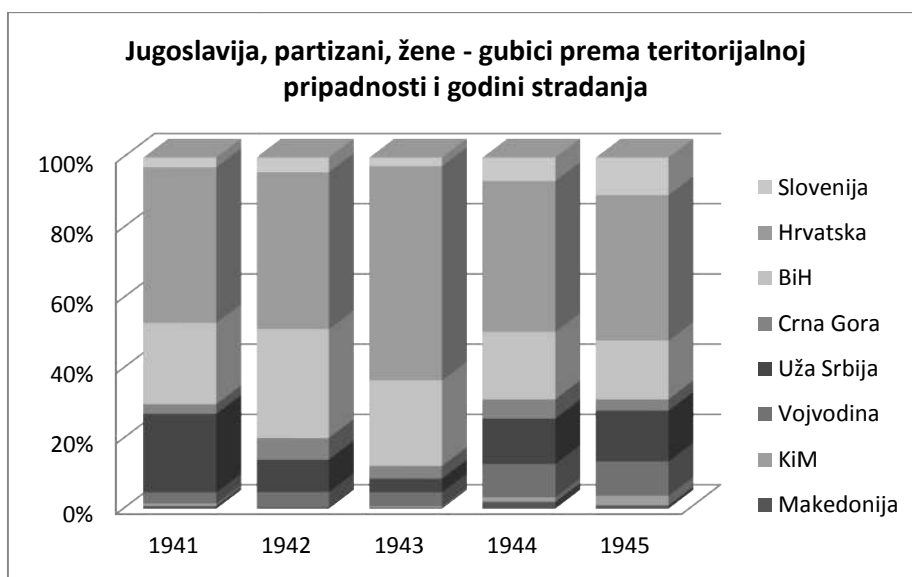

tabela 574 – Jugoslavija, partizani – nacionalna struktura žena prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti

Jugoslavija, žene	ukupno	Srkinje	%	Hrvatice	%	Slovenke	%	Crnogorke	%	Muslimanke	%
Slovenija	469	3	0,64	6	1,28	458	97,65	--	--	--	--
%	4,93	0,05	//	0,37	//	93,66	//	--	//	--	//
Hrvatska	4.856	3.282	67,59	1.476	30,39	14	0,29	3	0,06	2	0,04
%	51,09	50,51	//	91,39	//	2,86	//	0,64	//	1,15	//
BiH	2.146	1.841	85,79	89	4,15	6	0,28	7	0,33	165	7,69
%	22,58	28,34	//	5,51	//	1,23	//	1,49	//	94,83	//
Crna Gora	411	15	3,65	4	0,97	--	--	387	84,16	1	0,24
%	4,32	0,23	//	0,25	//	--	//	82,34	//	0,57	//
Srbija	845	768	90,89	22	2,60	10	1,18	16	1,89	5	0,59
%	8,89	11,82	//	1,36	//	2,04	//	3,40	//	2,87	//
Vojvodina	601	536	89,18	17	2,83	1	0,17	5	0,83	--	--
%	6,32	8,25	//	1,05	//	0,20	//	1,06	//	--	//
KiM	90	37	41,11	1	1,11	--	--	52	57,78	--	--
%	0,95	0,57	//	0,06	//	--	//	11,06	//	--	//
Makedonija	86	15	17,44	--	--	--	--	--	--	1	1,16
%	0,90	0,23	//	--	//	--	//	--	//	0,57	//
ukupno	9.504	6.497	68,36	1.615	16,99	489	5,14	470	494	174	1,83

tabela 574 (nastavak)

Jugoslavija, žene	ukupno	Makedonke	%	Albanke	%	Mađarice	%	ostale i nepoznate	%
Slovenija	469	--	--	--	--	--	--	2	0,43
%	4,93	--	//	--	//	--	//	1,20	//
Hrvatska	4.856	1	0,02	--	--	4	0,08	74	1,52
%	51,09	1,37	//	--	//	21,05	//	44,58	//
BiH	2.146	--	--	--	--	1	0,05	37	1,72

%	22,58	--	//	--	//	5,26	//	22,29	//
Crna Gora	411	2	0,49	--	--	1	0,24	1	0,24
%	4,32	2,74	//	--	//	5,26	//	0,60	//
Srbija	845	3	0,35	--	--	1	0,12	20	2,37
%	8,89	4,11	//	--	//	5,26	//	12,05	//
Vojvodina	601	--	--	--	--	12	2,00	30	4,99
%	6,32	--	//	--	//	63,16	//	18,07	//
KiM	90	--	--	--	--	--	--	--	--
%	0,95	--	//	--	//	--	//	--	//
Makedonija	86	67	77,91	1	1,16	--	--	2	25,32
%	0,90	91,78	//	100,0	//	--	//	1,20	//
ukupno	9.504	73	2,02	1	0,01	19	0,20	166	1,75

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 575 – Jugoslavija, partizani – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srpkinja	6.497	200	3,08	743	11,44	3.239	49,85	1.601	24,64	714	10,99
%	68,36	78,43	//	73,78	//	75,50	//	58,86	//	57,95	//
Hrvatice	1.615	13	0,80	114	7,06	631	39,07	600	37,15	257	15,91
%	16,99	5,10	//	11,32	//	14,71	//	22,06	//	20,86	//
Slovenke	489	7	1,43	45	9,20	117	23,93	185	37,83	135	27,61
%	5,14	2,74	//	4,47	//	2,73	//	6,80	//	10,96	//
Crnogorke	470	10	2,13	61	12,98	169	35,96	171	36,38	59	12,55
%	4,94	3,92	//	6,06	//	3,94	//	6,29	//	4,79	//
Muslimanke	174	4	2,30	22	12,64	72	41,38	55	31,61	21	12,07
%	1,83	1,57	//	2,18	//	1,68	//	2,02	//	1,70	//
Makedonke	73	2	2,74	7	9,59	10	13,70	43	58,90	11	15,07
%	0,77	0,78	//	0,69	//	0,23	//	1,58	//	0,89	//
Albanke	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	0,01	--	//	--	//	--	//	0,04	//	--	//
Mađarice	19	1	5,26	--	--	2	10,53	6	31,58	10	52,63
%	0,20	0,39	//	--	//	0,05	//	0,22	//	0,81	//
ostale i nep.	166	18	10,84	15	9,04	50	30,12	58	34,94	25	15,06
%	1,75	7,06	//	1,49	//	1,16	//	2,13	//	2,03	//
ukupno	9.504	255	2,68	1.007	10,59	4.290	45,14	2.720	28,62	1.232	12,96

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 576 – Jugoslavija, partizani, Slovenija – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene Slovenija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenke	458	7	1,53	41	8,95	102	22,27	177	38,65	131	28,60
%	97,65	100,0	//	97,62	//	96,23	//	97,25	//	99,24	//

ostali i nep	11	--	--	1	9,09	4	36,36	5	45,45	1	9,09
%	2,35	--	//	2,38	//	3,77	//	2,75	//	0,76	//
ukupno	469	7	1,49	42	8,95	106	22,60	182	38,80	132	28,14

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 577 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene Hrvatska	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srpkinje	3.282	91	2,77	345	10,51	1.990	60,63	583	17,76	273	8,32
%	67,59	80,53	//	76,67	//	76,10	//	49,91	//	53,53	//
Hrvatice	1.476	9	0,61	100	6,77	591	40,04	549	37,19	227	15,38
%	30,39	7,96	//	22,22	//	22,60	//	47,00	//	44,51	//
ostali i nep	98	13	13,26	5	5,10	34	34,69	36	36,73	10	10,20
%	2,02	11,50	//	1,11	//	1,30	//	3,08	//	1,96	//
ukupno	4.856	113	2,33	450	9,27	2.615	53,85	1.168	24,05	510	10,50

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 588

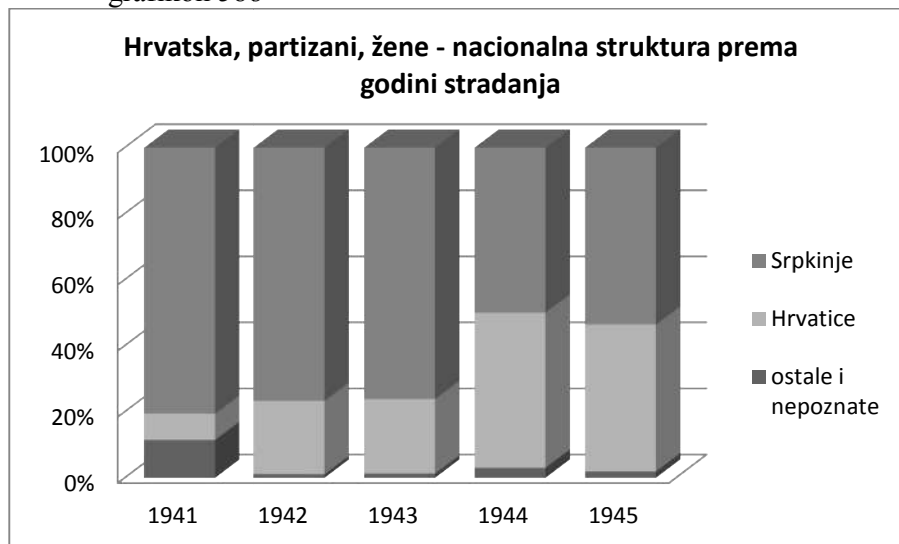

tabela 578 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska – nacionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija, žene Hrvatska	ukupno	NDH	%	anektirano od Italije	%	anekt. od Mađarske	%
Srpkinje	3.282	3.231	98,45	45	1,37	6	0,18
%	67,59	77,02	//	6,96	//	40,00	//
Hrvatice	1.476	875	59,28	594	40,24	7	0,47
%	30,39	20,86	//	91,95	//	46,67	//
ostali i nep	98	89	90,82	7	7,14	2	2,04
%	2,02	2,12	//	1,08	//	13,33	//

ukupno	4.856	4.195	86,39	646	13,30	15	0,31
--------	-------	-------	-------	-----	-------	----	------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 579 – Jugoslavija, partizani, Bosna i Hercegovina – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene, BiH	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srpkinje	1.841	51	2,77	274	14,88	925	50,24	430	23,36	161	8,74
%	85,79	86,44	//	87,82	//	88,35	//	82,37	//	78,15	//
Muslimanke	165	4	2,42	20	12,12	69	41,82	51	30,91	21	12,73
%	7,69	6,78	//	6,41	//	6,59	//	9,77	//	10,19	//
Hrvatice	89	1	1,12	9	10,11	36	40,45	25	28,09	18	20,22
%	4,15	1,69	//	2,88	//	3,44	//	4,79	//	8,74	//
ostale i nep.	51	3	5,88	9	17,65	17	33,33	16	31,37	6	11,76
%	2,38	5,08	//	2,88	//	1,62	//	3,06	//	2,91	//
ukupno	2.146	59	2,74	312	14,54	1.047	48,79	522	24,32	206	9,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 589

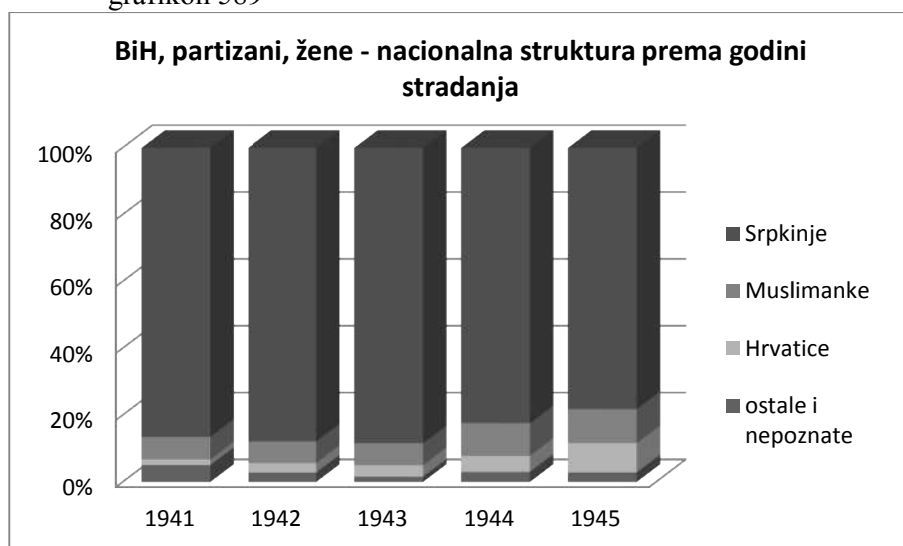

tabela 580 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene, Crna Gora	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Crnogorke	387	7	1,81	56	14,47	144	37,21	144	37,21	36	9,30
%	94,16	100,0	//	90,32	//	94,12	//	96,64	//	90,00	//
Srpkinje	15	--	--	2	13,33	8	53,33	4	26,67	1	6,67
%	3,65	--	//	3,22	//	5,23	//	2,68	//	2,50	//

Hrvatice	4	--	--	2	50,00	1	25,00	--	--	1	25,00
%	0,97	--	//	3,22	//	0,65	//	--	//	2,50	//
ostale i nep.	5	--	--	2	40,00	--	--	1	20,00	2	40,00
%	1,22	--	//	3,22	//	--	//	0,67	//	5,00	//
ukupno	411	7	1,70	62	15,08	153	37,23	149	36,25	40	9,73

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 581 – Jugoslavija, partizani, Uža Srbija – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene, Uža Srbija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srpkinje	768	52	6,77	86	11,20	143	18,62	320	41,67	167	21,74
%	90,89	91,23	//	92,47	//	86,14	//	91,17	//	93,82	//
Hrvatice	22	2	9,09	2	9,09	1	4,54	13	59,09	4	18,18
%	2,60	3,51	//	2,15	//	0,60	//	3,70	//	2,25	//
Crnogorke	16	1	6,25	1	6,25	9	56,25	5	31,25	--	--
%	1,89	1,75	//	1,07	//	5,42	//	1,42	//	--	//
Slovenke	10	--	--	2	20,00	4	40,00	2	20,00	2	20,00
%	1,18	--	//	2,15	//	2,41	//	0,57	//	1,12	//
ostale i nep.	29	2	6,90	2	6,90	9	31,03	11	37,93	5	17,24
%	3,43	3,51	//	2,15	//	5,42	//	3,13	//	2,81	//
ukupno	845	57	6,74	93	11,01	166	19,64	351	41,54	178	21,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 582 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene, Vojvodina	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srpkinje	536	5	0,93	36	6,72	160	29,85	238	44,40	97	18,10
%	89,18	62,50	//	87,80	//	92,48	//	91,89	//	80,83	//
Madarice	12	1	8,33	--	--	--	--	4	33,33	7	58,33
%	2,00	12,50	//	--	//	--	//	1,54	//	5,83	//
Hrvatice	17	1	5,88	--	--	2	11,76	8	47,06	6	35,29
%	2,83	12,50	//	--	//	1,16	//	3,09	//	5,00	//
ostale i nep.	36	1	2,78	5	13,89	11	30,56	9	25,00	10	27,78
%	5,99	12,50	//	12,20	//	6,36	//	3,47	//	8,33	//
ukupno	601	8	1,33	41	6,82	173	28,78	259	43,09	120	19,97

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 590

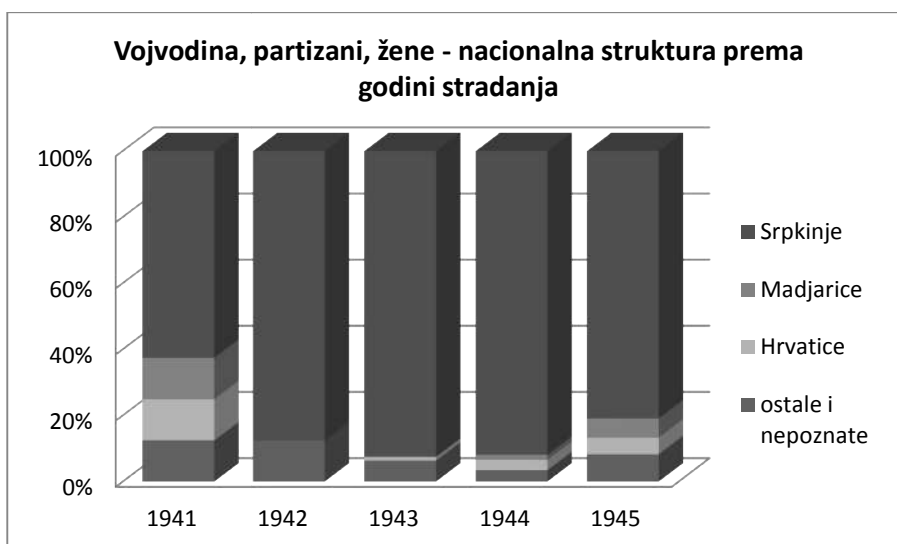

tabela 583 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina – nacionalna struktura žena prema teritorijalnoj pripadnosti

Jugoslavija-part. -žene-Vojvodina	ukupno	NDH	%	AM	%	OS	%
Srkinje	536	362	67,54	98	18,28	76	14,18
%	89,18	92,11	//	77,16	//	93,83	//
Mađarice	12	3	25,00	8	66,67	1	8,33
%	2,00	0,76	//	6,30	//	1,23	//
Hrvatice	17	9	52,94	7	41,18	1	5,88
%	2,83	2,29	//	5,51	//	1,23	//
ostale i nep.	36	19	52,78	14	38,89	3	8,33
%	5,99	4,83	//	11,02	//	3,70	//
ukupno	601	393	65,39	127	21,13	81	13,48

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 584 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene, KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srkinje	37	--	--	--	--	8	21,62	16	43,24	13	35,13
%	41,11	--	//	--	//	44,44	//	45,71	//	38,23	//
Albanke	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//	--	//	--	//
Crnogorke	52	2	3,85	1	1,92	10	19,23	19	36,54	20	38,46
%	57,78	100,0	//	100,0	//	55,56	//	54,29	//	58,82	//
ostale i nep.	1	--	--	--	--	--	--	--	--	1	100,0
%	1,11	--	//	--	//	--	//	--	//	2,94	//
ukupno	90	2	2,22	1	1,11	18	20,00	35	38,89	34	37,78

tabela 585 – Jugoslavija, partizani, Makedonija – nacionalna struktura žena prema godini stradanja

Jugoslavija, žene, Makedonija	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Makedonke	67	1	1,49	6	8,95	8	11,94	41	61,19	11	16,42
%	77,91	50,00	//	100,0	//	66,67	//	75,92	//	91,67	//
Albanke	1	--	--	--	--	--	--	1	100,0	--	--
%	1,16	--	//	--	//	--	//	1,85	//	--	//
Srpkinje	15	1	6,67	--	--	3	20,00	10	66,67	1	6,67
%	17,44	50,00	//	--	//	25,00	//	18,52	//	8,33	//
ostale i nep	3	--	--	--	--	1	33,33	2	66,67	--	--
%	3,49	--	//	--	//	8,33	//	3,70	//	--	//
ukupno	86	2	2,32	6	6,98	12	13,95	54	62,79	12	13,95

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Mesto i način stradanja pripadnika partizanskog pokreta Jugoslavije prema administrativnoj podeli nakon 1945. godine

Postojanje partizanskog pokreta na prostoru čitave Jugoslavije, njegova više ili manje aktivna uloga, prouzrokovali su stradanje u svim delovima države, ali sa nejednakim učešćem gubitaka na njima partizana sa različitih teritorija, kao što ni njihov udeo u gubicima na mestu stradanja nije bio jednak.

Primarno mesto stradanja partizana iz Hrvatske bila je Hrvatska sa tri petina gubitaka pretrpljenih u njoj (61,18%), uz četvrtinu žrtava podnetih u BiH (23,59%) kao sekundarnom mestu stradanja. Tri četvrtina gubitaka partizani iz BiH su podneli na matičnoj teritoriji (75,77%), uz desetinu u Hrvatskoj (10,11%) i 7,37% u Srbiji kao tercijalnom mestu stradanja. Matična teritorija je bila primarno mesrto stradanja za partizane Slovenije (78,91%), uz desetinu gubitaka pretrpljenih u Hrvatskoj (9,96%). Dve petine gubitaka (41,28%) partizani iz Crne Gore su podneli na matičnoj teritoriji, sa trećinom u BiH kao sekundarnim mestom stradanja (33,31%), uz sedminu gubitaka (14,70%) pretrpljenih u Srbiji (u Užoj Srbiji 11,18%, Vojvodini 2,22% i KiM 1,29%). Primarno mesto stradanja partizana Srbije je bilo matično područje sa dve petine pretrpljenih gubitaka (43,83%), uz dva sekundarna mesta stradanja BiH i Hrvatskom u kojima je pretrpljena po četvrtina gubitaka (27,32 odnosno 22,83%). U okviru Srbije

prisutne su bile razlike u mestima stradanja partizana iz Uže Srbije i pokrajina, tako što je primarno mesto stradanja partizana iz Uže Srbije bila Uža Srbija Srbija sa trećinom gubitaka pretrpljenih u njoj (32,41%), BiH kao sekundarnim mestom stradanja (28,87%), partizanima iz Vojvodine je Hrvatska bila primarno mesto stradanja (37,07%), BiH sekundarno (25,67%), dok je matična teritorija bila tercijalno mesto stradanja (22,00%), a partizanima sa KiM je matična teritorija bila primarno (29,22%), uz Užu Srbiju kao sekundarno mesto stradanja (24,15%). Dve petine partizana Makedonije je izgubilo život na matičnoj teritoriji (44,195), uz gotovo isto toliko (38,28%) gubitaka podnetih u Hrvatskoj i Vojvodini (27,01 odnosno 11,27%) poslednje godine rata.

Udeo u gubicima prema maestu stradanja nije bio jednak kod partizana iz različitih delova Jugoslavije. Polovinu stradlih pripadnika partizanskog pokreta u BiH predstavljali su partizani iz BiH (49,01%), uz četvrtinu iz Srbije (24,84%, iz Uže Srbije 19,32%, Vojvodine 4,86% i KiM 0,65%) i petinu iz Hrvatske (21,26%). U Hrvatskoj su tri petina gubitaka (63,24%) činili partizani kojima je ona bila zavičajna teritorija, a četvrtina (23,81%) je poticala iz Srbije (iz Uže Srbije 15,44%, Vojvodine 8,05% i sa KiM 0,33%), uz 7,50% iz BiH. Tri četvrtina pretrpljenih gubitaka partizana u Srbiji činili su partizani iz Srbije (74,35%), dok ih je još 8,89 odnosno 8,48% poticalo iz BiH i Hrvatske. Partizani iz Slovenije su predstavljali 70,21% gubitaka na toj teritoriji uz 13,56% iz Hrvatske i 8,67% iz Srbije. Po trećinu pretrpljenih gubitaka u Crnoj Gori predstavljali su partizani iz Crne Gore (37,60%) i Hrvatske (33,24%), uz šestinu iz BiH (17,39%) i devetinu iz Srbije (10,93%). U Makedoniji su tri petina gubitaka (60,44%) činili partizani kojima je ona bila zavičajna teritorija, uz petinu iz Srbije (20,98%). Od partizana koji su izgubili živote u inostranstvu (u zarobljeništvu, na lečenju ili u borbama), dve petine su činili partizani iz Hrvatske (39,96%), uz četvrtinu iz Srbije (27,02%) i šestinu iz BiH (16,98%).

grafikon 591

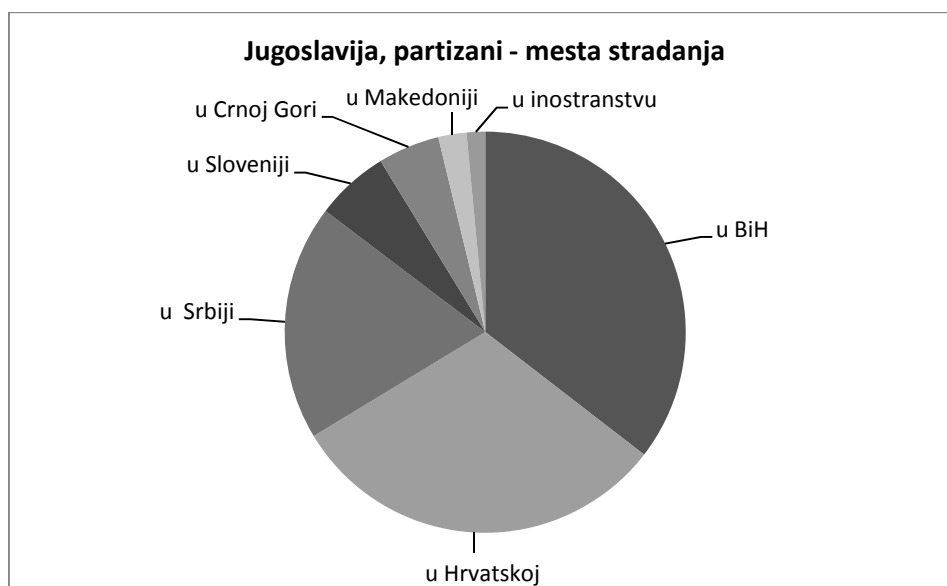
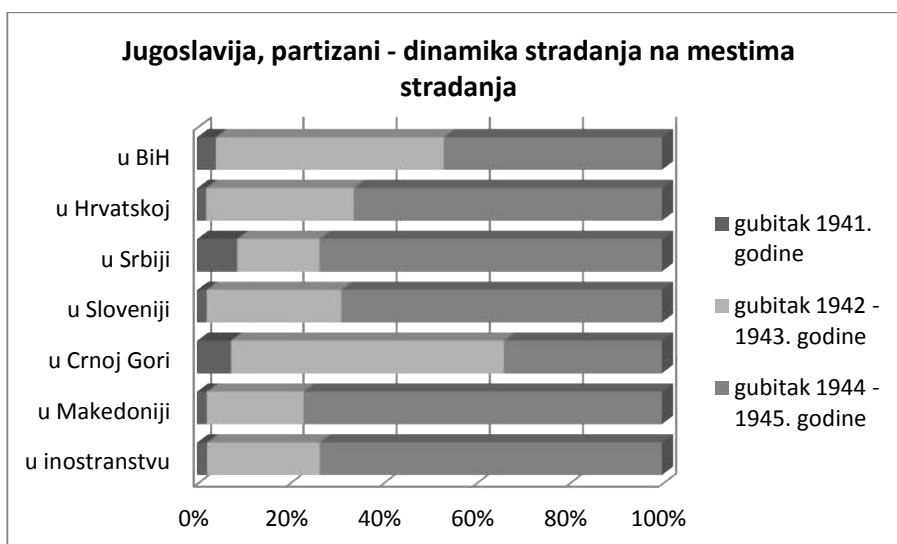

tabela 586 – Jugoslavija, partizani – mesta stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u BiH	45.308	1.831	4,04	6.855	15,13	15.413	34,02	10.442	23,05	10.767	23,76
%	35,44	33,71	//	49,27	//	47,75	//	26,38	//	29,38	//
u Hrvatskoj	39.498	779	1,97	3.438	8,70	9.157	23,18	12.154	30,77	13.970	35,37
%	30,89	14,34	//	24,71	//	28,37	//	30,71	//	38,12	//
u Srbiji	24.284	2.091	8,61	1.753	7,22	2.586	10,65	10.232	42,13	7.622	31,39
%	18,99	38,49	//	12,60	//	8,01	//	25,85	//	20,80	//
u Sloveniji	7.580	162	2,14	652	8,60	1.547	20,41	2.842	37,49	2.377	31,36
%	5,93	2,98	//	4,69	//	4,79	//	7,18	//	6,49	//
u C. Gori	6.365	464	7,29	903	14,19	2.840	44,62	1.695	26,63	463	7,27
%	4,98	8,54	//	6,49	//	8,80	//	4,28	//	1,26	//
u Makedon.	2.907	63	2,17	180	6,19	406	13,97	1.614	55,52	644	22,15
%	2,27	1,16	//	1,29	//	1,26	//	4,08	//	1,76	//
u nostranst.	1.902	42	2,21	131	6,89	332	17,45	597	31,39	800	42,06
%	1,49	0,77	//	0,94	//	1,03	//	1,51	//	2,18	//
ukup. pozn	127.844	5.432	4,24	13.912	10,88	32.281	25,25	39.576	30,96	36.643	28,66
nepoznato	45.705	1.894	4,14	4.886	10,69	10.886	23,82	15.325	33,53	12.714	27,82
%	26,33	25,85	//	25,99	//	25,22	//	27,91	//	25,76	//
ukupno	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 592

grafikon 593

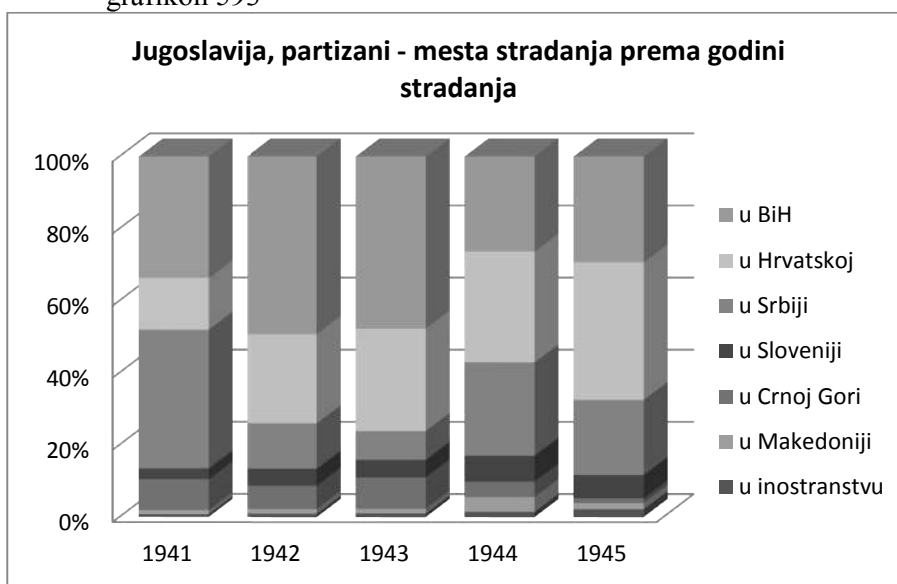

tabela 587 – Jugoslavija, partizani – mesta stradanja prema republičkoj pripadnosti

Jugoslavija, mesto strad.	ukupno	iz Slovenije	%	iz Hrvatske	%	iz BiH	%
u BiH	45.308	186	0,41	9.633	21,26	22.204	49,01
%	35,44	2,76	//	23,59	//	75,77	//
u Hrvatskoj	39.498	672	1,70	24.979	63,24	2.962	7,50
%	30,89	9,96	//	61,18	//	10,11	//
u Srbiji	24.284	254	1,04	2.060	8,48	2.160	8,89
%	18,99	3,77	//	5,04	//	7,37	//
u Sloveniji	7.580	5.322	70,21	1.028	13,56	446	5,88

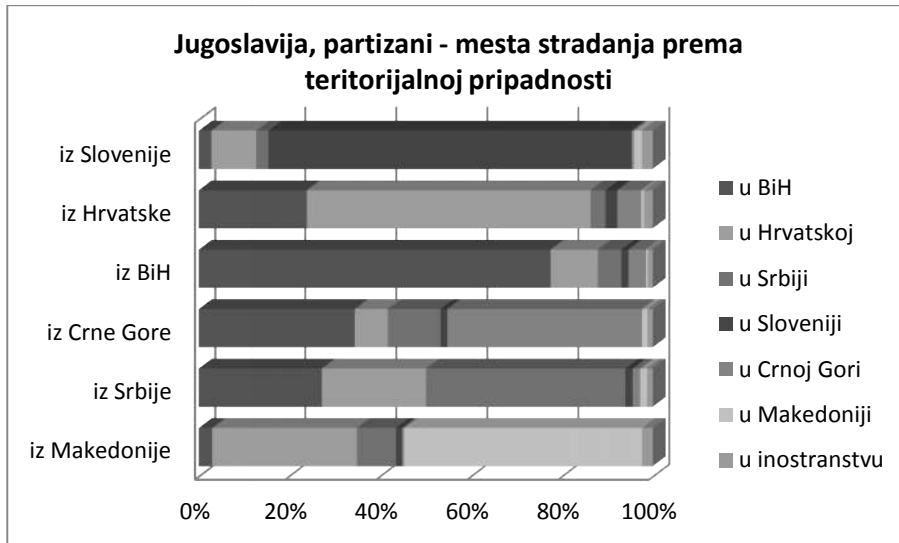
%	5,93	78,91	//	2,52	//	1,52	//
u C. Gori	6.365	36	0,56	2.116	33,24	1.107	17,39
%	4,98	0,53	//	5,18	//	3,78	//
u Makedon.	2.907	115	3,95	254	8,74	104	3,58
%	2,27	1,70	//	0,62	//	0,35	//
u nostranst.	1.902	159	8,36	760	39,96	323	16,98
%	1,49	2,36	//	1,86	//	1,10	//
ukup. pozn	127.844	6.744	5,27	40.830	31,94	29.306	22,92
nepoznato	45.705	6.299	13,78	16.151	35,34	8.028	17,56
%	26,33	48,29	//	28,34	//	21,50	//
ukupno	173.549	13.043	7,51	56.981	32,83	37.334	21,51

tabela 587 (nastavak)

Jugoslavija, mesto strad.	ukupno	iz Crne Gore	%	iz Srbije	%	iz Makedon.	%
u BiH	45.308	1.931	4,26	11.253	24,84	101	0,22
%	35,44	33,31	//	27,32	//	2,54	//
u Hrvatskoj	39.498	405	1,02	9.406	23,81	1.074	2,72
%	30,89	6,99	//	22,83	//	27,01	//
u Srbiji	24.284	852	3,51	18.055	74,35	903	3,72
%	18,99	14,70	//	43,83	//	22,71	//
u Sloveniji	7.580	83	1,09	657	8,67	44	0,58
%	5,93	1,43	//	1,59	//	1,11	//
u C. Gori	6.365	2.393	37,60	696	10,93	17	0,27
%	4,98	41,28	//	1,69	//	0,43	//
u Makedon.	2.907	67	2,30	610	20,98	1.757	60,44
%	2,27	1,15	//	1,48	//	44,19	//
u nostranst.	1.902	66	3,47	514	27,02	80	4,21
%	1,49	1,14	//	1,25	//	2,01	//
ukup. pozn	127.844	5.797	4,53	41.191	32,22	3.976	3,11
nepoznato	45.705	1.462	3,20	12.949	28,33	816	1,78
%	26,33	20,14	//	23,92	//	17,03	//
ukupno	173.549	7.259	4,18	54.140	31,19	4.792	2,76

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 594

grafikon 595

grafikon 596

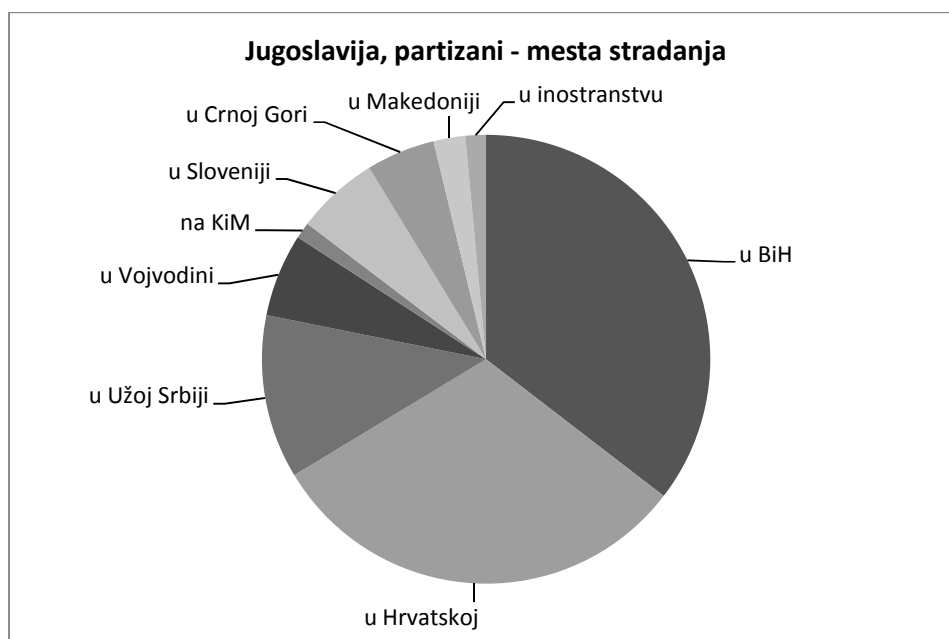

tabela 588 – Jugoslavija, partizani – mesta stradanja prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti

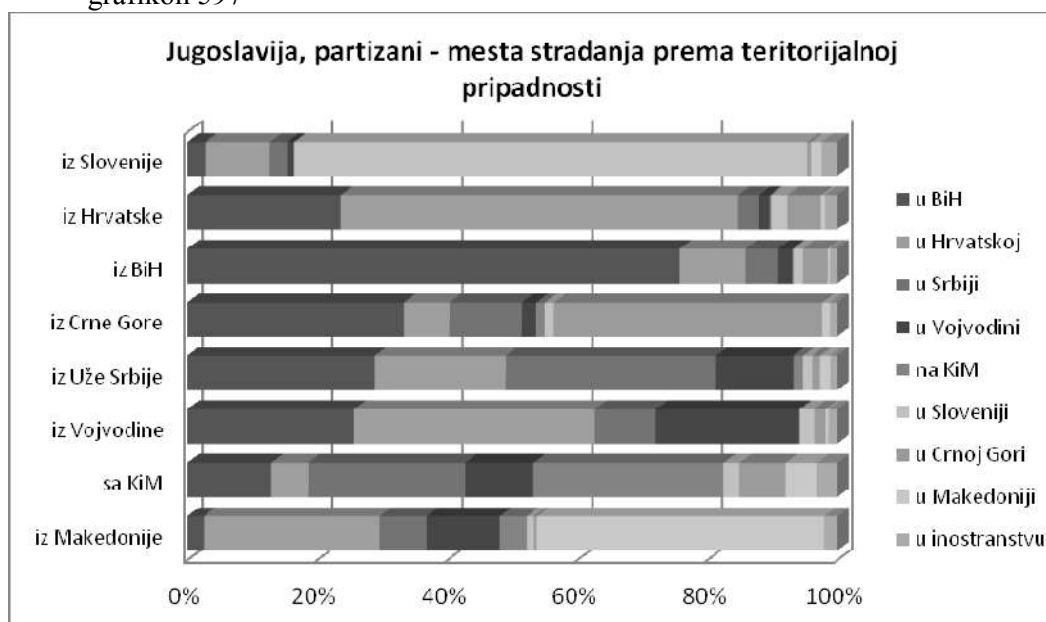
Jugoslavija, mesto strad.	ukupno	iz Slovenije	%	iz Hrvatske	%	iz BiH	%	iz Crne Gore	%
u BiH	45.308	186	0,41	9.633	21,26	22.204	49,01	1.931	4,26
%	35,44	2,76	//	23,59	//	75,77	//	33,31	//
u Hrvatskoj	39.498	672	1,70	24.979	63,24	2.962	7,50	405	1,02
%	30,89	9,96	//	61,18	//	10,11	//	6,99	//
u Ulož Srbiji	15.104	179	1,18	1.319	8,73	1.483	9,82	648	4,29
%	11,81	2,65	//	3,23	//	5,06	//	11,18	//
u Vojvodini	7.664	70	0,91	658	8,58	633	8,26	129	1,68
%	5,99	1,04	//	1,61	//	2,16	//	2,22	//
na KiM	1.516	5	0,33	83	5,47	44	2,90	75	4,95
%	1,18	0,07	//	0,20	//	0,15	//	1,29	//
u Sloveniji	7.580	5.322	70,21	1.028	13,56	446	5,88	83	1,09
%	5,93	78,91	//	2,52	//	1,52	//	1,43	//
u C. Gori	6.365	36	0,56	2.116	33,24	1.107	17,39	2.393	37,60
%	4,98	0,53	//	5,18	//	3,78	//	41,28	//
u Makedon.	2.907	115	3,95	254	8,74	104	3,58	67	2,30
%	2,27	1,70	//	0,62	//	0,35	//	1,15	//
u nostranst.	1.902	159	8,36	760	39,96	323	16,98	66	3,47
%	1,49	2,36	//	1,86	//	1,10	//	1,14	//
ukup. pozn	127.844	6.744	5,27	40.830	31,94	29.306	22,92	5.797	4,53
nepoznato	45.705	6.299	13,78	16.151	35,34	8.028	17,56	1.462	3,20
%	26,33	48,29	//	28,34	//	21,50	//	20,14	//
ukupno	173.549	13.043	7,51	56.981	32,83	37.334	21,51	7.259	4,18

tabela 588 (nastavak)

Jugoslavija, mesto strad.	ukupno	iz Srbije	%	iz Vojvodine	%	sa KiM	%	iz Makedon.	%
u BiH	45.308	8.755	19,32	2.202	4,86	296	0,65	101	0,22
%	35,44	28,87	//	25,67	//	12,95	//	2,54	//
u Hrvatskoj	39.498	6.097	15,44	3.180	8,05	129	0,33	1.074	2,72
%	30,89	20,10	//	37,07	//	5,64	//	27,01	//
u UžojSrbiji	15.104	9.829	65,07	805	5,33	552	3,65	289	1,91
%	11,81	32,41	//	9,38	//	24,15	//	7,27	//
u Vojvodini	7.664	3.598	46,95	1.887	24,62	241	3,14	448	5,84
%	5,99	11,86	//	22,00	//	10,54	//	11,27	//
na KiM	1.516	459	30,28	16	1,05	668	44,06	166	10,95
%	1,18	1,51	//	0,19	//	29,22	//	4,17	//
u Sloveniji	7.580	418	5,51	183	2,41	56	0,74	44	0,58
%	5,93	1,38	//	2,13	//	2,45	//	1,11	//
u C. Gori	6.365	380	5,97	154	2,42	162	2,54	17	0,27
%	4,98	1,25	//	1,79	//	7,09	//	0,43	//
u Makedon.	2.907	462	15,89	37	1,27	111	3,82	1.757	60,44
%	2,27	1,52	//	0,43	//	4,85	//	44,19	//
u nostranst.	1.902	329	17,30	114	5,99	71	3,73	80	4,21
%	1,49	1,08	//	1,33	//	3,10	//	2,01	//
ukup. pozn	127.844	30.327	23,72	8.578	6,71	2.286	1,79	3.976	3,11
nepoznato	45.705	9.782	21,40	2.705	5,92	462	1,01	816	1,78
%	26,33	24,39	//	23,97	//	16,81	//	17,03	//
ukupno	173.549	40.109	23,11	11.283	6,50	2.748	1,58	4.792	2,76

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 597

grafikon 598

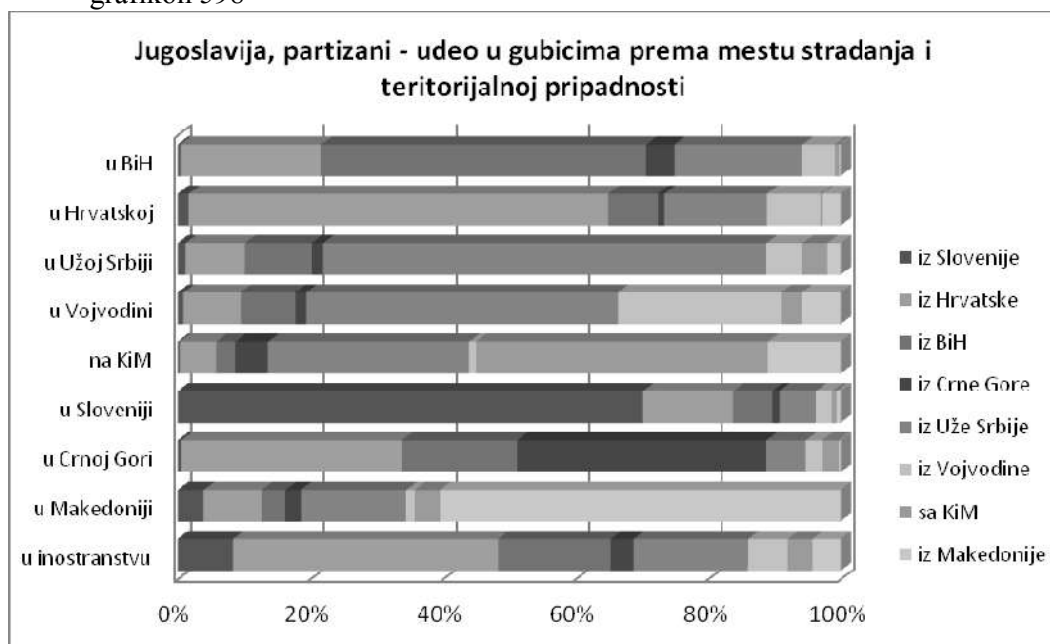

tabela 589 – Jugoslavija, partizani, Slovenija – mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. iz Slovenije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u Sloveniji	5.322	102	1,92	487	9,15	1.112	20,89	2.289	43,01	1.332	25,03
%	78,91	77,86	//	81,71	//	80,00	//	82,52	//	71,88	//
u Hrvatskoj	672	8	1,19	44	6,55	136	20,24	226	33,63	258	38,39
%	9,96	6,11	//	7,38	//	9,78	//	8,15	//	13,92	//
u BiH	186	3	1,61	17	9,14	34	18,28	63	33,87	69	37,10
%	2,76	2,29	//	2,85	//	2,45	//	2,27	//	3,72	//
u U. Srbiji	179	11	6,14	24	13,41	24	13,41	84	46,93	36	20,11
%	2,65	8,40	//	4,03	//	1,73	//	3,03	//	1,94	//
u Vojvodini	70	4	5,71	--	--	4	5,71	18	25,71	44	62,86
%	1,04	3,05	//	--	//	0,29	//	0,65	//	2,37	//
na KiM	5	--	--	--	--	--	--	2	40,00	3	60,00
%	0,07	--	//	--	//	--	//	0,07	//	0,16	//
u Makedon.	115	2	1,74	11	9,56	22	19,13	49	42,61	31	26,96
%	1,70	1,53	//	1,84	//	1,58	//	1,77	//	1,67	//
u C. Gori	36	--	--	5	13,89	24	66,67	4	11,11	3	8,33
%	0,53	--	//	0,84	//	1,72	//	0,14	//	0,16	//
u nostranst.	159	1	0,63	8	5,03	34	21,38	39	24,53	77	48,43
%	2,36	0,76	//	1,34	//	2,45	//	1,40	//	4,15	//
ukup. pozn	6.744	131	1,92	596	8,84	1.390	20,61	2.774	41,13	1.853	27,48
nepoznato	6.299	124	1,97	603	9,57	1.385	21,99	2.558	40,61	1.629	25,86
%	48,29	48,73	//	50,29	//	49,91	//	47,97	//	46,78	//

ukupno	13.043	255	1,95	1.199	9,19	2.775	21,27	5.332	40,88	3.482	26,70
---------------	--------	-----	------	-------	------	-------	-------	-------	-------	-------	-------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 599

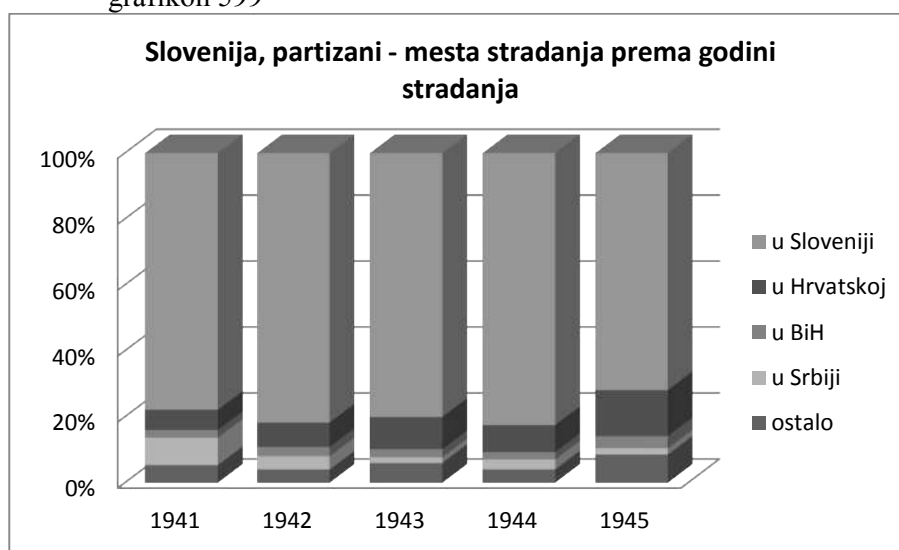

tabela 590 – Jugoslavija, partizani, Hrvatska – mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. iz Hrvatske	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u Hrvatskoj	24.979	520	2,08	2.728	10,92	8.030	32,15	8.610	34,47	5.091	20,38
%	61,18	70,46	//	67,52	//	50,33	//	68,09	//	68,31	//
u BiH	9.633	109	1,13	907	9,41	5.423	56,30	2.111	21,91	1.083	11,24
%	23,59	14,77	//	22,45	//	33,99	//	16,69	//	14,53	//
u C. Gori	2.116	19	0,90	148	6,99	1.658	78,35	242	11,44	49	2,31
%	5,18	2,57		3,66		10,39		1,91		0,66	
u U. Srbiji	1.319	56	4,24	111	8,41	288	21,83	699	52,99	165	12,51
%	3,23	7,59	//	2,75	//	1,80	//	5,53	//	2,21	//
u Vojvodini	658	5	0,76	11	1,67	82	12,46	301	45,74	259	39,36
%	1,61	0,68	//	0,27	//	0,51	//	2,38	//	3,47	//
na KiM	83	1	1,20	8	9,64	36	43,37	27	32,53	11	13,25
%	0,20	0,13	//	0,20	//	0,22	//	0,21	//	0,15	//
u Sloveniji	1.028	20	1,94	78	7,59	272	26,46	306	29,77	352	34,24
%	2,52	2,71	//	1,93	//	1,70	//	2,42	//	4,72	//
u Makedon.	254	4	1,57	35	13,78	86	33,86	73	28,74	56	22,05
%	0,62	0,54	//	0,86	//	0,54	//	0,58	//	0,75	//
u nostranst.	760	4	0,53	14	1,84	80	10,53	275	36,18	387	50,92
%	1,86	0,54	//	0,35	//	0,50	//	2,17	//	5,19	//
ukup. pozn	40.830	738	18,25	4.040	9,89	15.955	39,08	12.644	30,97	7.453	18,25
nepoznato	16.151	326	2,02	1.703	10,54	5.313	32,89	5.361	33,19	3.448	21,35
%	28,34	30,64	//	29,65	//	24,98	//	29,77	//	31,63	//
ukupno	56.981	1.064	1,87	5.743	10,08	21.268	37,32	18.005	31,60	10.901	19,13

grafikon 600

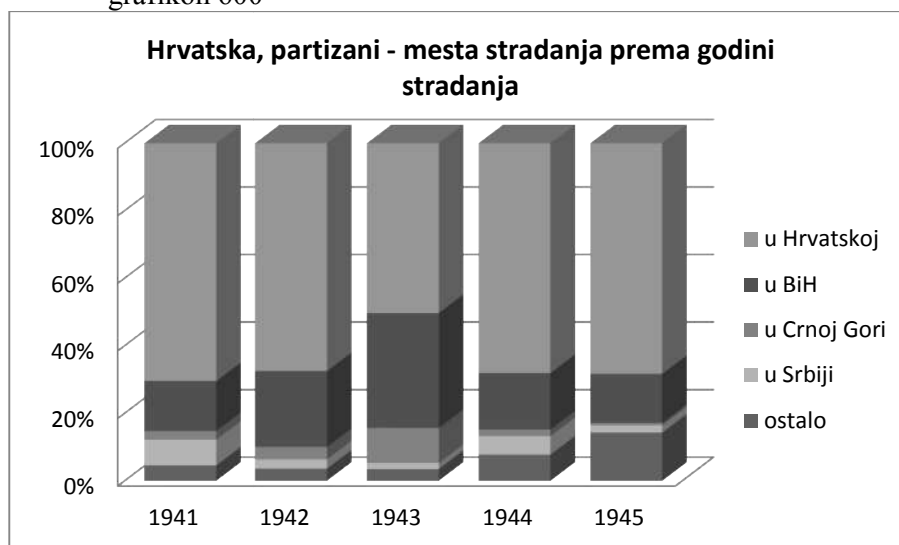

tabela 590 – Jugoslavija, partizani, Bosna i Hercegovina – mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. iz BiH	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u BiH	22.204	1.526	6,87	5.077	22,86	7.552	34,01	5.259	23,68	2.790	12,56
%	75,77	83,11	//	85,53	//	80,82	//	70,43	//	59,07	//
u Hrvatskoj	2.962	127	4,29	422	14,25	611	20,63	730	24,64	1.072	36,19
%	10,11	6,92	//	7,11	//	6,54	//	9,78	//	22,70	//
u U. Srbiji	1.483	76	5,12	210	14,16	320	21,58	727	49,02	150	10,11
%	5,06	4,14	//	3,54	//	3,42	//	9,74	//	3,17	//
u Vojvodini	633	6	0,95	22	3,47	60	9,48	301	47,55	244	38,55
%	2,16	0,33	//	0,37	//	0,64	//	4,03	//	5,17	//
na KiM	44	5	11,36	5	11,36	13	29,54	13	29,54	8	18,18
%	0,15	0,27	//	0,08	//	0,14	//	0,17	//	0,17	//
u C. Gori	1.107	48	4,34	99	8,94	604	54,56	244	22,04	112	10,11
%	3,78	2,61	//	1,67	//	6,46	//	3,27	//	2,37	//
u Sloveniji	446	23	5,16	47	10,54	102	22,87	93	20,85	181	40,58
%	1,52	1,25	//	0,79	//	1,09	//	1,24	//	3,83	//
u Makedon.	104	7	6,73	24	23,08	23	22,11	28	26,92	22	21,15
%	0,35	0,38	//	0,40	//	0,25	//	0,37	//	0,46	//
u nostranst.	323	18	5,57	30	9,29	59	18,27	72	22,29	144	44,58
%	1,10	0,98	//	0,50	//	0,63	//	0,96	//	3,05	//
ukup. pozn	29.306	1.836	6,26	5.936	20,25	9.344	31,88	7.467	25,48	4.723	16,12
nepoznato	8.028	627	7,81	1.429	17,80	2.422	30,17	2.047	25,50	1.503	18,72
%	21,50	25,46	//	19,40	//	20,58	//	21,51	//	24,14	//

ukupno	37.334	2.463	6,70	7.365	19,73	11.766	31,51	9.514	25,48	6.226	16,68
---------------	--------	-------	------	-------	-------	--------	-------	-------	-------	-------	-------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 601

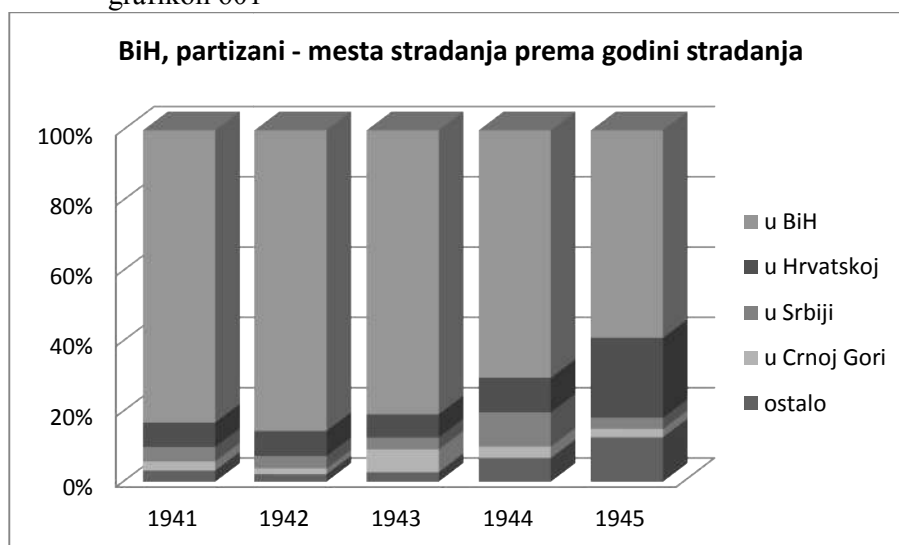

tabela 591 – Jugoslavija, partizani, Crna Gora – mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. iz C. Gore	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u C. Gori	2.393	320	13,37	555	23,19	411	17,17	952	39,78	155	6,48
%	41,28	80,81	//	53,67	//	27,75	//	48,57	//	16,74	//
u BiH	1.931	34	1,76	368	19,06	826	42,77	326	16,88	377	19,52
%	33,31	8,58	//	35,59	//	55,77	//	16,63	//	40,71	//
u U. Srbiji	648	22	3,39	36	5,56	137	21,14	378	58,33	75	11,57
%	11,18	5,56	//	3,48	//	9,25	//	19,28	//	8,10	//
u Vojvodini	129	2	1,55	--	--	7	5,43	54	41,86	66	51,16
%	2,22	0,50	//	--	//	0,47	//	2,75	//	7,13	//
na KiM	75	4	5,33	3	4,00	6	8,00	23	30,67	39	52,00
%	1,29	1,01	//	0,29	//	0,40	//	1,17	//	4,21	//
u Hrvatskoj	405	9	2,22	38	9,38	51	12,59	155	38,27	152	37,53
%	6,99	2,27	//	3,67	//	3,44	//	7,91	//	16,41	//
u Sloveniji	83	3	3,61	12	14,46	14	16,87	28	33,73	26	31,32
%	1,43	0,67	//	1,16	//	0,94	//	1,43	//	2,81	//
u Makedon.	67	--	--	18	26,86	14	20,89	23	34,33	12	17,91
%	1,15	--	//	1,74	//	0,94	//	1,17	//	1,29	//
u nostranst.	66	2	3,03	4	6,06	15	22,73	21	31,82	24	36,36
%	1,14	0,50	//	0,39	//	1,01	//	1,07	//	2,59	//
ukup. pozn	5.797	396	6,83	1.034	17,84	1.481	25,55	1.960	33,81	926	15,97

nepoznato	1.462	84	5,74	370	25,31	340	23,25	573	39,19	95	6,50
%	20,14	17,50	//	26,35	//	18,67	//	22,62	//	9,30	//
ukupno	7.259	480	6,61	1.404	19,34	1.821	25,09	2.533	34,89	1.021	14,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 602

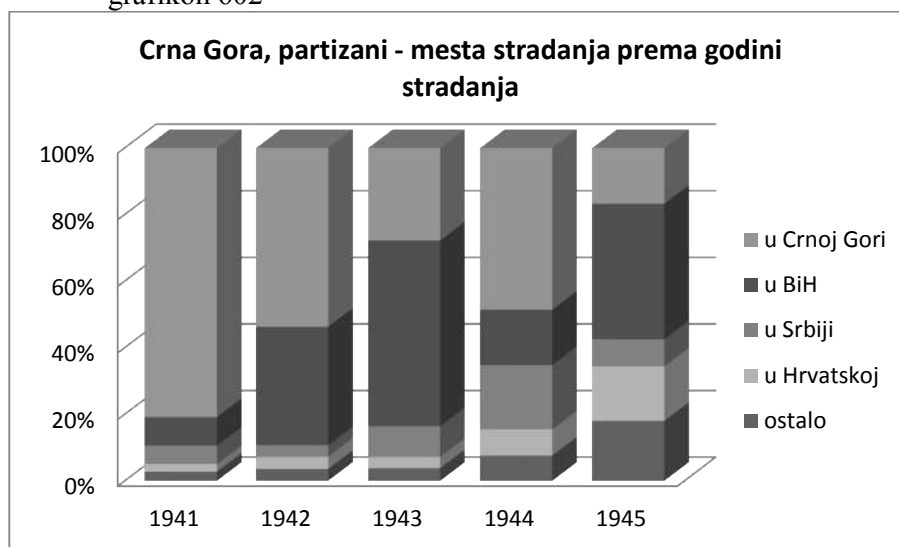

tabela 592 – Jugoslavija, partizani, Uža Srbija – mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. iz U. Srbije	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u U. Srbiji	9.829	1.679	17,08	862	8,77	983	10,00	3.887	39,55	2.418	24,60
%	32,41	82,95	//	56,45	//	44,28	//	43,10	//	15,56	//
u Vojvodini	3.598	21	0,58	39	1,08	55	1,53	1.338	37,19	2.145	59,62
%	11,86	1,04	//	2,55	//	2,48	//	14,84	//	13,80	//
na KiM	459	14	3,05	10	2,18	20	4,36	248	54,03	167	36,38
	1,51	0,69	//	0,65	//	0,90	//	2,75	//	1,07	//
u BiH	8.755	128	1,46	357	4,07	761	8,69	1.668	19,05	5.841	66,72
	28,87	6,32	//	23,38	//	34,28	//	18,50	//	37,59	//
u Hrvatskoj	6.097	94	1,54	104	1,70	134	2,20	1.366	22,40	4.399	72,15
%	20,10	4,64	//	6,81	//	6,04	//	15,15	//	28,31	//
u Makedon.	462	19	4,11	24	5,19	49	10,61	249	53,90	121	26,19
%	1,52	0,94	//	1,57	//	2,21	//	2,76	//	0,78	//
u Sloveniji	418	8	1,91	17	4,07	29	6,94	72	17,22	292	69,86
%	1,38	0,39	//	1,11	//	1,31	//	0,80	//	1,88	//
u C. Gori	380	49	12,89	51	13,42	82	21,58	110	28,95	88	23,16
%	1,25	2,42	//	3,34	//	3,69	//	1,22	//	0,57	//
u nostranst.	329	12	3,65	63	19,15	107	32,52	80	24,32	67	20,36
%	1,08	0,59	//	4,12	//	4,82	//	0,89	//	0,43	//

ukup. pozn	30.327	2.024	6,67	1.527	5,03	2.220	7,32	9.018	27,95	15.538	51,23
nepoznato	9.782	618	6,32	541	5,53	831	8,49	3.205	32,76	4.587	46,89
%	24,39	23,39	//	26,16	//	27,24	//	26,22	//	22,79	//
ukupno	40.109	2.642	6,59	2.068	5,15	3.051	7,61	12.223	30,47	20.125	50,17

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 603

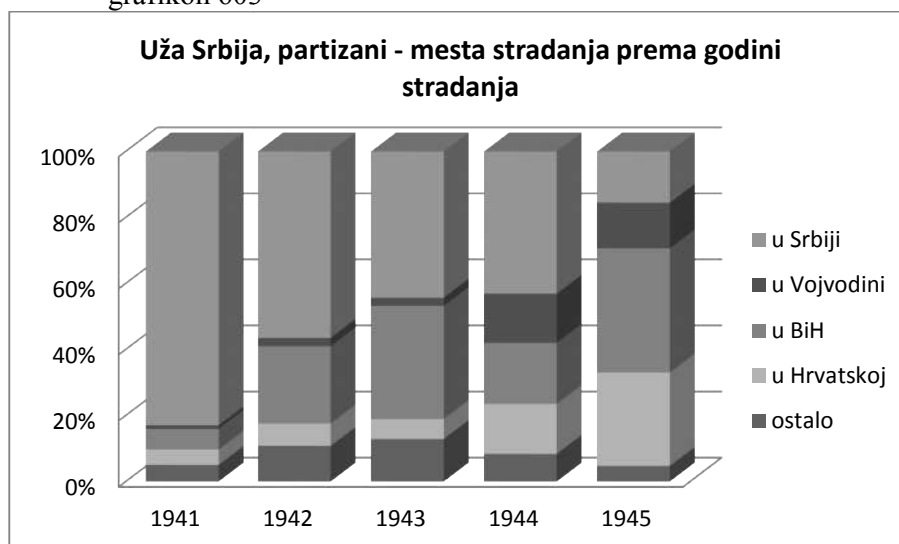

tabela 593 – Jugoslavija, partizani, Vojvodina – mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. iz Vojvodin.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u Hrvatskoj	3.180	18	0,57	96	3,02	176	5,53	892	28,05	1.998	62,83
%	37,07	10,65	//	17,05	//	12,58	//	27,43	//	62,53	//
u BiH	2.202	20	0,91	100	4,54	758	34,42	929	42,19	395	17,94
%	25,67	11,83	//	17,76	//	54,18	//	28,57	//	12,36	//
u U. Srbiji	805	74	9,19	41	5,09	103	12,79	445	55,28	142	17,64
%	9,38	43,69	//	7,28	//	7,36	//	13,68	//	4,44	//
u Vojvodini	1.887	46	2,44	302	16,00	290	15,37	810	42,92	439	23,26
%	22,00	27,22	//	53,64	//	20,73	//	24,91	//	13,74	//
na KiM	16	1	6,25	--	--	5	31,25	4	25,00	6	37,50
%	0,19	0,59	//	--	//	0,36	//	0,12	//	0,19	//
u Sloveniji	183	3	1,64	10	5,46	9	4,92	27	14,75	134	73,22
%	2,13	1,77	//	1,78	//	0,64	//	0,83	//	4,19	//
u C. Gori	154	4	2,60	9	5,84	32	20,78	92	59,74	17	11,04
%	1,79	2,37	//	1,60	//	2,29	//	2,83	//	0,53	//
u Makedon.	37	1	2,70	2	5,40	4	10,81	14	37,84	16	43,24
%	0,43	0,59	//	0,35	//	0,28	//	0,43	//	0,50	//
u nostranst.	114	2	1,75	3	2,63	22	19,30	39	34,21	48	42,10
%	1,33	1,18	//	0,53	//	1,57	//	1,20	//	1,50	//

ukup. pozn	8.578	169	1,97	563	6,56	1.399	16,31	3.252	37,91	3.195	37,25
nepoznato	2.705	71	2,62	177	6,54	425	15,71	918	33,94	1.114	41,18
%	23,97	29,58	//	23,92	//	23,30	//	22,01	//	25,85	//
ukupno	11.283	240	2,13	740	6,56	1.824	16,17	4.170	36,96	4.309	38,19

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 604

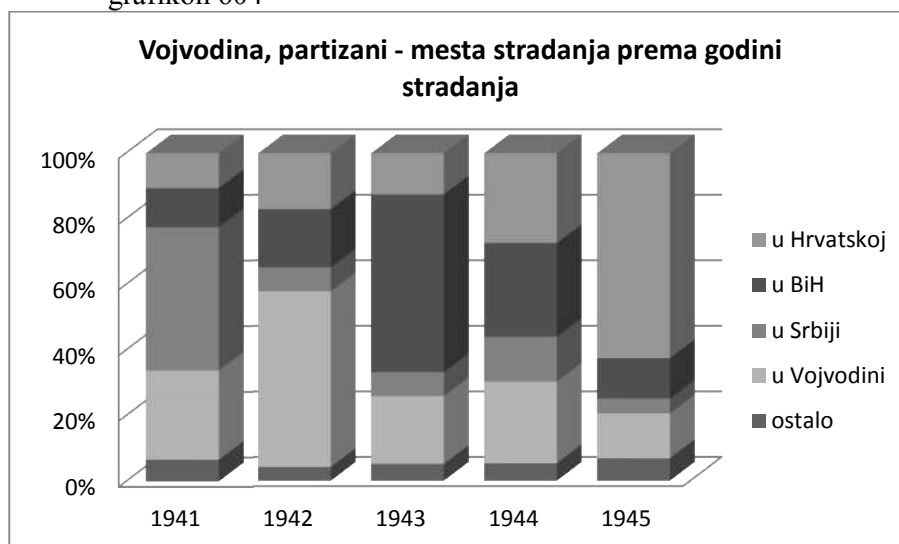

tabela 594 – Jugoslavija, partizani, Kosovo i Metohija – mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. sa KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u U. Srbiji	552	27	4,89	25	4,53	53	9,60	332	60,14	115	20,83
%	24,15	31,76	//	22,32	//	24,54	//	41,71	//	10,68	//
na KiM	668	19	2,84	20	2,99	53	7,93	196	29,34	380	56,87
%	29,22	22,35	//	17,86	//	24,54	//	24,62	//	35,28	//
u Vojvodini	241	--	--	3	1,24	3	1,24	30	12,45	205	85,06
%	10,54	--	//	2,68	//	1,39	//	3,77	//	19,03	//
u BiH	296	9	3,04	16	5,40	37	12,50	66	22,30	168	56,76
%	12,95	10,59	//	14,28	//	17,13	//	8,29	//	15,60	//
u C. Gori	162	23	14,20	34	20,99	26	16,05	45	27,78	34	20,99
%	7,09	27,06	//	30,35	//	12,04	//	5,65	//	3,16	//
u Hrvatskoj	129	--	--	4	3,10	7	5,43	34	26,36	84	65,11
%	5,64	--	//	3,57	//	3,24	//	4,27	//	7,80	//
u Makedon.	111	5	4,50	5	4,50	22	19,82	51	45,94	28	25,22
%	4,85	5,88	//	4,46	//	10,18	//	6,41	//	2,60	//
u Sloveniji	56	1	1,78	--	--	3	5,36	10	17,86	42	75,00

%	2,45	1,18	//	--	//	1,39	//	1,26	//	3,90	//
u nostranst.	71	1	1,41	5	7,04	12	16,90	32	45,07	21	29,58
%	3,10	1,18	//	4,46	//	5,56	//	4,02	//	1,95	//
ukup. pozn	2.286	85	3,72	112	4,90	216	9,45	796	34,82	1.077	47,11
nepoznato	462	32	6,93	25	5,41	65	14,07	165	35,71	175	37,88
%	16,81	27,35	//	18,25	//	23,13	//	17,17	//	13,98	//
ukupno	2.748	117	4,26	137	4,98	281	10,22	961	34,97	1.252	45,56

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 605

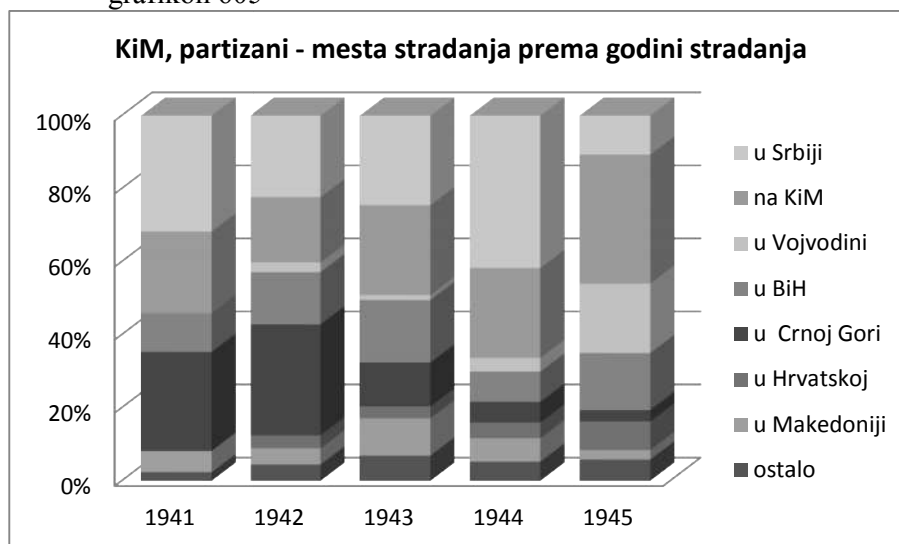

tabela 595 – Jugoslavija, partizani, Makedonija – mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. iz Makedon.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u Makedon.	1.757	25	1,42	61	3,47	186	10,59	1.127	64,14	358	20,37
%	44,19	47,17	//	58,65	//	67,39	//	67,69	//	19,06	//
u Hrvatskoj	1.074	3	0,28	2	0,19	12	1,12	141	13,13	916	85,29
%	27,01	5,66	//	1,92	//	4,35	//	8,47	//	48,77	//
u U. Srbiji	289	17	5,88	18	6,23	35	12,11	130	44,98	89	30,79
%	7,27	32,07	//	17,31	//	12,68	//	7,81	//	4,74	//
u Vojvodini	448	--	--	2	0,45	5	1,12	59	13,17	382	85,27
%	11,27	--	//	1,92	//	1,81	//	3,54	//	20,34	//
na KiM	166	1	0,60	1	0,60	4	2,41	126	75,90	34	20,48
%	4,17	1,89	//	0,96	//	1,45	//	7,57	//	1,81	//
u BiH	101	2	1,98	13	12,87	22	21,78	20	19,80	44	43,56
%	2,54	3,77	//	12,50	//	7,97	//	1,20	//	2,34	//
u Sloveniji	44	2	4,54	1	2,27	6	13,64	17	38,64	18	40,91
%	1,11	3,77	//	0,96	//	2,17	//	1,02	//	0,96	//
u C. Gori	17	1	5,88	2	11,76	3	17,65	6	35,29	5	29,41

%	0,43	1,89	//	1,92	//	1,09	//	0,36	//	0,27	//
u nostranst.	80	2	2,50	4	5,00	3	3,75	39	48,75	32	40,00
%	2,01	3,77	//	3,85	//	1,09	//	2,34	//	1,70	//
ukup. pozn	3.976	53	1,33	104	2,61	276	6,94	1.665	41,88	1.878	47,23
nepoznato	816	12	1,47	38	4,66	105	12,87	498	61,03	163	19,97
%	17,03	18,46	//	26,76	//	27,56	//	23,02	//	7,99	//
ukupno	4.792	65	1,36	142	2,96	381	7,95	2.163	45,14	2.041	42,59

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 606

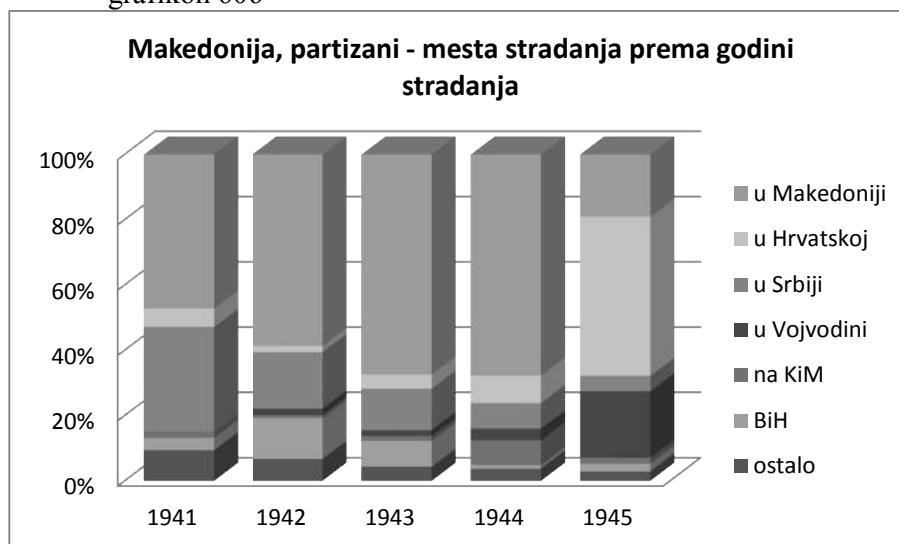

tabela 596 – Jugoslavija, partizani – Bosna i Hercegovina kao mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. u BiH	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
iz BiH	22.204	1.526	6,87	5.077	22,86	7.552	34,01	5.259	23,68	2.790	12,56
%	49,01	83,34	//	74,06	//	49,00	//	50,36	//	25,91	//
iz Hrvatske	9.633	109	1,13	907	9,41	5.423	56,30	2.111	21,91	1.083	11,24
%	21,26	5,95	//	13,23	//	35,18	//	20,22	//	10,06	//
iz Uže Srbije	8.755	128	1,46	357	4,07	761	8,69	1.668	19,05	5.841	66,72
%	19,32	6,99	//	5,21	//	4,94	//	15,97	//	54,25	//
iz Vojvodine	2.202	20	0,91	100	4,54	758	34,42	929	42,19	395	17,94
%	4,86	1,09	//	1,46	//	4,92	//	8,90	//	3,67	//
sa KiM	296	9	3,04	16	5,40	37	12,50	66	22,30	168	56,76
%	0,65	0,49	//	0,23	//	0,24	//	0,63	//	1,56	//
iz C. Gore	1.931	34	1,76	368	19,06	826	42,77	326	16,88	377	19,52
%	4,26	1,86	//	5,37	//	5,36	//	3,12	//	3,50	//
iz Slovenije	186	3	1,61	17	9,14	34	18,28	63	33,87	69	37,10

%	0,41	0,16	//	0,25	//	0,22	//	0,60	//	0,64	//
iz Makedon.	101	2	1,98	13	12,87	22	21,78	20	19,80	44	43,56
%	0,22	0,11	//	0,19	//	0,14	//	0,19	//	0,41	//
ukupno	45.308	1.831	4,04	6.855	15,13	15.413	34,02	10.442	23,05	10.767	23,76

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 607

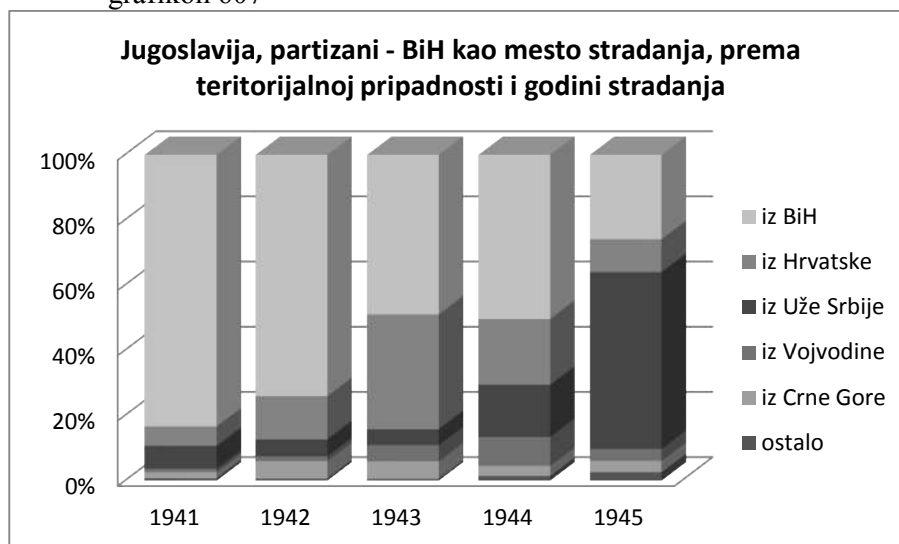

tabela 597 – Jugoslavija, partizani – Hrvatska kao mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. u Hrvatskoj	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
iz Hrvatske	24.979	520	2,08	2.728	10,92	8.030	32,15	8.610	34,47	5.091	20,38
%	63,24	66,75	//	79,35	//	87,69	//	70,84	//	36,44	//
iz U. Srbije	6.097	94	1,54	104	1,70	134	2,20	1.366	22,40	4.399	72,15
%	15,44	12,07	//	3,02	//	1,46	//	11,94	//	31,49	//
iz Vojvodine	3.180	18	0,57	96	3,02	176	5,53	892	28,05	1.998	62,83
%	8,05	2,31	//	2,79	//	1,92	//	7,34	//	14,30	//
sa KiM	129	--	--	4	3,10	7	5,43	34	26,36	84	65,11
%	0,33	--	//	0,12	//	0,08	//	0,28	//	0,60	//
iz BiH	2.962	127	4,29	422	14,25	611	20,63	730	24,64	1.072	36,19
%	7,50	16,30	//	12,27	//	6,67	//	6,01	//	7,67	//
iz Makedon.	1.074	3	0,28	2	0,19	12	1,12	141	13,13	916	85,29
%	2,72	0,38	//	0,06	//	0,13	//	1,16	//	6,56	//
iz Slovenije	672	8	1,19	44	6,55	136	20,24	226	33,63	258	38,39
%	1,70	1,03	//	1,28	//	1,48	//	1,86	//	1,85	//
iz C.Gore	405	9	2,22	38	9,38	51	12,59	155	38,27	152	37,53
%	1,02	1,15	//	1,10	//	0,56	//	1,27	//	1,09	//
ukupno	39.498	779	1,97	3.438	8,70	9.157	23,18	12.154	30,77	13.970	35,37

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 608

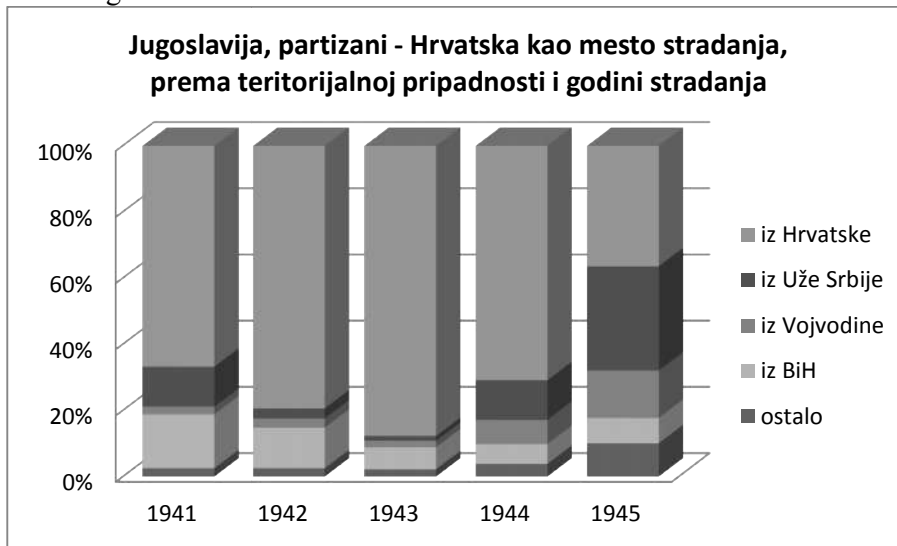

tabela 598 – Jugoslavija, partizani – Uža Srbija kao mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. u U. Srbiji	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
iz U. Srbije	9.829	1.679	17,08	862	8,77	983	10,00	3.887	39,55	2.418	24,60
%	65,08	85,57	//	64,96	//	50,59	//	58,17	//	75,80	//
iz Vojvod.	805	74	9,19	41	5,09	103	12,79	445	55,28	142	17,64
%	5,33	3,77	//	3,09	//	5,30	//	6,66	//	4,45	//
sa KiM	552	27	4,89	25	4,53	53	9,60	332	60,14	115	20,83
%	3,65	1,38	//	1,88	//	2,73	//	4,97	//	3,60	//
iz BiH	1.483	76	5,12	210	14,16	320	21,58	727	49,02	150	10,11
%	9,81	3,87	//	15,82	//	16,47	//	10,88	//	4,70	//
iz Hrvatske	1.319	56	4,24	111	8,41	288	21,83	699	52,99	165	12,51
%	8,73	2,85	//	8,36	//	14,82	//	10,46	//	5,17	//
iz C. Gore	648	22	3,39	36	5,56	137	21,14	378	58,33	75	11,57
%	4,29	1,12	//	2,71	//	7,05	//	5,66	//	2,35	//
iz Makedon.	289	17	5,88	18	6,23	35	12,11	130	44,98	89	30,79
%	1,91	0,87	//	1,36	//	1,80	//	1,94	//	2,79	//
iz Slovenije	179	11	6,14	24	13,41	24	13,41	84	46,93	36	20,11
%	1,18	0,56	//	1,81	//	1,23	//	1,26	//	1,13	//
ukupno	15.104	1.962	12,99	1.327	8,78	1.943	12,86	6.682	44,24	3.190	21,12

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 609

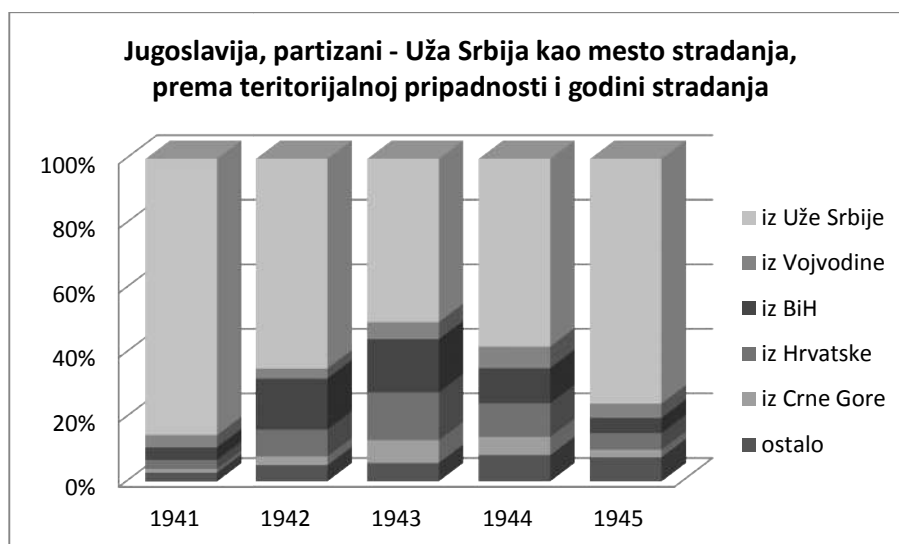

tabela 599 – Jugoslavija, partizani – Vojvodina kao mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. u Vojvodini	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
iz U. Srbije	3.598	21	0,58	39	1,08	55	1,53	1.338	37,19	2.145	59,62
%	46,95	25,00	//	10,29	//	10,87	//	45,96	//	56,69	//
iz Vojvod.	1.887	46	2,44	302	16,00	290	15,37	810	42,92	439	23,26
%	24,62	54,76	//	79,68	//	57,31	//	27,82	//	11,60	//
sa KiM	241	--	--	3	1,24	3	1,24	30	12,45	205	85,06
%	3,14	--	//	0,79	//	0,59	//	1,03	//	5,42	//
iz Hrvatske	658	5	0,76	11	1,67	82	12,46	301	45,74	259	39,36
%	8,58	5,95	//	2,90	//	16,20	//	10,34	//	6,84	//
iz BiH	633	6	0,95	22	3,47	60	9,48	301	47,55	244	38,55
%	8,26	7,14	//	5,80	//	11,86	//	10,34	//	6,45	//
iz Makedon.	448	--	--	2	0,45	5	1,12	59	13,17	382	85,27
%	5,84	--	//	0,53	//	0,99	//	2,03	//	10,09	//
iz C. Gore	129	2	1,55	--	--	7	5,43	54	41,86	66	51,16
%	1,68	2,38	//	--	//	1,38	//	1,85	//	1,74	//
iz Slovenije	70	4	5,71	--	--	4	5,71	18	25,71	44	62,86
%	0,91	4,76	//	--	//	0,79	//	0,62	//	1,16	//
ukupno	7.664	84	1,09	379	4,94	506	6,60	2.911	37,98	3.784	49,37

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 610

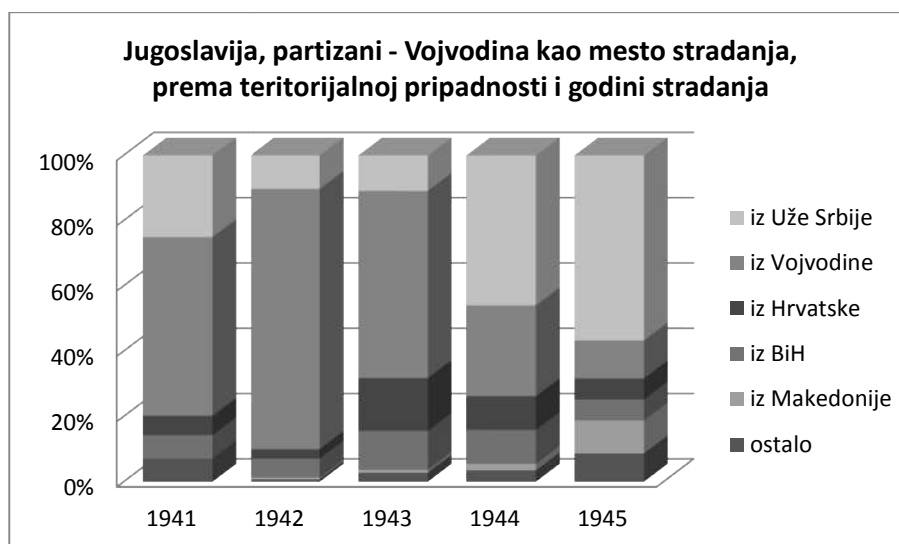

tabela 600 – Jugoslavija, partizani – Kosovo i Metohija kao mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. na KiM	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
sa KiM	668	19	2,84	20	2,99	53	7,93	196	29,34	380	56,87
%	44,06	42,22	//	42,55	//	38,69	//	30,67	//	58,64	//
iz U. Srbije	459	14	3,05	10	2,18	20	4,36	248	54,03	167	36,38
%	30,28	31,11	//	21,28	//	14,60	//	38,81	//	25,77	//
iz Vojvodin	16	1	6,25	--	--	5	31,25	4	25,00	6	37,50
%	1,05	2,22	//	--	//	3,65	//	0,63	//	0,93	//
iz Makedon	166	1	0,60	1	0,60	4	2,41	126	75,90	34	20,48
%	10,95	2,22	//	2,13	//	2,92	//	19,72	//	5,25	//
iz Hrvatske	83	1	1,20	8	9,64	36	43,37	27	32,53	11	13,25
%	5,47	2,22	//	17,02	//	26,28	//	4,22	//	1,70	//
iz C. Gore	75	4	5,33	3	4,00	6	8,00	23	30,67	39	52,00
%	4,95	8,89	//	6,38	//	4,38	//	3,60	//	6,02	//
iz BiH	44	5	11,36	5	11,36	13	29,54	13	29,54	8	18,18
%	2,90	11,11	//	10,64	//	9,49	//	2,03	//	1,23	//
iz Slovenije	5	--	--	--	--	--	--	2	40,00	3	60,00
%	0,33	--	//	--	//	--	//	0,31	//	0,46	//
ukupno	1.516	45	2,97	47	3,10	137	9,04	639	42,15	648	42,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 611

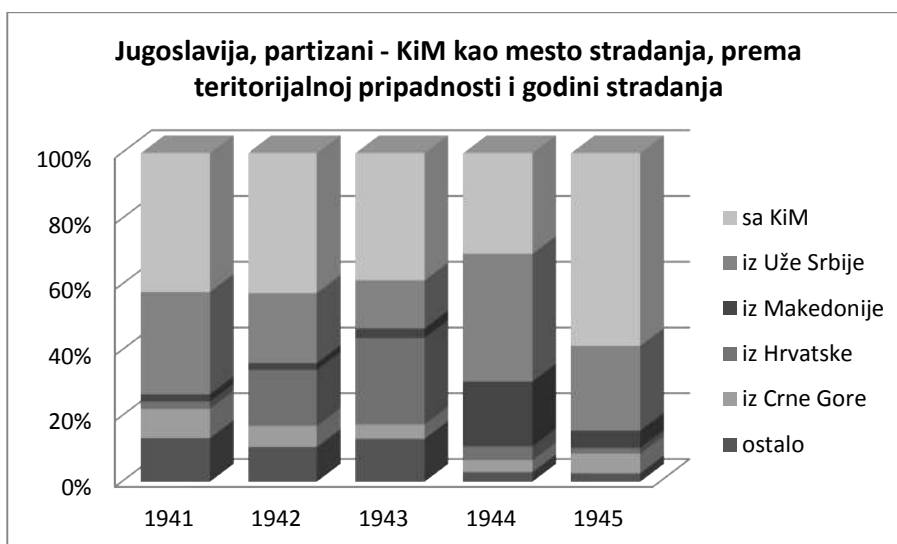

tabela 601 – Jugoslavija, partizani – Slovenija kao mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. u Sloveniji	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
iz Slovenije	5.322	102	1,92	487	9,15	1.112	20,89	2.289	43,01	1.332	25,03
%	70,21	62,96	//	74,69	//	71,88	//	80,54	//	56,04	//
iz Hrvatske	1.028	20	1,94	78	7,59	272	26,46	306	29,77	352	34,24
%	13,56	12,34	//	11,96	//	17,58	//	10,77	//	14,81	//
iz BiH	446	23	5,16	47	10,54	102	22,87	93	20,85	181	40,58
%	5,88	14,20	//	7,21	//	6,59	//	3,27	//	7,61	//
iz U. Srbije	418	8	1,91	17	4,07	29	6,94	72	17,22	292	69,86
%	5,51	4,94	//	2,61	//	1,87	//	2,53	//	12,28	//
iz Vojvod	183	3	1,64	10	5,46	9	4,92	27	14,75	134	73,22
%	2,41	1,85	//	1,53	//	0,58	//	0,95	//	5,64	//
sa KiM	56	1	1,78	--	--	3	5,36	10	17,86	42	75,00
%	0,74	0,62	//	--	//	0,19	//	0,35	//	1,77	//
iz C. Gore	83	3	3,61	12	14,46	14	16,87	28	33,73	26	31,32
%	1,09	1,85	//	1,84	//	0,90	//	0,98	//	1,09	//
iz Makedon.	44	2	4,54	1	2,27	6	13,64	17	38,64	18	40,91
%	0,58	1,23	//	0,15	//	0,39	//	0,60	//	0,76	//
ukupno	7.580	162	2,14	652	8,60	1.547	20,41	2.842	37,49	2.377	31,36

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 612

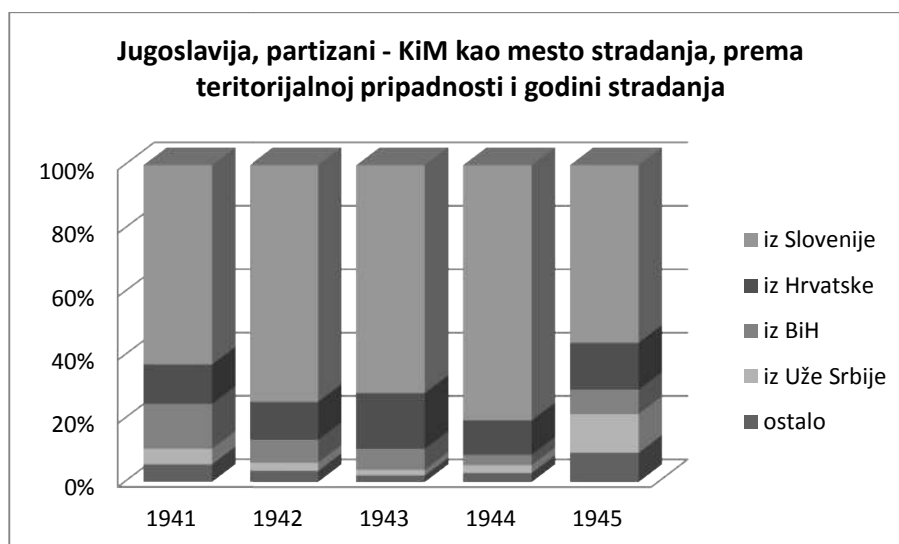

tabela 602 – Jugoslavija, partizani – Crna Gora kao mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. u C. Gori	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
iz C. Gore	2.393	320	13,37	555	23,19	411	17,17	952	39,78	155	6,48
%	37,60	68,96	//	61,46	//	14,47	//	56,16	//	33,48	//
iz Hrvatske	2.116	19	0,90	148	6,99	1.658	78,35	242	11,44	49	2,31
%	33,24	4,09	//	16,39	//	58,38	//	14,28	//	10,58	//
iz BiH	1.107	48	4,34	99	8,94	604	54,56	244	22,04	112	10,11
%	17,39	10,34	//	10,96	//	21,27	//	14,39	//	24,19	//
iz U. Srbije	380	49	12,89	51	13,42	82	21,58	110	28,95	88	23,16
%	5,97	10,56	//	5,65	//	2,89	//	6,49	//	19,01	//
sa KiM	162	23	14,20	34	20,99	26	16,05	45	27,78	34	20,99
%	2,54	4,56	//	3,76	//	0,91	//	2,65	//	7,34	//
iz Vojvod.	154	4	2,60	9	5,84	32	20,78	92	59,74	17	11,04
%	2,42	0,86	//	1,00	//	1,13	//	5,43	//	3,67	//
iz Slovenije	36	--	--	5	13,89	24	66,67	4	11,11	3	8,33
%	0,56	--	//	0,55	//	0,84	//	0,23	//	0,65	//
iz Makedon.	17	1	5,88	2	11,76	3	17,65	6	35,29	5	29,41
%	0,27	0,21	//	0,22	//	0,10	//	0,35	//	1,08	//
ukupno	6.365	464	7,29	903	14,19	2.840	44,62	1.695	26,63	463	7,27

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 613

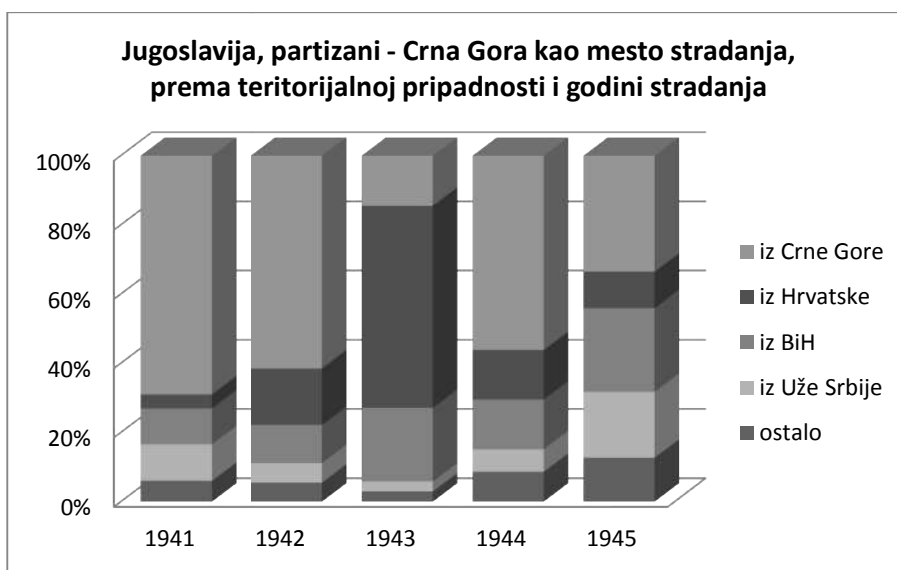

tabela 602 – Jugoslavija, partizani – Makedonija kao mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. u Makedon.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
iz Makedon.	1.757	25	1,42	61	3,47	186	10,59	1.127	64,14	358	20,37
%	60,44	39,68	//	33,89	//	45,81	//	69,83	//	55,59	//
iz U. Srbije	462	19	4,11	24	5,19	49	10,61	249	53,90	121	26,19
%	15,89	30,16	//	13,33	//	12,07	//	15,43	//	18,89	//
sa KiM	111	5	4,50	5	4,50	22	19,82	51	45,94	28	25,22
%	3,82	7,94	//	2,78	//	5,42	//	3,17	//	4,35	//
iz Vojvod.	37	1	2,70	2	5,40	4	10,81	14	37,84	16	43,24
%	1,27	1,59	//	1,11	//	0,98	//	0,87	//	2,48	//
iz Hrvatske	254	4	1,57	35	13,78	86	33,86	73	28,74	56	22,05
%	8,74	6,35	//	19,44	//	21,18	//	4,52	//	8,69	//
iz Slovenije	115	2	1,74	11	9,56	22	19,13	49	42,61	31	26,96
%	3,95	3,17	//	6,11	//	5,42	//	3,03	//	4,81	//
iz BiH	104	7	6,73	24	23,08	23	22,11	28	26,92	22	21,15
%	3,58	11,11	//	13,33	//	5,66	//	1,73	//	3,42	//
iz C. Gore	67	--	--	18	26,86	14	20,89	23	34,33	12	17,91
%	2,30	--	//	10,00	//	3,45	//	1,42	//	1,86	//
ukupno	2.907	63	2,17	180	6,19	406	13,97	1.614	55,52	644	22,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 614

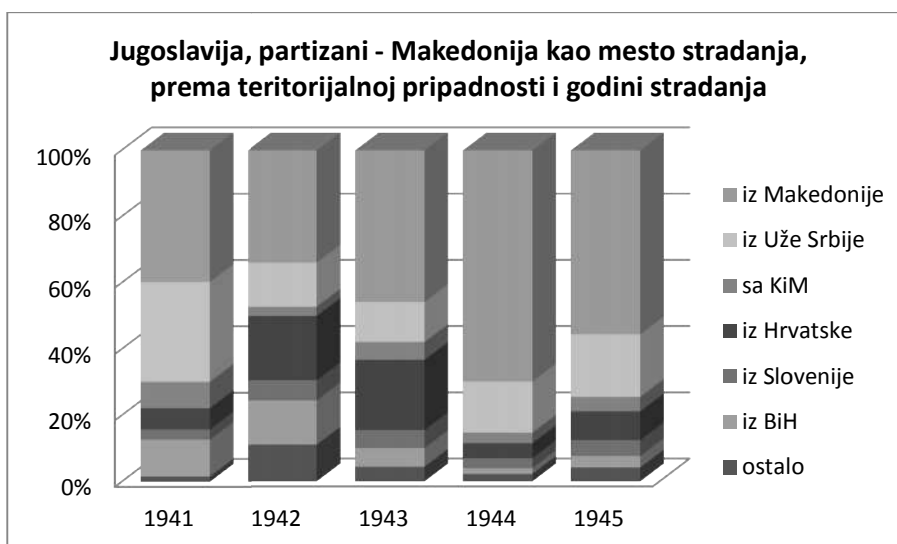
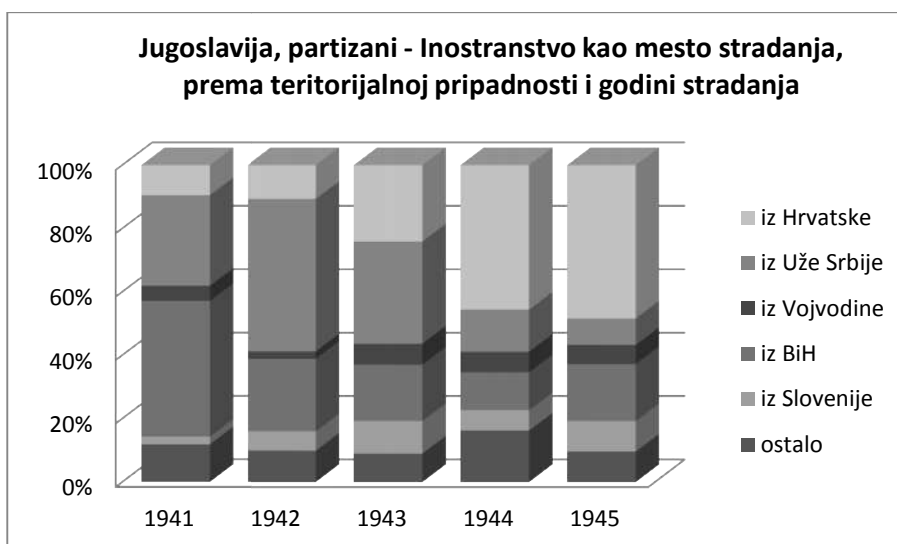

tabela 603 – Jugoslavija, partizani – inostranstvo kao mesto stradanja prema godini stradanja

Jugoslavija, mesto strad. u inostranst.	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
iz Hrvatske	760	4	0,53	14	1,84	80	10,53	275	36,18	387	50,92
%	39,96	9,52	//	10,69	//	24,10	//	46,06	//	48,37	//
iz U. Srbije	329	12	3,65	63	19,15	107	32,52	80	24,32	67	20,36
%	17,30	28,57	//	48,09	//	32,23	//	13,40	//	8,37	//
iz Vojvod.	114	2	1,75	3	2,63	22	19,30	39	34,21	48	42,10
%	5,99	4,76	//	2,29	//	6,63	//	6,53	//	6,00	//
sa KiM	71	1	1,41	5	7,04	12	16,90	32	45,07	21	29,58
%	3,73	2,38	//	3,82	//	3,61	//	5,36	//	2,62	//
iz BiH	323	18	5,57	30	9,29	59	18,27	72	22,29	144	44,58
%	16,89	42,86	//	22,90	//	17,77	//	12,06	//	18,00	//
iz Slovenije	159	1	0,63	8	5,03	34	21,38	39	24,53	77	48,43
%	8,36	2,38	//	6,11	//	10,24	//	6,53	//	9,62	//
iz Makedon.	80	2	2,50	4	5,00	3	3,75	39	48,75	32	40,00
%	4,21	4,76	//	3,05	//	0,90	//	6,53	//	4,00	//
iz c. Gore	66	2	3,03	4	6,06	15	22,73	21	31,82	24	36,36
%	3,47	4,76	//	3,05	//	4,52	//	3,52	//	3,00	//
ukupno	1.902	42	2,21	131	6,89	332	17,45	597	31,39	800	42,06

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 615

Gubici civila i partizana Jugoslavije prema administrativnoj podeli nakon 1945. godine

Na teritoriji Jugoslavije je vođen totalitarnom rat, izrazito slojevit i kompleksan, u kome je stradanje civilnog stanovništva je bilo izuzetno veliko. Sprovedenje holokausta, kao najekstremnijeg oblika genocida, na čitavom području podeljene Jugoslavije i genocida ili zločina koji je sadržavao elemente genocida, na delu njene teritorije, doveo je do izrazito nesrazmernog stradanja kako civilnog dela populacije sa različitih teritorija, tako i različitih nacionalnosti koje su živele na njima.

Pretrpljeni gubici civila, s obzirom na demografski potencijal teritorija nastalih kasnijom podelom Jugoslavije na federalne jedinice, nisu bili jednaki. Učešća u gubicima civilnog stanovništva stradalih iz BiH (37,54%) i Hrvatske (32,68%) bila su 2,25 odnosno 1,33 puta veća od zastupljenosti tih teritorija u populaciji Jugoslavije. Sve ostale teritorije imale su manje učešće u gubicima civila u odnosu na učešće u populaciji Jugoslavije, Crna Gora 1,23 puta manje, Slovenija 1,99 puta, Srbija 1,99 puta (Uža Srbija 2,03 puta, Vojvodina 1,65 puta i KiM 3,88 puta manje), Makedonija 2,36 puta. S obzirom na zastupljenost u poulaciji Jugosalvije, učešće u gubicima civilnog stanovništva stradalih iz BiH i Hrvatske bilo je realno 3,01 odnosno 1,49 puta veće od gubitaka civila iz ostalog dela Jugoslavije.

Učešće u pretrpljenim gubicima i dinamika stradanja civila nisu bili jedanki na svim teritorijama. Hrvatska i BiH su tokom čitavog rata predstavljale delove Jugoslavije sa najvećim učešćem u gubicima civila koje je permanentno bilo iznad njihove zastupljenosti u populaciji Jugoslavije. Učešće u gubicima stradlih iz Uže Srbije je variralo i bilo je značajnije u prvoj i predposlednjoj godini rata. Pojedine teritorije poput Makedonije i Vojvodine imale su značajnije učešće u gubicima u periodima intezivnog sprovođenja holokausta u njima. Dve trećine gubitaka civila BiH (69,22%) i tri petina iz Hrvatske (59,53%) je izgubilo živote u prve dve godine rata, polovina civila Crne Gore (48,66%) i tri četvrtina Makedonije (76,95%) je izgubila živote 1943. godine.

Nacionalna struktura stradlih civila, u kojoj dominiraju gubici srpske nacionalnosti (61,63%), nije bila jednaka u svim delovima Jugoslavije. U pojedinim budućim federalnim jedinicama učešće pojedinih nacionalnosti u gubicima civila nije bilo proporcionalno jednako njihovoj zastupljenosti u stanovništvu tih teritorija, što je posebno bilo izraženo u centralnim delovima podeljene države iz kojih je poticao najveći deo stradlih civila. U Hrvatskoj i BiH Srbi su predstavljali tri petina odnosno tri četvrtina gubitaka (57,17 odnosno 73,76%) što je bilo 3,08 odnosno 1,68 puta veće učešće u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji, kao što je i učešće u gubicima Jevreja ovih teritorija (10,68 odnosno 6,42%) bilo 17,80 odnosno 13,37 puta veće, dok je učešće Hrvata u gubicima civila iz Hrvatske (22,58%) bilo 3,21puta manje, a Muslimana i Hrvata iz BiH (14,89 odnosno 3,25%) bilo 2,07 odnosno 6,88 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji.

U svim kasnije nastalim republikama i pokrainama gubici civila su prevazilazili gubitke pripadnika partizanskog pokreta, sa odnosom u stradnju koji je bio najmanji u Crnoj Gori (1,32:1), a najveći u BiH (4,59:1). Zastupljenost gubitaka iz federalnih jedinica u kategorijama stradnja nije bila jednaka. BiH je jedina imala 1,74 puta veće učešće u gubicima civila (37,54%) od učešća u gubicima pripadnika partizanskog pokreta (21,51%), zastupljenost Hrvatske i Makedonije su bila izjednačena, dok su ostale teritorije imale manje učešće u gubicima civila negi u gubicima partizana, Crna Gora 2 puta, Slovenija 1,82 puta, Srbija 1,51 puta manje, s time što je varirala u svojim delovima, pa je u Užoj Srbiji i na KiM bilo 1,84 odnosno 1,55 puta manje, a u Vojvodini 1,09 puta veće.

grafikon 616

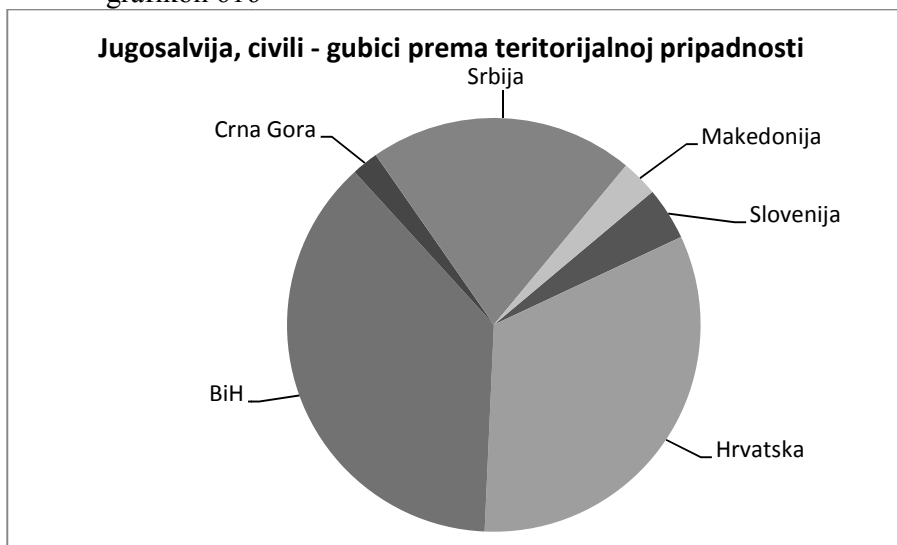

tabela 604 – Jugoslavija – učešće republika u populaciji i učešće u gubicima civila prema republičkoj pripadnosti

Jugoslavija	% učešća u populaciji Jugoslavije	% učešća među stradal. civilima
Slovenija	8,21	4,13
Hrvatska	24,55	32,68
Bosna i Hercegov.	16,67	37,54
Crna Gora	2,58	2,09
Srbija	41,24	20,70
Makedonija	6,74	2,85

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 617

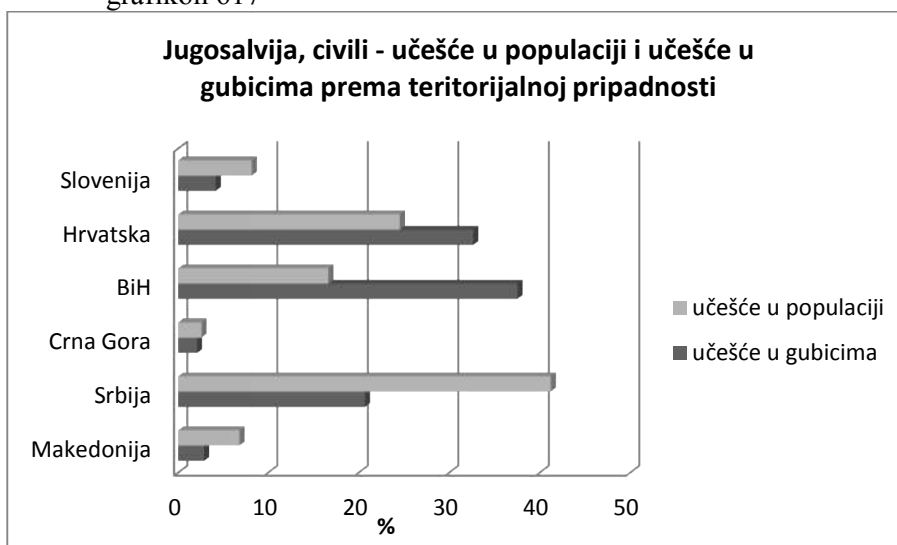
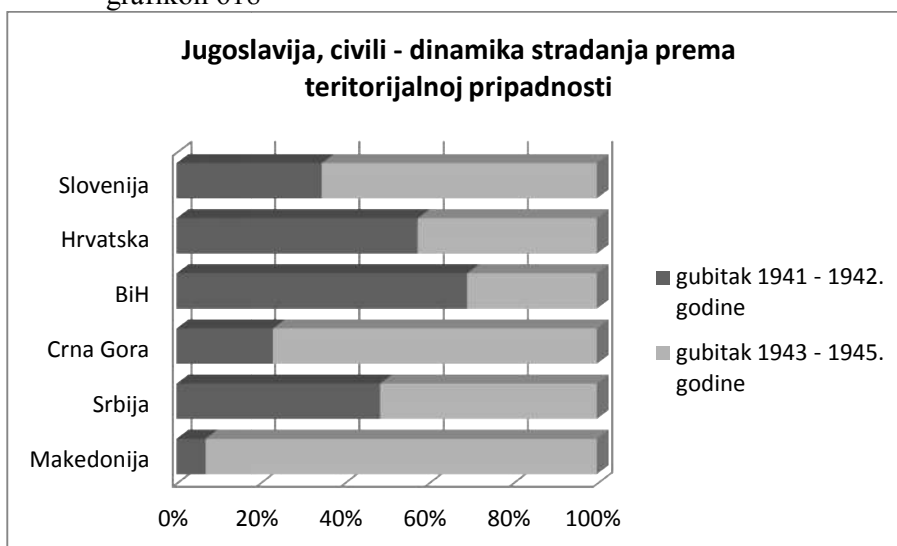

tabela 605 – Jugoslavija, civili – gubici prema republičkoj pripadnosti i godini stradanja

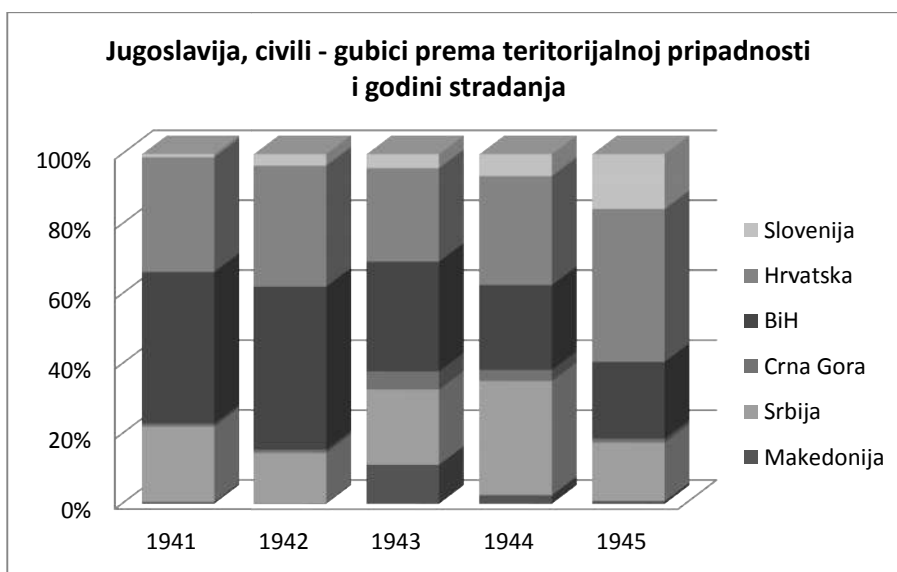
Jugoslavija - civili	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	18.829	906	4,81	4.891	25,97	3.601	19,12	4.610	24,48	4.821	25,60
%	4,13	0,81	//	3,27	//	4,02	//	6,24	//	15,69	//
Hrvatska	149.035	36.957	24,80	51.755	34,73	23.875	16,02	23.027	15,45	13.421	9,00
%	32,68	32,88	//	34,58	//	26,68	//	31,19	//	43,67	//
BiH	171.235	48.733	28,46	69.799	40,76	28.072	16,39	17.892	10,45	6.739	3,93
%	37,54	43,36	//	46,64	//	31,37	//	24,23	//	21,93	//
Crna Gora	9.553	937	9,81	1.271	13,30	4.649	48,66	2.348	24,58	348	3,64
%	2,09	0,83	//	0,85	//	5,19	//	3,18	//	1,13	//
Srbija	94.413	24.284	25,72	21.595	22,87	19.266	20,41	24.115	25,54	5.153	5,46
%	20,70	21,61	//	14,43	//	21,53	//	32,66	//	16,77	//
Makedonija	13.013	576	4,43	331	2,54	10.013	76,95	1.845	14,18	248	1,90
%	2,85	0,51	//	0,22	//	11,19	//	2,50	//	0,81	//
ukupno	456.078	112.393	24,63	149.642	32,81	89.476	19,62	73.837	16,19	30.730	6,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 618

grafikon 619

grafikon 620

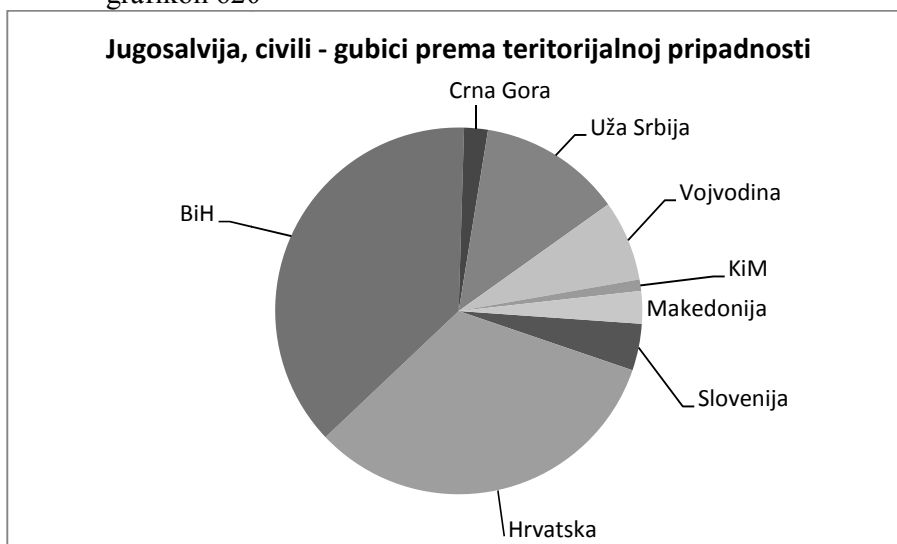

tabela 606 – Jugoslavija – učešće republika i pokrajina u populaciji i učešće u gubicima civila prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti

Jugoslavija	% učešća u populaciji Jugoslavije	% učešća među stradal. civilima
Slovenija	8,21	4,13
Hrvatska	24,55	32,68
Bosna i Hercegov.	16,67	37,54
Crna Gora	2,58	2,09
Uža Srbija	25,57	12,58
Vojvodina	11,71	7,10

KiM	3,96	1,02
Makedonija	6,74	2,85

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 621

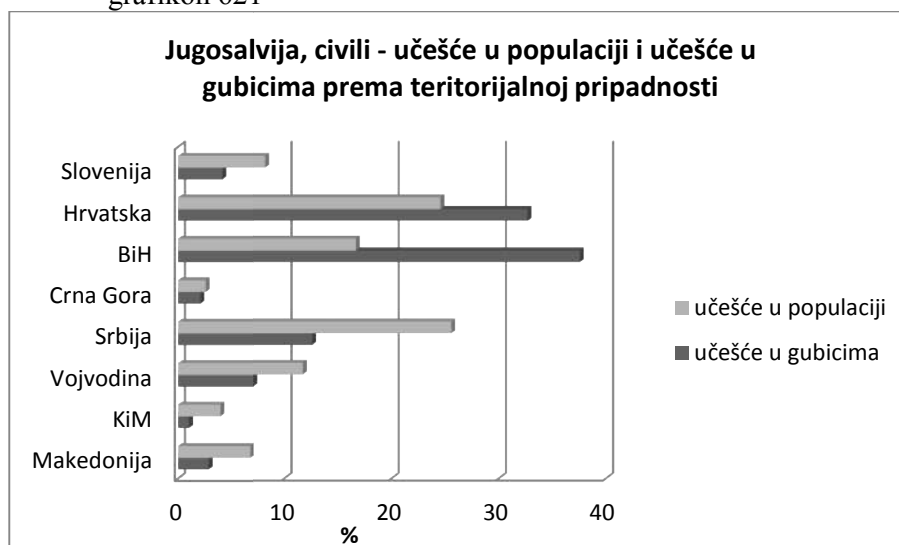
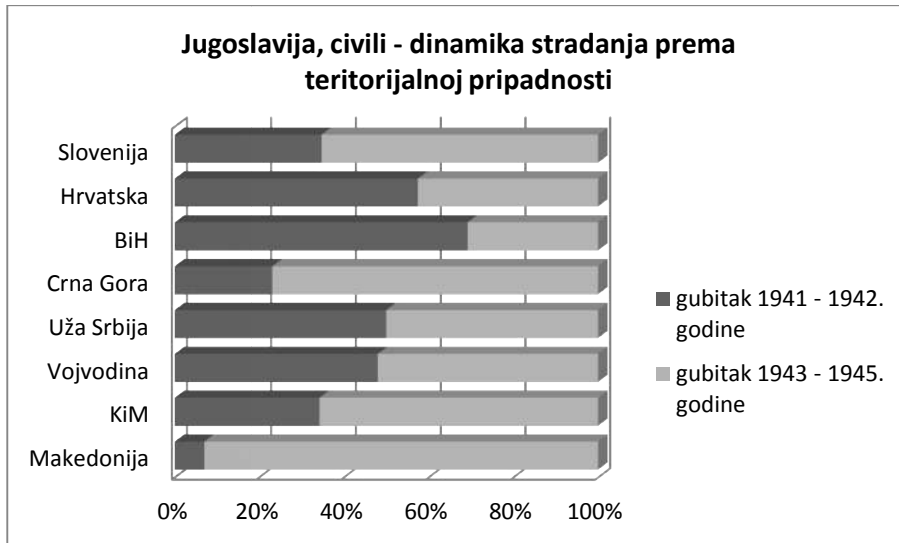

tabela 607 – Jugoslavija, civili – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i godini stradanja

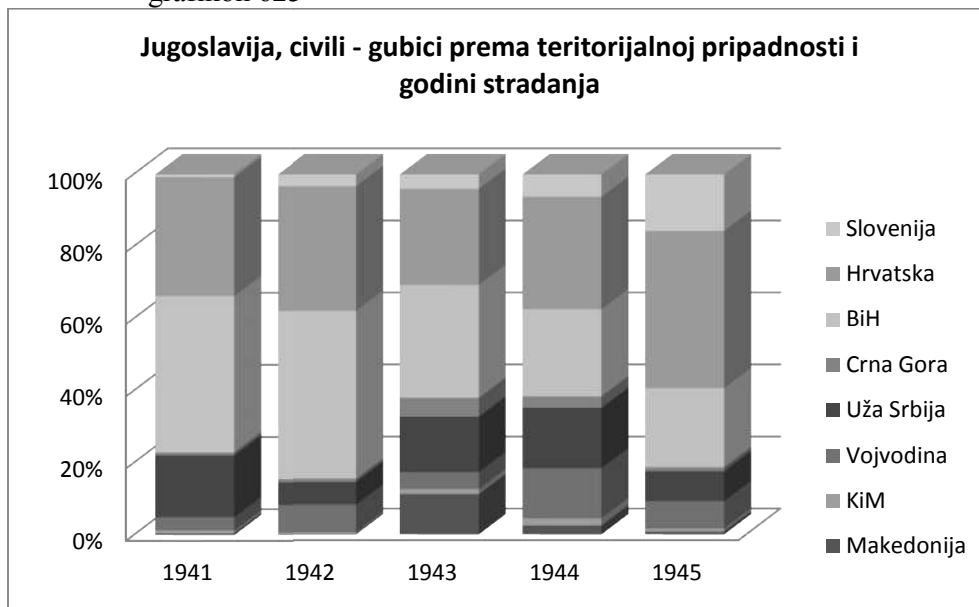
Jugoslavija, civili	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenija	18.829	906	4,81	4.891	25,97	3.601	19,12	4.610	24,48	4.821	25,60
%	4,13	0,81	//	3,27	//	4,02	//	6,24	//	15,69	//
Hrvatska	149.035	36.957	24,80	51.755	34,73	23.875	16,02	23.027	15,45	13.421	9,00
%	32,68	32,88	//	34,58	//	26,68	//	31,19	//	43,67	//
BiH	171.235	48.733	28,46	69.799	40,76	28.072	16,39	17.892	10,45	6.739	3,93
%	37,54	43,36	//	46,64	//	31,37	//	24,23	//	21,93	//
Crna Gora	9.553	937	9,81	1.271	13,30	4.649	48,66	2.348	24,58	348	3,64
%	2,09	0,83	//	0,85	//	5,19	//	3,18	//	1,13	//
Uža Srbija	57.393	19.251	33,54	9.470	16,50	13.766	23,98	12.368	21,55	2.538	4,42
%	12,58	17,13	//	6,33	//	15,38	//	16,75	//	8,26	//
Vojvodina	32.367	4.138	12,78	11.424	35,29	4.231	13,07	10.242	31,64	2.332	7,20
%	7,10	3,68	//	7,63	//	4,73	//	13,87	//	7,59	//
KiM	4.653	895	19,23	701	15,06	1.269	27,27	1.505	32,34	283	6,08
%	1,02	0,80	//	0,47	//	1,42	//	2,04	//	0,92	//
Makedonija	13.013	576	4,43	331	2,54	10.013	76,95	1.845	14,18	248	1,90
%	2,85	0,51	//	0,22	//	11,19	//	2,50	//	0,81	//
ukupno	456.078	112.393	24,63	149.642	32,81	89.476	19,62	73.837	16,19	30.730	6,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 622

grafikon 623

grafikon 624

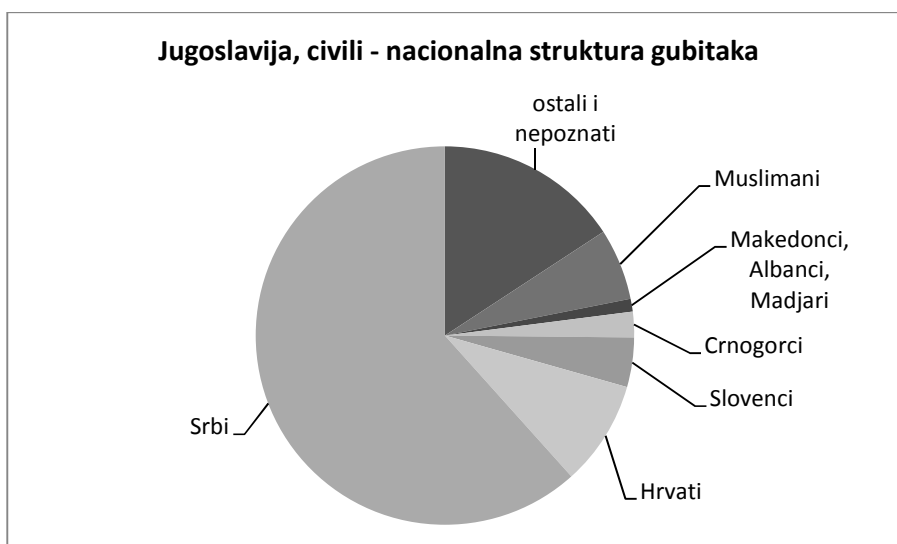

tabela 608 – Jugoslavija – nacionalna struktura stanovništva i nacionalna struktura gubitaka civila

Jugoslavija – nacional.	% učešće u popul. Jugosl.	% među strad. civilima
Srbi	41,28	61,63
Hrvati	22,91	8,97
Slovenci	8,11	4,24
Crnogorci	2,02	2,17
Muslimani	6,57	6,11
Makedonci	4,16	0,60
Albanci	3,63	0,29
Mađari	3,36	0,21
ostli/nepoz.	7,95	15,77

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 625

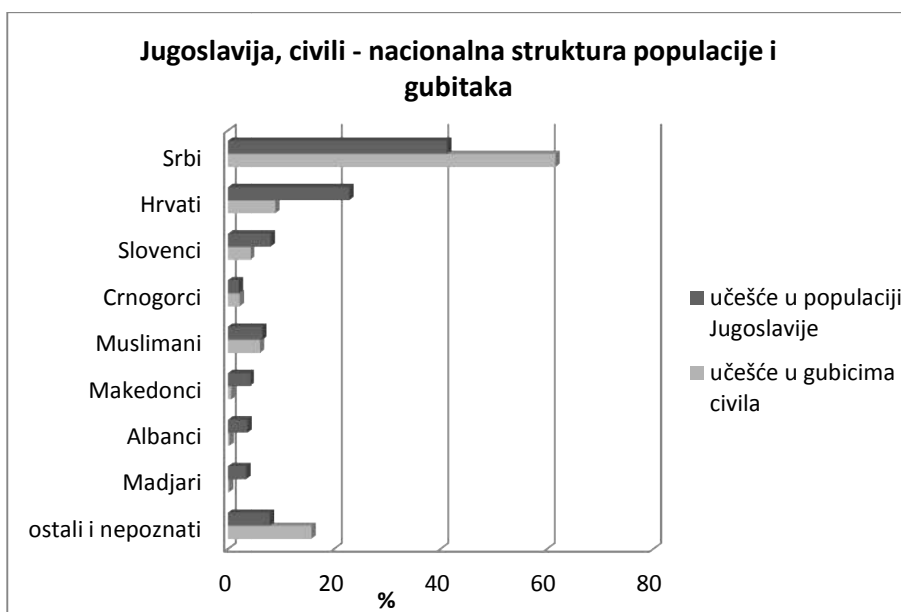

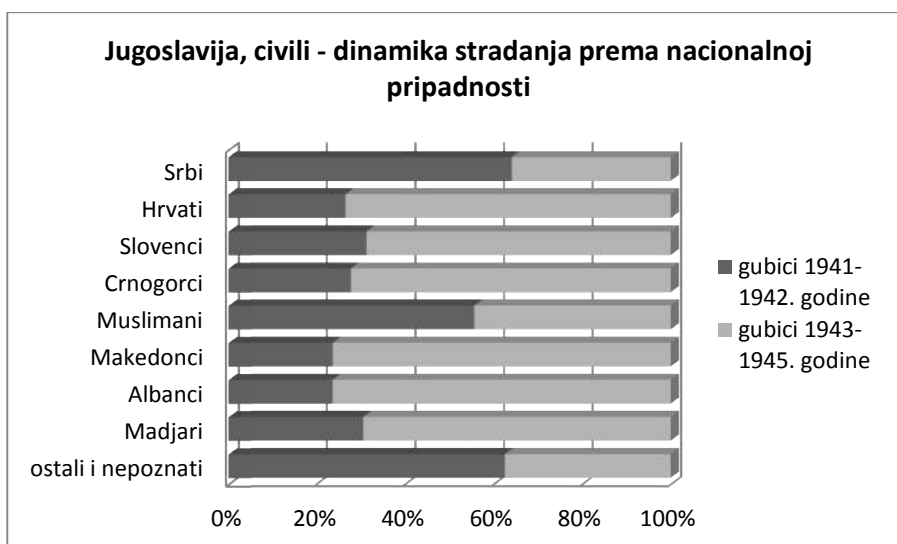
tabela 609 – Jugoslavija, civili – gubici prema nacionalnoj pripadnosti i godini stradanja

Jugoslavija-civili	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Srbi	281.074	85.452	30,40	94.761	33,71	50.931	18,12	38.555	13,72	11.375	4,05
%	61,63	76,03	//	63,32	//	56,92	//	52,22	//	37,01	//
Hrvati	40.918	3.538	8,65	7.331	17,92	9.437	23,06	12.679	30,99	7.933	19,39
%	8,97	3,15	//	4,90	//	10,55	//	17,17	//	25,81	//
Slovenci	19.327	1.054	5,45	4.999	25,86	3.696	19,12	4.660	24,11	4.918	25,45
%	4,24	0,94	//	3,34	//	4,13	//	6,31	//	16,00	//
Crnogorci	9.900	1.267	12,80	1.385	13,99	4.333	43,77	2.556	25,82	359	3,63
%	2,17	1,13	//	0,92	//	4,84	//	3,46	//	1,17	//
Muslimani	27.889	6.989	25,06	8.534	30,60	7.387	26,49	3.256	11,67	1.723	6,18
%	6,11	6,22	//	5,70	//	8,25	//	4,41	//	5,61	//
Makedonci	2.738	431	15,74	219	8,00	544	19,87	1.400	51,13	144	5,26
%	0,60	0,38	//	0,15	//	0,61	//	1,90	//	0,47	//
Albanci	1.322	202	15,28	111	8,40	308	23,30	608	45,99	93	7,03
%	0,29	0,18	//	0,07	//	0,34	//	0,82	//	0,30	//
Mađari	961	152	15,82	142	14,78	136	14,15	350	36,42	181	18,83
%	0,21	0,13	//	0,09	//	0,15	//	0,47	//	0,59	//
ostali/nep ⁶⁴¹	71.949	13.308	18,50	32.160	44,70	12.704	17,66	9.773	13,58	4.004	5,56
%	15,77	11,84	//	21,49	//	14,20	//	13,23	//	13,03	//
ukupno	456.078	112.393	24,64	149.642	32,81	89.476	19,62	73.837	16,19	30.730	6,74

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 626

⁶⁴¹ Jevreji strdali u holokaustu činili su 71,96% pretrpljenih gubitaka pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti, a ujedno su činili i 11,35% stradalih civila Jugoslavije.

grafikon 627

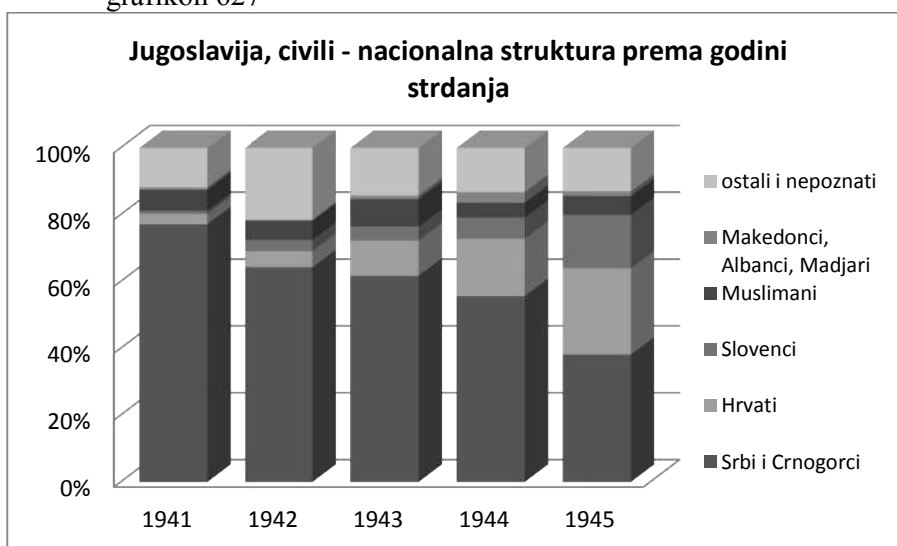

tabela 610 – Jugoslavija, civili – gubici prema nacionalnoj pripadnosti i republičko – pokrajinskoj pripadnosti

Jugoslavija, civili	ukupno	Srbi	%	Jrvreji	%	Hrvati	%	Muslimani	%	Slovenci	%
Slovenija	18.829	132	0,70	137	0,73	230	1,22	8	0,04	18.181	96,56
%	4,13	0,05	//	0,26	//	0,56	//	0,03	//	94,07	//
Hrvatska	149.035	85.198	57,17	15.923	10,68	33.647	22,58	47	0,03	574	0,38
%	32,68	30,31	//	30,75	//	82,23	//	0,17	//	2,97	//
BiH	171.235	126.300	73,76	10.990	6,42	5.559	3,25	25.501	14,89	149	0,09
%	37,54	44,93	//	21,22	//	13,58	//	91,44	//	0,77	//

Crna Gora	9.553	428	4,48	4	0,04	119	1,24	746	7,81	24	0,25
%	2,09	0,15	//	0,01	//	0,29	//	2,67	//	0,12	//
Srbija	57.393	47.868	83,40	4.617	8,04	733	1,28	1.526	2,66	333	0,58
%	12,58	17,03	//	8,92	//	1,79	//	5,47	//	1,72	//
Vojvodina	32.367	17.892	55,28	10.768	33,27	578	1,78	7	0,02	43	0,13
%	7,10	6,36	//	20,80	//	1,41	//	0,02	//	0,22	//
KiM	4.653	2.672	57,42	77	1,65	33	0,71	30	0,64	4	0,08
%	1,02	0,95	//	0,83	//	0,08	//	0,11	//	0,02	//
Makedonija	13.013	584	4,49	9.262	71,17	19	0,15	24	0,18	19	0,15
%	2,85	0,21	//	17,89	//	0,05	//	0,09	//	0,10	//
ukupno	456.078	281.074	61,63	51.778	11,35	40.918	8,97	27.889	6,11	19.327	4,24

tabela 610 (nastavak)

Jugoslavija, civili	ukupno	Crnogorci	%	Makedonci	%	Albanci	%	Mađari	%	ostali i nepoznati	%
Slovenija	18.829	10	0,05	3	0,01	--	--	55	0,29	73	0,39
%	4,13	0,10	//	0,11	//	--	//	5,72	//	0,36	//
Hrvatska	149.035	78	0,05	24	0,02	--	--	304	0,20	13.240	8,88
%	32,68	0,79	//	0,88	//	--	//	31,63	//	65,64	//
BiH	171.235	170	0,10	13	0,01	4	--	30	0,02	2.519	1,47
%	37,54	1,72	//	0,47	//	0,30	//	3,12	//	12,49	//
Crna Gora	9.553	8.126	85,06	9	0,09	68	0,71	--	--	29	0,30
%	2,09	82,08	//	0,33	//	5,14	//	--	//	0,14	//
Srbija	57.393	464	0,81	185	0,32	87	0,15	105	0,18	1.475	2,57
%	12,58	4,69	//	6,76	//	6,58	//	10,93	//	7,31	//
Vojvodina	32.367	143	0,44	18	0,05	1	--	466	1,44	2.451	7,57
%	7,10	1,44	//	0,66	//	0,07	//	48,49	//	12,15	//
KiM	4.653	860	18,48	5	0,11	896	19,26	1	0,02	75	1,61
%	1,02	8,70	//	0,18	//	67,78	//	0,10	//	0,37	//
Makedonija	13.013	49	0,38	2.481	19,06	266	2,04	--	--	309	2,37
%	2,85	0,49	//	90,61	//	20,12	//	--	//	1,53	//
ukupno	456.078	9.900	2,17	2.738	0,60	1.322	0,29	961	0,21	20.171	4,42

tabela 611 – Jugoslavija, kategorije stradanja – dinamika stradanja

Jugoslavija- civili	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	456.078	112.393	24,64	149.642	32,81	89.476	19,62	73.837	16,19	30.730	6,74
partizani	173.549	7.326	4,22	18.798	10,83	43.167	24,87	54.901	31,63	49.357	28,44
odnos stra.	2,63:1	15,34:1	//	7,96:1	//	2,07:1	//	1,34:1	//	1:1,61	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 628

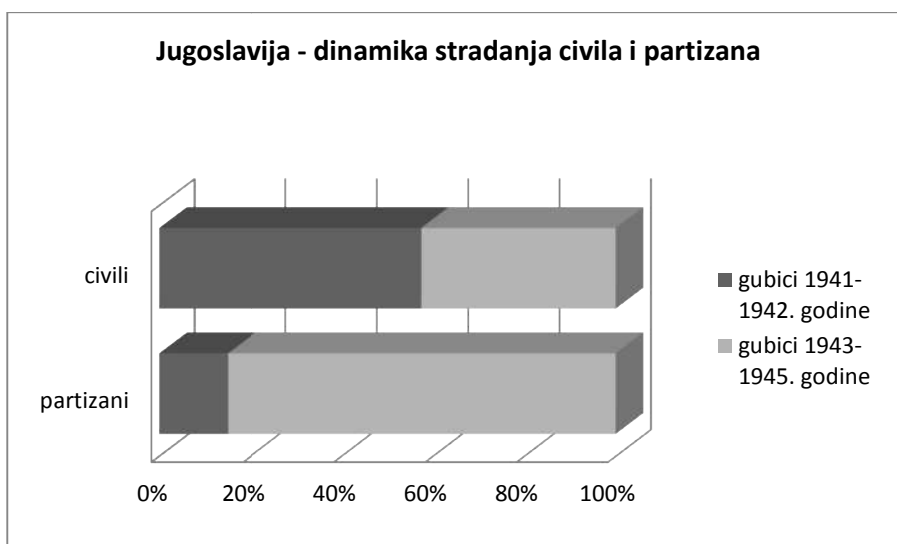
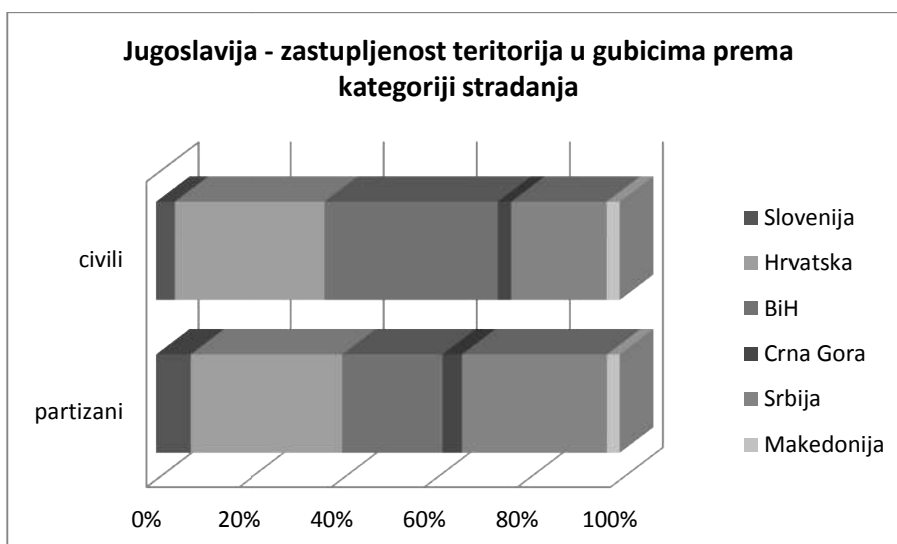

tabela 612 – Jugoslavija, kategorije stradanja – gubici prema republičkoj pripadnosti i međusobni odnos u stradanju

Jugoslavija – teritorije	civili	partizani	odnos u stradanju
Slovenija	18.829	13.043	1,44:1
%	4,13	7,51	//
Hrvatska	149.035	56.981	2,61:1
%	32,68	32,83	//
BiH	171.235	37.334	4,59:1
%	37,54	21,51	//
Crna Gora	9.553	7.259	1,32:1
%	2,09	4,18	//
Srbija	94.413	54.140	1,74:1
%	20,70	31,19	//
Makedonija	13.013	4.792	2,71:1
%	2,85	2,76	//
ukupno	456.078	173.549	2,63:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 629

grafikon 630

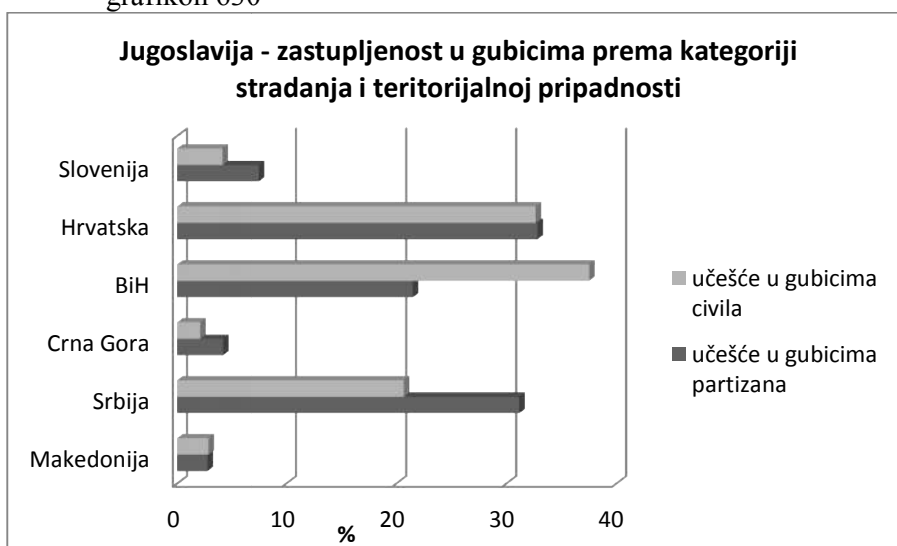

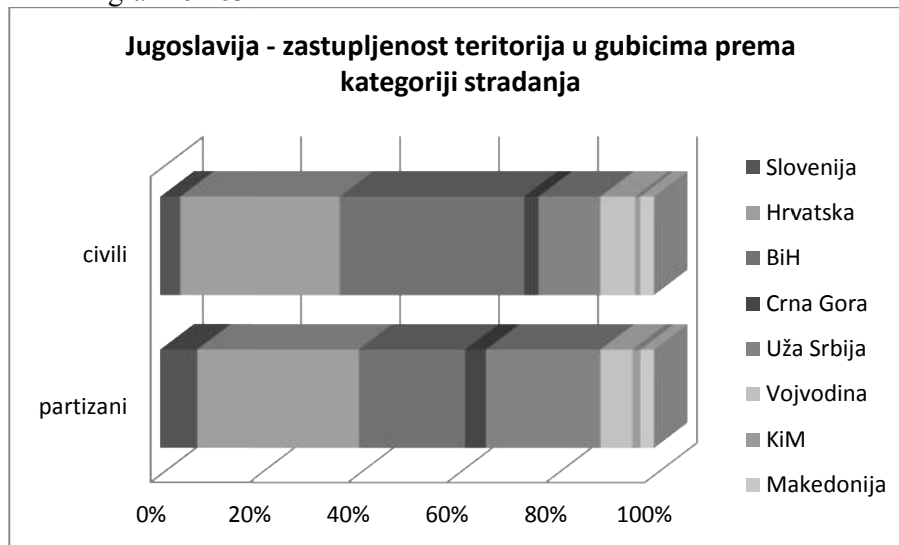
tabela 613 – Jugoslavija, kategorije stradanja – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i međusobni odnos u stradanju

Jugoslavija	civili	partizani	odnos u stradanju
Slovenija	18.829	13.043	1,44:1
%	4,13	7,51	//
Hrvatska	149.035	56.981	2,61:1
%	32,68	32,83	//
BiH	171.235	37.334	4,59:1
%	37,54	21,51	//
Crna Gora	9.553	7.259	1,32:1

%	2,09	4,18	//
Uža Srbija	57.393	40.109	1,43:1
%	12,58	23,11	//
Vojvodina	32.367	11.283	2,87:1
%	7,10	6,50	//
KiM	4.653	2.748	1,69:1
%	1,02	1,58	//
Makedonija	13.013	4.792	2,71
%	2,85	2,76	//
ukupno	456.078	173.549	2,63:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 631

grafikon 632

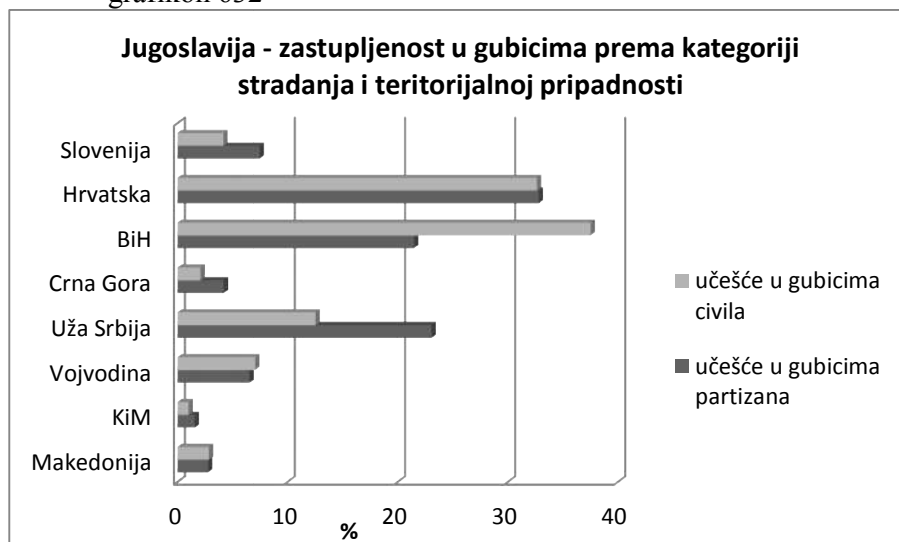
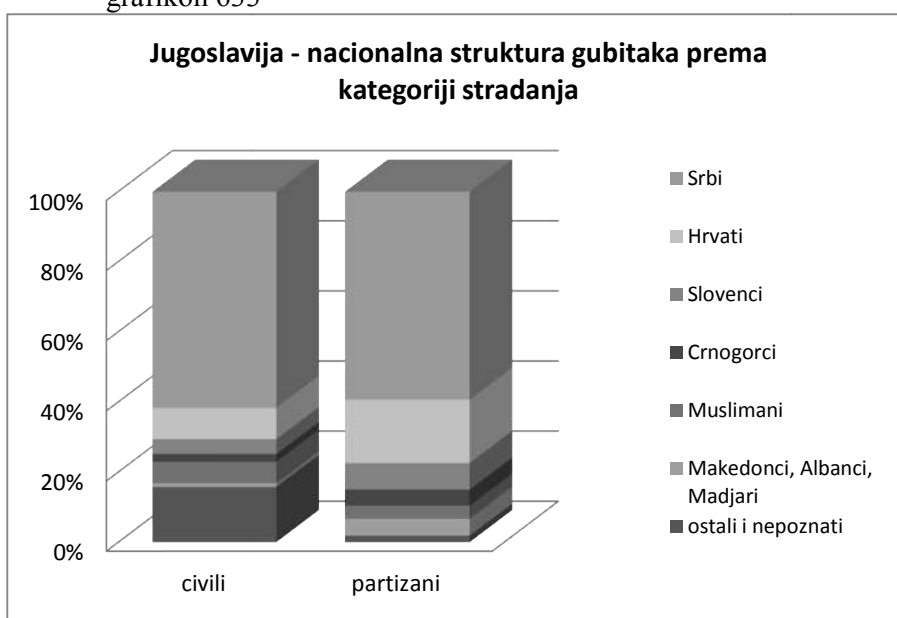

tabela 614 – Jugoslavija, kategorije stradanja – gubici prema nacionalnoj pripadnosti i međusobni odnos u stradanju

Jugoslavija - nacionalno	civili	partizani	odnos u stradanju
Srbi	281.074	104.185	2,70:1
%	61,63	60,03	//
Hrvati	40.918	31.658	1,29:1
%	8,97	18,24	//
Slovenci	19.327	13.368	1,44:1
%	4,24	7,70	//
Crnogorci	9.900	8.032	1,23:1
%	2,17	4,63	//
Muslimani	27.889	6.463	4,31:1
%	6,11	3,72	//
Makedonci	2.738	3.621	1:1,32
%	0,60	2,09	//
Albanci	1.322	1.644	1:1,24
%	0,29	0,95	//
Mađari	961	1.279	1:1,33
%	0,21	0,74	//
ostali i nep	71.949	3.299	21,81:1
%	15,77	1,90	//
ukupno	456.078	173.549	2,63:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 633

grafikon 634

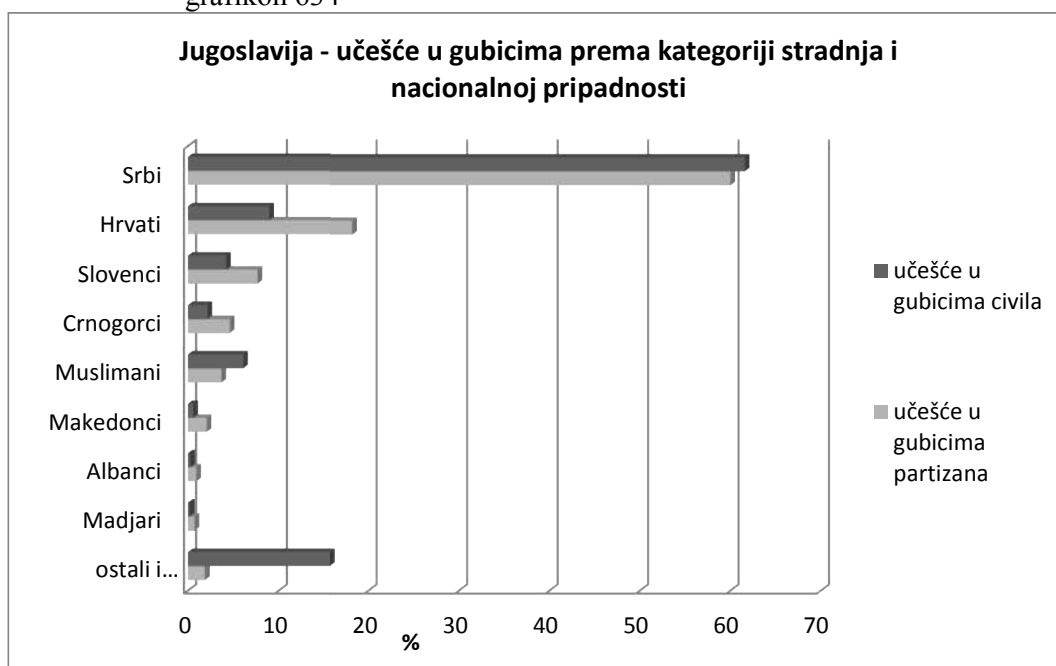
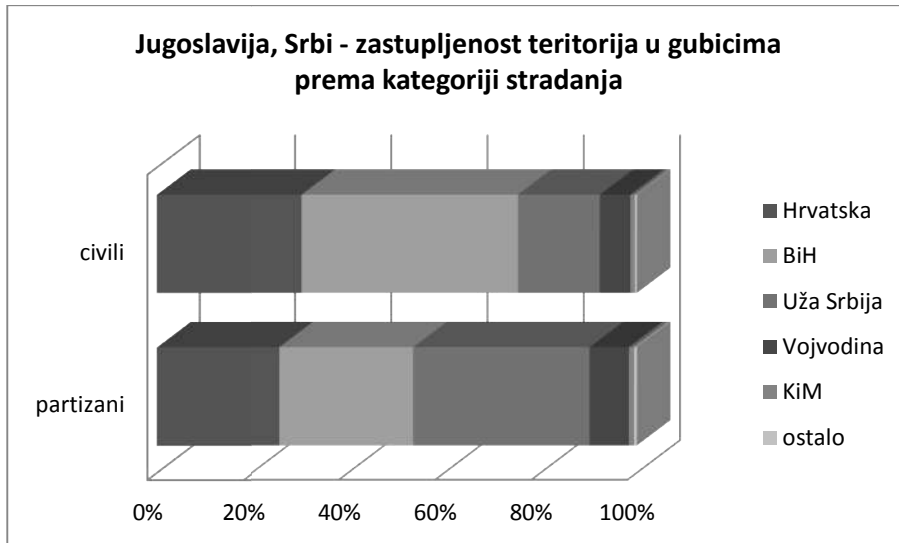

tabela 615 – Jugoslavija, kategorije stradanja, Srbi – gubici prema republičko – pokrajinskoj pripadnosti i međusobni odnos u stradanju

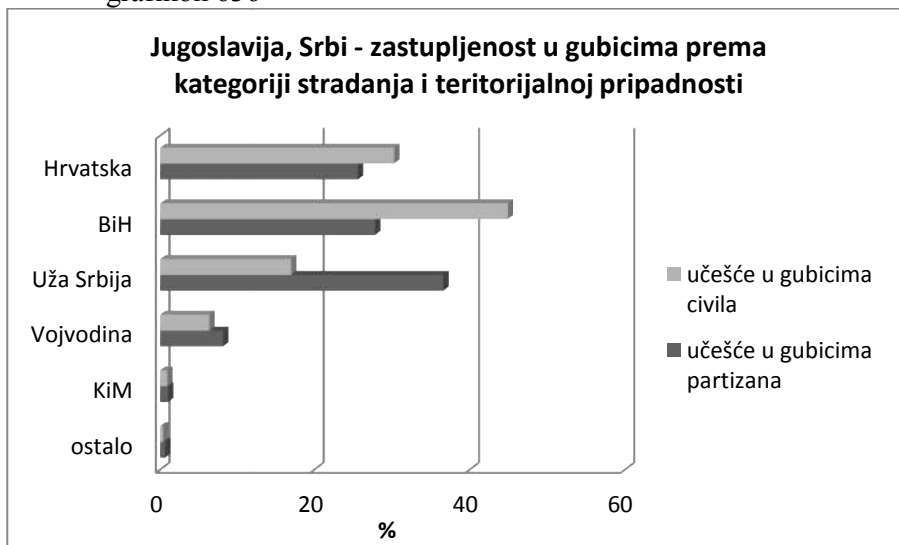
Jugoslavija, Srbi	civili	partizani	odnos u stradanju
Hrvatska	85.198	26.740	3,19:1
%	30,31	25,66	//
BiH	126.300	29.005	4,35:1
%	44,93	27,84	//
Srbija	47.868	38.184	1,25:1
%	17,03	36,65	//
Vojvodina	17.892	8.495	2,11:1
%	6,36	8,15	//
KiM	2.672	1.098	2,43:1
%	0,95	1,05	//
ostalo	1.144	663	1,72:1
%	0,41	0,64	//
ukupno	281.074	104.185	2,70:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 635

grafikon 636

Gubici partizanskog pokreta sa teritorije dela Kraljevine Italije pripojenog Jugoslaviji

Težnja hrvatskog i slovenačkog naroda za objedinjavanjem nacionalnog prostora, spajanjem sa sunarodnicima koji su živeli na teritoriji koja je nakon Velikog rata i raspada Austro – Ugarske monarhije pripala Kraljevini Italiji, dosegla je vrhunac u vreme Drugog svetskog rata, posebno nakon kapitulacije Italije.⁶⁴² Nacionalni pokreti na toj teritoriji su realnu mogućnost za ostvarivanje tih težnji, manifestovali kroz masovno pristupanje partizanskom pokretu u Sloveniji i Hrvatskoj koji su delovali kao integralni deo jugoslovenskog pokreta.⁶⁴³

Pripojena teritorija je u geografskom pogledu bila raznovrsna i sastavljena iz jednog većeg dela i nekoliko manjih nezavisnih celina, bilo na kopnu ili ostrvima. Kompaktni deo teritorije se na severu oslanjao na alpski masiv, dok je na južnom delu njen najveći deo predstavljalo istarsko poluostrvo sa ostrvima Cresom i Lošinjem. Teritoriju je presecalo nekoliko važnih komunikacijskih pravaca koji su jadransko priobalje povezivali sa Italijom i centralnom Evropom. Pripojenom području su kao nezavisne teritorijalne celine pripadali grad Zadar i ostrvo Lastovo.⁶⁴⁴

Prema proračunima⁶⁴⁵ na pripojenoj teritoriji je 1931. godine živelo oko pola miliona stanovnika (494.000 odnosno 524.755). što je na delu teritorije koji je pripojen Hrvatskoj živelo 64,17 odnosno 62,52% populacije, dok je u delu pripojenom Sloveniji

⁶⁴² Branko PETRANOVIĆ Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918 – 1988*, 647 – 648. Darko Dukovski, „Odnos hrvatskih, slovenskih i talijanskih komunista prema NOP-u i državno-pravnom statusu Istre (1941. - 1945.)“, *Časopis za suvremenu povijest*, 2/2009, Zagreb, 417 – 446.

⁶⁴³ Opširnije o ratu na teritoriji pripojenoj Jugoslaviji nakon drugog svetskog rata videti: Bojan GODEŠA (ur.), „Druga svetovna vojna na Slovenskem 1941 – 1945“, *Slovenska novejša zgodovina, Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848 - 1992*, (ur. Neven Borak i drugi), Ljubljana, 2005; Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 – 2008*, Zagreb, 2008; Maks Zadnik, *Istarski odred*, Nova Gorica, 1975; Radule Butorović, *Sušak i Rijeka u NOB*, Rijeka, 1975; Srećko Vilhar Albert Klun, *Prva in druga prekomorska brigada*, Nova Gorica, 1967; Antun Giron, *Zapadna Hrvatska u drugom svjetskom ratu*, Rijeka, 2004; Franjo Bavec – Branko, *Bazoviška brigada*, Ljubljana, 1970; Radosav Isaković – Rade, *Kosovelova brigada*, Ljubljana, 1973; Tone Ferenc, *Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943*, Maribor, 1967;

⁶⁴⁴ Pripojeno Hrvatskoj: Buje, Buzet, Labin, Novigrad, Pazin, Poreč, Pula, Rovinj, Umag, Mali Lošinj, Opatija, Lastovo i delovi opština Rijeka i Zadar; Pripojeno Sloveniji: Ajdovščina, Idrija, Ilirska Bistrica, Izola, Koper, Nova Gorica, Piran, Postojina, Sežana, Tolmin.

⁶⁴⁵ Usled nemanja predratnih popisa stanovništva za pripojenu teritoriju, prinuđeni smo da se oslonimo na proračune drugih autora kod kojih su приметne bitne razlike u pojedinim segmentima izračunavanja, posebno kod nacionalne strukture stanovništva.

živelo 35,83 odnosno 37,48% stanovništva.⁶⁴⁶ U heterogenoj nacionalnoj strukturi stanovništva pripojene teritorije većinu su činili Hrvati (47,16%) i Slovenci (36,84%), uz znatno učešće Italijana (14,78%), a malo ostalih nacionalnih grupa (1,01% Srba).⁶⁴⁷ Stanovništvo na delu teritorije pripojenog Hrvatskoj činilo je 73,19 odnosno 58,15% Hrvata, 22,71 odnosno 34,74% Italijana, 2,52% odnosno 3,66% Slovenaca, 1,26 odnosno 1,31% Srba i 0,31 odnosno 2,14% ostalih,⁶⁴⁸ dok je na delu pripojenom Sloveniji živelo 98,30% Slovenaca i po 0,57% Italijana, Hrvata i Srba.⁶⁴⁹

Godine stradanja i nacionalnosti stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Jugoslaviji

Partizanski pokret se sporo razvijao na ovoj teritoriji, manifestovao se više u pojedinačnom pristupanju partizanskim jedinicama na teritoriji Hrvatske i Slovenije, da bi naglo napredovao od sredine 1943. godine. Teritorija kasnije pripojena Sloveniji je pretrpela nešto veće gubitke (1,16 puta) od teritorije koja je pripojena Hrvatskoj, ali je s obzirom na njeno učešće u populaciji, gubitak realno bio dvostruko veći (2,08 puta).

Dinamika i učešće u gubicima je tokom rata varirala. Oba dela teritorije je karakterisalo veliko stradanje u poslednje tri godine rata, 98,33 % odnosno 97,38% za delove pripojene Sloveniji odnosno Hrvatskoj. Najveće stradanje na obe teritorije bilo u 1944. godini, s time što je stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata na oba dela teritorije bila veća nego u predhodnoj, 1,43 puta u delu pripojenom Sloveniji i 1,42 puta u delu pripojenom Hrvatskoj.

U gubicima pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Jugoslaviji učešće Slovenaca je bilo 1,26 puta veće od gubitaka Hrvata i njihovo učešće u gubicima je bilo konstantno veće, izuzev u drugoj godini rata kada su pripadnici hrvatske nacionalnosti imali neznatno veće učešće. Stradli pripadnici dva dominantna naroda zastupljena u pokretu su predstavljali apsolutno najveći deo gubitaka u oba dela teritorije pripojene Jugoslaviji, sa kojih su i poticali, s time što je 88,89% stradalih partizana ostalih nacionalnosti poticao iz dela pripojenog Hrvatskoj, gde su predstavljali 6,92% gubitaka.

⁶⁴⁶ Bogoljub Kočović, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985, 161 odnosno Vladimir Žerjavić, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989, 25.

⁶⁴⁷ B. Kočović, *Žrtve*, 161. Žerjavić se nije bavio izračunavanjem nacionalne strukture za deo teritorije koji je priključen Sloveniji.

⁶⁴⁸ B. Kočović, *Žrtve*, 161 i V. Žerjavić, *Gubici*, 27.

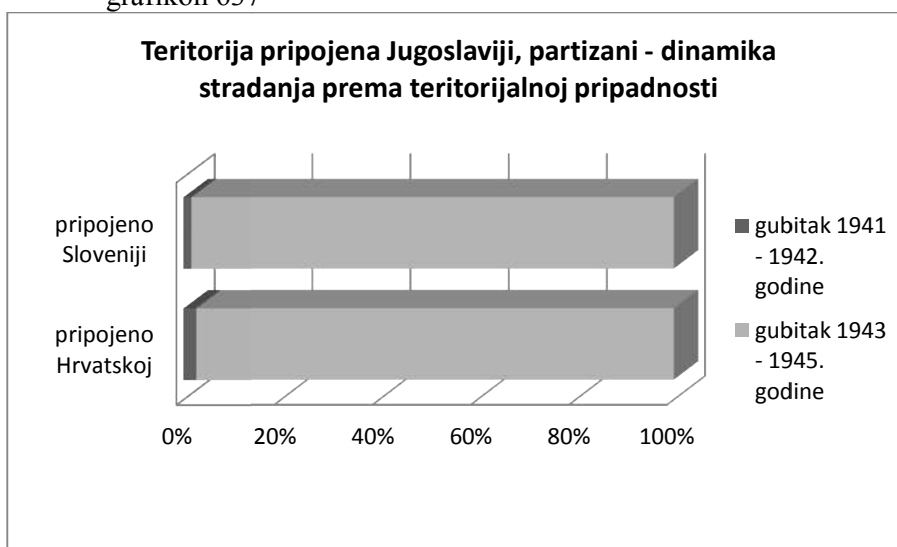
⁶⁴⁹ B. Kočović, *Žrtve*, 161.

tabela 616 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – gubici prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

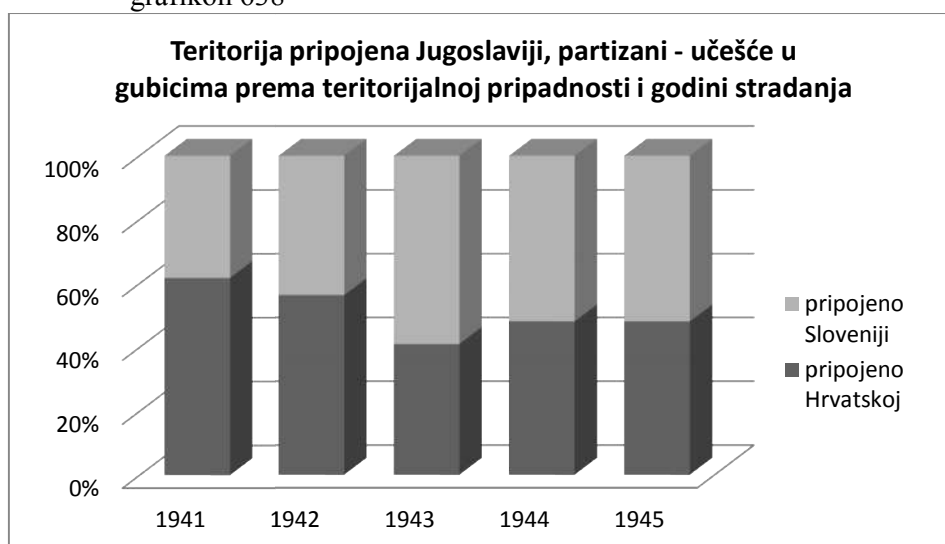
prip. Jugoslaviji, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
prip. Sloveniji	4.298	13	0,30	59	1,37	1.349	31,39	1.874	43,60	1.003	23,34
%	53,75	38,23	//	43,70	//	58,98	//	51,92	//	51,94	//
prip. Hrvatskoj	3.698	21	0,57	76	2,05	938	25,36	1.735	46,92	928	25,09
%	46,25	61,77	//	56,30	//	41,02	//	48,08	//	48,06	//
ukupno	7.996	34	0,42	135	1,69	2.287	28,60	3.609	45,13	1.931	24,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 637

grafikon 638

grafikon 639

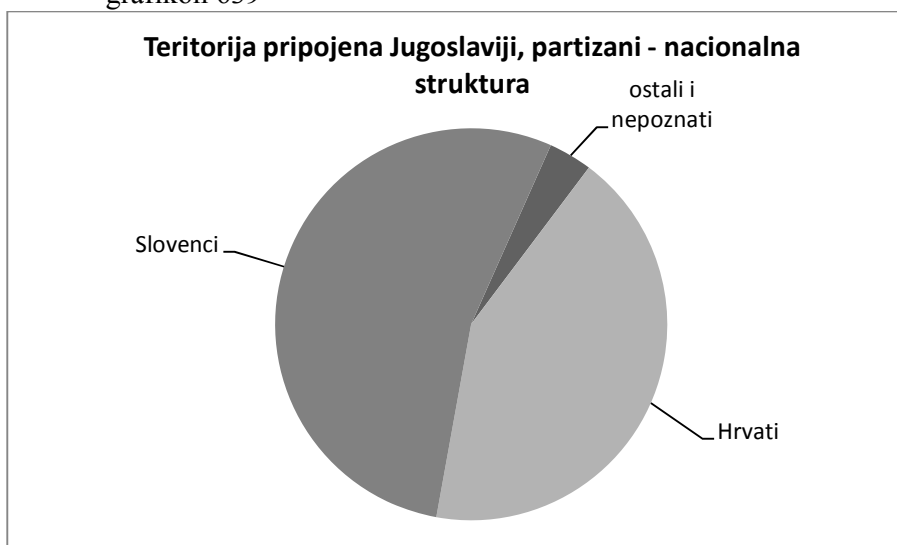
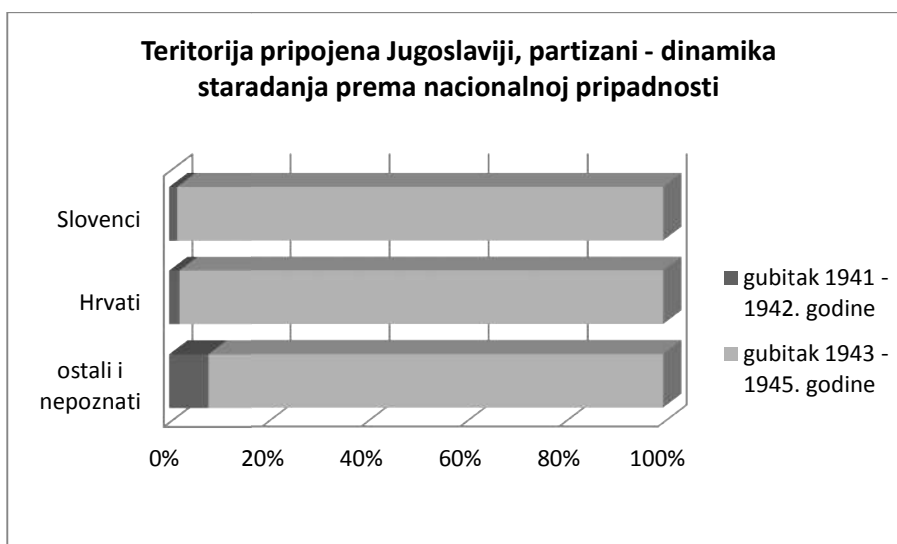

tabela 617 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – nacionalna struktura prema godini stradanja

prip. Jugoslaviji, partizani	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenci	4.303	13	0,30	60	1,39	1.345	31,26	1.884	43,78	1.001	23,26
%	53,81	38,23	//	44,44	//	58,81	//	52,20	//	51,84	//
Hrvati	3.405	10	0,29	63	1,85	874	25,67	1.606	47,16	852	25,02
%	42,58	29,41	//	46,67	//	38,22	//	44,50	//	44,12	//
ostali i nep	288	11	3,82	12	4,17	68	23,61	119	41,32	78	27,08
%	3,60	32,35	//	8,89	//	2,97	//	3,30	//	4,04	//
Ukupno	7.996	34	0,42	135	1,69	2.287	28,60	3.609	45,13	1.931	24,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 640

grafikon 641

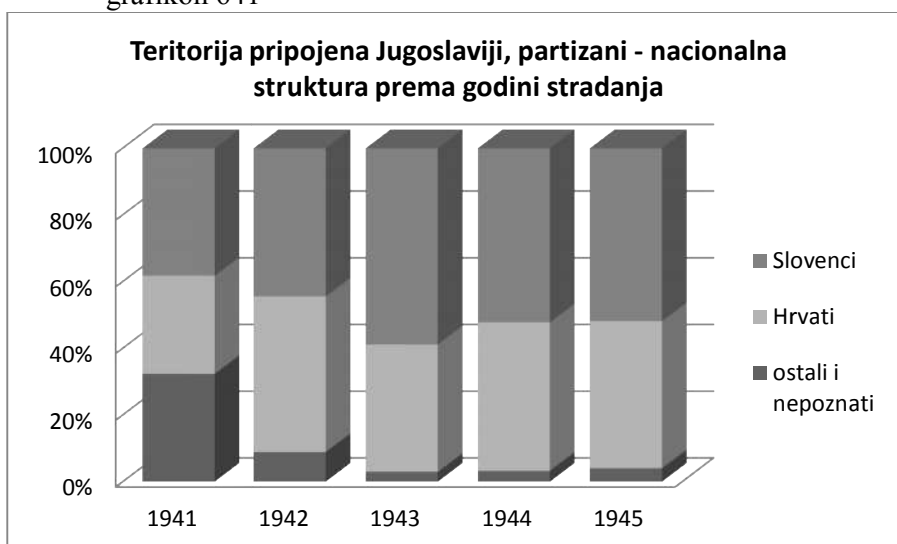

tabela 618 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – nacionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

prip. Jugoslaviji, partizani	ukupno	pripojeno Sloveniji	%	pripojeno Hrvatskoj	%
Slovinci	4.303	4.251	98,79	52	1,21
%	53,81	98,91	//	1,41	//
Hrvati	3.405	15	0,44	3.390	99,56
%	42,58	0,35	//	91,67	//
ostali i nep	288	32	11,11	256	88,89
%	3,60	0,74	//	6,92	//
Ukupno	7.996	4.298	53,75	3.698	46,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 642

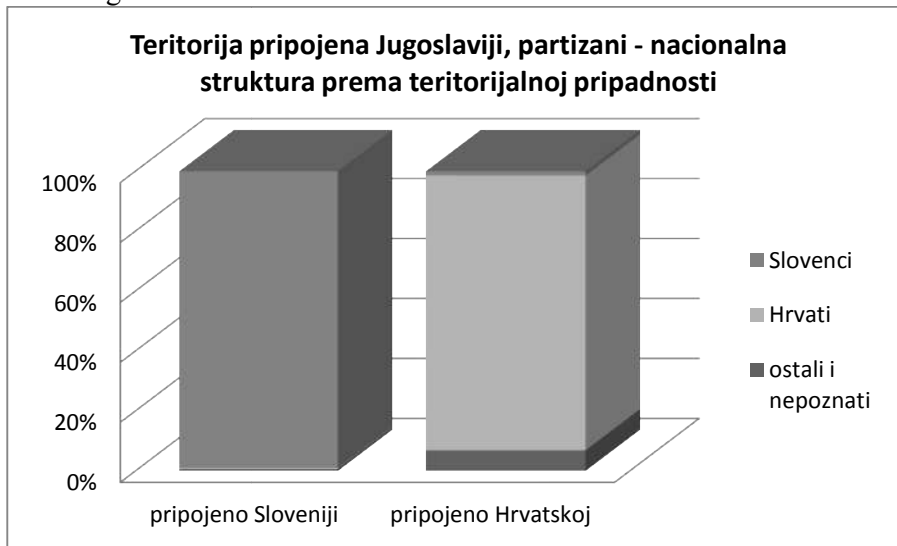

tabela 619 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani, pripojeno Sloveniji – nacionalna struktura prema godini stradanja

prip. Jugoslaviji, prip. Sloveniji	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenci	4.251	13	0,30	59	1,39	1.332	31,33	1.861	43,78	986	23,19
%	98,91	100,0	//	100,0	//	98,74	//	99,31	//	98,30	//
Hrvati	15	--	--	--	--	3	20,00	6	40,00	6	40,00
%	0,35	--	//	--	//	0,22	//	0,32	//	0,60	//
ostali i nep	32	--	--	--	--	14	43,75	7	21,87	11	34,37
%	0,74	--	//	--	//	1,04	//	0,37	//	1,10	//
Ukupno	4.298	13	0,30	59	1,37	1.349	31,39	1.874	43,60	1.003	23,34

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 620 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani, pripojeno Hrvatskoj – nacionalna struktura prema godini stradanja

prip. Jugoslaviji, prip. Hrvatskoj	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Hrvati	3.390	10	0,29	63	1,86	871	25,69	1.600	47,20	846	24,95
%	91,67	47,62	//	82,89	//	92,86	//	92,22	//	91,16	//
Slovenci	52	--	--	1	1,92	13	25,00	23	44,23	15	28,75
%	1,41	--	//	1,31	//	1,38	//	1,32	//	1,62	//
ostali i nep	256	11	4,30	12	4,69	54	21,09	112	43,75	67	26,17
%	6,92	52,38	//	15,79	//	5,76	//	6,45	//	7,22	//
Ukupno	3.698	21	0,57	76	2,05	938	25,36	1.735	46,92	928	25,09

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Starosna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Jugoslaviji

Partizanski pokret sa teritorije pripojene Jugoslaviji je najvećim delom (96,13%) je bio sastavljen od pripadnika uzrasta 15 do 44 godina starosti. Starosna struktura pripadnika je varirala tokom rata i vremenom je pokret postajao sve mlađi, tako da su partizani uzrasta 15 do 34 godina starosti na početku rata činili 67,65% gubitaka, a na kraju rata 81,20%, što je bila 1,20 puta veća zastupljenost ovih uzrasta u gubicima. Učešće u gubicima najbrojnijih uzrastnih grupa na oba dela teritorije i kod oba većinska naroda u pokretu je bilo približno jednako.

tabela 621 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – starosna struktura prema godini stradanja

prip. Jugoslaviji, uzrast	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
do 14	28	1	3,57	3	10,71	9	32,14	13	46,43	2	7,14
%	0,35	2,94	//	2,22	//	0,39	//	0,36	//	0,10	//
15 do 24	4.157	14	0,34	54	1,30	1.084	26,08	2.001	48,13	1.004	24,15
%	51,99	41,18	//	40,00	//	47,40	//	55,44	//	51,99	//
25 do 34	2.281	9	0,39	50	2,19	659	28,89	999	43,80	564	24,72
%	28,53	26,47	//	37,04	//	28,81	//	27,68	//	29,21	//
35 do 44	1.248	9	0,72	11	0,88	418	33,49	522	41,83	288	23,08
%	15,61	26,47	//	8,15	//	18,28	//	14,46	//	14,91	//
45 i više	240	1	0,42	15	6,25	107	44,58	58	24,17	59	24,58
%	3,00	2,94	//	11,11	//	4,68	//	1,61	//	3,05	//
nepoznata	42	--	--	2	4,76	10	23,81	16	38,09	14	33,33
%	0,52	--	//	1,48	//	0,44	//	0,44	//	0,72	//
Ukupno	7.996	34	0,42	135	1,69	2.287	28,60	3.609	45,13	1.931	24,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 643

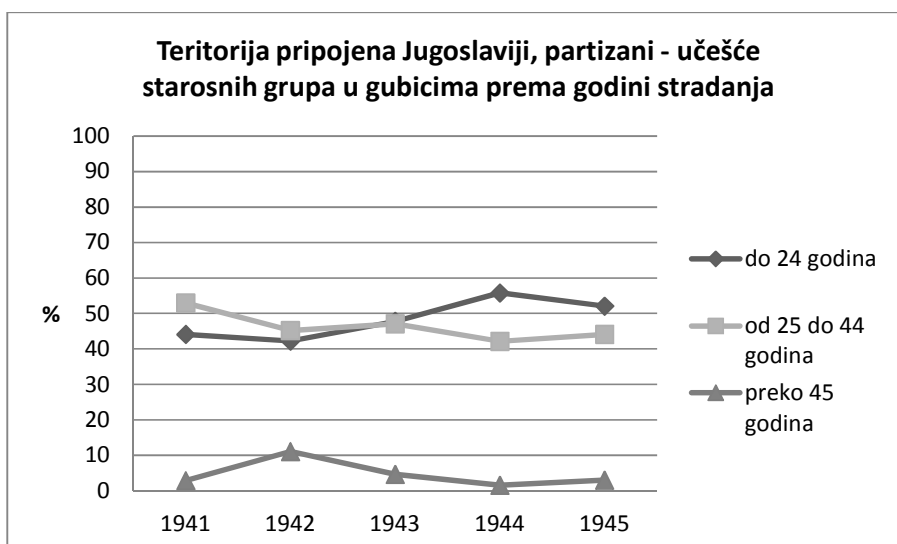

tabela 622 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – starosna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

prip. Jugoslaviji, uzrast	ukupno	pripojeno Sloveniji	%	pripojeno Hrvatskoj	%
do 14	28	16	57,14	12	42,86
%	0,35	0,37	//	0,32	//
15 do 24	4.157	2.205	53,04	1.952	46,96
%	51,99	51,30	//	52,78	//
25 do 34	2.281	1.225	53,70	1.056	46,30
%	28,53	28,50	//	28,55	//
35 do 44	1.248	726	58,17	522	41,83
%	15,61	16,89	//	14,11	//
45 i više	240	103	42,92	137	57,08
%	3,00	2,40	//	3,70	//
nepoznata	42	23	54,76	19	45,24
%	0,52	0,53	//	0,51	//
Ukupno	7.996	4.298	53,75	3.698	46,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 644

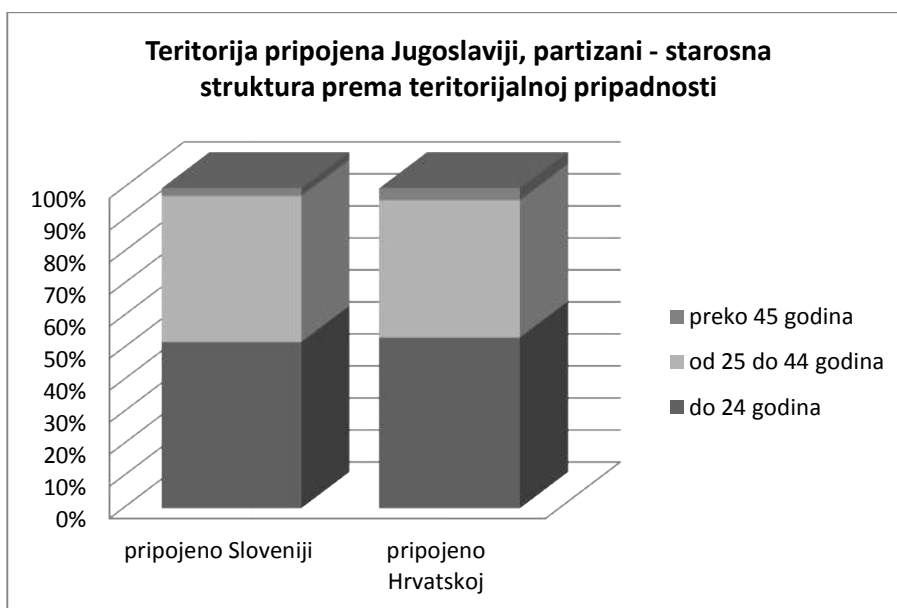
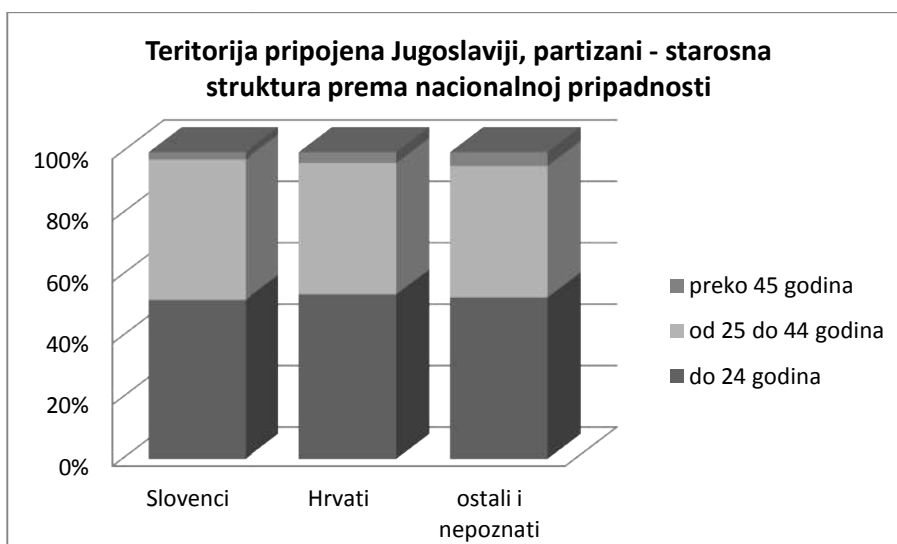

tabela 623 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – starosna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

prip. Jugoslaviji, uzrast	ukupno	Slovinci	%	Hrvati	%	ostali i nepoznati	%
do 14	28	16	57,14	9	32,14	3	10,71
%	0,35	0,37	//	0,26	//	1,04	//
15 do 24	4.157	2.202	52,97	1.805	43,42	150	3,61
%	51,99	51,17	//	53,01	//	52,08	//
25 do 34	2.281	1.223	53,62	965	42,31	93	4,08
%	28,53	28,42	//	28,34	//	32,29	//
35 do 44	1.248	734	58,81	485	38,86	29	2,32
%	15,61	17,06	//	14,24	//	10,7	//
45 i više	240	105	43,75	122	50,83	13	5,42
%	3,00	2,44	//	3,58	//	4,51	//
nepoznata	42	23	54,76	19	45,24	--	--
%	0,52	0,53	//	0,56	//	--	//
Ukupno	7.996	4.303	53,81	3.405	42,58	288	3,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 645

Profesionalna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Jugoslaviji

Profesionalne grupe na koje se KPJ oslanjala u svome radu u partizanskom pokretu predstavljale su više od polovine pretrpljenih gubitaka partizana sa teritorije pripojene Jugoslaviji (54,46%), dok su poljoprivrednici činili dve petine stradalih. Profesionalna struktura pretrpljenih gubitaka u periodu rata od sredine do kraja, kada su pretrpljeni najveći gubici nije mnogo varirala.

U gubicima pripadnika pokreta sa dva dela teritorije postojale su razlike u profesionalnoj strukturi. Poljoprivrednici su bili 1,26 puta zastupljeniji u gubicima partizana sa teritorije pripojene Sloveniji, dok su na drugom delu teritorije većinu u gubicima predstavljale profesionalne grupe na koje se partija oslanjala u svome delovanju.

Poljoprivrednici su imali nešto veću zastupljenost u gubicima stradalih Slovenaca nego Hrvata, dok su profesionalne grupe na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju bile najzastupljenije među pripadnicima ostalih i nepoznatih nacionalnosti (63,89%), a među stradalim pripadnicima dva dominantna naroda bili su zastupljeniji kod partizana hrvatske nacionalnosti (57,49%), nego kod saboraca slovenačke nacionalnosti (51,42%).

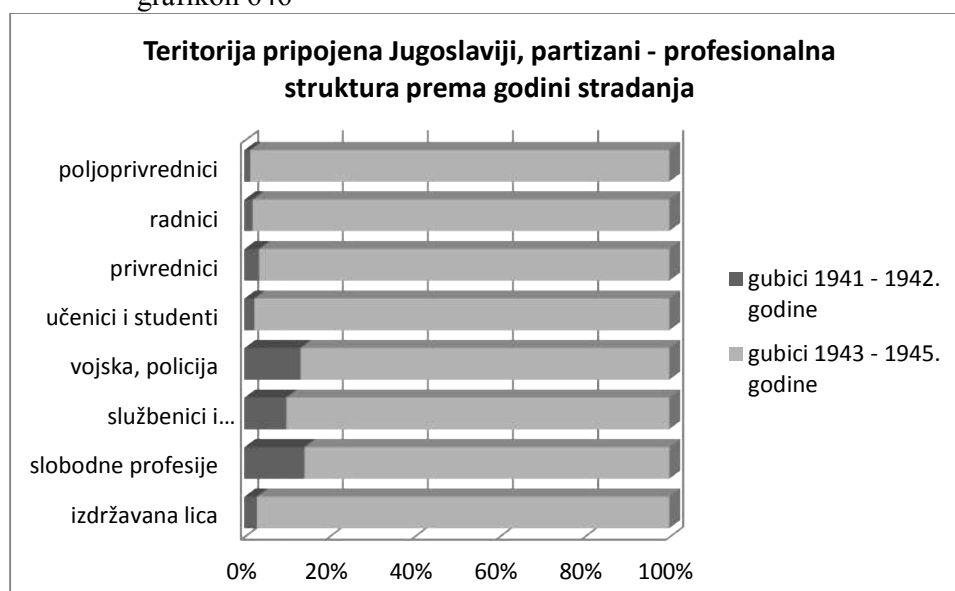
tabela 624 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – profesionalna struktura prema godini stradanja

prip. Jugoslaviji,	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%

profesije											
poljoprivred.	3.055	13	0,42	30	0,98	793	25,96	1.487	48,67	732	23,96
%	38,21	38,23	//	22,22	//	34,67	//	41,20	//	37,91	//
privrednici	374	1	0,27	12	3,21	130	34,76	164	43,85	67	17,91
%	4,68	2,94	//	8,89	//	5,68	//	4,54	//	3,47	//
radnici	3.285	8	0,24	58	1,76	974	29,65	1.428	43,47	817	24,87
%	41,08	23,53	//	42,96	//	42,59	//	39,57	//	42,31	//
vojs., pol.,	45	3	6,67	3	6,67	13	28,89	14	31,11	12	26,67
%	0,56	8,82	//	2,22	//	0,57	//	0,39	//	0,62	//
služb., stuč.	180	2	1,11	8	8,89	74	41,11	67	37,22	29	16,11
%	2,25	5,88	//	5,92	//	3,23	//	1,86	//	1,50	//
slob. prof.	7	--	--	1	14,28	3	42,86	1	14,28	2	28,57
%	0,09	--	//	0,74	//	0,13	//	0,03	//	0,10	//
izdržavana l.	203	--	--	6	2,95	44	21,67	87	42,86	66	32,51
%	2,54	----	//	4,44	//	1,92	//	2,41	//	3,42	//
đaci i stud.	464	4	0,86	7	1,51	126	27,15	217	46,77	110	23,71
%	5,80	11,76	//	5,18	//	5,51	//	6,01	//	5,70	//
ostala zan.	267	2	0,75	10	3,74	95	35,58	94	35,20	66	24,72
%	3,34	5,88	//	7,41	//	4,15	//	2,60	//	3,42	//
lični prihpd	3	--	--	--	--	1	33,33	1	33,33	1	33,33
%	0,04	--	//	--	//	0,04	//	0,03	//	0,05	//
nezaposleni	40	--	--	--	--	13	32,50	17	42,50	10	25,00
%	0,50	--	//	--	//	0,57	//	0,47	//	0,52	//
nepoz. zan.	73	1	1,37	--	--	21	28,77	32	43,83	19	26,03
%	0,91	2,94	//	--	//	0,92	//	0,89	//	0,98	//
Ukupno	7.996	34	0,42	135	1,69	2.287	28,60	3.609	45,13	1.931	24,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 646

grafikon 647

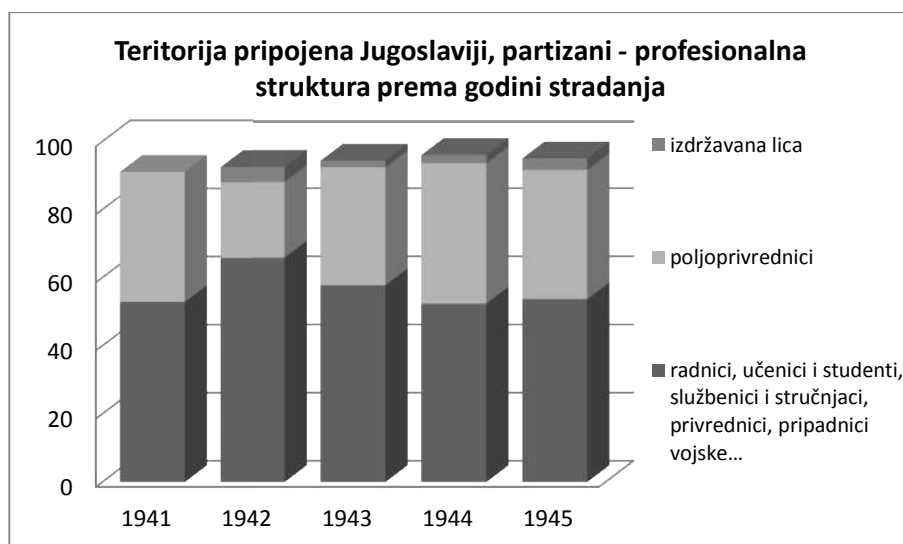

tabela 625 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – profesionalna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

prip. Jugoslaviji, profesije	ukupno	pripojeno Sloveniji	%	pripojeno Hrvatskoj	%
poljoprivred.	3.055	1.807	59,15	1.248	40,85
%	38,21	42,04	//	33,75	//
privrednici	374	267	71,39	107	28,61
%	4,68	6,21	//	2,89	//
radnici	3.285	1.667	50,74	1.618	49,26
%	41,08	38,78	//	43,75	//
vojs., pol.,	45	19	42,22	26	57,78
%	0,56	0,44	//	0,70	//
služb., stuč.	180	49	27,22	131	72,78
%	2,25	1,14	//	3,54	//
slob. prof.	7	4	57,14	3	42,86
%	0,09	0,09	//	0,08	//
izdržavana l.	203	78	38,42	125	61,58
%	2,54	1,81	//	3,38	//
đaci i stud.	464	194	41,81	270	58,19
%	5,80	4,51	//	7,30	//
ostala zan.	267	125	46,82	142	53,18
%	3,34	2,91	//	3,84	//
lični prihodi	3	2	66,67	1	33,33
%	0,04	0,05	//	0,03	//
nezaposleni	40	35	87,50	5	12,50
%	0,50	0,81	//	0,13	//
nepoz. zan.	73	51	69,86	22	30,14
%	0,91	1,19	//	0,59	//
Ukupno	7.996	4.298	53,75	3.698	46,25

grafikon 648

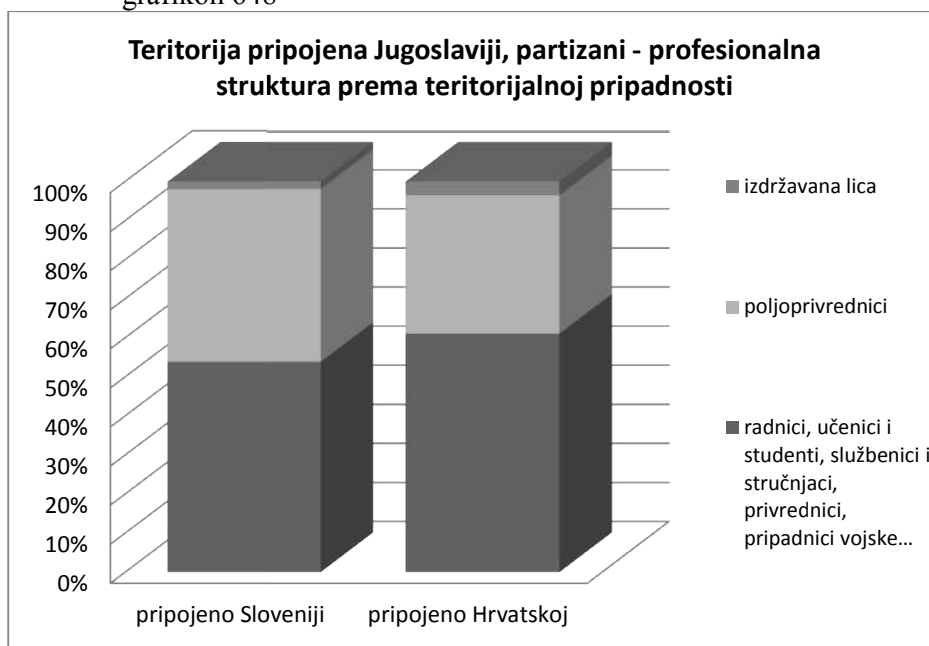

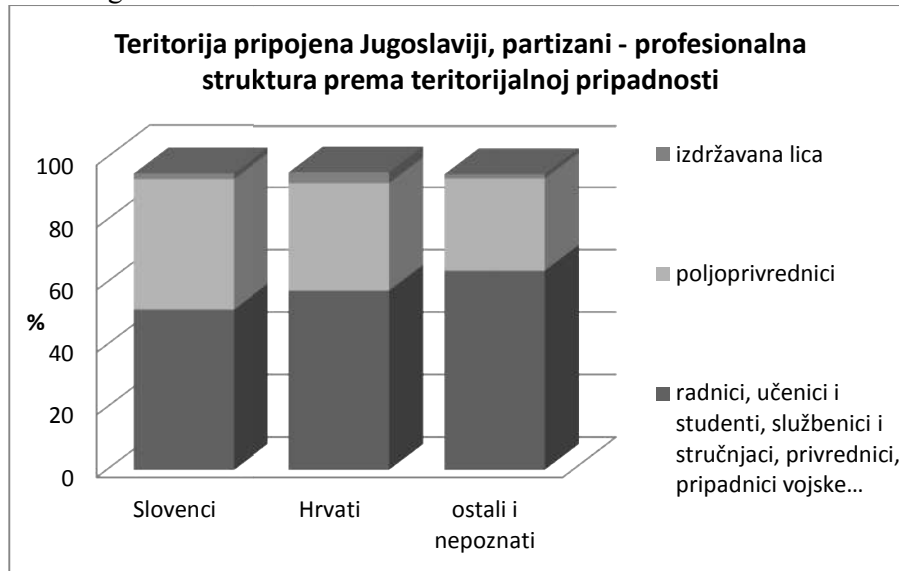
tabela 626 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – profesionalna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

prip.Jugo. profesije	ukupno	Slovinci	%	Hrvati	%	ostali i nepoz.	%
poljopriv.	3.055	1.799	58,89	1.171	38,33	85	2,78
%	38,21	41,81	//	34,39	//	29,51	//
privredn.	374	270	72,19	91	24,33	13	3,47
%	4,68	6,27	//	2,67	//	4,51	//
radnici	3.285	1.670	50,84	1.511	46,00	104	3,16
%	41,08	38,81	//	44,37	//	36,11	//
voj./ pol.	45	21	46,67	14	31,11	10	22,22
%	0,56	0,49	//	0,41	//	3,47	//
služ./stuč	180	49	27,22	105	58,33	26	14,44
%	2,25	1,14	//	3,08	//	9,03	//
slob.prof.	7	4	57,14	2	28,57	1	14,28
%	0,09	0,09	//	0,06	//	0,35	//
izdrž. l.	203	79	38,92	120	59,11	4	1,97
%	2,54	1,83	//	3,52	//	1,39	//
đaci/stud.	464	199	42,89	235	50,64	30	6,46
%	5,80	4,62	//	6,90	//	10,42	//
ost. zan.	267	128	47,94	132	49,44	7	2,62
%	3,34	2,97	//	3,88	//	2,43	//
lični pri.	3	2	66,67	1	33,33	--	--
%	0,04	0,05	//	0,03	//	--	//

nezaposl.	40	35	87,50	5	12,50	--	--
%	0,50	0,81	//	0,15	//	--	//
nep. zan.	73	47	64,38	18	24,66	8	10,96
%	0,91	1,09	//	0,53	//	2,78	//
Ukupno	7.996	4.303	53,81	3.405	42,58	288	3,60

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 649

Polna struktura stradlih pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Jugoslaviji

U partizanskom pokretu sa teritorije pripojene Jugoslaviji žene nisu imale veliko učešće u gubicima (2,45%), ali je njihovo prisustvo variralo, te su druge godine rata predstavljale značajani deo stradlih (6,67%). Žene su imale 1,30 puta veći udeo u gubicima partizana sa dela teritorije pripojene Sloveniji (2,75%) nego na teritoriji pripojenoj Hrvatskoj. Slovenke su predstavljale tri petina stradlih partizanki, a Hrvatice tek nešto više od trećine. Tri četvrtina u partizanima stradlih žena sa teritorije pripojene Jugoslaviji je bilo mlađe od 25 godina. Trećina stradlih žena ove teritorije su bila izdržavana lica (31,12%), ali je učešće učenika i studenata odnosno službenika i stručnjaka među stradlim ženama je bilo 2,17 odnosno 1,84 puta veće nego kod muškaraca.

tabela 627 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – polna struktura prema godini stradanja

prip.Jugoslaviji, pol	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
muškarci	7.800	33	0,42	126	1,64	2.217	28,42	3.534	45,31	1.890	24,23
%	97,55	97,05	//	93,33	//	96,94	//	97,92	//	97,88	//
žene	196	1	0,51	9	4,59	70	35,71	75	38,26	41	20,92
%	2,45	2,95	//	6,67	//	3,06	//	2,08	//	2,12	//
ukupno	7.996	34	0,42	135	1,69	2.287	28,60	3.609	45,13	1.931	24,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 650

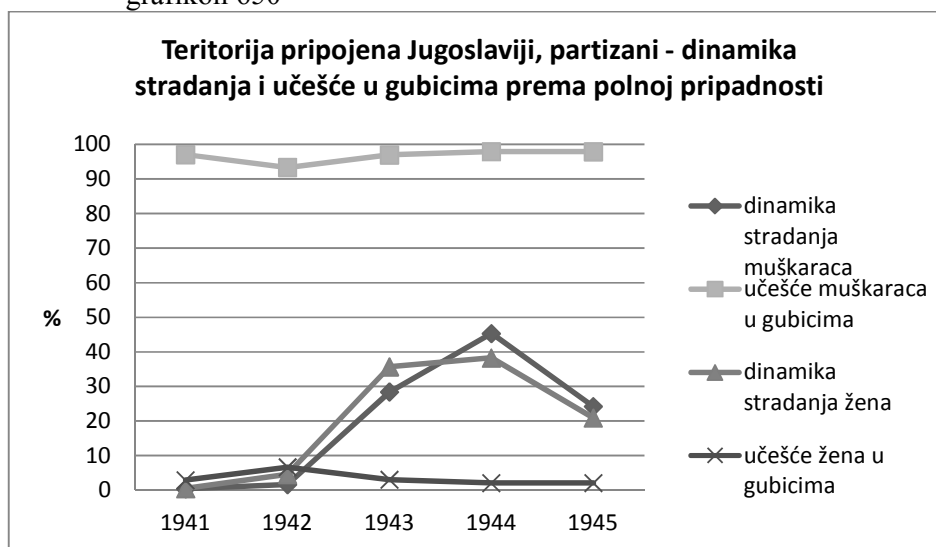

tabela 628 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – polna struktura prema teritorijalnoj pripadnosti

prip.Jugoslaviji, pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
prip.Sloveniji	4.298	4.180	97,25	118	2,75
%	53,75	53,59	//	60,20	//
prip.Hrvatskoj	3.698	3.620	97,89	78	2,11
%	46,25	46,41	//	39,80	//
ukupno	7.996	7.800	97,55	196	2,45

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 651

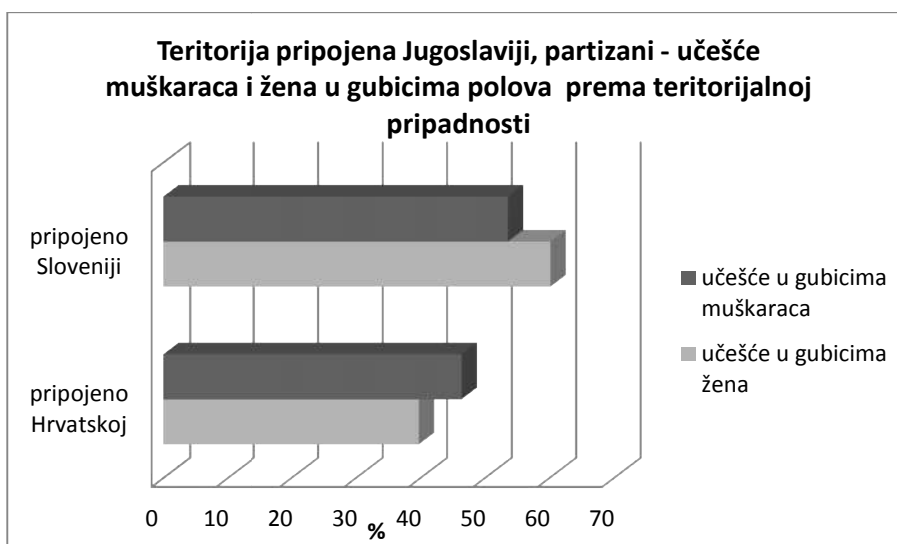

tabela 629 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – polna struktura prema nacionalnoj pripadnosti

prip.Jugoslaviji, pol	ukupno	muškarci	%	žene	%
Slovinci	4.303	4.184	97,23	119	2,77
%	53,81	53,64	//	60,71	//
Hrvati	3.405	3.333	97,88	72	2,12
%	42,58	42,73	//	36,73	//
ostali i nep	288	283	98,26	5	1,74
%	3,60	3,63	//	2,55	//
Ukupno	7.996	7.800	97,55	196	2,45

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 652

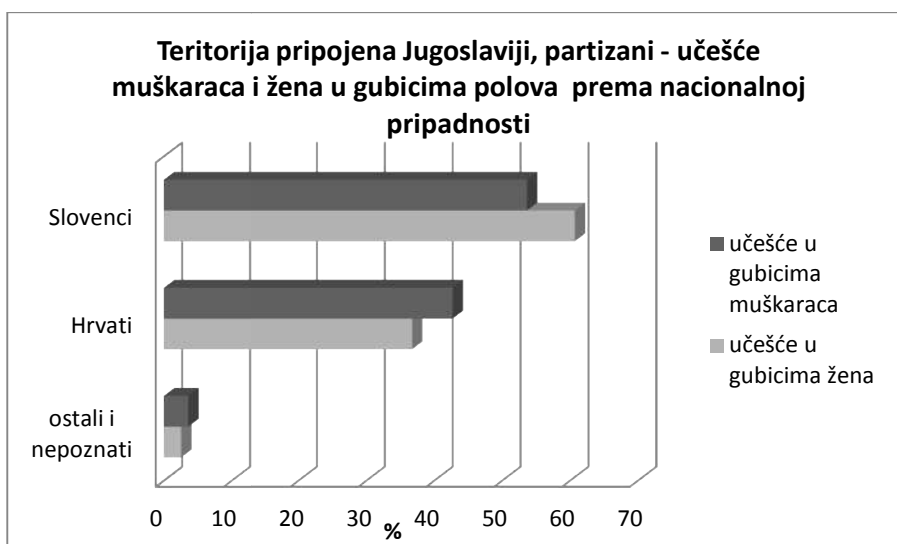

tabela 630 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – gubici žena prema teritorijalnoj pripadnosti i godini stradanja

prip.Jugoslaviji, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
prip.Sloveniji	118	1	0,85	1	0,85	45	38,13	44	37,29	27	22,88
%	60,20	100,0	//	11,11	//	64,28	//	58,67	//	65,85	//
prip.Hrvatskoj	78	--	--	8	10,26	25	32,05	31	39,74	14	17,95
%	39,80	--	//	88,89	//	35,72	//	41,33	//	34,15	//
ukupno	196	1	0,51	9	4,59	70	35,71	75	38,26	41	20,92

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 653

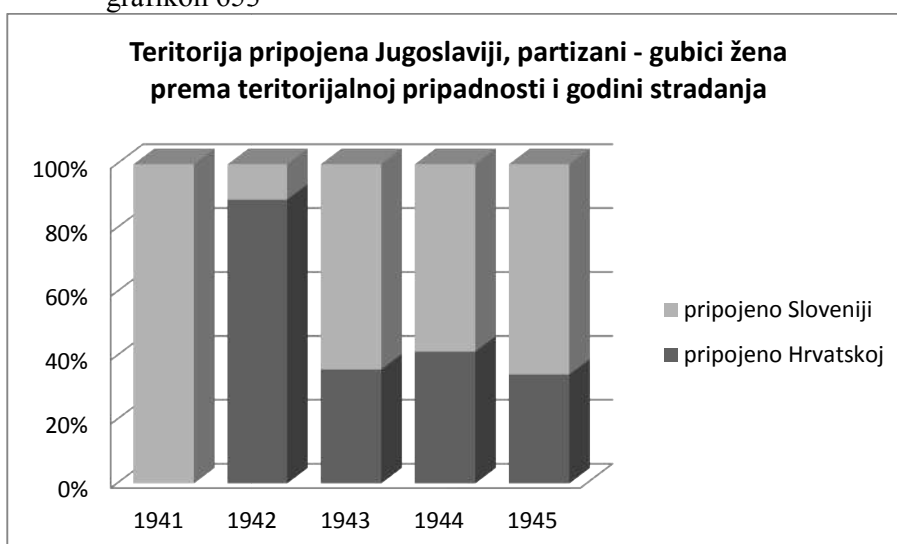

tabela 631 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – nacionalna struktura žena žena prema godini stradanja

prip.Jugoslaviji, žene	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
Slovenke	119	1	0,84	1	0,84	45	37,81	45	37,81	27	22,69
%	60,71	100,0	//	11,11	//	64,28	//	60,00	//	65,85	//
Hrvatice	72	--	--	7	9,72	23	31,94	28	38,89	14	19,44
%	36,73	--	//	77,78	//	32,86	//	37,33	//	34,15	//
ostali i nep	5	--	--	1	20,00	2	40,00	2	40,00	--	--
%	2,55	--	//	11,11	//	2,86	//	2,67	//	--	//
Ukupno	196	1	0,51	9	4,59	70	35,71	75	38,26	41	20,92

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 654

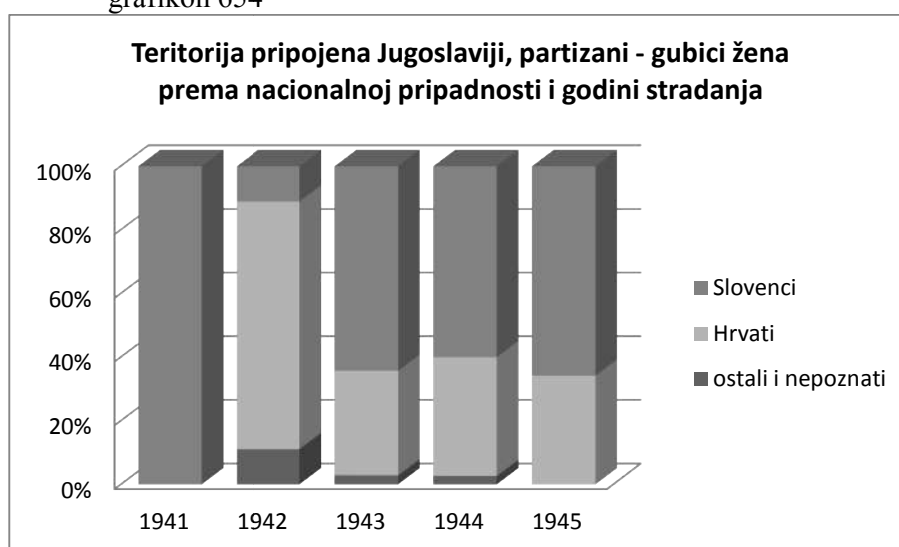

tabela 632 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – nacionalna struktura žena žena prema teritorijalnoj pripadnosti

prip.Jugoslaviji, žene	ukup.	Sovenci	%	Hrvati	%	ostali i nepoz.	%
prip.Sloveniji	118	118	100,0	--	--	--	--
%	60,20	99,16	//	--	//	--	//
prip.Hrvatskoj	78	1	1,28	72	92,31	5	6,41
%	39,80	0,84	//	100,0	//	100,0	//
ukupno	196	119	60,71	72	36,73	5	2,55

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 633 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – starosna struktura prema polnoj pripadnosti

prip.Jugoslaviji, pol, uzrast	ukupno	muškarci	%	žene	%
do 14	28	26	92,86	2	7,14
%	0,35	0,33	//	1,02	//
15 do 24	4.157	4.012	96,51	145	3,49
%	51,99	51,43	//	73,98	//
25 do 34	2.281	2.253	98,77	28	1,23
%	28,53	28,88	//	14,28	//
35 do 44	1.248	1.237	99,12	11	,88
%	15,61	15,86	//	5,61	//
45 i više	240	230	95,83	10	4,17
%	3,00	2,95	//	5,10	//
nepoznata	42	42	100,0	--	--
%	0,52	0,54	//	--	//
Ukupno	7.996	7.800	97,55	196	2,45

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 655

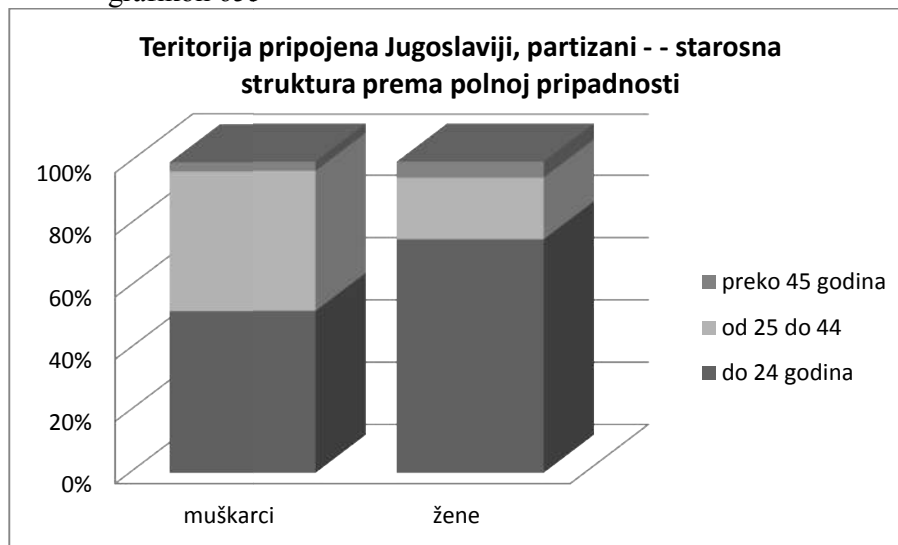

tabela 634 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – starosna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

prip.Jugoslaviji, žene, uzrast	ukupno	Slovinci	%	Hrvati	%	ostali i nepoznati	%
do 14	2	2	100,0	--	--	--	--
%	1,02	1,68	//	--	//	--	//
15 do 24	145	96	66,21	47	32,41	2	1,38
%	73,98	80,67	//	65,28	//	40,00	//
25 do 34	28	12	42,86	14	50,00	2	7,14
%	14,28	10,08	//	19,44	//	40,00	//
35 do 44	11	7	63,64	3	27,27	1	9,09
%	5,61	5,88	//	4,17	//	20,00	//

45 i više	10	2	20,00	8	80,00	--	--
%	5,10	1,68	//	11,11	//	--	//
nepoznata	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	--	--	--	--	--
Ukupno	196	119	60,71	72	36,73	5	2,55

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 656

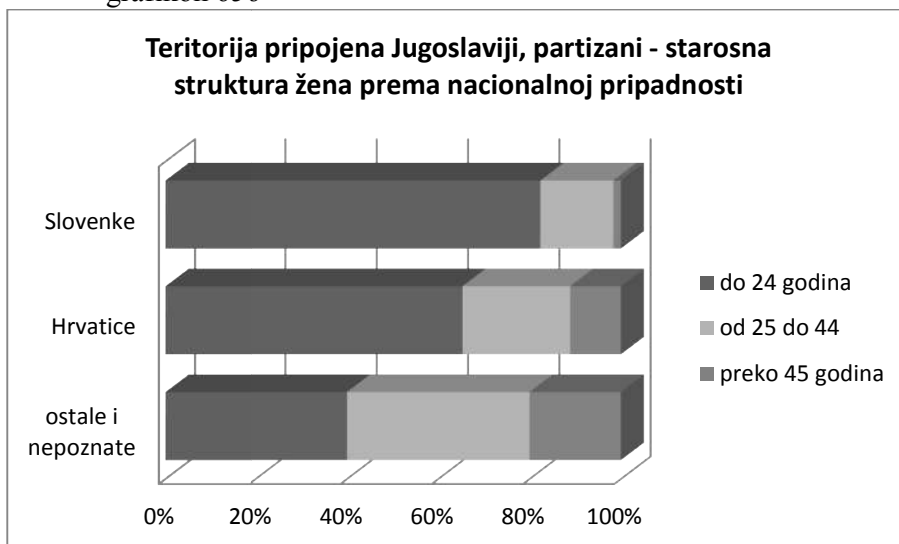

tabela 635 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – profesionalna struktura prema polnoj pripadnosti

prip. Jugoslaviji, pol, profesije	ukupno	muškarci	%	žene	%
poljoprivred.	3.055	3.030	99,18	25	0,82
%	38,21	38,85	//	12,75	//
privrednici	374	369	98,66	5	1,34
%	4,68	4,73	//	2,55	//
radnici	3.285	3.236	98,51	49	1,49
%	41,08	41,49	//	25,00	//
vojs., pol.,	45	45	100,0	--	--
%	0,56	0,58	//	--	//
služb., stuč.	180	172	95,56	8	4,44
%	2,25	2,20	//	4,08	//
slob. prof.	7	5	71,43	2	28,57
%	0,09	0,06	//	1,02	//
izdržavana l.	203	142	69,95	61	30,05
%	2,54	1,82	//	31,12	//
đaci i stud.	464	440	94,83	24	5,17
%	5,80	5,64	//	12,24	//
ostala zan.	267	247	92,51	20	7,49
%	3,34	3,17	//	10,20	//

lični prihodi	3	2	66,67	1	33,33
%	0,04	0,02	//	0,51	//
nezaposleni	40	39	97,50	1	2,50
%	0,50	0,50	//	0,51	//
nepoz. zan.	73	73	100,0	--	--
%	0,91	0,93	//	--	//
Ukupno	7.996	7.800	97,55	196	2,45

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 657

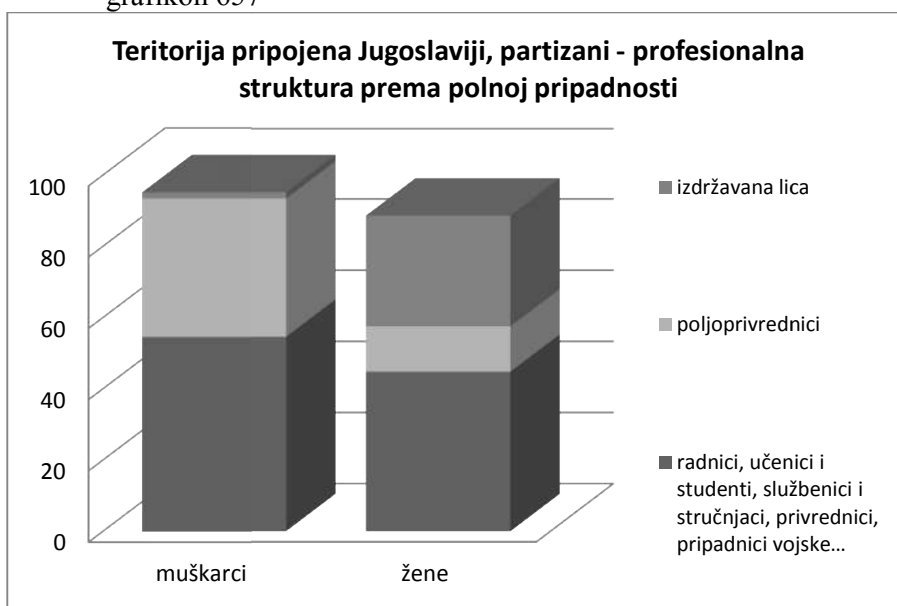

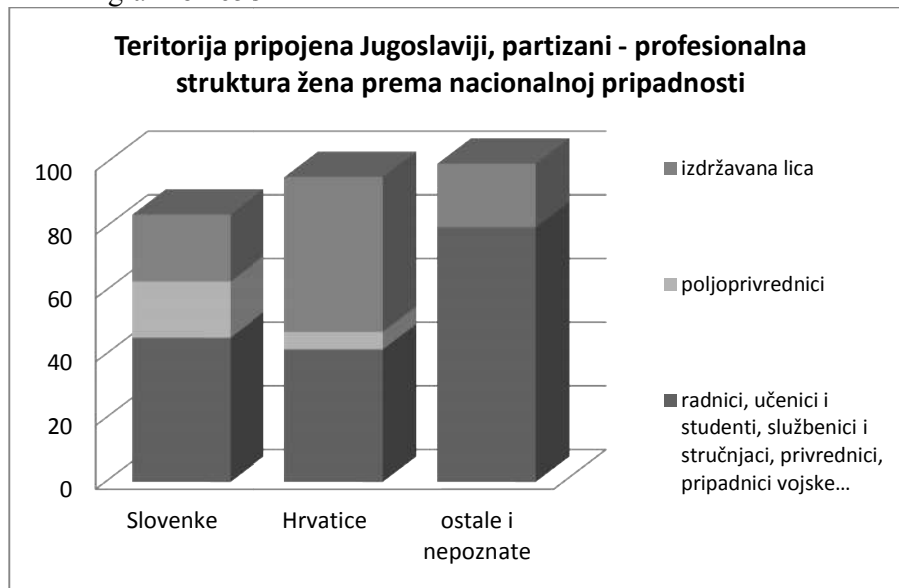
tabela 636 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – profesionalna struktura žena prema nacionalnoj pripadnosti

prip. Jugoslaviji, žene, profesije	ukupno	Slovenke	%	Hrvatice	%	ostale i nepoznate	%
poljoprivred.	25	21	84,00	4	16,00	--	--
%	12,75	17,65	//	5,55	//	--	//
privrednici	5	3	60,00	1	20,00	1	20,00
%	2,55	2,52	//	1,39	//	20,00	//
radnici	49	35	71,43	13	26,53	1	2,04
%	25,00	29,41	//	18,05	//	20,00	//
vojs., pol.,	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//
služb., stuč.	8	3	37,50	3	37,50	2	25,00
%	4,08	2,52	//	4,17	//	40,00	//
slob. prof.	2	2	100,0	--	--	--	--
%	1,02	1,68	//	--	//	--	//
izdržavana l.	61	25	40,98	35	57,38	1	1,64
%	31,12	21,01	//	48,61	//	20,00	//

đaci i stud.	24	11	45,83	13	54,17	--	--
%	12,24	9,24	//	18,05	//	--	//
ostala zan.	20	17	85,00	3	15,00	--	--
%	10,20	14,28	//	4,17	//	--	//
lični prihodi	1	1	100,0	--	--	--	--
%	0,51	0,84	//	--	//	--	//
nezaposleni	1	1	100,0	--	--	--	--
%	0,51	0,84	//	--	//	--	//
nepoz. zan.	--	--	--	--	--	--	--
%	--	--	//	--	//	--	//
Ukupno	196	119	60,71	72	36,73	5	2,55

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 658

Mesta i način stradanja pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Jugoslaviji

Delujući uglavnom na zavičajnoj teritoriji pripadnici partizanskog pokreta sa teritorije pripojene Jugoslaviji su najvećim delom gubili živote u Hrvatskoj i Sloveniji, uz manji deo koji izgubio život u BiH i inostranstvu.

grafikon 659

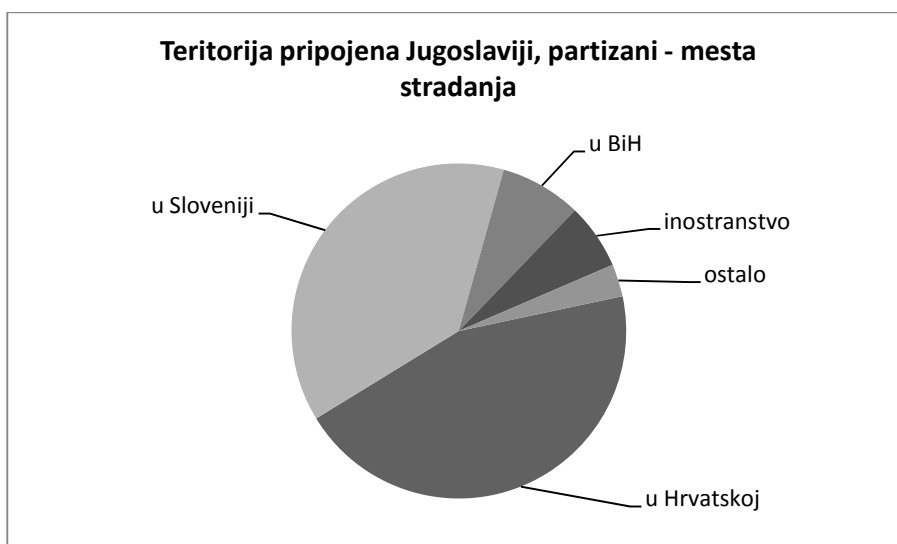

tabela 637 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – mesta stradanja prema teritorijalnoj pripadnosti

prip. Jugoslaviji, mesto stradanja	ukupno	pripojeno Sloveniji	%	pripojeno Hrvatskoj	%
u Hrvatskoj	2.040	367	17,99	1.673	82,01
%	44,58	15,39	//	76,57	//
u Sloveniji	1.743	1.617	92,77	126	7,23
%	38,09	67,63	//	5,77	//
u BiH	359	197	54,87	162	45,13
%	7,84	8,24	//	7,41	//
inostranstvo	291	116	39,86	175	60,14
%	6,36	4,85	//	8,01	//
ostalo	143	94	65,73	49	34,27
%	3,12	3,93	//	2,24	//
ukup. pozn	4.576	2.391	52,25	2.185	47,45
nepoznato	3.420	1.907	55,76	1.513	44,24
%	42,77	44,37	//	40,91	//
ukupno	7.996	4.298	53,75	3.698	46,25

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

grafikon 660

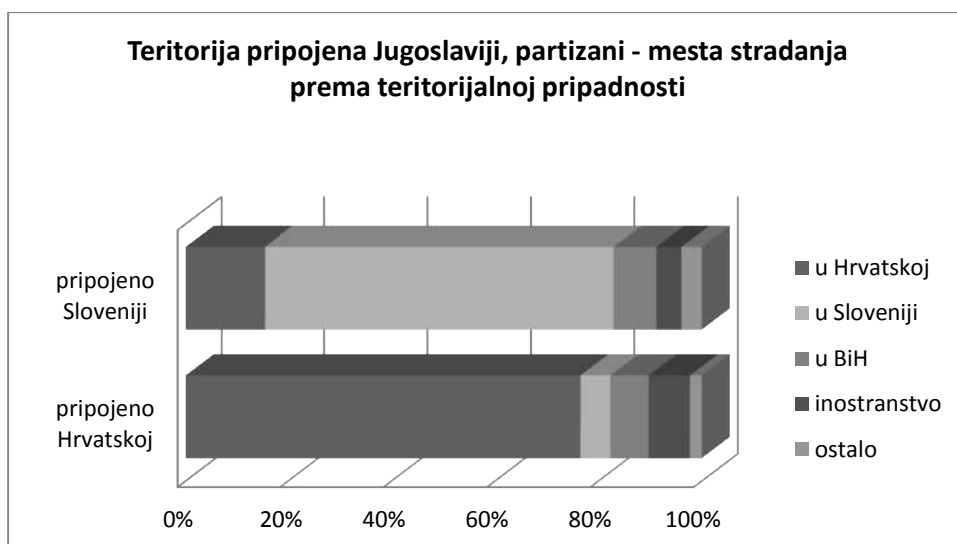

tabela 638 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – mesta stradanja
prema godini stradanja

prip.Jugoslaviji, mesto stradanja	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
u Hrvatskoj	2.040	6	0,29	38	1,86	560	27,45	929	45,54	507	24,85
%	44,58	27,27	//	54,28	//	44,55	//	44,62	//	44,28	//
u Sloveniji	1.743	7	0,40	14	0,80	578	33,16	763	43,77	381	21,86
%	38,09	31,82	//	20,00	//	45,98	//	36,65	//	33,27	//
u BiH	359	3	0,83	11	3,06	68	18,94	198	55,15	79	22,00
%	7,84	13,63	//	15,71	//	5,41	//	9,51	//	6,90	//
inostranstvo	291	3	1,03	5	1,72	21	7,22	117	40,21	145	49,83
%	6,36	13,63	//	7,14	//	1,67	//	5,62	//	12,66	//
ostalo	143	3	2,10	2	1,40	30	20,98	75	52,45	33	23,08
%	3,12	13,63	//	2,86	//	2,39	//	3,60	//	2,88	//
ukup. pozn	4.576	22	0,48	70	1,53	1.257	27,47	2.082	45,50	1.145	25,02
nepoznato	3.420	12	0,35	65	1,90	1.030	30,12	1.527	44,65	786	22,98
%	42,77	35,29	//	48,15	//		//		//		//
ukupno	7.996	34	0,42	135	1,69	2.287	28,60	3.609	45,13	1.931	24,15

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 639 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji, partizani – način stradanja
prema teritorijanoj pripadnosti

prip.Jugoslaviji, način strad	ukupno	poginuli	%	ubijeni	%	umrli	%	nestali	%
prip.Sloveniji	4.298	4.021	93,55	101	2,35	104	2,42	72	1,67
%	53,75	54,71	//	29,19	//	46,43	//	94,74	//
prip.Hrvatskoj	3.698	3.329	90,02	245	6,62	120	3,24	4	0,11
%	46,25	45,29	//	70,81	//	53,57	//	5,26	//

ukupno	7.996	7.350	91,92	346	4,33	224	2,80	76	0,95
--------	-------	-------	-------	-----	------	-----	------	----	------

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Gubici civila i partizana sa teritorije dela Kraljevine Italije pripojene Jugoslaviji

Na teritoriji pripojenoj Jugoslaviji stradalo je za šestinu više civila nego partizana i njihovo stradanje se podudara sa periodom jačanja partizanskog pokreta na ovom prostoru. Veći deo stradlih civila je poticao sa dela teritorije koji je pripojen Hrvatskoj (57,42%), ali je s obzirom na zastupljenost dva dela teritorije u njenoj populaciji, realni gubitak je bio 1,32 puta manji. Na delu teritorije koji je pripojen Sloveniji život je izgubilo više pripadnika partizanskog pokreta nego civila, dok je na drugom delu, gubitak civila bio znatno veći.

tabela 640 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji – kategorije stradanja prema dinamici stradanja

pripojeno Jugoslaviji	ukupno	1941	%	1942	%	1943	%	1944	%	1945	%
civili	9.279	438	4,72	259	2,79	2.627	28,31	3.478	37,48	2.477	26,69
partizani	7.996	34	0,42	135	1,69	2.287	28,60	3.609	45,13	1.931	24,15
odnos stra.	1,16:1	12,88:1	//	1,92:1	//	1,15:1	//	1:1,04	//	1,28:1	//

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 641 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji – kategorije stradanja prema republičkoj pripadnosti i međusobni odnos u stradanju

pripojeno Jugoslaviji	civili	partizani	odnos u stradanju
prip.Sloveniji	3.951	4.298	1:1,09
%	42,58	53,75	//
prip.Hrvatskoj	5.328	3.698	1,44:1
%	57,42	46,25	//
ukupno	9.279	7.996	1,16:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

tabela 642 – deo Kraljevine Italije pripojen Jugoslaviji – kategorije stradanja prema nacionalnoj pripadnosti i međusobni odnos u stradanju

pripojeno Jugoslaviji	civili	partizani	odnos u stradanju
Slovinci	3.941	4.303	1:1,09

%	42,47	53,81	//
Hrvati	4.323	3.405	1,27
%	46,59	42,58	//
ostali i nep	1.015	288	3,52:1
%	10,94	3,60	//
ukupno	9.279	7.996	1,16:1

AMŽG, Baza podataka „Žrtve rata 1941-1945“

Zaključak

Politika očuvanja neutralnosti između dve zaraćene strane, koju je sprovodila Kraljevina Jugoslavija, nije mogla dugo da održi zemlju van rata. Nepovoljno spoljno-političko okruženje i unutrašnji politički problemi višenacionalne zajednice, koji su se iskazivali u nacionalnim, verskim, političkim, regionalnim i ekonomskim suprotnostima – u društvu bremenitom kulturnim i jezičkim razlikama – doprineli su da Jugoslavija bude nespremna da se nosi sa iskušenjima koje je rat donosio. Prihvatanje, pa odbacivanje savezništva sa fašističkim blokom, izazvao je napad sila osovine na Jugoslaviju, a ubrzo i njen slom i dezintegraciju u aprilu 1941. godine. Prestanak postojanja države nije značio i kraj rata u Jugoslaviji. Rat koji je usledio, izrazito kompleksan i brutalan, u sebi je sadržavao elemente oslobodilačkog, antifašističkog, građanskog, međunacionalnog, verskog, revolucionarnog i ideološkog, uz sprovođenja ratnih zločina i genocida (i holokausta kao njegovog najekstremnijeg oblika) neizbežno je doveo do velikog stradanja stanovništva.

U isprpletanim interesima zaraćenih strana, na jugoslovenskom prostoru, stanih i domaćih, svaka je imala svoje vojne snage kojim je pokušala da ih ostvari, samostalno ili u savezu sa nekim. U takvim uslovima partizanski pokret u Jugoslaviji, organizovan i predvođen, uglavnom, od Komunističke partije Jugoslavije (KPJ), eksponirao se kao opštejugoslavenski, antifašistički, revolucionarni, nepokolebljivo i beskompromisno ideološki opredeljen, pragmatičan, povremeno surov u obračunu sa ideološkim protivnicima, izrazito žilav, sposoban da se prilagodi trenutnim uslovima i opstane, naraste i konačno pobedi u ratu. Stalno aktivan i permanentno angažovan u sukobima sa spoljnim neprijateljem u borbi za oslobođenje, kao u borbama sa ideološkim protivnicima među „domaćim“ snagama, partizanski pokret je konstantno trpeo gubitke koji su se vremenom uvećavali.

Jugoslovenski po svome opredeljenju, partizanski pokret je delovao u svim delovima države te je i njegova zastupljenost u gubicima po naseljenim mestima bila svuda primetna pošto je dosegla gotovo tri četvrtina (71,80%) svih naselja. Kako razvijenost pokreta nije svuda bila jednaka tako su postojale razlike među teritorijama nastalim podelom Jugoslavije u zastupljenosti stradalih partizana po naseljima, te je ona

bila najveća u Okupiranoj Srbiji (85,34%), Crnoj Gori pod italijanskom upravom (80,42%) i Nezavisne Države Hrvatske (74,80%), a najmanja na teritorijama anektiranim od Mađarske i Nemačke, 51,65 odnosno 56,72%. Regionalne razlike u zastupljenosti su postojale na svim teritorija. Tako su gubici partizana bili prisutni u svim naseljima Srema, 98,11 odnosno 94,28% naselja Dalmacije (u sastavu teritorije anektirane od Italije odnosno NDH) i 91,12% naselja Bosanske krajine, dok ih je bilo u svega 7,41% naselja Prekomurja i 42,06% Međumurja. Urbana struktura Jugoslavije u kojij su preovladavala mala naseljena mesta prouzrokovala je da je iz tri petina naselja (61,89%) poticalo do 5 stradalih partizana, a iz 90,11% naseljenih mesta bilo do 20 pripadnika pokreta koji su izgubili život. Više od 100 stradlih partizana poticalo je iz 93 naseljena mesta (0,50% ukupnog broja naselja), dok je iz 21 grada poticalo više od 200 stradlih pripadnika pokreta. Pretrpljeni gubici naseljenih mesta nisu bili jednaki u svim delovima Jugoslavije, pa je iz 84,22% odnosno 82,89% naselja teritorija pripojene Velikoj Albaniji i anektirane od Nemačke poticalo do 5 stradlih pripadnika pokreta, dok je iz 30,70% naselja Okupirane Srbije i 27,23% odnosno 21,25% naselja teritorije anektirane od Mađarske i NDH poticalo između 11 i 50 stradlih partizana. Brojnost gubitaka partizana po naselju nije bila jednaka u svim regionima podeljene Jugoslavije. Iz 95,83% odnosno 95,24 naselja dela KiM u Okupiranoj Srbiji odnosno dela Jugozapadne Srbije u sa sastavu teritorije pripojene Velikoj Albaniji i 90,00% naselja Prekomurja stradalo je do 5 pripadnika pokreta, dok je, sa druge strane iz 64,52% naselja Srema, 39,26% naselja Beogradskog regiona, 35,45 odnosno 34,65% naselja Like i Banije, kao i 33,33% naselja Dalmacije (dela u sastavu teritorije anektirane od Italije) poticalo između 21 i 100 stradalih partizana.

Ustanak otpočet protiv okupatora i svih snaga koje su saradivale sa njima, kao i novoformirane NDH, te borbe protiv rivalskog rojalističkog pokreta započete krajem godine, prouzrokovale su stradnje za šest meseci dvadeset petog dela (4,22%) ukupnih gubitaka partizanskog pokreta Jugoslavije (173.549). Razvoj i permanentni rast pokreta kroz održavanje stalnih ratnih aktivnosti i istovremenu izgradnju jedinica i institucija, sve do operacija za oslobođenje države, uvećavali su gubitke iz godine u godinu, na devetinu stradlih 1942. godine (10,83%, uvećanje udela gubitaka 2,57 puta, realno 1,28 puta, s obzirom na dužinu perioda rata u tim godinama), četvrtinu naredne (24,87%,

uvećanje udela gubitaka 2,30 puta), gotovo trećinu 1944. godine (31,63%) i više od četvrtine poslednje godine rata (28,44%), s time što je realni gubitak u tih 4,5 meseci bio 2,40 puta veći nego u predhodnoj godini.

Neravnomerna razvijenost pokreta je dovela do nejednakih gubitaka koje su pretrpeli partizani iz različitih delovima Jugoslavije. Polovinu svih gubitaka predstavljali su stradali partizani iz NDH (51,41%), više od petine iz Okupirane Srbije (22,45%), uz desetinu sa teritorije anektirane od Italije (9,72%), dok je sa ostalih pet teritorija poticala šestina (16,42%) gubitaka (4,54% sa teritorije anektirane od Nemačke, 4,10% iz Crne Gore pod italijanskom upravom, 3,92 odnosno 1,96% sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske i 1,90% sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji).

Učešće u gubicima pripadnika partizanskog pokreta sa neke teritorije nije uvek bilo u srazmeri sa njenim demografskim potencijalom. Pošto je partizanski pokret bio najrazvijeniji u centralnim delovima Jugoslavije, te da su u tim delovima vođene i najveće vojne operacije tokom rata, gubici partizana sa teritorije anektirane od Italije bili su 2,02 puta veći od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije, Crne Gore pod italijanskom upravom i NDH 1,59 odnosno 1,29 puta veći, dok je učešće u gubicima partizana iz Okupirane Srbije bilo 1,22 puta manje, teritorije anektirane od Nemačke i Bugarske 1,28 odnosno 1,97 puta manje, teritorije priključene Velikoj Albaniji 2,46 i anektirane od Mađarske 3,60 puta manje. Gubitak partizana iz NDH je u odnosu na gubitak saboraca iz Okupirane Srbije, kao dve teritorije sa najviše stradalih, bio 2,29 puta veći, ali je, s obzirom na njihovo učešće u populaciji Jugoslavije, bio realno 1,58 puta veći.

Na teritorijama nastalim podelom Jugoslavije postojale su znatne regionalne razlike u gubicima pripadnika partizanskog pokreta. Više od petine stradalih partizana NDH poticao je iz Bosanske krajine (21,55%), po devetina iz Slavonije (10,76%) i Istočne Bosne (10,71%), po dvanaestina iz Severozapadne Hrvatske (8,53%) i dela Dalmacije (8,22%). Gubici pripadnika pokreta iz nekog regiona često nisu bili u skladu sa njegovom demografskom snagom. Učešće stradalih partizana sa Banije u gubicima poketa iz NDH bilo je 2,27 puta veće od zastupljenosti regiona u poulaciji, Korduna i Like po 2,09 puta veće, Bosanske krajine 1,83 puta veće, dok je učešće u gubicima partizana iz Severozapadne Hrvatske bilo 2,29 puta manje. S obzirom na učešće u populaciji NDH, stradanje parizana Banije, Korduna, Like i Bosanske krajine bilo je

realno 2,69 puta veće od gubitaka pripadnika pokreta iz ostalih osam regiona NDH zajedno. Tri petina stradalih partizana iz Okupirane Srbije (61,28%) poticalo je iz četiri od njenih deset regiona. Partizani Severozapadne Srbije i Beogradskog regiona imali su 1,58 odnosno 1,32 puta veće učešće u gubicima pokreta iz Okupirane Srbije od zastupljenosti tih regiona u njenom stanovništvu, dok je učešće partizana iz Banata i sa dela KiM bilo 2,13 odnosno 2,14 puta manje. Gubici partizana iz četiri regiona Okupirane Srbije sa najvećim stradnjem (Beogradski, Severozapadna, Severoistočna i Centralna Srbija) bili su, s obzirom na njihovu zastupljenost u stanovništvu, 1,67 puta veći od ostalih šest regiona. Gotovo tri petina gubitaka partizana sa teritorije anektirane od Italije poticalo je iz dela Dalmacije (56,70%) što je bilo 1,41 puta više od zastupljenosti tog regiona u populaciji, dok je učešće u gubicima partizana iz ostala 3 regiona bilo manje (Južne Slovenije 1,39 puta), tako da je stradanje partizana iz Dalmacije, s obzirom na zastupljenost regiona u populaciji teritorije anektirane od Italije, bilo realno dvostruko veće (1,96 puta) od gubitaka pripadnika pokreta iz ostalih regiona zajedno. Gubici partizana iz dva regiona Crne Gore pod italijanskom upravom nisu bili u skladu sa njihovom zastupljenošću u populaciji čitave teritorije, pa su u Crnoj Gori gubici partizana su nešto veći (1,09 puta), dok su u delu Zapadne Srbije (Sandžaku) bili 1,73 puta manji. Iz dela Južne Srbije je poticalo 27,94% stradalih, što je bilo 1,67 puta veće učešće u gubicima pokreta od zastupljenosti regiona u populaciji teritorije anektirane od Bugarske, dok je učešće u gubicima pokreta partizana Istočne Makedonije (27,89%) bilo 1,39 puta manje. Tri petina stradalih partizana teritorije pripojene Velikoj Albaiji je bilo sa KiM (61,61%), što je bilo neznatno manje učešće od zastupljenosti regiona u populaciji teritorije, dok je učešće od devetine gubitaka partizana iz dela Crne Gore (10,60%) bilo 2,70 puta veće od udela tog regiona u stanovništvu. Iz Bačke je poticalo 87,45% gubitaka partizana teritorije anektirane od Mađarske, što je bilo 1,14 puta veće učešće od zastupljenosti regiona u populaciji, dok je učešće u gubicima partizana iz Prekomurja bilo 9,14 puta manje.

Na razvoj partizanskog pokreta su uticali mnogobrojni činioci, tako da je on u nekim delovima Jugoslavije imao ravnomeran uzlazni razvoj, dok je u drugim delovima zemlje imao uspone i padove, tako da je i stradanje pripadnika pokreta je takođe imalo svoju dinamiku, koja je varirala od teritorije do teritorije. Sa tri teritorije na kojima je realni gubitak pripadnika pokreta bio najveći, polovina stradalih partizana je izgubila

živote u prve tri godine rata, Crna Gora pod italijanskom upravom (52,72%), NDH (52,17%) i teritorija anektirana od Italije (49,05%), dok je sa ostalih pet teritorija najveći deo gubitaka pretrpljen u poslednje dve godine rata, 88,98 odnosno 84,66% sa teritorija anektiranih od Bugarske odnosno Mađarske i sa po četiri petina gubitaka teritorije Okupirane Srbije (81,50%), pripojene Velikoj Albaniji (80,96%) i anektirane od Nemačke (79,51%).

Ukupni stalni rast broja stradalih partizana Jugoslavije tokom rata nije bio karakterističan za sve teritorije raspoređene Jugoslavije, niti je taj rast svuda bio ravnomeran. Masovni ustanci na teritorijama Okupirane Srbije i Crne Gore pod italijanskom upravom prouzrokovali su stradanje pripadnika partizanskog pokreta daleko veće nego na ostalim teritorijama, pa je njihov udeo stradalih u ustanku (6,82 odnosno 6,48%) sa ovih teritorija bio od 1,71 do 5,59 puta veći od udela gubitaka na ostalim teritorijama. Izuzetak u stalnom rastu gubitaka partizana Jugoslavije predstavljala je Okupirana Srbija, kao jedina teritorija gde je udeo stradalih partizana 1942. godine bio 1,36 puta manji nego u 1941. godini. Realni gubitak je, zbog duplo dužeg perioda rata u 1942. godini, u Okupiranoj Srbiji bio 2,72 puta manji, na teritorijama anektiranoj od Mađarske i pripojenoj Velikoj Albaniji 1,14 odnosno 1,85 puta manji, dok je na teritoriji anektiranoj od Italije bio realno 4,18 puta veći, u NDH 1,80 puta, Crnoj Gori 1,51 puta veći i na teritorijama anektiranim od Nemačke i Bugarske 1,43 puta odnosno 1,10 puta veći.

Zamah u razvoju pokreta 1943. godine je uz uspešno prevazilaženje krize u pokušajima neprijatelja da uništi njegovu glavninu u prvoj polovini godine i kapitulaciju Italije, prouzrokovao je rast gubitaka na svim teritorijama, najviše 2,36 odnosno 3,68 puta u NDH (33,86% gubitaka) i na teritoriji anektiranoj od Italije (37,62%). Borbe za oslobađanje delova Jugoslavije na istoku zemlje 1944. godine, te učešće jedinica sa tih područja u borbama za oslobađanje Jugoslavije, otpočetim krajem godine, prouzrokovalo je uvećanje gubitaka u odnosu na predhodnu godinu 4,17 puta u Okupiranoj Srbiji (27,76% gubitaka), 7,70 odnosno 3,22 puta na teritorijama anektiranim od Bugarske (52,51%) i Mađarske (28,41%), kao i 2,77 odnosno 1,27 puta na teritorijama pripojenoj Velikoj Albaniji odnosno Crne Gore pod italijanskom upravom. U zapdnim delovima Jugoslavije u 1944. godini su usled pojačane aktivnosti pokreta na teritoriji anektiranoj od Nemačke tamošnji gubici (45,37%) su bili uvećani

3,66 puta u odnosu na predhodnu godinu, dok je i pored permanentnog angažovanja u borbi na teritorijama NDH i anektiranoj od Italije došlo je do neznatnog smanjenja stradanja partizana, 1,14 odnosno 1,05 puta.

Popunjavanje postojećih jedinica i formiranje novih na istoku zemlje 1945. godine dovelo je do povećanog stradanja partizana iz ovih oblasti, tako da su partizani Okupirane Srbije (53,75%) i teritorija anektirane od Mađarske (56,25%) pretrpele dvostruko veće gubitke nego u predhodnoj godini (1,97 odnosno 1,98 puta). S obzirom da je rat u poslednjoj godini trajao svega 4,5 meseci, stopa smrtnosti je upoređena sa predhodnom godinom, bila prilično neravnomerna, ali je za sve teritorije realno bila veća u poslednjoj godini rata. Gubitak partizana iz Okupirane Srbije bio je realno 5,16 puta veći nego u 1944. godini, sa teritorije anektirane od Mađarske 5,28 puta veći, preko NDH gde je bio 1,63 puta veći, dok je kod stradalih partizana sa teritorija anektirane od Italije i Crne Gore gubitak bio tek neznatno veći (1,14 odnosno 1,07 puta).

Dinamika stradanja nije bila jednaka u svim regionima teritorija nastalih podelom Jugoslavije. U Okupiranoj Srbiji polovina gubitaka partizana iz dela Zapadne Srbije (48,18%) pretrpljena je u prve tri godine rata, dok je u istom periodu stradala četvrtina partizana Beogradskog regiona (26,64%) ili po šestina pripadnika pokreta iz Severozapadne i Centralne Srbije (17,07 odnosno 16,78%) i svega 9,30 odnosno 9,08% partizana dela Istočne Srbije i Banata. U četiri od dvanaest regiona NDH daleko veći deo gubitaka pripadnika pokreta je pretrpljen u prve tri godine rata, Kordun (70,06%), Banija (70,03%), Bosanska Krajina (69,12%) i Lika (61,68%), dok je u istom periodu stradla četvrtina partizana Severozapadne Hrvatske (26,21%), trećina partizana Srema (36,51%), dve petine Slavonije (38,30%) i po gotovo polovina partizana dela Dalmacije i Istočne Bosne (46,10 odnosno 47,40%). Nakon manjih stradanja partizana sa teritorije anektirane od Italije u prve dve godine rata, svi regioni su imali rast gubitaka u 1943. godini, najviše 5,06 puta u Dalmaciji, dostigavši udeo od dve petine ukupnih gubitaka regiona (39,86%), dok je tada u delu Slovenije pretrpljen gubitak od trećine ukupno stradalih. Oba regiona Crne Gore pod italijanskom upravom su podnela po polovinu gubitaka u prve tri godine rata (53,01% odnosno 50,28%).

Učešće u gubicima pokreta partizana sa teritorija nastalih podelom Jugoslavije nije bilo jednako tokom rata. Ni jedna od teritorija nije imala permanentno veće učešće u gubicima tokom čitavog rata od zastupljenosti u stanovništvu, a najbliži tome su bile

tri teritorije sa realno najvećim stradnjem, Crna Gora pod italijanskom upravom i NDH u prve četiri godine rata i teritorija anektirana od Italije od druge godine do kraja rata.

Ustanak je bio najrazvijeniji u Okupiranoj Srbiji, Crnoj Gori i NDH. Sa ove tri teritorije poticalo je 91,03% u ustanku stradalih partizana, iako su ove teritorije u stanovništvu Jugoslavije učestvovala sa 69,96%. Učešće stradalih partizana Crne Gore pod italijanskim komesarom (6,29%) bilo je 2,44 puta veće od zastupljenosti stanovništva te teritorije u populaciji Jugoslavije, a u Okupiranoj Srbiji (36,24%) i NDH (48,50%) je bilo 1,32 odnosno 1,21 puta veće. Gubitak u ustanku stradalih partizana Okupirane Srbije je s obzirom na njihovo učešće u populaciji Jugoslavije bio 1,08 puta veći od stradnja partizana iz NDH, dok je gubitak partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom prema stradalim partizanima Okupirane Srbije i NDH, bio realno 1,82 odnosno 1,98 puta veći. Učešće stradalih pripadnika partizanskog pokreta sa ostalih teritorija je bilo daleko manje od njihovog učešća u populaciji države i kretalo se od 1,71 puta manjeg kod teritorije anektirane od Italije, preko 2,57 puta manjeg sa teritorije anektirane od Nemačke, do 6,48 puta manje na teritoriji anektirane od Mađarske.

Slamanje ustanka u Okupiranoj Srbiji u poznu jesen i zimu 1941. godine, povlačenje Vrhovnog štaba i političkog rukovodstva sa glavninom snaga u Sandžak, a zatim u Bosnu, prouzrokovalo je prenošenje težišta borbi u centralni i zapadni deo zemlje. U naredne dve godine rata, naglo je poraslo učešće stradalih partizana iz NDH, na čijoj su se teritoriji vodile glavne vojne operacije, na dve trećine svih stradalih partizana (68,02 odnosno 69,98%) što je bilo 1,40 odnosno 1,44 puta veće učešće nego u ustanku, a ujedno i 1,75 puta veće učešće u gubicima 1943. godine od zastupljenosti teritorije NDH u populaciji Jugoslavije. U 1943. godini odnos stradalih partizana iz NDH i ostalog dela Jugoslavije bio je 2,33:1, ali s obzirom da je u NDH živelo 39,90% populacije Jugoslavije njihovi stvarni gubici su bili realno 3,51 puta veći. U 1942. godini povećano je učešće stradalih pripadnika pokreta iz Crne Gore pod italijanskom upravom za petinu (1,18 puta) na trinaestinu ukupnih gubitaka (7,43%), što je bilo 2,88 puta veće učešće u gubicima od zastupljenosti ove teritorije u stanovništvu države, da bi učešće bilo smanjeno u narednoj godini, ali je i dalje bilo 1,70 puta veće od zastupljenosti teritorije u ukupnom stanovništvu. Jačanje pokreta na teritoriji anektiranoj od Italije u 1942. i posebno u 1943. godini prouzrokovao je povećanje učešća broja

stradalih 3,26 odnosno 1,60 puta, na sedminu ukupnih gubitaka partizana Jugoslavije (14,70%), što je bilo 3,06 puta veće učešće u gubicima od zastupljenosti ove teritorije u populaciji Jugoslavije. Slabljenje partizanskog pokreta u Okupiranoj Srbiji tokom 1942. i 1943. godine dovelo je do smanjenja učešća stradalih pripadnika sa ove teritorije na desetinu odnosno šesnaestinu ukupnih gubitaka (10,40 odnosno 6,01%), što je bilo 4,57 puta manja zastupljenost u gubicima 1943. godine od učešća teritorije u populaciji Jugoslavije i 6,03 puta manje učešće nego u ustanku. Salbo učešće među stradalim pripadnicima pokreta Jugoslavije parizana sa ostalih teritorija u ustanku je i u narednom periodu bilo u stagnaciji ili daljem opadanju, tako da je sredinom rata njihovo učešće u gubicima bilo manje od zastupjenosti u populaciji Jugoslavije od 2,57 puta za teritoiju anektiranu od Nemačke, zatim 5,25 odnosno 7,22 puta za teritorije pripojene Velikoj Albaniji i anektiranoj od Bugarske, do 10,08 puta manjeg za teritoriju anektiranu od Mađarske.

Ponovno prenošenje težišta operacija na istok zemlje u 1944. godini, naglo jačanje pokreta, formiranje novih jedinica, vođenja operacija za oslobađanje Srbije, Makedonije i Crne Gore, kao i dela teritorije anektirane od Italije, te učešća jedinica sa ovih teritorija u početnoj fazi frontalnih borbi za oslobađanje Jugoslavije, uz obračun sa ideološkim protivnicima, dovele su do povećanja učešća njihovih partizana u ukupnim gubicima, iz Okupirane Srbije 3,28 puta (na petinu ukupnih gubitaka – 19,70%), 6,08 puta na teritoriji anektiranoj od Bugarske, kao i 2,19 odnosno 2,51 puta sa teritorija pripojene Velikoj Albaniji i anektirane od Mađarske, koje su podnele zajedno desetinu ukupnih gubitaka (10,22%). Razvoj pokreta na kranjem zapadu Jugoslavije je doveo do uvećanja gubitaka 2,88 puta partizana sa teritorije anektirane od Nemačke u 1944. godini, kada dostižu učešće od 6,52% ukupnih gubitaka. Oslobođena teritorija je omogućila stvaranje novih jedinica i popunjavanje postojećih novim ljudstvom sa ovih teritorija, tako da je u 1945. godini učešće u gubicima pertizana Okupirane Srbije bilo uvećano 2,15 puta u odnosu na predgodnu i predstavljali su dve petine ukupnih gubitaka (42,42%), a stradali borci sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske, te teritorije pripojene Velikoj Albaniji osminu ukupnih gubitaka (12,14%). Učešće stradalih partizana iz Okupirane Srbije poslednje godine rata je bilo 1,54 puta veće od učešća ove teritorije u populaciji Jugoslavije. U poslednoj godini rata stradali partizani sa teritorije NDH prvi put gube primat u učešću među stradalima (1,29 puta manje od

učešća partizana iz Okupirane Srbije), a te godine se učešće stradalih partizana iz NDH i Crne Gore pod italijanskom komesarskom upravom u ukupnim gubicima (32,80 odnosno 1,95%) prvi put spušta ispod učešća ovih teritorija u populaciji Jugoslavije 1,22 odnosno 1,32 puta, dok je učešće u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Italije (5,22%) bilo 1,09 puta veće. Teritorije anektirane od Mađarske i Bugarske, kao i teritorija pripojena Velikoj Albaniji nikada tokom rata nisu dostigle učešće u stradanju partizana približno njihovom učešću u populaciji Jugoslavije, koje je i u poslednjoj godini rata, kada su ove teritorije imale nešto značajnije učešće u gubicima, bilo 1,82 odnosno 1,54 odnosno 1,44 puta manje, dok je teritorija anektirana od Nemačke to ostvarila u poslednje dve godine rata (1,12 puta veće odnosno 1,06 puta manje).

Partizani različitih regiona teritorija nastalih podelom Jugoslavije, s obzirom na različiti demografski potencijal, nisu imali jednako učešće u gubicima tokom rata, a i ona su varirala tokom rata. U Okupiranoj Srbiji Beogradski region je tokom čitavog rata imao učešće među stradalim partizanima veće nego što je bilo njegovo učešće u populaciji (1943. godine 2,53 puta), slično je bilo i sa Severozapadnom Srbijom (izuzev u 1943. godini kada je bilo neznatno manje, dok je u narednoj bilo 1,64 puta veće). Učešće partizana dela Zapadne Srbije u gubicima pokreta u prve tri godine rata bilo je iznad zastupljenosti ove teritorije u stanovništvu (3,77 puta u ustanku), da bi u poslednje dve godine bilo ispod (1944. godine 1,76 puta manje). U Centralnoj Srbiji je odnos učešća u gubicima pokreta i učešća u populaciji bio uglavnom uravnotežen, u Jugozapadnoj Srbiji učešće u stradanju bilo konstantno nešto ispod učešća regiona u populaciji, Severoistočnoj i delu Istočne Srbije manje u prve četiri godine rata, a u poslednjoj 1,53 puta veće odnosno izjednačeno, dok je u delu Južne Srbije bilo višestruko manje u prvoj i poslednjoj godini rata (3,78 odnosno 2,24 puta), ali je u središnjim godinama rata njihovo učešće bilo veće (1,94 puta 1942. i 1,54 puta 1944. godine). Banat i deo KiM su tokom čitavog rata imali višestruko manje učešće u gubicima pokreta od njihove zastupljenosti u stanovništvu Okupirane Srbije.

Od 12 regiona NDH, 4 su tokom čitavog rata imali veće učešće u gubicima pokreta nego što je bila njihova zastupljenost u populaciji NDH, Banija (1943. godine 3,60 puta), Kordun (1943. godine 3,01 puta), Lika (prosečno 2,50 puta u prve tri godine) i Bosanska krajina (3,29 puta u prve dve godine). Nakon slabog učešća u gubicima u prve dve godine rata partizani iz dela Dalmacije i Gorskog kotara sa hrvatskim

primorjem su u naredne tri godine ostvarili učešće koje je bilo prosečno 1,45 puta veće od učeša u populaciji (Dalmacija) odnosno izjednačili učešće u stradanju sa učešćem u stanovništvu (GKHP). Nakon slabijeg učešća u prvoj godini rata, partizani Srema su povećavali učešće u gubicima koje se u 1943. godini izjednačilo sa učešćem regiona u populaciji, da bi u narednoj godini ostvarili maksimum učešća u strdanju koje je bilo 2,08 puta veće od zastupljenosti regiona u populaciji. Partizani Slavonije i Hercegovine su tokom većeg dela rata imali manje učešće u gubicima pokreta, prve godine 3,92 odnosno 1,64 puta manje, ali su uz stalni rast učešća u stradanju u poslednjoj godini rata prestigli zastupljenost regiona u populaciji. Stradali partizani iz Istočne Bosne su u ustanku imali za četvrtinu (1,25 puta) veće učešće u gubicima od učešća u regiona u stanovništvu NDH, ali je u narednom periodu učešće gubitaka bilo manje od zastupljenosti u populaciji, dok su pripadnici pokreta iz Srednje Bosne imali u prvoj i poslednjoj godini rata učešće u gubicima koje je odgovaralo demografskoj zastupljenosti regiona, dok je u ostalim godinama bilo manje. Učešće u gubicima partizana iz Severozapadne Hrvatske nikada tokom rata nije dostiglo zastupljenost regiona u populaciji NDH, 1942. godine je bilo 7,33 puta manje, a poslednje godine rata 1,40 puta manje.

Na teritoriji anektiranoj od Italije, deo Dalmacije je nakon ustanka, u kome je učešće u gubicima bilo nešto ispod učešća regiona u populaciji, imao konstantno veće učešće u gubicima do kraja rata, najviše 1,50 puta u 1943. godini. Učešće u gubicima partizana iz Južne Slovenije je u prve dve godine rata bilo u skladu sa zastupljenošću regiona u populaciji anektirane teritorije, nakon čega dolazi do smanjivanja učešća u gubicima u naredne tri godine, a koje je konstantno bilo oko 1,45 puta manje od zastupljenosti u stanovništvu. Učešće u gubicima partizana iz dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem je tokom čitavog rata bilo ispd zastupljenosti regiona u populaciji teritorije, 3,48 puta 1941. i 1,13 puta poslednje godine rata, dok je u delu Crne Gore učešće u gubicima u ustanku bilo 2,58 puta veće, a svih ostalih godina manje (3,33 puta 1943. godine).

U odnosu na zastupljenosti u stanovništvu Crne Gore pod italijanskom upravom partizani iz Crne Gore su tokom čitavog rata imali veće učešće u gubicima, dok je učešće partizana iz dela Zapadne Srbije bilo manje (2,83 puta 1942. godine) sve do poslednje godine rata kada su se izjednačila. Južna Srbija je bila jedini region teritorije

anektirane od Bugarske čije je učešće u gubicima partizanskog pokreta tokom čitavog rata bilo iznad učešća u populaciji (2,08 puta 1944. godine), Istočna Srbija je imala jednako učešća u prve tri godine rata, da bi ono u poslednje dve godine variralo (1944. godine je bilo 1,45 puta manje, a poslednje 1,37 puta veće). Učešće u gubicima partizana iz Zapadne Makedonije je u ustanku bilo 1,23 puta manje, da bi u naredne dve godine bilo veće (1,50 odnosno 1,26 puta), dok je u poslednje dve godine rata bilo približno jednako zastupljenosti regiona u stanovništvu, dok su partizani iz Istočne Makedonije samo u ustanku imali 1,13 puta veće učešće u gubicima pripadnika pokreta od zastupljenosti regiona u populaciji teritorije anektirane od Bugarske, dok je u narednom periodu rata bilo manje, 1,64 puta sredinom rata i 1,19 puta poslednje godine rata. Učešće gubitaka partizana sa dela KiM na anektiranoj teritoriji u prve tri godine rata je bio manje od zastupljenosti regiona u populaciji (3,25 puta sredinom rata), da bi ga 1944. godine prevazišlo 1,17 puta, a poslednje godine rata bilo gotovo izjednačeno.

Kao region iz koga je poticao najveći deo stradalih pripadnika pokreta teritorije pripojene Velikoj Albaniji, KiM je minimalno variralo u učešću u gubicima u odnosu na zastupljenost u populaciji. Deo Crne Gore je bio jedini region sa konstantno većim učešćem u gubicima, (5,50 puta u ustanku), deo Zapadne Makedonije imao je konstantno manje učešće (8,56 puta u ustanku) sve do poslednje godine rata kada se izjednačilo sa zastuplenošću regiona u populaciji, kao i učešće u gubicima partizana iz dela Jugozapadne Srbije. Bačka, kao region iz koga je poticao najveći deo stradalih pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Mašarske, tokom čitavog rata je imala neznatno veće učešće u gubicima od zastupljenosti u stanovništvu. Učešće u gubicima partizana iz Baranje je u prve dve i predposlednje godine rata bilo manje od njene zastupljenosti u populaciji, dok je sredinom i na kraju rata bilo veće, dok je učešće u gubicima iz ostala dva regiona pripadnika pokreta je bilo konstantno ispod zastupljenosti regiona u populaciji.

Deklararišući se kao opštejugoslovenski, partizanski pokret se tokom čitavog rata trudio da to i postane, neprekidno pokušavajući da u svoje redove uključi što više pripadnika različitih nacionalnosti. Pridobijanje i okupljanje različitih nacionalnosti u redove partizanskog pokreta u nacionalno heterogenoj sredini, opterećenom problemima iz predratnog perioda, a koje je rat samo produbio, bilo je jako složeno pitanje. Želja za

slobodom, nacionalni interesi i aspiracije, antifašistička osećnja, borba za opstanak na zavičajnoj teritoriji, ideološka opredeljenost i politički afiniteti uz pragmatično menjanje sklonosti ka zaraćenim stranama, uz prisutnu prisilnu mobilizaciju u završnom periodu rata uticali su na opredeljivanje odnosno prisutnost neke nacionalnosti u partizanskom pokretu. Slojevitost problema koja je usloвила nejednaku opredeljenost za pokret, za posledicu je imala različito učešće nacionalnosti u gubicima partizanskog pokreta sa teritorije Jugoslavije. Srbi su predstavljali tri petina pretrpljenih gubitaka (60,03%), zajedno sa Crnogorcima dve trećine (64,66%) gubitaka, uz gotovo petinu Hrvata (18,24%) i trinaestinu Slovenaca (7,70%), dok su druge nacionalnosti predstavljale trinaestinu gubitaka (7,50%), uz 1,90% gubitaka ostalih i nepoznatih nacionalnosti.

Gubici pripadnika različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu nisu uvek bili u srazmeri sa njihovim proporcionalnim učešćem u populaciji Jugoslavije. Srbi i Crnogorci, koji su činili okosnicu pokreta, podneli su nesrazmerno velike gubitke u poređenju sa njihovim učešćem u stanovništvu, koji su bili 1,45 odnosno 2,29 puta veći. Slovenci su imali učešće u gubicima približno njihovoj zastupljenosti u populaciji (1,05 puta manje). Kod drugih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu učešće stradalih partizana u gubicima je bilo dosta manje ili višestruko manje u od njihove zastupljenosti u populaciji Jugoslavije, Hrvata 1,26 puta, Muslimana i Makedonaca 1,77 odnosno 1,99 puta manje, Albanaca i Mađara 3,82 odnosno 4,54 puta manje i pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti 4,18 puta manje.

Učešće Srba i Crnogoraca u gubicima pokreta bilo je 1,83 puta veće od stradanja svih ostalih nacionalnosti zajedno, ali je s obzirom na njihovu zastupljenost u stanovništvu Jugoslavije gubitak realno bio 2,40 puta veći. Tokom rata je stradalo 12,96 puta više Srba nego Crnogoraca, ali je s obzirom na učešće u populaciji ova dva naroda, realni gubitak Crnogoraca bio 1,58 puta veći. U partizanima Jugoslavije je stradalo Srba 3,29 puta više nego Hrvata, 7,79 puta više nego Slovenaca, 16,12 puta više nego Muslimana i 28,77 puta više nego Makedonaca, ali je s obzirom na zastupljenost ovih nacionalnosti u populaciji Jugoslavije, stvarni gubitak Srba je bio veći od gubitaka Slovenaca 1,53 puta, Hrvata 1,83 puta, Muslimana 2,57 puta i Makedanaca 2,90 puta. Realni gubitak partizana slovenačke nacionalnosti bilo je 1,18 odnosno 1,68 puta veći od gubitaka saboraca hrvatske i muslimanske nacionalnosti, stradanje Hrvata je bilo 1,26 puta veće od gubitaka Muslimana, dok je realni gubitak partizana makedonske

nacionalnosti bio manji od gubitaka Slovenaca 1,89 puta, Hrvata 1,58 puta i Muslimana 1,13 puta.

U prve dve godine rata život je izgubila četvrtina partizana crnogorske (26,46%) i gotovo petina svih stradalih partizana srpske (18,57%) nacionalnosti čime je udeo stradalih Crnogoraca u tom periodu bio za dve petine veći (1,42 puta). Udeo gubitaka Srba stradalih u partizanima u prve dve godine rata bio je daleko veći od stradanja ostalih nacionalnosti u pokretu, od Slovenaca 1,68 puta, Muslimana 2,35 puta, Hrvata 2,73 puta, Makedonaca 4,45 puta, a Mađara i Albanaca 9,47 odnosno 12,72 puta. Središnja godina rata donela je rast udela gubitaka kod većine nacionalnosti zastupljenih u pokretu. Realno većinsko stradanje svih nacionalnosti u poslednje dve godine rata (49,01% Crnogoraca, 55,81% Srba, 63,53% Hrvata, 67,77 Slovenaca, 69,41% Muslimana, 87,38% Makedonaca, 95,31% Albanaca i 95,70% Mađara), nije imalo jednaku stopu smrtnosti u poslednjoj godini rata, a koja je u odnosu na gubitke u predhodnoj bila veća kod Crnogoraca 1,12 puta, Hrvata 1,76 puta, Slovenaca 1,77 puta, Makedonaca 2,00 puta, Muslimana 2,54 puta, Srba 2,71 puta, Albanaca 10,43 puta, Mađara 13,17 puta.

Ne mireći se sa uništenjem države u čije stvaranje je mnogo uložio, okupacijom i podelom koju nije mogao da prihvati, suočen sa pretnjom biološkog istrebljenja u pojedinim delovima države, ali i tragično politički i ideološki podeljen, srpski narod se od osnivanja partizanskog pokreta masovno uključio u njegovo delovanje, podnoseći velike žrtve tokom čitavog rata, čineći četiri petina ukupnih gubitaka u ustanku (80,40%), i po tri petina sredinom i na kraju rata (61,81 odnosno 59,39%), sa najmanjim učešćem od polovine gubitaka 1944. godine (52,53%). Učešće stradalih partizana srpske nacionalnosti u gubicima pokreta je tokom čitavog rata bilo daleko veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu Jugoslavije, u ustanku dvostruko veće (1,95 puta), sredinom rata za polovinu veće (1,50 puta) i krajem rata 1,44 puta veće, dok je najniže bilo 1944. godine, a i tada je bilo za četvrtinu veće (1,27 puta). Iako su bili četvrti po broju stradalih partizana, s obzirom na učešće u stanovništvu države, još veći su bili gubici Crnogoraca među stradalim partizanima (po 8,13% u prve dve, 2,37% poslednje godine), 4,02 puta tokom prve dve godine rata, u naredne dve godine 2,25 odnosno 2,49 puta veći, da bi i uposlednjoj godini rata njihovi gubici ostali iznad učešća u populaciji (1,17 puta veći).

Hrvati su predstavljali drugu nacionalnu grupu po broju stradalih pripadnika pokreta Jugoslavije, sa učešćem od 3,63% u ustanku, 21,75% sredinom i 16,20% na kraju rata, ali s obzirom na njihovu brojnost u populaciji Jugoslavije, U ustanku im je učešće u gubicima bilo 6,31 puta manje od njihovog učešća u populaciji, da bi se učešća približilo i gotovo izjednačila tek u 1943. i 1944. godini, nakon čega u 1945. godini ponovo dolazi do pada učešća u gubicima koje je bilo 1,41 puta manje od zastupljenosti u populaciji države. Izuzev u prvoj godini rata, kada je bilo 2,28 puta manje, Slovenci su imali prilično stabilno učešće među stradalim partizanima (3,56% 1941. godine, 6,56% 1943. i 7,32% 1945. godine) koje je bilo nešto ispod njihovog učešća u populaciji (1,24 odnosno i 1,11 puta sredinom i krajem rata), a jedino je 1944. godine njihovo učešće u gubicima pripadnika pokreta (9,92%) za petinu prevazilazilo (1,22 puta) njihovu zastupljenost u stanovništvu Jugoslavije.

Učešća drugih nacionalnosti među stradalim partizanima bila su višestruko manja od njihovog učešća u stanovništvu i taj trend se nije menjao tokom prve tri godine rata kada je kod Muslimana bilo u ustanku (1,57%) i sredinom (3,40%) rata 4,18 odnosno 1,93 puta manje, Makedonaca 8,00 odnosno 5,86 puta manje (0,52 odnosno 0,71% gubitaka), Albanaca 21,35 odnosno 30,25 puta manje i Mađara 19,76 odnosno 48,00 puta manje. Ipak se njihovo učešće među stradalim partizanima povećavalo u poslednje dve godine rata, da bi u poslednjoj godini rata kod Muslimana (4,43%) ono bilo 1,48 puta manje od njihovog učešća u populaciji, 1,43 puta kod Albanaca (2,53%) i 1,63 puta kod Mađara (2,06%), a Makedonaca 1,26 puta manje u 1944. godini (3,29%). Učešće Srba i Crnogoraca među stradalim partizanima u ustanku je bilo 7,72 puta veće od učešća svih ostalih nacionalnosti zajedno, ali su njihovi gubici, s obzirom na učešće u populaciji, bili realno 10,11 puta veći u odnosu na ostale. Trend većeg učešća u gubicima, iako u padu, održan je do poslednje godine rata u kojoj je bilo 1,61 puta veće, odnosno 2,11 puta veće, s obzirom na njihovu zastupljenost u stanovništvu.

Dezintegracijom Jugoslavije 1941. godine i njenom podelom među silama pobednicama, narodi koji su živeli na njenoj teritoriji našli su se u nekoliko novoformiranih teritorija u kojim su živeli pod različitim uslovima. Neki narodi su se u pojedinim novoformiranim delovima našli u povlašćenom položaju, da bi u drugim bili izloženi stalnim pritiscima, torturi i progonima i teroru.

Srpski narod koji je bio naseljan u gotovo svim delovima Jugoslavije se njenim rasparčavanjem našao u svim novoformiranim teritorijama, čineći većinu jedino u Okupiranoj Srbiji, dok je u NDH, teritorijama anektiranim od Bugarske i Mađarske, Crnoj Gori pod italijanskom upravom i teritoriji priključenoj Velikoj Albaniji činio značajne delove stanovništva. U svim oblastima je u manjem ili većem obimu bio izložen represiji i teroru, dok je u NDH bio suočen sa pretnjom odnosno pokušajem biološkog istrebljenja. Zajedničko svim teritorijama na kojima je živio je da se svuda aktivno uključio u formiranje pokreta čineći njegovu osnovu, često i najbrojniji deo. Aktivna uloga u partizanskom pokretu prouzrokovala je njihovo veliko stradanje na svim teritorijama. Kao predstavnici demografski dominantne nacionalnosti, oni su predstavljali gotovo sve stradale partizane Okupirane Srbije (93,98%). Partizani srpske nacionalnosti su predstavljali dve trećine gubitaka partizana NDH (67,35%) što je bilo 2,10 puta veće učešće u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji te teritorije (32,02%), gotovo polovinu odnosno dve petine gubitaka teritorija anektiranih od Mađarske (45,92%) i Bugarske (42,49%) što je bilo 2,36 odnosno 1,43 puta veće učešće u gubicima od zastupljenosti u tamošnjim populacijama (19,43% odnosno 29,75%), zajedno sa partizanima crnogorske nacionalnosti predstavljali su gotovo sve stradale sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom i polovinu gubitaka sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji (48,64% - 2,64 puta više od zastupljenosti u stanovništvu (18,43%)), dok su na teritoriji anektiranoj od Italije Srbi činili dvanaestinu gubitaka (8,40%) što je bilo 1,14 puta više od participacije u populaciji te teritorije (7,38%).

Gubici partizana srpske nacionalnosti u regionima nisu uvek bili u skladu sa gubicima na većim teritorijama nastalih podelom Jugoslavije. Tako su na teritoriji Okupirane Srbije u regionima Banata i dela KiM činili 74,01 odnosno 49,79% (zajedno sa Crnogorcima) gubitaka, što je bilo 1,68 odnosno 1,29 puta veće učešće od njihove zastupljenosti u stanovništvu regiona, dok je u ostalih 8 regiona učešće u gubicima bilo u skladu sa učešćem u stanovništvu. Na teritoriji NDH Srbi su u svim regionima imali učešće u gubicima pokreta veće od zastupljenosti u stanovništvu regiona i predstavljali su 91,33% stradalih partizana Bosanske krajine, 89,75% Banije, 89,96% Like, 88,75% Korduna, 88,19% Srema, ali su njihovi realno najveći gubici, s obzirom na zastupljenost u populaciji regiona, bili u Severozapadnoj Hrvatskoj i Slavoniji, 2,43 odnosno puta veći, a sa najmanjom razlikom u delu Dalmacije, 1,44 puta veći. Gotovo svi u

partizanima stradli Srbi sa teritorije anektirane od Italije su poticali iz dela Dalmacije (92,30%) u kojoj su činili sedminu gubitaka (13,67%), što je bilo 1,23 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji tog regiona. U regionima Bačke i Baranje na teritoriji anektiranoj od Mađarske učešće Srba u gubicima partizana (49,66 odnosno 39,38%) bilo je 2,07 odnosno 2,02 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji tih regiona, dok im je učešće u gubicima delova Južne (93,48%) i Istočne Srbije (91,33%) sa teritorije anektirane od Bugarske bilo u skladu sa zastupljenošću u tamošnjem stanovništvu.

Pošto su na pet od osam teritorija nastalih raspadom Jugoslavije Srbi činili okosnicu partizanskog pokreta time su njihovi gubici bili veći od gubitaka drugih nacionalnosti na tim teritorijama. S obzirom na zastupljenost u populaciji različitih nacionalnosti na teritorijama nastalim podelom Jugoslavije, gubici partizana srpske nacionalnosti su bili realno 3,62 puta veći od učešća svih ostalih nacionalnosti na teritoriji Okupirane Srbije, 4,32 odnosno 3,97 puta veći od gubitaka partizana hrvatske i muslimanske nacionalnosti u NDH, 2,19 odnosno 3,61 puta veće od gubitaka Hrvata i Mađara i 13,58 puta već od gubitaka Slovenaca na teritoriji anektiranoj od Mađarske, 1,75 puta veći od gubitaka svih ostalih nacionalnosti (1,49 puta od Makedonaca) na teritoriji anektiranoj od Bugarske, a njihov gubitak zajedno sa partizanima crnogorske nacionalnosti, je bio 8,90 puta veći od svih ostalih nacionalnosti zajedno na teritoriji Crne gore pod italijanskom upravom i 4,21 puta veći od gubitaka ostalih nacionalnosti zajedno na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji, dok je gubitak Srba na teritoriji anektiranoj od Italije bio realno 1,12 puta manji od gubitaka Hrvata, ali 1,45 puta veći od gubitaka Slovenaca.

Srpski narod se u svim delovima podeljene Jugoslavije koje je nastanjivao priključio partizanskom pokretu od njegovog osnivanja ali ne u jednakoj meri, pa stoga ni pretrpljeni gubici nisu bili jednaki, naročito ako se uporede sa veličinom dela nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao. Gotovo tri petina u partizanima stradlih Srba poticalo je sa teritorije NDH (57,68%), uz trećinu sa teritorije Srbije pod nemačkom vojnom upravom (35,14%), dok je sa ostalih pet teritorija, uz zanemarljiv udeo sa teritorije anektirane od Nemačke, poticalo 7,18% gubitaka partizana ove nacionalnosti. Udeo u gubicima pripadnika pokreta srpske nacionalnosti stradalih partizana ove nacionalnosti iz NDH u odnosu na veličinu dela srpskog naroda koji je živeo na ovoj

teritoriji (30,95%) bilo je 1,86 puta veći, sa teritorija anektiranih od Italije i Nemačke 1,58 odnosno 1,25 puta veći, u Crnoj Gori pod italijanskom upravom 1,18 puta veći, dok je udelo u gubicima stradalih iz Okupirane Srbije bilo 1,61 puta manji od zastupljenosti u nacionalnom korpusu (56,55%), sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske 2,01 odnosno 2,30 puta manji, a sa teritorije priključene Velikoj Albaniji 2,53 puta manji. Gubitak partizana srpske nacionalnosti iz NDH je od gubitaka saboraca iz Okupirane Srbije, kao teritorija sa kojih je poticao njihov najveći deo, bio 1,64 puta veći, ali je, s obzirom na udeo Srba ovih teritorija u nacionalnom korpusu, gubitak bio realno 3,00 puta veći. Učešće u gubicima partizana srpske nacionalnosti sa različitih teritorija je variralo tokom rata. Srbi iz NDH su u prve četiri godine rata predstavljali najveći deo gubitaka pripadnika pokreta ove nacionalnosti (u ustanku 54,02%, druge i treće godine 82,98 odnosno 86,58%), dok su sunarodnici iz Okupirane Srbije u prvoj i poslednjoj godini rata činili dve petine odnosno dve trećine njihovih gubitaka (42,72% odnosno 67,44%).

Dinamika stradanja partizana srpske nacionalnosti nije bila jednaka na svim teritorijama. Razvojni put partizanskog pokreta je uslovio da su sa 3 od 8 teritorija nastalih dezintegracijom Jugoslavije partizani srpske nacionalnosti većim delom izgubili živote u prve tri godine rata, NDH (62,32%), Crne Gore pod italijanskom upravom (55,46%) i teritorije anektirane od Nemačke (54%), sa teritorije anektirane od Italije u ovom periodu stardao njihov značajan deo (39,90%), dok je u ostalim delovima stradanje bilo izraženije u poslednje dve godine rata, u Okupiranoj Srbiji 81,85% (više od polovine ukupnih gubitaka u poslednjoj godini rata 53,99%), teritorijama anektiranim od Bugarske i Mađarske 88,37 odnosno 74,78%, pripojene Velikoj Albaniji 75,62%. Stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata partizana srpske nacionalnosti iz Okupirane Srbije bila je 3,95 puta veća od realnog stradanja sunarodnika iz NDH.

Hrvatski narod se podelom Jugoslavije našao u nekoliko teritorija u različitim položaju. U novoformiranoj NDH, gde je živio najveći deo ovog naroda (82,85%), predstavljali su državotvoran narod, tako da većina nije bila raspoložena da se priključi partizanskom pokretu u većem broju sve do poslednjih godina rata, dok su se druga dva manja dela naroda na teritorijama anektiranim od Italije i Mađarske (9,67 odnosno 5,99%) našla u teškom položaju, gde su bili izloženi različitim oblicima represije, te su time bili od početka rata bili naklonjeniji partizanskom pokretu. Stradali partizani

hrvatske nacionalnosti činili su 23,16% gubitaka partizana iz NDH što je bilo 2,05 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji, dok su na teritorijama anektiranim od Italije i Mađarske predstavljali 58,72 odnosno 20,12% gubitaka što je bilo 1,27 odnosno 1,07 puta veće učešće u gubicima od zastupljenosti u populaciji tih teritorija. Na ovim teritorijama prisutne su bile regionalne razlike u gubicima partizana hrvatske nacionalnosti. Hrvati su, kao najbrojniji narod NDH, predstavljali najveći deo gubitaka stradalih partizana u 3 od 12 regiona, Severozapadnoj Hrvatskoj 82,88%, delu Dalmacije 80,53% (u oba regiona po 1,07 puta manje učešće u gubicima od zastupljenosti u njihovoj populaciji) i delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem 58,47%, 1,36 puta manje od zastupljenosti u populaciji regiona. U ostalih 9 regiona njihovo učešće u gubicima partizana je bilo daleko manje od zastupljenosti u populaciji, Slavoniji (34,82% gubitaka) 1,58 puta, Istočnoj Bosni i Sremu po 2,86 puta manje, Hercegovini 3,66 puta, Srednjoj Bosni 3,68 puta, Baniji 4,69 puta, Lici 4,70 puta, Kordunu 4,94 puta i Bosanskoj krajini 7,95 puta manje. Nasuprot njima, učešće Hrvata u gubicima partizana iz dela Dalmacije (85,39%) i dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem (98,37%) sa teritorije anektirane od Italije i bilo je 1,04 odnosno 1,03 puta veće od njihove zastupljenosti u populaciji tih regiona. Takođe je i učešće u gubicima partizanskog pokreta Hrvata iz Bačke i Baranje sa teritorije anektirane od Mađarske bilo 1,24 odnosno 1,79 puta veće od njihove zastupljenosti u stanovništvu, a izjednačeno u regionu Međumurja.

Gubici u partizanima stradalih Hrvata su, s obzirom na zastupljenost u populaciji različitih nacionalnosti na teritorijama nastalim podelom Jugoslavije, varirali u odnosu na druge nacionalnosti. Na teritoriji NDH učešće u gubicima partizana hrvatske nacionalnosti bilo je realno 4,32 puta manje od učešća partizana srpske i 1,09 puta manje od partizana muslimanske nacionalnosti. Regionalne razlike su bile prisutne i u njihovom stradanju. U dva regiona iz kojih je poticao najveći deo stradalih partizana hrvatske nacionalnosti, Severozapadne Hrvatske (30,51%) i dela Dalmacije (28,59%), učešća u gubicima partizana hrvatske nacionalnosti su bila 6,81 odnosno 4,25 puta veća od gubitaka Srba, ali su s obzirom na zastupljenost u populaciji bila realno 3,22 odnosno 1,54 puta manja. U ostalim regionima NDH gubici Hrvata su realno bili još manji od gubitaka Srba, na Baniji (9,97% gubitaka) 8,33 puta, Kordunu (10,71%) i Lici (9,46%) 9,59 odnosno 7,67 puta, Sremu (4,28%) 3,13 puta, u Bosanskoj krajini (1,34%)

11,63 puta od Srba i 2,19 puta od Muslimana, Srednjoj Bosni (10,03%) 6,84 od Srba i 3,84 puta od Muslimana, Hercegovini (12,27%) 6,93 puta manji od Srba i 3,98 puta manji od Muslimana. Čineći okosnicu pokreta na teritoriji anektiranoj od Italije, Hrvati su pretrpeli najveće gubitke koji su realno bili 1,12 puta veći od gubitaka Srba, 1,62 puta od Slovenaca i 2,50 puta od Crnogoraca, dok im je u regionima Dalmacije i dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem učešće u gubicima (85,39 odnosno 98,37%) realno bilo 1,29 odnosno 3,08 puta veće od gubitaka partizana srpske nacionalnosti iz tih regiona. Na teritoriji anektiranoj od Mađarske gubici partizana hrvatske nacionalnosti su realno bili 2,19 puta manji od gubitaka Srba, ali 1,65 puta veći od gubitaka partizana mađarske nacionalnosti, dok su u regionu Baranje (36,27%) bili 1,12 puta manji od gubitaka Srba, a 2,47 puta veći od gubitaka partizana mađarske nacionalnosti.

Hrvatski narod se partizanskom pokretu priključio na svim teritorijama koje je nastanjivao, pa je dve trećine gubitaka poticalo sa teritorije NDH (65,28%) što je bilo 1,27 puta manji udeo u gubicima partizana ove nacionalnosti od veličine dela nacionalnog korpusa koji živeo na toj teritoriji, trećina je poticala sa teritorije anektirane od Italije (31,28%) što je bilo 3,23 puta više od zastupljenosti u nacionalnom korpusu Hrvata sa ove teritorije, uz 2,17% gubitaka sa teritorije anektirane od Mađarske, 2,76 puta manje od zastupljenosti u nacionalnom korpusu. Stradalih partizana hrvatske nacionalnosti iz NDH bilo je 2,09 puta više od saboraca sa teritorije anektirane od Italije, ali su, s obzirom na veličinu delova hrvatskog naroda koji je nastanjivao ove teritorije, pretrpljeni gubici partizana sa teritorije anektirane od Italije bili realno 4,10 puta veći. Partizani sa teritorije NDH su tokom čitavog rata imali nadpolovično učešće u gubicima pripadnika pokreta hrvatske nacionalnosti, najviše tri četvrtina poslednje godine rata (75,16%), dok su njihovi sunarodnici sa teritorije anektirane od Italije najveće učešće od dve petine gubitaka imali druge i treće godine rata (42,19 odnosno 43,13%).

Gubici partizana hrvatske nacionalnosti na različitim teritorijama su imali drugačiju dinamiku stradanja. Na teritorijama NDH i anektiranoj od Mađarske postojao je stalni rast gubitaka, pa ih je 68,90 odnosno 91,40% izgubilo živote u poslednje dve godine rata, dok je polovina partizana ove nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije stradala u preve tri godine rata (49,67%). Realno stradanje partizana hrvatske

nacionalnosti iz NDH u poslednjoj godini rata bilo je 1,74 puta veće od stope smrtnosti sunarodnika sa teritorije anektirane od Italije.

Nastanjen kompaktno, a podeljen između Nemačke (65,65%), Italije (22,73%) i Mađarske (7,17%), slovenački narod se našao na teritorijama na kojima je bio izložen denacionalizaciji, represalijama, teroru, proterivanju, tako da se aktivno uključio u formiranje pokreta otpora i u borbu protiv okupatora. Na sve tri teritorije partizani slovenačke nacionalnosti su predstavljali gotovo sve stradale, stime što im je učešće u gubicima na teritoriji anektiranoj od Italije bilo 1,08 puta veće od zastupljenosti u populaciji regiona, dok su na teritorijama anektiranim od Nemačke i Mađarske učešća bila izjednačena.

Sa teritorija anektiranih od Nemačke i Italije poticalo je 96,09% (58,20 odnosno 37,89%) stradalih partizana slovenačke nacionalnosti, dok ih je sa teritorije anektirane od Mađarske poticalo 0,35%. S obzirom na veličinu delova slovenačkog naroda koji je nastanjivao ove teritorije, udeo u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Italije je bio 1,67 puta veći, dok je udeo partizana sa teritorije anektiranih od Nemačke i Mađarske bilo 1,13 odnosno 20,48 puta manji. U partizanima stradali Slovenci sa teritorije anektirane od Nemačke su u prvoj i dve poslednje godine rata predstavljali najveći deo gubitaka (61,30% odnosno 65,09 i 73,89%), dok su u ostale dve godine većinu gubitaka činili sunarodnici sa teritorije anektirane od Italije, 58,78 odnosno 62,60%.

Polovina partizana slovenačke nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije je izgubila život u prve tri godine rata (50,78%), dok ih je 79,88 odnosno 72,34% sa teritorija anektiranih od Nemačke i Mađarske izgubilo živote u poslednje dve godine rata. Stopa smrtnosti u poslednjoj godini rata partizana slovenačke nacionalnosti sa teritorije anektirane od Nemačke bila je 1,67 puta veća nego kod sunarodnika sa teritorije anektirane od Italije.

Ne prihvatajući novonastalo stanje nakon okupacije zemlje, sa manjim delovima teritorije izdvojene od matične, sa duboko ukorenjenom slobodarskom tradicijom, Crnogorci su se svuda aktivno uključili u borbu, masovno se priključujući partizanskom pokretu i bili njegov najistaknutiji deo u prvim godinama rata. Na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom su sa Srbima činili gotovo sve stradale i njihovo učešće u gubicima je bilo 1,28 puta veće od zastupljenosti u stanovništvu, a zajedno sa Srbima su

u gubicima pokreta na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji predstavljali polovinu gubitaka (48,64%) što je bilo 2,64 puta više od zastupljenosti u stanovništvu (18,43%), sa značajnim učešćem u gubicima partizana Okupirane Srbije.

Tokom rata učešće u gubicima partizana crnogorske nacionalnosti sa različitih teritorija nije bilo jednako zastupljeno. Partizani ove nacionalnosti iz Crne Gore pod italijanskom upravom su tokom čitavog rata predstavljali najveći deo stradalih, posebno druge i treće godine rata kada su predstavljali četiri petina gubitaka (82,47 odnosno 80,56%), dok su Crnogorci sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji značajno učešće u gubicima imali prve i poslednje godine rata kada su činili osminu odnosno petinu (12,25 odnosno 19,85%) stradalih partizana ove nacionalnosti.

Po polovina partizana crnogorske nacionalnosti sa teritorija Crne Gore pod italijanskom upravom i Okupirane Srbije je izgubila živote u prve tri godine rata (53,22 odnosno 53,46%), dok ih je skoro tri petina odnosno dve trećine sa teritorija anektirane od Italije i pripojene Velikoj Albaniji stradalo u poslednje dve godine rata (56,02 odnosno 65,66%).

Većina Muslimana je prihvatila NDH kao svoju državu ili je ostala uzdržana tražeći autonomiju, a opredeljenost za partizanski pokret je bila mala, te se i priključenje partizanskom pokretu odvijalo sporo, pa su činili svega petnaestinu gubitaka partizana iz NDH (6,89%), što je bilo 1,89 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije. Učešće u gubicima im je bilo veće u regionima u kojima su bili nastanjeni, činivši oko četvrtine gubitaka partizana iz Istočne i Srednje Bosne (27,21 odnosno 26,85%), te Hercegovine (24,97%), ali sa različitim odnosom učešća u gubicima u odnosu na zastupljenost u populaciji, pa ih je u regionima Hercegovine i Srednje Bosne bilo 1,09 odnosno 1,04 puta više, a Istočnoj Bosni i Bosanskoj krajini 1,53 odnosno 3,63 puta manje. U odnosu na pretrpljene gubitke druga dva naroda u BiH, a s obzirom na učešće u populaciji regiona, njihovi gubici su u svima bili realno manji od gubitaka Srba (Bosanskoj krajini 5,30 puta, Srednjoj Bosni 1,79 puta, Istočnoj Bosni 2,49 puta i Hercegovini 1,73 puta) a veći od gubitaka Hrvata (Bosanskoj krajini 2,19 puta, Srednjoj Bosni 3,84 puta, Istočnoj Bosni 1,86 puta i Hercegovini 3,98 puta). Njihovo učešće u gubicima pripadnika partizanskog pokreta na ostalim teritorijama je bilo zanemarljivo, višestruko manje od zastupljenosti u populaciji tih teritorija. Na svim teritorijama na kojima su Muslimani pristupili pokretu najvećim delom su stradali u poslednje dve

godine rata (NDH 69,08%, Okupirana Srbija 70,80% Crna Gora pod italijanskom upravom 75,65%).

Neprepoznavanje nacionalnog interesa počertkom rata, suprotstavljena mišljenja u načinu njegovog rešavanja, dovelo je do jako sprog razvoja partizanskog pokreta na ovim područjima, tako da se značajniji broj stradalih pojavljuje u poslednjim godinama rata. Na teritoriji anektiranoj od Bugarske Makedonci su činili dve petine gubitaka (44,52%) što je bilo neznatno manje od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije, dok su na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji predstavljali sedminu gubitaka (13,57%), što je bilo 1,21 puta veće učešće od njihove zastupljenosti u stanovništvu. Kompaktno nastanjeni u Istočnoj i Zapadnoj Makedoniji teritorije anektirane od Bugarske, Makedonci su činili 70,86 odnosno 81,46% gubitaka tamošnjih partizana, dok su u delu Zapadne Makedonije teritorije pripojene Velikoj Albaniji predstavljali polovinu stradalih poartizana (53,47%) što je bilo 1,40 puta više od njihove zastupljenosti u populaciji regiona. Dinamika stradnja partizana makedonske nacionalnosti na teritorijama anektiranim od Bugarske i pripojene velikoj Albaniji je bila takva da ih je 88,70 odnosno 83,45% izgubilo živote u poslednje dve godine rata.

Uglavnom nevoljni da se priključe partizanskom pokretu, Albanci i Mađari pristupaju, najčešće prinudnom mobilizacijom tek u poslednjim godinama rata. Albanci su predstavljali trećinu stradalih partizana teritorije pripojene Velikoj Albaniji što je bilo 1,61 puta manje učešće u gubicima od njihove zastupljenosti u populaciji teritorije, dok su Mađari činili petinu gubitaka (18,68%) pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Mađarske, što je bilo 1,53 puta manje učešće od njihove zastupljenosti u njenoj populaciji. Učešće u gubicima partizanskog pokreta je kod obe nacionalnosti bilo nešto veće u gubicima van matičnog područja, Albanaca n ateritorijama Okupirane Srbije i anektirane od Bugarske, a Mađara na teritoriji NDH. Na svim teritorijama na kojima su uzeli učešća u partizanskom pokretu partizani obe nacionalnosti su najvećim delom stradali u 1945. godini (po tri četvrtina Albanaca i devet desetina Mađara, izuzev u NDH gde ih je stradla polovina).

Partizanski pokret, koji se eksponirao kao opštenarodni, okupio je u sebi pripadnike svih generacija, često koristeći i uzraste kojima nije bilo mesta u regularnim armijama.. Najveće učešće među stradalim partizanima, od gotovo tri petina gubitaka

(57,25%), imala je starosna grupa koja je obuhvatala pripadnike starosti između 15 i 24 godina, uz još četvrtinu gubitaka (26,46%) uzrasta 25 do 34 godina i desetinu (10,76%) starosti između 35 i 44 godina. Tako je 94,47% svih stradalih partizana bilo životne dobi između 15 i 44 godina starosti, dakle pripadali su uzrastima za koje je bilo očekivano da podnesu najveći teret stradanja u ratu kao pripadnici vojnih formacija. U tri najbrojnije uzrastne grupe, pripadnici mlađe su bili 2,16 puta brojniji od naredne, dok su pripadnici srednje grupe bili 2,46 puta zastupljeniji u gubicima od starije. Specifičnost partizanskog pokreta se sastojala u tome što su, u cilju opstana, bili prinuđeni da angažuju uzraste koji nisu bili pogodni za voju službu, kao što su bila deca mlađa od 15 godina, koja su predstavljala 0,56% gubitaka i stariji od 45 godina koji su činili dvadeseti deo stradalih pripadnika pokreta (4,97%).

Stadali pripadnici partizanskog pokreta uzrasta između 15 i 24 godina, imali su konstantno povećavanje učešća u gubicima, od dve petine u prvoj (40,74%), do tri petina u poslednjoj godini rata (61,66%), tako da je njihova zastupljenost u gubicima na kraju rata bila 1,52 puta veća nego na početku. Sa izuzetkom ustanaka u kome su činili trećinu gubitaka (32,32%), starosna grupa od 25 do 34 godina imala je najstabilnije učešće čineći permanentno četvrtinu gubitaka. Nakon što su činili šestinu stradalih partizana u ustanku (16,26%), učešće u gubicima partizana uzrasta između 35 i 44 godina, se konstantno smanjivalo, tako da je u poslednjoj godini (8,79%) bilo prepolovljeno (1,85 puta manje).

Dinamika stradanja starosnih grupa stradalih partizana Jugoslavije nije bila jedinstvena. U gerilskom pokretu kakav je bio partizanski u prve dve godine rata, udeo u gubicima starijih i najmlađeg uzrasta je bio izraženiji, pa je starosna grupa koja je obuhvatala stradale partizane od 45 do 54 godina imala 2,10 puta veći udeo (26,32%) od najbrojnije grupe (12,50%), uzrast 35 do 44 godina (19,60%) 1,59 puta, a starosna grupa 25 do 34 godina 1,36 puta veći udeo gubitaka u ovom periodu (16,95%), dok su mlađi od 15 godina imali 2,18 puta veći udeo (27,22%) u gubicima od partizana uzrasta 15 do 24 godina starosti. Krizni period rata u 1943. godini dovelo je do značajnog povećanja udela stradanja najmlađe, kao i starijih uzrastnih grupa, kada je život izgubila po trećina svih stradalih pripadnika pokreta mlađih od 15 godina i uzrasta od 45 do 54 godina.

U svim delovima Jugoslavije glavninu stradalih pripadnika partizanskog pokreta predstavljale su dve starosne grupe koje su obuhvatala pripadnike od 15 do 34 godina,

ali njihovo učešće nije bilo jednako na svim teritorijama. Stradali pripadnici partizanskog pokreta iz istočnih delova Jugoslavije su prosečno bili mlađi od saboraca sa zapada zemlje. Partizani uzrasta 15 do 34 godina činili su devet desetina stradalih partizana Okupirane Srbije (91,03%), teritorija anektiranih od Bugarske (90,53%) i Mađarske (89,97%). Sa druge strane, oni su predstavili tri četvrtine stradalih pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Nemačke (77,33%) i po četiri petina gubitaka partizana iz NDH (80,43%), Crne Gore pod italijanskom upravom (82,11%) i sa teritorije anektirane od Italije (83,66%). Stariji od 45 godina činili su 6,06 i 5,98% stradalih partizana NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom, dok ih je u gubicima partizana sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske bilo 1,59 odnosno 2,14%, tako da je njihovo učešće u gubicima partizana iz NDH bilo 3,81 puta veće nego među partizanima sa teritorije anektirane od Bugarske.

Unutar teritorija nastalih podelom Jugoslavije postojale su značajne razlike u stradanju uzrastnih grupa. Tako su u NDH prosečno starije stradale pripadnike pokreta imali Kordun sa 18,34% gubitaka starijih od 45 godina, Banija i Lika sa 13,36 odnosno 12,89%, dok je, suprotno njima, u Sremu i delu Dalmacije ovim uzrastima pripadalo 1,64 odnosno 2,27% stradalih partizana. Najstarije pripadnike pokreta u Okupiranoj Srbiji imali su deo Južne Srbije i Beogradski region sa 2,43 odnosno 1,97% stradalih starijih od 45 godina, dok ih je u gubicima partizana iz dela Istočne Srbije bilo 0,71%.

Starosna struktura stradalih pripadnika partizanskog pokreta nije bila jednaka kod svih nacionalnosti koje su ga sačinjavale. Dve starosne grupe koje su obuhvatale partizane od 15 do 34 godina starosti i koje su činile jezgro partizanskog pokreta, bile su najzastupljenije u gubicima Makedonaca (93,21%), preko Srba i Hrvata kod kojih su predstavljali 83,57 odnosno 84,63%, do najmanjeg učešća od 78,68% u gubicima Slovenaca. Starosne grupe koje su obuhvatale partizane starije od 45 godina najzastupljenije su bile u gubicima partizana crnogorske i srpske nacionalnosti (6,20 odnosno 5,02 %), dok su u gubicima Hrvata, Slovenaca, Muslimana predstavljale 2,71% odnosno 2,56% odnosno 2,41% stradalih, a Makedonaca i Mađara 1,79% odnosno 1,25%. Unutar teritorija nastalih podelom Jugoslavije postojale su razlike u stradanju uzrastnih grupa. Kod sva tri najbrojnija naroda zastupljena u partizanima NDH uzrast između 15 i 34 godina je predstavljao osnovu partizanskog pokreta, čineći 78,46% stradalih Srba, 84,43% Hrvata i 86,54% gubitaka Muslimana, čime se druge dve

nacionalnosti izdvajaju kao mlađe. Partizani stariji od 45 godina predstavljali su 7,67% u partizanima stradalih Srba, dok su gubicima pripadnika pokreta hrvatske i muslimanske nacionalnosti učestvovali sa 2,61 odnosno 2,42%, što je bilo 2,94 odnosno 3,17 puta manje učešće. Na teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom zastupljenost u gubicima partizana starijih od 45 godina kod Crnogoraca (6,27%) bila je 1,39 puta veća nego kod Srba i 3,60 puta nego kod Muslimana. U gubicima partizana Okupirane Srbije partizani uzrasta 15 do 34 godina starosti predstavljali su 96,64% stradalih Mađara, 91,39% Srba, dok su kod stradalih Hrvata, Crnogoraca i Albanaca činili 76,78 odnosno 81,80 odnosno 81,77% gubitaka.

Udeo neke nacionalnosti u gubicima određene starostne grupe nije uvek bio u skladu sa njenom zastupljenošću u stanovništvu Jugoslavije. Čineći okosnicu partizanskog pokreta u Jugoslaviji, učešće u gubicima partizana srpske i crnogorske nacionalnosti je u svim uzrastnim grupama bio veći od njihove zastupljenosti u populaciji. U dve najbrojnije uzrastne grupe (15 do 34 godina) udeo Srba je bio 1,50 odnosno 1,34 puta veći, a Crnogoraca 2,03 odnosno 2,65 puta veći, dok je razlika kod stradalih partizana preko 45 godina starosti bile još veća. Učešće Slovenaca u gubicima najmasovnije starostne grupe je bio 1,29 puta manje od njihove zastupljenosti u populaciji, dok je u narednoj starosnoj grupi bio 1,14 puta veće. Ostale nacionalnosti su u gubicima svih uzrastnih grupa imale manji udeo od njihove zastupljenosti u populaciji Jugoslavije, Hrvati 1,29 odnosno 1,14 puta manje u dve najbrojnije uzrastne grupe, Muslimani 1,73 odnosno 1,65 puta, Makedonci 1,72 odnosno 1,96 puta, Albanci 4,22 odnosno 3,10 puta i Mađari 4,10 odnosno 4,48 puta manje. U gubicima najbrojnije uzrastne grupe partizanskog pokreta, a koja je bila i demografski (reproduktivno) najpotentnija, stradanje Crnogoraca su bilo realno za trećinu veće (1,35 puta) od gubitaka Srba, dok su gubici partizana istog uzrasta srpske nacionalnosti bili realno dvostruko veći od gubitka Hrvata i Slovenaca (1,94 odnosno 1,93 puta), gotovo trostruko od Muslimana i Makedonaca (2,61 odnosno 2,58 puta) i višestruko veći od gubitaka Albanaca i Mađara (6,34 odnosno 6,16 puta).

Unutar teritorija nastalih podelom Jugoslavije postojale su razlike u stradanju uzrastnih grupa. Gubitak srpske komponente partizanskog pokreta sa teritorije Okupirane Srbije u poređenju sa ostalim nacionalnostima, u demografski najpotentnijoj starosnoj grupi (15 do 24), bio je realno za petinu veći (1,21 puta). Gubici Srba stradalih

u partizanima su u uzrastima između 15 i 34 godina starosti, s obzirom na zastupljenost tri naroda u populaciji NDH, bili realno 4,28 odnosno 3,64 puta veći kod mlađeg uzrasta i po 3,54 puta veći kod starijeg uzrasta od gubitaka njihovih vršnjaka među Hrvatima i Muslimanima, što je, uz nesrazmerni gubitak civila, ostavilo nenadoknadivu razliku u budućem razvoju tri naroda na tom prostoru. Istovremeno su gubici Muslimana u mlađem uzrastu bili realno 1,18 puta veći od gubitaka Hrvata, dok su u starijem uzrastu bili izjednačeni.

Starosna struktura stradalih partizana iste nacionalnosti u različitim delovima Jugoslavije nije bila uvek jednaka. Na svim teritorijama Jugoslavije gde su postojali stradali partizani srpske nacionalnosti dve starosne grupe koje su obuhvatale partizane od 15 do 34 godina predstavljale su najbrojniji segment gubitaka pripadnika pokreta, ali sa različitim učešćem, činivši 91,34% gubitaka partizana iz Okupirane Srbije, dok su u NDH predstavljali 78,46% gubitaka, 1,16 puta manje. Učešće u gubicima mlađe od dve najbrojnije starosne grupe u pokretu variralo je od teritorije do teritorije, tako da je u Okupiranoj Srbiji bilo 3,05 puta veće u odnosu na stariju, u NDH 2,12 puta, a na teritoriji anektiranoj od Bugarske 1,98 puta. Učešće uzrasta između 35 i 44 godina u gubicima partizana srpske nacionalnosti iz NDH (12,61%) bilo je dvostruko veće nego kod partizana iz Okupirane Srbije (2,06 puta). Potreba za angažovanjem u borbi osoba starijih od 45 godina bila je najveća u NDH, gde je 7,67% stradalih partizana srpske nacionalnosti pripadalo ovim uzrastima, dok su u Okupiranoj Srbiji predstavljali 1,24% u partizanima stradalih sunarodnika, što je bilo 6,18 puta manje učešće nego u NDH.

Partizani srpske nacionalnosti uzrasta 15 do 24 godina starosti sa teritorije NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom imali su 1,68 odnosno 1,24 puta veći gubitak od veličina delova srpskog naroda na ovi teritorijama, dok je udeo Srba iz Okupirane Srbije u gubicima ovog uzrasta bio 1,38 puta manji od zastupljenosti u ukupnom nacionalnom korpusu, teritorije anektiranih od Bugarske i Mađarske 2,03 odnosno 2,05 puta manji i sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji 2,71 puta manji. Time su gubici partizana srpske nacionalnosti iz reproduktivno najpotentnijeg uzrasta sa teritorije NDH bili realno 2,32 puta veći od gubitaka vršnjaka sunarodnika sa teritorije Okupirane Srbije. Borba za opstanak, na koju je bio prinuđen srpski narod u NDH uslovlila je da se u njoj angažuje maksimum snage naroda. Od svih ukupno stradalih partizana srpske nacionalnosti mlađih od 15 godina dve trećine je poticalo iz NDH (67,19%), a sa iste teritorije je

poticalo gotovo tri četvrtina stradalih partizana srpske nacionalnosti uzrasta od 35 do 44 godina starosti (71,76%) četiri petina starosne grupe između 45 i 54 godina (83,68%) i gotovo svi u partizanima stradali Srbi stariji od 55 godina.

Unutar teritorija nastalih podelom Jugoslavije postojale su razlike u stradanju uzrastnih grupa kod srpskog naroda. Bosanska krajina, Banija, Kordun i Lika su pretrpele su najveće gubitke populacije uzrasta 15 do 24 godina starosti u okviru srpskog nacionalnog korpusa u NDH pošto je iz njih poticalo 53,06% stradalih partizana tog uzrasta. Gubitak partizana srpske nacionalnosti 15 do 24 godina starosti iz ova četiri regiona bio je realno 1,81 puta veći od gubitka istog uzrasta iz ostalih osam regiona NDH, što se, uz gubitke civila, odrazilo na potonji razvoj ovih regiona i posebno razvoj srpskog naroda u njima.

Učešće dve najbrojnije starosne grupe (15 do 34 godina), obuhvatale su najveći deo stradalih partizana hrvatske nacionalnosti na sve tri matične teritorije, sa godovo indentičnim učešćem u NDH i na teritoriji anektirane od Italije (84,43odnosno 84,78 %), dok su na teritoriji anektiranoj od Mađarske predstavljali gotovo sve stradle (92,27%). Gubici partizana hrvatske nacionalnosti iz NDH ni u jednoj starosnoj grupi nisu dostigli zastupljenost dela naroda sa ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, dok su gubici sunarodnika sa teritorije anektirane od Italije bili višestruko veći. S obzirom na zastupljenost u nacionalnom korpusu Hrvata, gubici partizana sa teritorije anektirane od Italije u dve najbrojnije uzrastne grupe bili su realno 4,46 odnosno 3,51 puta veći od gubitaka saboraca iz NDH.

Partizani starosti između 15 i 34 godina predstavljali su tri četvrtina gubitaka stradalih partizana slovenačke nacionalnosti sa teritorija anektiranih od Nemačke i Mađarske (77,30 odnosno 72,34%) i četiri petina gubitaka saboraca sa teritorije anektirane od Italije (81,34%). U dve najbrojnije uzrastne grupe gubici partizana sa teritorije anektirane od Italije su bili realno 2,37 odnosno 1,50 puta veći od gubitaka saboraca sa teritorije anektirane od Nemačke i višestruko veći od gubitaka saboraca sa teritorije anektirane od Mađarske.

Među u partizanima stradlim Crnogorcima uzrastne grupe 15 do 34 godina starosti učestvovala su sa četiri petina u gubicima na svim teritorijama, 81,94% na matičnoj teritoriji Crne Gore pod italijanskom upravom, 80,82% na teritoriji priključenoj Velikoj Albaniji i sa 79,36% na teritoriji anektiranoj od Italije. Zajedničko

svim teritorijama sa kojih su poticali u partizanima stradali Muslimani je da su više od četiri petina gubitaka 85,84% gubitaka činile starosne grupe od 15 do 34 godina (86,54% u NDH). Sa obe matične teritorije, anektirane od Bugarske i pripojene Velokoj Albaniji, među stradalim Makedoncima starosne dve grupe od 15 do 34 godine učestvovala su sa 93,66 odnosno 92,62%. Albanci i Mađari stradali u partizanima su na svim teritorijama koje su nastanjivali, imali su približno istu starosnu strukturu, u kojoj je uzrast od 15 do 34 godina, kao posledica mobilizacije 1945. godine, predstavljao oko četiri petina gubitaka (81,77 do 85,13%) odnosno gotovo sve stradale (96,74 odnosno 92,31%).

Ušavši u rat kao „avangarda radničke klase“ KPJ, je vrlo brzo uvidela da je potrebno proširiti socijalnu osnovu partizanskog pokreta koji je predvodila. Praktični razlozi opstanka u ratu, sa osloncem na brdsko – planinske predele, u društvu u kome je 76,58% stanovništva zavisilo od poljoprivrede, primorali su ih da se oslone na selo, čime je i pokret dobio pretežno seljački karakter, uz manje ili veće učešće ostalih socijalnih grupa u njemu. Socijalno–ekonomska struktura stradalih partizana, prikazana kroz profesionalnu strukturu stradalih, nije bila ista u svim delovima Jugoslavije, niti kod svih nacionalnosti, kao što ni vreme stradanja pojedinih profesionalnih grupa nije ravnomerno.

Selo je vrlo brzo postalo stalni izvor ljudi za popunjavanja jedinica, a poljoprivrednici najbrojniji elemenat pokreta, tako da su predstavljali tri petina stradalih partizana (60,86%). Radnici sa srednjoškolskim učenicima i studentima, kao profesionalnim grupama na koje je KPJ najviše računala i na koje se oslanjala u svome delovanju pokretu, su uz privrednike (uglavnom sitne zanatlije i trgovci), službenike i stručnjake, te pripadnike vojske, policije i slobodnih profesija, činili trećinu gubitaka pripadnika partizanskog pokreta (32,86%) partizana, što je bilo iznad njihovog učešća u populaciji Jugoslavije. Od ostalih profesija među stradalim partizanima partizanima izdvajala su se izdržavana lica koja su predstavljala dvadesetpeti deo njihovih gubitaka.

Poljoprivrednici su tokom čitavog rata predstavljali pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu partizanskog pokreta Jugoslavije čineći preko polovine gubitaka u ustanku (55,19%) do dve trećine (67,70%) u poslednjoj godini rata, 1,23 puta više nego na početku rata. Profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala u svome

delovanju činile su dve petine gubitaka u ustanku (39,90%), trećinu sredinom rata (32,64%) i nešto više od četvrtine stradalih poslednje godine rata (28,25%), što je bilo 1,40 puta manje nego u ustanku. Potreba za angažovanjem izdržavanih lica (žena, dece i starijih osoba) radi jačanja pokreta dovela je do stalnog rasta njihovog učešća do sredine rata (6,93%), da bi u završnom periodu rata potreba prestala, kada su imali 3,05 puta manje učešće u gubicima nego sredinom rata.

Dinamika stradanja određenih profesionalnih grupa je bila uslovljena opštom dinamikom stradanja pripadnika partizanskog pokreta, kao i profesionalnom strukturom samog pokreta koja se menjala u pojedinim periodima rata. Kod svih profesionalnih grupa gubitak je rastao iz godine u godinu do kraja rata, izuzev kod grupa koje su ubuhvatale izdržavana lica i lica sa ličnim prihodima, kod kojih je postojao rast stradanja do 1943. godine nakon čega je došlo do njegovog smanjivanja. U poslednje dve godine rata stradalo je po tri petina poljoprivrednika (62,18%), radnika (58,60%), privrednika (61,07%) i učenika i studenata (60,01%), dok je potreba za vojnim i intelektualnim vođstvom pokreta prouzrokovala da polovina pripadnika vojske i policije (52,82%), službenika i stručnjaka (48,96%) i slobodnih profesija (49,01%) izgubi život u prve tri godine rata.

Učešće različitih profesija kod stradalih partizana nije bilo jednako u svim delovima Jugoslavije. Razlike su bile uslovljene drugačijom socijalno-ekonomskom strukturom društva u njenim pojedinim delovima, kao i razvijenošću partizanskog pokreta na njima, odnosno njegovom sposobnošću da privuče i angažuje što raznolikiji profesionalni spektar i tako stvori širok oslonac u društvu.

Kao najbrojnija profesionalna grupa u gubicima partizanima, poljoprivrednici su predstavljali po dve trećine stradalih Okupirane Srbije (68,34%), teritorije pripojene Velikoj Albaniji (66,44%), teritorije anektirane od Bugarske (64,97%), Crne Gore pod italijanskom upravom (63,41%) i NDH (63,33%), dok su manje od polovine gubitaka činili na teritorijama anektiranim od Italije i Mađarske (45,97 odnosno 46,92%) i četvrtinu gubitaka na teritoriji anektiranoj od Nemačke (25,67%). Tako je učešće poljoprivrednika u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Nemačke bilo 2,66 odnosno 2,47 puta manje nego kod partizana iz Okupirane Srbije odnosno NDH i 1,79 puta manje od pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Italije.

Radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, pripadnici slobodnih profesija, vojske, žandarmerije i policije predstavljali su dve trećine gubitaka partizana sa teritorije anektirane od Nemačke (69,49%), polovinu stradalih sa teritorija anektiranih od Italije i Mađarske (46,12 odnosno 48,15%), dok su sa druge strane činili trećinu gubitaka partizana sa teritorije anektirane od Bugarske (31,83%), Crne Gore pod italijanskom upravom (30,12%), Okupirane Srbije (29,67%), te više od četvrtine stradalih partizana NDH (28,39%) i teritorije pripojene Velikoj Albaniji (28,60%). Ove profesionalne grupe su u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Nemačke bile 2,34 odnosno 2,45 puta zastupljenije nego u gubicima pripadnika pokreta iz Okupirane Srbije i NDH i 1,51 puta više nego na teritoriji anektiranoj od Italije. U okviru ovih profesionalnih grupa na koje se KPJ oslanjala u delovanju postojale su bitne razlike u zavisnosti od teritorije, delom nastalih lkao posledica predratne socioekonomske strukture, a delom usloveljena razvojem partizanskog pokreta na toj teritoriji. Tako su radnici u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Nemačke (46,22%) imali 1,70 puta veće učešće od radnika u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Italije (27,15%), 3,55 puta veće nego u Okupiranoj Srbiji (13,02%), 3,02 veće od zastupljenosti radnika u gubicima pripadnika pokreta NDH (15,29%) i 7,55 puta veće od učešća radnika u gubicima partizana iz Crne Gore pod italijanskom upravom (6,12%). Sa druge strane, učenici i studenti u gubicima partizana Crne Gore pod italijanskom upravom (15,92%) su bili 3,13 puta zastupljeniji nego u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Bugarske (5,08%), 2,77 odnosno 2,43 puta zastupljeniji nego od saboraca ove profesionalne grupe iz NDH (5,74%) i Okupirane Srbije (6,54%), 2,06 puta od partizana sa teritorije anektirane od Nemačke (7,73%) i sa 1,75 odnosno 1,21 puta većim učešćem nego kod partizana sa teritorija pripojene Velikoj Albaniji (9,08%) odnosno anektirane od Mađarske (13,20%).

Potreba za angažovanjem izdržavanih lica u partizanskom pokretu bila je najveća na teritorijama gde je pokret bio najrazvijeniji, odnosno na teritorijama na kojima su vođene odlučujuće bitke za njegov opstanak u središnjih godinama rata, prvenstveno NDH, ali i Crnoj Gori pod italijanskom upravom i teritoriji anektiranoj od Italije. Njihovo učešće u gubicima partizana NDH (6,06%) bilo je 1,39 odnosno 1,55 puta veće od zastupljenosti u gubicima partizana Crne Gore pod italijanskom upravom (4,37%) i teritorije anektirane od Italije (3,90%), ali i 7,39 odnosno 6,59 puta od učešća u

gubicima pripadnika pokreta iz Okupirane Srbije (0,82%) i sa teritorije anektirane od Bugarske (0,92%).

Unutar teritorija nastalih podelom Jugoslavije postojale su razlike u stradanju profesionalnih grupa. Razlike koje su postojale u predratnom društvu među područjima uslovile su i razlike u socijalno'ekonomskoj strukturi gubitaka pripadnika partizanskog pokreta. Poljoprivrednici su predstavljali najbrojniju profesionalnu grupu u gubicima partizanskog pokreta u 9 od 10 regiona Okupirane Srbije, 10 od 12 regiona NDH, 3 od 4 regiona teritorije anektirane od Mađarske, 2 od 4 regiona teritorije anektirane od Italije, ali i u svim regionima teritorije anektirane od Bugarske, teritorij pripadajene Velikoj Albaniji, te Crnoj gori pod italijanskom upravom. Pripadnici profesija na koje se KPJ oslanjala u svom delovanju kroz partizanski pokret su Beogradskom regionu činili 69,23% gubitaka, što je bilo 2,43 puta više od njihovog prosečnog učešća u gubicima partizana Okupirane Srbije, dok su na teritoriji NDH u gubicima partizana regiona dela Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem i Severozapadne Hrvatske predstavljali 57,42 odnosno 46,39% stradalih, što je bilo 2,02 odnosno 1,63 puta veće učešće od prosečnog, a u Južnoj Sloveniji i delu Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem su činili 68,51 odnosno 54,76% stradalih, 1,48 odnosno 1,19 puta više od njihovog prosečnog učešća u gubicima partizana sa teritorije anektirane od Italije, te 78,78% stradalih partizana Prekomurja sa teritorije anektirane od Mađarske, što je bila najveća zastupljenost u gubicima partizana nekog regiona iz čitave Jugoslavije.

Stradali partizani iz nekih profesionalnih grupa u pojedinim delovima Jugoslavije imali su nesrazmeran udeo među stradalim pripadnicima te profesionalne grupe u poređenju sa učešćem partizana te teritorije u ukupnom stradanju. Sa pet od osam teritorija je udeo u gubicima poljoprivrednika bio jednak ili neznatno veći od zastupljenosti teritorije u ukupnim gubicima, najviše u Okupiranoj Srbiji 1,12 puta veći, dok je udeo među njima stradalih sa teritorija anektiranih od Nemačke, Italije i Mađarske bio 2,36 odnosno 1,32 odnosno 1,30 puta manji. Udeo partizana sa teritorija anektiranih od Nemačke i Italije u gubicima radnika bio je 2,71 odnosno 1,59 puta veći od zastupljenosti ovih teritorija u ukupnim gubicima, dok su udeli u gubicima radnika u partizanima iz NDH, Okupirane Srbije i Crne Gore pod italijanskom upravom bili 1,12 odnosno 1,31 odnosno 2,79 puta manji. U odnosu na prosečno učešće u ukupnim gubicima partizani iz Crne Gore pod italijanskom upravom imali su veći udeo u

gubicima učenika i studenata 2,30 puta, službenika i stručnjaka 1,47 puta, pripadnika vojske i policije i slobodnih profesija 1,37 odnosno 1,74 puta. Partizani iz NDH su među stradalim izdržanim licima, od kojih je tri četvrtina poticalo sa ove teritorije, imali 1,48 veći udeo od njihove zastupljenosti u ukupnim gubicima, dok su udeli pripadnika pokreta iz Okupirane Srbije i teritorije anektirane od Bugarske u gubicima izdržanih lica bili su 4,94 odnosno 4,40 puta manji.

Razlike u zastupljenosti pojedinih profesionalnih grupa među različitim nacionalnostima koje su činile partizanski pokret, bile su uslovljene drugačijom socijalno-ekonomskom strukturom koja je postojala u društvu Jugoslavije među pojedinim nacionalnostima, različitom razvijenošću pokreta u pojedinim delovima države iz kojih su nacionalnosti u celini ili većim delom poticale, kao i vremenu njihovog masovnijeg pristupanja pokretu. Poljoprivrednici su kod partizana svih nacionalnosti, izuzev Slovenaca, bili dominantna profesionalna grupa u gubicima. Njihovo učešće se kretalo od maksimalnih devet desetina kod Albanaca (86,50%), preko dve trećine kod Srba (68,53%), po tri petina kod Crnogoraca (58,47%), Makedonaca (62,52%) i Mađara (58,64%), polovine kod Hrvata (52,09) i Muslimana (54,48%), do minimalnog učešća od četvrtine gubitaka kod Slovenaca (25,57%), čime su poljoprivrednici u gubicima Srba bili 2,68 odnosno 1,31 puta zastupljeniji nego kod Slovenaca i Hrvata.

Profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala bile su najzastupljenije kod stradalih partizana slovenačke nacionalnosti čineći dve trećine njihovih gubitaka (69,81%), dve petine gubitaka pripadnika pokreta hrvatske, muslimanske i mađarske (40,48 odnosno 39,65 odnosno 37,60%) nacionalnosti, trećinu gubitaka partizana crnogorske i makedonske (34,54 odnosno 33,21%), četvrtinu srpske (25,26%) i devetinu gubitaka partizana albanske nacionalnosti (11,25%). Među u partizanima stradlim Slovencima ove profesionalne grupe su bile 1,72 puta zastupljenije nego u gubicima Hrvatima, dvostruko više nego kod Crnogoraca (2,02 puta) i gotovo trostruko više nego među stradlim Srbima (2,76 puta). U okviru profesionalnih grupa postojale su razlike u zastupljenosti u gubicima kod različitih nacionalnosti. Učešće radnika u gubicima Slovenaca (42,72%) bilo je dvostruko veće (1,75 odnosno 1,96 puta) nego kod Hrvata (24,41%) i Muslimana (21,83%), 3,52 puta veće nego kod Srba (12,14%) i 6,52 puta veće nego kod Crnogoraca (6,55%). Sa druge strane, zastupljenost učenika i studenata u gubicima partizana crnogorske nacionalnosti (17,06%) bila je 1,72 puta veća nego kod

partizana slovenačke nacionalnosti (9,93%), 2,31 odnosno 2,25 puta nego kod saboraca hrvatske (7,39%) i muslimanske (7,57%) nacionalnosti i trostruko veća (2,99 puta) nego među partizanima srpske nacionalnosti (5,70%).

Zastupljenost profesionalnih grupa kod partizana različitih nacionalnosti nisu bile jednake na svim teritorijama nastalim podjelom Jugoslavije. U Okupiranoj Srbiji poljoprivrednici su predstavljali dominantnu profesiju kod Muslimana (53,98%), Srba (70,06%) i Albanaca (85,17%). Kod nacionalnosti profesionalno prisutnih u društvu Okupirane Srbije većinu gubitaka pripadnika pokreta predstavljale su profesije na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju i one su činile 88,21% odnosno 88,80% stradalih Hrvata i Slovenaca i 77,61% kod Crnogoraca, što je bila 3,13 i 3,15 odnosno 2,76 puta veća zastupljenost u gubicima nego među stradlim partizanima srpske nacionalnosti. Na teritoriji NDH poljoprivrednici su predstavljali dve trećine gubitaka partizana srpske nacionalnosti (68,805) što je bila 1,30 odnosno 1,28 puta veća zastupljenost nego u gubicima partizana hrvatske i muslimanske nacionalnosti, kod kojih je pak učešće u gubicima profesija bliskih KPJ (40,74 odnosno 40,25%) bilo 1,85 odnosno 1,83 puta veće nego kod Srba. Izdržavana lica su među partizanima srpske nacionalnosti (7,06%) imala 1,68 odnosno 2,09 veće ušee nego među partizanima hrvatske i muslimanske nacionalnosti. Poljoprivrednici su kao pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u ukupnim gubicima partizana sa teritorije anektirane od Italije predstavljali tri četvrtine gubitaka kod Srba (73,87%), po polovinu kod Hrvata i Crnogoraca (51,90 odnosno 49,38%), tek nešto više od četvrtine stradalih kod Slovenaca (26,87%), dok su, sa druge strane, profesionalne grupe na koje je KPJ najviše računala činile dve trećine stradalih (68,94%) partizana slovenačke nacionalnosti, što je bila gotovo dvestruko (1,81 puta) veća zastupljenost nego kod partizana hrvatske i crnogorske i trostruko veća (3,16 puta) nego kod srpske nacionalnosti. U gubicima partizana Crne Gore pod italijanskom upravom poljoprivrednici su činili 75,65% stradalih Muslimana, 64,13% Crnogoraca i 59,17% Srba, dok su KPJ bliske profesionalne grupe predstavljale 35,63% stradalih Srba, 29,27% Crnogoraca i 20,98% Muslimana. Profesionalne grupe na koje je KPJ najviše oslanjala u delovanju u pokretu činile su na teritoriji anektiranoj od Mađarske tri četvrtine (76,59%) gubitaka Slovenaca, više od polovine stradalih kod partizana srpske nacionalnosti (54,33%), te više od dve petine gubitaka Hrvata i Mađara (44,45 odnosno 43,01%), dok su kod partizana slovačke nacionalnosti predstavljali četvrtinu stradalih

(27,06%), na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji su činile po dve petine gubitaka partizana srpske i makedonske nacionalnosti (38,43 odnosno 43,16%), 3,94 odnosno 4,42 puta više nego kod saboraca albanske nacionalnosti, dok su na teritoriji anektiranoj od Bugarske imale jedanku zastupljenost u gubicima partizana srpske i makedonske nacionalnosti.

Razlike koje su postojale u profesionalnoj strukturi gubitaka među stradalim partizanima iste nacionalnosti iz različitih delova Jugoslavije bile su posledica drugačije socijalno-ekonomske strukture društva na različitim teritorijama koje je isti narod nastanjivao u predratnom periodu, zatim drugačiji položaji u kojima su se našli delovi istog naroda, ratna dešavanja na određenim područjima i drugačiji razvojni put partizanskog pokreta na njima.

Poljoprivrednici su među stradlim partizanima srpske nacionalnosti bili pojedinačno najzastupljenija profesionalna grupa u gubicima na svim teritorijama, sa približno istim učešćem od dve trećine stradalih partizana u Okupiranoj Srbiji (70,06%) i NDH (68,80%), nešto većim na teritoriji anektirane od Italije (73,87%), a najmanjim na teritoriji anektiranoj od Mađarske (40,04%), 1,75 puta manjim nego na teritoriji Okupirane Srbije. Profesije na koje se KPJ najviše oslanjala u svom delovanju činile su više od polovine stradalih partizanima srpske nacionalnosti sa teritorije anektirane od Mađarske (54,33%), dve petine sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji (38,43%), po trećinu iz Crne Gore pod italijanskom upravom i sa teritorije anektirane od Bugarske (35,63 odnosno 35,05%), četvrtinu gubitaka iz Okupirane Srbije (28,15%), petinu iz NDH i sa teritorije anektirane od Italije (21,99 odnosno 19,63%), dok je njihovo profesionalno prisustvo u predratnom društvu na teritoriji anektirane od Nemačke uslovlilo da su predstavljale 82,00% gubitaka tamošnjih partizana srpske nacionalnosti. Učešće ovih profesionalnih grupa u gubicima partizana srpske nacionalnosti iz Okupirane Srbije bilo je 1,28 puta veće nego u gubicima iz NDH, ali i 1,24 odnosno 1,93 puta manje nego među stradlim sunarodnicima sa teritorija anektiranih od Bugarske i Mađarske. Ugroženost srpskog naroda na teritoriji NDH, koja se graničila sa borbom za biološki opstanak, za posledicu je imalo veliko učešće izdržanih lica u gubicima pokretu koje je bilo 8,82 odnosno 6,36 puta veće nego u Okupiranoj Srbiji i teritoriji anektiranoj od Bugarske, na kojima je pokret, uz svoje uspone i padove, održavao kontinuitet angažovanosti koji nije iziskivao veliko učešće izdržanih lica.

Profesionalna struktura gubitaka partizana hrvatske nacionalnosti sa tri matične teritorije, NDH i teritorijama anektiranim od Italije i Mađarske, na kojima je živela većina Hrvata Jugoslavije, je bila, uz manja odstupanja, gotovo istovetna. Poljoprivrednici su činili nešto više od polovine stradalih partizana na sve tri teritorije. Dve petine gubitaka su na sve tri teritorije činile profesije na koje se partija najviše oslanjala u svome delovanju, s time što je njihovo ulčešće na teritoriji anektiranoj od Mađarske (44,45%) bilo veće, 1,17 odnosno 1,09 puta nego na teritoriji anektiranoj od Italije (38,01%) i NDH (40,74%). Profesionalno prisustvo Hrvata u određenim profesijama u Okupiranoj Srbiji prouzrokovalo je da su radnici, privrednici, službenici i stručnjaci, pripadnici vojske i policije, kao i pripadnici slobodnih profesija predstavljali tri četvrtina gubitaka (72,14%) partizanima hrvatske nacionalnosti, uz šestinu gubitaka koju su činili učenici i studenti ove nacionalnosti, što je bil 2,16 puta veće učešće pripadnika ovih profesionalnih grupa nego u gobicima sunarodnika iz NDH.

Među stradlim partizanima slovenačke nacionalnosti profesionalne grupe na koje se KPJ najviše oslanjala u svome delovanju su imale najveće učešće u gubicima na svim teritoijama činivši dve trećine gubitaka na teritorijama anektiranim od Nemačke (69,34%) i Italije (68,94%), preko tri četvrtina na teritoriji anektiranoj od Mađarske (76,59%), kao matičnim teritorijama, dok im je prisustvo u gubicima u drugim delovima Jugoslavije bilo još veće, Okupiranoj Srbiji 88,80% i NDH 85,33%.

Poljoprivrednici su činili pojedinačno najbrojniju profesionalnu grupu stradalih partizana crnogorske nacionalnosti na matičnim teritorijama, s time što im je učešće u gubicima partizana iz Crme Gore pod italijanskom upravom (64,13) bilo 1,30 odnosno 1,15 puta veće nego na teritoijama anektiranoj od Italije i priključenj Velikoj Albaniji. Radnici, učenici i studenti i druge profesionalne grupe na koje se partija oslanjala u svome delovanju su činili 29,27% gubitaka partizana sa teritorije Crne Gore pod italijanskom upravom, što je bilo 1,31 odnosno 1,21 puta manje od njihovog učešća u gubicima sunarodnika sa teritoija anektirane od Italije (38,33%) i priključene Velikoj Albaniji (35,47%) i daleko manje nego u Okupiranoj Srbiji (77,41% - 2,64 puta manje) i NDH (81,54% - 2,78 puta manje).

Poljoprivrdnici su na svim teritorijama bili najzastupljeniji među stradalih partizana muslimanske nacionalnosti, činivši NDH i Okupiranoj Srbiji po polovinu

gubitaka (53,98 odnosno 53,76%), dok su u ruralnijim delovima koji su pripali Crnoj Gori pod italijanskom upravom i Velikoj Albaniji predstavljali tri četvrtine odnosno gotovo sve stradale. Na obe matične teritorije najveći deo gubitaka partizana makedonske nacionalnosti predstavljali su poljoprivrednici s time što je njihovo učešće na teritoriji anektiranoj od Bugarske (67,15%) bilo 1,38 puta veće. Na sve tri teritorije sa kojih su poticali gubici partizana albanske nacionalnosti poljoprivrednici su predstavljali devet desetina gubitaka. Poljoprivrednici su predstavljali najveći deo gubitaka u partizanima stradalih Mađara sa sve tri teritorije, s time što je njihovo učešće u gubicima na teritoriji anektiranoj od Mađarske (51,96%) bilo 1,32 odnosno 1,17 puta manje nego na teritorijama Okupirane Srbije i NDH.

Jedan od osnovnih postulata KPJ kao ideološkog predvodnika partizanskog pokreta bila je ravnopravnost polova. Stoga se pokret trudio da u svoje redove uključi što više žena, što mu je uspelo u meri da su one predstavljale osamnaesti deo njegovih gubitaka (5,48%). Pored ideološke komponente na njihovo učešće je uticao i stepen ugroženosti neke nacionalnosti u celini ili delu, emancipovanost, tradicionalna shvatanja o položaju žene u društvu, kao i potreba za njihovim angažovanjem u partizanskom pokretu.

Učešće stradalih žena u gubicima partizanskog pokreta se kretalo uzlazno-silaznom linijom, čineći njihov trideseti deo u prvoj godini rata (3,48%), preko maksimalnog učešća od desetine stradalih u 1943. godini (9,94%), do minimalnog učešća od četrdesetog dela gubitaka u poslednjoj godini rata (2,50%), tako da je njihova zastupljenost u gubicima sredinom rata bila 2,86 puta veća nego u ustanku i 3,98 puta nego na kraju rata. Zbog apsolutne brojčane nadmoći muškaraca u partizanskom pokretu dinamika njihovog stradanja je bila približno jednaka ukupnoj dinamici stradanja partizanskog pokreta, sa konstantnim rastom do kraja rata. Za razliku od njih, žene su imale drugačiju dinamiku stradanja, koja je bila ubrzana u prvoj polovini rata. U prve tri godine rata stradalo je tri petina partizanki (58,41%), dok je u istom periodu život izgubilo dve petina partizana (38,85%), 1,50 puta manje nego žena. Udeo stradalih muškaraca partizanskog pokreta u prve i poslednje dve godine rata je bio 1,14 odnosno 1,47 puta veći od udela stradalih žena, ali je u 1943. godini bio dvostruko manji (1,90 puta).

Najveći udeo žena u gubicima među pripadnicima pokreta imale su partizanke sa teritorije NDH koje su činile njihov trinaesti deo (7,63%), sledile su ih partizanke Crne Gore pod italijanskom upravom koje su predstavljale sedamnaesti deo gubitaka (5,99%), zatim žene sa teritorija anektiranih od Italije (4,91%), dok je najmanji udeo među stradalim partizanima bio kod žena sa teritorija priključenih Velikoj Albaniji (2,95%), Okuprane Srbije odnosno teritorije anektirane od Bugarske (1,98 odnosno 1,84%). Udeo partizanki u gubicima pripadnika pokreta iz NDH je bio 3,85 puta veći nego u Okupiranoj Srbiji.

Od svih žena stradalih u partizanskom pokretu, gotovo tri četvrtina je poticao iz NDH (71,66%), po dvanaestina sa teritorije anektirane od Italije (8,71%) i iz Okupirane Srbije (8,10%) i dvadesetdrugi deo iz Crne Gore pod italijanskom upravom (4,48%), dok je sa ostalih četiri teritorija poticao četrnaesti deo stradalih partizanki (7,05%). Učešća stradalih partizanki iz NDH i Crne Gore pod italijanskom upravom u gubicima žena su bila 1,43 odnosno 1,10 puta veća od učešća partizana sa ovih teritorija u gubicima muškaraca, dok je na svim ostalim teritorijama njihovo učešće bilo manje, od 1,12 puta na teritoriji anektiranoj od Italije, do 2,87 odnosno 3,11 puta manjeg učešća u Okupiranoj Srbiji i na teritoriji anektiranoj od Bugarske.

Zastupljenost partizanki u gubicima pripadnika pokreta nije bilo jednak ni unutar teritorija nastalih raspadom Jugoslavije. Na teritoriji NDH u žene su među partizana Korduna predstavljale gotovo petinu gubitaka (18,20%), Like 14,37%, Banije 12,39%, dok im je udeo u gubicima partizana iz drugih regiona bio dosta manji, Sevrozapadnoj Hrvatskoj 5,85%, Srednjoj Bosni 3,95%, Hercegovini 3,77% (4,83 puta manje nego na Kordunu). U Okupiranoj Srbiji u gubicima partizana Beogradskog regiona i dela Zapadne Srbije žene su činile 3,71 odnosno 3,60% gubitaka, što je bilo 3,45 odnosno 3,36 puta više od udela žena u gubicima pripadnika pokreta iz Severoistočne Srbije (1,07%). Na teritoriji anektiranoj od Italije žene su u gubicima partizana iz dela Dalmacije (5,85%) imale 1,82 puta veći udeo od udela žena u gubicima partizana Južne Slovenije.

Gubici partizanki iz pojedinih delova raspoređene Jugoslavije nisu bili u skladu sa zastupljenošću tih teritorija u ukupnoj populaciji. Učešće u gubicima žena u pokretu partizanki sa teritorije anektirane od Italije bilo je 1,81 puta veće od zastupljenosti ove teritorije u stanovništvu Jugoslavije, partizanki iz NDH i Crne Gore pod italijanskom

upravom 1,79 odnosno 1,74 puta veće, dok je učešće partizanki sa ostalih teritorija bilo manje, sa teritorije anektirane od Nemačke 1,73 puta, Okupirane Srbije 3,39 puta manje, teritorije priključene Velikoj Albaniji 4,58 puta i sa teritorija anektiranih od Mađarske i Bugarske 4,89 odnosno 5,90 puta manje. S obzirom na zastupljenost stanovništva NDH u populaciji Jugoslavije, gubici partizanki ove teritorije bili su realno 3,79 puta veći od gubitaka pripadnika pokreta sa svih ostalih teritorija zajedno.

Razlike su postojale i unutar teritorija nastalih podelom Jugoslavije. Partizanke Korduna, Like i Banije predstavljale su dve petine (40,99%) gubitaka žena u partizanskog pokreta iz NDH, dok su u populaciji NDH ovi regioni bili zastupljeni sa 9,71%, čime je njihovo stradanje bilo realno 6,46 puta veće od stradanja partizanki drugih devet regiona NDH. Stradale partizanske Beogradskog regiona činile su četvrtinu gubitaka žena (23,25%) pokreta Okupirane Srbije što je bilo 2,47 puta veće učešće u gubicima od zastupljenosti regiona u stanovništvu teritorije, kao što su i partizanke iz dela Dalmacije (67,51%) na teritoriji anektiranoj od Italije imale 1,68 puta veće učešće u gubicima žena od zastupljenosti regiona u populaciji teritorije. S obzirom na zastupljenosti regiona u stanovništvu teritorije anektirane od Bugarske, učešće partizanki iz dela Južne Srbije (30,40%) u gubicima žena pokreta bilo je 1,82 puta veće.

Partizanke iz različitih delova Jugoslavije nisu imale jednaku dinamiku stradanja tokom rata, kao ni što njihovo učešće u gubicima pripadnika pokreta nije bilo isto. Težište rata u koji se odvijao u centralnim delovima Jugoslavije uslovalo je da su sa tri teritorije partizanke većinom stradale u prve tri godine rata, NDH (65,11%), Crne Gore pod italijanskom upravom (54,23%) i teritorije anektirane od Italije (52,17%), sa najvećim gubicima u 1943. godini. Na ostalih pet teritorija najveći deo žena u partizanskom pokretu je izgubio živote u poslednje dve godine rata, Okupiranoj Srbiji (63,38%), na teritorijama anektiranim od Bugarske (77,60%), Nemačke (76,31%) i Mađarske (65,73%) i na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji (76,28%).

Tokom čitavog rata partizanke NDH su predstavljale najveći deo stradalih žena u pokretu, čineći dve trećine gubitaka u 1941. godini (65,88%), četiri petina u 1943. godini (82,07%), do najmanjeg učešća koje je bilo veće od polovine stradalih u poslednjoj godini rata (55,84%). Učešće u gubicima partizanki im je neprekodno bilo veće od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije, 1,65 puta u ustanku, 2,06 puta sredinom rata i 1,40 puta krajem rata. Gubici partizanki iz NDH su u 1943. godini bili

realno 6,90 puta veći od gubitaka žena u partizankom pokretu sa ostalih teritorija. Učešće partizanki iz Crne Gore pod italijanskom upravom među stradalim pripadnicama pokreta je imalo svoje uspone i padove, ali je tokom čitavog rata bilo iznad zastupljenosti ove teritorije u stanovništvu Jugoslavije (najviše 2,35 puta 1942. godine). Partizanke sa teritorije anektirane od Italije su od druge godine rata imale učešće u gubicima veće pod zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije (najviše 2,20 puta 1944. godine), dok su partizanke sa teritorije anektirane od Nemačke u prve četiri godine rata imale manje, a u poslednjoj godini veće učešće u gubicima od zastupljenosti u stanovništvu. Učešće u gubicima žena sa ostalih teritorija je tokom čitavog trajanja rata bilo ispod njihove zastupljenosti u populaciji države, u Okupiranoj Srbiji 1,23 puta u ustanku, 8,80 puta 1943. godine i 1,87 puta na kraju rata.

U opštejugoslovenskom pokretu kakav je bio partizanski učestvovali su pripadnici svih nacionalnosti. Međutim polna struktura stradalih partizana nije bila jednaka kod svih. Na prisustvo žena različitih nacionalnosti u partizanskom pokretu uticalo je više činioca, kao što su razvijenost partizanskog pokreta, njihova emancipovanost, specifičnosti društvenog položaja žene u okviru neke nacionalnosti, stepen ugroženosti koji je kod pojedinih nacionalnosti, prvenstveno srpske, odigrao ključnu ulogu, potreba za njihovim angažovanjem i sposobnošću pokreta da ih angažuje. Među stradlim partizankama Srпкиnje su činile dve trećine gubitaka (68,36%), Hrvatice šestinu (16,99%), Slovenke i Crnogorke po dvadeseti deo (5,14 odnosno 4,94%), dok je učešće ostalih nacionalnosti bilo minimalano ili zanemarljivo (zajedno 4,57%).

Učešće u gubicima stradalih partizanki pojedinih nacionalnosti nije bilo ujednačeno sa njihovom zastupljenošću u populaciji Jugoslavije. Stradanje Srпкиnja i Crnogorki je bilo 1,66 odnosno 2,44 puta veće od njihovog učešća u populaciji Jugoslavije, dok je zastupljenost svih ostalih nacionalnosti bila manja, Hrvatica 1,35 puta, Slovenki 1,58 puta, Muslimanki 3,59 puta, Makedonki 5,40 puta, Mađarica 16,80 puta manje. Gubici Srпкиnja i Crnogorki su bili realno 3,59 puta veći od gubitaka žena svih drugih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu Jugoslavije.

Učešće partizanki različitih nacionalnosti u gubicima žena pokreta nije bilo jednako na svim teritorijama nastalim podelom Jugoslavije. U partizanskom pokretu na teritoriji NDH Srпкиnje su činile četiri petina gubitaka žena (80,77%), što je bilo 2,52

puta veće učešće od njihove zastupljenosti u stanovništvu teritorije, dok je učešće Hrvatica (14,34%) i Muslimanki (2,45%), bilo 3,32 odnosno 5,31 puta manje od zastupljenosti u populaciji NDH, tako da su gubici Srпкиnja bili realno 8,92 puta veći od gubitaka žena ostalih nacionalnosti NDH zajedno. Partizanke srpske nacionalnosti su činile devet desetina gubitaka žena pokretu Okupirane Srbije (91,17%), što je bilo neznatno više (1,12 puta) od njihove zastupljenosti u stanovništvu teritorije. U gubicima žena partizanskog pokreta na teritoriji anektiranoj od Italije Hrvatice su činile gotovo tri četvrtina stradalih (71,98%), 1,56 puta više od zastupljenosti u populaciji, dok je učešće Slovenki (19,32%), Srпкиnja (5,68%) i Crnogorki (1,93%) bilo 1,99 odnosno 1,30 odnosno 2,45 puta manje od zastupljenosti u populaciji. U partizanskom pokretu stradale Srпкиnje su imale 1,61 puta veće učešće u gubicima žena u pokretu (48,00%) od zastupljenosti naroda u populaciji teritorije anektirane od Bugarske, dok je učešće Makedonki (47,20%) bilo izjednačeno. U partizanskom pokretu stradale Crnogorke i Srпкиnje imale su 4,87 puta veće učešće u gubicima žena (89,69%) u pokretu od zastupljenosti ovih naroda u populaciji teritorije pripojene Velikoj Albaniji, dok je učešće Makedonki (8,25%) bilo 1,36 puta manje, a Albanski zanemarljivo.

Prisutnost žena među stradalim partizanima različitih nacionalnosti nije bila ujednačena. Najveća je bila kod Srba i Crnogoraca kod kojih su žene činile šesnaesti odnosno sedamnaesti deo gubitaka (6,24 odnosno 5,85%), dok su Hrvatice predstavljale dvadeseti deo gubitaka u okviru svog nacionalnog korpusa (5,10%), Slovenke dvadesetsedmi deo (3,66%), Muslimanke tridesetsedmi deo (2,69%), Makedonke pedeseti (2,02%), Mađarice šezdesetsedmi deo njihovi gubitaka (1,49%), dok je udeo Albanski bio zanemarljiv.

Zastupljenost žena u gubicima partizana iste nacionalnosti nije bila jednaka na svim teritorijama. Partizanke srpske nacionalnosti su najveći udeo imale među stradalim partizanima iz NDH gde su činile jedanaesti deo gubitaka (9,16%) pripadnika pokreta ove nacionalnosti, dok je najmanji bio na teritoriji anektiranoj od Bugarske (2,07%) i u Okupiranoj Srbiji (1,92%), 4,77 puta manje nego u NDH. Više od četiri petina svih stradalih partizanski srpske nacionalnosti poticao je iz NDH (84,67%), devetina iz Okupirane Srbije (10,80%), dok je sa ostalih teritorija poticao jako mali deo gubitaka partizanki ove nacionalnosti. S obzirom na veličinu dela srpskog naroda koji je nastanjivao pojedine delove Jugoslavije, učešće stradalih partizanki srpske

nacionalnosti iz NDH u gubicima žena ove nacionalnosti bilo je 2,73 puta veće, dok je učešće partizanki iz Okupirane Srbije je bilo 5,24 puta manje, tako da je gubitak partiznaki ove nacionalnosti iz NDH bio realno 14,32 puta veći.

U partizanima stradale Hrvatice iz NDH (60,49%) su bile 1,64 puta brojnije od sunarodnica sa teritorije anektirane od Italije (36,90%), ali su s obzirom na brojnost Hrvaskog naroda na ovim teritijama, partizanke sa teritorije anektirane od Itaije realno pretrpele 5,20 puta veće gubitke. S obzirom na veličinu delova slovenačkog naroda na teritorijama anektiranim od Nemačke i Italije sa kojih je poticao najveći deo stradalih partizanki ove nacionalnosti (60,94 odnosno 32,72%), pripadnice pokreta sa teritorije anektirane od Italije pretrpele su 1,55 puta veće stradanje. U partizanima stradale Muslimanke iz NDH (95,98%) imale su za petinu (1,22 puta) veće učešće među stradalim sunarodnicama nego što je bila zastupljenost Muslimana iz NDH u ukupnom nacionalnom korpusu, dok im je učešće u Okupiranoj Srbiji bilo dvostruko manje (1,95 puta), a Crnoj gori pod italijanskom upravom 6,35 puta manje.

U partizanima stradle Srpkinje su tokom čitavog rata predstavljle najveći deo gubitaka žena u pokretu, činivši četiri petina gubitaka u ustanku (78,43%, tri četvrtine sredinom rata (75,50%) i gotovo tri petine gubitaka poslednje godine rata (57,95%), sa konstantno većin učešćem u gubicima od zastupljenosti u populaciji, 1,90 puta u ustanku, 1,83 puta sredinom i 1,40 puta poslednje godine rata. Poput njih, Crnogorke su tokom čitavog rata bile zastupljenije u gubicima partizanki nego što je bila njihovo učešće u stanovništvu Jugoslavije, najviše 3 odnosno 3,11 puta u 1942. odnosno 1944. godini. Sa stalni rastom učešća u gubicima partizanki, Hrvatice su u poslednje dve godine rata (22,06 odnosno 22,86%) dostigle zastupljenost u populaciji, dok im je učešće u gubicima u ustanku i sredinom rata (5,10 odnosno 14,71%) bilo 4,49 odnosno 1,56 puta manje. Učešće Slovenki u gubicima žena u pokretu, sa usponima i padovima, u prve četiri godine rata nije dostiglo nacionalnu zastupljenost u populaciji Jugoslavije i bilo je 2,96 puta manje u ustanku (2,74%) i 1,19 puta predposlednje godine rata 6,80%), da bi poslednje godine rata (10,96%) 1,35 puta prevazišle zastupljenost u populaciji. Partizanke ostalih nacionalnosti su tokom čitavog rata imale daleko manje učešće u gubicima pripadnica pokreta od njihove zastupljenosti u populaciji države

Pripadnici oba pola partizanskog pokreta Jugoslavije nisu imali jednaku starostnu strukturu gubitaka. Svojom dominantnim prisustvom u starosnim grupama

koji su činili okosnicu partizanskog pokreta muškarci su odredili udeo polova u ukupni gubicima. Stradli partizani uzrasta između 15 i 44 godina starosti činili su najveći deo gubitaka oba pola, čineći 95,32% stradalih muškaraca i 79,78% stradalih partizanki. Partizanke iz različitih delova podeljene Jugoslavije nisu imale istu starosnu strukturu gubitaka. Dve najbrojnije starosne grupe (15 do 34 godina) su činile najveći deo gubitaka partizanki, ali sa različitim učešćem, tako da su predstavljale 91,20% stradalih sa teritorije anektirane od Bugarske, 86,88% odnosno 87,08% iz Okupirane Srbije i Crne Gore pod italijanskom upravom, preko 81,64% sa teritorije anektirane od Italije, do 64,99% gubitaka partizanki NDH, što je bila 1,34 puta manja zastupljenost nego u gubicima u Okupiranoj Srbiji, s time što je mlada uzrastna grupa bila daleko brojnija u gubicima partizanki iz istočnih delova Jugoslavije. Potreba za većim angažovanjem žena radi održanja pokreta prouzrokovala je da su partizanke starije od 45 godina u NDH činile gotovo četvrtinu gubitaka (22,76%), što je bilo 2,48 puta veće učešće nego među partizankama sa teritorije anektirane od Italije i 7,29 puta veće učešće nego u gubicima pripadnica pokreta iz Okupirane Srbije. Devet desetina (91,55%) svih stradalih partizanki starijih od 45 godina poticalo je iz NDH.

Partizanke različitih nacionalnosti nisu imale istu starosnu strukturu gubitaka, kao što ni njihov udeo u gubicima određenog uzrasta nije bio isti. Starosnoj grupi koja je obuhvatala partizanke od 15 do 34 godina starosti pripadao najveći deo stradalih žena svih nacionalnosti zastupljenih u partizanskom pokretu Jugoslavije, ali sa različitim učešćem, tako da one činile dve trećine gubitaka Srпкиnja (64,92%), četiri petina Hrvatica (81,11%), devet desetina gubitaka Slovenki (85,89%), Crnogorki (86,59% i Muslimanki (91,95%) i gotovo sve ili sve strdale Makedonke, Albanke i Mađarice. Gotovo devet desetina (86,83%) svih stradalih partizanki starijih od 45 godina bilo je srpske nacionalnosti. Starosna struktura stradalih partizanski različitih nacionalnosti nije bila jedanka na svim teritorijama nastalih podelom Jugoslavije. Uzrastu između 15 i 44 godina starosti pripadao je najveći deo partizanki svih nacionalnosti zastupljenih u pokretu NDH, ali sa različitim učešćem, tako da su oni činile 72,02% stradalih partizanki srpske nacionalnosti, 89,35% hrvatske i 95,80% partizanki muslimanske nacionalnosti, dok su na teritoriji anektiranoj od Italije činile 85,40% stradalih partizanki hrvatske nacionalnosti, 87,23% srpske, 93,75% crnogorske i 95,62% slovenačke nacionalnosti.

Starosna struktura gubitaka pripadnica pokreta iste nacionalnosti nije bila jednaka u svim delovima Jugoslavije. Partizanke starosti između 15 i 24 godina predstavljale su najveći deo gubitaka pripadnica pokreta srpske nacionalnosti u svim delovima podeljene Jugoslavije, čineći na 6 od 8 teritorija od dve trećine (68,75% na teritoriji pripojenoj Velikoj Albaniji) do četiri petina gubitaka (73,22% u Okupiranoj Srbiji i 78,33% na teritoriji anektiranoj od Bugarske), na jednoj jedine stradale, dok su u NDH predstavljale polovinu pretrpeljnih gubitaka žena (48,83%). Njihovo učešće u gubicima partizanki na teritoriji anektiranoj od Bugarske i Okupirane Srbije je bilo 1,62 odnosno 1,50 puta veće nego kod pripadnica pokreta iz NDH. Gubitak Srпкиnja iz NDH u demografski najpotentnijem uzrastu (15 do 24 godina) je, s obzirom na veličine delova nacionalnog korpusa koji ih je nastanjivao, bio realno 9,55 puta veći od gubitka partizanki iz Okupirane Srbije, što je ostavilo bitne posledice na budući razvoj ta dva dela srpskog naroda. Zastupljenost uzrastne grupe 15 do 24 godina starosti u gubicima partizanki hrvatske, slovenačke i crnogorske nacionalnosti je bila jednaka bez obzira na teritorije sa kojih su poticale.

Profesionalnu strukturu čitavog pokreta odredili su muškarcі kao izrazito donimnantni brojem u partizanskom pokretu. Kod žena stradalih u partizanskom pokretu profesionalna struktura je bila uslovljena sa jedne strane njihovim socijalnim položajem u tadašnjem društvu i sa druge zastupljenošću u samom pokretu. Socijalni polžaj je uslovio da su žene predstavljale gotovo tri četvrtina u partizanima stradalih izdržavanih lica (72,02%). Značajniju zastupljenost žene su imale u gubicima učenika i studenata (8,59%) među kojima je njihov udeo bio 1,57 puta veći od zastupljenosti žena u ukupnim gubicima pokreta, izjednačen im je bio udeo u gubicima službenika i stručnjaka (5,66%), dok ime je udeo u gubicima radnika (2,09% i privrednika (1,40%) bio 2,62 odnosno 3,91 puta manji. Dok je tri petina u partizanima stradalih muškaraca dolazilo iz grupe poljoprivrednika (63,13%), više od polovine stradalih žena su bila izdržavana lica (53,69%), petinu su činile poljoprivrednice (21,67%), trostruko manje nego kod muškaraca (2,91 puta), uz desetinu gubitaka koju su predstavljale učenice i studentkinje (10,85%), što je bilo 1,62 puta veće učešće nego u gubicima muškaraca. Petinu svih stradlih partizanki (21,59%) su činile profesionalne grupe koje su bile oslonac delovanja KPJ u partizanskom pokretu, 1,55 puta manje nego što je bilo njihovo učešće u gubicima muškaraca stradalih u partizanskom pokretu Jugoslavije (33,51%).

Kod stradalih partizanki profesionalna struktura nije bila jednaka u svim delovima Jugoslavije. Na predratne razlike koje su postojale u društvenom položaju žena u pojedinim delovima države, nadovezali su se različite okolnosti koje je doneo rat, stepen razvijenosti pokreta u pojedinim delovima zemlje, potreba za angažovanjem žena i sposobnost pokreta da ih angažuje, stepen ugroženost na nekom prostoru, a sve su zajedno uslovile različitu strukturu gubitaka sa neke teritorije i nejednaki udeo žena u pojedinim profesionalnim grupama među stradalim pripadnicama partizanskog pokreta. Grupa izdržavana lica iz koje potiče najveći deo stradalih partizanki Jugoslavije nije imala jednako učešće u svim delovima države. U Crnoj Gori pod italijanskom upravom su predstavljale gotovo dve trećine gubitaka žena (63,61%), NDH i teritoriji anektiranoj od Italije skoro tri petina (57,66 odnosno 56,04%, u Okupiranoj Srbiji i teritoriji anektiranoj od Bugarske trećinu (31,82% odnosno 31,20%), dok su u delu koji je anektirala Nemačka predstavljale manje od šestine gubitaka (15,46%), tako da je njihovo učešće u gubicima Crne gore pod italijanskom upravom bilo 1,10 puta veće nego u NDH, dvostruko veće nego u Okupiranoj Srbiji i 4,11 puta veće nego na teritoriji anektiranoj od Nemačke. Profesionalne grupe na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju su predstavljale tri petine gubitaka partizanki sa teritorije anektirane od Nemačke (62,17%), polovinu na teritoriji anektiranoj od Mađarske i Okupirane Srbije (51,75 odnosno 48,57%), više od dve petine na teritoriji anektiranoj od Bugarske (44,00%), trećinu na teritorijama pripojene Velikoj Albaniji i anektirane od Italije (31,95 odnosno 31,39%), četvrtinu Crne Gore pod italijanskom upravom (25,11%) i sedminu NDH (14,09%), tako da je njihovo učešće u gubicima partizanki sa teritorije anektirane od Nemačke bilo 1,28 odnosno 4,41 puta veće nego u Okupiranoj Srbiji i NDH.

Profesionalna struktura stradalih partizanki nije bila ista kod svih nacionalnosti koje su bile zastupljene u pokretu. Kao pojedinačno najbrojnija profesionalna grupa u gubicima partizanki Jugoslavije izdržavana lica nisu bila jednako zastupljena u gubicima pripadnica pokreta različitih nacionalnosti, čineći sve stradle Albanke, dve trećine Crnogorki (65,11%), tri petina Hrvatica (60,25%) i Mađarica (57,89%), polovinu stradlih Srpkinja (54,92%) i Muslimanki (53,45%), trećinu Makedonki (30,14%) i sedminu gubitaka Slovenki (14,31%). Učešće izdržavanih lica u gubicima partizanki crnogorske nacionalnosti je bilo 1,18 puta veće od učešća među strdalim

partizankama srpske nacionalnosti i 4,45 puta nego kod pripadnica pokreta slovenačke nacionalnosti. Radnice, učenice i studentkinje i druge profesionalne grupe na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju su predstavljale dve trećine stradalih partizanki slovenačke nacionalnosti (66,45%), polovinu makedonske (54,80%), dve petine muslimanske (37,92%), četvrtinu gubitaka hrvatske (26,23%), mađarske (26,94%) i crnogorske (24,88%) nacionalnosti i manje od šestine partizanki srpske nacionalnosti (15,29%), tako da je njihova zastupljenost u gubicima Slovenki bila 1,75 puta veća od učešća kod Muslimanki, 2,53 puta od Hrvatica i 4,34 puta veća nego kod Srpkinja. Četvrtina stradalih partizanki srpske nacionalnosti bile su poljoprivrednice (27,29%).

Na teritorijama nastalim podelom Jugoslavije, profesionalna struktura stradalih partizanski različitih nacionalnosti nije bila jedanka. Zajedničko partizankama sva tri većinska naroda zastupljena u pokretu u NDH bilo je da je više od polovine stradalih poticala iz grupe izdržanih lica (tri petina kod Srpkinja – 58,61). Ideološki poželjne profesije u partizanskom pokretu (radnici, privrednici, učenici i studenti, službenici i stručnjaci, slobodne profesije) su činile 28,86% odnosno 37,13% gubitaka partizanki hrvatske i muslimanske nacionalnosti, dok su među stradalim Srpkinjama učestvovala sa 9,75%. Na teritoriji anektiranoj od Italije profesionalne grupe na koje se KPJ oslanjala u svome delovanju činile su tri četvrtine (73,11%) gubitaka partizanki slovenačke nacionalnosti, više od četvrtine (27,66%) srpske nacionalnosti i po petinu gubitaka partizanki hrvatske i crnogorske nacionalnosti (20,46% odnosno 18,75%). U gubicima žena u pokretu Okupirane Srbije ideološki poželjne profesije partizanskom pokretu činile su dve trećine stradalih partizanki crnogorske (68,75%), tri petine gubitaka slovenačke (60,00%), polovinu gubitaka partizanki hrvatske nacionalnosti i nešto manje od polovine gubitaka partizanki srpske (47,56%) nacionalnosti, dok su na teritoriji anektiranoj od Bugarske predstavljale tri petine (59,31%) gubitaka partizanki makedonske i trećinu gubitaka partizanki srpske (30,00%) nacionalnosti.

Razlike u profesionalnoj strukturi su postojale i u okviru istog nacionalnog korpusa u zavisnosti od teritorije sa koje su poticale stradale partizanke. Izdržavana lica su među stradalim pripadnicama pokreta srpske nacionalnosti predstavljala tri petina gubitaka u NDH (58,61%), a trećinu u Okupiranoj Srbiji (32,19%) što je bilo 1,82 puta manje učešće u gubicima. Profesije na koje se partija oslanjala u delovanju su u gubicima partizanki srpske nacionalnosti iz Okupirane Srbije (47,56%) imale su 4,88

puta veće učešće nego u NDH (9,75%). Pojedinačno najveću profesionalnu grupu u gubicima partizanki hrvatske nacionalnosti su na svim teritorijama predstavljala izdražavana lica, s time što je njihovo učešće u gubicima pripadnika pokreta sa teritorije anektirane od Italije (68,29%) bilo za petinu veće (1,22 puta) nego u NDH (56,09%). Profesionalne grupe na koje je KPJ računala u sprovođenju svojih ideja i prakse su u gubicima partizanki hrvatske nacionalnosti iz NDH (28,86%) bile su 1,41puta zastupljenije nego na teritoriji anektiranoj od Italije (20,46%).

Partizanski pokret je poveo opštenarodni oslobodilački, antifašistički, ali istovremeno i ideološki i revolucionarni rat koji se razvio na teritoriji čitave Jugoslavije. Brojnost stradalih partizana na nekoj teritoriji zavisilo je od više činilaca, prvenstveno od razvijenosti pokreta, odnosa okupatora i/ili režima NDH prema stanovništvu, geografskih i demografskih specifičnosti podnevlja na kojima se rat vodio, političke situacije u pojedinim delovima države i njihovom neposrednom okruženju, uticaju evropske vojnopolitičke situacije, političkih procena KPJ (kao predvodnice pokreta) o potrebi izvođenja manjih ili većih operacija na nekom području, koncentracije jedinica partizanskog pokreta i neprijateljskih jedinica (stradnih i domaćih) na nekom području, pokušaja okupatora i njihovih saveznika da unište partizanski pokret, migracijama stanovništva prouzrokovanih ratom. Pošto je partizanski pokret obuhvatio teritoriju cele države, njegovi pripadnici su gubili živote u svim njenim delovima, kao i u inostranstvu. Težište ratnih dejstava partizanskog pokreta, koje se većim delom rata nalazilo u centralnim i zapadnim delovima države, prouzrokovalo je da je dve trećine svih stradalih partizana Jugoslavije (66,33%) izgubilo živote u BiH i Hrvatskoj.

Ustanak koji je zahvatio sve delove Jugoslavije nije imao isti intezitet u svim njenim delovima, te ni broj stradalih partizana nije svuda bio isti. Daleko najveći deo partizana je izgubio život u Užoj Srbiji (36,12%) i BiH (33,71%) u kojima je ustanak poprimio najmasovniji oblik i gde su se vodile najintezivnije borbe, uz značajne gubitke pretrpljene u Hrvatskoj (14,34%) i Crnoj Gori (8,54%), što je zajedno sa Srbijom i BiH činilo 92,71% svih stradalih. Gubici u ustanku stradalih partizana u ostalim delovima Jugoslavije su bili jako mali.

Slomom ustanka u Srbiji i prelaskom glavnine jedinica i VŠ u BiH, njeno učešće u gubicima kao mesta stradanja je smanjeno 3,79 puta u odnosu na predhodnu godinu, a prenošenje težišta rata u centralne i zapadne oblasti Jugoslavije, doveo je do

povećanog učešća stradanja na tim područjima. Vođenje presudnih borbi za opstanak pokreta u 1942. i 1943. godini u ovim delovima države za posledicu je imalo da je tri četvrtina gubitaka pokreta (73,98 odnosno 76,12%) pretrpljeno na teritorijama BiH (49,27 odnosno 47,75%) i Hrvatske (24,71 odnosno 28,37%). Ove teritorije su do kraja rata zadržale primat kao mesta stradanja sa učešćem od tri petina (57,09%) odnosno dve trećine (67,50%) gubitaka, s time što je učešće strdalih u BiH u prve tri godine rata bilo veće nego u Hrvatskoj (2,35 odnosno 1,99 odnosno 1,68 puta), dok su gubici pretrpljeni u Hrvatskoj poslednje dve godine bili 1,16 odnosno 1,30 puta veći. U ostalim delovima države u ovom periodu dolazi do stagniranja broja stradalih ili do blagog rasta, kao u slučaju Slovenije (1,57 puta), ali i do drastičnog pada učešća stradalih u Užoj Srbiji (u 1943. godini u njoj pretrpljeno svega 6,02% ukupnih gubitaka, 6 puta manje nego u ustanku).

Skorašnji kraj rata doveo je do inteziviranja borbenih dejstava u čitavoj Jugoslaviji 1944. godine, a ponovnim prenošenjem težišta rata u istočne delove zemlje, koji su tada oslobođeni, povećan je broj stradalih pripadnika partizanskog pokreta u tim delovima države. Učešće partizana stradalih u Srbiji, Vojvodini, KiM i Makedoniji 1944. godine dostiže 29,92% od ukupnih gubitaka pokreta te godine (16,88% u Srbiji), što je bilo 3,23 puta više nego u predhodnoj godini (9,27%), a povećano je i učešće stradalih na krajnjem zapadu Jugoslavije, u Sloveniji 1,50 puta (7,18% gubitaka). Oslonjen na oslobođenu teritoriju na istoku zemlje i primorju, partizanski pokret, koji je vremenom prerastao u organizovanu armiju, ušao je u poslednju godinu rata sa zadatkom da oslobodi preostali deo države, ali i da u oslobođenom delu eliminiše ostatke saradnika okupatora i ideološki suparničkog pokreta. Uspostavljanje statičnog fronta na severu države (Sremski front, virovitički mostobran) i izvođenje manevarskih operacija na njegovom južnom delu, a u jednom periodu i severnom delu, kroz borbe sa neprijateljem u povlačenju i njegovoj pozadini, vratili su zapadne oblasti države u prvi plan kao bojište, a samim time i mesto stradanja. Poslednje godine rata više od četiri petina partizana (84,65%) je izgubilo život u Hrvatskoj (38,12%), BiH (29,38%), delu Vojvodine (10,66%) i Sloveniji (6,49%). Najveći deo među preostalim 15,35% stradalih partizana, od kojih je polovina izgubila život u Srbiji, predstavljaju ranjenici koji su sa fronta povučeni u pozadinu ili borci stradali u sukobu sa ideološkim protivnicima i ostacima saradnika okupatora.

Prema dinamici stradanja na njima izdvajaju se dve grupe teritorija, od kojih su u prvu spadale teritorije sa stabilnim rastom broja stradalih partizana u njima, dok su u drugu činile teritorije sa promenljivom dinamikom stradanja. Prvu grupu mesta stradanja karakterisao je to što je najveći deo u njima stradalih partizana izgubio život u poslednje dve godine rata, 66,14% u Hrvatskoj, 87,35% u Vojvodini, 84,89% na KiM, 68,85% u Sloveniji, 73,45% stradalih u inostranstvu (logori, ranjenici, vojne operacije) sa rastom udela gubitaka 1944. godine u odnosu na predhodnu 1,33 puta u Hrvatskoj, 5,75 puta u Vojvodini, 4,66 puta na KiM i 1,84 puta u Sloveniji. Druga grupa teritorija kao mesta stradanja bila je mnogo heterogenija. U BiH i Crnoj Gori je postojao rast gubitaka do sredine rata kada dolazi do kulminacije sa udelom od trećine (34,02%) odnosno više od dve petine (44,62%) stradalih u 1943. godini, 2,25 odnosno 3,14 puta većim nego u predhodnoj godini, nakon čega je usledio pad u broju stradalih partizana na tim teritorijama. Više od polovine partizana stradalih u Makedoniji je izgubio život u godini njenog oslobođenja (55,52%), 3,97 puta više nego u predhodnoj godini, a značajan broj je stradao i poslednje godine rata. Promenljiva dinamika stradanja partizana bila je najizrazitija u Srbiji. Od svih partizana koji su izgubili život na ovoj teritoriji osmina je stradala u ustanku (12,99% što je bio 3,06 puta veći udeo od ostatka Jugoslavije) nakon čega je usledio drastični pad, tako da je stopa smrtnosti partizana na teritoriji Srbije realno bila 2,96 puta veća 1941. nego u narednoj godini. Oporavak partizanskog pokreta doveo je do uvećanja gubitaka u Srbiji sredinom rata (1,46 puta), da bi u vreme njenog oslobađanja 1944. godine, život je izgubilo više od dve petine partizana (44,24%) stradalih na ovoj teritoriji, 3,44 puta više nego u predhodnoj godini, nakon čega je opet usledio nominalni pad u stradanju. Realni gubici u poslednjoj godini rata su, s obzirom na period trajanja rata, na svim teritorijama kao mestima stradanja bili veći nego u predhodnoj godini, Vojvodini 3,47 puta, Hrvatskoj 3,06 puta, BiH 2,75 puta, KiM 2,70 puta, Sloveniji 2,23 puta, Srbiji 1,27 puta, Makedoniji 1,06 puta, a jedino je stradanje u Crnoj Gori bilo realno 1,37 puta manje nego u 1944. godini, s time što je najveći deo stradalih u Srbiji, Crnoj Gori, Makedoniji predstavljali umrli ranjenici povučeni sa fronta.

Mesto stradanja partizana je uglavnom bilo u tesnoj vezi sa poreklom pripadnika partizanskog pokreta, odnosno teritorije sa koje su poticali. Na taj odnos su uticali i činili ga složenim brojni faktori počev od promena u demografskoj strukturi

stanovništva Jugoslavije nastalih odmah nakon vojnog sloma i dezintegracije države, do promena nastalih u samom partizanskom pokretu njegovom evolucijom od lokalno-teritorijalno vezanih jedinica i institucija, preko stvaranja izuzetno mobilnog jezgra kao okosnice pokreta, ali uz očuvanje teritorijalnih jedinica, ali i krupnijih vojnih sastava koji nisu napuštali širu matičnu teritoriju, do prerastanja u organizovanu armiju u završnom periodu rata, sa delom jedinica koje su učestvovala u operacijama daleko od svoje zavičajne teritorije. Pretrpljeni gubici partizana sa različitih teritorija nastalih podelom Jugoslavije nisu bili ravnomerno raspoređeni po mestima strdanja, tako da je Hrvatska bila 2 puta primarno, 3 puta sekundarno i 2 puta tercijalno mesto strdanja, BiH jednom primarno, 3 puta sekundarno i dva puta tercijalno, Srbija 1 puta primarno, 2 puta sekundarno i 3 puta tercijalno mesto stradanja, Slovenija je bila jednom primarno i jednom tercijalno mesto stradanja, Crna Gora i KiM su bili po jednom primarno, dok je Vojvodina bila jednom sekundarno mesto stradanja.

Od stradlih pripadnika partizanskog pokreta iz NDH 83,16% je izgubilo život u BiH i Hrvatskoj. Stradlim partizanima iz NDH primarno mesto stradanja je bila BiH (47,09% gubitaka) sa 1,30 puta većim učešćem od gubitka pretrpljenog u Hrvatskoj (36,07%), dok se kao tercijalno mesto stradanja izdvajaju Srbija i Crna Gora sa približno jednakim učešćem (4,97 odnosno 4,41%), sa 9,47 odnosno 10,68 puta manjim stradanjem nego u BiH. Primarno mesto stradanja partizana iz Okupirane Srbije bila je Srbija sa manje od trećine gubitaka pretrpljenih na njoj (29,61%), dok su sekundarno (neznatno manje od primarnog) i tercijalno mesto stradanja sa po četvrtinom gubitaka predstavljale BiH (28,60%) i Hrvatska (22,88%), gubitak u BiH je bio 1,25 puta veći, uz manje od osmine gubitaka pretrpljenih u Vojvodini (13,21%) na kojoj se delom nalazila matična teritorija. Primarno mesto stradanja partizana sa teritorije anektirane od Italije bila je Hrvatska sa dve petine gubitaka (44,90%), što je bilo 2,01 odnosno 2,24 puta veće učešće od sekundarne i tercijalne teritorije, BiH (22,29%) i Slovenije (20,08%), koja je bila deo matične teritorije, dok su od ostalih teritorija još u Crnoj Gori pretrpljeni značajniji gubici (5,82%). Partizani iz Crne Gore pod italijanskom upravom su sa gotovo podejnakim učešćem od po više od trećine gubitaka stradali u Crnoj Gori (37,54) i BiH (35,32%), uz sedminu gubitaka pretrpljenih u Srbiji kao tercijalnim mestom stradanja (14,96) i minimalnim gubicima pretrpljenim na ostalim teritorijama. Slovenija je sa četiri petina pretrpljenih gubitaka u njoj bila

primarno mesto stradanja partizana sa teritorije anektirane od Nemačke (78,67%), te Hrvatskom kao sekundarnim mestom stradanja sa desetinom gubitaka (9,73%), dok je učešće ostalih mesta stradanja bilo minimalno. Sa trećinom gubitaka pretrpljenih u njoj, Makedonija je predstavljala primarno mesto stradanja partizana sa teritorije anektirane od Bugarske (31,11%), uz četvrtinu strdalih u Srbiji kao sekundarnom mestu stradanja (24,40%) i sa trećinom pretrpljenih gubitaka na teritorijama Hrvatske, Vojvodine i BiH (34,34%) u završnom periodu rata, među kojima se Hrvatska izdvaja kao tercijalno mesto stradanja (19,53%). Primarno mesto stradanja sa petinom gubitaka partizani sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji bili su KiM (20,83%), dok su Srbija (15,71%) i Hrvatska (15,47%) odnosno Makedonija (12,43% i BiH (12,92%) sa podjednakim učešćem u gubicima figurirale kao sekundarna odnosno tercijalna mesta stradanja, uz značajne gubitke pretrpljene u Crnoj Gori (9,04%) i Vojvodini (8,65%). Tri petina gubitaka podnetih u Hrvatskoj (56,91%) istakli su je kao primarno mesto stradanja partizana sa teritorije anektirane od Mađarske, dok su gubici na sekundarom (Vojvodina – 15,64%) i tercijalnom (BiH – 11,37%) mestu stradanja bili daleko manji.

Na teritorijama nastalim podelom Jugoslavije postojale su regionalne razlike u mestima stradanja partizana koji su poticali iz njih. Za 5 od 12 regiona regiona NDH Hrvatska je bila primarno mesto stradanja sa učešćem od dve trećine do četiri petina gubitaka (Lika 68,95%, deo Gorskog kotara sa hrvatskim primorjem 78,78%) , a za još dva (Baniju i deo Dalmacije) je bila primarno mesto stradanja sa po dve petine pretrpljenih gubitaka (41,43 odnosno 43,84%). Primarno mesto stradanja BiH je bila partizanima iz 5 regiona (četiri sa učešćem oko tri četvrtine gubitaka i Sremu sa 38,17% tamo stradalih). Polovina partizana Banije je stradala u BiH i Crnoj Gori (33,78 odnosno 18,04%), dok 38,70% partizana dela Dalmacije izgubilo živote u BiH, a gotovo polovina partizana Srema u Vojvodini i Hrvatskoj (24,29 odnosno 19,21%).

Regionalne razlike u mestima stradanja bile su naročito izražene u gubicima partizana iz Okupirane Srbije. Kao domicijalna teritorija, Srbija je predstavljala primarno stratište partizanima iz dela Južne (60,00% gubitaka), dela Zapadne (45,59%), dela Istočne (34,05%) i Jugozapadne Srbije (35,71%), dok je partizanima iz pet regiona (Beogradskog, Severozapadne, Centralne i Severoistočne) Srbija bila sekundarno mesto stradanja sa četvrtinom pretrpljenih gubitaka u njoj. Primarno mesto stradanja partizana Severoistočne i Centralne Srbije bila je BiH sa 53,47% odnosno 40,44% pretrpljenih

gubitaka, dok je Hrvatska bila primarno mesto stradanja partizanima Banata (51,58%), Severozapadne Srbije (33,02%) i Beogradskog regiona (28,46%), iz koga je i petina (20,46%) stradala u Vojvodini. Partizanima sa dela KiM primarno mesto stradanja bile su Vojvodina (24,03%) i Srbija (22,37%).

Dve petine partizana iz Crne Gore je stradalo na matičnom području kao primarnom mestu stradanja (40,90%), uz trećinu gubitaka pretrpljenih u BiH (34,49%), dok je BiH bila primarno područje stradanja partizanima iz dela Zapadne Srbije u sastavu Crne Gore pod italijanskom upravom sa neznatno većim učešćem od Srbije (42,20 prema 39,74%). Domicijalno područje je predstavljalo primarno mesto stradanja partizanima svih regiona teritorije anektirane od Italije, s time što je trećina partizana iz dela Dalmacije (31,49%) izgubila živote u BiH.

U svim regionima teritorije anektirane od Bugarske je domicijalno područje bilo primarno mesto stradanja, Istočnoj (36,44%) i Zapadnoj (56,37%) Makedoniji, delovima Južne (50,20%) i Istočne (40,88%) Srbije, s time što su kasno mobilisani partizani Istočne Makedonije i dela Istočne Srbije po dve petine gubitaka pretrpeli u Hrvatskoj i Vojvodini (28,46% i 13,91%) odnosno u BiH i Hrvatskoj (24,21% i 14,91%). U 3 regiona teritorije anektirane od Mađarske matično područje je bilo ujedno primarno mesto stradanja, dok je partizanima iz Bačke to bila Hrvatska sa učešćem od 56,31%. Od partizana sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji samo su pripadnici pokreta sa KiM imali primarno mesto stradanja na domicijalnoj teritoriji (32,63%), uz petinu gubitaka u Srbiji (21,42%), dok je partizanima iz dela Zapadne Makedonije primarno mesto stradanja bila Hrvatska (40,50%), a BiH je to bila pripadnicima pokreta iz dela Crne Gore (37,09%) i dela Jugozapadne Srbije (48,53%).

Partizani sa teritorija nastalih raspadom Jugoslavije imali su različite udele u gubicima na mestima stradanja. Više od dve trećine odnosno tri petina stradlih pripadnika partizanskog pokreta u BiH (69,14%) i Hrvatskoj (60,76%) činili su partizani iz NDH, uz petinu odnosno šestinu gubitaka partizana iz Okupirane Srbije (18,44 odnosno 16,92%), deseti deo pretrpljenih gubitaka u BiH su predstavljali zajedno partizani sa teritorije anektirane od Italije (5,49%) i Crne Gore pod italijanskom upravom (4,41%) odnosno osminu gubitaka u Hrvatskoj pripadnici pokreta sa teritorije anektirane od Italije (12,68%). Od partizana koji su izgubili živote u Srbiji gotovo tri petina ih je bilo iz Okupirane Srbije (57,28%), petina iz NDH (21,90%) i jedanaesti deo

gubitaka sa teritorije anektirane od Bugarske (8,89%). Polovinu partizana stradalih na teritoriji Vojvodine, velikom većinom u Sremu, predstavljali su partizani iz Okupirane Srbije (50,38%), uz trećinu iz NDH (31,35%), dok su devetinu gubitaka činili zajedno partizani sa teritorija anektiranih od Bugarske (6,16%) i Mađarske (5,64%). Najveći deo partizana koji su izgubili živote u Crnoj Gori, gotovo polovinu, predtavljali su pripadnici pokreta iz NDH (46,08%), uz trećinu stradalih iz Crne Gore pod italijanskom upravom (33,40%). Od stradalih na KiM je dve petine gubitaka poticalo sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji (38,91%), a po četvrtina iz Okupirane Srbije (23,35%) i sa teritorije anektirane od Bugarske (23,48%). Više od od dve petine odnosno gotovo trećine pretrpljenih gubitaka u Sloveniji poticalo je sa teritorije anektiranih od Nemačke (43,40%) i Italije (29,56%), uz šestinu stradalih iz NDH (17,00%). U Makedoniji je tri petina pretrpljenih gubitaka poticalo sa teritorije anektirane od Bugarske (58,89%), uz osminu sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji (12,11%), te devetine odnosno jedanaestine gubitaka iz NDH (11,11%) i Okupirane Srbije (8,87%). Dve petine odnosno petinu pripadnika pokreta stradalih u inostranstvu činili su partizani iz NDH (43,37%) i sa teritorije anektirane od Italije (19,56%), uz šestinu gubitaka iz Okupirane Srbije (16,57%).

Poginuli su tokom čitavog rata činili daleko najbrojniju grupu u gubicima partizanskog pokreta sa prilično stabilnim učešćem koje se kretalo oko devet desetina staradalih (između krajnih vrednosti 86,62% i 93,28% zabeleženih u dve poslednje godine rata) i oni su svojom brojnošću odredili ukupnu dinamiku stradanja. Učešće umrlih je bilo najveće sredinom i na kraju rata kada su predstavljali 8,55 odnosno 10,95% gubitaka, dok se učešće ubijenih konstnatno smanjivalo od 8,57% u prvoj do 1,69% u poslednjoj godini rata.

Totalni rat vođen na teritoriji Jugoslavije, izrazito slojevit, sa učešćem više zaraćenih strana sa suprotstavljenim ciljevima i interesima, neminovno je doveo do velikog gubitka civilnog stanovništva (456.078). Sprovođenje holokausta, kao najekstremnijeg oblika genocida, na čitavom području podeljene Jugoslavije i genocida ili zločina koji je sadržavao elemente genocida, na delu njene teritorije, doveo je do izrazito nesrazmernog stradanja kako civilnog dela populacije sa različitih teritorija, tako i različitih nacionalnosti koje su živele na njima.

Nezavisna Država Hrvatska je predstavljala jedinu teritoriju sa koje je učešće u gubicima civilnog stanovništva (71,35%) bilo veće od njene zastupljenosti u populaciji Jugoslavije (1,79 puta). Pored nje je još jedino teritorija Crne Gore pod italijanskom upravom imala približno izjednačeno učešće u gubicima civila (2,17%) sa učešćem u stanovništvu, dok su sve ostale teritorije imale manje učešće, teritorija anektiranih od Italije (3,30%) 1,45 puta, Mađarske (3,96%) 1,78 puta, Nemačke (2,49) 2,33 puta i Bugarske (3,42%) 2,26 puta, Okupirana Srbija (12,22%) 2,25 puta i teritorija pripojena Velikoj Albaniji (1,08%) 4,32 puta manje. S obzirom na zastupljenost u populaciji Jugoslavije, učešće u gubicima civilnog stanovništva stradalih sa teritorije NDH bilo je realno 3,75 puta veće od gubitaka civila iz ostalog dela Jugoslavije. Stradali civili iz NDH su jedini tokom rata imali permanentno učešće u gubicima veće od zastupljenosti teritorije u populaciji Jugoslavije, najviše 2,13 puta 1942. godine (84,98%). Pet od osam teritorija su samo u pojedinim periodima rata imale učešće u gubicima civila veće od zastupljenosti u populaciji, teritorija anektirana od Italije od 1943. godine do kraja rata, Crna Gora pod italijanskom upravom 1943. i 1944. godine, teritorije anektirane od Bugarske i Mađarske samo u godinama intenzivnog sprovođenja holokausta, teritorija anektirana od Nemačke u poslednjoj godini rata, dok im je učešće u gubicima civila u ostalim periodima rata bilo manje. Učešćem u ukupnim gubicima civila Jugoslavije, stradali civili iz Okupirane Srbije i teritorije pripojene Velikoj Albaniji nikada tokom rata nisu dostigle zastupljenost tih teritorija u stanovništvu države.

Dinamika stradanja civila sa različitih teritorija nije bila jednaka. Stradali civili iz NDH i Okupirane Srbije su većim delom (65,56 odnosno 54,41%) izgubili živote u prve dve godine rata, dok je na ostalih šest teritorija veće stradanje civila bilo u poslednje tri godine rata, s time što na teritoriji anektiranoj od Bugarske i Crnoj Gori pod italijanskom upravom 71,85 odnosno 49,38% stradalo 1943. godine, dok je na teritoriji anektiranoj od Mađarske 45,98% izgubilo život u 1944. godini.

U multinacionalnoj državi kakava je bila Jugoslavija, sa svim problemima koji su iz toga proisticali u predratnom periodu, rat je prouzrokovao stradanje svih nacionalnosti, bilo da je bilo posledica pojačanog međunacionalnog antagonizma ili posledica delovanja stranog faktora. Njihovo učešće u gubicima nije bilo jednako, niti je bilo proporcionalno nacionalnoj zastupljenosti u stanovništvu Jugoslavije. Opravdano posmatrani kao nosioci državotvornosti Jugoslavije, pokretači otpora okupaciji i podeli

zemlje, viđeni i kao prepreka za ostvarivanje nacionalnih težnji i aspiracija podeljenih naroda Jugoslavije ili iz susednih država, Srbi su od početka rata bili izloženi teroru i progonima u kojima su pretrpeli velike gubitke civilnog stanovništva. Učešće Srba od tri petina u ukupnim gubicima civila (61,63%) je 1,49 puta prevazilazilo njihovu zastupljenost u stanovništvu države. Gubici nisu bili jedanki na svim teritorijama, pa su stradali civili srpske nacionalnosti činili 67,28% stradalih civila NDH, što je bilo 2,10 puta veće učešće od njihove zastupljenosti u tamošnjoj populaciji, dok su sa učešćem od 81,17% u gubicima civila u Okupiranoj Srbiji bili gotovo izjednačeni (1,05 puta manje) sa zastupljenošću u stanovništvu teritorije. Pored njih, pripadnici ostalih i nepoznatih nacionalnosti su imali dvostruko veće učešće u gubicima civila (1,98 puta) od zastupljenosti u stanovništvu (učešće Jevreja je bilo 23,17 puta veće od njihove zastupljenosti u njenom stanovništvu), a jedino su još Crnogorci (2,17%) i Muslimani (6,11%) pretrpeli gubitke jednake zastupljenosti u populaciji (gubici Muslimana u NDH su bili 1,66 puta manji, a u Okupiranoj Srbiji 2,95 puta veći), dok je stradanje civila svih ostalih nacionalnosti bilo manje, Slovenaca (4,24%) 1,91 puta, Hrvata (8,97%) 2,55 puta (u NDH su gubici bili 4,71 puta manji, dok su na teritoriji anektiranoj od Italije bili 1,12 puta manji), Makedonaca (0,60%) 6,93 puta, Albanaca (0,29%) i Mađara (0,21%) 12,52 odnosno 16 puta. Gubici civila srpske nacionalnosti su, s obzirom na njihovu zastupljenost u populaciji Jugoslavije, bili realno 2,29 puta veći od gubitaka civila svih drugih nacionalnosti zajedno, zasebno 3,82 puta veći od gubitaka Hrvata (u NDH 9,91 puta veći), 2,85 od Slovenaca, 1,61 puta od gubitaka Muslimana (u NDH 2,26 puta veći, a u Okupiranoj Srbiji 2,85 puta manji), 1,39 puta od Crnogoraca, 10,35 puta od Makedonaca, 18,69 puta od Albanaca i 23,90 puta od Mađara, dok im je gubitak bio realno 15,51 puta manji od gubitaka Jevreja.

Teror sproveden nad srpskim stanovništvom bio je najveći u prve dve godine rata kada su izgubili dve trećine (64,11%) pretrpljenih gubitaka, s time što je stradanje u prvoj godini rata bilo realno 1,20 puta veće nego u narednoj. Pored Srba, nadpolovično stradanje civila u prve dve godine rata imali su Muslimani i pripadnici postalih i nepoznatih nacionalnosti (uglavnom Jevreji i Romi), sa 55,66 odnosno 63,20% pretrpljenih gubitaka (57,69% Jevreja i 88,71% Roma). Civili iz ostalih 5 nacionalnih grupa su veće gubitke pretrpeli u poslednje tri godine rata, s time što je više od dve petine Crnogoraca stradalo 1943. godine, a po polovina Makedonaca i Albanaca 1944. godine,

dok je od po polovine stradalih krajem rata realni gubitak civila hrvatske i slovenačke nacionalnosti u poslednjoj godini rata bio 1,67 odnosno 2,81 puta veći nego u predhodnoj.

Četiri patina gubitaka Srba stradalih kao civili (78,59%) poticalo je sa teritorije NDH, šestina sa teritorije Okupirane Srbije (16,09%), dok je sa ostalih teritorija poticao njihov manji deo. U odnosu na veličinu delova srpskog naroda koji je živeo na teritorijama nastalih podelom Jugoslavije, udeo u gubicima civila srpske nacionalnosti sa njih je bio u NDH 2,54 puta veći, Crnoj Gori pod italijanskom upravom 1,08 puta, dok je udeo gubitaka sa ostalih teritorija bio manji, Okupirane Srbije 3,51 puta, teritorija anektiranih od Bugarske 4,68 puta. Time su gubici civila srpske nacionalnosti iz NDH bili realno 8,92 puta veći nego u Okupiranoj Srbiji. S obzirom da je udeo u gubicima civila hrvatske nacionalnosti strdalih sa teritorije anektirane od Italije (15,08%) bio 1,56 puta veći od zastupljenosti ove teritorije u ukupnom nacionalnom korpusu, a iz NDH (80,29%) neznatno manji, te je time gubitak Hrvata civila sa teritorije anektirane od Italije bio realno 1,61 puta veći. Gubitak civila slovenačke nacionalnosti sa teritorije anektirane od Italije bio je realno 1,79 puta veći od gubitka sunarodnika sa teritorije anektirane od Nemačke, s obzirom da im je udeo u gubicima (35,51%) bio 1,56 puta veći od veličine dela slovenačkog naroda koji ju je nastanjivao, dok je udeo u gubicima sunardnika sa teritorije anektirane od Nemačke (57,04%) bio 1,15 puta manji. Udeo u gubicima civila muslimanske nacionalnosti stradalih iz NDH (91,62%) i Okupirane Srbije (4,72%) bio je 1,16 odnosno 1,40 puta veći od zastupljenosti pripadnika ove nacionalnosti sa ovih teritorija u ukupnom nacionalnom korpusu, tako da su Muslimani iz Okupirane Srbije pretrpeli 1,21 puta veći gubitak od sunarodnika sa matične teritorije. Realno stradanje civila makedonske nacionalnosti sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji (13,59%) bilo je 1,21 puta veće od gubitaka sunarodnika sa teritorije anektirane od Bugarske (77,35%), civila mađarske nacionalnosti iz NDH (34,03%) 3,08 puta od sunarodnika sa teritorije anektirane od Mađarske (46,83%), dok je udeo u gubicima civila albanske nacionalnosti sa teritorije Okupirane Srbije (22,39%) bio 2,19 puta veći od udela stradalih sa teritorije pripojene Velikoj Albaniji (59,30%).

Gubici koje su pretrpeli civili (456.078) bili su 2,63 puta veći od gubitaka koje pretrpeo partizanski pokret (173.549). Civili i partizani su imali dijametralno suprotnu dinamiku stradanja. Tri petina stradalih civila (57,45%) je izgubilo život u prve dve

godine rata, a u istom periodu život je izgubila sedmina pripadnika pokreta, tako da je udeo stradalih civila bio 3,82 puta veći, dok poslednje dve godine rata pretrpljen gubitak od četvrtine civila (22,93%) i tri petina stradalih partizana (60,07%), tako da je u ovom periodu udeo gubitaka civila bio 2,62 puta manji od udela gubitka pripadnika pokreta. Iako se partizanski pokret brzo razvijao, nije bio u stanju da u prvoj godini rata spreči stradanje civilnog dela stanovništva koje je bilo 15,34 puta veće od gubitaka pokreta, da bi broj stradalih pripadnika pokreta u poslednjoj godini rata 1,61 puta prevazišao broj stradalih civila.

Dve od osam teritorija su imale veća učešća u gubicima civila nego pripadnika pokreta, NDH 1,39 puta (71,35 naspram 51,41%) i teritorija anektirana od Mađarske 2,02 puta, dok je ostalih šest imalo veća učešća u gubicima pripadnika partizanskog pokreta nego civila, teritorija anektirana od Italije 2,94 puta, Crna Gora pod italijanskom upravom 1,89 puta, Okupirana Srbija 1,84 puta, teritorija anektirana od Nemačke 1,82 puta, teritorija pripojena Velikoj Albaniji 1,76 puta i teritorija anektirana od Bugarske 1,15 puta. Teritorija anektirana od Italije je bila jedini deo podeljene Jugoslavije sa koje je stradalo manje civila nego pripadnika partizanskog pokreta (1:1,12), dok je veličina gubitaka civila na ostalim teritorijama prevazilazila gubitke partizana (Okupirana Srbija 1,43 puta, NDH 3,65 puta), najviše na teritoriji anektiranoj od Mađarske (5,30 puta).

Drugačiji istorijski put kojim su prošli kroz rat narodi Jugoslavije, uslovio je njihovo različito stradanje, bilo kao civili ili kao pripadnici vojnih formacija, među kojima je partizanski pokret bio najbrojniji. Srpski narod je imao isto učešće u gubicima civila (61,63%) i pripadnika partizanskog pokreta (60,03%), što je bio slučaj i na teritoriji NDH (67,88 naspram 67,35%), dok su na teritoriji Okupirane Srbije imali 1,16 puta veće učešće u gubicima partizana (93,98%) nego civila (81,17%). Pripadnici muslimanske i ostalih i nepoznatih nacionalnosti imali su 1,64 odnosno 8,30 puta veće učešće u gubicima civila nego što im je bilo učešće u gubicima pripadnika partizanskog pokreta. Sa druge strane, ostalih 6 nacionalnosti su imale veće učešće u gubicima partizana nego što im je bila zastupljenost u gubicima civila, Slovenci 1,82 puta, Hrvati 2,03 puta (u NDH 2,29 puta, a na teritoriji anektiranoj od Italije 1,43 puta), Crnogorci 2,13 puta, Albanci 3,27 puta, Makedonci 3,48 puta i Mađari 3,52 puta.

Kao daleko najbrojniji u obe kategorije Srbi su odredili odnos u stradanju civila i partizana čitave Jugoslavije (2,70:1). Šest od devet nacionalnih grupa je imalo veće pretrpljene gubitke među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta, sa najvećom razlikom kod pripadnika ostalih i nepoznatih nacionalnosti (21,81:1) i Muslimana (4,31:1), a najmanjom kod Crnogoraca (1,23:1) i Hrvata (1,29:1), dok su tri nacionalnosti imale manje pretrpljene gubitke među civilima nego u partizanima, Makedonci (1:1,32), Albanci (1:1,24) i Mađari (1:1,33).

Polna i starostna struktura stradalih civila se razlikovala od istih u gubicima partizana. Specifičnost partizanskog pokreta kao vojne organizacije koja je imala svoja ograničenja u zastupljenosti određenih grupa u svojim redovima uslovlila je te razlike u strukturi gubitaka, kao i odnose u njihovom stradanju. Žene su činile trećinu gubitaka civila (32,61%) i njihova zastupljenost je bila 5,95 puta veća kod civila nego kod partizana (u NDH 4,65 puta, Okupiranoj Srbiji 8,95 puta). Odnos u stradnu oba pola među civilima i partizanima nije bio jednak, tako da je muškaraca stradalo 1,87 puta više među civilima nego u partizanima (u NDH 2,55 puta, u Okupiranoj Srbiji 1,20 puta), dok je gubitak kod žena kod civila bio 15,65 puta veći (u NDH 16,96 puta, a u Okupiranoj Srbiji 12,82 puta). Za razliku od stradalih pripadnika partizanskog pokreta kod kojih je više od četiri patina bilo uzrasta između 15 i 34 godina (83,71%), starosna struktura stradalih civila je daleko raznovrsnija i obuhvatila je sa značajnim učešćem sve uzrasne grupe. Tako mlađi od 15 godina činili petinu gubitaka civila (19,11%) i imali su 34,12 puta veće učešće među civilima nego među pripadnicima partizanskog pokreta, dok su stariji od 44 godina predstavljali više od četvrtine (26,89%) gubitaka civila i bili su 6,37 puta zastupljeniji među njima nego među stradalim partizanima. Pripadnici partizanskog pokreta su jedino pretrpeli 1,24 puta veće gubitke od civila u starosnoj grupi od 15 do 24 godina, dok su pripadnici svih ostalih uzrastnih grupa bili brojniji među stradlim civilima, sa najvećim razlikama kod najmlađih i najstarijih pripadnika.

Sve profesionalne grupe koje su bile zastupljene u društvu Jugoslavije bile su pogođene ratom. Profesionalna struktura pretrpljenih gubitaka nije bila jednaka kod stradalih civila i pripadnika partizanskog pokreta. U totalnom ratu vođenom na teritoriji Jugoslavije, sa sprovođenjem ili pokušajem sprovođenja potpunog uništenja pojedinih naroda, prouzrokovao je da su izdržavana lica predstavljala trećinu stradalih civila i bila

su 7,73 puta zastupljenija nego u gubicima partizana (u NDH 5,87 puta, Okupiranoj Srbiji 17,32 puta). Kao profesije na koje se KPJ najviše oslanjala u delovanju, radnici i učenici i studenti, su bili 2,13 odnosno 1,24 puta zastupljeniji u gubicima partizanskog pokreta nego u gubicima civila, dok su poljoprivrednici kao najbrojnija profesija u pokretu bili 1,79 puta zastupljeni nego među stradalim civilima. Ostale profesije, izuzev pripadnika vojske i policije, su imale izjednačeno učešće ili su bili nešto zastupljeniji među stradalim civilima, Sve profesionalne grupe su pretrpele brojne stradanje kao civili nego pripadnici pokreta, ali ne u jednakom odnosu. Tako su radnici i poljoprivrednici za četvrtinu odnosno polovinu veće gubitke pretrpeli kao civili nego partizani, učenici i studenti dvostruko, a izdržavana lica višestruko veće gubitke.

Drugačiji način stradanja obe kategorije bio je uslovljen potpuno suprotnim karakteristikama kategorije civila, od kojih je 45,69% stradao u direktnom teroru i 39,31% u logorima i zatvorima i pripadnika partizanskog pokreta kao vojne organizacije. Grupa poginulih je predstavljala najveći deo gubitaka partizana i stradali na ovaj način su bili 13,98 puta zastupljeniji u gubicima partizana nego u gubicima civila, dok su ubijeni činili najveći deo stradalih civila sa 27,41 puta većom zastupljenošću nego kod druge kategorije stradalih. Umrli su bili za trećinu (1,30 puta) zastupljeniji u gubicima partizana nego civila, dok su nestalih bilo minimalno u obe kategorije.

Partizanski pokret u Jugoslaviji je od svog osnivanja, pa do pobedonosnog okončanja rata, prolazio kroz različite faze, imao svoje uspone i padove, što je uticalo na njegovu masovnost, a što je, opet, bilo u tesnoj vezi sa stradanjem njegovih pripadnika. Ekspozirajući se u ratu kao stvarno jugoslovenski, antifašistički, ali istovremeno i revolucionarni i jedini koji je delovao na čitavom prostoru Jugoslavije (pa i van njene tadašnje teritorije), partizanski pokret je imao niz lokalnih specifičnosti. U nekim delovima okupirane i podeljene zemlje je bio u pojedinim periodima rata u usponu, dok je u drugima bio jako slab ili nije ni postojao, da bi se kasnije naglo pojavio i omasovio, ili pak gotovo nestao. Partizanski pokret je permanentno pokušavao da okupi pripadnike svih nacionalnosti, što mu je u većoj ili manjoj meri uspevalo, ali uz brojne lokalne osobenosti, koje se, prvenstveno ogledaju u vremenu kada one pristupaju pokretu i u njihovoj masovnosti. Iz opštenarodnog pokreta u kome su učestvovali sve starosne grupe i pripadnici oba pola, od kojih su stariji od 45 i mlađi od 15 sa jedne i

žene sa druge strane, podneli značajne žrtve u kritičnom periodu po njegov opstanak, partizanski pokret je prerastao u armiju koja se oslanjala na uzrste između 15 i 34 godina u završnom periodu rata, kada su i podneti najveći gubici. Iako je ideološki bio vezan za „radničku klasu“, partizanski pokret je brzo prerastao u, prvenstveno, seljački pokret, uz stalno nastojanje da proširi svoju socijalnu osnovu, što je u manjoj ili većoj meri uspeo da uradi, uz određene razlike u pojedinim delovima države, kao i periodu rata u kome se to dešavalo. Kao najaktivniji antifašistički pokret, najorganizovaniji, najbrojniji, najžilaviji u smislu preživljavanja i prilagođavanja situaciji na terenu, politički pragmatičan, ali i beskompromisan pri unitavanju ideoloških protivnika, partizanski pokret Jugoslavije je, uz civile, pretrpeo najveće gubitke u ratu.

Izvori i literatura

Neobjavljeni izvori:

Arhiv Jugoslavije:

fond 179, „Popis Źrtve rata 1941 – 1945“ iz 1964. godine

fond 54, Reparaciona komisija

fond 130, Savezno izvršno veće

Arhiv Muzeja Źrtava genocida u Beogradu:

fond „Źrtve rata 1941 – 1945“

fond preuzete građe Saveznog zavoda za statistiku (SZS) „Popis Źrtve rata 1941 – 1945“ iz 1964. godine

Baza podataka „Źrtve rata 1941 – 1945“

Vojni arhiv:

fond NOVJ

Objavljeni izvori:

Зборник докумената и података о народноослободиком рату југослаовенских народа (ЗНОР),

ЗНОР, I – 6, Beograd 1955

ЗНОР, I – 19, Beograd, 1969

ЗНОР, I – 21, Beograd, 1965

ЗНОР, III – 1, Beograd, 1950

ЗНОР, III – 2, Beograd, 1950

ЗНОР, III – 7, Beograd, 1955

ЗНОР, III – 8, Beograd, 1956

ЗНОР, III – 9, Beograd, 1969

ЗНОР, III – 10, Beograd, 1969

ЗНОР, IV – 1, Beograd, 1951

ЗНОР, IV – 8, Beograd, 1954

ЗНОР, VII – 2, Beograd, 1952

ЗНОР, VII – 4, Beograd, 1954

Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda
(ZNOR)

- ZNOR, II – 2, Beograd, 1954
- ZNOR, II – 10, Beograd, 1962
- ZNOR, II – 14, Beograd, 1981
- ZNOR, IV – 16, Beograd, 1956
- ZNOR, IV – 18, Beograd, 1958
- ZNOR, IV – 19, Beograd, 1959
- ZNOR, IV – 30, Beograd, 1968
- ZNOR, IV – 31, Beograd, 1968
- ZNOR, IV – 33, Beograd, 1970
- ZNOR, V – 2, Beograd, 1952
- ZNOR, V – 3, Beograd, 1952
- ZNOR, V – 4, Beograd, 1954
- ZNOR, V – 8, Beograd, 1955
- ZNOR, V – 11, Beograd, 1955
- ZNOR, V – 17, Beograd, 1956
- ZNOR, V – 20, Beograd, 1957
- ZNOR, V – 30 Beograd, 1963
- ZNOR, V – 34, Beograd, 1966
- ZNOR, V – 36 Beograd, 1968
- ZNOR, V – 37 Beograd, 1968
- ZNOR, VI – 2, Beograd, 1963
- ZNOR, VI – 6 Beograd, 1957
- ZNOR, IX – 5, Beograd, 1969
- ZNOR, IX – 7, Beograd, 1970
- ZNOR, XI – 4, Beograd, 1975
- ZNOR, XII – 3, Beograd, 1978
- ZNOR, XIII – 1, Beograd, 1969

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine, knjiga I; Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstava, Beograd, 1937.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31.3.1931.godine, knjiga III; Prisutno stanovništvo po pismenosti i starosti, Beograd 1938.

Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju, knjiga IV, Sarajevo 1940.

Predhodni rezultati popisa stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca 31. januara 1921. godine, Sarajevo, 1924.

Демографска статистика, *Израчунат број становника Југославије за 1941 и 1945*, Beograd, 1945.

Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, *Србија са Војводином и Косово – Метохијом, Преглед по општинама*, Beograd, 1945.

Demografska statistika, Stanovništvo predratne Jugoslavije po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., pregled po srezovima, Beograd, 1945.

Demografska statistika, Stanovništvo po veroispovesti i maternjem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Hrvatska, pregled po opštinama, Beograd, 1945.

Demografska statistika, Prebivalstvo po veri in maternem jeziku po popisu od 31-III-1931. god., Slovenija, pregled po občinah, Beograd, 1945.

Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, *Црна Гора, Преглед по општинама*, Beograd, 1945.

Демографска статистика, *Население по вероисповест и мајчин јазик, по пописот од 31-III-1931 година, Македонија, преглед по општините*, Beograd, 1945.

Демографска статистика, Становништво по вероисповести и матерњем језику по попису од 31-III-1931 године, *Босна и Херцеговина, Преглед по општинама*, Beograd, 1945.

Nenad ANTONIJEVIĆ, *Албански злочини над Србима на Косову и Метохији у Другом светском рату – документа*, Beograd, 2009.

Josip BROZ Tito, *Sabrana djela*, Tom 7-25, Beograd 1979 – 1986.

Grada za povjest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941 – 1945., Zagreb, 1984, 1987, 1988, 1989, III /182 – 184, 613; VI/27-28, 106, 300 – 303; VIII/96, 131, 741 -743; X/104 – 106, 301 – 302.

Branko PETRANOVIĆ Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslovenski federalizam. Ideje i Stvarnost. Tematska zbirka dokumenata, Prvi tom, 1941 – 1943*, Beograd, 1987.

Branko PETRANOVIĆ Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslovenski federalizam. Ideje i Stvarnost. Tematska zbirka dokumenata, Drugi tom, 1943 - 1986*, Beograd, 1987

Branko PETRANOVIĆ Momčilo ZEČEVIĆ, *Jugoslavija 1918 – 1988. Tematska zbirka dokumanata*, Beograd, 1988.

Žrtve rata 1941-1945 (rezultati popisa), Savezni zavod za statistiku (SZS), Beograd 1966, reprint Beograd, 1992.

Literatura:

Istočna Bosna u NOB-u 1941 - 1945, Sjećanja učesnika, (ur. Nisim ALBAHARI i drugi), knjiga I i II, Beograd, 1971.

Dragan ALEKSIĆ, *Privreda Srbije u drugom svetском ratu*, Beograd 2002.

Srbi u rat u Jugoslaviji 1941. godine, zbornik radova (ur. Dragan ALEKSIĆ), Beograd, 2014.

Lado AMBROŽIČ Novljanin, *Pohod četrnaeste*, Beograd, 1984.

Lado AMBROŽIČ Novljanin, *Petnajsta divizija*, Ljubljana, 1983.

Nikola ANIĆ, Sekula JOKSIMOVIĆ, Mirko GUTIĆ, *Narodno oslobodilačka vojska Jugoslavije, Pregled razvoja oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije 1941 – 1945.*, Beograd, 1982.

Mihajlo APOSTOLSKI, *Završne operacije za oslobađanje Makedonije*, Beograd, 1953.

Mihailo APOSTOLSKI, Danilo BULAJIĆ *Leksikon narodnooslobodilačkog rata i revolucije u Jugoslaviji 1941-1945.*, Knjiga 1 A – Lj i knjiga 2 M-Ž, Beograd, 1980.

Nikica BARIĆ, *Ustroj kopnene vojske domobranstva Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb, 2003.

Nikica BARIĆ, *Ustaše na Jadranu, Uprava Nezavisne Države Hrvatske u jadranskoj Hrvatskoj nakon kapitulacije Kraljevine Italije*, Zagreb, 2012.

Elizabeth BARKER, *Britanska politika na Balkanu u Dugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1978.

Franjo BAVEC – Branko, *Bazoviška brigada*, Ljubljana, 1970.

H. Džejms BERGVIN, *Imperija na Jadranu, Muslolinijevo osvajanje Jugoslavije 1941 – 1943*, Beograd, 2007.

Ljubo BOBAN, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, Zagreb, 1987.

Jovan BOJOVIĆ i drugi, *Žene Crne Gore u revolucionarnom pokretu 1918 – 1945*, Titograd, 1969.

Београд у рату и револуцији, I – II, (urednik Radomir BOGDANOVIĆ), Beograd, 1984.

Milan BORKOVIĆ, *Србија у рату и револуцији: 1941- 1945*, Beograd, 1976.

Đorđe BOROZAN, *Велика Албанија, Поријекло – идеје – пракса*, Beograd, 1995.

Slobodan BOSILJČIĆ, *Источна Србија*, Beograd, 1963.

Девета српска ударна бригада, (urednici Slobodan BOSILJČIĆ i Brako PETROVIĆ), Beograd – Zaječar – Bor, 1995.

Осма црногорска НОУ бригада, зборник сјећања, (ur. Boško BRAJOVIĆ i drugi), Beograd, 1978.

Branislav BOŽOVIĆ, Milorad VAVIĆ, *Сурова времена на Косову и Метохији, Квислинзи и колаборација у другом светском рату*, Beograd, 1991.

Branislav BOŽOVIĆ, *Страдање Јевреја у окупираном Београду*, Beograd, 2012.

Staniša BRKIĆ, *Име и број, Крагујевачка трагедија 1941*, Kragujevac, 2007.

Међумурје у Другом свјетском рату, zornik radova (urednik Branimir BUNJAC), Čakovec, 2007.

Mladenko COLIĆ, *Pregled operacija na jugoslovenskom ratištu, 1941 – 1945*, Beograd, 1988.

Жене Србије у НОБ, (urednik Bosa CVETIĆ), Beograd, 1975.

Žarko CVETKOVIĆ, „Evakuacija i lečenje ranjenika i bolesnika u NOR-u“, *Sanitetska služba*, knjiga IV

Mila ČOBANSKI, Zvonimir GOLUBOVIĆ, Živan KUMANOV, *Novi Sad u ratu i revoluciji 1941 – 1945.*, kniga 1, Novi Sad, 1976.

Mirko ĆUKOVIĆ, *Сањак*, Beograd, 1964.

Ferdo ČULINOVIĆ, *Okupatorska podjela Jugoslavije*, Beograd, 1970.

Milorad I. ĆURČIN Filip, *Путевима слободе у равници*, Žabalj, 1974.

Petar DAMJANOV, *Осма српска НОУ бригада*, Београд, 1995.

Danilo DAMJANOVIĆ, *Šesta dalmatinska udarna brigada*, Београд, 1980.

Ljubodrag DIMIĆ, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, књига II, Београд, 1997.

Ljubodrag DIMIĆ, *Културна политика Краљевине Југославије 1918 – 1941*, књига III, Београд, 1997.

Ljubodrag DIMIĆ, *Историја српске државности. Србија у Југославији*, Нови Сад, 2001.

Војан DIMITRIJEVIĆ, *Војска Недићеве Србије. Оружане снаге српске владе 1941 – 1945* Београд 2011.

Љедо DRULOVIĆ, *37. санджачка НОУ дивизија*, Београд, 1983.

Милован ДЖЕЛЕБДЖИЋ, *Друга југослаovensка армија*, Београд, 1989.

Милован ЂИЛАС, *Revolucionarni rat*, Београд, 1990.

Исидор ЂУКОВИЋ, *Прва шумадијска бригада*, Београд, 1978.

Руковођење Народноослободилачком борбом и револуцијом у Србији 1941-1945, зборник радова (ур. Радомир ЂОНДОВИЋ), Београд, 1988.

Исидор ЂУКОВИЋ *Друга шумадијска, 21. српска ударна бригада*, Београд, 1982.

Веселин ЂУРЕТИЋ, *Narodna vlast u BiH 1941-1945. Razvitak i djelatnost NOO*, Београд – Сарајево, 1981.

Веселин ЂУРЕТИЋ, *Saveznici i jugoslovenska ratna drama (između nacionalnih i ideoloških izazova)*. књ. 1 – 2, Београд 1985.

Велјко Ђ. ЂУРИЋ, *Нови прилози за биографију војводе Јездимира Дангића*, Београд, 1997

Велјко Ђ. ЂУРИЋ, *Војвода Ђујућ*, Београд, 1998.

Љубан ЂУРИЋ, *Sedma banijska brigada „Vasilj Gaćeša“*, Београд, 1981.

Митар ЂУРИШИЋ, *Приморска оперативна група*, Београд, 1997.

Митар ЂУРИШИЋ, „Завршне борбе за ослобођење Црне Горе 1944“, *Војно историјски гласник*, 1/1995, Београд

Пета пролетерска црногорска бригада – зборник сјећања, (ур. Миланко ЂУРОВИЋ, Ново МАТУНОВИЋ, Милан РАЈЧЕВИЋ), књига II, Београд, 1972.

Обрад ЕГИЋ, *Dva rođenja devete dalmatinske divizije*, Задар, 1977.

Mirko FAJDIGA, *Zidanškova brigada*, Ljubljana, 1975.

Tone FERENC, *Nacistička politika denacionalizacije u Sloveniji u godinama od 1941 do 1945*, Ljubljana, 1979.

Tone FERENC, *Kapitulacija Italije in narodnoosvobodilna borba v Sloveniji jeseni 1943*, Maribor, 1967.

Ljuben GEORGIEVSKI, *Огнени врвици, Втора македонска народноослободителна ударна бригада*, Beograd, 1970.

Antun GIRON, *Zapadna Hrvatska u drugom svijetskom ratu*, Rijeka, 2004.

Venceslav GLIŠIĆ, *Терор и злочини нацистичке Немачке у Србију 1941 – 1944*, Beograd, 1970

Venceslav GLIŠIĆ, *Užička republika*, Beograd 1986.

Venceslav GLIŠIĆ, Gojko Miljanović, *Руковођење Народноослободилачком борбом у Србију 1941-1945*, Beograd, 1994.

Bojan GODEŠA (ur.), „Друга световна војна на Slovenskem 1941 – 1945“, *Slovenska novejša zgodovina, Od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848 - 1992*, (ur. Neven Borak i drugi), Ljubljana, 2005.

Ivo GOLDSTEIN, *Hrvatska 1918 – 2008*, Zagreb, 2008.

Milorad GONČIN, *Четврта српска бригада*, Beograd, 1996.

Žrtve vojne in revolucije, zbornik radova, (urednik Janvit GOLOB i drugi), Ljubljana, 2005.

Igor GRAOVAC Dragan CVETKOVIĆ, *Ljudski gubici Hrvatske 1941. – 1945. godine: Pitanja, primjeri, rezultati ...*, Zagreb, 2005.

Dragutin GRGUREVIĆ, *Devetnaesta sjevernodalmatinska divizija*, Zagreb, 1964.

Ali HADRI, *Narodnooslobodilački pokret na Kosovu 1941 – 1945*, Priština, 1973.

Miloš HAMOVIĆ, *Dobrovoljačka vojska Jugoslavije u sastavu oružanih snaga NOR-a*, Foča, Sarajevo, 1983.

Glez fon HORSTENAU, *Između Hitlera i Pavelića. Memoari kontroverznog generala*, Beograd, 2007.

Mitja HRIBOVŠEK, *Prekmurska brigada*, Ljubljana, 1975.

Rasim HUREM, *Kriza NOP-a u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 1972.

Radosav ISAKOVIĆ – Rade, *Kosovelova brigada*, Ljubljana, 1973.

Momčilo ISIĆ, *Селџаитво у Србију 1918-1925*, Beograd 1995.

Miladin IVANOVIĆ, *23. srpska divizija*, Beograd, 1994.

Blažo JANKOVIĆ, *Четврта пролетерска црногорска бригада*, Beograd, 1975.

Zoran JANJETOVIĆ, *Od Auschwitza do Brijuna, Pitanje odštete žrtava nacizma u jugoslovensko-zapadnonjemačkim odnosima*, Zagreb, 2007.

Zoran JANJETOVIĆ, *»U skladu sa nastalom potrebom...« Prinudni rad u okupiranoj Srbiji 1941 – 1944.*, Beograd, 2012.

Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, *Ustaše i Nezavisna država Hrvatska 1941-1945*, Zagreb, 1977.

Борбе са главнином немачке групе Армија Е на ибарско – западноморавском правцу у ослобађању западне Србије 1944. године, zbornik radova (ur. Koča JONČIĆ), Beograd – Kraljevo – Čačak, 1990.

Batrić JOVANOVIĆ, *Црна Гора у НОР и социјалистичкој револуцији*, knjiga 1, Beograd, 1960.

Petar KAČAVENDA, *SKOJ i omladina u Narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskom odredima Jugoslavije 1941 – 1945.*, Beograd, 1975.

Petar KAČAVENDA *SKOJ i omladina u ratu i revoluciji*, Beograd, 1979.

Petar KAČAVENDA, *Omladina u revoluciji, Ujedinjeni savez antifašističke omladine Jugoslavije 1942 – 1945.*, Beograd, 1985.

Piter KALVOKOREZI Gaj VINT, *Totalni rat*, Beograd, 1987.

Martin KAMINSKI, *Slavonija u NOB*, Slavonski Brod, 1967.

Marica KARAKAŠ OBRADOV, *Novi mozaici nacija u „novim poredcima“*, Zagreb, 2014.

Drago KARASIJEVIĆ, *Четврта крајска НОУ дивизија*, Beograd, 1988.

Ćamil KAZALOVIĆ, Ahmet ĐONLAGIĆ, *Borbeni put 16. muslimanske brigade*, Tuzla, 1981.

Nada KISIĆ KOLANOVIĆ, *NDH i Italija, Političke veze i diplomatski odnosi*, Zagreb, 2001.

Zdravko KLANJŠČEK, *Narodnooslobodilački rat u Sloveniji 1941 -1945*, Beograd, 1984.

Petar KLEUT, *Trideset peta lička divizija*, Beograd, 1970.

Bogoljub KOČOVIĆ, *Žrtve drugog svetskog rata u Jugoslaviji*, London 1985.

Jovan KOKOT, *Dvanaesta proleterska slavonska brigada*, Beograd, 1987

Žamila KOLOMONOS Vera VESKOVIK – VANGELI, Евреите во Македонија во втората светска војна (1941 – 1945) , Зборник на документи, Skorje 1986.

Milan KOLJANIN, *Nemački logor na beogradskom Sajmištu*, Beograd, 1992.

Dušan KORAĆ, *Kordun i Banija u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji*, Zagreb, 1986.

Silvija KREJAKOVIĆ, *Идентитети жртва стреланих у Краљеву октобра 1941.*, Beograd, 2013.

Bogdan KRIZMAN, *Ustaše i Treći Reich*, I i II, Zagreb, 1983.

Bogdan KRIZMAN, *Pavelić između Hitlera i Mussolinija*, Zagreb, 1980

Jure KRIŠTO, *Sukob simbola, Politika, Vjere i ideologije u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Zagreb, 2001.

Viktor KUČAN, *Borci Sutjeske*, Beograd, 1996.

Šibe KVESIĆ, *Dalmacija u narodnooslobodilačkoj borbi*, Zagreb, 1960.

Zoran LAKIĆ, *Народна Власт у Црној Гори 1941 – 1945*, Cetinje, Beograd, 1981.

Zoran LAKIĆ, Radoje PAJOVIĆ, Gojko VUKMANOVIĆ, *Народноослободилачка борба у Црној Гори 1941 – 1945: хронологија догађаја*, Titograd, 1963.

Nada LAZIĆ, *Baranja 1941 – 1945*, Slavonski Brod, 1979.

Mišo LEKOVIĆ, *Ofanзива proleterskih brigade u leto 1942. godine*, Beograd, 1965

Mišo LEKOVIĆ, *Martovski pregovori 1943*, Beograd, 1985.

Козара у народноослободилачком рату, записи и сјећања, (urednik Dušan LUKAČ) Beograd, 1971 (I–III) i 1978 (IV – VI)

Milorad MADIĆ, Dušan JONČIĆ, *Двадесетнета српска бригада*, Beograd, 1989.

Bogdan MAMULA, *Treća Primorsko-goranska udarana brigada ili druga brigada trideset pete divizije*, Beograd, 1990.

Gligo MANDIĆ, *17. istočnobosanska NOU divizija*, Beograd, 1976.

Milorad MANDIĆ, *Корчагин и његови другови, Трећа српска (деветнаеста пролетерска) народноослободилачка ударна бригада*, Beograd, 1968.

Jovan MARJANOVIĆ, *Ustanak i narodno-oslobodilački pokret u Srbiji 1941*, Beograd 1963.

Hrvoje MATKOVIĆ, *Povijest Nezavisne Države Hrvatske*, Zagreb, 2002.

Svetislav MILADINOVIĆ Slavko, *Четрнаеста српска НОУ бригада (нишка)*, Beograd, 1982.

Milutin MILKOVIĆ, *Прва косовско-метохијска пролетерска бригада*, Београд, 1991.

Krstivoje MILOSAVLJEVIĆ, *Осамнаеста српска бригада*, Београд, 1989.

Milovan MILOSAVLJEVIĆ, *Ужички крај у НОР и револуцији 1941 – 1945*, Зборник radova (glavni urednik Milutin Pašin), Titovo Užice, 1989.

Milovan MILOSAVLJEVIĆ Milorad PROKIĆ Ilija JOVANOVIĆ, *Преглед историје народноослободилачке борбе у Шумадији*, књига I, Аранђелovac, 1981.

Milovan MILOSAVLJEVIĆ, Milorad PROKIĆ, Ilija JOVANOVIĆ, *Преглед историје народноослободилачке борбе у Шумадији*, књига II, Аранђелovac, 1987.

Slobodan MILOŠEVIĆ, *Немачко-италијански односи на територији окупиране Југославије*, Београд, 1992.

Dargoljub MIRČETIĆ, *Дванаеста српска НОРУ бригада*, Београд, 1991.

Dojčilo MITROVIĆ, *Западна Србија 1941.*, Београд, 1975

Bora MITROVSKI, *Петнаести (македонски) ударни корпус НОБЈ*, Београд, 1983.

Boro MITROVSKI Venceslav GLIŠIĆ Tomo RISTOVSKI, *Бугарска војска и Југославији 1941 – 1945.*, Београд, 1971.

Ђорђе MOMČILOVIĆ, *Банат у народно-ослободилачком рату*, Београд, 1977.

Ђорђе MOMČILOVIĆ Aleksandar VITOROVIĆ, *Централна Србија*, Београд 1967.

Milutin MORAČA, *Peta крајска дивизија*, Београд, 1985.

Pero NASAKANDA, *Klase, slojevi i revolucija, Radnička klasa, seljaštvo i srednji slojevi u NOB-u i socijalističkoj revoluciji Hrvatske*, Zagreb, 1985.

Dargan S. NENEZIĆ, *Jugoslovenske oblasti pod Italijom 1941-1943.*, Београд, 1999.

Vojislav NIKAČEVIĆ, *Петнаеста српска НО бригада*, Београд, 1991.

Živojin NIKOLIĆ Brka, *22. српска дивизија*, Београд, 1972.

Živojin NIKOLIĆ – Brka, *Југоисточна Србија у Народноослободилачком рату и револуцији 1941 – 1945*, Београд, 1979.

Kosta NIKOLIĆ, *Историја равногорског покрета*, Београд, 1999.

Kosta NIKOLIĆ, *Страх и нада у Србији 1941 – 1944. године: свакодневни живот под окупацијом*, Београд, 2002.

Kosta NIKOLIĆ, *Мит о партизанском југославенству*, Београд, 2015.

Kosta NIKOLIĆ, *Италијанска војска и четници у Другом светском рату у Југославији 1941 - 1943*, Београд, 2009.

- Kosta NIKOLIĆ, *Савезници и покрети отпора у Југославији (1941 – 1945)*, Beograd, 2009.
- Kosta NIKOLIĆ, Branislav STANKOVIĆ, *Срби у другом светском рату, Ратна хроника 1941 – 1945.*, Šabac, 2006
- Hernan NOJBAHER, *Specijalni zadatak Balkan*, Beograd, 2004.
- Mirko NOVOVIĆ, Stevan PETKOVIĆ, *Prva dalmatinska proleTERSka brigada*, Beograd, 1986.
- Злочини окупатора и њихових помагача у Војводини, група злочина: Улазак мађарске војске у Бачку и Баранју 1941.*, (priredio Drago NJEGOVAN) Novi Sad, 2011.
- Srednja Bosna u NOB-u, članci, sjećanja, dokumenti*, (ur. Slavko ODIC), knjige 1-3, Beograd, 1976, Banja Luka, 1980,1981.
- Đorđe J. ORLOVIĆ, *Šesta lička proleTERSka divizija*, Beograd, 1990.
- Ljubivoje PAJOVIĆ Dušan UZELAC Milovan DŽELEBDŽIĆ, *Сремски фронт 1944 - 1945*, Beograd, 1979.
- Voislav G. PAVLOVIĆ, *Од монархије до републике, САД и Југославија (1941 – 1945)*, Beograd, 1998.
- Stevan. K. PAVLOVIC, *Хитлеров нови антипоредак*, Beograd, 2009.
- Lojze PENIČ, *Partizansko Pohorje: kronika NOB na Štajerskem*, Ljubljana, 1975.
- Ignjatije PERIĆ, *Peta kordunaška brigada*, Beograd, 1972.
- Milivoje PEROVIĆ, *Јужна Србија*, Beograd, 1961.
- Stanko PETELIN, *Enaintrideseta divizija*, Ljubljana, 1985.
- Dane PETKOVSKI Vlado STREZOVSKI, *Борбена дејства у западној Македонији 1941 – 1945*, Beograd, 1983.
- Branko PETRANOVIĆ, *AVNOJ revolucionarna smena vlasti 1942 – 1945*, Beograd, 1976.
- Branko PETRANOVIĆ, *Revolucija i kontrarevolucija u Jugoslaviji (1941 -1945)*, knjige 1 i 2, Beograd, 1983.
- Branko PETRANOVIĆ, *Istorija Jugoslavije 1918 – 1988, Narodnooslobodilački rat i revolucija 1941 1945*, Beograd, 1988.
- Branko PETRANOVIĆ, *Srbija u drugom svetskom ratu 1939 -1945*, Beograd, 1992.

Branko PETRANOVIĆ Sava DAUTOVIĆ, *Jugoslovenska revolucija i SSSR (1941 – 1945)*, Beograd, 1988.

Dragoljub PETROVIĆ, *Sарадња антифашистичких покрета у Србији и Бугарској 1941 – 1944.*, Beograd, 1996.

Slavoljub Đera PETROVIĆ, Aleksandar TRAJKOVIĆ, *Јужни српски фронт у ослободилачком рату 1941-1945. године*, Vranje, 1999.

Dragoljub PETROVIĆ, *Sарадња антифашистичких покрета у Србији и Бугарској 1941-1944. године*, Beograd, 1996.

Janko PLETERSKI, *Nacije, Jugoslavija, revolucija*, Beograd, 1985.

Branislav POPOV Miša, *Dvanaesta vojvođanska udarna brigada*, Vršac, 1983.

Jovo POPOVIĆ, *Prva lička NOU brigada – Marko Orešković*, Beograd, 1988.

Nikola POPOVIĆ, *Југословенско – совјетски односи у Другом светском рату 1941 – 1945*, Beograd, 1988.

Преглед народноослободилачког рата у Македонији, Beograd, 1950.

Kažimir PRIBILOVIĆ, *Četvrti primorski obalni sektor mornarice Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije 1943 – 1945*, Split, 1988.

Milan RADANOVIĆ, *Kazna i zločin: Snage kolaboracije u Srbiji: odgovornost za ratne zločine (1941 – 1944) i vojni gubici (1944 – 1945)*, Beograd, 2015.

Vučeta REDŽIĆ, *Грађански рат у Црној Гори 1941 – 1945*, књиге I и II, Podgorica, 2002.

Enver REDŽIĆ, *Bosna i Hercegovina u Drugom svjetskom ratu*, Sarajevo 1998.

Rade RISTANOVIĆ, *Акције комунистичких илегалца у Београду 1941 – 1942*, Beograd, 2013.

Milan RISTOVIĆ, *Nemački „novi poredak” i jugoistočna Evropa 1940/1941 – 1944/1945*, Beograd, 1991.

Valter ROBERTS, *Tito, Mihajlović i saveznici 1941 – 1945*, Beograd, 2013.

Rade ROKSANDIĆ Zdravko CVETKOVIĆ, *18. slavonska brigada*, Beograd, 1974.

Dušan D. SAMARDŽIJA, *Jedanaesta krajska NOU divizija*, Beograd, 1987.

Sreta SAVIĆ, *51. vojvođanska divizija*, Beograd, 1974.

Sreta SAVIĆ, *Srem u Narodnooslobodilačkoj borbi*, Beograd, 1963.

Sreta SAVIĆ, *Борбе у Срему 1941 -1944*, Sremska Mitrovica, 1981.

Denis Mack SMITH, *Mussolinijevo Rimsko Carstvo*, Zagreb, 1980.

Milija STANIŠIĆ, *Стратегијске вертикале народноослободилачког рата Југославије 1941 – 1945*, Beograd, 1999.

Miroslav STIPLOVŠEK, *Šlandorova brigada*, Ljubljana-Maribor, 1971.

Drugi svjetski rat – 50 godina kasnije, Zbornik radova, *knjige*, 1 i 2 (ur. Vlado STRUGAR), Podgorica, 1997 .

Miroslav STOILJKOVIĆ, *Bugarska okupatorska politika u Srbiji 1941- 1944*, Beograd, 1989.

Aleksandar STOJANOVIĆ, *Ideje, politički projekti i praksa vlade Milana Nedića*, Beograd, 2015.

Risto STOJANOVSKI, *Друга македонска бригада*, Beograd, 1974.

Vanče STOJČEV, „Македонија во втората светска војна (1941 – 1945)“, u *Историја на Македонскиот народ*, (urednih Todor Čepreganov), Skopje, 2008.

Vlado STRUGAR, *Rat i revolucija naroda Jugoslavije*, Beograd, 1962.

Vlado STRUGAR, *Jugoslavija 1941 – 1945*, Ljubljana, 1979.

Stevo SUNAJKO, *Sodelovanje slovenskih in hrvaških narodnoosvobodilnih enot 1941. – 1945*, Ljubljana, 1971.

Hercegovina u NOB, april 1941. – juni 1942., (ur. Rajko ŠARENAC), knjige 2 do 4, Beograd 1986

Ben H. ŠEPARD, *Терор на Балкану. Немачка војска и партизански начин ратовања*, Beograd, 2014.

Filip ŠKILJAN, *Hrvatsko zagorje u Drugom svijetskom ratu 1941. – 1945., opredjeljivanja, borbe, žrtve*, Zagreb, 2012.

Filip ŠKILJAN, *Organizirana prisilna iseljavanja Srba iz NDH*, Zagreb, 2014.

Jože ŠMIT Rado BORDON Albert KLUN *Peta prekomoska brigade, Ivana Turšića – Iztoka*, Nova Gorica, 1969.

Žene Hrvatske u Narodnooslobodilačkoj borbi, knjiga I (urednik Marija ŠOLJAN), Zagreb, 1955.

Vojvodina u borbi, (urednik Žika TADIĆ) Novi Sad, 1963

Dmitar TASIĆ, *Корпус народне одбране Југославије (КХОЈ) 1944 – 1953* (doktorska disertacija – Filozofski fakultet BU), Beograd, 2011.

Milan V. TERZIĆ, *Моћ и утицај војне дипломатије, Мисије Владимира Велебита 1943 – 1945.*, Beograd, 2012.

Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941 -1945, knjiga I (odgovorni redaktor Velimir TERZIĆ), Beograd, 1957.

Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941 -1945, knjiga II (odgovorni redaktor Velimir TERZIĆ), Beograd, 1958.

Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije, (urednik Velimir TERZIĆ), Beograd, 1957.

Aleksej TIMOFEJEV, *Руси и други светски рат у Југославији, Утицај СССР-а и руских емиграната на догађаје у Југославији 1941 – 1945*, Beograd, 2011.

Четврта пролетерска црногорска бригада – Зборник сећања, (ur. Esad TIHIĆ i drugi) knjiga II, Beograd, 1969.

Radovan TIMOTIJEVIĆ, *Десета српска НОУ бригада*, Beograd, 1991.

Oslobodilačka borba naroda Jugoslavije kao opštenarodni rata i socijalistička revolucija, Zbornik radova 1 i 2 (urednik Fabijan TRGO), Beograd 1977.

Narodnooslobodilački rat i revolucija u Jugoslaviji u završnoj etapi Drugog svetskog rata, Zbornik radova, 1 i 2, (urednik Fabijan TRGO), Beograd, 1978.

Jozo TOMASEVICH, *Rat i revolucija u Jugoslaviji 1941 – 1945. Okupacija i kolaboracija*, Zagreb, 2010.

Sredoje UROŠEVIĆ, *Друга пролетерска бригада, Ратовање и ратници*, Beograd, 1988.

Šandor VEG, Čedomir POPOV, *Војводина у Народноослободилачком рату у Социјалистичкој револуцији: 1941 – 1945*, Novi Sad, 1984.

Miroslav VELIĆ, *Mosorski partizanski odred*, Split, 1985.

Žarko VIDOVIĆ, *Treća proleterska sandžačka brigada*, Beograd, 1972.

Srećko VILHAR Albert KLUN, *Prva in druga prekomorska brigada*, Nova Gorica, 1967

Petar VIŠNJIĆ, *Prodor druge i pete divizije u Srbiju 1944. godine*, Beograd 1968.

Ljubo VUČKOVIĆ, *Dalmatinski proleter, Druga dalmatinska proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada*, Beograd, 1968.

Đuro VUJOVIĆ, *Црна Гора у народноослободилачком рату 1941 – 1945*, Podgorica, 1997.

Radovan VUKANOVIĆ, *Ratni put treće divizije*, Beograd, 1970.

Miloš VUKSANOVIĆ *Prva proleterska brigada*, Beograd, 1981.

Maks ZADNIK, *Istarski odred*, Nova gorica, 1975.

Đuro ZATEZALO, *Narodna vlast na Kordunu, Baniji i Lici 1941 – 1945*, Karlovac, 1978.

Đura ZLATKOVIĆ, Miloš BAKIĆ, *Sedma srpska brigada*, Beograd, 1986.

Mesne partizanske jedinice na jugu Srbije 1941/42. godine, (ur. Đura ZLATKOVIĆ i drugi), šapirografsko izdanje, Niš- Leskovac, 1982.

Marjan ZNIDARIČ, „Pohorski bartaljon“, *Čelna kolona NOV in POS*, (uredio Lado Kocijan), Ljubljana, 1997.

Vladimir ŽERJAVIĆ, *Gubici stanovništva Jugoslavije u drugom svjetskom ratu*, Zagreb, 1989.

Dušan ŽIVKOVIĆ, *Boka Kotorska i Paštrovići u narodnooslobodilačkoj borbi*, Beograd, 1964.

Dušan ŽIVKOVIĆ, *Prva bokeljska NOU brigada*, Kotor, 1984.

Hristifor ŽIVKOVIĆ Cikan, *Пирот и околнина у народноослободилачком рату и револуцију 1941 -1945 (хронологија догађаја)*, Pirot, 1985.

Ослобођење Београда 1944. године – зbornик радова, (ur. Aleksandar ŽIVOTIĆ), Beograd 2010.

Članci i rasprave:

Jovanka ADŽIĆ-BOBIĆ, „U ženskoj radnoj brigadi“, *Žene Bosne i Hercegovine u narodnooslobodilačkoj borbi 1941-1945 godine*, (urednik Rasim Hurem) Sarajevo, 1977.

Dragan ALEKSIĆ, „Србија под немачком окупационом управом у Другом светском рату – Особености окупационе управе“, *Ослобођење Београда 1944.године – зbornик радова* (ur. Aleksandar Životić), Beograd 2010.

Ivan ANTONOVSKI, „Formiranje i razvoj jedinica i ustanova NOV na Kosovu i Metohiji u toku NOR-a 1941 -1945 godine“, *Vojnoistorijski glasnik*, Beograd, 1/1972.

Stratija ARIZANOVIĆ, „Mesne partizanske jedinice na jugu Srbije“, *Mesne partizanske jedinice na jugu Srbije 1941/42. godine*, (ur. Đura Zlatković i drugi), šapirografsko izdanje, Niš- Leskovac, 1982.

Đorđe BOROZAN, „Albanci Jugoslavije u Drugome svjetskom ratu“, *Dijalog povjesničara/istoričara Srbije i Hrvatske* 3, (ur. Hans-Georg Fleck i Igor Graovac), Zagreb 2001, 353 – 369.

Dragan CVETKOVIĆ, „Stradali pripadnici Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije iz Hrvatske prema popisu „Žrtve rata 1941-1945“ iz 1964. godine – Analiza trenutnog stanja prema do sada izvršenoj reviziji“, *Dijalog povjesničara / istoričara Srbije i Hrvatske* 6, (ur. Igor Graovac), Zagreb 2002, 365-382.

Dragan CVETKOVIĆ, „Socijalno-ekonomska struktura stradalih pripadnika Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije iz Hrvatske prema popisu „Žrtve rata 1941-1945“ iz 1964. godine“, *Dijalog povjesničara / istoričara Srbije i Hrvatske* 7, (ur. Igor Graovac), Zagreb 2003, 527-548.

Dragan CVETKOVIĆ, „Страдали припадници НОВЈ из Уже Србије према попису „Жртве рата 1941-1945“, *Историја 20. века* 1 / 2003, Beograd, 119-132;

Dragan CVETKOVIĆ, „Stvarni gubici Vojvodine prema popisu „Žrtve rata 1941-1945“ iz 1964. godine – pregled stradanja po oblastima i opštinama“, *Istina o događajima u periodu od 1941. do 1945. godine u Vojvodini*, Novi Sad 2004, 113-166;

Dragan CVETKOVIĆ, „Босна и Херцеговина – нумеричко одређење људских губитака у Другом светском рату“, *Годишњак музеја жртава геноцида - тематски број: Прилози истраживања злочина геноцида и ратних злочина*, (urednik Jovan Mirković) Beograd, 2009, 79 -156.

Dragan CVETKOVIĆ, „Holokaust u NDH – numeričko određenje“, *Istorija 20. veka*, 1/2011, Beograd.

Dragan CVETKOVIĆ, „Stradanje stanovništva NDH u logorima – numeričko određenje“ u *Logori, zatvori i prisilni rad u Hrvatskoj / Jugoslaviji 1941. – 1945., 1945 – 1951.*, Zbornik radova, (priradio Vladimir Geiger) Zagreb 2010, 41 -57.

Dragan CVETKOVIĆ, „Немачки логори у Норвешкој 1942 -1945 – нумеричко одређење губитака југословенских заробљеника“, *Токови историје*, 2/2012, Beograd, 2012.

Đorđe DRAGIĆ, „Sanitetska služba u oružanim snagama NOP-a u Bosni i Hercegovini u narodnooslobodilačkom ratu 1941-1945“ *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945*, knjiga II, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989.

Darko DUKOVSKI, „Odnos hrvatskih, slovenskih i talijanskih komunista prema NOP-u i državno-pravnom statusu Istre (1941. - 1945.)“, *Časopis za suvremenu povijest*, 2/2009, Zagreb, 417 – 446.

Mihajlo FUNTEK, „Nastanak i razvoj sanitetske službe u oružanim snagama u narodnooslobodilačkom ratu Vojvodine“, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*, knjiga III, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989, 376 – 394.

Ivo i Slavko GOLDSTEIN, „Srbi i Hrvati u narodnooslobodilačkoj borbi u Hrvatskoj“, *Dijalog povjesničara / istoričara Srbije i Hrvatske* 7, (ur. Igor Graovac), Zagreb 2003, 247 – 267

Igor GRAOVAC, „O strukturama sudionika NOB-a i socijalističke revolucije u Hrvatskoj (teorijsko-metodološki pristup i globalni rezultati istraživanja struktura za razdoblje 1941 – 1945)“, *Narodnooslobodilački rat i socijalistička revolucija u Jugoslaviji u završnoj etapi Drugog svetskog rata*, (urednik Fabijan Trgo), Beograd, 1978, 301 – 318.

Franjo HERLJEVIĆ, „Osamnaesta hrvatska brigada i vojno – političke prilike u vrijeme njenog osnivanja i borbenog djelovanja“, *18. hrvatska istočnobosanska narodnooslobodilačka udarna brigada*, (urednik Dževad Pašić), Tuzla, 1988.

Slavko IVANOVIĆ, Savka MARINKOVIĆ i drugi, „Mesne partizanske jedinice (ilegalne desetine) u Crnoj Travi 1941 – 1942. god.“, *Mesne partizanske jedinice na jugu Srbije 1941/42. godine*, (ur. Đura Zlatković i drugi), šapirografsko izdanje, Niš-Leskovac, 1982.

Milodrag JAŠOVIĆ, „Razvoj i rad sanitetske službe NOVJ u Kosovu i Metohiji“, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*, knjiga III, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989, 408 – 426.

Žarko JOVANOVIĆ, „Žene Srbije u ratu 1941-1945“, *Srbija u modernizacijskim procesima 19. i 20. veka*, (urednik Latinka Perović), Beograd, 1998, 331-341.

Marjan JUŽNIĆ, „Sanitetska služba u Narodnooslobodilačkoj vojsci i partizanskim odredima Slovenije 1941 – 1945“ u *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945*, knjiga III, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989.

Georgi KAMČEVSKI, „Nastanak i razvoj sanitetske službe Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Makedonije, 1941 – 1945.“, *Sanitetska služba u*

narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945, knjiga II, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989.

Ćamil KAZANOVIĆ, „Formiranje muslimanskih partizanskih jedinica u Istočnoj Bosni“, *Istočna Bosna u NOB-u 1941 - 1945, Sjećanja učesnika*, knjiga druga, Beograd, 1971, .

Hajro KULENOVIĆ, „Nastanak i razvoj sanitetske službe od početka ustanka 1941. godine do prelaska Vrhovnog štaba NOV i POJ na Vis, juna 1944. godine“, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*, knjiga 1, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989.

Živan KUMANOV, „Bačka u narodnooslobodilačkoj borbi“, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke*, (separat) br. 27, Novi Sad, 1960.

Ivan KRALJ, „Nastanak i razvoj sanitetske službe u narodnooslobodilačkom ratu u Hrvatskoj“ u *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941-1945*, Beograd, 1989, knjiga II, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989.

Alfred NICK, „Zaštita ranjenika i bolesnika u narodnooslobodilačkom ratu“, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*, knjiga IV, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989.

Stanislav PIŠĆEVIĆ, „Razvoj i rad sanitetske službe u NOV i PO Srbije 1941 – 1945“, *Sanitetska služba u narodno oslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 - 1945*, knjiga III, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989.

Zdenko RADELIĆ, „Hrvatska seljačka stranka u ratu 1941. – 1945.“, *Časopis za suvremenu povijest*, br.3, Zagreb, 1995.

Jaša ROMANO, „Zbrinjavanje ranjenika i bolesnika NOV i POJ u savezničkom vojnim bolnicama u Italiji, na Malti i na Bliskom istoku“, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*, knjiga 1, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989.

Miomir SAVIĆEVIĆ, „Sanitetska služba na području Crne Gore u narodnooslobodilačkom ratu 1941 -1945. godine“, *Sanitetska služba u narodnooslobodilačkom ratu Jugoslavije 1941 – 1945*, knjiga II, (urednik Radomir Đondović), Beograd, 1989.

Војска SLAVKOVIĆ, „Дезертирања Албанаца из југословенске армије након ослобођења Косова и Метохије (1944 – 1945)”, *Војноисторијски гласник*, 1/2011, Београд.

Barbara N. WIESINGER, „Rat partizanki – žene u oružanom otporu u Jugoslaviji 1941-1945“, *Historijska traganja*, 4, 2009., Sarajevo.

Biografija autora

Dragan Cvetković je rođen 1969. godine u Jagodini (tadašnjem Svetozarevu) gde je završio srednju školu. Na Filozofskom fakultetu u Beogradu, odsek istorija, diplomirao je 1995. godine. Na istom fakultetu od školske 2007/08. godine pohađa studijski program Doktorskih studija – modul Istorija Jugoslavije. Nakon godinu dana rada u Filološkoj gimnaziji (Beograd), od 1996. godine radi kao kustos, a od 2008. godine kao viši kustos, u Muzeju žrtava genocida (Beograd - Kragujevac). U Muzeju od 1996. godine rukovodi projektom revizije popisa "Žrtve rata 1941-1945" iz 1964. godine. Takođe učestvuje u prikupljanju i obradi građe, digitalizaciji i izradi dokumentacione baze Muzeja. Oblasti interesovanja su mu Drugi svetski rat na području Jugoslavije, ratni gubici stanovništva, genocid, holokaust. U periodici i zbornicima radova objavio je preko 20 članaka i stručnih radova. Učesnik je više desetina međunarodnih skupova, simpozijuma, konferencija, tribina i promocija u zemlji i inostranstvu.

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а

Драган Цветковић

број уписа 131ИС(5i070131)

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом

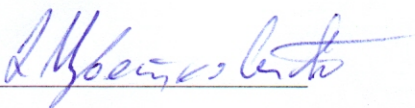
Губици припадника партизанског покрета са територије Југославије 1941 – 1945

Gubici pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije Jugoslavije 1941 – 1945

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 9.05.2016

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора: Драган Цветковић

Број уписа: 131ИС (5i070131)

Студијски програм Историја југославенске државе и друштва

Наслов рада: Губици припадника партизанског покрета са територије Југославије
1941 - 1945

Ментор: редовни професор Љубодраг Димић

Потписани: Драган Цветковић

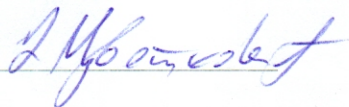
изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској
верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног
репозиторијума Универзитета у Београду.**

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског
звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум
одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне
библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 9.5.2016

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

Губици припадника партизанског покрета са територије Југославије 1941 – 1945

Gubici pripadnika partizanskog pokreta sa teritorije Jugoslavije 1941 – 1945

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство
2. Ауторство - некомерцијално
3. Ауторство – некомерцијално – без прераде
4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима
5. Ауторство – без прераде
6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 9.5.2016

